

EXACTE JÄSSZIT. R.

Reu.

— 207

Reu.

— 207

MAGYAR TÁJSZÓTÁR.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTETTE

SZINNYEI JÓZSEF

EGYETEMI TANÁR A M. T. AKADÉMIA R. TAGJA.

PH
2740
585
köz 2

6

MÁSODIK KÖTET.

Ó—ZS.

11
1
nagy 01072
820

BUDAPEST,
HORNYÁNSZKY VIKTOR KIADÁSA.

1897—1901.

МАТЕРИАЛЫ

КЪ ВОПРОСАМЪ О ПРАВОМЪ СЛОВОУ

И О ДРУГІХЪ ВОПРОСАХЪ

ОБЪЯВЛЕННЫХЪ НА ПЕЧАТИ

ВЪ МОСКВѢ

ВЪ 1881

ВЪ МОСКВѢ

Въ Москвѣ, въ типографіи В. Г. Баркова.

0. 0.

Ó. Ó pénz: régi pénz (Tolna m. Paks Nyr. XXII.430).

ó-szer: zsidvásár (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. MNy. VI.328. 345; Nyr. V.90). *Az ószen vette* (Kolozsvár Szinnyi József).

ÓBITOZ: óbégatva ordítóz. *Ekezdett a hőcsön-szakállu akkorán óbítóznia, hacs csak u harsogott bele az erdő* (Göcsej Nyr. II.371).

OBSIT (*opsét* Kalocsa vid. Hilye pusztá Nyr. IX.384). *"Opsit, amerre nap sit."*

ÓCSÁROL (*ócsáll* Palócság Kassai J. Szókönyv II.418).

OCSENÁS: hitvány (Félegyháza Nyr. V.130).

ÓCSKA (*ávicská* Palócság Nyr. XXII.528).

OCSMÁNGOL: moeskol, rútít (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.236).

OCSMÁNYOL: ~ (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.379; — talán sajtóhiba *ocsmán-*gol helyett, vö. Nyr. II.236).

OCSMÁR: ocsmány (Komárom m. Kürth Nyr. XIX.188).

OCSMÁROL: ócsárol (Komárom m. Kürth Nyr. XIX.188; Torda-Sz.-László Borbély József).

OCSMONDA (*ocsonda* Tata vid. Nyr. V.474): ronda, rút, undok (Fehér m. Nyr. IX.284; Kis-Kúnság Nyr. IV.42; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.333; Félegyháza Nyr. V.130; Kecskemét Csaplár Benedek).

OCSPONDÁR: ocsmány, rút (Gömör m. Nyr. XXIII.45).

OCSÚ (Balaton mell., Tolna m. Tsz.; Csallóköz Csaplár Benedek; Palócság Nyr. XXI.460; XXII.78; Kecskemét Csaplár Benedek; Szentes Nyr. VIII.331; Békés m. Balog István; Szeged, Szatmár vid., Székelyföld Tsz.; *ocsó* Palócság Nyr. XXI.460; *ocsó* Vas m. Kemenesalja Tsz.; Hont m. Nyr. V.474; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.326; *ocsu* Vas m. Sorok mell. Nyr. XXII.144; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432; *ucsu* Veszprém m. Deveser Nyr. XVIII.479; Somogy m. Nyr. XIV.432; Székelyföld Tsz. 373a; Kiss Mihály, Győrffy Iván; Háromszék m. Vadr.; Nyr. IV.478; Háromszék m. Uzon Nyr. IX.40; Erdővidék Nyr. IX.

42; Csik m. Gyergyó vid. Nyr. IV.283; Moldva, Klézse Nyr. VI.374; *ucsu* Moldvai csáng. Nyr. IX.483; *úcsuó* Soprony m. Horpács Csapodi István [Nyr. XIV.432. kevésbé pontos hangjelöléssel: *ócsó*]: a gabonának szóráskor v. rostáláskor maradt szemetje, hulladéka; gabona alja, szemetes gabona.

OCSÚD-IK (*kiúcsúd-ik* Kalotaszeg, Zsobok Melich János; *ucsuod-ik* Székelyföld Kriza; Háromszék m. Vadr.; Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 487).

ki-úcsúdik: kigyógyul az elmebajból (Kalotaszeg, Zsobok Melich János).

ODA. *Odánok:* oda. *Mikor odának értem, hát bõn én lészátom* (Göcsej Nyr. II.86). *Gyeré té ide; innejd odának éppeg ollan messzi van, mind onnajt idának* (Vas m. Órség Nyr. VII.468). *Ekeszte magát idának-odának rángotnya* (Göcsej Nyr. II.371).

[Szólások]. *Odáig van:* oda van, el van ájulva, halálán van (Veszprém m. Nyr. II.134).

oda-s-tova: ide-s-tova (Göcsej Nyr. XIV.452).

oda-toa: itt-ott. *Tisztára kipusztút a riepa, csak oda-toa maratt egy kevis belüllő* (Göcsej Nyr. XIV.452).

oda-valósi (Göcsej Budenz-Album 162; Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574; *oda-valusi* Göcsej Nyr. XIV.167): odavaló [vö. *hová-valósi*, *ide-valósi*].

ODÁBB (*odébb* Göcsej Tsz.; Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.386; Szatmár Nyr. IX.264; *odébb* Gömör m. Nyr. XVIII.422): tovább (Göcsej Tsz.). *Osztán odébb mentek* (Gömör m. Vály Nyr. XXIII.236). *Monqya, bátyám, odább a mesit. Hogy monhatnám, mikor nem tudom odább?* (Göcsej Nyr. XIV.452).

[Szólások]. *Odébbjon az úr:* menjen odább (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.8).

ODEBBACSKA: kissé odább (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XVII.564).

[**ODEBBAD**] (*odébbad* Gömör m. Vály Nyr. XXIII.236; *odébbat* Székelyföld Győrffy Iván): kissé odább, tovább, később. *Odébbad ék kicsit mémmég csak elhajt Krisztus urónk ész szemét* (Gömör m. Vály Nyr. XXIII.236).

ODÉKLÁL: sokáig tétlenül áll (pl. a ki nem tudja, mibe kezdjen) (Felső-Csallóköz Nyr. IX. 282) [vö. *módiklál*].

ODOLI: idomtalan. *Odoli egy ember* (Győr m. Tsz.).

ODOR, UDOR: 1. üblös üreg. *Nagy a víz odra:* a vízmosta mélyedés a meder fenekén (Székelyföld Tsz.). *Belelépett a jég odrába:* a hol a patak jégkérge be van szakadva (Háromszék m. Gelence Erdészeti Lapok XXII.126); 2. a csűrben két felől levő oldalrekesz, a melybe a gabonát rakják (Erdély Kassai J. Szókönyv II. 199; 415; Székelyföld Tsz.; Kassai J. Szókönyv II.311. 312; Kiss Mihály, Gyórfly Iván, Andrassy Antal 1848; Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XV. 336; Háromszék m. Tsz.; Nyr. V.90; Vadr.; Csik m. Tsz.). *A csűrinek széles a szérűje s az odrának nagy a réve* (Székelyföld Nyr. IX.176). *Két egész odor gabonája lett* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár); 3. padlás, pajta padlása, szénapadlás (Székelyföld Kőváry László 1842; Székely-Keresztúr Nyr. XXII.335; Székely-Udvarhely Vozári Erzsike; Csik m. Czimmermann János). *Meghalt az udorba egy kicsi poros szénán* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 484); 4. oldaldeszkája az ágynak. *Az ágy udorára ül* (Udvarhely m. Király Pál) [vö. *ágy-odra*].

[Közmondások]. *Vires udor, vires pajta, vires erszén* (Udvarhely m. Nyr. V.569).

ODROS: nagybélű, nagyehető (Székelyföld Tsz.; Gyórfly Iván).

[ODROZ].

[be-odroz].

[Szólások]. *A víz beodrozta magát:* hosszú mélyedést mosott a medre fenekén (Székelyföld Tsz. 273b).

ODU (adu Zala-Szántó Halász Ignác; adú Duna mell. Kassai J. Szókönyv IV.8; Balaton mell. Tsz.; odú Palócság Nyr. XXI.460; odv Palócság Nyr. XXI.460; Székelyföld Tsz.; udu Székelyföld Kriza; Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 474; Moldvai csáng. Nyr. IX.483; Moldva, Klézse Nyr. VII.237; advájába Kolozsvár Arany-Gyulai NGy. I.466).

ODVAS (advas Balaton mell. Tsz. 17a; Zala-Szántó Halász Ignác).

ÓFERA: adomány, áldozat. *Gyere, öreg, óferára* (Szabolcs m. Dessewffy Nyr. XXII.141; betlehemi járásban).

[ÓFÉROL]. *Be-óférolta*

be-óférol: bejuttat. *Beóférolta a jó helyre* (Beregassz Nyr. XXV.190).

OFICÉROS: katonatiszt (Kaszárnyai szó Nyr. VI.234).

OFLING: pofon (Bars m. Léva Czimmermann János).

ÓFRÁL (ofrál Baranya m. Ormányság Nyr. II.279; Tata Matusik Nep. János 1841; *ófráll* Zala m. Szepezd Nyr. XVII.237; *úfrál* Jászság Kimmach Ödön): 1. azaladgál, futkos, kószál, csavarog (Soprony m. Kassai J. Szókönyv III. 196; Tsz.; Fertő mell. MNy. III.406; Vas m. Kemenesalja Tsz.; Zala m. Szepezd Nyr. XVII. 237; Veszprém m. Pápa Nyr. XVI.575; Fehér m. Nyr. V.36; Baranya m. Ormányság Nyr. II. 279; Tata Matusik Nep. János 1841; Eger Kassai J. Szókönyv IV.9); 2. *ófrál, úfrál:* teszi a szépet, csapja a levét, udvarol (Jászság Kimmach Ödön); 3. *ófrál:* kunyorál (?) (Kúnszentmiklós Nyr. XV.520) [vö. *lófrál*].

ÓFRÁLÓD-IK (ófrálónyi): ^{előfordul} céltalanul jár (Somogy m. Szóke-Dencs Nyr. III.231).

ÓFRIKÁL: kószál, csavarog (Eger Kassai J. Szókönyv III.196; IV.9).

ÓFRINGÁL: ácsorog, lézeng (Kúnszentmiklós Nyr. XV.520).

OGRÁDA: udvar (Moldvai csáng. Nyr. X. 204).

ÓHATATLAN: elkerülhetetlen (Erdély Szinyei József). *Óhatatlan, hogy a gyerek mindig csendes legyen* [így!] (Kecskemét Simonyi Zsigmond).

ÓHÍT (óhitt): óhajt (Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. III.177; Hol? Tsz.).

[OJL-IK, ÓL-IK].

el-ojlik (Somogy m. Simonyi Zs. Az analogia hatásai 24; Tüzetes M. Nyelvtan I.427; *el-ólik* Alföld Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.427; Tisza-Sz.-Imre Nyr. IX.137): elalszik (pl. a gyertya).

[OJTÓZ-IK].

kü-ojtózik: kisarjazik (Göcsej Nyr. XIV.165). *Akárhogy körültyok is a berket, csak küoijtózik tavaszra* (Göcsej Budenz-Album 159).

1. **OK:** okosság. *Naon okos fiju; az egész gyeörök csuppa ok* (Göcsej Nyr. II.178). *Ez a gyerek mindent ojjan okkal néz:* okosan, értelmesen, figyelmesen (Tolna m. Király Pál). *Teli van okkal, mind a tordai malac kosszal* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.306).

[Szólások]. *Szivesen teccett adni, de mi okkal-móddal: miért?* (Borsod m. Szihalom Nyr. XXV. 524).

ok-vetetlen: 1. minden szót megfogadva, robotolva dolgozó egygyűfű (ember) (Háromszék m. Tsz.); 2. okvetetlenül: hiába. *Ugy-é, hogy nem vezettem el okvetetlenül?* (Kolozs m. Zsobok Melich János).

okvetnélkül: okvetetlen (Baranya m. Ormányság Nyr. I.424).

okul-vetés: okul-adás. *Azt veti okul, hogy*

rossz idő járt, azért nem mehetett; de ez híjába-való okulvetés (Csallóköz, Kecskemét, Székelyföld Csaplár Benedek).

[2. OK].

ok-högy: sarkantyú (Heves m. Névtelen 1840).

okhöggyész: sarkantyúz (Heves m. Névtelen 1840).

[3. OK].

ol-ok: elereszt a füle mellett. A fia a gorofnak az ellen beszédöket elokta és az ütülétten meköfoktón még jobban szerette a lányt (Baranya m. Ormányság Nyr. II.131). Eztet is eloki: ez sem fog rajta (Baranya m. Ormányság Nyr. I.424).

meg-ok: kiáll, eltúr (Csik m. Gyergyó-Ditró Nyr. XII.282).

OK-IK: okul, tanul. Nem valami jó oskolánk van; nem igen okik benne a gyereék (Abatúj m. Szikszó Király Pál).

bele-okik: beletanul (Csallóköz Nyr. I.280; Palócság Nyr. XXI.506; XXII.32; Székelyföld Gyórfy Iván). Nem tud beleokni. Maj csak bele-okik (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.333). Nem tud ez a fiú még semmit a mesterségébül. — Sosé bánca, maj beleokik idővel (Miskolc Király Pál).

[el-okik].

[Szólások]. Elokik rajta (v. vmin): meg tudja tanulni, eltalálja a nyitját (Palócság Nyr. XXI.506; XXII.33).

OKA: 1. két font (Baranya m., Ormányság, Székelyföld Tsz.); 2. pint (két icce) (Baranya m. Ormányság Tsz.; Dráva mell. Nyr. V.522); 3. icce [?] (Bukovina Nyr. VI.525).

OKAJ: az a hely, hol a juhok a fejés előtt vannak (Torda-Aranyos m. Gerend Nyr. XXIII.577).

OKÁS: pintes. Okás üveg (Dunántúl Nyr. V.228).

[OKÍT].

belé-okitt: beletanít. Jancsi még most ék kicsit nem igen járatos asz szántásba, henem hát majt az apja aprádonként beléokította (Székelyföld Gyórfy Iván).

OKOL: okul vet (Csallóköz Nyr. I.280).

meg-okol: 1. megfelel (vmiért okadólág) (Háromszék m. MNy. VI.340; Gyórfy Iván). Csak perelj! Én megmondtam, s a törvény előtt is megoklok érte (Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XXIII.223). Megokolok én magamétt, s lássa más és a magáét (Székelyföld Fejér József); 2. kezeskedik (vkiért v. vmiért) (Székelyföld Tsz.; Udvarhely m. Vadr.; Háromszék m. Gyórfy Iván); 3. megszenved [?]. Megoklott (Székelyföld Tsz. 274a).

[OKOS].

[Szólások]. Okos a maga hasa felé: öüző (Somogy m. Sándor József).

[OKOSÍT].

föl-okosit: fölvilágosít, fölnyitja a szemét (Székesfehérvár Nyr. VII.139; Veszprém m. Enying Simonyi Zsigmond).

[OKT-].

[Szólások]. A maga oktából: a maga bölcsestégből, a maga esztől [némi lenéző melléértellemmel]. Annyit tud a maga oktából is. Azt nem éri föl a maga oktából. Olyan ember ezt nem tehetle a maga oktából. Mit csinálna ott [vmi fölsőbbesség előtt] szegény ember a maga oktából! (Kis-Kún-Halas Korda Imre).

OKTÁL (Mátyusföldre Nyr. XVII.523; oktá Soprony m. Horpács Nyr. XIV.432; oktály Hol? Tsz. 258a): 1. oktály: gabonamérték (Hol? Tsz. 258a); oktá: $\frac{1}{4}$ mérő (Soprony m. Horpács Nyr. XIV.432); 2. oktál: egy helynek v. teleknek fele (sessio octava: Tallóson 33, Vezekényen 28 hold) (Mátyusföldre Nyr. XVII.523).

OKTALAN. Oktalan nagy: rendkívül nagy. Oktalan nagy város lehet az a Pest (Erdővidék Nyr. VIII.188).

OKTALANKOD-IK: élnetetlenkedik, ügyetlenkedik (Torda Nyr. VIII.184).

OKTÁLOS. Oktálos gazda: a kinek fél helye v. telke (sessio octava) van (Mátyusföldre Nyr. XVII.523).

OKTATÓ: tanító (Gömör m. Balog Nyr. XXIII.45).

OKTI: oktalan, ostoba, féleszű (Erdővidék Nyr. VIII.188).

OKTÓ (Háromszék m. MNy. VI.226. 343; Vadr.; Erdővidék Nyr. VIII.188; ottó Háromszék m. MNy. VI.226. 343): ∞.

OKTONDI: ∞ (Vas m. Kemepesalja, Marcal mell., Pápa vid. Tsz.; Somogy m. Nyr. X.476; Békés m. Balog István; Székelyföld Andrassy Antal 1843; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

OKTONDISKOD-IK: ügyetlenkedik (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

ÓKULA (Veszprém m. Nyr. I.465; Hajdú m. Földes Nyr. XVI.384; Hol? Nyr. XIX.79; okula Brassó m. Hétfalu Király Pál): pápaszem.

OKULÁRÉ, OKORLÁRÉ: ∞ (Hol? Nyr. XIX.79).

ÓKUMLÁL (*okomlál Palócság Nyr. XXI.419; XXII.78; a^okumlál Gömör m. Nyr. XVIII.501; okomál [?] Rozsnyó Nyr. VIII.235; vö. XVIII.501; okomlál Békés m. Balog István; okumlál Gömör m. Nyr. XXIII.45): nézelődik, körültekintget, fürkésződik, vizsgál, kémlelődik, leselkedik (Kis-Kúnság Nyr. VIII.42; XV.333; Nagy-Kúnság Nyr. II.136; XVI.432; XX.45; Szentes Nyr. VIII.331; Békés m. Balog István; Palócság Nyr. XXI.419; XXII.78; Gömör m. Nyr. XVIII.

501; Rozsnyó Nyr. VIII.235; Rimaszombat vid. Nyr. X.89; XII.334; Tokaj Nyr. XXIV.192; Bereg m. Bereg-Rákos és vid. Pap Károly; Szilágy-Somlyó Nyr. XVI.286).

ki-ókumlál: 1. kinéz, kifürkész, kitud, kisüt (Oroszáza Nyr. VI.179; itt csak *ókumlálni* van, de a *ki* nyilván hozzáfertendő). *Ókumlál már ki belőle!* (Bereg-Rákos és vid. Pap Károly); 2. kiesz, kigondol (Gömör m. Nyr. XXIII.45; itt csak *ókumlál* van, de a *ki* nyilván hozzáfertendő).

ÓKUMLÁLÓD-İK: nézelődik (Somogy m. Nyr. X.476).

[**ÓKUMLÁSZ**] (**ókumlász* Palócság Nyr. XXII. 78): leskelődő, ácsorgó.

ÓL (a Soprony m. Király Pál): 1. istálló (Baranya m. Ormányság Tsz.; Palócság Tsz.; Nyr. XXII.78; Borsod m. Ethnographia VII.76; Gömör m. Tsz.); 2. az épületnek vmely kisebb és különféle célokra szolgáló elkülönített része, pl. az egy-egy házaspár számára a mellékhelyiségben elkülönített kis szoba (Szlavónia Nyr. V. 12; XXIII.310).

OLÁH (*oláh* [*aláh* után] Hunyad m. Lozsád Nyr. XIX.478; *oláj* Baranya m. Bélye Nyr. XVIII.287; Szeged, Csanád m. Apáca, Torontál m. Monostor, Majdán Kálmány L. Szeged népe I.10; III. 80. 177; Koszorúk II.162; *valá*, *valáhul* Moldvai csáng. Nyr. X.106; *valáh* Moldvai csáng. Nyr. IX.490; *valáh* Moldva, Klézse Nyr. XIV.42).

[**oláh-bángó**].

[Szólások]. *Oláhbángóval fizetett:* hitelbe vásárolt (Szekelyföld Kiss Mihály).

oláh-borsó: pörköltkávé-színű nagyszemű bab (Mármaros-Sziget Nyr. XVII.93. 176).

OLAJ (*aiáj* Nyitra m. Vág-Hosszúfalu Nyr. XX.75; *alé* Pannonhalma Nyr. XII.187; Pozsony m. Tárnok Nyr. VIII.470; Pozsony m. Olga Tolnai Vilmos).

OLAJOS (*aléjos* Pozsony m. Tárnok Nyr. VIII. 470).

[**ÓLAL**].

be-óal: beavat [vö. *avat* I.] (Csallóköz Nyr. I.280). *Az új házasságokat az esketés után beóláják* (Csallóköz id. Szinnyei Józsefné).

ÓLÁLKOD-İK (*olálkod-ik* Borsod, Abaúj, Torna, Zemplén, Szabolcs m. Király Pál).

OLASZ (*olosz* Szeged Nyr. V.571; Székelyföld Gyórfly Iván).

olasz-kolbász: faszírozott hús (Kolosvár Szinnyei József).

olasz-tök: cucurbita melopepo (Nógrád m. Nyr. IV.72).

OLASZKA: nyári viola, színes ibolya (*cheiranthus incanus*) (Abaúj m. Nyr. V.272; Tokaj Nyr. XIX.432).

olaszka-virág: ∞ (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.12).

ÓLCSA (*ólcsá*): kamara, szobácska (Szlavónia Nyr. V.12; Szlavónia, Kórogy Nyr. XXIII.216; Király Pál).

[**OLCSÍT**], **ÓCSÍT:** olcsóvá v. olcsóbbá tesz (Szlavónia Nyr. XXIII.217). *A vásut az ócsít, az drágít* (Szlavónia Nyr. V.12).

OLCSÓ (*ócsu* Székelyföld Kiss Mihály, Gyórfly Iván; Háromszék m. Vadr.; *olcsu* Háromszék m. Tsz.; *olcsú* Háromszék m. Orbai járás Nyr. VII. 332).

[**OLCSÓD-İK**], **ÓCSUOD-İK:** olcsó v. olcsóbb lesz (Szekelyföld Kiss Mihály).

[**OLCSÚL**], **ÓCSIL** (*mégócsil*): ∞ (Szlavónia Nyr. XXIII.166. 216).

OLD (*vódd* meg a bogot: Háromszék m. Nyr. IX.33).

OLD-İK (Moldvai csáng. Nyr. IX.530; *ód-ik*, *kiód-ik*, *mégód-ik* Vas m. Király Pál; Udvarhely m. Felméri Lajos; Háromszék m. Vadr.): oldódik.

ki-oldik, ki-ódik: kioldódik (pl. a zsák) (Vas m. Király Pál; Udvarhely m. Felméri Lajos). *Közs még, mer még a malomba ér, héccer oldik kü* (Moldvai csáng. Nyr. III.4).

meg-ódik: megoldódik. *Megódott a szíjju* (Háromszék m. Vadr. 511a).

OLDAL (*ódâ, ódal*; — *óda* Vas m. Órség Nyr. VII.469; Tolna m. Fölső-Nyék Nyr. VI.323; *ódal* Göcsej Nyr. XII.47): 1. szél. *Az erdő oldala* (Nógrád m. Tolmács Nyr. XV.237); 2. lejtő (Tolna m. Fölső-Nyék Nyr. VI.323); 3. a hosszú-szekér [vö. *nyújtó-rúd*] oldala (két hosszú rúd, a melyeket a végeik táján néhány zápot köt össze) (Soprony m. Horpács Nyr. XIV.432; Csapódi István); 4. lajtorja (Vas m. Órség Nyr. I.422; VII.469; Göcsej Nyr. XII.47). — *Ódallag:* oldalt, oldalvást (Háromszék m. Gyórfly Iván).

[Szólások]. *Majd oldalba kedvellek:* oldalba ütök (Borsod m. Szilhatom Nyr. XXV.525).

ódal-bahó: farkas (Brassó m. Hétfalu Nyr. IX.427; Vadr.; Rozsonдай József; Halmagy Vadr. 561).

oldal-bakó: lehajtó-nélküli tarisznya, a melyent leginkább iskolás-gyermekek viselnek (Hajdú-Szoboszló Nyr. XVII.136) [vö. 2. *bakó*].

óda-börce: oldalborda (Érsekújvár Nyr. VIII. 282. 332).

[**oldal-borda**].

[**oldalbordáz**].

mög-oldalbordáz: oldalba ver (Szeged Csaplár Benedek).

ódal-gomboló: [tréf.] oldalba-ütés. *Ódalgombolót adni. Ódalgombolót kapni* (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

ódal-ház: mellékszoba (Székelyföld Kiss Mihály).

ódal-koma: a főkomán kívüli többi (mellékes) koma v. a távollevő koma helyettese (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

ódal-nyüzsgő: tarisznya (Székelyföld Kovács János).

[oldalpáloz].

el-oldalpáloz: elsompolyog, odább áll. *„No jól van, de elővők ám holnap’, avval eloldalpálozott* (Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.438).

ódal-pótlék: vendégoldal v. a hosszúszekeér oldala (?) (Arad m. Majláthfalva Nyr. VIII.479; itt ódalpótlék — sarogja’ kétségkívül hiba).

oldal-vég: a marha oldalának végén levő jóízú porcogó hús (Székelyföld Tsz.).

oldal-záp (ódal-záp): szekeroldal (szekérlajtórja) foka (Arad m. Majláthfalva Nyr. VIII.479; Heves m. Csépa Nyr. II.380; Bereg m. Som Békassy Sándor).

OLDALAS. *Oldaloslag:* oldalt, oldalvást, oldalról (Háromszék m. Vadr. 511a).

[OLDALAZ].

ki-ódalaz: két oldalról kiesépel. *A zsupnak meg a kúskának* [?] alkalmasint hiba *kieskának helyett*] *valót nem agyalik le, csak kiódalazik* (Zemplén m. Szűrnyeg Nyr. XVI.470).

[OLDALGAT].

még-ódalgat: eldönget (Békés m. Balog István; Szatmár Nyr. IX.265 [itt meg nélkül, de ez nyilván hozzáértendő]).

OLDALGÓS, ÓDALGÓS: egyenetlen, gidresgödrös, lejtős, dülös (út) (Szeged Csaplár Benedek; Heves m. Névtelen 1840; Tisza-Dob Jaksics Lajos; Abaúj m. Szántó vid., Borsod m. Miskolc vid. Király Pál). *Itt má nincs sok ódalgós hely:* a hol a koei oldalogni szokott (Eger vid. Nyr. XVII.477).

[OLDALÍT].

el-ódalít: 1. elillan, megszökik (Komárom m. Fúr Nyr. XX.479); 2. elcsen, ellop (Békés m. Balog István).

[OLDALLAGOS], ÓDALLAGOS: oldalt levő oldalvást levő (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.343; Vadr.). *Ódalkost* (Somogy m. Vikár Béla), *óódkost* (Baranya m. Patacs vid. Csaplár Benedek): oldalvást.

[OLDALL], ÓDALL (óallani Háromszék m. MNy. VI.343; Vadr. 511a; *ódarolni* Székelyföld Tsz. [így a kéziratban is, de megjegyzendő, hogy

a közlő az ó helyett is mindig o-t ír]; *ódarol*, *ódarolni* Háromszék m. MNy. VI.343; Vadr. 511a; Kiss Mihály, Gyórfy Iván; *ódaról* Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; *ódarlani* Háromszék m. Vadr. 511a): 1. féloldalt jár, farol (a szekér v. a szán a lejtős, esűszős úton) (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. MNy. VI.343; Vadr. 511a; Kiss Mihály, Gyórfy Iván); 2. oldalt húzódik (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

el-oldall (Balaton mell. Tsz.; *el-ódát*, *el-ódányi* Dunántúl MNy. V.90; Veszprém m. Csetény Nyr. V.427; Fehér m. Nyr. X.189; *el-ódal* Tolna m. Ireg Király Pál; *el-ódal*, *el-ódal*ani Háromszék m. MNy. VI.324; *el-ódarol* Háromszék m. MNy. VI.324; Vadr.; *el-ódarolni* Székelyföld NyK. X.334; Kiss Mihály; *el-ódaról* Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos): észrevétlenül, lassan elsompolyog. *Kaptya a kényeret, asztá elődal vele* (Tolna m. Ireg Király Pál).

még-ódarol (*meg-oldarolni* Székelyföld Tsz.): oldalba ver, eldönget (Székelyföld NyK. X.334; Kiss Mihály).

[OLDALLAST], ÓDALLAST: oldalt, oldalvást (Eger Nyr. XIX.266).

[OLDALLÓS], ÓDALLÓS: fartatós, dülös (út, hely) (Háromszék m. MNy. VI.343; Vadr. 511a; Gyórfy Iván).

[OLDALOG], ÓDALOG: 1. folytonosan féloldalt jár, hol erre, hol arra az oldalra billen v. esűszik (a szekér v. a szán az egyenetlen, gidresgödrös v. lejtős, esűszős úton) (Abaúj, Borsod m. Király Pál); 2. az út egyenes vonalától oldalvást halad (Abaúj, Borsod m. Király Pál); 3. botorkál, támolyog, ténfereg, hanyagul ballag (Abaúj, Borsod m. Király Pál; Bereg m. Pap Károly); 4. settenkedik, lábatlankodik (Bereg m. Pap Károly). *Ugyan ne ódalogj mindég itt a kezem alatt!* (Abaúj, Borsod m. Király Pál).

el-ódalog: észrevétlenül, lassan elsompolyog (Zala m. Nyr. XIX.528; Békés m. Balog István; Bereg m. Pap Károly).

OLDALTAG (Moldvai csáng. Nyr. IX.533; *ódaltag* Háromszék m. MNy. VI.222; Vadr. 511a; *ódal*ok Háromszék m. MNy. VI.343; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos): oldalt, oldalvást, oldalról.

OLDALVÁST (óódvást Palócság Nyr. VI.518).

[Szólások]. *Méllaktaónk káveévaó keét óódvást* (Palócság Nyr. VI.518).

[OLDL-ÍK].

ki-ódlík: kioldozódik (pl. a zsák) (Bereg m. Király Pál).

[OLDOK], ÓDOK: oldal (Baranya m. Patacs vid. Csaplár Benedek).

OLDOZ (elődza Fehér m. Sz.-Mihály Zolnai Gyula).

OLDOZ-IK (*oldz-ik* Künság Nyr. XIII.523; Post m. Monor Nyr. XI.477; *eloldz-ik* Székelyföld Győrffy Iván; *kioldz-ik* Fehér m. Nyr. X.187; Király Pál; Tolna m. Király Pál; *kioldzdz-ik* [hosszabban ejtett *dz* hanggal] Eger vid. Nyr. XVII.430); oldozódik.

[Szólások]. *Ódzik már a bocskora: kezd ingadozni az elhatározásában* (Künság Nyr. XIII.523).

[**OLDOZKOD-IK**], **ÓCKOD-IK**: húzódozik, vonakodik. *Ha már mindenki elvállalja a fizetést, én se óckodom* (Gömör m. Balog völgye Király Pál).

[**OLDOZKOLÓD-IK**].

el-óckolódik: eloldozódik. *A köttél előckolódott* (Mátyusföld Nyr. XIX.509; XX.327).

[**OLDOZOLÓD-IK**].

ki-ódzulódik: kioldozódik (kötés, esomó) (Pannonhalma Nyr. XII.187).

[**ÓLKA**], **ÓKA**: ól (Heves m. Gyöngyös vid. Nyr. II.181; Király Pál).

OLL-IK: vedlik (szárnyas) (Dráva mell. Nyr. V.522).

1. **OLLÓ** (*alló* Esztergom Nyr. IX.540; Komárom m. Perbete vid. Ganes Géza; Érsekújvár vid. CzF.; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.325; *álló* Érsekújvár Nyr. VIII.282): szelementartó szarufák, a melyek a felső végük felé keresztben egymásba vannak eresztve (Balaton mell. Tsz.; Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.16).

[Szólások]. *Ollóba venni*: 1. két keresztbe vett rúddal fölemelni (fatörzsököt, gerendát); 2. két felől megtámadni (pl. két ember egyet, két agár egy nyúlát) (Székelyföld Tsz.).

olló-háló: két ollószerűen keresztezett rúdra alkalmazott meritő-háló (Szeged Herman O. Halászat K.).

olló-láb: [faház része] (Vas m. Órség Nyr. III.479).

ollóláb-szár: [faház része] (Vas m. Órség Nyr. III.479).

2. **OLLÓ**: 1. kecskegödölye (Erdély Kassai J. Szókönyv IV.16; Székelyföld Tsz. [itt az *olló* mutató-szó alatt „kecskefi v. *olv*” másolási hiba; a közlő kéziratában *ollo* áll]; Nyr. IX.177; Kiss Mihály); 2. őzfiú (Székelyföld Kiss Mihály) [vö. *kecske-olló*, *őz-olló*].

OLLÓZ-IK: megfiadzik (kecske) (Székelyföld Tsz.).

[**OLLÓDZ-IK**].

meg-ollódnak: ~ (Székelyföld Nyr. IX.177; Győrffy Iván).

ÓLMOS. *Ólmos eső*: sűrű ködforma eső, mely azonnal megfagy s az utat nagyon síkossá teszi

(Csallóköz Szinnyi József; Borsod m. Bartha József). *Ólmos idő*: mikor ólmos eső esik (Csallóköz Szinnyi József; Abaúj m. Király Pál). *Ólmos út*: ólmos esőtől támadt nagyon síkos jégkéreggel bevont út (Heves m. Névtelen 1840; Abaúj m. Király Pál; Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.17).

ÓLMOZ: a fölbocsátott sárkány zsinagját elfogja s a sárkányt hatalmába keríti (Szeged Nyr. VIII.235).

[**ÓLOM**].

ólom-madár: lassan járó (Ipolyás Czimmermann János).

1. **OLT** (*elojt* [tűzet, gyertyát] Somogy m. Szenna Király Pál).

2. **OLT**: megaludtat (tejet) (Háromszék m. MNy. VI.316).

[**OLTALMAZKOD-IK**], **ÓTALMAZKOD-IK**: óvja magát. *Nagyon kell ótalmazkodnom* (Békés m. Nyr. XIV.44).

[**OLTÁR**].

ótár-bűtő: oltároldalvége (Székelyföld Andrassy Antal 1843; Háromszék m. MNy. VI.343).

[**OLTÁS**], **ÓTÁS**: fölözetlen édes tejből készült túró (Kecskemét vid. Tsz.).

OLTÓ (*ótó, ojtó*): szer, melyet a tejbe tesznek, hogy megaludják (szopós borjúk, bárányok, gödölyék stb. megszáritott gyomrából kivett összetúrósdott tej sóval keverve) (Csallóköz id. Szinnyi Józsefné; Heves m. Névtelen 1840; Szatmár m. Csaholc Nyr. XIX.382; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.326; Háromszék m. MNy. VI.343; Vadr.).

oltó-fűrés: pelzsága (gyümölcskertészeti eszköz) (Győr Nyr. XI.528).

OLTOTT, ÓTOTT: kocsonya (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. MNy. VI.343; Győrffy Iván; Brassó m. Hétfalu Nyr. V.377; XVI.575). — *Ótott tej*: aludt tej (Pápa Bódiss Jusztin). *Ótott túró*: 1. édes tejből oltószerrel készült túró (Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusztin; Csongrád m. Szentes Nyr. VIII.332); 2. ecetes túró (Vas m. Hegyhát Nyr. I.467; Bódiss Jusztin); 3. romlott túró (Balaton-Füred Bódiss Jusztin); 4. ragasztószer, a mely úgy készül, hogy összetört meszet romlott túróval összekevernek s a keveréket vízben összefőzik (Győr m. Pázmánd Bódiss Jusztin); 5. kötéseknél használt szer, a mely úgy készül, hogy oltott meszet, túró és kevés lisztet összelegytenek s ezt az anyagot addig keverik, míg nyúlós nem lesz (Dunántúl Bódiss Jusztin). — *Ótott lábú*: [tréf.] eserepár, fekete-harisnyás katona. *Ótott lábú német*: így nevezte a köznépi a térdigérő harisnyás bajorokat (Csallóköz Csaplár Benedek). *Ótott eszmadia*: [tréf.] suszter. *Ótott kötélverő*: [tréf.] gombkötő (Debrecen Nyr. IX.476). *Ótott számár*: [tréf.] nyúl (Csallóköz Tolnai Vilmos).

OLTOVÁNY (*ojtivány* Vas m. Őrség Nyr. II. 563; Zala m. Hetés Bellosics Bálint).

oltovány-alma: sokáig elálló csemege-alma (Moldva, Klézse Nyr. VII.382).

OLVAD (*ovad* Dunántúl Nyr. XVI.239; Csapodi István).

[**OLVADANDÓ**].

elővandó: *olvadékony*. *A rézólom elővandó* (Hont m. Helemba Nyr. VII.43; a Lengyel László nevű gyermekjátékban).

[**OLVAS**].

[Szólások]. *Nem olvas a köztünk*: nem számít az köztünk, nem tesz ki köztünk egy ember-számot (Szeged vid. Nyr. IV.82).

el-olvas: ráolvasással elűz, elműlaszt (betegséget), *Elolvasták a nyüveket a disznyó füléből* (Székelyföld Kiss Mihály).

föl-olvas: megolvas. *Másnap röggel az ökrömet fölolvastam, harminchat darabbal többre tanáttam* (Torontál m. Jázova Kálmány L. Szeged népe III.254).

lő-olvas: ráolvasással levesz. *Hajam, hajam, hajam szála, de sok bú rakodott rája! A ki asztalt lőolvasná, a jó isten megáldaná* (Heves m. Kengyel Nyr. V.288).

mög-olvas: 1. elolvas (pl. könyvet, újságot) (Soprony m. Röjtök Nyr. III.281); 2. fölolvas. *Legyen ojan jó, olvassa meg nekem ezt az írást* (Székelyföld Fejér József).

OLVÁS (Bihar m. Sárrét Király Pál; *olás* Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.287): lék (jégen) *Ott vannak a ludak az olvásban* (Bihar m. Sárrét Király Pál). *Olást vágni* (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.287).

OLVASÓ. *Kálvinista olvasó*: [tréf.] pénz (Erdély Nyr. IX.523).

OLVASZT (*olaszt* Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XII.562).

OLVASZTÓ: rántásnak való zsiradék (Székelyföld Kiss Mihály).

[**OLVATAG**].

olvatag-férög: dohánypalántát pusztító féreg (azért hívják így, mert puha, mintha el akarna olnadni? [?]) (Arad m. Majláthfalva Nyr. VIII.239) [vö. *óvantag*].

OLY (*oj, ol*; — *ó* Somogy m. Darány Nyr. XXII.333): némely. *Ó helőn* (Somogy m. Darány Nyr. XXII.333). *Ez már jobb ut, csak oly helyen sáros* (Zala m. Kővágó-Örs? Simonyi Zsigmond). *Mellen az ut?* — *Ol helőn jó, ol helőn göcsörtös* (Vas m. Őrség Nyr. VII.469). — *Olybá (olybé* Háromszék m. Nyr. III.423). — *Olybást* (Hol? Lehr, Toldi 222), *olyvást* (Baranya m. Simonyi, M. Névrág. 5): olybá. — *Olykor (ókor* Veszprém

m. Csetény Nyr. V.471; Somogy m. Kubinyi-Vahot, Magyar- és Erdélyorsz. Képekben III.40; Nyr. II.376 [itt *okor* hiba]; Somogy m. Darány Nyr. XXIII.39; Fehér m. Csurgó Nyr. X.96; *ukor* Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561).

oly-forma. *Olyformálag*: olyformán (Székelyföld Kiss Mihály).

[**oly-ki**].

olyki-olyki: egyik-másik. *Ez [a körte] is jó olykinek-olykinek* (Zala m. Kővágó-Örs? Simonyi Zsigmond).

OLYAN (*ajan* Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XVI.377; *oan* Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.84; *olan* Győr Nyr. XIII.38; *ollan* Rábaköz Nyr. XVI.288; Zala m. Diás Nyr. XIII.477; Zala m. Resznek Nyr. XII.377; Somogy m. Nyr. XVI.46; *onnyan* Brassó m. Hosszúfalu Nyr. XXII.238; *uan* Veszprém Nyr. VIII.328; Torda-Aranyos m. Gerend Nyr. XXIII.92; *uaⁿ* Baranya m. Ibafa Nyr. XXII.282; *ujan* Balaton vid. Nyr. III.517; Veszprém m. Nyr. IV.140. 277; VI.422; Veszprém m. Csetény Nyr. III.323; V.523; Veszprém Nyr. VII.376; Fölső-Somogy, Balaton mell. Nyr. VII.475. 523; Tolna m. Nyr. IV.516; Fehér m. Csurgó Nyr. X.185; Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.41. 331; XVII.44; Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.84; Erdővidék Nyr. IV.39; Brassó m. Hétfalu Nyr. VI.181; *újan* Veszprém m. Nyr. V.224; *ujjan* Veszprém m. Nyr. IV.514; VI.418; Somogy m. Kapoly Nyr. IV.84; Baranya m. Ormányás Nyr. IX.285; *ujon* Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.572; XVII.44; *ullan* Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.357. 406. 407; XXIII.47; *ulljan* Moldvai csáng. Nyr. IX.486; *ullyan* Moldvai csáng. Nyr. III.480; Moldva, Klézse Nyr. III.336; V.47; *úllyan* Moldvai csáng. Nyr. IX.451; *unyan* Brassó m. Hétfalu Nyr. XVI.478. 575; *unnyan* Torockó Vadr.; Brassó m. Hétfalu Nyr. XXII.94; Király Pál).

[**OLYANOS**], **OLLANOS** (Veszprém Nyr. VII.474; *ojanos* Veszprém m. Szentkirály-Szabadja Zolnai Gyula): olyan, olyanféle.

ojanos-főle: olyanféle (Veszprém m. Szentkirály-Szabadja Zolnai Gyula).

OLYIK (Göcsej Nyr. XIV.451; *ojik* Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.85; *olik* Sümeg vid. Nyr. XXII.286; Keszthely vid. Nyr. VI.523; Baranya-Sz. Lőrinc Nyr. XVII.380; *ólik* Baranya m. Ibafa Nyr. XX.191; *ollik* Dunántúl Nyr. XVI.239; Rábaköz Nyr. XV.286; Vas m. Őrség Nyr. VII.322; Somogy m. Nyr. II.376; Somogy m. Ujmajor Nyr. VIII.179; Fölső-Somogy Nyr. X.190; Szegszárd vid. Nyr. VII.382; *olyig* Győr vid. Csaplár Benedek; *ollyik* Somogy m. Nyr. II.376; Fehér m. Perkáta Nyr. III.35; Baranya m. Abaliget Csaplár Benedek): 1. némely, némelyik (i. h.). *Olik embér eszt szereti, olik amaszt. Olik embér sémével se törődik* (Keszthely vid. Nyr. VI.523); 2. olyan. *Találhatni olik tüket is, melliiknek nem ártott a fagy* (Keszthely vid. Nyr. VI.523).

OMÁCSKA (Komárom m. Perbeto vid. Gancs Géza; Nyitra m. Magyar-Soók Nyr. XV.518; XX.327; Hont m. Nyr. XVIII.430; *omácska* Komárom m. Kürth Nyr. XIX.188; Nyitra m. Magyar-Soók Nyr. XX.327): 1. főzelék, vastag-étel (Komárom m. Kürth Nyr. XIX.188; Hont m. Nyr. XVIII.430). *Krumpli-omácska* (Komárom m. Perbeto vid. Gancs Géza; Nyitra m. Magyar-Soók Nyr. XV.518; XX.327); 2. mártás. *Paradicsom-omácska* (Nyitra m. Magyar-Soók Nyr. XV.518; XX.327).

OMBOJOS: moszatos, zavaros, nem tiszta. *Ombojos víz* (Békés m. Sárrét Nagy Sándor).

OML-IK: ömlik. *Hogy az víz ne omojjék* (Debrecen Nyr. VIII.45).

össze-omlik: csomósan lebomlik. *Ésszeomlott a fonal* (az orsóról v. a tekerőlevélről való legombolyításkor) (Székelyföld Kiss Mihály).

lő-omlik: gyermeket szül, megfiadzik, megel-lik (Székelyföld Vadr. 382; Kiss Mihály). *A mire haza érnel, feleséged leomlik, fia lesz* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.328).

mög-omlik: ∞ (Székelyföld Kiss Mihály).

OMLÁLÓD-IK: küszködve fáradozik, töri magát (Beregszász vid. Király Pál).

OMLÁLÓDÁS: nehéz fáradozás, küzdelmes munkálkodás. *Mai időbe sok omlálódással tud megélni az ember. Mennji omlálódásomba került, míg ezt a darabka földet megszerezhettem, aztán most elveszik tőlem!* (Beregszász vid. Király Pál).

OMLÁS: 1. meredeken leomlott martos holy (Székelyföld Kiss Mihály); 2. örvény (Heves m. Névtelen 1840).

[Szólások]. *Ollyan az, mint egy omlás: nagy termetű és kövér* (Hegyalja Nyr. VI.425). *De nagy omlás!*: ∞ (Tisza-Dob Nyr. XXV.331).

[OMLÓ].

[Szólások]. *Omlólag van*: közel van a szülés-hez, fiadzáshoz, elléshez (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.). *A teheny omlólag van* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 471). *Omlófélbe van* = *omlólag van* (Székelyföld Vadr. 382).

OMLOTT: [tréf. nép-etimológia?] omelette (Gösej, Nagy-Lengyel Nyr. VII.131).

ÓN (Székelyföld Győrffy Iván; onot Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; óny Zala m. Alsó-Lendva vid. Nyr. XIII.332): ólom.

[OND].

ond-mond: mondogat (Komárom Beöthy Zsolt). *Ontak-montak* (Soprony m. Csorna Nyr. XXII.330).

1. **ONDÓ**: 1. a) a kölesnek kásátöréskor lefoszlott héja, köleskorpa (Zala m. Hetés Nyr. II.373

[itt *omló* nyilván hiba]; Győr m. Tsz.; Győr m. Szigetköz Nyr. XIX.191; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.333; Kún-Majsa Nyr. VIII.470; Kecskemét Nyr. IX.93; Szatmár m. Nyr. XI.284; Székelyföld Tsz.; Győrffy Iván); b) a napraforgónak olajütéskor lefoszlott héja (Szatmár m. Nyr. XI.284); c) búza maghéja, a melyből a korpa lessz (Nógrád m. Nyr. III.543); 2. páliuka-seprő (Székelyföld Tsz.; Győrffy Iván).

2. **ONDÓ** = *oltó* (Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusztin).

ONDÓK: a gyapotfonó kerék középfája, a melyben a gyapotfonó orsó pereszlenjén a kerék húrja jár (Háromszék m. Tsz.; Szabó Elek).

ONDOKOL: nyugtalankodik, fészkelődik, helytelenkedik (Brassó m. Hétfalu Nyr. V.377; XVI.575; Király Pál).

[ONGOROD-IK].

el-ongorodik: elszunnyad, elszenderodik (Gö-mör m. Király Pál).

ONNAN, ONNÉT, ONNAT (*annat* Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.336; *onná* Kis-Kún-Halas Nyr. XV.65; *onnaj* Rábaköz Nyr. XV.431; Soprony m. Csepreg Nyr. II.177; Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. II.234. 333; Keszthely Nyr. XI.237; Veszprém m. Csetény Nyr. V.471; XVIII.332; Mátyusföld Nyr. XIX.503; XX.81; *onnajd* Répce vid. Nyr. XX.415; Rábaköz Nyr. XIV.522; Vas m. Órség Nyr. VII.467; Bakony vid. Nyr. V.88; Gösej és Balaton mell. MNy. V.99; Gösej Nyr. XIV.163; Tolna m. Dunaföldvár Nyr. XVI.524; Mátyusföld Nyr. XIX.503; XX.81; *onnajt* Duna mell. Kassai J. Szókönyv II.139; Vas m. Órség Nyr. IV.472; Balaton vid. Nyr. IV.37; Veszprém m. Csetény Nyr. V.471; XVIII.235; *onnal* Kis-Kún-Halas Nyr. XV.65; *onnand* Dunántúl Nyr. XVI.190; Vas m. Marác Nyr. II.334; Duna-Szentgyörgy Nyr. VII.238; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.65; Csallóköz Csaplár Benedek; *onnandék* Baranya m. Ibafa Nyr. XX.46; *onnat* Heves m. Saár Nyr. V.38; Temesköz Kálmány L. Szeged népe II.237; Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.139; Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.27; Udvarhely m. Homoród IX.39; Háromszék m. Arany-Gyulai NGy. I.373; Csik-Szentkirály Nyr. VIII.96; Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. VIII.229; X.40; Moldvai csáng. Nyr. III.4; Moldva, Klézse Nyr. IV.336; X.479; *onné* Gömör m. Otrokocs Nyr. XIX.573; *onnen* Körös-Tarcsa Király Pál; Debrecen Nyr. III.236; Kolozsvár legifj. Szinyyei József; *onnén* Zilah Nyr. XIV.430; *onnén* Esztergom m. Muzsla Erdélyi J. Népd. és mond. II.8; Veszprém m. Csetény Nyr. XVIII.332; Bakony vid. Nyr. V.88; Temesköz Kálmány L. Szeged népe II.237; Sátoralja-Ujhely Nyr. XVI.43; *onnénd* Csallóköz Csaplár Benedek; *onnet* Kolozsvár legifj. Szinyyei József; *onni* [versben, rimelve „lenni-vel”] Torontál m. Török-Becse Nyr. V.284; *onnót* Csik m. Nyr. VI.414; X.90).

ONNANSÓ (Baranya m. Ibafa Nyr. XX.191; *onnatsó* Komárom Nyr. XIV.222): túlsó.

ÓNOS (*ónyas* Balaton mell. Tsz. 271b; Horváth Zsigmond 1839): 1. *ónos*: ónodény-gyűjtemény (Székelyföld Kiss Mihály); 2. *ónos*: fagyos, sikkoságot csináló (eső) (Székelyföld Kiss Mihály); 3. *ónyas*: nyúlsvív, félénk (Balaton mell. Tsz. 271b; Horváth Zsigmond 1839).

[Szólások]. *Ónossá lenni*: 1. nagyon megijedni, ijedségtől elszédülni v. elkábulni (Balaton mell., Pápa vid. Tsz.); 2. kétségbe esni (Vus m. Kemenesalja Tsz.). *Má majd ónossá leszék vele* (Veszprém Nyr. VII.474).

ÓNOZ (*ónazni* Udvarhely m. Nyr. IX.236): 1. ölmet önt (a megijedt gyermek feje fölött egy tál vízbe, abban a hitben, hogy attól elműlik az ijedelme) (Udvarhely m. Nyr. IX.236); 2. hazudik, ferdít, hazudozva simít (vmely dolgot), nagyít (Székelyföld Kiss Mihály; Erdővidék Nyr. VIII.188; IX.236). *De bátya, híjába ónozza azt kend* (Alföld [?] Nyr. XV.94). *Na hiszeng ökeme és jól tud ónozni* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III. 305).

[Szólások]. *Ónoz hidegen*: hazudik (Székelyföld Nyr. IV.70; Háromszék m. Győrffy Iván).

[**ÓNOZÓ**], **ÓNAZÓ**: fagyos eső (Szatmár Nyr. VII.283).

[**ONT**].

el-ont: elönt. *Elontotta a víz a falut* (Moldvai esáng. Nyr. IX.453).

ONTOK: belfonal (az a fonal, a melyet a vetelő segítségével a mellébe beleöltének) (Székelyföld Tsz. 256a; 275a; Székelyföld Andrássy Antal 1843; Győrffy Iván; Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XV.384; Háromszék m. Nyr. III.374; Vadr.).

[Szólások]. *Egyik ontok, a másik mejék* [mondják egymással rosszul élő, pörlekedő házasfelekre, mikor mindkettejük hibás] (Székelyföld Tsz. 256a).

ONTORÁC (Udvarhely m. Vadr.; Kiss Mihály; *ontorac* Székelyföld Gálffy Sándor): olyan kakascsirke, a melyben a nemi ösztön későre fejlődik; á. ó. legényről is mondják.

ONTOZ-[**IK**?] (*ontozni*): 1. kiűriti magát (Vas m. Őrség Tsz.); 2. megkölykezik (olyan állat, a mely egyszerre többet ellik) (Vas m. Tsz.).

ONTRA (Szeged Csaplár Benedek; Palócság Nyr. XXII.78; Borsod m. Ethnographia VII.82; Gömör m. Tsz.; Hegyalja Kassai J. Székönyv V.194; Tokaj Nyr. XIX.432; XXIV.192; Székelyföld Tsz.; *ontora* Székelyföld Tsz.; Andrássy Antal 1843; Udvarhely m. Nyr. XVII.432; Csik m. Győrffy Iván; Csik-Madaras Nyr. XX.144): 1. faedénynek (hordónak, dézsának) fenekén kívüli párkánya v. azon bevágása, a melybe a feneket illesztik (i. h.); 2. *ontra*: gatyakore, gatyapártázat (a melybe a madzag van húzva) (Palócság Nyr. XXII.78; Borsod m. Ethnographia VII.82).

ONTRÁS: koreos, pártázatos. *Ontrás pendely* (Gömör m. Tsz.).

ONTRÁZ: ontrát vág (Bodroghöz Nyr. XVII. 556).

ONTRÁZÓ: ontra-vágó eszköz (Tokaj Nyr. XIX.432).

ÓNZIR[?]: levendula (Hol? Nyr. XII.528).

ÓNYÁROG: kedvetlenül végez vmit (Szatmár m. Szamoshat Nyr. X.139; itt *ónyárok* nyilván hiba).

OPÁLKA, **OPÁLKO**: vesszőből v. hársforgácsból font nagy abrakoló kosár (Pozsony m. Taksony Nyr. XV.190; Nyitra m. Vág-Sellye és M.-Soók Nyr. XV.518; XX.327).

OPASZ: az ú. n. opasz-játékban az, a ki az elbújtakat keresi (másképp: *kopasz*) (Nógrád m. Szécsény Nyr. V.283).

[**OPASZOL**].

ki- v. meg-opaszol. *Ki- v. meg-opaszolja a követ*: az opasz-játékban az elbújtak vmelyike előugorva hármát üt a kőre (Nógrád m. Szécsény Nyr. V.283).

OPATANCA: vastag metélt tészta, mely köleskásával van meghintve és kendermag-olajjal megöntözve (Érsekújvár Nyr. VIII.332).

ÓPÉRENCIA (*ópirincipia* Gyöngyös Nyr. III. 227; *óprincipia*-tenger Bakony vid. Nyr. V.87).

ÓPÉRENCIÁS (*auferenciás* tenger Szeged vid. Nyr. I.376).

OPICA: majom (Mátyusföldre Nyr. XX.327).

[**ÓPRIL**].

fel-ópril: 'feltölt' (Brassó m. Tatrang Nyr. II.476; vö. XXIII.482) [vö. *opril*].

OPRIT: akadályoz, tartóztat, tilt (Brassó m. Tatrang Bartha Károly) [vö. *ópril*].

fel-oprit: föltartóztat, megakadályoz, kitilt (Brassó m. Tatrang Bartha Károly).

OPSZESZ (Tokaj Nyr. XXIV.192; *opszis* Zemplén m. Bodrog-Szerdahely és vid. Nyr. XXII.479): lábbeli sarka (vö. ném. *absatz* plur.).

[**OR**], **ORV**: tolvaj (Székelyföld Tsz.).

or-hideg: lopó-hideg (Székelyföld Tsz.).

or-tag[?]: orgazda (Dunántúl Nyr. V.228).

[**ÓRA**].

óra-fű: panicum crus galli (Nógrád m. Nyr. IV.23).

óra-maradás: elkésés [fazekas céhben] (Sárospatak Nyr. XVII.528).

ÓRABÓRA: apró savanyú szilva (Szlavónia, Kórógy Nyr. XXIII.359).

ÓRÁLLÓ: orgazda (Baranya m. Nyr. II.184).

[**ÓRÁZ**].

el-órás: óráig vesztegel (Székelyföld Csaplár Benedek, Gyórfy Iván).

ORBÁNCOS (*obráncos* Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.332; Mindszent u. o. I.72).

ORDA (*órda* Bukovina Nyr. VI.525; *urda* Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574; Brassó m. Bácsfalu Nyr. III.564): 1. *orda, órda, urda:* édes juhtúró (Kalotaszeg Király Pál; Kolozs m. Szucsák Nyr. XVIII.576; Székelyföld Tsz.; Nyr. II.556; Csaplár Benedek; Gyórfy Iván; Torda-Aranyos m. Gerend Nyr. XXIII.577; Udvarhely m. Nyr. III.512; Csík m. Arany-Gyulai NGy. I. 123; Csík-Madaras Nyr. XX.144; Brassó m. Bácsfalu Nyr. III.564; Bukovina Nyr. VI.525); 2. *urda:* a tehénnek borjazás után kifejt sűrű teje (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574).

ORDAS (Balaton mell. Tsz.; Vas m. Tsz. 166a; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.287; Alföld Nyr. XV.94; Arad m. Majláthfalva Nyr. VIII. 239; *hordas* Vas m. Tsz.; *ordacs* Csallóköz Nyr. I.280; Csaplár Benedek, Szinnyei József; *ordos* Udvarhely m. Kiss Mihály; Moldva, Klézse Nyr. VII.382): 1. *ordas, ordos, hordas:* csikos, barna-csikos. *Ordas farkas.* *Ordas alma* (Vas m., Balaton mell. Tsz.). *Ordos törökbúza.* *Ordos ruha.* *Ordos alma* (Udvarhely m. Kiss Mihály). *Ordos alma:* sárga-barázdás piros nyári alma (Moldva, Klézse Nyr. VII.382); 2. *ordacs, ordas:* hamuszín, szürke, szürkésbarna (Hol? Tsz.). *Ordacs macska.* *Ordacs szemű ember* (Csallóköz Csaplár Benedek); 3. *ordas:* komondor, farkasszórú nagy eb. *Te Pista, híd magaddal az ordast* (Alföld Nyr. XV.94); 4. *ordas:* círmos macska (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.287); 5. *ordas:* dohánypalántát pusztító főreg (Arad m. Majláthfalva Nyr. VIII.239).

[**ORDÁS**].

ordás-leves: leves, a mely úgy készül, hogy az ordából kiverik a vaját, s a mi hulladék maradt, abba kaprot tesznek s föleresztik tojással (Székelyföld Pesti Napló 1893. 284. sz.).

ORDEL (Hódmező-Vásárhely Nyr. II.420; *ordét* Harangod Nyr. VI.376): rendelet (vö. *ordre*). *Kiadta az ordelt* (Hódmező-Vásárhely Nyr. II. 420). *A násznagytól ezt az ordét vettem* (Harangod Nyr. VI.376).

ORDIKÁL: hangosan beszélget (Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII.316; Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XII.429).

ORDITÓ: korcsma (Szilágy m. Deésháza Kerekes Ernő).

[**ORDOSICS**].

ordosics-napja: aprószentek napja (Baranya

m. Tsz.; Baranya m. Ormányság Kassai J. Szókönyv IV.29).

ORGONÁL (*orginál* Szatmár Nyr. IX.264; Bereg m. Pap Károly): 1. kiabál, lármásan beszél (Zala m. Nyr. XIX.528; Nagy-Kúnság Nyr. XX.45; Bereg m. Pap Károly); 2. fülsértően danol (Bereg m. Pap Károly); 3. sir, bög (Zemplén m. Nyr. IV.522); 4. ordít, üvölt (farkas, kutya) (Székelyföld Gyórfy Iván; Háromszék m. Nyr. III.374; Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár). *Orgonálni kezdett, mint egy farkas* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.391). *Orgonálnak a farkasok:* többen együtt ordítanak (Székelyföld Gyórfy Iván).

ORGONÁZ: orgonál, orgonán játszik (Háromszék m. Nyr. III.374).

ORGOVÁNY: orgonavirág (Közép-Baranya Nyr. III.327).

ÓRINGLI: fülbevaló (Rozsnyó Nyr. VIII.565).

ORJ (disznó árja Gömör m. Nyr. XVIII.454; *orgy, orgyá* Szlavónia Nyr. XXIII.214; *örgya*, disznó *örgya* Zala m. Kis-Kanizsa Nyr. VIII.526; Somogy m. Nyr. XII.382; *orja* Tolna m. Paks Nyr. XXII.430; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.333; Kecskemét Nyr. XIV.278; Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.432; Bács m. Bia Nyr. XIV.279; Bihar m. Furta vid. Nyr. IV.182; Csallóköz Nyr. XIV.279; id. Szinnyei Józsefné; Nógrád m. Litke Nyr. IV.334; Hont m. Nyr. XVIII.430; Rimaszombat Nyr. XII.190; Mármaros m. Nyr. XIV. 279; Szilágy m. Kerekes Ernő; *órja* Tokaj Nyr. XXIV.192; Szilágy m. Kerekes Ernő): disznógerinc húsostul.

orja-leves: húsos disznógerincből főzött leves (Csallóköz Nyr. XIV.279).

orja-szalonna: a disznó hátgerincével együtt levágott szalonna (Szilágy m. Kerekes Ernő).

ORJAS, ORJOS: a disznó hátgerince húsos-tul, a fő egy részével együtt, a melyen az orra is rajta van hagyva (Székelyföld Gyórfy Iván, Fejér József). *Orjás káposztá:* káposzta disznóorjával (Nógrád m. Litke Nyr. IV.334).

orjás-hús: a birka hátgerince alatt futó hosszú szalagszerű hús (Csallóköz Nyr. XIV.279).

ORMÁS: az ásott hantnak gyepes része (Baranya m. Ormányság Nyr. IX.285).

ORMATLAN: esetlen, idomtalan. *Ormatlan állatok* (Garam vid. Arany-Gyulai NGy. I.482) [vö. *ormótlan*].

ORMÓ: 1. pattanás, pörsenés (a testen) (Székelyföld Gyórfy Iván; Háromszék m. Vadr.); 2. káposztalevélnék kiemelkedő középső vastagabb ína (Székelyföld Tsz.; Erdélyi Lajos); 3. az a vonal alakjában végighúzódo szegély, a mely két posztódarab összevarrásánál keletkezik (Székelyföld Erdélyi Lajos); 4. 'a hidas v. zselyép oldala' (Bodrogköz Tsz.).

ORMÓDZ-IK, ORMOJODZ-IK: fölhorzsolódik, föl pattogzik (Háromszék m. MNy. VI.343; Vadr. 511a; Gyórfy Iván).

fel-ormószik: ∞. *Felormódzott* (Háromszék m. Vadr. 511a).

ORMOS (*urmos* Baranya m. Patacs vid. Csaplár Benedek): malom kőpadjának eleje, melyen a lisztelő-lyuk van átalvélva (Heves m. Névtelen 1840).

ORMÓS, ORMOJOS: 1. föl pattogzott, fölhorzsolódott, fölsebzett (Háromszék m. MNy. VI. 242. 343; Vadr. 511a; Gyórfy Iván); 2. túromorzsoló rovátkos fa (Háromszék m. MNy. VI. 343; Gyórfy Iván).

ORMÓTLAN (*orm-ótlan*): esetlen, idomtalan, ügyetlen, durva, műveletlen (Nagy-Kúnság Nyr. XX.45; Palócság Nyr. XXI.508; XXII.78; Heves m. Névtelen 1840; Érsekújvár Nyr. VII.40; XIX. 457) [vö. *ormatlan*].

ORMÓZ: lehántja a káposztalevélről a közepest kiálló részt (Székelyföld Tsz.).

ORMOZÁS: [faház része] (Vas m. Órség Nyr. III.479).

ORNYÁK: szűk völgynyílásban levő rét (Zala m. Orosztony Nyr. XXIV.384).

OROM (*urma* Baranya m. Patacs vid. Csaplár Benedek): 1. szántóföldnek domborúbb közepe (Balaton mell. Tsz.); 2. szántóvas foka (Heves m. Névtelen 1840).

OROSZLÁN (*araszliány* Beszterce-Naszód m. Szelyk Nyr. XVIII.576).

OROZKOD-IK (*orozkod-ik*): lopódzkodik (Székelyföld Fejér József; Háromszék m. MNy. VI. 343).

be-orozkodik: belopódzkodik (Székelyföld Tsz. 276a).

OROZOL: lop (Zilah Nyr. XII.286).

[**OROZVA**].

[Szólások]. *Orozva tojik és ül a tyúk:* olyan helyen, a melyet a ház asszonya nem tud (Háromszék m. Nyr. IV.477).

orozva-kótt (Nagy-Kúnság Nyr. III.367; Csongrád m. Mindszent Kis Sándor; *orozba-kótt* Abaúj m. Nyr. IV.113): törvénytelen, fattyú (gyerek).

orozva-maró (*orozmaró* Székelyföld Fejér József).

ORR (*ór*; — *arr* Háromszék m. Nyr. V.466; Vadr.; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Erdővidék Nyr. IX.41; Brassó m. Hétfalu Nyr. V. 329; XVI.478; Brassó m. Zajzon Nyr. IV.330; Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.458): 1. csúcs. *Az Eger [erdő] orra* (Fertő mell. MNy. III.243); 2. a vízbe orrszerűen benyúló partrész (Komá-

rom Herman O. Halászat K.); 3. a halásztű hegyes vége (Komárom Herman O. Halászat K.); 4. a fűrészpengő felső vége (Háromszék m. Kovászna Erdészeti Lapok XXII.128).

[Szólások]. *Órod tülle fokhagymás:* abból bizony nem kapsz (Debrecen Nyr. V.223). *Aszt veti az arromra:* azt veti a szememre (Székelyföld Kolumbán Samu). *Aszt én nekéd még az arradra hányam:* szemedre vetem (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.458; Kolumbán Samu). *Orrott (orott) estem (esett):* orra (Vas m. Nyr. XVIII.144 [itt *arott* hiba]; XXII.512; Budapesti Hirlap 1893. 212. sz.; Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.97).

orr-bókony, or-bokony: 1. *orr-bókony:* a hajó könyökfája, a mely az előrészből nyúlik a középe felé, s a melybe a kikötésnél a láncot akasztják (Kis-Duna mell. Győr és Mosony közt Nyr. XI.44; Bódis Juszín); 2. *or-bokony:* a házhajó hátulján levő cefrára faragott fa (Baja Nyr. XVII.239).

or-hajtás: [a házhajó része] (Baja Nyr. XVII. 239).

orr-pattintás: fricska (Székelyföld Kiss Mihály).

ör-tőke: a hajó v. ladik elejét alkotó erős fa, a melyhez az oldalak és a fenék erősítve vannak (Komárom Herman O. Halászat K.; Szeged Csaplár Benedek).

orra-ba-való: zsebkendő (Rozsnyó Nyr. VIII. 565).

óron-verősi: kártyajáték, a melyben a vesztesnek a kártyával az orrára vernek (Baja Balassa József). *orron verős (Baja)*

óron-verőske: ∞ (Csallóköz id. Szinnyi Józsefné).

orra-verős: ∞ (Heves m. Névtelen 1840).

[**ORRKA**], **ORKA:** orrocska (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.332). *Szidd ki, kincsöm, a zorkádat* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.42).

ORRADZÓ, ÓRODZÓ (*órradzó, órrodzó*): 1. kantárfej (a kantárnak az a része, mely a ló orrán fekszik, hogy a száját ne tátogassa; nasenriemen) (Győr m. Nyr. XI.430; Tolna m. Dombóvár Nyr. XXV.192); 2. gabonás-hajón levő fölvi gyázó ember, a kinek a hajó orránál van a helye (Vác Döbrentei Gábor 1846); 3. tíz-tizenkét méter hosszúságú fenyűszál, a végén egy szál deszkával, a mellyel a hajót lefelé mentében kormányozzák (Kis-Duna mell. Győr és Mosony közt Nyr. XI.44).

[**ORROGAT**].

le-orrogat: leszid. *Lefalángatott, de én is leorrogattam* (Háromszék m. Nyr. IX.33).

ORROL (*órol*; — *arrol* Székelyföld NyK. X. 334; Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr. 491b):

orral érint. *Úgy megültek, hogy orrulod a földet* (Veszprém Nyr. XII.561).

fel-öröl: megorrol, megharagszik (Dobrecen Nyr. III.563).

meg-orrol: megszid, szemére vet vmit (Csík-Szentgyörgy Nyr. X.238).

ORRONDI, ÓRONDI: esücskés-szájú kancsó (Mezőtúr Farkas Imre; Békés m. Nyr. XIV.287).

ORRONG: orrol, haragszik (Alföld [?] Nyr. XV.94).

ORRONGAT: orrol, haragszik, haragot tart (Alföld [?] Nyr. XV.94; Háromszék m. MNy. VI. 343; Vadr.; Kiss Mihály, Gyórfy Iván).

ORROS, ÓROS: esücskés-szájú kancsó (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432; XX.45; Karcag Nyr. XXVI.46; Markovics Sándor; Mezőtúr Farkas Imre; Heves m. Tiszafüred és vid. Kinnach Ödön; Hajdú-Szovát Nyr. XXIV.587; Szatmár m. Patóháza Nyr. XIX.379).

ORS: reves, taplós (Szeged Kassai J. Szókönyv IV.43; Tsz.).

ORSÓ (*arsó* Boreg m. Nagy-Dobrony Herman O. Halászat K.; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X. 325; Zemplén m. Deregný Nyr. XII.94; *arsa* Gömör m. Nyr. XVIII.454; *assó* Mátra vid. Nyr. XXIV.288; *ersa* Gömör m. Nyr. XVIII.422; *ersó* Rimaszombat Nyr. XVII.525; *ósó* Udvarhely m. Vadr. 511a; *ósó* Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XV.384; *ossó* Udvarhely m. Nyr. IX.236; Vadr.; Segesvár Nyr. IX.44; *ossó* Palócság Nyr. XXII. 78; *óssó* Székelyföld Nyr. IV.236): 1. a borsajtó csavarja (Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusztin); 2. a malomkövet forgató gyors kerék (Tokaj Nyr. XXIV.192).

orsó-farkú hal: aspro vulgaris (Háromszék m. Uzon Nyr. VIII.383).

orsó-fű: [?] (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X. 323).

orsó-hal: 1. petromyzon fluviatilis (Erdély Herman O. Halászat K.); 2. *arsó-hal:* aspro vulgaris (Bereg m. Nagy-Dobrony Herman O. Halászat K.).

[ORSÓZ-İK].

el-orsózik: ellopódzik, titkon odább áll (Szamosköz Nyr. XI.92; Székelyföld Tsz.; Gyórfy Iván).

[ORSZÁG].

ország-mirű: mérnök (Göcsej Nyr. II.87).

ország-út: tejút (Heves m. Névtelen 1840).

ORSZÁGOL: vándorol, országról országra jár (Soprony m. Felső-Szakony Nyr. XVII.384; Hajdú-Böszörmény Nyr. XV.520; Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.457). *Ebusu a vén cigán, foggya magát, válláro veti a na' fejszít és emént országunya*

(Göcsej, Páka Nyr. I.417). *Elküldötte külső országokra látni, hallani, tapasztalni. Oda is országolt több esztendeig a királyfi* (Háromszék m. Arany-Gyulai NGy. I.361). *Nem utazik, nem grszágul sénkivel* (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXIII. 143).

ORSZÁGOLTAT: utaztat. [A király] *évégezte magába, hogy [a három fiát] jó móddal kitaníttassa s osztán országoltassa, hogy maga után országának dèrek örökösöket hadhasson* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 436).

ORSZOK (*ország* Székelyföld Tsz.): 1. a szán orrát egybefoglaló fa (*Kereszt-ország*) (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Nyr. V.90); 2. a szán orra között elonyúló lapos kemény fa, melybe az ökörrúdát teszik (*vonó-ország*) (Székelyföld Tsz.; Nyr. VIII.516; Kiss Mihály; Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XIII.578; Háromszék m. Tsz.; Csík m. Nyr. X.90).

ORT (Székelyföld Kriza; Háromszék m. Vadr.; *art* Székelyföld Kriza; *ert* [?] Háromszék m. Vadr. 511a). *Egy ort rák: 25 rák.*

ORTÁLY: az enyém- és tiedről való vitatkozás, civakodás, versengés (Tolna m. Bódiss Jusztin; Baranya m. Ormányság Nyr. VII.81).

ORTÁLYKOD-İK: az enyém- és tiedről vitatkozik, civakodik, pörlekedik, veszekszik, kiabál, ágál, erőszakoskodik (Dunántúl, Győr m., Tolna m. Bódiss Jusztin; Baranya m. Ormányság Nyr. VII.81).

ORTÁLYOSKOD-İK: 1. az enyém- és tiedről vitatkozik, civakodik, pörlekedik (Baranya m. Ormányság Nyr. VII.81; Baksay Sándor; Szeged, Csallóköz Csaplár Benedek); 2. fősvényen alkuzik (Szeged Csaplár Benedek).

ORTÁLYOZ (*ortájoz, ortáloz; — ortájoznyi* Félégyháza Nyr. IV.559, alkalmasint hiba, mert V.130. *ortályoznyi*-nak írja ugyanazon közlő): 1. az enyém- és tiedről vitatkozik, civakodik, pörlekedik, kiabálva pöröl, zsörtölődik (Balaton mell., Vas m. Kemenesalja Tsz.; Baranya m. Ormányság Nyr. VII.81; Kis-Kún-Halas Nyr. XV. 333; Félégyháza Nyr. IV.559; V.130; Csaplár Benedek; Kecskemét, Szeged, Csallóköz Csaplár Benedek). *Ne ortályozzatok! Már megint ortályoztok?* (Baranya m. Ormányság Baksay Sándor); 2. felesel (Pápa vid. Tsz.; Csallóköz Csaplár Benedek); 3. eszesog, fecseg, kotyog [?] (Kún-szentmiklós Nyr. XV.520).

ORVOS (*orvas* Csongrád m. Algyó Nyr. VIII. 517; Székelyföld Kriza; Háromszék m. Vadr.; Háromszék m. Orbai járás Nyr. VII.332; *urus* Székelyföld Tsz.; Nyr. IV.328; Háromszék m. Erdővidék Vadr. 146; Moldvai csáng. Nyr. III. 53; Moldva, Kléze Nyr. VII.237; *urvos* Eger és vid. Nyr. XVII.477; XVIII.18); *orvosság* (Szilavónia Nyr. XXIII.361; Szilágy m. Nyr. IX.565).

urus-ember: orvos (Háromszék m. Vadr.).

ORVOSÍT: gyógyít. *Mét tuggya je kiéd al lo-vamat orvosítanyí?* (Mátra vid. Nyr. XXIV.478).

ORVOSOL (*urusul* Székelyföld Tsz.; Udvarhely m. Nyr. IV.176; VI.465; Háromszék m. Nyr. V.129).

[**ORVOSOS**], **URUSOS:** orvos (Udvarhely m. Győrffy Iván). *Marha-urusus, dühü-urusus* (Háromszék m. Vadr. 521a).

ORVOSSÁG (*orvasság* Debrecen Nyr. IX.161; Háromszék m. Vadr. 511a; Háromszék m. Orbai járás Nyr. VII.332; *urusság* Székelyföld Nyr. VIII.461; Háromszék m. NyK. III.17; Nyr. V.129; Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. X.42; Brassó m. Zajzon Nyr. III.373; Moldva, Klézse Nyr. VII.237; *urusság* Székelyföld Tsz.; Arany-Gyulai NGy. III.144; Nyr. IV.328; Udvarhely m. Nyr. IV.176; Háromszék m. Nyr. II.174; Vadr.; Háromszék m. Kis-Borosnyó Nyr. XVI.48; Moldvai csáng. Nyr. III.53).

[**OS**].

os-mos: mos, mosogat (Somogy m. Kassai J. Szókönyv IV.46). *Ossák-mossák* [a halott ruháit] (Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VII.86).

OSON (*ossan* Erdély Kassai J. Szókönyv IV.46; *oszsonni* Háromszék m. MNy. VI.344; *usan* Heves m. Fel-Német Nyr. XXV.522).

OSONKOD-IK (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Arany-Gyulai NGy. I.371; *ozsonkodni* Háromszék m. MNy. VI.344): *oson*, *lopódkodik*.

el-osonkodik: eloson, ellopódkodik (Székelyföld Kiss Mihály).

OSONT (Vas m. Kemenesalja, Veszprém m. Pápa vid., Tolna m. Tsz.; Palócság Nyr. XXII.78; Háromszék m. Tsz.; *osint* Háromszék m. Kiss Mihály; *kusintani* Orosháza Nyr. VI.179; *usint* Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. NyK. III.17; *ussant*, *ussint* Hol? Nyr. XII.528): *oson*.

el-osont, el-osint: eloson (Pápa vid. Tsz.; Palócság Nyr. XXII.78; Háromszék m. Kiss Mihály).

ki-usint: kionson (Orosháza Nyr. VI.179).

OSTOBA: lusta, rest (Vas m. Órség Nyr. II.563; Göcsej Nyr. XIV.455; Göcsej, Resznek Nyr. XII.188; Zala m. Alsó-Lendva vid. Nyr. XIII.332).

OSTOBÁKOD-IK: lustálkodik (Vas m. Órség Nyr. II.563).

OSTOBÍT: butít (Göcsej Budenz-Album 160).

OSTOR (*ustor* Baranya m. Ibafa Nyr. XX.287; Fehér m. Lovasberény Nyr. XIII.192): 1. játék, a mely abból áll, hogy 10—15—20 fiú erősen összefogódzva sugár-alakban forog a sor végén sarkon forgó fiú körül, miután ez őket erősen megrándította (Debrecen Nyr. XXI.95); 2. alkalmatlan, veszedelmes. *Ostor ember v. gyermek* (Székelyföld Kiss Mihály).

ostor-osapó = *ostor* 1. (Tisza-Dob Jaksics Lajos).

ostorcsapóz: *ostorcsapót* játszik. *Ostorcsapózunk!* (Tisza-Dob Jaksics Lajos).

ostor-fa: a kútgémről lefüggő rúd, a melynek a végére a vödör van akasztva (Tolna m., Szeged Tsz.).

ostor-feje: az ostornak az a része, a melybe a telket húzzák (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.324).

ostor-hégy: az *ostorhégyeske* (= *ostor* 1.) játékban az összefogódzott gyerekek között a leg-szélső (Gömör m. Otrókocs Nyr. XXI.96).

ostorhegyes: 1. a rudas elé (vagyis a rúd előtt jobbra) fogott ló (Heves m. Névtelen 1840; Debrecen Ethnographia VI.220); 2. *ostorhégyes:* az *ostorhégyeske* (= *ostor* 1.) játékban az összefogódzott gyerekek között a legszélső (Gömör m. Otrókocs Nyr. XXI.96).

ostorhégyeske = *ostor* 1. (Gömör m. Otrókocs Nyr. XXI.96).

[**ostor-mén**].

ostormén-fa (Tokaj Nyr. XIX.432; XXIV.192; *ustormény-fa* Szeged vid. Nyr. III.278): vörös gyűrűce (hegyi cserje, a melynek jó gúzszt ad a vesszeje).

ostor-nyakló: szíj v. madzag, a mellyel az *ostor* a nyélre van kötve (Székelyföld Kiss Mihály) [vö. *nyakló* 3.].

ostor-pénz: kocsisnak adott borraivaló (Csik-Tusnád Melich János).

ostor-telek: szíj, a mellyel az *ostor* a nyélre van kötve (Gömör m., Bodrogház Tsz.).

OSTORKA = *ostor* 1. (Gömör m. Otrókocs Nyr. XXI.96).

OSTORKÁZ: *ostorka*-játékot (= *ostor* 1.) játszik. *Gyerékék, gyerték no ostorkáznyi!* (Gömör m. Otrókocs Nyr. XXI.96).

OSTORKOD-IK: arcátlankodik, alkalmatlan-kodik (Székelyföld Tsz.). *Ezek a csürkék rajtam ostorkodnak* (Székelyföld Kiss Mihály).

OSTOROS (*ustoros* Fehér m. Nyr. X.188): béres-inas (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Hol? Tsz.).

ostoros-játék = *ostor* 1. (Veszprém m. Pápa Nyr. XXI.95).

OSTROM (*ostorom* Székelyföld Nyr. IV.236).

OSTYA (*tustya* Szilágy m. Bürgезд Kerekes Ernő).

OSZLÁR: osztály (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839).

oszlár-levél: osztálylevél (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839).

OSZLAT: oldat. *Pokolkő-oszlat* (Erdély Nyr. XIII.187).

[OSZLATTAT-IK].

meg-oszlattatik: meghal (Székelyföld Tsz. [itt megoszlatni hiba]; Ferenczi János 1832).

OSZLÓD-IK: osztozkodik. *Oszlódnak* [a testvérek] (Zala m. Lesence-Istvádn Nyr. XVI.93).

el-oszlódik: megosztozik. *Az össze aligha el nem oszlódunk* (Zala m. Lesence-Istvádn Nyr. XVI.93).

[OSZLOP].

oszlop-ember: nagy, otromba növésű ember (Székelyföld Kiss Mihály).

OSZMOJÁ: kovács-szurok (Szlavónia Nyr. XXIII.312).

OSZPORA: papnak, mesternek a szegényebbrendű hívektől szolgáltatott csekély pénzbeli fizetség vagy szemes gabona, avagy e helyett leszolgált napszám (vö. *kepe*, melyet a jobb módúak fizetnek) (Székelyföld Tsz.; Nyr. VIII.323; Kiss Mihály, Kőváry László 1842, Györffy Iván; Udvarhely, Háromszék, Brassó m. Nyr. VIII.368. 369; Háromszék m. Nyr. IV.478).

OSZPORÁS: oszporát fizető. *Egész- és fél-oszporás* (Székelyföld Tsz.; Udvarhely, Háromszék, Brassó m. Nyr. VIII.369).

[OSZT].

el-oszt (*el-aszt*): széthány, széttapos (pl. szemetet, szalmát, homokot) (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.456; XXIII.46).

ki-oszt: nem részeltet vmiből. *Kiosztotta magát a levesből a gazdasszony. Engem szépen kiosztál* (Székelyföld Kiss Mihály).

[mög-oszt].

[Szólások]. *Megosztja*: odaadja magát (nőszemély). *Táncoltassa meg a Csilis is! — A nem kell, mer a fősvény, a nem osztja meg* (Nyitra m. Vág-Sellye Nyr. XV.518). Vö. *megosztani*: 'a tárgy külön megemlítése nélkül neki egyesülést jelent' (Veszprém m. Szentgál Nyr. III.183).

OSZTÁLY: osztályrész. *Osztályt ad* [fiainak az atya] (Soprony m. Fölső-Szakony Nyr. XVII. 384).

[OSZTÓ].

osztó-kanál: leves-osztó kanál (Heves m. Névtelen 1840).

osztó-pör: civakodás, veszekedés. *Ugyan mi-csoda osztópörük lehet egymás közt, hogy úgy lármáznak?* (Szeged, Csallóköz Csaplár Benedek).

[osztópörös].

osztópörösköd-ik: veszekszik, felesel. *Ne osztópörösködj!* (Csallóköz Csaplár Benedek).

OSZTOZ-IK: civakodik, veszekszik, pörlekedik (Pápa vid. Tsz.; Félégyháza Nyr. VI.184; Kecskemét, Szeged Csaplár Benedek; Szentos Nyr. IX.94; Székelyföld Kiss Mihály).

OSZTOZÁS: civakodás, veszekedés, pörlekedés (Zilah Nyr. XIV.431).

OSZTOZKOD-IK: az enyém- és tiedről vitatkozik, verseng, veszekedik (Vas m. sárvári járás Simonyi Zsigmond). *Ne osztoszokgyatok!* (Baranya m. Ormánság Bakasay Sándor).

OSZTOSZKODÓ: veszekedő, pörlekedő (Toronto m. Szőreg Kálmány L. Szeged népe III. 121).

OSZTOZÓD-IK: veszekszik, pörlekedik (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály).

ÓTA (*iltá, áziltá, áziltátul fogva, miltá, áziltó, miltó* Szlavónia Nyr. V.63. 64; XXIII.265. 360; *mita* Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.331; *íta* Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.285; *aztta* Eszék vid. Nyr. VIII.373; *azolta* Gyöngyös vid. Nyr. II.180; *mitölte* Moldvai csáng. Nyr. IX.453; *móta* Vác Vass József 1841; *öte* Mátyusföldre Nyr. XX. 23; *Nyitra* m. Magyar-Soók Tolnai Vilmos; *Nógrád* m. Nagy-Oroszi Nyr. XII.280; *miöte* Csallóköz Csaplár Benedek; *azöte* Közép-Somogy Nyr. VIII.218; *Bács* m. Zenta Nyr. XVIII.383; *Mátyusföldre* Nyr. XX.23; *möte* Duna mell. Kassai J. Székönyv III.386; *Közép-Somogy* Nyr. VIII. 218; *Mátyusföldre* Nyr. XX.23; *Esztorgom és vid.* Nyr. III.34; *XIX.239*; *Komárom* m. Kürth Nyr. XIX.188; *Vác* Czech János 1840; *Ipoly vid.* Nyr. III.428; *Hont* m. Nyr. V.474; *Arad* m. Pécska Kálmány L. Koszorúk I.28; *Nyr. VII.123*; *Bács* m. Zenta Nyr. XVIII.383; *möte* Palócság Nyr. XXI.306. 363; *XXII.77*; *ázötétó* Hont m. *Ipoly-ság* Nyr. XIX.188; *mötétül* Hont m. Kovár és vid. Nyr. XVI.526; *XVII.42*; *uta* Somogy m. Babod Nyr. XII.377; *auta* Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. II.467; *Somogy* m. Mesztegnő Nyr. IX.281; *X.87*; *azuta*, *azútá* Göcsej Nyr. XIV. 453; *Kardos Albert*; *mula* Vas m. Órség Nyr. IV.228; *Vas* m. Répce-Szentgyörgy Nyr. XVIII. 574; *Göcsej* MNy. V.78; *Veszprém* m. Almádi Zolnai Gyula; *Somogy* m. Nyr. X.476; *múta* Soprony m. Horpács Nyr. VI.122; *Göcsej* Nyr. XIII.256; *Győr* m. Duna-Szentpál Nyr. VIII.522; *Alföld* Nyr. IV.379; *Torontál* m. Szőreg Kálmány L. Koszorúk III.174; *Somogy* m. Nagy-Atád Nyr. XXIII.459; *mútátu* fogva Soprony m. Horpács Nyr. IV.181; *szük üdülte* [sok idő óta] Moldvai csáng. Nyr. IX.453; *züte* Baranya m. Ormánság Nyr. XXV.143; *azüte* Baranya m. Ormánság Nyr. III.182; *XXV.143*; *Ipoly mell.* Nyr. III. 428; *múte* Baranya m. Ormánság Nyr. III.230; *XXV.143*; *Kecskemét* Nyr. XII.283; *müte* Somogy m. Darány Nyr. XXII.333).

[ÓTÁP]. *Ótá ment*: legelőre ment (Zala m. Alsó-Lendva vid. Nyr. XIII.332). *Kühajtom a malacokat ótá*: legelészni (Vas m. Kereza Király Pál). *Ótára hajtyák a disznut*: legelőre. *Ótán löjögtenek* (Zala m. Hetés Nyr. II.45). *Ótájje*

járni: marhákkal járni, marhákat őrizni (Zala m. Hotés Nyr. XIX.143) [vö. *gyóta*].

OTT (*od* van: Pécs Simonyi Zsigmond; *od*-ben Répce mell. Nyr. XX.367; *ődben* Répce mell. Nyr. XX.367; Vas m. Őrség Nyr. IV.228; VII.322; *ülj őtt* Moldvai csáng. Nyr. IX.453).

ott-honn (*ot-hol, ott-hol* Szlavónia Nyr. V.63; Szatmár Nyr. VIII.233; Abaúj m. Beret vid. Nyr. II.476; Ugoesa m. Tamásvárja Nyr. XIV.376; *ott-hul* Keszthely Nyr. XI.237; *ott-hun* Veszprém Nyr. VII.234; Zemplén m. Deregnő Nyr. VII.474).

otthonnan: hazulról (Nagy-Szalonta Nyr. XXI.283; Szentes Nyr. VI.516).

ott-való: odavaló (Csallóköz Nyr. I.280).

OTTAN (*otta* Veszprém m. Csetény Nyr. XVII.378; *ottâ* Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.380; *ottanag* Dunántúl Névtelen 1840; Göcsej, Páka Nyr. I.374; *ottanak* Keszthely vid. Nyr. VI.523; Göcsej MNy. II.414; Veszprém m. Csetény Nyr. XV.91; Baranya m. Ormánság Nyr. II.130; *ottanék* Rábaköz Nyr. XI.190; *ottanik* Zala m. Dobronak Nyr. II.233. 234; *ottand* Répce vid. Nyr. XX.369; Esztergom Nyr. IX.543; Fehér m. Nyr. X.187; Alföld Nyr. II.425; Duna-Vecse Nyr. II.478; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.65; Fölső-Bácska Nyr. XII.262; *ottangat* Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.526; *ottannak* Zala m. Kővágó-Őrs. Révfülöp Nyr. XIX.141; Veszprém Zolnai Gyula; Veszprém m. Csetény Nyr. XXII.379; Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvjárás 18; *ottannég* Somogy m. Szőke-Dencs Nyr. III.231; *ottannég* Balaton vid. Zolnai Gyula; *ottannék* Somogy m. Ujmajor Nyr. VIII.139; Somogy m. Zich Nyr. VIII.519; Rábaköz MNy. V.99; *ottannénak* Rábaköz MNy. V.99; *otté* Eger Nyr. XVI.570; *otté* Heves m. Istenmezeje Nyr. XV.230; *ottég* Palócság Ethnographia III.353; Heves m. Névtelen 1840; Heves m. Pétervásár Nyr. XIX.240; *ottég* Palócság Ethnographia III.356; *ottég-lâ* Gömör m. Nyr. XVIII.505; *ottég* Palócság Nyr. XXI.467; *ottéig* Heves m. Parád Nyr. XXII.475; *ottén* Palócság Ethnographia III.353; *otténg* Palócság Ethnographia III.361; *ottét* Palócság Nyr. XXI.467; *ottonnak* Soprony m. Tsz. 277b; Répce vid. Nyr. XX.415; Göcsej MNy. II.408; Vas m. Kemenesalja Tsz.; *ottonnék* Soprony m. Tsz.; *otonék* Göcsej Nyr. II.422). —

Öttanag: legott. *Mihá'st haza juttak, az asszon ottanag naon naon me'gbetegűt* (Göcsej, Páka Nyr. I.374).

ottan-ottan: néha-néha, olykor-olykor (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.333).

OTTANSÁG: ottan (Zemplén m. Monok vid. Nyr. VIII.39).

OTTHONKA (*othonka, othunka*): könnyű női kabátka (Vas m. Kemenesalja, Nemes-Magasi Nyr. XIX.191; Nagy-Szalonta Nyr. XV.470; Temesköz Kálmány L. Szeged népe II. Bevezető XX. 1.; Bács m. Bajmok Nyr. XV.469; Udvarhely m. Bethlen Nyr. XV.469; Háromszék m. Dézsi Mihály).

OTTOGYON (*ottogyan*): ottan (Székelyföld Tsz. 178b; Nyr. IX.426; XIII.510; Kiss Mihály, Kriza, Gyórfy Iván; Udvarhely m. Tsz.; Vadr.; Nyr. VI.466; Udvarhely m. Oláhfalú Nyr. VIII.168; Csík m. Nyr. X.90).

ÓVA: ejnye, ejnye no, no bizony, hogynel (Bereg m. Bereg-Rákös és Munkács vid. Pap Károly).

ÓVANTAG (*óvantak* Székesfehérvár Zolnai Gyula): kullancs (Tolna m. Dombóvár Nyr. XXV.192; Székesfehérvár Zolnai Gyula; Kis-Kúnság Kimnach Ödön; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.333). *Tele vannak a kutyák óvantagokkal* (Fehér m. Velencei-tó vid. Nyr. XVII.431).

óvantag-férög: ∞. *Megette volna az óvantag-férget is, olyan éhes volt* (Sió mell. Nyr. XIII.569) [vö. *olvatag-férög*].

OVATKOZ-ÍK: hivatkozik. *Mindig rám ovatkozik* (Gömör m. Beje Nyr. XXV.287).

OZMÁK: véka (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.287).

OZSLINCOL: kóborol (Bihar m. Pocsaj Nyr. VI.425).

OZSONNA (*uzsonya* Debrecen Nyr. IX.163).

OZSONT: 1. ördög-szar, bűz-aszat (assa foetida, stinkasant) (Rábaköz MNy. III.242); 2. vmi gyökér összetörve és borszesszel keverve (fogfájás elleni szer) (Rábaköz, Vásárosfalú Horváth Flóris).

Ö. Ö.

Ö (ítet Nyitra m. Vág-Hosszúfalu Nyr. XIX. 564; Hont m. Nyr. V.426; *ű* Veszprém Nyr. VII. 376; Pozsony m. Tárnok Nyr. IX.281; *üket* Veszprém Zolnai Gyula; *ű, űtet, űk, űket* Veszprém m. Nyr. VI.521; VII.36; Veszprém Nyr. II. 135; Eszék vid. Nyr. VII.232. 278; Szlavónia Nyr. XXIII.169; Kúnszentmiklós Nyr. VII.422; Kecskemét Nyr. IX.359; Mezőtúr Nyr. VIII.360; Orosháza Nyr. VI.371; VII.182. 185; Bács m. Bajmok Nyr. VII.520; Szeged Csaplár Benedek; Csallóköz, Patonyszél Nyr. XII.143; Szatmár Nyr. VII.275; Szatmár m. Nagy-Károly Nyr. VII. 229; Zemplén m. Dereglyő Nyr. VII.474; Szilágy m. Nyr. VII.382): maga, ön, kegyed (Dunántúl Nyr. V.228; Veszprém Nyr. II.135; Somogy m. Nemes-Déd Nyr. VIII.524; Csallóköz Nyr. I. 280; Csaplár Benedek; Csallóköz, Patonyszél Nyr. XII.143). *Ő is od vót?* [Felelet: *En és od vótam*] (Vas m. Őrség Nyr. VII.419). *Istennek ajálom őket:* önöket (Veszprém Zolnai Gyula). [Hova lett innen az ostorom? Felelet:] *Hiszen ő* [maga a kérdező] *vitte el* (Csallóköz Király Pál). *Ő nálla nincsen kés. Ő mit mond hozzá? Ő neki könnyű* (Mátyusföldre Nyr. XX.213).

ÖBLEDEK: öblögetés után maradt szennyes víz (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839).

[**ÖBLEDEZ-IK**].

ki-öbledezik: kiömlédezik (a víz a partra) (Háromszék m. MNy. VI.344).

ÖBLENT: öblint (Palócság Nyr. XXI.216; XXII.78).

ÖBLINCSEL: öblöget (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.344).

[**ÖBLINGET**].

meg-öblinget: megöblöget. *A zsetárt megöblingetem* (Palócság Ethnographia III.353).

ÖBLÍT (*öblüt* Csongrád m. Algyó Nyr. VIII. 517).

ÖBLÖGET: 1. [tréf.] iddogál (Székelyföld Kiss Mihály); 2. öblös hangon szól. *Öblöget a klarinét* (Szatmár m. Barna Ferdinánd); 3. tele szájjal hebegve beszél, veszekszik (Szatmár m. Nagy-bánya Nyr. XIV.524); 4. szaporán beszél, cseveg, fecseg (Soprony m. Répce mell. Nyr. II.560; Vas m. Kemenesalja, Veszprém m. Pápa vid., Szatmár vid. Tsz.); 5. (a víz) iszapból v. kövecsből

területnagobbodást rak a partjához (Székelyföld NyK. X.335; Kiss Mihály).

ÖBLÖS: az a halászegény, a ki az öreghaló fölfejtésénél a háló öblét (derekát) szedi (Bodrogköz Herman O. Halászat K.).

ÖBLÖZ: erősen tűz, égetően süt (a nap), nagy forróságot áraszt (a kályha) (Baranya m. Tsz.; Ormánság MNy. V.127; Tiszafüred és vid. Kimnach Ödön).

ÖBÖJÖG: kóborol (Pest m. solti járás Simonyi Zsigmond).

1. **ÖBÖL:** 1. kebel. *Siettembe peig az öblömbű évesztéltem a pézemet* (Vas m. Őrség Nyr. I.422). *Öblibe tetté* (Göcsej MNy. II.414). *Ümög öble. Nesze, tödd az öblödbe eszt az ómát* (Somogy m. Király Pál); 2. az öreghalónak az a része, a melyben a hal megfogódik (Balaton mell. Herman O. Halászat K.).

2. **ÖBÖL** (Bodrogköz Tsz.; *öböly* Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.394; Kassa vid. Nyr. XVII.285): hó.

[Szólások]. *A buzát megütötte az öböl:* az eggy-szerre rájött nagy forróságtól foltokban hirtelen megsárgult (Szatmár m. Nagy-Károly Tattay Irén). *Megütötte az öböl* [a fát]: megütötte a hó, azaz a nagy hőségtől vmely része elhalt (Szatmár m. Nagy-Károly Szinnye József). *Megütötte az öböl* [a makkot]: az érés beállta előtt megszünt tovább fejlődni és lehullott (Abaúj m. Erdészeti Lapok XXII.437). *Megüti* [a babot, a borsót] *az öböly:* megragyásítja (Kassa vid. Nyr. XVII.285). *Megüti az öböly a szőlőt:* „aestus decoquit uvas” (Hegyalja Kassai J. Szókönyv II. 394).

[**ÖBREKÖD-IK**].

neki-öbrekődik: [?]. *Nem mették e szőlőt, de nekiöbrekődött* (Moldvai csáng. Nyr. III.4).

ÖCS (*ecs* Debrecen Nyr. IX.206; Háromszék m. Uzon Nyr. VIII.373; *ecsém, écsém* Soprony m. Röjtök Nyr. III.465; Debrecen Nyr. IX.207; Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XVI.43; Háromszék m. Vadr. 379; *őc, őcém* Moldvai csáng. Nyr. X.156; *őcse, őcsi* [megszóllítás] Palócság Nyr. VI. 518; XXIII.69; *űcse, űcsém* Szlavónia Nyr. V. 61; XXIII.169. 307): 1. hűg (Somogy m. Nyr. XXI.528; Baranya m. Ormánság Tsz.; Baranya

m. Mecsekhat Thomaer Ignác 1841; Félégyháza Nyr. VI.134); 2. fitestvér. *Öcém néd évvel hamarabb teremlett* (Moldvai csáng. Nyr. X.156); 3. rokon. *Neki ücse van Rétfálun* (Szlavónia Nyr. XXIII.307). *Öcsink* [még a gyermek is azt mondja akár a legöregebb rokonra is, hogy *öcsink*] (Dráva mell. Nyr. VI.133).

[**ÖCSÉS**]. *Öcsészek*: testvérek. *Magik öcsészek-é?* (Moldvai csáng. Nyr. X.156).

ÖDÖNG (*ödöng* Csallóköz Csaplár Benedek; Csongrád m. Szentés Nyr. VIII.331; *ödöng* Fölső-Somogy Nyr. X.190): kószál, kóborol, ógyeleg, tunyán v. dülöngözve jár (Félégyháza Nyr. V.35. 130; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432; Debrecen Nyr. XXIII.334; Csongrád m. Szentés Nyr. VI.232; Szatmár vid. és hely nélkül Tsz.; Háromszék m. Vadr.).

el-ödöng: kószálva haszontalanul eltölt (időt) (Békés m. Nyr. III.524).

ödöng-bödöng: botorkál, ingadozva jár (a járnai kezdő kis gyermek) (Szeged vid. Nyr. VI.182).

ÖDÖNGÉS: kószálás, kóborlás. *Megunta a sok ödöngést* (Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.414).

[**ÖDÖNGÖL**].

még-ödöngöl: megdülöngözik (Mezőtúr Nyr. X.86).

[**ÖGY**].

ögy-vögy: sok völgy. *Hej nyulacska, nyulacska ögyet-vögyet befussa* (Dunaföldvár Nyr. XVII.235; gyermekversben).

ÖGYELEG (*ögyeleg* Bács m. Zenta Nyr. IX.378; — a Tsz.-beli értelmezésre nézve vö. NyK. X.335).

[Szólások]. *Ögyeleg a szekérrúd*: ide-oda inog (?) (Bács m. Zenta Nyr. IX.378).

ÖKL-İK, ÖTL-İK (*ikl-ik* Háromszék m. Felméri Lajos; *félökl-ik* Palócság Nyr. XXI.506; XXII.34): 1. *ökl-ik*: bugyog, ömlik (Zala m. Balaton mell. Fleischmann Jenő). *Úgy jön a víz ki, ugyan öklík* [a kútból] (Vas m. Ságk Kresznerics F. Szótár II.105); 2. *ökl-ik*: zsendül, érni kezd. *Ökleni kezd a szilva* (Székelyföld Kiss Mihály); 3. *ikl-ik*: hámlik, hányja a fehérjét (a dió: lehámlik róla a finom hártájaja). *Mikor a dió iklik, sok eső esik* (Háromszék m. Felméri Lajos).

fél-ökl-ik: fölpersenik, kipattogzik (pl. az arc) (Palócság Nyr. XXI.506; XXII.34) [vö. *ötlés*].

ki-öklík: kibuggyan, kiömlik. *Kiöklík a bor a csütörtök száján* (Balaton mell. Nyr. II.93). *Belőm az árko, mer azon a víz mindég kiöklík* (Zala m. Balaton mell. Fleischman Jenő).

még-öklík, még-ötlik: láthatóvá fejlődik (gabonaszem) (Székelyföld Kiss Mihály). *Megöklött* v.

megöklött a rozsna a szeme: megtelt, már látható (Székelyföld Nyr. IX.177; Erdélyi Lajos).

ÖKLE: *rhodeus amarus* (Győr vid. Herman O. Halászat K.).

ÖKLEL: nyilal, szúr (oldalszúrás) (Nógrád m. Rimóc Nyr. VI.273).

ÖKLELÉS: oldalszúrás (Érsekújvár Nyr. VIII.332).

ÖKLELET: nyilalás, belső szúrás (Palócság, Gömör m. Tsz.).

ÖKLÖMKORA: akkora mint az öklöm (Háromszék m. Vadr. 503b).

[**ÖKÖG**].

ökög-bakog: akadozva, dadogva beszél (Alföld Nyr. IV.379; Szeged és vid. Nyr. VI.182; Kálmány L. Szeged népe I.212).

ÖKÖL. *Ükli* [a fának]: azon része, hol a törzse ágakra oszlik (Zilah Nyr. XIV.431).

ököllé-ütött: ostoba (Szeged Nyr. VII.236).

öklöm-pipa: *otromba ember* (Kis-Kúnság Nyr. XXV.336; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.333).

ÖKÖR (*ökör* Mármaros m. Visk Király Pál; *öker* Maros-Torda m. marosi alsó-járás Ravasz Árpád; Beszterce-Naszód m. Zselyk Nyr. XVIII.576; *ötyer* Alsó-Fehér m. Csúcs-Koppánd Nyr. XXV.343).

ökör-csata: ökörcsorda (Székelyföld Kriza; Udvarhely m. Homoród vid. Vadr.; Győrffy Iván).

ökör-érfű: fekete húnnyor (*helleborus niger*) (Pécs Kassai J. Szókönyv III.165).

[**ökör-fark**].

ökörfark-virág: *verbascum tapsus* (Zemplén m. Deregnő Nyr. XIII.235).

[**ökör-húgy**].

ökörhúgyos. *Ökörhugyoson*: kigyódzólag, csavargósan (Háromszék m. MNy. VI.344).

ökör-itó: [tó neve] (Tokaj Nyr. XII.191).

ökör-szem: *anemone triloba* (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XII.477).

ökör-térdü: ostoba (Szeged vid. ? Tsz. 299b).

ökör-tinó: tinó (Zala-Lövő Simonyi Zsigmond).

ÖKÖRKÖD-İK: durván, barom-módra viselkedik (Székelyföld Tsz.).

ÖKREND-İK: ökrendezik (Csallóköz, Keskémét Csaplár Benedek; Székelyföld Andrássy Antal 1843, Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.344).

rea-ökrend (*rea-ökrendeni*): rárivall (Háromszék m. MNy. VI.346; Győrffy Iván).

ÖKRENDÉZ-İK (*öklendez* Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.384; *öklendéz-ik* Veszprém m. Várpalota Nyr. XXI.477; *öklöndözni* Szatmár vid. Tsz.; *ökröndöz-ik* Palócság Nyr. XXII.78). — *Öklendez*: öklelődzik (Székelyföld Andrassy Antal 1843).

ÖKRENDÉZÉS (*ökröndözés* Abaúj m. Beret Nyr. III.523).

ÖKRENDI (Háromszék m. MNY. VI.344; Háromszék m. Márkosfalva Györffy Iván; *ökröndi* Háromszék m. Vadr.): buta, bárdolatlan, durva ember.

ÖKRÉS (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Veszprém m. Olaszfalu Nyr. XVII.47; *ökrész* Csallóköz, Bacsfa Nyr. XVI.92): ökörpásztor, ökörrrel bántó ember.

ÖKRŐD-İK, ÖKRŐGY-İK (*ökrőgy-ik*): 1. ki-pattogzik (az arc) (Nógrád m. Nyr. V.182); 2. ökreendezik (Palócság Nyr. XXI.504; XXII.78).

ÖKRŐS: ökörpásztor (Veszprém m. Olaszfalu Nyr. XVII.47).

1. **ÖL**: 1. ágyéktáj, herezacskó. *Egészen kipállott mán ennek a gyerekek [fiúgyereknek] az öle; ugyan mér nem tartjátok tisztán? Nagyot emelt s úgy megrokkant, hogy leszállt az öle. Egy karóba esett s most egyre fájtatja az ölit* (Abaúj m. Szikszó Király Pál); 2. magyar öl: öt láb (Háromszék m. Nyr. X.327); 3. *öl föld*: „Dósán [Jász-Nagykún-Szolnok m.] egy öl föld szántó-ban 2 kat. hold és 124 □°, kaszálóban 1422 □°.” (Nyr. XVII.576).

öle-lejárós: sérvéses, tökös (Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.173; III.32).

öle-be-nyiló: kerti commelina (Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 76).

2. **ÖL**: kéréssel ostromol. *Ezek a gyermekek reggélő fogvást örökké ölnek, hogy süssek nekik egy kús tejes málét* (Székelyföld Györffy Iván).

[Szólások]. *Öli magát*: erősen igyekszik (Abaúj m. Pusztafalu Szádeczky Lajos). *Öli a dolgot*: könnyen elbánik a dologgal (Székelyföld Kiss Mihály).

ÖLEB: nyaláb. *Egy öleb szalma* (Gömör m. Nyr. XVIII.502). *En nagy öleb mohát hozott az öreg az erdőről* (Mátra vid. Nyr. XXII.335).

[**ÖLÉBEL**].

fő-ölébél: főlnyalából. *A sok vasat Babszem Jankaó mind főölébélte* (Mátra vid. Nyr. XXII.287).

ÖLEKED-İK: gyötrődik, bánkodik; bánattal emésztli magát. *En bizon nem ölekedem azért a néhány forintér* (Ung m. Király Pál).

ÖLŐ (*el-ő-kés* Zala m. Kővágó-Örs, Révfölöp Nyr. XIX.48): meghízott, leolásra szánt disznó. *Az ölők* (Somogy m. Szőlős-Györök Nyr. XVI.46).

ÖLŐD-İK — *öleked-ik*. *Az emberek nagyon ölödtek, hogy meg talál halni* (Abaúj m. Pusztafalu Szádeczky Lajos).

[**ÖLÖM**].

[Szólások]. *Ölömre menne mingyár*: kész volna ölni. *Csak attól lopnának el egy fej szőlőt, ölömre menne mingyár* (Zala m. Nyr. XXV.331).

ÖLT (*ölt, ölt*): bevet (kenyeret a kemencébe). *Még nem ötik a kenyeret a péknél* (Somogy m. Tab Nyr. XV.240).

be-ölt, be-ött: 1. befűz (cérnát a tűbe) (Zala m. Szepezd Nyr. XVII.144); 2. bevet (kenyeret a kemencébe) (Balaton mell. Tsz.; Fábán Gábor 1839; Zala m. Szepezd Nyr. XVII.144; Somogy m. Szőlős-Györök Nyr. XXII.239; Szatmár vid. Tsz.); 3. igába fog (teheneket) (Vas m. Órség Nyr. II.472).

öt-főt: varrogat, foltoz (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.333; Nagy-Kúnság Nyr. III.282).

ÖLTŐ, ÖTŐ: 1. *öltő*: belfonal (az a fonal, a melyet a vetelő segítségével a mellébe bele-öntenek) (Háromszék m. Vadr. 511a); 2. *öltő*: pár. *Egy öltő bocskor, harisnya, galamb* (Moldva, Klézse Nyr. VI.374); 3. *ötő*: esoport, csapat, szakasz, rész. *Néztem a csordát; egy öteje a kertek felé ment, a másik a faluházának tartott. Vettünk sok virágmagot; egy öteje már kel is. A tojásnak egy öteje kikött, a többi zápon maradt* (Beregszász vid. Király Pál). *Egy öteje ennek a hétnek esős volt. Egy öteje ennek a libának rossz* (Szatmár m. Vámos-Oroszi Vozári Gyula).

felöltő: dolmány, mándli (Balaton mell. Tsz.).

ÖLTÖGET: földogat (szénát villával kazal-rakáskor) (Heves m. Névtelen 1840).

[**ÖLTÖZ**].

fel-öltöz: fölöltöztet (Kassa és vid. Nyr. XX.573).

le-öltöz: levetkőztet (Kassa és vid. Nyr. XX.573).

ÖLTÖZ-İK (*ölytözöm* Brassó m. Hosszúfalu Nyr. XXII.238).

ÖLTÖZÉK: papi palást (Brassó m. Hétfalu Király Pál).

ÖLTÖZŐ: öltözet. *Két öltöző ruhája jis van* (Mátra vid. Nyr. XXII.287; XXIV.336).

[**ÖLTÖZTET**].

fel-öltöztet: [tréf.] becsípot, leitat (Répce mell., Nemes-Viss Nyr. XVII.336).

ÖLYV (*ölyv* Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.336; *hülv* Nagy-Körös Nyr. XXIV.335; Király Pál; *ölyü* Kalotaszeg, Zsobok Melich János; *üjü* Szilágym. Király Pál; *üllü* Udvarhely m. Király Pál; Csik m. Tsz.; *üllü* Udvarhely m. Király Pál; *ülö* Abaúj m. Pusztafalu Szádeczky

Lajos; *ülő* Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m. Vadr. 35; Háromszék m. Tsz.; MNy. VI.215. 241; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

ÖMBÖJ: nyári eső napsütéskor (Szabolcs m. Nyírvidek Barna Ferdinánd).

[**ÖML-İK**].

meg-ömlik: kiömlik (ólom-öntéskor az ijesztő tárgy képe) (Székelyföld Nyr. XIV.335).

[**ÖMLÍT**].

be-ömlit: behorpaszt (Bodrogek Tsz.).

ÖN (Balaton, Duna, Tisza mell. Herman O. Halászat K.; *öny* Balaton mell. Tsz. 153a; *öny*-hal Erdély Herman O. Halászat K.; *ün*-hal Boldva mell. Komjáti Herman O. Halászat K.): 1. *aspilus rapax* (Balaton mell.); 2. balin (Duna, Tisza mell.); 3. idus (Erdély) (Herman O. Halászat K.).

ön-hal, öny-hal, ün-hal: 1. *chondrostoma nasus* (Csongrád m. Szentés); 2. *leuciscus rutilus* (Szendrő); 3. *aspilus rapax* (Berettyó-Ujfalu); 4. idus (Erdély); 5. *alburnus lucidus* (Boldva mell. Komjáti) (Herman O. Halászat K.).

ön-keszeg: *aspilus rapax* (Tisza-Földvár Herman O. Halászat K.).

ÖNKÉNTEN: önként (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.236).

ÖNT (ráöntöttük Heves m. Sz.-Domokos Nyr. XXII.524): föllent, szószátyárkodik. *Égy szög sē jó ebbe az embērbe, úgy önt* (Háromszék m. Király Pál).

el-önt: eldönt. *Elöntötte a morha a karót* (Dráva mell. Nyr. V.472).

föl-önt: földönt. *Fölöntötte a bögörét a zétellel* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.284).

lő-önt: ledönt. *Lőöntöm a partot* (Dráva mell. Nyr. V.472). *Lőöntöttük a házát* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.284).

ÖNTÉS: megbabonázás végett elöntött kuruzsoló főzelék. *Öntésbe kellett hogy lépjék, s azért beteg* (Székelyföld Kiss Mihály).

ÖNTHETŐ (öthető Székelyföld Tsz.).

[**ÖNTŐ**].

felöntő, fölöntő: 1. félvékányi öblű faedény, a mellyel a gabonát a malomban a garatra fölöntik (Somogy m. Király Pál; Csanád m. Pusztakaszaperegh Nyr. VII.45); 2. fél véka (Somogy m. Nyr. II.376; XVII.565; Somogy m. Sima Nyr. XIX.381). *Égy fölöntő búza* (Somogy m. Király Pál).

ÖNTÖZŐ: kupa. *Hozz egy öntöző vizet* (Zala m. Szepezd Nyr. XVII.237).

1. **ÖR:** 1. azon fonál, mely a szövészék hoszszában a nyüstön és a bordán át uyúlik, s a

melybe az ontokot beleszövük (— *mejék*). *Csak az öre tarcsa v. csak az öre van meg* (a szövötnek, mikor az ontoka már kiszakadt belőle) (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Olyan lengeteg az ingem, hogy az örje v. öre is alig tartja* (Székelyföld Tsz. 238b; Incze József); 2. a rokokyahálón a táskaszerű verseket megalkotó, illetőleg tartó s két ágra oszló rövid fonál (Udvarhely m. Felső-Rákos Herman O. Halászat K.); 3. kerek abroncsra kötött csúcsos gyékényűző, a mellyel az elsüllyesztett hálók helyét jelzik (Balaton mell. Herman O. Halászat K.).

ör-fa: 1. árboc: a) röpülő-híd árboca, melyen a hajót tartó kötelet esúsztatják; b) vontatóhajó v. halászladik árboca, a melyre a vontató kötél van rákötve (Esztergom Kresznerics F. Szótár II.111; Kis-Duna mell. Győr és Mosony közt Nyr. XI.44); 2. ajtószárf (Dráva mell. Nyr. V.522; itt *örfa* nyilván hiba).

ör-háló: hosszú és mély háló, a mellyel a folyónak egyes szakaszait elrekesztik, hogy a halak el ne szökhessenek (Körös-Tarcsa Herman O. Halászat K.).

ör-harang: erdős helyen legelező marha nyakában lógó éléshangú csengetyű (Székelyföld Tsz.).

ör-kő: 1. az eresztőhálón az örrel szemközt álló nagyobb kő (Balaton-Füred Herman O. Halászat K.); 2. *ör-kő:* az eresztőháló hossza közepén és két végén alkalmazott nagyobb kő (Balaton-Füred Herman O. Halászat K.).

ör-madzag: a pendelyhálón a zsebeket megalkotó, illetőleg tartó rövid madzag (Berettyó-Ujfalu Herman O. Halászat K.).

ör-vessző: a jég-alatti halászatnál az a vessző, a melyet a lékekbe előbb-előbb dugnak, hogy a rúd irányát megtudhassák (Zemplén m. Karád Herman O. Halászat K.; Bodrogek Nyr. XIII.181).

2. **ÖR** (örök, örsz, ör, örünk, örtök, örnek, örtem, örni): öröl (Szalonta Nyr. VIII.431; Hajdu-Hadház Nyr. VIII.178; Szeged Csaplár Benedek; Szatmár, Szabolcs, Ugocsa m. Nyr. IX.133; Szatmár m. Nyr. VIII.39; Szabolcs m. Tisza-Dob Nyr. XX.432).

mög-ör: megöröl. *Eszt a keveset a malmocs-kán öri meg* (Zemplén m. Bodrog-Szerdahely Nyr. XXII.479). *Megörte az egér* (Debrecen Nyr. III.280). *A jó gyomor mindent megör, a babot is lejárja* (Tisza-Dob Nyr. XXIV.94). *A jó malom mindent megör* (Szatmár, Szabolcs, Ugocsa m. Nyr. IX.133).

ÖRDÖG (ördög Udvarhely m. Homoród Vadr.; *ærdeg, ærdæg* Alsó-Fehér m. Nyr. XXV.346).

ördög-booskor: mezei iringó (Heves m. Névtelen 1840).

ördög-borda: páfrány (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.323).

ördögborda-fű: páfrány (*polypodium filix mas et femina*) (Bodrog-Kisfalud Kassai J. Szókönyv II.429).

ördög-bőr: [tréf.] oxfordi gyöles (Brassó m. Hétfalu Király Pál).

ördög-cérnája: *licium* (Szatmár Király Pál).

ördög-esllingája — **ördög-hinta** (Somogy m. Ujmajor Nyr. VIII.179).

ördög-esipte-fű: 1. *erythra pulchella* (Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 60); 2. *veronica chamaedris* (Nógrád m. Nyr. IV.122).

ördög-edénnyo: csintalan, hamis gyerek [szidó szó] (Székelyföld Tsz.; Ferenczi János 1832).

ördög-hal: *cottus gobio* (Udvarhely m. Herman O. Halászat K.).

ördög-harapta-fű: *scabiosa succisa* (Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 61).

ördög-hinta: körben forgó hinta (méternyi magas faoszlopon vízszintesen forgó gerenda v. deszka) (Szlavónia Nyr. XXIII.357; Mármaros m. Técső Király Pál).

ördög-jegy: ló lábán a térdhajlás alatt levő varforma (Zemplén m. Sziornyeg Nyr. X.278).

ördög-kereke: [tréf.] kerékpár (velocipéd) (Bars m. Nyr. XVIII.384).

ördög-korbács: [tréf.] olvasó (Csongrád m. Mindszent Kis Sándor).

ördög-köröm: [tréf.] bakancs (Kaszárnyai szó, Névtelen 1840).

ördög-ló — **ördög-hinta** (Érsekújvár Nyr. VII. 40).

ördög-lova: 1. ∞ (Rábaköz, Beő-Sárkány Nyr. XVIII.191; Pápa Nyr. XVI.575); 2. vasúti gőz-kocsi (Felső-Somogy Nyr. X.190).

ördög-malom: korongjáték, körbenforgó (ringenspiel) (Szeged vid. Csaplár Benedek).

ördög-motolla (*ördög-motóla*, *-motólla*): 1. = *ördög-hinta* (Abaúj m. Király Pál); 2. = *ördög-malom* (Rimaszombat Nyr. IV.560; Hol? Nyr. XVII.268).

ördög-oldal (*ördög-ódal*, *-ódala*, *-uódala*): 1. *carlina acaulis* (Soprony és Vas m. Nyr. X.332; Soprony m. Horpács Nyr. IV.181); 2. *thuja orientalis* (Zemplén m. Deregnó Nyr. XIII.235); 3. madárlábú (ornithopus major) (Szerencs Kassai J. Szókönyv V.205); 4. vmi tekervényes növény (Békés m. Budapesti Hírlap 1895. 71. sz.).

ördög-oldalborda: *polypodium vulgare*, *aspidium filix mas* (Nógrád m. Nyr. IV.72).

ördög-sár: sárvulkán (olyan hely, mely esős időben feneketlen sárral van tele, sőt gyakran füstölög is) (Gömör m., Nógrád m., Erdély Nyr. XXIII.381).

ördög-szar: bűz-aszat (*assa foetida*) (Heves m. Névtelen 1840).

ördög-szekér: 1. *ördög-malom* (Hol? Nyr. XVII.268); 2. barlangó (*salsola rosacea*) (Tisza-Sz.-Imre Nyr. IX.137); 3. szitakötő (*libellula*) (Háromszék m. Nyr. VIII.474).

ördög-szekere — **ördög-hinta** (Balaton mell. Tsz.).

ördög-szöm: 1. *coreopsis bicolor* (csinos sárga virág, melynek közepe sötétbarna) (Rába mell. Nyr. XVII.524); 2. rézvirág (*zinnia*) (Heves m. Névtelen 1840); 3. *scabiosa atro-purpurea* (Nógrád m. Nyr. IV.72).

ördög-szükségi: *assa foetida* (Nógrád m. Nyr. V.182).

ördög-unta: [szidó szó]. *Ördög-unta banyája* (Hol? Tsz.) [vö. *éb-únta*].

ördög-zsir: tengelykenésre való égetett bűdös fekete repec-olaj (Heves m. Névtelen 1840).

ÖRDÖGSÉG: rosszóság. *Az esze mind csak ördögségön még zuvaton jár* (Udvarhely m. Nyr. IV.32).

ÖRDÖNGÖS (*ördögös* Baranya m. Tolnai Vilmos; *vördöngös* Temesköz Kálmány L. Szeged népe II.234): csintalan (Székelyföld Kiss Mihály).

ÖRDÖNGÖSKÖD-IK: csintalankodik (Székelyföld Tsz. [itt *ördögösködni* hiba]; Ferenczi János 1832; Kiss Mihály).

ÖREG (*örög* Székelyföld Tsz.; vö. NyK. X. 333; Moldvai csáng. Nyr. IX.481; *aræg* Alsó-Fehér m. Nyr. XXV.346): 1. nagy (Keszthely Nyr. XI.237; Győr m. Szigetköz Nyr. XIX.191; Csallóköz, Bacsfa Nyr. XVI.92). *Öreg bab*, *öreg harang*, *öreg szemű borsó* (Fertő mell. MNy. III. 406). *Öreg alma*, *öreg kövecs* (Göcsény Tsz.). *Öreg kés*, *öreg fejsze*, *öreg harang* (Zala m. Szepezd Nyr. XVII.237). *Öreg borsó* (Keszthely vid. Nyr. VI.523). *Öreg tojás* (Baranya m. Patacs vid. Csaplár Benedek). *Öreg szemű kukorica*. *Öreg este*: késő este (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII. 287). *Öreg harang*, *öreg templom*, *öreg bab*, *öreg Duna* (Csallóköz Csaplár Benedek). *Öreg fogu fész* (Csallóköz, Arak Nyr. X.382). *Öreg krumpli* (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.333). *Öreg mise*, *öreg harang* (Kecskemét Nyr. IV.284). *Öreg este*. *Öreg szál kolbász*: hosszú (Mezőtúr Nyr. IX.479); 2. régi, régies szerkezetű. *Öreg óra* (Dunántúl Bódiss Jusztn). *Öreg má az óra* (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.287).

[Szólások]. *Öregébül kifaragta a kapanyelet*: nagyjából (Zala m. Nyr. XXV.331).

öreg-anya: a testvér anyósa (Zala m. Túrje Bódiss Jusztn; Veszprém m. Nyr. XXI.521).

öreg-anyaká: öreganya (Szlavónia, Haraszt Nyr. XXIII.307).

öreg-apa: a testvér apósa (Zala m. Túrje Bódiss Jusztn; Veszprém m. Nyr. XXI.521).

öregapám-szók: zsöllyeszék (Tata vid. Nyr. V.474).

öreg-apattyú: az öreghaló kijáró vezérfája (Budapest Herman O. Halászat K.).

öreg-áplika: öregapa (Szlavónia, Haraszi Nyr. XXIII.307).

öreg-bárka: állóbárka (nagy bárka, a melyet helyt hagynak, nem visznek ki a halászatra) (Komárom Herman O. Halászat K.).

öreg-halász: 1. a nagy hálóval járó halász (Komárom Herman O. Halászat K.); 2. az öreg-hálóval, gyalommal s ezek rokonaival járó kerítő halász (Általános haszn. Herman O. Halászat K.).

öreg-háló: 200—250 méterig érő kerítő háló, vidék szerint más-más felszereléssel, mindig zsák nélkül való, kivéven a Balatont, hol a gyalmot is így nevezik (Herman O. Halászat K.).

öreg-legény: első halászlegény (Győr m. Pinyéd Herman O. Halászat K.).

öreg-pap: plébános (Csaplár Benedek).

öreg-rend: koros, idős. *A városba pedig lakott egy öregrend király* (Háromszék m. Arany-Gyulai NGy. I.361).

öreg-rendű: ∞ (Baranya m. Ormányság Nyr. VIII.47).

öreg-szüle: öreganya (Dunántúl Nyr. V.228; Bars m. Nyr. III.276).

öreg-szűr: bokaig érő szűr (Pozsony m. Kasai J. Szókönyv I.447).

ÖREGEBB (*örebb* Zala m. Király Pál; Zala m. Szepezd Nyr. XVII.237; Veszprém m. Szentgál Nyr. III.184; Tolna m. Gyöng Nyr. V.379) nagyobb (i. h.) *Szól má az örebb harang* (Zala m. Király Pál). *Te örebb vagy mint én* (Zala m. Szepezd Nyr. XVII.237).

[**ÖREGEL**].

lő-öregél: nagyjából lemos, ledörgöl. *Lőre-géltem a piszkot a kerékről* (Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. III.87).

ÖRINGEL: eszeveszetten megy v. szalad. *Úgy ment, ugyan öringelt* (Balaton mell. Tsz.). *Fut, csak úgy öringül* (Rábaköz Nyr. XIII.73). *Úgy efutott, csak úgy öringüt* (Vas m. Pálfa Nyr. XXV.576).

ÖRIZ, ÖRÖZ (*ériz* Soprony m. Rőjtök Nyr. III.513).

ÖRJEG: halat tápláló apró tó, vízállás, a Duna kiöntésének maradványa (Pest m. Herman O. Halászat K.; Kis-Kún-Halas és vid. Nyr. XXIII.192; Hegedűs István).

ÖRJEGES (*örjegös*): vízállásos. *Örjegés hely:* a hol az esővíz hosszabb ideig megáll, de mégsem terem sás (Kis-Kún-Halas Nyr. XVII.576). *Hatvanháromba még azokon az örjegös helyekön ső termött széna* (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.192).

ÖRJEGET: torkaszakadtából kiabál (Soprony m. Felső-Szakony Nyr. XVII.384) [vö. *hőroget*].

[**ÖRLET**], **ÖLET:** öröl (Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334).

mög-ölet: megöröl. *Maj mögöleti a mónár* (Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334).

[**ÖRLŐ**], **ÖLLŐ:** örölni való. *Kevés öllője van a mónárnak* (Háromszék m. Kiss Mihály).

ÖRLŐS: örlető (Heves m. Névtelen 1840).

[Szólások]. *Koplal, mint az örlősök ebe* (Heves m. Névtelen 1840).

ÖRMÉNY: örvény (Körös-Tarcsa Herman O. Halászat K.; Szeged Király Pál).

örmény-tapló: a gyékény barkás virágjának gyapotszerű anyagából való tapló (másképp: *páklya-tapló*) (Hol? Nyr. XII.528)

örmén-tő: örvénygyökér (Székelyföld Kiss Mihály).

[**ÖRMÉNYL-IK**], **ÖRMÉN-IL-IK:** örvénylik, örvénymódra kavarog (pl. a sok ember a vásárbán v. egyes ember, a ki ugyanazon helyre vissza-vissza csavarog) (Szatmár m. Szamoshat Nyr. X.39) [vö. *örvényl-ik*].

ÖRÖK (*örék* Moldvai csáng. Nyr. IX.481). — *Örökké:* mindig. *Örökké mulat* (Balaton-Füred Nyr. XVIII.132). *Ne kiabálj örökké! Örökké szaladgál. Ennek örökké jár a szája* (Palócság Nyr. XVIII.132). *Örökké pintyőzza [cicomázza] azt az egy szem jányát* (Abaúj, Borsod m. Király Pál). *Ne légy örökké a sarkamba* (Nagykún-Madaras Nyr. XVIII.132). *Örökké kacag* (Székelyföld Nyr. XVIII.12). *Ez örökké itt vót* (Kolozsvár Szinnyei József). *Égyik szemivé mindörökké stírt, a másikká pedig mindörökké kacagott* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 436). *Mindörökké szokik* (Székelyföld Nyr. XVIII.12). — *Örökké:* örökké (Udvarhely m. Nyr. VI.517). *Örökké csak nem maratott ott* (Veszprém m. Csetény Nyr. XVIII.285).

[Szólások]. *Soha mtg a világ, s az örök:* sohasem (Udvarhely m. Séra Kálmán; [Tsz. 260b. hibásan *soha* nélkül]). *Örököt irni:* megegyezni (Nagy-Kúnság Nyr. II.274).

örök-étig (Soprony m. Szilsárkány Nyr. VI. 472; Fehér m. Perkáta Nyr. III.35; Székelyföld Nyr. IX.426; *örökkétig* Soprony m. Tsz. 260b; Göcsej, Ormányság MNy. V.99; Zilah Kerekes Ernő; Kolozsvár legifj. Szinnyei József; Székelyföld Nyr. V.175; Kiss Mihály, Gyórfy Iván; Udvarhely m. Nyr. VI.517; Keresztúr vid. Vadr. 452; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Csik m. Nyr. X.90; Csik-Rákos Dobos András): örökké,

mindig. *Örökkéig csak játszik* (Balaton-Füred Nyr. XVIII.182). *Mindörökkön örökkéig* (Udvarhely m. Nyr. IV.81).

örök-fal: a falunak a mező felőli védő-kerítése és a vetésmezőt az erdtől elválasztó sánc-hányás (Háromszék m. Vadr.).

[**ÖRÖKÍT**].

rá-örökt: maradaudóan ráerősít (a kovács vaslemezét fára: tízesen teszi rá, úgyhogy beleég, s a két végén kiálló szegek belehatolnak a fába) (Rábaköz, Beó-Sárkány Nyr. XVIII.191).

ÖRÖKLŐD-İK: húzódik (betegség). *A baj napról-napra öröklődött:* húzódott, míg aztán krónikussá vált (Tisza-Dob Nyr. XXV.331).

[**ÖRÖKÖD-İK**].

bele-örökdökik: belerögződik, krónikussá válik. *Beleörökdökik a baj* (Somogy m. Nyr. XII.279). *Ebbe má belőörökdökött a zéhfájás* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.41).

meg-örökdökik: megrögződik, krónikussá válik. *Mindig jobban megörökdökött [a fájás]* (Tolna m. Nyr. XIV.187). *Megörökdökik rajta a vér* (Pest m. Monor Nyr. XII.279).

ÖRÖKÖNTE: örökké (Kézdi-Vásárhely MNy. VI.344).

ÖRÖKÖS (*örökkös* Háromszék m. Vadr. 411); 1. örökbe fogadott (Arad m. Majláthfalva Nyr. VIII.225); 2. az ekének vmely vasrésze (Rábaköz, Beó-Sárkány Nyr. XVIII.191).

ÖRÖKSÉG (*örökség* Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII.315): 1. szántó, kaszáló v. bármely más ingatlan birtok, de többnyire föld (Kolozs m. Sztána Nyr. IX.503); 2. belvelek (lakóház és mellékhéületei) (Közép-Baranya Nyr. II.237; Baranya m. Meesokhát Thomaer Ignác 1841); 3. épület (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.333; Hódmező-Vásárhely Nyr. IX.87. 92; Makó Csécsi Miklós). *Nagy, derék örökség* [mondják tekintélyes külsejű épületre]. *Vettem 20 lánchomokot. — Van-e rajta örökség?* — [tréf.:] *Van hát! Egy szárnyék meg egy guggon ülő gunyhó. — No hisz szép kis örökségek!* (Kis-Kún-Halas Korda Imre).

ÖRÖL (*öll, ölleni, öllök, öltök, ölnék* Göcsej Tsz.; Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334; Veszprém m. Szentgál Nyr. III.85; Csallóköz Csaplár Benedek): sokat beszél, csacsalkodik (Vas m. Kemenesalja Tsz.). *Eleget örlött* (Háromszék m. Nyr. IX.33).

ÖRÖM (*erem* Moldvai csáng. Nyr. IX.481).

[Szólások]. *De öröm embör ez a Mózes báám!* (Eszék vid. Nyr. VIII.227).

öröm-asszony: menyasszony (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

öröm-ebéd: viszontlátási ebéd (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.344).

öröm-ember: vőlegény (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

öröm-lajbli: [nép-etimológia] ärmelleibel (Székeshéhvár, kaszárnai szó Nyr. XVII.283).

öröm-leány: menyasszony (Háromszék m. Tsz. 157b).

ÖRÖMES. *Örömessen:* örömost (Mátyusföldre Nyr. XIX.568). *Örömessen táncolnék* (Mátyusföldre Nyr. XX.174).

ÖRÖMEZ: örül, örvend (Göcsej Budenz-Album 159).

ÖRÖMKÖD-İK: örömet leli, gyönyörködik. *Örömködik benne* (Veszprém Simonyi Zsigmond).

ÖRÖMSÉG: öröm. *Létt erre nagy örömség a rezidenciájába* (Gömör m. Runya Nyr. XIX.526).

[**ÖRÖS**].

örös-háló: a téli-szákhoz hasonló, keresztórel és följáró-örrel ellátott, rúdon járó, súlyozó nélküli háló (Szatmár m. Nagy-Dobrony Herman O. Halászat K.) [vö. *örvös-háló*].

ÖRTYÁN, ERTYÁN: [euphem.] ördög. *Ertján vigye el! Ertján egye meg!* (Fertő mell. MNy. III.244).

ÖRÜL (*örül, örün* Vas m. Örség Király Pál; *ürül, megürül* Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 445. 457): uetet (Eszék vid. Nyr. VIII.227).

ÖRÜL (*örjül, beleörjül, megörjül* Abaúj m. Szikszó Király Pál).

ÖRÜLT (*örjült* Tokaj Nyr. XXIV.192).

1. **ÖRV** (*ölv* Székelyföld Tsz.; Erdélyi Lajos, Andrassy Antal 1843; Háromszék m. MNy. VI. 223. 344; Györffy Iván): 1. *ölv, örv:* nyakló (ebeké) (Balaton mell. Tsz.; Székelyföld Tsz.; Háromszék m. MNy. VI.223. 344); 2. *ölv:* állat nyakán levő másszinű csik (Székelyföld Erdélyi Lajos); 3. *örv:* az örvöshálón a keresztór (Miskolc Herman O. Halászat K.).

[Szólások]. *Öribül ver:* kioldatlanul csépli a kékéket (Heves m. Névtelen 1840).

2. **ÖRV:** ürtügy, szín (Balaton mell., Vas m. Kemenesalja, Göcsej Tsz.). *Örvivel:* ürtügye alatt (Debrecen Nyr. XXIII.335). *Vminek örvével* (Szatmár vid. Tsz.). *Annak örvével* (Hegyalja Kassai J. Szókönyv III.437). *Annak az örvivel* (v. az alatt az örv alatt) járt oda (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.333). *Avvé?* [nyilván: *annak*] az örvijjé? [nyilván: *örvije*] (Vas m. Örség Nyr. II.175).

ÖRVEND (*örvedjünk, örvegyünk* Csanád m. Batonya, Apátfalva Kálmány L. Koszorúk II.12. 19; *örvönd* Küküllő m. Gógánváralja Nyr. VIII. 467): örömmel tesz, szeret (vmít) (Soprony m. Répce mell. Nyr. II.560). *Örvendi az olvasást* (Csallóköz Nyr. I.280). *Örvendi az frást, a tanulást, a dolgot* (Csallóköz Csaplár Benedek).

ÖRVENDÉZ (*örvendéz* Udvarhely m. Homoród vid. Vadr.).

ÖRVÉNY: nagyon mély része a folyónak (Hol? Herman O. Halászat K.).

ÖRVÉNYL-IK (*örvinyl-ik, örvényl-ik*): örvénymódra kavargó (a sok ember a piacon), ide-oda forgolódik (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432). Ni, *am meg hogy örvénylik!* [egy dologkerülésből ide-oda forgolódó napszámosra mondta egyik társa] (Mátyusföld Nyr. XX.217) [vö. *örményl-ik*].

ÖRVÖS (*ölvös* Székelyföld Tsz.): 1. (az olyan állat), a melynek a nyaka másszinú, mint a testének többi része (Székelyföld Tsz.); 2. = *örvös-galamb* (Rába mell. Nyr. XVII.524; Hol? Tsz.); 3. *örvös* (?) vége (a fölfűrészelt tönknek s az egy tönkből kikerülő deszkáknak): azon vége, a mely még nincs átfűrészelve (Háromszék m. Kovászna vid. Erdészeti Lapok XXII. 127).

örvös-galamb: nagyobb vadgalamb-fajta (Rába mell. Nyr. XVII.524).

örvös-háló: a téli-szákhoz hasonló, keresztörrel és följáró-örrel ellátott, rúdon járó, súlyozó nélküli háló (Miskolc Herman O. Halászat K.) [vö. *örös-háló*].

[**ÖS**].

ös-mos: gyakran mos (Nagy-Kúnság Nyr. III. 282) [vö. *os-mos*].

ÖS (*ös-fi* Kisujszállítás, Türkevi Széll Farkas; *ús* Kúnszentmiklós Nyr. VII.422).

ös-fi: a ki vhol teljesen otthonos (Kisujszállítás Széll Farkas). *Tudom én a dürgést, ösfi vagyok én ott* (Türkevi Széll Farkas).

ÖSI (*ösi* Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.192; *ösi* Somogy m. Visnye Vikár Béla).

ÖSTÖRKÖD-IK: kötekedik, berzenkedik (Nagy-Kőrös Nyr. VI.424) [vö. *böstörköd-ik, köstörköd-ik*].

ÖSTÖRÖG: pöröl, pörlekedik (Soprony m. Répce mell. Nyr. II.560; Soprony m. Horpács Nyr. V.158) [vö. *böstörög, köstörög*].

ÖSVÉNY (*ösvembe* Szatmár m. Adorján Nyr. X.431; *ösven* Háromszék m., Erdővidék Vadr. 148; *ösvent* Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 441; *ösvény* Háromszék m. Vadr.; *ösvény* Kalotaszeg, Zsobok Melich János). — *Ösvembe*: nyomon (Szatmár m. Adorján Nyr. X.431).

1. **ŐSZ** (*űsz* Somogy m. Orci Vikár Béla; *űszszé* Közép-Baranya Nyr. III.327; *űszszé* Moldvai csáng. Nyr. IX.484).

[2. **ŐSZ**].

ősz-apa: vmi madár (Heves m. Névtelen 1840).

ŐSZI (*űsz* Balaton mell. Nyr. XII.474; Somogy m. Szenna Király Pál).

űsz-bogár = *ősz-féreg* (Balaton mell. Nyr. XII.474).

ősz-féreg: tücsökfaj, mely a szőlők között s általában a hegyek déli oldalain nagy sokaságban található ősszel (Szilágy m. Nyr. IX.565).

ősz-kaktusz: *sempervivum* (vastag kövélevelű virág, mely a kaktuszfélékhez hasonlít és ősszel virágzik) (Somogy m. Szőlős-Györök Nyr. XVI.46).

ősz-nyál: ökörnyál, bikanyál (Tolna m. Paks Nyr. XIX.479).

ŐSZIKE: kőköresin (Háromszék m. MNy. VI. 344).

ŐSZINTE: magának élő, komor, mogorva (Zemplén m. Simonyi, M. Nyelv II.193).

ŐSZINTES: tiszta szívú (Erdővidék Tsz.).

ŐSZLŐ: a marhák őszi legelője és legelése (Csik m. Gyergyó vid. Kiss Mihály).

ŐSZÖNNE: ősszel (Vas m. Őrség Nyr. II. 563).

ŐSSZE (*eszi* Csallóköz Nyr. I.232; *össze, essze* Soprony m. Rőjtök Nyr. III.514; Veszprém m. Csetény Nyr. XXII.380; Rác-Almás Simonyi Zsigmond; Komárom m. Szent-Péter Király Pál; Mátyusföld Nyr. XX.76; Székelyföld Nyr. I.466; V.221; Maros-Torda m. Nyárad mell. Nyr. VIII.280; Udvarhely m. Vadr. 4; Nyr. III.554; IV.33. 80. 227; Zetelaka Nyr. II.88; Száldobos Nyr. IV.93; Székely-Udvarhely, Bethlenfalva Nyr. VII.378; Homoród vid. Nyr. IX. 38; Háromszék m. Nyr. II.174. 554; V.465; Uzon Nyr. VIII.375; Csik m. Nyr. VIII.183; XII. 524; Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. VIII.229; X.46; Csik-Bánfalva Nyr. XI.96; Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.355; Moldvai csáng. Nyr. III.52; IX. 451; Moldva, Klézse Nyr. V.268. 570; *összi, esszi* Mátyusföld Nyr. XIX.459; XX.76; Nyitra m. Kürth, Vizkelet Ürményi László; *összü* Vas m. Őrség Nyr. II.175. 325; VII.467; Őrség, Szalafő Nyr. VII.87; *eszve* Moldvai csáng. Nyr. IX.481; *öszhő* Göcsej Nyr. XVII.495; *ösznye*-visznya Zilah Kerekes Ernő; *összi* Vas m. Őrség Nyr. II.190; Palócság Nyr. XXI.213; Torna-Ujfalu Nyr. XVII. 234; *össző* Répce mell. Nyr. XX.365; Veszprém m. Torna Nyr. XIII.524; Palócság Nyr. XXIII. 284; XXIV.95; Nógrád m. Nyr. XXIII.144; Nógrád m. Szécsény Nyr. IV.277; Gömör m. Hanva Nyr. XX.141. 142; *összü* Vas m. Őrség Nyr. II. 374; Körmend vid. Nyr. III.379. 429. 476; Göcsej, Páka Nyr. I.417; Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VI.267; *öszvel* Göcsej MNy. II.414; *öszvő* Göcsej Nyr. XIII.257. 495).

[Szólások]. *Velem össze*: velem együtt (Komárom m. Szent-Péter Király Pál). *Atyafiak össze*: rokonok egymással (Veszprém m. Nyr. XVIII. 287).

ősz-láb: a kinek a lábai a térdénél összeálanak. *Az az ehözött kóduš Dóka, az a sármántyn*

madár, az az észláb! (Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XVI.86; Kolumbán Samu).

ÖSSZE-MAROK, ÖSSZE-MARÓK (*össze-marok, összü-marok, összü-marok*): kettős (összefogott) marék (Vas m. Órség Nyr. VII.321; Baranya m. Ormányás Nyr. I.424; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.305; Kecskemét Nyr. X.381; Csallóköz Nyr. I.280; Nyitra m. Dudvág és Feketevíz mell. Ürményi László; Palócság Nyr. XXI.417; Gömör m. Nyr. XVIII.459; Heves m. Terpes Ethnographia VI.112; Abaúj m. Beret Nyr. II.521; Székelyföld Kiss Mihály). *Csak két összemarok zabot kaptak* (Zala m. Tapolca Nyr. VIII.372). *Keress oroszlanfütyőt két jó összemarokkal* (Háromszék m. Vadr. 370). *Akkora, mind a két összemarok* (Háromszék m. Vadr. 511b).

ÖSSZE-ÖKÖL: kettős (összetett) ököl. *Akkora, mind az összeöklöm* (Háromszék m. Vadr. 511b).

ÖSSZE-VISSZA (*ösznye-visznya* Zilah Kerekes Ernő).

ÖSSZEVISSZÁL: össze-vissza tesz, zavar (Háromszék m. MNy. VI.344).

ÖSSZES (*öszves* Zilah Kerekes Ernő; *öszvesen* Szabolcs m. Dessoffy Nyr. XXII.140; *öszvösen* Répce vid. Nyr. XX.369). — *Öszvesen:* együttesen, mindnyájan. *Nosza pásztorok, öszvesen siesünk hozzája menni szépen csendesen* (Szabolcs m. Dessoffy Nyr. XXII.140; betlehemi járásban).

ÖSSZÜTT (Vas m. Kemenesalja, Nemes-Magasi Nyr. XIX.191; Gösej Budenz-Album 171; Zala m. Dobronak Nyr. II.234; *összütt* Vas m. Órség Nyr. VII.467; *észütt* Órség, Szalafő Nyr. III.234; *özütt* Gösej MNy. II.414); együtt. *Mink összütt kapátunk* (Gösej Nyr. XIV.216).

ÖSZTÖKE (Vas m. Órség Tsz.; Duna-Vecse Nyr. II.527; Arad m. Majláthfalva Nyr. VIII.479; Bereg m. Som, Bereg-Rákos vid. Békassy Sándor, Pap Károly; Hol? Nyr. II.379; *észkele* Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XIII.578; *észteke*, *eszteke* Dunántúl Nyr. XVI.190; Soprony m. Répce mell. Nyr. II.518; XX.365; Balaton mell. Tsz.; Pápa Nyr. XVI.527; Mezőtúr Nyr. IX.183; Székelyföld Tsz.; Nyr. VIII.515; Kiss Mihály; Háromszék m. Kovászna és vid. Erdészeti Lapok XXII.128; *eszteke* Alföld Kóssa Albert; Bihar m. Fugyi-Vásárhely Nyr. III.232; Szatmár m. Kömörö Nyr. XII.564; Szatmár m. Patóháza Nyr. XVIII.431; Tokaj Nyr. XXIII.336; *iszteke* Tokaj Nyr. XXIV.48; Szilágym. Nyr. VII.381; *öztök* Bereg m. Som Békassy Sándor; *öztökö* Vas m. Órség MNy. V.79; *üztök* Nógrád m. Szirák Freska József; Palócság Nyr. XXII.80; Heves m. Csépa Nyr. II.380; Bars m. Nyr. X.138; Borsod m. Sata és vid. Nyr. XXI.214; Gömör m. Nyr. XVIII.453); 1. fanyelű vaseszköz, a mellyel az ekéről a rátapadt földet és gízgalt letisztítják v. a búza közül a gyomot irtják (i. h.); 2. *eszteke*: (a fűrészmalomban) az előtolást eszközölő illetőleg közvetítő vasrúd (Háromszék m. Kovászna és vid. Erdészeti Lapok XXII.128).

ÖSZTÖKÉL, ÖSZTÖKÖL (*észketél, észketél* Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; *észtekél* Dunántúl NyK. II.377; *észtekél* Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; *iszketél* Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár; *iszketél* Háromszék m. Szádeczky Lajos; *iszketél* Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 484; Erdővidék Vadr.; *iszketel* Torda Nyr. XVIII.95; *iszketél* Hajdú m. Földes Nyr. VII.235; Tokaj Nyr. XXIV.48; Ugocsa m. Homonna Nyr. VIII.427; Szilágym. Nyr. VII.381; Kapnikbánya és vid. NyK. II.377; *üszkütöl* Székelyföld Kiss Mihály; *üszkütöl* Háromszék m. Nyr. IX.424; *üztökél* Kecskemét Csaplár Benedek; *üztökél* Szilágym. Király Pál). — *Iszketél, iszketél, isztikél, üszkütöl, üszkütöl:* izgat, ingerel, bujtogat (Kapnikbánya és vid. NyK. II.377; Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Nyr. IX.424; Szádeczky Lajos; Erdővidék Vadr.). *Nem tudom, miféle gonosz lélek iszketél, hogy úgy nem férse a bőrdobbe* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 484).

föl-észketől, föl-észketől, föl-iszketől: fölbosszant, fölingerel, fölbújt (vki ellen) (Háromszék m. Uzon, Kovászna Erdélyi Lajos, Butyka Boldizsár).

[**ÖSZTÖN**], **ÉSZTÉN:** ökörhajtó vessző (Székelyföld Nyr. XIV.47; Csik m. Gyergyó vid. Kiss Mihály). *Szömös észten:* olyan ökörhajtó vessző, a melynek a végén tű v. szeg van (Székelyföld Nyr. XIV.47).

ÖSZTÖNKÖD-ÍK: 1. bujtogat, háborúságot szerez (Komárom m. Duna-Almás, Vas m. Bódiss Jusztin; Vas m. Ság? Kresznerics F. Sztóár II.109); 2. civakodik, pörlekedik. *Mit ösztönködtek, mint a kutya még a macska!* (Veszprém m. Torna Nyr. XV.382).

ÖSZTÖNKÖDŐ: bujtogató, háborúságszerző (Vas m. Ság Kresznerics F. Sztóár II.109).

ÖSZTÖRÜ, ÖSZTÖRÜ (Vas m. Órség Nyr. III.479; Vas m. Kemenesalja Tsz.; Palócság Nyr. XXII.78; Debrecen Nyr. XXIII.335; Szatmár m. Nyr. X.431; Szatmár-Németi Nyr. XIV.278; Szilágym. Tasnád Barna Ferdinánd; Torda-Sz.-László Borbély József; *eszró* Bereg m. Munkács és Bereg-Rákos vid. Pap Károly; *eszteró* Soprony m. Röjtök Nyr. III.514; *eszteró* Szatmár vid. Tsz.; Szabolcs m. Király Pál; *eszteru* Vas m. Kemenesalja Tsz.; Soprony m. Rábaköz Nyr. III.280; *iszra* Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.335; *ostoru* Székelyföld Nyr. V.424; *osztoró* Székelyföld Kiss Mihály; Andrassy Antal 1843; Kovács László 1842; Erdővidék Kiss Mihály; *öztölü* Vas m. Órség Tsz.; MNy. V.79; *öztöreü* Gömör m. Aggtelek Nyr. VII.33; *üztürü* Szolnok-Doboka m. Málom Muzsi János; *üztürü* Maros felső vid. Bekecsalja Pap Károly); 1. *osztoró:* karó, babkaró (Székelyföld Andrassy Antal 1843); 2. *öztölü, öztörü:* támaszfa, gyámfa (Vas m. Órség Tsz.; MNy. V.79; Palócság Nyr. XXII.78); 3. *eszró, eszteró, iszra, ostoru, osztoró, öztöreü, öztörü, öztörü, üztürü, üztürü:* ágasfa (létrául szolgáló v. vminek fölakasztására való

ágasfa; a mezőn takarmány szárítására való ágasfa v. gúlaszerű ágas faalkotmány) (Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.335; Palócság Nyr. XXII.78; Gömör m. Aggtelek Nyr. VII.33; Bereg m. Munkács és Bereg-Rákossz. Pap Károly; Szatmár m. Nyr. X.431; Szaboos m. Király Pál; Szilágy m. Tasnád Barna Ferdinánd; Szolnok-Doboka m. Málom Muzsi János; Székelyföld Nyr. V.424; Kiss Mihály, Kóváry László 1842; Maros felső vid. Bekecsalja Pap Károly; Torda-Sz.-László Borbély József; Erdővidék Kiss Mihály); 4. *ösztrü*: horgas szeg, a melyre a mézárós a húst fölakasztja (Dobrecen Nyr. XXIII.335; Szatmár-Németi Nyr. XIV.278); 5. *eszteró*, *eszteru*, *ösztrü*: gát, iöltés (Soprony m. Rábaköz Nyr. III.280; Vas m. Kemenesalja Tsz.; uo? Kresznerics F. Szótár II.109). *Kitört az Ikva az eszterón* (Soprony m. Röjtök Nyr. III.514); 6. *ösztrü*: féleszű (Gömör m. Serke Nyr. XIX.45) [vö. *eszteric*].

osztoró-fa: létrául szolgáló ágasfa (Székelyföld MNy. VI.174; Kiss Mihály).

ösztrü-vas: az a vas, a mely a náddal födött házak végén a nádtető széléhez a nád föl-szorítására és megtartására alkalmazott deszkákat tartja (Türkeve Nyr. III.473).

ÖSZTÖVÉR (Marcal mell., Tolna m. Tsz.; Szeged, Csallóköz Csaplár Benedek; *öszkövér* Palócság Nyr. XXII.78; *visztér* Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály; Háromszék m. Nyr. IX.423; Vadr.): sovány.

ÖT (*üt* Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.357).

[Szólások]. *Ötön vette*: lopta (Rimaszombat Nyr. V.229; Hol? Tsz.).

öt-tüvel-kötött: hibás elméjű, ügyetlen (Nagykúnság Nyr. II.274).

ÖTLÉS: pörsenés, pattanás (Heves m. Név-telen 1840) [vö. *fél-öklük*].

ÖTÖD: ötödik. *Ötöd kakasszókor* (Marosszék, Nyárad-Karácsonyfalva Nyr. XVI.48).

[**ÖTÖL**].

ötöl-hatol (*ütöl-hatol* Szatmár vid. Tsz.). — *Ötö-hatú*: csak nagyjából tesz vmit (Székes-fehérvár Nyr. VII.430).

ÖTVEN (*öden* Répce vid. Nyr. XX.371; *ötfen* Répce vid. Nyr. XX.367; Sümeg vid. Nógrádi Jenő: A sümegvidéki nyelvjárás 5).

ÖV (*ö* Moldvai csáng. Nyr. IX.489).

övbe-való: kendő (Székelyföld Nyr. V.424).

ÖVÉ, ÖVÉK (*ijejjiket* Somogy m. Darány Nyr. XXIII.39; *öveje, övejik* Gösej Budenz-Al-bum 170; *öveje* Baranya m. Király Pál; *üveje* Sümeg vid., Veszprém Nógrádi Jenő: A sümeg-vid. nyelvjárás 5; *üvé* Szlavónia. Nyr. XXIII.169; *üvejének* Baranya m. Ormányság Nyr. XXV.143; *üvéje, üvéjük* Fölső-Bácska Nyr. XII.262 [itt *üvejük, üvéjük* hiba]; Balassa József; *üveje* Baranya m. Király Pál).

ÖVEDEZ [nyilván: *bele-övedez*]: beleavatkozik (Bihar m. Pocsaj Nyr. VI.425).

ÖVEDZET: övezet. *Övedzetig ér a víz*: derékig (Balaton mell. Tsz.).

ÖVEDZKED-IK: körülövezi magát (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.526).

ÖVEDZKEDŐ: övező (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.526).

[**ÖVETKÉZ-IK**].

bele-övetkezik: belefog (vmibe) (Békés m. Balog István).

[**ÖZ**].

öz-lábú gomba: eggy gombafaj (Heves m. Név-telen 1840).

öz-olló: özfű (Székelyföld Kiss Mihály) [vö. 2. *olló*].

[**ÖZÖN**].

[Szólások]. *Egész özön van nálunk aféle dirib-darab deszka*: temérdek sok (Háromszék m. Uzon Nyr. IX.40).

özön-fa: vízben keménnyé avult és megfeke-tedett fa (Háromszék m. MNy. VI.344; Vadr.; Gyórfy Iván).

[**ÖZÖNTELEN**], **EZÖNTELEN**: számtalan (Baranya m. Ormányság Nyr. III.182).

ÖZVEGY (*ödvegy, ödvegy* Alsó-Fehér m. Nyr. XXV.347; *ögyvédz* Temesköz Kálmány L. Szeged népe II.234; *ögyvez* Alföld Nyr. II.425; Szeged Csaplár Benedek; Temesköz Kálmány L. Szeged népe II.234; Szilágy m. Nyr. VII.354. 382; Zilah Kerekes Ernő; Szilágy-Somlyó Nyr. XVI.188; Székelyföld Kiss Mihály, Gyórfy Iván; Csik m. Ethnographia VI.107; Király Pál).

ögyvez-leány: olyan leány, a kinek a szere-tője meghalt (Székelyföld Fejér József).

ÖZVEGYKE: vmi madár (Hol? Tsz.).

[**ÖZVEGYÜL**].

még-özvegyül: özvegységre jut (Csallóköz Király Pál).

P.

[PAC, POC].

pac-virág, poc-virág: pipitér, fehérsugaras anthemis (Balaton mell. Tsz.; Földrajzi Közl. 1894. 71).

PÁC: a meghéholt kendernek a csopúnél és szösznél vmivel finomabb részecskéje (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Vadr.; Kiss Mihály; Hunyad m. Lozsád Nyr. XXIII.143; XXV.575).

PACA: parányi (Nagy-Künság Nyr. II.136) [vö. *pici*].

PACAL (*pacá* Veszprém m. Csetény Nyr. V. 522; *pacó* Soprony m. Répce mell. Nyr. II.560; Baranya m. Tsz.; Közép-Baranya Nyr. III.327; Eszék vid. Nyr. VIII.44; *pocó* Vas m. Tarodháza Nyr. X.90): 1. böndő, gyomor (Baranya m. Tsz.; Közép-Baranya Nyr. III.327). *Majd tres lesz a pacónk, még ennyi ruhát kiverjünk* (Eszék vid. Nyr. VIII.44); 2. laska, csusza (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Soprony m. Répce mell. Nyr. II.560; Vas m. Tarodháza Nyr. X.90; Zala-Egerszeg Király Pál). *Turós pacal* (Soprony m. Rőjtök Nyr. III.514) [vö. *tészta-pacal*].

pacal-bíró: [tréf.] a mészárosokra és a vágóhidra fölügyelő előljáró (régobben) (Kis-Kún-Halas Nyr. XVII.91).

pacal-leves: olyan leves, a melybe csusza van belefőzve (Zala m. Szepezd Nyr. XVII.236).

pacal-tészta: tésztafoszlányokkal készült leves ('rongyos-leves') (Zala m. Csaplár Benedek) [vö. *tészta*].

PACALOS: [gúny.] mészáros, mészáros-legény, mészáros-inas (Abaúj m. Szikszó Király Pál).

PACÉR: hitvány kis ló (Baranya m. Ormány-ság Nyr. IX.285).

[PACÉRKA].

pacérka-fű: gyepi gyopár (filago arvensis) (Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.257).

PACIL (Alsó-Fehér m. Lázár István; Bukovina Nyr. VI.525; *pecél* Brassó m. Tatrang Nyr. II.523; *pécil* Brassó m. Hétfalu Nyr. IV.556; XVI. 575): szenved, tapasztal (kül. szenvedést). *Meny-nyit pécilnek hóban, fagyban!* (Brassó m. Hétfalu Nyr. IV.556). *Még illyet se pacítam soha:* ilyen sem esett meg rajtam (Bukovina Nyr. VI.525).

PACKA: donga (azon állapotban, a mint az erdön előkészítik) (Borsod m. Diós-Győr Erdészeti Lapok XXII.244).

PACKÁZ-IK: *packázást* játszik (Baja Nyr. XX.474).

PACKÁZÁS: gyermekjáték, a mely abból áll, hogy kotten egymással szembe állva mutató-és nagy-újjukat kiegyenesítik, a többi hármat pedig lecsukják, azután így csapdosnak egymásnak nyitva tartott két újjára; a melyik hamarabb kiáll, az a vesztes (Baja Nyr. XX.474; Bayer József).

PACKONA (*poszkona* Brassó m. Hétfalu Nyr. XXII.48): egyszerű, szimpla, nem-teljes (virág). *Packona székfű, viloja* (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály; Háromszék m. MNY. VI.223; NyK. III.5; Vadr.; Nyr. V.90). *Szégfűm elég van, de mind packona* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár). *Nem teljes virág, poszkona székfű* (Brassó m. Hétfalu Nyr. XXII.48) [vö. *paszkoncza*].

PÁCÓ: patkány (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335; Mohács Hegedűs István) [vö. *poc*].

pacó-fogató: patkányfogó (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.142. 335).

1. **PÁCOL:** 1. gerebenez (lent, kendert) (Székelyföld Tsz. [itt *paczkolni* hiba]; Ferenczi János 1832, Kiss Mihály; Háromszék m. Tsz.); 2. fésül (Székelyföld Kiss Mihály).

meg-pácol: 1. meggerobenez (kendert) (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Vadr. 512); 2. meg-fésül. *Pezsi hó, kejj fi, pácold meg e hajadot!* (Havasajla Vadr. 382).

[2. PÁCOL].

[bó-pácol].

[Szólások]. *Bépácolta magát:* [tréf.] leitta magát (Székelyföld Kiss Mihály).

PACUHA, PUCIHA (*pacuha* Békés m. Balog István; Nagy-Künság Nyr. XVI.432; Palócság Nyr. XXII.78; Gyöngyös vid. Nyr. II.181; Miskolc Csaplár Benedek; Debrecen CzF.; Hajdú Nagy Sándor; Hajdú m. Nádudvar Nyr. VIII. 234; Hajdú-Szovát Nyr. XXIV.587; Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.79; Zilah Kerékes Ernő; *pacuha* Bereg m. Dercen Nyr. XX.432; *pucihá*

Szeged Nyr. IX.376; Heves m. Névtelen 1840; Gyöngyös vid. Nyr. II.181): 1. *pacuha*, *puciha*: lim-lom, cók-mók, ágynemű, ruhanemű, batyu (Szeged Nyr. IX.376; Palócság Nyr. XXII.78; Heves m. Névtelen 1840; Gyöngyös vid. Nyr. II.181); 2. *pacuha*, *puciha*: pongyola, lompos, rendetlen öltöztető (Békés m. Balog István; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432; Miskolc Csaplár Benedek; Debrecen CzF.; Hajdú Nagy Sándor). *Be pacuhán öltözködöl!* (Hajdú-Szovát Nyr. XXIV.587); 3. *pacsuha*: könnyelmű kis ember (Bereg m. Dercen Nyr. XX.482); 4. *pacuha*: rest, lusta, lomha (Hajdú m. Nádudvar Nyr. VIII.234; Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.79); 5. *pacuha*: puha. *Pacuha kenyér* (Zilah Kerekes Ernő) [vö. *puccina*].

pácuha-pánná: hamupipőke (Palócság Nyr. XXIII.71).

PACUR: komédiás (Jász-Nagykún-Szolnok m. Alattyán Nyr. X.141).

1. **PACSA**: női fejrevaló (föltornyozott nagy fehér gyolcskendő) (Vas m. Bódiss Juszti; Göcsej Nyr. XII.47; Bódiss Juszti; Hetés vid. Nyr. II.45; Zala m. Szentgyörgyvölgye Nyr. II.279).

2. **PACSA** (*pácsa*): kocsonya (Szlavónia Nyr. XXIII.359). *Émē ett van még egy kis pacsá, ed még* (Eszék vid. Nyr. VIII. 140).

3. **PACSA**: ronda, szennyos, csunya (Kis-Kunság Nyr. IV.43; Kis-Kún-Halas Nyr. XV. 333; Kassa vid. Nyr. XVII.285) [vö. *pocsék*].

pacsá-füstös: ronda, szennyos (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.333).

PACSÁLKOD-ÍK: panesol, maszatol, malacodik. *Mit pacsálkods megint?* (Nagy-Körös Nyr. VI.424).

PACSANGOL: sárban, vízben gázol, tapiskál (Tolna m. Sárköz Tsz.).

PACSATÁL: panesol (Fehér m. Wolff Béla).

PACSING: 1. aratás után a tarlón összegereblyélt hulladék gabona (Rába mell. Nyr. XVII. 524 [itt *pácsing* hiba]; Csapodi István; Somogy m. Szőlőss-Györök Nyr. XXII.239); 2. tokos búza v. lefőlözött eleség (az ocsunál vmivel több) (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; CzF.).

PACSIRTA (*pacsírta* Göcsej MNy. V. 101; *pacsirka* Somogy m. Csurgó Endrei Ákos; Somogy m. Gyékényes Király Pál; Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.572; *pecsirtát* Veszprém m. Nyr. XXIV.383): kis (két deciliternyi) üveg bor (Kecskemét Nyr. XIX.46).

PACSLI: posztóból v. szőrből való félcipő (Kis-Kún-Halas Nyr. XVIII.192; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432).

1. **PACSMAG**: 1. posztószélekből összefont tágas téli cipő (Vác Czech János 1840); 2. el-

koszpított rossz cipő v. papucs (Pápa vid., Balaton mell., Vas m. Tsz.; Fehér m. Nyr. IX.284; Székesfehérvár Nyr. VII.187; Félégyháza Nyr. V. 180; Vác Czech János 1840; Gömör m. Tsz.).

[Szólások]. *Pacsmagod nem leszek*: alávaló mindeus szolgád nem leszek (Pápa vid. Tsz.). *As sē mongya* (v. *monta*): *pacsmag*: egy szót sem szól (v. szólt) (Veszprém m. Nyr. IV.136. 322; Zala m. Nyr. III.271) [vö. *papucs-mag*].

pacsmag-szájju: nagyszájú (Rábaköz, Beő-Sárkány Nyr. XVIII.191).

2. **PACSMAG**: durva ocsot, a mellyel a kovács a tüzet fecskendezi (Bodrogköz Tsz.).

PACSMAGOL: panesol. *Mit pacsmagolsz te ottan?* (Bereg m. Pap Károly). *Ne pacsmagolj!* (Udvarhely m. Ferenczi Miklós) [vö. *pecsmegel*].

PAD (*pod* Eszék vid. Nyr. VIII.326; Moldvai csáng. Nyr. X.153): 1. padlás (Dráva mell. Nyr. V.572; XIII.476; Dráva mell. Kopács Nyr. XVI. 572; Eszék vid. Nyr. VIII.179. 326; Szlavónia Nyr. XXIII.310; Palócság Nyr. XXI.507; XXII. 78; XXIII.284; Heves m. Nyr. VII.41; Gömör m. Tsz.; Rimaszombat Nyr. V.229; Bihar m. Furta vid. Nyr. IV.182; Hajdú m. Nyr. XVII. 171; Hajdú-Hadház Nyr. IX.524; Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.391; IV.52; Tokaj Nyr. XIX.432; Szatmár m. Nagy-Károly Császár Árpád; Szabolcs m. Besenyőd Nyr. XII.143; Tiszafüred és vid. Kimmach Ódön; Tisza-Dob Nyr. XX.432; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.426; Sátoralja-Ujhely Nyr. XVIII.188; Kassa vid. Nyr. XVII. 285; Torna m. Tsz.; Hunyad m. Lozsád Nyr. XXIII.143); 2. = *pad-láda* (Háromszék m. Vadr.; Brassó m. Hétfalu Nyr. XXII.48; Király Pál); 3. *pod*: híd (Moldvai csáng. Nyr. X.153); 4. lapos dombtető (Alsó-Fehér m. Lázár István).

pad-ál, **pad-ájá**: a ház eleje az uccán. *Á pad-ál* (v. csak: *pad*) *álát*: a ház előtt. *Kimégyök á páddál* (v. csak: *pad*) *álá*: a ház elé (Szlavónia Nyr. XXIII.310).

pad-láb: igen alacsony ember (Rábaköz, Beő-Sárkány Nyr. XVIII.191).

pad-láda: hosszú, keskeny fehéreneműtartó láda, mely ülőhelyül is szolgál (Háromszék m. Vadr.).

pad-mező: gyepes fűnnsík (Mármaros m. Hosszúmező Király Pál).

pad-ódal: „karospad” azaz karosszék alakú hegyoldal (Székelyföld Kriza).

pad-szék — *pad-láda* (Alsó-Fehér m. Lázár István).

pad-tető: lapos dombtető (Alsó-Fehér m. Lázár István).

padra-szuszogó: zsíron pörkölt lisztép, lisztsterc (Rimaszombat Nyr. V.182).

PADALLÓ: a boglyakemence előtt álló háromlábú padka, mely a kemence görbületének meg-

felelőleg van faragra (Szeged és vid. Divényi Gyula). *Kocsmárosné barna lánya nem fekszik a dunais ágyba; háromlábú padallója, barna legény takarója* (Torontól m. Ó-Sz.-Iván Kálmány L. Szeged népe III.75).

PÁDIC: szősz (Vas m. Körmend Névtelen).

PADIKA: 1. a szobakemence kiálló talapzata, a melyen ülni is lehet (Dráva mell. Nyr. V.572). *Üjj le csak, Jánosunk, ide a padikára* (Eszék vid. Nyr. VIII.179); 2. alacsony nyitott tűzhely (Baranya m. Tsz.; Szlavónia, Balassa J. A szlav. magy. 10).

PÁDIMENTOM (Tisza-Dob Nyr. XX.432; Hajdú-Szovát Rechnitz Ignác; Alsó-Fehér m. Lázár István; *pádimentom* Vas m. Kemesesalja, Nemes-Mugasi Nyr. XIX.191; *padimentum* Szatmár m. Nagy-Károly Császár Árpád; *págyament* Szaboles m. Kisvárdá Kúnos Ignác): padló.

[**PADKA**], **PATKA:** 1. *patka:* a szobakemence kiálló talapzata, a mely ülő- és fekvőhelyül szolgál (Borsod m. Ethnographia VII.74; Dráva mell. Nyr. V.572); 2. sut (Hajdú-Hadház Nyr. IX.524); 3. alacsony nyitott tűzhely (Bihar m. Fugyi-Vásárhely Nyr. III.232. [itt *pátka* hibát]; Lintner Lajos; Borsod m. Ethnographia VII.73; Hol? Czf.)

PADLÁS, PALLÁS (*palulás* Csallóköz Csaplár Benedek): 1. *padlás:* padló (Baranya m. Ormány-ság Tsz.; Székelyföld Kiss Mihály); 2. *pallás:* szobatető, felső padlat (Somogy m. Kutas Vikár Béla).

[**PADLAT**], **PALLAT:** padló (Pécs Kassai J. Szókönyv IV.52; Szeged vid. Nyr. V.274).

PADLÓ, PALLÓ: 1. *padló, palló:* szobatető, felső padlat (Szeged vid. Nyr. I.377; Székelyföld Nyr. IV.236; Kiss Mihály). *A malomkövet a széken embőr éppen a padlóig főrugta* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 463); 2. *palló:* deszkából való gyalogjáró (Tisza-Dob Nyr. XX.432); 3. *palló:* bőrű, gyaloghíd (Szatmár m. Nyr. XIX.380; Munkács és Bereg-Rákos vid. Pap Károly; Székelyföld Tsz.; Győrffy Iván); 4. *palló:* egy v. két bakon nyugvó gerendázat, melyet a halász a partról a vízbe állít, hogy az ághegy-hálónak megfelelő mélységű vizet érjen (Mármaros m. Herman O. Halászat K.); 5. *palló:* a fenékhorgos ina (Szeged Herman O. Halászat K.).

palló-kő, palló-kü: a fenékhorgos a kikötött vég felőli első, nagyobb kő (Szeged Herman O. Halászat K.).

palló-verés: vízáradás-hozta nád-, gyékény-, vessző- és egyéb törmelékből összeverődött s a víz színét kissébb-nagyobb terjedelemben takaró uszadék (Tisza-Dob Nyr. XX.432).

[**PADLÓKA**], **PALLÓKA:** 1. a horgos az úszó tutaj, a gyalmon a para (Szatmár m. Kis-Majthény Herman O. Halászat K.); 2. az eresztő-hálón a para (Mármaros m. Visk Herman O. Halászat K.).

[PADLÓZTAT].

lő-pallóztat: hepadlóztat (szobát) (Zala m. Kővágó-Örs, Révfülpő Nyr. XIX.96).

PADMALY (*padlan* Heves és Borsod m. Nyr. VIII.569; Abaúj m. Király Pál; Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.53; Torna m. Ruehietl Miklós 1839; Tokaj Nyr. XXIV.192; *padmaj* Kis-Künság Nyr. IV.42; Makó Nyr. IX.377; Bács-Bodrog m. Ó-Moravica Székely Sándor; Szatmár m. Genes Nyr. X.525; Székelyföld Erdészeti Lapok XXII.672; Kiss Mihály, Győrffy Iván; Háromszék m. MNy. VI.223; Vadr. 512a; Nyr. VI. 473; Háromszék m. Angyalos, Besenyő, Gidófalva Nyr. XVIII.574; *padmáj* [?] Csik m. Nyr. XII.189; *padmal* Kis-Künság Nyr. IV.42; *padmaly* Békés m. Tolnai Vilmos; Rimaszombat vid. Nyr. X.89; Székelyföld Andrássy Antal 1843; Háromszék m. MNy. VI.344; Herman O. Halászat K.; Csik m. MNy. VI.375; *padmoj* Székelyföld Erdészeti Lapok XXII.672; Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.; Csik m. Nyr. XII.189; *padnal* Nógrád m. Ipoly-Litke Nyr. IV.172; Gömör m. Nyr. XVIII. 456; *pandá, pandaj* Kis-Kún-Halas Nyr. XV.333; *pandal* Győr m. Bóny Nyr. XV.285; Palócság Nyr. XXI.368; XXII.78; Esztergom m. Muzsla Nyr. XXV.288; Vác Divényi Gyula; Hont m. Nyr. XVIII.430; Nógrád m. Tolmács Nyr. XVIII.48; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.333; Szeged Tsz.; Divényi Gyula; Székelyföld Király Pál; Hol? Tsz.; *pándál* Hont m. Ipolság Nyr. XIX.94; *pangyal* Hont m. Czimmermann János; *pannal* Bars m. Nyr. X. 138; Ipoly mell. Varbó Herman O. Halászat K.); 1. *padlan, padmaj, padmáj* [?], *padmaly, padmoj, pandal:* vízvájta üreg a vízpart, árokpárt v. töltés oldalában (a víz színe alatt) (Szeged és vid. Tsz.; Divényi Gyula; Hont m. Czimmermann János; Abaúj m. Király Pál; Székelyföld Andrássy Antal 1843; Kiss Mihály, Győrffy Iván; Háromszék m. MNy. VI.223. 344; Csik m. MNy. VI.375; Nyr. XII.189). *Padmojt ás a víz a mart alá* (Háromszék m. Vadr.); 2. part: a) *padmaly, pándál:* alámosott folyópart (Hont m. Ipolság Nyr. XIX.94; Háromszék m. Herman O. Halászat K.); b) *padlan, pandal, pannal:* függőleges folyópart (Hont m. Nyr. XVIII.430; Nógrád m. Tolmács Nyr. XVIII.48; Torna m. Ruehietl Miklós 1839). *Ez [a háló] pannalról, amaz ladikról használtatik* (Ipoly mell. Varbó Herman O. Halászat K.); c) *padnal, pandal:* függőleges árokpárt (Nógrád m. Ipoly-Litke Nyr. IV.172; Vác Divényi Gyula); 3. oldal-üreg, üreg: a) *padlan, padmaj, padmal, padmaly, padmoj, pandá, pandaj, pandal, pannal:* a sír aljában oldalt vájt üreg (Győr m. Bóny Nyr. XV.285; Esztergom m. Muzsla Nyr. XXV.288; Bars m. Nyr. X.138; Heves és Borsod m. Nyr. VIII.569; Rimaszombat vid. Nyr. X.89; Abaúj m. Király Pál; Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.53; Tokaj Nyr. XXIV. 192; Kis-Künság Nyr. IV.42; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.333; Békés m. Tolnai Vilmos; Csanád m. Makó Nyr. IX.377; Szeged és vid. Divényi Gyula; Bács-Bodrog m. Ó-Moravica Székely Sándor; Székelyföld Király Pál; Három-

szék m. Vadr.; Háromszék m. Augyalos, Besenyő, Gidófalva Nyr. XVIII.574); b) *padlan*: pince oldalába alul vájt üreg (Tokaj Nyr. XXIV.192); c) *pandal*: szénaboglya alja (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.333); d) *pandal*: a kemence belsejének alsó szöglete, a hol az oldala meg a feneke összehajlik (Győr m. Bóny Nyr. XV.285); e) *padmaj*: földbe vájt pincezerű gödör (pl. sárgaföld-ásás helye), verem (Szatmár m. Gencs Nyr. X.525; Háromszék m. Nyr. VI.473) [vö. *pandalló*].

PADMALYOS (*padmajos, pandalos*): 1. *padmalyos*: hosszában alámosott. *Padmalyos part* (Székelyföld Herman O. Halászat K.); 2. *padmajos*: alul bemélyedő. *Egy mé gödröt vájt padmajosan*: úgy hogy alul szélesebb volt mint fölül (Ugoesa m. Gódnéyháza Nyr. III.370); 3. *pandalos*: oldalüreges. *Pandalos str* (Esztergom m. Muzsla Nyr. XXV.288); 4. *pandalos kenyér*: a mely a kemence oldalához ért s attól elföldesedett, és az a föld reásült (Győr m. Bóny Nyr. XV.285).

[PADOL].

ki-palul: bepaplóz (szobát) (Csallóköz Csaplár Benedek).

PADUC (Hont m. Nyr. VI.232; Háromszék m. Nyr. V.90; Háromszék m. Uzon Nyr. VIII.383; *paduszk* Boldva mell. Komjáti, *paluc* Szatmár m. Nagy-Dobrony, *patie* Bars m. Léva, *patus* Szeged, *podviz*-hal Göcsej, *potoz* Künszentmárton, *potoznak* Komádi Herman O. Halászat K.): chondrostoma nasus.

PÁFLETY: a tehén hasa-húsa (bauchfleck) (Békés m. Balog István).

PAGONÁL: ver, dorongol (meg- v. elver vkit; lever gyümölcsöt a fáról) (Balaton mell., Pápa vid. Tsz.; Zala m. CzF.).

össze-pagonyál: összever (vkit) (Veszprém m. Szentgál Nyr. III.184 [itt *összepagomjáták* hiba]; Bánóczi József).

PAGONYA: kicsinyszerű, törpe (Pápa vid.? Tsz.; CzF.)

PÁHÓ: 1. épületfa-raktár (Csallóköz id. Szinyeyi Józsefné, Csaplár Benedek); 2. magtár (Hont m. Tsz.; Bars m. Nyr. X.138).

PÁHOG: 1. piheg, liheg, lelkendezik (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.525; Szaboles m. Besenyőd Nyr. XII.143; Bodroglók Tsz.). *Páhogva jött*: lélekszakadva (Szaboles m. Kis-Besenyőd Nyr. IX.137). *Páhog, mint a dugott liba* (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.524). *Úgy jöllakott, alig páhog* (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XII.428); 2. lengedez. *Páhog a szél* (Szaboles m. Besenyőd Nyr. XII.143) [vö. *pápag, piheg-páhog*].

PÁHÓS: épületfa-kereskedő (Csallóköz id. Szinyeyi Józsefné, Csaplár Benedek).

PAIZSOS: kemény. *Paizsos szalonna* (Somogy m. Kutas Vikár Béla).

PAJA: mind a két végén meghegyezett fáska, a melyet a gyermekek ütőfával föl- és elütnek (Lúrkeve Nyr. III.472; Kún-Majsa Nyr. VIII.470; Félégyháza, Kecskemét Csaplár Benedek; Nagy-Körös Nyr. IX.377; Dorozsma Nyr. XIV.233).

PAJÁZ: pajával játszik (Kis-Kúnság Nyr. IV.43).

[PAJKOL].

ki-pajkol: kiesűfol (Esztergom Nyr. III.284).

PAJKOS: cifrázkodó, uraskodó, kényes, büszke (Háromszék m. Tsz.; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

PÁJLÁJ: ímmel-ámmal végzett. *Pájláj (páilái) munka* (Dunántúl Bódi Jusztn; Tolna m. Simontornya Nyr. V.230).

PAJMOG: magában dörmög, dohog, zúgolódik, zsörtölődik (Székelyföld Gyórfy Iván; Háromszék m. Vadr.; Csík m. MNy. VI.375; Nyr. XII.189).

PAJOD (Tisza mell. Tsz.; Szeged Kassai J. Szókönyv IV.55; Tsz.; Palócság Nyr. XXIII.285; Gömör m. Tsz.; Rimaszombat Nyr. XXV.525; Heves m. Névtelen 1840; Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.235; *bajod* Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.184; *pajoc* Torna m. Ruehietl Miklós 1839; *pajor* Alföld Nyr. XV.94; Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.235): 1. *pajoc, pajod, pajor*: hernyó, pondró, kukac, a melyből a cserebogár lessz (Alföld Nyr. XV.94; Tisza mell. Tsz.; Szeged Kassai J. Szókönyv IV.55; Tsz.; Heves m. Névtelen 1840; Gömör m. Tsz.; Rimaszombat Nyr. XXV.525; Torna m. Ruehietl Miklós 1839). *Máj lesz pajod gyűvőre; mégézi mind a krumplyit* (Palócság Nyr. XXIII.285); 2. *bajod, pajod, pajor*: mezei házatlan csiga (limax agrestis) (Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.184).

PÁJSLI: tüdő (állaté; tréf. emberé is). *Fene egye még a pájslidat!* (Veszprém m. Csetény Halász Ignác).

PAJTA: 1. istálló, akol, ól (Szilágy m. Kerekes Ernő; Székelyföld Tsz.; Gyórfy Iván; Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 450; Háromszék m. MNy. VI.243; Csík-Tusnád Melich János; Brassó m. Zajzon, Bácsfalu Nyr. III.373. 564). *Ökör-, bornyu-, juh-, disznyó-pajta* (Székelyföld Kiss Mihály); 2. szállóbeli hajlék, préház (Hajdú m. Hadház Nyr. XIX.143; Hajdú-Szovát Nyr. XXIV.587; vö. XXV.96; Szilágy m. Nyr. VI.473; Kerekes Ernő).

pajta-bíró: pajtamester (alsóbbrendű gazdasági tiszt, a ki a pajtákra ügyelt föl s a gabona mennyiségéről számolt be; most: ellenőr) (Soprony m. Horpács Nyr. XIV.432; Hol? Nyr. XVII.223; CzF.).

pajta-főle: az istálló, akol, ól padlása, a hová takarmányt is raknak (Háromszék m. Vadr. 521a; Erdélyi Lajos).

pajta-fa: a nagyobbféle pajták oldalához ragasztott flók-épület, a melybe leginkább a ki-nyomtatott v. kiesévelt polyvás gabonát takarítják (CzF.; Vas m. Őrség Nyr. III.479).

PAJTI: pajtás (Baranya m. Mecsekhat Thomner Ignác 1841; Fehér m. Rothauser Izidor; Tata vid. Nyr. V.474; Palócság Nyr. XXIII.68; Hegyalja Erdélyi J. Népd. és mond. III.83).

PAJZÁN: 1. maga szabadjára hagyott, szabadon levő. *A csikóm nem vót a saraglyához kötve, csak úgy pajzán módra eleresztve; el is keverődött a vásárban* (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.239). *Pajzánon ereszteti* [kocsi mellett a lovat] (Szeged Tsz.). *Mit csinálják a deressel, gazdúrám? — Ereszd pajzán* (Alföld Nyr. XV. 94); 2. elhagyott, árva (Pest m. Abony vid. Nyr. VI.461); 3. szolgálat v. foglalkozás nélküli, facér (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.239); 4. használatlan. *Pajzánul volt a kemence* (Baranya m. Ormánság Nyr. XI.477); 5. hanyag. *Pajzánul öltözött leány* (Pest m. Nyr. VIII.471). *Pajzánul tötötte még a puskáját: könnyedén* (Mezőtúr Nyr. VIII.138); 6. rossz, hitvány. *Pajzán szekér* (Pest m. Nyr. VIII.471).

PAJZÁNÓ: dologtalan, dologtalan ember. *Van itt a malom körül elég pajzánó* (Csanád m. Mezőhegyes Kis Sándor).

PAJZÁNOS, PAJZÁNYOS: munka, szolgálat, foglalkozás nélküli, dologtalan. *Hogy vannak, Éva néni? — Hát kérem, mi most az öregemmel már csak olyan pajzános életet élünk; eleget törünk már testünket, úgy sincs sok hátra* (Alföld Nyr. XV.94). *Pajzányos ló, ökör:* a melynek párja nincs s azért a gazda egy ideig nem veheti hasznát (Szeged vid. Nyr. II.92).

PÁK: pulyka (Bars m. Czimmermann János).

PÁKA (Szeged Tsz.; Nógrád m. Nyr. IV.24; Gömör m. Tsz.; *pajka* Szatmár m. Nyr. X.431; *pájka* Bereg m. Pap Károly; *pákja* Alföld Nyr. II.425; *páklya* Szeged Tsz.; Divényi Gyula; Hol? Nyr. XII.528): gyékényvirág, nád buzogánya.

páklya-tapló: a gyékény barkás virágjának gyapotszerű anyagából való tapló (másképp: *örmény-tapló*) (Szeged Tsz. 282a; Hol? Nyr. XII. 528).

PÁKÁSZ: 1. kutató, fürkésző (Bereg m. Pap Károly). *Pákász macska:* ennivaló után kutató, torkos macska (Hegyalja Kassai J. Szókönyv III.87; IV.55). *Nagy pákász:* mondják az olyan emberre, a ki mindent kifürkész, kieszel, föl-
talál (Hegyalja Kassai J. Szókönyv III.87); 2. rétségi kishalász, vadász, a ki az egész évet a rétségben halászáttal, vadászattal tölti (Tisza mell. Sűrret CzF.; Békés m. Balog István; Bihar m. Komádi Herman O. Halászat K.) [vö. *pákosz*].

PÁKÁSZKOD-IK: keresgél, kutat, fürkész. *Pákászkodik a macska:* ennivaló után kutat, a fazekakat kutatja és meghajtogatja, torkoskodik (Hegyalja Kassai J. Szókönyv III.87. 119.) [vö. *pákoszkod-ik*].

PÁKÁSZOL: immel-ámmal csinál (Debrecen Nyr. XXIII.335).

PÁKÁZ-IK: virágzik (nád, kúka) [?] (Tisza-Beó Nyr. VIII.186).

PAKÉT (*pekét* Moldvai csáng. Nyr. IX.453): pakli. *Ehejt van egy pakét masina* [gyújtó] (Csik m. Nyr. XIII.329).

PAKKAD: fakad (Moldvai csáng. Nyr. IX.486).

PAKLINCS (Kis-Kún-Halas Nyr. XIX.335; Nógrád m. Nyr. V.182; *pakeléncs* Erdővidék Tsz.; *pákullancs* Mátyusföldre, Tallós Nyr. XVI.382): 1. *paklincs, pákullancs:* kullancs, birkatetű (Kis-Kún-Halas Nyr. XIX.335; Nógrád m. Nyr. V.182; Mátyusföldre, Tallós Nyr. XVI.382); 2. *pakeléncs:* poloska (Erdővidék Tsz.).

[**PÁKLIZ**].

ki-pákliz: kisemmiz, kinulláz, kiforgat (a vagyonából, az örökségből) (Udvarhely m. Nyr. IV.227).

PAKÓCSA: szemölcs (Nagy-Kálló Nyr. XII. 430).

PAKOL: 1. sokat eszik; 2. oroz, esen (Székelyföld Kiss Mihály).

PAKOMPART, PAKONPART (*pokonpart* Érsekújvár Nyr. VIII.332): 1. pofaszakáll (Vas m. Sorok mell. Nyr. XXII.144; Palócság Nyr. XXII.78); 2. Kossuth-szakáll (Ersekújvár Nyr. VIII.332); 3. szakáll (Baranya m. Ormánság Nyr. VIII.47) [vö. *cakompart*].

PÁKOSZ (Rimaszombat vid. Nyr. X.89; *pakosz* Tisza-Dob Nyr. XIX.95; *pákosz* Palócság Nyr. XXII.78): 1. kukta-természetű, torkoskodó, nyálánk (Tisza-Dob Nyr. XIX.95; Palócság Nyr. XXII.78; Rimaszombat vid. Nyr. X.89); 2. rendetlenkedő, kártevő (Palócság Nyr. XXII.78) [vö. *pákász*].

PÁKOSZKOD-IK (*pákoszkogy-ik*): 1. ennivaló után kutat, kuktáskodik, torkoskodik (Palócság Nyr. XXI.503; Mikó Pál; Sátoralja-Ujhely Nyr. XVI.43); 2. rendetlenkedik (Palócság Nyr. XXII. 78) [vö. *pákászkod-ik*].

PÁKOSZTÁS: nyálánk (Szatmár m. Nyr. XI. 284).

PÁKOSZTOS (*pakosztos* Tisza-Dob Nyr. XIX. 95): 1. ennivaló után kutató, kukta-természetű, torkoskodó, nyálánk (Nagy-Kúnság Nyr. XVI. 432; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.333; Mezőtúr Nyr. X.569; Csougrád Nyr. IX.90; Palócság Nyr. XXIII.25; Tisza-Dob Nyr. XIX.95); 2. esintalan, szilaj, vásott, elkapatott (Kecskemét Csaplár Benedek; Békés m. Balog István; Csallóköz Csaplár Benedek; Nyitra m. Magyar-Soók Tolnai Vilmos).

PÁKOSZTOSKOD-IK (*pákosztoskogy-ik*): torkoskodik, nyálakodik (Palócság Nyr. XXI.503; Rimaszombat Nyr. XVII.573).

PAKSAMÉTA, PASKAMÉTA: adoma [? talán: tréfa, bolondság, komédia; vö. *paksamétáz*] (Csallóköz Nyr. I.331).

PAKSAMÉTÁZ: komédiáz (Győr vid. Nyr. V.522).

[PAKSI].

paksi-mogyoró: a seggszörökre rászáradt szarcsomó (Dunántúl Tolnai Vilmos).

PAKULÁR: juhászlegény, juhászbojtár (Szilágy m. Bereczky Lajos; Kalotaszeg, Zsombok Melich János; Székelyföld Tsz.; Nyr. IX.176; Győrffy Iván; Marosvásárhely Nyr. IX.428; Udvarhely m. Nyr. III.512; Udvarhely m. Bágy Baczó Mózes; Háromszék m. MNy. VI.356; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár; Hunyad m. Bordeaux Árpád).

PAKURA: szekerkenőcs (Brassó m. Bácsfalu Nyr. III.564).

PALA: töviszúró gébics (Zala m. Szentgyörgyvölgye Nyr. II.280).

1. **PALACK** (*palac* Soprony m. Horpács Nyr. IV.181; *poloc* Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.380): 1. kulaes, csutura (Székelyföld Tsz.; Győrffy Iván); 2. kulacsforma lapos faedény, a melyben innivalót hordanak (csobolyó) (Somogy m. Nyr. X.476; Baranya m. Sziget vid. Tsz.; Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.380).

2. **PALACK:** hüvelykújj (Baranya m. Tsz.).

palac-uj: ∞ (Somogy m. Sándor József).

PALACKA: poloska (Esztergom Nyr. XXV. 567; Bars m. Zeliz vid. Nyr. XIV.288).

palack-féreg (Székelyföld Tsz.; Marosvásárhely Nyr. IX.428; Udvarhely m. Nyr. IV.276; Háromszék m. Nyr. VI.473; *palac-féreg* Székelyföld Tsz. 282b; Győrffy Iván; Háromszék m. Angyalos, Besenyő, Gidófalva Nyr. XVIII.574): ∞.

palacféreg-virág: pásztor tarsolya (Háromszék m. Angyalos, Besenyő, Gidófalva Nyr. XVIII.574).

PALACKÓ: kulaes (Brassó m. Hétfalu Nyr. V.377; Király Pál).

PALACSINTA (*pálacinka* Érsekújvár Nyr. VIII.332; XIX.457; Hont m. Ipolyság Nyr. XIX. 189; *paladincsa* Maroszlók Kriza; *palicsinta* Háromszék m. Vadr.; *pēlacsinta* Moldvai csáng. Nyr. III.2; *placsinta* Szilágy m. Incze Kálmán; Kalotaszeg Antal Domokos; Kolozs m. Nagy-Ida Bodor Ákos; Kolozsvár Szinnyei József; Szolnok-Doboka m. Kovács József, Vékony Jenő; Udvarhely m. Baczó Mózes; Hunyad m. Bordeaux Árpád; Alsó-Fehér m. Lázár István): 1. *placsinta:* lepény (Alsó-Fehér m. Lázár István); 2. *pali-csinta:* leányoknak előhaj-választéka (Háromszék m. Vadr.).

PALAJ, PALÉ, PÁLÉ: 1. *palaj:* iszapos hely, folyó mentén fölfordott sekély-vízű homokos helyek, folyó partján támadt föliszaposodás, folyóból kiemelkedő szigetszerű földhát v. homokzatony (Szatmár m. Nagy László; Szatmár vid. Tsz.; Szatmár m. Szamos mell. Herman O. Halászat K.; Szatmár m. Géberjén Nyr. XV.335); 2. *palé:* alacsony fekvésű széles vizenyős völgyelés. *Bucsi-palé, Bugyoka-palé* (Pest m. Bogyszló Nyr. III.47); 3. *pálé:* mocsár (Fajsz Nyr. VII.336. 429).

PALAJTA (Zala m. Hetés Nyr. II.45; *paléta* Vas m. Hegyhát Nyr. I.467; Balaton mell., Göcsej MNy. V.152; Zala m. Kerka mell. Tsz. 325b; *palita* Vas m. Órség Nyr. IV.521): ponyva.

PALAMÁR: hajókötel, kül. a mellyel a hajót kikötik (Baja Király Pál; Alsó-Fehér m. Lázár István).

PALANGOL: lebeg (pl. a panyókára vetett zeke v. mente a szélben) (Háromszék m. MNy. VI.344; Vadr. 512a; Győrffy Iván).

PALANGOZ-IK: ∞ (Háromszék m. MNy. VI. 344; Vadr. 512a; Győrffy Iván).

PALÁNK (*paláng* Komárom m. Bagota Nyr. XXV.478; *palánt* Kis-Küküllő m. Szókefalva Nyr. XV.284 [kétszer]; *pallang* Vas m. Répce-Sz.-György Nyr. XVIII.574; *pallánk* Soprony m. Szilsárkány Nyr. VI.373). — *Pallánk:* élő sövénykerítés [?] (Soprony m. Szilsárkány Nyr. VI.373).

PALANKÁL: lebeg (pl. a panyókára vetett zeke v. mente a szélben) (Háromszék m. MNy. VI.344; Vadr. 512a).

[**PALÁNTA**], **PALÁNT** (Vas m. Kemenesalja Tsz.; Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. XIV.332; Bodroghöz Tsz.; Szilágy m. Nyr. IX.564; Székelyföld Nyr. V.85; Vadr.; Győrffy Iván; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; *palánnak* Udvarhely m. Nyr. VIII.480; *palán-mag* Vas m. Sorok mell. Márton József; Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VII.230; *palanta* Nógrád m. Nyr. III.544): első kihajtása a kerti növénynek, melyet aztán gyérebbe ültetnek el. *Káboszta-, hagyma-, répa-, ugorka-palánt* (Székelyföld Vadr.; Szinnyei József, Győrffy Iván; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Hogy a palántot a bóha még né egye...* (Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. XIV.332). *A hideg megkapta a palántot* (Szilágy m. Nyr. IX.564). *Jobb lessz, ha megöntözd az ugorkapalántot* (Székelyföld Nyr. V.85).

PALÁNTÁL: ültet, ültetget (növényt, palántát) (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432; Bars m. Zeliz vid. Nyr. XIV. 288; Hargita vid. Vadr. 95).

PALÁNTÁS (Arad m. Majláthfalva Nyr. VIII. 238; *palántás* Nógrád m. Nyr. III.544): palánta-ág.

PÁLANNYA, PÁLANYA (Tata Matusik Nep. János 1839; Csaplár Benedek; Eger, Gyöngyös Kassai J. Szókönyv I.280. 468; IV.57; Gömör m. Tsz.; Kis-Kún-Halas Nyr. XVIII.192; *pálo-*

nya, polánya Alföld Nyr. XV.94): gömböc, disznógyomor (néhol: a disznó kis gömböce, vakbele, végbele is).

PALÁST. *Krisztus palástja*: [tréf.] palacsinta (Erdély Nyr. IX.523).

palást-deszka: a zsindelyes eresz alá szegezett deszka (Székelyföld Kiss Mihály).

PALÁSZTA: pászta (Szeged Csaplár Benedek).

PALÁSZTÁS: pásztás. *Palásztás eső* (Szeged Csaplár Benedek). *Palásztásan esik az eső* (Alföld Nyr. II.425).

PALATYAL: ver, sulykol (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.38).

PALÁZOL (*palácol* Hol? Kreszneries F. Szótár II.118; *palázzul* Soprony m. Répce mell. Nyr. II.560; *palázolás, palázulás, palázuló* Vas m. Répce-Szentgyörgy Nyr. XVII.235; Vas m. Sorki-Tótfalu, Német-Genes és vid. Ethnographia II.113. 365; Répce vid. Ethnographia III.75): Luca-napját járja (Luca napján hajnalban több-magával köszönteni jár házról-házra).

[PÁLCÁS].

pácás-gazda: arató-gazda, aratókra fölügyelő gazda (Pest m. Virág-Peregh Király Pál).

pácás-gyoles: a fehérités után gömbölyű fűra fölhengetett gyoles (Félegyháza Nyr. XXV.185).

[PÁLCIKÓ], **PÁCIKÓ**: pálcéska, pálcika (Bodrogköz Tsz.; Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 484).

PALÉ: borkoresolya (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335).

1. **PÁLHA** (*páha* Fertő mell. MNy. III.405; Balaton mell. Tsz.; *pájha* Hol? Nyr. XII.239; *palla* Balaton mell. Tsz. 281b; Göcsej Tsz.): hónalj-alatti ereszték az ingben (és a hosszú szűrben) (Fertő mell. MNy. III.405; Balaton mell. Tsz.; Hajdú-Szovát Rechnitz Ignác; Szatmár m. Patóháza Nyr. XIX.379; Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.57; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.427; Székelyföld NyK. X.335; Kiss Mihály, Andrassy Antal 1843; Udvarhely m. Vadr.; Ferencz Miklós; Hol? Nyr. XII.239).

2. **PÁLHA**: szénarétég a boglyán. *Aggy csak egy pálhát, hadd csináljak neki szarvat* (Szatmár m. Patóháza Nyr. XIX.379).

3. **PÁLHA** (*palla, pályha*): gyékényből való úszó az öreghalón (Bodrog mell. Tsz.; Herman O. Halászat K.).

PÁLHÁS: 1. az öreghaló föle; 2. az a halászegény, a ki az öreghaló fölfejtésénél a haló fölét szedi (Bodrogköz Herman O. Halászat K.).

pálhás-főle: az öreghaló főisó, parás kötele, haló föle (Bodrogköz Herman O. Halászat K.).

pálhás-in: ~ (Bodrogköz Herman O. Halászat K.).

PÁLICSA: leveabe való kockás tészta (Somogy m. Nemes-Déd Nyr. VIII.524).

PALINCS, PALLINCS: vastag deszka (Csanád-Apátfalva, Csanád-Palota Kálmány Lajos). *Azt [a házat] a régi öregek erős tölgyfa palincsból csinálták* (Csanád-Apátfalva Kálmány L. Koszórúk I.18).

PALINCSÁR: alsóbbrendű uradalmi szolgáló v. megbízott (Bereg-Rákos vid. Pap Károly).

[PÁLINKA]. *Palinkára*: panyókára (vetni v. venni) (Zilah Kerekes Ernő; Udvarhely m. Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.; MNy. VI.344). *Palinkára vette a zekéjét* (Székelyföld Andrassy Antal 1843). *Csak úgy palinkára vette a szokmánt a nyakába* (Székelyföld Gyórfy Iván) [vö. *palinkó*].

[Szólások]. *Palinkára venni*: könnyen venni, föl sem venni, keveset törődni vmivel (Zilah Kerekes Ernő).

PÁLINKA (*pájinka* Pest m. Szeremle Nyr. XVI.503; Mezőtúr Nyr. VIII.444; Arad m. Pécska Nyr. VII.122; Rimaszombat Nyr. V.229; Gömör m. Berzéte Nyr. XIX.478; Gömör m. Otrókocs Nyr. XXV.572; Debrecen Nyr. IX.163; Bihar m. Pocsaj Nyr. IX.557; Szatmár m. Nagy-Dobos Nyr. IX.561; Kassa vid. Nyr. IX.557; *palyinka* Torna-Ujfalva Nyr. XVII.232; *pályinka* Rimaszombat Nyr. V.229).

pálinka-utój: a pálinka első lejártatása után nyert gyengébb utópálinka (Székelyföld Kiss Mihály).

PÁLINKÁZTAT: lebegtet. *A szél palinkáztatja [a panyókára vetett zekét, mentét]* (Székelyföld Andrassy Antal 1843) [vö. *palinkóztat*].

[PÁLINKÓ]. *Palinkóra*: panyókára (vetni v. venni) (Székelyföld Csaplár Benedek; Andrassy Antal 1843; Háromszék m. MNy. VI.344; Vadr. 512a). *Palinkóra vetette a zekéjét* (Udvarhely m. Gyórfy Iván) [vö. *palinka*].

PÁLINKÓZ-IK: lebeg (pl. a panyókára vetett zeké v. mente a szélben) (Háromszék m. MNy. VI.344; Vadr. 512a).

PÁLINKÓZTAT: lebegtet (Háromszék m. MNy. VI.344; Gyórfy Iván) [vö. *palinkáztat*].

PÁLKÓ: [tréf.] fíng (Győr m. Tsz.; Győr m. Pázmándhegy, Debrecen vid. Bene János).

[PÁLKÓZ].

be-palkóz: bepofáz, fölfal (Kis-Kún-Halas Nyr. XVIII.192).

PÁLL-IK (*löpál-ik* Kalocsa Nyr. VIII.276; *pánva* Gyöngyös Nyr. III.555; *lepárlott* Székelyföld Tsz. 286b).

el-pállik: elfülled és kivész. *Elpállik a gabona a hó alatt* (a vastag hóréteg alatt, főképp ha erős fagyok járnak, s így szellő nem járhatja, a gabona nem kapván levegőt megfullad, elsárgul és kivész) (Dunántúl Bódiss Jusztin; Somogy m. Mocsolád Vikár Béla; Somogy m. Csurgó Nyr. XXI.143 [itt *elpalik* hiba]).

ki-pállik: kirothad, elfülled (v. elöregszik, el-esenvészik, elkorhad) és kivész. *Kipállott a fű v. a vetés* [a sok nedvességtől] (Zala m. Volák Lajos). *Kipállik a gabona a hó alatt* = *elpállik* (Dunántúl Bódiss Jusztin). *Kipállik a fa* (Dunántúl Bódiss Jusztin; Győr m. Tsz. 283a).

lő-párlík, lő-pálik: 1. *le-párlík:* kipállik (Székelyföld Tsz. 286b); 2. *le-pálik:* kihull (szőr). *Ha lépálik a szőre* [a lenyúzott bőrnek], *fenének sē köl a bőre* (Kalocsa Nyr. XIII.276).

PALLÉR: gazdasági munkák fölügyelője (Tolna m. Nyr. VI.524; Szatmár m. Lauka Gusztáv 1842).

I. PALLÉROZ (*kipallíroz* Kúnszentmiklós Nyr. VII.380).

ki-palléroz: kicifráz, fölcifráz, fölcicomáz. *Kipallérozta magát* (Székelyföld Kiss Mihály). *Kipallérozott menyécske*. [A tejbekása] *jaó apraó szőllővel ki van pallérozva* (Máttra vid. Nyr. XXIV.431). [A köleskása teteje meg van zsirozva] és *aprá szőllővel jól kipallírozva* (Kúnszentmiklós Nyr. VII.380).

[Szólások]. *Kipallérozta magát:* [tréf.] leitta magát (Székelyföld Kiss Mihály).

2. PALLÉROZ: porolgat (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos) [vö. *palol*].

el-palléroz: elpazarol. *Elpallérozta a vagyonát* (Székelyföld Kiss Mihály).

PÁLLOL: kenyérnek való tésztát szakajtóban forgat és kidolgoz (Bodrogköz Tsz.).

[PALLOS].

pálos-kés: pallos. *Azannal veszi a pálos-kést, azannal keresztlül akarja ütni a gyomrán a zides annyának* (Szolnok-Doboka m. Nyr. X.474).

PÁLLOTT: elázott (étel) (Gömör m. Tsz. 291a).

1. PÁLMA: topolyfa (Esztergom Nyr. XIX. 199).

pálma-fa: 1. jegenyefa (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335; Csallóköz Nyr. I.331; Csallóköz, Féli Király Pál; Mátyusföldre Nyr. XII.528; Nyitra m. Dudvág és Feketevíz mell. Ürményi László; Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.239); 2. rezgő nyárfa (Csallóköz Nyr. I.331; Csallóköz, Féli Király Pál; Kecskemét Nyr. XII.283).

2. PÁLMA: pofonesapás (Brassó m. Hétfalu Nyr. V.377). *Kapsz egy pálmát* (Szatmár m. Nagybánya Schönnher Gyula).

1. PALÓC: disznókereskedő (Baranya m. Pellérd Nyr. XI.382).

2. PALÓC: szórfű, gabona között termő vékony gaz (Fertő mell. MNY. III.242; Balaton mell. Tsz.).

palóc-fű: ∞ (Vas m. Ságk Kresznerics F. Szótár II.118).

PALÓKA (*panóka* Kecskemét Király Pál): borjú orrára kötött sündisznó-bőr v. szegekkel kivert szíjdarab v. szeges vaskarika, a mely arra való, hogy az anyja ne engedje szopni (Mezőtúr Nyr. X.569; Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.239; Kún-Majsa Nyr. VIII.470; Kecskemét Király Pál; Csongrád m. Szentcs Nyr. VIII.331; Szeged vid. Nyr. I.425).

PALOL, PALL (*pallúni* Somogy m. éjsz. vid. Bertalanffy Theodor; *palól. parol* Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.524): 1. szelel, szór (búzátkukoricát, kendermagot stb., kicsinyben) (Bala. ton mell., Göcsej, Pápa vid. Tsz.; Somogy m. éjsz. vid. Bertalanffy Theodor; Baranya m. Ormánság Nyr. I.424; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.524; Szatmár m. Patóháza Nyr. XVIII. 432; Bereg m. Munkács és Bereg-Rákos vid. Pap Károly; Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály). *Paládon málét palolnak, ide hull a pihe* [találós mese; = hó] (Ugocsa m. Fertős-Almás MNY. IV.315); 2. porol (pl. ruhát) (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály; Háromszék m. Nyr. V.90; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos); 3. ver, ütöget, vereget (Göcsej Császár Árpád; Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály) [vö. *pelél*].

el-pall: 1. ütessel-veréssel szétszór (Székelyföld Kiss Mihály); 2. elveregtet (port vmiről) (Székelyföld Kiss Mihály); 3. elver, elpáhol. *Jól elpallotta* (Székelyföld Kiss Mihály); 4. verve elűz (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. MNY. VI.324; Győrffy Iván).

ki-pall: kiporol (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Palld ki eszt a zekét, te!* (Háromszék m. Király Pál). *Kipallani vkinek a gunyáját:* elverni kít (Háromszék m. Király Pál). *Likas a nad-rágom, kapitány uram!* — *Ítt a snájdör, bédógyya, két káplár jól kipajja, édes katonám* (Háromszék m., Erdővidék Vadr. 190) [vö. *ki-pelél*].

le-pall: leporol (Székelyföld Tsz.).

még-pall: megver (Háromszék m. Király Pál). *Úgy mégypallom a hátad, hogy nem felejtéd el* (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

PALÓNYA: vmiféle halászhaló (kerítőhaló?) (Zemplén m. Kesznyétem Kassai J. Szókönyv IV.58).

PALOS (Soprony m. Fölső-Szakony Nyr. XVII.384; Vas m. Tsz.; *pallas* Göcsej Tsz.; *parozs* Vas m. Kemenesalja Nyr. III.88; *polos* Vas m. Tsz. 283b; Bács-Bodrog m. Kis-Hegyes Székely Sándor; *polozs* Heves m. Névtelen 1840): 1. tojás v. üres tojásbéj, a melyet a

tyúk fészékében hagynak v. bele tosznek, hogy a tyúk oda tojjék; 2. záptojás [vö. *palozsa*, *palozsna*].

palas-tojás (Zala m. Alsó-Lendva Nyr. XXIII. 287; *pallas-tojás* Gücsej Tsz. 283a; *pallos-tojás* Gücsej MNy. V.88; Komárom Nyr. VII.282): záptojás.

PALOTA: terem, ebédlő-terem (Székelyföld Győrffy Iván). *Mönyön föl a kastély palotáiba* (Háromszék m. Arany-Gyulai NGy. I.371).

[**PALOZSA**] (*panusa* Szatmár m. Patóháza Bartók Jenő; *polozsa* Hol? Baksay Károly) — *palos* 1.

PALOZSNA (Győr m. Szigetköz Nyr. XIX. 191; Pannonhalma Nyr. XII.187; Pápa vid. Tsz. 283a; MNy. V.88; Orosháza Nyr. IV.377; Kecskemét, Szeged Csaplár Benedek; Makó Nyr. IX.377; Csallóköz Csaplár Benedek; Szatmár m. Patóháza Nyr. XVI.96; *palizsna* Makó Nyr. IX.377; *palizsnya* Hajdú m. Földes Nyr. XVI.384; *palozsnya* Zala m. Arács Nyr. XXII.239; Pápa Nyr. XVI.576; Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334; *paluzsna* Szatmár m. Patóháza Nyr. XIX.379; *parozsna* Vas m. Kemenesalja Nyr. III.88; *polosna* Szeged, Csallóköz Csaplár Benedek; Hol? Nyr. XIX.191; *polozsna* Palócság Tsz.; *polozsna* Pápa vid. Tsz. 283a; MNy. V.88; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432; Szentes Nyr. VIII.331; Tokaj Nyr. XXIV.192; Szilágy m. Nyr. IX.565; Hol? Tsz.; *polozsnya* Csongrád Nyr. IX.90): 1. 2. = *palos* 1. 2. (i. h.); 3. *palozsnya*: ki nem pattogott kukorica-szem (kukorica-pattogatáskor) (Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334; Vikár Béla) [vö. *palozsna*].

[Közmondások]. *A tyúk is oda tojik, a hol polosnát tanál:* a szerencse szerencsét vonz (Szeged, Csallóköz Csaplár Benedek).

polozsna-tojás = *palos* 1. (Tisza-Dob Nyr. XX.432).

[**PALOZSNAK**] (*palasnyak* Székelyföld MNy. VI.173; *palasnyok* Marosszék és Küküllő mell. Kiss Mihály; *polosnak* Székelyföld Tsz.; *polosnyik* Hont m. Páld Nyr. XIV.576; *polosnyok* Székelyföld Kiss Mihály; *polozsnag* Háromszék m. MNy. VI.222; *polozsna* Székelyföld Tsz.; Udvarhely m. Nyr. VIII.473; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; *polozsnok* Székelyföld Nyr. II.230; Háromszék m. MNy. VI.222; Vadr.; *porosnyak* Székelyföld Tsz.; *porozsnok* Székelyföld Kőváry László 1842; Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XV.576; *porozsnyak* Székelyföld Tsz.) — *palos* 1. 2. [vö. *palozsna*].

[Szólások]. *Még a polozsnokot is megissza:* nagyon részeges (Székelyföld Nyr. II.230).

[**PALOZSNÁS**], **POLOZSNÁS:** záp. *Polozsnás tojás* (Komárom Nyr. VII.282).

PALUCÁS: pállott szájú (Érsekújvár Nyr. IV.174).

[**PÁLYÁZ**], **PÁHÁZ:** futtat (lóversenyen) (Komárom m. Nagy-Igmánd Nyr. VIII.95).

PAMACS (Kisújszállás Nyr. I.333; Borsod m. Sáta vid. Bartha József; Szatmár vid. Tsz.; *pemecs* Fehér m. Nyr. IX.284; *pomacs* Székelyföld Kiss Mihály): durva eset [vö. *kohó-pamacs*].

PAMATYOL: pancsol (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.276).

PÁMPILLÁS: cifrázkodó, igen cifrán kiöltözött (Csallóköz id. Szinnyei Józsefné; Balaton mell. CzF.; Horváth Zsigmond 1839).

PAMPOG: 1. pöfékel (a pipázó az ajkával, mikor az elalvó-félben levő pipát szaporán szlja) (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.239; Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.526); 2. jártatja a száját. *Mit pampoksz örökké? Pampogva beszél* [az öreg, fogatlan embőr, a ki a hamut is mamunak mon-gya] (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.239).

PAMPOGÓ: [gúny.] száj, csunya nagy száj (Debrecen Nyr. IX.475) [vö. *pampula*].

PAMPUCOL (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.333; Debrecen Nyr. III.563; *pampucsol* Érmellék Nyr. V.473): 1. *pampucsol*: pancsol (Érmellék Nyr. V.473); 2. *pampucol*: kendőz (arcot) (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.333; Debrecen Nyr. III.563); 3. *pampucol*: elrak, elszuszakol (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.333); 4. *pampucol*: hiábavaló kelletlen munkát végez (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.333).

PAMPULA (Somogy m. Csurgó Nyr. XXV. 286; Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334; Közép-Baranya Nyr. III.327; Baranya m. Bélye Nyr. XV.425; Alföld Nyr. XV.95; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432; Félegyháza Nyr. IV.559; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.333; XXIII.239; Kecskemét Nyr. X. 382; Szeged Nyr. VIII.235; Szeged vid. Nyr. I. 425; Debrecen Nyr. IX.475; Vác Divényi Gyula; *pampulya* Szeged Nyr. VII.236; Adács Nyr. III. 427; *papula* Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.43; XV. 333; XXIII.239; Nógrád m. Nyr. VI.135; *papulya* Nógrád m. Nyr. IV.94; Nógrád m. Tolmács Nyr. XV.143; Gömör m. Nyr. XXIII.45): 1. *pampula*, *pampulya*, *papula*, *papulya*: [gúny.] száj, csunya nagy száj (Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432; Félegyháza Nyr. IV.559; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.333; XXIII.239; Szeged Nyr. VII.236; Szeged és vid. Nyr. I.425; VII.236; VIII.235; Vác Divényi Gyula; Nógrád m. Nyr. IV.94; VI.135; Nógrád m. Tolmács Nyr. XV.143). *Nagy pampulája van:* sokat boszél (Somogy m. Csurgó Nyr. XXV.286). *Akkora papulyája van, mint a lónak* (Nógrád m. Tolmács Nyr. XV.143). *Fog be a pampuládat* (Baranya m. Bélye Nyr. XV.425). *Fogd be a papulád* (Gömör m. Nyr. XXIII.45). *Né járjon a pampulád* (Közép-Baranya Nyr. III.327). *Ne járjon a pampulád* (Debrecen Nyr. IX.475). *Né járjon a pampulád* (Adács Nyr. III.427). *Né nagyon verőgeds össze a papuládat, mer oda ütök, a hun a sörke szaporodik* (Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.43); 2. *pampula*, *papula*: ló v. szarvasmarha szája, alsó ajaka (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.239; Kecskemét Nyr. X.382); 3. *pampula*: ló orrcimpája. *Szorítsd meg a pampuláját, majd nem hánykolódik*

(Alföld Nyr. XV.95); 4. *papulya*: szájaskodó, nyelves (Nógrád m. Tolmács Nyr. XV.143) [vö. *ampula*].

PAMPULÁZ: szájaskodik, nyelvel (Szeged vid. Nyr. I.425; Király Pál).

1. **PAMPUSKA**: 1. fánk, farsangi fánk (Kecskemét Nyr. X.382; Csaplár Benedek; Szeged Ferenczi János; Palócság Császár Árpád; Érsekújvár Császár Árpád, Csaplár Benedek; Esztergom vid. Nyr. XIX.239; Hont m. Nyr. VI.232; XVIII.517; Hont m. Páld Nyr. XIV.576; Debrecen Nyr. III.563; Kassa vid. Nyr. XVII.285; Tokaj Nyr. XXIV.192; Torna m. Ruehietl Miklós 1839); 2. vakares (Vas m. Tarodháza Nyr. X. 89) [vö. *pompos*].

2. **PAMPUSKA**: női dolgokba, kül. főzésbe avatkozó férfi (katuska) (Nagy-Kúnság Nyr. XVI. 432).

3. **PAMPUSKA**: botos-féle meleg posztócipő (Bács-Bodrog m. Bezdán Székely Sándor) [vö. *pancuska*].

PAMUKA: ügyetlen, pipogya. *Pamuka ember* (Érmellék Király Pál).

PAMUT (*pamuk* Répce vid. Nyr. XX.368; Esztergom Nyr. IX.542; Csallóköz Szinnyei József).

pamuk-haló: eresztő-haló (Balaton-Füred Herman O. Halászat K.).

[**PAMUTÓS**], **PAMUKÓS**: pamukhálóval halászó halász (Balaton mell. Herman O. Halászat K.).

[**PANASZ**].

[Szólások]. *Panaszba tesz*: szemére hány (Nagy-Kálló Nyr. XII.429).

PANCÁK: kölyüben megtört árpa (olyanforma mint a gersli) (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XIV.524).

1. **PÁNCÉL** (*páncér* Székelyföld Gyórfy Iván).

2. **PÁNCÉL**: [nép-etimológia] vágott derekú (spencer-szabású) vászon rékli (Somogy m. Nyr. II.376; Baranya m. Sziget vid. Tsz.) [vö. *benzer*, *pangyal*].

PANCIKÁL: keservesen megy (Nagy-Körös Katona János).

PANCILUS: gyékényből font ütő, a mellyel a gyerekek a nagyhéten *pancilusoznak* (Torontál m. Szőreg Kálmány L. Szeged népe III.142).

PANCILUSOZ: a nagyhéten szerdán, csütörtökön és pénteken a gyerekek a templom körül *pancilusoznak* vagyis ütlik a gazszálakat, szerintük: a zsidót; mindeniknek van *pancilusa*, s ha gazszálat talál, fölkiált: „Itt a zsidó, üssük a zsidót!”, erre mindegyik oda szalad s üti a gazszálat, kiabálván: „Pancilus Pilátus, mé ver-

ted mög a Jézust!” (Torontál m. Szőreg Kálmány L. Szeged népe III.142).

[**PANCSOL**].

fől-pancsol: elpazarol (Békés m. Nyr. III. 524).

PANCUSKA: 1. szőrből kallott v. posztószélekből összefont bokáig érő téli lábbeli (Érsekújvár CzF.; Tata CzF.; Matusik Nep. János 1841; Vác CzF.; Czech János 1840); 2. elviselt cipő (Tata Matusik Nep. János 1841) [vö. 3. *pampuska*].

PANDALLÓ: víz alatt lévő s a fenék színén fölemelkedő halmoeska, melyet egy oldalról a víz mosogat (Hol? Tsz. 284a) [vö. *padmaly*].

PÁNDLI: varga-asztal (Heves m. Csépa Nyr. II.331).

PANDRA: galád (Hajdú m. Nádudvar Nyr. VIII.234).

PANDUG: óra sétálója, ingája (Zala m. Talpa Nyr. XXV.478).

PANDÚR (*bandur* Hont m. Tesmag Nyr. X. 528; *pándor* Szolnok-Doboka m. Málm Muzsi János; *pandur* Pápa vid. Tsz.): 1. *pándúr*: városi hajdú (Baja Bayer József); 2. *pandur*: vármegye szolgája (nem katonája) (Pápa vid. Tsz.); 3. *pándor*: útkaparó (a ki az országutakat és a megyei utakat tisztogatja) (Szolnok-Doboka m. Málm Muzsi János).

PANG (*pang-ik* Pest m. Tinnye Király Pál). *Pangik* [sokáig áll] a leves, *minggyá nem jó lessz* (uo. ua.)

PANGANÉT (*bagnét* Kis-Kún-Halas Nyr. VIII. 42; kaszárnyai szó Nyr. III.185. 327; VI.234; *bágnét* Gömör m. Runya Nyr. XIX.525; *manganét* kaszárnyai szó Nyr. V.331; VI.234; *pangalétos* puska Baranya m. Nyr. XV.576).

PANGYAL: női ruhaderék, testhez álló rövid női kabátka (Szatmár m. Czimmermann János) [vö. *benzer*, 2. *páncél*].

[**PANITT**?]. *Panittbann*: titkon, alattomban (Székelyföld Kassai J. Szókönyv I.140. 455; II.294; IV.61).

PÁNK (*pánk*; — *pang* kaszárnyai szó Nyr. VI.234): 1. pad (Dráva mell. Nyr. V.572; Szlavónia Nyr. XXIII.311; kaszárnyai szó Nyr. VI. 234). *Ott ül mindig a kályha mellett a pánkon* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.572); 2. kerékgyártók faragó-padja (Nagykún-Madarás Nyr. XIV.480).

PÁNKÓ (*pánko* Brassó m. Hétfa MNY. V. 347): 1. fánk, farsangi fánk (Bihar m. Bartha József; Székelyföld Tsz.; Arany-Gyulai NGy. III.236; Gyórfy Iván; Udvarhely m. Arany-Gyulai NGy. III.85; Homoród vid. Nyr. IX.39; Háromszék m. MNY. VI.223; Nyr. IV.336; V.90; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos); 2. csöröge,

forgácsfánk; (Bánffy-Hunyad Nyr. X.23; Czuczka János) [vö. *körtvély-pankó*, *paraszt-pankó*, *puharas-pankó*, *száraz-pankó*].

[PÁNKOL].

fél-pankol: félheccel, félbújt (Salgó-Tarján Fiók Károly).

PANKOTA: vmi szőlőfaj (Gyöngyös Nyr. I. 335); rózsaszőlő (Szeged Tsz.).

pankota-szőlő: vmi szőlőfaj (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV. 61).

PÁNT (*pánk* Balaton mell. Tsz.).

PÁNTÁLÓD-IK (*pántáluód-ik*): 1. nyelveskedik, szájaskodik (Vas m. Kemenesalja Tsz.); 2. zsörtölődik (Göcsej MNY. II.415) [vö. *pántolód-ik*].

PANTEL: pántlika, szalag (Gömör m. Krasznahorka-Váralja Nyr. III.185).

PÁNTLIKA (*pájika*, *pálika* Baranya m. Mecsekhat Thomaer Ignác 1841; *pándlika* Maroszek, Sóvidék Vadr. 221; Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. IX.427; *pántlika* Göcsej Nyr. XIII. 258; *pántlika* Székelyföld Győrffy Iván; Udvarhely m. Vadr. 21; Háromszék m. NyK. III.9; *pántlika* Moldvai csáng. Erdélyi J. Népd. és mondák I.420; *plántlika* Szlavónia Nyr. XXIII. 214).

pántlika-virág: cifra-sás (Kúnszentmiklós Nyr. XVIII.232).

[PÁNTLIKÁS].

pántlikás-hús: disznónak, birkának, marhának hátgerince alatt futó hosszú szalagszerű pecsenyéje (Hol? Nyr. XIV.279).

PÁNTLIKÁZ (*pántlikázott* Udvarhely m. Homoród-Almás Nyr. VII.95).

[PÁNTOL].

el-pántol (*é-pántol*): elver (Kis-Kún-Halas Nyr. XIV.477; Bereg m. Pap Károly). *Nem árt, ha aszt a tatalyingót ek kicsit elpántolja* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. VIII.226).

meg-pántol: megver (Bereg m. Pap Károly).

PÁNTOLÓD-IK (Balaton mell., Pápa vid. Tsz.; *pontoluód-ik* Göcsej MNY. II.415): 1. *pántolód-ik*: kötekedik, ingerkedik (Balaton mell., Pápa vid. Tsz.); 2. *pontoluód-ik*: zsörtölődik (Göcsej MNY. II.415) [vö. *pántalód-ik*].

PANUSA (*panus* Szolnok-Doboka m. Málom Muzsi János): 1. kukorica-hánes, kukorica-hántalék (Szilágy m. Kerekes Ernő; Zilah Nyr. XIV.431; Erdély NyK. II.378; Szolnok-Doboka m. Málom Muzsi János; Mezőség Hegedűs István); 2. megszáradt kukorica-csutka (Szatmár m. Patóháza Nyr. XIX.379) [vö. *málé-panusa*].

1. **PANYÓKA** (*ponyóka* Csongrád m. Ploetz 1839; Abaúj-Torna m. Gönc-Ruszká Nyr. VII.

519; Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.145; *ponyókán*, *ponyókára* Debrecen Nyr. XXIII.335): 1. *panyóka*, *ponyóka*: kis háti ponyva, melynek a négy sarkán kettős varrással, kétújjnyi széles, egy-két arasznyi hosszú kötője van; ezekkel kötik össze a belerakott füvet, szénát, csalamádét stb. (Csallóköz Király Pál; Pannonhalma Nyr. XII.187; Abaúj-Torna m. Gönc-Ruszká Nyr. VII. 519); 2. *ponyóka*: ponyva (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.145); 3. *ponyóka*: pongyola (Csongrád m. Ploetz 1839) [vö. *ponyos*].

2. **PANYÓKA:** női munkával, gazdasszonyi teendővel foglalkozó ember (Szatmár m. Cseke Bálint).

[**PANYÓKÁS**]. *Ponyókásan*: panyókára vetve, könnyedén, pongyolán (Debrecen Nyr. XXIII.335).

PANYVA: nyeles serpenyő (Komárom m. Fúr Nyr. XVIII.528).

PÁNYVA (*panya* [?] Székelyföld Tsz. [így Gyarmathi Vocab. is, a honnan át van véve; nyilván hiba *pánya* helyett]; vö. NyK. X.335; *pánya*-kötél Erdély Kassai J. Szókönyv IV.60).

PÁNYVÁZ: kifeszíti a vitorlát. *Igy nők érünk oda, peig pányvázunk is* (Tihany Nyr. III.467).

[PÁNYVÁZTAT].

ki-pányváztat: póznákkal kijelölteti vminek a határát. *Kipányvázattam a rétemet* (Göcsej Tsz. 285a).

1. **PAP** (*pop* Moldvai csáng. Nyr. IX.483; X. 202): 1. legfőlső kévéje a gabona-keresztnek (Balaton mell., Vas m. Kemenesalja Tsz.; Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VII.33; Pápa Nyr. XVI. 576; Somogy m. Sándor József; Tolna m. Tsz.; Pannonhalma Bódiss Jusztn; Pest m. Tinnye Nyr. VII.136; Komárom m. Fúr Nyr. XX.479; Borsod m. Király Pál; Gömör m. Tsz.; Nyr. XVIII.506; Hajdú m. Kaba Nyr. XXV.426; Kalocsa vid., Szatmár m. Czimmermann János; Abaúj m. Király Pál; Tokaj Nyr. XXIV.192; Zemplén m. Sziürnyeg Nyr. X.326; Székelyföld Kiss Mihály); 2. a) a borsajtó garatjának vastag deszkafődele, mely a törköly lenyomására szolgál (Borsod, Abaúj m. Király Pál; Zemplén m. Mád Nyr. VI.285; Tokaj Nyr. XXIV.192); b) a borsajtó garatja födelének nyomtató-fája, a borsajtó nyomórúdja (Győr m. Pázmándhegy Bódiss Jusztn; Balaton mell. Tsz.; Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VII.34); 3. támasztó oszlop (a milyent pl. az eltörtt gerenda alá állítanak), segéd-oszlop (a milyent az elkorhadtt sasfa v. ágas mellé állítanak), segítő rúd (a milyent keréktörés esetében alkalmaznak) (Székelyföld Nyr. VIII. 515; Kiss Mihály, Győrffy Iván; Marosvásárhely vid. Zilahy József); 4. kasza v. sarló után maradt fölálló szál. *Azt a szálát tám papnak hagyád el magad után?* (Székelyföld Kiss Mihály); 5. célnak kitett jegy (Székelyföld Tsz.); 6. két kötélág egybefonására szolgáló eszköz (a házi kötélereztszénél) (Heves m. Névtelen 1840); 7. kenyérberakásnál a *bukoliba* szúrt vékony fáska,

a végén zsiros rongy, a melyet meggyújtanak, hogy a kemencébe világítson (másutt: *szusztora*) (Csongrád Nyr. XVII.45); 8. botos kölönte (cottus gobio) (Szolnok-Doboka m. Nyr. XXI.151. 318).

[Szólások]. *Nagy pap*: beszédes (Tisza-Sz.-Imre Nyr. IX.130). *Papot áll a kés*: ha játszva a földre vetik, s a hegyén egyenesen megáll (Nagy-Kőrös, Kecskemét Simonyi Zsigmond).

pap-erszény: [tréf.] anyakönyv, kül. a temetési része. *Hova üljek?* — *Ülj a pap erszényibe*: halj meg, hogy a neved belekerüljön az anyakönyvbe (Székelyföld Kiss Mihály).

pap-fejü cinége: búbos einege (Somogy m. Szőke-Dencs Nyr. III.231).

pap-hajgáló: takácsmácsonya (dipsacus fullo-num) (Vas m. Ság? Kresznerics F. Szótár II.119).

pap-kőve: legfölső kévje a gabona-keresztnek (Szeged Nyr. I.271).

pap-kompér, pap-kumpér, pap-krumpli: sárga, porhanyó bélű burgonya-faj (Heves m. Névtelen 1840).

pap-körö: a kepekalangyát jelölő száraz lósóska-szál (Háromszék m. Kiss Mihály).

pap-lonc: convolulus arvensis (Nógrád m. Nyr. III.544).

pap-macska: nagy, szőrös, fekete hernyó (Nyitra vid. Kelecsény József 1843; Ersekujvár Nyr. VII.41; VIII.332; XIX.457; Komárom Nyr. VII.282; Palócság Nyr. XXII.78; Esztergom és vid. Nyr. VIII.512; XI.381; Hont m. Nyr. VI.232; Bars, Borsod, Abaúj m. Király Pál; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.333; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432; Hol? Tsz.).

pap-monya (*pap-mony* Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 71): [nép-etimológia] fekete hűnyor, fekete zászpa, physalis alkekengi (Balaton mell. Földr. Közl. 1894. 71; Székelyföld Kiss Mihály; Erdővidék Nyr. IX.42) [vö. *paponya*].

pap-pöre = *pap-töprtyü* (Zala m. Tapolca Nyr. VIII.469 [itt *pappöre* nyilván hiba]).

pap-sajt (*pap sajta* Tolna m., Székelyföld Tsz.): vad mályva és gyümölcse (Soprony m. Nyr. V. 425; X.332; Vas m. Nyr. X.332; Vas m. Répce-Szentgyörgy Nyr. XVIII.574; Komárom m. Fúr Nyr. XX.479; Nógrád m. Nyr. III.544; Szolnok-Doboka m. Mádom Muzsi János).

pap-saláta: tavaszi mezei saláta (Göcsej Tsz.).

pap-sapka, pap-sipka: 1. a kecskerágó magtokja, gyümölcse (Zala m. Tapolca Nyr. VIII.469; Csallóköz Csaplár Benedek; Heves m. Névtelen 1840; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.524); 2. kecskerágó (evonymus europaeus) (Dunántúl Erdészeti Lapok XXII.862).

papsipka-fa: kecskerágó (evonymus europaeus) (Heves m. Névtelen 1840; Eger vid. Kassai J. Szókönyv III.165).

papsipka-óma: gerezdes apró alma (Csallóköz Csaplár Benedek).

pap-tetű: acerina cernua (Győr Nyr. XI.430; vö. Herman O. Halászat K.).

pap-tőki: pikkantó (staphylea pinnata) (Soprony és Vas m. Nyr. X.332).

pap-töprtyű: az ajak szélén támadt kipatogzás, a mely megszáradva töprtyűhöz hasonló (Csallóköz Szinuyei József).

[**pap-tyúkjá**].

[Szólások]. *Eleresztette a pap tyúkját*: elfingotta magát (Szatmár, Szabolcs, Ugoesa m. Nyr. IX.135).

pap-zsák: 1. [tréf.] nagyobbfajta zsák (Fehér m. Wolff Béla); 2. [tréf.] kicsiny és széles zsák, a melyen nem látszik meg, milyen sok fér bele (Somogy m. Adánd Bánóczi József).

2. **PAP**: enyv (Háromszék m. Kis-Borosny, Nyr. XVI.48).

[**PAPA**].

papa-madár: papagáj. *Francia is kevély, mint a papa-madár* (Gyöngyös Erdélyi J. Népd. és mond. I.238).

PÁPA: pápaszem (Baranya m. Ormányság Nyr. II.279).

papa-keszeg: leuciscus rutilus [?] (Komárom Herman O. Halászat K.; Szeged Tsz. 203b).

papa-látó fű: chondrilla juncea (Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 71).

PAPAJGÓ: gágogó. *A gyepen papajgó libák legelnek* (Nógrád m. Szécsény Király Pál).

PAPANC: kúszó, fölfutó v. a földön elfutó, elterjedő gyom, gaz (convolulus) (Hol? Nyr. VIII.523). *Uri papanc*: kerti folyóka (Komárom m. Naszvad Nyr. IV.283).

PAPARUSKA: cigány: a) kuruzsló cigány (Somogy m. Kálmáncsa Nyr. XI.238); b) kolompár-cigány (Somogy m. Moesolád Vikár Béla).

PAPATYI: 1. zöldpihés kis liba (Nagy-Kúnság Nyr. III.282; XVI.432); 2. a ház nádtetején termő moha (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432) [vö. *papotyol*].

PAPIK (Háromszék m. MNy. VI.344; Alsó-Fehér m. Lázár István; *papik, poplik* Hunyad m. Lozsád Nyr. XXIII.143): mind a két végén meghegyezett fácska, melyet a játszó gyermekek ütőfával föl- és kiütnek.

PAPIKA (*papikám*): papácska, papa (Dráva mell. Nyr. V.522; Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.284; XVII.45).

PAPIKOZ (*papikozni* Háromszék m. MNy. VI.344; *poplikozás* Hunyad m. Lozsád Nyr. XXIII.143): *papikkal* játszik.

PÁPIR, PÁPÍR: paráznak helyszerű hamva (Bodrogköz Kassai J. Szókönyv IV.65; Tsz.).

PAPÍRNYA: papirosgyár (Rozsnyó és vid. Stropm József).

PAPIROS (*pappiros* Vas m. Sorok mell. Márton József; Szilágy m. Tasnád Nyr. VI.474; Kolozs m. Szucsák Nyr. XVIII.575; Székelyföld Kassai J. Szókönyv II.116; IV.66; Marosszék, Nyárad mell. Vadr. 207; *pépirosz* Moldvai csáng. Nyr. IX.448; *pipiras* Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XII.429).

[PÁPISTA].

pápišta-pap: [tréf.] vetőgép (Marosvásárhely vid. Zilahy József).

pápišta-varnyu: [tréf.] gabonaevő (hússal nem élő) varjú (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.279).

PAPLAN (*paklan* Répce vid. Nyr. XX.368; Baranya m. Mecsekhát Thomaer Ignác 1841; *paklár* [? a közlő egy leánytól hallotta így] Fehér m. Szolgaegyháza Nyr. IV.45; *paplan* Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). — *Paklan:* otthon készült durva takaródzó-lepedő (Baranya m. Mecsekhát Thomaer Ignác 1841).

PAPNÉ: [tréf.] a gabonakeresztnek legfölső kővéje alatti 17 kéve (Hajdú m. Kaba Nyr. XXV.426).

PAPÓ: öregapa, öregapó, öreg ember (Baranya m. Ormányság Tsz.; Dráva vid. Nyr. XIII.476; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335; Gömör m. Nyr. XVIII.502; XXIII.69; Rimaszombat Nyr. IV.560; Szilágy m. Nyr. IX.182. 565; Torda-Aranyos m. Gerend Nyr. XXIII.577).

PÁPOG: liheg, píheg. *A kincsöm má egészen nekirakodott [haldoklik], csak úgy pápog, má réni se tud. Úgy pápog, nem méhet má* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.474. 573) [vö. *páhog*].

PAPÓKA: öregapa (Rozsnyó vid. Nyr. XVII.476).

PAPONDEKNI (Debrecen Nyr. IX.163; *pakon-tekli* Debrecen Nyr. XXIII.335; *pakuntekli* Somogy m. Nágocs Nyr. VI.427): keménypapíros (pappendeckel).

PAPONYA: kököresin (Székelyföld Győrffy Iván) [vö. *pap-monya*].

PAPORÁSZ: [gúny.] beszél, kiabál (Orosháza Nyr. VI.179).

PAPOS: 1. kényelmes (Tokaj Nyr. XXIV.192); 2. *papos* lud: fehér lud, a melynek fekete folt van a fején (Pápa Nyr. XVI.576).

PAPOTYOL: pipeg, pajpog, pipityel (kis liba) (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.276) [vö. *papatyi*].

PAPOZÓ: vmi gyermekjáték (Torontál m. Szőreg Kálmány L. Szeged népe III.277).

[PAPPÁZ].

be-pappáz: papírossal beragaszt (kitörött ablakot) (Csík m. Péter János).

PÁPRÁD (Baranya m. Ormányság Nyr. IX.285; *páprados* Baranya m. Ormányság Nyr. II.131; *paprágy* Hol? Tsz.; *páprágy* Baranya m. Patacs vid. Csaplár Benedek; *pápráng* Somogy m. Nyr. X.476): páfrány.

PAPRIKA (*papírka* Göcsej Tsz.; MNy. V.88). — *Paprika* v. *Paprika Jancsi*: honvédek gúnyneve (t. i. régebben piros nadrágjuk volt) (Kaszárnyai szó Nyr. VI.234).

PAPRIKÁS: összefont zsebkendőnek puha (nem göbös) végével való ütés (másképp: *csipős*; vö. *bórsós*) (Szatmár m. Nagybánya Nyr. IX.142).

PAPUCS: cipő (Háromszék m. Angyalos, Besenyő, Gidófalva Nyr. XVIII.574).

[Szólások]. *As sē monta, papucs vaj cipellő, csak ément:* egy szót sem szólt (Veszprém m. Nyr. IV.322).

[papucs-mag].

[Szólások]. *As sē monta: papucsmag, csak ément:* ∞ (Veszprém m. Nyr. IV.322) [vö. 1. *pacs-mag*].

papucs-talpu: (szarvasmarha), a melynek hosszú körme van, azért nagyon a sarkán jár, s ott lágy lévén a talpa, mindjárt megfájdul (Székelyföld Kiss Mihály).

PAPUNYÁZ: lazán rakva magasan fölhalmoz (szénát, szalmát, fahasábokat) (Székelyföld CzF.).

PAPUSA (*papusza* Székelyföld Tsz.): 1. összekötött csomó, kül. dohánylevél-csomó (Kalotaszeg, Zsombok ifj. Antal Domokos; Háromszék m. Nyr. III.374; V.90). *Egy papusa dohány* (Háromszék m. Erdélyi Lajos; Brassó m. Hétfalu Nyr. XVI.575). *Egy papusa dohánt vettem harmadfé sustáká* (Székelyföld Győrffy Iván); 2. kis fonottas kalács, mely ilyen alakú: *u* (Brassó m. Hétfalu MNy. V.347; Tatráng Nyr. II.523).

PAPUSÁL: csomóba szed és köt (pl. dohányleveleket), összefog, összehajt (Háromszék m. Nyr. III.374; V.90; Győrffy Iván).

[Szólások]. *Papusálja a száját:* illeti, hogy szép legyen (Székelyföld Kiss Mihály).

össze-papusál: összezsomagol (Háromszék m. Dálnok Márton Imre).

[1. PÁR].

pár-raj: méhrajból még ugyanazon évben kijött raj (Nógrád m. Fabó András 1841).

2. **PÁR:** 1. gőz. *Hadd főjön a párgyába* [mondják, mikor a burgonyát leszűrik, ráteszik a fődőt és betakarják egy ruhával] (Zala m. Szeped Nyr. XVII.237); 2. parázs (Baranya m. Sumony Nyr. III.320); 3. *pár-lág* (Kis-Kún-

Halas Nyr. XV.333); 4. kenyér-élesztő (kovász, komló s korpa) (Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 64; Tisza-Sz.-Imre Nyr. X.329; Mezőtúr Nyr. X.336; Csongrád m. Ploetz 1839; Csongrád m. Szentens Nyr. XVII.229 [itt hiba van az értelmezésben]; Négyesy László; Tiszafüred és vid. Kinnach Ödön; Palócság Nyr. XXIII.95; Rozsnyó Nyr. VIII.565; Abaúj m. Névtelen 1839).

pár-födél: durva házi vászonból való lepedő (pl. a szapulóban fölül levő lepedő, a melyre a hamut teszik; hāti ruha, a melyben a füvet hordják a mezőről) (Vas m. Horváth József; Vas m. Sorok mell. Nyr. XXII.144; Zala m. Balaton mell. Fleischmann Jenő; Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvjárás 24).

pár-hamu: kiszapult (vagyis szapulás után maradt) hamu (Somogy m. Nyr. X.476; Baranya m. Tsz. 286b).

pár-kas: vesszőből font széles kas, a melyben a kovászt tartják (Abaúj m. Névtelen 1839).

pár-lúg: szódás víz, a melyben mosáskor párolnak (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.333).

pár-szárító: széles kosár, a melyben az élesztőt szárítják és tartják (Csongrád m. Ploetz 1839).

pár-tűz: parázs (Szatmár vid. Tsz.; Szatmár m. Nagy-Kálló Nyr. XII.430; Tisza-Dob Nyr. XVIII.571; Hajdú-Szovát Rechnitz Ignác; Hegyalja Kassai J. Szókönyv III.62; IV.69; Tokaj Nyr. XIX.432).

1. **PARA:** pénz (Moldvai csáng. Nyr. IX.530) [vö. *parácska*].

2. **PARA** (*pala* Körös-Taresa, *pala*-húzó Ung m. Záhony Herman O. Halászat K.): átlukasztott kéreg- v. fadarab, a milyeneket a húzó-háló fölére fűzve kötnek, hogy úszva járjon a vízen (Sok helyen, Herman O. Halászat K.; Győr Nyr. XI.430; Palócság? Tsz.).

para-háló: nagy (néha 100 öl hosszú) kerítő-háló (Balaton mell. Király Pál).

pala-húzó: az a halászegény, a ki az öreg-háló fölét húzza (Ung m. Záhony Herman O. Halászat K.).

para-szedő: az a halászegény, a ki a hálónak a vízből való kiszedésekor s a hajóba való betakarításakor a felint fölszedegeti és rendbe rakja (Csongrád Herman O. Halászat K.).

para-takaró: gyékény, a mellyel nagy hó-ségben a parás-íut betakarják (Szolnok Herman O. Halászat K.).

para-vető: az a legény, a ki a hálónak párákkal fölszerelt részét a vízbe veti, illetőleg a vízből kiszedi (Csongrád Nyr. XIII.182).

PÁRA: szarvasmarha (Tolna m. Fölső-Nyék Nyr. VI.323). *Hajcsd é a párákat itatnyi* (Tolna m. Fölső-Nyék Nyr. VI.277).

[**PARÁCSKA**, **PORÁCKA**; pénz. *Köesz ka-pódzik az éfunak a poráckából* (Moldvai csáng. Nyr. IX.530) [vö. 1. *para*].

PARÁDÉ (*prádé* Cegléd Széchy Károly; Háromszék m., Erdővidék Vadr. 145; *pérádi* Zala m. Dobronak Nyr. XV.190); 1. *prádé*: tempó (Háromszék m. Márk Imre). *Az én ludam nagy hekreazt a prádét mégtélte, térgyig erő nagy hóba félhagott a tojóba* (Háromszék m. Erdővidék Vadr. 145); 2. *prádé*: figura, táncfigura (Erdővidék Benedek Elek). *Ógyél, flam, korélábét, hogy a lábád hányjon prádét!* [táncközbeli mondóka] (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.251).

PARÁDÉS (*prádés* Torontál m. Egyházas-Kér Kálmány L. Szeged népe III.205).

PARÁDÉZ (*parádézni*): tréfál (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.526).

PARADICSOM (*paradisom* Szombathely, M.-Gyerőmonostor, Marosvásárhely vid. Király Pál; *paradizsom* Marosszék Király Pál). — *Paradicsom*: honvédek gúnyneve (t. i. régebben piros nadrágjuk volt) (Kaszárnai szó Nyr. VI.234).

PARADICSOMOS. *Paradicsomos flakó*: honvédek gúnyneve (t. i. régebben piros nadrágjuk volt) (Kaszárnai szó Nyr. VI.234).

PARADIZI: paradicsom (Gyöngyös Nyr. III.555).

[**PARADOL**].

meg-paradol: megöntöz, meglocsol. *Ugyan paradold meg má a ház fögygét* (Szatmár m. Patóháza Nyr. XVI.96) [vö. *paráhol*].

PÁRADZ-ÍK: párizik (a galamb) (Szeged Kálmány L. Szeged népe I.215).

PARAFERNUM (Udvarhely m. Nyr. XXV. 571; Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár; *penefernum* Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; *perefernum* Csik m. Péter János): kelengye, nászhozomány [vö. *pérme*].

PARAFINA: pajtás, játszótárs (Erdővidék Nyr. VIII.188; Benedek Elek).

PARÁHOL (*práhol* Szilágy m. Kerekes Ernő): 1. permeter (az eső). *Paráhol az esső* (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.68). *Nem esett, csak egy kicsinyt paráholt az eső* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.524); 2. vízzel megpermetez (pl. ruhát a vasalás előtt), gyengén megöntöz, meglocsol (pl. szoba földjét) (Kisujszállás Nyr. XIX.238; Békés m. Sárrét Nagy Sándor; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.524); 3. pazarol, tékozol (Baranya m. Mocsekhát Thomaer Ignác 1841; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335) [vö. *paradol*].

be-práhol: vízzel megpermetez, befecskend. *Práhold be a ruhát* (Szilágy m. Kerekes Ernő).

meg-paráhol: vízzel megpermetez (pl. ruhát a vasalás előtt), gyengén megöntöz, meglocsol

(pl. szoba földjét) (Békés m. Balog István). *Paráhold még égyg kicsit azt a virágot* (Abaúj m. Nyr. VI.171).

PARAHOLÁS: öntözés, locsolás. *Tudom, nem tuggyátok, ez a paraholás honnan kerülhetett ez a locsolódás* (Szatmár-Németi Nyr. XV.516. húsvéti köszöntőben).

PARÁHOLÓ, PRÁHOLÓ: 1. *paráholó:* permetező. *Csak olyan kis paráholó [port elverő] eső vót* (Szatmár m. Patóháza Nyr. XIX.379); 2. *práholó:* [újár-eszköz] (Szeged vid. Nyr. III.479).

PARAJ (*varaj* Heves m. Nyr. VII.41).

PARANC SOL (*poroncsol* Pozsony m. Deák, Nyitra m. Vág-Hosszúfalú Nyr. XV.518; Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.; Háromszék m. Orbai járás Nyr. VII.332; Moldvai csáng. Nyr. III.53; IX.483).

[Szólások]. *Mit para?* — mit parancsol? (Kúnság Nyr. XIII.524; Karcag Nyr. XIII.432; Kis-Kunhalas Nyr. XIX.335; Debrecen Nyr. IX.165). *Parancsoljon:* tessék (Marosvásárhely Nyr. IX.428). *Parancsoljon beszélni, leülni* (Erdély Szinyei József).

PARANC SOLAT (*poroncsolat* Kolozs m. Zsombok Melich János; Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m. Homoród vid. Vadr. 100; *prancsolat* Pest m. Bogyiszló Nyr. III.48).

[PARÁNKA].

paránka-vas: az az eszköz, a mellyel az órfán (árbocon) a vontató-kötelet föl- és leszállítják (Kis-Duna mell. Győr és Mosony közt Nyr. XI.44).

PARÁNKÓ (Háromszék m. NyK. III.13; *piránkó* Székelyföld Nyr. I.327; Csaplár Benedek, Kiss Mihály, Győrffy Iván; Háromszék m. Vadr. 513a. 553): *parányi* [vö. *pirinkó*].

PARANTYÁS (Göcsej MNy. II.415; *pěrantýas* Vas m. Órség Nyr. III.283; Zala m. Dobronak Nyr. XIV.191; *prántýas* Zala m. Volák Lajos; Somogy m. Csurgó Nyr. XVII.478): permetes, harmatos, lueskos, csatakos (Zala m. Dobronak Nyr. XIV.191). *Ha eki harmatos fűben jár, prántýas lesz a ruhája* (Somogy m. Csurgó Nyr. XVII.478). *Pěrantýas pizsile* (Vas m. Órség Nyr. III.283). *Prántýas csibe* (Zala m. Volák Lajos). *Parantýas a bajcája* (Göcsej MNy. II.415) [vö. *pirintýés, pöröntýös*].

PARÁNYI (*pěrányi, perányi* Göcsej MNy. I.219; II.415; Nyr. XII.254; *pirányi* Székelyföld Nyr. IV.236; Udvarhely m. Vadr. 64; Homoród vid. Nyr. XXIII.44; Háromszék m. Kiss Mihály). — *Pirányig, pirányég:* pillanatig (Székelyföld Kiss Mihály).

PARAPÁCS (Székelyföld Tsz.; Nyr. IX.175; Háromszék m. Vadr. 512b; *parupác* Erdővidék Nyr. VIII.188; *párápács* Székelyföld Nyr. IV.

236; Udvarhely m. Vadr. 512b; Udvarhely m. Enlaka Nyr. II.231; *parapáty* Székelyföld Tsz.; *perepács* Háromszék m. Vadr.; *perepáty* Kolozsvár Vadr. 512b); élénk, fürgő, virgőne, szapora és bátor beszédű (gyermek).

PÁRAPÁCSKOD-ÍK: élénken, szaporán és bátran beszél (Udvarhely m. Enlaka Nyr. II.231).

1. **PARÁS.** *Parások padja:* a dereglyén a fartól számítva az első pad, közvetlenül a háló mellett, két legény számára, kik a hálót kihányják s a parás fölélt szedik (Balaton mell. Herman O. Halászat K.).

parás-legény: az a halászegény, a ki a hálót felínát v. fölélt szedi (Hol? Herman O. Halászat K.).

2. **PARÁS** (*parázs*): omlós (Kapnikbánya és vid. NyK. II.379). *Parázs krumpli, pulykamell* (Szaboles m. Besenyőd Nyr. XII.143). *Parás krompé. Én is eszek abból a süttőkből, a melyik olyan jó parás. Parás biz az, csa úgy szétömlik, mint a parás (krompé) bandurka* (Zemplén m. Nyr. XVII.274). *Parázs, ídes, vastag, széles, kóstója ken, be jó ídes* [így ajánlgatja a kofa a sült tököt] (Debrecen Nyr. XIX.288). *Parás v. parázs borsó, fuszujka:* hajjalatlan, töretlen szemű főtt borsó v. bab (melyet megszóvva, lés nélkül adnak föl) (Sárospatak Nyr. XVII.140; Székelyföld Tsz.; [itt 285a, valamint a közlő kéziratában is, *parászborsó* hiba]; NyK. X.335; Udvarhely m. Nyikó mell. Nyr. XVII.93). *Szereti erősen a fuszujkát parásul* (Udvarhely m. Nyikó mell. Nyr. XVII.93). *Parás cukor:* törött cukor, porcukor. *Parás hó:* szemcsés, nem tapadó hó. *Könnyen hordja a szél a havat, mert még parás, nem fagyott össze* (Szaboles m. Nyr. XVII.92. 93).

[Szólások]. *Sok jó parázs pízst kapott mán a eccer-másszor a kalap-árulásból* (Debrecen Nyr. XIX.288). *Jó parás pénz* (Hol? Nyr. XVII.93).

PARASZT (*poroszt* Moldvai csáng. Nyr. X.202): 1. *goromba, durván őrlött. Parasztra őrlő* (lisztet) (Heves m. Névtelen 1840). *Szításon és parasztul őrletni. Inkább parasztul őszünk:* durván őrlött, nem szitált lisztből sütünk (Dunántúl Nyr. XVIII.42). *Parasztra őrlényi* (Felső-Somogy Schwarz Gyula); 2. *üresen, megmunkálatlanul, fölhasználatlanul maradt része, darabja vminek:* a) *búza között maradt üres folt* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.573); b) *szántáskor szántatlanul maradt darab föld* (Tokaj Nyr. XIX.432); *kapálatlanul maradt darab föld. Maradt még egy darab parasztja, de már nem kapálhattuk meg* (Nagy-Kúnság, Túrkeve Nyr. III.229); c) *ruhának sina, kivarratlan, kizsinórozatlan része* (Borsod m. Ethnographia VII.83). *Úgy kihányták zsinórral a mentémet, hogy egy csepp paraszt se maradt rajta* (Szolnok Gyömöre Öskzár). *Úgy kihányták zsinórral, hogy alig maradt egy kis paraszt rajta* (Hol? Leher, Toldi 397. 393); d) *posztónak v. egyéb kehnének a széle, melyet a szabáskor félrevetnek* (Balaton mell. Fábian Gábor 1839); e) *nyomtatványnak üres széle, margója* (Szat-

már m. Nagybánya Nyr. XIV.524); 3. sovány. *Paraszt hús* (Székelyföld Király Pál). *Ha a kövérít nem szereted, vedd a parasztlát* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár); 4. szelid, jámbor, kezes (állat) (Bács m. Zenta Nyr. IX. 378; Pest m. Tura, Heves m. Karácsoud Király Pál; Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.526; Hajdú m. Egyek Csaplár Benedek). *Paraszt jószág* (Tisza mell. Erdősi József); 5. porost: egygyű (Moldvai csáng. Nyr. X.202); 6. gyászruha (fehér). *Parasztba van: gyászban van* (Baranya m. Pellérd Nyr. XI.382).

[Szólások]. *Parasztul jártam: pórul jártam* (Baranya m. Mecsekhát Thomaer Ignác 1841).

paraszt-ebéd: reggeli 8—9 óra tájban való étkezés (Székelyföld Kiss Mihály, Gyórfy Iván; Háromszék m. MNy. VI.243; Vadr. 373. 496a; Nyr. IX.34).

paraszt-liszt: goromba, durva-örlésű (pítléletlen) liszt (Felső-Somogy Schwarcz Gyula; Heves m. Névtelen 1840).

paraszt-mácsik: pusztá (semmitel meg nem hintett) metélt (Rábaköz Halász János).

paraszt-malom: olyan malom, a mely csak egyszer, vagyis parasztra öröl (Győr Nyr. XI.287).

paraszt-örlés: korpával elegy liszt (Heves m. Sirok Nyr. III.44).

paraszt-palacsinta: tepsiben sült vastag palacsinta-tészta (Erdély Szinnyei József).

paraszt-pánkó: vastag tésztából készült és jó pirosra sütött esöröge (Kalotaszeg Czuczsa János).

paraszt-pélida: közmondás. *Az van a parasztpéldába (v. azt mondja a parasztpélida), hogy lassan járj, tovább érsz. Már csak jól tartja a parasztpélida, hogy a kinek nem viszked, ne vakaródzék* (Borsod, Abaúj m. Király Pál).

paraszt-tányér: cseréptányér (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335).

paraszt-tyúk: bóbíta nélküli tyúk (Szeged Király Pál).

PARASZTI: paraszt- (Göcsej Budenz-Album 162; Nyr. XIV.167), parasztos. *Paraszi munka* (Szeged Csaplár Benedek). *Miska fiam a paraszti munkát szereti, Sándor fiam meg jobb szeret barátkozni* (Csongrád m. Szentés Nyr. XVII.90). *Paraszi beszéd* (Győr m. Bóny Nyr. XV.285).

PARASZTIKUS: ∞. *Parasztikus munka. Parasztikus ember* (Csallóköz Csaplár Benedek).

PARASZTOS: sovány (hús). *Jó parasztos húst vettem* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár). *Aggyon a parasztosságból annak a húsnek* (Kézdi-Vásárhely Horváth Farkas).

[PARASZTÚL].

még-parasztul: 1. megszelidül (Mátra vid. Nyr. XXII.335). *Nagyon szulaj az a ló, hé! — Maj*

mégparasztul az én kezembe. Húzd eszt a kantárt a ficánkoló lovad fejibe, s egyvéstén-egybe mégparasztul; úgy állja, mint a tőke (Gömör m. Király Pál); 2. megháborodik, megőrül (Brassó m. Hétfalu Nyr. XXI.528; Király Pál).

PARATÉ: pajtás, játszótárs (Erdővidék Benedek Elek).

PARÁZNA (*perázna, përázna* Rábaköz MNy. V.98; Göcsej Nyr. XIII.307): romlott, rossz. *Egye fene eszt a parázna székeret* (Tokaj Nyr. XXIV.192).

PARÁZNÍT: paráznságra ráveszt v. kényszerít, megszeplőst (Szilágy m. Nyr. IX.565).

még-paráznit: ∞. *Hogy [ez v. az] paráznitcsoson még!* (Bánvölgyi palócság Csaplár Benedek).

PARÁZNÍTTAT: azt mondja reá v. neki, hogy ez v. az paráznítsa meg (Bánvölgyi palócság Csaplár Benedek).

PARAZOLY (Oroszáza Nyr. IV.377; *parazló* Békés m. Balog István; *parizol* Udvarhely m. Nyr. XVIII.239; Háromszék m., Erdővidék Vadr. 177): napernyő, esernyő.

PARÁZS (*parázsa, pãrázsa* Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.29; Kiss Mihály, Gyórfy Iván; Marosszék Nyr. XV.185; Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 439. 554; Háromszék m. MNy. VI.210; Vadr.; Kiss Mihály; *parézsa* Székelyföld Tsz.; *pãrzsza* Csallóköz Csaplár Benedek; Hont m. Nagy-Csalomja Nyr. XVI.526; *porázs* Göcsej Nyr. XIII.254; *porázs* Udvarhely m. Bethlenfalva Nyr. VII.384; Háromszék m. Vadr. 554; Csik m. MNy. VI.375; *prãzsza* Udvarhely m. Kiss Mihály; *prëzsza* Székelyföld Tsz. 286a).

PARAZSINA: 1. hosszú karó, pózna (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos); 2. vessző (Székelyföld, Háromszék m. Tsz.).

PARAZSINÁL: megvesszőz (Székelyföld Tsz.).

PARÁZSOL (Csallóköz Csaplár Benedek; Nyitra m. Dudvág és Feketevíz mell. Úrményi László; *prãzsol* Csallóköz Zolnai Gyula; Pozsony m. Tárnok Nyr. VIII.142): ránt, beránt (levest, főzeléket).

be-parázsol, be-prãzsol: beránt (levest, főzeléket) (Csallóköz Nyr. I.331; Csaplár Benedek, Zolnai Gyula).

[Szólások]. *Beparázsolt neki:* beadott, befűtött neki, meglakoltatta (Csallóköz Csaplár Benedek).

PARÁZSOLÉK, PRÃZSALÉK: rántásnak való liszt és zsiradék (Csallóköz Csaplár Benedek).

PARÁZSOLT: rántott leves (Csallóköz Csaplár Benedek).

PARCS: perca fuviatilis (barsch) (Erdővidék Herman O. Halászat K.).

PARÉ: 1. zsengefűves térség, mező, rét, parlag (Székelyföld Nyr. XVII.567; Andrassy Antal

1843; Gálffy Sándor; Győrffy Iván; Udvarhely m. Nyr. VIII.473; Háromszék m. MNy. VI.344). *Ki a paréra!* (Háromszék m. MNy. VI.359; Vadr.); 2. gypes, pázsitos hely az udvaron (Székelyföld Benedek Elek). *Loocsansd ki azt a mosadéket a paréra* (Székelyföld Nyr. IX.176).

PARÉZ-IK: legel (Székelyföld Gálffy Sándor). *A tavasszon kicsapom őket [a tulkokat], hadd parézzanak* (Udvarhely m. Nyr. VIII.473).

PARÉZSIA. *Nagy parézsia:* nagyon bőbeszédű Háromszék m. Nyr. X.39).

PARGÉT (*pargét* Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.431; *parkét* Székelyföld Nyr. XVII.133).

PÁRGOL (*párgol*): párol, gőzöl, gőzpára fölé tart (Palócság Nyr. XXI.419; XXII.78; Gömör m. Nyr. XVIII.501; Rimaszombat Nyr. XV.474; Békés m. Balog István; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.525).

meg-párgol: megpárol, meggőzöl, gőzpára fölé tart (Borsod m. Ethnographia VII.77). *Ha fáj a füled, párgold meg. Párgold meg eszt a fekete csipkét ecettel* (Szatmár Nyr. VIII.233).

PÁRHOTATLAN: páratlan (Pest m. Páty Nyr. XVIII.288).

PARI: parányi (Karcag Nyr. XIII.432).

PARICKOL: vizet szór szerte (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos) [vö. *parisztol*, *prëckëll*].

PÁRIKA: párocska (Moldvai csáng. Nyr. IX. 531).

[**PARIL**].

mög-paril: elfonnyad (Brassó m. Hétfalu Nyr. V.377).

PARIPA: herélt ló (Baranya m. Mecsekhát Thomaer Ignác 1841; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335).

paripa-fing: bukta, bába fog (sütemény) (Szegec Nyr. VII.380).

paripa-tik: kappan (Göcsej Simonyi Zsigmond).

PARÍROZ, PARÉROZ (*palléroz* kaszárnyai szó Nyr. VI.234).

PÁRIS: [? egy közlő értelmezése szerint: piros-pozsgás]. *Közből fekszik páris gyermek* (Udvarhely m. Homoród vid. Vadr. 122; a változatokban: *páros gyermek, fodor gyermek* 534). *Marosszéki piros páris* (Marosszék, Nyárad mell. Vadr. 209).

PARISZTOL: szerteszór (vizet), szétver (magcsomagot, port, fővenyet), szikráztat (tűzet) (Székelyföld Kiss Mihály) [vö. *parickol*].

PARISZTOZ[IK]: szétfrecesen, szétlővellik (víz), szétészóródik, szétverődik (magcsomag, por,

főveny), szikrákat szór (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Győrffy Iván; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

el-parisztozik: szétszóródik. *Elparisztozva vannak a magyarok* (Moldvai csáng. Nyr. IX.455).

PARIZÁTA: léckerítés (palissade) (Szatmár m. Patóháza Nyr. XIX.379).

1. **PÁRJÁL** (*lepáridl* Érmellék Nyr. V.473): másol (Komárom m. Nagy-Igmánd Nyr. VIII.95; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.333; Tokaj Nyr. XXIV. 192). *Hol az trás? — Éppen most párijálja a fiam* (Borsod, Abaúj m. Király Pál).

lő-párijál (*le-páriál*): lemásol (Soprony m. Rábaköz Halász János; Püspök-Ladány Nyr. VI.174; Kis-Kún-Halas Nyr. XIX.335; Békés m. Balog István; Érmellék Nyr. V.473; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.507). *Vidd a jegyzőhöz; ő szokta lepárijálni a leveleket. Mondl meg, hogy párijálja le; megfizetek érte. Mán rajzolni is tud ez a gyerek; a könyvből mind lepárijálja az állatokat* (Borsod, Abaúj m. Király Pál) [vö. *lő-párol*].

2. **PÁRJÁL:** páriját keres vminek (Tokaj Nyr. XXIV.192).

meg-páriál: megkészserez (Érmellék Nyr. V. 473).

[1. **PÁRJÁZ**].

lő-párijáz (Rábaköz Halász János; *le-párgyáz* Zala m. Volák Lajos): lemásol.

2. **PÁRJÁZ:** 1. kettésével eloszt (Szatmár m. Ombód Nyr. XV.507); 2. szekundál. *Párijázott neki [t. i. segített neki vkit szidni]* (Hol? Nyr. IX.25).

meg-párijáz: megkészserez. [A csókot] *vissza tudom adni, meg tudom párijázni, szimpla csókból duplát is tudok csinálni* (Arad m. Pécska Kálmán I. Koszorúk I.89).

PARK (*part* [nép-etimológia] Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. X.191; Győr-Sz.-Márton [nb. itt a főpátság domboldali kertjét nevezi néha *part*-nak a nép] Bódiss Jusztin).

PARLAG (*pallag* Palócság Nyr. XXII.78; Gömör m. Radnót Nyr. VIII.570; Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Vadr.; *pallang* Répce vid. Nyr. XX.370; *paállag* Gömör m. Radnót Nyr. VIII. 570; *pallyag* Heves m. Sirok Nyr. III.43; *parag* Vas m. Tsz.; Örség MNy. V.90; Vas m. Sorok mell. Márton József; Göcsej MNy. V.90; Nyr. XIII.255; *párag* Baranya m. Ibafa Nyr. XX.192; *paraktokra* Vas m. Német-Gencs Nyr. XXVI.93; *parrag* Dunántúl Nyr. V.128; Udvarhely m. Homoród-Karácsonfalva Nyr. XXV.527. 528; Háromszék m. Tsz.; Erdővidék Arany-Gyulai NGy. III. 302; Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.406; *pérlág* Moldvai csáng. Nyr. IX.448; *pórag* Dráva mell. Nyr. V.572; Észék vid. Nyr. VIII. 227) [vö. *parolog*].

parrag-ember: nőtlen ember (Zala m. Volák Lajos).

parlag-féreg, pallag-féreg: kullancs (Csik m. Tsz. 225a; Kiss Mihály).

parak-kapálás: első kapálás a szőlőben (Vas m. Baltavár Nyr. X.183).

parrag-széna: első kaszálási széna (előszéna) (Dunántúl Nyr. V.128).

pallagon-sült pogácsa: [tréf.] tehénszar (Háromszék m. Vadr. 512a).

[PARLAGI].

paragi-pücsök: mezei tücsök (*gryllus campestris*) (Vas m. Órség Nyr. VII.330).

1. **PÁRLÓ:** félsinges mérték, a mellyel a tímárok a bőrt fölmérik s a talpakat párosítják (Székelyföld Tsz.).

2. **PÁRLÓ** (*pálló* Baranya m. Mecsekhát Thomaer Ignác 1841; Bihar m. Kisháza Nyr. XXV. 575; Székelyföld Kiss Mihály; *pálló*-sajtár Balaton mell. Tsz.; Baranya m. Ormányság Nyr. II. 137; *pállu*-sajtár Göcsej MNY. II.415; *páló*-sajtár Tolna m. Nyr. VI.524; *pároló*-sajtár Göcsej MNY. V.90; *páru*-sajtár Vas m. Órség MNY. V.90). — *Pálló:* 1. izzasztó gőz, gőzfürdő. *Azt csak a pálló gyaviccsa még* (Székelyföld Kiss Mihály); 2. szapuló sajtár (Baranya m. Mecsekhát Thomaer Ignác 1841); 3. ruhaszáritó kötél (Bihar m. Kisháza Nyr. XXV.575).

pálló-sajtár (*pállu-sajtár, páló-sajtár, pároló-sajtár, páru-sajtár*): szapuló sajtár (Balaton mell. Tsz.; Vas m. Órség MNY. V.90; Göcsej MNY. II.415; V.90; Sümeg vid. Nógrádi J. A sümeg-vid. nyelvjárás 24; Tolna m. Nyr. VI.524; Ormányság Nyr. II.137).

[PARMAGOL, PARMANGOL].

ki-parmagol: megver (Somogy m. Nemes-Déd Nyr. VI.325).

le-parmangol: lever. *Leparmangóta a jég a gyümöcsöt* (Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. XV.575).

PÁRNA (*párná*): 1. derekalj (Csallóköz id. Szinyei Józsefné; Szlavónia Nyr. XXIII.311; Pest m. Csanád Békassy Sándor; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.333; Hol? Tsz.); 2. a szekér tengelyére erősített lapos fa, a melyen a fürgentyű [vö. *férgetyű* 1.] mozog (Székelyföld Tsz.; Nyr. VIII. 516; Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XIII.578; Csik m. Péter János) [vö. *tengely-párna*].

párna-csup: a felső vánkoshéjnak (vánkoscihának) csipkés vége, a melyen keresztül az alsó vánkoshéj (párnatok) végére varrt színes kelme kilátszik (Nagy-Enyed Nyr. XVII.420).

párna-fa: szobapadló alatti gerenda (ászkafa; — ezen párnafákra szegeznek rá a padlódeszkákat) (Abaúj m. Erdészeti Lapok XXII. 437).

párna-tánc: a fonóbeli társasjátékok egyike (Udvarhely m. Homoród vid. Nyr. XXIII.44).

[1. PÁROL].

lő-párol: leír. *Lépárúja a táblára a nevit* (Soprony m. Kisfalud, Nagy-Mihály Nyr. XXI.335) [vö. *lő-párjál*].

[2. PÁROL].

össze-párol (*össze-párol*): összeillik, összetalál (kettő) (Háromszék m. MNY. VI.344; Győrffy Iván). *De összepárol ez a két cseléd!* (Alföld [?] Nyr. XV.94).

3. **PÁROL** (*párlani, párolni, páruyni*; — *párolni* Somogy m. Nyr. XI.40; *párom* Vas m. Órség Nyr. II.325. kétszer): lúgoz, szapul (Dunántúl Nyr. V.228; Vas m. Órség Nyr. II.325; Somogy m. Kassai J. Szókönyv III.303; Nyr. XI.40; Göcsej Tsz.; MNY. II.415; Baranya m. Tsz.).

PAROLA (*páru* Szlavónia Nyr. XXIII.361; *parula* Pápa vid., Győr m. Tsz.; Rábaköz, Bagyogh Nyr. XVII.277).

[Szólások]. *A parulát megtartani:* az alkukötést megtartani, szavának ura lenni (Pápa vid. Tsz.). *Szamártú ne kívány parulát* (Rábaköz, Bagyogh Nyr. XVII.277).

[PAROLÁL].

még-parolál: megfelel. *Mégparolál* [az] *ígéretinek:* teljesíti, a mit ígért (Hajdú m. Tetétlen Nyr. XXII.523).

PAROLÁS, PARULÁS (*párolás*): 1. szavatartó (Debrecen Nyr. IX.131; Abaúj m. Beret Nyr. III.523); 2. felelős (Kecskemét Nyr. IX.376).

PAROLOG: meg nem szedett tavalyi nád (Dráva mell. Nyr. V.572) [vö. *parlag*].

[PÁROLOG].

ő-párolog: észrevétlenül eltávozik (Komárom m. Nagy-Igmánd Nyr. VIII.94). *Mikó oszténg verekedésre került a dolog, mik is épárologtunk* (Szlágy m. Nyr. VII.381).

PAROPLI (*karapli* Baranya m. Nyr. XI.545; *paraplyi* Gümör m. Nyr. XXIII.45; *páropli* Zala m. Hetés Nyr. II.373; Baranya m. Nyr. XI.545; *paropli* Debrecen Nyr. V.177; Hajdú Nagy Sándor): esernyő (Hetésben napernyő is).

PÁROS. *Páros kés:* asztali kés és villa (Borsod m. Zöldhalom Vikár Béla).

[Szólások]. *Párost futni:* versenyt futni (ketten) (Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.394).

PÁROSDI: fonóbeli társasjátékok egyike (Udvarhely m. Homoród vid. Nyr. XXIII.44).

PÁROSGAT: párosítgat (Háromszék m. MNY. VI.234).

1. **PART**: 1. halom, domb, hegy (Göcsej MNy. II.414; Nyr. XIV.394; Sebestyén Gyula; Békés m. Balog István; Bars m. Zeliz vid. Nyr. XIV.288; Gömör, Torna m. Tsz.; Rimaszombat Nyr. XV.474; Abaúj m. Pusztafalu Szádeczky Lajos). *Né, amot láccanak a stájér partok* (Göcsej Sebestyén Gyula). *Partnak megy* (Pest m. Veresegyháza Simonyi Zsigmond). *Partnak nehéz mennyi* (Nógrád m. Szécsény Kálmán Sándor). *Szkárosi part. Komlósi part* (Abaúj m. Pusztafalu Szádeczky Lajos). *Nehéz menni a partnak* (Abaúj m. Erdészeti Lapok XXII.436); 2. domboldalon levő bevágás v. bevágás (pl. a honnan földet hordtak v. a melyet az eső mosott ki) (Dunántúl Bódiss Jusztn; Tolna m. Gyöngy Nyr. XXV.288); 3. széle vminek. *A szemém partja*: a szemet körül fogó esontok, a szemgödör esontos széle (Jászág Nyr. XII.280; Csapodi István).

[part-mái].

partmálos (Zala m. Kővágó-Örs Nyr. XII.10; Simonyi Zsigmond). *Partmálos hely*: 1. padmalys, alámosott part (Balaton vid. Bódiss Jusztn); 2. szakadni készülő part (Pápa Bódiss Jusztn); 3. nem meredek, sík part (Soprony m. Bódiss Jusztn).

parton-magas: [tréf.] kicsiny (ember) (Kecskemét Mihelics Károly).

2. **PART**: [euphem.] patvar. *Mi a part! Űsse part!* (Kecskemét, Szeged, Csallóköz Csaplár Benedek). *Part vigye!* (Csallóköz Nyr. I.331; Király Pál).

PÁRTA: gatya v. pendely felső pártázata, a melybe a kötő v. madzag húzva van (Somogy m. Nyr. X.476).

PÁRTÁS: férjhez adó. *Pártás leány* (Kalotaszeg, Zsombok Melich János).

PÁRTÁZÓ: szoknya v. kötény szegő szalagja (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335).

PARTIKULA: 1. bírósági végzés másolata; 2. könyvből kivágott számla-lap; 3. anyakönyvi kivonat (Veszprém vid., Balaton mell. Bódiss Jusztn).

[Szólások]. *Partikulába tette*: lajstromba vezette (Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. XV.575).

[PÁRTOL].

el-pártol: 1. elfogad, elvállal (Komárom m. Nagy-Igmánd Nyr. VIII.94; Hont m. Páld Nyr. XIV.575; Bars m. Zeliz vid. Nyr. XIV.288). *Párt hoztam, ha épártója* (Komárom m. Fűr Nyr. XVIII.523). *Az asszonyosság nem akarta elpártolni rokonának* (Hont m. Tesmag Nyr. X.526); 2. pártfogásába vesz. *Ié-pártulla* (Rábaköz, Beó-Sárkány Nyr. XVIII.94).

PÁRTUZ-İK? nyilván *el* ige-kötővel]: elpártol, eláll (Zala m. Hetés, Nyr. II.373).

[PÁRZ-İK].

[Szólások]. *Ez [a szemüveg] is párzik*: ugyan-

olyan, mint az előbb próbált üveg volt (Pest m. Uj-Kécske Nyr. XII.280; Csapodi István).

PÁSI: nagybátya, bácsi v. nagynéno, néni. *Csak né üvücsön kē rám, pásim!* (Eszék vid. Nyr. VIII.43). *Hová mēn kēd, pásim?* (Eszék vid. Nyr. XV.181). *Aggyon kee, pásim, egy sárok kinyeret* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.330) [vő. mási, pásó].

pási-anya: öreganya (Csallóköz Kassai J. Szókönyv IV.72).

pási-apa: öregapa (Érsekújvár Csaplár Benedek).

pási-anya (Csallóköz Kassai J. Szókönyv IV.72; **pázi-atyám** Pozsony m. Deáki Nyr. XX.327): ∞.

pási-nyanya: nagynéno, néni (Dráva mell. Nyr. V.572; Eszék vid. Nyr. VIII.140; XV.181; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335).

pási-papa: nagybátya, bácsi (Dráva mell. Nyr. V.572; Eszék vid. Nyr. XV.181; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335).

PÁSINKA: öregapa (Érsekújvár Csaplár Benedek) [vő. *másinka*].

PÁSKA (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.276; *pácska* Csik m. Nyr. XII.189; Bukovina Nyr. VII.525; *paska* Moldvai csáng. Nyr. X.204): 1. *paska*: csomag (Moldvai csáng. Nyr. X.204); 2. *pácska, paska*: papirosba csomagolt legközelebbfajta trafik-dohány (Kapnik vid. Nyr. II.276; Csik m. Nyr. XII.189; Bukovina Nyr. VI.525).

paska-dohány = *paska* 2. (Kapnik vid. Nyr. II.276).

PÁSKÁCIU: legelő (Zala m. Hetés Nyr. II.373). *Pókákat legetetett a páskácium* (Hetés, Dobronak Nyr. XIV.333).

PÁSKÁLÓD-İK: 1. izeg-mozog. *Mit páskálódol azon a kocsin?* (Szeged Csaplár Benedek); 2. lassan készülődik, kászolódik (Kecskemét Király Pál).

ki-páskálódik: kikászolódik. *Alig tudtam a sárból kipáskálódni* (Kecskemét, Szeged Csaplár Benedek).

PÁSKÓ: káka buzogánya (Baranya m. Ormányság Tsz.; MNy. V.82).

1. **PASKOL** (*pacskol* Pápa vid. Tsz.; Gömör m. Nyr. XXIII.45; Székelyföld Kiss Mihály; *mög-pacskulom* Veszprém Nyr. VII.473; *mög-pocskóta* Somogy m. Babod Nyr. XII.278).

2. **PASKOL**: pákosztoskodik (Nógrád m. Vadkert Tóth Béla).

PÁSKOM (Veszprém m. Csetény Nyr. XVIII.43; Fehér m. Nyr. X.187; Csongrád m. Mindszent Erdélyi Gyula; *paskom* Balaton mell. Nyr. II.93; Fehér m. Nyr. X.187; Palócság Nyr. XXI.

219. 313; XXII.78; Nógrád m. Rimóc Nyr. VI. 273; *páskom* Hont m. Ipolyság Nyr. XIX.94; *paskony* Palócság Nyr. XXI.313; Komárom m. Naszvad Nyr. IV.283; *paskum* Veszprém m. Almádi Zolnai Gyula; *páskum* Soprony m. Répec mell. Nyr. II.561; Vas m. Sorok mell. Nyr. XXII. 144; Fehér m. Csurgó Nyr. X.96): 1. legelő (i. h.); 2. *páskom*: zsombékos hely (Nyitra m. Farkasd Tolnai Vilmos).

páskom-föld: legelő (Békés m. Szántó Soma).

PASKORTA: torkos, nyalánk, nyalakodó, kuktáskodó (Palócság, Gömör m. Tsz.; Nógrád m. Nyr. V.182; Vác Divényi Gyula).

PASKORTÁSKOD-IK: torkoskodik, nyalakodik, kuktáskodik (Palócság Tsz.).

1. **PASLA**: rendetlen öltözetű, elhanyagolt külsejű (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432; Kisújszállás Nyr. XXI.144. 335).

2. **PASLA**: folyton pislogató [gúnynév] (Rábaköz, Beó-Sárkány Nyr. XVII.192).

PASLAGOL: paskol. ver (Székelyföld Kiss Mihály).

PASLICA: egérfogó (Baranya m. Tsz.).

PASLOG: pislog (Palócság Csaplár Benedek) [vö. *passog*].

PASLOGAT: hunyorgat (Vas m. Sorok mell. Márton József) [vö. *passogat*].

PASMAG: hasogatott végű fenyőlapocka, a mellyel a kártyázó fiatalok játék közben egymás tenyerébe ütnek (Udvarhely m. Vadr.).

PASMAGOL: paskol, ver, páhol (Szilágy m. Nyr. IX.565; Háromszék m. MNy. VI.344; Győrffy Iván).

el-pasmagol: elver, elpáhol (Szilágy m. Búrgazd Kerekes Ernő).

[**PASMINT**].

el-pasmint: elkényeztet. *Elpasmintani a marhát jó takarmánnyal* (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.526).

[**PÁSÓ**; vö. *pási*].

pásó-ányikám: nénikém (így híja a gyermek a szülei leánytestvérét) (Szilágy m. Nyr. XXIII. 307).

PÁSSADOZ[IK]: henyén ásítzik (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Vadr.; Győrffy Iván). *Mit pássadozsz annyit, te!* (Háromszék m. Vadr. 367).

PÁSSADOZÁS: henyélkedve ásítózás. *Csak ne legyen olyan nagy kedved a pássadozásra; indulj immán éccer dógodra!* (Háromszék m. Vadr. 512a).

PASSOG: pislog (álmosan), pislantgat (lopva) (Székesfehérvár Nyr. VII.187; Mátusföld Kóssa

Albert). *Csak up passog, ollan ámos* (Kemenesalja, Jánosháza Nyr. XV.141) [vö. *paslog*].

PASSOGAT: pislogat (Soprony m. Rábaköz Halász János; Győr vid. Nyr. V.522; Győr m. Csécsény Nyr. XII.236; Kemenesalja, Pálfa Nyr. XXV.431; Balaton mell., Pápa vid. Tsz.; Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VIII.48) [vö. *paslogat*, *pisso-gat*].

[Szólások]. *Passogat, mint az Ur-Istvány bírkájo* (Rábaköz, Bágyogh Nyr. XIV.517).

PASSOL: gombbal v. babbal játszik (Bács-Bodrog m. Uj-Verbász Székely Sándor).

[**PÁSTI**].

pásti-fű: lenfojtó vadóc (Vas m. Sorok mell. Márton József).

[**PÁSTOL**].

fől-pástol: fölkoneol, földarabol. *Mindjárt fölpástollak ezzel a késsel* (Udvarhely m. Nyikó mell. Nyr. XVII.90).

PÁSZ: (szélmalomban) a szeles kerék megállítására szolgáló fakarika (Pusztá-Kaszaperegh Nyr. VII.46).

PASZAT: 1. szenny, piszok, mocskok (Dunántúl Nyr. V.228; XVI.240; Bódiss Jusztn; Győr m. Csécsény Nyr. XII.236); 2. piszkos kenőcs (Dunántúl Bódiss Jusztn; Vas m. Kemenesalja Tsz.); 3. szemét (Balaton mell. Tsz.) [vö. *maszat*, *peszet*].

PASZATOL (*elpaszitol*, *épaszitul* Baranya m. Ibafa Nyr. XIX.499; XX.46; *piszitol* Tata Matusik Nep. János 1841): 1. *maszatol*, mocskol (Soprony m. Répec mell. Nyr. II.561; Pápa vid., Baranya m. Tsz.). *Né piszatój*: [mondták a gyerekeknek, a ki koppantás közben játszadozott az égő gyertyabéllel] (Tata Matusik Nep. János 1841); 2. *pancsol* (pl. vízben) (Soprony m. Répec mell. Nyr. II.561; Vas m. Hegyhát Nyr. I.467) [vö. *maszatol*, *peszetel*].

be-paszatol: bemocskol. *Hum paszatutad be a csecse pipódet?* (Dunántúl Nyr. XVI.240).

el-paszitol, *é-paszitul*: elpiszkol, elmocskol (Baranya m. Ibafa Nyr. XIX.499; XX.46).

PASZATOS: szennyes, piszkos, mocskos (Soprony m. Rábaköz Nyr. III.281; Tolna m. Simon-tornya Nyr. V.230) [vö. *maszatos*].

[**PÁSZÍT**].

össze-pászít, *össze-pásszit*: összeilleszt (Pest, Ugocsa m. Simonyi Zsigmond). *Bizon rosszul van összepászítva ez az asztal; már is itong-fítong mind a négy lába* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.92; Katona Lajos).

PASZITA (Balaton mell. Tsz.; MNy. V.153; Vas m. Kemenesalja Tsz.; Göcsej Tsz.; MNy. V.153; Keszthely Nyr. XI.237; Somogy m. Nyr. XIV.479; Tolna m. Gyöng Nyr. XXV.258; *paszit*

Baranya m. Ormányság Nyr. II.279; *pecéta* Maros felső vid. Bekecs-alja Pap Károly; *pocéta* Esztergom Nyr. III.284; Pélegyháza Nyr. IV.559; *pocita* Csallóköz id. Szinnye Józsefné; Csaplár Benedek; Udvarhely m. Vadr.; Nyr. VIII.471; *pucita* Udvarhely m. Vadr. 513a; Kiss Mihály): 1. *paszit*, *paszita*, *pocéta*, *pocita*, *pucita*: keresztelei vendégség (Balaton mell. Tsz.; MNy. V.153; Vas m. Kemenesalja Tsz.; Göcsej Tsz.; MNy. V.153; Keszthely Nyr. XI.237; Somogy m. Nyr. XIV.479; Tolna m. Gyöngy Nyr. XXIV.288; Baranya m. Ormányság Nyr. II.279; Esztergom Nyr. III.284; Csallóköz Csaplár Benedek; Udvarhely m. Kiss Mihály); 2. *pocéta*, *pocita*: vendégség (Csallóköz id. Szinnye Józsefné; Pélegyháza Nyr. IV.559); 3. *pecéta*, *pocita*, *pucita*: gyermekágyas asszonynak vitt eledel (Maros felső vid. Bekecs-alja Pap Károly; Udvarhely m. Vadr.; Nyr. VIII.471).

PASZITOL: pusztít (Moldva, Klézse Nyr. IX.429).

el-paszitol: elpazarol (Csik m. Péter János).

PÁSZKA (*páska* Palócság Nyr. XXII.77): 1. *páska*: húsvéti kalács (Abaúj m. Névtelen 1839; Hegyalja Kassai J. Szókönyv III.97); 2. *páska*, *pászka*: a zsidóknak húsvéti kovásztalan kenyere, macesz (Palócság Nyr. XXII.77; Nógrád m. Litke Nyr. IV.286; Borbás Vince; Tiszántúl Balassa József, Munkácsi Bernát, Kúnos Ignác).

pászka-morzsa: százsorszép (Szatmár Király Pál).

PASZKODÁL: csiped, csipked (szóllószemeket). — *Milyen a szóló?* — *Má, kérem, paszkodálják* (Hegyalja Haberern Jonathán).

PASZKONCA, PATKONCA (*paszkonca* Balaton mell., Vas m., Kemenesalja Tsz.; Dráva mell. Nyr. VI.374; Orosháza Nyr. VI.179; Nógrád m. Nyr. IV.23; Nógrád m. Rimóc Nyr. VI.273; Ipoly-Litke Nyr. XII.375; Mátra vid. Nyr. XXIV.478; Hont m. Tsz.; Gömör m. Kassai J. Szókönyv III.138; Tsz.; Abaúj m. Beret Nyr. II.521; Székelyföld Tsz.; *patkonca* Erdély Csaplár Benedek; Székelyföld Tsz. 281a; Kiss Mihály, Györffy Iván; Udvarhely m. Király Pál; Brassó m. Hétfalu Nyr. XXII.48; *poszkonca* Székelyföld Tsz.): 1. *paszkonca*: hímkender, virágos kender (Gömör, Hont m. Tsz.; Nógrád m. Rimóc Nyr. VI.273; Mátra vid. Nyr. XXIV.478); 2. *patkonca*, *poszkonca*: egyszerű, szimpla, nem-teljes (virág) (Székelyföld Tsz. 281a. 305a; Kiss Mihály, Györffy Iván; Udvarhely m. Kórispatak Király Pál; Brassó m. Hétfalu Nyr. XXII.48). *Az idei violám mind patkoncák lettek, egy se teljes* (Erdély Csaplár Benedek); 3. *paszkonca*: a) nemzésre, szaporításra alkalmatlan férfi, félig herélt kakas (Balaton mell., Vas m. Kemenesalja Tsz.; Abaúj m. Beret Nyr. II.521); b) magtalan asszony (Gömör m. Tsz.); 4. *paszkonca*: kores, hitvány, nem sokat érő (Dráva mell. Nyr. VI.374; Orosháza Nyr. VI.179).

paszkonca- v. patkonca-kender: hímkender, virágos kender (Gömör m. Kassai J. Szókönyv III.138; Nógrád m. Nyr. IV.23; Ipoly-Litke Nyr. XII.375; Székelyföld Tsz. 248a. 287b).

patkonca-küszasszon: nem úri rendű cifrakodó leány (Székelyföld Kiss Mihály).

1. **PÁSZMA**: fonal-köteg v. -tincs (Torontál m. Magyar-lthabé Nyr. VIII.478; Rozsnyó Nyr. VIII.565; Rimaszombat Nyr. V.229; Szatmár vid. Tsz.; Szatnár m. Krassó Nyr. XVI.335; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.325; XIV.524; Bereg-Rákos vid. Pap Károly; Székelyföld Tsz.; Kovászna Butyka Boldizsár; Csik m. Nyr. XII.189; Hunyad m. Lozsád Nyr. XXIII.96. 143).

2. **PÁSZMA**: tábla, szakasz (egy táblája, szakasza, darabja pl. a szőlőnek) (Zilah és vid. Kerekes Ernő). *Pázmára aratnak*: fogásonként (vagyis a szántóföldön nem hosszában haladnak az aratók, hanem keresztben, darabonként) Csik m. Nyr. XII.189) [vö. *pásztla*].

PASZMAGA: vászon-nadrág (Szatmár m. Adorján Nyr. X.431).

PÁSZMÁLÓD-ÍK: bonyolódik, kuszálódik (Hegyalja Kassai J. Szókönyv III.121) [vö. 2. *kázmálód-ik*].

PÁSZMÁS: pásztás. *Pázmás eső* (Zilah és vid. Kerekes Ernő; Csik m. Nyr. XII.89).

PÁSZOG: lassan, lomhán jár, mozog, dolgozik (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.525).

PÁSZOGAT: dologra, munkára hajt v. ösztönöz, gyorsabb járásra kényszerít (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.524).

PÁSZOL (belepaszót Dráva mell. Nyr. XIII.284).

[Szólások]. *Pászol, mint kutya szájába a tojás* (Csongrád m. Nyr. IX.374).

PASZOMÁNT (*paszovány* Pozsony Nyr. XIV.48; *poszománt* Székelyföld Kiss Mihály). — *Poszománt*: [tréf.] a tele nem töltött pohárnak az a része, a mely az ital színén fölül van (Székelyföld Kiss Mihály).

PASZOMÁNTOS (*paszamétos* Torontál m. Szaján Kálmány L. Szeged népe II.73; *poszomántos* Székelyföld Kiss Mihály).

[Szólások]. *Köszönöm poszomántoson*: [tréf.] nagyon szépen köszönöm. *Poszomántoson tölti a poharat*: úgy, hogy egy-két újjnyi hítja van (Székelyföld Kiss Mihály).

PÁSZOS (Szaboles m. Besenyőd Nyr. XII.143; *pászos* Veszprém Simonyi Zs. Az analogia hat. 28): rááll, testhez álló. *Pászos újjas* (Szaboles m. Besenyőd Nyr. XII.143).

[PASSZOL, PASZOL].

lő-passzol, lő-paszol: 1. lefogy, lesóványodik, elgyengül (Dunántúl Bács m. Zenta Bódiss Jusz-

tin). *A Babi egészen lépaszót, csak a csontikája még a buri van. Szegény neném úgy lépaszót, hogy alig van jártányi ereje* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.431); 2. lejárja magát, legazdálkodik, megbukik, tönkro jut (Dunántúl, Bács m. Zenta Bódiss Jusztin). *A Faró (Farahó) egészen lépaszót, emé má még a maradványát is eladi* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.431).

PASZPA: [?]. *Paszpa helyett lészen gesztenye, turbula* (Szombathely vid. Erdélyi J. Népd. és mond. I.126).

PASZPOLY: foglaló zsinór, a melyet két ruhaszegély között alkalmaznak, mikor össze akarják a kettőt varrni (fr. passe-poil) (Balatonfüred, Veszprém Bódiss Jusztin).

PASSZUS (*paksus, páksus* Hont m. Nyr. VI. 232; Ipolyság Nyr. XIX.189; Ermellék Nyr. V. 473; *pakszus* Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. X.191; Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk I.163; Torontál m. Csóka Kálmány L. Szeged népe III.252; *parszus* Székelyföld Deák Pál). — *Paksus:* marhalevél, marhapasszus (Hont m. Nyr. VI.232; Ermellék Nyr. V.473).

PÁSZTA: tábla, szakasz (szóllőnek egy táblája; szántóföldnek egy szakasza, melyet az aratók egyszéri fogásban keresztül aratnak) (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.333; Keeskemét Nyr. IV.284; Székelyföld Tsz.). *Pásztára aratni* (Háromszék m. Tsz.). *A gabonát pásztánként aratják* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár).

pászta-fej: az aratók közül az, a melyik elül jár és arra vigyáz, hogy a pásztát egyenesen vágják keresztül (Székelyföld Tsz.).

PÁSZTÁGY (*pásznát* Vas m. Kemenesalja Tsz.; *pásztágy* Győr m. Tsz.; *páznát* Balaton mell. Tsz.; Vas m. Ságk Kresznerics F. Sótár II.126; *posztágy* Szabolcs m. Nyr. XII.38; *posztátonként* Tisza-Dob Nyr. XVIII.571; XIX.95) = *pászta*. *Már egy páznától learattak* (Balaton mell. Tsz.). *Posztátonként:* szakaszonként (Tisza-Dob Nyr. XIX.95) [vö. *páznatos*].

[Szólások]. *Posztátonként rángotulódzott is:* időközönként (Tisza-Dob Nyr. XVIII.571). *Posztátonként jár rám a gyomorfájás* (Tisza-Dob Nyr. XIX.95).

PÁSZTÁS. *Pásztás eső:* szakadozott, csak darabonként járó, bizonyos területnek csak egy-egy részére terjedő eső (Balaton mell. Tsz. 319b; Baranya m. Mecsekhat Thomaer Ignác 1841; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.333; Székelyföld Tsz. 288a).

PÁSZTÁZ: pásztánként arat (Háromszék m. Tsz. 288a).

PASZTÉRMÁL: fölbont és földarabol (kül. disznót, de vágómarhát, tyúkot is) (Baranya m. Tudom. Gyűjt. 1826. II.44; Dráva mell. Nyr. V.572).

föl-pasztérmál: ∞. *Réggere mégfűt [a disznó]; azt vótam főpasztérmáni* (Eszék vid. Nyr. VIII.

326). *Mind a három désznat én pasztérmátom föl* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.573).

PASZTERNÁC, PESZTERNÁC: pasztinák (pastinaca) (Balaton mell. Borbás Vince).

[**PASZTÉRNÁK**], **PASTERNÁK** (Ipoly mell. Borbás Vince; *pesztérnök* Székelyföld Kiss Mihály): ∞.

[**PÁSZTOR**].

pásztor-pecsénye: a disznó vesepecsényéje, melyet azon frissiben sütnék meg (Soprony m. Nyr. XII.381).

PÁSZTORÍT: terel. *Eriggy csak, Pista, pásztoriczd idebb aszt a szárnyát a gujának.* [Tréf.] *Pásztoriczd idebb aszt a bort* (Debrecen Nyr. IX.476).

PÁSZTOROL: őriz (Háromszék m. Győrffy Iván).

PÁSZTOROLTATÁS: őriztetés. *Erdő-pásztortoltatás* (Háromszék m. MNY. VI.344).

PÁSZTORTA: gyékény-esilla [?]. *Tápén a gyékénscsillát pásztortának hívják* (Csongrád m. Tápé Kálmány L. Szeged népe III.82).

PASZULY (*pacúr* Komárom m. Szentpéter Király Pál; *paszuja, paszulya* Zemplén m. Szürnyeg, Deregnyó Nyr. X.323; XIII.235; *paszur* Szeged Csikos Márton; *paszúr* Alföld Nyr. V. 123; Hódmező-Vásárhely Nyr. II.334; Szeged Kálmány L. Szeged népe I.208; Szeged vid. Nyr. III.277; Torontál m. Szaján, Szóreg Kálmány L. Szeged népe II.159; III.74). — *Paszur:* [tréf.] bögyörő (Szeged Csikos Márton).

[Szólások]. *Gyönyörű paszúr:* gyönyörűséges mákvirág (Hódmező-Vásárhely Nyr. II.421).

paszuly-kosztó: babfosztás a hüvelyek leszedése estéjén (Ugocsa m. Király Pál).

paszuly-szalma (Szilágy m. Keresztúr Kereskes Ernő; *paszúr-szalma* Torontál m. Morotva Kálmány L. Szeged népe II.140): a babnak megszáradt szára és hüvelye, a melyből a szemeket kiverték.

1. **PATA** (*pota-kukac* Nagy-Kőrös Nyr. XXIV. 335): hernyó, pondró, kukac, a melyből a cserebogár lesz (Pest m. Tinnye Nyr. VII.136; Gödöllő Sziinyei Otmár; Komárom m. Naszvad Nyr. IV.236; Palócság Tsz.; Nyitra vid. Kelecsény József 1843).

pata-kukac, pota-kukac: ∞ (Pest m. Pilis, Nyáregyháza Sziinyei Otmár; Nagy-Kőrös Nyr. XXIV.335).

2. **PATA, POTA:** 1. *pata:* mintegy két hüvelyknyi hosszú, pinckéhez hasonló hengerke, a mellyel körbenállós játékot játszanak (Soprony m. Csepreg Bódiss Jusztin; Vas m. Tsz.); 2. *pota:* szórlabda (Veszprém m. Somlyó-Vásárhely Bódiss Jusztin).

3. **PATA:** veszekedés, csotepaté (Palócság Tsz.).

4. **PÁTÁ** (Szlavónia Nyr. XXIII.358; *pata* Szlavónia Nyr. V.12): kacsá [vö. *patká*].

PATAK: sár (Tolna m. Sárköz Nyr. IV.419; VI.230).

PATALLÉROZ (*patalléroz*): szaladgúl, esatangel (Baranya m. Ibafa Nyr. XX.192; Palócság Nyr. XXI.419; Bartha József; Szolnok-Doboka m. Esztegar László).

PATÁZ, POTÁZ: 1. *patáz*: patával [vö. 2. *pata* 1.] játszik (Soprony m. Csepreg Bódiss Jusztn; Vas m. Tsz.); 2. *potáz*: szőláddával játszik (Veszprém m. Somlyó-Vásárhely Bódiss Jusztn).

PATÉCS (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Vas m. Fejérpataky László; Pest m. Csömör Nyr. XII.186; Jászberény Kimnach Ödön; *patécs* Dunántúl Bódiss Jusztn; *patiécs* Vas m. Répce-Szentgyörgy Nyr. XVIII.574; *patics* Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.380; *patics* Dunántúl Bódiss Jusztn; *patincs* Vas m. Jánosháza Simonyi Zsigmond; *pepecs* Hajdú m. Tetétlen Nyr. XXV.383; *petecs* Gömör m. Tsz.; Abaúj m. Király Pál; Szaboles m. Nagy-Kálló Katz Samu; Háromszék m. Nyr. V.90; *petics* Zenta Bódiss Jusztn; *petőcs* Palócság Tsz.): lázas bőrküítés (morbus v. febris petechialis) (Abaúj m. Király Pál): a) *patécs*: himlő (Vas m. Fejérpataky László; Jászberény Kimnach Ödön); b) *patécs*, *paténecs*, *patics*, *patics*: fekete himlő (Dunántúl Bódiss Jusztn; Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.380); c) *patiécs*: bárányhimlő (Vas m. Répce-Szentgyörgy Nyr. XVIII.574); d) *petecs*, *petics*: skarlát (scarlatina) (Zenta Bódiss Jusztn; Szaboles m. Nagy-Kálló Katz Samu); e) *patécs*: hagymázzal járó küítés (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839); *pepecs*: hagymáz (Hajdú m. Tetétlen Nyr. XXV.383).

PATÉL: 1. mosófával sulykol (ruhát) (Csallóköz Czimmermann János; Csallóköz, Bacsfa Nyr. XVI.92); 2. a vajból köpülés után a vizet kipaskolja (Somogy m. éjsz. rész. Bertalanffy Theodor).

PATÉLLÓ: mosófa, mosólapocka (Pozsony m. Kassai J. Szókönyv III.192; Csallóköz Kassai J. Szókönyv IV.74; Nyr. I.331 [itt *patélo* hiba]; Csaplár Benedek, Szinnyi József; Csallóköz, Patonyszél Nyr. XII.142; Csallóköz, Bacsfa Nyr. XVI.92).

PATICS (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.426; Szilágy m. Kóváry László 1842; Alsó-Fehér m. Lázár István; *pacsik* Mátra vid. Nyr. XXIV.478; *pacsit* Gömör m. Nyr. XXIII.45): 1. *pacsit*: fonott kerítés (Gömör m. Nyr. XXIII.45); 2. *pacsik*, *patics*: vesszőből font és sárral betapasztott fal (Mátra vid. Nyr. XXIV.478; Szilágy m. Kóváry László 1842; Alsó-Fehér m. Lázár István).

patics-ház: fából épült, vesszővel befönt és sárral becsapott oldalú ház (Szatmár és vid. Nyr. VIII.233. 523).

[**PATICSOL**], **PACSIOL:** vesszőből font falat sárral betapaszt (Nógrád m. Fülel Nyr. XXII.95).

PATIKA, APATIKA (*apatika* Nyitra m. Vág-Hosszúfalu, Vág-Sellye Nyr. XV.517; XIX.502; *apatyika*, *dpatyika* Baranya m. Nagy-Harsány Nyr. VII.477; Érsekújvár Nyr. VIII.46; XIX.457; Rimaszombat és vid. Nyr. XXII.382; Rozsnyó Nyr. VIII.564; *patyika* Szeged vid. Nyr. XVI.372; Rimaszombat vid. Nyr. X.89). — *Patika*: [tréf.] árnyékszék (Székelyföld Kiss Mihály).

patika-ször: orvosság (Zala m. Kis-Kanizsa Nyr. X.184; Baranya m. Ormányás Nyr. XXV.142).

PATIKÁS: patikárius (Jász-Nagykún-Szolnok m. Dévaványa Nyr. XII.280).

PATING (*patting* Tokaj Nyr. XIX.482; Székelyföld Tsz.; vö. NyK. X.385; Alsó-Fehér m. Lázár István; *patyng* Főlegyháza Czimmermann János; Heves m. Csépa Nyr. II.380; Torna m. Ruehietl Miklós 1839; Bereg m. Tiszahát Pap Károly): 1. a) *pating*, *patting*, *patyng*: az a szíj, güzs v. lánc, mely az okét és a taligát összekapartja (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.572; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.333; Főlegyháza Czimmermann János; Békés m. Balog István; Szeged Csaplár Benedek; Heves m. Csépa Nyr. II.380; Tokaj Nyr. XIX.432; XXIV.192; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.325; Torna m. Ruehietl M. 1839; Székelyföld Tsz.; MNy. VI.173; Kiss Mihály; Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XIII.578; Háromszék m. Kiss Mihály; Csik m. Nyr. XII.189; Gyergyó vid. Kiss Mihály, Győrffy Iván; Csik m. Kilyénfalva Nyr. IX.525); b) *patting*: erős szíj, a mellével a lócsa székér-lajtorjához van kötve (Alsó-Fehér m. Lázár István); 2. *pating*: zsineg (Somogy m. Csurgó Endre Akos); 3. *patyng*: szalag (Bereg m. Tiszahát Pap Károly).

PATIRKÁL, PAPIRKÁL (*patirkányi* Vas m. Őrség Nyr. XV.575; *papirkálni* Göcsej Tsz.): böngész.

PATIZ: *pati*-forma hangot ad (a tengelic) (Pápa Nyr. XVI.576).

PATIZA: [?]. *Patiza tojása* (Szeged Kálmány L. Szeged népe I.107; változatában: *pacsirta* t. Kálmány Lajos).

PÁTKÁ: kacsá (Szlavónia Nyr. XXIII.358).

PATKÁNY (*buckány* Háromszék m. MNy. VI.318; Győrffy Iván; *buzgány* Csik m. Gyergyó vid. Nyr. IV.282; *patkán* Alsó-Fehér m. Lázár István; *pockány* Dráva mell. Nyr. V.572; Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.573; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335; *potkány* Gömör m. Nyr. XXIII.46). — *Patkán*, *patkány*, *pockány*: vakandók (Baranya m. Ormányás Tsz.; Dráva mell. Nyr. V.572; Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.573; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335; Marosvásárhely vid. Zilahy József; Kis-Küküllő m. Szőkefalva Nyr. XV.143; Alsó-Fehér m. Lázár István).

patkány-túrás (Marosvásárhely vid. Zilahy József; *pockány-túrás, pockán-túrás* Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.573; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.385); vakandtúrás.

[1. PATKÓ].

patkó-fekvő: (olyan ló), a mely a patkóján hálógtatván, sérvést kapott (Szatmár m. Kapnik-bánya és vid. NyK. II.379).

2. PATKÓ: négykrajcáros (Tata vid. Nyr. V. 329; Szeged Nyr. VII.381).

PATKÓS. *Patkós szűr:* olyan szűr, a mely a vállain kétfelől gümbölyeges vörös-posztós cifrázattal van ellátva; még pedig vagy *egészpatkós*, mely egészen be van borítva, vagy *félpatkós*, mely csak félig van beborítva, úgyhogy a cifrázat között a szűr kilátszik (Hol? Nyr. XII. 239).

PATONY: az a vékony zsinég, a melyre a horog erősítve van (Csongrád m. Szentés Herman O. Halászat K.).

PATRAC: durva vászonból való lepedő, abrosz v. kissőbb ponyva, a melyben pl. szalmát hordanak (Kúnság Nyr. XIV.526; Keeksemét Király Pál).

PÁTRÁC: páfrány, édes haraszt (Vas m. Nyr. XVIII.144).

PATRAG: szeles, hóhortos (állat) (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.526).

PATRAGOSKOD-IK: szeleskedik (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.526).

PÁTRAPOCSOK: piszkos, rút (Alföld Nyr. II.425).

PATRIL: gondoskodik vkiről. *Az én fiamat ne patrija senki* (Borsod m. Szihalom Nyr. XXIV. 432).

PATRÓ (*patro*): 1. éjjeli őrző (patrouille) (Székelyföld Kiss Mihály). *A részeg katonákat min bevitte a patró a várba* (Marosvásárhely Nyr. XV.239); 2. éjjeli őr, bakter (Zala m. Arács Nyr. XXII.239; Torontál m. Szaján Kálmány L. Szeged népe III.4; Hajdú m. Földes Nyr. VII.235; Háromszék m. Nyr. XXV.383).

[Szólások]. *Patróba menyék:* őrző (patrouille). *Patróba vet:* őrző (patrouille) (Székelyföld Kiss Mihály). *Patrónak vetettek* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár).

PATRÓZ: őrt jár (éjjel), bakterkodik (Székelyföld Kiss Mihály). *Az icaka neki kell patróni* (Tisza-Sz.-Imre Nyr. VII.518).

[PATT].

[Szólások]. *Pattot vett:* elhatalmasodott (Nagy-Kúnság Nyr. II.274). *Pattot veti rajla* (Hódmező-Vásárhely Nyr. II.421).

[PATTAN].

[Szólások]. *Jól pattan neki:* jól vált az esze (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.458).

[PATTANT].

[még-pattant].

[Szólások]. *Pattantsd még az orrát:* adj neki ficskát (Székelyföld Győrffy Iván).

PATTANTYÚ (*pattantó* Balaton-Füred Herman O. Halászat K.): 1. *pattantó, pattantyú:* halhólyag (Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 73; Balaton-Füred, Agárd Herman O. Halászat K.; Komárom m. Naszvad Nyr. IV.236); 2. *pattantyú:* a *colutea arborescens* és a *hypericum* gyümölcse (Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 73); 3. *pattantyú:* azon keskeny, vékony szalag, melyet a mogorófa színén levő évgyűrű fölpatantása (főlhásítása) által nyernek, s a melyből kosarakat, rostákat stb. készítenek (Csik m. Nyr. XII.189); 4. *pattantyú:* hosszú, sugár mogorófa-szál, a melyből abroncsot szoktak hasítani (Csik m. Nyr. XII.189).

pattantyú-fű: a *melandrium vespertinum* növénye (Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 73).

PATTANTYUS: szeles, szeszélyes (ehiber) (Somogy m. Ádánd Bánóczy József).

[PATTI].

patti-búza: pattogatott kukorica (Bodroghöz Tsz.).

PATTINT (Arad m. Pécska Kálmány L. Kossorúk I.180; *pattyint* Tisza mell. Erdősi József): pattant (pl. ostorral).

ki-pattint: kipattant (Székelyföld Kiss Mihály).

[meg-pattint], meg-patint: (eret) vág (Hol? Tsz.).

[PATTINTÓ], PATINTÓ: érvágó eszköz (Hol? Tsz.).

PATTOGÓS: ruganyos. *Pattogósan menyen. A nyúl itt fut a nagy pattogóson. A bolha pattogóson szökik. Mijén pattogóson viseli magát!* (Székelyföld Kiss Mihály).

PATUSA (Csik m. Gyergyó vid. Nyr. XII. 189; Csik m. Kilyénfalva Nyr. IX.525; *papusa* Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Erdélyi Lajos): juhtetű.

1. PATVAR: 1. pörpatvar, zenebona (Rimaszombat Nyr. V.229); 2. izetlenség, baj (Balaton mell. Tsz.).

2. PATVAR: deszkával elkerített szurdék: a) a kovácsműhelyben, a hová a rossz vasdarábokat dobálják, b) a pálinkafőző kunyhóban, a hol a maradék törkölyt bizonyos edényekben összegyűjtögetik (Balaton mell. Tsz.; Bódiss Jusztn). *Jó lesz a patvarba. Vessétek a patvarba* (Balaton mell. Tsz.) [vö. *pítvar*].

3. **PATVAR**: elhulló tüzes vasszika (Zala m. Bódiss Jusztin).

PATYIKULUS: kissé becsípett (Nógrád m. Pálfalva Nyr. XXV.287).

PATYÓKA: mindenféle ruhadarab, a mellyel télen a fejet beburkolgatják. *Könnyebb vagyok, hogy a sok patyóka lement a fejemről* (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.123).

1. **PATYÓKÁL** (bebatyókáll Székesfehérvár Nyr. VII.138): gondosan betakargat, beburkolgat (Balaton mell., Pápa vid. Tsz.; Vas m. Káld Kresznerics F. Szótár II.123).

bó-patyókál (Vas m. Káld Kresznerics F. Szótár II.123; be-batyókáll Székesfehérvár Nyr. VII.138): ∞. *Bé voltam patyókálva* (Vas m. Káld Kresznerics F. Szótár II.123).

2. **PATYÓKÁL**: ver (Vas m. Kemenesalja Tsz.).

le-patyókál: lever (Vas m. Kemenesalja Tsz.).

meg-patyókál: megver (Vas m. Kemenesalja Tsz.).

[**PATYÓKÁZ**].

be-patyókáz = bé-patyókál (Orosháza Nyr. VI.133).

PATYOLAT (patyolat Székelyföld Kiss Mihály).

patyolat-tők (patyolatők Zala m. Alsó-Lendva és vid. Nyr. XXIII.287; Bódiss Jusztin): fehér tők, úri tők, sütő tők (Zala m. Alsó-Lendva és vid. Nyr. XXIII.287; Bódiss Jusztin; Szalonta Nyr. XIII.429; Csongrád m. Szentés [nem patyolat magában, mint Nyr. VIII.331. van közölve] Négyesy László).

PATYOLATOS. Patyolatos tők: ∞ (Hol? Tsz.).

PÁTYOLGAT: gondosan takargat, gyöngéd figyelemmel bánik vmivel (Fajsz Nyr. VII.428).

PÁTYOSZ: 1. kendernyaláb, melyet egy-egy fonásra kötnek a guzsalyra (Abaúj m. Király Pál); 2. szősz, félcsepű, a gerebenez a szálkender után maradó szőszesomó (Abaúj m. Nyr. IX.231; Király Pál; Névtelen 1839; Mármaros m. Técső, Visk Farkas Imre).

patyosz-vászon: durva vászon, a melyből panyókát (l. ezt) és ponyvát készítenek (Abaúj m. Névtelen. 1839).

PÁTYOSZOL: 1. guzsalyra kötni való kendernyalábot rendez, egyenget, készít; 2. kendernyalábokat gerebenez (Abaúj m. Nyr. IX.231; Király Pál).

PÁTYOSZOZ: ∞ (Abaúj m. Király Pál).

PATTYOG: pőfékel, pipázik (Mátyusföld Nyr. XX.123; Pozsony m. Taksony Nyr. XV.190).

[**PAUGYIGÁT**].

fél-paugyigát: félrázogat. *Fél van paugyigáttá az ágy* (Szlavónia Nyr. V.63; vö. págyigát XXIII.362).

PAUZ: a jég-alatti halásznál az a rúd, a melyet lékről-lékre tologatnak s a melyhez a kihúzó kötél kötve van (Tolna m. Simontornya Herman O. Halászat K.).

PAZAR (pazérna Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. III.86).

[Szólások]. *Pazérna ejteni a jószágot*: elpazarolni (Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. III.86).

PAZARLÁS (pazárlás Székelyföld Tsz.).

PAZARLÓ (parázló Somogy m. Sellye Nyr. IV.377).

PAZAROL (épazal Szeged vid. Nyr. V.265; Csallóköz Szinnyei József; pazérol Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335; Abaúj m. Nyr. V.272; Háromszék m. MNy. VI.209; Szolnok-Doboka m. Kalmár Elek; pazú, pazú Rábaköz, Beő-Sárkány Nyr. XVIII.191; Répce vid. Nyr. XX.371; elpazséro! Háromszék m. Márk Imre).

PAZARSÁG (pazuság Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VII.131).

[Szólások]. *Pazuságot tenni vmiből*: pazarul bánni vmivel. *Valamikor a fájn cigárékból is naobb pazuságot tettem, mind most a zsirus dohánybú* (Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VII.131).

PÁZNÁTOS: az aratók közül az, a melyik elül jár (Vas m. Ságk Kresznerics F. Szótár II.126) [vö. pásztágy].

PAZSÉR: naplopó (Szolnok-Doboka m. Domoikos Nyr. XI.39).

PÁZSIT (pásint Háromszék m. Nyr. IX.424; pásit Vas m. Sorok mell. Márton József; Palócság, Gömör m. Tsz.; Rimaszombat Nyr. V.229; Székelyföld Gyórfy Iván; Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. VIII.231; pásita Vas m. Hegyhát Nyr. I.467; pásint Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály; Udvarhely m. Vadr. 30; Háromszék m. MNy. VI.222; Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII.315; pásint Moldva, Klézse Nyr. VI.288).

PÁZSITKA: metélő hagyma (Nógrád m. Nyr. IV.24).

PÁZSITOS (pázsintos Udvarhely m. Vadr. 30; Háromszék m. Nyr. IV.187).

PÁZSITOSOD-IK (bepáztosodva Székelyföld Nyr. V.424).

PAZSRÁK: falánk (Rozsnyó és vid. Nyr. VIII.565; XVII.476) [vö. pozsera].

PEC: tollhegy (Háromszék m. MNy. VI.344; Gyórfy Iván) [vö. pecke].

PÉCÁL: 1. pedz. *A hal pecálja a horgot* (Bácska

Nyr. XXIV.470); 2. horoggal halász (Baja Balassa József, Bayer József) [vö. *pécáz*].

PÉCÁN: kukorica levele (Udvarhely m. Nyr. IX.236).

PÉCÁZ: horoggal halász. *A halász pecázza a halat* (Bácska Nyr. XXIV.470) [vö. *pécál*].

PÉCCÉGET (Csallóköz Csaplár Benedek; *peceget* Balaton mell. Tsz.; *pöccöget* Baranya m. Csúza Nyr. VIII.335; *pöcöget* Soprony m. Rábaköz Halász János): 1. *péccéget, peceget, pöcöget*: gyöngéden (játékból) ütöget, legyintget (kül. vesszővel, ostorral) (Csallóköz Csaplár Benedek; Soprony m. Rábaköz Halász János; Balaton mell. Tsz.); 2. *pöccöget*: horgász (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335).

1. **PÉCCEN**: gyengén perceg (Székelyföld Kiss Mihály).

[2. **PECCEN**].

át-peccen: átszökken. *Átpeccentem a berenán*: átvetettem magamat a kerítésen (Debrecen Kóssa Albert).

PÉCCENT, PÉCCINT (*péccent* Csongrád m. Szentcs Négyesy László; *péccént* Kalotaszeg, Zsobok Melich János; *péccint* Csallóköz Csaplár Benedek; Szilágy m. Nyr. IX.565; *pöcint, rápöcint* Soprony m. Rábaköz Halász János; Veszprém m. Csetény Halász Ignác; Kis-Kúnság Nyr. IV.43; Kis-Kún-Halás Nyr. XV.334): 1. *péccint, pöcint*: gyengén meglegyint, megcsapint, megkoppint, megfrieskáz (Soprony m. Rábaköz Halász János; Csallóköz Csaplár Benedek; Kis-Kún-Halás Nyr. XV.334; Szilágy m. Nyr. IX.565); 2. *péccent, pöcint*: [a pitykejátéknak egy fogása] (Kis-Kúnság Nyr. IV.43; Szentcs Négyesy László).

ki-pöcint: gyengén kiüt (labdát) (Soprony m. Rábaköz Halász János).

még-péccént: megkoppint. *Vigyázzon, mer méppéccénti az orrát* (Kalotaszeg, Zsobok Melich János).

rá-pöcint: rálegyint, rákoppint. *Rápöcintettem a kezire* (Veszprém m. Csetény Halász Ignác).

[**PECCENTÉS, PÖCINTÉS**]: 1. fricska; 2. gyermekjáték, a mely abból áll, hogy egy krajcárt az ujjuk hegyére tesznek, s aztán egy másik leütik róla (Kis-Kún-Halás Nyr. XV.334).

[**PECE**].

pece-hal: umbra canina (Szatmár m. Börvely Herman O. Halászat K.).

PÉCE: jel (pl. irány- v. határjelölő karó, pózna) (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.112; Abaúj m. Sárvár Kimnach Ödön).

PÉCEK (*pöcök*; — *peceg* Gömör m. Tsz.): 1. *pécek*: mind a két végén meghegyezett fácska, melyet a gyermekek ütőfával föl- és elütnek (Nóg-

rád m. Fabó András 1841); 2. *pöcök*: a mécsesben levő kis bádorgató, a melybe a belet húzzák. *Mécses pöcke* (Somogy m. Nyr. X.431); 3. *peck* [?] nyilván a közlő elvonása a *pecke* alakból]: dugasz (palack v. tentatartó dugasza) (Balaton mell. Tsz.); 4. *pécek*: a női nemzórész csiklója (clitoris) (Dunántúl Benedek Pál); 5. *peceg, pöcök*: gatyá elejének négyszögű eresze, betoldása (schlitzenzweck) (Győr Nyr. XI.382; Gömör m. Tsz.; Szeged Csaplár Benedek); 6. *pöcök*: [gúny.] kicsiny gyermek, alacsony tömzsi ember (Székesfehérvár Nyr. VII.188; Zala, Somogy m. Király Pál) [vö. *pocok*].

pöcök-embər: kicsiny és élénk, feszes járású, rátartós, hányaveti ember (Dunántúl Bódiss Jusztin).

pecek-pocok: egyenes növéssű és tartású tömzsi kis gyermek (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.333).

[**PÉCÉL**].

el-pécél: elövekel. *Elpécelték* [így!] az udvarát (Hol? Tsz.).

PÉCÉNÉG (*peceneg, pöcönég*): 1. rézfejú szegecske (a milyennel pl. a koporsót cifrázzák) (Székelyföld Andrassy Antal 1843; Háromszék m. MNy. VI.344; Kézdi-Vásárhely Gyórfy Iván); 2. *pöcönég*: apró, kicsi (ember) (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár).

1. **PÉCÉR** (*peszér* Balaton mell. Tsz.): 1. *pecér*: kutyaápoló (Háromszék m. NyK. III.13); 2. *peszér*: [gúny.?] kutyakedvelő (Balaton mell. Tsz.).

2. **PECÉR**: halfogó eszköz, mely egy nád-szálból és a végére kötött zsinégből és horogból áll (Bihar m. Nyr. XIII.314).

3. **PECÉR**. *Fekete pecér*: pemetefű (Békés m. Vésztő Földrajzi Közl. 1894. 75) [vö. *peszérce*].

PÉCERÁ, PÉCERÁJ: pálinkafőző kunyhó (Szlavónia Nyr. V.12; XXIII.361).

PECÉREZ: pecérrel (l. 2. *pecér*) halász (Bihar m. Nyr. XIII.314).

PÉCÉZ: jelöl (határt) (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432).

ki-pócóz: kijelöl (pl. vmely épületnek a helyét karókkal) (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.112).

[**PÉCIZ**], **PÖCIZ**: horoggal halász (Tolna m. Paks Nyr. XXII.430).

PECKÁS: szolgagyerek, kályhafűtő (Tokaj Nyr. XIX.432; Bereg-Rákos és vid. Pap Károly).

PÉCKÁZ: gombozik [játék] (Baranya m. Tsz.; Baranya m. Ibafa Nyr. XX.192).

PECKE: tollhegy (Háromszék m. MNy. VI.344; Gyórfy Iván) [vö. *pec*].

PÉCKEL, PÖCKÖL: 1. fieskáz (Balnton mell. Tsz.; Tolna m. Paks Nyr. XXII.430); 2. gombozik [játék] (Tolna m. Paks Nyr. XXII.430); 3. meghág (tyúkot a kakas) (Székelyföld Kiss Mihály).

ki-pöcköl. *Kipöckéli magát:* kiespi, kinyalja magát (Mosony m. Bódiss Jusztn).

mög-pöcköl: megfieskáz (Tolna m. Paks Nyr. XXII.430; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.286. 478).

peckel-pockol: szegezéssel, ékeléssel igazgat, javítgat (pl. bútor) (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.333).

PÉCKELŐD-İK: nyugtalanul, erőlködve kapaszkodik, csipeszkedik, hágdos, mászkál (magasra föl) (Székelyföld Tsz.; Gálffy Sándor; Háromszék m. Tsz.; MNy. VI.345; Vadr.) [vö. *pöcköld-ik*].

PÉCKÉS, PÖCKÖS: 1. *pöckös:* az a halászegény, a ki a kijáró-kötél pöckét be- és kiakasztja (Csongrád m. Tápé Herman O. Halászat K.); az a halászegény, a ki a hálónak parákkal felszerelt részét a vízbe veti, illetőleg a vízből kiszedi (Szeged Tsz.); 2. *péckés, peckes, pöckös:* feszesen járó, hetyke, rátartós, kevély (Soprony m., Veszprém m., Kalocsa vid., Zenta Bódiss Jusztn; Hajdú-Szovát Nyr. XXIV.587; Székelyföld Tsz.; Udvarhely m. Nyr. V.231; VIII.473; Kolumbán Samu); 3. *pöckös:* friss, gyors, élénk, tüzről pattant, eleven (Soprony m., Veszprém m., Kalocsa vid., Zenta Bódiss Jusztn). *Dérik pöcköt* [helyesen: *pöckös*] *lián* (Őrség, Szalafó Nyr. III.179) [vö. *bötykös*].

PECKESKED-İK: feszesen jár, hetykélkedik, rátartóskodik, kevélykedik (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály).

PÉCKÉZ, PÖCKÉZ: hegyez (Háromszék m. MNy. VI.345; Vadr. 512a; Gyórfy Iván).

mög-péckéz: meghegyez. *Péckézd még jól a nyelvedet, ha vele beszélsz, mert kiokoskodik a bőrből is* (Székelyföld Csaplár Benedek).

PÉCUKA: cica (Háromszék m. Kiss Mihály) [vö. *pészika*].

[PÉCS, PÖCS].

pöcs-mácsik: krumpli-núdli (angyalbögyörő) (Vas m. Sorok mell. Nyr. XXII.144).

PECSÉNYE (*pecsinye* Dunántúl Nyr. V.228; Baranya m. Ormánság Nyr. II.137; III.230; Székelyföld Kiss Mihály; *pecsönye* Tolna m. Sárköz Nyr. IV.418; cigán-*pecsönye* Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.93): szalonna (Dunántúl Nyr. V.223; Tolna m. Sárköz Nyr. IV.418; Baranya m. Tsz.; Baranya m. Mocsekhat Thomaer Ignác 1841; Közép-Baranya Nyr. III.327; Ormánság Nyr. II.137; III.230; Zemplén m. Nyr. IV.522; Tiszahát Nyr. VIII.178) [vö. 2. *pécsi*].

[PÉCSÉT], PÉCSÍT: szeplő (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXV.575).

[PÉCSÉTES], PÉCSÍTÉS: szeplős. *Ki a csilagokat megszámlálja, pécsítés lesz az arca* (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXV.575).

1. **PECSI:** kicsiny, csekély (Győr m. Kassai J. Szókönyv IV.112).

[2. **PÉCSI**], PÖCSI: sült szalonna (Erdőháza [? Zala m. Erdőhát] Nyr. XI.285) [vö. *pecsenye*].

PECSMEGEL: babrál, pepocsel, pízsmog (Kassa vid. Nyr. XVII.238) [vö. *puccmagol*].

PECSMELŐD-İK: ∞ (Csongrád Csaplár Benedek).

PECSMELŐDÉS: babrálás, pepocselés, pízsmogás. *Sok pecsmelődés van a kerti veteményekkel* (Csongrád Csaplár Benedek).

PÉDER, PÖDÖR (*bédör* Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

PEDIG (*peddig* Esztergom Nyr. IX.543; *pedég* Szlavónia Nyr. XXIII.168; Székelyföld Nyr. V.85; Udvarhely m. Nyr. III.513; IV.32. 227. 285. 323; VI.465. 517; Udvarhely m. Korond Nyr. IV.181; Háromszék m. Nyr. IV.514; V.30; Vadr. 429; Erdővidék Nyr. IV.39; *pedej* [p. megcsáptá a hideg] Szlavónia Nyr. V.63; *pedéng* Szlavónia Nyr. XXIII.168. 213; *pedént* Csík m. Király Pál; Ethnographia VI.108; *pedétig* Csík m. Nyr. XII.189; *peding* Baranya m. Nagy-Harsány Nyr. XIII.88; Dráva mell. Nyr. V.423. 522; Eszék vid. Nyr. VII.277; VIII.279. 327; Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.332; *pedint* Csík m. Ethnographia VI.106. 107; *pedzig* Csallóköz Nyr. I.378; *peg* Baracska Arany-Gyulai NGy. I.166; *pég* Szabolcs m. Anares Király Pál; *pég* Szabolcs m. Kis-Besenyőd Nyr. IX.136; *mámpég* [már pedig] Szilágy m. Kerekes Ernő; *pegy* Palócság Tsz.; Nyr. VI.517; VII.34; VIII.450; Ethnographia III.353; Vác Czech János 1840, Csaplár Benedek; Heves m. Sirok Nyr. VIII.44; Heves m. Bátor Nyr. VIII.88; Heves m. Parád Nyr. XXII.475; Heves m. Szék Király Pál; Mátra vid. Nyr. XXII.335; Hont m. Páld Nyr. XIV.576; Nógrád m. Nyr. III.376; IV.425; Nógrád m. Rimóc Nyr. VI.85; Nógrád m. Patak Nyr. VIII.560; Nógrád m. Terbeléd Nyr. XXII.573; Gömör m. Tsz.; *pegyű* Nógrád m. Istvánffy Gyula; *pegyét* Gömör m. Nyr. XXIII.45; Udvarhely m. Kriza; *pegyét* Gömör m. Nyr. XVIII.454; *pegyűd*, *pegyűd* Heves m. Mikófalva Ethnographia VI.117; Király Pál; *pegyig* Vác vid. Csaplár Benedek; Heves m. Gyöngyös és vid. Nyr. II.181; III.139. 228; IV.188; Heves m. Istenmezeje Nyr. XV.230; Mátra vid. Nyr. XXII.335; Gömör m. Runya Nyr. XIX.524; Apátfalva Nyr. V.326; *pegyik* Gömör m. Tsz. 290a; *pegyűt* Palócság Nyr. VIII.450; XXI.311; XXII.78; Heves m. Sirok Nyr. VIII.44; Gömör m. Nyr. XVIII.455; Gömör m. Majom Nyr. XVIII.373; Gömör m. Hanva Nyr. XX.141; *peig* Répce vid. Nyr. XX.370; Soprony m. Rőjtök Nyr. II.369; Győr Nyr. VI.132. 270; Vas m. Őrség Nyr. I.422. 423; II.324. 374; III.179; IV.472; V.126; VII.468; XII.281; Vas m. Farkasfa Nyr. III.178;

Körmend vid. Nyr. III.430; Tihany Nyr. III.467; Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VI.228. 467; VII.36. 86; Veszprém Nyr. VIII.513; Veszprém m. Csé-kút Nyr. VIII.237; Veszprém m. Csetény Nyr. XXI.382; Fehér m. Nyr. X.187; Komárom m. Fűr Nyr. XVI.235; Csallóköz Csaplár Benedek; Tisza-Sz.-Imre Nyr. VII.518; Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.85; Félégháza Nyr. XII.474; Szeged Csaplár Benedek; Szatmár m. Nagybánya Nyr. IX.132; *peit* Gömör m. Nyr. XVIII.457; *pejg* Soprony m. Csepreg Nyr. IV.332; Vas m. Répce-Szentgyörgy Nyr. XVIII.574; Zala m. Dobronak Nyr. II.234. 323; III.319; Göcsej MNY. II.414; Nyr. II.87; Göcsej, Páka Nyr. I.374; Veszprém m. Olaszfalu Nyr. XV.182; Somogy m. Nyr. X.476; Fehér m. Nyr. X.187; Fehér m. Csurgó Nyr. X.185; *pejig* Göcsej, Páka Nyr. I.375; Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VII.131; XIV.232; Veszprém Nyr. VII.375; VIII.328; Somogy m. Kapoly Nyr. IV.36; Somogy m. Ujmajor Nyr. VIII.139; Somogy m. Mesztegnye Nyr. IX.281; Somogy m. Alesok Nyr. XXIII.41; Tolna m. Görbő Nyr. III.470; Tolna m. Fölső-Nyék Nyr. VI.369; Fehér m. Nyr. X.187; Alföld Nyr. II.514; Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.83; Szeged vid. Nyr. III.321. 368; IV.421; VI.275; VII.519; Csík m. Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. VIII.231; *pejitt* Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. VIII.230; X.40; *pejt* Gömör m. Nyr. XVIII.459; *pelig* Mohács Hegedűs Lajos; *penég* Udvarhely m. Homoród vid. Vadr.; Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. VIII.90; *penét* Székelyföld Tsz.; Győrffy Iván; Udvarhely m. Nyr. V.521; Udvarhely m. Homoród vid. Vadr. 512b; *penig* Vas m. Répce-Lak Tolnai Vilmos; Göcsej MNY. V.160; Hegyalja Kassai J. Szókönyv III.128; *penyég* Székelyföld Győrffy Iván; Udvarhely m. Homoród vid. Vadr. 512b; *penyét* Székelyföld Tsz. 291a; Kiss Mihály; Udvarhely m. Homoród vid. Vadr. 512b. 559; Homoród-Almás Nyr. V.233; Udvarhely m. Korond ifj. Felméri Lajos; *pét* Gömör m. Nyr. XXIII.45; *pety* Vas m. Répce-Lak Tolnai Vilmos; *pety* [vagy *p.* hogy] Vác Nyr. XX.284; *petyig* Vas m. Répce-Lak Tolnai Vilmos).

pedig-hogy: csakhogy (Háromszék m. MNY. VI.345; Vadr.). *Na, element B.?* — *El.* — *Pedig-hogy egyszer element!* (Szilágy m. Simonyi Zsigmond).

1. **PEDIGLEN** (*pedigtelen* Heves m. Névtelen 1840; Szatmár Nyr. IX.265; Szilágy m. Tasnád és vid. Kerekes Ernő; *pedingetlen* Dráva mell. Nyr. V.522; *pegyéglen*, *pegyégleng*, *pegyigleng* Nógrád m. Istvánffy Gyula; *pegyittelen* Palócság Nyr. VI.466; VII.34. 35; *pegyittelen* Palócság Nyr. XXI.423; *pejiglen* Somogy m. Szőlád Nyr. VIII.326).

2. **PEDIGLEN:** kétágú fa, a mellyel a rövid lőcsőt megtoldják (Zala m. Tapolca Vázsonyi Izidor).

PÉDINTÉR: [tréf.] gyalogjáró, gyalogos (Pest m. Eresi Beóthy Zsolt, Rupp Kornél).

PÉDZ (*mogpeccni* [?], *megpecte* Gömör m. Serke Nyr. XIX.45; *pégyésztem* Gömör m. Zeherje Nyr.

VII.182; *pöci*, *pöcto* Tolna m. Paks Nyr. XVII.425). — *Pedz:* fog. *Jól pedzi a halat* (a horog): biztosan fogja (Berettyó mell. Herman O. Halászat K.).

hozzá-pedz: közel jár hozzá (ahhoz, a mit ki akar találni). *Pedzék hozzá* (Borsod m. Szíhalom Nyr. VIII.569).

meg-pedz (*meg-pecc?*): gyengén megérint (tekét a dákó). *Megepte* (Gömör m. Serke Nyr. XIX.45).

rá-pedz közel jár hozzá (ahhoz, a mit ki akar találni), gyanít. *Pedzék rá* (Borsod m. Szíhalom Nyr. VIII.569). *Mingyoâ pégyésztem roâ:* gyanítottam (Gömör m. Zeherje Nyr. VII.182).

PÉDZŐ (Abaúj m. Király Pál; *peccó* Békés m. Király Pál; Bihar m. Némethy Géza; Bodrogköz Tsz.; Nyr. XIII.182): 1. a halászó horog madzagára v. a háló följáró-örére erősített fadarabka, mely a víz színén lebegve mutatja a horogra v. a hálóba került hal rángatózását (Békés, Abaúj m. Király Pál; Bodrogköz Tsz.; Nyr. XIII.182); 2. horgászó eszköz, mely botra kötött zsinemből, úszófacskából és horoggá görbített gombostüből áll (Bihar m. Némethy Géza).

pedző-horog: olyan horog, a mely inánál fogva vesszőre v. babkaróra van kötve (Berettyó-Ujfalu Herman O. Halászat K.).

[**PÉDZŐZ**], **PECCÓZ:** *peccóval* (l. *pédz* 2.) horgász (Bihar m. Némethy Géza).

PEGGY: kapócsont (bárány bokájából v. térdéből való csontocska; öt ilyen *peggyeznek* a gyerekek) (Erdély Vozári Gyula) [vö. *béggý-köl*].

PEGGYES: ∞ (Kolozsvár, Nagy-Ényed vid. Pap Károly; Alsó-Fehér m. Lázár István).

PEGGYESEZÉS: kapócsontozás (Szolnok-Doboka m. Deés Nyr. XXII.478).

PEGGYEZ: kapócsontoz, kapócsontokkal játszik (Erdély Vozári Gyula) [vö. *béggyez*].

[**PEGYÖL**].

meg-pegyöl: megmelegszik. *Ő ülő helyébenn megpegyöl* (Csallóköz Kassai J. Szókönyv IV.81).

PÉHÉLY (*pélhi* Brassó m. Hétfalu Nyr. XVI.575; *pelyhi* Brassó m. Hétfalu Nyr. V.377; *pi* Szatmár m. Nyr. X.431; *pi* Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432; *pih* Jászkúnság Nyr. VII.526; Erdővidék Tsz.; *pike* Soprony m. Kisfalud, Nagy-Mihály Nyr. XXI.475; Zala m. Hetés Bellosics Bálint; Hetés, Dobronak Nyr. XIV.333; Baranya m. Ormánság Nyr. I.424; Fehér m. Nyr. IX.284; Székesfehérvár Zolnai Gyula; Szeged Ferenczi János; *pike* Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561; *pihi* Veszprém Nyr. XV.334; Veszprém m. Csetény Nyr. V.522; Fehér m. Nyr. IX.284; *pihi-virág* Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894.73; *píje* Baranya m. Kassai J. Szókönyv IV.114; *pili* Székelyföld Tsz.; Udvarhely m. Felméri Lajos; Háromszék m. MNY. VI.214; Háromszék

m. Uzon Erdélyi Lajos; Csik m. Nyr. XII.235; arany-pili Háromszék m. MNy. VI.316; Nyr. II. 521; Csik-Tusnád Melich János; *pili* Háromszék m. Vadr. 512b; *pőjhe* Székelyföld Tsz.; *pőle*, *pölhe* Somogy m. Kutas Vikár Béla); 1. *pili*: ki-aludt paráznak v. elégett szalmának pehelyszerű hamva (Székelyföld Tsz.); 2. *pőle*, *pölhe*: gabonaszem héja (Somogy m. Kutas Vikár Béla); 3. *pihe*, *pili*: vékony, gyenge. *Hörgő, bömhett*, *pihe embér vót az ura, asztán egyre vetette alá a gyerekeit* (Soprony m. Kisfalud, Nagy-Mihály Nyr. XXI.475). *Pili üst* (Udvarhely m. Felméri Lajos).

pihi-virág: senecio vulgaris (Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894.73).

PEHÉS: pudvás, korhadt (Vas m. Őrség Nyr. I.422).

PEHETEG (*pehelyteg* Háromszék m. Király Pál): 1. szalmacsutak (Háromszék m. Nyr. X. 327). *Bévettem má tizenöt pehelyteget és, mégse hevül ez a kemence* (Háromszék m. Király Pál); 2. kemence-seprű (piszkafa végére kötött szalmacsutak v. kukorica-fosztalék) (Székelyföld Tsz.; Andrassy Antal 1843; Háromszék m. MNy. VI. 345; Felméri Lajos, Gyórfy Iván); 3. tűzloccsoló pamacs (Székelyföld Erdészeti Lapok XXII.672); 4. posz-gomba, pőfeteg-gomba (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr. 513b); 5. puha, lágy. *Mtjen peheteg dörékajt tőtött szomszéd-asszon!* (Udvarhely m. Fehér-Nyikó vid. Nyr. XVIII.526). *Peheteg embér* (Székelyföld Kiss Mihály) [vö. *pemeteg*].

PEHETŐ: kemence-seprű (piszkafa végére kötött szalmacsutak) (Háromszék m. Nyr. XVII. 381) [vö. *peheteg*, *pemet*].

PEKLE: az a vékony zsinór, a melyre a horog kötve van (Komárom Herman O. Halászat K.).

PEKMEZ (Göcsej Nyr. XXV.270; Baranya m. Ibafa Nyr. XX.192; *pekmec* Dráva mell. Nyr. V.572; VI.374; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII. 335; *peszmeg* Göcsej Nyr. XXV.270; Baranya m. Király Pál; *peszme* Baranya m. Ibafa Nyr. XX.192; *pőkmez* Szlavónia Nyr. XXIII.360): gyümölcs-iz, lekvár.

1. **PÉLDA** (*pelda* Csik m. Vadr. 557): 1. kép (pénzen). *Pelda — trás* [pénzfölvetéssel való sorsolásnál] (Bárcáság Családi Kör 1861. 200); 2. csúf, rút, ocsmány, utálatos, cégyeres, világ csúfja (Zilah Nyr. XIV.431; Marosvásárhely Nyr. IX.423; Csik m. MNy. VI.375; Segesvár Nyr. IX.44). *Te pelda!* (Göcsej MNy. V.128). *Te pelda!* (Göcsej MNy. V.128; Erdély NyK. II.371). *Te falu példája!* (Soprony vid. Bódiss Jusztn). *Pelda embér* (Bánffy-Hunyad Nyr. X.22). *Jaj be pelda módra nézz ki! Hogy is képes olyan példát csinálni magából!* (Székelyföld Kiss Mihály). *Jaj be pelda vagy!* (Marosvásárhely vid. Zilahy József). *Hallgass, te pelda! Te világ példája, te! Én ebbe a sirámas életbe kegyelömbe soha se vőszöm a példát* (Udvarhely m. Nyr. IV.176). *Jaj bē pelda! Eigy [eredj], tē pelda!* (Udvarhely m. Honoród vid. Nyr. XXIII.44). *Te pelda!* [leginkább vásot-

taknak mondják] (Háromszék m. Nyr. IV.431). *Te pelda! Jaj be pelda vagy!* (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.467; XXIII.143).

2. **PÉLDA**: [nép-etimológia] plaid (Udvarhely m. Nyr. IV.276).

PELE (Székelyföld Kriza; Udvarhely m. Siklód Vadr. 97; *pőle* Göcsej Tud. Gyűjt. 1832. III. 79 [kétszer]; Tsz.; *pölle* Barany m. Ormányság Nyr. XI.477; *pölő* Baranya m. Ibafa Nyr. XX.192; *pöllyü* Dunántúl Kassai J. Szókönyv IV.81; *püllü* Udvarhely m. Vadr.): mókushoz hasonló hamvasszínű rágesáló állat (glis esculentus, glis quercinus, glis avellanarius, glis myoxus).

pili-mókus: ∞ (Maros-Torda m. Görgény-Sz.-Imre Felméri Lajos) [vö. *pirimókus*].

PELEL (*pellelés* Balaton mell. Tsz. 37b; *pellül* Rábaköz Halász János): 1. szelel, szór (búzá, kukoricát, kendermagot stb. kicsinyben) (Balaton mell. Tsz. 283b; Rábaköz Halász János); 2. fűjtat, szít (tüzet köténnyel) (Rábaköz Halász János) [vö. *palol*].

ki-pelől: kiporol. *Kepellüte szipen a ruháját* (Soprony m. Kisfalud, Nagy-Mihály Nyr. XXII. 473) [vö. *ki-pall*].

PELENGÉR (*péränge* Székelyföld Kiss Mihály; *perengj* Székelyföld Ferenczi János 1832).

PÉLÉNKA (*pélénke*, *pelenke* Répce vid. Nyr. XX.364; Kapnik vid. Nyr. II.276; *pjinka* Gömör m. Nyr. XVIII.423); pólya (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335; Pécs vid. Bódiss Jusztn).

PELÉNY: polyvatartó kissőbb esűr (Nyitra m. Pográny és vid. Drnovszky Ferenc 1841; CzF.) [vö. *pilénös*].

[**PELÉSZ**], **PÖLHÉSZ**: pelét fogdos (Udvarhely m. Vadr. 513b).

PÉLÉSZKA: vézna (ember), vékony, gyenge (tárgy) (Rábaköz Halász János; Orosháza Nyr. IV.377).

PELETÉR: a magyar vejszénél azok az oldalfalak, a melyeken a hal betéved (Keszthely Herman O. Halászat K.).

PELHEDEK: vízben v. borban úszkáló apró szemét (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839).

PÉLIKÁN (*pellikán* Székelyföld Tsz.; *piliká*-madár Nógrád m. Istvánffy Gyula; *pilikán*-madár Székelyföld Gyórfy Iván). — *Pellikán*: horgas foghúzó (Erdély Márk Imre; Székelyföld Tsz.).

PÉLLA: pernye (elégett szalmának, szénának, nádnak pehelyforma könnyen szállingózó hamva). *Ontózd meg azt a pellt, te, hogy el ne vigye a szél vaj egy házra* (Kis-Küküllő m. Szőkefalva Nyr. XV.284) [vö. 1. *pérnye*].

PELLE: mindenféle apró hal összessége, a mellyel a fenékhorgot fülhalazzák (Komárom Herman O. Halászat K.).

pelle-szedő: az, a ki a horogra való apró halakat fogdossa (Komárom Herman O. Halászat K.).

1. PÉLLÉGET (*pellöget*): 1. rázogató. *Né pellögesd máñ azt az abroszt, törd össze* (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.239); 2. kézi orsót sodor (Békés m. Balog István).

mög-pellöget: megrázogató. *Az asszonyok, miköz megük van, mögpellögetik a szoknyájukat* (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.239).

2. PÉLLÉGET: mondogató, híresztelő. *Pellegetik*: híre jár (Szilágy m. Nyr. IX.565) [vö. *bélléget*].

PELLEMPÁTY (*pëllëmpáty*; — *pillempáty* Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.333): 1. fityegő, libegő női ruhadísz (szalag, fodor, rojt, cafrang) (Nagy-Kúnság Nyr. II.136; XVI.432). *Török Zsuzsi magyar pruszlít varratott, az aljára pellempátyot rakatott* (Karcag Arany-Gyulai NGy. I.205). *De sok mindenféle pillempátya van annak a ruhának!* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.333); 2. magyar nadrag ellenzője (Békés m. Balog István).

PELLÉZŐ: hosszú, keskeny, istápokra feszíthető háló, a mellyel a halakat a varsa felé tereklik (Komárom Herman O. Halászat K.).

PELŐCE: a magyar vejszénél azok az oldal-falak, a melyeken a hal betéved (Csongrád m. Tápió Herman O. Halászat K.).

PÉLYHÉS (*pihes* Debrecen Nyr. IX.206; *pihës* Mezőtúr Nyr. IX.569; *pthes* Debrecen Nyr. X.567; *pilis* Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; *aranypülüs* Udvarhely m. Vadr. 334): 1. *pihës*, *pthes*: nagyszőrű (csikó) (Mezőtúr Nyr. X.569). *Azt nem tehetem, hogy a kökény lútr is fizessenek, a ki a pthes mellett lógóra szok járni* (Debrecen Nyr. X.567); 2. *pilis*: pernyével belepött (Székelyföld Tsz.).

PÉLYHÉZ (*piliz* Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Brassó m. Bácsfalu Nyr. III.429; *arany-piliz* Háromszék m. Nyr. II.521; Brassó m. Bácsfalu Nyr. III.429; *aranypülüz* Udvarhely m. Fehér-Nyikó mell. Vadr. 111). — *Piliz*: szállingózik (a hó) (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

PELYP (*pejp*): selyp (Székelyföld Tsz.; Győrffy Iván; Háromszék m. Vadr.). *Pelypën beszél* (Brassó m. Hétfalu Nyr. XVI.575).

[**PELYPËSKED-IK**], **PEJPESKED-IK**: selypesen beszél (Székelyföld Tsz.).

PEMECSÉL: pamacsol, pamacesal beken (pl. arcot borotválás előtt) (Gömör, Heves m. Nyr. XXV.287).

PEMET, PEMETE (*pemet* Dunántúl Nyr. V. 228; Erdészeti Lapok XXII.862; Zala m. Király Pál; Veszprém vid. Nyr. XIX.575; Pápa vid., Baranya m. Tsz.; Székesfehérvár Nyr. VII.187; *pemét* Veszprém vid. Nyr. XIX.575; Veszprém m. Szentgál Nyr. II.185; Fehér m. Bicske Király

Pál; Szeged Kálmány L. Szeged népe I.163; *pemete* Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432; Mezőtúr Nyr. X.336; Gömör m. Nyr. XVIII.456; XXIII. 45; Rimaszombat Nyr. V.229; Bihar m. Pocsaj Nyr. V.521; Szatmár m. Patóháza Nyr. XVIII.432 [itt *remete* nyilván hiba]; Boreg m. Pap Károly; Háromszék m. MNy. VI.345; Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár; *penete* Rimaszombat Nyr. V.229; Kalotaszeg Nyr. XVII.474; Marosszék Hegedűs István; Háromszék m. Vadr. 512b; Szolnok-Doboka m. Horgaspatak Nyr. XI. 478; *penetë* Palócság Nyr. XXII.78; *penetej* [?] talán hiba *peneteg* helyett] Csik-Madaras Nyr. XX. 144; *peneti* Brassó m. Hétfalu, Zajzon Nyr. III. 373; *penető* Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m. Kriza; Udvarhely m. Erdővidék Nyr. XXV. 89; Háromszék m. Vadr.; Nyr. IV.469; XVII. 381): 1. kemence-seprű (piszkafa végére kötött szalmacsutak, kukorica-fosztalék v. nyers növénylomb) (i. h.). *Penetével sokszor ki is rudaltalak* (Kalotaszeg Nyr. XVII.474). *Ojjan a fejed, te, mind a pemét*: boglyas (Fehér m. Bicske Király Pál). *Akkora bokrétája van, hogy penetőnek és megjárna* (Háromszék m. Nyr. IV.469); 2. *pemete*, *penete*: tűzlocsoló pamacs (Rimaszombat Nyr. V.229); 3. *pemet*: rendezetlen csomó (kül. haj) (Székesfehérvár Nyr. VII.187); 4. *penete*: [tréf., gúny.] borzas [mint főnév] (Szolnok-Doboka m. Horgaspatak Nyr. XI.478) [vö. *pehető*].

pemete-fa = *pemet*, *pemete* l. (Bodrogek Tsz.).

PEMETEG (Csik m. Tsz.; *peneteg* Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár) = *pemet*, *pemete* l. [vö. *peheteg*].

[**PEMETËL, PEMETËL**].

ki-pemetel (Baranya m. Tsz. 290b; *ki-pemetél* Mezőtúr Nyr. X.336): pemetével kisöpör (sütőkemencét).

PËMHED: dagad (Székelyföld Kiss Mihály) [vö. *pomhad*].

mög-pëmhed: megdagad (Székelyföld Kiss Mihály).

PEMPETYÖL: kavár, dagaszt (Orosháza Nyr. IV.377).

PEMPÖ (*pëmpö*): 1. pép, gyermekpép (Vas m. Horváth József 1843, Fejérpataky László; Veszprém m. Horváth József 1843; Somogy m. Nyr. X.476; Fehér m. Perkáta Nyr. III.35; Tolna m. Tsz.; Baranya m. Kassai J. Szókönyv IV.90; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.333). *Ennek a pempőjít sē ennēm még* [mondják ronda asszonyra] (Veszprém m. Nyr. V.418). *A borbély meleg pempőt rakott a kelevényre, hogy megérjen* (Fehér m. Nyr. XVII.555); 2. rosszul sült, szalonnás kenyér (Pápa vid. Tsz.).

PEMPÖL: pancsol, kotyvaszt. *Nem szeretem, hogy az ebédet soká pempöljem, hanem mielőbb elvégzem, aztán elvetem a gondját* (Arad m. Hódos Kollmann Vilmos).

PEMPŐS: pépes. *Sokat kandikált a pempős farikba* (Fehér m. Polgárdi Nyr. VII.284).

PEMPŐZ: 1. pépet eszik (Vas, Baranya m. Kassai J. Szókönyv [V.90]; 2. porba vizet öntve játsszik (Somogy m. Adánd Bánóczy József).

PENCELEG: botorkál. *Fél óráig pencilgett a sötétben, míg végre kitalált* (Tolna m. Paks Nyr. XIX.479).

PENCURÁK: vmi gombafaj (Gömbör m. Tsz. 138b).

PENDÁR: szóhócsész (Moldva, Klézse Nyr. XIV.42).

PENDÉLY (bőndöl Répce mell. Nyr. XX.367; *pendő-háló* Komárom Herman O. Halászat K.; *pendől-háló* Pest m. Szent-Endre, Tétény, Ráckeve Király Pál; *pengyel* Kalotaszeg Nyr. XVII.475; Bánffy-Hunyad Nyr. X.21; XII.380; *pengyel* Kalotaszeg Nyr. XVII.47; *pendő* Veszprém Erdélyi J. Népd. és mond. II.201; *péntel* Somogy m. Csurgó Endrei Ákos; *pentő* Bars m. Nyr. III.276; Hont m. Tesmag Nyr. VIII.429; *péntő* Somogy m. Nyr. II.376; X.476; Király Pál; Somogy m. Csurgó Endrei Ákos; Marcal mell. Tsz.; Zala m. Kis-Kanizsa Király Pál; Tolna m. Gyöngy Nyr. V.379; *péntő-háló* Sió mell. Herman O. Halászat K.; *péntől* Tolna m. Fölső-Nyék Nyr. VI.323; *pentyől* Szlavónia Nyr. XXIII.309; *pintő* Veszprém Nyr. VI.528; Fehér m. Nyr. X.188; Fehér m. Seregélyes Nyr. X.189; *pintől* Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561; *pendő-háló* Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335; *pendör-háló* Szeged Herman O. Halászat K.; *pöntől* Baranya m. Ormánság Nyr. 1.379). — *Pendél, pendel, pendély, pentő, pintől:* női (hosszú) ing (Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561; Fehér m. Seregélyes Nyr. X.189; Eger Énekes Imre; Sajó mell. Nyr. XXIII.32; Tiszafüred és vid. Kinnach Ödön).

[Szólások]. *Nagy főt van a pendelyin* (a leánynak): földje is lesz hozományul (Borsod m. Ethnographia VII.166).

pendel-háló (Komárom Herman O. Halászat K.; Győr Nyr. XI.430; *pendely-háló* Török-Becse Nyr. IX.93; *pendő-háló* Komárom Herman O. Halászat K.; *pendől-háló* Pest m. Szent-Endre, Tétény, Ráckeve Király Pál; *péntő-háló* Sió mell. Herman O. Halászat K.; *pendő-háló* Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335; *pendől-háló* Szeged Herman O. Halászat K.; Zenta Nyr. XVIII.383; *pendőly-háló* Csongrád Nyr. VII.526; *pendör-háló* Szeged Herman O. Halászat K.): kerek vetőháló, a melynek alsó inán ólomgolyók vannak, tartó kötele pedig a belsejében szétágazik, hogy össze lehessen húzni; a halász kanyarítással dobja be a vízbe, úgyhogy az alja szoknya módjára szétterül.

pendél-zsofka: hamupipóka (Palócság Nyr. XXIII.71).

PENDÉLYES. *Pendelés gyerek:* kis gyerek

(Vas m. Kemenesalja, Nemes-Magasi Nyr. XIX.138).

[PENDÉLYEZŐ], PÖNDÖLÖZŐ: pendelyhálóval járó halász (Szeged Herman O. Halászat K.).

PENDÉR, PÖNDÖR: kondor, pödrött (Zala m. Tapolca Nyr. X.476; Háromszék m. MNy. VI.345; Vadr.; Győrffy Iván).

[PENDÉRÉD-IK, PÖNDÖRÖD-IK].

[Szólások]. *Micsa jó kedvem pöndörödött!* (Udvarhely m. Ethnographia VII.84).

PENDÉRGET: kondoritgat, pödörget (Székelyföld Kiss Mihály).

PENDERGŐ: kondor szál (Háromszék m. MNy. VI.345; Vadr. 512b).

PENDÉRÍT, PÖNDÖRÍT (benderíteni Háromszék m. Vadr. 492a; binderíteni Szatmár vid. Tsz.): 1. *benderít:* sodor, sodorít (fonalat) (Háromszék m. Vadr. 492a); 2. *penderít:* gyorsan, könnyedén összezsínál vmit (Szatmár m. Nagykálló Nyr. XII.429). *Ojan beszédet pöndörített, hogy no!* (Dunántúl Horváth Zsigmond).

[Szólások]. *Táncra penderíti* (Rimaszombat Nyr. XV.474).

elő-penderit: hirtelen előállít, előteremt (Pápa vid. Tsz. 291a).

föl-penderit: fölpödörít, fölkunkorít (hajuszt) (Pápa vid., Székelyföld Tsz.).

ki-penderit, ki-pöndörít: kilök, kilódit (Fölső-Csallóköz Nyr. VIII.378; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.478). *Majd kipöndöríttek!* (Pápa Nyr. XVI.576).

le-penderit: gyorsan leír (Alföld [?] Nyr. XIV.478; Háromszék m. MNy. VI.338; Győrffy Iván).

meg-penderit: megkondorgat (betűt) (Alföld [?] Nyr. XIV.478; Háromszék m. MNy. VI.340; Győrffy Iván).

PENDERJEGES: kondor szálainál fogva összefonódott (fölfutó növény) (Háromszék m. MNy. VI.345; Vadr. 512a).

PENDERKE: kondor szál (Háromszék m. MNy. VI.345; Vadr. 512b; Győrffy Iván).

PENDÉRKÉD-IK, BENDÉRKÉD-IK: berzenkedik, kakaskodik (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. Győrffy Iván) [vö. *pesztérkél-ik, pészderkéd-ik*].

PENDÉRKÉDŐ. *Szembe pöndérkődő:* nagyból szembeszálló v. pörölő (Székelyföld Kiss Mihály) [vö. *pesztérkélő, pészderkődő*].

[PENDÉRÜL].

össze-pöndérül: összekondorul (Háromszék m. Győrffy Iván).

[PÉNDI, PÖNDI].

pöndi-kés, pöndi-kés: olyan kés, a melynek a csontnyele lehullott (vaska, vaskó; eszimatkarításra, földvájásra, gyomlálásra használják) (Háromszék m. Vadr. 522b; Udvarhely m. Kiss Mihály).

PÉNDIKÉS: pendelykés (pendelyes kis gyerek) (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.).

PÉNDREK: medveucor (bärendreck) (Érsekújvár Nyr. VIII.47).

PENDRI: fürge, ügyes (Kúnság, Kisújszállás Nyr. XX.288).

PÉNDÜL, PÖNDÜL: összeszedi magát, neki telik (betegség után) (Alföld Nyr. XV.94; Fél-egyháza Nyr. XXVI.95; Szeged és vid. Nyr. II.92; Sümeghy Pál 1841; Heves m. Névtelen 1840; Szilágy m. Nyr. IX.565) [vö. *tëndül*].

föl-péndül, föl-pöndül: ∞ (Alföld Nyr. XV.94; Szeged vid. Nyr. II.92). *Vatokas vól, de föl-péndüt a jó kosztón* (Gömör m. Nyr. XIV.91).

PENE: pumi-kutya (Heves m. Névtelen 1840).

PENEL: pihen (Nagy-Kőrös Katona János).

PENÉSZ (*penész* Abaúj, Borsod m. Király Pál; Udvarhely m. Vadr.; *pilisiz* Vág mell. Tsz.; *pilisiz* Pozsony m. Kassai J. Szókönyv IV.84; *pilisiznye* Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Nyr. V.90; *pilisiznye* Pozsony m. Kassai J. Szókönyv IV.84; *pinész* Marosszék, Aranyosszék Kiss Mihály; *pinisz* Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335; *pirisziznye* Székelyföld Márk Imre; Brassó m. Hétfalu Nyr. V.377; XVI.575; Király Pál).

penész-féreg: *aphis brassicae* (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.86).

PENÉSZÉD-IK (*pentszlöd-ik* Kis-Kún-Halás Nyr. XV.304; *pilisiznyéd-ik, pilisiznyedett* Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr. 513a; Udvarhely m. Homoród vid. Vadr. 561; *pilisiznyédem* Székelyföld Tsz. 296a; *pilisiznyéd-ik* Erdély Kassai J. Szókönyv IV.86; *pilisiznyéd-ik* Székelyföld Kiss Mihály; *pirésziznyéd-ik* Csik m. Nyr. XII.235; *pirisziznyéd-ik* Székelyföld Nyr. IX.176; Gyórfy Iván, Felméri Lajos; Háromszék m. Vadr.; *mégpirisziznyédett* Székelyföld Márk Imre; Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár; *pirisziznyéd-ik* Háromszék m. Kiss Mihály).

PENÉSZÉS (*penészes* Abaúj, Borsod m. Király Pál; Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.86; *penészlés* Vas m. Sorok mell. Nyr. XXII.144; Veszprém Nyr. VII.353; *penészlös* Baranya m. Ibafa Nyr. XX.192; *pentszlös* Kis-Kún-Halás Nyr. XV.67. 304; *pilisiznyés, pilisiznyes* Komárom Nyr. VII.282; Vág mell. Tsz. 296a; *pilisiznyés* Érsekújvár Nyr. VII.41; Háromszék m. Nyr. V.90; *pirisziznyés* Komárom m. Kürth Nyr. XIX.188). — *Penészes:* sápadt, satnya, csenevész. *Penészes gyermek* (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.86).

Oljan penészes ez a gyerek, mintha beteg vóna. Ilyen penészes gyerek nem igen lesz élő. Egy eladó lánnya volna, de az is csak olyan penészes (Abaúj m. Szikszó Király Pál).

PENÉSZKE: malva rotundifolia (Zemplén m. Dereglyő Nyr. XIII.235).

[PENÉSZL-IK].

mög-penészlík: megpenészesedik. *Ó édes kis jukam, de mögpenészlöttél [így!]* (Heves m. Kengyel Nyr. V.227).

PÉNG (*pönög* Répce mell. Nyr. XX.366; Somogy m. Szóke-Dencs Nyr. IV.479; Tolna m. Ozora Nyr. V.382; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.236; Duna-Pentele Király Pál).

PENGE: kis kés (Bars m. Léva Czimmermann János).

PENGETYŰ, PÖNGETYŰ: sarkantyú-taréj (Alföld Nyr. XV.94; Szeged Csaplár Benedek).

PÉNGŐ (*pengő*; — *pengü* Vas m. Őrség Tsz. 343a; *pingő* Szlavónia Nyr. XXIII.312; *pöngöl* [forint] Tolna m. Fölső-Nyék Nyr. VI.323. 421): 1. *pengő, pingő:* csengő (Szlavónia Nyr. XXIII.312). *Bé van a ló hajtva, a bíró udvarán szöll a pengő rajta* (Háromszék m., Erdővidék Vadr. 163); 2. *pengő:* sarkantyú-taréj (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Szeged, Csallóköz Csaplár Benedek); 3. *pengő, pengü, pöngü:* székertengely tövéen levő lapos vaskarika (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Vas m. Nyr. XVIII.144; Vas m. Őrség Tsz. 343a; Nyr. II.563 [itt *pönyü* hiba]; Győr Nyr. XII.96; Heves m. Csépa Nyr. II.380).

pengő-karika: székertengely tövéen levő lapos vaskarika (Tokaj Nyr. XIX.432; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.324; Hol? Tsz.).

PÉNGŐS (egy *pöngölös* bankó Tolna m. Fölső-Nyék Nyr. VI.323).

PENGYÓZ: cicomáz. *Pengyőzza magát* (Kassa vid. Nyr. XVII.285) [vö. *pintyőz*].

PÉNITENCIA (*fenetencia* [tréf. nép-etimológia?]) Fehér m. Szolgaegyháza Markovics Sándor).

PÉNTÉK (*pöntök* Székelyföld Nyr. IV.236; *pinték, pintek* Veszprém m. Csetény Halász Ignác; Fölső-Bácska Nyr. XII.216; Hont m. Tesmag Nyr. IX.336).

[Szólások]. *Sok pintékét ért mán: sok szerencsétlenség érte már* (Dunántúl Nyr. V.264).

[PÉNTÉKEL].

meg-péntekel: pénteki napon megcsap, megbotoz (elítéltet) (Vas m. Kemenesalja Kresznerics F. Szótár II.128).

PÉNTEKES: a ki pénteken bójtölteni szokott (Székelyföld Ferenczi János 1832).

[PÉNTÉKI], PINTEKI: pénteki hetivásár. *Majd eladom a malacomat a pintekekben* (Karong Széll Farkas).

PENTELŐDZKÖD-ÍK [nyilván: össze-p.]: összefogódzik (Nógrád m. Fülel Nyr. XXII.95).

PÉNTYÖG (Szlavónia Nyr. XXIII.362; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.333; Kecskemét Nyr. XXV.44; Király Pál; *pöntyög* Alföld Nyr. II.425; Szeged Ferenczi János; Torontál m. Szaján Kálmány L. Szeged népe II.244): nyelvvel, nyelveskedik, felesel. *Ne merj nekem pöntyögni!* (Kecskemét Nyr. XXV.44) [vö. 2. *pétyög*].

mög-pöntyög: elfeleselget. *Hogy mögpöntyög!* (Torontál m. Szaján Kálmány L. Szeged népe II.244).

visszá-péntyög: visszafelesel (Szlavónia Nyr. XXIII.362) [vö. *vissza-pertyög*].

PÉNTYÖGŐ: [tréf.] banyakemence (Kecskemét Király Pál).

PÉNZ (*penca* Vas m. Hegyhát Nyr. I.467; *pész* Szlavónia Nyr. V.63; *péndz* Sátoralja-Ujhely Nyr. XVII.280; Zemplén m. Deregyő Nyr. XVII.226; Deés Nyr. XX.574; Kolozsvár Nyr. XXIV.288; *péz* Vas m. Órség Nyr. IV.521; Somogy m. Kapoly Nyr. IV.36; Somogy m. Mesztegnye Nyr. IX.282; Veszprém m. Nyr. IV.177; V.124; Tolna m. Nyr. IV.516; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.64; Hódmező-Vásárhely Nyr. V.417; VI.173; Szeged és vid. Nyr. III.477; IV.178; Gyöngyös Nyr. III.332; Nógrád m. Szécsény Nyr. IV.277; Háromszék m. Nyr. IV.515; *péz* Palócság Nyr. XXI.509; *péz* Losonc vid. Nyr. XXIII.38; *pézz* Baranya m. Ormánság Nyr. VII.525; *pindz* Kolozs m. Szucsák Nyr. XVI.328; *piz* Szolnok Nyr. XI.431; Nagy-Szalonta Nyr. XII.376; Oroszáza Nyr. III.557; *péz* Répce vid. Nyr. XX.370; Veszprém m. Csetény Nyr. II.558; V.522; Győr m. Szigetköz, Kis-Bajcs Nyr. VI.190; Esztergom Nyr. IX.542; Csallóköz, Arak Nyr. X.382; Nógrád m. Nyr. VI.135. 470; Nógrád m. Tolmács Nyr. XV.329; Gyöngyös Nyr. III.227; Püspök-Ladány Nyr. VI.174; Mezőtúr Nyr. VIII.360; Cegléd Nyr. II.517; Békés-Gyula Nyr. IX.188; Szentes Nyr. V.46; VI.381; Bács m. Bajmok Nyr. VIII.280; Hajdú m. Földes Nyr. II.478; III.319; IV.136; Debrecen Nyr. III.424; V.266. 518; VI.328; VII.522; IX.164; Szinnyei József; Bihar m. Székelyhid Nyr. V.264; VI.45. 89; Bihar m. Poesaj Nyr. VI.420; Szaboles m. Besenyőd Nyr. XII.143; Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.329; Szilágy m. Tasnád Nyr. VI.281). — *Péz, piz*: krajeár (Szeged vid. Nyr. III.477; Debrecen Nyr. III.424; Szinnyei József; Szaboles m. Besenyőd Nyr. XII.143).

[Közmondások]. *Pénztől pattanik a puská is*: mindenre pénz kell (Csallóköz Csaplár Benedek).

péz-bér: bér (Arad m. Majláthfalva Nyr. VIII.224).

péz-nyelő (*péz-nyelő*): [gúny.] adóbehajtó (Palócság Nyr. XXI.509; Márton Imre).

péNZ-tömleo, péNZ-tömleo: cserép-persely (Háromszék m. MNY. VI.345; Kiss Mihály).

pézo-vesztos: pénzt veszto. *Ha ki nem sütik a dógot, az a két ömbör pézevesztos lett vóna* (Pest m. Dömsöd Nyr. IX.230). *Elátt a két ömbör a pértő, mer látta, hogy pézevesztos lesz* (Pest m. Dömsöd Király Pál).

[PÉNZEL].

mög-pénzél: megveszteget. *Könnnyű neki, mer méppénzélte az urakat* (Gömör m. Nyr. XXII.576).

PÉNZÉS (*pénzész, pénzös*): 1. fizetett munkás, napszámos. *Mindént pénzéssel tötet* [t. i. nem a házi cseléddel] (Zala m. Lesenceo-István Nyr. XVI.93); 2. thymallus vexillifer (Udvarhely m. Egyházas-Oláhfalu Herman O. Halászat K.); 3. pálinkás pohárka (Somogy m. Nyr. II.376; XIV.479; Király Pál; Somogy m. Szőke-Dencs Nyr. III.231).

PÉNZESKE: vörös és sárga boglárka, gombos-virág (Bars m. Kassai J. Szókönyv IV.88).

PÉNZÉZ: 1. pénzel, pénzt szerez (Kalotaszeg, Zsombok Melich János); 2. pénzbe játszik. *Nem pénzezem többet, hogy annyit vesszek* (Udvarhely m. Nyr. XXV.174).

mög-pénzéZ: 1. megfizet (?) (Moldvai csáng. Nyr. IX.531); 2. megbírságol. *A primár mög-pénzézi a zembért* (Moldvai csáng. Nyr. III.3).

[Szólások]. *Jól mögpénzézte magát*: jól meg-szedte magát, meggazdagodott (Székelyföld Kiss Mihály).

PÉNZHETNÉK: [tréf.] pénzt kíván, pénzre vágyódik. *Pénzhetnékje van*: ∞ (Csallóköz Csaplár Benedek). *Nagyon pénzhetnékje van* (Dunántúl Nyr. XVIII.91).

PENZIÓ: [nép-etimológia] benzin (Palócság Nyr. XIV.90).

[PÉNZKE], PÍZKE: pénzecske (Vác Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.546).

PÉNZŐ: kezelő (Baranya m. Tsz.) [vö. *lénző*].

[PÉNZTELENÍT].

mög-pénztelenít: pénztől megfoszt, pénzt elfogyasztja. *A sok dínom-dánom mögpénzteleníti az ömbért* (Székelyföld Csaplár Benedek).

PÉNZSI: beszédes, szájas. *Pénzsi vót, mind egy fejérnép* (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXIII.143).

PÉNYE: 1. tespedező, henye, renyhe (Heves m. Névtelen 1840); 2. elkényeztetett, kényes, nyafogó (Heves m. Tiszafüred és vid. Kimnach Ödön; Borsod m. Sánta vid. Bartha József).

PENYHED, PEMHED, PENYVED (megpem-hed Székelyföld Tsz. 290b; *elpenyhed* Zala m. Szepezd Simonyi Zsigmond; *penyedni* Háromszék m. MNY. VI.357).

el-penyhed: oltikkad. *Ojan meleg van, egészen elpenyhed az ember* (Zala m. Szepezd Simonyi Zsigmond).

meg-pemhed: megposhad (Székelyföld Tsz. 290b).

szét-penyhed: szétmállik (Szolnok-Doboka m. Almási S.).

[PENYHEDEŚ], **PEMHEDEŚ:** poshadás (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály).

[PENYHEDEZ], **PEMHEDEZ:** heverve lopja a napot (Csik m. MNy. VI.375; Vadr.).

PENYVEDSÉG: penész (folyadékon) (Háromszék m. MNy. VI.345; Gyórfly Iván).

PENYVETEG: penészes (Háromszék m. Gyórfly Iván).

PENYVETT: hosszú állásban megromlott, elázott (étel) Gömör m. Tsz.; Nyr. XXIII.45).

PÉP (*pepp* Palócság Nyr. XXI.217; XXII.78): sár. *Csinájunk pépet* [mondják az ucca porában játszó gyerekek] (Pest m. Kocsér Nyr. XXIV.335).

1. **PEPE:** híg sár (Székelyföld Nyr. V.424; Nagy-Küküllő m. Halmágy Nyr. IX.427; Rozson-dai József).

[2. **PEPE**].

[Szólások]. *Nē pepe:* ne beszélj, ne lármázz (Szeged vid. Nyr. II.368; VII.473) [vö. *pepeg*].

PEPECS: rest, tunya, alamuszi (Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XII.429).

PEPECSÉL (*pepecöl* Udvarhely m. Nyr. VIII.473; *pepöcsöl* Udvarhely m. Vadr.).

PEPECSELŐD-İK: pepecselget (Balaton mell. Tsz.).

PEPEG: fecseg (Orosháza Nyr. IV.377) [vö. 2. *pepe*].

[PEPENYE].

pepenye-fa: viburnum lantana (Baranya m. Szebeny Kassai J. Szókönyv IV.91).

PEPÉS: tapasz (Dunántúl Nyr. V.228).

PÉPÉS (*pépés* [?]) Háromszék m. Nyr. XVII.381): kásás (gyümölcs, pl. körte) (Székelyföld Tsz. 291ab.; Kiss Mihály).

[PÉPÉSŐD-İK].

még-pépésődik: megkásásodik (gyümölcs, pl. körte) (Székelyföld Tsz. 291b; Háromszék, Csik m. Kiss Mihály).

[PÉR].

pér-hal: thymallus vexillifer (Szilágy m., Székelyföld Herman O. Halászat K.; Székelyföld Kriza).

1. **PÉRA** (*pérá*): burgonya (Baranya m. Tsz. 55b; Szlavónia Nyr. V.12; XXIII.359).

2. **PÉRA:** 1. nőtény állat (kül. kanca, toben) külső nemi része (vulva) (Vas m. Kemenesalja Tsz.; Kresznerics F. Szótár II.130; Zala m. Göcsej Vass József 1841; Veszprém m. Szentkirály-Szabadja Zolnai Gyula; Pápa vid. Tsz.; Somogy m. Nyr. X.476; Pécs Kassai J. Szókönyv IV.94); 2. valag, segg (Palócság Bartha József).

PERC (*pörc* Tolna m. Fölső-Nyék Nyr. VI.323; Udvarhely m. Vadr. 92).

PERCE: vmiféle labdajáték (Szatmár m. Lauka Gusztáv 1842).

PÉRCÉG: 1. serege. *Perceg a mécs* (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.99); 2. pattogzik (Csik-Szentgyörgy Nyr. X.331).

PÉRCEN: frecesen (Szilágy m. Nyr. IX.565).

[meg-percen].

[Szólások]. *A mint a hajnal megpercent:* a mint hajnalodni kezdett (Hajdú-Szoboszló Nyr. XIV.421).

PÉRCENET, PERCENET (Orosháza Nyr. V.328; Zilah Kerekes Ernő; *percent* Kisújszállás Nyr. X.326): pere.

[Szólások]. *Percent:* 1. azonnal (pl. megyek) (Győr m. Pázmánd Bódiss Jusztin; Erdőháza [? Zala m. Erdőhát] Nyr. XI.285); 2. [feleletül:] igen (Komárom m. Tárkány Bódiss Jusztin).

1. **PERCENT:** serkent (Erdőháza [? Zala m. Erdőhát] Nyr. XI.285).

2. **PERCENT:** fingik (Esztergom m. Benedek János).

el-percent. *Magát elpercenti:* elfingja magát (Veszprém Nyr. VI.89).

PERCES: hetyke, kevély (Vas m. Kemenesalja Tsz.).

PERCULAT: hamuszemétben rejlő gyöngö parázs, szalma szene. *Nincs a hamu között egy perculat se* (Csallóköz Csaplár Benedek).

PERCSELŐD-İK: pázrik (juh) (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. IX.427).

PÉRDÁCSIL: felesel (Szlavónia Nyr. XXIII.362).

viszá-pérdácsil: visszafelesel (Szlavónia Nyr. XXIII.362).

PERDÍTŐ: orsó karikája (Hol? Tsz.).

PERDITUS: elfajult, elvetemedett [rendesen e nem annyira gyalázó, mint inkább tréfálódzó megszólításban:] *Te perditus kurva:* te hamis! (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

PERDOC: bűdös dohány (Baranya m. Tsz.).

PERDOL: felesel (Abaúj m. Beret Nyr. IV. 330).

[PÉRDŰI].

lő-pördü: lepattog, lepattan (Mátra vid. Nyr. XXII.288).

1. PERE: székfűvirág (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335).

pere-fű: székfű, székfű (chamomilla) (Baranya m. Kassai J. Szókönyv II.16; III.329; IV.95).

2. PERE: 1. apró cserépdarab (kapózáshoz, kapós-játékhöz való); 2. apró cserépdarabokkal való kapózás, kapós-játék. *Játszunk perét!* (Alföld Nyr. V.94).

PEREC: 1. otthon sült apró fonott kalács (Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VIII.468); 2. ruhatokeres, a melyet a fejre tesznek, midőn terhet visznek rajta (Hol? Tsz.).

PERECÉL, PERECŐL: lassan ballag (Oroszlóháza Nyr. IV.377).

PÉRÉCKÓ: főkötő (Közép-Baranya Nyr. III. 327).

[PÉRÉG].

pereg-pattog: szétpereg (kukoricamorzsolásnál, babfejtésnél, gabona-cséplésnél a szem) (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.334).

[PEREK, PER].

perek-mester, per-mester: 1. *perek-mester:* hegybíró, hegygazda (bergmeister) (Nyitra-Gerecsér Nyr. XVII.138); 2. *per-mester:* bányatiszt, bánya-főügyelő (Szatmár m. Nagybánya vid. Nyr. XIV.238; Nagybánya és Felső-Bánya Schönherr Gyula).

PEREMÉR: fülemülefű (*calendula officinalis*) (Hol? Kassai J. Szókönyv V.209).

PEREMÓCS: ∞ (Békés m. Budapesti Hirlap 1895. 71. sz.)

PERENGA: teherhordó rúd, a melynek két végét egy-egy ember fogja (Moldva, Klézse Nyr. VI.374).

PÉRÉNGAT: fonáskor a fonalat fölötte vékonyan fonja és túlságosan megsodorja (Csik m. Nyr. XII.235).

PERENGÉL: hentereg, fetreng. *Ugyan hol perengéltél te, hogy ojjan maszalos a ruhád?* (Pápa vid. Király Pál).

PEREPOTÁL (*perepotányi*): civódik (Félegyháza Nyr. V.130).

PEREPUTTY: cók-mók (Soprony m. Horpács Nyr. IV.181; Csapodi István; Alsó-Fehér m. Lázár István). *Pereputtyostu:* mindenestül (Tata vid. Nyr. V.474).

PÉRÉSZLEN (*pereszlen, pöröszen*; — *pereclen* Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XII.429;

pereszleny Székelyföld Nyr. VIII.461; *pörösze* [?] Szeged Csaplár Benedek); 1. orsó karikája (Szeged Csaplár Benedek; Székelyföld Nyr. VIII. 461; Csik m. Nyr. XII.235); 2. a kötélverő gépébe illesztett vastag dróthorog, a melyre a kenderszálat akasztják s a mely gyors forgásával a kötélzálat sodorja (Marosszék Király Pál); 3. a gerendás borsajtónak orsóján legalul függő négyszögű alkotmány, a melyre a köveket rakják, hogy súlyosabb legyen, s a mely az orsóval együtt forog, emelkedik v. száll (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.525; Katona Lajos); 4. gyors, fűrge, ügyes (Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XII.429).

[Szólások]. *Ireg-forog, mint a pereszlen* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. IX.568). *Ugy forog, mind a pereszlen* (Háromszék m. Vadr. 362). *Ugy forog a nyelve, mint a pereszlen. Ugy megy a dolog, mint a pereszlen* (Marosszék Király Pál). [Az ördög] *ugy kipattant a királynéből, mint a pereszlen* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.361).

PERESZTEG: terméketlen márgás talaj (Zala m. Balaton mell. Fleischmann Jenő; Zala m. Tapolca Nyr. X.475).

PERÉZ: apró cserépdarabokkal [2. *pere*] kapóz, kapóst játszik (Alföld Nyr. XV.94).

PERÉZS (Hegyalja Kassai J. Szókönyv II. 184. 268; IV.93; Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.334; *perés* Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.525); kukac, féreg, nyű (Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.184. 268; IV.93). *Sűrög-forog mint a perés* (v. mint a sajtkukac) (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.525). *Ha! a sok perézs* [kukacmódra nyüzsgő sok gyerek v. sok ember?] *hogy lármáz!* (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI. 334).

PERGÁL (Rozsnyó vid. Nyr. XVII.476; *pergal* Tiszafüred és vid. Kimmach Ödön): pörköl, pirít.

PERGE: kukac, féreg, nyű (kül. szalonnyű) (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Tsz.; MNy. VI.345; Gyórfy Iván; Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár) [vö. 2. *pérje*].

PÉRGÉC, PÉRGÉC: disznónak (v. marhának) az a vékony hurkája, a melybe a kolbászt töltik, vagy pedig meg nem vakarva és üresen hagyva kására forgatják (kásába mártják), azután a kásás oldalát fakanál-nyélen befelé fordítják és így megfőzik (néha káposztalébe főzik) v. szénen megsütik (Háromszék m. MNy. VI. 345; Gyórfy Iván; Háromszék m. Uzon, Bita Erdélyi Lajos).

PÉRGÉL (*pergel*): pörköl, pirít (Csongrád m. Ploetz 1839; Székelyföld Kiss Mihály, Gyórfy Iván; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XVII.469; Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XV.382; Alsó-Fehér m. Lázár István).

bő-pérgél: [tréf.] befűt, bead (vkinek). *Nekem annyira bőpérgéltek* [pl. leszidtak, lefőztek v. rászedtek], *hogy mostanság megérem véle. Bépér-*

géltek vaj huszonötig a fenekibe, hogy ugyan füstölt (Székelyföld Kiss Mihály).

le-pergel: 1. lepirongat, leszid; 2. lefőz, megver (játékban) (Háromszék m. MNy. VI.338; Gyórfly Iván).

rá-pergel: rápirít (vkire) (Túrkeve Nyr. IX. 523).

PERGELESNYI. *Pergelésnyi szalonna*: sütet szalonna (azaz aunyi, a mennyit egy ember számára egyszerre megsütnek) (Sztarmár m. Porcsalma Nyr. XX.191).

PÉRGÉLŐ = *pérgéc* (Székelyföld Kiss Mihály).

PERGÉLŐD-İK: rakáson forog (íváskor a ponty) (Soprony m. Saród Herman O. Halászat K.).

PERGELT: 1. pörkölt, pirított. *Pergelt hús, tészta, gombóda* (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XVII.469); 2. = *pergelt-leves* (Tokaj Nyr. XXIV. 192).

pergelt-leves: rántott leves (Tisza-Dob Nyr. XX.432; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XVII.469).

PERGÉS: kukacos, férges, nyúves. *Pérgés szalonna* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár).

[**PÉRGETETT**], **PÖRGETETT**: kőből rögtönzött (madzag) (Zala m. Hetés Nyr. II.373).

PÉRGETYŰ, PÖRGETYŰ (*pérbete* Zala m. Kővágó-Örs Balassa József; *pérgeté* Zala m. Szepezd Nyr. XVII.237; *pérgettyű* Hajdú m. Földes Nyr. VII.235; *pörgete* Balaton mell. Nyr. II. 93; Baranya m. Patacs vid. Csaplár Benedek; *pörgető* Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335); 1. *pérbete, pörgete, pörgető*: kereplő (Balaton mell. Nyr. II.93; Zala m. Kővágó-Örs Balassa József; Baranya m. Patacs vid. Csaplár Benedek; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335); 2. *pérgettyű*: kis kolomp, melyet a fenékhorgok karójára kötnék s a mely megszólal, mihelyt vmelyik horogra hal kerül (Szeged Herman O. Halászat K.).

PÉRGŐ, PÖRGŐ: 1. orsó (Somogy m. Király Pál); 2. rokka (Somogy m. Nyr. II.377; Baranya m. Ormányság Tsz.; Nyr. I.424; Baranya-Sz. Lőrinc Nyr. XVII.380); 3. állat nyakába való kisebbszertű kolomp, csengő (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432; Mezőtúr Nyr. IX.479; Mátra vid. Nyr. XXIV.478; Tisza-Örs Csaplár Benedek; Sztarmár m. Nagybánya Nyr. VIII.326; Nagy-Károly Nyr. VII.230; Zemplén m. Tállya Nyr. VI.82; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.524; Szilágy m. Kőváry László 1842; Háromszék m. Vadr. 493b; Csik m. Kilyénfalva Nyr. IX.525).

[Szólások]. *Válogat, mint a juhász a pergőbe* (Sztarmár m. Nagybánya Nyr. VIII.326). *Válogat, mint a cigány a pergőbe* (Nagy-Károly Nyr. VII. 230). *Válogat, mint a kondás a pergőbe* (Zemplén m. Tállya Nyr. VI.82). *Válogat, mint a kondás a pergőben* (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.524).

[**pörgő-rokka**].

pörgőrokás: esztergályos (Szlavónia Nyr. XXIII.361).

PÉRGŐS, PÖRGŐS: esztergályos (Göcsej MNy. V.150; Baranya m. Kassai J. Szókönyv IV.93; Baranya m. Ormányság Tsz. 292b; Szlavónia Nyr. V.12).

1. **PÉRGYÓ** (*pérgyó, pergyó, pérgyu, pergyuó* Göcsej Tsz.; MNy. II.415; V.377; Nyr. V.35; Zala m. Hetés Nyr. II.373; Somogy m. Nyr. XVII. 171; *pertyó* Vas m. Órség Tsz.; MNy. V.150): szabad ég, szabad levegő. *Kiállott a pergyóra* (Göcsej Tsz.). *Há mēnün kje? — Kü a pérgyura, mēt id ben naon meleg van* (Zala m. Hetés Nyr. II.373). *Kiállanal-ē így* [egy ingben] *a pérgyóra? Kitészlek a pérgyóra* (Somogy m. Nyr. XVII.171).

2. **PÉRGYÓ**. *Pérgyón*: lazán, pongyolán (öltözött) (Göcsej Tsz.; Bódiss Jusztn; Keszthely vid. Bódiss Jusztn).

PÉRGYÓKÁS. *Pérgyókásan*: ∞ (Göcsej és Keszthely vid. Bódiss Jusztn).

PÉRGYUKA (*pargyóka* Göcsej Tsz.; *pergyóka* Göcsej Király Pál; *pergyuóka* Göcsej MNy. II. 415; *pérgyuka, pergyuka* Vas m. Órség Nyr. VII. 330; Zala m. Szentgyörgyvölgye Nyr. II.280; Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VI.228; XIV.424; Zala m. Alsó-Lendva vid. Nyr. XIII.332; Zala m. Hetés Nyr. XIX.143; *pérgyuka* Vas m. Mogyorósd vid. Nyr. XXII.144; *pernyuka* Vas m. Órség MNy. V.78; *pertyuka* Vas m. Órség Tsz. 293b; Göcsej MNy. V.150): lepke [vö. *gyuk*].

1. **PÉRJE** (*pereje* Székelyföld Tsz.; *perelye* Háromszék m. Nyr. IX.425; *pérje* Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XV. 336; *perje* Székelyföld Tsz.; Erdészeti Lapok XXII.671; Háromszék m. Tsz.): csőrnek, ólnak, istállóknak gömbölyű v. hasogatott fából való felső padlata, padlása.

2. **PÉRJE** (*perje, pérje* Csallóköz Csaplár Benedek; Tokaj Nyr. XXIV.192; Székelyföld Tsz.; Háromszék m. MNy. VI.345; Csik m. Nyr. XII. 235; Csik-Várdótfalva Péter János; *pérgye* Pápa Nyr. XVI.576; Veszprém vid. Nyr. XIX.575; *pérje* Csallóköz Csaplár Benedek; Alföld Nyr. IV.379; Csongrád m. Arany-Gyulai Ngy. II.277): szántóföldeken, ugarokon dúsan szertegyekerező vékonyszálú fű (poa- v. phleum-féle, rispen v. viedgras).

perje-fű: ∞ (Háromszék m. Tsz.).

3. **PÉRJE**: kukac, féreg, nyú (kül. szalonnanyú) (Csik m. Nyr. XII.235; Csik-Várdótfalva Péter János) [vö. *pergel*].

[**PERJÉSÉD-İK**].

el-perjésedik: perje-füvel [vö. 2. *pérje*] belepődik. *Elperjésedett a földje* (Háromszék m. Nyr. IX.425).

PERJÉSZ: perje-fűtől [vö. 2. *përje*] tisztít (szántás alá való földet) (Csallóköz, Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.345; Gyórfly Iván).

PERJINT: vet. *A lúnak perjintettem egy kis színdt* (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. IX. 427).

PÉRKÁL (*párgál* Torontál m. Német-Elemér Kálmány Lajos; *pergát* Székelyföld Arauy-Gyulai NGy. III.167; Kiss Mihály; Udvarhely m. Fehér-Nyikó mell. Vadr. 127; *pérkát* Háromszék m. Nyr. III.374).

PERKÓ: perec (Rimaszombat vid. Nyr. X.89).

PÉRLEKÉDÉS (*pörlenkedés* Güesoj, Nagy-Lengyel Nyr. XV.575) [vö. *böllenked-ik*].

PERLET. *Forrasztó perlet:* schlagloth-balken [ezüstműves mesterszól] (Hol? Nyr. XV.48).

PÉRME (*perme*): permeteg, permetező eső (Székelyföld Andrassy Antal 1843; Háromszék m. MNy. VI.209. 345. 358; Vadr.; Gyórfly Iván; Háromszék m. Maksa Király Pál).

perme-esső: ∞ (Háromszék m. Uzon, Dálnok Erdélyi Lajos, Márton Imre; Csik-Rákos Dobos András).

1. **PÉRMED:** permetezik, csepereg (Székelyföld Andrassy Antal 1843).

2. **PÉRMED, PERJED:** éled, gerjed, mozogni kezd. *Pérmed a tűz. Pérmed a [tűzhöz tett] tej:* forni kezd (Székelyföld Gyórfly Iván). *Nem jó már az a hús, mert perjed* [t. i. megnyüvesedett] (Alföld [?] Nyr. XV.94; vö. *perjed* Háromszék m. MNy. VI.345).

PÉRMEDEZ (Székelyföld Andrassy Antal 1843; *pernyedez-ik* Bereg m. Fornos Nyr. XX. 476; *pörjedöz-ik* Torontál m. Szaján Kálmány L. Szeged népo II.195; *pörnyedez* Csallóköz Nyr. I.331): permetezik, csepereg. *Pernyedezik az eső* (Bereg m. Fornos Nyr. XX.476). *Esik eső, pörjedőzik* (Torontál m. Szaján Kálmány L. Szeged népo II.195).

PERMEG: permetezik (hódara) (Háromszék m. MNy. VI.345; Vadr. 512b; Gyórfly Iván). *Mi permeg, gyerekek?* — *Hát a dara esik* (Alföld [?] Nyr. XV.94).

[PÉRMESZ].

pérmesz-tűz: elevenkedő tűz, melyet a mezőn elalvóban hagytak (Háromszék m. MNy. VI.345; Vadr. 512b; Gyórfly Iván).

PÉRMESZT (*perjeszt* Gömör m. Tsz.; *permeszt*, *pérmeszt* Háromszék m. MNy. VI.345; Vadr.; Gyórfly Iván; *bepernyeszt*, *bepérnyeszt* Balaton mell., Pápa vid. Tsz.; Tolna, Abaúj m. Király Pál; *pörjeszt* Kis-Kún-Halas Nyr. XVIII.192; *pörnyeszt* Vas m. Kemenesalja, Pápa vid. Tsz.); *gerjeszt*, gyújt (tűzet); *hirtelen fölforral* (tejet, vizet).

be-pérnyeszt (*be-pernyeszt*): begyújt, befűt (Balaton mell., Pápa vid. Tsz.; Tolna, Abaúj m. Király Pál).

PÉRMET (*permet*): permeteg, permetező eső (Székelyföld Andrassy Antal 1843; Gyórfly Iván; Háromszék m. MNy. VI.209. 345).

PÉRMETE (*permete*): ∞ (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. MNy. VI.345; Vadr. 512b).

PERMÉZ-IK: permetezik, csepereg (az eső) (Háromszék m. MNy. VI.345; Vadr. 512b; Gyórfly Iván).

PERMÓNYIK, PERPLÓNYIK: kistermetű ember (Rozsnyó Nyr. VIII.565).

PÉRMÓZ[-IK?]: keresztezett kézzel egymás körül forog [kis leányok játéka] (Bihar m. Furta vid. Nyr. IV.182).

PÉRNAHÁJTER (Fehér m. Nyr. V.86; *pernahajder* Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár): semmirekellő, gaz kópé (vö. *bärenhäuter*).

PÉRNE: menyasszonyi hozomány (Csik-Madaras Nyr. XX.144) [vö. *parafernum*].

1. **PÉRNYE, PÖRNYE** (*përnye*, *perenye* Gömör m. Nyr. XVIII.454; Rimaszombat Nyr. V. 229; *përje* Fehér m. Lovasberény Nyr. XVI.334; Csallóköz Csaplár Benedek; Székelyföld Kiss Mihály; *pornya* Dráva mell.? Nyr. XVII.238; *pörje* Csallóköz Csaplár Benedek): elégett szalmának, szénának, nádnek pehelyforma könnyen szállingózó hamva (Zala m. Hetés Nyr. II.373; Balaton mell., Pápa vid., Tolna m. Tsz.; Fehér m. Nyr. X.188; Fehér m. Lovasberény Nyr. XVI.334; Dráva mell.? Nyr. XVII.238; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.334; Szeged Nyr. VII.236; Csallóköz Csaplár Benedek; Palócság Nyr. XXI.309; XXII.78; Gömör m. Nyr. XVIII.454; Rimaszombat Nyr. V.229; Borsod m. Nyr. XVIII.515). *Tűzes pörje. Elégett és kialult fekete pörje* (Székelyföld Kiss Mihály) [vö. *pélla*].

pörnye-bíró: a tűzbiztonságra s a hozzátartozó dolgokra ügyelő előljáró (régebben) (Kis-Kún-Halas Nyr. XVII.91).

2. **PERNYE, PERJE:** 1. *pernye:* száraz ág-hulladék (Szatmár m. Nagybánya Nyr. IX.567; Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII.382; XXV.557); 2. *perje, pernye:* száraz takarmány-hulladék, törek (Nógrád m. Litke Nyr. IV.226).

[PÉRNYED, PÖRNYED].

el-pörnyed: elhamvad (Zala m. Volák Lajos).

PÉRNYÉKÉL: permetezik, csepereg (az eső) (Deésakna Nyr. I.382).

PERPENCE (*përpence*, *perpence*): 1. a motolla egyik vége (a másik az ágas) (Székelyföld Nyr. I.281; Kiss Mihály); 2. szitafa, szemrázó fa (a malomban: az a kis pálea, mely a forgókó lyukában zörög s a gabonát a garat alatt függő kis medencébe rázza) (Székelyföld Tsz.); 3. a

forgó malomkőbe vésett, közepén lyukas vas, a melynél fogva a korong a követ forgatja (Csík m. Nyr. XII.235); 4. [nép-etimológia] ter-pentin (Brassó m. Hétfalu Nyr. XVI.575).

PERREGTET: penget (sarkantyút). *Elindul-nék sarkantyúmat perregtetve* (Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk I.72).

PERRENTYŰ: pörgetyű (Háromszék m. Vadr. 342).

[1. PĚRSĚG].

[Szólások]. *Perseg a sár:* mikor a hal az iszapot túrja, s ez buborékot hány (Tószeg Herman O. Halászat K.).

ki-pĚrsĚg: kipattogzik (Nógrád m. Nyr. V.182; itt a hiányzó *ki-* nyilván hozzáértendő). *Ki-pĚrsĚgött a szemém alatt a képem* (Nógrád m. Nagy-Szécsény Nyr. XIII.478).

PĚRSĚGĚS: pattanás. *Tiszta pĚrsĚgĚs a képe* (Nógrád m. Nyr. V.182).

[**PĚRSĚGET**], **PĚRSŐGET:** újjai közt mor-solgatva harsogtat (kissőbb papirost, pl. bankót) (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.333).

PĚRSĚLY (*persej, persely, pĚrsĚj, pĚrsŏly;* — *pĚrsŏl* Baja Nyr. XVII.240): a kerék-agy vas-béllése (a két végébe vert vaskarika) (Cegléd Nyr. III.189; Csongrád Nyr. IX.90; Heves m. Névtelen 1840; Heves m. Csépa Nyr. II.380; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.323; Szatmár m. Szamoshát Nyr. X.139; Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XIII.578; Erdő-vidék Nyr. IX.42; Csík m. Nyr. XII.235) [vö. *kerék-persely*].

[**PĚRSENĚS**], **PĚRSENĚS** (*pĚrsenĚs*): pattanás (bőrön) (Dunántúl Nyr. XII.186; Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Kis-Kún-Halas Nyr. XV. 334; Bereg-Rákos vid. Pap Károly) [vö. *porsanás*].

PĚRLI: perca fluviatilis (Szeged Herman O. Halászat K.).

PERSONÁTUS, PERSZONÁTUS (*pĚrszóná-tus*): tekintélyt tartó, nagyképű (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.333; Szabolcs m. Besenyőd Nyr. XII. 143). *Nagy pĚrszónátusan tudott beszélni* (Miskolc és vid. Nyr. VI.227).

PĚRSŐNIÁS: tekintélyt tartó, nagyképű (Veszprém m. Nyr. XVIII.287; Veszprém m. Devecser Benczik Ferenc).

PĚRSZÓT (Győr vid. Nyr. VI.325; *pĚrcók* Vas m. Pálfa Nyr. XXVI.45): pernye (eléggett szalmának, szénának, nádnak pehelyforma könnyen szállingózó hamva).

PERTULÁLL: tegez (Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. X.191).

PĚRTYÖG: szepeg, sír (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335).

vissza-pĚrtýög: visszafelesel (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335) [vö. *viszd-pĚntýög*].

PĚRVÁTA (*pelváta* Zala m. Kis-Kanizsa Banekovics János; *pĚrváta, pĚrváta* Balaton mell. Tsz.; Zala m. Szepezd Nyr. XVII.236; Fehér m. Nyr. V.36; Debrecen Nyr. XX.570; Hajdú Nagy Sándor; *pĚrváta* Somogy m. Kálmánca Nyr. XI.238; *pĚrváta* [?] Ugocsa m. Homonna Nyr. VIII.427; *pĚrváta, pĚrváta* Kis-Kún-Halas Nyr. XV.27. 333; Kecskemét Nyr. IV.284; Tisza-Beő Nyr. VIII.186; Rimaszombat vid. Nyr. X.89; *porváta* Székelyföld Kiss Mihály): árnyékszék.

PERZS: perzselés. *Valami perzs volt a ruhá-mon* (Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII.382).

pĚrzs-bűz (*perzs-bűz, pĚrzs-bűz, pŏrzs-bűz*): bűdös szaga vmi perzselődő posztóneműnek, tollnak v. szőrfélének (Erdély Király Pál; Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 482; Háromszék m. MNy. VI.345; Vadr.; Csík m. MNy. VI.375).

[**pĚrzs-szag**], **perszag:** ∞ (Debrecen Nyr. XXIII. 335).

PERZSEG: láng nélkül ég (Alföld [?] Nyr. XV.94; Háromszék m. MNy. VI.345; Győrffy Iván).

el-perzseg: láng nélkül elég. *Gyűjtsd lángra a tüzet, hiszen mind elperzseg a fa!* (Alföld [?] Nyr. XV.94).

PĚRZSĚL (*pĚrzsĚl* Székelyföld Kiss Mihály).

PERZSELEG: láng nélkül ég (Alföld [?] Nyr. XV.94; Háromszék m. MNy. VI.345).

PĚS, PŐS: húgy (Székelyföld Tsz.).

PESHED, PESVED (*peshed* Székelyföld Tsz.; *pessed* Vas m. Hegyhát Nyr. I.467; *kipĚssed* Borsod m. Sába vid. Bartha József; Gömör m. Nyr. XXII.526; *lepesved* Csallóköz Kassai J. Szókönyv IV.105; *pesszed* Moldvai csáng. Nyr. IX.453; *pressed* Kecskemét Király Pál; Szeged Sümeghy Pál 1841): 1. *pessed, pesszed, pressed:* poshad (Vas m. Hegyhát Nyr. I.467; Kecskemét Király Pál; Szeged Sümeghy Pál 1841; Moldvai csáng. Nyr. IX.453); 2. *peshed:* egy helyben sokáig tetlenül ül, vesztegel (Székelyföld Tsz.) [vö. *poshad*].

ki-pĚssed: kipállik (Borsod m. Sába vid. Bartha József). *KipĚssedt a szád széle* (Gömör m. Nyr. XXII.526).

le-pesved: leül [?] (Csallóköz Kassai J. Szókönyv IV.105).

[**PESHEDĚZ**], **PESSEDEZ:** poshadoz. *Ez a tejfel már pessedez* (Alföld [?] Nyr. XV.95).

[**PESHEDT**], **PĚSSEDT, PRESVEDT:** 1. *presvedt:* állott, poshadt (Vác Divényi Gyula); 2. *pĚssedt:* pállott (Borsod m. Sába és vid. Bartha József) [vö. *poshad*].

PESHESZT: savanyít (uborkát, káposztát) (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.101) [vö. *poshaszt*].

PESLÉKEL: ki- s bejárkál (Debrecen Nyr. XXIII.335).

PESLET (*pöslet* Udvarhely m. Keresztúr vid. Kiss Mihály): untalan jön-megy, ide s tova v. ki- és bejárkál (Kisujszállás Nyr. XXI.144. 335; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XX.480; Hegyalja, Erdély Kassai J. Szókönyv II.258; IV.101; Székelyföld Tsz.; Háromszék m. MNy. VI.358). *Nem engedi őket szabaggydra, hogy isten számára az uccákon kóricájjanak, peslessenek* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. VIII.226) [vö. *fislat, fislet*].

peslet-koslat: ∞ (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.334).

PESEDEZ: fakadoz (víz) (Háromszék m. MNy. VI.345; Vadr.; Gyórfy Iván).

PEST: kemence (a székelyeknél: nagy terjedelmű és két oldalt alul nyílt szobai fűtő kemence) (Nyitra völgye Tsz.; Székelyföld Tsz.; Nyr. V.424; Csaplár Benedek, Gyórfy Iván, Kóváry László 1842; Háromszék m. Nyr. IX. 34; Vadr. 429. 554; Háromszék m. Uzon Nyr. VIII.430; Csik m. Nyr. XII.235). *Ojjan vagy, mint egy pest: elhízott, nagytestű* (Székelyföld Tsz.). *Pest alatt, pest megett* (Háromszék m. Tsz.). *Pest alatt a helye* (Háromszék m. Nyr. IX.34). *Ülj be a pest alá* (Háromszék m. Tsz. 294a).

pest-alja: kemence alja vagyis a szobai fűtő-kemence egyik végében belül levő ülőhely (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Tsz.; Vadr. 500a; Háromszék m. Közép-Ajta Király Pál; Csik m. Nyr. XII.235; Király Pál).

[**pest-fenék**].

[Szólások]. *Minden hitvány ember nálad tartja a pestfeneket: nálad találkozik* (Háromszék m. Vadr.).

pest-mege: kemence möge (Háromszék m. Tsz. 294a).

PÉSTÁLGAT: példálódzik, célozgat (arra, a mi sérti) (Udvarhely m. Vadr. 512b; Gyórfy Iván).

PÉSTÁLÓD-ÍK: ∞ (Udvarhely m. Vadr. 512b).

PÉSTÁLÓDZ-ÍK: ∞ (Székelyföld Gyórfy Iván; Firtosajla Nyr. VI.324 [itt *péstálozni* kétségkívül hiba]).

[**PÉSTELGET**], **PÉSTÖLGET:** ∞ (Udvarhely m. Nyr. V.231).

PÉSTELŐDZ-ÍK (Udvarhely m. Vadr.; *pestlődz-ík* Háromszék m. Vadr. 512b): ∞.

PESTERICE: sült répa (Göcsej 1827. Nyr. XVIII.128).

1. **PESZE** (*pésze*): *agaricus cantharellus* v.

boletus subtomentosus (gombafaj) (Palócság Nyr. XXIII.235; Nógrád m. Nyr. III.543) [vö. *szepe*].

pesze-gomba: ∞ (Pest m. Kassai J. Szókönyv II.292; Nógrád m. Fábó András 1841).

[2. **PESZE**].

pesze-bátya: a legközelebbi nagybátya. *Pesze-bátyám* (Dráva mell. Nyr. V.572).

pesze-ányiká: öreganya (Szlavónia, Kórógy, Sz.-László Nyr. XXIII.307).

pesze-ányócsá: ∞ (Szlavónia Nyr. V.12).

pesze-ápiká: öregapa (Szlavónia, Kórógy, Sz.-László Nyr. XXIII.307).

pesze-ápócsá: ∞ (Szlavónia Nyr. V.12).

pesze-szüle: öreganya, anyai részről való öreganya (Dráva mell. Nyr. V.572; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335).

pesze-szülíke: öreganya. *Pesze-szülíkém* (Dráva mell. Nyr. V.572).

PESZÉRCE, PÖSZÉRCE (*peszerce, pösziérce*): 1. pemetefű (Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 75; Göcsej MNy. II.414; Pápa vid. Tsz.; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.334); 2. szalamander (Csallóköz Nyr. I.331). — *Lányok pöszerctje*: leányok után futkosó ember (Kis-Kún-Halas Nyr. XV. 334) [vö. *pestérice, pösörke, pösztörke* és Ásbóth: A szláv szók a magyar nyelvben 34].

PESZET: 1. szemét. *Majd összehuzom ezt a sok peszetet* (Arad m. Hódos Kollmann Vilmos); 2. haszontalan, semmirevaló (Orosháza Nyr. IV. 378) [vö. 2. *meszet, paszat*].

PESZETEL: maszatol, moeskol (Balaton mell. Horváth Zsigmond; Marcal mell. Tsz.) [vö. 2. *meszetel, paszatol*].

1. **PESZI:** tepsi (Eszék vid. Kassai J. Szókönyv IV.107; Tsz.).

2. **PÉSZI:** cica (Háromszék m. MNy. VI.345; Kiss Mihály) [vö. *picus*].

PÉSZIKA: ∞ (Háromszék m. Kiss Mihály) [vö. *pécuka*].

PÉSZLEK (*pöszelek*): 1. apró szerszám, apró készség, eszköznek apró része (Székelyföld Andrassy Antal 1843). *Ennye be ügyibe-való pipa-resztungod van, te Pista! Hó kaptad azt a fain kús pöszeleket?* (Székelyföld Gyórfy Iván). *Szekér v. osztováta pöszelekei. Be hitvány ekepöszelekei vannak!* (Udvarhely m. Vadr.). *Tökéletlen vagy te minden pöszelekestől együtt* (Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XV.576). *Te hitvány peszelek!* (Udvarhely m. Vadr.); 2. apró, kiesiny, silány, vékony (Csik m. Nyr. XII.235).

1. **PESZMEG:** keszeg (Hoves m. Névtelen 1840; Hegyalja, Szeged Kassai J. Szókönyv III. 158; IV.107).

2. PESZMEG: 1. rosszul sikerült (keletlen, sületlen v. összesült, agyonégetett) kenyér v. más tészta-étel (Pápa vid. Tsz.; Székesfehérvár Nyr. VII.187; Komárom Szinnye József; Komárom m. Csém Nyr. XXV.173; Palócság Tsz.). *Az én pogácsám peszmege* (Vas m. Pálfa Nyr. XXV.576); 2. kotyvaszték (Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561); 3. vézna, esenévész, hitvány, formátlan. *Té peszmege!* (Vas m. Pálfa Nyr. XXV.576). *Peszmege gyerek. Peszmege virág. Ez a körtve csak olyan peszmege* (Szabolcs m. Nyr. XXV.321).

PESZMET: apró szemét (Alföld Nyr. XV.94; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.333; XVII.576; Kecske-mét Csaplár Benedek; Bihar m. Pocsaj Nyr. V.572; Csallóköz Csaplár Benedek). *Hogy söpörtél, Zsuzsi? — nézd, ott a sarokba a peszmet* (Alföld Nyr. XV.94). *Peszmet esett az ttlebe, mer nem vót befedve* (Mezőtúr Farkas Imre) [vö. *piszmat, poszmat*].

PESZMÉTE: [gúny.] törpe. *Még ez a pészmete és szembe áll az emberrel!* (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

PESZMETEG: apró, semmit-érő (Tisza mell. Erdősi József).

PESZMETEL: szemetel (Alföld Nyr. XV.94; Csallóköz Csaplár Benedek) [vö. 1. *piszmatol*].

[**PESZMETKE**].

peszmetke-hal: *alburnus lucidus* (Tiszaföldvár Herman O. Halászat K.).

PESZNEK: pékek gúnyneve (Veszprém Nyr. XV.334).

PESZNYÉS (*pesznyes*): satnya, beteges (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432; Túrkeve Nyr. V.227; Debrecen Nyr. XXIII.335).

PESSZEG [a gúnár] (Hol? Tsz.).

PESZTENEZ: vmi aprólékos dolgot végez, lassan dolgozgat, pepecsel (Szatmár vid. Tsz.; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.524).

PESZTERICE (Vas m. Kemenesalja, Pálfa Nyr. XXV.431; XXVI.45; *pisztiric* Háromszék m. Vadr.): 1. *pesztérice:* nyírfagomba (nyírfatiód) (Vas m. Pálfa Nyr. XXV.431; XXVI.45); 2. *pisztiric:* eggy kellemes ízű gombafaj (Háromszék m. Vadr.) [vö. *peszérce*].

peszteric-gomba (Székelyföld Tsz.; *pisztiric* gomba Csik m. Nyr. XII.235): bükkfa-gomba süveg-gomba [vö. *petrec-gomba*].

PESZTERKÉD-İK (*peszterked-ik, pészterkégy-ik*; — *böstörköd-ik, böstörkönni* Székesfehérvár Nyr. VII.138; Orosháza Nyr. VI.134; *pészterkéd-ik* Udvarhely m. Nyr. V.231; *pöstörköd-ik* Firtosalja Nyr. VI.324): 1. *böstörköd-ik, pészterkéd-ik, pészterked-ik, pöstörköd-ik:* tehetetlenül igyekszik, iparkodik, erőlködik, erőlködve kapaszkodik, csipeszkedik, vmiben mesterkedik (Székesfehérvár Nyr. VII.138; Orosháza Nyr. VI.134; Szé-

kelyföld Gálffy Sándor; Udvarhely m. Nyr. V.231; Firtosalja Nyr. VI.324); 2. *pészterkéd-ik:* erejével hengeg, hányivetiskedik (Kolozs m. Bonchida Melich János); 3. *pészterkéd-ik, pészterkéd-ik:* berzenkedik, kakaskodik (Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m. Nyr. V.231); 4. *peszterked-ik, pészterkégy-ik:* settenkedik, sürgölődik, forgolódik (Palócság Nyr. XXII.78; Gyöngyös és Eger vid. Kassai J. Szókönyv IV.106). *No ez [t. i. az alkalmatlan vendég] mindig itt pészterkedik az ember nyakán* (Kassa vid. Nyr. XVII.285) [vö. *böstörköd-ik, pënderkéd-ik, pészderkéd-ik, posztorkod-ik*].

fel-peszterkedik: fölkapaszkodik. *Alig pészterkettünk fel* [alighogy vmire vittük, t. i. a kártyajátékban], *s már is leesünk* (Csik m. Nyr. XIII.328).

PESZTERKÉDŐ. Szembe *pészterkedő:* nagyobbal szembeszálló v. pörölő (Székelyföld Kiss Mihály) [vö. *pënderkédő, pészderkédő*].

PESZTERKEL, PESZTERKÉL: 1. *peszterkel:* piszmozg, pepecsel, sokáig szuszog v. vesződik vmivel (Göcsej Vass József); 2. *peszterkél:* kotorász, vájkál (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839); 3. *pészterkél:* ingerel (Rábaköz Halász János) [vö. *pisztérkál*].

PESZTONKA (Csallóköz Szinnye József; *pesztonka* Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432; Szatmár m. Lauka Gusztáv 1842; Kapnikbánya és vid. NyK. II.379; *pesztunka* Ersekújvár Nyr. XIX.95; Torna m. Ruehiet Miklós 1839): kis gyermekre ügyelő leánya, száraz dajka.

PESZTRA (*pésztra, peszra* Alföld Nyr. XV.94; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432; Békés m. Csaplár Benedek; Szentes Nyr. VIII.331; Tiszafüred és vid. Kimnach Ödön; Hajdú m. Nádudvar Nyr. VIII.234; Debrecen vid. Kóssa Albert; *pészre* Eger vid. Kassai J. Szókönyv IV.107; *pesztra* Rimaszombat vid. Nyr. X.89; Tisza-Dob Nyr. XIX.95; Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.379): 1. *pesztra, pesztra:* ∞ (Alföld Nyr. XV.94; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432; Békés m. Csaplár Benedek; Tiszafüred és vid. Kimnach Ödön; Hajdú m. Nádudvar Nyr. VIII.234; Debrecen vid. Kóssa Albert; Tisza-Dob Nyr. XIX.95; Kapnikbánya és vid. NyK. II.39); 2. *pészra, pesztra:* kis szolgáló (Szentes Nyr. VIII.331; Rimaszombat vid. Nyr. X.89); 3. *peszre:* 8—9 éves leánya (Eger vid. Kassai J. Szókönyv IV.107).

PÉT (*pet*; — *pét* Brassó m. Bácsfalu Nyr. III.564): 1. bögyörő, fasz (fiúé és némely állatoké) (Székelyföld Kiss Mihály, Györffy Iván; Háromszék m. MNy. VI.346; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Kutya, kopó, réce, kakas, gancipét* (Székelyföld Kiss Mihály); 2. [kis fiúnak becéző megszólítása]. *Gyeresze ide, Jánoska; gyere pété, gyere!* (Székelyföld Györffy Iván) [vö. *pete, pétére, 2. pity*].

PÉTÁK: egykori hétkrajaéros. *Hogy a lánc? — Egy péták* (Tolna m. Ozora Nyr. V.429). *Aggya-*

nak egy garast vagy pedig petákot (Szaboless m. Ör Nyr. VI.333). Száz petákot megérne (Csik-Szentkirály Nyr. IX.430).

[Szólások]. *Olyan jó ókröm van, mind a peták. Olyan szekundát kapott a fiam, mind a peták* (Gömör m. Nyr. XXIII.45). *Ojan bocskora lett, minn a peták* (Údvarhely m. Zetelaka Nyr. II.89).

[PÉTÁKOL].

kl-petákol: kiporoz. *Még bent lesz, kipetákoljuk mi azt* (Arad m. Hódos Kollmann Vilmos).

PETÁR: bögre (Baranya m. K.-Dombó, Darány, Nagy-Dobsza, Istváni Nyr. XXV.526).

PETE: 1. tojás (Szatmár Kassai J. Szókönyv IV.108. 133; Hol? Tsz.). *Fű-pete:* vadkacsa-tojás (Szatmár m. Kassai J. Szókönyv II.226; III.375; IV.108); 2. állat töke (Szatmár m. Kassai J. Szókönyv IV.108) [vö. *pél*].

PETEK: 1. eivódás, veszekedés, pörpatvar, zenebona, patália, lármás dulakodás (Nagy-Kún-ság Nyr. XVI.432; Keeskemét Nyr. XIV.229; Békés m. Balog István; Hajdú m. Földes Nyr. III.36). *No ha Gyurka odamegy, majd csinál az ott peteket. Vetek olyan peteket, melyet, tudom, megemleget* (Alföld Nyr. XV.95). *Nem készítettem oda neki este azt a baszom pipát, oszt olyan petekét csinát érte, hogy még a gyerek se áta még nevelés nékü. Nem akart a cédulájé fizetni [a hely-pénz-szedőnek]; de micsoda petek lett abbá!* (Félegyháza Nyr. XIV.229). *No, csinált aztán peteket! A volt a petek; még a harmadik faluba is elment a hűre. No te megtetted a peteket!* (Kún-szentmiklós Nyr. XIV.229). *Nagy petek volt náluk. Állott a petek egész nap. Bezzeg tettek ám nagy peteket!* (Nagy-Körös Nyr. XIV.229). *Nagy petek volt ott, csak láttatok róna!* (Dorozsma Nyr. XIV.229). *Csaptam egy peteket [mondja a duhaj legény, mikor a mulatozókat kiverte a kores-mából]. Nagy petek lett abból osztán (Bihar m. Sarkad Nyr. XIV.229). Majd csapok én avval az inassal egy peteket (Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.407). No, soha életemben ilyen petekém nem vót [mondja a betyár, mikor üldözői elől tüskön-bokron keresztül megmenekülve végre föllélekzik] (Bács m. Bia Nyr. XIV.229). Nagy petek volt ott [tréf.: nagy lakodalom]. No, az ugyan kikapta a peteket [mondják tréf. megvert kutyára] (Békés m. Balog István); 2. kudarc (Baranya m. Király Pál).*

[Szólások]. *Nézd a pojácút, hogy méltérszi a petekét! Ültérszi a petekét, mintha avva já rúdda gyütt róna a világra [vándor-komédiások mutatványaira tett megjegyzések]* (Félegyháza Nyr. XIV.229).

PETÉKA: gáncsvetés. *Miska petékát vetélt nekém al lábává, s hasra estem* (Székelyföld Gyórfy Iván).

PÉTÉL: közösi (Székelyföld Kiss Mihály; Csik-Tusnád Melich János).

PÉTÉL, PITÉL: α. *Ha petényi akar, egye meg a fene a farkát, mennyen a tizenhárom-városba, van ott elég* (Dobreeen, Gyöngyös Pap József). *Pitél a kakas* (Hajdú-Szovát Rechnitz Ignác) [vö. *petéz-ik*].

PÉTÉLŐD-IK: közösi (Székelyföld Kiss Mihály).

[PÉTÉR].

[Pétér bácsi].

[póterbácsiz].

[Szólások]. *Nem póterbácsizok vele: nem sokat teketóriázok vele* (Komárom Beöthy Zsolt).

póter-szeg: kemény csomó (ág töve) a deszkában (Vas m. Kemenesalja Tsz.).

PETERÁK: töltött tojás (Szatmár m. Nyr. X. 431; Szatmár Nyr. VII.190).

PÉTÉRKE, PÖTÖRKE (*pétélke* Csik m. Nyr. XII.235): épületfa csapja (két v. négy oldalról berótt és megvállazva lefaragott vége, melyet egy másik épületfa bevésésébe beleillesztenek) (Székelyföld Tsz.; Andrássy Antal 1843, Gyórfy Iván; Háromszék m. MNy. VI.346; Nyr. V.90; Vadr.; Kézdi-Vásárhely Gyórfy Iván; Csik m. Nyr. XII.235) [vö. *pél*].

PÉTÉRKE: 1. kukac (mogyoróban, tőróban, szalonnában stb.) (Csik m. Nyr. XII.235; Csik-Várdótfalva Péter János); 2. hétpöttös böde (*coccinella septempunctata*) (Zala m. Szepezd Nyr. XVII.237 [itt *petérke* hiba]; Lakatos Vince); 3. esibe nyelvén támadt keményedés (Hont m. Nyr. VI.271).

[Szólások]. *Elmegy a Péterkéje:* elvetél a terhes nő, ha kívánságát nem teljesítik (Baja NyK. XXVI.372). *Leesne a Péterkéje* [a terhes nőnek, ha nem ennék belőle] (Szolnok NyK. XXVI.372) [vö. *pétike*].

PÉTÉRKÉS: csapos végű. *Pétérkés fa* (Csik m. Nyr. XII.235) [vö. *pétérkel*].

PÉTÉRKÉS: férges, kukacos (Háromszék m. Márk Imre).

PÉTÉRKÉZ: csapot farag az épületfa végére v. a csapot a másik épületfa bevésésébe beleilleszti (Székelyföld Tsz.; Csik m. Nyr. XII.235).

PETÉZ-IK: púzik (gúnár a lúddal) (Szatmár m. Kassai J. Szókönyv II.304) [vö. *petél*].

[PETI].

poti-bogár: hétpöttös böde (*coccinella septempunctata*) (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.143. 335).

PETICS: pócsik (éles tojócsővel bíró légyfaj, mely a marhát bántja; *hypoderma bovis*) (Falóc-ság Vozári Gyula).

PETIKE: szitafa, szemrázó fa (a malomban

az a kis pálcza, mely a forgókó lyukában zörög s a gabonát a garat alatt függő kis medencébe rázza) (Győr vid. Nyr. V.522).

[Szólások]. *Jaj, mingyá leesik a Petikém*: elvetések (Vas m. Nyr. XXIII.502). *Adj neki egy falatot* [abból, a mit nagyon megkívánt], *mert mindjárt elveti a Petikéjét* (Szeged Nyr. I.324) [vö. *Pétérke*].

petike-gereendőlecske = *petike* (Győr Nyr. XI.287).

petike-hal [nép-etimológia? vö. szb. *pilka*]: *rhodeus amarus* (Győr m. Pinnyéd Herman O. Halászat K.) [vö. *szent-Péter-hala*].

PÉTIKULA (Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XIV.283; *pétyikula* Gyöngyös vid. Nyr. II.181): tetű.

PÉTIKULUS: ∞ (Csongrád m. Szentes Nyr. VI.380).

PÉTKÓ: [kis fiúnak becéző megszólítása] (Csik m. Péter János) [vö. *pétl*].

[PETLEN].

petlen-szájju: nagyszájú (Rábaköz, Beő-Sárkány Nyr. XVIII.191).

[PETREC].

petreo-gomba: *esiperke-gomba* (*agaricus campestris*) (Borsod m. Noszvaj Kassai J. Szókönyv II.293) [vö. *peszteric-gomba*].

PETRÉNCÉ (*petrence*, *pötrénce*; — *petremzse* Somogy m. Adánd Bánóczy József; *pötrönce* Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335; Keeskemét Nyr. X.381): *kis szénarakás* (a mekkorát két ember két rúdon egyszerre elvisz) (Duna mell. Kassai J. Szókönyv IV.109; Soprony Tsz.; Somogy m. Nyr. X.476; Pápa Nyr. XVI.576; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335; Kis-Kúnság Kimnach Ödön; Keeskemét Nyr. X.381; Csaplár Benedek; Szeged, Csallóköz Csaplár Benedek; Csallóköz, Baesfa Nyr. XVI.92; Eger Kassai J. Szókönyv IV.109; Hont m. Nyr. VI.271; Gömör m. Nyr. XXIII.45; Udvarhely m. Nyr. XVII.432; Háromszék m. Kiss Mihály).

petrénce-fa: *petrencelhordó rúd* (Soprony m. Tsz.; Pápa Nyr. XVI.576).

PETRÉZSELYEM (*pelemzsirom* [így!] Szilágy m. Búrgезд Kerekes Ernő; *petémzsirom*, *petemzsirom* Soprony m. Nyr. X.332; Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561; XX.365; Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 59; Vas m. Nyr. X.332; Vas m. Répce-Szentgyörgy Nyr. XVIII.574; Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvjárás 18; Somogy m. Nyr. II.376; *petenzsirom* Keszthely vid. Nyr. VI.523; *petérzsejem*, *peterzsejem* Székelyföld Győrffy Iván; Erdővidék Nyr. IX.430; Alsó-Fehér m. Nyr. XXV.348; *peterzsirom* Rábaköz, Beő-Sárkány Nyr. XVII.191; *petömzsirom* Somogy m. Csurgó Endrei Akos; *petözsejem* Udvarhely m.

Nyr. VI.272; *petremzsirom* Vas m. Sorok mell. Márton József; *petrézse* Mátyusföldre Nyr. XVII.523; *petrezserém-szöllő* Somogy m. Adánd Nyr. IV.334; *petrezsijom* Szlavónia Nyr. XXIII.359; *petrezsirom* Zala m. Szepezd Nyr. XVII.237; Somogy m. Szőke-Dencs Nyr. IV.92; Veszprém m. Csetény Nyr. V.426; Fehér m. Nyr. X.188; Baranya m. Ibafa Nyr. XX.192; *petrezsstrom* Baranya m. Ormányság Nyr. I.424; *petrizs* Zala m. Hetés Nyr. II.373). — *Petrezsejem*, *petrezselyem* *petrezselyem-szöllő* (Zemplén m. Tolcsva Nyr. IX.480; Bereg m. Dereen Nyr. XX.432).

petrezselyem-szöllő (Csongrád Nyr. IX.90; *petrezserém-szöllő* Somogy m. Adánd Nyr. IV.334): *kis esipkés-levelű, aprószemű szőlő*.

PÉTRÓLEUM (*petlóreum* Tisza-Sz.-Imre Nyr. IX.138; *kaszárnjai szó* Nyr. V.331; VI.234; *petlórium* Debrecen Nyr. IX.162; XI.476; *petre-olaj* [nép-etimológia] Bihar m. Furta vid. Nyr. IV.182; *petri* Keszthely vid. Nyr. VI.523; *petrol* Hajdú-Nánás Kimnach Ödön; *petrol* Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvjárás 17; *pétrol* Gömör m. Nyr. XVIII.459; *petrol-olaj* [nép-etimológia] Eszék vid. Nyr. VIII.373; Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.572; *petróli* Veszprém m. Szentgál Bánóczy József; *petromolja* Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. X.191; *piklórium* *kaszárnjai szó* Nyr. VI.234) [vö. *szent-Péter-olaj*].

PETRUSKA: *petrezselyem* (Zemplén m. Szűrnyeg Nyr. X.323).

PÉTYÁKÁS, PITYÁKÁS: 1. *pétyákás*: *sovány, göthös, beteges* (Baranya m. Ibafa Nyr. XX.192); 2. *pityákás*: *rosszgyomrú, ételben válogatós* (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.334) [vö. *begyőkás*].

1. **PÉTYEG** (Háromszék m. MNy. VI.346; *pétyeg* Székelyföld Benedek Elek): *rövid, pecses szíj, a milyennel a kocsiernyő fáját hosszabban két-három helyen a kocsiderék felső fájához erősítik*.

2. **PÉTYÉG, PÖTYÖG** (*pétyég* Csallóköz Csaplár Benedek; *pötyög* Szeged Ferenczi János): 1. *pétyég, pötyög, pötyög*: *ketyeg* (az óra) (Csallóköz Csaplár Benedek; Tiszafüred és vid. Kimnach Ödön); 2. *pötyög*: *gagyog* (kis gyerek), *csacsog, kotyog* (Győr vid. Nyr. V.522; Zala m. Nyr. XXV.332; Nagy-Kúnság, Túrkeve Nyr. VIII.469; Nógrád m. Nyr. IV.94; Heves m. Tiszafüred és vid. Kimnach Ödön; Csallóköz Csaplár Benedek); 3. *pötyög, pötyög*: *felesel* (Szlavónia Nyr. V.12; Szeged Ferenczi János) [vö. *pétyög, pötyög*].

[Szólások]. *Laskodj, kása, ne pötyögj!* [mondják olyan lármázónak, a kinek még szólnia sem illik] (Debrecen Arany-Gyulai NGy. I.13). *Lassagy, kása, ne pötyögj!* (Debrecen Nyr. V.517).

PETYHETT: *petyhüdt*. *Lomha, petyhelt vérű* (Veszprém m. Szentkirály-Szabadja Zolnai Gyula).

PÉTYHÜDT: *állott*. *Pétyhüdt víz* (Békés m. Balog István).

PETYHÜSZ-İK: korhad. *Petyhüszik a fa* (Ung m. Kassai J. Szókönyv IV.108).

PETYKE: kockás darabka (Háromszék m. Gyórfy Iván).

PÉTTY: kicsiny, csepp (Heves m. Tiszafüred és vid. Kimmach Ödön). *Várj egy pettyet* (Hajdú-Nánás Kimmach Ödön).

PÉTTYEGLET: vontatva, apródonként mondogat (Székelyföld Kriza János).

PÉTTYEGETETT (*pöttögetett* Pápa vid. Tsz.).

PETTYENT, PÖTTYENT: 1. *pettyent:* focscent (Háromszék m. MNY. VI.346); 2. *pötttyent:* [tréf.] közösz (Szeged Csikos Márton).

PÉTYVES (*petyves*): pudvás, korhad (fa, gerenda) (Balaton mell. Tsz.; Zala m. Kóvágor Halász Ignác).

[PÉVENYE].

pévenye-rózsa: pünkösdi rózsa, bazsarózsa (Baranya m. Kassai J. Szókönyv IV.113).

[PEZDE].

pezde-fa: ágbog-fa (Székelyföld Andrassy Antal 1843) [vö. *pezme*].

PÉZDÉRJÉDZ-İK: szóródik, pattogzik. *Szemibe pezderjédzett az esső:* a szétől elkapva sűrű apró cseppekben szétszórórtván a szemébe csapódott (Háromszék m. Vadr.).

PÉZDÉRKÉD-İK, PÖZDÖRKÖD-İK: berzenkedik, kakaskodik (Székelyföld Kiss Mihály, Csaplár Benedek; Háromszék m. Tsz. [így: *pezderkedik*]; Szabó Elek 1832) [vö. *böstörköd-ik*, *péndérkéd-ik*, *pezstérkéd-ik*].

PÉZDÉRKÉDŐ. *Szembe pezderkédő:* nagyobbal szembezálló v. pörölő (Székelyföld Kiss Mihály) [vö. *péndérkédő*, *pezstérkédő*].

PÉZDÉRKÉL (*pezszderkél*): hetvenkedik (Székelyföld Gyórfy Iván; Csik m. Nyr. XIII.328).

PÉZDÉZ-İK: szóródik, pattogzik. *Szemibe pezdezik az üvegdarab* (Udvarhely m. Nyr. IV.378).

PEZGENYE (*pezszenye*): kenderföldön a nyöves után ott maradt és a lábán megszáradt apró kender v. letörött, letaposott kenderhulladék (Csik m. Gyergyó vid. Nyr. XII.235).

PÉZME, PÖZME (*pezme*): száraz ágtörmelék, ághulladék (Erdély Kassai J. Szókönyv IV.113; Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály; Marosszék Vadr.). *Katrass egy kús pözmét össze* (Udvarhely m. Vadr.) [vö. *pezde*].

PÉZSDÜL (*kibizsdül* [mint a méhek a kásból]) Vas m. Bögöte Nyr. XVI.92) [vö. *puzsdul*].

[meg-pözsöl].

[Szólások]. *Megpözsöl a víz:* hirtelen árad (Győr m. Tsz.).

PÉZSÉG, BIZSÉG (*bézség, bezseg* Székelyföld Nyr. XV.432; Gyórfy Iván; Csik m. Nyr. VI.471; *bizség, bizseg* Göcsej Vass József 1841; Fehér m. Nyr. V.129; Szeged, Csallóköz Csaplár Benedek; Székelyföld Gyórfy Iván; *bizsög* Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.46; Szeged Csaplár Benedek; *pizseg, pizség* Rábaköz Halász János; Vas m. Kemenesalja, Veszprém m. Pápa vid. Tsz.): 1. *bézség, bizseg:* forni kezd, lassan forr (gyöngyöt hányva). *Bézség (bizség) a víz* (Szeged, Csallóköz, Csaplár Benedek; Székelyföld Nyr. XV.432; Csik m. Nyr. VI.471); 2. *pézség:* zsibbad (Mútra vid. Nyr. XXII.335); 3. *bizség, bizsög, pizség:* nyüzsg, homzseg, sürög-forog (pl. sok ember, sok apró állat) (Vas m. Kemenesalja Tsz.; Göcsej Vass József 1841; Fehér m. Nyr. V.129). *A vásárban pizseg a sok ember. Pizsegnek a hangyak az odvas fában* (Pápa vid. Tsz.). *Annyi van, csak up pizség* (Rábaköz Halász János). *Aba e tócskábó mennyi ébihal uszkál, csak u bizségnek* (Vas m. Német-Genes Nyr. XXVI.94). *Csak úgy bizsög a sok hangya v. fereg* (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.46) [vö. *bozsog, bözsögd*].

PÉZSÉRÉG, BIZSÉRÉG (*bizsérég, bizsergek* Vas m. Kemenesalja Tsz.; Zala m. Hetés Bellosics Bálint; Csallóköz Csaplár Benedek; *bizsörög* Kis-Kún-Halás Nyr. XIV.285; Keeskemét Nyr. X.380; Szeged Csaplár Benedek; *büzsörög* Baranya m. Ibafa Nyr. XXII.283; *pézsérég, pezsereg* Alföld [?] Nyr. XV.94; Háromszék m. MNY. VI.345; Vadr. 512b; Gyórfy Iván; *pizsérég* Csallóköz Csaplár Benedek; *zsübsörög* [i. *bizsereg*] Baranya m. Ibafa Nyr. XX.287): 1. *bizsérég, bizsörög, pézsérég, pizsereg:* forni kezd (gyöngyöt hányva), lassan forr (Vas m. Kemenesalja Tsz.; Keeskemét Nyr. X.380; Szeged, Csallóköz Csaplár Benedek; Háromszék m. MNY. VI.345; Vadr. 512b; Gyórfy Iván). *Forr-e már a víz, Jutka? — Már pezsereg* (Alföld [?] Nyr. XV.94); 2. *bizsörög, pizsérég:* nyüzsg, homzseg, sürög-forog (pl. sok ember, sok apró állat) (Szeged, Csallóköz Csaplár Benedek). *Annyi hangya bizsérégtt a földön!* (Zala m. Hetés Bellosics Bálint) [vö. *bözsörékel, zsiborog*].

[Szólások]. *Ha a trágya büzsörög, hát a szóma honnő égne!* [mondják dicselkedő hitvány emberre; vö. *büzlög?*] (Baranya m. Ibafa Nyr. XXII.283).

PEZSI: káposztás béles (Komárom m. Für Nyr. XVIII.523).

PEZSMEG: pezseg (Tolna m. Paks Nyr. XIX.479).

PEZSMEGŐ: pezsgó. *Pezsmegő bor* (Tolna m. Paks Nyr. XIX.479).

PI: mind a két végén meghegyezett fűeska, melyet a játszó gyermekek ütőfával föl- és elütnek (Háromszék m. MNY. VI.345; Gyórfy Iván) [vö. *pige*].

PIAC (*piarc* Göcsej Nyr. XIV.163; Mohács Hegedűs Lajos; Székesfehérvár Nyr. II.565; Fehér m. Lovasberény Nyr. XVII.576; Orosháza

Nyr. V.420; Baja Bayer József; *piharc* Soprony m. Répece mell. Nyr. II.561; XX.369; Soprony m. Horpács Nyr. V.237; Vas m. Órség Nyr. V.274; Keszthely Nyr. XI.237; Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. XV.575; Somogy m. Nyr. II.377; Baranya m. Ormánság Nyr. XXV.142; *pijarc* Répece vid. Nyr. XX.369; Veszprém m. Csetény Nyr. V.522).

piac-szer: piac-sor (Háromszék m. MNy. VI.345).

PIACOL: piacon járkál (Háromszék m. MNy. VI.345).

PIACOS: szemrevaló, csinos, szép, tetszetős (fejjérnép, marha, gabona) (Háromszék m. MNy. VI.345; Nyr. IV.478; Kiss Mihály; Csik-Szent-György Nyr. X.329).

PIAS: csákánykapa (fr. pioche) (Dunántúl Nyr. XVI.240; Soprony m. Horpács Nyr. IV.181).

PIC-PŰC: cifraság (Szeged Nyr. IV.221).

PÍC-ÍK: mondják a gyerekek, midőn a pilinke a kerített vár (kör) szélét érinti v. azon keresztben fekszik (Szeged Csaplár Benedek [Kecskeméten: *isz-ik* ∞]).

[**PICC;** vö. *micc*].

[Szólások]. *Épen ebben a picben haldoklik:* ebben a pillanatban (Szatmár m. Patóháza Nyr. XVI.96). *Egy picre összeszokottálta az ekét* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.353).

1. **PICCES:** hegyesre szabott. *Picces derék* (Debrecen Nyr. III.563).

[2. **PICCÉS**], **PICCŐS** (*picős*): cifrán öltözött, puccos (Szeged vid. Nyr. I.425; Kalocsa Simonyi Zsigmond).

picces-puccos: ∞ (Szeged Nyr. IV.221).

PICE (Csongrád m. Ploetz 1839; Szeged Herman O. Halászat K.; Bács m. Zenta Nyr. IX.91; *píce* Hoves m. Csépa Nyr. III.287; Szeged Tsz.; Nyr. VII.236; XIII.182; Csaplár Benedek; *pőce* Tolna m. Paks Nyr. XIX.480): halfogó horog. *Tutalyos píce:* a melynek úszó fácskája (jeladó pedzójé) van, s a mely a vízben lebeg; *ólmos píce:* a mely leül a víz fenekére (Szeged Tsz. 295b; Nyr. XIII.182).

PICÉZ (Csongrád m. Ploetz 1839; Szeged Nyr. II.378; Herman O. Halászat K.; Bács m. Zenta Nyr. IX.91; *ptéc* Szeged Csaplár Benedek; *pőcizni* Tolna m. Paks Nyr. XIX.480): horgász.

PICI (*paci* Szatmár m. Porcsalma Nyr. VIII.523; Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.91; Szatmár vid. Katona Lajos; Szabolcs m. Besenyőd Nyr. XII.143; Bodrogek Tsz. 295b; *piszi* Torontál m. Szaján Kálmány L. Szeged népe II.201; *puci* Érmellék Nyr. V.473; Zilah Nyr. XIV.431).

pici-pirindicke: igen piciny, parányi (Baranya m. Ormánság Nyr. II.279) [vö. *pirindicke*].

PICIGÁL: csipked, megcsipked (pl. szöllőt s más gyümölcsöt a madár) (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.525).

PICIGUS: einoge (Szolnok-Doboka m. Málom Muzsi János).

PICIJÁNY: kukorica héjja (Szolnok-Doboka m. Málom Muzsi János).

PICIKE (*peceke* Jász-Nagykún-Szolnok m. Tisza-Derzs Széll Farkas; *picika* Vác Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.548).

PICIKÉZ[-IK?]: rákászik (kézzel v. csalétekkel) (Beregszász vid. Király Pál).

PICIL: fellábon ugrálva megy egy meghatározott pontig (a pilinekezésben vesztes) (Deés Nyr. XXII.478).

PICINKÓ (Csallóköz Csaplár Benedek; Székelyföld Tsz. 298a; Háromszék m. Angyalos, Besenyő, Gidófalva Nyr. XVIII.574; *pēcēnkó* Csik m. Nyr. XII.189) [vö. *icinkó-picinkó*].

PICINYKE (*picinkák* Nyitra m. Vág-Királyfa Nyr. XX.25).

PICIRKA: *picinyke* (Soprony m. Rábaköz Halász János; Csallóköz Szinnyei József) [vö. *picurka*].

PICIRKÓ: ∞ (Csallóköz Szinnyei József) [vö. *picurkó*].

PICORA: pittyedt, duzzadt alsó ajak (Bihar m. Sarkad Márki Sándor).

[**PICÖK**].

picök-nap. *Picök-napkor:* soha napján. *Majd elhozz' ő picőknapkor* (Békés m. Gyula Király Pál).

PICŐK: ingbe a galléron alul v. zsák szájába bővítés céljából betoldott vászondarab (Szatmár m. Nyr. X.431; Szatmár m. Patóháza Nyr. XIX.379; Beregszász vid. Király Pál).

PICULA (*pecula* Háromszék m. Angyalos, Besenyő, Gidófalva Nyr. XVIII.574; Csik m. Gyimes Nyr. X.504; *piculi* Szatmár m. Nyr. VIII.141): ezüst tizkrajcáros (Szilágy-Somlyó Nyr. XVI.286; Erdély Gyórfy Iván, Szinnyei József; Székelyföld Nyr. II.471; Udvarhely m. Nyr. IV.374; Brassó m. Zajzon Nyr. IV.375).

PICURKA (*picorka*, *puorka* Somogy m. Sándor József): *picinyke* (Dunántúl Tsz.; Kis-Kún-Halás Nyr. XV.282. 333) [vö. *icurka-picurka*, *picirka*].

PICURKÓ: ∞ (Csallóköz Nyr. I.331; Nyitra m. Dudvág és Feketevíz mell. Ürményi László) [vö. *picirkó*].

PICUS (Erdély Nyr. XVII.225. 226; Székelyföld Gyórfy Iván; *pēcus* Székelyföld Nyr. V.222; Gyórfy Iván; *pészus*, *peszus* Háromszék m. MNy. VI.345; Gyórfy Iván): 1. *cicus*, *cica* (i. h.);

2. *picus*: barka, kíl. fűzfabarká (Erdély Nyr. XVII.225) [vö. *micus*, *pecuka*, 2. *pész*].

PICUSKA (*pēcuska*, *piszuska*): 1. *cicuska*, *cica* (Erdély Nyr. XVII.225. 226; Székelyföld Gyórfy Iván; Háromszék m. Kovászna Márk Imre); 2. *barka* (Székelyföld Kiss Mihály, Gyórfy Iván; Háromszék m. Kovászna Márk Imre).

PICSA: segg. *Picsán rugni*: seggbe rúgni (Nagy-Körös Tóth Béla).

PICSÁNYI: nagyon kicsi v. kevés, parányi, esőppnyi (Pest m. Csérhát Komáromi Zoltán). *Adja tele az üvegemet, Icíg szomszéd; hisz az egész csak egy picsányi. Csak egy picsányi sipka kell még ennek a kis gyereknek. Megelégszik ő egy picsányival is abból a gomolyából* (Borsod, Abaúj, Zemplén m. Király Pál).

[PICSÁZ].

meg-picsáz: megver (Kúnság Nyr. XV.520).

PÍCSÓ: vízlevezető árok, uccai nyílt csatorna (Kecskemét Váczy János). *Ojjan pískos víz van ebbe az edénybe, mint a pítcsókba. Ojjan víz van ebbe a kútba, mint a pítcsókba* (Kecskemét Király Pál) [vö. 1. *pítcsóka*].

PICSOG (*pityog* Bács m. Új-Verbász Székely Sándor): sír, sí-rí, sírdogál (Mareal mell. Tsz.; Szeged Halász Géza; Palócság Nyr. XXI.418; XXII.78; Eger Kassai J. Szókönyv IV.136; Hont m. Czimmermann János; Nógrád m. Nyr. IV. 425; Rimaszombat Nyr. V.229) [vö. 2. *fityog*, *icsog*-*picsog*].

PICSOGÓ: síró, sívó-rívó, sírdogáló (Torontál m. Szóreg, Lórincefalva, Török-Kanizsa Kálmány L. Szeged népe III.118).

1. **PICSÓKA**: árok, árokszerű gyalogút (Kecskemét Király Pál) [vö. *pítcsó*].

2. **PICSÓKA**: csicsóka (burgonyához hasonló növénygumó) (Zilah Kerekes Ernő) [vö. *pítcsóka*].

PICSUS: [gúny.] gyenge világú lámpa (Vác Divényi Gyula).

PIDÉRA: picinyke (Vas m. Kemenesalja, Pálfa Sztróky Lajos).

PIDRI-PÖDRI: szeles, szeszélyes (omber) (Somogy m. Adánd Bánóczy József).

PIÉTLI, PÉKLI: 1. *piétti*: egy köteg széna (Rábaköz, Beő-Sárkány Nyr. XVIII.191); 2. *pékli*: egy nyaláb apró gallya összekötözve (Győr m. Szigetköz Nyr. XIX.191; Markovics Sándor).

PIFA: aszalt alma (Szeged Sümeghy Pál 1841).

PIFFA: köleskása-étel (Hol? Tsz.).

PIGE, BIGE (*bige* Nagy-Kúnság Nyr. XVI. 142; Debrecen Nyr. XII.475; Palócság Nyr. XXI.309; XXII.32; Abaúj m. Szikszó Király Pál; *büge* Palócság Nyr. XXI.309; *pige* Hont m.

Ipolyság Nyr. XIX.94; Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.114; Kassai vid. Nyr. XVII.226; *pigre* Ugoana m. Nyr. XV.574; *pige* Alföld [?] Nyr. XV.95; *püge* Kis-Kún-Halas Nyr. XV.282. 334): mind a két végén meghegyezett fűeska, melyet a játszó gyermekek ütőfával föl- és elütnek [vö. *pil*].

[Szólások]. *Ugrik a pigéje*: közöszlenni vágyik (a nő) (Zemplén m. Tallya Nyr. V.31).

PIGÉZ, BIGÉZ (*bigéz*, *bigézni* Palócság Nyr. XXII.32; Eger Nyr. XVIII.19; Abaúj m. Szikszó Király Pál; *bügézni* Eger Nyr. XVIII.19; *pigézni* Palócság Császár Árpád; *pigrézni* Ugoana m. Nyr. XV.574; *pikézzünk* Alföld [?] Nyr. XV.95): pigével játszik.

PIHÁKOL (Csallóköz Nyr. I.331; Nyitra m. Dudvág és Feketevíz mell. Ürményi László; *piáká* Rábaköz, Beő-Sárkány Nyr. XVIII.191; *pihákul* Győr m. Halász János): lelkendez, liheg.

PIHÁTÁS: köhécselő, göthös, beteges (Vas m. Őrség Nyr. III.283 [itt *pihatás* nyilván hiba]; Güesej Vass József 1841).

[PIHE].

pihe-puha: nagyon puha, gyenge (Érmellék Nyr. V.473).

PIHÉG (*pehég* Zala m. Hetés Nyr. II.373; Hetés, Dobronak Nyr. II.323) [vö. *iheg*-*piheg*].

piheg-páhog: 1. liheg-piheg, lelkendez (nagy melegtől, erős fáradságtól) (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.333); 2. kelletlenül, szuszogva tesz vmit (Szatmár m. Barna Ferdinánd) [vö. *páhog*].

PIHELŐD-ÍK: penészedik (Somogy m. Csurgó Endrei Ákos).

PIHEN (*pihen-ik* Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII.316).

PIHESKED-ÍK: egygyre, ismételve, huzamosan piheg (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV. 114) [vö. *iheskedik*-*piheskedik*].

[PIHŐ].

[Szólások]. *Egy pihőre*: egy hajtásban. *Egy pihőre mentünk el Újlakig* (Beregszász vid. Király Pál).

PIHŐCE: pihely (Tolna m. Nyr. VI.230; Dráva mell. Nyr. VI.374).

PIHŐRNYE: nádi buzogány pelyhe (Dráva mell. Nyr. VI.374; Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.572).

PIK: kapókó (Erdély Kassai J. Szókönyv IV. 115).

PIKÁCSI: nevetős (Szatmár m. Nagybánya Nyr. IX.567).

PIKÁKOL: immel-ámmal, kelletlenül tesz vmit. *Pikákolva enni* (Székely-Keresztúr Nyr. VIII.525).

PIKÁKOS: kényes, válogatós (Háromszék m. Vadr.).

[PIKÉT].

[Szólások]. *Kitészi a pikiétre, hom mindénki lássó* (Rábaköz Nyr. XV.431).

PIKEZ: kapókővez, kapókővekkel játszik (Erdély Kassai J. Szókönyv III.106; IV.115) [vö. *pityez*].

PIKHERCS: rosszul sikertült, keletlen, sületlen tézsza (Komárom Beöthy Zsolt, Szinnyei József; Hol? Tsz.).

PIKK-PAKK: pitt-patt. *Csak hallom, hogy: pikk-pakk, pikk-pakk, s aligség-alig megyek el onnét, éccer csak zuhé le [törött, omlott], mintha csak az istennyila csapta vóna ki* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.333).

[PIKKED].

meg-pikked: megbiüdösödik (a hús nyáron a melegtől) (Győr m. Böny Nyr. XVII.575).

PIKKELY: lapos éregomb (Vas m., Hegyalja, Erdély Kassai J. Szókönyv IV.115. 134).

PIKKEN: gyengén reped, megpattan (Háromszék m. MNY. VI.345; Vadr.; Győrffy Iván). *Itt valami pikkent, hallottam a pikkenést* (Alföld [?] Nyr. XV.95).

PIKKENÉS: gyenge repedés (megpattanás) hangja (Alföld [?] Nyr. XV.95).

PIKKESZT: repeszt, megpattant (Háromszék m. MNY. VI.345; Győrffy Iván).

PIKKHANGYI: pökhendi (Komárom m. Fúr Nyr. XX.479).

[PIKLIZ].

el-pikliz: odább áll, eleblábal (Somogy m. Adánd Bánóczi József) [vö. *el-pitlikül*].

1. **PIKÓ:** 1. bohó (Háromszék m. MNY. VI.345; Vadr. 512b; Győrffy Iván); 2. ügyetlen, mamlasz (Cegléd Széchy Károly).

2. **PIKÓ:** acerina cernua (Körös-Tarcsa Herman O. Halászat K.).

3. **PIKÓ:** „premonda cipó” (Somogy m. ? Tsz. 29a) [vö. *pipó*].

[4. **PIKÓ**].

[Szólások]. *Elvetni a pikót: sírva fakadni. Mért vetette el a pikót az a fiú?* (Szatmár m. Patóháza Nyr. XVIII.432).

[5. **PIKÓ**].

pikó-szalag: olyan szalag, melynek a vége

félkör-alakúan van bevágva (Veszprém Bódiss Jusztin).

PIKÓS: pityókos, becsípett (Baranya m. Kassai J. Szókönyv IV.115).

1. **PILA:** pislogó. *Pila mécs* (Vas m. Kemenesalja Nyr. III.88; Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334).

2. **PILA:** 1. ügyetlen, féleszű nőszemély (Háromszék m. MNY. VI.345; Vadr.; Győrffy Iván; Csík m. MNY. VI.375); 2. ronda, kócos, vaksi nőszemély. *Te pila!* (Fertő mell. MNY. III.244); 3. nőies természetű, nőies dolgokba avatkozó, női munkát végezni szerető fiú v. férfi (Szeged Tsz.) [vö. *álmos-pila, kancsi-pila, kati-pila, részeg-pila, sanda-pila, sánta-pila, szösz-pila, vaksi-pila*].

PILÁCS: gyenge világú lámpa (Vác Divényi Gyula).

PILÁCSA: szaggatott tézsza (Somogy m. Kassai J. Szókönyv IV.116; Nyr. II.376; Király Pál).

PILÁCSOL: 1. pislog (a mécs), halványan világol (a reves fa) (Pápa vid. Tsz.; Baranya m. Kassai J. Szókönyv IV.116); 2. laposakat pislant (az álmos ember) (Csallóköz Csaplár Benedek) [vö. *piláncsol*].

PILÁK: pislogó, fájós szemű (Baja Bayer József).

PILÁL: ápol, gondoz (pl. marhát) (Baranya m. Tsz.; Nyr. III.565; Közép-Baranya Nyr. III.327; Ormányság Kassai J. Szókönyv IV.116; Nyr. III.230).

PILÁNC SOL (tűz *piláncsol*ása Gyergyó-Sz. Miklós Nyr. X.40): pislog (a mécs, az elalvófélben levő tűz) (Székelyföld Kiss Mihály) [vö. *piláncsol*].

PILAT (*pilattja*): ütés helye (Székelyföld Nyr. XIII.510).

PILÁTUS: [tréf.] álmos ember. *No te Pilátus, mégse aludtad ki magad?* [vö. *Menj aludni, ne pislogj, mint Pilátus!*] (Gömör m. Nyr. XXIII.505) [vö. 1. *pila*; *vaksi-pila*, *vaksi-pilátus*].

Pilátus-fa: kecskerágó (ovonymus) (Zala m. Volák Lajos).

Pilátus-konyhája: [tréf.] árnyékszék (Bala-ton mell. ? Tsz. 293b; Vas m. Kemenesalja ? Kresznerics F. Szótár II.131).

PILÁTUSKOD-IK: vakoskodik, sötétben v. álmos fővel tesz vmit. *Ugyan gyú gyertyát, ne pilátuskoggy a mellett a tűz mellett!* (Gömör m. Nyr. XXIII.505).

PILE (Szlavónia Nyr. XXIII.358; *pie*, *piének* Dráva mell. Nyr. V.522; Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.331; *píje* Dráva mell. Nyr. V.572; *píje* Baranya m. Tsz.): 1. liba, lúd (i. h.); 2. *píle*:

esibe (Szlavónia Nyr. V.12) [vö. *piliese*, *pire*, *píri*, *píríkel*].

PILÉNÖS, PILÉNYÖS: polyvatarú kunyhó (Szlavónia Nyr. V.12; XXIII.310) [vö. *pélény*].

PILICKE: kézi kétköz-háló (Szolnok-Doboka m. Herman O. Halászat K.; Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.188).

PILICSE: esibe (Szlavónia, Rétfalu Nyr. XXIII. 358) [vö. *píle*, *pire*, *píri*, *píríkel*].

PILIGÉZ: táncol (Bács m. Bezdán Székely Sándor).

PILIMAJZ, PILIMAJSZ: denevér (Rozsnyó Nyr. VIII.235; Abaúj m. Jászó Nyr. IX.478; XVIII.231).

PILINC — *pinlincke* (Tata Vass József 1841) [vö. *pinc*].

PILINCK — *pinlincke* (Pest m. Csaplár Benedek).

PILINCKE (*bilincke* Soprony m. Nyr. XVII. 226; *pilicke* Érsekújvár Nyr. VII.41; Temešküz Kálmány I. Szeged népo II.244; Török-Becso Nyr. IX.93; *pinlincke* Tata Matusik Nep. János 1839; Veszprém Nyr. II.134; Tolna m. Paks Nyr. XXII.430; *plinke* Veszprém Nyr. II.134; Pápa vid. Fábián Gábor 1839): 1. mind a két végén meghegyezett fűcska, melyet a játszó gyermekek ütőfával föl- és elütnek (i. h.); 2. *blinke*: az a fűcska, a melyre a horog inát használat után reátekerik (Fehér m. Velence Herman O. Halászat K.) [vö. *pincike*, *pincke*].

PILINCKÉZ[-IK] (*bilinckézók* Dunántúl Nyr. XVI.240; *pilickézni* Békés m. Nyr. III.525; *pinlinckézni* Tolna m. Paks Nyr. XIX.479): pilinckével játszik.

(Szólások). *Csak úgy pilinckézik a dologgal:* könnyen veszi (Békés m. Nyr. III.525).

PILING: 1. kilines (Balaton-Füred vid. Bódiss Jusztn); 2. az ajtózárnak kívül eső része (Balaton-Füred vid. Bódiss Jusztn; Baranya m. Tsz.); 3. az istálló-ajtón az a fa, melyet az ajtófélfa lyukába illesztenek bele, hogy az ajtót bezárják (Veszprém vid. Bódiss Jusztn).

PILINGA (Soprony m. Horpács Nyr. IV.181; Soprony m. Felső-Szakony Nyr. XVII.384; Balaton mell. Fábián Gábor 1839; Vas m. Répce-Szentgyörgy Nyr. XVIII.574; Zala m. Áracs Nyr. XXII.239; Székesfehérvár Nyr. VII.187; *pilingya* Pápa vid. Tsz.; Hol? Tsz.; *pilonga* Vas m. Őrség Tsz.; *plenge* Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV. 117): késpenge [vö. *képilinga*].

PILINGEL: szállingózik (a hó) (Háromszék m. Vadr. 512a).

PILINGER: harangozó [t. i. a huszas években P. nevű ember volt a harangozó] (Keeskémét Simonyi Zsigmond) [vö. *bérka* a Pótlékban].

PILINGÉZ[-IK]: szállingózik (a hó) (Székely-

föld Kiss Mihály, Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.215. 345; Gyórfly Iván) [vö. *filin-géz-ik*].

PILINGÖR: az az orvos, a ki kijön a faluba és beoltja a gyerekeket (Szlavónia Nyr. XXIII. 361).

PILINKE (Udvarhely m. Vadr. 512a; *pélénke* Háromszék m. Vadr.; *pirinke* Háromszék m. Gyórfly Iván; *pölönke* Udvarhely m. Vadr. 512a; *püllünke* Udvarhely m. Nyr. VI.272): pehely.

pirinke-hó: szállingózó hó (Háromszék m. MNy. VI.345; Vadr. 513b [e két helyütt hibásan „dara-hó” értelmezéssel]; Kiss Mihály).

PILINKEL, PIRINKEL: szállingózik (a hó) (Székelyföld Tsz.; NyK. X.335; Kiss Mihály).

PILINKÉL: ∞ (Székelyföld NyK. X.335; Kiss Mihály, Háromszék m. MNy. VI.215. 345; Nyr. X.327; Vadr. 512a; Márk Imre).

PILINKÉZ-İK (Háromszék m. Vadr. 512a; Csik m. Nyr. XII.235; *pélénkéz-ik* Csik m. Péter János): ∞.

PILIS (Csongrád m. Ploetz 1839; Szeged Nyr. XVI.191; Csaplár Benedek; Békés, Bihar, Szatmár m. Barna Ferdinánd; *pílis* Szeged Nyr. I.136; Hajdú m. Földes Nyr. XVI.384; *pílisz* Csallóköz Kassai J. Szókönyv IV.117; *pillis* Kis-Kún-Halas Nyr. XV.333; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.191; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.525; Szatmár m. Körmörő Nyr. XIX.382; *píllis* Debrecen Hajdú Nagy Sándor): 1. *pílis*, *pílisz*, *píllis*, *píllis*: a kenyér megszegésekor levágott darab (Csallóköz Kassai J. Szókönyv IV.117; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.333; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.191; Csongrád m. Ploetz 1839; Szeged Csaplár Benedek; Békés, Bihar, Szatmár m. Barna Ferdinánd; Nagybánya Nyr. XIV.525; Debrecen Hajdú Nagy Sándor); 2. *píllis*: kis szelet. *Aggy éggy píllis kényeret* (Hajdú m. Földes Nyr. XVI.384); 3. *pílis*, *píllis*, *pillis*: gyűrű (a kenyérnek sülés közben kihasadt és kiduzzadt része) (Szeged Nyr. I.136; XVI.191; Szatmár m. Körmörő Nyr. XIX.382) [vö. *i. pílle*, *píslé*].

[Szólások]. *Félti a pílist*: félti a bőrét (Szeged Csaplár Benedek).

PILISKE: 1. a kenyér megszegésekor levágott darab (Nyitra m. Pográny és vid. Drnovszky Ferenc 1841); 2. hegyesűcs (Nyitra m. Pográny és vid. Drnovszky Ferenc 1841; Háromszék m. Nyr. V.90).

PILISZNYÁK: gyenge, satnya, nem életvaló gyermek (Háromszék m. MNy. VI.345; Vadr.; Gyórfly Iván) [vö. *penész*].

1. **PILKA:** sás (Somogy m. Nyr. II.376).

2. **PILKA:** 1. kavics, kapókö (Fehér m. Nyr. X.188; Baja és vid. Bayer József, Csaplár Benedek; Nagy-Kikinda, Zenta Nyr. XXV.407); 2. *pinlincke* (Baja Nyr. XX.169).

3. PILKA, PINKA (*pilka* Somogy m. Sándor József; *pilke* Somogy m. Kassai J. Szókönyv IV.118; Nyr. II.377; *pinka* Vas m. Kemenes-alja? Kresznerics F. Szótár II.152; Vas m. Örség Tsz.; Zala m. Alsó-Lendva Nyr. XIII.332): fadugó, hordódugó.

PILKÁZ: kapókövekkel játszik (Fehér m. Nyr. X.188; Bács m. Kassai J. Szókönyv III. 106; IV.118).

PILL: pillanat. *Egy pillba. Egy pirra* (Háromszék m. Vadr.). *Pillba itt terem. Egy pirra itt lesz* (Udvarhely m. Homoród vid. Vadr. 560).

PILLADT: lankadt, bágyadt, fáradt. *Pillat-tabb a pillénél* (Tisza-Roff Markovics Sándor) [vö. *pilledt*].

PILLÁML-IK: gyengén villámlik (Háromszék m. MNy. VI.345; Vadr.; Gyórfy Iván).

PILLAMOD-IK: pitymallik (Háromszék m. MNy. VI.345; Vadr. 512b; Gyórfy Iván).

PILLANAT: pillantás. *Kökény szemed pillan-atja szegény szívem szorongatja* (Komárom Erdélyi J. Népdalok és mondák II.113).

PILLANCS, PILLÁNCS (*pillanacs* Csallóköz Farkas Ferenc; Székelyföld Kriza; Udvarhely m. Vadr.; Nyr. XVII.432; *pilláncs* Somogy m. Sándor József; Somogy m. Vése Király Pál; Somogy m. Csurgó Endrei Ákos; Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. VII.94; Hol? Tsz.): 1. *pilláncs*: pislogó [mint gúnynév:] *Pilláncs Kiss* (Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. VII.94); 2. *pillanacs*: mécs (Csallóköz Farkas Ferenc); 3. *pillanacs, pilláncs*: pillangó, lepke (Somogy m. Sándor József; Somogy m. Vése Király Pál; Somogy m. Csurgó Endrei Ákos; Székelyföld Kriza; Udvarhely m. Vadr.; Nyr. XVII.432; Hol? Tsz.).

PILLANG: pillangó, lepke (Brassó m. Hét-falu Király Pál).

PILLANGÓ: 1. kerek réz-, ezüst- v. gyöngyház-lapocska (a milyenekkel a menyecskék fejkötője s a lányok cipője van díszítve) (Fehér m. Nyr. X.188; Baranya m. Tsz.; Nyr. II.184); 2. a halnak levakart egyyes pikkolye (Rábaköz, Beó-Sárkány Nyr. XVIII.191; Balatonfüred Herman O. Halászat K.).

pillangó-fű: rezgőfű, nyúlperje (zittergras, briza media) (Hegyalja, Tarcal Kassai J. Szókönyv IV.119).

PILLANGÓS: cicomás. *Ojan pillangóson ötözött, hogy majd elrepül. Még a gyűrűje es pillangós* (Háromszék m. Vadr. 379) [vö. *pillengős*].

[PILLANT].

[el-pillant].

[Szólások]. *Mig a szemedet elpillantanád, meggyavul:* egy szempillantás alatt (Háromszék m. Vadr. 371).

PILLANTÁS: pillanat. *En mindön pillantásba mehetők* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 474).

PILLANTAT: ∞. *Egy pillantatra mind a tizenkettőnek elüti a fejét* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 443).

PILLANTÓ (Zala m. Kővágó-Örs, Révfülöp Nyr. XIX.141; *pillántó* Veszprém, Pécs Nyr. XIV.568; *pillantyú* Komárom m. Nyr. XIV.91): szemhéj, szempilla. *Szemem pillántója* (Veszprém, Pécs Nyr. XIV.568).

PILLÁZ: küszöb. *Át ne lépt többet eszt a pillázt!* (Bihar m. Kisháza Nyr. XXV.575).

1. **PILLE:** 1. a kenyér megszegésekor levágott darab (Fehér m. Perkáta Nyr. III.35; Kecskemét Csaplár Benedek; Csongrád m. Ploetz 1839; Baja Nyr. III.35); 2. gyürke (a kenyérnek sülés közben kihasadt és kiduzzadt része) (Fehér m. Perkáta, Bács m. Baja Nyr. III.35; Hajdú m. Nyr. XVII.422) [vö. *pislis, pisle*].

pile-bankó: 1849-beli szaggatott német bankó-szelet (más néven: *csusza-bankó, csipetke-bankó, szelet-bankó*) (Kis-Kúnság és solti járás Nyr. XVIII.231).

2. **PILLE** (*pile* Tisza-Dob Nyr. XX.432): a forralt tej hártájája, bőre (Heves m. Tiszafüred és vid. Kimnach Ödön; Rimaszombat Nyr. V.229; Bodrogek Tsz.; Hajdú-Nánás Kimnach Ödön; Bereg m. Pap Károly).

PILLED (*billed* Pápa vid. Tsz. 296b): lankad, bágyad, fárad, ernyed, kimerül, gyengül (Vas m. Sitke Kresznerics F. Szótár II.131; Zala m. Szepezd Nyr. XVII.237; Csallóköz, Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.345; Vadr.; Hol? Tsz.).

el-pilled: ellankad, elbágyad, elfárad, elernyed, kimerül, elgyengül. *Elpilledt* (Felső-Csallóköz Nyr. VIII.333). *Elpillednek a csirkék* [a nagy melegben] (Vas m. Sitke Kresznerics F. Szótár II.131). *Csirke, tyúk elpilled* [a nagy melegben, a szomjúságtól] (Csallóköz, Székelyföld Csaplár Benedek).

ki-pilled: ∞. *A tyúk a sok kergetés miatt ki-pillelt, most könnyen meg lehet fogni* (Veszprém Király Pál).

még-pilled: ∞. *Még van pilledve* [a gyermek a betegségtől] (Vas m. Nyr. XIII.477).

[1. **PILLEDEZ**, **BILLEDEZ** (*billedezni*) = *pilled* (Pápa vid. Tsz. 296b).

2. **PILLEDEZ** (*pilledezni*): könnyen szökdel (Pápa vid. Tsz.).

PILLEDT (*pillelt*): 1. lankadt, bágyadt, fáradt, ernyed, kimerült, gyenge (Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561; Soprony m. Rábaköz Halász János; Rábaköz Beó-Sárkány Nyr. XVIII.191; Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Veszprém Király Pál; Somogy m. Szőke-Denes

Nyr. III.231; Fehér m. Lovasberény Nyr. XVII. 576); 2. fülldt. *Pillett a levegő* (Zala m. Kővágó-Órs, Révfülöp Nyr. XIX.141) [vö. *pilladt*].

[PILLÉDZ-IK], **PILÉDZ-IK**: bőrdzlik, hártásodik (forraláskor a tej, fagyáskor a víz föl-szine) (Tisza-Dob Nyr. XX.432; itt *piledzik* nyilván hiba) [vö. *pilléz-ik*].

be-pillédzik: bebőrdzlik. *Bepillédzik a tej* (Gyöngyös Nyr. IX.332).

PILLENGŐ: szarvasmarha álla alatt lefityegő húsos bőr (Szabolcs m. Kis-Besenyőd Nyr. IX.136).

PILLENGŐS. *Pillengős kaláris*: üveggyöngyökből való nyakék, a melyen elül az alsó gyöngysor közepén csillag- v. szív-alakú kis bronz-féle csüng alá (Borsod m. Ethnographia VII.82) [vö. *pillangós*].

PILLÉS: gyürkés. *Pillés kenyér* (Hajdú m. Nyr. XVII.422).

PILLESZT: fáraszt. *Pillesztém panaszommal* (Soprony m. ? Tamási Nyr. XXI.526).

PILLÉZ: könnyedén dolgozik (Nagy-Kőrös Katona János).

[el-pilléz].

[Szólások]. *Elpillézi az időt*: haszontalanul tölti el [?] (Hódmező-Vásárhely Nyr. II.367).

PILLÉZ-IK: vékony jégkéreggel vonódik be (a víz) (Hajdú-Nánás Kimnach Ödön) [vö. *pillédz-ik*].

PILLOG: pislog, hunyorgat (Göcsej Budenz-Album 158; Nyr. XIV.164).

PILLOGTAT: ∞. *Ugy fáj a szeme, hogy elig tud velle pillogtatni* (Székelyföld Kiss Mihály).

PILLÓK: lepke (Zala m. Tapolca Nyr. VIII. 469; Zala m. Szepezd Nyr. XVII.237; Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvjárás 18; Somogy m. Ziegler Géza; Veszprém m. Nyr. II.329; Hol? Tsz.).

PILLÖG: meg-meglebben (Baranya m. Patacs vid. Csaplár Benedek).

PIMASZ: élhötetlen (Székelyföld Tsz.).

PIMISZ: a hajó hátsó részén levő elrekesztett hely (Kis-Duna mell. Győr és Mosony közt Nyr. XI.44).

PIMÓK: pimasz (Hol? Tsz. 296b).

PIMPALAN: vmi gyermekjáték (Fehér m. Felső-Alap Nyr. XVI.571).

PIMPIMPÁRÉ: pitypang, gyermekláncfű (leontodon taraxacum) (Mátyusföldre Nyr. XVII. 523; Nyitra m. Farkas Tolnai Vilmos).

PIMPIRI: ocsmány, pajzán [?]. *Nem mész el, te pimpiri!* (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. IX.427).

PIMPÓ: 1. barka (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály, Gyórfly Iván; Erdővidék Nyr. IX.236; Csík m. Tsz.; Csík m. Kilyénfalva Nyr. IX.525). *Pimpót szentelnek virágvasárnapján* (Csík m. Nyr. XII.235); 2. leontodon taraxacum (Gömör, Borsod m. Nyr. XXII.134; Borsod m. Noszvaj Kassai J. Székönyv IV.120); 3. penész (Alföld Nyr. XV.95; Kecskemét Nyr. IX.376; Udvarhely m. Nyr. IX.236; Csík m. Nyr. XII.235; Csík m. Kilyénfalva Nyr. IX.525).

pimpó-fa: rekettyefűz (Székelyföld Tsz. 296b; Márk Imre).

pimpó-virág: leontodon taraxacum (Bodrogköz Tsz.).

PIMPÓDZ-IK: penészedik (Székelyföld Márk Imre).

meg-pimpódzik: megpenészedik (Székelyföld Nyr. IX.176).

PIMPÓKOS: virágos (bor) (Tolna m. Paks Nyr. XXII.430).

PIMPÓNYÁS: finnyás (Szeged Csaplár Benedek).

1. **PIMPÓS**: penészes (kenyér, túró, sajt), virágos (bor) (Komárom Nyr. VII.282; Alföld Nyr. XV.95; Kecskemét Nyr. IX.376; X.382; Háromszék m. Vadr.).

2. **PIMPÓS**: cifrázkodó, cifrán öltözött (Nagy-Kőrös Katona János; Szolnok-Doboka m. Márk Imre).

PIMPÓSOD-IK: penészedik (Háromszék m. MNy. VI.345).

még-pimpósodik: megpenészedik. *Mégpimpósodott a befőtt* (Székelyföld Márk Imre).

PIMPÓZ: cicomáz (Nagy-Kúnság Nyr. II.136) [vö. *pintyóz*].

PIMPÓZ-IK: pelyhezik (a fűzfa barkája, a csipkeburján virága) (Háromszék m. MNy. VI. 345; Vadr.; Gyórfly Iván).

PINA (*pena*-vágó Székelyföld Herman O. Halászat K.; *puna* Csongrád m. Mindszent Pap Sándor).

pina-fa: a farhám matakja (Körös-Tarcsa Herman O. Halászat K.).

pina-fedél: abramis brama (Bódva mell. Herman O. Halászat K.).

pina-fésű: acerina cernua (Jász-Nagykun-Szolnok m. Kenderes, Kisujszállás Herman O. Halászat K.).

pina-lajtorja: szerbtövís és eryngium campestre (Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 73).

pina-nyaló: cobitis taenia (Szatmár m. Nagy-Dobrony Herman O. Halászat K.).

pina-rágó: ∞ (Fehér m. Velence, Szatmár Herman O. Halászat K.).

pina-reszelő: ∞ (Berettyó-Újfalu Herman O. Halászat K.).

pena-vágó: ∞ (Székelyföld Herman O. Halászat K.).

pinavágó-hal: ∞ (Tisza-Földvár Herman O. Halászat K.).

[PINC] (*benci* Baranya m. Tsz. 37a; *binc* Dunántúl NyK. II.379; Somogy, Baranya m. Tsz.; *pēnc* Esztergom Nyr. XIX.94): mind a két végén hegyesre faragott fáska, melyet a játszó gyermekek ütőfával föl- és kiütnek [vö. *pilinc*, *pincike*, *pincke*].

[PINCE].

pince-szer: prэшázbeli multság (Tolna m. Gyöngy Nyr. XXV.288).

pinceszörész: pincéről pincére jár inni. *Pinceszörészni mentünk* (Vas m. Jánosháza Nyr. XVI. 141).

PINCELŐD-İK: párolódik (Baranya m. Nyr. II.184).

még-pincélődik: megpárolódik. *Jól mégpincélődött a hus a bográcsban* (Baranya m. Nyr. III. 565).

[PINCEZ] (*benciz* Baranya m. Tsz.; *bincezni* Somogy, Baranya m. Tsz. 41a): pilinckézlik.

PINCÉZ[-İK?]: pincében borozgat (Szilágy-Somlyó Nyr. XVI.286).

PINCIKE (*princike* Hol? Nyr. Nyr. XV.95): 1. mind a két végén hegyesre faragott fáska, melyet a játszó gyermekek ütőfával föl- és kiütnek (Mohács Király Pál; Baja Bayer József; Bács m. Új-Verbász Székely Sándor); 2. a malombeli szálvas tengelye (Baja Nyr. XVII.240); 3. csapó-csiga (hegyes csiga-alakú játékszer, melyet a gyerekek ostonnal csapkodva pörgetnek) (Szent-Endre, Pomáz Nyr. XVII.226) [vö. *pilincke*, *pinc*, *pincke*].

PINCIKÉZ[-İK?]: pilinckézlik (Mohács Király Pál; Baja Bayer József; Bács m. Új-Verbász Székely Sándor).

PINCKE (Veszprém Nyr. II.134; *bincke* Dunántúl NyK. II.379; Göcsej Vass József 1841; *picka* Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.379; Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII.382) = *pincike*.

[PINCKÉZ-İK] (*binckezni* Zala m. Bódiss Jusztn; *binckézni* Göcsej Vass József 1841; *pickáz-ik*, *pickázni* Erdély Vozári Gyula; Maros-Torda m. Nyr. XV. 574; Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII. 382): pilinckézlik.

PINCOS: válogatós, finnyás, kényes, rátartós (Szilágy m. Nyr. IX.565; Zilah Nyr. XIV.431; Székelyföld Kiss Mihály).

PINCOSKOD-İK: finnyáskodik, kényeskedik, rátartóskodik. *Pincoskodik elé s hátra, s abból áll minden dolga* (Székelyföld Kiss Mihály).

PINCUS: piros tojás cifrázására való eszköz (Szatmár m. Vámfalu Vozári Gyula).

PINCSEI (*pindsi* [pumi kutya] Vas m. Kemenesalja Tsz.).

PINDIRI: picike, parányi (Nógrád m. Istvánffy Gyula).

PINDIRKÓ: ∞ (Győr m. Tsz.).

PINDURKA (*pandzurka* Vác Nyr. XX.284; Divényi Gyula; *pindzurka* Vác Divényi Gyula): ∞ (Dunántúl Tsz. 295b; Veszprém m. Nyr. IX.282; Pápa vid. Tsz.; Somogy m. Sándor József; Győr m. Rábaköz Halász Géza; Tata vid. Nyr. V.329; Csallóköz Csaplár Benedek). *Aggy ép pindurkát* (Veszprém m. Csetény Halász Ignác). *Várj csak egy pindurkát* (Fehér m. Vaa! Nyr. XVIII.573). *Csak egy pindurkát kentem rá* (Székesfehérvár Zolnai Gyula).

PINGÁSZ: festő (Veszprém Nyr. VII.381).

PINGÁTT: kép (Tolna m. Felső-Nyék Nyr. VI.323).

PINGÓKA: fűzfa-sípocsk (a melyet tavaszszal a gyerekek csinálnak) (Rimaszombat Nyr. XXII.431) [vö. *pingó*].

PINIKE: picike (Dunántúl Nyr. V.228) [vö. *pinnyige*, *pirike*].

PINKA: kalapács (Abaúj m. Jászó Nyr. IX. 478).

[PINKLI], PINTLI: batyu. *Zöld erdőbe esteledtem, a pintlimet levetettem* [mondja a vándorló legény] (Torontál m. Lőrincfalva Kálmány L. Szeged népe III.239).

[PINNYOG].

[Szólások]. *Pinnyogva teszi:* immel-ámmal, kedvetlenül (Úgocsa m. Nyr. XV.574).

PINT (egy *pinty* bor [tréf.? — ,bolond mesében'] Debrecen Nyr. V.180).

[PINTÉR].

pintér-lelke: a nagyra szabott abroncsnak két vágása közé toldott fáska (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839).

PINTINOK: kesely ló, szárcsalábú ló (Brassó m. Hétfalu Király Pál; Brassó m. Tatrang Nyr. II.523; itt *pintinó* nyilván hiba, vö. Nyr. XXIII. 485).

[PINTÍT].

be-pintít: bepiszkol, berondít (Gömör m. Hanva Nyr. XX.286; Gömör m. Runya Nyr. XXII.286).

PINTLI: 1. fekete bársony homlokkötő (Bala-

ton mell. Horváth Zsigmond 1839); 2. fejkötő fölé kötött fejdísz (Komárom m. Fűr Nyr. XVIII. 528); 3. öv (Hoves m. Csépa Nyr. III.288).

PINTOK: a fazekasoknak talpbőrből való edény-símítója (Sárospatak Nyr. XVII.527).

PINTÓKA: félfertály fele, egy porció (Háromszék m. Vadr.).

PINTOL: moeskol (Gömör m. Tsz.).

PINTŐL: mér. *Pintőlik a bort* (Pest m. Szeremle Nyr. XVI.505).

1. **PINTY** (bincs Erdély Kassai J. Szókönyv IV.121; Székelyföld NyK. X.326; Kiss Mihály; Háromszék m. Tsz.; Vadr.; MNy. VI.223).

[Szólások]. *Ugy elrepül tőlünk az élet, mind a bincs* (Háromszék m. Vadr.).

2. **PINTY:** vékony fonal (Székelyföld Kassai J. Szókönyv IV.122).

PINTYEL: vékony fonalat fon (Székelyföld Tsz.; Kassai J. Szókönyv IV.122).

el-pincel: elvékonyít (fonalat, ha fonás közben a kendert vékonyan eresztli) (Nagy-Kúnság Nyr. II.136).

PINTYERÉL: szerföltött vékony fonalat fon (Székelyföld Kriza; Háromszék m. Vadr.).

1. **PINTYERGET:** ∞ (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály).

[Szólások]. *Ne pincergesd az ételt:* ne olyan foghegyen egyél (hanem láss hozzá jobban) (Háromszék m. Nyr. IX.34).

2. **PINTYÉRGET:** durcáskodik, duzzog (Kaloosa Tóth Béla).

PINTYÓZ: cicomáz, cifráz, ékesget, piperéz. *Örökké pintyózza azt az egy szem jányát. Vénecske már, de még most is pintyózza magát* (Abaúj, Borsod m. Király Pál) [vö. *pengyóz, pimpóz*].

fel-pintyóz: fölcicomáz, fölpiiperéz. *Ennye, de felpintyóztad magad, húgom!* (Abaúj, Borsod m. Király Pál).

ki-pintyóz: ∞. *Nyalka menyecske még L-né; a jánya mellett magát is úgy kipintyózza, hogy no!* (Abaúj m. Király Pál).

PINTYÓKE (*pingyüke* Vas m. Órség Nyr. VII. 330; *pintyóka* Palócság MNy. V.154; *pintyüke* Zala m. Szentgyörgyvölgye Nyr. II.280). — *Pintyóke:* 1. bádogból való kannaformájú csöves szópó-edényke (csecsemők számára) (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.122); 2. kancsónak csücskés szája (Nagy-Kúnság? Nyr. XVI.432; Mezőtúr Farkas Imre); 3. kemencepadka (Pest m. Kecske Nyr. XXIV.335).

PINTYÓKÉS: csücskés-szájú (kancsó, bögre, fazék) (Hajdú-Nánás Máté Lajos).

PINYIGE: szerető, mátká. *Elmék mán pinyigémhöl* (Esztergom m. Muzsla Nyr. XXV.288) [vö. *pinike*].

PINYIRI: kicsiny (Zilah Kerekes Ernő).

PIÓCA (*piác* Bereg-Rákos és Munkács vid. Pup Károly; *pihóca* Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561).

PIÓKA (Dunántúl Nyr. V.228; Göcsej Nyr. XIII.356; Göcsej, Resznek Nyr. XII.189; Somogy m. Nyr. X.476; XVIII.239; Baranya m. Király Pál; Baranya m. Ormánság Tsz.; Dráva mell. Nyr. V.572; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.279; *pihóka* Somogy m. Nyr. II.377; X.476 [az utóbbi helyen *pihoka* nyilván hiba]; *piuka* Zala m. Szentgyörgyvölgye Nyr. II.280): *pióca*.

1. **PÍP:** pipacs (Békés m. Földrajzi Közl. 1894. 77).

2. **PÍP, PIP** (*pép* Zala, Szatmár m. Bódiss Jusztn): 1. szárnyasállat nyelvén szomjúságtól támadt bőrkeményedés (Zala m. Bódiss Jusztn; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.333; Szatmár m. Bódiss Jusztn; Barna Ferdinánd; Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Tsz.; MNy. VI.355; Vadr. 524b). *Pipje van a tyúknak* (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.123). *Pipja van* [a kis csirkének] (Szatmár m. Nyr. X.431). *Pipja lett* Székelyföld Kiss Mihály). *Pipje lett a tyúknak* (Háromszék m. Dézsi Mihály). *Ha még nem iszom, pipom lesz* (Háromszék m. Vadr. 361); 2. a pulyka orrán fityegő bőrnyújtvány (Kis-Kún-Halas Nyr. XV. 333) [vö. *pípic, pípik, pípíke, pípíte*].

3. **PIP:** a mécs bádogesővecskéje, a melybe a belot húzzák bele (Szatmár m. Nyr. X.431).

[4. **PÍP**].

[Szólások]. *Pípen adni:* nagy kérésre adni oda vmit (Eger Simonyi Zsigmond).

PIPA (*пѣпа* Palócság Nyr. XXI.215; *pēpa* Tata vid. Nyr. V.474; *pēpa* Palócság Nyr. XXI. 362; XXII.78; *pēpa* Tolna m. Felső-Nyék Nyr. VI.323; *pēpa* Székelyföld Kiss Mihály; *pípa* Szlavónia Nyr. XXIII.168. 312): 1. *pípa:* a hordócsap eresztője, fordítója (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839); 2. *pípa, pipa:* orresztető, melyet patkoláskor v. hágatáskor alkalmaznak a lovaknál (Székelyföld Kiss Mihály) [vö. *csap-pípjája*].

pipa-biró: az az ember, a ki azzal van megbízva, hogy vigyázza meg, ki pipázik v. szívalozik a faluban tilalom ellenére (Soprony m. Röjtök Nyr. II.369).

pipa-kámis: pipaszár (Szlavónia Nyr. XXIII. 312).

pipa-matyók: nagy pipás (Tolna m. Paks Nyr. XXII.430).

pipa-szér: pipaszár (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.354; XXIII.143).

PIPACS (*paesat* Csallóköz Nyr. I.331; *papics* Erdővidék Tsz.; *papicsk* Dráva mell. Nyr. V.572; Dráva mell. Kópács Nyr. XVI.572; *patacs* Csallóköz Nyr. I.331). — *Pipacs*, *pipacs-virág*: honvédek gúnyneve (t. i. régebben piros nadrágjuk volt) (Kaszárnyai szó Nyr. VI.234).

[**PIPACSKA**], **PATISKA**: pipacs (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335).

PIPACSOS: piros (Tolna m. Fölső-Nyék Nyr. VI.323).

PIPÁKOL: pip-hangot ad (Háromszék m. MNy. VI.346).

PIPÁL, **PÍPÁL** (*pelpál* Tisza mell. Erdősi József): 1. föl s alá hajtogatja a fejét (a ló nyári hőségben v. üres jászol előtt) (Zemplén m. Tállya Nyr. IV.521; Háromszék m. Vadr.; MNy. VI.345; Nyr. III.374; Gyórfy Iván); 2. közel a víz színéhez a levegővel érintkező vizet koptyúzza (a hal az ú. n. dögvizekben) (Doroszló Herman O. Halászat K.).

[Szólások]. *Pipál a hegy*: esőre ködözik, köd emelkedik róla (Háromszék m. Kiss Mihály). *A havas pipál*: ∞ (Brassó m. Hétfalu Nyr. XXII. 366).

PIPÁZ-IK. *Pipázik a ló*: jár a vékonya (mikor nagyon jóllakott) (Csallóköz Erdélyi Pál; Mezőtúr Nyr. X.569).

PIPE: fiatal liba (Zilah Nyr. XIV.431; Erdély Kassai J. Szókönyv IV.124; Bánffy-Hunyad Nyr. X.23; Kolozsvár Szinnyei József; Székelyföld Tsz.; Nyr. V.85; Kiss Mihály; Marosvásárhely Nyr. IX.428; Háromszék Nyr. IX.423; Csík m. Tsz.).

[Szólások]. *Te pipe!* [mondják kényesnek] (Brassó m. Bácsfalu Nyr. V.91).

pipe-ember: gyenge ember (Székelyföld Tsz.).

pipe-húr (*pipe-hur*): libapimpó (potentilla anserina), tyúkhúr (alsine media), aranka (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Angyalos, Besenyő, Gidófalva Nyr. XVIII.574; Szolnok-Doboka m. Horgaspatak Nyr. XI.478).

pipehúr-fű: ∞ (Székelyföld Kiss Mihály).

pipe-természetű: gyenge. *Pipetermészetű ember v. gyermek* (Székelyföld Kiss Mihály).

PIPEFÉLE: ∞ (Székelyföld Kiss Mihály).

PIPELLE: püspökfalat a csibepecsenyén (Veszprém, Pápa Bódiss Jusztin).

[**PIPER**].

piper-vöcsök: kis bűvár (madár, kissébb a csörgókacsánál) (Csongrád Nyr. IX.90).

1. **PIPES**, **PÍPÓS**: finnyás, kényes, hetyke, rátartós, cifrálkodó (Rábaköz Halász János; Vas m. Kemenesalja Tsz.; Udvarhely m. Vadr.).

2. **PÍPES**, **PÍPOS**: (szárnyasállat), a melynek a szomjúságtól bőrkeményedése támadt a nyelvében (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály).

[**PÍPÉSED-IK**, **PÍPOSOD-IK**].

meg-pípesedik, **meg-píposodik**: bőrkeményedése támadt a nyelvében a szomjúságtól (Székelyföld Tsz.). *Ha még nem iszom, megpíposodom* (Háromszék m. Vadr. 361).

PIPI: piros. *Pipi kendő* (Szeged Kálmány L. Szeged népe I.67; Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk I.53; II.89; Borsod m. Ethnographia VII.82). *Pipi a kendője* (Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.29). *Pipi szoknya* (Hajdú-Szovát Rechnitz Ignác; Mátva vid. Nyr. XXIV.478). *Pipi ágyterítő*: piros falú, virágos, olajosból készített ágyterítő (lepedő) (Borsod m. Ethnographia VII.75).

[**pipi szőr**].

pipiszőrös. *Pipiszőrös kendő*: szőrszövetből való fehérpettyes piros kendő (Alföld Nyr. II. 425; Temesköz, Arad m. Pécska Kálmány L. Szeged népe II. Bevezető XX. 1.; Koszorúk I. 206). *Pipiszőrös kendőbe megy esküvőre* (Szeged Nyr. I.136). *Pipiszőrös csuri* (Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk I.205). *Pipiszőrös rokolya* (Csanád m. Batonya Kálmány L. Koszorúk II. 182).

PÍPIC: szárnyasállat nyelvében szomjúságtól támadt bőrkeményedés (Heves m. Tiszafüred vid. Kassai J. Szókönyv IV.123) [vö. 2. *píp*, *pí-pik*, *pípike*, *pípítele*].

PIPICE: burgonya-kása (Fölső-Somogy, Bala-ton mell. Szemneez Emil).

PIPICS: 1. mécs (Vas m. Nyr. XXIV.384); 2. istálló-lámpa (Zala m. Kis-Kanizsa Banekovics János).

PÍPIK = *pípic* (Bodrogek Nyr. Kassai J. Szókönyv IV.123; Tsz.).

PÍPIKÁ: pipa (Szlávia Nyr. XXIII.216).

PÍPIKE = *pípic* (Hont m. Nyr. VI.271) [vö. *pipke*].

[Szólások]. *Ne no, hogy pípicét ne kapj!* [mondják a kis gyerekeknek, mikor adnak neki abból, a mit nagyon kíván] (Hont m. Nyr. VI.271).

PIPILE: kicsiny, kicsike (Dráva mell. Nyr. V.572).

PIPIRGÓ: mocsaras, vízenyós helyeken termő haszontalan fűfőle, mely sűrűn, ecsetformán (50—70 cm. magasra) nő (Kalotaszeg Czuczsa János).

PIPIRIG: káka (Alsó-Fehér m. Lázár István).

PIPIRKÁS: [?]. *Nem jó, mert pipirkás a hárs héja* (Bánffy-Hunyad Nyr. X.23).

PIPISKE (*piptiske*): 1. pacsirta (Baranya m. Ormányság Nyr. I.424; Nyitra m. Pográny és

vid. Drnovszky Ferenc 1841; Rozsnyó Nyr. VIII. 565; Borsod, Abaúj m. Király Pál; Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.207; Tokaj Nyr. XXIV. 192). *Úgy jár, mint a pipiske. Úgy szedegeti a lábát, mint a pipiske* (Eger Simonyi Zsigmond); 2. madáralakra font kis kalács, a melynek egyik vége a fej, a másik a fark, s a fejbe két borsszem van dugva szemnek (gyerekeknek süti) (Borsod, Abaúj m. Király Pál); 3. kényes kis ember (Tokaj Nyr. XXIV.192).

pipiske-gomba: csirkegomba (Bars m. Király Pál).

PIPIKED-IK, PIPISKED-IK (*piptszkéd-ik* Csongrád m. Szentcs Négyesy László): lábujj-hegyre áll, ágaskodik (Szeged Kassai J. Szókönyv III.250; Tsz.; Csongrád m. Szentcs Négyesy László). *Pipiskedik már a polcra, hogy egy kolbászt adjon* (Csanád-Apátfalva Kálmány L. Koszorúk II.19).

PIPIKÉL: ∞ (Békés m. Szántó Soma).

PÍPITE (Hol? Kassai J. Szókönyv IV.123; *pípíte* Nógrád m. Nyr. XXIII.502; *pipite, pípíte* Gyöngyös Nyr. IX.333; *pipta* Göcsej Tsz.; *prípíte* Nógrád m. Nyr. XXIII.502; *pripety* Nógrád m. Tolmács Nyr. XVI.46; *prípíte* Hol? Kassai J. Szókönyv IV.123; *pripity* Nógrád m. Tolmács Nyr. XVI.46; *prípítye* Hont m. Ipolyság Nyr. XIX.189): 1. *pípíte, pipta, pripety, prípíte, pripity*: szárnyasállat nyelve alatt v. farán támadt kis kelvénny (Soprony m., Balaton mell., Veszprém m. Bódiss Jusztin; Vas m. Kemenes-alja Nyr. III.88 [itt *pinké* hiba]) [vö. *pípíke*].

[Szólások]. *Lészakád a pípítléje v. prípítléje* [ha nem kap abból, a mit megkívánt] (Nógrád m. Nyr. XXIII.502).

PIPITÉR (*pipityér* Soprony m. Röjtök Nyr. III.513; Soprony m. Szakony Király Pál; *pipityér* Soprony és Vas m. Nyr. X.332): 1. székifű (*chamomilla vulgaris*) (Duna mell. Kassai J. Szókönyv II.16; Dunántúl Földrajzi Közl. 1894. 66; Soprony m. Röjtök Nyr. III.513; Vas m. Tsz.; Vas m. Körmend Nyr. II.469; Órség Nyr. IV. 184; Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VIII.468; Somogy m. Nyr. X.476; Baranya m. Kassai J. Szókönyv IV.95). *Jószagú pipityér*: *matricaria chamomilla* (Soprony és Vas m. Nyr. X.332); 2. kajakérvirág (*ranunculus*) (Soprony m. Szakony Király Pál); 3. apró kapor (Vas m. Kemenes-alja Tsz.); 4. *büdös pipityér*: *anthesis cotula* (Soprony és Vas m. Nyr. X.332).

[PIPIZA].

pipíza-munka: babra-munka, sok pepecseléssel járó munka (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

PIPIZÁL: babrál, pepecsel, pizmog (Háromszék m. Vadr.; Háromszék m. Uzon Erdélyi

Lajos; Csik m. MNy. VI.374). *Egyél hamar, ne pipizálj!* (Csik-Várdótfalva Péter János).

PIPKE: szárnyasállat nyelve alatt v. farán támadt kis kelvénny (Soprony m., Balaton mell., Veszprém m. Bódiss Jusztin; Vas m. Kemenes-alja Nyr. III.88 [itt *pinké* hiba]) [vö. *pípíke*].

PIPÓ: cipó (Pozsony m. Kassai J. Szókönyv IV.125) [vö. 3. *pikó*].

PIPOG: esunyán pipázik (Brassó m. Zajzon Nyr. III.224).

PIPOGYA (*pipolya* Gömör m. Nyr. XXIII.45): vézna, gyenge, beteges, nyomorék (Zilah Nyr. XIV.431; Székelyföld CzF.).

PIPOGYÁS: beteges (Székelyföld Tsz.).

PIPÓK: pipaacs (Baranya m. Mecsekhat Thomaer Ignác 1841).

[1. PIPOLA].

pipola-háló: tokfogó háló (szerkezete olyan mint a laptoló hálólé, de léhese islingből van kötve) (Győr m. Nyr. XI.430; Herman O. Halászat K.).

2. **PIPOLA**: [euphem. o. h.: patvar, ördög, manó stb.]. *Hordjon el a pipola! Vágjon le a pipola! Üssön meg a pipola! Mi a pipola!* (Csalóköz Csaplár Benedek).

PÍPOMPÁPOM: *taraxacum officinale* (Nógrád m. Ipoly-Litke Nyr. III.543).

PIPONYA: harmat (Székelyföld Kassai J. Szókönyv II.368; IV.125; Tsz.).

PIPÓKE: sárgamellű kis madár, sármánya (Háromszék m. MNy. VI.345; Győrffy Iván) [vö. *mimóke*].

[PIPÖRE].

pipöre-tyúk: [?] (Torontál m. Szaján Kálmány L. Szeged népe III.166).

1. **PIPPAN, PIPPANY** (*pippan* Csallóköz Csaplár Benedek): aranka, fűnyűg (apró, igen sűrű szőrforma fű, mely a lucernát, lóherét stb. pusztítja; *euscuta europaea*) (Vas m. Kemenes-alja Tsz.; Győr m. Szigetköz Duna-Szentpál Nyr. VIII.522; Győr vid. Nyr. VI.325; Csallóköz Csaplár Benedek).

pippan-fű: szőrfű (*agrostis capillaris*) (Vas m. Kassai J. Szókönyv IV.126).

2. **PIPPAN**: *pip*-féle hangot ad, pipogni kezd (a kis liba) (Pest m. Kassai J. Szókönyv IV. 126).

[FIR, PIRJA?]. *Pirjáig*: színültig, esordultig (Balaton mell. Tsz.). *Tőcse teli pirgyáig* (Veszprém m. Nyr. IV.276). *Pirgyáig tőcse ám teli!* (Veszprém m. Szentgál Bánóczi József). *Pirjáig eszik*: tele eszi magát (Pápa Bódiss Jusztin).

PIRAMIS: a puska gyújtócsöve, a melyre a kapszlit teszik (Tokaj Nyr. XXIV.192).

PIRCI: piciny (Székelyföld Csaplár Benedek).

PIRCÖM-PURCOM (*pircöm-puccom*): nagyon eifrán öltözött, nagyon puceos (Szeged Kálmány L. Szeged népo 1.212; Kálmány Lajos).

PIRCSE: csóró, csupasz, meztelen (Moldva, Klézse Nyr. VI.374; VII.478).

PIRCSI: pircsi fene [vö. *fene*]. *Egyen meg téged a jóféle pircsi!* (Székelyföld Kiss Mihály).

PIRE: kis csirke (Háromszék m. MNy. VI. 345; Vadr. 513a; Gyórfy Iván) [vö. 1. *piri*, *pizse*].

[PIRĖG].

pireg-pörög: egyre pörög. *Pireg-pörög a rokka* (Balaton mell. Nyr. II.93).

PÍREG: föld és éretartalom nélküli kő együtt (Szatmár m. Nagybánya vid. Nyr. XIV.239).

1. **PIRGA:** száraz bab- v. borsó-hüvely. *Vess egy marék pirgát a tűzre* (Somogy m. Szőlős-Györök Király Pál).

[2. **PIRGA, PURGA**].

pirga-málé (Szilágy m. Egrespatak Kerekes Ernő; **purga-málé** Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.379): idő előtt letört s azután rúdon megszártott új kukorica.

PIRGÁL: 1. kifejt a hüvelyéből (babot, borsót) (Dunántúl Hegedűs István; Fehér m. Wolff Béla; Veszprém m. Várpalota Nyr. XXI.477; Somogy m. Szőlős-Györök Király Pál); 2. nyit, nyitogat (szőlőt) (Zala m. Szabó Béla) [vö. 2. *pirkál*].

PIRHANYAGOS (Vas m. Kemenesalja Nyr. III.88; Somogy m. Kassai J. Szókönyv IV.126; Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334; Hol? Kresznerics F. Szótár II.132; *pirhonyagos* Veszprém Zolnai Gyula; Pápa vid., Balaton mell. Tsz.; *pirnyagos* Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334): pirosas, halvány-piros, vörhenyeges.

PIRHANYUL: kissé pirosodik. *Pirhanyul a szűrlő* (Soprony m. Nyr. V.425).

PIRHÓKA: pirosas, halvány-piros, vörhenyeges (Somogy m. Kassai J. Szókönyv IV.126).

1. **PIRI:** 1. picike, parányi (Hajdú-Szovát Rechnitz Ignác); 2. kis csirke (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. NyK. III.13; Csík m. Tsz.) [vö. *pire*, *pirike*].

2. **PIRI** (Nógrád m. Nyr. V.182; *píri* Gömör m. Otrókocs Nyr. XVIII. 426): pálinka.

PIRICE [?]: rizs (Szlavónia Nyr. V.12) [vö. *pirincs*].

1. **PIRICS:** árnyékszék (Zala m. Hetés Nyr. II.45).

[2. **PIRICS**].

pirics-vászony: nyers vászon, fehéritetlen

vászon (Baranya m. Vékény Kassai J. Szókönyv IV.128).

PIRICSKOLÓ: léniaszerű párkányos deszkácska, a mellyel a fazekas a kályhaszemeket simítja és szögleteiket formálja (Kézdi-Vásárhely Nyr. XVI.384).

PIRIKE (*pilike* Somogy m. Nyr. XX.430; *pirige* Székelyföld Csaplár Benedek): 1. *pilike*, *pirike:* picike (Somogy m. Nyr. XX.430). *Pirike kis csirke* (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432). *Az én szoknyám sárga pikét, lippentsünk hát egy pirikét* (Kis-Kún-Halas Nyr. XVIII.192); 2. *pirige:* gyermek (Székelyföld Csaplár Benedek); 3. *pirike:* kis csirke (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.345; NyK. III.13; Vadr. 513a; Udvarhely m. Nyr. IX.236) [vö. *pinike*].

PIRIKÓ: kis csirke (Székelyföld Kiss Mihály).

PIRIMÓKOS: 1. magát túlságosan cicomázó, magáról szépet képzelő. *Né te, be pirimókoson ül ott!* (Háromszék m. Vadr.); 2. finnyás, ételben válogatós (Udvarhely m. Ége Ferencz Miklós) [vö. *mókos*].

PIRIMÓKUS: vmi ördög-, manó-féle. *Majd elvisz a pirimókus* [mondják a gyerekeknek, mikor rosszkodik]. *Olyan vagy, mint a pirimókus* [mondják makrancos gyerekeknek] (Háromszék m. Bölön Brassai Károly) [vö. *pili-mókus*].

PIRINC: parányi (Háromszék m. NyK. III.13).

PIRINCES: ∞ (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. NyK. III.13).

PIRINCS: rizs (Szlavónia Nyr. XXIII.359) [vö. *pirice*].

PIRINDIKE: parányi (Baranya m. Tsz.) [vö. *pici-pirindike*].

PIRINKA: ∞. *Várj ép pirinkáig* (Székelyföld Kiss Mihály).

PIRINKÓ (*piringó* [kis ember gúnynéve] Hajdú-Hadház Nyr. XXI.45; Háromszék m. Nyr. III. 374): ∞ (Nagy-Kúnság Nyr. XX.45; Keeskemét Csaplár Benedek; Orosháza Nyr. IV.378; Szeged és vid. Nyr. VI.136; Csaplár Benedek; Palócság Császár Árpád; Szatmár m. Nagy-Dobos Nyr. IX.138; Nagybánya Nyr. IX.567; Zolnai Gyula; Szamosköz Nyr. XI.92; Székelyföld Tsz.; Arany-Gyulai NGy. III.352; Csaplár Benedek, Gyórfy Iván; Háromszék m. Tsz.; Vadr.; NyK. III.13; Kiss Mihály, Márk Imre; Nyr. Háromszék m. Angyalos, Besenyő, Gidófalva XVIII.574; Háromszék m. Száraz-Ajta Butyka Boldizsár; Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. IX.427) [vö. *paránkó*].

PIRINTY: luesok, csatak (Rábaköz Halász János).

PIRINTYÉS: vizes, lueskos, csatakos. *Pirintyész csibe* (Rábaköz Halász János) [vö. *parantyas*, *pöröntyös*].

PIRINYÓ (*piringyó* Sümeg Nógrádi Jonó; *pirinyó* Künság, Kisujszállás Nyr. XX.288): ∞ (Békés m. Balog István; Komárom Kóssa Albert; Palócság Nyr. XXII.78; Eger Énekes Imre; Gömör m. Tsz.; Rimaszombat Nyr. XXI.336; Bodrogköz Tsz.; Abaúj m. Nyr. IV.21; Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.126; Nyr. V.324; Tokaj Nyr. XXIV.192; Szatmár m. Nagybánya Nyr. IX.567; XX.480; Szilágy m. Kerekes Ernő; Erdély Kóssa Albert; Háromszék m. Nyr. V.90; Márk Imre) [vö. *mirinyó*].

PIRIPIÓ (*pirípió*): parti rigó (merops apiaster, immenwolf, bienenfresser) (Zemplén m. Szerencs, Hernád-Hidvég Kassai J. Szókönyv II.306; IV.128).

[PIRÍT].

ki-pirít: kiforgat, kikoptat, kisemmiz (örökségből, járandóságból) (Háromszék m. MNy. VI.335; Győrffy Iván).

PIRÍTÓ: pirosító (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335).

PIRÍTÓS (*pirítős* Gömör m. Nyr. XVIII.502; *piritus* Győr m. Tsz.; Vas m. Répce-Szentgyörgy Nyr. XVIII.574; Kecskemét Tsz.; Nyr. X.382; *piritus* Győr m. Rábaköz Névtelen; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.65; *piritus* Soprony m. Horpács Nyr. V.269): 1. *piritus*: sült tésztának tűztől barnított része (Győr m. Tsz.; Vas m. Répce-Szentgyörgy Nyr. XVIII.574); 2. *pirítős*, *piritus*, *piritus*: piritott kenyér (Soprony m. Horpács Nyr. V.269; Győr m. Rábaköz Névtelen; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.65; Kecskemét Tsz.; Nyr. X.382; Gömör m. Nyr. XVIII.502).

PIRITY: 10—12 m. hosszú kerítő-háló (Heves m. Csépa Nyr. III.286; Csongrád Nyr. VII.526).

pirity-háló: ∞ (Szeged Herman O. Halászat K.; Török-Becse Nyr. IX.93).

PIRITYEL: iddogál (Kecskemét Nyr. IV.284).

PIRITTYEL: sütkérezik. *Pirittyel a napnál* (Kolozsvár Kassai J. Szókönyv IV.126. 128).

PIRKAD: pirosodik (Tisza mell. Tsz.).

1. **PIRKÁL**: firkál (Székelyföld Győrffy Iván; Marosvásárhely vid. Zilahy József; Udvarhely m. Nyr. III.261) [vö. *cirkál*].

2. **PIRKÁL**: 1. kifejt a hüvelyéből (babot, borsót) (Somogy m. Kassai J. Szókönyv IV.127; Hol? Tsz.); 2. nyit, nyitogat (szóllót) (Balaton mell. Tsz.; Zala m. Szabó Béla; Zala m. Talpca Nyr. XXV.478) [vö. *pirgál*].

PIRKÁLÁS: szállonyítás (Zala m. Kővágó-Örs, Révfülp Nyr. XIX.141).

PIRKALL-IK (*pirkallani*): pirkad, pitymallik, hajnalodik (Bars m. Zeliz vid. Nyr. XIV.288).

PIRKÓ: burgonya (Szilágy m. Nyr. VI.473; Kőváry László 1842; Kerekes Ernő, Ravasz Árpád; Zilah Nyr. XIV.431; Hegedűs István).

PIRKOL: ide-oda kapkod (Erdővidék Nyr. IX.42) [vö. 1. *firkol*].

PIRKOTNYI (Székelyföld Nyr. IV.236; Udvarhely m. Kiss Mihály; *pirkadnyé* Háromszék m. Uzon Nyr. VII.429; *pirkatnyi* Háromszék m. Kis-Borosnyó Nyr. XVI.48): parányi.

PIRNYAD: pirul (Heves m. Névtelen 1840).

PIROHA: derelye (Zemplén m. Nyr. IV.522).

PIRÓK: pirosas, vöröses, vörhenyeges (Balaton mell., Marcal mell., Vas m. Kemenesalja, Pápa vid. Tsz.; Palócság Nyr. XXI.422; Borsod m. Szihalom Nyr. XXIV.432; Gömör m. Tsz.).

[PIRONG].

pirong-szó: pirongatás. *Ott sem mondott a pap nekem pirongszónál egyebet* (Erdély Vadr. 224). *Az ember még pirongszót szenved* (Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII.382).

PIRONGAT (*poringatni* Baranya m. K.-Dombó, Darány, Nagy-Dobsza, Istváni Nyr. XXV.526).

PIRONSÁG: pirongatás. *Pironságot ne kapjak* (Szabolcs m. Kis-Besenyőd Nyr. IX.137).

PIROS (*piross* Abaúj, Borsod m. Király Pál).

[piros lipe].

piroslipés. *Piroslipés ingváll*: olyan ingváll, a melynek az újjai piros virágokkal és levelekkel vannak telehímezve (Borsod m. Ethnographia VII.80).

PIROSÍTÓ (*pirossító* Abaúj, Borsod m. Király Pál).

PIROSKA: leuciscus rutilus (Tolna m. Herman O. Halászat K.).

piroska-keszeg: scardinius erythrophthalmus (Szeged Tsz. 203b; Herman O. Halászat K.).

[PIROSLÓ].

pirosló-keszeg: ∞ (Szeged Herman O. Halászat K.).

[PÍRTYASZT].

meg-pírtyaszt: elcsigáz (Érmellék Nyr. V.473).

PIRUCS: födeletlen lógós kocszi (Alföld Kassai J. Szókönyv IV.129).

PIRÚS: piritott. *Pírús kinyér* (Szlavónia Nyr. XXIII.359).

PIRVINDIKÓKA: picike, parányi (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335).

PISIL (*pészjék* Gömör m. Nyr. XVI.72; *pesel* Erdély Kassai J. Szókönyv IV.100; Székelyföld Tsz. 293b; *pészélés* Brassó m. Hosszúfalú Nyr. IV.517; *pisel* Marosvásárhely Szádeczky Lajos; *pisel-ik* Deés Nyr. XII.45. 140; XXII.284; XXIII.383; *pösöl* Duna mell. Kassai J. Szókönyv IV.100).

PISIT: kilövell (folyadék az edény keskeny hasadékan; a vér a baromfi nyakából, mikor leölik) (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432; Mezőtúr Nyr. X.286).

PISKÁL: pisál, vizek (Heves m. Vozári Gyula; Eger Nyr. XVIII.23; Cegléd Ilosvay Vilmos; Hódmező-Vásárhely Nyr. V.417).

PISKOLC (*spiglóce* [antimonium, spiessglas] Rozsnyó Nyr. VIII.556).

PISKÓTA (*kiskóta* [nép-etimológia] Hol? Nyr. VIII.69).

PISLA: 1. pilla (Heves m. Névtelen 1840); 2. szem, álmos szem (Heves m. Névtelen 1840; Bereg m. Pap Károly). *Nyisd fel már a pisládat* (Gömör m. Radnót Nyr. XXIII.45); 3. hunyorgató szemű (Vas m. Kemenesalja Tsz.; Tisza mell. Erdősi József); 4. mécs. *Jaj, kialudt a pislám!* (Mátra vid. Nyr. XXIV.478).

PISLADOZ: pislog. *Pisladoz a mécs* (Udvarhely m. Király Pál).

PISLÁKOL: ∞ (Szeged, Csallóköz Csaplár Benedek; Tisza mell. Erdősi József; Szatmár m. Nagybánya vid. Nyr. XIV.237; Szamosköz Nyr.-XI.92).

PISLANCS: villamos lámpa (Csanád m. Mező-hegyes Márki Sándor).

PISLÁNG: pislogó, föl-föllobbanó tűz (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.379).

PISLÁNGOL: pislog, föl-föllobban (tűz) (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.379).

PISLE: a kenyér megszegésekor levágott darab (Hont m. Nyr. V.474; VI.271) [vö. *pilis*, 1. *pille*].

PISLEN, PISLENY (*pisten* Szlavónia, Haraszti Nyr. XXIII.358; *pizslen* Vas m. Fejérpataky László): kis csirke (mely nemrég kelt ki a tojásból) (Szlavónia Nyr. V.12; Erdély Kassai J. Szókönyv IV.130; V.182; Székelyföld Tsz.; Nyr. II.556; IV.236; IX.176; Udvarhely m. Nyr. III.261; Homoród Nyr. IX.38; Háromszék m. Tsz.; MNy. VI.345; Nyr. IV.515; V.90; Háromszék m. Orbai járás Nyr. VII.332; Kézdi-Vásárhely Nyr. IX.425; Csik m. Tsz. 298a. 299a; Nyr. XII.235; Brassó m. Hétfalú Nyr. XVI.575; Hosszúfalú Nyr. IV.557).

[Szólások]. *Annyi, mint a pisen:* fölötte sok (Székelyföld Tsz.). *Annyi ember van, mint a pisen.* *Ugy nyüzsgőnek, mint a pisen* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár).

PISLENKE: ∞ (Nagy-Küküllő m. Halmágy Nyr. IX.427).

PISLI (Székesfehérvár Nyr. VII.187; *pisili* Szatmár m. Czimmermann János; *pusli* Sümeg vid. Nógrádi Jenő: A sümegvid. nyelv. 24): köteg. *Egy pisti fa* (Székesfehérvár Nyr. VII.187). *Egy pisili rőzse* (Szatmár m. Czimmermann János).

PISLICÁR: „nobilisnak látszani akaró snassz ember” (Békés m. Gabányi Endre).

pislicár-háló: az öreghálonál kisebb (csak 100—120 m. hosszú), de ugyanolyan szerkezetű háló (Szeged Herman O. Halászat K.).

PISLOG: pitymallik (Nagy-Kálló Katz Samu).

PISLOGÁS: villámlás (Udvarhely m. Zetelaka Nyr. II.88).

PISOJKÁ: kukorica-kásával töltött vékony hurka (Szlavónia Nyr. XXIII.359; Balassa József).

PISOLYGÁS: mosolygás (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.258). *Milyen szép pisolygása van* (Háromszék m. Vadr. 513a).

[**PISOLYOD-İK**].

el-pisolyodik: elmosolyodik (Székelyföld Andrassy Antal 1843) [vö. *el-visolyodik*].

PISOLYOG (*pisojog*; — *picsolyog* Borsod, Gömör m. Király Pál; *picorog* Alsó-Csallóköz Kóssa Albert): 1. mosolyog (Alsó-Csallóköz Kóssa Albert; Borsod, Gömör m. Király Pál; Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.306; Kiss Mihály; Udvarhely m. Nyr. III.554; Háromszék m. Vadr.; Csik m. MNy. VI.375); 2. *pisojog*: villámlik (Udvarhely m. Havasalja Vadr.) [vö. *bazzalyog*].

[Szólások]. *Pisolyog, mind a vadalma* (Háromszék m. Vadr.). *Ugy pisojog, mind a sükei vadalma* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.306).

PISÓS: labdajáték közben való pihenés (Pálócság Császár Árpád).

PISSOGAT: pislogat (Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VIII.48) [vö. *passogat*].

PISTA: gyöngye elméjű, bárgyú ember, szelíd bolond („a kivel csak pistikázni szoktak”) (Kis-Kúnság Nyr. XXV.336). *Ez csak olyan Pista* (Kis-Kúnság Nyr. XXV.334).

Pista-kisasszony: férfiaszkodó, férfias sportot és mulatságot kedvelő nő. *Ahun gurul a Pista-kisasszony!* [mondják kerékpározó nőre] (Erdély Ellenék 1897. 200. sz.).

[**PISTÁL**].

ki-pistál: kikóstolgat (Hol? Tsz.).

PISTIKÁZ: tréfál, bolondozik, mókázik (Kis-Kúnság Nyr. XXV.334. 336) [vö. *istapistáz*].

PISTYOG: [?]. *Pistyg a csirke* [midőn éjjel a szárnyával verdes] (Pozsony m. Kassai J. Szókönyv IV.130).

pistyg-kattyog [a gyöngytyúk] (Hol? Nyr. XII.528).

[**PÍSZ-İK**].

[Szólások]. *Píszik a segge:* mehetnékje van (Szeged Nyr. VII.324).

PISZE (*pisza* Hol? Tsz.). *Alig pisze: kissé pisze* (Kis-Kúnság Kinnach Ödön).

PISZEG (*piszög*): 1. suttog. *Né piszögj ott, te!* (Cegléd Ilosvay Vilmos); 2. csendes szippogással sir, hang nélkül szepegeve zokog (Szatmár vid. Tsz.; Szatmár m. Patóháza Nyr. XVIII.432; Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.360; Kiss Mihály; Csik m. MNy. VI.375; Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.93) [vö. *piszmag, szépég*].

PISZEREG: ∞ (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.93).

PISZI: kis kutya (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.133) [vö. 2. *piszli*].

[Szólások]. *Hiszi a piszi*: [euphem.] hiszi a fene (a manó, az ördög) (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.133).

[**PISZIT**].

piszlt-paszat: tisztátalan folyadék v. kenőcs (Dunántúl Bódiss Jusztlin) [vö. *paszat*].

PISZK: száj (Rozsnyó Nyr. VIII.565) [vö. 1. *piszka, piszkú*].

1. **PISZKA**: madár v. más állat szája (Torna m. Ruchietl Miklós 1839).

2. **PISZKA**: mákszemnyi, szikra, csepp. *Egy piszka hó sincs ott* (Baranya m. Ormányság Nyr. IX.285).

PISZKATOLÓD-IK: 1. piszkálgat; 2. piszmoz (Szeged, Csallóköz Csaplár Benedek).

1. **PISZKE** (*biszke* Eger Nyr. XVIII.19; *brüszke* Rozsnyó vid. Nyr. XVII.476; *büszke* Tisza-Roff Markovics Sándor; Eger Nyr. XVIII.19; Gömör m. Hanva Nyr. XX.287; Rimaszombat és vid. Nyr. XVII.524; XXII.382; *picke* Bars m. Nyr. X.138; *piszke* Tolna m. Paks Nyr. XXII.430; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335; Cegléd Ilosvay Vilmos; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.334; Kecskemét Nyr. X.382; Palócság Tsz.; Hont m. Nyr. VI.271; Rimaszombat Nyr. V.229): egres [vö. *bickéce*].

2. **PISZKE**: *alburnus lucidus* (Duna mell. Herman O. Halászat K.; Balaton mell. Tsz. 153a; Horváth Zsigmond 1839; Zala m. Szepezd Nyr. XVII.237) [vö. 1. *piszle*].

3. **PISZKE**: orreimpa (Beregszász vid. Király Pál).

PISZKÉS: kissébb kerítőhálójával járó halász (Komárom Herman O. Halászat K.).

piszkós-bárka: kis halászatnál használt bárka (Komárom Herman O. Halászat K.).

piszkós-háló: az öreg-hálójánál kissébb, de ugyanolyan berendezésű háló (Komárom Herman O. Halászat K.).

PISZKINT: piszkálva megérint (Székelyföld Kiss Mihály).

PISZKITOL: piszkálgat (Székelyföld Kiss Mihály).

PISZKOL: szid, dorgál (Gömör, Heves m. Nyr. XXV.287; Borsod m. Sata vid. Bartha József).

meg-piszkol: megszid, megdorgál (Borsod m. Sata vid. Bartha József; Debrecen Nyr. XXIII.334). *Megpiszkolták a gyereket* (Gömör, Heves m. Nyr. XXV.287).

PISZKOLÓD-IK: szidalmakkal illet. *Piszkolódik vkivel*: szidalmaz vkit (Cegléd Ilosvay Vilmos).

PISZKOLÓDÁS: szidalmazás, veszekedés (Cegléd Ilosvay Vilmos).

PISZKOS (*puckos* [mosdatlan] Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.478): 1. lokváros galuska (Tóka Nyr. XXIV.192); 2. pityókos, becsipett (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.132); 3. [tréf. népetimológia] biztos, komiszárius (Esztergom vid. Nyr. XIX.239) [vö. *adó-piszkos*].

PISZKOTI: piszmozgó ember (Háromszék m. Kiss Mihály).

PISZKOZ-IK: piszkolódik. *Piszkozik a ruha* (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335).

PISZKÚ. *Nagy piszkú*: szájas, nyelves (Rozsnyó Nyr. VIII.565).

PISZKUTÁL: bizgat, piszkál (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432).

1. **PISZLE** (*pise, pisle, pisze* Tona m. Paks Nyr. XIX.479; XXII.430; *pisze*-ha Duna mell. Herman O. Halászat K.; *piszla* Tolna m. Batta Nyr. XVIII.334; *piszle* Tolna m. Paks Nyr. XIX.479): *alburnus lucidus* [vö. 2. *piszke, béka-piszle*].

2. **PISZLE** (*piszlye*): 1. kutya orra (Nógrád m. Fülek Nyr. XXII.95); 2. [tréf., gúny.] ajak (Gömör m. Tsz.). *Médagadt a piszleje* (Nógrád m. Fülek Nyr. XXII.95).

1. **PISZLI**: kolbásztöltő (Félegyháza Nyr. IV.560).

2. **PISZLI**: kis kutya (Székelyföld Kiss Mihály) [vö. *piszi*].

piszli-kutya: ∞ (Székelyföld Kiss Mihály).

PISZMA: buta, bürgyű, mamlasz (Hol? Tsz.) [vö. *buszma*].

PISZMAG, PISZMEG: csendes szippogással sir, hang nélkül szepegeve zokog (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.93) [vö. *piszeg*].

1. **PISZMÁL**: piszkál, turkál, vajakál (Háromszék m. MNy. VI.346). *Anyákám, Pista a kezemre ütött. — Igen ám, mert mindig piszmál az ételben* (Alföld [?] Nyr. XV.95).

fel-piszmál: fölfúl [?] (Háromszék m. MNy. VI.326).

2. **PISZMÁL**: fitymál, ócsárol. *Ejnye, de csúf kendőt vettél, Kati; ugyan hogy tudtál érte pénzt adni? — Ne pizmáld, jó ez nekem!* (Alföld [?] Nyr. XV.95.).

PISZMASÁG: tunyaság, lustaság, lassúság, tehetetlenség (Győr-Sz.-Márton, Veszprém vid. Bódiss Jusztn). *A legduzmábbun belevágto nagy pizmasággal a túsók közt* (Baranya m. Ormány-ság Nyr. VII.525).

PISZMAT: apró szemét (Csallóköz Csaplár Benedek) [vö. *peszmet, poszmat*].

PISZMATI (Háromszék m. Kiss Mihály; *pizmoti* Erdővidék Kis-Bacon Nyr. XXVI.47): pizsmogó ember.

1. **PISZMATOL**: pizskit, szemotel (Zala, Veszprém m. Bódiss Jusztn; Csallóköz Csaplár Benedek) [vö. *peszmetel*].

2. **PISZMATOL**: pizsmog, szuszog, pepecsel, babrál, pizskál, turkál, vájkál (Vas m. Kemenes-alja, Veszprém m. Pápa Bódiss Jusztn; Somogy m. Csurgó Nyr. XVII.478; Csallóköz Csaplár Benedek; Háromszék m. MNY. VI.346; Háromszék m. Uzon Forró István).

PISZMOTA: 1. pizsmogás (Háromszék m. MNY. VI.346; Vadr.); 2. pizsmogó (Balaton mell. Tsz.; MNY. V.153; Őrség, Güesj MNY. V.153; Háromszék m. MNY. VI.346; Vadr.). *Pizsmota ember* (Rábaköz Halász János).

PISZOG: pizsmog (Pozsony m. Kassai J. Szókönyv IV.131).

PISZOLÓD-IK: „zundit’ [?] (Székelyföld Nyr. II.471).

PISZONYOD-IK: 1. színét, fényét veszti, pizsokszínű lesz (viseltes szövet, ércnemű) (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. MNY. VI.346; Vadr.; III.325); 2. penészedik (Székelyföld NyK. X.335; Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.).

meg-piszonyodik: 1. színét, fényét veszti, pizsokszínű lesz (Székelyföld Kiss Mihály). *Meg sem pizsokszínezett a köntösöm* (Székelyföld Tsz.); 2. penészedik (Székelyföld Gyórfy Iván; Csik m. Gyergyó-Ditró Nyr. XII.282). *Ez a szilva megpizsokszínezett* (Háromszék m. Vadr.).

PISZONYU: szinehagyott, fényvesztett, pizsokszínű (viseltes szövet, ércnemű) (Háromszék m. MNY. VI.357; Nyr. III.325).

[PISZÖS].

piszös-szájú: [gúnynév] (Kalocsa Nyr. VIII.477).

PISZPADOL: 1. pizsmog, babrál (Kis-Kún-Halas Korda Imre); 2. finnyáskodik, válogat az ételben (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.334).

PISZRA: fehér orrú (Borsod m. Szíhalom Nyr. XXIV.432).

PISSZANT: könnyedén megpizskál, megérint (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.478).

még-pisszant: ∞. *Ugyan pizsancsd még csak azt a túsokét, hogy melengessem még a készkémét még a lábcsmát* (Eszék vid. Nyr. VIII.140).

[PISSZÉGTET].

ki-pisszegtet: kipisszeg, kifütyöl (Székelyföld Tsz.).

PISSZEN: mukkan. *Ne merj pizszenni!* (Sátor-alja-Ujhely Nyr. XVII.279). *Egyet se pizszenj!* (Csik m. MNY. VI.375).

PISSZENTÉS: mukkanás. *Egy pizszentést ne merj tenni!* (Sátor-alja-Ujhely Nyr. XVII.279).

[PÍSZT].

fel-písz (*fel-písz*tani): odafagyott kötelet a cibék villásbotjával fölszabadít (Balatonfüred Herman O. Halászat K.).

PISZTÉR. *Puska-pisztér*: puskatisztogató. *Kutya-pisztér*: erdész v. más, a ki ugrani, vadászni stb. tanítja a kutyákat, v. a ki zavarja, bántja, abajgatja őket. *Csibe-pisztér*: csibék őrzője. *Liba-pisztér*: libapásztor. *Állat-pisztér*: állat-őrzo. *Nagy pistér*: [mondják arra, a ki jól ért vmihez] (Vas, Zala, Veszprém, Győr, Komárom m. Bódiss Jusztn). *Lá-pisztér, kutya-pisztér* (Rábaköz Halász János).

PISZTERKÁL: 1. babrál; 2. pizskál, bolygat, háborgat, abajgat, noszogat (Vas, Zala, Veszprém, Győr, Komárom m. Bódiss Jusztn; Somogy m. Király Pál) [vö. *peszterkél*].

PISZTOLY (*pistaj* Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 440; Csik m. Nyr. VI.90; *pistaly* Erdővidék Arany-Gyulai NGy. III.91; *pistoly* Háromszék m. Angyalos, Besenyő, Gidófalva Nyr. XVIII.574; *pistó* Kolozs m. Zsombok Melich János; *pistuj* Szlavónia Nyr. XXIII.312; *püstő* Békés-Doboz Nyr. VIII.335; Tokaj Nyr. XXIV.192; *püstöly* Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.156; Zilah Kerekes Ernő).

PISZTORGA: [?] (Szatmár vid. Tsz.).

PISZTRÁNG (*pizstrang* Erdély Szinnyei József).

PITÁNKODIK: ólálkodik (Rozsnyó Nyr. VIII.235).

PITE: lepényforma sült tészta (Alföld Nyr. IV.379; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432; Csongrád Nyr. IX.90; Palócság Tsz.).

pite-málé: kukoricalisztból tejjel sült lepénytészta (Rimaszombat és vid. Nyr. X.89; XXVI.479).

PITHÁS: beteges, nyavalygós (Tolna m. Nyék Gancs Géza).

PITISZKÁL (*pipizskál* Háromszék m. Vadr. 513a): 1. *pipizskál, pitizskál, pitizkál*: pizskál, pizskálgat (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.134; Szatmár Nyr. IX.265; Nagybánya Zolnai Gyula; Székelyföld Gálffy Sándor; Háromszék m. Vadr.

513a); 2. *pitizskál*: babrálgat, piszmog, pepecsel (Erdély Szünnyei József; Háromszék m. Vadr.).

PITIZÁL: babrálgat, piszmog, pepecsel, lusacsán motozkál vmin (Székelyföld Tsz.).

PITKE: tyúkocska [becézó szó] (Komárom m. Fúr Nyr. XX.479).

PITLE (*pilli* Cegléd Ilosvay Vilmos; Bars m. Nyr. XVIII.384): 1. *pitle*, *pílli*: malombeli szitaszerszám (Veszprém Freckay János; Cegléd Ilosvay Vilmos; Heves m. Névtelen 1840; Tiszafüred és vid. Kimnach Ödön; Gömör m. Tsz.) *Píllire örölni*: finomra örölni (Bars m. Nyr. XVIII.384); 2. *pille*: szitált liszt (Bereg-Rákos és vid. Pap Károly) [vö. *píllik*].

PITLÉL: finom lisztet öröl (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432).

PITLÉLÉS, PITÉLLÉS: 1. *pítlélés*: finomra örölés. *Befajtólják a búzát pítlélés előtt* (Borsod m. Nyr. XVIII.514); 2. *pítlélés*: korpátlan liszt (Heves m. Sirok Nyr. III.44).

PITLI (*bidli* Vas m. Kemenesalja és Szergény Nyr. XXV.90): puttony, itató-puttony (Soprony, Vas, Veszprém m. Nyr. XXV.90; Vas m. Sorok mell. Márton József; Vas m. Kemenesalja és Szergény Nyr. XXV.90; Zala m. Túrje Bódiss Jusztin; Fehér m. Baracska Tsz.; Tisza mell. Erdősi József; Cegléd Ilosvay Vilmos; Török-Becse Nyr. IX.93; Hont m. Ipolyság Nyr. XIX.94; Bars m. Nyr. XVIII.384).

PITLIK: malombeli szitaszerszám. *Pílliken örölni*: szitára örölni (Palocság Tsz.) [vö. *pítle*].

píllik-malom: szítás malom. *Egész nap jár a szájuk, mint a píllik-malom* (Csallóköz Csaplár Benedek).

[**PITLIKÉL**].

el-píllikül: eleblábal, odább áll. *Jó tette, hogy elpíllikül, mer külömben maj kivalagásztuk vóna* (Somogy m. Nyr. III.468) [vö. *el-pílliz*].

[**PITLIS**].

pítlis-malom: szítás malom (Török-Becse Nyr. IX.93).

PITLIZTET: lisztet finomra szitáltat a *píllin* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

PITONKA: vmi ehető gombafaj. *Őszi, tavaszi, fehér, barna, piros pítónka* (Szatmár m. Nagy-bánya Nyr. XIV.524).

PITAR: rövid (derékig nem érő) női újjas (Tisza-Dob Nyr. XX.480).

PITVAR (*patvar* Szeged vid. Nyr. V.274; *pitar* Vas m. Órság Nyr. III.479; VII.372; Göcsej Nyr. XIII.495; Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VII.86; Somogy m. Csurgó Endrei Ákos; Baranya m. Nyr. V.331; Jászság Kimnach Ödön; Mezőtúr Nyr. X.569; Kecskemét Nyr. IX.360; Csaplár Benedek; Künszentmiklós Nyr. XV.47; Békés

m. Nyr. V.86; Tolnai Vilmos; Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.381; Nyr. IX.374; Hódmező-Vásárhely Nyr. II.334; IX.92; Szentés Nyr. V.225; VIII.331; Szeged Kálmány L. Szeged népe I. Bevezető XII.; Csaplár Benedek; Komárom m. Naszvad Nyr. IV.236; Komárom m. Fúr Nyr. XVIII.528; Komárom m. Perbete vid. Gancs Géza; Csallóköz Tsz.; Palocság Tsz.; Nyr. XXI.507; Borsod m. Ethnographia VII.73; Gömör m. Nyr. XVIII.457; XXIII.45; Nógrád m. Nyr. VI.135; Nógrád m. Rimóc Nyr. VI.85; Bihar m. Fugyi-Vásárhely Nyr. III.232; Bihar m. Pocsaj Nyr. VI.519; Debrecen Nyr. III.563; IX.165; Szatmár Nyr. VII.423; Szatmár m. Patóháza Nyr. XVIII.432; Tokaj Nyr. XXIV.192; Kassa vid. Nyr. XVIII.431; Székelyföld Csaplár Benedek; Aranyosszék Kriza; Torda-Sz.-László Borbély József; Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XII.525); 1. *pitar*: (könyöklő és oszlopok nélküli) tornác (Zala m. Hetés Ethnographia VIII.93; Somogy m. Csurgó Endrei Ákos). *Oszlopos pitar* (Baranya m. Nyr. V.331); 2. *pítvar*: udvar (Békés m. Tolnai Vilmos); 3. *pitar*: előszoba (a konyha előrésze, a melyből jobbra és balra a szobák nyílnak) (Palocság Nyr. XXI.507; Borsod m. Ethnographia VII.73; Kassa vid. Nyr. VIII.431; Tokaj Nyr. XXIV.192; Szatmár m. Patóháza Nyr. XVIII.432; Torda-Sz.-László Borbély József); 4. *pitar*, *pítvar*: konyha (Kecskemét Csaplár Benedek; Mezőtúr Nyr. X.569; Künszentmiklós Nyr. XV.47; Békés m. Tolnai Vilmos; Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.381; Hódmező-Vásárhely Nyr. IX.92; Szentés Nyr. V.225; VIII.331; Szeged Kálmány L. Szeged népe I. Bevezető XII.; Csaplár Benedek; Komárom m. Naszvad Nyr. IV.236; Komárom m. Fúr Nyr. XVIII.528; Komárom m. Perbete vid. Gancs Géza; Csallóköz Tsz.; Csaplár Benedek; Palocság Tsz.; Hont m. Páld Nyr. XIV.576; Nógrád m. Nyr. VI.135; Bihar m. Fugyi-Vásárhely Nyr. III.232; Debrecen Nyr. III.563; Tokaj Nyr. XXIV.192; Székelyföld Csaplár Benedek) [vö. 2. *patvar*].

PITVAROL: udvarol (Tisza mell. Erdősi József).

1. **PITY, PITYTY**: 1. mind a két végén meghegyezett fáska, melyet a játszó gyermekek ütőfával föl- és elütnek (Székelyföld Benedek Elek; Háromszék m. Györffy Iván; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos); 2. az íng vállának tetején levő hegyes háromszög alakú betoldás (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos); 3. orrhegy. *Megfogom a pítyjedet* (Alföld [?] Nyr. XV.95).

2. **PITY**: [kis fiúnak becézó megszólítása]. *Egyél egy kicsit, édes pítyém, mett ha nem, halálra hítvánkozol* (Háromszék m. Vadr. 356) [vö. *pét*].

[3. **PITY**].

pity-kő: kavics, a mellyel a gyermekek játszanak, parittyáznak (Soprony m. Fűtelek, Esztergom Nyr. XXV.407; Hont m. Páld Nyr. XIV.576).

pitykővez: kavicsokkal játszik (Dunántúl Horváth István) [vö. *bégykővez*].

PITY-POTY, PITY-POTTY (*pity-potya* Szeged Kálmány L. Szeged népe I.212; *pitye-potya* Hol? Nyr. XI.286): hitvány, haszontalan, silány, semmirevaló (Nagy-Kúnság, Túrkeve Nyr. VIII. 469; Szeged vid. Nyr. VI.182). *Pity-poty (pity-potty) ember* (Tolna m. Paks Nyr. XXII.430; Palócság Nyr. XXI.417). *A mi Pétérünk se vót éppen pittypotty-embër* (Orosháza Nyr. VI.371). *Nem hummi pittypotty emberek azok* (Debrecen Nyr. VII.328). *Pity-potya embör* (Szeged Kálmány L. Szeged népe I. 212). *Pity-poty ár:* potom ár (Nyitra m. Magyar-Soók Nyr. XX.221). *Pity-poty árér:* potom áron (Mátyusföldre Nyr. XIX.557).

PITYÁKL-IK: pitymallik (Brassó m. Hétfalu Kiss Mihály).

PITYE: ajak (Gömör m. Tsz. 133b) [vö. 1. *pitty*].

PITYÉG: 1. *pity-pity*-hangot ad, esipog (a kis csirke). *Pityég a pislén* (Székelyföld Kiss Mihály); 2. csacsog, fecseg (a kis leány) (Székelyföld Kiss Mihály) [vö. 2. *pétyég*].

PITYÉGTET, PITYÖGTET: kényeztet (gyermeket) (Székelyföld Kriza; Udvarhely m. Vadr.).

PITYEMONYÁSZ: restül dolgozik, haszontalanul tölti az időt (Bihar m. Pocsaj Nyr. VI.425).

PITYENEG: az ing nyaka és válla közötti ékformájú ereszték (Székelyföld Andrassy Antal 1843; Háromszék m. MNy. VI. 346; Győrffy Iván).

1. **PITYER:** huzamosan szótt vászon (Baranya m. Tsz.).

2. **PITYÉR** (*pityer*; — *pityér* Vas m. Czimmermann János; szantú-*pityér* Zala m. Szentgyörgyvölgye Nyr. II.280; *pütyröket* Vas m. Németh-Genes Nyr. XXVI.93): pacsirta (Duna mell. Kassai J. Szókönyv II.207; Soprony m. Nyr. V.425; Soprony m. Szakony Király Pál; Vas m. Kassai J. Szókönyv IV.133; Vas m. Sorok mell. Márton József; Vas m. Órség Nyr. I.421; VII.330; Zala m. Sümeg vid. Nyr. XXII. 286; Zala m. Orosztony Nyr. XXIV.384; Baranya m. Ormányság Nyr. I.424; Palócság Tsz.).

1. **PITYERE** (Félegyháza Nyr. IV.560; Orosháza Nyr. IV.378; Szeged Nyr. V.571; *pityere* Kecskemét Nyr. IV.284; Csongrád Nyr. IX.90; Makó Csécsi Miklós; *pityöre* Kis-Kún-Halas Nyr. III.472; XV.334; XVIII.192; Hódmező-Vásárhely Nyr. IX.92; XV.520; Szeged Nyr. VII.236; *putera* Győr m. Rábaköz Névtelen; *putra* Csallóköz Farkas Ferenc; Komárom m. Naszvad Nyr. IV.236; *pütyöre* Szeged Király Pál): árnyékszék (a szabadban).

2. **PITYERE:** burgonya (Mármaros m. Hosszúmező Király Pál; Zaránd m. CzF.).

PITYÉRÉD-IK (*elpityéréd-ik* Székelyföld Kiss Mihály).

PITYÉRÉG (*pétyérég* Székelyföld Kiss Mihály; *petyereg* Szilágy m. Kusaly Kerekes Ernő; Háromszék m. Tsz.; Nyr. X.327; *pöcsörög* Székelyföld Arany-Gyulai Ngy. III.360; *pötyörög* Udvarhely m. Vadr. 55; Háromszék m. Király Pál). — *Petyereg:* esepereg (az eső) (Szilágy m. Kusaly Kerekes Ernő). *Petyeregni kezd az idő:* eseperegni kezd az eső (Háromszék m. Nyr. X.327) [vö. *pityorog*].

PITYERÉSZ: pityereg (Csallóköz Nyr. I. 331).

PITYERI. *Pityeri tati* [zsidó gúnynév] (Kaloosa Nyr. VIII.477).

PITYERKE: búbos pacsirta (Hol? Nyr. XVII. 575).

PITYEZ: kapókővez, kapókővekkel játszik (Esztergom Kassai J. Szókönyv III.106; IV.115) [vö. *pikez*].

[PITYI].

pityi-gangos (*pici-ganyos* [nyilván hiba e h. *pici-gangos*] Maros-Torda m. Nyr. XII.425): 1. ráartós, büszke, hetyke, negédes járású (Székelyföld Kiss Mihály). *Mondom neki [a lónak] amúgy mirgylusoson: Hó, megájj, pityigangos! ne légy ojan jeszke!* (Háromszék m. Vadr. 431); 2. vmi babonás képzeletbeli lény. *Sokszor a piciganyos [igy] jár az emberek feje felett tüzes szekeren* (Maros-Torda m. Nyr. XII.425) [vö. *gangos*].

PITYIZÁL (*pitizál* Pápa vid. Tsz.).

PITYKE (*petyke* Vas m. Tsz.).

PITYKEL: hegyesít (Háromszék m. Győrffy Iván).

PITYKÉZ-IK: [tréf.] közösül (Szeged Csíkos Márton).

PITYMALL-IK (*pitinyall-ik* Palócság Vozári Gyula): sötétedik (este). *Mikor má pitymallani kezdett, a csizmadijáné gyertyát gyújtott, kettőt, mint sábeskor a zsidók* (Ugoesa m. Gódnéyháza Nyr. III.370).

PITYMOROD-IK: pitymallik, hajnalodik (Székelyföld Tsz.).

PITYÓ: [tréf.] tojás (Heves m. Névtelen 1840).

PITYOGÓ: [tréf. gúny.] mécs (Cegléd Ilosvay Vilmos).

PITYÓKA: burgonya (Erdély Kassai J. Szókönyv IV.135; Szinnyi József; Székelyföld Tsz.; Császár Árpád; Torda-Aranyos m. Gerend Nyr. XXIII.577; Csík-Szentgyörgy Nyr. X.330; Csík-Madaras Nyr. XX.144; Segesvár Nyr. IX.44; Bukovina Nyr. VI.525) [vö. 2. *picsóka*].

PITYÓKÁS: pityókos, kissé becsípett (Tisza mell. Erdősi József; Cegléd Ilosvay Vilmos;

Szeged Csaplár Benedek; Rimaszombat Nyr. XV.474; Kassa vid. Nyr. XVII.285; Szatmár, Szabolcs, Ugoesa m. Nyr. IX.184; Zilah Nyr. XIV.431; Szilágy-Somlyó Nyr. XVI.286).

PITYÓKOS (*bityókos* Zala m. Volák Lajos).

pityókos-eszű: féleszű, hóbertos (a ki úgy beszél v. viselkedik, mintha pityókos volna, pedig nem is iszik) (Kis-Kúnság Nyr. XXV.336).

PITYOLÁZ: pityizál (Déli-Somogy Simonyi Zsigmond).

PITYOROG (Cegléd Ilosvay Vilmos; Szatmár vid. Tsz.; *picsorog* Szatmár m. Nagybánya Schön-herr Gyula): hangosan pityerog [vö. *picsog*, *pityérög*].

PITYÓS (Szilágy-Somlyó Nyr. XVI.286; *pilis* Bodrogköz Tsz.; *pityis* Heves m. Névtelen 1840; Szatmár m. Gencs Nyr. X.525; *pityos* Nógrád m. Fabó András 1841; Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNY. VI.346; Győrffy Iván; *pityus* Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432; Békés m. Balog István; Zilah Nyr. XIV.431): 1. *pitis*, *pityis*, *pityos*, *pityus*: pityókos, kissé becsipett (i. h.); 2. *pityós*: iszákos (Szilágy-Somlyó Nyr. XVI.286).

PITYŐKE: apró fánk (Erdély CzF.; Székelyföld Andrassy Antal 1843; Háromszék m. MNY. VI.346; Győrffy Iván).

[**PITYPALATTY**].

pitypalatty-virág: papaver rhoeas (Vas m. Sorok mell. Márton József).

PITYPANG: leontodon taraxacum (Gömör, Borsod m. Nyr. XXII.134).

PITYPIRITY: pitypalatty, fűrj (Bodrogköz Kassai J. Szókönyv IV.133. 136; Tsz.) [vö. *kittykuratty*, *putypuratty*].

1. **PITTY**: ajak, pittyedt alsó ajak, barom ajka (Palócság Nyr. XXII.78; Nógrád m. Fülel Nyr. XXII.95; Heves m. Névtelen 1840) [vö. *pitye*].

[Szólások]. **Pittyet veszek**: lepittyeszttem az ajkamat (Vas m. Kemenesalja Tsz.).

2. **PITTY**: 'hegyes petyeg a papucson v. csipkés rész' (Brassó m. Hétfalu MNY. VI.321).

PITTYASZ: pittyedt ajkú (Székelyföld Tsz.).

PITTYEGET: szájjával gúnyos mozdulatokat tesz (Balaton mell. Tsz.).

PITTYÉS: rátartós, hetyke (Fehér m. Rác-Almás Simonyi Zsigmond) [vö. *hicecs*, *hittyés*].

PITTYÉZ-IK: pilinekézik (pinckével, pigével, dóléval játszik) (Székelyföld Benedek Elek).

PITYURKA, PUTYURKA: picike (Alföld Gál Simon; Cegléd Ilosvay Vilmos) [vö. *putyur*].

PITYŰRKE: ∞ (Komárom Beöthy Zsolt).

PIVÓ, PIVÓ (*pivót* Dunántúl Nyr. V.181; *pívó* Szlavónia Nyr. V.10. 12; XXIII.360): 1. sör (Dunántúl Nyr. V.181; Szlavónia Nyr. V.10. 12; XXIII.360); 2. sörélesztő (Szlavónia Nyr. V.12).

PIVONKA: pünkösdi rózsza, bazsarózsza (poeonia) (Pozsony m. Kassai J. Szókönyv IV.113. 136).

PIZ[-IK?] (*pizni*): pilinekézik (pinckével, pigével, dóléval játszik) (Háromszék m. MNY. VI. 346; Győrffy Iván).

PIZOL (*pizul*): az eregető zsinegeket egymásba bonyolítva erőszakkal elveszi a másik sárkányát. *Pizúdd, pizúdd!* (Érsekújvár Nyr. XXVI.284).

PIZSE: csirke, kis csirke (Rábaköz, Beö-Sárkány Nyr. XVIII.191; Balaton mell. Pápa vid. Tsz.; Somogy m. Adánd Nyr. III.475) [vö. *pire*].

PIZSÉLLE (*pizselle*; — *piselle* Zala m. Kassai J. Szókönyv V.182; *pizsile* Vas m. Őrség Nyr. III.283; Vas m. Hodos Gombocz Zoltán; *pizsille* Vas m. Őrség Nyr. I.422; *pizsöle* Zala m. Alsó-Lendva vid. Nyr. XIII.332; *pizsölle* Zala m. Hetés Ethnographia VIII.94): ∞ (Soprony m. Horpács Nyr. V.269; Vas m. Nyr. III.27; Vas m. Tarodháza Nyr. X.90; Vas m. Sorok mell. Márton József; Vas m. Őrség Nyr. I.422; III.283; Zala m. Kassai J. Szókönyv V.182; Zala m. Hetés Bellosics Bálint; Göcsej Tsz.; Nyr. XVII. 508; Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. XIV.332; Zala m. Alsó-Lendva Nyr. XIII.332).

PIZSI: haugyaboly (Fehér m. Szolgaegyháza Nyr. IV.45).

PIZSL-IK, PIZL-IK: szétmállik, szétporlik (kő, föld, hant) (Zala m. Hetés Nyr. XIX.576; Bellosics Bálint).

el-pizslik: ∞ (Dunántúl Nyr. I.104).

PLÁGA (*palága* Hajdú-Nánás Máté Lajos; Kalotaszeg, Zsobok Melich János; *pelága* Hajdú-Szoboszló Feltóthy László): tenyeres (tenyérbe-csapás vesszővel, pálcával, léniaival).

PLÁGÁZ: tenyérbe csap (vesszővel, pálcával, léniaival) (Erdély Csaplár Benedek).

PLÁGÁZGAT: tenyérbe csapkod (vesszővel, pálcával, léniaival). *Nem is plágázgatták a két tenyeremet* (Szatmár m. Nagy-Dobos Nyr. IX.561).

PLAHOL: páhol (Nógrád m. Tolmács Nyr; XVIII.48). *Csak plahódd ötlet mindaddig, még csak mozogni bír* (Nógrád m. Tolmács Nyr. XVI.279).

PLAJÁS, PALAJÁS: 1. *palajás*: határszéeli ór (Brassó m. Tatrang Nyr. II.523); 2. *plajás*: mezei rendőr (Arad NyK. XII.108); 3. *plajás*: a gombozásnál [gyerekjáték] az ütésre szolgáló gomb v. domborúra kivert régi pénz (Arad Tolnai Vilmos).

PLAJBÁSZ (*kalajbász* Székelyföld Győrffy Iván; *kalajbász, kálajbász* Székelyföld Nyr. IV.183;

Csik m. Gyimes Nyr. IX.504; *palajbác* Székelyföld Győrffy Iván; *palajbász* Tolna m. Fölső-Nyék Nyr. VI.323; Hajdú-Hadház Nyr. IX.525; Debrecen Nyr. XI.476; *pélajbász* Soprony m. Szilsárkány Nyr. VI.373; *plajbác* Szilágym. Deesháza Kerekes Ernő; *plajbác* Maros-Torda m. marosi alsó-járás Ravasz Árpád; *polajbász* Udvarhely m. Nyr. V.180).

PLAKCIN: kis hátú ponyva, melynek a négy sarkán kettős varrású, kétújjnyi széles, egy-két arasznyi hosszú kötője van; ezekkel kötik össze a belerakott füvet (Zemplén m. Deregnő Nyr. VII.519).

PLATTEN, PLATNI (*pálatten* Székelyföld Nyr. IV.236; *platni* Torda-Aranyos m. Gerend Nyr. XXIII.577; *platten* Kolozsvár Szinnyei József; Háromszék m. Erdélyi Lajos; Marosszék Seprődi János; Marosvásárhely Nyr. IX.428; Alsó-Fehér m. Lázár István): 1. *pálatten*: a tűzhely vaslapja (Székelyföld Nyr. IV.236); 2. *platni*, *platten*: takaréktűzhely (Háromszék m. Erdélyi Lajos; Marosszék Seprődi János; Marosvásárhely Nyr. IX.428; Torda-Aranyos m. Gerend Nyr. XXIII.577); 3. *platten*: vaskemence (Háromszék m. Erdélyi Lajos; Alsó-Fehér m. Lázár István).

PLATTY: [lapos ütés, laposan ütődő test hangja]. *Addig ödöngött a gyermek, hogy egyszer csak platty!* — *letenyerezt a sárba* (Abaúj, Borsod m. Király Pál).

PLATTYAN: laposan ütve v. ütődve esattan (a pof; az egész szájjal ügyetlenül szélesen cuppantott csók; a gyűrődésszára csapott lágy tézsta) (Abaúj, Borsod m. Király Pál).

PLATTYOG: laposan ütődve esattog (pl. a sodrófával sebesen nyújtott tézstalevélnak a széle, mikor a sodródeszkához csapódik) (Abaúj, Borsod m. Király Pál).

PLÉBÁNOS (*pélébános* Pozsony m. Zsigárd Nyr. XIX.459. 504).

PLÉH (*pele* Vas m. Tarodháza Nyr. X.90; Vas m. S.-Tóthfalva Király Pál; *péle* Rábaköz Bódiss Jusztin; Répce mell. Nyr. XX.367; Vas m. Pálfa Nyr. XXV.576; Vas m. Sorok mell. Márton József; *pelé* Hajdú m. Kaba Nyr. XXV.425; *pélé* Somogy m. Szőlád Nyr. VIII.326; Mezőtúr Nyr. VIII.443; Pozsony m. Zsigárd Nyr. XIX.459. 504; *péléh* Székelyföld Nyr. IV.236; *ajtupélhe*-lik Vas m. Órség Nyr. VII.470; XII.281; *pili* Székelyföld Győrffy Iván; Háromszék m. Angyalos, Besenyő, Gidófalva Nyr. XVIII.574; *plén* Szlavónia Nyr. XXIII.312; *pöle* Göcsej Király Pál; Somogy m. Kálmánosa Nyr. XI.238; *pölebágyog* Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VII.131; *pölé* Közép-Baranya Nyr. II.237; Baranya m. Ormánság Nyr. I.379; Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.380; *pöléh* Somogy m. Király Pál): 1. *pele*, *péle*, *plé*, *pléh*, *plén*, *pöle*, *pölé*, *pöléh*: vasból való ajtózár (Rábaköz Bódiss Jusztin; Vas m. Tarodháza Nyr. X.90; Vas m. Sorok mell. Márton József; Göcsej Király Pál; Somogy m. Király

Pál; Somogy m. Kálmánosa Nyr. XI.238; Somogy m. Csurgó Endrei Ákos; Közép-Baranya Nyr. II.237; Ormánság Nyr. I.379; Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.380; Fehér m. Nyr. X.188; Szlavónia Nyr. XXIII.312); 2. *péle*: tepsi (Vas m. Pálfa Nyr. XXV.576); 3. *plée* [lgy l]: 'mellszövet' (?) (Dráva mell. Nyr. V.572).

pöle-bágyog: bádög-icce (?) (Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VII.131; vö. Lehr A. Toldi 460).

pléh-kendő: [nép-etimológia] plaid (Hol? Nyr. VIII.69).

PLÉHES: bádögös (Marosvásárhely Nyr. IX.428).

PLEKETOR: meddő juh v. tehén (Alsó-Fehér m. Lázár István).

PLÉNGYUHA (*pléngyuha*, *plengyuha* Cegléd Ilosvay Vilmos; Kecskemét Nyr. XXV.95; Csaplár Benedek, Simonyi Zsigmond; Szeged Csaplár Benedek; *pléngyuha* Szeged Debreczeni János; *pléngyuhafu* (?) Szeged vid. Nyr. II.92): lompos, toprongyos, rendetlenül öltözött, piszkos. *Má megint de plengyuha vagy: lecsúszott a kapcád* (Kecskemét Nyr. XXV.95). *De pléngyuhán áll rajta a ruha, mintha vasvillává rakták vóna rá!* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

PLÉTYKA (*peletika* Dunántúl MNy. V.98; *péltyka* Kecskemét Nyr. IX.357; Palócság Nyr. XXI.417).

PLÉTYKÁL (*kipéltykájja* Heves m. Pétervásár Nyr. XIX.240).

PLINÁL: zálogol (Bukovina Nyr. VI.525; vö. XXIII.485).

PLINCUS: mocskos, piszkos (Szatmár m. Patóháza Nyr. XVIII.532).

PLOP: jegenyefa (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.502; XXIII.143).

PLÖTYÖGŐS: lötyögős, nagyon bő (ruha) (Tokaj Nyr. XXIV.192) [vö. *pötyögős*].

PLÖTYÖNG: fityeg. *Nézd csak, hogy plötyöng itt ez a fót* (Szatmár m. Patóháza Nyr. XIX.379).

PLUNDRA (*pundra* Félégyháza Pollák Béla; Szeged Kálmány L. Szeged népe I.79; Divényi Gyula; Beregszász Nyr. XXV.480; Bereg-Rákos vid. Pap Károly; Háromszék m. Vadr. 366): 1. *plundra*, *pundra*: hosszú fölső-ruha, köpönyeg (Beregszász Nyr. XXV.480); 2. *plundra*: zeke-féle (Székelyföld Széchy Károly). *Farboszentő kurtaundra* (Háromszék m. Vadr. 366); 3. *plundra*: kabát v. egész öltözet (Vác Divényi Gyula); 4. *plundra*, *pundra*: rongyos ruha (pl. guba) (Bereg-Rákos vid. Pap Károly); 5. *plundra*, *pundra*: rövidszárú gyermeknadrág, hátulgombos újjas bugyogó (Félégyháza Pollák Béla; Szeged Divényi Gyula; Hont m. Ipolyság Nyr. XIX.94) [vö. *pundri*].

[**PLUNDRÁS**], **PUNDRÁS** (Cegléd Ilosvay Vilmos; Főlegyháza Pollák Béla; Hegyalja Erdélyi J. Népd. és mond. III.143; *pundorás* Nagy-Kúnság Nyr. XX.45): 1. *pundrás*: nadrágos (Cegléd Ilosvay Vilmos); 2. *pundrás*: térdig érő nadrágot viselő. *Pundrás gyáva német* (Hegyalja Erdélyi J. Népd. és mond. III.143.) *Pundrás német* [kerékpárosok gúnyneve] (Főlegyháza Pollák Béla); 3. *pundorás*: pongyola (Nagy-Kúnság Nyr. XX.45).

PLUTA: átlukasztott kéreg- v. fadarab, a melyeneket a házó-háló fölére fűzve kötnek, hogy úszva járjon a vizen (Erdővidék, Olt mell. Herman O. Halászat K.) [vö. *plutaj*, *póta*].

PLUTAJ: tutaj (Bihar m. Nyr. XIII.364; Ethnographia IV.202).

PLUTÁS: tutajos (Szatmár m. Patóháza Nyr. XVIII.96).

[PLÜCSKÖL].

meg-plücsköl: [tréf.] megver (Csík-Szentgyörgy Nyr. X.238).

PLÜNNYÖG (Székelyföld Tsz.; *prünnög* Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m. Homoród vid. Nyr. XXIII.44; Háromszék m. Vadr.; *prünnöghecc* Székelyföld Nyr. V.85): bóg (a tehén a borja után, a borjú az anyja után), bümmögve sir (a gyerek) [vö. *bünnög*].

1. **POC**: nagy has (Vas m. Kemenesalja Tsz.).

2. **POC**: patkány (Tisza mell. Erdősi József; Bihar m. Erkeserű Nyr. II.179; Bihar m. Furta vid. Nyr. IV.44; Bihar m. Székelyhíd Nyr. V.268; Hajdú-Szovát Rechnitz Ignác; Hajdú m. Földes Nyr. XVI.384) [vö. *pácó*, *pocik*].

poc-egér (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432; Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.372; Nyr. II.471; *póc-egér* Székelyföld Nyr. V.222; Marosvásárhely Nyr. IX.428; Udvarhely m. Nyr. XI.40; Kis-Küküllő m. Székelyfalva Nyr. XV.144; Segesvár Nyr. IX.44): ∞.

[3. POC].

poc-hal (Baranya m. Bélye Nyr. XVIII.46; Beregszász vid. Király Pál; *póc-hal* Bodroghöz Herman O. Halászat K.): 1. *poc-hal*: ebihal, tojásból kikelt béka (Baranya m. Bélye Nyr. XVIII.46; Beregszász vid. Király Pál); 2. *póc-hal*: umbra canina (Bodroghöz Herman O. Halászat K.).

POCA: 1. disznó (Tata Matusik Nep. János; Kecskemét Csaplár Benedek); 2. tintafolt (Tolna m. Paks Nyr. XXII.430).

poca-fű: csudafa, pikkantó (*datura stramonium* (Hol? Tsz. CzF.)).

PÓCA: tálas, táltartó (Vas m. Őrség Nyr. II.563).

1. **POCAK** (*pocok* Balaton mell. Tsz.).

2. **POCAK**: vadkörte, vackor (Mármaros m. Técső, Visk Farkas Imre) [vö. *pocka*].

POCÁK: étel- v. ital-maradék, a melyet a gyermek meghagyott (Rábaköz Halász János). *Úrítsd ki [a] poharadat, én [a] pocákokat nem iszom!* [mondják a kis gyerekek, mikor a pohárból keveset iszik v. a szájába vett kortyot a pohárba visszakereszt] (Göcsej Vass József 1841).

POCÁKOL (*poszákol* Hol? Tsz.): 1. szűricsölve iszik v. ivás közben az italt bemocskolja. *Pocákol* a kis gyerek, mikor a pohárból keveset iszik v. a szájába vett kortyot a pohárba visszakereszt. *Pocákolnak* a kis kácsák és libák, mikor a tiszta vizet korpás szájukkal bemocskolják (Göcsej Vass József 1841); 2. fürdés v. mosdás közben locsolja a vizet (Veszprém m., Vas m. Kassai J. Szókönyv IV.153; Vas m. Kemenesalja Tsz.).

POCAKOS (*pockos* Baranya m. Kassai J. Szókönyv I.441; Zemplén m. Nyr. IV.522; Székelyföld Kiss Mihály, Kriza; Háromszék m. Vadr.; *pocokos* Duna mell. Kassai J. Szókönyv IV.153; Vas m. Horváth József 1839). — *Pocokos*: hasas, terhes, viselős (Vas m. Horváth József 1839).

POCÉL: babrál, pepecsel (Jászberény Simonyi Zsigmond).

POCEROS: tisztátalan, nem kedves (Baranya m. Ormányság Nyr. II.279) [vö. *bócéros*].

POCÉZ[-IK]: babrál, pepecsel, immel-ámmal dolgozik (Eger, Jászberény Simonyi Zsigmond; Főlegyháza Nyr. XXVI.95).

POCÉZGAT: babrálgat, pepecselget (Gyönös vid. Nyr. II.181).

POCI: malac (Vas m. Kemenesalja Tsz.).

POCIK, POCOK (*kucok* Dunántúl Nyr. V.181; *pocik* Esztergom Nyr. VIII.512; Komárom m. Király Pál; Komárom Nyr. VII.282; Komárom m. Naszvad Nyr. IV.236; Komárom m. Fűr Nyr. XX.479; Nyitra m. Pográny és vid. Drnovszky Ferenc 1841; Érsekújvár Nyr. VII.40; VIII.332; Hont m. Páld Nyr. XIV.576; Nógrád m. Rimóc Nyr. VI.273; *pockot* Torontál m. Deszk Kálmány I. Szeged népe III.13; *pocok* Dunántúl, Duna-Dráva köze Nyr. XXIII.463; Zala m. Tapolea Nyr. VIII.469; Baranya m. Ormányság Tsz.; Bereg m. Pap Károly; Tiszahát Nyr. VIII.178; Csík m. Gyergyó vid. Nyr. IV.283; *pucok* Dunántúl Nyr. V.228; XVI.240; Balaton mell., Vas m. Kemenesalja Tsz. 308a; Zala m. Szepezd Nyr. XVII.237; Somogy m. Kálmánosa Nyr. XI.238; Közép-Baranya Nyr. III.327; Fehér m. Seregélyes Nyr. X.189; Fehér m. Velencei-tó vid. Nyr. XVII.431; Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.239; Baja Bayer József): 1. *pocok*: patkány (Baranya m. Ormányság Tsz.; Bereg m. Pap Károly; Tiszahát Nyr. VIII.178; Csík m. Gyergyó vid. Nyr. IV.283); 2. *pocik*: egér (Esztergom Nyr. VIII.512; Komárom m. Király Pál; Komá-

rom Nyr. VII.282; Komárom m. Naszvad Nyr. IV.236; Komárom m. Fűr Nyr. XX.479; Nyitra m. Pográny és vid. Drnovszky Ferenc 1841; Érsekújvár Nyr. VII.40; VIII.332; Hont m. Páld Nyr. XIV.576; Nógrád m. Rimóc Nyr. VI.273); 3. *kucok, pocok, pucok*: vakandok (Dunántúl Nyr. V.181. 228; XVI.240; XXIII.463; Balaton mell., Vas m. Kemenesalja Tsz. 308a; Zala m. Tapolca Nyr. VIII.469; Zala m. Szepezd Nyr. XVII.237; Somogy m. Kálmánca Nyr. XI.238; Közép-Baranya Nyr. III.327; Fehér m. Seregélyes Nyr. X.189; Fehér m. Velencei-tó vid. Nyr. XVII.431; Duna-Dráva köze Nyr. XXIII.463; Kiskún-Halas Nyr. XXIII.239; Baja Bayer József [vö. *vicok*].

pocok-farkú: aspro vulgaris (vékony, érdes farkáról, a mely a patkányéra emlékeztet) (Szeged Herman O. Halászat K.).

pocik-madár: denevér (Komárom m. Király Pál).

pocik-túrás (Palócság Nyr. XXII.78; *pocok-túrás* Duna mell., Baranya m. Kassai J. Szókönyv II.361; IV.153; *pucok-túrás* Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Baranya m. Kassai J. Szókönyv IV.166; Keeskemét Czimmermann János): vakandtúrás.

pucok-túró: vakandok (Szlavónia, Kórógy Nyr. XXIII.358).

PÓCIK (*polcik* Vas m. Tsz.): 1. *pole* (Vas m. Tsz.; Zala m. Tapolca Nyr. X.476; Fehér m. Nyr. X.188; Pannonhalma Nyr. XII.187; Zemplén m. Pap Károly); 2. a kályha vállának a fal felé eső része (Csallóköz Csaplár Benedek); 3. sárlóca (sárból rakott ülőhely a kemence v. a ház előtt) (Vas m. Tsz.; Somogy m. Kubinyi-Vahot; Magyar- és Erdélyország képekben III.40; Nyr. XIX.287; Somogy m. Csurgó Endrei Ákos; Pápa vid. Tsz.; Tolna m. Főlső-Nyék Nyr. VI.323; Fehér m. Nyr. X.188; Győr m. Tsz.) [vö. *polc*].

PÓCIKA (Nógrád m. Nyr. IV.425; *pócikára* Torontál m. Lőrincfalva Kálmány L. Szeged népe III.280; *poncika* Torda-Aranyos m. Sz.-László Moldován Gergely): 1. *pócika*: *pole* (Nógrád m. Nyr. IV.425; Torontál m. Lőrincfalva Kálmány L. Szeged népe III.280); 2. *poncika*: tűzhely párkánya (Torda-Aranyos m. Sz.-László Moldován Gergely).

PÓCIKÁLÓD-İK: nyugtalanul, erőlködve kapaszkodik, csipeszkezik, hágdos, mászkál (magasra föl) (Háromszék m. Vadr.) [vö. *póckolód-ik*].

POCIKOZ-İK: pocakosodik, hasat ereszt (Göcsej MNy. V.130).

meg-pocikozik: teherbe esik. *A gyángyi meg-pocikozott* (Göcsej MNy. V.130).

POCKA: vadkörte, vackor (Mármatos m. Visk Király Pál) [vö. 2. *pocak*].

PÓCKA: *pole* (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XI.94).

POCKÁROZ: packázik (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1834. 1839).

POCKOL: 1. ékel; 2. fűr-farag (Marosvásárhely vid. Zilahy József) [vö. *peckel-pockol*].

fel-pockol (Székelyföld Tsz.; *fel-pocokol* Bodrogköz Tsz.; *fel-póckol* Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár): alátámaszt (ingó bútort, a lába alá pótlékkal fadarabkát v. forgácsot téven). *Pockold fel az asztal lábát* (Székelyföld Tsz. 301b). *Ezt az asztalt fel kéne póckolni* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár).

meg-pockol: megékel, ékkel megerősít (Székelyföld MNy. VI.174). *Pockolja meg a gerebjét* (Kalotaszeg, Zsombok Melich János).

PÓCKOL: rak. *Ne póckold egymásra a lábaidat* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár). *A tulipános ládán egymásra póckolt kalács* (Csik m. Ethnographia VII.385).

[Szólások]. *Póckózza magát*: emelgeti és följebb teszi magát, följebb helyezkedik (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

ki-pockol: kirak. *Előbb kipockoljuk ezt a sok holmit, azután bátran meszelhet* (Arad m. Hódos Kollmann Vilmos).

PÓCKOLÓD-İK: nyugtalanul, erőlködve kapaszkodik, csipeszkezik, hágdos, mászkál (magasra föl), emelgeti és följebb teszi magát, följebb helyezkedik (Háromszék m. Vadr. 512a; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Csik m. MNy. VI.375) [vö. *peckelőd-ik*, *pócikálód-ik*].

1. **POCOK** (*pucok* Cegléd Ilosvay Vilmos; Keeskemét Nyr. X.382): 1. *pocok*: ék, ékszeg (Székelyföld Tsz.; MNy. VI.174; Marosvásárhely vid. Zilahy József; Udvarhely m. Nyr. IV.373; Kézdi-Vásárhely Nyr. XVII.479 [itt *patzok* nyilván hiba]. 480); 2. *pocok*: ingó bútor lába alá pótlékkal tett fadarabka v. forgács (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár). *Libeg az asztal, tégy egy kis pockot a lába alá* (Székelyföld Tsz.); 3. *pocok, pucok*: [gúny.] kis (zömök) gyerek, alacsony köpcös ember (Keeskemét Nyr. X.382; Cegléd Ilosvay Vilmos; Székelyföld Kiss Mihály; Székely-Keresztúr Nyr. XXII.335); 4. *pocok*: kicsiny, apró (gyerek, ember) (Bars m. Léva Czimmermann János; Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár) [vö. *pécék*].

pocok-alma: korán érő apró alma, mogyoró-alma, fúz-alma (Marossszék Kriza).

pocok-szeg: nagy, vastag szeg (Szatmár m. Barna Ferdinánd).

2. **POCOK**: meztelen, csupasz (Karcag Nyr. XXVI.46) [vö. 1. *puckos*].

[1. **POCÓK**], **POCUÓK**: pocakos (Soprony m. Rábaköz Halász János).

2. **POCÓK**: nyakravaló (Nógrád m. Pütlek Nyr. XXII.95).

POCOL: kényelmesen fekszik, édesdeden heverész, lomha kedvteléssel hever (Beregszász vid. Király Pál).

POCOS: hasas (állat., küll. sertés, a mely fiat fogott) (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839).

POCSAJ (*pocsa* [?] Gömör m. Nyr. XXIII.46): pocsolya, híg sár (Baranya m. Kassai J. Szókönyv II.423). *Nagy a pocsaj* (Gömör m. Nyr. XXIII.46).

POCSALÉK: ∞ (Baranya m. Kassai J. Szókönyv II.423).

POCSÁLÉK: mosogató lé, moslék (Marcal mell. Tsz.)

POCSARAS. *Pocsaras víz*: pocsolyavíz (Hol? Arany-Gyulai NGy. I.602).

POCSÁROZ: sárban, vízben gázol (Dunántúl? Tsz. 135a. 280a).

POCSATÉK: lucskos, piszkos hely (pl. a konyhában) (Rimaszombat Nyr. XVII.573).

POCCSAN: fecesen (Háromszék m. Györffy Iván) [vö. *csubban*].

POCCSANT: fecesent (Háromszék m. MNy. VI.346).

POCSÉK (*pocsok* Veszprém m. Csetény Nyr. XVIII.234; Békés m. Nyr. III.525): 1. *pocsék*: pocsolya, lucskos sár (Szatmár vid., Bodrogköz Tsz.); 2. *pocsék, pocsok*: csunya, rút, undok (Békés m. Nyr. III.525). *De pocsék egy asszony!* (Kassa vid. Nyr. XVII.285). *Ereggy elülem, pocsok!* (Veszprém m. Csetény Nyr. XVIII.234).

POCSÉKOL (*pacsékol* Szeged Csaplár Benedek; Székelyföld Kriza): 1. *pacsékol*: sárban, vízben gázol, tapiskál (Szeged Csaplár Benedek); 2. *pacsékol*: ártatlanul gyaláz, becsmérel (Székelyföld Kriza).

POCSÉR: pocsolya (Tolna m. Tsz.; Gömör m. Tsz.; Nyr. XXIII.46).

POCSÉTA (*pocsóta* Csallóköz Csaplár Benedek).

POCSÍT: dülleszt (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.526).

POCSKOL: 1. locsol, szétfecsegtet (vizet) (Cegléd Ilosvay Vilmos; Bereg-Rákos és vid. Pap Károly); 2. gyaláz. *Kértem ütet, hogy ne pocskoljon engemet, kevesebbel is megáll az, mert ha nem vagyok is az urammal megesküdve, világ eredetje nem vótam* (Baranya m. Ormányság Nyr. IX.286).

POCSKOLÓD-İK: 1. mocskolódik. *Miért pocskolódott minden éjtszaka? — miért esunylította magát össze?* (Csongrád m. Arany-Gyulai NGy.

II.409); 2. piszkolódik, egymást gyalázza (Cegléd Ilosvay Vilmos; Arad Tolnai Vilmos).

POCSKONDIAZ: gyaláz, becsmérel (Szatmár, Szaboles Ugoesa m. Nyr. IX.184; Hegyalja, Zemplén m. Bodrog-Kisfalud Kassai J. Szókönyv II.247; IV.153; Székelyföld Kriza; Háromszék m. Vadr.). *Hogy bánik az anyóssával, hogy pocskondiazza, hogy böcsméli úcca szőribe mindönütt mindön igaz ok nélkül* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 483).

be-pocskondiazz: bepiszkol (Debrecen Nyr. XXIII.335 [itt *be* nélkül]; Dézsi Lajos).

meg-pocskondiazz: megszid, lepiszkol, legyaláz. *Mán csak attul tartok, hogy ujfeni megpocskondiazz* (Bihar m. Pocsaj Nyr. IX.558).

POCSKOS: szennyes, piszkos, lucskos (Szlávia Nyr. XXIII.362; Háromszék m. Vadr. 513a).

[POCSKOSSÁG].

[Szólások]. *Pocskosságot tett rajtam*: gyalázott, becsmérelt (Somogy m. Adánd Bánóczy József).

POCSOG: 1. toesog. *Sáron mengyen, nem pocso*g [találós meso; = a hold árnyéka] (Debrecen Nyr. IV.282); 2. fürdés közben locsolja a vizet (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.153).

POCSOLYA (*pocsonya* Udvarhely m. Király Pál).

PODBÁL: marti-lapu (tussilago farfara, huf-lattich, brandlattich, rosshuf) (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.379).

PÓDEKS (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432; pódes Nagy-Kálló Nyr. XII.430): alföl.

PODLUTKA (*brutyka* Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvj. 24; *padluska* Szolnok-Doboka m. Horgaspatak Nyr. XI.478; *padlutka* Debrecen Nyr. XXVI.334; Szilágy m. Nyr. IX.565; *podlutka* Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.374; *pulutka* Dunántúl Nyr. V.228; Zala m. Kővágó-Örs Simonyi Zsigmond; *purutka* Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvj. 24): kalarábélevélből, zöld káposztalevélből, szőlőlevélből, répalevélből v. marti-lapuból készült főzelék [vö. *potloho*, *potyulka*].

POFA (*pufa* Udvarhely m. Nyr. VIII.527; Csík m. Nyr. VIII.380). *Ugy megváglak pufába, hogy bémeckensz az asztal alá* (Csík m. Nyr. VIII.380). — *Pofa*: a hajó orrán az a rész, a mely rendszerint faragványokkal van díszítve (Általános haszn. Herman O. Halászat K.) [vö. *bufa*].

[Szólások]. *Két pofára dőgozik*: két pofára eszik, mohón és sokat eszik (Szeged Nyr. III.30).

pofa-szlj: [gúny.] arebőr (Csongrád m. Szentest Nyr. VIII.331).

[POFÁL], **PUFÁL**: zabál (Tolna m. Görbő Szilasi Mór).

POFÁS. *Pofás fejsze:* életlen, vastag fejsze (Göcsej, Nagy-Leungyel Nyr. VI.180).

POFÁZ[-IK]: 1. két pofára eszik, zabál (Arad Tolnai Vilmos; Csongrád m. Szentes Friedmann Bernát; Szeged Nyr. VIII.235); 2. teli szájjal, nagy hangon beszél, nagyokat mond (Arad Tolnai Vilmos).

be-pofáz: bezabál, sokat eszik (vmiből) (Soprony m. Répce mell. Nyr. II.517).

POFFANTYÚ: [tréf.] pofa (Tolna m. Paks Nyr. XXII.430).

POFIT: pufók (Balaton mell. Tsz.).

POFITOS: ∞. *Pofitos ábrázatú* (Vas m. Kemenesalja Kresznerics F. Szótár II.135) [vö. *posolyos, pufatos*].

POFONDÁL: pofon üt, pofon ver (Dráva mell. Nyr. V.572).

POFOS: pufók (Székelyföld Tsz.).

POFOTYOS: ∞ (Székelyföld NyK. X.335; Kiss Mihály, Gyórfy Iván) [vö. *pofitos, pufatos*].

POGÁCSA (*bogácsa* Abauj m. Szikszó Király Pál; *bögácsa* Palócság Nyr. XXIV.191; *bugácsa* Gömör m. Nyr. XVIII.455; Gömör m. Runya Nyr. XIX.523). *Mézes pogácsa;* mézeskalács (Székelyföld Kiss Mihály). *Tordai pogácsa:* ∞ (Kolozsvár Szinyei József).

POGÁCSÁS: mézeskalácsos (Zilah Nyr. XIV.431; Székelyföld 'Háztartás' 1896.187).

POGÁNY: veszekedő. *Pogány embör* (Arad m. Majláthfalva Nyr. VIII.225).

pogán-bors: törökbors (Háromszék m. Vadr.).

POGÁNYKOD-IK: csintalankodik (Baranya m. Bánfa Jenő Sándor).

POGOCSA: tréfa (Moldvai csáng. Nyr. X.202).

POGOCSÁL: tréfál (Moldvai csáng. Nyr. X.202).

POGONYICS (Alsó-Fehér m. Lázár István; *pohonics, puhancs* Heves m. CzF. V.365; Névte-len 1840): kisbéres.

[**POGONYÍT**].

lő-pogonyit: legyaláz, becsületében gázol (Csanád m. Makó Nyr. XXIII.578).

össze-pogonyit: ∞. *Mán csunyájul összepogonyított* (Csanád m. Makó Nyr. XXIII.578).

POGGYÁSZ (*padgyász* Vas m. Órség Tsz.): mindenféle házi bútort, eszköz, holmi, ruhanemű, lim-lom (Balaton mell., Vas m. Órség és hely nélk. Tsz.).

POHÁJ (Dráva mell. Nyr. V.572; Szatmár m. Nyr. XI.284; *pahaj* Eszék vid. Nyr. VIII.326; *pohaj* Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.573): liszt.

Mingyá hozok a podru pahajt, osztáng sütők egy kis kalácsikát (Eszék vid. Nyr. VIII.326).

POHÁJOS: liszttartó edény (Szatmár m. Nyr. XI.285).

POHÁLL: dagaszt (kenyértésztát). *Nem könnyű jól pohállani* (Vas m. Fölső-Ór Király Pál).

POHÁR (*povár* Udvarhely m. Nyr. XI.37; *puhar* Gömör m. Krasznahorka-Váralja Nyr. III.185; *puhár* Gömör m. Nyr. XVIII.453; *puhár* Heves m. Felnémet Nyr. XXV.522; Rozsnyó vid. Nyr. XVII.476; Kalotaszeg, Zsobok Melich János; Beszterce-Naszód m. Zselyk Nyr. XVIII.576): csupor, bögre, eszerépfazék (Soprony m. Nyr. IV.419; Zala m. 'Háztartás' 1896.187; Zala m. Hetés Ethnographia VIII.96; Keszthely és vid. Nyr. VI.523; XI.237; Zala m. Alsó-Lendva vid. Nyr. XIII.332; Veszprém Simonyi Zsigmond; Somogy m. Kubinyi-Vahot; Magyar- és Erdélyország képekben III.40; Nyr. II.377; X.476; Somogy m. Endréd Adám Imre; Baranya m. Patacs vid. Csaplár Benedek; Székesfehérvár Márki Sándorné; Győr m. Duna-Sz.-Pál Nyr. VIII.522; Csallóköz Nyr. XIV.518; Csaplár Benedek; Fölső-Csallóköz, Somorja vid. id. Szinyeyi József). *Kis pohár:* bögre; *nagy pohár:* fazék (Sümege vid. Nyr. XXII.286).

pohár-vágott: pohárral vágott fánk (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.276).

POHARAS (*puharas* Bánffy-Hunyad Czuczsa János). *Poharaslag:* poharanként. *Poharaslag idd a tokaji bort napjában kétszer-háromszor, akkor használni fog* (Udvarhely m. Erdővidék Király Pál).

puharas-pánkó: pohárral vágott fánk (Bánffy-Hunyad Czuczsa János).

1. **POHASZT:** pohosít, pohossá tesz [?] (Háromszék m. MNy. VI.346).

2. **POHASZT:** dagaszt (Háromszék m. Uzon Forró István).

POHÉ: [alkalmasint] rhodeus amarus (Karád Herman O. Halászat K.).

POHOS (*púhos* Palócság Nyr. XXII.78) [vö. *pothos, pöhös*].

pohos-keszeg: [talán] a scardinius erythrophthalmus ikrás nőténye (Szeged Herman O. Halászat K.).

POJÁN: két bérc között elterülő hegynyak (Hétfalu, Csernátfa Kiss Béla).

POJÉKA: sült húsból v. májból készült becsinált-féle eledel (Csík m. Gyergyó vid. Nyr. XII.235; Kiss Mihály).

1. **PÓK** (*pank* Torna m. Ruehietl Miklós 1839; Székelyföld Kassai J. Szókönyv IV.61; *pankháló, pankhála* Rozsnyó és vid. Nyr. XVII.476; XVIII.459; *pánk* Székelyföld Tsz.; MNy. VI.174; Nyr. IX.175; Gyórfy Iván; Háromszék m. Vadr.

513a; Nyr. V.90; IX.34; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Brassó m. Hétfalu Nyr. XVI.575; *pánk*háló Székelyföld Tsz. 284a; Háromszék m. Vadr. 513a; Nyr. VI.473; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Brassó m. Hétfalu Király Pál; *ponk* Udvarhely m. Vadr.; *ponk*áló Abaúj m. Beret Nyr. II.521; *ponk*háló Udvarhely m. Kriza; *punk*has Palócság Nyr. XXI.416; XXII.78; *punk*háló Bodrogköz Tsz.; *punk*háló Torontál m. Szaján Kálmány L. Szeged népe II.244). — *Pók*: 1. cseszlefele kis gömbölyű, a pókhoz némileg hasonló bogár, mely száraz nyárban a legelő-füveket lepi meg s a marhának ártalmas (CzF.; Székelyföld Tsz., a hol *pok* áll, de megjegyzendő, hogy a közlő kéziratában *ó* helyett is mindig *o* van); 2. ághegyhaló („kitűnően jellemző elnevezés, mert a két abroncs négy vége úgy viszonylik az általa kifeszített háléhoz, mint a linyphia vagy tegenaria-pók lába a hálójához”) (Körös-Tarcsa Herman O. Halászat K.); 3. szalmából font öblös, fűdeles kasféle, a melyben hüvelyes veteményt, kendermagot, lisztet, tojást stb. eff. tartanak [más néven: *kópica*] (Zala m. Hetés Ethnographia VIII.97); 4. csomósodás a lábszáron, kül. a ló lábának a csánkja alatt (Cegléd Ilosvay Vilmos; Békés m. Balog István; Székelyföld Tsz.). *A köszvény a lábom pókot vet* (Arad m. Majláthfalva Nyr. VIII.225; itt vett hiba) [vö. *him-pók*].

[Szólások]. *Hogy a pók mássza meg!* [tréf. szidalom] (Csallóköz Csaplár Benedek). *Megmászta a pánt*: teherbe esett (Székelyföld Tsz. 284a [itt *pók* másolói hiba a közlő kéziratabeli *pánt* helyett]; Háromszék m. Vadr. 513a). *Béfogta a pánt a szemét*: a halál fátyla borult a szemére (Székelyföld Nyr. IX.175).

pók-háló (*pánk-háló* Rozsnyó vid. Nyr. XVII. 476; Székelyföld Tsz.; *pánk-hála* vid. Nyr. XVIII.459; *pánk-háló* Székelyföld Tsz. 284a; Háromszék m. Nyr. VI.473; Vadr. 513a; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Brassó m. Hétfalu Király Pál; *pók-áló* Fehér m. Rothauser Izidor; *pók-áll-ó* Palócság Nyr. XXII.78; *ponk-áló* Abaúj m. Beret Nyr. II.521; *ponk-háló* Udvarhely m. Kriza; *punk-háló* Torontál m. Szaján Kálmány L. Szeged népe II.244; *punk-háló* Bodrogköz Tsz.)

[*pókhálós*].

[Szólások]. *Pókhálós a szeme* [korhelykedés után másnap] (Csanád m. Makó Nyr. XXV.144).

[*pókhálósod-ik*].

[*be-pókhálósodik*].

[Szólások]. *Bepókhálósodtak a szemei* [a haldoklónak]: elhomályosodtak (Esztergom vid. Nyr. XI. 381).

pók-has (Nagy-Kúnság Nyr. XX.45; *pok-has* Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335; *puk-has* Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.239; Palócság Nyr. XXI. 416; XXII.78): 1. *pok-has*, *puk-has*: nagy has (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335; Palócság

Nyr. XXI.416; XXII.78); 2. *pók-has*, *puk-has*: nagyhajú, potrohos ember (Nagy-Kúnság Nyr. XX.45; Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.239; Palócság Nyr. XXI.416) [vö. *has-pók*].

pók-mácská: nagy, szőrös, fekete hernyó (más néven: *papmacska*) (Ersekújvár Nyr. VIII. 332; XIX.457).

pók-reszelő: az a reszelő, a mellyel a srófos szeg domború fejét [*pók* CzF.] vágják be (Székelyföld Tsz.; itt és a kéziratban is *pok-r.* áll, de megjegyzendő, hogy a közlő *ó* helyett is mindig *o-t* ír).

pók-szállingó: réten, mezőn szállongó pókháló-szálak (Háromszék m. Nyr. III.325).

2. **PÓK**: himlő (Brassó m. Hétfalu Király Pál).

[Szólások]. *Meghőte a pók*: meghimlőzött, himlőbe esett (Brassó m. Hétfalu Nyr. XXII.48).

1. **PÓKA**: vakszem, halánték (Baranya m. Ormánság Kassai J. Szókönyv IV.140; Tsz.).

2. **PÓKA**: 1. pólya (Borsod m. Nyr. XVIII. 568; Hegyalja Kassai J. Szókönyv III.90; IV. 140; Székelyföld Tsz. [itt *poka* hiba; a közlők kéziratában is így áll ugyan, de mind a kettő az *ó* helyett is *o-t* ír]; Arany-Gyulai NGy. III. 14. 427; Háromszék m. Vadr.; Csík-Madaras Nyr. XX.144; Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII. 382); 2. pelenka (Borsod m. Nyr. XVIII.515; Szatmár m. Nyr. X.431).

póka-kötő: pólyakötő (Székelyföld Tsz. 302a [itt *poka-k.* hiba]; Arany-Gyulai NGy. III.14. 427; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

póka-ruha: pelenka (Székelyföld Kiss Mihály).

PÓKÁL: pólyáz (Bereg m. Pap Károly).

be- v. bé-pókál: bepólyáz (Szatmár m. Nagybánya Zolnai Gyula; Bereg m. Som Király Pál; Székelyföld Tsz. 302a [itt *bepókálni* hiba]; Kiss Mihály; Háromszék m. 513a; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Csík-Madaras Nyr. XX.144; Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII.382).

[**POKÁR**].

pokár-iz: savanykás íz, gyenge boriz (Szeged Csaplár Benedek).

POKLA: tehénnek, kancának, kocának méhlepénye (*secundinae*) (Soprony m. Csepreg Nyr. IV.524; Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Somogy m. Nyr. XII.279; Pest m. Tinnye Nyr. VII.136; Szabolcs m. Tisza-Dob Nyr. XX.432; Torontál m. Szaján Kálmány L. Szeged népe II.125; Székelyföld Tsz. 251b. 302a; Háromszék m. MNy. VI.356).

POKOL (*poku* Soprony m. Csepreg Nyr. II. 93; Göcsej Nyr. XIII.497).

pokol-bél: nagyétű (Debrecen Nyr. XXIII. 335). *Ez ojan pokolból* (Debrecen Dézsi Lajos).

pokol-bélű: ~ (Debrecen Dézsi Lajos).

pokol-fakadók: pokolvar (anthrax, carbunculus) (Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.141).

pokol-gőz: bányabeli mérges, gyilkos levegő (Szatmár m. Kapuikbánya és vid. NyK. II.379).

pokol-kelet: pokolvar (Szeged vid. Nyr. V.274; Csaplár Benedek).

pokol-küszöb: [vén asszonyok szidására használt szó] (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.334).

pokol-meleg: pokoli hőség. *Nincs most pokol-meleg; mit lehögsz!* (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.142).

pokol-sár: sárvulkán (olyan hely, a mely esős időben feneketlen sárral van tele, sőt gyakran füstölög is) (Hol? Nyr. XXIII.381).

pokol-szél: guta (Brassó m. Hétfalu MNy. V.347).

pokol-szökés: pokolvar (anthrax, carbunculus) (Szatmár m. Szinyérváralja Nyr. XXV.383; Székelyföld Tsz. [itt *pokol*, *szökés* és *pokol-szökés* hibaj]).

pokol-szörű: fekete-szörű. *Pokolszörű paripádót nyergeld* (Moldva, Klézse Nyr. V.192).

PÓKOS (*pankos* Csallóköz Nyr. I.331): 1. *pókos*: csomós, gümös lábú (ló) (Békés m. Balog István; Palócság Bartha József; Tokaj Nyr. XXIV.192); 2. *pankos*: sérvéses (Csallóköz Nyr. I.331) [vö. *himpókos*].

pókos-hasu: 1. nagyhasú, kidülledt hasú; 2. hasas, viselős (Székelyföld Kiss Mihály).

[PÓKOSOD-IK].

meg-pókosodik: elzsibbad. *Megpókosodott a lábam* (Baja Bayer József).

[1. PÓKOZ-IK].

még-pókoz[ik?]: fölpuффad. *Nagy vizet it a morhikája és mégpókozot* (Szlavónia Nyr. XXIII.362).

[2. PÓKOZ-IK].

még-pókozik: meghimlőzik (Brassó m. Hétfalu Nyr. XVI.527).

POKRÓC (*pakróc* Somogy m. Ádánd Bánóczy József; Csallóköz Szinnye József).

[POKRÓCOL].

lő-pakrócol: lever. *Lőpakrócúta a jég a vetést* (Soprony m. Kisfalud, Nagy-Mihály Nyr. XXI.335).

még-pakrócol: megver, megagyabugyál (Vas m. Kemenesalja Tsz. [meg nélkül]; Göcsej Vass József 1841).

PÓL: Napoleon-arany (Hétfalu, Zajzon Nyr. III.373).

POLÁKOL [nyilván: *el-* v. *még-p.*]: megver (Balaton mell. Tsz.).

POLC: ház előtti kis padka (Zala m. 'Ház-tartás' 1896. 187) [vö. *póca*, *pócik*, *pócika*, *pócka*].

[POLCOL].

[Szólások]. *Pócojja magát:* emelgeti és följebb teszi magát, följebb helyezkedik (Székelyföld Kiss Mihály).

POLÉKLA: vezetéknév (Moldvai csáng. Nyr. X.204).

POLETA: erdőlő cédula (Csík m. Péter János) [vö. *baléta*].

POLGÁR (*pógár*): 1. paraszt, földműves (Zala m. Kis-Kanizsa Nyr. X.184; Somogy m. Csurgó Endrei Ákos; Baranya m. Patacs vid. Csaplár Benedek; Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.380); 2. kisbíró, községi szolga (Pest m. Tura Nyr. III.46; Jász-Nagykún-Szolnok m. Besenyszög, Szajol Széll Farkas; Komárom m. Naszvad Nyr. IV.283; Komárom m. Fűr Nyr. XVIII.528; Komárom m. Kürth Nyr. XIX.188; Heves m. Név-telen 1840; Hont m. Nyr. V.474; Bars m. Czimmernmann János; Abaúj m. Szikszó Király Pál; Székelyföld Kiss Mihály; Marosszék Seprődi János; Udvarhely m. Ferencz Miklós; Háromszék m. Tsz.; Háromszék m. Orbai járás Nyr. VII.332; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Erdővidék Nyr. IX.42; Brassó m. Hétfalu Király Pál; Csík m. Nyr. IV.471).

pógár-embör: parasztember, földműves (Somogy m. Balaton mell. Nyr. XVI.477; Somogy m. Ádánd Bánóczy József).

[POLGÁRSÁG], **PÓGÁRSÁG:** parasztság, földműves-nép. *Pógárság lakja a falut* (Baranya m. Patacs vid. Csaplár Benedek).

[PÓLIN].

pólin-fű: csombor-ména (*mentha pulegium*) (Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.209).

PÓLINC: fehér-fekete fütyölő madár (Csallóköz Nyr. I.331).

póline-fű *pólin-fű* (Csallóköz Csaplár Benedek).

POLOZNA: pózna (Somogy m. Kubinyi-Vahot; Magyar- és Erdélyorsz. képekben II.39; Nyr. XIX.287; Pest m. Valkó Szilasi Móric).

POLTROM: lézengő, ténfergő, kószáló, bitang [?]. *Poltrom ember* (Heves, Borsod m. Kassai J. Szókönyv II.80; IV.152).

POLTURA (*pótra* Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk I.19; Torontál m. Egyházas-Kér Kálmány L. Szeged népe III.136; Abaúj m. Beret Nyr. II.557; Zilah Nyr. IX.480; Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m. Vadr. 51; Háromszék m. MNy. VI.216; Hétfalu, Zajzon Nyr. V.276).

[Szólások]. *Nem dunám egy putton pótráér:* nagyon becses (Abaúj m. Beret Nyr. II.557). *Muszka pótrával fizetett:* adós maradt (Udvarhely m. Felméri Lajos).

[PÓLYA], PÓLA: (teknő-forma) böleső (Somogy m. Nyr. X.476; Somogy m. Ádánd Bánóczi József).

[PÓLYABELI], PÓLABELI (Veszprém m. Vörös-Berény Zolnai Gyula; *pólabéli* Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334; Fehér m. Perkáta Nyr. III.35): pólyás gyermek.

POLYHOS (*pojhos*): nyárlőjű-szőlő, makraszőlő (nemes szőlőfaj) (Kis-Kún-Halas Nyr. XV. 67; Abaúj m. Névtelen 1839; Hegyalja Kassai J. Szókönyv III.320; Tokaj és vid. Kresznorics F. Szótár II.136; Nyr. XIX.432; XXIV.192; Zemplén m. Tolesva Nyr. IX.480; Bereg m. Dereen Nyr. XX.432).

POLYOS: pihés, pelyhes. [*Milyen már a latty?*] *Már polyos* (Hajdu-Hadház Nyr. IX.524; [itt a címszó *potyos*, de ez nyilván hiba]).

POLYVA (*pejva, pējva, pēvā* Heves m. Nyr. VII.41; Gömör m. Serke Nyr. XVIII.422; Székelyföld Tsz.; *pelva, pēlva* Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561; XX.365; Soprony m. Horpács Nyr. XIV.432; Vas m. Répce-Szentgyörgy Nyr. XVII.235; XVIII.574; Vas m. Sorok mell. Márton József; Göcsej MNy. II.414; Nyr. XIII.309; Tolna m. Batta Nyr. XVIII.334; *pelyva, pēlyva, pēlyvā* Vas m., Pápa vid. Tsz.; Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.572; Palócság Nyr. XXII.78; Érsekújvár Nyr. VIII.332; XIX.457; Esztergom Nyr. IX.540; Rimaszombat vid. Nyr. X.89; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.326; *pēva* Szilágy m. Tasnád Nyr. VI.280).

pelyva-kutyoló: polyvatartó kamara (ólforma hosszú és keskeny rekesz, mely a pajta előréséhez van ragasztva) (Vas m. [Tsz. 228b] [vö. *kutyoló*]).

polyva-kutyó (Soprony m. Felső-Szakony Nyr. XVII.384; Vas m. Tsz.; *pēlva-kuttyó* Göcsej MNy. II.414; *pēlva-kutyu* Zala m. Hetés Ethnographia VII.98; *pelyva-kutyó* Vas m. Tsz. 288b. 290a; Marcal mell. Tsz.): ∞ [vö. *kutyó*].

[POLYVÁS], PÉLYVÁS (*pēlvás*): 1. *pēlvás*: a csúrhöz hozzáépített kis kamara, a melyben búzát, zabot v. finomabb takarmányt tartanak (Palócság Nyr. XXI.507; XXII.78); 2. *pēlvás*: pajta (Komárom m. Fűr Nyr. XVIII.528).

polyvás-ló-gyomrú: nagyehető (Csallóköz Csaplár Benedek).

[POMÁJ].

pomáj-szinű: se nem fehér, se nem vörös. *Pomáj-szinű tehén* (Borsod m. Szilhalom Nyr. XXIV.432).

POMÁNA: alamizsna, ajándék (Marosvásárhely Nyr. IX.428; Alsó-Fehér m. Lázár István).

Pománba(n): 1. *njándékba*, isten nevében (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XXII.367; Kolozs m. Nagy-Ida Bodor Ákos; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Szolnok-Doboka m. Szamosujvár Kovács József). *Hja, manapság semmit se adnak pománában* (Zilah Kerekes Ernő). *Nem adok én neked pénzt csak úgy pománába* (Csik m. Nyr. XII.235); 2. *hiába*, ok v. cél nélkül. *Pománába jártunk* (Csik m. Nyr. XII.235). *Nem csak úgy pománába mentem én; dolgom volt nekem* (Szilágy m. Tasnád vid. Kerekes Ernő).

POMHAD: dagad (arc, kéz háta, láb feje, ló lába) (Székelyföld MNy. VI.174; Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.346; Vadr.; Győrffy Iván) [vö. *pēmhed*].

meg-pomhad: megdagad (Székelyföld MNy. VI.174; Kiss Mihály).

POMHADOZ: dagadoz (Székelyföld Kiss Mihály).

POMOSZNYIK: kisegítő férfi- v. nőcseléd (a kit ide-oda küldözgetnek; a ki nem bérért, hanem lisztért s egyéb apróságokért végez konyhai dolgokat) (Zemplén m. Tállya Nyr. IV.477; Sárospatak, Sátoralja-Ujhely vid. Nyr. XXV.431). *Csak nem adom a leányomat pomosznyiknak!* (Hegyalja Nyr. XXIV.479).

[POMPÁSKOD-IK].

el-pompáskodja: pompára költi. *Elpompáskodja a sok szép örökségit* (Csallóköz Csaplár Benedek).

POMPASZ: [csizmadia-szerszám] (Gyöngyös Nyr. I.232).

[POMPÁZ].

el-pompáz: pompára költ (Háromszék m. MNy. VI.324; Győrffy Iván). *Elpompázza minden jószágát* (Csallóköz, Székelyföld Csaplár Benedek).

POMPOS: 1. cipó (Balaton mell. Tsz.; Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvj. 24; Pápa vid. Tsz.; Veszprém m. Olaszfalu Nyr. XVII. 47; Veszprém m. Csetény Nyr. XVII.377; Veszprém m. Szilas Nyr. XVIII.568; Baranya m. Patacs vid. Csaplár Benedek; Fehér m. Rothauser Izidor); 2. vakarcs (Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvj. 24; Somogy m. Kassai J. Szókönyv IV.142; Nyr. II.377); 3. kenyértésztából süttött vastag lepény (Balaton mell. Tsz.); turos lepény (Vas m. Kemenesalja Tsz.); 4. fánk (Hont m. Füzes-Gyarmat és vid. Nyr. XVIII.517) [vö. 1. *pampuska, pempösz* Pótl.].

PONC: vékony gyöles. *Ponc ing* (Székelyföld Kiss Mihály).

PONCSÉR: portulaca oleracea (Balaton mell. Földr. Közl. 1894.75).

PONCSOS: nagyhasú, hasas (pl. tehén) (Vas m. Felső-Ör Király Pál).

PONDRECSKA: vmi madár (Heves m. Névtelen 1840).

PONDRO (*plondró* Mátyusfölde Király Pál; *pondré* Heves m. Névtelen 1840; Eger Kassai J. Szókönyv IV.142; Heves m. Verpelet Döbrentei Gábor 1843; Gömör m. Nyr. XXIII.46; Rimaszombat Nyr. XXI.336; Cegléd Ilosvay Vilmos; *pondré* Palócság Nyr. XXII.78; *pondrei* Gömör m. Nyr. XVIII.422).

[Szólások]. *Ű vackolódik, mintha pondré vóna a seggibe* (Rimaszombat Nyr. XXI.336).

PONDRÓS (*pondrés* Eger Kassai J. Szókönyv I.431; Torontál m. Tisza-Sz.-Miklós Kálmány L. Szeged népe II.204; *pondrés* Nógrád m. Szécsény Nyr. IV.278).

PONGÁR: 1. szekrény (Szilágy m. Nyr. VI.473); 2. pohárszék (Zilah Nyr. XIV.431).

PONGORÁC: egy cseresnye-faj (Tokaj Nyr. XXIV.192).

Pongrác-cseresnye: ropogós-húsú cseresnye (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.144).

[PONGORÁDI].

pongorádi-cseresnye: ∞ (Keeskemét Szily Kálmán).

PONGYOLA (*pangyula* Szaboles m. Tisza-Dob Nyr. XXIV.94; *pelengéu* Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VI.180; Győr-Sz.-Márton vid. Bódiss Jusztin; *pelengye* Veszprém, Győr m., Komárom m. Kethely Király Pál; Csallóköz Kassai J. Szókönyv IV.82. 143; Arad m. Hódos Kollmann Vilmos; *pellengén* Győr-Sz.-Márton vid. Bódiss Jusztin; *pengyelén* Balaton mell. Tsz.; Pápa vid. Tsz. 291a; Győr m. Szigetköz Kaszt Kálmán; *pangyula* Cegléd Ilosvay Vilmos). *Pelengén v. pellengén öltözködik* (Győr-Sz.-Márton vid. Bódiss Jusztin). *De pelengyén vagytok felöltözve, csak úgy lóg rólatok a cafrang!* (Arad m. Hódos Kollmann Vilmos). *Ojjan pelengye vagy, hogy rossz rád nézni is* (Komárom m. Kethely Király Pál). *Lacsuha embernek pangyula a ruhája* (Tisza-Dob Nyr. XXIV.94) [vö. *plengyuha*].

[PONGYOLASÁG], PELENGYESÉG: 1. öltözetbeli hanyagság és piszkosság; 2. piszkos jellem (Tolna m. Simontornya Nyr. V.230).

PONK: a kemencének magas és keskeny parkánya, a melyen evő-eszközöket és más apróbb tárgyakat tartanak (Szolnok-Doboka m. Malom Muzsi János).

PONKÓ: ∞. *Kerestem a kést, pedig itt van a ponkón* (Szolnok-Doboka m. Domokos M. Németh Sándor).

PONKOSTOR: a szövőszéknek hátulsó hasájához kötött pálcaszerű fa, a melyhez a leendő mellékfalat végét kötik (Székelyföld Tsz.; Udvarhely m. Vadr.; Csik m. Péter János).

[PONKTOMOS], PUNKTOMOS: pontos (Debrecen Nyr. IX.165; Kúnos Ignác). *Ponktomosan,*

funktomosan (Debrecen Nyr. XXIII.335; *pontumossan* Somogy m. Kapoly Nyr. IX.84): *pontosan*.

PONT (*pumba* Udvarhely m. Vadr.; *punt* Somogy m. Ádánd Bánóczy József; Mátyusfölde Nyr. XX.266). — *Pumba:* tüstént (Udvarhely m. Vadr.). *Az óriás... a porba mingyát tr papot, mestört vendégökököt, hát pumba ott is vadnak* (Udvarhely m. Vadr. 459).

[Szólások]. *Pont az ötvenedik csapásná szállát mög előszó* (Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.83). *Dilután három órákkor punt:* pontban (Mátyusfölde Nyr. XX.266).

PONTOS (*puntos* Veszprém m. Szentgál Bánóczy József).

[PÓNYÁL].

be-pónyál: gyengén, nagyjából befon (kerítésen esett rést vesszővel és ágboggal) (Udvarhely m. Vadr.).

fel-pónyál: szükségből úgy-a-hogy fölötöz (szakadozott bocsort rossz madzaggal) (Udvarhely m. Vadr.).

PONYEDRÁK: [zsidót gúnyoló szó]. *Zsidó, zsidó, ponyedrák! Mír nem eszel szalonná?* (Debrecen Nyr. XXIII.335) [vö. *potyetrákos*].

PONYUS (Abaúj m. Király Pál; Hegyalja Nyr. XXIV.479; *ponyos* Abaúj m. Gönc Nyr. VII.519): kis háti ponyva, a melyben füvet, szénát, rőzsét stb. hordanak (= 1. *pányóka* 1.). *A dudvával nem kell összepiszkolni a tiszta abroszt; ott van a ponyus, arra való* (Hegyalja Nyr. XXIV.479).

PONYVA (*panyó* Pozsony m. Olgya Tolnai Vilmos; *pēnva* Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VII.131; *pēnyva* Répce mell. Nyr. XX.365; Rábaköz Halász János; Vas m. Sorok mell. Márton József; Göcsej Nyr. XIII.309; *penyva* Göcsej Tsz. 325b; *ponvá* Szlavónia Nyr. XXIII.311; *ponya* Székelyföld Tsz.; *pónya* [?] Háromszék m. MNy. VI.223. [Tsz. 248a. *pónya* másolói hiba; a közlő kéziratában *ponya* áll]). — *Ponvá:* lepedő (Szlavónia Nyr. XXIII.311).

PÓPA: botos kölönte (*cottus gobio*) (Szolnok-Doboka m. Nyr. XXI.151).

PÓPÉ: a pópézásnál a sorba rakott diók közül a jobboldali első (Szeged Nyr. VII.236).

PÓPÉZ: sorba rakott diók felé vasgolyót v. burgonyából faragott golyót gurít [gyermekjáték] (Szeged Nyr. VII.236).

PÓPIKA: henger-alakú fáska, melyet a játszó gyermekek fölütnek (tégla keresztbe fektetett zsindely végére helyezik s aztán a zsindely másik végére bottal ráütnek) (Torontál m. Csóka Kálmány L. Szeged népe III.276).

PÓPIKÁZÓ: játék, a melyet *pópikával* játszanak (a magasra fölütött pópikát a kint levők

kézzel v. kalappal igyekezzenek elkapni; a ki elkapja, az jön be ütni) (Torontál m. Csóka Kálmány L. Szeged népe III.276).

PÓPIUMOS: íres, kenőses. *Pópiumos csupor* (Székelyföld Kiss Mihály).

POPOTYI: kicsi. *Ejnye de popotyí lába van neki!* (Pozsony m. Tárnok Nyr. VIII.142) [vö. *popatyí*].

POR (*párré* Alsó-Fehér m. Nyr. XXV.347): puskapor [bányász-mesterszól] (Szatmár m. Nagybánya vid. Nyr. XIV.238).

[Szólások]. *Porig ment:* szétment (Zilah Kerekes Ernő).

por-hó: porszerű hó, a földet csak vékonyan belepő hó (Baranya m. Ormányság Nyr. VII.525) [vö. *hó-por*, *porka-hó*].

por-só: törött só (Hegyalja Kassai J. Szókönyv I.411).

por-tubák: burnót (Háromszék m. Nyr. V.90; Bukovina Nyr. VI.525).

PÓR (*pahúr*, *paúr* Karancs vid. Fülek Nyr. XXII.95; *purul* Udvarhely m. Kriza).

1. **PÓRÁZ** (*pórász* Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XV.384 [itt *párász* hiba]; Kolumbán Samu; Udvarhely m. Oláhfalú Nyr. XX.477 [itt *pérász* hiba]; Brassó m. Hétfalu Nyr. XXII.48; Király Pál; Csík m. Gyergyó vid. Győrffy Iván): madzag, zsineg, szőrből font boeszkorkötő.

[Szólások]. *Pórázt vont az orra alá:* félre vette, félkezni kezdte (Háromszék m. Nyr. IX.33).

2. **PÓRÁZ:** karóz (szőlőben) [?] (Baranya m. Patacs vid. Csaplár Benedek).

PORC: porcellán (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.573).

PORCELLÁN (*porcolán* Répce vid. Nyr. XX.364).

PORCIKA (*porcsika* Csallóköz Csaplár Benedek; Mátyusföld Nyr. XVII.523).

PORCINTÁS: fingás (Zilah Kerekes Ernő) [vö. 2. percent].

PORCIÓ (*parcio* Beszterce-Naszód m. Zselyk Nyr. XVIII.576; *porcijó* Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335; Beregszász Szini Péter; Szilágy m. Tasnád Nyr. VI.474; *porcio* Beszterce-Naszód m. Zselyk Nyr. XVIII.576): adó (Veszprém m. Szentgál Nyr. II.185; Somogy m. Újmajor Nyr. VIII.179; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335; Hont m. Nyr. VI.271; Hont m. Ipolyság Nyr. XIX.189; Beregszász Szini Péter; Szilágy m. Tasnád Nyr. VI.474; Torda Nyr. XVIII.95; [*porcio*] Beszterce-Naszód m. Zselyk Nyr. XVIII.576. [de: egy *parcio* pálinka]).

PORCIÓS: kis pálinkás-üveg. *Benyúl az almárijomba, kivészén egy icce pájinkát még egy porciást* (Gömör m. Otokocs Nyr. XXV.572).

PORCOGAT: ropogtat, ropogtatva eszik. *A róka porcogatta a halat* (Veszprém m. Csetény Nyr. XVIII.43).

[**PORCS, PARCS**].

porcs-fű (Székelyföld Győrffy Iván; *parcs-fű* Székelyföld Tsz.; Győrffy Iván; *porc-fű* Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.239; Bodroglók Tsz.; Zemplén m. Sztornyeg Nyr. X.323 [itt *porefü* hiba]); *aeanthus spinosus*.

PORCSIN (Soprony és Vas m. Nyr. X.382; Cegléd Ilosvay Vilmos; *porcin* Balaton mell. Nyr. XII.474): *polygonum arenarium*.

porcsin-fű: ∞ (Cegléd Ilosvay Vilmos).

PORCSINY (Gyöngyös Nyr. I.335; *porcsény*, *porcsin* Hegyalja, Kassai J. Szókönyv IV.162; *purcsin* Abaúj m. Névtelen 1839; Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.162; Tokaj Nyr. XXIV.192; Zemplén m. Tolesva Nyr. IX.480 [itt *puretin* hiba]): aprószemű, tömörtfűrtű fekete szőlő.

PÓRÉ (*póri* Bodroglók Nyr. XVII.563): spárga, a melyre a szárítanivaló dohányt fölfűzik (Kún-ság, Tisza-Sz.-Imre Nyr. X.329; Borsod m. Zöldhalom Vikár Béla; Bodroglók Tsz.; Nyr. XVII.563). *Hány póré dohányod van?* (Bodroglók Karsa Ferenc).

PORGOLÁD (Csallóköz Csaplár Benedek; *borgolád* Csallóköz Csaplár Benedek; *porgolác*-kapu Háromszék m. Vadr. 519b; *porgolát*-kapu Háromszék m. Vadr.; *porkolát* Torda-Sz.-László Borbély József): letűzdelt vessző-kerítés, gyepű-kerítés a mezőn (Csallóköz Csaplár Benedek; Torda-Sz.-László Borbély József).

porgolát-kapu, porgolác-kapu: faluvégi vetéskapu (Háromszék m. Vadr. 513b. 519b).

PORGOLÓ: 1. pörkölő (Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalú Nyr. XV.382); 2. széles nyílástú tejesfazék (Beszterce-Naszód m. Zselyk Nyr. XVIII.576); 3. bögre, kis esupor, esésze (Székelyföld Kriza).

PORHADÉK: 1. száraz takarmány porladéka, törekje; 2. recés széle a fűszárnak (Háromszék m. MNy. VI.335).

PORHAJAS: egész hosszában meghagyott termővessző, melyet a szőlőtőke mellé lehajtanak és gyökereztetés végett fél méternyi hosszúságban földdel befödnek, hogy aztán, mikor gyökeret vert, főlhúzzák és levágják s mint gyökeres vesszőt más helyre elültessék (Debrecen Nyr. IX.144).

PORHAJAZ: szőlőtőke termőágát lehajtja és gyökereztetés végett befödi földdel, hogy aztán, mikor gyökeret vert, az anyatókéről levágja és más helyre elültesse (Székelyföld Tsz.).

PORHÁL: kapál, másodszor kapál (Göcsej MNy. II.415; Nyr. XIV.165. 398; Budenz-Album 160; Balaton mell. Tsz. 156a; Balatonfüred vid. Király Pál; Vas m. Nyr. XVIII.144; Horváth

József 1841; Vas m. Kemenesalja Nyr. III.88; Somogy m. Visnye Vikár Béla). *Emégyék kukoricát porhányi* (Zala m. Alsó-Lendva vid. Nyr. XXIII.287).

PORHÁLAT: kapálás, kapálás ideje (Göcsej Nyr. XIV.166. 454). *Porhátakor* (Göcsej Budenz-Album 161).

PORHANYÍT (*poronyóított* Székelyföld Kiss Mihály).

PORHANYÓ (*ponyoró* Háromszék m. Vadr.; *poronyó* Háromszék m. MNy. VI.209; *poronya* Szilágy m. Hadad Kerekes Ernő; *poronyó* Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.524; Szilágy m. Kerekes Ernő; Székelyföld Tsz.; Kriza, Kiss Mihály, Gyórfy Iván; Háromszék m. MNy. VI.219; Vadr. 513b; Kiss Mihály; Háromszék m. Orbai járás Nyr. VII.332; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

[**PORHANYÓD-IK**], **PORÓNYÓOD-IK:** porhanyósodik (Székelyföld Kiss Mihály).

PORHANYÓS (*poronyós* Szilágy m. Kerekes Ernő).

PORHÓ (Göcsej Tsz.; MNy. V.100; Nyr. XIV.454; *poru* Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. III.474); *porhanyó*. *Mus hát* [a föld] *poru, bizē naon poru, könyigēs a szantunak* (Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. III.319).

[**PÓRI**].

póri-hagyma (Székelyföld Tsz. [itt *pori h. áll*, mert a közlő az ó-t is o-nak írja]; Kiss Mihály; *pór-hagyma* Erdély 'Háztartás' II.106): *allium porrum*, schnittling.

PORINTYÓ: kavics (Baranya m. Pellérd Nyr. XI.239).

PORIS [olv. *póris?*]: borax; *poris-persely*: boraxtartó (ezüstműveseknél) (Hol? Nyr. XV.48).

PORKA: a földet vékonyan belepő friss hó (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. MNy. VI.346; Gyórfy Iván).

[**Szólások**]. *Porkára menni*: friss honyomon vadászni menni (Székelyföld Tsz.).

porka-hó: ∞ (Székelyföld Andrassy Antal 1843; Háromszék m. Vadr.). *Porka-havak hulladoznak* (Udvarhely m. Homoród Vadr. 121) [vö. *por-hó*].

PORKÁL: pörköl, pörzsöl (Rimaszombat Nyr. XXI.336).

PORKÁSZ: friss honyomon vadászik (Háromszék m. Vadr. 513b; Gyórfy Iván).

PORKASZA: [nép-etimológia] takarékpénztár (sparkasse) (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.332).

PORKÁZ *porkász* (Alföld [? nyilván Székelyföld] Nyr. XV.95; Háromszék m. MNy. VI.346).

PORKOL: pörköl (Palócság Nyr. VIII.450; Vozári Gyula; Heves m. Simonyi Tüz. M. Nyelvtan I.404; Heves és Nógrád m. Névtelen 1840; Gömör m. Nyr. XVIII.422).

PORNYÁL: legelészget (a juhnyáj hajnalban v. az esti fejés után) (Székelyföld Tsz.; Kriza; Háromszék m. Vadr.).

PORNYÁLTAT: legeltet (juhnyáját hajnalban v. az esti fejés után) (Háromszék m. Tsz.; Háromszék m. Angyalos, Besenyő, Gidófalva Nyr. XVIII.574).

[**PORODOS**].

porodos-porrá: teljesen porrá, izré-porrá (Székelyföld Gyórfy Iván; Háromszék m. MNy. VI.226).

POROJA: kukoricaliszból készített vastag malé (görhöny, prósza) (Alföld Nyr. XV.95; Szeged és vid. Nyr. II.92; VII.381; Csaplár Benedek).

[**POROKONY**].

[**Szólások**]. *Porokonnyá tette*: tönkre tette (Göcsej MNy. II.415).

POROL: szemetel, szítál, permetezik. *Porol az esső* (Bácska Kassai J. Szókönyv IV.146).

még-porol: leporol. *Szombatonkin még köllött egy kicsit porúni úket* [t. i. a szenteket a templomban] (Órosháza Nyr. V.328).

POROND (*porong* Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; *porongy* Mátyusföldre, Tallós Nyr. XVI.382; Bars m. Zeliz vid. Nyr. XIV.288; Szilágy m. Nyr. IX.565; Kerekes Ernő; Torda-Sz. László Borbély József): 1. *porond*: folyamban képződött főveny- és kaviessziget (Hol? Nyr. VII.413); 2. *porongy*: olyan zátony, a melyet már növényzet, nevezetesen fűzfélé borít (Mátyusföldre, Tallós Nyr. XVI.382); 3. *porong*: porondos hely a vizeknél (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos); 4. *porond*: vizmosásos, kövecses, száraz pusztaság hely (Háromszék m. Tsz.).

porond-fűz: *salix herbacea* (Erdély Kassai J. Szókönyv II.242) [vö. *porongy*].

PORONG: takácsok feszítőfája, mely a vásznat szövés közben kifeszítve tartja (Székelyföld Tsz.; Nyr. I.281; IV.236; Kiss Mihály; Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XV.384; Háromszék m. Tsz.; Nyr. V.90; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

PORONGY: gyalogfűz, parti fűz, fűzceserje, kosárkötő fűz (Székelyföld Nyr. IV.236; Kriza, Kiss Mihály, Kóváry László, Gyórfy Iván, Gálffy Sándor; Udvarhely m. Vadr.; Kóbori János; Udvarhely m. Korond ifj. Felméri Lajos) [vö. *porond-fűz*].

porongy-vessző: fűzvessző (Mátyusföldre, Tallós Nyr. XVI.382).

POROS: puskaaporos. *Poros zacskó* (bányászoknál) (Szatmár m. Nagybánya vid. Nyr. XIV. 238).

POROSZKA: apró lépésben sebesen járó (ló). *A vén lóból nem lehet poroszkát csinálni* (Mareal mell. Tsz.).

POROSZKÁL (*poroskál* Békés m. Simonyi Zsigmond; Csougrád m. Szentés Nyr. VIII.331): apró lépésben sebesen jár, üget, kocog (Somogy m. Csurgó Endrei Ákos; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432; Cegléd Ilosvay Vilmos; Palócság Nyr. XXI.419; Szatmár vid. Tsz.; Bereg m. Pap Károly; Háromszék m. Tsz.).

[POROZ].

[fel-poroz].

[Szólások]. *Felporozta magát:* sokat ivott (Székelyföld Kiss Mihály). *Egy-egy ejtel pálinkával mindenik fel van porozva* (Székelyföld Nyr. VIII.463).

POROZÓ: hófürgeteges idő (Székelyföld Tsz.).

PORSANÁS: pattanás (bőrön) (Csallóköz Nyr. I.331; Esztergom m. Nyr. XII.186) [vö. *pérsenés*].

PORTA: 1. belső telek a rajtalevő épületekkel együtt (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.429; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432; Nagy-Kálló Nyr. XII.429); 2. ételzagyvalék, melyet a szerzetesek a koldúsoknak adnak (Tata és vid. Nyr. V.329; Matusik Nep. János 1839); 3. sereg (Zala m. Hetés Nyr. II.373); 4. hirtelen támadó és hamar elmúló vihar. *Csak bizé e porta vót* (Zala m. Hetés Nyr. II.373).

PORTÉKA (*partéka* Vas m. Király Pál; *parttka* Göcsej Nyr. XIII.255; Veszprém Zolnai Gyula; *portik* Moldvai csáng. Nyr. X.204).

[**PORTÉKÁS**], **PARTÍKÁS:** rőfös kereskedő (Vas m. Kemenesalja, Pálfa Sztrokay Lajos).

partékás-bót: rőfös kereskedés (Somogy m. Adánd Bánóezi József).

[**PORTIKUS**], **PÁRTIKUS:** templom előcsarnoka (Szilágy m. Nyr. VII.382).

PORVÁL (Tolna m. Nyr. VI.230; *pérványi* Veszprém m. Csetény Halász Ignác): pirongat.

PORVÁZ: ∞ (Hol? Tsz.).

PORZ-IK: szemetel, szítál, permetezik. *Porzik az eső* (Bácska Kassai J. Szókönyv IV.68).

PORZSÁBA: gyöngélkedés [?] (Hol? Tsz.).

PORZSÁBÁS (Dunántúl Nyr. XVI.240; Vas m. Kemenesalja Tsz.; Somogy m. Nyr. XII.186; Somogy m. Szóke-Dencs Nyr. III.231; Tolna m. Nyék Gancs Géza; *porzsákás* [?] Zala m. Tapolca Nyr. X.475; *porzsávás* Vas m. Órség Nyr. III.283; Göcsej Tsz.; Somogy m. Ethnographia III.128; Gut Árpád): 1. *porzsábás:* darás, öregszemű (liszt stb.) (Somogy m. Szóke-Dencs Nyr. III.231); 2.

porzsávás: porladozó (pl. földben levő esont) (Göcsej Tsz.); 3. *porzsábás:* a esontoknak, kivált a lábszárcsontoknak megromlásában szenvedő (Göcsej Tsz.); 4. *porzsákás* [?]: bizonyos járványos betegségben sínlődő (marha) (Zala m. Tapolca Nyr. X.475); 5. *porzsábás, porzsávás:* gúthős, beteges, nyavalygós (Dunántúl Nyr. XVI.240; Vas m. Órség Nyr. III.283; Vas m. Kemenesalja Tsz.; Somogy m. Nyr. XII.186; Ethnographia III.128; Gut Árpád; Tolna m. Nyék Gancs Géza).

PORZSÁS: 1. darás, öregszemű (liszt stb.) (Somogy m. Szóke-Dencs Nyr. III.231); 2. szemecés, ikrás, oszlós (Kis-Kún-Halas Nyr. X.334).

PORZSÁZ-IK: buborékol. *Sok halnak kő lenni, mer nagyon porzsázik a víz* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.573).

PORZSOL: perzsel (Palócság Nyr. XXI.307; XXII.78; Gömör m. Nyr. XVIII.422).

PORZSOLÓ (*porzoló* Háromszék m. Vadr. 515b): 1. eszerépfazék, öblös ételhordó csupor (Székelyföld Nyr. V.424; Kőváry László; Alsó-Fehér m. Lázár István); 2. bögre, csésze (Udvahely m. Vozári Gyula; Háromszék m. Vadr. 515b).

PORZSOLYA: langyos víz (Székelyföld Tsz.).

POS: árnyékszék (Somogy m. Kassai J. Szókönyv IV.149; Nyr. II.377).

POSAJDÉSZ: tortaféle édesség (Gömör m. Nyr. XXIII.46).

POSHAD (*posad* Palócság Nyr. XXI.418; XXII.78; Cegléd Ilosvay Vilmos; Temesköz Kálmány L. Szeged népe II.233) [vö. *peshed*].

[**POSHADÉK**], **POSSADÉK** (Palócság Bartha József; *posadék* Kolozsvár Erdélyi Lajos; Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Lécfalva Kiss Albert; *posadik* Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XIII.331): 1. *posadik:* rothadt gyümölcs (Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XIII.331); 2. *posadék:* összesavanyodott, disznónak való étel (Palócság Bartha József); 3. *posadék:* zöld, nyálkás lé a kút mellett (Háromszék m. Lécfalva Kiss Albert); 4. *posadék:* apró gyermek (Székelyföld Tsz.). *Mennyi sok posadéka van!* (Kolozsvár Erdélyi Lajos).

POSHADT (*posadt, posutt, posátt* Palócság Tsz.; Gömör m. Tsz.; Nyr. XVIII.458; XXIII.46; Rozsnyó Nyr. VIII.565; Gömör m. Krasznahorka-Váralja Nyr. III.185; Torna m. Ruehietl Miklós 1839; Abaúj m. Jászó Nyr. IX.478; Zemplén m. Nyr. IV.522; *posadt, posátt, posátt* Soprony m. Rábaköz Nyr. III.231; Somogy m. Szőlős-Győrök Nyr. XVI.46; Cegléd Ilosvay Vilmos; Palócság Nyr. XXII.78; Hont m. Ipolyság Nyr. XIX.94; Nógrád m. Rimóc Nyr. VI.273; Bereg m. Munkács és Bereg-Rákos vid. Pap Károly; *pos-eatt* Pozsony m. Tárnok Nyr. VIII.142); *savanyú, megsavanyodott* (Palócság Tsz.; Nyr. XXII.78; Gömör m. Tsz.; Nógrád m. Rimóc Nyr. VI.

273; Abaúj m. Jászó Nyr. IX.478; Zemplén m. Nyr. IV.522; Torna m. Ruehietl Miklós 1839). *Posat tej, posadt tej*: aludttej (Gömör m. Krasznahorka-Váralja Nyr. III.185; Rozsnyó Nyr. VIII.565). *Posatt lé*: savanyú leves (Gömör m. Nyr. XXIII.46) [vö. *peshedt*].

[POSHAJT], POSSAJT (Máttra vid. Nyr. XXII. 335; *posajt* Sajó völgye Erdélyi J. Népdalok és mondák II.266): savanyít.

[POSHAJTÁS], POSSAJTÁS: savanyítás (Nógrád m. Nyr. IV.24).

POSHASZT, POSSASZT: savanyít (uborkát, káposztát) (Hegyalja Kassai J. Szókönyv Nyr. IV.101. 150) [vö. *pesheszt*].

POSLAK: vágás az erdőben (Baranya m. Meesekhát Thomaer Ignác 1841).

POSOL: siet, szalad. *Nézem, keresem, hát látom, hogy a más ódalon posol fölfelé* (Borsód m. Bartha József).

PÓSTA, POSTA: [távolságmérték, ha hosszabb útról van szó] (Háromszék m. Fülöp Adorján). *Galiczia hetven posta, ott az én rózsám katoná* (Udvarhely m. Vadr. 12) [vö. Nyr. XXV.568].

pósta-móna [vö. *molna*] (Somogy m. Nyr. XVIII.239).

POSTÁNÉ: póstamesterné (Zilah Nyr. XIV.431).

POSTÁS. *Postás juhász v. majoros*: a ki a tőrőről és a vajról számot adni köteles (Nógrád m. Fabó András 1841).

POSVÁNYOS. *Posványos országút*: a melyről könnyen lefoly az esővíz (Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334; Vikár Béla).

POSZ (*possz* Vas m. Kemenesalja Tsz.): 1. *posz*: fíng (Erdővidék Tsz.); 2. *posz, posz* = *posz-gomba* (Vas m. Kemenesalja Tsz.; Háromszék m. Vadr.).

posz-fundus: 1. segg (Szatmár m. Nagybánya Szántó Gyula); 2. [?] *Tán avval a csuszós szölleji-vel van nagyra meg avval a disznósértés posz-fundusával* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. VIII.226).

posz-gomba: pöfeteg-gomba (*lycoperdon bovista*) (Tolna m. Dombóvár Tömlő Lajos).

POSZA: satnya, vézna, gyenge, beteges (Csallóköz Csaplár Benedek; Szinnyei József; Komárom id. Szinnyei József) [vö. 3. *pösze*].

posza-homok: kékesbe játszó fehér színű laza homok, a melyben semmi sem terem meg (Cegléd Ilosvay Vilmos; Kis-Kún-Halas Nyr. XV. 334).

POSZARIK: vad fülemile, papfülemile (*motacilla atricapilla*) (Zala m. Szentgyörgyvölgye Nyr. II.280).

POSZÁT: bél. *Poszátja van a rakotlafának* (Zala m. Hetés Nyr. XIX.576).

POSZÁTA (*paszáta* Csallóköz Nyr. I.331; *poszáto* Rábaköz Halász János; Komárom Nyr. VII. 282; XIX.576 [az utóbbi helyen *poszató* hiba]): 1. *poszáta, poszáto*: satnya, vézna, sovány, idétlen, gyenge, beteges (Rábaköz Halász János; Soprony, Vas m. Kemenesalja, Pápa vid. Tsz.; Komárom Nyr. VII.282; XIX.576; Nagy-Kunság Nyr. XVI.432). *Ez a macska poszátább, mint a másik* (Somogy m. Balaton mell. Nyr. XVI.477). *Enni adok már ezeknek a poszátáknak* [a malacokat érti] (Békés m. Balog István); 2. *paszáta, poszáto*: vad (magyar, lengyel) fülemile (Csallóköz Nyr. I.331; Vas m. Sorok mell. Márton József).

[POSZÁTÁSUL].

el-poszátásul: elnyomorodik (Vas m. Kemenesalja, Sághe? Kresznerics F. Sztóár II.138).

POSZÁTL-IK (*paszátl-ik* Székelyföld NyK. X.335; Kiss Mihály): szétszóródik, szétröpül (pl. a száraz falevél, mikor szél fúj; a polyva, ha lapáttal ráütnek; a tollesomag, ha megütik) (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály; Udvarhely m. Vadr.) *Úgy megüttek, hogy a tested ezer darabba poszátlik* (Erdély Vozári Gyula). *A nagy fának tetejébe levő ágait ugyancsak rugdossa, ugyan poszátoltak szerteséjjel az ágak* (Háromszék m. Arany-Gyulai NGy. I.363).

POSZÁTOL: 1. szétszór, széttűt (pl. tollesomagot, polyvát) (Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m. Fehér-Nyikó vid. Nyr. XVIII.526); 2. elpocseköl, elpusztít (pénzt, birtokot) (Udvarhely m. Fehér-Nyikó vid. Nyr. XVIII.526).

POSZKA (*poszta* Soprony Tsz. 305a): satnya, vézna, sovány, idétlen, gyenge, beteges (Győr m., Balaton mell. Tsz.; Győr m. Szigetköz, Duna-Szentpál Nyr. VIII.522 [itt *poszra* nyilván hiba]; Soprony Tsz. 305a; Pápa Nyr. XVI.576; Pápa vid. Tsz. 304b; Veszprém m. Olaszfalu Nyr. XVII.47; Somogy m. Siklóssy László; Somogy, Baranya m. Kassai J. Szókönyv. IV.151; Tolna m. Paks Nyr. XXII.430; Tolna m. Dombóvár Nyr. XXV.192; Tolna m. Nyék Gancs Géza; Fehér m. Király Pál, Wolff Béla; Székesfehérvár Nyr. VII.187; Arad Király Pál). *Poszka gyerek* (Tolna m. Paks Nyr. XIX.479; Arad Király Pál). *Poszka tik* (Baranya m. Ibafa Nyr. XX. 192). *Poszka süldő* (Duna mell. Kassai J. Szókönyv III.203). *Poszka virágillat*: gyenge (Arad Király Pál).

POSZKONÁL: nyű, tép (kendert, lent) (Brassó m. Hétfalu Nyr. V.377; XVI.575).

[POSZKUL].

é-poszkú: elsatnyul, vézna, sovány, idétlen lessz (Székesfehérvár Nyr. VII.139).

POSZMAT: szemétdomb, ganajdomb (Szeged Nyr. VII.286; Csaplár Benedek). *Kivetítették a poszmatra* (Szeged Kálmány L. Szeged népe I. 92). *A poszmatba temette* (Szeged Kálmány L. Koszorúk II.83). *Kihajtik a poszmatra* (Torontál

m. Szőreg Kálmány L. Szeged népe III.116) [vö. *poszmet*, *piszmat*].

POSZOG: 1. esendes fingokat ereget (Pápa vid., Szeged Tsz.; Székelyföld Kiss Mihály). *Ennek mindig poszog a júka* (Cegléd Ilosvay Vilmos); 2. feszeng, kevélykedik (Székelyföld Kiss Mihály); bőségben tétlenül pöffeszkedik (Sztármár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.379) [vö. *pösözg*].

POSZOGAT: esendes fingokat ereget (Székelyföld Kiss Mihály).

POSZOGÓ: 1. számaron járó juhász [gúny-név; így csúfolják t. i. a többi, lóháton járó pásztorok] (Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.86); 2. nyoszolyó lány. *Kis poszogó. Nagy poszogó* (Háromszék m. Király Pál).

poszogó-bogár: fekete bűdös pincebogár (Cegléd Ilosvay Vilmos; Szeged Tsz. 305a).

poszogó-lány: nyoszolyólány (Háromszék m. Király Pál).

[POSZOGÓS].

poszogós-júkú: minduntalan fingó (Cegléd Ilosvay Vilmos).

POSZOGTAT: esendes fingokat ereget (Székelyföld Kiss Mihály).

meg-poszogtat: megpöfögtet. *A vénasszony kását főz, mind megposzogtatja* (Erdély Erdélyi J. Népd. és mond. III.87).

POSZOGTATÓ: [tréf.] paszuly (Udvarhely m. Nyr. IX.236).

POSZRIK (Nógrád m. Hajdú Nagy Sándor; Gömör m. Hanva, Berzété Nyr. XVIII.505; XIX. 478; Rimaszombat Nyr. XII.190; Sajó mell. Nyr. XXIII.32; *pusztrik* Gömör m. Krasznahorka-Váralja Nyr. III.185): keresztelő.

[POSSZAN].

ki-posszan: fúvó hangot adva kifakad. *Nyomkotta, nyomkotta* [a gumilabdát], *osztán éccerre csak kiposszant* (Zala m. Nyr. XXI.44).

POSSZANT: csendesesen fingik (Székelyföld Gyórfly Iván) [vö. *posszint*].

el-posszant. *Éposszantja magát:* elfingja magát (Vas m. Őrség Nyr. II.42) [vö. *el-pösszent*].

POSSZINT = *posszant* (Zilah Kerekes Ernő; Székelyföld Gyórfly Iván).

POSTORKOD-İK (Gödöllő Szilasi Móric; Heves m. Istenmezeje Vozári Gyula; Heves v. Gömör m. Nyr. XXV.287; *postorkod-ik* Gyöngyös vid. Nyr. II.181; Jász-Nagykun-Szolnok m. Tisza-Beő Nyr. VIII.186 [itt *postokodik* nyilván hiba]; *postorkogy-ik* Mátra vid. Nyr. XXII.335; *postorkogy-ik* Palócság Nyr. XXII.78): 1. lábatlankodik, alkatlankodik, ólálkodik, settenkedik, sürgölődik-forgolódik vmi körül (Palócság Nyr. XXII.

78; Mátra vid. Nyr. XXII.335; Gyöngyös vid. Nyr. II.181). *Mindig ott postorkodik körülöttünk* (Heves m. Istenmezeje Vozári Gyula). *Menny el, ne postorkoggy, nem való a dijaknak* [mondta a hentes egy fiúnak, a ki szintén húst akart vágdalni mellette] (Heves v. Gömör m. Nyr. XXV. 287); 2. iparkodik. *Az embér postarkodik* (Gödöllő Szilasi Móric) [vö. *pészterköl-ik*].

POSZTPÁSZ: csemege [?]. *Posztpászul felhoztam egynekány pár almát* (Hol? lakodalmi köszöntőben) Kálmány L. Koszorúk II.233).

POTA: pápisták gúnyneve (Kis-Kúnság Nyr. XXV.336; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.334).

PÓTA: halfogó horog v. háló úszója (gyékényből, para- v. másféle fából) (Balaton mell. Herman Ö. Halászat K.; Zala m. Szepezd Nyr. XVII.237) [vö. *pluta*].

POTHOS: pohos, potrohos (Heves m. Névte-len 1840).

PÓTINCA (Balaton mell. Tsz.; Zala m. Tapolca Nyr. X.476; Vázsonyi Izidor; Veszprém m. Torna Nyr. XV.382; *patinca* Zala m. Halász Ignáé; *pótenca* Somogy m. Csurgó Nyr. XVII. 478; *potinca* Veszprém m. Nyr. XVII.414): póre, öltözetlen, félig-meddig v. könnyedén öltözött, rendetlen v. ronda öltözötű. *Miér gyűsz ki ijjen pótincán, maj megfázuó!* (Veszprém m. Torna Nyr. XV.382). *Azon patincán mént a kaput nyitni* (Zala m. Halász Ignáé). *Pótincán ötöszködik* (Zala m. Tapolca Vázsonyi Izidor).

PÓTINCÁS (Vas m. Kemenesalja, Pálfa Sztró-kay Lajos; Zala m. Balaton mell. Fleischmann Jenő; *pótenás* Somogy m. Csurgó Nyr. XVII. 478): ∞. *Ej, de pótincás vagy, lányom!* (Zala m. Balaton mell. Fleischmann Jenő).

PÓTIT (Győr m. Szigetköz, Duna-Szentpál Nyr. VIII.523; *tóptit* Komárom m. Bána Király Pál; Nógrád m. Nyr. V.182): pótol.

POTKA: szerenesétlenség. *Mennyi potka ért, a még kijűhettünk ezen a fene hegyen* (Kis-Küküllő m. Szőkefalva Nyr. XV.284).

PÓTLÉK (*pótalék* Székelyföld Kiss Mihály). — *Puótlík:* utószüilött, posthumus [gúnynév] (Rábaköz, Beő-Sárkány Nyr. XVII.192).

POTLOGÁR: csirkefogó, esavargó (Bukovina Nyr. VI.525; vö. XXIII.486).

POTLOHÓ (Csallóköz Nyr. I.331; Alsó-Csallóköz, Patonyszél Nyr. XII.143; *potlúhó* Győr m. Szigetköz, Duna-Szentpál Nyr. VIII.523): 1. meg nem fejesegett káposzta (Csallóköz Nyr. I.331; Győr m. Duna-Szentpál Nyr. VIII.523); 2. olasz káposzta, kelkáposzta (Alsó-Csallóköz, Patonyszél Nyr. XII.143) [vö. *podlutka*, *potyulka*].

PÓTOL (*tópol*, *kitópol* Komárom m. Kürth Nyr. XIX.188; Esztergom m. Tokod Szőnyi Klinda T.; Nógrád m. Nyr. IV.425; V.182; Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574; XVII.425; Al-

föld Nyr. II.425; *tópul*, *kitópulom* Győr m. Szigetköz, Duna-Szentpál Nyr. VIII.523; Pest m. Tinnye Nyr. VII.90; *kitópá* Rábaköz, Beó-Sárkány Nyr. XVIII.94).

POTOM (*potony* Baranya m. Ormánság Nyr. VIII.47): 1. *potya*, ingyenvaló (Nógrád m. Nyr. V.182; Temesköz Kálmány L. Szeged népe II.243). *Potomba*: *potyára*, ingyen, hiába (Vas m. Kemenesalja, Balaton mell., Gömör m., Szatmár vid. Tsz.). *Potomra*: vaktában (Hol? Tsz.); 2. *potomok*: azon szolgálmányok, a melyeket a felesek és a harmadosok a gazdának a föld megmunkálásán kívül tartoznak teljesíteni (pl. holdanként egy új zsák, egy forint, egy pár csirke, két munkanapszám hordáskor) (Orosháza, Mezőberény, Körös-Tarcsa Esti Ujság 1897. május 28.).

potom-ember: csavargó (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.152).

POTOMOS: *potyázó* (Szeged vid. ? Nyr. V.265).

[1. POTOR].

potor-ember: csavargó (Borsod m. Kassai J. Szókönyv II.80).

[2. POTOR].

potor-kapa: hegyes kapa (Baranya m. Pelérd Kassai J. Szókönyv IV.152).

POTORÁL: botorkál, ballag (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.67. 334).

POTOS (Alföld Nyr. XV.95; Arad m. Majláthfalva Nyr. VIII.238; Szeged Tsz.; Temesköz Kálmány L. Szeged népe II.244; *botos* Csongrád m. Szentes Nyr. VIII.187; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIII.577; *potoz* [?] Csongrád Nyr. VII.526): 1. *botos*, *potos*, *potoz* [?]: dohányászító ágas (két potosra, vagy mondhatjuk ágásra, tesznek rudat, s ezzel a két potossal átellenben van másik két potos, s ezen a két potoson is rúd van; ezekre a rudakra aggatják a kukás köteleket: Kálmány L. Szeged népe II.244) (Alföld Nyr. XV.95; Arad m. Majláthfalva Nyr. VIII.238; Csongrád m. Szentes Nyr. VIII.187; Csongrád Nyr. VII.526; Szeged Tsz.; Temesköz Kálmány L. Szeged népe II.244); 2. *botos*: deszka-kerítés oszlopa (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIII.577).

POTREMISZKA: hitvány, alávaló (Vác Czech János 1840).

POTROHOS (*putrohos* Cegléd Ilosvay Vilmos)

[POTY].

poty-szēm: alacsony emberke (Rábaköz, Beó-Sárkány Nyr. XVIII.191).

POTYA: 1. *potom*. *Potya pénz* (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.276); 2. hitvány, értéktelen (Győr m. Sztrókey Antal 1842).

[Szólások]. *Potyába tenni*: könnyelműen végezni (Győr m. Sztrókey Antal 1842). *Potyára ment*: elpocsékolódott, eltékozolódott (Heves m. Névtelen 1840). *Potyára mind elment a pénze, vagyona* (Háromszék m. Kiss Mihály).

POTYADÉK: 1. hulladék (Vas m. Kemenesalja, Ságk Kreszneries F. Szótár II.138). *Potyadék gyümölcs* (Csallóköz Csaplár Benedek); 2. eső (Baranya m. Ibafa Nyr. XX.192).

[POTYÁZ].

el-potyáz: elfeésérel, elveszteget (Cegléd Ilosvay Vilmos). *Elpotyázta a vagyonát, most éhenkórász* (Alföld Nyr. XV.95). *Elpotyászta az időt* (Debrecen Nyr. VII.189).

POTYESZ: [tréf.] has (Debrecen Nyr. III.424; Hajdú m. Földes Nyr. III.181).

[Szólások]. *Teli rakta a potyeszt*: jóllakott (Debrecen Nyr. III.424). *Megverte a potyeszt*: ~ (Hajdú m. Földes Nyr. III.181).

POTYETRÁKOS: bő bugyogójú (Szatmár Vozári Gyula) [vö. *ponyedrák*].

PÓTYIK: halálmadár (Bars m. Kürthy Emil).

POTYKÁSZ: ponty (Szlavónia Nyr. V.12 [itt *potykász* nyilván hiba]; XXIII.358).

[POTYKOS].

potykos-lotykos: elérett, túlságosan leves (gyümölcs) (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.334).

POTYÓ: keszőce, félig főtt híg lekvár (Tokaj Nyr. XXIV.192; vö. V.181) [vö. *pötyöke*].

potyó-szilva: aprószemű, korai, vöröses szilva (Nagy-Körös Nyr. XXVI.188; Cegléd Ilosvay Vilmos).

POTYÓKA: vörös szilva, gömbölyű szilva (Szeged Simonyi Zsigmond) [vö. *pötyöke*].

POTYOL (*patyal* Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.38): ütögetéssel, veregetéssel puhít (húst, kemény gyümölcsöt) (Székelyföld NyK. X.330; Kriza, Kiss Mihály).

belé-potyol: beleütöget, belevereget. *Ott matat, a ki nekem az én fejemet sokszé belépotyóta a falba* (Udvarhely m. Nyr. IV.374).

el-potyol: elver (Debrecen Hajdú Nagy Sándor).

meg-potyol: 1. ütögetéssel, veregetéssel megpuhít (húst, kemény gyümölcsöt). *Jó meg-kő potyóni a húst* (Kolozs m. Szilasi Móric). *Jó mékpotyótam a húst* (Székelyföld Szinnyi József); 2. megver, elpáhol (Békés m. Balog István). *Megpotyollak!* (Székelyföld Kiss Mihály).

össze-potyol (*össze-potyol*): 1. ütögetéssel, veregetéssel megpuhít (pl. húst) (Szatmár m. Nagybánya Zolnai Gyula); 2. összever, összetör. *Az isten ingöm ki né vigyön a falubó, ha össze*

nem potyollak, mind egy vackort (Udvarhely m. Nyr. III.555). *Utójjdra, a kit össze nem potyótak, s karjút s lábát emelinteni tudá, az a szekérre fé* (Udvarhely m. Nyr. IV.81).

POTYOLÁZ-IK: potyog, szállingózik. *Potyolázik a hó* (Baranya m. Ormányaság Nyr. XI.477) [vö. *potyordasz*].

POTYOR: híg sár (Udvarhely m. Vadr).

POTYORÁSZ: csepereg, szemzik, kis cseppekben ritkán esik (az eső) (Győr m. Szigetköz, Duna-Szentpál Nyr. VIII.523; Komárom Beóthy Zsolt; Debrecen Nyr. XXI.476; XXIII.335).

POTYÓS: behorpadozott (Székelyföld Kiss Mihály).

POTYPINKA: vmi gombafaj (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.323).

POTTYAN-IK: hull (a birka) (Tolna m. Nyr. VI.524).

[**POTTYINT**].

ki-pottyint: kipottyant, akaratlanul kimond. *Egy szegén legénnek kedve szottyant, hogy megházasoggyék; ki is pottyintá éccör az édős anyjának, hogy ő mibe töri az eszt* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 483) [vö. *ki-pölytyent*].

POTTYOGAT: apránként, egy-egy szót elejtve mondogat (Székelyföld Kiss Mihály).

POTYULKA: meg nem fejesedett káposzta (Győr m. Szigetköz Nyr. XIX.191) [vö. *podlutka, potloho*].

POVALYACS, POVALACS: naplopó, esavargó, csirkefogó (Vác Czech János 1840, Markovics Sándor, Székely Sándor, Sziláncs György; Vác és Esztergom vid. Divényi Gyula).

POVÁLYOS: liszt- v. tojástartó nagy gyékénykosár (Csongrád m. Nyr. VI.373; Szeged Tsz.).

POVÉDA: bóbeszédű ember (Tisza-Örs Csaplár Benedek).

POVÉDÁL (*szpovedál* Szatmár m. Genes Nyr. X.525): fecseg, sokat beszél (Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561; Zala m. Áracs Nyr. XXII.239; Veszprém m. Szentgál Nyr. III.471; Nagy-Kúnság Nyr. II.326; XVI.432 [itt *povedal* hibát]; Kecske-mét Csaplár Benedek; Hódmező-Vásárhely Nyr. IX.92; Csallóköz Csaplár Benedek; Palócság Nyr. XXII.78; Rimaszombat vid. Nyr. X.89; Debrecen Hajdú Nagy Sándor).

POZDORJA (*bozdorja* Udvarhely m. Nyr. III.555; Csik m. Nyr. VIII.184; *pazdörgya, pazdergya* Répce mell. Nyr. XX.365; Göcsej Nyr. V.35; Somogy m. Király Pál; Somogy m. Mesz-tegnye Nyr. V.234; Somogy m. Kutas Vikár Béla; Baranya m. Ibafa Nyr. XX.192; Fehér m. Nyr. X.188; *pazderja, pazderja* Nógrád m. Nyr. V.182; Gömör m. Nyr. XXIII.45; *pazdornya* Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335; *pazdervá*

Gömör m. Serke Nyr. XVIII.422; pazdorgya Veszprém vid. Nyr. XIX.575; *pazdorja* Fehér m. Nyr. V.130; *pazdornya* Zemplén m. Deregnő Nyr. XII.93; Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.231; *pazdörgya* Zala m. Gelse és vid. Nyr. XV.573; Baranya m. Ibafa Nyr. XX.192; *pazderia* Fehér m. Czimmermann János; *pazderja* Komárom m. Ganes Géza; *pazderva, pazderva* Palócság Nyr. XXI.306. 314; XXII.78; *pazdora-ótvár* Tisza-Dob Nyr. XX.432; *pazdorgya* Fehér m. Nyr. V.130; *pazdornya* Abaúj m. Király Pál; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.325; XIV.523; *pazdorra* Palócság Nyr. XXI.314). — *Pozdorja:* soprófü (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432).

pazdora-ótvár: ótvár, a melyet pozdorja-füstöléssel gyógyítanak (Tisza-Dob Nyr. XX.432).

[**POZDORJÁDZ-IK, POZDORJÁZ-IK**] (*pazdérjáz-ik* Nógrád m. Istvánffy Gyula; *puzdurjádz-ik* Marosvásárhely vid. Zilahy József): szétfoszlik, szétesik, szerteszét szóródik. *Az ördög mérrúgj az ajtót, milom darabra pozdérjázik* (Nógrád m. Istvánffy Gyula).

POZDORJÁS (*pazdörgyás* Zala m. Dobronak Nyr. II.234).

PÓZNA (*pózona* Székelyföld Tsz.).

[Szólások]. *Az már mégés pózna, a mit az az ember csál:* az már mégis sok (Beszterce-Naszód m. Zselyk Nyr. XVIII.576).

pózna-föld: 4 kat. hold és 222[□]; 24 pózna tesz egy sessiót (Jász-Alsó-Sz.-György Nyr. XVII.576).

PÓZNÁL: (póznával) lenyomtat. *Jó káposzta dísznő farkával póználva* (Szombathely vid. Erdélyi J. Népd. és mond. I.126).

1. **POZSÁR:** ponty (Balaton mell. Tsz. 152b; Erdély Kassai J. Szókönyv III.159; Herman O. Halászat K.; Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Nyr. V.90; Háromszék m. Uzon Nyr. VIII.383).

pozsár-harcsa: silurus glanis (Szatmár Herman O. Halászat K.).

2. **POZSÁR:** gazból rakott tűz, a mellyel a tarlót égetik (Szatmár m. Vámfalu Vozári Gyula; Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.379). *Mind pozsár az egisz domb* (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. IX.427).

POZSERA: fösvenységre hajló ember (Tisza-Örs Csaplár Benedek) [vö. *pazsrák*].

POZSGÁNYA: gyermekesoprot (Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XIII.331).

POZSGÁS: húsos (növény) (Nógrád m. Nyr. IV.24).

PÓZSICSA: subán levő bőrszegés (Brassó m. Hétfalu, Zajzon Nyr. III.373).

POZSLA: sápadt arcú potrohos gyerek (Szeged Csaplár Benedek).

POZSOG (*posgani* Erdővidék Tsz.): 1. *posgani*, *pozso*: pezseg (Gömör m. Nyr. XXIII.46; Erdővidék Tsz.); 2. *pozso*: zsibbad (Gömör m. Nyr. XXIII.46) [vö. *bozso*, *pézség*].

POZSOVICS (Vas m. Kemenesalja, Nemes-Magasi Nyr. XIX.191; Zala m. Orosztony Nyr. XXIV.384; *pocso*ics Somogy m. Nyr. XIV.479; vö. XIX.138; *posovics* Somogy m. Nyr. II.377; *pozovics* Zala m. Kis-Kanizsa Ethnographia VII. 190): lakodalmi vendéghívó, lakodalomba hívogató vőfély.

1. **PÓC**: gatyá ülepében levő négyszögletes betoldás (Balaton mell., Vas m. Kemenesalja Tsz.; Göcsej Vass József 1841; Hajdú-Szovát Rechnitz Ignác) [vö. *pőcők*].

2. **PÓC**: ondó (semen virile) (Göcsej CzF.; Vass József 1841).

PÖCCED: dagad (Győr m. Tsz.; Komárom m. Perbete Gancs Géza).

föl-pöcced: földagad (Győr m. Bóny Nyr. XVII. 575).

még-pöcced: megdagad, megduzzad (Csallóköz, Komárom Szinnyei József).

PÖCETT: dagadt (Komárom m. Nagy-Igmánd Nyr. VIII.95).

1. **PÖCE** (*pecepart*, *pecegödör* Szatmár m. Nagybánya Nyr. XXII.325; *pöce*gödör Makó Nyr. XXII.227). — *Pöce*: födetlen esatornácska, a mely olvadás v. esőzés idején az udvarokon és az uccákon összegyűlt szennyes vizet levezeti (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XXII.325).

[2. **PÖCE**].

[Szólások]. *Ó bize pöce*: biz ez furcsa (Zala m. Hetés Nyr. I.380).

PÖCLI: alacsony, tömzsi, pocakos ember (Zala, Somogy m. Király Pál).

PÖCÖK: gatyá ülepében levő négyszögletes betoldás (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.170) [vö. 1. *pőc*].

PÖCSENT: fecesent (Háromszék m. MNy. VI.346).

PÓCSIK (Debrecen Nyr. XXV.504; Bereg m. Pap Károly; Hol? Nyr. XIV.368; *pécsik* Gömör m. Tsz.; *pécsik* Mátra vid. Nyr. XXIV.478; *pőcők* Eger Kassai J. Szókönyv IV.169): bőgöly (éles tojócsóvel bíró nagy mezei légy, a melytől nyár idején sokat szenved a ló és a szarvasmarha; hypoderma bovis). *Sztija, mint a pécsik a lovat* (Mátra vid. Nyr. XXIV.478) [vö. *petics*].

PÓCSIKEL, PÓCSIKÉL (*pőcsikel* Szatmár m. Patóháza Nyr. XIX.379; *pőcsikel* Hajdú m. Sámson Kúnos Ignác; Beregszász vid. Király Pál; *pőcsikél* Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432; Mezőtúr Nyr. X.569; Farkas Imre): 1. *pőcsikel*: alá s föl hajtogatja a fejét (a ló, hogy a pőcsiket elker-

gesse) (Beregszász vid. Király Pál); 2. *pőcsikel*: rezegetti a fejét (Hajdú m. Sámson Kúnos Ignác); 3. *pőcsikel*, *pőcsikel*, *pőcsikél*: bóbiskol, szunyókál (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432; Mezőtúr Nyr. X.569; Farkas Imre; Szatmár m. Patóháza Nyr. XIX.379; Beregszász vid. Király Pál).

PÖCSÖGÖS: pocolyás, moesaraz (Csongrád Nyr. IX.90).

PÖFETEG (*pőföteg* Palócság Nyr. XXII.78): porbélú gomba, posz-gomba (*lycoperdon bovista*) (Gyöngyös Nyr. IV.373; Hont m. Nyr. VI.271).

pőfeteg-gomba: ∞ (Cegléd Ilosvay Vilmos; Erdővidék Tsz.).

PÖFFESZKÉD-IK (*pűffeszskéd-ik* Cegléd Ilosvay Vilmos).

PÖFÖG: 1. *pőf-pőf* hangot ad. *Pőfög*, mint *fa-zékba a kása* (Szeged vid. Nyr. VII.519); 2. *pőffeszskedik* (Erdély Csaplár Benedek).

PÖGY, PÖGYE (*pögyit* Göcsej Nyr. II.178; *pögye* Fölső-Somogy, Marót-pusztá Nyr. X.190; *pűöttye* Göcsej MNy. II.415): hordódugó. *Üb belé ereszti a bort a korsúba* [a fiú], *mind ögy öreg cselid; aután a pögyit so sē haggya rátétellen* (Göcsej Nyr. II.178).

PÖHÖS: pohos, potrohos. *Pöhös ember* (Duna mell. Kassai J. Szókönyv IV.139) [vö. *pohos*].

PÖKHENDI (*kőphengyi* Palócság Nyr. XXII. 76) [vö. *pikkhangyi*].

PÖLYHEDÉK: pelyhedző szór (Vas m. Kemenesalja, Ságk Kresznerics F. Szótár II.140).

PÖNTYŐ: 1. tésztaemű étel (Szilágy m. Bürgезд Kerekes, Ernő); 2. csepű, melyet a fonó nő nyálazóul a szájában forgat és ráogat (Szatmár m. Nyr. XI.285).

PÖNYEGÖL: ruhát v. fejkötőt pántlikával cifráz (Baranya m. Tsz.).

[**PÖR, PER**].

per-tanács: olyan ember, a ki úton-útfélen mindenkiel szóba áll és sokáig beszélget (Székelyföld Tsz.).

[1. **PÖR**].

pör-fa: a nagyobb ladikok belső szegője (Balaton mell., Velencei-tó mell. Herman O. Halászat K.).

[2. **PÖR**].

meg-pör: (szép szóval) megszid, leszid (Kúnság, Kisújszállás Nyr. XX.288).

PÖRC (*perc* Balaton mell. Tsz.; Kis-Kúnság Nyr. IX.567; *pörce* Göcsej, Órség Nyr. VII.282): töpörtyű (Vas m. Kemenesalja Tsz.; Keszthely vid. Nyr. VI.523; Zala m. Szepezd Nyr. XVII. 237; Göcsej Tsz.; Somogy m. Nyr. XVI.190; Tolna m. Tsz.; Tolna m. Paks Nyr. XXII.430;

Szegszárd-Palánk Nyr. XI.527; Fehér m. Wolff Béla; Fehér m. Csákvár Lehoczky Dezső; Tata Horváth Ignác; Komárom m. Kürth Nyr. XIX. 188; Szlavónia Nyr. XXIII.360).

[PÖRCÖZ].

meg-pörödz: töpörtyűvel megrak. [A köles-kásának] *meg van a teteje pörödzve* (Kúnszentmiklós Nyr. VII.380).

[1. PÖRE].

pöre-gatya: 1. gatya. *Pöre-gatyában lenni:* egy szál gatyában lenni (Pápa vid. Tsz.); 2. rojt nélküli, szegett aljú gatya (Csallóköz, Félh Király Pál).

pöregatya: gatyában járó (paraszt) (Zala m. Volák Lajos). *Émőhatsz mán, pöregatya* (Kecskemét Nyr. XXVI.37).

pöre-szekér: oldal nélküli szekér (Balaton mell. Tsz.).

2. **PÖRE:** fűrge, ügyes (Kúnság, Kisujszállítás Nyr. XX.288).

PÖREJ: pörölés (Vas m. Órség MNy. V.131; Nyr. VII.470; Göcsej MNy. V.131; Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. XV.575).

PÖRGE (*perge* kalap Erdély Erdélyi J. Népd. és mond. III.20). — *Pörgén:* gyorsan, szaporán (Göcsej Nyr. XIV.449).

pörge-sikó: tarackafütből való súroló csutak (Rábaköz Nyr. XXV.429).

PÖRKE: töpörtyű (Zala és Somogy m. Kassai J. Szókönyv IV.168; Somogy m. Nyr. II.377).

[PÖRKED], **PERKED:** elsül, elaszik a rekkenő hőségtől (fű, gabona) (Balaton mell. Tsz.).

el-pörked: elsül (pl. a szőlő a nagy forróságtól) (Vas m. Jánosháza Nyr. XVI.141).

[PÖRKEN].

ő-pörken: [?] (Vas m. Órség MNy. V.163).

[PÖRKENT].

be-pörkent: hirtelen v. egy kicsit befűt (Vas m. Kemenesalja Nyr. III.87; Somogy m. Visnye Nyr. XVII.285).

PÖRKENYŐ: fonnyasztó meleg (szél) (Soprony m. Nyr. IV.77).

[PÖRKET].

el-pörket: elfonnyaszt (növényt a nap heve) (Balaton mell. Nyr. XII.474).

PÖRKÖCE: töpörtyű (Hol? CzF.)

PÖRKÖCÉS: töpörtyűs. *Pörkölcs jó estét, szerelmes pajtásom!* [betlehemes játékban] (Somogy m. Mesztegnye Nyr. V.235).

PÖRKÖL: 1. pirongat; 2. nógat. *Addig pörkölte szegény fejét, míg rápörkölte a részvételre* (Csallóköz Csaplár Benedek).

rá-pörköl: 1. rápirít (vkire). *Jól rápörkölt;* 2. rábír. *Addig pörkölte szegény fejét, míg rápörkölte a részvételre* (Csallóköz Csaplár Benedek).

PÖRKÖLET: [malom része] (Baja Nyr. XVII. 239).

[PÖRKÜL].

mék-pörkül: megpörkölődik. *Még a ruhája is csaknem mékpörkült* (Veszprém m. Csetény Nyr. XVII.427).

PÖRNYETEG: porhanyó (Szilágy m. Nyr. IV.71).

[PÖRÖL].

[Szólások]. *Pöröl a tűz:* erősen sustorog (Zala m. Arács Nyr. XXII.474; Csallóköz Csaplár Benedek).

meg-pöröl: veszekedik (Makó Nyr. XV.335).

PÖRÖLY (*pörö* Balaton mell. Tsz. 306b).

PÖRÖNTY: harmat (Vas m. Órség Nyr. II. 563; Göcsej, Baranya m. Ormánság MNy. V. 153). *Écsunyásztta magát, csupa pörönty meg lohonc a ruhája* (Vas m. Órség Nyr. II.472) [vö. *pirinty*].

PÖRÖNTYÖS: harmatos, vizes, lueskos, csatakos (Vas m. Órség Nyr. II.324; Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. XIV.191; Göcsej, Ormánság MNy. V.153) [vö. *parantyás, pirintyész*].

PÖRSEDÍK: pörsenés, pattanás (bőrön) (Rábaköz Halász János).

PÖRSÖL: farka suhogásával hasgatja a vizet (a hálóbba került harsa) (Szeged Herman O. Halászat K.).

PÖRTET: (botot) úgy hajít el, hogy forogva röpül (Vas m. Hegyhát Nyr. I.467).

PÖS (*pözs* Csallóköz Nyr. I.331; Mátyusföld Nyr. XVI.381): 1. vesszőkéve (Csallóköz Sztítás József; Alsó-Csallóköz, Patonyszél Nyr. XII.143). *Ezer kéve pözst adtam a töltésre* (Csallóköz Nyr. I. 331); 2. az a szalmacsutak v. fonat, mely az öregfaló és a gyalom alsó inára alkalmazható s arra való, hogy iszapos helyen az inat a bevágástól megóvja (Általános haszn. [Komárom] Herman O. Halászat K.).

pös-sövény (Csallóköz Sztítás József; *pözs-sövény, pözsövény* Mátyusföld, Tallós Nyr. XVI. 334. 381. 382): karók közé állított és lécekkel összeszorított vesszőkévékből való sövény (más néven: *állított sövény*).

PÖSE: berkekben lévő sárgás posvány (Göcsej Tsz.).

[PÓSÖL], PÖSZÖL: folyók és csatornák partjait fűzgallyakkal és rózsével megbéleli, hogy a sebes víz ne szaggathassa (Szeged CzF.).

PÖSÖLÉS (nyilván így olvasandó *pösölés* Tsz.): folyóvizek és csatornák partjainak fűzgallyakkal, rózsével való megbélelése, hogy a sebes víz ne szaggathassa (Szeged Tsz.).

PÖSÖS: elérett (gyümölcs: a melynek foly a leve) (Cegléd Ilosvay Vilmos).

PÖSSENT: vize (Somogy m. Ádánd Bánóczi József; Cegléd Ilosvay Vilmos).

PÖSZ: szősz, csepű (Marcal mell., Pápa vid. Tsz.).

1. PÖSZE (*pisze* Pápa és Szatmár vid. Tsz.): selyp, selypítő (Dunántúl Nyr. XVI.240; Soprony m. Felső-Szakony Nyr. XVII.384; Zala m. Hetés Bellosics Bálint; Veszprém m. Csetény Halász Ignác; Balaton mell., Vas m. Kemenes-alja, Marcal mell. Tsz.; Somogy m. Kassai J. Székönyv IV.168; Nyr. II.377 [itt *pöcze* hiba]; Kubinyi-Vahot: Magyar- és Erdélyorsz. képekben III.40; Tolna m. Paks Nyr. XXII.430; Székesfehérvár Nyr. VII.188; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.334; Békés m. Nyr. III.525). *Pöszén beszél*: selypít (Dunántúl Nyr. XVI.240). *A kis pösze beszédű* (Arad m. Hódos Kollmann Vilmos) [vö. 1. csöszel].

2. PÖSZE: szőke (Tisza mell. Erdősi József) [vö. *pöszí*, *pöszeke*].

3. PÖSZE: beteges, nyavalygós (Komárom m. Gaucs Géza) [vö. *posza*].

PÖSZI: szőke (Tokaj Nyr. XXIV.192) [vö. 2. *pöszel*].

PÖSZKE: ∞ (Tokaj Nyr. XXIV.192).

PÖSZLÉK: a mivel a suba v. a ködmen kopasz foltjait elfödik (Szeged Tsz. 307a).

PÖSZLETŐ: táncgyűlés (Udvarhely m. Kriza).

PÖSZMÉS: töredezett [?]. *Pöszmés szalma* [házfödésre alkalmatlan] (Baranya m. Patacs vid. Csaplár Benedek).

PÖSZMETEG: fölrepedezése a bőrnek (Marcal mell. Tsz.).

PÖSZMÖG: piszmog, sokáig babrálni vmivel (Hegyalja Nyr. XXIV.479). *Pöszmög a dögává* (Tolna m. Batta Nyr. XVIII.334).

PÖSZMÓTÉS: homályos, maszatos (pl. pohár) (Csallóköz Nyr. I.331).

PÖSZÖG: csendes fingokat ereget (Cegléd Ilosvay Vilmos) [vö. *poszog*].

PÖSZÖL: suba v. ködmen kopasz foltjait *pöszlékkel* elfödi (Szeged Tsz.; CzF.).

PÖSZÖRKE. *Gyerkek pöszörkéje*: [tréf.] a fiúkat szerető kis leány. *Lányok pöszörkéje*: [tréf.]

a leányokat szerető kis fiú (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335) [vö. *peszérce*, *pöszörke*].

[PÖSSZ].

[Szólások]. *Nagy pösszel van*: pöffeszkedik (Csallóköz Csaplár Benedek).

[PÖSSZENT].

el-pösszent. *Elpösszenti magát*: elfingja magát (Soprony m. Rőtök Nyr. III.465) [vö. *el-pösszant*].

PÖSSZÖS (Csallóköz Csaplár Benedek; *pöszös* Pannonhalma Nyr. XII.187): pöffeszkedő, fölfuvalkodott, kevély.

PÖSSZÖSKÖD-İK: pöffeszkedik, kevélykedik. *Pösszösködik, mintha a fél vármegye az övé vóna* (Csallóköz Csaplár Benedek).

PÖSZTÖR: általában dolgozó szőlőmunkás (Cegléd Király Pál).

PÖSZTÖRKE: kissebb gyerek (Bács-Bodrog m. Bezdán Székely Sándor) [vö. *pöszörke*].

PÖTTÖN: kis termetű, igen kicsi, apró (Komárom id. Szinnyi József; Soprony m. Nyr. XIV.329; Soprony m. Rábaköz Halász János; Vas m., Kemenes-alja, Marcal mell., Pápa vid. Tsz.; Veszprém m. Sümeg, Nagy-Kanizsa Király Pál; Somogy m. Szőke-Dencs Nyr. III.231). *Pöttön embér* (Komárom id. Szinnyi József; Székesfehérvár Nyr. XIV.230; Szombathely vid. Fejérpataky László; Veszprém m. Sümeg Király Pál). *Nem mégy innét, te pöttön!* (Nagy-Kanizsa Király Pál). *Mit akar ez a pöttön embér; mindjárt a zsebembe rakom!* (Soprony m. Nyr. XIV.230). *Pöttön gyerek* (Nagy-Kanizsa Király Pál). *Pöttön lány*. *Pöttön állat* (Veszprém m. Sümeg Király Pál). *Nem is hinné a zembér, ebbe ja pöttön embérbe mennyi erő van!* (Veszprém m. Csékut Nyr. XIV.229). *Ékkis pöttön kis pörsents támtott a kezén, osztán úgy elmírgesédett, hogy doktor köllött neki* (Győr m. Nyr. XIV.230). *Pöttön ujj* (Székesfehérvár Nyr. XIV.230) [vö. *höt-tön*].

PÖTTÖNKE: ∞ (Soprony m. Rábaköz Halász János). *Ojan pöttönke kis leányom született, hogy alig láccik ki a böcsőből* (Győr m. Nyr. XIV.230).

PÖTTÖNÖZ, PETTENÉZ: 1. *pettenöz, pettenez*: piszmog, babrálni, pepecsel, apró-cseprő munkát végez (Nagy-Kunság Nyr. II.136; XVI.432 [itt *pettemez* hiba]; Kisujszállás Nyr. XIX.238); 2. *pöttönöz*: gyengén meglegyintget. *Né csak pöttönözd azt a lovat, hanem üss rá* (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.239).

[PÖTTÖNT].

rá-pöttönt: rálegyint (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.239).

1. PÓTYE, PÓTYE: 1. *pótye*: lisztpép (Palócság Fiók Károly); 2. *pótye*: dorcepuliszka (Zilah Kerekes Ernő).

[2. PÓTYE].

pótyo-lapda: taplólabda (Somogy m. Nyr. X. 476).

PÓTYKE: 1. csinos, takaros, nyalka, csinosan öltözött (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.334; Szeged Csaplár Benedek). *Pótyke legén. Pótyke templom. Pótykón áll rajta a ruha* (Szeged Nyr. V.571). *Pótyke legény, lány, kalap, szoknya* (Szeged vid. Nyr. II.92). *Mónár Márit pótyke kis lármok tartjuk* (Torontál m. Tervár Kálmány L. Szeged vid. III.74). *Pótyke csizma* (Torontál m. Szaján, Rábé Kálmány L. Szeged népe II.19. 58; III.19); 2. hetyke, rátartós, hányiveti (Kis-Kúnság Nyr. IV.43; Szeged Kálmány L. Szeged népe I.208). *Ni csak, az a pótyke menyőcske hogy hedergeti, riszálja a farát, miké mén!* (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.142) [vö. *hetyke-pótyke, pótykös*].

PÓTYKÖS: ∞ (Szeged Csaplár Benedek) [vö. *bótykös, pëckës*].

PÓTYÖG: eláll (a nagyon bő ruha) (Cegléd Ilosvay Vilmos).

[PÓTYÖGÖS].

[Szólások]. *Pótyögösen esik:* rosszul esik, kedvetlenül hat (Debrecen Nyr. XXI.43).

PÓTYÖGÖS (*pótyögös* Székelyföld Nyr. V.424. 568; *pótyöngös* Szatmár-Németi Nyr. XIV.278): 1. *pótyögös, pótyögös, pótyöngös:* lötyögös, nagyon bő (ruha) (Csallóköz Berinkei Dénes; Tisza mell. Erdősi József; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432; Cegléd Ilosvay Vilmos; Hajdú m. Földes Nyr. III.36). *Pótyögös ingújj* (Debrecen Nyr. IX.476). *Pótyögös bő harisnya* (Székelyföld Nyr. V.424. 568). *Horpasz — a marhának a lába között lévő riszin pótyöngös lágy hús* (Szatmár-Németi Nyr. XIV.278); 2. *pótyögös:* mócsing (Nagy-Kúnság Császár Árpád) [vö. *plötyögös*].

PÓTYÓKE: aszaltszilva-főzelék (nagypénteki étel) (Békés m. Sárrét Nagy Sándor) [vö. *potyó, potyóka*].

[PÓTYÖRÍKÖL].

ő-pótyöríköl: haszontalanul eltölt (időt) (Oros-háza Nyr. VI.134).

[1. PÖTTYENT].

ki-pöTTYENT: kipottyant, akaratlanul kimond (Győr m. Tsz. 307a) [vö. *ki-pottyint*].

2. **PÖTTYENT:** [tréf.] közösi (Szeged Csikos Márton).

PRADHAKLI: húsvágó szekerce, a mellyel a kolbásznak való disznóhúst apróra vágják (Soprony m. Nyr. XII.382).

PRAKSZI: gazdasági tanuló (Keszthely Simonyi Zsigmond, Szinnyi József).

PRÁMÁZ (Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XIV.525; *parámázni* Szatmár m. Patóháza

Nyr. XIX.379): 1. *prámáz:* cifrán varr (Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XIV.525); 2. *parámáz:* kirojtoz (gatyaszár alját) (Szatmár m. Patóháza Nyr. XIX.379).

PRÁMÁZÁS (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.573; Kalotaszeg Király Pál; *parámázás* Kalotaszeg Király Pál): szegélyezés, szegélyvarrás (pl. a varrottason).

PRÁMOZÁS: ∞ (Kalotaszeg Király Pál).

PRANDA (Csallóköz Csaplár Benedek; Cegléd Ilosvay Vilmos; Szentes Nyr. XVII.46; Bács m. Nyr. V.471; Baja Bayer József; Mátra vid. Nyr. XXIV.478; Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.154; Abaúj m. Beret Nyr. III.523; *paranda* Csallóköz Csaplár Benedek; Csallóköz, Bacsfa Nyr. XVI.92; Alsó-Csallóköz, Komárom m. Nyr. XVII.287; Tata Matusik Nep. János 1839; Győr m. Szigetköz Kaszt Kálmán; Abaúj m. Nyr. XIX.379; Szeged Csaplár Benedek; *poronda* Csallóköz Csaplár Benedek; *pranta, prántá* Vác Divényi Gyula, Szilávnits György; Nógrád m. Alsó-Szátok Tolnai Vilmos; Bars m. Nyr. X.138; *pronda* Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.154): 1. *paranda, poronda, pranda, pronda:* ronda, piszkos, mocskos, förtelmes (Csallóköz Csaplár Benedek; Csallóköz, Bacsfa Nyr. XVI.92; Alsó-Csallóköz, Komárom m. Nyr. XVIII.287; Tata Matusik Nep. János 1839; Győr m. Szigetköz Kaszt Kálmán; Szentes Nyr. XVII.46; Szeged Csaplár Benedek; Bács m. Nyr. V.471; Mátra vid. Nyr. XXIV.478; Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.154; Abaúj m. Nyr. XIX.379; Abaúj m. Beret Nyr. III.523); 2. *paranda, pranda, pranta, prántá:* estűf, rút (Csallóköz Csaplár Benedek; Vác Divényi Gyula, Szilávnits György; Nógrád m. Alsó-Szátok Tolnai Vilmos; Bars m. Nyr. X.138; Szeged Csaplár Benedek; Baja Bayer József); 3. *pranda, pranta, prántá:* hitvány, alávaló, kicesapongó, rossz erkölcsű (Vác Divényi Gyula, Szilávnits György; Cegléd Ilosvay Vilmos; Baja Bayer József).

pranda-szájú: mocskos szájú, mosdatlan szájú, aljas dolgokat beszélő (Baja Bayer József).

PRANDÍT: rondít, csunyt (Szeged Nyr. VIII. 235).

[PRÁNGÁL].

el-prángál: elkészít, fölkészít (pl. gyermeket az iskolába) (Csallóköz, Baka vid. Csaplár Benedek).

PRASLA: otromba nagy lompos legény v. leány (Cegléd Ilosvay Vilmos).

PRASNYA (*prásnyá*): 1. ronda (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.334; Félégyháza Nyr. IV.560; V.130); 2. rút, ocsmány, undok (Kis-Kún-Halas Nyr. XV. 334; Szeged vid. Nyr. II.92).

PRASSIVA: rossz viseletű, erkölcsstelen (Nyitra m. Pográny és vid. Drnovszky Ferenc 1841).

PRATÁL (*pratál*): takarít, rendbe hoz, rakogat (Tisza-Dob Nyr. XIX.95; Borsod m. Kóssa

Albert; Miskolc Kóhalmi Sándor; Rimaszombat vid. Nyr. X.89; Rozsnyó és vid. Nyr. VIII.565; XVII.476; Abaúj m. Jászó Nyr. IX.478; Kassa Simonyi Zs. A magyar nyelv I.120; Zemplén m. Táillya Nyr. IV.521; Bereg-Rákos vid. Pap Károly). *Pratúlja a szobát* (Kassa Nyr. XVII.482).

ki-pratál: kitakarít, kirakosgat. *Pratáld ki a szobát* (Kassa és vid. Nyr. XX.573). *Mindent ki-pratáltam érte a ládából, mégsem találtam meg* (Hegyalja Nyr. XXIV.479).

PRATOL (*prátol*) — *pratúl* (Nógrád m. Nyr. VI.135; Rozsnyó Nyr. VIII.235).

PRÁTOLÁS: takarítás. *Minden szobát réggé nagy prátolás van* (Nógrád m. Nyr. VI.135).

PRÁTTÁROZ — *pratál* (Gömör m. Nyr. XXIV.226).

PRÉBORS: disznósajt (presswurst) (Vas m. Kemenesalja, Pálfa Nyr. XXVI.479).

PRÉCEPTOR: inas [?] (Tolna m. Fölső-Nyék Nyr. VI.323). *Mos még itt vót a ténsuraság pré-ceptora és aszonta, hogy a ténsúr a bikacékká maj égkorbácsutat, mér téttem bolondá* (u. o. 319).

PRÉCKÉL (Szekelyföld Kiss Mihály, Szinnyei József; *lepéréckél* Brassó m. Hétfalu, Bácsfalu Nyr. VI.231; *lepreckel* Kolozsvár Szinnyei József; Háromszék m. Arany-Gyulai NGy. I.371; *pricskel* Szolnok-Doboka m. Horgaspatak Nyr. XI.478): (vizet v. más folyadékot) fecesgetet, szór, hint (spriccel) [vö. *parickol*].

le-preckel (Kolozsvár Szinnyei József, Háromszék m. Arany-Gyulai NGy. I.371; *lë-përëck-kélsz* Hétfalu, Bácsfalu Nyr. VI.231): lefecesgetet, lefecesgetet (lespriccel). *Ne lepscégj a sárba, mind lepërëckélsz* (Hétfalu, Bácsfalu Nyr. VI.231).

meg-preckel: vízzel megpermetez (fehérmeműt a vasalás előtt) (Kolozsvár Szinnyei József).

PRECSILA: fejtörés, gondolkodás (Brassó m. Hétfalu Nyr. V.377).

PRÉDA: pazarló. *Préda embër* (Zala m. Volák Lajos; Erdély Szinnyei József).

préda-beszéd: hiábavaló beszéd (Veszprém m. Nyr. IV.229).

PRÉDÁL: pazarol (Erdély Szinnyei József).

PRÉDASÁG: pazarlás (Erdély Szinnyei József).

PRÉDIKÁCIÓ (*perëdikáció* Borsod m. Ethnographia VII.448).

PRÉDIKÁL (*perdikál, përgyikál* Répce vid. Nyr. XX.371; Zala m. Gelse és vid. Nyr. XV.573; Somogy m. Nyr. XI.39; *prëgyikál* Moldvai csáng. Nyr. IX.449).

PRÉGACSA (*prëgacsa*): két házi köteny, konyhaköteny (Szlavónia Nyr. V.12; XXIII.309; Bács m. Bajmok Nyr. XV.469).

PRÉKÉL (*iëpëriékül* Rábaköz Nyr. XV.431; *elprékelt* Fertő mell. MNy. III.242; *prékölöm* Vas m. Kemenesalja, Pápa vid. Tsz.). — *Préköl:* ront, rombol, tör, zúz, szaggat, pusztít (Vas m. Kemenesalja, Pápa vid. Tsz.).

ië-përiékül: elront, elpusztít. *Annyi juó gë-ráblánk vuót, osztán má mind iëpëriékültik a cse-liédék. Mind iëpëriékültik azt a sok juószágot* (Rábaköz Nyr. XV.431).

[**PRÉKÉLT**].

elprékélt. *Elprékelt ló:* lejárt gebe (Fertő mell. MNy. III.242).

PRÉM, PÉRÉM (*perem* Balaton és Velencei-tó mell. Herman O. Halászat K.; Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.188; *perém* Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály; Hétfalu, Zajzon Nyr. III.373): 1. *perem:* gatyá szegése (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.188); 2. *perém, prém:* laposkötő (Szekelyföld Kiss Mihály); 3. *prém:* szegély [ács mesterszój] (Cegléd Ilosvay Vilmos); 4. *perem, prém:* nagyobb ladikok külső szegője (Balaton és Velencei-tó mell., Komárom Herman O. Halászat K.).

prém-fa: a faház falának legfölső gerendája (Zala m. Hetés Ethnographia VIII.99).

PRÉMÉS: lakodalmi nagy lapos lyukacsos kalács, a melynek külső széle nagy négyszögbe vastag prémesen alakul (Szekelyföld Kiss Mihály).

PRÉMONDA, PRÉMONDA (*perémonda* Háromszék m. Vadr.): 1. *prémonda:* a részes cséplőknek v. nyomtatóknak a kijáró részen kívül élelemre adott gabona (Zemplén m. Kóssa Albert); 2. *perémonda:* útravaló (Háromszék m. Vadr.); 3. *prémonda:* díj, jutalom (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

premonda-cipó: prófunt, katonai komiszkenyér (Esztergom Bódiss Jusztin).

PREPENÁCIÓ: nagy kocsmá (Bukovina Nyr. VI.525).

PRÉS (*pelés* Baranya m. Mecsekhát Thomaer Ignác 1841; *perés* Somogy m. Mesztegnye Nyr. VIII.528; *pörös* Somogy m. Nyr. X.476; Király Pál; *prós, prësház* Zala m. Kóvágó-Örs Halász Ignác; Kóvágó-Örs, Révfülp Nyr. XIX.141).

prés-kos: anyacsavar (borsajtóban) (Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusztin).

PRESZLING: cukorgyárból került répatörköly (Mátyusföldre, Tallós Nyr. XVI.382; XX.327).

PRÉSZMOG (Hont m. Páld Nyr. XIV.576; Gömör m. F.-Balog Nyr. XXIII.46; *prszmog* Gömör m. Nyr. XXII.420): 1. *prëszmog, prszmog:* piszmog, kelleetlenül dolgozik (Hont m. Páld Nyr. XIV.576; Gömör m. Nyr. XXII.420); 2. *prëszmog:* szomorkodik, búsul. *Në prëszmogj, légy víg!* (Gömör m. F.-Balog Nyr. XXIII.46).

[Szólások]. *Prëszmog az eső:* permetezik (Hont m. Páld Nyr. XIV.576).

PRÉZSMITÁL (*pérezsmítál* Zala m. Hetés Nyr. I.423; *perézsmítál* Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432; *perézsmítál* Bihar m. Poesaj Nyr. VI.425; *pérezsmítál* Rábaköz Halász János; *pérezsmítál* Vas m. Órség Nyr. I.463; *prézsmítál* Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.478; *prézsmítál* Csallóköz Csaplár Benedek; *prézsmítál* Somogy m. Csurgó Endrei Ákos; *prézsmítál*, *prézsmítál* Göcsej Vass József 1841; Közép-Baranya Nyr. III.327; Fehér m. Sárbogárd Tolnai Vilmos; Székesfehérvár Nyr. VII.188; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.334; Cegléd Ilosvay Vilmos; Békés m. Nyr. III.525; Csongrád m. Szentés Nyr. VIII.281. 331; Baja Bayer József; Alsó-Tisza vid. Nyr. XIX.39; Szeged, Csallóköz Csaplár Benedek; Palócság Nyr. XXII.78; Hont m. Páld Nyr. XIV.576; Bars m. Léva Czimmermann János; Rozsnyó Nyr. VIII.566; Rimaszombat vid. Nyr. X.89; Debrecen Hajdú Nagy Sándor; Szatmár m. Genes Nyr. X.525; Abaúj m. Szikszó Király Pál; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XII.523; Zemplén m. Tállya Nyr. IV.521; *porozsmítál* Székelyföld Nyr. V.221; Csik-Madaras Nyr. XX.144; Udvarhely m. Nyr. IV.32 [itt *porozsmítál* nyilván hiba]; *prosmítál* Székelyföld Kiss Mihály; Csik m. Arany-Gyulai NGy. I.114; *prozmítál* Székelyföld Nyr. I.200; Háromszék m. MNy. VI.356; Vadr.; Háromszék m. Kis-Borosnyó Nyr. XVI.48; Csik m. Kilyénfalva Nyr. IX.525; Szolnok-Doboka m. Apánagyfalu Nyr. XII.429; *prözsmítál* Székelyföld Kiss Mihály; *prözsmítál* Firtosaj Nyr. VI.324; hosszasan beszél, papol, perorál, fecseg, jártatja a száját. *Né prézsmítálj olyan sokat!* (Békés m. Nyr. III.525). *Né prézsmítálj annyit, hanem menny, a hová mondom!* (Alsó-Tisza vid. Nyr. XIX.39). *Eriggy már innen, ne prézsmítálj annyit a filembé!* (Abaúj m. Szikszó Király Pál). *Né prézsmítálj!* (Zemplén m. Tállya Nyr. IV.521). *Hallgass, ne prézsmítálj mindig!* (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XII.523). *Nem megmondtam-e, hogy nekem ne prozmítálj?* (Székelyföld Nyr. I.200). *A míg kied porozsmítál, há én biz ebbe az órába úgy megchütem, hogy!* (Székelyföld Nyr. V.221).

PRIBÉK (*piribék* Zala m. Hetés Nyr. I.380; Hetés, Dobronak Nyr. II.133; Székelyföld Kiss Mihály; *príbék* Székelyföld Kriza): 1. *príbék*, *príbék*: romlott erkölcsű, elaljasodott ártalmas ember, zsvány, utonálló (Vas m. Kemonesalja Tsz.; Székelyföld Kriza); 2. *príbék*: semmivel sem gondoló, mindent összerontó, tékozló, gonosz fiú (Pápa vid. Tsz.); 3. *piribék*: csintalan. *Piribék gyөрök* (Zala m. Hetés Nyr. I.380). *Né és eresszék ki a piribék gyөрököt, mért bizé csak hama akad valami hibáo* (Hetés, Dobronak Nyr. II.133); 4. *piribék*: kísértet (Székelyföld Kiss Mihály).

[PRICS].

prics-nyerög: kissebbfajta bórnyereg (Kalotaszeg Bitai A.; Szolnok-Doboka m. Korpodeán J.) *Hozd el a csitköt, az esztendőst, a rongyosabtat, a prics-nyerget tödd a hátára* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 471).

PRICCS (*pirics* Gömör m., Székelyföld, Háromszék m. Tsz.): 1. *pirics*, *priccs*: pusztá faágy, rabágy (Zala m. Alsó-Lendva vid. Nyr. XXIII.287; Szeged Csaplár Benedek; Tisza mell. Erdősi József; Székelyföld, Háromszék m. Tsz.); 2. *pirics*: nagyobb forgácsokból font nyoszolya (Gömör m. Tsz.); 3. *priccs*: szénatartó (Tisza mell. Erdősi János).

PRIGLI (Tolna m. Paks Nyr. XIX.479; *pirkli* Nógrád m. Tolmács Nyr. XV.143): 1. *prigli*: hosszú, vékony és hengeralakú (fa, pózna, vendégoldal, vessző, bot). *Prigli fa* (Tolna m. Paks Nyr. XIX.479); 2. *pirkli*: dorong (Nógrád m. Tolmács Nyr. XV.143).

PRIKULICS (Kis-Küküllő m. Székelyfalva Nyr. XV.284; Alsó-Fehér m. Lázár István; *pirikulics* Háromszék m. Vadr. 367; *pirkorics* Brassó m. Bácsfalu, Hosszúfalu Nyr. III.564; IV.557): kísértet. *Ó, hogy a jóféle pirikulics kapjon el!* (Háromszék m. Vadr. 367). *A benülő asszony nyujcsón fél a körtöbe nyásba szurva egy csonka sепrűt, különben a pirkorics a szép gyermekét egy nagyfejű, nagyhasu, rövidlábu kölyökkel cseréli fél* (Brassó m. Hosszúfalu Nyr. IV.557).

PRIMÁL: elfogad, elismer (Bukovina Nyr. VI.525).

PRIMÁR: falu bírása. *A primár megpénzezi a zembért* (Moldvai csáng. Nyr. III.3).

[PRÍMÁS].

primás-gomb: libéria-gomb (Esztergom Nyr. XXV.576).

PRINCIPÁLUS: násznagy (Nógrád m. Szécsény Kálmán Sándor).

PRINCMÉTA: bizonyos érevegylék, a melyből régebben kanalat csináltak (Háromszék m. NyK. III.13).

[PRINCÖLTET].

mög-princöltet: megugrat. *Te Kati, princöltésd már mög aszt a macskát egyszer* (Kecskemét Nyr. XXV.95).

PRÍPITÉL: hörög (a tyúk v. a csirke) (Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.435) [vö. *pípitél*].

PRÓBA (*poróba* Csik m. Nyr. VIII.184; *tróba* Fehér m. Nyr. X.188; Hont m. Nyr. V.474; *trouba* Gyöngyös vid. Nyr. II.181).

PRÓBÁL (*paróbal* Székelyföld Kriza; *poróbal* Csik m. Nyr. V.468; *poróbal* Répce mell. Nyr. XX.367; Veszprém Nyr. VII.234; Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 436. 437; Gyergyó-Sz. Miklós Nyr. VIII.231; *poróbal* Palócság Nyr. XXI.313; XXII.80; *porbál* Vas m. Órség Nyr. I.462; Közép-Baranya Nyr. III.327; Alsó-Baranya, Pellérd Nyr. XI.239; *porubál* Zala m. Hetés Nyr. I.423; Hetés, Dobronak Nyr. II.467; *porvál* Vas m. Órség Nyr. II.175; VII.321; *térobál* Hont m. Ipolyság Nyr. XIX.95; *toróbal* Vas m. Répce-

Szentgyörgy Nyr. XVIII.575; Répce mell. Nyr. XX. 368; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.67; Udvarhely m. Nyr. IV.81. 371; *toróbál* Palócság Nyr. XXI. 313; XXII.80; *toruábá*, *toruóbányi* Soprony m. Horpács Nyr. VI.123; IV.182; *tróbál* Zala m. Kis-Kanizsa Nyr. XIII.45; Zala m. Gelse és vid. Nyr. XV.574; Somogy m. Csurgó Andrei Ákos; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429; Fehér m. Nyr. X.188; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.66; Kecskemét Nyr. IX.359; Temesköz Kálmány L. Szeged népe II.233; Vác Nyr. XX.284; Komárom m. Kürth Nyr. XIX.188; Komárom m. Perbete vid. Ganes Géza; Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574; Hont m. Ipóltság Nyr. XIX.95; Abaúj m. Buzita Nyr. VII.519; *tróbál* Abaúj m. Beret Nyr. II.521; Torna vid. Nyr. XVII.323; *tra-bál* Gömör m. Nyr. XVIII.456; Gömör m. Runya Nyr. XIX.525; Gömör m. Hanva Nyr. XX.143).

bé-poróbál: bepróbálkozik, bemegy és megpróbálkozik. *Legelőbb is béporóbát a legüdösebbik kiráji, s kérdést tölt a kirárhoz* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 436). *Azután béporóbát a második kiráji, s az is csak a val a szöröncsévét járt, a mivel a bátyja* (uo. 437).

PRÓBÁLATLAN: tapasztalatlan, járatlan. *Nem tudom, próbálatlan parasztesélő vagyok* (Tisza-Eszlár Nyr. XII.507).

PRÓCIÁS: nagyon választékosan beszélő. *Próciás ember* (Somogy m. Nyr. XV.43).

PROFÁT: [?] *Profát űlet a katona-űlet* (Dunántúl Nyr. V.264).

[PRÓFÉTA].

próféta-zsinor: szoknya aljára varrott cagnis zsinór (Kis-Kún-Halas Nyr. XIX.335).

PRÓHA (Dunántúl CzF. V.359; *prohá* Szlavónia Nyr. XXIII.360) = *prósza*.

PROKIA: népiskola (Csík m. Péter János).

PRÓNA: elfajult, korcs tót (Tata Matusik Nep. János 1839).

PRÓSTYA (*poróstya* Fajsz Nyr. VII.429): kerítés: a) függőlegesen a földbe eresztett durva fahasábokból álló kerítés (a hasábok között keskeny köz van, s hogy egyenesen álljanak, a felső részük össze van fonva vesszővel) (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335; Eszék vid. Nyr. VIII.373; Szlavónia Nyr. V.12; XXIII.310; Budapesti Szemle LXXIX.12; b) palánk, fakerítés (Török-Becse Nyr. IX.93); c) léckerítés (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.239); d) *poróstya*, *próstya*: fonnott kerítés, sövény (Fajsz Nyr. VII.429).

PRÓZSA (Dunántúl CzF. II.1115; Halász Ignác; Vas m. Sorok mell. Márton József; Veszprém m. Csetény Nyr. XVII.427; Tolna m. Kaszai J. Szókönyv IV.154; Baranya m. Tsz.; Székesfehérvár Nyr. XIII.477; Kis-Kúnság Nyr. IX.567; *poróca* Marcal mell., Tolna m. Tsz.; *porósza* Dunántúl Nyr. XVI.240; Vas m. Répce-Szentgyörgy Nyr. XVIII.574; Zala m. Szabó

Béla; Veszprém m. Csetény Nyr. XVII.427; Somogy m. Nyr. II.377; Somogy m. Nyr. X.476; Komárom m. Nagy-Igmánd Nyr. VIII.95): kukoricaliszból készült száraz, porhanyó pogácsa- v. lepényforma sütemény (görhöny) [vö. *proha*].

[PROSZNA].

proszna-vessző: springruthe [molnár mesterszól] (Győr Nyr. XI.287).

PROSZTÚJ: ügyefogyott, eggyügyű (Alsó-Fehér m. Lázár István).

PRÓZSA: malac v. barom színének tarkasága (Udvarhely m. Kriza).

PRÓHÖL: (bort, vizet) ügyetlenül elöntöz, elveszteget (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.524).

PRUNKRESZ: kerti zsázsa (lepidium sativum, brunnkresse) (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.373).

PRUSZKA (Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334; *porocka* Veszprém m. Lovász-Patona Singer Béla; *prucka* Győr m. Szigetköz, Duna-Szentpál Nyr. VIII.523; *purucka* Rábaköz Nyr. XI.190; Fehér m. Nyr. IX.284; Fehér m. Perkáta Nyr. III.35; Komárom m. Nagy-Igmánd Nyr. VIII.95; Csallóköz Csaplár Benedek; *puruszka* Tolna m. Gyöngy Nyr. V.379): mellény [vö. *puruc*].

PRUSZLI (Fajsz Nyr. VII.429; Tolna m. Simontornya Nyr. V.238; Temesköz Kálmány L. Szeged népe II. Bevezető XX.1.; Rimaszombat vid. Nyr. X.89; Udvarhely m. Bethlen Nyr. XV.469; *puruszli* Vas m. Kemenesalja, Pálfa Sztrókay Lajos; Tolna m. Gyöngy Nyr. V.379; Tolna m. Felső-Nyék Nyr. VI.277. 323; Baranya m. Tsz.; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432; *puszli* Vas m. Kemenesalja, Nemes-Magasi Nyr. XIX.191; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.432; Jászkúnság Nyr. VII.526; Kisújszállás Nyr. XXI.144. 335; Mezőtúr Nyr. IX.479; Csongrád m. Lauka Gusztáv 1842; Debrecen Nyr. IX.206; Bihar m. Fugyi-Vásárhely Nyr. III.232; Hajdú m. Földes Nyr. VII.235; Hajdú-Szovát Nyr. XXIV.587; Gömör m. Nyr. XXIII.46; Bánffy-Hunyad Nyr. X.23): ∞.

PRUSZLIK (Vas m. Kemenesalja, Nemes-Magasi Nyr. XIX.191; Pápa Nyr. XVI.576; Baranya m. Csúza Nyr. XVI.571; Dráva mell. Nyr. V.572; Csallóköz Csaplár Benedek; Komárom m. Kürth Czimmermann János; Tata vid. Nyr. V.329; Hont m. Ipóltság Nyr. XIX.94; Nógrád m. Tolmács Nyr. XV.143; Jászkúnság Nyr. VII.526; Jász-Nagykun-Szolnok m. Nyr. XXV.191; Cegléd Ilosvay Vilmos; Kecskemét Nyr. X.381; Szentés Nyr. VIII.331; Szeged Nyr. I.325; Csaplár Benedek; Temesköz Kálmány L. Szeged népe II. Bevezető XX.1.; Bács m. Bajmok Nyr. XV.469; *pruckik* Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek; *pruszlik* Fehér m. Velencei-tó vid. Nyr. XVII.431; *pruszlik* Bars m. Nyr. X.138; Gömör m. Nyr. XXIII.46. 80; *puroszlik* Vas m. Órség Nyr. II.375; *puruszlik* Somogy m. Csökölly Nyr.

XXV.94; *puruszlík* Dunántúl MNy. V.98; Zala m. Hetés Nyr. II.45. 138; Veszprém m. Csetény Nyr. III.323; Csallóköz Csaplár Benedek; *puruszlík* Veszprém m. Csetény Nyr. V.522): ∞.

PRUSZTOLÓ: rövid fűró, a mellyel a szikla repesztésével foglalkozó bányász a lyukat megkezdi (Szatmár m. Nagybánya vid. Nyr. XIV. 238).

PRÜCSKÖL: szől (a tücsök) (Hol? Nyr. VII. 335) [vö. *trücsköl*, *tücsköl*].

PRÜCSÖK (Veszprém m. Csetény Nyr. V. 522; Nógrád m. Nyr. XXIII.332; *picsök* Barna m. Ormánság Nyr. III.230; *ptrücsök* Háromszék m. Vadr. 381; *pücsök* Vas m. Órség Nyr. VII.331; Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VI. 228; Somogy m. Nyr. X.476; XX.430) [vö. *trücsök*].

[Szólások]. *Prücski van*: jó kedve van (Hajdú m. Nyr. VII.179).

PRÜKZ-IK: dulakodik, öklelődzik (eggyik marha a másikkal) (Alföld Kassai J. Szókönyv IV.154).

PRÜSZKI: [tréf.] részeg (Háromszék m. Nyr. IV.431).

PRÜSZKÖL (*prücköl* Rozsnyó és vid. Stomp József; *ptrüszköl* Arad m. Nyr. XIV.471) [vö. *trüszköl*].

PRÜSSZENT (*ptrüsszent* Arad m. Nyr. XIV. 471; Háromszék m. Vadr. 366) [vö. *trüsszent*].

[el-prüsszent].

[Szólások]. *Elprüsszentette magát*: [tréf.] elfingotta magát (Zemplén m. Tállya Nyr. IV.477).

PRÜSSZÖG (*ptrüsszög* Arad m. Nyr. XIV.471; *ptüsszeg* Bihar m. Tárkány Széll Farkas; *püsszög* Csallóköz Nyr. I.332; Nyitra m. Dudvág és Feketevíz mell. Ürményi László) [vö. *trüsszög*].

PRÜTÜL: [tréf.] iszik. *Egy keveset prütüjünk, csak még ne részögiünk* (Udvarhely m. Vadr. 88).

1. **PUCA:** 1. bögyörő (Szeged Csíkos Márton; Szatmár m. Lauka Gusztáv 1842; Szilágy m. Incze Kálmán; Kalotaszeg, Zsombok Antal Domokos; Kolozs m. Nagy-Ida Bodor Ákos; Kolozsvár Erdélyi Lajos; Szolnok-Doboka m. Kovács József Vékony Jenő; Szolnok-Doboka m. Málom Muzsi János; Kis-Küküllő m., Hunyad m. Bácsi Bordeaux Árpád). *Rövid a gubám, fázik a pucám* (Szabolcs m. Ór Nyr. VI.333); 2. leánygyermek nemi része (Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m. Homoród vid. Benze Miklós; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Csík-Rákos Dobos András) [vö. *pucu*].

2. **PUCA:** 1. alsó szoknya (Vas m. Órség Nyr. IV.521); 2. női ing (Zala m. Szentgyörgyvölgye Nyr. II.280).

3. **PUCA.** *Pucán lenni*: piszkosan, rongyosan (Vas m. Hegyhát Nyr. I.467).

PUCÉK: balyu, bátyor (Veszprém m. Szentgál Nyr. III.184).

PUCELLA: disznócsorda, csürho (Tolna m. Batta Nyr. XVIII.334; Bollosics Bálint).

PUCÉR (Göcsej Nyr. V.35; Somogy m. Csurgó Endrei Ákos; Hajdú m. Földes Nyr. XVI.384; Bodroghöz Tsz.; Karsa Ferenc; Munkács és Bereg-Rákos vid. Pap Károly; Hol? Erdélyi J. Népd. és mond. I.240; *cupér* Bodroghöz Tsz.; *csupér* Bodroghöz Kassai J. Szókönyv V.222; *pucor* Fehér m. Porna, Csákvár, Ugocsa Nyr. X.522): meztelen.

PUCI: ∞ (Munkács és Bereg-Rákos vid. Pap Károly) [vö. *pucin*].

PUCIKA: leánygyermek nemi része (Székelyföld Kiss Mihály).

PUCIN: meztelen. *A feredésnél még Szabó Zsuzsi is pucinra vetkőzött* (Hajdú-Szoboszló Feltothy László) [vö. *puci*].

PUCINA: poggyász. *Fölsűjjaták a pucináját*: hátára segítették (Dunántúl Nyr. V.264).

PUCKA: bányások kötőrépőre, a mellyel a már lefejtett nagyobb köveket aprózzák (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.379; Nagybánya Nyr. XIV.238).

1. **PUCKOS:** esupasz, tollatlan (fiókveréb) (Bereg m. Dercen Nyr. XX.432; Beregszász vid. Király Pál) [vö. 2. *pocok*].

2. **PUCKOS:** csombókos, csomós (bór) (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.239).

[PUCÓK].

pucók-répa: csicsóka (*helianthus tuberosus*) (Erdély Kassai J. Szókönyv IV.166; V.203).

[PUCOL].

[Közmondások]. *Abrak pucoli a lovat* (Tolna m. Nyr. VI.131).

PUCÓLÉK: balyu, kendőbe bekötött ruhafélé v. egyéb holmi (Zala m. Lesence-István Nyr. XVII.230) [vö. *cucólék*].

[PUCOMÁZ].

fel-pucomáz: fölcicomáz. *Arannyal, ezüsttel felpucomáztassék* (Székelyföld Arany-Gyulai Gy. III.283).

PUCOR (*pocor* Pest m. Kócsér Nyr. XXVI. 188): 1. gyomor, kül. sertés, marha v. ló gyomra (Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.85; XV.334; Cegléd Ilosvay Vilmos; Csongrád m. Mindszent Hám Sándor; Eger vid. Kassai J. Szókönyv IV.78. 166; Vác Divényi Gyula; Nógrád m. Szirák Békassy Sándor). *Mögrepedt a pucra. Ű köme mög talála e kicsit tőteni a pocrát* (Pest m. Kócsér Nyr. XXVI.188); 2. disznósajt (Csongrád m. Mindszent Hám Sándor); 3. egészséges, jó étvágyú gyerek (Cegléd Ilosvay Vilmos).

[Szótlások]. Kivetötte a drágát a pucorbú: kiszarta magát (Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.85; Bóros-Jenő Baranyai Vilmos).

PUCORÉK: apró, kicsiny, növéseben elmaradt (állat, gyernek) (Háromszék m. MNy. VI. 346; Háromszék m. Szotyor Gyórfly Iván; Háromszék m. Lécfalva Kis Albert).

PUCORI: kopasz fiókveréb (Bereg m. Deren Nyr. XX.432).

PUCOS: meztelen. *Pucosan hagyni* (Szaboles m. Kis-Besenyőd Nyr. IX.137).

PUCOVÁL: pucol, tisztít (Kassa és vid. Nyr. XX.573; katonai szó Nyr. III.525; VI.234).

PUCROS: 1. hasas, nagyhasú, pocakos (Vác Divényi Gyula); 2. étkes, jóétvágyú (Cegléd Ilosvay Vilmos).

PUCU: bogyóró (Tisza-Dob Nyr. XX.432) [vö. 1. *pucó*].

PUCURKA: meggyújtott és a levegőbe föleresztett szőszesomó (Aranyosszék Kriza).

PUCSOK: 1. kidudorodása a fának; 2. hirtelen magas és szűk oldala a hegynek (Palócság Vozári Gyula).

PUDAR: pásztor (Dunántúl Nyr. V.228).

PUDARÉK: maradék (zöldség) (Csallóköz Nyr. I.331).

PUDRICS: kicsiny. *Beh kis pudrics ember ez!* (Szatmár Vozári Gyula).

PUDVA (Csallóköz Kassai J. Szókönyv IV. 158; Nógrád m. Tolmács Nyr. XVI.46; Vas m. Tsz.; *podva* Vas m. Tsz.): 1. pudvás, korhad, reves fadarab (Vas m. Tsz.); 2. taplós, fús (pl. retek) (Nógrád m. Tolmács Nyr. XVI.46).

PUDVÁS (*podvás* Vas m. Tsz. 308a; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335; *pothás* Heves m. Névtelen 1840).

PUFÁKOL, PUFÁTOL: püföl, ütlegel (Székelyföld Gyórfly Iván, Kiss Mihály).

meg-pufátol: megpüföl (Székelyföld Kiss Mihály).

össze-pufátol: összepüföl (Székelyföld Kiss Mihály).

PUFÁL: ~ (Székelyföld Gyórfly Iván) [vö. *bufál, dufál*].

PUFÁNGOL: ~ (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.276).

PUFÁNKA, BUFÁNKA: játék, a melyben puffokkal fizetnek (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.276).

PUFATOS: pufók (Tolna m. Paks Nyr. XXII. 430) [vö. *poftos, pofotyos*].

PUFFAD (*buffad* Hol? Nyr. XVII.276): mérgeledik magában (Udvarhely m. Fehér-Nyikó vid. Pap Dénes).

PUFFANCS (*puffáncs*): 1. puffadt (Gömör m. Nyr. XVIII.502); 2. nagyehető, az ételért síró v. irigykedő gyerek. *Hát jóláktá-e má, te puffáncs?* (Palócság Nyr. XXIII.25); 3. sörélesztővel készült bukta- v. pogácsa-féle sütemény (Győr m. Szigetköz Nyr. XIX.191; Komárom m. id. Szinnyei Józsefné; Balaton mell. Tsz.); 4. gömbölyű kalács, cipó, zsemlye, vekli (Vas m. Kemenesalja Tsz.; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335; Palócság Nyr. XXII.78; Gömör m. Nyr. XXIII.46).

PUFFASZKOD-IK: duzzog (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.334).

PUFFOG: haragszik, dörög (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335) [vö. *bufog*].

PUFI: pufók (Csik m. MNy. VI.375) [vö. *puflí*].

PUFLAG: ütleg (Heves m. Névtelen 1840).

PUFLAGOL: ütlegel (Heves m. Névtelen, 1840).

PUFLI: pufók (Zala m. Kis-Kauizsa Bane-kovics János) [vö. *bufli, puflí*].

PUFÓK (*pofoók* Csongrád m. Szentés Nyr. XVI. 95; Szatmár m. Patóháza Nyr. XIX.379). — *Pofók* (aprómarha): a melynek a fejét visszafelé nőtt toll borítja (Szatmár m. Patóháza Nyr. XIX.379) [vö. *püfók*].

PUFOL: püföl, ütlegel (Szatmár vid. Tsz.; Csik m. MNy. VI.375) [vö. 1. *bufol*].

össze-pufol: összeüt, összetákol. *Hamar öszszepufóta ezt a ruhát v. ezt a pár cipőt* (Zala m. Volák Lajos).

PUGYIVÉTER: szeleburdi (Rozsnyó Nyr. VIII. 566).

PUHA: dologkerülő. *Puha embör* (Kis-Kún-Halas Nyr. XIV.472).

PUHAB: serdülő legényke, siheder, suhane, kamasz (Csallóköz Nyr. I.332; Csallóköz, Baicsfa Nyr. XVI.92; Fölső-Csallóköz, Somorja vid. id. Szinnyei Józsefné; Pozsony m. Tárnok Nyr. VIII. 142).

PUHAN: puffan (Palócság Tsz.; Nyr. XXI. 312. 418; XXII.78; Eger Nyr. VI.462). *Puff, lő-estem, csak u' puhantam* (Gyöngyös vid. Nyr. V. 274). *Nagyot puhant, mikor lőesett* (Borsod m. Sánta és vid. Nyr. XXI.328). *Nagyot puhant emi* (Nógrád m. Szécsény Kálmán Sándor).

PUHANT: puffant (pl. ágyúval, puskával) (Palócság Tsz. CzF.) [vö. *puhint*].

PUHANTÓS: [?] *Puhantós hangja van* (Szaboles m. Simonyi Zs. Tuzetes M. Nyelvtan I.385).

PUHÁOD-İK: puhul (Székelyföld Kiss Mihály).

PUHATAG: pöfeteggomba (lycoperdon bovista) (Erdély Kassai J. Szókönyv IV.160; Székelyföld Andrassy Antal 1843; Csik m. Gyórfy Iván).

PUHEGYEL (*puhegyel*): ütlegel (Bihar m. Pocsaj Nyr. VI.425).

mög-puhögyöl: megütlegel, elver, eldönget (Békés m. Balog István).

PUHER: hernyó, mely a dohánypalánta gyökerét rágja (Bodroγκöz Kassai J. Szókönyv IV. 55. 159; Tsz.).

[PUHINGÁL].

mög-puhingál: megver, eldönget. *Akar hat lēvorver lēhetnē nāla, mejgis jād megpuhingānānk* (Gömör m. Otrokocs Nyr. XIX.184).

PUHINKÓ: [tréf.] pálinka (Komárom Czimmermann János).

PUHINT: puffant (Gömör m. Nyr. XVIII.422). *Gyere, mer maj ódāba puhintanak* (Veszprém m. Csetény Nyr. XV.91) [vö. *puhant*].

PUHOG: puffog (Nógrád m. Simonyi, Tüzetes M. Nyelvtan I.385).

PUHOGAT: nyomkod (barackot, szilvát, hogy érezt-e). *Maj puhogatunk ēk kis szlvāt. Gyűjjön be, puhogasson nálunk ēk kis szlvāt!* [így hívják meg az azon menő ismerőst a szilvázásra] (Balaton mell. Simonyi Zsigmond).

PUHOGÓ: elérett, szotyogós, túlságosan leves. *Puhogó körte* (Heves m. Várasszó Vozári Gyula).

PUHOL: 1. püföl (Mátra vid. Nyr. XXIV.478); 2. puhít (párnát, derekaljat, almát ütögetéssel) (Kolozs m. Vista Pál Dező; Háromszék m. MNy. VI.346; Gyórfy Iván); 3. porol (Kolozsvar Bregárdt J.)

el-puhol: elver, elpüföl (Szilágy m. Sarmaság Balázs S.). *Szegény kéndert ugyancsak eöpuhollyāk* (Mátra vid. Nyr. XXIV.478).

fel-puhol: fölpuhít (párnát, derekaljat) (Székelyföld Andrassy Antal 1843; Háromszék m. MNy. VI.326).

ki-puhol: 1. megpuhít (párnát, úgy hogy a szalmát benne ütögetéssel összetöri) (Maros-Ludas Friedmann Z.); 2. kiporol (Kalotaszeg, Mákó Kovács András).

mög-puhol: megpuhít. *Puhold meg a párnát* (Alföld [?] Nyr. XV.95).

PUHONGÓS: puha, puffadós. *Puhongós kenyér* (Gömör m. Runya Nyr. XXII.287).

PUHOS: korhadt (Komárom m. Kürth Nyr. XIX.188).

[PUHUD-İK].

mög-puhudik: megpuhul (Kalotaszeg, Sztána, Farnos Melich János).

PUJ: kukorica (Moldvai csáng. III.5; X.152. 204).

PUJKUCA: jérce (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.502; XXIII.143).

PUJNA: 1. oltóval megtúrósított tej (Győr m. Tsz.); 2. juhtúró (Zala m. Tapolca Nyr. VIII.469).

pujna-túró: juhtúró (Fehér m. Szolgaegyháza Nyr. IV.45).

PUKHAS: férges, kukacos (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.478).

PUKKAD: fölfuvódik (Cegléd Ilosvay Vilmos).

PUKKADT: fölfuvódott (mint a hólyag) (Cegléd Ilosvay Vilmos).

PUKKANCS: 1. pufók (Nógrád m. Szirák Békassy Sándor); 2. tömzsi, zömök, alacsony és vastag ember (Kassa vid. Nyr. XVII.285); 3. tizennégy-tizenhat éves mindenek, a kinek pár forintot kívül eszima, ruha jár esztendőre (Jász-Ladány Nyr. XXVI.188); kisbéres, kanászgyerek (Cegléd Ilosvay Vilmos); borjúórzó tanyai eseléd (legény v. csak suhanc) (Nagy-Körös Király Pál).

[PUKKANT].

pukkan-malé (*pukkam-malé*): pattogatott kukorica (Szatmár m. Nyr. X.431; Szatmár Nyr. VII.283) [vö. *pukkantott-malé*].

PUKKANTÓ (*pukkantyú* Cegléd Ilosvay Vilmos; Hont m. Ipolság Nyr. XIX.189): 1. *pukkantó:* fölfújt papiros-zacskó, a melyet elpukkantanak (Debrecen Nyr. XXIII.335); 2. *pukkantó, pukkantýú:* hal úszóhólyaga (a gyerekek ráütnek v. ráhagnak s elpukkantják) (Hont m. Ipolság Nyr. XIX.189; Bárdos Remig; Cegléd Ilosvay Vilmos; Körös-Tarcsa Herman O. Halászat K.); 3. *pukkantó:* a csudafa (datura stramonium) bimbója, virága (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.323; Udvarhely m. Nyr. IX.236); 4. *pukkantó:* csudafa (datura stramonium) (Kolozs m. Szucsák Nyr. XVIII.576); 5. *pukkantyú:* hirtelen fölfortyanó, hirtelen baragú gyerek (Hont m. Ipolság Nyr. XIX.189; Bárdos Remig) [vö. *puttyantó*].

[PUKKANTOTT].

pukkantott-malé: pattogatott kukorica (Szatmár Nyr. VII.283) [vö. *pukkan-malé*].

PUKKOG: pöfög (a tészta, mikor kel: hólyagok támadnak rajta, s ezek szétpukkannak) (Moldva, Klézse Nyr. VII.478).

PULA: bognár. (L-en [Tolna m. Sár-Sz. Lórine] a legrégibb bognárnak *Pula* volt a neve. *Pula* ma már köznévvé vált s — bognár; úgy

hogy p. egy Kasza nevű bognárt Kasza pulának hínak' Lehr: Toldi 460).

PULADÉR (Palócság, Gergelyfalva Nyr. XXIII. 28; *pulider* Rozsnyó és vid. Stomp József): 1. *pulider*: *fiú-bugyogó* (Rozsnyó és vid. Stomp József); 2. *puladér*: bugyogóban v. ingben járó 5–6 éves fiú (Palócság, Gergelyfalva Nyr. XXIII. 28).

PULI: kis juhászkutya (Alföld Tolnai Vilmos; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.334). *Égy jó puli 12 pengőt is megad a juhász* (Cegléd Ilosvay Vilmos). *Oda a juhász. Ki monygya mán a pulinak: Ide te, puli ne!* (Torontál m. Padé Kálmány L. Szeged népe III.266). *Mit üngecc, mint a Gálék pulijok?* (Hajdú m. Földes Nyr. II.420).

puli-kutya: juhászkutya. *Mindíg a sarkamba van, mint a pulikutya* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

PULISZ: oskolás gyermekek ízékje (Balaton mell. Tsz.).

PULISZKA (*huliszka, huliskává* Szolnok-Doboka m. Egres vid. Balogh Árpád; Udvarhely m. Nyr. IV.374; *paliszka* [?] [Erdővidék Tsz.; *pilicka* Brassó m. Hétfalu, Zajzon Nyr. V.275; *poicka, poiszka, pojicka, pojiszka* Székelyföld Győrffy Iván; *pojoszka* Udvarhely m. Kiss Mihály; *policka, poliszka* Székelyföld Győrffy Iván; *puicka* Székelyföld Tsz. 308b; *puiszka* Udvarhely m. Korond Nyr. IV.181; Háromszék m. Vadr. 361; *pujicka* Székelyföld Győrffy Iván; Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.38; XVI.379; *pujiszka* Szatmár Nyr. VII.283; Székelyföld Győrffy Iván; Udvarhely m. Nyr. IV.228; Háromszék m. Uzon Nyr. IX.40; *pujiszka* Marosvásárhely vid. Zilahy József; Háromszék m. Erdélyi Lajos; *pulicka* Bihar m. Furta vid. Nyr. IV.82; Székelyföld Tsz.)

pujiszka-cérna: az a fonal, a mellyel a pulisztát fölszeletelik (Marosvásárhely vid. Zilahy József).

pujiszka-fa: puliszka-keverő fa (Brassó m. Hétfalu Király Pál).

pujiszka-kötő = *pujiszka-cérna* (Marosvásárhely vid. Zilahy József).

PULYA, PUJA (*pája* Szatmár, Szaboles, Ugoesa m. Nyr. IX.134): 1. gyermek (Gömör m. Nyr. XXIII.46; Kassa vid. Nyr. XXV.384; Zemplén m. Nyr. IV.522; Bodrogköz Tsz.; Karsa Ferenc; Szatmár m. Nyr. X.431; Czirbusz Géza; Szatmár Nyr. VII.190. 283; XV.335; Szatmár m. Börvely Czimmermann János; Szatmár, Szaboles, Ugoesa m. Nyr. IX.135; Szaboles m. Kassai J. Szókönyv III.289; Szaboles m. Besenyőd Nyr. XII.143; Nyírség Halász János; Ugoesa m. Nyr. VIII.426; XV.574; Mármaros m. Nyr. VIII.426; XII.382; Bereg m. Békássy Sándor; Bereg m. Tiszahát Pap Károly; Zilahy Nyr. XIV.431; Szilágy-Somlyó Nyr. XVI.286; Aranyosszék Kiss Mihály; Udvarhely m. Vadr.; Udvarhely m. Siklód Vadr. 97). *Tanúnak-é má ez [így] a pulyák?* (Zala m. Zala-István Nyr. XIX.138). *Sok a puja, kevés a pupa* (Hajdú m. Földes Nyr.

IV.185). *Felszedi a sátorfát meg a csomó puját s megy az úrhoz* (Szatmár m. Patóháza Nyr. XXIII.237). *Be paci kis jószág ez a puja!* (Szatmár m. Porcsalma Nyr. VIII.523). *A pujának a kucékba a helye* (Ugoesa m. Homonna Nyr. VIII.427). *Annyi a púja, mint a rostán a juk* (Szatmár, Szaboles, Ugoesa m. Nyr. IX.134). *Lány pulyája van* (Munkács és Bereg-Rákos vid. Pap Károly); 2. kistermetű, törpe (Zilahy Nyr. XIV.431; Székelyföld Tsz.; Nyr. II.471; VIII.217; Kiss Mihály; Háromszék m. Orbai járás Nyr. VII.332; Csik m. Tsz.; Csik-Várdótfalva Péter János; Kis-Küküllő m. Szókefalva Nyr. XV.144; Alsó-Fehér m. Lázár István). *Pulyán maradt* (Székelyföld Nyr. II.471); 3. elkényeztetett, elpuhult (Csongrád m. Szentés Nyr. VIII.331; Szatmár vid. Tsz.) [vö. *pulyi, pulyó*].

[Szólások]. *Puja idő van még*: korán van még (Szaboles m. Karász Zolnai Gyula).

puja-borsó: törpe borsó (Székelyföld Nyr. XVII.140).

pulya-kölyök: kis gyerek (Hajdú m. Hadház Nyr. XIX.143).

[PULYÁL].

meg-pujál: megbabonáz, hogy törpe maradjon. (Az egyik gyermek a másiknak a feje fölött átvisszi az egyik lábát s azt mondja: *Na megpujál-talak, mán nem lesz nagyobb* (Csik-Várdótfalva Péter János).

[PULYI], **PUJI**: kistermetű, törpe (Székelyföld Kiss Mihály) [vö. *pulya, pulyó*].

PULYKA (*póka* Duna mell. Kassai J. Szókönyv II.298; IV.140; Vas m. Órség Nyr. V.126; Veszprém Nyr. II.134; VI.284; Somogy m. Nyr. II.377; Szegszárd-Palánk Nyr. XI.527; Fehér m. Nyr. X.188; Palócság Kassai J. Szókönyv III.90; Hont m. Ipolyság Nyr. XIX.94; Bars m. Léva Czimmermann János; *polka* Dunántúl Nyr. XVII.507; *pulka* Rozsnyó Nyr. VIII.566).

[pulyka-orr].

pulykaorr-virág: karmazsin-virág, vörös gyöngyvirág (polygonum orientale) (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.161).

póka-szakál: paréjféle növény (Zala m. Áracs Nyr. XXII. 239).

pujka-takony: 1. a kanpulyka orráról lelógó vörös húscscaf; 2. vörösparéj, a melynek az előbbihez hasonló lekonyuló vörösfürtű virágzata van (Cegléd Ilosvay Vilmos).

pulyka-taknya: polygonum orientale (Nógrád m. Nyr. IV.71).

póka-tara: vörösfürtű kerti paraj (Soprony és Vas m. Nyr. X.332).

[pulyka-tojás].

pókatojásos: szeplős (Zala m. Alsó-Lendva vid. Nyr. XIII.332).

[PULYKÁSZ], PÓKÁSZ: pulykatolvaj (Alföld Nyr. XV.95).

[PULYÓ], PUJÓ (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.431; *pújó* Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.573; *páljó* Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.478): gyerek. *Má még az a kegyőtlen vesszővágó pújó járt itt* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.431).

[PUMA].

puma-harcsa: silurus glanis (Tisza, Szamos, Maros mell. Herman O. Halászat K.).

PUMI: kisc fajta eb (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839).

pumi-kutya: ~ (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.334). *Csúsz-mász, mind a pumikutya* (Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XVI.86).

PUMPA: kút szivattyúja (Palócság Császár Árpád).

[PUMPOZ].

fel-pumpoz: fölcicomáz. *Felpumpoz[ta]d má magadat?* (Hajdú m. Szovát Nyr. XXIV.587).

PUNAGA: denevér (Beszterce-Naszód m. Zselyk Nyr. XVIII.576).

[PUNCSEI].

puncsi-kutya = pumi-kutya (Palócság Tsz.).

PUNDRA: kés (Szilágy m. Nyr. VI.473).

PUNDRI (Udvarhely m. Bethlen Nyr. XV.469; Szolnok-Doboka m. Málom Muzsi János; *pundré* Alsó-Fehér m. Lázár István): 1. *pundri*: kabát (Udvarhely m. Bethlen Nyr. XV.469; Szolnok-Doboka m. Málom Muzsi János); 2. *pundré*: condra-bekecs (Alsó-Fehér m. Lázár István) [vö. *plundra*].

PUNGA: 1. zacskó, bőrzacskó, pénzes zacskó, erszény, bugyelláris (Kalotaszeg, Zsobok Melich János; Háromszék m. Nyr. XIX.201; Hétfalu, Zajzon Nyr. V.275; Kis-Küküllő m. Szőkefalva Nyr. XV.144; Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XIII.331; Alsó-Fehér m. Lázár István); 2. [tréf. gúny.] száj. *Nő járjon a pungád! Fogd bé a pungádat!* (Kalotaszeg, Zsobok Melich János).

[PUNI].

[puni-szusz].

[Szólások]. *Puniszuszig övött*: annyit evett, hogy alig bír szuszogni (Szeged vid. Nyr. VI.182). *Puniszuszig jóllakott*: ~ (Alföld Nyr. II.425).

PUNKLI (Vas m. Körmend vid. Türesányi Endre; *puntli* Vas m. Körmend Bódiss Jusztn; Vas m. Német-Genes Nyr. XXVI.94); batyu. *Még taláto löknyi e vánduló puntliját* (Vas m. Német-Genes Nyr. XXVI.94) [vö. *pinkli*].

PUNTUM: éppen. *Puntum ennyi. Puntum ekkor* (Arad m. Majláthfalva Nyr. VIII.225).

PUNTUS: óranehezék. *Hadd nézzem meg zst-rosbakos tarisznýámba lévő órámnak aszt a kis puntussát. — Nem aszt a kis puntussát, öreg, nem, hanem aszt a kis numeriussát* (Debrecen [karácsonyi misztériumban] Nyr. VI.329; vö. Arany-Gyulai NGy. I.17).

PUNYI: kicsi (Szilágy m. Kerekes Ernő; Zilah Nyr. XIV.431).

PÚP: 1. gyűrke (a kenyérnek sülés közben kihaladt és kiduzzadt része) (Csallóköz Csaplár Benedek; Hegyalja Kassal J. Szókönyv II.313; IV.162); 2. köldök. *A púpjáig ér a víz* (Abaúj, Borsod m. Király Pál); 3. a part benyúló része (Balaton mell. Herman O. Halászat K.).

pup-dagadó: a marha szegyének a has felől való része (más néven: *ködökremek*) (Szatmár-Németi Nyr. XIV.277).

púp-kéve: a gabonakereszt tetején keresztben fekvő legvastagabb, legnehezebb kéve (Balaton-Almádi Zolnai Gyula).

PUPA: hernyóbáb (Vas m. Kemenesalja Tsz.).

PUPÁCSKA: kenyérliszttból sodort és megvagdalt tészta, a melyet megsütnek, azután leöntik vízzel és túrót v. tejfölt tesznek rá (Somogy m. Adánd Bánóczi József).

PUPÁK: 1. eggyügyű, ügyetlen, élheterlen, mamlasz (Tolna m. Nyr. VI.230; Baranya m. Ormánság Nyr. III.286; Kis-Kúnság Nyr. XXV.336; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.334; Cegléd Ilosvay Vilmos; Nagy-Kőrös Nyr. XXIV.335; Keskémét Nyr. IV.284; X.382; Szeged vid. Nyr. II.92); 2. bumfordi (Vác Divényi Gyula).

PUPCSA: a szűr rózsája alatti kerek posztódarab (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335).

PUPENC: pattanás (Rozsnyó és vid. Stomp József).

[PUPIL].

pupil-pénz: árva pénze (Háromszék m. Nyr. IV.478).

PUPLATYI *pupák* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

PUPLIK: 1. vesszőből font, alul széles, fölül szűk nyílású tágas kosár, a mely alá a baromfiakat rekesztik (borító) (Hont m. Nyr. V.474; Bars m. Léva Czimmermann János); 2. széna-hordó kas (Hont m. Páld Nyr. XIV.576).

PUPODRI: denevér (Somogy m. Vése Király Pál).

PUPOJKÁS: fölhlólyagzott (pl. bőr, leforrázás v. megégetés után), hólyagos fölszínű (pl. könyvtábla, a melyen a papiros nem ragadt le egész simára), dudorosan álló (ruha, a melynek a testhez kellene simulnia) (Abaúj, Borsod m. Király Pál) [vö. *hupujkás*].

pupujkás-fejű: hosszúkás koponyájú (Debrecen Hajdú Nagy Sándor).

PUPORA: 1. kenyérlisztből sodort és megvagdalt tészta, a melyet megsütnek, azután leöntik vízzel és túrót v. tejfölt tesznek rá (Somogy m. Adánd Bánóczy József); 2. költ mácsik, buktü (Balaton vid. Horváth Zsigmond 1839); 3. kerek fonott kalács (Somogy m. Kassai J. Szókönyv IV.162).

PÚPOS, PUPOS: 1. gyürkés (Csallóköz Csaplár Benedek); 2. kenyér (Szeged Csaplár Benedek); 3. [tréf.] tele pohár bor. *Műnyünk be, ígyünk egy púpossat* (Zala m. Kővágó-Örs, Révfülöp Nyr. XIX.141).

pupos-rántotta: omelette-féle (Kolozsvár Szinnyei József).

PÚPOZ, PUPOZ: tetéz. *Púpozva* (pupozva) van (Fölső-Somogy, Balaton mell. Nyr. VIII.371; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335).

[PUPP].

pupp-denevér: denevér (Somogy m. Vése Király Pál).

pupp-egér (Somogy m. Vése, Szilágy m. Zilah Király Pál; Bihar m. Székelyhid Nyr. V.264; *pup-egér* Zilah Nyr. XIV.431; *pupp-egér* Zilah Nyr. XIV.44): ∞.

[PUPPA, PUPA].

puppa-levél (Szatmár m. Avasalja Király Pál; *pupa-levél* Szatmár m. Nagybánya Nyr. IX.567; Torda-Sz.-László Borbély József): ∞.

PUPPERE (Dráva mell. Nyr. V.572; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.335; *púpere* Szlavónia Nyr. XXIII.358; *puphere* Pest m. Szeremle Nyr. XVI.505): ∞.

PUPPEREGI: ∞ (Bihar m. Mieske Király Pál).

PUPÚC: apró, vézna ember (Ipolság Nyr. XXVI.383).

PUPUCA: bűdösbanka (Szilágy m. Balla Kerekes Ernő).

PUPUJÁZ: tetéz. *De osztán jó pupujázva rakja meg a vékát almával!* (Marosvásárhely Káczáve József).

PURÁ: pulyka (Szlavónia Nyr. V.12; XXIII.358).

PURC: fikarc (Háromszék m. Gyórfy Iván).

[PURCAN].

le-purcan: lepottyán (Háromszék m. Vadr.).

fél-purcan: 1. hirtelen meghal (Háromszék m. Vadr.); 2. hirtelen haragra lobban (Háromszék m. Vadr.). *Mindjárt felpurcan* (Székelyföld Kriza).

PURCLI (Cegléd Ilosvay Vilmos; Szeged Kálmány L. Szeged népe I.215; Csallóköz Csaplár Benedek; *purszli* Kecskemét, Szeged Csap-

lár Benedek; Szeged Kálmány L. Szeged népe I.81): röptében bukfacező galamb.

[PURCLIS].

purclis-galamb: ∞ (Baja Bayer József).

PURCOG: szaggatottan fingik (Bereg-Rákos és vid. Pap Károly).

PURDÉ (*purgyé* Zemplén m. Nyr. IV.522): 1. *purgyé:* fattyúgyerek (Zemplén m. IV.522); 2. *purdé:* meztelen, csupas. *Purdé gyermek.* *Purdé malac:* szórtelen malac (Szilágy m. Nyr. IX.565).

PURECSA: csűrök (játékszer) (Udvarhely m. Dézsi Mihály; vö. Nyr. XXIII.486).

PURGÁCIÓ: hashajtó v. hánytató szer (Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VII.131).

PURGAMEN: vmi szövet, a melyből szoknyát, párna- és dunyhacihát készítenek (Borsod m. Ethnographia VII.75. 80).

PURGATÓRIUM (*purgatilom* Göcsej Nyr. XI.490; XIII.354).

PURGYA: hosszú és vastag karó, husáng, dorong (Szatmár m. Nagybánya Schönherr Gyula; Fölsőbánya Kiss Károly).

PURHA (Csallóköz Kassai J. Szókönyv IV.158; Cegléd Ilosvay Vilmos; *pulyha* Nyitra m. Pográny és vid. Drnovszky Ferenc 1841): korhadék, pudvás része a fának [vö. 1. *purzsa*].

PURHÁS: pudvás, korhadt, reves (Zala m. Hetés Nyr. II.373; Bellosics Bálint; Pannonhalma Nyr. XII.187; Cegléd Ilosvay Vilmos).

PURHOS: ∞ (Gödöllő Simonyi Zsigmond).

PURKICKSKA: [?] *A purkicskákát látom e* (Moldvai csáng. Nyr. III.2).

PURTI-MURTI: poggyász (Veszprém m. Torna Nyr. XVII.431).

PURUC: mellény (Rábaköz Halász János) [vö. *pruszka*].

PURUNKÓ: cigánygyerek (Csík m. Péter János).

PURUTTYA (*pruttya* Csongrád m. Szentcs. Négyesy László; *purutya* Vas m. Hegyhát Nyr. I.467): 1. ronda, szennyes, lompos, rendetlen (Dunántúl Nyr. V.228; Tolna m. Tsz.; Baranya m. Kassai J. Szókönyv IV.162; Komárom m. Naszvad Nyr. IV.236; Komárom m. Perbete vid. Gancs Géza; Érsekújvár Nyr. VII.41; XIX.457; Bars m. Czimmermann János; Cegléd Ilosvay Vilmos; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.334; Nagy-Kún-ság Nyr. XVI.432). *A Csehó écsüfőta Katlan-szarinak, mer tanyásságába naón puruttyán tartotta a cserént* (Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.86). *Hétköznap még puruttya ez a htres komáromi dáma* (Nagy-Becske Nyr. V.190). *Puruttya idő:* ronda, lucskos, sáros idő (Baranya-Sz.-Ló-

rine Nyr. XVII.380). *Puruttya munka*: fölületes, rendetlen munka (Komárom m. Fűr Nyr. XX. 479); 2. esűf, rút, utálatos, ocsmány (Marcal mell. Tsz.; Csallóköz, Baesfa Nyr. XVI.92; Palócság Tsz.; Hont m. Nyr. VI.271; Nógrád m. Nyr. VI.135; Bars m. Nyr. X.138). *Puruttya ember* (Nyitra m. Magyar-Soók Nyr. XX.328). *Jđj de puruttyđ egy jószág ez a Rozi!* (Hont m. Ipolyság Nyr. XIX.95); 3. lusta, tespedt, petyhüdt (Vas m. Hegyhát Nyr. 1467; Kis-Kúnság Nyr. IV.43; Szentes Négyesy László). *Puruttya ló*: alázatos, petyhüdt, számár-módra viselkedő ló (Nagy-Kőrös Nyr. XXIV.335).

PURUTTYASÁG: csunyaság (Csallóköz Nyr. I.392).

1. **PURZSA**: pudvás része a fának (Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561) [vö. *purha*].

2. **PURZSA**: hitvány gyapjújú juh fajta (Heves m. Névtelen 1840).

purza-szörű: rövid göndör szörű (Jász-Nagykun-Szolnok m. Tisza-Sz.-Imre Nyr. IX.138).

PURZSÁS: 1. pudvás, korhadt (Soprony m. Rábaköz Halász János); 2. parás, omlós (pl. burgonya, sült tök) (Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Lehr Albert).

PURZSI: kicsi, alacsony. *Purzi ember* (Szatmár m. Nagy-Dobos Nyr. IX.138).

PÚRÓ: bivalyborjú (Kalotaszeg Nyr. XVII.47).

PUSA: malac (Palócság Császár Árpád).

PUSI: ∞ (Palócság Császár Árpád; Rimaszombat Nyr. XVII.573). *Mit gondol, bátyó, mennyit fog nyomni a pusi?* (Losonc Nyr. XVII.87).

PUSKA (*piska* Brassó m. Hosszúfalu Nyr. XXII.284): a kerékagy vasbőllése (kerékpersely) (Nyitra m. Negyed, Győr m. Csiliz-Radvány Nyr. XXIII.577; Palócság Tsz.; Cegléd Nyr. III.189; Ilosvay Vilmos) [vö. *isten-puskája* (Pótl.), *vaspuska*].

puska-csőcse: a puskának kapszlitartója, a melyre a kakas rácsappan (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.93. 335).

puska-kő: kova (Hol? Tsz.).

puska-köröm: sasköröm a puska vesszőn (Székelyföld Kiss Mihály).

puska-pisztér: puskatisztogató (Vas, Zala, Veszprém, Győr, Komárom m. Bódiss Juszti).

[**PUSKÁDZ-IK**].

ki-puskádzik: kilövell. *Annyira megy a hasa ennek a gyereknek, hogy szinte puskádzik ki belőle* (Hajdú-Szovát Rechnitz Ignác).

[**PUSKÁL**].

mög-piskál: meglő (Brassó m. Hosszúfalu Nyr. XXII.284).

PUSKÁS: eserkésző vadász (Zemplén m. Deregyő Nyr. XVII.418).

[**PUSKÁZ**].

el-puskáz: 1. elhibáz, elront (Nógrád m. Rimóc Nyr. VI.273). *Épuskázta a dögöt* (Oroszláza Nyr. IV.330); 2. elcsen, ellop (Gyöngyös vid. Nyr. II.181).

[**PUSKOSOD-IK**].

ki-puskosodik: kifakad (Palócság Nyr. XII. 186).

PUSMOG (*putmog* [?] Háromszék m. Nyr. XVII.381. háromszor): 1. suttog, sugdos (Székelyföld Tsz.; Andrássy Antal 1843). *Né putmogjatok!* [így!] (Háromszék m. Nyr. XVII.381); 2. magában dörmög, dohog, zúgolódik, zsörtölődik (Székelyföld Győrffy Iván; Háromszék m. Vadr. 512a; Csik-Szentgyörgy Nyr. X.238); 3. sistereg (a pálinkafőzéshez készített maláta a kádban, mikor éled) (Háromszék m. Kiss Mihály); 4. sír (Udvarhely m. Homoród vid. Nyr. XXIII.44) [vö. *pustog*].

[Szólások]. *Pusmog a tűz* (mikor meggyuladóv. kialvó-félben van) (Háromszék m. Nyr. V.90).

PUSMOTA: suttogás (Háromszék m. MNy. VI.346; Győrffy Iván).

PUSMOTOL: 1. suttog, sugdos; 2. sistereg (a pálinkafőzéshez készített maláta a kádban, mikor éled). *Pusmotol a forrózás, mikor élesztőt hány* (Háromszék m. Kiss Mihály).

[**PUSNÁL**].

meg-pusnál: megvet (Rozsnyó Nyr. VII.235).

PUSOK: kemény daganat (állati testen) (Heves m. Névtelen 1840).

PUST: viharral járó hóesés, hófürgeteg (Békés m. Balog István).

PUSTOG: 1. sug, suttog, sugdos (Székelyföld Kiss Mihály, Győrffy Iván). *Az ura pustogja neki: Állj talpra* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.357). *Pustog a fülbe* (Háromszék m. Vadr. 512a). *Égymásnak pustogták: No ijent soha téjes világelelőbbe nem látott embör* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 461); 2. magában dörmög, dohog, zúgolódik, zsörtölődik (Háromszék m. Vadr. 512a); 3. sistereg (a pálinkafőzéshez készített maláta a kádban, mikor éled) (Udvarhely m. Kiss Mihály) [vö. *kustog*, *pusmog*].

PUSTOL: széltől sodorva, hordva esik. *Pustol a hó* (Nagy-Kúnság Nyr. II.326; XVI.432; Békés m. Balog István; Debrecen Nyr. XXVI. 477). *Csak úgy pustol az eső* (Hajdú m. Földes Nyr. III.181; vö. IV.130).

[**PUSTOLÓD-IK**].

el-pustolódik: eltékozlódik, elfecsérlődik, elpocsékolódik, elpusztul (Bihar m. Pocsaj Nyr. VIII.379).

PUSZÁR: rest (Udvarhely m. Nyr. IX.236).

PUSZI: tollatlan verébfióka (Udvarhely m. Nyr. IX.236).

PUSZLI: 1. levágott v. letörött és a földön megszáradt leveles ág; 2. kóróján megaszott késői hitvány sarjűdohány (Székelyföld Kiss Mihály).

PÚSZOG: erősen zihál. *Csak úgy púszogott mérgébe* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.573).

PUSZPÁNG (*pucpangfa* Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.323).

[PUSZT].

[Szólások]. *Puszttra ment nekem mindenem:* elpusztult (Nagykún-Madaras Széll Farkas).

PUSZTA: 1. éretartalom nélküli (kő) (Szatmár m. Nagybánya vid. Nyr. XIV.239); 2. kopott, elhasznált, rongyos (Göcsej Nyr. XII.95; Zala m. Alsó-Lendva vid. Nyr. XIII.332). *Pusztta a ruha* (Göcsej Nyr. XIV.395). *Véttem é takarítót* [nagykendőt], *mer a másik mán naon pusztta avét vót* (Vas m. Őrség Nyr. I.422). *Az ien kendüm is pusztta* (Göcsej Nyr. XII.95). *De pusztta ez a szer!* (Vas m. Őrség Nyr. V.31).

pusztta-bíró: pusztafölgyelő (Pest m. Péteri, Künszentmárton, Szentes Nyr. XVII.223).

[PUSZTÁDON].

pusztádon-pusztta: pusztta, csupa (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.164).

PUSZTASÁG: mezőség (Székelyföld Tsz.).

PUSZTIA (*posztia* Háromszék m. [?] Vadr. 513b; Udvarhely m. Nyr. III.512; *pusztija* Csik-Szentgyörgy Nyr. X.238): átkozott. *Immáng ügyes épusztuúntunk a posztia muszka még a némót mián* (Udvarhely m. Nyr. III.512).

[Szólások]. *Menny a pusztiaába:* a fenébe, a manóba, a pokolba (Szilágy m. Bereczky Lajos; Kolozs m. Nagy-Ida Bodor Ákos; Szolnok-Doboka m. Szamosujvár, Kudu Rácz Béla, Kovács József; Hunyad m. Bordeaux Árpád; Udvarhely m. Homoród vid. Baczó Mózes; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Csik m. Nyr. XXV.377; Péter János). *A posztia verjen le!* (Háromszék m. [?] Vadr. 513b). *Hogy a pusztia verjen le!* (Székelyföld Kriza). *Vesztél vóna pusztiaába!* (Udvarhely m. Vadr. 91) [vö. Nyr. XXIII.487].

PUSZTÍT (*posztit* Székelyföld Kriza; Udvarhely m. Nyr. IV.32; Udvarhely m. Homoród-Almás Nyr. V.266; Háromszék m. [?] Vadr.): bont, fejt (varrást stb.) (Somogy m. Kutas Vikár Béla).

é-pusztít: elront. *Immán megin épusztítálad a rostagépet* (Göcsej Nyr. XII.95). *A füttü épusztította a masinát* (Göcsej Nyr. XIV.395).

fő-pusztít: fölfejt (varrást stb.) (Somogy m. Kutas Vikár Béla).

PUSZTUL (*éposztul* Udvarhely m. Nyr. III. 512; *posztul* Csik-Szentgyörgy Nyr. X.238; *ki-pusztul* Nógrád m. Terbeléd Nyr. XXII.573): romlik (Kecskemét Nyr. IV.284; Csik-Szentgyörgy Nyr. X.238).

é-pusztul: 1. elromlik, eltörik, elszakad, elfeslik, szétbomlik (Tolna m. Batta Nyr. XVIII. 334). *A fajzom* [szövésszékem] *épusztult, az istén-adta* (Vas m. Őrség Nyr. I.422). *Épusztút a csizmám:* szétfeszlett a varrása (Szeged Csaplár Benedek); 2. elfogy (Tolna m. Batta Nyr. XVIII. 334); 3. lefogy, lesóványodik (Csik m. Ethnographia VI.106).

ki-pusztul: kiszabadul, kitisztul. *Maga sohase pusztul ki a náthából* (Fehér m. Rác-Almás Simonyi Zsigmond).

PUSZULYKA: paszuly (Zilah Kerekes Ernő) [vö. *faszulyka*].

PUTA: közellátó (Érmellék Kerekes Ernő).

PUTAK (Somogy m. Kubinyi-Vahot; Magyar-és Erdélyország képekben III.40; Nyr. II.377 [itt *pietak* hiba]; Somogy m. Csurgó Andrei Ákos, Belevári Ferenc; *putok* Erdély CzF.): vánkös.

PUTÉRIA (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; *putyéra* Szilágy m. Bereczky Lajos; *putyeré* Csik-Rákös Dobos András; *putyéri, putyuri* Erdővidék Nyr. VIII.188): erő. *Nincs putériája* (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

1. **PUTINA:** putton, bödön, hordócska (Bereg m. Dereen Nyr. XX.432; Máramaros m. Hajdú Nagy Sándor; Szatmár Nyr. X.477; Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.276; Szilágy m. Zoványi Jenő; Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII. 316; Székely-Keresztúr Nyr. VIII.525). *Te putina!* [mondják gúnyosan kövér gyerekek] (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.276).

2. **PUTINA:** bugyogó, gyermeknadrág, hátulgombolós nadrág (Kisújszállás Nyr. XX.288; Debrecen Nyr. XXIII.335; Hajdú Nagy Sándor; Hajdú-Szovát Nyr. XXIV.587).

[PUTNOK].

putnok-fű: csombor-ménta (*mentha pulegium*) (Hol? Kassai J. Szókönyv V.209).

1. **PUTRA:** cottus gobio (Erdély Herman O. Halászat K.).

[2. PUTRA].

putra-szék: árnyékszék (Palócság Tsz.).

1. **PUTRI:** ponty (Tolna m. Batta Nyr. XVIII. 334).

[2. PUTRI].

putri-ház: putri, földkunyhó (Borsod m. Noszvaj, Fehér m. Kassai J. Szókönyv IV.165).

PUTRIGÁJ (*putrigáj, putrigály* Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Brassó m. Hétfalu Király Pál; Csík-Rákos Dobos András; Hunyad m. Bordeaux Árpád; *putregáj, putregály* Szatmár m. Nagybánya Nyr. IX.567; Kapnikbánya és vid. Nyk. II.374): 1. korhadtság, pudvásság, reveség (Kapnikbánya és vid. Nyk. II.374). *Az egész csupa putrigáj* (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Csík-Rákos Dobos András; Hunyad m. Bordeaux Árpád); 2. korhadtt, pudvás, reves fa (Szatmár m. Nagybánya Nyr. IX.567; Brassó m. Hétfalu Király Pál).

PUTRIGÁJOS (*putrigájos, putrigályos* Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Brassó m. Hétfalu Nyr. XVI.575; Hétfalu, Tatrang Nyr. II.523; Csík-Rákos Dobos András; Hunyad m. Bordeaux Árpád; *putregályos* Kapnikbánya és vid. Nyk. II.374; *putregájos* Háromszék m. Király Pál): korhadtt, pudvás, reves.

PUTRIK. *Pálinkás putrik:* pálinkamérés (Nagyvárad Nyr. XVI.572).

PUTTINGÁL: hátán visz vkit (Vas m. Fölső-Ór Király Pál).

[**PUTTON**], **PUTTAN:** kétvedres folyadék-mérték (Alsó-Fehér m. Lázár István).

PUTUNKA: búzahordozó edény a muntlisztes malmokban (körülbelül 25 kupás) (Székelyföld Kiss Mihály).

PUTYERKÁ: ruha (Nógrád m. Szécsény Kálman Sándor).

PUTYKORA: kés (Nógrád m. Vecsekle Nyr. V.571).

PUTYKOS: buggyos. *Nem kő nekem putykos ájj* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

PUTYÓKA: 1. hal uszóhólyaga (Heves m. Makáry György 1839); 2. sárból gyúrt vájatos közepű gombóc, melyet a gyermekek földhöz vágnak, úgyhogy nagyot pukkan (Heves m. Makáry György 1839).

PUTYORA: tyúk (Somogy m. Szőke-Denes Nyr. III.231).

1. **PUTYPURUTY:** pitypalatty, fűrj (Székelyföld Győrffy Iván; Háromszék m. Vadr.) [vö. *kittykurutty, pitypurity*].

2. **PUTYPURUTY:** fityflritty (Nógrád m. Fülel Nyr. XXII.95).

PUTYUR: piciko [kis gyermek becéző neve] (Cegléd Ilosvay Vilmos) [vö. *pityurka*].

PUTTYAN: pukkan (Heves m. Makáry György 1839).

el-puttyan (*é-puttyan*): semmivé lessz, dugába dől (Kis-Kún-Halas Nyr. XIV.477). *Hát, őcsém János, less-e a kézfogódból valami? — Elputtyant az, nénémuszony!* (Alföld Nyr. XV.95).

PUTTYANTÓ: 1. hal uszóhólyaga (Dráva mell. Nyr. V.572; Rimaszombat Nyr. XXVI.479); 2. a derékon és a combokon szorosan összevonott uszónadrág, a mely a beleszorult levegőtől duzzad (Dráva mell. Nyr. V.572); 3. sárlepény, melyet a gyermekek falhoz v. deszkához csapnak (Pálócság Vozári Gyula) [vö. *pukkantó*].

PUTTYOG: pukkog, pöfög (a bor, mikor forrásnak indul) (Moldva, Klézse Nyr. IX.429).

PUTTYOGATÓ: talpas fűeska, a mellyel a vízbe vágnak s *buty, kuty* v. *futy* hangot csalnak ki, azaz a béka hangját utánozzák és ezzel a haresát a horogra csalják (Algyó, Kopácsi, Tisza-Abád-Szalók Herman O. Halászat K.).

PUTTYOGOTT: pattogott. *Ki nem puttyogott kukoricaszem* (Pálócság Nyr. XXIII.94).

PUTTYOGTATÓ: szarvalakú, belül üres fűkészülék, a mely a háléhoz van erősítve, s mikor a esónak halad, *puty-puty* hangot ad (Tisza-Abád-Szalók Nyr. IX.144).

[**PUTTYOGTATOTT**], **PUTYOKTÁTOTT:** pattogatott. *Putyoktátott kukoricá* (Pálócság Nyr. XXIII.94).

[**PÚZ**].

ki-púz: kilövellik (pl. érvágáskor a vér) (Baranya m. Kassai J. Szókönyv IV.157; Baranya m. Ormányás Tsz.).

PUZÁS [így nevezik a harasztinak a rétfalu-siakat] (Szlavónia Nyr. XXIII.308).

PUZDORÁS: hirtelen haragú (Zala m. Szentgyörgyvölgye Nyr. II.280).

PUZDORÁSKOD-ÍK: hurcolkodik (Rábaköz Halász János).

be-puzdoráskodik: behurcolkodik (Rábaköz Halász János).

el-puzdoráskodik: elhurcolkodik (Rábaköz Halász János).

PUZDORKOD-ÍK: toporzékol, sikertelenül dühöng (Székelyföld Győrffy Iván).

[**PUZDURÁZÓD-ÍK**].

fel-puzdurázódik: fölbosszankodik, fölfortyan, hirtelen haragra lobban (Háromszék m. Vadr.; Kiss Mihály).

PUZDURI (*puzdori* Székelyföld Győrffy Iván; *buzduri* Háromszék és Csík m. Király Pál): hirtelen haragú, fölfortyanó, pattogó, kötekedő (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XX.480; Zilah Nyr. XIV.431; Székelyföld Kiss Mihály; Aranyosszék Borbély Samu).

[**PUZDURIÁZ-ÍK, PUZDURJÁDZ-ÍK**].

fel-puzduriázik (Háromszék m. Vadr. 498b; *föl-puzdurjádzik* Marosvásárhely vid. Zilahy József): fölbosszankodik, fölfortyan, hirtelen haragra lobban.

PÚZSA (Dunántúl Nyr. V.228; Baranya m. Ormányság Tsz.; *búsa* Baranya m. Tsz.): csiga [vö. *púzsú*].

PUZSDUL: pezsdül (Göcsej Nyr. XIII.308) [vö. *pézsdl*].

ki-puzsdul (*kü-puzsdul*): kikel (a csirke) (Győr m. Pazmánd Bódiss Juszti; Göcsej MNy. II.414).

1. **PUZSÉR** (Pápa vid. Tsz.; Baranya m. Hegyhát Várady F. Baranya multja és jelenje I.224; Csallóköz Nyr. I.332; *púzsér* Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.145; Torontál m. Szaján Kálmány L. Szeged népe II.73): 1. gyerek (Pápa vid. Tsz.; Baranya m. Hegyhát Várady F. Baranya multja és jelenje I.224). *A sok púzsérok* (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.145). *Elbujdosott a kemince, utánna a kuckó, utánna a zsiradék mindön púzsérostú* (Torontál m. Szaján Kálmány L. Szeged népe II.73); 2. legény [?] (Csallóköz Nyr. I.332).

2. **PUZSÉR**: bútör, batyu. *Évesztette a puzsérját* (Veszprém m. Szentgál Nyr. III.184).

PÚZSI: csikó (Szatmár m. Lauka Gusztáv 1842).

PÚZSU (Baranya m. Ormányság Nyr. III.230; *puzsu* Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.380; Pécs vid. MNy. III.242; *púzsú* Hol? Tsz.): csiga [vö. *púzsú*].

PÜCSKÉS: tücsköt fog (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.145).

ki-pücskés: 1. kiüz, kikerget; 2. kikeres (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.145).

PÜCSKÖRÉS: 1. tücsköt fog (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.145); 2. bogarász (Kalocsa vid. Csaplár Benedek);

3. pepecsel, hiábavalóságokkal foglalkozik (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.145).

PÜFFED: puffad (Palócság Vozári Gyula; Cegléd Ilosvay Vilmos).

fel-püffed: fölpuffad (Alföld Nyr. XIII.382; Heves m. Boes Nyr. XII.332).

PÜFFEDEZŐ: dagadozó (Balaton mell. Tsz.).

[**PÜFFENT**].

é-püffent: elront (Félegyháza Nyr. V.35).

PÜFFÖZ: kapócsontoz (Debrecen Vozári Gyula).

PÜFFÖG (*püffög* Zala m. Volák Lajos): szagotottan, visszafojtva sír (Rábaköz Halász János; Vas m. Horváth József 1839; Balaton mell. Tsz. [itt *pöfög* hiba; Horváth Zsigmond]; Nyitra m. Magyar-Soók Tolnai Vilmos).

PÜFFÖK: pufók, teli képű (Pápa vid. Tsz.; Vác Divényi Gyula) [vö. *pufók*].

PÜNKÖSD (*pinkösd* Szlavónia Nyr. XXIII.168).

pümköst-keszeg: az abramis brama nagyja (Balaton mell. Herman O. Halászat K.)

PÜNKÖSTI: nagy gömbölyű fejű sárga réti virág, a mely nyirkos helyeken terem (*ranunculus-fajta*) (Székelyföld Kiss Mihály).

PÜSPÖK (*pispek* Székelyföld Tsz.; NyK. X. 335; Marosszék, Nyárad mell. Vadr. 201; Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XV.382; *pispök* Székelyföld NyK. X.335).

PÜSPÖKI (*pispēki* Gömör m. Nyr. XVIII.422).

PÜSSZENCS: [tréf.] boeskor (Somogy m. Csurgó Endrei Ákos).

R.

RAB (*rob* Moldvai csáng. Nyr. IX.483).

rab-szekér: 1. útesinálók szerszámos taligája (Fehér m. Perkáta Nyr. III.35); 2. targonca (Székelyföld Kiss Mihály).

RABA: rabok-használta eggykerekű taliga (Udvarhely m. Király Pál).

RABÁK: vmi halfogó háló (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.325).

RABĖC: veréb (Vác Divényi Gyula).

RABOTA, ROBOT'A: úrdolga, robot (Székelyföld Tsz.).

[**RABOTIN, ROBOTIN**].

rabotin- v. robotin-kendőr: vadkender (Cegléd Ilosvay Vilmos).

RÁBSIC: lesipuskás (rauschütz) (Dunántúl Föv. Lapok 1894. jún. 5).

[**RÁC**].

rác-asztag: hosszában rakott nagyobbszerű asztag (Balaton mell. Tsz. 26a).

rác-borsó: bab, paszuly (Duna mell. Kassai J. Szókönyv IV.189; Somogy m. Nyr. XVII.509); feketés tarka görbe bab (Hol? Tsz.).

RACI: kores (pl. galamb) (Vas m. Kemenesalja Tsz.; Tolna m. Paks Nyr. XXII.430).

RACKA: 1. elfajzott, kores. *Ugyan mér nem herélteti kend ki ezt a racka csödört?* (Cegléd Ilosvay Vilmos); 2. durvaszórú, kutyaszórú (bárány) (Borsod m. Szihalom Nyr. VIII.569; vö. CzF.); 3. igen fehér szórú (juh) (Jász-Nagykun-Szolnok m. Alattyán Nyr. X.144).

RACKÓ (*rackuó*): 1. magyar-német koverék (gyermek: a kinek az apja magyar, az anyja meg német vagy megfordítva) (Baranya m. Hegyhát Várady F. Baranya multja és jelenje I.224); 2. se kondor, se egészen síma, se fehér, se füstös szórú (disznó) (Göcsej MNy. II.415).

RACÓ: [gúny.] paraszt (Tisza mell. Erdősi József; Eger vid. Nyr. XVII.477).

RÁCOSKA: tömött fonású hajfonat (Pest m. Csanád Békássy Sándor).

RÁCS (*récs* Torna m. Ruehietl Miklós 1889; *rácsa* Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XXII.93): 1. lajtorja-alakú szénatartó a jászol fölött (Balaton mell. Tsz.; Cegléd Ilosvay Vilmos; Szatmár m. Kömörő Nyr. XII.564); 2. falonfüggő kenyértartó farostély (Marcal mell., Győr m. Tsz.; Cegléd Ilosvay Vilmos); 3. a füstön álló sajtartó eszköz (Balaton mell. Tsz.); 4. lécekből vert fél konyhaajtó. *Huzd be a rácsot. Tedd be a rácsot, hogy a kutya, csirke be ne gyűjjön* (Abaúj, Zemplén m. Nyr. XVII.274).

[Szólások]. *Magossan van a rácsa*: nem érheti el a célját (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XXII.93).

rács-háló: legerősebb és legsűrűbb hálórész, a melybe a halat beszorítják (Szeged Herman O. Halászat K.).

RÁCSA (Általánosan haszn. Herman O. Halászat K.; Vas m. Őrség, Kemenesalja, Szeged Tsz.; Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.351; Kolozsvár Szinnyei József; *rács* Székelyföld NyK. X.335; Nyr. I.152; Kiss Mihály): 1. *rács*: rákfogó készülék (Székelyföld Kiss Mihály): a) *rácsa*: abroncsra alkalmazott rákfogó háló, a mely gyakran merőben fűzfahánesből van kötve (Általánosan haszn. Herman O. Halászat K.; Vas m. Őrség, Kemenesalja, Szeged Tsz.; Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.351); b) *rács*: ostornyel-hosszaságú ág, a melynek hasított végébe csalétek van csíptetve (Udvarhely m. Vadr.; Kriza); 2. *rács*: rákfogásra használt csalétek (Székelyföld NyK. X.335; Nyr. I.152).

RACSÁL (Szatmár vid. Tsz.; *rácsál* Szeged Csaplár Benedek): fecseg, darál, csácsog.

RACSÍT: lármáz, pöröl (Érmellék Nyr. V.473).

RÁCSKOTOL: rácsál (Székelyföld Kiss Mihály, Gyórfy Iván; Háromszék m. Vadr.).

RADINA (*rodina* Székelyföld Tsz.): 1. gyermekágyas asszonynak vitt v. küldött étel, ital (Székelyföld Tsz.; Udvarhely m. Kóbori János; Csík m. Balló István; Háromszék m. Nyr. IV. 478; VI.473; Háromszék m. Angyalos, Besenyő, Gidófalva Nyr. XVIII.574). *Radinát viszek* (Háromszék m. Fejes Áron). *Radinát küldék ennek s ennek* (Székelyföld Tsz.); 2. gyermekágyas asszonynál tett látogatás, a mikor a látogatók mindenféle ételt, italt visznek neki (Székelyföld Kóváry László 1842; Csík m. Kóródy Miklós).

Te hova méssz? — Én radinába (Háromszék m. Vadr. 513a). *Voltál-e már radinába?* (Háromszék m. Fejes Aron); 3. keresztelési vendégség (Székelyföld Tsz.; Nyr. II.471; Kóváry László 1842; Háromszék m. Kiss Mihály, Butyka Boldizsár; Csik m. Ethnographia VII.385; Bukovina Nyr. VI.525); 4. vendégség (pl. lakodalmi) (Háromszék m. Butyka Boldizsár).

radina-hordó kasornya: kosár, a melyben ételt, italt visznek a gyermekágyasnak (Háromszék m. Nyr. X.327).

[RADINÁS].

radinás-kosár: ∞ (Háromszék m. Butyka Boldizsár).

RADÓ (*radú* Gyöngyös Nyr. IX.333): 1. veszedő, garázda, bakafántos (Jászberény Kimnach Ödön); 2. bűjtogató (Pápa vid.? Tsz.); 3. tizedv. adóbehajtó. *Kérnek mindég* [ezek a gyerekek], *mind a radó* (Veszprém Király Pál); 4. *radú:* piszkos, mocskos (Gyöngyös Nyr. IX.333) [vö. *ruha-radó*].

RÁF: keréktalpra húzott vasabroncs (Cegléd Ilosvay Vilmos; Heves m. Csépa Nyr. II.380; Hont m. Nyr. XXI.470; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.323; Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XIII.578).

1. **RAFONYA:** ruháját kímélni nem tudó személy (Balaton mell. Tsz.).

2. **RAFONYA:** szoknya. *Adjon egy rafonyának valót* (Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvjárás 24).

RAG: 1. faragatlan fenyőrúd a háztető-szerkezetben (7—8 m. hosszú tetőre 10—12 pár ragot tesznek, s ezeket a szelemen fölött faszegekkel szegeznek össze, alsó végük pedig a koszorúgerendán fekszik és kijjebb nyúlik, tehát mindenik rag-pár \wedge alakú; a ragokra szögeznek a tető léceit; 1. az Ethnographia VIII.99. levő rajzot) (Vas m. Őrség Nyr. III.479; Zala m. Hetés Ethnographia VIII.99; Gösej Nyr. XII.95. 189; Somogy m. Kassai J. Szókönyv II.124; Király Pál). *A mi pajtánknak hódvilág a zsújja, hajnalcsillag a ragja* [mondják a szabad ég alatt eséplők] (Őrség, Szalafő Nyr. VI.317). *A rag alatt:* a) a tető alja és a padlás színe képezte szögletben (Fehér m. Nyr. VIII.323). *A tyúk lopva a rag alatt fészkel v. tojik* (Zala-Egerszeg Király Pál); b) az eresz alatt (Somogy m. Vajda Gyula). *Hová tetted a kis kosarat? — Oda tettem a rag alá:* a tető alja és a padlás színe képezte szögletbe (Zala-Egerszeg Király Pál). *Dugd ezt a cele-culát a rag alá* (Veszprém vid. Nyr. XIX.575); 2. padmaly, oldalvájás a kővel ki nem rakott kút fenekén, hol a kút kürtője a víz magasságáig körül ki van bővítve (Tolna m. Szakes Király Pál).

rag-aly, rag-alja (*rag-ajja*; — *ragál* Tolna m. Fölső-Nyék Nyr. VI.323. nyilván hiba *ragal* helyett): 1. a ház padlásának az a része, a hol

a tető a falat éri (Balaton mell. Tsz.; Veszprém vid. Nyr. XIX.575; Tolna m. Dombóvár Nyr. XXV.192; Fehér m. Nyr. VIII.323; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.380); 2. eresz (Zala m. Szabó Béla; Zala m. Szepezd Nyr. XVII.284; Somogy m. Vajda Gyula; Tolna m. Fölső-Nyék Nyr. VI.323).

[rag-szög].

ragzség-furu: az a fúró, a mellyel a háztető ragjait átfúrják (Zala m. Hetés Ethnographia VIII.99).

[rag-tartó].

ragtartu-fa: koszorúgerenda (a faház falának legfölső gerendája) (Zala m. Hetés Ethnographia VIII.99).

RÁG: 1. dörzsöl, tör (lábbeli). *A disznóbőr nem rágja az emberlábát* (Moldvai csáng. Nyr. X.153); 2. rágalmaz, gyaláz (Székelyföld Kiss Mihály). *Sokat rágott mán ingömet* (Udvarhely m. Vadr. 70). *A minap és a kálákába csak ingömöt rágott* (Udvarhely m. Nyr. VI.517).

átoski-rág: egészen átrág, keresztül rág (almát a féreg) (Komárom m. Nagy-Igmánd Nyr. VIII.94).

mög-rág: megmar (Szilágy m. Nyr. IX.565).

[Szólások]. *Megrágtá a fülét:* megalázta (a kevélyt), kiábrándította, észre térítette (Székelyföld Kiss Mihály).

RAGÁCS: kötekedő (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.573).

RAGACSOS: ragadós (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XXII.368).

[RAGAD].

meg-ragad: 1. megmarad, sokáig megmarad vhol (Székelyföld Nyr. XIV.335). *E jövevény köztünk* [v. városunkban] *megragadott* (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.378); 2. megfog (pl. a maláta az üstöt) (Székelyföld Nyr. XIV.335); 3. megfogamzik (a fa) (Szilágy m. Er-Mihályfalva Kerekes Ernő).

RAGADÁLY: 1. ragadós betegség (Szatmár vid. Kassai J. Szókönyv IV.175); 2. alkalmatlanul ragaszkodó, tolakodó, szép szerével el nem távolítható (ember) (Székelyföld Király Pál). *Ragadály ember* (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.276); 3. héja, ölyv (Mármaros m. Visk Király Pál).

RAGADÁNC: 1. ragadó fű, bojtortján, bogács (galium aparine, galium mollugo, lappa, lappula, bidens tripartitus) (Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 65. 73; Zala m. Tapolea Nyr. VIII.469; Somogy m. Szöllős-Györök Nyr. XVI.46; Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek); 2. anyja ruhájába kapaszkodó s tőle elmaradni nem akaró gyerek. *Te ragadánc!* (Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek).

RAGADÁNY: ∞ (Csallóköz Szeged Csaplár Benedek).

[RAGADAT].

[Szólások]. *Aratásra ragadat*: aratás felé. *Tavasza ragadat*: tavasz felé. *Husvétra ragadat*: húsvét felé (Székelyföld Kiss Mihály). *Újra ragadat* [az új termésnek még érésekor] *édes még a köz kenyér is* (Háromszék m. Nyr. IX.33). *Újra ragadatkor*: az új zsenge idején, mikor már új őszi gabona termett (mikor az új bójó, új kenyér beállításakor) (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

[RAGADÉK].

ragadók-név: ragadvány-név (Heves m. Balla Ethnographia VI.114; Heves m. Maklár Király Pál).

RAGADOMÁNY (*ragadamány*): toldalék, épülethez hozzátoldott rész (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.408. 457. 459; XXIII.143).

RAGADVÁNY (*ragadvány*): bojtorján (galium aparine, galium mollugo) (Nógrád m. Nyr. IV.71; Mátra vid. Nyr. XXIV.478).

ragadvány-fű: ∞ (Palócság Nyr. XXI.504).

[RAGAL].

meg-ragal: szájig érő vizet lábujjhegyen át-gázol. *Próbáld [meg], megragalthatod-e a vizet* (Szeged Kassai J. Szókönyv IV.178; Tsz.).

RAGANCS: kipattogott kenyérhaj (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.573).

RAGASZT: 1. told (épülethez). *Ragasztottam a házamhoz egy kamorát* (Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334); 2. keres, szerez, vesz. *Éjjel-napot ésszeragasztunk, hogy ragaszhassunk valamit. Nincs annyi lelkem, hogy valamit ragasz-szak* (Székelyföld Kiss Mihály). *Valamikor az embernek van pénze, őcsóbban ragaszt* (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XVII.375). *Ehejt éppen most és azért fúradozom, hogy a fíjammak valami láb-belit ragasszak* (Csik m. Nyr. IV.471).

be-ragaszt: befog. *Beragasztónk mink hármasba* [t. i. a negyedik lovukat ott fogták zálogba] (Heves m. Sz.-Domonkos Nyr. XXII.525).

mög-ragaszt: megszerez. *Sokat fúratlam, még eszt a kis házat mögragasztottam* (Alföld Nyr. V.86).

[RAGASZTÓ], **RAGASZTYU**: enyv (Tolna m. Felső-Nyék Nyr. VI.323).

ragasztó-szög: a tézsola végében a sikolytűt tartó szög (ekében) (Heves m. Névtelen 1840; Heves m. Csépa Nyr. II.380).

RAGASZTOS: szalonnás, csirizes, jól ki nem sült (kenyér) (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV. 175).

ragasztos-bélű: ∞ (Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.212).

RÁGCSÁL (*rácskál* Nagy-Kálló Nyr. XII.430; Székelyföld Kiss Mihály, Györffy Iván; Háromszék m. Vadr. 514a; NyK. III.13).

RÁGCSÁLÓD-ÍK (*rácskálalógy-ik* Mátra vid. Nyr. XXII.335).

RÁGCSIGÁL: rágicsál (Tolna m. Sárköz Nyr. IV.418).

RAGGATÓDZ-ÍK (*rággata'dz-ik*): [?] (Gömör m. Nyr. XVIII.501).

RÁGICSKÁL: rágicsál (Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek).

RAGMÁL (Zala m. Kővágó-Örs Simonyi Zsigmond; *rakmál* Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839): keményen szid, fedd, dorgál, korhol. *Rag-mál engem folyvást* (Zala m. Kővágó-Örs Simonyi Zsigmond).

RAGMÁLÓD-ÍK: folyton keményen szid, fedd, dorgál, korhol (Balaton mell. Tsz.; Horváth Zsigmond 1839; Pápa vid. Tsz.).

[Szólások]. *Ragmálódik rajtam*: folyton szid, korhol engem (Fehér m. Rác-Almás Simonyi Zsigmond).

RAGÓDZ-ÍK: kapaszkodik (szekér, kocsí hátul-jára föl) (Hajdú m. Hadház Nyr. XIX.143). *A kocsiba ragódzani* (Mezőtúr Nyr. IX.183).

bele-ragódzik: belekapaszkodik. *Beleragódzik a szekérbe* (a gyerek): belekapaszkodik a haladó szekér végébe (Tisza vid. Nyr. IX.525).

RÁGOGAT: rágicsál. *Rágogassák réce csontyát* (Csik m. Kászon-Jakabfalva Nyr. VIII.336).

RÁGÓS: nehezen rágható, szívós, mócsingos, kemény (hús) (Csallóköz Szinnyei József; Cegléd Ilosvay Vilmos; Arad Tolnai Vilmos; Szeged Ferenczi János).

RÁGOTT: [tréf. nép-etimológia?] ragoút (Göcsej, Nagy-Leungyel Nyr. VII.131).

RÁGTATÓ: kendertörő eszköz (Székelyföld Tsz. 377a) [vö. *vágtató*].

RAGYA (Balaton mell., Pápa vid. Tsz.; Somlyó vid. Nyr. XIV.140; Somogy m. Adánd Bánóczi József; Komárom m. Horváth Ignác; Debrecen vid. Barna Ferdinánd; *rogya* Vas m. Kemenes-alja Tsz.; Órség Nyr. VII.323; Göcsej Nyr. XIII. 254; XIV.394; Sümeg vid. Nógrádi J. A sümeg-vid. nyelvjárás 9; Udvarhely és Háromszék m. Vadr.; Kiss Mihály; *rotya* Csik m. Nyr. VI. 375; Vadr. 515a): 1. *rogya*: rozsdá, vasrozsdá (Vas m. Nyr. VII.323; Göcsej Nyr. XIV.394); 2. *rogya*, *rogya*: rozsdászínű kerek foltok, melyek a leveleken v. a gyümölcsökön támadnak (Somlyó vid. Nyr. XIV.140; Göcsej Nyr. XIV. 394). *Tavaj a rogya jól befizetett nekünk* (Székelyföld Kiss Mihály); 3. *rogya*: a mákfaj gom-

bája (Nógrád m. Nyr. IV.72); 4. *ragya, rogya*: nyári eső napsütéskor (Balaton mell., Vas m. Kemenesalja, Pápa vid. Tsz.; Somogy m. Ádánd Bánóczy József). *Ragya esik* (Komárom m. Horváth Ignác). *Megverte a vetést* [v. a szőlőt] a *ragya* (Debrecen vid. Barna Ferdinánd).

ragya-bimbó: ragyás, himlőhelyes személy (Szatmár m. Nyr. XIV.329).

ragya-bunkó: 1. ∞ (Szatmár m. Nyr. XIV.329; Gömör m., Máramaros m. Visk Nyr. XIV.230). *Most is ragyabunkó vagy má?; azt akorod, hogy az isten még nagyobb csudát csináljon belülled?* (Cegléd Ilosvay Vilmos); 2. himlő. *Verjen meg a ragyabunkó!* (Kassa vid. Nyr. XVII.285).

ragya-eső: nyári eső napsütéskor (Somlyó vid. Nyr. XIV.140).

ragya-hullás: ∞ *Istenem, istenem, adj egy ragyahullást, hogy a feleségem veszesse el útját!* (Erdővidék, Kis-Bacon Arany-Gyulai NGy. III.74).

RAGYÁS (*rigyás* Arad m. Majláthfalva Nyr. IX.378; Torontál m. Szaján Kálmány L. Szeged népe II.71; *rogyás* Vas m. Őrség Nyr. IV.521; Zala m. Nyr. XXI.522; Csík-Szentgyörgy Nyr. X.329). — *Rogyás*: rozsdás (Vas m. Őrség Nyr. IV.521).

[RAGYÁZ-IK].

lő-ragyázik: esős idő v. záporosó miatt mindjárt a virágzás után leperog (a szőlő szeme) (Győr-Sz.-Márton Bódiss Juszti; Baranya m. Ibafa Nyr. XX.191; [itt *lő-ragyáz* nyilván hibát]).

meg-ragyázik (Szatmár m. Schönherr Gyula; *még-rogyázzik* Székelyföld Kiss Mihály): meg-ragyásodik (szőlő, gabona, uborka).

RAGYIVA (*ragyva* Pápa vid. Tsz.; *rugyva* Komárom m. Perbete vid. Gancs Géza): 1. *ragyiva*: csinos, szép (Komárom m. Naszvad Nyr. IV.236; Nyitra vid. Kelecsény József 1843; Nyitra m. Pográny és vid. Drnovszky Ferenc 1841); 2. *ragyiva, ragyva*: rozoga, rozszant, hitvány, semmitérő (Vas m. Kemenesalja, Pápa vid. Tsz.; Fehér m. Nyr. V.36; Wolff Béla; Fehér m. Bicske Király Pál); 3. *ragyiva, rugyva*: haszontalan, semmirevaló, alávaló, jellemtelen, becsstelen (Fehér m. Bicske Király Pál; Komárom m. Perbete vid. Gancs Géza).

RAGYIVÁTLAN: tunya, rest [?] (Szeged? Tsz. 299b; vö. Kassai J. Szókönyv IV.179).

RAGYOG (*rogyog* Háromszék m. Vadr. 515a; Udvarhely m. Fehér-Nyikó mell. Vadr. 117).

RAGYOGTAT (*rogyogtat* Udvarhely m. Nyr. IV.478).

RAJ: gyermek, magzat. *Rajom* (Baranya m. Ibafa Nyr. XX.287). *Kegyes rajom* (Dunántúl Nyr. V.181). *Kedves rajom* (Baranya m. Ormányság Nyr. III.286). *Eldés rajom* (Palócság Nyr. XXIII.28). *Kedés rajom* (Palócság, Apátfalva Nyr. V.224).

raj-fű: *melissa officinalis* (ennek a virágját igen esdeklí a méh, és midőn rajt fogdosnak, a kast, köpüt és kaptárt meg szokták ezen fűvel dörgölni) (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.179).

RAJBOL: mos (ruhát) (Rozsnyó Nyr. VIII.235).

RAJCSÚLOZ (Kassa Nyr. XVII.482; *rajcsurozni* Abaúj m. Jászó Nyr. IX.478; *rajcsúroz* Rozsnyó Nyr. VIII.566): futkos, szaladgál.

RAJCSÚR (Kaszárnyai szó Nyr. VI.275; *rajcsúr* [?] nyilván hiba *rajcsúr* helyett] Zala m. Nyr. XIX.528; *rajcsúr* Debrecen Nyr. XI.477): 1. lovaglő hely (reitschule) (Kaszárnyai szó Nyr. VI.275; Debrecen Nyr. XI.477); 2. tánciskola (Zala m. Nyr. XIX.528).

RAJNOHA: folyton kunyoráló, zsaroló gyerek (Csallóköz Csaplár Benedek).

RAJNOHÁL: kunyorál, zaklat (Csallóköz Csaplár Benedek).

RAJNOHÁLKOD-IK: ∞ (Csallóköz Csaplár Benedek).

RAJNOL: nagyobb fazék (Abaúj m. Jászó Nyr. IX.478).

RAJNOLKA, RAJNYELKA: kis lábas (Rozsnyó Nyr. VIII.236; Stromp József).

RAJNÚSKA: ∞ (Heves m. Sz.-Domonkos Nyr. XXII.524).

RAJOS: méhtenyésztő. *Van annak méze, mer rajos embér a!* (Orosháza Nyr. XVII.46).

RAJT (*rejt*a Háromszék m. Orbai járás Nyr. VII.332; Csík m. Nyr. VII.331; Gyergyó-Ditrő Nyr. VIII.480; *rejt*a Háromszék m. Vadr. 339. 341; *rét*a Udvarhely m. Kobáthfalva Nyr. VIII.144; *rét*am, *rét*ad, *rét*a, *rét*atok, *rét*ik Szilágy m. Nyr. IX.563. 565; Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XII.429; Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XII.563; XXII.332; Udvarhely m. Vadr. 51. 94; Keresztúr vid. Vadr. 437. 439; Homoród vid. Vadr.; Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. VIII.230; Csík-Bánfalva Nyr. XI.96; *rét*ta Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. X.41; *rit*am, *rit*ta, *rit*tunk, *rit*tok Brassó m. Hétfalu Nyr. VI.181; XVI.575; XXII.48; Király Pál; Hétfalu, Tatrang Nyr. II.524; Moldvai csáng. Nyr. III.53; IX.492; Moldva, Klézse Nyr. III.384; V.48).

RAJTÓ: 1. orgazda (Somogy m. Nyr. XII.37); 2. csempész (Hol? Nyr. XII.37); 3. titkár, bizalmas barát [?] (Kis-Kún-Halas Nyr. XII.37; vö. XV.380).

RAJTOE, RAJTOK: 1. *rajtop*: tejes köcsög (Rozsnyó Nyr. VIII.566); 2. *rajtok*: ételhordó fazék (a melyben a munkásoknak ebédet visznek, de főzni nem főznek) (Torna m. Ruehietl Miklós 1839).

RAJZAT: gyermek, magzat. *Rajzatom* (Baranya m. Ibafa Nyr. XX.287).

[RAJZOL].

el-rajzol: ellop (Győr vid. Nyr. V.522).

ki-rajzol: kibeszéli vkinek az erkölcsi hibáit. *Ha nem térsz el tőlem, ma úgy kirajzollak, hogy nem köszönöd meg* (Székelyföld Kiss Mihály).

[1. RAK], **RATOK** — *rak-szőlő* (Göcsej MNy. II.415).

rak-szőlő (Balaton mell. Tsz. 351b; Debrecen és vid. Király Pál; *rag-szőlő, rak-szőlő* Hol? Kresznerics F. Szótár II.149. 232; *ratok-szőlő* Zala m. Kresznerics F. Szótár II.232); nagy- és tömötszemű szőlőfaj.

2. **RAK** (*rok* Maros-Torda m. marosi alsó-járás Ravasz Árpád): 1. épít. *Milyen szép ház, pedig egy egyszerű szabadí kőmíves rakta* (Veszprém m. Almádi Zoltai Gyula); 2. tesz, helyez. *Miér rakta az ablakra?* (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.456); 3. ültet. *Krumplit rakni meggyünk* (Zala m. Csaplár Benedek).

[Szólások]. *Raki án Pétör:* keményen táncol (Szeged vid. Nyr. VII.473). *Raktum a fejéhez:* korholtam (Somogy m. Sándor József). *Elébe rakja:* 1. elősorolja (pl. a hibáit), szemére veti; 2. lelkére köti. *A nőm égen-égen elébe rakta, hogy megbecsülje magát* (Szilágy m. Nyr. IX. 182).

le-rak: leszól. *Ugyan lerakták azt a jánt* (Debrecen Nyr. VI.367).

még-rak: 1. megver. *Mégráktá a zsidót* (Nógrád m. Tolmács Nyr. XVI.279); 2. megpirongat (Veszprém vid. Nyr. XIX.574).

[Szólások]. *Megrakta a horpaszt:* jóllakott (Szeged Csaplár Benedek).

reá-rak: rábizonyít. *Azt reám rakd, mett ha nem, megbúsulod* [mondja az, a kit a másik kurvának, tolvajnak stb. nevezett] (Háromszék m. Vadr. 369).

RÁK: [fazekasoknál: „a korongtányér alatt a rák vasból, ebbe csavarodik az orsó”] (Sárospatak Nyr. XVII.526).

rák-kas: abroncsra alkalmazott rákfogó háló (Székelyföld Háromszék m. Herman O. Halászat K.).

rák-láb: 1. ganjhányó villa (Heves m. Névtelen 1840); 2. lágyvasból készített kétágú szeg (Gömör m. Nyr. XVIII.506; Háromszék m. Uzon, Lécfalva Erdélyi Lajos; Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XIII.578); 3. a rokolyaháló kellő közepét, illetőleg csúcsát alkotó kétágú fonalak, a melyek a pórásban egyesülnek (Udvarhely m. Felső-Rákos Herman O. Halászat K.).

rák-szöm: zincum sulfuricum (Cegléd Ilosvay Vilmos).

rákszöm-cukor: apró promineli-cukor (Cegléd Ilosvay Vilmos; Szegszárd vid. Sárköz Jenő Sándor).

rák-szoknya: szoknya, mely a fiataloknál többnyire élénk piros színű (Észék vid. Nyr. XV.181).

rák-varsa — *rák-kas* (Székelyföld Herman O. Halászat K.).

RAKÁS (*rokás* Baranya m. Ormányság Nyr. II.137): 1. *rakás:* 16 kévés kereszt (Gömör m. Nyr. XXIII.95); *rákás:* kalongya (Székelyföld Nyr. IV.236); 2. *rakás:* egy hónalj dohány [dohánykertészeti mesterszól] (Arad m. Majláthfalva Nyr. VIII.238); 3. *rokás:* homokos hely (Baranya m. Ormányság Nyr. II.137).

RÁKÁSZ (*rákészni* Veszprém m. Almádi Zoltai Gyula).

RÁKCSIP: kis kavics, a mellyel a gyerekek „kapócsontozni” szoktak (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

RÁKCSIPEL: kis kavicsokkal „kapócsontoz” (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

RÁKÉDLI, REKÉDLI: 1. *rákédli:* röppentyű; 2. *rekédli:* lidérc (Török-Becse Nyr. IX.93).

1. **RAKI:** pálinka (Pozsony m. Olgya, Nyitra m. Magyar-Soók Tolnai Vilmos; Tisza-Füred Kimnach Ödön) [vö. *rakja*].

[2. RAKI].

raki-szappan: kendőző-szappan (Baranya m. Tsz.).

RAKICSGÁL: rakosgat (Pest m. Fogthú Kemény Lajos).

RAKJA: rossz pálinka (Dunántúl Nyr. V.228) [vö. *raki*].

[RAKÓ].

rákó-fa: 1. az a darab fűtőfa, a melyet kenyér-bevetéskor a kemence szája elé kihúzott paráztűzön keresztbe fektetnek; ezen csúsztatják be a lapátot (Borsód m. Sánta Bartha József; Rimaszombat Nyr. V.272); 2. épületfa (Udvarhely m. Ége Ferencz Miklós; Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XV.336).

RAKOCÁL: rakosgat (Moldvai csáng. Nyr. IX.530).

RAKOD-IK (*rokad-ik* Maros-Torda m. marosi alsó-járás Ravasz Árpád).

[neki-rakodik].

[Szólások]. *A kincsöm má egészen nekirakodott, csak úgy pápog, má réni se tud:* haldoklik (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.474).

RAKODÓ: kikötőhely. *Halászbárka-rakodó* (Csanád, Tolna m. Décs vid. Herman O. Halászat K.).

RAKOL: rak. *Tűzét megrakoljuk, négy szögrec rakoljuk* [Sz. Iván énekének kezdete] (Nyitra m. Kolony Erdélyi J. Népd. és mond. III.148).

RAKOLÓDÁS: rakosgatás (Háromszék m. Vadr. 514a).

RAKOMÁNY: takarmánykészlet. *Az egész rakomány megégett* (Cegléd Ilosvay Vilmos). [*Hát mit hagyasz hűgödnak, szívem, lelkem, Jánosom?*] *Házi rakományom, édes anyámasszony* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.8).

[**RAKOMÁNYOS**].

rakományos-kert: szérűskert (Heves m. Nyr. VII.41).

RAKONCA (*rókanca* Székelyföld Erdészeti Lapok XXII.670; Gyórfy Iván; Udvarhely m. Ferencz Miklós; Háromszék m. MNY. VI.209. 358; *rokinca* Székelyföld Tsz.; Nyr. IV.236; Háromszék m. Nyr. V.129; *rókinca* Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XIII.578; Háromszék m. MNY. VI.209. 358; Háromszék m. Angyalos Arany-Gyulai NGy. III.93; *rokonca* Gömör m., Székelyföld Tsz.; *rókonca* Székelyföld Kiss Mihály): 1. a szán v. a szekér oldalát tartó v. támasztó rúd (Dunántúl Erdészeti Lapok XXII.862; Rábaköz, Beő-Sárkány Nyr. XVIII.191; Balaton mell. Tsz.; Győr Nyr. XI.478; Szlavónia Nyr. XXIII.312; Arad m. Majláthfalva Nyr. VIII.479; Heves m. Csépa Nyr. II.380; Borsod m. Bartha József; Gömör m. Tsz.; Bereg m. Pap Károly; Bereg m. Dercen Nyr. XX.432; Szilágy m. Nyr. IX.565; Székelyföld Tsz.; Nyr. IV.236; Erdészeti Lapok XXII.670; Udvarhely m. Ferencz Miklós; Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XIII.578; Szolnok-Doboka m. Horgospatak Nyr. XI.478); 2. a szán v. a szekér négy végébe szúrt rúd (ezek közé rakják a fát) (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.474; Kolozsvár Szinnyei József; Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Nyr. V.129); 3. kis vas, a mellyel a bérfát lecsatolják [szekér-rész] (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.324).

[Szólások]. *Van rókincája, a mihez támaszkodjék:* gyámolítója, védője. *Jó rókoncához fogantozott:* jól házasodott, jó helyre folyamodott. *Kitörött a rókincája:* elvesztette a pártolóját (Székelyföld Kiss Mihály). *Jól esik, mind cigán lónak a rakonca* (Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VI.267). *Nincs a víznek rakoncája* (Balaton mell. Tsz.). *A víznek nincsen rakoncája* (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.524).

rakonca-fészők: az a lyuk, a melybe a rakoncát szúrják (Arad m. Majláthfalva Nyr. VIII.479).

RAKOS: rakosgat. *Egész délután tojást rakostunk a padláson* (Abaúj m. Szikszó vid. Király Pál).

RAKOSÁS: rakosgatás (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNY. VI.347; Vadr.).

[**RAKOSZ-IK**].

mög-rakoszik: megrakodik (Dráva vid. Nyr. XIII.476).

RAKOTMÁNY: kazal, asztag, boglya, kukoricaszár-rakás stb. eff. (Csongrád m. Szentés Nyr. XVII.205; Négyesy László).

RAKOTT: megrakodott. *Úgy jöttem a házba, mint a rakott méh* (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Sztóár II.151).

[**RAKOZ-IK**].

mög-rakozik: megrakodik (Somogy m. Adánd Bánóczy József).

RALYHÁL: csintalankodik (Vas m. Órség Nyr. IV.426).

[**RÁMA**].

ráma-háló: a vezető- v. marázshálón az a két öregszemű, vastagabb fonalból kötött háló, a mely közé a tulajdonképpeni háló jön (Székely-Keresztúr Herman O. Halászat K.).

[**RÁMÁS**].

rámás-csizma: keményszárú, bokában szabályosan ráncozott eszima (Zemplén m. Balogh Péter). *Rámás csizmám szegre van akasztva* (Nagy-Körös Arany-Gyulai NGy. I.250; vö. 584).

rámás-fűrész: kézi fűrész (Győr Nyr. XI.528; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382).

rámás-kötő: himzett kötény [?] *Rámás-kötő vót elibem kötve* (Torna m. Torna-Ujfalu Nyr. XVII.234).

RAMASICA: az erdőn maradt apró tűzifa (Brassó m. Hétfalu Rozsondai József).

1. **RAMATY:** 1. szalmahulladék, törmelék, szemét (Győr vid. Nyr. VI.325; Békés m. Balog István).

2. **RAMATY:** nevetségesen csunya (Győr m. Felpéc és vid. Sztrokay Lajos).

RAMAZ (*ramasz* Brassó m. Tatrang Nyr. II.523): fatörzsből vágott kisebb-nagyobb darab (Székelyföld Nyr. V.424; Brassó m. Hétfalu Nyr. XXII.48; Brassó m. Tatrang, Zajzon Nyr. II.523; III.373).

RÁMLÓ: kisebb bányászkalapács, a mellyel a gazdagabb fémtartalmú köveket letörik a haszontalan kövekről (Sztarmár m. Nagybánya Nyr. XIV.238; Kapnik vid. Nyr. II.276).

[**RÁMOL**].

ki-rámol: gazdagabb fémtartalmú követ letör a haszontalan körül [bányász mesterszó] (Sztarmár m. Nagybánya vid. Nyr. XIV.238).

RÁMPÁS: már kiforrott, de még meg nem tisztult új bor (Pozsony vid. Tolnai Vilmos; Fehér m. Bieske Volf György; Baranya m. Siklós Simonyi Zsigmond; Alföld Nyr. XV.188; Baja Bayer József).

RÁMUSZ: [?]. *Roszbabb vagy te a rámusznál* (Közép-Tisza és Hármaskörös mell. Varga Gábor).

[RÁNCI].

ránci-háló: rúdral alkalmazott félkörös-szájú zsákháló, a melyet víz ellenében a patakokba, kivált bokros helyeken beállítanak, s a melybe a halakat a zurboló fákkal bekergetik (Székelyföld Herman O. Halászat K.).

RÁNCIKÁL: ráncigál (Székelyföld Kiss Mihály).

[RÁNDÍT].

[Szólások]. *Be nagyot rándított rajtam az árvíz: be nagy kárt okozott nekem* (Csallóköz Csaplár Benedek).

kl-ránditt: kifecamít (Veszprém m. Szentgál Nyr. III.183).

RÁNDUL: süll (a hús) (Torda-Sz.-László Borbély József).

el-rándul: elpörkölődik (szalonna, hús) (Székelyföld Kiss Mihály).

RÁNDULÁS: károsodás (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.346; Győrffy Iván).

megrándulás: ∞ (Háromszék m. MNy. VI.340).

[RÁNDULT].

rándult-eszű: kifecamodott eszű (Bihar m. Czobor Béla).

RANGASZ: 1. rendetlen, rongyos, piszkos öltözetű, lompos (a kin úgy áll a ruha, mintha vasvillával hányták volna rá) (Palócság Nyr. XXIII.70; Nógrád m. Nyr. V.182; Nógrád m. Fülek Nyr. XXII.95; Nógrád m. Pálfalva Nyr. XXV.287; Rimaszombat Nyr. XXI.336; Gümör m. Serko Nyr. XIX.45). *De rangasz az öltő!* (Rimaszombat Nyr. XVII.574). *Jáj de rángász az a mági urá, mindég a monyábércin horgyá a gátyáját* (Palócság Nyr. XXIII.42); 2. lomha, rest (Heves m. Mátra vid. Nyr. XXV.432).

RÁNGATÓ: szivattyús kút húzója (Soprony m. Szilsárkány Nyr. VI.373).

RÁNGATÓS: szivattyús. *Rángatók kút* (Cegléd Hosvay Vilmos).

RÁNGATULÓDZ-IK (Veszprém m. Almádi Zolnai Gyula; *rángatulódzott Tisza-Dob* Nyr. XVIII.571): rángatódzik.

RÁNGOLÓD-IK: ∞. *Rángolódgyon* (Török-Becse Kálmány L. Szeged népe II.86).

[RANGOS].

[Szólások]. *Rangosan ülünk: magasan* (Szatmár m. Patóháza Nyr. XV.325).

RÁNGÚL: rándul (Bihar m. Margita Király Pál).

meg-rángul: megrándul. *Jáj, de megrángult a bokám!* (Bihar m. Margita Király Pál).

RÁNKOD-IK: rázkódik, borzong (pl. féltében v. undorodástól) (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.346; Vadr.). *Az asszon... ránkodva monda jaj urának: Kérem, édes uram, meg ne haragudgyék, mert esmégy ámodtam Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. X.43* [vö. *ránkorod-ik*].

fel-ránkodik: fölrebben (álmából) (Székelyföld Kiss Mihály).

meg-ránkodik: megrázkódik (Székelyföld Tsz.; Nyr. XIV.335). *Ne ijegess, mert úgy megránkodom belé, hogy elesem* (Háromszék m. Vadr.).

RÁNKODA: civakodás (Erdővidék Nyr. IX.42).

RÁNKÓDOZ-IK: rázkódik, borzong. *Mit ránkódozol?* (Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. X.44).

RÁNKOR (lánghur [nép-etimológia] Arad m. Hódos Kollmann Vilmos): neheztelés, elfojtott harag, haragtartás, bosszúforralás (Szilágy m. Nyr. IX.565; Zilah Nyr. XIV.431; Háromszék m. Nyr. X.327; Vadr.; Csík m. Ethnographia VII.383). *Ránkorom van rá: haragszom rá* (Nógrád m. Nyr. IV.178). *Ránkorom van rea: neheztelek reá* (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Ránkort tartani:* haragot tartani, hosszasan neheztelni (Csik-Szentgyörgy Nyr. X.238). *Ránkorból teszi* (Rimaszombat Nyr. XV.474). *Nem ránkorból beszéllek* (Abaúj m. Beret Nyr. II.521). *Nem beszéllek vele, mert olyan lánghurban vagyunk* (Arad m. Hódos Kollmann Vilmos).

RÁNKOROD-IK: rázkódik, borzong (pl. féltében v. undorodástól) (Háromszék m. MNy. VI.346; Vadr.; Győrffy Iván). *Mi lett, mért ránkorodol?* — *Ez a sületlen hús rosszul esett* (Alföld [?] Nyr. XV.188) [vö. *ránkod-ik*].

RÁNKOROS (Zilah Nyr. XIV.431; *ránkóros* Orosháza Nyr. V.327): neheztelő, haragtartó, bosszúforraló. *A harangozó... egy kicsit ránkóros volt a papra* (Orosháza Nyr. V.327).

[1. RÁNT].

[el-ránt].

[Szólások]. *Elrántja a nótáját:* végez vele (Tokaj Nyr. XXII.428). *Elráncuk a nótáját. Elrántottam a Józsa nótáját:* megvertem. *Elrántom egy liter bor nótáját:* megiszom (Tokaj Nyr. XX.238).

fel-ránt: behajt (udósságot) (Háromszék m. MNy. VI.326; Győrffy Iván).

meg-ránt: 1. sok pénzt esikar (Háromszék m. Kiss Mihály); 2. megkároshat (Alföld Nyr. XIV.478; Háromszék m. MNy. VI.340; Győrffy Iván). *Tűz-víz veszedelem megrántja a gazdát* (Csallóköz, Kecskemét, Székelyföld Csaplár Benedek). *Ez az eset megrántotta ek kicsit* (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

össze-ránt: összevesz (Kis-Kүн-Halas Nyr. XV.333).

2. RÁNT: pörköl, pirit (szalonnát) (Székelyföld Kiss Mihály).

RÁNTAT: egy rántásra való (liszt) (Alföld Nyr. XV.188). [*Mennyi lisztél van még?*] *Egy rántat* (Cegléd Ilosvay Vilmos). *Egy rántat* (Gömör m. Nyr. XVIII.502). *Rántat liszt* (Palócság Nyr. XXII.78).

1. RÁNTÓ: gúzzsal, kötéllel v. más készüléttel a csónak oldalára erősített hosszúnyelű evező (Tisza-Dob Nyr. XX.480; Bodrogköz Nyr. XVII.564).

rántó-rúd: a közhálón a káta v. segg igazgatására való rúd (Udvarhely m. Új-Székely Herman O. Halászat K.).

felrántó: a nyeregszernek vmely része (Háromszék m. MNy. VI.326).

2. RÁNTÓ, RÁTÓ: **1. rántó:** rántáshoz való zsiradék (Háromszék m. MNy. VI.346; Kiss Mihály, Gyórfy Iván); **2. rántó:** szalonna (Háromszék m. Kiss Mihály); **3. rátó:** a) lábas (Győr m. Tsz.); b) öblös fazék (Gömör m. Tsz.; Nyr. XXIII.95; Kimnach Ödön; Torna m. Tsz.); c) bögre, esupor (Rimaszombat Nyr. XVII.574; Kalotaszeg Nyr. XVII.47; Király Pál; Bánffy-Hunyad Nyr. XII.380; Kalotaszeg, Zsobok Melich János); d) csésze (Kalotaszeg Nyr. XVII.526).

[RÁNTOTT], RÁTOTT (Székelyföld Nyr. IV. 236; Háromszék m. Tsz.; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; *rátatt* Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos): kelt tésztából készült kerek, vastag, lapos sütemény.

[RÁNTOTTA], RÁTOTTA (Csallóköz Csaplár Benedek; Losonc Máté Lajos; Gömör m. Tsz.; Tisza-Dob Nyr. XX.480; Hajdú-Szoboszló Nyr. XIV.474; Abaúj m. Király Pál; Alföld Nyr. XV. 188; Cegléd Ilosvay Vilmos; Torontál m. Szóreg Kálmány L. Szeged népe III.82; Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.; NyK. III.5; Szolnok-Doboka m. Deés Nyr. XI.526; *rátotta* Zagya vid. Nyr. XXIII.578; Nógrád m. Litke Nyr. IV.334; *rátottya* Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.573). — *Rátotta:* ∞ (Háromszék m. Vadr.; Kiss Mihály).

RANYHA, RONYHA: renyhe (Székelyföld Kiss Mihály).

RAPA (Bereg-Rákos vid. Pap Károly; *ropa* Mármaros m. Técső, Visk Farkas Imre): sós víz, mely a besózott húsneműekről foly le.

RAPAJ: nagy láрма (Szeged vid. Nyr. II.92).

RAPÁK: ragyás, ripacsos (Heves m. Névtele 1840; Vác Divényi Gyula).

RAPÁT: mély és széles vízmosás, a melyben szekerekkel járnak (Soprony m. Csepreg Nyr. II.94).

RÁPÉ, RÁTÉ: [?]. *Hajma rápé, répa, lapát. Hajma ráté, répa, retök* (Torontál m. Monostor, Szóreg Kálmány L. Szeged népe III.80).

RAPITTYÁN (Pápa vid. és hely nélkül Tsz.; *rapityán* Bakony vid. Bódiss Jusztin, Fleischmann Jenő; Fehér m. Wolff Béla; *rapittyá* Arad m. Hódos Kollmann Vilmos; *rapottyán* Zala m. Volák Lajos; Zala m. Túrje Bódiss Jusztin; Zala m. Orosztony Nyr. XXIV.384): **1.** sok apró darabra, izré-porrá. *Az üveg rapittyán törött össze* (Hol? Tsz.). *Rapittyán törni* [üveg] (Pápa vid. Tsz.). *Ez ugyan rapityán étört* (Fehér m. Wolff Béla). *A nyáron jött egy nagy szél, levágta a tetőt, s mindjárt rapittyá zúzódott* (Arad m. Hódos Kollmann Vilmos). *Rapottyán össze-törött* (Zala m. Volák Lajos). *Rapottyán zúzlak* (Zala m. Orosztony Nyr. XXIV.384); **2.** darabonként. *Rapityán összeszed* (Balaton vid. Bódiss Jusztin); **3.** egészen, teljesen. *Rapottyán lőgött* (Zala m. Túrje Bódiss Jusztin); **4.** azonnal. *Rapityán megteszi* (Bakony vid. Bódiss Jusztin). *Rapityán megfélel rá* (Bakony vid. Fleischmann Jenő).

RAPITTYÁNKINT (Balaton mell. Tsz.; *rapityánként* Veszprém m. Csetény Halász Ignác; Balaton vid. Simonyi Zsigmond; *rapotyánként* Göcsej Nyr. V.35; *ripityánként* Kaposvár Szokolay Hermin; *ripotyánként* Somogy m. Kubinyi-Vahot; Magyar- és Erdélyország képekben III.40): **1.** apró darabokra szaggatva (Balaton mell. Tsz.). *Rapityánként jön a garda:* foszlányonként jönnek a garda-esapatok (Balaton mell. Simonyi Zsigmond); **2.** sok apró darabra, izré-porrá. *Rapityánként törött össze* (Veszprém m. Csetény Halász Ignác). *Rapotyánként széttörött* (Göcsej Nyr. V.35). *Ripityánként törött össze* [az üveg] (Kaposvár Szokolay Hermin). *Ripotyánként összetört* (Somogy m. Kubinyi-Vahot; Magyar- és Erdélyország képekben III.40).

[RAPITTYÁRA], RAPITYÁRA (Fehér m. Wolff Béla; *rapottyára* Zala m. Orosztony Nyr. XXIV.384; Zala m. Túrje Bódiss Jusztin; *ripityára* Kaposvár Szokolay Hermin; *ripittyára* Baranya m. Ibafa Nyr. XIX.500; XX.287): **1.** sok apró darabra, izré-porrá. *Rapottyára tört a szekér* (Zala m. Orosztony Nyr. XXIV.384). *Összetépték ripittyára. A szél ripitytyára tépte a faágokat* (Baranya m. Ibafa Nyr. XIX.500). *Ripityára szétfoszlik* [az ernyedő vászon] (Kaposvár Szokolay Hermin); **2.** egészen, teljesen. *Rapotytyára lőgött* (Zala m. Túrje Bódiss Jusztin).

RÁPOG: hápog. *Rápog az a gacsi, mindég csak azt rápogja* (Fehér m. Nyr. XI.228).

RAPOS: ripacsos (Palócság, Gömör m. Tsz.; Nógrád m. Nyr. XVIII.48).

RAPEANCOS (Zenta Nyr. XVIII.383; *rapancos* Zemplén m. Zolnai Gyula): nem sima (pl. redős, recés, rögös, göröngyös) fölszínű (pl. jég).

[RAPPI].

rappi-bóhér: perca fluviatilis (mert egyszer egy rappi ember ennek a szálkájától megfuladt) (Palócság Herman O. Halászat K.).

RAPSIN: mezei egér (Brassó m. Hétfalu Nyr. XXII.48).

RAPSOL: habzsol, mohón eszik (Vas m. Tsz. 150a).

RÁRÓ: kanesal (Tolna m. Bätta Bellosics Bálint).

RÁSA, RÁZSA: durva, de lágy és igen erős szörkelme (Vas m. Sztrokay Antal 1842; Háromszék m. Tsz.).

rása- v. rássa-szoknya: durva, de lágy és igen erős szörkelméből készült szoknya (Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek; vö. Ethnographia VI.297).

RÁSPOLY (*ráspó* Agárd Herman O. Halászat K.; Nógrád m. Szirák vid. Békássy Sándor; *ráspor* Erdővidék, Olasztelek Nyr. XIV.288; Brassó m. Bácsfalu Nyr. V.91; *ráspával* Nyitra m. Farkasd Nyr. XIX.554). — *Ráspó:* a ponty és a márna sörényének első, fűrészcsont-sugara (Agárd Herman O. Halászat K.).

[Szólások]. *Tē ráspor!* [mondják mérges nyelvűnek] (Brassó m. Bácsfalu Nyr. V.91).

ráspó-hal: aspro vulgaris (Szolnok Herman O. Halászat K.).

[RÁSPOLYOS].

ráspojos-kezű: érdes, kieserepesedett kezű. *Ráspojos-kezű szógálló* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

RÁST (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.373; Székelyföld Kriza; *rásgy* Kapnikbánya és vid. NyK. II.373): egy darab pázsitos föld, gyepszelet.

RASTA: palavessző (Zala m. Henye Király Pál).

RASTAN (*rostan* Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. II.467): roppan, recesen (Vas m. Őrség Nyr. I.422). *Nagyot rasant* (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.151). *Csak én naot rostant, kétféle törött a főa* (Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. II.467).

RASTANT: roppant, recesent (Zala m. Hetés Bellosics Bálint).

RASTOG (Vas m. Bögöte Nyr. XVI.93; *rastag* Vas m. Őrség Tsz.; Göcsej Nyr. II.370; *rostag* Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. II.467; *rostog* Göcsej Nyr. XIII.308; Budenz-Album 158): ropog, recseg. *Úgy eszik, csak úgy rastog* (Vas m. Bögöte Nyr. XVI.93). *A mint raktya a tüzet, csak u rastagott* (Göcsej Nyr. II.370). *Az ujjank rostog* (Göcsej Budenz-Album 158).

RÁZSA (káposztarásza v. -része Rimaszombat Nyr. XVII.574): fiatal káposzta-palánt (Gömör m. Tsz.; Rimaszombat Nyr. XVII.574; Miskolc és vid. Nyr. VI.227; Torna m. Ruehietl Miklós 1839).

rásza-férőg: tolakodó (Zemplén m. Nyr. IV. 522).

rásza-mag: káposzta, tövesrépa, kalarábé, retek stb. magja (Abaúj m. Névtelen 1839).

[RÁSZÁS].

rászás-kert: ganajdombon készített melegágy (Abaúj m. Névtelen 1839).

RÁSZT (*rácca* [—lépdagadása] vagyon: Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.153).

RATOTA: lakodalom utáni napon a fiatal pár házában tartott vendégség (hérész, kárlátó) (Nógrád m. Fülök Nyr. XXII.95).

RATYMAT (*ragymat* Háromszék m. Vadr. 514a; *ratymot* Székelyföld Kriza): ide s tova tipegve-topogva, sürögve-forogva tesz-vesz, foglalatostkodik (házi teendőkkkel) (Székelyföld Tsz.; NyK. X.335; Kiss Mihály; Udvarhely m. Ferencz Miklós). *A leányok gyanították, hogy leánkérti mönt oda, forgolóttak, sörpötlöttek, ratymattak* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 485). *Ne ragymass annyit, te!* (Háromszék m. Vadr. 514a).

RATYMATI, RATYMOTI: ide s tova tipegve-topogva, sürögve-forogva foglalatostkodó. *Ratymoti vénasszony* (Székelyföld Kriza).

RATYMATOL (Udvarhely m. Korond Felméri Lajos; *ragymatol* Háromszék m. Vadr.) — *ratymat*.

[RAVASZ].

ravasz-állat: róka (Kalotaszeg, Zsobok Melich János).

RAVATAL, ROVATAL (*róvatal* Szilágy m. Kerekes Ernő): 1. *ravatal, rovatal:* ormos szekrény-forma faalkotmány, a melyent régenté a tehetősebb ember sírja v. a családi sírbolt fölé emeltek (Balaton mell., Vas m. Kemenesalja Tsz.); 2. *rovatal, róvatal:* községi adó (Szilágy m. Kerekes Ernő; Kolozsvár Szinnyi József; Székelyföld Tsz.; Székely-Udvarhely vid. Király Pál).

RÁZ: köpül (Göcsej Tsz.).

be-ráz: betarkáz (edényt a fazekas) (Sárospatak Nyr. XVII.527).

RÁZAT: szalmával kevert széna (a marhák számára) (Vas m. Tsz. 312a).

RÁZINT: eggyet (eggszer, hirtelen) ráz (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.153).

mög-rázint: eggszer, hirtelen megráz. *Mög-rázintotta* (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.153). *A bográcsot füléné fogva mögrázintá az embör* (Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.87).

RÁZKÓD-ÍK (*ráckód-ik* Alsó-Fehér m. Nyr. XXV.347; *rázkod-ik* Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.192).

RÁZÓ: szerszám, a mellyel a fazekas a sűrű, csomós festéket szétveri és az edényt betarkázza (Sárospatak Nyr. XVII.527).

rázó-dorong; a garat fölhúzására és leeresztésére szolgáló dorong (a malomban) (Baja Nyr. XVII.240).

rázó-fa: szitafa, szemrázó fa (a malomban az a kis pálcza, a mely a forgókö lyukában zörög s a gabonát a garat alatt függő kis medencébe rázza) (Baja Nyr. XVII.240).

[RÁZOGAT].

meg-rázogat: [tréf.] megforgat (vizsgálaton) (Hol? Tsz.).

RÁZOTT: szalmával kevert széna (a marhák számára) (Vas m. Tsz.; Zala m. Szepezd Nyr. XVII.284; Pápa Nyr. XVI.576; Cegléd Ilosvay Vilmos; Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XIV.288; Háromszék m. Tsz.).

RÉ (rev Székelyföld Tsz. [talán a közlő következtette ki a *reve*-ből]; *reve* Csallóköz Csaplár Benedek; *farév* Székelyföld Tsz. 312b): 1. revesség, pudvásság, pudvás rész (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.192; Zilah Kerekes Ernő; Székelyföld Kiss Mihály, Gyórfy Iván; Háromszék m. MNy. VI.215; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Csupa ré vót a váju víge* (Bihar m. Pocsaj Nyr. VIII.379). *Ojan fát vettem, hogy csupa ré* (Szatmár m. Patóháza Nyr. XIX.379). *Ez a fa csupa ré* (Kalotaszeg, Mákó Kovács A.); 2. *ré* (plur. *revek*): az utak jegén támadt vizes gödör (Csik-Szentgyörgy Nyr. X.330) [vö. *redv*].

ré-topló: fa pudvásságából képződött tapló (Székelyföld Kiss Mihály, Gyórfy Iván).

RĚÁ (*rĚa*, *rea* Háromszék m. Vadr.; Nyr. I. 382; Csik m. Gyimes Nyr. IX.504; *rĚik*, *reik* Szilágy m. Nyr. IX.565; Háromszék m. Vadr. 514a; *reik* Háromszék m. Vadr. 407; *rĚja*, *reja* Háromszék m. Nyr. I.382; Csik m. Nyr. VIII. 278; Csik-Szenttamás Nyr. IX.432; *rejik* Háromszék m. Uzon Nyr. VIII.375. 376; *rĚjok* Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 440; *rĚok*, *reok* Szilágy m. Nyr. IX.565; Udvarhely m. Vadr. 514a; *riám*, *riád*, *ria*, *riá*, *riánk*, *riátok*, *riok* Csik m. MNy. VI.375; Vadr. 514a; Nyr. I.382; Csik m. Gyimes Nyr. IX.504; *rijám* Beszterce-Naszód m. Zselyk Nyr. XXII.376; *rivám*, *rivá*, *rivá*, *rivája*, *rivátok*, *rivik* Moldvai csáng. Nyr. IX.490. 492; Moldva, Klézse Nyr. III.384; IV. 432; V.47; X.479; XIV.42).

[REBBED].

mĕg-rebbed: megijed (Székelyföld Gyórfy Iván).

REBBEDĖZ: 1. repes, repdes (Alföld [?] Nyr. XV.188; Erdély Űrmössy Jenő); 2. rángatózik (szempilla) (Székelyföld Kiss Mihály); 3. ijedez (Erdővidék Nyr. VIII.188).

[**RĚBBĚG**], **RÖBBÖG**: ijedez (a ló) (Tolna m. Dombóvár Tömlő Lajos).

REBBEN (fölröbben Balatonfüred Nyr. XIV. 283): dobban (a szív örömében) (Balaton mell. Tsz.).

fel-rebben (fölröbben): fölserken, fölrebben, fölriad (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.326; Vadr.). *A mint elpihenem, azonnal fölröbbszemtem* (Balatonfüred Nyr. XIV.283).

meg-rebben: 1. megmoccan (a magzat a viselő asszony méhében első ízben) (Balaton mell. Tsz. [itt *meg* nélkül, de ez nyilván hozzáértendő]); 2. megrezzen, megijed (Nagy-Szalonta Nyr. XII.376; Tisza-Örs Csaplár Benedek; Székelyföld, Háromszék m. Tsz. [itt *meg* nélkül, de ez nyilván hozzáértendő]). *MeGREBBENE a lelkem belé, akkorát suhana valami* (Székelyföld Kiss Mihály).

[REBBENT; vö. *ribbanf*].

fel-rebbent: fölserkent, fölrezzent, fölriaszt (Háromszék m. Gyórfy Iván).

REBDÁL: várakozik s tölti az időt, a mint lehet. *Csak rebdálj hát egy kicsit* (Torda Nyr. XVIII.184).

REBEDA: [szóllófaj] (Gyöngyös Nyr. I.335).

REBEDEG: nyavalyatörés (Baranya m. Pellérd Kassai J. Szókönyv III.195. 424; IV.194). *Tőri a rebedeg* (Baranya m. Pellérd Kassai J. Szókönyv III.195). *Reg fusson el rebedeggel* (Baranya m. Nyr. XIV.142).

RĚBĚDŐZ: ijedez (Udvarhely m. Vadr.; Kiss Mihály).

REBEG: 1. rángatózik (szempilla). *Rebeg a szeme* (Szatmár m. Patóháza Nyr. XVIII.371). *Rebeg a szemem: strást érez* (Debrecen Nyr. V. 266); 2. remeg, fél (Háromszék m. Tsz.). *Rebgek, mert a jószág, szentség az erőszak ellen nem mindenkor mentség* [Zsuzsánna hist.] (Torontál m. Magyar-Ittebe Nyr. V.133). *Rebeg a szívem: ver* (a félelemtől) (Székelyföld Tsz.).

1. **REBĚNCĚS**: ijedős (Háromszék m. MNy. VI.346. 357; Vadr.; Gyórfy Iván).

2. **REBĚNCĚS**: semmirekellő, hitvány, alaváló, eudar. *Úgy mékkordáztam én ezt az istentelen rebencs népet, hogy!* (Eger Nyr. XVII.477) vö. *ribancos*].

[REBENCKĚD-İK].

meg-rebenckedik: megrezzen, megijed, megbokrosodik (Háromszék m. MNy. VI.340; Gyórfy Iván).

REBĚNC: megrevesedett esonka élőfa (Székelyföld Kriza).

REBĚNCŠĚS. *RebencsĚs fa*: ∞ (Székelyföld Kriza).

REBĚRNYE: belül korhadt, odvas százados élőfa. *Nagy rebĚrnye fa* (Székelyföld Kriza; Háromszék m. Vadr.).

RĚBZ-İK (Alföld [?] Nyr. XV.188; Háromszék m. MNy. VI.346; Vadr.; Gyórfy Iván; *rebszik*-

Marcal mell. Tsz.): rémlík. *Úgy rébzik, mintha a szomszéd lett volna* (Alföld [?] Nyr. XV.188).

RÉBZET: rémlátomány (Háromszék m. MNy. VI.346. 357; Vadr. 514n; Gyórfy Iván).

REBZSÉG: repes (Háromszék m. MNy. VI.346). *Rebzség a szemem:* rángatódzik a szemem héjja (Gyórfy Iván). *Rebzség a kis gyermek:* anyja felé terjeszti a kezét és emelgeti magát (Székelyföld Kiss Mihály). *Őszömadta gyereke, hogy rebzség!* (Alföld [?] Nyr. XV.188).

1. **RECE:** léckerítés (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.474; Nagy-Kúnság, Túrkeve Nyr. III.229; Szatmár m. Nyr. XI.285).

rece-kapu: léckapu (Szatmár m. Nyr. XI.285).

rece-kerítés: léckerítés (Szatmár Nyr. XXIII.239).

2. **RECE:** 1. hálószerű kivarrás (Balaton mell. Tsz.); 2. csipke (Munkács és Bereg-Rákos vid. Pap Károly).

rece-fátyol: csipkefátyol. *Hogy tegyem fejembe recefátyolomat* (Marosszék, Nyárad mell. Vadr. 192).

rece-fice: csipkeszerű cicoma (Székelyföld Kriza; Udvarhely m. Vadr.).

3. **RECE** (*réce*): 1. receptisz (Jász-Nagykún-Szolnok m. Tisza-Süly Nyr. XXV.432; Alsó-Fehér m. Nyr. XXV.348); 2. recept (Kúnság, Tisza-Sz.-Imre Nyr. X.329; Bács-Bodrog m. Nyr. XII.280).

RÉCE: kacs (Soprony Császár Árpád; Balaton mell., Baranya m. Tsz.; Kaposvár Schröder Gyuláné; Erdély Kassai J. Szókönyv IV.219).

réce-tikmony: kacsatojás (Somogy m. Király Pál).

RECEFICE: 1. receptisz (Dunántúl MNy. V.68; Kalotaszeg, Zsombok Melich János); 2. recipe, recept (Kecskemét Nyr. IV.284).

1. **RECÉG:** gyengén reeseq (pl. a törött v. hasadt holmi, ha megmozdul) (Dunántúl Bódiss Jusztn). *Receg, csikorog a csizmám* (Zala m. Lenti Nyr. XXIII.544).

2. **RECÉG:** inog, rezeq (pl. az ajtó, mikor a szél süvölt) (Dunántúl Bódiss Jusztn). *Jaj, de recég ez a dëszka!* (Fehér m. Wolff Béla).

RECEPT (*recept* Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VII.131; X.191): 1. recept; 2. receptisz.

RECÉZÉS: rece-kötés, slingelés (Balaton mell. Tsz.).

RECI: rézgomb (Veszprém Nyr. VII.428).

[**RECCSEN**; vö. *roccsan*].

fel-reccsen: keményen megfagy (a sár) (Nagy-Kúnság Nyr. II.325).

RECCSENT: 1. roppant, pukkaszt; 2. [tréf.] baszik (Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189).

be-reccsent: erősen befűt (Nagy-Kúnság Nyr. II.325; XVI.474; Szatmár, Szabolcs, Ugocea m. Nyr. IX.134). *Jó bereccsentette a kemencének* (Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189).

[Szólások]. *Jó beréccsentett neki:* jól megbaszta (Alföld Kún Sándor).

rá-reccsent: rárivall. *Jó ráreccsentettem* (Arad Tolnai Vilmos).

[**RECCSINT**].

rá-reccsint: 1. rágyűjt(-ja a házat); 2. ráijeszt (Szilágy m. Nyr. IX.565).

RECSETÉS: föltöredezett, fölpattogzott, kicserepesedett (Göcsej Vass József 1841).

RECSETÉSÉD-IK: föltöredezik, fölpattogzik, kicserepesedik (Göcsej Vass József 1841).

RED, RĚD (*regy, rĚgy* Répce mell. MNy. II.415; Szlavónia Nyr. XXIII.275. 309. 546; *röd* Somogy m. Kaposvár, Látvány Nyr. XXIII.544. 545; *rögy* Szlavónia Nyr. XXIII.546): 1. ránc (Vas m. Kassai J. Szókönyv IV.194; Vas m. Kemenesalja Tsz.; Somogy m. Bábony Nyr. XXIII.545; Szlavónia Nyr. XXIII.275. 309. 546). *A gatyá reggye* (Vas m. Kemenesalja Nyr. XXIII.542). *Redre szedte:* ráncba szedte (Vas m. Ság Nyr. XXIII.542). *A gatyá redje* (Zala m. Galsa, Torna, Torna-Pinkóc, Karakó-Szőresök, Kerta, Sárosd Nyr. XXIII.544). *A gatyá redje v. redi* (Zala m. Káptalanfa Nyr. XXIII.544). *Héj, milyen redje van a gatyájának!* (Zala m. Szegvár Nyr. XXIII.543). *Rödökre széd* (gatyát) (Zala m. Túrje Nyr. XXV.371). *Gatyá v. csizma rödje.* *Úgy köll a deszkára csapni, hogy redöt vessen a vége* [mondta egy mosó asszony]. *Hej mennyi rödöt (redöt) vet ez a dómány!* (Kaposvár Nyr. XXIII.544). *A gatyá rödje* (Somogy m. Látvány Nyr. XXIII.545). *A gatyá rĚdje* (Somogy m. Jut Nyr. XXIII.545). *Redre szedik a pöndölt és a szoknyát* (Somogy m. Nyr. XXIII.545); 2. rovált, barázda (fa kergében). *A cserfának erősebb a reggye, mint a tölfá:* a kergén levő barázdák mélyebbek, határozottabbak (Vas m. Kemenesalja, Nemes-Dömölk Nyr. XXIII.543; Turesányi Endre). *Rödire kő hasiétnya a fűt:* hosszában (Vas m. Körmend Nyr. XXIII.543; Turesányi Endre); 3. *red:* ráncos fakéreg (Göcsej szélén Nyr. XXIII.275. 418); 4. *regy:* évgyűrűje a fának (Répce mell. MNy. II.415).

REDEG: évgyűrűzeto a fának (Vas m. Körmend Nyr. XXIII.543; Turesányi Endre).

REDEGÉS: évgyűrűzetes (fa) (Vas m. Körmend Nyr. XXIII.543; Turesányi Endre).

RĚDEJ: a koszorúgerendát tartó faoszlop (Szatmár m. Kümörő Nyr. XII.564).

REDEL (*redel, rĚdel, redöl*; — *rödöl* Somogy m. Kaposvár Nyr. XXIII.544): ráncba szed (in-

get, gatyát, szoknyát, kötényt) (Vas m. Kemenesalja, Ság Nyr. XXIII.542. 543; Zala m. Szegvár, Galsa, Torna, Torna-Pinkóc, Karakó-Szőresök, Kerta, Sárosd Nyr. XXIII.543. 544; Somogy m. Kaposvár, Jut, Veszprém m. Vilonya Nyr. XXIII.544. 545).

mög-rödöl: ∞ (Zala m. Túrje Nyr. XXV.371). *Rödöl meg a gatyádat* (Zala m. Aszófő Nyr. XXIII.544).

REDĖS (*redes, rēdēs, redős*; — *rēgyēs* Pannonhalma vid. Nyr. XXV.370; Szlavónia Nyr. XXIII.546; *regyős, rēgyős* Pannonhalma vid. Nyr. XXV.370; Bakony vid. Nyr. XXV.371; Szlavónia, Kórógy, Sz.-László Budapesti Szemle LXXIX. 13; *rödös* Somogy m. Nyr. XXIII.545; Somogy m. Kaposvár, Moeskolád, Látrány Nyr. XXIII. 544. 545; *rōgyős* Szlavónia Nyr. XXIII.546): 1. ráncos (Vas m. Kemenesalja Nyr. XXIII.542; Zala m. Szepezd, Aszófő Nyr. XVII.284; XXIII. 544; Somogy m. Látrány, Jut Nyr. XXIII.545; Somogy m. Kapoly Király Pál; Szlavónia Nyr. XXIII.546; Szlavónia, Kórógy, Sz.-László Budapesti Szemle LXXIX.13). *Redēs (redes, rēdēs, redős, regyős, rēgyős, rōdős) gatyá, ruha, rékli, kabát, szoknya, pōndöl, pēntő, csizma* (Pannonhalma vid. Nyr. XXV.370; Bakony vid. Nyr. XXV.371; Zala m. Szegvár, Káptalanfa, Galsa, Torna, Torna-Pinkóc, Karakó-Szőresök, Kerta, Sárosd, Lenti, Túrje Nyr. XXIII.543. 544; XXV.371; Somogy m. Moeskolád, Bábony, Kapoly Nyr. XXIII.544. 545; Veszprém m. Tüskevár, Vilonya, Fehér m. Nádasd-Ladány Nyr. XXIII.545. 546). *Rödös csizmát viseltem* (Kaposvár Nyr. XXIII.544). *Az öreg asszonynak redes az orcája* (Vas m. Körmend és vid. Nyr. XXIII.543); 2. rovátkos, recés (fa, tál, üveg, gyertya, gomb) (Vas m. Kemenesalja Tsz.; Vas m. Ság, Szombathely vid., Német-Genes és vid. Nyr. XXIII.542. 543; Soprony m. Pinnye, Nagy-Lózs Nyr. XXIII.543). *Ez a rēdēs pohár a magáé* (Vas m. Jánosháza Simonyi Zsigmond). *Rēdēs szakáll:* nagyon mesterkéltén rendezett szakáll (Zala m. Szentpéterúr Nyr. XXV.371).

REDET, RĖDET: 1. redőzet. [Kétféle gomba ernyőjének alsó feléről lévén szó, azt mondta egy napszámos:] *Az egyiknek naobb redetē van* (Vas m. Körmend és vid. Nyr. XXIII.543; Turesányi Endre); 2. évgyűrűzete a fának (Vas m. Körmend és vid. Nyr. XXIII.543; Turesányi Endre).

REDETES: ráncos (pl. csizma) (Zala m. Lenti Nyr. XXIII.544).

REDĖZ (*redesz, redöz*; — *rödöz* Somogy m. Látrány, Kaposvár Nyr. XXIII.544. 555): ráncba szed (Somogy m. Kaposvár, Bábony, Jut, Látrány, Veszprém m. Devecser, Fehér m. Nádasd-Ladány Nyr. XXIII.544. 545. 546).

ki-rēdöz: ∞ (Zala m. Túrje Nyr. XXV.371). *Kirēdēzi a szakállát:* nagyon mesterkéltén rendezeti (Zala m. Szentpéterúr Nyr. XXV.371).

mög-rēdöz: ∞ (Zala m. Túrje Nyr. XXV.371).

RĖDIA, RĖDIJA: marhalevél (Nagy-Kálló Nyr. XII.430; Beregszász Szini Péter).

RĖDIKÁL, RĖTIKÁL: 1. *rēdikál:* beszélget (Nagy-Künság Nyr. II.326); 2. *rētikál:* recitál (Ermellék Nyr. V.473; vö. 567).

RĖDLI: takaréktűzhely sütője (Érsekújvár Nyr. VIII.47) [vö. *rērnli*].

[**RĖDOM**]. *Rēdomba:* sorban, sorba. *Rēdomba kaszátunk. Ájj rēdomba* (Dráva mell. Nyr. VI. 43). *Soká hajtottunk ēgynās mellett rēdomba* (Eszék vid. Nyr. VII.232). *Ott átunk rēdomba Rēdomba vāgtam a fivēl* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.573).

REDŐ (*rēdō, rōdō* Balaton mell. Nyr. XXIII. 376). — *Fa redōje:* heja (Veszprém m. Marcaltó Nyr. XXIII.545).

[**REDŐZ**].

be-redöz. *Beredōzi az ablakot:* leereszti a redőnyöket (Szombathely és vid. Nyr. XXIII.543).

REDV: pudvásság, korhadtság, revesség (Csallóköz Csaplár Benedek; Székelyföld Tsz.) [vö. *rēl*].

REDVES (*retves* Heves m. Névtelen 1840; Heves m. Sz.-Erzsébet Vozári Gyula): 1. *redves, retves:* pudvás, korhadt (Vas m., Balaton mell., Göcsej, Pápa vid. Tsz.; Somogy m. Nyr. XIV. 479; Cegléd Ilosvay Vilmos; Heves m. Névtelen 1840; Heves m. Sz.-Erzsébet Vozári Gyula; Csallóköz, Kecskemét Csaplár Benedek; Székelyföld Tsz.); 2. *redves:* megromlott, hitvány (Vas m., Göcsej Tsz.; Csallóköz Csaplár Benedek) [vö. 1. *reves*].

RĖF = *rēfólom* (Szolnok Herman O. Halászat K.).

[**REFEC**].

refec-rafac: rongyos (Balaton mell. Nyr. II.93).

REFĖNYEG: renyhe, haszontalan, mihaszna (Csik-Sz.-György Fejér József).

REFFENT: esacska (leány) (Csallóköz Nyr. I.332).

RĖFÓLOM: az öreghaló egyes darabjainak egymáshoz toldása (Komárom, Budapest Herman O. Halászat K.).

RĖFORMÁTUS (*leformátus* Göcsej Nyr. XIII. 354) [vö. *ló-formátus*].

REFUJÁL: számol (Bukovina Nyr. VI.525).

[**RĖG**].

[Szólások]. *A rēg lessz:* [tréf.] messze jövőben (Székelyföld Kiss Mihály).

rōg-óta (*rēg-iltā* Szlavónia Nyr. XXIII.265; *rēg-ūta* Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.573).

[RÉGEDES].

régodes-régen: réges-régen (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.415).

REGEL (*regel, régel, regöl, régöl, regül*; — *reköl* Kis-Kún-Halas Nyr. XV.380): 1. *regöl, regel, régel, regöl*: brekeg, kuruttyol (a béka) (Székelyföld Tsz.; NyK. X.333; Kiss Mihály; Háromszék m. Király Pál; Háromszék m. Orbai járás Nyr. VII.332; Erdővidék Nyr. IX.42). *Regelnek a békák* (Küküllő mell. Király Pál). *Regélnek* [nyilván hiba e. h. *regélnek*] *a békák* (Háromszék m. Nyr. IV.153); 2. *regel, regül, reköl*: nagyon sokat, nagyon hosszasan beszél, bőbeszédűsködik, szószátyárkodik (Veszprém m. Mező-Komárom Király Pál; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.380). *Ugyan bizony, ne regejj, mind a béka!* (Háromszék m. Király Pál); 3. *regöl, régöl, regül*: mondogat, rebesget, beszél (mendemondát), híresztel (Vas m. Kemenesalja Tsz.; Güesoj, Zágorkhida Király Pál; Somogy m. Szöllös-Györök Nyr. XVIII.513). *Hidó regölöm nekik* (Somogy m. Szöllös-Györök Nyr. XVI.477). *Aszt regölök, hogy még in gyün a kolera* (Soprony m. Kövesd Nyr. XVIII.513). *Aszt regülök a faluba, hogy új pap lesz* (Soprony m. Horpács Király Pál); 4. *regel, regöl, regül*: házról-házra járva verses köszöntőt mond v. énekel (karácsony másodnapján) (Répce vid. Ethnographia III.76; Vas m. Répce-Szentgyörgy Nyr. XVII.189; Zala m. Radu, Komárváros és vid. Király Pál); 4. *regöl*: hazudik, füllent (Göcsöj, Zágorkhida Király Pál) [vö. *retyél*].

el-regöl: elbeszél (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.331).

REGELÉS (*regölés, regülés*): karácsony másodnapján a fiúknak, legényeknek házról-házra járása és verses köszöntő-mondása v. éneklése (Vas m. Hegyhát vid. Ethnographia II.398; Répce vid. Ethnographia III.75; Zala m. MNy. V.337; Udvarhely m. Kénos Vadr. 532; Udvarhely m. Bágy, Lókod, Dálya, Telekfalva Ethnographia II.237).

REGES (Udvarhely m. Homoród vid. Vadr. 122; Udvarhely m. Kénos Vadr. 514a. 532. 533; Brassó m. Hosszúfalva Ethnographia II.238; *regüs* Répce vid. Ethnographia III.76; Répce-Szentgyörgy Nyr. XVII.189; *regüös* Zala m. MNy. V.337): karácsony másodnapján többed-magával házról-házra járó és verses köszöntőt mondó fiú v. legény.

REGELYE: rejtett hely erdőben, vízmosásos árokban v. patuknak mélyebb vízfordulója (Moldvai csáng. Nyr. IX.532; Klézse, Moldva Nyr. V.378) [vö. *reglő*].

REGEENT: igen keményre gyúrt tésztából vagdalt apró kockák (Győr m. Szigetköz, Duna-Sz.-Pál Nyr. VIII.523). *Darás regement* (Komárom Beöthy Zsolt; Győr id. Szinyei József).

RÉGEN. *Rigentül*: régóta (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.499).

[Szólások]. *Régen jobb ember*: sokkal jobb ember (Csík m. Tsz.).

[**RÉGEST**], **REÉGEST**: régen (Borsod m. Nyr. VI.462).

[RÉGESTELEN].

régestelen-régön: réges-régen (Veszprém Nyr. VIII.40).

REGGÉDEN: 1. a reggeli órákban (Tolna m. Simontornya Nyr. V.230.) *Ugy reggédén indultak el* (Dunántúl Lehr A. Toldi 238); 2. reggelenként (Tolna m. Simontornya Nyr. V.230).

REGGEL (*regvel, régvel* Palócság Kassai J. Szókönyv IV.195; Ethnographia III.353; Nyr. VII.34. 35 [az utóbbi helyen *régvel* nyilván hiba]; Gömör m. Runya Nyr. XIX.523; Gömör m. Hanva Nyr. XVIII.336; Székelyföld Kassai J. Szókönyv IV.195; Csík m. Nyr. VIII.182 [itt *régvel* nyilván hiba]; Vadr. 557; Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. X.40; *regvő* Gömör m. Tsz.; *riggē* Alsó-Fehér m. Nyr. XXV.347).

[**REGGELES**]. *Röggelösbe*: a reggeli órákban. *Éccő ű röggelösbe Balotán a Sasheverő körü legé tettem a ménöst* (Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.41).

REGGELI: [tréf.] pálinka. *Egy pohár reggelit* (Nagyvárad Nyr. XVI.572).

régeli-ebód: reggeli (Dunántúl Nyr. V.228).

REGGET (*rekget*): 1. rekeszt, zár (marhát az istállóba, baromfit a ketrecbe) (Baranya m. Mecekskhat Thomaer Ignác 1841; Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.200); 2. rejtetet. *Mit reggecc a subád alatt, hé?* (Mezőtúr Király Pál).

be-regget: berekeszt, bezár (marhát az istállóba, baromfit a ketrecbe) (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839). *Hát 'sz nem tojik* [a tyúk], *minek reggetném be!* (Kassa vid. Nyr. XVIII.431).

RÉGI (*régi* Szilágy m. Nyr. VII.382): 1. öreg. *A régiek tudják* (Kalotaszeg, Zsobok Melich János). *Régi ember* (Moldvai csáng. Nyr. X.154); 2. idős. *Miēn régi ez a gyermek? Itégibb ű, mint eēn* (Szilágy m. Nyr. VII.382).

[RÉGIÉD-IK].

el-régiédik: régivő lessz, elavul (Székelyföld Kiss Mihály).

REGLŐ: hegyoldalban levő tisztás, legelő (Csík-Tusnád Melich János) [vö. *regelye*].

REGNÁL (*regnál*): kunyorál, makacsul kér, rimánkodik, követelődzik (Szeged Nyr. VII.236; Szatnár m. Barna Ferdinánd; Székelyföld Kiss Mihály). *Ne regnálj annyit!* (Hegyalja Nyr. XXIV.479).

[Szólások]. *Ilegge óta mindig regnál rajtam* (Hajdu-Szovát Nyr. XXVI.189). *Ugyan ne regnáljatok már annyit rajtam!* (Bereg-Rákos és vid. Pap Károly). *Rajtam ne regnálj!* (Háromszék m. 521b).

REGŐ: brekegő, kuruttyoló. *'egő béka* (Erdővidék Tsz.).

RÉGÖLY (Győr Nyr. XI.383; *régej* Heves m. Csépa Nyr. III.382; *régő* Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Heves m. Nyr. I.281; Orosháza Nyr. IV.382; Torontál m. M.-Ittebe Nyr. VIII.478; *riégűő* Rábaköz Nyr. XV.521): 1. *régej*: [gyalapad része] (Heves m. Csépa Nyr. III.382); 2. *régő*, *régöly*, *riégűő*: [szövésszék része] (Győr Nyr. XI.383; Rábaköz Nyr. XV.521; Heves m. Nyr. I.281; Orosháza Nyr. IV.382; Torontál m. M.-Ittebe Nyr. VIII.478); 3. *régő*: a borsajtóban a présgerenda alá a végből tett deszkadarab, hogy a garatot erősebben lehessen szorítani (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839) [vö. *righ*].

régő-fák: a malomhajókon keresztül fekvő és az egész sort tartó fák (Győr Nyr. XI.287).

[REGTÜN].

regtün-fogtun: [?] *Műtè azt a lánt möglátta, züte regtün-fogtun, szörtén-szálán émönt a zesze* (Baranya m. Ormányság Nyr. XXV.143).

RÉGULÁS: szigorú, kardos [?] *Régulás asszony* (Szatmár vid. Nyr. XIII.475).

REGYINA (Szeged, *rezsina* Szentes Herman O. Halászat K.): a kecsseghálónál az a két öregszemű, vastagabb fonalból kötött háló, a mely közé a tulajdonképpeni háló jön.

[REGYINÁS].

regyinás-tapogató: kettős tükör között léhessel fűlszerelt négykávás tapogató (Csongrád m. Algyó Herman O. Halászat K.).

REHÉG: pajkoskodik (Vas m. Őrség Nyr. IV.426).

[RÉHEL].

be-réhel: bevág (Hegyalja Nyr. VI.425).

REHŐDE [talán hiba e h. *rehöde*?]: lusta (Baranya m. Ibafa Nyr. XX.287) [vö. *rohoda*].

REHÜL: korhad, mállik (Fehér m. Perkáta Markovics Sándor; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.380).

ő-rehül: elkorhad, elmállik. *De é van rehüvel ez a kő!* (Fehér m. Perkáta Nyr. II.519).

REHÜLT (Kecskemét Király Pál; *réhüdt* Duna mell. Kassai J. Szókönyv IV.199; *rehütt* Kis-Kún-Halas Nyr. XV.380): korhad, redves. *Egy rehült öreg nyárfa van a kertem alatt* (Kecskemét Király Pál). *Réhüdt épület* (Duna mell. Kassai J. Szókönyv IV.199).

[RÉJÁL], RÉÁL: 1. gajdol, torkaszakadtából danol (Szinyérváralja vid. Nyr. XV.189; Beregszász vid. Király Pál; Bereg-Rákos vid. Pap Károly); 2. sirva, lármázva kunyorál (kis gyermek az anyjától). *Ugyan ne réájlatok már annyit rajtam!* (Bereg-Rákos és vid. Pap Károly).

RÉJÁZ-IK, RÉÁZ-IK: gajdol, torkaszakadtából danol (Nagy-Kúnság Nyr. II.326; XVI.474; Kareag Nyr. V.91).

RÉJÁZÁS: láрма, zaj (Bihar m. Pocsaj Nyr. VIII.379).

[REJT].

el-rejt: 1. elemészt, elpusztít. *A kirájnè . . . elrejtette a kirájt a világrul* (Sátoralja-Ujhely Nyr. XVII.282); 2. eltűnt (vmitől) (Győr-Sz.-Márton Bodiss Jusztin; Fehér m. Nyr. IX.284); 3. helyére tesz (Dunántúl Bódiss Jusztin; Fehér m. Nyr. IX.284).

elő-rejt: előkeres (Székelyföld Kriza).

REJTÉK (*rejték* Erdély Vadr. 227; Székelyföld Kiss Mihály; *röjtök* Csallóköz Nyr. I.332; *röjtökkéve* Veszprém m. Almádi Zolnai Gyula). — *Röjtök:* rekkenő (idő) (Csallóköz Nyr. I.332). — *Legrejteke:* legmélyebb rejteke (a szívnek). *Legrejtekebb:* legrejtettebb, legtitkosabb. *Isten látja az embernek legrejtekebb gondolatát is* (Csallóköz, Székelyföld Csaplár Benedek).

röjtök-kéve: a gabonacsomóban a legalul levő kéve, a mely nem látszik ki (Veszprém m. Almádi Zolnai Gyula).

REJTELŐDÉS: tünődés (Székelyföld Kriza).

REJTEM: titok, rejtély [?]. *Ah hát nar rejtem, azlat mi nem értjük* (Pest m. Cserői pusztá? Nyr. XIII.37).

[REJTETT].

rütött-kéve = röjtök-kéve (Zala m. Lesence-Istvánd Nyr. XVI.94).

REJTIKE: nenyúljhozzám-virág (Háromszék m. Nyr. V.129).

REJTŐKE: rejtékfiók (Háromszék m. MNy. VI.346; Vadr.; Gyórfy Iván).

[REJTŐZ-IK].

[Szólások]. *Rejtőzik előttem:* rémlik előttem (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382).

el-rejtőzik, el-rejtődzik, el-rejtézik: 1. elájul, elveszti az eszméletét (Békés m. Sárrét Gabányi Endre; Háromszék m. Vadr.); 2. áthalott (,tetszhalott') lessz (Békés m. Balog István; Szilágy m. Beretzký Lajos; Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály, Gyórfy Iván; Háromszék m. MNy. VI.346). *Nem holt meg, csak elrejtézt* (Székelyföld Tsz.).

[REJTŐZÉS].

elrejtezés: áthalál (,tetszhalál') (Székelyföld Tsz. 313a).

[REJTŐZKÖD-IK], REJTEZKED-IK: ijedezik, rémüldöz (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.346; Gyórfy Iván).

el-rejteszkedik: álhalott („tetszhalott”) leasz (Tolna m. Nyr. VI.230).

REJTŐZÖTT: álhalott („tetszhalott”) (Tolna m. Nyr. VI.230).

elrejtőzött, elrejtődött, elrejtőzött: ~ (Tolna m. Nyr. VI.169; Szeged Nyr. V.571; Csongrád m. Mindszent Kis Sándor; Székelyföld Kiss Mihály).

RÉKAS: 1. piszkos, moeskos, szennyes (Csallóköz Nyr. I.332; Farkas Ferenc; Győr m. Csilliz-Radvány Tolnai Vilmos). *Mosd meg a szádát, nagyon rékas a bodzakásától* (Csallóköz Csaplár Benedek). *Rékas edény:* moeskos, mosatlan edény (Pozsony m. Tárnok Nyr. VIII.143); 2. moeskos, mosatlan edény (Csallóköz Kassai J. Szókönyv IV.201; Ganes Géza; Csallóköz, Bacsfa Nyr. XVI.140; Mátyusföld Nyr. XIX.288). *Sok rékast kell megtakarítanom* (Csallóköz Csaplár Benedek). *Mosd fel a rékast* (Csallóköz Kassai J. Szókönyv III.381).

[REKED].

[bó-reked].

[Szólások]. *Bérekedtünk:* beállott a tél (Székelyföld Kiss Mihály).

[el-reked].

[Szólások]. *Elrekedt az idő:* beállott a tél. *Igen hamar elrekedénk:* korán állott be a tél. *Nagy hirtelen eccerre minden elrekedt:* hirtelen, egyszerre beállott a tél. *Az üdön késén rekedt el:* az idén későn állott be a tél (Székelyföld Kiss Mihály). *Mikor elreked:* mikor a hó leesik és nem mehetnek ki a marhák (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

ki-reked: elmúlik a rekedtsége (a berekedt toroknak) (Székelyföld Tsz.).

[Szólások]. *Kirekedt az esze:* elment az esze (Háromszék m. Nyr. IX.423).

REKEDÉS: tél beállta (mikor a hó leesik és nem mehetnek ki a marhák) (Erdővidék Erdélyi Lajos). *Rekedéskor a szénánk mindég be van takarítva* (Erdővidék Király Pál).

borekedés: ~. *Berekedéskor* (Háromszék m. Szörce Péter S.).

REKEDÉZ: [?]. *Ugy rekedéz, mint télbe a varjú* (Háromszék m. Vadr. 375).

REKÉG: brekeg, kuruttyol (a béka) (Székelyföld NyK. X.333; Kiss Mihály, Gyórfy Iván) [vö. *repég, rettyég*].

REKENŐ (Borsod m. Bogács Kassai J. Szókönyv IV.201; Tisza-Örs Csaplár Benedek; Szeged Tsz.; *rekénye* Cegléd Ilosvay Vilmos; *rekenye* Vas m. Kemenesalja Tsz.; Cegléd Király Pál; *rekényő* Heves m. Névtelen 1840; *rekönye* Kis-Kún-Halas Nyr. XV.380; Kecskemét Simonyi

Zsigmond): 1. *rekenő, rekénye:* mezei sósáknak ennivaló savanyú szára (Vas m. Kemenesalja, Szeged Tsz.; Borsod m. Bogács Kassai J. Szókönyv IV.201); 2. *rekenő, rekénye, rekénye, rekényő, rekönye:* szőlő flatul hajtásának vége, a melyet kellemes savanyú íze miatt tavasszal a gyerekek meg szoktak enni (Heves m. Névtelen 1840; Tisza-Örs Csaplár Benedek; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.380; Kecskemét Simonyi Zsigmond; Cegléd Király Pál, Ilosvay Vilmos).

REKESZ (*rekec* Cegléd Ilosvay Vilmos; *rekeszt* Ugoesa m. Nyr. XV.574; *körösztrekeszt* Somogy m. Ádánd Nyr. IV.186): 1. *rekeszt:* sövénykerítés (Ugoesa m. Nyr. XV.574); 2. *rekesz:* a magyar vejszénok a szárnya, terelő illetőleg rekesztő nád- v. vesszőfalazata (Baranya m. Csúza Nyr. XVII.382) [vö. *körösztrekeszt* Pótl.].

REKESZT: 1. vejszét, esíkgátat állít (a halász, esikász). *Ijekeszteni mén* (Általános Herman O. Halászat K.); 2. lábót v. rekesztést v. esíkgátat csinál (Bereg m. Dercen Herman O. Halászat K.).

rá-rekeszt: rákényszerít, rátukmál. *Rárekesztették a bíróságot* (Somogy m. Nyr. VI.41).

REKESZTÉS: cölöpsorok közé gyeptől és zsombékokból vert keskeny gát (a mely a csikásznak közlekedő útnak is szolgál) (Bereg m. Dercen Herman O. Halászat K.).

REKETES: rekedt (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Vadr. [itt *reketés* nyilván hiba *reketés* helyett]).

REKETESKED-IK: be van rekedve (náthától) (Székelyföld Kiss Mihály).

REKETESSÉG: rekedtség (Székelyföld Kiss Mihály).

[REKETÜL].

el-reketül (Répce vid. Nyr. XX.411; *é-reketül*tem Dunántúl Nyr. XVI.190; *é-röketül* Somogy m. Sándor József): bereked.

REKÉTTYE (*rakatta* Zala m. Alsó-Lendva vid. Nyr. XIII.332; *rakilla* Göcsej Tsz.; *rakolla* Vas m. Órség Tsz.; Zala m. Hetés Nyr. XIX.576; *rakottya* Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.252; Gyórfy Iván; Háromszék m. MNy. VI.347; Vadr. 328; Erdővidék Tsz.).

REKÉTTYÉS (*rakottlás* Vas m. Órség Nyr. I.421).

[1. RÉKKEN].

el-rékken: félrerokkan, félredül (Háromszék m. Vadr.) [vö. 1. *el-rokkan*].

még-rékken: megrokkban, megrándul (derékban v. térdben, a ki magasról talpra esik v. rosszul lép) (Háromszék m. Vadr.; Kiss Mihály).

[2. RÉKKEN].

el-rékken: elszenderül, elszunnyad (Háromszék m. MNy. VI.324; Vadr.). *Ék kicsiddég é találék rékkenni ebb' a nagy melegbe* (Háromszék m. Gyórfly Iván) [vö. 2. el-rokkan].

mög-rékken, mög-rékken (*ég-rékken* Balaton mell. Nyr. XII.474; *mög-rékkén* Dunántúl Bódiss Jusztn; *mög-rekken* Háromszék m. MNy. VI.340; *mög-rökken* Csallóköz Csaplár Benedek; Tata vid. Nyr. V.325; Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.378; Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.340; Gyórfly Iván): 1. megakad, megállapodik, megreked (Csallóköz, Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.340). *A zujló jég a hídbe megrökkent. Megrökkent* [a levegő a bányában] (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.378); 2. a melegtől elsül, elszárad, megfonnyad (a szőlő, a gabona) (Dunántúl Bódiss Jusztn). *Egrékken* [a szőlő a száraz földben] (Balaton mell. Nyr. XII.474); 3. meghökken, megrökönyödik. *Ugy megrökkent, hogy egy vas se maradt a zsebibe* (Tata vid. Nyr. V.325).

RÉKKENŐ (*rökkenő* Kecskemét Csaplár Benedek; Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.378): rekkenő meleg. *De nagy rékkenő van!* (Veszprém m. Vörösberény Zolnai Gyula).

[RÉKKENŐS].

[Szólások]. *Rekkenős a földben a muhar:* a növényföldben levő muhar, mikor a nap erősen rástűt, növés közben úgy pattogzik, hogy az ember hallja, ha lefekszik a földre (Hatvan vid. Nyr. XXV.575).

REKKENŐSÉG: rekkenő meleg (Székelyföld Tsz.).

[1. **RÉKKENT**], **RÖKKENT:** 1. fojtott, fülledt, rekedt, dohos. *Rökkent levegő* (Göcsej Nyr. XIII.257; Budenz-Album 161). *Rökkent szag van a szobábo* (Göcsej Nyr. XIV.454). *Rökkent pince* (Vas m. Őrség Nyr. II.176); 2. fonnyadt, kiszáradt, kiaszott (növény, ár) (Balaton mell. Király Pál). *Rökkent gabona:* a mely a hosszas szárazság miatt a szárán elporhanyul. *Rökkent zsup v. nád:* a mely megáztatás után megszárittatván törékeny lett (Balaton mell. Tsz.) [vö. *rökönny*].

[2. RÉKKENT].

meg-rekkent: észrevétlenül erősen megüt (Székelyföld Tsz.).

[3. RÉKKENT].

el-rekkent: 1. elrejt, eldug (Székelyföld Tsz.); 2. elcsen [?]. *Eltökietette az étőt s elrekkentette a hozzávalót is* (Székelyföld Nyr. VIII.463).

RÉKKENYEG: rekkenő meleg (Szatmár m. Szamoshat Nyr. X.139).

RÉKLI (*léklé* Vas m. Őrség Nyr. IV.521; *lékli* Tisza-Sz.-Imre Nyr. IX.138; *lékri* Nagy-Künság

Nyr. XX.45; Nagy-Szalonta Nyr. XV.470; Szentest Nyr. VIII.332; IX.94; Temesköz Kálmány L. Szeged népe II. Bevezető XX. 1.; Bács m. Nyr. XVI.144; Alsó-Fehér m. Nyr. XXV.348; Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.407; *réklé* Vas m. Őrség Nyr. IV.521; *rékli, rekli* Vas m. Kemenesalja, Nemes-Magasi Nyr. XIX.191; Heves m. Csépa Nyr. III.288; Gömör m. Nyr. XXIII.95; Udvarhely m. Bethlen Nyr. XV.469; *reklyi* Eger vid. Nyr. VI.381).

[**RÉKRÉACIÓZ-İK**], **LÉKRÁCIÓZ-İK:** sétál (Kisujszállítás Nyr. XXI.144. 335).

RÉKRUTA (*réguta, reguta* Répce vid. Nyr. XX.370; Vas m. Őrség Nyr. IV.426; Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk I.124; kaszárnyai szó Nyr. VI.275; *réguta* Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.178; kaszárnyai szó Nyr. III.328; VI.275; *régúta* Székelyföld Gyórfly Iván; *rekuta* Erdély Vadr. 243).

[RÉM].

rém-fa (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.157; Mátyusföldre? Nyr. XVII.555; Zenta Schröder Gyuláné; *rém-fa* Somogy m. Szőlős-Györök Nyr. XII.382; *rén-fa* Székesfehérvár Nyr. VII.188): fogas, a melyre a leölt sertést v. a levágott marha darabjait fölakasztják.

[RÉMÉD].

mög-rímed: megrémül. *Möv vóták rímedve szörnyeñ* (Nógrád m. Terbeléd Nyr. XXII.573).

RÉMEDEZ (Zemplén m., *rímedez* Nógrád m. Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I. 409): rémüldöz, hüledez.

REMÉLSÉG: reménység (Arad m. Borosjenő Simonyi Zsigmond).

[**REMÉLT-**]. *Remélte:* reménye szerint (Háromszék m. MNy. VI.346; Gyórfly Iván).

REMÉNY. *Reménytem:* reményem szerint (Székelyföld Andrassy Antal 1843).

[**REMÉNYKÉD-İK**], **REMÉNKÉD-İK** (Zala m. Gelse és vid. Nyr. XV.573; Bánffy-Hunyad Nyr. X.21; *reménkéd-ik* Hont m. Visk Nyr. V.336; *reminkéd-ik* Vas m. Őrség Nyr. II.563; Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. XIV.191; *reminkéd-ik* Zala m. Alsó-Lendva vid. Nyr. XIII.332; *remínykéd-ik* Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XV.325): rimánkodik, könyörög.

[**REMÉNYSÉG**], **REMÉNSZÉG:** rimánkodás (Moldvai csáng. Nyr. X.154).

REMESE (Brassó m. Hétfalu Király Pál; *remes* [?] Csik m. Gyergyó-Ditró Nyr. XII.282): 1. *remes* [?]: végbél (Csik m. Gyergyó-Ditró Nyr. XII.282); 2. *remese:* végbél-lejárás (Brassó m. Hétfalu Király Pál).

[RÉMESZKÉD-İK].

rá-rómeszkedik: rámeresztí a szemét, rábámészkodik (Székelyföld Csaplár Benedek).

REMISZ: kissebb erdő, fás hely (Fehér m. Nyr. IX.284).

RÉMISZT: rémit (Baranya m. Ibafa Nyr. XIX.498; XX.287).

RÉMISZTÓ (rémisztó, rémisztó, rémisztő): rémitő (Somogy m. Zich Nyr. VIII.520; Veszprém m. Nyr. XVIII.287; Veszprém Nyr. VII.376; NyK. XXIV.141; Veszprém m. Csotény Nyr. XVIII.376; Eszék vid. Nyr. VIII.180; Baranya m. Ibafa Nyr. XIX.498; XX.287; Cegléd Ilosvay Vilmos; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.214; Orosháza Nyr. IV.279. 326. 423; VI.371; VII.185).

RÉML-İK: nagyon homályosan látszik. *Nem látom a gyertyát, csak úgy rémlik* (Pest m. Lac-háza Nyr. XIV.91).

még-rémlik: megjelenik és azonnal eltűnik. *Megrémlt előttem* (Hol? Tsz.).

RÉMLŐD-İK: töprenkedik, aggodalmaskodik, aggodalmában sóhajtoz, panaszkodik v. zsémbelődik (Háromszék m. MNy. VI.346; Gyórfly Iván).

RÉMONDA (rémunda Komárom m. Naszvad Nyr. IV.236; Baja Bayer József; *rémunda* Palócság Nyr. XXII.79): 1. ocsmány, undok, esüf, piszkos, ronda, rendetlen, komisz (Veszprém m. Deveser Beniczik Ferenc; Tolna m. Győnk Nyr. XXV.288; Fehér m. Wolff Béla; Székesfehérvár Nyr. VII.188; Győr m. Bódiss Jusztin; Komárom m. Naszvad Nyr. IV.236; Palócság Nyr. XXII.79; kaszárujai szó Nyr. VI.275); 2. feslett erkölcsű; feslett erkölcsű nőszemély (Zala m. Bódiss Jusztin; Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334); 3. *remunda*: a hombárokban dolgozó nőszemélyek gúnyneve (Baja Bayer József).

REMONDÁS: mindenés (Fehér m. Nyr. IX.284).

REMPEL, REMPÖL (rempül): szől-szapul, megszól, kissebbit, gyaláz, rágalmoz (Győr m. Csécsény Nyr. XII.236; Vas m. Fejérpataky László, Rupp Kornél; Vas m. Pálfa Nyr. XXV.576; Balaton mell. Pápa vid. Tsz.). *Má még rempünek [engem]* (Vas, Zala m. Simonyi Zsigmond). *Mindig másokat rempő. Na, kirempőtétek már magatokat?* (Győr m. Bóny Nyr. XVII.575) [vö. *rentyöl*].

RÉMTELEN: 1. rémitő (Szabolcs m. Kis-Besenyőd Nyr. IX.137); 2. rémitő sok (Szeged Csaplár Benedek).

RÉMŰ (rémű): 1. rémitő. *Rémű kegyőtlen egy gyilkos* (Eszék vid. Nyr. VIII.43). *De rémű rossz má a zut a szőlősi kertők alatt* (Eszék vid. Nyr. VIII.327). *Rémű sok* (Dráva mell. Kopács Nyr. V.220). *Rémű sok ember vót ott* (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382). *A rémű hajtásba annyira szúrt a meredék, hogy osztáng még strabba sē gyűhettem* (Eszék vid. Nyr. VII.277); 2. rémitő sok. *A laposokon nem léssz buza gyűvőre; má mind ojan, akár egy tőfenék a rémű eső mihánt* (Eszék vid. Nyr. VIII.373). *Rémű bor lesz a Szár-hegyen* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.573).

[RÉMŰL].

még-rémül: meghasnd (a fal) (Székelyföld Kiss Mihály).

RÉMŰLKÖD-İK: szörnyűködik (Háromszék m. Nyr. X.39).

RENCE: 1. *utricularia* (állóvízbeli növényfaj) (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.207); 2. hínár (Tokaj Nyr. XXIV.192).

RÉND: 1. sor (Kalotaszeg, Zsombok Melich János). *Te ide rendbe [a sorba] fekügyél le* (Hun-yad m. Lozsád Nyr. XXII.456); a) lekaszált sor (fű, gabona) (Kis-Künság Kimmach Ödön; Cegléd Ilosvay Vilmos; Hol? Nyr. II.380); b) írott v. nyomtatott sor, verssor. *Kívágyom a zistentű, hogy ezen pár rënd írásom a legjobb egészségbe találja mind az egész csalárgyávvá* (Baranya m. Ormányás Nyr. XXV.142). *Ebbű a nótábű nem gyut eszēmbe, csak két rënd* (Veszprém m. Deveser Nyr. XVIII.479); 2. — *rendbe*: — ízben, -szer. *Két rendbe is esett ma eső* (Torda-Aranyos m. Gerend Nyr. XXIII.92). *Immá sok rendbe kérdm, mit mosogjod magadot azokkal a madárokkal* (Csik m. Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. VIII.229); 3. nemzedék (Moldvai csáng. Nyr. X.156). *Egy rend ember* (Háromszék m. MNy. VI.346; Gyórfly Iván); 4. mód. *Nem írtm a rengyít: nem tudom a módját* (Hun-yad m. Lozsád Nyr. XXII.456); 5. vagyonsbeli mód. *Ha isten rendet ad, szeretnēm firhez adni a fárságon* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. VIII.226) [vö. *jó-rend*].

[Szólások]. *Rengyēkbe jár:* gondjukat viseli (pl. a marháknak) (Hun-yad m. Lozsád Nyr. XXII.456. 458).

[rend-fa].

rendfa-ház: szép rendbe (kunyhó alakba) összerakott tüzelőfa (Zala, Somogy m., Félégyháza Nyr. XXV.187).

RÉNDÁS: a papnál (papi bér fejében) szolgálatot teljesítő paraszt (Moldvai csáng. Nyr. X.204).

[RENDEL].

még-rëndöl (még-rëndül): 1. beszerez (télre való elcséget) (Pápa Nyr. XVI.528); 2. megpironogat (Vas m. Pálfa Nyr. XXV.576); 3. megver (Vas m. Pálfa Nyr. XXV.576).

RENDÉS: 1. furesa (Vas m. Tsz.; Göcsej MNy. V.128). *Szomszéd uram minapábo de rëndessen járo: iettibe futtábo lēsētt a gatyájo* (Rábaköz Nyr. XV.380). *No a rendes! A rendes tölled és* (Háromszék m. NyK. III.8); 2. tréfás (Gömör m. Krasznahorka-Váralja Nyr. III.185).

[rëndős-rënd]. *Rëndős-rëndēt:* rendre, sorban. *Megverte a tanítu a gyērkēket rëndős-rëndēt, mēt naon lármásztak az oskolába* (Vas m. Őrség Nyr. V.274).

RENDVÉST. *Jó rendvést:* jórészt. *Jabb rendvést:* nagyjórészt. *Jó rendvést elvigezte.* *Jabb*

rendvést elvégztük a munkát (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.459; XXIII.143).

RÉNG (*reneg* Göcsej Tsz.; *rēnġ* Fehér m. Rác-Almás Simonyi Zsigmond; *rönög* Vas m. Órség Nyr. II.41). *Csak úgy rēnġ a fara* (Rác-Almás Simonyi Zsigmond). — *Rönög*: rázkódik. *En ős rētam oan naon, csak ur rönögtem belé* (Vas m. Órség Nyr. II.41).

RENGE: szakadásos erdőnőtte árok (Székelyföld Nyr. V.424).

RÉNGET (*renget*): ringat (Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561; Szilágy m. Tasnád Nyr. VI. 281; Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XIV. 424; Udvarhely m. Bethlenfalva Nyr. VII.384; Háromszék m. Nyr. IV.567). *Mikor bölcseben rengettek* (Zemplén m. Erdélyi J. Népd. és mond. II.167).

[Szólások]. *Rosz fában rengették* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. VIII.278).

RENGETEG. *Röngetegēn*: nagyon (Tata vid. Nyr. V.329).

RÉNGETGET: ringatgat (Udvarhely m. Bethlenfalva Nyr. VII.384).

RENGETŐ: pesztonka, kis gyermekre ügyelő leányka, száraz dajka (Háromszék m. NyK. III.13).

RÉNGŐ (*rengő*; — *ringő* Eger vid. Csaplár Benedek; Heves m. Sirok Nyr. VIII.568; Abaúj m. Névtelen 1839; Alsó-Háromszék Nyr. XXI. 47): 1. *rēngő*: ringó. *Rēngő böcső* (Udvarhely m. Bethlenfalva Nyr. VII.384); 2. *rēngő*, *rengő*, *ringő*: böcső, kül. abroszból v. ponyvából hevenyészett mezei v. szőlőbeli böcső, melyet ágasokra v. faágra kötnek (Gömör m. Király Pál; Abaúj m. Névtelen 1839; Zemplén m. Nyr. IV.522; Bodrogköz Kassai J. Szókönyv IV.207; Szatmár m. Adorján Nyr. X.431). *Ne tedd a födre azt a gyereket, köss neki rengőt: ott nem mászik hozzá semmi* (Abaúj, Borsód m. Király Pál). *Kicsi fiam a ringőbe* (Alsó-Háromszék Nyr. XXI.47); 3. *rengő*, *ringő*: mezei sósának ennivaló savanyú szára (Eger vid. Csaplár Benedek; Bodrogköz Kassai J. Szókönyv IV.207; Tsz.); 4. *rēngő*: szőlő fiatal hajtásának vége, a melyet kellemes savanyú íze miatt tavasszal a gyerekek meg szoktak enni (Mezőtúr Nyr. X.286); 5. *rengő*: ághegyháló (két keresztbe összekötött abroncsnak a négy végére, tehát négy ág közé kifeszített négyszögletes háló, hosszú rúdra alkalmazva) (Szatmár Herman O. Halászat K.; Szatmár m. Adorján Nyr. X.431); 6. *rengő*: pad (Szilágy m. Nyr. VI.473); *rengő*: karos és hátsapad (Bihar m. Fugyi-Vásárhely Nyr. III.232); *ringő*: padocska, melyről a magasra vetett ágyra föllépnek (Heves m. Sirok Nyr. VIII.568) [vö. *ringő*].

rengő-szilva: [nép-etimológia] ringlott (Kisküküllő m. Szókefalva Nyr. XII.330).

RENGÜL: rendül (Bihar m. Margita Király Pál).

meg-rengül: megrendül (Bihar m. Margita Király Pál).

RENKESZ (*renkec*, *rönkec* Pozsony m. Kassai J. Szókönyv IV.207): zömök (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.155; Székelyföld Tsz.; Gyórfy Iván; Csík-Szentgyörgy Nyr. X. 238). *Helyes renkesz testü menyecske* (Balaton mell. Tsz.). *Renkesz ember. Renkesz ökör* (Udvarhely m. Nyr. IV.378) [vö. *retyesz*].

RENTY: züllőfélben levő férfi- és nőeselédék mulatsága vmi kerítónél, lopott aprójószágból csapott lakomával (Nagy-Körös Nyr. XXVI.188).

RENTYÖL: 1. szól-szapul, megszól, kissebbit, rágalmaz, pletykázik (Csallóköz Farkas Ferenc, Erdélyi Pál); 2. *rentyet* csap (Nagy-Körös Nyr. XXVI.188) [vö. *rempel*, *retyél*].

még-rentyöl: megszól, megrágalmaz. *Úgy mégrentyötték!* (Csallóköz Erdélyi Pál).

RENTYÖLÉS = *renty* (Nagy-Körös Nyr. XXVI. 188).

RÉNY: gát, kerítés, sövénykerítés, szőlő- v. kert-árkokon fölül levő sövénytartalék (Nyitra vid. Kelecsény József 1843; Szeged Tsz.).

RÉNYE (*rénnye* Vas m. Kemenesalja Tsz.): rántotta (Győr m. Czimmermann János; Győr Fejérpataky László; Balaton mell., Vas m. Tsz.) [vö. *vaj-rénye*].

RENYEKED-İK (*renyeköd-ik*): töprenkedik, aggodalmaskodik, aggodalmában sóhajtoz, sopánkodik, panaszkodik v. zsémbelődik (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály; Udvarhely m. Vadr.; Nyr. VIII.473; Udvarhely m. Fehér-Nyikó vid. Nyr. XVIII.526; Csík-Szentgyörgy Fejér József).

RENYEKEDŐ: töprenkedő, aggodó, aggodalmában siránkozó, mindig a jövőtől féld (Udvarhely m. Nyr. IX.236).

RENYELŐD-İK = *renyeköd-ik* (Csík-Szentgyörgy Fejér József).

[RENYHED],

el-renyhed: elrenyhül, ellomhul (Szabolcs m. Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.464).

RENYHÓ: dugadült, düledező, rozszant, régi, hitvány (Vas m. Kemenesalja Tsz.).

RENYŐD-İK = *renyeköd-ik* (Udvarhely m. Vadr. 514a). *Renyőttek, hogy vajjon mi lössz a dologból* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 487).

RENYŐDI = *renyeköd* (Udvarhely m. Vadr. 514a; Háromszék m. Gyórfy Iván).

RÉNYŐZKÖD-İK = *renyeköd-ik* (Udvarhely m. Sz.-Erzsébet Borbáth Jenő).

RÉPA (*rēpa* Rábaköz Weiss Géza; *rēpa* Debrecen Nyr. XXII.478).

[répa-csira].

répacsiráz: levágja a répa csiráját (Vas m. Horváth József 1839).

répa-fenyő: *pinus silvestris* (Dunántúl Erdészeti Lapok XXII.862).

répa-hal: *aspro vulgaris* (Erdély Herman O. Halászat K.).

REPCSÉN (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; *rapeson* Udvarhely m. Ferencz Miklós, Borbáth Jenő; Háromszék m. Vadr.; *rapcsont* Udvarhely m. Felméri Lajos, Ferencz Miklós, Borbáth Jenő; Háromszék m. Vadr. 514a; Kolozs m. Vista Pál Dezső; *repcsán*-olaj Sátoralja-Ujhely Nyr. XVI.287): repce.

repcsán-olaj: repce-olaj (Sátoralja-Ujhely Nyr. XVI.287).

REPDÉNCÉL: röpdös (Háromszék m. Vadr.).

REPDÉNCSEL: ∞ (Háromszék m. MNy. VI. 347).

RÉPÉC: recepisz (Vas m. Őrség Nyr. IV.521).

REPECSÉS: repedezett (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.346; Győrffy Iván).

REPECSKÉS: ∞. *A keszthelyi börtönajtó repceskés* (Keszthely Nyr. XIII.431).

[REPEDEZ-IK].

[Szólások]. *Ne repedezz:* [tréf.] ne ijedezze! (Háromszék m. Tsz.).

[REPEDT].

repett-sarkú (*repett-sarku*): feslett erkölcsű (nőszemély) (Soprony m. Csepreg Nyr. II.272; Csongrád Nyr. IX.374; Szeged Csaplár Benedek).

REPÉG: 1. brekeg, kuruttyol (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné). *Estve répeg as sok béka* (Borsod m. Sánta Bartha József); 2. kiabál, lármáz. *Né repéjj af filembe* (Borsod m. Sánta Bartha József) [vö. *rekég, retyég*].

1. **REPEKED-IK:** igyekszik (Vas m. Tarodháza Nyr. X.90) [vö. 1. *ripakod-ik*].

2. **REPEKÉD-IK:** töprenkedik (Székelyföld Kiss Mihály).

REPÉSÉL (*repösöl*): repes. *Repésél a szemém:* rángatózik a szemem héjja (Székelyföld Kiss Mihály). *Repösölt a szíve. Repösöl a kis gyermek:* anyja felő terjeszti a kezét és emelgeti magát (Udvarhely m. Vadr.; Kriza).

REPESGÉL: röpdös (Háromszék m. MNy. VI. 347; Vadr.).

REPESZT (*repiszt* Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382).

REPINGET: röpdöstet, röpítget (madárflókat) (Háromszék m. Vadr. 514a).

1. **REPÍT:** repeszt (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.478).

2. **REPÍT:** hullatja a szemét (a gabona) (Csongrád m. Nyr. IX.90).

el-repit: 1. fészkeről elszáll (a fiókmadár); 2. hullatja a szemét (a gabona) (Heves m. Név-telen 1840).

[RÉPÍTŐ], **REPÉTŐ:** könnyű női kabátka (libegő) (Beregszász Nyr. XXV.480).

RÉPKÉD: repes. *Répkéd a szemém:* rángatózik a szemem héjja (Hajdú m. Földes Nyr. IV.136).

REPPEG: röpülni próbál, szárnyát próbálgatja (a fiókmadár) (Alföld [?] Nyr. XV.188; Háromszék m. Győrffy Iván).

[1. RÉPPEN].

meg-reppen: kissé fölröppen s újra leszáll (a veréb) (Székelyföld Nyr. XIV.335).

[2. REPPEN].

meg-reppen: kissé megreped. *A mi egyszer megrepenn, tovább is hasad* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.572).

RER (Erdély 'Háztartás' II.106; *ler* Tokaj Nyr. XIX.384; Erdély 'Háztartás' II.106): takaréktűzhely sütője.

RÉR: sógor (Szlavónia Nyr. V.12; Király Pál). *Réröm:* így hívják a gyerekek körülbelül 16—18 éves korukig a nénjük urát, sőt még az anyjuk testvérének az urát is (Szlavónia Nyr. XXIII.307).

RÉRIKE: sógor (Szlavónia Király Pál). *Réri-kém = réröm* (Szlavónia Nyr. XXIII.307).

RÉRNI (Csallóköz Csaplár Benedek; *lérni* Erdély Salamon Ferenc; *rejni* Cegléd Ilosvay Vilmos; *rélni* Érsekújvár Nyr. VIII.332; Hont m. Ipolyság Nyr. XIX.95): takaréktűzhely sütője [vö. *rédlj*].

RÉS (*res* Zilah Kerekes Ernő; *rész* Cegléd Ilosvay Vilmos; *rös* Göcsej Nyr. XII.234; XIII. 216; *rössök* Vas m. Őrség Nyr. II.41).

rös-kert: vastag gallyból font sövény (Székely-Udvarhely Király Pál).

RÉSEDEK: rés, nyílás (Szatmár Nyr. XV.335).

RÉSELŐD-IK: furakodik (hogy helyet kapjon) (Háromszék m. Győrffy Iván). *Liéselöggünk, komám, mert másképp hoppon maradunk* (Alföld [?] Nyr. XV.188).

RESOR: szántóföld mellett húzott kis árok (Szolnok-Doboka m. Domokos, Lapos Pap Károly).

RESPED (*repsed*, *lerepsed* Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Vadr.): *tesped*, *henyél*, *tétlenül* egy helyben marad, unatkozik (Heves m. Makáry György 1839; Alföld Nyr. IV.379; Szeged vid. Csaplár Benedek; Háromszék m. Vadr.) [vö. *resved*].

ő-resped: a hosszú állásban összeszárad. *Itt hagyja állni má három naptya ezt a sűt halat; éresped!* (Zala m. Kóvágó-Örs Simonyi Zsigmond).

lő-repsed (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr. 514b; *lő-resped* Marosszék, Gernyeszeg László János): *lomhán leül és henyél*.

RESPEG (Zala m. Gelse és vid. Nyr. XV. 573; *respek* Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VII.131): *messzelátó* (táveső).

RESPEKTA: ∞ (Csallóköz, Magyar-Bél Tolnai Vilmos).

RESSESEG: esípóssága a bornak (forrás idején) (Heves m. Sz.-Erzsébet Nyr. XXV.287).

[RĚST, RŮST].

rezs-dereje (Debrecen Nyr. III.563; Dézsi Lajos; *rőzs-dőrije* Szlavónia Nyr. XXIII.360): *derelyeforma* (de nem töltött) *tészta* v. *haluska*, a melyre *túrót*, *mákot* v. *íz*t tesznek.

RĚSTÁS: hátrálékban levő, adós. *Mennyivel vagyunk még rĚstásak?* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

RĚSTEL, RŮSTEL (*röstöl* Gömör m. Nyr. XXIII.95): 1. *röstöl*: *henyél*, *hever* (Gömör m. Nyr. XXIII.95); 2. *rĚstel*: *nem szeret*. *Jaj de rĚstellék!* [nyilván hiba e h.: *rĚstellek*]. *Nagyon rĚstellēm a duhánfistőt, mer nincs szép szaga* (Dráva mell. Nyr. VI.43).

ő-röstel: *elhanyagol*. *ĚröstĚtem az imádságot* (Makó Nyr. XXIII.578).

meg-röstel: 1. *megun*; 2. *megnehezel* (Csallóköz Csaplár Benedek).

RESTELETLEN: *szorgalmas*. *Bezzeg resteletlen lány ē ez* (Székelyföld Nyr. I.136).

RESTELŐZ-IK: *kerüli a munkát, dologtalanodik* (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.379).

[RĚSŮL].

mĚg-rĚsŮl: *rést kap* (Háromszék m. Győrffy Iván).

RESVED: *pang*, *sokáig áll*, *hosszas fólés* v. *tűzön tartás* következtében *összemegy* (étel) (Tata Matusik Nep. János 1841). *Ott resved a té a tűzön*: *beforr* (Veszprém m. Csetény Halász Ignác) [vö. *resped*].

ő-resved: *elzsibbad*. *A lábam sokszor egészen ēresved* (Fehér m. Lovasberény Nyr. XVI.334).

össze-resved: *összesül* v. *összefő*. *Mindēn ētelēm ősszeresved, ha annyiszor elhő a tűzhelytől* (Veszprém m. Énying Simonyi Zsigmond).

RESZ: *reszelő* (Székelyföld Nyr. VIII.462; Kriza; Háromszék m. Kovászna Tsz.).

RĚSZ. *RĚszt*: *rĚszint* (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. Győrffy Iván). *RĚsz szĚrvĚnt*: *rĚszben*, *rĚszint* (Mátra vid. Nyr. XXII. 335).

[Szólások]. *Mi rĚszbe?* — *mi tekintetben?* *mi okból?* *mi végre?* *mikép?* (Székelyföld Kiss Mihály).

rĚszt-való: *rĚszint való* (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. Győrffy Iván).

[RĚSZĚG].

rĚszĚg-embĚr ūttya: *tejút* (Zala m. Arács Nyr. XXII.239) [vö. *rĚszĚgek-ūtja*].

rĚszĚg-fŮ: *lolium temulentum* (Soprony és Vas m. Nyr. X.332).

rĚszĚgek-ūtja: *tejút* (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382) [vö. *rĚszĚg-embĚr ūttya*].

RĚSZĚGĚD-İK (*mĚgrĚszĚgĚtt* [?] Göcsej, Páka Nyr. II.179).

RĚSZĚGĚS: *lolium temulentum* (*rĚszĚg-fŮ*) (Vas m. Kemenesalja Horváth Zsigmond 1839).

[RESZEL].

be-reszel: [tréf.] *megittasodik*, *berűg*. *Bere-szĚt* (Közép-Baranya Nyr. III.282). *Bereszelt* (Hol? Nyr. XVII.235).

RĚSZEL (*rĚszel* Gömör m. Nyr. XVIII.501): a *rĚszeseknek* *aratórĚszűl jutó csomókat* (*kereszteket*) *kijelöl*i (Heves m. Névtelen 1840).

RESZELĚK: *lereszelt por* [*ezűstműves mesterszű*] (Hol? Nyr. XV.48).

[RESZELŐ].

reszelő-báb: *reszelűi való mézeskalács* (Veszprém Budapesti Hirlap 1893. 212. sz.).

[RĚSZESŮL].

[Szólások]. *Jól rĚszesŮlt*: [tréf.] *mĚgrĚszĚgedett* (Székelyföld Kiss Mihály).

RESZETĚL: *reszelget* (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. MŲy. VI.327; Vadr. 499b; Erdélyi Lajos).

RĚSZKET (*recket* Alsó-Fehér m. Nyr. XXV. 347; *rĚszked*, *reszked* Vas, Veszprém m. Simonyi Zsigmond; Nagy-Kűnság Nyr. IV.277; *rĚszket* Csík m. MŲy. VI.375; Győrffy Iván).

[RĚSZKETŮ].

reszkető-fŮ: *pillangófŮ*, *nyűlperje* (*zittergras*, *briza media*) (Dunántűl Kassai J. Szűkűnyv IV. 119).

RĚSZKĚROZ (*rĚkszűroz* Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. X.191; *reszűkĚrozni* Tisza-Sz.-Imre Nyr. VIII. 526); *sűkűroz* (Rozsnyű vid. Nyr. XIII.571).

RÉSZLET (*részület* Somogy m. Ádánd Bánóczi József).

RÉSZTŰT: piritott. *Résztűt krumpli* (Vas m. Répeo-Sz.-György Nyr. XVIII.575).

1. **RÉT** (*rét*adal [hegy neve] Kalotaszeg, Zsombok Melich János): mocsaras, lápos tavas hely, mely halászatra is alkalmas (Általános haszn. Herman O. Halászat K.).

[2. RÉT].

rét-ümög. *Rét-ümögbe*: ingújjban (Veszprém m. Fábrián Gábor 1839). *Jaj de fázom rétümögbe!* (Veszprém m. Szentkirály-Szabadja Zolnai Gyula).

rétüngös. *Rétüngösen*: ∞ (Baranya m. Hegyhát Várady F. Baranya multja és jelenje I.224).

RÉTEG: rétegeesség. *Ez nem jó vas: rétege van neki* (Bácska Nyr. XIII.83).

[RETÉK].

[Szólások]. *Retket huzni*: füllenteni (Bácska Tsz. 130b).

RÉTEL: (össze)hajt (Székelyföld Tsz. 314b).

össze-rétél: összehajt (ruhát, papirost) (Székelyföld Kiss Mihály).

még-rétel: megkorbácsol (Háromszék m. MNy. VI.340; Gyórfy Iván).

[oda-rétél].

[Szólások]. *Odarétéli magát*: odatelepszik a többi közé (a tűz mellé) (Székelyföld Kiss Mihály).

[RÉTÉLŐD-İK].

össze-rétélődik: összezsavarodik, összetetekezik (a kötél, a kigyó) (Székelyföld Kiss Mihály).

még-rétélődik: megrétegesedik, megnyiladozik (a vas) (Székelyföld Kiss Mihály).

oda-rétélődik - *odarételem magát* (Székelyföld Kiss Mihály).

[1. RÉTES].

rétes-hely: a folyó árterének sekély helyei, a hol a tapogatóval halásznak (Szeged Herman O. Halászat K.).

2. **RÉTES**: 1. réteges (Székelyföld Tsz. 314b); 2. összezsavarodott háló (mikor nem jól szedik ki) (Agárd Herman O. Halászat K.).

[RÉTÉSÉD-İK].

még-rétésedik: megrétegesedik, megnyiladozik (a vas) (Székelyföld Kiss Mihály).

RÉTÉST: folyvást (Baranya m. Ormányság Nyr. II.279).

RETESZ (*recet* Pozsony m. Tárnok Nyr. IX. 280; Hajdú-Szoboszló Feltóthy László; *retce*

Csallóköz Csaplár Benedek; Hajdú m. Nádudvar Nyr. VIII.234; Debrecen Nyr. IX.163): a lakaton az a mozgatható lemezke, a mely a kulcslyuk elfödésére szolgál (Székelyföld Brassó m. Nyr. VIII.367).

[Szólások]. *Reteszt mond(ott) v. vet(ett) a puska*: csütörtököt mond(ott) (Székelyföld, Brassó m. Nyr. VIII.367; Háromszék m. Vadr.). *Még azt se mondta: recet*: búcsú nélkül ment el (Pozsony m. Tárnok Nyr. IX.280).

retesz-fő: az ajtófélfában stb. az a karikaforma vas, a melybe becsukáskor a függőlakat horgát (káváját) beleillesztik (Székelyföld Nyr. II.556).

[Szólások]. *As sē mongya: reteszfej*: egy szót sem szól (Rábaköz, Beő-Sárkány Nyr. XVII.231; Veszprém m. Homok-Bödöge Nyr. III.271). *As sē monta: retészfej* (Soprony m. Kisfalud, Nagy-Mihály Nyr. XXI.431).

RETESZÉL (*rekeszeltük* Torna m. Torna-Uj-falu Nyr. XVII.232; *berekeszöl* Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.467).

RÉTSÉG: folyók és mocsarak ártere, mely nádat terem s halászható vizeket is tart (Általános haszn. Herman O. Halászat K.).

[RETTEGŐ].

rettegő-fű: gentiana pneumonanthe (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.203).

RETTENTELEN: rettenetes. *Rettentelen nagy* (Losonc NyK. XXIV. 136).

RÉTTENTŐ (*röltent* rossz: Szeged Csaplár Benedek).

[RETYE].

retye-mutya: lim-lom, cók-mók, mindenféle dib-dáb portéka, étel- v. egyéb maradvány (Tata Matusik Nep. János 1839; Tolna m. Paks Nyr. XXII.430; Székesfehérvár Nyr. VII.430; Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.276). *Talál égy rakás döglött egeret. Csak ott haggya eszt a retye-mutya dógot s tovább halad* (Székesfehérvár Nyr. XIII.477).

retye-putya: mindenféle rokonság, atyafiság, pereputty (Nógrád m. Tolmács Nyr. XV.237).

retye-rutya (*retye-rutya* Mezőtúr Nyr. VIII. 189; *retye-rutya* Debrecen Nyr. III.414): 1. lim-lom, cók-mók, mindenféle dib-dáb portéka (Kecskemét Nyr. X.382 [itt *retye-rutya* nyilván hiba]). *Beállt a cseléd; elhozta mán minden retye-rutyáját* (Abauj m. Szikszó Király Pál); 2. mindenféle atyafiság, rokonság, ivadék, fajzat, pereputty (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.380; Kisújszállás Nyr. XXI.144. 335; Makó Nyr. XXIII.578; Szeged Nyr. IX.237; Szeged vid. Nyr. II.92; VI.182; Palócság Császár Árpád; Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.216). *Nem akart az égyik sē hívattal sē magának, sē pedig más retye-rutyájának*

kihalászatni a zuvarosbul (Cegléd Ilosvay Vilmos). Minden *retye-rutyájával ott volt* (Mezőtúr Nyr. VIII.189). *Elmént az a lakodalomba retye-rutyástul* (Békés-Doboz Nyr. VIII.330). *Tagad még az anyádat, mindön retye-rutyádat* (Torontál m. Szaján Kálmány L. Szeged népe II.24). *No, megint gyűn az ispán minden retye-rutyájával* (Abauj m. Szikszó Király Pál). *Rétye-ruttya: távoli rokona* (segge-vége) (Debrecen Nyr. III. 414); 3. fecsegés, csacsogás (Soprony m. Csepreg Nyr. II.372; Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.156).

retyerutyál: fecseg (Vas m. Tarodháza Nyr. X.90). *Ne retyerutyálj annyit!* (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.156).

RETYÉG: fecseg, folyton beszél (Győr m. Csécsény Nyr. XII.236; Orosháza Nyr. IV.378) [vö. *rekég, repég*].

RETYÉL (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; *retyél* [?] talán hiba *retyél* helyett] Orosháza Nyr. IV.378; *rötyöl* Szentés Nyr. VIII.281 [itt *rötyöl* hiba]; VIII.331): fecseg, darál, sokat beszél [vö. *regél, rentyöl*].

1. **RETYESZ** (*retyez* Udvarhely m. Firtosalja Nyr. VI.324): zömök (Székelyföld Kriza; Udvarhely m. Firtosalja Nyr. VI.324). *Retyesz menyecske* (Székelyföld Tsz.). *Retyesz gyermek, nő, marha* (Háromszék m. Vadr.) [vö. *renkesz*].

2. **RETYESZ:** hitvány, nem sokat érő (Orosháza Nyr. VI.179).

RETYETÜL: szaporán beszélve pletykázik (Vas m. Kemenesalja, Pálfa Nyr. XXV.431).

1. **RÉV** (*ré* Zala m. Kővágó-Örs, Révfülöp Nyr. XIX.141; Baranya m. Csúza Nyr. XVI.471; Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek; Tisza-Roff Markovics Sándor; Háromszék m. Nyr. IX.425; *rén* Háromszék m. Nyr. IX.425; *rí* Künság, Tisza-Sz.-Imre Nyr. X.327; Mezőtúr Nyr. VIII. 360; Palócság Nyr. XXI.214; XXII.79; *rív* Borosod m. Szihalom Nyr. XXIV.432; *rő* Háromszék m. MNy. VI.215). — *Ré:* folyóvízen porondos útjáró (Székelyföld Tsz.; Marosszék, Kibéd Sepródi János) [vö. 2. *reves*].

[Szólások]. *A zördög révin gyűtt ez a tinó is: lopott jószág* (Szeged vid. Nyr. III.29).

ré-bér: díj, a melyet a révésznek az átszállításért fizetnek (Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek).

rév-hajó: dereglye, komp (Tisza mell. Kassai J. Szókönyv I.423).

2. **RÉV** (*réve, revét*): terület, terjedelem, térfogat. *A csűrinek széles a széruje, s az odrának nagy a réve:* belüroge (Székelyföld Nyr. IX.176). *A gát revét* [környékét, területét] *ellepte már a víz* (Háromszék m. Nyr. IX.425).

REVE [-gomba?]: vmi gombafaj (Gömör m. Tsz. 138b).

RÉVEDÉZ (*révedez* Nagy-Szalonta Nyr. XV. 422): 1. bizonytalanul bolyong. *Csak révedez a szemem rajta* [írason v. könyvön]; *látom, hogy fehér-fekete, de olvasni nem tudom. Révedezek, révedezek körülötte, de világosan nem tudom* (Nagy-Szalonta Nyr. XV.422); 2. mereng, elgondolkodik. *Akkó történt, mikó este a kapu előtt révedeztem* (Fehér m. Nyr. XV.422).

RÉVEDEZŐ: 1. [egy beteg emberre, a ki nek bizonytalan végű betegsége volt, mondta vki:]-*Olyan révedező, nem szeretem a formáját*; 2. [olyan emberre is mondják, a ki nek tetteiben, ígéretében nem bíznak] (Vas m. Kis-Cell Nyr. XV.422).

1. **REVES** (*rés* Szilágy m. Sarvaság Balázs S.): pudvás, odvas, korhadt (Csallóköz Csaplár Benedek; Heves m. Sz.-Erzsébet Vozári Gyula; Bereg-Rákos és vid. Pap Károly) [vö. *redves*].

2. **REVES:** folyóvízen átkelő hely (Szatmár m. Patóháza Nyr. XIX.379).

[**RÉVÉSZ**].

révész-asszony: bábaasszony (Torda-Sz.-László Borbély József).

RÉVÉZ = *révézet*. — *Méjen révéz!* (Sepsi-Szentgyörgy László Árpád).

RÉVÉZET (*revezet* [?] Székelyföld Tsz.; a közlő kéziratában is így): ijesztő, kísértet; ijesztő v. csúf kinézésű (pl. alig fölgyógyult nagy beteg, a ki esupa esont és bőr; sárba esett gyerek) (Székelyföld Tsz.; Andrassy Antal 1843, Kiss Mihály; Marosszék, Kibéd Sepródi János; Udvarhely m. Vadr.; Gyóffy Iván). *Ojan mind égy révézet* (Háromszék m. Erdélyi Lajos).

RÉVÉZETES (*révézetős*): 1. rémlátó, ijedező, aggodalmaskodó, ijedt (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.572; Székelyföld Kis Sándor); 2. ijesztőforma (Székelyföld Kriza; Udvarhely m. Vadr. 514b).

RÉVÉZETESKED-IK: nagyon megijedve sikoltoz (Marosszék, Gernyeszeg László János).

RÉVŰ. *Nagy revű:* nagy területű, terjedelmes (Székelyföld Nyr. IX.176. 424).

RÉVŰL: [?] *Paradicsomba csöndttenek, az angyalok ottan révülnek* (Torontál m. Szőreg Kálmány L. Szeged népe III.148) [vö. *el-révül, el-révöl*: mente capior; in entzückung geraten; *révülés, révülés*: mentis excessus; entzückung NySz.).

REZ (*réz*): 1. hegygerincnek emelkedett része, hegycsoport főcsúcsa (Udvarhely m. Homoród-Almás Nyr. XXVI.44; Háromszék m. Sepsi-Sz.-György Király Pál); 2. magas fennsík (Udvarhely m. Nyr. IX.236); 3. erdőbeli irtás (Udvarhely m. Nyr. III.261).

RÉZ: vasaló (Zilah Nyr. XIV.431).

[Szólások]. *Kivágta* (*vívágta*) *az rezet*: kitott magáért (Dunántúl Sebestyén Gyula; Csallóköz Erdélyi Pál; Eger Nyr. XXI.510; Szolnok-Doboka m. Esztergár László).

réz-bádóg: réz-iceo (Dunántúl Lehr A. Toldi 460).

réz-csipke: lyoni csipke (Baranya m. Tsz.).

réz-eleje: a kisüstös pálinkafőzésnél az előszőr lefolyt pálinka (Cegléd Ilosvay Vilmos; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.380).

réz-elő: ∞ (Szolnok-Doboka m. Málom Muzsi János).

réz-faszú: 1. vmi képzeletbeli ijesztő lény, a mellyel a gyermekeket ijesztgetik (ördög?). *Gyűn a rézfaszú!* (Cegléd Ilosvay Vilmos); 2. kiállhatatlan, kellemetlen, nem rokonszenves (ember) (Csallóköz Erdélyi Pál).

réz-kigyó: töredékény, sárgás kigyócska (zúzó kigyó?) (Nagy-Szalonta Nyr. VII.456).

réz-ló: [gúny.] nagytestű, kövér férfi v. nő (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné).

REZÁK: alomnak való sás (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.326).

RÉZÁL: sűrűn bevagdal (halat) (Dráva mell. Nyr. VI.43).

még-rézál: ∞ *Jó még-rézátam* [a halakat], *a pási nyanyám osztáng még-főszte* (Eszék vid. Nyr. VIII.140).

[REZE].

reze-ruza: 1. óók-mók, lim-lom. *Szedett-vedett reze-ruza*; 2. pereputty. *Vele van minden reze-ruzája. Magával cepeli minden reze-ruzáját* (Csallóköz Csaplár Benedek).

RÉZEDA (*rozoda* Udvarhely m. Keresztúr vid. Kiss Mihály).

RÉZEG (*rizég* Székelyföld Győrffy Iván; *rözög* Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.86) [vö. *rozog*].

REZEL: 1. — *reze*. *Ezüstvel van-é rezelve az a kupak?* (Gömör m. Hanva Nyr. XVIII.505) [vö. *Ennek* (a tajtékpipának) *ezüsből van ám a reze!* Lehr A. Toldi 460]; 2. *hazudik. Abba te rezelsz!* (Székelyföld Kiss Mihály). *Félek rajta, hogy csak rezelsz* (Háromszék m. Vadr.).

REZES: a kisüstös pálinkafőzésnél az előszőr lefolyt pálinka (réz-eleje) (Pozsony m. Deáki Bódiss Juszún; Székelyföld Tsz.; Nyr. II.471; V.175. 221; Kiss Mihály; Udvarhely m. Nyr. IV. 228; Csík m. Győrffy Iván, Péter János; Háromszék m. Tsz.; Vadr.; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Brassó m. Hétfalu MNy. V.347; Hétfalu, Zajzon Nyr. III.373).

REZEZ: kupakkal és kupaktartóval ellát (pipát) (Debrecen Kúnos Ignác).

[RÉZGÉLŐD-İK], RÖZGÖLŐD-İK: forgolódik (körülfötte) (Érmellék Nyr. V.473)

[RÉZGŐ].

[Szólások]. *Má a rézgő végít járja*: utoljárt járja (pl. az ember; a pálinka, mikor az üstről lefogy) (Cegléd Ilosvay Vilmos).

rezgő-fű: pillangófű, nyúlperje (zittergras, briza media) (Dunántúl Kassai J. Szókönyv IV. 120).

[RÉZGŐS].

rezgős-cipő: gumi-cipő (Tisza-Bög Nyr. XXIV. 335).

REZMÁN: rozzant (Tolna m. Nyr. VI.230).

REZMEKEL: fosik (Heves m. Névtelen 1840).

RÉZMIN (*riézmin*): 1. pazarló (Soprony m. Mihály, Kisfalud Nyr. XXII.473); 2. rendetlen öltöztető (Vas m. Répce-Sz.-György Nyr. XVIII. 575) [vö. *ruha-rézmin*].

1. **REZNEK**: vmi kisebb vízi madár (Bereg m. Tiszahát Pap Károly).

[2. **REZNEK**].

reznek-kolomp: csunya hangú kolomp (a mely úgy szól, mint a repedt fazék) (Pozsony m. Kassai J. Szókönyv IV.221).

REZNEKES: fosos (gyerek: a ki összerendezte magát). *Te csunya reznek!* (Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek).

REZNEKI: ∞. *Eredj innen, rezneki!* (Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek).

[RÉZONÍROZ], REZENÉROZ: 1. zúgolódik; 2. nyafogva kér (Szeged Nyr. VII.381).

RÉZULA (*rözola* Somogy m. Mesztegnye Nyr. IX.281; *rezolva* [?] uo. 282): sűrű fiatal (tölgy-) erdő, tilos növendék-erdő (Somogy m. Nyr. X. 476 [itt *rerula* hiba]; Felső-Somogy, Balaton mell. Szemneez Emil; Somogy m. Mesztegnye Nyr. IX. 281. 282; Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334; Somogy m. Böhöneyei uradalom Erdészeti Lapok XXII.862; Baranya m. Ormányság Tsz.; Baranya m. Mecsekhát Thomaer Ignác 1841).

REZZENT: hirtelen rezel. *Tele rezzentette a gatyát* (Szeged Csaplár Benedek).

el-rezzent. *Ebrezzentette magát*: hirtelen összerendezte magát (Szeged Csaplár Benedek).

[RÉZZENT].

még-rezzent: megijeszt. *Mégrézzentették a kutyák*: ugatásukkal elijesztették (Somogy m. Szőlős-Győrök Nyr. XVI.46).

RÉZSÉG (*rezseg*): nyugtalanul izeg-mozog (pl. a bölcsőben fekvő gyermek), nyüzsgő (Abaúj m. Baksa Király Pál). *A kirú városába csakúgy*

részgött má a sok ember mindénfelé (Nógrád m. Istvánffy Gyula).

REZSEL: tétlenül tölti az időt (Nagy-Kún-ság Nyr. III.282; XVI.474).

REZSÍL: nevet (Brassó m. Tatrang Nyr. II. 523).

REZSNYICE (Erdély Szász Béla; Kis-Küküllő m. Szőkefalva Nyr. XV.284; *rozsnyica* Szilágy m. Deésháza Kerekes Ernő): kézi malom, kásatoró malom.

rőzsnycice-malom: ∞ (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 473. 515b).

1. **RÉZSÓ, RÉZSÓ:** takaréktűzhely sütője (Székesfehérvár Wolff Béla).

[2. **RÉZSÓ**], **RIZSÓ, RIZSÚ:** rézsút (Dunántúl Nyr. IX.79).

[**RÉZSÓS**], **RIZSÓS** (Répcse mell. Nemes-Viss Nyr. XVII.336; *részűs* Háromszék m. Lécfalva Kis Albert; *rízűs* Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VI.180): rézsútos.

RÉZSUNT (Csallóköz Csaplár Benedek; Temesköz Kálmány L. Szeged népe II.238; *re-tsunt* Gömör m. Nyr. XVIII.504): rézsút.

RÉZSUNTAN: ∞ (Csanád m. Puszt-Földvár Kálmány L. Koszorúk II.205).

RÉZSUNTOS, RÉZSÜNTÖS: rézsútos (Csallóköz Csaplár Benedek).

RÉZSÚT (*részutt* Vas m. Kemenesalja és hely nélkül Tsz.; *részütt*, *részűtt* Csallóköz Csaplár Benedek; *rízott* Somogy m. Szőke-Denes Nyr. III.231; *rízött* Vas m. Kemenesalja Tsz. 315a).

[**RÉZZSEN**].

[**ki-rézzsen**].

[Szólások]. *Egy tyukalja tojás egyszerre rész-szent ki:* egyszerre kelt ki valamennyi csirke (Mezőtúr Nyr. X.286).

RÍ (Dunántúl Nyr. XVI.240; *ré*, *réni*, *rénni*, *rénnya*, *rénak*, *rénik*, *rét*, *rétam* Vas m. Órség Nyr. VII.419; Göcsej Tsz.; Budenz-Album 167; Somogy m. Szőke-Denes Nyr. III.231; Somogy m. Csurgó vid. Király Pál; Baranya m. Tsz.; Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.474. 573; Baranya m. Ormánság Nyr. I.424; II.88; Szlavónia Nyr. XXIII.168; *rén* Vas m. Órség Nyr. VII.420; XII.281; Zala m. Balaton mell. Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan 1600; Göcsej, Páka Nyr. II.42; Somogy m. Kis-Korpád Nyr. XXV.93; *rejnya* Zala m. Hetés Nyr. II.45; *réjok* Göcsej Nyr. XIII.496; *rév* Dráva mell. Nyr. VI.43; Eszék vid. Nyr. VIII.43. 140. 326; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382; Szlavónia Nyr. XXIII.168. 214; *rőjj* Fehér m. Velencei-tó vid. Nyr. XVII.431; *riev* Csik m. Gyergyó vid. Kiss Mihály; [Háromszék m. Vadr. *riev* alkalmasint a közlő kikövetkeztetése ebből: *rievj*]).

RIA: 1. ijedt sikoltás, segedelemért kiáltás. *Riát kiáltott*; 2. riadó (Cegléd Ilosvay Vilmos).

ria-fa: riadó-verő póna (a katonánál) (Zala m. Aszófő Kimnach Ödön).

[**RIAD**], **RIVAD:** támad (a szél) (Csallóköz Nyr. I.332).

fel-rivad: fölzúdul. *Felrivad a szél* (Pozsony m. Kassai J. Szókönyv IV.223).

RIADÁS: 1. a jégnek nagy darabon való dörgő meghasadása (Balaton mell. Tsz.; MNy. V.130; Herman O. Halászat K.); 2. széles repedés a jégen (Győr m. Tsz.) [vö. *jég-riadás*].

RIADÓ: széles repedés a jégen (Balaton mell. Tsz. 315a; Herman O. Halászat K.).

RIAKOL: rí, bög. *Hallod pajtás, a tarka tehén a fiát riakolja* (Csongrád m. Horgos Arany-Gyulai NGy. I.53).

RIAMOD-IK: riad (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. Győrffy Iván).

neki-riamodik: nekiriad. *Oly vakon nekiri-amodék, hogy alig tudott tőle menekülni* (Székelyföld Csaplár Benedek).

RIANÁS = *riadás* (Balaton mell. Herman O. Halászat K.; Zala m. Balaton mell. Fleischmann Jenő).

[**RIASZ**].

riasz-módra: riadva (ijesztőleg) (Háromszék m. MNy. VI.346).

[**RIASZKOD-IK**].

neki-riaszkodik: rárivall (Székelyföld Kiss Mihály). *Nekiriaszkodik a lónak* [hogy miért botlott meg] (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 447).

RIASZT (*rejaszt* Csik-Szentgyörgy Fejér József; *ribaszt*, meg- v. *mögribaszt* Tolna m. Tsz. 315b; Szeged Kálmány L. Szeged népe I. 209. 216; Szilágy m. Kerekes Ernő; Székelyföld Tsz. 315b; Háromszék m. NyK. III.16).

rá-riaszt: ráijeszt (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839).

1. **RIBA:** rossz szellem (Somogy m. Szőke-Denes Nyr. III.231).

2. **RIBA:** igen apró hal (Marcal mell. Tsz.).

riba-hal: ∞ (Marcal mell. Kresznerics F. Szótár II.159); *alburnus lucidus* (Göcsej Herman O. Halászat K.).

riba-háló (*riba-hálló*): 1. igen apró szemű háló, a mellyel a ribahalakat fogják (Hol? Kresznerics F. Szótár II.159); 2. szűnyogháló (Somogy m. Szőke-Denes Nyr. III.231). *Olyan, mint a ribaháló* [mondják igen vékony szövetről] (Pápa Nyr. XVI.576). *Ujan ritka ez a portéka, mind a ribaháló* (Veszprém m. Csetény Halász Ignác);

3. igen vékony, silány szövet (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Vas m. Kemenesalja, Pálfa Sztrokay Lajos).

RIBADLI: szalag (Török-Becse Nyr. IX.93).

RIBÁL: tép, szaggat, cibál, tépász, rángat, hurcol (Székelyföld Tsz.; Gyórfy Iván; Háromszék m. Tsz.; Brassó m. Hétfalu Nyr. XVI.575; Király Pál) [vö. *rigál*].

mög-ribál: megtép (Somogy m. Szóke-Dences Nyr. III.182).

RIBÁLÓ: ugorka- v. répagyalu (Somogy m. Király Pál).

RIBANC: 1. rongy (Erdély Kassai J. Szókönyv IV.223; Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.); 2. hitvány, haszontalan, semmirekellő cudar (Zilah Kerekes Ernő; Szilágy-Somlyó Nyr. XVI.286; Székelyföld Tsz.; Nyr. VIII.463 [itt *ribaner* hiba]; Udvarhely m. Nyr. III.554; IV.227; Háromszék m. Orbai járás Nyr. VII.332; Csík m. Nyr. XXII.334; Kis-Küküllő m. Szókefalva Nyr. XV.284). *Ribanc hely* (Székelyföld Nyr. II.471). *Ribanc ember* (Székelyföld Csaplár Benedek). *Ebbe a ribanc világba a szögén embör sorsu ojan váthatós, mint a cigán idvesség* (Udvarhely m. Nyr. IV.322). *Vött egy ribanc kehöst* (Udvarhely m. Nyr. VI.465). *Még mer felesgetni, a ribanccaa!* (Háromszék m. MNy. III.16). *Menj el, te ribanc!* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár); 3. feslett erkölcsű nőszemély, ringyó (Fehér m. Wolff Béla; Komárom m. Nagy-Igmánd Nyr. VIII.95; Cegléd Ilosvay Vilmos; Palócság Nyr. XXIII.71).

[Szólások]. *Menj a ribancba!* — a fenébe, a manóba, a pokolba (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.).

RIBANCKOD-IK: rongyoskodik (Székelyföld Kiss Mihály).

RIBANCOS: 1. rongyos (Erdély Kassai J. Szókönyv IV.223; Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Tsz.; Vadr. 514b); 2. hitvány, semmirekellő, cudar, feslett erkölcsű. *Ribancos személy:* ringyó (Erdély Kassai J. Szókönyv IV.223) [vö. 2. *rebencs*].

RIBANCSÁG: hitványság, cudarság, aljasság (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.346; Gyórfy Iván). *Ez a sok szomorúság s ribancság mind a világból származik a világra* (Udvarhely m. Nyr. IV.275).

RIBBAD: zsibbad (Duna mell. Kassai J. Szókönyv IV.225).

[**RIBBANT**; vö. *rebbent*].

mög-ribbant: megriaszt, megijeszt (Vas m. Kemenesalja, Jánosháza Nyr. XIV.283; XV.141).

[**RIBI**].

ribi-rongy: 1. rongyos (Székelyföld Kiss Mihály). *Most már matathatsz a vires ládába; tudom,*

hogy nem tanássz egyebet, mind egy tyukketrecalja ribi-rongy foncsikát (Székelyföld Nyr. V.177); 2. hitvány, haszontalan, semmirekellő, cudar, alávaló (Székelyföld Kiss Mihály) [vö. *rihe-rongy*].

ribi-rongyos: ~ (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr. 514b) [vö. *rihe-rongyos*, *rihó-rongyos*].

1. **RIBIZLI** (*rébözli* Somogy m. Gyékényes Király Pál; *rejözli* Somogy m. Csököly Nyr. XXV.94).

2. **RIBIZLI:** rövid fölöltő (Tolna m. Gyöngy Nyr. V.379).

RICE: repce, vadrepce (Soprony m. Rábaköz Nyr. III.281; Répce vid. Nyr. XX.370).

RICEVÉR: [nép-etimológia] glicerín (Temesköz Kálmány L. Szeged népe II.234).

RICI: újatlan v. nagyon rövid újjú női rékli, nyári kabátka (Győr m. Molnár Imre; Győr m. Szigetköz, Duna-Szentpál Nyr. VIII.523; Komárom m. Nagy-Igmánd Nyr. VIII.95; Veszprém m. Csetény Nyr. V.523).

RICU: szűk, rövid, ügyetlenül, ferdén szabott és varrott ruhadarab (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.572; Szatmár m. Patóháza Nyr. XVI.96).

ricu-dolmány: ügyetlenül szabott, rövid és szűk dolmány (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.572).

RICSA: borsóból és darából összefőzött étel (leves) (Rozsnyó és vid. Nyr. VIII.566; XVII.476; Abaúj m. Jászó Nyr. IX.478) [vö. *ricsel*].

RICSAJ: 1. láрма, zaj (Tiszafüred és vid. Kimmach Ódön); 2. zajos korhelykedés (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.474; Cegléd Ilosvay Vilmos). *Nagy ricsajt csaptunk* (Eger vid. Nyr. XVII.477).

[**RICSÉG**].

ricsög-rocsog: ripeg-ropog. *Tűzet raktam [száraz kóróbból]; úgy mögricsögött-rocsogott, hogy!* (Szeged Kálmány L. Szeged népe I.64).

RICSEK: takony (Munkács és Bereg-Rákos vid. Pap Károly).

RICSET (*ricsel* Csallóköz Csaplár Benedek): többféle főzelekeiméből (pl. babból és árpakásból v. lencséből és árpakásból) összekotyvasztott étel (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.159; Göcsej Nyr. XII.47; Csallóköz Csaplár Benedek) [vö. *ricsa*].

ricsét-leves: rozsléves (Fehér m. Nyr. X.522).

RICSETÉL: többféle ételt összekever, panesol (Csallóköz Csaplár Benedek).

RICSETÉS: vegyeskereskedő (Vas m. Sorok mell. Nyr. XXII.144).

RICSKES: taknyos (Munkács és Bereg-Rákos vid. Pap Károly).

RICSKÓ: sziggyártók eszköze, a mellyel a bőr ráncait kiveszik (Csallóköz Csaplár Benedek; Győr Nyr. XI.430; Székelyföld Tsz.; Hol? Nyr. XVII.384 [itt *ricsko* nyilván hiba]).

RICSKOL (*ricskul*): 1. *ricskul*: kiveszi a bőr ráncait (a sziggyártó) (Csallóköz Csaplár Benedek); 2. *ricskol*: megver, megpuhít. *Hogy a fene ricskolná meg az ódaladat!* (Szatmár m. Patóháza Nyr. XVI.96).

[**RICSKOLÓ**], **RICSKULLÓ** — *ricskó* (Csallóköz Csaplár Benedek).

RICSKOS: himlőhelyes (Cegléd Ilosvay Vilmos) [vö. *rücskös*].

RICSÓ: nagyon barna ember [günynév] (Csik m. Péter János).

RIDÁZÁS: körbenforgó játék (Pest m. Csanád Békassy Sándor).

RIDEG (*rédeg* Vas m. Kemenesalja Tsz.; Vas m. Őrség Nyr. II.472; Zala m. Orosztony Nyr. XXIV.384; Göcsej MNy. V.101; Nyr. XIII.258; XIV.449; Zala m. Pacsa, Sümeg Király Pál; Somogy m. Sándor József; Somogy m. Babod Nyr. XIII.330; Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334; Baranya m. Pellérd Nyr. XI.382; *réteg* Zala m. Sümeg Király Pál; *riédeg* Göcsej Nyr. XIII.213; *rüdeg* Szilágy m. Büргеzd Kerekes Ernő; Székelyföld Tsz. 316a; Marosszék, Gernyeszeg László János; Udvarhely m. Arany-Gyulai NGy. III.68): 1. magányos, páradan (marha: a melyet még nem fogtak járomba) (Balaton mell., Vas m. Kemenesalja Tsz.); 2. magánosan élő rossz hírű (nőszemély) (Balaton mell. Tsz.); 3. nőtelen (Göcsej Nyr. XIV.449; Zala m. Pacsa, Sümeg Király Pál; Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334). *Rideg embér* (Dunántúl Nyr. XVI.240). *Rideg legény* (Vas m. Őrség Nyr. II.472); 4. szabad, kijáró, gulyába v. ménesbe járó, meddő, nem szaporítani való. *Rideg marha* (Dunántúl Nyr. V.228; Zala m. Szepezd Nyr. XVII.284; Zala m. Pacsa, Sümeg Király Pál; Somogy m. Sándor József; Baranya m. Pellérd Nyr. XI.382; Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.239). *Rideg jószág* (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.474). *Rideg ló:* ménesbéli ló (Tolna m. Kassai J. Szókönyv IV.225). *Rideg ménés:* heréltek (Dunántúl Nyr. XVIII.91); 5. sovány, soványan tartott, nem hizlalt (sertés, marha, baromfi) (Répe vid. Nyr. XX.416; Zala m. Orosztony Nyr. XXIV.384; Szeged Csaplár Benedek; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.572; XX.480; Szilágy m. Büргеzd Kerekes Ernő; Székelyföld Tsz.; Marosszék, Gernyeszeg László János; Udvarhely m. Kiss Mihály, Győrffy Iván; Háromszék m. Erdélyi Lajos; Csik m. Győrffy Iván, Péter János); 6. disznó, a mely még nincs hizóba téve. *Aggy ennük a ridegeknek!* (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

rideg-bétyár: nőtlen fiatalember (Kecskemét Nyr. III.84. 222; Király Pál).

rüdeg-disznópásztor: rideg disznók őrzője (Udvarhely m. Arany-Gyulai NGy. III.68).

rideg-fóka: fiatal esikófalka (Fehér m. Nyr. IX.284).

rideg-gulás: a gulya őrzője (ellentétben a fejőssel) (Rábaköz Hevesi Gábor).

RIDIKE (Háromszék m. MNy. VI.356; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; *lityike* Székelyföld Tsz.; *rédikó* Szatmár Vakares Kálmán; *rityike* Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; *rüggyűgő* Kolozsvár Erdélyi Lajos): vászon- v. bőrtáska v. -zacskó (pl. az a vászontáska, a melyben a fulusi leánykák a könyveiket és egyéb tanulószereiket az iskolába viszik; vásárosok oldal-táskája; kötéstartó zacskó, melyet a nők a karjukra vesznek; vö. fr. *ridicule*).

RIDOGÁL: sírdogál. *Szegény kis lyán rúdogát* (Nógrád m. Istvánffy Gyula).

RIF: kistarhús a marha melléből (Brassó m. Hétfalu Nyr. XXII.48).

[**RIG**].

rig-rug: rugdos. *Rigi-rugi egyik a másikat* (Baranya m. Nyr. II.184).

RIGACS: göröngy (Zemplén m. Ond Kassai J. Szókönyv IV.226).

RIGACSOS: göröngyös. *Rigacsos út* (Zemplén m. Ond Kassai J. Szókönyv II.244) [vö. *rögöcsös*].

RIGÁL (*rigál*): cibál, húz, rángat (haját) (Palócság Nyr. XXI.419; XXII.79; Heves m. Névtelen 1840; Hont m. Nyr. V.474) [vö. *ribál*].

meg-rigál: megeibál, meghúz (haját) (Borsod m. Kassai J. Szókönyv III.121). *Merrigálom ezt ar rozsz külyköt* (Palócság Nyr. XXI.506).

RIGÁLY (*rigáj*): ritkás (Szatmár m. Szinyérváralja vid. Nyr. XV.189). *Mikor kiesi vót, olyan rigáj vót a haja* (Szatmár m. Patóháza Nyr. XIX.379) [vö. *vígáj*].

RIGÁLYOS: ∞. *Rigályos erdő v. vetés:* ritkásokkal tarkázott (Szatmár m. Szinyérváralja és vid. Nyr. XV.189) [vö. *hígályos, vigályos*].

RIGÁS: ∞ (Balaton mell. Tsz.).

RIGÁZ: cibál (Garam mell. Horváth Zsigmond 1839).

RIGGAT: rikat (Háromszék m. Vadr.).

meg-riggat: megrikat. *A népet megriggatja* [érzékeny beszédjével a pap] (Háromszék m. Vadr.).

RIGLI (*riglyi* Palócság Nyr. XXII.79; *rikli* Debrecen Nyr. XI.476) [vö. *régöly*].

RIGMUS (*régmus* Brassó m. Hétfalu MNy. V.347): vers, mondóka (Csanád m. Apáca Kálmány I. Koszorúk II.176; Gömör m. Nyr. XVIII.456; Kalotaszeg Keleti Virágok I.83; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

RIGÓ: szerető. *Van-e má rigód, hé?* (Baranya m. Okorág Király Pál).

rigó-füty: 1. reszelt tézta közötti diónyi darabka (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.); 2. galuska (Kolozs m. Szucsák Nyr. XVIII.576).

rigó-palló: a szomszéd karóhoz kötött termővessző, a melyről a szállófürtök alácsüngenek (Debrecen Nyr. IX.144).

rigó-tők: paptők, kakukkvirág, galambbegy (galambtojás-alakú virágot termő tavaszi erdei növény) (Székelyföld Kiss Mihály; Erdővidék Tsz.).

RIGOLYA: szeszélyes, bogaras, nehéz természetű, izgága, házsártos. *Rigolya gyermek:* a ki minduntalan sírva fakad. *Rigolya ember:* a kinek nehéz eltalálni a kedvét (Háromszék m. Kiss Mihály).

rigoja-bolond: nyugtalan házsártos férfi és kivált nő (Udvarhely m. Vadr. 514b).

RIGOLYÁS (*rigojás*; — *zsigolyás* Székelyföld Kriza): 1. *rigolya* (Erdély Kassai J. Szókönyv III.58; IV.226; Székelyföld Kriza; Udvarhely m. Vadr.); 2. ijedős (barom: a melyet nehéz az igába szoktatni) (Székelyföld Kriza; Udvarhely m. Vadr.).

RIGOLYÁZ: tréfál (Székelyföld Andrássy Antal 1843; Háromszék m. MNy. VI.347).

RIGY: földön heverő elszáradt apró gally és vessző (Borsod m. Diósgyőr Erdészeti Lapok XXII.244; Bodrogház Kassai J. Szókönyv IV. 225; Tsz.).

1. **RIGYA** (*rynya* Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 75; Fábán Gábor 1839; *rogya* Vas m. Kassai J. Szókönyv IV.225): barka (dió-, mogyoró-, éger-, gyertyán-, rekettye-, fűzfa barkája) (Dunántúl MNy. V.99; Répce mell. Nyr. XX. 366; Répce mell. Nemes-Viss Nyr. XVII.336; Balaton mell., Vas m., Kemenesalja, Marcal mell. és hely nélkül Tsz.; Zala m. Csaplár Benedek; Somogy m. Kubinyi-Vahot; Magyar- és Erdélyország képekben III.40; Nyr. X.476; Baranya m. Mecsekhat Thomaer Ignác 1841).

2. **RIGYA:** ladikkal nehezen járható zombékos, buckás, torzssal vegyes nádas hely (Fehér m. Velencei-tó vid. Nyr. XVII.431); ritkás nád (Agárd Herman O. Halászat K.).

RIGYÁS: barkás (Baranya m. Mecsekhat Thomaer Ignác 1841; Alsó-Baranya, Pellérd Nyr. XI.382).

RIGYÁZ-ÍK: barkát hány, barkásodik (a diófa, a mogyorófa stb.) (Vas m. Tsz. 316b).

le-rigyázik: lehullatja a barkáit. *Lerigyázott már a mogyorófa v. a diófa* (Zala m. Csaplár Benedek).

RIGYET: bóg (a bika, mikor kergetik) (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.159).

RIHA: 1. hitvány, komisz. *Mit akar ez a riha parasztnép a maga rongyos trásával?* (Komárom Király Pál); 2. ringyó (Vas m. Kassai J. Szókönyv IV.227; V.185; Vas m. Kemenesalja Tsz.) [vö. 1. *risza*].

RIHÁL: erővel fűrészelve metsz (Vas m. Kemenesalja Tsz.) [vö. *riszál*].

[**RIHE, RÜHE**].

rühe-róci: élheterlen, gyámoltalan (Marcal mell. Tsz.).

rihe-rongy (Kis-Kúnság Nyr. XXV.336; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.380; Cegléd Ilosvay Vilmos; *rühe-rongy* Balaton mell. Tsz.; Tata Matusik Nep. János 1841): 1. élheterlen, szegény, nyomorult, rongyos (Kis-Kúnság Nyr. XXV.336; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.380; Balaton mell. Tsz.; Tata Matusik Nep. János 1841); 2. ivadék, fajzat, pereputty (Cegléd Ilosvay Vilmos) [vö. *ribi-rongy*].

rühe-rongyos: élheterlen, szegény, nyomorult, rongyos (Komárom m. Nagy-Igmánd Nyr. VIII. 95; Kiss Dezső) [vö. *ribi-rongyos*, *rikó-rongyos*].

RIHI: mindig nevető. *Mit kacagsz, te rihi?* (Brassó m. Bácsfalu Nyr. VI.231).

[**RIHÓ**].

rikó-rongyos: rongyos (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.224) [vö. *ribi-rongyos*, *rihe-rongyos*].

RIHOG: folyton nevet (Somogy m. Nyr. X. 476).

[1. **RIK**].

rik-hám: [szövőszék része] (Székelyföld Tsz.).

[2. **RIK**].

rik-madár: griffmadár [?] (Veszprém m. Nyr. VI.422).

RIKA: lyuk, a melyben a labdázó áll. *Dugd bē hamar a rikába! Jába dugad, me nem jár, me belē köptem, még a Jancsi rikájába is* (Kis-Küküllő m. Szőkefalva Nyr. XV.284).

[**RIKANT**].

fén-rikánt: fölökkel. *Fénrikántotā á tcheny* (Szlavónia Nyr. XXIII.265. 362).

RÍKAT (*rékat* Veszprém m. Szentgál Nyr. II.185; Baranya m. Ormánság Nyr. I.424; *el-rigad* [?] Moldvai csáng. Arany-Gyulai NGy. I. 279; *rikkat*, *megrikkat* Háromszék m. MNy. VI. 340; Győrffy Iván; Csik m. MNy. VI.375).

el-rigad: elsirat (Moldvai csáng. Arany-Gyulai NGy. I.279).

RIKÉNT: kurjant (Zala m. Gelse és vid. Nyr. XV.573).

[RIKIGET].

rikiget-rakogat: rakogat (Szatmár vid. Nyr. X.334).

RIKÍT: sikolt, rikolt, kurjant (Soprony m. Rábaköz Nyr. III.281; Göcsej Vass József 1841).

RIKÍTÓ (*rikító* Veszprém Nyr. XII.561).

RIKKAN-IK: nyikordul (fordultában a kulcs) (Csallóköz Nyr. I.332; Csaplár Benedek).

RIKKANCS: 1. tchénpásztor, csordás, kanász (Göcsej Nyr. V.35; Fehér m. Seregélyes Nyr. X.189; Baranya m. Kassai J. Szókönyv IV.222; Tsz.; Alsó-Baranya, Pellérd Nyr. XI.239; Szlavónia Nyr. V.12; Csallóköz Kassai J. Szókönyv III.247; V.216; Udvarhely m. Horváth Farkas; Csik-Remete Felméri Lajos); 2. [értelem nélküli tréfaszó, melyet a gyerekek adnak válaszul, mikor kíváncsián kérdezget, hogy mi van ebben, v. abban a fazékban, v. mi lesz ebédre stb.] (Csallóköz Csaplár Benedek).

RIKKANTÓS, RIKKANTOS: 1. *rikkantós:* kiáltó, élestorkú (Csallóköz Csaplár Benedek); 2. *rikkantos:* [tréf.] savaúyú (Vas m. Kemenes-alja Tsz.).

RÍKÓD-IK (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.213; Nagy-Kőrös Nyr. VI.424; *rtkod-ik* Szabolcs m. Király Pál): sír, sírdogál, nyafog. *Mindég rtkodik ez a pulya, mint az anyavesztett bornyú* (Szabolcs m. Király Pál).

RIKOGAT: rikkongat, kurjongat (Balaton mell. Tsz.; Göcsej Vass József 1841).

RÍKOL: sír, sírdogál, si-ri. *Annyit ríkol ez a gyerek, hogy a filem is fáj bele* (Szabolcs m. Király Pál).

RIKOLT (*rikójt* Csallóköz Csaplár Benedek; Háromszék és Csik m. Király Pál; Háromszék m. Orbai járás Nyr. VII.332).

ki-rikolt (*kü-rikólt*): 1. kikiált, kihirdet (Székelyföld Tsz.). *Háromszor rikócsa kü a páter* (Moldvai csáng. Nyr. III.3); 2. kimond (vétket vkire) (Székelyföld Tsz.).

RIKOLTOZ (*rikójtöz* Háromszék és Csik m. Király Pál).

RIKTIG (Veszprém m. Csetény Nyr. XXII.380; Arad m. Pankota Nyr. XXII.368; *riktik* Vas m. Órség Nyr. V.126; Somogy m. Nágoes Nyr. VI.468; *rittig* Abaúj m. Beret vid. Nyr. II.476; Torna m. Torna-Ujfalu Nyr. XVII.40; *rittig* Gyöngyös Nyr. XVI.523): 1. csakugyan (Abaúj m. Beret vid. Nyr. II.476). *A király fényitotta a markát, hát riktik é púcsók vót benn* (Vas m. Órség Nyr. V.126). *Hát asztán annyira, hor riktig a pap először belebujt* (Veszprém m. Csetény Nyr. XXII.380). *Égy lē is esett és riktik garaboncjás díják lett* (Somogy m. Nágoes Nyr. VI.468). *Riktig, csakugyan rábeszéltek az apjukomat* (Arad m. Pankota Nyr. XXII.368). *Jancsi kocsis is rittig telē szopta magát* (Gyöngyös Nyr.

XVI.523); 2. éppen. *Épen rittig tele lett a fazék. Épen annak rittig vizavt* (Gyöngyös Nyr. XVI.523). *Csütörtöki szent napon jártak akkor is jány-nézöbe, rittig úgy mim most is* (Torna m. Torna-Ujfalu Nyr. XVII.40).

[RIKTIGSÉGÉSEN], RITTIKSÉGÉSEN: csakugyan. *A kés lēsik a tojáásra és rittikségēsen ellōri* (Abaúj m. Buzita Nyr. VII.134).

[RIKTÓL].

meg-riktól: megigazít, megjavít (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

RÍLL: rí, sír (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.214).

RIMA: ringyó (Pápa vid. és hely nélkül Tsz.; Pécs Kassai J. Szókönyv IV.228).

rima-sóska: [?] (Hol? Erdélyi J. Népd. és mond. III.178).

RIMÁNSÁG: rimázkodás. *Bēzzēg v'ót rimānság!* (Borsod m. Sata Bartha József).

RIMÓC: galambfaj, a melynek feje tolla sima, s a mely nem kering, midőn száll (Szeged és vid. Nyr. I.426; Kálmány L. Szeged népe I.215).

RIMOG (*rimmog* Alföld [?] Nyr. XV.188): rimázkodik (Háromszék m. MNy. VI.346; Vadr.; Györffy Iván). *Hiába is rimmogsz, nem kapsz semmit* (Alföld [?] Nyr. XV.188).

[RIMPĒL].

el-rimpēl: elrongál (Nógrád m. Nyr. V.181).

RINGÁL: ringat. *Bölcsöbe ringáлом* (Torontál m. Egyházas-Kér Kálmány L. Szeged népe III.215).

RINGALLÓ: ringló (Veszprém m. Várpalota Nyr. XXI.477).

RINGAT (*bringatni* Palócság Tsz.).

RINGÁZ: ringat (Pest m. Kassai J. Szókönyv IV.228; Heves m. Névtelen 1840). *Bölcsöbe ringázom* (Torontál m. Szaján Kálmány L. Szeged népe II.5).

RINGÓ (*ringaó*): kis szék, a melyről az ágyra föllépnek (Palócság, Apátfalva Nyr. V.384) [vö. *rēngő*].

[RINGY].

ringy-rongy: hitvány, becsstelen. *Ringy-rongy ember* (Szilágy-Somlyó Nyr. XVI.286).

RINYA, RINNYA: vízeres, süppedékes, víze-nyős hely (Baranya m. Mecsekhát Thomaer Ignác 1841).

RIOG: rikoltoz (Somogy m. Simouyi Zs. Tüze-tes M. Nyelvtan I.413).

[RIOGAT], RIJOGAT, REJOGAT: 1. *rijogat:* ~ (Pest m. Tinnye Nyr. VII.43); 2. *rejogat:* ri-asztgat (Csik-Szentgyörgy Fejér József).

mög-rlogat, mög-rövogat: 1. *mög-rlogat*: több ízben megriaszt (Székelyföld Kiss Mihály); 2. *mög-rövogat*: megdorgál (Dunántúl Nyr. V.228).

RIÓKA (*rióka* Fehér m. Nyr. X.188; *rívóka* Szeged Tsz.): 1. *rióka, rívóka*: olyan gyerek, a kinél igen könnyen áll a sírás, a ki sokat sír (Fehér m. Nyr. X.188; Alföld Nyr. XV.188; Háromszék m. MNy. VI.347; Vadr. 515a; Győrffy Iván); 2. *rívóka*: vízhólyag a testen (hydatís) (Szeged Tsz.).

RÍP: 1. derekasan, erővel, ügyesen csinál vmit. *Jól rípi. Rípjed, ne hadd! Rípi a táncot* (Háromszék m. Vadr.); 2. üt. *Rípjed!* (Nagy-Enyed vid. László János).

el-rip, el-ríp: 1. derekasan, erővel, ügyesen végez el vmit (Székelyföld Kiss Mihály). *A beszédet (a verset, a leckét) derékül elripte*: elmondta, elfújta (Székelyföld Kriza). *Jól elripte a táncot*: eljárt (Háromszék m. Vadr.); 2. elcsen, ellop (Nagy-Enyed vid. László János).

RIP-ROP, RIPP-ROPP = *ripsz-rapsz* (Szeged Nyr. IV.221; Csaplár Benedek). *Ripp-ropp, megosztottak rajta* (Debrecen Nyr. VII.328).

RIPACS: 1. himlő (Balaton mell. Tsz.); 2. kanyaró (Balaton mell. Tsz.); 3. himlőhely (Vas m. Tsz.); 4. sebhely (Vas m. Tsz.).

1. **RIPAKOD-IK:** iparkodik (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.474) [vö. 1. *repeked-ik*].

2. **RIPAKOD-IK:** haragosan lármáz, veszekszik, felesel (Nagy-Körös és vid. Pap Károly; Keckemét Király Pál; Hódmező-Vásárhely Nyr. IX.92; Rimaszombat vid. Nyr. X.89.).

rá-ripakodik: rárivall, ráförmed (Fehér m. Wolff Béla; Alföld Nyr. XV.188; Keckemét Király Pál; Békés m. Nyr. XVII.334; Palócság Nyr. XXII.79; Rimaszombat vid. Nyr. X.89 [itt *rá* nélkül]; Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.128; IV.223). *Ráripakottam asztán istenessen* (Nagy-Körös és vid. Pap Károly). *A hogy ráripakodott a zOsvárh ur, úgy elhallgatott, mind a harang nagypointékén* (Gömör m. Otrokocs Nyr. XXI.92). *Itáripakogyyik a zembërre* (Gömör m. Majom Nyr. XXII.572) [vö. *rá-rivakodik*].

RIPAKSZ-IK: haragosan lármáz (Hódmező-Vásárhely Nyr. IX.92).

RIPASZKOD-IK: kapaszkodik, fogózik (Baranya m. Bélye Nyr. XVIII.478).

RIPAT: piszok, szenny, mocsk (Palócság Nyr. XXII.79; Bartha József). *Csupa ripat az arcod; miért nem mosod még?* (Gömör m. Nyr. XXIII.95).

RIPATOS: piszkos, szennyes, mocskos (Palócság Nyr. XXII.79; Bartha József).

[RIPEG].

ripég-ropog (*ripég-rupag* Tolna m. Sárköz Nyr. II.240).

RIPINC: fodros szalag (Alsó-Baranya, Pellérd Nyr. XI.239).

RIPÓ: ripacsos, himlőhelyes (Gömör m. Tsz.).

RIPÓK: ∞ (Somogy m. Kassai J. Szókönyv IV.229; Nyr. II.377).

RÍPOL (*ribol* Kis-Kún-Halas Nyr. XV.380; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.572; *ribol* Mátyusföld Nyr. XX.328; *rifol, riful* Rábaköz. Beó-Sárkány Nyr. XVIII.191; Vas m. Kemenes-alja, Balaton mell., Pápa vid. Tsz.; Fehér m. Nyr. V.130; *ripol, ripul* Csallóköz Csaplár Benedek, Szinyei József): koptat, szaggat, nyű (ruhát). *Csak rípud aszt a ruhát; maj lëssz új megin, mer ingyen adják ám!* (Csallóköz Csaplár Benedek).

el-ripol, el-ribol: 1. elkoptat, elszaggat, elnyű. *Értipán ez a zördöglova* [vásott, szilaj gyerek], *ha vasbú vóna is a ruhája* (Csallóköz Csaplár Benedek). *Egy hit alatt a ruhát úgy értbolni!* (Mátyusföld Nyr. XX.328); 2. elkölt, elpocsékol, elveszteget, elpazarol. *Éripúta a egész inyivalóját* (Pozsony m. Tárnok Nyr. IX.281).

RIPPADOZ: sikong, riadoz, kiabál, ujjong (Székelyföld Tsz.; Kriza; Udvarhely m. Vadr.; Nyr. VIII.473; Háromszék m. MNy. VI.347; Háromszék m. Szotyor Győrffy Iván). [Ugyan bizon métt nem adattál hirt csak egy madárral is? mondják a váratlanul érkező kedves vendégnek]. *Jobb így. Nem adnám sokért, hogy most így rippadoztok* (Udvarhely m. Vadr.).

RIPPENT: csap. *Ma jól pofon rippentelek!* (Háromszék m. Vadr.) [vö. 1. *rittyentl*].

RIPPOGTAT = *rippadoz* (Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XV.576).

RIPSZ-RAPSZ (*rips-raps* Debrecen Nyr. VII.328; *réps-raps* Mezőtúr Nyr. VIII.189); [hirtelen össze- v. szétkapkodás, elfogyasztás kifejezése]. *Ripsz-rápsz:* szétkapkodtak (Félegyháza Nyr. VI.43). *Réps-raps:* hirtelen össze- v. elfogyasztották (Mezőtúr Nyr. VIII.189). *Ripsz-rapsz fogyott el minden* (Székesfehérvár Nyr. VII.430). *A minap licitátok a Pergel zsúlóná, de mire oda szörkölcstem, má minden ripsz-rapszra ment* (Veszprém Nyr. VIII.513). *Kapott a város píst; lessz rips-raps, osztzokodnak rajta* (Debrecen Nyr. VII.328). *Csak úgy ripsz-rapsz, mindenből kiforgatták a szerencsétlent* (Szilágy-Somlyó Nyr. XVI.287).

[RIPSZRAPSZOL], RIPSRAPSOL: pocékol (el-) (Nagykúnság, Túrkeve Nyr. VIII.469).

1. **RISKA** (Veszprém Zolnai Gyula; Cegléd Ilosvay Vilmos; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.380; Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189; *roska* Brassó m. Hétfalu Király Pál; *róska* Háromszék m. MNy. VI.347. 356; Háromszék m., Erdővidék Vadr. 162); 1. *riska, roska, róska*: piros, vörös, vörhenyeges (tehén, macska) (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.230; Háromszék m. MNy. V.347;

Háromszék m., Erdővidék Vadr. 162; Brassó m. Hétfa Király Pál); 2. *riska*: vörhenyeges v. sárgaszőrű, kicsiny, kurtaszarvú, jól tejelő tehén (Cegléd Ilosvay Vilmos; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.380; Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189); 3. *riska*: siller-bor (Veszprém m. Zolnai Gyula).

2. **RISKA**: cigányasszony (Komárom m. Almás Bódiss Jusztn).

[**RISKÓ**].

riskó-gomba: sárga gomba (Háromszék m. Győrffy Iván).

RISTUNG: rond (ruha). *Egy ristung ruha* (Erdőháza [? talán Zala m. Erdőhát] Nyr. XI. 285).

1. **RISZA**: rossz erkölcsű személy, kül. nő-személy (Vas m. Pálfa Nyr. XXV.576) [vö. *riha*].

[2. **RISZA, RICA**].

[Szólások]. *Eltette a riszát*: elszaladt (Nagy-Künság Nyr. II.274). *Elhordta a ricát*: ∞ (Székelyföld Kiss Mihály).

RISZÁL (*ricál* Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály; Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 332; Háromszék m. Kis-Borosnyó Nyr. XVI.48; Csik m. MNy. VI.175): 1. *ricál*: cibál, tépász, rángat, ráncigál (haját) (Székelyföld Kiss Mihály; Csik m. MNy. VI.175); 2. *ricál, riszál*: ráz (Alföld Nyr. IV.379; Bereg-Rákos és vid. Pap Károly; Székelyföld Kiss Mihály). *Riszálja (ricálja) a farát*: mozgatja, rázza, hánya-veti (járás v. tánc közben v. mikor szítál) (Vas m. Horváth József 1839; Tolna m. Tsz.; Nagy-Künság Nyr. XVI. 474; Békés m. Balog István; Hont m. Nyr. VI. 271; Hegyalja Kassai J. Szókönyv III.378; Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály; Udvarhely m. Vadr.). *De riszálja a farát!* [mondják hetykén járóra] (Bars m. Nyr. III.276). *Ha úgy tudnál szítálni, mint a farod riszálni!* (Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.112). *Ha úgy tudnál szítálni mind a farod ricálni!* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 332). *Ha úgy tudna sétálni* [? nyilván hiba e h. szítálni], *mint a farát riszálni!* (Hajdú m. Nyr. VII.179). *Riszálja magát*: különféle tisztességtelen mozdulatokat tesz (Kassa vid. Nyr. XVII.285). *Ricál* a leány: mikor tánc közben jobbra-balra forgatják (Háromszék m. Kis-Borosnyó Nyr. XVI.48); 3. *riszál*: rostál (Nagy-Künság Nyr. XVI.474); 4. *riszál*: nyiszál, életlen késsel vág (Soprony m. Nyr. V.425; Vas m. Horváth József 1839; Zala m. Tapolea Nyr. VIII.469; Tolna m. Tsz.; Heves m. Kápolna, Kompolt, Abaúj m. Szikszó Király Pál; Gömör m. Tsz.; Bereg-Rákos vid. Pap Károly).

[Szólások]. *Ebbe csak nem riszálom az eszemet* [mondja pl. az, a ki vmely érdektelen dologra egyáltalában nem tud visszaemlékezni] (Veszprém m. Nyr. IV.229). *Riszál az eső*: szítál, szemzik, aprózik (Bács m. Nyr. V.471).

még-ricál: megcibál, megtépász, megrángat, megráncigál (Székelyföld Kiss Mihály).

. **RISZÁLÓ**: életlen rossz kés (Vas m. Horváth József 1839).

[**RISZÁLÓD-IK**], **RICÁLÓD-IK**: ráncigál (Csik m. MNy. VI.175).

RISZKOL: marakodik, veszekedik (Bereg-Rákos és Munkács vid. Pap Károly).

[**RISSZ**].

riksz-rossz: rossz. *Rissz-rossz ló* (Csallóköz Nyr. I.378). *Risz-rossz meszelő* (Torontál m. Ó-Sz.-Iván Kálmány L. Szeged népe III.65).

RISSZANT (Balaton mell., Vas m. Kemenes-alja, Pápa vid. Tsz.; *rosszant* Balaton mell. Tsz.): hirtelen, egyszerre, egy rántással (el- v. le-) metsz v. (ketté) hasít.

RISSZENT: ∞ (Háromszék m. MNy. VI.347; Vadr.; Győrffy Iván) [vö. *csisszent, nyisszent*].

RITAK: a eséplés után maradt apró, zsúpokba nem köthető szalma (Baranya m. Mecsekhát Thomaer Ignác 1841).

ritak-szalma: ∞ (Baranya m. Mecsekhát Thomaer Ignác 1841).

RITKA (*retka* Baranya m. Ormányság Tsz.; *retka, rētká* Rozsnyó vid. Nyr. XVII.476; XVIII. 454): egy tinstekerek a gombolyagon. *Egy ritkával megvarrhatod* (Székelyföld Nyr. I.281; Háromszék m. Kiss Mihály).

RITKÁNYOS: iszákos, részeges (Székelyföld Nyr. XXV.48) [vö. *itkányos*].

RITOK: hiány, kivágás, esorba (Csik m. Gyergyó-Ditró Nyr. XII.282).

RITYÁLÓD-IK: tréfásan kötekedik, gúnyolódik, viccelődik (Udvarhely és Csik m. MNy. VI.174; Udvarhely m. Siménfalva Nyr. XXVI. 44). *Maga ne rityálódj annyit!* (Háromszék m. NyK. III.18) [vö. *rityolód-ik*].

RITYÁLÓDÓ: tréfásan kötekedő, gúnyolódó, viccelődő (Háromszék m. Vadr. 514b; Erdővidék Tsz.) [vö. *rityolódó*].

RITYÉGTET: lötyögtet. *Rityegteti magát*: lötyögteti magát (a vén ember, mikor táncol) (Háromszék m. Kriza; Vadr. 514b [itt *rityegteti* hiba; a közlő kéziratában *rityegteti* áll]).

RITYI: kurta lábú és vastag testű (leány, tyúk) (Udvarhely m. Vadr.).

RITYÓ, RICSÓ: ∞ (Háromszék m. Kriza; Vadr. 514b [itt *rityi* mint háromszéki szó hiba a kéziratbeli *rityó* helyett]).

RITYOLÓD-IK = *rityálód-ik* (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Tsz.; MNy. VI.174; Háromszék m. Zágon Nyr. XXVI.44).

RITYOLÓDÓ = *rityálódó* (Háromszék m. Vadr.).

RITYÓ: fejkötő (Hajdú-Szovát Nyr. XXVI. 189).

RITTY: ostopattanás (Háromszék m. MNy. VI.347; Vadr.; Gyórfy Iván).

RITTYÉG: 1. pattog (az ostor, a szövőszék) (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr. 514b). *Neki az ördögök az erdőnek, nyitni kezdik le; zúgott, rittyögött, recsegött* (Háromszék m. Vadr. 397); 2. cuppog (a dagasztó keze a téstában, a ló lába a sárban, az agyagtaposó lába stb.) (Székelyföld Kiss Mihály).

l8-rittyög: lepattog (az abroncs a hordóról, a megtüzesedett eserép égéskor a földről, a sűrűn hulló mennykő az égből, a jégeső a földre) (Székelyföld Kiss Mihály).

széllýol-rittyög: szétpattog (a földhöz vert eserép- v. üveg-edény) (Székelyföld Kiss Mihály).

RITTYEGET: pattogtat (ostorral) (Székelyföld Nyr. V.568).

RITTYEGETŐ: ostor (Háromszék m. MNy. VI.347; Gyórfy Iván).

RITTYÉGŐS: cuppogós. [*A haricska-puiszka jó rittyөгösön fél kezd a keverő után váladozni az üst oldaláról* (Háromszék m. Vadr. 398).

RITTYEGTET: pattogtat (ostorral) (Székelyföld Tsz. 317b; Háromszék m. MNy. VI.347).

1. **RITTYEN:** pattan (Székelyföld Kiss Mihály). *A sóbálvány egy istenes nagyot rittyent, hűtfelű repedt* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.331).

[2. **RITTYEN**].

rittyen-rottyan: több ízben fingik. [Ilyenkor *ritty-rotty* szóval utánozzák a hangot.] (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.334; Katona Lajos).

1. **RITTYENT:** 1. pattant (ostorral) (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.347; Vadr. 514b; Nyr. V.129; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Rittyents egyet, sógor! (Udvarhely m. Nyr. IV.81). Érdsem ostora, sejem a csapója, egyet rittyent velle, s elszalad a lóva* (Háromszék m., Erdővidék Vadr. 163); 2. csap, vág. *Ojan mokán mézáros még nem született, a kít ő a porba né rittyentsön* (Udvarhely m. Nyr. IV.81). *Pofon rittyent* (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.347; Vadr. 514b) [vö. *rippent*].

oda-rittyent: odaesap, odavág. *Úgy odarittyenté [egy bikfa tövibe], hogy jó nagyot döndült* (Háromszék m. NyK. III.15).

2. **RITTYENT:** fingik (Kolozsvar Pap Károly).

oda-rittyent: oda fosik (Szatmár m. Nagybánya Katona Lajos).

[3. **RITTYENT**].

[Szólások]. *Rittyentöm magamat:* eleblábolok, odább állok (Udvarhely m. Nyr. IV.81).

RITTYÓ: 1. rossz tejfő (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.380); 2. ondó (semen virile) (Vas m. Tsz.;

Balaton mell. Tsz.; Horváth Zsigmond 1834; Somogy m. Nyr. X.476).

RITTYÓZ: 1. onanizál (Kolozsvar, Székelyföld Pap Károly); 2. [*rittyöz-ik?*]: magömlése van (Vas m. Tsz.; Horváth József 1835).

RITTYÓZTAT: onanizál (Vas m. Tsz.; Horvát József 1835).

RIVADOZOTT: repedezett (pl. kiszáradt tőfenék) (Alsó-Csallóköz Kóssa Albert).

[**RIVAKOD-IK**].

rá-rivakodik: rárivall, ráförmed (Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334). *Ha az ember rájok rivakodik...* (Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. III.86). *Né rivakoggy így az emberre!* (Cegléd Ilosvay Vilmos) [vö. *rá-ripakodik*].

RIVALKOD-IK (Csallóköz Csaplár Benedek; *rivajkod-ik* Zala m. Tapolea Nyr. X.476; *rivó-kod-ik* Répce vid. Nyr. XX.410): sivalkodik, sikolt.

főli-rivalkodik: fölsikolt. *Álmában úgy fölri-valkodik szegény gyermekeske, mintha nyavalya történe* (Csallóköz Csaplár Benedek).

RIVANCS: jégeső (Hol? Tsz.).

RÍVÁS (réás Somogy m. Szóke-Denes Nyr. III.231; Somogy m. Kis-Korpad Nyr. XXV.93; Belső-Somogy Nyr. XXV.174; *révás* Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.41; *riás* Vas m. Órség Nyr. IV.472; VII.372).

RIVASZKOD-IK: rivall, kiált (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.478).

rá-rivaszkodik (Alföld Nyr. XV.188; *rá-rivas-koggyik* Palócság Nyr. XXII.79): rárivall, ráförmed.

RIVATAG: hideg és szeles (idő) (Háromszék m. MNy. VI.347; Gyórfy Iván). *Bizony csúnya rivatag idő* (Alföld [?] Nyr. XV.188).

[**RÍVÓ**].

rió-kánya: olyan gyermek, a ki mindig sír. *Hágass, te riókánya!* (Zala m. Szepezd Nyr. XVII.284).

RÍVOGÁL: sirdogál. *A hogy ott rívogá magába, belép hozzáj' az ördög fia* (Nógrád m. Istváffy Gyula).

RÍVÓS (révós [?] Dráva mell. Nyr. VI.43; *révós* Baranya m. Ormányság Nyr. I.424; *riós* Veszprém Nyr. IV.83).

RIZA: elavult, gyenge (Aranyosszék Borbély Samu).

RIZAMOD-IK (*rizzamodni* [?] Székelyföld Tsz.; vö. NyK. X.326).

meg-rizamodik: megriad, megijed (Székelyföld NyK. X.336; Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.; Firtosalja Nyr. VI.324 [itt *meg* nélkül, de

ez nyilván hozzáértendő)). *Megrizámodtak a lovak* (Háromszék m. Vadr.). *Ezek ak kutya kabalák egy darab esutaktól úgy megrizámodtak vala, hogy csak ék kiesi héjja, hogy é nem kapák asz szekeret* (Székelyföld Gyórfy Iván).

[RIZÁNKOD-IK].

meg-rizánkodik: ∞ (Székelyföld Kiss Mihály).

RIZNA: bányabeli koci, a melyet a kő kiszállítására használnak (Zalathna vid. Nyr. XIII. 238).

RIZS (rizza Tisza mell. Erdősi József; Tisza-Sz.-Imre Nyr. IX.138).

[RIZSÁS].

rizsás-katona: olyan katona, a ki már egyszer kitöltötte a szolgálati idejét (Bars m. Zeliz vid. Nyr. XIV.288).

RÍZSIKEL: hörög, sípol (a köhögős ember melle) (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; (Hol? Nyr. XXVI.430).

RÓ (róvni, megróvtam Balaton mell. Tsz.; róvja, róvta Kolozsvár Melich János): 1. fejszével róva vág (fatörzset) (Székelyföld, Háromszék m. Tsz.); 2. dob (kövel, labdával) (Torda-Sz.-László Borbély József).

[Szólások]. *Falut ró:* a faluban kóborol, házról-házra jár (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XXI. 142). *Rója a falut:* ∞ (Csik m. MNy. VI.373). *Róvja az uccát:* az uccán esavarog. *Sokat róvta a házunkat:* sokszor volt nálunk (Kolozsvár Melich János).

el-ró: fejszével róva ketté vág (fatörzset) (Székelyföld NyK. X.336).

össze-ró: összeilleszt. *Aptyuk, ródd össze azt a ferslógot* (Fehér m. Nyr. XV.421). *Rosszul volt összeróva* (Rábaköz Nyr. XV.421).

[ROBBAN].

[Szólások]. *Ott robbanni:* egyszerre ott teremni (Balaton mell. Tsz.).

[le-robban].

[Szólások]. *Lērobbant az esső:* hirtelen megereedt a szakadó eső (Zala m. Kővágó-Örs Halász Ignác). *Lerobbanit a rossz idő:* ∞ (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Sztár II.160).

meg-robban: egyszerre ott terem (Balaton mell. Tsz.).

ROBOG: 1. zuhanva dörög (Háromszék m. Vadr.); 2. dohog, zsörtölődik, haragosan lármáz (Szilágy m. Nyr. IX.565).

ROCCSAN: recsen (Bihar m. Kisháza Nyr. XXV.575).

ROCSKA (racska Komárom m. Für Nyr. XVIII.528): fogantyús v. egygyűlű faedény (víz-

hordásra, lóitatásra, fejésre stb. való) (Veszprém vid. Nyr. XIX.575; Csongrád m. Nyr. VI.373; Makó Nyr. IX.377; Török-Becse Nyr. IX.93; Pest m. Kara Nyr. XXIV.335; Tiszafüred és vid. Kinnach, Ödön; Palócság Tsz.; Nyr. XXII. 79; Császár Árpád; Tóth Aurél; Vác Divényi Gyula; Hout m. Ipolság Nyr. XIX.95; Nógrád m. Tolmács Nyr. XV.143; Bars m. Nyr. X.138; XVIII.384; Heves m. Szóláth Tolnai Vilmos; Gömör m. Tsz.; Nyr. XXIII.95; Rimaszombat Nyr. V.229; XV.474; XVII.574; Bihar m. Furta vid. Nyr. IV.182; Hajdú m. Nádudvar Nyr. VIII. 234; Nagy-Kálló Nyr. XII.430; Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.243; Zemplén m. Tolcsva Nyr. IX.480; Bereg m. Pap Károly; Beregszász Békassy Sándor).

ROCSKOL: gyűr (papirost, ruhát) (Háromszék m. MNy. VI.347; Vadr.; Gyórfy Iván) [vö. *rűcs-köl*].

RÓDAL (*ródál* Székelyföld Nyr. V.424): fejszével róva vagdal (fatörzset) (Székelyföld Andrassy Antal 1843; Háromszék m. MNy. VI.347; Vadr.; Gyórfy Iván).

fől-ródal: fölrovogat. *Ródald föl, hány zsák van* (Alföld [?] Nyr. XV.188).

meg-ródal: 1. fejszével róva megvagdal (Háromszék m. MNy. VI.340; Gyórfy Iván); 2. megver (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.340; Gyórfy Iván).

rea-ródal: ráver (Háromszék m. MNy. VI. 347; Vadr.). *Jól rea-ródalék* (Csik m. Nyr. V.468).

RÓDALGAT: rovátkol (Székelyföld Kiss Mihály).

[RÓDALÓ].

ródaló-féjsze (Székelyföld Kőváry László 1842; *ródaló-féjszit* Háromszék m. Vadr. 430; *ródaló-fésze* Háromszék m. Vadr. 515a): nagy fejsze, a mellyel a fát róva kivágják v. a fatörzseköt róva több darabra vagdalják.

RÓDIKÁL: rágalmaz. *Nézz a tükörbe, ne ródikálj mindig!* (Alföld [?] Nyr. XV.188).

[RÓG].

le-róg: fejszével róva apródonként kivág (fát). *Leróggá á fát* (Szlavónia Nyr. XXIII.362).

ROGÁCS: borjútartója a tehénnek (Fertő mell. MNy. III.405).

RÓGÁL: kér (Bukovina Nyr. VI.525).

ROGASZ (Göcsej Király Pál; Zala m. Hetés Ethnographia VIII.97; Zala m. Alsó-Lendva vid. Nyr. XIII.332; *roboz* Somogy m. Nyr. XIX.287): gyékénysás.

ROGOZSINA: gyékény (Brassó m. Hétfalu, Tatrang, Zajzon Nyr. II.523; III.373).

ROGY (*ragy* Marosszék, Gernyeszeg László Zoltán): a gátról lezuhanó víz (Székelyföld Kiss

Mihály). *A rogyba feresztem a lovakat* (Marosvásárhely MNy. VI.347; Vadr.).

rogy-esés: ∞ (Székelyföld Kiss Mihály).

[ROGYADOZ].

le-rogyadoz: le-lerogy (Debrecen Nyr. VI.329).

ROGYADT: tottyadt (Győr m. Szigetköz Nyr. XIX.191).

ROGYASZ: záporosó következtében megdőlt és rothadásnak indult (gabonaszár) (Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusztin). *Rogyasz szalma* (Baranya m. Patacs vid. Csaplár Benedek).

ROGGYAN: hirtelen rogy (Palócság Nyr. XXII.79).

még-roggyan: megdől. *A hajdina mégroggyan* (Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. III.87).

[ROGYI].

lerogyi: [tréf.] pálinka (Nagy-Kálló Nyr. XII.430; Nagyvárad Nyr. XVI.572).

ROHANC: suhanc, siheder (Palócság, Apátfalva Nyr. V.225; Heves m. Bátor Nyr. VIII.88; Mátra vid. Nyr. XXIV.478).

ROHANCOS: elhanyagolt, rongyos, ronda öltözetű. *Rohancos ember* (Szilágy m. Nyr. VI.172).

ROHASZT: szalad (Erdőháza [? talán Zala m. Erdőhát] Nyr. XI.285) [vö. *lohad, lohajt, 2. lohol*].

ROHODA: 1. korhadt, rozszant, dűledező, rozoga, hitvány (Vas m. Kemenesalja Tsz.; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.572). *Egészen rohoda ez a zágos* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.573); 2. ronda, oesmány (Vas m. Kassai J. Szókönyv IV.234; Rábaköz, Pápa vid. Tsz.). *Rohoda ember:* kívül-belül megromlott, hitvány, piszkos ember (Künszentmiklós Nyr. XV.47); 3. lusta (Baranya m. Ibafa Nyr. XX.287) [vö. *rehöde*].

ROHOG: nagy lobogással és robajjal óg (Abaúj m. Baksa Király Pál; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.572; Szatmár Nyr. XI.478; Szatmár m. Patóháza Nyr. XVIII.432; Mármaros m. Visk Király Pál; Szilágy m. Kerekes Ernő) [vö. *lohog*].

ROHOM, ROHON (Fertő mell. MNy. III.244; *rohong* [? alkalmasint hiba *rohony* helyett] Győr Nyr. XI.430; Herman O. Halászat K.; *rohony* Fertő mell. Herman O. Halászat K.): a jég-alatti halászatnál az a rúd, a melyet lékről-lékre tologatnak s a melyhez a kihúzó kötél kötve van.

rohony-lék: a jég-alatti halászatnál a kétoldalt futó, soros, apró lékek, a melyeken át a háló vezérrúdját a jég alatt hajtják (Fertő mell. Herman O. Halászat K.).

ROHONC *rohom* (Győr m. Pinnyéd Herman O. Halászat K.).

rohonc-lik *rohony-lék* (Győr m. Pinnyéd Herman O. Halászat K.).

ROHONCI: veszekedő. *A falu legnagyobb része olyan rohonci népség* (Arad m. Hódos Kollmann Vilmos).

ROHONYOS: a jég-alatti halászatnál az, a ki a vezért (rudat) tolja (Balaton mell. Herman O. Halászat K.).

ROJBA: piros pej (ló), sárga (ló) (Brassó m. Hétfalu Király Pál; Brassó m. Tatrang Nyr. II.524).

ROJTİKÁS: rojtos, kirojtozott (pl. a kopott ruha széle) (Torda Nyr. XVIII.95).

ROJTOSKOD-İK: cifrázza magát v. a beszédjét (Székelyföld Kiss Mihály).

RÓKA: rézgomb (Nyírség Czimmermann János).

[Szólások]. *Rókát fogott:* megperzselődött (a ruha) (Heves m. Névtelen 1840). *Rókát kapott:* ∞ (Hol? Tsz.). *Rókát kapott a bunda:* ∞ (Hol? Kassai J. Szókönyv IV.235). *Ugyancsak nyúzta ám a rókát:* ugyancsak ökredezett (Kecskemét, Szeged Csaplár Benedek).

róka-gomba: sárga v. éti vargánya (Udvarhely m. Nyr. IX.236; Háromszék m. Győrffy Iván).

ROKKA (*ropka* Nyitra m. Farkas Tolnai Vilmos; Mátyusföld CzF. V.582; Komárom m. Perbete vid. Gancs Géza; Hont m., Pest m. Bugyi Király Pál): 1. tekeres, esomó (fönnivaló: a mennyit egyszerre kötnek föl a rokka nyelére) (Vas m. Kemenesalja Tsz.). *Egy rokka csőpi v. kender* (Hol? CzF.); 2. minden fönnivaló (pl. len, kender) (Baranya m. Ormánság Tsz.); 3. motolla (Gömör m. Tsz.); 4. a borsajtonak két föllálló rúdja v. deszkaféléje (Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusztin).

rokka-föld: len- v. kenderföld (Baranya m. Ormánság Tud. Gyűjt. 1828. X.70).

rokka-köcsi: kerékpár (Békés m.-ből való ember nevezte így, mikor Budapesten látott egyet: Nyr. XII.468).

1. **ROKKAN** (*rokkán-ik* Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334): összébbereszkeedik, alább száll (gabonarakás, szénaboglya; liszt, gabona v. egyéb a mérő edényben) (Pápa vid. Tsz.; Háromszék m. Tsz.; Vadr.). *Ma még pipos* [a garmada], *de maj rokkánik* (Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334).

el-rokkan: félrerokkan, félredül (Háromszék m. Vadr. 497a) [vö. 1. *el-rékken*].

[lő-rokkan].

[Szólások]. *Lő talál az idő rokkannyi:* hirtelen be talál állani a tél (Somogy m. Szőke-Dencs Nyr. III.182).

még-rokkan: 1 megdől. *A gabona mégrokkban* (Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. III.87); 2. összebb ereszkedik, alább száll (gabonarakás, széna-boglya). *Mögrokkant* [a garmada] (Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334). *Megrokkant a széna-bugja, az asztal* (Háromszék m. Vadr.) [vö. *még-rékken, meg-rottyan*].

[2. ROKKAN].

el-rokkan: elszenderül (Háromszék m. MNy. VI.324; Vadr. 497a; Gyórfy Iván). *Ugy elrokkantam vót!* (Háromszék m. Vadr.) [vö. 2. *el-rékken*].

ROKKANT: hibás elejű (ló) (Vas m. Kemenesalja, Balaton mell. Tsz.).

ROKOLYA (*rokoja, rokola*; — *rokoja* Temesköz Kálmány L. Szeged népe II. Bevezető XX. I.; Csanád m. Batonya Kálmány L. Koszorúk II. 182; *rokoj* [?] Tolna m. Sárköz, Székelyföld Tsz. [kétségtől sájtóhiba e. h.: *rokoja*): szoknya (Balaton mell., Vas m. Kemenesalja, Pápa vid., Tolna m. Sárköz Tsz.; Tolna m. Batta Nyr. XVIII.334; Pest m. Szeremle Békássy Sándor; Kisújszállás Nyr. XXI.144. 335; Nagy-Szalonta Nyr. XV.470; Csongrád m. Ploetz 1839; Török-Becse Nyr. IX.93; Balmaz-Ujváros Nyr. VII.95; Hajdú-Szovát Nyr. XXIV.587; Székelyföld Tsz.; Nyr. IV.236; Udvarhely m. Nyr. III.512; Vadr. 17; Ferencz Miklós; Sz.-Udvarhely, Bethlenfalva Nyr. VII.378; Háromszék m. Angyalos, Besenyő, Gidófalva Nyr. XVIII.574).

rokolya-háló: vetőháló (azzal a különbséggel, hogy a szélén táskák vannak) (Székelyföld Herman O. Halászat K.; Kiss Mihály; Háromszék m. Nyr. V.129).

[ROKOLYÁZ].

[még-rokolyáz].

[Szólások]. *Meg van rokolyázva* [a fa]: körül egy darabban le van róla hántva a eserkéreg, de a felső végénél fogva még rajta van (Háromszék m. Dálnok Erdészeti Lapok XXII. 669).

ROKON (*rokkon* Vas m. Hegyhát Nyr. I.467; Göcsej Nyr. XIII.311; *rokkony, rokkonyom, rokkonya* Dunántúl Nyr. XVI.240; Soprony m. Rába vid. Nyr. XXVI.92; Göcsej Nyr. XIII.355; *rókon* Háromszék m. Vadr.; Nyr. XII.311; Háromszék m. Orbai járás Nyr. VII.332).

ROKUL: rokkan, lejjebb száll, összebb ereszkedik (Háromszék m. Vadr. 524b; Csik m. MNy. VI.377).

le-rokul: lerokkan, lejjebb száll, összebb ereszkedik (Székelyföld Kriza).

-RÓL, -RŐL (*lérám, lérád, léra, léránk, lératok, lérók* Vas m. Órség Nyr. VII.348. 418; *rádra* Nógrád m. Istvánffy Gyula; *riőlük* Csik m. MNy. VI.375; *riőlük* Csik m. Vadr. 515a; *ri-vóla* Moldvai csáng. Nyr. IX.490. 492; *róllam, -ad, -a, rőlük* Háromszék m. Vadr.; *rólujja* Zula

m. Hetés Nyr. XIX.576; Hetés, Dobronak Nyr. III.319; *róraja* Göcsej [csak egyszer hallotta a közlő] Budenz-Album 168; *rúram, rúrad, rúraja, rúlánk, rúlatok, rúrajik* Göcsej Budenz-Album 170; *rúra* Göcsej Nyr. XIII.354).

RÓLÁS: összerovás (pl. két gerendavégnek összerovása) (Bereg, Ugocsa m. Király Pál).

rólás-ház: gerendából összerótt faház (Bereg, Ugocsa m. Király Pál).

RÓLL: ró (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.214).

ROMÁZ (*romázni, romázás*): [gyermekjáték: 1. egyik egy kurta hegyes gyákát (fát) a hegyével erősen behajít a földbe, a másik pedig ezt a kezében levő gnykával hajítólag kiütni igyekszik, hogy nyertes legyen (= *földbehajító-játék*) (Háromszék m. MNy. VI.347; Vadr.; Gyórfy Iván); 2. hegyesre faragott, fél méter hosszúságú pálcát feje fölött háta mögé dob egy gyerek, s a másiknak addig kell a pálcát befalnia, a meddig a földbe sülyedt; ha nem tudja befalni, a pálcát a hátára teszik, s vinnie kell egy kiszabott helyig; ha leejti, kézzel v. zsebkendőn levő boggal addig ütik, míg a megjelölt helyre nem ér (Háromszék m. Nyr. XIX. 185)].

ROMBOL (*rompol* Heves m. Névtelen 1840; Bars m. Zeliz vid. Nyr. XIV.288): 1. *rombol*: ripol, kiméletlenül szaggat (ruhát) (Balaton mell., Vas m. Kemenesalja Tsz.); 2. *rompol*: tör (kender) (Heves m. Névtelen 1840).

ROMINA, RUMINA: rom (Háromszék m. Kiss Mihály). *Af fődindulás rominába döjtötte at toronyunkat* (Háromszék m. Gyórfy Iván).

ROMINCS: usgye! vedd el magad! *Alló, romincs, elfutott* (Sztármár m. Nagybánya Nyr. XIV. 572).

[ROML-ÍK].

bé-romlik: 1. belefordul, beledől, beleesik (árokba); 2. nagy bajjal bevergődik (külföldről) (Székelyföld Tsz.).

el-romlik: lesóványodik. *Beh naon éromlott ez a szégin fiu!* (Soprony m. Rójtök Nyr. III.555).

ki-romlik: nagy bajjal kivergődik. *Csikkól kiromlani* (Székelyföld Tsz.).

lő-romlik: lesóványodik (Répce vid. Nyr. XX. 416; Békés m. Balog István; Hont m. Páld Nyr. XIV.576). *Leromlik a kutya* (Bars m. Zeliz vid. Nyr. XIV.288). *A lovainkak úgy lőromlottak a sok strapába* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI. 432). *Este, naplēmōnt utānn a zistállóbūl a ganéjt nem jó kivinni, mert al lovak lőromlanak* (Hódmező-Vásárhely Nyr. IX.87).

mőr-romlik: megbetegszik. *Mőrromlasz* (Gömör m. Majom Nyr. XXII.572).

ROMLÁS: 1. vihardöntötte erdőréz (Székelyföld Kiss Mihály); 2. otromba nagy, idomtalan.

Romlás ember, ökör, bival. Nagy romlás: nagyon otromba (Csík m. Gyergyó vid. Kiss Mihály).

romlás-fa: vihardöntötte fa (Székelyföld Kiss Mihály).

ROMLOTT: veszett. *Romlott kutya* (Heves m. Névtelen 1840).

ROMMA: rokkant. *Ez a pej a hátijára egészön romma* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.573).

ROMONYA — *romonya-szőlő* (Bereg m. Derceen Nyr. XX.432).

romonya-szőlő: vmisilányabbfajtaszőlő (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.11).

1. **RÓNA:** víztükrő (Nagy-Kúnság Nyr. XVI. 474; Türkeve Nyr. V.227; Szatmár m. Ecsediláp mell. Herman O. Halászat K.).

2. **RÓNA** (*rona* [?] Baranya m. Nyr. III.565): 1. kerékvágás (Baranya m. Tsz.; Nyr. III.565; Baranya m. Ormánság Tsz.); 2. sekély árkoeska (a milyenbe pl. veteménymagot vetnek) (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné); 3. ösvény, út (Erdővidék Tsz.) [vö. *kerék-róna*].

[Szólások]. *Biz a csak most is azon a rónán vagyunk mi, a mint előbb voltunk:* ugyanazon a módon (Szeged Csaplár Benedek). *Ronát jár a ló:* kifarol (Baranya m. Nyr. III.565).

RONCIKA: rongy, rongydarab, foszlány (Brassó m. Hétfalu Nyr. V.377; XVI.575).

RONCSALÉK (Háromszék m. Győrffy Iván; *roncsolék* Háromszék m. MNy. VI.347): törmelék, ronesolt hulladék [vö. *vár-roncsalék*].

RONCSOL: ront (Kalotaszeg, Zsobok Melich János).

RONDA (*londa* Eszék vid. Nyr. VIII.279; Dráva mell. Nyr. V.472; Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.284. 431; *randa* Esztergom Nyr. IX. 540; Nógrád m. Istvánffy Gyula; Cegléd Ilosvay Vilmos; *runda* Baranya m. Ormánság Nyr. I.424). — *Runda:* rossz erkölcsű (Baranya m. Ormánság Nyr. I.424).

RONGÁL (*drongál* Karancs vid. Nyr. XXII. 48; vö. *drangál*?).

[Szólások]. *Rongálta nejét:* verte (Csík-Szent-Márton Nyr. XIX.43).

RONGÁZ: rongál (Somogy m. Babod Nyr. XIII.285).

RONGOL: ~ (Csík m. Gyimes Nyr. IX.504).

RONGY: pászkához hasonló nyújtott tészta, a melyet először megsütnek, azután megöntik, mint a perecet, s túróval, zsírral eszik (Borsod m. Nyr. XXVI.46).

[Szólások]. *Az egész lábafeje rongy, úgy elszurkátta a nádsortyo.* Ném érdömös érte pénzt anni, mer a zegész kocsí rongy (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.573).

rongy-plac: ócska ruhákat áruló ószerecek helye (Cegléd Ilosvay Vilmos).

rongy-vár: ruhaszaggató, ruháját nem kímélő (gyerek). *Te rongyvár!* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

RONGYA: minden mosónemű, mosnivaló ruha, fehérnemű (Székelyföld Tsz.; MNy. VI. 174; Nyr. VIII.515; Kiss Mihály, Andrássy Antal 1843; Háromszék m. MNy. VI.347; Nyr. IV. 478; Vadr. 515b. 554; Kiss Mihály, Győrffy Iván; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Csík m. Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. VIII.229; Brassó m. Hétfalu MNy. V.347; Moldvai csáng. Nyr. X.202). *Rongyát mosni* (Székelyföld Tsz.). *Rongyát mostak* (Háromszék m. Vadr. 431). *Kimosta a rongyát* (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

RONGYÁS: fehérnemű-árus (Háromszék m. MNy. VI.347; Vadr. 515b; Győrffy Iván).

RONGYÁSZ: rongyszedő, rongykereskedő (Csallóköz Csaplár Benedek).

RONGYIKA: ócska ruhahulladék, ruhafoszlány (Alföld [?] Nyr. XV.188; Háromszék m. MNy. VI.347; Győrffy Iván).

RONGYILA: a kinek nincs ép ruhája (Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XIII.331).

RONGYOS: sovány, vézna (Dráva mell. Nyr. VI.43; Szlavónia Nyr. V.12; XXIII.362).

rongyos-bugyogó: forgácsfánk (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382).

rongyos-demjén: vmi szőlőfaj (Tokaj Nyr. XXIV.192).

rongyos-leves: tészta- v. tojásfoszlányokkal készült leves (Vas m. Órség Nyr. II.563; Erdély Csaplár Benedek; Székelyföld Kiss Mihály).

rongyos-zsidó: rongyszedő zsidó (Keeskemét Csaplár Benedek).

[RONT; vö. *rönt*].

[Szólások]. *Rontya a fejem a köszvény:* hasogatja, szaggatja, kínozza (Tisza-Dob Nyr. XXV. 331).

belé-ront: belevág (másnak a szavába), megakasztja (másnak a tervét, szándékát) (Háromszék m. MNy. VI.317; Győrffy Iván). *Ne ronts belé másnak a beszédébe v. a szándékába* (Csallóköz, Székelyföld Csaplár Benedek).

el-ront: 1. fölaprít, föl vág. *Ronesd el a fűt* (Maros-Torda m. Maros-Bükkös Nyr. X.48); 2. föl vált. *Ronesd el a forintot* (Maros-Torda m. Maros-Bükkös Nyr. X.48). *Ezt a bángót rontsa el kjed nekem rézpénzel vaj piculával* (Székelyföld Kiss Mihály); 3. elhasznál. *Elrontottam két tojást* (Torda-Aranyos m. Gerend Nyr. XXIII.578); 4. elrágalmaz, elidegenít. *Égy vén banyó azt fogta rám, hogy meggyűlöl az én bábm; érontáná bizon töllem, hogy kapja el más előllem* (Udvarhely m. Vadr. 70).

ki-ront: 1. kitör. *Járom, rontsd ki az öker nyakát!* (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XIV. 425). *A nyavalya háromszor kirontotta* (Csik-Sz.-Márton Nyr. XIX.43). *Rontson ki a bétia!* (Háromszék m. Kiss Mihály); 2. meglop. *Kirontoták a házát* (Moldvai csáng. Nyr. X.151).

meg-ront: megbabonáz, megbűvöl (Bereg m. Pap Károly).

RONTÁS: 1. megbabonázás, bűvölés-bábolással ártás (Balaton mell. Tsz.). *Rontás van a dologban* (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XVII.375); 2. megbabonázó, megrontó szer (pl. ételkavarék, rongyba takart és az útra kidobott pénz stb. eff., a melyről azt hiszik, hogy a ki rá- v. belelép v. hozzányúl, annak vmi baja támad) (Cegléd Nyr. II.517; Ilosvay Vilmos; Heves m. Névtelen 1840). *Rontásba hágott* (Kis-Kún-Halas Nyr. XIX.335).

[Szólások]. *Rontásba van:* sebes a teste (Szeged vid. Nyr. III.277).

ROP: táncol (Pozsony m. Dudvág és Fekete-viz mell. Ürményi László; Arad Nyr. VIII.281). *Ugyan jól ropja: járja* (a táncot) (Székelyföld Kriza). *Ropja a táncot* (Háromszék m. Vadr. 514b).

ROPAJ: ropogás (Vas m. Őrség MNy. V.131).

ROPÁNT (Hajdú m. Nyr. XI.44; *ropán* Hol? Nyr. III.567): eresztő-gyalu (asztalosok és ácsok szerszáma).

ropánt-gyalu: ∞ (Heves m. Csépa Nyr. III. 383).

RÓPICA: lyukbagurítás labdajáték (Bács m. Új-Verbász Székely Sándor).

ROPÓ: [?]. *Nagy ropó. Kis ropó. Kobok ropó. Székelyek ropója. Veressék ropója* [helynevek] (Marosszék, Szabéd Nyr. II.428).

ROPOG: korog. *Éjjen nap mindég ropog a hasam* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.573). *Ropog a hasa* (Szatmár Vozári Gyula).

ROPOGTAT: fingik (Szatmár Vozári Gyula).

ROPOGTATÓ: [tréf.] derék. *Jól áll a ropogtatója* (Erdővidék Nyr. IX.35).

ROPPANTOTT: roppant. *Roppantott megizzatam* (Szatmár m. Patóháza Nyr. XIX.379). *Roppantott nagy fa* (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

ROSPONGYA: ronda (Csallóköz Baka vid. Csaplár Benedek).

1. **ROST:** 1. rojt (vászon végén, gatyaszár alján levő fonalszálak) (Hol? Tsz.); 2. a szövőszéken levő fonalaknak le nem szöhető része, a mely a nyüstökben és a bordában fönnmaradt (Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XV.384) [vö. *rustyd*].

2. **ROST** (*róston* Szatmár m. Nyr. VII.33). — *Rostban*, — *roston*: — izben, -szer. *Két rostban*

is voltam ott (Veszprém m. Fábán Gábor 1839). *Egy rostba* (Debrecen Schönherr Gyula). *Három roston is befűtöttem* (Bereg m. Zolnai Gyula). *Mán két róston csiptik rajta* (Szatmár m. Nyr. VII.33).

RÓST (*rost* Veszprém m. Szentgál Nyr. III. 85): rostély (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.241; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.325).

[Szólások]. *Ölég egy kertre egy rost:* elég egyszerre egy baj (Veszprém m. Szentgál Nyr. III.85).

ROSTA (*rēsta*, *resta* Baranya m. Ormányság Tsz.; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382; Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.573; Baranya m. Okorág Király Pál; Palócság Nyr. XXII.79; Mátra vid. Nyr. XXIV.384; Gömör m. Serke Nyr. XVIII. 422; Hódmező-Vásárhely Nyr. IX.86. 526; Szeged Nyr. VII.236; Temesköz Kálmány L. Szeged népe II.232; Bereg m. Som Békassy Sándor; Tiszahát Nyr. VIII.177; Székelyföld Tsz.; Udvarhely m. Vadr.; Kiss Mihály; *rēsta* [? talán hiba *rēsta* helyett] Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XII.429).

rosta-ajj. *Egy rostaajj búza:* annyi búza, a mennyi a kirostálás után a kézi rostában marad (körülbelül fél szakajtó) (Cegléd Ilosvay Vilmos).

ROSTÁL (*rēstál*, *restál*, *rēstányi* Mátra vid. Nyr. XXIV.478; Tiszahát Nyr. VIII.177; Ugocsa m. Nyr. VIII.425; Csik m. Nyr. VII.472).

ROSTAT: untalan jön-megy, lótfut, házal (Hol? Tsz.) [vö. *lóstat*].

ROSTÉLY (*rösté* Göcsej Nyr. XIII.309).

ROSTIKA: rojtocska, foszladék (Háromszék m. MNy. VI.347; Vadr.).

ROSTIKÁZ-IK, ROSTIKÁDZ-IK: rojtosodik, foszladozik (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. MNy. VI.347; Vadr. 515b; Győrffy Iván).

ROSTOBA: tunya, rest, lomha (Göcsej, Resznek Nyr. XII.189).

ROSTOK (Veszprém Nyr. II.134; Háromszék m. Kiss Mihály; *rastag* [katonai szó] Kresznerics F. Szótár II.151; *rastok* Háromszék m. MNy. VI.356): útközben való pihenés.

ROSTOKOL (*rastagóni* Zala m. Szepezd Nyr. XVII.284; *rastagol* [katonai szó] Kresznerics F. Szótár II.151; *rostagul* Vas m. Répce-Szent-György Nyr. XVIII.575; *rostogó* Somogy m. Darány Nyr. XXIII.39): pihenőt tart útközben v. munka közben, szünetel, időzik, vesztegel (Veszprém Nyr. II.134; Alföld Nyr. XV.188; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.380; Cegléd Ilosvay Vilmos; Szentcs Nyr. VIII.331; Tokaj Nyr. XXIV. 192; Bereg m. Pap Károly; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Ott rastagoltunk* [mondják a katonák] (Kresznerics F. Szótár II.151). *Látta má kigyéméd is ott Barcsan, hogy a dohánbeváltó*

magazin előtt hogyan rostogó ókor még száz kocsi is (Somogy m. Darány Nyr. XXIII.39).

lő-rostokol: letelepszik pihenni. *Ménnek, mēndégének hētedhēt országōn is tūnnan; mā nāgyō mēghēdtek; hát ēv vādōndt-vādōn erdōbe értek, lērostokollak* (Nógrád m. Megyer Nyr. VII.38).

ROSTOL: pörköl (ércet) (Kapnikbánya és vid. NyK. II.378).

ROSTOLL-IK: rojtosodik, foszladozik (Háromszék m. MNY. VI.347; Vadr. 515b).

RÓSTYA: kömēnymagos leves (Nyitra m. Pográny és vid. Drnovszky Ferenc 1841).

ROSZÁTLÓD-IK: tágul, lazul (az eresztékekben), romlik (Csik m. Gyergyó-Ditró Nyr. XII.282).

1. **ROSZOG** (*rocog* Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné): [hangutánzó ige]. *Roszog* pl. a cukor a fogak alatt, mikor ráják; a vászon, mikor repesztik; a répa, mikor fele-főtűtiben van; a vas, mikor bőr súrolja stb. (Vas m. Horváth József 1839; Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.162; Hol? Tsz.).

2. **ROSZOG:** kocog (a ló). *Atyafi, jól roszognak a szürkék?* (Csallóköz Csaplár Benedek).

el-roszog: elkocog. [*Atyafi, jól roszognak a szürkék?*] *Már biz azok úgy lassadjában csak el-roszognak* (Csallóköz Csaplár Benedek). *El-roszognak a lovak* (Szeged Csaplár Benedek).

ROSZOGÓ: kezdő vége a vászonnak (Balaton mell. Tsz.).

ROSSZ: 1. sovány (ember). *De rosz maga!* (Csongrád Nyr. VII.526); 2. fene. *Égyēn mēg (őgyēn mōg) a rosz!* (Baranya m. Patacs vid., Szeged, Csallóköz Csaplár Benedek). *Hol a roszba jársz, hogy mēg sē hozod aszt a treőnyét?* (Abaúj m. Buzita Nyr. VII.519). *Mi a rosz lett ma tikeket?* (Zemplén m. Deregnő Nyr. XVII.414); 3. nyavalyatörés. *Húszta a görcs, lelte a rog* (Szlavónia, Azt.-László Nyr. XXIII.363). *Hogy a rosz törje ki azt a gazembert!* (Abaúj, Borsod, Zemplén m. Király Pál). *Hányszor szidott minket, mint a bokor, törelett a roszval, átkozott* (Torna m. Torna-Ujfalu Nyr. XVII.234). *Üssön belé a rosz!* (Zemplén m. Deregnő Nyr. XVII.227). *Ugy elverte, hogy a rosz is érte bele: a nyavalya is kitörte* (Csik-Sz.-Márton Nyr. XIX.43).

[Szólások]. *Rosszul beteg:* nagyon beteg (Kis-Küküllő m. Ravasz Árpád).

rossz-baj: nyavalyatörés (Bereg m. Munkács és Bereg-Rákos vid. Pap Károly).

rossz-eredet: vadhús (az ember testén) (Székelyföld Tsz. 105b).

rossz-ételű: rossz-étű. *Rossz-ételű disznó* (Kis-Kún-Halas Nyr. XVIII.571).

rossz-féreg: nyű, pondró. *A rosszféreg egyen meg!* (Zala, Somogy m. Király Pál).

rossz-izű: rossz szímben levő, sovány (Tisza-Örs Csaplár Benedek).

rossz-nyavalya (*rosz-nyavaja*): nyavalyatörés (Torontál m. Szőreg Kálmány L. Szeged népe III.158; Palócság Nyr. XXI.423; Borsod, Abaúj, Zemplén m. Király Pál). *A rossznyavaja kiút rajtad* (Torna vid. Nyr. XVII.324) [vö. *csunya-nyavaja, nagy-nyavuja, nehéz-nyavalya, nyavalya*].

rossz-rügy: 1. rossz gyerek (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNY. VI.347; Vadr.). *Úgy-e, haza hajtott a kenyér, te rossz-rügy!* (Alföld [? — alkalmasint hiba Székelyföld helyett] Nyr. XV.188); 2. alávaló, erkölestelen nőszemély (Székelyföld Tsz.; Csik m. Gyergyó vid. Kless Mihály).

rossz-seb (*rosseb*): fene, rákfene. *Hogy a rosz-seb egyē ki!* (Vas m. Örség Nyr. I.422). *A roseb egyen meg! A radai roseb rággyon meg!* (Zala m. Tapolca Nyr. IX.229). *Rosseb egye meg!* (Zala m. Nyr. XXII.430). *Rosz-seb szállon rád!* (Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. V.285). *Égyēn mēg a roseb! Mi a roseb: mi a fene!* (Somogy m. Nyr. XVIII.239). *Rosz-seb egyen meg!* (Somogy m. Nyr. XXII.333). *Hogy a roseb egye meg!* (Somogy m. Császárpád). *Hogy a roseb évett vóna mēg!* (Somogy m. Szőke-Dencs Nyr. III.275). *Üssön beléd a roseb!* (Veszprém Király Pál). *Egyen meg a roseb!* (Baranya m. Patacs vid. Csaplár Benedek). *Te roseb!* [szidás] (Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. XIV.140).

rosszseb-tüske: *xanthium spinosum* (Badacsony Földrajzi Közl. 1894.64).

rosseből: azt mondja vkinek, hogy a rossz-seb egye meg. *Hallom, hogy ő helőn hogyan rosseből a cselédöt* (Somogy m. Darány Nyr. XXII.333).

rossz-szól: szélütés. *Rossz-szél érte* (Székelyföld Tsz.).

rossz-tevő: gonosztevő. *Rosztevője nem vótam a hazának, mégis emondott engemet btyárnak* (Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk I.168).

rossz-törvényű: gonosz. *Rossztörvényű ember* (Kecskemét Nyr. XIX.90).

[**rossz-világ**], **rossz-világ:** a szabadságharc ideje (Kis-Küküllő m. Szőkefalva Nyr. XV.144).

ROSSZAN: egyet *roszog* [l. 1. *roszog*] (Vas m. Horváth József 1839; Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.162).

ROSSZFÉLESEG: erkölestelenség, paráználkodás (Székelyföld Kiss Mihály).

[**ROSSZUL**].

ő-rosszul: rossz lessz. *Őrosszul a gyerekek* (Veszprém m. Almádi Zoltai Gyula).

1. **RÓTA** (*raóta*): 1. *raóta:* kör (Palócság Ethnographia III.361); 2. *róta:* a kézi cséplőgépek forgatóinál az a kiszabott idő, a mely

eggy forgatásra (két kereszt — 34—36 kéve kiverésére) elegendő (Bereg-Rákos vid. Pap Károly); 3. **róta**: bizonyos kimért időmennyiség, a melyet a munkások aratáskor, esépléskor, kapáláskor stb. egymás közt megállapítanak (Bereg-Rákos vid. Pap Károly).

2. **RÓTA** (Komárom m. Ete Kóssa Albert; Győr m., Erdővidék Tsz.; *rota* Baranya m., Mármaros m. Kassai J. Szókönyv IV.243; [katonai szó] Nyr. VI.275): sereg, csapat, csoport (Mármaros m. Kassai J. Szókönyv IV.243; Erdővidék Tsz.; [katonai szó] Nyr. VI.275). *Rotábann v. rotával menni*: csoportosan (Baranya m. Kassai J. Szókönyv IV.243). *Rótával halnak az emberek. Rótával jön a félhő* (Komárom m. Ete Kóssa Albert).

[Szólások]. *Rótával jó a fájdalom*: [időközönként?] (Győr m. Tsz.).

3. **RÓTA**: csomag (Brassó m. Tatrang Nyr. II.524).

1. **RÓTÁS**: a labdajátéknak egy neme (Szeged vid. Nyr. IX.380).

2. **RÓTÁS**. *Rótás eső*: szakadozott, csak darabonként járó, bizonyos területnek csak egy-egy részére terjedő eső vagy meg-megszűnő s derült idővel váltakozó eső, mely aztán megint megered (Balaton mell. Tsz.; Vas m. Kemenes-alja? Kresznerics F. Szótár II.163).

RÓTAT: összerő (az előre elkészített részeket bevágásaiknál fogva egymásba illesztve csinál vmit, pl. asztalt, számolyszéket, kútkávát, koporsót) (Vas m. Kis-Cell, Háromszék m. Nyr. XV.421).

ROTHAD (*rohad* Csallóköz Csaplár Benedek; Pest m. Ráckeve Király Pál; *lerohad* Makó Nyr. XXIII.578).

[**ROTHADANDÓ**].

é Rothandó: rothadékony. *A zöd bocfa é Rothandó* (Hont m. Helemba Nyr. VII.43; a „Lengyel László” nevű gyermekjátékban).

ROTHADT (*rohatt* Csallóköz Csaplár Benedek; Pest m. Ráckeve Király Pál; *rotvatt* Szilágy m. Hadad Kerekes Ernő): nagy, de puha, erőtlén testű. *Rothatt ember* (Székelyföld Kiss Mihály).

rohatt-sarok: az ég aljának délnyugati része, a merről az eső szokott jönni (Pest m. Ráckeve Király Pál).

rohatt-széggle: ∞ *Rohatt-széggle felé borul, esső lesz* (Csallóköz Csaplár Benedek).

[**ROTHUL**], **ROTUL**: rothad (Székelyföld Kriza).

[**RÓTT**].

rótt-fal: oszlopokon álló, keresztlécezett, sárral behányt fal (Tokaj Nyr. XXIV.192).

ROTYÓ, RUTYÓ: kaka (Háromszék m. MNy. VI.332. 347).

[**ROTYOG**].

rotyog-fotyog: rityeg-rotyog (a kása, a káposzta, mikor fő) (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.334).

rotyog-potyog: ∞ (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.334).

ROTYOGÓ: [?] *Szűröm uja tele vagyon rotyogóvá* (Gyöngyös vid. Nyr. IV.379).

ROTYOGTAT: 1. fingik; 2. szarik (Cegléd Ilosvay Vilmos).

[**ROTTYAN**].

le-rottyan: leszakad. *Lerottyant az ágy* (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839).

meg-rottyan: megdül. *Úgy látszott, mintha lábosa volna a buza, pedig a töviben meg van rottyanva* (Dunántúl Nyr. XVIII.42) [vö. *meg-rokkan*].

össze-rottyan: összedül. *Összerottyant a kályha v. a ház* (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839).

ROTTYANTOTT: [tréf.] rántotta (Tisza mell. Erdősi József).

[Szólások]. *Ettél-e már tölem rottyantottat?* = [tréf.] tojásrántottát (Szeged Nyr. I.272).

[**ROTTYANTOTTKA**], **ROTYÁNTOTTKÁ**: rántotta (Szlavónia Nyr. XXIII.360).

ROVÁCKA: 1. rovátk; 2. hajtás. *Rováckán hamar elvások a selyemkendő* (Csallóköz Csaplár Benedek).

ROVÁCKÁS: 1. rovátkos; 2. hajtásos (Csallóköz Csaplár Benedek).

ROVÁS (*ravás* Erdővidék Tsz.; *róvás* Székelyföld NyK. X.336): 1. kerítés (Szolnok, Gömör m. Simonyi Ts. Tüz. M. Nyelvtan I.498); 2. kút béllésfája (Heves m. Névtelen 1840); 3. anyajuh és báránya nyakába akasztott, hajszálig egyforma, fűből faragott jegy (pl. palack-, fésű-stb.-forma) (Somogy m. Bertalan Alajos).

ROVÁSOS. *Egy rovásos föld* (szántóban) = 8 hold (Túrkevi Nyr. XVII.576).

1. **ROVAT**: kis barázda (Hol? Tsz.) [?].

[2. **ROVAT**].

össze-rovat: összeillesztet, megcsináltat. *A kútkávát összerovattam* (Vas m. Kis-Cell Nyr. XV.421).

ROVÁTK (*rováték* Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.190; Hernád völgye Nyr. V.110). — *Kút rovátka v. rovátéka*: kútkorlát, kútkáva, kútkerítés (Hernád völgye Nyr. V.110).

ROVÁTKOS (*rovátékos* Szatmár m. Krassó Nyr. XVI.335).

ROVATOL: rovátkol (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.190).

ROVATOS. *Rovatos embőr:* a kinek sok van a rováson (Baranya m. Ibafa Nyr. XX.287).

[ROVÁZ].

ki-rováz: kifarag, kieifráz. *Főtől való fája ki egyen rovásza* (Háromszék m. Arany-Gyulai NGy. III.212).

RÓZAN-ÍK: esillapodik, elnyugszik (Csik m. Gyergyó-Ditró Nyr. XII.282).

ROZGA: száraz gally, rózse (Abaúj m. Névtelen 1839) [vö. *rőzgye*].

ROZMARING (*rozsmarint, rózsmarint* Udvarhely m. Vadr. 7; Udvarhely m. Fehér-Nyikó mell. Vadr. 110; Csik-Jenőfalva Nyr. VIII.528; *rozsmarin-szál* Aranyosszék Nyr. IV.237).

[rozmaring-ág].

rozmaringágra-fonott haj: négyágú hajfonat (Beregszász Békássy Sándor).

ROZMARINGOS: rozmaringgal készült mártás (ünnepi étel) (Győr m. Szigetköz Nyr. XIX.191; Vas m. Komenesalja, Pálfa Nyr. XXV.431).

ROZOG: rázkódik (nehéz teher) (Székelyföld Kiss Mihály) [vö. *rőzeg*].

ROZOGA: rozszant, düledező, gyenge lábú álló (Csallóköz Szinnyei József; Pápa vid. Tsz.; Cegléd Ilosvay Vilmos).

ROZONGAT (Székelyföld Tsz.; Székely-Kelesztúr Nyr. XXII.335; *rozongat* Erdővidék Nyr. VIII.188; *megrőzongat* Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.309): 1. *rozongat:* szárnyával verdes. *Rőzongassák a búzát a madarak* (Erdővidék Nyr. VIII.188); 2. *rozongat:* csendesen dorgál (Székelyföld Tsz.); 3. *rozongat:* sérteget (Székely-Kelesztúr Nyr. XXII.335).

meg-rőzongat: szárnyával elver. *A verebek mind megrőzongatták a búzát* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.309).

[ROZS].

rozs-anya: anyarozs (*secale cornutum*) (Soprony és Vas m. Nyr. X.332; Hont m. Nyr. V.474; Szilágy m. Nyr. IX.565; Székelyföld Tsz.; Kriza).

rozs-búza: rozs (Kis-Kúna-Halas Korda Imre).

rozs-érő. *Rozsérő körte* — *rozssal-érő körte* (Somogy m. Nemes-Déd Nyr. VI.325).

rozs-féreg: a ló végbelében levő kukac (zab-féreg) (Tokaj Nyr. XXIV.192; Székelyföld Tsz.).

rozs-olaj: [tréf.] pálinka (Erdővidék Nyr. VIII.188).

rozssal-érő. *Rozssal-érő körte:* barnavörös-színű körte, mely az *árpára-érő* után nyomban következik (Zala m., Csallóköz Csaplár Benedek).

RÓZSA (*rőzsám* Hargita vid. Vadr. 96. 557; *ruzsá* Győr vid. Nyr. VI.325; Szeged vid. Nyr. III.381; Brassó m. Zajzon Nyr. III.373; *rúzsá* Fehér m. Lovasberény Nyr. XIII.192; Kecske-mét Nyr. IX.359; Cegléd Ilosvay Vilmos; Békéas-Sz.-András Nyr. III.383; Dorozsina Nyr. VII.334; Orosháza Nyr. VII.288; Szeged vid. Nyr. II.480; Bács m. Borsod Nyr. V.430; Brassó m. Tatrang Nyr. II.524; Moldva, Klézse Nyr. III.240).

rózsa-hal: *barbus fluviatilis* (Komárom Herman O. Halászat K.).

rózsa-kortás: rosenkamm [gombkötő mesterszól] (Pozsony Nyr. XIII.528).

[RÓZSÁZ].

[rá-rőzsáz].

[Szólások]. *Majd rád rőzsázok én, megajjszi!* — *majd rád borítom a vizes pokrócot* (Gömör m. Kelemér Nyr. XXIII.95).

ROZSDA (*rőzsda, rezsda* Dráva mell. Nyr. VI.43; Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.573; Hódmező-Vásárhely Nyr. V.417; Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.220; Szeged, Heves m., Bereg m. Király Pál; Bereg m. Som Békássy Sándor).

ROZSDÁS (*rőzsdás* Torontál m. Morotva Kálmány L. Szeged népe II.56; *reezsdás* Bereg m. Tiszahát Nyr. VIII.177).

RÓZSIKA: rőzsácska (Udvarhely m. Vadr. 84).

ROZSNICSE: piros apró szőlő (Csik-Tusnád Melich János).

ROZSNOK (*rosnyak* Székelyföld Nyr. VIII.515; *rozsnok* Udvarhely m. Nyr. IX.236; *rozsnnyok* Székelyföld Kiss Mihály; *rozsnnyok* Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m. Nyr. IX.236): szédítő vadóc (*bromus*).

ROZSNYÓK: fiatal, 3—4 üles legallyazott fenyőhusáng (pl. a milyenből a komlókaró készül) (Háromszék m. Gelence Erdészeti Lapok XXII.125).

ROZSOL: a rozstot a búzából kiszedi (Háromszék m. Tsz.).

el-rozsol: elver, elpáhol (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

meg-rozsol: 1. a rozstól megtisztít (búzá) (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály); 3. elver, elpáhol, megrak (Székelyföld Tsz.).

RÖCSMÖG: ocsmány, undok (Veszprém m. (Pápa Nyr. XVI.576).

[RÖF].

[Szólások]. *Szötte a rőftyit:* megszaladt (Baranya m. Ibafa Nyr. XXII.283).

[RÖFFEN].

rá-röffen: rátámad. *Úgy rám rőffentek, mintha én volnék az oka* (Alföld Nyr. XV.188).

RÖFÖG (*rëfëg* Székelyföld Kriza): röhög (Udvarhely m. Nyr. VIII.473).

RÖFÖL: nagyokat (rőfőseket) lép, fut, szabad, siet (Vác Divényi Gyula; Félégyháza Nyr. VI.559).

el-rőföl: elsiet, eleblábol (Kisujszállítás Nyr. XX.190). *Érőföt haza* (Dráva vid. Nyr. XIII.475)

1. **RÖG, REG** (*rög* Somogy m. Szóko-Denes Nyr. III.231. 275; *reg* Baranya m. Nyr. XIV.142; Ormányság Nyr. XXV.143): vmi állati dögös nyavalya (vértályog?). *Rög szökytön még v. foggyon é!* (Somogy m. Szóko-Denes Nyr. III.275). *Reg fusson el rebédeggel!* (Baranya m. Nyr. XIV.142). *Reg fussa é la dógod!* (Baranya m. Ormányság Nyr. XXV.143) [vö. *rögény*].

2. **RÖG**: nyög, jajgat (Szatmár m. Patóháza Nyr. XVI.96).

[**RÖG**].

rög-rág: rágesál, rágogat (Csallóköz Nyr. I. 378).

RÖGÉNC: 1. görcs, csomó (fában, deszkában); 2. görcs. *Jaj, a rögénc húzi a lábom!* (Somogy m. Király Pál).

RÖGÉNY: marhák, disznók nyavalyája (torokdaganat, vértályog) (Zala m. Kresznerics F. Szótár II.164; Balaton mell., Vas m. Őrség Tsz.). *Rögény szökytön még (v. mög)!* (Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. V.285; Somogy m. Nyr. XIV.91) [vö. 1. *rög*].

RÖGÉNYÉS: nyavalygós, beteges (Zala m. Balaton mell. Fleischmann Jenő).

RÖGÖCSÖS: rögös, darabos (Csallóköz Nyr. I.332) [vö. *rigacsos*].

RÖGÖLYÖS: [?] *Rögölyös körtvély* (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.164).

1. **RÖGÖS** (*röges* Eger vid. Nyr. XVII.477).

[2. **RÖGÖS**].

rögös-rögtön: rögtön. *Várj, megyek rögös-rögtön* (Gyöngyös Király Pál).

RÖGTÖN (*rökkönt* Nógrád m. Istvánffy Gyula; *röptön* Göcsej Nyr. XI.542; XII.95; XIII.351; *rötkön* Somogy m. [eggyeszer hallotta a közlő] Nyr. VII.347; *röttön* Komárom m. Naszvad Nyr. IV.236; Palócság Nyr. XXI.367; Szentes Nyr. VI.42; Szeged Kálmány L. Szeged népe I.209; Bánffy-Hunyad Nyr. X.22).

röttön-törvény: statárium. *Mikő kigyűtt a röttöntörvény, négyet akasztottak fő, pejig a javát ám!* (Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.84).

RÖGVEST (*regvest* Baranya m. Drávafok Király Pál; *rögvest* Győr vid. Nyr. V.522; Tata Király Pál; Nógrád m. Szirák Békássy Sándor; Gömör m. Nyr. XVIII.504; Gömör m. Otrókcs Nyr. XXI.92; Gömör m. Majom Nyr. XXII.572;

Kis-Kúnság Kimnach Ödön; Torontál m. Debelács Pap Károly; *rögvest* Somogy m. Király Pál; Udvarhely m. Ethnographia VII.84): rögtön.

RÖGZ-IK: *rögben* (vértályogban?) döglik (a birká) (Somogy m. Szóko-Denes Nyr. III.231).

RÖHEN (Vas m. Őrség Nyr. VII.272; Göcsej MNy. I.219; II.415; Nyr. XIII.308; Nógrád m. Tolmács Nyr. XV.237; *röheny-ik* Vas m. Bögöte Nyr. XVI.93): rohan.

[**be-röhen**].

[Szólások]. *Beröhen a kaszálás*: hirtelen beáll a kaszálás ideje (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.573).

[**rá-röhen**].

[Szólások]. *Ránk röhen az aratás*: hirtelen beáll az aratás ideje (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.573).

1. **RÖHENC**: ihogó-vihogó, minduntalan röhögő (Nagy-Kúnság Nyr. II.326; Makó Nyr. IX. 377).

2. **RÖHENC**: [tréf.] suba (Szentes Nyr. VI. 232).

RÖHENCSI = 1. *röhencs* (Békés m. Balog István).

[**RÖHENT**].

ki-röhent: kirohantat. *Az isten két medvét kiröhentett az erdőből* [a prófétát kopasznak csúfoló gyerekekre] (Zala m. Nyr. XXV.379).

RÖHÖGŐ: szőlőpásztoroknak sűrű rovátkú kereplője, esörgő kelep (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.253; Tokaj Nyr. XXIV.192).

RÖJTŐ (Balatonfüred, *rütő* Keszthely Herman O. Halászat K.): vesszőből font haltartó.

RÖKÖL (*rüköl* Palócság Nyr. XXII.575): hangosan sír, bög, ordít (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.418; Kiss Mihály, Györffy Iván; Udvarhely m. Kőröspatak Király Pál; Háromszék m. Tsz.; Vadr.; Erdővidék Nyr. IX.42; Csík m. NMy. VI.375).

RÖKÖNY: penészfolt (pl. ruhán) (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné). *Rökönyt kap*: megfülled, megdohosodik, nehéz-szagú penészfoltokat kap (a zöld dohány [megbarnul], ha több ideig áll rakáson fűzetlenül; a nyirkos v. szennyes ruha [penészt] kap), ha olyan helyre kerül, a hol a levegő szabadon nem járhatja) (Szatmár m. Szamoshat Nyr. X.140).

rököny-levegő (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.378; Háromszék m. Györffy Iván; *rököny-levegő* Satmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.379): bányabeli rekedt, fojtott, fülledt levegő.

RÖKÖNYÖD-IK, RÖKÖNYÖD-IK (Gyarmathi S. Vocab. és Tsz. 231a. *megrökörzödöm* hiba): fül-

led, dohosodik, poshad, rothadásnak indul (levegő, hús, suedény, ruhanemű, fű, gabona stb.) (Szege-d Tsz.; Csaplár Benedek; Szatmár m. Szamos-hát Nyr. X.140; Székelyföld Csaplár Benedek, Kóváry László 1842; Udvarhely m. Kiss Mihály; Háromszék m. Tsz.; MNy. VI.347; Vadr.; Kiss Mihály, Gyórfy Iván; Csik m. MNy. VI.375).

[Szólások]. *Szegény feje, ez is rökönyödik már* [mondják öreg emberre, régi épületre] (Szege-d Csaplár Benedek).

el-rökönyödik: megijed, megszeppen, meg-riad (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475).

meg-rökönyödik, meg-rökönyödik: 1. meg-reked, fojtott, fülledt lesz (a levegő) (Székely-föld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.340); 2. megfülled, megdohosodik, megposhad, rothadásnak indul, nehéz-szagú penészfoltokat kap (Debrecen Nyr. IX.207; Székelyföld Kriza; Udvarhely m. Nyr. VIII.473. 509; Háromszék m. Nyk. III.15; Vadr.; Kiss Mihály; Hol? Tsz.); 3. megijed, megszeppen (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475; Nagy-Kőrös Pap Károly; Zenta Schröder Gyuláné; Rimaszombat Nyr. XV.474; Szat-már m. Szamos-hát Nyr. X.140; Bereg m. Pap Károly; Udvarhely m. Nyr. VIII.473. 509; Három-szék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Szinté mérrökö-nyöttem, mikor a kis Laci kezében azt a kést melláttam* (Gömör m. Nyr. XXII.576); 4. meg-makrancosodik, megátalkodik (Csallóköz, Csong-rád m. Csaplár Benedek; Zilah Nyr. XV.430); 5. megbolondul. *Ne rökönyögy meg!* (Bihar m. Kis-háza Nyr. XXV.575).

RÖKÖNYÖDÉS (Gyarmathi S. Vocab. és Tsz. *rökörzódés* hiba): a korhadás kezdete (Nógrád m. Nyr. IV.24).

RÖKÖNYÖDÖTT: korhadt (Székelyföld Nyr. IX.176).

RÖKÖTÖL: bűmbölve sír (Székelyföld Tsz.).

RÖKÖNYÖS: makacs, csökönyös (Csallóköz Csaplár Benedek).

RÖMPÖLY (*römpőj, römpöl; — rempely* Gö-mör m. Nyr. XXIII.95; Schröder Gyuláné): fél-messzely (Gömör m. Nyr. XXIII.95; Schröder Gyuláné; Rozsnyó Nyr. VIII.566; Rimaszombat Nyr. XVII.575; Abauj m. Jászó Nyr. IX.478; Torna m. Ruchietl Miklós 1839; Bukovina Nyr. VI.525).

[**RÖMPÖLYÖS**, **REMPELYES**: félmesszelyes (bádogmérték) (Gömör m. Schröder Gyuláné).

RÖNKÖLY (Moldva Klézse Nyr. V.378. 429; *rönkő* Szatmár m. Nagy-bánya Nyr. XIV.573; *rünkő* Bereg m. Pap Károly): 1. *rönkő, rünkő*: levágott fatörzs darabja (a melyből deszkát fű-részelnék v. zaindelyt hasítanak) (Szatmár m. Nagy-bánya Nyr. XIV.573; Bereg m. Pap Károly); 2. *rönkőly*: kistermetű és kövér, köpeős, zömök férfi v. nőszemély (Moldva, Klézse Nyr. V.378. 429).

RÖNT: ront (Rika vid. Vadr. 561).

RÖPDÖS (*repdős* Palócság XXI.309).

RÖPDÖSÖ: kitollasodott madárfl (Dráva mell. Nyr. VI.43).

[**RÖPDÖZ**], **RÖBDÖZ:** röpdös (Vas m. Órség Nyr. VII.322).

RÖPÉNT: anyányi (madárfl: a melynek már kinőtt a szárnya). *Tudok ef fécek sárgyóltát, hó-nap hozom őket, mer má röpénték* (Zala m. Gelse és vid. Nyr. XV.573) [vö. *röpintye*].

RÖPI = *röpike* (Pest m. Csanád Békássy Sándor).

RÖPIKE: könnyű, kurta, bő női nyári ujjas, rékli, kabátka (Somogy m. Kis-Korpád Nyr. XXV.94; Baranya m. Hegyhát Várady F. Ba-ranya multja és jelenje I.224; Tolna m. Gyönk Nyr. V.379; Tolna m. Batta Nyr. XVIII.334; Fehér m. Nyr. X.188; Király Pál, Wolff Béla; Pest m. Ráe-Almás Simonyi Zsigmond; Pest m. Csanád-Szeremle Békássy Sándor).

RÖPINTYE: pelyhesedő madárfl (Somogy m. Szőke-Denes Nyr. III.231) [vö. *röpént*].

RÖPÖS: röpiülni kezdő. *Röpös veréb* (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382).

RÖPPENTYÖS: anyányi (madárfl) (Dunántúl Nyr. V.228).

[**RÖPPÖGET**].

é-röppöget: elröpiütget. *Éröppögette* [a madár] *a fiait* (Zala m. Balaton mell. Sebestyén Gyula).

RÖPTET: röpiülni tanítja a fiait. *A túskebuj-káló, mikor az eper érik, akkor röptet* (Zala m. Nyr. XXV.379).

RÖPÜL (*repöl* Palócság Nyr. XXI.309).

RÖPÜLŐ (Győr m. Rábaköz Halász Géza; *repülő* Kassa vid. Nyr. XVII.235; *röpülő* Pozsony m. Taksony Nyr. XV.190) = *röpike*.

repülő-zsir: esúz ellen való orvosság (Cegléd Ilosvay Vilmos).

1. **RÖSTÖL:** rántást csinál (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.254; Tokaj Nyr. XXIV.240).

2. **RÖSTÖL:** untalan jár, nyugtalanul v. cél-talanul jön-megy (Székelyföld Kiss Mihály).

RÖSTÖLŐ (Székelyföld Tsz.; Kóváry László 1842; Háromszék m. Vadr.; Torda-Sz.-László Borbély József; *rösköllő* Kolozsvár Nyr. XV.520; *röstöllő* Kolozs m. Szucsák Nyr. XVI.328; XVIII.576): széles szájú csupor v. esésze.

RÖSZÖG: [hangutánzó ige] *lőszög, mint a ló* [az abrakért] (Vas m. Órség Nyr. II.473).

1. **RÖT** (*röjt* Székelyföld Király Pál): vörhe-nyeges, vörös (Vas m. Kemenesalja Tsz.; Duná-Pentele Király Pál; Hol? Tsz.).

2. RÓT: puttony (Erdély Kassai J. Szókönyv IV.165. 255).

RÖTE-FÖTE: dib-dáb, csekély értékű vmi (Veszprém m. Devecser Beniczik Ferenc).

RÖTYMÖL: kotyvaszt (ételt) (Zilah Kerekes Ernő).

RÖTYÖG (Sümege vid. Nógrádi J. A sümegevid. nyelvjárás 24; Békés m. Nyr. III.525; *rētyēg* Sümege vid. Nógrádi J. A sümegevid. nyelvjárás 24): röhög.

RÖTYÖK: hazugság (Somogy m. Nyr. II.377).

RÖV: rövid (Udvarhely m. Havasalja, Csik m. Vadr.).

RÖVEBB: rövidebb (Székelyföld Andrassy Antal 1843; Marosszék Nyr. I.136; Udvarhely m. Nyr. III.513; Udvarhely m. Havasalja Vadr. 515b; Csik m. MNy. VI.219. 347; Vadr. 515b; Nyr. I.136; Gyórfy Iván).

RÖVICKE: rövid (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382).

RÖVID (*rivid* Moldvai csáng. Nyr. IX.482): kicsiny, alacsony. *Rövid ember* (Szabolcs m. Kis-Besenyőd Nyr. IX.137).

rövid-halász: orozva halászó (Tisza-Abád-Szalók Nyr. IX.144).

rövid-lé: kevés lé (pl. tokány v. paprikáshús leve) (Szeged, Bánság, Erdély Csaplár Benedek).

RÖVIDED-IK (Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.3; *rövidöd-ik* Torontál m. Ó-Sz.-Iván Kálmány L. Szeged népe III.2): rövidül.

RÖVIDÉS. *Rövidessen* (*rövidessen*, *rövidesen*): 1. röviden (Mátyusföldre Nyr. XIX.568). *Rövidessen alkuggyanak* (Mátyusföldre Nyr. XX.263); 2. nemsokára, kevés idő múlva (Vas m. Őrség Nyr. VII.469). *Rövidesen bejön a tekintetes ur a faluról a városba* (Szatmár m. Mánd, Milota Nyr. XIX.382).

[RÖVIDSÉG].

[Szólások]. *Nincs benne röviccség:* van bőven (Tokaj Nyr. XXII.380).

RÖVITT: rövidít (Marosszék Nyr. I.136; Kiss Mihály; Csik m. Gyórfy Iván).

RÖZ: fehéritetlen vastag kendervászon. *Kantus alatt röz a pendel* (Nyír vid. Tsz.).

RÖZGÖN: hamar, gyorsan. *Rözgön menj* (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.165).

RÖZME: bútór és ruhaféle (Beregszász Nyr. XXVI.523).

RÖZSE (*résző* Dunántúl Erdészeti Lapok XXII. 862; Vas m. Kemenesalja, Pálfa Sztrokay Lajos; Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; *rös* [?] Zala m. Alsó-Lendva vid. Nyr. XIII.332).

RÖZSGYE (*rösge*, *rösge*; — *rásgya* Gömör m. Tsz.; *régye* Karancs vid. Fülek Nyr. XXII.95): rözse (Ersekújvár Nyr. VIII.332; Bars m. Zeliz vid. Nyr. XIV.288; Hont m. Nyr. VI.271; Hont m. Páld Nyr. XIV.576; Gömör m. Tsz.) [vö. *rozga*].

RÖZSME: kenyérmorzsa (Szlavónia Nyr. XXIII.360) [vö. *morzsa*].

RÖZSÖNY: kampós rúd, a mellyel a rohonyt lékről lékre hajtják (Soprony m. Hegykő Herman O. Halászat K.).

RUBIJANKÓ: fodorka, rubiánka (kerti szagos fűtös zöld virág; *chenopodium bothrys*) (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.245; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.323).

RUCA: kácsa (Duna mell. Kassai J. Szókönyv II.279; Pápa vid. Tsz.; Komárom m. Kassai J. Szókönyv IV.219; Palócság Császár Árpád).

ruca-fű: [?] (Torontál m. Szaján Kálmány L. Szeged népe II.109).

ruca-láp: úsztatott fa [mert rajban úszik; vö. 1. *láp*] (Békés és Arad m. Gabányi Endre).

RUCCAN (*ruccsan* Hajdú m. Földes Nyr. III. 36; *beruccsan* Bereg m. Pap Károly).

át-ruccan: hirtelen átmegy (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.239).

be-ruccan, be-ruccsan: hirtelen, váratlan be-toppán, berobog (Szeged Ferenczi János). *Eccer csak beruccsant az udvaromra* [fogattal] (Bereg m. Pap Károly).

fő-ruccan (*fel-, föl-ruccan*): 1. hirtelen föl-kerekedik (Balaton mell. Tsz.); 2. hirtelen el-határozással föl-rándul (pl. Budapestre) (Szeged Császár Árpád); 3. ingerülten föl-pattan (Veszprém m. Sz.-Király-Szabadja Zolnai Gyula).

ide-ruccan: itt terem. *Milen hamar ideruc-cant!* (Fehér m. Wolff Béla).

ki-ruccan: kioson, künn.terem (Szeged Ferenczi János).

össze-ruccan: összezőrren. *Mos neméllik idén is összeruccantak* (Zala m. Balaton mell. Fleischmann Jenő).

vissza-ruccan: visszasiet, hirtelen visszamegy. *A múltkorokon észalajtottam husér, de ojjan hoi hust hozott, ém mingyár visszaruccantam vele* (Veszprém Nyr. VIII.513).

RUCSKOS: piszkos (Szlavónia Nyr. XXIII. 362) [vö. 3. *rücsköl*].

RUCSUJ: fekete (Csik m. Gyórfy Iván).

RUD: tábla (föld) (Moldvai csáng. Nyr. X. 204). *Három csirta szőlőm vagyon, nincs két rud földem* (Moldvai csáng. Nyr. III.2).

[Szólások]. *Rúdnak áll:* kötélnek áll, engedelmeskedik (Keeskemét Nyr. IX.93).

rúd-fő: a szekérrúd elején levő fa, a melybe a jármot teszik (Heves m. Névtelen 1840).

rúd-szárny v. -szárnya: a szekérrúdnak két-ágú belső vége (Győr Nyr. XI.478; Győr m. Csiliz-Radvány Nyr. XXIII.576; Cegléd Ilosvay Vilmos; Heves m. Névtelen 1840; Heves m. Csépa Nyr. II.380; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.324).

rúdszárny-fa: az a fa, mely a kocsí rúdjának a kocsí elejével való szilárd összekötésére szolgál (Pest-Nógrád m. Cserhát Erdészeti Lapok XXII.675).

rudra-való: lábnai széles kelmovégek finom himzéssel borítva (Székelyföld Nyr. V.424).

[RUDAL].

ki-rudal: kiver (vkit vhonnan) (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

le-rudal: 1. nyomórúddal leszorít (szekérre rakott szénát, szalmát) (Zala m. Balaton mell. Sebestyén Gyula); 2. rúddal leüt a lábáról (Tolna m. Nyr. VI.523 [itt *lészudáni* hiba]; Bánóczy József).

meg-rudal (Csik-Szentgyörgy Nyr. X.238; *meg-rudol* Háromszék m. MNy. VI.342): rúddal megver.

RUDALÁS: nyomórúddal való leszorítása a szekérre rakott szénának, szalmának (Balaton mell. Tsz. 271a; Zala m. Balaton mell. Sebestyén Gyula).

RUDALLÓ: a nyomórudat leszorító kötél (Győr m. Csiliz-Radvány Nyr. XXIII.577).

rudalló-lánc: a nyomórudat leszorító lánc (Győr Nyr. XII.96).

RUDAS: 1. a szekérrúd mellő jobbfelől fogott ló (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Debrecen Ethnographia VI.220); 2. petrence (Nagy-Kunság Nyr. XVI.475; Túrkeve Nyr. III.229; Kecskemét Nyr. X.381; Heves m. Névtelen 1840; Gömör m. Nyr. XXIII.95; Szatmár vid. ? Nyr. XIII.577; Hegyalja Kassai J. Szókönyv II. 199; IV.109. 246; Abaúj m. Névtelen 1839; Hol? Nyr. XXIII.45); 3. szőlőlugas (Cegléd Ilosvay Vilmos); 4. mézeskalács, mézesbáb (Brassó m. Hétfalu Nyr. XVI.575; XXII.48 [itt *rúdas* alkalmasint hiba]; Király Pál; Hétfalu, Tatrang Nyr. II.524).

rudas-fa: petrencehordó rúd (Hol? Nyr. II. 379).

RUDASOL: petrencéz, petrencéket csinál (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.246).

[RUDAZ].

le-rudaz: nyomórúddal leszorít. *Lerudazni* a

[szalmával v. szénával megrakott] *kocsit* (Felső-Csallóköz Nyr. IX.282).

RUDAZÓ: nyomórúd (a mellyel a szekérre rakott szénát, szalmát leszorítják) (Somogy m. Kálmánse Nyr. XI.238).

rudazó-kötél: a nyomórudat leszorító kötél (Soprony m. Horpács Nyr. XIV.432; Győr Nyr. XI.478; Győr m. Csiliz-Radvány Nyr. XXIII. 577; Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.166).

[RÚG].

[Szólások]. *Körmöt rúgni:* meghalni (Tiszafüred és vid. Kinnach Ödön).

[el-rug].

[Szólások]. *Elrug a tehén:* megszűnik tejelni, nem ad többé tejet (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.324). *Elrugott a tehenem* (Székelyföld Nyr. VIII.461). *Az égygyik tehenyém még nem rugott el; aszt mongya az aszszon, hogy adogat égy-égy fél kupányt* (Csik m. Nyr. IV.472). *Érugott a kancám:* megszünt szoptatni (Székelyföld Győrffy Iván). [A csikót] *érükta az annya* (Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.85). *Elrugta az ifjuságot, a három ikset* [30 esztendőit]: háta mögött van (Székelyföld Kiss Mihály). *Addég s addég várakozám, míg a szébb időt elrugám* (Háromszék m. Erdővidék Vadr.159). *Elrugta a jólétet, a becsületet:* elvesztette (Székelyföld Kiss Mihály). *Rug a szőlő:* virágzás után hullatja a szemét (Somlyó vid. Nyr. XIV.140). *Érugta a szöget:* meghalt (Hódmező-Vásárhely Nagy Gyula).

még-rug. *Mégrugja magát:* nekirugaszkodik (Udvarhely m. Zetelaka Nyr. II.89).

rug-vág: kezével-lábával hadonáz, kapálódzik (Szeged vid. Nyr. VI.182).

RÚGÁL: rugdal (Baranya m. Ormányság Tsz.).

RUGASZKOD-IK (*rubaszkod-ik*, *el-, nekirubaszkod-ik* Háromszék m. Győrffy Iván; Erdővidék Kiss Mihály).

át-rugaszkodik: átszökik, átugrik (Csallóköz, Székelyföld Csaplár Benedek).

be-rugaszkodik: [tréf.] berúg, lerészegszik (Hol? Nyr. XVII.235).

[RUGASZT].

meg-rugaszt: megugraszt, megszalaszt. *A székejek egy hirtelen támadással megrugasztották a tatárokat* (Csik m. Ditró Nyr. VI.177).

RÚGÁT: nyomtat (gabonát). *Ténap is tizön-egy köröszőlő rúgátunk* (Szlavónia Nyr. V.12; XXIII.362).

RUGATTYU: rúgó (Csallóköz Nyr. I.332).

RUGDAL (*rugdál* Somogy m. Simonyi Zs.

Tüz. M. Nyelvtan I.400; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382; Kalotaszeg, Zsobok Melich János).

RUGDALÓ: a pörgő-rokka v. kerek-rokka hajtódesházakája (Pest m. Csanád Békassy Sándor).

RUGDALÓDZ-IK (*rugdálódz-ik* Bánffy-Hunyad Nyr. X.22; *rugdolóz-ik* Szatmár m. Máté-Szalka és vid. Nyr. XXVI.542).

RUGDÁSKOD-IK (Dráva mell. Nyr. VI.374; Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.573; *rugdaskód-ik* Szlavónia Nyr. XXIII.216): *rugdalózik*.

RUGDOSKOD-IK: ∞ (Heves m. Várasszó Nyr. XXV.287).

RUGDOZ: *rugdos* (Somogy m. Simonyi Zs. Tüz. M. Nyelvtan I.409).

[RÚGÓ].

rúgó-fa: az evezőpadok előtt levő, keresztbe alkalmazott dorong, melyben a húzólegény a lábát megveti, hogy egész erővel evezhessen (Komárom Herman O. Halászat K.).

rúgó-hinga: kötélén lógó deszka, a melynek két kiálló végén egy-egy gyerek áll s a kötéltre fogózik; ezek hajtják a hintát, s közül ülnek a többi hintázók (Zala m. Balaton mell. Sebestyén Gyula; Zala m. Szepezd Nyr. XVII.190).

RUGÓD-IK: *rugdos*. *Ne rugódj, hé! — Én nem rugódom (v. nem rugódlak), hanem te rugódsz* (Székelyföld Kiss Mihály).

RUGÓDOZ (Székelyföld Kiss Mihály; *rugódoz-ik* Répce vid. Nyr. XX.411; Tolna m. Nyr. IV.516): *rugdos*, *rugdalózik*.

[Szólások]. *Rugódozik a fingjához:* hetykélkedik, büszkélkedik (Háromszék m. Nyr. IV.555).

RÚGOTT (*rugott*): elválasztott, már nem szopó, másodfüre menő, egyesztendő (borjú, esikő) (Balaton mell. Tsz.; Baranya m. Ormányság Nyr. VIII.47; Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.84; Kecskemét, Csallóköz Csaplár Benedek; Csongrád m. Szentes Nyr. VIII.331; Borsod m. Szihalom Nyr. VIII.569; XXV.525).

RUGTAT: vágat, minden erejéből fut (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Vas m. Kemenesalja Tsz.).

[Szólások]. *Oda rúgtattam neki egy-két szót:* oda vetettem neki egy-két (figyelmeztető, intó, lebeszélő) szót (Baranya m. Ormányság Nyr. XI.477).

RUHA (*rova* Brassó m. Hétfalu Nyr. V.377; *ruva*, *ruvd* Szlavónia Nyr. XXIII.214; Székelyföld Nyr. IV.236; Arany-Gyulai NGy. III.78): 1. *vászonöltözet* (Székelyföld Kiss Mihály); 2. *kendő, fejrevaló kendő* (Székelyföld Tsz.; Csík m. Kiss Mihály). *Hét sustákkal egy jó karton ruhát vehetsz* (Háromszék m. Kovászna Butyka

Boldizsár). *Asztal-ruha*, *zsebbeli-ruha*, *nyak-ruha* [nőké], *törlő-ruha* [konyhabeli], *gyerek-ruha* [bölcsőbeli] (Háromszék m. NyK. III.12); 3. *kötény* (Palócság Tsz.; Nyr. XXII.79; Gömör m. Tsz.; Marosvásárhely Nyr. IX.428; Torda-Sz.-László Borbély József; Udvarhely m. Vadr. 15; Szolnok-Doboka m. Málom Muzsi János).

ruha-fala: külső színe a ruhának (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382).

ruha-köntös: *vászonköntös* (vászonujjas, vászonnadrág, vászonmellény, kitli) (Székelyföld Kiss Mihály).

ruha-moj: *ruhanyűvő*, *ruhakoptató*, *ruhaszagató* gyerek (Cegléd Ilosvay Vilmos).

ruha-nemű: *fehérmemű* (ing, gatyá) (Székelyföld Kiss Mihály).

ruha-nyúzi = *ruha-moj* (Hol? Szvorényi J. A m. nép eszejárása, Egri eist. főgimn. értes. 1889.56).

ruha-nyűg: ∞ (Kis-Kún-Halas Kovács Kálmán; Cegléd Ilosvay Vilmos).

ruha-radó (*ruhá-rádó*): ∞ (Cegléd Király Pál; Félegyháza Nyr. V.130).

ruha-réz: ∞ (Csallóköz Szinnyei József; Fehér m. Nyr. IX.284 [itt *ruha-rész* nyilván hiba]; Székesfehérvár Kóhalmi Sándor; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.380).

ruha-rézmán: ∞ (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.159. 166).

ruha-rézmin (Vas m. Kemenesalja Tsz.; *ruha-rézmín* Soprony m. Nyr. V.425; Rábaköz, Beő-Sárkány Nyr. XVIII.191): ∞ [vö. *rézmin*].

ruha-száritó csillag: [tréf.] nap (Zala m. Arács Nyr. XXII.239; Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.394; Mátra vid. Nyr. XXII.335).

ruha-tő: *takáros* (Göcsej Nyr. V.35).

ruha-testye: *ruhaderék* (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382).

ruha-vásár: mikor a vásáros napok közé vásárnap esik (Háromszék m. Vadr.).

[RUHÁZ].

rá-ruház: hozzáad, hozzátud, hozzátold (Soprony m. Rábaköz Nyr. III.281).

[RUHÁZKOD-IK].

[*be-ruházkodik*].

[Szólások]. *Beruházkodik az itallal:* [tréf.] berúg (Csanád m. Makó Nyr. XXV.144).

RUHIKA: *ruhácska*, *ruha* (Eszék vid. Nyr. VIII.43; Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.474. 573).

[RUKKOL], ROKUL: *takarodik* (Csík m. Péter János).

ki-rokul: előáll (vmivel). *No csak rokujj ki vele!* (Csik m. Péter János).

RUMÓJ: romonya-szálló (Cegléd Ilosvay Vilmos).

RUPA: ripacos, himlőhelyes (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.239).

RÚRA (Palócság Nyr. XXIV.191; Ethnographia IV.25; Nógrád m. Szécsény Kálmán Sándor; Hont m. Ipolyság Nyr. XIX.95; *lóra* Pest m. Pilis Ethnographia IV.25; *róra* Palócság Ethnographia IV.25; *rula* Bars m. Léva Czimmermann János; *rura* Palócság Császár Árpád; Bars m. Czimmermann János): takaréktűzhely sütője.

RÚRÁS: vízvezetéki ember (Rozsnyó Nyr. VIII.566).

RUSKA: kis leány [becéző szó] (Dunántúl Bódiuss Jusztn) [vö. *fruska*].

RUSKÓ: üledék, salak, alja vminek, szemét (Palócság Császár Árpád; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.380; Cegléd Ilosvay Vilmos; Keeskemét Csaplár Benedek, Király Pál; Szeged Csaplár Benedek; Hol? Nyr. XII.528). *Mindenek van ruskója* (Arad m. Hódos Kollmann Vilmos) [vö. *suskó*].

RUSNYA (*rusnyább* Udvarhely m. Homoród-Almás Nyr. XXVI.44): 1. rút, undok, oesmány, éktelen (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.380; Keeskemét Nyr. X.382; Rimaszombat Nyr. XV.474; Zilah Nyr. XIV.431; Székelyföld Tsz.; Nyr. IX.176; XIV.47; Arany-Gyulai NGy. III.180; Kiss Mihály; Marosvásárhely Szádeczky Lajos; Udvarhely m. Nyr. III.513; Háromszék m. Tsz.; Vadr. 360; Háromszék m. Angyalos, Besenyő, Gidófalva Nyr. XVIII.574; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. IX.427); 2. piszkos, ronda, szutykos (Pápa vid., Vas m. Kemenesalja Tsz.; Csallóköz Csaplár Benedek; Heves m. Tiszafüred és vid. Kimmach Ödön; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475; Cegléd Ilosvay Vilmos; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.380; Keeskemét Csaplár Benedek; Békés m. Balog István; Bács m. Nyr. V.471; Bereg-Rákos és vid. Pap Károly); 3. lompos, rendetlen (Bereg-Rákos és vid. Pap Károly; Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. IX.427); 4. lomha (Hont m. Nyr. V.474; Csallóköz, Keeskemét Csaplár Benedek). *Csak addig, oan rusnya* (Keszthely Nyr. XI.237); 5. alávaló, hitvány, roszerkölesű. *Rusnya szolgáló. Nagy rusnya* (Bereg-Rákos és vid. Pap Károly).

[RUSNYÁL].

meg-rusnyál: megcsunyl (Moldvai csáng. Nyr. IX.531).

RUSNYÁLKOD-İK: bemocskolja magát, mocskosan jár (Székelyföld Kiss Mihály).

RUSNYASÁG: genyedség (Zilah Nyr. XIV.431; Kerekes Ernő).

RUSNYÍT (*rusnyít* Székelyföld Kiss Mihály): 1. rútít, esunyt, undokít (Keeskemét Nyr. X.382; Székelyföld Kiss Mihály); 2. rondít (Békés m. Balog István; Székelyföld Kiss Mihály).

[RUSNYUL].

mög rusnyúl: megcsunyl, eléktelenedik (Székelyföld Kiss Mihály).

RUSTYÁ: rojt (Szlavónia Nyr. XXIII.309) [vö. 1. *rost*].

RUSTYÁN: kerti kakukkfű (Csallóköz Nyr. I.332).

RÚT: járhatatlan, rossz. *Rút hely* (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.457).

[**RÚTÍT**], **RUTÉT:** szid (Baranya m. Ormány-ság Nyr. XI.477).

RÚTSÁG: genyedség (Komárom m. Gúttá Tolnai Vilmos; Heves m. Szék Ethnographia VI.112.).

RUTYMA: 1. ronda, piszkos, lompos (Csallóköz Csaplár Benedek; Csallóköz, Bacsfa Nyr. XVI.140). *Rutyma idő:* rossz, esős idő (Tolna m. Nyr. XVIII.288); 2. hitvány, haszontalan, semmirevaló (Komárom m. Perbete vid. Ganes Géza).

RUZSICSKA: nyoszolyólány (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XII.473).

RÜCMEG: rang, vagyon és tudomány nélküli nagyzó hitvány ember (Keszthely Horváth György).

RÜCMEGES: ∞ (Keszthely Horváth György).

1. **RÜCSKÖL, RÖCSKÖL:** 1. *röcsköl, rücsköl:* (össze) gyűr (ruhát, papirost) (Háromszék m. MNy. VI.347; Vadr. 515a); 2. *röcsköl:* zúz, csomoszol (szőlőt) (Duna mell. Kassai J. Szókönyv II.290) [vö. *rocskol*].

el-röcsköl: összegyűr. *El ne mocskoljatok, el ne röcsköljétek* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.24).

össze-rücsköl: összegyűr (ruhát) (Szatmár m. Nagybánya Zolnai Gyula; Erdély Szinnyei József).

2. **RÜCSKÖL:** izog-mozog, nyugtalankodik (Rimaszombat Nyr. V.229).

[3. **RÜCSKÖL**], **RICSKÖL:** moeskol (Csallóköz Nyr. I.332) [vö. *rucskos*].

4. **RÜCSKÖL:** sir (Veszprém m. Enying Nyr. XXVI.521; Tisza mell. Erdősi József; Nagy-Kunság Nyr. XVI.475; Kisujszállítás Nyr. XXI.144. 335).

RÜCSKÖLŐD-İK (Erdély Szinnyei József; *röcskölődni* Háromszék m. Vadr. 515a): gyűrődik. *Igen merőn áll [a ruha], a míg ék kicsit nem röcskölődik* (Székelyföld Kiss Mihály).

RÜCSKÖS (*recsekes* Vas m. Bögöte Nyr. XVI.92; *ricskës, ricskes* Tolna m. Fölső-Nyék Nyr. VI.323; Eger Kassai J. Szókönyv IV.229; V.181; Cegléd Ilosvay Vilmos; *rücskös* Keszthely vid. Horváth György; Somogy m. Szőke-Dencs Nyr. III.231; Cegléd Ilosvay Vilmos; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.380; XXIII.239; Baja Bayer József; Érsekújvár Nyr. VII.41; Hont m. Ipolyság Nyr. XIX.95; Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574; Gömör m. Nyr. XXIII.95; Szatmár m. Nagybánya Zolnai Gyula; Szatmár, Szaboles, Ugocsa m. Nyr. IX.184; Abaúj. Zemplén, Bereg m. Király Pál; Erdély Szinnyei József; *rütykös* Tolna m. Fölső-Nyék Nyr. VI.323; Zemplén m. Zolnai Gyula): 1. *rücskös*: gyűrött (Szatmár m. Nagybánya Zolnai Gyula; Erdély Szinnyei József); 2. *recsekes, rücskös, rütykös*: nem sima felületű (pl. alma, bór) (Keszthely vid. Horváth György; Tolna m. Fölső-Nyék Nyr. VI.323; Zemplén m. Zolnai Gyula). *Recsekes alma* (Vas m. Bögöte Nyr. XVI.92); 3. *ricskës, ricskes, rücskös*: bibiresős, ripacsos, ragyás, himlőhelyes (Somogy m. Szőke-Dencs Nyr. III.231; Tolna m. Fölső-Nyék Nyr. VI.323; Cegléd Ilosvay Vilmos; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.380, XXIII.239; Baja Bayer József; Érsekújvár Nyr. VII.41; Hont m. Ipolyság Nyr. XIX.95; Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574; Gömör m. Nyr. XXIII.95; Eger Kassai J. Szókönyv IV.229; V.181; Abaúj, Zemplén, Bereg m. Király Pál); 4. *rücskös*: szeplős (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.380) [vö. *ricskos*].

RÜCSŐ: fakanna (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.379; Győrffy Iván; Szatmár m. Koltó Muzsi János; Szilágy-Somlyó Nyr. XVI.287; Székelyföld Kassai J. Szókönyv IV.257).

RÜCSÖK (Abaúj, Zemplén, Bereg m. Király Pál; *röcskit* Háromszék m. Vadr. 519a; MNy. VI.347 [itt a *röcsk* alanyeset a közlőnek hibás kikövetkeztetése]; *röcsök* Háromszék m. Vadr. 515a; Kiss Mihály): 1. *röcsök*: gyűrődöttség, ránc (Háromszék m. Vadr. 515a). *Hol lett úgy teli röcsökkel ez a keszkenyő? Téglázd ki a röcskiből v. a röcskit belőle* (Háromszék m. Kiss Mihály). *Röcskit kivenni*: kitisztítani (Háromszék m. Vadr. 519a; MNy. VI.347); 2. *rücsök*: pörsezés, bibireső, himlőhely (Abaúj, Zemplén, Bereg m. Király Pál).

[RÜFFEN].

ki-rüffen: kipattan (vmely növénynek, pl. repcének, fájvirágnak a magtokja) (Hajdú m. Hadház Nyr. XIX.143).

[RÜFÖDÖZ].

ki-rüfödöz: kipattog (vmely növénynek, pl. repcének, fájvirágnak a magtokja) (Hajdú m. Hadház Nyr. XIX.143).

[RÜG].

rüg-rüg: rugdos. *Rügik-rúgják egymást* (Zala m. Nyr. XXV.475).

RÜH (*rih* Palócság Nyr. XXI.309; XXII.79; Heves m. Névtelen 1840).

rü-zsír: kénésős-zsír (Cegléd Ilosvay Vilmos).

RÜHEDER: rühelődő, csavargó, dologtalan (Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusztin; Pápa vid. Tsz.).

RÜHEDZ-IK (*ridz-ik* Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XII.384; *rüd-ik* Bodroghöz Karsa Ferenc; *rühedzni* Túrkeve Nyr. III.473): párosodik (a disznó).

RÜHELL (*röhell* Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvjárás 24): restell (Somogy m. Kálmánca Nyr. XI.238; Keszthely vid. Horváth György; Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvj. 24). *Rühellőtől nagyon, hogy így esett* (Soprony és Vas m. határán Tolnai Vilmos). *Rühelli a dógot* (Somogy m. Szőke-Dencs Nyr. III.231). *No eszt má rühellēm* (Somogy m. Szőlős-Györök Király Pál). *Rühellēm ezt a dógot* (Somogy m. Curgó vid. Király Pál). *Rühellyi a dógot* (Palócság Nyr. XXI.360; XXII.79). *Rühelli a dógot* (Ersekújvár Nyr. VII.41).

RÜHELŐD-IK (Tata Matusik Nep. János 1841; *rühelőd-ik* Rábaköz, Beő-Sárkány Nyr. XVII.231; *rühölőd-ik* Balaton mell. Tsz.; Göcsej MNy. II.415; Székelyföld Kriza; Háromszék m. Vadr.): 1. vakaródzik, viszkető testrésztét rángatja v. hozzádörzsöli vmihez (Balaton mell. Tsz.; Göcsej MNy. II.415; Tata Matusik Nep. János 1841). *Rühelődik, mind a koszos malac* (Rábaköz, Beő-Sárkány Nyr. XVII.231); 2. fészkelődik, nyugtalanodik (Göcsej MNy. II.415; Székelyföld Kriza). *Még rühölödhethet-ē?* (Háromszék m. Vadr.).

RÜHENT: rándítva dörzsöl. *Ēgyet rühentēt e győjtűóval* (Göcsej MNy. II.415).

RÜHES (*rihes, rihës* Palócság Nyr. XXI.309; XXII.32; Hol? Nyr. IV.24; *rihes* [?] Dráva mell. Nyr. VI.374): 1. *rihes* fa: gombákkal, moszatokkal belepert fa (Hol? Nyr. IV.24); 2. *rihes* [?] víz: olyan víz, a melytől viszketeges kiütés támad az ember testén, ha megfürdik benne (Dráva mell. Nyr. VI.374).

RÜHET (Szatmár vid. Tsz.; *mégröhetett* Hétfalu, Zajzon Nyr. III.224; *rühed* Békés m. Király Pál; *rühetnek* Nagy-Kálló Nyr. XII.430): párzik, görög, bűg (a disznó). *Rühetnek*: párosodni vágyik (Nagy-Kálló Nyr. XII.430).

még-röhet: ∞. *A gölye mégröhetett* (Hétfalu, Zajzon Nyr. III.224).

RÜHŐCI: folyton vakaródzó (Balaton mell. Tsz.).

RÜHÖL, RIHEL: 1. *rihel*: rühtől tisztogat (juhok stb.) (Heves m. Névtelen 1840); 2. *rühöl*: vakar, dörzsöl (Göcsej MNy. II.415; Pápa vid. Tsz.).

RÜPŐ: ripók (Borsod m. Kassai J. Szókönyv IV.229).

1. **RÜTYÓ:** alfel (Tokaj Nyr. XXIV.240).

2. **RÜTYÓ:** fiatal szajhácska (Szatmár m. Nyr. XI.285).

3. **RÜTYÓ:** [tréf.] gyermekfőkötő (horgolt v. hárászból készült, színes díszítéssel, néha gyöngyökkel ékesítve) (Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.474).

RÜTYÓKE: vmi apró hal (alkalmasint alburnus lucidus) (Balaton mell. Tsz. 153a; Horváth Zaigmond 1839; Herman O. Halászat K.).

RÜTYŰÓKE (Vas m. Répce-Szentgyörgy Nyr. XVIII.575; *rütyűke* Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. XV.190): női kurta, könnyű nyári kabátka.

[**RÜTTYENT**].

be-rüttyent: [tréf.] berúg (Szatmár m. Nyr. XXV.144).

SÁB: a szőlő területének harmada v. negyede (Hont m. Ipolyság Nyr. XIX.95).

SABOL: gazt irt, gyomlál (szőlőben) (Soprony m. Fölső-Szakony Nyr. XVII.384; Soprony m. Csepreg Bódiss Juszti) [vö. *sarabol*].

SACCOL (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.380; Cegléd Ilosvay Vilmos; *sácol* Komárom Beöthy Zsolt): beesül. *Mire sácója?* (Komárom Beöthy Zsolt).

SADAR: sebesen hajt, csavar (Vas m. Kassai J. Szókönyv I.73; II.5; Vas m. Kemenes-alja Tsz.).

SÁDOL: válogat (éreköveket a bányász) (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.373).

ki-sádol: kimos (aranyat a porból) [bányász-mesterszó] (Zalathna vid. Nyr. XIII.238).

SÁF: sajtár, dézsa (Csallóköz, Baranya m. Patacs vid. Csaplár Benedek).

SAFARINA: kurva, szajha (Tiszafüred Kimnach Ödön; Székelyföld Tsz.).

SÁFLI (Heves m. Csépa Nyr. II.331; *sáfó* Közép-Baranya Nyr. III.327): dézsa, sajtár, fejőke [vö. *zséfő*].

SAGAR: dombos, napsütötte legelő (Fölső-Somogy, Balaton mell. Szemneez Emil).

SAGYIBÓ: gézengúz, sehonnai, naplopó (Esztergom Simonyi Zsigmond, Valló Albert).

[SAJ].

saj-meggy: apró bokrokon termő meggy, apró vad meggy, földi meggy (*cerasus pumila*) (Duna mell. Kassai J. Szókönyv III.339; Balaton mell. Tsz.; Vas m. Kemenes-alja? Kresznerics F. Sztár II.171; Hol? Tsz.).

SÁJÁRA (*sájjára* Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos): lassan, hosszadalmasan, tempósan (lépni, dolgozni) (Háromszék m. Vadr.). *Ne ötözz olyan sájára! Jere hamarább, ne lépjél olyan sájára!* (Székelyföld Nyr. II.39; Kiss Mihály). *Ne lépjél ojan sájára!* (Háromszék m. Vadr. 364). *Ne készlöggy ojan sájára!* (Háromszék m. Kézdi-Vásárhely Káczáve József).

SAJAMÁS: vad fokhagyma (Brassó m. Hét-falu Nyr. XXII.48; Király Pál).

SAJÁT (*séját* Udvarhely m. Vadr. 516a; *síját* Udvarhely m. Nyr. IV.321; Vadr.; Ferencz Miklós; Székely-Keresztúr vid. Vadr. 456): 1. maga, saját maga. *Neköm saját Dēák György mondta* (Nagy-Körös Nyr. XIX.330); 2. [ellenkezője a mostohának]. *Mindíg olyan saját volt kél hozzám, mint az édes anyám* [mondja az anyósát sirató menyecske] (Budapesti Hírlap 1892. márc. 21).

[Szólások]. *Sajátul* dolgozni: úgy, mintha magának dolgoznék (Baranya m. Ormányás Tsz.).

SAJDÍT: 1. sajgást érez (pl. az ember, mikor csak alig ér a lábába a tövis v. a szeg; a ló, mikor a vak nyíl miatt sántítani kezd) (Székelyföld Tsz.); 2. fájdit (Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XIX.336). *Ez a ló sajdíttya a lábát* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

SAJDOL: fájdit(-ja vmijét) (Vas m. Kassai J. Szókönyv I.450; II.23; IV.261).

[1. SAJDUL].

fől-sajdul: fölkiált a sajgás miatt (Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek).

meg-sajdul: sajogni kezd (Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek). *Megsajdult az ujja, mikor elötték a felső izét* (Torda Nyr. XVIII.184).

2. SAJDUL: suhan, oson. *Odébb sajdul* (Székelyföld Kiss Mihály). *Mellém sajduła* (Háromszék m. Vadr.). *Melléje sajdul a két nénye* (Háromszék m. Vadr. 414).

bé-sajdul: besuhan, beoson (Székelyföld Kriza; Háromszék m. Vadr.). *Bésajdul az ajtón* (Székelyföld Kiss Mihály). *A küssebbik kirájleány égy tilkos lappancson hēzza básajdult* (Háromszék m. Vadr. 397).

el-sajdul: elsuhan, eloson (Székelyföld Kiss Mihály).

elő-sajdul: ott terem (Székelyföld Kiss Mihály).

ki-sajdul: kisuhan, kioson, lopva kifordul. *Ki-sajdul az ajtón. Kisajdul a házból* (Székelyföld Kiss Mihály).

SAJGÓ: fénylő, ragyogó. *Hajh kőszálon foter-mött sajgó lilomszál!* (Udvarhely m. Fehér-Nyikó mell. Vadr. 117.531).

SAJGÓD-IK: sajog. *Aukkorákat emejtem a szekereim háutollán, hogy ehéig sajgóódott bele a vállam* (Vas m. Farkasfa Nyr. III.178).

SAJIN (*sain, sajín*): 1. serény, fürgé, tüzes (Székelyföld Tsz.; Kriza); 2. esintalan (ökör) (Erdővidék Nyr. IX.42) [vö. *csahin*].

SAJINKA (*salyinka*; — *sajinko* Brassó m. Hétfalu Nyr. V.378); selyemkendő (Brassó m. Hétfalu MNy. V.346; Nyr. XXII.48; Király Pál; Hétfalu, Zajzon, Bácsfalu Nyr. III.373. 564).

SAJKA (*csajka* Balaton mell. Tsz. 152b; Jász-Nagykún-Szolnok m. Tisza-Süly Nyr. XXV.432; Torontál m. Szőreg Kálmány L. Szeged népe III.3; Zenta Nyr. XVIII.383; Mármaros m. Herman O. Halászat K.): 1. *csajka*: lélekvesztő (Zenta Nyr. XVIII.383); 2. *csajka*: halászludik (Mármaros m. Herman O. Halászat K.); 3. *csajka*: lovakkal vontatott hajó („a kinek a paron megy a gőzö”) (Jász-Nagykún-Szolnok m. Tisza-Süly Nyr. XXV.432); 4. *sajka*: kompforma hajó (Balaton mell. CzF.).

SAJLÓD-IK: vajúdik (Borsod m. Sajó-Sz. Péter Schröder Gyuláné).

[**ki-sajlódik**].

[Szólások]. *Kisajlottu magát*: sokat szenvedett (Udvarhely m. Ege Ferencz Miklós).

SAJLÓDTAT (*sajlóttat*): kinez, kinlódtat (Székelyföld Tsz.) *A gúnyánktól megfosztottak, meztelen sajlóttattak* (Udvarhely m. Homoród vid. Vadr. 103).

SAJNAKOD-IK: sajnálkozik (Komárom m. Nagy-Igmánd Nyr. VIII.95; Fehér m. Wolff Béla).

SAJNÁL (*sánájja* Szatmár m. Nagy-Dobos Nyr. IX.562; *sejnalom* Nagy-Künság, Túrkeve Nyr. VIII.469; *szénál* Moldvai csáng. Nyr. IX.454): fájdit, fájlat. *Sajnálja a lábát az ökör* (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.260). *A csábalai ökröm sajnálja az utó bal lábát* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.304). *A csábalai ökör sajnálja az utó bal lábát* (Erdővidék Nyr. VIII.188).

neki-sajnál: nekiszán. *Nekisajnálta magát a nyomorúságnak* (Székelyföld Csaplár Benedek).

oda-sajnál: odaszán (Baranya m. Ormányság Tsz.). *Odasajnálni vkinek* (Baranya m. Ormányság MNy. V.127).

rá-sajnál: rászán. *Rásajnálom az utolsó filléremet* (Székelyföld Csaplár Benedek).

SAJNOS (*sajnas* Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.457): 1. *sajnos*: fájdalmas (Göcsej Tsz.); 2. *sajnas*: bűnös (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.457).

SAJOG (*saog* Göcsej Nyr. XIII.499; *zsalyog* Szatmár vid. Tsz.): fájdit. *Sajogja a lábát* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

[Szólások]. *Sajog az idő*: majd borul, majd derül, míg meg nem állapodik (Borsod m. Szálalom Nyr. IX.332).

SAJOL (*sajlom, sajlod*): sajnál (Alföld Nyr. XV.235; Pest m. Monor Nyr. XI.477). *Sajlom az esettyit*: sajnálom, a mi vele történt (Alföld Nyr. II.425.)

[**SAJT**].

sajt-ílesztő: szer, melyet a tejbe tesznek, hogy megaludják (szopós borjúk, bárányok, gödöllyék stb. megszáritott gyomrából kivett össze-tűrésodott tej sóval keverve) (Soprony m. Nyr. XII.382; Vizkeleti Béla).

sajt-motoz: a tephritis putris nyúve (Heves m. Névtelen 1840)

SAJTÁR (*sajtár* Küküllő mell. Kelementelke Ravasz Árpád; *sétár* Székelyföld Tsz.; NyK. X.336; Kiss Mihály; Udvarhely m. Nyr. IV.450; Háromszék m. Tsz.; Vadr.; Kiss Mihály; Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XII.429; *séter* Zala m. Tapolca Nyr. X.476; *sítár* Brassó m. Hétfalu Nyr. V.378; XVI.575; Hétfalu, Zajzon Nyr. III.373; Hétfalu, Bácsfalu Nyr. III.564; *zitár* Moldvai csáng. Nyr. IX.454; *zsajtár* Göcsej Nyr. XII.47; Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.84; Keeskemét Csaplár Benedek; Csongrád m. Nyr. VI.373; Szatmár vid. Tsz.; Szatmár m. Patóháza Nyr. XVIII.432; Erdély Nyr. XII.47; *zsajtár* Palócság Nyr. XXI.307; *zsejter* Göcsej Nyr. XII.47; XIII.309; *zsétár* Dunántúl Csaplár Benedek; Komárom m. Fűr Nyr. XVIII.528; Palócság Ethnographia III.352; Hont m. Ipolyság Nyr. XIX.95; Nógrád m. Szirák Békassy Sándor; Tiszafüred és vid. Kinnach Ödön; Tisza-Sz.-Imre Nyr. X.329; Csongrád m. Szentcs Nyr. VIII.331; Bács m. Bajmok Nyr. VII.475; Felső-Bácska Nyr. XII.216; Szabadka Székely Sándor; *zsétár* Palócság Nyr. XXI.307; XXII.81; *zsétár* Gömör m. Serke Nyr. XVIII.422; *zséter* Vas m. Tsz.; Vas m. Tarodháza Nyr. X.90; Vas m. Kemenesalja Tsz.; Beöthy Zsolt; *zséter* Zala m. Hetés Ethnographia VIII.96; Veszprém m. Olaszfalu Nyr. XVII.47; *zséter* Répce vid. Nyr. XX.364.370; *zséter* Zala m. Alsó-Lendva vid. Nyr. XXIII.287; *zséter* Soprony m. Horpács Nyr. V.269; *zsétér* Zala m. Hetés Bellosics Bálint; *zsétár* Soprony m. Horpács Nyr. X.265; *zséter* Répce mell. Nemes-Viss Nyr. XVII.336; *zsítár* Székelyföld Kiss Mihály; *zsítár* Hont m. Nyr. V.474; Hont m. Páld Nyr. XIV.576; *zsítér* Soprony m. Rőjtök Nyr. III.465; *zsojtár* Tokaj Nyr. XXIV.335; Abaúj m. Nyr. IV.277; Zemplén m. Mád Nyr. VI.285; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.225; *zsojtár* Rozsnyó Nyr. VIII.566; Torna vid. Nyr. XVII.324; *zsoldár* Gömör m. Tsz.).

SAJTÓ (*sató* Somogy m. Kálmánesa Nyr. XI.238; Baranya m. Ormányság Nyr. III.230; *satóút* Veszprém m. Zirc, Várpalota Király Pál; *satú* Dunántúl Bódiss Jusztn; Győr m. Rábaköz Halász Géza; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381; *satú* Duna mell. Kassai J. Szókönyv II.139; Balaton

mell. Tsz. [itt *satu* hiba]; Horváth Zsigmond 1834; *satút* Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; *sotó* Palócság, Gömör m., Erdővidék Tsz.; *sotógerenda* Erdészeti Lapok XXII.864; *sotu* Soprony m. Horpács Nyr. V.269; Kisujszállítás Nyr. I.333; *sotú* Vác Divényi Gyula; Mezőtúr Nyr. VIII.361; Békés m. Balog István; *sutu* Baranya m. Meesekhát Thomaer Ignác 1841; Pest m. Sztrokay Antal 1842; Arad m. Majláthfalva Nyr. VIII.478; Hajdú m. Nyr. XI.44; Zilah Nyr. XIV.431; Udvarhely m. Gálffy Sándor; Háromszék m. MNy. VI.219; *sutú* Palócság Nyr. XXII.79; Gyöngyös Nyr. I.334; V.95; Gömör m. Nyr. XVIII.453; Rimaszombat Nyr. XV.474; Cegléd Ilosvay Vilmos; Keskemét, Szeged Csaplár Benedek; *sutúmalom* Csongrád m. Szent-tes Nyr. XVII.222; *sutyó* Bars m. Czimmermann János; *sutyu* Bars m. Nyr. XVIII.384): 1. *sajtó*, *satu*, *sotu*, *sutu*, *sutú*: szorító eszköz (pl. asztalosok szorító eszköze, a melybe a gyalulnivalót becsaptatják; asztalkendő-prés) (Dunántúl Bódiss Jusztin; Győr Nyr. XII.96; Kisujszállítás Nyr. I.333; Arad m. Majláthfalva Nyr. VIII.478; Udvarhely m. Gálffy Sándor); 2. *sutú*: olajmalom (Csongrád m. Szent-tes Négyesy László); 3. *satu*: emelőszer (cséplő-gépeknél), emelőgép (Balaton mell. Tsz.; Horváth Zsigmond 1834; Győr-Sz.-Márton, Szombathely vid., Vas m. Sárvár vid., Balatonfüred vid., Bódiss Jusztin).

sajtó-bálvány: borsajtó orsófája (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.265).

sajtó-ház (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.265; *sutú-ház* Cegléd Ilosvay Vilmos): présház.

sutú-malom: olajmalom (Csongrád m. Szent-tes Nyr. XVII.222).

sató-út (Veszprém m. Zirc, Várpalota Király Pál; *satú-út* Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839): szálló-mesgye, szállók közötti gyepes út.

SAJTOL (*satol* Pápa vid., Székelyföld Tsz.; *sotul* Bihar m. Pocsaj Nyr. VIII.379; *sutul* Pest m. Monor Simonyi Zsigmond; Cegléd Ilosvay Vilmos; Zilah Nyr. XIV.431; Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.334; *sutyolni* Komárom m. Kürth Nyr. XIX.188; *sutyl* Pest m. Monor Simonyi Zsigmond; Hont m. Nyr. V.474): 1. *sutul*: [euphem.] közönség (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.334); 2. *sotul*: jár-kel (Bihar m. Pocsaj Nyr. VIII.379).

[Szólások]. *Sirok, mert sok minden sajtol*: nyom (Brassó m. Hétfalu Nyr. VI.180). *Csak az irtalmas, kegyelmes isten ne sajtolná sokáig!* [rendes sóhajtozás nehezen haldoklónál] (Tisza-Dob Nyr. XXIV.94).

[**SAJTOLÁS**], **SUTULÁS**: törkölyből sajtoló bor (Gyöngyös Nyr. I.334; Eger Nyr. III.43).

[**SAJTOLÓD-ÍK**], **SUTULÓD-ÍK**: [euphem.] közönség (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.334).

[**SAJTÓS**], **SUTÚS**: üvegbutykos (kis nyílású

pálinkás üveg, a melynek rácsavarható ólom-fődele van) (Rimaszombat Nyr. V.271; XII.190).

sotús-legény: borsajtó legény (Vác Divényi Gyula).

SAJTROK: tekenő, a melyben a bányászok az aranyat a finom porból kimossák (Zalathna vid. Nyr. XIII.238).

SAKTER: kavicsshalom. *Kiporonsoltak sakter-hordani* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár).

SALABAKTÉR: 1. vén, kopott, ósdi (Dunántúl Bódiss Jusztin); 2. méla nézésű, félkegyelmű, buta (Győr és Komárom m. Bódiss Jusztin; Győr vid. Nyr. V.522); 3. szuszi-muszi, sunnyogó, alattomos (Győr m. Öreg-Ecs Bódiss Jusztin); 4. éjjeli őr, bakter [gúnynév] (Győr m. Peér Bódiss Jusztin); 5. [diáknyelven:] 'puska' (fordítás, a melyből otthon készülnek) (Dunántúl Bódiss Jusztin).

SALAFÉROL: jön-megy (Udvarhely m. Ége Ferencz Miklós).

SALAFÓL: lábát vonszolva megy (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

[**SALÁK**].

salák-szeg: ék, a mely a verő vasát a nyeléhez szorítja (Torockó Jankó J. Torda stb. 201).

SALÁM (Torockó Jankó J. Torda stb. 201; *sajám* Szatmár m. Nagybánya Schönherr Gyula; *salyám* Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.366; *sarám* Szatmár m. Nagybánya vid. Nyr. XIV.239; *slam* Rozsnyó vid. Nyr. XVII.476): 1. *salyám*, *slam*: iszap (Rozsnyó vid. Nyr. XVII.476; Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.366); 2. *sajám*: porrá zúzott kő, a melyből az aranyat már kiválasztották [bányász mest.] (Szatmár m. Nagybánya Schönherr Gyula); 3. *sarám*: fém-tartalmú kő, a melyet a föld színén v. kisebb mélységben a föld közül szednek [bányász mest.] (Nagybánya vid. Nyr. XIV.239); 4. *salám*: a vaskőben a sárga puha por [bányász mest.] (Torockó Jankó J. Torda stb. 201).

SALÁMOS: 1. iszapos. *Salámos a föld* (Szatmár vid. Kelen Ferenc); 2. porhanyós (föld: melyet az eke vékony szelletekben hasít be). *Soh'se láttam olyan salámos földet, mint ez* (Szatmár m. Patóháza Nyr. XVIII.96) [vö. *slam*].

SALAPÁL: csapkod (Debrecen Nyr. XXIII.335; Szilágy m. Nyr. IX.565).

1. **SALAPI**: alázkodva köszöngető (Háromszék m. MNy. VI.347; Győrffy Iván) [vö. *silapos*].

2. **SALAPI**: vmiben nagy sürgölődve járó, vmit megnyugvás nélkül untalan űző (Háromszék m. Vadr.).

1. **SALAPOL**: süvegel (Székelyföld Fejér József) [vö. *silapos*].

meg-salapol: megsüvegel (Háromszék m. MNy. VI.342). *Bezeg a bíró!t mindenki megsalapolja* (Székelyföld Fejér József).

2. SALAPOL: sokat jár, jön-megy, vmiben nagy sürgölődbe jár, vmit megnyugvás nélkül untalan űz (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Kiss Mihály) [vö. *sorofol*].

3. SALAPOL: örömben tapsol (Pápa vid. ? Tsz.).

meg-salapol: megver, elver (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.383). *A zeső megalapolt* (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.39) [vö. *meg-silip-salapol*].

SALAPOLÓ = 2. *salapi* (Háromszék m. Vadr. 615a).

SALÁTA (*sajáta* Baranya m. Csúza Nyr. XVIII. 382; Cegléd Ilosvay Vilmos; Keckemét Nyr. IX.359; Hajdu-Szovát Nyr. XXVI.189; Brassó m. Hétfalu Nyr. XVI.575; Hétfalu, Tatrang Nyr. II.524; *sáláta* Küküllő mell. Kelementelke Ravasz Árpád; *soláto* Güesőj Nyr. XIII.254; *zséláta* Vas m. Órség Nyr. IV.522).

SALAVÁRI (*csalaváré, csalavári* Szaboles m. Besenyőd Nyr. IX.136; XII.47): 1. *salavári*: kis harisnya (Marosszék Gyórfy Iván); 2. *salavári*: durva nyers vászonból készült nadrág, a melyent napzások, de leginkább bányások viselnek (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.95); 3. *csalaváré, csalavári, salavári*: szeles, hóbortos, fél-eszű (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382 [itt *sak-vázi* nyilván hiba]; Szaboles m. Besenyőd Nyr. IX.136; XII.47; Szilágy m. Ákos Keresztes Ernő) [vö. *fél-salavári*].

SALÉTROM (*slétorom* Debrecen Nyr. X.567).

SÁLKA (Kaszárnyai szó Nyr. III.185; *csajka* Debrecen Nyr. VII.137; kaszárnyai szó Nyr. VI. 88): a katonáknak bádóg ételes edénye.

SALLANG (*sarlang* Palócság Tsz.; Udvarhely m. Király Pál).

SALLANGÓ: a szekér egyik oldalán fityegő két vaskarika, a melyekbe a villát dugják (az egyik a felső oldalfá elején, a másik pedig az alsónak a végén fityeg) (Mezőtúr T. Mészáros István: A nép nyelvének ügye 86).

SALLANGÓS: ~ (Szolnok Dobos Károly).

SALLANTYÚS: 1. lompos. *Sallantyús menyecske*: rendetlen öltözetű, a kin lig-lóg minden; 2. szárnyát lógató. *Sallantyús csibe*; 3. hitvány. *Volt ott néhány sallantyús tinó* (Tisza-Dob Nyr. XX.480).

SALLAT, SOLLAT (*sarlat, zsarlat* [?] Háromszék m. MNy. VI.347. 356; *sorlatni* Székely-Keresztúr Nyr. XXII.335): zaklat, faggat, vallat (Udvarhely m. Fehér-Nyikó vid. Nyr. XVIII.526; Háromszék m. Vadr.; Kiss Mihály). *Né sollasz* [hiba e h.: *sollasz*] *immán anyit no! Hát még*

sollasz-e? Ojan erőssen sollat, hogy nincs szünete; mintha rabja vónék (Háromszék m. Vadr. 365).

[**SALLATÁS**], **SOLLATÁS:** zaklatás, faggatás, vallatás. *Ma a mai istennap nap nem töltötted egyébbel az időt, hanem csak sollatással* (Háromszék m. Vadr. 365).

[**SÁLLIZÓ**].

sállizó-asztal: alacsony kis asztal, a melyen a marha beleiről a faggyút lefejtik (Soprony m. Nyr. XII.382).

SALVIR: hamis, ravasz (Rozsnyó Nyr. VIII. 566).

SALYVIRKOD-IK: hamiskodik, cigánykodik. *Már én nem tudok úgy salyvirkodni* (Kassa vid. Nyr. XIX.190).

SÁMÉ (Baranya m. Tsz.; Baranya m. Ormánság Nyr. VIII.47; Alsó-Baranya, Pellérd Nyr. XI.239; Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.380; *sámi* Baranya m. Sumony Nyr. III.320; Tiszafüred és vid. Kinnach Ödön): 1. *kendő*: a) *sámé, sámi*: nyakkendő, sál (Baranya m. Ormánság Nyr. VIII.47; Alsó-Baranya, Pellérd Nyr. XI.239; Baranya m. Sumony Nyr. III.320); b) *sámé*: fejkendő (Baranya m. Tsz.; Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.380); 2. *sámi*: főköttő, pártá (Tiszafüred és vid. Kinnach Ödön).

SÁMÉDLI (Vas m. Répce-Sz.-György Nyr. XVIII.575; Veszprém m. Szentgál Nyr. II.185; Székesfehérvár Nyr. VII.188; *sámélli* Veszprém m. Szentgál Nyr. II.185; *zsámélli* Bereg m. Pap Károly): *zsámoly*.

SÁMLA (Rábaköz Nyr. XV.286; Győr Nyr. XI.383; Torontál m. Magyar-Ittebe Nyr. VIII. 478; *sámja* Heves m. Nyr. I.281; Hol? Nyr. XIII.95; *sámlo* Rábaköz Nyr. XV.521; *sámlya* Orosháza Nyr. IV.382; *zsámlya* Torontál m. Magyar-Ittebe Nyr. VIII.478): a szövőszék taposójának (lábitójának) egy-egy léce.

SAMRÁL: babrál, motoz (Kassa vid. Nyr. XIX.190; Sárospatak és Sátoralja-Ujhely vid. Nyr. XXV.431). *Ott samráll a kosaramba* (Kassa vid. Nyr. IX.557).

SAMU: 1. ostoba, ügyetlen. *Nem héba bolondos Samu vagy* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.44); 2. térdmagasságú kis águsfa, mely a vontató (kissebb búza-, árpa-boglya) alá dugott rudasfa föltámasztására szolgál. (Egy vontató alá 2—3 rudasfát dugnak, s a rudasfák két vége alá téve a *samut*, föl van emelve a vontató; ekkor taszítják alája a vontatókocsi két nagy rúdját.) (Csongrád m. Szentés Nyr. VI.232; Négyesy László).

samu-nadrág: hóbortos ember (Debrecen Nyr. XXV.477).

SANADANA: hóbortos, féleszű (se okos, se bolond) (Baranya m. Ormánság Nyr. VIII.47).

SANASÉR: sapka bőr-ernyője (Háromszék m. Nyr. III.325; Háromszék m. Kis-Borosnyó Nyr. XVI.48).

SANC: pipában levő mocsok, bagólé (Sztatmár vid. Tsz.; vö. CzF.). *A pipádat kiverte a sanc* (Sztatmár m. Nagy-Károly és vid. Czimmermann János).

SÁNC (*sānc* Szlavónia Nyr. XXIII.263. 361): 1. árok (Gösej MNy. II.416; Szlavónia Nyr. XXIII.263. 361; Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; Kolozsvár Szinnyei József). *Mér bástolod föl azt a sánc partyát? maj mind lőomlik* (Zala m. Nyr. XVII.137); 2. a szamosújvári fogház (Háromszék m. Angyalos, Besenyő, Gidófalva Nyr. XVIII.574).

SANDA: kancsal (Balaton mell., Vas m. Kemenesalja Tsz.).

sanda-pila: gondatlan, rendetlen, aluszékony nőszemély (Csallóköz Csaplár Benedek) [vö. 2. *pila*].

1. **SANDAL**: kancsal (Palócság Nyr. XXI.508; Erdővidék Tsz.).

2. **SANDAL**: sandít, fél szemmel néz, lopva néz, hamisan néz. *Oda sandal* (Hajdú-Hadház Nyr. VIII.178); 2. lassan, sunnyogva, féloldalt megy, bandúkol. *Gyere má te, ne sandáj!* (Székelyföld Fejér József).

SANDALÍT: sandít, fél szemmel néz, lopva néz, hamisan néz (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475; Hajdú m. Földes Nyr. III.36). *Nagy, kópé vagy te; ide hallgatsz, s mégis amoda sandalítsz!* (Abaúj m. Szikszó Király Pál).

SANDALOG: lassan, sunnyogva, féloldalt megy, bandúkol (Udvarhely m. Vadr.; Nyr. VIII.472; Kriza).

SANDAROL (Háromszék m. Vadr. 515a; sandorol Székelyföld Tsz.): ∞.

SANDÉRVÁR: vízmedence (Közép-Baranya Nyr. IV.237).

SANDIKÁL: sandítgat, fél szemmel nézeget (Balaton mell. Tsz.).

SÁNDOR: [tréf.] parasztbunda (Heves m. Névtelen 1840).

Sándor-ökre: vmi madár (Heves m. Névtelen 1840).

SANDRA, SVANDRA (*csandra* Rimaszombat és vid. Nyr. XXII.382; *sandra, sándra* Félegyháza Nyr. IV.560; V.130; Kecskemét Nyr. X.382; Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.225; Szeged Csaplár Benedek; *svandra, svándra* Vác Czech János 1840, Markovics Sándor; Nógrád m. Tolmács Nyr. XVIII.48; Rimaszombat Nyr. V.271; XXII.382; Kassa vid. Nyr. XVII.238): 1. *csandra, sandra, sándra, svandra*: esunya, esűf, ocsmány, ronda, eudar (Vác Czech János 1840; Nógrád m. Tolmács Nyr. XVIII.48; Félegyháza

Nyr. IV.560; V.130). *Ha lefekszem az ágyamra, mindjárt megcsókol a sandra* [t. i. az uram] (Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.225). *Csandra egy jaószág* (Rimaszombat és vid. Nyr. XXII.382); 2. *sandra, svandra, svándra*: ringyó (Kecskemét Nyr. X.382; Szeged Csaplár Benedek; Vác Markovics Sándor; Rimaszombat Nyr. V.271; XXII.382; Kassa vid. Nyr. XVII.238).

[**SANDRÍT**], **SVANDRÍT**: esűfit. *Oda is atták [a hitvány lámpáskát], hogy ne svandrítja a szobát* (Hont m. Tesmag Nyr. X.528).

SANK: iszap, homokos v. kavicsos iszap, szőlőhegyről lemosott iszapföld (Palócság Nyr. XXII.79; Heves m. Nyr. IV.560; Eger Simonyi Zsigmond; Heves m. Szóláth Tolnai Vilmos; Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; Rimaszombat Nyr. XVII.574; Schilling Lajos; Tisza-Roff Markovics Sándor). *Lementem a patakra s megöblítettem a baltát a sankba* (Borsod m. Noszvaj Széll Farkas).

sank-gödör: gödör, mely a hegyi szőlőben a záportól lemosott iszapföld fölfogására szolgál (Heves m. Névtelen 1840; Eger Kassai J. Szókönyv III.292; Simonyi Zsigmond; Heves m. Szóláth Tolnai Vilmos).

[**SANKOL**].

be-sankol: beiszapol (Rimaszombat Schilling Lajos).

[**SÁNTA**].

sánta-arasz: előarasz, kurta-arasz, a hüvelyk- és a mutató-ujjal mért arasz (Háromszék m. Vadr.).

Sánta-Kata: Sirius (mert ujan billegve mén az égön, mintha sántítna). *Viszi máñ a Sánta-Kata az étét az ő Kaszássa után* (Kis-Kún-Halas Nyr. XXV.334).

Sánta-lány: ∞ (viszi az ennivalót a kaszások után) (Kecskemét, Csongrád, Szeged Csaplár Benedek).

sánta-pila: sántikáló nőszemély (Csallóköz Csaplár Benedek) [vö. 2. *pila*].

sánta-szél: esőhozó szél (Debrecen Nyr. IX.476).

SÁNTÁL: sántít (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.338; Udvarhely m. Homoród-Sz.-Márton Nyr. III.566; Háromszék m. MNy. VI.245).

SÁNTÁZ: a jubok lábait tisztogatja (Soprony m. Szilsárkány Nyr. VI.472).

[**SÁNTIKÚL**].

meg-sántikúl: megsántul (Moldvai csáng. Nyr. IX.530).

[**SÁNTÍT**].

[Szólások]. *Sántította a bal lábát az ökor*: sántít a bal lábával (Borszék Csiky Lajos). *Sántít*

a csép: nem taktusban csépelnek vele (Heves m. Névtelen 1840).

SÁNTUL (mëksántul Szlavónia Nyr. XXIII. 216).

SÁNTUS (Udvarhely m. Gyórfy Iván; *sántos* Udvarhely m. Vadr.): ló-csengő.

SANYAR: kinez, csigáz (Csallóköz Nyr. I.332).

mög-sanyar: megkinez, elcsigáz, megvisel. *A nap megsanyarta a szőlőt* (Veszprém m. Szentgál Nyr. III.184). *A fagy jó megsanyarta a fákat* (Cegléd Ilosvay Vilmos). *A fagy megsanyarta a szőlőt* (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.380).

SANYARGAT (*sonyorgat* Székelyföld Fejér József).

SANYARGÓS: sanyarú, keserves, fanyar. *Nagyon sanyargóssan níz* (Vas m. Kemenesalja, Jánosháza Nyr. XV.141).

SANYAROD-ÍK (*saranyod-ik* Hoves és Borsod m. Nyr. VIII.569).

[el]-**saranyodik**: elzsibbad (ütéstől, pl. a kar) (Heves és Borsod m. Nyr. VIII.569; itt *el* nélkül, de ez nyilván hozzáértendő).

SANYAROG (*sonyorog* Székelyföld Kiss Mihály, Fejér József; Háromszék m. Tsz.; Vadr.): sajog (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné).

SANYARÚ (*saranyú* Borsod m. Sánta Bartha József; *sonyoru* Háromszék m. Vadr. 516b). — *Sanyarán, sonyorán*: sanyarúan. *Kefélt, vakart nagy sanyarán* (Udvarhely m. Vadr. 94). *Édős anyám, . . . nagy sanyarán feltartottál* (Udvarhely m. Homoród vid. Vadr. 102). *Strva észél kényeredél, osztán sonyorán keresél* (Háromszék m., Erdővidék Vadr. 156).

SANYAVÉSZ: esenevész (Szatmár CzF. I.946; Szatmár vid. Tud. Gyűjt. 1833. X.79; Tsz. [itt *sányavész* hiba]).

SÁNYHUTT (*sányhútt* Dráva mell. Nyr. VI.43): satnya, vézna, sáppadt, betegsinú. *Szégénke, mejen göröcsös; csak a csontya még a büri van. Éme éde gyün sapakonni a kis sányhutt* (Eszék vid. Nyr. VIII.140). *Azér ujon sányhutt, mer mindig méröös* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.44).

SÁNNYAD (*sányjad*): sáppad (Baranya m. Kassai J. Szókönyv IV.270).

SAPAKOD-ÍK (*sápakod-ik*): sopánkodik, panaszkodik (Dráva mell. Nyr. VI.43; Eszék vid. Nyr. VIII.140; Szlavónia Nyr. V.12; XXIII.362). *Mindörökké sápakodik, hogy rosszákat álmod* (Szlavónia Nyr. V.62).

é-sapakod(-ja): elpanaszol(-ja). *Maj ésapakodom néki a bajomat* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.44).

SAPAKSZ-ÍK = *sapakod-ik* (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.332). *Egész éjjé suhétoz, de azér sönkinek sē sapakszik* (Eszék vid. Nyr. VIII.227).

SAPAPA: alacsony kalap (chapeau bas). *Akkó beennem a vér meghűt, mikó a sapapám repűt* (Gyöngyös Nyr. IV.188).

SÁPÉKOD-ÍK (*sápékodni*): sopánkodik, panaszkodik (Hol? Tsz.).

[SÁPÍT].

mög-sápít: megsáppaszt. *Mégsáptított engem a szerelém* (Borsod m. Igriei Vikár Béla).

[SÁPÍTOZ], **SÁPÉTOZ**: sáppadoz (Győr m. Király Pál).

SAPKA, SIPKA (*síkma* Bács m. Kis-Hegyes Székely Sándor; Kisujszállás Nyr. XIX.238; Tisza-Dob Nyr. XX.480; Ermellék Nyr. V.473; Nyírség Czimmermann János; Nyír-Bátor Király Pál; *sipak* Göcsej Tsz.; *sipak* Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. XV.190; Göcsej MNy. V.88. 160; Hol? Tsz.).

sipka-miska: csekélység. *Ez csak sipka-miska* (Csongrád m. Szentes Nyr. VI.268.).

SÁPÓD-ÍK (*sápod-ik* Baranya m. Ormányság Nyr. III.230): 1. *sápod-ik*: sopánkodik (Baranya m. Ormányság Nyr. III.230); 2. *sápód-ik*: töprenkedik (Baranya m. Ormányság Tsz.); 3. *sápód-ik*: bajlódik, vesződik (Baranya m. Kassai J. Szókönyv IV.270).

SÁPOLÓD-ÍK: sápitöz (Erdővidék Tsz.).

SAPPOG: nesz nélkül, lopva, óvást meg (Nagy-Kúnság Nyr. II.326; Kisujszállás Nyr. XX. 190; Békés m. Balog István, Szántó Soma).

SÁPPUDOTT: halavány, sáppadt (Göcsej, Páka Nyr. II.179).

[SÁPUL].

mög-sápul: megsáppad (Keeskemét Nyr. XII. 283).

[1. SÁR].

[Szólások]. *Én még ezélt nem halok a sárba; nem jutok tönkre* (Székelyföld Kiss Mihály).

sár-görönda: a faház falának legfölső gerendája (Zala m. Hetés Ethnographia VIII.99).

sár-hajó: csónakszerűleg kivájt vastag faderék. (A Tiszaháton meg a Tóháton nagy sár idején használták a Tisza szabályozása előtt; két ökröt fogtak eléje s úgy csúszatták a sáron) (Bereg, Ugocsa m. Király Pál).

sár-hal: tinca vulgaris (Duna mell. Herman O. Halászat K.).

sár-hányó: sár-ellenző (szekér, koci kereke fölött v. előtt) (Cegléd Ilosvay Vilmos; Székelyföld Kiss Mihály).

sár-mászó szaka: gobio vulgaris (Udvarhely m. Egyházas-Oláhfalu Herman O. Halászat K.).

sár-nyeső: 1. kocsikerék tisztogató vasa (Győr m. Pázmándhegy Bódiss Jusztn); 2. fanyelű vaseszköz, a mellyel az ekéről a rátapadt földet letisztítják (ösztöke) (Győr m. Pázmándhegy Bódiss Jusztn); 3. tömött (töméses) háznál a szabályozó vas, a mellyel a görbe részeket kiegyenesítik (Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusztn); 4. az a vas, a mellyel úri házakban a sáros lábbelit letisztogatják (Soprony m. Egyed Bódiss Jusztn; Soprony m. Szilsárkány Nyr. VI.373).

sárba-hót: tönkrejutott. *Sárbahót ember* (Székelyföld Kiss Mihály).

[2. SÁR].

sár-víz: ope, epesár (Csik m. Tsz.). *Min sárvizet hány. A mótától beteg, mindéig csak hánnya ki a sak sárvizet* (Kis-Küküllő m. Szókofalva Nyr. XV.284).

[3. SÁR].

sár-arany: sárga arany, legfinomabb terméssárga (az egy darabban termett legfinomabb arany, ... különböztetésül az érces ásványokból tűz által kiolvastott, vagy iszapos fővenyből kimosott aranytól) (CzF.). *Talpa törött én hidamnak. — Ácsak vagyunk, megcsinájjunk. — Miből? — Bűrökből, borzából, sárafából. — Hol vették a sárafát?* (Baranya m. Bélye Nyr. XVIII. 525). *Hídunk lábát eltörétek. — Maj megcsináltatjuk sárafatbú. — Hun vették tük a sárafat?* (Hont m. Helemba Nyr. VII.43). *Hídunk lábát eltöréte. — Megcsináltatjuk sárafatbú. — Hol veszték sárafat?* (Hont m. Tesmag Nyr. VIII.570).

sár-fehér, sár-fejér: formint (szólló) (Pest m. Kassai J. Szókönyv II.222; Cegléd Ilosvay Vilmos).

sárfehér-szólló: ∞ (Somogy m. Ádánd Nyr. IV.334; Hol? Tsz.).

[sár-fű].

sárfű-mag: az euphorbia lathyris magva, a melyet hashajtószerül használnak (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839).

sár-gelle: sárga gerlice (parus caudatus, parus pendulinus) (Heves m. Bekőce Kassai J. Szókönyv IV.274).

sár-gyík (Somogy m. Nyr. XX.430; *sár-gyék* Badaesony és vid. Király Pál): sárga gyík.

sár-hajú: sárgahajú (Nyitra m. Kolony Erdélyi J. Népd. és mond. III.148).

sár-hócs: közönséges fakusz (harkályféle madár) (Zala m. Szentgyörgyvölgye Nyr. II.279) [vö. 1. hócs].

sár-kerép (*sár-kelep* Békés m. Budapesti Hir-lap 1895. 71. sz.; *sár-kerék* Cegléd Ilosvay Vilmos; Csongrád m. Szentés Nyr. XVI.94; *sár-kerék* Soprony és Vas m. Nyr. X.332; *sár-kerep*

Hatvan Nyr. IV.23; *sár-kerép* Csongrád m. Szentés Nyr. XVI.94): apró vad lóhera (trifolium agrarium) [vö. 2. *kerép* és Nyr. XVI.94. 126].

sár-külü: szürke harkály (Zala m. Szentgyörgyvölgye Nyr. II.280).

sár-máluó: sármány (Soprony m. Nyr. V.425).

sár-tök: cucurbita aurantia (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.323) [vö. *sári-tök*].

sár-véhely: sárga gerlice (parus caudatus, parus pendulinus) (Borsod m. Noszvaj Kassai J. Szókönyv IV.274).

sár-virág: pongyola pitypang (Cegléd Ilosvay Vilmos).

sár-víz: a testen támadt kelésben v. hólyagban levő vagy sebből kiszivárgó sárgás nedv (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381; Tisza-Dob Nyr. XX.480). *Vizikátort raktam rá, had szíjja ki a sárvizet* (Türkeve Nyr. XII.186). *Úgy megverte, hogy a sárvtz is elfutotta:* vizes hólyagok támadtak a testen (Cegléd Ilosvay Vilmos).

[4. SÁR].

sár-pecsenye: fősár (Székelyföld Kiss Mihály; Kézdi-Vásárhely Nyr. XVI.479) [vö. *fő-sál*].

SARABOL (*sarabuni, sarabunyi, sarabúnyi*; — *lécsarabúja* Veszprém m. Csetény Nyr. XXVI. 280; *sarabolás* Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VI. 180): 1. megnyirja a füvet, gyöpöt, a gazdag vetést (sarlóval v. gyöpníró géppel) (Dunántúl, Zala m., Veszprém m. Bódiss Jusztn; Pápa vid. Tsz.; Baranya m. Ibafa Nyr. XX.287; Hol? Tsz.); 2. gyomlál, gazt irt (sarlóval, kapával) (Dunántúl Bódiss Jusztn; Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561; Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VI.180; Zala m. Hetés Bellosics Bálint; Vas m. Sárvár vid. Bódiss Jusztn; Somogy m. Kubinyi-Vahot; Magyar- és Erdélyország képekben III.40; Nyr. II.377; Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839) [vö. *sabol*].

le-sarabol, lé-csarabol: 1. *le-sarabol:* kacorral v. sarlóval nagyjából lever (burjánt) (Torda Nyr. XVIII.95); 2. *lé-csarabol:* lekaszabol. *Égyün az a küőrszági kirá, asztám miű lécsarabúja úket* (Veszprém m. Csetény Nyr. XXVI.280).

SARAGLYA, SAROGLYA (*sarágja, saráglya* Baranya m. Ormányság Tsz.; Pest m. Szeremle Békassy Sándor; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.65. 380; *serággyo* Fehér m. Nyr. X.188; *sérágló* Dunántúl Nyr. XVI.240; Zala m. Hetés Nyr. XIX.143; Vas m. Répce-Sz.-György Nyr. XVIII. 575 [itt *sérágló* nyilván hiba]; *seráglya, séráglya* Dunántúl MNy. V.98; Győr m. Szigetköz, Duna-Sz.-Pál Nyr. VIII.523; Marcal mell. Tsz.; *sorogja* Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XIII.578; Csik m. Nyr. VII.273; *sorollya* Pest m. Tinnye Nyr. VII.39; *srágla* Soprony m. Nyr. XII.382; Soprony m. Rőjtök Nyr. III.465; Göcsej Nyr. XII.46; XIII.309; Baranya m. Ibafa Nyr. XX.287; *sráglo* Dunántúl Nyr. XVI.240; Répce mell. Nyr. XX.366): 1.

srágla: léckerítés. *Nē gráblázd fēl a sráglándl asztatot a földēt!* (Soprony m. Rőjtők Nyr. III. 465); 2. *saraglya*, *sardgya*, *serággyo*, *seráglya*: félmagasságú lécz- v. vessző-ajtó (a konyhaajtón kívül) (Marcal mell. Tsz.; Kis-Kún-Hulas Nyr. XV.380); Fehér m. Nyr. X.188; Főlegyháza Czimmermann János).

[SARAGLYÁS, SAROGLYÁS].

sráglás-talicska: targonca (Vas m. Kemenesalja, Nemes-Magasi Nyr. XIX.191).

SARAL: sarat esinál (ügy, hogy oda önt, a hova nem kellene) (Heves m. Névtelen 1840).

SARAMONTA (*saramonta*, *sáramontu* Baranya m. Ormányság MNy. V.102; Eszék vid. Tsz.; Szlavónia Nyr. V.12; XXIII.361; *sērēmonta*, *sere-monta* Dráva mell. Nyr. VI.43; Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.44; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382. 478): száraz szőlővenyige.

SARANG: fiatal hajtás (Háromszék m. Vadr.).

SARANGOS: kisarjadzott (Háromszék m. MNy. VI.347; Vadr.; Győrffy Iván).

SARANGOZ-IK: sarjadjik (Székelyföld, Háromszék m. Tsz.).

fel-sarangozik: kisarjadjik (Székelyföld Tsz.).

ki-sarangozik: ∞ (Székelyföld Kiss Mihály).

SARAPOS: kellemes ízű. *Sarapos vörös bor* (Kolozsvár Haraszi Gyuláné).

SÁRAT: hágat (kancát) (Palócság Nyr. XXI. 419) [vö. *sárl-ik*].

még-sárát: meghágat. *Méksárattyá a kancát* (Palócság Bartha József).

SARC (*sanc* Szeged Csaplár Benedek).

[Szólások]. *Nagy sarcot kell kiállnia*: sokat kell dolgoznia, túrnia (Keeskemét Csaplár Benedek).

SARCOL (*sacoják* Háromszék m. Vadr. 419; *sancol* Szeged Csaplár Benedek; Torontál m. Deszk Kálmány L. Szeged népe III.196): 1. *zsarol*. *Sancolják az embert sok adóval* (Szeged Csaplár Benedek); 2. *kinoz*, *gyötör*. *Mikor az édes anyját vitte, a ló mellé kötötte, ott sancolta. Kérte az öreg asszony, hogy eressze el, né kösse a ló mellé, hanem csak úgy vigye el, né sancolja ojan nagyon!* (Torontál m. Deszk Kálmány L. Szeged népe III.196); 3. *szid*. *A mostohája örökei sancolta, örökei rájtá járt a nyelvé* (Gömör m. Hanva Nyr. XX.140).

SARDÓ: legényeknek házról-házra járása és éneklése a farsangnak két utolsó hetében vasárnap és esütőrtökön az esti órákban (Nyitra m. Pográny és vid. CzF.; Drnovszky Ferenc 1841).

[SÁRÉ].

[Szólások]. *Sárét jár*: bolondozik (Heves m. Névtelen 1840) [vö. 3. *fárel*].

[**SÁRÉL**], **SÁRÉ**: sárgul (Baranya m. Ormányság Nyr. III.230).

SÁRÉTT: sárga (Baranya m. Ormányság Tsz. [itt *sárett* nyilván hiba]; Nyr. III.230).

SÁRGA (*sárig* Székelyföld Tsz.; MNy. VI.174; Nyr. IV.328; Arany-Gyulai NGy. III.202. 203; Fejér József; Udvarhely m. Nyr. IV.228; Arany-Gyulai NGy. I.186; III.51. 99; Csik m. MNy. VI. 368; Király Pál; Háromszék m. Nyr. VI.473; Vadr.; Brassó m. Hétfalva VI.181; Nyr. XXII.94; Király Pál; *sárog* Erdély Vadr. 243; Udvarhely m. Fehér-Nyikó mell. Vadr. 125; Háromszék m. Vadr. 515a). — *A szömöm sárgájo*: fehére. *Akora lőtt a szömöm feketéje, mint a sárgájo* (Pest m. Páty Nyr. XII.280).

sárga-bélű: sáppadt, beteges (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné).

sárga-föld: agyag (Bihar m. Nyr. XXVI.321).

sárga-kása: köleskása (Heves m. Névtelen 1840).

sárga-külű: aranybegy (Zala m. Szentgyörgyvölgye Nyr. II.280).

sárig-nádméz: sárga enkor (Székelyföld Fejér József).

[**sárga-rigó**].

sárgarigófiszkez: piszmog, szuszog. *Addig sárgarigófiszkeztünk, míg elkistünk* (Soprony m. Tamási Nyr. XXI.526).

sárgo-sármándli: citromsármány (Vas m. Német-Genes Nyr. XXVI.139).

SÁRGASÁG (*sárigság*, *sárikság* Háromszék m. Angyalos, Besenyő, Gidófalva Nyr. XVIII.574; Háromszék m. Úzon Erdélyi Lajos).

SÁRGICSKA: keszagsaláta (Abaúj m. Nyr. V.272).

SÁRGINYA: fahéjból rögtönzött és nyélhez kötött stanieli-forma vízmerítő (Baranya m. Ormányság Nyr. IX.286).

SÁRGÍT: sárgán világol. *Nem látom a gyerityát, csak egy kicsint sárgít* (Fehér m. Tordaes Nyr. XIV.91).

[**SÁRGOD-IK**].

meg-sárgodik: megsárgul. *Megsárgodott* (Eger Nyr. XVIII.23).

SÁRGUL (*sárgil* Szlavónia Nyr. XXIII.216).

SÁRGYÓKA (Dunántúl Nyr. V.228; Göcsej Tsz.; MNy. V.153; Zala m. Gelse és vid. Nyr. XV.573; Somogy m. Király Pál; Közép-Baranya Nyr. IV.237; *sárgyúka* Baranya m. Kassai J. Szököny IV.273; *sárgyóka* Zala m. Orosztony Nyr. XXIV.384); sármány.

SARHA (Gömör m. Tsz.; Hont m. Kovár vid. Nyr. XVI.574; XVII.96; *serha* Palócság Tsz.):

1. *sarha, serha*: kutyapécér, gyepmester (Palócság Tsz.). *Alábbvaló a sarhánál* (Gömör m. Tsz.); 2. *sarha*: alávaló, hitvány. *Bajzomra jár ez a szekrény, összerontotta az a sarha szógáló* (Hont m. Kovár vid. Nyr. XVII.96); 3. *sarha*: bolondos, tréfás (Hont m. Kovár vid. Nyr. XVI.574).

SÁRHÍT: párosodhatnék (a kanca) (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XII.384). *Sárhítnak a kancák* (Hol? Tsz. 324b).

SÁRHOD-IK (Szabolcs m. Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.457; *sárhud-ik* Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.275): ∞.

[**SÁRHOT**].

még-sárhót: meghág (kancát a ménlő). *A ménlő megsárhotta* (Székelyföld Kiss Mihály).

SÁRHOT-IK (Székelyföld Kiss Mihály; *sárhotni* Székelyföld, Háromszék m. Tsz.): párosodhatnék. *Sárhotnak a kancák tavasszal* (Székelyföld Kiss Mihály).

még-sárhotik, még-sárhatik: megpárizik, ménlovat fogad. *Megsárhott* (a kanca): megszökte a ménlő (Székelyföld, Háromszék m. Tsz.). *Még-sárhott a kancám* (Székelyföld Kiss Mihály). *A kancám megsárhott* (Brassó m. Zajzon Nyr. III.224).

SÁRHOZ-IK: párosodhatnék (a kanca, a nőtény-szamar) (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.275). *Sárhoznak a kancák* (Hol? Tsz. 324b).

[1. **SÁRI**].

sári-virág: *caltha palustris* (Nógrád m. Nyr. IV.71).

2. **SÁRI**: sárga. *Hagy csörögjön, hagy pörögjön sári sarkantyútok* [pünkösddőlés'-ben] (Szeged vid. Nyr. V.281).

sári-tők: *cucurbita aurantia* (Nógrád m. Nyr. IV.72) [vö. *sár-tők*].

SÁRIFIKÁL: lop, esen, cseneget. *Né sárifikáj má té!* (Vas m. Kemenesalja, Pálfa Nyr. XXVI.479).

el-sárifikál: 1. eltussol, elsimít; 2. ellopogat (Vas m. Kemenesalja, Pálfa Sztrokay Lajos).

SÁRÍT: párosodhatnék (a kanca) (Keeskemét Debreceni János; Szeged Csaplár Benedek, Csikos Márton).

[**SÁRÍTÓ**].

sáritó-hónap: párosodás ideje a lovaknál (Nagy-Kálló Nyr. XII.430).

SARJADÉK: sarjú-széna, másod-széna. *Lész még talán egy kis sarjadék is* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

[**SARJADZ-IK, SARJUDZ-IK**].

még-sarjadzik, még-sarjudzik: kóros elváltozása támad (a körmének), fölpállik (Székelyföld

Kiss Mihály; Udvarhely m. Borbáth Jenő). *Meg-sarjadzott az ökör lába* (Marosszék Szász J.). *Megsarjudzott az ökröm lába* (Székelyföld Kiss Mihály).

SÁRJÁNKA: sármány (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382).

SARJAZ (*sargyaz* Keszthely Horváth György): böngész. *Annyi dió vót tavál ezen a fán, hogy késő őszig sarjadtunk alatta* (Felső-Somogy Simonyi Zsigmond) [vö. *sorjáz*].

SARJÚ (*saré* Zala m. Alsó-Lendva vid. Nyr. XIII.332; *sari* Vas m. Őrség Nyr. VII.321; Göcsej Nyr. XII.47; XIII.255; XIV.166; Budenz-Album 160; Zala m. Hetés Ethnographia VIII.98; *sargyi* Vas m. Tsz. 324b; *sargyu* Győr vid. Nyr. VI.325; Soprony és Vas m. Nyr. X.332; Répce vid. Nyr. XX.368; Zala m. Lesence-Istvánd Nyr. XVI.93; Somogy m. Szőlád Nyr. VIII.326; *sargyú* Vas m. Tsz.; Zala m. Nyr. XX.569; *sarnyu* Palócság Tsz.; *sarnyú* Palócság Nyr. XXI.309; XXII.79; Heves m. Makáry György 1839; Nógrád m. Vecsekle Nyr. V.571; Gömör m. Hanva Nyr. XVIII.456; Rimaszombat Nyr. XVII.574; Torna-Ujfalu Nyr. XVII.187; *surnyó* Torontál m. Morotva Kálmány L. Szeged népe II.244).

[Szólások]. *Jobb előbb a szénát takarítani, mind a sargyút*: jobb előbb az idősebbik leányt adni férjhez, mint a fiatalabbikat (Zala m. Nyr. XX.569).

sarjú-dohány: az első levelek leszedése után nőtt dohány (Cegléd Ilosvay Vilmos).

sarjú-póka: egyazon évi második költésből való pulyka (Balaton mell. Tsz. 106/107).

surnyó-vessző: lebotolás után kihajtott vessző (Torontál m. Morotva Kálmány L. Szeged népe II.244).

[**SARKADOZ**], **SORKADOZ**: vialat (Udvarhely m. Fehér-Nyikó mell. Nyr. XVIII.526).

SARKAL: sarkon jár (Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189).

fel-sarkal: fölver a sarkával. *Felsarkalja a hosszú köpönyeget* (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.277).

SARKALÁS: sarkon járás. *Avva a sok sarkalása nyövik e a topánkája* (Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189).

SARKALAT (Erdély, Székelyföld Tsz.; *sorkolat* Háromszék m. Vadr. 516b): karéj (kenyér v. sajt). *Az asztalfiából egy sorkolat kenyeret vett* (Háromszék m. Vadr. 426).

SARKANTYÚ (*sorkantyú* Háromszék m. Vadr. 516b): 1. sarkantyú-forma konyhai eszköz, a mellyel a csipkés tésztát csinálják (Heves m. Névtelen 1840); 2. kisarkalló gátforma, a melyet a part védelmére emelnek (Mátyusföld Nyr.

XXII.369; Heves m. Névtelen 1840); 3. *vén sarkantyú*: vén banya (Pulócás Nyr. XXIII.71).

SÁRKÁNY: 1. a terhes felhő széléből leereszkedő fellegszál. *Leereszkedett a sárkány, nagy eső lesz* (Székelyföld Kiss Mihály); 2. tartóvas az állóbárka orrán, melyen a fejláncnál fogva a macska függ (Szeged Herman O. Halászat K.).

sárkány-fark: szélteüesér (typhon) (Hajdú-Nánás Pesti Hirlap 1889. 175. sz.; Nemzet 1889. 175. sz. esti kiadás).

sárkány-hús: [tréf.] főtt cékla (Pest m. Dabas Király Pál).

sárkány-karika: [szekér része] (Vas m. Őrség Tsz. 343a).

sárkány-ló: [gúny.] meleg vízzel elegyített tej (Nógrád m. Fülek Nyr. XXII.95).

sárkán-szájú: nagyszájú, ordítózó (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381).

sárkány-tej v. -tőj: 1. [tréf.] pálinka (Baranya m. Pellérd Nyr. XI.239; Bács m. Dautova Jenő Sándor; Háromszék m. Nyr. IV.431); 2. [tréf.] krampampuli (Balaton mell. Tsz.).

SÁRL-İK (*sál-ik* Zala m. Hetés Bellosics Bálint; Veszprém m. Csetény Nyr. V.523; *sáll-ik* Balaton mell. Tsz.; Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. XIV.332; Veszprém m. Olaszfalu Nyr. XVII.47; Veszprém m. Devecser Nyr. XVIII.479; Baranya m. Kassai J. Szókönyv IV.275; Csallóköz Csaplár Benedek; *sárlani* Baranya m. Tsz.): párosodhaték (a kanca).

[Szólások]. *Sállik a szája vmire*: nagyon vágyódik vmi (pl. étel) után (Csallóköz Csaplár Benedek).

SARLÓ (*salló* Cegléd Ilosvay Vilmos; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.325; XII.428; *salló* Pulócás Nyr. XXII.79; *saró* Göcsej MNY. V.90; *saró* Soprony m. Horpács Nyr. XIV.431; *sarró* Pápa Nyr. XVI.576; Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. XV.575; *sarú* Göcsej Nyr. XIII.212. 254; *saruó* Göcsej MNY. II.405; Vas m. Répce-Szentgyörgy Nyr. XVIII.575; *sáró* Szlavónia Nyr. XXIII.166; *sáru* Göcsej Nyr. XIII.217. 254; *sárú* Göcsej Nyr. XIII.212; *solló* Székelyföld MNY. V.361; Nyr. IV.328; V.175; Kiss Mihály; Maros-Torda m. marosi alsójárás Ravasz Árpád; Udvarhely m. Nyr. IX.236; Háromszék m. MNY. VI.214; Vadr.; Nyr. IX.236; Háromszék m. Kis-Borosnyó Nyr. XVI.48; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Csik m. Ditró Nyr. VI.177; Segesvár Nyr. IX.44; Moldvai csáng. Nyr. IX.482; *sarló* Háromszék m. Nyr. VI.474; *soró* Dráva mell. Nyr. VI.43; *sorró* Székelyföld Kiss Mihály; Erdővidék Nyr. IX.236; *soru* Vas m. Őrség MNY. V.90; Baranya m. Ormányság Nyr. III.230; *sorú* Göcsej Nyr. XII.47; XIII.254; *sóró* Nagy-Kanizsa Király Pál; Közép-Baranya Nyr. IV.237; Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.572; XVII.44; Baranya m. Ormányság Nyr. III.230; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382; Szlavónia Nyr. V.64; *sóró* Tolna m. Batta Nyr. XVIII.334).

solló-hátú: fölivesztelt hátú (ló) (Székelyföld Kiss Mihály).

[**SARLÓS**], **SÓRÓS**: sarlóalakú vizimadár (Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.44).

SARMALÓD-İK, SARMALLÓD-İK: forgolódik (vki körül), kerülget (vkit), sarkában van (vkinek), törlészkedik, dörgölődzik (vkihez) (Vas m. Ságk Kresznerics F. Szótár II.173; Baranya m. Ibafu Nyr. XX.287).

SARMALÓDZ-İK: ∞ (Veszprém m. Mező-Komárom Király Pál).

SÁRMÁNDLI (Répce vid. Nyr. XX.409; *sármánli* Vas m. Őrség Nyr. VII.331): sármány.

SÁRMÁNKÓ: ∞ (Csik m. MNY. VI.376).

SARMANKOD-İK: vágyakozik. *Sarmankodik utána* (Baranya m. Hegyhát Várady F. Baranya multja és jelenje I.224).

SÁRMÁNTYU (*sármányú*): sármány (Erdély Kassai J. Szókönyv IV.273; Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XVI.86; Háromszék m. Vadr.; [vékonylábú és aprókat lépő ember gúnyneve] Erdővidék, Kis-Bacon Nyr. XXVI.47).

SÁRMÁNY (*sármáluó* Soprony m. Nyr. V.425).

SÁRMÓK: sármány (Mármaros m. Técső, Visk Farkas Imre).

SÁRMÓKA: ∞ (Szolnok-Doboka m. Málom Muzsi János).

SAROK, SARK (*sork* Háromszék m. Vadr.; *sorkam, sorkad, sorka, sorkát, sorkon, sorku, sorkú* Vas m. Körmend vid. Nyr. III.379; Vas m. Órisz-Péter Nyr. III.432; Vas m. Sárvár vid. Nyr. XXVI.192; Göcsej Nyr. XIII.254; Baranya m. Patacs vid., Csallóköz Csaplár Benedek; Csik m. Gyergyó vid. Nyr. IV.336; Moldva, Klézse Nyr. IX.429; *sorok* Dünántúl Nyr. XVI.240; Répce mell. Nyr. XX.366; Göcsej NyK. II.365; Vass József 1841; Baranya m. Patacs vid., Csallóköz Csaplár Benedek; Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.365. 371; *sorokrag* Zala m. Hetés Nyr. VIII.99; *sorokvas* Orosháza Nyr. IV.382; *sorokiró* Székelyföld Nyr. XIV.335): 1. *sarok*: karéj. *Aggyon ké, pásim, egy sarok kinyeret* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.330); 2. *sarok*: a sorból kiálló szőlőtő (Székelyföld Tsz.); 3. *sarok*: kis öböl (Balatonfüred Herman O. Halászat K.); 4. *sarok*: része a városnak (nem körülhatárolt városrész, hanem csak tájék). *Abba a sarokba, a hun én lakok, nincs egy zsidó sē* (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381); 5. *sarok*: csipkefajta, mely hárászból v. fejtőből készül (Toroek Jankó J. Torda stb. 125).

[Szólások]. *Sorka legyen erre*: úgy elmenjen, hogy soha többé vissza ne térjen (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.371). *Sarkol út*: tulpra esik (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382).

sorok-iró: sarok-cifrázó lapos fáncos csont (Székelyföld Nyr. XIV.335).

sorok-rag: a háztető farazatának két éle alatt fekvő fenyőrud (Zala m. Hetés Ethnographia VIII.98. 99).

sarka-vőtt: levágott sarkú. *Sarkavőtt liba* (Nógrád m. Fülel Nyr. XXII.95).

sorkon-forgó: virgonc (Moldva, Klézse Nyr. IX.429).

[SÁROS].

sáros-hátú (-hátu): [kurva jelzője] (Nagy-Kőrös Székely Sándor; Csongrád Nyr. IX.374; Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.93). *Te sároshátu te!* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. IX.133). *Elnégy, te sároshátu, csapatos, facsikos kurva!* (Szatmár m. Katona Lajos).

SÁRPITA: 1. ácsorgó; 2. hízelgő (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839).

[SARUS].

sarus-varga: bocskorkészítő (Pozsony m. Modor vid. Király Pál).

SARUTÁS: sarukészítő, magyar varga (Göcsej MNy. V.150; Baranya m. Tsz.).

SARUZ (*saruzni*): táncol [kül. vénasszonyról mondják] (Vas m. Hegyhát Nyr. I.467).

1. **SARVAL:** gyalul (káposztát) (Háromszék m. MNy. VI.357; Kiss Mihály; Nyr. V.129; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

2. **SARVAL:** rézsútosan összeereszt (két deszkaszélt) (Székelyföld CzF.). *Sarvalatlan maradt* (Háromszék m. Vadr. 515a).

SARVALÁS: rézsútosan való összeeresztése két deszka szélének (Háromszék m. Vadr.).

SARVALÓ: káposztagyalu (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

SARVALT: gyalult (káposzta) (Háromszék m. MNy. VI.347; Vadr.; Gyórfy Iván).

SÁRZ-IK: párosodhatnék (a kanca) (Gömör m. Simonyi Zsigmond).

SÁRZÓ: sárga föld, a mellyel a szoba földjét és a fal mellékét lekenik (Vas m. Kemenesalja, Pálfa Nyr. XXIV.431).

1. **SAS:** 1. faoszlop (pl. kapufélfa; deszkakerítés oszlopa; faépületben azon lapos faoszlop, a melynek véseteibe a gerendavégeket beleillesztik) (Vas m. Órség Nyr. III.479; Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály, Fejér József; Háromszék m. Tsz.; NyK. III.13; Nyr. XXV.383). *Hozunk az erdőből sasnak való fát* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár); 2. köröm. *Nagy sassai vannak* (Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189); 3. horog (lánc) (Tiszadob Nyr. XX.480); 4. az a karika, a melybe az ablak akasztóját teszik (Soprony m. Szilsárkány Nyr. VI.373); 5. a szekérolalt tartó hátsó görbe vasszeg (Mátyusföldre, Tallós Nyr. XVI.382).

sas-fa 1. *sas* 1. (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.573; Székelyföld Nyr. II.471; Kiss Mihály; Háromszék m. NyK. III.13); 2. a kapaverő kezei a falfakát összekötő lécfák [bányász mest.] (Torockó Jankó J. Torda stb. 201).

sas-kánya: nagy kánafaj (nagyobb a tikhordó kányánál) (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár I.297; II.173).

sas-köröm: a puskavessző végén levő csavaros kétágú vas, a mellyel a puskából a fojtást, a töltést kiszedik (Székelyföld Kiss Mihály; Sepsi-Szentgyörgy Nyr. IV.191).

sas-plé: [kovács mestersző] (Arad m. Majláthfalva Nyr. VIII.478).

sas-szaggatta képű: ripacsos (Kecskemét Nyr. X.382).

2. **SAS:** kéményből leesepegő nedv (Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189).

SÁS: a gabonafajok levele (Soprony m. Horpács Nyr. XIV.431; Heves m. Névtelen 1840). *Ereggy ki, hozz sást a zsibáknak* (Rábaköz Nyr. XV.431).

sás-hagyma: *allium scorodoprasum* (Hatvan Nyr. IV.23).

[SASI].

sasi-kégyó: [?]. *Égy nagy sasi kégyó... ódalam átfurja, mejjemét szaggattya* (Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk I.21).

SÁSIKA: *hemerocallis* (Nógrád m. Nyr. III.544).

1. **SASKÓ:** alsó vastagabb vége a kévének (Szeged Tsz.).

2. **SASKÓ:** fehéreneműn v. meszelt falon nedvességtől támadt folt (Cegléd Ilosvay Vilmos; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381; Szeged Tsz.).

SASKÓS: foltos (az összefüledt vizes fehérenemű; a fal, mikor a salétrom kivirágzik rajta) (Cegléd Ilosvay Vilmos; Kecskemét Király Pál).

[SASKÓSOD-IK].

mög-saskósodik: megfoltosodik (a nedvességtől) (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381).

össze-saskósodik: összefüled és megfoltosodik (az egy rakáson hagyott vizes fehérenemű) (Cegléd Ilosvay Vilmos).

SASLÓD-IK: bajlódik, gyötrődik, kinlódik, innéssel küzd (Békés m. Balog István; Arad Nyr. VIII.281; Bihar m. Pocsaj Nyr. V.572; Debrecen Nyr. XXIII.335).

SASLOG: lappang, bujkál, lopózik. *Saslogva megy* (Fehér m. Bicske Király Pál).

[SASNYÚL].

el-sasnyúl: elsatnyul (Csongrád m. Szentcs Nyr. IX.94).

[SÁSOGAT].

mög-sásogat: levagdálja a vetés sását (zöldjét). *A fejkutbú [dülöl] nem lehet ám [sást hozni], mer má lé van sásúva, megsásogatták a szomszédok* (Rábaköz Nyr. XV.431).

SASÓKA (*sasuka* Zala m. Hetés Nyr. XIX.576):
1. az ajtó vaskapcsának az a kis karikája, a melybe a lakat karját akasztják (Zala m. Hetés Nyr. XIX.576); 2. kapcsoljuk (Somogy m. Nyr. II.377; XIX.576; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381); 3. a lánc két végét összetartó S alakú kapocs (Kis-Kún-Halas Nyr. XVIII.192); 4. vastag, lyukas szegen keresztül dugott kétágú rugalmas szeg (Balaton mell. Tsz.; Pápa Nyr. XVI.576); 5. a szekéroidalt tartó hátsó görbe vasszeg (Post m. Csanád Bekássy Sándor); 6. a rakoncát fokán átdugott szeg, a melynek hasított vége kétfelé van hajtva, s így a rakoncát nem engedi kisesésni a rakonefészekből (Tolna m. Varsád vid. Tolnai Vilmos).

SASOL: beszegi a pös-sövény peremét (Mátyusföldre, Tallós Nyr. XVI.382).

SÁSOL (*sásúnyi, sásúva*): levagdálja a gabona sását (zöldjét) (Soprony m. Horpács Nyr. XIV.431; Vas m. Sárvár vid. Bokor János; Mátyusföldre, Tallós Nyr. XVI.382). *Má lé van sásúva* (Rábaköz Nyr. XV.431).

SASOLÁS: a pös-sövény pereme, a mely ívben font fűz vesszőkből van alkotva (Mátyusföldre, Tallós Nyr. XVI.382).

1. **SASOS:** horoggal ellátott. *Sasos lánc* (Tisza-Dob Nyr. XX.480).

2. **SASOS:** vörhenyeges (Hajdú m. Tetétlen Barcsa János). *Ojjan sasos, alvadásos tört vér ment tőlem* [mondta egy vérfolyásban szenvedő asszony] (Szabolcs m. Tisza-Dada Nyr. XIX.95).

SASSUD-İK (*sassudok, sassudni*): lankad, tikkad, ernyed, fárad (Vas m. Kemenesalja, Pápa vid. Tsz.; Háromszék m. 515a).

SASUL: ∞ (Háromszék m. Vadr.).

bele-sasul: belefárad, beleún, belefásul (Szilágy m. Nyr. IX.565). *Én má egészen belesasútam a dologba* (Deés Király Pál).

el-sasul, ő-sassul: 1. ellankad, elerőtlenedik, elbágyad. *Hidegtől úgy ésassul, hogy nincs ereje főkényi, és megfagy* (Zala m. Tapolea Nyr. XXV.478); 2. alább hagy, csillapul (fájdalom) (Csik m. Gyergyó-Ditró Nyr. XII.282).

SAT [*satt?*]: fül. *Teknő sattya* (Baranya m. K.-Dombó, Darány, Nagy-Dobsza, Istvándi Nyr. XXV.526).

SÁT: az istőbút és az istréhelyt összekötő farúd [bányász mest.] (Torockó Jankó J. Torda stb. 201).

SÁTA: kompótféle nyalánság (Erdély Csaplár Benedek).

[SÁTÁN].

sátán-lötte fű: boszorkánytűvis (Székelyföld Nyr. VIII.474).

SÁTÁNKOD-İK: ámtgat (Hajdú m. Bakó János; Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189).

SÁTOR (*zsátor* Palócság Nyr. XXI.310):
1. ponyva (Vas m. Órség Nyr. I.421; II.324; IV.521; Zala m. Szentgyörgyvölgye vid. Tsz.);
2. *kert sátor:* vesszőkerítés födele [vö. *sátoroskert*]. *A kert sátorába rejtette el* (Háromszék m. Nyr. IX.424).

SÁTORGAT: sátor-formára fölallogot (kenderkévét az áztatás után szárítás végett). *Sátorgatják a kendert* (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.283). *Sátorgatjuk a kendert* (Abaúj m. Király Pál).

SÁTORÍT: ∞ (Nógrád m. Nyr. XXII.528; Nógrád m. Fülek Nyr. XXII.95). *Mit csináltak? — Sátorgatjuk a kendert. — Mink is sátorítottuk már a mienket* (Abaúj m. Király Pál).

ki-sátorít: kibont, leereszt (hajtat sátor-formára). *A hajuk szépen simára meffésűve, kisátorítva* (Palócság Ethnographia III.358). *A haja szépen ki vaót sátorítva* (Máttra vid. Nyr. XXII.288).

[SÁTOROS].

sátoros-kemence: szabad kemence, a melynél a kémény a tűzhely fölött sátor-alakban ki-szélesedik (Szilágy m. László Géza).

sátoros-kert: vesszőből font kerítés, a mely tövissel és szalmával van befödve (Udvarhely m. Vadr.).

sátoros-kutya: kóborló, házról-házra futkározó kutya (Erdővidék Király Pál).

sátoros-nyoszolya: szűnyoghálóval sátor módjára körülvezett nyoszolya, a melyben a szülő asszony fekszik (Borsod m. Ethnographia VII.172).

SÁTOROSKOD-İK: hizelegve forgolódik (vki körül). *Ugyan ne sátoroskogy mán fojton körülöttem* (Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189).

SÁTOROZ: fölborzolja a tollait. *A pulyka sátoroz* (Győr m. Bóny Nyr. XVII.575).

oda-sátoroz: sokáig odamarad. *Ennye, de odasátoroztál; mán kis széket akartam utánad küdeni! Elmehetsz egy kicsit a szomszédba, de osztán sokáig oda ne sátorozz!* (Borsod, Abaúj m. Király Pál).

1. **SATRA:** satnya. *Satra csirke* (Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.205).

[2. SATRA].

satra-kata: mindenütt ott levő leány (Kassa vid. Nyr. XVII.285).

SATRAFÉK: satrafa, banya (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381).

SATRAFÉRC: kópé, solma, nagy huncut (Zala m. Áracs Nyr. XXII.239).

SATRANTYÚ: satrafa, banya (Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XIII.331) [vö. *satratyú*].

SATRAT: untalan jön-megy, jár-kél (Székelyföld Tsz.; NyK. X.336; Kiss Mihály).

SATRATYÚ: satrafa, banya (Csallóköz Csaplár Benedek) [vö. *satranthyú*].

SATT (Szatmár m. Nagybánya vid. Nyr. XIV. 238; *sat, sott* Torockó Jankó J. Torda stb. 201. 202): akna, lefelé menő út a bányában.

SATYAK: sapka (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382; Cegléd Ilosvay Vilmos; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381; Kecskemét Nyr. X.382; Szeged és vid. Nyr. II.92; Kálmány L. Szeged népe III.138).

SATYIVA: mocskos, szennyos (Nyitra m. Pográny és vid. Drnovszky Ferenc 1841).

[**SATTYAG**].

ki-sattyag: kiballag (Félegyháza vid. Czimmermann János).

SAVALL, SAVAL: 1. sajnál, bán, zokon vesz (Kisujszállás Nyr. XXI.144. 335). *Csak azt savallja, hogy ő nem lehetett bíró* (Békés m. Balog István). *Az ember igen savallotta az öt forint büntetést* (Gömör m. Király Pál); 2. restell, szégyell (Mátra vid. Nyr. XXII.335). *A bíró igen savallotta, hogy a lányának olyan szegény legényhez kell feleségül mennie* (Gömör m. Király Pál). *Szörnyen savallotta ja daógot a többi jeleőt* [t. i. hogy neki nincsen szeretője] (Heves m. Parád Nyr. XXII.475); 3. neheztel, haragszik, haragot tart (Debrecen Nyr. XXIII.335; Dézsi Lajos).

SAVANYÁS: kissé savanyú (Dunántúl Zolnai Gyula).

[**SAVANYÍT**].

[**be-savanyít**].

[Szólások]. *Az anya nagyon nyelvête* [szidta], *besavanyítottta a fejét* (Veszprém m. Enying Nyr. XXVI.521).

el-savanyít: [tréf.] elsikkaszt (Komárom m. Tsz.).

[**SAVANYKÁS, SAVANKÁS:** kissé savanyú (Szilágy m. László Géza; Erdély Színnyei József).

[**SAVANYOD-İK**].

ki-savanyodik: észrevétlenül kisompolyog (pl. a kit megszégyenítettek) (Székelyföld Tsz.; Gyórfy Iván).

neki-savanyodik: nekifanyalodik, nagy nehezen rászánja magát, kénytelen-kelletlen hozzá-

fog (Csik-Szentgyörgy Nyr. X.330). *Fájj már nő, osztég savanyoggyunk neki az erdőlésnek* (Udvarhely m. Nyr. III.512).

SAVANYÚ (*csönyó* Somogy m. Kassai J. Szókönyv V.207; *sanyó* Baranya m. Kisasszonyfa és vid. Zalai Mihály; *savanya* Csongrád m. Mindszent Kis Sándor; *Hódmező-Vásárhely Széll Farkas; savanyó* Soprony m. Kisfalud, Nagy-Mihály Nyr. XXI.431; *sónya* Baranya m. Patacs vid. Csaplár Benedek; *sónyó* Somogy m. Kassai J. Szókönyv IV.329; Baranya m. Mecsekhat Thomaer Ignác 1841; *sónyó* Közép-Baranya Nyr. III.327; *sónyu* Zala m. Hetes Nyr. II.45; Göcsej Nyr. XIII.496; XVII.510; *sónyú, suónyu* Göcsej Nyr. XIII.213). — *Savanyánu* (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; *sóványán* [?] Háromszék m. MNy. VI.348): savanyúan.

SAVÓ (*sahu* Vas m. Őrség Nyr. VII.323; *saju* Vas m. Őrség, Kerca Király Pál; *sau* Vas m. Őrség MNy. V.78. 92; Őrség, Kerca Király Pál; Göcsej Nyr. XIII.217. 496; *savu* Vas m. Őrség, Kerca Király Pál).

[Szólások]. *Jön-megy, mint a kutya seggibe a savó* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. VIII.325).

SÁVOLL-İK: sötétedik (Győr vid. Nyr. V.522).

SÁVOS (*sábos* Csallóköz Csaplár Benedek; Baranya m., Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV. 258. 259; *sáhos* Baranya m. Kassai J. Szókönyv IV.259; Debrecen Nyr. IX.163; Szilágy m. László Géza; Székelyföld Kriza, Kiss Mihály).

[**SCITT**].

[Szólások]. *Scittje sincs hozzá: fogalma sincs róla* (Bereg m. Fornos Nyr. XX.476).

[**SĚ**].

sě-fű-sě-fa (Soprony és Vas m. Nyr. X.332; Vas m. Répce-Szentgyörgy Nyr. XVIII.575; Zala m. Szabó Béla; Közép-Baranya Nyr. III.327; *sem-fű-sem-fa* Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 65. 73; Vas m. Kemenesalja Tsz.; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382): 1. *lycium barbarum*; 2. *genista*; 3. *cytissus*.

sě-szinü: színtelen (Répce vid. Nyr. XX.409; Felső-Somogy, Balaton mell. Nyr. VIII.525).

1. **SEB.** *A víz sebje* (*sebgye*): sodra (Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. III.87; Erdély Kassai J. Szókönyv IV.289). *Erre van a víznek a sebje* (Szeged Csaplár Benedek). *Itt van a víz sebje* (Tisza-Roff Markovics Sándor). *Sebje van a víznek* (Tisza-Dob Nyr. XX.480). *Oda dül ki a sebje* (Tisza-Sz.-Imre Nyr. X.329).

seb-lobbal: sebbel-lobbal (Zala m. Volák Lajos).

[**2. SEB**].

seb-háló: két ollószertűn keresztezett rúdra alkalmazott merítő-háló (Erdővidék, Olt mell. Herman O. Halászat K.).

SEBÉG: sebesen beszél (Háromszék m. MNy. VI.348; Vadr.).

1. **SEBES:** sebes folyású víz. *A márna a sebesben él* (Miskolc Herman O. Halászat K.). — *Sebést:* sebesen (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. Vadr.).

[Szólások]. *Ennek a fának sebes tüze van* (Túrkeve Nyr. III.478). *Sírtam, mint a sebes eső* (Makó Nyr. XXVI.520).

sebés-égetést: nagy tűzzel és sebességgel (pl. dolgozni) (Vas m. Hodos Gombocz Zoltán).

2. **SEBES:** sebzett, sebesült. *Im egy sebes asszonyt közelek behozok* (Harangod Nyr. VI.475). *Sebés szarvas* (Pápa Beüthy Zsolt). *Sok sebest hoznak ott a csatából ki* (Szeged Kálmány L. Szeged népe I.41).

3. **SEBÉS** (*sebös, seböss*): 1. бүдös. *A halatos házná voltam; de még a köntöse és ojan sebös szögén Gyurko bának, hogy még az ereszebe és megézzik* (Udvarhely m. Nyr. VI.465); 2. csípös, kesernyés (túró) (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Kis-Borosnyó Nyr. XVI.48; Csik m. Péter János). *A nyelve ojan csipös a világra, mind a seböss túró* (Székelyföld Nyr. V.175).

SEBÉSÉD-İK: csipösödik (a túró) (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály).

mög-sebésedik: csipössé válik (a túró) (Csik m. Péter János).

SEBESTYE: fiókegyház (Udvarhely m. Gyórfy Iván).

SEBŐK: szeles, kapkodó (Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189).

SEBTÉN: sebtiben, sebesen (Csallóköz, Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. Vadr. 515b; Háromszék m. Szotyor Gyórfy Iván).

SEBTIN: ∞. *Ára főfelé mēnt naty septin. Ére lēfelé mēnt naty septin* (Veszprém m. Nyr. VI. 321; vö. 573a).

SEBTINT: ∞ (Balaton mell. Fábián Gábor 1839).

1. **SÉD** (*sét* Balaton mell. Tsz.; *Sét-árka* Szegszárd Nyr. VI.192): patakocska, csermely (Balaton mell. Nyr. II.93; Földrajzi Közl. XXII.123; Király Pál; Veszprém m. Kassai J. Szókönyv IV.239; Veszprém és vid. Kassai J. Szókönyv IV.179; Nyr. II.186). *Éppen ott alult a séd partján* (Veszprém m. Nyr. VI.522). *Talál a zúton elő egy sédet, a sédén pedig híd volt* (Veszprém Nyr. VII.234).

séd-buza: *aira caespitosa* (Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 75).

sét-fű: kis patakocska mellett korán és buján növő zöldség (libáknak való) (Balaton mell. Tsz.).

[2. SÉD].

séd-gát: folyó közepén hosszában épített gát a víznek kettéágaztatására (Szeged Király Pál).

SÉDÉR (Heves m. Névtelen 1840; *zsödör* Győr m. Tsz.): sodor, pödör (pl. fonalat az orsó torka).

ol-seder: elsiet (Bihar m. Pocsaj Nyr. VIII. 379).

össze-zsödör: összesodor (Hol? Nyr. XII.238).

SÉDÉRÉD-İK: pöndörödik (oda, eléje) (Békés m. Nyr. III.525) [vö. *sodród-ik*].

oda-södörödik: odapöndörödik, ott terem. *Úgy odasödörödött, hogy megijeltem tőle* (Békés m. Nyr. III.525).

SÉDERINT: pödörint (Cegléd Ilosvay Vilmos).

SÉDERÍT: 1. sodorít, pödörít. *Sédértics nekem kukoricahajat [kötözéshez]* (Cegléd Ilosvay Vilmos); 2. pördít. *Ne szunyókálj, hanem séderítsd azt az orsót* (Alföld Nyr. XV.235) [vö. *séndértít*].

SEDRE: szeles, hebehurgya, elhamarkodó (Csallóköz Nyr. I.332; Csaplár Benedek, Szinnyei József; Pozsony m. Dudvág és Feketeviz mell. Ürményi László; Győr vid. CzF.; Győr m. Bóny Nyr. XVII.575) [vö. *sudri*].

sedre-bedre: szeles, szeleburdi, hebehurgya, kapkodó, hóbortos (Csallóköz Csaplár Benedek) [vö. *setre-kotra*].

sedrebedrésköd-ik: szeleskedik (Csallóköz Csaplár Benedek).

[SEDREL].

el-sedrél: elhamarkodva, szeleskedve csinál vmit; szeleskedéssel, hebehurgyasággal, hamar-kodással elront (Csallóköz Csaplár Benedek) [vö. *el-sudráll*].

SEDRELKÉD-İK (*sedréked-ik*): szeleskedik (Csallóköz Nyr. I.332; Csaplár Benedek, Szinnyei József; Pozsony m. Dudvág és Feketeviz mell. Ürményi László; Győr m. Bóny Nyr. XVII. 575).

[SEFEJ, SEFE].

sefej-deszka (Szatmár m. Patóháza Nyr. XVIII. 432; *sefe-deszka* Szatmár m. Nagybánya vid. Nyr. II.523; Kapnikbánya és vid. NyK. II.379): sodródéska, nyújtódéska.

SÉFINDÁL: sétifikál, sétálgat (Heves m. Névtelen 1840).

SÉFINGÁL: ∞ (Nógrád m. Nyr. IV.425).

[SEGÉL].

[Szólások]. *Ist' uccse:* isten úgy segítjen (Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.87). *Isten uccsegen v. uccse-gén* (Székelyföld Szinnyei József, Kiss Mihály;

Háromszék m. Nyr. V.30). *Isten uccsagén* (Csík m. Szinnyi József). *Teremt' uccsagén* (Székelyföld Kiss Mihály).

SEGG: 1. húzóháló zsákja (Körös-Teresa Herman O. Halászat K.); 2. a hálókötőtű alsó, kivágott vége (Ung m. Záhony Herman O. Halászat K.).

[Szólások]. *Teli van a segge bodzaturuval:* nincs maradása (cselédnek: okot keres, hogy elmelessen, pedig jó dolga van) (Hódmező-Vásárhely Nagy Gyula). *Tele van a segge suhadozott mogyoróval:* jó dolga van (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.573; Katona Lajos). *Segre ment:* megbukott (Székelyföld Kiss Mihály; Erdővidék Séra Kálmán). *Segre esett:* ∞ (Erdővidék Séra Kálmán).

segg-bosszantó (*seg-boszantó*): 1. szedett tunika, turnúr, fardagály (Szeged Kálmány Lajos); 2. hátul függő csokor (Bihar m. Fugyi-Vásárhely Nyr. III.232) [vö. *bosszantó*].

segg-bökködő: csipkebogyó (a csipkerózsa [vadrózsa, rosa canina] termése) (Somogy m. Nyr. X.331).

segg-dugacs: kis ember v. gyerek (Tokaj Nyr. XXIII.336). *Erigy, te seggdugacs!* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.234).

segg-dugasz: ∞ (Veszprém m. Cséktűt Nyr. XIV.512).

segg-gyümölcs: tojás (Balaton mell. Király Pál).

segg-tönk: kis ember v. gyerek (Szilágy m. László Géza; Udvarhely m. Szász J.; Háromszék m. MNy. VI.226; Erdélyi Lajos).

segg-vakarcs: 1. csipkebogyó (a csipkerózsa [vadrózsa, rosa canina] termése) (Bereg m. Derceen Nyr. XX.432); 2. utolsó gyermek (Szilágy m. Király Pál).

segg-vakaró: 1. csipkebogyó (a csipkerózsa [vadrózsa, rosa canina] termése) (Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 73; Vas m. Kemenesalja Tsz.; Somogy m. Adánd Bánóczy József; Beregrákos és vid. Pap Károly; Székelyföld Nyr. XVII.417; Kiss Mihály; Háromszék m. Nyr. V. 37; Erdővidék Nyr. IX.235); 2. csipkerózsa, vadrózsa (Székelyföld Gyórfy Iván; Csík-Szentgyörgy Nyr. X.330); 3. [tréf.] mogyorófa-pálea (Székelyföld Kiss Mihály); 4. [tréf.] huszonöt v. ötven botütés (Székelyföld Kiss Mihály).

segg-vápa: seggvágány (Székelyföld NyK. X. 338; Kiss Mihály).

segge-vége: rokona, hozzátartozója (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.176; Szilágy m. László Géza; Háromszék m. Erdélyi Lajos).

seggen-ülő bab: gyalogbab, föl nem futó bab (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382).

seggen-ülő tolvaj (*seggenn-ülő tolvaj*): ügyvéd (Palócság Nyr. XXI.509; Rimaszombat Nyr. V.271; XXII.377).

seggi-szája: seggelyuka (Bodrogköz Karsa Ferenc).

seggi-be-láb: podiceps cristatus (Bodrogköz Karsa Ferenc).

SEGGÉL (*seggel, seggöl, seggúl*): farol, hátrál (Komárom m. Nagy-Ignánd Nyr. VIII.95; Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.177; Bereg m. Derceen Nyr. XX.432; Székelyföld Kiss Mihály, Gyórfy Iván).

1c-seggöl: seggével lenyom (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.177).

SEGGE LÓD-ÍK: izeg-mozog, fészkelődik, nyugtalankodik, forgolódik (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XVII.557; Bakó István).

SEGGE S (*segges, seggös*): 1. nagyseggű (Pápa vid. Tsz.). *Ej de jó seggös lány!* (Cegléd Ilosvay Vilmos); 2. seggre ugrás, seggel a vízbe ugrás (Cegléd Ilosvay Vilmos); 3. kiszélesedő hátulsó része vminek (pl. szántónak, kaszálónak) (Székelyföld Kiss Mihály); 4. fűsvény (Győr m. Tsz.); 5. a ki a társaságban minden tréfának céltáblája (Kis-Kunság Nyr. XXV.336; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381). *Ű mög mingyá seggössé tölt ám mindönkit, a kin csak kifokhatott* (Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.85).

segges-háló: varsa (Ipoly mell. Herman O. Halászat K.).

segges-hám: [lószerszám része] (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.324).

segges-szák: [halász-szerszám] (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.325).

seggös-tök: 1. föl nem futó tök (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.291); 2. kobaktök (Túrkeve Nyr. V.227).

[SEGGI].

seggi-kő: gömbölyű kő, melyet a bokorháló farkába kötnek (Bodrogköz Herman O. Halászat K.).

SEGÍT (*segéjt* Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.207. 240; Erdővidék, Kis-Bacon Arany-Gyulai NGy. III.74; Csík m. Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. X.45; *segét, segéteni* Szlavónia Nyr. XXIII.168; Moldvai csáng. Nyr. III.53).

[rá-segit].

[Szólások]. *Rásegít az Isten:* elérem (Csallóköz Nyr. XXVI.141).

SÉGÓ (*sékóra* [?] Vadr.; a közlő kéziratában meg van kérdőjelezve).

[Szólások]. *Ségóba széd:* ráncba szed, megfőkeztet, korlátok közé szorít vkit (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Ségóba vesz:* ∞. *Most mán igazán ségóba veszik a tanulókat* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.304). *Ségóra vette v. fokta:* 1. ráncba szedte; 2. szigorúan kérdőre vonta (Székelyföld Gyórfy Iván).

SÉHOGY (*séhugy* Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574; *sohogy* Göcsej Nyr. XIII.307; *sohoogy* Háromszék m. NyK. III.16; *suhogy* Somogy m. Nyr. XXII.333).

SÉHOL (*sohol* Háromszék m. NyK. III.15; *soholt* Székelyföld MNy. V.361; *sohult* Székelyföld Fejér József; Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XVI.85; Csik m. MNy. VI.376; Vadr.; *sohul* Háromszék m. MNy. VI.222; *sohult* Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.222; Vadr. 363. 516b; Háromszék m. Orbai járás Nyr. VII.332; Moldvai csáng. Nyr. III. 53; *sohult* Dunántúl Nyr. II.63; Háromszék m. MNy. VI.222; Csik m. Király Pál; *suhult* Csik m. Vadr. 556; *suhult* Kalotaszeg, Zsobok Melich János; *suhult* Székelyföld Nyr. V.175; Kriza, Gyórfly Iván; Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 443. 450; Udvarhely m. Korond ifj. Fel-méri Lajos).

[SÉHONNA, SOHONNYA].

[Szólások]. *Séhonnábu gyütt*: a kiről nem tudni, honnan jött és mi volt (Cegléd Ilosvay Vilmos). *Sohonnyából jött*: ∞ (Székelyföld Kiss Mihály).

SÉHONNAI (*sohonnai* Palócság Nyr. XXII.79; Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; Székelyföld Vadr. 388; Kiss Mihály).

SÉHONNAN, SÉHONNÉT (*sohunnan* Székelyföld Fejér József; *sohunnét* Székelyföld Kiss Mihály; *suhunnaj* Répce vid. Nyr. XX.364).

SÉHONTELENG: sehol sem (Baranya m. Ormányság Nyr. II.279).

SÉHOVÁ (*sá se* Somogy m. Sima Nyr. XIX. 381; *séhá* Somogy m. Szőke-Denes Nyr. III.90; *sohá* Soprony m. Szakony Király Pál; Répce vid. Nyr. XX.414; Göcsej Nyr. XIV.216; Budenz-Album 171; Bakony vid. Nyr. V.88; *sohová* Göcsej Nyr. XIII.307; *sohuva* Székelyföld Kiss Mihály, Fejér József; *sová* Győr Nyr. XV.520; *suhuva* Kolozs m. Zsobok Melich János; Háromszék m. Vadr. 416; *suhuvá* Maros-Torda m. marosi alsó-járas Ravasz Árpád; *súhvá* Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.39).

SEHULYAN: semmilyen (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.476).

SÉHUN (*sehont* Háromszék m. MNy. VI.222; *séhun* Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561; Veszprém m. Nyr. VI.521; Somogy m. Nyr. III.468; Hódmező-Vásárhely Nyr. IX.375; Oros-háza Nyr. IV.518; Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574; *sehun* Fajsz Nyr. VII.429; *sohun* Soprony m. Horpács Nyr. XVIII.513; Göcsej Nyr. I.466; XIII.256. 307; Keszthely Nyr. XI.237; Kolozs m. Sztána Nyr. IX.502; Kalotaszeg, Zsobok Melich János; Alsó-Fehér m. Nyr. XXV.347; *suhun* Répce vid. Nyr. XX.364; Vas m. Órság MNy. V.163; Nyr. II.176; VII.322; Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. II.233; Göcsej Nyr. III.180; Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvjárás 12; Kalotaszeg, Zsobok Melich

János; Alsó-Fehér m. Nyr. XXV.347; Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.354; *suhunt* Zilah Kerekes Ernő; Maros-Torda m. marosi alsó-járas Ravasz Árpád; Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. VIII.232; Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XII.563; XXII.331; *sun ső* Vas m. Órság Nyr. IV.228): sehol.

SEJDÍT (*sajdtt, sajdit, sájdtt, sájdít* Répce mell. Nyr. XX.365; Vas m. Répce-Sz.-György Nyr. XVIII.575; Keszthely Horváth György; Baranya m. Ormányság Nyr. I.424; Alföld Nyr. XV.235; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475; Cegléd Ilosvay Vilmos; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381; Palócság Nyr. XXII.79; Gömör m. Nyr. XVIII. 422; Nógrád m. Terbeléd Nyr. XXIII.191; Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.287; Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.215; *sájdtt* Dunántúl Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.88): 1. *sej-dtt*: titkon tudtára ad (Torda-Sz.-László Borbély József); 2. *sajdtt, sejdít*: valamicskét lát. *Sejdtt e* [t. i. a vak ló] mégis valamit. *Alighanem saj-dit a fő szemére* [a vak ló] (Cegléd Ilosvay Vilmos).

ki-sejdit: kinéz, kiérez. *Kisejdtti, mi a kedves* (Dunántúl Lehr A. Toldi 449).

meg-sajdit: meglát, megpillant. *Megsajdított bennünket a tulsó partról* (Dunántúl Lehr A. Toldi 449).

SEJK: „kis fejedelm, atyafi-elöljáró” (Háromszék m. Tsz.).

SEJT, SLEJT: lép (a melybe a méhek a mézet gyűjtik) (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.292).

SEJTÉS: ódivatú nagy konyhaszekrény (a melyben a köpükből kiszedett mézsejteket is szokták tartani, s innen a neve) (Gyöngyös vid. Kürthy Menyhért). *Vasárnap vittem haza a piacrú él libafértát, osztleng elzártam a sejtésbe* (Gyöngyös Nyr. XVI.523).

SEKRÉSTYÉS (*segréstyés* Soprony m. Horpács Nyr. X.265).

SELEJTÉS (*eslejtés, eslejtés* Palócság Nyr. XV.270; XXI.368; XXII.33; Losonc Nyr. XVII. 190; Heves m. Névtelen 1840; Karanés vid. Nyr. XXII.48 [itt *eslejtés* nyilván hiba]; *eslítés* Palócság Kassai J. Szókönyv II.115).

SELLÉG: nád széléből lehasogatott vékony száalából font zsinórka (Székelyföld Nyr. V.424).

SELLŐ: sebes folyású szakasza, zúgója a víznek (Szatmár vid. Kassai J. Szókönyv IV.294; Tsz. [itt *sellő* nyilván hiba]; Bereg m. Király Pál; Székelyföld Kriza; Aranyosszék Nyr. I.136; Kiss Mihály).

SÉLMA: csintalan, kópé, kujon, huncut (Dunántúl Bódiss Jusztin; Székesfehérvár Szilasi Móric; Tata Matusik Nep. János 1841); 2. kisszebb-szerű (48 részre osztott) mértéke a szabónak (Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusztin).

SELMAK: ∞ (Török-Beese Nyr. IX.93).

SÉLYE (Székelyföld Kassai J. Szókönyv III. 104; Moldva, Klézse Nyr. V.48; *zsélye*, *zséje* Székelyföld Nyr. II.472; Kiss Mihály; Udvarhely m. Gálffy Sándor; Moldva, Klézse Nyr. V.48): ládaszerű lapos koporsó.

SELYÉM: 1. a kukorica virágának a csőből ki-növő selyemszerű haja (Komárom Király Pál; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.574; Bereg m. Király Pál); 2. a gyékény finom hánca, a melyből a kötéseket csinálják (Soprony m. Saród, [Tolna v. Csongrád m. ?] Tápé Herman O. Halászat K.); 3. az eresztőháló teste (Balatonfüred Herman O. Halászat K.)

selém-fenyő: pinus strobus (szép sima kérgű, hosszú fényes levelű fenyőfaj) (Rába mell. Nyr. XVII.524).

selyem-folyás: a körömházon alul való meg-tüzesedése az újjnak (selymet húznak belé, hogy tovább ne terjedjen) (Székelyföld Tsz.).

selyem-garas: régi ezüstgaras (Heves m. Névtelen 1840).

selyem-hal: acerina Schraitzer (Duna és Tisza mell. Herman O. Halászat K.; Győr Nyr. XI.430).

sejém-sikú: csíkos selyemből való (Szeged Divényi Gyula). *Sejem-sikú a firhangja. Sejem-sikú vizitlijit* (Arad m. Pécska Kálmány L. Koszo-rúk I.108. 202).

selyem-szedő: az a halász, a ki a tulajdon-képpen hálót szedi (Keszthely Herman O. Halá-szat K.).

SELYMÉDZ-IK: ereszti, hánja a selymét (a kukorica) (Komárom, Bereg m. Király Pál).

SELYMÉK (*sémék*, *siémik*): 1. *selymék*, *siémik*: a gyékény v. a káka finom hánca, a melyből gyékényszövéshöz való madzagot meg (sodrosás-sal keverve) hálóinat sodornak (Fertő mell. MNY. III.243; Rábaköz, Beő-Sárány Nyr. XVIII.238); 2. *sémék*: az a cifraság, a melyet a gyékényre a maga anyagából (sásból) szőnek (Baranya m. Sellye Zalai Mihály).

[**SELYMÉS**], **SÉMES:** pamutos (Baranya m. Tsz.).

sejmés-borizú-alma: nyári borizú alma (Cegléd Ilosvay Vilmos).

selmés-fű: a gabona közt található finom-bugájú pázsitfű (Soprony és Vas m. Nyr. X.332).

selymes-lepedő: fehér gyölesből készült gaz-dag hímzésű lepedő (Borsod m. Ethnographia VII.75).

SÉLYÓ (Nógrád m. Fülek Nyr. XXII.95; *selyo* [gúnynév] Heves m. Saár Nyr. III.92): kanca-sal.

SELYP (*szejp* Székelyföld Tsz.) [vö. *pelyp*].

SÉM (*sēm* Somogy m. Babod Nyr. XII.278).

SÉMÉNY: gyékénykák v. sás (Baranya m. Nyr. V.331).

SEMER: sodor, pödör (fonalvéget, hogy a tű fokába belehúzhassa) (Borsod m. Bogács Kassai J. Szókönyv IV.295).

SEMERGET: sodorgat, pödörget (fonalvéget, hogy a tű fokába belehúzhassa) (Kassai J. Szó-könyv I.455; II.209; IV.295).

SEMERÍT: sodorít, pödörít (Borsod m. Ethno-graphia VII.78).

SEMERÍTÉS: megsodort, megpödört hajtines (Borsod m. Ethnographia VII.78).

SEMLING (Erdély Herman O. Halászat K.; *semlyenk* Erdély uo. 825b; *zsemlén* Székelyföld Kiss Mihály; *zsemlénk* Erdővidék Herman O. Halászat K.): barbus Petényii [vö. *zsemlé*, *zsemlé-hal*].

SÉMLYÉK (*sejmek* Csik m. Péter János; *sejmék*, *selymék* Erdély Kassai J. Szókönyv IV.294; Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály, Fejér József; Udvarhely m. Vadr.; Háromszék m. Tsz.; NyK. III.18; Király Pál; Csik m. Kilyén-falva Nyr. IX.525; Kara-*sémik* Mezőtúr Nyr. X.144; *semlyék* Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; Szeged Tsz.; Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.294; *sejmlék* Borsod m. Sata vid. Bartha József; *sömje* Szeged Csaplár Benedek; *sömjék* Alföld Nyr. XV.236; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.331; Kecskemét Csaplár Benedek; Szeged és vid. Nyr. II.92; IX.523; Csaplár Benedek): süppedékes, ingoványos hely, vízenyós kaszáló v. legelő.

SÉMLYÉKES (*sejmekes* Csik m. Péter János; *sejlmékes*, *selymékes* Székelyföld Nyr. VIII.509; Háromszék m. Király Pál, Győrffy Iván; Csik-Tusnád Melich János; *sémikés* Mezőtúr Nyr. X. 286; *sejmlékés* Borsod m. Sata vid. Bartha Jó-zsef; *zsejlmékes* Szabolcs m. Besenyőd Nyr. XII. 143): süppedékes, ingoványos, vízenyós.

SÉMMI (*sēmi* Vas m. Őrség Nyr. VII.373; Zala m. Balaton mell. Simonyi Zsigmond; *simit* Szlavónia Nyr. XXIII.169): zincum sulphuricum oldata (Cegléd Ilosvay Vilmos).

[Szólások]. *Sémmire tette:* megölte (Mátra vid. Nyr. XXII.335).

semmi-hal: silány, értéktelen hal (Komárom Herman O. Halászat K.).

semmi-hogy: semmikép (Göcsej Nyr. XIV. 453).

sēm-mi-löttéképpen (*sēm-mi-löttéképen*): sem-miképpen, semmi módon (Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.442; Szentcs Nyr. VI.268; Szé-kelyföld Arany-Gyulai NGy. III.341; Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.; Torda Nyr. XVIII.95). *A bujtároknak még csak tudó, májj van a bográcsba, máshó semmilöttéképen sē szabad nyúni* (Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.87). *Semmilöttéképpen se*

tuttam sembre se menni (Marosvásárhely Nyr. XV. 181). *Nem tuttam semmiletteképpen megfogni* (Háromszék m. Vadr. 432). *Semmiletteképpen nem tudjuk vala itt marasztalni* (Háromszék m. Kiss Mihály). *Semmiletteképpen el nem távozik* (Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. X.40).

semminek-kinőző: nem szép, jelentéktelen (Borsod m. Sajó-Szentpéter Schröder Gyuláné).

semmire-való: sovány (Heves m. Sirok Nyr. VIII.568).

SĚMMINĚBE: semmikép. *SĚmminĚbe se jó* (Udvarhely m. Vadr.; Háromszék m. MNy. VI. 347).

SEMMITLEN: vagyontalan (Hajdú m. Nádudvar Nyr. IX.230).

[**SĚMMIZ**].

eő-semmiz: elemészt, elveszt, megöl. *Azon törté ja boszork' a fejét, hód lehetnĚ ja kiránĚt eősemmiznyi* (Nógrád m. Istvánffy Gyula).

ki-sĚmmiz: kinulláz, kiforgat (örökségből, járandóságból) (Kis-Kún-Halas Nyr. XIV.472).

SENDERGET: forgat, hengerget. *En nagy malomkövet sendergettek [a vĚn banyák] a fejem felett* (Palócság Ethnographia III.361).

SĚNDĚRĪT: 1. egyet fordít, csavarít, pődőrit (Cegléd Ilosvay Vilmos; Heves m. NĚvtelen 1840; Mátra vid. Nyr. XXII.335); 2. pődőrit (gyorsan, könnyedĚn összeesinál vmit, pl. épületet) (Hódmező-Vásárhely Nyr. IX.92; Czakó Béla) [vő. *sĚdĚrtĪt*].

SĚNDĚRKĚD-ĪK: settenkedik (vki körül) (Cegléd Ilosvay Vilmos) [vő. *sĚndĚrkĚd-Īk*].

SENK: 1. csapszék. *BetĚrtġnk a senkbe* (Kassa vid. Nyr. IX.557); 2. kármentő (az ivőszobában) (ZemplĚn m. Pap Károly).

[**SĚNKĚL**], **SINKEL:** ajándékoz. *Magának sinkelem* (Brassó m. Hétfalu Nyr. XXII.94).

el-sinkel: elsikkaszt (Szeged Nyr. II.378) [vő. *el-ajándékoz* és *el-sinkőfál*].

SĚNKI (*sĚnki* Debrecen Nyr. XI.477).

[**SĚNKINĚ**], **SENKINI:** olyan leány, a kinek gyermeke van (Vas m. Őrség Nyr. VII.331).

SENTYĚRĚG: kőszál, kullog (Orosháza Nyr. VI.179).

SENYE (Nagy-Kúnság Nyr. II.326; Túrkeve Nyr. III.473; XV.520; KecskemĚt Nyr. X.382; Rimaszombat Nyr. V.271; XVII.574; *sene* Cegléd Ilosvay Vilmos): balog, balkezes [vő. 1. *sunya*].

senye-kéz: balkéz (Borsod m. Kassai J. Szókönyv IV.303).

senye-kezű: balog, balkezes (Borsod m. Kassai J. Szókönyv IV.295).

sene-sutya: ∞ (Cegléd Ilosvay Vilmos).

SENNYEVSZ (*senyjevĚsz*): senyved (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.295) [vő. *csenevĚsz-Īk*].

SENYVED (*semmed* Csallóköz Nyr. I.332; RĚpce vid. Nyr. XX.371; Vas m. Tsz.; Vas m. Őrség Nyr. I.421; Göcsej Nyr. XII.95; XIII.494; *senved* Cegléd Ilosvay Vilmos; *senved*, *Ěsenved* Dunántúl Nyr. XII.279; Soprony m. RĚpce mell. Nyr. II.561; Keszthely Horváth György): 1. *senved*, *senyved*: bűzölőgve Ěg (a nedves fa) (Keszthely Horváth György; Székelyföld Tsz.); 2. *semmed*: genyed. *Semmedett a lábom, akkor piókát rakattam rá* (Göcsej Nyr. XII.95); 3. *semmed*, *senved*, *senyved*: zsibbad (Csallóköz Nyr. I.332; Soprony m. RĚpce mell. Nyr. II.561; Balaton mell., Vas m. Tsz.; Vas m. Rába-Sz.-Mihály Bódiss Jusztn; Vas m. Őrség Nyr. I.421).

el-senyved (*el-semmed*, *Ěsenved*): 1. elrothad (pl. a test a földben) (Háromszék m. ErdĚlyi Lajos); 2. elzsibbad. *Ěsenved a lábom* (Dunántúl Nyr. XII.279). *A kezem, lábom elsemmedt* (Vas m. Tsz.) *Elsemmedt a keze* (Vas m. Kemenesalja? Kreszneries F. Szótár II.177).

[Szólások]. *Elsenved a tűz*: lassan, nehezen Ěg és végre elalszik (Keszthely Horváth György).

[**SENYVEDEG**], **SENNYEDEG** (Háromszék m. Kiss Mihály; *senyedeg* Udvarhely m. Nyr. III.261; Győrfly Iván; Háromszék m. Vadr. 516a; *sinjedeg* Székelyföld Nyr. II.230; *sinnyedeg* Székelyföld Ferenczi János 1832 [az ő kéziratából a Tsz.-ban hibásan így: *sinjedeg*], Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.; MNy. VI.215 [itt *sinnyedek* hiba]; Kiss Mihály, Győrfly Iván; Háromszék m. Uzon ErdĚlyi Lajos): 1. rűh (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály; Udvarhely m. Nyr. III.261; Győrfly Iván; Háromszék m. Vadr.; Kiss Mihály). *Ųgy áll rajta a sinjedeg, mint a tepesz* (Székelyföld Nyr. II.230); 2. *sinnyedeg*: beteges (Háromszék m. Uzon ErdĚlyi Lajos).

[**SENYVEDEGĚS**], **SENYEDEGES** (Székelyföld Tsz.; *sinnyedeges* Ferenczi János 1832 [az ő kéziratából a Tsz.-ban hibásan így: *sinjedeges*]; *senyedeges* Udvarhely m. Homoród vid. Kriza): 1. *senyedeges*, *zsenyedeges*: rűhes, fekélyes, sebes (Székelyföld Tsz.; Udvarhely m. Homoród vid. Kriza); 2. *sinnyedeges*: beteges, a sok betegségtől lesoványodott és meghalaványodott (Székelyföld Tsz.; Ferenczi János 1832; Háromszék m. Tsz. [itt *sinnyedes* hiba]; ErdĚlyi Lajos).

[**SENYVEDEGĚSĚD-ĪK**].

meg-sinnyedegesedik: megrűhesedik. *Meg-sinnyedegesedett* (Háromszék m. Vadr. 516a).

[**SENYVEDEGĚSKĚD-ĪK**], **SINNYEDEGESKĚD-ĪK:** betegeskedik (Háromszék m. Uzon ErdĚlyi Lajos).

[**SENYVEDĚK**], **SENYEDĚK** (Csallóköz Csaplár Benedek; *sinnyedĚk* Háromszék m. MNy. VI. 348; *sönyedĚk* Vas m. Jánosháza Nyr. XIV.567; *sőnnyedĚk* Vas m. Sorok mell. Nyr. XXII.144;

Balaton mell., Pápa vid. Tsz.; Veszprém m. Nyr. XIV.90; *sünyedik* Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. V.285; *sünyedtk* Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. XIV.94; *sünnedik* Vas m. Őrség Nyr. VII.331): 1. *senyedék, sönnyedék, sünnyedék, sünnedik*: rühi, kosz (Csallóköz Csaplár Benedek; Vas m. Őrség Nyr. VII.331; Vas m. Jánosháza Nyr. XIV.567; Vas m. Sorok mell. Nyr. XXII.144; Balaton mell., Pápa vid. Tsz.); 2. *sinnyedék, sönnyedék*: sebfakadék, genyedség (Háromszék m. MNy. VI.348). *Folyt belül a sönnyedék* (Veszprém m. Nyr. XIV.90).

[Szólások]. *Sünyedik rozsdá verjén még!* (Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. V.285). *Hogy a sünyedtk fészkelen beléd!* (Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. XIV.94).

[SENYVEDEKÉS], SENYEDEKES: rühes (Csallóköz Csaplár Benedek).

[SENYVEDÉS], SEMMEDES: zsibbadás (Vas m. Tsz.).

SENYVEDEZ: 1. rothad (Székelyföld Csaplár Benedek); 2. kinnal ég (a tűz v. a tűzön levő fa), ég is nem is, bűzölög (Szilágy m. László Géza; Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.347; Gyórfy Iván; Erdélyi Lajos).

[SENYVEDT], SEMVETT: beteges, betegségtől megviselt. *De semvett színbe vagy!* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

[SENYVEDTSÉG], SENVEDSÉG: zsibbadtság (Dunántúl Bódiss Jusztfn). *Senvedség, hidegség jött bele* (Tolna m. Nyr. XIV.187).

SENYVESZT: nagyjából, félig-meddig, megfőz, abáról (húst) (Háromszék m. László Árpád).

[SENYVETEG], SINNYETEG: poshadt álló vízben termő szórfű, mely a benne járó embert megrühesíti (Szeged Tsz.).

sennyeteg-fű: ∞ (Szeged Kassai J. Szókönyv IV.295).

SEPDOS: suttog (Rozsnyó Nyr. VIII.236).

SEPELEG: sopánkodik, sáptoz. *Mindig sepeleg, hogy nem tud többet fizetni* (Keszthely Horváth György).

[SÉPÉR], SÖPÖR: kotródik (Heves m. Névtelen 1840).

be-söpör (*bé-söpör*): megcsal (Rábaköz, Beó-Sárkány Nyr. XVIII.47; Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. XIV.191).

SÉPÉTNEK: satnya, vézna (Heves m. Sirok Nyr. VIII.568).

SEPLETA: hitvány, haszontalan, gyalázatos, alávaló személy (Vác Czech János 1840) [vö. *séprita*].

SEPLETÁR: hitvány, haszontalan. *Sepletár népség* (Esztergom vid. Nyr. XIX.239).

SÉPPÉG (*seppég, seppög, seppög*): susog, suttog (Palócság Nyr. XXI.314; XXII.79; Heves m. Névtelen 1840; Alföld Nyr. XV.235; Cegléd Ilosvay Vilmos). *Né seppögj, te!* (Borsod m. Sánta Bartha József). *A javasasszony három miatyánkot seppegett a fájós lábamra* (Szeged vid. Nyr. II.92). *Ha seppögve mongyuk [a ráimádkozást], hát anná nagyobb foganattya lősz* (Szeged Nyr. IV.128).

SEPPÉGÉS (*seppögés*): susogás, suttogás (Cegléd Ilosvay Vilmos; Szeged Nyr. IV.138).

SÉPPÉNKÉGY-İK: settenkedik (Borsod m. Sánta Nyr. XXI.314).

SÉPRITA: söpredék, koldús népség (Heves m. Tarna-Méra Nyr. IX.333) [vö. *sepleta*].

[1. SÉPRŐ, SÉPRŰ].

[söprü-bütü].

még-söprübütü: megseprüz, seprűvel elver. *Kendőt is mégseprübütözte a múlt hétön is Minyabá* (Székelyföld Nyr. V.175).

seprü-káva: vesszőkarika, a molylyel a nyírfaseprűt összeszorítják (Székelyföld Tsz. 197a).

seprü-tusa: seprű szára (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.478).

seprü-tüve: seprűnyél (Hajdú-Nánás Máté Lajos).

2. SÉPRŐ: élesztő (Székelyföld Kiss Mihály).

SÉPRÓS: élesztős. *Nem szeretem a seprőst, metté megpuffaszt* (Székelyföld Kiss Mihály).

[1. SÉR, SÖR].

sör-élesztő (*sölélesztő* Szeged Nyr. VIII.235).

sör-főző: vmi labdajáték (Szeged vid. Nyr. IX.380).

2. SER: sodrás, sodrat. *Kiment a sere* [a sodrott cérnának v. fonalnak, α melyet visszafelé sodortak] (Székelyföld Tsz.).

SÉR-İK (*szér-ik*): fáj, sajog (Moldvai csáng. Nyr. IX.530). *Nem sérík e szived értem?* (Moldva, Klézse Nyr. III.568). *Erősszen sérík a lábam* (Moldvai csáng. Nyr. III.4).

SÉRBÉL, CSÉRBÉL: lop (Békés m. Balog István).

el-sérbél, el-csérbél: ellop (Békés m. Balog István).

SÉRCÉG (*serceg, sértyég* Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574; *sértyog* Cegléd Ilosvay Vilmos) [vö. *csérszég*].

SÉRDÍT (*serdtí, sördít*): pördít, fordít (Mátra vid. Nyr. XXII.335; Cegléd Ilosvay Vilmos). *Serdtísd ide aszt a hordót!* (Gyöngyös Nyr. IX.333).

el-sördít: elpördít (pl. csapócsigát) (Csongrád m. Mindszent Kiss Sándor).

meg-sördit: megpördít, megfordít (Szolnok Czimmermann János). *Ma bizony megserdítlek, ha még ámulogsz* (Háromszék m. Vadr.; Győrffy Iván).

rá-sördit: rákezd (pl. a nótára) (Nagy-Kún-ság Nyr. XVI.475).

1. **SÉRDÜL** (*csördül, fűcsördülté* Vas m. Kemenesalja, Nemes-Magasi Nyr. XIX.137. 191; *csördül* Zala m. Orosztony Nyr. XXIV.384).

fűl-csördül: fűseperedik, meguó. *De fűcsördülté máh hé!* (Vas m. Kemenesalja, Nemes-Magasi Nyr. XIX.137).

2. **SÉRDÜL** (*serdül, sördül*): pördül, fordul (Mátra vid. Nyr. XXII.335). *Karika volnék, serdülnek* (Borsod m. Szíhalom Nyr. IX.333).

ki-sördül: kifordul. *Raóza vaónék, piros raóza, mégis kiserdülnek* (Heves m. Boes Ethnographia VI.115). *Róza volnék, piros volnék, mégis kiserdülnek* (Borsod m. Szíhalom Nyr. IX.333).

mög-sördül: megfordul. *Mössördütek a sárkukon* (Dorozsma Nyr. IX.379).

sördül-pördül: sűrög-forog (Kecskemét, Szeged Csaplár Benedek).

[**SÉRDÜLT**].

csördüt-jány: süldő (13—15 éves) leány (Vas m. Kemenesalja, Nemes-Magasi Nyr. XIX.138. 191).

SEREG: juh- v. kecskenyáj (Székelyföld Kiss Mihály).

SÉRÉG (*sereg, sörög*): pörög, forog (Mátra vid. Nyr. XXII.335; Oroszáza Nyr. IV.378). *Sereg az orsó* (Eger vid. Nyr. XVII.477). *Sérgétt az orsó, mint annak a rengyi* (Heves m. Fel-Német Nyr. XXV.521). *Sérgájunk éggyet* (Gyöngyös Simonyi Zsigmond). *Péz vaónék, pängenék, karikába sergenék* (Heves m. Boes Ethnographia VI.115). *Összefogóznak, a ki a közepin van, fejire teszi a kezit, osz úgy sérég ott* (Csanád m. Batonya Kálmány L. Koszorúk II.194). *A gyerekek összefogódkonnak ketten, oszt a lábukat összevetik, sörgenek* (Torontál m. Szaján Kálmány L. Szeged népe II.84). *Az a legén sergett körülötte* (Heves m. Sz.-Erzsébet Nyr. XX.43).

körül-sereg: körülforog (Szilágy-Somlyó Nyr. XVI.139).

SEREGÉLY (*serege, serége, serege, seregék* Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382; Cegléd Ilosvay Vilmos; Kis-Kún-Halas Nyr. XIV.423; Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.276; Szilágy m. Nyr. IX.565; Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.; MNy. VI.219. 348; Győrffy Iván; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; *seregi, seregi-madár* Oroszáza Nyr. V.142; Mármaros m. Técső, Visk Parkas Imre; Tisza-Roff Markovics Sándor; *seregi, seregnye, seregiék* Torontál m. Morotva Kálmány L. Szeged népe II.147. 148; Baja Bayer József; Szatmár m. Mánd Nyr. XIX.382; Bodrogek Tsz.).

seregnye-ljesztő: madárijesztő (Baja Bayer József).

seregi-madár: seregély (Tisza-Roff Markovics Sándor).

[**SÉREGÉLYES**].

seregőjs-kigyó: nagyobb fajta mérges kigyó (Szilavónia Nyr. XXIII.358).

SEREGNYEFF: tringoides hypoleucos (Bodrogek Karsa Ferenc).

SÉRELEM: 1. lelki fájdalom, búbanat. *Lelkit emésztí a sérelm* (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XXII.93); 2. sérvés (hernia) (Mátyusföld Nyr. XVII.523).

[Szólások]. *Sérelmire esik: fáj. Annak is sérelmire esett, hogy a nat teót oda döfte* (Mátra vid. Nyr. XXIV.478).

SÉRELEMKÉD-İK: bánt, sérteget, pöröl (Győr m. Pázmándhegy Bódis Jusztn; Vas m. Kereszties F. Szótár II.179; CzF.).

SÉREMÓRÁL (Cegléd Ilosvay Vilmos; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381; Szeged, Csallóköz Csaplár Benedek; *séramóral* Nagy-Körös Nyr. VI.424; *séremóral* Szeged Nyr. VIII.235): céltalanul jön-megy, ügyeleg, haszontalanul tölti az időt, késedelmeskedik, tesz-vesz, piszmog.

el-séremóral: ∞. *Csak elséremóral egész nap, hogy semmi jóravalót nem tesz* (Csallóköz Csaplár Benedek).

SÉREMÓRÁZ: ∞ (Szeged Nyr. IV.221; Bács m. Dautova Jenő Sándor).

SERENG (Hont, Bars m. Nyr. XXV.329; Garam mell. Horváth Zsigmond 1839; *sereny* [?] Hont m. Tsz.; *sering* Ipoly vid. Nyr. III.428): sarjú, másodszéna.

1. **SÉRÉNY, SÖRÉNY** (*sirény* Cegléd Ilosvay Vilmos; Kun-Majsa Nyr. VIII.470): 1. a hal hátának úszószárnya (Balatonfüred, Kopácsi Herman O. Halászat K.); 2. a ház fésűje (Tokaj Nyr. XXIV.240).

2. **SÉRÉNY** (*sirény* Heves m. Saár Nyr. III.92; *sörén* Keszthely vid. Horváth György; *sörény* Zala m., Veszprém m. Enying Király Pál; Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334). — *Sérény, sirény:* ügyes (Heves m. Saár Nyr. III.92; Kalotaszeg, Zsobok Melich János).

[Szólások]. *Sörén fene egyen meg!* (Keszthely vid. Horváth György). *Hogy a sörény fenye egyen meg!* (Zala m. Király Pál).

SÉRÉNYKÉD-İK (*sörénkéd-ik* Keszthely vid. Horváth György).

SÉRÉNYL-İK: sérénykedik (Székelyföld Kiss Mihály).

SÉRÉNYTELEN: lusta. *Ugyan hun jártál té sérénytelen pásztori személy?* [karácsonyi misztériumban] (Csongrád m. Szentés Nyr. VI.378).

SÉRÉS (*seres*; — *sērūs* Háromszék m. MNy. VI.348; Vadr. 515b): 1. *sērēs, seres, sērūs*: összodródot (fonal) (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Tsz.; MNy. VI.348; Vadr.; Brassó m. Tatrang Nyr. II.524); 2. *seres*: hegedő, fagyni kezdő (víz) (Bereg m. Munkács és Bereg-Rákos vid. Pap Károly).

SÉRÉS: 'sérelmes'. *Panaszkodom, mert sérés vagyok* (Brassó m. Hétfalu Nyr. VI.180).

SÉRÉS (*sērēs, sérts* Zilah és vid. László Géza; *szérész* Moldvai csáng. Nyr. X.202): 1. fájás, pl. *nak-szérész*: nyakfájás, difteritisz (Moldvai csáng. Nyr. X.202); 2. betegség (Hont m. Kovár vid. Nyr. XVI.574); 3. daganat (Hont m. Kovár vid. Nyr. XVI.574); 4. lép daganat (Hol? Nyr. XII.186); 5. vmi lágyékbetegség (nyílalás, folyás stb.). *Sérése van* (Bereg-Rákos vid. Pap Károly); 6. sérvés (hernia) (Hont m. Nyr. V.474; Mátyusföld Nyr. XVII.523; Zilah és vid. László Géza; Hol? Nyr. XII.186); 7. lágyék. *Épen ott ütött meg a sérésem* (Bereg-Rákos vid. Pap Károly) [vö. *sérvés*].

SERESED-ÍK: heged, fagyni kezd (a víz) (Bereg m. Munkács és Bereg-Rákos vid. Pap Károly).

SÉRÉT, SÖRÉT (*sélet* Székelyföld Kiss Mihály, Gyórfy Iván; Háromszék m. Vadr.; *sölét* Udvarhely m. Keresztúr vid. Kiss Mihály).

SEREVÉNY: sűrűn növé vékony vesszők, sarjadzó nyár- és jegenyebokrok, apró fűzfához hasonló fű (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381; Szeged Tsz.).

serevény-fűz: *salix viminea* (Szeged Tsz. 327b).

SEREVÉNYÉS: sűrűn növé vékony vesszőkkel, sarjadzó nyár- és jegenyebokrokkal borított. *Bercelēs, bozótos, serevényēs hely* (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.47).

SÉRGET (Palócság Nyr. XXII.79; Cegléd Ilosvay Vilmos; *sérgettem-forgattam* Torontál m. Szaján Kálmány L. Szeged népe II.155; *sörget* Csongrád m. Mindszent Kis Sándor; [*sürget*] *sürgesd* Szeged vid. Nyr. III.477): pörget, forgat.

még-sérget, mög-sürget: megpörget, megforgat. *Sürgesd mēr raózsádot* (Eger vid. Nyr. XIII.432). *Sürgesd még, forgasd még* (Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk I.222). *Sürgesd mög, forgasd mög karika módra* (Szeged vid. Nyr. III.477).

sírget-forgat: írget-forgat. *Lüttem egy fekele varnyút, sírgettem-forgattam, csak a... vót, Pétör őra benne vót* (Torontál m. Szaján Kálmány L. Szeged népe II.155).

SÉRGETYŰ (*sérgettyű* Cegléd Ilosvay Vilmos; *sörgetyű* Alföld Nyr. XV.236): pörgettyű (gyermekjáték) (Palócság Nyr. XXI.421; Heves m. Makáry György 1839; Mátra vid. Nyr. XXII.335; Eger Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I. 502).

SÉRGŐ: ürdögmalom (ringelspiel) (Heves m. Nyr. XVII.268; Eger Nyr. IV.560; Jász-Nagykun-Szolnok m. Tisza-Süly Nyr. XXV.432).

sörgő-malom: ∞ (Jász-Nagykun-Szolnok m. Tisza-Süly Nyr. XXV.432).

SÉRIFIKÁL (*sérafikál* Debrecen Nyr. XXIII.335): haszontalan járkálással tölti az időt, dologtalanul jár-kél, föl s alá járkál, sétikál (Soprony m. Tsz.; Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. II.234; Heves m. Névtelen 1840; Gömör m. Tsz.; Borsod m. Nyr. XVIII.515; Bodrogköz Kassai J. Szókönyv IV.301; Tsz.; Szatmár, Szabolcs, Ugoesa m. Nyr. IX.184; Bereg-Rákos és vid. Pap Károly).

SÉRIGÁL: ∞ (Soprony m. Felső-Szakony Nyr. XVII.384).

SÉRIKÁL (Balaton mell., Vas m. Kemenes-alja Tsz.; *siérikál* Rábaköz Nyr. XV.431; *sorikálni* Székelyföld Tsz.; *sórikál* Csik m. Péter János): ∞. *Még köllene ám fogyni a dolog vigit. őcsiém, nem csak siérikányi* (Rábaköz Nyr. XV.431).

SÉRIMÓRIKÁL: ∞ (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475).

SERING: szán-alakú fonott aszaló-eszköz (Szilágy m. Nagyfalú Kerekes Ernő).

[**SERING**], **SIRING**: forog, örvénylik (Háromszék m. MNy. VI.348; Vadr. 516a; Gyórfy Iván). *Nézd csak, Pista, hogy siring ott a víz!* (Alföld [? alkalmasint hiba e h.: Székelyföld] Nyr. XV.236).

[**SERINGEL**], **SIRINGEL**: ∞ (Háromszék m. MNy. VI.348; Vadr.; Gyórfy Iván).

[**SERINGET**], **SIRINGET**: forgat, keringet (Háromszék m. MNy. VI.348; Vadr. 516a; Gyórfy Iván).

[**SERINGÉZ-ÍK**], **SIRINGEZ-ÍK**: forog, örvénylik (Háromszék m. MNy. VI.348).

össze-siringőzik: összesodródik (fonal) (Székelyföld Kiss Mihály).

[**SERINGŐ**], **SIRINGŐ** (*seringő* Székelyföld Andrassy Antal 1843): 1. *seringő, siringő*: örvény, vízforgó (Alföld [? alkalmasint hiba e h.: Székelyföld] Nyr. XV.236; Székelyföld Andrassy Antal 1843; Háromszék m. MNy. VI.242. 348; Vadr. 516a; Gyórfy Iván); 2. *siringő*: szerpentin-út (Háromszék és Csik m. Király Pál).

[**SERINGŐZ-ÍK**], **SIRINGŐZ-ÍK**: örvénylik (Alföld [? alkalmasint hiba e h.: Székelyföld] Nyr. XV.236; Háromszék m. MNy. VI.215. 348; Vadr. 516a; Gyórfy Iván).

SÉRÍT, SIRÍT (*sérítt, sirítt*; — *sürit, süriteni* Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.573; Háromszék m. Nyr. V.129; *sürit* [?] Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475; *sürjécs* [imperat.] Szatmár m. Adorján Nyr. X.431): 1. *sérítt, sérítt, sérítt, sirítt, sirítt*: sodor, pödör (Cegléd Ilosvay Vilmos; Székelyföld

Nsz.; Udvarhely m. Király Pál; Háromszék m. Tyr. III.374; Király Pál; Brassó m. Hétfa Nyr. XVI.575). *Siritt a folyó* [a hol sebes a folyása] (Háromszék m. Erdélyi Lajos); 2. *serlt, sérilt, sirlt, siritt*: sodrófával lapít, nyújt (tésztát) (Székelyföld Tsz.; Udvarhely és Háromszék m. Király Pál). *Laskát sirít* (Udvarhely m. Homoród vid. Nyr. XXIII.44; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos); 3. *serilt, sirlt, siritt, sirít*: szorít (— keményen fog, tart, nem tágt, erővel és szaporán tesz vmit) (Udvarhely m. Király Pál; Udvarhely m. Homoród vid. Nyr. XXIII.44; Háromszék m. Nyr. V. 129). *Sirítsd, Jankó!* = nyomtsd, szorítsd, ne tágt, gyorsan folytsd! (Háromszék m. Vadr.; Kiss Mihály). *Sirítsd azt az ekét!* (Háromszék m. Vadr.); 4. *ver, páhol* (Háromszék m. Erdélyi Lajos). *Sirítsd! Ne hadd, sirítsd!* [így biztatják a verekedőket] (Háromszék m. MNy. VI.348; Kiss Mihály; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *A csürben . . . hat cséplő siríti a búzát*: csépli szaporán (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.409); 5. *serilt, sirlt, siritt, sirít, sürít, sürít* [?] : sürög-forog, sokat és szaporán jár-kél (Nagy-Künság Nyr. XVI.475; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.573; Udvarhely m. Király Pál; Háromszék m. Vadr.).

[Szólások]. *Ugy siritlek a földhő, hogy oda ragacc!* (Udvarhely m. Homoród vid. Nyr. XXIII.44). *Sürjecs mán*: főzz hamar vmit (Szatmár m. Adorján Nyr. X.431). *Jól siritti a dolgot*: jól csinálja. *Sirítsd befelé az ételt*: add be szaporán! (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár).

el-sérit, el-sirít (el-sérilt, el-siritt): olcsen, ellop (Székelyföld Nyr. VIII.461; Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.324; Vadr.; Király Pál). *Észre sem vehetém, elserítte a keszkenőmet* (Székelyföld Tsz. 328a).

fel-serít: folsodor. *Olyan veszett forgósél kerekedik, hogy az őket hintóstól felserítte a levegőbe* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.321).

ki-serít, ki-siritt: 1. kipödör. *Kisiritti a bajusszát* (Székelyföld Nyr. II.39; Kiss Mihály); 2. kipöndörít (vkít a házból) (Székelyföld Nyr. II.39; Kiss Mihály). *Durumót . . . kiserítették az ablakon* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.368); 3. kilop, kieszen (vhonnan vmit) (Székelyföld Kiss Mihály).

meg-sirít: 1. megsodor (fonalat) (Csik m. Nyr. XII.235); 2. megfordít. *Siricsd meg, fordicsd meg, ha meglecik, csóköd meg!* [táncközbeli mondóka] (Csik-Szentkirály Nyr. XII.287).

[Szólások]. *Ugy megsiritlek egy fával!* (Háromszék m. Vadr. 516a).

SERITTŐ, SIRITTŐ: 1. *serittő, sirittő*: sodró-orsó (két fonal összesodrására való) (Székelyföld, Udvarhely m. Füle Herman O. Halászat K.); 2. *sirittő*: örvény, vízforgó (Háromszék m. Vadr. 516a).

sirítő-fa: sodrófa, nyújtófa (Háromszék m. Király Pál).

SÉRJES: sor [vö. lat. *series*]. *Sérjes kerül rá* (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Várj, míg véled jó a sérjes!* (Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XV.576).

SÉRKE (*sörke* Győr m. Rábaköz Sántha Géza; Kecskemét Nyr. X.382).

[Szólások]. *A serke már kötelet fon a fejedben* (Rimaszombat Nyr. V.271).

sérke-leves: daraleves (Heves és Borsod m. Nyr. VIII.569; Háromszék m. Vadr.).

SÉRKED (*sörked* Szeged Csaplár Benedek).

SÉRKEDEZ-İK (*sörkedőz-ik* Szeged Csaplár Benedek) [vö. *sörkendőz-ik*].

[Szólások]. *Serkedezik a vetés*: lassan, helyelkőzzel nő (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XVII.553).

ki-sörkedzik: kipattogzik, pörsenéses lessz. *Kisörkedezett az állam* [a rossz borotválástól] (Cegléd Ilosvay Vilmos).

SÉRKÉDZ-İK: gyöngyözik (a bor) (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839).

SÉRKENDÉZ-İK: serkedezik (Cegléd Ilosvay Vilmos). *Nem nagyon [vörzett], csak úgy serkendezett belőle* (Tisza-Eszlár Nyr. XII.506). *Sörkendőznek a fűrészek* (Török-Becse Kálmány L. Szeged népe II.98).

SÉRKENT: berreg (az ütő-óra, mielőtt üt) (Cegléd Ilosvay Vilmos; Székelyföld Kiss Mihály; Csik m. Péter János).

SÉRKENTŐ (*serkentő*): 1. az ütő-órának azon szerkezeti része, mely az ütés előtti berregést előidézi (Székelyföld Kiss Mihály); 2. ébresztő-óra (Erdély Szinyei József); 3. a vetélőt ideoda járató eszköz [takács mest.] (Hol? Nyr. XIII.95; Freeskey János).

SÉRKÉNY: épületszervázásnál használt irányjelző rúd, melynek a folsó végére kötél van kötve (Udvarhely m. Vadr. 504b).

SÉRKÉS: kérge alatt bibircsós (az alvó rügyektől, t. i. a fatörzs a harapégés után) (Háromszék m. Dálnok Erdészeti Lapok XXII.669).

SERL-İK (*süll-ik*): összesodródik (a fonal a nyirkos hidegtől) (Székelyföld Kiss Mihály). *Tedd be az ajtót, serlik a fonal* (Székelyföld Tsz.).

be-serlik: ∞ (Székelyföld Tsz. 327b).

össze-süllik: ∞ (Székelyföld Kiss Mihály).

SÉRÓ: [tréf.] fej (Kis-Künság Nyr. XXV.336; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381).

SÉROLÓ: tímárszerszám, a mellyel a rossz húst veszik le a bórról (Torda Jankó J. Torda stb. 147).

SÉRŐD-İK: sérül (Göcsej Nyr. XIV.165; Budenz-Album 159).

SERPENYŐ (*csörpenyő*, *cserpenyő* Somogy m. Tsz.; Székelyföld Nyr. XXV.45; Gyórfy Iván; Udvarhely m. Száldobos Nyr. IV.42; Háromszék m. Vadr.; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; *cserpenyű* Vas m. Őrség Nyr. VII.322; *csörpenyő* Udvarhely m. Vadr. 494a).

SERPENYŰZ: haszontalan munkát végez Félegyháza Nyr. IV.559; Szigetvári Iván).

el-serpenyűz: haszontalanul eltölt. *Elserpenyűzi az időt* (Félegyháza Szigetvári Iván).

SÉRPÉTÉL (Székelyföld NyK. X.336; Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.; *sérpítél* Székelyföld Kiss Mihály; *sérpítél* Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr. 515b; *sörpötöl* Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 485; *szérpétél* Háromszék m. Vadr. 515b): nyugtalanul jár-kél ide s tova, sűrög-forog. *A leányok gyanították, hogy leánkérti mönt oda; forgolítottak, sörpötöltek, ratymattak* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 485) [vö. *sertepertél*, *sertepítél*].

[**SÉRSZ-IK**], **SIÉRSZ-IK**: fáj (Nagy-Küküllő m. Halmágy Nyr. IX.427; Rozsonдай József; Brassó m. Hétfalu Vadr. 515b).

föl-sérszik: fölsértődik, fölsebzik (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr. 515b).

SÉRT (*sért* Csallóköz Nyr. I.332; Alsó-Csallóköz, Komárom m. Nyr. XVII.287).

le-sért: lehorzsol (bórt, seven képződött vart) (Mátyusföldre, Tallós Nyr. XVI.381).

SÉRTE, SÖRTE (*sörtély* Pápa vid. Tsz.; *sörtél* Veszprém m. Nyr. XVIII.288): 1. *sörte, sörtél*: a kettéválasztott zsuppkévek fölálló sörényes része, a mely egymás mellé rakva a tető gerincének taréját alkotja (Veszprém Nyr. XVIII.288; Veszprém m. Szentgál Nyr. III.184); 2. *serte* – *serte-kapu* (Heves m. Névtelen 1840); 3. *serte*: a fűrésztönkök érdes, egyenlőtlen vége, a melyet a fölfűrészelés előtt le kell nyírni, meg kell 'bütüzní' (Háromszék m. Kovászna és vid. Erdészeti Lapok XXII.127); 4. *serte*: a közönséges erdei fűrészekben előállított deszkák azon vége, a mely még összefügg és nincs átfűrészként (Háromszék m. Gelence és vid. Erdészeti Lapok XXII.127).

sörte-fa: a nádtető szélén kissé kiálló lécekre szúrt fák, a melyek a nádszegély tartódeszkáját támasztják meg (Cegléd Ilosvay Vilmos).

serte-kapu: vízszintesen két kis oszlopon fekvő rúd, a melyhez hegyes karók vannak erősítve (szólló, erdő stb. kapuja) (Heves m. Névtelen 1840).

sörte-vas: a nádtető szélén kissé kiálló lécekre szúrt vasak, a melyek a nádszegély tartódeszkáját támasztják meg (Cegléd Ilosvay Vilmos).

SÉRTEPÉRTE: nyugtalanul ide s tova járó-kelő, mindenfelé sűrög-forgó, lábatlankodó (Tisza mell. CzF.; Halász János) [vö. *sértépité*].

SÉRTEPÉRTÉL (*sertefértél* Alföld Nyr. II.425; Szeged vid. Nyr. VI.233; *sértéfertél* Mátra vid. Nyr. XXII.335): nyugtalanul jár-kél ide s tova, sűrög-forog, láb alatt van, lábatlankodik, settenkedik (Nagy-Kúnúság Nyr. XVI.475; Békés m. Balog István; Debrecen Nyr. XXIII.335; Mátra vid. Nyr. XXII.335; Kassa vid. Nyr. XVII.285; Szatmár vid. Tsz.; Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.335; Beregszász Nyr. XXVI.523; Bereg-Rákos és vid. Pap Károly). *A szomszédban sertefértél* (Alföld Nyr. II.425). *Ne sertepértélj mán itt a kezem alatt!* (Debrecen Hajdú Nagy Sándor) [vö. *sérpétél*, *sértépítél*].

el-sertepértél: ide s tova járással-keléssel, lábatlankodással, ténfergessel eltölt. *Elsertepértéli az időt* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

SÉRTEPITE = *sértéperte* (Székelyföld Kiss Mihály).

SÉRTEPITÉL (Székelyföld NyK. X.336; Kiss Mihály; *sértépítél* Székelyföld Kiss Mihály) = *sértépértél*.

SÉRTÉS (*sértve's* Gömör m. Nyr. XVIII.459; *sértvés* Gömör m. Nyr. XXIII.45; *sörtélyös* Szeged Csaplár Benedek; *sörtélyes* Somogy m. Nyr. II.377).

[**SÉRTÉZ**], **SÖRTÉLYEZ**: a ház szalmatetejének gerincét készíti (Baranya m. Patacs vid. Csaplár Benedek).

SERÜL, SIRÜL: 1. *serül, sirül*: fordul (Székelyföld Nyr. II.471). *Jövel, kéncsem, sirülj egyet!* (Udvarhely m. Siklód Vadr. 96). *Mikor erre kéne menni, né, hát arra serül* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.301); 2. *sirül*: sodródik, göngyölödik, tekerődik. *Né, hogy sirül abba a lepedőbe, mind a hernyó a szilvalevelbe!* (Udvarhely m. Király Pál). *Szeretén tul van egy szép tyány, haja strül* [nyilván hiba e h.: *sirül*] *fejér nyukán* (Moldva, Klézse Nyr. IV.188).

el-sirül (*el-serülni* Székelyföld Tsz. 328a); 1. *elkanyarodik* (az út) (Háromszék és Csík m. Király Pál); 2. észrevétlenül elillan, eloson, gyorsan odább áll (Székelyföld Tsz. 328a; Kiss Mihály; Udvarhely m. Király Pál; Háromszék m. Vadr. 497a). *Elsirült mint a pereszleny, a hogy elsírtette a pipámat* (Székelyföld Nyr. VIII.461).

fel-sirül: fölhámlik, fölfoszlik, fölhorzsolódik. *Ojant fogok a dèrekadon, hogy a bőröd mind fel-sirül* (Háromszék m. Vadr. 361).

ki-serül, ki-sirül: észrevétlenül kionsz (Székelyföld Nyr. II.39; Kiss Mihály). *Észre sem vevém, úgy kiserüle az ajtón* (Székelyföld Tsz. 328a).

le-sérül, le-sirül: lehámlik, lefoszlik, le hull, letörlődik, lehorzsolódik (Székelyföld Erdészeti Lapok XXII.671; Háromszék m. Nyr. V.90 [itt *le-sérül* hiba]). *Még csak nem is szégyöllő, nekőm pedig sirul* [hiba e h.: *sirül*] *le az arcám bőre*,

ha réja gondolok es (Udvarhely m. Nyr. IV.176). *Az oreájáról sérült le a bőre, úgy szégyelte* (Torda Nyr. XVIII.184).

meg-sírül: 1. megsodródik, megfuesarodik (a gúzs), megfodrosodik (a kötél, a céna) (Székelyföld Kiss Mihály); 2. nekiiramodik. *Megsírült, mint a forgószele* (Háromszék m. Vadr.).

[SÉRÜL].

meg-sérül: megtökösödik, sérvést kap (Pápu vid. Tsz.).

[SÉRÜLÉS], SIRÜLÉS: örvény, örvénylés. *Folyók sirülése* (Csik m. MNy. VI.375).

SÉRÜLKÖD-IK (*sérülkődni* Székelyföld Tsz.; *sirülkődi* Háromszék m. MNy. VI.349; Vadr.; *sürülkődni, sürülködék, sürülködött* Székelyföld Tsz. 328a; Nyr. IX.175): sürög-forog, forgolódik (vki körül), settenkedik. *Addig sürülködött, mtg nyakon csúpte* (Székelyföld Nyr. IX.175). *A macska addig sürülködék az egér után, hogy megfogá* (Székelyföld Tsz. 328a).

el-sirülködik: eloson (Háromszék m. MNy. VI.349; Vadr.).

ki-sirülködik: kioson (Háromszék m. MNy. VI.349; Vadr.).

körül-sirülköd[i] (*körül-sirülkődni*): sürög-forog, forgolódik, settenkedik körülötte (Háromszék m. MNy. VI.349; Vadr.).

SÉRÜLKÖZ-IK, SIRÜLKÖZ-IK = sürülkődi-ik 1. (Háromszék m. Gyórfy Iván).

el-sirülközik el-sirülkődik (Háromszék m. MNy. VI.349; Vadr. 516a).

ki-sirülközik = ki-sirülkődik (Háromszék m. MNy. VI.349; Vadr. 516a).

[SÉRÜLŐ], SIRÜLLŐ (Székelyföld Gyórfy Iván; Háromszék és Csik m. Király Pál; *sürüllő* Csik-Tusnád Buday József): szerpentin-út.

[SÉRÜLŐS], SIRÜLLŐS: ∞ (Háromszék és Csik m. Király Pál).

[SÉRÜLT].

sérült-fű: mercurialis annua (Badaesony Földrajzi Közl. 1894. 60).

SERÜNNETT: serényen (Moldvai csáng. Nyr. IX.533).

SÉRVÉS: 1. sérülés (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381). *Sérvés van a lábán* (Abaúj m. Nyr. IV.277); 2. hasbeli (lép- v. máj-)daganat (Tisza-Dob Nyr. XX.480; Hol? Nyr. XII.186); 3. sérv (hernia) (Keeskemét Nyr. XIV.283; Csongrád m. Algyő Nyr. VIII.517; Erdély Szinnyei József; Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos) [vö. *sérés*].

SÉRVÉSÉS: sérvés, tökös (Szatmár Király Pál; Erdély Szinnyei József; Háromszék m. MNy. VI.348; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

SÉRZ-IK: összesodródik (a fonál a nyirkos hidegtől) (Háromszék m. MNy. VI.348; Vadr.; Gyórfy Iván).

[SÉRZ-IK].

föl-sérzik: fölserepesedik (a bőr az ember kezén) (Háromszék m. MNy. VI.348; Gyórfy Iván; Háromszék m. Lécfalva Kis A.).

SÉSOG [a liba, mikor szemet kap] (Nagy-Kálló Nyr. XII.430).

SESTA: elemi iskolás gyerek (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475).

SÉTAFITA: ok nélkül ide s tova járkáló, lóti-futi (Háromszék m. Nyr. IV.431 [gúnynév]; Kiss Mihály).

SÉTÁL (*megszétál* Moldvai csáng. Nyr. X.201).

[meg-szétál].

[Szólások]. *Szétálják meg magikat:* sétáljanak egyget (Moldvai csáng. Nyr. X.201).

SÉTÁLÓ (*sétálló*): 1. óra-inga (Fehér m. Lovasberény Nyr. XVII. 576; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382; Tisza-Sz.-Imre Nyr. IX.188; Csongrád m. Hám Sándor; Szentes Friedmann Bernát; Békés, Csanád, Bihar m. Márki Sándor; Hajdú-Böszörmény Kimnach Ödön; Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné); 2. torony erkélye (Csanád m. Makó Nyr. IX.377).

SETE (Alföld Nyr. XV.235; Nagyvárad Király Pál; Hajdú-Szovát Nyr. XXIV.587; Szaboles m. Besenyőd Nyr. XII.143; *setye* Kisujszállás Simonyi Zsigmond; Cegléd Ilosvay Vilmos; Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.261; Hódmező-Vásárhely Nyr. VIII.92): balog, balkezes. *Ez az asszony olyan setén* [visszásan] *csavarja a ruhát, ha mos* (Nagyvárad Király Pál) [vö. *balog-sete, suta, süti*].

sete-kéz: balkéz (Szaboles m. Kassai J. Székönyv IV.303).

sete-suta (Szeged Kálmány L. Szeged népe I.212; Debrecen Nyr. VII.328; *setye-sutya* Cegléd Ilosvay Vilmos) = *sete*.

[SÉTÉR, SÖTÖR].

sétér-kotor, sötör-kotor: 1. seper-kotor, takarít, tisztogat (Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek); 2. sürög-forog, lábatlankodik (Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek; Pest m. Tinnyo Nyr. VII.136).

SÉTÉT, SÖTÉT (*sütét* Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.44; Nógrád m. Rimóc Nyr. VI.85; Nógrád m. Tolmács Nyr. XV.374; Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVII.425; Borsod m. Szilhalom Nyr.

IX.332; *sítét* Palócság Nyr. XXI.309; XXII.79; *sítét* Gümör m. Nyr. XVIII.423; *sított* Arad m. Pécska Nyr. VII.122; Bánffy-Hunyad Nyr. X.21; *sütét* Nógrád m. Tolmács Nyr. XVI.277; Bács m. Bajnok Nyr. VII.520; Torontál m. Szóreg Kálmány L. Szeged népe III.68; Marosvásárhely Szabó Béla; Aranyosszék Kiss Mihály; *süttt* Kalotaszeg, Zsobok Melich János).

sítétbe-hedegülő: alamuszi, alattomos (Borsod m. Szihalom Nyr. IX.332).

[SÉTÉTÈD-İK, SÖTÉTÈD-İK].

el-sötétedik: elesteledik. *Elsötétítettünk* (Maros-zék, Karácsonfalva Nyr. VII.192). *Mégy, mēndégē, hát ēv vādōn erdōbe ēsítētēgyik* (Nógrád m. Megyer Nyr. VI.469).

SÉTÈTSÈG, SÖTÈTSÈG (*sittsēg* Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk I.24; *sütēccsēg* Szeged Nyr. IV.138).

SETÈZ: balkézzeel végez vmit (Hajdú-Szovát Nyr. XXIV.587).

SÉTIFIKÁL (*sétafikál* Szilágym. László Géza): 1. *sétifikál*: sétikál (Dunántúl CzF. V.780; Tokaj Nyr. XXIV.240; Beregszász Nyr. XXVI.523; Kis-Küküllő m. Szőkefalva Nyr. XV.144; Segesvár Nyr. IX.44); 2. *sétufikál, sétifikál*: ok nélkül jön-megy, lőt-fut (Szilágym. László Géza; Háromszék m. Erdélyi Lajos).

SÉTIFITÈL: ok nélkül jön-megy, lőt-fut (Szilágym. László Géza).

[SETRE].

setre-kotra: szeles, szeleburdi, hebehurgya, kapkodó (Csallóköz Csaplár Benedek) [vö. *hetre, sedre-bedre*].

SETRÈNG: settenkedik (Cegléd Ilosvay Vilmos).

SETRÈNKÈD-İK: ∞ (Orosháza Nyr. IV.518).

1. **SÈTTÈG** (Békés m. Balog István; *setteg* Alföld Nyr. XV.235; *settyēg* Félégyháza Nyr. IV.559; *settyēg* Békés m. Balog István; *sötttyōg* Hódmező-Vásárhely Nyr. VIII.514): settenkedik, óvást lépked, leskelődve jár. *Mit settegsz ott, mint a ki ludat akar lopni?* (Alföld Nyr. XV.235). *Sötttyōg, mint a fūr* (Hódmező-Vásárhely Nyr. VIII.514).

el-sötttyōg: elsettenkedik. *Az öreg vargának mit volt mit tenni, ott hagyta az ördögöket, el-sötttyōgott onnan* (Székesfehérvár Arany-Gyulai NGy. I.500).

2. **SÈTTÈG**: susog, suttog (Palócság Nyr. XXI.314).

setteg-suttog: sűg-bűg (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.383; Ermellék Nyr. V.473).

SÈTTÈNT: hirtelenében ráíit, ráhúz (kézzel) (Szilágym. László Géza).

SETÛ: fejdédény (Zala m. Tapolca Nyr. X. 476).

SETYEPOTYÁL: suttog, suttogva beszélget (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.573) [vö. *sopotyál*].

SÈTYÈRA: szerető (Csongrád m. Szentest Nyr. VI.233).

[1. SI].

si-leány (Somogy m. Kubinyi-Vahot: Magyar-és Erdélyország képekben III.39; Nyr. II.377; Király Pál; *si-lány* Baranya m. Ibafa Nyr. XX. 287; Baranya m. K.-Dombó, Darány, Nagy-Dobsza, Istvádi Nyr. XXV.526; *str-lány* [?] Baranya m. Hegyhát Várady F. Baranya multja és jelenje I.224): nyoszolyóleány.

2. **SI**: és (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.502).

SÍ. *Sijja*: sinli. *Nagyon sijja ez a ló az előbbi kocsi* (Baranya m. Nyr. III.565).

si-ri (*sétt-rétt* Eszék vid. Nyr. VII.277; *sév-rév* Dráva mell. Nyr. VI.374; Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.44; *sit-ré* Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvjárás 10; *sit-rén* Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334; *sit-rt* Zala m. Nyr. XXV. 331).

SIAS (Székelyföld, Kis-Küküllő vid. Kassai J. Szókönyv I.415; IV.306; *stas* Hol? Nyr. XII.528): hamis, hamiskás.

SIBÁL: aprószentek napján vesszőkorbáccsal játékból megveregot (Bács m. Zenta Nyr. IX. 378).

SIBÁR (Göcsej Király Pál; Somogy m. Ethnographia III.128; Közép-Baranya Nyr. III.327; *subár* Somogy m. Ethnographia III.128; *zsibár* Göcsej Király Pál): vékony fűvesszőből v. iszalgából font korbács, a mellyel aprószentek napján az ismerősöket játékból megveregetik.

SIBÈK (*sibiék*): hordó csinja, hornyolata, ont-rája (az a bevágás, a melybe a feneket beleillesztik) (Zala m. Kassai J. Szókönyv IV.26; Göcsej Tsz.; MNy. V.160).

[SIBIKLÈROZ].

el-sibiklèroz: elcsen (Nagy-Kúnság Nyr. II.325; XVI.475).

SIBILLA: vaksi, rosszul látó (Veszprém Nyr. XV.334; Somogy m. Sándor József) [vö. *vak-sibilla, vaksi-pila*].

[SIBRIK].

sibrik-hal: cobitis taenia (Szarvas Herman O. Halászat K.)

1. **SICLING**: metélő hagyma (Dunántúl Bódiss Jusztn; Vas m. Sárvár vid. Nyr. XXVI.192).

2. **SICLING**: magyar nadrág ellenzője [szarab mest.] (Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusztn).

SIDOR: kapar. *Mit sidorsz azon a lábason, nincs má abba semmi!* (Mátyusföldre Király Pál) [vö. *hidor*].

SIESZT: siettet (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.276).

SIESZTET: ~ (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.276).

SIET (*sĕjet* Csik m. Ethnographia VI.107; Király Pál; *siettenyi* Vas m. Jánosháza Simonyi Zsigmond; *sihet* Győr Nyr. XXVI.328; Palócság Ethnographia III.356; Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574; Mátra vid. Nyr. XXIV.478; *sihessi* ké [siessen kend] Hont m. Kovár és vid. Nyr. XVII.43. 96).

[Szólások]. *Lassan sihessetek, te!* (Mátra vid. Nyr. XXIV.478).

SIETŐ: sietős. *Siető útam van* (Háromszék m. Vadr. 396).

SIETŐS. *Sietöst:* sietve (Háromszék m. MNy. VI.349).

sietős-sietve: nagyon sietősen. *Sietős-sietve iparkodunk* (Csallóköz, Kecskemét, Székelyföld Csaplár Benedek).

[**SIETVE**].

sietve-sietős: nagyon sietős (Csallóköz, Kecskemét, Székelyföld Csaplár Benedek).

SIETVÉST: sietve (Háromszék m. MNy. VI.349).

SIFAR: palakó [bányász mest.] (Torockó Jankó J. Torda stb. 174. 201).

sifar-futta: palától megromlott vaskő [bányász mest.] (Torockó Jankó J. Torda stb. 201).

SIFFENT: esisszent, esosszant (a lábával) (Háromszék m. MNy. VI.348; Vadr.; Győrffy Iván).

[**SIFITE**], **SÜFÜTE:** 1. kefélgetés; 2. ide-oda, ki- és bejáráskálás, sürgölődés (Háromszék m. MNy. VI.348; Vadr.; Kiss Mihály, Győrffy Iván).

SIFITÉL (*süfütöl* Háromszék m. MNy. VI.348; Vadr. 517b; Győrffy Iván): 1. kefélget (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. MNy. VI.348; Vadr. 517b; Győrffy Iván); 2. esoszog, sürolja a földet a lábával (Kolozsvár Pap Károly; Székelyföld Tsz.; Kriza; Marosvásárhely Nyr. IX.428; Háromszék m. MNy. VI.348; Vadr. 517b; Erdélyi Lajos); 3. untalan jön-megy, ide s tova v. ki- és be jár, sürgő-forog (Abaúj m. Pusztafalu Szádeczky Lajos; Szatmár m. Nagybánya Nyr. IX.131. 567; XX.480; Katona Lajos; Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.39; Székelyföld Tsz.).

sifitel-lifitel, sifit-lifitel — *sifitel* 3. (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.335).

SIFLET: ~ (Háromszék m. Vadr.) [vö. *fislet*].

SIFLI (*siflin* Vas m. Német-Gencs Nyr. XXVI. 282; *siflyi* Palócság Nyr. XXII.79): 1. *sifli, siflin*: mézeskalács (Soprony m. Nyr. XXII.185; Vas m. Horváth József 1841; Vas m. Sorok mell. Nyr. XXII.144; Vas m. Német-Gencs Nyr. XXVI. 282; Fehér m. Wolff Béla; Fehér m. Szolgaegyháza Nyr. IV.45; Fehér m. Lovasberény Nyr. XVII.576; Érsekújvár Nyr. VII.41); 2. *sifli, siflyi*: csusza (Pannonhalma Nyr. XII.187. 188; Pozsony m. Tárnok Nyr. VIII.143; Palócság Nyr. XXII. 79; Hont m. Nyr. VI.271; Nógrád m. Nyr. VI. 135; Nógrád m. Vecsektele Nyr. V.571); 3. barátfüle (Érsekújvár Nyr. VIII.332).

SIFLIKÁRIUS: kétszínű ember, kétkulcsos (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475; Zemplén m. Tállya Nyr. IV.521 [itt *siflikarius* hiba]).

SIFLIS: mézeskalácsos (Vas m. Horváth József 1841; Szombathely Fejérpataky László; Baja Bayer József).

SIFNYÍK: kőművesnek segédkező napszámos (Nógrád m. Szécsény Kálmán Sándor).

SIFONÉR (*fisonér* Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.335).

SIFRA: murva, kavics (Esztergom vid. Nyr. XIX.239).

SIFTER: puskaműves (Tolna m. Szegszárd-Palánk Nyr. XI.527).

SÍGAT: fájdít (Heves m. Névtelen 1840). *Eszť a lábát is sokat sígatta* (Tisza-Dob Nyr. XXIV. 332).

SIGGAT: mondogat, hírlel. *Régóta sígatták, hogy majd meg fogják tenni* (Zemplén m. Nyr. XVI.373).

SIHADOZ: jajveszékkel, rémesen jajgat (pl. a nő, mikor megijed) (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

SIHÁR: szikár, száraz természetű (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839).

SIHEDER (*süheder* Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.335): süldő. *Siheder malac* (Szeged és vid. Tsz.; CzF. V.936) [vö. *suhadér*].

SIHEG: fulladó hangon, hehege beszél (a rekedt v. a tüdővésztes ember) (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475; Debrecen Nyr. XXIII.335).

SIJÁTSÁG (*sijáttság*): rónaság (Udvarhely m. Vadr. 450. 451. 452. 456. 516a).

1. **SÍK:** 1. síkos. *Ojan roppant sík az ucca!* (Kolozsvár Szinnyi József); 2. kelendő. *Ma sík vót a búza a piacon* (Székelyföld Nyr. I.326; Kiss Mihály).

sík-féreg: lisztféreg (larva tenebrionis molitoris) (Heves m. Névtelen 1840; Kolozsvár Szinnyi József; Székelyföld Kiss Mihály).

2. **SÍK:** arany-, ezüst- v. réz-paszománt (Marcal mell. Tsz.).

3. **SÍK**: törzs, derék. *Síkja a[z élő] fának* (Baranya m. Ormányság Kassai J. Szókönyv IV.308; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382).

SIKA: simító [takács mest.] (Torontál m. Magyar-Ittebe Nyr. VIII.478).

SÍKÁJOS: sikos (út) (Háromszék m. MNY. VI. 348; Vadr. [itt *sikajos* hiba]; Gyórfy Iván).

SÍKÁLKÓZ-ÍK: csuszkál (a jégen) (Abaúj m. Névtelen 1839; Kassa és vid. Nyr. XX.574) [vö. *síkárkóz-ík*].

SÍKÁNKOD-ÍK: ∞ (Székely-Udvarhely Tsz. 74a).

SÍKÁNKÓZ (Zemplén m. Nyr. IX.526; *sikankoz-ík* Szilágy-Somlyó Nyr. XVI.287; *sikankózn* Zilah Kerekes Ernő): ∞.

SÍKANYÓ: csuszká (Ugoesa m. Nyr. XV.574).

SÍKANYÓZ-ÍK: csuszkál (a jégen) (Debrecen Hajdú Nagy Sándor).

SÍKÁR, SÍKÁR: 1. téstanyújtó-alakú mángorlófa (Palócság Nyr. XXVI.316); 2. simító [takács mest.] (Torontál m. Magyar-Ittebe Nyr. VIII. 478); 3. mosófű, kannamosó zsurló (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.239; Cegléd Ilosvay Vilmos); 4. síkárló (a mivel az edényeket síkárólják) (Cegléd Ilosvay Vilmos); 5. agyag (Komáromi m. Kürth Nyr. XIX.188).

síkar-föd: sívó homokföld, a melyben csak a *síkar* (3.) terem meg (Cegléd Ilosvay Vilmos).

síkar-fű: mosófű, kannamosó zsurló (Tolna m. Paks Nyr. XXII.430; Nógrád m. Somos-Ujfalu Nyr. III.543).

síkar-kefe: súroló kefe (Fehér m. Pákoz Halász Ignác).

1. **SÍKARI**: sovány, szikár (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.239; Debrecen Nyr. XXIII.335).

2. **SÍKARI**: eleven, életrevaló (Bács m. Zenta Schröder Gyuláné).

3. **SÍKARI**: egyenes (nem bodor). *Ennek a kecskének ojan bonta síkari szőre van, mint a síkár, olyan egyenes a szőre* (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.47).

síkari-szörű: egyenes (nem bodor) szörű. *Síkari-szörű állat* (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.239).

SÍKÁRKÓ (Tokaj Nyr. XXIV.240; *sikarkó* Bereg-Rákos és Munkács vid. Pap Károly): csuszká.

SÍKÁRKÓZ-ÍK, SÍKÁRKÓZ-ÍK: csuszkál (a jégen) (Tisza-Dob Nyr. XX.480; Hegyalja Kassai J. Szókönyv III.52; IV.308; Tokaj Nyr. XXIV. 240; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XII.523; Bodrogköz Tsz.; Bereg m. Pap Károly; Beregszász Nyr. XXVI.523) [vö. *síkalkoz-ík*].

SÍKÁRLÓ, SÍKÁLLÓ (*síkáló, síkáló, síkálló, síkárló*): 1. sodrófa, nyújtófa, téstalapító (Palóc-

ság Császár Árpád; Rimaszombat Nyr. XVII.574; Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; Borsod és Abaúj m. Király Pál; Kassa vid. Nyr. XXV.384); 2. téstanyújtó-alakú mángorló-fa (Palócság Nyr. XXII.79; XXVI.316; Bereg-Rákos és Munkács vid. Pap Károly); 3. simító [takács mest.] (Győr Nyr. XI.383); 4. nyakas pohártalp-v. gombalakú üvegeszköz, a mellyel a patyolat fehérenmüt tetszetős ráncokba síkálták, mikor vasaló még nem volt (Baranya m. Nyr. XXVI. 422); 5. marhaganéből, lúgzott hamuból és agyagból készült híg tapasz, a mellyel a falat simára kenik (Székelyföld Tsz.); 6. meszelő (Vas m. Őrség Nyr. III.283).

síkárló-fa, síkáló-fa: 1. nyújtófa, sodrófa (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.308); 2. zuriehteisen [nyereggyártó-szerszám] (Győr Nyr. XI. 430).

SÍKÁROL, SÍKÁL (*síkárol, síkál, síkáll*; — *síkár, síkárok, síkársz, síkárnyi* Palócság Nyr. XXI.311; XXII.79; XXVI.316): 1. nyújt, lapít (téstát sodrófával) (Borsod, Abaúj m. Király Pál). *Síkálja a téstát* (Kassa és vid. Nyr. XX.573); 2. mángorol (Palócság Nyr. XXII.79); 3. gyalul (Moldvai csáng. Nyr. III.3); 4. sártapasszal simít (falat, a melyen a tapasz megrepedezett) (Székelyföld Tsz.; Andrassy Antal 1843; Háromszék m. Vadr. 516a); 5. meszel (Vas m. Őrség Nyr. III.283; Göcsej Tsz.; Baranya m. Meesekhát Thomaer Ignác 1841); 6. csuszkál (a jégen) (Tisza-Sz.-Imre Nyr. IX.138).

be-síkál: betapaszt. *Besikálom a lyukat* (Marosvásárhely Szabó Béla).

SÍKAT (Nagy-Kúnság Nyr. II.136; *sikat* Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381; *megsikkat* Székelyföld Kiss Mihály): 1. *sikat*: sikoltat (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381); 2. *sikat*: fájdit. *Nem tudom, mi lelte ezt a gyereket; egész istenadott tjjel a fejét síkatta* (Nagy-Kúnság Nyr. II.136).

meg-sikkat: megríkat (Székelyföld Kiss Mihály).

SÍKATTYÚ, SÍKÓTYÚ (*csigatáj* Torontál m. Magyar-Ittebe Nyr. VIII.478; *csigóté* Balaton mell. Tsz.; *csikajtó* Heves m. Csépa Nyr. II.380; Tisza mell. Nyr. III.238; Csongrád m. Szentes Nyr. XVII.45; Torontál m. Szóreg Kálmány L. Szeged népe III.63; *csikajtó* Kalotaszeg, Zsobok, Bikal, Farnos Melich János; *csikoltó* Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.324; Szilágy m. Nyr. IX. 182; *csikoltú* Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.190; *csikóté* Dunántúl Erdészeti Lapok XXII.860; Soprony m. Répce mell. Nyr. II.518; Balaton mell., Göcsej MNY. V.153; Marea mell. Tsz.; Baranya m. Ormányság Nyr. VII.524; *csikóté* Répce vid. Nyr. XX.410; *csikótó* Kisujszállás Nyr. XXII.377; Mezőtúr Nyr. IX.183; Palócság Nyr. XXIII.384; *csikótó-fa* Bodrogköz Tsz.; *csikótó* Kalotaszeg, Zsobok Melich János; *csikótyú* Csallóköz Csaplár Benedek; *csikuti* Vas m. Őrség Nyr. II.374; *sikattyú* Bodrogköz Kassai J. Szókönyv IV.311; Tsz.; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.325; Szatmár vid. Tsz.; Bereg m. Pap

SIKKAD (*csikkad* Karancs vid. Nyr. XXI.478; *elcsikkatt* [perf.] Alsó-Csallóköz, Komárom m. Nyr. XVII.287).

[**el-sikkad** (Palócság Nyr. XXII.79 [itt *el* nélkül, de ez nyilván hozzáértendő]; Császár Árpád; [**el-csikkad** Karancs vid. Nyr. XXI.478 [itt *el* nélkül, de ez nyilván hozzáértendő]; *elcsikkatt* [perf.] Alsó-Csallóköz, Komárom m. Nyr. XVII.287): elvész, eltűnik.

[**SIKKAJT**].

el-sikkajt: elveszít, elpusztít, elsikkaszt. *Na látod, a Jézus sikkajcsa el! Titőket is elsikkajtanálak* (Eger vid. Nyr. XVII.429).

SIKKAN (Baranya m. Nyr. III.565; *csikkan* Tolna m. Paks Nyr. XIX.431): nyikkan, nyikordul. *Az ajtó nagyot sikkant, mikor felnyitották* (Baranya m. Nyr. III.565).

SIKKASZT (*csiggaszt* Baranya m. Nyr. II.184; *csikkaszt* Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.93; Csallóköz Nyr. I.232; Király Pál; Pozsony m. Vizkelet, Komárom m. Kürth Ürményi László).

ki-sikkaszt: kipusztít (pl. férget a marhából) (Szaboles m. Kis-Besenyőd Nyr. IX.136).

[**SIKKÖL**].

ki-sikköl: kiküld. *Szērñcséd, hon nem tánátád itthon Mártyz Bojnyíkot, mer minygyá kisikköt vóna a világú; 99 embért ütött ágyon, té letté vóna a százagyik* (Nógrád m. Megyer Nyr. VI.469).

SIKLÓ: 1. mosófű, kannamosó zsurló (Balaton mell. Fábán Gábor 1839); 2. hócipő (Csallóköz NyK. XXIV.134); 3. az a keresztfa, a melyen a vaskarika ide-oda siklik, mikor a boronát fordítják (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.325) [vö. *sikolya*].

[**SIKLOD**]. *Sikloggyon* [használják a *sikl-ik* ige felszóllító módja helyett] (Szatmár m. Nagybánya Egyetemes Philologiai Közlöny XV.1051).

SIKOBÁL: sikoltoz (Szilágy m. Nyr. IX.565).

SIKÓD-IK (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.213; *sé-kodni, sékod-ik* Vas m. Őrség Tsz.; Nyr. I.421; *sékód-ik* Göcsej Nyr. II.473; *sékod-ik* Vas m. Hódos Gombocz Zoltán): si-ri, sikoltoz [vö. *só-kod-ik*].

SIKOGAT: símogat (Moldvai csáng. Nyr. IX.531).

meg-sikogát: megsímogat. *Kedvemre megsikogátnám, szēmít-szājút csókolgátnám* (Moldva, Klézse Nyr. IV.336).

[**SIKOL**], **SIKUL**: gyalul (Moldvai csáng. Nyr. III.3).

még-sikul: meggyalul. *Maj a Mihály még-sikullya aszt a doszkát* (Moldvai csáng. Nyr. III.3).

SIKOLÁND-IK: csuszkál (a jégen) (Udvarhely m. Vadr. 503b; Háromszék m. Vadr. 432; Kiss Mihály).

SIKOLÁNDÓ: esuszka (Udvarhely m. Nyr. IX.236).

SIKOLT (*sikejt* Háromszék m. Nyr. VI.474; *sikójt* Háromszék m. Orbai járás Nyr. VII.332; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

[**SIKOLTÓ**], **SIKÓTÓ**, **SIKÓTYÚ**: újjnyi hoszaságú vastag fűzfa-tilinkó, a melynek igen erős éles hangja van (Székelyföld Kiss Mihály).

SIKOLYA: hócipő (Csallóköz NyK. XXIV.134) [vö. *sikló*].

SIKONKA: csuszka (Erdély Csaplár Benedek; Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XV.382).

SIKONKÁZ-[-IK] (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.379; Erdély Csaplár Benedek; *sikkonkáz-ik* Tisza-Sz.-Imre Nyr. IX.138): csuszkál (a jégen).

SIKONYÁL (Somogy m. Balaton mell. Nyr. XVI.477; Somogy m. Szőlős-Györök Nyr. XXII.239; *sékonyál* Zala m. Hetés Nyr. II.45; Göcsej Nyr. XIII.257): sikitoz, sikongat.

SÍKOS: arany-, ezüst- v. rézpaszomántos. *Síkos puruszlík* (Márcal mell. Tsz. 329a).

[**SIKOSUL**].

be-sikosul: beborul (Göcsej MNy. V.129). *Besikosut ám, bizo megázunk* (Göcsej MNy. V.160).

SÍKOZ-[-IK ?] (*síkozni*): csuszkál, koresolyázik (Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189).

SÍKSÁG: sikosság. *Ojan síkság vam ma!* (Kolozsvár Szinnyei József).

SÍKUL, **SIKUL** (*sítkul* Moldvai csáng. Nyr. IX.531): 1. *sítkul*: sikossá válik (Moldvai csáng. Nyr. IX.531); 2. *sikul*: észrevétlenül eloson. *Sikulj!* (Székelyföld Kiss Mihály); 3. *síkul*: kel (áru). *Nehezen síkult*: rossz kelete volt (Székelyföld Nyr. I.326; Kiss Mihály).

el-síkul, **el-sikul**: 1. elsikamlik, elcsúszik (Székelyföld Kiss Mihály); 2. sikossá lessz (Székelyföld Kiss Mihály); 3. észrevétlenül eloson. *Élsikult vele. János őcsém táni megérezte a sáfrány illatját, mett hamarocska elsikula közülünk* (Székelyföld Kiss Mihály); 4. elsikkad, elvész, eltűnik. *A sapkám elsítkula valamerre* (Székelyföld Kiss Mihály).

ki-sikul: kisiklik, kisikamlik, kiesúszik (Székelyföld Kiss Mihály). *De kisikált a díjofa a síkra!* (Torontál m. Morotva Kálmány L. Szeged népe II.34).

még-sikul: megcsuszamodik, megcsusszan (Székelyföld Kiss Mihály).

SILABIZÁL (*csillabizál* Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

SILÁK: 1. gyengén pislogó tűz, gyenge tűzvilág (Udvarhely és Csik m. Nyr. VIII.474; Háromszék m. Tsz.; MNy. VI.348. 357; Vadr.; Nyr. VIII.474; Kiss Mihály, Győrffy Iván). *A bokrok között száraz ágat keresgéltek, miből legelőbb egy kicsi silákot tegyenek* (Udvarhely m. Olasztelek Ethnographia VI.72); 2. vaksi. *Nézd meg, té silák!* (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos) [vö. *silánk, siláp*].

SILÁKOL: pislog, pislákol (a tűz) (Székelyföld Tsz.; Kriza, Kiss Mihály, Győrffy Iván; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Silákol már a tűz* (Háromszék m. Nyr. X.39) [vö. *silánkol, silápol*].

SILÁKOSKOD-IK: vaksiskodik. *Né silákoskogy!* (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

SILÁNK = *silák* 1. (Háromszék m. Győrffy Iván).

SILÁNKOL = *silákol* (Székelyföld Kriza; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

[**SILÁNY**], **SIVÁNY:** 1. elviselt, elkoptatott, elnyűtt (ruha, szerszám) (Dunántúl Nyr. V.228; Marel mell. Tsz.; Fehér m. Eresi Király Pál). *Sivány a ruhám* (Tolna m. Nyr. VI.524); 2. hitvány, silány, rossz. *Sivány győcs:* hitvány, ritka szövésű, rossz anyagú gyöcs. *Sivány partéka. Sivány muzsika* (Vas, Tolna, Fehér m. Király Pál).

SILAP: pálinkafőző rézedénynek púpos fedele (Göcső Tsz.).

1. **SILÁP:** gyengén pislogó tűz, gyenge tűzvilág (Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m. Vadr.) [vö. *silák*].

2. **SILÁP** (*csiláp* Gömör m. Runya Nyr. XXII. 286; *siláb* [?] Szatmár Nyr. VIII.233); 1. *siláb* [?], *siláp:* nagy darab (kül. kenyér) (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475; Békés m. Balog István; Szatmár m. Nyr. XI.285; Szatmár Nyr. VIII.233; Szatmár m. Nagybánya Nyr. IX.138; XIV.573; Zemplén m. Nyr. IV.522 [itt *sikáp* nyilván hiba]; Beregrákos és vid. Pap Károly). *Ojan siláb kenyeret szelt be* [nyilván hiba e h.: le], *hogy én két napig is megtrém vele* (Szatmár Nyr. VIII.233; uo. a mutatószó: *siláp*). *Aggy egy siláp kenyeret* (Hajdú m. Földes Nyr. III.37). *Siláp ember:* nagytermetű ember (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475; Kis-ujszállás Nyr. XXI.144. 335); 2. *csiláp, siláp, siláp:* husáng, dorong, fűtykös (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381; Bács m. Zenta, Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; Gömör m. Runya Nyr. XXII.286).

SILÁPOL: pislog, pislákol (a tűz) (Székelyföld Kriza; Udvarhely m. Vadr. 516a) [vö. *silák*].

SILAPOS: 1. lekonyult karimájú. *Silapos kalap* (Duna mell. Kassai J. Szókönyv III.96; IV. 311; Somogy m. Csurgó Nyr. XVII.478); 2. a kinek a kalapja karimája le van hajtván (Somogy m. Nemes-Déd Nyr. VI.325); 3. nagy-ereszdű (Somogy m. Nyr. II.377) [vö. 1. *salapi, 1. salapol*].

SILAPSI: 1. lekonyult karimájú. *Silapsi kalap* (Fertő mell. MNy. III.406); 2. a kinek a kalapja karimája le van hajtván v. a ki a süvegét nagyon a szemére húzva viseli (Fertő mell. MNy. III.406; Balaton mell., Pápa vid. Tsz.); 3. lustán járó (Rábaköz, Beő-Sárkány Nyr. XVIII.238); 4. ügyetlen, ügyefogyott (Székesfehérvár Nyr. VII.188).

SILBAK (*silbok* [katonai szó] Nyr. III.185; *sirbak* [katonai szó] Nyr. III.328; VI.276).

SILBAKOL (*sirbaklányi* Gömör m. Serke és vid. Nyr. XVIII.140; *sirbakol, sirbakolás* Kis-Kún-Halas Nyr. XV.66; Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.38).

SILIGÓ (*csirigó* Borsod m. Szomolya Kassai J. Szókönyv V.200; *silligó* Zilah Kerekes Ernő); 1. *csirigó:* bolond búza, részegítő búza (elymus caninus, tritium caninum) (Borsod m. Szomolya Kassai J. Szókönyv V.200); 2. *siligo* [gy]: pusztai rozs (a melyben búza nincs) (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381); 3. *siligó, silligó:* silány, hitvány, selejtes, haszontalan, semmirevaló (Szilágym. Nyr. VI.473; Zilah Nyr. XIV.431). *Siligó búza:* a melyet a rosta őrtejt. *Siligó kenyér* (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.239). *Siligó föld:* sovány föld (Zilah Kerekes Ernő).

SILIGÓS: silány, selejtes (gabona) (Szilágym. László Géza). *Siligós búza* (Szatmár m. Kapit. vid. Nyr. II.276).

SILIMÁL (*elsülimál* Nagy-Kálló Nyr. XII.430).

el-silimál (*el-sülimál*): 1. elcsen, eldug (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.237; Nagy-Kálló Nyr. XII.430); 2. elsimít. *Elsilimálta a dögöt* (Debrecen Nyr. III.474).

SILINGA (*silinga* Sümeg vid. Nyr. XXII.286): vesszőből font tágas, sekély, kétfülű kosár (Dunántúl Nyr. XVI.240; Sopron m. Röjtök Nyr. II.369; Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvjárás 25).

SILINGÉR: dorong, husáng (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

SILINGÖL (*silingöl*): részegen tántorog (Somogy m. Nyr. XIX.287).

SILÍNYI (*silinyi*): [?]. *Csak két óra már silinyi* [?] *életem* (Csanád m. Apáca Kálmány L. Koszorúk II.150; maga a gyűjtő kérdőjelezte meg).

[**SILIP**].

silip-salap: ütés-verés, csihé-puhé. *Gyer csak elő, maj lesz silip-salap!* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. V.383).

[**silipsalap**].

meg-silipsalap: megver, elver (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.383) [vö. 3. *salapol*].

SILIPITYKA: csekélység, semmiség (Palócság Császárság Árpád).

SÍLL: sir (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.214).

SILLA: ár (Brassó m. Hétfalu Király Pál; Brassó m. Tatrang Nyr. II.524). *A sillával kiszarta a vargának a szemét* (Brassó m. Zajzon Nyr. V.469).

SILLÁL: tréfál, enyeleg (Hol? Nyr. XII.528).

SILLÁM: csekélység, semmiség (Bodrogek Tsz.) [vö. 1. *sillom*].

[**SILLENCIÓ, SZILENCIÓ**].

[Szólások]. *Sillenció alatt megleszi az:* négy szem közt, titokban, suttyomban (sub silentio) (Veszprém m. Szentgál Nyr. III.184; Bánóczy József). *Szilencióba van* [moudták egygy össtedült házról, a melyet nem akarnak fölépíteni] (Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. X.191).

SILLENT: füllent (Palócság Nyr. XXII.79; Eger Kassai J. Szókönyv II.204; IV.311; Nógrád m. Nyr. IV.142).

[**SILLÉR**].

[**Sillör-kocsij**].

sillörkocsiz[-ik?]: [tréf.] gyalog megy v. jár [Schiller nevű birtokos, a ki jó gyalogló, messze fekvő tanyáira gyalog szokott ki- és onnan bejárni s általában sokat jön-megy mindenfelé] (Kúnszentmiklós Nyr. VII.324).

SILLOG: alig pislog (túz) (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné).

1. **SILLOM:** csekélység, semmiség. *Sillomba vette az egész dolgot* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.573). *Mikor már két léből kimostam a fehér ruhát, akkor a többi munka már csak sillom* (Nagy-Szalonta Király Pál). *Sillom vót neki* [az ennivaló: hamar megette] (Beregszász Nyr. XXVI. 523) [vö. *sillám*].

[2. **SILLOM**].

[Szólások]. *Csak úgy sillomba tetté:* suttyomban, titokban (Palócság Nyr. XXII.79). *Sillomba maradt:* titokban maradt (Hódmező-Vásárhely Nyr. II.421). *Sillomba van:* elsikkadt, eltűnt, elveszett (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475). *Sillomba ment:* kárba vesztett, veszendőbe ment (Nagy-Kúnság Nyr. II.274; Szolnok Dobos Károly).

SILÓ: veremszerű pince (zöld takarmány bevermelésére) (Borsod m. Király Pál).

SIM: mogyorófa kérge, a melyből a kókast fonják [bányász mest.] (Torockó Jankó J. Torda stb. 201).

SIM-IK: esúszik, csuszamlik (Nógrád m. Fülel Nyr. XXII.95).

SIMA, SÍMA: sikos (Gömör és Torna m. Tsz.; Rimaszombat Nyr. XVII.574; XXI.336).

sima-borona: vesszőből font borona (Bács m. Zenta Nyr. IX.91).

simá-ruha: egyszínű ruha (Palócság Nyr. XXIII.42).

sima-vasalás: nyári patkolás (Tokaj Nyr. XXIV. 240).

simára-húzott: sima (nem ráncos) szárú. *Simára-húzott csizma* (Borsod m. Ethnographia VII. 81. 82).

[**SIMAKOD-IK**], **SIMAKOGY-IK:** fésülködik (Palócság Nyr. XXI.307; XXII.79).

meg-simakogyik: megfésülködik. *Simakoggy meg* (Heves m. Balla Ethnographia VI.117). *Héj simakoggy mész szépen* (Eger vid. Nyr. XIII.432).

[**SIMAKOZ-IK**].

meg-simakozik: megfésülködik. *Simakozz mem má* (Palócság Nyr. XXI.307).

[**SIMALLY-IK**].

még-simallyik: megesuszamodik (Borsod m. Bartha József).

SIMÁNDI: hízog (Háromszék m. MNy. VI. 348; Gyórfy Iván; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Simándi koldus* (Székelyföld Tsz. 330a).

SIMÁNDISKOD-IK: hizeleg (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

SIMÁNKOD-IK: hizeleg, hizelegve kunyorál (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Gyórfy Iván).

SIMÁZ: vasal. *Simázzák má az új ruhát* (Székeshérvár Wolff Béla).

meg-simáz: vesszőboronával megboronál (földet, mikor már meg van fogazva) (Bács m. Zenta Nyr. XVIII.383).

SIMÉG: esendesen. *Simég ögyetők* (Baranya m. Ormányság Nyr. II.279).

SÍMELY (*símej, simely*): tengelyvankos, tengely alatti párna, a melyen a fergetyű fordul (Cegléd Ilosvay Vilmos; Heves m. Névtelen 1840; Szatmárhegy Nyr. XIX.383; Tokaj Nyr. XXIV.240; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.323; Székelyföld Tsz.).

simej-dörgölő: símelyvasalás (Cegléd Ilosvay Vilmos).

SIMFÖL: leszól, gyaláz (Tokaj Nyr. XXIV.240).

SIMFORIZÁL: hízelkedik, nyájaskodik. *Addig simforizált, míg célt ért* (Háromszék m. Nyr. IX. 425).

SIMICA: fapalack, esobolyó (Somogy m. Nyr. II.377).

[**SIMINDSIÁS**].

simindsias-pék: olyan pék, a ki csak a süstét vállalja el (Csongrád m. Hám Sándor).

SÍMÍT (*simitt*): 1. vasal (ruhát) (Zilah Nyr. XIV.431; Székelyföld Kiss Mihály); 2. hizeleg (Székelyföld Kiss Mihály).

[**ki-símít**].

[Szólások]. *Kisimittyák az ember eszt*: kiforgatják az eszéből, rászedik (Torda Jancsó György).

[**SÍMÍTKOD-IK**].

mög-símilkodik: megfésülködik. *Tē similkogyl mög* (Békés m. Pusztá-Földvár Kálmány L. Koszorúk II.197).

SÍMÍTKOZ-IK (Békés m. Gyula Nyr. IX.188; *simtkoz-ik* Palócság Nyr. XXII.79; *simildkozzá* Csanád m. Apáca Kálmány L. Koszorúk II.197; *símítkozzál* Szilágy-Somlyó Nyr. XVI.139): fésülködik.

SÍMÍTÓ: 1. reibprügel [takács mest.] (Győr Nyr. XI.383); 2. lapos, a két szélén gömbölyű acél, a mellyel a lakatos a vasat csiszolja (Székelyföld Tsz.).

símító-deszka: tapasztó deszka (Cegléd Ilosvay Vilmos).

símító-gyalú: egyenes élű gyalu (Aranyos-zék Jankó J. Torda stb. 138).

símíttő-réz: vasaló (Székelyföld Kiss Mihály).

símíttő-vas: ∞ (Székelyföld Kiss Mihály).

SÍMOGAT (*megsimongattam* Torna m. Torna-Ujfalu Nyr. XVII.187).

SIMÓKA: csuszka (Abaúj m. Névtelen 1839) [vö. *simulka*].

SIMÓKÁL: csuszkál (a jégen) (Bács m. Feketehegy Székely Sándor).

SIMÓKÁZ-IK: ∞ (Abaúj m. Névtelen 1839) [vö. *simulkáz-ik*].

[**SIMOLYOD-IK**].

hozzá-simolyodik (*hozzá-simojodik*): hozzá-simul (Háromszék m. MNy. VI.348; Vadr.; Győrffy Iván).

SÍMUL (*simul, stmul*): 1. takarodik. *Simulj innen!* (Háromszék m. Vadr.); 2. hízásnak indul (Hoves m. Névtelen 1840).

el-simul: elcsúszik (pl. a jégen) (Miskolc Kóssa Albert).

meg-simul, meg-simul: megcsúszik. *Megstmult a lábom* (Rinaszombat Nyr. XXI.336). *Megsimultam. Megsimult a csizmám talpa* (Tisza-Dob Nyr. XX.480).

neki-simul: megszedi magát, meggazdagodik. *Nekistmult ő kemí* (Kisújszállás Nyr. XXI.336).

SIMULKA: csuszka (Rozsnyó Nyr. VIII.566) [vö. *simóka*].

SIMULKÁZ-IK (*simulkázni*): csuszkál (a jégen) (Rozsnyó Nyr. VIII.566; Hegyalja Nyr. XXIV.479) [vö. *simókHz-ik*].

SÍN (Göcsej Vass József 1841; Cegléd Ilosvay Vilmos; *sing* Somogy m. Nyr. XIX.287; Pest m. Csanád Békássy Sándor; Erdővidék, Csik m. Tsz.; Hétfalu, Zajzon Nyr. III.378): 1. *sing*: rőf (Erdővidék, Csik m. Tsz.; Hétfalu, Zajzon Nyr. III.378); 2. *sín, sing*: kocsikerék talpvasa (Göcsej Vass József 1841; Somogy m. Nyr. XIX.287; Cegléd Ilosvay Vilmos; Pest m. Csanád Békássy Sándor).

sing-fa: hasábfá (a melyet az erdőn ölbe raknak) (Nagyvárad Király Pál).

sing-szög: a kocsikerék talpvasának odaerősítésére való szög (Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XIII.578).

sín-vas (Cegléd Ilosvay Vilmos; *sing-vas* Háromszék m. Nyr. X.327) — *sín* 2.

SINCS (*sincsek* [sincsenek] Göcsej Budenz-Album 165).

SIND. *Sindi*: sínli. *Nagyon sindi a betegséget* (Székelyföld Nyr. VIII.461). *Sindi a marha a hejjet*: a legelőt, mert jobbhöz volt szokva (Székelyföld Kiss Mihály).

mög-sind. *Mög-sindi*: megsínli (Udvarhely m. Kórispatak Király Pál). *Megsindöttem a nyavaját* (Székelyföld Kiss Mihály). *Megsindi a betegséget* (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Ez a marha [v. ez a fa] megsindette a helyet* (Székelyföld Tsz. 330b).

SIND-IK: sínlik, sínlődik (Csik m. MNy. VI.376). *Ién örökké sindöttem* (Moldvai csáng. Nyr. III.4).

lő-sindik: fogy, csökken. *Immár öreg vagyok, lősidik az erő* (Moldvai csáng. Nyr. III.4).

mög-sindik: megsínlik. *Megsindett*: megszenvette a betegséget (Udvarhely m. Kórispatak Király Pál). *Megsindöttem a nyavajába. Erőssen megsindett, elig akatt meg* (Székelyföld Kiss Mihály). *A buza megsindött* (Háromszék m. NyK. III.15).

[**SINDÉL**].

sindől-kötő: vmiféle köteny. *Kijukat a sindél-kötöm közepe* (Arad m. Pécska Kálmány I. Koszorúk I.89).

[**SINDESZ**].

sindesz-dongás: vékonydongájú, sovány (?) (Göcsej Nyr. II.178).

SINDEVÉSZ: sínlődő, nyavalygós (Székelyföld Andrassy Antal 1843; Kiss Mihály; Csik m. Péter János) [vö. *csenevész*].

SINDEVÉSZ-IK (*senydevész* Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.295): sínlődik, nyavalyog (Kálcsa Schröder Gyuláné; Székelyföld Tsz.).

SINDIKUSKOD-IK: kunyorál, esengve kér (Udvarhely m. Nyr. III.554).

SINDÓD-IK: sínlódik, nyavalyog (Székelyföld Kiss Mihály).

SINEG: vasuti vágány (Székelyföld Nyr. IV. 190).

SINÉS: talpvasas. *Sínés szánkó* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

[**SÍNFOL.**]

el-sínfol: elsikkaszt (Hajdú m. Földes Nyr. VII.234).

SINGÉL: változtatott kézzel úszik (Alföld [? alkalmasint hiba e h.: Székelyföld] Nyr. XV. 235; Szilágy m. László Géza; Háromszék m. MNy. VI.348; Gyórfy Iván; Erdélyi Lajos).

SINGES: rőfös kereskedő (Székelyföld 'Háztartás' II.187).

1. **SINKA:** [csablázás nevű játék (= bicskavetés) közben használt szó]. *Édös kis bicskám, ájj ki neköm sinkára!* (Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.302).

[2. **SINKA.**]

sinka-fa: akácfa (Baranya m. Patacs vid. Csaplár Benedek; Közép-Baranya Nyr. III.327).

1. **SINKÓ:** esuszka (Palócság Nyr. XXII.79; Heves m. Névtelen 1840; Eger Nyr. IV.172).

2. **SINKÓ:** derékig érő női ing, melyet a szoknyába bekötve v. nagy melegben szabadon kint hagyva viselnek (Temes m. Szkúlya Nyr. XV.470).

SINKÓFA: kópé (Pápa vid. Tsz.).

SINKÓFÁL (*sinkofál* Tata Matusik Nep. János 1839; Eger Énekes Imre; Szilágy-Somlyó Nyr. XVI.287; *elsinkofál* Palócság Nyr. XXI.419; XXII.33; *sinkófál*, *elsinkófál*, *esinkófáll* Győr m., Vas m. Kemenesalja, Marcal mell., Tolna m. Tsz.; Veszprém m. Csetény Halász Ignác; Somogy m. Sima Nyr. XIX.381; Székesfehérvár Nyr. VII.139; Tata Matusik Nep. János 1841; Vác Czech János 1840; Nagy-Kúnság Nyr. XVI. 475; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381; Cegléd Ilosvay Vilmos; Békés m. Balog István; Orosháza Nyr. VI.134; Szeged Sümeghy Pál 1841; Debrecen és vid. Nyr. VII.189; XXIII.286; Beregrákos és vid. Pap Károly; *sinkópál*, *elsinkópál* Szatmár m. Genes Nyr. X.525; Székelyföld Kriza; Háromszék m. Vadr.; *sinkópál*, *elsinkópál* Debrecen Nyr. VII.189; Bihar m. Pocsaj Nyr. VI.424; Zemplén m. Tállya Nyr. IV.477; Beregrákos és vid. Pap Károly; Szilágy m. Nyr. XIV.576; Székelyföld NyK. X.336; Kiss Mihály): 1. *sinkófál:* családsággal ad-vesz, csereberél (Szilágy-Somlyó Nyr. XVI.287); 2. *sinkópál:* hízlelge settenkedik (vki körül) (Székelyföld Kriza; Háromszék m. Vadr.); 3. *sinkópál:* kunyorál, esengve kér, folytonos kéréssel alkalmat-

lankodik (Székelyföld Kriza). *Rajtam ne sinkópálj!* (Székelyföld Kiss Mihály). *Kész volnál estig es rajtam sinkópálni* (Székelyföld NyK. X. 336).

el-sinkófál, el-sinkópál (*el-sinkófál, el-sinkópál* [néhány közlőnél az *el* hiányzik, de nyilván oda kell érteni]): 1. elveszteget, eltékozol, elprédál, elver (vagyon), túlad vmin (Dunántúl Bódiss Jusztn; Veszprém m. Csetény Halász Ignác; Tata Matusik Nep. János 1839; Eger Énekes Imre; Vác Czech János 1840; Gömör m. Tsz.; Békés m. Balog István; Szeged Sümeghy Pál 1841; Debrecen Nyr. VII.189; Szatmár m. Genes Nyr. X.525); 2. dugába dönt, meghússít, elront, elmismásol (Dunántúl Bódiss Jusztn; Vas m. Kemenesalja Tsz.; Orosháza Nyr. VI.134); 3. ellop, elesen, elsikkaszt, eltüntet, eldug, mesterkedéssel elkaparít (Dunántúl Bódiss Jusztn; Győr m., Marcal mell., Tolna m. Tsz.; Somogy m. Sima Nyr. XIX.381; Székesfehérvár Nyr. VII.139; Tata Matusik Nep. János 1841; Palócság Nyr. XXI.419; XXII.33; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381; Cegléd Ilosvay Vilmos; Békés m. Balog István; Debrecen vid. Nyr. XXIII.286; Bihar m. Nyr. VI.424; Zemplén m. Tállya Nyr. IV.477; Beregrákos és vid. Pap Károly; Szilágy m. Nyr. XIV.576; László Géza; Szilágy-Somlyó Nyr. XVI.287; Udvarhely m. Borbáth Jenő); 4. elkunyorál (Székelyföld Kiss Mihály); 5. eloldalog, ellopódzik, odább áll, eltűnik, elsomfordál. *Elsinkófál a dolog elől* (Beregrákos és vid. Pap Károly).

SINKÓFÁZ (*kicsinkófáz* Somogy m. Ádánd Bánóczi József).

el-sinkófáz: 1. elveszteget, eltékozol, elprédál, elver (vagyon). *Te bizony elsinkófáznád az isten pézit is* (Veszprém m. Nyr. V.124). *Elsinkófázta a vagyont* (Szeged vid. Nyr. II.368); 2. elpuskáz (vmit) (Kis-Kún-Halas Nyr. XVIII. 191); 3. elesen, elsikkaszt (Bars m. Nyr. X.138; Szeged Nyr. VII.235; Ferenczi János).

ki-csinkófáz: fortéllyal kicsal (Somogy m. Ádánd Bánóczi József).

SINKÓPÁLÁS: kunyorálás, esengő kérdés. *Sok sinkópálás után juték hezza* (Székelyföld NyK. X.336).

[**SINKOPÁROZ.**]

el-sinkopároz: elfecsérel, elveszteget (Rimaszombat vid. Nyr. X.88).

SINKORNYÁL: csiklandoz (Bars m. Léva Czimmermann János).

SINKÓZ[-IK]: esuszkal (a jégen) (Győr vid. Nyr. V.522; Palócság Nyr. XXI.506; XXII.79; Heves m. Névtelen 1840; Eger Nyr. IV.172; Négyesy László; Borsod m. Kössa Albert; Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; Rimaszombat Nyr. V.183; XVII.574). *Mindeig a jeigén vaót sinkóoznyi* (Gömör m. Otrókcs Nyr. XVIII. 185).

SÍNL- (*sélli, mőgsélli, mőgséllötté* Keszthely Horváth György; Székesfehérvár Nyr. VII.187).

SÍNL-ÍK: [?]. *Rázkódott a bárán, csak úgy sínlett az aranba* [a melyet a gyapjából kirázott], *mint a ganéba* (Debrecen vid. Elep pusztá Nyr. X.428).

[**SÍNLESZT**].

le-sínleszt: lesorvaszt (Háromszék m. MNy. V.338).

[**SÍNÓRA**].

sínóra-gomba: vmi gombafaj (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.323).

SINTÉR (*sintér* Cegléd Ilosvay Vilmos; Baja Nyr. XII.378): 1. *sintér, sintér:* kutyapécér, döngyöző (Veszprém m. Nyr. IV.276; VI.418; Zala m. Tapolca Nyr. IX.229; Zala m. Gelse Nyr. XIII.575; Fehér m. Nyr. V.36; Cegléd Ilosvay Vilmos; Baja Nyr. XII.378); 2. *sintér:* [tréf., gúny.] borbély (Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334); 3. *sintér:* [tréf., gúny.] foghúzó [mert jól megkinozza a hozzáfordulót] (Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334).

SINTEREG (Zemplén m. Deregyó Nyr. XVII.184; *söntörög* Kis-Kún-Halas Kovács Kálmán; *süntörög* Abaúj m. Király Pál): vki körül forgolódik, settenkedik, lábatlankodik. *Itt söntörög mindig a lábom alatt* (Kis-Kún-Halas Kovács Kálmán) [vö. *suntorog, sündörög*].

SINTÉRES: a labdajátéknak egy neme (Somogy m. Szobb Ethnographia III.128).

SINTÉREZ: szid, korhol (Székelyföld Kiss Mihály).

mög-sintöröz: megszid (Székelyföld Kiss Mihály).

SINYÓR: senior (Szlavónia Nyr. V.12).

SIÓ (Felső-Somogy Simonyi Zsigmond; Közép-Baranya Nyr. III.327; *séjó, síjó* Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.380; *siu* Somogy m. Nyr. XVIII.239; *sivő* Dunántúl Nyr. V.228): malom melletti zsilipes árok, a melyen áradás idején a vizet leboesájtják, hogy a malmot el ne vigye. *Anyi viz vót a fojába, hogy még a síójába is köllött eresztényi* (Felső-Somogy Simonyi Zsigmond).

SÍP (*zslíbbal, dobbal, nyári hegedűvel* Bihar m. Székelyhíd Nyr. V.284): füstvezető cső, mely a kemence kürtőjének folytatásaképp a padláson végig van fektetve (Palócság Ethnographia IV.23).

síp-fa: barna fűzfá, a melyből tavasszal sípot készítenek a gyerekek (Göcese Tsz.).

síp-gatya: térdig érő szűk gatyá (Somogy m. Lengyeltóti járás Ethnographia VI.228).

síp-tolyú: a lúd szárnytollainak vastagabb vége (Mátra vid. Nyr. XXII.335).

síp-újjú üng, síp-ujju ümög: 1. bőszejű, kézelő nélküli („borjúszejű”) ing (a milyent a pász-

toreMBER visel) (Fertő mell. MNy. III.405; Győr m. Bódiss Jusztn; Somogy m. Nyr. X.476); 2. szűk- és rövid-újjú női ing (Soprony m. Széplak, Vas m. Hosszú-Pereszteg Bódiss Jusztn).

SIPÁKÁS (Heves m. Névtelen 1840; Csongrád m. Szentcs Négyesy László; *csipákás* Szentcs Nyr. VI.179): kevés esőtől átnedvesedő, de azután hamar megszáradó (föld).

SIPAKI: [gúny.] tudáskodva ostobaságokat mondó ember (Debrecen Hajdú Nagy Sándor).

SIPAKOD-ÍK (*sipakogy-ík*): sivalkodik, sápitó, sívító (Mátra vid. Nyr. XXIV.478; Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; Gömör m. Serke és vid. Nyr. XVIII.140). *Az asszonyok sipakottak, hogy belefűl a fű a vízbe* (Rimaszombat Nyr. XXV.525).

1. **SIPÁKOL** (*sipakol* [?]) Fehér m. Perkáta, Szolgaegyháza Nyr. III.35; vö. X.189): 1. csipog (a kis csirke, liba, kacsa, galamb) (Vas m. Kemenesalja Tsz.; Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334; Fehér m. Perkáta, Szolgaegyháza Nyr. III.35; X.189; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381; Cegléd Ilosvay Vilmos; Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.445); 2. [gúny.] sopánkodik, panaszkodik (Kis-Kún Halas Nyr. XV.381) [vö. *csipákol*].

2. **SIPÁKOL:** pislog (a mécs) (Szerencs Kaszai J. Szókönyv IV.117. 119).

SIPÁNDI: sívó-rívó (Háromszék m. Nyr. IV.431).

[**SIPÉG**].

sipeg-sápog: panaszos, beteges, siránkozó hangon beszél (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.335).

SIPIRC: 1. lódulj, takarodj, hordd el magad! (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475; Cegléd Ilosvay Vilmos; Szeged vid. Nyr. I.425; Debrecen, Rimaszombat Nyr. XV.520; Szatmár, Szabolcs, Ugocea m. Nyr. IX.184). *Sipirc innen, gyerek, nem itt a helyed!* (Szeged Csaplár Benedek); 2. [tréf. ?] rothadt, alja-dohány (Tisza-Sz.-Imre Nyr. X.329).

[**SIPIRCÜL**; vö. *supércul*].

é-sipircül: eltakarodik, elkotródik, elhordja az irháját (Alföld Balla János).

SIPIRKE: kistermetű, vézna, cingár. *Sipirke ember* (Szatmár m. Czimmermann János; Szatmár m. Mánd Nyr. XIX.383).

SIPIRKÓ: gyík (Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII.316; Kalmár Elek) [vö. *suporka*].

SIPÍT (*sipitt*): 1. csipog, sír (a kis csirke, a galambfi) (Cegléd Ilosvay Vilmos; Szeged Tsz.); 2. [gúny.] sopánkodik, panaszkodik (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381; Háromszék m. Vadr.).

SIPÍTOZ: 1. csipog, sír (a kis csirke) (Cegléd Ilosvay Vilmos); 2. [gúny.] sopánkodik, panaszkodik (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381.).

SIPITYKA: vékonyhangú (Kecskemét Nyr. XXV.95).

SIPKA: füstvezető cső, mely a kemence kürtőjének folytatásaképp a padlison végig van fektetve (Palócság Ethnographia IV.23).

SIPÓ: fűzfásip, játéksip (Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII.316; Kalmár Elek) [vö. *sipoly*].

SIPÓKA: négyszögletű deszkavályu, a melyen a liszt a malomkő alól lefoly (Alföld Nyr. XV.235; Tisza mell. Nyr. III.238; Csougrád m. Szentés Nyr. XVII.46) [vö. *liszt-sipóka* Pótl.].

SIPÓKÁS: (az olyan lúdpecsenye), a melynek bőrén sok tollgyökér maradt (Zala m. Szepezd Nyr. XVII.284).

[**SÍPOL**].

ki-sipol: szép szóval, fortéllyal kiesal. *Jócskán vót neki pénze, de a jó barátok mind kisipolták tőle* (Nagy-Kúnság Nyr. II.136).

SIPOLY: sip. *Fogd, Andris, dudádot, té Jancsi, sipolyodot, én is fogom furujádot* (Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk I.5) [vö. *sipó*].

[**SIPOS**].

sipos-fa: akácfa, a melynek leveleivel a gyermekek sípolnak (Vas m. Hegyhát Nyr. I.467).

SIPPAD: süpped (Csallóköz Nyr. I.332; Szlavónia Nyr. V.12; Szeged, Bodroghöz Tsz.) [vö. *hippad*, *suppadoz*].

SIPRÓ: rózse (Somogy m. Nyr. II.377).

1. **SÍR** (sérék Borsod m. Szendrő Nyr. V.400; *zsír*, *zsír* Szlavónia Nyr. XXIII.214; Székelyföld Nyr. IV.328; Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr. 371; Nyr. IX.423).

sir-ájuó (Göcsej MNy. II.408; *sir-ájók* Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382): sírásó.

sir-ásó: [güny.] hidáskatona (Kaszárnyai szó Nyr. XXVI.527).

sir-homp: sírhant (Székelyföld Nyr. XXI.284) [vö. *homp*].

2. **SÍR** (*sir-ik* Zemplén m. Deregyő Nyr. XVII.226).

[**lő-sir**].

[Szólások]. *Lestr róla a ruha:* lerí róla, rozszul áll rajta (Szabolcs m. Besenyőd Nyr. XII.143).

[**SIRALL-IK**].

meg-sirallik: egyszerre erősen sírni kezd. *A gyermek egyszerre megsirallott* (Székelyföld Tsz.).

[**SIRALMAS**].

síralmas-ház: halottas ház (Balaton mell. Tsz.).

SIRÁLY (*csira* Borsod m. Szilhalom Nyr. XXIV.432).

SIRÁNK: sirdogáló, síró-rívó (Háromszék m. Vadr.; Kiss Mihály).

[**SIRÁNKOL**], **SZIRÁNKOL:** sirdogál (Moldvai esáng. Nyr. IX.530).

SIRÁNY: bögre, esupor, fazék (Hont m. Kemence Nyr. XIV.518; Hont m. Ipolyáság Nyr. XIX.95; Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574; Nógrád m. Nyr. V.182; Hajdu Nagy Sándor, Király Pál).

[**SIRATÓ**].

sirató-estve: az esküvő előtti este, mikor a menyasszonyt a leánybarátai siratják, hogy elvesztik a társaságukból (Székelyföld Tsz.).

SIRATOZ: siratgat (Székelyföld Kiss Mihály. *Ifjuságát ohajtazza, öregségét siratozza* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.233). *Még maig mind siratozza az urát. Ha tudná az én bús életemet, éjjel-nappal siratozna engemet* (Udvarhely m. Nyr. VIII.473). [Török császár lánya] *siratozó szép fogoly katonát* (Csik m. Arany-Gyulai NGy. III.46). *Elindula három árva... temetőbe holt anyához, kit még e föld is siratoz* (Moldva, Klézse Nyr. IV.432).

[Szólások]. *Siratozza magát:* sirdogál; siránczik. *Szegény árva leány... siratozza magát* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.15). *Stratozza magát a szegény rab asszon* (Udvarhely m. Vadr. 9). *Kezem fejemre kapcsolom, magamat úgy siratozom* (Udvarhely m. Vadr. 84).

SIRATÓZ-IK: siránczik. *Rittunk ne siratózatok* (Moldva, Klézse Nyr. V.48).

SIRHONG: tűzkaparó horog (Veszprém Nyr. VII.381).

[**SIRIBIKÁGAT**].

ki-siribikágot: kisilabizálgat, kibetűzget. *Eén is ki tudom écs cséppet siribikágotnyi a beteőt* (Palócság Nyr. VI.518). *Écs cséppet ki is tudom siribikágotnyi a beteőt* (Palócság Nyr. VII.34).

[**SIRIK**].

sirik-sarok (Fajsz Nyr. VII.429; *sirik-sorok* Baranya m. Patacs vid. Csaplár Benedek): zezug.

[**SIRINGÉZ-IK**].

el-siringézik: elsurrog (a füle mellett) (Háromszék m. MNy. VI.348; Vadr.; Györffy Iván) [vö. *el-surungozik*].

SIRKARKÓZ-IK: csuszkál (a jége) (Tisza mell. Erdősi József).

[**SÍRÓ**].

[Szólások]. *Síróba ereszteti:* sírásra fakasztani, megrikatni (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.359). *Síróba kél:* sírva fakad (Szatmár m. Nagybánya Katona Lajos). *Síróba kél mind a két látó szeme* (Szatmár m. Nagy-

bánya Nyr. IX.182). *Síróba kötötte*: megrikatta (Szatmár m. Nagybánya Katona Lajos). *Síróra fakadt[am]*: sirva fakadt[am] (Szatmár m. Nyr. VII.229. 283).

síró-bika: a kinek semmi sem elég, a ki menél többet szeretne összekaparítani (Szatmár m. Czimmermann János; Szatmár, Szabolcs, Ugoes m. Nyr. IX.184). *Ugyan ne legyél már olyan síró-bika!* [mondja a férj a feleségének, mikor ez neki nem egészen jogos szemrehányást tesz, hogy rosszul gazdálkodik] (Szatmár m. Czimmermann János).

síró-kesszenő: kézben hordott kendő (Baranya m. Nyr. V.331).

SIROGÁL: sírdogál (Miskolc Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.402).

SIROGAT: siratgat (Miskolc Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.420).

mög-sirogat: megsirat (Göesej Nyr. II.421).

SÍRÓKA (*síróka*): 1. síró-rívó, sírdogáló (gyermek) (Székelyföld Kiss Mihály); 2. sopánkodó, örökösen panaszkodó (nőszemély), siránkozva kéregető (koldús) (Székelyföld Kiss Mihály); 3. disznó v. szarvasmarha máján támadt vízhólyag (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.305).

SÍRÓKÁNÉ: sopánkodó, örökösen panaszkodó nőszemély (Székelyföld Kiss Mihály).

SÍROL: sírt ás (Eger Kassai J. Szókönyv IV.305).

SIRONGÁL: sírdogál (Aszód Nyr. I.275).

SÍRÓPLI: hosszúnyelű, horgasvégű tűzbevéjó vasuk a kovácsoknak (Székelyföld Kiss Mihály).

[SIRTOS].

sirtos-szēmü: kisírt szemű (Székelyföld Kiss Mihály).

1. **SISAK**: pálinkafőző rézedénynek púpos födele (Balaton mell. Tsz.).

2. **SISAK** (Soprony m. Nyr. XVIII.288; Soprony m. Horpács Nyr. IV.181; Soprony és Vas m. Nyr. X.332; *sisák* Soprony m. Nyr. XXII.512; Soprony m. Saród Herman O. Halászat K.): káka, szittyó (szalmaszál vékonyságú, egy méter magasra is megnövő, teljesen sima, csomótlan, gömbölyű szárú sásféle növény, a melyet megszáritva szőlőkötözésre használnak) [vö. 2. *siska*].

SISÉRÉG (*sisörög*): 1. *sisérég* a vasas kerék, midőn esős időben apró kövecses fővénnyel töltött úton megy a szekér v. a koei (Székelyföld Kriza; Háromszék m. Vadr.); 2. meleg van, úgyhogy a tárgyak mintegy reszketnek a levegőben (Vas m. Kemenesalja Nyr. III.88). *Sisörög a nap*: melegen süt (Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334).

1. **SISKA** (*suska* Beregszász Nyr. XXVI.523;

Bereg m. Tisza-Adony ifj. Vozári Gyula): konyafüld, kajla-füld, lelógó füld (disznó) (Balaton mell., Vas m. Kemenesalja Tsz.; Zala m. Hetés Bellosics Bálint; Somogy m. Sellye Nyr. III.284; Kaposvár Schröder Gyuláné; Székesfehérvár Nyr. VII.188; Szolnok Nyr. IV.559; Szeged Tsz.) [vö. *suski-disznó*].

siska-fülű: ∞ (Somogy m. Csurgó Nyr. XVII.478; Tolna m. Dombóvár Nyr. XXV.192; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382; Heves m. Kompolt Király Pál).

2. **SISKA**: szőlőkben v. rosszul művelt sovány földeken fölburjánzó vékony sásféle v. magas fűszerű növény (Békés m. Budapesti Hirlap 1895.71. sz.; Bihar m. Poklostelek Nyr. XXV.288; Borsod m. Szíhalom Nyr. XXIV.432; Heves és Gömör m. Nyr. XXV.287; Beregszász Nyr. XXVI.523; Szilágy m. Nyr. IX.565; László Géza; Kóváry László 1842; Szilágy-Somlyó Nyr. XVI.287) [vö. 2. *sisak*].

siska-fű: ∞ (Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.199).

3. **SISKA** (Palócság Nyr. XXI.306; XXII.79; Rimaszombat Nyr. XVII.574; *suska* Palócság Nyr. XXI.306; XXII.79; Pest m. Pilis Nyr. XXVI.188; Heves m. Névtelen 1840; Gömör m. Kassai J. Szókönyv IV.341; Cserhát Erdészeti Lapok XXII.864; Nógrád m. Nyr. IV.122): tölgyfagubacs [vö. *susa*].

suska-fa: kocsányos tölgy (Cserhát Erdészeti Lapok XXII.864).

suska-gubacs: sulyomforma gubacs (Gömör m. Kassai J. Szókönyv IV.318).

4. **SISKA**: 1. fánk (Fehér m. Nyr. X.188; Csallóköz Csaplár Benedek, Sziinyei József, Tolnai Vilmos; Csallóköz, Bacsfa Nyr. XVI.140; Palócság Tsz.; Mátyusföld CzF. V.40; Érsekújvár Nyr. VII.41; Császáz Árpád; Hont m. Nyr. XVIII.430; vö. 517; Bars m. Nyr. X.138; Bács m. Nyr. XVI.144); 2. gombóc, a melynek közepén íz (lekvár) van (Esztergom m. Muzsla Nyr. XXV.288).

5. **SISKA**: szobakemence, búbos kemence, banyakemence, téglakemence, kályha (Esztergom m. Ébed Nyr. XXV.288; Csallóköz Tolnai Vilmos; Bars m. Czimmermann János; Hont m. Nyr. XVIII.430. 517) [vö. *siskó*].

6. **SISKA**: boszorkány (Brassó m. Hétfalu Király Pál). *Csúf, siska asszony* (Brassó m. Hétfalu Nyr. XXII.94).

7. **SISKA**: apró sáska (stenobothrus) (Szilágy m. Nyr. IX.565).

8. **SISKA**: leányok huncutkája (Bács-Sz.-Tamas Nyr. XXV.288).

9. **SISKA**: sebes [?] (Szolnok-Doboka m. Apagyfalú Nyr. XII.429).

10. **SISKA**: hitvány (pl. ember) (Fajsz Nyr. VII.429).

SISKÓ: szobakemence, téglakemence, kályha (Pozsony m. Dudvág és Feketevíz mell. Ürményi László; Pozsony m. Zsigárd Nyr. XX.328; Mátyusfőldé Csaplár Benedek) [vö. *ő. siska*].

SISTÉRÉG (*csisztereg* Győr m. Tsz.; *sesztérég*, *sesztérgött* Csallóköz Csaplár Benedek; Bakony vid. Nyr. IV.86; *süstörög* Székelyföld Nyr. V.424): 1. *süstörög*: magában emésztődik (a szénelgetés végett összerakott és földdel v. vizes lapuval beborított fakupae) (Székelyföld Nyr. V.424); 2. *sesztérég*: szeszereg, a fogát szíja (fájdalmában). *Mit sesztérégsz olyan kényesen, hisz nem jön ki rajta a béléd!* [mondják a gyerekek, mikor vmi jelentéktelen seb bekötésekor a fogát szíja] (Csallóköz Csaplár Benedek). *Hát sesztérgött a róka, a mi kaparták a bélit neki, mer fájt neki* (Bakony vid. Nyr. IV.86).

SISTERÉKEL: sistereg. *Hurka, kolbász pecsenyével... benne sisterékel* (Pest m. Arany-Gyulai NGy. 1.338) [vö. *sustorékol*].

SIT, SITT: egy napszám vagyis 8 órai munkaidő a bányászoknál (Szatmár m. Nagybánya vid. Nyr. XIV.238; Torda Jankó J. Torda stb. 156).

[**SITÉR**].

sitër-sotor: sietve helyrerakosgat (Tolna m. Simontornya Nyr. V.230).

SITLI: közellátó (Nagy-Kúnság Nyr. II.326).

[**SITTEG**].

sittög-suttog: suttog, suttogva beszél (Szeged Nyr. IV.221).

[**SITTYEN**].

[**sittyen-suttyan**].

ő-sittyen-suttyan: eloson, észrevétlenül eltűnik. *Íppeg mos vót itt, s má úgy ő-sittyent-suttyant, hogy észre se vettem* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.335).

SIVADOZ (*csiadoz* Székelyföld Kriza; Háromszék m. Vadr.; Kiss Mihály; *csivadoz* Székelyföld Tsz.; *siadoz* Székelyföld Kiss Mihály; *sivadoz* Székelyföld Kriza, Csaplár Benedek; Háromszék m. Vadr.; Győrffy Iván): sikong, riadoz, ijedezve kiáltoz.

SIVADOZÁS (*csiadozás* Székelyföld Kriza; Háromszék m. Kiss Mihály; *siadozás* Székelyföld Kiss Mihály; *sivadozás* Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.348): sikongás, vészriadozás, sivalkodás. *Halgatom, hogy miféle siadozás van, s hát égés van!* (Székelyföld Kiss Mihály).

SIVÁKL-IK: kibámlik a zöld héjjából. *Siváklík a dió* (Torna m. Kassai J. Szókönyv I.436; IV.318; V.204).

SIVÁKLÓ: nem magvaváló (szilva) [?] (Rozsnyó Nyr. VIII.566).

SIVÁKULÓD-IK: sikong, sivalkodik (Balaton-Almádi Zolnai Gyula).

SIVALKOD-IK (*siákod* [így! — nyilván hiba e h.: *siákod-ik*] Göcsej MNy. II.416; Nyr. XIII. 219; *sivakogy-ik* Palócság Nyr. XXII.79; *sivá-kod-ik*, *sivákonni* Komárom m. Kürth Nyr. XIX. 188; Rimaszombat Nyr. XV.474) [vö. *csivakod-ik*, *sókod-ik*].

SIVALL: rivall, kiált (Székelyföld Tsz.).

még-sivall: fölkiált. *Duka Jancsi még-sivalla: Várj még, nagyajaku cafra!* (Udvarhely m. Vadr. 91).

[**SIVALLÓ**].

[Szólások]. *És sivalló lélek se vót ottég*: egy árva lélek sem (Palócság Nyr. XXI.419; XXII. 79). *Itt búsulok magamba; nem nyit rám ajtót egy csivalló lélek se* (Gömör m. Nyr. IX.230; Rimaszombat Király Pál; [egy cs. nyilván így: *écs. < egy s.]*). *Nincs ott egy sivalló lélek se* (Kis-Kún-Halas Nyr. XIV.230).

SIVAN (*megcsian* Székelyföld Kriza; *sian*, *sianva*, *elsian*, *felsian*, Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr. 516a; *sijanni* Háromszék m. Vadr.; *sivanni*, *felsivanni* Székelyföld Tsz.): ijedtében élesen kiált (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.).

el-sian: elsivalkodik (Székelyföld Kiss Mihály).

fel-sian, **fel-sivan**: éles hangon fölsikolt (ál-mában), sikoltva fölriad (ál-mából) (Székelyföld Tsz.). *Felsivant a gyermek* (Székelyföld Tsz. 331b). *Felsiant az álmából a gyermek* (Székelyföld Kiss Mihály).

meg-csian, **meg-sian**: ijedtében csahint (farkas láttára a kutya) (Székelyföld Kriza).

SIVÁNKOD-IK: 1. sivalkodik, ijedtében föl-sikolt (Csallóköz Csaplár Benedek); 2. sirán-kozik (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.408; XXIII. 143). *Éleget sivánkadtak, javánkadtak a szülei, úk azér útnak indulának* (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXIII.96).

[**SIVANTOTT**].

[Szólások]. *Egy sivantott lélek sem volt oda-haza* (Győr m. Tsz. 331b).

SIVÁNY (*sívány* Cegléd Ilosvay Vilmos): termékletlen homokföld, homokbucka, futóhomok (Cegléd Ilosvay Vilmos; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381; Szeged Tsz.).

sivány-föd: rossz, termékletlen föld (Erdély Király Pál).

sivány-homok: futóhomok (Heves m. Nyr. I. 150).

SIVAT: sívtozás, vészkiabálás (Háromszék m. MNy. VI.348; Vadr.) [vö. *zsivat*].

1. SIVATAG: sívó-rivó (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475; Hódmező-Vásárhely Nyr. III.86; Hajdú-Nánás Máté Lajos).

2. SIVATAG: futóhomok (Heves m. Nyr. I.150).

[Szólások]. *Úgy viszi, mint a sivatag* (Tisza-Sz.-Imre Nyr. IX.477). *Sivatag ilyen volt:* éppen ilyen volt (Zemplén m. Monok vid. Nyr. VIII.39).

sivatag-hely: pusztta, kietlen hely (Székelyföld Tsz.).

sivatag-szél: zord szél (Székelyföld Nyr. I.200)

SIVÍT (*sivít* Gömör m. Krasznahorka-Váralja Nyr. III.185): füttyöl (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.674; Gömör m. Krasznahorka-Váralja Nyr. III.185).

SIVITYŰ (Komárom Nyr. VII.282; *svétyű* Tata Matusik Nep. János 1841; *svétyű* Tata Vass József 1841): vörösbegy, pirók (loxia pyrrhula) [vö. *süvöltyű*].

[1. sívó].

sívó-rivó (*síjő-rijó* Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334).

2. SÍVÓ: csupa, merő. *Sívó pernye* (Nagy-Kúnság Nyr. II.136). *Ojjan vót a feje, mint a pártúz, keze-lába mint a sívó jég* (Tisza-Dob Nyr. XVIII.571). *Sívó új:* egészen új (Kisújszállás Nyr. XXI.144. 335).

sívó-homok: futóhomok (Heves m. Névtelen 1840; Nagy-Kúnság Nyr. II.136; Cegléd Ilosvay Vilmos).

sívó-rozs: tiszta (búza nélküli) rozs (Heves m. Névtelen 1840; Nagy-Kúnság Nyr. II.136; Tisza-Roff Markovics Sándor; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381).

[SIVÓD-IK].

sívdik-rivódik: sínlódik, nyavalyog. *Addig sívódott-rivódott biz ott szégén* [így! — helyesen: *szégén*], *hogy osztán möghalt* (Szeged Nyr. IX.237).

SIVOL: zsinatol (a verébsereg) (Háromszék m. Vadr. 516a) [vö. *zsidol*].

SIVOLÁS: sivalkodás, zshivaj, zajongás (Székelyföld Nyr. V.424; Kiss Mihály).

SKRIMPICÍÓ: vén banya (Palócság Nyr. XXIII. 71).

SKULI: kancsal, sanda (Bars és Hont m. Czimmermann János; Rozsnyó Nyr. VIII.566. Abaúj m. Jászó Nyr. IX.478).

SKULYA (Rimaszombat Nyr. XII.190; *skulyo* Palócság Nyr. XXIII.25): ∞.

SKULYIT: sandít. *Mit skulyitás má megint idé? Úccsē kápsz má semmit!* (Palócság Nyr. XXIII.25).

SKUNT: művészet (kunst) (Bars m. Léva Czimmermann János).

SKUTELLA: ételhordó (Kassa vid. Nyr. XVIII.431).

SLÁG (Szilágy m. Nyr. VII.382; *slóg* Baranya m. Csúza Nyr. XVII.185; XVIII.382): levágott erdőrés, vágás.

SLAJC: zsillipkapu a töltésen, mely a vizet a vízjárta rétről a bekerítettre át nem ereszt (Dráva mell. Nyr. VI.43).

[SLAJMIZ].

el-slajmiz: elesen, elkaparint, elesal (Győr m. Molnár Imre).

SLAMPÁL: lomhán jár. *Egy cseppet sem siet, hanem csak slampál* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.573).

SLAMPÉT, SLAMPÉTT: rendetlen, rendetlenül öltözött, lompos, cafatos (Csallóköz Csap-lár Benedek; Érsekújvár Nyr. VII.41; XIX.457; Kis-Kúnság Nyr. IV.43).

SLÁMPETÁ: ∞ (Hont m. Ipolyság Nyr. XIX. 95).

SLANKAMĚNKA: [szóllófaj] (Cegléd Ilosvay Vilmos).

SLATTYOG: papucsban, lábát húzva jár, csosztat (Csallóköz Erdélyi Pál).

•SLEPPA: slepp, uszály (Abaúj m. Kalmár Elek).

SLÉPPĚS (*seleppes* Hajdú-Szovát Nyr. XXVI. 475).

SLEGO: lompos ember (Rozsnyó Nyr. VIII. 566).

SLIC: eggy v. két vasszeggel ellátott vas-karika, melyet a jászolhoz használnak (Aranyos-zék Jankó J. Torda stb. 138).

SLICC: parittyta (Hajdú m. Kimnach Ödön).

SLIKK: kétszer kimosott finom por [bányász mesterszó] (Zalathna vid. Nyr. XIII.238).

SLINGĚL, SLINGÖL (*kisingĚl* Gömör m. F.-Balog Nyr. XXII.526; *singolt* Heves m. Visonta Nyr. I.327; Borsod m. Ethnographia VII.82).

SLOBRIK: vágóhíd (schlachtbrücke) (Rozsnyó Nyr. VIII.566).

SLUCKA: rossz személy (Székesfehérvár Nyr. VII.188).

SLUF: a varsa vöresöke (schlupf) (Soprony m. Hegykő Herman O. Halászat K.).

SLUTYI: balog, balkezes, balogsüti (Vác Di-vényi Gyula).

slutyi-fa: fakoresolya (cipőre kötött fadarab, a melybe egy kés vasa van beleverve) (Vác Divényi Gyula; Losone Nyr. XIV.287).

SLUTYIZ-IK: bal lábon koresolyázik (Vác Divényi Gyula).

SMAJKLÍROZ: hizeleg. *Hiába smajklíroztam neki, otthagytott* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

SMAKKOL (Dunántúl Bódiss Jusztn; *samakkol* Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. X.191): izlik.

SMÁNYA: hitvány (Nógrád m. Tolmács Nyr. XV.143).

SMÁTROG: lassan ide-oda jár (öreg ember módjára) (Vác Divényi Gyula; Bars m. Léva Czimmermann János).

SMOJGÁR: kis taknyos (Palócság Császár Árpád).

SMURKÁL: pislogat (Kassa vid. Nyr. XXV.384).

SNEC: hálószerű fejkötő (Dráva mell. Nyr. VI.374).

[SÓ].

[Szólások]. *Sóban van:* nagy beteg (Nagy-Kúnság Nyr. II.274).

só-pentyű: szaruból való sótartó (Hol? Tsz.).

só-törő (*sőjtörő* Vas m. Őrség Király Pál).

sóba-főtt (*soba-főtt* Erdély Sziunyei József; *sóban-főtt* Szatmár m. Szinyérváralja Nyr. XXV.383): főtt marhahús, levesthús (Zilah Nyr. XIV.431; Erdély Salamon Ferenc; Kolozs m. Szucsák Nyr. XVIII.576; Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. NyK. III.13; Hunyad m. Tolnai Vilmos).

SOBAK: sváb (Vas m. Kassai J. Szókönyv IV.322; Vas m. Kemenesalja Tsz.; Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.182).

sobak-fejű: ostoba (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.182).

SÓCĚ: naplopó, csavargó, csirkefogó (Cegléd Ballagi Aladár).

SOD: a szobai nyitott fűtő kemencének tűzfala, a mely mellett a tűz ég, vagy: az a két fala (a hátulsó s az egyik oldalfal), a melyek között a tűz ég (Székelyföld Tsz.; Andrassy Antal 1843; Nyr. II.230; Háromszék m. Tsz.; Erdélyi Lajos; Csik-Szentkirály Nyr. VIII.190). *Fekete, mint a sod* (Székelyföld Tsz.). *Olyan fekete (feteke), mint a sod ódala* (Székelyföld Nyr. II.230; Háromszék m. Vadr.) *Vigyázz, ne dörgöld le a meszett a sodról!* (Háromszék m. Nyr. XVII.381). *Tedd a sodba* (Háromszék m. Vadr.).

sod-alja: kemence alja (a szobai nyitott fűtő kemence alatti üreg, a melyben tűzifát tartanak) (Háromszék m. Nyr. XVII.381; Erdélyi Lajos).

sod-fej, sód-fej (*sott-fej*): a szobai nyitott fűtő

kemence egyik sarkában levő tűzpad, a melyre a tűzifa végét teszik (Székelyföld Nyr. V.424; Csik m. Király Pál).

sód-kő: szobai nyitott fűtő kemence tűzfalául szolgáló lapos kő (Székelyföld Tsz. 332a).

sod-láb: kemencealáb (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNY. VI.348; Vadr. 516a).

SÓDAR (*sodar* Hont m. Tesmag Nyr. VIII.429; *sóder* Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382; Baranya m. Pellérd Nyr. XI.382; *sódér* Vas m. Őrség Nyr. I.421; *sódérát* Soprony m., Zala m. Király Pál; *sódér* Soprony m., Zala m. Király Pál; Dráva vid. Nyr. XV.425; *sod'ér* Répce mell. Nyr. XX.365; *sodorszelet* Hajdú m. Nádudvar Nyr. VIII.234; *sódor* Szlavónia Nyr. XXIII.169; Szatmár m. Máté-Szalka és vid. Nyr. XXVI.496; Székelyföld Kiss Mihály; *zsódér* Keszthely Horváth György; Fölső-Somogy, Balaton mell. Nyr. VIII.525; Tata Király Pál): lapocka. *Fáj a zsódérom* (Keszthely Horváth György). *Az én emböröm boros fejje oat dobott nekém, hocs csak-ugy semmed bele a bal sódérom* (Vas m. Őrség Nyr. I.421). *Leütöttem a sódérát* (Soprony m., Zala m. Király Pál).

sodor-szelet: hosszába vágott darab szalonna (Hajdú m. Nádudvar Nyr. VIII.234).

[**SÓDÉROS**], **ZSÓDÉROS** (Zala m. Gelse és vid. Nyr. XV.574; Zala m. Tapolca Nyr. XXV.478; *zsodéros* Nagy-Becskerek Nyr. V.183). — *Zsodéros:* féloldalas, ferde vállú (Zala m. Gelse és vid. Nyr. XV.574; Zala m. Tapolca Nyr. XXV.478).

SODOMA, SZODOMA: süppedékes hely az csesedi lápon (Szatmár m. Czimmermann János).

1. **SODOR.** *Sodra* a köszörült késnek: lát-hatólag kihúzott élvékonysága (Heves m. Makáry György 1841) [vö. sor 2.].

2. **SODOR:** habverő fával v. fakanállal összekever (lisztet és tojást vízzel) (Háromszék m. Erdélyi Lajos).

őszve-sodor: habverő fával összekever (tojás sárgáját) (Székelyföld Nyr. XIV.335) [vö. *sédér*].

SODORINT (*sudorint* Szlavónia Nyr. V.12) [vö. *sédérint*].

[Szólások]. *Mindég sudorint a nyelvén, nem mondi ki igazán a szót* (Szlavónia Nyr. V.12).

SÓDOROG: ácsorog [?]. *Gyerünk na [szavazni], ne sódorogjanak!* (Nyitra m. Negyed Nyr. XV.518) [vö. *szádorog*].

SODRÁS (*sudrás* Szlavónia Nyr. XXIII.309): 1. *sodrás:* két különböző színű posztóból való összesodort vékony galand, melyet a szűrszabó az összevarrásnál alkalmaz cifraságul a szűrdommány gallérján és egyebütt (Csallóköz Csaplár Benedek); 2. *sudrás:* sodrott hajfűrt (Szlavónia Nyr. XXIII.309).

SODRÉK (*sodorék* Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m. Teleki Endre): 1. *sodrék*: sodrott hajfonat a fej két oldalán (Pest m. Csunád, Szeremle Békassy Sándor); 2. *sodrék*: a gyökény kezdete (Baranya m. Nyr.V. 331); 3. *sodorék*, *sodrék*: habverő fával v. fakanállal vízből, lisztből és tojásból összehabart lé (eresztéknek rongyos levesbe v. cibrébe) (Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m. Teleki Endre; Háromszék m. Erdélyi Lajos).

SODRÓ (*sodráó*): faeszköz, a mellyel a tejből habot vernek. *Ide avval a sodráóval, mer éhetnek* (Abaúj m. Buzita Nyr. VII.519).

[**SODRÓD-IK**; vö. *södöröd-ik*].

el-sodródik: észrevétlenül odább áll, eltűnik (Szamosköz Nyr. XI.92).

SODROS: pödrött, sodrottas (Háromszék m. MNy. VI.348; Vadr.; Gyórfy Iván).

SODRÓS: sodró erejű (Háromszék m. MNy. VI.348; Vadr.)

[**SODROTT**].

sodrott-tészta: angyalbogyóró, krumpli-núdli (Csallóköz, Nagy-Magyar Tolnai Vilmos).

SÓGAT: uszít (kutyát) (Brassó m. Hétfalu MNy. V.346).

SÓGOR (*sóguram* Csik m. Péter János; *sóguram* Palócság Nyr. XXI.364; *suó* Nagy-Küküllő m. Halmagy Steuer J. A székely nyelv hangjai 16 [Vadr. *sóe* hiba]): 1. *sógorom*: a nagynéném férje (Somogy m. Nyr. XXI.528); 2. *sógor*: nász (Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.44; Szlavónia Nyr. XXIII.307); 3. *sógor*: férfirokon (Szlavónia Nyr. XXIII.307); 4. *sógor*: így szólítják egymást a legények (Palócság Nyr. XXIII.68); 5. *sógor*: így szólítja a vásárban a vevő az eladót (Palócság Nyr. XXIII.69).

SOHA (*sasé* Baranya m. Ibafa Nyr. XXII.283; *sásé* Szlavónia Nyr. XXIII.214; *saha* Alsó-Fehér m. Nyr. XXV.347; *sésé* Bánffy-Hunyad Melich János; *sova* Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XVI. 86. kétszer).

[Szólások]. *Soha míg a világ*: soha. *Ha az isten meghajja* [hogy káromkodol], *soha míg a világ, meg nem gyavitt*. *Soha örökké lehetetlen, hogy meggyógyujjon* (Háromszék m. Vadr. 356).

[**SÓHAJT**], **SUÓHAJT**: óhajt, kíván. *A pálnakát nem suóhajtyuk; ha bor vuóna, ak kiéne* (Győr m. Csécsény Nyr. XII.236).

SÓHAJTGAT (*suhajgat* Szatmár m. Máté-Szalka és vid. Nyr. XXVI. 496).

SÓHAJTOZ (*suhétoz* Eszék vid. Nyr. VIII. 227).

SOHODÁN: sehogyan. *Hogy vagy?* — *Bizony sohodán sē!* [vö. *hányadán*] (Gömör m. Hanva Albert János).

[**SÓJ, SÓ** ?]

el-sój, el-só [?] (*ésőjja, ésőjta* Csallóköz Erdélyi Pál; *elsóm* Nyr. VIII.333. hiba e h.: *elsóni*): *eláll(-ja a fájás)*. *Ésőjt a fájás* (Csallóköz Erdélyi Pál). *A fájdalom elsója téstemet* [így! — helyesen: *elsója testemet*] (Felső-Csallóköz Nyr. VIII.333).

SOK (*sik* ideje Moldvai csáng. Nyr. III.2; *szik* ideje, *szik* üdülte Moldvai csáng. Nyr. IX. 453; *szik* üdeje, *szik* üdülte Moldvai csáng. Nyr. III.2). — *Sokat*: sokszor (Mátza vid. Nyr. XXII. 335). — *Sokább*: tovább (Veszprém Nyr. V.61). *Sokábbig*: ∞ (Szlavónia Nyr. V.61). — *Sokálig* (Göcsej Nyr. XIV. 163; Budenz-Album 163), *sokárig* (Répce vid. Nyr. XX.415; Vas m. Jánosháza Simonyi Zsigmond; Göcsej MNy. II. 416; Nyr. XIII.354; XIV.163; Budenz-Album 163; Keszthely Nyr. XI.237), *sokég* (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XII.526), *sokig* (Kalotaszeg Király Pál): sokáig. — *Sokárabb ért oda*: későbbre. *Sokárabb dőgozott*: tovább, hosszabb ideig (Vas m. Pálfa Nyr. XXVI.479).

[Szólások]. *Sokba áll*: sokba kerül (Kalotaszeg, Zsobok, Melich János). *Sokból álló dolog ám igazán böcsületes embernek lenni*: nehéz dolog (Csallóköz, Kecskemét Csaplár Benedek). *Ó se soktól való* [mondta vki egy beteges, vézna emberrel] (Rimaszombat Nyr. XXII.376).

sok-érő (*sok-érő*): sokat érő (Palócság Nyr. XXI.417).

[**sok ház**].

sokházi: szolgálatváltoztató, helyét cserélgető, ide-oda szegődő (cseléd) (Erdély Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.349).

sok-száju: a ki ugyanazt a dolgot sokféleképpen hazugul beszéli. *Sokszájú ember* (Fertő mell. MNy. III.406).

SOKAC, SOKÁC (*sukac* Győr vid. Kassai J. Szókönyv IV.336).

SOKADALOM: országos vásár (Erdély Csaplár Benedek, Kimnach Ödön; Székelyföld Tsz.; Aranyosszék Borbély Samu; Háromszék m. Tsz.; NyK. III.17; Nyr. IV.144. 513; Hétfalu, Zajzon Nyr. V.469; Csik m. Tsz.)

SOKADOZ[-IK]: 1. gyülekezik (Erdély Csaplár Benedek); 2. zajong, lármáz. *Ne sokadozzatok annyit, hallgassatok!* (Háromszék m. Vadr.); 3. tétováz a feleletben, habozik, késlekedik (Szilágy m. László Géza; Marosvásárhely Felméri Lajos). *Ne sokadozz, hanem gyere!* (Aranyosszék Borbély Samu). *Siess már te, ne sokadozz annyit!* (Szatmár Király Pál). *Ne sokadozzék kend, hanem mondja meg, hogy eljön-e vagy nem* (Szatmár m. Nyr. XI.285).

[**SOKÁL**].

meg-sokál: hosszallja vkinek az odamaradását. *Siess, maj megsokál gazdád!* (Nagy-Kúnság

Nyr. III.281). *Siess, mert megsokálnak!* (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475).

SOKKELEBB: sokkal több (Gücej MNy. II. 408; — Bódiss Jusztin közlése szerint Komárom vid. tót ember száján *sokelebb*: több).

SÓKOD-IK (*sókod-ik*; — *sókud-ik* Vas m. Pálfa Nyr. XXV.431): 1. sí-ri, siránkozik, sivalkodik, kiabál, ordít (Vas m. Órség Nyr. III.283; Vas m. Hosszú-Peresztég Bódiss Jusztin; Vas m. Hodos Gombóc Zoltán; Zala m. Tapolca Nyr. XXV.478; Gücej Nyr. XIII.496; Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvjárás 25); 2. sóhajtozik, nagyokat nyög, háláistenkedik (Vas m. Pálfa Nyr. XXV.431; Veszprém és Balatonfüred vid. Bódiss Jusztin) [vö. *sikód-ik*, *sivalkod-ik*].

SOKORLAT: búzavirág (*eentaurea cyanus*) (Erdély Kassai J. Szókönyv IV.325; Kresznerics F. Szótár II.183).

[**SOKSZORÓZ**].

be-sokszoroz: [tréf.] becsíp (Hol? Nyr. XVII. 236).

[**SOKUL**].

meg-sokul: megsokasodik (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. Gyórfy Iván).

SÓLÉNTÓZ: áhitozik, eseng. *Te, az a Naca te utánad sóléntoz; vigyázz magadra, a marhába kerül!* (Somogy m. Csurgó Király Pál).

SÓLYA (*sóla*): 1. lábbeli (Vas m. Kemenesalja Tsz.): a) női topán (Zala m. Szentgyörgyvölgye Nyr. II.279); b) bakancs (Győr m. Bódiss Jusztin); c) nagy, nehéz eszima (Csallóköz, Duna mell. Bódiss Jusztin); d) bocskor (Győr m. Bódiss Jusztin); e) elviselt cipő v. papucs (Pápa vid. Tsz.; Bódiss Jusztin); 2. fahenger, melyen az új v. a kijavított hajót a fatalpokról v. a szánról a vízbe esúztatják (Szeged Tsz.; Divényi Gyula).

sólya-szájú: nagyszájú. *Ne ordíts már, te sólya-szájú!* [mondják síró gyermeknek] (Csallóköz Csaplár Benedek).

SÓLYOM (*sájm* Alsó-Fehér m. Nyr. XXV.348).

[1. **SOM**].

som-bajom: som-formájú bajor szőlő, góhér (Diósgyőr Kassai J. Szókönyv I.234; IV.328).

som-cseresnye: *cerasa cornea* (Borsod m. Noszvaj Nyr. V.177).

som-góhér: nagy és tömötfürtű fehér szőlő (Heves m. Névtelen 1840).

som-kóró (Cegléd Ilosvay Vilmos; Hegyalja Kassai J. Szókönyv I.460; IV.328; *som-kóré* Heves m. Névtelen 1840): *trifolium melilotus officinalis*.

som-szeg: hegyesfejú szeg (a milyent pl. a csizmapatkóba vernek, hogy a jégen ne esúsz-

szék) (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.183; Pécs Kassai J. Szókönyv IV.328).

2. **SOM:** lusta [?] (Szentcs Nyr. VI.328).

3. **SOM:** 1. üt, vág (Karcag Kinnach Ödön). *Jól hátba somták azt a gyereket* (Bereg-Rákos vid. Pap Károly); 2. dob (Kaloosa Czimmermann János).

el-som: elver (Zilah Kerekes Ernő).

ide-som: ide üt, ide vág. *Jól idesomott* (Nagy-Kúnság Nyr. II.326).

meg-som: 1. megüt (Cegléd Ilosvay Vilmos; Bereg-Rákos vid. Pap Károly; Marosvásárhely Nyr. XV.239); 2. megdob. *Ugy megsomtam a lábát, hogy most is sántít belé* (Abaúj m. Beret Nyr. IV.330).

oda-som: oda üt, oda vág. *Majd odasomok. Somj oda neki!* (Nagy-Kúnság Nyr. II.326). *Jól odasomott neki* (Hajdú m. Földes Nyr. III.320). *Ugy odasomok a hátadra, hogy meggebedsz!* (Abaúj m. Király Pál).

rá-som: ráüt, rávág. *Elmenj, mert úgy rád somok ezzel a fitykőssel, hogy arról kódulsz!* (Abaúj m. Király Pál).

végig-som: végig vág (vkin) (Bereg-Rákos és vid. Pap Károly).

SÓMÁR: sóhordó ember (Alföld Nyr. XV.236).

SOMATOS: takaros, esinos, megtermett (leány) (Orosháza Nyr. IV.378).

SOMFORDÁL (Balaton mell. Fábián Gábor 1839; Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.44; Alföld Nyr. XV.236; Cegléd Ilosvay Vilmos; Békés m. Balog István; Debrecen Nyr. XXIII.335; Abaúj m. Pusztafalu Szádeczky Lajos; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XX.480; Bereg-Rákos és vid. Pap Károly; Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XV.382; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; elsomfordál Nagy-Kúnság Nyr. XVI.237; sonfordálni Szatmár vid. Tsz. 333a; elsomfor-gyálni Szilágym. Nyr. XIV.576; somperdál Kassa vid. Nyr. XIX.190; sompordál Pápa vid. Tsz.; Debrecen Nyr. XXIII.335; Székelyföld Tsz.; Kriza; Háromszék m. Vadr. 516b; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; elsompordál Szilágym. László Géza; esomfordáni Orosháza Nyr. VI.134; elsomporgyál Szilágym. László Géza; somportál Székelyföld Tsz.; Háromszék m. MNy. VI.348; Csík-Szentgyörgy Nyr. X.238; sumpérdál, sompordál Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos): 1. somfordál, somperdál, sompordál, somportál, sonfordál, sumpérdál: settenkedik, sompolyog, lappangva jár, ólálkodik (Balaton mell. Fábián Gábor 1839; Pápa vid. Tsz.; Debrecen Nyr. XXIII.335; Kassa vid. Nyr. XIX.190; Szatmár vid. Tsz.; Bereg-Rákos és vid. Pap Károly; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Csík-Szentgyörgy Nyr. X.238). *Mindég ére somfordál; nem tudom, mire leselkedik* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.44). *Az a kupic addig somfordált, hogy meg-*

esalt (Alföld Nyr. XV.236). *Ne somfordálj körülöttem* (Abauj m. Pusztafalu Szádeczky Lajos). *Mit somfordálsz te ottan?* (Bereg-Rákos és vid. Pap Károly). *Addig somportála a leány körül, hogy elkapja* (Székelyföld Tsz.); **2. somfordál, somportál, somportál:** vki körül sompolyogva, settenkedve kunyorál (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. MNy. VI.348; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

[Szólások]. *Addig somfordált rajtam, hogy csak odaadám:* addig settenkedett körülöttem kunyorálva (Székelyföld Kriza; Háromszék m. Vadr. 516b).

el-somfordál (*el-somforgyalni, é-sompordáni, el-sompordál, el-somporgyál, el-sumpérdál, el-sompordál*): alattomban odább áll, eloldalog, elsompolyog, észrevétlenül eltávozik (Nagy-Künság Nyr. XVI.237; Cegléd Ilosvay Vilmos; Békés m. Balog István; Orosháza Nyr. VI.134; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XX.480 [itt *el* nélkül, de ez kétségteljesen hozzátartozó]; Szilágy m. Nyr. XIV. 576; Bereg-Rákos és vid. Pap Károly; Szilágy m. László Géza; Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XV.382 [itt *el* nélkül, de ez kétségteljesen hozzátartozó]; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

oda-sumpérdál: odasompolyog (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

SOMFORKÁL = *somfordál* (Zala m. Tapolca Nyr. XXV.478).

SOML-IK (*somly-ik*): zöld héjjából kiválik (a dió) (Pest m. Acsa Hajdú Nagy Sándor; Nógrád m. Csaplár Benedek).

SOMMÓTOGÓ: furfangos, ravasz (Beregszász Nyr. XXVI.523).

SOMODI: 1. torockói kalács (Torockó Vadr. 533); 2. fűszeres rétes (Székelyföld Nyr. V.424).

1. SOMOLYOG (*somojog*): mosolyog (Mezőtúr Nyr. X.86; Szeged vid. Nyr. III.30; Gömör m. Nyr. XVIII.458; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.95; Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos) [*vö. bazsalyog, pisolyog*].

[Szólások]. *Somojog, mint az árpacipó* (Szeged vid. Nyr. III.30). *Somolyog, mint a vadalma* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.95).

2. SOMOLYOG, SIMOLYOG (*somojog, simojog*): sompolyog, settenkedik (pl. vki körül hízlekedve) (Háromszék m. MNy. VI.348; Vadr. 516a; Kiss Mihály, Gyóffy Iván).

elé-somolyog: elősompolyog. *Hová ful, apám uram? — kiáltott a fia utána, elé-somolyogva a ciherből* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.392).

SOMOZ: száráról leszed (szőlőt, cseresnyét) (Eger Kassai J. Szókönyv IV.329; Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné).

lő-somoz: ∞ (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné).

SOMPOLYGÓ: 1. nehezen járó, támolygó. *Sompolygó beteg:* a ki csak most kelt föl az ágyból s még nehezen jár (Zala m. Bódiss Jusztin); 2. alattomos, ravasz, színelő alázatos, hízogó (Dunántúl Bódiss Jusztin; Balaton mell. Tsz.).

SOMPORDI (*sompordi* Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos): sompolygó, settenkedő, sompolyogva kéregető (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.348; Vadr.; Gyóffy Iván).

SOMROG: dörmög, morog (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574). *Ott zsugorál az a víz, oszt somrog magában* (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVII.425).

SOMVAD: zöld héjjából kiválik (a dió) (Pest m. Acsa Hajdú Nagy Sándor; Nógrád m. Nyr. III.544) [*vö. suvad*].

SOMVASZT: zöld héjjából kifejt (diót) (Pest m. Acsa Hajdú Nagy Sándor; Nógrád m. Rimóc Nyr. VI.273) [*vö. suvaszt*].

SOMZ-IK: zöld héjjából kiválik (a dió, a mandola, a gesztenye) (Heves m. Névtelen 1840; Eger és vid. Kassai J. Szókönyv I.436; IV.319. 323).

SONKA (*sunka* Répce mell. Nyr. XX.366; Keszthely Herman O. Halászat K.; *zsonka* Komárom m. Tárkány Bódiss Jusztin; Somogy m. Nyr. XIV.479). — *Zsonka:* sódar (Komárom m. Tárkány Bódiss Jusztin; Somogy m. Nyr. XIV. 479). — *Balaton szunka:* [tréf.] füstölt hal (Keszthely Herman O. Halászat K.).

[SONKÁS].

sonkás-pacal: sonkás tészta (Zala m. Csaplár Benedek).

1. SONKÓ: mezei kóró (a gabona közt termő káros növény, a melynek felőkölnyi virága van) (Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusztin).

2. SONKÓ: szőlőcsutka (Győr m., Komárom m. Tárkány, Zala m. Túrje Bódiss Jusztin).

1. SONKOLY (*sonkaj, sonkol;* — *sonkó* Dunántúl Bódiss Jusztin; *sonku* Vas m. Órség Tsz.; *sonkufacsari* Zala m. Hetés Nyr. XIX.576; *sonkú* Dunántúl Bódiss Jusztin): 1. salak, seprő, üledék (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Erdővidék Nyr. IX.42); 2. tökmagolaj sajtolása után megmaradt törmelék (Pápa vid. Bódiss Jusztin); 3. üres lép, a melyből a mézet már kifolyatták v. kisajtolták, léptörköly (Dunántúl Bódiss Jusztin; Vas m. Órség Tsz.; Vas m. Német-Genes Nyr. XXVI.186; Balaton mell. Tsz.; Szlavónia Nyr. XXIII.361; Cegléd Ilosvay Vilmos; Borsod, Gömör, Abauj, Zemplén m. Király Pál; Zemplén m. Deregnyó Nyr. XVII. 183); 4. a mákszemeknek kiüresített tartója (Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusztin).

sonku-facsari: fősvény ember, a ki még a sonkolyból is mézet akar facsarni (Zala m. Bódiss Jusztin; Zala m. Hetés Nyr. XIX.576).

2. **SONKOLY**: magyar szőlő* (Sümege vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvjárás 25).

sonkó-szőlő: aprószemű tömött szőlő (Sümege vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvjárás 25).

SONKOLYOS (*sonkojos*): 1. salakos. *Sonkojos vas* [a mely törlik] (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos); 2. lépes. *Sonkolyos mész* (Borsod, Gömör, Abauj, Zemplén m. Király Pál); 3. sonkolyaszedő, sonkolyárus, mézeskalácsos (Borsod, Gömör, Abauj, Zemplén m. Király Pál).

SONTYORODOTT: aszott, ráncos, töpörödött (Soprony m. Rábaköz Nyr. III.281; *Rábaköz, Beő-Sárkány Nyr. XVIII.238).

SOP (Abauj m. Névtelen 1839; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.426; Bereg-Rákos vid. Pap Károly; *sóp* [?] alkalmasint hiba e h.: *sóp*) Brassó m. Hétfalu Nyr. XXII.94; *sóp* Udvarhely m. Nyr. XV.239; Segesvár Nyr. IX.44; *sopa* Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.426; *supa* Pozsony m. Tárnok Nyr. VIII.471; Török-Becse Nyr. IX.93): 1. *sóp* [?], *sop*, *sopa*, *supa*: szín, félszer (Pozsony m. Tárnok Nyr. VIII.471; Török-Becse Nyr. IX.93; Abauj m. Névtelen 1839; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.426; Brassó m. Hétfalu Nyr. XXII.94); 2. *sop*: a házhoz ragasztott, gallyakból fontól (sertések, ludak számára) (Bereg-Rákos vid. Pap Károly); 3. *sóp*: faskamara (Udvarhely m. Nyr. XV.239); 4. *sóp*: szénapadlás (Segesvár Nyr. IV.44) [vö. *sopka*].

SOPÁNG: sopánkodik. *Héj, de sopángthak!* (Zala m. Szántó Halász Ignác).

SOPÁNKOD-IK (*sipánkod-ik* Komárom m. Nagy-Igmánd Nyr. VIII.95; *sipánkodni* Székelyföld Tsz. 330a). — *Sopánkod-ik, sipánkod-ik*: kunyorál (Székelyföld Tsz. 330a; Háromszék m. Nyr. IX.424).

SOPÁNKODÓ (*sipánkodó* Tolna m., Székelyföld Tsz.). — *Sipánkodó*: 1. kunyoráló; 2. fősvény (Székelyföld Tsz.).

SOPÁNT: panaszkodik (Beregszász Nyr. XXVI.523).

SOPKA: szín, félszer (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.426) [vö. *sop*].

SOPOTYÁL (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.573 [itt *sopotyás* sajtóhiba]; Aranyosszék Moldován Gergely; *sopotyál* Zilah Nyr. XIV.431): suttog, sugdos [vö. *setyepotyál*].

[1. SOPPAD].

ki-soppad: kicsúszik, kisiklik, kisuhan, kisuhran. *Ki-soppatt a kezem közé, mint valami ktyg*. Úgy kisoppatt az ajtóon, hogy észre se vettem* (Borsod m. Sánta Bartha József).

2. **SOPPAD**: süpped (Gömör m. Balogh Dezső) [vö. *sippad, soppadoz, süpped*].

[SOPPAN].

[be]-**soppán**: ,belép' [talán: besurran, beoson, besuhan?] (Félegyháza Nyr. V.130; itt csak így: *soppánnyi*, de a *be* kétségkívül hozzáértendő).

lő-soppán: lekopik (Mátra vid. Nyr. XXII.288).

SOR: 1. rend. *Nincs annak semmi sora* (Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189). *Úgy van a sor nálunk* (Fehér m. Perkáta Nyr. III.35); 2. láthatólag kihúzott élvékonyaság. *Késnek sora* (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.324). *Sora van a kés élnek* (Székelyföld Kiss Mihály). *Kivenni a kés sorját*: jól kiköszörölni (Hol? Tsz. 208a); 3. köteles napszám v. fuvar. *Gyalog sor*: községi ingyenes gyalog-napszám. *Rövid sor*: ingyenes lovas fuvar. *Hosszú sor*: több mérföldre köteles ingyenes v. taksás fuvar (Pest m. Tinnye Nyr. VII.89); 4. gyöngyözése az erős pálinkának (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Vadr. 516b); 5. dolog. *Iszē, ha úgy vóna a sor, nem bánám* (Somogy m. Darány Nyr. XXII.333). *Nē űd-fűd a más sorát, ha lász a magadékon* (Szeged vid. Nyr. VI.275). *Nekem nagyon nehéz sorom van velle* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. VIII.226); 6. ügy. *Pesten voltam a fiam sorában* (Dunántúl Lehr A. Toldi 45). *Ténnap befordultam Istványékhoz is, osztáng elvégesztük a sort* (Szeged vid. Nyr. II.463). *Ippeg arra vót sorom*: menőkém, utam, dolgom (Debrecen Nyr. IX.476); 7. eset. *Mikor a feleségemnek emontam a soromat, anytra sētt-rētt, hogy nēm tudott lelkének hová lenni* (Eszék vid. Nyr. VII.277); 8. baj. *A távali sorok nagyon hátra vertek bennünket. Kiki legjobban tudja a maga sorát* (Dunántúl Lehr A. Toldi 45); 9. sors. *Szomorú, rossz sora van szegénynek. Dejszen jó sora van annak* (Dunántúl Lehr A. Toldi 45). *Mijen jó soruk van!* (Veszprém Nyr. VII.376). *A többiek még jobban irillēttik a sorát* (Veszprém m. Csetény Nyr. XXVI.280). *Fordul a sora* (Kún-szentmárton Nyr. III.31). *Jobb sorod lősz mindönféle legénne* (Hilye pusztá Kalocsa mellett Nyr. IX.384); 10. állapot. *Még ilyen sorban se voltam soha. Nagy sor*: bajos, nehéz állapot (Dunántúl Lehr A. Toldi 45); 11. mód. *Más annak a sora* (Dunántúl Lehr A. Toldi 45); 12. ügyes. *Akár-miféle dolog legyen, sor ő mindenhez* (Csallóköz Csaplár Benedek).

[Szólások]. *Éj jaó sort nevettek félētem*: jó sokat (Mátra vid. Nyr. XXII.288). *Évetē kēd a sorát*: elveti kend a gondját (Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.44). *Sora van a sornak*: oka van mindennek (Szeged vid. Nyr. IV.34). *Hēj ēdēs sōgorkām, más [helyesen: nās] sorā vāñ annāk!* (Losonc vid. Nyr. XXIII. 39). *Ha úgy jōtt a sor, hát bele kell nyugodnunk* (Dunántúl Lehr A. Toldi 45). *Világi sora van*: jó dolga van (Soprony m. Kisfalud, Nagy-Mihály Nyr. XXI.381).

sor-lék: a szeg- v. saroklékek között kijegelt lékek (Szeged Herman O. Halászat K.).

[SÓRAGOL].

el-sóragol (*el-sóragóni*): eltoloncoz (Somogy m. Szőlős-Györök Nyr. XVI.46).

SÓRÁL: 1. sompolyog (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.573); 2. csavarog, csatangol,

kószál (Baranya m. Bogád vid. Kassai J. Szókönyv IV.331).

el-sórál: elsonpulyog, szégyenkezve lassan odább áll (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XX.431).

SORBÉLI: 40—50 éves. *Mennyi idős volt?* — *Má bizony sorbéli vót* (Eszék vid. Nyr. VIII.44).

SORDÉLY (Győr m. Sztrokay Antal 1842; Borsod m. és Hegynlja Kassai J. Szókönyv III. 224; *sördén* Zala m. Szentgyörgyvölgye Nyr. II. 280; *surdé* Torontál m. Szóreg Kálmány L. Szeged népe III.96; *surgyé* Cegléd Ilosvay Vilmos; Bodrogköz Karsa Ferenc; Szatmár m. Lauka Gusztáv 1842): kölesmadár (emberiza miliaria).

[SORJA], SUÓRGYA: halászmadár-féle (Rábaköz, Beó-Sárkány Nyr. XVIII.238).

SÓRJÁDZ-IK (*sóriádz-ik, sórjádz-ik* Nagy-Kúnság Nyr. II.136; XVI.475; *Mezőtúr* Nyr. X.86; *sorgyázni* Vas m. Kemenesalja Tsz.; *sórgyáz-ik* Rábaköz Nyr. XIII.73; *s^uórgyáz* Vas m. Pálfa Nyr. XXV. 576; *suórgyáz-ik* Rábaköz, Beó-Sárkány Nyr. XVIII.238): sobesen gurul v. surrogva száll, hempereg, hömpölyög, surran. *Fut, fut, csak a suórgyázik* (Rábaköz Nyr. XIII.73). *Fut, fut, csak a suórgyázik* [a *suórgya* madár] (Rábaköz, Beó-Sárkány Nyr. XVIII.238). *Úgy kívágt a laptát, csak úgy sórjádzott* (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475). *Úgy fódhó váktam, szint-ugy sóriádsott* (Nagy-Kúnság Nyr. II.136).

[Szólások]. *Csakúgy sórjádzott az ajándék:* csakúgy dült, özönlött (Mezőtúr Nyr. X.86).

SORJÁZ, SÓRGYÁZ: 1. *sorjáz:* sorba rak (Szatmár m. Ombód Nyr. XV.507); 2. *sórgyáz:* böngész (Keszthely Horváth György) [vö. *sarjaz*].

le-sorjáz: soronként lever v. lelődöz (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.236).

SORJOS: gyöngyöző (pálinka) (Háromszék m. MNy. VI.241) [vö. *soros*].

[1. SORLIK].

meg-sorlik. *Megsorlik a szőlő:* szép zöld fakadása van, úgyhogy zöldellik a szőlőhegy (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.331).

[2. SORL-IK].

össze-sollik: összeforr (eltörött esont) (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr. 511b).

[*sorlik-forlik*].

meg-sorrik-forrik: összeforr (eltörött esont) (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

össze-sollik-follik: (úgy-a-hogy) összeforr (eltörött esont, letört oltvány) (Székelyföld Andrassy Antal 1843; Gyórfy Iván; Háromszék m. MNy. VI.344; Vadr. 511b; [Nyr. X.327. *sor forl* hiba]; Kiss Mihály).

SORODZ-IK: gyöngyözik (szeszés ital) (Háromszék m. Vadr. 516b).

SOROFOL: untalan jön-megy, ide a tova v. ki-be jár sokat. *Ne sorofolj annyit!* (Székelyföld Tsz.) [vö. 2. *salupol*].

SOROL: faluz, kószál (Somogy m. Nyr. X. 477).

be-sorol: besoroz. *Mégis besoroltak katonának* (Mátza vid. Nyr. XXIV.288).

el-sorol: gyorsan odább áll, elhordja az irháját (Békés m. Balog István).

SOROMPÓ (*csörömpő* Szatmár Nyr. XV.335; *sarompó* Baranya m. Ormányság Tsz.; Nyitra m. M.-Soók Tolnai Vilmos; Kecskemét Csaplár Benedek; Zenta Nyr. XVIII.383): 1. *sarompó*, *sorompó:* kerítés, fakerítés, léckerítés, rácsos kerítés (Baranya m. Ormányság Tsz.; Nyitra m. M.-Soók Tolnai Vilmos; Cegléd Ilosvay Vilmos; Zenta Nyr. XVIII.383); 2. *sarompó:* léckapu (Kecskemét Csaplár Benedek).

[**SOROMPÓS, SARAMPÓS**].

sarampós-ajtó: pitvarnak külső, félmagasságú lécajtaja (Palócság Ethnographia IV.19).

sarampós-kerítés: fenyűszálakból v. deszkákból készült kerítés (Palócság Ethnographia IV.6).

SOROMPUL: előbbre-előbbre jó (Zala m. Hetés Bellosics Bálint).

SORONG: végszürnek rongyos két vége (Göcsej Vass József 1841).

SOROS: 1. a kin a sor van (pl. a kiint haló pásztor melletti örködés sora) (Alföld Nyr. IV. 379; Szatmár m. Nyr. XI.285); 2. gyöngyöző, erős (pálinka: mert csak az erős pálinkának van sora) (Székelyföld Tsz. 333a; Háromszék m. Vadr.) [vö. *sorjos*].

soros-élű: láthatólag kihúzott élvékonyoságu (kés, fojsze, kard) (Székelyföld Kiss Mihály).

soros-lék (Pest m. Tószeg, *soros-vék* Latorca mell. Herman O. Halászat K.) = *sor-lék*.

soros-mise: kitűzött mise, a melyet minden évben elmondanak bizonyos napon (Palócság Császár Árpád; Gömör m. Tsz. 260b).

soros-ólom: az öregfalón a rendes számú ólmozás (Pest m. Tószeg, Szolnok Herman O. Halászat K.).

SOROSABB. *Sorosabban:* helyesebben (megteszi) (Csallóköz Nyr. I.332).

SORPAG: sűg, suttog (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.39).

SORTY. *Nád sortya* (*sortyo*): a levágott nádnak földben maradt száru. *A zegész lábafefe rongy, úgy elszurkálta a nád sortyo* (Dráva mell.

Kopács Nyr. XVI.573). *Belészakalt a nád sortya a lábamba* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.44).

SORU: sorsú. *Akkor is csak ujan soru vót ú* (Veszprém Nyr. VII.376).

SORVAD (*zsorvad* Kis-Kún-Halas Nyr. XV.27. 67): 1. senyvedve hull le (a bőr a testről) (Háromszék m. Tsz.); 2. zsibbad (Somogy m. K. Dombó, Darány, Nagy-Dobsza, Istváni Nyr. XXV.526).

el-sorvad: 1. elolvad (a hó) (Mátyusfölde Nyr. XIX.288); 2. túztól megemésztetik, elhamvad (ház, boglya) (Háromszék m. Kése Dénes); 3. elzsibbad (Hol? Tsz.)

le-sorvad: 1. lehulladoz (a mész, a vakolat a falról). *Lesorvad a házról a tapasz* (Háromszék m. Erdélyi Lajos); 2. leroskad, összeroskad (Háromszék m. Lécfalva Kiss Albert). *A mely ház gondatlan kére btrik, lesorvad* (Székelyföld Nyr. III.423).

össze-sorvad: összeforr (az eltörött esont) (Háromszék m. Erdélyi Lajos).

SORVÁST (Pest m. Kassai J. Szókönyv IV. 330; Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.276; *sor-bást* Baja Simonyi Zs. M. Névragozás 5): sorban, sorba, soronként véve.

SORZ-IK: gyöngyözik (a szeszes ital) (Háromszék m. MNy. VI.348; Vadr.; Győrffy Iván).

[SÓS].

sós-csempesz: só- és paprika-tartó (Soprony Király Pál).

sós-káposzta: savanyított káposzta (Erdély Kassai J. Szókönyv IV.321; Székelyföld Tsz.)

sós-kő, **sós-kű**: nagyobb darab kavics, a mellyel a sót törik (Szombathely, Veszprém, Pápa vid. Nyr. XXV.407; Szlavónia Nyr. XXIII. 311).

sós-téj (*sós-tej*): aludttej (Erdély Kassai J. Szókönyv IV.321; Székelyföld Tsz.).

sós-ugorka: savanyított ugorka (Erdély Kassai J. Szókönyv IV.321).

SÓSDI: sóska (Székelyföld Andrassy Antal 1843; Udvarhely és Csik m. Győrffy Iván; Háromszék m. MNy. VI.223; Vadr.; Háromszék m. Nyr. XXV.383; Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár).

SÓSKA (*sócska* Dráva mell. Nyr. VI.87).

sóska-bot: sóskaszár (Zemplén m. Deregnő Nyr. VII.474; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X. 323).

sóska-fa: berberis vulgaris (Zemplén m. Deregnő Nyr. XIII.236).

SOSTOG: mászkál össze-vissza (Beregszász Nyr. XXVI.523).

SÓTAGOS: homokos, fővenyes (föld) (Pértő mell. MNy. III.406).

SÓTALAN (*sajtalan* Félegyháza Nyr. XXV. 379; Hódmező-Vásárhely Nyr. II.239; Szeged Csaplár Benedek; Török-Beese Kálmány L. Szeged népe II.112; Torontál m. Majdán Kálmány L. Szeged népe III.152; Zemplén m. Császár Árpád; Zemplén m. Tállya Nyr. IV.521; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XVII.426; Bereg m. Pap Károly; Székelyföld Tsz.; *sajtalan* Zala m. Kővágó-Örs, Révfülöp Nyr. XIX.141). — *Sajtalan*: hiábavaló. *Sajtalan beszéd* (Szeged Csaplár Benedek). *Sajtalan az a harag, a kitől senki se fél* (Félegyháza Nyr. XXV.379).

SÓTRA: apró, fekete vadkacsafaj (Szeged Tsz.)

SOTUS: sodóval (chaudeau) leöntött. *Sotus tészta* (Soprony m. Nyr. IV.419).

SOVÁJOS: süppedős (homok, iszap) (Háromszék m. MNy. VI.348; Vadr.; Győrffy Iván).

SOVÁLL (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.357; Nyr. X.39; *sovállani* Székelyföld Tsz. 333b; *sovárlani* Székelyföld Tsz.; *sovárol* Székelyföld Andrassy Antal 1843; Fejér József; Háromszék m. MNy. VI.357; Csik m. Péter János; *suvalni* Udvarhely m. Homoród vid. Vadr.): zöld héjjából kifejt (diót, mogyorót). *Sováljunk diót* (Háromszék m. Vadr. 516b).

bé-sovárol: beomlaszt (alámosott part- v. árokszált) (Háromszék m. MNy. VI.317; Kiss Mihály).

SOVÁLL-IK (*bésovárl-ik* Háromszék m. Erdélyi Lajos): zöld héjjából kiválik (a dió, a mogyoró) (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.221. 348; Vadr.; Győrffy Iván).

bé-sovárlík: beomlik (a víztől alámosott part) (Háromszék m. Erdélyi Lajos).

össze-sovállík: lassanként összetapad (Háromszék m. MNy. VI.344; Erdélyi Lajos; Háromszék m. Szotyor Győrffy Iván).

lő-sovállík: lefejlik (pl. a fáról a héj) (Háromszék m. Uzon Bodali Mihály).

SOVÁLLÓD-IK: 1. beomladozik (a víztől alámosott part) (Háromszék m. Kése Dénes); 2. máladozik (kő) (Székelyföld Nyr. I.151).

bé-sovállódik: beomladozik (a víztől alámosott part) (Háromszék m. Erdélyi Lajos).

össze-sovállódik: lassanként összetapad (Háromszék m. Erdélyi Lajos).

SOVÁLLOTT: zöld héjjából kivált v. kifejtett (dió, mogyoró) (Háromszék m. Nyr. IX.33). *Sovállott magyaró* (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Nyr. X.39).

[Szólások]. *Teli van sovállott magyaróval a zebe*: bőviben van minden jónak (Háromszék

m. Nyr. IX.33). *Teli van a feneke sovállott magyaróval*: ∞ (Szekelyföld Tsz. 334a). *Teli van a segge sovállott magyaróval*: ∞ (Csik-Várdótfalva Péter János).

SOVÁNY (sohány Szlavónia Nyr. XXIII.214): vmi cigányétel (Heves m. Névtelen 1840).

[SOVÁNYKOD-IK].

ő-sovánkodik: termékenységet elveszti. *Ezeket a földet mint szántóföldeknek használik, osztá-éssovánkonnak* (Somogy m. Nemes-Déd Nyr. VIII.525).

SOVÁNYUL (lésóványil Szlavónia Nyr. XXIII.216).

lő-soványil: lesóványodik (Szlavónia Nyr. XXIII.216).

SÓVÁRGÓ: sopánkodó, irigy (Borsod m. Sajó-Sz. Péter Schröder Gyuláné).

SOVÁROG (suárog Baranya m. Ormányság Nyr. III.230; *zsovárog* Veszprém m. Csetény Halász Ignác). — *Sovárog*, *zsovárog*: nyomorog (Veszprém m. Csetény Halász Ignác; Székelyföld [?] Tsz.; vö. NyK. X.336).

SÓZ: 1. sőt ad neki (marhának, lónak) (Sza-boles, Zemplén m., Sárospatak Nyr. XVIII.512). *Hova indulsz? — Megyek a marhát sózni* (Sza-boles m. Nyr. XVIII.513); 2. hint, szór. *Cukrot is sóztam a rétesre. Sózz[ál] még [egy kis] homokot a kerecsbe, mer még kövér* (Dráva mell. Nyr. VI.43; Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.44). *Cukrot sózott a csörgére. Zabot is sóztam a búkköny közé* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.44); 3. üt, dob, lő. *Majd nyakon szólak* (Győr m. Rábaköz Halász Géza). *Jó a hátába sóztam nyíli puskával* (Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334). *Nagyot sózott a hátára* (Rimaszombat Nyr. XV.279).

[be-sóz].

[Szólások]. *Besóztak neki*: jól megverték (Komárom m. Tsz.)

el-sóz: 1. besóz, besózva eltesz (pl. húst) (Szekelyföld Nyr. XXV.46); 2. elszór (Pozsony m. Tárnok Nyr. VIII.471); 3. elsüt, jó áron elad. *Jól elsózta, nem rt vissza* (Török-Sz.-Miklós Nyr. IX.523).

le-sóz: ütással földre terít (Nagy-Kúnság Nyr. II.326).

mög-sóz: 1. meghint. *Bors, safránnyo jó mēg is sózattam* (Soprony m. Csepreg Nyr. IV.562); 2. megüt, megdob (Vas m. Kemenesalja Nyr. III.88; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475).

oda-sóz: 1. oda üt (Debrecen Nyr. IX.206). *Jól odasóztam neki a luptával* (Debrecen Nyr. VIII.426). *Jól odasózott neki* (Kecskemét, Szeged, Csallóköz Csaplár Benedek); 2. odamond. *Jól odasózott neki. Jól odasózta neki a megérthető beszédet* (Kecskemét, Szeged, Csallóköz Csaplár Benedek); 3. nyakába sóz (sok munkát), nya-

kába varr (portékát drága áron). *Jól odasózott neki a munkából* (Kecskemét, Szeged, Csallóköz Csaplár Benedek). *Jól odasózta* (Hódmező-Vásárhely Nyr. II.421). *Jól odasózta neki a portékáját* (Kecskemét, Szeged, Csallóköz Csaplár Benedek).

rá-sóz (rēa-, rēja-sóz): 1. ráút, ráhúz, ráver (Keszthely Horváth György; Veszprém Nyr. VII.428. 473; Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334; Fehér m. Nyr. X.188; Székelyföld Fejér József; Háromszék m. MNy. VI.346); 2. ráerőszakol, rátukmál, nyakába varr (portékát drága áron) (Csallóköz, Baesfa Nyr. XVI.140; Debrecen Nyr. IX.206). *Rásózta a tehenet* (Keszthely Horváth György).

SÓZÓ: fekete körte (Vas m. Horvát József 1839).

sózó-körte: ∞ (Vas m. Horvát József 1839).

SÓZÓKA: apró, a kökénynél kisső nagyobb szilvafaj (Heves m. Névtelen 1840; Borsod m. Sajó-Sz. Péter Schröder Gyuláné).

SÓZOTT: savanyított (ugorka) (Szekelyföld Nyr. II.471).

SÖFÖL: farosbárka (Soprony m. Saród Herman O. Halászat K.)

SÖLTÜLGET: [?]. *Szép szeretőm emléget, keservesen söltülget* (Moldva, Klézse Nyr. V.480).

[SÖMÖNTI].

sömönti-körtvély: kerekded, szagos, émelygős ízű körtéfaj (Vas m. Perénye Kresznerics F. Szótár I.337).

[SÖMÖRGÖS], SEMERGES: sömörös (Szekelyföld Tsz.)

[SÖMÖRKÖD-IK].

összö-sömörködik: összeaszik, összeszárad, összetöpörödik. *A buza szemé mind összészénérkedik ebbé a nagy melegbe* (Udvarhely m. Homoród vid. Nyr. XXIII.44).

SÖMÖRÖDIK, SÉMÉRÉD-IK: sömörös lessz (Szatmár vid. Tsz.; Háromszék m. MNy. VI.347; Vadr.; Kiss Mihály; Háromszék m. Szotyor Gyórfy Iván).

össze-sömörödik: összeaszik, összeszárad, összetöpörödik. *Énnye, beg összesömörödött szegén ember!* (Beregszász Szini Péter).

SÖMÖRÖDÖTT: összeaszott, összeszáradt, összetöpörödött (Beregszász Nyr. XXVI.523; Udvarhely m. Fehér-Nyikó vid. Nyr. XVIII.526).

összesömörödött: ∞ (Beregszász Szini Péter).

SÖMÖRÖG (Szatmár vid. Tsz.; Bereg m. Pap Károly; Háromszék m. Tsz.; *sémereg, sémérég, semerget* Palócsag Nyr. XXI.309; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XVII.426; Székelyföld Kiss Mihály): sömör [vö. *éb-sémereg*].

SÖNDÖRÖGY-İK: jobbra-balra csapódik, pöndörödik (a keményre vasalt tunika) (Szeged Diényi Gyula). *Van is annak vékony, karcsú döröke, söndörögyik a furán a tunika* (Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk I.107).

SÖNTÉS (*csöntés* Somogy m. Sándor József; *sentés* Palócság Tsz.; Nyitra m. Vág-Sellye, M.-Soók Nyr. XV.518; Heves m. Névtelen 1840; *söntés* Balaton mell. Fábán Gábor 1839; Göcsej MNy. II.416; Nyr. XII.331; Somogy m. Sándor József; Somogy m. Szöllös-Györök Nyr. XXII.239; Cegléd Ilosvay Vilmos; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381; Tiszafüred és vid. Kinnach Ödön; Szatmár m. Pap Károly; *söntis* Somogy m. Nyr. XII.335; *söntis* Vas m. Répce-Sz.-György Nyr. XVIII.575): 1. *sentés, söntés, söntis, söntis*: az ivószobában levő léces bormérő rekesz (kárméntő) (Balaton mell. Fábán Gábor 1839; Göcsej MNy. II.416; Nyr. XII.331; Vas m. Répce-Sz.-György Nyr. XVIII.575; Somogy m. Nyr. XII.335; Cegléd Ilosvay Vilmos; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381; Nyitra m. Vág-Sellye, M.-Soók Nyr. XV.518; Tiszafüred és vid. Kinnach Ödön; Szatmár m. Pap Károly); 2. *sentés*: csapszék, ivóház (?) (Palócság Tsz.); 3. *csöntés, söntés*: mosogató hely (Somogy m. Sándor József); 4. *söntés*: háromlábú mosogató szék, a melynek víztartója, dézsasforma teteje van (Somogy m. Szöllös-Györök Nyr. XXII.239).

1. **SÖRE:** 1. hízó. *Söre ökor, tehén, ürü* (Tisza-Roff Markovics Sándor); 2. hízó v. hízott lábas jószág (Eger vid. Nyr. XVII.477; Tisza-Sz.-Imre Nyr. X.329; Tisza-Dob Nyr. XX.480; Nagy-Kálló Nyr. XII.429; Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.310; Hol? Tsz.).

[Szólások]. *Sörére fogni a marhát*: hizlalóba (Szabolcs m. Kis-Besenyőd Nyr. IX.137).

2. **SÖRE:** hóhortos, meggondolatlan (Oros-háza Nyr. IV.378).

SÖRÉS: hízó marhát őrző pásztor (Szatmár m. Nyr. XIX.381).

[SÖRGYE, SÜRGYE].

sörgye-fa (Somogy m. Nyr. X.477; *sürgye-fa* Duna mell. Kassai J. Szókönyv II.327): fekete-gyűrű-fa (acer tataricum).

SÖVÉNY (*süény* Baranya m. Ormányság Nyr. II.137; *süvé* Kalocsa Nyr. VIII.277; *süvény* Pest m. Csanád Békassy Sándor): 1. *sövény*: székérkas (Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XIII.578); 2. *sövé*: fűz vesszéből font szilva-aszáló (Háromszék m. Lisznyó Kése Dénes).

süvé-kemény: vesszéből font kemény. *Ujan sovány, mind a süvékémény* (Kalocsa Nyr. VIII.277).

sövény-támogató: magával jöhetően hülye (Csallóköz Nyr. XVI.330).

[SÖVÉNYEL].

be-sövényel: sövényel bekerít (Erdővidék Tsz.).

[SPACÉROZ], **PACÉROZ**: sótál (Debrecen Nyr. IX.267; Ermellék Nyr. V.473; Székelyföld Kriza; Udvarhely m. Vadr. 35).

SPÁDÉ: bányászok eszköze, a mellyel a bányamécs kanócáról a hamvas részeket eltávolítják (Szatmár m. Nagybánya vid. Nyr. XIV.237).

SPAGÉT: madzag (Veszprém Nyr. XV.334).

SPAJZLI: éléskamara (Tolna m. Fölső-Nyék Nyr. VI.323).

SPANYOL (*isponyor* Székelyföld Kiss Mihály; *spanyor* Zala m. Király Pál; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.66; Hegyalja Kassai J. Szókönyv I.422; Udvarhely m. Király Pál). — *Ispanyor*: spanyolviasz, pecsétviasz (Székelyföld Kiss Mihály).

spanyol-bodza: orgona-lila (Mátyusföldre, Talós Nyr. XVI.382).

1. **SPÁRGA** (*espárga* Kalotaszeg, Zsobok Melich János; Udvarhely m. Fölső-Rákos Herman O. Halászat K.; Háromszék m. MNy. VI.356; *espárga* Palócság Nyr. XXI.362; *ispárga* Bihar m. Fugyi-Vásárhely Nyr. III.232).

2. **SPÁRGA**: baltacim (Mátyusföldre Nyr. XVII.523).

SPARGETA: ∞ (Mátyusföldre Nyr. XVII.523.).

[SPÁRHERD] (*parher* Borsod m. Dédes Ethnographia IV.24; *porhel* Eszék vid. Nyr. VIII.326; Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.283; *pórhel* Komárom m. Nagy-Igmánd Nyr. VIII.95; *porhely* Közép-Baranya Nyr. II.237; *pórhert* Vas m. Sorok mell. Márton József; *sparhel* Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382; *sparhét* Abaúj m. Beret vid. Nyr. II.476; *sparhét* Palócság Nyr. XXII.79; *sporhed* Somogy m. Kinnach Ödön; *spórhej* Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; *spórhel* Mátyusföldre Nyr. XIX.466; Nyitra m. Vág-Sellye Nyr. XIX.556; XX.78. 171; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; *sporhelt* Vas m. Sárvár vid. Bokor János; *spórhejt* Tata vid. Nyr. V.329; Győr m. Rábaköz Huszár Géza; *sporhelyt* Érsekújvár Nyr. VIII.332): takaréktűzhely [vö. *spór*].

SPEHÁCS: titkos háztűznézés (t. i. a kérő házához a megkért leány szülei elküldenek egy ügyes asszonyt *spehácsra*) (Kassa vid. Nyr. XIX.190).

SPEHELY: fogas, fafogas. *Függeszd felamoda a spehelyre* (Tolna m. Paks Nyr. XIX.480).

SPÉK: 1. vékonyra faragott hegyes fáska, a melyet hurka- v. májustöltéskor a disznó- v. marhabélbe szúrnak (Tata Matusik Nep. János 1839); 2. a pendely- v. vetőháló szétsugárzó zsinégei, a melyek azt összehúzzák (Csepel-sziget Herman O. Halászat K.).

SPÉKEL (*espékeln* Háromszék m. MNy. VI.356; *ispékel* Csik m. MNy. VI.372).

[SPÉKÉS], **ESPÉKES**, **ISPÉKÉS**: 1. *espékes*: mazsolával, mandolával nyelvből készült édes

beesínált (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.237); 2. *espékes*: hagymás rántással elkészített ecetes disznóhúsleves (Debrecen Nyr. XXVI.334); 3. *ispékés*: vöröshagymával és babérlevéllel elkészített ecetes rántottleves (Békés m. Sárrét Nagy Sándor).

SPÉKULA: spekuláló, a ki mindig töri vmin a fejét [?] (Ersekujvár Nyr. VIII.332).

SPEKULÁL (*spékulál* Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189): gondolkodik, töri a fejét. *Min spekulász megin?* (Ersekujvár Nyr. VIII.332). *Egtsz áldott nap spekulál, mint valami pap* (Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189).

SPÉKULANT: okos (Ersekujvár Nyr. VIII.332).

SPÉL: nyársforma fa, mellyel a sátorgyékényt a rúdhoz tűzik (Komárom Herman O. Halászat K.).

[SPENDLI].

spendli-hurka: disznónak v. marhának az a vékony hurkája, a melybe a kolbászt töltik, vagy pedig meg nem vakarva és üresen hagyva kására forgatják (kásába mártják), azután a kása oldalát fakanál-nyélen befelé fordítják és így megfőzik (néha káposztalébe főzik) v. szénen megsütik (= *fickén-hurka*) (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

SPENDSÓK: ügyetlen nagy leány (Szatmár m. Patóháza Nyr. XVIII.432).

SPENDSU: ügyetlen kis leány (Szatmár m. Patóháza Nyr. XVIII.432).

SPĚNÓT (*espenát* Erdővidék Tsz.; vö. NyK. X.329; *špinát* Palócság Nyr. XXI.362; *ispinát* Dunántúl MNy. V.98; *ispinót* Székelyföld NyK. X.329; Kiss Mihály; *pénót* Répce vid. Nyr. XX.370; *pinót* Palócság Nyr. XXI.362; *pinót* Fehér m. Nyr. IX.284).

spĚnót-bakter: [gúny.] finác (Balaton mell. Simonyi Zsigmond; Bars m. Léva Czimmermann János).

spĚnót-vadász: ~ (Arad m. Simonyi Zsigmond).

[SPICC], **ĚSPICC** (Palócság Nyr. XXI.362; *ispicc* Pozsony m. Zsigárd Nyr. XIX.504): szivar-szopóka.

[SPICLI], **PICLI**: árulkodó (Veszprém Nyr. XV.334).

SPIK: takony (Rozsnyó Nyr. VIII.566.)

SPIKÖS: taknyos (Rozsnyó Nyr. VIII.566).

SPILLÉR: 1. kártyás; 2. ravasz, agyafürt ember (Háromszék m. Nyr. IV.478).

SPINTOL: haragit, bosszant (Rozsnyó Nyr. VIII.236).

SPION (*espion* Nógrád m. Rimóc Nyr. VI.273; *ispion* Székelyföld Györffy Iván; *ispióny* Nagy-Kúnság Nyr. XX.45). — *Ispióny*: meghíztatlan (Nagy-Kúnság Nyr. XX.45).

SPIR: spiritusz, borszesz (Brassó m. Hétfalu Király Pál).

SPIRA: fruska, fürgő leányka, hamis leányka (Palócság Nyr. XXIII.70) [vö. 1. *spirka*].

SPIRITUSZ (*piritus* Kecske-mét Simonyi Zsigmond; Háromszék m. Uzon Nyr. IX.40; *pirutac* Szlavónia Nyr. XXIII.359).

1. **SPIRKA** (Palócság Nyr. XXIII.70; Rozsnyó Nyr. VIII.566; *sipirka* Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné): 1. *sipirka*: élénk, életrevaló (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné); 2. *spirka*: élénk gyerek (Rozsnyó Nyr. VIII.566); 3. *spirka*: fruska, fürgő leányka, hamis leányka (Palócság Nyr. XXIII.70; Császár Árpád; Abaúj m. Pusztafalu Szádeczky Lajos) [vö. *spira*]

2. **SPIRKA**: töpörtyű (Abaúj m. Jászó Nyr. IX.478).

[SPIROM].

spirom-szög: szeg, a mellyel a szarufút a koszorúfához szegeznek (Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XV.336).

SPIRTÁL: piszkál (Kassa vid. Nyr. XVIII.431).

meg-spiritál: megpiszkál. *Spiritáld meg a tüzet, hogy jobban égjen* (Kassa vid. Nyr. XVIII.431).

SPLĚH: piszok (Rozsnyó Nyr. VIII.566).

SPLĚHÖS: piszkos (Rozsnyó Nyr. VIII.566).

[SPOL].

spol-snyef: vmi vizimadár (Heves m. Csépa Nyr. III.479).

SPONGYA (*špongya* Palócság Nyr. XXI.362).

SPÓR (*pór* Bihar m. Ér-Keserű Király Pál): takaréktűzhely (Palócság Császár Árpád; Bihar m. Ér-Keserű Király Pál; Debrecen Dézsi Gyula; Erdély Szinnyei József) [vö. *spârherd*].

SPÓRESZOL: takarékoskodik (Zemplén m. Tállya Nyr. IV.521).

SPRENCEL: preckel, spriceel, vízzel megpermetez (fehéreneműt a vasalás előtt) (Rozsnyó Nyr. VIII.235. 566).

SPUJÁLÓ: szövőszékhez tartozó rokkaforma eszköz, a mellyel a fonalat a esőre [vö. *cső* 4.] rágomolytják (csőllő, *spulrad*) (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.325).

[SRÁG].

srág-kerítés: léckerítés (Vas m. Kemenesalja, Nemes-Magasi Nyr. XIX.191).

SRÉDEJ: „két ágas összekötő fát hívnak [gy’?] (Erdőháza [? talán Zala m. Erdőhát] Nyr. XI.285).

SRÉG: rézsút (Nógrád m. Nyr. IV.142).

SRÉKELY: agyag iszapja (schlicker) [fazekas mest.] (Sárospatak Nyr. XVII.526).

SRÓF (*sér-óf* Nógrád m. Istvánffy Gyula; *saróf* Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.358; XXIII.143; *soróf* Szilágy-Somlyó Kerekes Ernő; Székelyföld Nyr. IV.328; *stróf* Szilágy-Somlyó Kerekes Ernő).

sróf-inas: fafogas eszköz, a melybe az asztalos a munkafát befogja (Székelyföld Tsz.; Freeskey János).

sróf-szolga: ∞ (Székelyföld Tsz.).

sróf-tekerő: srófszeg-csavaró (fanyelű vas, a melynek lapos hegyét a srófszeg vágásába beleillesztik) (Székelyföld Tsz.).

STÁCIÓ (*éstáció* Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. X.191; *istáció* Zala m. Kis-Kanizsa Nyr. X.184): 1. *stáció:* vasuti pályaház (Hont m. Helemba Nyr. IV.192); 2. *éstáció:* mérföld (Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. X.191).

STANDÁR: hajóállomás (Baja Bayer József).

STEMPELY (Tolna m. Paks Nyr. XIX.480; *cempel* Háromszék m. Uzon Nyr. IX.40; *éstempelyi* Palócság Nyr. XXI.362; *stömpej* Torda-Aranyos m. Gerend Nyr. XXIII.578; *templi* Hajdú m. Földes Nyr. XVI.384): bélyeg.

STENG: a bányában egymás mellé helyezett két palló, a melyen a hont halad (Torockó Jankó J. Torda stb. 202).

STERC (*isterc* Dunántúl MNy. V.98; Soprony m. Répce mell. Nyr. II.519; *istérc* Répce mell. Nyr. XX.367; *iszderc* Veszprém m. Csetény Halász Ignác): megpirított s vízzel és zsírral föleresztett lisztből készült morzsatésza.

[Szólások]. *Az istercit nekije!* [euphem. e h.: az istenit] (Balaton-Almádi Zolnai Gyula).

[STIBICÖL].

ki-stibicöl (*ki-stibicőnyi*): kitalál (Félegyháza Nyr. IV.559).

STIBLI (Sárköz, Kalocsa Nyr. VIII.463; *istibli* Tolna m. Nyr. VI.523; Háromszék m. MNy. VI.356): topánka.

STILÁL: kémkedik (Érsekújvár Nyr. VII.332).

STOMP: érc-zúzó [bányász mest.] (Szatmár m. Nagybánya vid. Nyr. XIV.238; Zalathna vid. Nyr. XIII.238).

STOMPORÓ: vas-üllő, a melyre a vasat, mikor a tűzbe viszik, ráütik, hogy lássák, jól tartja-e a fogó [kohászati mest.] (Torockó Jankó J. Torda stb. 202).

STÖMP: földbe vert karó, oszlop (Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII.382).

STÖMPÖLY, STÉMPÉLY (*estempe* Udvarhely m. Nyr. V.231; *éstémpe* Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XV.336; *estempej* Székelyföld Tsz. [itt *estempeg* hiba]; Ferenczi János 1832; Háromszék m. MNy. VI.356; *éstempēj* Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Háromszék m. Dálnok Márton Imre; *estempely* Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár; *estempély* [?] Háromszék m. Tsz.; *istempej* Székelyföld Nyr. XXV.48; *östömpő*, *östömpőj* Kalotaszeg. Zsobok Melich János; *stempely* Háromszék m. Tsz. 112a; *stömpőj* Székelyföld Kriza; *stömpöly* Borsod m. Nyr. XVIII.515; Zemplén m. Mád Nyr. VI.285; Tokaj Nyr. XXIV.240): támasztékul (pl. a mestergerenda alá) alkalmazott vendégoszlop. *A pincébe egy estempely kell, hanem a padló beszakad* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár).

[STRÁF].

stráf-szekér: nagy fuvaros-szekér (Kolozsvár Szinnyei József, Melich János).

STRÁJFA (Zala m. Hetés Ethnographia VIII.97; Nógrád m. Rimóc Ethnographia IV.30; *strajfa* Cegléd Ilosvay Vilmos): istállóbeli választórúd (mely a lovakat egymástól v. a tehenektől elválasztja).

STRAPA: fáradság, vesződség. *A lovaink úgy lőromlottak a sok strapába* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.432). *Sok strápával él* (Abaúj m. Beret Nyr. III.523). *Annyi a strapám, hogy meg se győzőm* (Hegyalja Nyr. XXIV.479).

STRAPÁCIÓ (*terepácció* Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. X.191): 1. ∞. *Sok strapációbba került* (Veszprém m. Szentgál Nyr. III.184); 2. baj, kellemtelenség (Hont m. Nyr. VI.271).

STRAPÁL: 1. fáradoz (Hegyalja Nyr. XXIV.479); 2. fáraszt. *A szegény ember agyon strapája magát* (Szatmár és Szaboles m. Kovács Jenő).

STRÁZSA (*esterázsa* Háromszék m. MNy. VI.356; *ēstrázsa* Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; *ēstrázsa* Palócság Nyr. XXI.362; *istērázsa* Veszprém m. Szentgál Nyr. II.185; Baranya m. Ormánság Nyr. II.131; Somogy m. Sándor József; Csurgó vid. Király Pál; *istērázsomestēr* Győr m. Kis-Bajos Nyr. VI.186; *sterázsa* Szatmár m. Máté-Szalka és vid. Nyr. XXVI.497; *trázsa* Eszék vid. Nyr. VII.231. 278).

STRÁZSÁL (*ēstrázsál* Gömör m. Nyr. XXII.431; *isterázsál* Somogy m. Csurgó vid. Király Pál; *istērázsáll* Győr m. Kis-Bajos Nyr. VI.187; *istrázsa* Nógrád m. Rimóc Nyr. VI.273; *trázsál* Székesfehérvár Nyr. III.520).

STRIMFLI (*ēstrimflyi* Palócság Nyr. XXI.362; *istirimfi* Udvarhely m. Száldobos Nyr. IV.93; Csik-Szentkirály Nyr. VII.335; *istirimfli* Nagy-Szalonta Nyr. XV.470; *istirinfi* Székelyföld Aranygyulai NGy. III.245; *istirinfli* Bihar m. Fugyi-Vásárhely Nyr. III.232; *istrimfli* Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.98; *stimfli* Abaúj m. Kalmár Elek; *stirimfli* Debrecen Nyr. IX.163;

Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.474; *strinfi* Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; *trim/li* Temesköz Kálmány I. Szeged népe II. Bevezető XX. 1.)

STRÓF (Kaszárnyai szó Nyr. VI.276; *estróf* Bukovina Nyr. VI.472): büntetés.

[**STRÓFOL**].

meg-strófol: megbüntet (Kaszárnyai szó Nyr. VI.276; Bukovina Nyr. VI.472).

STRÓZSÁK (Kaszárnyai szó Nyr. III.328; Székesfehérvár [kaszárnai szó] Nyr. XVII.283; Érsekújvár Nyr. VII.41; *trózsák* [kaszárnai szó] Nyr. VI.326): szalmazsák.

STRUMPÁNDLI: 1. katonák fejrevalójának állandója (sturmband) [nép-etimológia] (Kaposvár Nyr. XII.331); 2. botos [?] (Érmellék Nyr. V.473).

STRUZSÁL: dörzsölve lofejt (kukoricát a esővérről) (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.374).

STUCLI (Pozsony m. Dudvág és Feketevíz mell. Úrményi László; *sticli* Csallóköz id. Szinyeyi Józsefné; Érsekújvár Nyr. VII.41; *tucli* Vas m. Sorok mell. Nyr. XXII.144; *tuszli* Dunántúl Sebestyén Gyula; Győr m., Komárom m. Bódiss Jusztn; Komárom m. Ács id. Szinnyei Józsefné; Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Vas m. Kemenesalja Bódiss Jusztn; Vas m. Répce-Szentgyörgy Nyr. XVIII.575): 1. *sticli*, *tucli*, *tuszli*: kötött kézesuklómelegítő (Pozsony m. Dudvág és Feketevíz mell. Úrményi László; Csallóköz id. Szinnyei Józsefné; Érsekújvár Nyr. VII.41; Győr m., Komárom m., Vas m. Kemenesalja Bódiss Jusztn; Vas m. Sorok mell. Nyr. XXII.144); 2. *tuszli*: kötött kesztyű, a melynek csak félig vannak meg az újjai (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Vas m. Répce-Szentgyörgy Nyr. XVIII.575; Zala m. Nemes-Vita Bódiss Jusztn); 3. *tuszli*: karmantyú, vadász-karmantyú (Dunántúl Sebestyén Gyula; Győr m., Komárom m., Vas m. Kemenesalja Bódiss Jusztn; Komárom m. Ács id. Szinnyei Józsefné); 4. *tuszli*: ügyefogyott (ember) (Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusztn).

STUCHROSKOD-IK: takarékoskodik (Bars m. Léva Czimmermann János).

STUDENC: pörösködő, esalni akaró ember. *Igen nagy studenc* (Somogy m. Tarany Nyr. XV.44).

STUFA: 1. olyan kő, a melyen szabad arany van [bányász mest.] (Zalathna vid. Nyr. XIII.238); 2. szép alakban kristályosodott ásvány [bányász mest.] (Szatmár m. Nagybánya vid. Nyr. XIV.239).

STYURC: rakodó-hely [bányász mest.] (Zalathna vid. Nyr. XIII.238).

1. **SUBA**: [gúny.] ujonc (Székesfehérvár [kaszárnai szó] Nyr. XVII.284; Hol? [kaszárnai szó] Nyr. XXVI.526).

[2. **SUBA**].

suba-fa: [tréf.] fasz (Szeged Csikos Márton).

[**subafáz**].

el-subafáz: olver, eldönget, elpáhol. *Elévette ja két katona, osztéig jaól elsubafázta* (Heves m. Boes Nyr. XXIV.336).

SUBÁKOL: sopánkodik (Cegléd Ilosvay Vilmos).

SUBELLA: [tréf.] suba (Szentos Nyr. VI.232).

SUDÁML-IK: suhan (Erdővidék Taz.; vö. Vadr. 517a) [vö. *suraml-ik*].

bő-sudámlik: ,berohan' [? talán: besuhan] (Erdővidék Tsz.).

[**SUDARASOD-IK**].

ki-sudarasodik: kimarad vmiből, hoppon marad (Orosháza Nyr. IV.377).

[**SUDIT**].

meg-sudit: 1. megsuhint (Háromszék m. Lécfalva Kiss Albert); 2. megüt, megsújt. *Egyik a buffantó vasval, másik egy bolond hojszu-forma vasval úgy megsudita és futyoritta, hogy maig is a vajnokomon a pilattja* (Székelyföld Nyr. XIII. 509. 510); 3. megrándít, megrúg(-ja a fejsze v. a bot az ütő kezét, mikor nem talál) (Udvarhely m. Vadr.).

[**SUDRÁL**].

el-sudrál: elhamarkodva, szeleskedve csinál vmit; szeleskedéssel, hebehurgyasággal, hamarkodással elront (Kassa vid. Nyr. XVII.238; Kovács Ferenc) [vö. *el-sedrél*].

1. **SUDRI, SODRI**: szeles, hebehurgya, elhamarkodó, meggondolatlan. *Sudri bolond* (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos) [vö. *sedrel*].

2. **SUDRI**: fonóházi berekesztő multság (Vas m. Pálfa Nyr. XXVI.479).

SUDRIBUNKÓ: [tréf.] fasz (Tokaj Nyr. XXIV.240).

1. **SUDRIMANKÓ**: ∞ (Cegléd Ilosvay Vilmos).

2. **SUDRIMANKÓ**: 1. kiesinyre, rövidre, szűkre szabott felső ruha; 2. ügyetlen, hasznavehetetlen eszköz (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.573).

SUDUCKOD-IK (*suduckonnyi*): hizeleg (Félegyháza Nyr. V.130).

[**SÚDUL**].

fől-súdul, fő-súdul: fölnő, fölseperedik (gyerek, suhanc), magasra emelkedik (a nap). *Úgyan fősdült ez a gyereök! Fősdült már a nap. Már jól fősdült a nap* (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII. 239. 574).

SUFRI: új bor, karcos, vinkó, löre (Kis-Künság Kinnach Ödön; Tiszafüred Nyr. XXVI. 430).

SÚG (*csug* Udvarhely m. Homoród vid., Csík m. Vadr.; *csüg* Palócság Nyr. XXI.314; XXII.33; Székelyföld Kiss Mihály; Csík m. MNy. VI.370; *becsüg* Gömör m. A.-Hangony Nyr. XIX.331): 1. sistereg (a nedves fa, mikor ég); 2. suhog (a vékony vessző); 3. sunyik (Csallóköz Erdélyi Pál).

meg-ság [a víz a kavicsra, a hol a folyó sekély, de sebes folyású] (Székely-Keresztúr Herman O. Halászat K. 826b) [vö. *sugás, ságó*].

SUGÁR, SUDÁR (*sudarléc* Csallóköz Csaplár Benedek; *súdár* Kis-Kún-Halas Nyr. XIV.429; Keckemét Nyr. XIX.46): 1. *sugár*: hosszú szörzál. *Ló-sugár, tehén-sugár, csacsi-sugár* (Hódmező-Vásárhely és Orosháza vid. Gabányi Endre); 2. *sudár*: a kútgemről lefüggő rúd, a melynek a végére a vödör van akasztva (Balaton mell. Tsz.; Vas, Somogy, Baranya m. Király Pál); 3. *sudár, súdár, sugár*: az oster végére kötött, lószórból, tehén- v. ökörfarkszórból v. selyemből való vékony fonadék (suhogó, pattogtató) (Fehér m. Boglár, Komárom, Vas, Somogy, Baranya m. Király Pál; Balaton mell. Tsz.; Nyr. XXV.313; Vas m. Répce-Sz.-György Nyr. XVIII.575; Pápa Nyr. XVI.576; Kis-Kún-Halas Nyr. XIV.429; XV.381; Keckemét Nyr. XIX.46; [sugár] Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X. 324); 4. *sudár*: hosszú és egyenes, szálás. *Sudár szarvú ökör v. tehén* (Komárom m., Vas m. Király Pál). *Sudár jegenyefa* (Abaúj-Torna, Gömör, Borsod, Zemplén, Szabolcs m. Király Pál). *Szép sudár nővérsű legény ez a Danyi* (Héves, Borsod, Abaúj m. Király Pál).

sudár-fa: a kútgemről lefüggő rúd, a melynek a végére a vödör van akasztva (Fehér m. Nyr. XI.228; Fehér m. Boglár, Somogy m. Szenna Király Pál).

sudar-léc: ∞ (Csallóköz Csaplár Benedek).

SUGÁRÍTÓ: vessző, a melynek kihegyezett végére a gyerekek almát v. agyaggolyót szúrnak, s aztán megcsóválván elhajítják (Szatmár m. Nyr. XI.285).

[**SÚGÁROL**].

meg-sugárol: megsűg, megsugall. *Én istenem, sugárol meg, hogy a tejes kásába kell-e só! Mintha az isten sugárolta volna meg, nem menék el, s be jó lón!* (Székelyföld Fejér József).

SUGÁS: sekély, de sebes folyású hely a folyóban (Székelyföld Tsz. 334b).

SUGATAG: uszadékfa (Duna-hordta fatuskó, fatönk, a melyeneket a víz itt-ott a kanyarodásoknál lerak) (Csallóköz Csaplár Benedek).

[**SUGDÓD-İK**], **CSUGDÓD-İK:** sugdosódik (Székelyföld Kiss Mihály).

SUGDOS (*csugdos* Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m. Homoród vid. Vadr. 494b; *csüg-dos* Csík m. MNy. VI.370; *suddos* Borsod és Gömör m. Király Pál).

sugdos-bugdos: sugdosódik (Félegyháza Nyr. VI.43; Szilágy-Somlyó Nyr. XVI.287).

[**SUGDOSÓ**], **CSUGDOSÓ:** hírsűgő, hírterjesztő (Székelyföld Kiss Mihály).

SUGDOSÓD-İK (*csugdosódnak* Székelyföld Kiss Mihály).

1. **SÚGÓ, SUGÓ** (Csallóköz Csaplár Benedek, Erdélyi Pál; Csallóköz, Bacsfa Nyr. XVI.140; Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály; Herman O. Halászat K.; Udvarhely m. Nyr. I.136; IV.371; Háromszék m. Nyr. I.136; Vadr.; Győrffy Iván; Csík m. Nyr. I.136; *suga* Udvarhely m. Székely-Keresztúr Herman O. Halászat K.; Háromszék m. MNy. VI.348; Győrffy Iván): 1. *sűgő*: sisteregve égő. *Sűgő fa* (Csallóköz Erdélyi Pál); 2. *sűgő*: folyóparti szakadék, bevágás, öblöcske, a melyben a víz *sűg* (Csallóköz Erdélyi Pál); 3. *suga, sugó, sűgő*: sekély, de sebes folyású hely a folyóban (Székelyföld Tsz.; Herman O. Halászat K.; Kiss Mihály; Udvarhely m. Nyr. I.136; IV.371; Székely-Keresztúr Herman O. Halászat K.; Háromszék m. MNy. VI.348; Nyr. I.136; Vadr.; Győrffy Iván; Csík m. Nyr. I.136); 4. *sugó, sűgő*: uszadékfa (Duna-hordta fatuskó, fatönk, a melyeneket a víz itt-ott a kanyarodásoknál lerak) (Csallóköz Csaplár Benedek; Csallóköz, Bacsfa Nyr. XVI.140); 5. *sűgő*: sunyó [az ú. n. opasz-játékban] (Csallóköz Erdélyi Pál).

2. **SÚGÓ, SUGÓ:** csupa, merő, pusztá. *Sűgő szalmával v. kőrével tartja a marhát* (Háromszék m. Vadr. 516b). *Egyebet nem ittam sűgő viznél. Ma nem ettem, csupa sűgő kegyeret* [hiba e h.: *kenyeret*] (Háromszék m. Vadr. 554). *Ez a galya csupa sűgő rongy* (Székelyföld Nyr. XXII.133) [vö. 2. *suhogó*].

3. **SÚGÓ:** vaddisznó malaca (Veszprém Tolnai Vilmos).

SUGÓS: vmiféle labdajáték (Somogy m. Szob Ethnographia III.128).

SÚGÓZ, SUGÓZ: uszadékfát fog ki (a Dunából kézzel v. csáklával) (Csallóköz Nyr. I.332). *Hol az ura, szomszédasszony? — Oda van sűgőzni* (Csallóköz Király Pál).

SUGTON: suttyomban (Háromszék m. Győrffy Iván).

SUHADÉR: siheder (Palócság Ethnographia III.357; Mátra vid. Nyr. XXII.335).

SUHAGÓ: rossz vaskó, a melyben csillogó fehér szemek vannak [bányász mest.] (Torockó Jankó J. Torda stb. 202).

SUHANCÁR (*suhoncár* Udvarhely m. Vadr.): 1. suhanc, siheder (Tolna m. Tsz.; Cegléd Ilos-

vay Vilmos; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381; Szeged Nyr. II.378; Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.206; IV.335; Székelyföld Tsz.; Udvarhely m. Vadr.); 2. vékony, sugár (Székelyföld Tsz.)

SUHANCÁROD-IK (suhancárodni): vékonyodik (Székelyföld Tsz.)

[SUHANT].

[Szólások]. *Suhancsék kend a levesre*: vessen bele zsírban pirított vöröshagymát (Szeged vid. Nyr. IV.33).

SUHANTÉK: leves étkeknek vékony, ritka rántása (Szeged Tsz.)

SUHAR: kopárosság (Székelyföld Kiss Mihály).

1. **SUHARC**: 1. kopárosság, kopár kaszáló (Székelyföld Kiss Mihály); 2. megkórósult parlag (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.); 3. asszú roncsolékos pusztai erdei hely (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.)

2. **SUHARC**: 1. suhogó vessző, nagy vessző, husáng (Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII.382; Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.39); 2. vékony és éles levelű sásféle (siska) (Beregszász vid. Király Pál).

SUHARCOS: kopár. *Suharcos hely* (Székelyföld Kiss Mihály).

SUHATAG: pózna, dorong, husáng (Balaton mell. Tsz.; Nyr. VII.351) [vö. *csiatag*].

1. **SUHÉ**: suhogó eső (Székelyföld Kriza).

2. **SUHÉ**: suhanc (Arad m. Pécska Kálmány L. Szeged népe I.213). *Suhé legény. Van a bírónak két suhé fia; az egyik olyan 14—15, a másik 18 esztendő* (Bihar m. Hosszú-Pályi Király Pál).

SUHI: ellopták! (Székelyföld Kiss Mihály) [vö. *suhin*].

SUHÍKOL: sápítóz, sopánkodik (Kis-Kún-Halas Kovács Kálmán).

SUHINT: lop, esen, sikkaszt (Székelyföld NyK. X.336). *Jól tud suhintani* (Székelyföld Kiss Mihály).

el-suhint: 1. gyorsan elmos. *Suhincsd el ezt a kis edényt, aztán menjünk* (Kassa vid. Nyr. XVII.235); 2. ellop, elcsen, elikkaszt (Háromszék m. Vadr. 497a). *Elsuhintá a dohányomat. Hogy len képes azt enyi szem elől elsuhintani!* (Székelyföld Kiss Mihály).

SUHINTOTT: hamarosan készült. *Suhintott étel* (pl. rántott tojás, pirított leves stb. eff.) (Cegléd Ilosvay Vilmos). *Suhintott leves*: a melyhez rántást sem csinálnak (Szalonta Nyr. XIII. 428; XX.428).

SUHÍTÓ: vékony káka, árva káka, békaszttyó, béka-sás (szalmaszál vékonyságú, egy méter magasra is megnövő, teljesen sima, cso-

mótlan, gömbölyű szárú sásféle növény, a melyet szárítva szőlőkötözésre használnak) (Juncus effusus) (Vas m. Kemenesalja Tsz.) [vö. *csuhu*].

SUHOG: 1. [a forrni kezdő, forrásban levő víz] (Hol? Tsz.). *A víz má suhog* (Cegléd Ilosvay Vilmos); 2. zúgva foly v. ömlik le (a folyóvíz) (Székelyföld Kiss Mihály).

1. **SUHOGÓ**: 1. vékony, hajlós vessző (Székelyföld NyK. X.336; Udvarhely és Háromszék m. Erdélyi Lajos; Háromszék m. Lécfalva Kiss Albert). *Vágtam egy jó suhogót. Elment fűzsuhogót hozni gúzsna* (Bereg-Rákos vid. Pap Károly); 2. hosszú, vékony ostor (Tolna m. Tsz.; Cegléd Ilosvay Vilmos; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.324); 3. ostorhegy (Szeged Tsz.)

2. **SUHOGÓ**: csupa, merő, pusztai. *Suhogó szalmával v. kórival tartja a marhát. Tiszta csupa suhogó vízzel él* (Háromszék m. Vadr.) [vö. 2. *süg*].

SUHOL: 1. súrol, sikárol (Palócság Császár Árpád; Gömör m. Nyr. XVIII.456). *A szoba pallóját suholja* (Nógrád m. Szécsény Kálmán Sándor); 2. vakar. *Suholható osztang a fejedet* (Gömör m. Majom Nyr. XXII.572).

el-suhol: elsúrol, elhorzsol. *Bőr se volt az egy oldalán, úgy elsuholta a föld* (Palócság Nyr. XXI.46).

fel-suhol: fűlsúrol. *Suhold fel a padot!* (Rimaszombat Nyr. XVII.574).

SUHOTOL: suhog. *Valami suhotol a bokorba* (Székelyföld Kiss Mihály).

SUHOTOLÁS: suhogás (Székelyföld Kiss Mihály).

SÚJT, SUJT (sójtani Háromszék m. MNy. VI.348; Vadr.; Györffy Iván).

ki-sújt, ki-sujt: kisöpör. *Sújtsd ki egy kisézt a szobát, nagyon szemetes már* (Csallóköz Csaplár Benedek). *Kisujtom a pitart* (Bars m. Garam-Lök Nyr. XXVI.137).

meg-sujt: rávág, ráhúz, ráüt. *Megsujtott* (Hol? Tsz.). *Úgy megsujtlak evel a pácával, hogy sohase kaptál ojant* (Marosvásárhely Nyr. XV.239).

rëa-sujt: ~ (Háromszék m. Kiss Mihály).

SUJTÁS (sútás Borsod m. Ethnographia VII.81).

SUJTÁZ: horgászik, horoggal halászik (Zala m. Szepezd Nyr. XVII.234).

[SUJTI].

sujti-verés: vesszővel verés (Kalotaszeg Nyr. XVII.47).

SUJTÓ: kútgém (Csallóköz Csaplár Benedek; Pozsony m. Taksony Nyr. XV.190) [vö. *kút-sujtó*].

SUJTOGÁL: dobál (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné).

SUJTÓS, SÓJTÓS (*sójtós* Háromszék m. MNy. VI.348; Vadr. 516b): 1. *sójtós, sujtós*: súlyos ütőd, erős (ütés, csapás) (Dunántúl Bódiss Jusztn; Háromszék m. MNy. VI.348; Vadr. 516b); 2. *sujtós*: drága (Győr m. Bódiss Jusztn). *Ha még nem egyesül ké, fiskárist kell foganni. Ap pedig sujtós* (Baranya m. Ormánság Nyr. VIII.47).

SUK (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.379; Gyórfy Iván; *csuk* Szilágy m. Nyr. IX. 182; *sug, sugni* Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.573; Fölső-Bánya Nyr. XVI.471; Hajdu Nagy Sándor; *sugni* Székelyföld Kiss Mihály): 1. *sug, suk*: dob, lök (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.573; Kapnikbánya és vid. NyK. II.379; Gyórfy Iván); 2. *csuk*: dőf, szúr (Szilágy m. Nyr. IX.182).

alája-süg: alája lop (esírkét a kotlónak v. a kappannak, idegen szopós malacot a megmalacozott disznónak, idegen bárányt a bárányos juhnak) (Székelyföld Kiss Mihály).

ki-sug, ki-csuk: 1. *ki-sug*: kidob (Szatmár m. Fölső-Bánya Hajdu Nagy Sándor). *Mikó villám üt a házba, kést kell sugni ki az ablakon, hogy a villám utánna menyen* (Szatmár m. Fölső-Bánya Nyr. XVI.471); 2. *ki-csuk*: kidőf, kiszúr. *Az ökör szinte kicsukta a köjök szemét* (Szilágy m. Nyr. IX.182).

még-csuk: megszúr. *A tövisk mégcsukta a lábom* (Szilágy m. Nyr. IX.182).

SUKDÁL, SUGDÁL: dobál, hajigál (Szatmár m. Nagybánya Nyr. IX.138; XIV.573).

[SUKDOS], CSUKDOS: dőfölget, szurkál (Szilágy m. Nyr. IX.182).

SUKK (*csukk* Palócság Nyr. XXII.33): láb (mérték) (Veszprém m. Szentgál Nyr. III.184; Palócság Nyr. XXIII.94; Debrecen Nyr. XI.477).

SULI (Szatmár m. Adorján Nyr. X.431; *sulli* Tokaj Nyr. XXIV.240): alattomos, sunyi.

SULLOG: lassan megy, sompolyog, lopva jár, alattomosan kullog (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381; Szatmár vid. Tsz.; Beregszász Nyr. XXVI.523) [vö. *csullankod-ik, sullong*].

[el]-sullog: szegyenkezve elkullog, elsompolyog (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.573; itt *el* nélkül, de ez nyilván hozzáférendő).

SULLÓKÁL: lassan jár (Kisujszállás Nyr. XXI.144. 335).

SULLONG = *sullog* (Szatmár m. Kapnik vid. ? Nyr. II.276).

[SULLONGOL; vö. csullankod-ik].

ki-sullongol: kisompolyog (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.235).

SULPÓ: kamasz (Sárospatak és Sátoralja-Ujhely vid. Nyr. XXV.431).

1. **SULY** (*suj, súj, suly*): vizi dió, vizi gesztenye (trapa natans) (Dunántúl Nyr. V.228; Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 77; Dráva mell. Nyr. VI.43; Baranya m. Kassai J. Szókönyv I.437; II.298; IV.337; Közép-Baranya Nyr. IV. 237; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382) [vö. *sulyom*].

[2. **SÚLY, SULY**].

[Szólások]. *Rettenetesen a sujján fogta* [a betegség]: nagy beteg volt (Csanád m. Makó Nyr. XXVI.326). *Sujján fogja a hideg*: erősen rázza (Tisza-Dob Nyr. XXV.331). *Tennap is beteg volt, de még nem fokta a baj ojján sujján* (Tisza-Dob Nyr. XXIV.332). *Siess haza, mert az anyánk a súlyán van, tüdőgyulladásban és májdaganatban van* (Kecskemét [parasztleány levelében] Simonyi Zsigmond).

[**SÚLYAL**].

főli-súlyal: fölemel, fölsegít (terhet). *Főlsújjáták a pucináját: hátára segítették a poggyászat* (Dunántúl Nyr. V.264).

[**SULYHOSOD-IK**].

még-sulyhosodik: megsúlyosodik. *Mé nem sulyhosodik* [a lúd], *pegy mán három helyi, hogy tömjük* (Nógrád m. Patak Nyr. VIII.560).

SULYKOL (*súkol* Mátra vid. Nyr. XXII.335).

SULYL-IK (*sujl-ik*): súlyosodik, nehezedik (Háromszék m. MNy. VI.357; Vadr.; Gyórfy Iván).

[Szólások]. *Rajta sulyl-ik*: reánehezedik, az ő vállát nyomja (Háromszék m. MNy. VI.340). *Rajta sulylik minden házi gond* (Székelyföld Csaplár Benedek).

még-sulylik: megsúlyosodik (Háromszék m. MNy. VI.340). *Megsulylott neki az állapota* (Székelyföld Csaplár Benedek).

SULLYONKOD-IK: nehezkedik (Heves m. Boes Nyr. XII.332).

rá-sullyonkodik: ránehezkedik (Heves m. Boes Nyr. XII.332).

SULYOGAT: latolgat, méreget (Székelyföld Csaplár Benedek).

1. **SULYOK** (*sujakbot* Aranyosszék Jankó J. Torda stb. 138; *suk* Vas m. Őrség Nyr. VII.372; Göcsej Nyr. XIII.498; Göcsej, Resznek Nyr. XII. 189; Zala m. Hetés Ethnographia VIII.94; *súk* Göcsej MNy. II.416; Pest m. Kassai J. Szókönyv IV.336; Mátra vid. Nyr. XXII.335; Nógrád m. Szirák vid. Békássy Sándor; Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574; *sukk* Zala m. Alsó-Lendva vid. Nyr. XIII.332). — *Sulyok, sujok*: mángorlófa (Pest m. Kimnach Ödön; Cegléd Ilosvay Vilmos).

sujak-bot: fakalapács, a mellyel a vastag fa elhasításánál a baltára v. az ékre ráütnek (Aranyosszék Jankó J. Torda stb. 138).

2. SULYOK: kukorien-esutka (Bars m. Lóna Czimmermann János).

SULYOM (*sujom*): vízi dió, vízi gesztenye (trapa natans) (Cegléd Ilosvay Vilmos; Hegyalja Kassai J. Szókönyv I.437; II.298; Bodroglő Nyr. V.68; Hol? Tsz.) [vö. *1. suly*].

SULYOSL-IK: súlyosodik, nehezedik (Székelyföld Csaplár Benedek).

SUMAGOL (*sumagó, sumagul*): 1. sunyiskodik, alattomoskodik, kétszínűsködik (Baranya m. Sellye Zalai Mihály); 2. bambán, szótlanul ül, mogorván hallgat (Somogy m. Visnye Nyr. XVII. 334; Baranya m. Ibafu Nyr. XX.287) [vö. *sumákol, sümmög*].

SUMÁK: 1. sunyi, alattomos, kétszínűsködő, gyanús szerepet játszó, titokszerű, sötét tekintetű (ember) (Dunántúl Bódiss Jusztn; Somogy m. Szőke-Denes Nyr. III.231); 2. konokul hallgató (Dunántúl Bódiss Jusztn); 3. ostoba, tudatlan (Göcsej Tsz.); 4. bolond (Zala m. Czimmermann János).

SUMÁKOL: 1. félig-meddig alszik, pislog (Keszthely vid. Horváth György; Somogy m. Nyr. XX.430); 2. lapít, fülel (Sümege vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvjárás 25); 3. sunyiskodik, alattomoskodik, kétszínűsködik (Dunántúl Bódiss Jusztn; Somogy m. Balaton mell. Nyr. XVI. 477); 4. konokul hallgat (Dunántúl Bódiss Jusztn) [vö. *sumagol, sumókol*].

SUMÁR: fűz- v. nyárfa-bokrok, melyek a partokon a vízholdta iszapban vízholdta gallyakból nőnek (Szeged Csaplár Benedek).

sumár-erdő: fiatal fűz- v. nyárfa-erdő, a melynek fái vízholdta gallyakból nőttek (Szeged Csaplár Benedek).

[SUMMA].

[Szólások]. *Summára adni:* egyre-másra adni. *Summára 16 pengőjével adtuk az életet* (Zemplén m. Bodrog-Szerdahely és vid. Nyr. XXII.479).

SUMMOG: szid [?] (Székelyföld Nyr. V.424).

SUMÓKOL: settenkedik. *Sumókótlak, mint a macska a forró kása körül* (Baranya m. Ormány-ság Nyr. IX.286) [vö. *sumákol*].

1. SUNDA (Hajdú-Hadház Nyr. IX.524; Szatmár m. Nyr. XI.285; Nagy Elemér; Szatmár, Szaboies, Ugoesa m. Nyr. IX.184; Szaboies m. Besenyőd Nyr. XII.143; Szaboies m. Büd-Sz.-Mihály Nyr. XXVI.430; Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.337; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XIII. 48; Bodroglő Tsz.; Karsa Ferenc; Beregszász Nyr. XXVI.523; Erdély Kassai J. Szókönyv IV. 337; Csaplár Benedek; Háromszék m. Erdélyi Lajos, Gyórfy Iván; csunda Pozsony m. Kassai J. Szókönyv IV.337; Debrecen Nyr. VII.138; XXI.477; Székelyföld Tsz.; Kőváry László 1842; Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. IX.427): csunya, csúf, utálatos, ocsmány, förtelmes.

[2. SUNDA].

sunda-bunda: csalfa, ingyenélő (Székelyföld Tsz.) [vö. *sundám-bundám*].

[SUNDÁL-BUNDÁL].

el-sundál-bundál: csalással, alattomosan magához kaparít. *Elsundálta-bundálta a pénzt* (Csik m. Nyr. XXV.376).

SUNDÁM-BUNDÁM (*sundán-bundán* Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XIII.377): 1. alattomosan, titkon, hamissággal (Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XIII.377). *Sundám-bundám cselekszik* (Szeged vid. Nyr. VI.233). *Kérjen, ha valamit az embertől akar nyérni, ne úgy sundám-bundám akarjék jutni valamihez* (Szilágy-Somlyó Nyr. XVI.287). *Per sundám-bundám:* ∞ (pl. szerezni) (Székelyföld Tsz. 335b); 2. könnyedén (Hol? Nyr. IV.318). *Per sundám-bundám:* ∞. *Per sundám-bundám vette az egész dögöt. Per sundám-bundám nekiment, mintha az övé volna a diófáig* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.384); 3. ingyen (Háromszék m. Lisznyó Kése Dénes).

[SUNDASÁG], CSUNDASÁG: csunyaság, undokság, ocsmányság, förtelmesség (Székelyföld Kiss Mihály; vö. Tsz. 57a).

[SUNDÍT], CSUNDÍT: csunyt (Debrecen Nyr. XXI.477).

SUNTOROG: sompolyog (Székelyföld Andrassy Antal 1843) [vö. *sintereg, sündörög*].

SUNUR: pices (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574).

SUNY[IK]: 1. hűnyik (bújódsi játékban a kereső, míg a többiek elbújnak) (Csallóköz, Arak Nyr. X.382); 2. elbúvik (a bújódsit játszó). *Ereggyetek sunyni, gyerekek, majd én megkereslek* (Csallóköz, Csaplár Benedek) [vö. *sűnyik-ik*].

el-sunyik: elbúvik (a bújódsit játszó). *Gyertek gyerekek bújódsit játszani; sunnyatok el akár-hová, majd én megtalállak* (Csallóköz Csaplár Benedek).

le-sunyik: lekonyul (Háromszék m. MNy. VI. 338) [vö. *szonnyad*].

meg-suny. *Megsunyja magát:* meghúzza magát, meglapul. *A nyúl megsunyta magát* (Háromszék m. Vadr.).

össze- v. össze-suny. *Össze- v. ésszesunyja magát:* összehúzza magát, összekucorodik (Háromszék m. MNy. VI.344; Vadr.).

1. SUNYA: balog, balkezes (Kecskemét Nyr. X.382; Nagy-Kúnság Nyr. II.326) [vö. *senye*].

2. SUNYA: konyafüld. *Sunya disznó* (Pest m. Fábán Gábor 1839).

SUNYÁSZ: alattomos, ravasz (Háromszék m. Vadr.).

SUNYI (*sunnyi* Székelyföld Tsz.): 1. szemöldökét a szemére rántó (Vas m. Kemenesalja

Tsz.); 2. kanesal (Pannonhalma Nyr. XII.188; Alföld Nyr. II.425); 3. alattomos, ravasz, tettett alázatos (Fehér m. Nyr. X.188; Palócság Nyr. XXII.79; Ersekújvár Nyr. VII.41; Bars m. Nyr. XVIII.384; Nógrád m. Nyr. IV.425; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475; Cegléd Ilosvay Vilmos; Debrecen Hajdu Nagy Sándor; Szatmár m. Nagybánya Nyr. IX.567; XIV.573; Székelyföld Tsz.; Andrássy Antal 1843; Udvarhely m. Fehér-Nyikó mell. Nyr. XVII.86; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XII.429); 4. lomha (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.573) [vö. *szunyí*].

SUNYISKOD-IK: alattomoskodik (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

SUNNYÁLKOD-IK: ∞ (Szatmár vid. Nagy Elemér).

SUNNYASZKOD-IK: ∞ (Háromszék m. Vadr. 517a).

[**SUNNYASZT**].

le-sunnyaszt: lekonyít, leereszt (Háromszék m. MNy. VI.338; Vadr.). *Lesunnyasztotta a fejét (a fülét, a farkát)* (Székelyföld Kiss Mihály).

SUNNYOG (Balaton mell. Tsz.; Vas és Zala m. Bódiss Jusztn; Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.276; Székelyföld Tsz.; Fejér József; Udvarhely m. Teleki Endre; Háromszék m. Szöröse Péter S.; *sunno*ni Győr m. Tsz.; *súnyog* Kapnik vid. Nyr. II.276; *szunnyog* Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.573): 1. *sunnog*, *sunnyog*: hunyorgat (Győr m., Balaton mell. Tsz.; Vas és Zala m. Bódiss Jusztn); 2. *sunnyog*, *súnyog*, *szunnyog*: alattomosan lesekedve sompolyog, ólálkodva kullog, lopózik (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.276; Nagybánya Nyr. XIV.573; Székelyföld Tsz.; Udvarhely m. Teleki Endre); 3. *sunnyog*: vki körül settenkedve, sompolyogva kér vmit (Székelyföld Fejér József; Háromszék m. Szöröse Péter S.); 4. *suttog* (Háromszék m. Lécfalva Kiss Albert) [vö. *csummog*, 1. *sünnö*g].

el-sunnyog: elsompolyog (Székelyföld Kiss Mihály).

SUNNYOGÓ. *Sunnyogó nap:* majd felhős, majd verőfényes (mikor a nap bujkál). *Sunnyogó idő:* minduntalan esőre álló idő (Csallóköz Csaplár Benedek).

SUNYÓKA: bújódsi (Csallóköz Csaplár Benedek).

SUNYORGAT: hunyorgat (Dunántúl Bódiss Jusztn; Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839).

SUNYORI: hunyorgós szemű (Répce mell. Nemes-Viss Nyr. XVII.336) [vö. *hunyor*].

SUNYOROG: hunyorgat (Dunántúl Bódiss Jusztn).

SUPÁKOL, SUPÁTOL (*supákol*, *megsupákol* Komárom m. Czimmermann János; Alföld Nyr.

XV.236; Háromszék m. MNy. VI.348; Vadr.; Győrffy Iván; Csik-Várdótfalva Péter János; *supátol*, *elsupátol*, *megsupátol* Pest m. Czimmermann János; Szilágy m. Lecsmér Kerekes Ernő; Háromszék m. Vadr. 425. 517a): páhol, dönget.

el-supátol: elpáhol (Székelyföld Kiss Mihály). *Megestípi őt s jól elsupátolja* (Háromszék m. Vadr. 425).

meg-supákol, meg-supátol: elpáhol, eldönget, megrak (Szilágy m. Lecsmér Kerekes Ernő; Csik-Várdótfalva Péter János). *Láss a dologhoz, mert majd megsupákollak!* (Alföld Nyr. XV.236).

SUPÁL (*supal*, *elsupáltam* [?] Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.39; *supál*, *megsupál* Pest m. Czimmermann János; Székelyföld Győrffy Iván; Háromszék m. Vadr.; Csik m. MNy. VI.376): páhol, dönget [vö. *hupál*, *zupál*, *zsupál*].

el-supál: eldönget, elver. *Úgy elsupáltam* [igy!], *hogy csak ajan kell* (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.39).

meg-supál: elpáhol, eldönget, megrak (Székelyföld Győrffy Iván).

[**SUPÉLLÁL**].

be-supéllál: befüggönyöz. *Ne supéllád úgy be azt az ablakot* (Komárom m. Nyr. XXIV.578).

SUPÉR (Komárom Nyr. VII.282; *super* Szeged Ferenczi János; *supper* Hont m. Horvát József 1843): hajóács.

suppel-láda: hajóácsok szerszámtartó ládája (Török-Becse Nyr. IX.93).

[**SUPÉRCUL**; vö. *sipircül*].

ki-supércul: kilódul, kiröpül (a kit kidobnak) (Baranya m. Ibafa Nyr. XX.46).

SUPÉRLÁT (Kecskemét vid. Nyr. XXIV.578; *supéllát* Hont m. Nyr. VI.271; *superlát* Háromszék m. MNy. VI.356): 1. *supéllát*, *supérlát*: mennyezet, a mely alatt a pap a szentséget viszi (Kecskemét vid. Nyr. XXIV.578; Hont m. Nyr. VI.271); 2. *superlát*: ágymennyezet (Háromszék m. MNy. VI.356).

[**SUPÉRLÁTOS**], **SUELLÁTOS:** mennyezetes. *Supellátos ágy* (Tisza-Dob Nyr. XX.576).

SUPÉROL: a ladik deszkáinak összeeresztésénél hagyott réseket mohával betömi s a mohát fa-szíjjal odaerősíti (Dráva mell. Nyr. VI.43).

meg-supérol: ∞. *Mos még a csiklimét akarom megfesteni, ha má még va superollal* (Eszék vid. Nyr. VIII.180). *Vard még a csiklit, a közepét is superód még* (Eszék vid. Nyr. VIII.373). *Ma még-supérol a csiklimet a majsztor* (Dráva mell. Kópács Nyr. XVII.44).

SUPÉTLI, SUPÉDLI: az ágy alá betolható, kereken járó gyermek-fekvőhely (Vas m. Német-Gencs Nyr. XXVI.126; Pekovits Sándor).

1. **SUPOG**: pufog, *Úgy ütte hátba, hogy ugyan supogott belé* (Székelyföld Kiss Mihály) [vö. *hupog, zupog*].

2. **SUPOG**: suttog. *Ha a lőjén éggy legényt el akar szédíteni, mind supogva beszél nekije* (Deés Nyr. XX.383).

SUPOGTAT (Székelyföld Kiss Mihály; *supogtat* Székelyföld Tsz.): pufogtatva üt v. ver, püföl, pühol, dőnget.

el-supogtat: elpáhol, eldőnget (Székelyföld Kiss Mihály).

SUPORKA: gyík (Szatmár m. Kapnik Nyr. XVII.316; Kapnikbánya és vid. NyK. II.379) [vö. *sipirkó*].

SUPPAOZ: süppedez (Háromszék m. Tsz.) [vö. *sippad, 2. soppad*].

SUPPAN: puffan (leeső nehéz tárgy) (Székelyföld Kiss Mihály) [vö. *huppan, zuppan*].

bé-suppan: bepuffan. *Égy negyven mázsás buzugány úgy bésuppan a kiráji vár udvarára..* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 446).

meg-suppan: nagyot puffan. *Ugy leesett, ugyan megsuppan* (Székelyföld Kriza).

[**SUPPANT**; vö. *hupant*].

rēja-suppan: ráhúz (úgyhogy puffan). *Égyet suppan rēja e doronggal* (Udvarhely m. Zetelaka Nyr. II.89).

[**SUPPASZT**].

hozzá-suppaszt: hozzávág. *Hozzád suppasztom ezt a botot* (Zilah Kerekes Ernő).

SUPPOGATÓ: 1. pufogtatva ütő v. verő (Székelyföld Kiss Mihály); 2. csép [?] (Háromszék m. MNy. VI.348; Vadr.; Győrffy Iván).

SUPPOGTAT: pufogtatva ver (cséppel gabonát) (Háromszék m. Erdélyi Lajos).

[**SUPRA**], **SUBRA**: fűzvesszőből font korbács (Pozsony m. Dudvág és Feketevíz mell. Űrményi László).

SUPRÁKOL: paskol, ver (Székely-Udvarhely Melich János).

SUPRÁL (Székelyföld Kiss Mihály; Székely-Udvarhely Melich János; *subrál* Pozsony m. Dudvág és Feketevíz mell. Űrményi László): paskol, ver, korbácsol.

SUPRIKA (Hont m. Horvát József 1841; Bács m. Bezdán Székely Sándor; *subrika* Érsekújvár Nyr. VII.41; XIX.457): fűzfavesszőből font korbács, virgács.

1. **SUPRIKÁL**: vesszőkorbácsal ver, virgácsol (Hont m. Horvát József 1841; Nagy-Kún-ság Nyr. XVI.475; Békés m. Balog István; Debrecen Nyr. XXIII.335; Zilah Nyr. XIV.431) [vö. *suprikol*].

meg-suprikál: megver (Bereg m. Dercen Nyr. XX.431).

2. **SUPRIKÁL** (Fehér m. Rupp Kornél; *sufrikátá* Palócság Nyr. XXIII.94; *suplikál* Zenta Schröder Gyuláné): szálakat húz ki a vászonból s aztán kivarrja (kimesterkéli). *Hány cdkkol sufrikátá má ki, Erzsú?* (Palócság Nyr. XXIII.94).

SUPRIKOL: tenyerével paskol (Vác Czech János 1840) [vö. *1. suprikál*].

[**SURAMKOD-IK**; vö. *csullankod-ik*].

el-csuramkodik: észrevétlenül ellopódzik, eloson, elillan (Vas m. Horvát József 1841; Kemeneslő Nyr. [itt *el* nélkül, de ez nyilván hozzáértendő]).

[**SURAML-IK**; vö. *sudáml-ik*].

be-suramlik: besurran, beoson, belopódzik (Szeged Csaplár Benedek).

el-suramlik: eloson, elillan (Balaton mell. Tsz. [itt *el* nélkül, de ez nyilván hozzáértendő]; Horváth Zsigmond 1839; Pápa vid. Tsz. [itt *el* nélkül, de ez nyilván hozzáértendő]).

SURBANKÓ: suhanc, siheder, kamasz (Makó Nyr. XV.335 [itt *surbunkó* alkalmasint hiba]; XXIII.578; Szeged Nyr. I.136; Torontál m. Szaján Kálmány L. Szeged népe I.213).

SURC (*suarc* Erdővidék Tsz.; *súrc* Marosvásárhely Nyr. IX.428): kötény (Palócság Nyr. XXII.79; Nógrád m. Vecsekle Nyr. V.571; Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.475; Nagy-Károly Császár Árpád; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.427; Sátoralja-Ujhely Nyr. XVI.287; Bereg m. Pap Károly; Beregszász Nyr. XXV.480; Kalotaszeg, Zsobok Melich János; Székelyföld Kiss Mihály; Torda Nyr. XVIII.95; Maros-Torda m. Nyárad mell. Nyr. VIII.280; Udvarhely m. Homoród vid. Vadr. 109; Háromszék m. MNy. VI.356; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár).

SURDÉ (Kolozsvár Pap Károly; Székelyföld Nyr. IV.328; Győrffy Iván; Háromszék m. Tsz.; MNy. VI.349; Vadr.; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Segesvár Nyr. IX.44; *surdelyt* Háromszék m. Nyr. X.39; *surgyé* Karcag Kimnach Ödön; Bihar m. Furta vid. Nyr. IV.183; Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189 [itt *sürgyé* hiba, vö. 240]; Debrecen Nyr. IX.206; Beregszász Nyr. XXVI.523; Zilah Nyr. XIV.431; Kolozsvár Pap Károly, Szinnyi József; Székelyföld Tsz. [itt *surgye* hiba]; Kiss Mihály, Győrffy Iván; Maros-Torda m. Kórispatak Nyr. IX.236; Torda Nyr. XVIII.95; Háromszék m. Nyr. 517a; Kis-Küküllő m. Szőkefalva Nyr. XV.144; *surgyé* Marosvásárhely Nyr. IX.428; *szurgye* [?] Bihar m. Fugyi-Vásárhely Nyr. III.232): szalmazsák.

SURFOL: éreet kutat (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.373).

SURGYÉ: kamasz (Hajdú-Nánás Kimnach Ödön) [vö. *surján*].

SURINT: esen, lop, sikkaszt (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.348; Vadr.; Háromszék m. Györffy Iván).

el-surint: elcsen, ellop, elsikkaszt (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.324). *Egy forintom vót, s azt is elsurintotta* (Háromszék m. Vadr.) [vö. *el-surrint*].

SURJÁK: füz- v. nyárfa-bokrok, melyek a partokon a vízholdta iszapban vízholdta galyakból nőnek (Szeged Csaplár Benedek; Kálmány L. Koszorúk II.39).

SURJÁN (Veszprém m. Fábián Gábor 1839; Pest m. Virág-Peregh Király Pál; Fehér m. Tsz. 336b; Tisza-Dob Nyr. XIX.95; Rimaszombat Nyr. XVII.574; *surgyán* Soprony Kassai J. Szókönyv IV.335; Hol? Tsz.; *surgya* [?] Fehér m. Nyr. X.188; *surjány* Arad m. Majláthfalva Nyr. IX.378; Hegyalja, Szerenes Kassai J. Szókönyv IV.340; *surjány* Borsod m. Sánta Bartha József): 1. *surján:* vastag vesszőkből álló berekalja (a hol már kézzel-lábbal kell dolgoznunk, hogy előre haladhassunk) (Tisza-Dob Nyr. XIX.95); 2. *surján:* fiatal erdő (Veszprém m. Fábián Gábor 1839); 3. *surján, surjány:* giz-gaz, gyom (Pest m. Virág-Peregh Király Pál; Hegyalja, Szerenes Kassai J. Szókönyv IV.340); 4. *surján, surjány:* vékony fahajtás, a fának legfőlső vékony vesszeje (Borsod m. Sánta Bartha József). *A surján hajít* (Rimaszombat Nyr. XVII.574); 5. *surjány:* kisdud fenyűfa (Arad m. Majláthfalva Nyr. IX.378); 6. *surgyán, surgya* [?]: fiatal, cseperedő (legény, leány) (Soprony Kassai J. Szókönyv IV.335; Fehér m. Nyr. X.188); 7. *surgyán, surján:* szép karesű termetű (legényke, menyecske, fa) (Fehér m. Tsz.; Hol? Tsz.) [vö. *surgyé*].

surján-Bandi: eszelős (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.239).

surjány-léány: süldőleány (Veszprém m. Csetény Halász Ignác).

SURJÓKÁS: nem jól kelt, sűrűbélű és nem foszlós (kalács) (Cegléd Széchy Károly).

SURLÓ (*sullófü* Székelyföld Kiss Mihály).

SURLÓD-İK (*sullód-ik* Háromszék m. Vadr.; *hűzzasullód-ik* Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 476): dörgölődzik. *Ojan jó szüvel sullódik a legéhez, mind a macska a kutyához, vaj mind a tanulatlan ló a kert ódalához* (Háromszék m. Vadr. 359).

hűzza-sullódik: hozzádörgölődzik. *Hezzasullódott* (Háromszék m. Vadr.). *Hűzzasullódik a róka, s belébukkik a vasfogu bába a tóba* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 476).

[**SÚRLOGAT**], **SÚLLOGAT:** súrol (Székelyföld Kiss Mihály).

[**SURMA**].

surma-bárány: oláhfajta apró bárány (Somogy m. Kassai J. Szókönyv IV.162).

SURMÓ: [?]. *Te surmó!* [szokták mondani gyerekeknek] (Cegléd Ilosvay Vilmos).

SÚROL (*zsurolni* Vas m. Komenesalja Tsz.; *zsurul* Veszprém Nyr. XV.335).

SÚROS: az a halászlegény, a ki a hajót mosni tartozik (Körös mell. Herman O. Halászat K.).

[**SURRAN**].

surran-furran: illan-villan (Háromszék m. MNy. VI.348; Vadr.).

[**SURRANT**].

el-surrant: ellop, elcsen, titkon elcsíp (Csallóköz Csaplár Benedek).

[**SURRINT**].

el-surrint: ∞ (Csallóköz Csaplár Benedek) [vö. *el-surint*].

SURUJA: öregasszony (Karcag Kimnach Ödön).

[**SURUNGOZ-İK**].

el-surungozik: elsurrog (a füle mellett) (Háromszék m. MNy. VI.348; Vadr. 516a; Györffy Iván) [vö. *el-sirngézik*].

SURUTVÁL: dörzsöl (Csik m. Kilyénfalva Nyr. IX.525).

SUSA: 1. gubacs (Baranya m. Siklós Kassai J. Szókönyv IV.341); 2. sulyom (trapa natans) (Baranya m. Siklós Kassai J. Szókönyv IV.337) [vö. 3. *siska*].

SUSÁRLÓ: varázsló (Erdővidék Tsz.) [?].

SUSINKA (*szuszinka* Tiszafüred és vid. Kimnach Ödön): aszalt gyümölcs (alma, körte) (Baranya m. Ormányság Nyr. I.424; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381; Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; Rimaszombat Nyr. XXI.336; Hajdú-Böszörmény Kimnach Ödön; Kassa vid. Nyr. XVII.285; Ugocsa m. Nyr. XV.574).

1. **SUSKA** (*siska* Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.323): 1. *suska:* tok, burok (pl. a milyenbe az elvágott v. megsebzett újjat kötik, a mlg meggyógyul) (Háromszék m. Tsz.); 2. *suska:* a szárveszontnak külső szárborítéka. *A suskája leesett, s csak a hegyes csutkája* [csontvége] *maradt ott*. *Suskástól-csutkástól letörött* (Székelyföld Kiss Mihály); 3. *siska:* a lenmag burka (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.323); 4. *suska:* kukoricahéj (Szatmár Nyr. VII.190. 283; XVII.574; Szatmár m. Patóháza Nyr. XVIII.432; Ugocsa m. Nyr. XV.574) [vö. *susok, süstyá*].

2. **SUSKA:** venyige, szállóvessző (Veszprém m. Mező-Komárom Király Pál).

SUSKÁLÓD-İK: 1. keresgél; 2. maszatol (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382).

[SUSKI].

suski-dísznő: konya-fülű, kajla-fülű dísznő (Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.362) [vö. 1. siska].

SUSKÓ: üledék (Cegléd Ilosvay Vilmos) [vö. *ruskó*].

SUSKOL: kukoricát hánt (Palócság Nyr. XXII.79).

SUSKUS: 1. minden, a mit titokban tesznek (fondorlat, cselszövény, csinytett, összejátszás stb. eff.). *Miféle suskusba járnak azok a vénasszonyok? Összedugták a fejüket, suskust csináltak. Suskusba vótak a cselédek: összejátszottak a gazdájuk ellen. Ott ólákodik a kerték alatt; má mégin valami suskusba ártya magát* (Csallóköz Erdélyi Pál). *Suskust csinálni: kárára törekedni vkinek* (Kassa vid. Nyr. XVIII.431); 2. hiba. *Ej, ű csak mindég suskust csinál* (Szatmár m. Patóháza Nyr. XV.325).

SUSLYA: balkézzel adott pofon (Vác Divényi Gyula).

SUSMA: mafla, mulya, ügyetlen (Kisujszállás Nyr. XXI.144. 335; Debrecen Nyr. XXIII.335).

SUSMÁKOD-IK: szuszog (munkával), pizmog. *Ne susmákgoggytk mán annyit; fogjtk má hozzá eccer isten igazába!* (Hajdú-Nánás Máté Lajos).

SUSNYA: 1. fattyúhajtás, gyökérhajtás (fa tövéből sarjadzott vékony vessző) (Baranya m. Eszék vid. Tsz.; Kopácsi Sándor); 2. ág-bog, ágtörmelék, rózse (Baranya m. Meesekhát Thomaer Ignác 1841; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382) [vö. *susnyó, sutnya*].

SUSNYÁS: taknyos (Érsekújvár Nyr. VII.41).

SUSNYÓ (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381; Kecskemét Nyr. XIX.46; Király Pál; Csongrád m. Ploetz 1839; *susmó* Arad m. Hódos Kollmann Vilmos): fattyúhajtás, gyökérhajtás (fa tövéből sarjadzott vékony vessző). *A mi erdőkben nincs is fa, hanem csak susmó* (Arad m. Hódos Kollmann Vilmos).

[SUSOG].

össze-susog: összeboronál. *Összesusogták őket* (Csallóköz Erdélyi Pál) [vö. *susogó*].

susog-busog: sűg-bűg (Szeged vid. Nyr. VI.233).

susog-pusog: ∞ (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.383).

[SUSOGÓ].

[Szólások]. *Susogóba mönt:* puhatolódzni a lányos házhoz, hogy a leánynak ehhez v. amahhoz a legényhez van-e hajlandósága, vagy hogy odaadnák-e a leányt a kérőnek (Kis-Kún-Halas Nyr. XXV.334). *Susogóba járnak [a banyák]* (Balaton mell. Tsz.; Csallóköz Erdélyi Pál).

susogó-míse: csendes míse (Gömör m. Tsz. 260b; Borsod m. Sánta Bartha József).

SUSOK: kukoricahéj (Palócság Nyr. XXI.507; XXII.79) [vö. 1. *suska*].

SUSORKA: lehántott kukoricahéj. *A susorkát éjjelre össze kell rakni* (Alföld Nyr. XV.236).

[SUSÓSOD-IK].

el-susósodik: elsatnyul. *Az a jószág egészen elsusósodik* (Arad m. Hódos Kollmann Vilmos).

SUSOTOL: sugdos, sugdosódik (Székelyföld Kiss Mihály).

SUSPIRIKOL: suttog (Somogy m. Kraszóf János).

SUSPITA: *calutea arborescens* (Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 75).

SUSTÁK: kétgarasos, négykrajeáros (pénzdarab) (Erdély Csaplár Benedek, Gyórfy Iván; Székelyföld Tsz.; Nyr. V.221; XIV.47; Császárpád; Marosvásárhely Nyr. IX.428; Udvarhely m. Nyr. X.240; Arany-Gyulai NGy. III.63; Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár; Csík-Madaras Gidró J. Bonifác).

[SUSTÁKOL].

bé-sustákol: [tréf.] bever (nőszemélynek). *Neki jól bé-sustákolának* (Székelyföld Kiss Mihály).

meg-sustákol: megver (Csík m. Gyórfy Iván).

SUSTORÉKOL: sustorog, sistereg, sereeg (Háromszék m. Kiss Mihály). *Ne hagyjátok aszt a gyertyát sustorékolni!* (Bihar m. Kisháza Nyr. XXV.575) [vö. *sisterékel*].

SÚSTYA (*sustya* Pest m. Pilis Nyr. XXVI.188): kukoricahéj (Komárom Király Pál; Komárom m. Für Nyr. XVIII.528; Komárom m. Kürth Nyr. XIX.188; Hont m. Nyr. V.474; Bars m. Léva Czimmermann János; Pest m. Alberti Ilosvay Vilmos) [vö. 1. *suska*].

SÚSTYÉ: ∞ (Komárom m. Bagota Nyr. XXV.478).

1. **SUSU:** susogás, sűgás-bűgás (Székelyföld Kiss Mihály) [vö. *sususu*].

susu-pusu: ∞ (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.383).

2. **SUSU:** pereputty. *Ott vót minden ija-fija, susuja* (Bihar m. Poesaj Nyr. VI.425).

SUSUJÁL: susog, suttog (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

SUSUSU: susogás, sűgás-bűgás (Székelyföld Kiss Mihály) [vö. 1. *susu*].

SUSZ. *Susza:* alig érintette (a labda azt, a kit meg akartak vele dobni). *Nem dobtá meg, csak susza!* (Csallóköz Erdélyi Pál) [vö. *csesz*].

SUSZTAN-IK [nyilván el igekötővel]: ,elsuhog' [? talán: elsuhan] (Csallóköz Nyr. I.332).

SUSZTÉR (*susztler, sujsztér* Répce vid. Nyr. XX.369; Vas m. Német-Gencs Nyr. XXV.138; Tata Nyr. IV.554; *sújsztler* Veszprém m. Csetény Nyr. V.523; *suster* Háromszék m. Uzon Nyr. IX.40).

susztler-bogár: vörös-szárnyú kerti poloska (Somogy m. Nyr. XX.430).

susztler-fa: [tréf.] burgonya (Bars m. Lóva Czimmermann János).

susztler-kávó: [tréf.] köménymagos leves (Héves m. Czimmermann János).

susztler-patkó: négykrajcáros pénzdarab (Szeged Kálmány L. Szeged népe I.125).

SUSZTOG: suhog (pl. járás közben a papus) (Csallóköz Erdélyi Pál; Mátyusföldé Király Pál).

1. **SUT** (*sutu* Udvarhely m. Homoród vid. Vadr.: Háromszék m. Angyalos, Besenyő, Gidófalva Nyr. XVIII.574; *sutty* Palócság Nyr. XXII.79): 1. *sut*: kemencezug, kemence möge (Gömör, Nógrád m. Nyr. XV.421; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.426; Tokaj Nyr. XXIV.420); 2. *sut, sutu*: szobai nyitott fűtőkemence belső szeglete. *Bujj bé a sutuba v. sutba* (Udvarhely m. Homoród vid. Vadr.). *Új be a sutuba* (Háromszék m. Angyalos, Besenyő, Gidófalva Nyr. XVIII.574); 3. *sut, sutty*: szöglet, kuckó (a szobában) (Palócság Nyr. XXII.79; Szatmár m. Patóháza Nyr. XVIII.432) [vö. *háló-sutty*].

[Szólások]. *Sutra, lélek!* = félre lelkiismeret! (Nagy-Kúnság Nyr. II.274).

sut-lik: keskeny sikátor, kutyaszorító (Pest m. Szeremle Békássy Sándor; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381; XVIII.192).

[2. **SUT, SUTTY**].

[Szólások]. *Ennye a suttyát Lacinak!* [szókták mondani, mikor vki vmi érdekeset, meglepőtt beszél el] (Abaúj m. Buzita Nyr. VII.519).

SUTA (*csuta* Vas m., Kemenesalja, Göcsej Tsz.; Bakony vid. Nyr. IV.86; Veszprém m. Torna Nyr. XV.382; *sutya* Kisújszállás Simonyi Zsigmond; Cegléd Ilosvay Vilmos): 1. *csuta, suta*: kurta, rövid, csonka (Vas m. Kemenesalja, Balaton mell., Göcsej, Tolna m. Tsz.). *Csuta fark* [nyúl farka] (Bakony vid. Nyr. IV.86); 2. *suta*: kurtaszarvú (juh) (Udvarhely és Háromszék m. Erdélyi Lajos); 3. *suta*: félszarvú (Hol? Tsz.); 4. *suta*: szarvatlan (juh, kecske, tehén, bivaly) (Székelyföld NyK. X.336; Kiss Mihály; Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XIX.336). *Suta óz*: nőstény óz, óztehén (Székelyföld Kiss Mihály); 5. *csuta, suta*: farkatlan (Héves m. Névtelen 1840). *Csuta tik* (Vas m. Tsz.). *Suta tyúk* (Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.307); 6. *suta*: alacsony v. lapos tetű (épület) (Udvarhely és Háromszék m. Erdélyi Lajos); 7. *suta*: fél füllere süket (Hol? Tsz.); 8. *suta, sutya*: balog, bal-

kezes (Tolna m., Pápa vid. Tsz.; Kis-Kúnság Nyr. XXV.336; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381; Kisújszállás Simonyi Zsigmond; Cegléd Ilosvay Vilmos; Kecskemét, Szeged Csaplár Benedek; Zenta Schröder Gyuláné; Szatmár m. Nagybánya Nyr. IX.567; Boreg m. Pap Károly); 9. *suta*: furcsa észjárású, sületlen, mulya. *Suta ember* (Udvarhely és Háromszék m. Erdélyi Lajos). *Óh, be suta egy ember!* (Kis-Kúnság Nyr. XXV.336); 10. *suta*: félszeg, ügyetlen, idétlen. *Suta dolog* (Udvarhely és Háromszék m. Erdélyi Lajos); 11. *suta*: ünnepi nagy aranyos fejkötő (Borsod m. Sz.-István Ethnographia VII. 81) [vö. *sete, sene-sutya, suti, süti*].

suta-eke: kerülő (nem váltható) eke (Beszterce-Naszód m. Zselyk Nyr. XVIII.576).

suta-kéz: balkéz (Bács m. Kassai J. Szókönyv IV.303).

SUTER: kontár mesterember (Kisújszállás Nyr. XXI.144. 335; — ? vö. *Inkább sujsztler, mint mestrember*. Tata Nyr. IV.554).

SUTI (Palócság Tsz.; *sutyi* Hont m. Nyr. VI. 271): balog, balkezes [vö. *suta, süti*].

SUTINA, SUTYINA: 1. *sutina*: kopott söprű (Székelyföld MNy. VI.175; Nyr. II.471); 2. *vén sutyina*: vén szatyor, vén esoroszlya (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

[Szólások]. *Sutina vigye el!* = manó vigye el! (Székelyföld Nyr. II.471). *A sutina vigyen el!* (Csik m. MNy. VI.367). *A sutina vigye el!* (Csik-Várdótfalva Péter János). *Egyen meg a sutina!* = egyen meg a fene! (Háromszék m. Kiss Mihály). *A sutina egyen meg!* (Csik m. MNy. VI. 367).

[**SUTÍT**].

el-sutitt: félszeg állásúvá, alaktalanná, idomtalanná tesz. *Addég nyirogatád innét is, túl is, hogy mind elsutittád* (Székelyföld Kiss Mihály).

SUTNYA: gyökérhajtás, fa tövéből sarjadzott vékony vessző (Cegléd Ilosvay Vilmos) [vö. *susnya*].

SÚTOR: fa derekából való rész (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574).

SUTRA: gyenge, satnya, vézna (Hol? Kassai J. Szókönyv III.218).

SUTRI: farkatlan, kurta farkú. *Sutri tyúk* (Hegyalja Kassai J. Szókönyv III.218) [vö. *csitri, csitri-csutri*].

SUTTANT: hirtelen odaság. *Az asszony asztaltantya: Van még két korsó pálinka* (Csik m. Nyr. VII.428).

SUTTINT: ∞ (Székelyföld Kiss Mihály). *Öljük meg az éjjel, — sutintja az egyik* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.375).

SUTTOGÓ: suhanc, gyerkőc (Tolna m. Sárköz Tsz.) [vö. *suttyó*].

1. **SUTU**: tok (pl. fenkő tokja, üvegek szalmatokja) (Székelyföld Fejér József; Udvarhely és Csík m. Győrffy Iván; Csík m. Borszék Felméri Lajos).

2. **SUTU, SUT**: (puska)agy, tus. *Puska sutuja v. sutja* (Székelyföld Kiss Mihály).

[**SUTYÉROL**].

el-sutyérol: elesen, elemel. *Tégnap 3 mázsa halat sutyérolam el* (Dráva mell. Nyr. VI.43).

[**SÚTYOL**].

el-sútyol: elsikkaszt (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.381).

SUTYORGÁS: suhogás, zúgás. *Nagy-sutyorgással gyűlt a fűás, min mikor a kazánba a víz forr, osztán egyget suttyan* (Zala m. Köves-Kálla Nyr. XIII.477).

SUTYORGÓ: permetező. *Sutyorgó idő*: mikor az eső permetez (Tolna m. Varsád vid. Tolnai Vilmos).

SUTYORINT: közösül (Alföld Magyarai Albert).

be-sutyorint: bever (nőszemélynek) (Alföld Magyarai Albert).

SUTYOROG: permetez. *Sutyorog az eső* (Tolna m. Varsád vid. Tolnai Vilmos).

[**SUTTY**].

[Szólások]. *Jű-megy mint az Orbán lelke;... suttý ide, suttý oda, mintha szurná a zub á seggit* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. VIII.226).

SUTTYAN (Zala m. Köves-Kálla Nyr. XIII.477; Szatmár m. Nagybánya Nyr. IX.132; Katona Lajos; *suttanni, suttannyon* Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 484; Háromszék m. Vadr.; *suttyan-ik* Zala m. Lescence-István Nyr. XVI.94; suhan, surran (Szatmár m. Nagybánya Katona Lajos; Székelyföld Kiss Mihály). *Min mikor a kazánba a víz forr, osztán egyget suttyan* (Zala m. Köves-Kálla Nyr. XIII.477). *Suttyanik az ostor* (Zala m. Lescence-István Nyr. XVI.94).

átal-suttyan: átsurran. *Úszd, vezsd el magad! átalsuttyant a szomszédba* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. IX.132).

é-suttyan: elsurran, elillan (Székesfehérvár Nyr. VII.139; Udvarhely m. Korond ifj. Felméri Lajos).

ki-suttyan: kisurran. *Mikor rá nem neeztek, akkor kisuttyant a templombaó* (Nógrád m. Istvánffy Gyula).

le-suttyan: lepottyan (Székelyföld Andrassy Antal 1843).

meg-suttan: megsuhan. *Úgy mőnny azon [az őrdög hídján] körőszű, hogy meg se suttannyon*

a csidmád réta (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 484). *Meg se suttant a csizmája, úgy ment át a hidon* (Háromszék m. Vadr.).

SUTTYANG: földi folyondár, papanc (Zala m. Balaton mell. Fleischmann Jenő).

SUTTYANT (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381; Torontál m. Morotva Kálmány L. Szeged népe II.121; *sutyánt* Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.42); *suhint* (vesszővel, pálcával) (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381). *Suttyantott egyget a pácúvá* (Torontál m. Morotva Kálmány L. Szeged népe II.121). *Vetköz lē, mer beléd sutyántom [dőfőm] eszt a darab vasat [t. i. a bagnetot]* (Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.42).

[**SUTTYANTÓS**].

suttyantós-mise: [tréf.] kis mise, csendes mise (vö. *kurjantós-mise*) (Hol? Szarvas Gábor).

SUTTYÓ (*sittyó* Kaloosa Schröder Gyuláné): suhane, siheder, főleseperedő legényke (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475; Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.42; XV.381; Cegléd Ilosvay Vilmos; Nagy-Körös Nyr. XXVI.188; Szeged Kálmány L. Szeged népe I.213; Tisza mell. Erdősi József; Tisza-füred Kimnach Ödön). *Botra túmaszkodva ácsorogtam, mint afféle suttjó bujtárka szokott* (Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.42) [vö. *suttagó*].

suttjó-gyerek: ∞ (Cegléd Ilosvay Vilmos).

suttjó-lány, suttjó-leány: süldőleány (Szeged vid. Fővárosi Lapok 1886. 276. sz. 2013. l.; Heves, Borsod, Abauj m. Király Pál).

suttjó-legény — *suttjó* (Mezőtúr Nyr. IX.479; Kömlődi Péter; Keeskemét Czimmermann János).

[**SUTTYOGAT**], **SUTYOGAT**: suhogtat (Veszprém m. Szentgál Nyr. III.184).

SUTTYOGÓS: suhogós (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382).

SUTTYOGTAT: suhogtat (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381).

SUTTYOM (*suttom* Veszprém m. Olaszfalu Nyr. XVII.47; Pápa vid., Gömör m., Székelyföld Tsz.; *sutton* Balaton mell., Vas m. Kemenesalja Tsz.; Baranya m. Kassai J. Szókönyv IV.165. 342; *suttony* Vas m. Őrség Tsz.; *suttjom* Veszprém m. Tés Egyetemes Philológiai Közlöny XV. 1059): 1. *suttom, sutton, suttony*: sut, szurdék, kuckó, zug, szugoly, sarok, rejtekhely (a házban) (Vas m. Őrség, Kemenesalja, Balaton mell., Pápa vid. Tsz.; Baranya m. Kassai J. Szókönyv IV.165. 342; Gömör m., Székelyföld Tsz.). *Suttonban heverő*: lusta, renyhe, lebzselő (Baranya m. Kassai J. Szókönyv IV.342); 2. *suttjom*: félre-eső uca v. zug (a helységben) (Veszprém m. Tés E. Phil. Közlöny XV.1059). *Égy suttjomban laknak* [sok kovács, csizmadia együtt] (Veszprém m. Nyr. III.466). *Suttom*: völgyben fekvő alsó része a falunak (Veszprém m. Olaszfalu Nyr. XVII.47). — *Suttjomban* (*suttomba, suttom-*

ban Pápa vid. Tsz.; Borsod m. Sata és vid. Nyr. XXI.314; Gömör m. Tsz.; Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály).

SUVAD (csoad Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VI. 420; csód-ik, kicsód-ik Vas m. Kassai J. Szókönyv V.207; csöld-ik, kicsöld-ik[?] Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; csomad, kicsomad Vas m. Tsz.; Somogy m. Szőlős-Györök Nyr. XVI.46; sódni, esódott, lésódott, megsódott Vas m. Őrség Tsz. 333b; Nyr. I.421; II.563; IV.426. 522; suhad, elsuhad, kisuhad, lésuhad Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.334; Katona Lajos; Szilágy m. Nyr. VI. 171; Kolozs m. Zsobok, Kis-Petri Melich János; suvad, el-, lē-, ki-, megsuvad stb. Kolozs m. Zsobok Melich János; Székelyföld Nyr. XV.29; XIX.48; Kiss Mihály, Gyórfy Iván; Marosvásárhely Nyr. XV.239; Szabó Béla; Udvarhely m. Kórispatak Nyr. IX.237; Udvarhely m. Fehér-Nyikó vid. Nyr. XVIII.525; Háromszék m. MNy. VI.349; Vadr. 398. 517a; Nyr. IX.31; Kiss Mihály; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Csik m. Kilyénfalva Nyr. IX.525; Segesvár Nyr. IX.44): 1. *suvad*: csúszik (Segesvár Nyr. IX.44); 2. *suvad*: zöld héjjából kifejlik, kiválik (a mogyoró) (Csik m. Kilyénfalva Nyr. IX.525) (vö. *somvad*).

[Szólások]. *Hadd suvaggyon az a munka!* = hadd haladjon szaporán (Háromszék m. Vadr. 398. 517a).

bé-suvad: beomlik. *Bésuvatt a mart* (Udvarhely és Háromszék m. Erdélyi Lajos).

el-suvad (ē-csoad, ē-sódott, el-suhad): 1. *ē-sódik*, *el-suvad*: elcsúszik. *Esóttam a jégén* (Vas m. Őrség Nyr. IV.426). *Esódott* (Vas m. Őrség Nyr. IV.522). *Elsuvad* [a hegy v. a martosság esős időben] (Székelyföld Kiss Mihály); 2. *el-suhad*, *el-suvad*: elsuhan, elsurran, ellopózik, elsomfordál, elinal (Szatmár m. Nagybánya Katona Lajos; Marosvásárhely Nyr. XV.239). *Úgy elsuvadott az ablaknál!* (Marosvásárhely Szabó Béla); 3. *ē-csoad*: elválik. *Ném csoad ē égymástü* (Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VI.420).

ki-suvad (ki-csódik, ki-csöldik [?], ki-csovad, ki-suhad): 1. *ki-csódik*, *ki-csovad*, *ki-suhad*, *ki-suvad*: kicsúszik (Vas m. Kassai J. Szókönyv V.207). *Kicsuvadott a kezéből* [a kötél] (Vas m. Tsz. 76b). *Kisuhadt a hal a kezemből* (Kolozs m. Zsobok Melich János). *Ha egyet ránt vala rajta, a kezemből kisuvad vala* (Háromszék m. Kiss Mihály); 2. *ki-suvad*: zöld héjjából kifejlik, kiválik (a mogyoró) (Székelyföld Nyr. XV.29); 3. *ki-csöldik* [?], *ki-csovad*: kioldozódik (a rosszul kötött csomó, a zsák szája) (Vas m. Tsz. 76b; Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839). *Jól bekösse a zsákot, mer másképp kicsuvad* (Somogy m. Szőlős-Györök Nyr. XVI.46).

lē-suvad (lē-sódott, lē-suhad): lecsúszik (Kolozs m. Zsobok, Kis-Petri Melich János; Marosvásárhely Szabó Béla; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Lésódott az elektötüm* (Vas m. Őrség Nyr. IV.426). *Lesuhadt* [tollhiba e h.: *lesuvadt*, mert a mutató-szó: *suvad*] a hó a ház tetejéről (Székelyföld Nyr. XIX.48).

[Szólások]. *Lésuhad a nap*: leáldozik (Szatmár m. Nagybánya Katona Lajos; Szilágy m. Nyr. VI.171). *A nap minnyágt lesuvad az égről* (Háromszék m. Nyr. IX.31; Kiss Mihály).

még-suvad (még-sódott): 1. *még-sódik*, *még-suvad*: megesúszik. *Mégsódott a lábam* (Vas m. Őrség Nyr. I.421). *Megsuvadt a széna* [a boglyában] v. *a gabna* [a rakott szekéren]: rosszul lévén rakva, egy része lecsúszott (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Megsuvatt a hegy* (Székelyföld Kiss Mihály); 2. *még-sódik*: [tréf.?] megnyúlik, megnő. *Mióta nem láttam ezt a gyereket, jó mégsódott* (Vas m. Őrség Nyr. II.563); 3. *még-suvad*: [tréf., gúny.] fölfordul, meggebed, megdöglik (Székelyföld Kiss Mihály, Gyórfy Iván; Csik m. Kilyénfalva Nyr. IX.525; Segesvár Nyr. IX.44). *Suvad meg!* (Háromszék m. MNy. VI.349; Vadr.); 4. *még-suvad*: [tréf., gúny.] gyermeket szül (vö. *lē-omlik*, *még-omlik*) (Udvarhely m. Fehér-Nyikó vid. Nyr. XVIII.525).

rá-suvad (rēja-suvad): rácsúszik (pl. a rakott szekérről a gabona v. a széna le és vkire rá; az egyik szalmafonat a másikra) (Udvarhely és Háromszék m. Erdélyi Lajos; Udvarhely m. Kórispatak Nyr. IX.237).

SUVADÁS: omlás, pl. *hegy-suvadás* (Székelyföld Nyr. V.424; Kiss Mihály).

SUVADÁSOS: (hegy-)omlásos. *Suvadásos hely* (Székelyföld Kiss Mihály).

SUVADÉK: lehámlott vakolat (Székelyföld Gyórfy Iván).

SUVADÓS: 1. lecsúszni, leomlani készül. *Suvadós asztag v. rakott szekér*: a mely rosszul lévén rakva, egy része le akar csúszni v. omlani (Háromszék m. Lécfalva Kiss Albert); 2. süppedős (homok, iszap, vízenyós hely) (Háromszék m. MNy. VI.348; Vadr. 516b; Háromszék m. Lécfalva Kiss Albert; Csik m. Kilyénfalva Nyr. IX. 525). *Suvadós hejj* (Udvarhely és Háromszék m. Erdélyi Lajos).

[SUVADOZOTT], **SUHADOZOTT**: zöld héjjából kifejlett. *Suhadozott mogyoró* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.573; Katona Lajos).

[Szólások]. *Tele van a segge suhadozott mogyoróval*: jó dolga van (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.573; Katona Lajos).

SUVADT: zöld héjjából kifejlett. *Suvadt mogyoró* (Székelyföld Nyr. II.471; XV.29).

[Szólások]. *Teli van a segge suvatt magyaróval*: jó dolga van (Székelyföld Kiss Mihály).

SUVASZT (kicsoszt Vas m. Kassai J. Szókönyv V.207; csovaszt, csovasztani Vas m. Kassai J. Szókönyv V.217; Tsz.; Kemenesalja, Balaton mell. Tsz.; csuaszt, kicsuaszt Göcsej MNy. V.91. 162; csuhasztani Göcsej Tsz.; sósztani Vas m. Őrség Tsz.; suasztani Zala m. Hetés Nyr. II.45; Göcsej Nyr. XIII.496; suhasztani Pest m. Nagy-Kovácsi Erdészeti Lapok XXII.129; suvaszt,

el-, meg-, reasvaszt Székelyföld Andrassy Antal 1843; Csaplár Benedek, Kiss Mihály, Gyórfy Iván; Háromszék m. MNy. VI.340.349; Vadr. 372. 508b. 517b; Gyórfy Iván; Torda Nyr. XVIII. 95): 1. *suvaszt*: zöld héjjából kifejt (diót) (Székelyföld Kiss Mihály); 2. *suhaszt*: gyűrűz (gyűrűszerű karikákat metsz gyümölcsfa-ág tövébe, hogy teremjen) (Pest m. Nagy-Kovácsi Erdészeti Lapok XXII.129); 3. *csuaszt*, *sószt*, *suaszt*: kitép, ránt, húz, nyú (füvet, fát, kenderet a földből) (Vas m. Őrség Tsz.; Zala m. Hetés Nyr. II.45; Göcsej MNy. V.91.; Nyr. XIII.496); 4. *suvaszt*: sújt (pl. főbe) (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.349; Vadr.); 5. *csovaszt*, *csuhaszt*: hazudik, föllent (Vas m. Kassai J. Szókönyv V.217; Kemenesalja, Balaton mell., Göcsej Tsz.).

ol-suvaszt: ellop, elesen, elsikkaszt (Székelyföld Gyórfy Iván; Torda Nyr. XVIII.95).

ki-csószt, **ki-csovaszt**: kiesüsztat (vmit a kezéből, pl. megfeszült kötelet) (Vas m. Kassai J. Szókönyv V.207; Tsz. 76b).

meg-suvaszt: 1. erősen megüt (Háromszék m. Vadr.). *Ma bizon ma úgy megsuvasztalak ódalba, hogy minnyátt Pilátusra viczorodol* (Háromszék m. Vadr. 372); 2. agyonüt (Székelyföld Andrassy Antal 1843; Háromszék m. MNy. VI.340; Gyórfy Iván).

rea-suvaszt: ráhúz, ráüt (Székelyföld Gyórfy Iván).

SUVASZTATLAN: (dió, mogoró), a mely még zöld héjjában van (Székelyföld Kiss Mihály).

SUVIKSZ (*subic* Veszprém m. Szentgál Nyr. II.185; *subick* Tolna m. Felső-Nyék Nyr. VI.323; Csongrád m. Algyó Nyr. VIII.517; Debrecen Nyr. IX.163; XI.477; XIII.432; Gömör m. Nyr. XVIII. 455).

SUVIKSZOL (*subickónyi* Veszprém m. Szentgál Nyr. II.185; *subikszol* Kis-Kún-Halas Nyr. VIII. 88).

SÜFTÖL: a halat egyik bákából a másikba rakja (Török-Becse Nyr. IX.93).

SÜGE: [tréf.] disznó (Kis-Kún-Halas Nyr. XV. 381).

SÜGEJ, SÜGE: 1. *sügej*: bozót, bozotos hely (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381; XXI.47); 2. *süge*: rózsenyaláb (Esztergom m. Nyr. XVIII. 233).

süge-fa: rózse (Esztergom vid. Nyr. XI.381).

SÜGÉR (*sigér* Balaton mell. Tsz. 153a; Herman O. Halászat K.; *sigér*, *sigeret* Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382; *sigér* Tokaj Nyr. XXIV. 240; *sigér* Karád, *süder* Tisza mell., *sügre* Nógrád m. Lázi Herman O. Halászat K.).

SÜKE: félsüket (Győr m. Tsz.).

süke-bóka (Soprony m. Mihály, Kisfalud Nyr. XXII.473; Pápa Nyr. XVI.576; Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvjárás 25; *sike-bóka* Zala m. Áracs Nyr. XXII.239; Veszprém m. Deveser Beniczik Ferenc; Kis-Kúnság Nyr. XXV.336; Kis-Kún-Halas Korda Imre): 1. *süke-bóka*, *sike-bóka*: süket; a ki se ért, so hall (süket mindenre, a mi körülötte történik) (Zala m. Áracs Nyr. XXII.239; Pápa Nyr. XVI.576; Veszprém m. Deveser Beniczik Ferenc; Kis-Kúnság Nyr. XXV.336; Kis-Kún-Halas Korda Imre). *Akár a kapufának szójjak, ojjan süke-bóka* (Soprony m. Mihály, Kisfalud Nyr. XXII. 473); 2. *süke-bóka*, *sike-bóka*: féleszű, egygyűgyű (Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvjárás 25; Kis-Kúnság Nyr. XXV.336).

sike-lóka: süket (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381; Korda Imre).

SÜKET (*siket* Dunántúl Bódiss Jusztin; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.478; Csallóköz Erdélyi Pál; Palócság Nyr. XXI.309; Zemplén m. Schröder Gyuláné; Hegyalja Kassai J. Szókönyv II. 336): 1. *siket*: tompa, értetlen. *Siket hang* (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.478); 2. *süket*, *siket*: a hangot elnyelő, rossz akusztikájú. *Süket (siket) templom*: a mely nem jól kong; a melyben nem hallik a prédikáció. *Süket (siket) ház v. szoba*: a melyben a szót nem érteni meg; a melyben a beszéd tompán hangzik; a melyben igen hangosan kell beszélni, hogy megértsek (Balaton mell. Bódiss Jusztin; Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VIII.82; Csallóköz Erdélyi Pál); 3. *siket*: (az olyan szoba), a melybe kívülről semmi nesz nem hallatszik be (Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusztin); 4. *siket*: (az olyan ház), a mely mélységbe van építve (Győr m. Pázmándhegy Bódiss Jusztin); 5. *siket*: homályos, sötét (szoba: a melynek igen kicsiny ablaka van) (Győr m. Péér Bódiss Jusztin); 6. *siket*: puszt-falú (szoba: a melyben ninesenek képek) (Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusztin); 7. *süket*, *siket*: (az olyan fazék), a melyben a víz nehezen forr föl v. az étel nehezen fő meg (Győr vid. Fejérpataky László; Győr m. Pázmándhegy Bódiss Jusztin; Csallóköz id. Szinnyei Józsefné; Zemplén m. Schröder Gyuláné); 8. rosszszul fül, nehezen melegedő. *Siket kájja*. *Siket masina* [takaréktűzhely] (Győr vid. Fejérpataky László).

siket-csalány: holt csalán, szelid csalán (a mely nem csíp) (*lamium purpureum* v. *album*) (Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.336).

siket-ér, **süket-ér**: folyómedernek vízhagya ága, a mely annyira föl van iszapolva, hogy csak nagy víz idején van benne víz (Hol? Nyr. IX.125).

SÜKETÜL (mögsüketül Szlavónia Nyr. XXIII. 216).

SÜL (meszszul Moldvai csáng. Nyr. IX.492).

[Szólások]. *Süve-főve nálunk van*: mindig (Veszprém m. Nyr. VIII.177; Csallóköz Erdélyi Pál). *Süve-főve zabál a komisz*: mindig, folyton (Csallóköz Erdélyi Pál).

el-sül: elfonnyad (növény a nap hevétől) (Vas m. Sárvár vid. Bokor János).

fől-sül: lesül (az ember bőre a napon) (Somogy m. Szőlős-Győrök Nyr. XXII.288).

ki-sül: kitelik. *Mentek délig, a hogy csak kisült* [t. i. olyan gyorsan], *hetethét országon keresztül* (Háromszék m. Vadr. 400).

[Szólások]. *Nem sül ki a szemed?* [t. i. szégyenletben] (Debrecen Nyr. V.177).

le-sül: a színét, frissességét elveszti (a nap hevétől a gyümölcs a fáján). *A sztyám mind lésül, a melegség lésütötte* (Somogy m. Adánd Bánóczi József).

SÜLDELEK: süldő-disznó (Pest m. Felső-Nyáregyháza Szinnyi Otmár; Heves m. Névtelen 1840; Bereg m. Tisza-Adony ifj. Vozári Gyula).

SÜLDŐ (südémet Fehér m. Wolff Béla; *südü* Vas m. Őrség Nyr. IV.522; *südügyerek* Baranya m. Pellérd Nyr. XI.382; *süjdő* Marcal mell. Tsz.). — *Südü nyúl, südü bika:* fiatal, idei (Heves m. Névtelen 1840).

südü-gyerek: serdülő gyerek, siheder (Baranya m. Pellérd Nyr. XI.382).

SÜLE: egygyü, ostoba (Cegléd Széchy Károly) [vö. *süli, sülü*].

SÜLEKENY: 1. (az olyan homokos, kövecses föld), a melyben a termés hamar elég, elfonnyad, megsárgul (kisül) (Dunántúl Bódiss Jusztn; Győr m. Tsz.); 2. (az olyan föld), a melyben a gabona gyorsan érke (Vas m. Kemenesalja Bódiss Jusztn); 3. (az olyan hús), a mely hamar kisül (Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusztn); 4. (az olyan gyerek), a ki gyorsan, könnyen tanul (Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusztn).

SÜLEKÉS: helyenként kisült (vetés) (Rábaköz Simonyi Zs. Tüz. M. Nyelvtan I.488; itt rétes hiba e h.: *vetés*).

SÜLEVÉNY = *sülekeny* (Dunántúl Bódiss Jusztn).

SÜLEVÉNYES: 1. *sülevényes föld:* a melyből minden kisül (Vas m. Kemenesalja ? Kresznics F. Szótár II.189); 2. *sülevényes vetés:* a melyet idő előtt megfehéřített a nap heve (Soprony m. Felső-Szakony Nyr. XVII.384).

SÜLI: 1. egygyü, ostoba (Cegléd Széchy Károly); 2. rosszul látó, vaksi (Szeged Ferenczi János) [vö. *süle, sülü*].

SÜLLEDEZ: siseg, sistereg (a nyers fa a tűzön, v. a félig tele üstben a melegedő víz) (Háromszék m. Kiss Mihály).

[SÜLLEN].

meg-süllen: gyenge sisegő, sistergő hangot ad (a megkevert és kevés időre a tűzre visszatett puliszka, mikor az üst oldaláról leválik

(Székelyföld Kriza, Győrffy Iván; Háromszék m. Vadr.; Háromszék és Udvarhely m. Erdélyi Lajos).

SÜLLENT: posszant, szelet ereszt (Háromszék m. MNy. VI.348; Vadr. 517b; Győrffy Iván; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos) [vö. *hüllent* Pótl.].

SÜLLŐ (*süllő* Eszék vid. Nyr. VII.277; *sül* Békés m. Szarvas vid. Herman O. Halászat K.).

SÜLLŐG = *sülledez* (Székelyföld Kiss Mihály, Fejér József, Győrffy Iván; Háromszék m. MNy. VI.348; Vadr. 517b; Győrffy Iván; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Csik m. MNy. VI.376).

[Szólások]. *Ne süllőg:* ne siránkozzál! (Székelyföld Fejér József).

SÜLLÖGTET: szeleket ereget (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

meg-süllögtet: szépen süledeztet (edényben puliszkát, kását) (Háromszék m. Nyr. III.325).

SÜLLŐS: rövid lélekzetű (Győr m. Tsz.).

1. **SÜLT-** (tikmonysült Zala m. Kis-Kanizsa Nyr. IX.280; tikmonsültig Göcsej Nyr. VIII.41).

2. **SÜLT** (*sült* Somogy m. Szenna Király Pál): főtt. *Sült vaj* (Bács m. Zenta Nyr. IX.91).

sült-rossz: egészen rossz. *Nem ollan sült-rossz* (Soprony m. Kiszalud, Nagy-Mihály Nyr. XXI.432).

sült-szórú: künn nyaralástól megvörhenyegedett (de külföldben fekete) szórú (ló) (Heves m. Névtelen 1840).

SÜLTELEN: sületlen (Székelyföld Tsz.).

sütelen-szajú: [gúnynév] (Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. V.192).

SÜLÜ: egygyü, ostoba (Cegléd Széchy Károly) [vö. *süle, sülü*].

SÜLY, SÜLY (*sü* Székelyföld Csaplár Benedek; *suj* Szilágy-Somlyó Nyr. XVI.287; Székelyföld Tsz.; Nyr. I.466; Háromszék m. Orbai járás Nyr. VII.332; Brassó m. Hétfalu Nyr. VI.181; Csik m. MNy. VI.367; *suj* Szilágy m. Kerekes Ernő; Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.316; Udvarhely m. Nyr. III.554; Vadr. 516b; Háromszék m. Nyr. IV.469; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Csik m. Nyr. XXV.377; *sujj* Háromszék m. NyK. III.13; *sul* Göcsej Tsz.; *suly* Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.222; Császár Árpád; Háromszék m. NyK. III.13; *sü* Cegléd Ilosvay Vilmos; *sü, sühről* Torontál m. Egyházas-Kér Kálmány L. Szeged népe III.153; *suj* Kis-Kun-Halas Nyr. XV.381; *suj* Szilágy m. Kerekes Ernő; *sül* Csallóköz Erdélyi Pál; *suly* Csallóköz Nyr. I.332; Palócság Bartha József; Szeged vid., Torontál m. Nyr. XVII.130; Tokaj Nyr. XXII.428): 1. *suj:* vmi bőrbetegség (Szilágy-Somlyó (Nyr. XVI.287); *suly:* vörösödéssel és hámlással

járó bőrbetegség (Palócság Bartha József); *sü:* horkosz (Cegléd Ilosvay Vilmos); *2. súj, súj, súj, súly:* rossz sekély, fene, rákfene (Háromszék m. NyK. III.13; Háromszék m. Orbai járás Nyr. VII.332; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos); *3. süly:* bujakórság, szifilis (Szeged vid., Torontál m. Nyr. XVII.130); *4. súj:* az orron támadt nagyobb seb (Kis-Kún-Halás Nyr. XV.381; Korda Imre); *5. sul:* labdaforma kemény kelevény a testen (Göcsej Tsz.); *6. süly:* 'belső golyva' [?] (Csallóköz Nyr. I.332).

[Szólások]. *Hogy a sü egyen* [v. *verjen*] *meg!* (Székelyföld Csaplár Benedek). *A súj* [suj] *egyen meg!* (Háromszék m. Vadr. 516b; Csik m. MNy. VI.367). *A súj* [suly] *egye meg!* (Háromszék m. NyK. III.13). *A súj egye meg!* (Brassó m. Hét-falu Nyr. VI.181). *Egye meg a súj!* (Szilágy-Somlyó Nyr. XVI.287). *Egyen még a súj!* (Háromszék m. Orbai járás Nyr. VII.332). *Süly egye meg!* (Tokaj Nyr. XXII.428). *Hát a tót fene s a súj nem önné-e még?* (Udvarhely m. Nyr. III. 554). *Hogy a súj s fene* [v. *a súj, fene*] *énne még!* (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Mi a sújt csináltak?* (Csik m. Nyr. XXV.377). *Ki a súj vesztégetné réád a virágját!* (Háromszék m. Nyr. IV.469).

süly-gyökér: *serophularia nodosa* (Csallóköz Csaplár Benedek).

SÜLLYED (*sēd, sējed* Székelyföld Fejér József; *sellyed* Abaúj m. Pusztafalu Szádeczky Lajos; *sellyed* Nógrád m. Fülek Nyr. XXII.95; *sied* Háromszék m. NyK. III.18; Vadr.; Győrffy Iván; [sijed] *sijett, sijeggyön* Torontál m. Szőreg Kálmány L. Szeged népe III.155; Tokaj Nyr. XXIV.240; Szilágy m. Nyr. IX.565; Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.214; Vadr. 400; *sijjed* Veszprém m. Csetény Halász Ignác; Szilágy m. Nyr. IX.565).

SÜLLYÉN: őrzővel felszerelt szák (Dráva mell. Kopács Herman O. Halászat K.; itt Kopácsi hiba).

SÜMENKÉD-IK: éled, nő. *A kukorica eső után szépen sümenkédik* (Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. III.87) [vö. *csibenkéd-ik* 2.].

SÜMMÖG: mogorván hallgat (Vas. m., Keme-nesalja Nyr. III.89) [vö. *sunagol*].

SÜMMÖGET: ∞ (Vas m. Kemenesalja Nyr. III.89).

SÜN (*sindisznó* Cegléd Ilosvay Vilmos; Torontál m. Szaján Kálmány L. Szeged népe II. 138).

SÜNDÖRGŐDZ-IK, SÜNDÖRGŐZ-IK (*süngör-gődz-ik* Debrecen Nyr. XXIII.335): 1. ólálkodik, settenkedik, lábatlankodik (Békés m. Balog István). *A szelid kis bárány...szüntelenül oldala mellett sündörgődött* (Bihar m. Sarkad Arany-Gyulai NGy. I.380). *A vasfejú ember...mindig ott sündörgődött a tűz körül* (Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.384); 2. hizelegve dörgölődzik

(az emberhez a macska) (Nagy-Kúnság Nyr. XVI. 475; Debrecen Nyr. XXIII.335; Hajdu Nagy Sándor).

SÜNDÖRKÖD-IK (Tokaj Nyr. XXIV.240; *sön-dörköd-ik* Szeged Divényi Gyula): ólálkodik, settenkedik, lábatlankodik, legyeskedik (vki körül) [vö. *sündörköd-ik*].

SÜNDÖRKÖZ-IK: ∞ (Mezőtúr Nyr. IX.183; Tamási Béla).

SÜNDÖRÖG: 1. ólálkodik, settenkedik, lábatlankodik (Békés m. Balog István; Rimaszombat Nyr. XV.474; Nagy-Kálló Nyr. XII.429). *Addig sündörgött körülötte, még meg nem nyerte, a mit kívánt* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.573); 2. hizelegve dörgölődzik (az emberhez a macska) (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475) [vö. *sintereg*].

1. **SÜNNYÖG:** kénytelen, kedvetlenül jár-kél (Moldva, Klézse Nyr. IX.429) [vö. *sunnyog*].

[2. **SÜNNYÖG**].

sünnög-dünnög: zümmög. *Az a sok madár még máhe, aki benne vót [a bürbe], mind ékezdél zönögnyi, sünnögnyi-dünnögnyi* (Veszprém m. Csetény Nyr. XXVI.279).

SÜNYÖL (*sünnöl* Zilah Nyr. XIV.431): 1. *sünyöl, sünnöl:* nagy öltésekkel varr (Szilágy m. Nyr. VII.382; Zilah Nyr. XIV.431; Kerekes Ernő); 2. *sünyöl:* beszó, bestoppol (kikopott helyet a ruhán) (Zilah Kerekes Ernő); 3. *sünyöl:* összeráncol (Szatmár m. Patóháza Nyr. XIX.379).

SÜPLEGEL: ütleget (Zilah Kerekes Ernő).

SÜPPED (*sepped* Székelyföld Andrassy Antal 1843; *sipped* Szeged Tsz. 331a) [vö. *sippad*, 2. *soppad, suppadoz*].

[**SÜPPEDEK**, **SÖPPEDEK:** kénköszagú híg kékpala-habarc, a mely némely helyeken kerek alakban kiüti magát a földből; meleg években a felszíne megkérgesedik (Székelyföld MNy. VI. 173).

SÜRDÍT: sürget (Komárom m. Nagy-Igmánd Nyr. VIII.95).

SÜRGÖL: ∞ (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.95).

SÜRGÖNT: ∞ (Bars m. Új-Bars Király Pál).

SÜRGÖNYÖSEN: sürgősen. *Aszongya, hogy mennyek sürgönyösen a helybeli járáshírószágho* (Debrecen Nyr. X.567; 'istáucia'-ban).

SÜRÍT (*sürült* Székelyföld Kiss Mihály; *sürült* Udvarhely m. Nyr. VII.324; *sürült* Vas m. Órség Nyr. IV.426; *sürült, sürült* Szatmár, Szabolcs, Ugoesa m. Nyr. IX.184; Beregszász vid. Király Pál): 1. *sürített:* nyüzsgő, hemzseg, tolong, tömegesen mozog, rajzik. *Sürítettnek az emberek* (Debrecen Kóssa Albertné). *Sürítettnek az emberek, ott valami baj lesz. Sürítettnek a méhek (a darazsak, a legyek)* (Csallóköz Erdélyi Pál); 2. *sürült:*

tólakodólag forgolódik (vki körül), nagyon tör-
lészkedik (vkihez), lábatlankodik (Berogszász
vid. Király Pál); 3. *sűrít, sürvit*: sokat és gyorsan beszél, mindenfélét összebeszél (Vas m. Őrség Nyr. IV.426). *De sokat tud süríteni! Ne süríts már annyit!* (Vas m. Pálfa Nyr. XXVI. 45); 4. *sűrít*: vmi tervet forral (Debrecen Nyr. XXIII.335).

be-sűrít: sűrű levűvé tesz (főzetet) (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.363).

SÜRÖG (*sirög*-forog Csanád m. Batonya Kálmány L. Koszorúk II.12; Dorozsma Nyr. VII. 334; *sürrög* Székelyföld Kiss Mihály). — *Sürrög*: sürgölődik (vki körül) (Székelyföld Kiss Mihály).

[**SÜRR, SÜR**].

sürr-forr (*sür-for*, *sür-fór*, *sürrnek-forrnak*): sürög-forog, hemzseg, tolong, rajzlik (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.331; Szoboszló Király Pál). *Sür-for a nép, mintha vásár volna* (Hol? Nyr. XII.528). *Sürrnek-forrnak ezők a folyhók, mégse tud esni* (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.574).

1. **SÜRŰ** (*síri* Somogy m. Henész Nyr. XXIII. 404; *sűrő* Mátyusföld Nyr. XX.30; *sürráven* Répce vid. Nyr. XX.369; *sürrven* Szabolcs m. Simonyi Zs. Tüz. M. Nyelvtan I.340; *sürrven* Szabolcs m. Kisvárdai, Szatmár m. Pórsalma, Ung, Bereg, Ugocsa m. Király Pál; Szatmár m. Mánd Nyr. XIX.383): 1. vaskos, zömök, *Alacsony, sűrű ember* (Heves m. Saár Nyr. II.524. 525). *Sűrű ló* (Abauj m. Szádeczky Lajos); 2. sűrű fiatal erdő, tilos növendék-erdő (Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334).

sűrű-béltű: vaskos (ember) (Csongrád m. Szentes Nyr. VIII.331).

sűrű-gazdasszony: csupa gazdasszony (a ki mindig csak gazdasszonykodással foglalkozik; dicsőséget talál az örökös sütés-főzésben; egyebet sem tud, mint gazdasszonykodni; nem lát messzebb a főzőkanálnál (Székely-Udvarhely Király Pál).

sűrű-géngé: ritka szövet (Rozsnyó vid. Nyr. XVII.476).

sűrű-koró: sűrűn vetett takarmány-kükorica, csalamádé (Pozsony m. Olgya Tolnai Vilmos).

2. **SÜRŰ**: sajtár (Szilágy m. Nyr. VI.473) [?].

SÜRÜD-İK (*sürüöd-ik* Székelyföld Kiss Mihály).

SÜRÜGYÉK: bozót (Székelyföld Nyr. IX.426).

SÜRÜLKÖD-İK (*sürülködöm* Székelyföld Tsz.): összeszorul, tömörül (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály; Háromszék m. Lécfalva Kiss Albert; Csik m. MNy. VI.376; Vadr.). *Sürülködnek a gyermekek*: hárman-négyen egymás mellé állnak és nyomják egymást (Háromszék m. Lécfalva Kiss Albert).

[**SÜRŰS**], **SÜRÖS**: sűrű (Pozsony m. Deáki Nyr. XX.25).

[**SÜRVED**]

meg-sürved: megsűrűsödik (pl. a tej) (Szabolcs m. Kisvárdai Kúnos Ignác).

SÜRVEDES: esti szürkület, alkonyat, alkonyodás. *Este felé vót, úgy sürvedéskor* (Ung m. Király Pál).

SÜRVEDZ-İK: sötétedik, alkonyodik (Szatmár m. Ilk Király Pál).

SÜSÉTÉK (Pozsony m. Kassai J. Szókönyv II.207; Csallóköz Csaplár Benedek; *fűsötek* [?] Csallóköz Nyr. I.278 [XII.143. szerint hiba; de vö. NySz. II.1626. *pűsötek*]; *sűsötek* Pozsony m. Olgya Tolnai Vilmos; *sűsték* Csallóköz Gancs Géza, id. Szinnye Józsefné; Csallóköz, Patonyszél Nyr. XII.143; Csallóköz, Bacsfa Nyr. XVI.140): bűbos pacsirta, mezei pacsirta, pipiske (alauda trivialis; alauda cristata) [vö. *sűsülke*].

[**SÜSKE**].

sűske-hajú: rövidre nyírott hajú (Alsó-Csallóköz Kóssa Albert).

SÜSMÖG: susog, suttog, sugdos [?] (Háromszék m. MNy. VI.348).

SÜSÖKE (*sűske* Győr m., Komárom m. Bódiss Jusztin; *sűsöke* Győr m. Bóny Nyr. XVII.575; *sűsöke*, *sűsűke* Győr m., Komárom m. Bódiss Jústina): bűbos pacsirta, pipiske.

SÜSÖLÉK: bűbos pacsirta, pipiske (Csallóköz Csaplár Benedek; Erdővidék Tsz. [itt *sűsölek* alkalmasint hiba]).

[**SÜSÖREL**].

fűl-sűsöröl: fölcicomáz, fölpiperéz. *Fűl-sűsöröllye magát* (Ipoly völgye, Kóvár vid. Nyr. XVI. 574).

1. **SÜSÜ** (*sűsű* Csallóköz Csaplár Benedek); 1. (tarajos) gyermekfejkötő (Csallóköz Csaplár Benedek; Hont m. Nyr. XVIII.430; Érsekújvár Nyr. VIII.332); 2. sapka, nagy sapka (Göcsej Nyr. II.473; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381; Nógrád m. Fabó András 1841).

2. **SÜSÜ**: 1. maffa, bambá, eggyügyű, ügyetlen, bolondos, bohó (Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561; Vas m. Kemenesalja Tsz.; Pápa és vid. Tsz.; Nyr. XVI.576; Csallóköz Csaplár Benedek; Palócság Nyr. XXII.79; Érsekújvár Nyr. VIII. 47); 2. kérelmétől el nem álló, önféjű (gyermek) (Soprony m. Felső-Szakony Nyr. XVII.384); 3. süket. *Tű sűsű!* (Vas m. Pálfa Nyr. XXVI. 479); 4. paraszt (Kis-Kúnág Nyr. IV.43).

sűsű-Berice: maffa, ügyetlen (Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561).

SÜSÜTE: susogás, suttogás (Háromszék m. MNy. VI.348; Vadr.; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

SÜSÜTKE: bűbos pacsirta, pipiske (Csallóköz Erdélyi Pál) [vö. *sűsötek*].

SÜSÜTŐL: susog, suttog (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

SÜT (Brassó m. Hétfalu Király Pál; Hétfalu, Tatrang Nyr. II.524; *süt* Szlavónia Nyr. XXIII. 168).

[Szólások]. *Nyélbe sütni valakit:* beoktatni a helyzetébe, ügyeit rendbe hozni, jövőjét megalapítani. *Úgy hiszem, fíjam, elegendőképpen nyélbe süttöttek; most már lásd, hogy boldogulsz a saját eszeddel* (Csallóköz, Mátyusföldre, Szeged Csaplár Benedek).

el-süt: megfonnynyszt, meghervaszt. *A dér első a gyenge levelet* (Baranya m. Nyr. XXVI. 316).

[ki-süt].

[Szólások]. *Kisütöt a jó idő* (Szlavónia Nyr. XXIII.363).

lő-süt: a színét, frissességét elveszi (a perzselő nap a gyümölcsnek a fáján). *A szivám mind lő-süt, a melegség lő-sütötte* (Somogy m. Adánd Bánóczi József).

SÜTÉL: süteget, sütni szokott. *Mi nem sütlünk olyan kenyeret, mint az urak* (Bars m. Új-Bars Király Pál).

SÜTELEK: 1. süttött ennivaló (Háromszék m. MNy. VI.348; Háromszék m. Szotyor Gyórfy Iván). *No Pista, ott jó helyed lesz; van ott főzelék, sütelék juttig való* (Alföld [?] alkalmasint hiba e h.: Székelyföld) Nyr. XIII.577); 2. = *sütel* [pl. kenyér]. *Ez má' jó sütelék!* (Udvarhely m. Teleki Endre).

SÜTET. *Egy sütel liszt:* a mennyi egy sütéshez kell (Répce vid. Nyr. XX.411; Szatmár m. Mátészalka és vid. Nyr. XXVI.541; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XIX.375). *Egy sütel kenyér:* a mennyit egyszerre sütnék (Baranya m. Ibafa Nyr. XX.287; Debrecen Nyr. IX.204).

[SÜTHENYŐS].

süthenyős-idő: kánikulában az ég beborulásakor támadó rekkenő hőség (Baranya m. Sellye Zalai Mihály; — Baranya m. Nyr. VI.474. a „napnyugot, alkonyat” értelmezés nyilván hibás).

SÜTI (Rábaköz, Beó-Sárkány Nyr. XVIII.238; *sütü* Székesfehérvár Rajniss Mátyás): balog, balkezes [vö. *balog-süti, sete, suta, suti*].

SÜTKE: kisső ügyetlen, nem egészen ép kezű (Csallóköz Erdélyi Pál).

SÜTKÉREZ: sütéssel foglalkozik. *Micsinálnak, komámasszon?* — *Hát sütkérezünk; egy csatá kenyerét már kiszéttünk, most rakjuk be a másodikat* (Abaúj m. Beret Nyr. II.422).

SÜTKÉS = *sütke* (Csallóköz Erdélyi Pál).

SÜTKŐ: süldő. *Sütkő nyuszká* (Baranya m. Tsz.). *Sütkönyül* (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.213.381).

sütkő-legény: siheder, suhanc (Baranya m. Tsz.).

SÜTKÖL: sütéssel foglalkozik, mindenfélét süt, untalan süt (Háromszék m. MNy. VI.348 [itt *süsköl* hiba]; Kiss Mihály).

SÜTKÖLŐDIK: 1. ∞ (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.); 2. sütkérezik (a napon, a tűznél) (Székelyföld Kiss Mihály).

SÜTKÖLŐZ-IK: 1. — *sütköl* (Székelyföld Kriza; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos); 2. sütkérezik (a napon, a tűznél) (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.573).

SÜTKÖRÉL — *sütköl* (Nagy-Kúnság Nyr. VI. 416; vö. 413; Háromszék m. Kése Dénes).

SÜTKÖRÉL-IK (*sütkörélni*): sütkérezik (a verőfényen) (Háromszék m. MNy. VI.348; Vadr.).

SÜTKÖRÉSZ = *sütköl* (Udvarhely m. Erdélyi Lajos; Háromszék m. MNy. VI.348; Vadr. 517b; Erdélyi Lajos).

SÜTKÖRÉSZ-IK (*sütkörészni*): sütkérezik (a napon, a tűznél) (Bodrogköz Tsz.; Udvarhely és Háromszék m. Erdélyi Lajos).

SÜTKÖRÉZ-IK: ∞. *Mind ide gyűl a tűzhő sütkörézni* (Torna vid. Nyr. XVII.323).

SÜTKÖZ — *sütköl* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

[SÜTNI].

sütni-való: 1. az a hal, a melyet silánysága miatt eladni v. a nagybérlőnek részbe adni nem lehet, a melyen tehát a halászbokor megosztozik. *Fogtunk öleget, még sütnivaló is maradt* (Szeged Herman O. Halászat K.); 2. *sütnyi-való:* élesztő (Vas m. Répce-Lak Tolnai Vilmos).

SÜTŐ (*süjtő* Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XV.336; Erdővidék Arany-Gyulai NGy. III.302; *sütő* Szlavónia Nyr. V.12. 63; XXIII.359): 1. *süjtő, sütő:* sütőház (az a szoba, a melyben a sütőkemence van, meg egy tüzelő, mert rendszeren nyári konyhának is használják) (Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XV.336; Erdővidék Arany-Gyulai NGy. III.302; Kis-Küküllő m. Szókefalva Nyr. XV.144); 2. *süjtő:* sütőkemence (Erdővidék Arany-Gyulai NGy. III.302); 3. *sütő:* tők (Szlavónia Nyr. V.12; XXIII.359); 4. *sütő:* *squalius dobula* (Kolozsvár Herman O. Halászat K.).

SÜTÖGETŐ: kenyérsütő kofa (Cegléd Ilosvay Vilmos).

SÜTÖRGÉL: süteget vmit zsiron, serpenyőben (apró húsdarabkákat, vesét, lüdvért) (Csallóköz Csaplár Benedek).

SÜTŐS: forró (Csallóköz, Arak Nyr. X.382; Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II. 189). *A víz már nagyon sütős* (Tolna m. Felső-Nyék Nyr. VI.323). *Ien sütős nap még nem volt* (Baranya m. Ibafa Nyr. XXII.283).

SÜTYÖT: füttyöl. *Sütyöt a gőzös* (Hajdú m. Földes Nyr. III.181).

SÜTTYÖGTET: füttyöget [?]. *Nem süttyögtettek, nem lármáztak, máccor pejig ucs csivvogtak* (Moldvai csáng. Nyr. III.3).

SÜV: sógor (Kaloesa Király Pál) [*sü*: „sógor, sógorasszony” Erdővidék Tsz. megbízhatatlan adat].

SÜVEG (*sijeg* Somogy m. Marót pusztá Nyr. X. 190; *siveg* Palócság Nyr. XXI.309; *sögfa* Zala m. Hetés Ethnographia VIII.99; Bellosics Bálint; *sög* Vas m. Német-Genes Nyr. XXVI.138; Pekovits Sándor; Vas m. Vönöck Tolnai Vilmos; Vas m. Órség MNy. V.91; Nyr. VII.372; Göcsej Nyr. XIII.496; *sögfa* Fertő mell. MNy. III.406; Vas m. Órség Király Pál; *süeg* Soprony m. Horpács Nyr. X.267; *süjeg* Somogy m. Marót pusztá Nyr. X.190; *süög* Göcsej MNy. II.416; Nyr. XIII.257. 496; *süög*, *sög* Soprony m. Horpács Nyr. IV.181; Répce vid. Nyr. XX.364. 370; Vas m. Répce-Sz.-György Nyr. XVIII.575): 1. *sijeg*, *sög*: kalap v. sapka (Vas m. Német-Genes Nyr. XXVI.138; Pekovits Sándor; Somogy m. Marót pusztá Nyr. X.190); 2. *süveg*: anyasróf, csavarház [molnár mest.] (Győr Nyr. XI.288).

süveg-csizma: nemezciszma, botos (Cegléd Ilosvay Vilmos; Kis-Kún-Halas Nyr. XIV.285; XV.381).

süveg-fa (*sög-fa*, *sög-fa*): 1. fejfa (a kálvinisták temetőjében) (Vas m. Órség Király Pál); 2. a ladik elején és végén azon fa, melyhez az oldaldeszkák szegezve vannak (Győr vid. Nyr. VI.325); 3. polefa, melyet az ajtóragasztókba süveggént beeresztenek (Fertő mell. MNy. III.406); 4. pajták kapunyílásánál a kapulábakra vízszintesen fektetett gerenda, a melyre a rendes ragoktól elfutó vendéragokat rakják (Zala m. Hetés Ethnographia VIII.99; Bellosics Bálint).

süveg-gomba: kucsínagomba (Székelyföld Kiss Mihály; Csik m. Nyr. XII.235).

süveg-váró: gerendapártázó, mely a fekvő gerendák végeire van illesztve (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382).

SÜVEGEL (*süjegel* Somogy m. Nyr. X.477).

[**SÜVEGÉS**].

süveges-háló: rúdra alkalmazott, félkörös-szájú zsákháló, a melyet víz ellenében a patakokba, kivált bokros helyeken beállítanak, s a melybe a halakat a zurboló fákkal bekergetik (Mármaros m. Visk Herman O. Halászat K.).

SÜVÖLT (*söt, süöt* Göcsej Nyr. XIII.496).

[**SÜVÖLTŐS**], **SÜVÜTŐS:** gyúrás zsidó (Máttra vid. Nyr. XXIV.478).

SÜVÖLTŰ: vörösbegy, pirók (Hol? Tsz.; vö. CzF.) [vö. *sivtlyű*].

SÜVÖLVÉNY: siheder, suhanc (Hódmező-Vásárhely Simonyi Zsigmond; Udvarhely m. Király Pál).

SVÁB (*sóháb* Baranya m. Hegyhát Várady F. Baranya multja és jelenje I.223; *sováb* Jász-Nagykún-Szolnok m. Tisza-Beő Nyr. VIII.186; Szilágy m. Tasnád Nyr. VI.474; *subáb* Hont m. Nyr. VI.271). — *Subáb:* búcsús, búcsújáró (ha magyar is) (Hont m. Nyr. VI.271) [vö. *sobak*].

sváb-tők: burgonya (Tokaj vid. Kassai J. Szókönyv IV.135; V.225).

SVÁBEL: kénes gyűjtő (Rozsnyó Nyr. VIII.566).

SVARBÁL: rendetlenül, hánydel-vesdel módra dolgozik (Kassa vid. Nyr. XXV.384).

SVÁRTLI (Somogy m. Nyr. XII.382; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382; *svargli* Esztergom vid. Nyr. XIX.239): disznósajt.

SZ.

SZAB: 1. szakít, tép, hasít (Dunántúl Nyr. XVI.240); 2. ver. *Szabj egynehányat aē ingire!* (Székelyföld Kiss Mihály).

[Szólások]. *Nebet szabni:* esúfnevet adni (Kömárom Nyr. XVIII.233).

el-szab: elszakít, eltép, elhasít (Dunántúl Nyr. XVI.240). *É nē szabd a ruhád!* (Soprony m. Rőjtök Nyr. III.513).

fél-szab: fölavat, fölszentel (új ruhát; t. i. mikor vki új ruhát vesz föl, megnézik, hogy mikép áll, s azután egyet-kettőt ráütnek, mondván: „Az új ruha elszakadjon!” stb.; ezzel *fél van szabva* az új ruha) (Csík-Madaras Nyr. XIX. 527).

lő-szab: leszakít, letép, lehasít (Dunántúl Nyr. XVI.240; Soprony m. Rábaköz Nyr. III.281; Bács m. Zenta Bódiss Juszti).

meg-szab: 1. formássá, csinosá, arányossá tesz. *Az oszlop megszabja az épületet. A magyar köntös megszabja az ember testét. A mellény a leány termetét megszabja* (Háromszék m. MNy. VI.340; Vadr.; Gyórfly Iván); 2. célba vesz (labdázásnál) (Háromszék m. Nyr. VIII.514).

össze-szab: összevagdál. *Foktam magam, össze-szabtam* [az eltörött szövőszéket], *kivettem a színbe* (Vas m. Őrség Nyr. I.422).

rea-szab: ráver (Háromszék m. MNy. VI.346).

SZABAD. *Szabadjon:* legyen szabad. *Szabadna:* szabad volna (Rábaköz, Répce mell. Nyr. I.391). *Szabanna. Szabadott vuóna:* szabad lett volna (Soprony m. Horpács Nyr. IV.182). *Szabadna* (Nógrád m. Nyr. IV.178). *Nem szabadottam elmenni:* nem volt szabad elmenem (Rábaköz, Répce mell. Nyr. I.391).

[Szólások]. *Szabad vagyok vele:* szabadságomban v. hatalmamban áll; azt tehetek vele, a mit akarok. *Azt megteheted, szabad vagy vele. A mivel szabad vagyok, az iránt rendelközni is akarok* (Csallóköz Csaplár Benedek).

szabad-konyha: a konyha közepén álló nyitott tűzhely (Mezőtúr Nyr. X.568).

szabad-rékli: testhez nem álló női kabátka (Marosvásárhely Szabó Béla).

SZABADÍT: a kötelet lassan kieresztgeti [halász mest.] (Balaton mell. Herman O. Halászat K.).

[bó-szabadít].

[Szólások]. *Bézsabadítják a határt:* ki engedik menni a marhákat a mezőre, az ugarra, a tarlóra stb. (Háromszék m. Erdélyi Lajos).

[még-szabadít].

[Szólások]. *Mégszabadítják a határt* = *bézsabadítják* (Háromszék m. Erdélyi Lajos).

SZABADÍTÁS: 1. az az idő, mikor a marhákat ki engedik menni a mezőre, az ugarra, a tarlóra stb. *Szabadítottakor* (Székelyföld Fejér József); 2. szabadság (urlaub) (Baranya m. Ormányság Nyr. IX.285).

SZABADÍTÓ: üdvöztető (Csík m. Arany-Gyulai NGy. I.125; karácsonyi misztériumban).

SZABADKA: testhez nem álló női kabátka (Vas m. Kemenesalja, Nemes-Magasi Nyr. XIX. 191; Nógrád m. Szécsény Kálmán Sándor).

[SZABADOM].

szabadom-levél: szabadlevél. *Van ű neki szabadom-levele* (Temesköz Kálmány L. Szeged népe II.244).

[SZABADOS].

[Szólások]. *Nem vagyok én a rózsámmal szabados* (Hol? Erdélyi J. Népd. és mondák III.189). *Akkor leszék a rózsámmá szabados* (Veszprém m. Csetény Nyr. V.523).

SZABADSÁG: országos vásár (Debrecen, Tiszaújföld Kinnach Ödön; Hajdú-Hadház Nyr. XXIII.335; Szilágy m. Kóváry László 1842).

[SZABADULÁS].

bó-szabadulás = *szabadítás* 1. *Bézsabadulás* (Udvarhely m. Erdélyi Lajos).

[SZABDAL].

meg-szabdal: 1. megvagdós (Csallóköz, Kécskemét, Székelyföld Csaplár Benedek); 2. megcsapdós, megver (Szeged Csaplár Benedek; Háromszék m. Gyórfly Iván).

rá-szabdal: ráver (Csallóköz, Szeged, Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI. 346; Gyórfly Iván).

SZABINÁL: szabogat (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.277).

SZABITÁL: ∞ (Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. III.177).

SZABMÁNYOS: részes. *Szabmányos munka* (Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.380).

SZABÓ: 1. pelecus cultratus (Alsó Duna mell. Herman O. Halászat K.); 2. szőlőpusztító bogár (Iethrus cephalotes) (Esztergom Nyr. XVII.415).

szabó-bogár: vörös poloskafaj (kora tavaszi vörös lapos bogár, mely a verőfényes kerítések és falak tövét csoportosan megszállja; pyrrhocoris apterus) (Erdély Nyr. IX.182; Székelyföld Kiss Mihály).

szabó-gallér: 1. széles, lapos, hosszú metélt (Karcag Nyr. XXVI.46; Hajdú-Nánás Máté Lajos; Nógrád m. Szécsény Kálmán Sándor; Abaúj m. Szikszó Király Pál; Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.345); 2. rétegesen hajtogatott leveles téstáblából derelyemetszővel háromszögletűre szabdalt táskák, a melyet levesbe v. sós vízbe főznek be (Erdély Kassai J. Szókönyv IV.345; Székelyföld Tsz.; Pesti Napló 1893. 248. sz.; Kiss Mihály, Gyórfy Iván; Aranyosszék Jankó J. Torda stb. 128).

szabó-hal: pelecus cultratus (Alsó Duna mell. Herman O. Halászat K.).

szabó-vas: nehéz, tömör vasból készült vasaló, a melyent a szabók használnak (Cegléd Ilosvay Vilmos).

SZABÓD-ÍK (Csallóköz Nyr. I.332; Mátyusfölde Nyr. XVII.523; Nyitra m. Magyar-Soók Nyr. XX.125; *szabod-ik*, *szabodva* Csallóköz Csaplár Benedek; Mátyusfölde Nyr. XX.211; Nyitra m. Magyar-Soók Nyr. XX.125; *szobodni* Csallóköz Tolnai Vilmos); 1. erősen kér, könyörög, esedezik (Csallóköz Nyr. I.332; Csaplár Benedek, Tolnai Vilmos; Mátyusfölde Nyr. XVII.523). *Szabodva kértem* (Mátyusfölde Nyr. XX.211; Nyitra m. M.-Soók Nyr. XX.125); 2. bocsánatot kér. *Szabodjál szépen, aztán megbocsát apád* (Csallóköz Csaplár Benedek).

SZABOGAT: vereget (Székelyföld Kiss Mihály).

meg-szabogat: megver. *Engem jól megszabogatának* (Székelyföld Kiss Mihály). *Jól megszabogatta* (Háromszék m. Vadr. 368).

[SZABOL].

lő-szabol: leszakít. [*A sapka káskéttya is lővót félig szabolva* (Vas m. Német-Gencs Nyr. XXVI.94).

SZÁCSIRA: kis háló, melyet a megmaszlagozott hal kifogására használnak (Bereg m. Nagy-Dobrony Herman O. Halászat K.).

SZACSKÓ (*szácskó*): szárcsa (Dráva mell. Nyr. V.380; Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.284; XVII.45; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382; Szlavónia Nyr. XXIII.358).

SZÁCSLI: korsó. *Régi időben szácsliban árulták a pálinkát* (Arad m. Hódos Kollmann Vilmos).

SZACSMATOL: permetezik. *Csak szacsmatol az eső* (Arad m. Hódos Kollmann Vilmos).

SZÁD: száj (élettelen tárgy), nyílás, lyuk. *Hordó, fazék, katlan, kád, barlang, hiu, banya, kemence, éstáló, varsa száda* (Kolozsvar Arany-Gyulai NGy. I.434; Székelyföld Tsz.; MNy. VI.174; Nyr. XXVI.45; Herman O. Halászat K.; Kiss Mihály, Kóváry László 1842; Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XV.336; Háromszék m. MNy. VI.330. 349; Vadr.; Gyórfy Iván). *A ki lángost akar enni, álljon a kemence száda körül* (Tolna m. Nyr. VI.82). *Az erszénynek ... a szádát vágjuk ki* (Brassó m. Zajzon Nyr. V.333).

szád-fa: a régi kemencénél (a magyar v. csempe-kemencénél) az az elül levő fa, a melyre a kályhaszemeket rakják (Háromszék m. MNy. VI.349; Gyórfy Iván, Kese Dénes).

SZÁDALL-ÍK: nyílik, torkollik. *A pince szelelje fölmege az udvarra s a ház végénél szádallik* (Komárom Király Pál).

SZÁDALLÓ (Hont m. Nyr. VI.271; Hont m. Ipolyság Nyr. XIX.95; Szeged Csaplár Benedek; Székelyföld Gyórfy Iván; *szádáló* Palócság, Gömör m. Tsz.; *szádló* Gyöngyös Nyr. I.334; Zemplén m. Mád Nyr. VI.285; Zemplén m. Tolesva Nyr. IX.480); 1. *szádáló:* kemencének sárból tapasztott ajtaja (= előte) (Székelyföld Gyórfy Iván); 2. *szádáló, szádalló, szádló:* hordódugó (Palócság Tsz.; Gyöngyös Nyr. I.334; Hont m. Nyr. VI.271; Gömör m. Tsz.; Szeged Csaplár Benedek); az erjedő bor dugasza (Zemplén m. Mád Nyr. VI.285); 3. *szádalló, szádló:* hordó csapja (Hont m. Ipolyság Nyr. XIX.95; Zemplén m. Tolesva Nyr. IX.480).

szádló-fa: fadugó (Erdővidék Tsz.)

SZÁDÓK: szájtató, bámész (Heves m. Makáry György 1839).

[SZÁDOL].

bé-szádol: bedug, beföd, becsinál (nyílást) (Székelyföld Andrassy Antal 1843; Háromszék m. MNy. VI.319).

SZÁDOROG: bámészkodva ácsorog, ténfereg, bódorog (Nagy-Künság Nyr. II.136; XVI.475; Békés m. Balog István; Abaúj m. Szikszó Király Pál) [vö. *sódorog*].

SZÁDOZAT: nyílás (Háromszék m. MNy. VI.349; Gyórfy Iván).

SZAG (*zag* Soprony m. Tsz.; Répce mell. Nyr. XX.367; Szombathely Király Pál).

SZAGGAT: 1. dicsekszik, fennhéjáz, nagyzo. *Né szaggass azzal az új köntössel* (Pápa Erdélyi Pál); 2. halálózaskor szaggafottan harangoz (t. i. előbb az egyik haranggal kétszer, aztán a másikkal egyszer, végül mind a kettővel

együtt) (Székelyföld Fejér József, Gyórfy Iván; Maros-Torda m. Sz.-Gerice Ethnographia VI.222; Háromszék m. MNy. VI.349; Vadr.). *Szaggatnak a holtak* (Székelyföld Nyr. VIII.515). *Csak most szaggatnak* (Háromszék m. Nyr. IX.32) [vö. *sza-kogat*].

rá-szaggat: rávágik (Heves m. Névtelen 1840).

SZAGGATÓ: 1. az öreghaló zsákjának legvége, a mely a csapdosásnak leginkább ki lévén téve, mindig szakadozott, cefatos (Tihany Herman O. Halászat K.); 2. jó tömörre főzött kukorica- v. köleskásából kiszaggatott galuska, a melyet tűróval v. egyébbel meghintenek, aztán megszírozzák v. megtöportyúzik (Csallóköz Csaplár Benedek).

SZAGGATOTT: újjal szaggatott (esipedett) tészta (Fehér m. Nyr. X.188; Cegléd Ilosvay Vilmos; Szeged Csaplár Benedek).

[SZAGOS].

szagos-level: pelargonium (Zemplén m. Deregnyő Nyr. XIII.235).

SZAGOSTÓ (Soprony m. Széplak, Győr m. Écs Bódiss Jusztin; *sza-kostó* [?] Soprony m. Rőjtők Nyr. III.465): fiatal (legalább egyéves) szőlővessző.

SZÁGULDOZ (*sza-gódoz-ik* Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály; *elsza-gódoz-ik* Mezőtúr Nyr. X.569).

SZAHÁN (Dráva mell. Nyr. VI.87; Eszék vid. Nyr. VIII.326; Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.45; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382; *sza-hán* Szlavónia Nyr. XXIII.311; *sza-hán* Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.573; *sza-hány* Baranya m. Tsz.; *sza-hány* Szlavónia Nyr. V.12): teps. *Sütők egy kis kalácsikát, a szahánba bédugom a porhelbe* (Eszék vid. Nyr. VIII. 326). *Két szahán rétest süttem* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.45).

SZAJ (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.349; Vadr.; *saj* Tolna m. Dees Nyr. XX.334; *zaj* Tisza-Roff Markovics Sándor; Torontál m. Szőreg Kálmány L. Szeged népe III.3): 1. *saj*, *saj*: első jégképződés, vékony jégkéreg a víz színén (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.349; Vadr.). *Van már a vizen egy kis saj* (Tolna m. Dees Nyr. XX.334); 2. *zaj*: úszó jég. *Ez a zaj Füredről jön* (Tisza-Roff Markovics Sándor). *Nagy zaj mén a Dunán* (Torontál m. Szőreg Kálmány L. Szeged népe III.3) [vö. *zajl-ik*].

SZÁJ (szákat Pozsony m. Duna-Szerdahely Zolnai Gyula).

[Szólások]. *A hogy érttem a szájokból*: a beszédjükből (Gömör m. Nyr. XVIII.506).

sza-j-bé-ro: szájas, bőbeszédű, pletykázó (Sztarmár m. Kapnik vid. Nyr. II.277; Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.349. 357; Gyórfy Iván; Erdővidék Agoston Ignác).

sza-j-bosszontó: [tréf.] pálinka (Háromszék m. Vadr. 507a).

sza-j-csaló: [tréf.] kis galuska (Székelyföld Káldy Gyula).

sza-j-gyűrű (Hol? Tsz.; *sza-ja-gyü-re-je* Vas m. Kemeneslnja? Kresznerics F. Szótár II.204; *sza-ja-gyü-re-je* Hol? Kassai J. Szókönyv IV.349; *sza-j-gyü-re* [?] alkalmasint a *sza-ja-gyü-re-je*-ből következtette ki a közlő Somogy m. Nyr. XX. 430): ajak.

sza-j-liszt-por: [nép-etimológia] Seidlitz-por (Erdély Király Pál).

sza-ja-bá-kó: tátotszájú, malészájú, mafla, bamba, ügyefogyott (Hol? Tsz. 299b; Kecskemét, Szeged Csaplár Benedek). *Annak a nagy szája-bá-kónak úgy össze vót karmizálva a pofája, hogy no!* (Kecskemét Nyr. XXV.95).

sza-ja-ég-ött: a ki a száját megégette. *Kajabál, mint a szájaégött* (Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.42). *Ordít, mint a szájaégött* (Kis-Kún-Halas Nyr. XXII.474).

sza-ja-hült: együgyű, malészájú, mafla, ügyefogyott (Kis-Kún-Halas? Nyr. XV.45; Kecskemét Csaplár Benedek). *Vót szeretöm, egy szájahült, kerlek alatt a sárba dűt* (Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk I.200) [vö. *hült-száju*].

sza-ja-mosó: szájmosó. *Hozzon be szájamosó vizet* (Hol? Simonyi Zsigmond).

sza-ja-tá-ti: szájtátó, malészájú, mafla (Csallóköz Csaplár Benedek; Kis-Kún-Halas Nyr. XV. 305; Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. Gyórfy Iván).

sza-bo-valu: falat. *Ész szábovalu kenyérem sincs* (Vas m. Órség Nyr. VII.372).

sza-ja-on-for-gó: közhírű, közhirben keringő, közszájon forgó (Csallóköz, Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.349).

SZÁJADZÓ: hordódugó (Dunántúl Nyr. V.228; Baranya m. Ormánság Nyr. III.230; Cegléd Ilosvay Vilmos; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.428; Félégyháza Nyr. XXVI.95; Hol? Tsz.).

SZÁJAS (*sza-ja-os* Fehér m. Nyr. X.189; *sza-ja-os* Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561; Vas m. Sárvár vid. Bokor János): 1. csücskes szájú. *Szájas bégre v. fazék* (Losonc Máté Lajos); 2. széles szájú. *Szájas korsó* (Somogy m. Kassai J. Szókönyv IV.349; Székelyföld Kiss Mihály); 3. széles szájú korsó, kanta (Dunántúl Nyr. V. 228; Komárom m. Nagy-Igmánd Nyr. VIII.95; Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561; Vas m. Tsz.; Vas m. Órség Nyr. IV.522; Vas m. Sárvár vid. Bokor János; Veszprém m. Szentgál Nyr. II.185; Tolna m. Fölső-Nyék Nyr. VI.323; Tolna m. Paks Nyr. XIX.480; Fehér m. Nyr. X.189; XIX.480).

SZÁJBELI (*sza-j-beli*?): jobbfelöli (ökö) (Székelyföld Kriza; Háromszék m. Vadr.).

SZÁJBÓK: nagyszájú (Fertőmoll. MNy. III.405).

SZÁJER: fátol [vö. schleier] (Göcsej, Nagy-Leungyel Nyr. X.191).

SZÁJKÓ: 1. szájacsk. *Várj e kicsit, had hűle-meggytk aza zítel, me megtgeti a szájkódat* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XXI.330); 2. szájas, táítottszájú (Háromszék m. Vadr.; Csík m. MNy. VI.376).

SZAJKOL: magol, értelem nélkül tanul (Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII.382).

SZÁJONG: szájtátva ácsorog, ténfereg (Heves m. Makáry György).

SZAJOS: jégzajlásos (folyóvíz) (Brassó m. Hétfalun Király Pál).

SZAJZ-ÍK: vékonyan bejegyedzik, vékonyan be kezd fagyni (a víz) (Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m. Ége Ferencz Miklós; Háromszék m. Vadr. 517a; Csík m. Gyergyó-Ditró Nyr. XII.282) [vö. *zajl-ik*].

SZÁJZÓ (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382; *szájszó* Közép-Baranya Nyr. III.327): hordódugó.

1. **SZAK:** apró darab, rész, törmelék. *Szakká teszi*: apró darabokra töri. *Szakká válik*: apró darabokra törik (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.201). *Szakká lenni*: összenyomódni, összetörödni (Hol? Tsz.). *Szakká fő:* szétfő (Vas m. Sárvár vid. Bokor János). *Mind szétfőtt a krumpli, szakká főtt* (Rábaköz Nyr. XIII.73) [vö. 1. *szaka*].

2. **SZAK:** sár, locs-pocs (Vas m. Őrség Nyr. IV.522; Pápa Király Pál). *Oan roszt idűgyárás van, alig főködött fő az ut a mutkori kis harmattú, már mēgin csupa szak minden* (Vas m. Őrség Nyr. I.422).

3. **SZAK** (*szaku* Érsekújvár Nyr. XXVI.284): olajsajtolás után maradt sonkoly, olajpogácsa (Palócság Nyr. XXII.79; Érsekújvár Nyr. VII.41; Borsod m. Szíhalom Nyr. IX.333; Komárom m. Kürth Nyr. XIX.432; Kún-Majsa Nyr. VIII.470; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.428; Szentcs Nyr. XVII.222; Szeged Csaplár Benedek).

4. **SZAK** (*szaka* Háromszék m. MNy. VI.349): 1. *szak, szaka*: toka (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; Rimaszombat Nyr. V.271; Háromszék m. MNy. VI.349). *Szakit eresztett. Olyan szaka van, mint egy tarisznya* (Abaúj m. Szikszó vid. Király Pál); 2. *szak*: baromfi állán fityegő piros leffentyű (Cegléd Ilosvay Vilmos; Mezőtúr Király Pál); 3. *szak*: pofaszakáll, barkó (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475). *Az államot borotválom, de a szakomat nem bántom* (Mezőtúr Király Pál).

[5. **SZAK**].

[Szólások]. *Szakit tett rajta*: 1. nagy gorombaságot vitt végbe rajta (Vas m. Őrség Nyr. II.464); 2. bosszút állt rajta (Soprony vid. Bódiss Jusztn).

SZÁK (*iszák* Csongrád Herman O. Halászat K.): 1. *szak, iszak*: meritóháló (ezzel hordják a fogott halakat a bárkába, ezzel merik ki őket belőle, s ezzel szedik ki a prédát a vejszéből) (Alsó-Csallóköz Kóssa Albert; Balaton mell. Tsz.; Csongrád Herman O. Halászat K.; Szeged Tsz.; Király Pál; Zemplén m. Szűrnyeg Nyr. X.325); 2. nyélen lógó négyszögletes keretre feszített háló, melyet a part mellé buktatnak (Győr vid. Nyr. VI.192; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382).

szak-háló = *ághegy-háló* [?] (Török-Beese Nyr. IX.93).

szak-lék: az a lék, a melyen a téli-szakot leeresztik (Bodrogköz Herman O. Halászat K.).

szak-vas: a téli-szak kávéira alkalmazott súly (Bodrogköz Herman O. Halászat K.).

1. **SZAKA** (*szakáj, szakály* Székelyföld Andrassy Antal 1843; Háromszék m. MNy. VI.349; Vadr.): 1. kerék falából a csapnál v. abroncsból a rovásnál kitört darabocsk (Heves m. Névtelen 1840; Székelyföld Tsz.; Andrassy Antal 1843; Háromszék m. MNy. VI.349; Vadr.). *Szakát vetett a kerék*: a falából a csapnál kitört egy darabocsk (Heves m. Névtelen 1840; Székelyföld Andrassy Antal 1843; Háromszék m. MNy. VI.349; Vadr. 505a; Gyórfy Iván). *Szakát vetett kerék v. abroncs* (Háromszék m. Vadr.). *Szakát vetett a kerekem* (Székelyföld Nyr. IX.176). *Szakát vete a kerekem, s bagolylábat veték neki* (Székelyföld Tsz. 29a). *Az egyik [előkerék] szakát és vetett* (Háromszék m. NyK. III.16). *Vessen a hintómnak négy kereké szakát* (Udvarhely m. Fehér-Nyikó mell. Vadr. 315); 2. abroncs rovatéka (Háromszék m. MNy. VI.384. 349). *Vágj szakát neki* (Háromszék m. Vadr.); 3. a késnek a nyelve és állapja közötti nyakrovatéka (Háromszék m. MNy. VI.349) [vö. *kés-szaka, 1. szak*].

2. **SZAKA:** szigony v. horog hegyének viszsza (*viszshorga*). *Letörött a szakája* (Tihany, Székelyföld Herman O. Halászat K.).

3. **SZAKA:** 1. vmi toroknyavalyája a disznónak (Székelyföld Tsz.); 2. a disznó inye v. szája szélének vmi baja. *Szakája lett a disznónak* (Háromszék m. Vadr.); 3. orrgyik (disznó nyavalyája) (Háromszék m. Nyr. V.90).

szaka-fű: *scrophularia nodulosa* (Székelyföld Tsz.).

SZAKÁCS: szakácsné (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382).

szakács-kalán (*szakács-kálán*): főzőkanál (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382; Szlavónia Nyr. XXIII.311).

SZAKÁCSKA (*szakácska, szakácská*): kőteny, konyhakőteny (Aszód Nyr. IX.525; Heves m. Csépa Nyr. III.288; Hont m. Nyr. XVIII.430; Czimmermann János; Hont m. Ipolyság Nyr. XIX.95; Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574; Nógrád m. Tolmács Nyr. XVIII.48; Bars m. Léva Czimmermann János).

[SZAKAD].

[Szólások]. *Annyi a dögöm, azt se tudom, merre szakaggyak* (Székelyföld Fejér József). *Nem szakad markába a dolog*: megszakítás nélkül dolgozik (Háromszék m. Nyr. IX.423). [*Hogy a zujbor?*] *Még nem szakatt ára* (Veszprém m. Nyr. VIII.224). *Tüske szakatt a lábába* (Dráva mell. Nyr. VI.87).

belo-szakad: belemegy, belefürödik, beleakad. *Beleszakatt igyem a vashorog a boncába* (Dráva mell. Nyr. VI.87).

[ol-szakad].

[Szólások]. *Északadok ehösségömbbe*: olyan éhes vagyok, hogy majd meghalok (Somogy m. Visnye Nyr. XVII.286).

fel-szakad: föltisztul (a bércre ereszkedett felhő) (Háromszék m. MNY. VI.327).

[ki-szakad].

[Szólások]. *Kiszakad a hal a horogból*: sebesüléssel szabadul (Általános haszn. Herman O. Halászat K.).

[lő-szakad].

[Szólások]. *Leszakad a tűz*: elalvó-félben van (mert a fa leégett) (Háromszék m. Erdélyi Lajos). *En elmegyek s vágok még vagy egy darab fát, hogy a tűzünk le ne szakadjon* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.391). *Tegyen rá fát, mert leszakatt a tűz* (Kolozsvár Hantz Jenő, Schöffler István). *Lészakattam má a ziskolábú*: nem járok többet iskolába (Hódmező-Vásárhely Széll Farkas).

[még-szakad].

[Szólások]. *Tegyen rá fát, mert megszakatt a tűz* = leszakatt (Kolozsvár Hantz Jenő, Schöffler István).

[rá-szakad].

[Szólások]. *Rám szakatt a hideg* (Tisza-Dob Nyr. XXV.331).

szót-szakad: szétfő (pl. a burgonya) (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné).

SZAKADÁLY: 1. hegyszakadék, hegyszakadás, meredek-omlás, omlásos hegyoldal (Szt. Már m. Nagybánya MNY. VI.349; Kapnikbánya és vid. NyK. II.379; Háromszék m. MNY. VI.331); 2. legkarsúbbfajta hosszútűtestű apró darázs. *De mégmarta a karomata a szakadály!* (Kalotaszeg, Damos Király Pál) [vö. *hegy-szakadály*].

SZAKADÁS: 1. sérvés (hernia) (Tisza-Dob Nyr. XX.576; Székelyföld Tsz. 339a; Kiss Mihály); 2. töltésszakadás helyén támadt tó (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382).

[Szólások]. *Szakadás essön rá!* [átok] (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382). *Szakadás érgye el a kezét!* [átok] (Zala m. Nyr. XXII.430).

SZAKADAT, SZAKADÁT: 1. *szakadat*: szünet. *Nincs szakadatja* (Háromszék m. MNY. VI.349; Vadr.); 2. *szakadát*: szakadékos, omlásmartos hegy (Székelyföld Kiss Mihály). *Szakadát* [szakadékos azántó neve] (Maros-Torda m. Sz. Gerice Nyr. II.45); 3. *szakadát*: hegynyak, hegynyereg (Székelyföld Kiss Mihály).

SZAKADÉK (*szakadik*): 1. hegyről leszakadt föld (Erdővidék Nyr. IX.42); 2. folyóvíz kisebb ága (Székelyföld Tsz.); 3. folyóvíz mellékárka, a mely áradáskor megtelik vízzel (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839); 4. máshonnan odaszakadt ember. *Te bácskai szakadék!* [vö. *bácskai*] (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.283); 5. a tyúknak utolsó kis tojása, a mely után megkötlik (Székelyföld Tsz.); 6. másolás (Székelyföld Tsz.); 7. legkarsúbbfajta hosszútűtestű apró darázs, kecskedarázs (Vas m. Őrség Nyr. VII.331; Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.200; Göcsej MNY. II.416; Király Pál; Székelyföld Tsz.; Erdészeti Lapok XXII.672; Háromszék m. MNY. VI.349; Kiss Mihály; Erdővidék Nyr. IX.42). *Mégmarta a szakadék* (Háromszék m. Vadr.).

SZAKADKOZ-IK: gyengül, fogy (az erő) (Székelyföld Nyr. II.471; Háromszék m. Vadr.; NyK. III.13; Csik m. MNY. VI.375).

el-szakadkozik (*é-szakotkozni* Vas m. Kemenesalja Nyr. III.88): 1. elszármazik, máshová telepszik (Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. III.87); 2. elfogy, kimerül (az erő) (Háromszék m. Erdélyi Lajos); 3. az éhezéstől annyira kimerül, hogy enni sem tud (Vas m. Kemenesalja Nyr. III.88).

[Szólások]. *Elszakatkozott az ételtől*: nem kívánja az ételt, nem tud enni (Székelyföld Kriza, Gálffy Sándor).

[SZAKADOZOTT].

őszakadozott: 1. ágról szakadt, szegény, elhagyatott (ember: a kiről már a rajta levő kevés ruha is le készül szakadni) (Dunántúl Bódiss Jusztin); 2. a ki az éhezéstől annyira kimerült, hogy enni sem tud (Győr m. Bódiss Jusztin).

SZAKADT: 1. sérvéses (herniosus). *Szakatt ember* (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos); 2. *szakadtja* a kukoricának: hántaléka (Fertő mell. MNY. III.242).

átuszakatt: sovány, beesett (Keszthely vid. Horváth György).

SZAKAJSZT: szakaszt, szakít (Bakony vid. Nyr. IV.568; Felső-Bácska Nyr. XII.262).

SZAKAJT: szakít (Veszprém m. Szentgál Nyr. III.184; Tolna m. Ozora Nyr. V.43; Gödöllő Simonyi Zsigmond; Kis-Kúnság Nyr. IX.567; Palócság Nyr. XXI.307. 419).

be-szakajt: bever. *Ojan ez a gyerekek, égygyik a másiknak a fejét beszakajtya* (Gödöllő Simonyi Zsigmond).

[mög-szakajt].

[Szólások]. *A kisteleki földön mögszakajtották erőszakú a barmot* [kiszakítottak egy részt a csordából]; *sok csüvest* [szarvasmarhát] *éhajtottak* (Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.88).

SZAKÁLI: harcsa (Udvarhely m. Oláhfalú Gyórfy Iván).

[SZAKÁLL], **SZAKÁL:** a gereblyeszerű szigony ágainak többszörös visszái („visszhorgai”) (Szendrő Herman O. Halászat K.).

szakáll-gyalázó: [tréf.] metélt, csikmák (Hegyalja Kassai J. Szókönyv III.255).

[SZAKÁLLAS].

szakálos-horog: egy ín végébe alkalmazott több horog (Komárom Herman O. Halászat K.).

SZAKÁLYOZ: állrovatékkel ellát (abroncsot) (Háromszék m. MNy. VI.349).

SZAKÁS: visszás („visszhorgos”). *Szakás horog, szigony* (Székelyföld Herman O. Halászat K.).

SZAKASZ (szakaszt Cegléd Ilosvay Vilmos; Kis-Küküllő m. Szókefalva Nyr. XV.284): asztag. *Ajan szép szakasztjai még az ángornak sincsenek, mind az úrfinak* (Kis-Küküllő m. Szókefalva Nyr. XV.284).

SZAKASZOL: folszabdal (döntött fát fűrész-tönkökre) (Háromszék m. Bereck és vid. Erdészeti Lapok XXII.127).

[SZAKASZT].

[mög-szakaszt].

[Szólások]. *Megszakaszt a hold:* megtelik. *Tegnap szakasztott meg a hold* (Baranya m. Mecsek-hát Thomaer Ignác 1841).

[SZAKASZTÓ].

szakasztó-kosár: szakajtó (Komárom Nyr. VII.282).

szakasztó-véka: ∞ (Vas m. Tsz.).

[szakasztó-szál].

[Szólások]. *Bárcsak egy szakasztó-szál virágot ad vala!* = egy szál virágot (Székelyföld Kiss Mihály). *Egy szakasztó-szál nem sok, de még annyi se maradt* (Marosvásárhely Nyr. XV.181). *A kikről beszéltem, azok hónap mind egy szakasztó-szálig legyenek a tü vendégeitek* (Háromszék m. Vadr. 418).

SZAKICSÁL, SZACSKÁL: szétaprít (Háromszék m. MNy. VI.349; Vadr.).

SZAKISZT (Jászkúnság Nyr. VII.526; Szatmár m. Máté-Szalka és vid. Nyr. XXVI.496. 541; szakszt Felső-Bácska Nyr. XII.262): szakaszt, szakít.

[SZÁKJA].

szakja-vas (szaklya-vas): az a vastölcser. a

melybe a fúvó csőve mogy [kovács mest.] (Kis-újszállás Nyr. I.333; Arad m. Majláthfalva Nyr. VIII.479; Székelyföld Tsz.).

SZAKMÁNY (Pest m. Tinnye Nyr. VII.136; Cegléd Ilosvay Vilmos; Palócság Nyr. XXII.79; Hont m. Nyr. XVIII.430; Tisza-Dob Nyr. XX.576; Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.352; Bereg m. Pap Károly; *szakvány* Balaton mell. Tsz.; Győr m. Kassai J. Szókönyv IV.352; Győr vid. Nyr. VI.325; Nyitra völgye Vass József 1841; Nyitra m. Pográny és vid. Drnovszky Ferenc 1841; Hont m. Nyr. XVIII.430; Czimmermann János; Cegléd Ilosvay Vilmos; *szatmány* Szeged Csaplár Benedek): 1. egészében, általában kiadott és elvállalt munka (ellentét a napszamos munkának) (Győr m. Kassai J. Szókönyv IV.352; Győr vid. Nyr. VI.325; Pest m. Tinnye Nyr. VII.136; Cegléd Ilosvay Vilmos; Palócság Nyr. XXII.79; Tisza-Dob Nyr. XX.576; Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.352; Bereg m. Pap Károly). *Szakmányba dolgoztatja a szőlejét* [az, a ki egész általában adja ki kapálni, azaz nem napszámra]. *Szakmányba vállalta a szőlőmunkát* [az, a ki pl. az első kapálást föl vállalta s teszem 50 frtért megalkudta]. *Szakmányban dolgozik. Szakmányba áll. Szakmányba jár* (Lehr A. Toldi 210). *Szakványba jár* (Győr vid. Nyr. VI.325). *Szakványában dolgozni* (Balaton mell. Tsz.). *Szakványba menni* (Hont m. Czimmermann János). *Szakmányba dolgozni* (Cegléd Ilosvay Vilmos). *Szatmányban dolgozni* (Szeged Csaplár Benedek). *Szakmámhá áráttón a múlt nyáron, oszt egyre-egyre öt csomó tyisztábúzá esett* (Palócság Nyr. XXIV.191); 2. arató- v. cséplő-rész (Nyitra-völgye Vass József 1841; Hont m. Nyr. XVIII.430). *Szakványért aratni:* gabonárszért (Nyitra m. Pográny és vid. Drnovszky Ferenc 1841).

szakmány-munka, szakvány-munka = *szakmány* 1. (Cegléd Ilosvay Vilmos).

SZAKMÁNYOS, SZAKVÁNYOS: 1. *szakmányos, szakványos* olyan munkás, a ki vmely munkát általában, előre kikötött bérért vállal föl (Dunántúl Lehr A. Toldi 210; Győr vid. Nyr. VI.325); 2. *szakványos:* részért arató munkás (Hont m. Nyr. XVIII.430).

SZAKMAT: elaprózott, apró darabokra szagatott v. tördelt holmi, lefaragcsált hulladék (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.201).

SZAKMATOL: elapróz, apró darabokra szagat v. tördel, faragcsálva szemetel. *Ne szakmatolj belé:* ne szemetelj belé (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.201).

SZAKÓCA (*szakuóca*): kis fejsze, kis szekerce (Vas m. Kemenesalja Kresznerics F. Szótár II.201; Göcsej MNy. V.160; Keszthely Herman O. Halászat K.; Palócság Döbrentei Gábor).

[SZAKOGAT].

ki-szakogat: kiszaggat (kásából galuskát). *Az öreg asszonynak vuót a keblibe egy tarisznya, abba beleszúrta a kiést, osztá úgy szakogatta ki belőle a kását* (Szombathely Nyr. XVI.429).

SZAKÓGAT (Zala m. Bódiss Jusztn; *szako-* gat Somogy m., Balaton mell. Bódiss Jusztn; Keszthely Horváth György; *szakúgat* Zala m. Bódiss Jusztn): összenyomogat, újjával szét-nyomkod, szétfakasztgat (gyümölcsöt, kül. szilvát).

őszve-szakogat: összenyomogat, szétfakasztgat. *Őszveszakogattu kezével* (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.201).

1. **SZAKOL** (*szakúnnya*): mocskol, piszkol (Pápa Király Pál).

be-szakol (*be-szakúnnya*): bemocskol, bepiszkol (Pápa Király Pál).

[2. **SZAKOL**].

el-szakol (*el-szakúnyi*): eltipor, széttipor (gilisztát, esigát, kígyót, békát, bogarat, egeret stb.) (Zala m. Bódiss Jusztn).

SZÁKOL: szákkal halászik (Bodrogház Herman O. Halászat K.).

1. **SZAKOS**: lueskos, csatakos, sáros, piszkos (Vas m. Hodos Gombocz Zoltán; Zala m. Hetés Nyr. II.45; Pápa Király Pál). *Oh beh szakos ut van!* (Vas m. Őrség Nyr. I.422). *De szakos az út!* (Vas m. Őrség Nyr. IV.522). *Ez az ucca végig szakos* (Vas m. Őrség Nyr. IV.184). *Kimőjőget a szakos utra* (Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. II.133). *Darabosnak az út szakos* (Göcsej MNy. II.415). *Szakos tányér* (Pápa Király Pál).

2. **SZAKOS**: piros leffentyűs. *De szép szakos tyúkjai vannak, szomszédasszony!* (Mezőtúr Király Pál).

3. **SZAKOS**: fojtós (gyümölcs, kül. alma) (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály; Erdővidék Nyr. VIII.188).

SZÁKOS: a jég-alatti halászatnál az, a ki a hálót a száklókba bebocsátja (Bodrogház Herman O. Halászat K.).

SZAKUL: szakad (Göcsej Nyr. XIV.164; Budenz-Album 158). *Szakullon má vége!* (Zala m. Alsó-Lendva Nyr. XXVI.522).

el-szakul: eltörik, szétmállik (pl. a tojás, ha elejtik v. ha ráütnek), szétomlik (pl. a főtt krumpli) (Dunántúl Bódiss Jusztn; Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.201).

őssze-szakul: összezúzik, összetörődik, szétmállik (a gyümölcs a rázódástól; az elérett körte, ha leejtik; puha tárgy, ha erősen fogják meg) (Dunántúl Nyr. XVI.240; Soprony m. Nyr. XXV.227; Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.201; Vas m. Tarodháza Nyr. X.90 [itt össze nélkül, de ez nyilván hozzáértendő, és szakal kétségkívül hibaj]).

1. **SZÁL**: 1. azon fonál, mely a szövészek hosszában a nyüstön és a bordon át nyúlik, s a melybe az ontokot beleszövik (Erdély Tsz. 256a); 2. *szála*: a fonott kender legfinomabb

része (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574); 3. csepp, szikra, mákszemnyi. *Nincs egy szál vízem, egy szál kenyerem* (Szeged Csaplár Benedek). *Ma még ész szallas se ettem* (Mátra vid. Nyr. XXII.287). *Nem biz eggy szalat és* (Háromszék m. Orbai járás Nyr. VII.332).

[Szólások]. *Mind a szála*: mindnyája. *Mind a szálankat korbáccsal vert meg a biru* (Göcsej Nyr. XIV.451). *Miért néstél még ingemét ojan szálára* [hiba e h.: *szálára*?] = tetőtől talpig (Háromszék m. Nyr. V.30; Erdélyi Lajos).

szál-ember: szép szál ember, szálas ember (Tokaj Nyr. XXIV.240; Erdély Csaplár Benedek).

[szál-fa].

[Szólások]. *Száfát áll*: tótágast áll (Soprony m. Csepreg Nyr. II.275).

szál-ház: épületfa-kereskedés (Félegyháza Nyr. XXVI.95).

[szá-karó].

szákaró-gát: kerítés, mely egymástól némi távolságra kis árokba állogatott és fölül vesszővel összefont hasábfából áll (Palócság Ethnographia IV.6).

szál-mester: fenyűszálak fölügyelője (Heves m. Névtelen 1840).

szál-vas: 1. köfejtésnél és szállórakásnál használt vasdorong, a melynek felső vége gombos, alsó vége pedig hegyes (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839); 2. vasrúd, mely a korong segédelmével a felső malomkövet forgatja (Győr Nyr. XI.287; Baja Nyr. XVII.240).

[szál-vonás].

szálvonáz (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV. 573; *szálvonyáz* Kis-Kún-Halas Kovács Kálmán): szálakat húz ki (a vászonból).

szála-szössz: [?] (A gerebenelés által „áll elő a fejesszössz, a szálasszössz, apró szössz és a csepű”) (Szatmár m. Krassó Nyr. XVI.335).

szála-vászony: [?] *Egy kis szölöcskét eladtam és az árán szálavászony alá való földet vettem.* [Milyont?] *Virágos kender alá való földet, mert ennek legszebb és leghosszabb szála van* (Esztergom m. Ebed Nyr. XI.381).

2. **SZÁL** (Szeged Csaplár Benedek; Tiszadob Nyr. XX.576; Tokaj Nyr. XXIV.240; *szála* Tokaj Nyr. XXIV.240; *száj* Bereg m. Pap Károly; *szájj* Mármaros m. Csaplár Benedek): tutaj.

SZÁLA: formint (Győr m. Tsz.).

szála-szölő: ∞ (Győr m. Kassai J. Szókönyv II.222; IV.356).

1. **SZALAD**: kiesíráztatott gabona (Székelyföld Tsz.; Csík m. Péter János).

[2. SZALAD].

ki-szalad: menekül (Moldvai csáng. Nyr. X.152).

[mög-szalad].

[Szólások]. *Isten mégálgyo, szomszédasszon: maj máskor is mékszaladom ám magát: útszaladok és meglátogatom* (Veszprém Nyr. VII.474).

SZALADGÁLÓZ-İK: szaladgál (Zemplén m. Nagy-Géres Kalmár Elek).

SZALADÓ. *Szaladó eső (szaladaó esseő): futó zápor* (Makó Nyr. XXIII.578; Mátra vid. Nyr. XXII.384).

SZALADOS: 1. kicsiráztatott gabona (Gömör m. Tsz.); 2. kicsiráztatott búzából készült lágy, édes sütemény (költés, csiramálé) (Soprony m. Nyr. XXV.514; Vas m. MNy. II.415; Király Pál; Vas m. Répce-Sz.-György Nyr. XVIII.575; Vas m. Kemenesalja, Balaton mell., Pápa vid. Tsz.; Tolna m. Kassai J. Szókönyv IV.355; Fehér m. Wolff Béla; Pest m. Kassai J. Szókönyv III.131; Komárom m. Nagy-Igmánd Nyr. VIII.95 [itt *szaladós* alkalmasint hiba]).

SZALAG (*szallag* Répce vid. Nyr. XX.368; *zalag* Szombathely Király Pál).

szalag-sík: sikárló fű (Csallóköz Nyr. I.332).

SZALAGÁRÉ: ammoniak (sal ammoniacum) (Bács m. Zenta Schröder Gyuláné) [vö. *szalaty-karé*].

SZALAGOS: vmi térszótanemű (Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvjárás 25).

SZALAJTOTT: nem somogyi, beköltözött *Szalajtott embör* (Somogy m. Csurgó Nyr. XXV.286).

SZÁLAL (*száal, szálónyi*; — *szállal* Háromszék m. Kiss Mihály): 1. szálanként szedeget, szálanként eszi a fűvet v. a takarmányt (pl. a jóllakott v. beteg marha; a néhány hónapos bárány, borjú v. csikó, mikor rákapatják a takarmányra). *Nem eszik [az a marha], csak száal, isz úgy jóllakott má mint a dob. [A takarmány] olyan rossz, hogy a marha nem eszi, csak száalja* (Szatmár m. Nagybánya, Szatmár vid. Nyr. XI.571. 572). *A bárány száal [az eléje tett takarmányból]* (Borsod m. Nyr. XVI.35). *Nem eszik, csak száal [a barom]. Őzek száalnak a pataknál* (Szolnok-Doboka m. Nyr. XI.573). *Száal a ló a réten* (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XVII.553). *Vegyél, lám, ebből a salátából! Vagy csak innen száalsz?* (Abaúj m. Nyr. VI.419). *Száal az az arató is, a ki nem fog jó markokat, hanem csak néhány szálát markol és arat le egyszerre* (Székelyföld Nyr. XI.573); 2. szálanként kihuzogat (főlöszleges palántaszálakat) (Mátyusföld Nyr. XVII.523); 3. szálanként szétszed (Palócság Nyr. XXII.79); 4. szálanként elhullat. *Száalja a kendert*: olyan gondatlanul bánik a kinyűtt v. a megtilolt kenderrel, hogy az szálanként hull ki a kezéből (Székelyföld Nyr. XI.573; Háromszék m. Kiss Mihály).

ösze-száal: szótzilál. *Mind összeszáalod a kenderfüket* (Szolnok-Doboka m. Nyr. XI.573).

SZÁLALGAT = *száal* 1. (Szatmár m. Nagybánya, Szatmár vid. Nyr. XI.571).

[SZÁLALÓ].

száaló-szál. *Egy száaló-szál: egyetlen-egy szál. Újfent behajtott a kösség házához, pedig egy száaló-szál sznát se evett meg egyik se* (Bihar m. Pocsaj Nyr. IX.558).

[SZÁLALÓD-İK], SZÁLLALÓD-İK: piszmogva dolgozik (pl. az az arató, a ki nem fog jó markokat, hanem csak néhány szálát markol és arat le egyszerre) (Háromszék m. MNy. VI.349; Vadr.; Győrffy Iván).

el-száalódik, el-száallódik: szálanként elhulad (Háromszék m. Kiss Mihály). *Ügyelni kell, mert nem akarom, hogy mind elszáalódjék a kendercském, mert ügyis kevés van* (Szolnok-Doboka m. Nyr. XI.573).

SZALAMIA: nagy, füles gomb (a milyen a német parasztok ruháján van) (Esztergom Nyr. XXV.576). *Szalamia - csöngő?* (Népszó)

SZALAMONIA: élesztő (Jász-Monostor Kimnach Ödön).

SZALANGÁL: szaladgál (Vas m. Horvát József 1843; Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.202; Vas m. Jánosháza, Kis-Unyom Simonyi Zsigmond).

[SZALASZT].

[Szólások]. *Sokat szalasztott [vesztett] rajta, hogy el nem atta* (Soprony m. Kisfalud, Nagy-Mihály Nyr. XXI.431).

SZALATYKÁRÉ: ammoniak (sal ammoniacum) (Kisújszállás Nyr. XIX.238) [vö. *szalagaré*].

SZÁLALAZ: szálanként kihuzogat. *Száalazák a burgit* (a takarmányrépát, azaz: a főlöszleges palántaszálakat kihuzogatják) (Mátyusföld Nyr. XVII.523).

[SZÁLDOK, SZÁDOK].

száldok-fa (Kézdi-Vásárhely Nyr. XVII.479; **szádok-fa** Székelyföld Nyr. IX.177; **zádok-fa** Székelyföld Tsz.; Fejér József; Háromszék m. Vadr.; Kézdi-Vásárhely Nyr. XVI.192; **szadop-fa** Moldva, Klézse Nyr. IX.426; **száldék-fa** Moldvai csáng. Nyr. X.202; **zádok-fa** Székelyföld Nyr. II.556; Udvarhely m. Gálffy Sándor; Csik m. Nyr. VIII.183; **zádok-fa** Udvarhely m. Gálffy Sándor, Király Pál; Háromszék m. Tsz.; **zádor-fa** [?] Székelyföld Nyr. II.472; vö. 556; **zódok-fa** Szatmár m. Nagy-Károly vid. Nyr. XXVII.220; Fiók Károly): hársfa.

szádok-kürt (Székelyföld Fejér József; **zádok-kürt** Udvarhely m. Király Pál): hársfa kérgéből esavart hosszú pásztorkürt.

SZÁLIKA: testhez nem álló rökli (Pest m. Kóka Nyr. XII.381) [vö. szállóka].

[SZÁLINGOL].

ol-szálingol: kender v. lencséalakat rossz kezeléssel szétzilál (Háromszék m. Vadr.).

SZÁLKA (száka Zala m. Szentgyörgyvölgye Nyr. II.279; szka Hont m. Nyr. VI.271; Hont m. Ipolyság Nyr. XIX.189): 1. száka: pipagyújtó fácska (Zala m. Szentgyörgyvölgye Nyr. II.279); 2. száka: gyufa (Székelyföld Király Pál; Udvarhely m. Nyr. III.261; Háromszék m. Nyr. III.381; Csik m. Király Pál, Péter János); 3. száka: vékony. *Be száka tested van! Ugyan száka ember!* (Háromszék m. Vadr.) [vö. gyújtó-száka].

szálka-fa: puha (fenyő) tűzifa (Háromszék m. Gelence Erdészeti Lapok XXII.126).

SZÁLKÁS: karsú, magas növéssű. *Szálkás csikó* (Udvarhely m. Gálffy Sándor).

szálkás-írás: írás, kézírás (Székelyföld Gyórfly Iván).

szakás-köszfín: fokély (Vas m. Őrség, Szalafő Nyr. VII.181).

[SZÁLL].

[Szólások]. *Külön kenyérre szállt:* maga gazdája lett (Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334; Künszentmárton Nyr. III.30).

[alá-száll].

[Szólások]. *Alászállt a tél:* megenyhült (Túrkeve Nyr. V.227).

el-száll: elszármazik, elköltözik. *Régén elszá-
tam én Kajárrú* (Veszprém Nyr. XXVI.278).

ki-száll: 1. elköltözik a szülei házból, a maga gazdája lessz, a maga kezébe kezd dolgozni. *Az én gyermekeim már mind kiszálltak* (Csik m. Nyr. XXII.334); 2. vmi hivatalos dolog végzésére kimegy. *Kiszállottak az adóirogatók. Kiszállott az egzsékució. Kiszállottak a papok vizsítálni* (Székelyföld NyK. X.332). *Kiszállott az esperes (kőri vizsgálatra), a dúló (végrehajtásra), a katonaság (adóbehajtásra)* (Székelyföld Kiss Mihály); 3. keresmäzni megy (Székelyföld Tsz.).

külön-száll = **ki-száll** 1. *Mikor megembered-
tünk, mind külön-szálltunk az apai házból* (Veszprém m. Enying Király Pál).

lő-száll: 1. lepad. *Azér van úgy lőszálvo a víz* (Somogy m. Balaton mell. Nyr. XVI.477); 2. lecsap, leüt. *Lőszáll a ménkü* (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.286).

mög-száll: 1. lepad. *Zavaros a Nyárad, nem akar megszálni* (Marosszék, Nyárad mell. Vadr. 206). *Megszállott a víz* (Csik m. Gyimes Nyr. IX.504). *Megszállott a foga húsa* [a vén marhának] (Székelyföld Kiss Mihály); 2. leszáll. *Mög-szát a buza ára* (Somogy m. Adánd Bánuézi Jó-

zaef); 3. [tréf.] földül, fölfordul (a szekerekével v. szánjával), bedül az árokba (Székelyföld Kiss Mihály).

[Szólások]. *Már nem bűzlegeli a kutya sem, mert meg kezdett szállani a foga húsa* [mondják rossz erkölcsű nőszemélyről, mikor vénülni kezd] (Háromszék m. Erdélyi Lajos).

oda-száll: odaházasodik a mátkájához, azaz úgy házasodik meg, hogy a mátkája családjához megy lakni (Kalotaszeg Czuczsa János).

rá-száll: ∞ (Kalotaszeg Czuczsa János). *Nagy István a Kézdi Borisra szállott* (Háromszék m. Király Pál).

[SZÁLLÁL], SZÁLAL: szállingózik (Székelyföld Nyr. XI.573).

be-szállál: beszáll, botelepszik. *Abba ja hajlokba a muésikusok fognak beszálláni* (Székesfehérvár Wolff Béla).

SZÁLLÁS: hegyi legelőn levő egyszobás kis falház, melyet a gazda v. a eselédje használ tavasszal, mikor a marhát kihajtja legelni (Mármaros m. Visk Király Pál).

SZÁLLINGÓ, SZÁLINGÓ: itt-ott gyéren álló egy-egy fűszál (Székelyföld Nyr. II.471; Kiss Mihály).

szállingó-epér: eperfaj, a mely egy ideig nő, de mikor már húsosodik, lehull a fáról (Heves m. Névtelen 1840).

SZÁLLINGÓZ-IK (elészállingozni Háromszék m. Vadr.; *szálinkóz-ik* Veszprém Nyr. XVII.575; Somogy m. Kassai J. Szókönyv IV.353).

[SZÁLLÍT].

ki-szállít: kiröpít(-i a fecsko a fiait) (Csongrád Nyr. IX.90).

le-szállít: 1. lecsendesít (Háromszék m. Gyórfly Iván); 2. lealáz (Háromszék m. MNy. VI.338).

SZÁLLÍTÓ: lengő, könnyű, fölülről ráncba szedett s alul szabadon bőre hagyott ruhaderék, melyet olykor szalaggal v. derékszíjjal szorítanak a testhez (Jász-Nagykún-Szolnok m. Nyr. XXV.191).

SZÁLLÓ: 1. szálló vendég. [Meglássa a diá-
kot]. „Anyám, miféle szálló az?” [Az egy szegény útonjáró, fiam] (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 478). *A szálló nem alutt, csak az ágyával bajlódott* (Háromszék m. Vadr. 422); 2. szállás, szállóhely. *Szállóba odamentünk. Éjjelre hol lesz a szállónk? Ezt a szállót nem szeretem* (Székelyföld Kiss Mihály).

szálló-epér = **szállingó-epér** (Eger, Borsod m. Sánta Bartha József).

SZÁLLÓKA: böhátú női újjas (Vas m. Kemenesalja, Nemes-Magasi Nyr. XIX.191; Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné) [vö. szálika].

SZÁLLONGÁL (Háromszék m. MNy. VI.357; *szálingál* Temesköz II.241; *szállingál* Háromszék m. MNy. VI.215; Kiss Mihály): szálldogál, szállingózik.

SZALMA (*szálma*, *szarma* Torockó Jankó J. Torda stb. 290; *szóma* Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561; Zala m. Kis-Kanizsa Lichtschein Ödön; Veszprém m. Szentgál Nyr. VII.280; Bakony vid. Nyr. V.88; Somogy m. Zich Nyr. VIII.520; Somogy m. Szenna Király Pál; Gömör m. Rima- és Balogvölgy Tsz.).

[Szólások]. *Szalmájára szép a termés* (Csongrád m., Hajdú m. Kardos Albert). *Szalmájára sok, szemre kevés* [a gabonatermés] (Kalotaszeg Czuczsa János). *Szalmájára nézve v. szalmájára: külsejére nézve, külsejét tekintve* (Szatmár m. Nagybánya? Nyr. X.384; Erdély Szinnyei József). *Szalmájára nézve elég derék ember* (Kalotaszeg Czuczsa János). *Szalmájára nézve elég derék ember* (Torda Kanyaró Ferenc). *Szalmájára nézve ügyes: szép külsejű* (Háromszék és Csik m. Kováts S. János).

szalma-bor: műbor (Tokaj Nyr. XXIV.240).

szalma-dusza: szalmazsák (Csik m. Gyergyó vid. Gyórfly Iván).

szalma-lésza: szalmanyoszolya, szalmaágy (Somogy m. Nyr. XV.520) [vö. *lésza*].

[szalma-szál].

[Szólások]. *Szalmaszálát se tesz keresztül*: semmit se lendít a háznál (Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek).

szalma-térd: szalmaszálon levő csomóeska. *De bion nem erős a szél, mert a gyöngye szalma-terdet se tudja meghajlítani* (Jászberény Nyr. III.317).

szalma-virág: *zinnea elegans* (Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 65).

szalmán-telet: *abramis ballerus* (hitvány hal) (Nógrád m. Lázi Herman O. Halászat K.)

[SZALMÁS].

szómas-bödúc: szalmazsák (Zala m. Hetés Ethnographia VIII.95).

szómas-út: tejút (Komárom m. Fűr Nyr. XX.479).

SZALMÁZ: hebehurgyán, hányd-el-vesd-el módra csinál vmit (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.573).

[SZALOGAT, SZALGAT].

el-szalogat (*é-szalgattam* Somogy m. Nágoes Nyr. VI.427; *el-szalogattuk* Somogy m. Babod Nyr. XII.233): elszalaszt. *Felém gyűnni kilenc farkast láttam, juhaidat mind é-szalgattam* (Somogy m. Nágoes Nyr. VI.427; karácsonyi misztériumban). *A falópókkal összeütköztünk, de elszalogattuk őket* (Somogy m. Babod Nyr. XII.233; egy béresgazda levelében).

SZALONKA (*szaláng* Vas m. Sztrokay Antal 1842; *szolánka* Baranya m. Tsz.)

SZALONNA (*szalanna* Maros-Torda m. Nyr. XXV.574; *szalánna* Vas m. Órség Nyr. II.374; Vas m. Répce-Sz.-György Nyr. XVII.235; Zala m. Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelv. 9; Veszprém m. Devecser Nyr. XVIII.479; *szalánno* Rábaköz MNy. V.78; *szaluna* Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII.315; *szalanina* Hunyad m. Lozsád Nyr. XXIII.143; *szolanna* Göcsej MNy. V.88; *szolánna* Göcsej Tsz.; *szoláno* Göcsej Nyr. XIII.219. 254).

szalonna-bőr: [tréf., gúny.] misemondó ruha (casula) (Rimaszombat Nyr. V.271).

szalonna-felső: szalonna fölseje (Csongrád m. Szentos Nyr. XVI.94).

SZALONNÁS (*szalánnás* Répce mell. Nyr. XX.366; Somogy m. Mesztegye Nyr. V.235).

SZALU (Vas m. Órség MNy. V.78; Göcsej Nyr. XIII.217; Székelyföld Tsz.; Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XIV.288; Küküllő m. Kassai J. Szókönyv IV.357; *szalú* Göcsej Nyr. XII.95; Baranya m. Ormánság Nyr. IX.285; Cegléd Ilosvay Vilmos; Brassó m. Hétfalu Horger Antal): 1. *szalu*, *szalú*: vályuzó, hornyoló horgas fejsze, vájó balta (Vas m. Órség MNy. V.78; Baranya m. Ormánság Nyr. IX.285; Székelyföld Tsz.; Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XIV.288; Brassó m. Hétfalu Horger Antal; Küküllő m. Kassai J. Szókönyv IV.357); 2. *szalú*: ácsok simító szerszáma (Göcsej Nyr. XII.95; XIII.217; Cegléd Ilosvay Vilmos).

szalu-kapa: teknővájó kapa, vakaró fejsze, keresztfejsze (Somogy m. Sándor József; Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.380).

szalu-kés, szalú-kés: ácsok simító szerszáma (Göcsej Nyr. XIV.165; Budenz-Album 160).

SZALUL (Székelyföld Tsz.; *szalul* Küküllő m. Kassai J. Szókönyv IV.358; *szalval* Háromszék m. Vadr.): horgas fejszével váj, hornyol v. tisztít (pl. kerékfalat a hajlásainál).

[SZÁLLYA].

[Szólások]. *Szállya kendnek!* [paraszti elkészítése a bornak] (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.206; vö. Nyr. XVIII.177. 224. 276. 464).

[SZÁM].

[Szólások]. *A számára: úgyszólván, körülbelül, jóformán, majdnem. A beteg csak úgy van a számára most is, mint tegnapelőtt volt. Mindegy a számára, akár van, akár nincs. Ez a lakás egész kastély a számára. [Mikor gyött kend meg, bátyura?] Az éca, a számára reggel (Borsod m. Nyr. XIV.84). A számaara jól sem lakott (Rozsnyó Nyr. VIII.564). Egygy*óriás asszámára (Heves, Borsod m. Nyr. XXI.508). Ét torom asszámára. Egy bial asszámára: majdnem olyan, mint egy bi-*

valy (Palócság Nyr. XXI.468). *Isten számába:* csak az Isten gondviselésére bízva, fölügyelet nélkül. *Isten számába[n] hagyni vmit* (Balaton mell., Székelyföld Tsz.). *Nem engedi őket szábuggyára, hogy Isten számába az uccákon kóricájjanak, peslessenek* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. VIII.226).

[szám-idő].

[Szólások]. *Számidéje, hogy . . .* nagyon régen történt (Brassó m. Hétfalu Horger Antal).

[SZÁMADÓD-IK].

bé-számadódik: beszámoltatik. *A többi a hőjének bé kell, hogy számadógyék:* a többivel be kell számolni (Moldvai esáng. Nyr. III.4) [vö. számodol].

SZAMALU (Göcsej Nyr. XII.47; Zala m. Szentgyörgyvölgye Nyr. II.280; *szamaló* Zala m. Szentgyörgyvölgye vid. Kassai J. Szókönyv IV. 359; Tsz.; *szömölü* Vas m. Órség Nyr. IV.522): szévnó.

SZAMÁR (*szamór* Pest m. Veresegyháza Nyr. XV.520; *szomár* Vas m. Órség Nyr. VII.271): 1. állítólag számárszorból készült pokróc-szoknya (Komárom m. Perbeto vid. Gaucs Géza); 2. szer-számhúzó [takács mest.] (Heves m. Nyr. I.281).

szamár-ádomás: az olyan áldomás, a melyhez az itult csak az egyik fél veszi (Csik m. Ethnographia VII.385).

szamár-fül: *salvia argentea* (Somogy m. Szöllös-Györök Nyr. XVI.46).

szamár-görönda: tehertartó gerenda, a mely a malomban a fősúlyt tartja (Baja Nyr. XVII.239).

szamár-hurut (*szamár-horult* Gömör m. János Nyr. XVIII.288; XIX.288).

szamár-kehü: ∞ (Veszprém m. Szentgál Nyr. III.184).

szamár-kőhögés: ∞ (Rimaszombat Nyr. XIX.288).

szamár-ló: [tréf.] savanyúvíz, borvíz (Szatmár m. Nagybánya Schönherr Gyula).

szamár-szeg: az eke szarvait összefoglaló szeg (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839).

szamár-tővis: fészkes virágú szűrös kóró (*carduus acanthoides*, *onopordum acanthium*, *cirsium lanceolatum*, *xanthium spinosum*) (Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 65).

szamár-tővisk: ∞ (Cegléd Ilosvay Vilmos).

SZAMARAGOL (*szamárdol*): számaron lovagol (Gömör m. Nyr. XVIII.501; Abaúj, Borsod, Zemplén m. Király Pál).

SZÁMENTALAN: számtalan (Székelyföld Nyr. IX.176; Brassó m. Tatrang Nyr. II.524) [vö. támentalan].

SZÁMIGÁL: számítgat (Székelyföld Kiss Mihály).

SZÁMIGÁLGAT: ∞ (Székelyföld Kiss Mihály).

SZÁMÍT: szándékozik. *Számtt vhoza:* szándékozik vhoza menni (Hajdú m. Tetétlen Nyr. XXV.383). *El számtottam ann, de nincs értélem* [érkezésem], *hogy a vásárra mennek* (Szabolcs m. Tisza-Dob Nyr. XXV.330).

SZÁML-IK (*száml-ik* [?] Göcsej CzF.): 1. *száml-ik:* szántódi (Gömör m. Nyr. XVIII.501; Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Nyr. V.129). *Juól számlk ü föld* (Göcsej MNy. II.416). *Most nagyon jól számlk a föld* (Gömör m. Tornallya Nyr. III.273). *Jól számlk a föld* (Szatmár Nyr. VIII.233). *Ha nem jól számlk [a föld], nek kel boronálni* (Szatmár vid. Nyr. VIII.523). *Jól, könnyen v. rosszul, nehezen számlk [a föld]* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.573). *Vétkesen számlott a földje:* sok helyen egy-egy darab szántatlanul maradt (Székelyföld Nyr. IX.175). *Jól számlk a föld* (Székelyföld Kiss Mihály). *Jól számlott a föld* (Udvarhely m. Vadr. 56). *Most nagyon jól számlk a föld* (Udvarhely m. Király Pál); 2. *száml-ik, száml-ik* [?]: nyúlik, terjed. *A gyepűg számlk a szántóföldem* (Göcsej Vass József 1841). *A mi földenk a határdombig számlk* (Göcsej CzF.).

SZAMÓCA (*cimóca* Abaúj m. Nyr. XVII.555; *csomóca* Bereg m. Vozári Gyula; *szemóce* Győr m. Tsz.; *szimóca* Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.323).

szamóc-szeölleő: mazsola. *Ollyan szamóc-szeölleő, a mit a bótba veszünk* (Borsod m. Ethnographia VII.173).

SZÁMODOL: 1. számol (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XXI.211; Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII.316; XXI.211; Szolnok-Doboka m. Szász-Nyires, Bálványos-Váralja Kovács Dezső); 2. számot ad (Szolnok-Doboka m. Szász-Nyires, Bálványos-Váralja Kovács Dezső). *A mit te nekem adsz, följegyzik az égbe; a mivel megbántasz, te számodolsz érte* (Székely-Keresztúr Erd. Múzeum-Egylet Kiadv. V.503) [vö. számadól-ik].

SZAMOGA (Szatmár m. Udvari Nyr. XV.335; *szomoga* Hol? Nyr. XII.528): lapályos, vizenyős, kákatermő hely.

SZÁMOL: gyónik (Kecskemét Nyr. IV.284).

össze-számol: összeszed, összegyűjt. *Akkar összeszámolak húsz vidér bart* (Hunyad m. Lózsád Nyr. XXII.456).

[SZÁMOLÁS], SZÁMLÁS: számbavétele a bányászati és kohászati szerszámoknak (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.277).

SZÁMOLKOD-IK: halálos ágyán félrebeszél [ügy magyarázzák, hogy számot ad az Istennek az életéről] (Brassó m. Hétfalu Nyr. V.377; XVI.575; Horger Antal, Király Pál).

[SZÁMOLÓ], SZÁMLÓ: számtartó bányászaltiszt, a ki följegyz, hogy a hontfutók mind-

eggyike hány utat tett meg (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.277; Nagybánya vid. Nyr. XIV.238).

SZÁMOS. *Számos marha:* teljes idejű marha, a melynek eggyes darabjától a pásztornak v. a bérelt pusztá tulajdonosának egész bért fizetnek (Heves m. Névtelen 1840).

[Szólások]. *Ném számos:* nem számít (Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. III.474). *Van neki nyóc ökre meg luva, de ez nem számos. Valamivel szaporább [több] ez a buza köbölnél, de hisz a nem számos. [Azt mondog, nincs cseléded; hát Estén?] Hisz az nem számos!* (Nagy-Kúnság, Türkeve Nyr. III.229). *Ez a nap nem számos:* nem számítható bele a szabadságba (Hol? Simonyi Zsigmond). *Számosul csak ketten voltak:* szám szerint (Somogy m. Sándor József).

SZAMOTLÁS: szarufa állának a koszorúfába való beeresztése (Csik m. Kászon-szék Tsz.).

SZÁMOZKOD-IK: összeszámol (pl. a béressel *számoszkodik* a gazda újév előtt) (Rimaszombat Nyr. XVII.574).

még-szamoszkodik: ∞ (pl. a gazdaember a kováccsal: a kovács fölszámítja a munkája árát, a gazda meg a teljesített fuvarokét) (Gömör m. Nyr. XVIII.501; Albert János).

SZÁMTALAN (*szántalan* Göcsej Nyr. XIII. 493).

SZAMUKLÁL (Nagy-Kúnság Nyr. II.326; XVI. 475; Hajdú m. Földes Nyr. III.181; Debrecen Nyr. XXIII.335; Szabolcs m. Kis-Besenyőd Nyr. IX.137; Kassa vid. Nyr. XXV.384; Abaúj m. Szikszó Király Pál; Szabolcs m. Kis-Besenyőd Nyr. IX.137; *szamoklál* Palócság Csaplár Benedek): 1. *szamiklál, szamoklál, szamuklál:* szaglálódik, szimatol, szaglászva kutat (Palócság Csaplár Benedek; Debrecen Nyr. XXIII.335; Szabolcs m. Kis-Besenyőd Nyr. IX.137). *Ugyan mit szamuklál az ágy alatt az a kutya? Ne szamuklálj itt körültem!* (Abaúj m. Szikszó Király Pál); 2. *szamuklál:* lassan dolgozik, piszmoz (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475; Hajdú m. Földes Nyr. III.181). *Szamuklál a dalgon* (Kassa vid. Nyr. XXV.384); 3. *szamuklál:* bámészkodva ácsorog, elácsorogja az időt (Nagy-Kúnság Nyr. II. 326; Debrecen Nyr. XXIII.335).

[1. SZÁN].

szán-lábú: lúdtalpú és kiálló sarkú (embor) (Háromszék m. Nyr. IV.431).

[2. SZÁN].

át-szán: átenged (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. Győrffy Iván).

SZÁNASSÁG: szánnal járás, szánnal fuvarozás. *Elment szánasságra* (Udvarhely m. fölvid. Vadr.). *Menyek szánasságra* (Udvarhely m. Oláh-falu Kriza).

1. SZÁNDÉK: igyekezet. Minden szándékom

az, hogy... (Zala m. Kővágó-Örs, Révfülöp Nyr. XIX.141).

2. SZÁNDÉK: szárnyék. *A zekém szándéka* (Székelyföld Kiss Mihály).

SZÁNDÉKOSKOD-IK: szándékozik, vmiben tőri a fejét (Dunántúl Bódiss Juszti; Göcsej Budenz-Album 160).

SZÁNKÓ (*szankó* Veszprém m. Olaszfalu Nyr. XVII.47; Somogy m. Adánd Bánóczi József; Tolna m. Gyöngy Nyr. XXV.288). — *Szánkó:* a ladik fenekét belülről védő padolat (Komárom Herman O. Halászat K.).

[SZÁNT].

[Szólások]. *Szánt rajta:* szidja, pirongatja, üti-veri. *Ne szánts annyit rajta:* ne szidd, ne pirongasd annyit (Székelyföld Tsz.). *Szánt a gyermekemen:* üti-veri (Bihar m. Pocsaj Nyr. IX.558).

ki-szánt: az egyenes barázdavonalból félrefarol (az eke) (Székelyföld Kiss Mihály).

még-szánt: befejezi a szántást. *Mésszántottatok-e má?* (Palócság Nyr. XXI.505).

SZÁNTÓ (*szantu* Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. III.319; *szántu* Vas m. Őrség Nyr. VII. 271). — *Szántó:* szántóföld. *Szúvatos a szántóm, nehéz lesz jól elboronálni* (Székelyföld Nyr. IX.177).

szántó-ebéd: reggeli 8—9 óra tájban való étkezés (Székelyföld Győrffy Iván).

szántó-kukac: csimasz, cserebogár pajorja (Somogy m. Balaton mell. Nyr. XVI.477).

szantu-pityér: pacsirta (Zala m. Szentgyörgyvölgye Nyr. II.280) [vö. 2. *pityér*].

SZÁNTÓKA: pacsirta (Székelyföld Tsz. [itt *szántoka* hiba]; Győrffy Iván; Csik m. Péter János).

szántóka-madár: kontyos pacsirta (Háromszék m. Vadr. 383).

SZANY: parasztmellény, a melyet hol az ing alatt, hol az ing fölött hordanak a legények (Balaton mell. Király Pál).

SZANYITRÁS: salétromfőző (Nógrád m. Litke Nyr. IV.225).

SZAP (Palócság, Gömör m. Tsz.; *szapp* Ipoly vid. Nyr. I.178; *szapp* alatt, *szappallya* Palócság Ethnographia IV.24): kemence, lapos kemence [vö. *szapha*].

[Közmondások]. *Hivatlan vendégnek szapp alatt a helyi* (Palócság Ethnographia IV.24). *Hivatlan vendégnek szapp alatt a helye* (Ipoly vid. Nyr. I.178).

szap-al, szap-alja (*szap-al* Palócság Tsz.; *szap-alja* Gömör m. Tsz. 340b; *szapp-allya* Nógrád m. Lapujtó vid. Ethnographia IV.24): kemence padkája.

[SZÁPA, SZÁPÓ].

szápa-keszeg (Szeged Herman O. Halászat K.; *szápó-keszeg* Tisza mell. Tsz. 203b): abramis sapá.

SZAPHA: 1. kemence padkája (Palócság Ethnographia IV.24; Nyr. XXII.79; Heves m. Sirok Nyr. VIII.568; Borsod m. Dédes Schröder Gyuláné). *Leültem hát a kemence szaphájára* (Palócság Ethnographia III.357); 2. kemence, lapos kemence (Heves m. Névtelen 1840; Ethnographia IV.24; Borsod m. Szilhalom Nyr. XXIV.432) [vö. *szap*].

SZAPHÁS: padkás. *Szaphâs kémence* (Heves m. Parád Nyr. XXII.475).

SZAPIRKÁL: sebesen, aprózva jár (Orosháza Nyr. IV.378).

[SZAPIROGÁZ].

[el-szapirogáz].

[Szólások]. *Elszapirogázza* [a beszédet]: szaporán beszél (Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. III.87).

SZAPOLY (*szap* Alsó-Csallóköz Kóssa Albert; *szapaj* Dráva mell. Nyr. VI.87; *szapaó* Komárom Herman O. Halászat K.; *szapoj* Zenta Nyr. XVIII.383; *szapol* Kis-Duna mell. Győr és Mosony közt Nyr. XI.44; *szapoly* Csongrád Nyr. VII.526; Szeged Tsz.; Baja Nyr. XVII.240; *szapor* Csallóköz, Bacsfa Nyr. XVI.140; *szapuly* Török-Becse Nyr. IX.93): fából készült, hosszabb-rövidebb nyelű v. füles merítő, melyet a víznek a csónakból való kihányására és ivásra is használnak.

SZAPORA (*szapara* Háromszék m. Nyr. VI.474; Háromszék m. Orbai járás Nyr. VII.332; *zapura* [?] Székelyföld Tsz.). — *Szaporább*: több (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475). *Szaporább egy mér-földnél. Valamivel szaporább ez a buza köbölnél* (Nagy-Kúnság, Türkeve Nyr. III.229).

szapura-nyaku: nagyfejű (Gömör m. Gortva völgye Nyr. XV.474).

[SZAPORÁL].

el-szaporál: elhamarol (Háromszék m. MNy. VI.324).

[SZAPORÁTLAN].

[Szólások]. *Egyedül szaporátlan a munka*: nem halad (Brassó m. Hétfalu Horger Antal).

SZAPORCÁS: szaporán beszélő, hadaró. *Szaporcás ember* (Vas m. Kassai J. Szókönyv IV.364) [vö. *szaporica*].

SZAPORÉK: szapura (Háromszék m. MNy. VI.349 [hibás értelmezéssel]; Háromszék m. Uzon Ősz Lázár; Csik m. Ráduly Simon). *Szaporékon fut* (Háromszék m. Kovács S. János).

SZAPORICA: szapura beszélő, hadaró (Vas m. Kemenesalja Tsz.) [vö. *szaporcás*, *szapornica*].

[SZAPORÍT].

[Szólások]. *Ez a cukor szaporít*: több kell belőle (Veszprém m. Szentgál Nyr. III.184).

SZAPORITÓS: jól tenyésző, sikeres (Székelyföld Kiss Mihály).

[SZAPORÍTSÁG], SZAPORÍCSÁG: szaporodás (Heves m. Névtelen 1840).

SZAPORNICA: szaporán beszélő, hadaró (Balaton mell. Tsz.; Somogy m. Curgó és vid. Nyr. XXVI.547) [vö. *szaporica*].

SZAPORNICÁZ: szaporán beszél (Répece vid. Nyr. XX.410).

SZAPOROD-IK (*szaparad-ik* Moldvai csáng. Nyr. IX.484).

le-szaporodik: megbabázik (Somogy m. Ádánd Bánóczi József).

meg-szaporodik: ∞. *Megszaporodott* (Fehér m. Nyr. V.273; Rábaköz, Zenta Nyr. XXVI.568). *Ha mékszaporoc, elmegyék komának* (Duna-Almás Nyr. III.139).

SZAPORÚSÁG: szaporodás (Jász-Nagykun-Szolnok m. Tisza-Szent-Imre Nyr. IX.137).

SZAPPAN (*szápán* Csallóköz Nyr. XXVII.524; *szappant* Göcsej MNy. II.415; Nyr. XIV.163; Baranya m. Ormányos Tsz.; *szappantot* Zala m. Nagy-Kanizsa Lichtschein Ödön; Bács m. Dautova Nyr. XXVI.238).

szappan-lúg: szappanfőzésnél maradt fekete lúgsalak (Cegléd Ilosvay Vilmos).

szappan-szar: ∞ (Szolnok vid. Pintér Kálmán).

SZAPPANCSA: szappan. *Lelköcsém, ágygyl dörb szappáncsút* (Szlavónia Nyr. V.61).

[SZAPPANÓZ].

meg-szappanyoz: megszól, megrágalmaz. *Jól megszappanyozták* (Székelyföld Kiss Mihály).

SZAPU (*szapú* Hont m. Nyr. V.474): 1. kosár, kerek kosár, szalmakosár (Dunántúl Nyr. V.228; Baranya m. Nyr. XIV.142; Közép-Baranya Nyr. II.237; Baranya m. Mecsekhát Thomaer Ignác 1841); 2. gabonamérték, gabonamérő faedény (mérő, nyolcados, két kila, két mérő, köböl, három mérce, két méce, négy fertály) (Csallóköz Nyr. I.332; Csallóköz, Csütörtök Tolnai Vilmos; Mátyusföld Nyr. XX.328; Vág, Nyitra, Garam vid. CzF.; Hont m. Nyr. V.474; Baranya m. Tsz.); 3. hárskéregből készült káva, a mellyel a szapuló kádat megmagasbítják, hogy több ruha férjen belé (Erdély? [Brassai S. közl.] T. Mészáros I. A nép nyelvének ügye 85); 4. [tréf.] fürdő, fürdőház. *Megyek a szapuba* (Fehér m. Sár-Keresztúr Király Pál).

SZAPUJT: igen lapos (Keszthely vid. Horváth György).

SZAPUL: 1. ágyba vizez (Tata vid. Nyr. V. 474); 2. megszól (Szegszárd Miskolczy Gusztáv) [vö. *szól-szapul*].

[SZAR].

szar-babuk: bűdös banka (Erdővidék Tsz.).

szar-banka (Székelyföld Kiss Mihály; *szar-banka* Székelyföld Tsz.): ∞.

szar-edén: *szarzsák* [gyermekről szokták tréf. mondani] (Székelyföld Kiss Mihály).

szar-ővő: fősvény, zsugori (Hont m. Nyr. VI. 271).

szar-fű: napégette sárga fű (Csallóköz Erdélyi Pál).

szar-galamb: [tréf.] bűdös banka (Hol? Herman Ottó).

[Szólások]. *Tipródik, mint a szargalamb* (Veszprém m. Torna Nyr. XIII.524).

szar-hőgyös: [gúny.] kevély ember (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.305).

szar-ülő gerenda: a keresztgerendák vége fölé fektetett gerenda (faház tetőzetében) (Palócság Ethnographia IV.13).

szar-zsák: nagytestű, kövér és nagyehető ember, a ki bő nadrágot és bő ködment visel (Székelyföld Kiss Mihály).

szara-facsari: fősvény (Somogy m. Nyr. XIX. 576; Somogy m. Nemes-Déd Nyr. VI.325).

[SZAR-IK].

[Szólások]. *Ok nélkül szarod a bokrot, mett nem mész semmire:* hiába erőlködöl, fáradozol (Székelyföld Kiss Mihály). *Szarva-hugyva* (Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.196. 197), *szarral-huggyal* (Hajdú-Szovát Rechnitz Ignác), *szarva-hugyva* v. *szarván-hugyván* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.383): *apránként, csipp-csupp módra* (ad, fizet). *Az adóságot csak szarva-hugyva fizet meg.* Péter nékem száz forintommal tartozék, de azt csak szarva-hugyva adta meg, talán tüsszerre (Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.196. 197). *Aszt a kis pénzt is csak szarral-huggyal fizette meg* (Hajdú-Szovát Rechnitz Ignác).

SZÁR: 1. kukoricaszár, a melyről a levelet a jószág leette (Cegléd Ilosvay Vilmos; Pest m. Csanád Békassy Sándor); 2. lábszár. *Hosszi szára van a gyermeknek* (Zala m. M.-Szerdahely Lichtschein Ödön).

[Szólások]. *Száron van:* talpon van (Heves m. Sirok Nyr. VIII.568).

szár-fa: ajtófélfá (Vas m. Német-Genes Király Pál; Pest m. Csanád Békassy Sándor).

szár-izik (*szár-tzék*): kukoricaszár, a melyről a levelet a jószág leette (Cegléd Nyr. IV.132; XXI.332; Ilosvay Vilmos).

szár-keszte: kötött kézesuklómelegítő (stueli, sticli) (Baranya m. Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.380).

szár-páca: kukoricaszár, a melyről a levelet a jószág leette (Pápa Nyr. XVI.576).

[SZÁRAD].

el-szárad: lefogy, lesaványodik. *A juhok ezen a sovány eséségen lepadnak, elszáradnak. Le kell ezt a birkát metszeni, mert már egészen elszáradt* (Zala m. Nyr. XVII.271).

SZÁRADOTT: tejevesztett. *Száradott juh* (Erdély Nyr. XVII.221).

SZARAGÓGYA: esipkebogyó (Údvarhely m. Nyr. V.125; Kiss Mihály; Erdővidék Nyr. IX. 235; Csik m. Kiss Mihály).

SZÁRAJT (*szárajt, megszárajt*): szárít (Palócság Nyr. XXI.307. 419; Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.369; Zemplén m. Nagy-Géres Kalmár Elek; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XVII.426).

SZARAKOD-IK: 1. piszmog, babrál, bibelődik, vesződik, fáradozik (Pápa vid. Tsz.; Tata Matusik Nep. János 1841; Csallóköz, Kecskemét, Szeged Csaplár Benedek; Szatmár Nyr. XV.520). *Hadd már abba, ne szarakoggy vele!* (Bereg m. Pap Károly). *Te mibe szarakodol? Ma mind csak abba szarakottam, hogy egy gereb-jét megcsináljak* (Székelyföld Kiss Mihály); 2. ingerkedik, kötekedik, untatólag tréfálkozik, haszontalanodik, gyerekeskedik (Pápa vid., Tolna m. Tsz.; Tata Matusik Nep. János 1841; Csallóköz, Kecskemét, Szeged Csaplár Benedek; Cegléd Ilosvay Vilmos). *Mit szarakodsz velem!* (Győr m. Tsz.); 3. [labdázásnál] nem áll meg a célnál, hanem folyton néhány lépést fut ki és vissza (Pápa Nyr. XVI.576).

SZARÁPÁS: satnya, vézna, sovány, idétlen, gyenge, beteges, nyavalyás (Szegszárd Miskolczy Gusztáv). *Szarápás gyermek* (Baranya m. Kassai J. Szókönyv IV.151).

SZÁRASZT (Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk I.67; *szárasztja* Békés m. Pusztai-Földvár Kálmány L. Koszorúk II.150; *megszáraszt* Kolozs m. Szucsák Nyr. XIV.187; *szárazza* meg Szaboles m. Kis-Besenyőd Nyr. IX. 136; *szároszt* Háromszék m. MNy. VI.243); szárít.

[SZÁRASZTÓ].

szárasztó-rúd: ruhaszáritó rúd (Csik m. Ethnographia VII.388; Hétfal, Zajzon Horger Antal).

[SZÁRAZ].

száraz-allya: alom (Mátra vid. Nyr. XXII.384).

száraz-betegség = *szároz-fájás* (Esztergom Bódiss Jusztin).

száraz-csontok: lábszárok (Rábaköz, Beő-Sárkány Nyr. XVIII.238).

száraz-étel (*szároz-étel*): 1. kenyér, szalonna stb. eff. (vagyis nem főtt v. sült étel) (Cegléd Ilosvay Vilmos); 2. tésztás (Csallóköz, Bacsfa Nyr. XVI.140; Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561).

száraz-fa: [tréf.] hegedű. *Vedd elő azt a száraz-fát, more, aztán húzd rá!* (Abaúj m. Király Pál).

száraz-fájás: szaggasztás (a lábszárcsontban) (Dunántúl Csapodi István). *Szároz fájás van a lábomba* (Dunántúl Bódiss Jusztln).

száraz-fájdalom: csontfájás, szaggasztás (a lábszárbán v. a karban) (Pozsony m. Tárnok Nyr. VIII.143; Soprony m. R. Prikkel Marián; Répce és Rába vid. Horger Antal; Rábaköz, Beő-Sárkány Nyr. XVIII.238).

száraz-fürdő: gőzfürdő (Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.322).

száraz-hús: bognácsban megfőzött, aztán a napon megszáritott birkahús (Kis-Kún-Halas Nyr. VII.86).

száraz-kántor: olyan kántor, a ki csak énekelni tud, de orgonálni nem (Eger vid. Nyr. XIX.331).

száraz-kovács: olyan kovács, a ki nem űzi a mesterségét (Vas m. Sárvár vid. Bokor János).

száraz-láb: madárlábnak hústalan alsó része (Heves m. Névtelen 1840).

száraz-malom (*szároz-malom*): 1. lóhúzza malom (Vas m. Sárvár vid. Bokor János); 2. kézi malom (Vas m. Sárvár vid. Bokor János); 3. olyan malom, a melynek (kivált szárazságban) kovás a vize, s azért csak ritkán örölhet (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839).

száraz-meddő (Heves m. Névtelen 1840; *száraz-meddű* Tolna m. Ozora Nyr. IV.566): öreg anyajuh, a mely abban az esztendőben nem ellett.

száraz-pánkó: csöröge, forgácsfánk (Székelyföld Tsz. 284b).

száraz-pérez: a cselédnek a ruhán fölül adott készpénz (Baranya m. Mecsekhát Thomaer Ignác 1841).

száraz-prókátor: [gúny.] olyan ügyvéd, a kinek nem igen van póre (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839).

száraz-tészta: mindenféle főtt tészta, a melyet nem levesbe főznek bele, hanem túrót (de tejföl nélkül), mákot vagy kenyérmorzsát hínének rá (Cegléd Ilosvay Vilmos).

SZÁRCSA (*sárca* Somogy m. Nomenclator Avium 32; *sárca* Fehér m. Velencei-tó vid. Nyr. XVII.430; Nomenclator Avium 32).

SZÁRCSI (*sárci* Háromszék m. Vadr.; Csik m. MNy. VI.376): 1. *sárci, szárcsi:* vékonylábú, pipa-szárlábú, száraz, sovány testű (ló) (Pápa vid. Tsz.; Székelyföld Andrássy Antal 1843; Háromszék m. Tsz.; Vadr.; Csik m. MNy. VI.376); 2. *szárcsi:* lóka, hókalábú, fehér bokájú (ló) (Székelyföld NyK. X.336). *Mind a négy lábával szárcsi. Két szárcsi lába van* (Székelyföld Kiss Mihály).

szárcsi-lábú: hókalábú, keselylábú, fehér-foltos lábú (ló) (Háromszék m. Nyr. IX.34; Kiss Mihály).

SZARDÓD-ÍK: piszmog, habrál, bibelődik, vesződik, fáradozik. *Ok nélkül szardódogol, mell nem méssz semmire* (Székelyföld Kiss Mihály).

SZARÉSZ (*szarész* Baranya m. CzF.; Baranya m. Mecsekhát Thomaer Ignác 1841; *szarász* Székelyföld Gyórfy Iván; *szaréz* Tolna, Fehér m. Kassai J. Szókönyv II.130; IV.9): 1. *szarász:* [gúny.] böngész, szanaszét szedeget (Székelyföld Gyórfy Iván); 2. *szarész[-ó], szaréz:* kószál, kóborol, esavarog (pl. rideg disznó) (Baranya m. Mecsekhát Thomaer Ignác 1841; Tolna, Fehér m. Kassai J. Szókönyv II.130; IV.9).

SZARHÁSZ (Borsod m. és Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.130; IV.9.367; *szarházó* Nógrád m. Fabó András 1841; [CzF. V.1066. *szarkázó* hiba]) kószál, kóborol, esavarog (pl. rideg disznó).

[SZARI].

szari-csóka: 1. kék csóka (*coracias garrula*) (Zemplén m. Herman Ottó; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.279; Mármaros m. Técső, Visk Farkas Imre; Beregszász Békássy Sándor); 2. hirthordó, pletykázó (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475; Túrkeve Nyr. V.228).

SZÁRIKA (*szarika* Székelyföld Gyarmathi S. Vocabularium 98a. 100b; Tsz. [vö. Nyr. XXIII.529]; *sárika* [?] Székelyföld Nyr. V.424 [ebben a közleményben több hibás adat van]): guba, suba, szűr (Székelyföld Tsz.; Nyr. V.424; Kriza; Háromszék m. Vadr.; Brassó m. Hétfalu Horger Antal, Király Pál; Hétfalu, Zajzon Nyr. III.373; IV.273). *Be jó meleg ez a szárika!* (Brassó m. Hétfalu Nyr. XXII.94).

[SZÁRIKÓ], CÁRIKÓ: bórdarab, melyet a bányász a hátára köt, mikor zsákot visz, hogy a vaskó-darabok föl ne horzsolják a bőrét (Torockó Jankó J. Torda stb. 199).

SZÁRÍTGAT (*szárogal* Dunántúl Nyr. XVI.240).

[SZARKA].

szarka-bibőke: tüvisszűrő gébics (*lanius collurio*) (Nógrád m. Diós-Jenő Nomenclator Avium 55).

szarka-bojtorján: őrgébics (*lanius excubitor*) (Székesfehérvár Nomenclator Avium 54).

szarka-gábor: ∞ (Veszprém m. Fábián Gábor 1839; Pest m. Pilis Nyr. XXVI.188; Cegléd Ilosvay Vilmos). *Nagy szarkagábor:* ∞ (Dunántúl

Nomenclator Avium 54). *Kis szarkagábor*: kis őrgébics (*lanius minor*) (Vas m. Nomenclator Avium 54) [vö. *gábor*].

szarka-gáborján (Mátyusföldre Nyr. XVII.523; Csallóköz Csaplár Benedek; *szarka-gáborgyán* Vas m. Herman Ottó; Vas m. Kemenesalja Tsz.; Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvj. 24; *szarkagábrján* Csallóköz Csaplár Benedek): őrgébics (*lanius excubitor*), kis őrgébics (*lanius minor*), tövisszűrő gébics (*lanius collurio*). *Vasfejú szarkagáborgyány* (Vas m. Nemet-Gencs Nyr. XXVI.186; vö. *vasfejú-gábor*: tövisszűrő gébics, *lanius collurio*, Nomenclator Avium 55). *Kélttyé-gatn szarka-gáborján*: vízi buka (Zala m. Szentgyörgyvölgye Nyr. II.279) [vö. *gáborján*].

szarka-gebic: őrgébics (*lanius excubitor*) (Héves m. Névtelen 1840).

szarka-láb: 1. *delphinium* (Soprony és Vas m. Nyr. X.332); 2. bojt a mente aszalyában (Torockó Jankó J. Torda stb. 124).

szarka-pap: [tréf.] cisztercita (Baja Bayer József).

SZARKUCSKA: [?]. *Szarkucsát észtek* (Veszprém m. Szentgál Nyr. III.330 [gyermekjáték közben énekelt versben]).

SZÁRMA: 1. vagdalt hússal és rizzsel töltött káposztalevél (Alföld Nyr. XV.236; Kecskemét Tsz.; Nyr. X.382; XII.283; Csanád m. Makó Nyr. IX.377; Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.327; Szentés Novák Sándor; Szeged Divényi Gyula; Arad m. Pécska Tolnai Vilmos; Zenta Nyr. XVIII.383; Schröder Gyuláné); 2. egészen betaposott káposztafej (Zenta Schröder Gyuláné) [vö. *szármáli*, *szármánt*, *szármát*].

1. **SZÁRMÁL** (Zalathna, Abrudbánya Kováts S. János; *szármáli* Brassó m. Hétfalu Nyr. XXII. 94; Kováts S. János, Horger Antal) = *szárma* 1. [vö. *szármánt*, *szármát*].

[2. **SZÁRMÁL**].

szót-szármál: levelenként szétfejt (káposztafőt) (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.277).

[**SZÁRMÁLÉS**].

szármálás-káposzta: töltött káposzta (Brassó m. Hétfalu Horger Antal).

SZÁRMÁLÓD-IK: 1. *származik* (vmely családból, vkitől) (Székelyföld Kiss Mihály); 2. [el-, ide] *származik*, szakad, költözik, telepszik. *Ide szármálódott* (Székelyföld Kiss Mihály). *Nemrég szármálódott falunkba* (Udvarhely m. Vadr.)

el-szármálódik: *elszármazik*, *elköltözik*, *elvándorol* (Székelyföld Kiss Mihály).

SZÁRMÁN: meredek kopasz hegyoldal, homlokhegyoldal (Udvarhely m. Vargyas, Homoród-Almás, Háromszék m. Illyefalva Kiss Mihály).

SZÁRMÁNT = *szárma* 1. (Baranya m. Tsz.; Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.45).

SZÁRMÁNTOS: töltött, takartos. *Szármántos kapiszta* (Baranya m. Kisasszonyfa és vid. Zalai Mihály).

SZÁRMÁT = *szárma* 1. (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.428; XVIII.192).

[**SZÁRMAZ-IK**].

el-származik: *elmegy*, *eltávozik*. [No Péter, má most én visszamék, mér apád má hét vasbocs-kort nyött é, mióta engem keres' stb.] *Evé á vörös juhocska észármázott* (Nógrád m. Megyer Nyr. VII.37).

SZÁRMAZAT: *származás* (= *származott*, *származottak*). *Onnét való származat vagyunk* (Moldvai csáng. Nyr. III.2).

SZÁRMOL: *szétfejt*, *szétszed*, *szálakra tép* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.573).

SZÁRNY (*szárnyája* Szeged Kálmány L. Szeged népe I.141): *hónaljúsószárny* (Balatonfüred Herman O. Halászat K.).

szárny-karó (Szatmár m. Börvely Herman O. Halászat K.; *szárnya-karó* Csongrád m. Szentés Herman O. Halászat K.): a szárnyas-varsa szárnyát tartó karó.

szárnya-lék: a jég-alatti halászatnál a kétoldalt futó, soros, apró lékek, a melyeken át a háló vezérrúdját a jég alatt hajtják (áglik, sorlék) (Keszthely Herman O. Halászat K.).

SZÁRNYAL (*szárnyál* Székelyföld Kiss Mihály).

SZÁRNYALÁSZ: *szárnyalगत* (Szolnok-Doboka m. Deésakna Nyr. I.383).

[**SZÁRNYAS**].

szárnyas-egér: *denevér* (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.373; Brassó m. Türkös Horger Antal).

szárnyas-háló = *szárnyas-varsa* (Tolna m. Simontornya Herman O. Halászat K.).

szárnyas-varsa: a halak betévedésére számító, hálóból kötött, abroncskeretű eszköz, vöresöskel, hogy a beletévedt hal ki ne találjon (Balaton mell., Komárom, Szeged Herman O. Halászat K.).

szárnyas-véter: ∞ (Göcsej Herman O. Halászat K.).

[**SZÁRNYAZ**].

lő-szárnyaz: *szárnyon ló* (madarat) (Fehér m. Velencei-tó vid. Nyr. XVII.431).

SZÁRNYÉK: 1. *szárnyyszerű széle* vminek. *Csak szárnyéka érte az essőnek* (Csallóköz Nyr. I.332); 2. a magyar vejszének a szárnya (Latorca mell. Herman O. Halászat K.); 3. nádból, vesszőből v. kukoricaszárból való, korcgal kötő

zött, rendszeren) — (alakú nádfalazat, mely a lábas jószágot a szél ellen őltalmazza (Alföld Nyr. XV.236; Horman Ottó; Pest m. Sztrokay Antal 1842; Kis-Kúnság Kinnach Ödön; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.428; Főlegyháza Czimmermann János; Kecskemét Csaplár Benedek, Horváth József; Szeged Csaplár Benedek; Torontál m. Pádó vid. Kálmány L. Szeged népe II.244; Bács m. Sztrókay Antal 1842; Bács m. Zenta Nyr. IX.91).

SZARPOT-IK: piszmog, babrál, bibelődik, vesződik, fáradozik (Székelyföld Kriza).

[SZART-].

[Szólások]. *Szartig van:* nagyon odavan (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.305).

[SZARU].

szaru-fa (*szalu-fa* Csallóköz Nyr. I.332; *szalú-fa* Hol? Tsz. 217a). — *Szarufák:* kivarrás v. sujtásoszás a mellény elején (Cegléd Ilosvay Vilmos).

SZARV (*szarva* Vas m. Kemenesalja Tsz.; Göcsej MNY. I.220; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382; Csallóköz, Bácsfa Nyr. XVI.140; *szarvája* Soprony Simonyi Zsigmond; Göcsej MNY. I.220; *szarváját* Rábaköz, Beő-Sárkány Nyr. XVII.184; *szarvája* Soprony m. Horpács Nyr. VI.168): 1. *szaru:* a szénás-szekér négy szögletére összegöngyölt szénacsomó (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.326); 2. *szarva:* puskaportartó (Vas m. Kemenesalja Tsz.).

SZARVACSKA: kifli (Nógrád m. Litke Nyr. IV.286; Kassa vid. Nyr. XXV.384; Brassó m. Hétfalu Nyr. XVI.575; Horger Antal, Király Pál).

SZARVALÁS: összeesavart szénacsomó, a milyent elül és hátul kétoldalt raknak a szekerre, hogy megállja a rakodás (Veszprém m. Olaszfalu Nyr. XVII.47).

SZARVAS: 1. kifli (Rábaköz Halász Géza; Pécs Kassai J. Szókönyv III.247); 2. ganéjdomb, trágyadomb, ganéjkazal; [a neve onnan van, hogy magasra fölrajkák és két kiemelkedő hegyet — 'szarvat' — csinálnak neki] (Heves m. Névtelen 1840; Tisza-Sz.-Imre Nyr. IX.137; Túrkeve Nyr. V.228).

szarvas-bogár: [tréf.] szarvasmarha (Székelyföld Horváth Farkas).

szarvas-moha: *lycopodium complanatum* (Heves m. Parád Nyr. IV.71).

szarvas-tag: szarvascomb (Székelyföld Tsz. 355a).

szarvas-tőke: ágas-bogas szöllőtőke (Heves m. Névtelen 1840).

szarvas-tüske: *rhamnus catharticus* (Vas m. Kassai J. Szókönyv IV.374).

szarvas-ülő: horgas ülő (Heves m. Névtelen 1840).

SZARVASKA: szarvasfánk (ágas-bogas sütemény tojásos tésztából) (Háromszék m. Kiss Mihály).

SZARVAZAT: a ház padlásának faalkotmánya (Kalotaszeg, Zsombok Melich János).

SZASZÁK: hencegő ostoba ember (Pozsony m. Dudvág és Feketevíz mell. Ürményi László).

[SZÁSZÉRKA].

szászörka-hajú: kúszált hajú (Gyöngyös vid. Nyr. II.181).

SZASZMATUL, SZOSZMATOL: 1. *szoszmától:* motyog, piszmog (Heves m. Nyr. XXVII.524); 2. *szaszmatul:* turkálva kutat (sárban vagy szemétben ennivaló után a disznó) (Győr vid. Nyr. VI.325) [vö. *szöszmőtöl*, *szuszmotol*].

SZÁSZOL: 1. lazán és magasan rakja meg szénával a szekeret, hogy soknak lássék; 2. fölpuhítja a dunyhában, párnában a tollat, hogy duzzadó legyen (Szeged Ferenczi János).

[SZATÁROL].

el-szatárol: elveszteget, elpazarol. *Elszatárolta az már minden vagyonát* (Kassa vid. Nyr. XVII.285).

SZATLER (Ugoesa m. Nyr. VIII.426; *szotylér* Dunántúl Nyr. XVI.240; Soprony m. Horpács Nyr. IV.182; *zatlér* Tolna m. Nyr. VI.524): szíjgyártó, nyerges.

SZATYANGÓS: sáros, csatakos, ronda, piszkos (Orosháza Nyr. VI.179).

SZATYARÁL: szelel (a pipa) (Csallóköz, Szerdahely Tolnai Vilmos).

SZATYI: [tréf.] kenyér [diák-szó, de mások is mondják] (Dunántúl Nyr. III.27; Soprony, Szombathely, Pápa, Csurgó Bódiss Jusztin; Debrecen Czimmermann János; Arad Ilosvay Vilmos).

SZATYING (*szating* Nyitra m. Pográny és vid. Drnovszky Ferenc 1841; *szattyíng* Abaúj m. Pusztafalu Szádeczky Lajos): keskeny kötőv. fűző-szalag, pertli (Palócság Ethnographia IX.364; Heves m. Czimmermann János; Nógrád m. Szécsény Kálmán Sándor; Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574; Cegléd Ilosvay Vilmos; Kecskemét Tsz.; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.356; Csongrád m. Ploetz 1839; Bács m. Kis-Hegyes Székely Sándor; Bereg m. Pap Károly; Beregszász Nyr. XXVI.523).

szattyíng-kóró, szattyin-kóró: *euphorbia palustris* (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.376).

SZÁTYÓK: málészájú (Duna mell. Kassai J. Szókönyv IV.377; Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.208; Hol? Tsz.).

SZATYOR (*szotyor* Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Tsz.; Csík m. Kóródy Miklós; [*szotyár* Háromszék m. Nyr. X.327. nyilván hiba]); 1. kétfülű, hosszúkák, tarisnyaforma, össze-

lapitható gyékénykosár (Baranya m. Ormányság Nyr. II.137; Csallóköz Kecskemét Csaplár Benedek; Rozsnyó Nyr. VIII.236. 566; Bodrogköz Herman O. Halászat K.; Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Tsz.; Csik m. Kóródy Miklós); 2. fűzfavesszőből font nagy garaboly [?] (Csongrád m. Szentés Nyr. VI.233).

[Szólások]. *Szatyrostul*: mindenestül (Zala m. Tapolca Nyr. X.476).

SZATYRA: vén banya (Gömör m., Bodrogköz Tsz.)

SZATTY, SZOTTY: harkályféle madár (Székelyföld Kiss Mihály) [vö. *kéreg-szotty, szutya*].

SZATTYÁN (*szottyán* Székelyföld Nyr. IV.328; Kiss Mihály; Udvarhely m. Nyr. V.180).

SZATYUS: ringyó, szajha (Győr m. Tsz.)

SZAUMOGNI: töltött disznógyomor (Tolna m. Gyöngy Nyr. XXV.288).

SZAVAL (*szoval* Esztergom vid. Nyr. XIX.239): 1. *szaval*: sokat beszél. *Né szavajj már annyit na!* (Csanád m. Makó Nyr. XXIII.578); 2. *szaval*, *szoval*: szavaz (Esztergom vid. Nyr. XIX.239; Rimaszombat Nyr. XXVI.479; Bács m. Zenta Nyr. IX.91) [vö. *szól*].

SZAVAS: ékesszóló. *Az idei követünk nagyon szavas ember* (Félegyháza Nyr. XIV.186) [vö. *szós*].

SZAVATTYÚS: bőbeszédű, szószátyár. *Szavattyús ember* [diák-szó] Nagy-Kanizsa Bódiss Jusztin; — magam is több ízben hallottam hús és eggyenéhány évvel ezelőtt [tréfás beszédben] eggy tanuló társamtól).

SZAVAZ (*cavaz* Tisza mell. Nyr. XXVI.140; *szovaz* Komárom m. Nagy-Igmánd Nyr. VIII.95; Esztergom és vid. Nyr. IX.540; XIX.239; XXV.576; Brassó m. Hétfalu Horger Antal): 1. *szavaz*, *szovaz*: szónokol, beszél (Komárom m. Nagy-Igmánd Nyr. VIII.95; Komárom m. Gúta Hortobágyi Agost; Cegléd Ilosvay Vilmos). *Szépen szavazott a tisztelendő úr* (Fehér m. Wolff Béla); 2. *szavaz*, *szovaz*: szaval (Esztergom Nyr. XXV.576; Bács m. Zenta Nyr. IX.91).

mög-szavaz (*mësszavaznyi, mög-szavaz*): 1. elbeszél (Baranya m. Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.380); 2. a szavazást teljesíti, elvégzi (Palócság Nyr. XXI.505).

SZAVAZAT (*szovazat* Mátyusföld Kóssa Albert; Brassó m. Hétfalu Horger Antal): 1. *szavazat*: szó, mondas. *Másécsa mög a szavazattját*: vegye vissza a szavát (Baranya m. Ormányság Zalai Mihály; Nyr. II.130 [itt *szavattját* hiba]); 2. *szovazat*: szónoklat (Mátyusföld Kóssa Albert); 3. *szavazat*: előadás, előadási képesség. *Jó szavazattja van* (Kis-Kún-Halas Kovács Kálmán; Debrecen Dézsi Lajos; Szatmár m. Dengeleg Nyr. XXV.431; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

[SZÁZ].

száz-látó: többfelől köszörült üveg, mely a tárgyakat többszörösen mutatja (Szeged Nyr. VII.381).

száz-levelű pogácsa: rétegzetes, sokrétű pogácsa, a melyben mazsolaszólló v. egyéb édesség v. ízt adó jóság van (Dunántúl Csaplár Benedek; Komárom m. Almás, Győr vid., Esztergom, Garam-Kis-Palló, Garam-Kis-Ölved Bódiss Jusztin).

száz-rétű pogácsa: ∞ (Győr m. Écs, Vas m. Csákány Bódiss Jusztin).

százszor-szép kendő: cifra nagykendő (Heves m. Szék Ethnographia IX.372).

[SZÁZAD], **SZÁZOD**: százalék (Zala m. Hetés Nyr. II.45).

SZÁZADOL: [?] *Ő neki még nem szabad századolni, mert kiskorú* (Püspök-Ladány Nyr. VI.174).

be-századol: lefizeti a százalékot. *A hágyáték még nincs beszázadolva* (Püspök-Ladány Nyr. VI.174).

[mög-századol].

[Szólások]. *A juhokat mögyszázadják*: minden századikát a juhásznak adják (Jászszág Kovács S. János).

SZÉBB (*szébb* Kalotaszeg Nyr. XVII.47; *szébb* Gömör m. Nyr. XVIII.502; *szébbben* Vas m. Órség Nyr. VII.419; *szébbebet* Göcsej, Páka Nyr. I.374; *szébbebb* Göcsej Tsz.; *szébbebb* Vas m. Órség Nyr. VII.419; Göcsej Nyr. XIV.166; *szépebb* Vas m. Meszlen Király Pál; *szépebb* Gömör m. Nyr. XVIII.502; *szébbben* Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. II.234; *lekszébbbebb* Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. II.233). — *Szébben*: jobban. [*Jobbán ván-ê mân a mēnye?*] *Még nem egészen tökéletes, de mân szébben ván* (Gömör m. Simonyi Nyr. XIX.91).

SZÉBÉNYI: rossz szűr (Künszentmiklós Nyr. XV.47).

[SZEBEZS].

szebez-s-kő: gömbölyű kő, melyet a bokorháló farkára kötnek (Szolnok Herman O. Halászat K.).

SZÉCS: havasi tisztás (Háromszék m. Király Pál; Brassó m. Hétfalu Nyr. XVI.575; Király Pál; Brassó m. Négyfalu Horger Antal; Brassó m. Bácsfalu Nyr. III.564). *Medvét láttam a szécsen* (Brassó m. Hétfalu Nyr. XXII.94).

SZÉCSITA: szárazság (Moldvai csáng. Nyr. III.3; X.204).

SZÉCSKA (*sëcka, secka* Vas m. Sárvár vid. Bokor János; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382; *szacska* Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály, Gyórfy Iván; *szacskába* Háromszék m. Vadr. 517a).

SZÉD (*széd* Szlavónia Nyr. V.64; XXIII.168; Debrecen Nyr. IX.161; Szatmár Nyr. IX.264; Szatmár m. Mátó-Szulka és vid. Nyr. XXVI.496): szüretel (Vas m. Órság Nyr. I.421).

fel-szed: rászed. *Felszedett* (Gömör és Torna m. Tsz.).

[**ki-széd**].

[Szólások]. *Kiszédem a szeméd szörít!* [fenyegetés] (Győr m. Bódiss Juszti). *Mindjárt kiszedem a szemé szörít!* mindjárt átesem rajta, mindjárt elvégzem (Hol? Tsz.). *Kiszédem a szeméd szálát!* [fenyegetés] (Esztergom Bódiss Juszti).

körül-szed: körültüzoget (főkötőt szalagokkal) (Háromszék m. MNy. VI.336; Győrffy Iván).

le-szed: 1. megejt, megbuktat; 2. szándékából kiver; 3. megszügyenít, meggyaláz (Székelyföld Kiss Mihály).

[Szólások]. *Leszédte magát v. leszédte az életet*: 1. leitta magát; 2. megbukott, tönkre tette magát, elfecsérelte a vagyonát v. az erejét, egészségét (Székelyföld Kiss Mihály).

mög-széd: 1. leszüretel. *Mösszédteték-é má tytk?* (Palócság Nyr. XXI.505); 2. rászed (Háromszék m. MNy. VI.340; Győrffy Iván).

[Szólások]. *Megszédem a szeméd szörít*: fölnyitom a szemedet (ha nem látod a teendőt), öntudatra ébresztlek (Székelyföld NyK. X.334). *Megszédni a szemé szörít*: megcsalni (Csallóköz Csaplár Benedek).

össze-széd: rendbe szed. *Kemény kocsis, jó össze tuggya szönni a lohakat* (Baranya m. Öz Somssich Sándor).

széd-véd: szedeget. *Abbú [az ezer-ráncú vörös szoknyából] szédem-védem ki a vörseimet* (Bakony vid. Nyr. V.87).

széd-vész: vásárol. *Szédi-vézi* (Félegyháza Nyr. VI.43).

SZEDÁN: karos gyerekzók, a melynek az elején léc van, hogy a kis gyerek ki ne essék belőle (Komárom m. Fúr Nyr. XVIII.528; Kovács Antal).

[**SZÉDEGÉL**] (*szedegel* Háromszék m. MNy. VI.357; *szödögél* Szeged, Torontál m. Szaján, Kálmány L. Szeged népe I.79; II.79, 204): szedeget.

SZÉDEGET: 1. szemenként szedegeti az enivalót (lábas jószág) (Cegléd Ilosvay Vilmos); 2. aratás után kalászt szedeget, gyűjt a tarlón (Abaúj m. Szikszó Király Pál).

be-szedeget: [tréf.] berüg (Hol? Nyr. XVII.235).

SZÉDEL: szedeget. *A cselédek fát szédélnék az erdőben* (Bars m. Új-Bars Király Pál).

[**SZÉDELEG**], **SZÉDÖLÖG**: ténfereg, csava-

rog (Kecskemét, Szeged Csaplár Benedek). *A zisten veszéssze el ezéket a pújókat, napestig szédölögnek a vizkárén* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI. 578). *Ott szédölög a part alatt, nem mén a dógára* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.45).

SZEDELÉK: szedegetett holmi (Háromszék m. Győrffy Iván).

[**SZÉDELGŐ**], **SZÉDÖLGŐ**: csavargó (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382).

SZÉDELŐZKÖD-İK (*szedelőcköd-ik* Gömör m. Kassai J. Szókönyv IV.379; *szedelősköd-ik* Debrecen Nyr. XXIII.335; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.573; *szedelőzköd-ik* Szatmár m. Nagybánya Nyr. XX.480; *szédélőzköd-ik* Erdővidék Nyr. IX.42; *szederétszkedek* Gömör m. Tsz.): összeszedegeti a holmiját (az elmenni készülő).

el-szédölőzködik: eloson. *Elszédölőzködött (el-szedelőzködött)* (Eger és vidéke Nyr. XVII.429; XVIII.23).

fől-szédölőzködik: fölhasználódik, a holmiját összeszedegetve fölhasznál (Gömör m. Nyr. XVIII. 501).

össze-szedelőzködik: összeszedegeti a holmiját (Alföld Nyr. XV.236).

SZÉDER (*söder* Nógrád m. Nyr. IV.72; *szederj* Güsej Nyr. XIV.163; *szederje* Baranya m. Meesokháth Thomaer Ignác 1841; Fehér m. Nyr. X.522; *szedernye* Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 77; Güsej Vass József 1841; Abaúj m. Névtelen 1839; *szödörje* Baranya m. Ormányás Nyr. II.137; Baranya m. Patacs vid. Csaplár Benedek; *szödörnye* Baranya m. Hegyhát Várady F. Baranya multja és jelenje I.224; Szlavónia Nyr. XXIII.214): földi eper (Baja Bayer József).

szédér-fa: eperfa (Csallóköz, Bacsfa Nyr. XVI. 140; Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894.63).

szödörnye-pödörnye: vad szeder (Szlavónia Nyr. XXIII.359).

[**SZÉDERÉNC**], **SZÖDÖRÉNC**: földi szeder (Somogy m. Nyr. XVIII.239; Király Pál).

SZEDERIN (*sederény* Brassó m. Hétfalu Király Pál; *szederin*, *szederina* Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 77; *szederin-bukor* Palócság Ethnographia III.356): szeder.

SZÉDERJEGÉS (Cegléd Ilosvay Vilmos; *szedernyeges* Bereg-Rákos Pap Károly): szederjes.

SZÉDERJES. *Szédérjes epér*: fehéres foltokkal tarkázott eper (Cegléd Ilosvay Vilmos).

[**SZÉDETT**].

főszödött gyerekek: talált gyermek (Alföld Nyr. IV.329).

[**SZÉDI**].

szédi-vödi: 1. [tréf.] molnár (Csallóköz, Mosony m. Nezsider R. Prikk Marián; Rábaköz,

Beő-Sárány Nyr. XVIII.238). *Itt volt a szédi-védi* (Soprony m. Pinnye R. Prikkel Marián); 2. [tréf.] tollas és rongyász zsidó (Soprony m. Csorna, Mosony m. Nezsider R. Prikkel Marián).

SZÉDIBABÁZ: addig forog körben, míg elszédül (Fölső-Somogy, Balaton mell. Nyr. XXVII. 525).

SZÉDŐ: rongyszédő zsidó (Háromszék m. Vadr.; Kováts S. János). *Szédő jár a faluban* (Háromszék m. Lécfalva Kiss Albert).

[kiszédő].

kiszédő-lék: a jég-alatti halászatnál az a nagy lék, a melyen a hálót kihúzzák (Tószeg Herman O. Halászat K.).

[SZÉDŐZKÖD-İK].

föl-szédőzködik: fölkászolódik, holmiját összeszedve fölkészül (Szolnok-Doboka m. Deésakna Nyr. I.381).

[SZÉDÜLT], **SZÉDÜTT**: eszement, féleszü. *Mi csináltá má megin, té szédütt!* [mondta az aszszony a cselédjének, a ki tálatat tört] (Cegléd Ilosvay Vilmos).

[1. SZEG].

[Szólások]. *Szegik a tetőt*: kettéválasztott zsuppkévek fölálló sörényes részét egymás mellé rakva taraját csinálnak a tető gerincének (Veszprém m. Nyr. XVIII.288).

[el-szeg].

[Szólások]. *Szegjük eő ja kenyért*: válakozunk szét [mondják a ház- és vagyonszomságban élő családos testvérek, mikor már nem tudnak megférti az apai házbán] (Palócság Ethnographia IX.364).

föl-szeg: 1. föl-vág, fölhasít. *As sarkantyám tarallya felszegté ja zsákot* (Mátva vid. Nyr. XXIV. 383); 2. föl-szánt, föltör (gyepet, parlagot) (Székelyföld Tsz.). *Ezt is föszezték; gyöp vót* (Soprony m. Nyr. XXV.526). *Felszegjük ezt a gyepet, mett rosszul termi a füvet* (Székelyföld Kiss Mihály); 3. [tréf.] teherbe ejt. *Felszezték az új asszont* (Székelyföld Kiss Mihály).

[még-szeg].

[Szólások]. *Megszegi a szekeret*: a rúdnál fogva irányítja (Tokaj Nyr. XXII.330). *Megszegté a lovam a nyakát*: karikába hajtotta (Székelyföld Nyr. IX.176). *Az a ruha egészen megszegté Katit*: igen illik neki (Háromszék m. Tsz. 342a).

[2. SZEG].

[Szólások]. *Ezt meghagyom szegnek*: ezt pillének hagyom [mikor u. i. a kenyeret megszegik, a levágott darabot = pillét magát hagyják egy szeletnek]. *Jó szegnek hatta*: jókorát vágott a kenyérből, mikor megszegté (Cegléd Ilosvay Vilmos) [vö. 2. szel].

[SZEG-İK].

[Szólások]. *Szép szónak nem szegik szárnyo*: hajtának, adnak rá (Vas m. Nyr. XXVI.326).

[1. SZÉG, SZÖG].

[Szólások]. *Szöget húzni*: közösülni (Baja Bayer József).

szög-fejező: [kovács-szerszám] (Arad m. Majláthfalva Nyr. VIII.478).

[szög-högy].

[Szólások]. *Széghegyen áll*: fokhegyen, hegyes élre állítva (Székelyföld Kiss Mihály).

2. **SZÉG, SZÖG**: 1. szeglet, sarok (Gömör, Torna m. Tsz.; Brassó m. Négyfalu Horger Antal). *Naf fene ek kupacot hortatok érő a szög*re (Soprony m. Röjtök Nyr. III.465). *Ottég hever a keménce szögibe* (Mátva vid. Nyr. XXV.478). *A hátolsó szögbe van egy rozsdás lámpás* (Hont m. Tesmag Nyr. X.526). *Ott van a szögön* [t. i. az asztal sarkán] (Zemplén m. Nagy-Géres Kalmár Elek). *Azt a küsruhája* [kendője] *szegibe kötöte vót* (Háromszék m. Vadr. 422); 2. falurész (ucca, sor) v. mezőrész. *Al-szeg, föl-szög, közép-szég* [vö. ezeket]. *Szentgyörgy-szég, Kis-szég, Domián-szég, Tibor-szég* [uccák] (Zala m. Szentgyörgyvölgye Nyr. III.332, 333). *Gyakor-szeg, Bálint szeg, Kürti-szeg, Balog-szeg, Turszeg, Mezes-szeg* [mezőrészek]; *a szegeket a Tur kanyarutai képezi* [így!] (Szatmár m. Sonkád Nyr. III.382).

szeg-lyuk, szeg-lik: 1. szeg-lik: saroklék (Balaton mell. Herman O. Halászat K.); 2. *szeg-lyuk*: zeg-zug. *Minden szego-lyukát* (Szilágy m. Nagyalva Kerekes Ernő).

szög-re-húzó: senkivel sem barátkozó, mindig ellenmondó, civakodó (Kis-Kún-Halas Nyr. XIV. 423; XIX.335).

szög-re-járó: kikapós, kicsapongó, korhely. *Az asszony szegrejáró* (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.).

szög-re-járócska: kissé kikapós, kissé kicsapongó, korhelyecske. *A gazda szegrejárócska* (Háromszék m. Vadr. 517b).

szög-rü-végre: nagy részletességgel, töviről hegyire (Szeged Nyr. IV.221; Csaplár Benedek).

szegrül-vógrül: távolról. *Atyafinak atyafi no, ugy szegrül-vógrül, mer a nagyapánk együtt mentek a vásárra* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.383).

3. **SZÉG, SZÖG**: barna, gesztenyeszínű. *Szeg legény* (Erdély Kassai J. Szókönyv I.437).

szög-sárga: sötétsárga ló (Bereg m. Simonyi Zsigmond).

szög-szin: barna, gesztenyeszínű. *Szegazin haj* (Fehér m. Perkáta Nyr. III.35).

szög-szinű: ∞ (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839).

SZEGDEL: szedel (Cegléd Ilosvay Vilmos).

SZEGDES: ∞ (Jászság, Nógrád m. Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.412).

SZÉGEDES (szégedés, szégedés): szűrés, nyilallás, oldalnyilallás (Vas m. Vasvár Nyr. VIII. 468; Gücsőj Császár Árpád). *Olyan szégedésem van!* (Somogy m. Tab Nyr. XV.240). *Gyün-megy, mint a zsidóba a szegedés* (Veszprém m. Torna Nyr. XIII.524) [vö. szégezés].

[Szólások]. *Szúr a szégedés:* oldalnyilallásom van (Zala m. Simonyi Zsigmond). *Szúr a szégedés* (Veszprém m. Olaszfalú Nyr. XVII.47). *Szégedés szúrja* (Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvjárás 24). *Jaj, de az ódalomba ütött a szégedés!* (Heves m. Kápolna, Kompolt Király Pál).

SZÉGEL, SZÖGEL (szögell Miskolc Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.455): 1. *szögel, szögell:* szegez (Miskolc Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.455; Zemplén m. Tállya Kalmár Elek); 2. *szegel:* a jégen a vonókat fojszéval kijelöli (Balaton mell. Herman O. Halászat K.).

be-szögel: bezár (ajtót) (Veszprém m. Somló-Vásárhely Beöthy Zsolt).

SZÉGELLŐ. *A Barta szegelleje. Szilok szegelleje* [határrészek] (Háromszék m. Uzon Nyr. VIII.383) [vö. szögle].

SZÉGENY (szégin Zala m. Hetés Nyr. II.45; szigin Moldvai csáng. Nyr. IX.483): gyámoltalan, ügyefogyott, élheterlen (Zala m. Hetés Nyr. II.45). *Ó be szégeny vagy!* (Székelyföld Fejér József).

szégen-álat: szegény [?] *Éccér vót, hō nem vót egyy szégenálat ember* [alább így: *szégen embér*] (Maros-Torda m. Ehed Nyr. VI.229).

szegény-bor: silány, gyenge, savanyú bor, vinkó, csiger, lőre (Szabolcs m. Nyr. XVII.140; Székelyföld Nyr. XVII.92, 140).

szegény-kalács: szegényes, nem finom kalács, a melyben nincsen meg minden hozzávaló) (Székelyföld Nyr. XVII.92).

szégen-szájú: élheterlen, semmirevaló (Csik m. Péter János).

szegény-vitéz: kirántott zsemlyeszelet (Kolosvár Szinnyeiné Rosendahl Hilma).

[SZÉGENYÉS], SZEGÍNYES: szegény. *Szegínyes ember vagyok* (Mátyusföldre Nyr. XX.263).

[SZÉGENYI].

szegényi-bizonyítvány: [tréf.] vászonzubbony (Háromszék m. Nyr. IV.431.)

SZÉGENYKE (széginka Vác Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.548). — *Szegénke:* méces (Mátra vid. Nyr. XXII.334).

[SZÉGENYKÉD-İK].

mek-szeginkődik: elszegényedik. *Mekszegtűkették* (Veszprém m. Csetény Nyr. XVIII.334).

SZÉGENYSZERŰ: szegény. *Volt egyszer a világon egy szegényszerű molnár* (Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.424).

[1. SZÉGES].

szeges-fa: a halászlúd hajtására való, patkó-szegekkel kivert villa (Baranya m. Kopács Herman O. Halászat K.).

szöges-szögfü: fűszeres szögfü (Gömör m. Simonyi Zs. A magyar nyelv II.192).

[2. SZÉGES], SZÖGES: szegletes. *Kérőknek kell lenni a feődnek, csak szöges nem lehet* (Mátra vid. Nyr. XXIV.478).

SZEGÉS: 1. az a darab, a melyet a kenyérből a megszegéskor levágnak. *É szegés könyér* (Baranya m. Ormányság Nyr. XXV. 143). *Ész szegés könyeret vitt magává* (Baranya m. Ormányság Zalai Mihály); 2. fölszántott pázsit (Székelyföld Kiss Mihály); 3. a zsupp- v. nádfödél végső szálainak fönt a tetőn és alul az eresznél egyenletesre vágása v. igazítása (Dunántúl Bódiss Jusztin); 4. tarajesinálás (zsupp- v. nádfödél gerincére, t. i. úgy, hogy kettéválasztott apró zsuppkévéket sörengyes részükkel fölfelé egymás mellé rakva ráerősítenek) (Zala m. Bódiss Jusztin); 5. zsupp- v. nádfödél szegélye (a hol a zsupp v. a nád le van foglalva) (Dunántúl Bódiss Jusztin; Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.383); 6. eresz (nádfödélnél) (Cegléd Ilosvay Vilmos).

[SZEGEZ].

[meg-szegez].

[Szólások]. *Megszegezi a nyakát:* büszkén hordja (Jász-Nagykún-Szolnok m. Tisza-Sz.-Imre Nyr. IX.130) [vö. még-szeg].

[SZÉGEZ, SZÖGEZ].

be-szégez, be-szögez: bezár. *Szögezd be az ajtót* (Dunántúl Nyr. XVIII.91). *Szögezd be jól az ajtót* (Soprony m. Röjtök Nyr. III.513). *Beszögeztem a házat* (Vas m. Őrség Nyr. I.422).

rá-szögez: rázár. *Szögezd rá az ajtót!* (Zala m. Bódiss Jusztin).

SZÉGEZÉS (szégezis, szögezés): szűrés, nyilallás, oldalnyilallás (Zala m. Alsó-Lendva vid. Nyr. XIII.332; Veszprém m. Nyr. XVIII.232; Baja Bayer József) [vö. szégedés].

[Szólások]. *Szúr a szégezés:* oldalnyilallásom van (Baranya m. Bélye, Csúza Nyr. XV.372; XVIII.382) [vö. szégevest].

SZÉGEZŐ (Rábaköz, Vas m. Kemenesalja Bódiss Jusztin; Marosszék Kelemen Lajos; Udvarhely m. Séra Kálmán; Háromszék m. Bartha

János; Csík m. Ráduly Simon; *szegező* Soprony m. Hegykő Herman O. Halászat K.; Vas m. Őrség Nyr. III.479; *szegező* Marosszék, Nyárad mell. Vadr. 207; *szegezű* Zala m. Alsó-Lendva vid. Nyr. XIII.332; Zala m. Galambok Bódiss Jusztin): 1. *szegező*, *szegező*, *szegező*: ajtózáró fapécék (Soprony m. Hegykő Herman O. Halászat K.; Marosszék Kelemen Lajos; Nyárad mell. Vadr. 207; Udvarhely m. Séra Kálmán; Háromszék m. Bartha János; Csík m. Ráduly Simon); 2. *szegező*: fa-tolózár (Rábaköz, Vas m. Kemenesalja Bódiss Jusztin); 3. *szegezű*: kulcs (Zala m. Alsó-Lendva vid. Nyr. XIII.332; Zala m. Galambok Bódiss Jusztin).

szegező-fa: 1. az a kis páleika, a mellyel a kolbász v. a hurka végét becsinálják (Pozsony m. Tallós? Nyr. XVII.555); 2. az a páleika, a melyet a leölt disznó hátsó lábainak Achilles-ina alá húznak, hogy fölakaszhassák a rémfára (fogásra) (Pozsony m. Tallós? Nyr. XVII.555); 3. fa-zár kulcsa, a melybe annyi szeg van belefúrva, a hány rovátka van a závar nyelvének (Bodrogköz Nyr. XVII.555).

szegező-zár: zár, a melyet az ajtóra felszegeznek (megkülömböztetve a *vésőt* zártól, a melyet az ajtóba belevésnek) (Kalota-Sz.-Király Czuczsa János).

[SZÉGEZVÉST].

[Szólások]. *Szegezvést szúrja*: nyilallik az oldala (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné) [vö. *szegezés*].

SZEGJE: szegély (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.67).

SZEGKE: szegecske (Palócság Tsz.).

SZÉGLE, SZÖGLE (*szegeje* Háromszék m. Vadr.; *szegele*, *szegele* Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.349; Brassó m. Hétfalu Nyr. II.328; Moldvai csáng. Nyr. IX.532; Moldva, Klézse Nyr. V.48. 378; *szele* Mátyusföldre CzF.; Esztergom vid. Nyr. XIX.239; *szele* Vas m. Bódiss Jusztin; Vas, Zala m. Király Pál; Csallóköz Csaplár Benedek, Király Pál): 1. szeglet, sarok, zug (i. h.) *A kis poharat kő idadni, ott á a szöglébe* (Csallóköz Király Pál). *Nem talátam az egész szöglébe* [az egész telken] *egy jó kapát* (Vas, Zala m. Király Pál); 2. *szögle*: szűk sikátor (Pápa Bódiss Jusztin); 3. *szögle*: falurész (ucea, sor). *Nagy lagzi vót; az egész szögle odacsődült báméskodni* (Vas, Zala m. Király Pál) [vö. *szegeelő*, *szuglya*].

szegle-szugla: 1. zeg-zug. *Ismerem minden szegle-szugláját* (Nyitra m. Magyar-Soók Tolnai Vilmos); 2. a pajta sarkában levő lyuk, a melybe polyvát raknak (Soprony m. Egyed, Vág R. Prikkel Marián); 3. kicsi, szűk szobácska (Dunántúl Bódiss Jusztin; Soprony m. Süttör R. Prikkel Marián; Rábaköz, Beó-Sárkány Nyr. XVIII.238).

SZÉGLELET, SZÖGLELET: 1. *szegelet*: szöglet, zug (Dunántúl Kováts S. János). *Ez az ucca szegelet, haza megyünk, ha lehet* (Vas m. Kör-

mend Nyr. II.469). *Ez a zucca szegelet, bele-mennünk, ha lehet* (Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VIII.468). *Ez a zucca szöglelet, haza mēnk, ha lehet* (Zala m. Gelse Nyr. XII.576); 2. *szöglelet*: összeszőgellése az utaknak, házaknak (Pápa Bódiss Jusztin).

SZÉGLET, SZÖGLET (*szegelet*, *szegelet* Abaúj m. Szikszó vid. Király Pál; Szatmár m. Nyr. VII.33; Szatmár Nyr. VII.283; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XXII.412; Szilágy m. Tasnád Nyr. VI.474; Székelyföld Kiss Mihály; Marosszék Ravasz Árpád; Udvarhely m. Magyaros Séra Kálmán; Háromszék m. MNy. VI.210; Séra Kálmán; Csík m. Ráduly Simon; Csík-Szentkirály Nyr. VIII.334; Csík-Szentmárton Nyr. XIX.43). — *Szegelet*, *szegelet*: falurész (ucea, sor) (Szolnok-Doboka m. Bányai Elemér; Udvarhely m. Magyaros, Háromszék m. Séra Kálmán; Csík m. Ráduly Simon). *Az egész szegelet kijött a csudára* (Marosszék Ravasz Árpád). *Az egész szegelet kigyűtt csodára* [más így mondta: „Az egész kicsi falu kigyűtt csodájukra”] (Csík-Szentmárton Nyr. XIX.43).

[Szólások]. *Szegeletre jön* [vkivel]: megegyez vkivel (Szatmár Nyr. VII.283). *Nem tudok vele szegeletre jönni* (Szatmár m. Nyr. VII.33). *Akaratos ember ez; nem lehet vele szegeletre jutni*: megegyezni (Abaúj m. Szikszó vid. Király Pál).

szegellet-almaráj: sarokba való almárium (Brassó m. Hosszúfalú Horger Antal).

SZEGŐ: 1. a mivel vmit beszegnek (Cegléd Ilosvay Vilmos); 2. szegély (Székelyföld Fejér József); 3. háztető éle (Palócság Ethnographia IV.15).

SZEGŐD-IK: rendel. *Égyg ujjost szegődtem a szabónál* (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

át-szegődik: 1. máshoz szegődik szolgálatra; 2. átpártol; 3. elfordul (a szekér rúdja egygy állásból a másikba) (Abaúj, Borsod m. Király Pál).

még-szegődik: megalkuszik, megegyez (pl. a béres a gazdával) (Székelyföld Fejér József).

neki-szegődik: nekiirányul, nekimegy (a koesirúd vminek) (Csongrád m. Szentés Nyr. VIII.331).

rea-szegődik: nyakába varrja magát, ráköti magát (az alkalmatlan tolakodó) (Háromszék m. MNy. VI.346; Györffy Iván).

SZEGŐDI: 1. uraváltoztató (Székelyföld Tsz.). *Szegődi, de nem tőti*: a ki beszegődik, de nem tölti ki az időt (Szeged Nyr. I.324). *Szegődi, de esztendőnt nem tőti szolgál* (Hegyalja Kassai J. Szököny IV.384); 2. pártváltóztató (Háromszék m. MNy. VI.351); 3. mindenkihez hozzászegődő, magát akármelyik háznál hamar otthon találó (ember, eb) (Marcal mell., Székelyföld Tsz.).

szegődi-nem-tőti: 1. uraváltoztató, idejét ki nem töltő (cseléd) (Kis-Kún-Halas Nyr. XIV.231; Fejér Géza); 2. szavát meg nem tartó, a ma-

gára vállalt munkát nem teljesítő. *Kend is olyan szegődi-nem-tőti embőr* (Szeged Csaplár Benedek).

SZEGŐDSÉG (szegőccség, szegőttég): 1. szegődés. *Jakab megfokta a papot [a kinél szolgált] s a szegőccség szerint bocskorsziját hasított a hátából* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. VIII.466); 2. szegődött bór. *Menyi a szegőccségöd?* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

[Szólások]. *Szegőttégre indul [a gazda a cseléddel, a kít meg akar fogadni]: egyezkedni kezd. [A gazda] úgy meg vót elégülve, hogy a fiuval szegőttégre indult* (Háromszék m. Vadr. 427).

SZEGŐLÉK: szegély, szegésre való szalag (Abadaj, Borsod m. Király Pál).

SZEGŐT: szegődtet (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.277).

be-szegőt: beszegődtet. *Beszegőlni a cselédet* (Szatmár m. Kapnik vid. II.277).

SZÉGY (szegy): marha v. birka eleje (a két első láb között levő rész) (Veszprém m. Szent-Gál Nyr. III.184; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.428; Cegléd Ilosvay Vilmos; Kecskemét és vid. Nyr. XIV. 278; Kézdi-Vásárhely Nyr. XVI.479).

szegy-dereka: a szegynek a szegy-szárnynya után való része (Szatmár-Németi Nyr. XIV.277).

szegy-deszka: a szindeszka után következő azon deszka, a melyeken még a tönk fölülétől (esetleg kérgéből) több-kevesebb rész rajta van a széleken (Háromszék m. Bereck és vid. Erdészeti Lapok XXII.127).

szegy-fej (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; *szegy-feje* Kecskemét és vid. Nyr. XIV. 278; *szegy-fü* Szatmár-Németi Nyr. XIV.277): a marha nyakának alsó része a fejtől az első lábak közéléig.

[Szólások]. *Szegyfün ülni:* asztalfőn ülni (Debrecen Nyr. XI.477).

szegy-irtás: a marha szegyenének vmelyik része (Debrecen Nyr. XIV.178).

szegy-szárnynya: a szegynek a tarja és az oldal felől eső részének a széle (Szatmár-Németi Nyr. XIV.277; Debrecen Nyr. XIV.278).

szegy-víresse: a szegynek az a része, a hol a marhát megsúriák (az első vágás) (Szatmár-Németi Nyr. XIV.277).

[SZÉGYÉN].

[Szólások]. *Szégyenbe hajtani:* megszégyeníteni, szégyent hozni a fejére (Heves, Borsod m. Nyr. IX.178).

szégyen-bokréta: szalagokkal gazdagon föl-díszített bokréta, a melyet a leány az eljegyzéskor a legénynek ad, viszonzásul a tőle kapott fejrevaló kendőért; ezt a bokrétát a vőlegény az esküvő napjáig tartozik a kalapján viselni (Borsod m. Ethnographia VII.167).

[SZÉGYÉNED-İK].

mög-szégyenődik: megszégyenül, szégyent vall (Csik m. Kiss Mihály).

SZÉGYÉN (szigéll Vas m. Sárvár vid. Bokor János). — *Szigéll:* szégyenbe hoz. *Ha mulactság vót is, mindig űket szigéllétte, mindik közibéjük űt* (Veszprém m. Csetény Nyr. XXIV.430).

SZÉGYÉNTÉLEN (szégyentelen, szégyöntelen): szemtelen, szemérmetlen (Baranya m. Ormányság Nyr. I.424; Székelyföld Fejér József). *Nem akarik, hogy egy szégyöntelen utófutót vögyön é* (Baranya m. Ormányság Nyr. II.131). *Ném szégyöl kibunni a szégyöntelen a zuccára* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.45).

SZEHETEL: lassan jár (Alföld Nyr. XV.236).

elő-szehetel: előcammog, előkullog. *Idejé már, hogy előszeheteltél* (Alföld Nyr. XV.236).

SZEHÍT: késztet, ösztönöz, fölbújt (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.428).

[SZEHÜL].

neki-szehül: nekikészül, nekifohászodik (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.428).

SZEJKE: 1. kellemetlen ízű és szagú (bűdös-köves, salétromos, kátrányos, petróleumos, tim-sós) ásványvíz (Székelyföld Andrássy Antal 1843; Fejér József; Udvarhely m. Séra Kálmán; Háromszék m. Tsz.); 2. vizenyős, süppedékes hely, a hol ilyen ásványvíz fakad föl (Székelyföld Tsz.; Andrássy Antal 1843; Csik m. Péter János); 3. sötétzürke. *Szejke téhen* (Háromszék m. Uzon Ósz Lázár).

SZEJKÉS (szelykés): vmi ásványtól kellemetlen ízű és szagú (szénsavas víz). *Szejkes a vize* (Székelyföld Nyr. IX.176).

sejkes-hely (szelykés-hely) = sejke 2. (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Vadr. 517b [itt sejkes nyilván hiba]; Csik m. Péter János).

sejkes-víz (szelykés-víz) = sejke 1. (Székelyföld Tsz.; Nyr. II.471; Háromszék m. Vadr. 517b [itt sejkes nyilván hiba]; Bíró István; Háromszék m. Lécfalva Séra Kálmán).

SZEJMEN: lompos, rendetlen öltözetű (Dráva-köz Várady F. Baranya multja és jelenje I.292).

1. **SZÉK:** 1. vastaglapú vágóasztal, a melyen a mészáros v. a hentes a szabadban árulja a húst (Cegléd Ilosvay Vilmos); 2. mészárszék (Félegyháza Nyr. XIV.186; Cegléd Ilosvay Vilmos; Heves m. Névtelen 1840; Nógrád m. Fabó András 1841; Baja Bayer József); 3. a szaru-fákat tartó állvány (Heves m. Névtelen 1840); 4. nagyobb *krucsa* (bányanerek keresztződése) (Zalathna vid. Nyr. XIII.238).

szék-álló: 1. mészároslegény, vágólegény (Székelyföld Tsz. NyK. X.336); 2. olyan mészáros v. hentes, a ki nem boltban, hanem széken árulja a húst (Cegléd Ilosvay Vilmos).

szék-bíró: 1. mészárszék főügyelője (Félegyháza Nyr. XVII.138; Bihar m. Sárret Nyr. XVII.91); 2. ítélő bíró. *Pista komám is székbiró volt, mikor ingem a tilalmasbó hozott fűt három forintba büntettek a faluházáná* (Udvarhely m. Etöd Nyr. XVII.91); 3. a régi székely székek előjárója, feje [?] (Háromszék m. Nyr. XVII. 138. 176).

szék-fla: ítélő bíró (Erdővidék Tsz.).

szék-gazda: mészáros (Bihar m. Fugyi-Vásárhely Nyr. III.232).

szék-hús: mészárszékbeli hús (Heves m. Névtelen 1840).

szék-láb: 1. mosóteknő v. lúgzó edény állása, bakja (Csallóköz, Kecskemét Csaplár Benedek; Szeged Nyr. VII.381; Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.349; Vadr.); 2. fodorong, dúc a szövőszékben (Zala m., Győr m. Bódiss Jusztn; Győr Nyr. XI.383).

[szék-szin].

[Szólások]. *Székszínen van:* a nyilvánosság előtt, szem előtt van. *Székszínre kerül:* a nyilvánosság elé, szem elé, közszemlére kerül (Szatmár Király Pál).

szék-ülés: a fődélszerkezetnek az a része, a melyet a szarufák alá támasztékul állítanak (Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XV.336; Kolumbán Samu).

2. **SZÉK** (Abaúj m. Király Pál; széka Baranya m. Zalai Mihály; széktya Zala m. Szepezd Nyr. XVII.284; Veszprém m. Nyr. XIV. 91; széka Baranya m. Ormánság Tsz.; székája Baranya m. Zalai Mihály; szik Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.45; Háromszék m. Nyr. V.129; Győrffy Iván; szikját Háromszék m., Erdővidék Vadr. 185; szék Székelyföld Andrássy Antal 1843; Háromszék m. Tsz.; Vadr.; Csik-Szentgyörgy Nyr. X.330; szikja Háromszék m. Vadr. 518b; Kiss Mihály; sziktyé Soprony m. Horpács Nyr. X.265); 1. *szék*, *szik*: bele, magva, veleje vminek. *Bodza széke*: bodza bele. *Bab, borsó széke*: esirája (Abaúj m. Király Pál). *Tojás széka* v. *székája* (Baranya m. Zalai Mihály), *tojás széke* (Abaúj m. Király Pál), *tojás szikja* Háromszék m. Vadr. 518b), *tojás sziktyé* (Soprony m. Horpács Nyr. X.265): *tojás sárgája*. *Káposzta szikja*: káposzta torzsája a rajtalevő apró levelekkel együtt (Háromszék m. Vadr. 518b; Kiss Mihály). *A tököm széktya* (Veszprém m. Nyr. XIV.91), *a tököm sziktyé* (Soprony m. Horpács Nyr. X.265): here. *Szeme széke*: szeme bogara, szemefénye. *Taj be szép fekete szemed-széke van!* (Dunántúl Lehr A. Toldi 12). *Az volt a szeme széke*: legkedvesebb, legföltettebb jószág (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Sótár II.213); 2. *széka*, *széktya*, *szik*, *szik*: *tojás sárgája* (Zala m. Szepezd Nyr. XVII.284; Baranya m. Ormánság Tsz.; Dráva mell. Kopács Nyr. XVII. 45; Székelyföld Andrássy Antal 1843; Háromszék m. Tsz.; Győrffy Iván; Csik-Szentgyörgy Nyr. X.330); 3. *szik*, *szik*: káposztatorzsza a

rajtalevő apró levelekkel együtt (Székelyföld Andrássy Antal 1843; Háromszék m. Nyr. V.129; Győrffy Iván); 4. *szikja szik[ju]*: jüva (Csik-Szentgyörgy Nyr. X.330). *Séprük a baróti uccát, viszik a székejség szikját* (Háromszék m., Erdővidék Vadr. 185).

SZÉKÁCS, SZÉKÁCS: 1. *székács*: bárd, hús-vágó bárd (Nógrád m. Szécsény Kálmán Sándor; Bars m. Fleischmann Jenő); 2. *székács*: harkály (Jász-Nagykún-Szolnok m. Széll Farkas); 3. *székács*: vadgalambfajta (Gömör m. Tsz.); 4. *székács*: örvös galamb (Torna m. Ruehietl Miklós 1839).

SZÉKÁL: szekíroz. *Székállak az embért* (Dunántúl Nyr. XIX.272).

1. **SZEKE-SZUKA:** 1. zeg-zug (Szatmár, Nagy-Bánya Kováts S. János); 2. szűk helyiség (Szeged Nyr. IV.221).

2. **SZEKE-SZUKA:** lim-lom (Szatmár, Nagy-Bánya Kováts S. János).

SZEKÉR (*szeker* Göcsej Nyr. XIII.215; Palócság Tsz.; Nyr. XXII.79; Heves m. Névtelen 1840; Rozsnyó Nyr. XVIII.421; Abaúj, Borsod, Zemplén m. Király Pál; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.323; Szatmár m. Poresalma Nyr. XX. 191; Szatmár m. Máté-Szalka és vid. Nyr. XXVI.495; Csik m. Tsz.; Brassó m. Hétfalu Horger Antal).

szeker-ágas: a szekér hátulsó tengelyén fekvő kétágú fa, a melyhez a nyújtó csatolva van (Heves m. Névtelen 1840; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.323).

szekér-ija: a szekérrúd szárnya végén a nyújtó alatt keresztben fekvő fa, mely a rúdat egyenesen tartja (*reibsheit*) (Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XIII.578) [vö. 1. éh].

szekér-utó: hátsó fele a szekérnek (Háromszék m. Győrffy Iván).

SZEKERCS: a kenyérnek sülés közben kihaladt és kiduzzadt része, gyürkéje (Soprony Király Pál).

[SZEKERES].

szekeres-ágy: apró kerekeken járó alacsony ágy, a melyet nappalra a rendes magasságú ágy alá tolnak be (Csik m. Gyergyó vid. Kiss Mihály).

SZEKERKÓ (*szekerka*^d): kis szekér, gyermek-szekér (Gömör m. Nyr. XVIII.502; Székelyföld Kiss Mihály; Brassó m. Hétfalu Horger Antal).

SZEKERKÓZ-ÍK: szekerez (Székelyföld Kiss Mihály).

SZEKÉRÖL: szekíroz. *Né szekérrőjön* (Szeged Kálmány L. Szeged népe I.213).

SZÉKESÜL (*sziekészül*): telik, keményedik. *Sziekészül a káposzta* (Vas m. Baltavár Nyr. X. 183)

[SZÉKÉTLŐ].

székétlő-szöm (zeketlő-szem Háromszék m. Vadr. 554).

[Szólások]. *Egy székelő-szöm*: egy árva szem, egy árva csepp, egy morzsa, egy szikra. *Egy székétlő-szem búzám sincs* (Háromszék m. Nyr. X.39). *Egy székelő-szemet sem hagyott* (Háromszék m. Vadr.). *Elmontam végedes-végig, még egy székétlő-szemet sem hattam ki belőle* (Háromszék m. Vadr. 418). *A vér a tüzet úgy kióttotta, hogy abból csak egy székétlő-szem sem maradt* (Háromszék m. Vadr. 407). *Mind egy zeketlő-szemig* [megeszik a eseresnyét]: az utolsó szemig (Háromszék m. Vadr. 554).

SZÉKÍROZ (szakíroz Tisza'mell. Erdősi József).

SZÉKJES: ítélő bíró? *Hortoványba híros bityár vagyok én, Hortoványba pusztaszélbe lakok én; nincsen bíró, nincs vármegye székjese, ki engemet az lopásért büntessen* (Csanád m. Pusztaföldvár Kálmány L. Koszorúk II.140).

SZÉKLA: tutajnak, talpnak a rúdja, a melylyel kikötik a szárazra (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.389).

SZEKRÉNY (szökrön Soprony m. Szilsárkány Nyr. VI.373; szökröny Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.380): 1. *szökrön*: ládaforma, a melyben a tejet szokták tartani (Soprony m. Szilsárkány Nyr. VI.373); 2. *szökröny*: tulipántos láda (Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.380).

SZÉKSŐ: szélső (Hont m. Ipolyság Nyr. XXVI. 383; Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk I.49. 77. 84; II.228).

SZEKSZE-MONCA (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.570; seksza-monta Debrecen Balassa József; szeksze-monta Tisza-Dob Nyr. XX.576; Bodrogköz Tsz.; Hegyalja Kassai J. Szókönyv III.163): 1. *seksza-monta, szeksze-monta*: cók-mók (Debrecen Balassa József; Hegyalja Kassai J. Szókönyv III.163; Bodrogköz Tsz.). *Elhoztam minden szekszemontát* (Tisza-Dob Nyr. XX.576); 2. *seksze-monca, szeksze-monta*: pereputty, fajzat, ivadék, ia-fia vkinek. *Huncút annak minden szekszemontája* (Tisza-Dob Nyr. XX.576). *Rosszak vattok bizon ti tüstül-fokostul, minden szekszemontátok is av vót* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.570); 3. *seksza-monta*: pica (Debrecen Balassa József) [vö. *ekce-monca*].

SZÉKSZINA (Székelyföld Kiss Mihály; *szakszina* Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Tsz.; MNy. VI.351. 356): mindenféle portéka, holmi, lim-lom, cók-mók. *Sok szakszinával jár* (Székelyföld Tsz.).

SZÉKSZINÁS (*szakszinás* Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475; Udvarhely m. Kóbori János; *székszinás, szekszinás* Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Fehér m. Nyr. X.187; Alföld Nyr. XV.236; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.428; Kecske-mét Nyr. IV.284; Cegléd Ilosvay Vilmos; Csongrád m. Szentés Nyr. VIII.331; Hol? Nyr. XVII.236):

1. *szakszinás*: mulatságok, lakodalom, kalácsa alkalmával mindent intéző (Udvarhely m. Kóbori János); 2. *házasnászerző* (a ki összehozza a párokat) (Udvarhely m. Kóbori János); 3. *szakszinás, székszinás, szekszinás*: pityókás, hecalpott, félrészeg (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Fehér m. Nyr. X.187; Alföld Nyr. XV. 236; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.428; Kecske-mét Nyr. IV.284; Cegléd Ilosvay Vilmos; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475; Csongrád m. Szentés Nyr. VIII. 331; Hol? Nyr. XVII.236).

SZEKSZINÁSOD-İK: pityókásodik, ittásodik (Kecske-mét Nyr. IV.284).

SZEKURÁL: biztosít (házat) (Vas m. Sárvár vid. Bokor János).

[1. SZEL].

[Szólások]. *Pofon szel*: pofon vág (Székelyföld Kiss Mihály). *Pofon szellek* (Háromszék m. Vadr. 369).

[2. SZEL].

[Szólások]. *Szelnek hagy*: nem szel többé a kis darabra lefogyott kenyérből, hanem az egész darabot a kezébe veszi (Kis-Kún-Halas Nyr. XV. 304. 428) [vö. 2. szeg].

1. **SZÉL** (szé Fehér m. Csurgó Nyr. X.185; szé Heves m. Szék Nyr. VIII.50).

[Szólások]. *Tolja a szelet*: sebesen megy (Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek).

szél-ajtó: konyhának, istállóknak külső félmagasságú lécajtaja (Brassó m. Hétfalu Horger Antal).

szél-ballangó: a szappangyökér megszáradt virága (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.239).

szél-baszó: vérese, héja (Székelyföld Kádár Elek; Háromszék m. Fodor Zoltán).

szél-borka: szeles, szeleburdi nőszemély (Székelyföld Nyr. I.136. 245; Kiss Mihály).

szél-eresztő: a fűvókban támadt levegőáramlatot a tűzhöz vezető faeső (Toroekó Jankó J. Torda stb. 202).

[szél-fújja], **szó-fuja**: leányoknak könnyű, vékony, lebegő nyári kabátkája (Borsod m. Ónod vid. Nyr. XVII.383) [vö. *fújja*].

szél-gábor: szeleburdi fiú, legény v. ember (Cegléd Ilosvay Vilmos).

szél-gáspár: ∞ (Kis-Kúnság Nyr. XXV.336).

szél-göres: ∞ (Hol? Nyr. XIV.526).

szél-hajó: vitorlás csónak (yacht) (Tihany Nyr. XIX.470).

szél-hajti kóró: [vmi növényfaj] (Heves m. Névtelen 1840).

szél-hajtó: 1. szeles, szeleburdi (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XX.480); 2. nagy kerek köpönyeg (Arad Tolnai Vilmos).

szél-hajtó keszeg: alburnus lucidus (Duna mell., Fehér m. Velencei-tó mell. Herman O. Halászat K.).

szél-hal: alburnus lucidus (Székelyföld, Olt mell. Herman O. Halászat K.).

szél-hordta: rendetlenül szerteszét heverő, összevissza hányt (holmi) (Csallóköz, Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.349; Győrffy Iván).

szél-kakas: szeles, szeleburdi fiú, legény v. ember (Gömör m. Otrokocs Nyr. XXI.91).

[szél-kapca].

szélkapca-eszű: szeles, szeleburdi, bolondos (Szegszárd Miskolczy Gusztáv, Kovács Károly).

szél-kelep: 1. házra, kazalra erősített kelepelő készülék, melyet a szél ide-oda forgat és csattogat (a madarak elijesztésére); 2. szeles, szeleburdi, folyton jövő-menő v. forgolódó, feleségő leány. *Úgyan újj le mán, te szélkelep; ne járj egyre, mind az Orbán lelke! Hallgass mán, te szélkelep!* (Borsod, Abaúj m. Király Pál).

szél-kergető: 1. nagyon sebes (Udvarhely m. Győrffy Iván); 2. nagy kerek köpönyeg. *Fölvette a szélkergetőt* (Csongrád Nyr. IX.374).

szél-keszeg: alburnus lucidus (Győr m. Révfalu, Herman O. Halászat K.).

szél-kiáltó: csér (vizi madár) (Cegléd Ilosvay Vilmos).

szél-lebögtető: legyező (Udvarhely m. Felméri Lajos).

szél-pál: szeles, szeleburdi fiú, legény v. ember (Székelyföld Kiss Mihály).

szél-panna: szeles, szeleburdi nőszemély (Gömör m. Otrokocs Nyr. XXI.91). *Ebatta szélpannája!* (Gömör m. Majom Nyr. XXII.572).

szél-toló: szeles, szeleburdi ember (Csallóköz, Keeskemét Csaplár Benedek).

[szél-vár].

szélvári: szeles, szeleburdi (Békés m. Balog István).

szél-virág: pipacs (Hol? Tsz.)

szelek-annya: nyugtalan természetű nőszemély (Palócság Nyr. XXIII.70).

széllel-bélelt (szellő-bélelt): szeleburdi (Bars m. Nyr. X.138; Kis-Kúnság Nyr. XXV.336; Szeged Nyr. VII.236).

széllel-lobbal (Székelyföld Kiss Mihály; szellel-lobbal Háromszék m. Nyr. IX.424): sebbel-lobbal.

A hogy feleszódtem, szellel-lobbal munkához fogtam (Háromszék m. Nyr. IX.424).

2. **SZÉL** (szérrű Mátra vid. Nyr. XXII.384; szébe Palócság Nyr. XXII.79; széj Kúnszentmárton Nyr. II.475; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; széjeit Brassó m. Hétfalu Nyr. VI.181; széjje-hosszatjába Háromszék m. MNy. VI.349; Vadr. 517b; Kováts S. János).

[Szólások]. *Szél fogni:* szélteben, egymás mellett sorban elhelyezkedni (szöllőbeli, mezei munkában, társas játékban, vonuláskor). *Szél fogtunk, úgy mentünk át a réten [v. a vizen], nem mint a tótok, egymás után* (Borsod, Abaúj m. Király Pál).

szél-deszka: a színdeszka után következő deszka, a melyet a végből vágnak, hogy a tönk belső részéből kikerülő derékdeszkák kellő szélességűek legyenek. (A széldeszka tehát a derékdeszkák irányára függőleges, és csak abban különbözik a szegyesdeszkától, hogy a tönknek előleges szegélyezésekor vágják) (Háromszék m. Berek és vid. Erdészeti Lapok XXII.127).

szél-hám: szélhámosság, szédelgés, svindlőség. *Szélhám ennek az embernek a mestersége* [jár egyik városból a másikba, hogy vkit becsaphasson] (Félegyháza Nyr. XXV.187).

szélhámos: 1. lógós (ló). *A másikkak jók vónának, csak a szélhámosnak vannak bogarai* (Szolnok-Doboka m. Szász-Nyires, Bálványos-Váralja Kovács Dezső); 2. szeles, szeleburdi, ugrifüles (Gömör m. Otrokocs Nyr. XXI.91; Bácska Szegedy Rezső). *Oszt az a szélhámos [futri, kacki, szeles, vizsla] jányok is olyan jóféle, de azér mondaná csak valaki az anyjának!* (Zemplén m. Deregnő Nyr. XI.332); 3. bolondos (idő). *Ej de szélhámos idő van!* (Félegyháza Nyr. XXV.187); 4. csaló, szédelgő, svindlér (Pécs vid. vagy Bácska Nyr. XXV.187). *Az csak olyan szélhámos ember* (Félegyháza Nyr. XXV.187; a közlő egy odavaló kocsistól hallotta).

szél-szem: a hálók szélső szemei (Komárom Herman O. Halászat K.).

szél-víz: a tó szélén a sekély víz (Balaton mell. Herman O. Halászat K.).

széjje-hosszatjába: szélteben-hosszában (Háromszék m. MNy. VI.349; Vadr. 517b; Kováts S. János).

szélbe-szabott: 1. zömök, alacsony termetű és kövér (ember); 2. idomtalan (tárgy) (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.384).

szélint-hosszant: szélteben-hosszában. *Megjártuk szélint-hosszant* (Hol? Nyr. XII.528).

SZELDE: szeleburdi, szeles bolond (Székelyföld Tsz. 266b).

SZELDES: szedel (Jászság Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.412).

[**SZELE**; vö. *szeleberdi, szeleburdi, szeleverdi*].

szele-kajla: féleszű, bolondos (Székesfehérvár Nyr. VII.139) [vö. *kajla*].

szele-kóla: szeles, szeleburdi, hóbortos, bolondos (Dunántúl Nyr. XXVI.430) [vö. *kele-kóla*].

szele-kótya: szeles, szeleburdi (Tolna m. Paks Nyr. XIX.480). *Maj végig áltom én a szele-kótyát, asztán kimöhet!* (Kecskemét Jeszenszky János) [vö. *kala-kótya, kele-kótya, szeles-kótya*].

SZELEBERDI: szeleburdi, heheburgya (Pápa vid. Tsz. 343a [itt *szeberdi* hiba]. 397) [vö. *szeleverdi*].

SZELEBURDI (*szeleburgyi* Gömör m. Otrókos Nyr. XXI.91; *szelepurdi* Székelyföld Kiss Mihály).

SZÉLED (*elszéjje*d Székelyföld Kiss Mihály; *szélhed* Beregszász vid. Király Pál; *megszélyyed* Veszprém m. Eüying Király Pál).

el-szélhed: elbódorog (a csordából a szélen járó s a többtől el-elmaradó tehén) (Beregszász vid. Király Pál).

meg-szélyyed: elszéled. *Szegény apánk halála után minnyájan megszélyyedtünk* (Veszprém m. Eüying Király Pál).

[**SZÉLEDÉZ-IK**], **SZÉLEDŐZ-IK**: elbódorog. *Széledőzik, mint a rossz kottló* [mondják az anyjától elmaradozó gyerekről] (Hódmező-Vásárhely Nyr. V.417; Szigeti István).

SZÉLEDZŐ: [szíjgyártó-szerszám] (Heves m. Nyr. I.334).

SZELEL (*elszel*el Pápa Bódiss Jusztin; *szenel* Győr m. Rábaköz Halász Géza; *szenl* Nagykanizsa Király Pál; *szenyel* Tata vid. Nyr. V. 329; Soprony m. Horpács Nyr. V.269; Soprony m. Szilsárkány Nyr. VI.472; Répeo vid. Nyr. XX. 368; Vas m. Tsz.; Göcsej MNy. II.416; Nyr. XIII.354; *szenyel* Nagykanizsa Király Pál).

el-szelel (*el-szel*el Pápa Bódiss Jusztin): 1. el-szalad, elillan, észrevétlenül odább áll, megugrik (Balaton mell. Tsz.; Pápa Bódiss Jusztin; Csongrád Nyr. IX.90; Tokaj Nyr. XXIII.336; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XX.431). *Offjan hirtelen el-szelelt, hogy a szájába se rákhattam, hogy minek küdöm* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. VIII.226); 2. elsiet (dolgot), elhamarkodva fölültesen csinál (Székelyföld Kiss Mihály).

ki-szolol: kikutat. *Kiszelletem az egész szemetet és nem leltem* (Bihar m. Kisháza Nyr. XXV.575).

szell-pall: sebbel-lobbal, nagy sietséggel fölültesen végez vmit (Székelyföld Kiss Mihály) [vö. *pallol*].

el-szell-pall: sebbel-lobbal, nagy sietséggel, elhamarkodva fölültesen elvégez vmit. *Félig-meddig elszelli-pallja* (Székelyföld Kiss Mihály).

SZÉLEL: vonalat húz a szél közelében (pl. a szíjra a szíjgyártó; a ruhára krétával a szabó, hogy a beszegést és a gombfölvarrást könnyebben végezhesse) (Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusztin).

[**SZÉLELŐ**].

szélelő-kőr: zurichtzirkel [nyereggyártó-eszköz] (Győr Nyr. XI.430).

SZELEMÉN (*szelemény* Palócság, Apátfalva Ethnographia IV.14): 1. *szelemén*, *szelemen*, *szelemény*: parasztlház födelének ormán végignyúló gerenda, a mely vagy az ollófákon, vagy ágason nyugszik (Dunántúl Erdészeti Lapok XXII. 862; Vas m. Őrség Nyr. III.479; Zala m. Hetés Ethnographia VIII.99; Bellosics Bálint; Göcsej Nyr. V.35; Göcsej, Resznek Nyr. XII.189; Veszprém vid. Nyr. XIX.575; Csallóköz Csaplár Benedek; Heves m. Csépa Nyr. III.287; Palócság, Apátfalva Ethnographia IV.14; Borsod m. Ethnographia VII.68; Kecskemét Csaplár Benedek; Cegléd Ilosvay Vilmos; Félégyháza Czimmermann János; Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II. 432); 2. *szelemen*: a hajó elején levő deszkázat (?) (Kis-Duna mell. Győr és Mosony közt Nyr. XI.44).

szelemen-ágas: a szelemengerendát tartó ágas. *Hosszu, mint a szelemen-ágas* (Dunántúl Erdészeti Lapok XXII.863).

SZELÉNCÉ: orgonavirág (Győr m. Rábaköz Halász Géza; Vas, Zala m. Czimmermann János; Zala m. Hetés Bellosics Bálint; Veszprém m. Csetény Nyr. V.523).

szelénce-fa (*szelence-fa, szelönce-fa*): orgonafa (Dunántúl Földrajzi Közl. 1894. 62; Vas m. Király Pál; Vas m. Német-Genes Nyr. XXVI. 139; Zala m. Szepezd Nyr. XVII.284; Veszprém Nyr. XVII.575; Pápa vid. Tsz.; Somogy m. Nyr. X.477; Tolna, Fehér m. Király Pál).

szelence-virág: orgonavirág (Dunántúl Földrajzi Közl. 1894. 62; Pápa vid. Tsz. 343a).

SZELEP: házfödél-alakú pásztorkunyhó (Szatmár m. Nyr. XI.285; Szatmár m. Mánd Nyr. XIX.383).

SZELES: pityókos, félrészeg (Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.45; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382).

szeles-kótya: szeles, szeleburdi (Tolna m. Paks Nyr. XIX.480) [vö. *szele-kótya*].

SZELÉS: levesbe szelt kenyér (Dráva mell. Nyr. VI.374).

SZÉLÉS (*széjés, széjes* Háromszék m. Vadr. 161. 517b; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Csik m. Gyimes Nyr. IX.504; *széjjes* Háromszék m. Vadr. 517b; Háromszék m. Uzon Nyr. VIII.383; *széjös* Székelyföld Nyr. IV.328).

[**SZÉLESZT**], **SZÉLLYESZT**: terjeszt. *Szárnyát szélllyel széllyesztette* (Moldva, Klézse Nyr. X.480)

[SZELET].

szelet-bankó: 1849-beli szagztatott német bankó-szelet (Kis-Kúnság és solti járás Nyr. XVIII.231).

SZELEVÉNY: a mit a szántóvas fölszel, barázda teteje (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382). *A mint a szelevények járnak* (Vas m. Kemenes-alja, Ságk Kresznerics F. Szótár II.211).

SZELEVERDI: szeles, szeleburdi (Marcal mell., Tolna m. Tsz.; Kis-Kúnság Nyr. XXV.336; Cegléd Ilsvay Vilmos; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XX.480) [vö. *szeleberdi*].

SZELEZ: 1. szelet csinál; 2. szeleskedik (Háromszék m. Győrffy Iván).

[SZELHÜD-İK].

meg-szelhüdik: megvadul, megbokrosodik. *Megszelhüdtek a lovak* (Székelyföld Nyr. IX.176). [*Jól fogd, a míg nekiszelhüdnék!*] *Immán késő, mett meg van szelhüdve* (Székelyföld Kiss Mihály).

neki-szelhüdik: nekivadul, nekidühödik (Háromszék m. MNy. VI.342; Győrffy Iván; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Jól fogd, a míg nekiszelhüdnék!* (Székelyföld Kiss Mihály).

[SZELHÜSZ-İK, SZÉRHÜSZ-İK].

fel-szérhüszik: földühödik. *Felszérhült* (Csik m. Péter János).

rá-szérhüszik: nagyon vásik rá a foga (Csik m. Péter János).

SZELIBE-BELIBE: immel-ámmal. *Szelibe-belibe foktak a dologho* (Békés m. Nyr. IV.318).

SZELÍD (*szelég* Székelyföld Kiss Mihály; Gyarmathi S. Vocabularium 101 [itt hibásan így: *selég*, de a *sz* kezdetű szavak között; a Tsz.-beli *selég* innen való]; *szelég*, *szélég* Dunántúl MNy. V.80; Göcsej Nyr. XIII.355; *szilid* Tolna m. Sárköz Nyr. IV.418; *sziltid* Kis-Kún-Halas Nyr. XV.27. 65; Székelyföld MNy. V.361; *szilég* Dunántúl MNy. V.80; Göcsej Tsz.; MNy. V.161; Székelyföld Tsz.; Csík m. Gyergyó-Ditró Nyr. XII.282; *sziltég* Baranya m. Mecekhát Thomaer Ignác 1841; Székelyföld MNy. V.361; *szölég* Közép-Baranya Nyr. III.327; Ormányság Nyr. III.230). — *Szilég*: gyenge (Csik m. Gyergyó-Ditró Nyr. XII.282).

szilid-fa: nemes fa (Zala m. Hetés Nyr. II.45).

szilid-föld: termőföld (Csallóköz Csaplár Benedek).

SZELÍDED: szelíd (Háromszék m. NyK. III.7).

SZELINDÉK (*szeléndök* Udvarhely m. Vadr.; *szilindök* Torontál m. Csóka Kálmány L. Szeged népe III.171; *szöléndök* Udvarhely m. Vadr. 517b).

SZELINT: fuvint (szellő) (Háromszék m. MNy. VI.349; Győrffy Iván).

SZELKÓ: vadkaesa kanja (Baranya m. Ormányság Tsz.).

SZELLE: leng, lebeg, lobog (Háromszék m. Győrffy Iván).

[SZÉLLEJT].

el-széllejt (*el-széllejt*): elszéleszt (Pálócság Nyr. XXI.241).

[SZELLEN].

ő-szellen: elillan, odább áll (Dunántúl Horváth Zsigmond 1839; Pápa Bódiss Jusztin; Háromszék, Csik m. Kováts S. János).

SZELLENGÉL (*szellengel*; — *szillingél* Háromszék m. Győrffy Iván): 1. *szellengel*, *szellengel*, *szillingél*: leng, lebeg (Csallóköz, Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.349; Győrffy Iván); 2. *szellengel*: menésével szelet hajt (Háromszék m. Kiss Mihály) [vö. *cellengel*].

SZELLENGÉL': lebeg (Háromszék m. Vadr.).

[1. SZELLENT].

el-szellent: hirtelen, egyszerre elvág (Nagy-Kúnság Nyr. II.325; XVI.237).

[2. SZELLENT].

el-szellent: 1. föltűnés nélkül eltávozik (kámforra válik) (Arad Tolnai Vilmos); 2. *elszellent magát*: elfingja magát (Nagy-Kúnság Nyr. II.325; XVI.237). *Elszellentette magát* (Zemplén m. Tállya Nyr. IV.477).

SZELLE: pára (állaté), szusz. *A vízi szellet kigyün a halbú a vizen kívü* (Somogy m. Adánd Bánóczi József).

[Szólások]. *Nagy szellet van benne*: nagyra van, sokat képzel magáról (Balaton mell. Tsz.; Hol? Tsz.).

[SZELLŐ].

szellő-keszeg: *aspius rapax* (Győr m. Pinnyéd Herman O. Halászat K.).

szellő-labda: üres gumilabda. *Ez nem töltött [tel] gumilabda, hanem szellőlabda* (Zala m. Nyr. XXI.44).

SZELLŐD-İK (Háromszék m. MNy. VI.349; Győrffy Iván; Brassó m. Bácsfalu Horger Antal; *szellőd-ik* Háromszék m. Vadr.): szellőzik.

SZÉLSŐ (*sz'ésső* Brassó m. Hétfalu Horger Antal).

SZÉLLYEL (*széjjelt* Zemplén m. Nagy-Géres Kalmár Elek; *széllé* Zala m. Nagy-Kanizsa Lichtschein Ödön).

[SZÉLLYELÉD-İK, SZÉJELŐD-İK].

szét-szójelődik: elszéled. *A csirkéknek mos má nincsen btrójuk; azóta szétszójelődtek* (Szeged Kálmány L. Szeged népe I.145).

1. **SZÉM**: 1. lyuk, a melyet a bányász a csákánnyal a sóba vág (Torda Jankó J. Torda stb. 158); 2. darab. *Vőttem husz szöm horgot* (Szeged Herman O. Halászat K.).

[Szólások]. *Szēm ártott neki*: szemmel verte meg vki, megigézte vki (Csallóköz Csaplár Benedek). *Szēm van rēd*: szemmel tartanak. *Jó tuggya ő aszt, hogy szēm van rēd, mégsē böcsüllő mōg magát* (Szeged Csaplár Benedek). *Cérnán lōgnak a szemēi* [korhelykedés után való nap] (Csanád m. Makó Nyr. XXV.144). *Szēmēn van: rōszeg* (Szlavónia Nyr. XXIII.363). *Á szēmēre jūt [a lōnak]: hālyog tāmadt a szemēn* (Szlavónia Nyr. XXIII.363). *A szēmēt hizlalni*: gyönyörködni vmiben (Háromszék m. Nyr. IV.515). *Szemmel vāgni*: inteni (Székelyföld Ferenczi János 1832). *Szemre-fejre nēz*: mindent hirtelen áttekint (pl. a ki idegen társaságba jut s az ismeretlen arcoktól mintegy visszadöbben). *Egyet se szōt, csak nēzett szemre-fejre* (Veszprém m. Csékút Nyr. XXV.286). *Szemre-füre*: külsejére nézve. *Szemre-füre csak megjárja, no; de hogy mi lakik benne, aszt csak asztán tuggyuk meg* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X. 384). *Szēmre hēnya*: szembesíteni (Dunántúl Nyr. XVIII.91). *Szēmre mōnnēk* [a jegyesek, mikor a paphoz mennek és egymást eljegyzik, egymásnak ígéretet tesznek] (Szeged Csaplár Benedek). *Eggy (két, három) szemre metszik a szōllōt*: úgy metszik, hogy egy (két, három) rügyszem marad rajta (Dunántúl Csapodi István; Eger, Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.401; Arad-Hegyalja Tolnai Vilmos; Torda Kanyaró Ferenc; — Bárdos Remig szerint minden szōllōtermő vidéken használatos kifejezés). *Szemre venni*: a göcsön elvāgni a termőágot (Székelyföld Tsz.).

szēm-bábo: szemfény (pupilla) (Nógrád m. Nyr. XII.280).

szem-bekōtōcske: szembekōtōdsi (Pest m. Dömsöd Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan 1543).

szem-bekōtōs: ∞ (Rábaköz Nyr. XVIII.44).

szem-bogár: szemfény (pupilla). [A] *szēmēm bogara* (Vas m. Jánosháza Nyr. XIV.283; XV. 141).

szem-gōmb: szemgolyó. *A szēmēm gōmbje* (Zala m. Nyr. XIII.477).

szem-guba: 1. szemgolyó. *A szemed gubája* (Székelyföld Kiss Mihály, Gyōrffy Iván; Háromszék m. MNy. VI.329; Vadr.; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos); 2. szemgödör. *Kiūtēm a szemedet a gubájából!* (Székelyföld Kiss Mihály) [vö. 2. guba].

szem-gyōkōr: szem-in (Háromszék m. MNy. VI.350).

[Szólások]. *Szemed gyūkere!* = az álm! no bizony! ugyan eltaláltad! [ironice] (Háromszék m. MNy. VI.350; Gyōrffy Iván.).

szem-hás: magtár (Vas m. Kemenesalja, Ság

Kresznerics F. Szótár II.212; Fehér m. Wolf Béla; Tata Czimmermann János).

szēm-hōj (*szēm-haj* Kecske-mét Nyr. XIII.478).

szēm-hunyás (*szēm-hūmās* Veszprém m. Szilas-Balhás Király Pál).

[Szólások]. *Az egész éccaka nēm aluttam egy szēmhūmást sē* (Veszprém m. Szilas-Balhás Király Pál).

szēm-hunyítás: szempillantás, pillanat. *E szēm-hunyítás alatt a nyakán vót a hurok* (Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.85).

szēm-hunyvást: szembehunyva, behunyt szemmel. *Szēmhunyvást bekōltōm* (Eger Nyr. XVII.477; XVIII.24).

szēm-hōl: szemhéj. *Szēmēm hōlō* (Szombat-hely Nyr. XIV.567).

szem-kapó, szemet-kapó: szemet-vonzó (Háromszék m. MNy. VI.350).

szēm-kōzre: szembe (Máttra vid. Nyr. XXII. 384). *Gyūn ēn rām szemkōzre szépen valaki fehér ruhába. Gyūn ēn rām szemkōzre két lyány tyiszta fehérbe* (Palócság Ethnographia III.357. 358). *Szemkōzre gyōtt ránk az ellenség* (Gömör m. Király Pál).

szēm-kōzt (*szōmkōst* (Somogy m. Vikár Béla).

szem-kupa: szempilla, szemhéj. *Hozzátok bē azt a vasvillát, hogy feszigetēm fő a szēmēm kupáját!* (Csongrád vid. Arany-Gyulai NGy. I.32).

szēm-ōldōk (*szōm-ōldek* Moldvai csáng. Nyr. IX.481).

szēmōldōk-fa (*szōmōldōk-fa*): fōlsō küszōb (az ajtó borításának az a fōlsō része, a mely a küszōbnek felel meg) (Heves m. Névtelen 1840; Cegléd Ilosvay Vilmos).

szēmōldōk-kō: kōból való fōlsō küszōb (Heves m. Névtelen 1840).

szēm-pērc: pillanat. *Egy szēm-pērcēre. Egyszēm-pērc alatt* (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

szēm-szál: pillaszór. *Szēmēm (szēmēd, szēme) szūla* (Esztergom Bódiss Jusztin).

[Szólások]. *Kiszēdēm a szēmēd szālát!* [fenyegetés] (Esztergom Bódiss Jusztin).

szem-szék: szemfény (pupilla). *Az volt a szeme széke*: legkedvesebb, legfēltettebb jószág (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.213).

szem-szōktibe (Hajdú m. Nádudvar Nyr. VIII. 234; *szeme-szōktében* Vas m. Ság Kresznerics F. Szótár II.213; Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.403): egy pillanat alatt, abban a pillanatban. *A mit szeme-szōktében meglāt* (Vas m. Ság Kresznerics F. Szótár II.213). *Se kērd, se hall, hānem alō szeme-szōktében mēn neki a gyerekének, . . .*

ugyancsak ütlegeli ám a piszkafával egyre-másra! (Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.403).

szém-szúrásból: a látszat kedvéért (Marosszék Ravasz Árpád; Udvarhely m. Séra Kálmán; Háromszék m. Kis Albert; Csík m. Ráduly Simon; Szolnok-Doboka m. Bányai Elemér). *Utójjára mént a pej csitkóhoz, de a világ kincsiétt és egyet nem ütött vóna rá, hanem szémszúrásból verte az állást, közfát, géréndát, kúdlást* (Háromszék m. Vadr. 400).

szém-szűrő (szém-szuró): szemorvos (Dunántúl CzF.).

szem-tővis: szembe tört pillaszór (Beregszász vid. Király Pál).

szem-tükre: szemfény (pupilla) (Bács m. Nyr. VII.247).

szém-tüzesedés: szemgyuladás (Székelyföld Kiss Mihály).

szém-ügy (szöm-tyget Szeged Nyr. I.415).

[Szólások]. *Szömtyget kapott:* vérszemet kapott, kinyílt a szeme, fölbátorodott (Szeged Nyr. I.415). *Szömtyget vész:* vérszemet kap, kinyílik a szeme, fölbátorodik (Kis-Kún-Halas Nyr. XIV. 517; itt 'felháborodik' nyilván hiba). [Nyilván ilyes szólásokban járja a Hegyalján is a Kassai J. Szókönyv IV.398. idézett *szem-ügy:* 'vakmerő ügyekezett valami tételre']. *Szemtyget veszteni:* szem elől elmenni (Székelyföld Tsz.).

szém-vérésse: szivárványhártya. *Éfutotta a hájog a szemvérésst v. a szemvérésst* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

[szém-világ].

szémvilág-hej: messzelátó hely. *Távóra egy szemvilágherré, hogy had láthassa meg azt a fát, letelepedének* (Csík m. Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. VIII.230).

szem-víz: [tréf.] pálinka (Nagyvárad Nyr. XVI. 572).

szöm-vizsga: katonai ellenőrző szemle (Temesköz Kálmány L. Szeged népe II.244).

szembe-pëndérködő: nagyobb szembeszálló v. pörölő (Székelyföld Kiss Mihály; a Tsz.-beli *szembe-penderkedő* hibásan van másolva a közlő kézírata után, a melyben *szembe-pezderkedő* van).

szembe-pészterkődő: ∞ (Székelyföld NyK. X. 336; Kiss Mihály).

szembe-pëzdérködő: ∞ (Székelyföld NyK. X. 336; Ferenczi János 1832; Kiss Mihály).

szembe-varrás: az összevarrásnak az a módja, mikor az abrosz, lepedő stb. összevarrandó darabjainak a széleit nem egymásra, hanem csak egymás mellé teszik (Háromszék m. MNy. VI.349; Gyórfy Iván; Háromszék m. Lécfalu Séra Kálmán).

szème-fájós (szöme-fájós): fájós szemű (Csallóköz, Keeskemét Csaplár Benedek).

szemed-szinű: olyan színű, mint a szemed. *Husár vagyok, lelkem babám, az is maradok; szemedszinű dolmányomon sárga gomb ragyog* (Pápa Erdélyi J. Népdalok és mondák III.128).

[szémin-való].

[Szólások]. *Szémivalója van:* 1. vmi külső hályogféle borult a szemére (a szarvasmarhának) (Fertő mell. MNy. III.245 [itt *szemivalója* és *szemek valója* hiba]; Gücsej, Nagy-Lengyel Nyr. VI.180); 2. [tréf.] nagyon homályos a szeme (az ittas embernek) (Gücsej, Nagy-Lengyel Nyr. VI.180).

[szömön- v. szömönő-névön].

[Szólások]. *Mindön szömön- v. szömönő-névön:* minduntalan (Szlavónia Nyr. XXIII.265).

szemre-való: csinos, tetszetős (Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek; Debrecen Nyr. XXIII.335; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XX.480).

szemre-vetés: szemrehányás (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. Gyórfy Iván).

2. **SZÉM** (szemni): szemel (Kúnszentmárton Nyr. II.475). *Borsót v. lencsét szemnek* (Háromszék m. Kovács S. János).

ki-szem: szemenként kiválogat, kiszedeget. *Kiszemni* (Győr m. Tsz.).

[SZÉMBE] (cömbe Keeskemét Csaplár Benedek, Váczy János; Szeged Sümeghy Pál 1841; Csongrád m. Mindszent Kis Sándor; csömbe Szeged Nyr. II.377; Szeged Nyr. VII.235; Csaplár Benedek; szömbe Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.301; Szeged Csaplár Benedek): 1. *cömbe, csömbe, szömbe:* szembekötődi (Keeskemét Csaplár Benedek, Váczy János; Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.301; Szeged Nyr. II.377; VII.235; Sümeghy Pál 1841, Csaplár Benedek); 2. *cömbe:* az, a kinek a szembekötődi-játékban a szemét bekötik (Csongrád m. Mindszent Kis Sándor).

[SZÉMBÉZ, SZÖMBÉZ: szembekötősdit játszik (Szeged Csaplár Benedek).

[SZÉMBÉZÉS, SZÖMBÉZÉS (Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.301; csömbézés Torontál m. Pádé Kálmány L. Szeged népe II.87): szembekötődi.

SZÉMÉC (Brassó m. Hétfalu Nyr. XVI.575 [itt *szemec* hiba]; Kolumbán Samu; Hétfalu, Bácsfalu Nyr. III.564; VI.231; *széméc* Brassó m. Hétfalu Horger Antal; *szémecs* [?] Brassó m. Hétfalu Nyr. XXII.94; Király Pál): szemtelen, arcátlan (gyerek). *Mien szemecs [?] a ked fja!* (Brassó m. Hétfalu Nyr. XXII.94). *Ójan szeméc gyermek ez!* (Hétfalu, Bácsfalu Nyr. VI.231).

SZÉMÉCSÉL (*szemecselni*): szemet v. szemenként szedeget, válogat, eddegel (Háromszék m. MNy. VI.349; Vadr.; Gyórfy Iván). *El lehet*

már a malacokat [választani, mert szemecselnek (Alföld Nyr. XV.236).

[SZÉMECSÉLŐDZ-İK], SZÖNCSŐLŐDZ-İK: ~ (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.428).

SZÉMECSKÉL (Alföld Szabó Károly; szemöcskél Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.383): ~.

SZÉMÉDZ-İK: permetezik, szemzik (az eső) (Háromszék m. Gyórfy Iván).

SZEMEL: 1. szemenként megszed, tisztít (búzát) (Rimaszombat Nyr. X.474); 2. permetezik. Szemel az eső (Palócság [Heves v. Gömör m. ?] Nyr. XXV.287; Rimaszombat Nyr. XXV.525).

még-személ: 1. megnéz, megvizsgál (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.456). *Ide hazzuk a lámpához si jól még-személjük* (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.336). *Haza viszük s att a lámpánál jól még-személjük* (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXIII.143); 2. szemenként megszed, tisztít (gabonát, lencsét stb.) (Székelyföld NyK. X.332; Nyr. XIV.335).

[össze-személ].

összeszemelés: a fenékhorgoknak nyugalomba helyezése, a midőn a horgokat szép rendben a csipetűbe rakják (Tisza mell. Herman O. Halászat K.).

[SZÉMELINT].

meg-szemelint: hirtelen megnéz, megtekint (Háromszék m. MNy. VI.341).

SZEMÉLY (szémáj, személy, szemj, szemil, szeml, szövény): szajha, ringó, kurva (Soprony m. Horpács Nyr. X.265; Fehér m. Nyr. X.188; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475; Cegléd Ilosvay Vilmos; Nagy-Körös Arany-Gyulai NGy. I.325; Félégháza Nyr. VI.134; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.428; Kecskemét Nyr. X.382; Szeged Nyr. II.378).

[személy-választás].

[Szólások]. Nincsen köztök személyválasztás: nincs külömbiség köztük (pl. a tinók közt) (Csongrád Nyr. VIII.514).

szömély-vesztő: szemfényvesztő. *Aha! Úgy tűnedezől, mind a szömélyvesztő!* (Ráckeve Király Pál).

SZEMELYE: gabonahulladék, ocsu (Moldvai csáng. Nyr. IX.532; Moldva, Klézse Nyr. V.378).

SZEMELYÉS: egészen teli (edény) (Moldva, Klézse Nyr. V.378).

SZEMÉLYES: 1. szép arcú, csinos termetű (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.404; Abaúj m. Beret Nyr. III.523); 2. személyes emberek: bizonyos emberek, bizonyos személyek. *Ez a nagy-
revű gyp személyes embereké* (Háromszék m. Nyr. IX.424).

SZEMENCÉR: kohókemencéjénél dolgozó első munkás (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.379).

[SZEMENDŐ].

szemendő-szem: egyetlen-egy szem. *Szemendő-szem sincs* (Vas m. Bögöte Nyr. XVI.93).

SZÉMÉRCSEGÉS (szemercseges): érdes, ripacsos (pl. a fenyőfa héjja, a fővényszemekkel rakott ércök) (Háromszék m. MNy. VI.351; Vadr.; Kiss Mihály).

SZÉMÉRCSÉL (szemercséltni): szemet v. szemenként szedeget, válogat, eddegél (Háromszék m. MNy. VI.350; Vadr.; Kiss Mihály).

SZÉMÉRCSÉS: érdes, ripacsos (pl. a fenyőfa héjja) (Háromszék m. Erdővidék Bíró István; Háromszék m. Papole Bajkó Viktor; Háromszék m. Lőefalva Kis Albert).

1. SZÉMÉRE: összegöngyölt fenyűhájba tömött tűró (kászu-tűró) (Háromszék m. Kovács S. János) [vö. szemérke].

2. SZEMERE: összenőtt szemöldökű (Hol? Nyr. XII.528) [?]

SZÉMÉRÉG (szemereg): 1. permetezik, szemzik, szítál, esepereg (az eső) (Vas m. Kassai J. Szókönyv IV.401; Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Sótár II.213; Tolna m. Király Pál; Csallóköz Csaplár Benedek; Abaúj m. Király Pál); 2. fölszivárog, fölbuzog, fölpezseg (víz, borvíz) (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.350; Vadr.; Gyórfy Iván).

SZÉMÉRÉL: szégyell. Szemérli magát (Csallóköz Nyr. I.332).

SZÉMÉRÉM (szemérem, szemírem, szöméröm): szégyen. *Énnyi nem szemérem* (Zala m. Szentgyörgyvölgye Nyr. III.466). *A futás szemírem, de hasznos* (Göcsej Nyr. XIV.454). *A futás szemérem, de hasznos* (Göcsej, Resznek Nyr. XII.377). Szöméröm rányitni. *Nem tészöm, mer az szöméröm. Szöméröm üneki: nem illik hozzá* (Szlavónia Nyr. XXIII.361).

szemérem-pecsenye: [tréf.] tők (Orosháza Nyr. IV.378).

szöméröm-szó: szeméremsértő szó (Udvarhely m. Vadr. [itt szömérem-szó hiba; a közlő kéziratában —öm van]).

SZEMERGÉL: szemet v. szemenként szedeget, válogat, eddegél. *Szemergél a tyúk* (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XVII.553) [vö. szemérkél].

SZEMERGŐ: permetező, szítáló, esőpörésző. *Szemergő eső* (Komárom m. Izsa Kresznerics F. Sótár II.213).

SZÉMÉRGŐS: érdes, ripacsos (pl. a fenyőfa héjja) (Háromszék m. Papole Bajkó Viktor; Háromszék m. Lőefalva Kis Albert).

SZEMERKÁL: permetezik, szemzik, szítál, csepereg (az eső) (Nyitra m. Pográny és vid. Drnovszky Ferenc 1841) [vö. *szémérkél*].

SZÉMÉRKE (*szemerke*): 1. borsfenyő, borókafenyő (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. MNy. VI.350 és Vadr. [hibásan így: *szemerike*; vö. Nyr. III.325]; Brassó m. Hétfalu Horger Antal); 2. — *szémérke-turó* (Háromszék m. Kovács S. János) [vö. 1. *szémére*].

szemerke-fa = *szémérke* 1. (Háromszék m. Kovászna Király Pál).

szémérke-fenyő (*szemerke-fenyő*): ~ (Háromszék m. MNy. VI.350; Vadr. 518a; Györffy Iván).

szémérke-turó (*szemerke-turó* v. -*túró*): összegöngyölt fenyűhőjba tömött *turó* (kászu-turó) (Székelyföld Tsz. 343b; Háromszék m. MNy. VI.350; Vadr. 518a; Háromszék m. Kovászna Király Pál; Háromszék m. Páva, Zabola, Lécfalva Bartha János, Kis Albert; Szamosujvár Bányaí Elemér).

SZÉMÉRKÉL (*szemerkél*; — *szömörkél* Udvarhely m. Vadr. 518a): 1. *szémérkél*, *szemerkél*, *szömörkél*: szemet v. szemenként szedogot, válogat, eddegél (Bereg-Rákos Pap Károly; Székelyföld Tsz.; Fejér József; Udvarhely m. Vadr. 518a; Háromszék m. Tsz.; Györffy Iván; Csik m. Györffy Iván). *Szémérkél a parén* (Székelyföld Kiss Mihály); 2. *szémérkél*: permetezik, szemzik, szítál, csepereg. *Szémérkél az eső* (Csallóköz Csaplár Benedek) [vö. *szemergél*, *szemerkál*, *szimirkál*].

SZEMERKEZ-IK: permetezik, szemzik, szítál, csepereg. *Szemerkezik az eső* (Pest m. Kis-Oroszi Nyr. XVIII.233).

SZÉMÉRMES: a ki-kéreti magát az evésnél (Tolna m. Batta Nyr. XVIII.334).

szémérmős-test: szeméremtest (Veszprém m. Nyr. XIV.91).

SZÉMÉS (*szemes*): 1. *szemes* eleség. *Aggy szémést a malacoknak!* (Székelyföld Fejér József); 2. azon épület, a melyben a fölészort gabonát a föl-méréséig tartják (Heves m. Névtelen 1840); 3. szóp, nagy (állat, gyümölcs). *Szemes dinnyék* (Nagy-Kúnság Nyr. II.326).

szemes-ügyes: szemfüles (Marosvásárhely Nyr. XXV.186).

SZEMÉT (*szemet* Háromszék m. Vadr.; Györffy Iván; Brassó m. Hétfalu Horger Antal; *zemet* Zala m. Gelse és vid. Nyr. XV.574; Zala m. Szántó Halász Ignác; Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvjárás 8). — *Szemét:* piszok (Szatmár m. Patóháza Nyr. XVIII.432).

szemét-vető: ékalakban összeállított kétpőzna, a melyek a folyókban fölállított fürdőkhöz sodort szemetet eltérítik (Török-Becse Nyr. IX.93).

1. **SZEMETÉL:** 1. szemet v. szemenként szedogot, válogat, eddegél (Cegléd Ilosvay Vilmos);

2. permetezik, szemzik, szítál, csepereg (az eső) (Debrecen Nyr. XXI.476). *Szemetül az eső* (Győr vid. Nyr. VI.325). *Elkezdött szemetünyi* (Veszprém m. Almádi Zolnai Gyula). *Szemetül az eső* (Heves m. Névtelen 1840; Csongrád m. Szentcs Nyr. XVII.46) [vö. *szimatol*].

ki-szemetel: megszemel, szemenként megszed (tisztít). *Szemetél ki eszt a kis paszujt* (Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189).

2. **SZEMETEL:** [tréf., gúny.] időzik vhol (Csallóköz Csaplár Benedek).

[**SZEMETELŐDZ-IK**], **SZÖMETELŐDZ-IK:** 1. kotorászva, turkálva szemet keres. *Szömetelődznek a disznók* (Szeged vid. Nyr. II.463); 2. permetezik, szemzik, szítál, csepereg. *Szömetelődzik az eső* (Szeged vid. Nyr. II.463).

SZEMETEZ: ~ (Csallóköz Csaplár Benedek).

SZÉMETLEN: illetlen (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574).

[**SZÉMÉTLŐ**].

[*szömötlő-szöm*].

[Szólások]. *Mind egy szömötlő-szömig:* az utolsó szemig. *Mind egy szömötlő-szömig megöksi a cserőnyét* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 518b).

SZEMETSÉG: piszokság (Pest m. Domony-völgy Lichtschein Ödön).

SZEMEZ: permetezik, szemzik, szítál, csepereg. *Szemez az esső* (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.402).

SZEMEZÉS: gyermekjáték, a melyet úgy játszanak, hogy a földre tesznek egy kis golyót, a másikat meg a szemükhöz teszik és azon vannak, hogy a földön levőt megüssék; a ki eltalálja, azé lessz a földön levő golyó (Bács-Bodrog m. Új-Verbász Székely Sándor).

SZEMLEKES: szemesés, érdes (pl. homokkő) (Székelyföld Andrassy Antal 1843; Háromszék m. MNy. VI.350. 357; Györffy Iván).

[**SZÉMLÉL**].

[Szólások]. *Én azt a közeledő urat mintha szemlélném:* mintha ismerném (Háromszék m. Nyr. III.326). *Úgy szemlélsz vele:* úgy hasonlítasz hozzá (Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XIV.525).

el-szémlél: meg nem ismer (Háromszék m. Nyr. III.326).

ki-szémlél: kiismer (Háromszék m. Nyr. III.326).

meg-szémlél: meglát. *Megszemlélték egymást s holtig egymásé lettek* (Háromszék m. Nyr. III.326). *Nem sokat köntörfalazott, a hogy a vajkolt esidmát megsemmélté* (Háromszék m. Nyr. IX.34).

reá-szémlél (*rēa-szémlél*): 1. ráismer (Három-

szék m. MNy. VI.346; Vadr.); 2. hozzá hasonlóknak látszik (Szatmár m. Nagybánya Nyr. III.326).

[SZÉMLÉLET].

[Szólások]. *Szemléltre*: mintha ismerné (Háromszék m. MNy. VI.350). *Szemléltre közeledett hozzá* (Háromszék m. Vadr.).

[SZÉMLÉLKÉD-İK], *SZÉMLÉLKÉD-İK*: néze-lődik, körültekintget. *A macska kezdét szemlé-kényi, asztám meglátto, hogy az asztalon van az aranygyűrű* (Veszprém m. Csetény Nyr. XV.91).

SZÉMLÉLKÉZ-İK: nézeleléssel megismerni igyekszik (Háromszék m. Nyr. III.326).

SZÉMLŐ (*szeml^oő*): lánc-szembe (a lánc meg-rövidítésére) való fadarab (Brassó m. Három-falu, Négyfalu Horger Antal).

[szömlő-szöml].

[Szólások]. *Mind egy szömlő-szömlig*: az utolsó szömlig. *Mind egy szömlő-szömlig megösi a cse-rősnýt* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr.518b).

SZÉMŐK (*szemők, szömők*): 1. nagyszemű (Gömör m. Nyr. XXIII.24; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.428; Békés m. Szántó Soma; Háromszék m. Vadr.; Csik m. MNy. VI.376). *Ej de szemők lá!* (Cegléd Ilosvay Vilmos). *Szömők galamb* (Szeged Kálmány L. Szeged népe I.215). *Szömők krumpli*: a melynek nagy csiraszemei vannak (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.428); 2. jegyes szemű (szarvas-marha, birka stb., t. i. olyan, a melynek a szemei fölött egy-egy folt van, v. fekete szemhéjú, vastag szemöldökű) (Balaton mell., Göcsej Tsz.; Tisza-Dob Nyr. XX.576; Háromszék m. Vadr.; Csik m. MNy. VI.376).

SZÉMŐKÉZ-İK (*szēm^oőkhéz-ik*): szemzik, cse-pereg (az eső) (Palócság Nyr. XXI.554; XXII.79).

SZÉMŐLCS l. szömölcs.

SZÉMTELEN (*szentelen* Szilágy m. Király Pál; *széntelen* Bánffy-Hunyad Czucza János; Maros-vásárhely Kelemen Lajos; Háromszék m. Kis Albert; Erdővidék Bíró István; *szöntelen* Göcsej Nyr. XIII.493).

SZEMUNCA (*szamoncája, szelemonca* Udvarhely m. Nyr. V.231; *szelemunca* Háromszék m. Vadr. 518a; *szelemuncia* Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.304; *szemonc* Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; *szēmunca* Bánffy-Hunyad Czucza János; Székelyföld Kriza; *szemuncástól* Udvarhely m. Kriza; *szēmuncia* Udvarhely m. Vadr.): ivadék, nemzetség, pereputty. *Roszféle minden szemun-cája. Rosz szemunca! A zapja se vót jóféle, látszik a szemuncáján* (Bánffy-Hunyad (Czucza János). *Elment minden szemuncástól*: minden pereputtyostul (Udvarhely m. Vadr.). *Üsmerem az egész szelemuncáját* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.304).

SZÉMZ-İK: permetezik. *Szēmzik az eső* (Borsod m. Sata vid. Bartha József; Csongrád m. Szentes Nyr. XVII.46).

SZEMZEG: ~ *Szemzeg az eső* (Palócság [Heves v. Gömör m.?] Nyr. XXV.287; Rimaszombat Nyr. XXV.525).

SZÉMZŐ: a ló kantárán levő szemellenző (Félegyháza Czimmernmann János).

SZÉN (*szen* Göcsej Nyr. XIII.215; Baranya m. Ormánság Tsz.; a többi alakváltozatot l. alább az összetételeknél). — *Szen, szén*: tűz, parázstűz (Baranya m. Ormánság Tsz.; Szlavónia Nyr. V.12; XXIII.310).

szén-ágy: a kohóknál és a veróknál levő fakunyhó, a melyben a gazda a szenet és a szer-számait tartja (Torockó Jankó J. Torda stb. 185).

szén-ház, szin-ház: 1. *szén-ház, szin-ház*: sütő-ház (az a rendesen különálló kisebb épület, a melyben sütökemence, katlan és tűzhely van, s a hol kenyeret, kalácsot sütnék, mosnak, szapulnak és nyaranta főznek is) (Székelyföld Nyr. XXV.187); 2. *szén-ház*: szénraktár (Csik m. Gyórfy Iván).

szén-hej: 1. tűzhely (Szlavónia Nyr. XXIII.310); 2. szénégető hely (Szatmár m. Kapnik-bánya Gyórfy Iván).

[szén-szaporá].

[Szólások]. *Szén-szaporát fontak* [a leányok; vö. *szén-szaporá-fonás*] (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.326).

szén-szaporá-fonás: „Ha egy házba összegyűlve több fonóleány van, kivesznek a tűzből egy izzótűzet, s teszik a tűz eleibe. Elkezd a legidősebb leány, nyújt egyet, s rendre mindegyik; ezután esmét az idősb kettőt, s rendre mindegyik, s így tovább harmat, négyet stb. s a melyik leány nyújtása alatt az izzó szén elhalt, annak büntetésül a szeretőjét ki kell kiáltani, a kisebbeknek pedig a szék alatt átal-búni.” (Háromszék m. Vadr.).

szén-szító: 1. piszkafa v. húzóvas, a mellyel a tűzet főlisztják (Maros-szék Ravasz Árpád; Háromszék m. Lécfalva Kis Albert; Erdővidék Bíró István); 2. facső, a mellyel a tűzet fújva élesztik (Háromszék m. Bitai Géza).

szén-vonó (*szé-vonó* Heves m. Névtelen 1840; *sze-vanó* Szatmár m. Máté-Szalka és vid. Nyr. XXVI.497; *szēm-vonyó* Pest m. Nyáregyháza Szinnyei Otmár; *szēn-vonó* Cegléd Ilosvay Vilmos; *szen-vonyó* Zala m. Király Pál; *szen-vonyu* Zala m. Hetés Ethnographia VIII.96; *szí-vanó* Kisújszállás Király Pál; Mezőtúr Nyr. VIII.443; Tisza-Örs Kimmach Ödön; Bodrogköz Tsz.; *szí-vonó* Hajdú-Szoboszló Nyr. XIV.427; Hajdú-Szovát Nyr. XXIV.587; Debrecen Nyr. IX.267; Szilágy m. Nyr. VI.473; *szí-vanó* Debrecen Nyr. IX.161; Bihar m. Furta vid. Nyr. IV.183; Bács-Bodrog m. Feketehegy, Zemplén m. Sátorlaj-Ujhely Székely Sándor; Beszterce-Naszód m. Zselyk Nyr. XVIII.576; *szí-vonó* Bihar m. Pocsaj Nyr.

V.521; *szé-vonyó* Veszprém m. Csetény Nyr. V. 523; *szén-vonó* Nógrád m. Alsó-Szátok Tolnai Vilmos).

szénvonós (*szévonós lápadt* Gömör m. Nyr. XVIII.457).

[SZÉNA].

széna-bíró: széna- v. kaszáló-főlügyelő (Szabolcs m. Kisvárd, Udvarhely m. Etéd, Háromszék m. Nyr. XVII.138).

széna-fű: (dombon, hegyen levő) kaszáló (Szilágy m. Séra Kálmán; Szolnok-Doboka m. Bányai Elemér; Kolozsvár Kassai J. Szókönyv IV.411; Szinnyei József; Marosszék Ravasz Árpád; Marosvásárhely Nyr. IX.428; Udvarhely m. Séra Kálmán; Háromszék m. Bartha János; Csík m. Ráduly Simon; Brassó m. Négyfalu Horger Antal).

széna-kóró: sűrűn vetett takarmánykukorica (csalamádé) (Csallóköz, Bacsfa Nyr. XVI.140).

széna-murva: szénatörmelék (Cegléd Ilosvay Vilmos).

széna-nyár: jó szénacsinaló idő (Székelyföld Kiss Mihály).

széna-plé: széuatörmelék (Cegléd Ilosvay Vilmos).

széna-vágó: kazal v. boglya meghasítására szolgáló eszköz (Heves m. Névtelen 1840; Cegléd Ilosvay Vilmos).

SZENDÉRED-İK (*szöntörönnyi, eszöntörönnyi* Göcsej MNy. II.416; Nyr. XIII.257).

[SZENDÜL, SZENTÜL].

el-szentül: lenyugszik (a nap) (Csík m. Gyergyó-Ditró Nyr. XII.282).

le-szendül: ∞ *Leszendül a nap* (Moldvai csáng. Nyr. X.104).

SZENELŐ, SZENELLŐ: 1. *szenelő:* kandalló (Balaton mell. Tsz.); 2. *szenellő:* parázssal megakart fűdeles ágymelegítő serpenyő (Győr Nyr. XII.96).

SZENES: pipásoknak tűzszerzámtartó ereszénye (Baranya m. Tsz.).

szenes-betyár: szénégető (Somogy m. CzF.).

szenes-ház (*szenes-ház*): 1. konyha (Szlavónia Nyr. V.12; XXIII.310; Király Pál); 2. szeneskamra (Jászság Kováts S. János). *Vidd a szenes-házba!* (Félegyháza Nyr. XXV.187).

szenes-víz: [nép-etimológia] szennás-víz, szenna-levél-forrázat (Palócság Nyr. XIV.90).

SZENÉSZ (*szénészni*): szénét éget (Székelyföld Nyr. V.424).

[SZÉNÉTÁL].

be-szénétál: beszerez (vkit vhová). *Ha a városba méssz, valahová szénétáld be a fiamat és* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár).

össze- v. össze-szénétál: összeboronál, összeházasít (Udvarhely m. Kőbori János; Háromszék m. Vadr.). *Nincs ojan ember, a ki őket össze tudná szénétálni* (Háromszék m. Vadr. 365). *Az egyiknek [t. i. az egyik szegény embernek] fia volt, a másinak leánya. Kapták magukat a szegény emberek s összeszénétálták a két ifjút* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.350).

SZENÉTÁLÁS: tukmálás, tuszkolás. *Szenétálás nélkül es biz észszertartunk* (Háromszék m. Vadr. 365).

SZENÉTÁLÓD-İK: vkire rá iparkodik erőszakolni, tukmálni vkit v. vmit. *Héjába szénétáldol, mett semmi sem lessz belőlle* (Háromszék m. Vadr. 365).

SZÉNKUCI (Székelyföld Kiss Mihály; *szenkuci* Székelyföld Tsz. [a közlő kéziratában: *szenkuci*]; *szinkóci* Székelyföld NyK. X.336; Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.): ibolya, korai vadviola.

SZENKUCKA (Brassó m. Tatrag Nyr. II. 524; *szénkuszka* Brassó m. Pürkerec Horger Antal): ∞.

SZENT: szent igaz, bizonyos. *Am má szent, hogy többet feléje sē ntzék* (Csallóköz, Komárom Szinnyei József).

[Szólások]. *Am még szent:* az még hagyján, az még megjárja (Csallóköz, Komárom Szinnyei József). *Nagyon ritkán gyűn ide; minden szent időbe egyszer* (Pécs Simonyi Zsigmond). *Szent elegyibe fuják:* mindnyájan énekelnek (Szeged vid. Nyr. III.365). *Ezen szenten kihozom:* azonnal (Bereg m. Tiszahát Pap Károly).

szent-András-pofa: 1. jámbor v. keserves arc. *Ne vágj olyan szent-András-pofát!* (Háromszék m. Kováts S. János); 2. gyuladt, orbáncos arc (Csongrád Nyr. IX.90 [vajjon nem hiba *szen-t Antal-pofa* helyett?]).

szent-Antal-tüze: orbánc (Bács m. Zenta Schröder Gyuláné). *Szent-Antal-tüze van rajta:* orbáncos, gyuladt az arca (Csongrád Nyr. VIII. 513).

[Szólások]. *Kivert mán a szent-Antal tüze* [mondják a bortól kipirosodott képű embernek] (Szeged vid. Nyr. VII.519).

szent-atyasága (*szentsága* Palócság Tsz.).

szent-bibic-nap: soha napja. *Szent-bibic-napkor se leszek készen:* soha sem (Csongrád Nyr. VIII. 513).

szent-egyház: templom (Vas, Veszprém m. Tsz.; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.479; Palócság Tsz.).

szent-földel: [nép-etimológia, vö. *szenföldel*] a koporsó felső része (Sztárnár m. Czimmermann János).

szent-György-gomba: kucsma-szömöröcsög (Hoves m. Névtelen 1840).

szent-György-keszeg: abramis brama (Balaton-füred Herman O. Halászat K.).

szent-György-paduc: chondrostoma nasus (Erdővidék Herman O. Halászat K.).

szent-György-virág (*szengyör-virág, szengyör-virág, szent-György-virága*): 1. gyöngyvirág (*convallaria majalis*) (Soprony és Vas m. Nyr. X. 332; Baranya m. Kassai J. Szókönyv IV.413; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382); 2. *primula veris* (Kolozs m. Szucsák Nyr. XVIII.576); 3. *capsella bursa pastoralis* (Nógrád m. Nyr. IV.71); 4. *corydalis cava* (Hoves m. Nyr. IV.71); 5. *caltha palustris* (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XII. 477).

szengyörgyi-borza: syringa (Soprony és Vas m. Nyr. X.332).

szent-háromság-viola: háromszínű viola (*viola tricolor*) (Cegléd Ilosvay Vilmos).

szent-Ivány-alma: sz. Iván napja táján óró almafaj (Hol? Tsz.).

szentiványi-alma: ∞ (Cegléd Ilosvay Vilmos).

szent-János-fű: hypericum perforatum (Vas m. Jánosháza Nyr. XVI.141).

szent-János-kabalája: 1. gebe (Háromszék m. Kováts S. János); 2. [?] *Ha a szentjános-kabalái este seregestől rebdesnek a víz felett, hónap es jó üdö lessz* (Csik m. Ethnographia VI.118).

szent-János-pohár: *Elkűttek a szent-János-pohárral* [mondja a gyerek, a kit János-napját köszönteni küldtek] (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.478).

szent-János-tüze: kopott hátikosarakkal tetőig tűzdeli sudárfa, a milyent sz. János napjának alkonyán a közellevő hegymagaslatocon több ponton meggyújtanak, és ha a fa tetejére tűzött koszorú is elég, az a leány, a kié a koszorú volt, a nép hite szerint férjhez fog menni (Sztárnár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.379).

szent-László-füve: gentiana asepodiadea (Borsod m. Noszvay Kassai J. Szókönyv IV.414).

szent-Péter-agara: [tréf.] medve (Erdély Cz.F.; Névtelen 1840).

szent-Péter-hala: rhodeus amarus (Kolozsvár Herman O. Halászat K.).

szent-Péter-karja: [tréf.] koresmacégér. *Üjjünk bé a szent-Péter-karja alá! Ne menj bé a szent-Péter karja alá, mett úgy megver, hogy nem tudsz onnan kijöni* [azaz: megrészezszo] (Székelyföld Kiss Mihály).

szent-Péter-olaj: petróleum (Tolna m. Pölsö-Nyék Nyr. VI.323).

szent-Péter-pácója: egy három csillagból álló csillagzat (Székelyföld Kiss Mihály).

szent-Péter-szakállja: [tréf.] koresmacégér (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Sztár II.201; Hol? CzF.).

[SZÉNT, SZÉMT].

mög-szént, mög-szömt. (*mög-szénttette* Csallóköz Csaplár Benedek, Szinnyi József; *meg-szént, meg-szementeni* Pozsony m. Kassai J. Szókönyv IV.397; Csallóköz Nyr. I.332; *mög-szönt; mög-szönteni, mög-szönttette* Háromszék m. Vadr.; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Udvarhely m. Nyr. VIII.473; *meg-szénté, meg-szénttette*, [meg]-szénteni Székelyföld Nyr. IX.26; Háromszék m. Tsz. 344b [*meg* nélkül, do ezt nyilván oda kell érteni]; Csik m. Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. X.40; *meg-szönteni* Udvarhely m. Vadr.; Firtosalja Nyr. VI.324): észrevesz, megsejt, megueszel, nesztét vesz. *Megszementeni a nyulat* (Csallóköz Nyr. I. 332). *A mint megszentelte a borzot a bokorban...* (Székelyföld Nyr. IX.26). *Mihelyt megszentelte, hogy megyek, elvitte az orrát, mintha megülték volna* (Udvarhely m. Nyr. VIII.479). *Megszenttette a tolvaj, hogy nyomozódní kezdtek utána* (Háromszék m. Vadr.). *Megszönti a dolgot* (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Megszönté a tűz piláncsolását nagy távóra* (Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. X.40) [vö. *mög-eszént* és NyK. XXVI.8).

SZENTÉL (*szentőnyi*): (vizet v. más folyadékot) fecsegtet, frecegtet, preckel, spriceel (Félegyháza Nyr. VI.134). *Né szentőj itten!* (Félegyháza Szigetvári Iván).

meg-szentel: megüld. *Szenteljén meg a meg-váltó Kiirisztus!* (Brassó m. Hosszúfalu Nyr. XXII.237).

össze-vissza-szentél: össze-vissza preckel, spriceel. *Össze-vissza szentőt* (Félegyháza Szigetvári Iván).

[SZENTÉLT].

szentölt-papir: [nép-etimológia] bélyeges (stemplis) papiros (Arad m. Pécska Tolnai Vilmos) [vö. *stempely*].

SZENTÉS (*szentes, szöntös*): 1. *szöntös*: kegyes, istenes (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.383); 2. *szentes*: az állóbárka esárdájának homlokzata, a melyre rendszeren a hajó védőszentjét festik (Szeged Herman O. Halászat K.); 3. *szentes*: a hajó előrészen levő kis szoba (Kis-Duna mell. Győr és Mosony közt Nyr. XI.44).

SZENTÉS: észrevevés, sejdítés (Háromszék m. Tsz.).

[SZENTÜL].

meg-szentül: jámborabb, kegyesebb lessz (Székelyföld Tsz.).

SZENVEDHETŐ (*szēnvedhetō*): tűrhető. *Szenvedhető volt* (Fehér m. Nyr. XIV.187). *No még az éjjel szēnvedhető volt* [a beteg, t. i. lehetett tőle aludni] (Kolozs m. Zsobok Melich János).

SZENVEDHETŐS (*szēnvedheteōs*): tűrhető (Mátra vid. Nyr. XXII.384). *A zű kárja csak szēnvedhetős, de mit mondjak én!* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.45).

SZENVEDŐ: vigília. *Szenvedője* [az ünnepnek] (Székelyföld Tsz.).

SZENVEDSÉG: szenvedés (Somogy m. Ádánd Bánóczy József).

[SZENNY].

[Szólások]. *Most is hordod a keze szennyét*: foltjait az ütéseknek v. helyét a sebeknek, melyeket attól a kéztől kaptál (Debrecen Hajdú Nagy Sándor).

SZENNYÍT (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II. 277; Székelyföld Fejér József; *szennyit* Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.277; *szennyittik* Brassó m. Hétfalu Kriza): szennyez, mocskol. *Mai napig is rút hírvél szennyittik az ő koporsóját* (Hétfalu Kriza).

SZENNYÜL: szennyesedik (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.277).

bé-szennyül: beszennyesedik (Székelyföld Kiss Mihály).

meg-szennyül: megszennyesedik (Székelyföld Kiss Mihály).

SZÉP: jó. *A virágnak is szép szaga van* (Göesej Nyr. XIV.395). *Micsa szērēn szép szag ez!* (Zala m. Szentgyörgyvölgye Nyr. III.466). *Lám, annak peding mējen szép szaga van!* (Eszék vid. Nyr. VII.277). *Ojan soká faragtam [a halat], de azér nēm lēt valami szép szaga* (Eszék vid. Nyr. VIII.140). *Szép szágá vān ennek a rózsának* (Nógrád m. Nyr. VI.135). *Ez a szép barátom öreg* (Moldvai csáng. Nyr. X.154).

szép-asszony: 1. vmi menyétféle (Csík m. Horger Antal); 2. tündér; (a *szép-asszonyok* a nép hite szerint a Torda-hasadéknak laknak) (Torda Kanyaró Ferenc); 3. lidére, boszorkány, gonosz szellem, a mely a nép hite szerint éjjelente megzissasztja a lovakat és befonja a sürenyüket (Háromszék m. Kováts S. János).

[Szólások]. *Jó kedvük van a szépasszonyoknak*: nagy a forgószele (Háromszék m. Horger Antal).

szépasszony-fonala: ökörnyál, bikanyál (a legvégben szállongó pókhálófélé) (Brassó m. Török Horger Antal).

szépasszony-szele: forgószele, a mely a nép hite szerint elkapja a lányokat, ha a közepébe kerülnek (Háromszék m. Kováts S. János; — vö. *szép-asszonyok*: „forgószele”, Brassó m. Bácsfalu Nyr. III.564; nyilván csak ilyenféle mondásokban: „Elkapták a szépasszonyok”).

szépasszonyok-szele: gutaütés (Brassó m. Hosszúfalu Horger Antal).

szépasszonyok-tánca: forgószele (Háromszék m. és Hétfalu Horger Antal).

szép-kevés: édes-kevés, igen kevés (Kecskemét Csaplár Benedek).

szép-szagú: jószagú (Baranya m. Ormányság M. y. V.126). *Szépszagú ez a virág* (Dráva mell. Nyr. VI.87). *Drága kenőket és szépszagú bázsamokat vittek* (Kecskemét Nyr. IX.376).

szép-szeméjű: szép ábrázatú, tekintetű (Csongrád m. Szentcs Nyr. XVII.46).

[szép-szēr]. *Szép-szērēnt, szép-szērīnt*: szép szőrvel (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. Vadr.).

1. **SZEPE** (*cepe*-gomba Palócság Kassai J. Szókönyv IV.416; Eger vid. Nyr. XVII.429): vargánya (*agaricus cantharellus*) (Heves m. Nyr. III.543; Gömör m. Tsz. 138b; Rozsnyó vid. Nyr. XVII.476) [vö. 1. *pesze*].

szepe-gomba (Eger és vid. Kassai J. Szókönyv II.292; IV.416; *cepe-gomba* Palócság Kassai J. Szókönyv IV.416; Eger vid. Nyr. XVII.429): ∞.

szepe-kalap: formájából kiment kalap (Rimaszombat Nyr. V.271).

2. **SZEPE**: 1. fehér v. szürke (ló), ha sárgás-fekete pettyek kezdenek rajta lenni (Székelyföld Tsz.); 2. szóke (Erdővidék Tsz.).

[SZÉPED]. *Szépedēn v. szépedēn*: szépecskén. *Biz ő neki szépedēn* (v. *szépedēn*) *termēt gabonája* (tenyészik a jószaga; nevékēennek a gyerēkei) (Csallóköz Csaplár Benedek).

szépedēn-lassadján: szép lassacsán (Csallóköz Nyr. I.378).

SZÉPÉG (*cebeg* Balaton mell. Tsz.; *szipég* Heves m. Dosztál Károly; Tolna m. Nyék Nyr. VI.323; *zöpög* Balaton mell. Tsz.): 1. *szépég, szepeg, szipég, zöpög*: szipákolva sir, szippogva pityereg, csendes szippogással zokog (Balaton mell. Tsz.; CzF.; Tolna m. Felső-Nyék Nyr. VI.323; Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; Székelyföld NyK. X.335; Háromszék m. Tsz.). *Még mindég szipégsz, attá rossz kölyke!* (Heves m. Dosztál Károly); 2. *cebeg*: fogát szíja fázttában (hideg fürdő után) (Balaton mell. Tsz.; Horváth Zsigmond 1839); 3. *szepeg*: mérgeskedik (Hol? Tsz.) [vö. *piszég, szipog, szippog, szopog, szupog*].

[SZÉPÉGET].

meg-szépéget: meghizlal (sertést) (Udvarhely m. Vadr.).

1. **SZEPELÉG** (*szepelgek*): kellenetlenül, nyughatatlanul fészkelődik (Vas m. Kemenesalja Tsz.).

2. SZÉPELÉG (*szepelegni*): sopánkodik, sajnálkozik (Orosháza Nyr. IV.378).

SZEPELKED-IK: erőlködik, törekszik (Duna mell. Kassai J. Szókönyv IV.417) [vö. *cipeked-ik*].

SZEPENTYÓ: ringyó (Vas m. Kemenesalja Tsz.) [vö. *szipirtyó*].

SZEPENTYÓK: ∞ (Vas m. Pálfa Nyr. XXV. 576).

SZÉPERÉG: szepeg. *Mikor keresztü mentünk a zerdőn, szépergött a kis gyerek* (Balaton vid. Sebestyén Gyula).

SZEPET: bőrös-láda, koffer (Gömör m., Erdővidék Tsz.).

SZÉPETEL (*szeptelni*): szeleskedik, sebbel-lobbal ide s tova járva végez vmit, kapkodva dolgozik, sietve rakogat, sietve és zajjal kotorászva keresgél, hány-vet (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Vadr. 518a; Kézdi-Vásárhely Kácáve József; Udvarhely m. Kiss Mihály) [vö. *sérpétél*, *szeptel*, *szeptel*, *széspétél*].

[Szólások]. *Hogy szépetél ő kéme!* = hogy iparkodik két fiatalat összehozni! (Csik m. Kácáve József).

SZEPI: az öregfaló kútáján a száj tágulása által támadó hónalj (Bodroghöz Herman O. Halászat K.).

SZÉPIKE: [gúny.] olyan nem-szép leány, a ki különös szépítő ékítéseket használ (Székelyföld Kiss Mihály).

SZÉPKA: a szövőszéknek vmely része (Zemplén m. Szűrnyeg Nyr. X.325).

[SZEPLEN].

szeplen-keszeg: abramis vimba (Tisza-Földvár Herman O. Halászat K.).

SZEPLET, SZÉPLET (*szeptel* Székelyföld Andrassy Antal 1843): szeleskedik, sebbel-lobbal ide s tova járva végez vmit, kapkodva dolgozik, sietve rakogat, sietve és zajjal kotorászva keresgél, hány-vet (Székelyföld NyK. X.336; Andrassy Antal 1843; Háromszék m. Vadr.; NyK. VI.351. 358; Györffy Iván; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Ne szeptless, hanem csináld lassan!* (Udvarhely m. keresztúri járás Pázsint Mihály). *Amnyit szeptel, s még sincs semmi látatja* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár) [vö. *szépetél*].

SZEPLETEL: ∞ (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár) [vö. *szépetél*].

SZEPLETI: szeleskedő, kapkodó. *Ó te szepteli bolond!* (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

SZÉPPEN (megszéppent Udvarhely m. Nyr. VIII.472).

SZÉPRE: száraz ághulladék (Szilágy m. Nyr. IX.565; Kóváry László 1842).

SZEPRÉNCÉ, SZEPRÉNTÉ (*szepléncé* Kalotaszeg Czuczsa János; *szepréncé* Zala m. Szepezd Simonyi Zsigmond; *szepréncé* Somogy m. Nyr. XIX.287; *szepréncé* Somogy m. Vánsy Nyr. XVII.334; *szeprénte* Zala m. Áracs Nyr. XXII.239; Zala m. Szepezd Simonyi Zsigmond; *széprénte* Zala m. Szepezd Nyr. XVII.284; *szeprénte* Vas m. Kemenesalja Nyr. III.89; Balaton mell. Tsz.; Zala m. Király Pál, Szabó Béla; Somogy m. Király Pál; Nagy-Kőrös Király Pál): 1. tűzrevaló száraz venyige v. ághulladék (i. h.); 2. *szepréncé*: üledéke kissébb mennyiségű folyadéknak (pl. bornak, teának) (Székesfehérvár Havas Adolf).

SZEPRÉNCÉS': üledékes. *Szepréncés a bor* (Székesfehérvár Havas Adolf).

SZEPRÉNCIA: rendetlen teremtés. *Má még mit törtél, té szépréncia?* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.45).

1. **SZÉR**: 1. sor, rend (Székelyföld Tsz.; Brassó m. Hétfalu Horger Antal). *Azulán jött a szer másokra* (Háromszék m. Vadr. 433). *Ezt a két vika búját sem tudom megörni, mert nem ad ezért a mónár* (Nagy-Szalonta Nyr. VIII.431). *'Szeres: az, a kin a szer van'* (Csik-Szentgyörgy Nyr. X.238). *Szérre*: sorra, rendre (egymásután). *Ugy határozták, hogy szerre örözenek* (Háromszék m. Vadr. 407). *Méglész szerre minden* (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Annak, gazd' uram, szére* [kezelési rendje] *is van, híme* [tapintati fogása] *is van, ága-boga* [több oldalú gyakorlati ismerete] *is van, s mind a hárommal beszélni kell* [tisztában kell lenni] (Székelyföld Nyr. I.181; Kiss Mihály); 2. közösség. *Szerbe állani*: összeállni, pl. közasztaltartásra, úgy hogy sor szerint mindennap más adja a főznievalót (Háromszék m. MNy. VI.360). *Szerbe ütnék marhát*: társaságban, vagyis úgy, hogy többen összeállva megveszik a marhát s aztán mindenikük egyenlő v. a hozzáadott összegnek megfelelő részt kap belőle (Székelyföld Fejér József). *Ma ugyan jó marhát ütnék szerbe. Hozza állasz-e a szerhez?* (Székelyföld Kriza); 3. sors-húzás útján [osztályrészül jutott darab a társaságban levő marhából]. *Ez az én szerem* (Székelyföld Kriza); 4. fajzat, fajta. *Hej, nem tiszta szer maga!* [mondta egy öregasszony a közlőnek, a kit garaboncsa diáknak tartott] (Borsod m. Sz.-István Ethnographia VII.365) [vö. *nyósteny-szer, szerzet*]; 5. hivatás. *Betölti a szerit* (Székelyföld Györffy Iván); 6. rész, alkotó rész. *Sok szerrel van* [a ház, a gép] (Baranya m. Bélye Nyr. XV.424). *Sok szerrel van ez a masina* (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382); 7. ucca-sor. *Átmegyek a túsó szerre*: az ucca túsó oldalára (Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvj. 17. 18. 24). *Bal szeren, jobb szeren* [van ennek v. amannak a háza] (Pápa vid. Tsz.). *A túsó szer; az innecső szer* (Csik-Madarnas Gidró J. Bonifác). *Buza-szer*: búza-sor, búza-piac (az a sor, a hol a búzát árulják); *piac-szer*: piac-sor (Háromszék m. MNy. VI.328. 345). *Ó-szer*: zsibvásár (az a sor, a hol ócska holmikat árulnak) (Székelyföld

Tsz.; Háromszék m. MNy. VI.328. 345; Nyr. V. 90; Kolozsvár Szinnyei József); 8. ucca. *A Tanúk szére* (Csik-Madaras Gidró J. Bonifác). *Falu v. fűsűd-szer*; *pap-szér v. uósűd-szér* (Soprony m. Horpács Nyr. IV.286); 9. (fölső v. alsó) része a falunak. *Fűsű szer, asu szer* (Vas m. Hodos Gombocz Zoltán). *Al-szeren, föl-szeren* [van ennek v. amannak a háza] (Pápa vid. Tsz.); 10. deszkából ácsolt félfödélű ajtótlán kocsiszín (Kün-Madaras Király Pál) [vö. *kocsi-szér*]; 11. sors. *Gyenge szerben van*: rossz sorsban, nyomorúságban (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II. 371); 12. szerszám (Göcsej MNy. V.128; Szegszárd vid. Nyr. VII.382; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382; Székelyföld Tsz.). *Hítvány szer* (Háromszék m. Nyr. II.522). *Hám-szér*: hámszerszám (Csik-Tusnád Melich János); 13. az urasági béreseknak és ostorosoknak az a derékszjához kötött és rézkarikákkal cifrázott készülete, a melyen a dohányzacskó, pénzes erszény, tokos bicsak, pipaszurkáló, acél stb. fityeg (Dunántúl CzF.); 14. portéka. *Hítvány szer* (Háromszék m. Nyr. II.522); 15. ruházat. *Fehér szer v. ször* [a parasztnép ruházata; azért a kaputos embert *feketeszörösnek* híják] (Szlávia Nyr. XXIII.309); 16. *szérben*: ízben, *szerre*: -szorra, -szerre, -szörre. *Husznokét szerben veri az eső* (Soprony m. Kisfalud, Nagy-Mihály Nyr. XXI.475). *Három szerre van még* [fa a faskamrában]: háromszorra (vagyis még három ízben hordhatni föl belőle annyt, a mennyit egyszerrészoktak) (Kolozsvár Szinnyei József); 17. alkalmas, ügyes, kész (vminek az elvégzésére) (Békés m. Sárrét Nagy Sándor). *Nagy szer*: mindenre alkalmas (Szatmár m. Nyr. X.430). *Menyen oda, úrfi, a szekér elé az ökröt vezetni, hisz ügyis mindenre szer maga* (Szaboles m. Aba-pusztá Balkányi Kálmán) [vö. sor 12.].

[Szólások]. *Széribe* nevétük: mindennap más háznál kapott enni (Somogy m. Balaton mell. Nyr. XVI.477). *Széribe vannak*: éjjeli örködésben [vö. *szérés*]. *Há méssz máma este?* — *Széribe rendelt a kisbíró* (Soprony m. Röjtök Nyr. II.369). *Szérivel szedi fél az asztalból a kékéket v. a boglyából a villafoltokat*: sorjában, a hogy összerakták. *Szerivel* [jó, renddel, rendszeren] kell bánni a fonallal, nehogy *összeduaggyon* (Székelyföld Kiss Mihály). *Szerbe-számba szedte*: rendbe szedte (Beregszász Nyr. XXVI.523; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Nincs szeri-száma*: össze-vissza, minden rend nélkül van (Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XIII.377). *Sem szere, sem száma*: rendetlenül sok (Székelyföld Tsz.). *Szérít téve*: szerét ejtve (Háromszék m. MNy. VI.350; Vadr.).

szér-gyaógyitaó: orvosság (Mátra vid. Nyr. XXII.384).

szer-hal: az a hal, a melyet a tizeden fölül az apátság asztalára szállítanak (Tihany Herman O. Halászat K.).

szer-szám: 1. a kürtő része, a melybe a hal a kotrócából kerül (Fertő mell. Herman O. Halászat K.); 2. fasz (Szolnok-Doboka m. Apa-

Nagyfalu Nyr. XII.429); 3. szekérteher. *Hány szerszám kukoricád termelt?* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

[Szólások]. *Szolnokon tanultam meg a szerszám járását*: a halászatot, a halászszerzést alkalmazását (Ung m. Záhony Herman O. Halászat K.).

szér-szöm (*szer-szem* Balaton mell. Tsz.; *ször-szöm* Zala m. Balaton mell. Fleischmann Jenő; *ször-szön* Veszprém m. Nyr. XIX.575; *ször-szöny* Hol? Tsz.): életrevaló, virgonc, ügyes, serény. *Mindakettő jó dógos, de a fiatalabbik ször-szömebb* (Zala m. Balaton mell. Fleischmann Jenő).

[*szérszémkőd-ik*], *szörszönkőd-ik*: serénykedik, iparkodik (a munkában) (Tolna m. Szakcs Király Pál).

[*szér-szó*].

szer-szavas: faluszája (Miskolc vid. Barna Ferdinánd).

szérszavaskod-ik: csak szóval végez, szájas-kodik, szájhóskodik (Erdély CzF.).

széribe-futó: bika alá való (Udvarhely m. Vadr.).

szörre-szörre: fölváltva (Udvarhely m. Vadr.).

2. **SZER**: moslékot készít. *Disztuknak a szerijök efogyott; nem tuok mije szernyi*: a disznók lisztje v. korpája elfogyott; nem tudok mivel moslékot készíteni nekik. — *Émmá szertem*: én már készítettem (Zala m. Hetés Nyr. I.380).

SZÉRÁG: gyöngysor (Moldvai csáng. Nyr. X. 204 [itt a „gyöngy” értelmezés alkalmasint hibás; vö. Nyr. XXIII.529]).

SZERB (*szeru* Kalotaszeg, Zsobok Melich János).

SZERBÁL: iszik (Beregszász Nyr. XXVI.523).

be-szerbál: megiszik. *Én is be vótam álltva rendszeren, mer még többet beszerbáltunk* (Beregszász Nyr. XXVI.283).

SZÉRDA (*szarada* Moldvai csáng. Nyr. IX. 453; *szērēda, szērēdā, szerēda* Palócság Nyr. XXII. 79; Gömör m. Nyr. XVIII.454; Debrecen Nyr. IX.163; Hajdú m. Földes Nyr. II.465; Szatmár m. Simonyi Zsigmond; Zemplén m. Tállya Kalmár Elek; Székelyföld Györffy Iván; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). — *Szērda*: [tréf.] tarrisznya (Heves m. Névtelen 1840).

SZÉRDÁS, SZÉREDÁS (*szerdás* Csongrád m. Szentés Nyr. VI.233; Szeged Csaplár Benedek; Gömör m. Sz. Simony Tsz.; Szatmár, Szaboles, Ugocsa m. Nyr. IX.134; Szeged vid. Tsz. 299b; Divényi Gyula; *szērdās* Csongrád m. Szentés Négyesy László; *szērēdās, szerēdās* Kis-Kunság Kimmach Ödön; Nagy-Kunság Nyr. XVI. 475; Tisza-Sz.-Imre Nyr. IX.137; Szeged Divényi Gyula, Csaplár Benedek; Bihar m. Fugyi-Vásárhely Nyr. III.232; Bihar m. Furta vid.

Nyr. IV.182; Debrecen Nyr. XIX.288; Hajdú m. Nádudvar Nyr. VIII.234; Hajdú m. Földes Nyr. XVI.384; Hajdú-Szovát Nyr. XXIV.587; XXVI.475; Szatmár m. Patóháza Nyr. XVIII.432; Zemplén m. Nyr. IV.522; Pap Károly; Bodroglók Karsa Ferenc; Bereg-Som Nyr. XV.470): 1. *szérdás, szerdás, szerdás, szeredás*: tarisznya (Kis-Künság Kinnach Ödön; Nagy-Künság Nyr. XVI.475; Tisza-Sz.-Imre Nyr. IX.137; Csongrád m. Szentos Négyesy László; Szeged Divényi Gyula; Gömör m. Sz.-Simony Tsz.; Bihar m. Fugyi-Vásárhely Nyr. III.232; Bihar m. Furta vid. Nyr. IV.182; Debrecen Nyr. XIX.288; Hajdú m. Nádudvar Nyr. VIII.234; Hajdú m. Földes Nyr. XVI.384; Hajdú-Szovát Nyr. XXIV.587; XXVI.475; Szatmár m. Patóháza Nyr. XVIII.432; Zemplén m. Nyr. IV.522; Pap Károly; Bodroglók Karsa Ferenc; Bereg-Som Nyr. XV.470); 2. *szérdás, szeredás*: kocsifaldalon függő faedény, a melybe sokszor az élelmi szereit rakja a kocsis (Szeged Csaplár Benedek); 3. *szérdás*: balgatag, oktondi, féleszű (Szeged vid. Tsz. 299b; Divényi Gyula).

[Szólások]. *Bekötötték a szerdást*: nem lesz több gyerekiük (Szatmár, Szabolcs, Ugoesa m. Nyr. IX.134).

1. **SZERDEK** (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.428; *szérdék*?) Kis-Kún-Halas Nyr. XIV.375; *szérdék* Baranya m. Nyr. XV.428; Székelyföld Tsz.): szerzemény, keresmény. *Ez saját szerdekem* (Baranya m. Meesekhát Thomaer Ignác).

[Közmondások]. *Ébű gyűt szerdeknek v. szerdeknek* (?) *ébű kő éveszni* (Kis-Kún-Halas Nyr. XIV.375; XV.428; a sz. szó csakis ebben a közmondásban él). *Ebűl gyűlt szerdeknek ebűl kell éveszni* (Csallóköz Csaplár Benedek; Balaton mell. Horváth Zsigmond 1834; Székelyföld Tsz.).

2. **SZERDEK** (*szárdék* Csallóköz, Fél Király Pál; *szérdék* Győr m. Szigetköz, Duna-Szentpál Nyr. VIII.523; *szérdék* Csallóköz Csaplár Benedek; *szérdék-turó* Csongrád m. Szentos Négyesy László; *szérdék* Győr m. Vámos Bódiss Jusztn; Vas m. Kemenesalja, Gömör m., Erdővidék és hely nélkül Tsz.; *szérdék* Rimaszombat Nyr. V.271; Békés m. Sárrét Gabányi Endre; *szérdék-turó* Csongrád m. Szentos Nyr. VIII.332; *szérdék* Pozsony m. Olgya Tolnai Vilmos; *szérdék* Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561; Bihar m. Furta vid. Nyr. IV.183): 1. *szárdék, szerdek, szerdek, szerdek, szerdek*: aludttoj (Csallóköz CzF.; Csaplár Benedek; Csallóköz, Fél Király Pál; Pozsony m. Olgya Tolnai Vilmos; Mátyusföld CzF.; Győr m. Szigetköz, Duna-Szentpál Nyr. VIII.523; Győr m. Vámos Bódiss Jusztn; Bihar m. Furta vid. Nyr. IV.183); 2. *szérdék*: félig megaludt tej (Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561); 3. *szérdék*: vert tej, vajavett savanyú tej (Erdővidék Tsz.); 4. *szérdék*: tejleves (Gömör m. Tsz.); 5. *szérdék*: a savóban levő túró (Rimaszombat Nyr. V.271); 6. *szérdék*: tehéntúró (Békés m. Sárrét Gabányi Endre); 7. *szérdék*: beszinált-féle (Hol? Tsz.); 8. *szérdék*: kotyvadék

eledel, letyko (Vas m. Kemenesalja Tsz.; CzF.) [vö. *szilva-szerdek*].

szördék-turó (Csongrád m. Szentos Négyesy László; *szérdék-turó* Szentos Nyr. VIII.332; *szérdék-turó* Bihar m. Furta vid. Nyr. IV.183): nem oltott, hanem természetesen képződött túró, friss tehéntúró.

SZERDEPURDI: szeleburdi, szeles bolond (Székelyföld Tsz. 266b).

[SZERE].

szeré-rét: kaszáló-rét (Szlavónia Király Pál).

SZERÉCSIA, SZERÉCSIJA (*szerecsija, szerecsija*): 1. nyomorúság (Szilágy m. Bereczky Lajos, Ineze Kálmán; Kalotaszeg Antal Domokos; Kolozs m. Nagy-Ida Bodor Akos; Kolozsvar Erdélyi Lajos; Szolnok-Doboka m. Kovács József, Vékony Jenő; Kis-Küküllő m., Marosszék Kelemen Lajos; Udvarhely m. Homoród vid. Baczó Mózes; Csik-Rákos Dobos András); 2. nyomorult, élehetetlen, ügyefogyott. *Szerecsia ember. Azt a szerecsiát miért küldte?* (Kolozsvar, Deés Bányai Elemér).

[Szólások]. *Menny a szerécsiába!* (Uo. és Marosvásárhely Szabó Béla). *Vigye el a szerécsija! Pusztítja el a szerécsija!* (Marosszék Ravasz Árpád).

SZERECSIKA (*szérécika*): 1. hydrargyrum bichloratum corrosivum (mérges arcfehéritő szer) (Szeged és vid. Divényi Gyula, Kardos Albert; Hódmező-Vásárhely, Bánság Kovács S. János; Nagy-Becskeerek és vid. Kis Sándor; Zenta Schröder Gyuláné); 2. arzenikum (Arad Tolnai Vilmos). *Szerecsikát ivott pálinkába* (Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.230); 3. vmi hashajtószer (Arad Tolnai Vilmos); 4. = *szerecsika-alma* (Kalotaszeg Czuczsa János).

szerecsika-alma: kisebbfajta, kívül zöldes, belül narancssárga, igen fűszeres ízű alma (Arad Tolnai Vilmos).

SZEREDÁRIS: az az ajándék (tojás v. egy csó kukorica v. egy darab tőzeg), a melyet a gyerekek azelőtt a tanítónak minden szerdán vittek, mert a ki nem vitt neki semmit, azt a szerdai szünetkor nem engedte játszani (Bihar m. Furta vid. Nyr. IV.182) [vö. *szombatáris*].

[SZEREDÉN].

szörödén-szörte (*szereden-szerte*): szerteszt (Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XVI.43; Háromszék m. MNy. VI.226. 350).

[SZEREDINA].

[Szólások]. *Általkölte a szeredina*: eső után köpönyeg (Székelyföld Nyr. VIII.516).

SZERÉGYINA: [?]. *Nem vettetöm a szerégyina tűzire, sém a purgátérjumba, sém pokolba* (Torontál m. Szőreg Kálmán L. Szeged népe III.147).

[SZERELÉM].

szerelém-gyerek: törvénytelen gyerek (Tokaj Nyr. XXIV.240).

szerelém-hideg: az az izgatottság, remegés, hideg borzongás, a mely a szerelmeteskedőt elfogja, mikor másik nembelinek a közelébe jut v. vele ölelkezik v. közöszlúni készül (Dunántúl Pap Benedek).

[Szólások]. *Didérég, majd megvész a szerelém hidegje.* [Ha vkinek kipattogzik a szája széle, tréf. mondják:] *Kiverte a szerelémhideg* (Dunántúl Pap Benedek). *Bántja a szerelémhideg* (Fehér m. Perkáta Nyr. III.36). *Majd küelte a szerelémhideg* [a királykisasszonyt, a mint meglátta János királyfit] (Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.396).

[SZERÉM].

még-szerém: megterem. *Megszermettem* (Moldva, Ploskueén Nyr. IX.488).

SZÉRÉN (Vas m. Őrség Nyr. IV.522; Zala m. Hetés Nyr. II.45; Hetés, Dobronak Nyr. XV.190; Zala m. Szentgyörgyvölgye Nyr. III.466; *széren* Vas m. Őrség Nyr. VII.419; Hetés, Dobronak Nyr. II.466; *széren* Vas m. Szalafő Nyr. VII.88; XVI.377; *szérin* Vas m. Őrség Nyr. II.175; *szőre* Göcsej MNy. V.159; *szörén* Göcsej Nyr. II.86; *szören* Vas m. Hodos Gombocz Zoltán): nagyon, igen. *Szérén esik a hó* (Őrség Nyr. IV.522). *Szérén görbe:* igen sovány (Hetés Nyr. II.45). *Szérén meleg van* (Hetés, Dobronak Nyr. XV.190). *Micsa szérén szép szag ez!* (Zala m. Szentgyörgyvölgye Nyr. III.466). *Szérén nagy* (Őrség Nyr. VII.419). *Naon szérén megédélt* (Hetés, Dobronak Nyr. II.466). *Szérén ekesztek egymás közt pörünyi* (Vas m. Szalafő Nyr. VII.88). *Áj de szérén naon okos vagy!* (Vas m. Szalafő Nyr. XVI.377). *Akkor éfütötte a vién banya szérin a kemencit* (Őrség Nyr. II.175). *Béraktam e likat szörén sok tökinávé* (Göcsej Nyr. II.86). *Oan szören jajgatott fájdalomába* (Vas m. Hodos Gombocz Zoltán).

SZÉRÉNCSE (széréncsd, szeréncsa Szlavónia Nyr. V.63; XXIII.212) [vö. szretya].

SZÉRÉNCSES (csés [köszöntésben] Göcsej MNy. V.100; Arad vid. Nyr. VII.233; szirincsis Kalotaszeg Nyr. XVI.142).

[Szólások]. *Csés jó napot!* (Göcsej MNy. V.100). *Csés jó egésségét!* (Arad vid. Nyr. VII.233).

SZÉRÉS (szeres): 1. soros, a kin a sor van (pl. az órködés sora, malomban az órlés sora) (Zala m. Hetés Ethnographia VIII.93; Somogy m. Szőke-Dencs Nyr. III.231; Tokaj Nyr. XXIV.240; Székelyföld Kiss Mihály; Csik-Szentgyörgy Nyr. X.238). *Ki moa a szerés [éjjeli ór]?* (Zala m. Hetés Bellosics Bálint). *Ki ma a szerés pap?* = melyik papon van ma a szolgálat sora? (Kolosvár Nyr. VI.171); 2. fűszeres. *Szeres pogácsa* (Háromszék m. MNy. VI.350; Gyórfly Iván). — *Szērēsül:* rendesen, a maga rendje-módja sze-

rint, úgy a hogy kell. *Szērēsül bornyudzik a tehen:* minden évben. *Nem terēmnek a gyümölcs-fák szērēsül:* az oggyik évhen teremnek, aztán a másokban v. több éven át megint nem. *Nem foly szērēsül az országgyűlés:* félbe-félbeszakad. *Nem tudok szērēsül evel a két ökörrrel szántani* [mert nem járnak jól vagy a barázdában, vagy egyébként]. *Nem is tudtam szērēsül meg is gondolni, mitevős legyek* (Székelyföld Kiss Mihály).

[SZERESZURÁL].

be-szereszurál: minden módon iparkodik v. hová beszerezni. *Ha lehetne, biz ő minden pereputtyát beszereszurálná a vármegyei hivatalokba* (Csallóköz Csaplár Benedek).

[SZERET].

[Szólások]. *Kínálás: Tessék mán szeretni!* (Szatmár m. Krassó Hajdú Nagy Sándor). *Tessék szeretni!* (Ugoesa m. Fertő-Almás és vid. Nyr. IX.230). *Szeresse nő!* (Kalotaszeg, Kalota-Sz.-Király Czeuza János). *Szeresse jobban a mű életünköt!* (Székelyföld Fejér József). *Szeressed!* (Székelyföld Nyr. IX.426). *Csak annyit iszik?! Szeresse jobban, no!* (Udvarhely m. Nyr. XI.37). *Szeresszék cak ezt a piszlenkét! Szeresszék a bort!* (Moldvai csáng. Nyr. X.150).

[SZÉRÉTÉN].

szérétén-széjjel (Háromszék m. Vadr.; *szérétön-széjjel* Udvarhely m. Vadr. 518a; *szörétön-széjjel* Udvarhely m. Kriza): szerteszté.

[SZERETET].

szerettemre-való: kedvemre való. *Aggytk az úr egy szerettemre-való kalapot!* [mondta a kalapvó paraszt a kereskedőnek] (Debrecen Nyr. V.177).

SZERETETLEN: a kit nem szeretnek (Göcsej Nyr. XIV.166; Budenz-Album 161).

SZERETŐS: a ki szeretőt tart (Répce vid. Nyr. XX.411).

SZÉRÉZ: 1. megvételre ajánl. *Szērēszték nekém aszt a lovat* (Vas m. Nyr. XVIII.144); 2. [meg nélkül?] ráadásall megtold (Győr m., Háromszék m. Tsz.). *Én es kiégyenlittöm a dógot, mihent pénzre töszök szört, még a kámattyává es szörzöm* (Udvarhely m. Nyr. IV.322).

[be-szērész].

[Szólások]. *Beszerezte magát télre:* beszerezte magának a télire valót (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.217).

el-szērész: ellop. *Elszerezte a lajbimat* (Heves m. Sirok Nyr. XXVI.332).

elő-szöröz: előidéz. *Az a hideg víz mögén előszörzötte azt a belső kelevényt* (Nagy-Körös Nyr. XXIV.335).

még-szērész: ráadásall megtold (Fölső-Somogy Nyr. X.190; Nagy-Künság Nyr. XVI.475; Székely-

föld Tsz.; Fejér József). *Vegyen ebből a szilvéből; jól megmértem, meg is szerzem!* (Csallóköz Csaplár Benedek). *Még is szerzem a cseresnyét* (Vas m. Nyr. XVIII.144). *Szérézse még, nő!* (Veszprém m. Szentgál Nyr. III.183). *Szérézse még még egy billenggel!* (Békés m. Balog István). *Még meg is szerezte a mézsáros* (Bereg-Rákos és vid. Pap Károly). *Megszerzi hárommal* (Kulotaszeg, Zsombok Melich János). *Mikor a székely a vásáron fali órát vett, drágálta, s a végén arra kérte az órát, hogy szörözzze meg arva! a kicsivé* [egy drága kis aranyórára mutatva] (Udvarhely m. Nyr. IV.322). *Ugyan szörözzse már mög egy szőtőmnyivel; ne legyen olyan szűkkező!* (Udvarhely m. Szász Béla).

SZERÉZGET (szérézet Kúnszentmárton Nyr. II.475).

SZERÉZKÉD-İK (szérészköd-ik): gazdálkodva szerézet (Szatmár m. Kapuk vid. Nyr. II.277).

SZERGYIA (Alföld Nyr. XV.236; Tisza mell. Tsz. 223b; Csongrád Nyr. VII.526; Arad m. Majláthfalva Nyr. VIII.238; *szervia* Cegléd Ilosvay Vilmos): két ágason vízszintesen fekvő vékony gerenda, a melyre a szárítani-való dohányt aggatják.

szérgyia-fa: ∞ (Csongrád m. Szentés Nyr. XVII.45).

[SZERI].

szeri-kása: abárkása (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574).

SZERINT (szörént Szeged vid. Nyr. III.424): szerte. *Elfogy a birka ország szerint* (Tamási Nyr. XXI.526).

[SZERKÉLŐDZ-İK, SZÖRKÖLŐDZ-İK].

oda-szörkölődzik: odavackalodik. *A minap licitátok a Pergel zsidóná, de mire odaszörkölődtem, má minden ripszapszra ment* (Veszprém Nyr. VIII.513).

SZERKESZT (sörkesztik [a könyvet] Torontál m. Szaján Kálmány L. Szeged népe II.233): ültet [szőlőt]. *Eszt a szőlőt négy éve szerkesztettem* (Somogy m. Szőlős-Györök Nyr. XXII.239).

SZERKESZTET: ácsoltat, összeillesztet (faházat) (Kalotaszeg, Zsombok Melich János).

SZERKÉTÁL: szere (Székelyföld Fejér József) [vö. *szokotál*].

SZERKETÉL: apródonként szerkeszt (Háromszék m. Nyr. III.326).

elő-szörkötél: előkeresgél (Háromszék m. MNy. VI.323; Vadr.; Erdélyi Lajos, Gyórfy Iván).

[SZERKEZ-İK].

oda-szerkőzik: odatelepszik (pl. vmely társaság körébe) (Dunántúl Bódiss Jusztin; Vas m. Kemenesalja? Tsz. 276b).

SZERKEZŐD-İK: helyezkedik (Háromszék m. Gyórfy Iván).

SZERKÖDZ-İK: telepszik (oda, melléje) (Pápa Nyr. XVI.576).

ő-szörkődzik (Cegléd Ilosvay Vilmos; *é-szörkődzik* Kis-Kún-Halus Nyr. XV.428): elköltözik, elszármazik.

oda-szerkődzik: odatelepszik (pl. vmely társaság körébe) (Dunántúl Pápai Kálmán).

[SZERKÖZTET].

be-szörkőztet: bejuttat (vmely állásba) (Békés m. Balog István).

SZERMET: szemét (Győr m. Szigetköz, Duna-Sz.-Pál Nyr. VIII.523).

SZERMETÉL: szemetel, szemzik, szítál, permetezik (az eső) (Pápa Bódiss Jusztin).

SZÉRNYE: széltől védett hely (Hont m. Nyr. XVIII.517). *Maradj a szérnnyében, mert megfázol!* (Hont m. Nyr. XVII.271).

SZÉRRÉZ. *Szérreze*: sorra, rendre, egymásután váltakozva (tenni, használni) (Háromszék m. Sztotyor Gyórfy Iván).

SZÉRTE (falu szért Palócság Nyr. XXI.558).

szérte-szélyel (*szerte-széjvel* Brassó m. Hét-falu Horger Antal).

[SZÉRTÉDÉN].

szértéden-szerte: szerteszt (Háromszék m. Vadr. 518a).

[SZÉRTÉDÉS].

szértédes-szerte: szerteszt (Háromszék m. MNy. VI.226).

SZERTELENKED-İK: szertelenül viselkedik, rendetlenkedik, helytelenkedik, nem tudja magát mérsékelni (Csallóköz, Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.350; Gyórfy Iván).

SZERTENGŐS: [?] *Miska feleségét most már negyedszer elhagyta. — Nincs azon mit csodálkozni; hiszen mindenki tudja, hogy Miska szertengős* (Kaposvár Nyr. XVII.183).

SZERTES: szeles, hebehurgya, szeleburdi, kapkodó (Győr m., Pannonhalma, Komárom m., Esztergom m. Bódiss Jusztin; Vas m. Kemenesalja Tsz.; Kaposvár Schröder Gyuláné).

SZERTESEG: rendetlenség, összevisszaság (pl. a szobában) (Bars m. Léva Czimmermann János).

SZERTET: lőt-fut, csatangol. *Hun szertettél má megint?* (Keszthely és vid. Horváth György).

SZÉRTIBE (*szertibe*): szerteszt, szanaszt (Székelyföld Kiss Mihály, Csaplár Benedek;

Háromszék m. MNy. VI.350; Vadr. 518a; Gyórfly Iván).

SZERÜ: moslékba való liszt v. korpa. *Disztuknak a szerüjök efogyott* (Zala m. Hetés Nyr. I.380) [vö. 2. szer].

SZERÜ (szerő Palócság Ethnographia IV.31; Eger Kassai J. Szókönyv IV.424; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.426; Erdővidék Tsz.; szerő Mátyusföldre Nyr. XX.30; Érsekújvár Nyr. VIII. 332; Szlavónia Nyr. XXIII.168; *szerő* Szlavónia, Haraszi Nyr. XXIII.165; *szerő* Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.424; Zemplén m. Tállya Nyr. IV.521; *szürü* Soprony m. Horpács Nyr. XIV. 432; Zala m. Hetés Bellosics Bálint; Pápa vid. Tsz.; Veszprém m. Olaszfalu Nyr. XV.40; Somogy m. Nyr. X.477; Somogy m. Kapoly Nyr. IV.84; Tolna m. Dees Nyr. VI.45; Nagy-Kúnság Nyr. VI.129; Háromszék m. MNy. VI.215; Vadr.; *szürü* Palócság Ethnographia IV.31; *szürü* Veszprém m., kül. Pápa vid. Nyr. VI.39; Somogy m. Kapoly Nyr. IV.84; Palócság Nyr. XXI.360. 460; Cegléd Ilosvay Vilmos; Szeged Kálmány L. Szeged népe I.207; Nyr. VII.324). — *Szürü:* álló víz színén behajjított kavicsból támasztott kerekdedség, a mely nagyobb-nagyobb lessz és végre elsimul (Nagy-Kúnság Nyr. VI.129) [vö. *szür* és NyK. XV.464].

szürü-bíró: az az ember, a ki nyomtatáskor, csépléskor, szóráskor a szerüre fölügyel, hogy ott vmi baj, lopás ne történjék (Hol? Nyr. XVII. 223).

szürü-pásztor: ∞ (Somogy m. Ádánd Bánuócsi József).

szérü-torok (szerő-, *szürü-torok*): a csűrben a szerü egyik felének felső részén levő gerendázat, a melyre takarmányt raknak (Palócság Ethnographia IV.31).

SZERVIAN (szervián): 1. szerb konyhakertész (Cegléd Ilosvay Vilmos; Kolozsvár Szinnye József); 2. Szerbiában is járt, zöldséggel kereskedő kesztőicei (esztergommegei) ember (Hont m. Nyr. VI.271).

szervián-tővisk: szerbtővis (Hont m. Nyr. VI. 271).

SZÉRVIANKA (szervijankát): rövid női kabát, újjas (Palócság Nyr. XXII.79). *Mer hideg vót, szervijankát is attak rám* (Torna-Ujfalu Nyr. VII.186).

SZERVUSZ (szerbusz Fehér m. Nyr. XVII.136).

SZÉRZEDÉK: 1. holmi apránként összegyűjtögetett élelmi szer; 2. ráadás (Csallóköz Csaplár Benedek).

SZERZÉK: ráadás, nyomtaték (Bereg-Rákoss és vid. Pap Károly; Beregszász Nyr. XXVI.523).

SZÉRZÉS: ráadás (Csallóköz Csaplár Benedek; Székelyföld Kiss Mihály).

SZERZET: fajzat, fajta. [*Ki zörget a kapun?*] *Nem tudom én, miféle szerzet. No máu azt is el-törte, te gyász szerzet! Nem olyan szerzet ő, hogy kötélnek álljon!* (Abaúj m. Szikszó Király Pál). *Derék szerzet! Jóféle szerzet!* [ironice]. *Bü szerzet. Hitván szerzet* (Székelyföld Kiss Mihály).

[SZÉRZŐSKÖD-İK].

rá-szörzősködik: szert tesz rá, megszerez. *Rá ké szörzősködni* (Baranya m. Pellérd Nyr. XI. 382).

1. **SZESZ:** 1. petróleum. *Hozz egy liter szeszt; de ne bűdös legyen! A legjobb olaj se ér annyit, mint a leghűvösebb szesz* (Csongrád m. Szentés Király Pál); 2. ecetesség. *Ez a bor megromlik, mer má is van szesze* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.45).

2. **SZESZ** (szész, szösz): szín, ürügy. *Avval a szesszel mentt oda . . .* (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.218). *Avel e szesszel . . .* (Göcsej MNy. II.415). *Avval a szesszé gyütt . . .* (Veszprém Nyr. II.134; Veszprém m. Csetény Halász Ignác). *Valami szesszé csak be kö gyűnni* (Veszprém m. Torna Nyr. XVII.431). *Valami szesszel kivisszük* (Sümege vid. Nógrádi J. A sümegevid. nyelvjárás 24). *Avval a szösszel mönt el . . .* (Somogy m. Csurgó Nyr. XXV.286). *Avval a szesszel mentem é . . .* (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.383). *Avval a szesszel . . .* (Baranya m. Özd Somssich Sándor). *Annak a szeszivel . . .* (Székelyföld Tsz.). *Annak a szészivel mentt oda . . .* (Székelyföld Kiss Mihály). *Annak a szeszivel mentt el, hogy találkozzék a komájával, s hát bizony inni ment* (Székelyföld Fejér József). *Annak a szészivel [v. szösszivel] jött hëzzám, hogy . . .* (Udvarhely m. Nyr. V.231) [vö. *nesz*].

SZÉSZÉG (szeszeg): 1. szija a fogát (fájdalmában) (Székelyföld Kiss Mihály). *Ne szészégg ojan erőssen, mett nem halsz meg belé!* (Háromszék m. Vadr. 356); 2. szepeg, szurkol, drukkol, fél (a büntetéstől) (Dunántúl Bódiss Jusztin; Balaton mell. Tsz.; Horváth Zsigmond 1834).

SZÉSZÉLŐD-İK (szeszélőd-ik): gerjedez (Háromszék m. MNy. VI.350; Vadr.; Gyórfly Iván).

SZESZÉLYES: 1. szeszés. *Szeszélyes ital* [úriasan beszélni akarók szava] (Debrecen Dézsi Lajos); 2. [?]. *Szeszélyes ember* [Néhánytól hallottam; — mondja a közlő — ők se tudják, én se tudom, miféle értelemben használják] (Tokaj Nyr. XXIV.240).

SZESZEMOSZA: piszmogva, szuszogva, lassan dolgozó, alamuszi (Répce mell. Kovács S. János; Nagy-Kúnság, Túrkeve Nyr. VIII.469).

SZESZEMUSZI: ∞ (Nagy-Kúnság, Túrkeve Nyr. VIII.469).

SZESZEMUSZA: ∞ (Székesfehérvár Nyr. VII. 430).

SZÉSZERÉG (Dunántúl Bódiss Jusztin; Zala m. Király Pál, Szabó Béla; Balaton mell.

Horváth Zsigmond 1834; *szőszörög* Győr m. Tsz.): 1. *szőszörög*, *szőszörög*: nyőszörög, borzongva gubbaszkodik (Győr m. Tsz.; Zala m. Szabó Béla). *En nem tudom, mi baja ennek a gyermeknek; má' réggel óta szőszörög* (Zala m. Király Pál); 2. *szőszörög*: szepeg, szurkol, drukkol, fél (a büntetéstől) (Dunántúl Bódiss Jusztn; Balaton mell. Horváth Zsigmond 1834).

SZESZES: ecetesedni kezdő (bor) (Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.45).

SZÉSZMOTOL: nyugtalanul jár-kél ide s tova, sűrög-forog (Tisza-Örs Csaplár Benedek).

SZÉSZPÉTA: búzavirág kalásza (Somogy m. Nemes-Déd Nyr. VIII.524).

SZÉSZPÉTÉL (Székelyföld Fejér József; Háromszék m. Vadr.; Udvarhely m. Kiss Mihály; *szeszpetelni* Háromszék m. MNy. VI.351; *szőszpötöl* Udvarhely m. Kiss Mihály): szeleskedik, sebbel-lobbal ide s tova járva végez vmit, kapkodva dolgozik, sietve rakosgat, sietve és zajjal kotorászva keresgél, hany-vet [vö. *szépétél*, *szőszmötöl*].

SZÉSZPÉTÉLŐD-IK: ∞ (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr. 518a) [vö. *szőszmötölőd-ik*].

fél-szészpötölődik, *fel-szészpötölődik*: fél-szedelődzkodik, félcihelődik, félkászolódik. *Fel-szészpötölődött nagy kúnnal* [miután az ájulásból föleszmélt] (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III. 371). *Az ágyból felszészpötölődött* (Udvarhely m. Kiss Mihály).

[**SZÉSZPÉTÉLŐDZ-IK**].

fél-szészpötölődzik = *fél-szészpötölődik* (Székelyföld Kriza).

SZESZPÍTÁLIS: telekhelyiség (Beregszász Szini Péter).

[**SZÉSSZEN**].

mög-szösszen: megszeppen (Dunántúl Bódiss Jusztn; Balaton mell. Horváth Zsigmond 1834) [vö. *mög-szusszan*].

SZÉT (*szültmegy* Ung m. Király Pál).

SZÉTÉM (Háromszék m., *szőtöm* Udvarhely m. Vadr.): morzsa, szemer.

SZÉTÉMNYSI (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr. 518a; *cétémnyi*, egy *cetemnyi* [? alkalmasint a közlőnek hibás kikövetkeztetése ebből: *éc kétémnyi* = *egy szétémnyi* v. helyesebben: *szőtémnyi*] Udvarhely m. Nyr. VIII.472; *szetemnyi* Székely-Keresztúr Nyr. VIII.525; *szőtémnyi* Udvarhely m. Nyr. VIII.472; Szász Béla): parányi, morzsányi, mákszemnyi. *Egy szetemnyi sár, por* (Háromszék m. Vadr. 472a). *Ugyan szörőzse már mög egy szőtémnyivel; ne legyen olyan szükkezű!* (Udvarhely m. Szász Béla). *Adj egy cetemnyi tejet! Várj, épen egy cetemnyit meggyek!* (Udvarhely m. Nyr. VIII.472).

SZÉTMOZ-IK: balházkodik (Eger vid. Nyr. XVII.477).

SZETYEMATYOL: haszontalanul tölti az időt, (Ugoesa m. Nyr. XV.574).

SZETYEMOTYÁL: haszontalanul tölti az időt, piszmog, tesz-vesz, rakosgat (Békés m. Balog István; Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.383) [vö. *szotyog-motyog*, *szöty-moty*].

SZETYEPOTYÁL (*szetyepotyál*): haszontalanul, dologtalanul tölti az időt, lomha munkával lopja az időt, piszmog, sokáig készülődik (Nagy-Kunság Nyr. XVI.475; Túrkeve Nyr. VIII.469; Hajdú m. Földes Nyr. III.36; Debrecen Nyr. III. 414).

el-szetyepotyál: haszontalanul eltölt. *Elszetyepotyálja az időt* (Debrecen Nyr. XVII.524). *Asztán el ne szetyepotyáld az időt!* (Érmellék Király Pál).

[**SZETTYÉN**].

szettyén-bokor: ősszel kéket virító, élő, méternyi magasságú növény (Tisza-Dob Nyr. XX.576).

SZÉVÉKED-IK (*szévékedni*): szeleskedik (Gömör m. Nyr. XXIII.500).

[1. SZÍ].

szí-szó: mendemonda, üres szóbeszéd (Göcsej Vass József 1841). *Minden szíre-szóra hajlik* (Soprony Nyr. VI.172) [vö. Nyr. XXII.411].

[Szólások]. *Minden szíre-szóra*: minduntalan. *Minden szíre-szóra pntzt kfr tülem* (Győr m. Csécsény Nyr. XXV.476). *Ne korháltasd magadat [ne vágass magadon eret] minden szíre-szóra* (Balaton mell. Tsz. 214b; a közlő kéziratában nem *é*-vel, hanem: *szíre-szóra*).

2. **SZÍ, SZÍV** (*szin* Zala m. Balaton mell. Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.600; *szíjok* Bereg, Ung m. Király Pál; *szíj* Tokaj Nyr. XX. 139; *szíjok* Vas m., Zemplén m. Bodrogköz; *szívu* Erdély Kassai J. Szókönyv II.422; IV.429; Kolozsvár Szinnyei József; Székelyföld Kiss Mihály): 1. húz. *A kerső mellé szítta magát, mikor óra jártam* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.431). *Kormányt vet, szíj [evezési mester-szó]* (Tokaj Nyr. XX.139); 2. nyújt. *Tésztát szív* (Baranya m. Ormányság MNy. V.127); 3. vékonyan fölkapál, gyeptől megtisztogat (Baranya m. Ormányság MNy. V.127). *Földet színyi* (Vas m. Órség Nyr. XV.574).

[Szólások]. *Szítta a fogát*: bosszankodott, nem tetszett neki (Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek).

el-szi (*el-szíveni*): 1. elnyújt (tésztát) (Baranya m. Ormányság Tsz.); 2. vékonyan fölkapál, gyeptől megtisztogat (Baranya m. Ormányság Tsz.). *Szíjja el ke avve a kapáve a földet*: húzza le a legfölső rétegét (Zala m. Hetés Nyr. XIX.143). *Szíjja el kee avva ja kapáva a földet innét* (Baranya m. Ormányság Nyr. IX.285).

föl-szi = *el-szi* 2. „Barázsnyi: a föld színét kapával vékonyan *fölszíni*” (Gösej? Nyr. XV. 574).

ki-szi: kifúj. *Szított ki az órod!* (Dráva mell. Nyr. V.522). *Most szította ki a orrát* (Eszék vid. Nyr. VIII.140). *Kiszította a zorrát* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.332). *Szítdd ki, kincsöm, a zorkádat!* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.42). *Szítdd ki az arrodot!* (Háromszék m. Vadr.). *Szítdd ki az arrodot az ajtó megi! Kiszította az arrát a marába* (Háromszék m. Vadr. 375).

lő-szi: lehúz. *Lészította magát:* lelapult (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.431).

SZIBÁK: szortyogó (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.188).

SZICSKÁL: szítogat (Székelyföld Győrffy Iván).

SZIGET (*széged* Esztergom Nyr. XXV.576; *széget, szegét* Dráva mell. Nyr. VI.87; Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.45; Háromszék m. Vadr.; Háromszék m. Nagy-Ajta Nyr. II.525; Bokros-szegét, Sima-szegét [határrészek] Háromszék m. Uzon Nyr. VIII.383; [*szöged*] a tengernek a hetedik *szögegyibe*, a tenger hetedik *szögegyibe* Hont m. Tesmag Nyr. X.528; *szöget* Csongrád m. Szegvár Vikár Béla; *szüget* Hont m. Nyr. VI.271). — *Széget:* [sziget, és] vízkanyarodásnál v. határszélnél való térszeglet (Háromszék m. Vadr.).

1. **SZIGONY** (*cigony* Tata Matusik Nep. János 1839; Bács m. Doroszló Herman O. Halászat K.; *szigény* Dráva mell. Nyr. VI.87; *szigény* [? az é alkalmasint hiba é helyett] Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.383; *szüggöny* Szeged, Algyó, Tápé Herman O. Halászat K.).

2. **SZIGONY** (*hal szigonya, hal szigonyája*): a hal lélekző szerve (apparatus branchialis) (Baranya m. Kassai J. Szókönyv III.105. 193; IV. 430). *Ez a hall friss, mert veres a szigonya* (Baranya m. Kassai J. Szókönyv II.349) [vö. 3. szirony].

SZIGONYÁSZ (*szigonyászni*): szigonnyal halász (Szatmár m. Nagy-Dobrony Herman O. Halászat K.).

SZIGONYOS: 1. szalonnás (kenyér) (Háromszék m. MNy. VI.350; Vadr.); 2. fölszine-fagyott, kérges, cserepes (hó) (Székelyföld NyK. X.336; Kiss Mihály) [vö. *szihanyos, szikányos, szikony, szironyos*].

SZIGONYOSOD-İK: fölül megfagy, kérgesedik, cserepesedik (a hó) (Székelyföld Kiss Mihály).

SZIGORKOD-İK: nyomorog (Háromszék m. NyK. III.13).

[SZIGOROD-İK].

el-szigorodik: lesaványodik (Háromszék m. Nyr. V.129). *Nagyon sündi a betegséget, egészen*

elszigorodott (Székelyföld Nyr. XIII.461). *Egészen el van szigorodva* (Székelyföld Kiss Mihály).

SZIGOROG: nyomorog (Székelyföld Kiss Mihály, Győrffy Iván; Háromszék m. NyK. III.13; Brassó m. Hétfalu Horger Antal).

[SZIGOROSOD-İK].

össze-szigorosodik: összetapad, összeáll. *Az a jó vakolat, a melytől az építéskor a kövek legjobban összeszigorosodnak* (Vas m. Kemenesalja Király Pál).

SZIGORÚ, SZIGORU (*cigorú* Tolna m. Király Pál; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.67): 1. sovány, szikár, vézna (Kolozsvár Pap Károly, Szinnyei József; Kalotaszeg Czuczsa János; Székelyföld Tsz.; MNy. V.356; VI.175. 243; NyK. III.16; Győrffy Iván; Udvarhely m. Homoród vid. Nyr. XXIII. 44; Háromszék m. Nyr. V.129; Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Brassó m. Hétfalu Horger Antal; Moldva, Klézse Nyr. VII.478); 2. fejletlen, satnya, csenevész, növényében elmaradt (Segesvár Nyr. IX.44). *Most nagyon szigoru a gyümölcs* (Kolozs m. Zsobok Melich János); 3. szűk (út, átjárás) [? „ha jól emlékezem”, mondja Budenz, a közlő] (Székelyföld MNy. VI. 175); 4. egyszerű, szimpla. *Szigorú virág. Szigorún nyílik* (Jász-Nagykún-Szolnok m. Tisza-Roff Markovics Sándor); 5. beteges, nyavalygós (Brassó m. Hétfalu Horger Antal). *Néhány év óta ojan szigorú vagyok* (Győr m. Nagy-Écs Bódiss Jusztin); 6. szegény, szűkölködő, nyomorgó (Erdély Kassai J. Szókönyv IV.384. 430); 7. hitvány, nyomorult. *Hogyne vónék én szomorú, mell elhagyott egy szigoru!* (Háromszék m., Erdővidék Vadr. 178). *Hogyne lennék szomarú: elhagyott a szigarú!* (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XV.522). *Szigoru pajtában...* megtaláltuk Jézust (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.274; karácsonyi misztériumban). — *Szigarán* [vö. szomorán] (Alsó-Fehér m. Nyr. XXV.346).

SZIGORUSKA: soványka. *Ojjan szigoruska szegény* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár).

SZIGORUSÁG: 1. soványság (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Ó te szigoruság!* = óh te sovány! (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos); 2. nyomorúság. *Szigoruság a dolga* (Székelyföld Kiss Mihály).

SZIHANYOS: nedves. *Nehéz kirugatni eszt a buzát, mer szihanyos* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.45) [vö. *szigonyos, szikányos*].

SZÍJ (*széva* Brassó m. Tatrang Nyr. II.524; *szí* Szilágy m. Király Pál; *szíju* Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m. Nyr. III.261; *szíjjura* Csík m. Ditró Nyr. VI.177; *szíju* Erdély Szinnyei József; Székelyföld Kassai J. Szókönyv IV.429. 430; Király Pál; Háromszék m. MNy. VI.210; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Brassó m. Hétfalu Horger Antal; *szíju* Marosvásárhely Nyr.

IX.428; *szíj* Szlavónia Nyr. XXIII.213; *szíva* Brassó m. Bácsfalu Nyr. III.504; *szíva* Brassó m. Hétfalu Nyr. XVI.575; Horger Antal). — *Szíz*: fűzfa-pántlika, melyet a ladiknak mohával betömött réseire illesztnek rá (Dráva mell. Nyr. V.472; Császárs Lajos).

szij-gilisza: galandféreg (Heves m. Névtelen 1840).

szij-gyártó (*szij-gyártó* Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; *szij-jártó* Kecskemét Csaplár Benedek; *szij-jártó* Hont m. Ipolyság Nyr. XIX.95; *szij-jártó* Dunántúl Nyr. XVI.240; *szij-jártó* Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek; Hont m. Ipolyság Nyr. XIX.95; Abauj m. Szikszó vid. Király Pál).

szij-hátú, szíjj-hátú: feketeesikos gorincű. *Szíjhátú farkó* (Heves m. Névtelen 1840). *É szíjj-hátú farkó kanca vót a harangos* (Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.42). *Vót paripám ész szíjhátú* (Torontál m. Pádé Kálmány L. Szeged népe III.66).

szil-pörge: pörgetett szíj (?) (Vas m. Őrség Nyr. II.563).

szij-szin: drapszínű, szarvasbórszínű. *Aggyon nekém olyan szíjszín nadrágot!* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

SZIJADÉK: forgács (Vas m. Őrség? Nyr. VII.470).

[SZÍJAL].

meg-szija: késsel meghasogat (nagyobb halat hosszában) (Hol? Nyr. XIII.182; Herman O. Halászat K. 281).

[SZIJATOL].

fel-szija (*fel-szija*): megvakar, megtisztít (disznóelet) (Udvarhely m. Nyr. VIII.169).

[SZIJÓ, SZÍLÓ, SZÍVÓ].

szíjő-kés (*szíjő-kés* Hol? Nyr. XII.95; *szíjő-kés* Cegléd Ilosvay Vilmos; *szíjő-kés* Somogy m. Nyr. X.476 [itt *szíjő-kés* hiba]; XIX.287; Somogy m. Szőke-Denes Nyr. III.231; *szíjő-kés* Somogy m. Kéthely Király Pál; Vas, Baranya m. Kassai J. Szókönyv IV.444; *szíló-kés* Csallóköz, Duna-Szerdahely Király Pál; *szíó-kés* Baranya m. Zalai Mihály; *szíu-kés* Vas m. Hodos Gombocz Zoltán; *szíu-kés* Pápa Király Pál; *szívó-kés* Hol? Tsz.; *szívó-kés* Vas, Baranya m. Kassai J. Szókönyv IV.444): kétnyelvű vonókés (húsoló, faragó, simító szerszám).

szíló-pad: faragópad, a melyen a vonókéssel dolgoznak (Csallóköz, Duna-Szerdahely Király Pál).

szíjő-szék (Somogy m. Nyr. X.476 [itt *szíjő-szék* hiba]; XIX.287; *szíó-szék* Baranya m. Ormányság Nyr. IX.285; *szívó-szék* Hol? Tsz.): faragószék, vonószék.

SZIJÓKÁL (*szíjókányi*): vonókéssel farag (Somogy m. Szőke-Denes Nyr. III.231).

SZÍK (*széksó* Dunántúl Lehr A. Toldi 12; Kis-Kún-Halas Nyr. XVIII.571; Szeged Lehr A. Toldi 12; Szeged vid. Nyr. III.480; *Átal-szék*, *Cigányszék* Cegléd Ilosvay Vilmos): szikes föld. *Patkós-szék*, *Mészáros-szék*, *Turtó-szék* (Mezőtúr Nyr. X.144). *Átal-szék*, *Cigány-szék* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

[Szólások]. *Jó röggét, ékét a széksó!* [mondják, ha vki elszólta magát és csak jó idő múlva veszi észre] (Kis-Kún-Halas Nyr. XVIII.571). *Sziki van*: pállott a szája széle (Tisza-Dob Nyr. XX.576).

[szik-pad].

szikpados: szikes. *Szikpados főd* (Csougrád m. Szentes Nyr. VIII.331).

SZIKÁCS: forgács (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. IX.427).

SZIKÁJ: szívós, nyúlós, ragadós, tapadós (sár, agyagos föld) (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Vadr. 518b). *Jaj mién agyagos szikáj ez a főd; elég képes szántani!* (Székelyföld Kiss Mihály) [vö. *szíváj*].

SZIKÁJOS (*szikajas* Székelyföld Tsz. 346b): ~ (Székelyföld Tsz. 346b; Andrassy Antal 1843; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos) [vö. *sikájos*, *szikányos*, *szívájos*].

SZIKÁNC: szilánk, apró forgács, szála (Szatmár vid. Tsz.; Beregszász Nyr. XXVI.523; Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XII.429).

SZIKÁNC: szilánkos, szálkás. *Szikáncos deszka* (Szatmár Nyr. VIII.233).

SZIKÁNYOS: szívós, nyúlós, ragadós, tapadós, agyagnyirkos (föld) (Székelyföld Tsz. 346b; Andrassy Antal 1843) [vö. *szigonyos*, *szihanyos*, *szikájos*, *szívájos*, *szíványos*].

SZÍKÉS, SZIKÉS (*székas* [föld] Mohács Király Pál). — *Szikes*: pállott, pállott száju (Tisza-Dob Nyr. XX.576).

SZIKET: nátha (Gömör m. Tsz.).

SZIKILLÓ: kiesiny (Háromszék m. Felméri Lajos).

SZIKITEL: rángat, tologat (vmit, pl. a kutya) (Szatmár m. Nagybánya Zolnai Gyula).

SZIKKACSOS: fölüli szikkadt, eserepes, kérés, de belül még szívós (föld) (Zala m. Kassai J. Szókönyv IV.432; Gücsőj Tsz.).

SZIKKAD (*cikkad* Győr m. Tsz.; Fehér m. Nyr. X.186).

SZIKKADT: 1. száraz. *Szikkadt zsemje*: reszelnivaló száraz zsemlye. *Szikkadt kényér* (Cegléd Ilosvay Vilmos). *Szikkadt idő*: fölötte száraz idő (Göcsőj Tsz. 347a); 2. szikár (Borsod m. Snjó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné).

SZIKKAJT: szikkaszt (Palócság Nyr. XXI. 419).

SZIKKAN: szikkad (Székelyföld Kiss Mihály).

mög-szikkan: megszikkad, megkeményedik. *Mrgszikkan a föld* (Brassó m. Hétfalu Horger Antal).

SZIKKASZ: sikló, békarakkához hasonló fű (száraz, homokos dombokon terem) (Göcsej Tsz.).

SZIKLA (*cikla* Hont m. Tesmag Nyr. X.527).

szikla-gyöngye: havasi gyopár (*gnaphalium alpinum*) (Székelyföld Nyr. XVI.372).

SZIKONY: fölszine-fagyott, kérges, eserepes (pl. hó) (Székelyföld Kriza) [vö. *szigonyos*].

SZIKORIL: szorongat. *Ne szikorijjon!* (Kecskemét Nyr. IX.93).

SZIKRA (*cikra, cikrá* Palócság Nyr. XXI.314; XXII.32; XXIII.94; Gömör m. Nyr. XVIII.455; Gömör m. Hanva Nyr. XX.287; Rimaszombat és vid. Nyr. XXII.382; Borsod, Abaúj m. Király Pál; Abaúj m. Nyr. VI.172; Bereg-Rákos és Munkács vid. Pap Károly; *szikra* Nógrád m. Nyr. VI.416; Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.476). — *Szikra, cikra:* csepp, esipet, parányi (Bereg-Rákos és Munkács vid. Pap Károly). *Ahaj! a kémény köllös közepin éccörre csak béugrik az a szikra pécus. A köntök kicsi mácskájá, az a szikra-szikra macskaköjök a münk házunk tetején járkált* (Székelyföld Nyr. V.222). *Há bár egy szikra ázalékot istálak a kápasztára* (Kis-Küküllő m. Szókefalva Nyr. XIV.46). *Egy szikra vízem sincsen* (Erdély Csaplár Benedek). *Éc cikrát léméntünk a pincébe: egy pillanatra* (Brassó m. Hétfalu Horger Antal) [vö. *sziszkorá*].

SZIKRÁNYI. *Szikrányég:* pillanatig, rövid ideig (Udvarhely m. Homoród vid. Nyr. XXIII.44).

SZIKRÁZ-IK (*iszkráz-ik* Nógrád m. Nyr. VI.416; *szikráz-ik* Torontál m. Szőreg Kálmány L. Szeged népe III.257; Bihar m. Székelyhid Nyr. V.427).

SZIKRUCÁ: picike, parányi (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.380).

1. **SZIL** (*szífa* Soprony és Vas m. Nyr. X.332).

szil-fa: balsamina (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné).

2. **SZIL** (Göcsej Budenz-Album 160; Zala m. Galambok Bódiss Jusztin; *szíjjok* Göcsej Nyr. XII.95; *szífu, szífeni* Baranya m. Ormányság Kassai J. Szókönyv IV.444. 445): 1. *szil:* vág (Göcsej Budenz-Album 160); 2. *szífu:* hasít (abroncsnak való ágat) (Baranya m. Ormányság Kassai J. Szókönyv IV.444. 445); 3. *szil:* farag (pl. kapanyelet) (Zala m. Galambok Bódiss Jusztin); 4. *gyalul. Tököt szíjjok* [káposztának] (Göcsej Nyr. XII.95; Kardos Albert).

SZÍL (*szil, észil, szilok, szili* Veszprém Nyr. IX.282; Nagy-Kanizsa Király Pál; Baranya m. Ormányság Nyr. XXV.142; *szíl* Tolna m. Paks Nyr. XXII.430; Mohács Nyr. XXV.566; *szllok* Csallóköz, Komárom, Baja Király Pál; *szíll, szllok, szíllunk* Kis-Kún-Halas Nyr. XV.214; *szívál* Udvarhely m. Nyr. VII.324): *szil*.

SZILÁCS (*szíács* Dunántúl Erdészeti Lapok XXII.863; Vas m. Nyr. VII.470; Balaton mell. Tsz.; Göcsej Tsz.; MNy. II.415; Nyr. XIII.496; *szlács* Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.223; Baranya m. Zalai Mihály; *szíjács* Zala m. Alsó-Lendva vid. Nyr. XXIII.287; Somogy m. Nyr. X.476; Nagy-Kanizsa Király Pál; *szilács* Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; Gömör m. Tsz.; *szivacs* [?] Baranya m. Tsz. [Tud. Gyűjt. 1826. II.41. lapjáról, a hol szintén *szivats* áll]; *szivács* Rábaköz, Beó-Sárkány Nyr. XVIII.238; Vas m. Horvát József 1841; Vas m. Kemenesalja Tsz.; uo? Kresznerics F. Szótár II.223; Hol? Tsz.; *szíács* Veszprém m. Zalai Mihály): 1. *szíács, szlács, szíjács, szilács, szivacs* [?], *szivács, szlács:* gyaluforgács v. vonókészlecsinált forgács (Balaton mell. Tsz.; Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.223; Vas m. Órség Nyr. VII.470; Göcsej Tsz.; MNy. II.415; Nyr. XIII.496; Zala m. Alsó-Lendva vid. Nyr. XXIII.287; Somogy m. Nyr. X.476; Veszprém m. Zalai Mihály; Nagy-Kanizsa Király Pál; Baranya m. Tsz.; Zalai Mihály; Gömör m. Tsz.; Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; Hol? Tsz.); 2. *szíács, szivács:* szakajtó- v. méhköpti-kötésre való vesszőhasítvány (rendesen fűzavesszőből, a melyet két v. három felé hasítanak s aztán az egyes ágakat oly vékonyra faragják, hogy kötésre alkalmassá válnak) (Dunántúl Erdészeti Lapok XXII.863; Rábaköz, Beó-Sárkány Nyr. XVIII.238; Vas m. Horvát József 1841; Vas m. Kemenesalja Tsz.; Göcsej Tsz.).

SZILAJ: gyors (Bihar m. Fugyi-Vásárhely Nyr. III.232). *Szilaj cseléd* (Hajdú-Hadház Nyr. IX.524). *Szilajon:* gyorsan (Bihar m. Fugyi-Vásárhely Nyr. III.232). *Mijen szilajon tud írni az ifjú!* (Hajdú m. Kaba Nyr. XV.520). *Fuss szilajon, mert igyók elverek!* (Szaboles m. Nyr. XIV.235). *Add ide azt a villát szilajon!* (Tiszadob Nyr. XIX.95).

[Szólások]. *Ez a vetés sē igen szilaj:* nem igen díszlik (Somogy m. Nyr. XVIII.239).

szilaj-ménés: heverő lovak ménese (megkülömböztetésül a *binya-ménestől*) (Heves m. Névtelen 1840).

1. **SZILAK** (*szilok*): darab, szelet. *Acca egy szilak kenyeret nekem es!* (Baranya m. Nagy-Harsány Nyr. VII.478 [kérdés, hogy itt *szilak* k. nem *szilat* k.-ból lett-e]). *Aggy egy szilak kenyeret!* *Száz pengővel egy szilak fődét vevék* (Székelyföld Fejér József). *Vágj egy szilak [igy!] szalonát!* (Háromszék m. Nyr. X.327). *Feldült a szekér, s mind szilakba tört a járom* (Kalotaszeg Czuczsa János). *Ugy megütődött a korsó, hogy mind szilakba ment v. szilakba romlott* (Székely-

föld Kiss Mihály). *Azok a gonosz mérges disznók még szilakba szagatják a két embert* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.387). *Szilokba hasítani*: vékonyra hasítani (Zilah Kerekes Ernő). *Szilokba hasadt*: szilánkokra hasadt (Székelyföld Kriza).

[2. SZILAK, SZILOK].

szilok-förög: [nép-etimológia] illokszóra (Eger Nyr. XV.183).

szilak-szer: ∞ (Tokaj Nyr. XXIV.240).

SZILAKOL: aprít, vékonyra hasogat, forgácsol (Háromszék m. MNy. VI.350; Vadr.; Győrffy Iván).

[SZILAMOD-IK].

el-szilamodik: elforgácsolódik (Háromszék m. Győrffy Iván).

SZILÁNC SOL: aprít, vékonyra hasogat, forgácsol (Háromszék m. MNy. VI.350; Vadr. 518b; Győrffy Iván).

SZILÁNK (*sziláng* Székelyföld Andrassy Antal 1843): 1. száka (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475; Türkeve Nyr. III.229); 2. keskeny darab (szántóföld) (Csallóköz Nyr. I.332).

SZILÁNKÁL: vékonyra hasogat, aprít (fát) (Debrecen Kóssa Albert).

SZILÁNKOD-IK: vékony szilánkokra hasad (a fa) (Háromszék m. Lécfalva Kiss Albert) [vö. *szilánkoz-ik*].

el-szilánkodik: 1. apró darabokra szakad, szétforgácsolódik (Háromszék m. MNy. VI.350; Vadr. 518b [e két helyen *el* nélkül, de ezt nyilván hozzá kell érteni]; Kováts S. János; Kiss Mihály; Brassó m. Pürkerce Horger Antal); 2. szétzüllik, szétszóródik (a család) (Hódmező-Vásárhely Kováts S. János).

ki-szilánkodik: kirojtosodik (a ruha alja) (Háromszék m. Kováts S. János).

SZILÁNKOL (*szilángol* Háromszék m. MNy. VI.350; Vadr. 518b): 1. *szilánkol*, *szilángol*: aprít, vékonyra hasogat, forgácsol (Háromszék m. MNy. VI.350; Vadr. 318b; Győrffy Iván); 2. *szilánkol*: apró pelyhekben esik (a hó) (Győr m. Bóny Nyr. XVII.575).

SZILÁNKOS: nehezen törő (fa) (Háromszék m. MNy. VI.350; Vadr.; Győrffy Iván).

[SZILÁNKOZ-IK; vö. *szilánkod-ik*].

el-szilánkozik: 1. apró darabokra szakad (Háromszék m. MNy. VI.350; Vadr. 518b [e két helyen *el* nélkül, de ezt nyilván hozzá kell érteni]; Kováts S. János, Kiss Mihály); 2. elterjed, elharapódzik (a tűz v. a futó növény) (Háromszék m., Hétfalu Horger Antal).

SZILÁNY (Gömör m. Tsz.; *szilány* Göcsej Nyr. XIII.311): szilánk, forgács.

SZILÁNYOD-IK: soványodik (Háromszék m. MNy. VI.350; Vadr.; Győrffy Iván, Kiss Mihály, Horger Antal; Brassó m. Türkös Horger Antal).

SZILAT (*sziat* Balaton mell. Tsz.; *szijat* Balaton mell. CzP.; *szilat* Győr m., Veszprém m., Zala m. Bódiss Jusztn; Zala m. Balaton mell. Fleischmann Jenő; Göcsej Nyr. XIII.308; Somogy m. Csurgó és vid. Nyr. XXVI.546; Udvarhely m. keresztúri járás Pázsint Mihály; *szilet* Győr m., Veszprém m., Zala m. Bódiss Jusztn; *szivat* Veszprém m. Enying Simonyi Zsigmond; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.428; Csongrád m. Hám Sándor): szelet, darab (pl. kenyér, szalonna, föld; szántóföldnek v. szőlőnek osztálykor elhasított keskeny fele). *Aggy éggy szilatol!* (Somogy m. Csurgó és vid. Nyr. XXVI.546). *Jó szivat könyeret v. szalonnát levágott* (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.428). *Mégültem egy szivat dinnyét* (Csongrád m. Hám Sándor). *Ély szivat földet földőgostam. Az a kis szivat esső talán maj ehuzódik* (Veszprém m. Enying Simonyi Zsigmond). *Ha megharagttasz, mind szilatra vágok!* (Udvarhely m. keresztúri járás Pázsint Mihály).

SZILATOL: szeletel, darabokra vág (Győr m., Veszprém m., Zala m. Bódiss Jusztn).

fől-szilatol: fölszeletel (kenyeret) (Vas m. Szinnye József).

SZILILTAT: unszol, kényszerít (Moldvai csáng. Nyr. X.204).

SZILIMÁK: 1. vékony, sovány, vézna, cingár, gyenge; 2. élehetetlen (Háromszék m. Vadr. 518b; Kiss Mihály, Győrffy Iván; Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár).

SZILIMÁN, SZILIMÁNY (*szulimán* Ferenczi János 1832; Tsz. [itt a helyett hibásan *a*-val]): ∞ (Zilah Kerekes Ernő; Székelyföld Andrassy Antal 1843; Marosvásárhely Nyr. IX.428; Udvarhely m. Kriza; Háromszék m. MNy. VI.350. 357; Vadr.; Győrffy Iván; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

SZILISTYE: temető (Moldvai csáng. Nyr. X.204).

SZILKE (Zala m. Nyr. XIX.528; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475; Cegléd Ilosvay Vilmos; Békés-Doboz Nyr. VIII.330; Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.245; Szentes Nyr. VI.232; Algyó Nyr. VIII.517; Garam vid. Arany-Gyulai NGy. I.431; Heves m. Tiszafüred és vid. Kinnach Ödön; Debrecen Tolnai Vilmos; Hajdú-Szovát Nyr. XXIV.587; Szatmár m. Czimmermann János; Szatmár vid. Kelen Ferenc; Nagy-Károly Császár Árpád; Szatmár m. Patóháza Nyr. XVIII.432; Szabolcs m. Besenyőd Nyr. XII.143; Nagy-Kálló Nyr. XII.429; Szabolcs m. Tisza-Dob Nyr. XX.576; Abaúj m. Buzita Nyr. VII.134; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.325; Tokaj Nyr. XXIV.240; Bereg-Rákospap Károly; Szilágy m. Kóváry László 1842; Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII.382; *szélke* Kecskemét vid. Tsz.; Csongrád m. Ploetz 1839; Szeged és vid. Nyr. II.92; VII.236; Borsod m. Ethnographia VII.173; Borsod m.

Ónod vid. Nyr. XVII.383; Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; Sárospatak Nyr. XVII.528; *szélke* Eger Nyr. XXII.79): különféle nagyságú és alakú (legtöbbszörre cserép-) edény (fazék, köcsög, csupor, bögre, csésze, kis lábas).

1. **SZILONY** (Székelyföld Nyr. II.471; Kiss Mihály; Udvarhely m. Vadr.; *szirony* Szilágy m. Nyr. IX.565): fűzfavesszőből hasogatott abroncskötöző.

2. **SZILONY**: szigony (Hargita vid. Bucsin Herman Ottó Halászat K.).

1. **SZILOS**: szilfa-erdő, -berek, -liget (Mármaros m. Hosszúmező Király Pál).

2. **SZILOS**: szilánkos (Pápa Bódiss Jusztn).

SZILUSKA: szilvaskert (Nógrád m. Tolmács Nyr. XVIII.48).

SZILVA (*szia* Göcsej MNy. II.415; Nyr. XIII.496; *sziba* Vas m. Hodos Gombocz Zoltán; Vas m. Őrség Nyr. II.374; VII.323.467; XIII.384; Göcsej Nyr. XIII.352; *sziba* Mohács Király Pál; *szifa*orrú Komárom Herman O. Halászat K.; *szija* Göcsej Tsz.; *szilvá* Szlavónia Nyr. XXIII.168.359; *sziva* Soprony és Vas m. Nyr. X.332; Zala m. Kővágó-Őrs. Révfülöp Nyr. XIX.141; Nagy-Kanizsa Lichtschein Ödön; Veszprém Nyr. VII.381; *szivva* Nógrád m. Salgó vid. Pap Gy. Palóc népkölt. 41; *szivvát* Gömör m. Vály völgye Nyr. XXIII.92).

szilva-cibere, szilva-cibre: szilvaleves, híg keszőce (Hegyalja Kassai J. Szókönyv III.207; Kolozs m. Szucsák Nyr. XVIII.575) [vö. *cibere*].

szilva-iz (Erdély Szinnyei József; Háromszék m. Kiss Mihály; *szilva-éz* Udvarhely m. Kiss Mihály; *szilvéz* Bereg m. Király Pál): 1. *szilva-iz, szilva-éz*: szilvalekvár (Erdély Szinnyei József; Háromszék, Udvarhely m. Kiss Mihály); 2. *szilvéz*: szilva-sajt (úgy készül, hogy a szilvát péppé főzik, de nem annyira, mint a lekvárt; ezt a pépet deszkára öntik és szilvamaggal körülrakják, hogy le ne folyjon a deszkáról, s így hagyják, a míg lepényszerűvé meg nem szárad) (Bereg m. Király Pál) [vö. 2. *éz*].

szifa-orrú keszeg: abramis vimba (az orra alakjáról és kekes színéről) (Komárom Herman O. Halászat K.).

szilva-szak: szilvakása (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.222) [vö. 1. *szak*].

szilva-szérdék: szilvalekvárnak az alja. *Szilva-szérdékét főzött a feleségem* (Gömör m. Hanva Albert János) [vö. 2. *szérdék*].

SZILVÁNY (Duna mell. Kassai J. Szókönyv II.349; III.193; Herman O. Halászat K.; Baranya m. Mohács Kassai J. Szókönyv IV.435; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.383; *szilvány* Komárom m. Naszvad Nyr. IV.236; *szilvány* Komárom Ethnographia IV.169): a hal lélekzőszerve (apparatus branchialis).

SZILVÁS: bármilyen gyümölcsfákkal beültetett szőlőalaj (Heves m. Névtelen 1840).

[**SZILVÁSOS**], **SZIVÁCSOS**: szilvás (Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. XV.575).

SZILVIKÁ: szilvácska, szilva (Szlavónia Nyr. V.61; XXIII.216).

SZIMATI: 1. szimatoló, szagláldó; 2. jó szaglású (Székelyföld Kiss Mihály).

SZIMATISÁG: szimatolás, szagláldás, szimatoló v. szagláldó természet (Székelyföld Kiss Mihály).

SZIMATISKOD-ÍK: szimatolgat, szagláldók (Székelyföld Kiss Mihály).

SZIMATOL (*szamatol* [szimatol, szaglász'] Vas m. Hosszú-Pereszteg, Zala m. Túrje Bódiss Jusztn): 1. gyengén eszik (a marha) (Brassó m. Hétfalu Horger Antal; Brassó m. Hosszúfalu Nyr. VI.475) [vö. *büzlegél, büzlög, büzlöget*]; 2. szemet v. más ennyalót keresgél a porban v. a szemében (a malac, a disznó) (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Tsz.); 3. csendesesen esik. *Szimatol az eső* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. IX.138) [vö. *zamat*; — 1. *szemetél*].

[**SZIMI**].

[Szólások]. *Szimi likam v. szim' a likam*: szagold meg a seggem lyukát (Székelyföld Kiss Mihály).

SZIMIRKÁL (*szimirkál* [?] Székelyföld Nyr. II.471; vö. 556): 1. ennyalót keresgél (vmiben az orrával turkálva, pl. tyúk a szemétdombon) (Háromszék m. Vadr.; Kiss Mihály; Csik m. MNy. VI.376). *A johoknak ne aggy ennik, met még jól szimirkálnak a szalmába* (Székelyföld Fejér József); 2. turkál, válogat az ételben (Székelyföld Nyr. II.471) [vö. *szemérmél*].

SZIMMANT: megszagol (Háromszék m. MNy. VI.350; Györffy Iván). *Szimmantom, hát olyan büdös, hogy! Egyet rajta szimmantott* (Háromszék m. Vadr.).

SZIMMOG: 1. szipákol, szija az orrát (Csik-Szentgyörgy Nyr. X.238); 2. szipákolva sír, szipogva pityereg, csendes szippogással zokog (Erdély Kassai J. Szókönyv IV.131.436); 3. piszmoz, szuszog (munkával), ügyetlenül és lassan mozog (Székelyföld Kiss Mihály). *Ne szimmoj annyit!* (Székelyföld Tsz.).

SZIMOTA: szimat (Háromszék m. MNy. VI.357) [vö. *zamat*].

SZIMOTÁL: szimatol (Háromszék m. MNy. VI.357).

SZIMŐ: árvizkor a vízből helyel-közzel alig kibukkanó gyepes földhát (Komárom m. Nyr. XXVI.284).

SZIMPATÉROZ: rokonszenvez (Tokaj [mesteremberek körében] Nyr. XXIV.240).

SZIMZ (Szeged Csaplár Benedek; cine Banya m. Csúza Nyr. XVIII.93): párkány, párkányzat (házon, hajón, malmon, bútoron).

1. **SZÍN** (*szén* Udvarhely m. Vadr. 8. 518a; Kiss Mihály; *szény* Udvarhely m. Vadr. 518a; Nyr. IV.228; Kiss Mihály; Arany-Gyulai Ngy. III.68; rózsaszényű Moldvai csáng. Nyr. V.48; *szény* Udvarhely m. Nyr. XI.40; *sziny*, *szinyű* Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; *szűn* Soprony m. Répce mell. Nyr. XX.365; Göcsej Nyr. XIII.258; Zala m. Kővágó-Örs, Révfülöp Nyr. XIX.142; Veszprém m. Csetény Nyr. XXVI.280; rózsaszínű Soprony m. Csepreg Nyr. IV.331). — *Szinem*: magamszínű, olyan színű, mint én (Háromszék m. MNY. VI.339).

[Szólások]. *Szint tart vele*: egyenlő magasságú vele (Székelyföld Andrassy Antal 1843; Kiss Mihály, Gyórfly Iván). *Most esztendeje ám szint vót* [a gödör]: tele (Eger vid. Nyr. XVII.477). *Magunk színt legyen monda*: köztünk legyen mondvá (Heves m. Sirok Nyr. VIII.568). *Ő is eldult színt azon színt*: színt' azonképpen (Nógrád m. Megyer Nyr. VII.38). *Színül* (*színül*) *tenni*: színleg (Háromszék m. MNY. VI.350; Vadr.).

szin-áltig: csordultig (Háromszék m. Nyr. X.39).

szin-bor: az először kisajtolt v. kitaposott szőlő mustjából lett bor. *Dógos embernek ivós bort való innya*; *a színbör mulatsághoz való* (Pest m. Tinnye Nyr. VII.90).

szin-deszka (*szin-decka*): a tönk fölületéről fűrészelt két legkülső deszka (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Bereck és vid. Erdészeti Lapok XXII.127).

szin-fa: jól megderekasodott kivágandó fa (Szolnok-Doboka m. Deésakna Nyr. I.383).

szin-jártig (*szényártig* Udvarhely m. Kriza; *színártig* Udvarhely m. Felméri Lajos; *szin-jártig* Székelyföld Gálffy Sándor; Háromszék m. Nyr. X.39; *színyártig* Udvarhely m. Vadr. 518b; Homoród vid. Vadr. 560; Háromszék m. Kis-Borosnyó Nyr. XVI.48; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár): szízig, színültig, csordultig. *Színyártig van* (Székelyföld Kriza). *Színyártig töltött pohár* (Udvarhely m. Homoród vid. Vadr. 560). *A kanna színyártig van vízzel, jó lesz ügyelni!* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár).

szin-vas: tiszta vas (Szeged Divényi Gyula). *Fodor Pistát mos késérik színvasha* [t. i. vasra verve] (Szeged Kálmány L. Szeged népe I.8).

szine-bagyó: színét vesztő (Háromszék m. MNY. VI.350; Gyórfly Iván).

szine-bagyós: ~ (Csallóköz, Kecskemét, Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNY. VI.350).

2. **SZÍN** (*szén* Szatmár m. Porcsalma Nyr. XX.191; *szén* Palócság Nyr. XXII.79; *szény* Pápa vid. Tsz.).

szín-alj (*szín-ajj*): szín, kocsiszín, félszer (Háromszék m. MNY. VI.350; Vadr.; Gyórfly Iván).

szín-tartó: napernyő (Székelyföld Fejér József). [SZÍNÁD].

színád-méz: [tréf.] takony (Cegléd Ilosvay Vilmos).

színád-szag: [tréf.] fingszag. *De nagy színád-szag van itt!* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

színnád-szagú: [tréf.] fingszagú (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.305).

SZÍNÁK: rossz flú (Hajdú m. Nádudvar Nyr. VIII.234).

SZINDÁK: egy decinél kisebb pálinkamérték (Brassó m. Hétfalu Kovács S. János; Bukovina Nyr. VI.525).

SZÍNEL, SZINEL: 1. letisztítja a bőr színét (a tlmár a húsolóhoz hasonló vassal) (Szeged Nyr. IV.527); 2. (vmivel) egy színben van, egyenlő magas. *A kanálisban színel a víz a partval* (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XIV.43). *A torony színel a hegygel* (Mármaros m. Czim. mermann János).

[Szólások]. *Színlek az úrhoz*: úgy tetszik nekem, hogy már láttam az urat (Bars m. Nagy-Sarló Nyr. XVIII.233).

el-színél: 1. elsimít (pl. gabonával megtöltött véka tetejét) (Brassó m. Bácsfalu Horger Antal); 2. elsimít (vmi dolgot), eltussol, elüregyel, elcsúcsavar, elferdít (Udvarhely m. Magyaros Sára Kálmán; Háromszék m. Horger Antal; Háromszék m. Lécfalva Bitai Géza). *Elszínelte a tolvajságát* (Székelyföld Kovács S. János). *Nagy okosan elszíntli az adósságát* (Székelyföld Csaplár Benedek).

ki-színél: kiforgat, kisémmiz (vagyonból, örökségből, járandóságból). *Ahajtos-ahajt szépen ki is színöte Anti bá a fíját mindön vagyonból. Soha se búsuíj, szógám, hogy kiszínötek a vagyonodból; hiszön csak kitisztútá!* (Udvarhely m. Nyr. IV.227).

[Szólások]. *Kiszíntli magát*: 1. fölcicomázza magát (Brassó m. Horger Antal); 2. kimossa, kimentí, kivágja magát (a tettes, a hazug) (Szeged Kovács S. János). *Kiszíntli magát a hazugságból* (Háromszék m. Horger Antal; — vö. Nyr. XII.527 [hely nélkül]: *kiszíntel*: kitisztáz, kimos); 3. mentegetődéssel kivonja magát vmiből (Háromszék m. MNY. VI.335; Vadr.; Kovács S. János, Gyórfly Iván). *Mihelyest fizetésre kerül a sor, ügyesen kiszíntli magát a részvételtől* (Székelyföld Csaplár Benedek).

le-színél: 1. lebárdol (hengeralakú fát, vagyis a szélét lefaragja) (Háromszék m. MNY. VI.338; Vadr.; Brassó m. Türkös Horger Antal); 2. leföloz, letisztál (pl. mézet) (Háromszék m. MNY. VI.338; Vadr.; Gyórfly Iván). *Színtel le a mézel* (Alföld [?] Nyr. XIV.478).

meg-szinel (*meg-színleni*): agyagos földdel újra bevon(-ja a ház v. a csűr földjét) (Székelyföld Tsa.).

rőa-színöl (*rea-színleni*): ráfog, ráken (Háromszék m. MNy. VI.346; Győrffy Iván).

SZÍNÉLÉG: színeskedve hizeleg (Szolnok-Doboka m. Deésakna Nyr. I.383).

SZÍNELŐ, SZÍNELŐ: a húsolóhoz hasonló vas, a mellyel a timár a bőr színét letisztítja (Szeged és vid. Nyr. III.479; IV.527).

színlő-fa: két laplótű fa, a mellyel a szücs a bőr színét a esávtól megtisztítja (Székelyföld Nyr. XIV.335).

szíllő-fejsze: simító fejsze (Csallóköz, Bacsfa Nyr. XVI.140).

színlő-kasza: eszköz, a mellyel a timár a pácolás után másnap a tőkére fektetett bőrből a páclevet kinyomja (Székelyföld Nyr. XIV.335; Sepső-Sz.-György Kováts S. János; Brassó m. Türkös Horger Antal).

színlő-kés (*színlő-kés*). fanyelű, igen éles nagy kés, a melyet a szücs a bőr kikészítésénél használ (Kézdi-Vásárhely Nyr. XIV.239; Hol? Nyr. XVII.288).

SZÍNÉS: 1. a parttal egy színben levő. *Má egytsszen színés vót a víz* (Kömárom Beöthy Zsolt); 2. kétszínű. *Színés ember* (Veszprém m. Vámos Zolnai Gyula).

SZÍNESKE (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV. 437; *széneske* Szilágy m. Balla Kerekes Ernő): kerti ibolya (*cheiranthus*).

[SZÍNESLŐ].

színeslő-szinig: csordultig, színültig (Nagy-Kúnság Nyr. II.274).

SZÍNÉSZ: tettető (Szatmár m. Czimmermann János).

[SZINEZŐ].

szinező-kasza: streichmesser [nyereggyártó-eszköz] (Győr Nyr. XI.430).

SZINGYULA: 1. pongyola, léha (?) (Kúnszentmihály Nyr. XV.520); 2. ringó (Vas m. Kassai J. Szókönyv IV.440; Vas m. Kemenesalja Tsz.; uo. ? Kresznerics F. Szótár II.222; Somogy, Baranya m. Baksay Sándor).

SZINKE (Nógrád m. Nyr. IV.425; Hont m. Ipolyság Nyr. XIX.188; Abaúj m. Névtelen 1839; *szénke* Pálócság Nyr. XXI.218; XXII.79; *szénke* Nógrád m. Lapujtó Ethnographia IV.17): 1. *szinke*, *szénke*: szín, félszer (kocsi, hordók, kádak, tűzifa stb. tartására) (Hont m. Ipolyság Nyr. XIX.188; Nógrád m. Nyr. IV.425; Nógrád m. Lapujtó Ethnographia IV.17; Abaúj m. Névtelen 1839); 2. *szénke*: szőlőhegyi kunyhó (Pálócság Nyr. XXI.218; XXII.79).

[SZÍNLEL].

el-színlel: eltűrügyl. *Nagy okosan elszínleli az adósságát* (Székelyföld Csaplár Benedek).

ki-színlel: kiűrügyl. *Kiszínleli magát*: kiűrügyl. magát (vmiből) (Háromszék m. Vadr.).

SZÍNLELŐ: az az asztalszerű alkotmány, a melyen a halakat nagyság szerint kiválogatják (Duna mell. Herman O. Halászat K.).

SZINNÁN: fehér posztószerű szövetből varrott női félkabát (Bihar m. Kisháza Nyr. XXV.575).

SZINTE (*szinta* [majdnem] Kolozsvár legifj. Szinnyei József).

[SZINTÉDÉN].

szintédén-szinte: szinte-szinto, majdnem (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Szintédén-szinte elszalasztom vala* [elszalasztottam volna]. *Szintédén-szinte megtalálta a gojóbis* (Háromszék m. Kiss Mihály).

[SZINTÉDESTE].

szintédeste-szinte: szinte-szinto, majdnem. [A megáradt patak] *őt az ágak közül szintédeste-szinte lemosta* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.330).

SZINTÉG (Vas m. Órség Nyr. I.422; Eszék vid. Nyr. VII.231; Pest m. Tinnye Nyr. VII.133; Háromszék m. MNy. VI.222; Vadr.; *szinteg* Baranya m. Ormánság Nyr. III.230; Baranya m. Drávafok Nyr. II.473; Baranya m. Patacs vid. Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.222; Vadr.; *szintig* Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561; Soprony m. Rábaköz Nyr. III.281; Vas m. Órség Nyr. VII.469; Göcsej MNy. II.415; Nyr. XIV.163; Göcsej, Páka Nyr. I.374. 375; *szintig* Rábaköz Nyr. XI.190; Vas m. Répce-Sz.-György Nyr. XVIII.575; Páka Nyr. XVIII.381): 1. szinte, majdnem (Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561). *Um megdobtam a tomporámat, hogy szintég sántítok bele* (Vas m. Órség Nyr. I.422). *Mégmontam neki, hor rajtaveszt; szintig úgy is lett. Ez a keszkenyű szintig ollan, mind a másik* (Vas m. Órség Nyr. VII.469). *Ha réátok nézek, szintég megújulok* (Veszprém m. Pápa Nyr. XVIII.381). *Szintég úgy megátallotta magát, láttam rajta* (Eszék vid. Nyr. VII.231); 2. szintén (Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561; Rábaköz Nyr. III.281; Vas m. Répce-Sz.-György Nyr. XVIII.575; Baranya m. Ormánság Nyr. III.230; Baranya m. Patacs vid. Csaplár Benedek). *Az én puruckám szintég jelen* (Rábaköz Nyr. XI.190). *Szintig abba* [a botból] *is é naon szép kisasszon ugrott kü. Ott is szintig úgy ekeszte számunya, hogy ú é kirádkisasszon* (Göcsej, Páka Nyr. I.374. 375). *A szomszéd papunkat... szintég mévvertem* (Pest m. Tinnye Nyr. VII.133).

SZÍNTELEN (*széntelen* Szilágy m. Hadad Kerekes Ernő; Székelyföld Kiss Mihály).

SZINTÉN: szinte, majdnem. [A flú] az iskolát mentől hamarabb úgy kitanója, hogy a mesturnál szintén többet tudott (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 478).

[SZINTÉNÉS].

szinténés-szinte: szinte-szinte, majdnem (Csik m. Király Pál). *Szinténés-szinte megbolondát utánna* (Csik m. Ethnographia VI.106).

SZINTÉTIG: szintén (Gücese, Ormányság MNy. V.100).

[SZINÜL].

fől-szinül: összeszedi magát (betegség után) (Borsod m. Szíhalom Nyr. VIII.568).

meg-szinül: színt kap. *Ojjan sápatl ez a gyerek a városi levegőtől! — No, majd megszínül itt, ha eddig sápatl vót* (Abaúj m. Nyr. IV.277).

1. SZÍP, SZIP: csorgóskút, a melyből folyton foly a víz (Brassó m. Hétfalu Nyr. XXII.94; Hétfalu, Bácsfalu Nyr. III.564). *Eriggy a szíphoz vízélt!* (Hétfalu Nyr. XXII.94).

2. SZÍP, SZIP (szípní, szípok, szípod, szípjá, szípta, fűlszípta, fűlszípní): **1. szí** (Székelyföld Nyr. XIX.126; Kiss Mihály; Udvarhely m. Nyr. V.569; XXV.566; Háromszék m. MNy. VI. 223; Vadr. 183. 518b; Nyr. V.35; Király Pál; Hétfalu, Zajzon Nyr. III.373; Csik m. MNy. VI. 376; Király Pál; Csik-Szentgyörgy Nyr. X.238). *Szípják, vonnyák egymás piros vérit* (Udvarhely m. Malomfalva Nyr. VII.427). *Osztán se nem ok nélkü szípod a levegőt* (Udvarhely m. Nyr. IV.81). *Jó tubák az; nem ojjan rossz, mind a mejent én szípok* (Csik m. Nyr. XIII.329); **2. rásziszog** (a lúd; a gúnár az emberre) (Székelyföld Kiss Mihály); **3. mar** (Székelyföld Nyr. XIX.126; Vadr.).

fől-szip: fűlszí. *Hol víz? — Ökör fűlszípta* (Háromszék m. Nyr. V.35). *Sokan fűlszípní [a portubákot] úgy szeretik, hogy!* (Háromszék m., Erdővidék Vadr. 183).

meg-szip: haragosan sziszegve megmar (a lúd, a gúnár) (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.).

SZIPA: **1. vén lotyó** (Székelyföld Tsz.); **2. banya** (Erdély Kassai J. Szókönyv IV.441; Székelyföld Tsz.; Győrffy Iván; Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XV.382). *Vén szipa* (Székelyföld Kiss Mihály; Marosvásárhely Orbán Elek). *Eredj, járd meg jobban [a táneot], vén szipa! Nu szufle, vén szipa!* [a misztériumbeli öreg pásztert szólítják így] (Csik m. Arany-Gyulai NGy. I.124) [vö. *szipirtó*].

SZIPACS: a Tisza beállásakor hegyre fordult zaj-jégnek vízbe lenyúló része (Heves m. CzF.; Névtelen 1840).

SZIPÁKOL (*szipakol* [?]) Künszentmiklós Nyr. XV.47): **1. szíja az orrát** (Komárom Szinnyei Jó-

zsef; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475; Bereg m. Pap Károly). *Szipákolva strni* (Székelyföld Nyk. X. 335); **2. rendetlenül v. erősen és gyorsan szíja a pipát** (Vas m. Kemenesalja Tsz.; Cegléd Ilosvay Vilmos; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.428; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475; Künszentmiklós Nyr. XV.47; Baksay Sándor; Bereg m. Pap Károly); **3. gyakran tubákol** (Hol? Tsz.) [vö. *szopákol*].

SZIPAT: szippantásnyi. *Egy szipat tobák* (Palócság Tsz.). *Egy szipat tubák* (Székelyföld Kiss Mihály).

SZIPIRTÓ (*szipirtó* [?]) Mezőtúr Nyr. IX. 479): **1. ringyó** (Somogy m. Kassai J. Szókönyv IV.350; Kresznerics F. Szótár II.222; Mezőtúr T. Mészáros I. A nép nyelvének ügye 83; Szeged vid. Nyr. II.92). *Kis szipirtó* (Mezőtúr T. Mészáros I. A nép nyelvének ügye 84); **2. vén ringyó** (Szeged Csaplár Benedek); **3. banya** (Tokaj Nyr. XXIV.240; Bereg-Rákos és vid. Pap Károly; Székelyföld Tsz.; Győrffy Iván; Udvarhely m. Vadr.). *Vén szipirtó* (Cegléd Ilosvay Vilmos; Abaúj m. Pusztafalu Szádeczky Lajos) [vö. *szepentyó, szipa*].

SZIPIRTÓK: banya (Háromszék m. Erdővidék Bánó Géza).

SZIPOG: **1. szipákolva sir, hang nélkül szepelve zokog** (erős sírás után a gyerek) (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475; Békés m. Balog István; Székelyföld Tsz.); **2. szortyog** (Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XII.429); **3. zörög** [?] (Szabolcs m. Nagy-Kálló Nyr. XII.430) [vö. *szépög, szippog, szopog, szuppog*].

SZIPOGÓ: szipákoló, szortyogó (Háromszék m.? Vadr. 518b) [vö. *szippogó*].

SZIPÓKÁL: szivogat (pl. szalmaszállal pálinkát az átalagból, mézet a lépből) (Székelyföld Kiss Mihály).

SZIPÓKÁS: szipákoló, szortyogó (Háromszék m.? Vadr. 518b).

SZIPOLY: moly, kül. mézmoly (Székelyföld Kiss Mihály; Erdővidék Tsz.).

SZIPORKA (*ciporka* Palócság Nyr. XXII.32; *szapirka* Soprony és Vas m. R. Prikel Marián; Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561).

SZIPORKÁL (Soprony és Vas m. R. Prikel Marián; *szapirkál* Soprony és Vas m. R. Prikel Marián; Répce vid. Nyr. XX.410; *szipirkál* Soprony és Vas m. R. Prikel Marián): sziporkázik.

SZIPPANT (*cippant* Palócság Nyr. XXIII.94).

SZIPPANTNYI: szippantásnyi (Székelyföld Kiss Mihály).

SZIPPOG: **1. szipákol, szíja az orrát, szortyog** (Székelyföld Kiss Mihály). *Ne szippogj annyit, te!* (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos); **2. tubákol** (Székelyföld Tsz.) [vö. *szipog, szuppog*].

SZIPPOGAT: tubákol (Székelyföld Tsz. 348a; Kiss Mihály).

SZIPPOGÓ: szipákoló, szortyogó (Székelyföld Kiss Mihály) [vö. *szipogó*].

[SZÍR].

szír-szar: 1. haszontalanság, hiábavalóság, semmiség. *Ne hallgass minden szír-szarra* (Zilah Kerekes Ernő); 2. haszontalan, hiábavaló, jelentéktelen. *Ne hallgass minden szír-szar beszédre* (Uo. ua.).

SZIRÁCS: szemcsés hó (Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.380).

[SZIRÉG].

szirég-forog: ireg-forog, sürög-forog, cél nélkül sürgölődik-forgolódik. *Ne szirégj-forogj, hanem légy békén, üld meg a helyedet csöndesen!* (Csallóköz Csaplár Benedek).

SZIRINGOZ-IK: preckelődik, szétfreccsen, szétlövellik (az alázuhanó víz) (Háromszék m. MNy. VI.350; Vadr.; Gyórfy Iván).

[SZIRKÁLÓ].

szirkáló-fa: piszkafa. *Házasodik a lapát, veszi a szirkálófát* [táncközbeli mondóka] (Aranyosszék Nyr. IV.237).

SZIRKITOL: piszkál (tüzet) (Székelyföld Kiss Mihály).

SZIRKÓ (*cirkó* Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.325; XIX.235; Zemplén m. Nagy-Géres Kalmár Elek; Bodrogek Karsa Ferenc): holtzén, faszén (Szabolcs m. Kis-Besenyőd Nyr. IX.137; Szatmár, Szabolcs, Ugocsa m. Nyr. IX.184; Abaúj m. Karsa Ferenc; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.325; Zemplén m. Nagy-Géres Kalmár Elek; Bodrogek Kassai J. Szókönyv IV.441; Tsz.; Karsa Ferenc; Ung, Bereg m. Filozófiai Írók Tára VI.101; Beregszász Békássy Sándor). *Nem kell a cselédeknek a szirkóval* (v. *cirkóval*) *jáccani, mer az ágyba hugyoznak* (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XIX.235).

SZIRKOTA: piszkafa (Székelyföld Fejér József).

SZIRKOTÁL (*megszirkítál* Torda-Sz.-László Borbély József): piszkál (tüzet) (Székelyföld Tsz.; Fejér József, Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.350; Vadr.; Gyórfy Iván). *Ne szirkotál a tüzet!* (Háromszék m. Nyr. X.39).

meg-szirkítál: megpiszkál (tüzet) (Torda-Sz.-László Borbély József).

SZIRKOZ-IK: pattogzik (szét), sziporkázik (Háromszék m. MNy. VI.350; Gyórfy Iván).

SZIRNYOZ: színes bőrfonalakkal kivarr (bundát, ködment) (Bánffy-Hunyad Nyr. XII.380).

SZIROKMÁNY: elvotemedett, aljas ember, bitang, csavargó (Bereg m. Pap Károly).

SZIROMA: szegény (Dráva mell. Nyr. VI.374). *Méjen szirma!* [t. i. a *gyerőke*]. *Ha az a fistös ingese nem vóna rajta, csupa kopasz vóna* (Eszék vid. Nyr. VIII.140).

1. **SZIRONY** (*szilogy* Eszék vid. Kassai J. Szókönyv I.411. 412; Tsz.; *szilony* Székelyföld Nyr. II.471; Fejér József; Csik m. Tsz.; *szirogy* Somogy m. Horváth József; Baranya m. Tsz.; Király Pál; Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.380; Baranya m. Meesekhát Thomaer Ignác 1841; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.428; Künszentmiklós Király Pál; *szirony* Heves v. Gömör m. Nyr. XXV.287; *sziroty* Dunántúl Nyr. V.228; Somogy m. Sándor József; Eszék vid. Kassai J. Szókönyv IV.442; *szityor* Tolna m. Szakes Király Pál, Bellosics Bálint): 1. *szirogy, szityor:* zúz-mara (Tolna m. Szakes Király Pál, Bellosics Bálint; Baranya m. Tsz.; Baranya m. Meesekhát Thomaer Ignác 1841; Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.380); 2. *szilogy, szirogy, sziroty:* hódara, daraesó (Dunántúl Nyr. V.228; Somogy m. Horváth József, Sándor József; Baranya m. Király Pál; Eszék vid. Kassai J. Szókönyv I.411. 412; IV.442; Tsz.; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.428; Künszentmiklós Király Pál); 3. *szilony, szirony:* olvadás után megfagyott fölszine a hónak (Székelyföld Nyr. II.471; Fejér József; Csik m. Tsz.). *Megbír a szirony* (Heves v. Gömör m. Nyr. XXV.287).

2. **SZIRONY** (*cirma* Somogy m. Nyr. XXVI.531; *cirom* Kis-Kún-Halas Nyr. XIV.384; XV.67; *szirany* Torockó Jankó J. Torda stb. 116; *szirony* Tolna m. Tsz.; Békés m. Budapesti Hirlap 1895. 71. sz.; Szabolcs m. Besenyőd Nyr. XII.143; Bánffy-Hunyad Nyr. XII.380): 1. *cirom, szirony:* keskeny (színes) bőrszalag v. bőrfonal (a mellyel a bundát, ködment cifrázzák v. a melyből ostort fonnak) (Tolna m. Tsz.; Kis-Kún-Halas Nyr. XIV.384, XV.67; Békés m. Budapesti Hirlap 1895. 71. sz.; Szabolcs m. Besenyőd Nyr. XII.143; Bánffy-Hunyad Nyr. XII.380); 2. *szirany:* színes bőrszalakkal való kivarrás (bőr-övön) (Torockó Jankó J. Torda stb. 116); 3. *cirom:* színes csik. *Cirma van* (Somogy m. Nyr. XXVI.531).

cirom-ustor: keskeny bőrszalagokból font ostor (Kis-Kún-Halas Nyr. XIV.384).

3. **SZIRONY** (Szeged Herman O. Halászat K.; *szironya* Szeged Tsz.; *szironnya* Csongrád Nyr. IX.90): a hal lélekzészerve (apparatus branchialis). *A szögedi embör nem öszi mög azt a halat, a melynek nem piros a szironnya* (Szeged Herman O. Halászat K.) [vö. 2. *szigony*].

1. **SZIRONYOS** (*szirmos* Gömör m. Tsz.; *szironos* Szatmár m. Patóháza Nyr. XIX.379): fölszine-fagyott, eserepes, kérges (hó) (Pest m. Nagy-Kovácsi Erdészeti Lapok XXII.129; Gömör m. Tsz.; Szatmár m. Patóháza Nyr. XIX.379; Bodrogek Kassai J. Szókönyv IV.442; Tsz.; Karsa Ferenc). *Szironyos a sár* (Székelyföld Nyr. IX.177) [vö. *szigonyos*].

2. SZIRONYOS (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.442; *cirmos* Somogy m. Nyr. XXVI.531): 1. *cirmos*: esikos. *Cirmos alma* (sárga *cirmos*, piros *cirmos*, barna *cirmos*) (Somogy m. Nyr. XXVI.531); 2. *szironyos*: tarka, cifra. *Szironyos káposzta*: piros és fehér bélű káposztafeje (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.442) [vö. *cirmos*].

SZIRT (*cirt* Palócság Nyr. XXIII.94). — *Szirtok*: az omló part szakadéka (Szeged Herman O. Halászat K.).

szirt-osomp: sziklaszál (Székelyföld Nyr. V. 424).

[SZISZ].

szisz-fa: fűzfa (Baranya és Somogy m. Szigetvár vid. Kassai J. Szókönyv IV.443; Tsz.).

SZISZÁKOL: zihál a nagy nevetéstől (Somogy m. Szilsárkány Nyr. VI.472).

SZISZÉRÉG: elszuszog (vmi munkán). *Két napig sziszérgélt rajta* (Fehér m. Wolff Béla).

SZISZKORA: szikra (Bereg m. Nyr. XV.520; Beregszász Nyr. XXVI.523). *Hogy jön a sziszkora a gőzös kéményéből!* (Hol? Nyr. VI.366).

SZISZKORÁL: szikrázik, szikrákat szór (Bereg m. Nyr. XV.520). *Hogy sziszkorál a kémény!* (Hol? Nyr. VI.366).

SZISZOG: sziszeg (Mátra vid. Nyr. XXII.384).

SZISSZANÁS: szísszenés (Mátra vid. Nyr. XXII.384).

SZÍT: koppant (gyertyát, azaz elveszi a hamvát) (Göcsej Tsz.).

[Szólások]. *Végig szít*: végig húz, végig vág. *Ejnye be végig szíttottál az öcsédén!* (Bereg-Rákos vid. Pap Károly).

ki-szit: kihúz. *Szíjcsd ki a tüzet*: húzd ki, kapard kijebbe (Szatmár vid. Nyr. XIII.475).

meg-szit: megüt (Bereg-Rákos vid. Pap Károly).

[SZITA].

szitá-ból: eggy szitára való. *Még dē két szitá-bél en* (Szlavónia Nyr. XXIII.361).

szita-káva: szita fája (Szatmár m. Porosalma Nyr. XX.191).

szita-kéreg: ∞ (Heves m. Névtelen 1840).

SZITÁL: csepereg. *Szítál az eső* (Tolna m. Tsz.; Debrecen Nyr. XXI.477; Hajdú-Szovát Nyr. XXIV.587; Székelyföld Tsz.).

[Szólások]. *Szítál a sárkány*: rázza a fejét oldalvást (Cegléd Ilosvay Vilmos).

SZÍTAT: szívat (Fehér m. Király Pál).

meg-szitat: megszívnt. *Csak jó megszíltassa a lábát a fürdőbe!* (Fehér m. Király Pál).

SZÍTATÓ: itatós papiros (Kisujszállás Kimnach Ödön).

SZÍTATÓS: itatós (papiros) (Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII.382).

SZITEL: madzag, a mellyel az ostort a nyeléhez kötik (Nyitra m. Pogány és vid. Drnovszky Ferenc 1841).

SZITIKA: szitácska (Baranya m. Csúza Nyr. XVII.472; gyermekmondókában).

SZITKA: 1. szitácska (Nógrád m. Simonyi Zsigmond; Abaúj m. Ploetz 1839); 2. tejszűrő (Nyitra m. Negyed Tolnai Vilmos; Komárom m. Bagota Nyr. XXV.478).

SZITKOLÓD-IK: szitkozódik (Székelyföld Kiss Mihály).

SZITKOS: szitkozódó, átkozódó, cáromkodó (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. Kováts S. János, Horger Antal, Gyórfly Iván; Brassó m. Négyfalu Horger Antal). *Nem mondana a világért egy szitkos szót* (Csallóköz Csaplár Benedek).

SZÍTÓ, SZITTÓ: holtzén, korom (Székelyföld Gyórfly Iván; Csik m. Gyergyó vid. Nyr. IV.283).

szító-fa: piszkafa (Göcsej Tsz.).

[SZITOK].

szitok-szó: átkozódás, cáromkodás (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. Kováts J. János).

SZÍTÓS, SZITTÓS: szenes, kormos (Székelyföld Gyórfly Iván; Csik m. MNy. VI.376; Péter János; Gyergyó vid. Kiss Mihály; Csik m. Kilyénfalva Nyr. IX.525).

[SZÍTÓZ, SZITTÓZ].

bó-szítóz: bekormoz (Csik m. Gyergyó vid. Nyr. IV.283).

é-szittóz: összekormoz. *Észittóztad az arcádol* (Székelyföld Gyórfly Iván).

[SZITYÉG; vö. 1. szotyog, szütyög].

szityeg-szotyog: pityeg-potyog, hulladoz (érett v. rothadt gyümölcs; kis gyerek) (Székelyföld Kiss Mihály). *Fura körte ez az enyim; sohasem írik éccerre, hanem ma egy, hónap öt-hat, s úgy szityegve-szotyogva hull le. Ojjon üdő vót, hogy a ménkü csak úgy szityegett-szotyogott körülöttem* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.334).

szityég-szötyög: szortyog. *Csak szíta e pipáját, csak u' szityégétt-szötyögött* (Vas m. Német-Genes Nyr. XXVI.138).

SZITYI-FITYI: 1. incifineci, apró, hitvány (Szeged Nyr. IV.221). *Szityifityi úr*: a ki szeretne

nagyot játszani, de nincsen hozzá módja (Bálaton mell. Tsz.); 2. incifineci, apró ember (Vas m. Kemenesulja Tsz.).

SZITYI-SZOTYI: mindenfelé járkáló (Székelyföld Kiss Mihály).

szityiszotyí-kezü: hullatós kezű (Székelyföld Kiss Mihály).

[SZITYKÉS].

szitykés-szutykos: szutykos, piszkos. *Égyik fodros, másik rongyos, a harmadik szitykés-szutykos* (Soprony m. Horpács Nyr. IV.182).

SZITYÓ: gumipuska (Palócság Császár Árpád).

[SZITYOL].

szityol-szotyol: dagaszt (tésztát) (Eszék vid. Réfalu Kassai J. Szókönyv IV.444).

1. **SZITTY-SZOTTY**: szilvalz (Csík m. Nyr. XIII.510).

2. **SZITTY-SZOTTY**: apródonként, csipessupp-módra. *Az adósságot csak úgy szitty-szotty fizetik* (Brassó m. Hosszúfalú Nyr. VI.475). — *Szittyel-szottyál*: hébe-hóba (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.334; Katona Lajos).

SZITTYEGET: pattogtat (ostorral) (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály) [vö. *rittyegel*].

SZITTYEMSZOTTY: [olyan emberre, kül. gyerekekre mondják, a kivel mindent lehet tenni]. *Téged bizony mindenki bolonddá tehet, te szittyem-szotty!* (Győr m. Csécsény Nyr. XXV.476). *Kinek nem tetszik a szittyem-szotty, fogadjon az kippenkoppot* (Zala-Sz.-György Kreszneries F. Szótár II.223).

[SZITTYEN].

szittyen-szottyán: szottyán. *Hirtelenében olyan jó kedvem szittyent-szottyánt, hogy a sült nyulat is é tudtam volna fogni* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.334).

1. **SZITTYÓ** (*szittyá* Dunántúl Nyr. V.228): káka (Somogy m. Nyr. III.543; Somogy m. Kálmanca Nyr. XI.238; Dráva mell. Nyr. VI.43; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.383).

2. **SZITTYÓ**: kötött ing (Fehér m. Nyr. IX.284).

SZÍV (*szímadra* Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574; *szűfogásos* Rábaköz, Beő-Sárkány Nyr. XVIII.238; *Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvjárás 10*; *szűhuólag* Rábaköz, Beő-Sárkány Nyr. XVII.231; *szűnyerés, szűvesztés* Háromszék m. MNY. VI.351; Vadr. 519b; *szű Aranyosszék Borbély Samu*; Brassó m. Hétfalu Horger Antal; *szűv* Soprony m. Horpács Nyr. VI.122; Répce mell. Nyr. XX.365; *Háromszék m. Közép-Ajta, Csík m. Király Pál; szűvem* Moldvai csáng. Arany-Gyulai NGy. I.279; *szűvő* Vas m. Nemet-Gencs Nyr. XXVI.138; *szűv* Székelyföld Nyr.

IV.328). — *Szűv*: a varsa szűk bejárója, a melyen a hal betéved (vöresök) (Csongrád m. Szent-Herman O. Halászat K.).

[Szólások]. *Szűvit veszti*: bátorságát veszti (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 454). *Szivedbbsen látta*: megdöbbenve (Hunyad m. Lózsád Nyr. XXII.458; Kolumbán Samu).

szív-adás: bátorítás (Háromszék m. Győrffy Iván).

szív-deszkázat: a zsilip fenekét képező s egymásba ékeléssel illó deszkák (Torockó Jankó J. Torda stb. 202).

[szív-ér].

[Szólások]. *Szűdd ki a szíverit!* = szűrd belo a kést! eressz rajta vért! (Cegléd Ilosvay Vilmos).

szív-fogásos, szű-fogásos: 1. *szű-fogásos*: szív-bajos, szívgyöresben szenvedő (Rábaköz, Beő-Sárkány Nyr. XVIII.238; *Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvjárás 10. 24*); 2. *szív-fogásos*: nyavalyatörős (Veszprém m. Csetény Halász Ignác).

szív-hólyag (*szűfhólag*): szívburok (Pozsony m. Kassai J. Szókönyv II.445; Soprony m. Rába vid. Nyr. XXVI.91).

[Szólások]. *Mágrepett a szűhuólaggya*: [tréf]. büztített (Rábaköz, Beő-Sárkány Nyr. XVII.231).

szív-kapás: fölbátorodás, nekibátorodás (Háromszék m. Győrffy Iván).

szív-mátra, szí-mádra: 1. *szív-mátra*: lidércnyomás (Cegléd Nyr. XIII.515); 2. *szí-mádra*: vmi női betegség (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574) [vö. *mátra*].

szű-nyerés: fölbátorodás, nekibátorodás (Háromszék m. MNY. VI.351; Vadr. 519b).

szív-rózsa: fenyőtoboz (Cegléd Nyr. XIII.515).

szív-szorítás: nyavalyatörés (Bács m. Zenta Schröder Gyuláné; Torontál m. Nyr. XVII.523).

szív-szorított: szív-bajos (Veszprém m. Csetény Halász Ignác).

szív-vesztés (Háromszék m. Győrffy Iván; *szű-vesztés* Háromszék m. MNY. VI.351; Vadr. 519b): bátorságvesztés.

SZIVAGOS: szívós. *Szivagos agyag*: a melyet úgy lehet vágni, mint a szalonuát (Torockó Jankó J. Torda stb. 202).

SZIVÁJ: szívós, nyúlós, ragadós, tapadós (agyagföld) (Háromszék m. Vadr.; Kiss Mihály). *Sziváj föld* (Erdély Szinnyei József; Székelyföld Kriza). *Sose hittem, hogy ezen a földön kert lehessen, ojjan sziváj vót* (Udvarhely m. Király Pál). *Alig lehet járni, olyan sziváj a sár* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Pázsint Mihály) [vö. *szikáj*].

SZIVÁJOS: ∞ (Székelyföld Andrassy Antal 1843) [vö. *sziájós*, *sziványos*].

[**SZIVAKOD-IK**], **S IJAKOD-IK:** szikkad (Pápa vid. ? Tsz. [itt *sujakodni* kétségtávol hiba]) [vö. *szivalkod-ik*].

SZIVALICA: szilvapálinka (Veszprém m. Szentgál Nyr. III.184; Marcal mell. Tsz.).

SZIVALKOD-IK: 1. szivárog (Szilágym. Diósd Kerekes Ernő); 2. szikkad (Szatmár, Szabolcs, Ugoesa m. Nyr. IX.184; Szilágym. Nyr. IX.566; Zilah Kerekes Ernő; Székelyföld Andrassy Antal 1843; Kriza; Háromszék m. Vadr.; NyK. III.13). *Már kezd szivalkodni a sár* (Szabolcs m. Besenyőd Nyr. XII.143). *Kiterítjük a gyolcsot, hogy szivalkodjék* (Udvarhely m. keresztúri járás Pázsint Mihály) [vö. *szivakod-ik*].

meg-szivalkodik: megszikkad. *Hadd szivalkoggyék meg* [a nedves forgács], *akkor összegyűjük és bevisszük a pitarba* (Heves v. Gömör m. Nyr. XXV.287). *Meg nem szivalkodik a föld ez után a nagy eső után* (Szatmár Nyr. VIII.233).

SZIVÁNYOS: szívós, nyúlós, ragadós, tapadós (föld) (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Nyr. XV.47 [itt *szivanyos* nyilván hiba]) [vö. *sziányos*, *szivájós*].

SZIVAR (cibár Eger Nyr. XV.139. 183; cibár Gömör m. Nyr. XVIII.455; *szivor* Maros-Torda m. marosi alsó-járási Ravasz Árpád; *szivör* Szilágym. Deésháza Kerekes Ernő).

szivar-pic, szivar-picc: szivarszopóka (Vas m. Sorok mell. Nyr. XXII.144; Háromszék m. Uzon Nyr. IX.40).

szivar-szió: ∞ (Veszprém Nyr. VII.375).

SZIVARÍT: szárít (halat), aszal (gyümölcsöt) (Tolna m. Batta Nyr. XVIII.335; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.383).

[**SZIVARÍTOTT**], **SZIVORÍTOTT:** meghasogatott és megszáritott. *Szivorított hal* (Szolnok vid. Nyr. II.272).

SZIVÁRKOD-IK: szivárog (pl. a bor a hordóból) (Somogy m. Szőke-Denes Nyr. III.231).

SZIVAROSKA: szivargyári munkásnő (Kassa és vid. Nyr. XX.573).

SZIVÁRVÁNY (*szivárgyán* Somogy m. Nyr. XX.430; *szovárvány* Erdővidék Tsz.; *szuárgyán* Baranya m. Ormánság Nyr. III.230).

szivárvány-idő: zivataros idő (Szilágym. Somlyó Nyr. XVI.287; Bakó István).

SZIVÁRVÁNYOS: zivataros. *Ijjen istentelen szivárványos időbe az állatot se kellene kihajtani* (Hódmező-Vásárhely Csaplár Benedek).

szivárványos-kút: 1. szivattyús kút (Tolna m. Paks Nyr. XXII.430; Baranya m. Ormánság Nyr. VII.525; Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; Heves m. Névtelen 1840; Tiszafüred

és vid. Kimnach Ödön; Kún-Majsa Nyr. VIII. 470; Cegléd Ilosvay Vilmos; Zilah Kerekes Ernő); 2. réti munkások kútja, a mely leszárt pálcán után a föld árjaig beeresztett és körül-tapasztott nádesóból áll (Heves m. Névtelen 1840).

SZÍVÁS: léghezát (kályhában) (Erdély Szinyeyi József). *Jó szívása van a kályhának* (Székelyföld Nyr. XIX.48).

SZIVATTYÚ: szivárvány (Bereg-Rákos vid. Pap Károly).

SZÍVEL (megszível Répce vid. Nyr. XX.416; *szüvell*, *szüvelleni* Háromszék m. Vadr.).

még-szível (Csallóköz Csaplár Benedek; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.286; *még-szível* Répce vid. Nyr. XX.416): eltűr, elszenved.

SZÍVES (*szüves* Répce mell. Nyr. XX.365; Udvarhely m. Homoród-Almás Nyr. V.233; Csik m. Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. X.42; *szüves* Csik m. Gyergyó vid. Nyr. VI.46; *szüvessen* Soprony m. Csepreg Nyr. IV.332; Brassó m. Hétfalú Horger Antal; *szüvessen* Moldvai csáng. Arany-Gyulai Nyg. I.279); 1. *szíves:* (az olyan galamb), a melynek a hátán színes foltjai vannak (Cegléd Ilosvay Vilmos); 2. *szíves:* kész. *Szíves vagyok az uramtr meghalni* (Szolnok-Doboka m. Nyr. X. 475); 3. *szívesen, szüvessen:* erősen, nagyon, keservesen. *Taj de rossz, mikor uan szívesen gyűn a fájás!* (Veszprém m. Csetény Halász Ignác). *Fáj a szívem érette nagy szüvessen* (Moldvai csáng. Arany-Gyulai Nyg. I.279).

[Szólások]. *Kérem szívesen* (Csongrád m. Szentest Nyr. IX.94).

szüves-tét: szivesség. *Sok szüvestételt volt irányomban* (Háromszék m. Kováts S. János).

szüves-tétel: ∞ (Háromszék m. Kováts S. János; Brassó m. Négyfalú Horger Antal). *Megköszöné kiráj-attyának a hojza való szüvestételt [így!]* (Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. VIII.232).

szüves-tétű: szíves (Háromszék m. Kováts S. János).

SZÍVESKÉD-IK: szívesen tesz (vmit), szívesen szolgál (vmivel). *Igēnis, szíveskédék elvinni* [a levelet]. *Igēn szíveskéttem vele* [t. i. a kóstolóval] (Győr m. Bóny Nyr. XVI.127). *Csak tessék, szíveskédék ám még többel is!* (Győr m. v. Komárom m. uo.). *Mindjárt szíveskédék* [ezt v. azt megtenni] (Győr m., Vas m., Veszprém m. Bódiss Jusztin).

SZÍVESSÉG (*sziveccség* Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.406).

[**SZÍVÓ**].

szívó-papíros: itatós papíros (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.383).

szívó-tők: lopótők (Szilágym. Király Pál).

szívó-vas [? — vö. 2. *stúv*]: finom és tisztu

vas, a mely nem szálkás és nem szakad bo (Torockó Jankó J.Torda stb. 178. 202).

SZIVOGÓ: a malmok alatt visszafolyó víz (Vas m. Német-Genes Nyr. XXVI.282).

[**SZIVOL;** — *szívelni* Baranya m. Ormányság Tud. Gyűjt. 1828. X.71. és innen Tsz., MNy. V. 127. alkalmasint sajtóhiba].

be-szivol: vesszővel összefoglal (kerítést) (Dunántúl Nyr. V.128; Baranya m. Zalai Mihály).

SZIVOLA: 1. szivar; 2. szopókás cigaretta (Fehér m. Wolff Béla).

SZÍVÓS (*szíjas, szijas* Székelyföld CzF. V. 1339; Kiss Mihály [vö. MNy. VI.350; Vadr. 518b]; *szíjas* Székelyföld NyK. X.336; *szijos* Szatmár m. Porcsalma Nyr. VIII.523; *szíjós* Hol? [Göcsej?] Tsz. 347a; *szíós* Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; *szivos* Kis-Kún-Halas Nyr. XV.428): 1. *szíjas, szijas, szíjós, szivos:* nehezen törő (fa) (Kis-Kún-Halas Nyr. XV. 428; Székelyföld CzF. V.1339; Kiss Mihály [vö. MNy. VI.350; Vadr. 518b]; Hol? [Göcsej?] Tsz. 347a); 2. *szíjjas:* fűlszine-fagyott, kérges. *Szíjjas hó* (Székelyföld NyK. X.336).

SZKÉPÁL (*észkepál* Brassó m. Hétfalu Horger Antal; *szképál, szkepál* Brassó m. Hétfalu Nyr. XVI.575; Horger Antal; Tatrang Nyr. II.524): 1. *szkepál:* szabadit (Brassó m. Tatrang Nyr. II. 524); 2. *észkepál, szképál:* szabadul, menekszik (Brassó m. Hétfalu Nyr. XVI.575; Horger Antal).

ki-szképál: kiszabadul, kimenekszik. *Alig tudék az árokból kiszkepálni* (Brassó m. Hétfalu Nyr. XVI.575) [vö. *ki-eszkápál* és Nyr. XXIII. 530].

SZLAVINKA: rosszul égetett faszén (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné).

SZLICUROZ: korcsolyázik (Rozsnyó Nyr. VIII. 236).

SZLIMÁCSÉK: csiga. *Szlimácsék, mácsék, ócsd ki szdrváskádát!* (Érsekújvár Nyr. VII.41).

SZMERKOG: szija az orrát, szortyog (Rozsnyó Nyr. VIII.566).

SZMERKOL: ∞ (Rozsnyó Nyr. VIII.566).

SZMÚDOS: kozmás (Rozsnyó Nyr. VIII.566).

[**SZMÚDUL.**]

meg-szmúdul (*meg-szmúdúl*): megkozmásodik (Rozsnyó és vid. Nyr. XXVII.525). *Megszmúdult a leves* (Rozsnyó Nyr. VIII.566).

SZMUHTOL: szaglász, szimatol, keres (Rozsnyó és vid. Nyr. VIII.236; XXVII.525).

SZÓ (*szovak* Göcsej Nyr. XIII.254; *szovam, szornd, szova* Brassó m. Hétfalu Horger Antal): szöveg. *A nőtája ném szép, de a szava szép* [a Pápa-jiné nőtájának] (Abaúj m. Kalmár Elek).

[Szólások]. *Szavát állani:* szavának állani, megtartani a szavát (Csallóköz Csaplár Benedek). *Szavát venni:* szavát hallani. *Pénzért sem lehet szavát venni* [mondják hallgatag emberről]. *Néhez beteg, már alig lehet szavát venni* (Csallóköz, Kecskemét Csaplár Benedek). *Szavát veszti:* 1. megnémul. *Szavát veszti a gyermek* (Palócság Albert János); 2. elhallgat (Palócság Albert János; Nógrád m. Bertalan Pál; Simonyi Zs. Tüzötes M. Nyelvtan I.143). *Szó, szellő!* = mendemonda! (Alföld Nyr. XXII.411). *Sz óba vették:* megszólták (Palócság Nyr. XXI.558). *Szókint:* a hogy mondani szokták. *Akár a kapufának szójak, ojjan sükebóka; szókint ráillik, hoh há főnyűt, mind a sudár, lém maradt mind a mozsár. Annyi eső esett, szókint, maj hogy a bicska ki nem csirázott a zsebünkbe* (Soprony m. Nagy-Mihály, Kisfalud Nyr. XXII.473).

szó-dara: mendemonda, mesebeszéd, üres szóbeszéd, hitelt nem érdemlő üres fecsegés, szószaporító beszéd (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.; MNy. VI.350; Győrffy Iván).

[**szó-fla.**]

szófla-beszéd: ∞ (Székelyföld Kiss Mihály, Krizu; Háromszék m. Vadr. 518b).

szó-kiszóló: szókimondó (Székelyföld Győrffy Iván).

szó-megálló: 1. titoktartó (Háromszék m. MNy. VI.351; Kiss Mihály, Győrffy Iván); 2. szavának álló, szavát megtartó (Székelyföld Csaplár Benedek).

szó-megtartó: szavának álló, szavát megtartó (Székelyföld Csaplár Benedek).

szó-mondás: vélemény, szándék, kívánság nyilvánítása. *Ez az én szómondásom* [ezzel végzi a vőfély a lakodalomba hívó és a lakodalomban az egyes ételeket ajánló mondókáját] (Bars m. Új-Bars Király Pál; Hol? Nyr. XII.528).

szó-szapor: 1. bőbeszédű, szószátyár. *Szószapora ember;* 2. szószaporítás, bőbeszédűség. *Ez az ember nagy szószaporával él. Jó szószaporája van neki* (Székelyföld Kiss Mihály).

szó-szapuló: gáncoskodó, mindenben hibát kereső, kákán is csomót kereső (Bars m. Léva Czimmernann János).

szó-szóló: násznagy (Brassó m. Zajzon Nyr. II.559; III.186. 377).

szó-tartó: titoktartó (Csallóköz, Kecskemét, Székelyföld Csaplár Benedek).

szó-tétetlen: szóvá nem téve. *Bárcsak tudnál elhalgatni valamit szótétellen!* (Háromszék m. Vadr. 358).

szó-verdi: lepeses szájú (Háromszék m. Győrffy Iván).

[szó-vita].

[Szólások]. *Fogró-fogra gyűjt a szóvita köztük* (Soprony m. Nagy-Mihály, Kisfalud Nyr. XXI. 431).

szava-bévehető: szavahihető (Székelyföld Kiss Mihály).

SZOBA: padlás (Palócság Tsz.; Hont m. Tesmag, Nógrád m. Rimóc Ethnographia IV.19).

szoba-szuss: szobaleány (Rimaszombat Nyr. V.271; XII.190).

SZÓBELI: rosszírú (Kis-Kún-Halas Nyr. XV. 428). *Szóbeli ember* (Somogy m. Nyr. XII.472). *Akkó még nem nyúlt fő az a sok kaptabélyár, a ki később a zsandírvilágba szóbelivé tette a jóra-
valóbbját is* (Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.83). *Szóbeli leány* (Győr m. Nyr. III.427).

SZOBOR (*cobor* Győr m. Bóny Nyr. XIV.526; Komárom m. Perbete vid. Gancs Géza; *coborfa* Háromszék m. Nyr. IX.33; *észtor* Brassó m. Négyalu Horger Antal): 1. *cobor, szobor:* oszlop (pl. deszka- v. léckerítés oszlopa, a melyre a deszkákat v. a léceket szegeznek; pajta v. esűr támasztó-oszlopa; kapufélfá stb.) (Csallóköz Csaplár Benedek; Komárom m. Perbete vid. Gancs Géza; Győr m. Bóny Nyr. XIV.526; Bars m. Zeliz vid. Nyr. XIV.288); 2. *észtor:* deszkerítés (Brassó m. Négyalu Horger Antal).

cobor-fa: szövőszék hengere (kettő: az egyikre a fonál van fölcavarva, a másikra meg a szőtt vásznat csavarják föl) (Háromszék m. Nyr. IX.33).

SZOCIALISTA (*cocilista* Hol? Nyr. XXVII. 580; *cocista* Tápió-Sz.-Márton Nyr. XXVII.580; *cocolista* Orosháza Budapesti Hirlap 1895. 32. sz. 7a; *cokilista, cokilusta* [tréf. népetimológia] Félgyháza, *copidlista* Heves m. Kömlő Nyr. XXVII. 580; *cucilista* Alföld Nyr. XXVII.580; Szentest Szigetvári Iván; Szeged Tolnai Vilmos; *csucilista* Baranya m. Nyr. XXVII.580; *szocilista* Szegszárd Miskolczy Gusztáv; Csanád m. Makó Nyr. XXIII.578; Hol? Nyr. XXVII.580; *szotyolista* [gúny.] Csanád m. Makó Nyr. XXIII.578).

SZÓDA (*szolda* Tisza-Sz.-Imre Nyr. VIII.526; Tokaj Nyr. XXIV.240).

SZODÉ (*szodé* Székesfehérvár Nyr. XV.421; Havas Adolf; Fehér m. Bia Király Pál; Kaposvár Döbrentei Gábor; *szodéj* Háromszék m. Barót Bíró István; *szodél* Felső-Somogy, Balaton mell. Nyr. XXVII.525; Szemneecz Emil; *zodé* Balaton mell. Tsz.): mohó, mohón evő, falánk, zabáló, evésben v. ivásban telhetetlen (Zala m. Áracs Nyr. XXII.239; Balaton mell. Tsz.; Felső-Somogy, Balaton mell. Nyr. XXVII.525; Szemneecz Emil; Kaposvár Döbrentei Gábor, Schröder Gyuláné; Tolna m. Paks Nyr. XXII.431; Fehér m. Nyr. V.36; Székesfehérvár Nyr. XV.421; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475; Túrkeve Nyr. III. 230; Mezőtúr Nyr. X.286. 569; Békés m. Balog István; Székelyföld Tsz.; Andrassy Antal

1843; Háromszék m. Kis-Borosnyó Nyr. XVI. 48). *De szodé gyomra van ennek a kutyának!* (Fehér m. Bia Király Pál). *Ejnye de szodé egy embér ez!* (Székesfehérvár Nyr. XV.421). *Szodé módon eszik* (Székesfehérvár Havas Adolf). *Szodé, mint a légy* (Békés m. Sárrét Nagy Sándor). *Ne légy olyan szodé!* (Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XV.576). *Ne egyél oly szodén v. szodé módra!* (Háromszék m. Vadr.). *Szodén eszik* (Háromszék m. Kiss Mihály). *Mijen szodé vagy! Ne légy olyan szodé!* (Háromszék m. Kiss Albert). *Szodé kutya. Szodé malac. Szodé ember* (Háromszék m. Sepsi-Sz.-György, Uzon Erdélyi Lajos). *Szodén iszik* (Csik m. Ethnographia VI.118) [vö. kódé].

SZODÉL: mohóskodik (Udvarhely m. Korond ifj. Felméri Lajos).

SZODÉLKOD-IK: ~ (Háromszék m. Kiss Mihály).

SZODÉSÁG: mohóság, falánság, telhetetlenség (Háromszék m. Kiss Mihály). *Ugyan nagy szodésággal vagy el!* (Háromszék m. Vadr. 518b).

SZODÉSKOD-IK (*szodéjoskod-ik* Háromszék m. Barót Bíró István; *szodéloskod-ik* Felső-Somogy, Balaton mell. Szemneecz Emil): mohóskodik, falánkodik, telhetetlenkedik, nyálankodik, kotnyeleskedik (Mezőtúr Nyr. X.286. 569; Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Lécfalva Kiss Albert; Erdővidék Tsz.). *Szodéskodik fejérenp körül* (Háromszék m. Vadr. 518b).

SZODÉZ = *szodél* (Udvarhely m. Korond ifj. Felméri Lajos).

[SZÓDOL].

el-szódol: eloson. *Mikó észrevette, hogy gyűvők, mingyá észdótt innen* (Veszprém m. Torna Nyr. XVII.431).

SZODVA: tenyeres-talpas, nagyseggű nősze-mély (Fertő mell. MNy. III.242).

SZOK: 1. szokott. *Itt szok lenni* (Zala m. Kővágó-Örs, Révfülöp Nyr. XIX.141). *Ő így szok lenni* (Balatonfüred Király Pál). *Szok lenni, lenni, csinyányi* (Zala m. Kis-Kanizsa Lichtschein Ödön). *Az április még mindig olyan gaborja szok lenni* (Veszprém m. Énying Nyr. XXVI.521). *Szokok menni* (Veszprém m. Vöröshéreny Zolnai Gyula). *Az ember mindent meg szok hányini-velni* (Somogy és Bereg m. Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.590). *Ő így szok tenni. Így szok lenni. Nem szok oda járni* (Berettyó-Ujfalu Nyr. XXVI. 239). *Hun szok kend háláni?* (Cegléd Hossay Vilmos). *Itt a baba szok bubálni* (Abaúj m. Kalmár Elek). *Kijársz te este is?* — *Nem szok [így] — összerántott alak v. hiba szokok helyett?* (Gyöngyös Nyr. IX.333); 2. szoktak, szokták, szokás. *Nálunk ezt így szok lenni* (Balatonfüred Király Pál).

[el-szok]. *Elszoktam:* megszoktam (Moldvai csáng. Nyr. X.201).

1. **SZOKA**: harisnya (Bács-Bodrog m. Kis-Hegyes Székely Sándor).

2. **SZOKA**: ucca. *Gyere be ebbe a másik szokába, igyunk egy kis pívót!* (Dunántúl Nyr. V. 181).

SZOKÁK: mellékucca (Szlavónia Nyr. XXIII. 361).

SZOKÁKA: ucca (Szlavónia Nyr. V.10).

SZOKÁL (szokál) = *szok* (Baranya m. Tsz.; Baranya m. Ormányság Tsz.; MNy. V.151; Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.452; Erdély MNy. V.151). *El szokálok égyháza járni. Magunk szokájuk ástát tennie* (Szlavónia Nyr. V.62). *Ot szokált lenni. Éde szokált gyüni* (Szlavónia Nyr. XXIII.216).

[SZOKÁS].

szokás-mondás: közmondás (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.383; Szeged Barna Ferdinánd).

[Közmondások]. *Szokásmondás nem emberszólás* (Kecskemét Nyr. XVIII.523).

SZOKATLANKOD-IK: félénken, bátortalanul, ügyetlenül viseli magát, vadaskodik (idegen helyen) (Csallóköz, Szeged, Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.351; Vadr.).

*1. **SZOKLAL**: szoktat. *Nem jó árnyéka szokalni magunkat* (Moldvai csáng. Nyr. III.3).

2. **SZOKLAL**: szokott (Moldvai csáng. Nyr. IX.530).

SZOKMÁNY, SZOKMÁN (szokmány Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.573; Erdély Kassai J. Szókönyv IV.464; *zokmány* Udvarhely m., Csik m. Gyergyó vid. Tsz. 391a; férfiak. téli daróc-fölöltője (cedele, condra, zeke) (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.573; Erdély Kassai J. Szókönyv IV.464; Székelyföld Nyr. V.424; Kóváry László 1842; Udvarhely m. Tsz. 391a; Vadr. 22; Nyr. XV.239; XVII.432; Király Pál; Keresztúr vid. Vadr. 457; Udvarhely m. Bethlenfalva Arany-Gyulai NGy. III.133; Csik m. Gyergyó vid. Tsz. 84a. 391a; MNy. VI.377; Győrffy Iván; Szolnok-Doboka m. Bethlen Nyr. XV.469; Szolnok-Doboka m. Mádom Muzsi János; Segesvár Nyr. IX.44; Bukovina Nyr. VI.525).

SZOKNYA: alsószoknya (Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.475).

szoknya-háló: kerek vetőháló, a melynek alsó inán ölmogyók vannak, tartó kötele pedig a belsejében szétágazik, hogy össze lehessen húzni; a halász kanyarítással dobja be a vízbe, úgyhogy az alja szoknya módjára szétterül (= pendelyháló) (Dráva mell. Nyr. VI.87; Baja Herman O. Halászat K.).

szokny-ing (szok-ing Ipoly vid. Nyr. III.428; *szokl-ing* Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574; *szóty-ing* Borsod m. Dédes Schröder Gyuláné); 1. *szoknying*: alsószoknya (Nógrád m. Nyr. IV.

425; XXIII.82; Sajó mell. Nyr. XXIII.32; Abaúj m. Szikszó Király Pál); 2. *szoking, szokling, szoknying, szótying*: szoknya (Borsod m. Dédes Schröder Gyuláné; Ipoly vid. Nyr. III.428; Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574; Abaúj m. Szikszó Király Pál; Kassa vid. Nyr. XVIII.431). *A ládábú kivettem a feteke szoknyingom. Fejér fátyol szoknyingot vettem fel* (Torna-Újfalu Nyr. XVII.40. 186); 3. *szoknying*: derékig érő rövid női ing, fodros újjakkal, a melyeket külön kötnék föl hozzá (Palócság Nyr. XXII.79; Nógrád m. Pálfalva Nyr. XXV.287; Nógrád m. Verőce vid. Nógrádi Lóránd).

SZOKOGAT: szokott (Háromszék m. Kiss Mihály).

SZOKÓS: megszokott (Csallóköz Nyr. I.332).

SZOKOTA: skrupulózus, gondos, szigorúan számító, mindent számba vevő, mindent megügyelő, mindent töviről-hegyire tudni akaró, mindenbe beleelegyedő, katuska-természetű (Székelyföld Tsz.; Győrffy Iván; Háromszék m. Tsz.). *Igazán jó szokota veje van!* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár). *Szokota ember a btránk* (Háromszék m. Nyr. IX.425).

SZOKOTAL (székétál Háromszék m., Erdővidék Bíró István; *szokotyál* Szatmár m. Nagybánya Nyr. IX.132; X.135): 1. számol, számít, számíttat, számba vesz (Székelyföld Tsz.; Nyr. IV.328; Győrffy Iván; Háromszék m. Vadr.; Nyr. IV.478; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Brassó m. Hétfalu Horger Antal; Csik m. Nyr. XII.334; Moldvai csáng. Nyr. X.204); 2. vizsgál, szemügyre vesz (Szilágy m. Bereczky Lajos; Székelyföld Kóváry László 1842; Háromszék m. Tsz.; Nyr. IV.478; Erdélyi Lajos; Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár; Csik-Rákos Dobos András). *Addig szokotalta, míg ő is jónak találta* (Udvarhely m. keresztúri járás Pázsint Mihály); 3. fontolgat, gondolkozik, gondol (Székelyföld Győrffy Iván; Udvarhely m. Firtosalja Nyr. VI.324; Csik m. Győrffy Iván; Háromszék m. Tsz.; Háromszék m., Erdővidék Bíró István). *Azon szokotyáltak, hogy eztr Zsófit meglakoltatták* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X. 135). *Oda is szokotyáltunk* [arra is gondoltunk], *hátta a zisten ott mutatta meg neki a szerencsét* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. IX.132); 4. szerez (Székelyföld, Háromszék m. Tsz.). *Valahogy szokotalunk egy pár csizmát* (Udvarhely m. keresztúri járás Pázsint Mihály). *Szokotalj valamit a gyermekekre, met hideg van!* (Udvarhely m. Ége Ferenc Miklós); 5. zsémbel, pöröl (Borszék Hegedűs István) [vö. *szérkétál*].

el-szokotal (vmit): túlad (vmin) (Csik-Várdótfalva Péter János).

fel- v. föl-szokotal: fölszámít, összeszámít (Székelyföld Tsz. 119b. 349b; Háromszék m. Tsz.). *Szokotalja fel nekem, mennyivel tartozom* (Székelyföld Kriza). *Felszokotalom, mennyi kell érte* (Háromszék m. Vadr. 518b).

meg-szokotál: 1. megszámít, összeszámít, összeszámol (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Szokotájja meg, mennyit kell fizessünk* (Csik m. Nyr. XIII.378). *Megszokotáltunk:* számoltunk egymással (Brassó m. Zajzon Nyr. III.224); 2. megnez, megvizsgál (Szilágy m. Bereczky Lajos; Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Nyr. XXV.383; Csik-Rákos Dobos András). *Már megszokotálom, s ha jó léssz, jó léssz; hanem pedig ott hagyom* (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Jól szokotúld meg, nehogy valami ribanc dolgot végy!* (Háromszék m. Kovácsna Butyka Boldizsár).

össze-szokotál: összeszerez. *Egyik ad talyigakereket, a más ekekabalát, harmadik esztékét, kurtavasat, hosszú vasat, s egy picre összeszokotálta az két* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.353).

SZOKOTÁLÓD-İK (székétálód-ik Háromszék m. Erdővidék Bíró István): 1. igen sokat alkoszik, krajeároskodik, kiesinyeskedik (alkunál) (Udvarhely m. Ferencz Miklós; Háromszék m. Gyórfy Iván; Csik-Madarnas Gidró J. Bonifác). *Ne szokotálógyék annyit, aggya ide imár azt a pár marhát!* (Udvarhely m. Ége Ferencz Miklós). *Ne szokotálódj sokat, hanem fizess!* (Udvarhely m. keresztúri járás Pázsint Mihály); 2. vitatkozik (Csik m. Kilyénfalva Nyr. IX.525); 3. gondolkodik, fontolgat (Udvarhely m. Ferencz Miklós; Udvarhely m. Magyaros Séra Kálmán; Háromszék m., Erdővidék Bíró István). *Annyit ne szokotálógyál!* (Háromszék m. Vadr. 364).

SZOKTAS: rászokott (Székelyföld Andrassy Antal 1843).

[SZOKTATÓ].

szoktató-garas: az a pénz, a melyet a kánásznak a kis malacok őrzéséért az első kihajtáskor szoktak adni (Balaton mell. Tsz.).

szoktató-kása: ludas-kása, melyet a vendégnek első fogadáskor adnak (Hol? Kresznerics F. Szótár II.225; CzF.).

SZOKTON: szokottan, szokás szerint, közönségesen (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. Gyórfy Iván).

SZÓL: ajándékol ígér. „Lakodalmat ültek... Az anyós egy tele kötő arany és ezüst pénzt „szóltott” a menyének“ (Kalotaszeg Keleti Virágok I.90). *Ezt neki szóltottam* (Háromszék m. Uzon Ósz Lázár) [vö. szaval].

el-szól: elrágalmaz, megszólással elidegenít, elmar, kimar. *Észölták a házabá* (Dunántúl Nyr. V.263). *Elszolta a háztól* (Szatmár m. Nagybányu Katona Lajos). *Elszólom én úgy attul a hástul, hogy siróba két mind a két látó szeme* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. IX.132). *A babámat igazán szerettem, az trgyők elszóltották tüllem* (Torontál m. Szaján Kálmán L. Szeged népe II.53).

elő-szól: fölszólal (Háromszék m. Gyórfy Iván). *Majd előszólok én, ha több lesz kettőnél* (Alföld [?] Nyr. XIII.237).

ki-szól: 1. kimond. *A mit a szűved meggondol, a szád kiszól, mindönt megeselekszöm* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 460); 2. kibeszél (titkot) (Háromszék m. MNy. VI.336); 3. kipletykáz (vkít) (Háromszék m. MNy. VI.336).

mög-szól: megszólít. *Mékszól* (Zala m. Szentgyörgyvölgye Nyr. II.280).

össze-szól: összebeszél. *Összeszótunk* (Komárom m. Fűr Nyr. XVIII.528).

rá-szól: eltalálja az igazat (Heves és Borsod m. Nyr. VIII.569).

vissza-szól: hátra szól. *Odebbad ék kicsit mémmég csak elhajt Krisztus urónk ész szemét, osz visszadszó Petérnek, hogy végyé fél* (Gömör m. Vály Nyr. XXIII.236).

szól-szapul: megszól. *Szóják-szapuják a szégé fiatal aszont* (Csallóköz Szinyei József). *Szójja-szapujja az embert* (Debrecen Nyr. V.223) [vö. szapul].

lészól-szapúl: ∞ *Úgy leszólta-szapulta, hogy jobban sé kö* (Csanád m. Makó Nyr. XXIII.578).

[SZÓLAJTÓ], SZÓLLAJTÓ: halánték, vak-szem (Bereg m. Kertész Dénes; Bereg m. Derceen Nyr. XX.432 [itt hibásan „fűl töve” értelmezéssel]) [vö. szóltító].

SZÓLAL, SZÓLAL-İK: 1. szólal: szól. *A kápnávirág hézza így szólala* (Udvarhely m. Vadr.4); 2. szólal-ik: megszólal. *A menysei harang huzatlan szólalik* (Marosszék Nyárad-Karácsonyfalva Nyr. XVI.48). *Kádár Kata is szólatik* (Udvarhely m. Vadr. 6).

bé-szólal: beszél. *Bészóltat a tóba: Élsz-é, kéncsöm, Kádár Kata?* (Udvarhely m. Vadr. 6).

SZÓLAML-İK (mögszomlal-ik Göcsej Nyr. II.370).

[SZÓLAMOD-İK].

mög-v.mög-szólamodik: megszólal. *Mögszólamodott* (Répce vid. Nyr. XX.410). *Miko immán beleült [a talicskájába], megszólamodott* (Zala m. Hetes, Dobronak Nyr. II.234). *Megszólamodott a szegény embér a szóma telején* (Somogy m. Zich Nyr. VIII.520).

[SZÓLÁS].

kiszólás: mondás, megjegyzés. *De jó kiszólása van néha ennek a béresnek!* (Mezőtúr Király Pál). *De jó kiszóllásai vannak!* (Alföld Kis Sándor).

SZOLGA (szóga): 1. szolgám, szógám: fiam, öcsém, lányom, hugom, anyjukom, ifjú barátom [kedveskedő megszólítás] (Göcsej Császár Árpád; Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.240; Cegléd Ilosvay Vilmos; Palócság Nyr. XXIII.26; Székelyföld Kiss Mihály; Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XII.429). *Eriggy, szógám, hamar!* (Kis-Küküllő m. Szókefalva Nyr. XV.284). *Szógám, ídes szógám:* anyjukom, édes anyjukom (Debrecen).

cen Nyr. XXV.427); 2. eszmalhúzó (Bars m. Léva Czimmermann János); 3. gyertyatartó [bányász mest.] (Torda Jankó J. Torda stb. 160).

szolga-bíró (*szóga-bíró*): sárgarigó (oriolus galbula) (Borsod m. Herman Ottó; Tiszántúl, Miskolc Nomenclator Avium 57; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.279).

szolga-bosszú: [tréf.] szárnyasállat hátának far-felőli része (Bereg-Rákos és vid. Pap Károly).

szolga-bot: hegyes vasalású, néha csak kihegyezett erős, karószerű bot, a melyre a lap-táros hálhúzáskor támaszkodik (Komárom Herman O. Halászat K.).

szolga-fa (*szóga-fa*): 1. bogrács- v. üsttartó: a) a földre levert könyök-alakú fa (Esztergom vid. Nyr. XXVI.184; Kis-Kún-Halas Nyr. XV. 428). *A cifrán faragott szógafa is jó lő vót verve a földbe; ára akasztották a bográcsot fűliné fogva, ha főszték* (Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.85); b) két ágasfa (Hol? [Pápa vid.?] Tsz.); c) fölül összekötött s a földön széjjelálló három karóból készült alkotmány, a melyről kampós kötél lóg le (Mezőtúr Nyr. X.569); d) fahorog, fakajmó (Cegléd Ilosvay Vilmos; Hol? Herman O. Halászat K.); e) nyitott tűzhelyen levő, sarkon forduló fa- v. vaseszköz, a melynek a karjára akasztják az üstöt. *Szolgafa; vas szolgafa* (Székelyföld Nyr. XXV.327); 2. ágasfa, a melyen a kaszás v. az arató a kasza v. a sarló élet kiveri (Hol? [Pápa vid.?] Tsz.); 3. ágasfa, a melyen szőlőkötéskor a kötöző sást v. zsuppot tartják (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Zala m. Ábrahám Simonyi Zsigmond); 4. a gyalupad elébe való deszka- v. gerenda-tartó faszer (asztalosoknál, ácsoknál) (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Hol? Nyr. III.567); 5. borfejtéskor a hordót fölemelve tartó fa (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839).

szolga-pálca = *szolga-bot* (Komárom Herman O. Halászat K.).

szolga-vas (*szúga-vas*): 1. = *vas szolgafa* [vö. *szolga-fa* 1. o.] (Székelyföld Nyr. XXV.327); 2. a faekének azon része, mely a vaseke laposvasának felel meg (Rábaköz, Beő-Sárkány Nyr. XVIII.238).

SZOLGÁL: 1. szolgálatával szerez. *Szolgálok egy vagy két darab jószágot. Egy borjút szolgált* (Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.398. 399); 2. sikerül. *Hogy szolgált a heti?* = hogyan ütött ki a hetivásár? (Csongrád m. Szentes Nyr. VIII. 324); 3. nyílik (vhova, vmerre). *A tátos egész tartozatlanul ingyenest béugrat a likba, s hát az éppeg az alvilágba szógát* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 443); 4. világít. *Jól szolgál a hold, szinte olvasni lehet mellette* (Bars m. Nyr. XVIII. 384).

[Szólások]. *Ném szolgáltam én ére!* [felelik a kínálásra] (Szlavónia Nyr. XXIII.363) [vö. *rú-szolgál*].

[*mög-szolgál*].

[Szólások]. *Megszógáta az ördögöt* [mondják, mikor vki hiábavaló utat tett] (Dunántúl Nyr. V.26).

rá-szolgál (vmire): megérdemel vmit. *Rá-szógátam én ára* (Bereg m. Fornos Nyr. XX. 476).

[**SZOLGÁLÁL**], **SZÓGÁLÁL**: szolgál. *Ez a lány Lívóba* [Léván] *szógálát* (Bars m. Új-Bars Király Pál).

SZOLGÁLÓ (*szugáló* Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvj. 24).

SZOLIGYA: katona-szajha (Soprony m. Röjtök Nyr. II.369).

[**SZÓLÍT**].

meg-szólít: meghí. *Ha itt marad ifiur fársángra, megszólítom vendiegsigbe* (Göcsej Nyr. XII. 95). *Maradjon itt fársángra, megszólítottam a vendiegsigembe* (Göcsej Nyr. XIV.450).

SZÓLÍTÓ (*szóllító*): halánték, vakszem (Tiszántúl Munkácsi Bernát; Szaboles m. Kisvárdá Kúnos Ignác; Bereg m. Pap Károly) [vö. *szólajtó*].

[**SZÓLÓ**].

felszóló: peres ügyben való képviselő (Gyöngös vid. Nyr. IX.331).

SZOLOMP, **SZALANK**: iszalag, fölkúszó növény szár (Göcsej Tsz.; Zala m. Galambok Bódis Jusstín).

SZÓLONGAT, **SZÓLLONGAT**: szólítgat (Csallóköz Szinnye József).

SZOMBAT. *Ünnep szombattya*: sátoros ünnep előtti nap (nagy szombat, pünkösdi szombatja és karácsony estéje, akármelyik napra esik is) (Csallóköz Erdélyi Pál; Győr m. Fejérpataky László; Alföld Szigetvári Iván; Erdély Geréb Márton, Szinnye József). *Karácsony szombattya*: karácsony estéje (akármelyik napra esik is) (Csallóköz id. Szinnye Józsefné; Torna vid. Nyr. XVII.323; Szatmár m. Patóháza Nyr. XIX.139; Erdély Szinnye József).

SZOMBATÁRIS: az az ajándék (tojás v. egy cső kukorica v. egy darab tőzeg), a melyet a gyerekek azelőtt a tanítónak minden szombaton vittek, mert a ki nem vitt neki semmit, azt a szombati szünetkor nem engedte játszani (Bihar m. Furta vid. Nyr. IV.182) [vö. *szeredáris*].

SZOMJAS (*szoméhas* Szlavónia Nyr. XXIII.361; *szoméhos* Somogy m. Nyr. II.377; *szoméos* Somogy m. Ujmajor Nyr. VIII.140; *szomgyas* Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvj. 13; Veszprém m. Csetény Nyr. XVII.426; *szomgyus* Répce vid. Nyr. XX.368. 409; Vas m. Német-Génes Nyr. XXVI.282; Somogy m. Ujmajor Nyr. VIII.140; *szomihos* Somogy m. Kubinyi-Vahot: Magyar- és Erdélyország Képekben III.40; *szom-*

jus Zala m. Kövágó-Örs, Révfülöp Nyr. XIX. 142; *szomjús* Szeged Kálmány L. Szeged népe I.109; *szomnyus* Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII. 315; *szongyus* Zala m. Gelse és vid. Nyr. XV. 574; *szonnyas* Udvarhely m. Magyaros Séra Kálmán; Háromszék m. Erdővidék Bíró István).

SZOMJAZ-İK (*megszomnyaz-ik* Marosszék Kelemen Lajos; *szonnyuz-ik* Székelyföld Kiss Mihály).

SZOMJÚ (*szomé* Szlavónia Nyr. V.12; *szomju* Háromszék m. Uzon Nyr. VIII.376; *szomnyu* Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII.316; *szomnyú* Palócság Nyr. XXI.309; *szonnyu* Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr. 431. 518b; Háromszék m. Uzon Nyr. VIII.376): 1. *szomé*: szomjúság. *Meghállok szométul* (Szlavónia Nyr. V.12); 2. *szomju*, *szomnyu*, *szomnyú*, *szonnyu*: szomjas (i. h.). *Szonnyu komondor* (Háromszék m. Vadr. 431). *Szonnyan*: szomjasan (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály). *Szonnyan vótam egész nap* (Háromszék m. Vadr. 518b). *Szonnyan akarom megölni a közellevő kiráji város lakóssait* (Háromszék m. Vadr. 404).

szomju-kóró: takácskóró (Hol? Tsz.).

[**SZOMJUL**], **SZONNYÚL** (Székelyföld Kiss Mihály; *szomil* Zala m. Hetés Nyr. II.373): szomjazik. *Úgy szonnyúlok, hogy!* (Udvarhely m. Magyaros Séra Kálmán).

meg-szomjul (*szomlt még* Vas m. Nagy-Rákos Nyr. III.429; *szomil* [meg nélkül, de ezt alkalmasint hozzá kell érteni] Zala m. Hetés Nyr. II.373; *meg* [vótak] *szomjulva* Veszprém m. Szentkirály-Szabadja Zolnai Gyula; *még-szomnyul* Marosszék Kelemen Lajos; *még-szomnyul* Udvarhely m. Kiss Mihály; Háromszék m., Erdővidék Bíró István; *meg* [vótam] *szonnyulva* Háromszék m. Vadr. 431; *szonnyulni* [meg nélkül, de ezt nyilván hozzá kell érteni] Háromszék m. Vadr.): megszomjazik. *Mikor ehül még a kényér, mikor szomlt még a víz?* (Vas m. Nagy-Rákos Nyr. III.429). *Meg vótak szomjulva* (Veszprém m. Szentkirály-Szabadja Zolnai Gyula). *Meg vótam szonnyulva* (Háromszék m. Vadr. 431).

[**SZOMJULT**], **SZOMÉTT** (Vas m. Őrség Nyr. II.84; *szomlt* Vas m. Csákány Bódiss Jusztn): szomjas. *Ó de szométt vaok!* (Vas m. Őrség Nyr. II.84).

SZOMJÚSÁG (*szonnyuság* Háromszék m. Vadr. 405; *szumhuság* Csík m. Altorja Király Pál).

SZOMÓDOS: fojtós, fanyar (Háromszék m. Kiss Mihály; MNy. VI.215. 223 [e két helyen hibásan így értelmezve: 'zamatos']; Erdővidék Nyr. VIII.188 [itt *szomados* alkalmasint hiba]). *Szomódos volt a gyümölcs s mégis elfogyott* (Háromszék m. Nyr. IX.31).

1. **SZOMOGY**: izetlenség (Erdővidék Tsz.) [? — vö. *szomogy*: sapor ingratus; widriger geschmack PPB.-ból NySz.].

2. **SZOMOGY** (*somogy* Vas m. Király Pál; Hol? Tsz.; *szomogy* Győr m. Tsz.; Rábaköz,

Beő-Sárány Nyr. XVIII.238; Vas m. Kemenes-alja Tsz.; Vas m. Német-Genes Nyr. XXVI.94; *zomogy* alja Vas m. Kemenesalja Tsz.): ereszalja, a padlásnak a fűdél és a padlat érintkezésénél levő szöglete. *Tava a hiba vót [eltéve az almám] széna között a szomogy alatt* (Vas m. Német-Genes Nyr. XXVI.94).

szomogy-alla (Répcse vid. Nyr. XX.409; *somogy-ajja* Vas m. Király Pál; *zomogy-alja* Vas m. Kemenesalja Tsz.): ∞.

somogy-fő: az eresz előrészből (tűzfal melletti részből) a padlás vonalán alulra kinyúló ereszvége vagy az oda lenyúló első szarufának az ereszből kiérő faragásos vége (Vas m. Király Pál).

SZOMOROG: szomorkodik. *Péntéken pityérgünk, szombaton szomorogunk* (Soprony m. Horpács Nyr. V.141; gyermekmondókában).

SZOMORÚ (*szomoró* Szatmár m. Nyr. VIII. 141). — *Szomorán* (Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII.316; Udvarhely m. Vadr. 11; Brassó m. Hétfalu Horger Antal; *szomóján* Háromszék m. Vadr.; *szomolyán* Háromszék m. MNy. VI.350): szomorúnn.

[**SZOMPOLY**].

szompoly-asszony: násznagy-asszony (Szilágy-Keresztúr Kerekes Ernő) [vö. *cémpél-asszony*].

SZOMPOLYOD-İK (*compolyodni* Szatmár vid. Tsz.) [vö. *szonkolyod-ik*, *szontyolod-ik*].

el-szompolyodik, [**el-**]**compolyodik**: megilletődik, lehangolt lesz, elveszti a kedvét, elkomolyodik, elszomorodik, sirhatnékja jön (Békes m. Balog István; Szatmár vid. Tsz. [itt *el* nélkül, de ez (vagy *meg*) nyilván hozzáértendő]).

meg-szompolyodik (*meg-szompojodik*): 1. elszógyelli magát (Mezőtúr Nyr. X.569; Bereg m. Gát vid. Pap Károly); 2. meghúzza magát, meglapul, megszeppen (Szatmár m. Patóháza Nyr. XVI.96 [itt *meg* nélkül, de ez nyilván hozzáértendő]; Bereg m. Gát vid. Pap Károly).

SZOMPOR: kénkö, büdöskö (Baranya m. Ormányság MNy. V.101; Baranya m. Sziget vid. Tsz.; Dráva mell. Nyr. VI.374 [itt hibásan 'foszfor' értelmezéssel]; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.383).

[**SZOMSZÉD**].

szomszéd-kezü: balog, balkezes (Kolozsvár vid. Schöffler István).

SZOMSZÉDOL: a szomszédban jár, szomszédot látogat. *Ha méktuggya, hogy szomszédnyi vótam, még rám méri a botot* (Veszprém Nyr. VII.474).

SZONIKA: minden teketória nélkül, szimplán, egyenesen (Győr m., Veszprém m., Pest m. Kalocsá Bódiss Jusztn; Hol? Nyr. XXVI.273). *Szonika pofon váglak* (Szolnok Timár Pál).

SZONKOLYOD-İK (*szonkolyodni*) = *szontyolod-ik* (Székelyföld Tsz.).

SZONTYOLA: bús, kedvetlen, lehangolt, szomorkás (Szilágy m. Zilah Nyr. XIV.431). *Szontyolán* (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.277).

SZONTYOLI: ∞ (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Kis-Borosnyó Nyr. XVI.48).

SZONTYOLOD-İK (el-, megszontyolod-ik, megszontyolodom Keszthely vid. Horváth György; Debrecen Nyr. III.563; Rimaszombat vid. Nyr. X.88; Zemplén m. Tállya Nyr. IV.477; Bereg-Rákos vid. Pap Károly; Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Nyr. IX.32; megszontyolyodott, szontyolyodni Pápa vid. Tsz.; Beregszász Nyr. XXVI.522; szontyorod-ik, el-, megszontyorod-ik, szontyorodni Gösej Nyr. XIII.354; Keszthely vid. Horváth György; Somogy m. Sándor József; Közép-Baranya Nyr. III.282; Békés m. Balog István; Szeged vid. Nyr. II.43; Orosháza Nyr. IV.378; Nyitra m. Bódiss Jusztn; Gömör m. Nyr. XXII.576; Bereg-Rákos vid. Pap Károly; Csik-Várdótfalva Péter János; elszontyolod-ik Rimaszombat Nyr. XV.429; elszontyorod-ik Nyitra m. Bódiss Jusztn; elszontyolodni Mezőtúr Nyr. IX.479) [vö. *condolod-ik*, *szompolyod-ik*, *szonkolyod-ik*].

el-szontyolodik, el-szontyorodik (*el-szontyolodik, el-szontyorodik, el-szontyolodik*): 1. megilletődik, lehangolt lesz, elveszti a kedvét, elkomolyodik, elszomorodik, sirhatnékja jön (Keszthely vid. Horváth György; Somogy m. Sándor József; Közép-Baranya Nyr. III.282; Békés m. Balog István; Szeged vid. Nyr. II.43; Debrecen Nyr. III.563; Zemplén m. Tállya Nyr. IV.477; Csik-Várdótfalva Péter János); 2. elszégyelli magát (Mezőtúr Nyr. IX.479; Rimaszombat és vid. Nyr. X.88; XV.429); 3. elálmosodik, lassacskán elszenderedik (Nyitra m. Bódiss Jusztn; Pápa vid. Tsz. [el nélkül, de ez nyilván hozzáértendő]).

meg-szontyolodik, meg-szontyorodik (*meg-szontyolyodik*): 1. = *el-szontyolodik, el-szontyorodik* (Gömör m. Nyr. XXII.576; Beregszász Nyr. XXVI.522; Székelyföld Tsz. 255b. 350b). *Megszontyolodott a szomszédom, mert csontot vetett* [gyermeket szült] *a leánya* (Háromszék m. Nyr. IX.32); 2. meghúzza magát, meglapul, megszeppen (Bereg-Rákos vid. Pap Károly).

SZONTYOLODOTT = *szontyola* (Székelyföld Tsz.).

SZONTYOLOG (Székelyföld Kiss Mihály, Andrassy Antal 1843; *szontyorog* Udvarhely m. Nyr. V.180; Csik m. Kóródy Miklós): le van hangolva, szomorkodik, kesereg, pityereg.

SZONNYAD: konyul (le-), lankad, fonnyad (növény a szárazságtól) (Háromszék m. MNy. VI.350. 357; Vadr.; Győrffy Iván) [vö. *konnyad*, *le-sunyik*, *szunyik*].

[SZOP, SZOP-İK].

be-szop. *Beszopott*: leszopta magát, leitta magát (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIII.578 [itt *bepopott* hiba]; Katona Lajos).

szop-nyal. *Szopja-nyalja*: nyulja-falja (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.383).

SZOPACSOŁ: szopogat (Háromszék m. MNy. VI.350; Vadr.).

SZOPÁKOL: közel a víz színéhez a levegővel érintkező vizet kopoltyúzza (a hal az ú. n. dögvizekben) (Agárd Herman O. Halászat K.) [vö. *szipákol*].

SZOPICSGÁL: szopogat (Csallóköz Csaplár Benedek).

[SZOPICSKA].

szopicska-nyalicska: mindig vmit szopogató, nyalakodó, torkoskodó (gyerek) (Csallóköz Csaplár Benedek).

SZOPICSKÁL: szopogat (Csallóköz Csaplár Benedek; Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.277).

szopicskál-nyalicskál: szopogat-nyalogat. *Mit szopicskálod-nyalicskálod az újjadat, te kis bohó?* (Csallóköz Csaplár Benedek).

SZOPICSKOL: szopogat (Csallóköz Csaplár Benedek).

SZOPIKÁL, SZOPIKÁL-İK: szárazon szopik, az ajakát szopogatja (Háromszék m. Kiss Mihály).

SZOPLAT: szoptat (Dunántúl Nyr. V.228; Rábaköz Halász Géza; Tolna m. Dees Herman Miksa; Dráva mell. Nyr. V.472; Mohács Hegedűs Lajos).

SZOPODÉK: 1. emlő (Soprony m. Beő-Sárkány, Süttör, N.-Peresztég R. Prikkel Marián); 2. gumi-szopó (cucli) (Soprony m. Süttör, Csorna, Beő-Sárkány, Vas m. Szombathely vid. R. Prikkel Marián); 3. vézna, sovány, gyenge gyerek (Soprony m. N.-Lövé, Keresztény, Sarlód, Vas m. Vasvár R. Prikkel Marián).

SZOPOG: szopogat. *Szopog a gyerek* (Szabolcs m. Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.413) [vö. *szipog*, *szupog*].

SZOPÓKA (*szipóka* [szipka]) Vas m. Répce-Sz.-György Nyr. XVIII.575): 1. újját szopogató gyerek (Székelyföld Kiss Mihály); 2. bádognál való kannaformájú csöves szopó-edényke (cse-csemők számára) (Pécs Kassai J. Szókönyv IV. 122).

SZOPORNYICA: takonykórság (állat-, kül. lóbetegség) (Tokaj Nyr. XXIV.240; Háromszék m. Tsz.; Nyr. V.129; Győrffy Iván).

SZOPORNYICÁS: takonykóros (ló, szarvasmarha) (Brassó m. Hétfalu Horger Antal).

[SZOPORNYICÁSOD-İK].

meg-szopornyicásodik: takonykórságba esik. *A mely ló sokáig kehés, megszopornyicásodik* (Székelyföld Nyr. III.423).

SZOPORNYIKA: 1. kehesség (kutyabetegség) (Szaboles m. Besenyőd Nyr. XII.143); 2. fereg-betegség (kutyáknál) (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475).

SZOPORNYIKÁS: 1. kehés (állat, kül. kutya) (Szaboles m. Besenyőd Nyr. XII.143; Nagy-Kálló Nyr. XII.429; Bereg-Rákos és vid. Pap Károly); 2. beteges (állat) (Beregszász Nyr. XXVI.523; Bereg m. Dereen Nyr. XX.482; Bereg-Rákos és vid. Pap Károly).

1. **SZOPORTY:** hóval, vízzel elegy dunai apró jég (Esztergom Nyr. IV.174).

2. **SZOPORTY:** takony (Moldva, Klézse Nyr. IX.429).

SZOPORTYÁNY: fösvény, zsugori, kapzsi (Baranya m. Hertelend Kassai J. Szókönyv II.152).

SZOPORTYOL: szortyog (Moldva, Klézse Nyr. IX.429).

[SZOPPAN].

be-szoppan: betoppan. *Beszoppan a szobába* (Fehér m. Nyr. IX.284; — elszólás?).

[SZOPPINT].

bó-szoppint: hirtelen bekap, beszop (pl. megütött v. elvágott újját; édességet) (Székelyföld Kiss Mihály).

SZOPPÍT: hirtelen szop (be-, pl. mézet az újja hegyéről) (Székelyföld Tsz.).

SZÓRAKOZ-İK: [?] *No ez ugyan sokat szórazokzik; csak úgy zúg bele a fülem, még a szája is habzik, mikó beszél* (Félegyháza Nyr. XIV.186).

SZORDITT: sürget, siettet (Udvarhely m. Kiss Mihály).

SZORDUL: sietve indul (pl. munkára). *Ugyan nehezen szordulnak!* (Udvarhely m. Kiss Mihály).

meg-szordul: sietve megindul. *Megszordultak a méhek* (Udvarhely m. Kiss Mihály).

neki-szordul: sietve nekiindul. *Nekiszordultak az aratók* (Udvarhely m. Kiss Mihály).

SZORGAT: sürget (Székelyföld Andrassy Antal 1843; Gyórfy Iván; Háromszék m. MNy. VI.223. 351) [vö. *círgat*].

SZORGOL: ∞ (Balaton mell. Tsz.; Békés m. Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.437). *Eredj, szorgold azt a szabót, hogy ruha néka ne maradj!* (Zala m. Király Pál). *Majd szorgolom a cipőtöket* (Zala m. Volák Lajos).

meg-szorgol: megsürget. *Ereggy, szorgold meg azt a szabót!* (Zala m. Király Pál).

SZORGOS (*szorgós* Háromszék m. MNy. VI.351): 1. sürgös (Székelyföld Fejér József; Csik-Tusnád Melich János). *Szorgos a dolgunk* (Székelyföld Kiss Mihály). *Ahajjt félbe kellett hogy haggyam a szorgos dögöm* (Székelyföld Nyr. V.175). *Sok a dögöm, mind szorgos* (Debrecen Nyr. V.517). *Sok a dolog, mind szorgos* (Hajdú m. Földes Nyr. III.225; Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 333). *Sok a dolog s mind szorgos* (Háromszék m. NyK. III.17); 2. munkával elhalmozott. *Oly szorgos a malom, hogy nem lehet őrní* (Szatmár m. Nyr. VIII.39). *Csak egy sütet lisztet hoztunk haza, mer igen szorgos most a malom* (Zemplén m. Sztirnyeg Nyr. XIX.375); 3. serény, szorgalmatos (Ipoly vid. Nyr. III.428). [Egy embernek úton-útfőlen köszönnek; erre a vele menő atyafi azt mondja:] *Anyje, uram, még szorgos tisztelet van ám itt!* (Debrecen Dézsi Lajos).

SZÓRGYÁZ-İK: szétpattogzik, sziporkázik (pl. a tűz a pipából) (Güesej MNy. V.154; Hol? Tsz.) [vö. *sórgyáz-ik*].

SZORÍT (*szirit* Háromszék m. Nyr. IX.454; kiszírtotta Háromszék m. Nyr. IV.515).

ki-szirit: kiforgat, kifoszt. *Mindenéből kiszírtotta* (Háromszék m. Nyr. IV.515).

[SZORÍTÓ].

szorító-háló: zsákos v. kátás gyalom (Pest m. Tószeg Herman O. Halászat K.).

[SZÓRÓD-İK].

még-szóródik: [?] *Hej, de mégyszóródtam, meg is haragudtam!* (Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk I.124).

1. **SZOROG:** siet (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Vadr.). *Ne szorogj úgy! Ne szorogj olyan erőssen, mintha hónap világ vége lenne!* (Székelyföld Kiss Mihály). *Szorogjatok egy kicsit ügyübe, met minnyát este van!* (Székelyföld Fejér József). *Ne szorogj!* (Háromszék m. Tsz.).

[2. SZOROG].

szorog-hét: az ünnep előtti hét v. ennek utolsó napjai, mikor már nagyon sok és sürgös a dolog, mikor az embernek már a körmére égett a munka (Háromszék m. Uzon Sára Kálmán; Háromszék m. Lécfalva Bitai Géza). *Hát erre a szoroghétre hattad, koma, a csepesz-csinálást?* (Háromszék m. Uzon Nyr. VIII.427).

SZÓROL (*szóllani* Gömör, Nógrád m. Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.396; *szórlani* Kolozs m. Sztána Nyr. IX.503): szór.

SZORONG: szorító-fu (Udvarhely m. Vadr.).

[SZORONGAT], SZORINGAT: rejteget, titkolgat. *Mán ki köl mondanom, nem szoringathatom... Gyöngyvári Jánossá... estem szerelőmbé* (Tisza-Hegyes Kálmány L. Szeged népe II.9).

SZOROS (*szoross* Székelyföld Kiss Mihály): szűk ucca. *A lúdakat ott ben látám a szorossa* (Székelyföld Kiss Mihály).

szoros-mise: nagymise (mert azon a sok ember összeszorul) (Palócság Tsz.).

SZOROSKA: a kályha nyaka és a fal közötti üresség (Tata Matusik Nep. János 1841).

SZORTYOG [a esizma, ha járás közben belemegy a víz] (Ugoesa m. Nyr. XV.574).

SZORTYOS: szortyogós, taknyos, náthás (Háromszék m. MNy. VI.350; Vadr.; Gyórfy Iván).

[SZORTYOSOD-IK].

még-szortyosodik: szortyogóssá, taknyossá lesz, megnáthásodik (Székelyföld Kiss Mihály).

SZORUL (*szurul* Szilágy m. Perecsen Kerekes Ernő).

[SZORULÁS].

[Szólások]. *No léssz ott mingyá szorulás! == no lesz ott mindjárt hadd-el-hadd!* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

SZORULTSÁG (*szarultság* Moldvai csáng. Nyr. IX.484).

SZÓS: 1. beszédes, bőbeszédű (Gömör m. Nyr. XVIII.503; Brassó m. Bácsfalu Horger Antal); 2. pletykázó, hírhordó (Beregszász Nyr. XXVI.528; Hol: Nyr. XII.528); 3. [?]. *A bíró meg a szós megtette a becsüt* (Zemplén m. Nyr. XVII.273) [vö. *szavas*].

[Szólások]. *Szós vkivel:* szóba szokott állani, beszélni szokott vkivel (Háromszék m. MNy. VI.358). *Nem vagyok vele szós* (Háromszék m. Kováts S. János). *Jó szósok egymással:* szívesen beszélnek egymással (Udvarhely m. Horger Antal). *Szós vagyok vele:* már beszéltem vele (vmi ügyben), már alkuba ereszkedtem vele (Háromszék m. Uzon, Lécfalva Séra Kálmán).

SZOSZNYA: erdei fenyű (Abaúj m. Erdészeti Lapok XXII.437).

SZOSZNYÁS: erdei fenyűvel benőtt terület, fenyves (Abaúj m. Erdészeti Lapok XXII.437).

SZOTÁK: tót (Zemplén m. Terebes Kassai J. Szókönyv V.212).

SZÓTÁNKANÓ: könnyű női kabátka (Pest m. Tinnye Nyr. VII.90).

SZOTYADÉK: 1. hulladék; 2. apróság (Székelyföld Kiss Mihály).

SZOTYAKOS: elérett, nagyon puha és leves (gyümölcs) (Álföld Nyr. IV.379) [vö. *szotyogós*].

SZOTYALÉK: hulladék (Székelyföld Andrassy Antal 1843).

SZOTYÉ: 1. folyóvízbe esett és még jéggel nem fagyott hó (Baranya m. Ormányság Nyr. III.230; Szeged vid. Tsz.); 2. törmelékes termés-jég a Dunán (Alsó-Csallóköz Kóssa Albert) [vö. 1. *szotyó*, *szotyor*].

SZOTYKA: 1. ringyó, szajha (Tolna m. Kassai J. Szókönyv IV.350; Szegszárd Miskolczy Gusztáv; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475; Orosháza Nyr. IV.378; Nógrád m. Nyr. IV.94); 2. ügyes, bátor-beszédű leánygyermek (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.574) [vö. 2. *szotyó*].

1. **SZOTYÓ, SZOTYU:** havas eső s a tőle okozott sár (Győr m. Vámos Bódiss Jusztn) [vö. *szotyé*, *szotyor*].

2. **SZOTYÓ** (Veszprém m., Zala m., Somogy m. Csurgó Pap Benedek; *szoty* Vas m. Órség Tsz.; Veszprém m., Zala m., Somogy m. Csurgó Pap Benedek): ringyó, szajha [vö. *szotyka*].

1. **SZOTYOG:** 1. szortyog (a bagóleves pipa, a esizmában a víz) (Cegléd Ilosvay Vilmos; Szatmár m. Genes Nyr. X.525); 2. potyog, hulladoz (az elérett gyümölcs a fáról) (Tolna m. Tsz.; Palócság Nyr. XXI.418; XXII.79; Székelyföld Kiss Mihály; Csík m. MNy. VI.376). *Szotyog az alma a fáról* (Székelyföld Tsz.) [vö. *szityeg-szotyog*, *szütyög*].

el-szotyog: elpotyog, elhulladoz. *Testömnek tagjai mind elszotyogtak imitt-amott, a míg a vizet hortam* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 481).

ki-szotyog: kipotyog, kihulladoz (pl. a vad-hús és a nyű a sebből) (Székelyföld Tsz.).

le-szotyog: lepotyog, lehulladoz (pl. a sár-tapasz a falról) (Brassó m. Hétfalu Horger Antal; Csík m. MNy. VI.368).

[Szólások]. *Ne huzd nyársra a cibrt, met ügyis leszotyog:* ne add az urat, mert rongyos vagy (Háromszék m. Orbai járás Nyr. XXV.524).

szotyog-lotyog: pityeg-potyog, hulladoz (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.334).

szotyog-potyog: ∞ (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.333).

[2. SZOTYOG].

szotyog-motyog: tesz-vesz, babrál, bibelődik, piszmoz, pepecsel (Csallóköz Csaplár Benedek) [vö. *szetyemotyál*, *szöty-moty*].

el-szotyog-motyog: elbabrál, elbibelődik, el-piszmoz, elpepecsel. *Elszotyog-motyog egész nap egygel-mással* (Csallóköz Csaplár Benedek).

SZOTYOGÓ = *szotyogós*. *Szotyogó körfé* (Palócság Nyr. XXII.79).

SZOTYOGÓS (*szotykos* Zemplén m. Deregnő Nyr. XVII.229): 1. szortyogós (Cegléd Ilosvay Vilmos); 2. elérett, nagyon puha és leves (pl. körte, szilva) (Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII.382). *Szotyogós körté* (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.323). *Szotyogós körfé* (Palócság Nyr. XXI.418; XXII.79). *Szotykos körte* (Zemplén m. Deregnő Nyr. XVII.229) [vö. *szotyakos*, *szutykos*].

SZOTYOGTAT: potyogtat, hullat (Székelyföld Tsz. 351a; Csík m. MNy. VI.376).

SZOTYÓKÁS — *szotyogós* (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.152; Bereg-Rákos és vid. Pap Károly).

SZOTYOL: ütögetéssel, veregetéssel puhít (Bereg-Rákos és vid. Pap Károly) [vö. *potyol*].

el-szotyol: [tréf.] elver, elpáhol (Bereg-Rákos és vid. Pap Károly) [vö. *el-potyol*].

SZOTYOLA (Somogy m. Király Pál, Szabó Béla; Fehér m. Káloz Tolnai Vilmos; *szotolya* Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 75): napraforgó.

SZOTYOR: vizen úszkáló hó- és jéggomoly (Győr m. Tsz.) [vö. *szotyó*, 1. *szotyó*].

[**SZOTYORI**].

szotyori-motyori: alamuszi, tedd-ide-tedd-oda ember (Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334).

SZOTYORKOD-IK: tolakodik, furakodik (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574).

SZOTYOROD-IK: 1. kuporodik (Soprony m., Győr m. Bódiss Jusztin); 2. ólálkodva megy (Vas m. Kemenesalja, Ság Kresznerics F. Szótár II.228; Zala m. Bódiss Jusztin).

lő-szotyorodik: leül (Rábaköz Bódiss Jusztin).

oda-szotyorodik: odaül (vki mellé) (Rábaköz Bódiss Jusztin).

SZOTYOROG: ólálkodva megy (Zala m. Bódiss Jusztin).

SZOTYÓS (*szotyos* Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475; Cegléd Ilosvay Vilmos; Szaboles m. Besenyőd Nyr. XII.143): 1. *szotyos*: szortyogós (Cegléd Ilosvay Vilmos); 2. *szotyós*, *szotyos*: elérte, nagyon puha és leves (gyümölcs) (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475; Szaboles m. Besenyőd Nyr. IX.137; XII.143; Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.334; Katona Lajos; Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.152; Ugoesa m. Nyr. XV.574; Szilágy m. Nyr. IX.566).

SZOTYÓSOD-IK: elérik, nagyon megpuhul és ellevesedik (gyümölcs) (Székelyföld Andrássy Antal 1843).

SZOTTY. *Vén szotty*: vén trotty, totyakos vén ember (Szatmár m. Nagybánya Nyr. IX.130; Székely Imre).

SZOTTYAN: pottyán (Székelyföld Kiss Mihály; Csik m. MNy. VI.376). *Ha leesik, éppen az Ótba szottyán s beléhal* (Háromszék m. Vadr. 431) [vö. *szittyen-szottyán, szöttyen*].

bele-szottyán: belepottyán. [Olyan kényelmes a csizmám, hogy a] *lábam csak úgy szottyán bele* (Pápa vid. Tsz.).

elő-szottyán: váratlanul előkertül (Székelyföld Kiss Mihály).

haza-szottyán: váratlanul hazakerül, hazavetődik. *Beh jó, hogy hazaszottyánhatál!* (Székelyföld Kiss Mihály).

ide-szottyán: váratlanul itt terem, véletlenül idevetődik. *No, honnét szottyánál ide?* (Székelyföld Kiss Mihály).

ki-szottyán: kipottyán, kiesik, kiesszik. *Ki-szottyant a kezéből* (Csallóköz Csaplár Benedek; Székelyföld Fejér József; Hol? Tsz.).

[**le-szottyán**].

[Szólások]. *Leszottyant a kedve*: elment a kedve (Székelyföld Fejér József).

mők-szottyán: megesappan, megfog (az ember a betegségben) (Somogy m. Szóke-Denes Nyr. III.182).

oda-szottyán: váratlanul ott terem, véletlenül odavetődik (Székelyföld Kiss Mihály).

[**SZOTTYANT**].

bő-szottyant: bevet (kenyeret a sütőkemen- cébe). *Már megszütyölttem, bő is szottyantottam* (Duna mell. Kassai J. Szókönyv V.13).

el-szottyant: elpottyant, elejt. *A tyúk a tojást a fészkén kívül (v. a vízben) elszottyantotta. A hogy a kerten hágott átal, elszottyantotta* (Székelyföld Kiss Mihály).

ki-szottyant: kipottyant, kiejt. *A terhes asz- szony a gyereket magából véletlen rögtön kiszottyantotta* (Székelyföld Kiss Mihály).

[**SZOTTYANTOTT**].

szottyantott-leves: tészta- v. tojásfoszlányok- kal készült leves (Székelyföld Kiss Mihály).

[**SZOTTYINT**].

oda-szottyint: odavet, odadob, odalök. *Szép műnyecske, . . . köszönd apádnak s anyádnak, hogy töllem mértágadának, egy rosszkezdű vén gárdának szépen odaszottyintának!* (Udvarhely m. Vadr. 79).

SZÓZAT: szó, beszéd, hír (Nógrád m. Nyr. IV.143; Háromszék m. Orbai járás Nyr. VII.332; Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.459). *A vót a szózat*: az a hír járt (Nógrád m. Nyr. IV.143). *Ez vala a szózat* (Háromszék m. Orbai járás Nyr. VII.332).

1. **SZÓ** (*szón* Vas m. Őrség Nyr. [VII.420; *szün* Zala m. Balaton mell. Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.600; *szű*, *szüni* Somogy m. Szenna Király Pál; Szlavónia Nyr. XXIII.169; Mezőtúr Nyr. VIII.360; *szűv* Kecskemét Simonyi Zsigmond; *szűv* Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.383).

2. **SZŐ, SZŰ**: víz színére laposkás kavicsokat majdnem vízirányosan dobál, úgyhogy többször föl-fölugrál, mielőtt elmerülne. *Gyertek, gyer- rekek, szőjjünk!* (Borsod, Abaúj m. Király Pál). *Menjünk szüni!* (Ugoesa m. Tisza-Ujlak Legányi

Gyula). *Jerünk szóni! Szójunk!* (Erdély Nyr. VI.170; Székelyföld Kiss Mihály) [vö. *szövés*, *szűr* és NyK. XV.465].

SZŐCSÉNY (*szőcsén* Vas m. Tsz.; *szőcsény* Göcsej Vass József 1841; Székelyföld Kassai J. Szókönyv II.145; *szőcsin* Dunántúl Nyr. XII.186; *szőcsin* Répce vid. Nyr. XX.370; *szőcsing* Győr m. Rábaköz Halász Géza; *szőcsiny* Vas m. Répce-Sz.-György Nyr. XVIII.575; *sződcény* Soprony m. Horpács Nyr. V.269); szemölcs [vö. *szömölcsény*].

SZŐCSKE (*szőcska* Balatonfüred Szabó Béla; Veszprém m. Csetény Nyr. V.523; *szecske* [Dunántúl] Lehr A. Toldi 12; *szőcskó* Csallóköz Csaplár Benedek; Győr m. Rábaköz Halász Géza; Győr vid. Nyr. VI.325; Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.329; *szőcskó* Esztergom m. Bátorkeszi, Komárom m. Sz.-Péter Király Pál; *szőcskú* Csallóköz Király Pál; *szőcskú* Veszprém Simonyi Zsigmond; Tolna m. Nyr. VI.524; *szőcskú* Csallóköz Király Pál; Zala m. Szabó Béla; *szőcskó* [Dunántúl] Lehr A. Toldi 12; *szőcskú* Sió mell. Szabó Béla; Siófok vid. Király Pál; *szőkcse* Pest m. Tsz.; *szőcső* Vas m. Kemenesalja Tsz.; *szőcskó* Kis-Kún-Halas Nyr. XV.67).

SZŐDÖGEL, SZŐDÖGÉL (*sződögel* Háromszék m. MNy. VI.351; Gyórfy Iván; *sződögel* Csallóköz, Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.351; Gyórfy Iván): szövöget.

SZÖGY: sündisznó (Hol? Kassai J. Szókönyv IV.314; V.17).

SZÖK-İK, SZÖK: 1. *szök-ik*: ugrik (Kolozsvár Szinnyi József; Székelyföld Nyr. XVIII.12); 2. *szök*: táncoltat. *Tennap es mind merén szökték [Furust]* (Brassó m. Hosszúfalu Nyr. XXII.238).

[Szólások]. *Mirigye (miriggye) szökött*: kelése támadt (Székelyföld Nyr. IX.175; Háromszék m. Réty Székely Sándor; Sepsi-Sz.-György Fejér Botond; Csik-Somlyó, Csik-Taplóca Zöld Ferenc).

át-szök, át-szökik: 1. *át-szök*: átugor. *Átszökte az árkot* (Hoves m. Nyr. XVIII.231); 2. *át-szökik*: átugrik. *Átszökött a kertléren* (Szeged Nyr. XVIII.231).

[**el-szökik**], **el-szök**: elborít (Győr m. Vámos, Göcsej Bódiss Jusztin). *Egész arcát elszökte a vér* (Keszthely Bódiss Jusztin). *Elszökte a tálló*: elfutotta, elborította a vér az egész testét (Göcsej Tsz. 351b [itt s a Tud. Gyűjt. 1832. III.81. I. is, a honnan ezen adat a Tsz.-ba került, el hiányzik és *tálló* hiba]; Kerekes Gábor, Joó Mihály).

[Szólások]. *Ez a patak észökik*: kiszárad (Veszprém Nyr. XII.561).

[**fél-szök**].

[Szólások]. *Hólyag szökte fel a testét*: hólyag támadt a testen (Vas m. Órség MNy. V.127).

mög-szök: megtáncoltat. *Tennap ök es Furust megszőkték. Eljöök, hō Furust kivezesse a gyűjtőbe, hō megszőkjünk. Eresze Furust a gyűjtőbe,*

hō szöknök meg. Ez a Márton Andér János Istánnya ki akar vezetni a gyűjtőbe, hō szökne meg. Menn evel a borbát flyuval a gyűjtőbe, hō ő jes szökjön meg (Brassó m. Hosszúfalu Nyr. XXII.238).

[Szólások]. *Rög szökytön mēg!* (Somogy m. Szőke-Dencs Nyr. III.275; vö. 1. *rög*). *Rögény szökytön mēg (v. mōg)!* (Göcsej Nagy-Lengyel Nyr. V.285; Somogy m. Nyr. XIV.91; vö. *rögény*). *Megszökte a mirigy a halottat*: kék foltok támadtak rajta (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839). *Megszöki magát*: nokirugaszkodik. *Ábból a hejből megszöki magát az esztendős csikó... ilyenössen az égbe* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 471). *Megszökte magát éccöribe, éfutott a paphoz a diák* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 478).

szök-rug: jókedvében ugrál, táncol (Veszprém m. Csékut Nyr. XXV.286).

[**össze-szök-rug**].

[Szólások]. *A vadász um meglütte a nyulat, mingyá összeszökte-rugta magát*: rugdalódzva, kapálódzva kiadta a páráját (Veszprém m. Csékut Nyr. XXV.286).

SZÖKCSÉR: mezei tücsök (Hol? Tsz.; vö. Nyr. VI.230. *szökdencs*: szökcser, szökcse).

SZÖKDÉCSEL (*szögdicselt* Kecskemét Nyr. XXV.95; — [*csökdécsel* Nyr. XXI.419, a közlő értesítése szerint sajtóhiba *szökdécsel* helyett]).

SZÖKDENCs: szőcske (Tolna m. Nyr. VI.230).

SZÖKDÉNCSEL: szökdécsel (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.277; Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.357).

SZÖKDÖS (*szögdös*): szökdécsel, szökell, ugrál (Vas m. Órség Nyr. III.283). *A madár szökdös az ágon* (Szeged Nyr. XVIII.231).

SZÖKE (*szőjke* Udvarhely m. Király Pál; *szölke* Répce vid. Nyr. XX.369; Vas m. Órség Nyr. I.416; Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. II.388; Göcsej Nyr. XII.234; XIV.163; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.383; Esztergom Nyr. III.284; Székesfehérvár vid. Nyr. II.191; Fehér m. Perkáta Nyr. III.36; Gömör m. Nyr. XVIII.456; *szükit* [szökét] Göcsej, Páka Nyr. I.372; *szülke* Göcsej Nyr. XII.192).

szőke-kő: jó vaskő (Torockó Jankó J. Torda stb. 202).

szőke-szēmű: világoskék-szemű. *Szőkeszēmű kis lány* (Győr m. Bódiss Jusztin). *Szölkeszēmű lēan* (Vas m. Órség Nyr. I.416).

SZÖKEDEK: pörsenés, pattanás (Székelyföld Kiss Mihály).

SZÖKELL-İK (*bészököllöm* Erdővidék Tsz.).

bé-szököllik: beugrik. *Bészököllöm* (Erdővidék Tsz.).

SZÓKÉLL-İK: szóke színt játszik, szókéhe játszik, szókére hajlik (Székelyföld Kiss Mihály).

[Szólások]. *Szókéllik az ég:* virrad (Szolnok vid. NyK. XVII.85).

SZÖKEMÉS: pörsenés, pattanás (Fertő mell. MNy. III.406 [itt *szökémés* hiba]; Fertő-Sz.-Miklós R. Prikel Marián).

szökémés-ember: olyan ember, a ki úgy elmegy, hogy mit sem tudnak róla (Soprony m. Iván R. Prikel Marián [mint írja, nem egészen megbízható forrásból]).

SZÖKEMINY: szökevény (Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. XIV.191).

SZÖKÉS: pörsenés, pattanás (Munkács és Bereg-Rákos vid. Pap Károly; Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely, Háromszék, Csik m. Király Pál; Brassó m. Hétfalu Horger Antal). *Szökésem lett* (Székelyföld Kiss Mihály). *Ojan pécénkő szökés vót a kezemen, mind egy feteke mákszem* (Csik m. Nyr. XII.189).

SZÖKŐ: 1. táncos. *Jó szökő lány* (Udvarhely m. Erdővidék, Háromszék m. Kovács S. János). *Ő elég borbát szökő, me ő a lassancsárdást, es onnyan borbáton járja, mind a kerékförgőt* (Brassó m. Hosszúfalú Nyr. XXII.238); 2. tánc. *Szökőre való:* jó táncos (Udvarhely m. Erdővidék, Háromszék m. Kovács S. János); 3. kocsitűton kiállók. *Eszet a nac cököt ki kéne törni* (Brassó m. Hétfalu Horger Antal).

szökő-juk: egérnek, ráknak menekő lyuka (Székelyföld Nyr. XIV.335).

SZÖKTET: párosodik (a disznó) (Moldvai csáng. Nyr. X.152).

fel-szöktet: fölbújt, föllázit. *Felszöktesszék e népséget az boérokra* (Moldvai csáng. Nyr. X.103).

meg-szöktet: megtáncoltat. *Eressze el kted Sárít a szöktetőbe! Eggyen-ketten megszöktesszük, avar haza lódöröztük* (Székelyföld Vadr. 382). *Majd megszöktetem* (Udvarhely m. Erdővidék, Háromszék m. Kovács S. János).

SZÖKTETŐ (*szöktető* Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.456; XXIII.96. 143): táncmulatság. *Eressze el kted Sárít a szöktetőbe!* (Székelyföld Vadr. 382). *Haggya el ked Sárít a szöktetőbe!* (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.456; XXIII.96).

[SZÖL], SZÜLL: sző (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.214).

SZÖLEVÉNY: vadkomlóból, vadszöllőből keletkező sűrűség (a Duna szigetein) (Csallóköz, Bacsfa Nyr. XVI.140).

SZÖLLŐ (*szellő* Tolna m. Dees, Pest m. Sükösd, Csanád Bayer József; *szöjlő* Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.231. 232; *szölyő* Moldva, Klézse Nyr. XIV.42).

szöllő-alj (*szöllally, szöllally* Palócság Nyr. XXI.176. 364).

szöllő-bajo: szöllőkacs (Keszthely Horváth György).

szöllő-gerezd (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.476; *szöllő-gerezd* Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.326): szöllőfűrt.

szöllő-hátja: a tőke mellett két oldalról kikapált föld (Kecskemét Nyr. XIX.46).

szöllő-in: szöllőkocsány (Székelyföld Kiss Mihály).

szöllő-keringő: szöllőkacs (Hajdú m. Hadház Nyr. XIX.143).

szöllő-láb: hegyoldalban fekvő szőlőnek alsó vége, a mely üresen van hagyva v. gyümölcsfákkal van beültetve, v. a hol kukorica, zab, kaszálni való fű stb. terem (Szilágy m. Nyr. VII.381; Marosszék Ravasz Árpád).

szöllő-metet: szőlőmetszés (Balaton mell. Nyr. XIV.166; Baranya m. Budenz-Album 161) [vö. *metet*].

szöllő-nyel: szöllőfűrt (Duna mell., Baranya m., Borsod m. Kassai J. Szókönyv II.240; III.427) [vö. *nyel-szöllő*].

szöllő-reketttye: szöllőkacs (Győr m. Bóny Nyr. XVII.575).

szöllő-réngő: szőlő fiatal hajtásának vége, a melyet kellemes savanyú íze miatt tavasszal a gyerekek meg szoktak enni (Mezőtúr Nyr. X.286) [vö. *réngő*].

szöllő-tartomány: szőlőbirtok (Göcsej Király Pál).

SZÖMKÖSÍT: szombesít. *Én nem bánom, ha a plébános úr szömkösti is vele* (Torontál m. Szaján Kálmány L. Szeged népe II.244).

SZÖMÖLCS, SZÉMÖLCS (*sümölcs* Székelyföld Kiss Mihály, Győrffy Iván; Háromszék m. MNy. VI.214; *sümölcs* Székelyföld Tsz.; *szömölcs* Kecskemét, Szeged Csaplár Benedek; *szümölcs* Sztarmár Nyr. XV.335).

SZÖMÖLCSÉNY (Pozsony m. Kassai J. Szókönyv II.233; IV.479; *szēmölcség* Szegszárd Miskolczy Gusztáv; *szömölcség* Soprony m. Nyr. XXII.239; *szömölcsing* Csallóköz Csaplár Benedek): szemölcs [vö. *szöcsény*].

[SZÖMÖLCSŐ] (*sömöltyü* Háromszék m. Zágon Császár Árpád; *sümöltyü* Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; *szömölcső* Torontál m. Klárafalva Kálmány L. Szeged népe III.158; Debrecen Nyr. XX.570; *szömöröcső* Bereg-Rákos Pap Károly; *szömöröcsü* Kis-Kún-Halas Nyr. XV.66; XIX.44): ∞.

SZÖMÖRCE (Balaton mell., Győr m. Tsz.; Borsod m. Noszvaj Kassai J. Szókönyv IV.406;

szemerice Heves m. Névtelen 1840; Eger Kassai J. Szókönyv IV.406): *rhus cotinus*.

SZÖMÖRCSÖK: kucsmagomba, süveggomba, sz.-György-gomba (Vas m. Kemenesalja, Balaton mell., Székelyföld Tsz.).

szömöröcsök-galuska: összevagdalt szalonnából, telénhúsból, tojás sárgájából készült és lisztlámban gömbölyűre forgatott galuska, a melyet levesbe főznek bele (Székelyföld Tsz.).

SZÖNTÖS (*szöntös*): fésületlen, borzas, kőcos (Baranya m. Kassai J. Szókönyv IV.480; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.478; Szlavónia Nyr. XXIII.362; Szlavónia, Szent-László Nyr. XXIII.213).

SZŐNYE: szürkés-fehér (juh, berbécs) (Székelyföld Kriza; Udvarhely m. Gálffy Sándor; Háromszék m. Vadr.).

SZŐNYEG (*szűnyeg* Maros-Torda m. marosi alsó-járás Ravasz Árpád; *szűnyög* Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII.315). — *Szőnyeg:* szűnyogháló (Soprony m. Fölső-Szakony Nyr. XVII.384).

SZÖR: színes lapos zsinór, a melyet fűzőpántlika helyett használnak a vánkös- és a dunyhacihák fűzésére (Borsod m. Ethnographia VII.75). — *Az erdő szőre:* [tréf.] a fák. *Az eklésia eladta az erdeje szőrit* (Szolnok-Doboka m. Deésakna Nyr. I.383).

[Szólások]. *Elveszett szőrin-szán:* szőrin-szálán, nyomtalanul (Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. III.87; — vö. *szörtén-szálán*). *Szőrin-lábán elveszett:* ~ (Hol? Fejérpataky László). *Szőrin-szört* [megy a csere, pl. a marhacserélés, mikor sem az egyik, sem a másik cserélő fél nem ad ráadást] (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.384).

szőr-disznó (*szőr-disznyó*): sündisznó [népetimológia, vö. *sül* NySz.] (Eger Kassai J. Szókönyv IV.314; V.17; Székelyföld Nyr. II.471; Kiss Mihály) [vö. *szür-disznó*].

szőr-féreg: 1. a ló szórét pusztító féreg (Tokaj? Nyr. XVII.560); 2. a lovaknál a csűrökhajlásban a szőrön mutatkozó száradás (a takonykórságnak egy jele) (Bodrogló Nyr. XVII.560); 3. a birka agyában fészkelő és kergeséget okozó apró állatka (Csongrád m. Szegvár Nyr. XVII.559); 4. a birkában fészkelő apró állatka (Kis-Kúnság Nyr. XVII.560); 5. élősdű féreg, melyet a bárány a legelőn szed föl (Bodrogló Nyr. XVII.560); 6. a birka és a marha tüdejének hörgőiben fészkelő élősdű féreg (filaria bronchialis-féle) (Mátyusföld? Nyr. XVII.560; Heves m. Névtelen 1840); 7. vékony cérnaformájú fehér féreg, a mely a szarvasmarha máját fúrja össze (Sárospatak Nyr. XVII.560); 8. [tréf.] kapabetyár (Kis-Kúnság Nyr. XVII.560).

szőr-fű: hengerded szárú, apró, sovány havi fű (Székelyföld Gyórfy Iván).

szőr-hara: durva szőrszővet. *Klastromba kell költöztetni, szőrharába öltöztetni* (Dunántúl Erdélyi J. Népd. és mond. II.179).

szőr-húztában: alattomban (Kisújszállás Nyr. XXI.144. 335).

szőr-keszeg: *scardinius erythrophthalmus* (Bereg m. Nagy-Dobrony Herman O. Halászat K.).

szőr-malac: sündisznó (Székely-Udvarhely Schilling Lajos).

szőr-méntibe: suttyomban (Cegléd Ilosvay Vilmos).

szőr-mók: szőrös-arcú ember (Nógrád m. Fülel Nyr. XXII.95; Tokaj Nyr. XXIV.240) [vö. *bajusz-mók*].

[**szőr-rigó**], **szőrigó:** sárgarigó, sármány (Hol? Tsz.).

[**szőr-szekér**].

[Szólások]. *Megeresztí a szőrszekeret:* rossz életre vetemedik (Hódmező-Vásárhely Nyr. III.86).

szőr-tojó: vaseszköz, a mellyel a timár a bórról a szőrt letolja (Székelyföld Nyr. XIV.335).

[**SZÖRCÖG**].

át-szörcög: átszivárog, átszürenkedik. *Bion pejig mögrakták ám két ódarú úgy, hogy a mogyorófa-páca leve pirossan facsarodott át, de még át is szörcögött a gatyauillepön, mire föleresztették a deresrű* (Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.83).

[**SZŐRI**].

szőri-szarka: 1. kis őrgébics (*lanius minor*) (Pest m. Pilis Nyr. XXVI.188; Fehér m. Velence, Bács m. Baja Nomenclator Avium 54); 2. szajkó (Nógrád m. Szirák Békassy Sándor).

SZÖRKÖL: reszket (Bács m. Topolya Székely Sándor).

SZÖRMELEK: szőrhulladék. *Szedd össze a szörmeleket* (Alföld Nyr. XV.237).

SZÖRNY: szörnnyeteg (Szeged Kálmány L. Szeged népe I.133; kétszer, és e mellett *szörnnyeteg* és *szörnnyeg* is uo.).

[**SZÖRNYED**].

el-szörnnyed: lesóványodik, összeesik (Munkács és Bereg-Rákos vid. Pap Károly).

SZÖRNYEG: szörnnyeteg (Szeged Kálmány L. Szeged népe I.133. 134).

[**SZÖRNYÍT**].

el-szörnnyit: túlozva elferdít (rossz hirt) (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.375).

SZÖRNYŰ (*szörnnyű, szernnyű* Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.; Csik m. Gyergyó-

Sz.-Miklós Nyr. VIII.229; *szörnyűn* Csik m. Király Pál; *szörjű* Csongrád m. Szentos Nyr. IX. 94). — *Szörjű jó*: nagyon jó (Szentos Nyr. IX. 94). — *Szörnyen, szörjen*: nagyon. *Szörnyen ereőssek az én fiaim* (Máttra vid. Nyr. XXII.384). *Szörjen meg lehet találni, akár ma este is* (Szentos Nyr. IX.94).

SZÖRNYÜHETETLEN. *Szörnyühetetlen sok*: szörnyű sok (Veszprém m. Várpalota Simonyi Zs. Az analogia hatásai 27; NyK. XXIV.136).

SZÖRNYÜKÖD-IK, SZÖRNYÜLKÖD-IK (el-szörnyülköd-ik Székelyföld Kiss Mihály; *szörnyélködni* Székelyföld Kriza). — *Szörnyülköd-ik*: fontoskodik, nagyképűsködik, nagyítja a dolgát (Csallóköz Csaplár Benedek).

[SZÖRNYÜLKÖZ-IK].

el-szörnyülközik (Székelyföld Csaplár Benedek; *el-szörnyülközik* Keeskemét Csaplár Benedek): elszörnyüködik.

SZÖRNYÜTELENG: szörnyűséges, szörnyű (Baranya m. Ormányság Nyr. II.279; Dráva mell. Nyr. V.522). *Szörnyüteleng nagy* (Baranya m. Zalai Mihály).

[SZÖRÖL].

[szöröl-böröl].

el-szöröl-böröl: elszór, elhány, elveszteget, elpoesékol (kül. holmi apróságot) (Bereg m. Király Pál).

[SZÖRÖS].

szörös-barack: őszibarack (Székelyföld Tsz.).

szörös-büfögő: képzelt vízi lény, a mely kijön a vízből veszekedni és megkergeti az embereket (Csongrád m. Tápé Ethnographia VI.104).

szörös-füge, szörös-fige: egres (Székelyföld Tsz.; Kriza; Háromszék m. Vadr.; Csik m. Gyergyó vid. Nyr. IX.427; Kiss Mihály).

szörös-gyüker: ernyős elecs (butomus) (Heves m. Névtelen 1840).

szörös-ing: vörös-kék pamuttal kivarrt ing (Baranya m. Nyr. V.331).

szörös-piszke: egres (Palócság Tsz.).

SZÖRPICSE: orvosság, orvosság-szirup (Szatmár m. Nagybánya vid. MNy. VI.351; Kapnikbánya és vid. NyK. II.380).

SZÖRPÖL (*szörből* Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Beregszász Nyr. XXVI.523; *szürből* Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.573; *szürpöl* Borsod m. Sánta és vid. Nyr. XXI.214; *zürbőlök* Székelyföld Tsz.).

[SZÖRTÉN-SZÁLÁN].

[Szólások]. *Szörtén-szálán emőnt a zesse*: teljesen elment (Baranya m. Ormányság Nyr. XXV. 143).

[SZÖSZ].

[Szólások]. *Mi a szösz!* [kételkedve csodálkozó fölkiáltás] (Bars m. Garam-Lök Nyr. XXVI.137). *Szöszé-babé sikkasztottam el a portékám*: potomon vesztegettem el (Nógrád m. Nyr. IV.177). *Szöszön-boron adtam el a jószágomat*: ∞ (Debrecen Nyr. IV.177).

[szösz-ménnykő].

[Szólások]. *Üssen beléd a szöszmenkő!* (Maros-Torda m. Nyr. XXV.574). *Üsse még a szöszmőnkő!* (Udvarhely m. Vadr. 74).

szösz-pila: 1. a kivel csak szösz fonatnak; 2. a kire fonás közben sok szösz ragadt rá; 3. borzas nőszemély (Székelyföld Kiss Mihály) [vö. 2. *pila*].

szösz-pök: szöszesomócska, melyet a fonóasszonyok, hogy nyáluk gyűljön, a szájukban forgatnak (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.). *Életembe addig s addig fontam, addig rágtam a sok szöszpököt, hogy az ajakam úgy kilágyult, hogy a térgyemig lepityített* (Háromszék m. Vadr. 413).

szösz-pösz: szöszke, nagyon szóke, kenderforma hajú (Szeged Nyr. IV.221) [vö. *szöszke-pöszke*].

[SZÖSZKE].

szöszke-pöszke = *szösz-pösz* (Szeged Nyr. IV.221).

SZÖSZMET: apró szemét (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.351; Vadr.) [vö. *szöszmőte*].

SZÖSZMÖRÖG: lassan tesz vmit (Békés m. Nyr. III.525; Orosháza Nyr. IV.378).

SZÖSZMÖTE: apró szemét (Háromszék m. MNy. VI.351; Vadr. 519b) [vö. *szöszmetel*].

SZÖSZMÖTÉL: piszmogva tesz-vesz, babrálva dolgozik, aprólékos dolgokkal foglalkozik (Abaúj m. Király Pál) [vö. *szuszmotál*].

SZÖSZMÖTÖL: babrál, piszmog, pepecsel, tesz-vesz, rakosgat, kotorászva keresgél (Nagy-Kunság Nyr. XVI.475; Túrkeve Nyr. III.473; Békés m. Balog István; Békés-Doboz Nyr. VIII. 330; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.573; Zemplén m. Tállya Nyr. IV.521; Háromszék m. MNy. VI.351). *Nem tudom, mit szöszmötölsz olyan sokáig* (Hegyalja Nyr. XXIV.479) [vö. *szaszmatul, szészpütl, szuszmotól*].

SZÖSZMÖTÖLÖD-IK: ∞ (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr. 519b) [vö. *szészpütölöd-ik, szuszmotolód-ik*].

SZÖTEMÉNY (Székelyföld Andrássy Antal 1843; Háromszék m. MNy. VI.351; Vadr.; Győrffy Iván; *szöttemény* Udvarhely m. Király Pál): szöveget.

[SZÖTET], SZÜTET: szövet. *Szűtette* (Zala m. Szabó Béla).

SZÖTTES (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.351; Vadr.; Gyórfly Iván; *szövettes* Székelyföld Fejér József; *szűttes* Bánffy-Hunyad Nyr. XII.380): szőttmű, háziszótt, házi szövet. *Ma a szövettes nadrágomat húzom fel* (Székelyföld Fejér József). *Székely szűttes kötő* (Bánffy-Hunyad Nyr. XII.380).

SZÖTY-MOTY: késlekedve babrál, piszmog (Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. III.87). *Szötytek-motyak* (Veszprém m. Enying Nyr. XXVI.521) [vö. *szetyemotyál*, *szotyog-motyog*].

SZÖTYÖK: regösök dobja (hólyaggal bekötött fazék) (Vas m. Vámos-Család Sebestyén Gyula).

[SZÖTTYEN, vö. *szottyán*].

[Szólások]. *Kedvi szöTTYen az öregnek*: kedve szottyán, kerekedik (Mátra vid. Nyr. XXII.384).

fel-szöTTYen: könnyen fölmegey (lábbeli) (Beregszász Nyr. XXVI.330).

SZÖVÉS: gyermekjáték, a mely abban áll, hogy laposkás kavicsokat a víz színére majdnem vízirányosan dobálnak, úgyhogy ezek többször föl-fölugrálanak, mielőtt elmerülnek (Borsod, Abaúj m. Király Pál; Erdély Nyr. VI.170) [vö. 2. sző].

SZÖVET (*szőjet* Zala m. M.-Szerdahely Lichtschein Ödön).

[SZÖVETSÉG].

[Szólások]. *Szövetséget kötni*: ígérettel lekötelezni magát vkinek. *A szövetsége nem bukott meg*: elfogadták az ígéretét (Tolna m. Paks Nyr. XIX.573).

SZÖVETSÉGÉS: bonyolodott. *Ez a hágyáték nagyon szövetségés dolog* (Püspök-Ladány Nyr. VI.174).

SZÖVŐ (szűszék Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.357. 408; XXIII.143; *szűjöfa* Somogy m. Király Pál; *szűvőfa* Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.383; *szűvőszék* Kecskemét Simonyi Zsigmond).

szűjö-fa (Somogy m. Király Pál; *szűvő-fa* Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.383): szűvőszék.

szűvő-szék (*szű-szék* Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.357. 408; XXIII.143; *szűvő-szék* Kecskemét Simonyi Zsigmond).

SZÖVŐKE: *juncus effusus* (Nógrád m. Ipoly-Litke Nyr. III.543).

SZÖVÜL: szövődik (Brassó m. Hétfalu MNy. VI.351; Vadr. 519b; Gyórfly Iván).

SZPLINA (Brassó m. Hétfalu Horger Antal; Brassó m. Tatraug Nyr. II.524; *észplina* Brassó m. Hétfalu Horger Antal): pokolvar.

szplina-fű, észplina-fű: pokolvargyógyító fű (Brassó m. Hétfalu Horger Antal).

[SZPURKÁL, PURKÁL].

be-szpurkál (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.373; *be-purkál* Marosvásárhely vid. Zilahy József): bepiszkol, berondít.

el-szpurkál: elpiszkol, elrondít. *Mind elszpurkálta az edényeimet* (Kis-Küküllő m. Szókefalva Nyr. XV.284).

össze-szpurkál, össze-purkál: összepiszkol, összerondít. *Megint összeszpurkáltad magadat, te gyermek!* (Kis-Küküllő m. Szókefalva Nyr. XV.284). *Már ha nekem összepurkálva hozza haza az edényemet, nem is a kapuzábéhoz, hanem a fejihez vágom* (Marosvásárhely vid. Zilahy József).

SZPURKÁT (Szilágy m. Bereczky Lajos; Szolnok-Doboka m. Kovács József, Vékony Jenő; Kis-Küküllő m. Szókefalva Nyr. XV.284; *purkát* Kalotaszeg, Zsombok Antal Domokos): piszkos, ronda.

[SZRATYI].

[Szólások]. *Szratyiba van*: szorultságban van (Nógrád m. Nyr. IV.178).

SZRÉPOG: szlja az orrát, szipákol, szortyog (Ipolság Nyr. XXVI.383; Rozsnyó Nyr. VIII.566).

SZRETYA: [tréf.] szerenese. *Nincs szretyám* [mondják a kártyázók] (Bács m. Topolya Székely Sándor).

[SZTÁRI].

sztári-baka: öreg baka (a ki már a harmadik évet szolgálja) (Kaszárnyai szó a délvidéki ezredeknél Nyr. VI.44).

SZTRAPACSKA: krumplis galuska (Rozsnyó vid. Nyr. XVII.476).

SZTRAPKA: szállófürtnék néhány szemből álló része (Vác Czech János 1840).

SZTRIGA: boszorkány. *Nagy sztriga* (Gömör m. Balassa József).

SZTRIKOG: feeskendez (Rozsnyó Nyr. VIII.566).

SZÚ (szó Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; szőliszt Heves, Abaúj m. Király Pál; *szuh* Duna mell. Kassai J. Szókönyv IV.462; *szuj* Háromszék m. MNy. VI.222; Brassó m. Hétfalu MNy. V.347; *szúj* Kis-Kún-Halas Nyr. XV.67; Zilah Kerekes Ernő; Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XIV.425; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; *szul* Vas m. Sárvár vid. Bokor János; Székelyföld Kiss Mihály; *szűtette* Keszthely Simonyi Zsigmond; *szuly* Vas m. Kassai J. Szókönyv IV.463; *szúly* Duna mell. Kassai J. Szókönyv IV.462) [vö. *szuvas*].

[Szólások]. *A szú belerágott a poszájába*: [tréf. himlőhelyes] (Székelyföld Kiss Mihály).

szü-ötto (*szul-élte* Keszthely Simonyi Zsigmond): [tréf.] himlőhelyes (Székelyföld Kiss Mihály).

szul-fű, szul-fü: fű, a mellyel sötétvöröset festenek (Háromszék m. MNy. VI.350; Vadr.; Gyórfy Iván).

szó-liszt: a szüőrlötté sárgás por (Heves, Abaúj m. Király Pál).

szúj-szög: apró faszeg, a mellyel a szülyukat bedugják (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

SZUNTAG: rézsút, harántékosan (Baranya m. Kassai J. Szókönyv II.473; IV.463; Ormány-ság Tsz.).

SZUFLA (*sufla* [?] Veszprém Nyr. VII.473; *szupla* Vas m. Répec-Sz.-György Nyr. XVIII.575): 1. *szufla, szupla:* [tréf.] lélekzet, szusz (Vas m. Répec-Sz.-György Nyr. XVIII.575; Veszprém m. Szentgál Nyr. III.184; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.428; Orosháza Nyr. VI.179; Szeged Divényi Gyula; Szilágy m. Incze Kálmán; Szolnok-Doboka m. Kovács József, Vékony Jenő; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Csik-Rákos Dobos András). *Kifogyott a szuflája* (Fehér m. Nyr. X.188). *Nincs annyi szuflájjo, hol lefújja onnan* (Somogy m. Szőke-Dones Nyr. III.231). *Kiszortott belüled a szuflát: megfojtalak* (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.383). *Kifogyott a szuflája* (Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.84). *Kérem az én istenemet, hogy a szuflát tartsa még benned!* [tréfás ráköszöntés] (Székelyföld Nyr. I.180). *Suhutt se tanítam ojan kujon asszonyembört, mint te, a ki nek még a szuflája se jó* (Székelyföld Nyr. V.175); 2. *szufla:* [tréf., gúny., megvetőleg] lélek (Orosháza Nyr. VI.179). *Kutya szufla van benne. Kutya szufla szorult beléd* (Alföld Nyr. II.425). *Kiaggya a szufláját* (Szilágy m. Incze Kálmán; Szolnok-Doboka m. Kovács József, Vékony Jenő; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Csik-Rákos Dobos András); 3. *szufla:* [tréf.] erő (Veszprém Nyr. VII.428). *De kevés benned a szufla!* (Fehér m. Nyr. X.188); 4. *szufla:* makacs, önfejű (Szeged Nyr. VII.381).

[Szólások]. *Kifogyott a szuflája:* nincs bátorsága (Veszprém Nyr. VII.473).

SZUFLÁL: lélekzik, lehel (Brassó m. Tatrang Nyr. II.524).

SZUFLÁS: bősziút, a ki dühében fölfújta magát s nem tud magán uralkodni (Szeged Divényi Gyula).

SZUGLYA (*szugla* Pozsony m. Taksony Nyr. X.192; Komárom m. Bódiss Jusztin; *zugla* Mátyusföldre, Tallós Nyr. XVI.382): 1. *szuglya, szugla:* szeglet, sarok, zug, kuckó (Komárom m. Bódiss Jusztin; Vas m. Kemenesalja Tsz.; Csallóköz Csaplár Benedek; Pozsony m. Taksony Nyr. X.192; Vác Divényi Gyula); 2. *zugla:* térjneg-ucca, zsákucca (Mátyusföldre, Tallós Nyr. XVI.382) [vö. *szégle, szugoly*].

SZUGOL: baszik (Torontál m. Egyházaskér Pap Kálmán).

SZUGOLY (*szugoj* Szatmár vid. Nyr. VIII.523; *szugoly* Bereg-Rákos és vid. Pap Károly; Székelyföld Tsz.; *szuguj* Brassó m. Hétfalu Nyr. XVI.575; Horger Antal; *zugoly* Szatmár m. Patóháza Nyr. XVIII.432): szeglet, sarok, zug [vö. *szuglya*].

SZUGOLYÉK (Székelyföld Tsz.; *szubulyék* Székelyföld Tsz. 353a; *szugojék* Székelyföld Kiss Mihály; *szugujék* Aranyosszék Borbély Samu; Brassó m. Hétfalu Horger Antal): ∞.

SZUHARÉ: lakoma (vö. fr. *soirée*) (Rimaszombat Nyr. XXVI.479).

SZUJKA: a kemencébe bevetendő első kenyértésztába szűrt vékony száraz kóró, a melyre megszírozott vászondarab van csavarva, s ezt meggyújtják, hogy a többi kenyér bevetésénél világítson (Alföld Nyr. XV.236).

1. **SZUKA:** 1. nőstény kutya (Hajdú-Szovát Nyr. XXIV.587; Székelyföld Tsz.); 2. kurva (Kecskemét Nyr. X.382).

szuka-ingváll: szük-újjú ingváll (Gömör m. Tsz.).

2. **SZUKA:** fortély [?] (Beszterce-Naszód m. Zselyk Nyr. XVIII.576).

SZUKÁS: fortélyos [?]. *Szip léc e, de szukás* (Beszterce-Naszód m. Zselyk Nyr. XVIII.576).

SZUKSZUMMÁL: neheztel. *Szükszummall:* neheztelt érette (Érmellék Nyr. V.425).

1. **SZULÁK** (*culák* Csallóköz Nyr. I.232; Balaton mell. Nyr. XII.474; Zala m. Balaton mell. Nyr. XVII.230; *szulák* Székelyföld Kiss Mihály): küsző, fölfutó v. a földön elfutó, elterjedő gyom, gaz (convolvulus) (Csallóköz Nyr. I.232; Csaplár Benedek; Győr m. Kassai J. Szókönyv IV.464; Balaton mell. Nyr. XII.474; Földrajzi Közl. 1894. 75; Göcsej Tsz.; MNy. V.81; Zala m. Lesence-István Nyr. XVI.93; Zala m. Balaton mell. Nyr. XVII.230; Pécs Kassai J. Szókönyv IV.464; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.383; Székelyföld Csaplár Benedek, Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.350; Vadr.; Nyr. V.129; Brassó m. Négyfalu Horger Antal). — *Erdei szulák:* tanus communis (Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 75) [vö. *szulánk*].

2. **SZULÁK** (*szulák* Székelyföld Kiss Mihály, Fejér József): fulánk (Háromszék m. MNy. VI.350; Gyórfy Iván; Erdővidék Tsz.). *Méh v. ktygó szulákja* (Székelyföld Kiss Mihály). *A mé a szulákját az újomba eresztette* (Székelyföld Fejér József). *A méh a kezembe eresztette a szulákját* (Háromszék m. Vadr.) [vö. *szulánk*].

SZULÁNK (Győr m. Szigetköz, Duna-Sz.-Pál Nyr. VIII.523; *szulánk* Székelyföld Kassai J. Szókönyv II.227) = 1. *szulák* [vö. *szulánka*]

szulánk-fű: ∞ (Csallóköz Csaplár Benedek).

SZÚLÁNK: fulánk (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.383) [vö. 2. *szulánk*].

SZULÁNKA: polygonum convolvulus (Zala m. Áracs Földrajzi Közl. 1894. 75) [vö. *szulánk*].

SZULIMÁN: 1. arepirosító (Arad m. Kováts S. János; Brassó m. Hétfalu MNy. V.347; Nyr. V. 378 [itt *szuliman* hiba]; Horger Antal); 2. arekenődes (Arad m. Kováts S. János).

SZUNDÁROZ: szundikál. *Hadd szundározzanak a gyerekek az úton* [t. i. a szekéren] (Sztatmár m. Csahole Nyr. XIX.383).

SZUNDI: szundikáló (Brassó m. Hétfalu MNy. V.347).

SZUNDIKÁL (*szungikál* Mátyusföldö Csaplár Benedek; *szundrikál* Abaúj m. Kalmár Elek).

SZUNDÍT (*sundít* Csallóköz Csaplár Benedek).

SZUNY[-IK] (*beszomni* Tolna m. Nyr. VI.230): hűnyik (bújódsi játékban a kereső, míg a többiek elbújnak) (Soprony m. Horpács Nyr. IV. 182; Vas m. Sárvár vid. Bokor János; Zala m. Alsó-Lendva vid. Nyr. XIII.332). *Szunyni megy* (Soprony m. Nyr. XV.141). *Most maga szunnyon, majd én bujok el* (Soprony m. Simonyi Zsigmond) [vö. *suny-ik*].

be-szom: behúny (szemet) (Tolna m. Nyr. VI.230).

el-szuny[-ik?]: elszunnyad, elalszik. *Alighogy elszunytam* (Vas m. Jánosháza Nyr. XIV.283; XV.141).

SZUNYÁK: aluszékony, álmos, tunya, rest (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály; Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár) [vö. *sumák, szunyáta*].

SZUNYÁKOL (*szunyákul*): bóbiskol, szunyókál (Vas m. Órség Nyr. IV.426; Szeged Csaplár Benedek). *Mellette szép barna léán szunyákol* (Háromszék m., Erdővidék Vadr. 170) [vö. *sumákol, szunyától*].

SZUNYÁL, SZÚNYÁL: ∞ (Háromszék m. MNy. VI.209; Vadr.).

SZUNYÁTA (*sunyáta* Sztatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.573): 1. *szunyáta, sunyáta*: aluszékony, álmos, tunya, rest (Sztatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.573; Székelyföld Kriza; Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár). *Szunyáta ember* (Heves m. Saár Nyr. II.525. 563). *Hogy belezabált megint az álomba ez az álomtáska, ez a szunyáta medve!* (Csallóköz Csaplár Benedek); 2. *sunyáta*: sunyi, kissé alattomos (Sztatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.573) [vö. *szunyák, szunyita*].

SZUNYÁTOL: bóbiskol, szunyókál (Gömör, Torna m. Tsz.; Kolozs m. Zsobok Melich János) [vö. *szunyákol*].

SZUNYI: 1. aluszékony, álmos, tunya, rest (Székelyföld Andrássy Antal 1843; Háromszék

m. MNy. VI.350; Vadr.; Gyórfy Iván); 2. lepedővel egészen körülkerített ágy (Orosháza Nyr. IV.378) [vö. *sunyi*].

SZUNYITA = *szunyáta* (Székelyföld? Vadr. 519a).

SZUNNYAD (*elszúnnyod-ik* Székelyföld Kiss Mihály; ne [*szunodjék*] *szunoggyék* Székelyföld Nyr. IV.183; ne [*szunodjanak*] *szunoggyanak* Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 456).

[**SZUNNYADÓS**], **SZÚNYODÓS:** aluszékony. *Az ojan legényétt nem adnék egy hagymát, ki minden hajnalba keresi a lovát; szúnnyodós az ojan, lovát nem jól őrzi* (Háromszék m., Erdővidék Vadr. 163).

SZÚNYOG (*szunyokok* Göcsej, Páka Nyr. II. 133).

szúnnyok-fa: szilfa (Szeged Nyr. VII.381).

szúnnyog-virág: valeriana rubra (Baranya m. Pellérd Kassai J. Szókönyv IV.466).

[**SZÚNYOGOL**].

el-szúnnyogol: haszontalanul eltölt, elveszteget. *Elszúnnyogolja az időt* (Alföld Nyr. IV.379).

SZUNYÓS: bújódsi (Vas m. Német-Gencs Nyr. XXVI.186).

SZUPAK: hasznavehetetlen, fületlen gomb (Hajdú m. Földes Nyr. III.42).

SZUPERÁL (*supérál* Szentés Nyr. VIII.331): 1. *szuperál*: sikerül, jól esik (Rimaszombat vid. Nyr. X.89); 2. *szuperál, supérál*: szelel (pipa) (Alföld Bélay Jenő; Szentés Nyr. VIII.331).

be-szuperál: [tréf.] berüg, leissza magát. *Be-szuperált* (Tata vid. Nyr. V.473).

SZUPOJKÓ, SZUPUJKÓ (*szupolykó, szupulykó*; — *szupujka* Székelyföld Kriza; Háromszék m. Lécfalva Kiss Albert): 1. *szupojkó, szupolykó, szupujkó, szupulykó*: hirtelen elvékonyodó (Székelyföld Andrássy Antal 1843; Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.350; Gyórfy Iván; Háromszék m. Kis-Borosnyó Nyr. XVI. 48; Háromszék m. Páva, Zabola, Haraly, Szörce, Kovászna, Papole Bartha János; Erdővidék Bíró István). *Szupujkó betűköt vet* (Háromszék m. Vadr.); 2. *szupujka, szupujkó*: száraztestű, töpörödött, kicsi (Székelyföld Kriza; Háromszék m. Lécfalva Kiss Albert).

SZUPPOG: közel a víz színéhez a levegővel érintkező vizet kopolyúzza (a hal az ú. n. dögvizekben) (Agárd Herman O. Halászat K.) [vö. *szipog, szippog, szopog*].

[**SZUPPOS**].

szuppos-fazék: tejes fazék v. köcsög (Vas m. Óri-Sziget Nyr. XIV.518).

SZUPTILIS (*szubtilis* Zala m. Kővágó-Örs, Révfülp Nyr. XIX.142; Székesfehérvár Nyr.

XXV.374; *szuptilis* Vas m. Pálfa Nyr. XXVI. 479; *Mezőtúr* Nyr. X.569; *szuktélos* Komárom m. Nagy-Igmánd Pápay József; *szuktilis* Vas m. Sárvár vid. Bokor János; *szuptíros* Érmellék Nyr. V.473; Papp Mihály): 1. *szuktélos*, *szuptilis*: finom, filigrán (Komárom m. Nagy-Igmánd Pápay József; *Mezőtúr* Nyr. X.569); 2. *szubtilisan*, *szuktilisan*, *szuptilissan*, *szuptíros*[-an]: szűken (mérni) (Vas m. Sárvár vid. Bokor János; Érmellék Nyr. V.473; Papp Mihály). *Szubtilisan mértemeg* (Zala m. Kővágó-Örs, Révfülöp Nyr. XIX.142). *Nagyon szubtilisan mérte meg a húst* (Székesfehérvár Nyr. XXV.374). *Oan szuptilissan bánt vele, hogy . . .* (Vas m. Pálfa Nyr. XXVI.479)

[SZÚR].

[fől-szúr].

[Szólások]. *Főlszúrja az orrát: földúzza az orrát, megneheztel. Dejszen vele kényesen kell bánni, mert minden kicsinységért hamar főlszúrja az orrát* (Csallóköz Csaplár Benedek).

SZURÁTA: leánydrusza (Udvarhely m. [ritkán] Vadr.).

SZURDANCS: királydinnye (tribulus) (Hol? Szalonta?) Nyr. VII.457; vö.265. és CzF.).

SZURDÉK (*sordék* Göcsej Tsz.; *sordikba* Zala m. Alsó-Lendva és vid. Nyr. XXIII.287; XXVI. 522; *szurdék* Tolna m. Nyr. VI.230; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.428; Szolnok-Doboka m. Bányai Elemér; Székelyföld Tsz.; Csik m. Gyórfy Iván; *szurdik* Pozsony m. Taksony Nyr. X.192; Csallóköz, Arak Nyr. X.382; Esztergom Nyr. IX.232; Hont m. Nyr. XVIII.430; Hol? Tsz.; Dunántúl Nyr. V.228; Baranya m. Tsz.; Mohács Király Pál; Dráva vid. Nyr. VI.87; Eszék vid. Nyr. VIII.327; Mátra vid. Nyr. XXII.384; Szilágy-Somlyó Nyr. XVI.287; *szurduk* Udvarhely m. Homoród-Almás Nyr. XXV.381; XXVI.44; *szurgyék* Cegléd Ilosvay Vilmos; *szurgyik* Tolna m. Gyöng Nyr. XXV.288; Hont m. Nyr. XVIII.517; Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574; Cegléd Ilosvay Vilmos; Bács-Bodrog m. Kis-Hegyes Székely Sándor): 1. *sordék*, *sordik*, *szurdék*, *szurdik*, *szurgyék*, *szurgyik*: szeglet, sarok, zug, kuckó, sut (Göcsej Tsz.; Pozsony m. Taksony Nyr. X.192; Csallóköz, Arak Nyr. X.382; Esztergom Nyr. IX.232; Hont m. Nyr. XVIII.430. 517; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.428; Székelyföld Tsz.). *Mit guóttusz ott a sordikba?* (Zala m. Alsó-Lendva vid. Nyr. XXIII.287). *A sordikba átitotta* (Zala m. Alsó-Lendva Nyr. XXVI.522). *Ott van a szurgyikba* (Cegléd Ilosvay Vilmos); 2. *szurgyik*: odú (Tolna m. Gyöng Nyr. XXV. 288); 3. *szurdék*: árnyékszék (Csik m. Gyórfy Iván); 4. *szurdék*, *szurdok*, *szurduk*: két magas hegyoldal közötti meredek szoros út, hegyszakadék (Dunántúl Nyr. V.228; Tolna m. Nyr. VI. 230; Baranya m. Tsz.; Dráva vid. Nyr. VI.87; Mohács Király Pál; Mátra vid. Nyr. XXII.384; Udvarhely m. Homoród-Almás Nyr. XXV.381; XXVI.44). *Ugyan hutyon tuttá főgyünni a szur-dokon?* (Eszék vid. Nyr. VIII.327); 5. *szurdok*:

mély völgy (Szilágy-Somlyó Nyr. XVI.287); 6. *szurgyik*: két domb közötti völgy (Bács-Bodrog m. Kis-Hegyes Székely Sándor).

[Szólások]. *Szurgyikban van: bajban van* (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574).

SZÚRDOS: szurkál. *Bácsi! Ilona tüvel szurdos!* (Rimaszombat Nyr. XXVI.285).

SZÚRGÁL: ∞ (Zemplén m. Tállya Kalmár Elek).

[SZURKA].

szurka-fa: ültető karó (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.383).

szurka-piszka: 1. piszkafa (Szeged Kálmány L. Szeged népe I.212; Divényi Gyula); 2. pipa-szurkáló (Mezőtúr Nyr. VIII.189; Szeged Kálmány L. Szeged népe I.212; Divényi Gyula).

[SZURKÁL].

szurka-piszkál: 1. vmi eszközzel megdöfköd, megbökdös (gyümölcsöt a fán, tüzet, embert) (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.335); 2. ingerkedik, évelődik, bosszant (Alföld Nyr. XV.236; Hol? Nyr. IV.318).

[Szólások]. *Ne szurka-piszka, mert szikra veti!* [mondják tréfából, ha vki vmihez hozzányúl] (Szolnok Nyr. V.418).

SZURKÁLÓ (*szirkálófa* Torockó Jankó J. Torda stb. 290).

SZURKOD: szurkál (Somogy m. Csurgó és vid. Nyr. XXVI.546; Székelyföld Kiss Mihály).

[SZURKOL].

ki-szurkol: nagy nehezen kiad (pénzt) (Szegszárd Miskolezy Gusztáv). *Valahogy mégis csak kizsurkóta* (Alföld Molnár Sándor).

SZURKOS: 1. kormos. *Szurkos kovács* (Dráva mell. Nyr. VI.87); 2. piszkos. *Szurkos fazék* (Szeged Csaplár Benedek); 3. mintegy szenesedésnek induló (televény) (Bihar m. Nyr. XXVI.321) [vö. *szurtos*].

szurkos-kezű: tolvaj (Kúnság Nyr. IX.523; Székelyföld Kiss Mihály).

[SZURKÓZ-IK]

bele-szurkózik: beleszűrődik. *A tő beleszurkózt a kendőbe* (Háromszék m. Uzon Nyr. VIII. 430).

SZURMOS: piszkos. *Ollyan szurmos ing volt rajta* (Kassa vid. Nyr. XXV.384) [vö. *cirmos*, *szurtos*].

[SZÚRÓ].

szúró-karó: kacsú, hegyesvégű pózna, a mellyel a hajót a part hosszában a szélvívben tolják s a gúznál fogva hirtelen meg is állíthatják; akkor használják, mikor a tanyát meg-

húzták, s a hálót már be lehet takarítani (Csongrád Herman O. Halászat K.).

SZUOK: faszén, korom (Baranya m. Tsz.; Dráva mell. Nyr. VI.87; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.383; Baranya-Sellye Bodonyi Nándor).

[Szólások]. *Vigyázzunk, mert másképp a szurkot megesszük:* rosszul járunk, megjárjuk (Torontál m. M.-lutebe Nyr. V.134; „Szussánna históriájában”).

[SZÚRÓS].

szurós-disztó: sündisznó (Beregszász Nyr. XXVI.523).

[SZURTOS], **SZIRTOS:** cirmos, piszkos-szürke (macska) (Künszentmárton Nyr. II.475) [vö. *csirtos, szurkos*].

SZURUTYKA: aludttej (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.428; Hol? Tsz.).

SZUSZ (*szussz* Debrecen Tolnai Vilmos; Székelyföld Kiss Mihály): 1. *szusz:* erő. *Nincs bened szusz* (Veszprém Nyr. VII.428); 2. *szusz, szussz:* góg (Debrecen Tolnai Vilmos). *Nagy a szusz benne:* nagyralátó, gógös (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.371); 3. *szusz:* forgószerű. *Szusz, kerekedjél pokolba!* [szokták mondani a forgószerűnek] (Székelyföld Tsz.).

[Szólások]. *Bámultomba (v. jettēmbe) megállott vót a szussz bennem:* elakadt a lélekzetem. *Kimēnt a szussz belőlle:* [tréf.] meghalt (Székelyföld Kiss Mihály).

1. **SZUSZA:** 1. orrán át beszélő (Tolna m. Nyr. VI.230; Cegléd Volf György); 2. ügyetlen (Félegyháza Nyr. IV.560).

2. **SZUSZA:** országút (Moldvai csáng. Nyr. IX.491; X.204).

3. **SZUSZA:** nagy gabonatartó faláda (Bars m. Léva Czimmermann János) [vö. 1. *szuszék*].

[4. SZUSZA].

szusza-tégla: összeforrt tégl (Kecskemét Nyr. IX.93).

SZUSZAK: összehányt-vetett holmi, lim-lom, cók-mók (Baranya m. Ózd Somssich Sándor) [vö. 2. *szuszék*].

1. **SZUSZÁK:** alamuszi (Szeged Csaplár Benedek).

2. **SZUSZÁK:** tarisznya (Kalotaszeg Nyr. XVII.526).

SZUSZAKOL (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.478; Alföld Nyr. IV.379; Künszentmiklós Baksay Sándor; Tokaj Nyr. XXIV.240; *szuszikol* Zala, Somogy m. Bódiss Jusztn; Szatmár m. Nagybánya Nyr. IX.567): gyömöszöl, tömök, dugat, dug.

be-szuszikol: begyömöszöl (Szatmár m. Nagybánya Nyr. IX.567).

bele-szuszakol: belegyömöszöl (Künszentmiklós Baksay Sándor; Hajdú m. Földes Nyr. VII.234). *Egy kenyeret meg holmi egyetmást . . . beleszuszkolt egy zsákba* (Csongrád m. Aranygyulai NGy. II.420).

rá-szuszakol: rátukmál, erővel rádísputál, nyakába szó (Székelyföld Györffy Iván).

SZUSZÁKOL (*szuszakul* Fölső-Somogy, Balaton mell. Nyr. XXVII.525): 1. *szuszákol:* szundít, szunyókál (Székesfehérvár Havas Adolf); 2. *szuszákol, szuszakul:* piszmog (Székesfehérvár Havas Adolf; Fölső-Somogy, Balaton mell. Nyr. XXVII.525; Debrecen Nyr. XXIII.335; H. Nagy Sándor).

el-szuszákol: elpiszmog. *Elszuszákol vele egész délután* (Székesfehérvár Havas Adolf).

SZUSZAKOLÓD-ÍK: szuszog, piszmog (Baranya m. Nyr. II.184). *Ojan sokáig szuszakolódik vele* (Baranya m. Sellyei Mátyás).

SZUSZÁL: tömök, gyömöszöl (Zala m. Galambok, Somogy m. Balaton mell. Bódiss Jusztn). *Szuszáld a szájába!* (Győr m. Tsz.).

SZUSZAMUSZA: lassan dolgozó, piszmogó (Pápa vid. Tsz.; Tolna m. Paks Nyr. XXII.431) [vö. *szuszimuszi*].

1. **SZUSZÉK** (*szuszák* Csallóköz Csaplár Benedek; Pozsony m. Taksony Nyr. XV.190; Nyitra m. Vág-Hosszúfalu Nyr. XX.329; Komárom m. Fűr Nyr. XX.479; Palócság Tsz. 353b; Bars m. Léva Czimmermann János; *szuszék* Somogy m. Balaton mell. Nyr. VIII.525; Palócság Tsz.; Nógrád m. Szécsény Kálmán Sándor; Szatmár m. Kömörő Nyr. XII.564; Torna m. Ruehietl Miklós; Bereg m. Pap Károly; Kolozs m. Szucsák Nyr. XVIII.576; Székelyföld Nyr. V.424; *szúszeék* Nógrád m. Tolmács Nyr. XVIII.48; Gömör m. Tsz.; Rimaszombat Nyr. V.271; Torna-Újfalu Nyr. XVII.186; Szatmár vid. Tsz.; Cegléd Ilosvay Vilmos; Csongrád m. Nyr. VI.373; Torda-Aranyos m. Gerend Nyr. XXII.578; Székelyföld Nyr. IV.328; *szúszeék* Palócság Nyr. XXII.80; *szuszik* Hajdú m. Földes Nyr. XVI.384; *szúsziink* Kalotaszeg Nyr. XVII.47): nagy gabona- v. lisztartó faláda [vö. 3. *szusza, szuszinkó*].

2. **SZUSZÉK:** ronda ételzagyvalék, a mely még a disznónak sem kell (Somogy m. Sándor József).

SZUSZIMUSZI: 1. kis szuszogó [kedveskedő megszólítása kicsiny, de már járn tudó gyerekeknek, kül. leánykáknak]. *No, kis szuszimuszi, hogy vagy?* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.383); 2. alamuszi, éhhetetlen, lassan dolgozó, piszmogó (Győr m. Szigetköz Nyr. XIX.191; Somogy m. Szőke-Dencs Nyr. III.231; Tolna m. Gyöng Nyr. XXV.288; Cegléd Ilosvay Vilmos; Künszentmiklós Baksay Sándor; Szeged és vid. Nyr. VI.233; Kálmány L. Szeged népe I.212; Székelyföld Tsz.); 3. = *szuszmota* [?] (Háromszék m. Vadr.) [vö. *muszi, szuszamusza*].

SZUSZINKÓ = 1. *szuszek* (Kalotaszeg, Zsobok Melich János).

SZUSZKA: 1. nehezen szuszogó (Békés m. Nyr. III.525); 2. alamuszi, félkegyelmű, gyűge (Kis-Kúnság Nyr. IV.43; Szeged Csaplár Benedek).

SZUSZKÓ: kuckó (Pest és Eger vid. Kassai J. Szókönyv IV.469).

SZUSZKORÁL: piszkál, szlt. *Ne szuszkoráld azt a tüzel v. azt a mécsel!* (Nagy-Kúnság Nyr. VI.416).

SZUSZKORÁLÓ: piszkafa (Szeged Divényi Gyula).

SZUSZKURA: [tréf.] titkos szerető (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos) [vö. 2. *kuszkura*].

SZUSZLA: pálinkafőzésnél az első lé (Szolnok-Doboka m. Málom Muzsi János).

SZUSZLÉK, SZUSZLIK: kuckó, zug: a) *szuszlék*: kemence mellett levő kuckó (Vas m. Horvát József 1839); b) *szuszlík*: két ház közötti zug, a hol a szükségüket végzik (Csallóköz Csaplár Benedek) [vö. *kuszlík*].

1. **SZUSZMA**: 1. szusz, lélekzet; 2. lélek (Székelyföld Fejér József).

2. **SZUSZMA**: 1. magábavonult, szótalan, hallgató (Székelyföld Kriza); 2. szuszogó, tutyimutyi, tedd-ide-tedd-oda ember (Szeged Tsz. 299b; Divényi Gyula); 3. = *szuszmota* [?] (Háromszék m. Vadr. 519a) [vö. *buszma*].

SZUSZMÁKOD-ÍK: piszmog, sokáig elbibelődik vmi munkával (Pápa vid. Tsz.).

SZUSZMITA: mafla. *Oh bizony szuszmíta lány vagy!* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.45).

SZUSZMOG: piszmog (Debrecen Nyr. XXIII. 335).

SZUSZMOTA: szuszogva, immel-ámmal folytatott munka, piszmogás (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.351; Vadr. 519a; Györffy Iván).

SZUSZMOTÁL: piszmog, sokáig elszuszog vmi munkán. *Ne szuszmotálj!* (Háromszék m. Vadr. 519b) [vö. *szöszmötél*].

SZUSZMOTI (Erdővidék, Kis-Bacon Nyr. XXVI. 47; *szuszmoti* Székelyföld Kiss Mihály): piszmogó, lassan dolgozó.

SZUSZMOTOL (Háromszék m. Vadr. 519b; *szuszmótónyi* Félégyháza Nyr. V.130; *szuszmítol* Fehér m. Kelemen Béla): piszmog, immel-ámmal dolgozik, sokáig elszuszog vmi munkán. *Két napig szuszmítol rajta* (Fehér m. Kelemen Béla) [vö. *szaszmatul, szöszmötöl*].

SZUSZMOTOLÓD-ÍK: ~ (Háromszék m. Vadr. 519b) [vö. *szöszmötölöd-ík*].

SZUSZOG: 1. szelel. *Jól szuszog ez a szivar?* (Bihar m. Kisháza Nyr. XXV.575); 2. piszmog, immel-ámmal dolgozik, nagy lassan végez vmit (Nógrád m. Nyr. IV.142; Keeskemét Csaplár Benedek). *Ugyan ne szuszogj má arval a faricskálással!* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

szuszog-maszog: piszmog, immel-ámmal dolgozik, nagy lassan és ügyetlenül végez vmit (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos) [vö. *maszog*].

szuszog-muszog: ~. *Ott szuszog-muszog rajta s nem halad vele hejből* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.304) [vö. *muszog*].

SZUSZOGÓ (*szuszoga* Somogy m. Nyr. II.376; Kis-Kúnság Nyr. IV.43; Kis-Kún-Halas Nyr. XV. 428): 1. *szuszogó, szuszoga*: főtt kukorica- v. árpakásából kiszaggatott galuska, a melyet zsemlyemorzsával és zsíros töpörtyűvel v. túróval hintenek be (Somogy m. Nyr. II.376; Kis-Kúnság Nyr. IV.43; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.428; Cegléd Ilosvay Vilmos; Nógrád m. Vecseklo Nyr. V.571); 2. [tréf.] hurka (Nógrád m. Nyr. IV.142).

[SZUSZOGÓS].

[Szólások]. *Szuszogós a hegy:* [tréf.] meredek (Borsod m. Szihalom Nyr. XXIV.432).

SZUSZOK: [vmi borospincebeli v. bormérő edény] (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.325).

[SZUSZOS], SZUSSZOS: gógös (Debrecen Tolnai Vilmos).

1. **SZUSSZAN**: pihen. *Megálnak a köszikla tetején, hogy egy kús ideig szusszannyanak* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 480). *Álljunk a szekérrel, hogy szusszanjanak a lovak!* (Háromszék m. Nyr. III.325). *Szusszanjátok ek kúsnég!* (Moldvai csáng. Nyr. X.152).

ki-szusszan[-ja magát]: kifújja, kipiheni magát. *Álljunk, hogy szusszanják ki magokat a lovak!* (Háromszék m. Nyr. III.326).

meg-szusszan: 1. *szusz*-hangot ad. *Olyan döfést kapott, hogy amugy megszusszant belé* (Háromszék m. Nyr. III.325); 2. megpihen (Székelyföld Fejér József; Moldvai csáng. Nyr. X.152); 3. megneheztel, megorrol (Nagy-Kúnság Nyr. II.326; XVI.383; Mezőtúr Nyr. X.569). *Az igazságr megszusszannak úk mint hamarább* (Szaboles m. Abapuszta Balkányi Kálmán).

össze-szusszan: összekap, összevész. *Azon szusszantak össze, hogy ...* (Szaboles m. Abapuszta Balkányi Kálmán).

[2. SZUSSZAN].

mög-szusszan: megszeppen. *Odament a ládához, hát telti vót tüzzé; hű mostan mögszusszant, emőnt a szomszédokhó* (Somogy m. Mesztegnye Nyr. IX.282) [vö. *mög-szösszen*].

SZUSSZANT: 1. lélekzetet vesz (Székelyföld Tsz.); 2. kifújja magát (Erdély, Székelyföld Tsz.).

belé-szusszant: beledőf (pl. kést vkibe) (Háromszék m. MNy. VI.351; NyK. III.10).

SZUSSZANTAT: pihentet (fáradt lovat) (Háromszék m. Nyr. III.326).

meg-szusszantat: megpihentet. *Szusszantasd meg a fáradt lovakot!* (Háromszék m. Nyr. III.325).

SZUSZTORA (*sustora* Alföld Nyr. XV.236; Békés m. Balog István; Szeged Csaplár Benedek; *susztora* Alföld Nyr. XV.236; *szuszkora* Szentos Nyr. VIII.331; *szusztora* Kisujszállítás Nyr. XIX.238; Nagy-Kúnság Nyr. VI.416; XVI.475; Mezőtúr Nyr. X.336; Békés m. Balog István; Makó Nyr. IX.377; Szentos Nyr. XVII.45; Szeged Csaplár Benedek; Székelyföld Tsz.; Csík m. Gabányi Endre; Gyergyó vid. Nyr. IV.283): 1. *sustora, susztora, szusztora*: a kemencébe bevetendő első kenyértésztába v. a *bukoliba* szűrt vékony száraz kóro v. fáska, a melyre megszírozott v. megolajozott vászondarab vagy csepű van esavarva, s ezt meggyújtják, hogy a kenyérbevetésnél világítson (Alföld Nyr. XV.236; Kisujszállítás Nyr. XIX.238; Nagy-Kúnság Nyr. VI.416; XVI.475; Mezőtúr Nyr. X.336; Makó Nyr. IX.377; Szentos Nyr. XVII.45; Szeged Csaplár Benedek); 2. *sustora, szuszkora, szusztora*: nád végén levő kánóc, a mellyel bevilágítanak a kemencébe, hogy lássák, miként pirulnak a kenyerek (Békés m. Balog István; Szentos Nyr. VIII.331); 3. *szusztora*: viasz seprőjéből csinált mécs (Székelyföld Tsz.); 4. *szusztora*: [gúny.] hitvány világító (pl. vékony gyertya) (Csík m. Gabányi Endre); 5. *szusztora*: zsugori. *Métt vagy ojan szusztora?* (Csík m. Gyergyó vid. Nyr. IV.283); 6. *vén szusztora*: vén rosszféle (Csík m. Gyergyó vid. Nyr. IV.283).

SZUSZTORKA = *szusztora* 1. (Szeged vid. Nyr. I.425).

SZUSZU: lassan dolgozó ember (Somogy m. Szóke-Dencs Nyr. III.231).

SZUTUKÁL: szúr, dőf, váj. *Hadd el, ne szutukáld annyit!* (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.188).

SZUTYA: harkály-fajta madár (Somogy m. Szóke-Dencs Nyr. III.231) [vö. *szatty*].

SZUTYAKOL (*szutyaküll*): pőfékel, jóízűen pipál, erősen szíja a szortyogós pipát (Kis-Kúnság Baksay Sándor; Cegléd Ilosvay Vilmos; Székesfehérvár Nyr. VII.188; Havas Adolf).

SZUTYÁNT: szúr (hirtelen) (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.428).

SZUTYKOS (*szutykos* Alföld Nyr. IV.379; Szatmár m. Nagybánya Nyr. IX.132; *szucskos* Csallóköz Csaplár Benedek; Győr m. Tsz. 352b; *szu-*

tyakos Cegléd Ilosvay Vilmos; *szutykos* Keszthely Horváth György; Somogy m. Király Pál; Baranya m. Kassai J. Szókönyv IV.469; Hol? Tsz. 354a): 1. *szutykos, szucskos*: piszkos, ronda, mocskos, szennyes (Csallóköz Csaplár Benedek; Győr m. Tsz. 352b; Keszthely Horváth György; Somogy m. Király Pál; Baranya m. Kassai J. Szókönyv IV.469); 2. *szutykos*: taknyos (Alföld Nyr. IV.379; Hol? Tsz. 354a). *Csupádokon csupa csak annyit montam, hogy hát izé, na, hogy hát nem szeretem a dógát; avval pedig nem törtem be a fejét a szutykosnak* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. IX.132). *Erigy, te szutykos!* (Szatmár m. Nagybánya Kátóna Lajos); 3. *szutyakos*: bagólevés (pipaszár) (Cegléd Ilosvay Vilmos); 4. *szutyakos*: olyan ember, a kinek mindig a szájában látni a pipát (Cegléd Ilosvay Vilmos) [vö. *szutyogós*].

SZUTYOK (Szegszárd Miskolc Gusztáv; Cegléd Ilosvay Vilmos; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.428; Csongrád m. Szentos Király Pál; Hol? Tsz.; *szucskos* Csallóköz Csaplár Benedek; Győr m. Tsz.): 1. *szutyok, szucskos*: piszkos, rondaság, mocskos, szenny (Csallóköz Csaplár Benedek; Győr m. Tsz.; Szegszárd Miskolc Gusztáv). *Ugyan honnan rakodik ez a sok szutyok err' az asztalra?* (Csongrád m. Szentos Király Pál); 2. *szutyok*: takony (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.428; Hol? Tsz.); 3. *szutyok*: bagólé, pipamocskos (Cegléd Ilosvay Vilmos).

1. **SZUTYÓKA:** harkály (Somogy m. Kálmanca Nyr. XI.238).

2. **SZUTYÓKA:** idétlen, növéseben elmaradt. *Szutyóka gyermek* (Baranya m. Hegyhát Várady F. Baranya multja és jelenje I.224).

SZÚTYOL = *szútyongat* 1. (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.469).

SZÚTYONGAT (*szúntyongat* [?]) Rimaszombat vid. Nyr. X.89; *szútyongat* Békés-Doboz Nyr. VIII.330; Szeged Tsz.; *szútyongat* Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475): 1. *szútyongat*: dologgal elkinóz, elesigáz, szorongat, nyomorgat, bántalmaz (Cegléd Ilosvay Vilmos; Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.469); 2. *szútyongat* [?], *szútyongat, szútyongat*: nógat, sürget, serkent, ösztökél (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.475; Debrecen Nyr. XXIII.335; Hajdu Nagy Sándor; Rimaszombat vid. Nyr. X.89); 3. *szútyongat, szútyongat*: pirongat, szid, dorgál, korhol (Békés m. Balog István; Békés-Doboz Nyr. VIII.330; Hódmező-Vásárhely Nyr. IX.92). *Mindig szútyongat a gyalázatos* (Cegléd Ilosvay Vilmos). *A mérges asszony szolgálóját szúntelen szútyongatja* (Szeged Tsz.); 4. *szútyongat*: szóval csipdes, bosszant (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.428; XVIII.192).

SZUTTYAN-IK: megsuhan (a vessző) (Balatonfüred Király Pál) [vö. *suttyan*].

SZUTTYOGTAT: suhogtat (vesszőt, botot, kardot) (Balatonfüred Király Pál) [vö. *suttyogtat*].

SZUVAS (*szujos* Kis-Kún-Halas Nyr. XV.67; Cegléd Ilosvay Vilmos; *szulos* Vas m. Sárvár

vid. Bokor János; Zala m. Kővágó-Örs Simonyi Zsigmond; Somogy m. Szóke-Dencs Nyr. III.557; *szuvas* Somogy m. Szóke-Dencs Nyr. III.275; *szueos* Kis-Kún-Halas Nyr. XV.67): 1. *szujos, szulos, szuvas, szueos*: szürágtu, szüette (Vas m. Sárvár vid. Bokor János; Cegléd Ilosvay Vilmos; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.67). *A fiút . . . föttán vágyguk lē, akkor nēm lēssz szuvas. Micsoda szentnek szulos a seggi? [A faszentnek]* (Somogy m. Szóke-Dencs Nyr. III.275. 557); 2. *szulos*: odvas. *Szulos a foga* (Zala m. Kővágó-Örs Simonyi Zsigmond).

SZUVAT (*zuval* Udvarhely m. Nyr. VIII.473; Háromszék m. Nyr. XII.282): 1. *szuvat*: megszáradt v. megégett sártapasz-darab, a mely levált v. leváló-félben van, v. a melyet levertek (a ház faláról, a kemence oldaláról stb.) (Székelyföld Tsz.; MNy. VI.174; Fejér József, Kiss Mihály, Gyórfly Iván; Háromszék m. Nyr. IV.175; V.129; Háromszék m. Polyán Nyr. XXVI.136; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Csik m. Tsz.; Nyr. VII.332). *Lehullott a falról a szuvat* (Székelyföld Kassai J. Szókönyv IV.470). *Lehullott a háziról a szuvat, s látszik, hogy szüette a fája* (Székelyföld Nyr. IX.177); 2. *szuvat*: kéményben levő korom (Esztergom m. Dunabalti felében széltében, Hont m. Csata, Kis-Salla, Kis-Ölved, Ipolyság, Ipoly-Szalka Bódiss Jusztin). *Ég a szuvat a kürtőben* (Esztergom Nyr. IV.175); 3. *szuvat*: göröngy. *Felkapok egy szuvatot s úgy hozzád csapom, hogy!* (Háromszék m. Lécfalva Hantz Jenő); 4. *szuvat, zuvat*: törmelék, szemét (pl. árvíz hajtotta szemét) (Udvarhely m. Nyr. VIII.473; Háromszék m. Nyr. XII.282); 5. *szuvat*: polyva (Udvarhely m. Nyr. III.261).

SZÚVATOS: rögös. *Szúvatos a szántóm, nehéz lesz jól elboronálni* (Székelyföld Nyr. IX.177).

SZUZMA: izetlen (Brassó m. Négyfalu Horger Antal).

SZÜGYELLŐ: a nyerges ló szügyén levő szíj (Cegléd Ilosvay Vilmos; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.428; Székelyföld Kiss Mihály). *Az én lovam mindenkor jókedvű, nem kell neki karmazsin szügyellő* (Moldvai csáng. Erdélyi J. Népd. és mond. I.427).

[SZÜGYES].

szügyes-vas: halászó szigony (Baranya m. Kisasszonyfa és vid. Zalai Mihály).

SZÜK (*szíg* Zala m. Szepetnek Lichtschein Ödön).

[Szólások]. *Szük* [így is: *vékony*] az élet: silány a termés (Zala m. Hetés Nyr. I.380). *Szükön hiszem*: nem igen hiszem (Zala m. Horváth György). *Szüköt lát*: szükségét lát (Székelyföld Csaplár Benedek).

szük-csárdás: egy kalap-fajta (fiatalok hordják) (Aranyosszék Jankó J. Torda stb. 149).

szük-kezü: szükmarkú. *Ugyan szörözze már mög egy szőtömmyyivel; ne legyen olyan szükkezü!* (Udvarhely m. Szász Béla).

szüköt-látó: szükségét látó, szükségben élő (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.351).

SZÜKELL: kicsinyell, kicsinynek tart. *En [ezt a kendőt] szükellēm* (Gömör m. Simonyi Nyr. XIX.92) [vö. *szüköl*].

SZÜKÍT: megfoszt. *Köszönöm, ne tessék szükíteni magát miattam egy falattal se!* [mondják kínálásra] (Veszprém Király Pál).

[Szólások]. *Szükitem*: elleno mondok, nem egyezem bele (Vas m. Kemenesalja Nyr. III.89). *Szükitem a párját*: ritkítom a párját (Keszthely Nyr. IV.323). *Szükitem (szükitem) a számát*: ∞ (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály; Háromszék m. Papole Kováts S. János).

el-szükít, el-szükitt: elhúz (más jószágát, szántáskor a szomszéd földjét) (Háromszék m. MNy. VI.324; Vadr.).

még-szükitt: megkissebbít. *Megszükitem a juhaim számát* [mondja a gazda, ha juhokat ad el] (Háromszék m. Kováts S. János).

SZÜKL-IK: [?] (Nyitra völgye Nyr. III.28).

SZÜKÖL (*szükkül* [a kutya] Vas m. Órség Nyr. II.563): 1. *szüken* ad, *szüken* mér, *fösvényen* költ (Háromszék m. Kiss Mihály); 2. *kevesell. Szükölöm a posztót erre a nadrágra* (Háromszék m. Kiss Mihály); 3. *szükölködik. Vett nekem . . . egy jó fejő tehénkét is, hogy a lagziba ne szüköljünk tejbe* (Torna-Ujfalu Nyr. XVII.185) [vö. *szükell*].

rēa-szüköl: szüken szab reá. *Te szükölted rēa a posztót* (Háromszék m. Kiss Mihály).

SZÜKÖS, SZÜKÖS: 1. *szük, szüken* levő, *szüken* mért v. adott, fogyatékos. *Bizé szégin a zén szomszédom, szükös nálo a kényér* (Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. III.474). *Ez ugyan szükös esztendő. Szükös időt értünk. Szükös időben élünk. Biz én egy keveset szükös vagyok egészség dolgában. Szegény ember tél idején szükös a gabonában. Nem vagyunk szükösök jó reménységben, csak az enni-valóban. Ne hányja fel szükös, panaszos falatját!* (Székelyföld Nyr. XV.75). *Szükösen van házukban az élelem* (Székelyföld Csaplár Benedek). *Szükös mérés* (Székelyföld Kiss Mihály); 2. rövid. *A zembörök aszonták, hogy ab bizé nēm ér kö-rösztü* [t. i. a szíj az asszony derekán], *mēl naon szükös* (Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. II.467); 3. *szükséges* (Szlavónia Nyr. V.12 [itt *szükös* hiba]; XXIII.362; Háromszék m. Nyr. XV.47; Brassó m. Hétfalu MNy. VI.351; Nyr. II.328; XVI.575; Horger Antal, Király Pál, Gyórfly Iván; Brassó m. Tatrang, Bácsfalu Nyr. II.524; III.564). *Nem szükös arról gondoskodni* (Székelyföld Nyr. IX.176). *Szükös honn lennem* (Háromszék m. Nyr. IX.424).

SZÜKÜCS, SZÜPÜCS: aszalt gyümölcs, kül. alma, körte. *Ne sérj, fiam, adok szükücsöt!* [Itt

vannak a kolyolók [közöntő gyerekek]; hozz nekik *szükücsőt!* (Zala m. Nagy-Rada és vid. Király Pál).

[SZÜKÜL].

meg-szükül: megfogyatkozik. *Megszükültünk kenyér dögében* (Székelyföld Fejér József).

SZÜKÜLÉS: fogyatkozás, hiány. *Abból nem vót neki szükülése* (Debrecen Nyr. IX.477).

[SZÜL].

[Szólások]. *Bolondokat szülnék: gondolnak* (Torda-Sz.-László Borbély József).

el-szüi: elvetél (Székelyföld Csaplár Benedek).

SZÜL-IK: születik. *Mind apró gyermeke van; az egyik most szült* (Kassa és vid. Nyr. XX.573). *Minden ember szülik valamire* (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.410; XXIII.143).

SZÜLE (szüle Somogy m. Kálmánca Nyr. XI.238): 1. anya (Baranya m. Nyr. III.565; Baranya m. Mecsekhat Thomaer Ignác 1841; Palócság Nyr. XXII.80; Hont m. Nyr. V.474), *Édes szüle* (Komárom m. Nyr. IV.175). *Szülem (szülém)* (Tolna m. Fölső-Nyék Nyr. VI.277; Komárom m. Kürth Nyr. XIX.188; Nógrád m. Nyr. XXIII.71). *Édes szülém* (Tolna m. Batta Nyr. XVIII.334; Pest m. Tura Nyr. III.46). *Édös szülém* (Mohács Nyr. XXVII.110); 2. apa. *Édes szülém* (Eger Nyr. XVIII.25); 3. öreganya (Somogy m. Kálmánca Nyr. XI.238; Baranya m. Ormányság Tsz.; Baranya m. Kisasszonyfa és vid. Zalai Mihály; Szlavónia Nyr. V.12; Palócság Nyr. XXII.80; Cegléd Ilosvay Vilmos; Nagy-Kőrös Pap Károly). *Szülem* (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.428; Szeged Nyr. VII.236; Borsod m. Ethnographia VII.171); 4. anyóka, néni, nénemasszony (Közép-Baranya Nyr. III.327; Baranya m. Ormányság Tsz.; Szlavónia Nyr. V.12; XXIII.307; Cegléd Ilosvay Vilmos; Nagy-Kőrös Pap Károly). *Mit árul, szüle?* (Mátyusföld Nyr. XX.211). *Hogy van, szüle? De rég láttam, szüle! Isten hozta nállónk, szüle!* (Borsod m. Ethnographia VII.171). *Hova megy, édes szüle?* (Hont m. Tesmag Nyr. X.527). *Szüle, há mén ké?* (Mohács Nyr. XXVII.110). *Ördögös vén szüle* (Székelyföld Kiss Mihály); 5. katuska, asszonyos természetű férfi (Bukovina Nyr. VI.525).

SZÜLEML-IK: meglessz. *Szülemlik-e már? Ej be lassan szülemlik!* (Vas m. Döbrentei Gábor).

SZÜLÉS (Nyitra m. Pográny és vid. Drnovszky Ferenc 1841; Abaúj m. Beret Nyr. II.521; Bodrogköz Nyr. XVII.567; Zemplén m. Legyes-Bénye Kassai J. Szókönyv V.9; *szülés* Gömör, Borsod m. Nyr. XVII.190; *szüllés* Rimaszombat Nyr. XVII.574; *szüllés* Borsod m. Sata és vid. Bartha József; *szüllés* Mátyusföld Kóssa Albert): takarmány. *Az idén sok szülés volt. Véknyan állunk szülés dolgában* (Gömör, Borsod m. Nyr. XVII.190).

SZÜLESÉG (szülesség Zala m. Szentgyörgyvölgye Nyr. II.280; *szüleség* Vas m. Kassai J.

Szókönyv V.9; Tsz.; Kemenesalja Tsz.; Zala m. Alsó-Lendva vid. Nyr. XIII.332; *szüleség* Vas m. Órség Nyr. I.422; *szülességem* Soprony m. Kisfalud, Nagy-Mihály Nyr. XXI.381; *szülesség* Zala m. Hetés Nyr. II.373; *szülesség* Répce vid. Nyr. XX.412; Soprony m. Horpács Nyr. IV.182; XIV.432; Vas m. Répce-Sz.-György Nyr. XVIII.575): ∞

SZÜLET: szül. *Miféle anya született téged, te!* (Borsod m. Nyr. XXVI.568). *Megmondtam neki, hogy: maga született engem, hát maga tartson is el!* (Félegyháza Nyr. XX.236). *Ha ütet évänné, o'jan gyereket születne, hogy...* *Az a'szonyt elámitotta, hogy kopókölyköket született, nem gyerekekét* (Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk I. 236. 237. 238).

még-szület: megszüi. *Mikor születi má még agy gyermekét?* (Borsod m. Nyr. XXVI.568).

SZÜLET-IK (süretnyi [?] Göcsej MNy. II.416; *süretnyi* Göcsej Nyr. XIII.354).

SZÜLETET: születés. *Jézus születének ij méj-ségés titka* (Udvarhely m. Bethlenfalva Nyr. XVII.327; karácsonyi misztériumban).

[SZÜLETETT].

[Szólások]. *Született úgy: szakasztott úgy, egészen úgy. Mint a vñ jány, kinek nem akad táncosa, úgy nyüzgőtől született* (Tisza-Sz.-Imre Nyr. IX.137).

SZÜLIKE: 1. öreganya (Baranya m. Nyr. III.565; Szlavónia Nyr. XXIII.216. 307). *Édös szülike* (Szlavónia, Haraszi Nyr. XXIII.307). *Szülikém* (Tolna m. Batta Nyr. XVIII.335; Baranya m. Ormányság Nyr. III.230 [itt *szülikém* nyilván hiba]; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.428); 2. néni [örégasszonyok megtisztelő megszólítása] (Szlavónia Nyr. XXIII.307).

SZÜLŐK: anyátlan malac (Beregszász Nyr. XXVI.523) [vö. *zülle*].

[SZÜLÖTT].

szülötte-feőgyi: szülőföldje. *Hát a szülötte-feőgyi is ott van magának* (Mátfa vid. Nyr. XXII.384).

SZÜLT: született. *Szült gazember* (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.500; XXIII.143).

[SZÜN].

[Szólások]. *Szün nélkül: szünet nélkül, szüntelen* (Székelyföld Kiss Mihály).

[SZÜN-IK].

é-szünik: megszünik, elmúlik. *Észünt a fájás* (Somogy m. Nyr. XII.279).

ki-szünik: ∞. *A fájás kiszünt* (Somogy m. Nyr. XII.279). *Kiszünt belüle a fájás* (Tolna m. Nyr. XIV.187).

SZÜNELEM: szünet. *Egész éjjel nem volt tepedelme [nyugta] a betegnek; egy csepp szünelme se vót* (Tisza-Dob Nyr. XXIV.332).

[SZÜNET].

szünet-szakadatlan: szünet nélkül, szakadatlanul, folyton-folyvást. *Szünet-szakadatlan itt regnált rajtam ez a gyermek* (Háromszék m. Vadr. 517a).

[SZÜNÖS].

szünös-szüntelen: szünet nélkül, szakadatlanul. *Tán a gépnél dőgozik? — Ott a szünös-szüntelen* (Bihar m. Pocsaj Nyr. IX.558).

[SZÜNTES].

szüntes-guba: rongyból készített fölsóruha (Kareag Nyr. XXVI.46).

SZÜPÜL: hozzáfeszül, pászol (Debrecen Nyr. XXIII.335).

SZÜR: álló víz színére laposkás kavicsokat majdnem vízirányosan dobál, úgyhogy többször föl-fölugrál, mielőtt elmerülne (Nagy-Kún-ság Nyr. VI.129) [vö. *szűrű*, 2. sző].

[1. SZÜR].

szür-csizmá: [tréf.] botos (Palócság Nyr. XXIII.42).

szür-disznó: sündisznó [nép-etimológia, vö. *sül* NySz.] (Heves m. Névtelen 1840) [vö. *ször-disznó*].

szür-hosszú: bokáig érő szür, öregszür (Nyitra m. Pográny és vid. Drnovszky Ferenc 1841).

szür-kankó: szürkabát, szürdolmány, szürbekecs (Szlavónia Nyr. XXIII.309; Nagy-Kún-ság Nyr. XVI.475; Cegléd Ilosvay Vilmos; Bács m. Zenta Nyr. XVIII.383; Gyöngyös Nyr. III.331; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.427; Hol? Tsz.; Nyr. XII.339) [vö. 2. *kankó*].

szür-kebel: szür szárnya. *A szolga, ha velőruha nincs, a magot a szürkebelből is elveti. Egy szürkebel kukoricát lopott* (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839).

szür-szegett: szegett szür (virágokkal hímzett, cifra varrású dolmányszür) (Nyitra m. Pográny és vid. Drnovszky Ferenc 1841).

szür-újj (*szur-új* Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.239).

[2. SZÜR; vö. *zyr* Beszt. Szj. 685; *zir* Schl. Szj. 1249].

szür-lúd: hamvas-szürke lúd (Nógrád m. Fülel Nyr. XXII.95).

[3. SZÜR].

[mög-szür].

[Szólások]. *Jól megszurte a betegség: jól lesoványodott* (Keszthely vid. Horváth György). *Ugyan mekszurte aszt a gyereket a betegség* (Debrecen Nyr. V.223).

szür-szapul: szől-szapul, megszól. *Ott ugyan csak szűrük-szapujják az embert* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.383).

SZÜRCSIKÉL, SZÜRCSKÉL: 1. *szürcsikél:* szürenkedik, lassacskán szivárog (Kecskemét Csaplár Benedek); 2. *szürcskél:* szüröget (tejet, vizet, bort szítán v. ruhán át) (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839).

SZÜRCSÖL (*csürcsöl* Gyöngyös Nyr. IX.332; Nógrád m. Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I. 400; *szürtyölni* Balaton mell. Tsz.; *szürtyöl* Csallóköz Csaplár Benedek).

SZÜRENKED-IK: szivárog, lassan és vékonyan esurog (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.236). *Hadd szürenkedjék!* [mondják, mikor a csap már vékonyan adja a bort] (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839).

át-szürenked-ik: átszivárog. *A víz átszürenkedik a töltés v. a gát alatt* (Csallóköz Csaplár Benedek).

be-szürenkedik: 1. beszivárog. *A víz be-szürenkedik a pincébe* (Csallóköz Csaplár Benedek); 2. belopódzik. *A pajkos gyerekek mindjárt beszürenkednek a kertbe a gyümölcsre. Már ismét beszürenkedtek a gonosz legyek a szobába* (Csallóköz Csaplár Benedek).

le-szürenkedik: leszivárog, lassan és vékonyan lecsurog (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.236).

meg-szürenkedik: megcsappan, megfog, lesoványodik (a beteg) (Győr m. Tsz.).

SZÜRENKÉZ-IK: tétlenül vesztegel (Félegyháza Nyr. IV.560). *Egész nap esett az eső; csak úgy szürenkézünk a gyiőfa alatt. Fé délig szürenkézünk, hogy a kocsi értünk nem gyütt* (Félegyháza Nyr. XXVI.95).

SZÜRENKÉZÉS: 1. az a must, mely a hevenyében kitaposott törkölyről sajtolás nélkül leszivárog; 2. tétlen veszteglés (Félegyháza Nyr. XXVI.95).

[SZÜRENKÜLŐ].

[Szólások]. *Szürenkülőre álltják a hordót* [miután kimosták]: a szájával lefelé, hogy a vízmaradék kifolyjon belőle (Székesfehérvár Kelemen Béla).

SZÜRÉS: gyermekjáték, a mely abban áll, hogy laposkás kavicsokat a víz színére majdnem vízirányosan dobálnak, úgyhogy ezek többször föl-fölugrál, mielőtt elmerülne (Hegyalja Nyr. XVII.567; Tokaj? uo.) [vö. *szővés*, *szür*].

SZÜRET (*szület* Palócság Nyr. XXI.311; XXII.80; XXVI.316).

[Szólások]. *Akkor szüret!* = akkor jól van! (Esztergom Nyr. IV.175).

SZÜRIGYÜL: szüröget. *A tenger vizét . . szürigyültük* (Hol? [lakodalmassal versben, a melyet a közlő kézirat után másolt le] Nyr. IV.238).

SZÜRKÖNYET (Háromszék m. MNy. VI.351. 358; Vadr.; Gyórfy Iván; *szürkünyet* Háromszék m. Gyórfy Iván): szürkület, alkonyat.

SZÜRKÜLÖD-İK: alkonyodik (Kalotaszeg Czuczsa János).

SZÜRKÜNYÖD-İK: ∞ (Háromszék m. Gyórfy Iván).

SZÜRLÖG, ZÜRLÖG: szívárog, lassan és vékonyan csurog (Háromszék m. MNy. VI.351; Gyórfy Iván).

SZÜRMŐ: tölcseralakú szűrőzsák, a melyben a fölöntött aludttejből a savót lecsepegtetik (Cegléd Ilosvay Vilmos).

SZÜRMÖG = *szürlög* (Háromszék m. Gyórfy Iván).

SZÜRMÖL: szürcsöl (Háromszék m. MNy. VI.351; Vadr.; Gyórfy Iván).

SZÜRŐ (*szürű* Cegléd Ilosvay Vilmos).

szűrő-zsák: szállítótaposó-zsák (Balaton mell. Tsz.).

[**SZÜRÖD-İK**].

meg-szűrődik: megcsappan, megfogy, lesoványodik (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.236). *Nagyon megszűrődött a betegség után* (Veszprém m. Enying Nyr. XXVI.521). *Megszűrődnek az ökrök* [kivált hosszú szántás után] (Tolna m. Varsád, Szabatonai pusztá Tolnai Vilmos).

[**SZÜRÖL**], **SZÜLL** (*szülleni*): szűr (Gömör, Nógrád m. Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.396).

SZÜRÖMEL: szemereg (Hol? Nyr. XII.528) [?].

SZÜRÖNKÉL: 1. szívárog, lassan és vékonyan csurog (Csallóköz, Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.351; Vadr.; Gyórfy Iván); 2. szüröget (Háromszék m. Vadr.).

SZÜRÖS: hivatlan vendég. *Szűrös* [így!] *vótá a lakadalomba* (Szeged vid. Nyr. III.30). *A szűrösöknek pejig hamarosan kiatták a zódalast a vendégtésztájával* (Szeged vid. Nyr. IV.421).

[**SZÜRT**].

[Szólások]. *Nem kell nékem a szürtt meleg* [mondta egy gazda, mikor sürgették, hogy kályhát csináltasson a szenelő szobájában] (Zala m. Alsó-Páhok Kresznerics F. Sótár II.236).

SZÜSZKÜPÜ: olyan ember, a ki mindenbe beleüti az orrát, a ki 'minden lében kanál' (Háromszék m. Kiss Mihály) [vö. *fűszküpü*, 1. közközü, úszküpü].

SZÜSZKÜPÜL: rábeszélőleg, tukmálólág közrehat (Székelyföld Kiss Mihály).

SZÜSZKÜPÜLÉS: rábeszélő, tukmáló közrehatás. *Kárba menyen a szüszküplés* (Székelyföld Kiss Mihály).

SZÜSZKÜPÜLÖD-İK: rábeszélőleg, tukmálólág közrehat. *Abba szüszküplődik, hogy házasságot csináljon* (Székelyföld Kiss Mihály).

SZÜSZKÜPÜTÖL: ∞ (Udvarhely m. Nyr. V. 231).

[**SZÜSZMELÖD-İK**].

fél-szüszmélődik: ámulatából föleszmélve, föl-ocsúdva, magához térve rájön vmire. *Csak késsőre szüszmélődtek* [így!] *fél, hogy biz a hal lehet az aka* (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXIII.143).

neki-szüszmélődik: ∞ (Hunyad m. Lozsád Kolumbán Samu).

SZÜSZÖG: sziszegve szívárog (Háromszék m. Vadr.).

SZÜSZÖRÖG: ∞ (Háromszék m. MNy. VI. 351; Gyórfy Iván).

SZÜTYKÓ: tarisznya (Szilágy m. Nyr. IX. 566).

SZÜTYÖ (*szütyü* Vas m. Vép vid. Király Pál; Zala m. Balaton mell. Fleischmann Jenő; Veszprém m. Csetény Halász Ignác; Alföld Nyr. XV. 237): zsákocska, zacskó, tarisznya (Vas m. Vép vid. Király Pál; Zala m. Balaton mell. Fleischmann Jenő; Veszprém vid. Nyr. XIX.575; Veszprém m. Csetény Halász Ignác; Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334; Fehér m. Nyr. V.36; Kelemen Béla; Fehér m. Perkáta Nyr. III.36; Székesfehérvár Nyr. VII.188; Alföld Nyr. XV. 237; Békés-Doboz Nyr. VIII.383; Zenta Schröder Gyuláné; Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.475; Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.135; Nyr. XXIV. 479; Szerencs Kassai J. Szókönyv V.13; Nyírség Czimmermann János; Beregszász Nyr. XXVI. 523; Ugocsa m. Gódnéyháza Nyr. III.370).

SZÜTYÖG: szotyog (Palócság Nyr. XXI.306) [vö. *szütyég*].

1. **SZÜTYÖKE:** tarisznya (Kalotaszeg Nyr. XVII.47).

2. **SZÜTYÖKE:** vmi tánc. *Dejszen olyan bor ez, hogy egy iccétől eljárhatja az ember a pápai szütyökét!* (Dunántúl Csaplár Benedek).

[3. **SZÜTYÖKE**].

szütyöke-bogár: szöcske ([Dunántúl] Lehr A. Toldi 12).

[**SZÜTYÖL**].

meg-szütyöl: megdagaszt. *Már megszütyöltem, bé is szottyantottam* [a kenyeret] (Duna mell. Kassai J. Szókönyv V.13).

SZÜTYÓLÉK: zsákoeska (Vas m. Kemenes-alja Tsz. 131b; Horváth Zsigmond 1834) [vö. *fityölék*].

SZÜVŐDŐZ: szűr. *Nő szüvődöszd aszt a vizet!* (Torontál m. Szaján Kálmány L. Szeged népe II.244).

[SZŰZ].

[Szólások]. *Szűzre csináljuk a kásás hurkát: szárazon. Szűzre ment egész vagyona:* elpusztult (Tolna m. Paks Nyr. XIX.573).

szűz-étel: sovány, bőjtös étel (Székelyföld Kiss Mihály).

szűz-föld (*szűz-föld*): 1. olyan föld, a melyet vetés alá legelőszőr szántanak föl (Balaton mell. Tsz. [itt *szűz-f.* hiba]; Horváth Zsigmond 1834); 2. a rendesen szántott föld alól mélyebb szántással fölforduló új föld (Székelyföld Kiss Mihály).

szűz-gulya: fiatal (eggy- v. másfél-éves) tinók-ból álló gulya (Dunántúl Nyr. XVIII.91; Kecskemét Czimmermann János).

szűz-leves: vékony leves (Székelyföld Kiss Mihály).

szűz-méz: szűzraj méze (Heves m. Névtelen 1840).

szűz-raj: az a raj, melyet az első méhraj még azon esztendőben ereszt (Fehér m. Perkáta Nyr. III.36).

[SZŰZESSÉG].

szűzeség-dederkéje: szűzhártya (Borsod m. Kassai J. Szókönyv V.15).

SZVORKA: póráz, a melyre a vadászok az ebeket fűzik (Nógrád m. Fabó András 1841).

T.

TABAJDOK: ügyetlen, ügyefogyott, félkegyelmű (Székelyföld Tsz.; Udvarhely m. Nyr. IV.32; Háromszék m. Nyr. III.374; XVII.381) [vö. *abajdok*, *tajdok*].

TABAK (*tobak* Dunántúl CzF.): 1. *tabak*, *tobak*: tímár, a ki juh- és kecskebőrből fehér kutyaszarral és szömörceével kordoványt, szatytyánt és irhabórt gyárt (Dunántúl CzF. V.298; Pécs Kassai J. Szókönyv III.197); 2. *tabak*: hulladék (kül. tímársági hulladék), giz-gaz, ringyongy, rondaság (Komárom m. Király Pál); 3. *tabak*: kutyaszar (Komárom m. Király Pál).

TABAKOS: 1. juhbőr-irhát készítő mesterember (Cegléd Ilosvay Vilmos); 2. hulladékgyűjtő, mindeu gazt és rondaságot összeszedő, rondasággal foglalkozó (Komárom m. Király Pál).

TABERNA: pálinkás sátor (Szabolcs m. Besenyőd Nyr. XII.143).

TÁBĚRNYÁS: 1. szanaszét álló (pl. asszony mellén a ruha) (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.239); 2. kiterjedt, nagy, erős. *TábĚrnyás szél* (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.429).

TÁBĚRTOS: 1. terpedt, tertyedt, nagy helyet elfoglaló (Soprony m. Mihályi, Vica R. Prikkel Marián; Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusztin); 2. széles nagy szájú (pl. fazék), tátott (pl. száj), sekély (pl. tál), bő, kitágult (pl. ruha) (Soprony m. Mihályi, Vica R. Prikkel Marián; Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusztin; Vas m. Kemenesalja Tsz. [itt *tabertos* alkalmasint hiba]); 3. igen kövér (pl. ember) (Soprony m. Lócs R. Prikkel Marián) [vö. *tá-csĚrtos*].

TABIHA: lusta, lomha, rest [elhizott, rest és ronda nőszemélyről mondják] (Csík m. MNy. VI.172).

TÁBITA: bóbíta (Veszprém m. Fábián Gábor 1839).

TÁBLA: 1. húsmérő-asztal (a mészárszékekben) (Heves m. Névtelen 1840); 2. gyúródeszka (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné).

TÁBLÁS (*táblás*): 1. a ki az ablakba az üvegtáblát bevágja. *Eeküdenek engem . . . fel a hűtába három ablakval, hogy a ki ablakszem ki van ütve rajtuk, vágassak én abba újat. Eömenek hát én, de hogy im a táblás nem vaót elé . . .* (Pa-

lócság Ethnographia III.359); 2. levélhordó, levélvivő szeres (Székelyföld Kiss Mihály).

táblás-fejsze: bárd (Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.380).

táblás-papiros: irka (Veszprém m. Szentgál Nyr. III.184).

[TÁBLÁZ].

bé-tábláz: táblával becsuk (ablakot). *Minden este bétáblázzák* (Háromszék m. Vadr. 343).

ki-tábláz: kinyitja a tábláját (az ablaknak). *Minden reggel kitáblázzák* (Háromszék m. Vadr. 343).

TÁBOLKA: vékony táblácska, a melyet dróttal a beoltott fára erősítenek jelzőnek (Alföld Nyr. XV.280).

[TÁBOR].

[Szólások]. *Annyi pislenünk lett, hogy egy táborral! Annyan rohantak elé, mind egy tábor. Egész egy tábor fecske* (Háromszék m. Nyr. IX.40).

[tábor-kapu].

[Szólások]. *Akkora a szád, mint őr táborkapu* [mondják bógó gyerekek] (Cegléd Ilosvay Vilmos).

TÁCSĚR: lapos. *TácsĚr tányĚr* (Veszprém m. Csetény Halász Ignác) [vö. *tácsĚrtos*].

TÁCSĚRTOS: 1. tág, bő, tátott, terpedt, kitágult, széttertyedt, formájából kiment (pl. cipő) (Keszthely és vid. Halász Ignác, Bódiss Jusztin; Somogy m. Csurgó Nyr. XVII.478). *TácsĚrtos fazék:* széles nagy szájú fazék (Balaton mell. Sebestyén Gyula). *TácsĚrtos tál:* széles és sekély tál (Somogy m. Véso R. Prikkel Marián); 2. igen lazán öltözött, a kin csak úgy lóg-lóg v. szerte-szélllyel áll a ruha (Zala m. Gelse és vid. Nyr. XV.574; Somogy m. Véso R. Prikkel Marián); 3. bamba, ostoba (Veszprém m. Torna Nyr. XVII.432) [vö. *tábĚrtos*, *tácsĚr*, *tácsó*].

TÁCSI: pólya, kendő v. lepedő, a mellyel a falusi nők a kisdedet magukhoz kötik, mikor a háztól messzire, pl. a mezőre mennek (Torna m. Ruehietl Miklós 1839).

TACSKA: ∞ (Hol? CzF.).

[TÁCSKA].

[Szólások]. *Min tácska lett a zalma: össze-törődött* (Brassó m. Türkös Horger Antal).

[TÁCSKÁL].

Össze- v. Össze-tácskál: összetör (Brassó m. Hétfalu Horger Antal).

TÁCSKOL: tagabbra feszít (pl. orrlyukat, erszényt, táskát, zsebot, ruhát) (Háromszék m. MNy. VI.351; Kiss Mihály).

el-tácskol: tagabbra kifeszít (Háromszék m. Kiss Mihály).

TÁCSKOLÓD-IK [nyilván: *össze-t.*]: össze-lapul, összenyomódik (Székelyföld Tsz. [itt *tácskolódni* hiba]; Ferenczi János 1892, Kiss Mihály).

TACSMOL: két szironnyal juhászol [vö. 2. szirony és juhászolás] (Bánffy-Hunyad Nyr. XII.380).

TACSMOLÁS: két szironnyal való juhászolás (Bánffy-Hunyad Nyr. XII.380).

TÁCSÓ: 1. tág, bő, nagy nyílású. *Lehet abba az üvegbe tölteni, elég tácsó szája van* (Udvarhely m. keresztúri járás Pázsint Mihály); 2. tátott szájú, szájátva bámészkodó, málé, mafla, ügyetlen (Székelyföld Tsz.; Nyr. V.424; Kiss Mihály, Gyórfy Iván; Udvarhely m. keresztúri járás Pázsint Mihály; Háromszék m. Vadr.) [vö. *tácsértos, tátó*].

TÁCSOG: szájátva bámészkodik, bámészkodva álldogál v. járkal (Udvarhely m. Fehér-Nyikó vid. Nyr. XVIII.479. 526; Háromszék m. Vadr. 519a; Csík m. Gyórfy Iván). *Ne tácsogj az uccán, hanem járj gyorsan!* (Udvarhely m. keresztúri járás Pázsint Mihály).

bő-tácsol: letorkol, elhallgattat (Háromszék m. Vadr.; Brassó m. Türkös Horger Antal). *Ha félébred Józsa úrfi, kényérrel kell bétácsolni* (Háromszék m., Erdővidék Vadr. 151).

lő-tácsol: ~ (Szilágy m. Bereczky Lajos; Kolozs m. Nagy-Ida Bodor Ákos; Szolnok-Doboka m. Szamosújvár Kovács József; Udvarhely m. Séra Kálmán; Háromszék m. Vadr. 492b; Séra Kálmán). *A végén úgy letácsoltam [a nyavajást] s úgy odamondogatték a bögye alá, hogy tudom, míg a világ, megemlőgeti!* (Udvarhely m. Nyr. IV.81).

TAFLA: csunya, rút (Orosháza Nyr. VI.179).

TAPÓ: ostoba, bamba, hülye (Csallóköz Nyr. XVI.330; Csaplár Benedek) [vö. *tahó*].

TAG: egy darabban levő szántóföldek, tagosítások jutott határrész (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.428; Palócság Nyr. XXII.80; Mátra vid. Nyr. XXV.467; Nagy-Kálló Nyr. XII.429). *Ez az én tagom. Ötven, száz lánc egy tagban* (Mátyusföld Nyr. XVII.523). *Gyere ki a tagba!* (Fehér m. Nyr. X.188).

tag-fa: két rúd, a mellyel a megnyúzott marhát a vágószlube viszik (Kézdi-Vásárhely Nyr. XVI.479).

tag-osztály (*tag-asztál* Veszprém m. Szentgál Nyr. III.184).

tagra-vért: [nép-etimológia ebből: *tagréveil*] ébresztő (Kaszárnyai szö. Nyr. III.328; VI.326; Bodnár Sándor; — a Bevezetés IV. lapján levő értelmezés hibás).

[TÁG].

[Szólások]. *Megvénült immág a mósuj; tágan birják lábai:* gyengén (Moldvai csáng. Nyr. X. 150).

[TAGAD].

mög-tagad: megfogad (hogy nem...). *Mög-tagadom, hogy ezt nem töszöm* (Arad m. Majláthfalva Nyr. VIII.224).

[TAGADÁS].

[Szólások]. *Tagadást tesz:* tagad (Nagy-Kálló Nyr. XII.429).

[TÁGADÍT].

mög-tágadít: tagad. *Mēs sē mondom, mēs sē tágadítom* (Gömör m. Hanva Nyr. XVIII.501; gyermekmondókában).

[TAGADÓ].

tagadó-bogár: a dohánypalántának egy elensége (Arad m. Majláthfalva Nyr. VIII.239).

TAGADUS: unitárius (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.459; XXIII.143).

[TÁGISZT].

ki-tágiszt: kitágít. *Kitágisztja* (Mátyusföld Nyr. XX.126).

[TÁGÍT].

[Szólások]. *Tágított rajta:* szünetet, pihenést, enyhülést ad neki, könnyít rajta. *Nem akar rajtunk ék kicsit tágítani az üdő* (Székelyföld Kiss Mihály).

TAGOZ: tagosít (földet) (Göcsej Nyr. XII.95).

TÁGUL (*tágul* Baranya m. Kopács Nyr. V. 220): 1. könnyebbszik, enyhül, kevesbedik. *Egy kicsit tágult a dolgunk* (Székelyföld Kiss Mihály); 2. takarodik, kotródik, elhordja magát. *Tágulj!* (Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek). *Táguljon a háztól!* (Erdély Vadr. 234).

el-tágul: oltakarodik, elkotródik, elhordja magát. *Eltágult innét* (Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.349).

mög-tágul: 1. megkönnyebbszik, megenyhül, megkevesbedik (Brassó m. Hétfalu Horger Antal). *Méktágult a bánatom* (Brassó m. Türkös Horger Antal); 2. meggyengül, megromlik (az egész-

ség) (Csik m. Ráduly Simon). *Erősen méktágult az egészségem* (Brassó m. Hosszúfalú Horger Antal). *Komámasszony, hogy van? — Bizony erősen méktágult* [t. i. az egészségem] (Brassó m. Hétfalu Nyr. IX.31).

[Szólások]. *Télire kelve méktágulunk a doloktól*: kevesebb lesz a dolog (Brassó m. Türkös Horger Antal).

TÁGULÁS: szünet, pihenés, enyhülés, könnyebbülés. *Esék most ék kicsi tágulásunk. Van-e tágulása a szüvednek?* (Székelyföld Kiss Mihály).

1. **TAHÓ**: 1. palóc, bácskai palóc (Keeskemét Csaplár Benedek; Temesköz Kálmány L. Szeged népe I. Bevezető IX. 1.); 2. pástorféle ember (Baranya m. Nyr. XIV.142); 3. halárus, halszáritó (Békés m. Balog István); 4. nagyon gazdag, a mellett cselédjeit úzó ember (Orosháza Nyr. IV.378). *Ott mên Tót Mihál zsirosnyakú tahó hat ökre* (Hódmező-Vásárhely Kálmány L. Szeged népe I. Bevezető VIII. 1.); 5. eggyügyű, buta, bárgyú, tudatlan, neveletlen, műveletlen, sült paraszt (Székesfehérvár Nyr. VII.188; Baranya m. Nyr. XIV.142; Alföld Nyr. II.425; Kúnság Nyr. XIV.526; Szeged Kálmány L. Szeged népe I. Bevezető VII. 1.; Koszorúk II.225; Csaplár Benedek); 6. igen nagy természetű és elhízott parasztasszony. *Vén tahó* (Keeskemét Király Pál); 7. pópista [gúnynév] (Kis-Kúnság Nyr. XXV.336; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.429) [vö. *tafó*, *tajóka*, *tajókás*].

2. **TAHÓ**: nyakleves, pof (Bars m. Új-Bars Czimmermann János). *Odébb innét, mer mingyár kapsz egy tahót!* (Bars m. Új-Bars Király Pál).

TAJÁK (*talák* Baranya m. Ibafa Nyr. XX.287): kalász szálkája, bajusza (Baranya m. Ibafa Kassai J. Szókönyv V.30; Baranya m. Mecsekhat Thomaer Ignác 1841; Baranya m. Ibafa Nyr. XX.287; Hol? Tsz.).

TÁJBÁSZ (*tajbász* Somogy m. Csurgó Nyr. XVII.477): ügyetlen, gyámoltalan, élheterlen, mafla, ostoba, bamba, gyüge (Göcsej Tsz.; Göcsej, Páka Nyr. II.179). *Úgyan és e a gyerök csak ollan tájbász ne vóna!* (Zala m. Hetés Nyr. I.423).

TÁJCSOL (*tajcolni* [?] Török-Becse Nyr. IX.93; *tájcolni* [?] Zala m. Nyr. XIX.528; *tájcsol* Szeged vid., Török-Becse Szentkláray Jenő; *tájcsollunk* Somogy m. Nyr. XVIII.239) német táncot (keringőt, gyors polkát) jár.

TAJDÉMOL: táncol. *Tajdémúnak a nyúlak* (Alsó-Csallóköz Kóssa Albert).

TAJDOK: 1. ügyetlen, gyámoltalan, élheterlen, nehézkes járású, esetlen, otromba (Székelyföld Tsz.; Fejér József; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Brassó m. Hétfalu Király Pál; Brassó m. Türkös Horger Antal). *Nem üsmert kéjredre a tajdok* (Háromszék m. NyK. III.16); 2. hitvány, silány (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.) [vö. *tabajdok*].

[**TÁJÉKOZ**].

[**ki-tájékoz**].

[Szólások]. *Kitájékozom magam*: szélllyelnézek (pl. magaslatról) (Tolna m. Szegszárd Miskolczy Gusztáv).

TAJGÓS: a ki a lábait járás közben összesúrolja, csámpás (Bereg m. Pap Károly).

[**TAJMÁSZKOD-IK**; vö. *támbáskod-ik*].

főlt-tajmáskodik: főlvánszorodik (Csallóköz Nyr. I.332).

TAJMÓ: [gúny.] láb (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.429) [vö. *kajmó*].

TAJÓKA: mulya, mafla, bamba (Palócság Császár Árpád) [vö. 1. *tahó*].

talyóka-péter: mulya, mafla, bamba, tedd-ide-tedd-oda ember (Heves m. Kürti Géza, Névtelen 1840).

TAJÓKÁS (*talyókás* Heves m. Névtelen 1840; *dahókás*, *tahókás* Cegléd Ilosvay Vilmos): bohókás, bolondos.

TAJTÉK (*tojták* Székelyföld Fejér József).

[**TAJTOM**].

tájtom-pipá: tajtékpipa. *Tájtompipába* (Gömör m. Runya Nyr. XIX.525. kétszer).

TÁK (*tajak* Háromszék m. MNy. VI.351; Vadr.; Gyórfy Iván; Csik m. Nagy-Kászon Ráduly Simon; *tajk* Háromszék m. Vadr. 519a; Kiss Mihály; *tajkul* Háromszék m. Vadr. 365): 1. *ták*: kiszakadt talpú bocskorba v. esizmába tett, de oda nem varrt bőr- v. posztódarab (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.429; Jász-Nagykún-Szolnok m. Alattyán Nyr. X.142; Szeged Ferenczi János; Székelyföld Tsz.; Fejér József; Háromszék m. Vadr. 519a). *Csuszog a bocskor, e' hultott a tákja* (Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk I.7); 2. *ták*: folt (eszimán, bórszerszámon, ruhán) (Szilágy m. Nyr. VII.382; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Csupa folt meg ták az a ruha* (Nagy-Szalonta Nyr. VII.458). *Kiszakadt a csizmám, ... hadd tetessek reá egy nagy bolond tákot!* (Szatmár m. Kömörö Nyr. XV.517); 3. *tajak*, *tajk*: hitvány, rongyos, hasznavehetetlen (Háromszék m. MNy. VI.351; Vadr.; Kiss Mihály, Gyórfy Iván). *Tódom, fódóm, kötöm, bogozom, méges csak tajkul marad* (Háromszék m. Vadr. 365); 4. *tajak*, *tajk*, *ták*: haszontalan, érhelytelen, ügyetlen, élheterlen, pipogya (Székelyföld Fejér József; Háromszék m. MNy. VI.351; Vadr.; Nyr. III.374; V.129; Kiss Mihály, Gyórfy Iván; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Ták ember* (Háromszék m. MNy. VI.351; Vadr. 519a; Nyr. X.327; Gyórfy Iván). *Ne fogd azt a lapátot olyan tajk módra!* (Háromszék m. Vadr.). *Még ilyen ták embért se láttam!* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár). *Ne légy ojan ták!* (Udvarhely m. Homoród vid. Nyr. XXIII.44);

5. tajak: lomha (Csik m. Nagy-Kászon Ráduly Simon) [vö. *bocskor-ták*].

[Szólások]. *Tákot vetni rá:* megfoltozni (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Kiszakadt a csizmám, ... hadd vettessek reá egy nagy bolond tákot!* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.96). *Kiszakadt a csizmám, ... hagy lökessék rá egy jó nagy bolond tákot!* (Szabolcs m. Ór Nyr. VI.333). *Bocskornak nem leszek tákja:* magamnál alábbvaló embernek nem leszek szolgája (Székelyföld Tsz.). *Nem leszek senki tákja* (Háromszék m. Vadr. 519a).

ták-szer: hitvány, hasznavehetetlen portéka (Háromszék m. MNy. VI.351; Vadr.; Györffy Iván).

TÁKA: együgyű, ügyetlen, ügyefogyott, élehetetlen, mamilas (Csongrád m. Ploetz 1839).

[TAKÁCS].

takács-him: egyenlő színű és szélességű esikoszorúvadászatok a vászonkendőn (Pest m. Szoromszék Békassy Sándor).

takács-munka: [tréf.] ing (Zala m. Nyr. XIX.528).

[TAKÁCSOL], **TAKÁCSUL:** takácsmódracsnizás (Veszprém Nyr. VII.381).

TAKÁCSOS: takács (Székelyföld Kiss Mihály).

TAKÁNYOS: a ki a bocskorát rosszul, lazán kötözi (Moldva, Klézse Nyr. VII.237).

TAKAR: 1. szénát csinál, szénát gyűjt (Zemplén m. Nyr. IV.522; Székelyföld Nyr. IV.328; Udvarhely, Háromszék, Csik m. Sára Kálmán; Brassó m. Hétfalu Horger Antal). *Elment takarni. Hónap megyünk takarni* (Székelyföld Kiss Mihály); 2. arat (Heves m. Nyr. VII.41; Névtelen 1840; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.524).

TAKARÁS: 1. védett hely (a hol a golyó nem érheti a katonát) (Kaszárnyai szó Nyr. VI.326); 2. szénagyűjtés (Csik m. Ethnographia VI.107).

TAKARAT: szénagyűjtés, szénagyűjtés ideje (Göcsej Nyr. XIV.166). *Takaratkor* (Göcsej Budenz-Album 161).

TAKARATLAN: nem takaros. *Annékül is nagyon takaratlanul áll én rajtam a ruha, hát ha még vatát sē tésznek bele!* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

TAKARATLANSÁG: meztelenség (Háromszék m. MNy. VI.351).

TAKARCS: 1. takarékos, fősvénységig takarékos (Háromszék m. Nyr. IV.432; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos); 2. vagdalt hússal és rizszel töltött káposztalevél (Csallóköz Csaplár Benedek).

TAKARCSOL (*takarcsúnyi*): takargat (Vas m. Jánosháza Simonyi Zsigmond).

be-takaresol (*be-takaresúnak*): betakargat (Vas m. Jánosháza Nyr. XV.141).

[TAKARCSOS].

takarcos-káposzta: töltött káposzta (Csallóköz Csaplár Benedek).

TAKARÉK: takarékpénztár (Tisza-Eszlár Nyr. XII.507). *Légyen szives kianni a takarékból a pénzömet* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.283).

[TAKARÍT].

[Szólások]. *Takarítva:* teljesen, egészen. *Az árvíz a szénát takarítva elvitte. A házat a rablók takarítva kiürítették* (Székelyföld Kiss Mihály). *Takarítván:* 1. ∞ (Abaúj m. Király Pál). *Takarítván edöglötték a libáim* (Somogy m. Király Pál); 2. csak, csupán. *Takarítván a mesteremberek nem fizetnek. Ezekbe az utóbb behozott pénzekbe takarítván mind a hátrálik fizetnivalók vannak* (Szatmár-Németi Nyr. XV.335).

ki-takarít: kihorél. *Ezek a zemberek takarítaták ki a barnyukat?* (Kis-Küküllő m. Szőkefalva Nyr. XV.336).

meg-takarít: kitakarít, megtisztít. *Takarítsd meg a szobát (v. a köntöst)!* (Székelyföld Tsz.). *Minek nem takarítad meg jobban a rúpát, minnek hagyad ajan hajasan?* (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XIV.42).

TAKARÍTÓ (*takarító, tákarító, tákarított*): 1. nagykendő. *Mutt vésárnap évótam a szomszéd bucsura, velttem ét takarítót!* (Vas m. Órség Nyr. I.422); 2. kötény (Dráva mell. Nyr. V.472; Szlavónia Nyr. V.12; XXIII.309); 3. fejkötőn levő patyolat (Baranya m. Nyr. V.330); 4. takarékpénztár (Baranya m. Ormánság Nyr. IX.286).

[TAKARMÁNY].

takarmán-kalap: szalmakalap (Dunántúl Nyr. II.139).

TAKARÓ: 1. szénácsinálás, szénagyűjtés. *Takaróba megyünk* (Csik m. Király Pál); 2. szénácsinálásra, szénagyűjtésre való. *Jó takaró üdö van* (Székelyföld Kiss Mihály); 3. arató (Cegléd Ilosvay Vilmos; Heves m. Névtelen 1840); 4. a kasza vasával egyenlő fekvésű fafogak, amelyek arra valók, hogy a levágott szalmaszálak gabona szerte ne hulljon (Somogy m. Nemes-Déd Nyr. VIII.524); 5. a kaszára alkalmazott, derékszögben meghajtott vessző, a mely a szalmaszálak gabonát a rendre dönti (Cegléd Ilosvay Vilmos).

[Szólások]. *Egy takaró szálíg mind elpusztult* (Kecskemét Nyr. XXV.44).

TAKAROD-IK: a gabonáját betakarítja, haza hordja. *Takaronnyi* (Alföld Fejér Miklós; Pest m. Tinnye Nyr. VII.136).

bó-takarodik: ∞. *Bétakarodott* (Székelyföld Nyr. I.135).

[Szólások]. *Bétakarodott*: [tréf.] eladta a földjeit és az értük kapott pénzt hazavitte, vagy: miután a földjei árát is elpazarolta, visszavonult a beltelkére (Székelyföld Nyr. I.135).

ki-takarodik: takaros, csinos, tetszetős lessz. *Ez ak kicsi kócos csitkó most még csak oan törnyős, csámpás jószágnak látszik, de ha kinövi magát és kitakarodik, ebbő még oan paripa lesz, mind ap parancsolat* (Székelyföld Gyórfy Iván).

TAKARODÁS: gabonabehordás (Soprony m. R. Prikkel Marián; Soprony m. Szilsárkány Nyr. VI.516 [itt az „aratás” értelmezés hibás]; Veszprém m. Olaszfalu Nyr. XVII.47).

TAKARÓDZÓ: paplan (Cegléd Ilosvay Vilmos).

TAKAROS (*takarós* [t. *fehtrcseléd*]) Bihar m. Fugyi-Vásárhely Nyr. III.232).

[**TAKARÓS**].

[Szólások]. *A kenyereket a nagyétü csak úgy kaffogtatta bé mind egy takarós szálíg* (Háromszék m. Uzon Nyr. VIII.376).

TAKART: vagdalt hússal és rizzsel töltött káposztalevél (Komárom Beöthy Zsolt; Tata Matusik Nep. János 1839; Csapodi István).

[**TAKARTOS**].

takartos-káposzta: töltött káposzta (Csallóköz Csaplár Benedek; Komárom Nyr. VII.282; Beöthy Zsolt, Király Pál; Tata Matusik Nep. János 1839; Csapodi István).

TAKARUL: a gabonáját betakarítja, haza hordja (Zala m. Nyr. XXV.332).

[Szólások]. *Lopva takarútak*: esős időben kapkodva, sietve takarították be a gabonájukat (Zala m. Nyr. XXV.332).

be-takarul = *takarul* (Répce vid. Nyr. XX. 411).

ki-takarul: 1. kitisztul (pl. a seb, azaz a gyenyedség oszladozik belőle) (Brassó m. Hétfalu Horger Antal); 2. kibonyolul, kitakarodik (?) (Brassó m. Hétfalu Nyr. II.327).

[**TAKARULÓ**].

takaruló-út: a szérühöz vivó út (Győr m. Nyr. III.427).

TÁKÉMBÁK: hitvány, silány, hasznavehetetlen (Székelyföld Kriza).

[**TAKIT**].

el-takitt: eltakarít (láb alól) (Háromszék m. MNy. VI.351; Gyórfy Iván).

TAKNYIPÓCKI: [tréf.] taknyos (Nagy-Kőrös Nyr. VI.424) [vö. *taknyipócki*].

TAKNYOLÓD-İK, TAKNYALÓD-İK: piszmog, ügyetlenül bánik vmivel (Erdély Szinnye

József; Háromszék m. Nyr. III.374). *Mindén a fenével taknyolódol* (Háromszék m. Nyr. XVII. 381).

TAKNYOS: apadt és rothadásnak indult (dinnye) (Cegléd Ilosvay Vilmos).

taknyos-lezsér: *acerina cernua* (Bodrogköz Herman O. Halászat K.).

taknyos-maca: ∞ (Szentés Herman O. Halászat K.).

TAKÓ: hazug. *Takó vuótá egész tletédbe, azért nem is igén hiszém ám el, a mit mondasz* (Veszprém m. Torna Nyr. XVII.432).

TÁKOL (*tajkal* Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.39; XVII.556; *tajkol*, *tajkolni* Szatmár vid. Nyr. VIII.523; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.96; Szilágy m. Nyr. VII.382; Székelyföld NyK. X.337; Udvarhely m. Nyr. VIII.472): *tataroz*, *foltoz*, *foltozgat* (Szatmár vid. Nyr. VIII. 523; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.96; Szilágy m. Nyr. VII.382; Bereg-Rákos és vid. Pap Károly; Székelyföld Kiss Mihály).

meg-tákol, **meg-tajkol**: *megtataroz*, *megfoltoz* (Háromszék m. Vadr. 519a). *Megtákóta a csizmám a csizmadia* (Szilágy m. Nyr. VII.382). *Viszem a csizmáimat, hogy tajkajják meg* (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.39).

[**TAKONY**].

takony-póc, **takom-póc** (*takom-póc* Vas m. Őrség Nyr. VII.470; *takony-póc* Vas m. Horvát József 1839; Vas m. Őrség Nyr. II.563): *taknyos* gyerek (Vas m. Horvát József 1839; Vas m. Őrség Nyr. II.563; VII.470; Pápa vid. Tsz.; Veszprém m. Csetény Nyr. V.523; Érsekújvár Nyr. VIII.332; Hont m. Nyr. VI.271; Vác Divényi Gyula; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.524; Cegléd Ilosvay Vilmos; Debrecen Nyr. IX.163; Hajdú Nagy Sándor; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Hol? Tsz.) [vö. *taknyipócki*].

TÁKOS: haszontalan, erélytelen, ügyetlen, élheterlen, pipogya (Háromszék m. MNy. VI.351; Vadr.; Gyórfy Iván; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos) [vö. *tikos-tákos*].

TÁKOZ: *foltoz* (Balaton mell., Pápa vid. Tsz.).

[Szólások]. *Tákozzák a vén embőrt, mint a római pápát* (Hódmező-Vásárhely Nyr. V.417).

[**TÁKOZ-İK, TAJKOZ-İK**].

össze-tajkozik: összevész (Háromszék m. Gyórfy Iván).

TAKSÁL (*takszál* Veszprém m. Szentgál Nyr. III.184): nagyon rátartja az árát, nagy árat szab vminek. *En nem taksálom* (Veszprém Simonyi Zsigmond). *En nem takszálom* (Veszprém m. Szentgál Nyr. III.184). *Nem taksálom én az urat*: nem kérek én érte sokat az úrtól (Cegléd Ilosvay Vilmos).

TAKSONY: a tüskéslepény v. Krisztus-tövis (gleditschia triacanthus) hüvelyes termése (Tolna m. Dombóvár Nyr. XXV.192).

taksony-fa: Krisztus-tövis-fa, vad szentjánoskenyér-fa (gleditschia triacanthus) (Tolna m. Gyöngyös Tolnai Vilmos).

TAKTAMÉNTA: a ki mindent hosszú lére ereszt (Veszprém m. Deveser Bencsik Ferenc).

TAKUL (tokul Székelyföld Csaplár Benedek, Győrffy Iván): takarodik, kotródik, elhordja magát (Székelyföld Fejér József; Háromszék m. MNy. VI.218). *Takulj!* (Székelyföld Csaplár Benedek, Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.351; Vadr.; Győrffy Iván; Csik m. MNy. VI.376). *Takulj innen!* (Székelyföld Andrassy Antal 1843). *Takulj innen!* (Székelyföld Győrffy Iván). *Takulj a szemem elől!* (Háromszék m. Nyr. IX.424).

el-takul: eltakarodik, elkotródik, elhordja magát. *Eltakulj!* (Székelyföld Tsz.).

[**TÁKUL, TAJKUL**].

el-tajkul: elromlik, hasznavehetetlenné válik (Háromszék m. Vadr. 519a).

[**TÁL**].

tál-mosó: mosogató-rongy (Székelyföld Kiss Mihály).

tálba-főtt: 1. kók (koch) (Kolozsvár Szinnyei József; Kolozs m. Szucsák Nyr. XVIII.576; Székelyföld Tsz.; Nyr. II.556; Fejér József; Háromszék m. MNy. VI.245); 2. sós vízben főtt marhabús (Székelyföld Tsz.; Nyr. III.28); 3. [tréf.?] főzelék (Székelyföld Nyr. II.471; III.28).

tálba-sült: tálban sült kalács (Székelyföld Fejér József).

TALABISKA: ekelő, az ekének kétágú csúszató fája (Bereg-Rákos vid. Pap Károly).

TALABOR (alabor Székelyföld CzF.; Nyr. II.471): váluforma fa v. vas, a melyet, midőn lejtőn lefelé mennek, a szekér kereke alá tesznek, hogy ne forogjon, de ne is vássék úgy, mint ha lánccal van megkötve (Székelyföld Tsz.; Nyr. II.471; Kóváry László 1842, Andrassy Antal 1843; Marosszék Nyr. VI.172; Udvarhely m. MNy. VI.172; Király Pál; Háromszék m. Vadr.; Király Pál; Csik m. Király Pál; Segesvár Nyr. IX.44).

[Szólások]. *A kerék alá talabort vet* (Székelyföld Nyr. II.471).

TALÁL (taná, taná, táná, tanáni, tanát, tánává, tánátá, tanál, tánál Zala m. Dergecs Nyr. III.34; Cegléd Ilosvay Vilmos; Félegyháza Nyr. V.176; Békés m. Új-Kigyós Nyr. IV.232; Szentest Nyr. V.225; Hódmező-Vásárhely Nyr. IX.88. 375; Szeged és vid. Nyr. III.277. 321. 368. 424; VII.179; Torontál m. M.-Ittebe Nyr. V.134; Nagy-Becskerek Nyr. V.225; Palócság Nyr. XXI.311;

Mátra vid. Nyr. XXII.287; Nógrád m. Szécsény, Ipoly-Litke, Megyer, Terbeléd Nyr. IV.35. 277; V.570; VI.176. 469; VII.37; XXII.573; Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574; Gömör, Torna m. Tsz.; Bihar m. Ér-Keserő Nyr. V.177; Bihar m. Székelyhid Nyr. V.131. 267. 332. 574; Hajdú m. Földes Nyr. II.479; III.225. 235. 426; IV.91. 185; VI.287; Debrecen Nyr. III.514; IV.47; V.223. 518; VI.330; IX.163. 207. 267; Zemplén m. Bodrog-Keresztúr Nyr. IV.287; Szatmár Nyr. VII.234; Kalotaszeg, Zsobok Melich János; Szilágy-Sz.-Király Nyr. VII.383; Székelyföld Tsz.; Nyr. V.175; Udvarhely m. Homoród-Almás Nyr. V.233; Háromszék m. MNy. VI.228; Vadr.; Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XII.563; Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.406); illik, pászol (rá, bele, hozzá, vele össze) (Háromszék m. MNy. VI.228). *A kinek lábára az a papus tanál, a lesz a zű felestge* (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XII.563). *Az órád talál-e az enyimmel?* = annyit mutat-e, mint az enyém? *Nem talál a színnel* (Székelyföld Tsz.).

[Szólások]. *Hát eszt mi talátta?* = mi lelto, mi a baja? (Baranya m. Bélye Nyr. XV.373). *Hídeg nyomát tanátá:* hült helyét lelto (Mátra vid. Nyr. XXII.287).

elő-talál, elől-talál (elő-táná, elő-tanál): 1. találkozik vkivel. *Előtálál v. előltálál vkit* (Csallóköz Csaplár Benedek; Székelyföld Kiss Mihály). *Előtánált egy cifraszűrös kanászt* (Zala m. Dergecs Nyr. III.32). *Előtáná egy embért* (Nógrád m. Megyer Nyr. VII.37). [*Az Igasság*] *előltálálta a Hamisságot* (Háromszék m. Vadr. 403); 2. el-talál, kitalál, rátalál (Dunántúl Nyr. XVI.190; Keszthely vid. Csaplár Benedek). *Előtánállya* (Mátra vid. Nyr. XXII.240). *Te is előtánáltad szarva köszt a tőgyit!* (Göcsej Nyr. XIV.449). *Jó elő van találva* [az arcképe] (Veszprém Nyr. VII.376).

[**TALÁLÁS**].

kitalálás: találmány. *Ez okos kitalálás* (Kis-újszállás Tolnai Vilmos).

TALÁLKOZ-ÍK (talákszik-ik Vas m. Őrség Nyr. II.563; VII.373. 468; tanákoz-ik, tanákozott, tánákozott, tánákozni Nógrád m. Nyr. VI.135; Nógrád m. Tolmács Nyr. XVI.277; Szolnok Nyr. XXII.333; Szeged és vid. Nyr. III.226. 321; IV.231; tanákszik-ik Göcsej Nyr. XIV.165; Göcsej, Resznek Nyr. XII.189; tanálkoz-ik Szeged Nyr. IV.278; Szatmár m. Nagybánya Nyr. VIII.464; Zilah Nyr. XIV.93).

[Szólások]. *Dóga talákozott:* dolga akadt (Komárom m. Fúr Nyr. XVIII.528).

elől-találkozik, elő-tanákszik: 1. elől-találkozik: összetalálkozik (Székelyföld Kiss Mihály); 2. elő-tanákszik: előfordul (Göcsej, Resznek Nyr. XII.189).

meg-találkozik: összetalálkozik (Moldvai csáng. Nyr. X.201).

TALÁLMÁNY: találós mese (Veszprém m. Hajmáskér Nyr. XXV.239).

kitalálmány: találmány (Höves m. Szóláth Tolnai Vilmos).

TALÁLÓS: leleményes (Székelyföld Kiss Mihály).

TALÁN (*táld* Szlavónia Nyr. XXIII.213; *talám* Rozsnyó Nyr. VIII.566; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XII.427; Torna-Újfalu Nyr. XVII.186; Kalotaszeg, Zsobok Melich János; Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XVI.377; Székelyföld Arany-Gyulai NGy. I.172; Háromszék m. MNy. VI.323; Brassó m. Hétfalu Horger Antal; Csik m. Arany-Gyulai NGy. I.193; Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. X. 40; *talám* Gömör m. Nyr. XVIII.456; *taláng* Eszék vid. Nyr. VII.277; VIII.43. 140. 373; Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.44; Gömör m. Otrókos Nyr. XVIII.372; Gömör m. A.-Hangony Nyr. XIX.330; *taláng* Szlavónia Nyr. XXIII.213; *táláng* Szlavónia Nyr. V.63; *tám* Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XII.427; Kalotaszeg, Zsobok Melich János; Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XXII.331; Székelyföld Nyr. I.180. 465; Kiss Mihály; Székely-Udvarhely, Bethlenfalva Nyr. VII.378; Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XVI.85; Háromszék m. MNy. VI.223; NyK. III.5; Nyr. IV.469; V.30; IX.40; Háromszék m. Uzon Nyr. VIII.225. 374. 430; Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár; Brassó m. Hétfalu Nyr. VI. 180; Horger Antal; Csik m. MNy. VI.376; Nyr. V.468; XII.524; XIII.378; Moldva, Klézse Nyr. III.335; X.480; *táng* Gömör m. Otrókos Nyr. XVIII.372; *táng* Palócság Nyr. XXII.80; Heves m. Parád Nyr. XXII.478; Gömör m. Nyr. XVIII. 459).

TÁLÁS (*tálos*): 1. tál- és tányértartó, tálszekrény, pohárszékeféle a pitvarban (Csallóköz Csaplár Benedek; Zala m. Szepezd Nyr. XVII.284; Balaton mell. Tsz.; Gömör m., Bodrogek Tsz.; Borsod m. Ethnographia VII.73; Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; Bereg m. Pap Károly; Zilah vid. László Géza; Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. Vadr.; Győrffy Iván); 2. fazekas (Szeged Abaujvári Miklós).

tálos-font: fölfüggeszthető serpenyős mérleg (Soprony m. Süttör R. Prikk Marián; Győr Nyr. XII.96; Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusztn).

TÁLCSA (Dunántúl Nyr. V.229; *tácsa* Baranya m. Ormányság Nyr. II.131. 137; XXV.143; Baranya-Sellye Bodonyi Nándor; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.304; Hol? Tsz.): tálcáska (a melyet tányérul is használnak). *Mikorba hozták bé az étet, a gorofná külön tácsája vót mindönkinek; a lány apikáját is megtisztóték egy tácsává* (Baranya m. Ormányság Nyr. II.131). *Tennap is erővé öte-tölt mög a zannya vele é tácsa téstalevest. É szegés könyér mög é tácsa gajginya sömme vót neki* (Baranya m. Ormányság Nyr. XXV.143).

TÁLÉ: tályog, kelevény (Dunántúl Nyr. XVI. 240; Tolna m. Decs Herman Miksa; Szabolcs m. Nyr. V.274) [vö. *tálgú, tálló, tályog, tár-kelevény, vér-tálé*].

TÁLÉS: folyós nyakú (Balaton mell. Tsz.).

TÁLGYÚ (Erdély Kassai J. Szókönyv V.54; *tálgú* Tisza mell. Tsz.): tályog, kelevény [vö. *tálé, tálló, tályog*].

TALICSKA (*tacska* Bodrogek Tsz.; Bereg-Rákos vid. Pap Károly; *tajicska* Nagy-Kúnság Nyr. XVI.524; *talicsa* Eszék vid. Nyr. VIII.227; Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.284): eggyekerekű taliga, targonca (Balaton mell. Tsz.; Somogy m. Nyr. X.477; Eszék vid. Nyr. VIII.227; Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.284; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.429; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.524; Szeged vid. Nyr. VII.473; Csallóköz, Baesfa Nyr. XVI. 140; Érsekújvár Nyr. VII.41; VIII.332; XIX. 457; Bars m. Nyr. X.138; Bodrogek Tsz.; Bereg-Rákos vid. Pap Károly).

TALIGA (*tajga* Szatmár m. Nagybánya Nyr. VIII.288; Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI. 187; Székelyföld Kiss Mihály; *tajiga* Nagy-Kúnság Nyr. XVI.524; Cegléd Ilosvay Vilmos; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; *talyiga* Palócság Nyr. XXII.80; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.324; Hajdú-Szovát Nyr. XXIV.587): az ekének kétkerekű előrésze, a melyhez a rudat csatolják (Palócság Nyr. XXII.80; Érsekújvár Nyr. VIII. 332; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.429; Cegléd Ilosvay Vilmos) [vö. *eke-talyiga*].

taliga-bókony: az eketaligában olyan görbe fa, a melyen szokott lenni a hidasban, ladikban (Palócság Kassai J. Szókönyv II.56).

taliga-fej = *taliga-vezér* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

taliga-vánkos: az eketaliga tengelyére illesztett fa, a melyre a gerendelyt helyezik és szöggel bekapcsolják (Csallóköz, Kecskemét Csaplár Benedek).

taliga-vezér: az eketaliga rúdját kormányozó görbe fa v. vas (Cegléd Ilosvay Vilmos; Székelyföld Nyr. VIII.462).

tajiga-virág: nefeleges (Csik m. Gyergyó-Újfalu Jánosy Gerő).

TÁLIKÓ: 1. tálcáska; 2. findsaalj (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.380).

TALKÉDLI (*torkedli* Cegléd Ilosvay Vilmos) [vö. *tolka*].

TALLÉROS: ringyó, szajha. *Te talléros!* (Veszprém m. Nyr. V.224).

TÁLLÓ: betegség, a melyben a marha testének minden részét elfutja, elborítja a vér (Göcsej Tsz.) *Elszökte a tálló:* elfutotta, elborította a vér az egész testét (Göcsej Tsz. 351b [itt s a Tud. Gyűjt. 1832. III.81. 1. is, a honnan ezen adat a Tsz.-ba került, el hiányzik és *tálló* hiba]; Kerekes Gábor, Joó Mihály) [vö. *tálé, tálgú, tályog*].

TALP (*talfa* Palócság Ethnographia IV.12; *talfá* Szlavónia Nyr. XXIII.214; *tapába* Göcsej

MNy. IV.180; *táp* Komárom Nyr. VII. 282; Zala m. Hetés Ethnographia VIII.99; Somogy m. Király Pál; Baranya m. Ormányság Nyr. I.380; Baranya-Sellye Bodonyi Nándor; *toap* Vas m. Őrség Nyr. III.479; Göcsej Nyr. II.422; *tóp* Sopron m. Répce mell. Nyr. II.561; Zala m. Nyr. XXV.379; Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvjárás 25; Veszprém Király Pál; Baranya m. Ormányság Nyr. I.380): 1. *táp, talp, toap, tóp*: faház alapperendája, a mely a földbe fektetett tuskókon v. téglalapon nyugszik, s mint-hogy kívül kiáll, padka gyanánt is szolgál (Vas m. Őrség Nyr. III.479; Zala m. Hetés Ethnographia VIII.99; Baranya-Sellye Bodonyi Nándor). *Szómát összekevernek sárré, abból asztán össze-gömbölgetnek s vellőve ráraktyák a tópkra* [mikor a boronafalat készítik] (Zala m. Nyr. XXV. 379). *Aszt montá a lány, hoh ha ő mékhá, akkor né az ajtna vügyék kü, haném a toap allát ájják kü és otonék vügyék e* (Göcsej Nyr. II.422). *Tópra ült le* (Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvjárás 25). *Újjünk ki a talpra!* (Csik m. Gyergyó-Ujfalu János Gerő). *Most mind merén hasal a talpán* [? — nyilván hiba e h.: *talpon*] (Brassó m. Hosszúfalu Nyr. XXII.238); 2. *tap, táp*: küszöb (Somogy m. Király Pál). *Itt is elestem hát az ajtnó tapába?* (Göcsej MNy. IV.180); 3. *talp*: a kerék kerülete (a küllőkre kereken körül ráhuzott fák) (Győr m. Nyr. XI.479; Beregszász Békássy Sándor; Székelyföld Kiss Mihály); 4. *táp*: támasztó faoszlop (a ház elején) (Baranya-Sellye Bodonyi Nándor); 5. *talp*: a súlyozott apaeson az a rész, a melyben az apacsür meg van erősítve, a mely tehát a víz fenekén jár (Komárom Herman O. Halászat K.) [vö. *kerék-talp*].

[Szólások]. *Talpon áll benne a zördög*: tetőtől-talpig rossz (Szeged Nyr. III.30).

talp-fa, tal-fa, tál-fá: faház alapperendája, a mely a földbe fektetett tuskókon v. téglalapon nyugszik (Palócság Ethnographia IV.12; Szlavónia Nyr. XXIII.214; Budapesti Szemle LXXIX.11; Údvarhely m. Olasztelek Nyr. XV. 336).

talp-szüve: talp közepe. *Talpam, talpad, talpa szüve* (Csik m. Gyergyó-Ujfalu János Gerő).

talpig-mejj: potrohos (Hódmező-Vásárhely Nyr. IX.523).

TALPAL: sietve megy, jár, gyalogol (Palócság Tsz.; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.96). *Talpaltam egész nap* (Marosvásárhely Nyr. IX. 428).

le-talpal: talpat varr (lábbelinek). *Nem öltem el hiába a napot, letalpaltam három pár csizmát* (Szeged Csaplár Benedek).

TALPALÓ, TALPALLÓ: 1. a magyarnadrág szárának alján levő kengyel, a mely a nadrágot nem engedi föleszúzni (Palócság Nyr. XXII.80; Cegléd Ilosvay Vilmos; Szabadka Kászonyi Gyula; Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.40; Beregszász Békássy Sándor; Háromszék m.

MNy. VI.244; Sóvidék Boros Gábor); 2. — *talabor* (Hol? Tsz.); 3. szövőszék taposója, lábitója (4—6 lécforma fa, a melyeket a szövő a lábával váltogatva nyomkod) (Pozsony Nyr. XIV.48); 4. az ön-, csuka-, fogus-, harscsa-horog pekléje v. cserkéje v. patonyja (Keszthely Herman O. Halászat K.); 5. borraivaló, melyet annak adnak, a ki utána járt vminek (Tolna m. Nyr. VI.230).

talpaló-pénz: tanúnak fizetett költség (Szeged Muntján István).

TALPAS (*tápas*; — *talpac* Göcsej Tsz.; *talpis* Brassó m. Hétfalu Nyr. XVI.575; XXII.94; Horger Antal; *talpos* Marosvásárhely Nyr. XIV. 280): 1. *talpos*: teletalpú (Marosvásárhely Nyr. XIV. 280); 2. *talpac*: erősen járó, izmos lábú (Göcsej Tsz.); 3. *talpas*: gyalogos katona (Gömör m. Tsz.). *Én nem tom, mért hívnak münköt talpasnak, tám azért, hogy eleink mint gyalog katonák őrizték a haza széleit* (Brassó m. Hétfalu Nyr. VI.180); 4. *talpis*: fakoresolya (Brassó m. Hétfalu Nyr. XVI.575). *A gyermekék mind talpissal járnak az uccán* (Brassó m. Hétfalu Nyr. XXII. 94); 5. *talpis*: patkóalakú vas, a melynek kiálló hegyei vannak; télen a talpukra kötik, hogy a hegyekben, az erdőkben el ne csúszzanak (Brassó m. Hétfalu Horger Antal); 6. *talpas, tápas*: tutajos (Komárom Erdélyi Pál; Hol? Tsz.); 7. *talpas, tápas*: medve (Komárom Erdélyi Pál; Székelyföld Kassai J. Szókönyv III.339) [vö. *vas-talpis*].

tápas-inas: fakereskedő-gyakornok (Komárom Nyr. VII.282).

TALPISOZ-ÍK: koresolyázik (Brassó m. Hétfalu Horger Antal).

TÁLTOS (*tátos*; — *tátas* Balaton mell. Tsz.; *tátus* Somogy m. Lábod Király Pál; Nógrád m. Ság-Ujfalu Kálmány L. Szeged népe III.303): 1. *tátus*: búbajos. *Szent István kirá tátus vót* (Nógrád m. Ság-Ujfalu Kálmány L. Szeged népe III.303); 2. *tátas, tátos*: garabona diák (Balaton mell. Tsz.; Csongrád m. Mindszent Kis Sándor); 3. *tátos*: nagyon jó fölfogású gyerek (Szabadka Kászonyi Gyula); 4. *tátos*: hirtelen haragú ember (Szabadka Kászonyi Gyula); 5. *táltos, tátos, tátus*: munkában lehetetlen, haszonleső ember, a ki mindent magának akarna elkaparítani. *Né, ez a táltos (tátos, tátus) még vásárnap is dógozik!* (Somogy m. Lábod Király Pál) [vö. CzF.].

tátos-szél: szélvész, orkán (Kis-Kүн-Halas Nyr. XV.429) [vö. *tátorján, tátorján-szél*].

TÁLYOG (*tájag* Székelyföld Tsz.; Brassó m. Hétfalu Horger Antal; *táragy* Csanád m. Mako Nyr. XXVI.520; Csongrád m. Szentes Nyr. XVI. 95; XVII.46; Szeged Tsz.; *tárgyag* Székelyföld Kiss Mihály; *tárigy* Somogy m. Király Pál; *tarjag* Palócság Nyr. XXII.80; *tárgog* Cegléd Ilosvay Vilmos): 1. *tájag, tájog, táragy, tárigy, tarjog*: kelevény, daganat (Somogy m. Király Pál; Cegléd Ilos-

vay Vilmos; Csanád m. Makó Nyr. XXVI.520; Szentes Nyr. XVI.95; XVII.46; Szeged Tsz.; Bereg m. Pap Károly; Székelyföld Tsz.; Brassó m. Hét-falu Horger Antal); 2. *tárgyag*: mérges belső kelés, vérfene, a mely vörös v. szederjes foltokban ütődik ki a bőrre (szarvasmarhák és disznók betegsége) (Székelyföld Kiss Mihály); 3. kékes-vörös őrduzzadás (pl. sok borítottól) (Palócság Nyr. XXII.80); 4. *tájog*: fekély, seb. *Jaj, szomszéd, nagyon megvágta az a kasza; borzasztó csúnya tájog lett a lábán!* (Bereg m. Pap Károly) [vö. *farkas-tárgyag* Pótl., *tálé, tálgúy, tálló, tarjagos*].

[Szólások]. *Tájog beléd!* [átok] (Cegléd Ilosvay Vilmos).

táragy-gyüker: fű, a mellyel a túlyogos lovat gyógyítják (Szentes Nyr. XVII.46).

TÁMADÁS: 1. kelés, gyulladásoz kelés (Tisza-füred és vid. Kimnach Ödön; Cegléd Ilosvay Vilmos). *Ha kelés (támadás) van rajtad, keresetlen üveggé dörgöd mög* (Szeged Nyr. IV.83). *Mújon el a támadása!* (Torontál m. Monostor Kálmány L. Szeged népe III.152); 2. kiütés (Jász-Nagykún-Szolnok m. Dévaványa Nyr. XII.186); 3. roham, lázroham (Hol? Nyr. XII.186).

TÁMADÁSOS: kiütéses (Jász-Nagykún-Szolnok m. Dévaványa Nyr. XII.186).

TÁMADÉK: 1. támaszték. *Még ülni se tudott támadék nélkül* (Veszprém Nyr. VII.233); 2. spreize [takács mest.] (Győr Nyr. XI.383; Orosháza Nyr. IV.382); 3. támogató, gyámolító, segítő. *Ű tovább győszte a pört, mer vót támadékja* (Zala m. Kővágó-Örs Simonyi Zsigmond).

TÁMALÉK: támogató, gyámolító, segítő, védő (Tolna m. Dombóvár Nyr. XXV.192).

TAMARISKA: 1. tamarix germanica (Zemplén m. Dereglyó Nyr. XIII.236); 2. lycium barbarum (Sátoralja-Ujhely Nyr. XIII.236).

[TAMÁS].

Tamás-keszeg: leuciscus rutilus (Körös-Tarcsa Herman O. Halászat K.).

[TÁMASZT].

[Szólások]. *Haggyuk azt ára, a ki a napot hordozza* [t. i. az Istenre]; *én ára támasztok mindént* (Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. III.178).

rea-támaszt: ráfog (vmi esinyt, hibát) (Székelyföld Kiss Mihály).

[TÁMASZTÓ].

támasztó-fa: rúd, a mellyel a part hosszában vont hidast a parttól kellő távolságban tartják (Heves m. Névtelen 1840).

TÁMATÓ (Nógrád m. Lapujtó Ethnographia IV.13; *támatyu* Mátyusföldre Nyr. XX.144; *támatyú* Komárom m. Kürth Nyr. XIX. 188): támasztó.

[TÁMBÁL, TÁMPÁL].

főltámpál. *Főltámpálja magát*: főltámpázkodik (Szlavónia Nyr. V.12).

[TÁMBÁLÓD-İK].

fel-támbálódik: főltámpázkodik (Szatmár vid. Tsz.; Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.351; Vadr. [ez utóbbi két helyen *fel* nélkül, de ezt nyilván oda kell érteni]; Győrffy Iván).

TÁMBÁSKOD-İK (*támbázkod-ik* Háromszék m. MNy. VI.351; *kitámpázkodni* Ugocsa m. Gődényháza Nyr. III.371) [vö. *tajmázkod-ik*].

főltámbázkodik, főltámbázkodik: 1. főltámpázkodik (Székelyföld MNy. X.337; Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.351 [itt *fél* nélkül, de ezt nyilván oda kell érteni]; Győrffy Iván; Csík m. MNy. VI.376 [itt *fél* nélkül, de ezt nyilván oda kell érteni]). *Csak igazítsd a dögöd, én is mingyár főltámbázkodom!* (Kolozsvár és Torda vid. Király Pál). *Feltámbázkodott a beteg* (Háromszék m. Vadr. 519a); 2. súlyos betegségéből fölkel (Bánffy-Hunyad, Kalota-Sz.-Király Czueza János; Székelyföld Kiss Mihály; Csík m. MNy. VI.376 [itt *fél* nélkül, de ezt nyilván oda kell érteni]).

ki-támbázkodik, ki-támpázkodik: kikászolódik, kivergődik, nagy nehezen kimászik (gödörből, bajból) (Ugocsa m. Gődényháza Nyr. III. 371; Háromszék m. ? NyK. III.12; Háromszék m. Kiss Mihály).

TÁMBOJOG: 1. támoiyog, tántorog, dülöng. *Nem látod, hogy támbójog Tót Jancsi!* (Udvarhely m. Etéd Nyr. XVII.94); 2. inog (Zilah vid. László Géza).

TAMBURA (*timbora* Székelyföld Győrffy Iván; Udvarhely m. Etéd Budapesti Hirlap 1895. 165. sz.; *tombora* Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.116. 135).

TAMBURÁS (*tëmburás* Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.473).

TÁMENTALAN (Pápa vid. Tsz.; *támétalan* Székelyföld Tsz. [itt és Gyarmathi S. Vocab. 101., a honnan a Tsz.-ba került, *támétalan* hiba]; Győrffy Iván): tömentelen, tömérdek sok [vö. *számétalan*].

TÁMÍT (*betábit* Szatmár m. Nyr. VII.190).

be-támít (*be-tábit* Szatmár Nyr. VII.190): beállít (váratlanul, szó nélkül, illetlenül) (Nagy-Kunság Nyr. II.135; XVI.142; Hajdú m. Földes Nyr. XVI.383; Hajdú m. Kaba Székely Abraham; Szatmár Nyr. VII.199). *Egyszer csak betámít, uram fia!* (Bereg-Rákos és vid. Pap Károly).

mög-támít: megtámaszt. *Támítsd meg az ódaladot!* (Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk I.214).

TÁMLI: értelmetlen (Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György).

1. **TÁMOGAT**: állogat (tekebábokat) (Zala m. Simonyi Zsigmond; Félégyháza Szigetvári Iván; Hol? Szinnyi József).

be-támogat: befog (lovakat) (Baranya m. Ibafa Nyr. XX.46).

2. **TÁMOGAT**: *tám*-ot [talán-t] mondogat. *Ne támogasd, hanem mond ki egyenesen, tudod-e vaj nem?* (Háromszék m. Nyr. IX.40; Kiss Mihály).

TÁMOGATÁS: *tám* [talán]-mondogatás. *Támogatás nélkül és hinném v. meg tudnám érteni* (Háromszék m. Nyr. IX.40; Kiss Mihály).

TÁMOLYOG (*támorog* Zala m. Tapolca Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.422). — *Támolyog* (*támolog*): lustán, mukátlanul, báméskodva és közben-közben meg-megállva ide-oda jár (Csallóköz, Baicsfa Nyr. XVI.140; Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György) [vö. *témőjög*].

[**TAN**].

tan-dij (*dandi* [Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc] Nyr. VIII.69; *standi* Tolna m. Nyr. XXIV.227).

tan-főlügyelő (*kan-felügyelő* [Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc] Nyr. VIII.69; *stan-főlügyelő* Tolna m. Nyr. XXIV.227; *tan-figyelő* Baranya m. Nagy-Harsány Nyr. VII.477; *tan-fő* [Ugyan kéröm, itt van-e a tanfő? — Micsoda tanfő? — Hát az iskolanagy. — Talán a tanfelügyelő? — Az lesz az, csak hogy nekem nagyon hosszú, hát én csak úgy a magam esze szerint röviden mondom.] Alföld Nyr. XV.280; *tan-fütyülő* Baranya m. Nagy-Harsány Nyr. VII.477; *tan-kegyelő* Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. X.191).

tan-kegyelő: tanköteles gyerek (Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. X.191).

TANA (Balaton mell., Vas m. Kemenesalja Tsz., Künszentmiklós Király Pál; *tanya* Gömör m. Tsz.): 1. *tana*: tanakodás (Balaton mell. Tsz.); 2. *tana, tanya*: titkos tolvajgyűlés (Vas m. Kemenesalja, Gömör m. Tsz.); 3. *tana*: tanács, javallat. *Megfogaggya a vénasszon-tanát* (Künszentmiklós Király Pál) [vö. *tanaj, tanyáz-ik*].

[**TANÁCS**], **TANÁC**: beszéd, nyelv. *Értegetik tanácunkat. Az olá tanácol jobban hajtja a mőszuj* (Moldvai csáng. Nyr. IX.530; X.156).

[**TANÁCSOL**], **TANÁCOL**: beszél. *Tudogat a dermek tanácolni. Madarül tanácolniuk ez emberék* (Moldvai csáng. Nyr. IX.530; X.156).

le-tanácsol: lebeszél (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.338; Győrffy Iván). *Letanácsoltam a szándékáról, nehogy kárára legyen* (Csallóköz Csaplár Benedek).

TANAJ: tanakodás, tanácskozás (Somogy m. Király Pál). *Gyerekkoromba, ha jáccani akarunk, mindég nálunk vót a tanaj* (Nagy-Kanizsa Király Pál) [vö. *tana*].

TANAKOD-İK (*tanyakod-ik* Nagy-Kúnság Nyr. XVI.524).

fől-tanakodik: összebeszélve elhatároz (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.459; XXIII.47).

TANAKOZ-İK: tanakodik. *Tanakozni keznek éggýütt* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 467).

TANAKSZ-İK: ∞ (Göcsej Budenz-Album 159).

TÁNC: táncmulatság. *Éleget coholom, hogy mennyék a táncbá; de há mikor nem akár táncónyi* (Palócság Nyr. XXIII.94).

[Szólások]. *Öregasszon táncá nem tart sokáig* [mondják a földművesek, ha az eső reggel kezd esni] (Szeged Nyr. III.30).

tánc-ingerlő: fölbujtó, bujtogató (Tokaj Nyr. XXIV.240).

TÁNCIKÁL: táncolgat. *Hfgyēn-vőgyōn táncikál, házá viszik, szēgēn ál* [találós mese; = kasza] Bács m. Bajmok Nyr. VII.476).

TÁNCOL (*táncal* Moldvai csáng. Nyr. IX.484; *tanszólló* [?] Udvarhely m. Homoród Nyr. IX.38 [lakodalmi versben]).

[**TÁNCOS**].

[Szólások]. *Jó táncos*: derék v. híres legény (Tolna m. Gyöngy Nyr. XXV.288).

TÁNDÁ-SI-MÁNDÁ: ügyetlen (Zilah vid. László Géza).

TANDI: oktalán, oktondi, málészájú, maffla, ügyetlen (Székelyföld Tsz.; Brassó m. Hétfalu Király Pál, Horger Antal). *No még ien tandi gyermekēt sē láttam; nem tuggya a miatyánkot sē!* (Brassó m. Hétfalu Nyr. XXII.94) [vö. *bandi, tantali*].

TÁNFLI: lomha (Félégyháza Nyr. IV.560) [vö. *bamfli*].

TANG (Gömör m. Hanva Nyr. XXVII.524; Heves m. Névtelen 1840; Tisza mell. Nyr. XXVI.140; Jász-Nagykún-Szolnok m. Tisza-Roff Markovics Sándor; *tanga* Palócság Ethnographia IV.12; Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.46; *tank* főd Eger Nyr. VI.462): laza. *Ej de tang ez a kötél! Tangan van kötve* (Tisza-Roff Markovics Sándor). *Ej de tangon áll a gabona abba ja zsákba!* [mert nem rázták meg jól] (Heves m. Névtelen 1840). *Tang föld, tank főd, tanga föld*: laza, ritka, nem összeálló, puha, porhanyó (Palócság Ethnographia IV.12; Heves m. Névtelen 1840; Eger Nyr. VI.462; Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.46). *A hol tang a föld, a marha megtaposná* (Gömör m. Hanva Nyr. XXVII.524).

TANGA: sirály-fajta madár (Bodrogköz Karsa Ferenc).

1. **TÁNGÁL** (*tangál* Csallóköz Nyr. I.332; Pozsony m. Dudvág és Feketeviz mell. Úrményi

László): 1. *tangál, tángál*: tenget (Csallóköz Nyr. 1.332; Székesfehérvár Nyr. VII.188; Vas m. Sárvár vid. Bokor János; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.429). *Tángálja magát* (Pápa vid. Tsz.); 2. *tangál, tángál*: tengődik (Győr m. Tsz.; Győr m. Széktőz Nyr. XIX. 191; Pozsony m. Dudvág és Feketevíz mell. Űrményi László).

[Szólások]. *Tángálom az élet lámpáját*: táplálom, a mennyire telik, csak éppen hogy ki ne aludjék (Rábaköz Nyr. XV.431).

[tángál-bángál].

é-tángál-bángál: eltenget. *Szögény anyja most van éppen dőlő félén, s immán most ugyanvalóst nincs senki honnyába, a ki egy kicsit kurálja. Eddig valahogy étángáták-bángáták a dógot; de hogy lesz ezután, az isten ha tuggya, a ki mindönt tud!* (Udvarhely m. Nyr. IV.275).

2. **TÁNGÁL** [nyilván *el-* v. *meg-t.*]: elver, megver (Fehér m. Nyr. IX.284; Főlegyháza Nyr. V.130; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.429; Keskemét, Szeged Csaplár Benedek).

el-tángál: ∞ (Rábaköz Nyr. XV.431; Nagy-Kunság Nyr. XVI.524; Cegléd Ilosvay Vilmos; Bereg-Rákos Pap Károly; Szilágy m. Nyr. XIV. 576).

még-tángál: ∞ (Alföld Nyr. XV.280; Nagy-Kunság Nyr. XVI.524; Cegléd Ilosvay Vilmos; Bereg-Rákos Pap Károly; Debrecen Nyr. XXIII. 335; Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr. 365).

össze-tángál: összetákol, összefoltoz (Székesfehérvár Nyr. VII.188).

TÁNGÁLÓD-ÍK [*tángálód-ik* Csallóköz Nyr. 1.332; Pozsony m. Dudvág és Feketevíz mell. Űrményi László]: 1. *tángálód-ik, tángálód-ik*: tengődik (Csallóköz Nyr. 1.332; Pozsony m. Dudvág és Feketevíz mell. Űrményi László; Pápa vid. Tsz. 357a). *Csupán levesen és vízen tángálódik* (Győr m. Bóny Nyr. XVII.575); 2. *tángálód-ik*: tántorog [?] (Zala m. Tapolca Nyr. X.476).

é-tángálódik: eltengődik. *Csak étángálódik az ember* (Veszprém m. Almádi Zolnai Gyula).

[TÁNI].

táni-baba: [gyermek-játékszer; a rongyszédő zsidó árul ilyeneket, s a kocsián vmi abroncsfélérről lógnak le feszes állásban] (Veszprém m. Bódiss Jusztin). *Ugy áll, mint egy tánibaba* (Veszprém m. Torna Nyr. XIII.524).

TANÍT (*tanéjt* Losonc Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.433; *tanéjt* Somogy m. Szenna Király Pál; *tanét* Gömör m. Nyr. XVIII.454; *tanyitani* Csik m. Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. VIII. 232; *eltanyított* Háromszék m. Vadr.)

TANÍTGAT (*tanígat, tánígát* Palócság Nyr. XXI.307. 418; XXII.80; Gömör m. Nyr. XVIII. 501; Cegléd Ilosvay Vilmos; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.204; Szabadka Kászonyi Gyula; *tanogat*

Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.383; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.214; Csallóköz Király Pál; Palócság Nyr. XXI.307). — *Tanígat*: ingerel (Palócság Nyr. XXII.80).

TANÍTÓ (*tanéjtő* Somogy m. Szenna Király Pál).

tanító-uram (*tantram* Eszék vid. Nyr. VIII. 227. 279). — *Tanító-uram*: mester uram [így címezgették régente a mesterinasok és a mesterlegények azt a mestert, a kinél a mestersegüket tanulták, mégpedig nemcsak a tanulás ideje alatt, hanem azután is, hogy a mesterségüket kitanulták] (Csallóköz Csaplár Benedek).

TANÍTVÁNY: 1. mesterinas v. mesterlegény [így nevezték régente a mesterek az inasait és a legényeiket, a kik náluk tanulták a mesterségüket] (Csallóköz Csaplár Benedek); 2. *tanító*. *Jó tanítványa volt a fiának* (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429 [úriaskodó beszéd?]).

TÁNK: bál, dohánybál (2—5 mázsás dohány-csomag) (Székelyföld Andrassy Antal 1843; Háromszék m. MNy. VI.351; Györffy Iván).

TANKA: kis tó v. vízállás (Alföld Nyr. IV. 379; Szeged Kálmány L. Szeged népe I.209).

TANKASZ: életlen, köszörületlen (pl. kés) (Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. XV.575) [vö. *tonka*].

[**TANÓR**], **TANÁR**: 1. szőlő v. tilos rét kerítése v. gyepeje; 2. szőlő v. tilos rét kerítésén v. gyepején levő kapu (Rábaköz, Sz.-András Tsz.; Vas m. Kassai J. Szókönyv V.46; Vas m. Kemenesalja Tsz.)

tanór-kapu, tanor-kapu: faluvégi kapu, vetéskapu (mely a falut a külső határtól elválasztja) (Székelyföld Kiss Mihály, Csaplár Benedek; Háromszék m. Vadr.; Nyr. IV.478; Háromszék m. Angyalos, Besenyő, Gidófalva Nyr. XVIII.574). — *Tanor-kapu* [városrész neve] (Sepsi-Sz.-György Nyr. IV.480).

TANÓROK, TANOROK (*tanárok* Balaton mell. Tsz.; Somogy m. K.-Dombó, Darány, Nagy-Dobsza, Istváni Nyr. XXV.526; Szécherjesi-*tanárok* [dülő-rész] Udvarhely m. Rava Nyr. III.143): 1. *tanárok*: falu közelében levő árkolás v. gyepe (a marhák ellen) (Balaton mell. Tsz.); 2. *tanórok*: szőlő v. tilos rét kerítésén v. gyepején levő kapu (Erdély Kassai J. Szókönyv V.46); 3. *tanórok*: alacsony sövény- v. deszkakerítés átlépésére való egyfokú lépcső, azaz egy jó lábnyi magasságban keresztlúdgott deszkadarab, a melynek két vége alá egy-egy vastag cövek van tartóul verve (Udvarhely, Háromszék, Csik m. Király Pál); 4. *tanárok*: uceaköz (Somogy m. K.-Dombó, Darány, Nagy-Dobsza, Istváni Nyr. XXV.526); 5. *tanórok*: mezőre nyíló út, a mely kapuval van elzárva (Brassó m. Hétfalu Horger Antal); 6. *tanorok, tanórok*: sík helyen, leginkább a falu mellett fekvő és rendszeren élőfákkal körülvett v. másképp bekerített darab föld, pl. kaszáló, lucernás, lóherés stb. (de lehet be-

kerítetlen is) (Erdély Nyr. IX.527; Székelyföld Tsz.; Nyr. V.424; Kiss Mihály; Marosszék, Szabéd Nyr. II.428; Udvarhely m. Oláhfalva Gyórfy Iván; Csík m. Nyr. XXVI.428; Gyórfy Iván; Háromszék m. Tsz.); 7. *tanorok*: faluban levő füves kert (Küküllő m. Tsz.); 8. *tanorok*: bekerített füzes, liget, berek (Székely-Keresztúr Nyr. XXII.335; Nagy-Küküllő mell. Kiss Albert); 9. *tanorok, tanórok*: erdőbeli körükerített hely (Udvarhely m. Magyaros, Mátisfalva Sára Kálmán); 10. *tanórok*: finom réti gyöp, fű (Udvarhely, Háromszék, Csík m. Király Pál).

tanórok-kapu, tanorok-kapu: faluvégi kapu, vetéskapu (Székelyföld Tsz.; Udvarhely, Háromszék, Csík m. Király Pál). — *Tanórok kapuja* [városrész neve] (Sepsi-Sz.-György Nyr. IV.480).

tanórok-leves: köménymagos leves (Marosszék Király Pál).

tanórok-széna: 1. kertek alatti jó rétről való finom széna; 2. legjobb minőségű széna (Csík-Sz.-Márton és vid. Király Pál).

TANÓROKOS: jó fűtermő (hely, rét) (Csík-Sz.-Márton és vid. Király Pál).

tanórokos-kert: bekerített jó fűtermő rét a faluszélen (Csík-Sz.-Márton és vid. Király Pál).

[TÁNOS].

tános-ó!: tehénistálló (Szlavónia Nyr. XXIII. 310).

TANTALI: báméskodva téntfergő, málészájú, szájátató, mafila, eggyügyű, hígvelejű (Zilah Nyr. XIV.431; Zilah vid. László Géza; Háromszék m. Vadr. 519b) [vö. *bandali, tandi*].

TANTALOG: mélázva, báméskodva ácsorog, bódorog, lebzsel (Háromszék m. Vadr.) [vö. *bandalog*].

TANTALOK = *tantali* (Székelyföld Kriza).

TANTOG = *tantalog* (Háromszék m. Vadr. 519b).

TÁNTORI: [tréf.] tántorgó (Dunántúl Bódiss Jusztin). *Hej tántori, tántori, kár a kis lánt bántonyi!* (Vas m. Őrség, Szalafő Nyr. VII.96).

TANUL (*tánul* Szlavónia Nyr. XXIII.169. 216; *létanol* Szilágy m. Nyr. IX.564; *tanól*, el-, ki-, meg-, *reatanol* Székelyföld Kiss Mihály, Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.324. 347; Vadr.; Hétfalu Horger Antal): szokik. *Más szeretőhöz tanólt* (Háromszék m. Vadr. 497a).

átal-tanol: átszokik. *Átaltanol a tyúk a szomszéd kertibe. A legény átaltanol a szomszéd leánhoz* (Székelyföld Kiss Mihály).

bó-tanol: beszokik (a tyúk v. a csikó a házba, a marha a tilosba) (Székelyföld (Kiss Mihály).

el-tanol: elszokik (vkitől, máshová) (Háromszék m. MNy. VI.324; Gyórfy Iván). *Töllem eltanol* (Háromszék m. Vadr.).

ki-tanol: kiszokik (a házból idegen helyre) (Székelyföld Kiss Mihály).

lő-tanol: leszokik (Szilágy m. Nyr. IX.564).

még-tanol: okul (a maga kárán, szégyenén), észre tér. *Hadd el, metté megtanólsz!* — észre térítlek (büntetéssel) (Székelyföld Kiss Mihály).

rá-tanul, rőa-tanol: rászokik (Háromszék m. MNy. VI.347; Vadr.). *Rátanul, mint macska az egérfogásra* (Csallóköz, Kecskemét Csaplár Benedek). *Biza lassacskán réatanól az ember jóra, rosszra* (Székelyföld Csaplár Benedek).

TANULÓ: mesterinas. *Tanuló koromban* (Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek).

TANULSÁG (Komárom m. Gúta Hortobágyi Ágost; *tanolság* Csík m. Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. VIII.232; Zala m. Bódiss Jusztin; *tanólság* Székelyföld Fejér József; *tanuság* Fehér m. Nyr. X.188; Veszprém m. Enying Nyr. XXVI.521; Mezőtúr E. Philologiai Közöny IX.143; *tanúság* Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.383; Baranya m. Patacs vid., Szeged Csaplár Benedek): 1. *tanólság, tanulság, tanuság*: tanulás, iskolázás (Komárom m. Gúta Hortobágyi Ágost). *Tanuságra vitték*: iskolába (Zala m. Bódiss Jusztin). *Az én fiam tanólságon van* (Székelyföld Fejér József); 2. *tanolság, tanuság, tanúság*: tudás, tudomány (Fehér m. Nyr. X.188; Baranya m. Patacs vid., Szeged Csaplár Benedek). *Nagy tanuság lehel a fejében* (Zala m. Bódiss Jusztin). *Elmekevert a nagy tanuságtól* (Veszprém m. Enying Nyr. XXVI. 521). *Nagy tanúsága van a tisztelendő úrnak* (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.383). *Bizony nagy tanusága van az öreg papnak.* — *Nem csuda, hogy nagy tanusága van; tizenhat álló esztendeig vót diák* (Mezőtúr E. Philologiai Közöny IX.143). *A tanólságát annyira vüvé az a lelkiatya, hogy papot teve belőle* (Csík m. Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. VIII.232).

[**TANULT**], **TANOLT**: tudós. *Az isten neki egy ojan tanolt lelkiatyát ada, hogy . . . a tanólságát annyira vüvé . . ., hogy papot teve belőle* (Csík m. Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. VIII.232).

1. **TANYA** (*tana* Vas m. Pálfa Nyr. XXV.431; *tonya* Csík m. Nyr. XXVI.428): 1. *tonya*: erdei major (Csík m. Nyr. XXVI.428); 2. *tanya*: lakóház (magában a községben levő is) (Arad m. Majláthfalva Nyr. IX.379); 3. *tanya*: halászkunyhó (Hol? Herman O. Halászat K.); 4. *tanya*: társaság (Hajdú-Szovát Nyr. XXIV.537).

[Szólások]. *Tanyát ütött ű kigyelme*: elbeszélgetett (Hajdú-Hadház Nyr. VIII.178).

tanya-hasú: nagybélű, nagyehető (mint valami tanyai béres) (Alföld Nyr. XV.280; Mezőtúr Nyr. XXVI.140; Cegléd Ilosvay Vilmos; Szentés Molecz Béla; Szabadka Kászonyi Gyula).

2. **TANYA** (*tonya* Háromszék m. Kiss Mihály; Erdővidék Vadr.; Csík m. MNy. VI.376; Gyórfy Iván; Gyergyó-Ditró Nyr. XII.282; *tónya* Brassó

m. Bácsfalu Horger Antal; *tornya* Moldva, Klézse Nyr. V.89): 1. *tanya*, *tonya*: szélesebb, mélyebb, csendesebb hely a folyóvizben (Háromszék m. Kiss Mihály; Csik m. MNy. VI.376; Győrffy Iván; Gyergyó-Ditró Nyr. XII.282); 2. *tonya*, *tónya*, *tornya*: álló víz, posvány, pocsoya, tócsa (Erdővidék Vadr.; Brassó m. Bácsfalu Horger Antal; Gyergyó-Ditró Nyr. XII.282; Moldva, Klézse Nyr. V.89). *Csupa tonya az egész, nem lehet oda menni* (Csik m. Jenőfalva Gábor János); 3. *tanya*: a víznek a húzóhálójával egy vetésre meghalasztható része. (A halas vizek mindenütt *tanyákra* vannak felosztva s minden rész külön nevet visel, tehát a víznek gazdasági és birtokjogi felosztása, mely a földbirtoknak dűlőkre való felosztásával azonos.) (Általánosan, Herman O. Halászat K.); 4. *tanya* = *tanya-vék* (Bodrogköz Tsz. 382a); 5. *tonya*: [tréf.] a ki sokat vedel, a ki alig győzi magát vízzel (Csik m. Nagy-Kászon Ráduly Simon).

[Szólások]. *Tanyát vetni*: húzóhálójával halászni (Komárom vid. Herman O. Halászat K.) *Tanyát húzni*: 1. ~; 2. a húzóhálót kihúzni (Balaton mell. Herman O. Halászat K.) *Őt tanyát húztunk*: ötször vetettük és húztuk ki a hálót (Általánosan, Herman O. Halászat K.).

tanya-hal: egy nagyobb halászat alkalmával kifogott halak összessége (Balaton mell. Herman O. Halászat K.).

tanya-húzás: a kivetett kerítő hálónak kihúzása (Általánosan, Herman O. Halászat K.).

tanya-szák: az a rövidnyelű, kerekhajtóványú szak, a melybe a fogott halat a hálóból szedik s a bárkába viszik (Szolnok Herman O. Halászat K.).

tanya-vék: a jég-alatti halászatnál az a nagy lék, a melyen a hálót bedugják és kihúzzák (Bodrogköz Tsz. 382a; Herman O. Halászat K.).

tanya-vetés: az egyszerű kivetés, kerítés és kihúzás egésze (Komárom Herman O. Halászat K.).

[TANYAI].

tanyai-bélű: nagybélű, nagyehető (mint valami tanyai béres) (Hódmező-Vásárhely Samu János).

1. **TANYÁS** (*tonyás* Csik m. Nyr. XXVI.428): 1. *tanyás*: az a bojtár, a ki a cserényt rendben tartja. *E bojtár mindég a cserénne vót, úgy is hítták: tanyás va lakos. Úneki a vót a hivatajja, hogy a cserénbe semmi cédaság nē lögyön* (Kiskún-Halás Nyr. VIII.84); 2. *tonyás*: erdei major fölvyázója (Csik m. Nyr. XXVI.428).

[2. TANYÁS].

tanyás-hej, **tonyás-hej**: vizenyős, mocsaras, lápos hely (Udvarhely m. Magyaros, Mátisfalva. Agyagfalva Sára Kálmán; Homoród-Oklánd Máthé István; Csik m. Jenőfalva Gábor János).

TANYASI: tanyai (Bihar m. Nagy-Bajom Pálffy István; Hajdú m. NyK. XXIV.137; Hajdú m. Kaba Nyr. XXV.426; Hajdú m. Tetétlen Nyr. XXV.383; Hajdú-Nánás Máté Lajos; Szaboles m. Abapuszta Nyr. XXVI.381).

TANYÁZ[-IK]: 1. tartózkodik, időzik. *Má két heti, hogy náluk tanyáz* (Veszprém Nyr. VII. 376); 2. beszélgetve tölti az időt (Nagy-Kunság Nyr. XVI.524; Túrkeve Nyr. III.230). *Jőjtek, komám, tanyázztek!* (Karcag Nyr. XIII.432). *Tanyázzik még nállunk!* (Nagy-Kunság, Túrkeve Nyr. III.230). *Tanyázzon még!* (Karcag Nyr. XXVI.46). *Vasárnap Patkóséknál jöttünk össze tanyázni* (Mezőtúr Nyr. X.569). *Soká nem tanyázok* [t. i. itt] (Nagy-Körös Nyr. XXVII.137). *Mért nem teccik tovább tanyázni nálunk?* (Bihar m. Nagy-Bajom Pálffy István). *Nehéz vólt a vizes kanta, hát leült oda, oszt tanyázott* (Debrecen Nyr. IX.475); 3. titkon tanácskozik (a tolvajbando) (Gömör m. Tsz. 357b; — vö. *tana*).

ki-tanyáz: kiül (a ház elé) beszélgetni (Hajdú m. Révész Sándor). *Kitanyáztak kegyelmelek?* — *Kitanyáztunk* (Hajdú-Hadház Nyr. IX.525).

meg-tanyáz: sokáig elbeszélget. *Jó megtanyázott kee* (Hajdú-Szovát Nyr. XXIV.587).

TÁNYÉR (*tányér* Künszentmiklós Nyr. VII. 379; Zilah Nyr. XIV.431; Erdély Kassai J. Szókönyv V.45; Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.187; Deés Nyr. XX.284; Székelyföld Tsz.; Háromszék m. MNy. VI.222; Vadr. 399; Háromszék m. Orbai járás Nyr. VII.332; Háromszék m. Angyalos, Besenyő, Gidófalva Nyr. XVIII.574; Erdővidék Nyr. XIII.576; Hétfalu Horger Antal; Brassó m. Zajzon Nyr. IV.330; *tányér* Érmellék Nyr. V.473; *tánygyér* Brassó m. Hétfalu Horger Antal; porctányokat (?) Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.573).

tányér-alma. *Szebeni tányér-alma*: pogácsa-alma (Székelyföld Tsz.).

tányér-bél (*tányér-bél*): napraforgó (Veszprém Nyr. XV.335; Veszprém m. Csetény Nyr. V.523; Tolna m. Fölső-Nyék Nyr. VI.323; Komárom Szabó Béla; Érsekújvár Nyr. VII.41).

tányérbél-virág (*tányérbé-virág*): ~ (Csallóköz, Bacsfa Nyr. XVI.140; Tolna, Somogy m. Király Pál; Hol? Nyr. XII.528).

tányérbéli: ~ (Tata Matusik Nep. János 1839).

[**tányér-bélű**].

tányérbélű-virág: ~ (Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 75).

tányér-deszka: kis deszka, a melyen a horogra való esalétet darabolják (Komárom Herman O. Halászat K.).

tányér-hal: blicca argyroleuca (Olt mell. Herman O. Halászat K.).

tányér-karika: a kerékagy mellett kívül és

belül levő vaskarika (Székelyföld Gyórfy Iván, Séra Kálmán; Csík m. Nyr. XXVI.428).

tányér-keszeg: *blicea argyrolenea* (Győr Herman O. Halászat K.).

tányér-mester: az a legény, a ki a lakodalmában terítéskor és étkezéskor a tányérokról gondoskodik (Alföld Nyr. XV.280).

tányér-rőzsa (*tányér-rúzsa, tányír-rúzsa*): napraforgó (Gödöllő vid. Király Pál; Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.239; Cegléd Ilosvay Vilmos; Baja és vid. Király Pál, Bayer József; Szabadka Kászonyi Gyula; Titel vid. Király Pál).

tányér-tá: kis tá, a melybe egy embernek tálnak (Mosony m. Lebény-Sz.-Miklós Varga D. György).

tányér-ülepű: lapos-ülepű [gúnynév] (Alföld Nyr. XXVI.480).

tányér-virág (*tányér-virág*): napraforgó (Mátra vid. Nyr. XXIV.479; Borsod m. Mező-Kövesd vid. Pap Károly; Cegléd Király Pál).

TÁNYÉRAS: tányértartó (Tata Matusik Nep. János 1841).

TÁNYÉRICA: napraforgó (Szeged Nyr. VII. 381; Torontál m. Szaján Kálmány L. Szeged népe II.107. 108).

TAP: tapló. *Ennek a dohánynak tap-szaga van* (Tolna m. Paks Nyr. XIX.480) [vö. 2. *topos*].

TAPACS: tapogató-háló (abroncskeretre vont nyeles v. nyeletlen háló, a mely olyan kosárhoz hasonlít, a minővel a tyúkokat szokták boritani; sekély vízben a halász majd ide, majd oda borít, tapogat vele, s a menekülő hal a hálóból ütődve érezeti a jelenlétét; sokszor az egész vesszőből van) (Baja Herman O. Halászat K.).

TAPAJT: tapint, érint (Vác Divényi Gyula).

[Szólások]. *Úgy orrba tapajtalak [ütlek], hogy eleredt tülle a fehér vér* (Vác Divényi Gyula).

TAPASZ (*tapaszt* Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.277; Csík m. Gyergyó-Újfalu Jánosy Gerő). — *Tapasz, tapaszt:* tapasztó-agyag (Gyergyó-Újfalu Jánosy Gerő) [vö. *tepsz*].

TÁPÁSZKOD-ÍK (*tápszkod-ík* Fehér m. Nyr. XXVI.525; *táptszkod-ík* Hajdú m. Földes Nyr. III.181) [vö. *támbáskod-ík*].

TAPASZT: tapint. *Tapasztom a fejem* (Kolossvár Arany-Gyulai NGy. I.466). *Tapasztom a fenekem* (Háromszék m. Vadr. 432).

[Szólások]. *Tapasztanak a verebek:* nekiröpködnek a ház falának s egy pillanatig szinte megállanak rajta, a szárnyukkal csapkodva, mintha tapasztanak a falat (olyankor, mikor esőt éreznek) (Szentés Molecz Béla). *Tapasztanak a verebek: eső lesz* (Szentés Nyr. V.225).

bé-tapaszt: betöm, betölt (kút, gödröt) (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXIII.46).

még-tapaszt: megérint. *Tapaszt még csak aszt a füttől, hogy mien meleg!* (Székelyföld Gyórfy Iván).

TAPASZTAL (*kapasztal* Hont m. Ipoly-Nyék Csontos János; *tapasztol* Szatmár m. Máté-Szalka és vid. Nyr. XXVI.496; Tokaj Nyr. XXIV. 240); tapogat. *Tapasztadd a feneked!* (Kolossvár Arany-Gyulai NGy. I.466).

[Szólások]. *Nagy szerencse tapasztaltu:* nagyon szerencsés (Nagy-Kúnság Nyr. II.274).

be-tapasztal: 1. betöm. *Bétapasztalta a kút* (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.456); 2. bebizonnyít (Baranya m. Ormányság Nyr. IX.284).

ki-tapasztal: megtud (Baranya m. Ormányság Nyr. IX.285).

TAPASZTÉK: vakolat (Alföld Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.489).

TÁPÉSZ: ügyetlen, gyámoltalan, egygyűgyű, bamba, mafia, pipogya (Pozsony m. Kassai J. Szókönyv V.48; Csallóköz Nyr. I.332; Pozsony m. Taksony Nyr. XV.190; Kis-Kúnság Nyr. XXV.336).

[TÁPÉSZT].

ki-tápész: kitámaszt. *Tápész ki!* (Baranya m. Ormányság Nyr. III.230).

TAPIKOL: sárban cammog (Baranya m. Ormányság Nyr. III.565).

TAPINT (*tappint* Csallóköz Csaplár Benedek).

TAPISKÁL (*tapicskál* Bereg-Rákos és vid. Pap Károly; Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr. 520b; *tapiskál, megtapiskál* Háromszék m. MNy. VI.341; Kiss Mihály; *tipiskál* Palócság Császár Árpád; Heves m. Makáry György 1839; *topicskál* Háromszék m. Vadr.): 1. *tapicskál, tapiskál, topicskál:* tapog, tappog, tapos (kül. sárban) (Bereg-Rákos és vid. Pap Károly; Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.); 2. *tipiskál:* tipeg-topog (Palócság Császár Árpád; Heves m. Makáry György 1839); 3. *tapiskál:* vereget, lapogat. *A téstát a tenyerivel tapiskálja* (Háromszék m. Kiss Mihály).

ki-tapicskál: kitapos (Székelyföld Kiss Mihály).

meg-tapiskál: 1. megtapos (pl. agyagot, sarat) (Háromszék m. Kiss Mihály); 2. megvereget, meglapogat (pl. téstát a tenyerével) (Háromszék m. MNy. VI.341 [itt a „megtapogatni” értelmezés hibás]; Kiss Mihály).

tipiskál-tapiskál: tapog, egy helyben tapos (Pest m. Domonyvölgy Lichtschein Ödön).

[TAPISKÁLGAT], **TAPICSKÁLGAT:** megvereget, meglapogat. *A nagy vizitett fakalánnyal*

Pulutóné a puiszkát össze és hajtogatta, tapicskálgatta (Háromszék m. Vadr. 398).

TAPISKOL (*tapaskol* Soprony m. Fölső-Szakony Nyr. XVII.384; *tapickol* Hajdú m. Földes Nyr. VII.235; *tapicskol* Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek; Cegléd Ilosvay Vilmos; Hajdú m. Kaba Székely Ábrahám; Debrecen Nyr. XXIII.335; Bereg-Rákos és vid. Pap Károly; Zilah vid. László Géza; Székelyföld Kiss Mihály; *tapiskol* Cegléd Ilosvay Vilmos; Bars m. Nyr. X.138; *tapiskol* [?] Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.96; *tapiskol* Alföld Nyr. XV.280; Cegléd Ilosvay Vilmos; Kecskemét Csaplár Benedek; Török-Becse Kálmány L. Szeged népe II.86; Szabadka Kászonyi Gyula; Rimaszombat Nyr. XV.474; *topickol* Vas m. Jánusháza Simonyi Zsigmond): 1. *tapickol*, *tapicskol*, *tapiskol*, *tapiskol* [?]: tapog, tappog, tapos (kül. sárban) (Cegléd Ilosvay Vilmos; Hajdú m. Kaba Székely Ábrahám; Debrecen Nyr. XXIII.335; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.96; Bereg-Rákos és vid. Pap Károly; Zilah vid. László Géza; Székelyföld Kiss Mihály). *Tapickol a sárba* (Hajdú m. Földes Nyr. VII.235). *Tapaskol* [a nagytestű táncoló] (Soprony m. Fölső-Szakony Nyr. XVII.384); 2. *topickol*: toporzékol (Vas m. Jánusháza Simonyi Zsigmond); 3. *tapicskol*, *tapiskol*: tenyerével vereget (vizet, sarat, téisztát, nedves faltapaszt) (Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek; Cegléd Ilosvay Vilmos; Szabadka Kászonyi Gyula); *Ne tapiskolj a vízben, te gyerek!* (Alföld Nyr. XV.280); 4. *tapiskol*, *tapiskol*: tapsol (Bars m. Nyr. X.138; Rimaszombat Nyr. XV.474; Cegléd Ilosvay Vilmos; Kecskemét Csaplár Benedek; Török-Becse Kálmány L. Szeged népe II.86; Szabadka Kászonyi Gyula).

ki-tapicskol: kitapos (Székelyföld Kiss Mihály).

össze-tapicskol: összetapos, összejárnál. *Már újra összetapicskoltátok aszt a szőnyeget!* (Bereg-Rákos és vid. Pap Károly).

[**TAPISKOLÓ**], **TAPICSKOLÓ**: [tréf.] láb. *Vedd el a tapicskolódat!* (Kalotaszeg, Zsobok Melich János).

TÁPISZKOD-IK: tájtja a száját (Vas m. Pálfa Nyr. XXV.431).

TAPÍT: tapint (Palócság Nyr. XXI.418; Borod m. Sata vid. Bartha József).

TAPITNYA: ügyetlen (nőszemély) (Csallóköz Nyr. XVI.330).

TÁPLA: tapogató-háló (abroncskeretre vont nyeles v. nyeletlen háló, a mely olyan kosárhoz hasonlít, a minővel a tyúkokat szokták borítani; sekély vízben a halász majd ide, majd oda borít, tapogat vele, s a menekülő hal a hálóbba ütődve érezteti a jelenlétét; sokszor az egész vesszőből van) (Csallóköz Nyr. I.332; Pozsony m. Dudvág és Feketevíz mell. Ürményi László) [vö. *tápl*].

TÁPLÁZ: istápol, gyarapít. *Ű táplásztá aszt a pész* (Torontál m. Szaján Kálmány L. Szeged népe II.244).

TÁPLÉSZ (*táplészni*): tapogató hálóval halászik (Csallóköz Nyr. I.332).

TÁPLI (Győr Herman O. Halászat K.; Győr m. Szigetköz, Duna-Sz.-Pál Nyr. VIII.523; *taupli* Csepel-sziget Herman O. Halászat K.) = *tápla*.

TAPLÓ (*tpló* Csik-Tusnád Melich János; *topjó* Dráva mell. Nyr. VI.87; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429; Baranya m. Mecsekhát Thomaer Ignác 1841; *topló* Vas m. Körmend vid. Nyr. III.429; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429; Palócság Nyr. XXIII.94; Székelyföld Erdészeti Lapok XXII.672; Udvarhely m. Király Pál; Brassó m. Hétfalu Horger Antal; *toplu* Vas m. Órség Nyr. VII.331).

tapló-lelkű: érzéketlen, mást megszánni nem tudó (Somogy m. Nyr. XXVII.138; Horváth Sándor).

TAPLÓS: [gúny.] oláh (Zilah vid. László Géza).

TAPOD (*tipod*, *kitipod*, *megtipod*, *bétipodá* Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m. Vadr. 7) [vö. *tipéd*].

[Szólások]. *Tizenötögyik évit mos tapoggya*: most van a tizenötödik évében (Mátra vid. Bodony Nyr. XXIV.94).

TAPODÉK: lábnyom (Heves m. Sirok Nyr. VIII.568).

TAPODÓKA: lépeső (Gömör m. Tsz.).

[**TAPODTAT**].

[Szólások]. *Abban a tapodtatban*: abban a nyomban, abban a pillanatban (Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.444).

TAPOG (*tappog* Tata vid. Nyr. V.325; *tipog* Székelyföld Kiss Mihály).

[Szólások]. *Tappog, mint a tojó galamb* (Tata vid. Nyr. V.325).

TAPOGAT (*tapigat* Palócság Nyr. XXI.365).

még-tapogat: [tréf.] megver (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.383; Csongrád m. Szentés Nyr. VIII.331).

TAPOGATÓ: 1. vesszőből font, alul széles, fölül szűk nyílású tágas kosár, a mely alá a baromfiakat rekesztik (Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György); 2. abroncskeretre vont nyeles v. nyeletlen háló, a mely olyan kosárhoz hasonlít, a minővel a tyúkokat szokták borítani; sekély vízben a halász majd ide, majd oda borít, tapogat vele, s a menekülő hal a hálóbba ütődve érezteti a jelenlétét; sokszor az egész vesszőből van (Herman O. Halászat K.; Baranya m. Ormánság Nyr. II.137; Szlavónia Nyr. XXIII.358; Győr és vid. Nyr. VI.192; XI.430; Hont m. Nyr. VI.271; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.325; Tisza-Abád-Szalók Nyr. IX.144; Békés m. Balog István; Csongrád Nyr. IX.90).

tapogató-háló — *tapogató* 2. (Bodrogeküz Tsz. 153b).

TAPOGATÓS: az a halász, a ki *tapogatóval* jár (Szeged Herman O. Halászat K.).

TAPOGATULÓDZ-IK: tapogatódzik. *Tapogatulódzott, mint a [világtalan] gyermek és darabig* (Veszprém m. Csetény Nyr. XVII.377).

TAPOS (*tipos* Székelyföld Gyórfy Iván) [vö. *tipis-tapos*].

át-tapos: átjön. *A mennyem gyerektnek a poszrikjábaó tapostam át ide eccseppet* (Gömör m. Berzéte Nyr. XIX.478).

be-tapos: bejön. *Azé tapostam be a tiszteltetés uramho, hogy ...* (Gömör m. Berzéte Nyr. XIX.477).

ide-tapos: idejön. *Tuggya-e, mér is tapostam ide?* (Abaúj-Torna m. Dalmady Sándor).

TAPOT: tipeg-topog, jár-kél (Székelyföld Kiss Mihály) [vö. *tipat*].

[*belé-tapot*].

[Szólások]. *Belétapotunk:* eljárunk benne (Székelyföld Kiss Mihály).

TAPOTA: 1. tipegés-topogás, járás-kelés (Székelyföld Andrássy Antal 1843; Háromszék m. MNy. VI.351; Vadr.; Háromszék m. Márkosfalva Gyórfy Iván); 2. tipegő-topogó, járó-keelő (Háromszék m. Kiss Mihály).

TAPOTÁL: tipeg-topog, jár-kél (Háromszék m. MNy. VI.351; Vadr. 519b; Háromszék m. Márkosfalva Gyórfy Iván).

TAPOTI: tipegő-topogó, járó-keelő (Háromszék m. Kiss Mihály).

TAPPANCS, TOPPANCS: 1. *tappancs:* nagy láb (Tolna m. Szegszárd Miskolczy Gusztáv); 2. *toppancs:* nehéz lábú (Vas m. Kemeneslaja Tsz.) [vö. *toppantyú*].

TAPSÉROS (*tapšíros*): tenyeres-talpas (Hajdú m. Földes Nyr. VII.235; Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.49; Bodrogeküz Tsz.) [vö. *tepséréséd-ik*].

TAPSI: 1. tappogó, nehézkes járású (Háromszék m. MNy. VI.353; Kiss Mihály; Moldva. Klézse Nyr. VII.237); 2. [labdázók szava; a játékosnak, mielőtt a labdát elkapja, tapsolnia kell] (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.305. 429) [vö. 2. *tepsi*].

tapsi-füles: 1. [tréf.] nyúl (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.524; Székelyföld Kassai J. Szókönyv V.49; Csaplár Benedek; Háromszék m. Kriza; Csik m. Vadr.; Brassó m. Hétfalu Rozsondai József). *Láttam, hogy usintott a tapsifüles* (Háromszék m. NyK. III.17); 2. [tréf.] számár (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.570); 3. nagyfülű (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.524); 4. [tréf.] oktondi, eszesi (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.570). *Ó té tapsifüles!* (Csallóköz Szinnyei József).

TAPSOGÓ: tappogó. *Tapsogó járás* (Szabolcs m. Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.411) [vö. *tepségő*].

[**TAPSOL**].

[Szólások]. *Tapsol neki:* még jobban bujtatja, izgatja (Soprony m. Fölső-Szakony Nyr. XVII.384).

[1. **TAR**].

tar-búza: szálkátlan v. rövidszálkájú búza (Balaton mell. Tsz.; Hol? Nyr. IV.23).

tar-varjú: nagyfajta varjú (Hol? Tsz.).

[2. **TAR**; vö. *tar* pozthow Beszt. Szj. 678; *tarpozto* Schl. Szj. 1243].

tar-gyék: szalamandra (Udvarhely m. Olasztelek Gyórfy Iván) [vö. *mérges tarka gyék* NySz.].

3. **TAR.** *Tarja:* 1. a marha nyakának felső része, tarkója (Alföld Nyr. XV.280; Cegléd Ilosvay Vilmos; Keeskemét és vid. Nyr. XIV.278; Szatmár-Németi Nyr. XIV.277; Rimaszombat Nyr. XV.474; Háromszék m. Tsz.). *Kis tarja:* a bal vállrés; *nagy tarja:* a jobb vállrés (Borsod m. és Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.58). *Kis tar, nagy tar* (Kézdi-Vásárhely Nyr. XVI.479). *Porcogós tárgya, virágos tárgya, csontos tárgya* (Soprony m. Nyr. XII.382); 2. hátszin, marha gerince húsostul (Győr m. Bóny Nyr. XVII.575; Baja Nyr. XIV.279).

[1. **TÁR**].

tár-hajó: a vizimalom házhajója mellett levő kissebb hajó, a melyen a vizikerék tengelyének külső vége nyugszik (Tisza mell. Nyr. III.238; Szeged Tsz. 366a; Nyr. XXII.414).

tár-ház: 1. éléskamra (Mátra vid. Nyr. XXII.384); 2. takarékpénztár (Heves m. Sirok Nyr. VIII.568).

tár-szekér (*tál-szekér* Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 475. kétszer).

tár-tombác: vizimalomnál alkalmazott, hajómódra kivájt vastag fatörzs, a melyen a vizikerék tengelyének külső vége nyugszik (Tisza mell. Nyr. III.238) [vö. *tombác*].

[2. **TÁR**]

tár-kelevény (*tár-keleviñ*): nagy fekély, tályog (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.429; Cegléd Ilosvay Vilmos) [vö. *tálél*].

TÁRA-VÁRA (Eger vid. Csaplár Benedek; Gyöngyös vid. Nyr. II.181; *tárá-b-ár'e* Rimaszombat Nyr. XVIII.459): tárva-nyitva. *Tárvara hagyni az ajtót* (Eger vid. Csaplár Benedek). *Né hadd tárá-b-ár'e d h-ázdt!* (Rimaszombat Nyr. XVIII.459) [vö. *tári-vári*].

TÁRÁBÁ: kerítés, a mely ferdén egymás mellé fektetett durva fahasábokból áll (Szlavónia

Nyr. V.12; XXIII.311; Budapesti Szele LXXIX. 12).

[TARABARÁL].

rá-tarabarál: ráigazit. *A nyeret lehoszta, rátarabarátja ja táos csikaóra* (Nógrád m. Nyr. XXVI.478).

TARÁBÁSÁ: harkály (Szlavónia Nyr. V.12).

[TARABÓBÁL].

meg-tarabóbál: 1. fejbe ver (Nagy-Kúnság Nyr. II.326; XVI.524); 2. megeibál (Nagy-Kúnság Nyr. II.326).

1. **TARACK** (*tarac* Duna mell. Kassai J. Szókönyv II.184): 1. perjefű (*triticeum repens*) (Duna mell. Kassai J. Szókönyv II.184; Balaton mell. Tsz.; Cegléd Ilosvay Vilmos); 2. vad inda (Hajdú-Szovát Nyr. XXIV.587).

tarack-fű: perjefű (*triticeum repens*) (Duna mell. Kassai J. Szókönyv V.55).

2. **TARACK:** vassalak (Székelyföld Nyr. V.424; Torockó Vadr.; Jankó J. Torda stb. 178. 202).

TARACSKOS (*daracskos* Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. II.466; *taracskos* Vas m. Órség Nyr. VII.282. 331; Zala m. Alsó-Lendva vid. Nyr. XIII. 332; *taratykos* Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. II.466): varangyos. *Daracskos* (*taracskos*, *taratykos*) béka (i. h.).

TARAJ, TARÉJ, TARÉ (kokastara Soprony m. Nyr. X.332; kokastora-fa Vas m. Nyr. X.332; *toraj* Göcsej Nyr. XIII.254; *torájávo* [?] Soprony m. Csepreg Nyr. IV.563). — *Taraj, taréj:* a csikvarsa v. csikkas öblös szája (Bereg m. Nagy-Bereg, Dereen Herman O. Halászat K.).

TARANGÁL: hadarva beszél (Hont m. Kovár vid. Nyr. XVI.574). *Hun van az a kúlyök?* — *Ott tarangál a kapu előtt* (Hont m. Kovár vid. Nyr. XVII.42).

[TÁRÁSZKOD-IK, TARJÁSZKOD-IK].

rá-tárászkodik (Tolna m. Szegszárd Miskolczy Gusztáv; *rá-tarjászkodik* Baranya m. Hegyhát Várady F. Baranya multja és jelenje I.224): ráförméd, rátamad.

TARÁTA (*tērāta* Somogy m. Király Pál; *tērāto* Rába mell. Nyr. XVII.524; *trāta* Fertő mell. MNy. III.242; Zala m. Király Pál): 1. *tarāta*, *tērāta*, *tērāto*, *trāta*: rendetlen öltözetű, lompos, ronda (Fertő mell. MNy. III.242; Rába mell. Nyr. XVII.524; Vas m. Pálfa Nyr. XXV.576; Vas m. Sárvár vid. Bokor János; Zala m. Király Pál; Zala m. Balaton mell. Fleischmann Jenő; Zala m. Tapolca Nyr. X.476; Zala m. Kővágó-Örs, Révfülöp Nyr. XIX.142; Somogy m. Király Pál; Kaposvár Schröder Gyuláné). *Tarāta embēr* (Győr m. Csécsény Nyr. XII.236). *Ereggy innen, te tarāta!* (Győr m. Veszprém m. Király Pál). *Milyen tarāta vagy, tē lāny!* (Veszprém m. Deveser Nyr. XVIII.479); 2. elhanyagolt, elha-

gyatott, kerítés nélküli (ház, udvar, kert) (Vas m. Kemenesalja Tsz.; Nyr. III.89; Balaton mell. Tsz.; Kaposvár Schröder Gyuláné; Pápa vid. Tsz.).

[Szólások]. *Tārātārā áll:* tárva-nyitva áll, minden fölvyázatot nélkül van hagyva (Vác Divényi Gyula).

TARÁZ: bottal v. eséppel köröskörül vereget (hegyes cövekre ráhúzott kévét a cséplés előtt) (Soprony m. Horpács Nyr. XIV.432; Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.243).

lő-taráz: lever. *Lētarāzta a jég a vetést* (Soprony m. Kisfalud, Nagy-Mihály Nyr. XXI.335).

meg-taráz = *taráz*. *Megtarāzta a búzát* (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.243).

TARÁZÓ: a szérű közepére levert hegyes cövek, a melyre a kiverendő kévét ráhúzzák (Soprony m. Horpács Nyr. XIV.432).

TARBOL: nyeseget, darabol [?] (Háromszék m. MNy. VI.351; Gyórfy Iván).

TÁRCSA: céltábla. *Tárására lőni* (Győr m. Tsz.).

TÁRÉ-VÁRÉ: lárifári. *Táréváré beszéd* (Eger vid. Csaplár Benedek).

TARÉK: taréj. 'Kabona, keresztfa fölül a házfedél tarékján, hogy a szél meg ne kezdhesse a szalmát' (Bodrogköz Tsz. 182a).

TARGONCA (*tarbonca* Hol? CzF. VI.97; *targancs* Pest m. Monor Nyr. XI.477; *torbonca* Erdővidék Tsz.; Hol? CzF. VI.97). — *Targonca:* kolduló szekér (Háromszék m. Tsz.).

TÁRGYA: kereten nyugvó padozat, a melyet kötélén eresztenek le és húznak föl (a sóbányában) (Torda Jankó J. Torda stb. 160).

TARGYÁK: rendetlen öltözetű, lompos, esetlen, idétlen, ügyetlen (Udvarhely m. Nyr. IX. 236; Benedek Elek).

TÁRGYAL: haszontalan fecsegéssel tölti az időt, pletykázik (Alsó-Zemplén Mózer Ödön).

TARGYÁZ: a *targyázóval* vág (Soprony m. Nyr. XII.382).

TARGYÁZÓ (*targyázó*): a taglónál szélesebb, hosszúnyelű bárd, a melynek a foka egyszerűen tompa s nem áll úgy ki, mint a taglóé (Soprony m. Nyr. XII.382).

TARGYI: pálinka. *Vót neki egy riszégés kántorja, a ki szerette a targyit* (Szolnok Nyr. XVIII.473).

[TARGYIZ].

be-targyiz: bepálinkáz. *A kántor betargyizott* (Szolnok Nyr. XVIII.474).

TARHÓ: 1. fölforralt (juh-)tejből oltószerrel készített édes aludttej (Alföld Divényi Gyula; Kis-

Kún-Halas Nyr. XV.429; Kecske-mét Tsz.; Csongrád Nyr. IX.90; Zenta Schröder Gyuláné; Szabadka Kászonyi Gyula; Debrecen Nyr. III. 563); 2. összefutott, megtúrósodott tej (Cegléd Ilosvay Vilmos).

[TARHONYA].

tarhonya-bélű: nagyehető, telhetetlen gyomrú (pl. béres, napszámos) (Csongrád m. Szentos Nyr. VI.233; Molecz Béla).

tarhonya-hasú: ∞ (Hódmező-Vásárhely Samu János; Csongrád m. Szentos Molecz Béla).

TARHONYÁS (*tárhányás* Szlavónia Nyr. XXIII. 359).

TARHUDT (*tarhutt*): korhadt, rothadt (széna) (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. MNy. VI.351; Vadr.; Gyórfy Iván) [vö. *torhadt*].

[TARI].

tari-tarka (Vas m. Kassai J. Szókönyv V.52; Vas m. Kemenesalja Tsz.; Cegléd Ilosvay Vilmos; *tali-tarka* Komárom Király Pál): *tarka-barka. Jaj, oda vagy, szép tari-tarka madár!* (Cegléd Ilosvay Vilmos). *Tali-tarka madársereg* (Komárom Király Pál).

TÁRI-VÁRI: 1. tárva-nyitva álló (Heves m. Névtelen 1840); 2. széttertyedt. *De nagy tári-vári csizma!* (Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek) [vö. *tára-vára*].

TARICKOL: darabol, vág (fát) (Szilágy m. Búrgezd Kerekes Ernő).

TARINKÓ: tarisznyácska (Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189).

[TARISKA].

tariska-búza: szálkátlan v. rövidszálkájú búza (Hol? Nyr. IV.23).

TARISKÓ (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.; *tariszkó* Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. X.239; XI.188): tarisznyácska, tarisznya.

[TARISZKOL].

el-tariszkal: elver (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.39).

TARISZNYA (*tanyisza* Gömör m. A.-Hanyony Nyr. XIX.331; Szatmár vid. Békássy Sándor; *tányisza* Gömör m. Nyr. XVII.458; *tarisnya* Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XVII.426; Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m. Bethlenfalva Nyr. XVII.332; Csik m. Nyr. VI.90; VIII.182; Erdővidék Nyr. XIII.576; Brassó m. Zajzon Nyr. V.275; *taszirnya* Nógrád m. Szirák Békássy Sándor). — *Tarisznya:* a fogott halak elosztásánál dívó mérték; a fogott mennyiséget u. i. nem súly, hanem tarisznya szerint mérik, a mely egy róf vászonból készül (Tihany Herman O. Halászat K.).

tarisznya-hitű: [tréf., gúny.] katolikus, lutheránus (Losonc Máté Lajos).

[**TARISZNYÁL**], **TARISNYÁL:** 1. eleséget, útravalót pakol be (tarisznyába v. egyébbe) (Székelyföld Kiss Mihály); 2. parancsolgat, rendelkezik. *Né tarisnyájj nekém!* (Udvarhely m. Felméri Lajos).

bó-tarisnyál: eleséggel, útravalóval megtölti a tarisznyáját. *Bétarisnyáltak s émentek az erdőbe* (Alsó-Fehér m. Nyr. XXV.350).

fél-tarisnyál: eleséggel, útravalóval megtölti vkinak a tarisznyáját. *Tarisnyájjon fél ingem!*, *anyamasszon, hadd mennyek szógálni!* (Háromszék m. Vadr. 395).

TARISZNYÁZ: táplál (Csik-Sz.-Tamás Nyr. XXVIII. 46).

[el-tarisznyáz].

[Szólások]. *Ellatarisnyázza az időt:* tétlenül, henyén, haszontalanul tölti el az időt (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.237; Bihar m. Hegyköz-Sz.-Imre Nyr. VI.367). *Ellatarisnyászta az időt* (Gücsaj, Nagy-Lengyel Nyr. VII.133). *Csak úgy ellatarisnyázod az időt, mintha számon se kérnék egykor!* (Csallóköz Csaplár Benedek). *Aluggy má! Ellatarisnyázod az écskát:* elbeszélgeted, nem alszol (Szatmár m. Patóháza Nyr. XV.325).

TARISZNYÁZÁS: táplálás (Csik-Sz.-Tamás Nyr. XXVIII.46).

TÁRITOPPOS, TÁRITUPPOS: 1. *táritoppos:* medvetalp- v. medvelábféj-, tertyedt láb- és talp-alakú (Székelyföld Nyr. XXVIII.94; Kiss Mihály); 2. *táritoppos, tárituppos:* a kin sok szoknya van. *Táritopposan v. táritupposan volt felöltözve* (Soprony m. Süttör Prikkel Marián); 3. *tarituppos* [igyl]: púposhátú (Marcal mell. Tsz.).

TÁRIZS: tejben főtt köleskása (Mármaros m. Visk Király Pál).

TARJAGOS: 1. tályogos [?]. *Vörös vót, mintha tarjagos lett volna* (Pest m. Alsó-Németi Nyr. XIV.187); 2. kékes-vörös, szederjes, vörösfoltos (Cegléd Ilosvay Vilmos; Gömör m., Bodroghöz Tsz.; Bereg-Rákos és vid. Pap Károly). *As sok bortó kéktarjagos az orra* (Palócság Nyr. XXII. 80); 3. foltos (pl. az ég, mikor apró, darabos felhők látszanak rajta) (Hont m. Kovár vid. Nyr. XVI.574). *Tennap tarjagos vót az ég; gondoltam, eső lesz* (Gömör m. Nyr. XVII.470). *Tarjagos főlhő:* nagy, darabos, terhes felhő, a melyből esőt várhatni (Győr m. Böny Nyr. XVII.575) [vö. *tályog*].

tarjagos-főkötő: [?] (Szatmár, Szabolcs, Ugo-esa m. Nyr. IX.184).

[TARJAGOSOD-IK].

ki-tarjagosodik: kizajkosodik, földudorodik és megrepedezik (a seb) (Baranya m. Zalai Mihály). *Szépön kezdett gyógyítani a sebje, mos még már mégcsak fájik neki, egészen kitarjagosodott* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.332).

[TARJAGOSUL].

[Szólások]. *Tarjagosulnak a fölhek*: gyülekeznek, növekednek (Győr m. Bóny Nyr. XVII.575).

TARJÁSZKOD-IK: terpeszkedik, tehenkedik. *Úgy ide tarjászkodik a kezem alá, hogy nem térek táled* (Abaúj m. Szikszó vid. Király Pál).

[Szólások]. *Sokra tarjászkodik. Ez az ember igen nagyra tarjászkodik*: igen sokat akar szerezni, meg akar gazdagodni (Zemplén m. Szerencs Kassai J. Szókönyv III.121; V.59).

el-tarjászkodik: hanyagul, tehetetlenül elterül, elterpeszkedik (pl. az elesett v. leheveredő gyermek, ember). *Miként valamibe megbottlik, mingyán eltarjászkodik, mint a béka* (Abaúj m. Szikszó vid. Király Pál).

TARJOSZKOD-IK: terjegeti a szárnyait. *Amott kerekedik egy kis sütét fölő, abba tarjoszkodik sárgalábú holló* (Torontál m. Egyházas-Kér Kálmány L. Szeged népe III.17).

[TARKA].

[Szólások]. *Belől van a tarkája*: ravasz, tettető (Nagy-Kúnság Nyr. II.274).

tarka-barát: cisztercita (Vas m. Kemenes-alja? Kresznerics F. Szótár II.243; Eger Kassai J. Szókönyv V.52).

tarka-ember: álnok, kétszínű ember (Székelyföld Tsz.).

tarka-fecske: füstí fecske (hirundo rustica) (Székelyföld Nomenclator Avium 52).

tarka-hitű: hitehagyott, a ki más vallásra tért át (Székelyföld Kiss Mihály).

tarka-isten: picus major (Bodrogek Karsa Ferenc).

tarka-lelkű: álnok, kétszínű (Zenta Schröder Gyuláné).

TARKIS: tarka (disznó v. kutya) (Szilágy m. Nyr. IX.566).

TARKÍT (*tarkáitt* Székelyföld Kiss Mihály).

1. **TARKÓ** (*tírka^s, tirkó* Gömör m. Nyr. XVIII.422; XXI.520).

2. **TARKÓ**: tarkás (Székelyföld Kiss Mihály).

TÁRKONY: artemisia dracuncul (Erdély Szinnyi József; Moldva, Klézse Nyr. V.528).

TÁRKONYOS: disznóhússal v. báránnyal főzött tárkonyos savanyú leves (Aranyosszék Jankó J. Torda stb. 128; Udvarhely m., Háromszék m. Séra Kálmán).

[TÁRKONYOZ].

bele-tárkonyoz: belepiskol vmibe (genyedéses kezű ember) (Kúnság Császár Árpád).

TARKU: vmi hal [?] (Brassó m. Hétfalu MNy. V.347).

TARLÓ (*talló* Komárom m. Fűr Nyr. XX.479; Hont m. Nyr. V.474; Cegléd Ilosvay Vilmos; Keskémét Nyr. IX.360; Szabadka Kászonyi Gyula; *talló* Palócság Nyr. XXII.80; *taró* Soprony m. Horpács Nyr. XIV.432; Vas m. Répce-Sz.-György Nyr. XVIII.575; Göcsej MNy. V.90; *tarró* Vas m. Tsz. 367a; Balaton mell. Zolnai Gyula; Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. XV.575; Pápa Nyr. XVI.576; *tarú* Göcsej Nyr. XIII.212. 254; *táru* Göcsej Nyr. XIII.217. 254; *táru* Göcsej Nyr. XIII.212; *taruó* Göcsej MNy. II.405; *tolló* Maros-Torda m. marosi alsó-járás Ravasz Árpád; Háromszék m. Tsz.; MNy. VI.214. 223; Vadr.; Háromszék m. Kis-Borosnyó Nyr. XVI.48; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Brassó m. Hétfalu Horger Antal; Csik m. Ditró Nyr. VI.177; *tollu* Maros-Torda m. marosi alsó-járás Ravasz Árpád; *toró* Vas m. Sorok mell. Nyr. XXII.144; Vas m. Német-Genes Nyr. XXVI.93; *tórá* Baranya m. Ormányság Nyr. III.230; Eszék vid. Nyr. VIII.227; Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.191; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.383; *torró* Vas m. Tsz.; Székelyföld Nyr. IV.328; *toru* Vas m. Órség MNy. V.90; *torú* Göcsej Nyr. XII.47; XIII.254).

talló-föld: tarló (Kalotaszeg, Zsobok Melich János).

talló-répa: fehérrépa (Rimaszombat Nyr. XXVI.479).

talló-virág: tisztessű (stachys recta) (Cegléd Ilosvay Vilmos).

TARLÓZ (*tollósz, tollószni* Székelyföld Kiss Mihály, Gyórfy Iván; Brassó m. Hétfalu Nyr. XVI.526; *tollózni* Háromszék m. Vadr. 520b; *torróz, torrózni* Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Nyr. XX.47). — *Tarlóz*: megszedett szőlőben v. kukoricaföldön keresgél (Szilágy-Somlyó Nyr. XVI.287).

ki-tollóz: kiböngész. *Kitollózták a földet*: a takarítás után a földön maradt burgonyát stb. eff. fölszedték (Háromszék m. Nyr. IX.424).

TÁRNICA: erdőbeli fűtermő tér (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.380).

TARÓCS: kisegítő asszony (Bihar m. Nagy-Bajom Pálffy István).

TAROGAT: 1. hadonáz a kezével, gesztikulál. *Ne tarogass, met elfutnak a csürrék!* (Csik m. Gyergyó-Újfalu Jánosy Gerő). *Ne tarogass úgy, nem vagy pap!* (Szolnok-Doboka m. Deésakna Nyr. I.383); 2. kézzel integet, hívogat (Csik m. Gyergyó-Ditró Nyr. XII.282); 3. fenyeget az öklével (Csik m. Gyergyó vid. Kiss Mihály) [vö. *teréget*].

le-tarogat: lehord (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

TÁROGATÓ (Hol? CzF.; *tárigatyú* Érsekújvár vid. CzF. VI.117): klarinét.

TAROGLYA (Szeged Nyr. VII.236; *taroggya* Szeged Csaplár Benedek; *tarogya* Szeged vid. Nyr. V.471): létra.

TÁROS: kitártható. *Sē ajtaja, sē ablaka, sē táros kapuja* (Szeged vid. Nyr. III.477).

TÁRS (táss Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m. Nyr. IV.176; Háromszék m. Vadr.; *tóáros* Brassó m. Tatraug Nyr. II.524; *tóáros* Háromszék m. Nyr. X.38; *továros* Brassó m. Hótfalu Nyr. XVI.575; Horger Antal; Hótfalu, Bácsfalu Nyr. III.564; *tóvárosi* [?] Bukovina Nyr. VI.525). — *Táss*: feleség! [megszólítás]. *Hallod-e, táss! Jössz-e egy kicsiddég, táss!* (Székelyföld [néhol] Kiss Mihály).

[Szólások]. *Tássba állani*: társaságba állni, összeállni. *Tássba állottunk vót s szekerességre mőntünk* [ketten] (Udvarhely m. Nyr. IV.176).

társ-pohár: áldomás, melyet a fölzsabadított inas a legénytársainak fizet. *Még adós vagy a társphárral* (Csallóköz Csaplár Benedek).

[Szólások]. *Még nem ittunk társpharat*: még nem vagyunk kuszipajtások (Csallóköz Csaplár Benedek).

[TÁRSAL].

el-társal: elcserél (lónak a társát) (Háromszék m. MNy. VI.324).

[TÁRSALKOD-IK], TÁRSOLKOD-IK: szövetkezik. *Társolkoggyanak* (Veszprém Zolnai Gyula).

[TÁRSALÓ].

társaló-ján: leánytárs, leánypajtás. *Kedves jánpajtásim, . . . szerencse . . . egy szerelmes társalójánál szögájjon, a kibe szívetek örömet tanájjon!* [menyasszony búcsúztatójában] (Bihar m. Székelyföld Nyr. V.574).

TÁRSASÁG (társaggyűlés Kézdi-Vásárhely Nyr. XVI.192).

társág-gyűlés: céhgyűlés (Kézdi-Vásárhely Nyr. XVI.192).

TART: tartozik. *Ez [a darab föld] oda tart* (Kolozsvar Szinnyei József).

[Szólások]. *Ahhoz tartok*: 1. ahhoz alkalmazom magamat, a szerint irányozom a dolgaikat; 2. úgy gyanitom (Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek).

fel-tart, föl-tart: fölnevel (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Tsz.). *Écsém, ne diá-máld annyit apádékat, mert ők tartottak föl!* (Udvarhely m. Nyr. XXVI.429). *Édős anyám, . . . nagy sanyarán fültartottál* (Udvarhely m. Homoród vid. Vadr. 102).

[tart-szabás].

[Szólások]. *Tarcabás vmitől*: tart, fél vmitől (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.429). *Akkorát csattant*

a bunkósbot a feje tetején, hó tartubás [?] *vótam tülle, vajjon fóneszül-é* (Kis-Kún-Halas Nyr. VIII. 87; — Korda Imre értesítése szerint a szó Halason csakis *tarcabás* alakban hallható). *Tarszabáson van tőlem: tart, fél tőlem* (Jász-Nagykún-Szolnok m. Tisza-Roff Nyr. IX.178).

TARTALÉK: a mi tartózkodó magaviseletre bírja az embert. *Minden tartaléket kitör* (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.429).

[TARTÁS].

kitartás: ellátás. *Volt ott [a lakodalomban] olyan szép kitartás, hogy olyat nem egyhamar lát az embér* (Mezőtúr Nyr. IX.183).

letartás: az öreg- v. piszkesháló ólmos inának leszorítgatása a húzás vége felé, mikor már közel van az a hálórész, a melyben a hal megfogódott (Komárom Herman O. Halászat K.).

TARTATLAN: 1. rövid ideig tartó (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.429); 2. rosszul tartott, sovány, görhes (marha) (Göcsej Tsz.; MNy. II.416; V.128; Balaton mell. Tsz.; Pápa Nyr. XVI.576).

TARTI: rátartós, kényes, büszke. *Tarti kis lány* (Bihar m. Furta vid. Nyr. IV.183).

rátarti: ∞ (Mezőtúr Nyr. VIII.498; Szeged vid. Nyr. III.30; Bács m. Nyr. V.471; Debrecen Nyr. V.223; Gömör m. Nyr. XVIII.502).

TARTIGÁ: tartogat (Győr m. Szigetköz Nyr. XIX.191).

TARTÓ: 1. a kocsí- v. szekérrúd végére akasztott szíj, kötél v. lánc (Vas m. Horvát József 1839); 2. erőtlen, dologtehetetlen, ügyefogyott, kivénült családtag, a kit tartani, gondozni, élelmezni kell (Székelyföld Tsz.). *Nekem is van egy tartóm. Belöllem is mahónap tartó lessz* (Székelyföld Kiss Mihály).

tartó-szeg: a szekérrúd végében levő szeg (Székelyföld Kiss Mihály).

tartó-szíj: nyakló (Győr Nyr. XI.430; Heves m. Névtelen 1840).

[TARTOGAT].

[Szólások]. *Tartogassa magát*: nem akar táncolni, mikor híják; nem akar enni, mikor kínálják; megvetőleg veszi a dolgot, a világot, a tömjénezőket (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Nyr. IX.40).

TARTOMÁNY: 1. környék, vidék. *Má ojan tñökös mestör nincs ezön a tartományon, mind a mihének* (Baranya-Ózd Somssich Sándor). *Tiszás tartományában* (Csik m. Gyergyó-Ujfalu Jánosy Gerő); 2. tájéka, része a helységnek v. városnak (Közép-Baranya Nyr. III.327); 3. birtok. *Jó darab tartományja van* (Szeged vid. Nyr. II.463). *Jó darab földön nincsen ilyen rossz tartomány, mint ez a Mihéré* (Torontál m. Szaján Kálmány I. Szeged népe II.244). *Szőlő-tartomány*: szőlőbirtok (Göcsej Király Pál).

[Szólások]. *Má az ellen nincs szó, se tartomány:* már az ellen nem lehet kifogást tenni (Szatmár m. Nagybánya Nyr. VIII.226; Hol? Freesky János; — vö. *Nincs szó, sem tartomány, holott a tudomány nem prédikáltatnék.* XIX. zsoltár).

TARTOMÁNYOS: 1. tartó. *Láncocsksa, láncocsksa, tartományos láncocsksa* [láncos-játék közben énekelt vers kezdete] (Hont m. Helemba Nyr. VII.93); 2. tartózkodó, óvatos (Csongrád Nyr. IX.90).

TARTÓTLAN: nem tartós, nem állandó, romlékony (Székelyföld Kiss Mihály).

TARTOTT: jól tartott, kövér. *Tartott marha* (Székelyföld Kiss Mihály).

TARTOZ-ÍK, TARTÓZ-ÍK (*tartodzol* Udvarhely m. Homoród vid. Vadr. 105; *tartódz-ík* Kis-Kún-Halas Nyr. XV.214; Abaúj m. Buzita Nyr. VII.134; *tartó-z-ík, tártó-z-ík* Szlavónia Nyr. V.65; XXIII.362; *tarz-ík* [adós] Nyitra m. Pográny és vid. Drnovszky Ferenc 1841): 1. *tartódz-ík, tartoz-ík:* tartja magát, fogódzik. *A kéél lábát égygik ajtófélnek, hátát még a másik ajtófélnek szögezi, felémelkedve tartódzik* (Abaúj m. Buzita Nyr. VII.134). *Tartozzál jól!* (Székelyföld Kiss Mihály); 2. *tartod-z-ík, tartódz-ík, tartó-z-ík, tártó-z-ík:* tartózkodik (vhol) (Szlavónia Nyr. XXIII.362; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.214). *Ott tartózik* (Szlavónia Nyr. V.65). *Hol vagy, gyilkos, hol tartodzol?* (Udvarhely m. Homoród vid. Vadr. 105); 3. *tartoz-ík:* van (vkinek vmije) [?] *A hátára még tartozik egy gunyha a mósujnak* (Moldvai csáng. Nyr. X.152).

hozza-tartózik: odaügyel. *Nem is tartóztam hozzá, s eccer csak látom, hogy jó* (Csik m. Nagy-Kászon Ráduly Simon).

meg-tartozik: megáll, megállapodik. *Úgy megrúgta az ajtóba, hogy az udvar közepin tartozott meg* (Székelyföld Nyr. II.39; Kiss Mihály).

TARTOZANDÓ: tartozó. *Ez még a faluhó tartozandó. Em má nem az ü jószágáhó tartozandó* (Veszprém Nyr. IV.82). *Ez az erdő a helységhez tartozandó* (Balaton vid. NyK. XVI.260).

TARTOZATLAN: 1. *tartozatlan, tartozatlanul:* kellő óvatosság híján, a nélkül hogy észrevettem (-ed, -e) volna, váratlanul. *Tartozatlan úgy elesém, hogy a fejem szinte bétörött* (Székelyföld Fejér József). *Tartozatlan estem el. Egész tartozatlanul elessem* (Udvarhely m. Magyaros Sára Kálmán); 2. *tartozatlan, tartozatlanul:* minden gondolkodás nélkül. *Tartozatlan agyonüttek* (Székelyföld Kriza János; Háromszék m. Nyr. IX.40). *A tálos egész tartozatlanul igényöst béugrat a likba* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 443). *Ha megharagítassz, tartozatlanul agyonüttek* (Háromszék m. Vadr.).

TARTÓZKOD-ÍK (*tartóckod-ík* Cegléd Ilosvay Vilmos; *tartozkod-ík* Székelyföld Kiss Mihály):

fogódzik. *Tartozkodj jól!* (Székelyföld Kiss Mihály).

oda-tartózkodik: odamegy. *Az öreg koldús... odatartózkodott arra az órára, a mikorra a kaptány mondta* (Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.465).

TARULT: korhadtas, törékeny (fa) (Székelyföld Fejér József) [vö. *torhul*].

TASAK: 1. börtök, börtáska, tarsoly, bőreszény (Dunántúl CzF.; Göcsej Vass József 1841; Szegszárd-Palánk Nyr. XI.527; Tolna m. Gyöng Nyr. XXV.288; Fehér m. Nyr. XXVI.525; Hol? Tsz. [itt *tarak* hiba]); 2. papirostáska (Veszprém Nyr. II.134); 3. pakli. *Egy tasak gyufa* (Somogy m. Nyr. X.477); 4. boríték (Békés m. Nyr. III.525); 5. süveg (Békés m. Nyr. III.525).

TASI: krajeár (Fehér m. Nyr. XXVI.525).

TÁSKA (*tácska* Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429): 1. pénzes zacskó (Szeged Tsz.); 2. börtök, a melybe a hámostangot behúzzák, hogy ki ne dörgölje a lónak az oldalát (Cegléd Ilosvay Vilmos; Győr Nyr. XI.430; Nyitra m. M.-Soók Tolnai Vilmos; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.324); 3. darával, túróval v. vagdalt túdóval megtöltött réteges tészta. *Darás, túrós v. tudós táska* (Csallóköz Szinnyei József; Cegléd Ilosvay Vilmos; Szeged Tsz.); 4. a falon a mésznek v. a vakolatnak meglazulása által támadt duzzadás (Erdély Szinnyei József).

táska-hordozó: levélhordó (Soprony m. Rábaköz Sztrókay Lajos).

TÁSKÁZ: a meglazult meszet v. vakolatot a falról leveri (Erdély Szinnyei József).

TÁSKÚL: 1. táskásodik [vö. *táska* 4.] *Táskúl a fal* (Gömör m. Hanva Albert János); 2. [?] *Táskúl a gyenge lucerna* (Gömör v. Heves m. Nyr. XXV.287).

el-táskul, el-táskúl: eltáskásodik [vö. *táska* 4.]. *Eltáskult a mész a falon* (Rimaszombat Nyr. XVII.574). *A fal eltáskult* (Gömör v. Heves m. Nyr. XXV.287).

meg-táskul: meglazul (a mészréteg a falon) (Gömör m. Hanva Albert János).

TASLA: 1. konya, lekonyult (fűl, kalapkarima), lekonyult karimájú, félreütött (kalap), kajla (szarv) (Félegyháza Nyr. V.130; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.429; Kecskemét Király Pál). *De tasla a kalapom!* (Eger vid., Kecskemét Csaplár Benedek). *De nat tasla kalap!* (Cegléd Ilosvay Vilmos); 2. formátlan, esetlen. *Ej de nat tasla embér!* (Cegléd Ilosvay Vilmos). *De tasla is vagyok ezen az arcképen!* (Cegléd Nyr. XVIII.91).

TASLAT: kószál, csavarog (Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.63).

1. **TASLI:** 1. táska (Nógrád m. Szirák Békassy Sándor); 2. száj. *Fogd be a taslit: hallgass!*

(Nagy-Kálló Nyr. XII.430); 3. pofonütés, nyaklevés (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.142. 239; Palócság Császár Árpád; Nagy-Kálló Nyr. XII.430; Szamosköz Nyr. XI.92; Bereg m. Pap Károly, Békassy Sándor; Háromszék m. Nyr. XXV.383; Bereg m. Dereen Nyr. XX.432; Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár).

2. **TASLI**: kéregető diák inasa (Hol? Tsz.).

TASLIZ: pofoz (Bereg m. Pap Károly).

fel-tasliz: fölpofoz. *Ne lármázz, met feltasliz lak!* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár)

[**TASSOG**].

el-tassog: elkocog. *Majd csak ellassoggyunk [székéren Tolnába] (Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. III.86).*

TASZINGÁL: taszigál (Heves m. Névtelen 1840).

TASZINT (beletaszintotta, beletaszintották Rábaköz Nyr. XIV.521; Veszprém m. Csetény Nyr. XXIV.430; istentaszintotta Somogy m. Nyr. XVI.477; *toszénsd* Bereg m. Dereen Nyr. XX.432; *toszint* Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.140; Abaúj m. Beret Nyr. II.521): taszít.

TASZINTGAT: taszítgat (Miskolc Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.420).

TASZÍT (*tajszit* Hargita vid., Csik-Gyergyó, Hétfalu Vadr. 557; *toszét* Ugoesa m. Gódnýháza Nyr. III.371; *toszít* Szatmár Nyr. XIV.284; *toszt* Heves m. Kengyel Nyr. V.227; Bihar m. Székelyhid Nyr. VI.139; Debrecen Nyr. IX.161; Hajdú m. Kaba Nyr. XXV.425; Szaboles m. Besenyőd Nyr. XII.143) [vö. *tosz*].

[Szólások]. *Majd neked is taszítok valamit: juttatok, adok* (Hont m. Bajta Nyr. VI.271).

TASZÍTGAT (*taszigat* Miskolc Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.420).

TASZÍTOTT: metélt tészta (Nyitra m. Pográny és vid. Drnovszky Ferenc 1841).

TASZKÓ: balgatag, féleszű, félkegyelmű (Gyöngyös Kassai J. Szókönyv V.64) [vö. *fél-taszko* Pótl., *fé-tasz*, *toszi*].

1. **TÁSZLI** (*taeli* Baranya m. Nyr. V.331): fodor v. csipke az ing nyakán v. ujjá végén, a főköttő, az ágyterítő, a lepedő szélén (Komárom m. Ács id. Szinnyei Józsefné; Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Baranya m. Nyr. V.331; Székelyföld Incze József; Udvarhely m. Magyaros, Agyagfalva, Erdővidék Séra Kálmán; Csik m. MNy. VI.376; Gyergyó-Ujfalu Jánosy Gerő; Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár).

2. **TÁSZLI**: ügyetlen (Háromszék m. Nyr. XXV.383). *Ejnye be tászli vagy!* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár).

TASZLINY: fodor a női ing újján v. nagyobbara fodorból álló ingűj (Baranya m. Ormány-ság Nyr. I.424; III.230).

TÁSZLIS: fodros v. csipkés kezelőjű, galléri (ing), fodros v. csipkés azélű, szegélyű (főköttő, ágyterítő, lepedő) (Székelyföld Incze József). *Tászlis ing* (Csik m. Gyergyó-Ujfalu Jánosy Gerő). *Egy szép tászlis inget vettem a kicsi fiamnak* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár).

TÁSZLIZ: fodrot v. csipkét varr rá (ing nyakára v. ujjá végére, főköttő, ágyterítő, lepedő szélőre) (Székelyföld Incze József).

TAT (*taty* Tihany, *toty* Szatmár m. Kis-Majtény Herman O. Halászat K.): 1. *tat*, *taty*: az egy fatörzsből vágjt csónak belsejében (a közepén és a faránál) erősítésül meghagyott keresztben fekvő rész, a mely ülőhelyül is szolgál (Tihany Herman O. Halászat K.; Szeged Tsz.). *Kormányosnak tat a helye* (Szeged Tsz.); 2. *tat*: csónak ülődeszkája (Csongrád m. Ploetz 1839); a csónak két végén levő ülőhely (Pest m. SzereMLE Nyr. XVI.505); 3. párkányléc (csónakban, lélekvesztőben): a) *tat*: párkányléc, a melyre a pad ráfekszik (Komárom Herman O. Halászat K. 254); b) *toty*: a közepén kettéosztott lélekvesztőben az osztásnál mind a két oldalon futó rövid erősítő párkány (Szatmár m. Kis-Majtény Herman O. Halászat K.); 4. *tat*: pártázata, széle vminek (pl. ágynak, kályhának, gyertyatartónak) (Balaton mell. CzF.; Horváth Zsigmond 1839). *Az ágy tattyán üldögéltem* (Keszthely vid. Horváth György). *Felált a tattyára a a széeknek* (Somogy m. Tab Zolnai Gyula).

tat-hal: tinca vulgaris (silány hal, csak úgy a tat mögé dobjuk) (Zemplén m. Karád Herman O. Halászat K.; Zemplén m. Bodrogköz, Szaboles m. Polgár Kassai J. Szókönyv V.64).

taty-lik: a bődönhajó tatján az a lyuk, a melyen át a kaloda végét megkötik (Keszthely Herman O. Halászat K.).

taty-vas: esaváros végű vas, mely a bődön orrát az elrepedéstől óvja (Tihany Herman O. Halászat K. 203. 832).

TÁT (*káts* ki [tátsd ki] Torockó Kiss Mihály) [vö. 2. *kák*].

[**TATA**].

tatám-asszony: keresztanyám (Abaúj m. Névtelen 1839; Torna m. Ruchietl Miklós 1839).

tatám-uram: keresztatyám (Abaúj m. Névtelen 1839; Torna m. Ruchietl Miklós 1839).

TATAJ: ügyetlen. *Tataj vagy, fiam!* (Háromszék m. Nyr. XVII.381) [vö. *tatar*].

TATALÓ: ügyefogyott, bamba, bárgyú, félészű (Háromszék m. Vadr.; Kiss Mihály).

TATANGÓ: ügyetlen félbolond, félkegyelmű (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.96). *Szelét vettem, kománé, hogy ez a tatangó kicsu jár utána* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. VIII.226).

TATAR: 1. rongyból összecsavart mecébél (Alföld Nyr. XV.280; Csongrád m. Szentés Nyr.

VIII.332; XVI. 95; Szeged Nyr. I.136; Csaplár Benedek; Csanád m. Makó Nyr. IX.378); 2. rossz, silány, toldott-foldott, ütött-kopott, hasznavehetetlen (Székelyföld Tsz.; Udvarhely m. Vadr. 56). *Tatar szerszám* (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. MNY. VI.353; NyK. III.15; Vadr.). *Tatar munka*: kontár munka (Háromszék m. MNY. VI.353); 3. haszontalan, hitvány, erélytelen, pipogya, ügyefogyott, élheterlen, ügyetlen, hasznavehetetlen, esetlen, bamba, bargyú, eszelős (ember) (Székelyföld Tsz.; Kriza, Gyórfly Iván, Fejér József; Háromszék m. Vadr.; Nyr. IV.478; V.129; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Háromszék m. Altorja Király Pál; Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár; Háromszék m. Szentivány vid. Hegedüs Béla; Brassó m. Hétfalu Nyr. XXII. 94; Király Pál, Horger Antal) [vö. *tataj*].

[Szólások]. *Lébög, mint a zsiratlan tatar* [mondják ügyetlen mozdulatú fiatal emberről] (Hódmező-Vásárhely Nyr. VI.173).

tatar-batar: összetakolt (Székelyföld Tsz. 359a; Kiss Mihály).

[TATÁR].

tatár-tyúk: talpas tyúk (syrrhaptis paradoxus) (Szeged Nomenclator Avium 32).

tatár-virág: krétai mustár, kis torma (iberis umbellata) (Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.65).

TATARÁZ: megigazgat, javítgat, csinosítgat (Cegléd Ilosvay Vilmos).

TATÁRKA: 1. pohánka (polygonum fagopyrum) (Gömör, Torna m. Tsz.; Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.64; Szatmár, Bereg, Mármaros m. Nyr. XIX.381); 2. cirok (holeus sorghum) (Erdély Kassai J. Szókönyv V.64); 3. hétpöttyű böde (coccinella) (Bereg m. Pap Károly).

tatárka-bogár: hétpöttyű böde (coccinella) (Bereg m. Pap Károly).

tatárka-bors: paprika (Baranya m. Ormány-ság Kassai J. Szókönyv V.65).

TATAROS, TATROS: 1. *tataros*: csinos, takaros, csinosan öltözött v. berendezett. *Tataros leány. Tataros kis szoba* (Székesfehérvár Havas Adolf); 2. *tatros*: cifra. *Be tatrosok ezek a lányok!* (Udvarhely m. Agyagfalva, Mátisfalva Séra Kálmán, Széll Jakab); 3. *tataros*: takarékos (?) (Balaton mell. Tsz.).

[TATAROZ].

meg-tataroz: [tréf.] elver. *No ezt jól megtatarozták!* (Udvarhely m. Fehér-Nyikó vid. Nyr. XVIII.526).

1. **TÁTI** (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; *táté* Keszthely Kimnach Ödön): tátott-szájú, málészájú, ügyetlen, buta, bamba.

táti-szájú: ~ (Nagy-Kőrös Nyr. VI.424; Tokaj Nyr. XXIV.240).

2. **TÁTI**: 1. atya, papa (Esztergom Nyr. III. 34). *Kedves táti! Nevelő táti*: nevelő apa (Csik m. Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. X.46); 2. öreg bácsi (Esztergom Nyr. III.34).

TÁTIKA: oroszslánszaj (antirrhinum majus) (Dunántúl Földrajzi Közl. 1894. 67).

TÁTINCS: linaria vulgaris (Vas m. Kemenes-alja Földrajzi Közl. 1894. 67).

TÁTINT: hirtelen eltátja a száját, levegő után kap (Székelyföld Kiss Mihály). *Egyet tátintott s meghalt* (Vas m. Kemenes-alja? Kresznerics F. Szótár II.248). *Egyet-kettőt tátintott, földhöz ütötte magát s elment Földvárra deszkát árulni* [= meghalt] (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.331).

TÁTINTGAT: tátogat, levegő után kapkod (Székelyföld Kiss Mihály).

TATÓ: keresztapa, keresztanya; — *tátó*nak nevezik a gyermekek a lógó-komákat is (Abatúj m. Névtelen 1839).

TÁTÓ: szájatátva báméskodó, málé, mafla, ügyetlen, élheterlen (Háromszék m. MNY. VI. 351; Vadr.; Gyórfly Iván). *Milyen tátó legény vagy!* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár) [vö. *tácsó*].

TÁTOCSKA: oroszslánszaj (antirrhinum majus) (Szeged Nyr. VIII.235).

[TÁTÓD-IK].

el-tátódik: szétnyíllan, szétválk (pl. kerék-fal) (Székelyföld Andrassy Antal 1843; Háromszék m. Gyórfly Iván).

TÁTOG: ásít (Csongrád Nyr. IX.90).

TÁTOGATÓ: oroszslánszaj (antirrhinum majus) (Udvarhely m. Nyr. IX.236).

TÁTOMBÁK = *tátó* (Háromszék m. Vadr. 519a).

TÁTOMPILLE (Rimaszombat Nyr. V.271; *tátompile* Zilah vid. László Géza) = *tátó*.

TÁTONDI = *tátó* (Háromszék m. Vadr. 519b).

TÁTORJÁN: szélvész, orkán (Keeskenét Nyr. XIX.46; Hol? Nyr. XII.528). *De nagy tátorján! Ugyancsak nagy tátorján támad! Ez a nagy tátorján hoz valamit* [t. i. havat, esőt]. *Ez a szörnyű tátorján esőt hajlt* (Hol? Nyr. XIII.286).

tátorján-gyüker (Csongrád m. Szegvár Kis Sándor; *tátorján-gyüker* [?] Székelyföld Nyr. V. 424): brassica tataria.

tátorján-szél = *tátorján* (Hódmező-Vásárhely Nyr. III.85). *A tátos ott járt, azért vannak most azok a tátorjászelek* (Csongrád m. Mindszent Kis Sándor) [vö. *tátos-szél*].

TÁTOS: 1. tátott, szétfeszegetett (Cegléd Ilosvay Vilmos) *Tátos penna*: nagyhasítékú toll

(Kis-Kún-Halas Nyr. XV.429); 2. szájtató, bá-mészködő, figyelmetlen, szórakozott (Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189; Székelyföld Fejér József); 3. oroszlánszáj (antirrhinum majus) (Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 67).

tátos-virág: melampyrum nemorosum (Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 67; Bódiss Jusztn).

[TÁTOSOD-IK].

ki-tátosodik: szétnyílik, tátott lessz. *Némelliknek úgy kitátosodik [a zsebe] a sok zsebbenyűkálástu, hogy egészen kifordul* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

[TÁTOTT].

tátott-szájú = **tátó** (Komárom m. Fűr Nyr. XX.479; Szabadka Kászonyi Gyula; Zilah vid. László Géza).

[TATRA; vö. tatri].

tatra-füles: eszelős, félbolond (Székelyföld Kriza).

TATRAKOL: [?] (Szatmár vid. Tsz.).

TATRI: 1. rendetlen öltözetű, lompos (Vas m. Kassai J. Szókönyv V.65; Vas m. Kemenes-alja Tsz.); 2. tátottszájú, málészájú, élheterlen, ügyefogyott, pipogya, balgatag (Vas m. Kemenes-alja, Tisza mell. Tsz.) [vö. *tatra*].

[TÁTTAN].

el-táttan: szétnyíllan, elfeslik (Háromszék m. Gyórfy Iván). *{Ejnye, de eltáttant a csizmád!}* (Alföld [?] Nyr. XV.280).

TATYAK: luesok (Fölső-Somogy Nyr. X.190) [vö. *latyak*].

TATYAKOS: lueskos (Fölső-Somogy Nyr. X.190) [vö. *latyakos*].

TATYALINGÓ: ügyetlen, félbolond, félkegyelmű (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.96). *Artást nem árt, ha azt a tatyalingót ek kicsit elpántolja* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. VIII.226).

TAUTOZ: az újja hegyére tett krajeárt leüti [gyermekjáték] (Bács-Bodrog m. Bezdán Székely Sándor).

TÁVA: négyszegletes lábas v. tepsi (Brassó m. Négyfalu Horger Antal).

TAVALY (*tava* Vas m. Órség Nyr. XII.281; *tavó* Baranya m. Meesekhát Thomaer Ignác 1841). — *Tavaly* (*tavaj*, *taval*) *előtt:* harmadéve (Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.380; Zilah Nyr. XIV.431; Erdély Szinnyei József).

TAVASZ (*tavajszon* Hargita vid. Vadr. 95): 1. olyan föld, a melyet tavasszal vetnek be. *A földemet nem tudám ősszel elvetni; tavasznaak kell hogy hagyjam. A tavaszba jártam* (Székely-

föld Kiss Mihály); 2. = *tavaszi* (Székelyföld Kiss Mihály). *Elvettük a tavaszt* (Csik m. Gyergyó-Ujfalu Jánosy Gerő).

tavas-z-félt: tavasz felé (Háromszék m. Vadr.).

TAVASZI: olyangabonanemű, a melyet tavasszal szokás vetni (árpa, zab, kukorica) (Csallóköz id. Szinnyei Józsefné; Dunántúl Bódiss Jusztn; Csongrád m. Szentés Nyr. VIII.331).

TAVI (*tóji-kácsa* Nagy-Kőrös Nyr. XXVII.137).

tóji-kácsa: tóban nevelt kácsa (Nagy-Kőrös Nyr. XXVII.137).

tavi-kánya: barna réti héja (*ciacus aeruginosus*) (Fehér m. Velence Nomenclator Avium 40).

tavi-sas: réti sas (*haliaetus albicilla*) (Alföld Nomenclator Avium 41).

TÁVOL (*tágaó, táhaó, táhuóráó* Nograd m. Nyr. XXVI.478).

távol-jel: telegramm. *Mekkaptam a távoljelt* (Komárom [eggy kertész szájából] Beóthy Zsolt).

TÁVOZ-IK (*távódz-ik* Alföld Nyr. V.85; *étávódz-ik* Szeged vid. Nyr. III.226; *távóznak* Torontál m. Szaján Kálmány L. Szeged népe II. 145).

[Szólások]. *Távószik a zeszitű:* hóbertoskodik (Alföld Nyr. V.85).

[TÁVOZTAT].

el-távóztat: eltávolít. *Ha terhes asszony vmi csunyát lát, távosztassa el ép párszor a kezét a dörékátü, aztán nem árt még* (Veszprém m. Szentgál Nyr. V.479).

TÁVULUNNAT: távolról (Háromszék m. NyK. III.6).

TÁVUNNÓT: ~ (Szolnok-Doboka m. Deés Nyr. IV.69).

TÁVÚRUL: messzell, messzinek, messzelevőnek tart. *Távúrújják* (Zala m. Alsó-Örs Zolnai Gyula).

TÉ (*te, tē* [mint megszólítás; ellenben mint alany: *tē*] pl. Hát osztán *te* gyerek, hogy mondanád *tē* ezt úgy, hogy...? Hol esavarogetál már megint, *te* gonosz? Hallod *te, tē* jó volna komédiának! *Te, te*, ha megfoglak, kicsavarom a nyakad! [Nograd m. Nyr. XXII.324]. Hallod-é, *te* körösi lány? Hallod-é *tē*! *Tē* csaltál mög, nem én tégöd! [Somogy m., Alsó-Tisza vid. Nyr. XXII.423]). — *Tékinted:* *te* szerinted (Somogy m. Szőke-Dencs Nyr. III.318). — *Tē is* (*tés* Somogy m. Csurgó vid. Király Pál; Cegléd Ilosvay Vilmos; Udvarhely m. Vadr. 94; *tévis* [tē is is] Hajdú m. Földes Nyr. III.181; Szilágy m. Király Pál; Zilah Nyr. XIV.93; Szolnok-Doboka m. Király Pál; Kis-Küküllő m. Szőkefalva Nyr. XIV.473; XV.283; Udvarhely m.

Vadr. 44; *tisis* [tē is is] Keeskemét Nyr. IV.284; Szatmár m., Erdély Nyr. IV.21).

[tē-s-tu].

testus: tegeződő. *Testus barátok* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.570).

[Szólások]. *Még testusnak szöllt!* — tegez (Hajdú m. Földes Nyr. III.181).

te-tu: [megszólítás erősebb utánakiáltás előtt]. *Tetu, siket vagy, nem hallod, vagy mi?* (Palócság Nyr. XXIII.24).

[TÈ].

té-tova (*té-tó* Dunántúl Nyr. XVIII.91; Zala m. Volák Lajos; Keszthely Horváth György; *ti-tu* Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György): ide-oda, erre-arra. *Té-tó tekéntek:* körültekintek (Dunántúl Nyr. XVIII.91). *Kiműgyék a szőlőbe ek kicsit té-tó tekinteni* (Keszthely Horváth György). *Mire ti-tu tekintettem, má nem láttom semmit* (Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György).

[Szólások]. *Se té, se tova:* se ide, se oda (Tisza-Sz.-Imre Nyr. IX.130).

[TÈB].

téb-láb (Pozsony m. Kassai J. Szókönyv V. 74; Somogy m. Szőke-Denes Nyr. IV.470; Tolna m. Paks Nyr. XXII.431; *tébb-lább, tébbek-lábbok* Balaton mell. Nyr. XXV.465; *tib-láb* Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György; Somogy m. Fajszt Nyr. VII.429; Somogy m. Csurgó Nyr. XVII.478; Komárom m. Nagy-Igmánd Nyr. VIII.83; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.473; Szeged vid. Nyr. VI.233; Debrecen Nyr. VII.328; *tib-láb* Csallóköz Csaplár Benedek, Szinnyei József; Cegléd Ilosvay Vilmos; Szeged és vid. Nyr. I.426; Csaplár Benedek; *tépek-lábok, tépni-lábni* Vas m. Kemenesalja Tsz.; Balaton mell. Tsz.; Horváth Zsigmond 1834; *típ-láb* Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György; *típ-láp* Szilágy m. Nyr. VI.419): 1. *téb-láb, tébb-lább, tib-láb, tib-láb, tép-láb, típ-láb:* tipeg-topog, kis-belyen ide-oda jár-kál, láb alatt van (Balaton mell., Vas m. Kemenesalja Tsz.; Somogy m. Fajszt Nyr. VII.429; Somogy m. Csurgó Nyr. XVII.478; Tolna m. Paks Nyr. XXII.431; Cegléd Ilosvay Vilmos; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.473; Szeged vid. Nyr. VI.233; Debrecen Nyr. VII.328; Csallóköz Szinnyei József; Szilágy m. Nyr. VI.419). *Mit tib-lápsz itten annyit! Nē tib-lábj itt az utamba!* (Csallóköz Szinnyei József). *Ereggyeték, nē tib-lábjatok itt az utamba! Nem tib-lábni gyűtteték ide!* (Csallóköz Csaplár Benedek). *A hegyásztor beteges, ritkán tébb-lább a hegyen; én is nehezen tébbek-lábbok; kőne valakit fogannyi, aki vigyázson a szőlőre* (Balaton mell. Nyr. XXV.465); 2. *téb-láb, tép-láb:* tétovázz, habozva tesz vmit (Pozsony m. Kassai J. Szókönyv V.74; Balaton mell., Vas m. Kemenesalja Tsz.); 3. *típ-láb:* nagyon igyekszik vmit elvégezni, teljes erővel dolgozik (Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György).

[Szólások]. *Téb-láb, mind a tojó galamb* (Somogy m. Szőke-Denes Nyr. IV.470). *Nē úgy itt mindig tib-láb!* = ne légy itt mindig láb alatt, ne alkalmatlankodjál! (Komárom m. Nagy-Igmánd Nyr. VIII.83). *Tib-láb dolgozik:* lassacskán végzi a dolgát (az öreg v. a betegségből föllábbadt ember) (Szeged vid. Nyr. I.426).

tiblából = *téb-láb* 1. (Cegléd Ilosvay Vilmos).

1. **TEBE:** esetlen, rendetlen kövérségű (Vas m. Kassai J. Szókönyv V.75; Vas m. Kemenesalja Tsz.; Balaton mell. Bagyary Simon; Zala m. Túrje vid. Bódiss Juszti) [vö. *tőpönke:* törpe, tebe MNy. VI.352].

2. **TEBE:** 1. fa koronája (Brassó m. Bácsfalu Nyr. III.564; 2. színes papirossal, aranyozott almával és dióval földiszítt fenyűfacsűcs, fiatal fenyűfa v. fenyűgally, melyet régente körülhordtak, mikor a boricát táncolták (Brassó m. Hétfalu MNy. V.346; Horger Antal).

[TÉBÉLYÈD-IK], TIBÉJÈD-IK (*tibelyed-ik*): tébolyodik (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr.; Gyórfly Iván).

még-tibéjèdik: megtébolyodik (Háromszék m. Seps-Sz.-György Király Pál). *Tán még-tibéjèttél?* (Háromszék m. Lécfalva, Szőrese Kis Albert).

[TÉBÉLYÈG], TEBÉLÈG (Csallóköz Csaplár Benedek; *tébölög* Szeged Csaplár Benedek; *tibéjég, tibelyeg* Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr. 520a): 1. *tébélég, tébölög:* bolyong, tévelyeg, tébolyog (Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek); 2. *tibéjég, tibelyeg:* bódul (tyúk) [?] (Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr. 520a).

TEBERCSE: emelőrúd alá tett tőke (Moldva, Klézse Nyr. V.89).

TEBÈS: terebélyes, dús lombzatú. *Tebés fa* (Brassó m. Hétfalu Nyr. XVI.575; Horger Antal; Brassó m. Tatrag Nyr. II.524).

TÉBOLYA (Moldvai csáng. Nyr. IX.532; Moldva, Klézse Nyr. V.378; *tibója* Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos): tébolyodott, bolond, együgyű [vö. *tébolyu*].

[TÉBOLYOD-IK].

é-tébolodik: eltéved (Baranya m. Ibafa Nyr. XX.46).

TÉBOLYOG (*tébolygani, tébolyog* Erdőháza [?] — Zala m. Erdőhát [?] Nyr. XI.285; Mátra vid. Nyr. XXII.384; *tévajog* Tolna m. Felső-Nyék Nyr. VI.323). — *Tébolyog, tévajog:* cél nélkül jön-megy, jár ide-oda (Erdőháza [?] — Zala m. Erdőhát [?] Nyr. XI.285; Tolna m. Felső-Nyék Nyr. VI.323).

el-tébolyog: eltéved, eltévelyeg (Hajdú m. Kaba Székely Ábrahám).

TÉBOLYU (*tébaju*): tébolyodott (Háromszék m. MNy. VI.351. 357; Vadr.; Háromszék m. Szotyor Gyórfly Iván) [vö. *tébolya*].

TÉBZELŐD-İK (*tépszőlőd-ik*; — *tépszőlőd-ik* Székelyföld Kriza): készülődik (pl. útra, vásárra, vendégségbe), szedelőzködik, cipekedik, hordozóskodik (Székelyföld Andrassy Antal 1843; Háromszék m. Tsz.; Kiss Mihály, Kriza). *Ugyan tepszőlődik!* (Háromszék m. Vadr.)

[TECSKED].

el-tecsked: széttertyed, kitágul, kimegy a formájából (lábbeli v. ruha a sok viseléstől) (Székelyföld Kriza).

[TÉDD].

tédd-ide-tédd-oda (*tödd-ide-tödd-oda*): gyámoltalan, ügyetlen, mamlasz, pipogya, önállástan, erélytelen, tehetetlen (ember) (Zala m. Nyr. XX.238; Félégyháza Nyr. VI.43; Szeged vid. Nyr. VII.473; Szabadka Kászonyi Gyula; Rimaszombat Nyr. V.271; XV.279).

[Szólások]. *Né olyan tédd-ide-tédd-oda csináld!* — ne olyan lassan (Hajdú m. Földes Nyr. XVI.384).

TÉGET: szokott tenni, gyakran tesz. *Hum van a késém?* — *Keresd az asztafiábo, oda tége-téd!* (Vas m. Őrség Nyr. VII.469).

TÉG: [? — *gülü*: a több száz éves tölgyfa közepén talált vastag fejeir hernyó, mit donguesináláskor találnak a zsenge, *tég* erdőben tél közepén is élve] (Moldva, Klézse Nyr. VII.478).

[TÉGÁL].

el-tégál: elpazarol (Veszprém Nyr. XII.561).

TEGE: tegnap (Székelyföld Tsz. [Gyarmathi S. Vocabulariumából]; vö. MNy. VI.357; Nyr. XIV.566).

[TÉGELY].

tégéj-pör: kemencefestésre való vaspor (Zilah vid. László Géza).

TÉGÉNT, TÉGÉT (*teged* Baranya m. Pellérd Nyr. XI.382; *teged* Baranya m. Kassai J. Szókönyv II.442 [itt *teged* hiba]; Nyr. II.184; III.565; Baranya m. Pellérd Budapesti Hirlap 1892. márc. 21; Király Pál; Baranya.-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.380; *tegent* Dunántúl Nyr. V.229; Hol? Tsz. [itt *tegent* hiba]; *teget* Baranya m. Tsz.; Nyr. III.565; Ormányság Nyr. III.230; Baranya.-Sz.-Iván Kassai J. Szókönyv V.75; *tegett* Baranya m. Ormányság Nyr. XXV.143; *tögd* Baranya m. Drávafok Nyr. II.473): 1. minap, multkor; 2. tegnap [ezen utóbbi jelentés csak a következő helyekről van közölve: Baranya.-Sz.-Iván Kassai J. Szókönyv V.75; Baranya m. Drávafok Nyr. II.473; Baranya.-Sz.-Lőrinc (a közlő szerint 'tegnap' jelentésben csak néha haszn.) Nyr. XVII.380].

TÉGET, TÉGET: 1. *teget*: tegez, *te*-nek szólít (Békés m. Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.417; Erdély Tsz.; Székelyföld Tsz.; Simonyi Zs.

Tüzetes M. Nyelvtan I.417; Györffy Iván); 2. *teget*: gőgösen letegez (vkít, a kit meg kellene 'becsülnie' azaz illő címezéssel kellene megszólítani) (Moldva, Klézse Nyr. V.378).

[TÉGÉTEN], TIGITEN: minap, multkor, nemrégiben (Szlavónia Király Pál).

[TÉGEZ].

meg-tegez: tegez (Háromszék m. Angyalos, Besenyő, Gidófalva Nyr. XVIII.574).

TÉGLÁS: 1. (az olyan galamb), a melynek a hátán színes foltjai vannak (Cegléd Ilosvay Vilmos); 2. honvéd [gúnynév; a honvédeknek u. i. régebben piros nadrágjuk volt, s ez a sok használattól téglaszínűvé fakult] (Kaszárnai szó Nyr. VI.234).

téglás-hátú: (az olyan galamb v. lúd), a melynek a hátán színes foltjai vannak (Cegléd Ilosvay Vilmos).

TÉGLÁZ: vasal (fehéreneműt, ruhát) (Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek; Dunántúl Bódiss Juszti; Zilah Nyr. XIV.431).

ki-tégláz: 1. kivasal (fehéreneműt, ruhát) (Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek); 2. simító-hengerrel kisimít (bőrt a timár) (Szeged Nyr. IV.527).

TÉGLÁZÓ: 1. vasaló (Szeged Divényi Gyula; Rimaszombat Nyr. XV.474; Zilah vid. László Géza); 2. timárok bőrsimító vashengere (Szeged és vid. Nyr. III.479; IV.527; Divényi Gyula).

téglázó-vas: vasaló (Somogy m. Nyr. XIV.479; Bács-Bodrog m. Kis-Hegyes Székely Sándor).

téglázó-réz: ∞ (Marosvásárhely Nyr. IX.428; Csik m. Nyr. XXVI.428).

TÉGLI: virágcserep (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné).

TÉGNAP (*tebnak* Bodrogköz Tsz.; *tegnápelőtt* Göcsej 1816. Nyr. XVII.507; *ténnap*, *tennap* Csallóköz Szinnyi József; Zala m. Tapolea Nyr. XVI.327; Debrecen Nyr. VIII.45; Udvarhely m. Nyr. IV.33; Moldvai csáng. Nyr. III.4; a *ténnap*, a *tennap* Háromszék m. Nyr. VI.474; Csik m. Nyr. IV.471; *ténnap*, *tennap* Vas m. Őrség Nyr. I.421; V.31; VII.271. 371; Vas m. Farkasfa Nyr. III.178; Göcsej Nyr. XIII.218; *tennap* Göcsej Nyr. XIII.218; *tennap* Udvarhely m. Nyr. IV.176; a *ténnap* Székelyföld Nyr. V.175. 221; Udvarhely m. Nyr. III.554).

TÉGNAPI (*ténnap* Alföld Nyr. V.124).

[Szólások]. *Tegnapi ember vagyok* [mondja az, a ki az este v. az éjjel mulatott és most álmos, katzenjammeres] (Szeged Pesti Hirlap 1898. jan. 13. Szerk. üzen.).

TÉHÁT (*tahát* Udvarhely m. Vadr.).

1. **TÉHELY**: gereben (Szilágy m. Kerekes Ernő) [vö. *héhl*, 1. *léhel*].

2. **TÉHELY**: csomag, nyáláb (Pápa vid. Csaplár Benedek).

TEHÉN (*tehen* Göcsej Nyr. XIII.215; Palócság Nyr. XXII.80; Nógrád m. Nyr. IX.332; Gömör m. Nyr. XVIII.421; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XIV.190; Szatmár m. Máté-Szalka és vid. Nyr. XXVI.495; Háromszék m. Vadr.; Háromszék m. Orbai járás Nyr. VII.332; Brassó m. Hétfalu Horger Antal; *tehen* Csík m. Tusnád Melich János; *teheny* Szlavónia Nyr. XXIII.168; Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 471; Brassó m. Hétfalu Horger Antal; *tehinnek* Soprony m. Kisfalud, Nagy-Mihály Nyr. XXI.381; *tejen*, *tején* Szombathely és vid. Király Pál).

[Szólások]. *Megfeji az apácák tehenét*: huggyozik (Hol? Nyr. XXIII.503).

tehen-bika: bika [ezzel a névvel különböztetik meg a közönséges bikát a bivalybikától] (Háromszék m. Király Pál).

tehen-haszna: tej. *Adott ék kis tehenhasznát* (Soprony m. Nagy-Mihály, Kisfalud Nyr. XXII.473). *A komámasszony adott ék kis tehenhasznát* (Veszprém m. Nyr. XVI.514). *Szeny-György-nap éccakáján al lepődött a harmaton köll húzni, asztán hát kifacsarni, aszt at tehenel mők köll itatni, oszt nem vizik el a hasznát* (Hódmező-Vásárhely Nyr. IX.88).

tehen-hus: marhahús (Csík m. Gyergyó-Újfalu Jánosy Gerő).

[tehenhusos].

tehenhusos-leves: húisleves (Csík m. Gyergyó-Újfalu Jánosy Gerő).

tehen-nyalás: a homlokra félkör-alakúan lehajló hajtincs (Zilah Kerekes Ernő).

tehen-sugár: eggy szál hosszú tehenuszór (Hódmező-Vásárhely és Orosháza vid. Gabányi Endre).

[tehen-szájú].

tehen-száju-kapa (*tehen-száju-kapa*): vágott orrú kapa (Göcsej CzF.; Horváth Zsigmond 1839; Somogy m. Nyr. X.477).

tehen-tinó (Zala-Lövő Simonyi Zsigmond; *tehen-tinó* Székelyföld Kiss Mihály): üsző, üszőborjú.

tehen-vérű: igen jámbor, igen engedelmes (Székelyföld Kiss Mihály).

[TEHENED-IK].

le-tehenedik: lomhán, nehézkesen leül, lehever, ledül, lefekszik, elterpeszkedik (Vas m. Kassai J. Szókönyv V.78; Vas m. Kemenesalja Tsz.; uo.? Kresznerics F. Szótár II.249; Pápa vid. Tsz.).

TEHENES: tehenpásztor (Csallóköz, Bacsfa Nyr. XVI.140).

tehenes-gazda: a tehenészet vezetője nagyobb gazdaságokban (Cegléd Ilosvay Vilmos).

1. **TEHENÉSZ** (*tehenész*): tehenpásztor (Fehér m. Nyr. X.188; Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.77; Gömör, Torna m. Tsz.).

[2. **TEHENÉSZ**, **TEHENÍSZ**: teheneket őriz, (Fehér m. Nyr. X.188).

TEHENKÉD-IK (*tehenkéd-ik*, le-, rátehenkéd-ik Vas m. Sorok mell. Nyr. XXII.144; Csallóköz Csaplár Benedek; Érsekújvár Nyr. VIII.47; Rimaszombat vid. Nyr. X.89; Szatmár m. Genes Nyr. X.525; Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.78; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XII.523; *tehenkégy-ik*, *rátehenkégy-ik* Palócság Nyr. XXI.503; XXII.80; *tehenkéd-ik*, é-, lé-, neki-, *rátehenkéd-ik*, *-kőd-ik* Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György; Győr m., Tolna m. Tsz.; Székesfehérvár Nyr. VII.188; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.524; Jászberény Nyr. XVIII.330; Szeged és vid. Nyr. V.265; VII.518; Csaplár Benedek; Szabadka Kászonyi Gyula; Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189; Hajdú m. Kaba Székely Ábrahám; Szatmár m. Patóháza Nyr. XVI.96; Alsó-Zemplén Mózer Ödön; Szilágy-Somlyó Nyr. XVI.287; Segesvár Nyr. IX.44; *töhenkéd-ik* Pozsony m. Vizkelet Ürményi László): 1. lomhán elterpeszkedik, heverész, lustálkodik (Szeged Csaplár Benedek; Szilágy-Somlyó Nyr. XVI.287). *Béte-kinték a kocsmába, hát látom, hogy az én szépségés uram ott tehenkédik azasztalná!* (Szabadka Kászonyi Gyula). *Ne tehenkegy annyit azon az ágyon!* (Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189); 2. lomhán, durván, illetlenül (rá-)nehezkedik, támaszkodik, könyököl, (neki-)dülleszkedik (Vas m. Sorok mell. Nyr. XXII.144; Győr m., Tolna m. Tsz.; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.524; Pozsony m. Vizkelet Ürményi László; Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek; Palócság Nyr. XXII.80). *Ne tehenkedgyék a villámra!* (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XII.523).

le-tehenkedik, le-tehenkedik: lomhán, nehézkesen leül, lehever, ledül, lefekszik, elterpeszkedik (Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.78; Segesvár IX.44).

neki-tehenkődik: nekidülleszkedik (Szeged vid. Nyr. V.265; Csaplár Benedek).

rá-tehenkődik, rá-tehenkődik: lomhán, durván, illetlenül ránehezkedik, rátámaszkodik, rákönyököl, ráfekszik, rádül (Székesfehérvár Nyr. VII.188; Szeged vid. Nyr. VII.518; Palócság Nyr. XXI.503; Érsekújvár Nyr. VIII.47; Rimaszombat vid. Nyr. X.89; Hajdú m. Kaba Székely Ábrahám; Szatmár m. Genes Nyr. X.525; Szatmár m. Patóháza Nyr. XVI.96; Alsó-Zemplén Mózer Ödön). *Rám tehenkődik, mint egy bivaj* (Jászberény Nyr. XVIII.330).

TEHÉR (*derübe* [?]) Zala m. Alsó-Lendva vid. Nyr. XIII.331; *terbe* Göcsej Nyr. XIII.499; *tere* Keszthely Horváth György; Kolozs m. Sztána Nyr. IX.503; Kalotaszeg Melich János; Háromszék m. Közép-Ajta Király Pál; *teré* Soprony m. Horpács Nyr. IV.182; VI.121; Vas m. Pálfa Nyr. XXVI.479; *téré* Rábaköz, Potyond Nyr. XIV.669; *terével* Keszthely Horváth György;

terébe Háromszék m. MNy. VI.352; *terch* Soprony m. Mesterháza Tolnai Vilmos; Békés m. Balog István; Háromszék m. MNy. VI.358; *teréh* Vas m. Őri-Sziget Nyr. XIV.518; *terhi* Brassó m. Hétfalu Nyr. V.378; XVI.575; *terhő* Pécs Kassai J. Szókönyv V.78; *teri* Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. III.319; Tolna m. Király Pál; Fehér m. Nyr. X.188; Békés m. Balog István; Bars m. Czimmermann János; Kalotaszeg Czuczsa János; Csik m. Gyergyó-Ujfalu Jánosy Gerő; *terit* Soprony m. Horpács Nyr. IV.182; *terih* Tolna m. Batta Nyr. XVIII.335; *terő* Közép-Baranya Nyr. III.327; Pécs Kassai J. Szókönyv V.78; Eszék vid. Nyr. VIII.327; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.304; *terü* Szilágy m. Tasnád Nyr. VI.474; Erdély Király Pál; Kalotaszeg Czuczsa János; Kalotaszeg, Zsobok Melich János; Székelyföld Nyr. II.471; Arany-Gyulai NGy. III.76.416; Kiss Mihály; Udvarhely m. Nyr. III.261; Keresztúr vid. Vadr. 477; Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. X.45; Gyergyó-Ujfalu Jánosy Gerő; Háromszék m. MNy. VI.219.241.358; Erdővidék Tsz.; Hétfalu Horger Antal; *terü* Tolna m. Paks Nyr. XXII.431; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429; Udvarhely m. Vadr. 94; Háromszék m. Nyr. IX.32; Háromszék m. Angyalos, Besenyő, Gidófalva Nyr. XVIII.574; *terüh* Székelyföld Nyr. IV.328): 1. *terch*, *teri*, *terő*, *terü*: szállítmány (t. i. a mennyit egyszerre el lehet szállítani, vinni szekéren, a fején v. a hátán). *Egy terch széna, szalma, gaz*: ponyvába kötött széna, szalma, gaz, a mennyit egyszerre elbír a fején (Soprony m. Mesterháza Tolnai Vilmos). *Égyg terire való léssz ez a zab* (Fehér m. Nyr. X.188). *Hány terő mustunk léssz?* (Eszék vid. Nyr. VIII.327). *Ott es kapa ő egy terü pénz* (Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. X.45). *Egy teri széna* (Gyergyó-Ujfalu Jánosy Gerő); 2. *terü*: kolonc (kútgémen v. sajton) (Székelyföld Kiss Mihály).

[Szólások]. *Terészám*: teher számra [vö. *teher* 1.] (Vas m. Pálfa Nyr. XXVI.479). *Egy terhe tutaj*: egy tutaj a terhével (Csik m. Gyergyó-Ujfalu Jánosy Gerő). *Derübe* [?] *ment*: napszamba (Zala m. Alsó-Lendva vid. Nyr. XIII.331). *Fé teherre akarta magát leünni* (Csanád m. Makó? Nyr. XXV.144).

[*tehér-tartó*].

tehortartó-görénda: az a gerenda, a mely a malomban a fősúlyt tartja (Baja Nyr. XVII.239).

[**TEHERED-İK**].

le-teheredik [?] = *le-tehenedik* (Vas m. Kassai J. Szókönyv II.203; vö. V.78).

TEHETETLENKED-İK: *tétlenkedik* (Háromszék m. MNy. VI.351).

[**TÉHETSÉG**].

[Szólások]. *Annak nincs téheccsége, hogy a mi életünket élgye*: nem veheti el, nincs hozzá képessége, hatalma (Veszprém m. Csetény Nyr. XXIV.430). *Tehetste van*: módja van, pénze van (Debrecen Hajdú Nagy Sándor).

TEJ (*té* Veszprém Nyr. VII.375; Veszprém m. Csetény Halász Ignác; Somogy m. Babod Nyr. XII.332; Mezőtúr Nyr. VIII.443; Debrecen Nyr. IX.164; Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189; Szatmár Nyr. VII.423; Szilágy m. Tasnád Nyr. VIII.377; Kolozs m. Zsobok Melich János; Deés Nyr. XII.94; Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XVI.379; *tébe-laska* Aranyosszék Jankó J. Torda stb. 128; *téfel*, *téfő*, *téfol*, *téfol* Veszprém Nyr. VII.375; Veszprém m. Szentgál Nyr. III.184; Veszprém m. Csetény Halász Ignác; Hódmező-Vásárhely Nyr. IX.88; Orosháza Nyr. V.327; Szatmár m. Nagy-Károly Nyr. VII.229; Hajdú-Hadház Nyr. IX.524; *téh* Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189; *téj* Felső-Somogy, Balaton mell. Nyr. VII.522; Háromszék m. Orbai járás Nyr. VII.332; Brassó m. Hétfalu Horger Antal; *téjázulék* Győr m. Tsz.: *téjgyertya* Keeskemét Nyr. X.382; *tiéfü* Soprony m. Horpács Nyr. X.265).

téj-ázalók (Győr m. Tsz.: *tej-ázalik* Győr m. Szigetköz, Duna-Szentpál Nyr. VIII.523; *tej-v. téj-ázalik* Soprony m. Mihályi, Kapuvár Prikk Marián; *tej-házalék* [?] Baranya m. Bánfa Nyr. XXVI.141); 1. *téj-ázalék*, *tej-ázalik*, *tej-házalék* [?]: tejneműek (tej, tejföl, túró) (Győr m. Tsz.: Szigetköz, Duna-Szentpál Nyr. VIII.523; Baranya m. Bánfa Nyr. XXVI.141); 2. *tej-v. téj-ázalik*: tejbe áztatott zsemlye (kis gyermeknek) (Soprony m. Mihályi, Kapuvár Prikk Marián) [vö. *ázalék*].

tej-fől (*té-fel* Szatmár m. Nagy-Károly Nyr. VII.229; *té-fő* Veszprém Nyr. VII.375; Veszprém m. Csetény Halász Ignác; Hajdú-Hadház Nyr. IX.524; *té-föl* Hódmező-Vásárhely Nyr. IX.88; Orosháza Nyr. V.327; *té-föll* Veszprém m. Szentgál Nyr. III.184; *tej-füt* Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.285; *tié-fü* Soprony m. Horpács Nyr. X.265).

tejfő-fű: tragopogon major (Földrajzi Közl. 1894. 66).

[*tejfölös*].

tejfélés-óru: szőke orrú (marha) (Csik m. Gyergyó-Ujfalu Jánosy Gerő).

tej-gyertya (Hol? NyK. XVII.306; *téj-gyertya* Keeskemét Nyr. X.382): milly-gyertya [ford. népetimológia].

téj-hárolik [?] = *téj-ázalék* 1. [?] (Soprony m. Mihályi, Kisfalud? Nyr. XXII.473).

tej-házalék: tejpád (Soprony m. Pereszteg R. Prikk Marián).

tej-pille: a forralt tej hártája, bőre (Gömör m. Tsz.) [vö. 2. *pille*].

[*tej-verő*].

tejverő-dézsza: köpülő (Székelyföld Tsz.).

tejbe-gombóta: tejben főtt vagdalt tészta (Palócság Nyr. XXI.417).

tejbe-kása (*tejbe-kásá*): tejben főtt kása (Csánád m. Batonya Kálmány L. Koszorúk II.211; Debrecen Nyr. IX.206; Nógrád m. Litke Nyr. IV.334).

tébe-laska: tejben főtt laska (Aranyosszék Jankó J. Torda stb. 128).

tejbe-tők: [tréf., gúny.] fehérarcú ember (Csongrád m. Szentés Nyr. VIII.331).

teje-jó: jól tejelő. *Tejejó tehén* (Hódmező-Vásárhely Abaujvári Miklós).

TEJCSE: tejecske (Palócság Tóth Aurél).

TEJES: konyhaszekrényke (Hajdú-Szovát Nyr. XXIV.587).

tejes-fű: a eichoriaceae-családbeli minden sárgavirágú fű (Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 59).

tejes-gyertya: milly-gyertya [ford. nép-etimológia] (Veszprém m. Szentgál Nyr. III.184; Baja Bayer József).

tejes-kóró: cötkény (*euphorbia palustris*) (Baranya m. Kopács Herman O. Halászat K.).

TEJIKE: tejecske (Curgó és vid. Nyr. XXVI. 547).

1. **TEJKE**: ∞ (Eszék vid. Nyr. VIII.326).

2. **TEJKE**: a garat alatt levő válu, a melyen a szem lefoly a forgókőre (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Tsz.; Csik m. Csik-Verebes, Gyergyó-Szárhegy, Gyergyó-Ditró Freckay János; Csik m. Nagy-Kászon Ráduly Simon). *Ügyelék én a tejkére* (Csik m. Kászon-Jakabfalva Nyr. VIII.326).

TÉK [?]: kerítés (Hol? Nyr. XII.528).

TÉKA (*téka*): 1. falszekrény (Tiszafüred és vid. Kinnach Ödön; Brassó m. Hosszúfalú Horger Antal); 2. faszekrény, a melyben a tejes edényeket tartják (Hajdú m. Nádudvar Nyr. VIII.234); 3. falon függő szekrényke, a melyben üvegeket, poharakat stb. tartanak (Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189); 4. falon függő polcos állvány (Cegléd Ilosvay Vilmos); Bereg-Rákos vid. Pap Károly); 5. írómappa (Cegléd Ilosvay Vilmos).

TEKE (*tege* Moldva, Klézse Nyr. VII.237; *tüke* Kis-Kún-Halas Nyr. XV.474).

TEKELŐSZ: haszontalan (Brassó m. Hétfalú Horger Antal).

TEKER: 1. fölesavarja a fonalat a zugolyfára (Dráva mell. Nyr. VI.87). *Ippen tekertünk, mikor az a lámpista bátyóm hozott egy főző halat* (Eszék vid. Nyr. VIII.140); 2. fonalat gombolyít (Beregszász Nyr. XXVI.523).

[Szólások]. *Oda tekerte a büne*: a rossz száundék, a boldogtalan ész, a balsors oda vitte (Szatnár m. Kapnik vid. Nyr. II.236). *A büne*

tekerte oda (Szatnár m. Kapnik vid. Nyr. II.277). *Merre tekerjem az utat?* — mihez fogjak, mibe kezdjek (mikor tönkre jutottam)? (Csik-Tusnád Melich János).

be-teker: befön, megesal (Dunántúl Nyr. XVI. 190).

[el-teker].

[Szólások]. *Eltekeri a szót*: elesavarja, elferdíti az értelmét (Székelyföld Kiss Mihály).

még-teker: 1. megesikar (pl. göres a beleket) (Székelyföld Kiss Mihály); 2. megtáncoltat (Gömör m. Nyr. XVIII.506; Rimaszombat Nyr. V. 271); 3. megesóvál, megráz. *Mégtekerté e fejít ho' nem lehet* (Vas m. Német-Gencs Nyr. XXVI. 138); 4. megbabonáz. *Bántás vót a lábomon; három fertáj esztendüt seküttem; asz mongyák, meg vótam tekerve, egy gonosz asszony tekert meg* (Göcsej Nyr. XIV.454).

TEKERCS: 1. összegöngyölgetett ruha, a melynél fogva a teli kosarat v. vékát könnyebben lehet fölemelni (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839); 2. posztóból v. vászonból készített koszorúforma kerek fonadék, a melyet a fejükre tesznek, mikor terhet visznek rajta (Balaton mell. Horváth Zsigmond, Fábian Gábor 1839; Zala m. Hetés Ethnographia VIII.96; Veszprém Nyr. II.134; Zilah vid. László Géza); 3. egy ágba font haj (Szeged Ferenczi János); 4. rétes (Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.380; Baranya m. Kisasszonyfa és vid. Zalai Mihály); 5. újjnyi, vastagságra elnyújtott kenyértésztából sodort, kerek rétes alakú sütemény, a melyet darabokra tördelve leforráznak és zsírral meg tejföllel készítenek el; régebben mákkal és mézzel is ették (Heves m. Vámos-Györk Kürti Géza; Gyöngyös Nyr. IX.333); 6. fej (kender) (Veszprém m. Nyr. XI.572); 7. tekerőbogár (a mely a szőlőlévéibe csavarja bele magát) (Gyöngyös Nyr. IX.333).

TEKERCSE: rétes (Közép-Baranya Nyr. III. 327).

TEKERCSIK = *tekerics* 5. (Heves m. Névtelen 1840; Heves m. Sirok Nyr. VIII.568; Heves m. Vámos-Györk Kürti Géza; Mátra vid. Nyr. XXIV.479; Nógrád m. Vecsekle Nyr. V.571; Gömör m. Tsz.).

TEKERED-IK: 1. fordul. *Nem tud hova lenni, merre tekeredni* (Szatnár m. Kapnik vid. Nyr. II.277). *Az étlenség kénszerítette, hogy valamerre tekeregyék* (Háromszék m. Vadr. 404). *Mán most merre tekerégyék?* (Háromszék m. Uzon Nyr. VIII.430); 2. válik, lessz. *Nem hittem, hogy ilyen bor is tekeredik belőle* (Zala m. Kővágó-Örs, Révfülp Nyr. XIX.142).

be-tekeredik: befordul (Karcag Nyr. XIII.432).

TEKERÉG (*tekereg, tekerög*): 1. csavarog, kószál, dologtalanokodik (Vas m. Órség Nyr. I.422; Vas m. Kemenesalja Tsz.; Zala m. Bódiss Jusz-

tin; Göcsej Vass József 1841; Cegléd Ilsvay Vilmos; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.429; Abaúj m. Buzita Nyr. III.523; Bereg m. Pap Károly; Erdély Szinnyei József; Udvarhely m. Nyr. IV. 227; Háromszék m. Orbai járás Nyr. VII.332). *Hun tekerékté má megint?* (Szabadka Kászonyi Gyula); 2. nyugtalanodik, fészeleg, esztalanodik (Vas m. Őrség Nyr. IV.426).

[Szólások]. *Tekereg, mint az Urbán lelke* (Bereg m. Pap Károly). *Tekerög, mind az ócfali kergetegös bőrbécs* (Udvarhely m. Nyr. IV.227).

el-tekerög: elesavarog, elköszül. *Éccé-máccé úgy eltekerög, mintha nem es a házamná laknék* (Udvarhely m. Nyr. IV.176).

TEKERÉS: 1. esavart, összecsavart. *Tekeres kendő*-ből csinálják a fejükre a *févált*; vö. *fej-al* 2.) (Baranya m. Nyr. V.331). *Tekerés fa:* a melynek a rostjai nem egyenesek, hanem egymásba fonódottak, s azért rosszul hasad és faragni, gyalulni is rossz (Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VI.180); 2. görbe (Veszprém m. Kis-Szóllós Halász Ignác); 3. kis patak, melyet át is lehet lépni (Fehér m. Mezőföld Király Pál); 4. nyugtalan (Zala m. Szentgyörgyvölgye Nyr. II. 280); 5. furfangos, ravasz, álnok. *Tekerés beszédű v. lelkű* (Háromszék m. MNy. VI.353. 359; Vadr.; Gyórfy Iván).

[Szólások]. *Tekeres a hurkája* [mondják furfangos, ravasz, álnok emberről] (Háromszék m. Arany-Gyulai NGy. III.301; Kiss Mihály). *Még a hurkája és tekeres:* ∞ (Erdővidék Nyr. IX.35).

tekeres-facsaros: furfangos, ravasz, álnok (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.).

TEKERGÉS: csavargás, kószálás (Erdély Szinnyei József; Udvarhely m. Nyr. IV.176).

[Szólások]. *Tekergésbe van:* csavarog, kószál (Kalotaszeg, Zsobok Melich János).

TEKERGETŐ: gombolyító [gombkötő-szerszám] (Pozsony Nyr. XIII.528).

TEKERGŐ: 1. csavargó (Erdély Szinnyei József); 2. örvénylő. *Tekergő víz* (Sajó mell. Herman O. Halászat K.).

[Szólások]. *Tekergőbe van a csősz:* cirkál az őrizetére bízott területen (Kalotaszeg, Zsobok Melich János).

[TEKERGÖDZ-IK].

rá-tekergődzik: rátekeredik, rácsavarnodik. *Rátekergődött az újjamra a madzag* (Cegléd Ilsvay Vilmos).

TEKERIC: nyaktekeres (jynx torquilla) (Hol? Tsz.; — Kiss Mihály a székely *tekeréynt* ezzel értelmezi: tekeric, wendehals).

TEKERINCS: ∞ (Soprony m. Nomenclator Avium 47; Vas m. Őrség Nyr. VII.331; Zala m. Kassai J. Szókönyv V. 28.)

TEKERINT: esavarint. *Abból a 777 rőfös kolbászból vagy három-négy rőföt tekerintem a nyakamba!* (Szilágy m. Tusnád Nyr. VI.280; karácsonyi misztériumban).

TEKERÍT: 1. esavarít. *El nem kell tekeríteni. Alóra kell tekeríteni* (Szabolcs m. Besenyőd Nyr. XII.143); 2. térít, terel. *Tekeriesd* [snjtóliba e h.: tekericsd] *ide az ökrököt!* (Brassó m. Hosszúfalu Nyr. XXII.284).

[Szólások]. *Merre tekerülsem az utat?* — mihez fogjak, mihe kezdjek (mikor tönkre jutottam)? (Csik-Tusnád Melich János).

[TEKERMÉNYÉS].

tekerményes-rigó: énekes rigó (turdus musicus) (Háromszék m. Nomenclator Avium 78).

TEKERŐ: fonalgombolyító (Mármaros m. Técső, Visk Nyr. XXVI.140).

tekerő-bot: pálea, a melyet a takács a fonálnak a rúdra s a lábtókra való igazításánál szabályozó eszközül használ, hogy a fonál jól feszüljön minden rúdon (Dunántúl Bódiss Juszti; Győr Nyr. XI.383).

tekerő-fa: 1. karvastagságú farúd, a mellyel a kocsira rakott fatöncök köré csak lazán kötött vasláncot csavarás által megfeszítik (Brassó m. Háromfalu, Négyfalu Horger Antal); 2. szövőszékbeli dorong, a melyre egész vég fonalat tekernék föl (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.325; Székelyföld Tsz.); 3. gombolyító [gombkötő-szerszám] (Pozsony Nyr. XIII.528).

[tekerőfáz].

meg-tekerőfáz: tekerőfával megfeszít (szekerre rakott fa köré kötött láncot). *Tekerőfázul még a fát a szekérén!* (Brassó m. Zajzon Nyr. III.224).

tekerő-fűrő: az a fűrő, a mellyel a hordó fenekét a csínjába belerántják (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839).

tekerő-karika: [szövőszék része] (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.325).

tekerő-láb: a *tekerő-level* alsó része (Székelyföld Tsz. 219a; Kis Albert).

tekerő-lánc: 1. szélmalomban egy kocsiforma szerszámmal a lánc, a melyet a koci kerékére csavarnak, s ezzel igazítják a vitorlát a szél iránya szerint (Győr m. Bódiss Juszti); 2. tauchkette [vizi malomnál] (Győr Nyr. XI. 288).

tekerő-level: vízszintesen forgó fonalgombolyító készülék, a melynek a részei: 1) a *kocske-ágyas-láb* v. *tekerő-láb*; 2) a *levél-fák* (két egymást keresztező fa, a *láb* tetejébe ütött szegbe téve); 3) a *levélfák* végeiből kiálló négy *tekerő-szev*, a mely a nagy matring fonalat kifeszítve tartja (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Nyr. IX.40; Sóvidék Boros Gábor).

tekerő-muзыка: kintorna (Csallóköz Csaplár Benedek; Pozsony m. Tárnok Nyr. VIII.471; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429).

tekerő-pánt: az elpattant kerékvas ideiglenes összetartása végett a szakadás helyére csavargatott köté (Heves m. Csépa Nyr. II.380; Heves m. Vámos-Györk Kürti Géza).

tekerő-putton: csavaró-készülék, a mellyel a hajómalmot jobb vízre eresztik vagy a part felé húzzák (függőlegesen álló fahenger, a melyet a tengelyül szolgáló földbe vert duc körül két v. négy küllősugárnál fogva forgatnak, s így a láncot v. a kötelet rá- v. róla lecsavarják) (Baranya m. Ormányság Nyr. VIII.47 [itt *tekerő-puttong* alkalmasint hiba e h.: *t.-puttony*]; Baranya-Sellye Zalai Mihály).

tekerő-szeg: a *tekerő-levél* része (Háromszék m. Nyr. IX.40).

TEKERŐD-İK: forgatja a fejét az igában (kelletlenül jár). *Tekerődik az ökör* (Tolna m. Felső-Pél Tolnai Vilmos).

TEKERŐDZ: fehér fűtyollal fölékesít (új asszonyt) (Tolna m. Sárköz Nyr. IV.418).

[TEKERŐDZŐS].

tekerődzős-mőnyecske: új asszony (Tolna m. Sárköz Nyr. IV.418).

[TEKERŐZÖTT].

tekerőzött-mőnyecske: egy-két éves fiatal asszony, a kinek joga van fűtyolt csavarni a nyakára és az arcára (Pest m. Csanád Békassy Sándor).

TEKERÜLET: kanyarodás (folyóvízé) (Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.310).

TEKERVÉNY: nyaktekeres (jynx torquilla) (Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely és Háromszék m. Vadr.).

TEKERVÉNYES: furfangos, ravasz, álnok. *Tekervényes eszű ember* (Székelyföld Kriza). *Tekervényes beszédű* (Háromszék m. MNy. VI.353).

TEKERVÉNYL-İK: furfangoskodik, ravaszkodik, álnokoskodik. *Nem mind arany, ki megszűre fénylik; látom, az igaz szót is tekervénylik* (Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk I.145).

TEKÉZÉS: labdajáték, a melyet úgy játszanak, hogy egy sorban lyukakat vájnak a földbe és feléjük gurítják a labdát; a kinek a lyukában a labda megáll, az kikapja és a játszótársai valamelyikét megdobja vele (Bács-Bodrog m. Új-Verbász Székely Sándor).

TEKINT (*teként* Heves m. Saár Nyr. V.41; Moldva, Klézse Nyr. III.336; V.192).

meg-tekint: megszán (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.378).

TEKINTET: tekintély. *Nincs biza semmi tekintettye az embernek; ide-odu hánnyák az embert a piacról* (Kolozsvár Németh Sándor).

TEKINTETÉS I. tén.

TEKINTGELŐD-İK (*tekiingelőd-ik*): tekintget (Adony Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.402). *Mindénfelé tekiingelődik* (Veszprém m. Csetény Nyr. XVIII.285).

TEKNŐ (*tekenő* Szlavónia Nyr. XXIII.214; Rimaszombat Nyr. V.271; Debrecen Nyr. IX.163; *tekenő* Palócság Nyr. XXII.80; *tekenő* Gömör m. Hanva Nyr. XVIII.454; *tekenő* Tolna m. Alsó-Nyék Nyr. V.287; Dráva mell. Nyr. VI.87; Bács m. Bajmok Nyr. VIII.92; Szilágy m. Tasnád Nyr. VI.474; Székelyföld Kiss Mihály; Hétfalu Horger Antal; *teknő* Csallóköz Csaplár Benedek; Cegléd Ilosvay Vilmos; Szabadka Kászonyi Gyula; *teknő* Kalotaszeg, Jákótelke Czucz János).

teknő-alj-fa: szántalpnak való fa (Cserhát Erdészeti Lapok XXII.864).

teknő-fa: öblös növéssű törzs (Cserhát Erdészeti Lapok XXII.864).

[TEKNŐS].

tekenyős-béka: édesvízi kagyló (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.383; Baranya-Sellye Zalai Mihály).

TEL-İK (*tell-ik* Veszprém m. Vörös-Berény, Almádi Tolnai Gyula; eltelleni Tolna m. Nyr. V.523; *kitell-ik*, *kitellött* Hol? Nyr. VI.320; *eltöttünk* Kalotaszeg, Zsombok Melich János; *kitőt* Zala m. Dergecs Nyr. III.34; Székelyföld Kiss Mihály; *mögtől*, *mögtölt* Baranya m. Ibafa Nyr. XX.191; *méktölt* Brassó m. Hétfalu Horger Antal; *étölték* Moldvai csáng. Nyr. X.106); 1. kerül. *Ennyibe telik* (Heves és Borsod m. Nyr. IX.177); 2. teljesedik, beteljesedik. *Az éjjeli álom nem telik ma jóra* (Udvarhely m. Fehér-Nyikó mell. Vadr. 315).

[Szólások]. *Fejedén téjék!* [mondják a kutyának, mikor vonít, mert azt hiszik, hogy a vonítása veszedelmet jelent] (Székelyföld Fejér József).

el-telik: 1. jóllakik. *Eltelleni* (Tolna m. Nyr. V.523). *Éltelttünk* (Kis-Kún-Halas Nyr. VII.87). *Eltelttünk velle* (Kalotaszeg, Zsombok Melich János); 2. elmúlik. *Szémnikép nem akar eltetni* [a hidegtelelés] (Moldvai csáng. Nyr. III.3); 3. kimúlik, meghal. *Várom, mikor telém el e világról* (Moldvai csáng. Nyr. III.3). *Az előbbszéri derekek élteltek* (Moldvai csáng. Nyr. X.106); 4. elfér (Eger Polgár János). *Véltem ecs csinos nat túlat, olyat, hogy az Éstök s-ógor háromesztendő külyki eltelt v-óna benne* (Heves m. Sz.-Démonkos Nyr. XXII.524).

ki-telik: 1. kikerül. *No ekkor má kitőt a három bolond, de több is, mer abba a faluba min-*

dén embér bolon vót (Zala m. Dergecs Nyr. III.34); 2. beteljesedik. *No itt és kitélik az éccéri embér mondása* (Székelyföld Fejér József).

[Szólások]. *Kitölt a levele*: lejárt a becsülete, az értéke, a kedvessége (Székelyföld Kiss Mihály).

[1. TÉL].

telot-szaka: egész télen át (Vas m. Kemesalja? Kresznerics F. Szótár II.200; Soprony m. Széplak, Győr-Sz.-Márton, Komárom m. Tárkány Bódiss Jusztfn).

[2. TÉL].

tél-túl (*té-túl* Udvarhely m. Séra Kálmán; *tel-tul*, *tel-túl* [?] Háromszék m. Nyr. IX.32. 175. [megjegyzendő, hogy a közlő aa. kötet 425. lapján kiigazította a közleményeibe becsúszott sajtóhibákat, de a *tel-t* nem jelezte hibásnak]; *tél-tul* Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.351; Vadr.; Győrffy Iván; *tél-tul* Heves m. Névtelen 1840; Alföld Nyr. XV.281; Brassó m. Hétfalu Nyr. V.378; XVI.575; Horger Antal; Csik-Sz.-Márton Nyr. XIX.43; *ti-tu* Kaposvár Schröder Gyuláné; *tül-tul* Szeged Nyr. IV.221; *tül-tul* Debrecen Nyr. VII.328; Ermellék Nyr. V.473): 1. *tél-tul*: innen-onnan (Heves m. Névtelen 1840); 2. *té-tul*, *tél-tul*, *tél-tul*: itt-ott, imitt-amott, itt is ott is (Heves m. Névtelen 1840; Háromszék m. MNy. VI.351; Vadr.; Brassó m. Hétfalu Nyr. V.378; XVI.575 [mind a két helyen hibásan értelmezve]; Horger Antal). *Tél-tul vót éty pár kalász* (Hétfalu Horger Antal). *Hallottam tél-tul* (Csik-Sz.-Márton Nyr. XIX.43). *Tél-tul beszéltek már. Tél-tul zuvatol* (Udvarhely m. Séra Kálmán); 3. *tél-tul*, *tél-tul*, *ti-tu*, *tül-tul*, *tül-tul*: imígy-amígy, immel-ámmal (Szeged Nyr. IV.221; Debrecen Nyr. VII.328; Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.351; Vadr.; Győrffy Iván). *Azután dolgozzatok emberül, nemcsak úgy tél-tul nagyjából, mint a cigánygyűjtés, rugd-fel-hadd-ott-módra!* (Alföld Nyr. XV.281). *Ti-tu nagyjából* (Kaposvár Schröder Gyuláné). *Tül-tul formán* (Ermellék Nyr. V.473). *Tél-tul veszi a dolgot* (Aranyosszék Séra Kálmán). *Csak tél-tul beszéltek velém*: félvállról (Brassó m. Türkös Horger Antal); 4. *tel-tul*, *tel-tul* [?], *tél-tul*: összevissza. *Tél-tul eleget beszéltek* (Csik m. Nagy-Káson Séra Kálmán). *Tel-tul eleget gyarátoltam* [javasoltam] *s már ajangottam többet is mondani* (Háromszék m. Nyr. IX.32; vö. 425). *Tél-tul mind csak várásoltak* [helyesen: várásoltak: idegen nyelven beszéltek] (Háromszék m. Nyr. IX.175; vö. 424).

téltuloz: imígy-amígy tesz v. csinál (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.351; Vadr. 520a; Győrffy Iván).

TELE, TELI (*telle* Somogy m. Sándor József; Tolna m. Nyr. VI.524).

[Szólások]. *Teli van a zsákja*: terhes, viselős (Nógrád m. Szabó Pál; Háromszék m. Nyr. IX.31).

tell-test: telitestű (Háromszék m. MNy. VI.353).

TÉLEFÓN (*telefont* [nép-etimológia] Jász-Nagykun-Szolnok m. Tisza-Súly Nyr. XXV.432).

TELEGET (Somogy m. Mesztegnyes Nyr. IX.281; *teljéget* Zala, Somogy m. Bagyary Simon): éldégl. *Abbu teljéget, mit neki je jó embérek annak* (Somogy m. Mesztegnyes Nyr. IX.281).

TÉLEGRÁF (*délégráf* Zala m. Gelse és vid. Nyr. XV.573; *deregráf* Göcsej Nyr. XIII.352; *teligráf*, *teligróf* [nép-etimológia] Baranya m. Nagy-Harsány Nyr. VII.477; *teligróf* [nép-etimológia] Palócság Nyr. VIII.451; *telógróf* Baranya m. Nagy-Harsány Nyr. VII.477; *törégráf* Székelyföld Nyr. IV.189). — *Délégráf*: [telegraf és:] telegramm (Zala m. Gelse és vid. Nyr. XV.573).

[TÉLEGRAFER].

döröglafer-ház: telegráfhivatal (Dunántúl Nyr. XVI.190).

TÉLEGRAMM (*törégrám* Székelyföld Nyr. IV.189).

1. **TELEK** (*teleng* Rábaköz, Beő-Sárákány Nyr. XVIII.238; Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Pápa Nyr. XVI.576; *telep* Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; *telleg* Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561; vö. IV.272): szíj, madzag: a) *telek*, *teleng*, *telep*, *telleg*: kettős szíj v. madzag, a mellyel az ostort v. a korbácsot a nyélre rákötik (Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561; vö. IV.272; Rábaköz, Beő-Sárákány Nyr. XVIII.238; Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Zala m. Hetés Nyr. XIX.143; Pápa Nyr. XVI.576; Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; Tokaj Nyr. XXIV.240; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.324). *Ostor-telek* (Gömör m., Bodrogköz Tsz.). *Ostor telke* (Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.85). *Eőszakatt a korbács teleki* (Mátra vid. Nyr. XXIV.479); b) *teleng*: bocskorszíj (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839). *Bocskor-telek* (Balaton mell. Tsz.).

2. **TELEK** (*tellekéknek* Göcsej Nyr. II.422; *telep* Erdély Czimmermann János): 1. *telek*: közvetlenül a porta mellett levő földdarab, a melyben kukoricát és burgonyát termesztene (Bereg m. Pap Károly); 2. *telek*: (a tanyákon) művelés alatt levő föld, a melybe a legelő nincs beletérve (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.429); 3. *telek*: szántóföldön a tanya körül a jőszág számára tartott legelő (Cegléd Ilosvay Vilmos); 4. *telep*: disznóól (Erdély Czimmermann János); 5. *telek*: ganaj, trágya (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.429; Kún-Majsa Nyr. VIII.470; Szeged Csaplár Benedek) [vö. *kutya-telek*].

telek-alla: a ház végében levő földek (Vas m. Sorok mell. Nyr. XXII.144).

TELEKÉL (*teleköl*): 1. trágyáz (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.429; Kún-Majsa Nyr. VIII.470); 2. ganajjal beken (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.429).

[Szólások]. *Magára telekűtő* [a kutya az ételt]: [tréf.] megette (Rábaköz, Beó-Sárkány Nyr. XVII. 231).

1. **TELEKÉS**: szilvas, fűlsziljazott, szíjjal megkötözött. *Telekes bocskor* (Hol? Tsz.).

[2. **TELEKÉS**], **TELEKÖS**: trágyás, megtrágyazott. *Telekös föld* (Szeged Csaplár Benedek).

[**TELEKÉZ**], **TELEKÖZ**: trágyáz (Szeged Csaplár Benedek).

TELEKÉZETT: megtrágyázott. *Telekezett föld* (Zenta Nyr. XVIII.383).

[**TELEKI**].

teleki-puttony: tök (Baranya m. Tsz.).

teleki-varjú: vetési varjú (*corax frugilegus*) (Hol? Nomenclator Avium 55).

TELELŐ: 1. télen át elálló. *Telelő alma, körte, dinnye* (Cegléd Ilosvay Vilmos); 2. major, a hol a jószágot teleltetni szokták (Cegléd Ilosvay Vilmos).

[**TELENÉS**].

telenes-teli (Háromszék m. Vadr. 520a; *telinés-tele* Udvarhely m. Magyaros, Mátisfalva Séra Kálmán; *telönös-teli* Udvarhely m. Kriza): telides-teli.

TELENGEN: meg [v. jelentés nélküli toldalékszó] (Baranya m. Király Pál; Baranya-Sellye Zalai Mihály) [vö. *mégintelen*].

[**TELEPÉD-IK**].

még-telepédik: meggyökerezik (az átültetett fa) (Bihar m. Margitta Horváth János; Csongrád m. Szentés Molecz Béla). *Aggya urát annak is, minek várta ki az almáját! — Méket? A mék már olyan szípen megtelepedett?* (Bihar m. Pocsaj Nyr. IX.558).

[**TELEPÍT**].

még-telepít: kielégít, jóllakat. *Az egyik tehenem még ... adogat egy-egy fél kupányt, s így még tüggyuk őket* [t. i. a gyerekeket] *telepíteni velle* (Csik m. Nyr. IV.472). *Anyjuk megtelepítette a gyermekeket egy kupa tejjel. Annyink van, hogy meg tudjuk őket telepíteni* [azaz: van annyi ételünk, hogy leültethetjük, letelepíthetjük s jóllakathatjuk őket] (Csik m. Nagy-Káson Séra Kálmán).

TELESMÁN: tátottszájú, mulya, mafla, éhettelessen gyerek (Háromszék m. Tsz.).

TELEVÉNY: az a föld, a mely az ajtó előtt lábhordással föltelik (Erdély Kassai J. Szókönyv V.87).

TELHETETLEN. *Telhetetlen mahoméd*: nagybélú, nagyehető (Csallóköz Csaplár Benedek) [vö. *mahomél*].

TÉLI. — *Téli oldal*: északi oldal (Szilágy-Cseh Király Pál).

téli-kánya: gatyás ölyv (*archibuteo lagopus*) (Hol? Nomenclator Avium 42).

[**TELIDÉS**].

telidés-teli (*teledes-tele* Érmellék Nyr. V.473).

TÉLIES: téli. *Télies ruha* (Nagy-Kanizsa Lichtschein Ödön).

[**TELINGÉS**].

telingés-teli: telides-teli (Cegléd Ilosvay Vilmos).

[**TELIS**].

telis-teli: ∞ (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.250; Veszprém m. Szentgál Nyr. II.185).

[**TELISDED**].

telisded-teli: ∞ (Baranya m. Ormányság Nyr. II.131).

[**TELISDEN**].

telisden-teli (Rábaköz Nyr. XVI.138; Ugocsa m. Homonna Nyr. VIII.427; Szatmár, Szabolcs, Ugocsa m. Nyr. IX.184; *telizsden-teli* Szamosköz Nyr. XI.92): ∞.

[**TELJEDÉS**].

teljedes-teli: ∞ (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.250).

[**TELJEN**].

teljen-teli: ∞ (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.250).

TELJES (*tejes* Székelyföld Kiss Mihály; *téjes* Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 461). — *Tejesleg*: teljességgel (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.351; Vadr.) — *Tejjesebb* (pl. vászon): vastagabb, sűrűbb. *Tejjesebbet aggyon!* (Vas m. Kemenesalja, Nemes-Magasi Nyr. XIX.191).

[**TELJESÍT**].

ki-teljesít: 1. kipótol (hiányt), teljesen leró (hátralevő adósságot, szolgálati tartozást) (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.235; Szolnok-Doboka m. Deésakna Nyr. I.382); 2. végrehajt (tervet) (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.235).

TÉLL-IK: tevődik. *A zajtu nem téllik be* (Zala m. Hetés Nyr. II.373).

TÉLLÉG: vánszorog (Balaton mell. Bagyary Simon). *Ojjan fáratt, allig tud má csak tellegni is* (Zala m. Király Pál).

TÉLLÉGET (*töllöget*): teddegél, teszeget (Székelyföld NyK. II.368; Kiss Mihály, Kriza; Udvarhely m. Kriza; Háromszék m. MNy. VI. 221; Vadr.).

TELLÉGET: gesztikulál, hadonáz a kezével (Csallóköz CzF.; id. Szinnyei Józsefné). *Be-*

szélni sē tud a nélkül hogy tellēgetne (Csallóköz Csaplár Benedek).

TELLETULLÁZ: ügyetlen készülődéssel késlekedik, haszontalan foglalkozással vesztegeti az időt (Csallóköz Csaplár Benedek).

TEMÉRDÉK (*temerde* Szegszárd Miskolczy Gusztáv; *temerdék* Veszprém m. Csetény Nyr. V.523; Székelyföld Fejér József; *tömördök* Barna m. Hegyhát Várady F. Barna m. multja és jelenje I.223). — *Temerde, temerdék*: roppant nagy, óriás (Szegszárd [de itt *temerde* annyit is tesz, mint a köznyelvbeli *temérdék*, pl. *temerde sok*] Miskolczy Gusztáv; Székelyföld Fejér József). *Mekkora temerdék embér!* (Székelyföld Fejér József).

TEMET: töm (pl. ludat, libát) (Heves m. Névtelen 1840; Gyöngyös Nyr. IX.331; Tisza-Sz.-Imre Nyr. IX.138). *Két ludat temettem* (Félegyháza Nyr. XIV.185) [vö. *töm*].

[Szólások]. *Temettek a varjak*: csoportban röptek (Csik m. Gyergyó vid. Nyr. XIII.328).

[el-temet].

[Szólások]. *Eltemetni vkit*: vkinek a jó hírét, a becsületét rágalmazással tönkre tenni. *No engem egészen eltemetelt!* (Székelyföld Kiss Mihály). *A jószágot eltemetni*: sok adóssággal megterhelni (Szatmár m. Barna Ferdinánd).

meg-temet: megtöm. *Megtemeti [a] csizmáját szalmával* (Tisza-Sz.-Imre Nyr. IX.138).

TEMETÉS: temető. *Török-temetés, Temetés-part* [hátság, partos helyek] (Mezőtúr Nyr. X.144).

[Szólások]. *Ez is émēne ám a munka temetisre*: lusta (Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György).

TEMETKÉREZ—[IK ?] (*temetkêrêz* Palócság Nyr. XXI.217; *temetkêrêznek* Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.421): 1. temetést rendez, temetés felől rendelkezik. *Osztā~ hā mēlhālok, nekēm nāt temetést nē csinālydotok!* — *Ugyā~ nē temetkêrêz mā mēgint!* (Palócság Mikó Pál); 2. temetést játszik. *Temetkêrêznek ā gyerēkēk* (Palócság Mikó Pál).

TEMETŐ: temetés. *Temetőre megy* (Vas m. Sorok mell. Nyr. XXII.144).

[temető-talp].

[Szólások]. *Temető-talpig*: teljesen (Csik m. Gyergyó vid. Nyr. IV.283). *A birtokából temető-talpig kiforgatták. Av világ szēmēlātyāra temető-talpig legyalāszta* (Gyergyó-Újfalú Orbán Dénes). *Temető-talpig leēgett v. élēgett* (Udvarhely m. Mátisfalva, Háromszék m. Lécfalva Séra Kálmán). *Temető-talpig adós*: fölig adós (Csik m. Séra Kálmán). *Temető-talpából*: teljesen, mindehnestül (Székelyföld Nyr. IV.328).

TEMHE: 1. lomha, lusta, tunya (Palócság Nyr. XXII.80; Heves m. Névtelen 1840; Gyön-

gyös és vid. Nyr. II.181; IX.333; Király Pál; Alföld Nyr. IV.379; Szeged Csaplár Benedek); 2. nagy lomha testű, otromba (Palócság Nyr. XXII.80; Heves m. Névtelen 1840) [vö. *temzse*].

TEMHETETLEN (*temhellen* [?] Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.347): tömémentlen, temérdék (Székelyföld Kriza; Háromszék m. MNy. VI.222; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Temhetetlen sok marhája van* (Háromszék m. Vadr.). *Temhetetlen sok kender* (Háromszék m. Vadr. 412). *Temhetlen[?] sok katonaság* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.347). *Magánakvaló ember, ki temhetetlen vagyonából sem juttat senki fiának* (Székelyföld Nyr. VIII.461; itt *kitemhetetlen* hiha).

TEMONDA: 1. mendemonda, pletyka (Székelyföld Tsz.; Csaplár Benedek, Kriza, Kóródy Miklós; Marosvásárhely Nyr. XXV.186; Háromszék m. Tsz.; MNy. VI.352; Vadr.; Kiss Mihály; Háromszék m. Orbai járás Nyr. VII.332; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Erdővidék Tsz.). *Nem csinālok temondāt belőle* (Székelyföld Fejér József). *Eleget őrlött, de én nem csinālok temondāt belőlle* (Háromszék m. Nyr. IX.33). *No, hagyjuk a temondāt!* (Háromszék m. NyK. III.18). *Ezt a temondāt kezdtek rólam* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár); 2. pletykázó, pletykálkodó (Székelyföld Fejér József; Háromszék m. Vadr.; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Temonda asszony* (Háromszék m. Király Pál). *Temonda ember. Ne fülejj itt, te temonda!* (Erdővidék Király Pál). *No e mán igazi temonda fejtőnēp* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár).

temonda-beszéd: mendemonda, pletyka (Székelyföld Kriza; Erdővidék Király Pál).

temonda-fészek: pletykafészek (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. Vadr. 520a; Győrffy Iván).

[TEMONDÁD].

temondád-goré: *eryngium planum* (Nógrád m. Ipoly-Litke Nyr. IV.122).

TEMONDÁL: pletykáz, pletykálkodik (Székelyföld Tsz.; Andrassy Antal. 1843; Csaplár Benedek; Háromszék m. Tsz.; MNy. VI.352; Vadr. 520a; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Erdővidék Tsz.; Csik m. Nyr. V.468). *Rólam ne temondājjon senki!* (Háromszék m. Király Pál). *Az asszonyok mind jól tudnak temondālni* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár).

el-temondál: 1. elpletykáz (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.324; Győrffy Iván). *Ne állj vele szóba, mert az mindent eltemondāl!* (Alföld Nyr. XIII.237); 2. elgyaláz (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.324; Győrffy Iván).

le-temondál: megszól, elgyaláz, pletykával rossz hírbe kever (Székelyföld Andrassy Antal 1843).

TEMONDASÁG: pletykaság (Háromszék m. Király Pál).

TEMONDÁZ: pletykáz, pletykálkodik (Székelyföld Csaplár Benedek).

TÉMÖJGŐ: tébolygó (Háromszék m. Nyr. IX. 41; Kiss Mihály).

témőjgő-lélek: hazajáró lélek (Háromszék m. Nyr. IX. 41; Kiss Mihály).

[**TÉMÖJÖD-IK, TÉMEJED-IK.**]

mög-témőjödik, mög-témējedik, mög-témő-lődik (*mög-témējedik* Székelyföld Fejér József; *mög-témőjődni* Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XV. 575; *mög-témő-lődött* Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. XV. 575): megtébolyodik, megbolondul.

TÉMÖJÖG, TÉMEJÉG: 1. *témējög, témőjög:* tábolyog, tántorog (Székelyföld Fejér József; Székely-Udvarhely Melich János); 2. *témőjög:* tévelyeg, bódorog (Székely-Udvarhely Melich János) [vö. *tábolyog*].

el-témőjög: elbódorog. *A malacom valahova eltémőjögött* (Háromszék m. Nyr. IX. 41; Kiss Mihály).

TEPLOM (*támlom* Kalotaszeg Nyr. XVII. 47; *templom* Eger vid. Nyr. XIX. 331; Heves m. Parád Nyr. XXII. 522; XXIII. 141; Heves m. Istenmezeje Nyr. XV. 229; Székelyföld Kriza; Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 477. 478; Udvarhely m. és Hétfalu Vadr.; Háromszék m. Zágon Nyr. XXVI. 93; *támlom* Csík m. Gyergyó vid. Nyr. IV. 283; *templom* Szilágy m. Bürgезд Kerekes Ernő; Kalotaszeg Nyr. XVII. 47; Bánffy-Hunyad Nyr. X. 21; Kalotaszeg, Sárvasár Nyr. XI. 48; Udvarhely m. Nyr. IV. 371; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; *templonyba* Palócság Ethnographia IX. 370; *templony* Háromszék m. Zágon Nyr. XXVI. 93; *támpolom* Székelyföld Nyr. IV. 328; *támpolomba* Udvarhely m. és Hétfalu Vadr. 519a; *támpolony* Udvarhely m. és Hétfalu Vadr. 519a; *taplom* Székelyföld Kriza; Udvarhely m. és Hétfalu Vadr. 519a; *táplom* Háromszék m. Orbai járás Király Pál; *táplon* Udvarhely m. Nyr. IV. 371; *táplony* Udvarhely m. Nyr. IV. 371; Háromszék m. Nyr. IX. 427; Felméri Lajos; Háromszék m. Orbai járás Király Pál; *teplom* Székelyföld Kriza; Udvarhely m. és Hétfalu Vadr. 519a; Székely-Udvarhely, Bethlenfalva Nyr. VII. 378; Hétfalu Nyr. IX. 427; XXII. 94; Király Pál, Rozsondai József; *tēplon* Hétfalu Horger Antal; *teplony* Dráva mell. Nyr. VI. 87; XIII. 476; Dráva mell. Kopács Nyr. XVI. 284; XVII. 191. 237; Szatinár m. Máté-Szalka és vid. Nyr. XXVI. 497; *tiplony* Brassó m. Hosszúfalu Horger Antal).

templom-bíró: templom főügyelője (Gömör m. Tsz.).

templom-eresz: templom előcsarnoka, pitvara (Háromszék m. MNy. VI. 243).

templom-fara: templom hátulsó vége (Tolna m. Nyr. VI. 524; Abaúj, Borsod m. Király Pál).

[**TEPLOMKA, TAMPLÓKA:** templom (Moldvai csáng. Nyr. IX. 531).

TÉPLOMOZÁS, TÉPLONÓZÁS: istentisztelet (Brassó m. Hétfalu Horger Antal).

TÉMPÓ (*tempó* Háromszék m. Vadr. 520a): csiny, furfang, fogás (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.). *Ismerem a témpóikat* (Zala m. Nagy-Kanizsa Lichtschein Ödön). *Sok tempót szokott az csinyáni* (Veszprém m. Nyr. V. 330).

[Szólások]. *Témpóra:* lassan, kimérten, hosszadalmasan, tempósan. *Tempóra dőgözik* (Szeged vid. Nyr. VII. 473). *Siess egy kicsit, ne olyan tempóra!* *Nagy tempóra felötözik* (Székelyföld Nyr. II. 39).

TEMPORIZÁL: haszontalanul tölti az időt (Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek).

TÉMPÓS (*tempós, témpós* Zala m. Túrje vid. Bódiss Jusztn): 1. mindent lassan, akkurátosan, méltóságosan tevő (Zala m. Túrje vid. Bódiss Jusztn). *Témpós embër. Témpóssan ötözik* (Csallóköz Szinnye József); 2. tréfás (ember) (Somogy m. Szőke-Dencs Nyr. III. 231).

TÉMPÓZ[-IK]: 1. mindent nagyon lassan és kényelmesen tesz (Losonc Máté Lajos); 2. tréfál, bolondozik (Zala m. Szepetnek Lichtschein Ödön; Somogy m. Szőke-Dencs Nyr. III. 231; Nagy-Kúnság Nyr. XVI. 524; Cegléd Ilosvay Vilmos; Tisza vid. Nyr. XXVI. 140; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XII. 427); 3. alakoskodik (Székelyföld Fejér József). *Ne tempózz! Már megint tempózol!* (Székelyföld Séra Kálmán).

[Szólások]. *Tempózik, mint a hasatt teknő:* kényes, rártartós (Debrecen Nyr. VII. 274). *Tempózik, mint a hasatt teknő* (Bihar m. Pocsaj Nyr. VI. 130). *Tempózik, mint a hasatt fuzik* (Debrecen Nyr. IX. 131). *Tempózik, mint katona a talicskában* (Szeged vid. Nyr. VII. 473).

TEMZSE: esetlen nagy és vaskos, erős. *De nagy temzse embër!* (Cegléd Ilosvay Vilmos) [vö. *temhe, tömzsi*].

TÉNDÜL (Nagy-Körös Nyr. VI. 424; *tendül* Hegyalja Kassai J. Szókönyv V. 117; *töndül* Nagy-Körös Nyr. VI. 424): 1. összeszedi magát, neki-telik (betegség után) (Nagy-Körös Nyr. VI. 424). *Már kezd tendülni* (Hegyalja Kassai J. Szókönyv V. 118); 2. virágzásnak indul [á. é.] (Nagy-Körös Nyr. VI. 424) [vö. *pëndül*].

fel-töndül = töndül 1. (Künszentmiklós Nyr. XXV. 82).

TÉNFERÉG (*ténfereg*; — *témfereg* Zilah vid. László Géza; *tenfereg* Székelyföld Nyr. IX. 176; *ténförgök* Vas m. Kemenesalja, Szatmár vid. Tsz.): 1. hentereg, fetreng (Háromszék m. Vadr.; Csík m. MNy. VI. 376). *Ténfereg a disznó a pocsolylában* (Zala m. Nyr. XXV. 331); 2. láb alatt van,

láb alatt akadékoskodik, lábatlankodik, settenkedik (Zala m. Nyr. XIX.528; Vas m. Kemenesalja Tsz.; Főlegyháza Nyr. IV.560; Csallóköz, Baicsfa Nyr. XVI.140; Tokaj Nyr. XXIV.240; Szatmár vid. Tsz.). *Ne ténferegj a lábom alatt, te fattyú!* (Tokaj? Nyr. XVII.559). *Ne ténferegjetek ott a tűz körül!* (Bereg-Rákos és vid. Pap Károly); **3.** cél nélkül járkal, kószál, kódlorog, kóborol (Szabadka Kúszonyi Gyula; Rimaszombat Nyr. XV.474; Tokaj Nyr. XXIV.559; Uo.? Nyr. XVII.559; Bereg-Rákos és vid. Pap Károly; Zilah vid. László Géza). *Ide s tova ténfereg* (Zala m. Alsó-Lendva vid. Nyr. XXIII.287); **4.** támo-lyog, tántorog, kábultan ide-oda jár (Nagy-Kún-ság Nyr. XVI.524; Cegléd Ilosvay Vilmos; Zilah Nyr. XIV.431). *Sokat itt [ivott], reggel felé csak úgy ténferegve jött haza. Beteg szegény, csak úgy ténfereg* (Bodrogköz Nyr. XVII.559). *Ténfereg, mint az eszeveszett lúd* (Székelyföld Nyr. IX.176). *Az éjjel ténferegésbe vót az eszem; magam is mindég ténferegtem, alig tudtam aludni; gondoltam, hogy az idő is ojan lesz, mint az eszem* (Gömör m. Nyr. XVII.470) [vö. *sentereg, ténszörög*].

el-ténfereg: 1. elvánszorog; 2. elbódorog, eltéved (Cegléd Ilosvay Vilmos).

[TENG].

teng-leng: tengődik (Székelyföld Kriza).

TENGELIC (*istiglic* Dunántúl MNy. V.98; Soprony m. Répce mell. Nyr. II.519; XX.367; Vas m. Német-Genes Nyr. XXVI.139; Somogy m. Sándor József; Tolna m. Nyr. VI.523; *istiriglic* Somogy m. Kálmánésa Nyr. XI.238; *stiglinc* Cegléd Ilosvay Vilmos; Szeged Kálmány L. Szeged népe I.213; Baja Nomenclator Avium 61; Hont m. Ipolyság Nyr. XXVI.383; Szatmár m. Lauka Gusztáv 1842; *tengelice* Balaton mell. Sebestyén Gyula; *tliglic* Répce vid. Nyr. XX.370; *tligline* Palócság Nomenclator Avium 61; Cegléd Ilosvay Vilmos; Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk I.148; *töklinc* Palócság Tsz.; Nyr. XXII.80; Vác Czech János 1840; Abaúj m. Nomenclator Avium 61): 1. *tengelic, tengelice:* vad gerlice (Balaton mell. Sebestyén Gyula); 2. *stiglinc:* honvéd [gúnynév] (Kaszárnyai szó Nyr. VI.234).

TENGÉLY (*tenge* Csik m. Gyergyó-Újfalu Jánosy Geró; *tengé* Palócság Nyr. XXI.366; *tengő* Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429; *tengű* Vas m. Órség Tsz. 343a; Nyitra m. Negyed Nyr. XIII.577; *töngőj* Udvarhely m. Vadr.; Sóvidék Boros Gábor).

tengely-párna: a szekér tengelyére erősített lapos fa, a melyen a fűrgentyű [vö. *fűrgetyű* 1.] mozog (Tolna m. Gyöngy Nyr. XXIII.576; Székelyföld Györfly Iván) [vö. *párna*].

tengely-vánkos: a szekér hátulsó tengelyének mása, a mely hozzá szorosan van kapcsolva, s a melynek sassa tartja a szekér oldalait (Mátyusföldre, Tallós Nyr. XVI.382).

TENGÉR (*tengely* éccaka Mátra vid. Nyr. XXIV.479; *töngör* Udvarhely m. Vadr.).

[Szólások]. *Té minálunk ezen a tengér napon egy köréssztül-szalmát sē tészél:* egész istenadta nap (Abaúj m. Buzita Nyr. VII.520). *Egész tengely éccaka is mesél:* egész álló éjtszaka (Mátra vid. Nyr. XXIV.479).

TENGÉRI (*tengeri* Szatmár m. Máté-Szalka és vid. Nyr. XXVI.496).

tengeri-bodza (*tengeri-borza*): orgonafa, orgona lila (Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 63; Horváth Zsigmond 1839; Győr m. Böny Nyr. XVII.575; Komárom m. Gúta Hortobágyi Ágost; Mátyusföldre, Tallós Nyr. XVI.382).

tengeri-esiháló: kukoricafosztás, fosztóka (Bihar m. Misko Király Pál).

tengeri-füge: füge (Csik m. Gyergyó vid. Nyr. IV.282).

tengeri-szöllő (-szőlő, -szelő): ribizske (Rimaszombat Nyr. XXVI.479; Gömör m. Balogvölgy Nyr. XXII.382; Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.91).

TENGERLŐ: tengernyi. *Tengerlő sok munkám van* (Debrecen Nyr. XXIII.335).

TENGŐD-IK (*tengédni* Balaton mell. Horváth Zsigmond 1832 [a Tsz.-ban a kéziratból hibásan é helyett ő-vel közelve]).

TENGŐLŐD-IK (Pécs Kassai J. Szókönyv III.192; *tengelődni* Baranya m. Nyr. II.184; *töngölőd-ik* Pécs Kassai J. Szókönyv V.89. 272; *töngölőd-ik* Baranya m. Patacs vid. Csaplár Benedek): tengődik.

TÉNS (*tejes-úr* Répce vid. Nyr. XX.370; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429; Nyitra m. Vág-Sellye, Pozsony m. Deák Nyr. XV.518; Mátyusföldre Nyr. XIX.505; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.64; *tejes-uram* Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.41. 84; *tejes-asszony* Kis-Kún-Halas Nyr. XV.64; *tens urat* Göcsej Nyr. II.86; *téns-, tés-, tés-ur* Palócság Nyr. XXIII.70; *tés-úr* Répce vid. Nyr. XX.370; Szegszárd Nyr. XIV.426; Debrecen Nyr. IX.164).

TÉNSZÖRÖG: támo-lyog (Zala m. Gelse és vid. Nyr. XV.574) [vö. *ténfereg, tészölög*].

TENZSIKA: válogatós, ímmel-ámmal evő. *Tenzsika a marha* (Brassó m. Bácsfalu Horger Antal).

TENZSIKÁL: gyengén, ímmel-ámmal eszik (Brassó m. Bácsfalu Horger Antal).

TENYÉR (*tener* Csik m. Gyergyó-Újfalu Jánosy Geró; *tenerem, tenered, tenere* Brassó m. Hétfalu Horger Antal; *tenér* Székelyföld Kiss Mihály; *tenyer* Palócság Tsz.; *tereny* Palócság Nyr. XXI.361; XXII.80; Heves m. Névtelen 1840; Heves m. Kompolt Király Pál; Gömör m. Nyr.

XVIII.421. 458; Abaúj m. Névtelen 1839; Abaúj m. Szikszó Király Pál; *terenyvel* Torna-Újfalu Nyr. XVII.186; *terenyem, terenyed, terenye* Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.573; Nógrád m. Nyr. VI.135; Heves m. Kompolt Király Pál; Abaúj m. Szikszó és vid. Nyr. XXVI.185; Király Pál; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XII.428; Torda-Sz.-László Borbély József; Alsó-Fehér m. Nyr. XXV. 348; *tērenye* Borsod m. Ethnographia VII.83; *terény* Nógrád m. Alsó-Szátok Tolnai Vilmos). — *Tenyér*: a vesszőbárka (fűzvesszőből font hal-tartó) nyílásának deszkafödője (Tisza-Abád-Szalók Nyr. IX.144 [hibásan értelmezve]; Herman Ottó).

[TENYEREL].

bele-tenyerel: tenyerét belenyomja. *Bele-tenyerelt a kásába* (Alföld Nyr. XV.281).

TENYERES (*terenyés*-talpas Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.90): tenyérbe-csapás vesszővel, pálcával, léniaival (iskolai büntetés) (Hajdú-Nánás Máté Lajos; Debrecen? Nyr. XXVI.558).

tenyeres-napszám: gyalog napszám, kézi napszám (Udvarhely m. Nyárad mell. Ethnographia VII.188).

[TENYERI], **TĒRENYI**: tenyérsí (Mátra vid. Nyr. XXII.384). *Egy terenyi szalonja van a jól meghízott sertésnek* (Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.90).

[TENYÉSZÉL].

neki-tenyészű: (testben) gyarapszik, fejlődik, erősen nő (Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György).

[TENYÉSZKÉD-İK].

é-tenyészekedik: ide-oda vonul (vihar kitörése előtt a felhő) (Győr m. Pázmánd, Győr-Sz.-Márton Bors Albert). *Étenyészekedik a főhő* (Somogy m. Kapoly Nyr. XXVI.327).

TENYÉSZTÉZ: [nép-etimológia] lawn-tennis játszik. *Tenyészteznek* (Csongrád m. Mindszent Nyr. XXVIII.46).

[TENYÉSZTÉZŐ].

tenyésztező-pálya: [nép-etimológia] lawn-tennis-pálya (Csongrád m. Mindszent Nyr. XXVIII. 46) [vö. *lány-tenyésztező* Pótl.].

[TÉP].

meg-tép: megkoppaszt. *Megtépik a ludat* (Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.94).

[TÉPÁL], **TIPÁL**: cibál (Balaton mell. Tsz.).

TÉPÁSZ, TÉPÁZ (*tépász, tépáz*; — *tibázni* Dunántúl Tsz.; *tipászni* Tolna m. Tsz. 363a; Székelyföld Kiss Mihály): cibál, ráncigál (pl. békát a réce), hajánál fogva cibál (Dunántúl, Tolna m. Tsz.; Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek; Cegléd Ilosvay Vilmos; Debrecen Nyr. XXIII.335; Székelyföld Tsz.).

ki-tépáz, ki-tipász: kirángat, kiráncigál, ki-tépked. *Szent haját kitepázzák* (Torontál m. Szörög Kálmány L. Szeged népe III.146). *Kitipázzad a sok szép hagymát* (Székelyföld Kiss Mihály).

még-tépász, még-tépáz (*még-tépász, még-tépáz*): 1. megcibál, megcibálja a haját (Veszprém m., Baranya m. Zalai Mihály; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.524). *Pista megtépázzott v. megtépázzta a hajamat* (Csallóköz Csaplár Benedek). *Megtépázzlak!* (Székelyföld Kiss Mihály); 2. megver (Veszprém m. Zalai Mihály; Baranya m. Nyr. VI.474; Zalai Mihály).

TÉPÁSZOLÓDÁS: hajbakapás (Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek).

[TEPE; vö. *tipi*].

tepe-tupa: 1. ügyetlen járású, tipegve-tapogva lépő (gebe) (Erdély CzF.; Nyr. III.270; Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr.; Győrffy Iván); 2. mulya (Székelyföld Kassai J. Szókönyv V.94).

TEPED: tapad (Háromszék m. Vadr.).

TEPEDELEM: nyugalom, nyugt(-om, -od stb.). *Egész éjjel nem volt tepedelme* (Tisza-Dob Nyr. XXIV.332). *Nincs tepedelmem ettől a rossz síró gyerektől* (Szatmár m. Szamosbát Nyr. X.140). *En nekem nincs egy csepp tepedelmem se, mintha én megöltem volna apámat* (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.93).

TÉPÉL (*tepel*): 1. toporzékol (Csik m. Gyergyó-Ditró Nyr. XII.282); 2. türelmetlenkedik, elégedetlenkedik, veszekszik (Csik m. Gyergyó-Ditró Nyr. XII.282). *Annyit tépelt ott!* (Csik m. Nagy-Kászon Ráduly Simon) [vö. *tépér*].

le-tépél: letipor, letapos, legázol (Székelyföld Fejér József).

[TEPEL; vö. *teper*].

le-tepél, le-tépél: leteper, legyűr, leterit (a földre) (Udvarhely m. Nyr. VIII.473; Háromszék m. Vadr.).

TÉPÉLÁK (*tepelák*; — *tapalág* Kis-Küküllő m. Szókefalva Nyr. XV.284; *tepelága* Torda Nyr. XVIII.95): 1. *tapalág, tépelák*: kabcabocskor, idomtalan nagy bocskor, formátlan csizma (Kis-Küküllő m. Szókefalva Nyr. XV.284). *Látzik, hogy tavaszodik, met az úton elhánták a tepelákat* (Háromszék m. Vadr.); 2. *tépelák, tepelák*: idétlen, kistermetű, rosszsnövész (Háromszék m. Vadr.; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Csik m. Nagy-Kászon Ráduly Simon). *Mijen tépelák ember!* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár); 3. *tepelága, tépelák, tepelák*: ügyetlen, gyámoltalan, élehetetlen, pipogya, erélytelen (Székelyföld Nyr. V.424; Győrffy Iván; Torda Nyr. XVIII.95; Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr.; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Brassó m. Hétfalu Nyr. XXII.94; Király Pál, Horgor Antal). *Tepelák embőr. A nem oda való, az ojan tepelák* (Udvarhely m. Magyaros Sára Kálmán). *Éjen tépelák embért még én se láték* (Csik m. Nyr. XXVI.428) [vö. *tetelők*].

TEPELŐD-İK (*tépələd-ik*): erősen igyekszik, töri-marja magát (Székelyföld Tsz. [itt és Gyarmathi S. Vocab. 100., a honnan véve van, *tépələdöm* hiba]; NyK. X.337; Háromszék m. Vadr.; Moldva, Klézso Nyr. VII.237). *Azon tepelődik, hogy tudjon valamire menni* (Székelyföld Kiss Mihály).

TÉPELŐD-İK, TIPELŐD-İK. *Tépelődnék, tipelednék*: tépásszák egymást, egymás haját (Székelyföld Kiss Mihály). *Találkozik két emberrel, a kik együtt tépelődtek* (Háromszék m. Vadr. 425).

TEPELŐDŐ: igyekvő, szorgalmas, serény (Moldva, Klézse Nyr. VII.237).

TÉPÉR (*teper*): tipor (Fehér m. Nyr. IX.284; Székelyföld Kiss Mihály) [vö. *tépəl*].

TEPER (*peperni* Baranya m. Zalai Mihály; Ormányság Tsz.; Nyr. VIII.47 [itt *pepezeni* hiba]; *peper* be Baranya m. Sumony Nyr. III.320; *lepeper* Baranya m. Kassai J. Szókönyv IV.91): 1. *teper*: gyűr, gyömösöl, tömköd (Szatnár m. Szamoshat Nyr. X.140). *Össze-vissza teperi a kalapját v. a könyvének a leveleit. Ne teperj annyi kenyeret a béledbe!* (Csallóköz, Kecskemét, Szeged Csaplár Benedek); 2. *peper*: vāj, kotor (Baranya m. Zalai Mihály; Ormányság Tsz.). *Pepezeni* [hiba e h.: *peperni*] a tüzet (Baranya m. Ormányság Nyr. VIII.47) [vö. *tepel, tőpörőd-ik*].

be-teper, be-peper: 1. *be-teper, be-peper*: begyűr, begyömösöl, betömköd. *Sok kenyeret beteper a gyomrába* (Csallóköz, Kecskemét, Szeged Csaplár Benedek). *Hozz le egy kakasit* [tojást] *s peper be a párba* [parázsha] (Baranya m. Sumony Nyr. III.320); 2. *be-peper*: betakar hamuval (Baranya m. Zalai Mihály).

ki-teper: kikotor. *Kiteperni a tüzet*: a paraszat kitakarni és fűjással fölélesztetni (Baranya m. Nyr. II.184; Zalai Mihály).

lő-teper (*le-peper* [vkit a földre] Baranya m. Kassai J. Szókönyv IV.91).

[**össze-teper**].

[Szólások]. *Összetepertünk hamarosan egy boglya szénát*: összehordtunk, összeraktunk (Szatnár m. Szamoshat Nyr. X.140).

TEPERED-İK: tertyedten letelepszik. (Némely vidéken a leányok, menyecskék 10–15 szoknyát is vesznek magukra; tánc után rendszeren a földre ülnek oly módon, hogy sebesen egyet fordulnak s úgy *teperednek* a földre.) (Alföld Nyr. XV.281) [vö. *terep* . . .].

le-teperedik: . . . *Gyertek, hékás, itt a fűvön teperedjünk le!* (Alföld Nyr. XV.281).

TEPERGET: gyűröget, gyömösölget. *Addig tepergeti a zsebébe, míg összetöri* (Csallóköz, Kecskemét, Szeged Csaplár Benedek).

[**TEPERTÉL**].

el-tepertél: elkószál (Bodrogköz Tsz.) [vö. *el-sertepertél*].

TEPESZ: tapasz. *Úgy áll rajta a sinyedig, mint a tepesz* (Székelyföld Nyr. II.230). *Úgy áll a testin a var, mind a tepesz* (Székelyföld Kiss Mihály). *Annai a virág ezen a fán, mind a tepesz* (Udvarhely m. Vadr.).

[**TEPETT**].

[Szólások]. *Ez az étel csupa tepett (tepedt) só*: csupa só, agyon van sózva (Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.94; V.93). *Csupa tepett víz v. sár vagyok*: egészen út vagyok ázva v. nyakig sáros vagyok (Bereg-Rákos és vid. Pap Károly).

TÉPLŐ (Csik m. Tsz.; *tépelő* Székelyföld Györffy Iván): kendentűrő, nagyoló tiló.

[**TÉPŐD-İK**].

el-tépődik: elszakad. *Most eltépődött a köte nyem* (Fehér m. Rác-Almás Simonyi Zsigmond).

TEPPENTYŐS, TEPPENTYÉS: hosszadalmas (beszéd) (Somogy m. Bagyary Simon; Somogy m. Szőke-Dencs Nyr. III.231) [vö. *terepentyős*].

TEPS: elhízott, szélllyelment (Udvarhely m. Fehér-Nyikó vid. Nyr. XVIII.526) [vö. 2. *tepsi*].

TEPSED: (szét-)nyomul, (szét-)nyúlik, (szét-)tertyed (Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr.; Kiss Mihály, Györffy Iván).

el-tepsed: szétnyomul, szétnyúlik, széttertyed. *Eltepsed a lábom alatt a béka* (Háromszék m. Lécfalva Séra Kálmán; Csik m. Nagy-Kászon Ráduly Simon).

lő-tepsed: leesve elterül (a földön) (Székelyföld Kiss Mihály).

meg-tepsed: szétnyomul, szétnyúlik, széttertyed. *Megtepsed a lábom alatt a béka* (Erdély Kassai J. Szókönyv V.94 [itt *megtepség* nyilván hiba]; Udvarhely m. Magyaros Séra Kálmán).

szét-tepsed: szétnyomul, szétnyúlik, széttertyed (Székelyföld Andrassy Antal 1843). *A kenyér széttepsed a sültésnél* (Háromszék m. Lécfalva Séra Kálmán).

TEPSEDT: szétnyomult, széttertyedt, formájából kiment. *Ilyen tepsedt csizmában nem lehet járni!* (Udvarhely m. keresztúri járás Pázsint Mihály).

[**TEPSÉG**], **TEPSŐG**: tapog, tappog, tapos. *A sárba tepsög* (Udvarhely m. Vadr. 80).

topseg-tapsog: ide-oda tappog (Szaboles m. Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.411).

TEPSÉGŐ: tappogó. *Tepségő járás* (Szaboles m. Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.411) [vö. *tapsogó*].

[TEPSÉL].

szét-tepsél: szétnyom, szétnyújt (Háromszék m. Gyórfy Iván).

TEPSELŐD-İK: (szét-)lapul, (szét-)nyomódik, (szét-)nyúlik (Háromszék m. MNy. VI.352; Gyórfy Iván).

[TEPSEN].

belé-tepsen: beleesve elterül (Szolnok-Doboka m. Deésakna Nyr. I.381).

el-tepsen: 1. elnyúlik, szétterül (a földön). *Akkorákat töpik, hogy eltepsen a ház földin* (Háromszék m. Vadr. 375). *Ugy eltepsent, mind a béka* (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr. 520a). *Ugy étepsentem, mind a béka* (Udvarhely m. Fehér-Nyikó vid. Nyr. XVIII.526); 2. lustán leheveredik (Székelyföld Kiss Mihály); 3. elhízik, szétnegy (Udvarhely m. Fehér-Nyikó vid. Nyr. XVIII.526 [itt *el* nélkül, de ezt nyilván hozzá kell érteni]).

lő-tepsen: leesve elterül (a földön) (Székelyföld Kiss Mihály).

meg-tepsen: elnyúlik, széttertyed (Székelyföld Gyórfy Iván; Háromszék m. Vadr.).

oda-tepsen: odaesve (odaesapódva, odalocsasva) szétterül. *Kiszította az arrát a markába, megnézte s úgy feldobta a gerendába, hogy ugyan odatepsent* (Háromszék m. Vadr. 375).

[TEPSÉRÉSÉD-İK; vö. tapséros].

el-tepsérésédik: nagyon elhízik (Székelyföld Kiss Mihály).

1. **TEPSI** (*tepsü* Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561; *tepszi* Vas m. Kemenesalja, Veszprém m. Pápa vid., Tolna m. Tsz.; Veszprém m. Csetény Nyr. V.523; Pest m. Szeremle Békassy Sándor; Kecskemét, Szeged Csaplár Benedek; Hódmező-Vásárhely Nyr. III.223; Szabadka Káoszonyi Gyula; *tepszia* Háromszék m. MNy. VI.210). — *Tepszia:* kerek kalács (Háromszék m. Szabó Elek 1832; a Tsz.-ban a közlő kéziratából hibásan így: *tapszia*).

[Szólások]. *Nevet, mintha tepsziért külték volna* (Hódmező-Vásárhely Nyr. III.223).

tepsi-szájú: nagyszájú, csahos (Veszprém Nyr. II.135).

2. **TEPSI:** 1. szétnyomult, széttertyedt, formájából kiment (Háromszék m. MNy. VI.352; Kiss Mihály, Gyórfy Iván); 2. [tréf.] medve (Brassó m. Hosszúfalú Nyr. XXII.284) [vö. *tapsi, teps*].

TÉPÜL: tépódik (Háromszék m. Gyórfy Iván).

1. **TÉR.** *Téreb:* téresebb (Szatmár m. Kapnikbánya és vid., Székelyföld NyK. II.380).

2. **TÉR** (*tiér, tír*): 1. (hozzá-)fér. *Műngyá azon tűnőköltek, huyam puszticcsák é a világú; ha-*

ném soha nēm tírhettek a testihő (Veszprém m. Csetény Nyr. XXIV.430); 2. (el- v. bele-)fér (Vas m. Répce-Szentgyörgy Nyr. XVIII.575; Székelyföld Kiss Mihály). *Ugy ide tarjászkdol a kezem alá, hogy nem térek tüled* (Abaúj m. Szikszó vid. Király Pál). *Széles az ökröm szarva, nem tér az istállóba* (Békés m. Endrőd Kálmány L. Koszorúk II.148). *Nem tér a büribe* (Zilah vid. László Géza).

[Szólások]. *Sehogy se tért a fejibe az embernek, hogy az ű fiai ojan mihasznák vónának* (Bihar m. Székelyhid Nyr. V.267).

bele-tér: belefér (Baranya m. Ibafa Nyr. XXII.283). *Nem sok tér bele* (Somogy m. Nyr. XVIII.239).

el-tér (*é-tér*): elfér (Zala m. Arács Nyr. XXII.239; Tolna, Baranya, Somogy m., Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.187; Hont m. Ipolyság Nyr. XIX.45; Székelyföld Kiss Mihály).

hozzá-tér: hozzáfér. *Séhugyañ sē tuttak hozzá-tírnyi. Akkor maj nēm tunnak hozzát tírnyi, a ziletédet évinnyi* [hiba e h.: *événnyi*] (Veszprém m. Csetény Nyr. XXIV.429).

ki-tér: kifér. *Danóltak úgy a hogy a torkokon kitért* (Torna-Ujfalú Nyr. XVII.187).

[Szólások]. *Nem tért ki a beszédübl (-ből): nem hagyta abba, egyre beszélt* (Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. III.86; Somogy m. Visnye Nyr. XVII.286).

még-tér: 1. visszatér. *Ha bemégyen Szombatba . . . olyanokat huz a feketé butykosábaó, hogy jóó nyakba van, mikor mettejr* (Gömör m. Otrokocs Nyr. XVIII.426); 2. megfordul (Zala m. Alsó-Lendva Nyr. XXVI.225). *Megtért-e már Ferenc a szérán* [a szekérrel]? (Komárom m. Ekecs Nyr. XXVI.225); 3. megjavul, meggyógyul. *A szemém lobbót kapott, azután az egyik szemém meglért, de rágyütt a másikra* (Kúnszent-Márton Nyr. XII.280); 4. megromlik. *Megtért az ecet* (Rimaszombat Nyr. V.229); 5. elszárad. *Méttért* [a szőlő] (Nógrád m. Rimóc Nyr. VI.273); 5. elfér (Somogy, Tolna, Baranya m., Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.187). *Igēn éktér az istállóba* (Zala m. Lesence-Istvánd Nyr. XVI.93) [vö. *megettért*].

[TÉRÁM].

[Szólások]. *Térám kotráam úttján:* lopással (Kaalocsa Nyr. VIII.461).

[TERCI].

terci-ferci: hitvány, selejtes, semmirevaló (beszéd, gondolat, ember). *Sehogy se szeretem az olyan terci-ferci beszédü embert* (Csallóköz, Duna-Szerdahely Csaplár Benedek).

TERCIK: béleletlen kabát (Cegléd Ilosvay Vilmos) [vö. *untercik*].

TERCS, TĚRCS: a puliszkáról lezárt fölösleges lé (a melyet a moslékba öntenek a tehenek, horjak, disznók számára) (Brassó m. Hétfalu Nyr. V.378 [itt *teres* hiba]; XVI.575; Király Pál, Horger Antal). *Öncsd ki a tercsel!* (Brassó m. Hétfalu Nyr. XXII.94).

TĚRD (*tĚrġy* Cegléd Ilosvay Vilmos; Debrecen Nyr. VI.330; Baja Bayer József; Székelyföld Tsz.; Kriza; Háromszék m. MNy. VI.223; Brassó m. Hétfalu Horger Antal; *tĚrġyem* Debrecen Nyr. IX.163; *tĚrġyig* Székely-Keresztúr Nyr. XV.427; *tĚrġyro* Szeged Kálmány L. Kószorúk II.23; *tĚrġy* Palócság Nyr. XXI.217; *tyĚrd* Moldvai csáng. Nyr. IX.488).

[Szólások]. *Ángyod tĚrġye!* = ugyan eltaláltad! [ironice] (Dunántúl [Bódiss Jusztin; Baja Bayer József]).

TĚRDEL (*tĚrġyel* Cegléd Ilosvay Vilmos; Abaúj m. Szepsi Nyr. IV.46; Alsó-Fehér m. Nyr. XXV.347; *lĚtĚrġyel* Torontál m. Szőreg Kálmány L. Szeged népe III.129; Brassó m. Hétfalu Horger Antal; *megtĚrġyel* Jász-Nagykúnszolnok m. Túrkeve Nyr. XV.520).

fő-tĚrdel (*fő-tĚrdenyi*): főlsúrol. *TĚrded fő a szobát!* (Göcsej Nyr. V.35).

meg-tĚrġyel: megagyabugyál (Jász-Nagykúnszolnok m. Túrkeve Nyr. XV.520).

TĚRDEPĚL (*tĚrbecsül* Győr m. Bácsa Nyr. XXV.518; *tĚrbegyül* Kecskemét Nyr. X.382; *lĚtĚrbegyültek* Török-Becse Kálmány L. Szeged népe II.145; *tĚrbekĚl* Palócság Nyr. XXI.312; *tĚrbekül* Hol? Nyr. IV.175; *tĚrbetĚl* Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.367; *lĚtĚrbetĚtek* Veszprém m. Csetény Nyr. XVIII.284; *tĚrbetül* Répce vid. Nyr. XX.371; *tiĚrbetül* Soprony m. Horpács Nyr. X.265; *tiĚrbetűnyi* Soprony m. Horpács Nyr. IV.182; *tĚrbetyő* Hont m. Ipolyság Nyr. XXVI.383; *tĚrbetyűni* Esztergom Nyr. VIII.512; IX.543; *lĚtĚrbetyűnek*, *lĚtĚrbetyűni* Somogy m. Szőke-Denes Nyr. III.182; IV.92; *tĚrbetyül* Esztergom Simonyi Zsigmond; Nógrád m. Nyr. IV.425; Kún-Majsa Nyr. VIII. 470; *tĚrbetyül* Mátra vid. Nyr. XXII.384; *tĚrdĚpĚl* Háromszék m. Vadr. 520a; *tĚrdetyűnyi* Bor-sod m. Szilhalom Nyr. XXIV.432; *tĚrġybekül* Hol? Nyr. IV.175; *tĚrġyepel* Székelyföld Kriza; Háromszék m. MNy. VI.223; *tĚrġyĚpĚl* Háromszék m. Vadr. 520a; *tĚrġyepel* Palócság Nyr. XXI.312; *teĚrġyepel* Abaúj m. Buzita Nyr. VII.134; *tĚrġyepöl* Kecskemét Nyr. X.382; *tĚrġyepűni* Tolna m. Nyr. VI.230; *tĚrġyöpöl* Székely-Udvarhely, Bethlenfalva Nyr. VII.378; *tĚrpekĚl* Gömör m. A-Hangony Nyr. XIX.331; *tĚrpetyűjűn* Torontál m. Tápé Kálmány L. Szeged népe III.159).

[**TERE**].

tere-fere: tréceselés, fecsegés, hiábavaló beszéd (Pápa vid. Tsz.; Cegléd Ilosvay Vilmos; Csallóköz Csaplár Benedek; Palócság Tsz.) [vö. *tiri-firi*].

tereferél: trécesel, fecseg, hiábavalóságokat beszél (Csallóköz Csaplár Benedek; Csallóköz, Bacsfa Nyr. XVI.140; Komárom m. Nagy-Igmánd Nyr. VIII.95; Főlegyháza Nyr. VI.43; Szeged vid. Nyr. VI.233).

tereferéz: ∞ (Pápa vid. Tsz.; Nyr. III.270).

[**tere-fecse**].

terefecsel: ∞ (Nagy-Kúnság Nyr. II.326; Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.570) [vö. *cserefcicsél*].

[**tore-pere**; vö. *dere-bere*].

tereperél: ∞ (Székelyföld Nyr. III.270; Háromszék m. Vadr.) [vö. *dere-berél*].

tere-tura: 1. — *tere-fere* (Hegyalja Kassai J. Szókönyv I.423; Székelyföld Kiss Mihály); 2. pajkos, tréfás, bohókás (Szeged, Temesköz Kálmány L. Szeged népe I.212; II.243) [vö. *dere-dura*].

[Szólások]. *Mind elbeszĚlli teretura két ódalát*: mindent elmond vegyesen, mindent összebeszél (Székelyföld Kiss Mihály).

teretural = *tereferél* (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr. 520a). *Annyit ne tereturájon!* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 484).

TEREBOGÁZ: ógyeleg, kószál, csatangol, kerüli a dolgot (Alföld Nyr. XV.280).

TEREBUGA: az eresztőhálón az islégből kötött öregszemű két szélső rész (Mármaros m. Visk Herman O. Halászat K.).

TEREDŐZ-İK: tukarodik. *Esik eső, pörjedőzik, gulya, ménes teredőzik* (Torontál m. Szaján Kálmány L. Szeged népe II.195).

TERĚGET (*teriget* Palócság Nyr. XXI.361; Heves m. Névtelen 1840; Heves m. Sirok Nyr. III.37; Nógrád m. Fülel Nyr. V.89; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.214; Cegléd Ilosvay Vilmos; Szentés Molecz Béla; Szabadka Kászonyi Gyula). — *Teretget*: gesztikulál. *Sose teregess nékem, nem vagy te pap!* (Zilah vid. László Géza) [vö. *tarogat*].

[Szólások]. *Terigeti magát*: illegeti magát (Szentés Molecz Béla).

TERĚGETŐDZ-İK: gesztikulál (Zilah vid. László Géza).

TEREL (*terĚllĚk* [tereljűk] Vas m. Német-Genes Nyr. XXVI.187).

TERĚL: trécesel, fecseg, hiábavalóságokat beszél (Palócság Tsz.; Nyr. III.270) [vö. *derĚl, tĚril*].

[1. **TERĚM**].

terem-vár: [nép-etimológia] váróterem (Veszprém m. Enying Nyr. XXVI.521).

2. **TERÉM** (*term-ik* Székelyföld MNy. V.359; Kiss Mihály, Győrffy Iván; Udvarhely m. Séra Kálmán; Háromszék m. MNy. VI.362; Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár; Brassó m. Hétfalu Horger Antal; Brassó m. Bácsfalu Nyr. III.429; Csik m., Gyergyó vid. R. M. Nyelveml. III.354; Moldvai csáng. Nyr. III.4) [*vö. szerēm*].

[Szólások]. *Teröm az embör, mint a subagallér* (Kecskemét, Szeged Csaplár Benedek).

[*mög-termik*].

[Szólások]. *Megtermik a feje*: megtetvesedik (Székelyföld Kiss Mihály).

TEREML-İK: születik (Moldvai csáng. Nyr. IX.530). *Öcém nél évvel hamarább teremlett* (Moldvai csáng. Nyr. X.156).

TERÉMT (*terént, bétérentēm* Göcsej Nyr. II. 86; XIII.493): üt, csap, vág. *Képén terémtelek* (Tolna m. Nyr. IV.516). *Vigyázz, mer nyakon teremlek! Úgy a főthő teremtette, hogy csak nyekkent belé!* (Csallóköz Szinnyi József).

bé-terént: nagy gyorsasággal beszállít, bevisz, beröpít. *Ub bétérentēm a tensurat* [a városba], *akár a vasaskocsi* [mondta egy fuvaros] (Göcsej Nyr. II.86).

[Szólások]. *De beteremtélt ez az idő!* = de hideg van! (Palócság Nyr. XXIII.42).

ki-terémt: mesterien, kellő műértéssel előv. kiállít (Székelyföld Kiss Mihály).

le-terémt: 1. földhöz vág; 2. leszid, lehord, lerak (Székelyföld Kiss Mihály).

oda-terémt: odaüt, odacsap, odavág. *Oda-terémtek a hátad közepire* (Veszprém m. Csetény Nyr. V.523). *Úgy odateremtlek a falhó, hogy a szemed is szikrázik belé!* (Csallóköz Szinnyi József).

TERÉMTÉS (*tremtés* Pest m. Bogyiszló Nyr. III.48).

[Szólások]. *Ebbe a teremtésbe*: azonnal, tüstént (Kis-Kún-Halas Nyr. XIV.516).

[**TERÉMTETTÉZ**].

ki-teremtettéz: [tréf.] kicifráz, cifrán kivarr v. kiszínőroz (Dunántúl Bódiss Jusztin). *A szüre szépeñ ki vót teremttétézve* (Dunántúl Szinnyi József). *De ki van teremttétézve!* = de cifrán kiöltözött! (Hol? Szinnyeiné Rosendahl Hilma).

körül-teremtettéz: [tréf.] cifrán körülrak (mindenfélé garnírunggal) (Dunántúl Bódiss Jusztin). *No ez [a peesénye] ugyañ körül van teremttétézve!* (Dunántúl Szinnyi József).

[**TERÉMTETTÉZ-İK**].

ki-teremtettézik: künn terem, kiugrik. *A mint János látta, hogy [a] menyasszonya eüszaladt, kite-*

remtetlézik a sirbó és utánna! (Gömör m. Nyr. XXIII.44).

[**TERÉMTŐ**].

[*terémbura*].

[Szólások]. *A teremburáját!* [tréfás káromkodás, euphem. e h.: 'A teremtő urát!'] (Arad Tolnai Vilmos; — *vö. Hé, kocsmáros, hol vagy? a teremburádat!* Arany, Toldi X. én. 16. vsz.; Lehr A. Toldi 373). *Szitták az árgyüliussát, teremburáját, még a rézangyalát* (Vas m. Órség, Szalafő Nyr. VII.88).

[*terémtő-fa, terem-fa*].

[Szólások]. *A teremfáját!* [tréf. káromkodás] — a teremtését; teringettét! (Alföld Molnár Sándor; Arad Tolnai Vilmos). *Azt a teremfáját!* (Kecskemét Nyr. IX.376). *A teremtfádat! A teremtfádat!* (Dunántúl Bódiss Jusztin). *Eszem a teremtfádat! Engem szeress, ne anyádat!* (Nyitra, Pápa, Baranya m. Pöszéri Erdélyi J. Népd. és mond. I.80).

TERÉMTŐD-İK: (itt v. ott) terem. *Lóduj, de itt teremtdőj mindjárt!* (Alföld Nyr. XV.281).

TERÉMTŐDZ-İK: 1. terem, születik, teremtdődik. *Ánnyi légy teremtdőzött á homokbú!* (Palócság Nyr. XXIII.233). *Hogy teremtdőzik az ilyen gyerek! Jaj de rosszul teremtdőzött!* (Szentcs Molecz Béla); 2. (itt v. ott) terem, egyszerre megjelenik (Szentcs Molecz Béla).

rá-teremtőzik: ráterem, rászületik. *Ráteremtdőzött az igazságra* [dicsérő megemlékezés egy becsületes emberről] (Csanád m. Makó Nyr. XXVI.325).

[**TERÉMTVÉNY**], **TERENTVÉNY**: teremtmény. *Az istennek terentvénye* (Torontál m. Egyházas-Kér Kálmány L. Szeged népe III.183).

TÉRÉNGŐZ-İK: jobbra-balra tér (Székelyföld Fejér József).

TERÉP (*teriép* Brassó m. Hétfalu Horger Antal; *tirip* Torockó Jankó J. Torda stb. 202): lépcső.

TEREPÉLY, TEREBÉLY (*telepe* Somogy m. Hetös Vikár Béla; *terebély* Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.392; Háromszék m. MNy. VI.318; *terepély* Csongrád m. Szentcs Nyr. VIII.331; Molecz Béla; Székelyföld Kriza): 1. *telepe, terebély, terepély*: terebélyes (fa) (Somogy m. Hetös Vikár Béla; Székelyföld Kriza; Háromszék m. MNy. VI.318); 2. *terebély, terepély*: zömök, tömzsi, alacsony természetű és vaskos (Csongrád m. Szentcs Nyr. VIII.331; Molecz Béla). *Élőtálatlak egy kis terebély zömök embert* (Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.392).

TEREPÉLYES, TEREBÉLYES (*terebényes* Esztergom vid. Nyr. XIX.239).

TEREPENTYÓS, TEREPENTYÉS: 1. terebélyes. *Terepentyös fa* (Göcsej Bódiss Juszti; Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VI.180); 2. kelletlenül szélesebb. *Terepentyös kalap* (Zala, Somogy m. Bagyary Simon: Zala m. Gelso és vid. Nyr. XV.574); 3. hosszadalmas. *Terepentyös beszéd* (Somogy m. Bagyary Simon) [vö. *teppentyös*].

TEREPES, TEREBES (*terebes* Moldva, Klézsse Nyr. VII.382; *terepes* Dunántúl Erdészeti Lapok XXII.863; Vas m. Kemenesalja Tsz.; no. ? Kresznerics F. Szótár II.254; Csongrád m. Szentés Nyr. VIII.331): 1. *terepes*: terebélyes (Dunántúl Erdészeti Lapok XXII.863; Vas m. Kemenesalja Tsz.; no. ? Kresznerics F. Szótár II.254); 2. *terepes*: vaskos (ember) (Csongrád m. Szentés Nyr. VIII.331).

terebes-alma: gömbölyű, kedves alakú, zamatos savanyú ízű alma (Moldva, Klézsse Nyr. VII.382; a közlő úgy vélekedik, hogy a bakói kerületbeli Terebes nevű pataktól v. falutól kapta a nevét).

TEREPESED-IK: terebélyesedik (Vas m. Kemenesalja ? Kresznerics F. Szótár II.254).

TEREPESÜL: ∞ (Vas m. Kemenesalja ? Kresznerics F. Szótár II.254).

TÉRÉS (*teres* Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 448; *térés* Dunántúl Nyr. XVI.240).

[Szólások]. *Otkin térésebb*: maradj ott künn (Dunántúl Nyr. XVI.240).

[TERESÍT].

meg-teresít: sikká tesz. *Addig se én, se semmi familiám meg nem hathatunk, míg ezt a nagy hegyet ezzel a kosárral mind el nem hordom s a helyet itt meg nem teresítöm* (Háromszék m. Arany-Gyulai NGy. I.365).

TERGÉLYE: esik (Erdély Haraszi S. Az Árpádiász nyelve 70).

TERGENYE: teher (Debrecen Nyr. XI.477; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.95; Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.169).

TERGENYÉS (*tergenyősön* Szatmár m. Adorján Nyr. X.431): teherrel megrakott, teherhordó. *Tergenyés számár* (Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.301). *Megviselte az élet; olyan ő már, mint a tergenyés számár* (Fehér m. Bieske vid., Hajdú m. Nádudvar vid. Király Pál).

TERGOVÁL (*tergoványi*): csereberél (Félegyháza Nyr. V.130).

TERHELŐ, TERHELLŐ: széles szíj, a melylyel a lovon, a számon v. az öszvéren a nyeret v. a pokrócot megszorítják (Balaton inell. Horváth Zsigmond 1839; Cegléd Ilosvay Vilmos; Künszentnárton Nyr. II.475; Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk II.155).

TERHES (*terüs* Székelyföld Kiss Mihály): zsákocska (Balaton inell. Bagyary Simon). *Kurumpilit vitt el terhesse* (Somogy m. Szőke-Dencs Nyr. III.231).

[Szólások]. *Terhes a házfedele*: kevéssé meredek, azért havazáskor nagy terhet tart (Háromszék m. Nyr. IX.423).

TERHEZ (*teréz* Keszthely Horváth György: mögterhözve Baranya m. Ormánság Nyr. II.130; megterizte Komárom m. Kürth Nyr. XIX.187). — *Teréz*: terhet hord (Keszthely Horváth György).

mög-terhöz, mög-teriz: megterhel, teherrel megrak. *Mögterhözve* [ajándékokkal] *gyűlt haza az embör* (Baranya m. Ormánság Nyr. II.130). *Mögterizte a kocsit* (Komárom m. Kürth Nyr. XIX.187).

[TERHEZŐ], **TERÍHZŐ:** teherhúzó. *Terthzó lá* (Vas m. Nyr. XVIII.144).

TÉRINGET (*terenget* Tisza-Eszlár Nyr. XII.506; *térænget* Székelyföld Fejér József; *térængetni* Marcal mell. Tsz.; *téríngel*, *téríngeti*, *téríngelik*, *mégtéríngetőtt* Vas m. Órség Nyr. II.563; Szatmár m. Patóháza Nyr. XIII.574; Alsó-Fehér m. Nyr. XXV.347; Székelyföld [Udvarhely m.] Nyr. V.175; Udvarhely m. Nyr. III.553; Háromszék m. Vadr. 327. 427; *téröngetnöm* Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 451; Séra Kálmán): *terelget* (Vas m. Órség Nyr. II.563; Marcal mell. Tsz.; Tisza-Eszlár Nyr. XII.506; Alsó-Fehér m. Nyr. XXV.347; Székelyföld Fejér József). *Az ökröket téríngelik* (Szatmár m. Patóháza Nyr. XIII.574). *A johokat téríngette* (Háromszék m. Vadr. 427). *Ne hajtja, ne tőröngesse* [a juhócskákat], *csak mönnyön, möndögejjön mind utánnok* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 449; itt *tőröngesse* hiba, vö. *téröngetnöm* 451).

mög-térínget (*mög-téröngel*): 1. visszaterelget (pl. marhákat, ha tilosba akarnak menni), össze-terelget (pl. csordát, hogy ne széledjen el). *Osz-tán tőríngesd még a marhákat, nehogy kárt tégyenek!* (Udvarhely m. Magyaros Séra Kálmán); 2. meghajszol, megforgat. *Fogsza meg, forgasd meg, tőríngesd meg, lógasd meg!* [táncközbeli mondóka] (Háromszék m. Vadr. 327); 3. (utána futva) megütlegel, elver, elpáhol (pl. a gazda a feleségét, a ki a verés elől a házban ide-oda fut). *A világ teremtsin nincsen olyan roz terem-tött lélök, mind az asszonyembör, ha azura még nem tőríngeti keresött fáva* [t. i. olyannal, a melyet éppen erre a célra keresett ki] (Udvarhely m. Nyr. III.553). *Úgy megmarkászlak tégődöt is, mind az uramat, mikor mégtéríngetőtt* (Székelyföld [Udvarhely m.] Nyr. V.175). *Nó eszt jól mégtéríngették v. mégtéröngettélök* (Udvarhely m. Séra Kálmán); 4. kérdéseivel jól megforgat. *Jól mégtéríngettél engem a járásbíró* (Csik m. Nagy-Káson Séra Kálmán).

TERINGETTE (*keringette* Székelyföld Kiss Mihály: Háromszék m. MNY. VI.223; *keringített*

Háromszék m., Erdővidék Vadr. 143; *keringőtte* Udvarhely m. Vadr. 73; *teréngettét* Pápa vid. Tsz.).

[Szólások]. Káromkodások: *Hóhár keringette!* (Székelyföld Kiss Mihály). *Kuttya gyilkos keringettét!* (Háromszék m., Erdővidék Vadr. 143). *Lillom keringőtte!* (Udvarhely m. Vadr. 73).

TÉRINGEZ-IK: 1. jobbra-balra eltéréget (az eke v. a szekér elé fogott marha, azaz nem megy egyenesen) (Háromszék m. MNy. VI.357). *Né, itt a marha mennyit téringezett!* [mutatja az, hogy a föld rendetlenül van szántva] (Háromszék m. Lécfalva Séra Kálmán); 2. többször megfordul az eke elé fogott marhakkal (hogy a szántatlanul maradt darabkát megszántsa) (Csik m. Nagy-Kászon Ráduly Simon). *Már a véték [szántatlanul maradt darabka] miatt megint téringezni kell* (Háromszék m. Barót Séra Kálmán).

TÉRINT: terel (Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. III.474).

TERÍT (terényi Csallóköz Nyr. XXVI.141; *bűterejfenyi* Palócság Ethnographia VI.113; *terütöt* Szlavónia Nyr. XXIII.168. 217 [ez utóbbi helyen az ő hibája]; Balassa József): a hálót a terítő-karókra szárítás végett fölaggatja. *Hol terítenek kendtek?* (Csongrád Herman O. Halászat K.).

TÉRÍT (ráteríttem Mátra vid. Nyr. XXIV.478).

hőre-terít: megengesztel, kibékít. *Aszonta, hogy a ténsúr a bikacékká maj égkorbácsutat, mér téttem bolondá. Szójjon hát mos kē, komám, ho' micsinyájok, ... az uraságot ho' térícesem hēre?* (Tolna m. Fülös-Nyék Nyr. VI.319).

még-teritt: megfordít. *Mégtéritti hazafelé a kábálát* (Udvarhely m. Zetelaka Nyr. II.89). *Mégtéritti az ökrököt* (Háromszék m. Erdélyi Lajos).

râ-terit: ráterel, ráhajt. *Az egész falu libáját ráteritem az árpafeődre* (Mátra vid. Nyr. XXIV.478).

TERÍTÉS: a házfödél fölszínére kerülő java földönád. *Jó lessz terítésnek* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

[TERÍTÉZ-IK], TERITTÉZ-IK: 1. terjegeti magát, terjegeti a szárnyát (Háromszék m. MNy. VI.234. 352; Vadr.; Györffy Iván). *Úgy terítettik, mind éty páva* (Háromszék m. Szőrcse Séra Kálmán); 2. gesztikulál (Székelyföld Fejér József); 3. ágál, henceg (Székelyföld Fejér József). *Erigy, né terítettézz!* (Csik m. Nagy-Kászon Ráduly Simon).

ki-terítették: lomhán kiheveredik, kifekszik (a napra) (Udvarhely m. Séra Kálmán; Háromszék m. Nyr. II.522; Háromszék m. Szőrcse Séra Kálmán).

lê-terítették: lomhán leheveredik v. leül (a földre) (Háromszék m. MNy. VI.339. 352; Vadr. 520a; Háromszék m. Lécfalva Séra Kálmán).

TERÍTŐ (terétő Somogy m. Király Pál): 1. *terítő:* szőttos abrosz, a milyent az asszonyok esős időben magukra terítenek (Somogy m. Nyr. XXVI.475); 2. *terétő:* nagykendő (Somogy m. Király Pál).

terittő-karó. *Terittő-karók:* földbe vert karók, a melyekre a hálót v. a halakat szárítás végett fölaggatják (Balaton mell. Herman O. Halászat K.).

[TERÍTS].

terics-fa = *terittő-karó* (Körös-Tarcsa Herman O. Halászat K.).

terics-karó: ∞ (Hol? [nyilván: Körös-Tarcsa] Herman O. Halászat K.).

[TÉRJ].

terjmég-ucca (*térmeg-ucca*): zsákueca (Pápa Bagyary Simon; Érmellék Nyr. V.473; Háromszék m. Uzon Séra Kálmán).

TERJEDEK (*tergyelik* Somogy m. Szőke-Dencs Nyr. III.231): 1. *terjedék:* terjedelem, ki-terjedés. *Széles víz a Maros, nagy terjedéke van neki* (Udvarhely m. Király Pál); 2. *terjedék:* íz, tag (Somogy m. Kubinyi-Vahot; Magyar- és Erdélyország Képekben III.39; Nyr. II.377). *A testemnek minden terjedéke igen fáj* (Somogy m. Király Pál); 3. *tergyelék:* rokonság (Somogy m. Szőke-Dencs Nyr. III.231).

[TERJÉGET], TERGYÉGET: gesztikulál (Pápa Nyr. XVI.576) [vö. *tertyéget*].

[Szólások]. *Terjégeti magát:* illegeti magát (Szentés Molecz Béla). *Úgy terjegeti magát, mint a páva* (Alföld Nyr. XV.281).

TÉRJÉK. „*Tiria:* terjék, mákony“ (Vadr. 520b) [vö. *terjék, törjék:* theriaca, theriak NySz.].

TÉRJÉNY: síkság, róna (Nagy-Körös Király Pál).

TERJES: széles (pl. szénás szekér) (Háromszék m. MNy. VI.352). *Menj odébb, elég terjes az út, ketten csak elférünk!* (Alföld [?] Nyr. XV.281).

[TERJESZKÖD-IK]; vö. *tarjászkod-ik, tarjoszkod-ik*.

ki-terjeszködik: nagy lakomát ad (Kis-Kún-Halas Korda Imre).

[TERJESZT].

ki-terjeszt: kijelent. *Miján csak möggpillantotta a gorofnak a fíja a lányt, ... üstöllést ki-terjesztötte apikája és anyikája előtt, hon neki um megtetszött, hogy ezéntul nem ösmer mást feleséginek* (Baranya m. Ormányság Nyr. II.131).

TERJIGÁL: faluról-falura jár (Kassa vid. Nyr. XIX.190).

TERJIGÁLÓD-İK: ∞ *Mit terjigálódik mindig! Jobb volna, ha otthon ülne* (Kassa vid. Nyr. XIX. 190).

[TERMÉK].

termék-kő: terméskő (Csallóköz Nyr. I.332; Pozsony m. Dudvág és Feketevíz mell. Ürményi László).

TERMEKŐZ-İK: terem, nő. *Termekőzik benne szok kopász [nagy fa]* (Moldvai csáng. Nyr. IX.530).

TERMÉS (termés): 1. árpa (a szemén). *Termés van a szemémén* (Cegléd Ilosvay Vilmos); 2. hályog. *Termés van a szemén* (szemin) (Jász-Alsó-Szentgyörgy Nyr. XII.186; Jász-Apáti Nyr. XIII.524). *Hasaggy hájog . . . , oszozj termés* (Szeged Nyr. IV.138; riolvasásban).

[lőtermés].

[Szólások]. *Lőtermésre attá ki a földet:* úgy, hogy a részes adja a magot és a munkát, s aztán a termésen (felibe v. harmadába) osztoznak (Palócság Mikó Pál; Miskolc vid. Nyr. VIII.40).

TERMÉSZET (természet): 1. termés (Szeged vid. [nem „Szeged város”; a közlő kéziratában kétségkívül „Szeged v.” állott, s a v.-t nyilván a szedő egészítette ki hibásan „város”-ra] Nyr. V.274); 2. élet, elevenség. *A muta az ujjamat megütöttem, nincs benne semmi természet* (Fehér m. Lovasberény Nyr. XVI.334). *Ára jalá Boranyába nagy természet van a lányba; maga mongya a legénynék: Csókollyon kend engemet még!* (Fehér m. Perkáta Nyr. II.527); 3. indulatosság, méreg, dacosság, makacosság, makrancosság (Fehér m. Nyr. X.188). *Erkölcös gyerekek, nagy természet lakik benne* (Szeged vid. Nyr. VII.473); 4. ondó. *Elmegy a természete* (Heves és Borsod m. Nyr. IX.177). *Addig legyeskedett a lány körül, hogy nagy felindulásában magától elment a természete* (Abaúj m. Király Pál). *Ojjan tüzes legény ez, hogy mihent egy jánhoz ér, mingyán elmegy a természete* (Abaúj m. Szikszó vid. Király Pál). *A férfiak természetitől terhesedik meg a fejeérkép* (Székelyföld Kiss Mihály).

[Szólások]. *Nagy természeti van:* makacs (Rimaszombat Nyr. XV.279).

TERMÉSZETES: indulatos, heveskedő, mérges, dacos, makacs, nyakas, makrancos (Vas m. Pálfa Nyr. XXV.576; Vas m. Sárvár vid. Bokor János; Göcsej Tsz.; MNy. V.128). *Kend igen természetes ember* (Győr m. Réti Király Pál). *Juó egy teremtés; nem liéha, nem kiévös, nem természetős* (Göcsej MNy. V.161).

TERMESZT: teremt. *Jó, hogy az isten madarat is természetelt* (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII. 459). *A baglyat is az isten természetelte* (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXIII.144).

[TERMET].

[Szólások]. *Termetibe jóll áll a fiu (a leány, a marha)* (Háromszék m. Nyr. IX.41). *Azért biza*

nem rontom a természetet: nem fárasztom magamat. Ne rontsa a természet, komé! (Székelyföld Csaplár Benedek).

[TERMETT].

termett-ág: lakodalmak alkalmával teknő vagy cseber közepébe erősített fiatal fenyőfa, amely karácsonyfa módjára kalácsal, páncókkal, pirosított tojáshéjakkal, főkötővel, pántlikákkal gazdagon föl van díszítve (Bánffy-Hunyad Czuczai János).

TÉRMINA: terminus, határidő. *Égyütt a zörög, mikő a tərminája lejárt* (Nógrád m. Megyer Nyr. VI.469).

[TERMŐ].

termő-test: szeméremtest, nemzórész (Csallóköz Nyr. I.332).

TERPÁNYOL (terpányó): (össze-)tipor, tapos, dúl (ruhaneműt, szalmát) (Somogy m. Király Pál).

TÉRPÉL: szorgoskodik, folyton talpon van. *Nē tērpējēn mán annyit, no!* (Csík m. Nyr. XXVI.428).

TERPÉNTÍN (törpenté, törpenti Székelyföld Kiss Mihály; törpetiny Veszprém m. Deveser Nyr. XVIII.479).

[TÉRT].

megtört: megsoványodott, elnyűtt (Heves és Borsod m. Nyr. VIII.569) [vö. *még-tér*].

[TERTYED].

szét-tertyed: elszélesedik, széttágul, szétemeg, formájából kimegy (pl. lábbeli) (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Kis-Kún-Halas Korda Imre).

TERTYEDT: elszélesedett, széttágult, szétement, formájából kiment (pl. lábbeli) (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Kis-Kún-Halas Korda Imre). *Tertyedt orrú* (Győr m. Tsz.).

TERTYÉG: járás közben a térdében megmegröggyan, lustán v. bizonytalan léptekkel jár (Brassó m. Négyfalu Horger Antal).

[TERTYÉGET], TERTYÖGET: terjesztget (pl. a két tenyerét) (Nagy-Körös Nyr. VI.424) [vö. *terjéget*].

TERTYESZ — *tertyedt* (Székelyföld Kiss Mihály).

TERTYESZKED-İK: terpeszkedik (Székelyföld Kiss Mihály).

ő-tertyeszkodik: elterpeszkedik (Kis-Kún-Halas Korda Imre).

lő-tertyeszkodik: nagy lomhán leheveredik (Kis-Kún-Halas Korda Imre).

TERÜL: 1. terjed. *Terült híre neki* (Fehér m. Perkáta Nyr. III.36); 2. terítődik. *Fog-i terülni a za asztal?* (Zemplén m. Tállya Kalmár Elek).

mög-terül: megterítődik. *Az asztal magától megterült* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 449).

TÉRÜL (hazaterül Brassó m. Háromfalu Horger Antal).

el-térül: elhúzódik, elvonul. *Étérült az eső:* rövid ideig esőpörszert itt-ott, de azután elvonult (Dunántúl Bódiss Jusztin; Somogy m. Kápoly Nyr. XXVI.327).

baza-terül: hazatér. *A lányok má hazaterülnek a táncból* (Brassó m. Háromfalu Horger Antal).

meg-térül: boldogul (vkinél vmi dologban) (Székelyföld Nyr. XIV.335). *Elmehetsz komám-asszonyhoz, nálla is megtérülhetsz:* tőle is megkaphatod azt (pl. pénzt v. egyebet), a mi kell. *Nem kelle odaménnyek, itt is megtérültem* (Háromszék m. Séra Kálmán).

térül-férül — **térül-fordul** (Székelyföld Nyr. III.270; Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr. [itt *térül-f.* hiba]).

térül-fordul: kerül-fordul, gyorsan jár, hamar megfordul vhonnan (Csallóköz Szinyei József; Szeged és vid. Nyr. VII.472; IX.237; Háromszék m. MNy. VI.352; Gyórfy Iván). *Alig gondolok meg valamit, [az én Kata lányom] térül-fordul, már meg is tette* (Alföld Nyr. XV.281). *Fut, mint a bolond, ha szóba hozom előtte; de kis vártatva térül-fordul, megin csak előkerül* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. VIII.227).

TESPED (*tepsed* Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.223. 358; Vadr.).

TÉSPELEŐGY-ÍK: tépelődik (Mátra vid. Nyr. XXII.384). *Itten az inas téspeleőgyik, mics csinállyon* (Heves m. Parád Nyr. XXII.477).

[TESSÉK].

tessék-ház: szalón (Háromszék m. Kézdi-Vásárhely Hegedűs Béláné).

tessék-lássék: látszatra való. *Tessék-lássék munka* (Dunántúl Bódiss Jusztin; Debrecen Nyr. XXIII.335). *Tessék-lássék módra* (Dunántúl Bódiss Jusztin).

[TESSÉKÉL].

be-tessékél: azt mondja vkinek, hogy tessék bemenni (Hajdú m. Kaba, Tetétlen Nyr. XXIII.37).

TEST: 1. holttest (Marosszék Kolosváry Sándor); 2. szeméremtest. *Úgy kipállott ennek a gyereknek a teste (v. testje), majd hogy nem sebes. Addig járt az a rossz szajha a katonák után, hogy utójjára belepte a francú; a doktor most kúrálja az átálatos testjét* (Abaúj m. Szikszó,

Baksa Király Pál); 3. herezacskó. *Hirtelen öméltem, osztán a vízhollyagom a testbe esett* (Komárom m. Nyr. XIV.187); 4. (ruha)derék (Esztergom m. Czimmermann János). *Ruha testye* (Baranya m. Bélye Nyr. XV.372; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.382).

test-álló (*těst-álló, test-áló, test-áló*): testhez-álló mellényke v. kabátka (Pest m. Kóka Nyr. XII.381; Szlavónia Nyr. XXIII.309). *A szoknya má kész, mast varik a testálomat* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.191).

test-áros: kurva (Hol? Kassai J. Szókönyv IV.441).

test-kötése: testalkat (Háromszék m. MNy. V.352; Vadr.; Gyórfy Iván).

test-vér (*tes-fér* Soprony m. Horpács Nyr. X.265; *tes-vér* Baranya m. Ormányság Nyr. II. 131; Szlavónia Nyr. XXIII.214; Eger vid. Nyr. XVII.477; Pest m. Szeremle Nyr. XVI.503; Békés m. Új-Kigyós Nyr. IV.231; Arad m. Pécska Kálmán L. Koszorúk I.140; Alsó-Fehér m. Nyr. XXV.348; Székelyföld Kiss Mihály; Brassó m. Hétfalu Horger Antal; Csik m. Nyr. XXVI. 428; *tes-vér* Nógrád m. Megyer Nyr. VI.175; *tes-vir* Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.135; Kalota-Sz.-Király Czucza János; *tes-vfr* Kisújszállás Nyr. XXI.144. 335; Mezőtúr Nyr. VIII. 361; Debrecen Nyr. IX.165; Bihar m. Székelyhid Nyr. V.573; Szatmár m. Patóháza Nyr. XII. 572; *tes-vfr* Kalotaszeg, Zsobok Melich János; *test-vér* Palócság Nyr. XXI.507; *tezs-vir* Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvj. 5; *tezs-vfr* Répce vid. Nyr. XX.370); *pajtás* [megszólítás] (Palócság Nyr. XXI.507; XXII.512; XXIII.68; Gömör m. Nyr. XVIII.505; Kalota-Sz.-Király Czucza János; Csik m. Nyr. XXVI.428) [vö. *egy-testvér*].

test-vírasztó: holttest mellett virasztó (Marosszék Kolosváry Sándor).

[test-víz].

testvizes: forrásos, süppedékes (hely) (Erdővidék Nyr. VIII.188).

testhöz-álló: női ruhaderék (Csik m. Gyerogyó-Újfalu Jánosy Gerő).

testhöl-álló: testhezálló mellényke v. kabátka *Zsófi neném kietlen szép testhölállót [így!] vett a Jucikának* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.431).

testibe-habarodott: testes, nagytestű, kövér, (Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m. Vadr. 514b).

testihó-való: testhezálló (ruha) (Zala m. Szepetnek Lichtschein Ödön).

TÉSTÁL (*testál*): [tréf.] az utolsókat rúgja (a döglőfélben levő állat) (Hajdú m. Földes Nyr. VII.235; Zilah vid. László Géza).

[TESTÉL].

ki-testül: elver (Vas m. Kemenesalja, Pálfa Nyr. XXV.431).

meg-testol: megver, elpáhol (Debrecen Nyr. IX.206; Szatmár m. Patóháza Nyr. XVI.96; Szaboles m. Nyírvidék Jámor József; Beregrákos vid. Pap Károly; Hegyalja Kassai J. Székönyv V.106).

TÉSZ (tejszem Hargita vid. Vadr. 557; tészön Szlavónia Nyr. XXIII.168): 1. ültet (Szatmár m. Szinyérváralja Nyr. XXV.383). *Nem tettek szőlőt sohasem Szabófalán* (Moldvai csáng. Nyr. X.156); 2. gondol, vél, hisz. *Asz téttem, hogy...* (Soprony m. Mesterháza Tolnai Vilmos; Vas m. Sárvár vid. Bokor János). *Asz téttem, éghuót* (Göcese J Mny. II.416). *Takaratkor a paraszt nem megy el kicsi napszámér, mics aszt teszi, hogy illenkor szükség van rá, hát többet kier. Nem porhát mámo semmit; aszt teszi, hónap is lesz nap* (Göcese J Nyr. XIV.450).

[Szólások]. *E már teszi!* — ez már jó, helyes, alkalmas stb. (Mátyusföld Nyr. XVII.523). *Ám má osztán teszi!* (Nógrád, Gömör m. Nyr. XXIII.281). *Tésze magát:* hetvenkedik (Baranya m. Ormányság Nyr. II.279). *Teszi magát:* rátartja magát, nagyképűsködik (Csallóköz, Kecskemét, Szeged Csaplár Benedek). *Napot tőznek:* napot határoznak, tűznek ki (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 474). *Semmire tesz:* semmivé tesz. *Szegény ángyomat is úgy tették semmire a rosszak* (Palócság Ethnographia III.351). *A bíróság törvényt tesz:* ítél (Arad m. Majláthfalva Nyr. VIII.225). *Tűzet tettem:* tüzet raktam (Kereag Nyr. XVIII.131). *Tűzet tenni. Tégy tüzet!* (Székelyföld Nyr. XVIII.12). *Tegyen tüzet a kályhára!* (Heves m. Réde Nyr. XVIII.131). *Tégy tüzet a kemencére (tűzhelyre, kályhára)!* (Balatonfüred Nyr. XVIII.131). *Vásárra teszem:* eladom nyilvánosan (Csallóköz Nyr. XXVI.141). *Végbe teszi:* véghez viszi (Szaboles m. Kis-Besenyőd Nyr. IX.136).

[be-tész].

[Szólások]. *No komám, ennek ugyan betett!* — beadott, megadta (Nógrád m. Terbeléd Nyr. XXII.574). *Nékem ugyan jól betett!* [t. i. rászedte] (Beregszász Nyr. XXV.285).

el-tész: 1. elültet (burgonyát, kukoricát, babot, borsót stb.) (Csallóköz Csaplár Benedek; Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.501; XXIII.46). *A barsót ellettük* (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.457); 2. elvet v. elültet. *Éltettünk mindent* (Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György); 3. eltemet (Székelyföld Nyr. II.426). *Akkorában történt, mikor szegény boldogult apánkat ellettük* (Csallóköz Csaplár Benedek). *Mióta élézik* [hiba e h.: *éltetik*] *az öregit, nagy náluk a hátróság* (Soprony m. Mihály, Kisfalud Nyr. XXII.473).

[Szólások]. *Ellette a fejét:* veszedelembe ejtette (Székelyföld Tsz.).

föl-tesz: 1. kiköt, kikezd (vkivel) (Göcese J Nyr. XIV.450). *Avval az emberrel nem jó lessz fötennyi* (Borsod m. Domaháza Nyr. XVIII.473); 2. vev. *kedik. Feltesz az ökrökkel ostobaságban* (Székelyföld Nyr. V.376).

ki-tész: túltesz. *Kitész rajta* (Vas m. Nyr. XVIII.144).

lő-tesz: 1. legyalúz. *Mindennek lőtette* (Veszprém m. Nyr. VIII.224); 2. lefogyaszt, elepeszt. *Lőtösz magát a sok strással* (Kecskemét Nyr. XIV.568); 3. letörleszt. *Létőödött az adóság* (Brassó m. Háromfalu Horger Antal).

[Szólások]. *Lőtette magát:* 1. kiforgatta magát a vagyonából; 2. leitta magát (Székelyföld Kiss Mihály). *Letettem az eszemel rólla:* mást gondoltam. *Letette a kvintáját* [hiba e h.: *krintáját*]: [tréf.] seggre esett (Háromszék m. Nyr. IX.33). *Lőtette a négyven:* panaszt tett a bírónál (Zemplén m. Nyr. IV.522).

még-tesz: 1. megver. *Jól megtette* (Háromszék m. Vadr. 368); 2. megront, meggyalúz. *No megtevel!* (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. Nyk. II.371); 3. elhál (Székelyföld Kiss Mihály).

[Szólások]. *Mégtenni a kovászt:* kovászt készíteni (kenyérhez) (Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György; Nógrád m. Füle Nyr. XXII.95). *Mégtették neki:* megbabonázták (Vas m. Órség, Szalafő Nyr. VII.181). *Mégtézi neki:* megbabonázza. *A kuruzsló asszony mégtette a legénynek, hogy mindig utána járt annak a leánynak* (Zala, Somogy, Veszprém m. Bódiss Jusztin). *Mégtenni* [nyilván így: m. vkinek]: ráolvasással stb. eszközölni vmit (Somogy m. Szőke-Dencs Nyr. III.182). *Az a leány nekem méktette:* magába holondított (Somogy m. Szőlős-Györök Nyr. XVI.46).

rá-tész: 1. ráhúz. *Téd rá, cigány!* (Kalotaszeg, Zsombok Melich János); 2. rábizonyít. *Azt rád tedd, mett ha nem, megbúsulod!* [mondja az, a kit a másik kurvának, tolvajnak stb. nevezett] (Háromszék m. Vadr. 369); 3. jó módba segít. *Minden rokonát rátézi* (Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. III.86).

[Szólások]. *Rátészem a számot:* szólok neki. *Ha ezért* [t. i. hogy mindig pityókossan gyűn haza] *rátészem a számot, ul létorkú, mint a kutyát* (Veszprém Nyr. VII.474). *Énye, de roátett az idő!* — kemény hideg van, ugyáncsák csikorog! (Rimaszombat Nyr. VII.182).

[TESZE].

tesze-fosza: rendetlen, lompos (Balaton mell. Nyr. II.93; Horváth Zsigmond 1839). *Tesze-fosza* [ember]: a kin csak úgy lig-lóg a ruha, mintha úgy dobálták volna rája. *Tesze-fosza szoba v. udvar:* a melyben minden szanaszét hever (Veszprém m. Csekut Nyr. XXV.286). *Összedálalta v. összetakolta tesze-foszán* (Zala m. Nyr. XXV.331) [vö. *csösze-fosza*].

teszo-tusza: 1. rendetlen, bozontos (Zala m. Hetés Nyr. II.373); 2. lomha, lusta, lassú (Göcsej Király Pál; Somogy m. Szőke-Denes Nyr. III.231).

teszo-tuszi: élheterlen, gyámoltalan, pipogya, mafla (Szegszárd Miskolczy Gusztáv).

TESZEGÉL: teszeget (Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.72).

TESZI: jóra való, derék. *Teszi gyerek* (Pannonhalma Nyr. XII.187).

teszi-veszi: 1. együgyű (Beregszász Nyr. XXVI.523); 2. két keresztbe összekötött abroncsnak a négy végére, tehát négy ág közé kifeszített négyszögletes háló, hosszú rúdra alkalmazva (Heves m. Névtelen 1840; Heves m. Csépa Nyr. III.286; Alföld Nyr. XV.281; Zenta Nyr. XVIII.383; [sok helyen] Herman O. Halászat K.).

[teszivesziz].

teszivessziző: a tesziveszivel járó halász (Szeged Herman O. Halászat K.).

TÉSZIS: affektáló. *Tészis kis lány* (Keszthely vid. Horváth György).

TÉSZLA: hornyoló-fejsze (Brassó m. Hétfalu Nyr. XXII.94; Király Pál).

[TESZNYÉKÉD-IK].

el-tesznyeikédi: ellustálkodik. *Hát mivel tesznyeikélted el a zideét?* (Gömör m. Hanva Nyr. XX.143) [vö. *csesznye*].

[TESZNYÜL; vö. *csesznye*].

lő-tesznü: lehentereg, henterege lenyom (pl. füvet, vetést) (Rábaköz, Beő-Sárány Nyr. XVIII.143).

TÉSZÖLÖG: bandukol, ógyeleg, kószál, ténfereg (Zala m. Hetés Nyr. II.373; Tolna m. Batta Nyr. XVIII.335). *Hazafeli tészölgött* (Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. II.467) [vö. *ténszörög*].

TÉSZTA (*tészta* Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.191; *tiszta* v. *tisztaleves* Mármaros m. Técső Király Pál): marhahús-leves (a melyben metélt tészta van) (Dráva mell. Nyr. VI.274). *Tészta't főztem, a húst még a kapiszlára vettem* [hiba e h.: *vettem* vetettem] (Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.191).

tészta-csiga: levesbe való csigatészta, lüd-gőge (négyszögletes téstaszaletkék, a melyeket hengerded fűcskával rovátkos alapon csőveskeformára összegöngyölgetnek) (Hegyalja Kassai J. Szókönyv III.302; V.184).

tészta-pacal: levesbe való széles laska (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.259; Pápa vid. Csaplár Benedek; Abaúj m. Szikszó, Aszaló, Baksa Király Pál) [vö. *pacal*].

TÉSZTIKA (*tészti*): téstácska, tészta (Szlavónia Nyr. V.61; XXIII.216).

[TET].

[tet-szin].

tetszín-körte: pirosas körtefaj (Dehrecen Nyr. XXVIII.123).

[TETE; vö. *tetye, tota*].

tete-muta: ügyefogyott (Segesvár Nyr. IX.144) [vö. *tetye-mutya, titi-muti*].

tete-puta: élheterlen, ügyetlen (Székelyföld Tsz.) [vö. *tetye-potyá*].

[TÉTEL], TÍTEL: tett, cselekedet. *Títelle nem bántotta az istent, csak gondolta* (Soprony m. Kisfalud, Nagy-Mihály Nyr. XXI.432).

TETELŐK: esetlen, ügyetlen ember. *Nagy tetelők* (Udvarhely m. Agyagfalva, Magyaros Sára Kálmán) [vö. *tépélák*].

TETEM (*teléntódó* Székelyföld Kiss Mihály; *höttetöm* Torontál m. Szőreg Kálmány L. Szeged népe III.155. kétszer, de no. *tetem, höttetem* is): 1. csont. *A kérésztetemem* (Kaposvár Nyr. XIV.568); 2. tag. *Fájt minden tetemem* (Heves m. Nyr. XII.279; Heves m. Vámos-Györk Kürti Géza). *Sém fejibe, sém karjába sém bélibe, sém ódalszonytyába, sém miféle tetemibe né árcson sém mi gonosz szóm!* [ráolvasásban] (Szeged Kálmány L. Szeged népe I.115). *Ott mög né maraggyon, sē pedig N. N. kicsinek a kezibe, sē lábába, sē a szömibe, se a fejibe, sē a szivibe, sē sémminēmű tetemibe!* [ráolvasásban] (Szeged Nyr. IV.278). *Söm mi tetemödbe söm mi fájdalom né maraggyor mög!* [ráolvasásban] (Torontál m. Szőreg Kálmány L. Szeged népe III.155); 3. emberi holttest, kül. erőszakos halállal kimúlt emberé (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály) [vö. *hót-tetem*].

tetem-tartó: a kriptában az a gödör, a melyben a holtak csontjait tartják (Székelyföld Tsz.).

[tetem-toldó], tetén-tódó = *tetemtoldó-fű* (Székelyföld Kiss Mihály).

tetemtoldó-fű: *cistus helianthemum* (Hol? CzF.; —, nevét onnan kapta, hogy némely csontbajok, csonttörések ellen hasznos gyógyszernek tartják, CzF.).

TETEMÉNY: 1. tett, cselekedet. *Vakmerő tétemény* (Palócság Bartha József); 2. megbabonázás. *Azon tétemin van:* megbabonázták (Vas m. Órség, Szalafő Nyr. VII.181).

TETEMES: 1. erős teli tagokkal bíró; 2. tetemenesen vétkes (Háromszék m. Tsz.).

tetemes-tok (*telelmes-tok* Győr Nyr. XI.430. alkalmasint hiba): *acipenser Güldenstädtii* (Győr Herman O. Halászat K.).

TÉTENTŐK: ügyetlen (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos) [vö. *nētētők*].

TETÉZ, TETŐZ (*tetejéz, tetejézni, tetejézeni, tetejéze* Cegléd Ilosvay Vilmos; Arad m. Majláthfalva Nyr. VIII.239; Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.277; Szabolcs m. Simonyi Zsigmond; *tetejéz* Zilah vid. László Géza): 1. *tetejéz, tetéz:* tetőt rak (kazalunk, boglyának szalmából) (Cegléd Ilosvay Vilmos). *Baglyát tetéz* (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.429); 2. *tetejéz, tetejéz:* letördeli a tetőt (a szállótótnak, a dohánynak) (Cegléd Ilosvay Vilmos; Arad m. Majláthfalva Nyr. VIII.239).

be-tetöz: szalmával beföd (boglyát, kazalt). *Asztán jól betetözd azt a boglyát* (v. *kazalt*), *néhogy belemennyjen az eső!* (Heves m. Vámos-Györk Kürti Géza).

meg-tetéz, még-tetőjéz: kővel v. labdával áthajít (pl. házat, templomot, tornyot) (Zemplén m. Tállya Nyr. IV.521; Zilah vid. László Géza). *Meg tudod-e tetézni a templomot?* (Szatmár m. Nagy-Károly Barna Ferdinánd).

[**TETÉZETT, TETÉZT.**]

tetéz-véka: tetézett véka (Zilah Kerekes Ernő; Kolozs m. Szucsák Nyr. XVIII.576; Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.; Nyr. III.326).

TETÉZVÉST: tetézve (Cegléd Ilosvay Vilmos).

TETŐ (*tetén* Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.277; Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály, Fejér József; Háromszék m. Vadr.; Györffy Iván; *tetej-munka* Körös-Tarcsa Király Pál; *tetjé, [tetejem, tetejed]*, *hásztetjé, tetjében, tetjéje, tetjéjén* Kis-Kún-Halas Nyr. XV.305; Szeged, Torontál m. Kis-Hegyes, Szaján Kálmány L. Szeged népe I.128. 216; II. 23. 162): 1. felső rész. *Avas má a teteje ennek* [a szalonnának] *is* (Cegléd Ilosvay Vilmos); 2. [tréf.] kalap. *Hoci a tetejemet!* (Bács m. Bajmok Nyr. VIII.279); 3. fej. *Úgy szalattam, . . . mint egy tetjében szárt szarvas* (Torontál m. Tisza-Hegyes Kálmány L. Szeged népe II.23). — *Tetejembe: fölöttem. Ű szalattam, . . . mintha tetejembe vóna a sas* (Torontál m. Pádé Kálmány L. Szeged népe II.178). *Tetejébe: rá. Felnyergelte aztán Péter a szürkét, felült a tetejébe s útnak indult* (Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.387).

[Szólások]. *Tetén üt:* főbe üt (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.277; Székelyföld Tsz.; Fejér József). *A ménkő tetén ütte v. sujtotta* (Székelyföld Kiss Mihály). *Ma tetén sujtlak* (Háromszék m. Vadr.). *Tető-talpig:* tetőtől-talpig (Csik m. Gyergyó-Ujfalu Orbán Dénes).

[**TETŐDÖS, TETÉDÉS.**]

tetődös-teteje (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; *tetédés-teteje* Háromszék m. MNy. VI.226; *tetődés-teteje* Háromszék m. Király Pál): legte-teteje. *Bem csakójának a tetődés-tetején egy fehér lúdtoll volt* (Háromszék m. Király Pál).

TETŐS (*teteis, tete's* Szilágy m. Perecsen Kerekes Ernő; *tetejes, tetejést, tetejéssen* Somogy m. Szőke-Dencs Nyr. III.140; Pest m. Hévíz-Györk Simonyi Zs. A m. szótók 42; Cegléd Ilosvay Vilmos; Nagyvárad Király Pál; Háromszék m. Nyr. III.326; *telés, telésebb, telésen, telést, telés-teli* Csallóköz Nyr. I.332; Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. III.87; Somogy m. Szőke-Dencs Nyr. III.231; Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.191; Debrecen Nyr. XXIII.335; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XIV.43; Székelyföld Nyr. II.471; XXVIII.95; Kiss Mihály, Andrassy Antal 1843, Fejér József; Háromszék m. Nyr. III.326; *telés* Göcsény MNy. V.61): 1. *teteis, tete's, tetejés, tetejes, telés, telős:* tetézett (Szilágy m. Perecsen Kerekes Ernő). *Telős véka* (Heves m. Kürti Géza). *Tetejes véka* (Nagyvárad Király Pál; Háromszék m. Nyr. III.326). *Telés vagy csapós véka. A gabonát telésen vagy csapósan mérik* (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XIV.43). *Csapná raktya a köböt, nem tetejéssen* (Somogy m. Szőke-Dencs Nyr. III.140). *Telésen van* (Debrecen Nyr. XXIII.335). *A részt tetejést szokták mérni, nem csapva* (Cegléd Ilosvay Vilmos). *Telést van a véka* (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.191); 2. *teteis, tete's:* színültig tele (Szilágy m. Perecsen Kerekes Ernő); 3. *telés, telős:* magas (Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334; Székelyföld Nyr. II.471; Kiss Mihály, Andrassy Antal 1843). *Majd ojan telés, mint én* (Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. III.87). *Biz ű telésebb én nálom* (Somogy m. Szőke-Dencs Nyr. III.231). *Ez bizony jó telős ember* (Heves m. Vámos-Györk Kürti Géza). *Ez a fiu telésebb az apjánál* (Székelyföld Nyr. XXVIII.95). *János még valamivel telésebb, mint Pista* (Székelyföld Fejér József). *Az écsém telésebb, mint én. Rakd azt a bugjacskat egy kicsit telésebben!* (Háromszék m. Nyr. III.326).

telés-lágyu: magas fünnhordott fejű, kecskefejű (Székelyföld Nyr. XXVIII.95; Kiss Mihály).

tetős-tángyér: az az eszköz, a mellyel a szüesök a kucsma tetejét kikerekítik (Székelyföld Tsz.).

tetés-teli (Csallóköz Nyr. I.332; id. Szinnyei Józsefné; *telős-teli* Erdély Kassai J. Szókönyv V.87; Háromszék m. Lécfalva Sára Kálmán; *telős-teli* Csik m. Nagy-Kúszon Sára Kálmán): tetézett, tetézve.

tetős-teteje: legte-teteje (Heves m. Felnémet Nyr. XXV.523; Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.226; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Éppen a telős-tetejébe állott* (Háromszék m. Vadr.).

TETŐTLEN (*tetejellen* Duna-Vecse Simonyi Zs. A m. szótók 42; *telőtlen* Palócság Nyr. XXI.309).

[**TETSZ-İK.**]

[Szólások]. *Nekem tette:* nekem úgy tetszik, úgy látszik. *Nekem tette ezek a gyermekek most mintha jobban viselnék magikat, mind eddig* (Szé-

kelyföld Fejér József). *Úgy teccett a látása nekem: úgy láttam* (Zala m. Nyr. XXV.331). *Visszárú teccik*: nem tetszik (Baranya-Ózd Somssich Sándor).

föl- v. föl-tetszik: látható lessz, följön, fölkel. *Fölteccett a nap* (Komárom m. Kürth Nyr. XIX.187). *Föltetszik a hajnal v. a nap* (Palócság Nyr. XXI.506).

meg-tetszik: ~-(pl. a csillag) (Csallóköz Nyr. I.332).

[**TETSZÉD-**]. *Teccegyjen*: tessék (Szatmár m. Nagybánya Egyet. Philologiai Közöny XV.1051). *Teccedni*: tetszeni (Udvarhely m. Séra Kálmán; Háromszék m. MNy. VI.222). *Mán e bizonyosan teccedni fog* (Háromszék m. Szörce stb. Séra Kálmán).

TETSZETÉS: magas (Csik m. Séra Kálmán). *Miért, oh szent József, nem benn a városba, valamely tetszetes uri palotába, hanem csak alacsony barmok jászolába szállottatok majdan rongyos istállóba?* [karácsonyi misztériumban] (Csik m. Arany-Gyulai NGy. I.120).

TETSZETŐ: tetszetős (Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek).

TETSZŐS: ~. *Ha találsz nálam hivebbet vagy pediglen tetszősebbet, élhetsz vele boldog, vig napokat* (Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.145).

[**TÉTT**].

tett-hely: célpont (Tokaj Nyr. XXIV.240).

TETTE: 1. tele. *Tette hozta a korsót vízzel* (Baranya m. Kassai J. Szókönyv V.87); 2. teljesen, egészen. *Tette rossz*: egészen rossz, javíthatatlan (Nagy-Kúnság Nyr. II.136).

TETTES: derék. *Tettes egy ember v. beszéd* (Székelyföld Nyr. IX.177).

TETUNDRÁK [ritk.]: mindegy. *Nekem tetundrák* [vö. ol. 'tot un dracu': mind (v. csak) egy ördög] (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

TETŰ (*tető* Mátyusföld Nyr. XX.30; *tetyű* Palócság Nyr. XXI.313; Gömör m. Nyr. XVIII.455; Arad m. Pécska Kálmán I. Koszorúk I.199. 206). — *Tetű*: kis ék (Győr vid. Nyr. V.522).

tetű-gerebje: [tréf.] fésű (Zilah vid. László Géza).

tetűgerebjes: [tréf., gúny.] fésűs (Zilah vid. László Géza).

tetű-komiszárus: [tréf., gúny.] borbély (Alföld Nyr. XXVI.480).

tetű-puska: [tréf.] fésű (Sümege vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvjárás 25).

tetűpuskás: 1. [tréf., gúny.] fésűs (Zilah vid. László Géza); 2. [tréf., gúny.] borbély (Székesfehérvár Zolnai Gyula).

TETVES: kérge alatt bibiresős (az alvó rügyektől, t. i. a futörzs a harapégés után) (Háromszék m. Dálnok Erdészeti Lapok XXII.669).

[**TETYE**; vö. *tete, titye, 1. totya*].

tetye-mutya: mulya (Pozsony m. Kassai J. Szókönyv V.94) [vö. *tete-muta*].

tetye-mutyi: ügyetlen (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos) [vö. *titi-muti, tityi-mutyi, tutyi-mutyi*].

[**tetye-potya**; vö. *tete-puta*].

tetyepotyáz: haszontalanul tölti az időt. *Ne tetyepotyázz!* (Szaboles m. Kis-Besenyőd Nyr. IX.136) [vö. *szetyepotyál*].

tetye-totya: lomha járású, totyogó (Zala m. Gelse és vid. Nyr. XV.574) [vö. *titye-totya*].

tetye-tutyi: ügyetlen, élheterlen (Erdővidék Nyr. IX.42).

TÉTYÉG (Somogy m. Schröder Gyuláné; *tettyég* Keszthely Horváth György; *tettyég, tettyeg* Székesfehérvár Nyr. VII.188; Orosháza Nyr. IV.378): lassan, lustán, nehézkesen jár, totyog, cammog (i. h.) *Tettyég, mint a hizott réce* (Keszthely Horváth György) [vö. *tityég, tőtyög*].

tetyeg-tőtyög: ~. *Az öreg az ő örekséginek miatta ... nem tudván velem együtt tetyegni-tőtyögni, ... tölem elmaradt* (Debrecen Nyr. VI.329) [vö. *tityeg-tőtyög*].

TÉTYEKÉS: otromba kövér (Keszthely Horváth György) [vö. *totyakos*].

TEVE (*tebeszór* Brassó m. Négyfalu Horger Antal).

TÉVED (*téed, eltéed* Nagyvárad Király Pál).

[**TÉVEDŐS**].

tévedős-kert: bolygókert (Debrecen Nyr. XXIV.180).

[**TÉVELŐD-İK**], **TIVELŐD-İK**: tevődik (Csallóköz, Püspöki Király Pál).

be-tivelődik: betevődik. *Ez az ajtó olyan rosszú tivelődik be; mingyá kinyílik magátá* (Csallóköz, Püspöki Király Pál).

[**TÉVELYÉD-İK**].

el-tivelődik: eltéved (az úton, az erdőben, a városban; rakogatás közben a holmi). *A rendellen házba minduntalan eltivelődik valami* (Csallóköz Csaplár Benedek).

meg-tévelyedik: megtéved. *Megtévelyettem: tévedtem* (Háromszék m. Angyalos, Besenyő, Gidófalva Nyr. XVIII.574).

[TÉVELYGÛD-İK].

el-tévelygedik: eltéved (Nógrád m. Lapujtő Nyr. XIII.96).

[TÉVÉS].

betevős: a jégallati halászatnál az a nagy lék, a melyen át a hálót a jég alá eresztik (Agárd Herman O. Halászat K. 772b. 773a; az utóbbi helyen *betéves* hiba).

TÉVŐ (Pápa Nyr. XVI.576; Tata Matusik Nep. János 1839; Mátyusfőldé CzF. II.245; Kis-Kúnság Kinnach Ödön; Bácska Nyr. XIV.492; Zenta Nyr. XVIII.384; *tévő* Dunántúl Erdészeti Lapok XXII.863; *tévő* Fehér m. Nyr. X.188; Komárom m. Naszvad Nyr. IV.283; Érsekújvár Nyr. VIII.332); kemenceinek sárból tapasztott ajtaja [vö. *előte*, *kemence-tévő*, *tevőke*].

betevő-vék: a jégallati halászatnál az a nagy lék, a melyen át a hálót a jég alá eresztik (Latorca mell. Herman O. Halászat K.).

kitevő: [?] *Az édes anyja az eggy ojan gújlátos kitevő asszony* (Debrecen Nyr. XXIV.383).

[TÉVŐD-İK].

lő-tévődik: 1. lefekszik. [*Aszondi, hogy ű rosszú van*]. *Akkó csak erigy, oszt tövöggy le!* (Baranya m. Ormányság Nyr. XXV.142); 2. leszáll. *Létévődött a fára a varjú* (Torda-Aranyos m. Gerend Nyr. XXIII.578).

TÉVŐD-İK: tévelyedik (Szatmár m. Kapnik vid. NyK. II.380).

TEVŐKE = *tévő* (Kis-Kúnság Kinnach Ödön).

TÉZ (Székelyföld Csaplár Benedek; *tehézni* Bars m. Léva Czimmermann János): tegez.

[TÉZTET].

össze-téztet: összetegeződött, to-s-tu-pajtással tesz (Békés m. Balog István).

TÉZSLA, TÉZSOLA (*dérzsola* Zula m. Hetés Nyr. XIX.142; *ténzsoja* Székelyföld Erdészeti Lapok XXII.670; *tenzsola* Kolozs m. Gyerő-Vásárhely Czeuca János; *ténzsola* Aranyosszék Jankó J. Torda stb. 136; *tézsola* Dunántúl Erdészeti Lapok XXII.863; Bulaton mell. Vas m. Kemencesalja, Órség Tsz. 363a; Baranya m. Pellérd Nyr. XI.382; Győr m. Csiliz-Radvány Nyr. XXIII.575; Csallóköz Nyr. I.332; Csaplár Benedek; Heves m. Csépa Nyr. II.380; Cegléd Ilosvay Vilmos; Féléghyáza Czimmermann János; Kecskemét Csaplár Benedek; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.324; Szilágy m. Nyr. IX.182; Székelyföld Tsz. 363a; Hol? Nyr. II.379; *tézsola* Brassó m. Hétfalu Horger Antal; *tézsola* Székelyföld Nyr. IV.328; *tézsola* Kolozs m. Zsobok Melich János; Székelyföld Nyr. V.424. 568; Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XIII.578; *tézsolya* Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Nyr. V.129;

tinzsolya Székelyföld Erdészeti Lapok XXII.670; *tozsola*-lábú Erdővidék Séra Kálmán): 1. négyes v. hatos ökörfogatnál használt toldalékrúd v. előrúd (négyes fogatnál a szekérrúddhoz van akasztva, hatos fogatnál az első a szekérrúddhoz, a második pedig az első toldalékrúddhoz); 2. az a hosszú rúd, a mely mellé szántáskor és boronáláskor az igás marhát fogják.

tézsola-fa: ∞ (Cserhát Erdészeti Lapok XXII.864).

tézsola-fej: a tézsola eleje, a melybe a jármot a nyakszeggel befoglalják (Csallóköz, Kecskemét Csaplár Benedek; Cegléd Ilosvay Vilmos).

tézsola-lábú (Háromszék m. Nyr. IV.431; Háromszék m. Barót Bíró István; *tézsója*-lábú Csik m. Nagy-Káson Ráduly Simon; *tozsola*-lábú Erdővidék Séra Kálmán): lőslábú.

[tézsola-lánc].

tézslaláncos: négyes ökörfogatban a tézsola mellé fogott ökör (Tolna m. Simonyi Zsigmond).

TÉZSLÁS, TÉZSOLÁS (*ténzsalás* Aranyosszék Jankó J. Torda stb. 139; *tézsolás* Brassó m. Hétfalu Horger Antal): a tézsola mellé fogott (ökor).

TÉZSÖL (*tézsöni*): varr (Győr m. Szigetköz Nyr. XIX.191) [vö. *tűzől*].

TI (a *te* házatok Somogy és Veszprém m. Nyr. V.219; *ténlátatok*, *tétületek* Heves m. Felémét Nyr. XXV.522; *tü* Vas m. Órség Nyr. VII.419. 467; Erdély Kassai J. Szókönyv V.112; Moldva, Klézse Nyr. IV.432; *tü* Székelyföld Nyr. IV.328; Moldva, Klézse Nyr. IV.432). — *Ti is* (*tüs* Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 454) [vö. *tík*].

[TIBÉRIÁS].

Tibériás-tenger [vö. óperenciás tenger]. *Vót éccr, hol nem vót, még a tibériás tengerén is tul vót éggy kiráj* (Arad m. F.-Varsánd Nyr. XIII.572; — vö. XV.145).

TICS: sárral v. agyaggal betapasztott erős vesszősövény, a melyet házfalnak is használnak (Bereg m. K.-Dobrony Király Pál) [vö. *patics*].

tics-fal: erős, vastag vesszőből font és sárral v. agyaggal betapasztott fal (Bereg m. K.-Dobrony Király Pál).

TICSÖL: összekocant két golyót v. gombot [gyermekjáték] (Tolna m. Paks Nyr. XXII.431).

TIDÓ: nyírfá kérgéből sodort rövid fáklya, a mellyel a szigonnyal való halászáskor világitanak (Udvarhely m. Füle Herman O. Halászat K.; Erdővidék Vadr.; Nyr. VIII.188).

TIED (*téed* Soprony m. Rába vid. Nyr. XXVI.91; *teéd* Székelyföld Tsz.; *teéd* Mátyusfőldé Nyr. XIX.465; XX.29; Pozsony m. Deáki Nyr. XIX.

561; *tejéd* Csík m. Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. X. 45; *téjéd* Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 459; *tejéd* Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII.315; *tíd* Torockó Jankó J. Torda stb. 290; *tiedé* Zala m. Nagy-Kanizsa Liechtschein Ödön).

TIETÉK (*tihétek* Baranya m. Ormánság Nyr. III.230).

TIGÁNY: serpenyő, lábas (Szlavónia Nyr. XXIII.311; Király Pál).

TIGÉJA: serpenyő (Moldvai csáng. Nyr. III.3; X.204).

[**TIGRIS**].

tigris-szoptatta: méregzsák, féktelen, dühöngő, kegyetlen (Dunántúl Bódiss Jusztin; Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.259).

TIGVA: lopótök v. pléhlopó (Brassó m. Hét-falu MNy. V.347; Nyr. V.378; Brassó m. Bács-falu Horger Antal).

1. **TIK** [vos] (*tík* Palócság Mikó Pál; Gömör m. Hanva Albert János; *tük* Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 450; *tyík* Heves m. Feluémét Nyr. XXV.522; — [*ték* Gömör m. Balog Nyr. XVIII. 422. a közlőnek levélbeli értesítése szerint sajtóhiba, talán e h.: *ték*]).

[2. **TIK**, **TIKĒN** ?]. *Tikĕn vagyok*: éhes vagyok. *Aggy egy falás kenyeret; ojjan tikĕn vagyok, hogy alig állók a lábomon!* (Kolozs m. Kalota-Sz.-Király Király Pál).

[**TÍK**; vö. *ták*].

tík-ták: hitvány, haszontalan, hányt-vetett (holmi, ember) (Székelyföld Tsz. [itt *tiktak* hiba; a közlő kéziratában *tikták* áll]; Fejér József) [vö. *ták*].

TIKÁCSOL (Szatmár m. Patóháza Nyr. XIX. 380; Zilah vid. László Géza; Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály; *tikácu* Zala m. Hetés Nyr. II.373; *tikácul* Hetés, Dobronak Nyr. XV.190; *tikóncsol* [?— alkalmasint hiba e h.: *tikáncsol*] Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.277): fuldokol, fuldokolva szagztatott csuklásszerű hangot ad. *Egy kis pájinkát attam neki, osztán úgy tikácsolt tülle!* (Szatmár m. Patóháza Nyr. XIX.380).

TIKKAD (*tyippadva* Nógrád m. Fülek Nyr. XXII.95): fullad. *Tikkaggy, fullaggy, meg ne maraggy!* [mondják tréfásan a köhögőnek] (Zilah vid. László Géza).

[**el-tyippad**].

[Szólások]. *El vagyunk tyippadva*: részegek vagyunk (Nógrád m. Fülek Nyr. XXII.95).

ki-tikkad: a hőségtől kimerül (Fehér m. Nyr. XXVI.525).

meg-tikkad: 1. megfullad (Kolozsvár Szinnyei József; Székelyföld Tsz.; Csik-Tusnád Melich János); 2. elfúrad, ellankad (pl. a ló) (Balaton

mell., Székelyföld Tsz.); 3. erejéből enged, alább száll, alább hagy (a nagy hőség, a tűz) (Balaton mell., Pápa vid. Tsz.); 4. kiszárad. *Mégtikkatt a torkom* (Brassó m. Hét-falu Horger Antal).

TIKKADOZ: fulladoz. *Nem hiába mindig tikkadozott szegény, de meg is fulladt* ([Dunántúl] Lehr A. Toldi 13).

TIKKADT: 1. bűzhödésnek indult (hal, hús) (Heves m. Névtelen 1840); 2. fölötte száraz. *Tikkadt idő* (Hol? Tsz. 347a); 3. szikkadt (föld) (Baranya m. Zalai Mihály).

TIKKAN: csuklásszerű hangot ad (pl. a tyúk, ha toll v. polyva ment a torkába, s attól meg akar fulladni) (Palócság Mikó Pál).

még-tikkan: 1. megfullad. *Vigyázz, az istenért, még ne tikkanj!* [mondják, ha a víz ivás közben 'eigányútra' megy és az illető erősen köhög]; 2. meggebed (Háromszék m. Pap Károly).

[**TIKKANÓ**; vö. 1. *tippánó*].

tikkanó-iz: nehéz szagú, rosszízű, romlott (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gynláné).

[**TIKKASZT**].

ki-tikkaszt: kifáraszt. *Az erős hajlás, a nagy sár kitikkasztja a lovat* ([Dunántúl] Lehr A. Toldi 13).

TIKOG (Bihar m. Pocsaj Nyr. VI.425; Zilah és vid. Nyr. XIV.431; László Géza; Székelyföld Kiss Mihály; Torockó Jankó J. Torda stb. 189; Udvarhely m. Homoród mell. Király Pál: *tipog* Háromszék m. Vadr. 374; *titog* Békés m. Balog István; Nagyvárad Király Pál): fuldokol, fuldokolva köhög (pl. füsttől), fuldokolva szagztatott csuklásszerű hangot ad, levegő után kapkod, el-elfullad (pl. szélfúvástól). *Ugy tipog, mind a pípós tyúk* (Háromszék m. Vadr. 374). *Vigyázzon, dajka, úgy megy annak a gyerekek a tej, hogy csak úgy titog bele v. tőle!* (Nagyvárad Király Pál) [vö. *cikog*, *kikog*].

TIKOL: fuldokol (Szatmár m. Patóháza Nyr. XIX.380).

[**TIKOM**].

tikom-bakom: hitvány, hasznavehetetlen, esetlen, élheterlen, ügyetlen, erélytelen, pipogya, ostoba. *Tikom-bakom ember* (Székelyföld Tsz. 359a; Kiss Mihály).

TÍKOS: keskeny szíjjal cifrázott. *Tikos bocs-kor* (nők számára) (Csík m. Gyergyó-Újfalu János Gerő) [vö. *tákos*].

tikos-tákos: össze-vissza foltozott. *Tikos-tákos fejelés csidmája* (Udvarhely m. Vadr. 48).

TILAJGAT: a tilosba szabadult jószágot szép csendesen visszahajtja az istállóba (Künság Nyr. XIV.526).

TILALMAS (*tilalmas* Torockó Jankó J. Torda stb. 290; *tilamos* Vas m. Kassai J. Szókönyv V.114): tilos (erdő, része a határnak) (Csik m. Gyergyó-Ujfalu János Gerő; Szolnok-Doboka m. Mákon Muzsi János). *Nem vót a tilalmasba* (Debrecen Nyr. X.567).

[TILALÓD-IK].

ő-tilalódik: elveszélódik. *Más meghőcsüli, a mi jószágá ra, nálatok még mindēn őtilalódik* (Veszprém m. Csetény Nyr. III.323).

TILIBÓGYI (Háromszék m. Vadr.; *teleboggyi* Udvarhely m. Fehér-Nyikó vid. Nyr. XVIII.526): ügyetlen, ügyefogyott, féleszű.

TILIMITT (*tilimitteni*): lecsendesít (Székelyföld Gyarmathi S. Vocabularium 100; innen Tsz. hibásan egy *t*-vel).

TILINK, TIRINK: pálinka-tisztálaskor az üst fenekén maradt maradék (Székelyföld Tsz. 251b. 364b).

TILINKÓ (*tilinka* Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr. 381; *tillinkó* Cegléd Ilosvay Vilmos; *tirinkó* Abaúj m. Kalmár Elok) [vö. *títlinka*].

TILÓ (*tilu* Veszprém m. Csetény Nyr. V.523).

TILÓD-IK: 1. tilolódik (a kender) (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.473); 2. szenvedéseken megy keresztül (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.473); 3. törpénkedik. *Azon tilónnak* (Dunántúl Nyr. XVIII.91).

még-tilódik: jár, megfordul (vhol) (Tata Matusik Nep. János 1841; Tolna m. Simontornya Nyr. V.230). *N. N. má sik helen megtilódott* (Zala m. Nyr. XXV.331).

TILÓL, TILOL (*tillani* Bereg-Rákos és Munkács vid. Pap Károly).

[**TILÓLÓ**] (*tilló* Bereg-Rákos és Munkács vid. Pap Károly; *tiluló* Fehér m. Nyr. V.36; *tingló* Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.356. 406; XXIII.144): tiló, kendertiló.

TILT (*tilhatja* Gyöngyös Nyr. XVIII.233; *tít* nya Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. III.474; *tít* Székelyföld Kiss Mihály; *tyítyák* Nógrád m. Salgó vid. Pap Gy. Palóc népkölt. 23).

fel-tilt: kitilt (marhat vmely legelőről) (Csik m. Binder Jenő).

TILTÓ: 1. deszkakészítmény, a melyet főként kukoricahordáskor a terhes szekér hátsó részének befödésére használnak (Bereg m. Pap Károly); 2. az a rúd, a mellyel a malom lapátos kerekét megakasztják (Tisza mell. Nyr. III.238; Szeged Divényi Gyula).

[TIM].

tim-só (*tém-só* Göcsej Nyr. XIII.218).

TÍMÁR (*továr* Gömör m. Kassai J. Szókönyv III.197; V.145).

TIMON, TIMONY (*timó* Kis-Duna mell. Győr és Mosony közt Nyr. XI.44): kormány (Kis-Duna mell. Győr és Mosony közt Nyr. XI.44; Mohács Nyr. XXVI.330; Alföld Nyr. XV.281; Szeged Herman O. Halászat K.; Török-Becse Nyr. IX.93).

timon-sarok: a hajó v. az állóbárka farához erősített legalsó sarok, a melybe a kormány be van akasztva (Szeged Herman O. Halászat K.).

timon-tartó: 1. kormányrúd; 2. kormányos (Szeged Herman O. Halászat K.).

TIMPORÁL: szerez, kerít. *Étört a kapál — No maj timporájunk valahunnan másikat* (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.473). *Holnapra kapásokat timporájj!* (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.239).

össze-timporál: összeszeresz, összegyűjt. *Össze-timporázza a népet* (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.239).

[TIMPOROD-IK].

bele-timporodik: belejön. *Beletimporodik az iásba* (Vas m. Őrség Nyr. I.421).

1. **TINC** (*tencs* Csallóköz Nyr. I.332; Csaplár Benedek).

tincs-föld: kis hasáb föld (Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr.).

2. **TINC**: szitált homokból készült finom vakolat (Brassó, Hétfalu Horger Antal).

1. **TINCSEL:** 1. tinesenként szedeget (kender), tinesekre szedeget (fonalat) (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr.; Brassó m. Hétfalu Nyr. XVI.575); 2. az áztatott kenderről a rostot tinesenként levonja (Székelyföld Tsz.; Fejér József; Gyergyó-Ujfalu János Gerő); 3. hasogat (fát) (Székelyföld Tsz.); 4. apródonként hizlal (Székelyföld Tsz.; Séra Kálmán).

el-tinessel: elhasogat, széthasogat (zsindelynek való fát zsindelylevelekre; szántóföldet hasábokra) (Háromszék m. MNy. VI.325; Háromszék m. Gelencs Erdészeti Lapok XXII.126).

még-tinessel: apródonként meghizlal (Csik m. Gyergyó-Ujfalu János Gerő). *A dísznyó jól még van tincselre. Csak még tudtuk valahogy tincselni* (Csik m. Nagy-Kúszon Ráduly Simon).

2. **TINCSEL:** vakol (Brassó Horger Antal; Hétfalu Nyr. V.378; XVI.575; Horger Antal, Király Pál).

TINCSELGET: apródonként hizlalgat (Székelyföld Kiss Mihály). *Jól hozzálátok a tínókhoz, s addig tincselgetem, míg megépülnek* (Székelyföld Nyr. VIII.462).

még-tincselget: apródonként meghizlalgat. *Ezt a malacot jól megtincselgetted* (Udvarhely m.

Séra Kálmán). *Szegény ember csak megtincselgeti, ahogy lehet* [a disznót] (Csik m. Nagy-Káson Ráduly Simon).

TINCSELŐ: vakoló (az a lapátforma szerszám, a mellyel a vakolatot a falhoz csapják) (Brassó, Hétfalu Horger Antal).

1. **TINCSELŐD-İK** (*tincselődni*): saanyarúan dolgozik (Udvarhely m. Vadr. 520a).

2. **TINCSELŐD-İK**: hizik (Székelyföld Kriza).

fel-tincselődik: meghízik. *A malaczám* [hiba e h.: *malackám*] *feltincselődött* (Brassó m. Hétfalu Nyr. XVI.575; Kolumbán Samu).

TINCSD-İK: apródonként hizik. *A sertés jócskán tincsdött* (Székelyföld Tsz.).

[**TINCSDTET**].

fél-tincsdttet: félnevel és apródonként meghízul. *Hát feltincsdtteti* [a malacot], *s aztán valami fordúl belőle* (Háromszék m. Léefalu Séra Kálmán).

TINIKE: félliteres pléhedény (Brassó m. Négyfal Horger Antal).

TINKÓ: ügyetlen (Zilah Kerekes Ernő).

TINKÓSÁG: ügyetlenség (Zilah Kerekes Ernő).

TINKULI: eggyügyű, ostoba (Szeged Csaplár Benedek).

TINÓ (*tina* Vas m. Király Pál; *tina* Göcsej Nyr. XIV.397): fiatal szarvasmarha (nemi külfölmség nélkül) (Göcsej Nyr. XIV.397; Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály). *Ökör-tinó, tehentinó* (Székelyföld Kiss Mihály).

tinó-binó: apró szarvasmarha (Tokaj Nyr. XXIV.240; Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr.; Györffy Iván).

tinó-bornyu: kiherélt bikaborjú (Brassó m. Hétfalu Király Pál).

tinó-orrú-gomba, tinórú-gomba (*tinóri-gomba* Szatmár Nyr. X.477; *tin'orrú-gomba* Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.292): *vargánya* (*agaricus cantharellus*).

tinó-torty: pöfeteg-gomba (*lycoperdon bovista*) (Székelyföld Kriza; Udvarhely m. Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.).

[**TINÓRKA**].

tinórka-gomba = *tinó-orrú-gomba* (Szaboles m. Besenyőd Nyr. XII. 143).

TINTA, TÉNTA (*ténta* Dunántúl Bódiss Jusztn; Nyitra m. Vág-Hosszúfal Nyr. XX.29).

tinta-fosó, ténta-fosó, ténta-fosó: 1. *ténta-fosó, ténta-fosó*: [gúny.] deák (Dunántúl Bódiss Jusztn; Zilah vid. László Géza); 2. *ténta-fosó, ténta-fosó*: [gúny.] hivatalnok (Dunántúl Bódiss Jusztn; Zilah

vid. László Géza); 3. *tinta-fosó*: paduc (*chondrostoma nasus*) (Hol? Herman O. Halászat K).

tinta-has: paduc (*chondrostoma nasus*) (Győr m. Piunyéd Herman O. Halászat K.).

ténta-nyaló, ténta-nyaló: 1. [gúny.] deák; 2. [gúny.] hivatalnok (Dunántúl Bódiss Jusztn; Zilah vid. László Géza).

[**TINTÁS**].

tintás-hal: paduc (*chondrostoma nasus*) (Komárom Herman O. Halászat K.).

TINTOK: fátyolszövet, tüll (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.473; XIX.335; Kecskemét Csaplár Benedek; Szeged Sümeghy Pál 1841.).

[**TINTOROG**].

el-tintorog: elballag [?]. *Akkor a testvére onnat eltintorga* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.27) [vö. *fintorog*].

TINY (Nyitra m. Pográny és vid. Drnovszky Ferenc 1841; Hol? Nyr. XII.528; *tény* Nyitra vid. Kelecsény József 1843; Hol? Nyr. XII.528; *tyin* Nyitra m. Ghymes Bihary István): magas karókerítés.

[**TIP**].

[Szólások]. *Tippá tesz*: tönkre tesz (Vas m. Kemenesalja, Pálfa Nyr. XXV.431). *Tippá teszem* (Vas m. Kemenesalja Tsz.). *Tippá tettem* (Zala-Sz.-Grót és Zala-István vid. Szűcs Imre). *Egészen tippá tették a kertet* (Rábaköz Nyr. XIII.73). *Ez a gyerek egészen tippá tette a ruháját* (Győr m. Csécsény Nyr. XXV.476).

TIPASZOS: szikkadt (eső után a föld, mikor hirtelen szárad) (Baranya m. Zalai Mihály; Ormánság Nyr. I.424).

[**TIPAT** vö. *tapot*].

bé-tipat: belép. *Íde* [t. i. *a szent földre*] *ne tipass bé, ne bünes ember vagy!* (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI. 188).

[**TIPÉD**; vö. *tapod*].

tipöd-tapod, tipöd-topod: taposgat. *Né tipögygye, né tapoggya v. topoggya a pünkösdi rúzsát* (Szeged és vid. Nyr. V.281; Kálmány L. Szeged népe I.106).

TIPÉG (*tépég* Háromszék m. Vadr.; *tippég, tippeg* Székelyföld MNy. VI.174; Kiss Mihály). — *Tépég*: úgy mozog, hogy a dolgának nincs látatja (Háromszék m. Vadr.).

TIPEREG: tipeg (Alföld Nyr. XV.281).

tipérég-toporog: tipeg-topog (a kinek fázik a lába) (Félegyháza Nyr. VI.43).

[**TIPI**; vö. *tepe*].

tipl-tapi: minden cél nélkül ide s tova járó (Székelyföld Tsz.).

tipi-topi: tipegés-tapogás (gyermeknek és öreg embereknek bizonytalan, tappogó, lassú lépegetéséről mondják) (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.570).

tipi-tupi: hanyag, rest, lanya, erélytelen, gondatlan. *Tipi-tupi gazda* (Székelyföld Kriza).

[TIPIS].

tipis-tapos: taposgat. *Né tipissa, né tapossa a pünköszyi rúzsát* (Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk 1.225).

[TIPOGTAT].

tipogtat-topogtat: taposgattat. *Né tipogtasd, né topogtasd a pünköszyi raózsát* (Eger vid. Nyr. VI.381).

TIPOR (*taporni* Göcsej Tsz.) [vö. *tépér*].

[Szólások]. *Már az ötödik évet tiporgya:* az ötödik évében van (Veszprém m. Almádi Zolnai Gyula).

TIPORCOL: tipeg-topog (a kinek fázik a lába) (Göcsej Vass József 1841).

TIPOS: ragadós, tapadós, esirizes (a sár, a ki nem sült kenyér v. kalács) (Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr. 520a; Kiss Mihály).

TIPÓTYU: dér (Háromszék m. MNy. VI.352; Háromszék m. Szotyor Gyórfly Iván).

TIPPAD (*tipped* Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.380): 1. tapad (pl. a föld az ekéhez) (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429; Székelyföld Fejér József); 2. szikkad (Háromszék m. Király Pál).

meg-tippad: ragadós, tapadós, szalonnás lessz (a ki nem sült kenyér), keménnyé összenyomul (a nedves föld) (Székelyföld Andrassy Antal 1843; Csik m. Gyergyó-Újfalu Jánosy Geró).

[össze]-**tippad:** összeesik (a földagasztott tészta a kelés után; a ki nem sült kenyér a kihülés után) (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.96 [össze nélkül, de ezt nyilván oda kell érteni]).

TIPPADT: ragadós, tapadós, esirizes, keménnyé összenyomult (nedves v. sok eső után kissé megszikkadt föld, sár, ki nem sült kenyér v. kalács) (Háromszék m. Vadr. 520b; Háromszék m. Lécfalva Sára Kálmán; Erdővidék Király Pál; Csik m. Nyr. XXVI.428; Csik m. Nagy-Kászon Ráduly Simon; Gyergyó-Újfalu Jánosy Geró). *Tippadt a föld* (eső után, mikor hirtelen szárad) (Baranya m. Zalai Mihály). *Hát hogy számlik a föld?* — *Ab bion rosszul, met erőst tippadt* (Székelyföld Fejér József). *Ojan tippadt ez a föld, hogy nem lehet számlani* (Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XV.576).

1. **TIPPAN:** agrostis (Szentés Nyr. VI.233; Hol? Tsz.).

tippan-fű: ~ (Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.118. 119).

2. **TIPPAN** (*meg- v. össze-?*): összeesik (a földagasztott tészta a kelés után; a ki nem sült kenyér v. kalács a kihülés után), ragadós, tapadós, szalonnás lessz (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.96; Székelyföld CzF.; Andrassy Antal 1843; Udvarhely m. Nyr. XXVI.330).

meg-tippan: ~. *Megtippant a kalács* (Háromszék m. Nyr. IX.423).

[1. **TIEPANÓ**], **TIEPANU:** rekkenő, tikkasztó (Göcsej Nyr. XIII.217). *Tippanu meleg:* rekkenő hőség (Göcsej Nyr. XIV.165; Budenz-Album 160; Zala m. Hetés Bellosics Bálint) [vö. *tikkadó*].

[2. **TIPPANÓ**], **TIPONYÓ** = *tippadt* (Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr.; Háromszék m. Szotyor Gyórfly Iván).

[**TIPPANOD-IK**], **TIPONYOD-IK:** ragadós, tapadós, szalonnás lessz (Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr. 520b; Háromszék m. Szotyor Gyórfly Iván).

TIPPANÓS (Erdély Kassai J. Szókönyv V.212; Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XIX.336; Székelyföld Kassai J. Szókönyv V.119; Kriza; Marosszék Király Pál; *tipanós* Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII.382; *tipanyós* Székelyföld Andrassy Antal 1843; *tiponos* Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.365; *tiponyós* Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.365; Székelyföld Andrassy Antal 1843) = *tippadt*.

[**TIPPANÓSOD-IK**, **TIPANÓSOD-IK**].

meg-tipanósodik = *meg-tippan* (Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII.382).

1. **TIPPANT:** összeesett, szalonnás (kenyér) (Székelyföld Nyr. V.221; Udvarhely m. Nyr. XXVI.330).

2. **TIPPANT:** állott, dohos (liszt, korpa) (Udvarhely m. Király Pál).

[**TIPRÓD-IK**].

[Szólások]. *Tipródik, mint a szargalamb:* tipeg-topog (Veszprém m. Torna Nyr. XIII.524). *Addig tipródik benne, míg végre csakugyan kijárja az útját:* addig jár utána (Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek).

TIRÁNYOS: zsarnok, erőszakoskodó, hatalmaskodó (Békés m. Orosháza Nyr. VI.179). *Nem vagyok én tirányos embér* (Pest m. Solt Király Pál).

TIRÁSZ: állatorvos (thierarzt) (Tolna m. Nyr. VI.524).

TIRHÍT: eltakarít, láb alól eltesz, eltüntet (Borsod m. Sánta Bartha József; Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné).

el-tirhít: ~. *Mond még, hogy tirhítson el a háztló mindent!* (Borsod m. Sánta Bartha József).

TIRHÚL (*tirhul*): eltakarodik, elhordja magát, odább áll, elillan (Rimaszombat Nyr. XXVI.479).

Tírhúj! (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné). *Bácsak tírhúlna mán a falubul!* (Bihar m. Poesaj Nyr. VI.425).

el-tírhúl: ∞. *Megérezte a Jóska a sáfrány-illatot; el is tírhúlt röktön. Eltírhúj innét, té, ne lábatlankoggy itt körültem, mer nyakon szóvlak!* (Abaúj m. Szikszó Király Pál).

[TIRI].

tiri-firi: 1. tréceselés, fecsegés, hiábavaló beszéd; 2. fecsegő (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.570) [vö. *tere-fere*].

[tíri-píri].

[Szólások]. *Tiripíri ludláb* [mondják, mikor vki olyasmivel foglalkozik, a miből semmi sem lesz] (Székelyföld Tsz.).

tíri-tíri = *tíri-fíri* (Székelyföld Kriza).

TIRIA: terjék (theriaca) máknedv. *A gyermek ha nem alszik, adj neki tiriát!* (Háromszék m. Vadr.).

TIRIL: trécesel, fecseg, hiábavalóságokat beszél. *Annait tiriltek, hogy a fejem is fáj tőlle* (Székelyföld Kiss Mihály) [vö. *terél*].

TIRINÁKÓ: ügyetlen, idéetlen ember (Székelyföld Tsz.).

TIRPÁK: 1. 'tökéletlen' (Beregszász Nyr. XXVI. 523); 2. [gúny.] tót (Nagy-Kálló Nyr. XII.430; Hol? Kassai J. Szókönyv V.212).

[TIRTYÉG].

tirtyég-tortyog: totyog, totyakosan jár (Székelyföld Kriza). *Tirtyeg-tortyog, mint a vén ember* (Háromszék m. Vadr. 520b) [vö. *tortyogó*].

[TIRTYEN].

meg-tirtyen: ráneot vet, megbuggyosodik. *Nincs jól teli a zsák, mert a közepén két helyt is megtirtyent* (Udvarhely m. Keresztúri járás Pászint Mihály) [vö. *meg-tortyan*].

[TIRTYI].

tirtyi-tortyi: totyakos, trottyos. *Ne mönny te férhöz tirtyi-tortyi vén legénhöz* (Udvarhely m. Vadr. 88).

TISLÉR: asztalos (Dunántúl MNy. V.67; Veszprém m. Csetény Nyr. V.523; Somogy m. Nyr. X.477; Fülöp-Somogy, Balaton mell. Nyr. XXVII. 525; Szeged Kálmány L. Szeged népe I.213; Szabadka Kászonyi Gyula).

[TISZA].

tisza-háló: öreg- v. léhesháló (Körös-Tarcsa Herman O. Halászat K.).

tisza-virág: *palingenia longicauda* (Szeged Herman O. Halászat K.; Tisza-Roff Markovics Sándor).

TISZÓ: bolond (Igló [?] Piros Aurél).

TISZT (tüszt Szeged Kálmány L. Szeged népe I.207): tisztviselő. *Elegel kértém, könyörögtem a zalispányinnit, szögabtrónál, a többi tisztél [így] is, de még rá sem ügyeltek ő kémék* (Kis-Küküllő m. Szókefalva Nyr. XV.144).

TISZTA (tyisza Palócság Ethnographia III. 358): 1. esupa, merő (Rábaköz Halász Géza). *Tisztu víz* (Érsekújvár Nyr. VIII.332). *Szengyörggy nap előtt tigy egy zöd békát tisztá-új fazikba, ... tigy a fazikra tisztá-új háromjukú fedőt* (Bihar m. Ér-Keserő Nyr. V.177). *Tisztán:* egészen, éppen. *Tisztán olyan* (Baranya m. Ormányság Tsz.). *Tisztán akómatkor* (Vas m. Órség Nyr. I.421). *Tisztán akkor [értünk hazaj, mikor béakomodott* (Vas m. Órség Nyr. IV.39). *Tisztán e falu végén lakik* (Göcsény MNy. II.416). *Tisztára:* egészen. *Mire fő lett szántova a parrag, tisztára beakomodott* (Göcsény Nyr. XIV. 449). *Tisztára megélté* (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.383). *Tisztára leborúl* [alkalmasint hiba e h.: *beborúl*] (Heves, Borsod m. Nyr. VIII.569). *Ez a gyermek tisztára ojan, mint a zapja* (Szabadka Kászonyi Gyula); 2. búza (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1832; Kün-Majsa Nyr. VIII.470).

[Szólások]. *Tiszta a hely vmitől* (pl. a retektől): vmi (pl. reték) nincs azon a helyen (Kolozsvar Németh Sándor). *Tiszta bizony:* talán bizony. *Tiszta bizony oda fogsz menni?* (Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.122). *Tisztán:* bizonyára. *A városzgyák mind kimentek az újvárosba; tisztán verekedés van* (Marosvásárhely Nyr. XV.239). *Tisztára:* valósággal, minden bizonnyal. *A kirá isztlára asz hitte, hogy mēhhaót u fia. Az a lyán tisztára előtevelyédett* (Máttra vid. Nyr. XXII.384). *Tisztára emēnt az eszēd sētálni, te.* (Zilah vid. László Géza). *Nem mert ott maranni, mer nem vót tiszta gatyja:* nem volt bátorsága [félelmében belerezelt a gatyájába] (Dráva mell. Kopács Nyr. XVII. 191). *Nem volt tiszta gatyája, hogy ide ütötte volna az orrát* (Kassa vid. Nyr. XVII.285).

tiszta-szoba: első szoba, a melyben nem laknak, hanem csak a vendéget fogadják (Dunántúl Bódiss Juszttin; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII. 429; Szabadka Kászonyi Gyula).

tiszta-véna: olyan véna, a melyben nagyon szép a vaskó (Torockó Jankó J. Torda stb. 202).

[TISZTÁDON].

tisztádon-tiszta: esupa, merő. *Tisztádon-tiszta víz* (Udvarhely m. Felméri Lajos).

TISZTÁL: 1. tisztít, tisztogat (Szolnok-Doboka m. Deésakna Nyr. I.383). *A búzát tisztálja* (Vas m. Kemeenesalja, Ságk Kresznerics F. Szótár II.261); 2. mos. *Tisztál rájok* [t. i. a gyerekekre] (Szatmár m. Nagybánya Nyr. VIII.226); 3. öblít, öblöget (megmosogatott edényt, mosott ruhát) (Székelyföld Kiss Mihály). *Ha a vízre állaljösz tisztálni* . . . (Udvarhely m. Nagy-Galambfalva Arany-Gyulai NGy. III.133); 4. desztillál (pálinkát) (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály).

ki-tisztál: kiöblít, kiöblöget (Székelyföld Kiss Mihály).

le-tisztál: 1. desztillál (pálinkát) (Székelyföld Kiss Mihály; Csik-Szentgyörgy Nyr. X.330); 2. letörleszt (tartozást) [?] (Háromszék m. Nyr. V. 90).

TISZTÁLÁS: 1. desztillálás (Székelyföld Kiss Mihály, Gyórfy Iván); 2. desztillált pálinka (Szolnok-Doboka m. Málom Muzsi János; Székelyföld Tsz. 365a [itt *tisztalaj* másolói hiba; megnéztem a közlő kéziratát]).

[Szólások]. *Tisztáluskor van neki innapja:* részeges (Háromszék m. Vadr. 365).

TISZTÁLKOD-IK: 1. mosakodik (Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek); 2. tisztá ruhát vesz magára (Pest m. Tinnyo Nyr. VII.136; Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek; Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.122) [vö. *tisztélked-ik*].

mög-tisztálkodik: meghorotválkozik (Dunántúl Nyr. V.228).

[TISZTÁLKOLÓZ-IK].

fén-tisztálkolózik: tisztán fölöltözik (Szlavónia Nyr. XXIII.216).

[TISZTÁS].

tisztás-malom: szítás malom (a mely finomra is őröl) (Győr-Sz.-Márton és vid. Bódiss Jusztin; Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.261).

TISZTASÁG: székbírság, a mellyel a törvényszék illetékessége ismertetik el [régi szó] (Háromszék m. Nyr. IX.41; Kiss Mihály).

TISZTÁSÍT: gyérit (erdőt) (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.277).

TISZTÁTALAN (*tisztátalan* Gömör m. Bánréve Beöthy Zsolt).

TISZTÁZ: öblít, öblöget (kimosott ruhát) (Cegléd Ilosvay Vilmos).

[Szólások]. *Tisztázza a poharat:* fenékg üríti (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.383).

TISZTÁZÓ: 1. lisztet osztályozó szita (malomban) (Szeged Divényi Gyula; Baja Nyr. XVII. 240); 2. kád, a melybe a timár a bőrt azért teszi, hogy megtisztuljon a méstől (Szeged Nyr. IV.527).

tisztázó-víz: öblítő-víz (a melyben a mosott ruhát kiöblítik) (Cegléd Ilosvay Vilmos).

TISZTEL (*tüszöl* Alföld Nyr. IV.379).

[bé-tisztél].

[Szólások]. *Bétisztélt magának:* [tréf.] beadott magának (Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m. Séra Kálmán). *Neked jól bétisztélték:* neked

jól beadtak v. megadták (Székelyföld Kiss Mihály).

lő-tisztél: 1. [tréf.] leszól (Székelyföld Kiss Mihály); 2. [tréf.] lerondít (leokád, lehuggyoz, leszár) (Udvarhely m., Háromszék m. Séra Kálmán). *Létisztélte magát, A segge az inát létisztélte* (Székelyföld Kiss Mihály).

TISZTELENDŐ (*tiszlendő* Csik m. Gyimes Nyr. IX.504; *tiszlend'-ur* Székelyföld Gyórfy Iván; Csik m. Ethnographia VII.383; *tiszlend'-úr* Háromszék m. Nyr. XVII.133).

[TISZTELET].

[Szólások]. *A Balog komának is a tisztelőmet ajálom:* a B. komát is tiszteltetem (Baranya m. Ormányság Nyr. XXV.143. lovélben).

TISZTELETES (*tyisztéletés* uram Gömör m. Pádár Nyr. VII.132).

[TISZTELKÉD-IK], TISZTÓKÖD-IK = tisztálkodik (Fehér m. Tabajd Király Pál).

TISZTÉSSÉG (*tüsztösség* Szeged vid. Nyr. IV. 421; *véktyisztésség* Gömör m. Pádár Nyr. VII. 132). — *Első tisztésség:* lakodalom; *második t.:* keresztelő; *harmadik t.:* temetés (Székelyföld Nyr. V.424).

[Szólások]. *Vót a lakodalomban tisztésség is, embőrség és:* szívesen fogadtak s jól elláttak enni-inni valóval (Szeged vid. Nyr. II.85). *Hát osztáng vót-é* [a lakodalomban] *elég tüsztösség?* = szívesen fogadtak-e benneteket? (Szeged vid. Nyr. IV.421).

[tisztésség-szó].

[Szólások]. *Tisztésségszó mondva:* tisztességgel legyen mondva. *Tisztésségszó* [igy!] *mondva, az istállóba mentem* (Hont m. Nyr. VI.271).

[TISZTI].

tiszti-szék: nagyobb gazdaság számadó tisztjeinek havi gyűlése (Jászság Kinnach Ödön).

TISZTÍT (*tisztitt*): 1. átlátszó sárgás nedvet ereszt a nemzórészből (a borjazó tehén v. bivaly a hasassága fele idején túl) (Háromszék m. Nyr. IX.41; Kiss Mihály); 2. világosan, tisztán láttat (a szeműveg). *A szeműveg jól tisztitt* (Háromszék m. Nyr. IX.41; Kiss Mihály).

[mög-tisztít].

[Szólások]. *Méktisztítottam a lelkemet:* meggyónok (Eger Polgár János).

[TISZTÍTKOZ-IK].

mék-tisztítkozik: meggyónik (Eger Polgár János).

TISZTOGÁL: tisztogat (Tolna m. Fölső-Nyék Nyr. VI.277; Miskolc Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.402).

TISZTOGALÓD-ÍK: tisztogatással foglalkozik. *A kertben tisztogalódtam* (Vas m. Kemenesalja, Ságk Kresznerics F. Szótár II.261).

TISZTOGAT (*tisztigat* Dunántúl Nyr. II.64; Veszprém Nyr. VI.194; Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.419; Palócság Nyr. XXII.80; Hont m. Nyr. XVIII.517; Gömör m. Nyr. XVIII.422; Szabadka Kászonyi Gyula) [vö. *tisztongat*].

TISZTOGATOLÓD-ÍK: tisztogatással foglalkozik. *Tisztogatulónnyi* (Veszprém m. Vörös-Berény Zolnai Gyula; Veszprém m. Hajmáskér és vid. Rusznyák Ferenc).

TISZTOGÁTOLÓZ-ÍK: ∞ (Szlavónia Nyr. XXIII.216).

TISZTONGAT: tisztogat (Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.122; Abaúj m. Beret Nyr. IV.330).

[**TISZTOS**].

tisztos-tisztán (Baranya m. Patacs vid. Csaplár Benedek; *tisztös-tisztán* Baranya-Sellye Zalai Mihály): egészen, teljesen.

[**TISZTÚD-ÍK**].

[Szólások]. *Tán az eszed tisztúdik?* = tán elment az eszed? (Csallóköz id. Szinnyei Józsefné).

é-tisztudik: eltakarodik, elkotródik, elhordja magát (Csallóköz id. Szinnyei Józsefné). *Merev-ént éltisztúggyatok innen mos mingyó!* (Komárom m. Nagy-Igmánd Nyr. VIII.83).

TISZTÚL: a szükségét végzi [kül. iskolás gyermekek közt járatos szó] (Abaúj m. Szikszó Király Pál).

[Szólások]. *Tisztul az esze:* elment az esze, megbolondult, hóbortoskodik (Csallóköz Szinnyei József; Esztergom Takács Gedeon). *Nézd már e háborodottat; úgy mén az úccán, mint a kinek tisztul az esze!* (Cegléd Ilosvay Vilmos). *Tisztul, tisztul?* [gúnyos hanghordozással] = *tisztul az eszed?* (Esztergom Takács Gedeon).

ki-tisztul: kiszabadul, kimenekül, kieviekél, kimászik. *Sehogysen tisztulhatok ki bajaimból* (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.235).

TISZTÚLAT: szar (Szabolcs m. Tisza-Dob Nyr. XX.576).

[**TITI**].

titi-muti: ügyetlen, élheterlen, ügyefogyott, gyüge (Székelyföld Kiss Mihály) [vö. *tete-muta*, *tityi-mutyi*].

TITILÁL: pizsmog, élheterlenkedik (Kis-Kún-ság Nyr. IV.43).

TITILINKA: tilinkó (Brassó m. Hétfalu Nyr. XXII.94; Király Pál, Horger Antal) [vö. *pipilinka* Pótl.].

[**TITOK**].

titok-esdő: titokra kívánsi (Háromszék m. MNy. VI.352; Gyórfy Iván).

[**titok-tartó**].

[Szólások]. *Fogd bé jól a szádát a titoktartódnak:* benned maradjon a titok! *Kifeslett a titoktartója:* megszületett a titkolt gyermek (Székelyföld Kiss Mihály).

[**titkon-érő**].

titkonérő-körte: körtefaj, a mely az árpával-érő után érik, s a melynek a külszinéről nem igen lehet megismerni az érettségét (Csallóköz Csaplár Benedek).

TITUBÁL: hímez-hámoz (Szatmár m. Hajdú Nagy Sándor).

TITULA: cím. *De nagy a titulája!* (Baranya m. Zalai Mihály).

[**TITY**].

tity-toty: ügyetlen, élheterlen, ügyefogyott, gyüge (Baranya m. Ibafa Nyr. XX.287). *Tity-toty ember* (Csallóköz Csaplár Benedek). *Tity-toty, majd éppen neked adom!* (Pozsony m. Kassai J. Szókönyv V.122).

[**TITYE**; vö. *tetye*, *toty*].

titye-toty: ügyetlen, élheterlen, ügyefogyott, gyüge (Csallóköz Nyr. XVI.330) [vö. *tetye-toty*].

[**TITYÉG**; vö. *tetyég*].

tityég-totyog: lassan, öregesen, totyogva, cammogva jár (Csallóköz Csaplár Benedek).

tityeg-tőtyög: ∞ (Zilah vid. László Géza) [vö. *tetyeg-tőtyög*].

[**TITYI**].

tityi-mutyi: ügyetlen, élheterlen, ügyefogyott, gyüge (Székelyföld Kiss Mihály) [vö. *tetye-mutyi*, *titi-muti*, *tutyi-mutyi*].

tityi-toty: haszontalanságot beszélő (Brassó m. Csernátfa Kiss Béla).

TIVONYOS: nőszemélyeken erőszakot tevő buja (Háromszék m. Tsz.).

TIVORNYA (*devernya* Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek; Székelyföld Gyórfy Iván) [vö. *devernyés*].

[**TIVORNYÁL**], **DEVERNYÁL** (Szeged Nyr. II.378; Csaplár Benedek; Csallóköz Csaplár Benedek; Székelyföld Gyórfy Iván; *devernál* Vác Czech János 1840; Rimaszombat Nyr. XV. 383): tivornyázik.

el-devernál: eltivornyáz (pénzt) (Tiszafüred és vid. Kinnach Ödön).

TIVORNYÁZ-ÍK (*dëvërnýáz* Kis-Kún-Halas Nyr. XIV.476; XV.27; Bács m. Nyr. V.471;

devernyázni Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek; *devernyáz-ik* Pest m. Acsa Hujdu Nagy Sándor; *devernyéz-ik* Keeskemét Nyr. X.380). — *Dév-nyáz*: pajkoskodik (Bács m. Nyr. V.471).

[Tíz].

[tízön-három].

[tízönharmad].

[Szólások]. *Tizenharmadán* [szegődnek a részesek]: úgy, hogy a learatott gabonának a tizenharmadrészét kapják (Heves m. Nyr. XXVII.524).

tizenhármás: tizenhárom kévéből álló kereszt (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.326).

[tízön-hat].

[Szólások]. *Kiadák neki tizenhat fontjával*: [tréf.]: jól elverték [t. i. egy-egy juh után 14—15—16 darab juhtúrót adnak] (Csík m. Jenőfalva Gábor János).

[tízön-kettő].

tizenkettőre-nózó: kanesal (Nagy-Kőrös Nyr. XIII.233).

TIZED: városrész, falurész (Alföld [Debrecen, Hajdú-Szoboszló, Szentés stb]. Nyr. XXV.129; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.381; Cegléd Ilosvay Vilmos).

[Szólások]. *Tizedén* [szegődnek a részesek]: úgy, hogy a learatott gabonának a tizedrészét kapják (Heves m. Nyr. XXVII.524).

TIZEDÉS: városszolga (Cegléd Ilosvay Vilmos).

TÍZES (tűzes Háromszék m. Tsz.): 1. *tűzes*: falurész (Csík m. Gyergyó-Újfalu [hat tűzesből áll, s ezek közt van: *Altíz* és *Marostize*] Jánosy Gerő); 2. *tűzes*: tíz egyenlő darab szántóföldből álló táblarész (Háromszék m. Tsz.). — *Tűzes malom*: tíz kereket hajtó malom (Pápa Kresznerics F. Szótár II.262). *Tűzes vászon*: olyan szélességű vászon, a melyet a borda öt kétszeres fonatú ágban fog út (Dunántúl Bódiss Jusztin; — Kresznericsnél [II.262]: „tela paullo nobilioris texturæ“).

TÓ (Kereklófétá, Paptá, Gylatá [?], Nagybetá, Kisbetá, Kányatá, Ecsetá, Sebestá [állandó víz-állások; van köztük néhány tó-utótagú is; talán *tá* < *tava*, s *tá* < *tavá*-, azaz mind a kettő személynagós; a *tá*, ha ugyan mint alanyeset előfordul, bizonyára ragos alakokból (pl. *tánál* < *tavánál* van kikövetkeztetve] Pest m. Bogyiszló Nyr. III.47; *tól* Palócság Nyr. VIII.451; Borsod m. Szilalom Nyr. VIII.569; Nógrád m. Fábó András 1841; Pest m. Valkó Szilasi Móric; Pest m. Domonyvölgy Liechtschein Ödön; Tisza mell. Nyr. XXVI.140; Erdősi József; Szolnok Herman O. Halászat K.; halastól [„Dévcséri halastól, benne vagyok lovastól“] Mátra vid. Nyr. XXII.384; *tólak*, *tólat*, *tólba* Pest m. Fóth Budenz J. Magyar-ugor össz. szótár 222; Pest m. Veres-egyház Nyr. XV.520; Pest m. Valkó Szilasi

Móric; Pest m. Domonyvölgy Liechtschein Ödön; Mátra vid. Nyr. XXII.384; Gyöngyös Simonyi Zsigmond; *taólak*, *taólba* Heves m. Bocsa Ethnographia VI.115; Nógrád m. Nyr. XXVI.478; *tóllak*, *tóllakat* Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574; XVII.425; *tuó* Nagy-Küküllő m. Halmágy Steuer J. A székely ny. hangjai 16 [Vndr. 561. *tóe* hiba]).

tó-bíró: a halászsok előjárója (Fehér m. Velencei-tó vid. Herman O. Halászat K.).

tó-esősz: a halastó óre (Tata Herman O. Halászat K.).

tó-fenék: a tónak délnyugatra eső vége (Bálaton mell. Herman O. Halászat K.).

tó-hát: hosszúkás alakú tónak a hossza közepe (Sok helyen, Herman O. Halászat K.).

tó-kasza: kurta nyélre erősített kaszadarab, a mellyel a csapásokat a víz alatt tisztogatják (Komárom Herman O. Halászat K.).

tó-mester: tisztviselő, a ki a halászati ügyeket intézte (Tata Herman O. Halászat K.).

TOBOLYGÓS: túlságosan bő (ruha) (Heves m. CzF.; Névtelen 1840).

TOBOZ: 1. szalmából font kantaalakú tojástartó (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574; Cegléd Ilosvay Vilmos; Erdély Kassai J. Szókönyv V.125); 2. nagy gyékénykosár, a melyben leginkább tojást tartanak (Hol? Csaplár Benedek); 3. kaszafenő-kő tokja (Székelyföld Kiss Mihály).

TÓCS: 1. malompor, söpredék-liszt v. -korpa (Heves m. Névtelen 1840; Borsod m. Sujó-Sz. Péter Schröder Gyuláné; Zemplén m. Kassai J. Szókönyv V.131; Torna m. Ruehietl Miklós 1839); 2. zabmoslék, zabliszt és polyva vízzel föleresztve (marhák, lovak, sertések számára) (Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m. Homoród vid. Nyr. I.136; Udvarhely m. Ége Nyr. XXVII.526) [vö. *tolócs*, *zab-tócs*].

TÓCSA (*tócsé*, *tócsébaó* Mátra vid. Nyr. XXIV.479; *tocso* Udvarhely m. Gyórfy Iván).

TOCCSAN: esobban, lottyan (a sárban az ember lába) (Tolna m. Paks Nyr. XXII.431) [vö. *poccsan*].

TÓCSKA: tócsa, pocsolya. *Aba e tócskába meny-nyi ébihal uszkál!* (Vas m. Német-Genes Nyr. XXVI.94).

TOCSKOL: szétver, szétfeesegtet (vizet v. híg sarat) (Székelyföld Gyórfy Iván) [vö. *pocskol*].

TOCSMA: pocsolya (Udvarhely m. Kiss Mihály).

TOCSOGÓS: vizenyős, hígsáros (pl. kaszáló) (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.473; Cegléd Ilosvay Vilmos).

TÓCSOLÓD-ÍK: ok nélkül vitatkozik, kötekedik (Szilágy m. Király Pál).

TÓDÍT: 1. mogtold vmivel (beszédet, tréfát, azaz másnak v. másoknak a mondásához, tréfájához hozzátold, hozzászsz, hozzámond vmit). *Még ő is tódította a beszédet* (Palócság Nyr. XXII. 80). *Tódította a beszédet* (Zilah vid. László Géza). *Tennap Jánost bosszantók, de még a kis fiam is tódítottani kezdte* (Szilágy m. Nyr. IX.566); 2. hozzáfűllent. *Tódított hozzá* (Rimaszombat Nyr. XV.279). *Né tódicsd!* (Szeged vid. Nyr. VII. 473).

még-tódít = *tódít* 1. *Alig mond valamit a zembér, mingyá megtódították* (Szabadka Kászonyi Gyula).

TÓDOLOG: tolong, csődül. *Ott igen tódolognak* (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.266).

TÓDZOLÓ: toldozó. *Toldozó* [így; de uo. toldozó hosszú ó-val] *horgás* [így!] ár [eszimadiazszerszám] (Kézdi-Vásárhely Nyr. XVII.480).

TOHOLI: bamba, buta, bárgyú, hülye, gyüge (Csallóköz Nyr. XVI.330; Csaplár Benedek) [vö. *töhöli*].

TOHONCOS: csámpás, félszeg, idomtalan természetű (Pécs vid., Nagyvárad Király Pál) [vö. *tozonkos*].

TOHONYA (*donyha* Háromszék m. MNy. VI.321; Gyórfy Iván; *tahonya* Göcsej Tsz.): 1. *donyha, tahonya, tohonya*: tunya, lomha (Tata Horváth Ignác; Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György; Győr m. Tsz.; Rábaköz Halász Géza; Rábaköz, Beő-Sárány Nyr. XVIII.238; Fehér m. Nyr. XXVI.525; Székesfehérvár Nyr. VII.188; XIX.576; Zala m. Tapolca Nyr. X.476; Zala m. Hetés Nyr. XIX.576; Marel mell., Balaton mell., Pápa vid. Tsz.; Kaposvár Schröder Gyuláné; Tolna m. Gyöngy Nyr. XXV. 288; Tolna m. Simontornya Nyr. V.230; XIX.576; Baranya m. Ibafa Nyr. XX.287; Pest m. Tinnye Nyr. VII. 136; Kis-Kúnság Nyr. IV.43; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.473; Háromszék m. MNy. VI.321; Gyórfy Iván). *A milyen tohonya vagy, te bizony éfektünné délig is* (Győr m. Bóny Nyr. XVII.575); 2. *tohonya*: elpuhult, lottyadt, tottyadt (Rábaköz Halász Géza; Zala m. Tapolca Nyr. XIX.576); 3. *tohonya*: nagytestű, esetlen, kövér, otromba (Palócság Nyr. XXII.80; Kis-Kún-Halas Nyr. XV. 473; Szabadka Kászonyi Gyula) [vö. *döhönye*, *tonyhó*, *torhonya*, *töhönye*].

TOHONYÁLKOD-IK: tunyálkodik (Vas m. Kemenesalja Tsz. 365b).

[TOJ-IK].

el-tojik: lopva tojik meg (Székelyföld Kiss Mihály).

TOJÁS (*tonás* Tata vid. Nyr. V.329) [vö. *tolás*].

[Szólások]. *Tojáson jár:* büszkén (Tata vid. Nyr. V.474).

tojás-köpece: tojástartó, a melybe a híg tojást beleállítják, mikor eszik (Soprony m. Mesterháza Tolnai Vilmos).

tojás-rátott: rántotta (Háromszék m. Vadr. 514a; Csik m. Gyergyó-Újfalu Jánosy Gerő).

TOJAT: kényeztet (gyermeket) (Udvarhely m. Vadr. 513a) [vö. *tojtat*].

TOJHOS: hanyagul, rendetlenül öltözött, lompos (Szeged Csaplár Benedek, Ferenczi János).

TOJKÓ: kis tojás (Bereg m. Dereen Nyr. XX. 432).

TOJMÁK: idomtalan, magára semmit sem adó, trottyos (ember) (Háromszék m. MNy. VI.226 [gúnynév]. 352; Vadr. 519a; Gyórfy Iván; Csik m. Nagy-Káson Ráduly Simon).

[TOJÓ].

tojó-répa: burgonya (Mármaros m. Kassai J. Szókönyv V.126).

TOJÓKA: 1. jó-tojó tyúk [kedveskedő név v. megszólítás]; 2. [gúny.] kistermetű kövér nőszemély (Csik m. Nagy-Káson Ráduly Simon) [vö. *tolóka*].

TOJÓKÁZ (*tojókázni*) = *tojóz* (Debrecen Nyr. XXIII.335).

TOJOMÁN: tojás (Vas m. Órség Nyr. II.563).

[TOJÓZ].

meg-tojóz: meghág, megbúboz, megcicerél (nősténymadarat, jércét stb. a himmadár, kakas, gúnár stb.) (Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.126; Bereg m. Pap Károly). *Jóska, tojóska, tojózzon mög a ruca!* [tréf. gyermekmondóka] (Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.259).

TOJÓZKOD-IK: párosodik (szárnyas állat) (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XII.384).

TOJTAT: kényeztet (gyermeket) (Nagy-Kúnság Nyr. III.282; XVI.524; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.214. 473; Békés m. Balog István; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.96; Zilah vid. László Géza; Udvarhely m. Vadr. 513a) [vö. *tojtat*].

TOK (*tuku* Baranya-Ózd Somssich Sándor): 1. tollszár (íróltoll szára) (Cegléd Ilosvay Vilmos); 2. a szigony köpűje vagyis tülökszerű része, a melybe a rúd jár (Bodrogköz Herman O. Halászat K.); 3. asszonyoknak kupalakú cifra fejrevalója, melyet a fejük búbján levő konty fölé helyeznek (Borsod m. Ethnographia VII.81) [vö. *tokú*].

tok-tartó: tollszár-tartó (Cegléd Ilosvay Vilmos).

TOKA: alsó taréj (Vas m. Kemenesalja Tsz.).

1. **TÓKA:** 1. tócsa, poesolya (Vas m. Kassai J. Szókönyv V.127; Zala m. Hetés Ethnographia VIII.98; Bellosics Bálint); 2. vízgyűjtő gödör, eiszterna (szőlőben) (Zala m. Bagyary Simon; Zala m. Szentgyörgyvölgye Nyr. II.280).

2. **TÓKA**: kacska, róca, ruca (Tolna m. Batta-szék Kassai J. Szókönyv V.124. 127; Tolna m. Sárköz Nyr. IV.418; Tolna m. Dees Herman Miksa; Pest m. Szeremle Nyr. XVI.505). *Vad tóka* (Tolna m. Nyr. VI.172).

3. **TÓKA**: fahurag (oláh templomok tornyában, szőlőkben, bányákban, építkezéseknél, huszároknál stb.: függő deszka, a melyet két verővel vernek) (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Torda Jankó J. Torda stb. 161; Kolozs m. Alsó- és Felső-Szovát Bodor Ákos; Dees Vékony Jenő).

tóka-deszka: ~ (Székelyföld Kiss Mihály).

TÓKÁL: veri a *tókát* (3.), kerepel (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Dees Vékony Jenő) [vö. 2. *tokol*].

mők-tókál: veregetéssel megpuhít (húst) (Brassó m. Hétfalu Horger Antal).

TÓKÁLÓ: botoeska, a mellyel a *tókát* (3.) verik (Székelyföld Kiss Mihály).

TOKÁNY: 1. puliszka (Mármaros-Sziget Hajdú Nagy Sándor; Mármaros m. Huszt és vid. s néhol Erdélyben Nyr. XXI.567). *Turós, tejes tokány* (Ugoesa m. Nyr. XV.574). *Oláh tokány*: [tréf.] okádék (Háromszék m. Nyr. IV.431) [vö. Nyr. XXIII.532]; 2. ügyetlen, élheterlen, tedd-ide-tedd-oda (ember) (Mármaros m. Nyr. IV.477).

TOKJUS: rosszul koppasztott (baromfi, a melynek a koppasztás után kicsi tolltokok maradtak a bőrében) (Szeged Divényi Gyula) [vö. 2. *toklyó*, *tokos*, *tokús*].

TOKLÁSZ (*toklász* Alföld Hám Sándor; *toklác* Bereg m. Pap Károly; *toklác* Palócság Nyr. XXII.80; Gömör m. Nyr. XVIII.453; Borsod m. Sánta és vid. Nyr. XXI.214): 1. *toklász*, *toklác*, *toklász*: a kalászos növények maghéja és a rajta levő serteszalak (Alföld Nyr. III.543; Hám Sándor; Cegléd Ilosvay Vilmos; Csongrád m. Szentés Nyr. XVI.95; Szabadka Kászonyi Gyula; Torontál m. Ó-Sz.-Iván Kálmány L. Szeged népe III.289; Komárom m. Naszvad Nyr. IV.236; Palócság Nyr. XXII.80; Gömör m. Nyr. XVIII.453; Borsod m. Ónod vid. Nyr. XVII.383; Borsod m. Sánta és vid. Nyr. XXI.214); 2. *toklász*: nyomtatás v. cséplés után a hüvelyében maradt búzaszem (Csallóköz Csaplár Benedek); 3. *toklác*: búzának v. rozsnek az alja, szemetje, vagyis az a része, a mely a tisztítás, rostálás után konkollyal, törmelékekkel, zab- v. kukoricaszemekkel keverve megmarad (Bereg m. Pap Károly).

TOKLÁSZOLÓ: a cséplőgépben az a készülék, mely a szemről a maghéjat, illetőleg ennek a sertjét levágja (Cegléd Ilosvay Vilmos).

TOKLÁSZOS = *tokjus* (Vác Divényi Gyula).

1. **TOKLYÓ** (*tokjó*, *tokló*; — *tokjú* Torontál m. Egyházas-Kér Kálmány L. Szeged népe III.

133; *tokjuh* Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.175); 1. eggyéves birka (Balaton mell. Tsz.; Veszprém m. Szentgál Nyr. VII.325; Nagy-Kún-ság Nyr. XVI.524; Tisza-Sz.-Imre Nyr. X.329; Cegléd Ilosvay Vilmos; Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.175; Szeged Divényi Gyula; Torontál m. Egyházas-Kér Kálmány L. Szeged népe III.133; Bács-Bodrog m. Topolya Székely Sándor; Hajdú m. Nádudvar Nyr. VIII.234; Debrecen Nyr. VI.333 [itt *tozjó* hiba]; Palócság Nyr. XXII.80; XXIII.504); 2. ostoba, buta (Nagy-Kún-ság Nyr. XVI.524; Palócság Nyr. XXIII.504).

2. **TOKLYÓ**: kaszafenő tokja (Hont m. Nyr. V.474) [vö. *tokjus*].

TOKMÁNY: 1. kaszafenő tokja, kaszakótartó (fából v. ökörszarvból készült tok, a melyet a kaszás a derekára kötve visel, s benne a kaszafenő-kő vízben áll) (Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György; Győr m. Csiliz-Radvány Tolnai Vilmos; Balaton mell., Vas m. Órség, Kemenes-alja Tsz.; Veszprém m. Divényi Gyula; Pápa Nyr. XVI.576; Veszprém m. Olaszfalu Nyr. XVII.47; Somogy m. Kubinyi-Vahot; Magyar- és Erdélyország képekben III.40; Nyr. X.477; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.473; Cegléd Ilosvay Vilmos; Karcag Nyr. XXVI.46; Hódmező-Vásárhely Samu János; Bács m. Zenta Nyr. XVIII.384; Komárom m. Kóssa Albert; Palócság, Gömör m. Tsz.; Pozsony m. Kassai J. Szókönyv V.126; Kolozs m. Szucsák Nyr. XVIII.576; Hol? Nyr. II.464); 2. kaszafenő-kő (Somogy m. Kis-Korpád Nyr. XXV.94); 3. [tréf.] uborka-orr. *Anný dē na! tokmánya ra!* (Arad, Arad m. Pécska Tolnai Vilmos.)

[TOKMÁNYOS].

tokmányos-tarisznya: kaszások szerszámos tarisznája (Győr m. Csiliz-Radvány Tolnai Vilmos).

TOKÓ: fanyelű bicska (Beregszász Nyr. XXVI.523).

tokó-kés: ~ (Szatmár m. Nyr. XIX.382).

1. **TOKOL**: töm (étellel). *Nem jó anya az, a ki csak mindtő tokolja a gyermekét. Untig tokolja mindennel, hogy nem volna csuda, ha a lelke ki-szorulna belőle* (Csallóköz Csaplár Benedek).

2. **TOKOL**: kerepel (Háromszék m. Nyr. XV.47) [vö. *tókül*].

TOKOLGAT: megékelget, megszegezget, ékekkel v. szegekkel megerősít (megtűgült holmit) (Udvarhely m. Nyr. VIII.472; Sára Kálmán; Csík m. Nagy-Kászón Ráduly Simon).

TOKONYÁZ: nyakon ver (Félegyháza Nyr. XXVI.95).

TOKOS: 1. hüvelyéből (a polyvatokból) ki nem tisztult. *Tokos buza* (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Pápa Nyr. XVI.576; Szeged Divényi Gyula); 2. rosszul koppasztott (esirke, a mely-

nek a koppasztás után kiesi tolltokok maradtak a bőrében) (Zilah vid. László Géza); 3. tollatlan, tollasodni kezdő (madárfi, baromfi) (Cegléd Ilosvay Vilmos; Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.129; vö. 126); 4. lompos, rendetlenül öltözött (Bereg-Rákos és vid. Pap Károly); 5. térdig érő német nadrágot viselő (Dunántúl CzF.) *Tokos német* (Hol? Kassai J. Szókönyv V.126); 6. német (Gyöngyös Erdélyi J. Népd. és mond. I.238; (Hol? Tsz.); 7. térdig érő német nadrág (Szeged Tsz.) [vö. *tokjus*, *tokús*, 2. *tökös*].

TOKÚ: polyvatok, száraz tok a gabonaszemekben v. gabonaszemek, a melyeken még rajta van a polyvatok (Csongrád m. Szentés Nyr. XVI.95). *Fél nap is járatjuk az ágyást, mégis marad abban elég tokú* (Alföld Nyr. XV. 281) [vö. *tok*].

TOKÚS: hüvelyéből (a polyvatokból) ki nem tisztult. *Tokús búza* (Csongrád m. Szentés Nyr. XVI.95) [vö. *tokjus*, *tokos*].

TOL (*toj*, *eltoj*, *toznak*, *tojni*, *kitojtam* Baranya m. Szász Kassai J. Szókönyv V.129; Pest m. Szeremle Nyr. XVI.503; Erdély Kassai J. Szókönyv II.137. 244; V.129; Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.223; Vadr. 520b; betűták Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György; *tolok* Rábaköz Nyr. XXV.428): nyom. *Tolja a lábamat a saru* (Hol? Nyr. IV.175).

[Szólások]. *Tolja a szelet*: sebesen megy (Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek). *Hátra tolni a szekeret*: megmászítani a szavát (Heves m. Tisza-Örs Csaplár Benedek).

el-tol: eldug, elrejt. *Etótam* (Vas m. Órség Nyr. V.273).

[**TOLADÉK**], **TOJADÉK:** 1. összetolt v. összetolódott, összetorlódott holmi (Csik m. Nagy-Kásson Ráduly Simon); 2. vízturadék' (Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr.; Gyórfy Iván).

TOLAKOD-IK (*tojakod-ik* Székelyföld Kiss Mihály, Fejér József).

[**TOLÁS**], **TOJÁS:** összetolt rakás (Csik m. Nagy-Kásson Ráduly Simon). „A tiszta buzát [a kieséplés után] a még benne levő polyvával együtt a csűr egyik oldalán *tojásban* felgyújtik' (Aranyosszék Jankó J. Torda stb. 139).

[**TOLASKOD-IK**], **TOJASKOD-IK:** tolakodik (Háromszék m. MNy. VI.352).

[**TOLD**].

fel-tód: esere alkalmával a kisebb értékű eseretárgynak (pl. lónak) az értékét pénz hozzáadásával egészíti ki annyira, hogy a másikéval fölerő legyen (Székelyföld Nyr. XXV.46).

[**TOLDAL**], **TÓDAL:** toldozgat (Komárom m. Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.492).

[**TOLDALÉKOS**].

tódalikos-fódalikos: toldott-foldott. *Ánygyom asszony nagy inge tódalikos-fódalikos* (Bánffy-Hunyad Nyr. XII.426).

[**TOLDÁS**], **TÓDÁS:** 1. pénzbeli ráadás esere alkalmával (pl. marhacserélésnél), vagyis az az összeg, a mellyel a kisebb értékű eseretárgy értékét a tulajdonosa kiegészíti akkorára, hogy a másikéval fölerő legyen (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.384; Katona Lajos); 2. hazugság (Székelyföld Kiss Mihály). *Az egész beszéd csak tódás* (Háromszék m. Vadr. 365).

[**TOLDÓ**], **TÓDÓ:** egy tréfás asszony, a kit a menyasszony szülei fölkernek, hogy kísérje el a leányukat a vőlegény házához, de nem mint a násznép tagja, hanem mintegy függelékképpen; ez igen fontos személyiség, a kiről már előre értesítik a vőlegény szüleit, s ezek szívesen fogadják és megvendégelik, de ágyat a lúdlóba (természetesen tiszta helyre) vetnek neki, s ezt ő nem veszi rossz néven (Gömör m. Vály vid. Nyr. XXII.336).

[Szólások]. [Itt meg itt] *vótam tódóba*: mint *tódó* (Gömör m. Vály vid. Nyr. XXII.336 [itt *fódóba* hibaj]).

TOLDOMÁS = *toldomás-bor* (Vas m. Kemenes-alja, Ságk Kresznerics F. Szótár II.306).

toldomás-bor: az a bor, a melyet a paraszttok szállóbevalláskor hozatnak, mikor a *valló-bort* már megitták (Vas m. Kemenes-alja, Ságk Kresznerics F. Szótár II.266).

TOLHÁR: tolvaj. *Ne higgyen neki, bíró uram, mert ő nagy tolhár!* (Bihar m. Belényes vid. Nyr. XVII.64).

TOLKA: talkedli (Kassa vid. Nyr. XXV.384).

TOLL (*darutal* [mássalhangzón kezdődő szó következik utána] Torontál m. Klárafalva Kálmány L. Szeged népe III.65; *tall* Duna mell. Kassai J. Szókönyv V.41; Cegléd Ilosvay Vilmos; Hódmező-Vásárhely Nyr. IX.88; Szeged Nyr. V.571; Herman O. Halászat K.; *tallait* Torontál m. Szaján Kálmány L. Szeged népe II.62; *tallu* Rimaszombat vid. Nyr. X.89; Kún-Majsa Nyr. VIII.470; Szatmár m. Nyr. XVII.574; Szatmár Nyr. VII.190. 283; Szatmár m. Patóháza Nyr. XIII.575; Szatmár m. Mátészalka és vid. Nyr. XXVI.497; Szaboles m. Nyr. XVII.574; Szaboles m. Besenyőd Nyr. XII.143; Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII.315; Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.408; *tallu* Kis-Küküllő m. Szókefalva Nyr. XIV.473; *talú* Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.191; Szaboles m. Simonyi Zsigmond; Abaúj m. Nyr. IV.277; Kassa vid. Nyr. XVII.285; Zemplén m. Mózer Ödön; Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.41. 132; Tokaj Nyr. XXIV.240; Brassó m. Hétfalu Horger Antal; *talú* Brassó m. Hétfalu Horger Antal; *talva* Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.22; *tojju* Jász-Nagykún-Szolnok m. Tisza-Süly Nyr. XXV.432; *toju* Rimaszombat Nyr. XVII.574; *tojja* Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk I.181; *tollu* Esztergom vid. Nyr. XIX.239; Maros-Torda m. Nyr. XXV.525; Háromszék m. MNy. VI.210. 358; Csik m. Nyr. XII.235; *tollu* Érsek-

újvár Nyr. VIII.47; Kalotaszeg, Zsobok Melich János; Székelyföld Tsz.; *tolu* Baranya m. Nyr. V.331; Hegyalja, Erdély Kassai J. Szókönyv V.132; Udvarhely m. Nagy-Galambfalva Arany-Gyulai NGy. III.139; *tolú* Rozsnyó Nyr. VIII. 566; *tolvain*, *tolva*, *tolvat* Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.154; Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr. 520b. 554; *tollyu* Rimaszombat Nyr. V.271; *tollyú* Palócság Nyr. XIX.140; Mikó Pál; *tollyú* Palócság Nyr. XXI.312. 362. 460; XXII.80; Mikó Pál; Nógrád m. Vecsekle Nyr. V.571; Borsod m. Ethnographia VII.75; *tolyu* [ragtalanul?] Palócság Nyr. XXI. 460; XXII.80; *tolya*, *tolyvát* Palócság Nyr. XXI.306; Mikó Pál; Heves m. Névtelen 1840; Gömör m. Putnok Arany-Gyulai NGy. I.331; Rimaszombat vid. Nyr. X.89; *tú* Soprony Király Pál; *tulu* Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.328; Háromszék m. MNy. VI. 210. 358; NyK. III.5. 18; Vadr. 426. 520b. 554; Háromszék m. Kis-Borosnyó Nyr. XVI.48; Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár; *tulú* Háromszék m. Orbai járás Nyr. VII.332; *tulú* Háromszék m. Nyr. XXV. 383). — *Tall*, *toll*: az evezőnek lapátrésze (Komárom, Szeged Herman O. Halászat K.).

[Szólások]. *Ne keresd kásának a tolluját v. tollát*: ne tudakozódjál kész dolognak az oka után v. ne kutasd, honnan került (Udvarhely m. Magyaros Sára Kálmán; Háromszék m. Nyr. IX. 424 [itt *tollját* hibát]).

toll-lelke: a tollnak lágy bele (Heves m. Névtelen 1840).

toll-penna: lúdtoll (Debrecen Nyr. XXIII.37).

[**toll-seprű**].

[Szólások]. *Nem ettem tolluseprűt, hogy neked aggyam*: nem vagyok bolond, hogy neked adjam (Maros-Torda m. Nyr. XXV.525).

TOLLANTOTT: [?]. *Tollantott kis jószág*: [mondják kis gyermekről kedveskedve] (Szatmár vid. Nyr. VIII.523).

TOLLAS (*tallas* Cegléd Ilosvay Vilmos; Torontál m. Deszk Kálmány L. Szeged népe III.35; *talus* Tokaj Nyr. XXIV. 240; *tolvas* Háromszék m. Vadr. 520b; *tolyas* Palócság Nyr. XXI.362; XXII. 80; Mikó Pál; Nógrád m. Nyr. VI.527).

tollas-csirke: [tréf.] burgonya (Tata vid. Nyr. V.474).

[**TOLLASKOD-ÍK**], **TALLASKOD-ÍK**: hever az ágyban (Cegléd Ilosvay Vilmos).

TOLLASOD-ÍK (*megtolvasod-ík*, *eltolvasodott* Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr. 550b).

[**TOLLÁSZ**, **TOLLÁZ**].

meg-tollász: 1. megtép; 2. megver (Háromszék m. Vadr.)

TOLLÁSZKOD-ÍK (*tollászkod-ík* Torontál m. Rábé Kálmány L. Szeged népe III.18; *tolylvászkod-ík* Palócság Mikó Pál): 1. tollait tisztogatja, huzogatja, szedegeti rendbe (Pápa vid. Tsz.; Szabadka Kászonyi Gyula), *Amott kerekedik egy fekete főlhő, abba tollászkodik sárgalábú holtó* (Torontál m. Rábé Kálmány L. Szeged népe III.18); 2. lassan, immel-ámmal öltözködik, sokáig szedeledzködik, kászolódik, nehezen készül föl az indulásra (Dunántúl Bódiss Jusztn; Szabadka Kászonyi Gyula); 3. reggel sokáig hever, nyújtózik az ágyban (Dunántúl Bódiss Jusztn; Vas m. Kemenesalja Tsz.); 4. dologtalanul, hiába tölti az időt, henyél (Pápa vid. Tsz.).

TOLLÁSZKODÓ: henyélő, naplopó (Balaton mell. Tsz. 366a).

TOLLÁZ. *Tollázza égygyik madár a másikat*: a tollai közül az élősdieket kiszedi (Szabadka Kászonyi Gyula).

TOLMÁCS (*tónács* Zala m. Kővágó-Örs Simonyi Zsigmond).

TOLÓ (*tolóagy* Vas m. Német-Genes Nyr. XXVI.186): 1. kerekéken járó ládaforma gyermekfekhely, a melyet nappalra az ágy alá tolnak be (Nyitra m. Negyed Tolnai Vilmos); 2. nádvágó szerszám, a mellyel akkor vágják a nádat, mikor a víz be van fagyva (Esztergom vid. Nyr. XI.381; Szatmár m. Ecsedi lap mell. Herman O. Halászat K.).

toló-agy = *toló* 1. (Vas m. Német-Genes Nyr. XXVI.186).

toló-kása: 1. = *kitoló-kása* (Esztergom m. Takács Gedeon); 2. kalács v. patkóalakú sütemény, a melyet a szolgálatból távozó jó eselédnek ad az asszonya (Esztergom m. Takács Gedeon; Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839).

[**kitoló**].

kitoló-kása: 1. ludaskása, a melyet kedves vendég elbűcsúztatására készítenek v. nagyon cukros kása, a melyet parasztlakodalomban a vendégség végén szoktak föltálalni (Dunántúl Bódiss Jusztn; Esztergom m. Takács Gedeon; Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Heves m. Névtelen 1840); 2. parázson, kül. hurkatölteléknek főzött kása (Abaúj m. Szikszó Király Pál); 3. kalács v. patkóalakú sütemény, a melyet a szolgálatból távozó jó eselédnek ad az asszonya (Esztergom m. Takács Gedeon).

[Szólások]. *Neki ugyan hamar megfőzték a kitoló-kását*: hamar kiadták az utat (vendégnek, leánykérőnek) (Abaúj m. Szikszó Király Pál).

TOLÓCS [?]: malompor, söpredék-liszt v. -korpa (Abaúj m. Szepsi Kassai J. Szókönyv V. 131) [vö. *tócs*].

TOLÓD-ÍK (*eltolód-ík* Székelyföld Kiss Mihály).

TOLOG: tologat. *Kücsifny vaót a reőffe, cén me tologtam [igy!]* a kezeél, *hogy nágyobb legyeék*

(Gömör m. Radnót Nyr. VIII.428). *En eléggé tologtam, a mit lehetett: „smíroltam” a „partnoremnek”* (kártyajátékban) (Rimaszombat Nyr. XXI.336).

TOLOGÁL: tologat (Zemplén m. Nagy-Géres Kalmár Elek).

TOLOGAT (*toligat* Nógrád m. Kálló Nyr. XV. 520; Rozsnyó Klein Nándor). — *Toligat*: taszigál (Nógrád m. Kálló Nyr. XV.520; Vozári Gyula).

TOLÓKA (*tojóka* Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Lécfalva, Márkusfalva Szabó István, Bitai Géza; Csík m. Nagy-Kászon Ráduly Simon): 1. *tojóka, tolóka*: toló-závár, rigli (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Cegléd Hosszay Vilmos; Háromszék m. Lécfalva, Márkusfalva Szabó István, Bitai Géza); 2. *tojóka*: bármely oly eszköz, a melyen vmit tolni szoktak (Csík m. Nagy-Kászon Ráduly Simon); 3. *tolóka*: targonca, talieska (Dunántúl Erdészeti Lapok XXII.517); 4. *tojóka*: fiók (Székelyföld Kiss Mihály); 5. *tolóka*: habbal töltött sütemény (Alföld Nyr. IV. 379) [vö. *tojóka*].

[**TOLONGOL**], **TOJONGOL**: tolakodik, tolong (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.277).

TOLONTYÚ, TOLANTYÚ: 1. *tolontyú, tolantyú*: fa-tolózár (Csongrád m. Szentcs, Arad m. Székudvar Molecz Béla); 2. *tolontyú*: [?] — Elhozza a pincér a szifont, azt mondja az egyik magyar: *No komám, kend már forgott urak körül, jobban tudja, hol van ennek a tolintyúnak vagy micsodának a bezzegelője* (Alföld Nyr. XIII.192).

[**TOLTAT**], **TOJTAT**: törtet, akadállyal küzdve hatol előre v. vmin keresztül. *Eli tudék ezen a nagy fűn keresztül tojtni. Csak tojtnak az ökrök ebbe a nagy hóba* (Székelyföld Kiss Mihály).

TOLUL (*mögtojul* Székelyföld Kiss Mihály).

mög-tojul: megtorlódik, összetorlódik (Székelyföld Kiss Mihály).

TOLVAJ (*tojval* Dráva mell. Kopács Nyr. V. 220; XVII.191): kópé (Erdély Nyr. III.28; Szinnyi József; Székelyföld Nyr. II.471).

[*tolvaj-barázda*].

[Szólások]. *Osztán tolvajbarázdát ne száncs! — szánts becsületesen!* (Szatmár m. Patóháza Nyr. XV.325).

tolvaj-kéve: a gabonakereszt legalsó kővéje, a mely nem látszik ki (Kalocsa vid. Czimmermann János).

1. **TOM**: lakoma, vendégség, multság (Somogy m. Kassai J. Szókönyv V.136; Nyr. II.377). *Egzámen-tom, keresztelési tom, számadási tom* (Baranya m. Ormányás Nyr. II.137). *Nagy tomat útek* (Kis-Kún-Halás Nyr. XV. 473). *A mint át-estünk a csikónyíráson, akkor kezdődött a tomja* (Kis-Kún-Halás Nyr. VIII.86).

2. **TOM**: tol, taszít, nyom (Pannonhalma Nyr. XII.188; Alföld Nyr. II.425; Szeged Kálmány L. Szeged népe I.208).

TÓMACS: kis pótlékfa, kúti pótlékfa (Székelyföld MNY. VI.174; Udvarhely m. Homoród-Almás Nyr. XXVI.44).

TOMAJ: ingovány, sáros süppedék (Heves m. CzF.; Makáry György 1839).

TOMAKOD-IK: tolakodik (Csallóköz Nyr. I. 332).

TOMB: 1. deszkakerítés oszlopa (Zala m. Bagyary Simon); 2. tuskó v. dúc, a mellyel vmit alátámasztanak (Vas m. Órség Tsz.); 3. vágótuskó (Zala m. Bagyary Simon).

TOMBÁC (*dombác* Szatmár m. Szamoshat Nyr. X.139): 1. *tombác*: kapufélfa (Közép-Baranya Nyr. III.327); 2. *tombác, dombác*: hajómódra kivájt vastag fatörzs v. fából való hengeralakú tákolmány, a melyenket hajók helyett alkalmaznak a vizimalmoknál; kettő a malomházat tartja, a harnadikon pedig a vizikerék tengelyének külső vége nyugszik (Békés m. Balog István; Csongrád m. Ploetz 1839; Szeged Tsz.; Nyr. XXII.414; Szatmár m. Szamoshat Nyr. X.139). *Záváros v. külső tombác; középső tombác* [ezeken áll a malomház] (Nyr. [Tisza mell. Nyr. III.238] [vö. *tár-tombác*].

TOMBÁR: buta (Mareal mell. Tsz.).

1. **TOMBOL** (*dombol* [tombol; dorbézol] Szeged Kálmány L. Szeged népe I.7; Bihar m. Pocsaj Nyr. VI.424).

[2. **TOMBOL**], **TOMBUL**: tuskóval v. duccal alátámaszt (Vas m. Órség Tsz. 366a).

TOMÉNT: hirtelen tol, taszít (Bereg m. Pap Mihály; Bereg m. Derecs Nyr. XX.432 [itt „fordít” értelmezéssel, de ez bizonyára csak alkalmi jelentés]).

TOMÓ: kerekeken járó ládaforma gyermekfekhely, a melyet nappalra az ágy alá tolnak be (Pannonhalma Nyr. XII.188).

TOMOLYKÓ (*domolykó* Hol? Herman O. Halászat K.; *domorkó* Győr m. Pinnyéd Herman O. Halászat K.; *timalykó* Pozsony m. Kassai J. Szókönyv V.116; *tomlykó* [?] Pozsony m. Kassai J. Szókönyv V.116; *tomolkó* Győr Nyr. XI.430; *tomolykó* Csallóköz Nyr. I.332; Fehér m. Eresi Herman O. Halászat K.): *squalius* dobula. [Kassai J. Szókönyvében i. h. „timalykó, tomlykó . . . loco *tébolygó eszű* nyilván tévedés].

TOMP: cikkes bevágás szálán, gerendán, deszkán. (*Tompokat* vágnak az ácsok a faragandó szálán, hogy a csapózsínor irányában való faragást megkönnyítsék; *tompokat* vág az iskolásgyerek, mikor a pad széleit cikkesen faragsálja) (Zala m. Király Pál).

TOMPA: fejetlen. *Tompa gyűrű* (Vas m. Kis-Cell Kresznerics F. Szótár II.264) [vö. 2. *topa*, 2. *tömpe*].

TOMPAK: vörössárga színű olesó érkeverék (rézből és cinkből). *Tompak gyűrű* (Veszprém

m. Nyr. XXIV.383; Csallóköz, Kecskemét Csap-lár Benedek).

TOMPÉRÁZ: tombol. *Odafél még a kaóruson örömköb . . . elkeszték tompérázni mők kerepi-tyényi* (Heves m. Istenmezeje Nyr. XV.230).

TOMPOR (*tompóra, tomporán, tomporád, tomporája* Vas m. Órség Nyr. I.422; Csallóköz Csap-lár Benedek; Székelyföld Kiss Mihály; Brassó m. Hétfalu Horger Antal) [vö. *torompó*].

TOMVAD: a melegtől emésztődik, senyved, láng nélkül szenesedik (a száraz hasábfá a tunk-réktűzhely mellett) (Rimaszombat Nyr. XXI.432).

TONGYÓ (*tangyó* Székelyföld Andrassy Antal 1843; Udvarhely m. Nyr. IX.236): 1. hanyagul, rendetlenül öltözött, lompos, szurtos (Székelyföld Andrassy Antal 1843; Kriza, Kiss Mihály; Udvarhely m. Nyr. IX.236; Felméri Lajos, Séra Kálmán). *Olyan tongyó, mintha villával hányták volna rá a ruhát* (Udvarhely m. keresztyáni járás Pázsint Mihály). *Hagass már, ne zsanájj annyiég, te tongyó lélek, te!* (Székelyföld Nyr. V.175); 2. tunya, rest (Udvarhely m. Séra Kálmán; Háromszék m. Vadr.); 3. kis kövér nősemély (Csik m. MNy. VI.376) [A Tsz.-ban Gyarmathi S. Vocab. 100. után közölt 'széles láb' értelmezés hibás; vö. NyK. X.337; — Kassai J. Szókönyv V.135. ua. forrásból, *tongó:* széles lábú' szintén hiba] [vö. *tonya, tonyhó*].

TONGYÓS: 1. tunya, rest (nősemély); 2. kis kövér (nősemély) (Csik m. Nagy-Káosz Ráduly Simon).

TÓNKA: deszkából készült hordótölcsér (Veszprém m. Torna Nyr. XV.382).

TONKA: 1. tompa, hegyetlen, életlen (pl. kés) (Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561; Nyr. XX.367; Veszprém m. Csetény Halász Ignác; Székesfehérvár Nyr. VII.188; Kecskemét Simonyi Zsigmond; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Hol? Tsz.). *De tonka a késéd!* (Cegléd Ilosvay Vilmos). *Tonka budli* (Heves m. Vámos-Györk Kürti Géza); 2. pisze, fitos. *Tonka orr* (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Ennye, mijjen tonkák annak az úrnak a gyereki!* (Udvarhely m. Király Pál); 3. csonka (pl. kés) (Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561; XX.367; Pápa vid. Tsz.; Kis-Kún-Halás Nyr. XV.473; Csallóköz Nyr. I.332; Hont m. Ipolyság Nyr. XIX.95) [vö. *tankasz*].

tonka-orrú (*tonka-órú*): lapos, tompa, pisze orrú (Veszprém m. Csetény Halász Ignác; Székelyföld Tsz.; Nyr. V.176; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Tonkaórú bocskor* (Arad m. Pécska Kálmán L. Koszorúk I.201).

TONKÁZÓ: [timár-eszköz] (Szeged vid. Nyr. III.479).

[**TONKÍT**].

el-tonkít: eltompít (Zala m. Orosztony Nyr. XXIV.384).

TONKUL, TONKÚL: tompul (Ipoly vid. Nyr. III.428; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

ő-tonkúl: eltompul. *Étonkút a boudé* [halta, mert kőbe ütötték] (Palócság Mikó Pál). *Étonkút a nyéve:* fanyelvű lett (Heves m. Vámos-Györk Kürti Géza). *Csunya nyávdalyá vól, étonkút a nyéve* (Ipoly vid. Nyr. III.428).

mög-tonkul: megtompul. *Megtonkul az esze* (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

[Közmondások]. *Hegyes szarv megtonkúl* (Vas m. Kemenesalja, Ságk Kresznerics F. Szótár II. 264).

TONYA: kis kövér nősemély (Csik m. MNy. VI.376; Erdővidék Vadr.) [vö. *tongyó, tonyhó*].

TONYHÓ (*tanyhó* Erdővidék Nyr. IX.42): tunya, rest (nősemély) (Székelyföld Kassai J. Szókönyv V.135; Tsz.; Háromszék m. Vadr.; Erdővidék Nyr. IX.42; Csik m. Nagy-Káosz Ráduly Simon; Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.93) [vö. *tongyó, tonya*].

1. **TOP** (*tomp* Székelyföld Király Pál): 1. *top, topja:* sertéscomb v. sódar vastag húsa (Somogy m. Nyr. II.377; Kecskemét Nyr. XIV.279; Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné); 2. *tomp:* marhacomb töve. *Hé, mészáros, aggyon egy fontot a tompjából!* (Székelyföld Király Pál) [vö. *topos-hús*].

2. **TOP** (*tapni, tapva* Csallóköz Nyr. XIV.279): lép (Pozsony m. Dudvág és Feketevíz mell. Űrményi László; Csallóköz Nyr. I.332; Zolnai Gyula; Csallóköz, Bacsfa Nyr. XVI.140; Pozsony m. Tárnok Nyr. VIII.471). *Lábod nyomába top-tam. Topva megy. Tapva v. topva jár* [az olyan ló, a mely a hátulsó lábával az első lába nyomába lép; a gyerek, mikor homokban v. hóban lábnyomokat talál és úgy jár, hogy iparkodik mindig a kész nyomba lépni] (Csallóköz Nyr. XIV.279). *Ne topj a lábomra!* (Komárom m. Nagy-Megyer Király Pál).

bele-top: belelép (Csallóköz, Bacsfa Nyr. XVI.140).

lő-top, lő-topik: lelibben, leguggol, hasra veti magát, négykézlábra áll, lehajol (úgy hogy a másik a hátára állhasson), hirtelen leülepedik (pl. a madár), leszáll (pl. a lepke) (Palócság Nyr. XXII.77; Heves m. Névtelen 1840; Gyöngyös vid. Nyr. II.181). *Top le!* (Szatmár m. Lauka Gusztáv 1842). *Topj le, hagy ájjak a hátadra!* (Abauj m. Nyr. IX.231). *Top le, Miska, maj én rád állok!* (Abauj m. Szikszó Király Pál). *Topp le a földre!* (Borsod m. Szíhalom Nyr. XXIV.432). *Top le a földre!* (Heves m. Vámos-Györk Kürti Géza). *Top le, top le, lipűském!* [lepkéském] (Eger Polgár Iván).

oda-top: odalép (Csallóköz Zolnai Gyula; Csallóköz, Bacsfa Nyr. XVI.140).

össze-top: összetapos. *A retést összetopja* (Pozsony m. Tárnok Nyr. IX.281).

rá-top: 1. rálép, ráhág, rátapod (Csallóköz, Bacsfa Nyr. XVI.47. 140; Alsó-Csallóköz, Komárom m. Nyr. XVII.287; Győr m. Csiliz-Radvány Tolnai Vilmos; Pannonhalma Nyr. XII.187). *Rátapott a lábára* (Csallóköz Zolnai Gyula). *Rátap a ló a lábodra, te!* (Csallóköz Király Pál); 2. rászáll. *Rátapott a fára a várnú* (Nógrád m. Agner Lajos).

1. **TOPA:** 1. hibás lábú: a) lúdtalpú (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.524; Félegyháza Nyr. XIV.280; Bács m. Zenta Schröder Gyuláné; Hajdú-Szoboszló Nyr. XIV.469; Bihar m. Sarkad Nyr. XIV.280); b) nagy és széles lábú (Karcag Nyr. XIII.432); c) csámpás (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.524; Csongrád m. Szentos Nyr. VIII.187. 331; Bács m. Bia Nyr. XIV.280); d) bokában kificamodott, elgörbült, elferdült lábú (Kecskemét Nyr. XIV.468; Szeged Tsz.); e) befelé álló lábfejú (Bács m. Bia, Debrecen Nyr. XIV.280); f) meredt v. rövid lábú (Kecskemét Nyr. XIV.280); g) fejletlen lábfejú (Csongrád m. Dorozsma Nyr. XIV.280); h) a kinek a lábafeje v. a lábujjai hiányzanak (Torontál m. Torda Nyr. XIV.330); i) sánta, bicogó (Kecskemét, Hajdú-Szoboszló Nyr. XIV.280); j) nehéz, esetlen járású (pl. a ki úgy lerakja a lábait, hogy még a föld is reng alatta; a ki futás közben nem emeli föl eléggé, hanem szinte a földön húzza a lábait) (Pest m. Ó-Kécske, Félegyháza Nyr. XIV.280; Jász-Nagykún-Szolnok m. Nyr. XIV.330; Békés m. Balog István; Hajdú-Szoboszló Nyr. XIV.469; Bihar m. Sarkad Nyr. XIV.280); k) pókos (esomós, gümös) lábú (ló) (Békés m. Balog István); 2. a kinek a kezefeje v. az ujjai hiányzanak (Torontál m. Torda Nyr. XIV.330); 3. ügyetlen, gyámoltalan (Kecskemét Nyr. IV.284; Bihar m. Sarkad Nyr. XIV.280); 4. fejletlen hülye ember (Győr és Veszprém m. Nyr. XIV.280) [vö. 1. *topos*].

topa-lábú: meredt, rövid v. általában hibás lábú (ember, a ki sántít v. a lábát húzza) (Kecskemét Nyr. XIV.280).

2. **TOPA:** tompa. *Topa bárd. Topa szigony. Topa orrú* (Torontál m. Tápe Nyr. XIV.469). *A szűgöny visszájának belső sarka topa* (Torontál m. Tápe Herman O. Halászat K.).

[TOPÁNKÁZ].

be-topánkáz: [tréf.] becsíp. *Betopánkázott* (Hol? Nyr. XVII.236).

TOPÁNYÁSÁG: topánfalvi hegyi oláhság (Bihar m. Rév Király Pál).

TOPÁS: lépés (Csallóköz, Bacsfa Nyr. XVI.140).

TOPÁSZKÁS: sületlen, rosszul sült (kenyér, kalács) (Kalotaszeg Király Pál) [vö. *copákás*].

TOPISOL: 1. tapog, tappog, tapos (sárban, vízben); 2. nehezen lépked (az öreg ember) (Somogy m. Gyékényes Király Pál).

[TOPÍT].

fére-topít: félretapos, félretipor (lábbelit). *Fére topttja [a] csizmáját* (a nehéz járású, lúdtalpú ember) (Félegyháza Nyr. XIV.280).

TOPLAKI: eggyügyü gyerek (Csallóköz Nyr. XVI.330).

TOPLAKOD-IK: töprenkedik (Csallóköz Nyr. I.332; Pozsony m. Dudvág és Feketeviz mell. Űrményi László).

TOPLÁSZ: 1. ügyetlen, ügyefogyott (Szaboles m. Besenyőd Nyr. XII.143; Beregszász Nyr. XXVI.523); 2. hanyagul, rendetlenül öltözött, lompos (Szaboles m. Besenyőd Nyr. XII.143); 3. lusta (Szaboles m. Besenyőd Nyr. XII.143).

TOPLICA (*taploca* Székelyföld Nyr. V.424. [helytelen értelmezéssel]): sáros pocsolya, hígsáros süppedék, ingoványos hely (Székelyföld Nyr. VIII.509; Kőváry László 1842; Udvarhely m. Vadr. 513b; Kiss Mihály). *Jobb a topticában, mint a szíváj sárban* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Pázsint Mihály).

[TOPLICÁS], TAPLOCÁS: vizenyős, süppedékes, lápos, ingoványos, mocsaras, zsombékos. *Taplocás hely* (Udvarhely m. Sz.-Király Séra Kálmán; Csík m. Jenőfalva Gábor János).

TOPOCSOL (*topocol* [?] Háromszék m. Vadr. 520b): tapog, tappog, taposkál (sárban, vízben) (Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr. 520b [az értelmezés arra vall, hogy Kriza a MNy.-ből vette, azért a *cz* alkalmasint hiba *cs* helyett]; Gyórfy Iván). *Sárban topocsol* (Alföld [?] Nyr. XV.281).

TOPÓCSOS, TOPÓTYOS: összetapadozott (Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr.; Gyórfy Iván).

TOPOGAT: topog (Békés m. Balog István).

TOPOL: tapog, tappog, taposkál (sárban, vízben) (Háromszék m. Vadr.).

TOPOLY, TOPOLYA (*topol*): 1. *topol, topolya:* fehér nyárfa (Esztergom m. Takács Gedeon; Esztergom vid. Nyr. XI.381 [helytelen értelmezéssel]; Komárom m. Almás Wrábel Kálmán); 2. *topoly:* jegenyenyárfa (Nógrád m. Ragyolc Tolnai Vilmos).

topoly-fa (*topol-fa*): ∞ (uo).

1. **TOPOR:** kis kézi balta, faragó fejsze, rövidnyelű bognárfejsze v. ácsszekerce (Zala m. Király Pál, Bagyary Simon; Zala m. Aszófő Nyr. XXVI.139; Balaton mell. Tsz.; Veszprém m. Kenese Pasteiner Gyula; Pápa Bagyary Simon; Somogy m. Bagyary Simon; Somogy m. Szőke-Dencs Nyr. III.318; Somogy m. Csurgó Király Pál; Szegszárd-Palánk Nyr. XI.527; Fehér m. Seregélyes Nyr. XIX.288; Fehér m. Csákberény Goll Elemér; Komárom m. Király Pál; Szeben m. Szász-Sebes Tolnai Vilmos).

topor-balaska: szélesfokú baltá, bárd (Göcsöj MNy. II.416).

topor-fejsze: szekere-alakú bognárfejsze (Győr m. Bódiss Jusztin; Győr Nyr. XI.528).

2. TOPOR (*toprani*): szekereével farag (Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.380).

TOPORA: kicsiny, törpe (Vas m. Kassai J. Szókönyv V.240). *Topora fa* (Erdély Kassai J. Szókönyv V.135) [vö. *töpöre, tupra*].

[**TOPORAJ, TOPORI**; vö. *töpöri, tupri*].

toporaj-medve (Fehér m. Nyr. IX.284; *toporimedve* Fehér m. Perkáta Nyr. III.35): [?] *Ójan, mint a toporaj-medve: vastag* (Fehér m. Nyr. IX.284).

TOPORNYIZÁL: toporzékol (Hajdú m. Kaba Székely Ábrahám).

TOPOROG: topog, toporzékol, egy álló helyben kinyitja a lábait (Höves, Borsod m. Nyr. VIII.569; Cegléd Ilosvay Vilmos; Szeged Ferenczi János). *Nézd, az a kanpújka hogy toporog!* (Alföld Nyr. XV.281).

TOPORTYÁN: vad málnafa (Székelyföld Kassai J. Szókönyv V.135).

toportyán-bokor: ∞ (Székelyföld Kassai J. Szókönyv V.135).

toportyán-féreg (*toporcsán-féreg* Nagy-Kőrös Katona János; *toporján-féreg* Tolna m. Kassai J. Szókönyv II.149; Baranya m. Mecsekhát Thomaer Ignác 1841): 1. *toportyán-féreg*: medve (Székelyföld Kassai J. Szókönyv V.135; MNy. VI.172; Vadr. 561; Nyr. II.471; Kovács János, Császár Árpád; Háromszék m. Vadr. 499a; Csík m. Kiss Mihály; Gyergyó vid. Horváth Farkas; Hétfalu Rozsondai József); 2. *toporcsán-féreg, toporján-féreg, toportyán-féreg, toportyán-férög*: farkas (Tolna m. Kassai J. Szókönyv II.149; V.135; Baranya m. Kassai J. Szókönyv V.135; Tsz.; Baranya m. Mecsekhát Thomaer Ignác 1841; Nagy-Kőrös Katona János; Székelyföld Tsz.; Kőváry László 1842; Marosvásárhely Nyr. IX.428; Udvarhely m. Nyr. III.513).

TOPORZÉKOL (*doborzékol* Hegyalja Kassai J. Szókönyv I.444; *toporzíkol* Torna m. Ruehiet, Miklós 1839; *toporzíkol* Szatmár és vid. Tsz. Nyr. IX.265).

TOPORZIKÁL: toporzékol (Alföld? Nyr. XV.281).

1. TOPOS: teletalpú (Marosvásárhely Nyr. XIV.280) [vö. 1. *topa*].

2. TOPOS: pudvás. *Topos má ez a voró [falgeronda] (Dráva mell. Nyr. VI.133). Ászkokat raktam a pincébe, mer ezek má toposak. A zósó gérända egészen topos. Ez a fa belülű egészen topos* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.283. 474; XVII.191) [vö. *tap*].

[3. **TOPOS**].

topos-hús: a disznó keresztcsontja mellett a far csúcsán levő kerekded vastag hús (Kecskemét Nyr. XIV.279) [vö. 1. *top*].

1. TOPP, TOP (*tapp, tap*): 1. lépés. *Egy toppot se menj innen: egy tapodtat se!* (Győr m. Szigetköz Nyr. XIV.279). *Nem mēnek el tapot se innét* (Pálócság Nyr. XXII.80). *Nem megy ő tapnyira se* (Mátyusföld Nyr. XIX.459). *Nem mēssz innen egy tapot sem* (Békés m. Balog István). *Nem mögyök eggy tappá* [nyilván hiba o h.: *tappá*] v. *tappot se tovább* (Hódmező-Vásárhely Nyr. IX.92). *Nem megyek egy tappot se* (Tokaj Nyr. XX.189). *Eggy toppot se menny sehová se!* (Zilah vid. László Géza). *Attó egy toppot sem mozdútak* (Székelyföld Nyr. V.176). *Toppot: tapodtat* (Háromszék m. MNy. VI.209). *Egy toppot sem menyek* (Háromszék m. Vadr.). *En egy tappot sem menyek* (Csík m. MNy. VI.376); 2. *top*: lábnyom (Csallóköz Nyr. XIV.279); 3. *top*: a lábfejnek alsó része (Csallóköz Nyr. XIV.279); 4. *top*: láb (Csallóköz Nyr. XIV.279).

[Szólások]. *Elmehetsz, de itt légy ebbe a topba!* — nyomban (Békés m. Balog István).

top-láb: [gúnynév] (Csallóköz Nyr. XIV.279).

2. TOPP: hopp (Gyöngyös vid. Nyr. II.181). *Toppot mond* (Erdély Vadr. 232).

[Szólások]. *Egyszer csak top-lé!* = lefelé mennek (a helyett, hogy fölfelé mennének) (Nagy-Kőrös Nyr. XXVII.138).

1. TOPPANT-: lépés. *Toppantot se mēn: egy tapodtat sem megy* (Szeged vid. Nyr. VII.472).

[2. **TOPPANT**].

[**még-toppant**].

[Szólások]. *Megtoppantsa magát: toppant egyet a lábával* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 445).

TOPPANTYÚ: 1. boeskor (Somogy m. Kis-Korpád, Csökölly Nyr. XXV.94); 2. pata. *Szilk a toppantyúja* [a lónak] (Csallóköz Nyr. I.332) [vö. *tappancs*].

TOPPINT (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 441; *topint* Békés m. Balog István): toppant.

TOPROGYA: ügyetlen, otromba, esetlen, nehézkés (Tolna m. Sárköz Tsz.).

TOPRONG: 1. töprenkedik, tünődik (Mátra vid. Nyr. XXII.384; Hont, Gömör m. Király Pál); 2. bosszankodik, mérgelődik, dül-fül magában (Hont, Gömör m. Király Pál) [vö. *töpreng*].

[**TOPRONGY**], **TIPRONGY:** ruhafoszliány (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.380).

[TOPRONGYOL].

el-toprongyol: elnyű, elszaggat (Szeged Divényi Gyula; vö. „Haska: *eltoprongyolt* dinnye.” Tisza mell. Tsz.).

TOPRONGYOS: rendetlenül, hanyagul öltözött, lompos, piszkos, rongyos, nagyon rongyos, züllött (Győr m., Csallóköz Nyr. XIV.280; Nagy-Kunság Nyr. XVI.524; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.473; Cegléd Ilosvay Vilmos; Keeskemét Nyr. X.382; Szeged és vid. Nyr. II.92; Csaplár Benedek, Divényi Gyula; Debrecen Nyr. VII.522; Szatmár és vid. Tsz.; Nyr. XV.335; Zilah és vid. Nyr. XIV.431; László Géza; Beregszász Nyr. XXVI.523; Máramaros m. Nyr. XIV.280) [vö. *hop-rongyos*].

[TOPRONGYOSOD-IK].

el-toprongyosodik: elzüllik (Szeged Divényi Gyula).

TOR: disznótor (Pápa vid. Tsz.).

tor-fla: vendégségből hozott nyalánkság (Háromszék m. Vadr. 523a).

TORBÉKOL, TOBORÉKOL: bugyborékol (a fiatal liba a vízben) (Háromszék m. Vadr.).

[TORCSU].

toresu-orru: tompaorrú (Zala m. Bagyary Simon; Zala m. Tapolea Nyr. VIII.469; Pápa Bagyary Simon) [vö. *turesi-orru*].

TORDACS: ordas, esikos, barnaeszikos (Győr m. Tsz.) [vö. *ordas*].

TORHA: 1. korhadt, könnyen szétmálló, szakadás, törékeny (szövet, bőr, fa, kő) (Zilah vid. László Géza; Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr.); 2. nagy, de puha, lágy, erőltlen testű (Székelyföld Király Pál; Háromszék m. Nyr. V.129); 3. rest, lomha (Székelyföld Fejér József, Gyórfy Iván) [vö. *korha*].

TORHADT: korhadt, könnyen szétmálló (Székelyföld Tsz.). *Né aggy nekem éjen torhatt követ!* (Székelyföld Fejér József) [vö. *tarhadt*].

TORHÁNY: 1. korhadt, könnyen szétmálló, szakadás, törékeny (Háromszék m. MNy. VI.352; Kiss Mihály); 2. rest, lomha (Háromszék m. Tsz.; Gyórfy Iván). *Torhány ember* (Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr. 520b). *Torhány arató* (Háromszék m. Nyr. XVII.381). *Egy torhány rest dög* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár).

TORHÁNYITT: korhaszt, könnyen szétmállová, szakadóssá, törékennyé tesz (Háromszék m. Kiss Mihály).

TORHANYÓ, TORHONYÓ: korhadt, könnyen szétmálló, szakadás, törékeny (Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr. 520b; Gyórfy Iván).

TORHÁNYOD-IK, TORHANYOD-IK: korhad, könnyen szétmállová, szakadóssá, törékennyé lessz (Háromszék m. Kiss Mihály, Gyórfy Iván).

TORHONYA: 1. idomtalan nagy (pl. kendő, esikő) (Csallóköz Nyr. I.332; XIX.576); 2. elhízott (ember) (Moldva, Klézse Nyr. V.89; XIX.576) [vö. *tohonya*].

[TORHUL; vö. *tarult*].

meg-torhul: elkorhad, könnyen szétmállová, szakadóssá, törékennyé lessz (Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m. Kórispatak Nyr. IX.237).

TORINTYOS: varangyos. *Torintyos béka* (Banya m. Mocsekhát Thomaer Ignác 1841).

[TORKOL].

bele-torkul: beleiszik (a más poharába) (Banya m. Ibafa Nyr. XX.46).

fel-torkol: föltölti földdel a nyakát (a szállótőnek) (Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.138).

TORKOLÁZ: torkon ragad, torkát fogdossa, tapogatja (Szeged Király Pál).

[TORKOLL-IK].

meg-torkollik: megtorlódik (az ekében a gaz) (Balaton mell. Tsz. 367a [itt egy *l*-el, de a közlő kéziratában *ll* van]).

TORKOS (*turkos-turkig* Szlavónia Nyr. V.65).

torkos-csütörtök: a bőjt első csütörtöke (Fehér m. Perkáta Nyr. X.189; Hol? CzF. VI.1174).

torkos-hét: az első bőjti vasárnap utáni hét (Győr vid. Nyr. IX.286).

torkos-peesenyé: a disznó torkán az álltól a két első lábig terjedő széles lapos hús (Keeskemét Nyr. XIV.279).

turkos-turkig: egész torkig. *Cák a bosszút űzi neköm; turkos-turkig vágyok vele* (Szlavónia Nyr. V.65).

[**TORL-IK**], **DOLL-IK** (*dorl-ik* Erdély Kassai J. Szókönyv I.450): 1. (össze)torlódik (zajlás idején a jég) (Erdély Kassai J. Szókönyv I.450); 2. a jég fölé föltolul (a víz) (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.221. 321; Vadr.; Csik m. MNy. VI.370).

fel-dollik: a jég fölé föltolul (a víz) (Székelyföld Kiss Mihály).

ki-dollik: ~ (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.335; Vadr. 495a; Csik m. Nyr. VII.42). *A víz kidollott* (Udvarhely m. Homoród-Oklánd, Csik m. Séra Kálmán).

[**TORLÁS**], **DOLLÁS:** jégtorlódás (Erdély Kassai J. Szókönyv I.411).

TORLASZOL (*torlászóni* Tolna m. Nyr. VI. 524).

TORLÓ: a víz fölitorlása (a jég fölé tolulása) erős téli hidegben (Háromszék m. Tsz.).

TORNÁC (*těrnác* Győr m. Szigetköz, Duna-Sz.-Pál Nyr. VIII.523; Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György; Soprony m. Prikkel Marián; Soprony m. Répce mell. Nyr. II.518. 561; XX.365; Vas m. Őrség Nyr. III.479; Vas m. Répce-Sz.-György Nyr. XVIII.575; Vas m. Német-Gencs Nyr. XXVI.187; Zala m. Hetés Ethnographia VIII.93; Zala m. Kis-Kanizsa Nyr. X.184; *tornác* Udvarhelym. Vadr.; Székely-Keresztúr vid. Vadr. 444. 446; Csik-Madaras Nyr. XIX.527): 1. *tornác*: veranda (Hajdú-Szovát Nyr. XXIV.587); 2. *těrnác*: elöduvar (Soprony m. Farád Prikkel Marián); 3. *těrnác*: az udvarnak a kúttól a tornácig terjedő része (Soprony m. Rőjtök Prikkel Marián).

těrnác-alla: ereszalja, tornác (Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György).

těrnác-fa: koszorúfa (Vas m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György).

TORNÁCOS (*tornacos* [t. eresz] Moldva, Klézse Nyr. VI.288).

TORNÁSZ (*tornác* [nép-etimológia] Debrecen Nyr. IX.163).

TORNYOS (*tormos* Szeged Kálmány L. Szeged népe I. Bevezető XII. 1.; Palócság Nyr. XXI.314; Rimaszombat Nyr. V.271; Rozsnyó Nyr. VIII.236; *tormos* Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk II.59). — *Tormos*: harangozó, toronyór (Rimaszombat Nyr. V.271; Rozsnyó Nyr. VIII.236).

tormos-ágy (Szeged Divényi Gyula; *tormos-ágy* Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk II. 59): vendégágy, a melyben az ágynemű magasra van fölrakva.

tormos-nyoszolya: ~ (Szeged Kálmány L. Szeged népe I. Bevezető XII. 1.).

TOROK: 1. nagy partszakadék, mely a tóra nyílik (Balaton mell. Herman O. Halászat K.); 2. a varsa szűk bejárója (vörsöke), a melyen a hal betéved (Miskolc, Ipoly mell. Varhó Herman O. Halászat K.).

torok-gyékény: a gyékényes háló zsákjának száját úsztató nagy gyékénykötés (Balaton mell. Herman O. Halászat K.).

[torok-gyík].

torokgyík-fű: *reseda luteola* (a mellyel a sertések torokgyíkját gyógyítják) (Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.282; V.138).

torok-kenő: [tréf.] pálinka (Nagyvárad Nyr. XVI.572).

torok-kő: a gyékényes háló zsákjának száját súlyozó 4—6 kilogramm súlyú kő (Balaton mell. Herman O. Halászat K.).

torok-pálha = *torok-gyékény* (Bodrogköz Herman O. Halászat K.).

torok-penész: difteritisz (Veszprém m. Vilonyn, Kádárta stb. Nyr. IX.67).

torok-póta = *torok-gyékény* (Keszthely Herman O. Halászat K.).

torka-ajja, tork'-alja: a sertés torkánál levő kövér hús (Cegléd Ilosvay Vilmos). *A torkalját tedd be az abáló lébe, jó lesz hurkába* (Alföld Nyr. XV.281).

tork'alja-pecsenye: ~ (Heves m. Névtelen 1840).

TOROKÁL: frieskáz. *En emönyök, mé te örökké torokáld az őromat* (Udvarhely m. Fehér-Nyikó vid. Nyr. XVIII.526).

TOROL: halotti tort ül (Székelyföld Tsz.).

TOROMBA (Csallóköz Nyr. I.332; Hont m. Nyr. V.474; *tromba* Hont m. Páld Nyr. XIV.576): 1. *toromba, tromba*: házfödésre való zsupp (Hont m. Nyr. V.474; Hont m. Páld Nyr. XIV.576); 2. *toromba*: fűz vesszőnyuláb (szekérkas-fonásról való). *Torombába kötötte a fűz vesszőt* (Csallóköz Nyr. I.332); 3. *toromba*: egy marok nád, a melynek a világánál éjtszaka halásznak v. rákásznak (Balaton mell. CzF.).

TOROMBÁCSOL: nagy zajt üt (Baja Schröder Gyuláné).

TOROMBÁZ: éjtszaka marokban tartott égő nád világánál halászik v. rákászik (Vas m. Kemesalja Tsz.; Balaton mell. CzF.).

TOROMPÓ: tompor (Temesköz Kálmány L. Szeged népe II.244).

TORONGY: 1. a csirke köldökzsínörja. *Kukurkúl, pejig még a torongya sē száratt fő* (Félegyháza Nyr. XXV.378); 2. állat bele, kül. szárnyas-állat. *Pista ráhagott [a csirkéjre], kinyomta a torongyát. Úgy mégy, mint a kinek a torongya nyúlik* (Alföld Nyr. XV.281); 3. a tojásból kikelt csirkén rajtamart tojásbéj v. egyéb része a tojásnak (Félegyháza Szigetvári Iván); 4. békanyál (vízben álló gerendák, malmok oldalán növény, vékonyszálú növény) (Arad m. Tolnai Vilmos); 5. a húd hasa alatti kövér rész (Moldva, Klézse Nyr. V.89); 6. far (kül. vénasszonyé) (Nagy-Körös Pap Károly); 7. hátulgombolós nadrágból kilógó ing (Szeged vid. Nyr. II.92); 8. kis gyermek, a kinek olyan bő a ruhája, hogy alig tud benne járni (Székelyföld Fejér József; Csik-Szentgyörgy Nyr. X.330); 9. nagyon rongyos ember (Székelyföld Tsz.).

torongy-répa: kerekrépa (*brassica rapa*) (Tisántúl Kassai J. Szókönyv III.109; V.139).

TORONGYÉK: idétlen csirke v. más szárnyas-flóka (Békés m. Balog István).

TORONGYOL (*torontyol* Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.95): 1. *torongyol, torontyol*: (kis gyermeket v. apró házi állatot) csupa szeretetből kíméletlenül fogdos, nyaggat, hureol, vele a kifárasztásig játszik (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.95; Zilah Nyr. XIV.431). *Torongyója a macskát* (Zilah vid. László Géza); 2. *torongyol*: üt-ver (pl. gyereket) (Zilah Kerekes Ernő).

TORONKÁZ[-IK?]: tántorog. *Toronkázok* (Vas m. Kemenesalja Tsz.).

TORONKÓ: 1. az aprómarha (baromfi) kiálló mellecsontja; 2. minden kisebb esücsös tárgy éle, hegye (pl. esücsös kalap teteje) (Bereg-Rákos és vid. Pap Károly).

TORONY (*torom* Baranya m. Ormánság Nyr. II.130; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.67; XIX.335; Cegléd Ilosvay Vilmos; Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk I.124; Csanád m. Pusztaföldvár Kálmány L. Koszorúk II.129; Szeged Kálmány L. Szeged népe I.26; Torontál m. Deszák Kálmány L. Szeged népe III.40; Bács-Bodrog m. Martonos Székely Sándor; Szabadka Kúszonyi Gyula; Palócság Nyr. XXI.314; XXII.80; Heves m. Istenmezeje Nyr. XV.229; Gömör m. Nyr. XVIII.456; Gömör m. Krasznahorka-Váralja Nyr. III.185; Rimaszombat Nyr. V.271; Rozsnyó vid. Nyr. XVII.476; Hajdú m. Földes Nyr. III.181. 330; XVI.384; Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.442; *tormot* Hajdú m. Földes Nyr. III.181; *toromja* Heves m. Istenmezeje Nyr. XV.229; *torongyon* Székelyföld Győrffy Iván).

TORONYBELI (*torombali* Székelyföld Győrffy Iván).

TOROZ: halotti tort ül. *Neköm három fiam vót, azok közül egyik éveszött, mos má harmadik-szó torozzuk* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 460).

TORPAD (Balaton mell. ? Tsz. 167a; Keszthely Horváth György; *tojpad* Erdély Kassai J. Szókönyv V.126; Székelyföld Kiss Mihály, Győrffy Iván; Háromszék m. MNy. VI.330; Vadr. 502b): horpad [vö. *horpad, törped*].

bó-tojpad: behorpad (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Brassó m. Hétfalu Horger Antal). *Ugy az asztalra ütötte a poharat, hogy bótojpadt a helye* (Udvarhely m. kereszturni járás Pázsint Mihály).

[**TORPAN, TORPAN-IK**; vö. *törpen*].

be-torpan: betoppan (Pozsony m. Kassai J. Szókönyv V.135).

meg-torpanik: meghökkenve, megijedve megáll (pl. a ló) (Csallóköz Nyr. I.333; Pozsony m. Dudvág és Feketevíz mell. Ürményi László; Mátyusföld Nyr. XX.124). *Mikor már egy harminc lépésre vótak (a foglyok), láttam, hogy meg-*

torpantak, megálltak (Nyitra m. Vág-Királyfa Nyr. XV.518).

vissza-torpan: visszahorkan, visszahökken, visszajedve meghátrál (a ló) (Bereg-szász vid. Király Pál).

[**TORPASZT**], **TOJPASZT**: horpaszt (Székelyföld Győrffy Iván; Udvarhely m. kereszturni járás Pázsint Mihály) [vö. *horpaszt*].

bé-tojpaszt: behorpaszt (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

[**TORPUL**], **TOJPUL**: horpad (Székelyföld Győrffy Iván).

[**TORSOL**].

még-torsol: lebotoi (fát, azaz levagdalja az ágait). *A fiszfákat is még kő má torsóni* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.191).

TORTÁTA: torta (Erdély Szinnyei József).

TORTY: 1. buggyos része a bőre szabott ruhának (Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr.); 2. nadrágnak lecsüngő bő ülepe (Székelyföld Kriza; Udvarhely, Háromszék, Csik m. Győrffy Iván; Brassó m. Hétfalu MNy. V.346).

TORTYAN: buggyan, buggyot vet, megbuggyosodik (a vízbe göbbögtetett vászon, a bő köntös) (Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr. 520b; Győrffy Iván).

le-tortyan: 1. lerogy, erőtlenül leesik, letottyan (Székelyföld Tsz.; NyK. X.333; Kiss Mihály); 2. lecsüng (a nadrág bő ülepe) (Székelyföld Kiss Mihály).

meg-tortyan: ráncot vet, megbuggyosodik (a zsák, mikor nincs jól megtöltve), megtárgulva leereszkedik (a szövöszéken a fonál, mikor „eresztenek”) (Udvarhely m. Agyagfalva Sára Kálmán) [vö. *meg-tirtyen*].

TORTYOG: szortyog (a lyukas eszimbába be-ment víz menés közben) (Balaton mell. Tsz.; Keszthely Horváth György).

TORTYOGÓ: totyakos (Baranya m. Ormánság Nyr. IX.286) [vö. *tirtyeg-tortyog*].

TORTYOGTAT: [gúny.] harsogtat (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.473).

TORTYOLL-IK: „bugyoglik” (Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr. 520b).

TORTYONG: tátong (örvény) (Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr. 520b).

TORTYOS: lecsüngő bő ülepű. *Tortyos nadrág* (Háromszék m. Vadr. 520b). *Né hoty tertyög a tortyos!* (Brassó m. Hosszúfalu Horger Antal).

TORTYOSKOD-IK: a esípejéről lefityegő nadrágban jár (Háromszék m. MNy. VI.352).

[TORTYOSOD-IK].

el-tortyosodik: eltutyukosodik, elhagyja, elhanyagolja magát (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr. 520b).

TORTYOZ-IK: rotyog [?]. *Aló fársáng, viaggayál, káposztalé tortyozál!* [táncközbeli mondóka] (Erdővidék Nyr. IX.430).

[TORZAD].

fő-torzad: égnék mered (a haj). *Főtorzadt u haja* (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.240).

TORZAS (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.239; *torzos* Dráva mell. Nyr. VI.87; Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.239): mereven fölálló haju. *Egész ujañ torzos vót a Bényák, mikö fölukasztották* (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.239).

torzas-borsas: torzomborz (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.239).

[TORZLÓ].

torzló-fű: artemisia scoparia (Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 65).

TORZS, TORS: lekaszált fünek, levágott nádnek a földben maradt szára (Hol? Tsz.; Bihar m. Nagy-Szalonta? [Arany János közlése] Nyr. VII.457) [vö. *nál-torzs*].

TORZSA, TOZZSA: sarkantyú szára (a melynek a végén áll a pengője) (Székelyföld Kiss Mihály).

TORZSALÉK: torzsa-vagdalék (Csallóköz Csaplár Benedek).

[TORZSÁS].

torzsás-keszeg: *aspius rapax* (Nyitra m. Toróc Herman O. Halászat K.).

[TORZSÁTLAN].

torzsátlan-körtvély: Kálmán-körte (Somogy, Veszprém m. Kassai J. Szókönyv III.98).

TORZSIKA: torzsa (Háromszék m. Nyr. III. 374; Brassó m. Hétfalu Nyr. XVI.575).

TORZSONG: hemzseg. *Torzsong a nép a piacon* (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.240) [vö. *tozsog*].

TORZSONKODIK: kötekedik, civakodik, torzsalkodik (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI. 574; XVII.42) [vö. *törzsönköd-ik*].

TÓSÁG: tavas vidék v. rész (Sok helyen, Herman O. Halászat K.).

TOSZ, TOSZ-IK: 1. *tosz:* taszit (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.373); 2. *tosz-ik:* baszik (Dunántúl Fejér László; Alföld Király Dénes; Nagy-Kőrös Pap Károly; Új-Verbás Székely Sándor) [vö. *csoz-ik*].

bé-tosz: betaszit (Csik m. Vadr. 492b).

el-tosz: eltagad (Szolnok-Doboka m. Málom Muzsi János).

mög-tosz: megbusz (Dunántúl Fejér László; Alföld Király Dénes).

rá-tosz: ráfog. *Né toszd réám! Szereti másra toszni* (Szolnok-Doboka m. Málom Muzsi János).

TOSZI (Háromszék m. Kiss Mihály; *tasi* Vas m. Kassai J. Szókönyv V.29. 63; *taszi* Háromszék m. Nyr. IV.431; *tosé, tosi* Fehér m. Nyr. X.188; XXVI.525): 1. *tosé, tosi, tosz:* együgyű, bamba, gyámoltalan, pipogya (Fehér m. Nyr. X.188; XXVI.525; Háromszék m. Kiss Mihály); 2. *tasi, taszi:* lassú, lomha járású, lusta, tunya (Vas m. Kassai J. Szókönyv V.29. 63; Háromszék m. Nyr. IV.431) [vö. *fé-tasz, taszkó*].

TOSZISZ: vászonnadrág, vászonpantalló (Cegléd Ilosvay Vilmos).

TOSZOGAT: 1. birizgál, piszkálgat (Tolna m. Szegszárd Miskolczy Gusztáv); 2. nógat, készlet (Beregszász Nyr. XXVI.523) [vö. *toszogat*].

[TOSZOGATOTT].

toszogatott-kolbász: parasztkolbász, a mely darabos hússal van megtöltve, s ezt újjal dugdossák belé (Vas m. Kemenesalja? Kreszneries F. Szótár II.265; Heves m. Névtelen 1840; Hol? Kassai J. Szókönyv V.140).

[TOSZOGTATOTT, TASZOGTATOTT].

taszogtatott-kolbász: ∞ (Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.63).

TOSZONGAT: taszigál (Ugocea m. Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.418) [vö. *toszogat*].

TOSZONKOS (*toszontos* Balaton mell. Sebestyén Gyula): lassú, ügyefogyott, tehetetlen, tutyimutyi, esetlen, félszeg, magaviseletű, elhanyagolt külsejű, magára semmit sem adó, mihaszna (Dunántúl Rupp Kornél; Balaton mell. Tsz.; Sebestyén Gyula; Vas m. Kemenesalja Tsz.; Zala m. Túrje Bódiss Jusztn) [vö. *tohoncos, totyonkós*].

[TOSSZAN].

bé-tosszan: ügyetlenül v. helytelenül beállít (vhová), betoppan (Udvarhely m. Magyaros Sára Kálmán; Csik m. Nagy-Kászon Ráduly Simon; Háromszék m. Vadr. 492b; Kiss Mihály) [vö. *bé-csosszan*].

[TOSSZANT].

bé-tosszant: ügyetlenül v. helytelenül bevet, föl- v. közbevet (Háromszék m. Vadr.; Kiss Mihály) [vö. *bé-csosszant*].

[TÓT].

[Szólások]. *Tótul nevet:* sir, pityereg (Kis-Kún-Halas Nyr. XIX.523).

tót-fekete: eggy szőlőfaj (Cegléd Ilosvay Vilmos).

tót-hegedű: hitvány hegedű (Hol? Tsz.) [Czfr. szorint: „hegedűforma gyermeki játékszer, melyet a vásározó kanalasztótok szoktak árulni; esuka-hegedű”].

tót-lant: nagy pléhkolomp (Udvarhely m. Vadr.). *Eccő hája, hogy az arany tótlantok úgy szólnak, hogy a város zúgott belé* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 439).

tót-laska: árvalaska (Hol? Tsz.).

tót-orgona: [tréf.] duda [?] *Összement, mint a tót-orgona* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. VIII. 325).

tót-rák: [tréf.] béka (Háromszék m. Nyr. III. 326).

tót-répa: esicsóka-répa (Csík m. Kriza; Gyergyó vid. Györffy Iván; — a Vadr.-ban „Msz.” [= Marosszék] nem a *tót-répa*, hanem a *csicsóka-répa* szóhoz tartozik, mint a közlő kéziratából kiviláglik).

tót-süllő: *Lucioperca Volgensis* (Bodrogekőz Herman O. Halászat K.).

TOTA: ügyetlen, tehetetlen. *Eriggy má, te tota; annyit se tucc még!* (Szatmár m. Patóháza Nyr. XIX.380) [vö. *tete*, 1. *totya*].

TOTOG: akadozva beszéli a nyelvet (Bihar m. Pocsaj Nyr. VIII.379) [vö. *dodog*].

TOTOJÁZ (Fehér m. Nyr. XXVI.525; Győr vid. Nyr. V.522; Komárom m. Fúr Nyr. XX. 479; Kis-Künság Nyr. IV.43; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.473; Cegléd Ilosvay Vilmos; Szentés Négyesy László; Szeged vid. Nyr. VII.518; *totojász* Veszprém m. Várpalota Nyr. XXI.477; Komárom m. Kürth Nyr. XIX.188; *totoláz* Vas m. Kemenesalja Tsz.; uo. ? Kresznerics F. Szótár II.265; Balaton mell., Pápa vid. és hely nélkül Tsz.; Székesfehérvár Nyr. VII.188; Pannonhalma Nyr. XII.188; Csallóköz Kassai J. Szókönyv V.144; Nyr. I.333): 1. *totojáz*, *totojász*, *totoláz*: babrál, piszmog, bibelődik, pepecsel, kotorász, keresgéléssel tölti az időt, keresgélve késlekedik (Balaton mell., Pápa vid. és hely nélkül Tsz.; Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.265; Veszprém m. Várpalota Nyr. XXI. 477; Fehér m. Nyr. XXVI.525; Székesfehérvár Nyr. VII.188; Győr vid. Nyr. V.522; Pannonhalma Nyr. XII.188; Komárom m. Kürth, Fúr Nyr. XIX.188; XX.479; Csallóköz Kassai J. Szókönyv V.144; Nyr. I.333); 2. *totojáz*: dédelget, kényeztet (Kis-Künság Nyr. IV.43; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.473; Cegléd Ilosvay Vilmos; Szentés Négyesy László; Szeged vid. Nyr. VII.518); 3. *totoláz*: láb alatt henterreg, akadékoskodik [?] (Vas m. Kemenesalja Tsz.).

el-totojáz, **el-totoláz:** elbabrál, elbibelődik, keresgéléssel tölt el (időt) (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.265). *Úgy é tud totójázni a gyerekké!* (Fehér m. Nyr. XXVI. 525).

TOTOJÁZGAT: cicomázgat. *Ugyan ne totójásgasd mindig azt a gyereket!* (Alföld Nyr. XV. 281).

TOTOJGAT (*tutujgat* Nagy-Künság Nyr. XVI. 525; Túrkeve Nyr. VIII.469 [itt a kezdő *t* helyett az *f* hiba, mint a betűrend mutatja]): 1. *totojgat*: bibelődik (Keeskemét Nyr. IX.93); 2. *totojgat*, *tutujgat*: kényeztet, dédelget (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.473; Cegléd Ilosvay Vilmos; Keeskemét Simonyi Zsigmond; Nagy-Künság Nyr. XVI.525; Túrkeve Nyr. VIII.469) [vö. *csu-csujgat*, *tutul*].

TOTOLA (Székesfehérvár Nyr. VII.188; *to-tyola* Csallóköz Nyr. XVI.330; *tutula* Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XIII.331): piszmogó, ügyetlen, ügyefogyott, tutyimutyi, tehetetlen, eggyügyű, ostoba.

TOTOMA: ügyetlen, ügyefogyott, hülye (Banya m. Csúza Nyr. XVIII.478).

TOTOMI: ∞. *Totomi ember* (Veszprém m. Nyr. V.330).

1. **TOTYA:** 1. széles fenekű (edény: a mely fölül szűkebb, mint alul). *Totya lábos* v. *bögre* (Zala m. Szepezd Nyr. XVII.284). *Totya pohár* (Fehér m. Forna, Csákvár, Ugoesa Nyr. X.522; Székesfehérvár Havas Adolf). *Totya fazék* (Fehér m. Rác-Almás Simonyi Zsigmond; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.473); 2. nagy-ülepű, nagységgű (Cegléd Ilosvay Vilmos; Kis-Kún-Halas Nyr. XV. 473); 3. lassú, totyakos, öreges járású, lusta, lomha (Zala m. Szepezd Nyr. XVII.284; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.473; Keeskemét, Szeged, Csallóköz Csaplár Benedek; Palócság Tsz.; Zilah vid. László Géza; Hol? Tsz.); 4. ügyetlen, ügyefogyott, eggyügyű, hülye (Fehér m. Nyr. XXVI. 526; Keeskemét, Szeged, Csallóköz Csaplár Benedek; Palócság Tsz.) [vö. *tetye*, *tilye*, *tota*, *totyi*].

totya-feszés: 1. rövid-vastag, tömzsi (gyerek) (Fehér m. Nyr. V.36; Székesfehérvár Havas Adolf); 2. kicsi, jelentéktelen, feszelgő, hencegő (ember) (Székesfehérvár Havas Adolf).

totya-körte: puha körte (Somogy m. Sándor József) [vö. *totty-körte*].

totya-pali: lusta, lomha (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.265).

totya-tötye: nagységgű (Cegléd Ilosvay Vilmos).

2. **TOTYA:** kurta és könnyű női újjas (Soprony m. Szakony Király Pál; Vas m. Kemenesalja, Nemes-Magasi Nyr. XIX.191).

totya-feszés: testhezálló ruhaderék (Vas m. Tarodháza Nyr. X.90). *E maráci híres lányok mind totyafeszésbe járnak* (Vas m. Marác Nyr. IV.240).

1. **TOTYAK:** totyakos ember. *Nézd a vén totyakot!* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

2. **TOTYAK**: bodros tót főkötő (Palócság Mikó Pál).

TOTYAKOS: 1. nagy-ülepű, nagyseggű (ember), bő-ülepű (ruha) (Cegléd Ilosvay Vilmos; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.473; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.524); 2. lassú, totyogó járású, nehézkes járású, lomha (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429; Cegléd Ilosvay Vilmos; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.473; Keeskemét, Szeged, Csallóköz Csaplár Benedek; Szabadka Kászonyi Gyula; Bereg m. Pap Károly); 3. lomposan öltözött (Bereg m. Pap Károly) [vö. *téttyekés*].

TOTYALAGOS: totyakos (Palócság? Tsz. 367b).

TOTYESZ: tót ember (Kúnság Nyr. XV.520).

TOTYI: ügyefogyott, élehetetlen, pipogya, bányú (Csallóköz, Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.352; Kiss Mihály) [vö. 1. *totyá*].

1. **TOTYKA**: totyogó (Hol? Tsz. 367b).

2. **TOTYKA**: 1. vizes edény (Csallóköz Nyr. I.333; Pozsony m. Dudvág és Feketevíz mell. Űrményi László); 2. kis bögre, csuporféle eseregédény, kenőcsfélét tartalmazó kis mázos eseregédőbűnke (Csallóköz Csaplár Benedek); 3. tégely (a minőt pl. a patikában használnak) (Mátyusföld Nyr. XX.329; Pozsony m. Pered Nyr. XV.519) [vö. *tötyke*].

TOTYOG (*togyog* Csik m. MNy. VI.376) [vö. *tötyög*, *tityög*, *tötyög*].

totyog-motyog: tityeg-totyog (Szeged vid. Nyr. VI.233).

TOTYOLA: fehér pargetből való főkötő, melyet a nők télen a kendő alatt viselnek (Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.474; Bihar m. Pocsaj Nyr. VIII.379).

TOTYOMPOTTY: tátottszájú, málészájú, maffa, bamba, ügyetlen, ügyefogyott (Hol? CzF.; Vass József 1841).

TOTYONKÓS: ügyetlen, ügyefogyott (Fehér m. Nyr. XXVI.526) [vö. *toszonkos*].

[**TOTTY**].

totty-körte: puha körte. *Maj viűszök koszos ómát mēg tottykörtit* (Vas m. Német-Genes Nyr. XXVI.93).

TOTTYADT: 1. elérett, nagyon puha és leves. *Tottyadt körte* (Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György); 2. ernyedt, laukadt (Csallóköz Csaplár Benedek); 3. lusta (Zala m. Tapolca Nyr. X.476); 4. gyüge (Győr m. Szigetköz, Duna-Sz.-Pál Nyr. VIII.523); 5. romlásnak, nyúlósodásnak indult (bor) (Balaton mell. Tsz.) [vö. *kottyadt*].

TOTTYAN: 1. pottyán; 2. toppán (sárba, vízbe) (Vas m. Horvát József 1839) [vö. *kottyán*].

bó-tottyán: váratlanul, nehézkesen esorozgva belép (kül. öreg ember) (Udvarhely m. Magyaros Séra Kálmán).

bele-tottyán: belekottyán, beleszól (mikor nem kellene) (Vas m. Horvát József 1839).

TOVA (*ta* Dunántúl Nyr. V.228; *tá, taa* Somogy m. Szőke-Denes Nyr. III.318; Göcsej Nyr. XIII.496; Baranya m. Sziget vid. Tsz.; *taj* Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. XV.190; *tó, tő* Zala m. Gelse és vid. Nyr. XV.574; Torockó Vadr.; Jankó J. Torda stb. 290; Hunyad m. Lozrád Nyr. XXII.358; *toa* Göcsej Nyr. XIII.496; Baranya m. Sziget vid. Tsz. 354a; Ormánság MNy. V.91; Moldvai csáng. Nyr. IX.489; *tóa* Zala m. Hetés Nyr. I.423; II.45; *tohi* Moldvai csáng. Nyr. IX.490; *tua* Göcsej Király Pál; *tuva* Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XV.382); 1. *tá, tó, tova*: oda. *Csak ehajsd azokat a disznókat . . . ta* [így, de uo. háromszor *tá*] *be az ugarra!* (Somogy m. Szőke-Denes Nyr. III.318). *Akar ére, akar tova* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 441). *Hozza el hát csak velem tova a kőszikla teletjig* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 480). *Állj tó! Menj tó!* (Torockó Vadr.); 2. *tá, taj, tó, toa, tova, tuva*: ott, amott (Baranya m. Ormánság MNy. V.91; Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XV.382). *Tó van* (Zala m. Gelse és vid. Nyr. XV.574). *Tóa van, né, az a kurumpi, háncsd még!* (Zala m. Hetés Nyr. I.423). *Taj van a sipakom, völd fő!* (Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. XV.190). *Ott a tije neki tá la!* *A topor mēg tá van az istállóná* (Somogy m. Szőke-Denes Nyr. III.318). *Toa láttam* (Baranya m. Sziget vid. Tsz. 354a). *No fiam, látod-ē tova ki azt a bokros hējet? Látod-ē tova bé azt a nagy fejér tót? Lássátok tova azt az udvort?* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 454. 457. 468); 3. mintegy, körülbelül. *Tova husz-huszonötöt kapott a fenekire* (Háromszék m. Vadr. 520b). *Tova estig. Tova az utig. Tova éjfélőtől* (Háromszék m. MNy. VI.228). *Tova József-napkó: József-nap táján* (Székelyföld Nyr. V.221).

to-amott (Zala m. Hetés Nyr. II.45; *tómott* Zala m. Hetés Bellosies Bálint): amott.

tova-felé: arrafelé, amarra (Székelyföld Kiss Mihály).

tá-oda: amoda. *Csak ehajsd azokat a disznókat tá-oda* (Somogy m. Szőke-Denes Nyr. III.318).

TOVÁBB (*toább, toébb* Brassó m. Hétfalu Horger Antal; *tohébb, tohibbé* [tovább], *toébb* Moldvai csáng. Nyr. IX.454. 490; *tojább* Maros-Torda m. Maros-Bükkös Nyr. X.48; *tojeb* Torda-Ara-nyos m. Gerend Nyr. XXIII.578; *tojébb* Göcsej Nyr. XII.141; XIII.308. 496; XIV.452; *torébb* Nógrád m. Terbeléd Nyr. XXIII.191; Gömör m. Kassai J. Szókönyv II.386; III.381; IV.8; Gömör m. Hanva Nyr. XX.287; Zilah Nyr. XIV.431; Kerekes Ernő; Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XII.525; Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 335; Háromszék m. Nyr. V.129; Kiss

Mihály; Brassó m. Hétfalu Horger Antal; Csik m. Ethnographia VI.108; *tovább* Gümör m. Nyr. XVIII.422; *tuább* Vas m. Őrség Nyr. VII.372; *tujább* Beszterce-Naszód m. Zselyk Nyr. XVIII.576; Alsó-Fehér m. Nyr. XXV.347; Kis-Küküllő m. Szókefalva Nyr. XV.144. 336; *tujébb* Maros-Torda m. Maros-Bükkös Nyr. X.48; Kis-Küküllő m. Szókefalva Nyr. XV.144; *tuvébb* Alsó-Fehér m. Nyr. XXV.347).

TOVÁBBAD (*tohábbat* Somogy m. Kadarkút Nyr. XXII.333; *továbbat* Hont m. Kovár és vid. Nyr. XVI.574; XVII.42; Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk I.105; Csik m. Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. X.40; *továdabb* Heves m. Névtelen 1840; *tuábbat* Vas m. Őrség Nyr. IV.472; Zala m. Hetés Nyr. II.44; Göcsej Nyr. XIII.256): 1. *tovább*. *No ennyibe marada, s a fiat továbbat es vüvé* (Csik m. Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. X.40); 2. később. *Ha csak tohábbat nēm, de mast suhogysē tōhetōm* (Somogy m. Kadarkút Nyr. XXII.333). *Majd továbbat, most nincs értékēm* (Hont m. Kovár Nyr. XVII.42). *Ne sirassad, édes lányom, rózsádat, kihajtja azt a jó idő továbbat!* (Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk I.105). *Az ub beletünnyik, hōt tuábbat nēm tud tōlő szabadunji sē* (Vas m. Őrség Nyr. IV.472).

TOVÁBBOCSKA: kissé tovább (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XVII.564).

TOVICKÁBB: tovább (Moldvai csáng. Nyr. IX.454).

TOVUNNAT, TOVUNNÉT (*tovonnat, tovonnēt* Udvarhely m. Séra Kálmán; Háromszék m. Vadr.; Séra Kálmán; Csik m. Nagy-Káson Ráduly Simon; *torunnat* Háromszék m. NyK. III.6; *torunnēt* Háromszék m. Márkosfalva Séra Kálmán; *tuvannēt* Háromszék m. Szentlélek Séra Kálmán; *tuvannōt* Marosszék Séra Kálmán): amonnan.

TOZSOG: hemzseg (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.473; XXIII.240) [vö. *torzsong*].

TŐ (*tüébe* Baranya m. Ormányáság Nyr. XXV.142; *türül-metszett* Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.384; *türü-vágott* Zilah vid. László Géza). — *Tőleg*: tövestül, gyökerestül (Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr.; Kiss Mihály, Gyórfy Iván).

[Szólások]. *Tövén v. tövébe szakad a gabona* (Sz. Péterkor): száradni indul (Csallóköz Csaplár Benedek).

tő-karika: a kerékagyon levő karika (Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XIII.578; Udvarhely m. Magyaros, Mátisfalva Séra Kálmán).

türül-metszett: zömök (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.384).

türü-vágott. *T. sógōr*: közeli sógor (Zilah vid. László Géza).

TÖBB (*többebb* Vas m. Őrség Nyr. VII.419; *töbödēt* Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. II.234):

többet érő, külömb. *Dejszen mindly több embernek nēstem az őcsédet, mint téged. Már csak több ember, aki igazán tanult, mint a tanulatlan* (Csallóköz, Kecskemét, Szeged Csaplár Benedek). — **Többég**: többé (Udvarhely m. Homoród vid. Vadr. 101; Háromszék m. Vadr.; Csik m. Gyergyó vid. Nyr. IV.383; Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. X.47). **Többire**: többnyire (Székelyföld Gyórfy Iván). **Többül**: többé (Győr m. Szigetköz, Duna-Sz.-Pál Nyr. VIII.523). **Többeken**: többen (Zala m. Kővágó-Örs, Révfülöp Nyr. XIX.142; Győr m. Szigetköz, Duna-Sz.-Pál Nyr. VIII.523).

[Szólások]. *Több embōr, mint erō v. több ész, mint erō* [t. i. kell]: mondják, mikor vki nem bír azzal, a mibe belefog (Szeged Csaplár Benedek). **Több ketteōnē**: nem tréfádolog (Mátra vid. Nyr. XXII.384). **Többel kövessék**: folytassák [mondják belülről, mikor a névnapi v. ünnepi tisztelgők az ajtónál az éneket elvégzik] (Székelyföld Fejér József).

több-hagyású: több abroncsra feszített (varsa). (Bodrogköz Herman O. Halászat K.) [vö. *hagyású*].

TÖBBES. *Többesleg*: „a mi nincs egyesleg” (Háromszék m. Vadr.).

TÖBBSZÖRÍT: többször cselekszik (vmit). *Többszörít* (Vas m. Káld Kresznerics F. Szótár II.267).

TÖBBSZÖRÖS. *Többszörössen*: több ízben. *Többszörössen vōltam ott* (Veszprém m. Vöröserény Zolnai Gyula).

TÖBBÜNNE, TÖBBÜNNET (*többünnen* Kecskemét, Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.352; *többünnet* Háromszék m. NyK. III.6; Vadr.): több helyről.

TÖBBÜNT: több helyen (Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr. 521a).

TÖBBÜVÉ (Csallóköz, Kecskemét Csaplár Benedek; *többüve* Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr. 521a): több helyre.

TÖBŐJE (Szatmár m. Fölsóbánya Kertész Géza; *töbőlye* Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.96; *töbőlye* Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.380): széles, öblös, csuporimagasságú eszerpény.

TÖBŐR (*teber* Palócság Kassai J. Szókönyv V.266; Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné): gödör, katlanszerű mélyedés (rókák, farkasok téli tanyája) (Palócság Kassai J. Szókönyv II.311; Borsod m. Kassai J. Szókönyv II.116; Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; Gömör m. Kassai J. Szókönyv V.266; Tsz.; Torna m. Kassai J. Szókönyv II.116; V.75. 266; Ruehietl Miklós 1839).

TÖC (Bereg m. Bereg-Rákos és Munkács vid. Pap Károly; Beregszász vid. Király Pál; *töc* Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.426; *tölc* Szat-

már vid. Tsz.; *tölc* Beregszász vid. Király Pál); 1. *töc*: deszkapárkány, kis deszkaemelvény a gúla-alakú kemenceknél (Bereg-Rákos és Munkács vid. Pap Károly); 2. *töc, tölc*: ablakpárkány, ablakpote, keresztideszka az ablak alja alatt (Beregszász vid. Király Pál); 3. *töc, tölc*: falra erősített és víznek (pl. szobornak) a tartására való pote (Beregszász vid. Király Pál).

TÖCIK: 1. padka: a) tüzhelynek v. kemenecének sárból tapasztott padkája (Szatmár m. Pap Károly; Zilah vid. László Géza); b) ház előtti téglá-, vályog-, föld-, sár v. gyeppad (Palócság, Apátfalva Ethnographia IV.16; Borosod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; Abaúj m. Névtelen 1839; Kassa vid. Nyr. XVIII. 431; Zilah vid. László Géza). *Úlj le a töcikre!* (Heves m. Sirok Nyr. VIII.568). *Gyerünk, üjjünk ki a töcikre!* (Abaúj m. Király Pál); 2. favágó töke (Zilah vid. László Géza). János komának hamuval megtölt fazekat illesztettek a fejére, ... és egy töciken lefejezték. Tudtok, hát csak a csuprot törték össze a fején (Torna-Ujfalu Nyr. XVII.234).

[Szólások]. Az ördög is unnya mindê jét töciken ünyí (Eger Nyr. XXII.429).

TÖCIKE: ház előtti téglá-, vályog-, föld-, sár- v. gyeppad (Abaúj m. Névtelen 1839). *Ott üldögéltek a töciken holdvilágig* (Hegyalja Nyr. XXIV.480).

TÖCKE (*töcke* Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X. 426): ~ (Alsó-Zemplén és Sajó mell. Paszlavszky Sándor). *Bizony jobb vóna, ha a ken céda jánya se vihogna a töckén éfélig a legényekkel!* (Bodrogköz Nyr. XVII.225).

TÖCSEK: kis termetű és vaskos, zömök, tömzsi (ember) (Háromszék m. Vadr.; Csík m. MNy. VI.376; Csík m. Nagy-Kászon Ráduly Simon).

TÖCSKÖL (*döcsköl* Háromszék m. MNy. VI. 322): gyömöszől, gyúr, gyomroz, nyomkod, zúz, tör, ver, dögönyöz (Székelyföld Nyr. IV.328; Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.322; Vadr.; Csík m. MNy. VI.376; Nyr. XXVI.428). *Verjed törjed, töcsköjje!* [az asszonyt] (Háromszék m. Erdővidék Vadr. 150) [vö. *zöcsköll*].

meg-töcsköl: meggyomroz, a térdével megnyomkod (Csík-Szentgyörgy Nyr. X. 238; Brassó m. Hétfalu Horger Antal).

össze- v. össze-töcsköl: összetör, összegyúr, összezúz, összenyomkod. *A bika a fejével összetöcskölte az embért* (Brassó m. Hétfalu Horger Antal). *E' kerekvágásba egy kerek mind* [a tizenkét kis békát] *összetöcskölte* (Moldva, Klézse Nyr. V.570).

[**TÖCSKÖLÖD-İK**; vö. *zöcskölőd-ik*].

mök-töcskölődik: eltörődik. *Mök-töcskölődik az embér napestig a munkába* (Marosszék, Háromszék m. Kiss Mihály).

TÖCSKÖLT: vmi laskanemű (Marosszék Kriza).

TÖFEK: keskeny szalag, melyet a leányok a hajuk közé fonnak (Pest m. Csánád Békássy Sándor).

TÖGZŐ: eszkészállításra használt kobaktök, a melynek a szárát levágják s a nyílását bedugják (vö. *csfk-tök*) (Szlavónia Nyr. V.12; XXIII. 358).

TÖGY: [gúny.] esees, emelő (Rimaszombat Nyr. V.271). *Mekkora tögye van annak a zasszonnak!* (Dunántúl Fehér László) [vö. *harang-tölgyle*].

TÖGYEL, TÖGYELL-İK: 1. *tögyel* (a tehén): megtelik a tögye tejjel (az ellés előtt) (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Tolna m. Fölöp-Pél, Varsád, Kölesd Tolnai Vilmos; Csongrád m. Szentés Nyr. VIII.331); 2. *tögyel, tögyell-ik*: levedzik. *Tögyel az orrod* (Székelyföld Nyr. V. 221). *Tögyellik* [a megmetszett szöllőtől] (Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.268); 3. *tögyel*: bugygyot vet, kidudorodik (a bőre szabott ruha) (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839).

[Szólások]. *Tögyel a heggy*: esőre ködözik, köd emelkedik róla (Höves m. Névtelen 1840). *Tögyel a Hargita* (Csík m. Ethnographia VI.118).

TÖGYES: 1. [gúny.] nagyeseesű (nő) (Hol? CzF.; Nyr. XXIII.503); 2. szőlőszem-alakú, poeakos v. esúcsos (gomb) (Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusztin; Veszprém Nyr. II.135); 3. hírtelen hegyesedő. *Tögyes a cövek* (Háromszék m. Nyr. IX.423).

TÖHÖLI (*töhöri* Fehér m. Eresi Kerekes Lajos): 1. *töhöli*: bamba, buta, bárgyú, hülye, gyülege (Csallóköz Csaplár Benedek; Nyr. I.333 [itt, mint a betűrend is mutatja, *tököli* hiba]; Pozsony m. Dudvág és Feketevíz mell. Ürményi László); 2. *töhöri*: lusta, rest (Fehér m. Eresi Kerekes Lajos) [vö. *toholi*].

TÖHÖNYE: tunya, lomha (Göesej MNy. I.219; Nyr. XIII.309; Tolna m. Paks Nyr. XXII.431) [vö. *döhöme, tohonya*].

TÖK (*työk* Gömör m. Nyr. XXII.479).

[Szólások]. *Tök is este virágzik*: [mondják a) annak, a ki este fog a dologhoz, melyet nappal is elvégezhetett volna (Pápa vid. Tsz.); b) esteli látogatónak (Szeged Szabó Gergely)]. *Tökire verni*: elharácsolni, eltékozozni (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.371). *Tök után veti a horgot* [a halász]: a bejáró végét végkö helyett kabakhoz köti, tehát nem a feuéken halászik (Szolnok Herman O. Halászat K.).

tök-borsó: babféle (Balaton mell. Nyr. XII. 474).

tök-dinnye, tök-dönnye (*tök-gyinnye*): 1. görög-dinnye (Dunántúl Nyr. V.229; Esztergom Takács Gedeon; Somogy m. Kálmánca Nyr. XI.238); 2. dinnye (Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.

335; Baranya m. Kisasszonyfa és vid. Zalai Mihály); 3. sárgadinnye (Győr-Sz.-Márton Bódiss Juszti); 4. úritök, sütőtök (Somogy m. Sándor József, Bagyary Simon) [vö. *dinnye, dönnye-tök*].

tök-eresz: az a zsinag, a mely a kabakhoz van kötve s a melyhez a horogderék kapcsolva van (Csongrád Herman O. Halászat K.).

tök-haj: olyan óeska suba, a melynek a bőréből már minden zsír kiszáradt, a szőre is lekopott, kissebb is, mint kellene (Heves m. Névtelen 1840; Csongrád m. Szentés Nyr. VI.232; XXVII.137).

tök-háj: hizott sertés hátuljánál kilátszó túródott kövérség (Székelyföld Kiss Mihály).

tök-hal: phoxinus laevis (töksárga színű hal) (Szatmár vid. Herman O. Halászat K.).

tök-ina: tökinda (Göcsej Nyr. II.86; Komárom m. Naszvad Nyr. IV.236; Zilah vid. László Géza) [vö. 1. *ín*].

tök-inda (*tök-hinda* Baranya m. Ibafa Nyr. XX.46).

tök-juhar: fehér v. füstös juhar (acer pseudo-platanus) (Pest—Nógrád m. Cserhát Erdészeti Lapok XXII.675).

tök-kolop: üres tök (a melynek a belét kivájták, de a héját egészben meghagyták). *Olyan a fejed, mint egy tökkolop* (Kecskemét Király Pál).

tök-mag: 1. [gúny.] kis ember (Csongrád m. Szentés Nyr. VIII.331); 2. a gyolcsnak kiesipkézett széle (Pozsony m. Tárnok Nyr. VIII.143).

tökmag-zacsó: [gúny.] kicsi, vőzna ember (Veszprém m. Csékút Nyr. XIV.512).

tök-részeg (*tök-részög*): holtreszeg (Csanád m. Makó Nyr. XXV.144; Székelyföld Kiss Mihály).

tök-szár: tolófánk (Heves m. CzF.; Névtelen 1840).

tök-szöllő: eggy szöllőfaj (Cegléd Ilosvay Vilmos).

tök-tűz: tökdisznó (kártya) (Heves m. CzF.; Névtelen 1840).

TÖKE (*tüke* Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 76; Göcsej Nyr. XIII.257; Zala m. Kővágó-Örs, Révfülöp Nyr. XIX.142; Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvjárás 10; Keszthely vid. Nyr. VI.523; Veszprém m. Sz.-Király-Szabadja Zolnai Gyula; Somogy m. Nyr. VI.41; túka Somogy m. Nyr. XIX.287).

töke-bóles (*teöke-beéles*): kürtöskalács, dorongfánk (Csik m. Gyergyó vid. Nyr. II.470; Kiss Mihály).

töke-bíró: 1. hegybíró, hegygazda, szőlőfőligyelő (Nyitra-Gerencsér Nyr. XVII.138); 2. [ritk.]

— *töke-gazda* (Csongrád m. Szentés Nyr. XVII. 223; Négyesy László).

töke-gazda: közösen birt v. használt pusztának a főligyelője (a ki vigyázott a pásztorokra és ellátta őket; beszédte a gazdáktól az illetményeket; ha baj volt, értesítette a jószág tulajdonosait s a pusztáét; Demeter-napkor elszámolt) (Csongrád m. Szentés Nyr. XVII.223; Négyesy László).

töke-lúd: nyári lúd (anas anser) (Dunántúl Nomenclator Avium 20).

TÖKED (*tőjked*, belétőjked Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.): 1. fűrődik, akad (vmibe bele a hegyével, pl. nyil) (Háromszék m. MNY. VI.353; Vadr.; Csik m. MNY. VI. 376); 2. beleköt (vkibe) (Székelyföld Tsz.).

[Szólások]. *Tőked a nap:* tűz a nap (Brassó m. Hétfalu Horger Antal). *Fűlibe tőjked:* fűlibe jut, értésére esik (Székelyföld Kiss Mihály). *Mikor ennek a híre az uram fűlibe tőkett, erőst megharagutt* (Székelyföld Nyr. XXV.45).

belé-tőked, belé-tőjked: 1. belefűrődik, beleakad (a hegyével vmibe) (Erdély Tsz.; Székelyföld Tsz.; Csaplár Benedek; Háromszék m. MNY. VI.317; Győrffy Iván); 2. beleköt (vkibe) (Székelyföld Andrassy Antal 1843; Kiss Mihály; Háromszék m. MNY. VI.317; Győrffy Iván). *Az az ember úgy belém tőkett vala, hogy szinte megvert* (Székelyföld Nyr. XXV.45). *Most miét tudsz belém tőjkedni?* (Háromszék m. Vadr.); 3. belerőgződik. *Az irigység belétőkett* (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos); 4. belemérül, belemélyed. *Ne tőkeggy úgy belé az olvasásba, hé!* (Udvarhely m. Fehér-Nyikó vid. Nyr. XVIII.526). *Belé-tőjked a vásárba. Belétőjked a gazdagulásba:* nagyon igyekezik meggazdagodni (Székelyföld Kiss Mihály); 5. beleszeret, belebolondul. *Belétőkett a léányba* (Székelyföld Kiss Mihály). *Né tőkeggy úgy belé abba a röstás lóba, csak nem akarod megvenni!?* *Nó, Istán, te ugyancsak belétőkettél abba a fekete röstába!* (Udvarhely m. Nyr. XXVI.429).

[Szólások]. *A szemém belétőkett:* beleakadt (Brassó m. Hétfalu Nyr. XVI.527).

ki-tőked: kibukkan, kiáll (a végével vmiből) (Háromszék m. MNY. VI.335; Győrffy Iván). *Segítselek azon a fán; látjátok, hogy kitőkedt!* (Alföld [?] — alkalmasint hiba e h.: Székelyföld) Nyr. XV.281).

mög-tőked: megakad. *A szekerem mögtőkedt. A napsugarak mögtőkednek a falba* (Brassó m. Hétfalu Nyr. XVI.527).

TÖKEDEZ: akadoz (Háromszék m. MNY. VI. 353; Vadr. 521a).

TÖKÉL: koppaszt (Csallóköz Nyr. I.333).

el-tőkél: ellop (Baranya m. Ormányság Nyr. I.424). *Még oszt fogja gondolni, hogy el akartam*

tökélni, pedig már asztal ingyen gondolja (Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII.381) [vö. *el-tökélt*].

[*mög-tökélni*].

[Szólások]. *Méktökélli magát*: megküti magát, megcsökönyösödik (Zala m. Horváth György). *Mégtökéltette magát* [pl. a rossz ló] (Rábaköz, Beő-Sárkány Nyr. XVIII.143).

TÖKÉLETES (*tekéletes* Borsod m. Névtelen 1840): 1. érett. *A rozs még nem tekéletes* (Borsod m. Névtelen 1840); 2. egészséges. *Jobban van-e már a menyé? — Még nem egészen tökéletés, de már szébben van* (Gömör m. Simonyi Nyr. XIX.91).

[Szólások]. *Tökéletességre megy*: 1. véghez megy, befejeződik (vmi dolog); 2. kifejlődik, megéri (növény, gyümölcs, bor). *Tökéletességre visz*: 1. véghez visz, befejez; 2. kifejleszt, megérlel (Abaúj m. Szikszó vid. Király Pál).

TÖKÉLETLEN (*tökéletlen, tökéletlen*): 1. ügyetlen, eggyügyű, ostoba, féleszü, eszelős (Rábaköz, Beő-Sárkány Nyr. XVIII.238; Cegléd Ilosvay Vilmos; Szabadka Kászonyi Gyula; Borsod m. Sajó-Sz. Péter Schröder Gyuláné; Gömör m. Nyr. XVIII.506; Rimaszombat Nyr. XV.474; Szaboles m. Nyr. V.274); 2. furfangos, ravasz, alattomos, hamis, kétszínű, képmutató, hazug (Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189; Bihar m. Fugyi-Vásárhely Nyr. III.232; Szaboles m. Besenyőd Nyr. XII.143; Zilah és vid. Nyr. XIV.431; László Géza; Székelyföld NyK. II.380; Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XV.576; Csik m. Kilyénfalva Nyr. IX.525).

TÖKÉLETLENKED-İK: 1. ügyetlenkedik (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.524); 2. ravaszkodik, hamiskodik, kétszínűsködik, hazudozik (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.524; Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.380; Háromszék m. NyK. III.13). *Ne tökéletlenkegyt már kend!* (Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189).

TÖKENCS (Háromszék m. Vadr. 521a; *tökencs* Udvarhely m. Nyr. XXVI.330; Csik m. Nagy-Káson Ráduly Simon): 1. *tökencs, tökkencs*: kistermetű és vaskos, zömök, tömzsi (Háromszék m. Vadr. 521a; Csik m. Nagy-Káson Ráduly Simon); 2. *tökkencs*: vén trotty, vén kéjelgő (Udvarhely m. Nyr. XXVI.330) [vö. *tökönceg*].

[*TÖKÉS*].

tökés-halász: a halászás jogát bérlő társaság tagja (Tisza-Abád-Szulók Nyr. IX.144).

tökés-kacsa: vadkacsa-faj (Hoves m. Névtelen 1840; Tokaj Nyr. XXIV.240).

TÖKESZT: fúr, szúr, akaszt (vmibe bele a hegyével) (Székelyföld Andrassy Antal 1843; Háromszék m. MNy. VI.353; Vadr. 521a; Győrffy Iván).

át-tökeszt: átver, átdug (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. Győrffy Iván).

bolé-tökeszt: beleszúr, bélever, beleakaszt (a hegyével) (Háromszék m. MNy. VI.317; Győrffy Iván).

neki-tökeszt: nekiszegéz (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. Győrffy Iván).

[*TÖKÉZ*].

el-tökéz: tőkékre vágva elpusztít. *Azt a szép erdőt eltökézték* (Csik m. Nyr. XXVI.331).

TÖKINCS: nimfa, vizitök (nymphaea) (Békés m. Budapesti Hirlap 1895. 71. sz.; Hol? Borbás Vince).

[*TÖKINT*].

el-tökint: (vmit) akár tudva, akár nem, olyan helyre tesz, a hol nem lehet megtalálni (Békés m. Balog István).

[*TÖKÍT*].

el-tökít: 1. eltesz (úgyhogy nem lehet megtalálni), eldug, elrejt, elemész, elhány (Székelyföld Győrffy Iván). *Már eltökéltették innen azt a kést!* (Nagy-Kúnság Nyr. IV.277); 2. elrongál, tönkre tesz, elpoesékol, elveszteget, elharácsol (Pajsz Nyr. VII.428; Kisújszállás Nyr. XXI.144. 335 [el nélkül, de ezt kétségtelenül hozzá kell érteni]; Kis-Kún-Halas Nyr. XIV.477; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.237); 3. elhibáz. *Eltökítette a dolgot* (Bihar m. Nagy-Bajom Pálffy István); 4. elferdít, elesavar (szót) (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Gyergyó-Ditró Nyr. XII.282); 5. megsemmisít. *Eltökített a dolgot* (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos); 6. ellop, elesen, elsikaszt (Dunántúl Nyr. V.128; Nagy-Kúnság Nyr. IV.277; XVI.237; Mezőtúr Nyr. X.286; Debrecen és vid. Nyr. VI.367; XXIII.286; Balassa József; Szatmár m. Barna Ferdinánd, Czírbusz Géza; Bihar m. Barna Ferdinánd; Szilágy m. Nyr. XIV.576; Zilah vid. László Géza; Székelyföld Nyr. VIII.463; Győrffy Iván). *Eltökítette a sok pénzt* (Székelyföld Kiss Mihály); 7. elveszt (Debrecen Nyr. VI.367) [vö. *el-tökél*].

ki-tökít: rakásra kihord (Jász-Nagykún-Szolnok m. Tisza-Roff, Pusztá-Taksony Nyr. VIII.569).

[*TÖKL-İK*].

meg-töklík: megrevesedik, megpudvásodik (a fu) (Zilah és vid. Nyr. XIV.430; László Géza).

TÖKLÖTT: reves, pudvás, odvas (fu) (Zilah vid. László Géza).

TÖKÖL: 1. meghág (nőstény emlőszállatot a kan) (Hol? CzF. VI.340); 2. bászlik (Nógrád m. Fabó András 1841).

TÖKÖLI: tökös, sérvéses (Rábaköz, Beő-Sárkány Nyr. XVIII.238).

TÖKÖLŐD-İK: vesződik, bajlódik, erőlködik (Székelyföld Tsz.). *Né tökölögg a val a nagy fával, hiszen látod, hogy nem bírod!* (Székelyföld Kiss Mihály).

TÖKÖNC: bogárszúrás következtében ki-forradt zöld szilva (Vas m. Német-Genos Nyr. XXVI.94).

TÖKÖNCSEG: kistermetű és vaskos, zömök, tömzsi (Csík m. Séra Kálmán, Gábor János, Ráduly Simon; Csík-Várdótfalva Péter János; Hol? Kassai J. Szókönyv V.270 [itt *tökön-segg* nyilván a szerző etimológizálása]) [vö. *tökencs*].

[TÖKÖNCSEGÉSÉD-IK].

el-tököncsegésedik: elhizik, megpotrohosodik (kistermetű ember) (Csík m. Nagy-Kászon Ráduly Simon; Csík-Várdótfalva Péter János).

[1. TÖKÖS].

tökös-bárka: állóbárka (háromrekeszes, bógós és esárdás nagy haltartó bárka, a mely állandóan ki van kötve) (Szeged Herman O. Halászat K.; Király Pál).

tökös-dió: igen nagyfajta dió (Kolozs m. Szucsák Nyr. XVIII.576; Hol? Kassai J. Szókönyv V.270).

tökös-horog: olyan horog, a melynek az ina vízben úszó üres tökre van rákötve (Általános halász-mesterszó, Herman O. Halászat K.).

tökös-szilva (*tökös-sziiva*): 1. öregszemű szilva (Soprony és Vas m. Nyr. X.332); 2.érés előtt elduzzadt, belül üres, éretlenül lehulló szilva (Duna mell. Kassai J. Szókönyv V.270; Vas m. Horvát József 1839; Veszprém m. Fábián Gábor 1839).

tökös-szőlő: bútai szőlő, cirifán-szőlő (zierfahner, cyribothrus) (Pécs Kassai J. Szókönyv IV.61. 477; V.270).

2. **TÖKÖS:** 1. tollatlan, tollasodni kezdő (madárfi). *Tökös madárfi* (Duna mell. Kassai J. Szókönyv V.129; Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.267). *Tökös veréb* (*verieb*) (Dunántúl Nyr. III.324; XII.186; Soprony m. Horpács Nyr. V.269; Bács m. Baja Bayer József); 2. fiaveréb (Veszprém Nyr. VII.428) [vö. *tokos*].

tökös-polgár: [gúny.] német (Hol? CzF. VI. 399).

TÖKÖSKÖD-IK: vesződik, bajlódik, erőlködik. *Né tökösögggy ayal a nagy fával, hiszen látod, hogy nem bírod!* (Székelyföld Kiss Mihály).

TÖKÖSÖDÉS: sérvés (Székelyföld Kiss Mihály).

TÖKSI: 1. gyerekfej, nagy gyerekfej, tökfej (Csallóköz Csaplár Benedek, Szinnyei József; Cegléd Ilosvay Vilmos); 2. nagyfejű (Palócság Nyr. XXIII.24); 3. tökfejű, tökfilkó, buksi (Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561; Csallóköz, Keeskemét, Szeged Csaplár Benedek; Nagy-Kúnság Nyr. II.136; XVI.525; Székelyföld Csaplár Benedek; Udvarhely m. Magyaros Séra Kál-

mán; Csík m. Nagy-Kászon Ráduly Simon; Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr.; Győrffy Iván).

TÖLCSÉRES: 1. bádogos (Székelyföld Tsz.); 2. fehér- és kékvirágú folyondár (Székelyföld Kiss Mihály).

[TÖLE].

tülle-álló: bő női újjas, könnyű nyári kabátka, otthonka (Nagy-Szalonta Nyr. XV.470).

[TÖLED], TÜLED (*tüled, tüelled*): 1. jobbra (Vas m. Haraszi S. Az Árpádiász nyelve 41; Baranya m. Nyr. III.327; VI.474; Csallóköz Nyr. VIII.378; Csaplár Benedek; Hont m. Nyr. VI. 181; Rimaszombat vid. Nyr. X.89; Keeskemét, Szeged Csaplár Benedek). *Tüledre:* ∞. *Az uttől tüledre esik* (Közép-Baranya Nyr. III.327). *Tüledre hajts, aztán hozzádra tarts!* (Csallóköz, Keeskemét, Szeged Csaplár Benedek). *Tüle ugyan akár tüleldre, akár hozzádra méhetett az ország dóga* (Esztergom Nyr. IX.231); 2. *tüled:* [tréf.] ganca (Torontál m. Tisza-Hegyes Kálmány L. Szeged népe II.244).

tüled-álló, tülede-álló, tülede-áló: bő női újjas, könnyű nyári kabátka, otthonka (Alföld Várad F. Baranya multja és jelenje I.224; Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.235; Szentcs. Király Pál; Szeged Kálmány L. Szeged népe I. Bevezető XII.1.; Temesköz Kálmány L. Szeged népe II. Bevezető XX.1.; Bács m. Nyr. V.471; Bács-Bodrog m. Topolya Székely Sándor; Tisza-Sz. Imre Nyr. IX.138; Heves m. Csépa Nyr. III. 288; Nógrád m. Kálló Nyr. XV.520; Szatmár m. Adorján Nyr. X.431; Szaboles m. Besenyőd Nyr. XII.143).

[TÖLEDES].

[Szólások]. *Tüledesen hajts:* szorítsd, fogd rövidebbre a jobb gyeplőt, hogy balra tartson az iga (Mátyusföldre Nyr. XVII.523).

[TÖLEM].

tülem-álló, tüllem-álló: bő női újjas, könnyű nyári kabátka, otthonka (Bihar m. Fugyi-Vásárhely Nyr. III.232; Hajdú-Dorog Nyr. XXVI.474).

tölem- v. tülem-rottyantott: rántotta [nem tréfás elnevezés] (Somogy m. Nagy-Atúd vid., Pest m. Nádudvar vid. Király Pál) [vö. *rottyantott*].

TÖLGY (*tő* [magában?]) Somogy m. Szőke-Denes Nyr. III.231; *tőfa* Soprony és Vas m. Nyr. X.332; Vas m. Őrség Nyr. II.563; Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 76; Somogy m. Nyr. XVIII.239; Király Pál; Somogy m. Szőke-Denes Nyr. III.231; Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334; *tőfa Répce* vid. Nyr. XX.370; Zala m. Kővágó-Örs, Révfülpöl Nyr. XIX.142; *től* [magában?] Somogy m. Szőke-Denes Nyr. III.231; *tőfa Répce* vid. Nyr. XX.370; Soprony m. Nyr. X.332; Soprony m. Horpács Nyr. V.142; Vas m. Nyr. X.332; Király

Pál; Göcese MNy. II.416; Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 76; Somogy m. Nyr. XVIII.239; Somogy m. Babod Nyr. XII.278; Baranya m. Csúza Nyr. XVII.185; Nyitra m. M.-Soók Tolnai Vilmos; *tüfa* Somogy m. Király Pál).

TÖLGYES (*töles* Somogy m. Szőke-Denes Nyr. III.231; Somogy m. Kálmáncsa Nyr. XI.238; Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334; Ritka-*töles* [nyilván hiba e h.: *töles*; hegyrésznek a neve] Pécs Nyr. IV.335; *tölles* Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. III.319. 474; *töllös* Vas m. Szulafő Nyr. V.96; Zala m. Szentgyörgyvölgye Nyr. III.333; *tölös* Rábaköz, Somogy m. Nyr. XVIII.239; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.66; *Tölös* [szántóföld neve] Szegszárd Nyr. VI.192; [rért neve] Tolna m. Batta Nyr. VI.383).

tölös-fa: tölgyfa. *Tölös-fák* (Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. III.86).

TÖLÖBÖS: csees, emlő. *A fehérnépet csak akkor szerette, ha nat tölőbösső vuót* (Rábaköz, Beő-Sárkány Nyr. XVII.192).

1. **TÖLT** (*töltöm* Hunyad m. Lozsád Nyr. XX. 288): 1. töm. *Töltik a libát* (Maros-Torda m. Szováta Simonyi Zsigmond); 2. fonallal fölszorel (hálótűt) (Bodrogköz Herman O.); 3. földdel föltölt. *Töteni a tengerit*: a tövéhez kapálni a földet (Debrecen Tolnai Vilmos).

bé-tőt: beteljesít. *A mit a szüved gondol, a szád ki tud mondani, mindönt bétőtök neköd* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 457).

ki-tőt: kiegészít, kipótol. *Ha ki nem telik öt kupúra, én kitőtöm. A mennyi hijsa lessz, azt én kitőtöm* (Székelyföld Kiss Mihály).

[2. **TÖLT**]. *Tötte*: holdtölte. *Csikót, borgyut töltibe kő éválosztanyi* (Somogy m. Szőke-Denes Nyr. III.275).

[**TÖLTELEK**], **TÖTELEK**: olyan bor, a melyből a hordókat töltögetik föl (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839).

TÖLTÉS, TÖTÉS (*tütés* Zala m. Kis-Kanizsa Liechtschein Ödön): 1. töltött országút (Szalonta Nyr. VIII.431); 2. fölhalmozott homokból való kerítés a szőlőkben (Kis-Kún-Halas Nyr. XV. 474); 3. faház fala tövében kőből v. földből v. mind a kettőből rakott padfőle (résztint ülőhelyül, résztint a szél és a téli nedvesség ellen védelmiül) (Udvarhely, Háromszék, Csik m. Séra Kálmán). *A nagy ház ablaka alatt a tötésen üdögét* (Csik m. Ethnographia VI.108).

[**TÖLTI**], **TÖTI**: szegődött idejét kitöltö. *Szegődi, de nem töti*: a ki beszegődik, de nem tölti ki az időt (Szeged Nyr. I.324). *Szegődi, de esztendőlt nem töti szolga* (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.384).

[**TÖLTKE**], **TÓTIKE**: 1. kádaeska-formájú fatülesér, a melyen át a bort, a mustot a hordóba eresztik (— *léhó*) (Balaton mell. Tsz.; Nyr. XII.474; Zala m. Kassai J. Szókönyv V.272;

Király Pál; Keszthely vid. Nyr. VI.523; Göcese Tsz.; Somogy m. Nyr. XI.477; Sándor József; Székesfehérvár Kelemen Béla; Győr vid. Nyr. VI.325; Komárom m. Király Pál; Tata Czimmernann János); 2. vagdalt hússal és rizzsal töltött podlutka (Debrecen Géresi Kálmán) [vö. *bor-tőtike*].

TÖLTŐ, TÓTŐ: teknőalakú kosár (szén- és vaskóhordásra) (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.380; Torockó Jankó J. Torda stb. 202).

töttő-eko: olyan eke, a mellyel a burgonyának a tövéhez szántják a földet. *Aggya kéd éde a töttő-ekéjét egy napcsára!* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.191).

[**TÖLTÖDZ-IK**].

[Szólások]. *Tőtődzik az eső*: szakad az eső (Nógrád m. Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.444).

[**TÖLTÖGET**], **TÓTÖGET**: földdel föltöltöget. *Krompét töltögetnek*: a tövéhez kapálják v. szántják a földet (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XVI. 470).

[**TÖLTÖKLŐ**], **TÖDÖKLŐ** (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.473; Cegléd Hlovay Vilmos; *kődöklő* Kis-Kún-Halas Nyr. XV.473; *töldöklő* Nagy-Körös Nyr. XXVI.188; *tőtiklő* Baranya m. Ormányság Nyr. IX.286; *tőtöklő* Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429): kádaeska-formájú fatülesér, a melyen át a bort, a mustot a hordóba eresztik (— *léhó*).

[**TÖLTÖTT**], **TÓTÖTT**: hízott (Székelyföld Séra Kálmán; Udvarhely m. Téglás Béla).

töttött-út: országút (Udvarhely m. Magyaros, Agyagfalva, Bögöz vid. Séra Kálmán).

TÖLTVÉNY, TÓTVÉNY: az ereszaljának a földje, a mely az udvar színénél egy arasszal magasabb és fával v. kővel van szegélyezve (Palócság Ethnographia IV.15; Gömör, Torna m. Tsz.).

[**TÖM**], **TEM** (*dönni* Baranya m. Ormányság Tsz.): 1. *tem*: töm (pl. ludat) (Palócság Nyr. XXI.309; Esztergom Nyr. IX.541; Eger Nyr. VI.462; Hont m. Ipolság Nyr. XIX.95; Rimaszombat vid. Nyr. X.89; Székelyföld Tsz.); 2. *tem*: temet (Palócság Nyr. XXI.309; XXII.80; Hoves m. Névtelen 1840; Eger Kassai J. Szókönyv V.87; Hont m. Nyr. XVIII.517; Nógrád m. Karanes vid. Nyr. VI.462; Gömör m. Nyr. XVIII.421; XXI.33; Rimaszombat és vid. Nyr. X.89; XVII.574; Ugoesa m. Feketepatak Nyr. VIII.426). *Temik a halottat* (Egér Nyr. VI. 461). *Ma döllyest temik. Temiték-e má? Temnyi menték-e má?* (Borsod m. Nyr. VI.462). *Most temik az öreg Gajdost* (Bars m. Új-Bars Király Pál). *Most temik szégeiny gyereket* (Gömör m. Otrokocs Nyr. XVIII.185). *Máma temik a másik anyját* (Esztergom m. Muzsla Nyr. XXV.288) [vö. *gyöm, temel*, 2. *tom*].

el-tem: eltemet. *Eltemik a halottat* (Heves m. Gyöngyös vid. Király Pál; Rimaszombat Nyr. XVII.574). *Eltemik aggyig, még odaérsz. Reb-gest eltemték má? Majd eltemük a papot is* (Borsod m. Nyr. VI.462). *Meg ne halj, te, mer elte. munk!* (Bars m. Új-Bars Király Pál). *Hát eltemték-e má a kis Gergely Jaózsit?* (Gömör m. Otrókcs Nyr. XVIII.185). *Eltemik a strások a halottat* (Rimaszombat Nyr. XXI.336).

[**ki-töm**].

[Szólások]. *Jó kitömtünk* [ebből v. abból]: megtöltöttük, teletömtük a gyomrunkat (Zala m. Túrjo Bódiss Jusztin). *Fődi szederbű is jó kitömtünk* (Vas m. Német-Gencs Nyr. XXVI.186).

még-töm (Még a pipáját is én temjem még! Gyöngyös Nyr. XVI.523).

TÖMBŰÖ: vaskos, pufók [gúnynév] (Rábaköz, Beő-Sárkány Nyr. XVII.192).

TÖMÉNTLEN (*teméntelen* Balaton mell., Háromszék m. Tsz.; *temintelen* Debrecen Nyr. IX.161).

TÖMÉS: 1. a víz partján meggyült gaz (Udvarhely m. Gyórfy Iván); 2. folyóvíz által a partjain álló élőfák gyökerei közé hordott ágbogak alatti üreg (Háromszék m. Vadr.).

TÖMHÖL, DÖMHÖL: tömköd, gyömösöl (Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr.; Kiss Mihály).

TÖMHÜD-IK: tömődik (Somogy m. Kassai J. Szókönyv II.464).

TÖMHÜDT, TÖMHÜTT: tömött (pl. a föld csó után, a jól szótt vászon) (Balaton mell. Tsz.; Somogy m. Kassai J. Szókönyv II.464. 482; Nyr. II.377).

TÖMISZÖL: gyömösöl (Tolna m. Paks Nyr. XXII.431) [vö. *csömösöl*].

TÖMJÉN (*temien* Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII.315; *timény* Háromszék m. MNy. VI.214; Vadr.; *tömént* Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 478; *tömény* Csanád m. Batonya Kálmány L. Koszorúk II.50; *tömtén* Cegléd Ilosvay Vilmos; *tömtény* Szolnok Nyr. XI.42).

TÖMKÖD (*dömköd* Borsod m. Noszvaj Kassai J. Szókönyv I.468).

TÖMKÖL: tömköd (Háromszék m. Gyórfy Iván).

TÖMLE: a vízi növények korhadványának lerakódása (Bodrogek Karsa Ferenc).

TÖMLŐ: juhásztarisznya (Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.58).

tömlő-túró: juhbőr-tömlőbe tömött és bevarrt túró (Erdély Szinnyei József; Székelyföld Tsz.; Séra Kálmán).

TÖMLÖC (*temlec* Szilágy-Cseh vid. Kerekes Ernő; *temléc* Mátra vid. Nyr. XXIV.479; *témlec* Háromszék m. Vadr. 396. 520a; Brassó m. Hét-falu Horger Antal; *témlec* Palócság Nyr. XXI.309; XXII.80; XXV.192; Gömör m. Nyr. XVIII.423; *tömléc* Szilágy m. Kerekes Ernő; Székelyföld Nyr. XX.44; Udvarhely m. Vadr. 520a; Nyr. IV.32; Moldvai csáng. Nyr. IX.481): 1. *tömlőc*: a varsának az a része, a melyben a hal fogva van (Erdővidék (Herman O. Halászat K.); 2. *tömléc*: cseréppersely (Udvarhely m. Séra Kálmán).

[Szólások]. *Mi ja témlece beszélsz?* = mit beszélsz itt össze-vissza? (Brassó m. Türkös Horger Antal).

tömlőc-varsa: fűzfavesszőből fonott haltartó (Erdővidék Herman O. Halászat K.).

TÖMÖD-IK: tömi magába az ételt (a gyakran evó s a ki mohón eszik) (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429).

[**TÖMÖRI**].

tömöri-faggyas: zömök, tömzsi, alacsony termetű és kövér (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.384. 570).

TÖMÖRZSI: ∞. *Égy kis tömörzsi ember vaót* (Mátra vid. Nyr. XXIV.479).

TÖMÖRZSÖK: ∞ (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály).

TÖMÖRZSÖKÖS (Zala m. Gelse és vid. Nyr. XV.574; *töbörzsökös* Tolna m. Paks Nyr. XXII.431): ∞.

TÖMÖTTÖD-IK: tömött v. tömöttebb lesz (a föld) (Kolozsvár Szinnyei József).

1. **TÖMPE, TÊMPE**: törpe, igen alacsony (ember, állat, tárgy) (Mármaros m. Czimmermann János; Székelyföld Nyr. IV.328; VIII.217; Kóváry László 1842; Udvarhely m. Homoród vid. Vadr. 560; Háromszék m. Vadr.).

2. **TÖMPE**: 1. *tompa* (Palócság Mikó Pál; Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII.315; Kálmár Elek). *Tömpe tolyla, kis vasvilla, fejtr agár fut utánna* [találós mese; = újj (nem, kéz', a hogy a közlő értelmezi), tű, cérvai] (Gyöngyös Nyr. II.467); 2. *kissé pisze, vastag (orr v. orrú)* (Arad m. Tolnai Vilmos; Arad Nyr. XXVIII.150). *Tömpe orra van* (Szolnok-Doboka m. Kálmár Elek); 3. *suta, farkatlan (tyúk)* (Tokaj Nyr. XXIV.240. [vö. *tompa*]).

tömpe-keszeg: *squalius dobula* (Abaúj-Torna m. Komjáti Herman O. Halászat K.).

tömpe-orrú: *kissé pisze, vastag orrú*. *Tömpe-orrú gyerek* (Arad m. Tolnai Vilmos).

[**TÖMPÉCSKE**], **TÊMPECSKE**: törpécske (Székelyföld Kiss Mihály).

TÖMPÖLY: békalencsével borított réti pocsolya, posvány, mocsár (Komárom Király Pál).

[**TÖMÜL**].

be-tömül: betömődik (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. Györffy Iván).

mög-tömül: 1. megtömődik, teletömődik (zsák); 2. teleeszi magát (Udvarhely m. Séra Kálmán; Csík m. Nagy-Kászon Ráduly Simon).

TÖMZSI: zömök, köpcös (Cegléd Ilosvay Vilmos; Nagy-Kúnság Nyr. II.136; XVI.525; Mezőtúr Nyr. VIII.218; Csongrád m. Szentés Nyr. VIII.331; Szeged Ferenczi János; Szabadka Kászonyi Gyula; Debrecen Hajdú Nagy Sándor) [vö. *dömsi, temzse, töpsi*].

TÖMZSÖK: ∞ (Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György; Hol? Nyr. VIII.216).

TÖMZSÖL, DÖMZSÖL: tömököd, gyömöszöl (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.322. 352; Vadr. 521a; Györffy Iván).

TÖNCSÖREG: zömök, köpcös, kurta-vastag (ember) (Székelyföld Nyr. XIV.47) [vö. *csöntörge*].

TÖNDSÖRE: ácsoknak vörösfesték-tartó fadénye (Szeged Csaplár Benedek).

TÖNGÖRÖD-İK: hengeredik, gurul (Udvarhely m. Bágy Ferencz Miklós).

TÖNGÖRÖG: hengereg, gurul (Székelyföld Nyr. XXV.47; Fejér József; Udvarhely m. Vadr.) [vö. *hengereg*].

1. **TÖNK:** levágott fatörzs darabja (a melyből deszkát fűrészelnék) (Szilágy-Somlyó Nyr. XVI.287; Székelyföld Tsz.; MNy. V.359; Háromszék m. MNy. VI.244; Kiss Mihály). *Hat fenyőtönköt készített s hat tönk deszkát vágott belőle* (Székelyföld Tsz.). *Tönk-hordani voltam* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár) [vö. *trönk*].

[Szólások]. *Nagy tönk van a farán:* nagy hozmánya van (a leánynak) (Székelyföld Tsz.).

2. **TÖNK** (*ténkre, lenkre* [tesz, megy] Balaton mell. Tsz.; Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.92; Szatmár m. Nagybánya Nyr. VIII.560; Szatmár m. Porcsalma Nyr. XX.191; Marosszék Nyr. VIII.510).

TÖNKESZ: zömök (Háromszék m. Tsz.) [vö. *renkesz*].

TÖNKÖ, TÜNKÖ: 1. *tönkö:* tuskó, fatőke (Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189; Hol? [Pápa vid.?] Tsz.); 2. *tümkő:* a csóbika v. csóniga [játékszer] fa-küpoeskája (Heves m. Névtelen 1840); 3. *tümkő:* szállófürtnék száraz esutkája (a melyről a szemet leszedték) (Bodrogszék Tsz.) [vö. *csönkö*].

TÖNKÖLY (Balaton mell. Tsz.; Kalotaszeg, Zsobok Melich János; *tenkej* Szatmár m. Mánd Nyr. XIX.333; *ténkely* Palócság Nyr. XXI.309; Rimaszombat Nyr. XXI.336): *triticum spelta* dinkel).

TÖP-İK (Győr vid. Nyr. VI.325; *köp-ik* Székelyföld Gyarmathi S. Vocabularium 99; Tsz. 220a [itt *köpik* hiba]): (össze)azárad, (össze)fonnyad, (össze)aszik, (össze)töpörödik, (össze)zsugorodik. *Késő ősszel a szilva köpik* (Székelyföld Gyarmathi S. Vocabularium 99; Tsz. 220a) [vö. *töpött*].

el-köpik: ∞ (a hús, ha sokáig sűtik) (Háromszék m. Vadr.).

essze-köpik: ∞. *Esszeköpött* (pl. a megázott eszima) (Udvarhely m. Nyr. V.180).

TÖPEKED-İK (Bihar m. Poesaj Nyr. VI.425; *tepeked-ik* Beregszász Nyr. XXVI.523): töprenkedik, aggódik.

TÖPÖD-İK: aszik (a szőlő) (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.473) [vö. *töpped*].

mög-töpödik: megaszik. *A szőlő mögtöpödik; mög van töpödvé; mög szokott töpönni* (Kis-Kún-Halas Korda Imre).

TÖPÖNKE (Székelyföld Andrássy Antal 1843; Háromszék m. MNy. VI.352; Györffy Iván; Csík-Szt.-György Nyr. X.330; *tépénke* Székelyföld Andrássy Antal 1843; Háromszék m. Kis-Borosnyó Nyr. XVI.48; Brassó m. Négyfalu Horger Antal): törpe, alacsony és vastag, zömök, köpcös, tömzsi.

TÖPÖRE: ráncos ábrázatú (Hol? Tsz.) [vö. *topora*].

TÖPÖRI: összeszáradt testű (Háromszék m. Vadr.) [vö. *köpörű, toporaj, tupri*].

TÖPÖRÖD-İK (*köpöröd-ik, köpörödni, köpörödvé, összeköpöröd-ik* Székelyföld Tsz.; Nyr. XXV.46; Andrássy Antal 1843; Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 463; Háromszék m. Vadr.; Csík m. Nyr. VII.331; *tepered-ik, összetepered-ik* Zilah vid. László Géza) [vö. *csömpöröd-ik, csöpörödött, gémberöd-ik, kötyörödött, teper*].

ő-köpörödik: összetöpörödik. *Maga is úgy é vót köpörödvé a vénség mián, mind egy szalonabőr* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 463).

mög-töpörödik: megaszik (a szőlő) (Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334; Vikár Béla).

TÖPÖRTYÜ (*tepertő* Rimaszombat Nyr. XV.474; Szatmár m. Szamoshat Nyr. X.140; *tepertyü* Székelyföld Tsz.; *töpörtü* Cegléd Ilosvay Vilmos).

[**TÖPÖRTYÜS**].

tepertős-szájú: kipattogzott, varas szájszélű (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.524) [vö. *pop-töpörtü*].

[**TÖPÖSZ-İK**].

mög-töpöszik: megaszik. *A szőlő mögtöpöszik* (Kis-Kún-Halas Korda Imre).

TÖPÖTT: összeaszott, megaszott, asszú (szőlő). *Töpött szőlő (töpödt szőlő)* (Baranya m. Csúza

Nyr. XVIII.429; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.473; Cegléd Ilosvay Vilmos; Nagy-Kőrös vid. Pap Károly; Szabadka Kászonyi Gyula). *Tőpött szemű buza* (Győr vid. Nyr. VI.325) [vö. *tőp-ik*].

TÖPPED, TEPEDE (*teped*, *műgteped* Esztergom Nyr. III.34; Arad m. Tolnai Vilmos; Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.93; *tepped* Hol? Zolnai Gyula; *tőpped*, *mög-* v. *mögtepped* Veszprém Nyr. II.135; Csallóköz, Keeskemét Csaplár Benedek; Kis-Kún-Halas Korda Imre; Hol? Nyr. III.34): *aszik* (a szőlő).

el-teped: kiszárad. *Forrósága volt a lelkemnek, egész lázadásba volt, a kis szája is annyira el-tepett* (Tisza-Dob Nyr. XXIV.332).

meg-tőpped, mēg-teped: megaszik (a szőlő) (Esztergom Nyr. III.34; Veszprém Nyr. II.135; Hol? Nyr. III.34).

TÖPPEDT, TEPEDT (*tepedt*, *tepet*, *tepett* Zala m. Orosztony Nyr. XXIV.384; Esztergom Nyr. III.34; Arad Tolnai Vilmos; *tepett* Hol? Zolnai Gyula; *tőpedt* Zala m. Orosztony Nyr. XXIV.384; *tőppedt*, *tőpett* Vas m. Kemenesalja Tsz.; Kemenesalja, Jánosháza Nyr. XV.141; Vas m. Somlyó vid. Nyr. XIV.140; Csallóköz, Keeskemét Csaplár Benedek; Gömör m. Tsz.; Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; Hol? Nyr. III.34): *megaszott*, *asszú* (szőlő).

TÖPRENG (*tepreng* Székelyföld Csaplár Benedek) [vö. *toprong*].

TÖPRENKĖD-İK (*teprenkedni* Székelyföld Tsz.) [vö. *dőbrűköd-ik*].

TÖPRENT: [?] (Szatmár vid. Tsz.).

TÖPRÖNDI: *tőprenkedő* (Székelyföld Csaplár Benedek; Udvarhely m. Vadr.; Háromszék m. MNy. VI.352).

TÖPSI: *tömzsi* (Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György) [vö. *dőmsi*].

TÖPSINCS: 1. igen kicsi (ember) (Palócság Császár Árpád; Nógrád m. Nyr. IV.142); 2. *tömzsi* (Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György). *Tőpsincs gyerek* (Gömör m. Nyr. XXIII.24).

[**TÖR**].

[Szólások]. *Tőri a borsot a gólya*: *kelepel* (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429). *Tőri a fejemet a bor*: *fáj a fejem a bortól* (Dráva mell. Nyr. VI.87).

fől-tör, föl-tör: 1. *főlszánt* (parlagot, rétet) (Vas m. Sárvár vid. Bokor János); 2. *kitör*. *A nyavalya törjön föl!* (Győr Nyr. XXVIII.190).

ki-tör: 1. *kiherél*. *A Pinisz tegnap törte ki a csikónak a tökit* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.431); 2. *kilel*, *kiráz* (a hideg). *Kitőri a hideg* (Palócság Nyr. XXI.506). *Kitörte a hideg* (Abaúj m. Pusztafalu Szádeczky Lajos) [vö. *lő-törő*].

[Szólások]. *Törjön ki a rossz!* [átkozódás] (Abaúj m. Pusztafalu Szádeczky Lajos).

lő-tör: *legyőz*. *Akárkit is letörnek, ha össze-fognak* (Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. III.86).

[**TÖR-İK**].

törík-zúzik. *Törík-zúzik dolog*: *törík-szakad* dolog, minden áron végrehajtandó dolog (Péher m. Király Pál).

[**el-törík**].

[Szólások]. *Étörött a mécs*: *elpityeredett* a gyermek (Szeged Csaplár Benedek). *Étörött a méncses cserép*: ∞ (Zala m. Gelse és vid. Nyr. XV.573). *No gyerekek, étörött a mécs csercpe!* = *jaj nektek!* [így fenyegetik a gyerekeket, mikor esinyt tettek] (Csallóköz, Zala m. Csaplár Benedek).

TÖR (*tür* [fogótör, hurok, a mellyel madarat, nyulat fognak] Kis-Kún-Halas Nyr. XV.474; Szeged Kálmány L. Szeged népe I.216).

tör-vas: *kelepee* (Hol? Tsz.).

[**TÖRDEL**], **TÉRDEL**: *letördeli* a szőlő tetejét (Cegléd Ilosvay Vilmos).

TÖRDELEK: 1. *törmelék* (Csallóköz Csaplár Benedek); 2. *törő-eszköz* (Veszprém m. Ajka Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.489).

TÖRDELES: *letisztított, letördelelt szőlőrekenye* (szőlő fiatal hajtásának a vége). *A marhának horták a tördelest* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

[**TÖRDŐD-İK**].

tördődik-tűrődik: *tőri* a fejét. *Tördeődtek-türeődtek* (Mátra vid. Nyr. XXII.384).

TÖRDŐS: *tördel* (száraz fát, ágakat) (Nógrád m. Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.412).

[**TÖRE**].

töre-mora (*tere-mura*, *töre-mura* Hegyalja Kassai J. Szókönyv I.411; V.95): *törmelék* (gally-törmelék, szénamorzsalék) (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; Debrecen Széll Farkas; Hajdú m. Földes Nyr. VII.234; Tisza-Dob Nyr. XX.576; Hegyalja Kassai J. Szókönyv I.411; V.95; Bereg m. Som vid. Békássy Sándor).

TÖREK: 1. *kiesélt gabonának apróra törött szára* a közte levő üres kalászokkal együtt, a eséplőgépből kihulló gabonátörmelék, szalmatörmelékkel vegyes polyva, szalmatörmelék, szénatörmelék, takarmánytörmelék (Győr m. Nyr. III.427; Soprony m. Horpács Nyr. XIV.432; Soprony m. Mihály, Kisfalud Nyr. XXII.473; Vas m. Kemenesalja Tsz.; Vas m. Körmend Nyr. XXI.332; Veszprém m. Olaszfalu Nyr. XVII.47; Csallóköz Csaplár Benedek; Csallóköz, Baesfa Nyr. XVI.140; Nógrád m. Litke Nyr. IV.226; Rimaszombat vid. Nyr. X.89; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.525; Csongrád m. Szentés Nyr. VIII.231;

Zemplén m. Mózer Ödön; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.326; Hegyalja Kassai J. Szókönyv V. 273; Szatmár vid. Tsz.; Zilah vid. László Géza; Székelyföld Tsz.; Kriza; Udvarhely m. Erdővidék Nyr. XIV.288). *A bérösök töreket és trágyát hordanak* (Somogy m. Babod Nyr. XII.426). *Ugy szeretem az éreget, mint a bival a töreket* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.242). *Buza-török* (Soprony m. Mihály, Kisfalud Nyr. XXII.473). *Szalma-török* (Hegyalja Kassai J. Szókönyv V. 273). *Széna-török* (Vas m. Tsz.; Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.273); 2. ólmos eső (Baranya m. Ibafe Nyr. XX.287).

török-rosta: ritka rosta, a mellyel a töreket a polyvától és a portól megtisztítják (Veszprém m. Olaszfalu Nyr. XVII.47; Csallóköz Csaplár Benedek).

TÖREKED-İK: (ide v. oda) fárad, vergődik. *Ha már ide törekedtem, hát csak megvárom* (Szatmár m. Patóháza Nyr. XIX.380).

[TÖREKÜL].

ő-törökül: összegyűródik (ruha) (Göesej Nyr. XIV.165; Budenz-Album 159; Bódiss Jusztin; Zala m. Túrje Bódiss Jusztin) *Lenva Zsófi szoknyájo őtörökült az ágybo* (Göesej Budenz-Album 168).

TÖRÉS: bőrfültörés, fekély, kelevény (kül. a lábfejen, talpon, sarkon, de néhol [pl. Bereg-Rákos és vid.] a kézen támadt is) (Göesej Tsz.; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.473; Szabadka Kászonyi Gyula; Bereg-Rákos és vid. Pap Károly; Székelyföld Tsz.; Moldva, Klézse Nyr. VII.478). *Nem tudok csizmát húzni, törés van a lábamon* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

1. **TÖRÉSZ**: a letűnt pákászvilágban az, a ki a esikászat mellett a rucákat törrel (hurokkal) fogta; külömben kezelhette a esapóhurokot is (Bihar m. Sárrét Herman O. Halászat K.).

[2. **TÖRÉSZ**], **TÜRÉSZ**: dróthurokkal nyúlát fog (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.474).

TÖRET: törtet, járatlan uton jár, utat tör (Cegléd Ilosvay Vilmos). *Törötünk a nagy hóba* (Székelyföld Kiss Mihály). *Má vótunk kint hát ökörrel törtetni* [t. i. utat a hóban] (Palócság Nyr. XXIII.192).

ki-töret: kiheréltet (Dráva mell. Nyr. VI.374).

TÖRETLEN: tapasztalatlan, éretlen. *Hej, sógor, kend még töretlen ember!* (Csanád m. Kún-ágota vid. Király Pál).

TÖRFÖLYÖS: rossz (asszony) (Csallóköz Nyr. I.333).

TÖRKE: árforma hegyes eszköz. *Gója, gója gilica, mit viszó a szádba?* — *Törkét, törkét.* — *Minék az a törke?* — *Szitát kötögetni* [igy!] (Hol? Nyr. III.331).

TÖRKÓ: szegalakú hegyes eszköz, a melyet a kikészített bányabőr lyuggatására használnak (Bánffy-Hunyad Nyr. XII.380).

TÖRKÖLICA: törkölypálinka (Vas m. Kemesnalsja? Kresznerics F. Szótár II.269).

TÖRKÖLY (*törkél* Palócság Nyr. XXI.366; *törkő* Csallóköz Csaplár Benedek; Cegléd Ilosvay Vilmos; Szabadka Kászonyi Gyula; Hol? Tsz.).

TÖRKÖLYÖS: nagyobb hordó, a melyben a szőlőtermést taposás és sajtolás végett a prés-házhoz szállítják (Heves m. Névtelen 1840; Eger vid. CzF.).

TÖRKÖZ (*törközni*): tört vet (Mátyusföldre Nyr. XVII.523).

[**TÖRLÉSZKED-İK**], **TÖLLÉSZKÉGY-İK**: 1. dörgölődzik (vkihez hizelegve, kedvét keresve, pl. a macska, de a. é. az ember is). *Má bi é hozzám hújába töllészkégyik* [az a legény], *mer én nem mők hozzá* (Palócság Mikó Pál); 2. törülgeti magát (Palócság Nyr. XXI.217; XXII.80; Borsod m. Sánta és vid. Bartha József).

hozzá-töllészkégyik: hozzádörgölődzik. *Hozzá-töllészkégyik az* [a leány], *a fené egyé még, akár-milyen embérhő is!* (Palócság Mikó Pál).

[**TÖRLŐ**], **TÖLLŐ**: 1. edénytörő rongy; 2. törülköző (Székelyföld Kiss Mihály).

törő-ruha: 1. edénytörő rongy (Háromszék m. NyK. III.12); 2. törülköző (Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.276).

[Közmondások]. *A milyen a mosdó, olyan a törőruha is* (Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.276).

[TÖRLŐD-İK].

még-törlődik: megtörülközik (Székelyföld Kiss Mihály).

TÖRMEDEK: törmelék (Csallóköz Nyr. I.333; Pozsony m. Dudvág és Feketevíz mell. Ürményi László).

TÖRMELEK (*törmelék* Székelyföld Nyr. XVII. 417; *törmellék* Baranya m. Ormányság Nyr. I. 424; *törmölék* Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr. 521b; Kiss Mihály; Háromszék m. Szotyor Gyórfy Iván): 1. *törmelék, törmelék*: száraz ágtörmelék, gallyhulladék v. roncsalék (Székelyföld Nyr. XVII. 417; Kriza); 2. *törmelék, törmellék, törmölék* = *török* (Baranya m. Ormányság Nyr. I.424; Háromszék m. Vadr.; Kiss Mihály); 3. *törmölék*: útravalón adott v. vitt pogácsa (Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr. 521b; Háromszék m. Szotyor Gyórfy Iván) [vö. *csörmelék*].

TÖRMÖL (Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m., Csik m. Gyórfy Iván; Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr.; Gyórfy Iván; *dörmöl, dörmöl*ni, *feldörmöl*ni Hegyalja Kassai J. Szókönyv I.470; II.308; Szatmár vid. Tsz.; Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály; *törmel* Alföld Nyr. XV.281):

1. *törmel*: apróra tördel. *Ne törmeljétek a nádat, gyerekek!* (Alföld Nyr. XV.281); 2. *dörmöl, törmöl*: fogaival morzsol, rágicsál, rágogatva eddegél (száraz ennivalót) (Hegyalja Kassai J. Szókönyv I.470; II.308; Szatmár vid. Tsz.; Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m., Csík m. Gyórfy Iván; Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr.; Kiss Mihály) [vö. *dörmölös*].

fel-dörmöl: fogaival elmorzsolgat, rágogatva megeszeget (Székelyföld Tsz.).

TÖRMÖLGET: 1. morzsálgat a markában (pl. kenyeret) (Háromszék m. Tsz.); 2. fogaival morzsolgat, rágicsál, rágogatva eddegél (pl. kenyeret) (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály).

fel-törmölget: fogaival elmorzsolgat, rágogatva megeszeget. *Ést [a darab kenyeret] törmölgesd fel az úton!* (Székelyföld Kiss Mihály).

[TÖRMÖLŐZ-IK], DÖRMÖLŐZ-IK: rágódik (száraz kenyéren v. süteményen) (Székelyföld Kiss Mihály).

TÖRNYÖ (*ternyő* Székelyföld Andrassy Antal 1843; Háromszék m. Gyórfy Iván; Moldva, Klézse Nyr. VII.237): 1. *ternyő, törnyő*: ótvar (Udvarhely m. Székely-Keresztúr vid. Király Pál; Csík-Várdótfalva Péter János; Moldva, Klézse Nyr. VII.237); 2. *törnyő*: hitvány, haszontalan, semmirevaló, élheterlen (gyerek, állat) (Székelyföld Tsz.; MNy. VI.174; Kiss Mihály; Háromszék m. Kézdi-Polyán Nyr. XXVI.136). *Ó hogy a nyavaja ronlta ki [a] törnyőjt!* (Háromszék m. Vadr. 358). [Mikor a székej haszontalan küs növési csöpörög lovakot vásárolt, azt szokta tőle kérdeni a más:] *Hol vitted azokat a törnyőköt?* (Háromszék m. Vadr. 363). *Nyughassál, te törnyő!* (Háromszék m. Vadr. 367); 3. *ternyő*: szikár, száraz törpe növési (Székelyföld Andrassy Antal 1843; Háromszék m. Gyórfy Iván).

TÖRNYÓS: 1. ótvaros, koszos (Székelyföld Kriza; Udvarhely m. Tsz.; Székely-Keresztúr vid. Király Pál; Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr.; Gyórfy Iván); 2. semmirekellő (Háromszék m. Vadr.). *Eriggy, te törnyős!* (Háromszék m. Vadr. 361).

törnyős-fejű: ótvaros fejű, koszos fejű. *Törnyősfejű gyerek* (Udvarhely m. Székely-Keresztúr vid. Király Pál).

törnyős-kapitány: ótvaros, kisebesedett, koszos fejű gyerek [günynév] (Csík-Várdótfalva Péter János).

TÖRŐ: *squalius dobula* (Bereg m. Nagy-Dohony Herman O. Halászat K.).

törő-part: gátpart, ártörő part (Bereg m. Gulács Király Pál).

törő-rud: a megtörendő lent leszorító szöszkötél megfeszítésére használt rúd. (A len törése úgy történik, hogy az asszony vagy leány egy kéve lent a törőszékre tesz, azt egy szöszkötéllel leszorítja, t. i. a négylábú hosszú szék

alatt lefüggő kötélre egy törőrudat helyez, melyet egyik lábával leszorít, a két kézre fogott kötissal pedig tőri a lenkévét) (Zemplén m. Deregnő Nyr. XII.93).

törő-szék: lentörésre használt négylábú hosszú szék (Zemplén m. Deregnő Nyr. XII.93).

törő-zsányik: *sanicula Europaea* (Borsod m. Noszvaj Kassai J. Szókönyv V.274).

kitörő: türelmetlenül fölpattanó, hirtelen haragú (Székelyföld Csaplár Benedek).

TÖRŐD-IK: töprenkedik, tünődik, búsong (Háromszék m. Tsz.).

el-törődik (*el-töreődik*): elfárad (Gömör m. Nyr. XVIII.501).

TÖRŐDÖTT: idős. *Törődött embör* (Baranya m. Ormányság Nyr. II.279).

[TÖRŐDZKÖD-IK], TÖRŐDZKÖGY-IK: törődik. *Nem törődzkögyik a komám olyanokvá* (Mátra vid. Nyr. XXII.384).

TÖRÖK (*törek* Beszterce-Naszód m. Zselyk Nyr. XXII.376); kiesiny, törpe. *Török ló. Török embör* (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429).

török-bors (*török-boss*): paprika (Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.278; Székelyföld Tsz.; Gyórfy Iván; Háromszék m. Nyr. VI.474).

török-buza (Erdély Szinnye József; Csík m. Gyimes Nyr. XXVIII.143; Brassó m. Hétfalu Horger Antal; *tērē-bā* Maros-Torda m. Mező-Bánd Ravasz Árpád; *tērē-buza* Székelyföld Gyórfy Iván; *tēre-buza* Maros-Torda m. Mező-Kövesd Ravasz Árpád; Háromszék m. Zagon Nyr. XXVI.93; Brassó m. Hétfalu Király Pál; Bukovina Nyr. VI.525; *tērēg-buza* Beszterce-Naszód m. Zselyk Nyr. XXII.376; *terek-buza* Háromszék m. Zagon Nyr. XXVI.93; *törő-buza* Segesvár Nyr. IX.44; *törő-buza* Maros-Torda m. Mező-Kövesd Ravasz Árpád; *törő-buza* Udvarhely m. Etéd Nyr. XVII.90; *tārē-buza* Alsó-Fehér m. Nyr. XXV.348; *törőb-buza* Háromszék m., Erdővidék Vadr. 182); kukorica.

törökbuza-bontás: kukoricafosztás, tengerihántás (Háromszék m. Nyr. III.374; Csík m. Altorja Király Pál).

törökbuza-kas: kukoricaigoré (Marosvásárhely Nyr. IX.428).

török-csiga: bűgőcsiga (Cegléd Ilosvay Vilmos).

török-fecske: gyurgyalag (*merops apiaster*) (Csallóköz Nomenclator Avium 50).

török-puliszka: vmi fehéres-szürke színű nyálanság (Koloszvár Szinnye Elemér).

török-söprű: parajsöprű (Cegléd Ilosvay Vilmos).

török-szakál: csoportos szegfű-faj (Soprony és Vas m. Nyr. X.332).

török-szedor: *morus nigra* (Baranya m. Kaszai J. Szókönyv V.278).

török-szilva: datolya (Szabadka Kászonyi Gyula; Kolozs m. Szucsák Nyr. XVIII.576).

török-veréb: töviszűrő gébics (*lanius collurio*) (Fehér m. Velencei Nomenclator Avium 55).

TÖRÖK (*török, törköt*): 1. nagyobbfajta árforma hegyes vas- v. faeszköz (pl. a milyennel a kukoricamorzsolók a szemeket a esőről lefejtik; a milyennel a szakajtó- v. vékakötők lyukakat fúrnak; a milyennel a nádkötők a készülő nád- v. zsuppfödélén a szalmakötelet átöltögtetik; továbbá szabók, gombkötők, nyereggyártók stb. eszköze) (Pozsony Nyr. XIII.528 [itt *törk* helytelenül kikövetkeztetett alanyeset]; Győr Nyr. XI.430; Rábaköz, Beő-Sárkány Nyr. XVIII.238; Balaton mell. Tsz.; Vas m. Sárvár vid. Bokor János; Heves m. Nyr. I.334; Kürti Menyhért; Névtelen 1840; Hont m. Horvát József 1839; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.304 [itt *kis tör* kétségtelenül csak etimológizáló értelmezés]. 473; Kézdi-Vásárhely Nyr. XVI.528; Hol? Nyr. XVII.384); 2. tüllökesűcsből való eszköz, a mellyel a lószerszám szíjkötezeit kioldozzák és az istrángot átdugják (Heves m. Névtelen 1840; Hont m. Horvát József 1839); 3. lószórból v. madzagból csinált hurok, fogótör (Mátyusföldre Nyr. XVII.523; Nyitra m. Magyar-Soók Tolnai Vilmos; Alföld Nyr. XIII.4). *Törköt velétt* (Dunántúl Nyr. XVI.240). *János, csináj törköt mindénvé, a hol csak bejárhat a nyúl a sorompóná* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

[TÖRÖKÖL], TÖRKÖL: a kukoricacsövény a szemek sorait hegyes vassal megritkítja (hogy a többbit annál könnyebben le lehessen fejteni) (Bars m. Nyr. X.138).

össze-törököl: nagyjából, nagy öltésekkel, imlgy-amúgy összevarr (Csallóköz id. Szinnyei Józsefné).

TÖRÖL (megtűrölöm Székelyföld Kiss Mihály; *türölöm* Tihany Nyr. III.467; *türü, ötürü, türü-jön* Mohács Király Pál; *türülek* Künság Nyr. XIII.524; *kitürüte* Szabadka Kászonyi Gyula; *türül* Veszprém Nyr. VII.428. 473; Orosháza Nyr. V.327; Szabadka Kászonyi Gyula; *türül* Bihar m. Székelyhid Nyr. V.380).

[Szólások]. *Nyakon türül:* nyakon üt (Veszprém Nyr. VII.473). *Nyakon türölöm a fejedet:* nyakon váglat (Tihany Nyr. III.467). *Ügy pofon türülek, hogy arrú kántász!* (Künság Nyr. XIII.524).

[el-töröl].

[Szólások]. *Eszt má nem teszem; inkább türü-jön é a Krisztus a világú* (Mohács Király Pál).

[ki-töröl].

[Szólások]. *Jót télt vele az Isten, hogy kitürüte a zölök soráú* (Szabadka Kászonyi Gyula).

TÖRÖL: áttört hímzéssel díszít (ing elejét) (Palócság Ethnographia IX.368 [itt *törölik* nyilván hiba]).

TÖRÖLT: áttört hímzéssel díszített (ingváll újjának fodra) (Palócság Ethnographia IX.371).

TÖRÜLKÖZ-IK (*törülköd-zik* Debrecen, Nóg-rád m. Simonyi Zs. Füzetes M. Nyelvtan I.445; *betürülköd-ztek* Debrecen Nyr. VI.366; *betürülköz-ik* Csanád m. Makó Nyr. XXV.144; *betürülköz-ik* Borsod m. Ónod vid. Nyr. XVII.383).

be-türülköd-zik (*be-türülköz-zik, be-türülköz-zik*): berúg, leissza magát (Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György; Tisza vid. Nyr. XXVI.140; Tiszafüred és vid. Kimmach Ödön; Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.381; Borsod m. Ónod vid. Nyr. XVII.383; Debrecen Nyr. VI.366; Csanád m. Makó Nyr. XXV.144; Hol? Nyr. XVII.235).

[TÖRÖM, TÖRÖM].

töröm-lökös (Csallóköz Nyr. XVI.330; Csap-lár Benedek; Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.570; *töröm-lökös* Kolozsvár Simonyi Zsigmond, Haraszi Gyuláné; *töröm-lökös* Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.96; *türöm-lökkös* Csallóköz Szalai István): esetlen, ügyetlen, ügyefogyott, bamba, gyüge [vö. *fél-lökös, lökös*].

[TÖRÖZ].

mög-töröz: törrel megfog (galambot) (Szeged Kálmány L. Szeged népe I.216).

TÖRPE (*törpe* Háromszék m. Vadr. 520a; Háromszék m. Orbai járás Nyr. VII.332; Brassó m. Hétfalu Horger Antal): kiesiny, kistermetű, alacsony (Zilah Nyr. XIV.431; Székelyföld Nyr. II.471; Háromszék m. Vadr. 520a; Háromszék m. Orbai járás Nyr. VII.332; Brassó m. Hétfalu Horger Antal). *Törpe ember, ház, szoba, kemence. Törpébb nálam* (Erdély Szinnyei József). *Törpébb nálam* (Székelyföld Nyr. II.471). *Ó nálamnál valamivel törpébb* (Székelyföld MNy. V.358) [vö. *törpöri, tupri*].

törpe-borsó: tavasszal legkorábban termő, nem magasra nőtt borsó (nyúl-borsó, pujaborsó) (Székelyföld Nyr. XVII.140).

[TÖRPED; vö. *torpad*].

bé-törped: behorpad. *A himlőji mind törped-nek bé:* leereszkednek, beszívódnak (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.39).

TÖRPEN: (itt v. ott) terem. *Mingyárt ott törpenünk* (Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György) [vö. *torpan*].

TÖRTÉN-IK: meglehet. *Történik, má riégén othun van* (Vas m. Baltavár Nyr. X.183).

TÖRTÉNET: veszedelem. *Az ember azon a gözszekevrőn úgy mönyön, mind az álomlátás;*

ojan sebösen repíti az embörököt az a csudasze-
ker, mind a történet (Udvarhely m. Nyr. IV.
276).

TÖRTÉNETES: 1. históriás. *Történetes* (törti-
netes) könyv (Göcsej Nyr. XIV.167; Budenz-
Album 162); 2. veszedelmes. *Történetes hely:*
olyan hely, a hol könnyen történhetik baj, pl.
fölfordulhat a szekér (Zala m. Kassai J. Szó-
könyv V.277; Göcsej Tsz.; MNy. V.128).

TÖRTÉNL-IK: történik (Kalocsa Nyr. IX.
383).

TÖRTET: 1. tör (pipát, kantát; — összeütik,
s a kié eltörik, az a vesztes) (Kis-Kún-Halas
Nyr. XV.474). *Törtessünk pipát (pípát)!* (Kis-Kún-
Halas Nyr. XV.214; Cegléd Ilosvay Vilmos);
2. törekszik. *Arra törtet, hogy eladja* (Csallóköz
Nyr. XXVI.141).

[Szólások]. *Törteti a magyar szót:* törve beszél
magyarul (Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.273).

lő-törtet: letör. *Hát nem lőtörtette a guzembér
a kukoricámat!* [t. i. ráfordult a kocsijával] (Ceg-
léd Ilosvay Vilmos).

[TÖRVE].

törve-bab (Hol? CzF.; *törbe-bab* Heves m.
Felnémet Nyr. XXV.524): megfőzött és apró
likaesű edényen átnyomkodott s így a héjától
megtisztított bab.

törve-borsó: megfőzött és apró likaesű edé-
nyen átnyomkodott s így a héjától megtisztított
borsó (Hol? CzF.).

törve-lencse: megfőzött és apró likaesű edé-
nyen átnyomkodott s így a héjától megtisztít-
ott lencse (Hol? CzF.).

TÖRVÉNY: 1. törvényszék. *Szegedi törvénybe
huszonnégyen vannak, mind a huszonnégyen rúlam
tanácskoznak* (Torontál m. Rábé Kálmány L.
Szeged népe III.18). *Hun vannak a zöregék?* —
Törvénybe mentek (Szabadka Kászonyi Gyula);
2. szokás, természet (Ipoly vid. Nyr. III.428).
*Hossz törvénye van ennek a fene embörnek; az
isten ső bír vele!* [így panaszkodott egy paraszt-
asszony az urára] (Pest m. Héviz, Tura Király
Pál) [vö. *nat-törvény*].

[Szólások]. *Fölatta a törvényre:* följelentette
(Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György).
Törvényt tartottak fölötte: ítélethozatal végett
tanácskoztak. *Kimondták rája a törvényt:* az íté-
letet. *Törvényt tenni:* igazságot tenni. *Ki győzne
köteték törvényt tenni!* (Csallóköz Csaplár Bene-
dek). *Míg a törvény állott:* míg a pör tartott
(Arad m. Fakert Nyr. X.472).

törvény-terű: két öl hosszú és egy öl szé-
les teher széna (Csík m. Gyergyó-Újfalu Jánosy
Gerő).

törvény-tővő: igazságkiszolgáltató, ítélő (Csalló-
köz Csaplár Benedek).

TÖRVÉNYBELI. *Törvénybeli ember:* hatóság-
beli, megyei hivatalbeli ember (1848 előtt)
(Csallóköz Csaplár Benedek).

TÖRVÉNYÉZ: tér [?]. *Műk immá étt mende-
nik olá hitre es törvényéz* (Moldvai csáng. Nyr.
III.1).

el-törvényez: elpöröl, pörrel elvesz (Három-
szék m. MNy. VI.325).

TÖRVÉNYKEZ-IK: felesel, veszekedik (He-
ves v. Borsod m. Nyr. VIII.569).

TÖRZSELEK: ízék, száraz aprólék (Három-
szék m. MNy. VI.353; Vadr.).

TÖRZSÖK (*törsök* Brassó m. Hétfalu Horger
Antal; *tözszök* Székelyföld Kiss Mihály): mészár-
székbeli vágótőke, a melyen kimeréskor a húst
vágják (Soprony m. Nyr. XII.382).

törzsök-gomba: kucsmagomba (Göcsej Nyr.
XII.95).

törzsök-hal: lota vulgaris (Szatmár Herman
O. Halászat K.).

TÖRZSÖKÖS (*tözszökös* Csík-Tusnád Melich
János): ősi, tösgyökeres (Szatmár m. Nyr. XXVI.
33). *Tözszökös nevem Fekete János* (Csík-Tusnád
Melich János).

TÖRZSÖNKÖD-IK (Ipoly völgye, Kovár vid.
Nyr. XVI.574; *törsenkedni* Nógrád m. Tolmács
Nyr. XVIII.48): kötekedik, cívakodik, torzsalko-
dik, áskálódik [vö. *torzsönkod-ik*].

[TÖSTÖN].

töstön-tőből (Vas m. Kemenesalja? Kreszne-
rics F. Szótár II.271; *tüstön-tüvü* Rábaköz, Csé-
csény Nyr. XXV.476): tőből, tövestül, gyökeréig,
gyökerestül, egészen. *Tüstön-tüvü kívágni a fát:*
egészen a föld színétől (Rábaköz, Csécsény Nyr.
XXV.476) [vö. *tös-tőből*].

TÖSTÖNÖG: töprenkedik, tanakodik (Göcsej
MNy. II.416).

TÖSZLÖK: bárgyú, hülye, gyüge (Csallóköz
Nyr. XVI.330; Csaplár Benedek). *Tē Töszlök
Marci:* te tökfílkó! (Csallóköz Csaplár Benedek).

TÖSZLÖKÖS: 1. hitvány (Csallóköz Nyr. I.333);
2. bárgyú, hülye, gyüge. *Tē Töszlökös Marci:*
te tökfílkó! (Csallóköz Csaplár Benedek).

TÖTY-MÖTY: totyogó járású (előregedett)
ember (Gyöngyös Nyr. IX.333).

TÖTYI: [gúny.] kistermetű ember (Beregszász
Nyr. XXVI.523).

TÖTYKE: lopótök-tölesér (Balaton mell. Hor-
váth Zsigmond 1839) [vö. 2. *totyka*].

TÖTYÖG (Szatmár, Szaboles, Ugoesa m. Nyr.
IX.184; Beregszász Nyr. XXVI.523; *tütyög* Pa-
lóság Nyr. XXI.306; Borsod m. Sánta Nyr. XXI.
214): totyog [vö. *tetyög*, *tityög*].

[TÖVED].

belé-töved: belefürödik, beleszúródik (Székelyföld Csaplár Benedek).

[TÖVEDZ-IK].

belé-tövedzik: ∞ (Háromszék m. MNy. VI. 317).

[TÖVEL].

[Szólások]. *Karó tövibe gyűlnek v. tövelnek*: a ház előtt összejönnek egyetmást megbeszélni (Heves m. Sirok Nyr. VIII.567).

[TÖVELL-IK].

belé-tövellik: belefürödik, beleszúródik (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.317; Gyórfy Iván).

meg-tövellik: megakad (a hegyével vmiben) (Háromszék m. MNy. VI.317; Kiss Mihály).

TÖVES (*törs* [?] Udvarhely m. Nyr. XVII. 432; *tös* Székelyföld Tsz. 367b; Csík m. Gyergyó-Újfalu Jánosy Gerő; *tös-töböl* Székelyföld Kiss Mihály; Maros-Torda m. Nyr. XXVI.426; Háromszék m. MNy. VI.353; Vadr. 521b; Gyórfy Iván; *tösleg, tösön, tösül* Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr.; Kiss Mihály, Gyórfy Iván; *tövös* Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály; *tövös* Székelyföld Nyr. IV.328; Udvarhely m. Homoród vid. Vadr. 521b. 560; *tövöss* Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XV.576; *tüs* Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvjárás 10. 25). — *Törs* [?], *tös, tövös, tövös, tövöss*: répa (Székelyföld Nyr. IV. 328; Kiss Mihály; Udvarhely m. Nyr. XVII.432; Homoród vid. Vadr. 521b. 560; Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XV.576; Csík m. Tsz.; Gyergyó-Újfalu Jánosy Gerő). *Tös répa, tövös répa*: ∞ (Székelyföld Tsz. 367b. 370a). — *Tösleg, tövesleg*: tövestül, gyökerestül, alapjából, egészen (Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr.; Kiss Mihály, Gyórfy Iván). *Tösön, tösül*: tövével együtt, tövestül (Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr.). *Tövest*: tövestül (Háromszék m. Gyórfy Iván).

tös-töböl: töből, tövestül, gyökeréig, gyökerestül, egészen (Háromszék m. MNy. VI.353; Vadr.; Gyórfy Iván). *Tös-töböl kivágja* (Székelyföld Kiss Mihály). *Hogy a fekete fene egye le a két kezdet tös-töböl!* (Maros-Torda m. Nyr. XXVI. 426) [vö. *töstön-töböl*].

[TÖVESZT].

át-töveszt: átszúr, átver (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. Gyórfy Iván).

ki-töveszt: tövéből kifeszít [?] (Háromszék m. MNy. VI.353; Vadr. [e két helyen ki nélkül, de ezt természetesen oda kell érteni]; Gyórfy Iván).

TÖVETŐ: írtó. *Tö-vető* [így! — nyilván a szerző etimológizálása] *kapa* (Pest m. Kassai J. Szókönyv V.266).

[TÖVETŐZ].

ki-tövetőz: kiírt (gazt) (Pest m. Domonyvölgy Lichtscheim Ödön).

[TÖVEZ].

fel-tövez: föltölti a tövét (Háromszék m. MNy. VI.326; Gyórfy Iván).

[TÖVI].

tövi-rózsa: vmi növény (Heves m. Névtelen 1840).

TÖVIS (*tövés* Göcsej Nyr. XIII.258; *tövésbokr* Márnaros m. Técső Király Pál; *tühüs* Brassó m. Hétfalu Horger Antal; *tüis* Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 76; *tüs* Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 76; Torockó Vadr.; Alsó-Fehér m. Nyr. XXV.348; *tüss* Brassó m. Hétfalu Horger Antal; Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII. 357. 358. 408; XXIII.144; *tüvis* Kalotaszeg, Zsobok Melich János; *tüvis* Brassó m. Hétfalu Horger Antal; *mácskätüvis* Nógrád m. Megyer Nyr. VII.38).

tövis-disztó: sündisznó (Kalotaszeg, Zsobok, Sárvasár Melich János).

tövis-fa: kökényfa (Udvarhely m. Séra Kálmán).

tövis-hal: acerina cernua (Erdővidék Herman O. Halászat K.).

[**TÖVISÉL**], **TÜSEL** (Alsó-Fehér m. Nyr. XXV. 348; *tüssel* Hunyad m. Lozsád Nyr. XXIII.144): tövises ágakkal bekerít.

[**TÖVISÉS**], **TÜSSES**: tövises, tüskés, harasztos legelő (Vas m. Kemencsalja Tsz.).

tövises-gát: tövises ágakból esinált kerítés (Pálócság Ethnographia IV.6).

tövises-kutya: sündisznó (Szatmár Nyr. X. 477).

TÖVISK (Győr m. Bony Nyr. XVI.144; Pálócság Ethnographia III.356; Heves m. Sirok Nyr. III.38; Hont m. Nyr. VI.271; Hódmező-Vásárhely Széll Farkas; Debrecen Tolnai Vilmos; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XI.94; Szilágy m. Nyr. IX.182; Zilah és vid. Kerekes Ernő; *tüicsk* Zilah Nyr. XIV.431; *tüviskké* Kis-Kún-Halas Nyr. XXII.331): tövis.

TÖVISKÉS (*tövicskes* Zilah és vid. Kerekes Ernő; *tövicskes* Heves m. Névtelen 1840; Hódmező-Vásárhely Széll Farkas; Debrecen Nyr. VIII.45; Tolnai Vilmos; Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.17; Bihar m. Székelyhid Nyr. V.268; *tüicskes* Zilah vid. László Géza): tövises.

tövicskes-disznó (*tövicskes-disznó, tövicskes-disztó, tüvicskes-disztó*): 1. sündisznó (Debrecen Nyr. VIII.45; Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.17; Hódmező-Vásárhely Széll Farkas; Zilah és vid. Kerekes Ernő, László Géza); 2. *tüvicskes-disznó*: a cigányalma (*datura*) termése (Zilah vid. László Géza).

tövískes-gát: tövises ágakból csinált kerítés (Palócság Ethnographia IV.6 [itt *tövískés* alkalmasint hiba]).

tövískes-hús: a disznó bélszínpecsenyője (bordája mellett levő hosszú egy darab húsa) (Debrecen Tolnai Vilmos).

tövískes-pecsenye: ∞ (Hoves m. Névtelen 1840).

TÖZEG (*tözek* Kecskemét vid. Tsz.; Debrecen Nyr. XI.477; *teőzik* Borsod m. Sz.-István Ethnographia VII.74).

tözeg-taposó: [gúny.] nagy tertyedt láb (Hódmező-Vásárhely Nagy Gyula).

TÖZGÖLŐD-İK: 1. izeg-mozog, fészkelődik (Dunántúl Mike Péter). *Ne tözgölődj!* (Hol? Tsz.); 2. szedelődzködik, kászolódik (Dunántúl Bene Sándor). *De soká tözgölődtök odakint!* (Fehér m. Nyr. XXVI.526).

TÖZÖG: némi zajjal készülődik, szedelődzködik, kászolódik (Hol? Tsz.).

TRÁBA: dolog. *Most is csinát egy nagy trábát: kirántotta a góc lábát* (Udvarhely m. Vadr. 82).

TRACCSOL (*taraccsol* Nagy-Kúnság Nyr. XVI. 524).

TRACSKA: 1. a hátaló ponyva négy sarkán levő kötőszalag (Tokaj Nyr. XXIV.240); 2. vastag fonálból v. hársból készült ritka hálószerű fonadék, a melyben az ételhordó edényt a mezei munkásoknak kiviszik (kantár, kasornya) (Abaúj m. Buzita Nyr. VII.133. 519). [vö. *tracskuja*].

TRACSKOL: tereferél, esevég (Szegszárd Nyr. XXVIII.430).

TRACSKUJA: durva vászonszalagokból készült ritka hálószerű fonadék, a melyben az ételhordó edényt a mezei munkásoknak kiviszik (kantár, kasornya) (Abaúj m. Kollár János; Kassa vid. Nyr. XIX.190) [vö. *tracska*].

TRAFÁL (*tráfál*; — *tarafál* Nagy-Kúnság Nyr. XVI.524; talál [pl. célba, oldalba] (Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VI.467; Érsekújvár Nyr. VII.41; XIX.457; Vác Divényi Gyula; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.524; Kaszárnyai szó Nyr. III. 525; VI.326). *Óddálba tráfátám a zsidó kutyáját egy kövel* (Nógrád m. Nyr. VI.135) [vö. *trefel*].

el-trafál: eltalál (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII. 142). *Étrafátá ű öt lépésrű is asztal, a melyiket mög akart fogni* (Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.85). *Márci sógor étrafátá, ászongyá, nem hijábá vót jágér* (Nógrád m. Terbeléd Nyr. XXII.573).

[**TRAFIKÁCIÓ, TRÁNFÍKÁCIÓ**].

[Szólások]. *Tránfíkációt csinál:* trafikál, nem egyenes úton jár, megvesztegetéssel vagy fortélyoskodással a maga javára csavarja a dolgot (pl. a mérnöknel, hogy az jó helyet adjon neki

a tagosítás alkalmával) (Udvarhely m. Magyarós Séra Kálmán).

TRAFIKÁL (*tarafikál* Nagy-Kúnság Nyr. XVI. 524; é-, *főtránfíkálad* Udvarhely m. Magynrósa, Agyagfalva Séra Kálmán).

[Szólások]. *Trafikál vkivel:* vadházasságban él vkivel (Szabadka Kászonyi Gyula).

é-tránfíká: elveszteget, potom áron ad el. *Aszt immá étránfíkálad* (Udvarhely m. Magyarós, Agyagfalva Séra Kálmán).

fő-tránfíká: ráveszteget (pl. sok csipkét a ruhára; sok pénzt magára) (Udvarhely m. Magyarós, Agyagfalva Séra Kálmán).

TRÁG (Soprony m. Mesterháza Tolnai Vilmos; Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; *terág* Soprony m. Mesterháza Tolnai Vilmos; *térák* Soprony m. Répee mell. Nyr. II.561; Vas m. Sárvár vid. Bokor János): trágya- v. szalma-hordó eszköz (olyanforma, mint a sz.-Mihály-lova, de lábai nincsenek; két ember viszi).

TRAGACS (*dragacs* Fehér m. Nyr. X.187; Bács-Bodrog m. Kis-Hegyes Székely Sándor; *taragács* Rábaköz Nyr. XXV.428; Soprony m. Szilsárkány Nyr. VI.373; *tragacs* Esztergom Nógrádi J. A sümegvid. nyelvjárás 25; Komárom m. Császár Árpád; Cegléd Illosvay Vilmos; Jászmonostor Kimnach Ödön; Szabadka Kászonyi Gyula; *tragács* Csallóköz, Bacsfa Nyr. XVI.140; Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvjárás 25): targonca.

TRÁGÁR (*targár* Csallóköz Nyr. I.332).

[**TRÁGÉR**], **TOLÓGER:** tehorrhordó (országos vásárkor az érkezett kereskedőknél; — más a *hordár* v. *hordáj*) (Debrecen Nyr. IX.476; XI. 477).

[**TRÁGLYA**].

tráglya-háló: [alkalmasint] = *olló-háló* (két ollószerűen keresztezett rúdra alkalmazott merítő-háló) (Göcsej Herman O. Halászat K.).

TRÁGYA (*tárágya* Gömör m. Nyr. XVIII.454; *térágya* Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VI.467; Mezőtúr Nyr. VIII.443).

trágya-mestör: [népetimológia] strázsamester, őrmester. *Trágyamestör lössz belőlle* (Udvarhely m. Vadr. 71).

TRÁGYÁZ, TRÁGYÁZ-İK. *Trágyázik a jószág:* ganajol, szarik (Tolna m. Felső-Pél Tolnai Vilmos).

fől-trágyáz: megtrágyáz (Tolna m. Paks Nyr. XXII.384).

TRAKTA (*térakta* Erdővidék Nyr. IX.42; *treкта* Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.31).

TRAKTÁL (*terektálni* Udvarhely m. Vadr. 60; *terektájja* Csik-Csekefalva Nyr. XIII.575; *tréktál*

Zilah vid. László Géza; *tréktál*, *megtréktála* Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.93).

[TRAKTÁLÓDZ-İK], TEREKTÁLÓDZ-İK: beszélget, tereferél (Szeged Divényi Gyula).

TRAKTÁR: tölesér (Bars m. Léva Czimmermann János).

TRAKTÉR (Fehér m. Nyr. XXVI.526; *trakté* Háromszék m. Uzon Nyr. IX.40): vendéglő.

TRAMANCS: trampli, otromba, nagytestű és nehézkesen mozgó nőszemély (Fehér m. Nyr. XXVI.526).

TRÁMBÁL: hureol (Esztergom Nyr. XXV. 576).

TRAMBUCKA: bukfene (Tokaj Nyr. XXIV. 240).

[TRAMPÁLÓD-İK].

el-trampálódik: elkopik (Hegyalja Nyr. XXIV. 479).

ki-trampálódik: kikopik. *Húzd be a nadrágot a csizmába, mert különben kitrampálódik ebben a sáros időben!* (Hegyalja Nyr. XXIV.479).

TRAMPLI (*dramdli* [? — alkalmasint sajtóhiba e h.: *drampli*] Tolna m. Paks Nyr. XXII. 384; *trámpli* Tata vid. Nyr. V.474; Tolna m. Paks Nyr. XIX.480): 1. *trampli*, *trámpli*: esetlen, ügyetlen, nehéz járású, otromba nagytestű (kül. nőszemély) (Tolna m. Paks Nyr. XIX.480; Tata vid. Nyr. V.474; Érsekújvár Nyr. VII.41; Vác és vid. Divényi Gyula; Cegléd Ilosvay Vilmos; Szabadka Kászonyi Gyula; Szatmár m. Nagybánya Nyr. IX.138; XV.96). *Séhoccsé mēnt [rá já cipelle^s ár] já nnágy trámpli lábára* (Gömör m. Hanva Nyr. XX.143); 2. *dramdli* [?]: otromba, durva készítésű (Tolna m. Paks Nyr. XXII.384); 3. *trampli*: idomtalan széles nagy láb (Keszthely Horváth György).

[TRÁNCÉROL].

össze-tráncérol: összovagdal, összeszabdal, összeaprít. *Tē még, pájtás, fent késēdet élésre, hágy végyem él Fányi nyákát éccerre, ...nē trāncéroljám össze* (Hont m. Visk Nyr. V.336).

TRANFORC: tépés (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574).

TRANFORCOZ: kirojtoz (vásznat) (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574).

TRÁNKÁ-FLÁNKÁ: ügyetlen, esetlen, lassú, nehéz járású ember (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.570).

TRÁNKÁLÓ, TRANKÁLÓ: ügyetlen (Szatmár m. Nagybánya Nyr. IX.138; X.570; Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.380) [vö. *drungáló*].

[TRAPP], TROPP (Csík m. Nyr. XXVI.428; *strabba* Dráva mell. Nyr. VI.374; Eszék vid.

Nyr. VII.277; Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.44): ügetés. *Strabba*: ügetve (Dráva mell. Nyr. VI. 374). *A rémü hajlásba annyira szúrt a meredék, hogy osztláng még strabba sē gyűhettem* (Eszék vid. Nyr. VII.277). *Éjen strappoló ló nincs; mast is egy strabba gyűttem haza a városrú* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.44).

[TRAPPOL], TROPOL: üget (a ló), fut (az ember) (Zilah vid. László Géza).

[TRAPPOLÓ], STRAPPOLÓ: ügető. *Strappoló ló* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.44).

TRÁT: váltó (Bukovina Nyr. VI.525).

TRATYIKA: [?] *Ott [a bótba] mērik a tratyikát, rúzsasztnú pántlikát* (Szeged Kálmány L. Szeged népe I.62).

TRATYOG: úgy beszél, mint a fogatlan v. a nehéz nyelvű ember (Palócság Császár Árpád).

TRÉBEL: az ezüstöt különválasztja az ólomtól (lángkemencében v. katlanban) (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.373).

TRÉBELŐ: lángkemence v. katlan, a melyben az ezüstöt az ólomtól különválasztják (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.373).

TRÉBELŐS: a *trébelőn* dolgozó munkás (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.373).

TRÉCSÉL (*derécsel*, *derécselni* Erdély Kassai J. Szókönyv I.423; Székelyföld Andrássy Antal 1843; Háromszék m. Tsz.; *dérécsél* Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; *terecsel* Székelyföld Andrássy Antal 1843; *terécselni* Bodroghöz, Székelyföld Tsz.; *terecsöl* Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429; *terécsöl* Csallóköz Csaplár Benedek; *etérécsüli* Veszprém m. Csotény Nyr. XXVI.327; *tórécsőj*ünk Udvarhely m. Nyr. IV.371).

TRÉFA (*teréfa*, *téréfa* Soprony m. Répce mell. Nyr. XX.367; Mezőtúr Nyr. VIII.443; Hajdú-Hadház Nyr. IX.525; Székelyföld Tsz.; Nyr. IV. 328; V.222; Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr.; *téréfa* Gömör m. Nyr. XVIII.454; *téréfa* Palócság Nyr. XXII.80; *tórifá* Zala m. Hetés Nyr. II.45).

tréfa-marha: keeske (Erdély Czimmermann János).

[TRÉFÁL].

ki-tréfál: megtréfál (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXIII.96).

[TRÉFÁLKOD-İK], TÈRÉFÁLKOD-İK: tréfálkozik (Csík m. Kászon-Jakabfalva Nyr. VIII. 336).

TRÉFÁLÓDZKOD-İK (*tréfálóckod-ik*): tréfálódik (Cegléd Ilosvay Vilmos).

TRÉFÁNDI: tréfás (Székelyföld Kiss Mihály).

TRÉFÁZ-[-IK]: tréfál (Veszprém m. Szentgál Nyr. II.185; Mátyusföldé Nyr. XX.126; Szabadka Kászonyi Gyula).

TREFEL: talál (el-, célba) (Szatmár m. Patóháza Nyr. XVI.96) [vö. *trafál*].

el-trefel: eltalál. *Ugy eltrefelte a madarat, hogy abba a szempillantásba lebukott* (Szatmár m. Patóháza Nyr. XVIII.96).

TRÉHÁNY (*terhány* Veszprém m. Szentgál Nyr. III.184; *trahán* Kassa vid. Nyr. XIX.190; *tráhán* Fehér m. Lovasberény Nyr. XVI.334; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.96; *trehany*, *tréhany* Esztergom m. Muzsla Nyr. XXV.288; Komárom m. Fűr Nyr. XX.479; Vác Divényi Gyula, Székely Sándor; Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.477; *tréhány*, *tréhány* Heves m. Gyöngyös és vid. Nyr. II.181; Czimmermann János; Bars és Hont m. Czimmermann János; Alföld Nyr. IV.379; Kecskemét Király Pál; Szentes Czákó Ferenc; Szeged Ferenczi János): 1. *trahán*, *tráhán*, *trehany*, *tréhany*, *tréhány*: lusta, lomha (Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.477; Fehér m. Lovasberény Nyr. XVI.334; Heves m. Gyöngyös, Bars és Hont m. Czimmermann János; Kassa vid. Nyr. XIX.190; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.96). *De trehany egy lány az én szolgálóm!* (Esztergom m. Muzsla Nyr. XXV.288); 2. *terhány*, *trehany*, *tréhany*, *tréhány*: rendetlen, gondatlan, lompos, rongyos, piszkos (Veszprém m. Szentgál Nyr. III.184; Esztergom m. Muzsla Nyr. XXV.288; Komárom m. Fűr Nyr. XX.479; Gyöngyös és vid. Nyr. II.181; Czimmermann János; Vác Divényi Gyula, Székely Sándor). *Takarítsd már körül magadat, té tréhány!* *Jönni talál valaki, oszt mit mond!* (Szentes Czákó Ferenc); 3. *tréhány*, *tréhány*: hitvány, haszontalan, aláváló (ember) (Bars és Hont m. Czimmermann János; Alföld Nyr. IV.379; Kecskemét Király Pál; Szeged Ferenczi János).

TRÉPÁL: beszél a világba (Nógrád m. Nyr. V.182).

TREPOLKOD-[-IK]: [gúny.] vergődik, töri magát (vhová) (Gümör m. Farkas Géza). *Már megis így!* *oda trepolkodott* (Rozsnyó Nyr. VIII.566).

[**TRÉSZKA**].

trészka-vendégség: dinom-dánom. *Akármikor mélt oda az ember, ott mindég trészka-vendégség volt, s most jó volna, ha a betévője megvolna is!* (Csongrád m. Szentes Czákó Ferenc).

TRETTYÖS: trombitás. *Trettyös banda* (Mohács Nyr. XXVII.114) [vö. 1. *trottyos*].

[**TREZSÁKOL**].

meg-trezsákol (Pápa vid.? Tsz. 393b; *meg-trezsákol* Zala m. Galambok, Veszprém m. Pápa vid. Bódiss Jusztin): olver, elpáhol, megver [vö. *el-traskol*, Pótl.].

TRICSI-TRACSI: pletyka, kofabeszéd (Székesfehérvár Nyr. VII.430).

TRIMBA, TIRIMBA: vég(vászon) (Brassó m. Hétfalu Horger Antal). *Jere, Sári, huzzuk még a vásznat, hogy tegyük trimbába:* tekerjük föl (Hétfalu, Zajzon Nyr. III.224).

TRINCIKE: könnyű, kurta, bő női nyári ujjas, rékli (Aszód Nyr. IX.525 [itt *princike* hiba]; Simonyi Zsigmond; Fehér m. Kartal Simonyi Zsigmond).

TRINGICÁL, TRIMBICSÁL: mértéktelenül iszik, részegeskedik (Zilah vid. László Géza).

TRINGOL: iszik. *Jól tringoltak* (Érinnellék Nyr. V.473).

TRINKOS: iszákos. *Trinkos, annyit iszol, mint a gödény!* (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XII.427) [vö. *trunkos*].

TRÍNÓ: vasuti vouat (Moldvai csáng. Nyr. X.204).

TRITYI (*trütyü* Bács-Bodrog m. Kis-Hegyes Székely Sándor): 1. nadrág (Tolna m. Batta Bellosics Bálint); a) bő nadrág, bugyogó, vékony nyári nadrág, kukoricánadrág (Nógrád m. Tolmács Nyr. XV.143; Tolna m. Gyöngy Nyr. V.379; Szeged Divényi Gyula); b) az oldalán végig gombos nadrág, mely arasznyira végződik a boka fölött és alul bőrrel van bélelve (Duna-Földvár és Paks vid. Nyr. XXVI.473); c) téli fehér vászonnadrág (Szlovénia Nyr. V.12); d) kis alsónadrág, térdigérő szűk gatyá (Fehér m. Nyr. XXVI.526; Tolna m. Gyöngy Nyr. XXV.288); e) női alsónadrág (Baja Varga Damján); 2. kis fiúnak egy darabból álló hátulgombolós ruhája (Baja Varga Damján; Szabadka Kászonyi Gyula; Bács-Bodrog m. Kis-Hegyes Székely Sándor).

1. **TRITTY-TROTTY:** fing (Debrecen Nyr. VII.328) [vö. 1. *trotty*].

2. **TRITTY-TROTTY:** totyakos (Zilah vid. László Géza) [vö. *tirtyi-tortyi*, 2. *trotty*].

TROCKA, TROSZKA (*trocka* Rozsnyó Nyr. VIII.566; *trocká* Hont m. Ipolyság Nyr. XXVI.383; *troszka* Kisújszállás Szinyei Otmár; Bereg-Rákos vid. Pap Károly): 1. *trocka*, *troszka*: salak, vas- v. szénsalak (Kisújszállás Szinyei Otmár; Rozsnyó Nyr. VIII.566; Bereg-Rákos vid. Pap Károly); 2. *trocká*: beteges disznó húsában található egészségtelen fehér csomók (Hont m. Ipolyság Nyr. XXVI.383).

TROHONC: lusta, hanyag (Bács-Bodrog m. Bezdán Székely Sándor) [vö. *rohancos*].

TRÓKIS: pörgetyű (Háromszék m. Erdélyi Lajos).

TROMBÁJSZ: otromba, ostoba. *De trombájsz egy ember!* (Zala m. Alsó-Lendva vid. Nyr. XXIII.287).

TROMBITA (*dorombita* Székelyföld Győrffy Iván; *torombita*, *torombitá* Palócság Nyr. XXII. 80; Gömör m. Nyr. XVIII.454; Pozsony m. Zsigárd Nyr. XIX.504).

TROMF, TRONF: 1. *tromf*: hívó (trombitász; ruf). *Trombitások, három tromfot fűjjatok!* (Kassáryni szó, Nyr. VI.326); 2. *trouf*: felpézn (Torda Nyr. XVII.95).

[**TROMFOL**].

be-tromfol: [tréf.] berüg, leissza magát (Hol? Nyr. XVII.235).

TRÓNOL (*trónúnyi*): prédikál (Tolna m. Felső-Nyék Nyr. VI.323). *Aszongyák, hogy az őszödi papot fogaggyák ég helibe; de nem tom, tud-e u' trónúnyi, mind e* (Tolna m. Felső-Nyék Nyr. VI.369).

[**TRÓNOLÓ**].

trónoló-szék: szószék (Tolna m. Felső-Nyék Nyr. VI.323).

[**TRÓNUSOS**].

torónosos-nyoszolya: tornyos nyoszolya (Borod m. Ethnographia VII.74).

TROPA: fuccs [huszonegyes kártyajátékban] (Cegléd Ilosvay Vilmos; Szabadka Kászonyi Gyula). *Tropa lett ké, ugye?* (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.383).

[**TROPÁL**].

be-tropál: berüg, megrészezsik (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.240).

TROPOTYA: tipegés-topogás, téblábolás (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.380).

TROPOTYÁL: ügyetlenül ide s tova tipeg-tapog, nagy zajjal jár (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.380; Kolozsvár Erdélyi Lajos; Szolnok-Doboka m. Szamosújvár Kovács József).

TROSNYOK: kukoricatorzsa (Hont m. Páld Nyr. XIV.576).

TRÓSZOK: három-négy öl hosszú fahajtás, mondhatni rudaeska, a mely meg van nagyolva vagyis az apró ágaktól meg van tisztítva; kender- v. lenáztatásnál használják, úgy hogy két trószkot párhuzamosan fektetnek s azokra rakják a kévét sorjában és fölül ismét két párhuzamosan fektetett trószokkal foglalják össze a kévét (Zemplén m. Deregyő Nyr. XII.93).

TROTLI (*trotlyi* Vác Divényi Gyula).

TROTYESZ: rendetlen öltözetű (Beregszász Nyr. XXVI.523).

TROTYKOL: totyakoskodik. *Té vén* [hiba e. h.: *vén*] *trotty, mindég trotykolsz!* (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XII.427).

TROTYKOS: totyakos (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XIII.48; Bereg m. Pap Károly).

1. **TROTTY**: fmg. *Nagy trottyot csinált* (Bács-Bodrog m. Új-Verbász Székely Sándor) [vö. 1. *tritty-trotty*].

2. **TROTTY**: 1. lecsüngő nadrágfenék (Zilah vid. László Géza; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos); 2. totyakos ember. *Vén trotty* (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XII.427; Szatmár m. Szinyérváralja vid. Nyr. XV.189; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos) [vö. *torty*, 2. *tritty-trotty*, *trötyi*].

TROTTYAN: rotytan. *Hát éccer a fuzék olyan nagyot trotytant, mintha ép puskát löttek volna ki* (Gömör m. Nyr. XXIII.95).

1. **TROTTYOS**: 1. fingós, fingódozó (Csongrád m. Szentés Czákó Ferenc); 2. trombitás (Somogy m. Lengyeltóti járás Ethnographia VI.228) [vö. *tretytyős*].

2. **TROTTYOS**: totyakos, toprongyos (Szatmár m. Szinyérváralja vid. Nyr. XV.189; Zilah vid. László Géza; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Ménny már, té vén trotytos!* (Csongrád m. Szentés Czákó Ferenc) [vö. *tortyos*, *trötytyős*].

TRÖNK: levágott fatörzs darabja (Moldva, Klézse Nyr. V.378; IX.429) [vö. 1. *tönk*].

TRÖNKÖLY: kistermetű és kövér, köpeős, zömök férfi v. nőszemély (Moldva, Klézse Nyr. IX.429) [vö. *rönköly*].

TRÖNYE (*trcőnye*): fűhordásra való kis hát ponyva, melynek a négy sarkán kettős varrást, kétujjnyi széles, eggy-két arasznyi hosszú kötője van (Abaúj m. Buzita Nyr. VII.519).

TRÖSMÖK: kistermetű zömök ember (Moldva, Klézse Nyr. VI.374).

TRÖTYI: totyakos [?] (Szatmár, Szaboles, Ugocsa m. Nyr. IX.184) [vö. 2. *trotty*].

TRÖTYÖG: totyog (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.277) [vö. *tötyög*].

TRÖTTYÖS: totyakos (Szatmár m. Szinyérváralja vid. Nyr. XV.189) [vö. 2. *trottyos*].

TRUBU: a tollaspárna alsó tokja, a melybe a toll be van varrva (Palócság Nyr. XXIII.94) [vö. *turbuk*].

TRUCKA: a bieska vasának vonásos oldala. (A bieskajutékban, ha a földobott bieska a vonásos oldalára esik, akkor: *trucka*; ha a sima oldalára esik, akkor: *síma*; ha az élével fordul fölfelé, akkor: *kurva*!) (Cegléd Ilosvay Vilmos) [vö. *trücsök*].

TRUCKÁZ[-IK?]: bieskajátékot játszik (Cegléd Ilosvay Vilmos).

[**TRUDA**].

[Szólások]. *Erigy a trudába*: eredj a manóba, a fenébe, a pokolba! (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.95).

TRUHUNGYA: idomtalan testalkatú és rendetlen öltözetű (akármint vesz föl, úgy áll neki, mint tehénnek a gatyája) (Csongrád m. Szentcsák Ferenc).

TRUJA, TRULYO: oktondi, mamlasz, málészájú (Palócság Mikó Pál; Vác Divényi Gyula).

TRUNKOS: iszákos (Rozsnyó Nyr. VIII.566) [vö. *trinkos*].

TRUPPA: virágesoport (a kertben, gruppe) (Bars m. Zeliz vid. Nyr. XIV.288).

TRÜCSKÖL: szől (a tücsök) (Hol? Nyr. VII.335) [vö. *prücsköl, tücsköl*].

TRÜCSÖK (Szaboles m. Kárász Nyr. XXVII.233; Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.233.406; Szabadka Kászonyi Gyula; *trücske* Torontál m. Szőreg Kálmány L. Szeged népe III.277; *trücsök* Székelyföld Gyórfy Iván; Torda-Aranyos m. Harasztos Nyr. XIV.471): 1. *trücsök, trücsök*: tücsök (Szabadka Kászonyi Gyula; Székelyföld Gyórfy Iván; Torda-Aranyos m. Harasztos Nyr. XIV.471); 2. *trücske* a bicskának: írásos oldala (az írástalan pedig a *símája*) (Torontál m. Szőreg Kálmány L. Szeged népe III.277) [vö. *prücsök, trucka*].

TRÜSZKÖL (*trüszköl* Torda-Aranyos m. Harasztos Nyr. XIV.471): orrol, haragszik (Alföld Nyr. IV.379; Cegléd Ilosvay Vilmos). *Én nem tudom, mi forr benne, egész nap trüszköl!* (Alföld Nyr. XV.281) [vö. *prüszköl*].

TRÜSSZENT (*trüsszent* Székelyföld Gyórfy Iván) [vö. *prüsszent*].

TRÜSSZÖG (*trüsszög* Székelyföld Gyórfy Iván) [vö. *prüsszög*].

TUBA: 1. galamb (Fehér m. Nyr. V.130; Tolna m. Fölső-Nyék Nyr. VI.323; Veszprém Nyr. II.135); 2. vadgalamb (Dunántúl Nyr. V.229).

TUBÁK (*tobák* Moldvai csáng. Nyr. III.2): dohány (Székelyföld Gyórfy Iván; Csik m. Nyr. XII.524; Moldvai csáng. Nyr. III.3; X.204; Bukovina Nyr. VI.525). *No de jó tubák az, nem ojjan rosz, mind a mijent én szfpok* (Csik m. Nyr. XIII.329). *Akkor ingyen szabad vól . . . tubákat természeteni* (Csik m. Nyr. XIII.378).

TUBI: galamb (Eger Énekes Imre).

TUBICA. *Tubicám* (Rimaszombat Nyr. XII.191; Erdély Erdélyi J. Népdalok és mondák III.21; *trubicám* Szeged Kálmány L. Szeged népe I.6.7. többször): galambom, kedvesem.

TUBU: galamb (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.279).

TUBUK: ügyetlen. *Egész falu ojan tubuk* (Háromszék m. Nyr. XVII.381).

TUBUSKA: galamb (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.279).

TUCAT (*cucat* Somogy m. Sándor József; *cutat* Temesköz Kálmány L. Szeged népe II.234; *csuszat* Baranya m. Báufa Nyr. XXVI.141; *tucet* Sátoralja-Ujhely Nyr. XVIII.186; Székelyföld Gyórfy Iván).

TUCÁZ: koccent húsvéti piros tojással (játék; ketten a piros tojásuk hegyét összekoccentítják, s a kié betörik, az a vesztes és a maga tojását tartozik odaadni a másiknak) (Szabadka Kászonyi Gyula) [vö. *cucliz*].

1. **TUD** (nem *tod* [tudod]; ha be *tod* bizonyítani; azt *tod*, otthagytá volna? ha *tod*, ha nem, nekem az mindegy; *mogtod* te azt előbb is; onnan ki *tod* venni magad is; magad se *tod*, mit akarsz; *tod-e*, hányszor megigérted tavál is? *tod-e* a leekédet, Pisti? [Dunántúl Nyr. V.539.540]; *tod-e*, hogy a nyáját elhagyni nem szabad? [Sátoralja-Ujhely Nyr. III.515]; nem *tok* [Dunántúl Nyr. V.539; Veszprém m. Csetény Nyr. XVII.326; Palócság Nyr. XXIII.95]; mit *tok* én belé! [Baranya-Ózd vid. Nyr. XXVII.287]; el *tok* én lenni ő nélküle; hogy *tok* én kettővel elbánni? [tuds-e ennyire dobni?] *tok* bizony messzebbre is; [tuds-e imádkozni?] *tok* bizony peracet porogtatni [Dunántúl Nyr. V.540.541]; nem *tom* [Dunántúl Nyr. V.539; Zala m. Hetés Nyr. I.423; Somogy m. Nyr. II.377; Keskemét, Arad, Debrecen, Jász-Kisér, Baracska, Szeged Arany-Gyulai NGy. I.260.265.291; Palócság Nyr. V.539; Háromszék m. Vadr. 398.399; Brassó m. Hétfalú Horger Antal]; hogy *tom* én ezt mind megtanulni? no ha be *tod* bizonyítani, én be *tom*; *kitom* én azt tőle szép szerével [Dunántúl Nyr. V.540]; magam is naon jó *tom* hasznánya [Göcsej, Páka Nyr. I.418]; azt *tom*, már el se menjünk [Dunántúl Nyr. V.540]; az *tom*, asz *tom* [Répce vid. Nyr. XX.371; Göcsej MNy. II.416]; nem is *tom*, mikor égett nálunk utoljára; én nem *tom*, mit csináljunk vele [Dunántúl Nyr. V.540]; aszt se *tom*, mit irgyak [Balaton mell. MNy. V.158]; *tom*, megijedt, mikor rányitottad az ajtót! *tom-e?* *tom* bizony! *tom* hát! de *tom* ám! nem *tom* én! [Dunántúl Nyr. V.541]; *tom*, hom mők kell birkozni veled [Nógrád m. Megyer Nyr. VII.37]; *tom* [Tolna m. Gyöngy Nyr. V.379; Gömör m. Nyr. XVIII.459]; *toum* [? — Gyöngyös vid. Nyr. II.181]; *tuod, tuok, tuom* [Dunántúl Nyr. V.534; Zala m. Kis-Kanizsa Lichtschein Ödön]: 1. ismer. *Tudom is azt a vidéköt; soha se láttam ottannék farkast* (Somogy m. Újmajor Nyr. VIII.139). *Száz papná is többet tudok* [szójáték] (Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VI.477). *Tudják egymást ez emberek* (Moldvai csáng. Nyr. X.154); 2. hisz, gondol, vél. *Azt tod, otthagytá volna? Azt tom, már el se menjünk. Azt tudtam ám, mindjárt megfojt a nyavalya* (Dunántúl Nyr. V.540.542). *Az tom* (Répce vid. Nyr. XX.371). *Asz tom. Asz tuttam* (Göcsej MNy. II.416). *Azt tuggya, hogy szíva* (Tolna m. Paks Nyr. XVII.425). *Azt tudtam* (Baranya-Ózd vid. Nyr. XXVII.286). *Azt tudtam. Azt tudtunk, hogy égyün* (Baranya m. Hegyhát Várady F. Baranya multja és jelenje I.223). *Aszt tuttom, hogy agyon is ülték* (Eszék vid. Nyr. VII.277). *Aszt tudom, valaki meghó*

ndlunk (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.474). *Aszt tudtam, a zén búzám ég* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.44). *Aszt tudtam, hol té is úgy gondolkodol, mind a hogy én* (Palócság Nyr. XXI.506). *Aszt tudta, hogy tén csak tífvedlsbű hoztlák neki a gombócát* (Esztergom m. Nyr. XXIII.141). *Aszt tudtam, hogy kék, hát sekete* (Heves m. Nóvteleen 1840). *Aszt tuttam, hogy eljön* (Nógrád m. Nyr. IV.94). *Aszt tuttam* (Kis-Kún-Halas Nyr. XIX.334). *Az tudák, hogy nem is tud beszéni* (Nagy-Kőrös Arany-Gyulai NGy. I.406). *Aszt tuttam, ígyők a csunya nyavaja tör ki rajta* (Szaboles m. Tisza-Dob Nyr. XVIII.571). *Aszt tuttam, hogy éjön* (Zilah vid. László Góza). *Aszt tudod te szigoru, érled vónék én szomorú?* (Háromszék m., Erdővidék Vadr. 178).

[Szólások]. *Tud írást: tud írni* (Kalotaszeg Czucz János). *Et tudva: ezt tudva* (Nagy-Kőrös Nyr. XXVII.138). *Tudja, . . . tudja isten. Tudja* (tűggya, snajtszerű hangsúlyozással), *hol volt!* (Dunántúl? Nyr. XXVIII.371). *Tuggya, huñ vañ!* *Tuggya, meddig tart!* (Győr m. Nyr. XXVIII.371). *Tudja, hol van!* (Bács-Bodrog m. Ó-Becse Nyr. XXVIII.371). *Mit én tudom: mit tudom én!* *tudom is én!* (Szaboles m. Nyr. XXVII.334). *Mit tok én belé!* = ∞ (Baranya-Ózd vid. Nyr. XXVII.287). *Av város nyakába tutták af fizetést:* a v. ny. sózták (Debrecen Nyr. XXVI.426).

el-tud: 1. eltávolít, elküld, leráz a nyakáról. *Tudd el innét valahogy ezt az alkalmatlan embert!* (Székelyföld Kiss Mihály); 2. fortélyosan elkaparint, elpöröl. *Csak prókátorra bízd magadat: eltudja az mindenedet!* *A rokonai eltutták tőle minden vagyonát* (Csallóköz Csaplár Benedek).

fél-tud: 1. fölszámít, fölró (Székelyföld Kiss Mihály). *Arra kérem jó kapitány uramot, most az éccér ne tuggya fél hibámat!* (Maros-Torda m. Nyr. XIX.336); 2. fölhány (vkinek vmit). *Azt a kicsit is feltudod-e?* (Székelyföld Kiss Mihály).

ki-tud: kiforgat (örökségből), kitűr (hivatalból) (Rábaköz, Beő-Sárkány Nyr. XVIII.94; Komárom m. Kürth Nyr. XIX.187). *Hamis testvérei minden örökségből kitutták* (Csallóköz Csaplár Benedek). *A fiúk a leánytestvéreket kitutták minden örökségből. A jegyző addig áskálódott N. J. ellen, hogy utóvégre is kitudta a bíróságból* (Abaúj m. Király Pál). *Kituttták a tisztartót* (Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.234).

le-tud: 1. leró. *Dógozom neki egy napszámot, avval letudom a tartozásomat* (Abaúj m. Király Pál). *Majd letuggyuk azt az elmúlt lukomát* (Abaúj m. Csolád Nyr. V.528); 2. elvégez. *Eszt is letuttam* (Szaboles m. Tisza-Dob Nyr. XXVII.46). *Letuttam az ebédet* (Nagy-Kálló Nyr. XII.430). *Ha egyéb nincs, tejjel is letudjuk a vacsorát* (Abaúj m. Király Pál); 3. leráz (magáról vkit) (Székelyföld Kiss Mihály).

rátud: 1. rátukmál, rásóz. *Reám tudta jó drágán a rossz ruháját* (Székelyföld Kiss Mihály); 2. ráadással megtold. *Aggyon egy iece tejet! De*

keveset adott! No, az idős annya maj rátuggya (Veszprém m. Csetény Halász Ignác).

[2. TUD].

[Szólások]. *Tuggya van hozzá: ért hozzá* (Debrecen Hajdu Nagy Sándor). *Nagy tuggya van most neki: nagyon tudja, nagy a tudománya* (Borsod m. Szilulom Nyr. XXV.525). *Ha valami tuggya nem vóna a dologba, akkor . . . : ha nem tudna róla* (Debrecen Nyr. XXVI.522).

TUDAKOL (megtudikóták Eszék vid. Nyr. VII.277).

TUDÁKOS: 1. tanult, tudós. *Tudákos bába:* tanult, okleveles bába (Mátyusföldre, Tallós Nyr. XVI.382). *Tudákos asszony. Tudákos bába. A tudákos Batki bácsi* (Palócság Nyr. XXI.507. 508); 2. javas, kuruzsló. *Tudákos asszony* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

[TUDAKOZÓD-IK].

[Szólások]. *Mi tudakozódik? = mi az újság?* (Csik m. Gyimes Nyr. IX.504).

TUDÁLÉKOS: 1. tudákos (Somogy m. Nyr. XIX.287; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.213; Szilády Áron); 2. javas, kuruzsló (Dunántúl? Tsz. 181a; Győr m., Komárom m., Zala m. Bódiss Jusztn).

TUDALMAS: 1. tanult, tudós (Palócság Nyr. XXII.80; Mátra vid. Nyr. XXII.384; Heves m. Bekölce Kassai J. Szókönyv V.233; Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné). *Tudalmas ember* (Baranya m. Bélye Nyr. XV.372). *Tudalmas ember ám ökeme* (Gömnör m. Király Pál). *Tudálmás embernek nem váló az ásszonyszemélyt részkírozni [a feleséget szekírozni]* (Rozsnyó vid. Nyr. XIII.571); 2. javas, kuruzsló. *Tudalmas (tudalmas) asszony* (Palócság Nyr. XXI.366; XXII.80; Ethnographia III.355).

TUDALOM: tudomány. *Nagy tudalma van* (Baranya m. Bélye Nyr. XV.372). *A fiu esze fogja a béttyüt, szíve félvész a tudálmát: fogékony esze van, könnyen tanul* (Rozsnyó vid. Nyr. XIII.571).

[TUDAT].

[Szólások]. *Tudatni vkit:* tudakozódni vkinek a körülményeiről (Eger Kürti G. Menyhért). *Menyasszonyt tudatni:* a leány szülei házához küldeni vkit puhatolódzni, hogy odaadnák-e a leányt (Hont m. Nyr. XVIII.430).

[el-tudat].

[Szólások]. *Eltudat vkit:* tudakozódik vkinek a körülményeiről, a sorsáról. [Egy haldokló ember mondta a feleségének:] *Engem el ne tudass, mer átokba hagylak: holtom után ne kérdezősködjél a sorsom felől a novaji javasasszonynál* (Eger Kürti G. Menyhért).

TUDATÓ: az az asszony (rendesen a legénynek vmelyik közelebbi nőrokon), a kit a háza-

sulandó legény anyja a kiszemelt leány szülei házához küld puhatolódzni, hogy odaadnák-e a leányt (Borsod m. Ethnographia VII.166. 167).

TUDÉKONY: könnyű fölfogású, értelmes (Székelyföld Kassai J. Szókönyv V.233).

[TUDNI].

tudni-valóst: tudnivalóképpen, tudvalevőleg (Háromszék m. Vadr.; Györffy Iván).

TUDÓDZ-IK: [?] (Moldvai csáng. Nyr. IX.530).

TUDOGAT: tud. *Tudogat a dermek tanácolni* [beszélni] (Moldvai csáng. Nyr. IX.530).

[TUDOMÁNY].

tudomán-tőke: [tréf.] fej. *Né lefetyőjj, mer bele találd ütni a tudomántökédet a puszkám agyába!* (Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.42).

TUDÓS (*túdós* Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; Székelyföld Kiss Mihály; *tudus* Vas m. Órség, Szalafő Nyr. VII.181; Zala m. Szentgyörgyvölgye Nyr. II.280; Göcsej Nyr. XIII.217): javas, kuruzsló, jóvendőmondó, kártyavető (Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561; Órség, Szalafő Nyr. VII.181; Zala m. Szentgyörgyvölgye Nyr. II.280). *Tudós asszony* (Borsod m. Sz.-István Ethnographia VII.367). *Tudós asszony v. ember* (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné). *Mikor elkezdett semmedni a lábom, sok doktor nieszte, de csak a riedicsi tudós segített rajt* (Göcsej Nyr. XIV.449).

[Szólások]. *Tudós vmibe:* tud vmiről (Somogy m. Nemes-Déd Nyr. VIII.525). *Tudós vagyok benne:* tudom (Mezőtúr Nyr. X.569).

[Közmondások]. *Ki mibe tudós, abba gyanús* (Debrecen Nyr. V.517).

TUFAK: pakli. *Két tufak masina:* két pakli gyufa (Torda-Sz.-László Borbély József). *Aggyon csak, szomszéd, két tufak masinát!* (Torda-Sz.-László Király Pál).

TUHÁS: haragos, ingerlékeny. *Bizony, bizony, ű keme má nagyon tuhás ember* (Szatmár m. Patóháza Nyr. XIX.380).

TUJOGAT: *tuj*-forma hangot ad (a gerlice). *Egy gerlice is sokat tujogakott [így!] mellettem, fiéckire miég se talátom* (Göcsej MNy. V.160).

[TUK-IK].

meg-tukik: megharagszik, megorrol, földúzza az orrát. *Már mégim méktukott* (Borsod m. Bartha József).

TUKA: kakas (Bars m. Czimmernann János).

TUKARCS: 1. tekeres (dohány) (Alföld Nyr. XV.281; Cegléd Ilosvay Vilmos; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.474; Szeged Ferenczi János; Gömör m. Nyr. XVIII.502; Hajdú, Szaboles, Szatmár, Zemplén, Abaúj m. Király Pál). *Tukarcs dohány* (Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.236). *Egy tu-*

karcs dohány (Hajdú-Nánás Máté Lajos); 2. fonalmatring (Szolnok-Doboka m. Barna Ferdinánd); 3. *tukarcs embér:* kis ember (Cegléd Ilosvay Vilmos) [vö. *dohány-tukarcs*].

TÚKÁSZKOD-IK: 1. tekintget. *Aszt is megparancsóta, hogy ne tükáskodgyon, hanem gyűjjön* (Hont m. Tesmag Nyr. X.526); 2. turkál, keresgél (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574) [vö. *kútáskod-ik*].

TUKI: krajcár (Palócság Császár Árpád).

1. **TUKMA:** alku, egyezés, szerződés (Erdély Kassai J. Szókönyv V.236).

2. **TUKMA:** titkolódzó, fortélyos (Hol? Tsz.).

[TUKMACS].

tukmacs-orrú: pisze (Csallóköz Csaplár Benedek).

TUKMÁL (*duk*málni Pápa vid. Tsz.; *tok*málni, *rátok*málni Zilah vid. László Géza; Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály; Háromszék m. Tsz.). — *Tokmál:* 1. biztat, ösztönöz, rábeszél. *Mire tokmálád azt az embert? Valami rosszra, ugy-é?* (Székelyföld Kiss Mihály); 2. szerez (Székelyföld Tsz.); 3. alkuszik, szerződik (Háromszék m. Tsz.).

[**TUKMÁLÓD-IK**], **TOKMÁLÓD-IK:** alkudozik, szerződik (Székelyföld Kiss Mihály; Seps-Sz.-György Erdélyi Lajos). *Sokat tokmálódo!* *Ne tokmálódj anyit, met megbánod!* (Székelyföld Kiss Mihály).

TUKMÓ: bárgyú (Beregszász Nyr. XXVI. 523) [vö. *kukma*].

TUKÓ: eggyügyű, ostoba, buta, tökfilkó (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.525; Szatmár m. Barna Ferdinánd). *Tukó paraszt. A paraszt csak ojjan tukó* (Heves, Borsod, Abaúj m. Király Pál).

TUKORGA: keskeny szalag, a mellyel a leányok a félingük újját a könyöklükön fölül megkötik (Komárom m. Szentpéter Király Pál).

[TÚL].

Túl-a-Duna: Dunántúl. *Az én születésem helye tulajdonképen Tüladuna. A régi Pandur [falucska] helye egészen Tüladunára került* (Bácska Nyr. XX.131). *En a bort rendesen Tüladunáról hozatom. Ez az ember folyvást jár-ke, bejárta már az egész Tüladunát föl egészen Sopronyig* (Baja Nyr. XX.130). *Tüladunára* (Baja Nyr. XX.379).

tüladunai: dunántúli (Csongrád m. Szentcs Nyr. XX.126. 127). *Esőnk lesz, nagyon kékellemek a tüladunai hegyek. Tüladunai bor* (Baja Nyr. XX.130. 379).

tul-a-felén: túlsó oldalán. *Tul-a-felén az asztának v. a háznak* (Fehér m. Nyr. XXVI.526).

tul-a-felül, tul-a-felől: túl, túlfelől (Vas m. Körmend vid. Nyr. XXVII.96). *Régebben kivágtuk*

csupányósan a vásznat, azt tulafelől töltük, s megvolt a pendel két szélből (Kalotaszeg Nyr. XXVIII.41).

tulatiszai: tisztántúli (Csongrád m. Szentos Nyr. XX.126. 127).

[**túlján-túl**], **tujántul:** kellettén túl, kellettén fölül, túlságosan (Udvarhely m. Vadr.).

tulon-túl (*tulon-tul, tulon-túl*): ∞ (Csík m. MNy. VI.376). *Ha éceer hozzáfog, hát akkor tulon-túl is eszik* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.570). *Tulontúl megadja a becsületet* (Erdély, Székelyföld Tsz.). *Van annak még tulontúl [vagyona]* (Kalotaszeg Czuczsa János) [vö. *tulajdon-túl*].

tulontúl-való: túlságos (Kalotaszeg Czuczsa János). *Ez a szerelmeskedés má mégis tulontúl-való* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.570).

[**TULAJDON**].

[Szólások]. *Tulajdon az:* teljesen ugyanaz. *Ez, kérem, tulajdon az a szövet* (Kassa és vid. Nyr. XX.573).

tulajdon-túl = **tulon-túl**. *Tulajdon-túl csúf* (Bánffy-Hunyad Nyr. X.22).

TULAKOZ-IK: „mintegy tolakodva bizonyos akadályon, tömegem által vergődik” (Hol? CzF.).

TULHÁNY: kukoricaszár (Kolozs m. Felek, Sz.-Györgyfalva Nieóra János) [vö. *tuzslány*].

[**TULI**].

tuli-piros (*tuni-piros* Torontál m. Csóka Kálmány L. Szeged népe III.27): 1. élénkpiros (Csallóköz id. Szinnyei Józsefné; Dunántúl Bódiss Jusztún). *Tulipiros, delivörös, hupikék:* tarkabarka (Fehér m. Nyr. IX.284). *Tulipiros babíljon színű:* tarkabarka, eifra (Veszprém m. Nyr. V. 418); 2. gömbölyű, ropogós szőlőfaj (Somogy m. Adánd Nyr. IV.334).

[**TULIA**].

tulia-fű: sárkerép, sárga lóhere (*trifolium melilotus officinalis*) (Zemplén m. Bodrog-Kisfalud Kassai J. Szókönyv IV.274. 328; V.238).

TULIPÁN (*tulipánt* Répce vid. Nyr. XX.369; Soprony és Vas m. Nyr. X.332; Gömör m. Nyr. XVIII.459; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.65; Cegléd Ilosvay Vilmos; Debrecen Nyr. IX.165; Zilah vid. Nyr. XXVII.496; Udvarhely m. Fehér-Nyikó mell. Vadr. 114; *tulipánt* Palócság Nyr. XXII.80).

TULIZ (*tulizni*): ökleldözik, öklel a szarvaival (Kis-Künság Nyr. XXVII.141; Hol? Tsz.).

TULKÓ: a bányaakna fenekén fölfeszegetett vastag sálap, a melyből aztán a sókövek telnek ki (Szolnok-Doboka m. Deésakna Nyr. I.383; Torda Jankó J. Torda stb. 158).

[**TULKOL**], **TUKKOL:** ökleldözik. *A kecskék tukkónak* (Mohács Nyr. XXVII.111) [vö. *tülköl*].

TÚLNAN (*túlan* Aszód Nyr. I.275. 330; *tulnan* Eger vid. Nyr. XVII.477; Pest m. Valkó Nyr. XIV.44; *túlonnan* Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.379; *tún* Gyöngyös vid. Nyr. II.181; *túnan* Eger vid. Nyr. XVII.477; Gyöngyös Nyr. III.227; *tunnan* Hont m. Tesmag Nyr. X.528; Szeged Kálmány L. Szeged népe I.159; Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk I.236; *túnnan* Nógrád m. Megyer Nyr. VII.37. 38; *túnnán* Bács m. Bajmok Nyr. VII.425; *tunnant* Szeged vid. Nyr. I.376): 1. *túl* (locativus). *Hun vót, hun nem vót, még a világon is túlan vót* (Aszód Nyr. I.275. 330). *Még az ópirincipián is túnan vót* (Gyöngyös Nyr. III.227). *Hetedhét országgon is túnnan vót* (Nógrád m. Megyer Nyr. VII.37). *Túlonnan túl, innenen innen* (Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.379). *A tunnanon tunnan vót, az innenön innen vót* (Szeged Kálmány L. Szeged népe I.159). *Az auferenciás tengērön tunnant vót* (Szeged vid. Nyr. I.376). *Az innen innen vót, a tunnan tunnan vót* (Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk I.236). *A korpákázálokon túnnán vót* (Bács m. Bajmok Nyr. VII.425); 2. *túl* (lativus). *Vigyétek hetedhétországgon tunnan* (Hont m. Tesmag Nyr. X.528). *Ménnek, mündégének hétédhét országgon is túnnan* (Nógrád m. Megyer Nyr. VII.38).

[Szólások]. *Magamon tulnan:* magamon kívül. *Egészen magamon tulnan vótam* (Pest m. Valkó Nyr. XIV.44).

[**TÚLNANRA**], **TÚNÁRA:** a túlsó félre (Veszprém Nyr. VII.381).

TUŁOK (*tujok* Csík m. Gyergyó-Csomafalva Jánosy Gerő; *tuk* Vas m. Őrség Nyr. VII.372).

TÚLSÓ (*tussó* Brassó m. Hétfalu Horger Antal).

TUNER: alagút (Kolozs m. Sztána Nyr. IX. 502; Kolozs m. Zsobok Melich János).

TUNG (*tunk* Zala m. Tapolen Nyr. XXV.478; Somogy m. éjsz. vid. Bertalanffy Tódor): 1. *tung, tunk:* káposztás hordó (Balaton mell. CzF.; Horváth Zsigmond, Fábíán Gábor 1839; Zala m. Tapolen Nyr. XXV.478; Somogy m. éjsz. vid. Bertalanffy Tódor); 2. *tung:* kád (Zala m. Szepezd Nyr. XVII.284); 3. *tung:* [tréf.] segg. *Leteszi a tungját:* leül ([Dunántúl] NyK. XV.462). *A hova az a mészárosné odateszi a tungját, épen kettőnek a helyit foglalja el* (Zala-Egerszeg Király Pál).

TUNGOS: nagyseggű, nagyfarú (Dunántúl CzF.; Fertő mell. MNy. III.242; Hol? Tsz.). *Tungos néne* (Tolna m. Némédi Tolnai Vilmos).

TUNKA: savanyú leves (Rozsnyó Nyr. VIII. 236).

TUNKÓ: tuskó, fatóke (Heves m. Karácsond Király Pál) [vö. *tönköl*].

1. **TUNYA, TÚNYA:** könnyű. *Neked túnya a jó meleg házba, de nekünk nincs fánk. Neked túnya meggazdagodni, met jó módod van benne. Neked túnya haragunni, met tőled félnek* (Székely-

föld Kiss Mihály). *Tunya kijednek az élet!* (Udvarhely m. Homoród-Almás Nyr. V.266). *Neköd túnya, mell neköd van urad* (Udvarhely m. Fehér-Nyikó mell. Nyr. XVIII.526). *Tunya neki* (Háromszék m. MNY. VI.359; Vadr.). *Tunya a nagy guzdának nagy asztagot rakni* (Háromszék m. Vadr.). *Tunya neked, szívem, ágyadban heverni, de rossz nekem, kincsem, hadak között lenni* (Moldvai csáng. Erdélyi J. Népdalok és mond. I.424). *Tunya apró halat fogni, nehéz szálkájától énni. Tunya szeretőt tartani, nehéz igazra találni. Tunya szeretőt találni, de nehez tölle elválni* (Moldva, Klézse Nyr. VI.432).

2. **TUNYA** (Kecskemét Nyr. X.382; Bács m. Bajmok Nyr. VIII.191; *tuna* Bács m. Bajmok Nyr. VIII.191); orrából beszélő.

[TUNYÁL].

[meg-tunyál].

[Szólások]. *Megtunyálja magát*: 1. elrestül, el-lustul (Torda vid. Jára Kolumbán Samu; Háromszék m. MNY. VI.341). *Sokáig tunyáskodott a fiam a tanulásban; már azt hittem, végkép megtunyálja magát, s egyszer csak azt látom, jól tanul* (Háromszék m. Erdővidék Szász József); 2. megköti (megbicsakolja) magát (Háromszék m. Csernáton Erdélyi Lajos).

[TUNYÁOD-IK].

meg-tunyáodik: megtunyul (Székelyföld Kiss Mihály).

TUNYHÁSOS: tunya [?] *Tunyhásos ember* (Szabolcs m. Kis-Besenyőd Nyr. IX.136).

TUNNYOG: dünnyög, orrából beszél (Eger Kürti G. Menyhért) [vö. *dunnyog*].

TUNNYOGÓSSÁG: dünnyögősség. *Tunnyogóságátú kapta* [a *Dudó* gúnynevet] (Eger Kürti G. Menyhért; Heves m. Saár Nyr. II.524).

TUPA: földbe ásott és lábbal hajtható tiló-szerű eszköz, a mellyel a megázatatott kendert v. lent megtörik és így a finomabb tilolásra előkészítik (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429; Baranya m. Kisasszonyfa és vid. Zalai Mihály).

TÚPA: ostoba, buta (Komárom m. Fűr Nyr. XX.479; Esztergom Révész Samu).

TUPÁL: lent tör (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429).

TUPÉTA: becsavart haj (Hont m. Nagyfalu Tolnai Vilmos).

TUPISZ: pisze. *Tupisz órá* (Cegléd Ilosvay Vilmos) [vö. *tusza-pisze*].

TUPLI: gömbölyű, kövér (Orosháza Nyr. VI.179).

TUPRA: kicsiny, törpe (Vas m. Kassai J. Szókönyv V.240) [vö. *topora*].

TUPRI: ∞ (Vas m. Kemenesalja Tsz.; Fehér m. Nyr. V.130; XXVI.526; Tolna m. Paks Nyr. XXII.431; Somogy m. Ádánd Nyr. III.475; Veszprém m. Csetény Halász Ignác; Hol? Tsz.) [vö. *toporaj, töpöri, törpe*].

1. **TÚR, TUR**: 1. *túr*: genyedő seb (Háromszék m. Nyr. IV.478); 2. *túr*: rövid idő alatt elmúló orbánc (Háromszék m. Nyr. IV.478; Csik-Várdótfalva Péter János); 3. *túr, tur*: var (Székelyföld Kolumbán Samu; Háromszék m. Zágón Császár Árpád; Moldva, Klézse Nyr. IX.429). *Tur van a lábomon* (Szatmár m. Nagy-Dobos Nyr. IX.138); 4. *tur*: kozsmó. *Ellepte a tur a fejit* (Erdély Király Pál).

2. **TÚR** (széllýédúrtak Orosháza Nyr. V.419; kidúrna Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk I.87; dúri Torontál m. Szóreg Kálmány L. Szeged népe III.250; dúró Csongrád m. Szentés Nyr. VI.270).

[fől-túr].

[Szólások]. *Főturgia az órát*: fűnnhordja az orrát, büszkélkedik. *Uf főturgia az órát, mint a háromgarasos malac a négygarasos kötélén* (Veszprém m. Nyr. V.418).

TURA: durák (kártyajáték) (Komárom m. Kürth Nyr. XIX.432).

TURAK: gyékény (Szeged Csaplár Benedek).

TURÁK: esizmaszárból készített kamásli, melyet a pásztorok, kondások szíjjal kötnek föl a lábuk szárára a boeskor fölé (Zilah vid. László Géza).

TURAKOD-IK (Báttaszék Király Pál; *durakod-ik* Csongrád m. Szentés Nyr. VIII.332): tola-kodik, furakodik.

TURÁNYI: eggyügyű (Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189).

TURBA (Vas m. Órség, Szalafő Nyr. VII.38; *túrba* Szilágy m. Kerekes Ernő): batyu.

TURBÁL: háborgat (Győr m. Fejérpataky László; Komárom m. id. Szinnyei József).

TURBÁLÓD-IK: 1. zúgolódik [?]. *Csak azt nem szeretem benne* [a gyufában], *hogy úgy csesszeg s ojan rossz büze van.* — *Azélt kejed ne turbálóggyék; elég, es met a nem árt* (Csik m. Nyr. XIII.329); 2. *zakatol*, holmit hányva-vetve zajt csinál, megbontja a ház nyugalmit. *Ne turbálóggyék annyit mán!* (Erdővidék, Csik m. Szász József).

TURBÉKOL (*turbíkol* Szabadka Kászonyi Gyula).

TURBIKOL: turkál. *Megöltük a disznót; nem akart enni, csak moslékot, azt is turbikolta*: csak turkált benne, kelleetlenül ette (Keszthely Horváth György) [vö. *torbékol*].

TURBOLYA (Tisza mell. CzF.; Marosszék Arany-Gyulai NGy. I.217; *turboja* Udvarhely m.

Nyr. XI.40; *turbula* Szombathelyi vid. Erdélyi J. Népdaok és mond. I.120; *turbulya* Székelyföld Tsz.): chaerophyllum bulbosum.

TURBOLYKA: ∞ (Tisza mell. CzF. VI.496).

1. **TURBUK** (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; Miskolc Czimmermann János; *turbok* Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.242): a tollaspárna alsó tokja, a melybe a toll be van varrva [vö. *trubu*].

[2. **TURBUK**].

turbuk-háló: tükrös kerítő, a melynek a hálótést-szerkezete olyan, mint a keesegehálóé; bekerítik vele a nádiüstököt s a bukólóval beleriasztják a halat (Keszthely Herman O. Halászat K.).

turbuk-in: a hosszúkece vasas inn (Körös-Taresa Herman O. Halászat K.774a).

turbuk-vas: vasesőve (csőszerű karika), a melyeneket kivált a kece inára súlyozókul tesznek (Körös-Taresa Herman O. Halászat K.).

TURCSI = *turcsi-orru* (Veszprém Nyr. XV. 335 [helytelen értelmezéssel]).

turcsi-orru: tompaorrú (Zala m., Veszprém m. Pápa Bagyary Simon) [vö. *torcsu-orru*].

TURÉSZ: turkál (Balaton mell. Tsz.).

TURGULYA: gömbölyű szilva, bódi szilva (Pest és Bács m. CzF.).

TURHA: a mocsarakban az elrothadt növényekből keletkező iszap (Bihar m. Herman O. Halászat K.).

TURJÁN, TURJÁNY: bozótos, nádas, zsombékos, posványos, ingoványos hely (Duna mell. Kassai J. Szókönyv V.242; Pest m. Tsz.; Pest m. Dabas Tsz.; Kecske-mét Nyr. XIX.46).

TURKA (*túrka*): 1. hosszú botra fölerősített, fából készült madárcsőr, a melyet farsangkor a *türkás* hordoz, olyan hosszú, szoknyaforma ruhát öltve magára, a melyből csakis a *túrka* látszik ki, s a ruhán csakis egy kis nyílás van, a melyen kiláthat. A többi maszkurások között a *türkás* megy elül, zsinag segítségével csattogtatja a *türkát*, hogy a báméskodó gyerekeket ijesztgesse; ha pénzt dobnak eléje a földre, lehajolva a *türkával* veszi föl s átadja vmelyik társának (Zilah vid. Nyr. XXVIII.234); 2. farsangi álarcos, bolondosan fölöltözött személy (Székelyföld Nyr. IV.328; Háromszék m. NyK. III.13; Nyr. III.374).

[**TURKÁL**].

turka-pizskál: turkál-pizskál. *Nem eszik, csak turka-pizskál az ételben* (Komárom m. Király Pál).

TŰRKÁS: a *türkával* járó maszkurás [vö. *turka* I.] (Zilah vid. Nyr. XXVIII.234).

TŰRKÁSZ: turkál (Palócság Nyr. XXI.419) [vö. *kurkász*].

TURKÓDZ-IK, TURKODZ-IK: gyürkőzik (Göcsej Nyr. XII.47; XIII.308; XIV.165; Budenz-Album 159) [vö. *türkőz-ik*].

TURMA, TŰRMA: nyáj, juhnyáj (Zilah vid. László Géza). *Egy turma juh* (Szilágy m. Bereczky Lajos; Kalotaszeg, Zsobok ifj. Antal Domokos; Szolnok-Doboka m. Kovács József, Vékony Jenő; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Egész turma juhok van* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 460).

TURNER: városi zenész. *Jönnek a turnerék!* (Brassó Horger Antal).

TURNYA-FURNYA: a munkában segítő (Baranya m. Nyr. VI.474).

TÚRÓ (*túru* Baranya-Ózd vid. Nyr. XXVII. 207; *túrú* Mohács Nyr. XXVII.66; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429; Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.405; Szabadka Kászonyi Gyula). — *Fűtött túró:* tehéntúró (Kalotaszeg Király Pál).

túró-borító: kerek fadoboz, a melybe túrot tesznek az útra v. mezei munkára menők számára (Udvarhely, Háromszék, Csík m. Séra Kálmán) [vö. *borító*].

túró-enyv: túróból és mészből készített ragasztó-szer (üveg-neműek és edények összeragasztására) (Szabadka Kászonyi Gyula).

[**TŰRÓCSKA**], **TORÓCKA:** túró (Moldvai csáng. Nyr. IX.484).

TURÓDZ-IK: porlik, málladozik (a kő) (Hol? Nyr. I.247).

TURÓS: virágos (bor) (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839).

TÚROS (Palócság Nyr. XXI.510; Székelyföld Nyr. IX.176; *turhos* Cegléd Ilosvay Vilmos; *turos* Szatmár m. Nagy-Dobos Nyr. IX.138; Erdély Király Pál; Háromszék m. Vadr. 520a; *túrós* Rábaköz Halász Géza; Bihar m. Székelyhid Nyr. V.264; sebes, kisebesedett, föltört. *Turos a lú háta* (Szatmár m. Nagy-Dobos Nyr. IX.138). *Halméregfüvel bégyavul a túros lú háta* (Székelyföld Nyr. IX.176).

[Közmondások]. *Közös lónak (lúnak) túros* (*turhos, turos, túrós*) *a háta (háta)* (Rábaköz Halász Géza; Cegléd Ilosvay Vilmos; Palócság Nyr. XXI.510; Bihar m. Székelyhid Nyr. V.264; Erdély Király Pál; Háromszék m. Vadr. 520b).

TUROSOD-IK: sebesedik, fekélyesedik, gennyed. *Turosodik a háta* (Háromszék m. MNy. VI.353). *Turosodik a seb* (Háromszék m. Vadr. 520b).

meg-turosodik: kisebesedik, föltörik. *Meg-turosodott a ló háta* (Háromszék m. Vadr. 520b).

1. **TURPISZ**: sunyi, alattomos, alattomban eselt szövő, fondorkodó (Cegléd Ilosvay Vilmos). *Pista nagy turpisz* (Szentcsanak Ferenc).

2. **TURPISZ**: 1. pisze, fitos; 2. pisze orr, fitos orr (Szentcsanak Ferenc).

turpisz-orrú: piszeorrú, fitosorrú (Szentcsanak Ferenc).

TURROG [a kanpulyka] (Cegléd Ilosvay Vilmos). *Kinek a puskája turrog itt?* (Alföld Nyr. XV.281) [vö. *kurrog*].

TURUGLYA: létra (Tolna m. Czimmermann János).

TURZ-IK: ki van sebesedve, genyed. [Mi lelte a lovatokat?] *Turzik a marja. Turzik a ló háta* (Alföld Nyr. XV.281). *Turzik a háta* (Háromszék m. MNy. VI.353). *Turzik a seb* (Háromszék m. Vadr.).

bé-turozik: bevarasodik. *Béturozik a seb* (Székelyföld Kolumbán Samu).

TURZÁS: tetőalakú parti gát, melyet a vízverés (hullámgyűrűzés) halmoz föl a padkáról elmosott anyagból (Balaton mell. Földrajzi Közl. XXII.143).

TURZOS (Baranya m. Kassai J. Szókönyv V.243; Ormánság Tsz.; *turcos* Baranya m. Tsz.): borzas [vö. *torzas*].

1. **TUS, TUSA**: 1. *tus*: vastagabbik vég (boté). *Mégveri az isten somfávuó, annak is a tussávuó* (Rábaköz Nyr. XV.431). *Verje meg az isten somfával, annak is a legnagyobbik tussával!* (Soprony m. Nyr. XXI.137); 2. *tusa*: alsó rész (kévée) (Heves m. Névtelen 1840). *A tusájára fölállítani* [a búzakévé] (Tokaj Nyr. XXIII.240); 3. *tusa*: tő, gyökér (a kinyűtt kenderé) (Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.244); 4. *tus, tusa*: földben maradt szár (lekaszált fű, levágott nádé, letört virágé, jégverte dohányé), kukorica-szár, kukoricaesutka. *Letörte a szél a virágomat, csak a tussa maradt. Úgy elgyalázta a jég a dohányt, hogy csak egy kis tussa látszik ki a földből* (Hol? Lehr A. Toldi 13). *Attú félék, hogy bevakul* [a szőlőtőke], *ha azt* [a venyigét] *is levágom a tusáru* (Cegléd Ilosvay Vilmos). *Tusa, kukorica-tusa*: kukoricaesutka (Zala m. Bódiss Jusstin; Sümeg és vid. Nógrádi J. A sümeg-vid. nyelv. 25; Király Pál). *Tusa-törő* (Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VIII.48). *Tusán-ülő* (Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VII.480); 5. *tusa*: kukorica csövét körülvevő levél (Göcsej, Resznek Nyr. XII.189) [vö. 1. *csusza, csuta, torzs*].

2. **TUS**: fölköszöntő. *Mongyá mán éty tust! Mégáj, elébb mondok éty tust!* (Szentcsanak? [vasúti munkások szájából] Molecz Béla).

TUSAK (*tusok* Háromszék m. MNy. VI.358): tuskó, tönk (Balaton mell. Tsz.; Somogy m. Erdészeti Lapok XXII.863; Csurgó vid. Király Pál) [vö. 2. *csutak*].

TUSAKOD-IK: 1. törí magát, túlságosan szorgalmaskodik. *Ne tusakaggy úgy, mēt úgy sem léssz milliamas!* (*Nē tusakaggy úgy, mēt úcsēm lész milliamos!*) (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.457; XXIII.144); 2. civakodik. *A rokonok tusakodnak a birtok felett* (Erdővidék Szász József).

TUSAKOL, TUSKOL: puskatussal ver (Háromszék m. MNy. VI.352 [itt *tusakodni* hiba]; Vadr.; Györffy Iván).

TUSÁL, DUSÁL: öklel, döföl. *Szarvaimmal tusálok* (Nagy-Kőrös Arany-Gyulai NGy. I.456). *A bornyú tusáli az annyát*: szopáskor döföli (Mohács Nyr. XXVII.111). *Csak úgy dusálták a hátát a kutyák, mégse tudták mögharapni* (Kecskemét Nyr. XXV.95).

még-tusál: megdöföl. *Jó mégtusájja az annya tőgyit* [a bornyú] (Cegléd Ilosvay Vilmos).

1. **TUSKA**: 1. kukoricaesutka (Komárom m., Győr m. Bódiss Jusstin; Győr m. Szigetköz Nyr. XIX.191); 2. szalmacsutak (a mellyel a szőlővesszőt a karóhoz kötik) (Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusstin) [vö. *csutka*].

2. **TUSKA**: rövidtestű, nagysértéjű, közönséges fajta disznó (Bereg m. Pap Károly).

[**TUSKÓ**; vö. *csutkó, ducsó*].

[Szólások]. *Tuskót húz*: pártában maradt, vén leány maradt. (Eggykor u. i. a pártában maradt leányoknak farsang utolján kormos tuskót kellett húzniuk kötélen.) (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné).

tuskó-garas: fejszepénz (borraivaló, néha sóraivaló, az alsóbbrendű erdészeti személyzetnél) (Dunántúl Erdészeti Lapok XXII.863).

TUSLIK: bő kabát (Fehér m. Seregélyes Nyr. X.189).

TUSOL: puskatussal ver (Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr. 520b).

TUSOZ: fölköszöntőt mond. *Ős-apáink... tusoztak, boroztak* (Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.208).

TUSU: tuskó (Vas m. Őrség? Tsz. 366a).

1. **TUSZ, TÚSZ**: mende-monda, pletyka, megszólás (Maros-Torda m. Kolumbán Samu; Háromszék m. Vadr.).

[Szólások]. *Túszit indítottak ellene*: pletykát kezdtek róla terjeszteni (Maros-Torda m. Kolumbán Samu).

2. **TUSZ, TÚSZ**: mássa, megfelelője vminek (Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr.). *Péternek [az osztálykor] juta az A. határban egy négy vékás és egy két vékás föld; Pálnak a tuszába ment a B. határban egy vékás* (Székelyföld Tsz.). *Ez a szántóföld tusa a másiknak* (Erdővidék Györffy Iván). *Tússzát adja* [a kupa bornak, a melyet más fizetett]: viszonozza, maga is ugyan-

annyit méret (Székelyföld Kiss Mihály). *Tusszát fizetem* (Háromszék m. Vadr.).

3. **TUSZ**: vitatkozás, veszekedés (osztózáskor) [?] (Háromszék m. MNy. VI.352; Vadr.)

[**TUSZA**].

tusza-pisze: pisze (Cegléd Ilosvay Vilmos) [vö. *tupisz*].

TUSZI: ostoba (Brassó m. Hétfalu Nyr. XXII. 94; Király Pál; Brassó m. Négyfalu Horger Antal; Brassó m. Bácsfalu Nyr. III.564) [vö. *toszi*].

TUSZKÁL: válogat vmiben. *Tuszkál a zftélbe* (Zilah vid. László Géza) [vö. *duskál*].

TUSZKOL (kituszkolui Kassa vid. Nyr. XVII. 285).

[Szólások]. *Tuszkolja magát*: nagyon ajánlja magát (Debrecen vid. Nyr. XXIII.286).

TUSZKOLÓ: eszköz, a mellyel a nádalók a nádat helyre verik (Vas m. Kemenesalja ? Kresznerics F. Szótár II.274).

1. **TUSZOL**: pletykálkodik, pletykával rossz hírbe kever, megszól (Székelyföld Andrassy Antal 1843; Háromszék m. Vadr. 521a).

[2. **TUSZOL, TÚSZOL**].

vissza-tuszol, vissza-túszol: visszafizet, visszatorol (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr. 521a).

3. **TUSZOL**: veszekszik (Erdővidék MNy. VI. 352; Gyórfy Iván).

TUSZOLGAT: tudakol, firtat. *Tuszógassák ugyan, de nem mondom, hogy ki* [adta nekem a pántlikát] (Udvarhely m. Vadr. 27).

1. **TÚSZOLÓD-IK**: pletykálkodik (Maros-Torda m. Kolumbán Samu).

2. **TÚSZOLÓD-IK**: veszekszik. *Úgy tuszolódnak!* (Csik-Várdótfalva Péter János).

TÚSZOS: pletykálkodó (Maros mell. Pap Károly).

TUSSZAN: szusszan. *Tegnap két kis lány hótt a Tiszába. Az egyiket halva húzták ki; a másikat még harmadszor is felvetette a víz, de mire odaértek a ladikon, egyet tusszant s meghótt* (Bereg m. Vásáros-Námény Nyr. XXVII.478).

TUSSZIKÁL: köhög (tussitat) (Hol ? Kassai J. Szókönyv V.112).

TUSSZOGAT: pletykál. *Mind azt tusszogatják, hogy . . .* (Háromszék m. Vadr. 521a).

TUTAJ (*tutaly*): 1. hengerformára összekötött nád- v. gyékénykaka (Szabolcs m. Tisza-Dob Nyr. XXVII.46). *Gyékény-tutalyon* tanulnak a gyerekek úszni (Szeged Tsz.); 2. a halászó

horog madzagára erősített fadarabka, mely a víz színén lebegve mutatja a horogra került hal rángatózását (Szeged Herman O. Halászat K. 355); 3. összegöngyölgetett ruhadarabokból való hengeralakú köteg, melyet a bába a vajúdo asszony fara alá tesz (Szabolcs m. Tisza-Dob Nyr. XXVII.46).

[**TUTAJOS**].

tutalyos-ház: vizenyős helyeken oszlopokra és nádkötegekre épített ház (Szeged Tsz. 371b).

tutalyos-pice: olyan horog, a melynek úszó-fűskája, tehát jeladó pedzójé van (Szeged Tsz.; Nyr. XIII.182).

TUTÁS: [gúny.] szopós gyerek (Tolna m. Paks Nyr. XXII.431).

[**TUTEJT?**] *Miként tutejtont* [?] *kee?* = mit is mondott kend? (Somogy m. Csökölly Nyr. XXV.94).

TUTÉLLA: [?] *Nosza tutélla, ígyünk egyget jót!* (Somogy m. Nágoes Nyr. VI.428; karácsonyi misztériumban).

TUTI: eggyügyű, ostoba. *Tuti paraszt* (Szeged Csaplár Benedek) [vö. *tutyi-mutyi, tyutyu*].

TUTIKA: az a csó, a melyen a sót stb. a barmok szájába eresztik (Somogy m. Szőke-Denes Nyr. III.231).

TUTKI: vízzel föleresztett borszesz (Keskemét Nyr. X.382).

TUTMA (*tutyma* Pozsony m. Kassai J. Szókönyv V.246): orrából beszélő (Tata Matusik Nep. János 1841; Hont m. Ipolyság Nyr. XIX.95; Vác Divényi Gyula).

TUTUCSKA: kis póling (numenius phaeopus) (Tisza mell. Nomenclator Avium 28).

TUTÚCSKA: [?] *A tutúcskájába rakta a fészket* (Heves m. Felnémet Nyr. XXV.523).

1. **TUTUL** (Dunántúl Nyr. V.181; Zala m. Arács Nyr. XXII.474; Somogy, Veszprém, Tolna m. Kassai J. Szókönyv V.246; *tutol* Vas m. Kassai J. Szókönyv V.246; Kemenesalja Tsz.; Hol? Tsz.; *tutul* Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.383): vonít (a kutya), ordít (a farkas) [vö. *dúdol*].

2. **TUTUL**: dédelget, becézget (pl. kis gyereket) (Alföld Nyr. II.425) [vö. *totojgat*].

[3. **TUTUL**].

ő-tutú: eltítkol, elhallgat (vmit más előtt) (Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga Damján).

[**TUTURI**].

tuturi-keszkenő: fátyolból (dalandró) készült kezkenő (Aranyosszék Jankó J. Torda stb. 110).

TUTURÚ: ide-oda esukló, bicsakló rossz bicska (Szentes Czákó Ferenc).

TUTUS: petrence (Hol? Nyr. XXIII.45).

1. **TUTUSKA:** apróbb ganéjrákás (a mezón) (Gömör m. Tsz.).

2. **TUTUSKA:** hamupipóke (Gömör m. Nyr. XXIII.71).

TUTUSZ: suba (Csongrád m. Szentés Nyr. VI.232).

TUTYI (*tuti* Vas m. Kemenesalja Tsz.): 1. *tuti*, *tutyi*: szórból kallott, posztószélből font, pamutból kötött v. neimezből való meleg téli papucs, mamsz (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Vas m. Kemenesalja Tsz.; Zala m. Bódiss Jusztin; Zala m. Aszófó Nyr. XXVI.139; Somogy m. Csurgó Nyr. XVII.478; Tolna m. Nyr. XXVI.474; Tolna m. Fölső-Nyék Nyr. VI.323; Tolna m. Dombóvár Nyr. XXVII.47; Dunaföldvár, Gyöngy Tolnai Vilmos; Tata Matusik Nep. János 1841; Hol? Tsz.); 2. *tutyi*: [gúny.] posztósapka (Nagy-Körös, Bereg-Rákos Pap Károly); 3. *tutyi*: a) öreges nagy fejkötő (Cegléd Ilosvay Vilmos); b) menyasszonyi fejkötő (Győr m. Szigetköz, Duna-Szentpál Nyr. VIII.523).

tutyi-fejkötő: hátraálló hosszú kemény fejkötő (Győr m. Tsz.).

TUTYI-MUTYI: ügyetlen, élehetetlen, gyámoltalan, pipogya, gyüge, félkegyelmű (Komárom Beöthy Zsolt; Cegléd Ilosvay Vilmos; Kis-Kunság Nyr. XXV.336; Szeged vid. Nyr. VI.233; Szabadka Kászonyi Gyula; Zilah vid. László Géza; Szilágy-Somlyó Nyr. XVI.287; Székelyföld Nyr. V.424; Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár; Brassó m. Hétfalu Horger Antal; Moldva, Klézse Nyr. IX.429) [vö. *tetye-mutyi*, *tütyi-mutyi*, *tüti*, *tyutyu-mutyu*].

TÜZ: tűzok (Komárom m. Pápay József).

[**TÜZOK**].

tűzok-sneff: ugartyúk (oedienemus oedienemus) (Tiszántúl Nomenclator Avium 23).

TÜZSÉR: nagyobb tégladarab, mely az alínra van kötve és a gyékényes háló szárnyának fele hosszát jelöli (Balaton mell. Herman O. Halászat K.).

TUZSLÁNY: kukoricaszár (Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XIII.331) [vö. *tulhány*].

TÜ (*tő* Heves m. Felnémet Nyr. XXV.521; Borsod m. Sajó-Szentpéter Schröder Gyuláné; Rimaszombat Nyr. V.271; Zemplén m. Tállya Kalmár Elek; Deés Nyr. XII.45; Székelyföld Tsz.; Nyr. IV.328; Fejér József; Brassó m. Hétfalu Horger Antal).

[Szólások]. *Tüvé tette érte az egész házat:* úgy kereste, mint a tüű Csallóköz Csaplár Benedek, Szinnyei József; Szeged Csaplár Benedek).

tő-érő: tűnyi értékű. *Egy töérőt se lopott* (Háromszék m. Vadr.).

[**tü-fok**].

[Szólások]. *Tüstül-fokostul:* mindenestül. *Rosszak vattok bizony ti tüstül-fokostul* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. X.570).

[**TÜCS;** vö. *tücs* az állatúzó szavak között].

[**tücs-ki**].

[Szólások]. *Sē tücs-ki, sē hajts ki:* semmije sines (Kecskemét Nyr. XIX.90). *Nincs sē tücs-ki, sē hajcs-ki* (Cegléd Ilosvay Vilmos). *Nincs ott sē tücs-ki, sē hajcs-ki* (Bihar m. Poesaj Nyr. VI.463). *Mit búsuljak! Nincs nekem se tücs-ki, se hajcs-ki* (Alföld Nyr. XV.281). *Nincs azoknál se tücs-ki, se hajcs-ki* (Szeged Nyr. I.271). *Se tücs-ki, se hajcs-ki! Ugy maradt, mind az ujjam, semmi nélkül* (Maros-Torda m. Nyr. XXVII.39). *Se tücs-ki, se haj-be* (Palócság Nyr. XXIII.507) [vö. *hajts*].

TÜCSKÉREZ: 1. hiábavalósággal tölti az időt (Balaton mell. Tsz.); 2. ide-oda járkal, ténfereg, kódorog (Vas m. Kemenesalja Tsz.); 3. kelletlenül keres, szedegyet vmít (Vas m. Kassai J. Szókönyv V.280; Kemenesalja Tsz.).

TÜCSKŐ: tuskó (Debrecen Zolnai Gyula) [vö. *dücskő*].

TÜCSKÖL: szől (a tücsök) (Hol? Nyr. VII.335) [vö. *prücsköl*, *trücsköl*].

TÜCSÖLŐD-IK: trafikál, csereberél (Szatmár m. Nagybánya vid. MNY. VI.353; Kapnikbánya és vid. NyK. II.380).

TÜDŐ (*kidő* Hont m. Nyr. XVIII.430; *tide* Gömör m. Nyr. XVIII.423; *tidő* Rimaszombat vid. Nyr. X.89).

TÜGZ-IK: tolakodik, hemzseg. *Olyan szép ló volt, hogy a vevők szintűgy tügöztek érte. Tügzenek a halacsák a víz színén* [napos időben] (Jászság Szabó István).

tügzik-bagzik: párosodik (kül. a kutya) (Palócság Nyr. XXII.31).

TÜGYES, TÖGYES: széles-élű v. -hegyű (fejsze, kés, hasítószeg, tü, a melynek az éle v. a hegye tompaszögű) (Udvarhely m. Vadr.; Székely-Keresztúr és vid., Háromszék m. Szász József).

TÜKÖR (*gyükör* Rozsnyó vid. Nyr. XVII.476; *gyükör* Esztergom Nyr. VIII.512; IX.232.541; Komárom m. Perbete vid. Ganes Géza; Érsekújvár Nyr. VIII.282; Hont m. Páld Nyr. XIV.575; Nógrád m. Rimóc Nyr. VI.273; *tiker* Balaton mell. Tsz.; Veszprém m. Nyr. XV.140; *tikér* Dunántúl Nyr. XVI.240; Répce mell. Nyr. II.561; XX.365; Rábaköz, Beő-Sárkány Nyr. XVII.376; Zala m. Aszófó Nyr. XXVI.139; Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvj. 10; *tikér* Rábaköz Nyr. XXIV.586; *tikör* Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.191; *tikör* Szlavónia Nyr. XXIII.168; *tüker* Mármaros m. Visk Király Pál; Maros-Torda m. marosi alsó-járás Ravasz Árpád; *tükör* Komárom m. Per-

bete vid. Ganes Géza; Cegléd Ilosvay Vilmos; *tyiker* Veszprém m. Csetény Nyr. V.523; *tyükkör* Palócság Tsz.; Eger Nyr. XIX.213; Szolnok Nyr. XVIII.426; Arad m. Pécska Nyr. VII.123; Brassó m. Hétfalu Nyr. XVI.575; Horger Antal; Brassó m. Tatrang Nyr. II.524; *tyükkör* Pest m. Szeremle Nyr. XVI.505; Pest m. Gyömrő vid. Pap Károly; Kun-Majsa Nyr. VIII.470; Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.406. 411; Palócság Nyr. XXI.313; Gyöngyös vid. Nyr. II.181; Borsod m. Tóth Béla; Gömör m. Nyr. XVIII.455): 1. *tükkör*: a kecsgehalónál az a két öregszemű, vastagabb fonalból kötött háló, a mely közé a tulajdonképpeni háló jön (Budapest Herman O. Halászat K.); 2. *tyükkör*: [tréf.] segg (Borsod m. Tóth Béla); 3. *tükre* vminek: legszébb része. *Ez az egész hegy tükre* (Zala m. Nyr. XXV.331).

tükkör-alma: egy almafaj (más néven: *üveg-alma*) (Cegléd Ilosvay Vilmos).

tükkör-szemű háló: a kecsgehalón az islingből kötött öregszemű külső és belső háló (Komárom Herman O. Halászat K.).

[**TÜKRÖS**], **TIKRÉS**: 1. fiókos kézi tükkör (Zala m. Aszófó Nyr. XXVI.139; Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvj. 25); 2. [tréf.] pica (Balaton vid. Sebők Gyula, Tóth Béla).

tükrös-ponty: királyponty (*cyprinus carpio*, *cyprinus rex cyprinorum*) (Duna mell. Herman O. Halászat K.).

[**TÜLKÖL**], **TÜRKÖL**: 1. tülköl, tülköt fúj (a pásztor, a kanász, a csordás) (Fehér m. Nyr. X.188; Csallóköz Nyr. I.333; Csaplár Benedek; Pozsony m. Dudvág és Feketevíz mell. Ürményi László; Nyitra m. Magyar-Soók Tolnai Vilmos; Gömör m. Nyr. XVIII.455. 501; Abaúj m. Király Pál; Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189; Tisza-Sz.-Imre Nyr. IX.137; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.66. 474; Hódmező-Vásárhely Széll Farkas; Török-Becse Kálmány L. Szeged népe II.97); 2. öklel, öklelődzik (a szarvával a szarvasmarha), dőf (a borjú, mikor szopik) (Nagy-Kunság Nyr. XVI.525; Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Király Pál; Csik m. Tsz.; Csik m. Gyergyó-Újfalu Jánosy Gerő). *Még mindig türköl a két félhangú* [féleszű] (Háromszék m. Nyr. IX.425). *Te csunya, mindig türkölsz!* [mondja a szopós gyereknek tréf. az anyja] (Szatmár m. Nyr. XI.285); 3. koccint húsvéti piros tojással (játék; ketten a piros tojásuk hegyét összetűtik, s a melyiké betörik, az a vesztés és a maga piros tojását tartozik odaadni a másiknak) (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.335) [vö. *tulkol*].

fel-tükköl: fölöklel (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné). *Bizon feltükkölné az embert, há szárva voná* (Abaúj m. Beret Nyr. III.522).

[**TÜLKÖLŐ**], **TÜRKÖLŐ**: a tojás hegyes vége (Székely-Keresztúr vid. Király Pál).

TÜLKÖS, **TÜRKÖS**: 1. *tülkös*, *türkös*: éjjeli őr (Csongrád m. Szentés Nyr. VIII.331; Czákó

Ferenc); 2. *türkös*: öklelődzni szerető (szarvasmarha) (Csik m. Nyr. XXVI.429). *Türkös bika* (Csik m. Gyergyó-Újfalu Jánosy Gerő).

TÜLLÜGET: szavak nélkül dalol (Vas m. Órség Nyr. II.563).

TÜLÖK (*türök* Győr m. Szigetköz, Duna-Sz.-Pál Nyr. VIII.523; Pehér m. Nyr. X.188; *türük* Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.411).

tülök-esiga: hűgőcsiga (Cegléd Ilosvay Vilmos).

TÜLÖKTET: nyomkod. *Kezivé tülökteti* [a kifejlemódott lábat] (Torontál m. Lőrincfalva Kálmány L. Szeged népe III.157).

TÜM-TÜM: magával jöhetőetlen ember (Baranya m. Ihafa Nyr. XX.287).

[**TÜMMED**, **TIMMED**].

el-tümmed (Somogy m. Mike Király Pál; *el-timmed* Vas m. Kemenesalja, Ságk Kresznerics F. Szótár II.259): elvesz, elveszelődik, elcsikkad. *Nekem is vót valahun egy késem, de biz az el-tümmelt* (Somogy m. Mike Király Pál).

TÜN-İK, **TÜN-İK**: hűnyik (bújosdi játékban a kereső, míg a többiek elbújnak) (Zilah Kerekes Ernő). *No, ereggy, tünj!* — *Hát most én tünök?* — *Te bizon, te tünsz, csak ereggy!* (Beregszász vid. Király Pál).

bele-tünyik: beleszeret, belebolondul. *Az ub beletünyik, hol tuábbat nem tud tőle szabadlunyí sē* (Vas m. Órség Nyr. IV.472).

tünik-múlik: előtünik s megint eltünik. *Felleges az idő; mindegyre tünik-múlik a hódvilág* (Kolozs m. Kide vid. Király Pál).

TÜNDELELŐ: denevér. *Tündelelő, gyere elő!* (Zemplén m. Deregyó Nyr. XIII.92).

TÜNDELEVÉNY (*tündeleven*): ∞ (Zemplén m. Kaponya Nyr. XVIII.231; Bodrogek Tsz.; Karsa Ferenc; Szatmár m., Ung m. Király Pál; Bereg-Rákos és Munkács vid. Pap Károly; Beregszász Nyr. XXVI.523; Brassó m. Hétfalu Nyr. XVI.575; Király Pál). *Nē, hogy jő ki a sok tündeleveny a teplomból!* (Brassó m. Hétfalu Nyr. XXII.94).

TÜNDENEVÉR: ∞ (Szatmár m. Pap Károly).

TÜNDÉR: ló szemén támadt kelevény-féle (Dunántúl Bódiss Jusztin).

tündér-deák: garaboncs deák (Nógrád m. Fabó András 1841).

TÜNDÉRES: hevesvérű, nagyot húzó, magát agyondolgozó (ló) (Győr m. Bódiss Jusztin; Gösej Nyr. XIV.395).

[**TÜNDÉRESED-İK**].

még-tündörösödik: megbokrosodik. *Mégtündörösödött a luam* (Zala m. Alsó-Lendva vid. Nyr. XXIII.237).

TÜNDÖRÖG: villog (Háromszék m. MNy. VI.353; Vadr.; Gyórfy Iván).

TÜNET: lidérc, kísértet (Erdővidék Tsz.).

TÜNGÖS: tündöklő [?]. *Cifra tüngös kantár* (Angyal Bandi énekében, Kresznerics F. Szótár II.275; CzF.).

TÜNŐ: hűnyő a bújódsi játékban). *No, fogd be a szemed, te vagy a tünő!* (Beregszász vid. Király Pál).

kitünő: föltünő. *Jaj, de furcsa, kitünő volt nekem először!* (Kolozs m. Kolozs Kovács Dezső).

TÜNŐD-İK (*tevenőd-ik* Beregszász vid. Király Pál).

TÜNÓKÖD-İK: tünődik. *Azon tünököttek, hűgyam puszticsák é a világú* (Veszprém m. Cse-tény Nyr. XXIV.430).

TÜNÖLŐD-İK, TÜNÉLŐD-İK: tünődik (Somogy m. Csurgó és vid. Nyr. XXVI.546; Bihar m. Pocsaj Nyr. VI.425; Alsó-Fehér m. Nyr. XXV. 348).

TÜNTETŐ: tettetőleg elő-előmutató s megint elrejtő (Háromszék m. Tsz. [itt 'tüntetőleg' hiba]; Szabó Elek 1832).

TÜNTÖS: üszögös (Zala m. Alsó-Lendva vid. Nyr. XIII.332).

TÜNTÜLLŰ: apró simatetejű rézgomb (Sze-ged vid. Nyr. I.426).

TÜNÜNŰ: ostobácska [tréf., kedveskedő szó] (Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György).

TÜNYE: tunya, rest (Zemplén m. Bodrog-Szerdahely és vid. Nyr. XXII.479).

[1. TÜR].

[Szólások]. *Nem tür az ember ezzel a vízzel:* nem oltja ez a szomjúságot (Heves és Borsod m. Nyr. IX.178).

[ki-tür].

[Szólások]. *Ha es soká im mēgy, kitürök a türbű:* kifogyok a türelemből (Veszprém Nyr. VII.474).

[2. TÜR; vö. gyür].

el-tür: elsimít. *Türgye el a haját onnét!* (Veszprém m. Szentgál Nyr. III.89).

[ki-tür].

[Szólások]. *Jó kitürt* [ebből v. abból]: megtöltötte, teletömte a gyomrát (Tolna m. Keresztes Géza) [vö. ki-töm].

le-tür: legyűr, legyőz (erővel, beszéddel) (Székelyföld Tsz.).

meg-tür: 1. összegöngyöl (szekér szegleteire illesztendő szénát a szekérrakó) (Székelyföld Kolumbán Samu; Erdővidék Szász József); 2. le-birkóz, legyőz. *Én mēktürtem vóna ütlet* (Dráva mell. Nyr. VI.374).

össze-tür, össze-tür: összegöngyölít (pl. vásznat) (Háromszék m. Tsz.; Erdélyi Lajos).

[tür-tagad].

[Szólások]. *Mit türöm-tagadom* [= mi türés-tagadás!], *csak ki kell vallanom!* (Békés-Sz.-András Nyr. III.383).

3. TÜR: gyorsan hajt, kerget. *Türjed azokat a lovakat!* (Csik m. Nyr. XVI.428).

TÜREDÉK: csomó, göngyöleg, vég. *Egy türedék széna:* egy villányi összegöngyölt széna, melyet a szekérrakó a szekér szegleteire illeszt oda (Székelyföld Kiss Mihály; Erdővidék Szász József). *Egy türedék vászon v. posztó* (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Erdélyi Lajos; Erdővidék Szász József; Brassó m. Hétfalu Kolumbán Samu). *Hozz fel magad nekem . . . két türedék vásznat* (Udvarhely m. Arany-Gyulai NGy. I.230).

TÜREDELEM: türelem (Palócság Nyr. XXI. 421).

TÜREM, TÖREM: omladék, megromlott rész a falnak (Veszprém m. Pápa vid. Tsz.).

[TÜREMKÉD-İK].

össze-türemkéd-ik: összetüremlik, összeráncolódik (Dunántúl Bódisz Jusztn).

TÜRÉS: 1. a hajnak a fülnél való összefonása (Baranya m. Nyr. V.331); 2. sebes víz által összehordott gaz (Székely-Udvarhely vid. Gabányi Endre); 3. = *türedék* (Székelyföld Kolumbán Samu; Háromszék m. Erdélyi Lajos; Erdővidék Szász József). *Egy türés dohány. Egy türés vászon v. posztó. Egy türés széna* (Székelyföld NyK. X.337; Kiss Mihály).

türés-kéve: megtört alsó- v. fenékkéve a kalangyában (Székelyföld Kiss Mihály).

TÜRET: 1. réteg (az összegöngyölgetett végszűrben. — 'A végszűr összegömbölygettetik, s e gömbölyeg rétegeit türetnek hívják, melyeket megszámlálván a szürszabó megítéli [az] egész vég hosszát.' (Hol? Nyr. XII.238); 2. csomó, göngyöleg, vég (pl. arany, széna, dohány, vászon) (Balaton mell. Tsz.; Szeged Csaplár Benedek; Bodrogköz, Székelyföld Tsz.). 'Szénás szekéren több türetek vannak. Mikor valaki szénát ad el, szekér számra kikötik, hogy hány türetű legyen' (Balaton mell. Tsz.). *Egy türet széna:* egy kötés, egy futrás' széna. *Egy türet vászon:* egy vég összehajtott vászon (Győr-Sz.-Márton Bódisz Jusztn). *Egy türet vászony* (Bodrogköz, Székelyföld Tsz.). *Egy türet dohány:* annyi, a mennyit egyszeri fölágásra szok-

tak öszegyűrni (Szeged Csaplár Benedek) [vö. *gyűretl*].

TŰRI: kicsi, törpe [gúnynév] (Rábaköz, Beő-Sárkány Nyr. XVII.192).

TŰRKŐ: pásztorkürt, tülök (Nyitra m. Magyar-Sóók Tolnai Vilmos).

TŰRKÖLŐZ-IK, TŰRKÖLÖDZ-IK: gyűrűkózik (föltűri az inge újját, csipőjére akasztja a szoknyáját) (Tolna m. Tsz.; Kalotaszeg Czuczsa János).

neki-türkölőzik: nekigyűrűkózik (a munkának) (Kalotaszeg Czuczsa János).

TŰRKÖZ-IK, TŰRKÖDZ-IK: gyűrűkózik (Göcsej Nyr. XII.47; Székelyföld Tsz.) [vö. *turkódz-ik*].

föl-türkőzik: föltűri az inge újját (Székelyföld Kiss Mihály).

le-türkőzik: letelepszik (Bereg-Rákos és Munkács vid. Pap Károly).

neki-türkőzik, neki-türkőzik: nekigyűrűkózik (a munkának) (Bereg-Rákos és Munkács vid. Pap Károly; Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Györffy Iván).

TŰRŐ: [tréf.] tőrő. *Mit eszel? — Tűrőt* (Háromszék m. Vadr. 373).

[**TŰRŐDZKÖD-IK**].

neki-tűrődzködik: nekigyűrűkózik (Csallóköz Csaplár Benedek).

TŰRŐKE: hájszerű daganat, gumó (a gyomron v. a hason megcsömörléskor, puffadásnál, vagy vén asszonyok, vén emberek testén) (Bereg-Rákos és Munkács vid. Pap Sándor).

[**TŰRÖM**].

tűrőm-fű: [tréf.] türelem, béketűrés (Gömör m. Nyr. XVII.566; Abaúj, Borsod, Zemplén, m. Király Pál). *Té mos tűrőmfűvet élté* (Veszprém Nyr. VII.375). *Ha fáj az újjod, tűrőmfűvet tegyél rá:* törd a fájdalmat (Szatmár vid. Nyr. XIII.475). *Annak az az urussága, hogy kösd bé tűrőmfűvel s jajlapival* (Háromszék m. Vadr. 356). *Ottvagyott egy fa, . . . világtalan szülvafa, ezen terem a tűrőmfű* (Háromszék m. Nyr. II.175).

tűrőm-háj: ∞ *Tégy reá tűrőmhájat!* [mondják, mikor vki nem veszedelmes sebet fájlalja] (Csallóköz Csaplár Benedek).

tűrőm-olaj: ∞ (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.305; Cegléd Ilosvay Vilmos; Abaúj, Borsod, Zemplén m. Király Pál). *Elfogyott a tűrőmolaja:* elfogyott a béketűrése (Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.428). *Sok a tűrőmolaja:* nagyon türelmes (Alföld Nyr. V.123; Szeged vid. Nyr. VII.473).

[**TŰRŐZ-IK, TŰRŐDZ-IK**].

neki-tűrőzik, neki-tűrődzik (*neki-tűrőzik, neki-tűrődzik*): nekigyűrűkózik (Csallóköz Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.342; Vadr.; Györffy Iván).

TŰRSŐ: a béres felől fogott marha (Kalotaszeg Nyr. XX.468) [vö. *kéztűlső*].

[**TŰRT**].

türt-laska: egy neme a laskának (Háromszék m. Erdélyi Lajos).

[**TŰRTET**].

[Szólások]. *Türteti magát:* türtőzteti magát. *Ugyan, Mari, türtesse magát má egy kicsit avvá a zörgéssé* [hagyjon vele alább]; *nem látja, hogy a gyerök ászik?* (Keckemét Simonyi Zsigmond).

TŰRTŐZTET (*törtőzteti* Vas m. Kassai J. Szókönyv V.278; *törtőztetem* Vas m. Kemenes-alja Tsz.; *türkőztet, türkőzteti, türkőztetni* Székelyföld Tsz.; Nyr. I.327; Arany-Gyulai NGy. III.319; Kiss Mihály; Udvarhely m. Nyr. VIII.472; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; *türkőzteti* Kalotaszeg Czuczsa János).

[**TŰS**].

tűs-kosár: varrókosár (a melyben a varrószereket tartják az asszonyok) (Mosony m. Lébény-Sz. Miklós Varga Damján).

tűs-párna: tűpárna (Cegléd Ilosvay Vilmos).

TŰSKE. *Tűskéje a toronynak:* csillagja (Banya m. Csúza Nyr. XVIII.429).

tűske-bujkáló: ökörszem (troglodytes troglodytes) (Dunántúl Nomenclator Avium 72; Zala m. Nyr. XXV.379; Zala m. Orosztöny Nyr. XXIV.384).

tűske-szóló: egros (Somogy m. Nyr. XIV.479).

tűske-veréb, tűske-veréb: gyepűveréb, kölesveréb, borveréb (kissebb, mint a házi veréb, s rendesen a gyepűben, tűskebokrokban tanyáz) (Zala m. Szentgyörgyvölgye Nyr. II.280; Zala m. Túrje Bódiss Jusztn).

[**TŰSKÉS**].

tűskés-ballangó: ördögsekér, boszorkánykerék (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.239; itt *tűskés* nyilván hiba).

tűskés-borc: sündisznó (Somogy m. Kassai J. Szókönyv V.17).

tűskés-hal: acerina cernua (Göcsej Herman O. Halászat K.).

tűskés-lepény: gleditschiatricanthos (Tolna m. Dombóvár Nyr. XXV.192).

tűskés-pecsenye: pecsenye a disznó nyuljának azon részéből, a melyen a bordahegy van (Cegléd Ilosvay Vilmos).

[tűskés-seggű].

tűskésseggű-szóló: egy szőlőfaj (Balaton mell. Tsz. 351b).

TÜSÖK: tűske, tövis (—m? Fajsz Nyr. VII. 429; Baranya m. Kassai J. Szókönyv V.280; Baranya m. Ormánság Tsz.; Nyr. VII.525; XXV.142; Eszék vid. Nyr. VIII.140; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429; Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.41; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.304. 474; Békés m. Új-Kigyós Nyr. IV.233; Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.428; Csongrád m. Szentes Nyr. V.44; Szeged Kálmány L. Szeged népe I.82; Torontál m. Pádó Kálmány L. Szeged népe II.53; Szilágy m. Akos Kerekes Ernő).

tűsök-borona: tövisborona (tövises vesszőkből font borona) (Bács m. Zenta Nyr. XVIII.384).

tűsök-fa: tűskefa, koronafa, Krisztustövisfa (gleditschia) (Szeged és vid. Divényi Gyula; Torontál m. Szóreg Kálmány L. Szeged népe III.8).

TÜSÖL: gyakran látogat (vkit), barátkozik vkivel. *Nagyon tűslik egymást* (Nagy-Kunság Nyr. II.327).

TÜSPÖLŐD-İK: elgondolkozik (vmin), töprenkedik (Bihar m. Poesaj Nyr. VI.425) [vö. *tűspeleőgy-ik*].

TÜSSENT: disznót lop (t. i. a tolvaj *tűss*, *tűss* szóval hajtja a disznót) (Tolna m. Simon-torunya Nyr. V.230).

TÜSTÉNKED-İK (*tüsténkőd-ik*, *tüstinkéd-ik*): 1. siet, igyekszik, rajta van, türelmetlenül tesz-vesz (Tisza-Örs Csaplár Benedek; Hódmező-Vásárhely Samu János; Debrecen Kardos Albert); 2. türelmetlenkedik, türelmetlenül vár (Debrecen Kardos Albert). *Az uraság . . . tüsténkedett, hogy hova marad már olyan soká a doktor* (Sárospatak Arany-Gyulai NGy. I.401); 3. alkalmatlanodik. *Né tüstinkégy itt mellettem!* (Mezőtúr Nyr. X.86); 4. tűnődik, töprenkedik, tőri a fejét. *Tüsténkedik rajta* (Debrecen Falusy Béla).

rá-tüsténkődik: rátámad. *Alighogy kimontam, éccőribe rám tüsténköltek* (Hódmező-Vásárhely Nyr. VIII.92).

TÜSTÉNT (*tüstént* Székelyföld Fejér József; Háromszék m. Vadr. 521b; Háromszék m. Zágón Nyr. XXVI.93; *űcsint* Gömör m. Tsz.; *űstént* Zala m. Nyr. XXI.43; Zala m. Kis-Kanizsa Nyr. X.184; Nagy-Kanizsa Király Pál; Somogy m. Nyr. XIX.287; *űstint* Rábaköz Nyr. XI.190; Göcsej Nyr. XII.47; Göcsej, Páka Nyr. I.375; Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. XV.231. 575; Veszprém m. Csetény Nyr. III.323; XVII.377; *űstönt* Göcsej MNy. II.414. 416; Nyr. XIII.499).

[TÜSTÉNTÉS].

tüsténtes-tüstént: tüstént, azonnal (Háromszék m. MNy. V.226).

TÜSTÉNTÉSENN (Székelyföld Győrffy Iván; *tüsténtésén* Háromszék m. Vadr.; *tüsténtesen* Háromszék m. Vadr. 416. 554; *tüsténtösön* Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 459): ~ *A levelet tüsténtesen felszakasztották, elolvasták, elégették* (Háromszék m. Vadr. 416). *Poroncsója a hintónak meg a lovaknak, hogy tüsténtösön ott lögyenek, a honnét éjöttek* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 459).

[TÜSTÉNTET].

[Szólások]. *Tüsténteti magát:* sokat kínálhatja magát. *Ugyan ne tüsténtesd má magadat!* (Szatmár m. Barna Ferdinánd).

TÜSTÉST (Háromszék m. Arany-Gyulai NGy. I.370; *űstst* Répce vid. Nyr. XX.370): tüstént. *A mikor reggel fölöt, tüstést jelentötte a halhatatlanság királynéjának, hogy ő haza akar menni* (Háromszék m. Arany-Gyulai NGy. I.370).

TÜSZKÖLŐD-İK: tűszköl. *Selyemszörű peji-paripám . . . horkol, tombol, tűszkölődik* (Pápa Erdélyi J. Népdalok és mond. III.129).

TÜSZŐ (*csűsző* Szatmár m. Patóháza Nyr. XVIII.431; *dűszű* Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.29. 279; Győrffy Iván; Háromszék m. Vadr.; Kiss Mihály; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; *dűszű* Háromszék m., Erdővidék Vadr. 155; *dűszű* Székelyföld Győrffy Iván; Udvarhely m. Bethlenfalva Nyr. XVII.331; *gyűszű* Székelyföld Nyr. II.427; *gyűszű* Balaton mell. Tsz.; Kolozs m. Szucsák Nyr. XVIII.575). — *Csűsző:* bőrből való oldaltarisznya (az oláhoknál) (Szatmár m. Patóháza Nyr. XVIII.431) [vö. *deszinke*].

TÜSZÖG: pityereg (Jászság Szabó István).

[TÜSSZÖGŐ].

tűsszögő-paripa: gőzmozdony (Székelyföld Nyr. IV.189).

TÜSZÜ: [tagadó és tiltó gúnyszó; egyértékű a fűgemutatással] (Háromszék m. Nyr. IV.431).

[TÜTŐ, TÜTŐ].

tütő-bolond, tütő-bolond: egész bolond (Kis-Kunság Nyr. XXV.336; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.474).

tütő-vak, tütő-vak: egész vak, világtalan (Kis-Kunság Nyr. XXV.336; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.474).

TÜTÖLLŐ: csőalakúra összegöngyölített ostya (Csallóköz? Nyr. I.278).

TÜTTŐ: süldőleány (Csallóköz, Jánosháza és Kis-Jóka vid. Prónai Antal) [vö. *tüttüs*].

TÜTTÜS: 1. disznógyomor véreshurkatöltelékkel (Komárom Beőthy Zsolt); 2. vastagbélből készült kolbász (Nógrád m. Litke Nyr. IV.334); 3. kövérképű kis leány. *Te kis aranyos tüttüs!* (Vác Divényi Gyula) [vö. *tüttő*].

TÜTÜ: [tkp. dajkaszó; tréf.] szeszes ital (Csallóköz, Kecskemét, Szeged Csaplár Benedek; Békés m. Balog István; Bánffy-Hunyad Czeuca János). *Ez az Andris másképp dőgos ember vóna, csakhogy nagyon szereti a tütüt* (Abaúj m. Szikszó Király Pál).

TÜTÜKE: ∞ (Békés m. Balog István).

TÜTÜKÉL: [tréf.] pityizál (Békés m. Balog István).

be-tütüköl: [tréf.] becsíp. *Betütükélt* (Hol? Nyr. XVII.236).

TÜTÜL: [tréf.] iszik (szeszes italt). *Szeret tütülni. Sokat tütült* (Bánffy-Hunyad Czeuca János).

TÜTTYŐ: gyüge, félkegyelmű, bamba, hülye, bárgyú (Csallóköz Csaplár Benedek; Pozsony m. Taksony Nyr. X.192) [vö. *gyűggyő*].

TÜTYÜLLŐ: hülye, gyüge (Csallóköz id. Szinyei Józsefné).

1. **TŰZ** (*tyűz* Palócság Tsz. 373b; Nógrád m. Rimóc Nyr. VI.84).

[Szólások]. *Tűzet tesz:* tűzet rak (Brassó m. Hétfalu Horger Antal). *Tűzet tettem* (Karcag Nyr. XVIII.131). *Tűzet tenni. Tégy tűzet!* (Székelyföld Nyr. XVIII.12). *Tegyen tűzet a kályhára!* (Heves m. Réde Nyr. XVIII.131). *Tégy tűzet a kemencére (tűzhelyre, kályhára)!* (Balatonfüred Nyr. XVIII.131). *Olyan, mint az égő tűz:* lobbanékony természetű (Künszentmárton Nyr. III.31). *Azt hittem, nem ég; csak akkor láttam, hogy tűzön tűz az egész pipa* (Hol? Szilasi Móric).

tűz-bab: egyy babfaj (Bars m. Nyr. XVIII.384).

tűz-bánya: a szénégetésnél a földdel elfödött égő farakás (Palócság Nyr. XXII.574).

tűz-előte: rúd körül forgatható vaspléh, mely a kovács v. a lakatos elől a tűz hevét elfogja (Kisújszállás Nyr. I.333; — Freckay János) [vö. *előte*].

tűz-eredés: tűztámadás (Székelyföld Kassai J. Szókönyv II.102).

tűz-fal: a pitvar és a konyha választófala (Borsod m. Ethnographia VII.73).

tűz-fogó: csípővas (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné).

tűz-gép: gőzgép (Jász-Nagykún-Szolnok m. Túrkeve Nyr. III.473).

[**tűz-harizsáló**].

tűzharizsáló-rúd: piszkafa (Háromszék m. Nyr. X.327).

tűz-hely (*tűszej, tűszely* Bars m. Zeliz vid. Nyr. XIV.288; Zilah Nyr. XII.375; Kalotaszeg, M.-Valkó, Zsobok Czeuca János, Melich János; Deés Nyr. XI.526; Torockó Jankó J. Torda stb. 202; Kis-Küküllő m. Szókefalva Nyr. XV.144;

Udvarhely m. Vadr.; Háromszék m. Vadr. 433; *tűszéj* Zilah vid. László Géza; Alsó-Fehér m. Nyr. XXV.347): 1. *tűszej:* a kemence azon része, a melyre a tüzet rakják (Kalotaszeg, Zsobok Melich János); 2. *tűszej:* a főzőkemence előtt való hely, a hová a fazekakat teszik, hogy főjön, a mi bennük van (Kalotaszeg, M.-Valkó Czeuca János); 3. *tűszej:* a rost előtti hely (Torockó Jankó J. Torda stb. 202); 4. *tűszej:* a verőbeli kemence nyílása (Torockó Jankó J. Torda stb. 202); 5. *tűszéj:* a kemence eltűlő sárpadjá (Zilah vid. László Géza); 6. *tűszely:* szobában a fal mellett néhány lányi magasságra emelt padka, a melyre egyetmást rá-raknak v. a melyen alusznak is (Bars m. Zeliz vid. Nyr. XIV.288).

tűzhelyes: ligetes (a vetés, ha sok üres hely van közte, a hol a mag ki nem kelt v. kikelés után kiveszett) (Nagy-Kúnság Nyr. II.136).

[**tűz-kő**].

tűzküjes: tűzről pattant, sürgő-forgó, lobbanékony, kardos (asszony) (Dunántúl Bódiss Jusz-tin). *Tűzküjes asszony vót* (Zala m. Nyr. XX.239).

tűz-lopó: vmi esti pillangó (Csík m. Gyergyó-Újfalu Jánosy Gerő).

tűz-mester: gyújtogató. *Nyilván te voltál a tűzmester* (Csongrád m. Szentés Nyr. IX.94).

[**tűz-oltó**].

tűzoltóka: tűzoltózubbonszerű női kabátka (Kassa Kemény Lajos).

[**tűz-pad**].

tűzpadol, tiszpadol: a tűzhelyet lesi, a konyhában kotnyeleskedik (Cegléd Ilosvay Vilmos).

tiz-pal, tisz-pal (*tűz-paly* Gömör, Torna m. Tsz.): 1. tűzhely (Heves m. Makáry György 1839; Nógrád m. Nyr. IV.94; Karancs vid. Nyr. XXI.478 [itt *tiszpat* nyilván hiba]; Gömör m. Tsz.; Nyr. XXIII.45; Rimaszombat Nyr. XVII.574; XXVI.479; Gömör m. Otrókcs Nyr. XVIII.185; Torna m. Tsz.); 2. kályha padkája (Rozsnyó Nyr. VIII.566); 3. ház előtti padka. *Vásárnap délután leátem az ablak alá a tiszpaóra* (Palócság Nyr. VI.467).

[Szólások]. *Sápnott veri a tiszpalt:* sokat jár Sápnyékhöz (Rozsnyó Nyr. VIII.566).

tűz-part: a kovács v. a lakatos tűzhelyének medre mellett levő negyedgömb-alakú vas, a mely a tüzet összetartja (Arad m. Majláthfalva Nyr. VIII.478; — Freckay János).

tűz-ször: tűzszerszámos zaesko (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.474).

[**tűz-víz**].

[Szólások]. *Tűz-víz meg kell lenni v. tenni:* török-szakad, minden áron, mindenesetre. *Tűz-*

viz meg kell lenni. Tűz-viz érni kell tíz forintot. Ma tűz-viz meg kell járnunk Barassót (Háromszék m. Nyr. IX.41; Kiss Mihály).

2. **TÜZ** (tődz, tődzeni, tődzni, tődzötto Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574; Székelyföld Arany-Gyulai NGy. I.233; Kiss Mihály; *tűdz* Székelyföld Kiss Mihály; nekitűz-ik [a nap a falnak] Duna mell. Kassai J. Szókönyv V.287): 1. *tűz*: szúr. *A tűske keresztül tűzi a ruhát* (Baranya m. Patacs vid. Csaplár Benedek); 2. *tődz*, *tűdz*: hímez, kivarr (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574; Székelyföld Kiss Mihály). *Ő himet varr vála fekete selyméből; hol selyme nem érte, könyvével tődzötto* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. I.233).

[ki-tűz].

[Szólások]. *Kitűzi magát*: készül magát rászánól (vmi kalandos, kétes végű vállalatra) (Künszentmárton Nyr. III.31). *Kitűzi magát a vesződelőnek*: kiteszi magát (Somogy m. Visnye Nyr. XVII.286).

neki-tűz: elhatároz. *Már éccer nekitűztem, hogy elmegyek, de...* (Csongrád m. Szentcszakó Ferenc).

tűz-fokoz (*tűzni-fokozni*): űz-fűz, nagyon tudakol (Nagy-Kútság Nyr. II.327).

TÜZDÖZ: tűzdel (Főlső-Somogy, Balaton mell. Nyr. VII.475).

TÜZEL (*tűzell* Csallóköz Csaplár Benedek; Jász-Kisér Nyr. XIII.525): tűzben van, forrónak érzik. *Roppantúl tűzell* [a gyuladásos szem] (Jász-Kisér Nyr. XIII.525; Csapodi István).

rá-tűzel: alája tűzel. *Tűzeltek rá* [a sáskára]: szalmát gyújtottak alája (Nagy-Körös Nyr. XXVII.137).

TÜZELES (*tűzellés* Csallóköz Csaplár Benedek; Jász-Kisér Nyr. XIII.525) [vö. *tűzel*]. *Elkezd a nagy tűzellést* [a gyuladásos szem]. *Tűzelléssel fáj* (Jász-Kisér Nyr. XIII.525).

TÜZELŐ (*tűzellő* Csallóköz Csaplár Benedek): 1. nyári tűzhely (Háromszék m. MNy. VI.353; Gyórfy Iván); 2. kályha. *Ragd még a tűzelőt* (Fehér m. Nyr. XXVI.526).

tűzelő-hely: a pitvar közepén téglával kirakott négyszögletes lyuk, a mely fölött csak bográcsban főznek (Mezőtúr Nyr. X.569).

[TÜZES].

tűzes-betegség: patécs (Baranya m. Ormány-ság Tsz.).

tűzes-embör (*tűzes-embör*): lidérc, bolygóttűz (Tata Matusik Nep. János 1839; Komárom m. Fűr Nyr. XX.479; Somogy m. Kálmáncsa Nyr. XI.238).

tűzes-liliom: sötétsárga liliom (Csík m. Gyergyó-Újfalu Jánosy Gerő).

tűzes-masina: gőzgép (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429).

tűzes-szekór: gőzmozdony (Székelyföld Nyr. IV.189).

[TÜZÍT].

fel-tűzit: 1. fölingerel, fölmérgesít (Háromszék m. MNy. VI.326; Gyórfy Iván); 2. buja vágyra gerjeszt (Székelyföld Kiss Mihály).

[TÜZKE], **TÜSZKE**: tüzecke, tűz (Eszék vid. Nyr. VIII.140).

[TÜZKÖD-IK], **TÜSZKÖD-IK** (*tűszköd-ik*): 1. kötekedik, ellenkezik (Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334); 2. verokedik, viaskodik (Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334; Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. III.86).

TÜZÖL (*tődzöl* Székelyföld Kiss Mihály; *le-tődzöl* Brassó m. Hétfalu Horger Antal; *tődzöl*ni Háromszék m. MNy. VI.353; Vadr.; Gyórfy Iván; *tűdzöl*ni Zilah vid. László Géza; *tűzöl*ve Kalotaszeg, N.-Kapus Nyr. XXVIII.426): átöltéssel varr [vö. *tézsöl*].

le-tűzöl, **le-tődzöl**: átöltéssel levarr (Kalotaszeg, N.-Kapus Nyr. XXVIII.426; Brassó m. Hétfalu Horger Antal).

[TÜZÖTT].

tűzött-kabát: juhászkabát (Cegléd Ilosvay Vilmos).

tűzött-lajbi: juhászlajbi (Cegléd Ilosvay Vilmos).

[TÜZÜL].

fel-tűzül: 1. fölingerlődik, haragra lobban (Háromszék m. MNy. VI.326; Gyórfy Iván); 2. buja vágyra gerjed (Székelyföld Kiss Mihály).

TÜZSÉR: az eladott halak összetűzésére szolgáló erős vastű (Szeged Herman O. Halászat K.).

Ty.

TYARBOS: a ki gyakran botlik járás közben (Bars m. Léva Czimmermann János).

TYATYA: atya (Cegléd Ilosvay Vilmos; Kecskemét Nyr. IV.284).

TYILÁP: vézna, gyenge, betegségből lábadozó. *Tyiláp ember* (Torda Nyr. XVIII.95) [vö. 1. *siláp*].

TYINKÓ: babhüvely (Szilágy m. Nyr. VII.382).

TYIPI-TYAPA: eggyügyű, hadarva és pöszén beszélő [gúnynév] (Hont m. Helemba Nyr. VI.225).

TYISZÁGA: abramis brama (Nagy-Enyed Herman O. Halászat K.).

TYORA: vak (Báes-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.414).

[TYU].

[Szólások]. *Nē tyu, mer kalantyu:* ne akarj annyit tudni! (Kalocsa Nyr. VIII.461).

TYUHAI! [interjectio] (*csuhaj!* Szatmár m. Kömörő Nyr. XIX.286; *tyuha!* Vas m. Szarvaskend Nyr. XVI.235). *Csuhaj, retek, be szerellek! Megőszülhetsz, mtg elveszlek!* [nyilván táncközbeli mondóka] (Szatmár m. Kömörő Nyr. XIX.286). *Tyuha, feketé kökén! Más is szégén, nemcsak én!* [nászmondóka] (Vas m. Szarvaskend Nyr. XVI.235).

tyuhaj-fi: tyuhajozó, hangosan mulatozó. *Hadd hajja meg az a htres tyuhajfi!* (Fehér m. Nyr. X.522).

TYÚK (*gyúk* Zemplén m. Tállya Nyr. IV.421; *tík* Duna mell. Kassai J. Szókönyv V.114; Győr Nyr. VI.268; Rábaköz Nyr. XI.38; Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György; Soprony m. Tsz.; Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561; Soprony Császár Árpád; Soprony m. Szilsárkány Nyr. VI.369. 516; Balaton vid. Nyr. III.517; Vas m. Körmend vid. Nyr. III.379; Vas m. Őrség Nyr. I.422; III.179; VII.322. 331; Göcsej Nyr. II.232; XI.479; Császár Árpád; Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VI.227; VII.230; Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. III.474; Keszthely vid. Nyr. VI.523; Veszprém m. Nyr. II.329; Veszprém m. Szentgál Nyr. III.330; VII.280; Veszprém m. Csékut Nyr. XIII.192; Somogy m. Nyr. II.376; XIV.479; Somogy m. Szőke-Denes Nyr. III.90; Somogy m. Adánd Nyr. VI.191. 334; Somogy m. Babod Nyr. XII.377; Főlső-Somogy, Balaton mell. Nyr. VII.475; Baranya m. Tsz.; Baranya m. Ormánság Nyr. VIII.47; Tolna m. Ozora Nyr. V.478; Szegszárd vid. Nyr. VII.382; Fehér m. Nyr. X.188; Császár Árpád; Székesfehérvár Nyr. III.520; Fehér m. Polgárdi Nyr. VII.284; Fehér m. Lovasberény Nyr. XVII.576; Pozsony m. Dudvág és Feketevíz mell. Ürményi László; Kecskemét Tóth Aurél; Csik m. Tsz.; *tík* Csallóköz, Bacsfa Nyr. XVI.140; Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VI.267; Mohács Nyr. XXVII.66; Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.380; Szlavónia Nyr. XXIII.259. 358; Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.114; *tík* Somogy m. K.-Dombó, Darány, Nagy-Dobsza, Istvándi Nyr. XXV.526). — *Tyuk:* ki nem pattogott kukoricaszem (Székelyföld Kiss Mihály; Aranyosszék Jankó J. Torda stb. 129; — vö. *kakas*).

[*tyúk-akol*], *tík-okó:* *tyúkol* (Baranya-Ózd Nyr. XXVII.479).

tyuk-alja. *Egy tyukalja tojás:* a mennyi egy kotlóstyúk alatt van. *Egy tyukalja tojás egyszerre rézssent ki:* egyszerre kelt ki valamennyi csirke (Mezőtúr Nyr. X.286).

tyúk-bolondító: zászpa (Torda-Aranyos m. Komjátszeg, Háromszék m. Sepsi-Kőröspatak Kanyaró Ferenc).

tyuk-eszü: gyenge eszü (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNyr. VI.353).

tík-fi: csirke (Pozsony m. Tárnok Nyr. VIII.471; Pozsony m. Dudvág és Feketevíz mell. Ürményi László; Csallóköz Nyr. I.332; Király Pál; Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561).

tyúk-fül: vmi levesbe való tészta (Debrecen Nyr. IX.206).

tyúk-gomba, tík-gomba (tig-gomba): egy megehető apró gombafaj (Soprony és Vas m. Nyr. X.332; Göcsej Nyr. XII.95; Zala m. Szepezd Nyr. XVII.284; Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.293).

tík-hályog, tík-halog: farkassötét (szembetegség, a melyben az ember napnyugta után nem lát) (Veszprém m. Nyr. XIV.527; Zala m. Nyr. XIV.90).

tyuk-haszna: tojás (Dunántúl Bódiss Jusztn).

tik-ház: tyúkol (Soprony m. Rábaköz Nyr. III.281; Göcsej Nyr. XVII.507; Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VI.468; Fölső-Somogy, Balaton mell. Nyr. VII.475).

tik-hé, tik-hí: a hizlaló padlása, a hol a tyúkok hálnak (Zala m. Vaszoly Király Pál).

tyúk-húr, tyuk-hur, tik-húr: 1. *tik-húr, tyuk-húr:* pipehúr (alsine media) (Zemplén m. De-regnyó Nyr. XIII.236; Hol? Tsz.); 2. *tik-húr:* stellaria (Soprony és Vas m. Nyr. X.332); 3. *tyúk-húr:* vmi hajfonat-féle. „Ha a haj kiesi, s elül se lehet garast csinálni, akkor *tyúk-húrba* fonják” (Nógrád m. Litke Nyr. IV.226).

tyuk-járás: a padlásra vivő följárója a tyúkoknak (Palócság Ethnographia IV.16).

tyuk-kotóc: tyúkketrec (Brassó m. Hétfalu Horger Antal).

tyúk-majorság: baroinfi (Győr m., Komárom m., Fehér m. Nyr. XVII.507).

tyúk-miska: 1. tehetetlen, élheteretlen ember, anyámasszony katonája (Csongrád m. Szentcsakó Ferenc; Háromszék m. Nyr. IV.431); 2. felemás szemű ember (Somogy m. Áraes Simonyi Zsigmond).

tyúk-mony (*tik-mon* Göcsej Nyr. VIII.41; Somogy m. Kálmánása Nyr. XI.238; Tolna m. Gyöng Nyr. V.379; Brassó m. Hétfalu, Zajzon Nyr. III.373; Brassó m. Hétfalu, Bácsfalu Nyr. III.564; Brassó m. Hosszúfalu Nyr. XXII.237. 238; *tik-mony* Pozsony m. Dudvág és Feketevíz mell. Ürményi László; Dunántúl Nyr. XVI.240; Tata vid. Nyr. V.329; Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561; Soprony m. Röjtök Nyr. III.514; Rábaköz, Beő-Sárkány Nyr. XVIII.238; Vas m. Órség Nyr. III.283; Göcsej MNy. II.413; Zala m. Gelse és vid. Nyr. XV.574; Zala m. Szepezd Nyr. XVII.284; Balaton mell. Tsz.; Veszprém m. Deveser Nyr. XVIII.479; Somogy m. Nyr. II.377; XIV.479; Baranya m. Tsz.; Nyr. XIV.142; Közép-Baranya Nyr. III.327; Baranya m. Kissasszonyfa és vid. Zalai Mihály; Tolna m. Nyr. VI.172; Tolna m. Sárköz Nyr. IV.418; Tolna m. Gyöng Nyr. V.379; Szlavónia Nyr. XXIII.360; Kecskemét-Tóth Aurél; Székelyföld Tsz.; Brassó m. Hétfalu Nyr. XVI.575; XXII.94; Horger Antal; Brassó m. Hosszúfalu Nyr. XXII.237; *tik-monát, tyuk-monát* Brassó m. Hosszúfalu Nyr. XXII.237 [helytelen értelmezéssel]; *tyuk-mony* Komárom m. Naszvad Nyr. IV.236; Bars m. Nyr. X.138; Hont m. Nyr. XVIII.430; Mátyusföld Nyr. XVII.522; Nyitra vid. Nyr. XXVIII.451; *tyúk-mony* Székelyföld Tsz.): tyúktojás, tojás. *Lúd-tikmony* (Dunántúl Nyr. V.229; Vas m. Órség Nyr. III.283; Somogy m. Nyr. XIV.479). *Lúd-tyukmony* (Mátyusföld Nyr. XVII.522). *Lúd-, veriéb-, kacsa-, fecske-, hanygya-tyukmony* (Nyitra vid. Nyr. XXVIII.451). *Réce-tikmony* (Vas m. Órség Nyr. III.283). *Veriéb-, gágója-, pátká-tikmony* (Szlavónia Nyr. XXIII.360).

tyukma-rátott: tojásrántotta (Székelyföld Nyr. IV.328; vö. 414).

[*tikmony-sült*].

[Szólások]. *Tikmonysült alatt:* annyi idő alatt, a mennyi alatt egy tojás megsül (= rövid idő alatt) (Zala m. Kis-Kanizsa Nyr. IX.280). *Régen mentekerre? — Nem. Egy tikmonysültje van:* annyi ideje, a mennyi alatt egy tojás megsül (Veszprém m. Almádi Zolnai Gyula). *Égy tikmonsültig:* rövid ideig (Tolna m. Gyöng Nyr. V.379). *Ét tikmonsültig:* ∞ (Göcsej Nyr. VIII.41). *Csak egy tikmonysültig* (Zala m. Háztartás II.187).

tyukmonyász: tojás-szedő (Mátyusföld Nyr. XVII.523).

tyukmonyászó: ∞ (Mátyusföld Nyr. XVII.523).

tikmonka: tojáska. *Naccsága, végyen tikmonkát!* (Brassó m. Hétfalu Nyr. XXII.94).

[*tikmonyos*].

tikmonyas-koma: így szólítják egymást a pajtások, a kik a húsvéti pirostojásukat össze-ütik (Göcsej Bódiss Jusztn; Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. XV.575).

tikmonyoská: tojásrántotta (Szlavónia Nyr. XXIII.360).

tyúk-ól (*tyúk-ój* Csík m. Nyr. XXVI.429).

tyúk-orr: geranium pratense (Csík m. Gyimes Nyr. XXVIII.143).

tyukor-fű: ∞ (Csík m. Gyergyó-Újfalu Jánosy Gerő).

[*tik-ölő*].

tikölő-kánya: tyúkhordó kánya, karvaly (Balaton mell. Tsz.).

tyúkördő-madoár: vérese, kánya (Nyitra vid. Nyr. XXVIII.451).

tyuk-pajta: tyúkketrec (Brassó m. Hétfalu Horger Antal).

tyuk-rekesz: ∞ (Székelyföld Csaplár Benedek).

tyúk-segg (*tyuk-seg, tyuk-segg*): 1. tyúkszem (Borsod m. Tard Ethnographia VII.368; Hol? CzF); 2. orbáncféle bőrfolt (Szatmár m. Kapuk vid. II.277).

tik-sötéte: farkassötét (szembetegség, a melyben az ember napnyugta után nem lát) (Csallóköz Nyr. I.332).

[*tyúk-szöm*].

tyúkszöm-virág: adonis vernalis. (A nép azt tartja, hogy ha e növény nedve a kezét éri, tyúkszem támad rajta.) (Szeged Nyr. VII.381.)

tyúk-szemű: 1. a kinek farkassötétje van, a ki este nem lát; 2. [ritkábban:] közellátó (Zilah vid. László Géza).

[**tyúk-ülő**], **tík-ülő**, **tík-ülő** (Mosonym. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György; **tík-ülő** Zala m. Hetés Ethnographia VIII.97): a tyúkok téli hálólhelye.

tyúk-ültető: tehetetlen, élheteretlen ember, anyünasszony katonája (Csongrád m. Szentcsák Ferenc).

tyúk-vakító: *anagallis arvensis* (Hoves m. Névtelen 1840; Nógrád m. Nyr. IV.122) [vö. *csirke-vakító*].

tík-vakos: a kinek farkassötétje van, a ki este nem lát (Győr m. Tsz.; Győr m. Szigetköz Nyr. XIX.191). *Mihelyt bealkonyodik, tíkvakos vagyok* (Győr m. Téth, Veszprém m. Pápa Király Pál).

tyúk-verő (*tík-verő*): a lakodalom utáni napon v. napokban a hivatalos vendégek háznál (esetleg csak a legényes v. leányos háznál) tett látogatása s ottvaló evése-ivása, mulatozása a násznépnek; — ilyenkor a pajkos legények útközben, a hol csak tyúkot találnak, elütik s fölragatják egy rúdra, melyet két legény a vállán visz, s így mutatják be magukat (Nyitra m. Pográny és vid. Drnovszky Ferenc 1841; Győr m. Tsz. 208b; Nyr. III.427; Vas m. Kemenesalja Tsz.; Alföld Nyr. XV.281; Kis-Kúnság Nyr. XXV.334).

1. **TYÚKÁSZ** (*tíkász*, *tíkász*; — *tikác* Zala m. Hetés Nyr. II.373); 1. *tikác*, *tíkász*, *tíkász*: baromfikereskedő, a ki házról-házra, faluról-falura járva összevásárolja a házi szárnyasokat (Vas m. Órség Nyr. VII.468; Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Zala m. Sümeg vid. Nyr. XXII.286; Zala m. Hetés Nyr. II.373; Tolna m. Felső-Nyék Nyr. VI.323); 2. *tyúkász*: tyúktolvaj (Cegléd Ilosvay Vilmos); 3. *tíkász*: tojáskereskedő, a ki a szekérével faluról-falura járva összevásárolja a

tojást (Péher m. Nyr. XXVI.525); 4. *tyúkász*: vadászkatona [gúnynév] (Marosvásárhely Nyr. XV.239).

[2. **TYÚKÁSZ**], **TIKÁSZ**: 1. tyúkot lop. *Már megint tikásztak azok a csavargók az éjjel* (Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusztn; [ezen jelentéssel?] Göcsej Nyr. XIV.165; Budenz-Album 160); 2. tojást keres, szed (Vas m. Kis-Cell vid., Sárvár vid., Veszprém m. Pápa vid. Bódiss Jusztn).

TYÚKOS: többes hajfonat (Palócság Nyr. XXIII.94).

tíkos-ól: tyúkol (Szlavónia Nyr. XXIII.310).

TYÜTYMA: együgyű, gyámoltalan (Nógrád m. Szirák Békassy Sándor; Orosháza Nyr. VI.179).

TYÜTYMOS: alattomos, sunyi (Csallóköz Csaplár Benedek).

TYÜTYÜ = *tyutyu-mutyu* (Beregszász Nyr. XXVI.523) [vö. *tutí*].

tyutyu-mutyu: ügyetlen, gyámoltalan, élheteretlen, pipogya, gyüge, félkegyelmű (Rimaszombat Nyr. XVII.574; Abaúj m. Szikszó Király Pál; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XII.379) [vö. *tetye-mutyi*, *tityi-mutyi*, *tutyi-mutyi*, *tyütyü-mütyü*].

TYÜHGET: szörnyűködik (Vas m. Kemenesalja Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.417).

TYÜTYŐKE, **TYÜCSÜKE**: 1. *tyütyőke*: vöröslábú cankó (totanus totanus) (Alföld Nomenclator Avium 27); 2. *tyücsüke*: réti cankó (totanus glareola) (Tisza mell. Nomenclator Avium 27).

[**TYÜTYÜ**].

tyütyü-mütyü = *tyutyu-mutyu* (Rimaszombat Nyr. XVII.574).

U. Ú.

UCCA (*úca*, *úcán* Moldvai csáng. Nyr. IX.451; Moldva, Klézse Nyr. VI.432; *úcá* Szlavónia Nyr. XXIII.168; *ucca* Háromszék m. Király Pál; *ulica* Moldvai csáng. Nyr. IX.491; X.204). — *Ulica*: síkátor, köz (Moldvai csáng. Nyr. IX.491; X.204).

[Szólások]. *Ucca táttva* (*ucca táttvo*): az egész ucca szemeláttára (Soprony m. Csepreg Nyr. XIX.288; Répce mell. Nyr. XX.409).

ucca-ajtó (*ucc-ajtó* Soprony m. Horpács, Zala m. Vászoly Király Pál).

ucca-bütü (*utca-bütü*): uccavég (Háromszék m. MNy. VI.353; Vadr.; Gyórfy Iván).

ucca-esdő (*utca-esdő*): uccán kószálni, lézen-geni, ténferegni szerető (Háromszék m. MNy. VI.353; Gyórfy Iván).

ucca-gyásza: olyan ház, a melynek nem viselik gondját (Csongrád m. Szentés Nyr. VIII.332).

ucca-kati: mindig az uccán kószáló, lézengő, ténfergő leány v. asszony (Háromszék m. MNy. V.353; Nyr. IV.431). *Hun vagy te ucca-Kati, te kőbori-Bori, te?* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. VIII.225). *Ójan mind é utcakati* (Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XV.568).

ucca-part: magas uccaszél (mélyebben fekvő uccának két magasabb partja, a melyre a házak vannak építve) (Győr m. Bódiss Jusstín).

uccaparti: uccaszéli (Győr m. Bódiss Jusstín). *Uccaparti hőkén* [? — talán hiba e h.: *kőkén*], *barnaszēmü legén* (Vas m. Órség Nyr. I.416).

ucca-pista: mindig az uccán kószáló, lézengő, ténfergő fiú, legény v. ember (Zilah vid. Nyr. XXVII.542; Bíró János).

ucca-szád, ucca-száda: ucca torkolata. *Ahaj!* *fordújjon bé az uccaszádon* (Háromszék m. Király Pál).

ucca-ször: uccasor. *Méjlik uccaszörbe lakik?* (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Uccaszörbe*: házsorba az uccán végig (Háromszék m. Vadr.). *Uccaszörbe vannak ültetve a fák* (Erdővidék Szász József). *A maga uccaszörbe mégy v. uccaszörbe van* [a levélhordó, azaz azt az uccasort járja, a mely neki van kiosztva] (Székely-Keresztúr vid. Szász József).

[Szólások]. *Uccaszörbe mēnnek a bucsujárók*: két libasorban párhuzamosan haladnak, közt (minteggy uccát) hagyva közbül (Háromszék m. Farkas István).

UCCÁCSKA (*uccacska* Brassó m. Hétfalu Horger Antal).

UCCÁZ (*utcaázni*): az uccán járkál (Háromszék m. MNy. VI.353).

UCCU (*huccu* Nagy-Kúnság Nyr. XX.45; Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk I.162).

UCKURUC (Borsod, Gömör, Kishont, Abaúj, Torna m. Erdészeti Lapok XXII.517; Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; *uszkurusz* Abaúj, Torna m. CzF.; Torna m. Ruehietl Miklós 1839): berkenye v. lasponya.

uckuruc-fa: sorbus torminalis (elzbeerbaum) (Borsod, Gömör, Kishont, Abaúj, Torna m. Erdészeti Lapok XXII.517).

UDRI-BUDRI: uccu neki! (Szeged Csaplár Benedek).

UDVAR (*odvar* Háromszék m. Zágon Nyr. XXVI.92): 1. nemesi kúria (Kis-Küküllő m. Szőkefalva Nyr. XV.284); 2. az uraság háza, portája (Abaúj m. Forró-Encs Nyr. XXVIII.422); 3. a magyar vejsznél a víz ellenében fölállított rész (Torontál m. Tápé Herman O. Halászat K.); a kürtő kapuján belül eső rész (Fertő mell. uo.).

udvar-biró: tisztartó (Erdély Kassai J. Szókönyv V.120).

udvar-ház: kisebb birtokú nemesnek falusi laka (Erdély Gyulai P. Egy régi udvarház utolsó gazdája 1.).

UDVAROL: szolgál (a fődekan és a kisdekan az egész céhnek a gyűlésben és más alkalommal) (Kézdi-Vásárhely Nyr. XVII.480).

[Szólások]. *Udvarolnak a hangyák*: egymásután mennek, sorjában járnak-kelnek (Baranya m. Bélye, Csúza Nyr. XV.424; XVIII.429).

UDVAROS: mindenek férficseléd, udvari legény (Szeged, Erdély Csaplár Benedek). *Beált egy öreg paphon udvarosnak* (Torontál m. Szaján Kálmány L. Szeged népe II.150).

[UGAR].

[Szólások]. *Ugarban lenni*: szolgálaton kívül lenni (Heves m. Tisza-Örs Csaplár Benedek).

[ugar-göröngy].

[Szólások]. *Akkora, mint egy ugar-göröngy* [mondják kis gyerekekre]. *Te ugar-göröngy!* [mondják kis gyerekeknek] (Cegléd Ilosvay Vilmos).

ugar-kova: szántóföldön, ugaron talált kőkorszakbeli nyílhegy, balta, szilánk stb. (Debrecen Király Pál).

[UGAT].

[Szólások]. *De sokat ugat a lölköm*: de sokat csuklom! (Veszprém m. Szentgál Nyr. III.184).

ki-ugat: ugatva kikísér (a kutya vkit a kapun) (Székelyföld Tsz.).

UGATÉROZ: 1. ugat (Keeskemét Nyr. XXVI. 464); 2. kiabál (Pest m. Domonyvölgy Lichtschein Ödön).

UGLYA: szeglet, sarok. *A házuglyája* (a melyre a *majorpangok* v. *falgerendák* támaszkodnak) (Palócság Ethnographia IV.13).

[UGLYÁS].

uglyás-zsuf: a házfödél elein levő zsuff (Palócság Ethnographia IV.13).

UGORD-ÍK (*ugardani* Kis-Küküllő m. Szőkefalva Nyr. XV.144): *ugrik. Uccu, kis lány, ugordj egyet!* (Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.227). *Ugordj egyet sánca!* (Debrecen Arany-Gyulai NGy. I.352).

által-ugord: átugor. *Altalugordhatod* (Ugocsa m. T.-Keresztúr MNy. III.323).

UGORGYÁN: szivárvány (Göcsej Nyr. XIX. 520; Zala m. Lenti vid. Kresznerics F. Szótár II.286).

UGORKA, UBORKA (*buborka* Csallóköz Csaplár Benedek; Komárom m. Alsó-Csallóköz Nyr. XVII.287; Soprony m. Répce mell. Nyr. II.517; XX.367; Soprony m. Csepreg Nyr. IV.523; Soprony és Vas m. Nyr. X.331; Vas m. Órség Nyr. III.283; XII.381; Szombathely vid. Erdélyi J. Népdalok és mondák I.119; Keszthely vid. Horváth György; Zala m. Pölöskefő Nyr. XIV.43; Somogy m. Sima Nyr. XIX.380; Veszprém m. Nyr. VIII.224; Veszprém m. Devecser Nyr. XVIII. 478; Veszprém m. Csetény Halász Ignác; Baranya m. Ormánság Nyr. XXIV.143; Közép-Baranya Nyr. III.282; Pécs vid. Csaplár Benedek; Tolna m. Tsz.; *buburkát* Somogy m. Adánd Nyr. V.467; *budorka* Tolna m. Batta Bellosics Bálint; *huborka* Hont m. Nyr. V.426 [itt *hugorka* hiba]; Zibrinyi Gyula; Hont m. Páld Nyr. XIV. 575; Nógrád m. Litke Nyr. IV.287; Nógrád m. Rimóc Nyr. VI.273; *iborka* Palócság Nyr. XXI. 306; XXII.75; Heves m. Névtelen 1840; Rimaszombat Nyr. VI.83; XVII.525; Zemplén m.

Tállya Nyr. IV.520; Tokaj Nyr. XXIV.48; Mezőtúr Nyr. VIII.443; Arad m. Pécska Kálmány I. Koszorúk I.191; *iborká* Gömör m. Nyr. XVIII. 422. 456; *umorka* Hol? Tsz. 373a).

ugorka-bagzó: *uborkanószóffu* (*trifolium arvense*; — lóhere-féle növény, a melyet az ugorka indái közé tesznek, dobnak v. ültetnek v. a mellyel az ugorka indáit megverik a végből, hogy az ugorka bővebben terejenjen) (Kolozs m. Szucsák Nyr. XVIII.576; vö. CzF. VI.560).

uborkabagzó-fü (*uborkabakzó-fü*): ∞ (Csongrád és Tisza-Újfalu Nyr. XXVIII.144; Hol? CzF. VI.560).

ugorka-baklató: ∞ (Brassó m. Négyfalu Horger Antal).

ugorka-bugató: bojtvirágzatú alacsony dudva, mely rendszeren a gabonafélék között él (Udvarhely m. Olasztelek Kolumbán Samu).

[UGORKÁS], UBORKÁS: még nem egészen érett (sárgadinnye) (Csongrád m. Szentcsanak Ferenc).

iborka-fü: ∞ (Heves m. Névtelen 1840).

iborka-gyalló: ugorkagyalu (Rimaszombat Nyr. XVII.525).

UGR-ÍK, UGOR (*urogni* Fehér m. Szolga-egyháza Nyr. IV.45).

fél-ugrik: hirtelen fölszáll (a nádasból a vad szárnyas) (Fehér m. Velencei-tó vid. Nyr. XVII. 430).

ki-ugrik: kificamodik (pl. a láb) (Soprony m. Rábaköz Nyr. III.281; Rábaköz, Beó-Sárány Nyr. XVII.376).

meg-ugor: meghág, megbasz. *Megugrotta a bika a tehenet* (Hol? Tsz.). *Szaladj, kis lány, mert a legény megugor!* (Szeged Csikos Márton).

[Szólások]. *Megugrotta magát*: ugrott egyget (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 441). *Megugrotta a Kinizsi Pál táncát* [mondják gúny. arról, a kit jól elverték] (Dunántúl Nyr. V.264).

[UGRA].

ugra-bugra: szeles, szeleburdi, féleszű (Cegléd Ilosvay Vilmos).

UGRÁCSOL: ugrál, ugrándozik (Csallóköz Csaplár Benedek) [vö. *ugráncsol*].

UGRAJT: ugraszt (Palócság Nyr. XXI.419; Heves m. Névtelen 1840).

[UGRÁL].

ugra-bugrál: ugrándozik. *Ugrabugrál, mind a tojó galamb* (Komárom m. Nagy-Igmánd Nyr. VIII.83) [vö. *egre-bugrá*].

UGRÁNCOZ-ÍK (*ugráncozni, ugráncoznak*): ugrándozik (Palócság Ethnographia III.352. 357;

Eger és vid. Nyr. XVII.477; XVIII.22; Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.408).

UGRÁNCs: sáska, nagy kabóca (Somogy m. Király Pál).

UGRÁNCsI: ugráló, ugrádozó. *De ugráncsi egy gyermek é!* (Veszprém Nyr. VIII.513). *Nem kell félni semmit, nem ugráncsiak a lovak* (Zala m. Zánka Simonyi Zsigmond).

UGRÁNCsOL: 1. ugrál, ugrádozik (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.191; Székelyföld Kiss Mihály, Csaplár Benedek, Győrffy Iván; Háromszék m. MNy. VI.353); 2. szaladgál, futkos (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.191) [vö. *ug-rácsol*].

UGRAT: hágat (kancát) (Győr m. Bóny Nyr. XVII.575; Vas m. Sorok mell. Nyr. XXII.144; Zala m. Kővágó-Örs Simonyi Zsigmond; Szabadka Kászonyi Gyula).

UGRI: 1. fűrge (Háromszék m. MNy. VI.353; Vadr.; Kézdi-Vásárhely Győrffy Iván); 2. a labdajátékban azon művelet, midőn a labdát a földről fölgratva elkapják (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.519).

ugri-füles (*ugri-füles* Tokaj Nyr. XXIV.240): 1. *ugri-füles:* ugrádozó, pajkos, esintalan (Mezőtúr Nyr. X.569; Kisújszállás Nyr. XXI.144. 335; Szabadka Kászonyi Gyula); 2. *ugri-füles:* fura kinézésű (Tokaj Nyr. XXIV.240).

UGRÓ: a pálinka színe-java (Tokaj Nyr. XXIV.240).

ugró-csont: esülok (Heves m. Névtelen 1840).

ugró-haló: az ághegyhalóhoz hasonló haló, a melynek a kávája karvastagságú, hogy a reáálló halászt elbírja; ezzel az ivó halat, mikor tömegben van, leborítják, s a halászs a kávára hág, hogy a halat a hálólava a fenékhez szorítsa (Mármaros m. Herman O. Halászat K.).

UGROS: ugrál (Nógrád, Gömör m. Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.411). *Neugrosson!* (Abaúj m. Kalmár Elek).

fel-ugros: fölgrál. *Mihejt a vacsora végi vót, felugrostunk és hajnalig úgy jártuk, mint a tüzes istennyi* (Torna m. Torna-Újfalu Nyr. XVII.232).

le-ugros: legrál. *Leugrostak a szekerről* (Torna m. Torna-Újfalu Nyr. XVII.188).

UGRÓs (*ugrus* Zala m. Hetés Nyr. XIX.576): 1. *ugrós:* könnyen ugró (Szabadka Kászonyi Gyula); 2. *ugrus:* gyors, friss (nóta, tánc). *Huzz egy ugrussabbat!* (Zala m. Hetés Nyr. XIX.576).

UGROSKÁL: ugrál, ugrádozik (Heves m. Sz.-Erzsébet Nyr. XXV.287; Nógrád m., Jászság Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.411).

ÚGY (*ogy-ü* Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelv. 13; *uty* [l kezdetű szó előtt] Eszék

vid. Nyr. VIII.227; [é előtt] Dráva vid. Nyr. XIII.476; *ügy-ék* [ügy-e] Abaúj m. Forró-Encs Nyr. XXVIII.421).

ügy-deg, ud-deg, ud-dég: igen de (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. NyK. III.7; Nyr. III.374). *Bár anyi esső lenne, a menyit egy tálba elférne!* — *Uddég csak anyival kicsinálnál?* (Székelyföld Nyr. V.85). *Dugj el ingőmöt valahova, te mőnár!* — *Uddég, te róka, hát én hova dugjalak el tégődöt?* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 473). *Uddég hát az igaz?* (Háromszék m. Vadr.).

ugyian? = ugyebár? [így kérdik olyantól, a kit nem tegeznek; — a kit tegeznek, attól így: *ügy-i?*] (Maros-Torda m. marosi alsó-járás Ravasz Árpád).

[**ügy-is**].

[Szólások]. *Ugyis* [kérésre, fölszólításra, intésre való feleletképpen]: *ügyis megtenném, meg tettem volna stb. Gyere hozzánk este!* Felelet: *Ugyis.* — *Fiam, jó légy!* Felelet: *Ugyis.* — Az ellentéte: *uccsē* (Dunántúl Nyr. XVIII.513. 514).

UGYAN (*ugyant-is* Göcsej Nyr. XIV.163; *ugyan* Brassó m. Tatrang Nyr. II.524; *utyon* Eszék vid. Nyr. VIII.227).

[Szólások]. *Nēm ugyan én:* nem biz én! (Kalotaszeg Pap Károly; Bánffy-Hunyad Nyr. XXVIII.427). *Ügy ugyan én:* úgy biz én! *Ügy ugyan a:* úgy biz az! (Bánffy-Hunyad Nyr. XXVIII.427).

ugyan-esak? = valóban? (Háromszék m. Vadr.).

ugyan-valóst: ugyancsak, valóban, csakugyan (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Csik m. Gyergyó-Újfalu Jánosy Gerő). *Ha te érdemled, ő ugyanvalóst megérdemli* (Háromszék m. MNy. VI.353). *Ha valaki, ő ugyanvalóst kitett magáért* (Háromszék m. Vadr.). *Inmān most ugyanvalóst nincsen sönki honnyába, a ki egy kicsit kurájja* [gondozza] (Udvarhely m. Nyr. IV.275). *Ugyanvalóst nem tette v. látta. Ott ugyanvalóst nincsen* (Székelyföld Szász József). *Mikő ugyanvalóst le-jöttem s az udvaron ámbójogtam, hát látom, hogy...* (Székelyföld Nyr. V.222).

ÚJ (*ujj, újjat, újjabb* Vas m. Pálfa, Német-Gencs, Esztergom, Palócság, Háromszék m., Kézdi-Vásárhely Nyr. XXVII.332; *újj, újjat, újjabb* Szentes, Zilah vid., Kalota-Szentkirály Nyr. XXVII.332. 495; *Újhely, Újhely Hegyalja* Kassai J. Szókönyv II.239. 315; *Úhej Sátoralja-Újhely* Nyr. XVII.282). — *Újba, újba:* újra. *Iskolázni kezdé esment újba* (Csik m. Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. VIII.232). *Bémőnnek röggel a faragók újba* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 468). — *Újból, újból, újbó:* újra (Kolozs m. Szucsák Nyr. XIV.188; Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XXII.332; Székelyföld Arany-Gyulai NGy. I.366; Csaplár Benedek; Háromszék m. Győrffy Iván; Csik m. Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. X.44. 45). — *Újlag* (*újjolag* Udvarhely m. Keresztúr

vid. Vadr. 441; *ujlag* Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.353; Győrffy Iván). — *Újjóra*: *újra. Újjóra született vőna* (Kalotaszeg M.-Valkó Nyr. XXVIII.428). — *Újabban*: továbbá. *Újabban van egy földem* (Kalotaszeg, Damos Nyr. XXVIII.428).

[Szólások]. *Újján*: újhholdkor. *Csikót, borgyut töltsbe kő eválosztanyi, nem fottán vagy újján* (Somogy m. Szőke-Denes Nyr. III.275). *Újkor v. mikor az új béd v. új kenyér beállításakor v. újra ragadatkor*: az új zsengo idején, mikor már új őszi gabona termett, mikor az új termésből már sütni lehet (Háromszék m. Lécfalva, Uzon Erdélyi Lajos). *Újra ragadat* [az új termésnek még érésekor] *édes még a közkenyér is* [mert szűk a kenyér] (Háromszék m. Nyr. IX.33; az értelmezés aligha helyes).

uj-fen: ismét (Nagy-Kálló Nyr. XII.429; Ugoesa m. Gódenyháza Nyr. III.371). *Ujfenn rá*: azon fölül még (Heves és Borsod m. Nyr. VIII.568).

új-fent, új-fent (*új-fént, új-fönt, új-fönt*): ismét (Heves m. Névtelen 1840; Eger vid. Nyr. XVII.477; Mátra vid. Nyr. XXII.384; Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; Hajdú, Szaboles, Zemplén m. Kóssa Albert; Beregszász Trencsény Lajos; Pest m. Szabadszállás Simonyi Zsigmond; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.525; Jászság Szabó István; Békés m. Névtelen 1840; Hódmező-Vásárhely Samu János). *Másnap újfent emégy az ördög éccakának vadán aly lányhoz* (Heves m. Parád Nyr. XXII.476). *Újfent behajtotta a kössig házához* (Bihar m. Poesaj Nyr. IX.558). *Már bizony röstellem is, hogy újfent itt látránkodok* (Szaboles m. Tisza-Dob Nyr. XVIII.571). *Mit jársz úgy nyakócon? Újfent kehes akarsz lenni?* (Szaboles m. Tisza-Dob Nyr. XIX.95). *Újfent többet* [t. i. hamut] *kapar ki* [a kemencéből] (Sárospatak Arany-Gyulai NGy. I.401). *Újfent külte a kiráj a másik inast a zajtóra* (Sátoralja-Ujhely Nyr. XVIII.188). *Újfönt estem naty rap-ságra* (Torontál m. Monostor Kálmány L. Szeged népe III.16).

ujfentesen: ∞. *Az víz ujfentesen feláradott* (Jász-Nagykún-Szolnok m. Tisza-Roff Markovics Sándor).

új-magyar: [tréf.] eigány (Zemplén m. Nyr. IV.522).

ú-vadonnan-új: újdonat-új (Arad m. Fakert Nyr. X.472).

újra-ragadat: az az idő, mikor az új termésből már sütni lehet (Csík m. Nyr. XXVI.429). *Az újragadat is nemsókára itt van* (Csík m. Péter János).

[ÚJDON].

újdón-új (*ujjodon-ujj* Székelyföld Ferenczi János 1832; *ujjodon-újj* Csík m. Gyergyó vid. Nyr. IV.283).

[**ÚJDONAT**], **UJDONAD**: újdonat-új (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839).

újdónat-új (*ujodonott-uj* Székelyföld Kiss Mihály).

ÚJÍT: 1. újat (mást) mond. *Ujjíts valamit!* [így biztatják egymást a beszélgetők, mikor egy tárgyból kifogytak] (Székelyföld Kiss Mihály); 2. nagyokat mond, füllent, hazudozik. *Ne újíts má, te!* (Beregszász vid. Király Pál).

[ÚJJ].

ujj-bégy: újjhegy (Székelyföld Kiss Mihály). *Ujjam (ujjom) begye, ujjja begye* (Székelyföld Nyr. IX.175; Kiss Mihály). *Az ujjom bögye* (Udvarhely m. Nyr. IV.82).

ujj-mentő, új-mentő: koppantó, hamvvevő (Veszprém Kassai J. Szókönyv III.192; Csík m. Gyergyó vid. Kiss Mihály).

újja-fa: az a fa, melyet a szabó a kabát újjába beletesz, mikor vasalja (Cegléd Ilosvay Vilmos).

ÚJJAS, UJJAS (*ujas* Bodrogek Tsz.; *újas* Csongrád m. Szentcszakó Ferenc; *ujjos* Háromszék m. Augyalos, Besenyő, Gidófalva Nyr. XVIII.574; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). — *Újas*: nagykabát, téli kabát (kül. az ünneplő) (Csongrád m. Szentcszakó Ferenc).

ÚJSÁG, UJSÁG: újhhold (Göesoj Nyr. II.473; Szaboles m. Abapuszta Nyr. XXVI.427; Udvarhely m. Fölső-Boldogasszonyfalva Tolnai Vilmos). *Nem léssz esső, mer az ujság nem csurgóra áll*: az újhholdnak nem lefelé, hanem fölfelé áll a szarva (Cegléd Ilosvay Vilmos). *Ha a fogad fáj, lehejj az ujságba, oszt akkó eláll* (Kis-Kún-Halas Nyr. XIX.44). *Ujságon vetni nem jó, mert akkor virágzik, de nem magzik, a mit vetettünk* (Torontál m. Szaján Kálmány L. Szeged népe II.106).

UJSÁGOS: hóbortos, eszelős. *Menny el, te ujságos bolond, te háromfertőj eszű!* (Maros-Torda m. Nyr. XXV.525).

UJTÓ: nagy póling (numenius arcuatus) (Somogy m. Drávafok Nomenclator Avium 28).

ULÁNUS (*holányos* [kaszárnyai szó] Nyr. VI.183).

UMBELLÁTA: templomi mennyezethez hasonló koesifödél (Dunántúl NyK. XXIX.340; Prikel Marián).

UMBRELLA (Kassa vid. Nyr. XVIII.431; Marosvásárhely Nyr. IX.428; *ambrél* Rozsnyó Nyr. VIII.564; *umbella* Dunántúl NyK. XXIX.340; Sió mell. Herman O. Halászat K.; Szatmár m. Nyr. XI.285); 1. *ambrél, umbella, umbrella*: napernyő, esernyő (Rozsnyó Nyr. VIII.564; Szatmár m. Nyr. XI.285; Kassa vid. Nyr. XVIII.431; Marosvásárhely Nyr. IX.428); 2. *umbella*: templomi mennyezet (baldachin) (Dunántúl NyK. XXIX.340; Prikel Marián); 3. *umbella*: ághegyháló (két keresztbe összekötött abrónesnak a négy

végére, tehát négy ág közé kifeszített négyszögletes háló, hosszú rúdra alkalmazva) (Sió mell. Herman O. Halászat K.).

UNAKOZ-IK: unatkozik (Heves m. Névtelen 1840).

UNÁSZOL: un, kedvetlenül tesz. *Unásztólták a barátját az ökrök:* nem szántották kedvvel (Tolna m. Varsád, Szabatonai pusztá Tolnai Vilmos).

UNDER: leginkább pargetből való férfling, a melyre csupán a kis lajbit húzzák (Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.411) [vö. *untercikk*].

[**UNDI**].

[Szólások]. *Akár indi, akár undi:* akár így, akár úgy (Somogy m. Nyr. VI.367).

UNDOGÁL: unni kezd (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1834).

UNDOK (*ondok* Székelyföld Tsz.).

UNDOKÍT: undoknak mond, gyaláz. *Nem undokítom szomszédomat* (Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. III.87).

[**UNDOKOL**], **ONDOKOL:** fél (pl. a békától) (Háromszék m. Al-Doboly Erdélyi Lajos; — vö. 'Nebelegni, ondokolni, haszontalankodni, ügyetlenkedni', Székelyföld Tsz. 268b).

UNDOKOSKOD-IK: rútat mond (Szeged vid. Csaplár Benedek).

[Szólások]. *Más szájába undokoskodik:* [euphem.] azt mondja, hogy a szájába rondít (Szeged vid. Csaplár Benedek).

UNDRENCLI: mellényféle (Nógrád m. Alsó-Szátok Tolnai Vilmos) [vö. *untercikk*].

UNG: vízi béka (Borsod m. Nemes-Bikk Király Pál).

UNGAT: érthetetlenül dűnnyögve beszél (a kérdezett) (Szolnok-Doboka m. Deésakna Nyr. I.383; Udvarhely m. Vadr.).

UNGORKOD-IK (*ukorkod-ik* Rimaszombat Schilling Lajos; *úkorkod-ik, úkorkodni* Gömör m. Rozsnyó és vid., Krasznahorka-Váralja Nyr. XXVII.525; XXVIII.325; *unkorkod-ik* Somogy m. Schröder Gyuláné; Sárospatak Nyr. IX.526): 1. *ukorkod-ik, ungorkod-ik, unkorkodik:* izetlenkedik, kellemetlenkedik, ingerkedik, kötekedik, csintalankodik (Sümeg vid. Nógrádi J. A sümeg-vid. nyelvj. 25; Rimaszombat Schilling Lajos; Gömör m. Rozsnyó és vid., Krasznahorka-Váralja Nyr. XXVII.525; XXVIII.325; Sárospatak Nyr. IX.526; Beregszász Nyr. XXVI.523; Szabadka Kászonyi Gyula); 2. *unkorkod-ik:* irigykedik, agyarkodik (Somogy m. Schröder Gyuláné).

UNGYIÁS, UNDSIÁS: [?] *Vén undsiás* [karácsonyi misztériumbeli személy] (Udvarhely m. Bethlenfalva Nyr. XVII.326). *Kérlek, vén ungyiás,*

ne panaszkodjál! (Csík m. Arany-Gyulai NGy. I.127; karácsonyi misztériumban).

[**UNIKORNIS**], **ANYAKORNYICS:** orrszarvú, rinocerosz. *Nem szaporogzik, mint az anyakornyics* (Heves m. Parád Nyr. XXII.522).

ÚNIÓ: nemzetiszín zászló. *Garabáldi [gúnynév] is, a két fia is, akkora úniót vittek, mind egy lepedő. A réformátus templamra kitétték az úniót, ejtse kanfirmálnak* (Kis-Küküllő m. Szókefalva Nyr. XV.284).

ÚNIÓS: nemzetiszínű. *Pendsinek akkora nagy úniós pándlikája van, hogy még látni se lehet ajant* (Kis-Küküllő m. Szókefalva Nyr. XV.284).

UNITUS: görög-katholikus (Háromszék m. Angyalos, Besenyő, Gidófalva Nyr. XVIII.574).

UNODALMAS: unalmas (Hont m. Nyr. V. 474).

UNOKA (*onoka* Soprony m. Répce mell. Nyr. XX.366; Mohács Nyr. XXVII.66; Palócság Nyr. XXII.78; Szatmár m. Máté-Szalka és vid. Nyr. XXVI.497; Székelyföld Tsz.; *onoká* Gömör m. Nyr. XVIII.453).

[**UNOM**].

[Szólások]. *Unomban marad:* 'elresteltetik' (Heves m. Névtelen 1840).

unom-fa: [tréf.] guzsaly (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné) [vö. *únott-fa*].

[**UNOS**].

unos-untig: váltig, a megelégedésig, túlságig, megcsömörlésig (Balaton mell., Pápa vid. Tsz.). *Mikor unos-untig éltek...* (Göcsej MNy. II.416).

[**UNOTT**].

únott-fa: [tréf.] guzsaly (Gömör m. Tsz.).

UNSZOL (*onszolom* Székelyföld, Erdővidék Tsz.; *uszóta* Keszthely Nyr. XI.237; *uszónyi, uszoli* Somogy m. Nyr. XVIII.239; *úszój* Török-Becse Kálmány L. Szeged népe II.166; *uszutak* Veszprém Nyr. XIX.375): *kínál, ajánl. Úszój neki [t. i. a bírónak] tál aranyat!* (Török-Becse Kálmány L. Szeged népe II.166). *Nagyon uszóta a botos [a kalapot]* (Keszthely Nyr. XI.237). *Ur ráestek ére a kofára az asszonyok a turójáér, hogy én nem is tultam vénnyi, peig máshun úgy uszutak vele* (Veszprém Nyr. XIX.375).

UNSZOLKODIK (*úszolkod-ik* Csongrád m. Szent-Kamocsay Mihály): 1. *unszolkod-ik:* unszolás-sal alkalmatlankodik, sokáig unszoltat (Háromszék m. MNy. VI.353; Vadr.; Györffy Iván). *Addig unszolkodott, el kellett velle jöjjenek. Addig unszolkodott, nekem és menni kellett velle. Addig unszolkodott, neki [a gyermeknek] és ojan kalapot, ruhát kellett végyek, csináltassak* (Erdővidék Szász József); 2. *unszolkod-ik, úszolkodik:* kínálkozik, ajánlkozik. *Unszolkodnak, hogy eljönnék [szolgálatba]* (Nagy-Kőrös Nyr. XXVII.137). *Mikor*

nem kell acs eseléd, akkor úszolnodik hat is, mos még ély síncs (Szentcs Kamocsay Mihály).

UNSZOLOG, UNSZOROG: unszolással alkalmatlanodik, sokáig unszolgat (Háromszék m. MNy. VI.353; Vadr.; Gyórfly Iván).

[UNT-].

[Szólások]. *Isten untáig van oda:* sokáig (Abaújm. Nyr. V.325). *Isten világ untig:* ∞ (Nagy-Kúnság Nyr. II.274).

untig-fáradtig: sokáig. *Untig-fáradtig vártam, s még sem jött elő* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XI.42).

UNTASZT: 1. untat (Balassa-Gyarmat Simonyi Zsigmond); 2. torhel vinivel (Pest m. Domony-völgy Lichtschein Ödön).

UNTAT: hosszas alkudozással fátasz (eladót a vevő, úgy hogy az áruba bocsátott jószágot fél v. harmadrész áron kéri s ott-ott hagyja, hogy annál olcsóbban juthasson hozzá) (Balaton mell. Tsz.).

le-untat: lebeszél (Székelyföld Andrassy Antal 1843; Fejér József). *Az öreg király ügyeközött leuntatni fiát föltött szándékáról* (Háromszék m. [? — nyilván hiba Udvarhely m. helyett] Arany-Gyulai NGy. I.362). *Menni akart, de leuntattam. Még akarta venni, de a felesége leuntatta. Né untassa le; ha tetszik, menjén* (Udvarhely m., Háromszék m., Erdővidék Szász József).

UNTERCIKK (Fehér m. Nyr. XXVI.525.526; Pest m. Czimmermann János; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.525; *undercik* Csongrád m. Szentcs Nyr. XXVII.137; *untercik* Cegléd Ilosvay Vilmos; Szentcs Nyr. XXVII.137; *untercug* Heves m. Tisza-Sas Nyr. XXVII.92; *untércukk* Szabadka Kászonyi Gyula): 1. *untercikk:* alsó meleg ing (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.525); 2. *untercikk, untércukk:* (pargetből való) újjas mellény, melyet a mándli alatt viselnek (Fehér m. Nyr. XXVI.525.526; Török-Sz.-Miklós Szentmiklóssy József; Szabadka Kászonyi Gyula); 3. *undercik, untercik:* harisnyyszerű szövethől készült, leginkább kékszinű ruhadarab, melyet a férfiak télen viselnek s föléje (különösen dolog közben) csak a kis lajbit veszik (Cegléd Ilosvay Vilmos; Szentcs Nyr. XXVII.137); 4. *undercik:* vékony mosó-kelméből v. pamuktrikóból készült rövid dolgozó-kabát (Cegléd Ilosvay Vilmos) [vö. *hogy-tetszik, inciter, tercik, under, undrenchi*].

UNTIFRAKK: alsós szoknya (vö. ném. unter-rock) (Zala m. Nagy-Kanizsa Lichtschein Ödön).

UPRÉ (*apre, aprí*): uccu, nosza, rajta! *A pap bément a pitvarba; apre! belécsik az is* [a gödörbe] (Ugocsa m. Gódenyháza Nyr. III.370). *Aprí szőke, aprí barna, maj mégdág a kanászbaltá!* (Csanád m. Battonya Kálmány L. Koszorúk II.137).

[Szólások]. *Upré púpos:* szaladj! (Hont m. Ipoly-ság Nyr. XIX.188); ugorj, öcsém! (Gömör m.

Runya Nyr. XXII.287). *Upré púpos, úr hivat!* (Bars m. Nyr. III.276).

ÚR. *Kis uram:* férjem öccse (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.237; Heves m. Sirok Nyr. VIII.568). *Nagy uram* (nagy urám): férjem bátyja (Heves m. Sirok Nyr. VIII.568; Szlavónia Nyr. XXIII.308; Csik m. Nyr. XXVI.428). *Fiatalabbik uram:* férjem öccse (Hont m. Páld Nyr. XIV.576). *Kisebbbik* (kisebbik, kisebbik) *uram:* 1. férjem öccse (Dunántúl Nyr. V.181; Fertó mell. MNy. III.406; Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György; Zala m. Kassai J. Szókönyv III.178; Göcsej Tsz.; Fehér m. Nyr. X.187; Baranya m. Kassai J. Szókönyv II.191; Tsz.; Baranya m. Pellérd Nyr. XI.239; Közép-Baranya Nyr. III.282; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.237; Mohács Nyr. XXVII.110; Tolna m. Batta Nyr. XVIII.334; Szlavónia Nyr. XXIII.308; Palócság Nyr. XXIII.70; Komárom m. Perbete vid. Ganes Géza; Hont m. Kemence Nyr. XIV.518; Bars m. Nyr. X.138; Nógrád m. Lapujtó Nyr. XI.240; Mátyusföldre Csaplár Benedek; Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.191; III.178; Pest m. Tura Nyr. III.46; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.143; Szeged Nyr. VII.236; Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.410; Hol? Tsz. 279a); 2. férjem bátyjának a fia (akármilyen kiesi is) (Szlavónia Nyr. XXIII.308); 3. hugom férje (megszólításképp a férjes néne részéről) (Somogy m. Nyr. XXI.528). *Nagyobbik uram:* férjem bátyja (Dunántúl Nyr. V.181; Palócság Nyr. XXIII.70; Pest m. Tura Nyr. III.46). *Örebbik* (öregebbik, öregbik) *uram:* 1. férjem bátyja (Győr vid. Nyr. VI.325; Fertó mell. MNy. III.406; Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György; Baranya m. Kassai J. Szókönyv II.191; Király Pál; Mohács Nyr. XXVII.110; Fehér m. Nyr. X.187; Komárom m. Perbete vid. Ganes Géza; Hont m. Páld Nyr. XIV.576; Bars m. Nyr. X.138; Szeged Nyr. VII.236; Hol? Tsz.); 2. *öregebbik uram:* néném férje (megszólításképp a férjes hűg részéről) (Somogy m. Nyr. XXI.528).

[Szólások]. *Nem ura:* 1. nem képes. *Nem ura a mósuj, hogy oda felhágjon;* 2. nem lehet. *Nem ura, elfáradtam* [felelt egy leány, mikor tánera hitták föl] (Moldvai esáng. Nyr. X.156).

úr-dóga, ur-dóga: robot, földesúri munka (Több vidéken, CzF. V.572). *Úrdógán vótam. Háromnapi úrdógát végeztem* (Mátyusföldre, Szeli Csaplár Benedek). *Úrdógára menni* (Bereg-Rákos vid. Pap Károly).

úrdolgás: robotos (Hol? Erdélyi J. Népdalok és mond. III.280).

ur-gomba: egy gombafaj (Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VI.228).

[Szólások]. *Nekiterű, mind az urgomba* (Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VI.228).

úr-lap: [nép-etimológia] szabadság (urlaub) (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Hol? [kaszárnyai szó] Nyr. VI.326).

úrlapos: [nép-etimológia] szabadságos (ur-laub-os). *Úrlapos katona* (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

ura-bácsi: bácsi. *Há megy, urabácsi?* (Fehér m. Nyr. XXVI.526). *Jó napot aggyon Isten, urabácsi!* (Veszprém m. Csetény Nyr. XXVI.236). *Ugy-é, urabácsi? Mit hozott, urabácsi?* (Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György).

urak-dóga: [tréf.] szükségelés, szükségvégzés (Kecskemét, Szeged Csaplár Benedek).

URAL: 1. hódolva tisztel (Balaton mell. Tsz.); 2. szolgál. *Nézz utánna, a mi kő; én bizon nem urallak tovább! Még ak kőne, hogy egész nap itt urajjalak!* (Szabadka Kászonyi Gyula); 3. kér, nagyon kér (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Én nem urallak annyit téged!* (Csik m. Nyr. XXVI.429).

[URALKOD-IK].

[Szólások]. *Uralkodik vkin:* cigánykodik, sokat követel vkitől (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

el-uralkodik: elharapódzik. *Eluralkodott a gaz a buzában* (Szatmár m. Szinyérváralja vid. Nyr. XV.189).

[URALTAT].

[Szólások]. *Uraltatja magát:* kéreti magát (Kaloosa Schröder Gyuláné; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Ne uraltasd annyit magadat, hanem egyél, igyál abból, a mivel szívesen megkínálnak!* (Csallóköz, Kecskemét Csaplár Benedek). *Eréggy má, ne uraltasd annyit magad!* (Csik m. Nyr. XXVI.429).

[meg-uraltat].

[Szólások]. *Ugyanmeguraltatta magát!* = ugyan megkívánta, hogy hódolva tiszteljék! (Balaton mell. Tsz. 373b).

[URAMKA]. *Uramkám:* [kedveskedő kicsinyítés]. *Édes, kedves komám uramkám, gyűjjék má el éccer nálónk!* (Palócság Nyr. XXIII.70).

URASOS: uras. *Urasossan* (Mátra vid. Nyr. XXII.384).

ÚRÉ: földesúri munka (a jobbágyság föl-szabadítása után is). *Úréra menni. Úréra vótam. Má nem menyek többet úréra* (Abaúj m. Pusztafalu Szádeczky Lajos).

URÉS: 1. úrias. *Hutyu tanulik az ilyen urés beszédet?* (Baranya m. Dráva vid. Nyr. VIII.426); 2. robot (Torna m. Ruehietl Miklós 1839).

[ÚRHAD-IK].

me-urhadék: úr lessz. *A keé fjo még me-urhadék* (Baranya m. Dráva vid. Nyr. VIII.426).

URHODL-IK: úrhatnámoskodik (Szabolcs m. Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan 1.457).

[ÚRI].

úri-fecske: *hirundo urbica* (Bodroghöz Karsa Ferenc).

ÚRIAS (uriásan Somogy m. Csurgó és vid. Nyr. XXVI.546).

ÚRIZÁL (urizál): 1. kényelmesen él, uras-kodik (Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189; Szabadka Kászonyi Gyula); 2. magyarul [?]. *Mit úrizálsz!* (Rozsnyó vid. Nyr. XVII.476).

ÚRNÉ: úr neje. *Miklós úrné ma kimegyén a vasúthoz, mert Dezső úrné megírta, hogy ma jön még* (Heves m. Szólát Nyr. XXI.428).

URSZUK: szórszoknya, a melyet a köznép egészen maga készít (Háromszék m. Nyr. V. 129).

[ÚSZ].

úsz-mász (uszni-mászni): sokat lőt-fut, fáradoz, tőri-marja magát (Székelyföld Ferenczi János 1832; Kiss Mihály).

úszmászás: sok lőtás-futás, fáradozás, fárad-ságos igyekezet (Székelyföld Kiss Mihály).

[ÚSZ-IK].

ki-h-uszik (kihuszom): kibújok, kifejtődözöm (Vas m. Kemenesalja Tsz.).

[USZADÉK].

uszdék-fa: olyan fa, a mely vízzel beivódván leszáll a fenékre (Esztergom Herman O. Halász K.).

USZADÉKOS: uszadékfás. *Uszadékos fenék:* olyan vízfenék, a hol sok uszadékfa hever (Esztergom Herman O. Halász K.).

USZAROS: sudaras (fa) (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839).

USZÍT (osztit Háromszék m. Vadr.; huszít Érsekújvár Nyr. VIII.282; Gömör m. Nyr. XVIII. 458; Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.43; Háromszék m. MNy. VI.358).

ki-huszít: fölleicomáz (pl. kis leányt a vizs-gálatkor) (Kis-Kún-Halas Nyr. XX.478).

USZÍTGAT (uszgat Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574; uszigát Gömör m. Nyr. XVIII. 501; uszogat Hajdú m. Kaba Székely Ábrahám).

USZKÁROZ: úszkál. *Az arañ hal csak usz-kározott* (Rábaköz Nyr. XIV.522). *Az is ojan víz-bujár embér vót, szeretlett uszkároznyi* (Veszprém Zolnai Gyula).

USZKORÁL: ∞ (Csallóköz Nyr. I.378; Csaplár Benedek).

USZKRÉ: uccu, lódulj! (Csallóköz Csaplár Benedek) [vö. iszkiri].

[USZLI].

uszli-muszli: szuszi-muszi, lusta (Szeged Nyr. IV.221) [vö. *iszli-muszli*].

[Szólások]. *Ha ém mékhalok, uszli-muszli lessz a jószág:* minden eladódik (Veszprém Nyr. VII.474).

USZÓ: a halászó horog madzagára erősített fadarabka, mely a víz színén lebegve mutatja a horogra került hal rángatózását (Miskolc Herman O. Halászat K.).

uszó-horog: kobakhoz kötött horog (Baja Herman O. Halászat K.).

uszó-nád: nádtutaj (nádköteg, a melyen a gyerekek úszni tanulnak) (Székelyföld Ferenczi János 1832).

ÚSZÓKA = *uszó* (Erdővidék, Olt mell. Herman O. Halászat K.).

USZU: vmely hatáságnak megbízottja, küldöttje, v. hivatalnoknak, ügyvédnek segédje (ügyvédbojtár, és kül. adóbehajtó) (Csongrád m. Szentcsák Ferenc).

USZUK: piszok, moesok (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.334; XIII.526).

USZUKAS: piszkos, moeskos (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.334; XIII.526).

[UT].

ut-fut: lótfut. *Utok-futok, fúradok* (Hajdú m. Földes Nyr. XXVI.189). *Ut-fut, minden házhoz befut* [találós mese; = út] (Vas m. Körmend vid. Nyr. IV.141). *Ut-fut, minden házhoz befut* [találós mese; = napvilág] (Göesej Nyr. XII.234). *Ut-fut, minden házhoz befut* [∞] (Somogy m. Sellye Nyr. III.234). *Ut-fut picike* . . . [találós mese; = orsó] (Veszprém m. Nyr. IV.282).

1. **ÚT:** sor. *Egy út szőlő* (Kecskemét Nyr. IV.284).

[Szólások]. *Ut mellett jár a csizmám:* félretört a sarka (Szeged vid. Nyr. II.85). *Utat adni:* kiutasítani, kidobni (Szatmár m. Czimmermann János). *Útnak vészik magukat:* útnak erednek (Mátra vid. Nyr. XXII.384). *Háram, öt, hat, nyolc úttal:* háromszor, ötször, hatszor, nyolcszor. *Öt úttal haz égy nap búzá, de hat úttalnál többször nem tud. Háram úttalnál többször nem vihetünk* (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.409.557).

[Közmondások]. *Kérdő útját nem vesztí:* a ki az út után tudakozódik, nem téved el (Háromszék m. Nyr. IX.32).

ut-esat: 'utesap' (Udvarhely m. Homoród vid. Vadr.), hely, a hová vmely út bevezet (Székelyföld CzF. VI.643. Krizára hivatkozva). *Az a fogadó épen utcsatjába esik* (Udvarhely m. Homoród vid. Vadr.).

ut-kanyarék: útkanyarodás (Háromszék m. Győrffy Iván).

ut-kelő: az a hely, a melyre út nyílik (Háromszék m. Vadr.; Háromszék m. Szotyor MNy. VI.352).

ut-vállamat, ut-válamatja: válaszfal torkolata (az a hely, a hol az út elágazik) (Háromszék m. MNy. VI.353; Vadr.; Győrffy Iván).

uton-járó (úton-járó): utas (Moldvai esáng. Nyr. X.202). *Anyám, miféle száll az? — Az egy szegény útonjáró, fiam* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 478).

útra-való: 1. [tréf.] csók; 2. [tréf.] verés (Háromszék m. Nyr. IX.41).

útra-vető: kidobni való (ember). *Lányom, . . . soha ne kívánozz egy haszontalanhoz, egy útra-vetőhöz!* (Kalotaszeg Nyr. XVII.475).

[2. ÚT].

út-mút: kelletlenül, ímmel-ámmal, piszmogva tesz-vesz. *Ne úts-múts, hanem láss a dologhoz!* (Szeged Csaplár Benedek). *Ne úts-múts, hanem inkább hagyd abba!* (Szeged vid. Nyr. II.92). *Dolgozik, de kelletlen, csak úgy út-mút* (Szeged vid. Nyr. VI.275).

UTAL: esapást csinál (a szántóföldön) (Vas m. Bögöte Nyr. XVI.93). *Köröszkül-kasul utalt az a marha a földemén* (Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusztn).

meg-utal: ∞. *A föld azért hantós, mer meg vót utóva* (Vas m. Bögöte Nyr. XVI.93).

UTÁLKOD-IK (útálkod-ik): 1. útál vmit tenni. *Ásson hunyortövet, szárazza meg, törje össze e kis kékküvel, tőse bele abba a féregbe; hogy ha utálkodik az újjával* [t. i. betölteni, — tölts be] *fával* (Szabolcs m. Kis-Besenyő Nyr. IX.136); 2. utálatos dolgokat beszél v. cselekszik (Cegléd Ilosvay Vilmos).

UTALLÓ (útalló): 1. nagy háromfogú gereblye, a melynek egymástól két-három lábnyira álló fogjaival sorokat húznak a dohányföldön (Cegléd Ilosvay Vilmos); 2. karó, melyet a dohánytermelő leszúr s, avval útall a dohánt (Temesköz Kálmány L. Szeged népe II.241).

útáló-gerebje = *utalló* 1. (Arad m. Majláthfalva Nyr. VIII.238).

UTÁLSÁG: utálat, utálatosság (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.380; Székelyföld Győrffy Iván).

UTÁN (utáng Udvarhely m. Agyagfalva Nyr. XVIII.141): -ért. *Külgyetek hamar a doktor után!* (Kolozsvár Szinyei József). *Orvos után küldeni* (Háromszék m. Erdélyi Lajos). *Megyek, küdek utánna* (Alsó-Fehér m. Nyr. XXV.348). *Ökör után van a legelőn:* ökörért ment a legelőre (Kalotaszeg, Győr-Vásárhely Nyr. XXVIII.427).

UTÁNOZ: utána küld. *Azt mindjárt megküldöm, a többi is, a mint lehet, utánoztom* [irta egy egyszerű asszony eseléd ismerősének] (Kolosvár Nyr. III.317; — alkalmasint úrias kifejezés akar lenni).

UTAS: útkaparó (Vas m. Körmend vid. Nyr. XXVII.96).

[Szólások]. *Esik a hó, fúj a szél, a zutas méhet* [mondják nem-kedves vendégnek] (Szabadka Kászonyi Gyula). *Érted utast jönnek:* [?] (Csanád m. Magyar-Bánhegyes Kálmány L. Koszorúk II.55; népballadában, háromszor).

[UTÁS].

utás-futás: lótás-futás. *Sok utások-futások által kerestelek a nagy hegyek, völgyek alatt* (Somogy m. Mesztegnye Nyr. V.235; karácsonyi misztériumban).

UTASOD-ÍK: utasíttatik. *Oda jöve fülemile küs madár, utasodván, hogy ingömet ott talál* (Udvarhely m. Vadr. 52).

UTASUL: ∞. *Hová akar utasújni?* [kérdzte a közlőtől vki látván, hogy nem tudja az utat] (Veszprém m. Almádi Zolnai Gyula).

UTAZÁS (útajzásod Hargita vid. Vadr. 95).

[ÚTI].

úti-cipó: [tréf.] hátbaütés. *Ne neked úti-cipó!* [mondják, mikor vkit útnak indítanak s jót döntenek a hátára] (Háromszék m. Nyr. IX.41).

uti-rossz: 1. egészen haszontalan, rossz ember; 2. utonálló (Moldva, Klézse Nyr. IX.429).

[1. UTÓ].

utó-futó, utu-futu: lótó-futó (Vas m. Őrség Tsz.; MNY. V.78; Göcsej Nyr. XIII.217 [itt *utu-futu* nyilván hiba]). *Nem akarik, hogy egy szégyöntelen utófutót vögyön é* (Baranya m. Ormánság Nyr. II.131).

2. **UTÓ, UTOL-** (utaján, legutaján Háromszék m. Vadr.; utaját Székelyföld Nyr. XXVII.139; *utój*, *pálinka-utój*, *utój-pálinka* Székelyföld Kiss Mihály, Győrffy Iván): 1. *utó:* hátulsó. *A csábalai ökör sajnálja az utó bal lábát* (Erdővidék Nyr. VIII.188); 2. *utó:* utolsó. *Nékem immá nincsen szok napom vissza, nekem ez lesz az utó* (Moldvai csáng. Nyr. III.5); 3. *utollya:* hátulja. *Kis utollya* [levágott marhának] (Kézdi-Vásárhely Nyr. XVI.479); 4. *utaja* (az erdőlő szánnak): toldása, nyújtása (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Utaját is tesznek reá* [az erdőlő szánnra]: t. i. megnyújtják, hogy több fa férjen rá' (Székelyföld Nyr. XXVII.139); 5. *utaja, utój:* ocsu (a gabonának szóráskor v. rostáláskor maradt szemetje, hulladéka) (Székelyföld Ferenczi János 1832; Kiss Mihály; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos); 6. *utój:* a pálinka első lejáratása után nyert gyengébb utópálinka (Székelyföld Ferenczi János 1832, Kiss Mihály). — *Utaján:*

végén; *legutaján:* legvégén, legutól, legkésőbbben (Háromszék m. Vadr.). *A csorda utaján jár az ökröd. Legutaján jó az én tehenem* (Erdővidék Szász József). — *Utoljára* (*utolára* Zala m. Kis-Kanizsa Lichtschein Ödön). — *Utóra:* utóbb (Baranya m. Ormánság, Drávafok Nyr. II.473). — *Utórú:* utólagosan (Mátra vid. Nyr. XXII.384).

[Szólások]. *Utaját tenni vminek:* elvégezni, bevégezni (Háromszék m. Közép-Ajta Erdélyi Lajos).

utó-ágas: hátulsó ágas, a mely erősebb szekerekben a nyújtót a hátulsó tengelypárnához erősíti (Alsó-Fehér m. Nyr. XXIII.576).

utó-ház: hátulsó ház, a mely az uccai házhoz belül az udvarban hozzá van építve (Palócság Császár Árpád).

utó-kelet: utoljára maradt áru (a vásárban) (Háromszék m. MNY. VI.353; Vadr.).

utókeletbeli: a mi a vásár végén kel el (Háromszék m. Győrffy Iván).

utój-pálinka: a pálinka első lejáratása után nyert gyengébb szesz (Háromszék m. Győrffy Iván) [vö. *pálinka-utój*].

utó-szedet: utolján szedett gyümölcs (Háromszék m. Vadr.).

[UTÓBB].

utóbb-később: előbb-utóbb (Pest m. Domony-völgy Lichtschein Ödön).

UTÓL (*itolir* Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.189).

[Közmondások]. *Utoljutott ésszel ebet csalunk meg:* a dolog megtörténte után már késő okoskodni (Háromszék m. Tsz.).

UTOLSÓ (*utussó* Székelyföld Nyr. XXII.37). *Utolsoccor:* utolszor (Mátyusföld Nyr. XIX.506).

utolsó-vacsora: halottas háznál való vacsora, mikor a halott még ott van (Csik m. Ethnographia VII.385).

UTÓZ: utoljára hagy (ütést a kártyázó) (Háromszék m. MNY. VI.353; Vadr.; Győrffy Iván).

[UTRI].

utri-futri: 1. sebes járású (Bihar m. Pocsaj Nyr. V.572); 2. uccakon ide s tova futkosó, szesleszkedve házaló (leányka) (Székelyföld Kriza) [vö. *futri*].

UVÍT: vonít (Hont m. Nagyszőlősi Tolnai Vilmos; Bars m. Zeliz vid. Nyr. XIV.288). *Uvít ak kutya* (Palócság Nyr. XXII.80). *Uvítanak a kutyák* (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574; XVII.425).

UZMI: fősvény (Mezőtúr Nyr. VIII.498; IX.183).

UZOVÁL (úzovál Győr m. Szigetköz, Duna-Sz.-Pál Nyr. VIII.523; *uzsovál* Hajdú m. Tetétlen Nyr. XXV.383; XXVI.238; *úzsóvál* Tisza-Dob Nyr. XIX.96): 1. *uzovál*, *úzovál*, *úzsóvál*: használ (vmit), él vele (Győr m. Szigetköz, Duna-Sz.-Pál Nyr. VIII.523; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.525; Tisza-Dob Nyr. XIX.96; Zemplén m. Tállya Nyr. IV. 521). *Nem igen uzoválják most a fürdőt* (Zala m. Nyr. XIX.528). *Ezt a szót uzoválják itt v. ott* (Jász-Apáti Nyr. XXVIII.368); 2. *uzovál*, *uzsovál*, *úzsóvál*: gyakorol, űz (Hajdú m. Tetétlen Nyr. XXV.383; XXVI.238; Tisza-Dob Nyr. XIX.96; Kecskemét Nyr. VII.376; Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.414; Szabadka Kászonyi Gyula). *Uzoválja kigyelmed még most is a mestérséget?* (Cegléd Ilosvay Vilmos). *Értheti, tudhatja, hisz mindig azt uzoválja* (Jászság Szabó István). *A fonást most már nem uzoválják az úri családokban, mint régen* (Jász-Apáti Nyr. XXVIII.368). *Sűrűn uzovája* (Bács-Bodrog m. Kis-Hegyes Székely Sándor); 3. *uzovál*: termel. *Sz.-Györgyön nagyon uzoválják a búkkönyt, nálunk meg a répát* (Jász-Apáti Nyr. XXVIII.368); 4. *uzovál*: bitorol (Abaúj m. Beret Nyr. III.523); 5. *uzovál*: rossz néven vesz, aprehendál. *Uzovája, hogy nem köszöntem neki* (Veszprém Nyr. VIII.177). *Uzoválta, hogy nem mentem el hozzá* (Veszprém Nyr. XIX. 375).

ki-uzovál: kiesinosít. *Püha, de kiuzovátó magát az a menyecske!* (Békés m. Nyr. III.525).

meg-uzovál: megújít, megcsinál (Hajdú m. Földes Nyr. VII.235).

UZSDÉ, UZSDI (*usdē* Vas m. Répce-Sz.-György Nyr. XVIII.575; *uszdé* Szatmár m. Nagybánya Nyr. IX.132; *usdi* Tolna m. Tsz.; Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.391; Udvarhely m. Vadr. 92; Háromszék m. Tsz.; Vadr.; MNy. VI.353; *uszgyé* Cegléd Ilosvay Vilmos; *usgyé* Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.448; Gömör m. Nyr. XXIII. 95; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XI.43; Zilah vid. Nyr. XXVIII.331. 377; *uszgyi* Cegléd Ilosvay Vilmos; Szabadka Kászonyi Gyula; Székelyföld Kiss Mihály): 1. *uccu. Avval a hal — usgyé!* — *eltűnt a vízbe* (Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.448). *Alig kezdődött el a csata, a cigány — uszgyi!* — *mingyá észalatt* (Szabadka Kászonyi Gyula). *Akkor osztán usgyé kifele, mind az ürge, mikor kiöntik a fészkbü!* (Gömör m. Nyr. XXIII.95). *Ide veti, oda veti a szemét, s osztán — uszdé, vezsd el magad!* — *átalsuttant a szomszédba* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. IX. 133). *Uzsgyé-é-é, vezsd el magad!* — *árkon-bokron*

túl vót (Nagybánya Nyr. XI.43). *Látta, hogy több kettőnél, — uszgyé!* — *ékezdett futni* (Zilah vid. Nyr. XXVIII.377). *Uzsgyé neki, vezsd é magad!* — *ékezdett futni* (Zilah vid. Nyr. XXVIII. 331). *Usdi, Burdi, vezsd el magad!* (Udvarhely m. Vadr. 92). *Vette a kenyeret, tarisznyát s avval — usdi neki, vezsd el magad!* — *egy miere az apjándál termelt az esztenán* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.391); 2. *usdi, usgyi: fuss!* [gúnyos biztatás, pl. az ijedtében futónak] (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Tsz.; MNy. VI. 353; Vadr.); 3. *usdi: lódulj! takarodj!* (Tolna m. Tsz.); 4. *usdē: el vele!* (Vas m. Répce-Szt-György Nyr. XVIII.575).

uszdé-fóré, usgyé-fóré: *uccu, vezsd el magad!* *Mire oda mentem, — uszdé-fóré!* — *elloholt. Alig üthettem rá egyet-kettőt, — uszdé-fóré!* — *má túl vót a sövényen* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XI.42). *Alló, usdē-fóré!* — *tovább állt* (Uo. Nyr. XV.191).

UZSITT: odább áll, eleblábal (Háromszék m. Fotos Erdélyi Lajos).

UZSORA. Ha valaki több hold szántóföldet feles használatra kiad, rendesen kiköti, hogy a terület nagyságához képest maga-választotta helyen két, három v. több holdnak a termése felezetlenül az övé legyen, s ebbe a vetőmagot néha maga adja; ez az *uzsora*. Pl. *En is birtam ott 20 holdat felibü, de ebből két hold uzsora volt. Hát jól van, gyepért nem fizetsz semmit, hanem adsz két hold uzsorál* (Csongrád m. Szentcsanak Ferenc).

UZSORÁL: küzd, fáradoz a megélhetésért, töri-marja magát. *Egynémely annyil uzsorál, s még sincs semmi látszattya* (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

UZSUKÁL (Háromszék m. Vadr.; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Erdővidék Nyr. VIII.188; Csik m. MNy. VI.377; *uzsikálni* Zilah Kerekes Ernő; Székelyföld Tsz. 376b; Udvarhely m. Nyr. III.554; *uzsokál* Háromszék m. Vadr.): *kunyorál, esengve (nyafogva, siránkozva) kér, kéréssel sokáig alkalmatlankodik. Ne uszikálj annyit a nyakamon!* (Zilah Kerekes Ernő). *Addég uzsukált a nyakamon, hogy muszáj vót adni neki* (Székelyföld Kolumbán Samu). *Annyit ne uszukálj!* (Háromszék m. Vadr.). *Né uszukájj annyit!* (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Ugy uszukál, mint a cigány. Eriggy, né uszukálj!* *Addig uzsukált, az ökrömöt neki kellett hogy aggyam* (Erdővidék Szász József).

Ü. Ü.

ÜDÍT: nevel, hizlal (Vas m. Kemenesalja Tsz. 374b; no. ? Kreszneries F. Szótár II.295; Pápa vid. Tsz. 374b).

föl-üdít (*föl-üdít*ni): fölnevel, meghizlal (Pápa vid. Tsz. 374b).

meg-üdít: meghizlal (Vas m. Kemenesalja ? Kreszneries F. Szótár II.295).

ÜDÜL (*idül* Vas m. Kemenesalja, Nemes-Magasi Nyr. XIX.137; *felidült* Hol ? Tsz.): gyorsodik, növekszik, erősödik, hizik (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Vas m. Kemenesalja, Pápa vid. Tsz.). *Idül máj jaz oktató urank egtsége* (Vas m. Kemenesalja, Nemes-Magasi Nyr. XIX.137). *A disznók szépen üdülnek* (Vas, Baranya m. Kassai J. Szókönyv V.89). *De nem akar üdül*ni az a malac! (Tolna m. Nyr. XXVI. 426).

fel-üdül (*fel-idül*, *fő-üdül*): föloesüdik, fölbred (Göesej MNy. V.129). *Felidült a kis gyermek* (Hol ? Tsz.). *Autá ének évadán és ha fő-üdülök, istenömet kéröm, hom mentsön még a baszorkát* (Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. II. 467).

még-üdül (*ég-üdül*): megerősödik (a gyermek, az ökör, az újonnan ültetett fa v. szőlő) (Balaton mell. Nyr. XII.474; Zala m. Lesence-Istváud Nyr. XVI.93). *Mindenbe jobb az üsz, még gyerekbe is, mer tavaszra úgy égüdül, hom maga is éhajtya a bogarakat, nem kő mindig legyeznyi* (Dunántúl Csapodi István). *Üdüllön még: eredjen meg (a fa)* (Sümeg vid. Nógrádi J. a sümegvid. nyelvj. 25).

ÜDVÖSSÉG (*idvesség* Palócság Nyr. XXI.309).

ÜDVÖZ (*idvez-lég*y Palócság Nyr. XXI.309; *üdvez* Csik m. Nyr. XXVI.429): józan. *Soha sem üdvez ő és* (Csik m. Nyr. XXVI.429).

ÜDVÖZÜLT. *Idvezülten, üdvezülten:* lelkesülten, nagy örömmel. *Idvezülten várták. Idvezülten várták, mégtrkéztek az aranyhajju.* *Üdvezültenn várták az aranyhajjut* (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.457; XXIII.96. 144).

ÜGET (*iget* Baranya m. Ormányság Nyr. XXV. 142; *igetés* Székelyföld Tsz.).

ÜGY (*igy* Érmellék Nyr. V.473; *vigy* Moldvai csáng. Nyr. IX.489).

[Szólások]. *Szógára van ügyem:* szükségem (Székelyföld Kriza). *Ügy vettem igybe:* úgy értettem (Érmellék Nyr. V.473). *Ügyet sem vet vmire:* rá sem hederít, nem is törődik vele. *Elmentünk a guzsajásba, de a leány ügyet sem vetett reánk.* *Ügyet sem vet az ételre* (Székelyföld Kiss Mihály). *Ügyibe:* ügyesen, helyesen, kellően, jól, gyorsan (Erdély Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.353; Györffy Iván; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Ügyibe vágta a fát* (Székelyföld Nyr. IX.176). *Szorogjatok egy kicsit ügyibe, met minnyát este van!* (Székelyföld Fejér József). *E bizon szegényecske kalács, mert kevés tejet adnak a tehenek, s a tyukok sem toznak ügyibe* (Székelyföld Nyr. XVII.92). *Ma elvettem (elmagoltam) a földet, ügyibe megbornáltam* (Brassó m. Hétfalu Nyr. VI.181).

ügy-véd (*üdvég*y Zala m. Alsó-Lendva és vid. Nyr. XIII.328; XXVI.521; Tisza vid. Nyr. XIII. 88; *ügyvégy* Dráva mell. Nyr. V.380; VI.133).

ügybe-vétel: figyelembovétel (Háromszék m. MNy. VI.353).

ügyibe-való: ügyes, esinos, takaros (Székelyföld Andrássy Antal 1843; Györffy Iván; Háromszék m. Erdélyi Lajos; Csik m. Nyr. XXVI.429). *Ügyibevaló fejrén*y (Székelyföld Györffy Iván). *Ügyibevaló leány* (Háromszék m. MNy. VI.353; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Ügyibevaló legény, leány, gyermek* (Háromszék m. Sebestyén Sándor). *Ugyan ügyibevaló gyerek ez a Mózi!* (Háromszék m. Maksa Király Pál). *Nem és tultam, hogy ijen ügyibevaló fia van* (Erdővidék Szász József).

ügyön-tartás: szemmel tartás (Háromszék m. MNy. VI.353; Györffy Iván).

ÜGYEHED-ÍK: ügyel, figyelmet fordít vmire (Beregszász vid. Király Pál).

el-ügyehedik: figyelmetlenné, gondatlanná válik (Beregszász vid. Király Pál).

ÜGYEL (*vigyel* Moldvai csáng. Nyr. IX.489): tekintget. *Ügyel mindönfelé, éccő meglássa a legmagossabb fát* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 456).

[Szólások]. *Ügyelnek a nevemre:* ismeretes a nevem, jó a hírem (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.458).

el-ügyel: 1. elgondoz, fölügyel, fölvigyáz (Háromszék m. Kiss Mihály). *Nem lesz ott semmi baj; majd elügyelek én köztük* (Alföld [?] Nyr. XIII.237); 2. észre nem vesz, szem elől téveszt (Háromszék m. MNy. VI.324; Gyórfy Iván). *No kend csakugyan elügyelt!* (vö. 1.) *Hát Jánoska hol van? — Azt biz elügyeltem* (Alföld [?] Nyr. XIII.237).

ÜGYELETES: minden kötelességére ügyelő (Székelyföld Tsz.).

ÜGYELETESSÉG: ügyelmesség (Háromszék m. MNy. VI.353; Háromszék m. Szotyor Gyórfy Iván).

[ÜGYELGET].

el-ügyelget: elgondozgat, fölügyelget, föl-vigyázgat (Háromszék m. Kiss Mihály).

ÜGYELI (Erdővidék Szász József; *ügyöli* Udvarhely m. Székely-Keresztúr vid. Pünkösti Lajos): szemes, mindent észreévó, mindent szemmel kísérő, vizsgálódva ide-oda tekintető. *Ügyeli gyermek* (Erdővidék Szász József).

[ÜGYELÍT, IGYIRÍT; vö. *ügytt*].

[Szólások]. *Rá sem igyirít:* rá sem hederít, semmibe sem veszi (Csongrád m. Ploetz 1839).

ÜGYELŐD-İK: ügyel. *Volt ennek az embernek annyi leánya, akár a rosta lika; de az egészre sem kellett annyit ügyelődni, mint a legkisebbre* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.355).

ÜGYELŐG (Erdővidék Szász József; *ügyölög* Marosvásárhely vid. Kolumbán Samu; Udvarhely m. Székely-Keresztúr vid., Háromszék m. Pünkösti Lajos): bámészkodva v. vizsgálódva ide-oda tekintget, mindent szemmel kísér.

ÜGYES: 1. alkalmas, jóra való, derék, okos [stb.]; sokféle értelemben használt dicsérő szó] (Erdély Szinnyei József; Székelyföld Tsz.; Nyr. II.471). *Ügyes ember. Ügyes dolog* (Erdély Nyr. IV.81). *Ügyes gondolat* (Erdély Szinnyei József). *Ügyes fa:* tüzre való, jól égő fa (Moldvai csáng. Nyr. X.152); 2. csinos, takaros (Erdély Nyr. XVII.267; Szinnyei József; Székelyföld Nyr. II.471). *Erőssen ügyes:* nagyon csinos (Székelyföld Nyr. XVIII.11). *Ügyes fejjérnép* (Erdély Csaplár Benedek). *Ügyes város. Ügyes egy színházatok van* (Erdély Nyr. IV.81). *Ügyes csizma* (Bánffy-Hunyad Nyr. XII.380).

igyős-bajos: folyton betegeskedő, nyavalyás (Szeged vid. Nyr. IV.169).

igyes-peres: ügyes-bajos, pörös ügyben járó (ember) (Nagyvárad vid. Király Pál).

[ÜGYESKE], **ÜGYECSKE:** csinoska (Háromszék m. NyK. III.14).

ÜGYESKÉD-İK: 1. serényen forgolódik, munkálkodik (Szabadka Kászonyi Gyula); 2. igyekszik. *Má réguta ügyeskettem, hom meglássam* (Zala m. Aszófó Nyr. XXVI.139).

ÜGYETLEN (*igyetlen* Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.404).

ÜGYÍT (Szeged Csaplár Benedek; *igytt* Nagy-Kúnság Nyr. XVI.286; Szeged Nyr. I.136): figyel, figyelni kezd (pl. a kis gyerek a tárgyakra).

ÜGYÖLI: esetlen alkalmatlankodó, szégyelni-való magaviselőtű (Székelyföld Tsz. [itt *ügyöli* hiba]; Ferenczi János 1832).

ÜGYÖLÖG: esetlen nyájaskodni akarásával másnak alkalmatlankodik (Székelyföld Tsz.).

ÜHÜ: igen [felelet] (Tisza vid. CzF.).

ÜHÜM: ∞ (Csongrád m. Mindszent Nyr. XXVIII.370).

ÜKLÜ, ÜKLELY [?]: „az a köz, a hol két ág öszvemegy; így az is, a hol a koesirud a tengü alá kétfelé ágazik” (Vas m. Őrség Tsz. 375a) [vö. *ököl*].

ÜKÖD (*ükönnyi*): fej (Göcsej Nyr. V.35) [? vö. *hüvelykél*].

ÜKÖLŐD-İK: ökredez, hanyhatnék ([Dunántúl] Tsz. 49b; Győr vid. Simonyi Zsigmond; Zala m. Gelse és vid. Nyr. XV.574).

1. **ÜL** (*leüntet* Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyolvj. 10): 1. időz, marad. *De sokáig ott ültél, hé!* (Balatonfüred Nyr. XVIII.131). *De sokat ültetek ottan!* (Kolozsvár Szinnyei József). *Soká ott ült* (Székelyföld Nyr. XVIII.12); 2. lakik, tartózkodik. *Vött házat, mer nem akar az apósánál ülni* (Kalotaszeg, Zsobok Melich János). *Két évig ültem Kolozsvárott* (Székelyföld Nyr. XVIII.12).

[Szólások]. *Ülhess!* = ülj veszteg! (Zenta, Nagy-Kikinda Nyr. XXVI.225). *Ülhess a helyeden s ne változtasd annyit!* [mondják a szolgának is, a ki sokat változtatja a szolgálata helyét] (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XXV.231). *Üjjünk még eggyet-kettőt!* [vendégmarasztás] (Szeged vid. Nyr. V.265). *Az a nagy por tele üte a mejjemet* (Gödöllő Simonyi Zsigmond).

[el-ül].

[Szólások]. *Elüttem a faromat:* elszibbadt a farom az ülésben (Szeged vid. Nyr. III.30; V.265). *Ejnyeh, de elültem az időt!* = de sokáig elidőzttem! *De elültük magunkat!* = de sokáig elidőztünk! (Kün-Madaras Nyr. XVIII.131).

lő-ül (*lül* Heves m. mátrai járás, Rimaszombat Nyr. XXVI.384): 1. lemerül a fenékre. *Becsapta a szél a ruhát a Balatonba; benn is maradt, lő is ült* (Veszprém m. Vörös-Berény Zolnai Gyula); 2. legzdálkodik, tönkre jut, megbukik (Székelyföld Kiss Mihály).

[Szólások]. *De le is ütem!* [mondja a látogató, mikor haza készül] (Baranya-Ózd vid. Nyr. XXVII.287). *No te jól leültél!* [oly módon, mint a ki sokáig szándékozik maradni] (Bács-Bodrog m. Ó-Kanizsa Nyr. XVIII.131). *A fa leült* [mondják,

mikor a törzsdöntés alkalmával a szomszédos fönnálló fán megakad és a véglapjával a földre zökken] (Abaúj m. Erdészeti Lapok XXII.437).

[mög-ül].

[Szólások]. *Nem minden tik üli meg a tojást, hanem csak a kottló* (Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György).

oda-ül: odavan, odamarad (Háromszék m. MNY. VI.343; Vadr.). *Ejnyek, de soká odaül!* (Jász-Nagykún-Szolnok m. Abád, Heves m. Tiszánána Nyr. XVIII.131). *Soká odaül* (Székelyföld Nyr. XVIII.12).

2. **ÜL, ÜLL** (időjid Szabolcs m. Ór Nyr. VI.236). *Jövő húsvétot pároddal időjid* [hiba e h.: *időjed* = üljed] (Szabolcs m. Ór Nyr. VI.236; húsvéti mondókában). *Nagy tomat ülek* (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.473).

ÜLCSIK (ücsi Nógrád m. Fülek Nyr. XXII.95; ücsik Nógrád m. Fülek Nyr. XXII.95; Nógrád m. Szirák vid. Békássy Sándor): 1. kocsiderék alakú ládika, a melybe a csecsemőt ültetik (Nógrád m. Fülek Nyr. XXII.95; Nógrád m. Szirák vid. Békássy Sándor; Borsod m. Király Pál; Abaúj m. Nyr. V.70; VI.418; Abaúj m. Szikszó Király Pál; Gömör m. Nyr. XVIII.502). *Tedd le a gyereket az ülcikbe, magad pedig láss dologhoz!* (Borsod, Abaúj, Gömör, Zemplén m. Király Pál); 2. görbe koci bőrülése (Heves m. CzF. [itt *ülcik* hiba]; Névtelen 1840); 3. kised padka v. más efféle ülőke (Heves m. Névtelen 1840).

ÜLDÖGÉL (*üldögel* Dunántúl, Székelyföld Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.403; Maros-zék, Sóvidék Vadr. 220).

[ÜLDÖS].

föl-üdös: fölülöget. *Béfogdostunk, fölüdöstek a kocsikra* (Dráva vid. Nyr. XIII.476).

ÜLDÖZ (*öldözöm* Székelyföld Tsz.).

ÜLÉL (üliényi Palócság Tsz.; *ülélt* Szlavónia Nyr. XXIII.216): üldögel, ülni szokott.

ÜLEMÉR: állat tőgyén támadt daganatban, 'megült méreg' (genyedség) (Háromszék m. Vadr.).

ÜLEMÉRÉS: (pl. juh), a melynek a tőgyén támadt daganatban, 'megült méreg' (genyedség) van (Háromszék m. Vadr. 522a).

ÜLEP (*üllep* Csallóköz Csaplár Benedek, Szinnyi József).

[ÜLEPECE]. *Ülepecéje*: ülepe (Nógrád m. Kálló Nyr. XV.520).

ÜLEPÉD-IK (*üllepéd-ik* Csallóköz Csaplár Benedek, Szinnyi József).

[ÜLÉS].

ülés-deszka: evezőpad (Komárom Herman O. Halászat K.).

ülés-fa: ∞ (Fihany Herman O. Halászat K.).

ülés-rakonca: a kasos szekér hátulsó tengelyének vánkorfájából két oldalt függőlegesen fölnyúló egy-egy karó, mely a kast az ülés táján megtámasztja (Győr Nyr. XI.479; — Freckay János).

[mellé-ülés], mellülés: a lányos háznál kézfogókor tartott lakoma, mikor a vőlegény a menyasszony mellé ül (Veszprém Nyr. XVIII.287).

ÜLET: 1. ülep, alfel, segg (Szabolcs m. Tiszadob Nyr. XXVII.46; Székelyföld Kiss Mihály; Csik m. Nyr. XXVI.429). *Nagy ülete van* (Székelyföld Kiss Mihály). *Ojan lapos vót az ülete, mind egy kerek lapított* (Háromszék m. Vadr. 413). *Ületyre*: ülepére (Palócság Nyr. XXI.313); 2. nadrág v. gatyá ülepe, feneke (Rimaszombat Nyr. V.271 [itt *ülety* nyilván a közlő elvonása a személyragos *ülety* alakból]; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.427; Udvarhely m. Király Pál). *Keleménnek kedvő va't, a zületyē telē va't...* [mesevégzés] (Gömör m. Runya Nyr. XIX.526); 3. a szék ülőlapja (Székelyföld Kiss Mihály). *Akkora pofája van, mint ez a szék ülete* (Udvarhely m. Király Pál).

[Szólások]. *Húgyos, páros, pítvaros, az ületi fityakos!* [gúnyolódó mondóka] (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XI.524). *Fére ület, nincs becsület!* [trombitaszót utánzó tréfás mondóka a katonáknál] (Nyr. VI.375).

ÜLETŰ: ülepű. *Nagy-ületű* (Székelyföld Kiss Mihály). *Nagy-ületyű* (Palócság Nyr. XXI.313; Borsod m. Nyr. IX.336).

ÜLKŐ (Zemplén m. Nyr. IV.522; *ükő* Csallóköz Nyr. I.333; Komárom m. Bagota Nyr. XXV.478): 1. *ülkő*: kocsiderék alakú ládika, a melybe a csecsemőt ültetik (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. IV.522); 2. *ükő*: ház előtt fekvő száraz fatönk, a melyre vasár- és ünnepnapokon kiülnek (Komárom m. Bagota Nyr. XXV.478); 3. *ükő*: tyúk-ülő, a tyúkok téli hálólhelye (Csallóköz Nyr. I.333).

ÜLLŐ-FÜLLŐ, ILLŐ-FILLŐ: kevés, a mi meg sem kottyan, alig valami. *A gyümölcsömet annyira ellopták, hogy csak üllő-füllő maradt* (Balaton mell. Tsz.). *Az ebéd csak olyan illő-füllő vót* (Zala m. Túrje Bódiss Juszti).

1. **ÜLŐ** (*üllő* Csallóköz Csaplár Benedek; Debrecen Nyr. IX.164): 1. kakasülő, tyúkülő, házi szárnyasok téli hálólhelye (Rábaköz Halász Géza; Csallóköz Csaplár Benedek; Debrecen Nyr. IX.164). *Oj finom a lehelete, mint a gerin természeté; ha megérzi, az üllőről a kanpájka is leszédül* (Nagy-Beeskerek Nyr. V.191); 2. fonó. *Elménék az üleöbe* (Mátra vid. Nyr. XXIV.479).

kiülő: kiálló, kidülledt (pl. szem) (Székelyföld Tsz.).

2. **ÜLŐ**: szent [? — vő. NySzótár]. *Ülő ünnep* (Bácska Szarvas Gábor).

ÜLÖGET: üldögél (Göcsény Nyr. XIV.164).

ÜLŐKE: 1. koesiderék alakú ládika, amelybe a csecsemőt ültetik (Abaúj m. Király Pál); 2. ház előtti kis pad (Debrecen Nyr. XXIII.335); 3. ülep, alfel, segg. *Nagyot estem; úgy megülttem az ülökémet, hogy alig bírtam felállni* (Abaúj m. Király Pál).

ÜLŐS: a tojást jól megülő (tyúk) (Répece vid. Nyr. XX.411).

ülős-ház: fonóház (Mátra vid. Nyr. XXIV.479).

ülős-tyúk: 1. költő tyúk (Gömör m. Runya Nyr. XXII.287); 2. [tréf.] otthonülő ember v. asszony (Szabadka Kászonyi Gyula).

[1. **ÜLTET**], **ÜTET**: ültetés. *Kapiszta-ültető* (v. -kor) (Baranya m. Ormányság Nyr. XXV.143; Baranya-Özd vid. Nyr. XXVII.209).

2. **ÜLTET**: ingerel, bujtogat, loval (vki ellen) (Székelyföld Andrassy Antal 1843; Háromszék m. MNy. VI.353; Győrffy Iván).

el-ültet: kiköltés végott fészekbe rakott tojásokra tesz (tyúkot, récét, ludat). *Ma ültettem el a récét* (Mohács Király Pál).

fel-ültet: fölingerel, fölbujt, fölloval (vki ellen) (Székelyföld NyK. II.372).

le-ültet: 1. lecsendesít (Háromszék m. MNy. VI.338; Győrffy Iván); 2. leszid (Székelyföld Kiss Mihály); 3. lefűlel, letipor, logyóz (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.338; Győrffy Iván).

még-ültet: kiköltés végott fészekbe rakott tojásokra tesz (tyúkot, récét, ludat) (Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György; Zala m. Szepezd Nyr. XVII.236).

rá-ültet: fölingerel, fölbujt, fölloval (vki ellen) (Székelyföld Andrassy Antal 1843).

ÜLTETÉS: ültetés által létrehozott fiatal erdő (Veszprém m. Erdészeti Lapok XXII.863).

[**ÜLTETŐ**].

ültető-hordó: az a hordó, a melyből a dohánypalántot locsolják (Arad m. Majláthfalva Nyr. VIII.238).

[**ÜLTŐ**].

ültő-hely (*ültő-hel*): ülőhely (Cegléd Ilosvay Vilmos; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XIX.235). *Ültő-helibe* (Répece vid. Nyr. XX.410). *Évégeszte egy ültő-heliben* (Soprony m. Nyr. IV.419). *Azért fel se kelek ültő-helyemből* (Heves m. Névtelen 1840). *Ugyan hány gombócot tudnál megenni egy ültő-helyedben?* (Alföld Nyr. XV.280). *Egy ültő-helibe mögöszik hús gőldönt* (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.213). *Ültő-helyiből* (Künszentmárton Nyr. III.31). *Ültő-helyében* (Szatmár Nyr. IX.265). *Egy ültő-hejbe* (Szatmár Nyr. VII.233). *Ültő-helyiben* (Szatmár m. Máté-Szalka és vid. Nyr. XXVI.542).

Egy ültő-helyükbe elbeszélgettek egész délutánokon is (Bihar m. Poesnj Nyr. IX.559). *Egy ültő-helyemben* (Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.44).

[**ÜLTÖGET**], **ÜTÖGET**: ültetget (Somogy m. Sinnonyi Zs. Tüzötes M. Nyelvtan I.420).

[**ÜMGET**], **ÜNGET**: magában dünnög, dörmög (Veszprém m. Csetény Nyr. V.523).

ÜMMENT: igenlőleg, helybenhagyólag bólint a fejével (Balaton mell. Tsz.).

ÜMMÖG: 1. [a víz alatt levő béka hangja] (Cegléd Ilosvay Vilmos); 2. magában dünnög, dörmög, kelletlenül beszél (Csallóköz Csaplár Benedek; Veszprém m. Csetény Nyr. V.523; Cegléd Ilosvay Vilmos; Szabadka Kászonyi Gyula) [vö. *hümmög* Pótl., *ünnög*].

ÜMÖLYÖG: ellenszenvét, nem-akarását jelentő hangokat hallat (Háromszék m. NyK. III.14).

ÜNNEP (*idnap* Bodrogeküz Király Pál; *innap* Székelyföld MNy. V.361; Kiss Mihály, Győrffy Iván; Udvarhely m. Nyr. IV.371; Udvarhely m. Száldobos Nyr. IV.93; Háromszék m. MNy. VI.214. 358; Vadr.; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Csik-Szentkirály Nyr. IX.430; Csik-Szenttamás Nyr. IX.432; Moldvai csáng. Nyr. III.53; *innapi* Csik m. Gyergyó vid. Nyr. XXVII.382; *innep* Soprony m. Röjtök Nyr. III.513; Zala m. Nagy-Kanizsa Lichtschein Ödön; Zilah vid. Nyr. XXVIII.283; Udvarhely m. Oroszhegy Nyr. VII.186; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Brassó m. Hosszúfalú Nyr. V.428; Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.355; *ünnap* Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m. Siklód Vadr. 97).

ünnep-szombattya (*innep-szombattya*): 1. ünnep előtti nap (Alföld Demeczky Mihály; Zilah vid. Nyr. XXVIII.283); 2. sátoros ünnep előtti nap (nagyszombat, pünkösdi szombattya és karácsony estéje, akármelyik napra esik is) (Csallóköz Erdélyi Pál; Győr m. Fejérpataky László; Alföld Szigetvári Iván; Erdély Geréb Márton, Szinnyei József).

ÜNNEPÉL (*idnepel* Bodrogeküz Király Pál; *innapol* Székelyföld Kiss Mihály, Győrffy Iván; Háromszék m. Vadr. 503a; *meginnapoltuk* Háromszék m. Vadr. 432): csak ünnepen visel. *Eszt a keszkenyől ünnepeől, mert ünnepeőlre véttem* (Veszprém Nyr. VIII.40).

ÜNNEPLŐ (*inneplé* Zala m. Szepetnek Lichtschein Ödön): ünneplő ruha (Szabadka Kászonyi Gyula).

ünneplő-rész: [tréf.] alfel (Tata vid. Nyr. V.474).

ÜNŐ: tehénborjú (Székelyföld Tsz.; Udvarhely m. Nyr. XV.239).

ünő-csocs: fehér zászpa (Háromszék m. Kiss Mihály).

ÜNNYÖG: magában diunnyög, dörmög (Veszprém m. Csetény Nyr. V.523; Háromszék m. MNy. VI.342) [vö. *hünnýög*, *ümmög*].

ÜNYÓD-ÍK: bajlódik, vesződik, küszködik (Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.475; IV.270).

ÜNYÖLŐD-ÍK: 1. ∞ (Gömör m. Simonyi Zs. A magyar nyelv II.194; Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; Abaúj m. Nyr. IX.231; Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.475; IV.270; Alföld Zolnai Gyula; Szlavónia Király Pál). *Szegény asszony sokat ünyölődik avval a beteges gyerekekkel* (Abaúj m. Király Pál); 2. nyugtalanodik (Tokaj Nyr. XXIV.240).

ÜREDEK: 1. üreg (Szlavónia Nyr. V.12); 2. üresedés (hivatalban). *Nincs üredék, a hova beférjő* (Somogy m. Nemes-Déd Nyr. VIII.525).

[**ÜREG**], **ÜRÖG:** tornác (Vas m. Őrség Nyr. III.479; IV.522). *Behozom az ürögből a kis fejszét* (Vas m. Őrség Nyr. I.422).

ÜREGES (ürekés [Fehér és Zala m.] Nyr. XIII.5; Szily Kálmán).

ÜRES (üres Somogy m. Sándor József; *üres* [?] Eszék vid. Nyr. VIII.44; *üress* Zilah vid. Nyr. XXVIII.333; *viress* Székelyföld Nyr. V.176; IX.489; Udvarhely m. Nyr. IV.81; V.569; Győrffy Iván; Udvarhely m. Bethlenfalva Nyr. XVII.332; *viress* Székelyföld Győrffy Iván; *viüres* Udvarhely m. Magyarós Sára Kálmán).

[Szólások]. *Viress udor, viress pajta, viress erszén. Halász, vadász, madarász viress tarisznyába kotorász* (Udvarhely m. Nyr. V.569).

[Közmondások]. *Üres (üress) kamarának bolond a gazdasszonya* (Vas m. Ságk Kresznerics F. Sztóár II.298; Zilah vid. Nyr. XXVIII.333).

ÜRESSÉG: üresedés. *Mégfogadták, előbb három hónapra pujkapásztornak, mett más üresség nem vót* (Háromszék m. Vadr. 396).

ÜRGESZ: ürgét fog (Palócság Nyr. XXI.217. 421).

ÜRGÉZ-ÍK: ∞ (Palócság Nyr. XXI.217. 421).

ÜRINET: ürítget (Nagy-Kálló Nyr. XII.430).

ÜRÍT (örített Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos): 1. szükségét végzi (Heves m. Kompolt Király Pál); 2. takarít (szobát) (Zemplén m. Fejérpataky László; Ung m. Nagy-Kapos vid. Tattay Irén). *Nálunk minden szombatn ürítnék* (Kassa és vid. Nyr. XX.573).

[**ki-ürít**], **kürit:** kitakarít, kitisztít (Hont m. Nyr. XVIII.430).

[**ÜRITÉK**], **ÜRÍTÍK:** ürülék, szar. *A zisten megharagutt rá s azt rendelte, hogy vájják büdess bankának, hogy csak ürítíkel egytk, s hogy még fűszkibe is csak aféle legyen* (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.476).

ÜRÍTGET (üriget Palócság Nyr. XXI.361; *üröget* Háromszék m. MNy. VI.234).

[**ÜRMÖS**], **IRMÖS:** szagos szőlő (Baranya m. Kopács Császár Lajos).

ÜRÖG: bürök (Balatonfüred Bódiss Jusztin).

ÜRÖM (imer Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 68. 75; *ürem* Balaton mell. Tsz.; Keszthely Bódiss Jusztin; Székelyföld Tsz.; *ürem* Győr vid. Nyr. VI.272; *ürem* Abaúj m. Király Pál; Székelyföld Kassai J. Szókönyv III.39; *ürem* Székelyföld Tsz.).

üröm-tapló: az üröm megszáritott bugájából való tapló (Szeged Divényi Gyula).

ÜRÜL (örül Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

el-ürül: elfogy (Háromszék m. MNy. VI.324).

ÜRÜLÉS: szabad idő (Tolna m. Dees Herman Miksa).

[**ÜRÜLET**]. *Ürültig:* fogytig (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. Győrffy Iván).

[**ÜST**].

[Szólások]. *Se üstöm, se füstöm:* se ingem, se gallérom (= nem tartozik hozzám, semmi közöm hozzá) (Kecskemét Nyr. IX.376).

üst-kar: nyitott tűzhelyen levő, sarkon forduló fa- v. vaseszköz, a melynek a karjára akasztják az üstöt (Székelyföld Nyr. XXV.327).

üst-láb: ∞ (Székelyföld Nyr. XXV.327).

ÜSTÖK (üstök Dunántúl Bódiss Jusztin; Vas m. Őrség Nyr. VII.272; Zala m. Hetés Nyr. II.45; Ethnographia VIII.94. 101; *üstyökit* Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk I.208). — *Üstök, üstök, ház üstöke:* 1. eresz, ház eresze (Vas m. Őrség Nyr. VII.272; Zala m. Hetés Nyr. II.45; Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VII.86; Somogy m. Nyr. X.477); 2. a pitvar fölött kiugró tetőrész (Zala m. Hetés Ethnographia VIII.94. 101); 3. zsuppal födött ház uccára néző ormának erős kiszökellése vagyis homlokzat-eresze (Sopron m. Répce mell. Nyr. II.561; Sopron m. Mesterháza Tolnai Vilmos; Göcsej MNy. II.417); 4. a nád-födélnek a ház homlokfala fölött mintegy ernyő módjára félkör-alakban leereszkedő része (Borsod m. Mező-Kövesd Ethnographia VII.68); 5. a zsuppal födött ház tűzfalának éle fölött kötött csomó (Dunántúl Bódiss Jusztin) [vö. *ház-üstök*].

üstök-alla: a szalmatetőnek a tűzfalon kívül eső része, mely deszkával van födve (Dunántúl Bódiss Jusztin; Vas m. Őrség Nyr. III.479).

üstök-sziz: homloksziz (a ló homlokán levő sziz, a melyre a sörényének az üstöke kiesüng) (Győr Nyr. XI.430; — Freskay János).

üstök-vonás: civakodás (Székelyföld Tsz.).

ÜSTÖKÖL: üstökénél fogva cibál, hajáthúzza (Dunántúl CzF.; Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839).

ÜSTÖKÖS (*üstökös* Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné).

üstökös-hab: szélvész-támasztotta hullám, a melyből a víz egy része a levegőbe loccsan föl (Heves m. Névtelen 1840).

ÜSTÖLLÉST (*istöllés* Baranya m. Dráva vid. Nyr. VIII.427; *istöllést* Somogy m. Nyr. XIX. 287; Somogy m. Darány Nyr. XXII.40; Baranya m. Ormánság Kassai J. Szókönyv III.51; *östöllés* Baranya m. Dráva vid. Nyr. VIII.427; *üstellést*, *üstöllést* Baranya m. Ormánság Tsz.; Nyr. III. 230; *üstöllést* Baranya m. Tolnai Vilmos; *üstöllést* Dunántúl Nyr. V.229; Vas m. Komenesalja Tsz.; Göcsej MNy. V.99; Somogy m. Kassai J. Szókönyv III.51; V.235; Kubinyi-Vahot: Magyar-és Erdélyország képekben III.40; Sándor József, Schröder Gyuláné; Somogy m. Csurgó vid. Nyr. XVII.170; Baranya m. Nyr. III.327; VI.474; Ormánság MNy. V.99; Nyr. I.424 [itt *üstökél-ést* hiba, vö. II.131]; II.87; Baranya m. Nagy-Harsány Nyr. XIII.89; Baranya m. Iba Nyr. XX.287; Baranya-Ózd vid. Nyr. XXVII.287; *üstöllést* Göcsej MNy. V.162; *üstönlést* [?] Göcsej MNy. II.417): 1. tüstént, azonnal, rögtön, mindjárt, nyomban (id. hh.). *Bözög ráfértém én istöllést a mázsállásra!* (Somogy m. Darány Nyr. XXIII.40). *Üstöllést agyonváglok* (Somogy m. Csurgó vid. Nyr. XVII.170). *Mönj üstöllést, kaskám, hozzá egy kis vizet, merd mögfulok* (Ormánság Nyr. II.87). *Annak [a leánynak] ékösége utt átal-ütte a goróf-fiut, hogy üstöllést kiterjesztötte apikája és anyikája előtt, hon neki um megtetszett, hogy...* (Ormánság Nyr. II.131). *Alig estelédett, üstöllést dologho látott a zördög* (Baranya m. Nagy-Harsány Nyr. XIII.89); 2. egyenesen, egyenest (Ormánság Tsz.). *Ha befordultál az uccába, menj csak üstöllést tovább* (Baranya m. Tolnai Vilmos). *Ezön mönjön kéd üstöllést* (Mohács Nyr. XXVII.112).

ÜSTÖRCE: az a fa, a melyre a madarász a lépes vesszőit kirakja (Vác Czech János 1840; Divényi Gyula; Hol? Nyr. V.182).

ÜSZKÜPÜ: 1. olyan ember, a ki mindenbe beleüti az orrát, a ki minden lében kanál (Udvarhely m. Győrffy Iván; Háromszék m. MNy. VI.353; Kiss Mihály); 2. bujtogató, izgató (Székelyföld Kriza). *Nagy üszküpu volt köztök* (Háromszék m. Nyr. IX.424); 3. kerítő (Udvarhely m. Győrffy Iván; Háromszék m. MNy. VI. 353) [vö. *fűszküpu*, 1. *köszküpu*, *szűszküpu*].

ÜSZKÜPÜL: 1. ösztökél, ösztönöz, ingerel. *Soha se hagy békít az embernek, valamire mindég üszküpüli* (Székelyföld Kriza); 2. rábeszélőleg, tukmálólág közrehat (legény-nél v. leánynál a beléje szerelmes érdekeben), kerít (szeretőt) (Udvarhely m. Győrffy Iván; Háromszék m. Tsz.; MNy. VI.353) [vö. *szűszküpül*].

ÜSZKÜPÜLŐD-İK: rábeszélőleg, tukmálólág közrehat. *Valamibe üszküpülődik* (Székelyföld Kriza) [vö. *szűszküpülőd-ik*].

ÜSZŐ (Balaton mell., Pápa vid. Tsz.; *iszé*, *iszéd* Gümör m. Nyr. XVIII.423; XXII.525; *iszó* Szlavónia Nyr. XXIII.168): tehénborjú.

üsző-borjú: ∞ (Hol? Tsz.).

ÜSZÖG, ÜSZÖK (*üszék* Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.336. 406; *üszk* Balaton mell., Pápa vid. Tsz.; *üszke* Komárom m. Alsó-Csallóköz Nyr. XVII.287): 1. *üszk*: tüzes kanóc (Balaton mell. Tsz.); 2. *üszök*: halvaszületett idétlen gyermek (Zilah vid. Nyr. XXVIII.294).

ÜT (*it* Soprony m. Rőjtök Nyr. III.465): 1. fehérneműre botút, monogrammot, mintát nyom. *Ebbe a bottba ütnek-e?* (Rimaszombat Nyr. XII. 190); 2. szúr (szigonnyal a hal felé) (Boldva mell. Herman O. Halászat K.).

[Szólások]. *Üssünk egyet az pohárral: koccint-sunk!* (Heves m. Sirok Nyr. XXVII.44). *A hajóm földet ütött: megfeneklett, zátonyra került* (Vác Döbrentei Gábor). *Inát üti őt forint: megkapod azt öt forintért* (Szeged Nyr. III.29). *Egyik szavam a másikba ütöm: a beszédemet másvalaminek a fölhozásával félbeszakítom; ezt el se végzem, már amabba kapok; belevágok a magam szavába* (Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. III.87; vö. Lehr A. Toldi 260). *Egyik szorát a másikba üti: rendetlenül beszél* (Vas m. Órség Nyr. V.31). *Egyik szavát a másikba üti: ∞* (pl. „a beszédnek az utóját kezd el, akkor azt félbehaggya, osztán kezd új az elején”) (Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334). *Vkihez ütött: vkire ütött, vkihez hasonlított. Apádhoz üttél* (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

agyon-üt: nagyon megver (de nem holtra). *Agyonültették* (Heves m. Sirok Nyr. VIII.567) [vö. *agyon-ver*].

át-üt: átjár, áthat. *Ugy átütötte a hideg a belső részemet, csakugy reszket bele* (Keszthely vid. Horváth György).

átal-üt: ∞. *Miján csak mögpillantotta a gorófnak a fia a lányt, annak ékösége utt átal-ütte a goróf-fiut, hogy...* (Baranya m. Ormánság Nyr. II.131).

be-üt: (jól) kiüt. *Nem ütött be a vásár. Ha jó beütött volna ja szőlő:* ha jó lett volna a szőlőtermés (Miskolc és vid. Nyr. VI.226).

[Szólások]. *Beüti a száját:* ráesap a szájára (pl. a fecsegőnek) (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.46).

[**belé-üt.**]

[Szólások]. *Beléütött a hideg a kezembe* (v. a lábamba): erősen megfázott a kezem (v. a lábam) (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

fél-üt: megbasz (szűzleányt; — más a fél-csinál: teherbe ejt) (Arad m. Tolnai Vilmos).

[Szólások]. *Fölút vmivel*: fölér v. vetekedik vmivel. *Nincs fogalmad, milyen levegő van Dabason*; *fölút a hegyi levegővel* (Kecskemét Simonyi Zsigmond). *Főúti az orrát*: megorrol, megneheztel. *De hamar főültöd a zorodat!* (Győr m. Bóny Nyr. XV.384). *Felüti az orrát*: megorrolni, megneheztelni (Balaton mell. Tsz. 118b).

[ki-üt].

[Szólások]. *Üssön ki rajtad!* [átkozódás; soha sem mondják, hogy mi üssön ki] (Abaúj m. Pusztafalu Szádeczky Lajos). *Kiút ötvenhétre*: kijárja ötvenhétig, lessz ötvenhét (Pest m. Szemle Nyr. XVI.505).

még-üt: 1. agyonüt (Csik m. Gyimes Nyr. IX. 504); 2. megdob. *Megüttek*: megdoblak (feléd dobok azzal a szándékkal, hogy eltalállak) (Dráva mell. Nyr. VI.133).

[Szólások]. *Nem ütött még meg az álom?* = nem vagy még álmos? (Torda-Aranyos m. Gereud Nyr. XXIII.92). *Mikor a gyümölcs megüti*: mikor sok terem (Veszprém Nyr. VII.376). *Megüti magát*: megköti magát (Hajdú m. Kaba Székely Ábrahám). *Megütötte magát* [a ló]: megkötötte, megbicsakolta magát (akármennyit ütik, nem mozdul) (Hajdú m. Földes Nyr. II.419).

össze-üt: összezsacp, összeütközik. *A két ellenség népe a hegyről összeütköztek* (Künszentmárton Nyr. III.31).

[üt-vét].

[Szólások]. *Üti-véti a dolgot v. a dolgát*: úgy-a-hogy megteszi, elvégzi (kül. az, a kiben a jóakarát megvan, de ereje nincs hozzá) (Veszprém m. Cséki Nyr. XXV.286; Szeged Nyr. II.93). *Üti-véti a dolgot, de nincs láttatja* (Szeged vid. Nyr. VI.275). *Üti-véti a dolgot*: elmondja valahogy, de nem úgy, a mint van (Háromszék m. Nyr. IX.41; Kiss Mihály).

[el-üt-vét].

[Szólások]. *Elüti-véti a dolgot*: elsiet, nem csinálja jól (Háromszék m. Erdélyi Lajos).

[ÜTDÖGEL], ÜDDÖGEL: ütöget (Göcsej Nyr. XIV.164; Budenz-Album 158).

ÜTET. *Éggy ütet tapló*: egyszeri tűzítésre való tapló (Heves m. Névtelen 1840).

[Szólások]. *Nem ér az eggy ütet taplót sē* (Gömör m. Nyr. XXIII.95).

ÜTI: öklelődni szerető. *Üti kos* (Tolna m. Paks Nyr. XXII.431).

üti-vori: [tréf.] molnár [mert *üti-veri* a malomkövet, illetőleg az ékeket, hogy a két kő egyforma távolságban járjon; vö. *szēdi-vēdi*: ∞, mert *szēdi-vēdi* a vámot] (Rábaköz, Beó-Sárkány Nyr. XVIII.238).

olüti: szép, finom, jó, kiváló. *Nem valami olüti*: nem valami különös (Félegyháza Nyr. IV.559).

ÜTINT: egyet v. hirtelen üt (Csik m. MNy. VI.373).

[ÜTKÖZ-IK].

[Szólások]. *Ütköznek a földek*: a végük összeér, határos (Székelyföld Kiss Mihály).

ÜTKÖZŐ (*ütköző*): 1. ajtó- v. kapufélfa (Székelyföld Kiss Mihály; Sóvidék Boros Gábor); 2. az ajtóragasztón az a vas, a melyre az ajtó betevésekor v. bezárásakor a kilínes nyelve ráfekszik s a melybe a zár nyelve v. a retesz betolódik (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.519; Bodrogköz Nyr. XVII.563; Zilah vid. Nyr. XXVIII.63; Sóvidék Boros Gábor); 3. a kerékagy mellett belül levő vaskarika, amely nem engedi a kereket beljebb csúszni (Vas m. Órség Tsz. 343a; Csongrád Nyr. IX.90).

ütköző-fa: (a malomban) az a fa, mely a szítavillát rázza, mert egyik vége a kis korong orsóiba ütközik (Baja Nyr. XVII.240).

ütköző-karika: az a karika, mely a malomkőbe van elhelyezve és a garatot rázza (Baja Nyr. XVII.240).

ÜTLEG, ÜTLEK: ütőeszköz. *Aggyon vmi üt-leget, a mivē beverhessem ezt a szēget!* (Veszprém Nyr. IX.526). *Egyéb ütleköt nem taláttam, a kēndőmmel csapkottam űket hádba* (Kecskemét Simonyi Zsigmond).

ÜTLI-FÜLI: ostoba, ügyetlen (Székesfehérvár Nyr. VII.430).

ÜTLŐD-IK: 'ötlik (bele)' (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.277).

[ÜTŐ].

[Szólások]. *Kiesett belőle az ütő*: nem szólt többet (Nagy-Kúnság Nyr. II.274).

ütő-szin: vágószín (a hol a marhát levágják) (Kézd-Vásárhely Nyr. XVI.479).

átalutó: vas-szál, a mellyel lyukat ütnek a vasba [kovácsmest.] (Sárospatak Nyr. XII.287; — Freesky János).

elütő. *Elütőleg*: színültig. *A véka éppen el-ütőleg volt megtöltve rozssal* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár).

lőütő: gyermekjáték, a mely abban áll, hogy az egyik a mutatóujjára krajeárt tesz, a másik meg a krajeárjával úgy iparkodik leütni, hogy mikor a földre osik a pénz, mind a két krajeár az írásával v. a sassával legyen fölfelé, mert akkor elnyerte a másik krajeárját, míg ellenben, ha felemást mutat, elvesztette a magáét is; — palavesszővel is játszzák, s akkor arra kell vigyázni, hogy a leütés után ne essék a két palavessző egy arasznál messzebbre egymástól, mert csak akkor nyer az, a ki le-ütötte, ha el bírja 'arasztolni' (Torontál m. Csóka Kálmány L. Szeged népe III.278).

lőütőeske: ∞ (Torontól m. Csóka Kálmány L. Szeged népe III.278).

[ÜTÖD-IK].

még-ütődik: 1. megesappan, megsoványodik (Hódmező-Vásárhely Csaplár Benedek); 2. meghibban az esze (Szeged Csaplár Benedek); 3. megvénül (leány). *Mégütődött* [olyan leányra mondják, a ki már túl van a húszon] (Alföld Nyr. II.425). *Még kezdett ütődni* (Székelyföld Kiss Mihály). *Nő ez a leány ugyan megütődött!* (Udvarhely m. Nyr. XVIII.239).

[Szólások]. *Megütődött az elméjibe:* megbolondult (Mátra vid. Nyr. XXII.835).

ÜTÖDÖTT: meghibbant eszű (Szeged Csaplár Benedek).

mégütődött: 1. megesappan, megsoványodott (Hódmező-Vásárhely Csaplár Benedek); 2. meghibbant eszű (Szeged Csaplár Benedek); 3. koros (leány). *Mégütődött leány:* a ki leánynak már igen koros (Székelyföld Kiss Mihály).

ÜTÖGÉL: vereget (Tolna m. Szegszárd Nyr. XXVIII.431) [vö. *ütöngél*].

ÜTÖLŐD-IK: többször ráüt vkire (Baranya-Ózd vid. Nyr. XXVII.287).

[ÜTÖM].

ütöm-bot: durva, mogorva és buta ember (Székelyföld Kiss Mihály).

ÜTÖNGÉL: vereget (Gömör m. Serke Nyr. XIX.45) [vö. *ütögel*].

[ÜTÖTT].

kiütött: kivert. *Kiütött farkas* (Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. III.178).

[Szólások]. *Dühös, mint a kiütött farkas* (Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. III.178).

[1. ÜTTET].

el-üttet: eltapodtat (Háromszék m. Győrffy Iván).

[2. ÜTTET < öttet].

lő-üttet: leönt (lenyelt ételt itallal). *Lőüttesük. Üttesd le vmivel a száraz ételt, nehogy megnyuvadj!* (Székelyföld Kiss Mihály).

[ÜTÜL < ötlül, öttül].

belé-ütül: beleömlik. *Beléütül a Móduva a Szerethbe* (Moldvai csáng. Nyr. IX.530).

ÜVECS: másodéves juh (Székelyföld Kiss Mihály; Csík m. Tsz.; Vadr.; Csík m. Gyergyó vid. Tsz.; Csík m. Kilyénfalva Nyr. IX.525).

üvecs-gyapjú: másodéves juhról nyírott gyapjú (Székelyföld Kiss Mihály).

üvecs-juh: másodéves juh (Csík m. Gyergyó vid. Kiss Mihály).

üvecs-posztó: másodéves juh gyapjából való posztó (Székelyföld Kiss Mihály).

ÜVEG (éveg Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvj. 5; éveg Ugocea m. Fertős-Almás és vid. Nyr. IX.230; Szilágy m. Diósd Kerekes Ernő; évég Háromszék m. NyK. III.18; éveg Szatmár m. Patóháza Nyr. XV.325; Szilágy m. Nyr. IX.182; Székelyföld Kassai J. Szókönyv II.127; Tsz.; Nyr. V.221; Arany-Gyulai NGy. III.225; Győrffy Iván; Udvarhely m. Vadr. 16; Keresztúr vid. Vadr. 441; Udvarhely m. Száldobos Nyr. IV.93; Csík m. Felméri Lajos; Háromszék m. MNy. VI.209; Vadr.; Nyr. III.324; IV.514; IX.31; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Brassó m. Zajzon Nyr. III.326; Moldvai csáng. Nyr. IX.451. 482; évege Tiszahát Nyr. VIII.178; íjeg Baranya-Ózd vid. Nyr. XXVII.207; íveg Ugocea m. Fertős-Almás és vid. Nyr. IX.230; íveg Boreg m. Pap Károly; éeg Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvj. 5; óg Soprony m. Répece mell. Nyr. II.560; Soprony m. Csepreg Nyr. IV.331; Soprony m. Horpács Nyr. VI.122; Vas m. Kassai J. Szókönyv II.127; Vas m. Órság MNy. V.91; Nyr. VII.372; Vas m. Kemenesalja Tsz.; Göcsej Nyr. XIII.496; ók Vas m. Tarodháza Nyr. X.90; öveg Soprony m. Répece mell. Nyr. XX.366; Zala m. Kővágó-Órs, Révfülöp Nyr. XIX.141; Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VIII.468; Somogy m. Szőke-Denes Nyr. III.231; Veszprém Nyr. VIII.329; Veszprém m. Szentgál Nyr. III.184; Szilágy m. Diósd Kerekes Ernő; üeg Soprony m. Horpács Nyr. X.267; Vas m. Kemenesalja, Nemes-Magasi Nyr. XIX.192; Veszprém m. Szentgál Nyr. III.184; Somogy m. Nyr. II.377; Somogy m. Szőke-Denes Nyr. III.231; IV.470; üheg Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.380; újeg Zala m. Király Pál; Somogy m. Nyr. II.377; X.477; Somogy m. Szőke-Denes Nyr. III.231; Somogy m. Kőröshegy Zolnai Gyula; Tolna m. Gyöngy Nyr. V.379; Tolna m. Felső-Nyék Nyr. VI.323; Baranya-Ózd vid. Nyr. XXVII.208; üög Nyr. XIII.257. 496; *ög Soprony m. Répece vid. Nyr. XX.370; *ög Soprony m. Répece vid. Nyr. XX.364; Göcsej MNy. II.416). — *Üveg, óg:* üveg pohár, pohár (Soprony m. Csepreg Nyr. IV.331; Rimaszombat Nyr. V.271).

üveg-alma: eggy almafaj (= *tükör-alma*) (Cegléd Ilosvay Vilmos).

éveg-bor: pálinka (Brassó m. Zajzon Nyr. III.326).

üveg-esűr: üveghuta (Székelyföld Nyr. II.471).

ÜVEGÉS (évegēs, éveges Háromszék m. Vadr. 498b; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Moldva, Klézse Nyr. VI.288).

üveges-kő: jó vaskő (Torockó Jankó J. Torda stb. 202).

ÜVER: 1. fehér agyagos, márgás, fehér palás föld (melyet jó trágyázással termékenyvé lehet tenni) (Maros-Torda m. Nyr. II.46). *Fekető-üver*

[szántó neve], *Kis-üver* [szőlő neve] (Maros-Torda m. Sz.-Gerice Nyr. II.45). *Üver* [szántó neve], *Üvertető* [hegy neve] (Maros-Torda m. Iszló Nyr. II.382). *Almás-üver* [szőlő neve] (Maros-Torda m. Kaál Nyr. II.382); 2. süppedékes bomlédűs v. gödör folyó mellett v. kaszálón (Csik m. Nyr. XXVI.429); 3. kiszáradt patakmeder (Székelyföld Szász Béla).

ÜVÖLT (*öt* Baranya m. Tolnai Vilmos; *űtött*, *űtött* Göcsej MNy. II.416; *űvűcsön* Eszék vid. Nyr. VIII.43): 1. kiált. *Szē mēgyōk mē, csak nē űvűcsön kē rām!* (Eszék vid. Nyr. VIII.43); 2. hi. *Mān űvöl ā tātító urām: hí tēged* (Szlavónia Nyr. XXIII.362).

[Szólások]. *Kigyuót, biékāt űtött rā* (Göcsej MNy. II.416).

öt-kiált (Pápa vid., Balaton mell. Tsz.; *öt-kāt, öt-kāt, öt-kāt* Soprony m. Répee mell. Nyr. II.560; XX.409; Vas m. Tarodháza Nyr. X.90; Vas m. Répee-Sz.-György Nyr. XVIII.574; Zala m. Nyr. XX.238 [itt *ott-kāt* hiba]; Somogy m. Nyr. XVIII.239; Somogy m. Tab Nyr. XV.240; Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334; Hol? Nyr. XI.286; *öt-kiāt, öt-kiāt* Fölső-Somogy Nyr. X.190; Somogy m. Balaton mell. Nyr. VIII.371; *űt-kāt* Rábaköz, Beő-Sárákány Nyr. XVII.231): kiabál, kiáltoz.

[Szólások]. *Űt-kāt, mind ā baktēr* (Rábaköz, Beő-Sárákány Nyr. XVII.231). *Ott-kāt* [helyesen: *öt-kāt*], *mindā baktēr* (Zala m. Nyr. XX.238). *Űt-kiāt, mind ā sebēs kōdis ā bűcsuba* (Somogy m. Balaton mell. Nyr. VIII.371).

ÜVÖLTÖZ (*űvűtēzni* Somogy m. Csurgó vid. Király Pál; *űhōjtōzni* Székelyföld Győrffy Iván; *űvűdōzni* Dráva vid. Nyr. XIII.476; Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.191): kiabál, kiáltoz, ordít. *Ugyan nē űvűtēzetēk ā fűlembē!* (Somogy m. Csurgó vid. Király Pál). *Ēkesztem űvűdōzni ā szakácsoknak: ,Van ōma, kolikō ocsēs!* (Dráva vid. Nyr. XIII.476). *Ugy űvűdōzōtt, mīnta bolond* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.191). *Ēn űvűtōsztem, āz ā vālāmī mēg ā fā melől ākor szālādā el* (Szlavónia Nyr. XXIII.263).

[**ŰVŐS**].

űjős-bűjős: bűvős-bájós (Somogy m. Vikár Béla).

ŰZ, ŰZ: 1. hajt (állatot) (Brassó m. Hétfalu Horger Antal); 2. használ, él vele. *Űzik* (Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.380).

[Szólások]. *Csāk ā boszūt űzi nekēm: csak bosszúságot szerez nekēm* (Szlavónia, Sz.-László Nyr. V.65; XXIII.363). *Űzi (űzi) az eszīt: 1. tréfálkozik, bohókodik* (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.371); 2. ügyetlenkedik (Háromszék m. Vadr.; Erdélyi Lajos).

el-űz (*ēhűz* Somogy m. Király Pál).

ki-űz: kihajt (állatot). *Kűszte ā marhāt ā legel-ōre* (Brassó m. Zajzon Horger Antal).

mög-űz: meghág. *Ā bika megűzi ā tehēket* (Balaton mell. Tsz. 376b).

űz-bogoz: eggyre v. újra meg újra tovább folytat (veszekedést, pört, kellemetlen tárgyat). *Űzi-bogozza. Āzt ā hitván dōlgot nē űz-bogozd anyit!* (Székelyföld Kiss Mihály).

űz-fűz (*űzi-fűzi*): 1. eggyre v. újra meg újra tovább folytat (veszekedést, szóbeszédet), tódítgat (hírt, mondemondát, pletykát) (Székelyföld Kiss Mihály). *Űgy űzik-fűzik folyton āzt ā beszēdet, annyi szót szaporítanak hiába!* (Szeged Csaplár Benedek); 2. bolygat (vmely dolgot). *Nē űz-fűz ā más sorāt, hā lās ā magadēhon!* (Szeged vid. Nyr. VI.275); 3. firtat, fürkészt. *Űzi-fűzi* [vminek az okát] (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XI.42). *Vātīg űszte-fűszte ā dōgot, de tūlem ugyan nē tudott mēg sēm mīcs csē* (Csallóköz Szinyei József). *Mīt űzōd-fűzōd tōrōl-hegyre, nē ā te eszedbe vālō āz (v. nē tēged űlētō dōlg āz)!* (Csallóköz Csaplár Benedek).

[**űz-hajt**].

[Szólások]. *Űzve-hajtva kōll itt mindent dōgozni:* pihenés nélkül (Zala m. Nyr. XXV.331).

ŰZ-İK: párosodik (a juh) (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XII.384).

ŰZEKĒD-İK (*űzēkēd-ik* Fehér m. Nyr. X.188; *fēlűzēkēd-ik* Tolna m. Fölső-Pél Tolnai Vilmos): párosodhatnak; párosodik (a tehén) (Balaton mell., Vas m. Tsz.; Göcsej Nyr. XIV.165; Fehér m. Nyr. X.188; Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189; Rechnitz Ignác).

fēl-űzēkēdik: először űzekedik (az űsző) (Tolna m. Fölső-Pél Tolnai Vilmos).

mēg-űzēkēdik: párosodik (a tehén a bikával) (Pozsony m. Kassai J. Szókönyv II.217; Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek). *Mēgűzēkēdt ā tehēn* (Vas m. Őrség Nyr. II.472).

ŰZELMEZ: kutat (Közép-Baranya Nyr. III.327).

ŰZET: párosodtat, meghágat. *Űzōt űzet* (Páloság Nyr. XXI.506). *Ā tehēny mā űzesse meg magāt* (Údvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 471).

[Szólások]. *Űzeti magāt ā tehēn: űzekedhetnek, párosodhatnak* (Székelyföld Kiss Mihály).

ŰZGETÉS: párosodás (macskáké) (Borsod m. Szíhalom Nyr. IX.335).

ŰZGÖL: kerget, hajszol. *Nē űzgōld āsz āt āllatot!* (Szatmár m. Máté-Szalka és vid. Nyr. XXVI.542).

ŰZKĒL: ∞. *Ā mostohā elkesztē űszkēnyi, hāj-kásznyi jā kākāt* (Gömör m. Hanva Nyr. XX.143).

[**ŰZKÖL**], **ŰSZKÖL**: 1. ősztokél (Bereg-Rákos és vid. Pap Károly); 2. közösül. *Nā, āz űdēn nē űszkōlnēk ā menyecskēk; nē lesz keresztlō* (Szatmár m. Nagy-Károly vid. Czirbusz Géza).

mög-űszköl: megkerget (pl. a kutya) (Szlavónia Nyr. XXIII.163. 362).

rá-űszköl: rádisputál, rátukmál, ráterőszakol. [Azzal a leánnyal esküszik meg,] a kit az anyja meg asszonyrokouai ráűszkölnek (Borsod m. Ethnographia VII.166).

ÜZLEL: üz (foglalkozást). A marhakereskedést is üzlete (Baranya m. Ibafa Nyr. XX.287).

[ÜZŐ].

[Szólások]. *Üzöre fogja* (pl. a bika a másodfű üszőt; azért külön legeltetik) (Mátyusföld Nyr. XVII.523).

üző-rúd: a jégalatti halászatnál az a rúd, a melyet lékről lékre tologatnak, s a melyhez a

kilúzó kötél kötve van (Latorca mell. Herman O. Halászat K.).

ÜZŐD-İK: 1. szorgolódik (vmi után) (Háromszék m. MNy. VI.353); 2. — *űzeked-ik* (a tehén, a juh, a birka) (Cegléd Ilosvay Vilmos; Csongrád m. Szentes Czákó Ferenc; Bodrogköz Karsa Ferenc).

mög-űződik = *mög-űzekedik* (a tehén) (Güesej, Nagy-Lengyel Nyr. XIV.332). *Mögűződött a tehén* (Vas m. Óraég Nyr. II.472).

ÜZÖG: kerget, hajszol (Szatmár m. Máté-Szalka és vid. Nyr. XXVI.541; Beregszász Nyr. XXVI.523).

ÜZÖL: ∞. *Ne üzöld azt az állatot!* (Szatmár m. Máté-Szalka és vid. Nyr. XXVI.542).

V.

VACÁHOL: 1. erősen unszol (Szatmár m. Barna Ferdinánd; Szatmár vid. Tsz.); 2. költöget (Békés m. Balog István).

fel-vacáhol: 1. fektéből nagy unszolással föl-kelt (Nagy-Kúnság Nyr. II.325); 2. lomhán föl-tápáskodik (?) (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.525).

VACÁHOLÓD-IK: 1. erre-arra mozog a helyén, fészkelődik (Beregszász Nyr. XXVI.523). *Ugyan ne vacáhologgy mindég!* (Csongrád m. Szentcszakó Ferenc); 2. szedelődzködik, pakolgat (Csongrád m. Szentcszakó Ferenc).

VACAKOS: ószeres, zsibúrus (Pest m. Pilis-Szántó Király Pál; Fehér m. Nyr. X.188).

[**VACCANT**].

meg-vaccant: megkocaut. *De megvaccantotta az államot!* [t. i. a kis gyerek megrúgta az állát] (Keeskemét Simonyi Zsigmond).

VACÉR (Csongrád m. Szentcszakó László; Nyr. VI.233 [itt *vacser* hiba, és az értelmezés helytelen]; Békés m. Orosháza Nyr. V.327. kétszer; *vacér* Mezőtúr Nyr. VIII.358): [gúny.] katolikus. *Az újját [a mely tejfölös volt]... annak a vacér szentnek a szájához tőrüte. Ennye, hogy a ménkő üsse még ennek a vacér szentnek a dögét!* (Orosháza Nyr. V.327).

VACKOL (Keeskemét, Szeged Csaplár Benedek; Csongrád m. Ploetz 1839; Szentcszakó Ferenc; Hajdú m. Kaba Székely Ábrahám; Bihar m. Fugyi-Vásárhely Nyr. III.232; Szatmár m. Nyr. XI.295; Nyíregyháza Tolnai Vilmos; Bereg-Rákos és vid. Pap Károly; *vacakóni, vacacol* Cegléd Ilosvay Vilmos; *vacakúni* Veszprém Nyr. XV.335; *vackol* Cegléd Ilosvay Vilmos; *vackúll* Székesfehérvár Nyr. VII.188; *vaszakol* Somogy m. Szőlős-Győrök Nyr. XXII.239; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429; *belevaszakú* Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. III.177; *vaszkolni* Háromszék m. MNy. VI.355; Vadr. 522b): 1. *vackol*, *vaszkol*: almoz, almát igazgatja (a disznó, mikor fiadzani készül) (Szatmár m. Nyr. XI.285; Háromszék m. MNy. VI.355; Vadr. 522b); 2. *vacakol*, *vackol*: fekhelyet készít a földön, ágyaz, ágyat vet (Cegléd Ilosvay Vilmos; Keeskemét, Szeged Csaplár Benedek; Szentcszakó Ferenc; Hajdú m. Kaba Székely Ábrahám; Bihar m. Fugyi-Vásárhely Nyr. III.232; Nyíregyháza Tolnai Vilmos). *Vackojj ide af földre, hájj itt!* (Csongrád m.

Szentcszakó Béla); 3. *vackol*: lerakodik, a magával hozott holmit v. a fölső ruháját (pl. a bundáját) lerakja (a földre) (Szentcszakó Béla); 4. *vacakúni, vackol, vackúll, vaszakol*: össze-visszahány mindent (pl. az ágyban henteregve), a lim-lomjával rendetlenséget csinál, szemetel (Székesfehérvár Nyr. VII.188; Veszprém Nyr. XV.335; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429; Bereg-Rákos és vid. Pap Károly). *Mindég vaszatúnak* [hiba e h.: *vaszakúnak*] *a gyerekek* (Somogy m. Szőlős-Győrök Nyr. XXII.239) [vö. *veckel, vicköl-vackol*].

bele-vaszakú: rondítva belenyúl. *Mindénbe belevaszakú* (Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. III.177).

lő-vackol = *vackol* 3. (Szentcszakó Béla)

még-vackol: megágyaz, megveti az ágyat (Csongrád m. Szentcszakó Béla; Nyíregyháza Tolnai Vilmos).

VACKOLÓD-IK, VASZKOLÓD-IK (*vackalód-ik, vackalód-ik*): 1. *vackalód-ik*: ágyaz magának (Keeskemét, Szeged Csaplár Benedek); 2. *vackalód-ik, vackalód-ik, vaszkalód-ik*: fészkelődik, nyugtalankodik, hányja-veti magát, ficáncol (Rimaszombat Nyr. XXI.432; Székelyföld Tsz. 331a; Háromszék m. Vadr. 523b; Brassó m. Hétfalu Horger Antal; Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.93). *Ű vackalódik, mintha pondré vóna a seggibe* (Rimaszombat Nyr. XXI.336) [vö. *viszkalód-ik*].

fő-vackalódik, fő-vackalodik: nagy nehezen föl-kászolódik az ágyból (Csallóköz Szinnyei József; Szabadka Kászonyi Gyula).

ki-vaszkalódik: kikászolódik (az ágyból) (Háromszék m. Vadr.).

VACKOND (*vackondani*): fickándozik (Háromszék m. MNy. VI.355; Vadr. 522a).

VACKONDOZ-IK: ~ (Háromszék m. MNy. VI.355; Vadr.).

VACKOR: 1. hitvány. *Te vackor oláh! Még ez a vackor és mer szólni!* (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Megállj, te vackor! Mit akarsz, te vackor?* (Székelyföld Nyr. II.556). *Vackor ló* (Székelyföld Nyr. II.471); 2. [gúny.] oláh (Zilah vid. Nyr. XXVIII.61).

VACOG: 1. ijedten lármáz (a tyúk, mikor róka, görény v. ölyv hajhássza) (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.); 2. esiklandozástól kacag (a kis gyerek) (Háromszék m. Vadr.).

VACOGTAT: 1. ijesztgetve lármáztat (tyúkot a róka, a görény v. az ölyv, mikor hajhássza). *Szalad, nézdse meg, mi vacogtassa a tyúkokot!* (Székelyföld Kiss Mihály); 2. esiklandozva kacagtat. *Ne vacogtasd azt a gyermeket!* (Háromszék m. Vadr. 522a).

VACOK, VACAK (*vacak* Balaton vid. Nyr. XVII.576; Horváth Zsigmond 1839; Veszprém m. Dovecsér Benczik Ferenc; Baranya-Ózd vid. Nyr. XXVII.286; Fehér m. Nyr. X.188; Székesfehérvár Zolnai Gyula; Esztergom Nyr. XXV.576; Cegléd Ilosvay Vilmos; Szabadka Kászonyi Gyula; *vacog* Hajdú m. Földes Nyr. VII.235; *vacok* Alföld Nyr. II.425; Cegléd Ilosvay Vilmos; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.525; Keeskemét, Szeged Csaplár Benedek; Csongrád m. Ploetz 1839; Szentes Nyr. VIII.331; Czakó Ferenc, Molecz Béla; Szabadka Kászonyi Gyula; Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189; Hajdú m. Kaba Székely Abraham; Tisza-Dob Nyr. XX.576; Zemplén m. Mózer Ödön; Bereg m. Pap Károly; Hol? Tsz.; *vaszak* Dunántúl Nyr. V.229; Vas m. Kemenesalja Tsz.; Somogy m. Szőlős-Györök Nyr. XX.239; Kaposvár Schröder Gyuláné; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429; Szegszárd Tolnai Vilmos; *vászk* Szlavónia Nyr. XXIII.361; *vaszk* [?], *vaszok* Dráva mell. Nyr. VI.133; *vaszkát* Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.308; *vászk* [?], *vászkot* Szlavónia Nyr. V.12; *vaszok* Székelyföld Tsz.; Kóváry László 1842, Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.; Háromszék m. Angyalos, Besenyő, Gidófalva Nyr. XVIII.574): 1. *vaszk, vászk* [?]: *alom. Vigy vaszkot a disznak alá!* (Dráva mell. Nyr. VI.133). *Vászkot vigyünk a disznak alá* (Szlavónia Nyr. V.12); 2. *vacok, vaszok*: négy lábú állat hálópelye, fekvőhelye, búvóhelye, tanyája (Csongrád m. Ploetz 1839; Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; Zemplén m. Mózer Ödön; Bereg m. Pap Károly; Székelyföld Tsz.; Arany-Gyulai NGy. III.308; Kóváry László 1842, Kiss Mihály). *Vaszkot vajt magának a szalma tövibe* (Háromszék m. Vadr.). *Rosz kutya az, a melly megugatja a maga vaszkát: rossz ember az, a ki a maga házát ócsárolja* (Székelyföld Tsz.). *Rosz kutya, ki megugassa vaszkát* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.308); 3. *vacak, vacog, vacok, vaszok*: (szegényes, silány, rendetlen, piszkos) ágyforma fekvőhely, [tréf., gúny.] ágy (Alföld Nyr. II.425; Cegléd Ilosvay Vilmos; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.525; Keeskemét, Szeged Csaplár Benedek; Szentes Nyr. VIII.331; Czakó Ferenc, Molecz Béla; Szabadka Kászonyi Gyula; Hajdú m. Földes Nyr. VII.235; Hajdú m. Kaba Székely Abraham; Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189; Tisza-Dob Nyr. XX.576; Bereg m. Pap Károly; Székelyföld Tsz.; Hol? Tsz.); 4. *vaszok*: parázának, gonosztevőnek tartózkodási v. mulatóhelye, tanyája (Székelyföld Kiss Mihály; Három-

szék m. Vadr.); 5. *vaszok*: ágya vminek (pl. a puszkavessző helye; a hidlásgerenda odra [fánc], a melybe a hidlásfák végei belefeküsznek; székben a lajtorja-áll fekvőse-helye a párnafán). *Belétalál [beleillik] a vaszkába* (Háromszék m. Vadr.); 6. *vacak, vaszak, vászák, vaszok*: linlom, ringy-rongy holmi, haszontalan holmi, mindenféle a mi útban van, szemét, mindenféle szenny, piszkos (Dunántúl Nyr. V.229; Balaton vid. Nyr. XVII.576; Horváth Zsigmond 1839; Vas m. Kemenesalja Tsz.; Veszprém m. Dovecsér Benczik Ferenc; Somogy m. Szőlős-Györök Nyr. XXII.239; Kaposvár Schröder Gyuláné; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429; Baranya-Ózd vid. Nyr. XXVII.286; Tolna m. Szegszárd Tolnai Vilmos; Fehér m. Nyr. X.188; Esztergom Nyr. XXV.576; Szlavónia Nyr. XXIII.361; Háromszék m. Angyalos, Besenyő, Gidófalva Nyr. XVIII.574). *Add ide azt a vacakot: azt az izét* (Székesfehérvár Zolnai Gyula). *Széd össze a vacakodat, oszt ereggy!* (Szabadka Kászonyi Gyula).

[Szólások]. *Vacakra gyérők!* = menj fektüdni, gyerek! (Szeged vid. Nyr. VI.275).

VACSAROG: nyafog, sírdogál (Csik m. Gyergyó-Ditró Nyr. XII.282).

VACSARTOS: göröngyös (Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. XV.575).

[VÁCSÉ].

[Szólások]. *Vácsét kiát:* nagy lármát csap, kiabál (kis ok miatt, pl. a kofa, ha lopnak tőle) (Debrecen Hajdú Nagy Sándor).

VACSKOL: összenyomkod (leves gyümölcsöt, salátát) (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.; Csik m. MNy. VI.377).

el-vacskol: ∞ (Székelyföld Kiss Mihály).

össze-vacskol: ∞ (Csik m. Nyr. XXVI.429).

VACSKOTOL = *vacskol* (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr. 522a).

VACSOG: *vacs*-forma hangot ad (a víz a esizmában; a genyedség a daganatban, mikor nyomogatják) (Székelyföld Kiss Mihály).

VACSOK: összenyomkodott (*elvacskolt*) tárgy. *Addég gübülted, hogy tiszta [merő] egy vacsok lett belőle* (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Nyr. IX.41).

VACSORA (*bocsora* Komárom m. Naszvad Nyr. IV.235; Komárom m. Fűr Nyr. XX.479; Komárom m. Kürth vid. Király Pál; Hont m. Nyr. V.426; Hont m. Páld Nyr. XIV.575; *vacsira* Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.355; *vacsura* Veszprém Nyr. VIII.329; *vocsora* Esztergom Nyr. IX.540; Komárom m. Fűr Nyr. XX.479; Nyitra m. Vág-Hosszúfalva Nyr. XX.81; Borsod m. Sánta és vid. Nyr. XXI.214; Gömör m. Nyr. XVIII.453; Abaúj m. Beret Nyr. III.523; Abaúj m. Szikszó vid. Király Pál; Békés m. Új-Kigyós Nyr. IV.90; Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.405).

vacsora-csillag: esti csillag, esthajnalesillag, Venus (Székelyföld Gyórfy Iván; Erdővidék Tsz.; Torda Nyr. XVIII.95). *Mán felgyűlt a vacsora-csillag; vacsorájjunk!* (Abaúj m. Szikszó vid. Király Pál). *Szüvem szép szerelme a vacsora-csillag világánál terme* (Udvarhely m. Vadr. 27).

vacsora-vesztő: kis esti lepke, mely a lámpa v. a gyertya körül szokott röpködni (Soprony m. Horpács Nyr. V.269; Vas m. Sárvár vid. Bokor János; Zala m. Szepezd Nyr. XVII.284; Győr m. Rabaköz Halász Géza; Csallóköz Szinnyei József; Székelyföld Gyórfy Iván).

[VAD].

vad-borsó: az árpa és a búza között élő növény, a melynek kendermaghoz hasonló, de kemény magva van (Cegléd Ilosvay Vilmos).

vad-búza: a szántóföldön kipergett szemekből nőtt búza (Heves m. Névtelen 1840).

vad-esibe: fogoly (Baranya m. Kemse Nyr. II.137).

vad-föld: semmit sem termő föld (Csallóköz Csaplár Benedek).

vad-hus: [tréf. ?] nadrágszárba bevarrt töltek, mely a láb görbeségét elpalástolja (Csik m. Gyergyó vid. Gyórfy Iván).

vad-kakas: süketfajd (tetrax urogallus) (Erdély Nomenclator Avium 38).

vad-kecske: óz (Szolnok-Doboka m. bethleni és kékesi járás Erdészeti Lapok XXII.865).

vad-lapu: szamártóvis, fészkes virágú szürös kőrő (carduus acanthoides, onopordum acanthium, cirsium lanceolatum, xanthium spinosum) (Cegléd Ilosvay Vilmos).

vad-lé: pálinka (Nagyvárad Nyr. XVI.572) [vö. *totka*].

vad-les: hiúz (Udvarhely m. K.-Oláhfalú Király Pál).

vad-lovacska: kabóca, szücskő (Zemplén m. Nyr. IV.522).

vad-mák: pipacs (Székelyföld Gyórfy Iván).

vad-páva: süketfajd (tetrax urogallus) (Erdély Nomenclator Avium 38; Csik m. Gyimes Nyr. XXVIII.143).

vad-póka: 1. tüzok (otis tarda) (Fehér m. Nomenclator Avium 29); 2. ibisz (Somogy m. Nyr. XVII.524).

vad-rác: [nép-etimológia *quadrat*-ból] négyzet (Pálócás Nyr. VIII.451) [vö. *vadrát*].

[vad-salám].

vadsalámos: (az olyan vaskó), a melyben a *salám* [sárga por] igen kemény [bányász mest.] (Torockó Jankó J. Torda stb. 202).

vad-süllő: lucioperca Volgensis (Körös-Tarcsa Herman O. Halászat K.).

vad-tátos: linaria vulgaris (Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 67).

vad-víz: pálinka (Nagyvárad Nyr. XVI.572; Szabolcs m. Anacs Király Pál) [vö. *totka*].

vadra-való: szemrevaló, csinos (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné).

VÁD: folyóvíz elkerítése a halászatban (Székelyföld Tsz.).

vád-vonás: halászat neve (ágot kötnek egybe, felülnek rá, hogy nehezebb legyen; huzzák többen, a hálót elibe vetik s úgy halásznak; az ág felzavarja a vizet) (Csik m. Kászon-szék Tsz.).

1. **VADAR:** vadon. *Jártam-keltem egy nagy vadar erdőbe* (Csongrád m. Szegvár Vikár Béla).

2. **VADAR:** kerget, hajszol (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné) [vö. 2. *veder*].

VADAS (*odas* Komárom Király Pál; *vodos* Veszprém m. Almádi Zolnai Gyula): 1. *vodos:* vad természetű, szilaj. *Vodos tehén* (Veszprém m. Almádi Zolnai Gyula); 2. *odas, vadas:* vad, félénk, ijedős (Komárom Király Pál; Vas m. Kemenesalja Tsz.). *De odussak ezek a disznók! Ha csak közelít is az ember hozzájuk, mindjárt össze-röffenek* (Komárom Király Pál); 3. *vadas:* műveletlen (Beregszász Nyr. XXVI.524); 4. *vadas:* barnaszőrű sertés (Tokaj Nyr. XXIV.240).

VADASKOD-IK: szokatlankodik (a gyerek, a ki a nem háziaktól idegenkedik, húzódozik) (Csallóköz, Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNY. VI.354; Vadr.).

[1. **VADÁSZ**].

vadász-keszeg: aspius rapax (Tisza mell. Tsz. 203b; Szeged Herman O. Halászat K.).

[2. **VADÁSZ**].

el-vadász: elriaszt. *Ne vadászd el azokat a marhákat, hadd egyenek! Nem térhetél-e el azoktól a disznóktól? Mi szükséged tartotta úgy elvadászni? Elvadászta a juhokat a farkas* (Székelyföld Kiss Mihály).

lő-vadász: lekaparint. *Félék, hogy [a diófán háló tyúkot] lővadássza a férő [róka]* (Somogy m. Kőröshegy Zolnai Gyula).

VADÓ: kánya (Baranya m. Ormányság Tsz. Nyr. VIII.47).

VADÓC: 1. vad, félénk, szokatlankodó, vadaskodó, a nem háziaktól idegenkedő (gyerek) (Erdély, Székelyföld Tsz. [itt *vadocz* hiba]; Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár); 2. vmi gaz (vad zab, vad borsó, lolium temulentum) (Balaton mell. Tsz.; Soprony és Vas m. Nyr.

X.332; Somogy m. Nemes-Déd Nyr. VIII.524; Veszprém m. Vaszar Kurucz Kilián; Székelyföld Tsz.); 3. vmi galambfaj (tornyokban tartózkodó gazdátlan galamb; olyan galamb, a melynek a feje tolla sima, s a mely nem koring, mikor száll; sebesen repülő, szerte kalandozó, ügyelgő galambfaj) (Szeged és vid. Nyr. I.426; Csaplár Benedek; Szabadka Kászonyi Gyula).

VADÓK (*vada k*): 1. barnaszőrű sertés (Tokaj Nyr. XXIV.240); 2. kis vadalma (Palócság Nyr. XXI.422; XXII.80).

VADÓKA (*vada kd*): vadalma (Palócság Tsz.; Heves m. Növtelen 1840; Nógrád m. Nyr. IV. 122; Gömör m. Tsz.; Nyr. XVIII.502; Gömör m. A.-Hangony Nyr. XIX.330; Torna m. Ruchietl Miklós 1839).

vadoka-alma: ∞ (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.323 [itt *radoka-a*. hiba]).

VADOL, VADAL: kíván (Csík m. Gyergyó-Ditró Nyr. XII.282). *Ezt a leányt nem igen vadolják a legények* (Udvarhely m. Vadr.). *Ez a leány se vadója a táncot* (Udvarhely m. Agyafalva Nyr. XXII.336). *Köszönöm, nem vadalam* [kínálás visszautasítása] (Udvarhely m. Keeset Széles Lajos).

[1. VÁDOL].

el-vádol: bevádol. *Évádúják* (Pest m. Tinnye Nyr. VII.132).

fő-vádol: ∞ (Tolna m. Szegszárd Nyr. XXVIII. 431).

2. **VÁDOL** (*vadu, évadú, vādúnám, évadúnyi, vādul*): vállal (Göesej Nyr. XIII.217. 353; Budenz-Album 158; Göesej, Resznek Nyr. XIII.239; Szegszárd vid. Nyr. VII.382). *Magamra vādúnám* (Pápa Nyr. XVIII.380).

el-vádol (*é-vadu, é-vadú, é-vadúnyi, é-vādul, é-vādulum*): elvállal, föl vállal (Soprony m. Röjtök Nyr. II.369 [itt *e-vadul* hiba]; Répce vid. Nyr. XX.367; Göesej MNY. V.126; Keszthely vid. Nyr. VI.523; Veszprém Nyr. IV.44; Veszprém m. Olaszfalu Nyr. XVII.46; Veszprém m. Csetény Nyr. XXI.382; Somogy m. Szőke-Denes Nyr. III.141; Baranya m. Örmányság Tsz.; MNY. V. 126; Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.335; Baranya m. Ibafa Nyr. XX.46; Fehér m. Szolga-egyháza Nyr. IV.44; Székesfehérvár Nyr. VII. 139; Pest m. Tinnye Nyr. VII.136; Nógrád m. Megyer Nyr. VI.521). *Vāduld é eszt a kis szakostó munkát* (Soprony m. Röjtök Nyr. III.465). *Évāduta a dógot* (Vas m. Őrség Nyr. V.126). *Nem vādóta el a munkát* (Veszprém m. Szentgál Nyr. III.184). *Nem vāduta é, hogy ü tette* (Veszprém m. Csetény Halász Ignác). *Vādújja má el kélek* (Somogy m. Nyr. XIX.287). *Azért vādolt el fának* (Tolna m. Nyr. VI.384).

főlvádol (*főlvadúnyi*): 1. emeltyűvel fölemel (Komárom m. Naszvad Nyr. IV.235); 2. föl vállal (Veszprém m. Csetény Nyr. XVIII.375). *Mennyi-*

jér vādúja ké föl eszt a favágást? (Veszprém m. Csetény Halász Ignác). *A herceg erdejébe fővādútkunk ezt a 12 léniát* (Mohács Nyr. XXVII.114).

[kl-vádol].

[Szólások]. *Máj kívádolom én magámat*: kívágom magamat, kiszabadítom magamat [mondta a mesebeli gyerek, a kit az apja az ördögnek ígért oda] (Nógrád m. Megyer Nyr. VI.469).

VÁDOLOG: [?] (Göesej MNY. V.160).

[VADONAT].

vadonat-új (*vadonat-újj, vadonnat-új*): újdont-új (Heves m. Bodony Nyr. XXIV.95; Gömör m. Nyr. XVIII.505; Zilah vid. Nyr. XXVIII.331; Hol? Tsz.).

vadonát-vadon: vadon [nyomósítva]. *Év vadonát-vadon erdőbe értek* (Nógrád m. Megyer Nyr. VII.38).

VADONY: (beoltandó) vadfa (Balaton mell. Tsz.).

VADRÁT: négyzet (quadrat) (Komárom m. Fűr Nyr. XX.479; Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.413) [vö. *vad-rác*].

[VADUL].

el-vadul: a szülőföldjéről elszármazik idegenbe. *Elvadút* (Dobrecen Kóssa Albert).

VÁG: 1. üt. *Most is azt a kezemet vágja, a ki fáj* (Heves m. Sz.-Erzsébet Nyr. XX.43); 2. tör. *Kendert vágni* (Gömör, Torna m. Tsz. 200b); 3. tér, irányozza a lépteit. *Felém vágott. Másfelé vágott* (Székelyföld Kiss Mihály).

[Szólások]. *Szemmel vágni*: inteni (Székelyföld Ferenczi János 1832). *Vágja a szememet a világosság* (Bács-Bodrog m. Nyr. XII.279). *Ammá mester; jobban is vág a keze alatt*: szebben szól (pl. a zongora) (Szatinár m. Nyr. XVI.522). *Egyik szavát a másikba vágja*: rendetlenül beszél, pl. „a beszédnek az utójját kezdi el, akkor azt félbehaggya, osztán kezdi úgy az elején” (Somogy m. Visnye Nyr. XVI.334).

be-vág: beáll, beszegődik. *Bevágneék én kocsisnak* (Jász-Kara-Jenő Nyr. XXVI.187).

bele-vág: belekap, belefog. *Vakon belevágni amely dologba annyi mint falnak ugrani* (Csallóköz, Keskemét, Székelyföld Csaplár Benedek).

el-vág: 1. elkaszáll. *Elvágta a ritémet* (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.457. 501; XXIII.46); 2. elver (a jég). *Elvágta a jég a hátart* (Abauj m. Beret Nyr. II.423); 3. eltér. *Elvágott másfelé* (Székelyföld Kiss Mihály).

[Szólások]. *Elvágják a haját*: elviszik katonának (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.458).

ellent-vág: ellenmond (Háromszék m. Győrffy Iván). *Hogy mersz te apám-uramnak ellentvágni* (Alföld Nyr. XIII.237).

föl-vág: 1. [tréf.] megbasz (Székelyföld Kiss Mihály); 2. fölmond. *Azt jöttem mondani, hogy fölragok* (Jász-Kara-Jenő Nyr. XXVI.188). *Fő-vágott hamarosan az iskolának: otthagytá* (Nagy-Kőrös Nyr. XXVI.187).

hozzá-vág: hozzáillik. *Egészen hozzávág* (Somogy m. Kapoly Nyr. XXVI.327).

[ki-vág].

[Szólások]. *Kivágja az ingujját: gavallérosodik* (Zala, Somogy m. Horváth György). *Ennye be jól vág ki ojan messziről: bő jól fest, bő szépnék tetszik!* (Kúnszentmárton Nyr. XVI.522).

lő-vág: legyőz. *Lővákta beszéddel* (Kalotaszeg, Zsobok Melich János).

még-vág: megver (a jég). *Mégvágta* [hiba e h.: *mégvágta*] *a jég á vétéseinkei*. [Fokozatok: *mégcsáptá egy kicsit, mégverté v. mégvágta, elverte v. elvágta*] (Abaúj m. Beret Nyr. II.423).

VÁGÁNY (Balaton mell. Tsz.; *vákány* Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály): 1. *vákány*: völgy, sekélyes völgy, völgyfenék (vápa) (Székelyföld Tsz.); 2. *vágány, vákány*: a segg választéka (Balaton mell. Tsz.; Székelyföld Kiss Mihály).

VÁGÁS (*válgás, válgás* Palócság Nyr. XIX.217; Eger Nyr. XIX.217): 1. darab. *Egy vágás cukor* (Zilah Kerekes Ernő); 2. kivágott erdőrészt (Palócság Nyr. XXI.504; Bereg m. Pap Károly; Zilah vid. Nyr. XXVII.544); 3. töről fakadt (kbl. 5—15 éves) növendék-erdő (Heves m. Maconka Nyr. IV.24; Veszprém Nyr. XVII.419; Baranya m. Tsz.). *Ménnyenek ki a vágásba ep-résznyi* (Balaton vid. Nyr. IV.36). — *Egész-vágás szekér*: nagyobb szekér (a melyen szénát, gabonát-mit hordanak) (Maros-Torda m. Kolumbán Samu; Háromszék m. MNy. VI.331; Kolumbán Samu; Erdővidék, Olasztelek Nyr. XIII.578; Csik m. Györffy Iván). *Egész-vágás embőr*: nagy, jól megtermett ember (Udvarhely m. Nyr. IV.81). *Fél-vágás szekér*: kisebb szekér (a melyen trágyát, követ, fát stb. hordanak) (Maros-Torda m. Kolumbán Samu; Háromszék m. MNy. VI.331; Kolumbán Samu; Erdővidék, Olasztelek Nyr. XIII.578; Csik m. Györffy Iván).

VÁGAT: 1. vágás, vágásnyi. *Egy vágat dohány*: a mennyit egyszerre megvágna (Gömör m. Nyr. XVIII.502). *Egy vágat fa* (Szatmár m. Mátészalka és vid. Nyr. XXVI.541); 2. kivágott erdőrészt, irtás (Kalotaszeg, Mákó Nyr. XXVIII.429; Szolnok-Doboka m. bethleni és kokesi járás Erdészeti Lapok Nyr. XXII.865).

[VAGDALKOZ-İK].

meg-vagdalkozik: megvív (karddal) (Szeged, Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.341).

VAGDALÓ: 1. bárd (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné); 2. kendervagdaló eszköz (Csik m. Gyergyó-Ujfalu Jánosy Gerő); 3. lapos-

fenekű karimás faeszköz, a melyben a laskatésztát szekereével v. furagó fejszével apróra vagdalják (Székelyföld Kiss Mihály).

VAGDALÓZ-İK: vesződik. *Ölőget vagdalóztam a gyerkeimmé* (Soprony m. Mihály, Kisfalud Nyr. XXII.473).

VAGDALT: 1. apróra vagdalt laskatésztát [vö. *vagdaló* 3.]; 2. apróra vagdalt golyó v. egyéb, a mit serét hiányában tesznek a puskába (Székelyföld Kiss Mihály).

VAGDOS: disznót ül eladásra (Cegléd Ilosvay Vilmos).

VÁGITÓ: az a hely, a hol a tűzhelyre való fát vágják (Baranya m. Tsz.) [vö. *fa-vágó*].

VÁGÓ: 1. az a halász, a ki a lékeket vágja (Keszthely Herman O. Halászat K.); 2. a ki a sertést vágva szállítja eladásra vagy (boltja nem lévén) a piacon vágószéken árulja (Cegléd Ilosvay Vilmos); 3. vasvágó ék (Torockó Jankó J. Torda stb. 202); 4. kerékvágás. *Új még a kocsí, nem megy jó a vágóba, még nem elegendő a játéktya* (Baranya m. Ormányás Nyr. IX.285); 5. vágóhíd (Hol? Tsz.); 6. szőlőnek egy táblája, két mesgye közötti darabja (Somlyó vid. Nyr. XIV.140; Fölső-Somogy, Balaton mell. Nyr. VIII.525). *Ebbe a vágóba ezer tüke van* (Zala m. Kővágó-Örs, Révfülöp Nyr. XIX.142). *Eszt a vágót me-revén fő kö kapányi vaj pedig ájni* (Somogy m. Szőke-Dencs Nyr. III.182); 7. lakodalmi étel-és italmaradék. *Kiadni a vágót*: föltálni a maradékot a lakodalmasoknak, mikor a menyecske a szülei házból a férjéhez költözik (Alsó-Nyitra völgy CzF.; Nyitra m. Pográny és vid. Drnovszky Ferenc 1841).

[Szólások]. *Vót má száz forinton fölű vágó* [száz forintnál többre menő] *bérem nála, mégsé attá ki* (Tolna m. Kölesd Tolnai Vilmos).

vágó-evedző: az az evező, a melyet gúzsba v. szegbe akasztanak (Kőrös mell. Herman O. Halászat K.).

vágó-gereblye: gereblye, a mellyel a töreket a szórás előtt eltakarítják (Székelyföld Tsz.368b).

vágó-hal: 1. pelecus cultratus; 2. eobitis taenia (Erdély Herman O. Halászat K.).

vágó-horog: kétméternyi rúdra rávert nagy szakáshorog, mely a szigonnyal megvágott nagyobb hal kiemelésére való; ezenkívül vannak kisebb, kurtábbnyelű vágóhorgok is, a melyek arra valók, hogy azt a nagyobb halat, a melyet a hálóból a szákkal ki nem szedhetnek, kihúzhassák (Csongrád m. Tápe Herman O. Halászat K.).

vágó-szék: mészárosok, sertésvágók kimérő asztala (Cegléd Ilosvay Vilmos).

vágó-út: szőlőtáblák közötti mesgye (Fölső-Somogy, Balaton mell. Nyr. VIII.525).

vágó-vég: az evező szárának az a fele, mely a húzópánt és a toll között van (Szeged Herman O. Halászat K.).

előrevágó: 1. mást v. másokat megelőző v. messzire elhagyó (pl. arató, a ki elébe kerül az előtte levőnek v. oly gyorsan arat, hogy a többieket messze maga mögött hagyja; szekérbe fogott ló, mely elébe vág a másiknak, mikor előzködnek) (Székelyföld Nyr. II.426; Erdővidék Szász József); 2. mindenben az első, büszke, hetyke. *Előrevágó legény* (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Pütkösti Lajos).

felvágó: 1. horgas bot kötéllel (kötélhúzó szerszám); 2. horgas fa, a mellyel az apacsot kifogják (Szolnok Herman O. Halászat K.).

[VÁGÓD-ÍK].

[Szólások]. *Eszembe vágódott:* ötlött (Pólegyháza Nyr. XIV.186).

VÁGOTT: 1. irtvány. *Menyek a vágodba érszeni;* 2. levágott, de már serdülő ordó (Szolnok-Doboka m. Szász-Nyíres, Bálványos-Váralja Kovács Dezső).

vágott-ló: borjúfő-leves tojásos galuskával (Debrecen Nyr. XXVI.334).

VÁGTATÓ: kendertörő eszköz (Székelyföld Tsz.) [vö. *rágtató*].

VÁGTATVÁST (*váktatvást*): vágtatva (Székelyföld Kiss Mihály; Brassó m. Hétfalu Horger Antal).

VAGY (*va* egyszer Bereg-Rákos és Munkács vid. Pap Károly; *va* egy, *va* egyet Háromszék m. NyK. III.14; Vadr.; *vad* Gömör m. A.-Hangony Nyr. XIX.330; *vaj* Soprony m. Horpács Nyr. IV.286; Soprony m. Csepreg Nyr. IV.523; Répce vid. Nyr. XX.368; Rábaköz Nyr. XV.521; Vas m. Körmend vid. Nyr. III.430; Őrség, Szalafő Nyr. VII.181; Vas m. Hodos Gombocz Zoltán; Göcsej MNy. II.417; Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VIII.89; Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. XIV.333; Veszprém m. Szentgál Nyr. V.419; Veszprém m. Cséktűt Nyr. XIII.192; Somogy m. Szőke-Denes Nyr. III.182; IV.38; Somogy m. Nemes-Déd Nyr. VIII.525; Fehér m. Csurgó Nyr. X.185; Kalotaszeg, Zsobok Melich János; Bánffy-Hunyad Nyr. X.21; XII.478; Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalva Nyr. XII.429; Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m. Nyr. IV.285; Ferencz Miklós; Udvarhely m. Homoród-Almás, Oroshegy, Székely-Udvarhely, Bethlenfalva Nyr. V.233; VII.187. 378. 394; Háromszék m. Orbai járás, Uzon, Torja Nyr. VII.332; VIII.374. 427. 514; Erdővidék Nyr. IV.39. 42; Brassó m. Hétfalu Nyr. VI.181; Csik m., Gyergyó vid., Gyergyó-Sz. Miklós Nyr. V.468; VI.46; VIII.89. 229; XII.524; Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.406; Moldva, Klézse Nyr. III.336; V.48; *vaj*—*vaj* Veszprém m. Almádi, Sz.-Király-Szabadja Zolnai Gyula; Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m. Bethlenfalva Nyr. VII.384; *vaj* Moldvai csángó Nyr. IX.

483): 1. körülbelül. *Vaj két almát lészakasztott, s azért úgy megverte, hogy égy hétig és feküdt belé* (Székelyföld Kolumbán Samu). *Még vaj két elmondandó szavaink vőnának* (Udvarhely m. Homoród-Almás Nyr. V.233). *Ott a víz-szélén kapék vaj kettőcskét* (Háromszék m. NyK. III.14). *Vaj két szemét még is üttek* (Erdővidék Nyr. IV.42). *A mindpába vaj keccér . . . jól réaródalék* (Csik m. Nyr. V.468); 2. akár csak, legalább. *Abronsnak valót keresék, ha találneék va égyet* (Háromszék m. NyK. III.14). *Vót-é kiendneék vaj égyy szereteje?* (Erdővidék Nyr. IV.39).

vagy-egy, vaj-égy, va-égy: 1. valami. Fel-szólítják a kijelölt menyasszonyokat rendre, hogy a nekik titkon föltett vőlegényt köszönjék meg, s a mikor megköszönték, kikiáltják a föltett vőlegény nevét . . . s jót nevetnek rajta, fő-kint ha *vagy egy* ügyetlent tettek föl' (Vadr. 110. jegyzetben). *Jól megvizsgáld, rózsám, kihez adad magad, nehogy vajegy roszhaz, hogy elveszed magad!* (Mezőség Vadr. 221); 2. egyy-kettő, néhány. *Aggy vaj-égyet neköm és* (Udvarhely m. Kolumbán Samu). *Aggy vaj-égyy almát (körtét, tojást, murkót, retkét stb.)* (Háromszék m. Erdővidék Szász József).

vaj-éccör (*vaj-éccö*): néha, némelykor, egyy-szer-másszor. *Eljöhethél vaj eccer te is* (Erdély Szinnye József). *Vaj éccör adhatnál nekünk és* (Székelyföld Kolumbán Samu). *Hát vaj-éccer jöjjenek el nálunk és!* (Háromszék m. Erdővidék Szász József). *Ne részesegeskeél örökké! vajegyszer a víz és megjárna!* (Háromszék m. Vadr. 522a). *Ahajt majdég leküdik a kicsi legénykét es vaj eccer borét* (Csik m. Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. VIII.89).

VÁGYÁS: kívánság. *Régen vót rá vágyásom* (Tolna m. Szabatonai pusztá Tolnai Vilmos).

VAGYOGAT: megvan valahogy, úgy-a-hogy. *Hogy vagy?* — *Hát csak vagyogatok* (Kőrös-Tarcsa Király Pál).

VAGYON (*vagyom* Göcsej Nyr. XIII.352; XIV.166; Budenz-Album 161; Göcsej, Resznek Nyr. XII.189; Veszprém m. Csetény Halász Ignác; Veszprém m. Enying Király Pál; Esztergom vid. Nyr. IV.174; Csallóköz Csaplár Benedek; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.67; XIX.335; Kecskemét Csaplár Benedek; Szeged és vid. Nyr. II.368; IV.82; V.571; Kálmány L. Szeged népe I.208; Temesköz, Torontál m. Szőreg Kálmány L. Szeged népe II.241; III.166; Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.405; Szabadka Kásonyi Gyula).

[VÁGYÚL].

ki-vágyúl: kigyógyul (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné).

[I. VAJ].

[Szólások]. *Vaj-vőnni* (Baranya-Ózd vid. Nyr. XXVII.209). *Nem veszik vajál* [a külesönként ásónak] (Zala m. Nyr. XXVII.523).

vaj-alja (*vaj-ajja, vaj-alla, vaj-olla*): a kifőzött (kiolvasztott) írósvaj üledéke (Répce vid. Nyr. XX.409; Vas m. Tsz.; Vas m. Répce-Sz.-György Nyr. XVIII.575; Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Cegléd Ilosvay Vilmos). *Jól esett, 'minda kutyának a vaj-alla* (Zala m. Nyr. XX.239).

vajallás: vajaljával készített. *Vajallás mácsik* (Somogy m. Nyr. XX.430).

vaj-alma: igen finom, édes, piroscsíkos nyári alma (Cegléd Ilosvay Vilmos).

vaj-csepű = *vaj-alja* (Háromszék m. NyK. III.14; Erdővidék Nyr. IX.42).

vaj-fű: 1. saxifraga (Nógrád m. Nyr. IV.122); 2. vmi gyógyító fű (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.277); 3. dohányvirág (a dohány élősdlje) (Cegléd Ilosvay Vilmos).

vaj-lopu = *vaj-fű* (vmi gyógyító fű) (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.277).

vaj-rénye: rántotta (Soprony m. Tolnai Vilmos; Győr m. Tsz.; Győr Fejérpataky László; Szombathely vid. Erdélyi J. Népd. és mondák I.119; Vas m. Körmend és vid., Német-Genes, Vönöck Schröder Gyuláné, Király Pál, Tolnai Vilmos; Tolna m. Tsz.) [vö. *rénye*].

2. VAJ (voj Moldvai csáng. Nyr. IX.483).

[Szólások]. *Vaj igen*: de igen (Székelyföld Nyr. IX.503; Háromszék m. MNy. VI.223; Háromszék m. Orbai járás Nyr. VII.332; Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.557; Moldvai csáng. Nyr. III.53; IX.503). [*Te nem mész oda?*] *Vaj igen* (Székelyföld Nyr. XVIII.12). [*Há nem jünnél velem?*] *Vaj igen biz én jó szüvvel* (Kis-Küküllő m. Szókefalva Nyr. XIV.473). *Vaj nem*: ó nem (Marosvásárhely Nyr. IX.428; Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.557). [*Te is ott voltál?*] *Vaj nem* (Székelyföld Nyr. XVIII.12). [*Ügy-e, neked nincs pennád?*] *Vaj van*: de van (Székelyföld Nyr. XVIII.12). [*Nincs gyümölcsöd?*] *Vaj van* (Székelyföld Nyr. XVIII.130). [*Nem láttál-e . . . ?*] *Vaj láttam*: de láttam (Háromszék m. Vadr. 400). [—?] *Vaj menen*: de igenis, megy (Moldvai csáng. Nyr. IX.483). [—?] *Vaj elményék biz én*: de elmegyek biz én (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.557). [*Te is att ótúl?*] *Vaj att bizon te!* (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.144). [*Ügy-e, neked van pennád?*] *Vaj nincs*: bizony nincs (Székelyföld Nyr. XVIII.12).

vaj-hogy: akárhogy (Háromszék m. MNy. VI.354; Vadr. 522a; Gyórrfy Iván).

vaj-ki: 1. vajmi. *Vajki jó!* (Dunántúl MNy. V.123). *Vajki derék legény!* (Csallóköz Csaplár Benedek); 2. vajmi derék, vajmi kiváló. *Vajki legény ő!* *Vajki leán!* (Székelyföld Kiss Mihály). *Vajki ember a komám!* (Székelyföld Nyr. VIII.463).

vaj-mint: akármint (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.354; Vadr. 522a; Gyórrfy Iván).

[VÁJ].

[Szólások]. *Ha valamivel vájok, meglátszik a kezem szennye rajta*: ha vmi munkához fogok, annak látható sikere van (Székelyföld Nyr. VIII.462). *A tyúk váj*: a porban fürdik (Tolna m. Simontornya Nyr. V.230; — Herman Ottó).

[bele-váj].

[Szólások]. *Ném érdemés ojjan lányér belevájni a lovakba*: szomszéd faluba menni (Soprony m. Kisfalud, Nagy-Mihály Nyr. XXI.335).

fel-váj: 1. fölszed (kis gyermeket a bölcsebből) (Székelyföld Ferenczi János 1832); 2. sarló hegyével fölszed (ledőlt v. legázolt gabonát a földről) (Székelyföld Nyr. XIV.335; Udvarhely m., Háromszék m. Szász József).

[Szólások]. *Adósságot, pénzt felvájni*: vkitől nagy nehezen megkapni, kiásni (Székelyföld Szász József). *Alig képes rajta felvájni, a mivel tartozik*; *ojan rossz adós* (Székelyföld Kiss Mihály).

hëzza-váj: hozzányúl. *Ez a gyermek mindënhëz hëzzaváj* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár).

[ki-váj].

[Szólások]. *Nehéz dolog attú vmit kívájni* [megkapni] (Csallóköz Szinnyei József). *Nem lehet kívájni* [megkapni, megtudni] *töle, mint a kutyától a hájat* (Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XIV.525).

[VAJAS].

vajas-kürt: 'tojásos szarvas' [nyilván: vajas-kifli] (Gömör, Torna m. Tsz.; vö. CzF.).

vajas-lé: édes csirke-becsinált (Debrecen Nyr. XXVI.334).

VAJAZÓ: zsiradék. *Nincs vajazóm* (Mátyusföld Nyr. XVII.523).

VAJDA: 1. a sortfogó kaszások v. kapások között az első (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Heves m. Névtelen 1840; Szerencs Pászlavszky Sándor); 2. a ki a hálót kihányja (Baranya m. Kopács Herman O. Halászat K.).

VAJDÓKOL, VAJDUKOL: 1. *vajdókol*: jajgat, fájdalmában kiáltoz (Bereg-Rákos és vid. Pap Károly); 2. *vajdukol*: csunyan ordítva dalol (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné).

[VÁJESZ].

[Szólások]. *A galambok vájésznek*: a porban fürdő tyúk módjára a verőfényen elterülve tolaszkodnak (Zala m. Kővágó-Örs Halász Ignác; — Herman Ottó).

VAJJON (vallan, pl. *Igen beteg a plébános úr. — Vallan?* Vas m. Órség Király Pál) [vö. *vallag*].

[VÁJKÁL].

[fel-vájkál].

[Szólások]. *Adósságokat felvájkdlni*: apránként nagy nehezen behajtani (Székelyföld Kiss Mihály).

hőzsa-vájkál: többször hozzányúl. *Né vájkálj hőzsa annyiit ahhoz a kényérhöz!* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár).

VÁJKÓ (vájku): 1. *vájkó, vájku*: gödör, molyedés (Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusztin; Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VI.180); 2. *vájkó*: tarkó (Soprony m. Rábaköz Bódiss Jusztin).

VAJKOLT: kisimitott, ránenélküli. *Vajkolt csidma* (Háromszék m. Nyr. IX.34).

VÁJKOTOL: vájkál (pl. vmit keresve a zsebében, a ládában) (Székelyföld Tsz. [itt *vajkotolni* hiba]; Kiss Mihály). *Né, hogy vajkotal abba a bődönbe!* (Háromszék m. Maksa Király Pál).

[VÁJLÓ, VÁJLA].

vájlo- v. **vájla-kosár**: szakajtó (Pozsony m. Dudvág és Feketevíz mell. Ürményi László; Csallóköz Nyr. I.333).

VÁJLOGAT, VÁJLÓGAT: óbégat, jajgat (Zilah vid. Nyr. XXVII.543; XXVIII.282; Csík m. Nyr. XXVI.429).

VAJLUD-IK: vajúdik (a juh) (Székelyföld Tsz.).

VAJNOK (vajnak [?]) Háromszék m. Tsz.; *vojnok* Háromszék m. Vadr. 522a): halánték (Székelyföld Nyr. XIII.510; Kiss Mihály; Udvarhely m. Homoród vid. Vadr. 559; Háromszék m. Tsz. [helytelen értelmezéssel]; NyK. X.338; Vadr.).

VÁJOL (vájányi): kiszakajt (kenyeret) (Pozsony m. Olgya Tolnai Vilmos; Háromszék m. Győrffy Iván).

ki-vájol: ∞ (Felső-Csallóköz Nyr. VIII.378).

VAJOR: forrás (Toroekó Kriza).

VÁJÓS: ledólt, nehezen aratható (gabona): a melyet a sarló hegyével kell fölszedni, föl-vájni). *Vájós gabona* (Székelyföld Nyr. XIV.335 [itt *vájós* hiba; a közlőnél, a kinek a kéziratából közölve van, sokszor hiányzik az ékezet]; Udvarhely m., Háromszék m. Szász József).

VAJTIKÓ (Szilágy m. Zsibó vid. Kerekes Ernő; *vajtakó* Beregszász Nyr. XXVII.96; *vajtíko* Zilah vid. Nyr. XXVIII.232; *vajtyikó* Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.191; *vatyikó* Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.380): 1. *vajtikó*: kisebbféle ürmérték (Szilágy m. Zsibó vid. Kerekes Ernő); 2. *vajtakó, vajtikó, vajtyikó*: molnárok vámszedő mértéke (a köbölnek tízedrésze, a vékanak nyolcadrésze) (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.191; Beregszász Nyr. XXVII.96; Szilágy m. Zsibó vid. Kerekes Ernő); 3. *vajtíko*: messzely. *Égy vajtikó pájinka* (Zilah vid. Nyr. XXVIII.232); 4. *vatyikó*: négy-

iceés folyadékmérték (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.380).

[VÁJUD-IK].

el-vájudik: „halová lessz” (Háromszék m. MNy. VI.324).

VÁJUL: vajódik (Háromszék m. Győrffy Iván).

el-vájul: elvájódik, kikotródik (Háromszék m. MNy. VI.324).

föl-vájul: fölvájódik (var, tapasz) (Háromszék m. MNy. VI.354).

le-vájul: levájódik (var, tapasz) (Háromszék m. MNy. VI.354).

VÁJUTT: halovány, beesett arcú (Háromszék m. Tsz.; Czirmai Zoltán).

VAK. *Vak szem*: behúnyt szem. *Hogy a tikok a kertét fő né kaparják, vak szemmő kö beütetni v. bevetni* (Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VII.230).

vak-borozda: görbe v. rosszul szántott bázda (Hol? Nyr. II.380).

vak-csap: a hordó csaplyukának fadugója (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Heves m. Névtelen 1840).

vak-csapó: bunkós úrvatölglyfabot, melyet a esikós a nyeregkapához csatolt rézkarikában szokott hordani (Békés m. Budapesti Hirlap 1895. 71. sz.).

vak-forrás. *Buzgár*: olyan hely a folyóban, a hol vakforrás van, hol a víz felhúzog v. bugyog” (Szatmár m. Szamoshat Nyr. X.139).

vak-fül: a fül mögötti csontdudorodás (processus mastoideus) (Komárom m. Nyr. XXVII.87).

vak-gerenda: deszkákkal elfödött gerenda (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.426; — Freckay János).

vak-honcsok (*vak-höncsök* Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos): 1. *vak-honcsok, vak-höncsök*: vakandók (Székelyföld Tsz.; Nyr. IX.176; Háromszék m. MNy. VI.354; Győrffy Iván; Vadr.; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Csík m. Tusnád Melich János); 2. *vak-honcsok, vak-höncsök*: vakandutúrás (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Vadr.; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos) [vö. *honcsok*].

vak-köröm: kifejeletlen v. ütés következtében elnyomorodott köröm (Csongrád m. Szentés Nyr. VIII.331; Szabadka Kászonyi Gyula) [vö. *ég-vakul*].

vak-ló, vak-lú: 1. *vak-lú*: eséplőgép lokomobilja (Nagyvárad vid. Nyr. XIV.46); 2. *vak-ló*: vonat [?] (Hajdú m. Kaba Nyr. XXV.426; — talán: lokomotív?)

vak-lyuk, vak-lik: vakablak (Hajdú-Szovát Nyr. XXIV.587). *A hetedik pincébe egy vaklikba bé van a [t. i. a kürt] vakolva* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 438).

vak-macska: szembekötődsdi. *Vakmacskát jät-szani* (Hol? Bíró János).

vak-meleg: rokkendő meleg (kül. borús időben, zivatar előtt) (Nagy-Kőrös Nyr. XXVII.138; Csongrád Nyr. VII.526; Eger Enekes Imre; Gömör m. Nyr. XVIII.506; Gömör és Zemplén m. Simonyi Zs. A magyar nyelv II.169; Hegyalja Kassai J. Szókönyv III.344; Zilah Kerekes Ernő).

vak-merő (*mak-verő* Palócság Nyr. VIII.451; XXI.368; XXII.77; Mátra vid. Nyr. XXIV.431; Rozsnyó vid. Nyr. XVII.476; XVIII.458; Abauj m. Pusztafalu Szádeczky Lajos; Bodroglő Tsz.; Debrecen Nyr. VII.477; Bihar m. Poesaj Nyr. V.572; Szatmár m. Nyr. X.430; Szatmár m. Patóháza Nyr. XIX.379; Szatmár m. Máté-Szalka és vid. Nyr. XXVI.498; Nagy-Kálló Nyr. XII.430; Zilah Kerekes Ernő; Kalotaszeg Nyr. XXVIII.426; Székelyföld Tsz.; Nyr. I.151; IV.236; Győrffy Iván; Háromszék m. MNy. VI.358; Vadr.; Nyr. X.327; Brassó m. Hétfalu Nyr. XXI.528; Alsó-Fehér m. Bée Nyr. XXV.348). — *Makverő:* makacs (Kalotaszeg Nyr. XXVIII.426).

[**vak-metszés**], **vak-meccis:** bemetszés a bőrben, a bőrnek a hús kifejtésekor vigyázatlanságból való megsértése [mészáros mest.] (Szatmár-Németi Nyr. XIV.278).

vak-nap: világos folt a felhős égen (Tisza-Dob Nyr. XXVII.46).

vak-parádé, vak-prádé: [nép-etimológia *Wacht-parade*-ből] órváltás (Kaszárnyai szó, Nyr. III.185. 525; VI.326).

vak-pila: olyan nőszemély, a ki nem lát meg semmit, nem vesz észre semmit, a ki jó szemmel is rosszul lát. *Vak-pila, nem látod?* (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics P. Szótár II.305) [vö. 2. *pila*, *vaksi-pila*].

vak-pista: [nép-etimológia] baptista (Szatmár m. Nagy-Károly Czimmermann János).

vak-sibilla: vaksi, rossz-szemű, rosszul látó (Veszprém Nyr. XV.334; Hont m. Ipolyság Nyr. XXVI.383; Debrecen Nyr. XXIII.335) [vö. *sibilla*, *vaksi-pila*].

vak-szeg, vak-szög: 1. az eke emelésére való szeg (Hol? Kassai J. Szókönyv II.56); 2. az ekevezérbe alulról ütött s azért nem látszó szeg, mely a patingot tartja (Heves m. Névtelen 1840); 3. tengelyvégsgaz [koesiban] (Győr Nyr. XI.479; Arad m. Majláthfalva Nyr. VIII.479) [vö. *fak-szeg*].

vak-szém: 1. halánték (Alföld Nyr. XXI.230; Cegléd Nyr. XII.280; Szabadka Kászonyi Gyula; Bihar m. Kőj Nyr. XIII.524; Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.347; Tokaj Nyr. XXIV.240; Tisza-Dob Nyr. XX.576; Erdély Nyr. XXI.230; Székelyföld Nyr. IV.328; Kiss Mihály); 2. (lovaknál) a szemgödör fölötti mélyedés (Tisza-Dob Nyr. XX.

576); 3. szétnyitott erős láncszem, a mellyel a malom láncát, ha elszakad, összekapcsolják (Baja Nyr. XVII.240).

vak-szik: olyan szik, a melyen még csak fű sem terem meg (Csongrád m. Szentcs Czákó Ferenc).

vak-szoba: hálófülke, alkóv (Hol? CzF.; Nyr. XII.528).

vak-tetű (*vak-tetű*); viszketeges bőrkeményedés a fagyott lábon (Cegléd Ilosvay Vilmos; Szentcs Czákó Ferenc; Zilah vid. Nyr. XXVIII.60. 239).

vak-ütés: daganattal járó, nem vérző ütés (Tisza-Dob Nyr. XX.576; XXVII.46).

vak-varjú, vak-varnyú: 1. bakesó (*nyeticorax nyeticorax*) (Csongrád m. Szentcs Czákó Ferenc; Szeged vid. CzF. I.390; Bodroglő Karsa Ferenc; — a *Nomenclator Avium* 34. szerint közkeletű szó); 2. tarkahátú varjú, kálomista varjú (Csongrád m. Szentcs Czákó Ferenc).

[**VAKA**].

vaka-répa: töves répa (Csallóköz Tsz.).

VAKABUNDA: csavargó (Tokaj Nyr. XXIV.240).

[**VAKAND**], **VAKOND:** [gúny.] hidász (Kaszárnyai szó, Nyr. XXVI.527).

VAKANDOK (*vakantó* Háromszék m. Győrffy Iván; *vakondak* Vas m. Répec-Sz.-György Nyr. XXVIII.575; *vakondok* Palócság Nyr. XXII.80; Cegléd Ilosvay Vilmos; *vakontag* Udvarhely m. Ege Nyr. XXVII.526; *vakundok* Szeged vid. Nyr. III.368).

VAKAR: kapar. *Vakar a tik* (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.478).

rá-vakar: [tréf.] rávall (vkire), elárulja vkinek a bűneit (Kis-Kún-Halas Nyr. XIV.472).

VAKARÁSZ (*makarász* Nógrád és Szaboles m. Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.411).

VAKARCS (*kavarcs* Esztergom Nyr. III.34; Zala m. Tapolea Nyr. I.274); 1. körűn (Bars m. Léva Czimmermann János); 2. lóvakaró (Palócság Ethnographia IV.30); 3. esipkerőzsa bogója (Szatmár m. Nagy-Dobos Nyr. IX.139); 4. utolsó gyerek (Csallóköz Csaplár Benedek, Szinnyi József; Győr m. Rábaköz Halász Géza; Keszthely Horváth György; Cegléd Ilosvay Vilmos; Szentcs Czákó Ferenc; Szeged Tsz.) [vö. *embér-vakarcs* Pótl., *segg-vakarcs*].

[**VAKARCSÁL**], **VAKIRCSÁL:** 1. vakargat kapargat. *Ne vakircsáld anyit azt a tekenyöt! A tyúk ott vakircsál a szemeten* (Háromszék m. Kiss Mihály); 2. kaparva ír. *A kiráj levelit es elsurgyálták s a hejlett azt vakircsálták:* — (Háromszék m. Vadr. 417).

VAKARÉK: vakares (Tiszafüred és vid. Kinnach Ödön).

VAKARKÓZ-ÍK: vakarószik (Abaúj m. Kalmár Elek).

VAKARMIZSÁL: vakargat (Pest m. Fogthú Kemény Lajos).

VAKARÓ (*vakaru* Erdély Vadr. 244; Székelyföld Nyr. IV.328; Kiss Mihály, Györffy Iván; Háromszék m. MNy. VI.208; *vakarú* Székelyföld Tsz.; Udvarhely m. Nyr. IV.371): 1. *vakaró*, *vakaru*, *vakarú*: vakares (Tiszafüred vid. Kinnach Ödön; Palócság Nyr. XXII.80; Beregrákos és vid. Pap Károly; Erdély Vadr. 244; Kis-Küküllő m. Székelyföld Nyr. XV.144; Székelyföld Tsz.; Nyr. IV.328; Kiss Mihály, Györffy Iván; Udvarhely m. Nyr. IV.371; Háromszék m. MNy. VI.208); 2. *vakarú*: utolsó gyerek (Udvarhely m. Nyr. IV.371).

vakaró-gyermek: utolsó gyerek (Sárospatak, Sátoralja-Ujhely Nyr. XXIII.332).

vakaru-tészta: vakarestészta (Székelyföld Kiss Mihály).

VAKARÓCSKA: pogácsa? (Gömör m. Krasznahorka-Váralja Nyr. III.185; — talán: vakares?).

VAKAROD-ÍK: 1. vakarja a füle tövét. *A szégyen embér vakarodott, hogy mi lesz ű belüle* (Somogy m. Zieh Nyr. VIII.519); 2. takarodik, kotródik (Székelyföld Tsz.). *Vakarodjál!* (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.305). *Aló, kurtán vakaroggy!* (Udvarhely m. Vadr. 80).

el-vakarodik: eltakarodik, elkotródik. *Elvakarodj innen!* (Székelyföld Tsz.).

VAKARÓS (*vakaros*, *vakarus*): 1. *vakarós*: vakarózik (Zilah vid. Nyr. XXVIII.332); 2. *vakaros*, *vakarus*: vakares (Dunántúl CzF. VI.753; Vas m. Őrség Tsz.).

[Közmondások]. *Mentű rühessébb, anná vakaróssabb:* minél kevésbé telik, annál jobban henceg, uraskodik (Zilah vid. Nyr. XXVIII.332).

[**VAKERÁL**].

rá-vakerál: rápirít (Bács-Bodrog m. Topolya Székely Sándor).

VAKISA: 1. feketeséggel körülvelt szemű (fehér juh, keeske, bika, ökör, tehén) (Háromszék m. Tsz.; Csík m. Nyr. XXVI.429); 2. nagy feketeszemű v. szemöldökű (fehér hórú ember) (Háromszék m. Vadr.; Csík m. MNy. VI.377); 3. feketefoltos, cirnos (juh) (Csík m. Tsz.).

VAKÍT (*vakét* Somogy m. Szöllős-Györök Király Pál).

VAKITA, VAKUTA: se nem szóke, se nem barna (Udvarhely m. Korond Felméri Lajos).

VAKKAN (*vakka*): mukkan (Zilah vid. Nyr. XXVII.543; Székelyföld Kiss Mihály). *Hát te*

még mersz az én szómra egyet vakkanni? (Háromszék m. Vadr.396). *Egyet se vakkanj!* (Csík m. MNy. VI.377) [vö. *makkan*].

VAKKANT: 1. egyet-kettőt ugat (a kutya, mikor neszel vmit) (Tolna m. Simontornya Nyr. V.230; Alföld Nyr. II.425; Szeged Divényi Gyula; Szabadka Kászonyi Gyula); 2. [tréf., gúny.] szól (egyet-egyet). *Vakkancs má té is egyet! Csak néha-néha vakkantott egyet* (Csallóköz Szinnyei József) [vö. *bakkant*].

ki-vakkant: 1. kibőffent (vmit nagy nehezen). *Vakkancst ki már aszt a pár szót!* (Veszprém m. Szentgál Nyr. III.184); 2. kikottyant (vmit, a mit nem kellene megmondani) (Pannonhalma Nyr. XII.187; Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Szeged Divényi Gyula).

vakkant-bakkant: közbeveti egy-két szót (másnak a beszédébe), egy-két hangot belekornyikál (mások énekébe) (Szeged és vid. Nyr. VI.275 [helytelen értelmezéssel]; Divényi Gyula).

VAKLÁL: vakoskodik, sötétben v. félhomályban tesz (pl. keresgél) vmit (Nagy-Kúnság Nyr. II.136; Miskolc Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.399; Beregszász Nyr. XXVI.523).

VAKLÁSZ: vakoskodik, sötétben v. álmos fővel tesz vmit (Palócság Nyr. XXIII.505).

VAKLIC (Baranya m. Ormánság Nyr. VIII.47; Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.380; Baranya-Ózd Nyr. XXVII.479; *vaklinc* Baranya m. Tsz.; Tisza-Füred és vid. Kinnach Ödön): barna, barnapiros arcú (ember, leány). *Ejnye, de szép vaklic mőnyecske!* (Baranya-Ózd Nyr. XXVII.479).

VAKLYOS, VAKJOS: közellátó, vaksi (Háromszék m. MNy. VI.354; Vadr.; Györffy Iván).

VAKMÁNY: börtönőr (Wachtmann) (Zemplén m. Csernahó Nyr. XXV.431).

VAKOG: 1. vakkantgat, szakadozottan egyet-kettőt ugat (a kutya, mikor neszel vmit) (Tolna m. Simontornya Nyr. V.230); 2. makogva, akadozva beszél v. olvas (Vas m. Horvát József 1839: Somogy m. Kubinyi-Vahot: Magyar- és Erdélyország képekben III.40; Palócság Nyr. XXI.418; Eger és vid. Kürti G. Menyhért; Székelyföld Tsz.). *Mit vakogsz? Nem értém, mit vakogsz* (Borsod m. Sánta Bartha József); 3. szaggatottan sir, bóg (Csík m. Györffy Iván). *Ne vakogj mán, no!* (Székelyföld Szász József) [vö. *bakog*, *makog*].

el-vakog: elmakog. *Elvakogott rajta* [t. i. azon, a mit olvasott]: akadozva olvasta (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II. 306).

VÁKOG: 1. gágog, hápog (Székelyföld Tsz.; Csík-Sz.-György Nyr. X.330); 2. kuruttyol, vartyog (a béka) (Székelyföld Nyr. V.424).

[1. **VAKOL**].

bé-vakol: befalaz (Marosvásárhely vid., Háromszék m. Kézdi-Szentlélek és Kovászna vid. Ko-

lumbán Samu). *A hetedik pincébe egy vaklikba bé van a vakolva* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 438).

[2. VAKOL].

meg-vakol: vakoskodva (tompá világ mellett, szürkületkor, gyenge szemmel) megvár (Székelyföld Nyr. XXVIII.95; Kiss Mihály).

VAKOTÁS: foltos (pl. az üveg a piszoktól), rozsdafoltos (pl. a bab), babos, forradásos, ütődött, hibás (pl. a [jégverte] gyümölcs), dudorásokkal telt (pl. az uborka) (Vas m. Kemenes-alja Tsz.). *Vakotás az üveg* (Tolna m. Paks Nyr. XXII.431). *Vakotás bab* (Vas m. Sárvár vid. Bokor János; Mohács Nyr. XXVII.111). *Vakotás gyümölcs, dinnye, tök, buborka* (Keszthely Horváth György; Somogy m. Balaton mell. Nyr. XXVII.525; Veszprém m. Nyr. VIII.224; Veszprém m. Csetény Halász Ignác). *Nem szép ez az alma, mind vakotás* (Keszthely Horváth György). *Edd meg ezt a kis vakotás cserösnýt* (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429).

[VAKSI].

vaksi-pila: olyan nőszemély, a ki nem lát meg semmit, nem vesz észre semmit, a ki jó szemmel is rosszul lát, a ki se lát, se hall (Csallóköz Csaplár Benedek; Pápa vid., Mearal mell. Tsz.; Háromszék m. MNy. VI.354; Vadr. 522a) [vö. 2. *pila*, *vak-pila*].

vaksi-pilátus: [gúny.] vaksi ember (Debrecen Nyr. IX.206; Kúnos Ignác) [vö. 1. *pila*, *Pilátus*, *vaksi-pila*].

VAKSLI: kanesal, sandaszemű (Debrecen Nyr. XX.405).

VAKSLIK: ~ (Debrecen Nyr. XX.405).

[VAKTÁBAN].

[Szólások]. *Vaktában homlitanak:* midőn még ki nem fakadt, ki nem hajtott a szőlővessző (Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.289).

VAKUL (mégvákil Szlavónia Nyr. XXIII.216).

[be-vakul].

[Szólások]. *Bevakul a szőlőtőke:* nem fakad ki, nem hajt ki (Cegléd Ilosvay Vilmos).

ég-vakul: elnyomorodik (a köröm). *A zuján kölkökkutyát vagy macskát, a melliének a széme még nem nyíllott ki, nem lehet égfognyi, mer ég-vakul a zembérnek tüle a körme* (Fölső-Somogy, Balaton mell. Nyr. VII.523) [vö. *vak-köröm*].

[VÁL-İK].

[Szólások]. *Váljék!* = egészségére váljék! (Rábaköz, Zala m., Boros-Jenő NyK. XXV.12). *Halának vá!* [mondják a meghalás pillanatában] (Veszprém m. Nyr. VIII.177). *Vminek válik:* vmivé válik. *A boszorkányok tehennek válnak* (Sátoralja-Újhely Nyr. XVI.43).

ő-válik: válik. *Föd és porrá majd éválunk* (Torontál m. Szőreg Kálmány L. Szeged népe III.72).

ki-válik: kizápol (tojás az ültőyűk alól) (Héves m. Névtelen 1840).

[Szólások]. *Alábbvaló vagy a kinn ugató kutyánál lelkettől kiválva:* nem tekintve a lelkedet (Bihar m. Pocsaj Nyr. IX.559).

meg-válik: elválik. *Egy helén kétfelé tért az ut. Asz mongya a mestér a papnak: No itt vályunk még... Akkor elvállottak* (Zala m. Dergecs Nyr. III.33).

[Szólások]. *Lekétől megválván* [nem tekintve a lelkét] egészen barom (Palócság Szvorényi J. Szemelv. 59. l. jegyz.).

neki-válik: nekigyarapszik, gyarapodásnak indul. *Ugyan nekivált* (v. -vállott) (Kecskemét, Szeged Csaplár Benedek).

[VÁLAD].

szét-válád: szétválik. *Écé csak szétváládunk, nem márathatunk mindöröké együt* (Szlavónia Nyr. V.62; XXIII.217).

VÁLADIKÁL: haboz, ingadozik, bizonytalanodik, hímez-hámoz. *Mond meg kereken, mit akarsz; ne váladikálj!* (Abaúj m. Szepsi Király Pál).

VÁLADÓ (*váládó*): magvaváló (szilva, barack) (Dráva mell. Nyr. VI.133; Szlavónia Nyr. V. 12/13. 62; XXIII.217. 359).

VALAG (*balogir* [tréf. v. euphem. változtatás?]) Székelyföld Nyr. XV.432; Erdővidék Cserey Elek; *valog* Vas m. Kemenes-alja? Kresznerics F. Szótár II.307; Hol? Tsz.): piesa (Hol? Tsz.; Tóth Béla).

balog-ír: [tréf.] szar (Erdővidék Cserey Elek). *Jaj, hogy fáj az újom! — Tégy réja balogírt!* (Székelyföld Nyr. XV.432).

VALAGANTYÚ: [tréf.] valag, segg (Csallóköz Szinnyei József).

VALAGÁSZ (*valogázni* Pápa vid. Tsz.): 1. *valogáz* [nyilván igekötővel]: fölfenekel, seggére ver (Pápa vid. Tsz.); 2. *valagász*: fogdos (leányt) (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429); 3. *valagász*: apróra kikerész, tudakol, fürkész (Csik m. Nyr. XXVI.429). *Azt a dolgot ne valagászd anyit heába, mett annál többre úgy sem méssz! Azt [a titkot] valagászhatsz esztendienkorig es, mett ha megölnéd sem vájnád ki belőle* (Székelyföld Kiss Mihály).

ki-valagász: 1. fölfenekel, seggére ver. *Jó tette, hogy elpilliküt, mer különben kivagásztuk vóna* (Somogy m. Nyr. III.468); 2. kiválogat (Csongrád m. Szentcs Czákó Ferenc).

VALAHA (*valahá* Soprony m. Nyr. IV.419; *vallahában* Zemplén m. Bodrog-Szerdahely Nyr.

XXII.479): valahára. *Föhlápáskottól valahá?* (Soprony m. Nyr. IV.419). *Vallahában*: valamikor, valaha, egykor. *Vallahában nekem is több garasom volt, mint most* (Zemplén m. Bodrog-Szerdahely Nyr. XXII.479).

VALAHÁNY: néhány (Moldvai csáng. Nyr. X.157).

VALAHOLOTT: a hol. *Csak soha! és fárad, valaholott megáll* (Fehér m. Perkáta, Székelyföld Erdélyi J. Népd. és mond. I.11).

VALAHOVÁ (valahá Göcsej Budenz-Album 171; Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VI.467; valahál Zala, Somogy m. Horváth György).

VALAHUN (vö. hun; — valahunt Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII.315): valahol.

VALAKI (valanki Brassó m. Bácsfalu Nyr. VI.231): 1. [így nevezgetik némelyek a megkeresztetlen csecsemőt, a míg a nevét meg nem állapították]. *Kiesi valaki!* (Székelyföld Kiss Mihály); 2. a ki. *Kedves ján barátim, valakik valátok... Valakik e házban itt mos jelen vattok... Csendes jó tccakát kívánok azoknak, valakik mellett sokat fáradosztak* (Biharm. Székelyhíd [vőfélymondókákban] Nyr. V.574; VI.184.235).

VÁLA KOZ- IK (vála kozni, -nyi): válik, válóban van (Máttra vid. Nyr. XXII.384). *Vála kozik a férjével* (Rozsnyó Nyr. VIII.566).

el-vá la kozik: elválik. *Elvála koztak* (Pest m. Valkó Szilasi Móric).

VÁ LA KO ZÁS (vála kozás): elválás, szétválás (Máttra vid. Nyr. XXII.384). *Vála kozás nekü éltek együtt a testvérek* (Borsod m. Domaháza Nyr. XVIII.473).

VALAMEDDIG (valameddég): 1. egy ideig. *A kis ló! fiú ott volt valameddig, azután útnak ereit* (Tisza-Sz.-Imre Nyr. IX.137); 2. a míg. *Fénevégették a gyermeket, valameddég 15 éves* [hiba e.h.: éves] leve (Csík m. Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. X.40).

VALAMÉLY (valamöl Csallóköz Csaplár Bonedek). *Valamelyszer*: néhányszor (Csallóköz Nyr. I.333).

VALAMÉLYES: valamilyen. *Kis v. nagy beknyót aggyak-e?* — *Valamējjest csak adjon!* (Veszprém m. Szentgál Nyr. II.186). *Valamellyest*: valamennyire (Dunántúl Nyr. V.229).

VALAMÉLYIK (valameik Háromszék m. Vadr. 509a; valamejék Szolnok-Doboka m. Deés Nyr. XI.526; valamék Cegléd Nyr. II.516; valamik Háromszék m. Vadr. 367. 418. 509a): a melyik. *Valamik hónapba r betű van, annak nem kell hinni* (Háromszék m. Vadr. 367).

VALAMENTENNYI: valamicske, egy kevés. *Lesz az idén valamentenyi borsú is* (Göcsej, Resznek Nyr. XII.189). *Alighogy az urfi valamentényit ekerüszött, ék kevés vartatra odakerü éggy asszon* (Göcsej, Páka Nyr. I.374).

VALAMENNYI: a mennyi. *Italtam vóna a mēnyekēzōbe, valamennyi a büröm alá fér* (Soprony m. Kisfalud, Mihály Nyr. XXII.522).

VALAMI (valjamit Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.407; vami Baranya m. Dráva vid. Nyr. VIII.427): 1. a mit az iskolába menő gyerekek a kenyerre mellé adnak (Dráva mell. Nyr. VI.133); 2. [euphom.] szeméremtest. *A fügyermeknek könnyen kilátszik a valamiye. Addig kapkodott a jünhoz, hogy egyszer csak megfogta a valamijét* (Borsod, Abaúj, Zemplén m. Király Pál); 3. körülbelül (Dunántúl Simonyi Zs. A m. kötőszók I.116). *A berekszélbe találtam valami kettőt* (Vas m. Őrség MNy. V.163). *Valami tíz ló vót ott. Valami öt pengőt adott érté* (Pulcság Nyr. XXI.508). *Mikorra lesznek készen? — Hát valami délre v. hát valami délután egy órára* (Mátyusföld Nyr. XX.213); 4. a mi. *Valami tetszik, egyenek, igyanak* (Harangod [lakodalmi mondókában] Nyr. VI.426).

VALAMIKOR: a mikor. *Valamikor az embernek van pénze, ósőbban ragaszt* [szerez, vesz] (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XVII.375).

VALAMINT: valahogy. *Mán langáni és kezdett vót ap pap csürinek ab büttüje, henem hát az ótók addég s addég, hogy valahocs valamint mégés csak megvövék* [megmentették] (Székelyföld Győrffy Iván).

VALAMINTSÉGESEN (valamintségösen): valamint (Göcsej MNy. V.100; Szeged vid. Nyr. III.368).

[VALAS].

valas-valamennyi: mindvalamennyi (Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. III.87; Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga Damján). *Valas-valamennyen* (Répce vid. Nyr. XX.411).

VÁLASZ (választ Cegléd Ilosvay Vilmos; Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.277).

válasz-fa: szőlőben a határok elválasztására levert fa (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Sótár II.311).

válasz-köz: választó köz (Háromszék m. Győrffy Iván).

VÁLASZT: változtat. *Válaszd küjé!* (Torontál m. Szaján Kálmány L. Szeged népe II.145).

el-választ: 1. megválaszt. *Kit választottak el* [papnak]? (Szabolcs m. Abapuszta Nyr. XXVII.40); 2. változtat. *Válaszd é küjé!* (Torontál m. Szaján Kálmány L. Szeged népe II.145.146).

ki-választ: kihagy. *A tábbi atyafiak közül minket se választta ki. Münkél a tábbi atyafiak közül ki nem választta* (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.456; XXIII.96).

még-választ: megkülömböztet. *A nappalt az éjjelt meg tudja választani* [annyit még lút] (Be-

rettyő-Újfalú Nyr. XIV.187). *Assz tudja mög-választani, melyik a jobb keze, melyik a bal* (Kis-Kún-Halás Nyr. XV.282).

VÁLASZTAT (válosztat): 1. választás (Baranya-Ózd vid. Nyr. XXVII.209); 2. külömbőség. *Míny-gyija egyforma, nincs közte választat* (Baranya-Ózd Somssich Sándor); 3. válasz. *Haném ére kéröm az uraságomat, minél előbb a válosztatot mögírgya* (Somogy m. Babod [eggy béresgazda levelében] Nyr. XII.233).

VÁLASZTÓ: deszkából összerótt nagy lapos vályú, mind a két végén a fenékig érő nyílással; a kifogott halat ebbe döntik bele s osztályozzák (Tata Herman O. Halászat K.).

VALC: a *hont* kereke [bányász mest.] (Szatmár m. Nagybánya vid. Nyr. XIV.238).

VÁLCSA: keresés, kutatás. *Nagy válcsa van ű náluk* (Bihar m. Pocsaj Nyr. VI.425).

[VÁLÉ].

[Szólások]. *Válét venni*: elbúcsúzni [vö. lat. vale]. *Én túllem válét minnyájan vegyetek* (Bihar m. Székelyhid [vőfélymondókában] Nyr. V.524).

[VÁLEC].

válec-pipa: makrapipa (Zenta Nyr. XVIII.384).

[VALKOLÓ].

valkoló-deszka: ványoló-deszka (L alakú fa, a melyen a bőrt a lábhajláshoz idomítják, nyújtják; Walkbrett) [varga mest.] (Heves m. Gyöngyös, Csépa Nyr. I.282; II.331; — Freeskey János).

1. **VALL**: 1. *vmít vall*: vmije van. *Vall valamit* [a leány]? — *Vall egy házat meg egy szőlőt* (Szatmár m. Batiz Nyr. VIII.171); 2. *tűr. Vallotta* [a fájdalomat] (Soprony m. Rábaköz Nyr. III.281).

[Szólások]. *Vélle csak ugy vigyíts, hogy buját vallod*: megbánod, megkeserülsz (Háromszék m. Vadr. 373). *Mindennek azt komendálok, gyászvirágot ne gyomlájjon, mer én csak egyet gyomláltam, s annak is buját vallottam* (Marosszék, Nyárad mell. Vadr. 198). *Káré vall vmít*: kárba vész vmije. *A lovamat káré vallottam* (Székelyföld Nyr. XXV.96).

ki-vall: kiáll, kibír. *Hátha ottan sē vallod ki?* (Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga Damján). *Kivallotta a büntetést. Ezt a betegséget alig vallja ki. Azon a helyen ki nem vallod* [a szolgálatot]. *Ez a fa itt ki nem vallja. Ezen a földön ama rózsza kivallja* (Soprony m. Nyr. VIII.511). *Tovább nem tudom itt kivallani* (Vas m. Simonyi Zsigmond).

mög-vall: 1. megtart. *Csak ászit hittem, hogy a szüretet nem vallhattuk meg*: letettem arról a reménységről, hogy a mutakozó szőlőtermést békességesen leszüretelhelessük (Abaúj m. Beret

Nyr. IV.329; vö. V.122). *No csakhogy megvallhattuk* [t. i. a szüretet]: csakhogy szerencsésen leszüretelhelettünk! (Zemplén m. Tállya Nyr. IV.520). *A mit mutatott a szőlőtűke, ki is hozta, még is vallotta*: megmaradt rajta a szőlő (Dunántúl Nyr. XVIII.90). *Mennyi szőlő vóna ezen, ha megvallotta vóna magát!* (Somlyó vid. Nyr. XIV.140). *Ezt a rózsafajt nem vallja meg az idevaló föld*: nem él meg benne (Rábaköz, Mihályi Nyr. XVIII.233). *Nem vallja meg azt a gyümölcsöt a szőlőm*: nem tenyészik, nem terem meg benne (Győr m. Pázmánd Nyr. XVIII.233); 2. kiáll (szolgálatot, telet) (Heves m. Tisza-Örs Csaplár Benedek). *A rossz kerék nem vallotta meg a zötyögős utat; összetörött. Ez a kaliba még megvallja a telet* (Győr m. Nyr. VIII.216).

2. **VALL**: fogad. *Üdvégyet vall* (Zala m. Alsó-Lendva és vid. Nyr. XIII.328; XXVI.521). *Ügyvédet vallottam* (Somogy m. Nyr. XVIII.239). *Már ügyvédet is vallottam* (Somogy m. Nyr. XVI.72).

VÁLL: 1. testhezálló női mellény (Kalotaszeg Czuczsa János; Bánffy-Hunyad Nyr. XII.380; Székelyföld Tsz.; Kolumbán Samu); 2. derékig érő rövid női ing, a melynek dudorosra föl-tűrhető hosszú bő újja van v. csak pusztá dudoros ingújj, a melyet az inghez külön kötnek föl a parasztleányok (Baranya m. Zalai Mihály; Baranya m. Ormánság Nyr. I.379); 3. = *vállfót* (Baranya m. Zalai Mihály).

váll-fok: vállhegy (Székelyföld Györffy Iván). *Vállfokon ütni* (Háromszék m. MNY. VI.354; Vadr. 522a).

váll-fót: a férfiingbe toldott rész, mely a vállra esik (Zala m. Szepezd Nyr. XVII.284).

váll-fő (*váll-fű, vel-fű*) Kalotaszeg, Nagy-Kapus Nyr. XXVIII.429): 1. a varrottas ing újjának a himzett válla (Kalotaszeg Király Pál); 2. ki-varrott női ingújj (Kalotaszeg Király Pál); 3. a leányok ingvállán levő széles és tömött harántékos varrás (Kalotaszeg Czuczsa János; Kalotaszeg, Nagy-Kapus Nyr. XXVIII.429); 4. az ingnek varrástalan, egy darabból álló váll-része (Sóvidék Boros Gábor).

vállfős: himzett, kivarrott vállú (női ing) (Kalotaszeg Király Pál).

váll-gém (*vál-gém*): vízhordó rúd, a melynek a két végére akasztják a sajtárokat (Temesköz Kálmány L. Szeged népo II.244; III.113).

váll-hám: villás bot, a nyele végén lánccal és hámmal (kötélhúzó szerszám) (Csongrád Herman O. Halászat K.).

váll-kíve: a gabonakereszt két legfölső oldalkévéje, a melyekre a papot teszik (Cegléd Ilos-vay Vilmos).

vállá-közös: szélesvállú, vállas (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály; Háromszék m. MNY. VI.354; Vadr.).

vállra-való: nyakba kötött nagy selyemszalagcsokor (Borsod m. Ethnographia VII.81).

VALLAG: vajjon [megítiközést, kételkedést fejez ki] (Vas m. Hodos Gombocz Zoltán). *Csakugyan férhöl meg a Barcsa. — Vallag?* (Vas m. Örség Király Pál) [vö. vajjon].

[VALLÁS].

[Szólások]. *Egy valláson vagyunk:* egy a természetünk (Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XIV.89).

VÁLLAS: a vállról lelógó széles szalagok, melyek a nyakszalaghoz vannak kötve (Pest m. Csanád, Szeremle, Bogyzsló Békássy Sándor).

VÁLLAZ: 1. többed-magával vállvetve tolakodik (hogy a tömeget továbbítsa). *Vállaznak a legények* (Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusztn); 2. bemetsz, bevág (gerendát a végén) (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.312).

VÁLLAZÁS (vállózás): gerenda végén való bemetszés, bevágás (Torockó Jankó J. Torda stb. 171. 202). *Vállazását keskenyli* (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.312).

VÁLLINT: 1. vállat vonít (Csallóköz, Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI. 354; Vadr. 522a; Győrffy Iván); 2. vállat emelint (Háromszék m. MNy. VI.354; Vadr. 522a).

[VALLÓ].

[Szólások]. *Avvalló (ávválló) vagyok:* azt mondom, azt gondolom, azt tartom, úgy vélekedem (Pozsony m. Dudvág és Feketeviz mell. Ürményi László; Csallóköz Nyr. I.231. 378; Ürményi László; Abaúj m. Beret Nyr. II.422).

valló-bor: 1. az a bor, melyet a parasztok régenté szőlőbevalláskor töltettek és ittak (Vasm. Ságk Kresznerics F. Szótár II.306); 2. jó bor (Dunántúl Bódiss Jusztn).

VALLTAT: vallat. *Mögfogták a gyerköt, oszt valltatták* (Bács m. Mélykút Nyr. XX.283).

VALÓ: meglevő, a mi van a háznál. *A valóbú nem tunnak megtnyi* (Soprony m. Kiszfalud, Nagy-Mihály Nyr. XXI.335).

való-bizony: valóban (Somogy m. Sándor József).

való-szinüs. *Valószínűssen:* valószínűen [tanultabb paraszt szájából] (Zala m. Kövágó-Örs, Révfölöp Nyr. XIX.142).

VÁLOGATÁS: a meghagyandó szőlőhajtások megválogatása (Cegléd Ilosvay Vilmos).

[VALÓS].

[Szólások]. *Nem vagyok elég valós benne:* nem vagyok eléggé meggyőződve a valóságáról (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.277).

VÁLÓSDI: magvaváló (szilva, barack) (Szlovénia Nyr. V.13).

[VALÓSOD-İK].

bó-valósodik: beteljesedik. *A beszélgye bé-valósodék* (Csik m. Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. VIII. 230).

[1. **VÁLT**], **VÁT:** váltig. *Vát montam neki* (Bihar m. Pocsaj Nyr. VI.425).

2. **VÁLT:** 1. változtat (Moldvai csáng. Nyr. X.154); 2. vesz. *Ék kömvét váltok ennek a gyerekeknek* (Zala m. Hetés Nyr. II.373).

[Szólások]. *Vált az esze:* föltalálja magát, kivágja magát (Zilah vid. Nyr. XXVIII.287). *Jól vált az esze:* gyorsan jár, eleven az esze, jókat mond, találó feleleteket ad (Abaúj m. Pusztafalu Szádeczky Lajos; Erdély Szinnyei József; Székelyföld Kolumbán Samu, Szász József). *Jól vát a feneke:* 1. a nadrágának lecsúszó ülepe járás közben föltűnő ráncokat vet; 2. sokat fingik (Székelyföld Kolumbán Samu). *Jól vát a gégéje:* hajlékony a hangja, tisztán ki tud énekelni minden hangot (Székelyföld Kolumbán Samu, Szász József, Győrffy Iván). *Jól vát a hangja:* hajlékony (Háromszék m. MNy. VI.354; Vadr.). *Jól vát a fara:* jól reng (a jó húsi leány fara) (Udvarhely m., Háromszék m., Erdővidék Szász József). *Nem vát a hangja:* félhangon énekel (Háromszék m. MNy. VI.360; Vadr.). *Nem váthat a szova* (Háromszék m. MNy. VI.354).

el-vált: 1. megváltoztat. *Váltsa el [a] beszéljét* (Moldvai csáng. Nyr. X.154); 2. eleserél. *Elváltották a gyermekemet:* betegeset, esenevész csempésztek a helyébe [babonás hit] (Székelyföld Kiss Mihály).

össze-vát. *Össze-vátnak:* 1. egy hangon énekelnek; 2. összebeszélnek; 3. egy híron pendülnek (Háromszék m. MNy. VI.354; Vadr.).

VÁLTATLAN: állandó, változatlan (szín, hang, kép) (Háromszék m. Győrffy Iván).

VÁLTIG, VÁTIG: 1. egészen, teljesen, éppen. *Vátig olyan* (Udvarhely m. Vadr.). *Vátig ojan.* *Nó é vátig akkoru* (Udvarhely m. Magyarós, Agyagfalva, H.-Oklánd Séra Kálmán, Máthé István). *Vátig elég:* untig elég (Udvarhely m. Magyarós, Agyagfalva Séra Kálmán); 2. nikalmasint (Udvarhely m. Tsz.; Vadr.). *Vátig mondta* (Firtosalja Nyr. VI.324).

VÁLTÓ: 1. az eketalyigán levő görbe fa v. vas, mely a vánkos bal végéből a vezérbe hajlik, s ezen a végén lyukak vannak rajta és egy szeg; arra való, hogy a talyigát összebb lehessen venni v. szélesebbre eresztetni, a szorint, hogy kisebbet v. nagyobbab akarnak fogatni az ekével (Cegléd Ilosvay Vilmos; Abaúj m. Gönc Kassai J. Szókönyv II.56; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.324); 2. labdajáték, a melyben a játékosok egymást fölváltogatják az ütésben és a kapásban (Heves m. Névtelen 1840); 3. —rendbeli (fehérmű) (Pest m. Tinnye? Nyr. VII.136). *Egy váltó:* két ing és két gatyá.

Hány váltó fehérruhád van? (Cegléd Ilosvay Vilmos); 4. nagy pitykegomb (Komárom m. Perbete Tolnai Vilmos); 5. mondvascínált, megrendelésre készült (iparcikk). *Eszt é né aggyátok valahogy, mer váltó! Eladom én, ha váltó is; maj csinálunk másikat hejette. Egy váltó kabát* (Cegléd Ilosvay Vilmos); 6. megrendelés. *Vátóba ktszút: megrendelésre* (Cegléd Ilosvay Vilmos). *Két legény falaz, egy meg mindég ontráz meg fenekel, még se győzi a váltót* (Bodrogköz Nyr. XVII. 556).

vátó-gűnya: öltözet ruha. *Van nekēm három vátógűnyám is* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

váltó-szög (*váltó-szög*): az a szög, mely a váltót az ekevezérhez csatolja (Heves m. Névtelen 1840; Cegléd Ilosvay Vilmos; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.324).

VÁLTÓDZ-İK (*éváltóc-ik, váltóccott*): változik. *Csónyiknak váltóccott* [a nyárfalevél] (Torontál m. Szőreg Kálmány L. Szeged népe III.164). *Piros szőmöm váltódzdik* (Torontál m. Monostor [nem tisztán népies dalban] Kálmány L. Szeged népe III.228).

é-váltócik: elváltozik. *A kutya egy nagy halé váltóccott* (Torontál m. Morotva Kálmány L. Szeged népe II.102).

VÁLTOTT, VÁTOTT: 1. kieserélt (gyerek; — t. i. a nép babonás hite szerint a boszorkányok a szép csesemőt elviszik és idétlent tesznek a helyébe, s ez a *váltott* v. *vátott* gyerek) (Balaton mell. Tsz.; Veszprém Nyr. VII.233; Háromszék m. Tsz.); 2. idétlen, undorító kinézésű, fakóképű, lesóványodott (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Tsz.). *Milyen vátott vagy!* (Háromszék m. Vadr.); 3. (ló), a melynek nincs már csikófoga (Balaton mell. Tsz.); 4. bérelt. *Váltott föld* (Csongrád Nyr. VII.526).

VÁLTOZ-İK (*váltóz-ik* Csallóköz Nyr. I.333).

[Szólások]. *Úgy rējád supintok, hogy rőktő halára változó* (Zilah vid. Nyr. XXVIII.113).

el-változik: másé lessz, más kezére jut (a jószág, a birtok) (Székelyföld Kiss Mihály).

fel-változik: fölváltja magát (az örs) [? — talán: fölváltódik, fölváltatik?] (Háromszék m. MNy. VI.326; Győrffy Iván).

ki-változik: kiszabadul. *Kiváltozott a katonaságból* (Torda Nyr. XVIII.184).

VÁLTOZÓ, VÁTOZÓ: 1. fehérenemű (Székelyföld Nyr. IV.328; Arany-Gyulai NGy. III.336; Háromszék m. Nyr. XXV.383; Csík-Madaras Gidró J. Bonifác). *Nincs egy szikra vátozója és* (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Hatrendbeli változóm van* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár); 2. férfiak fehéreneműje (ing és gatyá) (Zilah vid. Nyr. XXVIII.63; Székely-Keresztúr és vid. Gyulay Ferenc); 3. ruha, öltözet (az egész) (Udvarhely és Csík m. Séra Kálmán).

[Szólások]. *Mán itt ne beszélj, me lekappják a vátozódót: elvernek* (Udvarhely és Csík m. Séra Kálmán).

változó-gunya: fehérenemű (Kalotaszeg Nyr. XXVIII.41).

vátózó-ruha: férfiak fehéreneműje (ing és gatyá) (Zilah vid. Nyr. XXVIII.63).

[VÁLTOZTATÓD-İK].

el-váltasztatódik: elcseserélődik. *Elváltasztatóttak a dőszkáink* (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXIII.46).

[VÁLTOZTATÓDZ-İK].

el-váltasztatódzik: elcseserélődik (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.459).

1. **VÁLYOG** (*vájug* Cegléd Ilosvay Vilmos; *válykot* Abaúj m. Szikszó Király Pál; *vályog* Háromszék m. Tsz.; *vályok, vályokverő* Heves m. Névtelen 1840; Abaúj m. Szikszó Király Pál): agyagsár v. sárananyag, a melyet nagy gombo-lyákba gyúrva télire eltesz a gazdasszony, hogy legyen mivel a tűzhelyet, a ház földjét stb. megtapasztani (Háromszék m. Tsz.).

vályog-verő (*vályok-verő, vájug-verő*): vályogvető (Cegléd Ilosvay Vilmos; Kecskemét Csaplár Benedek; Heves m. Névtelen 1840).

2. **VÁLYOG:** sodrófa, a mellyel mángolnak v. tésztát nyújtanak (Palócság Tsz.).

VÁLYOGOL (*vájkal* Alsó-Fehér m. Nyr. XXV. 348).

VÁLYOGOS (*vájkos, vājkos, válykos* Miskolc vid Nyr. VIII.40; Szolnok-Doboka m. Deésakna Nyr. I.383; Szolnok-Doboka m. Málom Muzsi János): 1. *vájkos, vājkos:* agyagos, híg ragadós sárú (út, szántóföld) (Szolnok-Doboka m. Deésakna Nyr. I.383; Szolnok-Doboka m. Málom Muzsi János); 2. *vájkos:* agyagos, ragadós föld. *Ojan ez a kinyér, mint a vājkos* (Szolnok-Doboka m. Málom Muzsi János).

VÁLYU, VÁLU (*vájó* Abaúj m. Forró-Encs Nyr. XXVIII.421; *vāju* Szatmár m. Patóháza Nyr. XVI.96; *vāju* Szabadka Kászonyi Gyula; *váltó* Palócság Nyr. XXI.314. 360. 460; *válló* Érsekújvár Nyr. VIII.332; Borsod m. Szihalom Nyr. IX.335; *vállu* Zala m. Túrje Bódiss Jusztin; Székelyföld Kiss Mihály; *vállú* Brassó m. Hétfalu Horger Antal; *váló* Borsod, Abaúj m. Király Pál; Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII.315).

vállu-takarító: malac, a melyet a hizó nagy sertésekkel együtt hizlálnak (Székelyföld Kiss Mihály).

[VÁM].

[Szólások]. *Kivette belüle a kakas a vámot* [mondják az olyan főtt tojásra, a melynek természetétől hja van] (Szabadka Kászonyi Gyula).

[VÁMOL].

ki-vámol: a marhákért a harmincadokon a vámot lefizeti (Székelyföld Tsz.).

1. VAN, VAGYON (*ólta, ólt* [volna, volt] Moldvai csáng. Nyr. IX.489; *óna, ót, ótunk* [volna, voltunk] Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.457; XXIII.96; *vadnak* [vannak] Kolozsvár Németh Sándor; Alsó-Fehér m. Nyr. XXV.347; Moldvai csáng. Nyr. III.5; *vák, vaok* [vagyok], *vaon* [van] Göcsej Budenz-Album 166; *von* Moldvai csáng. Nyr. IX.482).

el-van: **1.** messze van. *Jól elvan a malom a helységtől:* jó messze van (Borsod, Abaúj, Zemplén m. Király Pál); **2.** oda van. *Elvótunk a vásárra* (Abaúj m. Forró-Encs Nyr. XXVIII.422); **3.** nagyra van. *Elvan a vagyónával. Ne légy ojan igen el, no! Ugyan erőssen elvagy magaddal! Elvan maga felől:* önhitt (Székelyföld Kiss Mihály).

[Szólások]. *Ugyan nagy szodésággal vagy el:* ugyan mohó, falánk vagy! (Háromszék m. Vadr. 518b).

elé-van: itthon v. otthon van (Mátra vid. Nyr. XXII.240). *Elévan-é má a városból?* = hazajött-e már a városból? (Palócság Nyr. XXII.33). *A táblás nem vaót elé* (Palócság Ethnographia III.359).

fel-van: **1.** (még v. már) ébren van. *Sokáig (éjjelig, egész éjjel) felvan. Már hajnalban felvan* (Borsod, Abaúj, Zemplén m. Király Pál); **2.** soron van, rajta van a sor (a labdaütés sora). *Ki van fel? Mi vagyunk fel* (Borsod, Abaúj, Zemplén m. Király Pál; — másutt: „mi vagyunk benn v. bent“).

ki-van: **1.** künn van (kergetős játékban *ki-vannak* azok, a kiket kiolvastak, s azokat a *lile* kergeti) (Vas m. Pálfa Nyr. XXV.417); **2.** kilátszik, takaratlan. *Kivan a lába belőle* (Borsod m. Csinece Vikár Béla). *Kivan az oldalam, rongyos a dolmányom* (Pusztai népdal CzF.); **3.** elvégződött, be van fejezve, teljesen megvan (pl. a szám) (Tolna m. Szegszárd Nyr. XXVIII.430; Borsod, Abaúj, Zemplén m. Király Pál); **4.** nagyra van (vímivel) (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné); **5.** ki van tüntetve. *Akkor igen kivóttam* [mondja a leány, ha a fiatalemberék, pl. a mulatságon, kitüntették] (Miskolc és vid. Nyr. VI.227); **6.** vígan van, jól mulat. *Kívótunk! Ej de kileszünk a lakodalmathor!* (Nógrád m. Nyr. V.182).

[Szólások]. *Kivan tizenhárom szögöllethez:* ki van csipve (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné). *Kivan, mint az ablakfa:* túlságosan ki van tüntetve, túlságosan kitünteti magát (Főlső-Csallóköz Nyr. VIII.378).

lő-van: **1.** lekerült a játék soráról (labda-játékban a vesztes fél). *Kezdjük a játékot; mi vagyunk fel, ti vagytok le. Elejtetted a laptát; levagy* (Borsod, Abaúj, Zemplén m. Király Pál; —

másutt: „*kinn v. kint van*“); **2.** eltelt, elmúlt, megvan, vége van. *Éggy icuka lévőn* (Veszprém m. Csetény Nyr. XVIII.235). *Húsz nap [t. i. fogság] osztán lévőn!* (Somogy m. Darány Nyr. XXIII.40).

rá-van: ellene van. *Má látom, hogy mind rám vattok* (Dráva mell. Nyr. V.423). *És sē vót hejtem* [mellettem], *mind rám vót* (Eszék vid. Nyr. VIII.373). *Elnégyök má, mer látom, hogy mind rám vattok* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.573).

2. VAN: a mije van az embernek, vagyon. *Könnýű a van mellett éni. Könnýű anni a vanbú* (Cegléd Ilosvay Vilmos). *Elitta a kis vanját* (Alföld Fazekas Sándor). *Ékötötte azt a kis vanját* (Kis-Kún-Halas Nyr. XIV.355) [vö. vanka].

VÁNCOG: vándorog (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.380).

VÁNCSI: vézna (Csik m. Gyergyó-Ditró Nyr. XII.282).

[VÁNCSOROD-IK].

el-váncsorodik: eltorzul (Székelyföld Kiss Mihály).

VÁNCSORODÁS: (vénülés okozta) elváltozás, eltorzulás. *A barna ember képin nem látszik meg ojan hamar a váncsorodás, mind a fejbőrüén* (Székelyföld Kiss Mihály).

VÁNCSORODOTT: eltorzult. *Váncsorodott képű* (Székelyföld Kiss Mihály).

VÁNDA: satnya, vézna, nyápic, gyenge, beteges (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.519; Cegléd Ilosvay Vilmos; Hol? Nyr. XII.528). *Vánda kis lány* (Keeskemét Simonyi Zsigmond).

vánda-vetelt: ∞. *Vándavetelt gyermek* (Pest m. F.-Nyáregyháza és vid. Szinnyei Otmár).

VANDAGL-IK: szepeg (a kényes gyermek) (Háromszék m. Kis-Borosnyó Nyr. XVI.48).

VANDALUS: vend (Göcsej Nyr. XII.47).

VÁNDLI: pofoncsapás. *Olan vándlit kapsz, hogy mingyár talpra esik a fejed!* (Győr Nyr. XXIII.38).

VÁNDORLÓ (vánduló Répce vid. Nyr. XX.370; Vas m. Német-Genes Nyr. XXVI.94; vánduló Zala m. Dergecs Nyr. III.32).

VÁNDOROL (vándolni Nógrád m. Tolmács Nyr. XVIII.48; vándol Mohács Nyr. XXVIII.68; vándunya Turóc m. Czimmermann János; vándunya Göcsej Nyr. II.370; vándúnyi, rándúnyi, vándút, évándút Zala m. Dergecs Nyr. III.34; Veszprém m. Nyr. VII.36; XV.43; Veszprém m. Csetény Nyr. XXI.382; XXVI.237).

VANKA: vagyonka. *Ékötötte azt a kis vankáját* (Kis-Kún-Halas Nyr. XIV.355). *Igaz, hogy vót egy kis vankája, de tán nem a nyakára hágtott volna, ha még annyi lett volna is!* (Csongrád m. Szentcsanak Ferenc) [vö. 2. van].

VÁNKOS (*vánkus* Zala m. Hetés Ethnographia VIII.95; Mohács Nyr. XXVII.66; Cegléd Ilosvay Vilmos; Csongrád m. Szentes Nyr. XVII.45; Bács m. Bajmok Nyr. VII.425; Szabadka Kászonyi Gyula): 1. a szekér tengelyére erősített lapos fa, a melyen a fűgentyű [vö. *fűgentyű* 1.] mozog (Cegléd Ilosvay Vilmos; Bereg m. Som Békassy Sándor; Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XIII.578); 2. az eketalyiga tengelye fölött levő vastagabb fa, melyen a gerendely vége nyugszik (Heves m. Csépa Nyr. II.380; Csongrád m. Szentes Nyr. XVII.45); 3. [? — takács-mest.] (Orosháza Nyr. IV.382).

vánkos-fa: padlógerenda (azon gerendák, a melyekre a padló deszkái szegezve vannak) (Dunántúl Erdészeti Lapok XXII.863).

vánkos-fenék: párnabetét (Dunántúl Nyr. V. 229).

vánkos-héj (Vas m. Nyr. XVII.420; *vánkos-híj* Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos): párnahaj.

VANKUJ (*vankuly*): 1. vad, mogorva, mokány (Udvarhely m. Darvai István); 2. megatalkodott, gonosz (Erdővidék Nyr. VIII.188; Erdővidék, Kis-Bacon Nyr. XXVI.48). *Vankuj tolvaj* (Háromszék m. Bitai Géza); 3. alattomos (Háromszék m. NyK. III.14); 4. szégyenlős (Szatmár m. Patóháza Nyr. XVIII.432); 5. [gúny.] oláh (Háromszék m. MNy. VI.226; Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII.382). *Te áncsori, te vankuj, te!* [mondja az oláh pópának a felesége] (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III. 417). *Nézd, mennyi vankuj!* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár); 5. ördög (Karcag Nyr. XXVI.334) [vö. *makuj*, *mankuj*].

VANNA: faedény, a melyben túrót, vaját, zsírt, lisztet, korpát stb. tartanak (Heves m. Névtelen 1840; Abaúj m. Névtelen 1839; Zemplén m. Deregnyő Nyr. XVII.421; Szatmár m. Patóháza Nyr. XIX.380).

VÁNSZORI: beteges (Háromszék m. MNy. VI.354; Vadr.; Győrffy Iván; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Brassó m. Hétfalu MNy. V.347; Horger Antal; Brassó m. Bácsfalu Nyr. VI.231).

VÁNSZOROG (*váncorog* Cegléd Ilosvay Vilmos; Szabadka Kászonyi Gyula; Abaúj m. Király Pál): sínlódvé nyavalyog (Háromszék m. Vadr.).

1. **VÁNT, VÁND**: limonittá még át nem változott chalybit (Torockó Jankó J. Torda stb. 202).

[2. **VÁNT**].

vánt-rúd: koszorúfa (azon gerenda, mely az épület falára van fektetve, s a melyen a tetőzet többi gerendái nyugszanak) (Brassó m. Hétfalu Nyr. XXII.94; Király Pál, Horger Antal).

VANTALLÓ: kétféjű póröly [bányász mest.] (Zalathna vid. Nyr. XIII.238).

VÁNTORONG: tizenkétsinges végvászón (Beszterce-Naszód m. Zselyk Nyr. XVIII.576).

VÁNTOROS: [?]. *Hogy vessem nyakamba vántoros szoknyámat* (Marosszék, Nyárad mell. Vadr. 192 [itt vántoros helyett vont arany a Kriza igazítása, vö. Vadr. 538; — vö. *Hadd vessem nyakamba vont arany szoknyámat* [Vadr. 8]; *Csak vessem nyakamba az vándorló szoknyám* [Nyr. IV.567]).

[**VANYAL**], **VANYOL**: tákol, összetákol, összeüt (Székelyföld Kiss Mihály).

[**VANYALGAT**], **VANYOLGAT**: tákolgat, összetákolgat (Székelyföld Kiss Mihály).

VANYALITT, BANYALITT (*banyalitt, vanyolitt*): hamarosan készít, összetákol, összeüt (Erdély Kassai J. Szókönyv II.248; Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.). *Egy kűs vacsorát vanyalítottok* (Udvarhely m. Vadr.).

VANYIGA (*vanyuga* Háromszék m. Nyr. V. 129; *vonyiga* Pest m. Szeremle Nyr. XVI.505): satnya, vézna, cingár, gyenge, beteges (Pest m. Szeremle Nyr. XVI.505; Kisújszállás Nyr. XXI. 144. 335; Orosháza Nyr. IV.378; Eger Kassai J. Szókönyv II.64. 347; Enekes Imre; Rimaszombat vid. Nyr. X.89; Bihar m. Poesaj Nyr. VI.425; Háromszék m. Nyr. V.129; Vadr.; Csík m. MNy. VI.377).

VANYIGÁSKOD-ÍK: nyafog (a gyerek) (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné).

VÁNNYAD (*ványjad*; — *ványadni* Székelyföld Tsz.; *ványhad* Székelyföld Andrássy Antal 1843): bágyad, sáppad, gyengül, fonnyad, satnyul, soványodik (Eger Kassai J. Szókönyv IV. 270; Tsz.; Andrássy Antal 1843).

el-vánnnyad: elesigázódik, elfonnyad, lesóványodik, elsatnyul, elgyengül (Székelyföld Kiss Mihály).

meg-vánnnyad: ~ (Zemplén m. Tállya Nyr. IV.520; Bereg-Rákos és vid. Pap Károly).

[**VÁNNYADOZ**], **VÁNYADOZ**: vánszorog (Győr m. Szigetköz, Duna-Sz.-Pál Nyr. VIII.523).

VÁNNYADT, VÁNYADT (*vánnnydt*): 1. kopott, elnyútt. *Nézzé, urfi, ez még a jóbonya kontyoló fátyja volt, azért ilyen vánnnyadt* (Kalotaszeg Nyr. XVI.143); 2. bágyadt, sápadt, elgyengült, satnya, vézna, elsatnyult, fonnyadt, lesóványodott, elesigázott, beteges, kényeskedő (Kis-Kúnság Kimnach Ödön; Békés m. Balog István; Palócság Nyr. XXIII.43; Eger Kassai J. Szókönyv II.273; Bihar m. Poesaj Nyr. VI.425 [itt *vannyatt* alkalmasint hiba]; Tisza-Dob Nyr. XVIII.571; Zemplén m. Schröder Gyuláné; Székelyföld Tsz.). *No, ugyan ványadt ember ez!* (Székelyföld Tsz.).

VANNYOG (*vannyag* Maros-Torda m. Nyr. XXVII.40): vinnyog, nyafog (gyermek, tyúk, disznó) (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Nyr. V.90). *Ojan, mind az ért kilis: mingyár vannyyag, ha egy kicsit hozzáér az ember* (Maros-Torda m. Nyr. XXVII.40).

VANNYOGTAT: nyafogtat, vinnyogtat. *Ne vannyogtasd azt a gyermeket! Vannyogtatja a tyúkot v. a disznót* (Székelyföld Kiss Mihály).

VÁNYOL: 1. kall (posztót, gyapjuszövetet; vö. *kalló*) (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály; Háromszék m. Nyr. V.129; Cslk m. Tsz.; Bukovina Nyr. VI.525); 2. a lábujjláshoz idomít, nyújt (bórt a csizmadia) (Zilah vid. Nyr. XXVIII.233).

el-ványol: elvisel, elkoptat, elnyű (ruhát) (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.375; Székelyföld Tsz.).

ki-ványol: sokszoros mosással, áztatással, szarogatással kifehérit (frissen szótt vásznat) (Bereg m. Pap Károly).

mög-ványol: megkall (posztót, gyapjuszövetet) (Székelyföld Kiss Mihály).

VÁNYOLÓ = *kalló* (Székelyföld Tsz.; Arany-Gyulai NGy. III.325; Brassó m. Hétfalu Horger Antal; Bukovina Nyr. VI.525).

ványoló-décka: L alakú deszka, a melyen a csizmadia a bőrt a lábujjláshoz idomítja, nyújtja (Zilah vid. Nyr. XXVIII.233).

ványoló-vas: vaseszköz, a mellyel a csizmadia a bőrt a *ványoló-deckán* a lábujjláshoz idomítja, nyújtja (Zilah vid. Nyr. XXVIII.233).

[VAPÉR, VAPIR].

vapér-kendő, vapiir-kendő: női kendő (Baranya m. Nyr. II.184; III.565).

VÁPOR (*vdápor, vâpor*): 1. gőzkoesi (Moldvai csáng. Nyr. III.2.3); 2. gőzhajó (Brassó m. Hosszúfalú Horger Antal; Moldvai csáng. Nyr. X.204) [vö. Nyr. XXIII.533].

VAR: rüh (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály, Kolumbán Samu; Háromszék m. MNy. VI.243; Nyr. IV.478; Erdővidék Tsz.). *A var kiverít rejta* (Cslk m. Nyr. VII.331).

1. **VÁR:** 1. udvara a holdnak (Dunántúl Nyr. XVI.240); 2. az a kör, melyet a bilincskézők a homokban kikerekítenek (Dunántúl Nyr. XVI.240); 3. hosszú, keskeny négyszög, a melyet a labdázók [vö. *várba-hajigáló*] bittal a földre húznak (Szeged Kálmány L. Szeged népe III.278).

vár-bent-állós (*vár-bent-áll-ós*): egy labdajáték (Dunántúl Nyr. XVI.240; Répce vid. Nyr. XX.409; Soprony m. Horpács Nyr. IV.182) [vö. *várba-állós*].

vár-mégye (*vár-mege* Abaúj m. Szikszó vid. Király Pál; Abaúj m. Pusztafalu Szádeczky Lajos).

[Szólások]. *Vármegére menni:* vármegyei közmunkára (útépítésre) menni. *Hajtnak a vármegére.* Oda vótam a vármegére (Abaúj m. Pusztafalu Szádeczky Lajos).

vármőgyéz: több vármegyében keres (szökevényt). *Vármőgyézik a legént* (Szeged vid. Nyr. III.365).

vár-roncsalék: váromladék (Székelyföld Nyr. II.471).

vár-vérasztó: várbeli őr. *Aggódik, mint a vár-vérasztó, a ki ellenségét les. Mit aggódsz, mint a vár-vérasztó?* (Csallóköz Csaplár Benedek).

várba-állós: egy labdajáték (Somogy m. Szobh Ethnographia III.128) [vö. *vár-bent-állós*].

várba-gyugócska: egy labdajáték (Cegléd Ilosvay Vilmos).

várba-hajigáló: egy labdajáték (Szeged Kálmány L. Szeged népe III.278; itt le van írva).

2. **VÁR.** *No vára: no várj!* [fenyegetés] (Rozsnyó Nyr. VIII.566). *No várá te, majd adok, csak a kezem közé kerülj!* (Abaúj m. Szikszó vid. Király Pál). *Várhass: várj!* (Heves m. Vées Nyr. XXV.558). *Várhass sorodra!* (Palócság Nyr. XXV.179).

ő-vár: megvár. *Éváróm má, mi léssz ebbü a verekedésbü* (Szabadka Kászonyi Gyula).

[elő-vár].

[Szólások]. *Majd elővárlak!* [fenyegetés] (Vas m. Kemenesalja Nyr. III.88).

VARACSKOS (*vakarcsos* Csallóköz Nyr. I.333; *varackos* Balaton mell. Tsz.): 1. *varackos, varackos:* egyenetlen (durva, érdes, bibiresős) héjú (pl. krumpli) (Balaton mell. Pápa vid. Tsz.); 2. *vakarcsos, varackos:* varangyos (béka) (Répce mell. Nyr. XX.411; Pápa vid. Tsz.; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429; Baranya m. Meesekhát Thomaer Ignác 1841; Csallóköz Nyr. I.333) [vö. *varancskos*].

[VARÁDICS], VIRÁDICS: tanacetum vulgare (Hoves m. Névtelen 1840; Békés m. Budapesti Hirlap 1895. 71. sz.) [vö. *garádics-kóról*].

VARADZ-IK: varasodik (a seb: var képződik rajta) (Székelyföld Kiss Mihály). *Varadzik az orrom* (Türkeve Nyr. XII.186).

bó-varadzik: bevarasodik. *Bévaradzott a seb* (Székelyföld Kiss Mihály).

VARAKAS: varangyos. *Varakas béka* (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839).

VÁRAKOZ-IK (*várkoz-ik* Székelyföld Gyórfy Iván; *várkozz* Székelyföld Arany-Gyulai NGy. I.151).

[VÁRAKOZÁS].

[Szólások]. *Várakozásra:* hitelbe, kölcsön. *Aggyá, komám, egy mázsa búzát várakozásra!* (Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189). *Várakozásba gyűlt:* el-restelte, elszégyelte magát. *Láttam, várakozásba gyűlt az a szögény diák, hogy odaszóttak neki* (Nagy-Kőrös Nyr. XXVI.183).

VARANCS: ‚varanesag‘ [varangyos béka?] (Háromszék m. MNy. VI.357).

VARANCSAGOS: 1. érdes fölszínű (kő, fakéreg, bőr stb.) (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.305; Szeged Király Pál); 2. varangyos. *Varancsagos béka* (Cegléd Ilosvay Vilmos) [vö. *varancsokos*, *varangyagos*].

VARANCSKOS: varangyos. *Varancskos béka* (Komárom Nyr. VII.282; Duna-Almás Nyr. III. 139; Tolna m. Paks Nyr. XXII.431) [vö. *varacsokos*].

VARANCSOKOS: ∞. *Varancsokos béka* (Zilah vid. Nyr. XXVII.494) [vö. *varancsagos*].

VARANCSOS: ∞. *Varancsos béka* (Nyitra m. Magyar-Soók Nyr. XX.80).

VARANGYAGOS: ∞. *Varangyagos béka* (Banya m. Kopács Császár Lajos) [vö. *varancsagos*].

VARANGYÉKOS: ∞. *Varangyékos béka* (Abaúj m. Pusztafalu Szádeczky Lajos; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.279).

VARAS, VAROS: 1. *varas*: rühes (Székelyföld Kiss Mihály); 2. *varos*: harapégés miatt repedezett kergő (Háromszék m. Dálnok Erdészeti Lapok XXII.669); 3. *varas*, *varos*: varangyos. *Varas* (*varasz*, *varos*) *béka* (Dunántúl Nyr. XVI.240 [itt ‚varasz‘ béka‘ hiba]; Csapodi István; Palócság Ethnographia III.352; Szolnok-Doboka m. Deés Nyr. XII.140).

varas-gyék: [szidó szó]. *Ennye, varasgyékje, be mēgycaāt ingömöt!* (Udvarhely m. Oláhfalú Nyr. III.512). *Te varaszgyék!* (Csik m. Darvai István). *Ha nem igaz, legyek varasgyék!* [esküdözés] (Erdővidék Szász József).

[VÁRASDI].

varasdi-játék: egy labdajáték (Hol? Tsz.).

[VARASOD-IK].

el-varasodik: elrühesedik (Székelyföld Kiss Mihály).

meg-varasodik: megrühesedik (Székelyföld Kiss Mihály).

VARASODÁS (*varrasodás* Göcsej Nyr. XIII. 311).

VARÁTYA: aszalt szilva (Háromszék m. Nyr. XVIII.239).

VARÁZS: vmi vízi szellem. ‚Ma a Tiszából vizet merítők egy keveset visszalötytente nek engesztelésül a víz elvételéért, hogy a Varázs ne ártson‘ (Csongrád m. Tápé Ethnographia VI. 102).

VARÁZSKOD-IK (*várázskod-ik*): varázsol, babonáskodik (Abaúj m. Beret vid. Nyr. II.476).

VARÁZSLÁS: zsarolás (Hajdú m. Tetétlen Nyr. XXVI.238).

VARÁZSLÓ: zsaroló (Hajdú m. Tetétlen Nyr. XXVI.238).

VARÁZSOL: idegen, érthetetlen nyelven beszél. *Tel-tul mind csak varázsoltak* (Háromszék m. Nyr. IX.175; itt *várásoltak* hiba; vö. 424). *So-káig varázsoltak előttem* (Háromszék m. Nyr. IX.424).

VARCOG (*vorcog* Balaton mell. Tsz.; Vas m. Kemenesalja? Kreszuerics F. Szótár II.334; Tolna m. Paks Nyr. XXII.431). — *Varcog*: trécesel, fecseg, pletykázik (Tolna m. Paks Nyr. XIX.480) [vö. *vartyog*].

VARCOK: szemölcs (Rábaköz Gombóc Zoltán).

VÁRDOGAL: vároga (Székelyföld Nyr. V.85; Kiss Mihály).

VARÉCSKA (*várécska*): főzőkanál (Hont m. Czimmermann János; Hont m. Ipolyság Nyr. XIX.189) [vö. *varicskó*].

VARGA (*vërga* Vas m. Őrség Nyr. II.563; Göcsej MNy. II.417; *vorga* Vas m. Őrség Nyr. II.563; Göcsej Nyr. XIII.254): 1. eszervarga, tímár (Rimaszombat Nyr. V.271; XXVI.479; [gúny]. Zilah vid. Nyr. XXVIII.233); 2. görbe kés. *Látom a gazdát, fenyi a vargát, szalad a pallásra, vág éd darab szalonnát* (Heves m. Pásztó Nyr. VIII. 285); 3. az öreghaló mind a két húzókötelének hossza közepén kötött bog (Keszthely Herman O. Halászat K.); 4. kullancs (Udvarhely m. Nyr. V.231).

[Szólások]. *Vargát fog v. kap v. ránt:* megpörkölődik, megperzselődik. *Megkapja v. meg-rántja a varga:* ∞. *Vargát fogott v. kapott a csizsmám* (Palócság Nyr. XXI.510). *Vargát ránt a csizma* [ha nagyon közel tartják a tűzhöz] (Békés m. Balog István). *Hájjal kente a csizsmáját; aztán addig forgatta a tűznél, hogy megkapta v. összerántotta a varga. Ne dülj a kemencéhez, mer összerántja a ködmönödet* (v. a *bundádat*) a varga (Borsod, Abaúj m. Király Pál).

varga-bötű: kerülő. *Jókora vargabötűt csinátam. Ék kis vargabötűvé gyűttem ide* (Csallóköz Szinnyi József).

varga-láb: segítő-rúd, a melyent keréktörés esetében alkalmaznak (Háromszék m. Györffy Iván).

VARGÁL: varr (Brassó m. Hétfalu Horger Antal).

VARGÁNYA (Vas m. Kemenesalja Tsz.; Hol? Tsz.; *vargányo* Soprony és Vas m. Nyr. X.332; *vërgánya* Vas m. Őrség Nyr. VII.271; Göcsej MNy. II.417; Nyr. XIII.254; Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvj. 11; Göcsej Nagy-Lengyel Nyr. VII.86; *vërgányo* Répee mell. Nyr. XX.364; Vas m. Német-Genes Nyr. XXVI.186; *vorgánya*

Vas m. Őrség Nyr. VII.271; Göcsej Nyr. XII.95; XIII.165. 254; Budenz-Album 160; Somogy m. Nyr. X.477): *agaricus cantharellus* (ehető gombafaj).

vargánya-gomba (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429; *vërgányo-gomba* Somogy m. Szóke-Denes Nyr. III.231): ∞.

[1. **VARGÁNYÁSZ**], **VORGÁNYÁSZ**: vargányaszedő (Göcsej Budenz-Album 162).

[2. **VARGÁNYÁSZ**], **VORGÁNYÁSZ**: vargányát szed (Göcsej Nyr. XIV.165; Budenz-Album 160).

VÁRHATATLAN: türelmetlen (Csallóköz, Arak Nyr. X.382).

[**VÁRI**].

[Szólások]. *Lesi, vári, kapi nép*: másé után kapkodó, tányérnyaló nép (Abaúj m. Nyr. IV.277).

VARICSKÓ (*varicskó*): főzőkanál (Ipoly vid. Nyr. III.428) [vö. *varécska*].

VÁRINT: vár. *Várincs! Várintok* (Göcsej Nyr. II.473; Zala m. Hetés Nyr. XIX.143).

VÁRÍT (*várét, váriét, várít*): vár (Göcsej Tsz.; MNy. V.161. 162; Nyr. XIII.219; XIV.164; Budenz-Album 158; Zala m. Hetés Nyr. XIX.143). *Váricson ekkicsit!* (Zala m. Alsó-Lendva Nyr. XXVI.522).

VÁRITKOZ-IK: várakozik (Göcsej Nyr. XIV. 165; Budenz-Album 159).

VARIZSÁL: hárogat, hadargat, kotorgat (pl. parazsat) (Zilah vid. Nyr. XXVIII.287; Marosszék Ravasz Árpád; Háromszék m. Vadr.) [vö. *harizsál*].

el-varizsál: széthárogat, szétheadargat, szétkotorgat, szétpiszkál. *Varizsáld el a szent a kemencébe!* (Zilah vid. Nyr. XXVIII.287).

meg-varizsál: megfenekel (Torockó Jankó J. Torda stb.202).

VARIZSÁLÓ: piszkafa (Marosszék Hegedüs István).

VARIZSLÓ: ∞ (Marosvásárhely Nyr. X.428).

[**VARIZSOL**].

ki-varizsol: kikapar. *A vetést a kányák mind kivarizsolják* (Zala-Egerszeg Szűcs Dezső).

[**VARJÁSZ**], **VARNYÁSZ**: kazlak, boglyák őre, a ki a varjakat elriasztja (Csongrád m. Lauka Gusztáv 1842; [gúnynév] Jász-Nagykún-Szolnok m. Jánoshida Nyr. IX.191).

VARJÚ (*vargyu* Soprony m. Kisfalud, Nagy-Mihály Nyr. XXI.381; Répce vid. Nyr. XX.368; Bakony vid. Nyr. II.470; IV.85; Tolna m. Nyr. IV.38; *vargyú, várgyú* Mohács Nyr. XXVII.67; Kis-Kún-Halás Nyr. XV.67; Felső-Bácska Nyr.

XII.217; Gömör m. Nyr. XVIII.456; Rimaszombat vid. Nyr. XII.334; *vari* Vas m. Őrség Nyr. I.422; IV.522; VII.322. 331; *varja* Nyitra vid. Nyr. XXVIII.497; *varnya* Szilágy m. Hadad Kerekes Ernő; *varnyu* Abaúj m. Forró-Énes Nyr. XXVIII.421; *varnyú, várnýú* Mohács Nyr. XXVII.67; Szlavónia Nyr. XXIII.214; Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.405; Palócság Nyr. XXI.309; XXIV.191. 331; Heves m. Makáry György 1839, Névtelen 1840; Gömör, Torna m. Tsz.; Gömör m. Hanva Nyr. XVIII.456). — *Varjú, várju, várnýú*: [tréf.] rámás esizma, varrott esizma, borpapues (Palócság Nyr. XXIV.191. 331; Zilah és vid. Nyr. XXVIII.186; Kerekes Ernő).

varjú-fenyő: vörösfenyő (*larix*) (Csík m. Gyimes Nyr. XXVIII.143).

varju-görönda: szolemen (parasztház födelének ormán végignyúló gerenda, a mely vagy az ollófákon, vagy ágasokon nyugszik) (Székelyföld Kiss Mihály).

varju-haj: *camphorosma ovata* (Félegyháza Nyr. XXVIII.144).

varnyú-háj: borsos szaka (*sedum acre*) (Heves m. Névtelen 1840).

varjú-tüske: *rhamnus catharticus* (Borsod m. és Hegyalja Kassai J. Szókönyv IV.374).

varjú-vérös, varnyú-vérös: hurka, melynek a tölteléke megabárolt és disznóvérrrel kevert kása (Csongrád m. Szentcs. Ferenc).

VARJUNG, VARJUNK: varjú (Dráva mell. Nyr. VI.133; Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.237).

VARKOCS (*brékocs* Hont m. Ipolyság Nyr. XIX.189; *vërkocs* Palócság Nyr. XXIII.94; Aszód Mágócsy-Dietz Sándor; *vërkocs, vrekocs* Nyitra vid. Nyr. XXVIII.452. 498; Hont m. Ipolyság Nyr. XIX.189; Aszód Nyr. IX.525; Simonyi Zsigmond; Kartal Simonyi Zsigmond; *vrkocs* Palócság Nyr. XXIII.94); hajfonat, hajfonadék, copf (Palócság Nyr. XXIII.94; Nyitra vid. Nyr. XXVIII.452; Hont m. Ipolyság Nyr. XIX.189; Pest m. Csanád Békassy Sándor; Aszód Nyr. IX.525; Mágócsy-Dietz Sándor, Simonyi Zsigmond; Kartal Simonyi Zsigmond; Abaúj m. Nyr. III.84. 223; Király Pál, Névtelen 1839; Torna m. Torna-Újfalu Nyr. XVII.40. 41. 186; Zemplén m. Sziürnyeg Nyr. XII.379; Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.191; Tiszahát Mágócsy-Dietz Sándor).

[Szólások]. *Ősz varkocsot fon*: vén leány (Abaúj m. Nyr. III.84). *Hiába várja azt a legényt az a jány; akkorra ősz varkocsot fon, a mikorra az a maga embere lessz* (Abaúj m. Király Pál).

VARKUS: [tréf.] suba (Csongrád m. Szentcs. Nyr. VI.232).

VÁRÓ. *Várólag*: várva (Alsó-Fehér m. Nyr. XXV.348).

[Szólások]. *Rég várójába van, hogy légyen valami belőle* (Székelyföld Nyr. V.123).

VÁROS (*várás* Gömör m. Vály Nyr. XXIII. 236; *várasz* Moldvai csáng. Nyr. IX.484; *város* Nógrád m. Nyr. XXVI.478).

város-cseléd: hajdú (Hódmező-Vásárhely Nyr. VIII.92).

[**város-háza**].

városházaskod-ik: pörösködik (Hajdú m. Kaba Székely Ábrahám).

város-szóga: rendőr (Kolozsvar Szinnyei József). *A városszógák mind kimentek az újvárosba; tisztán verekedés van* (Marosvásárhely Nyr. XV. 239).

[**VÁROSI**].

városi-cseléd: éjjeli őr (Nagy-Kálló Nyr. XII. 429).

1. **VARR** (*vár*, *várás* Zilah vid. Nyr. XXVII. 495; Szolnok-Doboka m. Deés Nyr. XXII.284; *varrayi* Vas m. Hodos Gombocz Zoltán; *mög-vórta* Mohács Nyr. XXVII.114): 1. köt (hálót) (Tihany Herman O. Halászat K.); 2. a ladik repedéseit mohával betömi, erre vékony falemezt (fűzfaöntlikát) illeszt rá és ezt össze-foglaló vaskapocsal leszorítja. *Ladikot varrni* (Dráva mell. Nyr. V.472).

[Szólások]. *Agyon v. agylag varni:* két szél vásznat összevarrni (Udvarhely m. Vadr.).

még-varr = *varr* 2. (ladikot). *Vard még a csiklét, mer fojik* (Eszék vid. Nyr. VIII.373).

[Szólások]. *Hm, egészen beált ám az idő, az éocaka nyilván megvarja:* nyilván megfagy (Csongrád m. Szentcsanak Ferenc).

[2. **VARR**].

el-varr: eloson, odább áll, eleblábol (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.).

ki-varr: kioson, kisuhan (az ajtón) (Székelyföld Tsz.).

VARRÁS (*várás* Zilah vid. Nyr. XXVII.495; Szolnok-Doboka m. Deés Nyr. XXII.284).

agyonvarrás: két szél vászon összevarrása (Háromszék m. MNy. VI.316).

VARRÓ (*varómat* Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII.316; *voró* Dráva mell. Nyr. VI.133; *vóró* Eszék vid. Nyr. VIII.43 [itt *vórom* nyilván hiba e h.: *vórom*]; Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.237; Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.381; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.430; *vórókisasszony* Mohács Nyr. XXVII.114; *vóró* Tolna m. Batta Nyr. XVIII.335): 1. *varó*, *varró*, *voró*, *vóró*: varrnivaló (Dráva mell. Nyr. VI.133; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429; Ugoesa m. Nyr. VIII.426). *Égy kis vórom vót; annak a gyerekeknek a csuhájára vettem* [hiba e h.: *vettem* = *vettettem*] *égy fótót* (Eszék vid. Nyr. VIII.43). *Ipen elvisztem a varómat* (Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII.316).

A varrómat is viszem. Nekem varrót attak (Székelyföld Kiss Mihály); 2. *varró*: varró helyiség (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429); 3. *voró*, *vóró*: koszorúfa (az a gerenda, mely az épület falára van fektetve, s a melyen a tetőzet többi gerendái nyugszanak) (Dráva mell. Nyr. VI.133; Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.381; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.430). *Ez a gerenda jó lessz vórónak* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.237).

VARRÓKA; tű (Baranya m. Kisasszonyfa és vid. Császár Árpád).

VARRÓKÁL: varrogat (Székelyföld Kiss Mihály).

össze-varrókál: összevarrogat (Székelyföld Kiss Mihály).

VARSA (Győr és vid. Nyr. VI.192; XI.430; Vas m. Kemenesalja, Marcal mell. Tsz.; Somogy m. Adánd Nyr. IV.186; Dráva mell. Nyr. VI.133; Eszék vid. Nyr. VIII.140. 180; Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.237; Duna, Tisza mell. Herman O. Halászat K.; Békés m. Balog István; Csongrád Nyr. VII.526; Heves m. Csépa Nyr. III.286; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.325; Székelyföld Kőváry László 1842; *verse* Fehér m. Velence Herman O. Halászat K.; Mátyusföld, Tallós Nyr. XVI.382; Tisza-Abád-Szalók Nyr. IX.144; Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.351; Tokaj Nyr. XXIV.240; Székelyföld Herman O. Halászat K. 839b; *vorsá* Szlavónia Nyr. XXIII. 358; *vörse* Vas m. Király Pál; Győr Herman O. Halászat K.; Győr m. Szigetköz, Duna-Sz.-Pál Nyr. VIII.523; Mátyusföld, Tallós Nyr. XVI. 382): minden, a halak (v. csikok) betévedésére számító, akár hálózattól, akár vesszőből font szerszám, a melyet bárhová át lehet helyezni.

verse-baba: bogra kötött nádüstök, a melyre a verséket szárítás végett ráborítják (Fehér m. Velence Herman O. Halászat K.).

varsa-háló, verse-háló: 1. *varsa-háló:* egykávás, villásrudon levő zsákháló, a melyet gereblye-módra vetnek a vízbe, kivált bokros helyen; a halat a botlóval kergetik belé; néhol csak a part felé kaparásznak vele (Borsod m. Szendrő Herman O. Halászat K.); 2. *verse-háló:* a halak betévedésére számító, hálóból kötött, abróneskeretű eszköz, vöresökkel, hogy a bele-tévedt hal ki ne találjon; karók közé feszítik ki (Zemplén m. Karád Herman O. Halászat K.; Szabolcs m. Dessewffy Nyr. XXII.142. 143).

varsa-ráma: a pisztrángvarsa kávája, abrónesa v. hajtóványa (Udvarhely m. Füle Herman O. Halászat K.).

varsa-tű, verse-tű: 1. *varsa-tű, verse-tű:* a pisztrángvarsa belsejében levő tüalakú pecék, a melyre a csalétket (gilisztát, csirkebelet) főtűzik (Udvarhely m. Füle Herman O. Halászat K.); 2. *verse-tű:* hálókötő-tű (Velence Herman O. Halászat K.).

VARSINTA, VASINTA: acerina Schraitzer és cornua (Balaton m. Herman O. Halászat K.).

VARSILI: disznósajt (Bács m. Nyr. XVI.144).

VARTA: ∞ (Tolna m. Báttaszék Király Pál).

[**VÁRTA**], **VÁRDA:** a bányának azon kiszélesedése, a melyben az egyik bányász megvárja a másikat (Torockó Jankó J. Torda stb. 202).

[1. VÁRTAT].

[Szólások]. *Ek kis vártatra:* kis vártatva, kis idő múlva (Dunántúl Bódiss Juszti). *Ek kevés vártatra:* ∞. *Ek kevés vártatra odakerü éggy asszon* (Göcsej, Páka Nyr. I.374).

2. VÁRTAT: 1. várat (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.214). *Mit vártatod az embert ojan soká?* (Kis-Kún-Halas Korda Imre); 2. a lovakat türtőzteti, mikor indulni akarnak. *Vártass má' egy kicsit!* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

VARTYAN: kelleetlenül, gorombán odavet egy-két szót, vakkant, böffent (Székelyföld Kiss Mihály).

[VARTYANT, VÉRTYANT, VÉRTYANT].

ő-véertyant. *Évéertyanti magát:* elkárognia magát (a varnyú). *Évéertyantotta magát* (a varnyú) (Torontál m. Jázova Kálmány L. Szeged népe II.129).

VARTYINT = *vartyan* (Székelyföld Kiss Mihály).

VARTYOG (Veszprém m. Csetény Halász Ignác; Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.27; Szabadka Kászonyi Gyula; Székelyföld Nyr. XVII.142; Kiss Mihály; Csík m. MNy. VI.377; Brassó m. Hét-falu Horger Antal; *vércsog* Szatmár m. Tunyog Szabó Imre; *vértlyog, vértlyog* Veszprém m. Csetény Nyr. XVII.325; Halász Ignác; Somogy m. Nyr. II.377; Cegléd Ilosvay Vilmos; Mezótúr Nyr. X.569; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.27. 519; Tiszafüred és vid. Kimnach Ödön; Csongrád m. Szentes Czákó Ferenc; *vértlyog* Kecskemét Király Pál; Szentes Nyr. VIII.281. 331): 1. *vartyog:* *varty*-forma hangot ad (pl. a vizes káca a rossz eszímában; a nyenyedség a még ki nem fakadt érett sebben; a partlyukban a víz a rákászó kezétől; a testvíz a föld színe alatt; a forrásba, a fürdőbe fölbuzgó fojtó levegő) (Székelyföld Kiss Mihály; Csík m. MNy. VI.377); 2. *vartyog, vértlyog:* brekeg, kuruttyol (a béka) (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.519; Szabadka Kászonyi Gyula); 3. *vartyog, vértlyog, vértlyog:* kotkodácsol (a tyúk, mikor kotlani akar), kurrog (a kotló, ha bántják), — (a tyúk, mikor a torkán akad vmi) (Veszprém m. Csetény Halász Ignác; Somogy m. Nyr. II.377; Cegléd Ilosvay Vilmos; Mezótúr Nyr. X.569; Csongrád m. Szentes Czákó Ferenc); 4. *vartyog:* szörpöl, esamesog (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574); 5. *vértlyog:* rotyog, ropog (mint a fíng). [*A hójagot*] a lábú

közé állította, hom... maj patloj'gyon. ... Asztán a mi' lip, mindéggyre vértlyogott (Veszprém m. Csetény Nyr. XVII.325); 6. *vartyog, vértlyog, vértlyog:* kotyog, kalatyl, fecseg, sokat összevissza beszél (Tiszafüred és vid. Kimnach Ödön; Szentes Nyr. VIII.281; Székelyföld Nyr. XVII.142; Kiss Mihály; Hét-falu Horger Antal). *Hogy vértlyog [a szája], mint a kottlós tyúké!* (Mezótúr Nyr. X.569); 7. *vértlyog:* zsörtölődik (Cegléd Ilosvay Vilmos); 8. *vértlyog, vértlyog:* nyafog, rikácsolva sír, kiabál (a gyerek) (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.519; Kecskemét Király Pál; Szentes Nyr. VIII.331; Czákó Ferenc) [vö. *varcog, vartyog, vértlyog*].

elő-vércsog: előkiált (vkit) (Szatmár m. Tunyog Szabó Imre).

ki-vartyog: vartyogva kiszabadul (vhonnan a beszorult levegő) (Székelyföld Kiss Mihály).

[**VARTYOGÓS**], **VÉRTYOGÓS** (*vértlyogos*): rotyogós. *Vértlyogos (vértlyogos) káposzta:* rotyogós, melegített káposzta (Dunántúl Bódiss Juszti; Vas m. Tarodháza Nyr. X.90).

VAS (*vos* Aranyosszék Vadr.): 1. penge (késé, kardé, fűrész) (Torna m. Király Pál; Háromszék m. Kovászna és vid. Erdészeti Lapok XXII. 128); 2. [tréf.] krajeár (Tata vid. Nyr. V.329; Fehér m. Nyr. XXVI.525; Szabadka Kászonyi Gyula; Debrecen stb. Szinnye József); 3. *vasak:* pléhedények, a minőkön kalácsot sütnék (Nyitra vid. Nyr. XXVIII.497).

[Szólások]. *Vasba van a lú:* meg van patkolva (Tisza-Dob Nyr. XXVII.46). *Vas egyen meg!* = tömlőben rabláncban pusztulj el! (Szatmár m., Küküllő m. Király Pál).

vas-bónó: vas- v. ólomhezők [halász mest.] (Heves m. Csépa Nyr. III.287) [vö. *bóné*].

vas-deres: vashoz hasonló szürkés v. deres színű (ló) (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.278).

vas-ecset: gereben (Borsod, Abaúj, Zemplén m. Király Pál; Mármaros m. Técső, Visk Nyr. XXVI.140). *Úgy áll a hajad, mint a vasecset* (Abaúj, Borsod, Zemplén m. Király Pál).

vas-fazék: üst, rézüst (Keszthely vid. Nyr. VI.523; Somogy m. Nyr. X.477; XIV.479).

[Szólások]. *Szémérmes vasfazék, csak a füle kormos* [mondják az olyan nőszemélyre, a ki mindenképpen szemérmesnek akar látszani, noha éppenséggel nem az] (Szabadka Kászonyi Gyula).

[vas-fojű].

vasfejű-gábor: töviszűrő gébies (lanius col-lurio) (Dunántúl Nomenclator Avium 55).

vas-fű: 1. *verbena officinalis* (Soprony és Vas m. Nyr. X.332; Somogy m. Szőlős-Györök Nyr. XXII.239; Nógrád m. Nyr. IV.71; Zemplén m. Deregenyő Nyr. XIII.236); 2. *pimpinella* (Lugos vid. Nyr. XII.237); 3. *varázsű*, a mellyel

a babona szerint minden zárt ki lehet nyitni (Rábaköz Nyr. XIII.191; Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.277; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

vas-garas: fősvény (Hajdú m. Földes Nyr. III.181).

vas-gém: vörös gém (ardea purpurea) (Tiszántúl Nomenclator Avium 35).

vas-gomba: trágyagomba. *Ha jó meglocsolod azt a szalmás melegágyat, maj gyűn abba a vas-gomba* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

vas-gombóc: [tréf.] ágyúgolyó (Csallóköz Csaplár Benedek).

vas-gombóta: ∞ (Csallóköz Csaplár Benedek).

vas-harkály: fekete harkály (dryocopus mar-tius) (Mármaros m. Nomenclator Avium 48).

vas-hid: korongvas fapárnája a malomban (Győr Nyr. XI.288; Heves m. Névtelen 1840).

vas-kalán: vaslapát (Székelyföld Tsz.; Udvarhely m. Pölső-Boldogasszony Tolnai Vilmos).

[vas-kedd].

[Szólások]. *Majd vaskedden:* soha napján (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.364; vö. „Holnapután kiskedden, borjúnyúzó pénteken!”).

vas-kenyér: a kohó fenekére gyűlt nyersvas (Torockó Jankó J. Torda stb. 202).

vas-kocsi: vasuti koci, vonat (Ipoly vid. Nyr. I.273) [vö. *vasas-kocsi*].

vas-konyha: vastűzhely (Túrkeve Nyr. III. 473; Debrecen Tolnai Vilmos).

vas-köröm: kalapács-alakú szerszám, a melynek a fokával ellentett irányban levő éle villás, s a melyet többnyire szöghúzásra használnak ([sokféle mesterségben használt szerszám] Freckay János; [molnár mest.] Győr Nyr. XI.288).

vas-kutya: síneken haladó tárnakocsi, mely a bányában összegyűlt anyag továbbszállítására szolgál (Salgó-Tarján Nyr. XXIII.455) [vö. *hont*].

vas-láb: háromláb (háromlábú vasállványka, a melyre a szabad tűznél való főzéskor a fazekat v. a lábast állítják) (Pest m. Csanád Békassy Sándor; Cegléd Ilosvay Vilmos; Bács m. Bajmok Nyr. VIII.92).

vas-lapocka: vaslapát (Hol? Tsz.).

vas-macska: 1. háromágú vashorog v. vascsáklya, a mellyel a kútba esett vödört kihúzzák (Vas m. Német-Genes Nyr. XXVI.94; Veszprém Nyr. XV.334; Cegléd Ilosvay Vilmos; Szabadka Kászonyi Gyula); 2. három-, négy- v. ötlábú vasállványka, a melyre a szabad tűznél való főzéskor a fazekat v. a lábast állítják (Győr m. Bódiss Jusztin); 3. (a tűzhelyen) padalakú lábas vasállvány, a melyre a fát ráfektetik, hogy

jobban égnessen (Rábaköz, Beő-Sárkány Nyr. XVIII.238; vö. CzF.).

vas-metsző (*vas-mecű*): reszelő, ráspoly (Göcsej Nyr. XII.47; XIII.217; XIV.449).

vas-parádé (*vas-prádé, vasa-parádé*): [nép-etimológia ebből: waschapparate] (Kaszárnyai szö Nyr. V.331; VI.326; [Kaposvár] Nyr. XII.331).

vas-puska: a kerékagy vashéllése (kerékpersely) (Cegléd Nyr. III.189) [vö. *puska*].

vas-rudacska: zínnea coccinea (Zemplén m. Deregyó Nyr. XIII.236).

vas-szar: vassalak (Soprony m. Röjtök Nyr. III.465 [itt *vakszar* kétségkívül hiba]; Tolna m. Tsz.; Bereg m. Pap Károly; Székelyföld Tsz.; Háromszék m. MNy. VI.354; Vadr.).

vas-ször: vasnemű (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. Vadr.).

vas-talpis: acél- v. vaskoresolya (Brassó m. Hétfalu Horger Antal) [vö. *talpas*].

vas-tégla: fél-olvadásig égetett tégla (Heves m. Névtelen 1840) [vö. *vasas-tégla*].

[vas-út].

vasuti-koca: kavics (Nagy-Kőrös Nyr. XXVI. 187).

vas-varjú: szalakóta (coracias garrula) (Tolna m. Kölesd Tolnai Vilmos; Keeskemét Nomenclator Avium 50).

vas-verő: kovács (Brassó m. Hétfalu Nyr. V. 378).

vas-vérvő: vaspálea, a melyet a szabó a vasnak a tűzből kiszedésére s a tűz fölpszikálására használ (Cegléd Ilosvay Vilmos).

vas-villa: koldús-tetű (burján, a melynek kétágú magvai az ember ruhájába belefűződnek) (Székelyföld Kiss Mihály).

[Szólások]. *Úgy beszűl, mintha vasvillárúl lökné:* csunyan (Kalotaszeg Nyr. XXVIII.427).

vas-virág: 1. vad szalmavirág (xeranthemum) (Somogy m. Szőlős-Győrök Nyr. XXII.239); 2. a vaskötelérek üregeiben ércfényű tajték alakjában lerakódott ásvány (eisenrahm, eisenblüthe) [bányász mest.] (Torockó Jankó J. Torda stb. 202).

[VÁS].

ki-vás: kíváj. *Kívásom a személdét, te!* (Borsod m. Sánta Bartha József).

VÁS-ÍK: 1. kopik. *Ha a lábam térdig vásik es, addig járok, míg végire futok* (Háromszék m. Vadr. 366); 2. vágyik, erősen kívánczik. *Vanak, kik reád váznak, nem engedlek én másnak* (Fehér m. Erdélyi J. Népd. és mond. I.9). *Ugyancsak vásik férhez* (Aranyosszék Borbély Samu).

[Szólások]. *Az én körömöm vásott belé: én kerestem, én természettem. Azért nem a te körömöd vásott: nem te kerested, nem te természetted* (Székelyföld NyK. X.333). *Vásik a foga emire: nagyon vágyik vmire. Vásik a fogam arra a sok szép almára. Anikóra né vássték a fogad hűbába, mett neki nem rőád van gongya!* (Székelyföld Kiss Mihály). *Abba bizon nem vásik a fogad: abból bizony nem kapsz* (Cegléd Ilos-vay Vilmos).

el-vásik: 1. elkopik. *Érvásott a tengő* (Keszthely Nyr. XI.237); 2. apránként elkél, elfogy (a pénz, a vagyon, éven át a termés). *Ha nehesen is, elvásik az is, a mi nem igen jótű* (Székelyföld Kiss Mihály).

[Szólások]. *Attól nem vásik el a fogad: abból nem eszel, nem kapsz* (Székelyföld Kiss Mihály).

[ki-vásik].

[Szólások]. *Kivásik az életből: kívénül, kienyészik* (Székelyföld Kiss Mihály).

le-vásik: apránként lekopik (vmiről pl. a szín, a mocsok, a sár, a vér) (Székelyföld Kiss Mihály).

VASAL (vosol Aranyosszék Vadr. 523b).

el-vasal: elszalad. *Mielőtt megfoghattuk volna, elvasalt a kutya* (Arad m. Nyr. XXVI.96).

meg-vasal: 1. érecel bevon. *Rézze van megvasalva* (Soprony m. Horpács Nyr. VI.158; vö. Aranyánál: 'arany volt a reze', Lehr. A. Toldi 459); 2. megvasfogasol (földet) (Nagy-Kúnság, Túrkeve Nyr. III.230).

VASALÓ: nádból két korera és gúzsvevesszővel kötött patkó- v. inkább körtealakú fűdetlen alkotmány, melynek ajtaja is van; ebben tanýáznak legszívesebben a pásztorok (Hortobágy Herman O. Az ősfoglalkozások 42; két képpel és részletes leírással).

vasaló-láb: az a szerszám, a melyre a tiizes vasalót teszik (Udvarhely m. Felső-Boldogasszony Tolnai Vilmos).

VASÁR (vasarat; vosár): fekete szurok (Batalon mell. NyK. III.11; Baranya m. Tsz.; Baranya m. Ormányság Nyr. I.424; Eszék vid. Nyr. VIII.180; Dráva mell. Nyr. VI.133; Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.237; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429; Baranya-Sellye Bodonyi Nándor).

VÁSÁR. *Fül-vásár* (fülem, füled, füle vására): fűlszár, fűlsár (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. NyK. III.11). *Kend bé a füled vásárával* (Háromszék m. Vadr. 364).

VASÁRNAP (vásárnáp Palócság Nyr. VI.467; *vésárnáp, vesárnáp* Mátyusföldre Nyr. XIX.459; XX.23; Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561; Soprony m. Horpács Nyr. V.141; VI.121; X.267; Vas m. Órség Nyr. VII.271; Zala m. Nyr. XX.238; Zala m. Dergecs Nyr. III.32; Göcsej MNy.

I.219; Nyr. XIII.254. 308; Veszprém m. Csetény Halász Ignác; Veszprém Nyr. II.135; Tolna m. Felső-Pél, Szabatonai pusztá Tolnai Vilmos; *vésárnáp* Rábaköz, Beő-Sárkány Nyr. XVIII.572; Répce mell. Nyr. XX.365; Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga Damján; Zala m. Gelse és vid. Nyr. XV.574; *vosárnáp* Vas m. Órség Nyr. VII.271; Göcsej Nyr. XIII.254. 308; Háromszék m., Erdővidék Vadr. 140; *vosárnáp* Abaúj m. Beret Nyr. III.523; *vosárnáp* Szlavónia Nyr. XXIII.169).

VASÁRNAPI. *Vasárnapi képe:* [tréf.] alfele (Csallóköz Szinnyei József). *Vasárnapi szerető:* legkedvesebb szerető (Háromszék m. Nyr. IX.41).

VASÁRNAPOL: mulatozik. *Nem árávaló ű még, hogy ojan nagyon vasárnápójjon* (Cegléd Ilos-vay Vilmos).

VÁSÁROL (vásáni, vásányi Veszprém m. Csetény Nyr. V.523; Szabadka Kászonyi Gyula; Csallóköz Szinnyei József; *vásál* Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga Damján; Göcsej Budenz-Album 160; Veszprém m. Szentgál Nyr. III.184; *vásár, vásárj* Tata Nyr. IX.528).

VASAS: pozsonyi mérő (Somogy m. Nyr. II.377).

vasas-háló: rúdral alkalmazott kisebb marázsháló, a mellyel a pisztrángokat a kövek alól kifogdossák (Udvarhely m. Herman O. Halászat K.).

vasas-in: az öregfalónál és a kecénél a súlyozott al-in (azért *vasas*, mert ólom helyett vasesvéket is használnak) (Körös-Teresa Herman O. Halászat K.).

vasas-kerék: a fűrészmalomban az előtolatot fékező és szabályozó fogaskerek (Háromszék m. Kovászna és vid. Erdészeti Lapok XXII.128).

vasas-kocsi: vasuti kocsi, vonat (Göcsej Nyr. II.86; Borsod m. Mező-Csát Vikár Béla; Ipoly vid. Nyr. I.273) [vö. *vas-kocsi*].

vasas-szák: négykávás emelőháló, a kávain vas súlyokkal, azonkívül pedzós feljáró-órrel és kereszt-órrel (Bodrogköz Herman O. Halászat K.).

vasas-tégla: fél-olvaságig égetett tégla (Héves m. Névtelen 1840) [vö. *vas-tégla*].

VASAZ: 1. (meg)vasal (kereket: sint húz rá; csizmát: patkót ver rá) (Dunántúl Bódis Jusz-tin; Göcsej Nyr. XIV.165; Budenz-Album 159); 2. falhozverősdit játszik krajeárral (Zala m. Bódis Jusz-tin).

VASKA = 1. *vaskó* (Székelyföld Andrassy Antal 1843; Györffy Iván; Háromszék m. Vadr.).

vaska-kés: ~ (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.).

VÁSKA: félvállra való egyenes vízholdó rúd, a melynek a két végére akasztják a esőbróket, kondérokat (Cegléd Tolnai Vilmos).

VASKÁR: vaskos, köpeős, erős, izmos (Székelyföld Andrassy Antal 1843; Háromszék m. Vadr. 522b; Kézdi-Vásárhely MNy. VI.354).

1. **VASKÓ:** rossz, nyeletlen, életlen kés v. késdarab (a mellyel a eszímáról a sarat takarítják le) (Békés m. Balog István; Csongrád m. Szentcsanak Ferenc; Pálócság Nyr. XXI.422; Hajdú m. Nádudvar Nyr. VIII.234; Szatmár m. Nagybánya Katona Lajos; Szatmár m. Patóháza Nyr. XVIII.432; Beregszász Nyr. XXVI.524; Zilah és vid. Nyr. XIV.431; XXVIII.232; Háromszék m. Vadr. 522b; Hol? Tsz.). *Úgy vág, mind a vaskó* (Kalotaszeg Nyr. XXVIII.429).

[Szólások]. *Elejtette a vaskót:* elkésett az ebéd-től v. a vacsorától (Hódmező-Vásárhely Nyr. III.224; Szatmár m. Nagybánya Nyr. IX.131). *Évesztötte a vaskót:* ~ (Kis-Kún-Halas Nyr. XIV.375). *Erigy mán haza, mer elejtet a vaskót:* elkéssel és nem kapsz enni (Debrecen Nyr. V.176).

2. **VASKÓ:** acerina Schraitzer és cernua (Balaton mell., Zala-Tapolca Herman O. Halászat K.).

VASKOS (*vacakos* Somogy m. Nyr. XIX.287; *vackos* Balaton mell. Tsz.; Somogy m. Nyr. XVIII.239; Székelyföld [?] Tsz.; vö. NyK. X.337; *vackos* Veszprém m. Csetény Halász Ignác). *Ez a korsó ollan vackos, de nem sok tér bele* (Somogy m. Nyr. XVIII.239).

VÁSL-IK: vásik, kopik (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. NyK. III.5).

el-váslik: 1. elvásik (a fog stb.) (Dunántúl Simonyi Zsigmond); 2. apránként elkél, elfogy (a pénz, a vagyon, éven át a termés). *Ha nehezen is, elváslik az is, a mi nem igen józú* (Székelyföld Kiss Mihály).

ki-váslik: 1. kivásik, kikopik (a csizma talpa) (Székelyföld Tsz.); 2. nyugtalanul kikiváncozik (Székelyföld Tsz.). *Ugyan biz eresszék ki azt a nyafogó köjket; lássátok, hogy má mióta váslik ki az udvarra!* (Székelyföld Gyórfy Iván). *Mind-erre kíváslék az életéről [udvarról] s el-elkering, mind az annyotlan csitkóó* (Háromszék m. NyK. III.16).

[VÁSLAL].

el-váslal: elkoptat. *A mtg ezt a sok tüt el nem használom, el nem váslalom a varrásba...* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. I.368).

le-váslal: lekoptat (Székelyföld Kiss Mihály).

VÁSLOTT: nyughatatlan, egy helyben ülni nem tudó. *Váslott gyermek* (Székelyföld Tsz. 380b).

VASMAG: vaskos, köpeős, erős, izmos (Háromszék m. MNy. VI.354; Vadr.; Gyórfy Iván).

VASMAT: ~ (Erdély Király Pál; Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Vadr. 522b; Nyr. V. 129; Sepsz-György Gyórfy Iván; Csík-Sz.-György Nyr. X.331).

VASMATI: ~ (Háromszék m. Vadr. 522b).

VÁSÓD-IK: 1. nyugtalankodik, fészkelődik, izog-mozog (Székelyföld Kiss Mihály). *Mit vásódol annyit, te vásótt fenekű? Tám bizony nyű van a fenekedbe?* (Háromszék m. Vadr. 367); 2. vágyik, erősen kívánczik. *Nekem anyám azt mondotta, ne vásógyam férhez soha* (Háromszék m., Erdővidék Vadr. 159).

[VÁSOL].

é-vásól: elvásít. *Ez az óma egészen évásúta a fogamat* (Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. III.177). *[A sok savanyó gyümölcs] tán évásólná, még ha vasszű vön is az ember foga* (Zilah vid. Nyr. XXVIII.62).

[VÁSOLÓD-IK], VÁSLÓD-IK: nyugtalankodik, fészkelődik, izog-mozog (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály).

é-vásolódik: elvásik (az ember foga, ha sok savanyú gyümölcsöt eszik) (Zilah vid. Nyr. XXVIII.62) [vö. *é-váslódik*].

VÁSOTT: kopott, elhasznált, rossz (Marcal mell. Tsz.; Cegléd Ilosvay Vilmos).

VASTAG: 1. terhes, viselő. *Úgy nézem, az a jány vastag, mer igen rövidül elől a ruhája* (Borsod, Abaúj m. Király Pál); 2. sűrű. *Vastag nád* (Sok helyen Herman O. Halászat K.).

[Szólások]. *Vastagon:* [tréf.] nagyon, erősen. *Vastagon nehezkédek* [hiba e h.: -ik]: nagyon szenved. *Vastagon meg vótak száradva* (Csík m. Nyr. XXV.377). *Vastagon ettek:* sokat ettek (Héves m. Sirok Nyr. XXVII.44). *Lételepítettünk a zebédhő, oszt vastagon hozzáfoktunk a zérvésző.* [Van-e plázd?] *Van ám, vastagon, mind a békának tolla* (Szabadka Kászonyi Gyula).

vastag-étel: főzelék (cuspájs) (Erdély Csaplár Benedek).

vastag-nyak: vastagnyakú (Somogy m. Nemes-Déd Nyr. VIII.525).

vastag-ódal: levágott marhának melyik része (Szatmár-Németi Nyr. XIV.278).

vastag-számú: vastag-szálú [?]. „A vágó személy egy morkot vesz a kévéből, azt térdén itt-ott megtöri, különösen a vastag számú kenderet, s azután a morok a vágóba kerül” (Zemplén m. Deregnyó Nyr. XII.93).

vastag-zsák: [nép-etimológia ebből: wasser-sack] földalatti csatorna (Szatmár m. Nagybánya Schönherr Gyula; Kapnikbánya és vid. NyK. II. 373) [vö. *vastorzsák*].

[VASTAGSÁG].

[Szólások]. *Jó vastagsága van:* nagyon gazdag (Csík m. [Kászón-Jakabfalva] Nyr. XXV.377; Péter János).

VÁSTOL: a szállótökének terméketlen fölösleges vesszeit letördeli, hogy ne szíjják a tőkét (Pozsony m. Kassai J. Szókönyv I.454).

VASTORZSÁK: fucsatorna a zsojban a bányavíz kivezetésére (wassersack) (Torockó Jankó J. Torda stb. 202) [vö. *vastag-zsák*].

[VASZALÓD-IK].

föl-vaszalódik: föl-vánszorodik (Csallóköz Nyr. I.333).

VASZARA, VASZORA (*vacorája* Veszprém m. Szentkirály-Szabadja Zolnai Gyula; *vaszar, ló vazsara* [?] Pécs Kassai J. Szókönyv IV.94): 1. az állati szeméremtestnek fityegő bőre (Székelyföld Nyk. X.338); 2. állatnak (hímnak is, nősténynek is) a nemi része, szeméremteste (Székelyföld Nyk. X.338; Háromszék m. Kiss Mihály); 3. tehénnek, kancának nemi része (Vas m. [gúnynevéül] Ethnographia I.176; Baranya m. Ormányság Nyr. VIII.47; Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.355; Vadr.); 4. ménlónak, herélt lónak csótokbőre v. maga a nemzótágja (Pécs Kassai J. Szókönyv IV.94; Székelyföld Kiss Mihály). *Pérája is vót, még vacorája is* [egy hermafrodita lónak] (Veszprém m. Szentkirály-Szabadja Zolnai Gyula).

VASZARI: erőlködő (Székelyföld Gyórfy Iván).

VASZARKOD-IK (*vaszalkod-ik* Firtosalja Nyr. VI.324): erőlködik (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.191; Erdély Szinnyei József; Székelyföld Gyórfy Iván; Székely-Keresztúr és vid. Gynulay Ferenc; Firtosalja Nyr. VI.324).

[VASZAROD-IK].

el-vaszarodik: elillan, észrevétlenül odább áll (Nagy-Künság Nyr. XVI.525 [*el* nélkül, de ezt nyilván oda kell érteni]; Kisújszállás Nyr. XX. 190).

VASZI: [gúny.] oláh [a *Vasi* keresztnévből] (Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII.382).

VASZKA: 1. vézna, sovány, esenevész (gyermek) (Szatmár m. Nyr. XI.285); 2. henye, munkátlan. *Vaszka méh:* „magát meg nem takaró méh” (Hol? Méhtartás Tudománya. Vác, 1821. 40; idézve Kresznerics F. Szótárában II.309).

VASZKÓD-IK: fészkelődik (Maros-Torda m. Szováta Simonyi Zsigmond).

VASZOG: fészkelődik. *Ne vaszogj!* (Rába mell. Nyr. XVII.524).

VASZÓK (Hajdú-Szoboszló Nyr. XXVII.43; Kisújszállás Farkas Gézané; *vaszok* Kisújszállás Dékány Sámuel): aszalt gyümölcs. *De jó vóna egy kis vaszók!* (Hajdú-Szoboszló Nyr. XXVII.43).

VASZÓKA: aszalt körte (Beregszász Nyr. XXVI.523).

VÁSZON (*vászony* Mohács Nyr. XXVII.67).

vász-on-oeseléd: nőszemély (Hont m. Nyr. V. 426; Hol? CzF.).

vász-on-edény: mázatlan esorépedény (Tisza-Dob Nyr. XXVII.46).

vász-on-fazék: mázatlan eserépfazék (Cegléd Hosvay Vilmos; Zenta Schröder Gynláné).

[Szólások]. *Ojan, mint a vászonfazik:* fakó, beteges színnű (Jász-Nagykún-Szolnok m. Kenderes Nyr. XV.182).

vász-on-kerítő: a kétközhálóhoz hasonló háló, a melynek a teste gyéren szőtt vászon; 4 méter hosszú, 2 méter széles, mind a két végén rúd; két ember közre fogja, élével bemezíti a tóba, aztán vízszintesen kiemeli (Erdővidék, Olt mell. Herman O. Halászat K.).

vász-on-korsó: mázatlan eserépkorsó (Balaton mell. Fábíán Gábor 1839, Sebestyén Gyula; Csallóköz id. Szinnyei József; Cegléd Hosvay Vilmos; Hajdú m. Földes Nyr. VII.235; Hajdú-Szovát Nyr. XXIV.587; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.191).

[vász-on-tábla].

[Szólások]. *Mióta vászontáblára kitettek, így nem jártam:* mióta a világon vagyok (Székelyföld Tsz.).

vász-on-tál: mázatlan eseréptál (Cegléd Hosvay Vilmos).

vász-on-tányér: mázatlan eseréptányér (Cegléd Hosvay Vilmos).

[VÁTA].

váta-hota (*váta-hata* Csík-Várdótfalva Péter János): 1. bizonytalan, kétséges (Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m. Felméri Lajos; Székely-Udvarhely és vid. Gyulay Ferenc; Firtosalja Nyr. VI.324 [itt *vátahota* alakhasint hiba]). *Vátahota dolog* (Háromszék m. Vadr.). *Mán a vátahota* (Udvarhely m. Agyagfalva, Magyarós, Homoród-Oklánd stb. Séra Kálmán). *A még váta-hata* (Csík-Várdótfalva Péter János); 2. bizonytalan beszéd, mendemonda, szófia-beszéd (Háromszék m. Vadr.; Háromszék m. Angyalos, Besenýd, Gidófalva Nyr. XVIII.574).

vátahotás: bizonytalan (Udvarhely m. Nyr. IV.322).

[Szólások]. *Ebbe a ribanc világba a szűgén embör sorsa ojan vátahotás, mint a cigán üdvesség* (Udvarhely m. Nyr. IV.322).

váta-vete: változó, bizonytalan. *Vátavete idő* (Udvarhely m. Gyórfy Iván).

VATALE (*fatalé* Komárom m. Nyr. XXIV.180; *fatallé* Győr-Sz.-Márton? Nyr. XXIV.37; *vatalé* Balaton vid., Zala m., Komárom m. Nyr. XXIV. 180; Pannónia Nyr. XII.188; Pozsony m.

Tárnok Nyr. VIII.471; Csallóköz Király Pál; Csallóköz, Bacsfa Nyr. XVI.140; *vatulaj* Erdővid. Tsz.; *vatali* Székelyföld Nyr. II.471. 556; *vatallé* Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga Damján; Győr-Sz.-Márton? Nyr. XXIV.37; Balaton mell. Tsz.; Zala m. Balaton mell. Fleischmann Jenő; Zala m. Aszófő Nyr. XXIII.565; *vatolaj* Soprony m. Tud. Gyűjt. 1840. X.36. idézve Nyr. XXIV.180; Tsz. 74b; Soprony m. Szilsárkány Nyr. VI.373): lapos, füles hordócska, a melyben a mezői munkások vizet visznek magukkal (esobolyó) [vö. *budulék*].

VATARÁSZ (*vadarász* Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.240; *vatarász* Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.310; Somogy m. Simonyi Zsigmond; Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XIX.336; *vatorász* Keszthely Horváth György; Baranya-Özd vid. Nyr. XXVII.286; *vatyarász* Dráva vid. Nyr. XIII.476; *votyorász* Balaton mell. Tsz.): 1. *vadarász*, *vaturász*, *vatorász*, *vatyarász*, *votyorász*: motoz, kotorász, kutat, keresgél, vájkal (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.310; Balaton mell. Tsz.; Keszthely Horváth György; Somogy m. Simonyi Zsigmond; Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XIX.336). *Keresém, vatyarászom a szénát; nincs óma* (Dráva vid. Nyr. XIII.476). *Vadarász a kacsza a vízben* (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.240); 2. *vatorász*: tapogat (Baranya-Özd vid. Nyr. XXVII.286) [vö. *matarász*, *vatyorál*].

VATAT: 1. motoz, kotorász, keresve turkál, kutat (Somogy m. Simonyi Zsigmond; Székesfehérvár Nyr. VII.188; Szatmár m. Kömörő Nyr. XIX.383; Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.93); 2. tapogat (Bács-Bodrog m. Bezdán Székely Sándor); 3. babrál (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.93; Sándor János) [vö. *matat*].

VATAV (Moldvai csáng. Nyr. X.204; *vatáf* Brassó m. Hétfalu Horger Antal): előtáncos a borica-táncban.

VATAVICA: a borica-tánc előtáncosának a párja (Moldvai csáng. Nyr. X.204) [vö. Nyr. XXIII.533].

VATKA, VOTKA (*vadka* Palócság, Gömör m. Tsz. 388a; Háromszék m. Vadr.; *vatka* Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusztin; Székelyföld Tsz.; *vatyka* Balaton mell. Tsz.; Székelyföld Tsz. 381a; *vodka* Palócság, Gömör m. Tsz. 388a; *vatka* Tokaj Nyr. XXIV.335; *votka* Nagy-Kőrös Nyr. XXVI.188); pálinka alja, utója, gyenge pálinka.

VATOKAS: vézna, beteges (gyerek), hitvány (malac, a mely eszik, de mégsem hízik) (Gömör m. Nyr. XIV.91).

VÁTRA: tűzhely (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.325; Zemplén m. Deregyő Nyr. XII.93).

VATRANCS: nagy pica (Baja Bayer József).

VATRANTYÚ: 1. vénasszony picsája (Somogy m. Nyr. XVIII.239); 2. vénasszony (Beregszász Nyr. XXVI.523).

VATRAT: zaklat. *A tyúkokat vatraltja* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár).

VATYOG, VATTYOG (*vattog* Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. III.177; *vatyog* Győr m. Tsz.; Czech János 1834; Csallóköz Nyr. I.333; Pozsony m. Dudvág és Feketeviz mell. Ürményi László; *vattyog* Veszprém m. Csetény Halász Ignác): 1. *vattog*, *vatyog*, *vattyog*: kotkodácsol, kotyog (a tyúk, mikor kotlani akar v. kotlik v. mikor kiköltötte a csibéit) (Veszprém m. Csetény Halász Ignác; Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. III.177; Csallóköz Nyr. I.333; Pozsony m. Dudvág és Feketeviz mell. Ürményi László); 2. *vatyog*: dadog (Győr m. Tsz.; Czech János 1834) [vö. *vartyog*, *vityeg-vatyog*].

VATYOGÓ: marokszedő villa (egy villaág, a melyet a vastagabb végén kifűrnak, és nyelet ütnek bele) (Cegléd Ilosvay Vilmos).

VATYORÁL: birizgál, piszkál (Komárom m. Nagy-Igmánd Nyr. VIII.95) [vö. *vatarász*].

VATTYANT: kottyant, egy kotyogó hangot ad (a kotlós tyúk) (Csallóköz Nyr. I.333; Pozsony m. Dudvág és Feketeviz mell. Ürményi László).

VÁZ (Balaton mell. Tsz.; Szaboles m. Nyr. III.563; Hegyalja Kassai J. Szókönyv III.268; Hol? Tsz.; *vázu* Balaton mell. Fábán Gábor 1839; Somogy m. Csurgó Nyr. XVII.478): madár-ijesztő. *Tollógon, pollépicét, vázieszt* [szóhabarlat; értsd: toll lóg ólon, por lep icéet, váz ijeszt] (Szaboles m. Nyr. III.563) [vö. 1. láz].

VÁZSÓ (Göcsej MNy. II.417; Nyr. XIII.352; *vázsa* Göcsej MNy. II.417; Nyr. XIII.256. 352; *vázstó* [?] Vas m. Hegyhát Nyr. I.467; *vázsu* Vas m. Körmend vid. Nyr. XXVII.96; Nyr. XVII.509): bab.

VÉ: egyenes cifrázat a dolmányszűr közelőjén [szűrszabó mest.] (Hol? Nyr. XII.239).

VECCER: meghibásodott, szédelgő, hibásan járó ürü (Komárom m. Nyr. XVI.510).

VECEK: (esintalan) kis gyerek (Erdély CzF.). *Vöcköm* [becéző megszólítás] (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.240).

VECKEL: ide-oda mozog, hányja-veti magát, ficáncol (Szatmár Nyr. VII.283; Szatmár m. Nagybánya Katona Lajos). *Veckel, mint a csik* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.191) [vö. *vackol*].

VECKENDÉZ-IK: 1. fickándozik (Torontál m. Nagy-Kikinda Bódiss Jusztin; vö. *Kelepiclék*: kezemmel, lábommal veckendezem'. Vas m. Kemenesalja Tsz.); 2. *veckendéznek*: veszekednek (Zala m. Lesence-Istvánd Nyr. XVI.94).

VECSERKÁZ-[-IK?]: este meglátogatja a kedvesét (a legény) (Békés-Csaba és vid. Országos Hirlap 1898. II. sz. 8. l.).

VECSERNYE: este (Moldvai csáng. Nyr. X. 204).

VÉD (*vétette, vett* Komárom m. Perbete vid. Ganes Géza; *megvett* Nagy-Kúnság Nyr. XVI. 525; Hajdú m. Földes Nyr. III.36).

[VÉDD].

[vëdd-fël].

vëddfëlke (*vëtfëlke*): rövid női újjas, kabátka (Háromszék m. Közép-Ajta Király Pál; Erdővidék Nyr. VIII.188). *Té is mékfázol abba a vëtfëlkébe* (Csik m. Nyr. XXVI.429).

vëdd-rád (*red-rád*): 1. köpönyeg, föltöltő, kabát, gúnya, tülledálló. *Add elő aszt a veddrádot. Ojan kéksztñü veddrád vót rajta* (Heves v. Gömör m. Nyr. XXV.287); 2. gyermekkabátka (Debrecen Hajdú Nagy Sándor).

VEDEL (*vëdël* Cegléd Ilosvay Vilmos; Szabadka Kúszonyi Gyula; *vedëll* Pannonhalma Nyr. XII.188; *vederni, vederj* Tolna m. Dombóvár Nyr. XXVII.47); mohón, sokat iszik (Pannonhalma Nyr. XII.188; Pápa Nyr. XVI.576; Somogy m. Kőröshegy Zolnai Gyula; Vas m. Kemenesalja, Tolna m. Tsz.; Tolna m. Paks Nyr. XXII.431; Tolna m. Varsád, Szabatonai pusztá 'Tolnai Vilmos; Baranya m. Ibafa Nyr. XX.287; Csallóköz Szinnyei József; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.519 [itt az értelmezésben 'eszik' sajtóhiba]; Korda Imre; Szabadka Kúszonyi Gyula). *Ne vedelj annyi vizet!* (Vas m. 'Tsz.). *Ne vederj annyit!* (Tolna m. Dombóvár Nyr. XXVII.47).

be-vedel: 1. mohón, sokat megiszik (Dunántúl Bódiss Jusztin); 2. szinte rágás nélkül befal, bepofáz (Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusztin); 3. túlságosan jóllakik (Vas m. Répce-Sz.-György Nyr. XVIII.480; Vas m. Szombathely vid., Sárvár, Csákány Bódiss Jusztin).

1. **VÉDER, VÖDÖR** (*vedér* Szabolcs m. Tiszadob, B.-Sz.-Mihály Nyr. XX.576; *vider* Szatmár Nyr. XV.335; Bereg m. Dereen Nyr. XX.432; Beregszász Nyr. XXVI.524; XXVII.96; Ugoesa m. Tamásváralja Nyr. XIV.378; Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XIX.336; Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.133; Háromszék m. MNy. VI. 215; Csik m. Péter János; *vidér* Háromszék m. Szász József; Brassó m. Hétfalu Horger Antal; Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.336. 456; XXIII. 46; *vidér* Szatmár m. Patóháza Nyr. XV.471; *vidör* Baranya m. Ormánság Nyr. III.230; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429; Dráva mell. Nyr. VI.133; Eszék vid. Nyr. VIII.180; Baranya-Ózd vid. Nyr. XXVII.207; Mohács Nyr. XXVII. 71; Udvarhely m. Szász József, Séra Kálmán; Hargita vid. Vadr. 96; *vödér* Abaúj m. Kálmár Elek; *vüdör* Eger és vid. Nyr. XVII.477; XVIII. 18). — *Veder, iver, vidér, vidör, vödör*: tizeneggy liter [folyadékmérték] (Erdély Szinnyei József; Székelyföld Nyr. II.472; Háromszék m. Erdélyi Lajos; Csik m. Péter János; Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.456; XXIII.46).

vederbe-lépő, vidörbe-lépő: 1. a lábát menés közben fölkapó (ló) (Udvarhely m., Háromszék m.,

Erdővidék Szász József); 2. vaksi [?] (Háromszék m. Nyr. IV.431) [vö. *cseberbe-hágó*].

2. **VEDER** (*vëder*): űz, hajt, kerget (Heves m. Névtelen 1840; Borsod m. Sánta Bartha József; Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné) [vö. 2. *vadar*].

be-vëder: behajt (Nógrád m. Tolmács Nyr. XV.237). *Jankó bevëderte* [az ezüst erdőbe a] *disznait. Ő a disznait megint bevëderte* [az erdőbe] (Nógrád m. Tolmács Nyr. XV.329. 373).

el-veder: 1. elűz, elhajt, elzavar. *Vederd el a vercbeket a buzáról!* (Eger Kürti G. Menyhért); 2. elriaszt. *Tudni kell, minő körülmények vedernek el a majális tartásától* (Rimaszombat Nyr. XXV.525).

föl-vëder: fölzavar. *Miklóst a zaj gondolataiból fölvederte* (Eger vid. Nyr. XVII.429; iskolai dolgozatban).

ki-vedor: kiűz, kihajt, kikerget, kizavar. *A lovakat az itatókútra vederik ki. Nagyt hukkan-tanak a bagoly odcába s kivederik, águt piszkálván szárnyába* (Palócság Nyr. XIX.140; Lisznyai K. palóc dalaiból). *Kivédertük a baglyot odujából* (Gömör m. Nyr. XXII.526). *Vederd ki má aszt a gyisznót!* (Borsod m. Sánta Bartha József).

[VEDERËD-IK].

el-vederëdik: elhányódik-vetődik (Háromszék m. Vadr.) [vö. *el-hederëdik*].

[VEDERGET].

el-vederget: elűz, elhajt, elkerget, elzavar. *Ott puffadozott a napon a sok párna, dunna, melyektől a molnárinusok alig tudták a hat darab sertést elvedergetni* (Vereskövi név alatt író borsodi ref. pap 'Hegyközi képeiben'. Fővárosi Lapok XXII.1033. idézve Nyr. XX.335).

VEDERKENGUR [?]: a nyeregtől a ló hasa alá vonuló szíjnak esatnélküli fele (Toroock Jankó J. Torda stb. 202).

[VEDL-IK].

[Szólások]. *Gyerëkkorábo nem vedlëtt, aszt monta az orvos, a szëmirü vedlik*: szemgyulladás alakjában esik át rajta (Fehér m. Perkáta Nyr. XIV.44).

VÉDLIZ: a ladik végén kotor a vízben az evezővel s úgy halad víz ellenében (Vác Di-vényi Gyula; Tolna m. Paks Nyr. XXII.431).

VEDRÁK: minden nem vasból készült gomb, a mellyel a gyerekek gomboznak (Kis-Kún-Halas Nyr. XVIII.191).

vedrák-gomb: ∞ (Kis-Kún-Halas Nyr. XVIII. 192).

VÉDRÉS (*vidrás, vidres* Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu Nyr. XIX.336).

VÉG: egy fenékhorog-szerszám egésze. *Két, négy vég horgot vetettem ki v. szedtem föl* (Szeged Herman O. Halászat K.).

[Szólások]. *Majd vég válik benne:* majd eldől, majd megválík, mi lessz belőle (Háromszék m. MNy. VI.354). *Egy végbe gyűvök:* mindjárt (Pozsony m. Tárnok Nyr. IX.281). *Végbe teszi:* véghez viszi (Szabolcs m. Kis-Besenyőd Nyr. IX.136). *Két végbű fogtam hëzzá:* két ízben, kétszer (Nyitra m. Magyar-Soók Tolnai Vilmos). *Vége szakadtán v. vége szakadtával:* végeztén (Háromszék m. Vadr. 522b). *Végére jár:* tönkre megy (Nagy-Kálló Nyr. XII.430). *Nem érek véget benne:* nem tudom elvégezni (Duna-Vecse Simonyi Zsigmond). *Végin fordul:* utóján válik meg (Kún-Sz.-Márton Nyr. III.31). *A végin:* denique, végre is (Erdély Szinnyei József; Székelyföld Kiss Mihály). *Végire-farkára:* utoljára, végső eredményében (Háromszék m. Nyr. IV.478). *Végiről-valagára szeretne tudni mindent:* körülményesen, apróra, elejétől végig (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XI.43). *Nem rossz végből mondom:* nem rossz szándékból (Csongrád Nyr. VIII.513).

vég-horog: vagy 20—40 méteres in, a melyre 60—80—150 horog van kötve, s a végén kő, a mellyel elsüllyeszti (fenékhorog) (Győr Nyr. XI.430).

vég-kű: nagyobb kő, mely az eresztőháló két végét lehúzza (Balatonfüred Herman O. Halászat K.).

vég-válás: vég-eldőlése, végeredménye (vmi ügynék) (Háromszék m. MNy. VI.354).

vége-szakadatlan: a minek (v. úgy, hogy) soha sem szakad vége. *Mind tart végeszakadatlan:* soha nem szakad vége (Háromszék m. Vadr. 522b).

VÉGEDELMES: véghetetlen (Szeged Csaplár Benedek).

[VÉGEDEŚ.]

végedes-végig (Háromszék m. Vadr. 418; *végédēs-végig* Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; *végőtös-végig* Udvarhely m. Nyr. IV.32): véges-végig.

VÉGĖS. *Végēsleg:* végszámra (Háromszék m. Vadr.).

[VÉGĖSLEN.]

vígeslen-vígig: véges-végig (Debrecen Nyr. XXIII.335).

[VÉGESTELEN.]

végestelen-végig (*végőtelen-végig*): véges-végig (Veszprém Nyr. VIII.40; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.305; Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.372; Szatmár m. Patóháza Nyr. XIV.426).

[VÉGETLEN.]

végetlen-végig: véges-végig. *Végellen-végig jártam a csizmasort, de nem tanátam egy kedvemre való csizmát* (Bereg m. Fornos Nyr. XX.476).

VÉGĖTT (*végett, végött, vígett*): miatt (Arad m. Majláthfalva Nyr. IX.379). *Betegség végett nem mehettem. A sok baj végett el köll az embërnek veszni* (Győr vid. Nyr. VI.324). *A szemëm mēkfakatt [a] fájdalom végett* (Vas m. Jánosháza Nyr. XV.141). *Nēm mēhettünk az esső végett* (Veszprém Nyr. IV.83). *Végette nem mehettem* (Fehér m. Velencei-tó vid. Nyr. XVIII.523). *Még valami baj történhetik vīgelle* (Mátyusföld Nyr. XX.266). *A mama törte el, is a babu végett* (Abaúj m. Kalmár Elek).

[VÉGEZ.]

[Szólások]. *Mire végzi?* = mivel foglalkozik? (Csanád m. Makó Nyr. XXVI.325). *Mire vīgzik?* = mivel foglalkoznak? (Hajdú-Hadház Nyr. VIII.178).

ki-végez: elvégez. *Ez a gyerek is már nem-sokára kivégzi az iskolát* (Somogy, Baranya m. Király Pál). *Jól kivégeszte a sorát: jól végezte a dolgát, helyesen viselte a hivatalát* (Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György).

össze-vígez: összebeszélve elhatároz (Soprony m. Szilsárkány Nyr. VI.472).

VÉGEZELŐD-İK: végződik (Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.408).

[VÉGEZET], **VÍGEZET:** rendelet. *Vígezetbe kīgýtt* (pl. a megyétől). *Av vót a vígezet* (Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György).

[VÉGEZŐD-İK.]

ē-végeződik: elvégzi a dolgát. *Maj ha az a fiú az istálóba ēvégeződik* (Csongrád m. Szentes Nyr. VIII.324).

[VÉGSŐ.]

végső-hal: chondrostoma nasus (Bodrog mell. Herman O. Halászat K.).

VÉGTĖBEN. *Egymás végtibe:* 1. egy végtében, sorban egymás mellett v. után (Székelyföld Nyr. V.424). *Egymás végtibe ojan szép házakat láttam. Egymás végtibe annyi kocsit sohasē láttam* (Udvarhely m., Háromszék m., Erdővidék Szász József); 2. sorban egymásba. *Egymás végtibe fogódnak a gyermekék, mikor zsimórēt jácának* (Udvarhely m., Háromszék m., Erdővidék Szász József).

[VÉGTELLŐS.]

végteλλős-végig: véges-végig (Gömör m. Nyr. XVIII.505).

[VÉGTŐLEN.]

végtűlen-végig: véges-végig (Heves m. Név-telen 1840).

[VÉGZŐ.]

végző-fa: az a fa, a melyre a megszótt vázszon fölesavarodik [takács mest.] (Győr Nyr. XI.383; — Freeskay János).

kivágó: végrehajtó hivatalnok (Bihar m. Furta vid. Nyr. IV.94).

VEGYÉG: irányt tévesztve bolyong (pl. ködös időben, sűrű erdőben) (Székelyföld Nyr. V. 424; Győrffy Iván; Csik m. Nyr. XXVIII.95; Kiss Mihály). *Ott végyégtem a sűrű erdőben, nem tudtam eligazodni* (Székelyföld Kriza). *Vegyegtünk a nagy ködben, de nem találtuk az utat* (Hargita vid. Simonyi Zsigmond) [vö. *veteng*].

VEGYELEST: elegyest, elegyesen (Szilágy m. Ákos Kerekes Ernő).

VEGYÉS (*vigyés* Zala m. Gelse és vid. Nyr. XV.574). *Vügyöst:* vegyest, vegyesen (Göcsej Nyr. XII.47; XIII.257; XIV.166; Budenz-Album 162).

VEGYÉSKED-IK: közlekedik, társalkodik (hozzá nem valókkal) (Háromszék m. MNy. VI. 354; Vadr.).

VEGYÍT (*ögyit* Csougrád m. Ploetz 1839; *vidt* Moldvai csáng. Nyr. IX.483; *vigyit, vigit, vigit* Székelyföld Tsz.; Nyr. I.200; VIII.462; Arany-Gyulai NGy. III.370; Győrffy Iván; Háromszék m. MNy. VI.214; Vadr. 373; Csik m. MNy. VI.377; Vadr.; Nyr. XII.524; *megvigit* Csik-Csekefalva Nyr. XIII.575): 1. *vigyit:* beleárt. *Ne vigyítsd magad ojan dologba* (Székelyföld Nyr. I.200); 2. *vigit, vigit, vigit:* társalog, együtt mulat, cimborál, szövetkezik (Csik m. MNy. VI.377). *Nem akarok veled vigitni* (Csik m. Vadr.). *Véle csak úgy vigitis, hogy buját vallođ. Mindörökké együtt vigitnek* (Háromszék m. Vadr. 373). *Ez a cinka is a cofrákkal vigit* (Székelyföld Nyr. VIII.462). *Többet nem vigit velők, hanem dolgozzék mindegyik a maga kezére* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.370); 3. *vigit:* mutyiz (vkivel) (Háromszék m. Nyr. IV.515).

VEGYÍTETT: szalmával elegyített széna (Héves m. Névtelen 1840).

VEGYÜL (*vidül* Moldvai csáng. Nyr. IX.483; *vigyül* Székelyföld Nyr. III.423; Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr. 418; Csik m. Vadr. 523a; *vügyül* Vas m. Őrség Nyr. II.563; VII.321): elegyedik (vmibe), avatkozik. *Mi látad lesz olyan dologba vigitlőd?* (Székelyföld Nyr. III.423).

[Szólások]. *Ő igen erőss nagy buba vigitl:* merült (Háromszék m. Vadr. 418).

bele-vügyül: belejön, belemérül (az ivásba, a dologba) (Vas m. Őrség Nyr. II.563).

[**VEGYÜLŐD-IK**].

össze-vegyülődik: összevegyül. *Meleg kell, hogy összevegyülődhessék* (Zala m. Kővágó-Órs, Révfölöp Nyr. XIX.141).

VEHEM: esikő (Erdővidék Tsz.; Háromszék m. Lécfalva Kis Albert).

VEJINT (*véjint* [?] Baranya m. Ormánság Tud. Gyűjt. 1928. X.71; Tsz.): 1. *véjint* [?]: iszalag

(Ormánság Tud. Gyűjt. 1928. X.71; Tsz.); 2. *vejint:* venyige (Baranya m. Tud. Gyűjt. 1926. II.46; Tsz.; Baranya m. Putacs vid. Csaplár Benedek; Baranya-Ózd Somasich Sándor) [vö. *venyit*].

VEJKÓ: [tréf.] vó (Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.407).

VEJSZE, VEJSZ (*vejc* Balaton mell., Vas m. Kemenesalja Tsz.; *vejsz, veisz* Győr Nyr. XI.430; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429; Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.284; XVII.237; Szlavónia Nyr. XXIII.358; általánosan haszn. Herman O. Halászat K.; *veisz* Hol? Nyr. XII.528; *vejsze*, általánosan haszn. Herman O. Halászat K.; *vesz* Bihar m. Komádi Herman O. Halászat K.; *vész* Miskolc, Szatmár m. Nagy-Dobrony, Bereg m. Nagy-Bereg, Dercen, erdélyi Mezőség Herman O. Halászat K.; Székelyföld Nyr. V. 424; *vésze* Maros-Torda m. Mező-Madaras Hegedűs István): 1. *vejc, veisz, vejsz, veisz, vejsze, vesz, vész, vésze:* nád- v. vesszőfalakból álló, sulyokkal az iszapba bevert, tehát át nem helyezhető, a halak betévedésére számító készülék (Győr Nyr. XI.430; Balaton mell., Vas m. Kemenesalja Tsz.; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429; Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.284; XVII.237; Szlavónia Nyr. XXIII.358; Bihar m. Komádi, erdélyi Mezőség Herman O. Halászat K.; Maros-Torda m. Mező-Madaras Hegedűs István; Székelyföld Nyr. V.424; Hol? Nyr. XII.528); 2. *vész:* egészen hálóból való vejsze, fej helyett varsával (Miskolc Herman O. Halászat K.); 3. *vész:* a) nyílt víz a mocsárlámpban, a hol halászni lehet (Szatmár m. Nagy-Dobrony Herman O.); b) halászható ér (Uo.); c) a lápnak apró nyílt tükrei, a melyekbe a esikkasokat rakják (Bereg m. Nagy-Bereg, Dercen Herman O. Halászat K.).

vész-halász: az öröshálóval járó halász (Szatmár m. Nagy-Dobrony Herman O. Halászat K.).

vejsze-hely (Dráva mell. Kopács, *vész-hely* általánosan haszn. Herman O. Halászat K.): az a hely, a hol a vejszék állanak.

vész-karó: a vész falrészének tartókarói (Miskolc Herman O. Halászat K.).

vejsz-kürtő: a magyar vejsznél az a rész, a melyben a hal fogva marad (Dráva mell. Nyr. V.472) [vö. *kürtő*].

VEKA (*vtka* Kalotaszeg, Zsobok Melich János): 1. kétfülű kerek v. hosszúkás kosár (Dunántúl CzF.; Nyr. XVI.240; Fehér m. Nyr. X.188; XXVI.526; Székesfehérvár Márki Mariska; Fehér m. Csákberény Goll Elemér; Tolna m. Gyöng Nyr. XXV.288; Pest m. Csanád Békassy Sándor); 2. szakajtó-kosár (Vas m. Őrség, Zala m. Göcsej Nyr. VII.282).

VEKÉG: 1. nyugtalankodik, aggódik, fél. *Meenyit vekégék a gyermekeimétt!* (Székelyföld Kiss Mihály); 2. vágyik, erősen kíván vmit (Székelyföld Kiss Mihály).

1. **VEKENG**: lármázva beszél, vitatkozik Nagy-Kúnság Nyr. II.327; Kisújszállás Nyr. XXI. 144. 335).

2. **VEKENG** (*vekeng*): töprenkedik, habozik (Debrecen Nyr. III.474; Hajdú m. Földes Nyr. III.36).

VEKKEDEZ (*vekkedöz*): 1. nyugtalankodik, aggódik, töprenkedik, bizonytalanságban van, tart vmitől (Székelyföld Kriza; Udvarhely m. Nyr. VIII.472; Háromszék m. Vadr.). *A völegén búsuini kezdött, erősen nyughatatlankodott, hogy ha az ördög é talál jó'ni a kilenc kérdéssel, s ő nem tud azokra megfelelni, majd rosszul fog lőnni a dőga neki. Mig így vekkédőzött...* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 486); 2. elfojtja a lélekzetét, hogy a sirástól tartóztassa magát (Udvarhely m. Nyr. VIII.472); 3. vágyik, erősen kíván vmit (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.).

[VEKKEN].

meg-vekken: megnyekken. *Ugy leasett, hogy ugyan megvekkent* (Háromszék m. Vadr.).

VÉKONY: 1. csekély, kevés, fogyatékos, ki nem elégitő. *Engedelmet kérek a vékony szolgálatért* (Heves m. Sirok Nyr. XXVII.44); 2. gyenge. *Vékony bor* (Erdély Színnyei József).

[Szólások]. *Ojan vékonyat fíngott, mint a hetszer hasított hajszál* (Baja Bayer József).

vékony-bélű: kákabélű, keveset evő. *Ojan vékonybélű ez; nem eszik, csak annyit, mint egy veréb* (Csongrád m. Szentcs. Csakó Ferenc).

vékony-ódal: a levágott marha hasának két fele (t. i. a hasarészét ketté hasítják) (Sztarmár-Németi Nyr. XIV.278).

vékony-pízű (*vékon-pízű*): vékonydongájú, sovány (Jászberény Nyr. XIX.183; Debrecen Nyr. V.518; Hajdú m. Földes Nyr. VII.235).

vékony-szabó (*vékony-szabó*): vékonyabb posztó-kelméből dolgozó szabó (megkülönböztetve a szűrszabótól) (Csallóköz Csaplár Benedek; Heves m. Névtelen 1840).

VEKSZA: szekatúra, bosszúság (Tokaj Nyr. XXIV.240). *Ez mégis nagy veksza* (Dunántúl Szily Kálmán, Lehr Albert).

VEKSZÁL (*vakszál* Debrecen Nyr. IX.267; Érmellék Nyr. V.473; *zegeváll* Zala m. Bódiss Jusztn; Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. X.191).

VEKSZÁLÓD-IK (*zegevállód-ik* Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. X.191): 1. *zegevállód-ik*: sokat vekszál, szekíroz, bosszant (vkit) (Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. X.191); 2. *vekszálód-ik*: gúnyolódik (Beregszász Nyr. XXVI.523).

VEKSZLI: váltó, apró faék (szélmalomban) (Pusztas-Kaszaperegh Nyr. VII.46).

VEL-, VÉL- (*vélő* [vele] Gömör m. Sid Nyr. XVIII.422; *vélő* [vele] Heves m. Parád Nyr. XXII. 475; *véllem, vélle* Kolozs m. Sztána Nyr. IX. 503; Háromszék m. Vadr. 373).

velem-vívású: velem egygyidős (Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.477).

[VÉL].

[Szólások]. *Vélék hozzá*: 1. úgy tetszik nekem. *Vélék hozzá, hogy hasonlított az annyahó* (Veszprém m. Szentgál Nyr. III.184); 2. úgy tetszik nekem, mintha ismerném. *Nem ismer?* — *Egy kicsit vélék hozzá, de nem ösmerem meg* (Fehér m. Rác-Almás Simonyi Zsigmond). *Ekkicsit vélék hozzá* (Veszprém Nyr. XXVI.278).

el-vél: félreismer, másnak néz (Háromszék m. Győrffy Iván). *Elvéltem uraságodat* (Vác Nyr. XVIII.233). *Elvéltem, pedig helyre egy ember* (Alföld Nyr. XIII.237). *Kissé biz ő elvélte a szándékomat* (Székelyföld Csaplár Benedek) [vö. *el-vele*].

VÉLÁCIÓZ: rossz néven vesz vmit. *Nekém egyibb kifogásom nincs, mint hogy a mestér úr a fahordásnál vélációzott* (Baranya m. Nyr. III. 565).

VELEI. *Velei konyha*: közös konyha (Kolozsvár Markovics Sándor).

VÉLEKED-IK (*vélékéd-ik, vtlekéd-ik*): vitatkozik, veszekedik (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII. 336). *Jaj magam! hogy vtlekédik vala az urával!* *A falu házánál úgy vtlekédnek vala, hogy!* (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.457; XXIII.144).

VÉLEKÉZ-IK, VÉLEKSZ-IK: emlékszik. *Nem vtlekékzik rá?* (Somogy m. Nyr. XII.472). *Ismeréd ezt a fíjút?* — *Nem vtlekszem rá*: nem emlékszem rá, hogy láttam v. ismertem volna ezelőtt (Hódmező-Vásárhely Király Pál).

VELÉNCSE (*velencse*): venyige (Göcsej MNy. II 417; V.102; Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VI.180; Zala-Egerszeg Király Pál; Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvj. 25).

[VÉLÉS], VÍLÍ: vélekedés, vélemény (Bihar m. ? Derecske Nyr. IX.520).

[Szólások]. *Ojan vltlssel vagyok felőle* (Bihar m. ? Derecske Nyr. IX.520).

VÉLÉSZTA: szénarend, lekaszált és rendben fekvő fű (Pozsony m. CzF.; Csallóköz, Bacsfa Nyr. XVI.140; Patonyszél Csaplár Benedek; Erdővidék Tsz.).

VÉLETLEN (*vélletlenül* Kolozsvár Németh Sándor): gyanútlan(-ul) [?]. *O még a fák és könyveknek, hogy véletlen szerettelek* [t. i. a hűtlen legényt] (Háromszék m., Erdővidék Vadr. 157).

[Szólások]. *Vélletlenül beszéllek az embert*: ott beszélnek róla, a hol nem is gondolja (Kolozsvár Németh Sándor).

VELEZ (Mátyusföldre, Pozsony m. Tallós Nyr. XVI.382; XX.329; XXII.136; Kecskemét Nyr. XX.85; *velesz* Heves m. Tisza-Sas Nyr. XXVII.92; *veltz* Mátyusföldre, Pozsony m. Tallós Nyr. XVI.382; XX.329; XXII.136): parget (barchent).

velesz-ruha: kékesszínű parget alsószoknya (Eger Kürti G. Menyhért; Heves m. Tisza-Sas Nyr. XXVII.92).

VELEZNEK (Szatmár vid. Tsz.; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.191; Szatmár m. Krassó Nyr. XVI.336; Bereg-Rákos és Munkács vid. Pap Károly; *veliznek* Szatmár m. Patóháza Nyr. XV.471; *véréznek* Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574; *verésnyék* Abaúj m. Buzita Nyr. VII.133-134): fonalmaradék, melyet szövés után a bordából és a nyüstből kiszednek.

VELLÉGET (*velleget*): veszeget, veddegél (Háromszék m. MNy. VI.221; Vadr. 520a; Csik m. Nyr. VIII.94).

VÉLLŐ: hajadon leányok játéka, mely abban áll, hogy virágvasárnap délutánján zsuppból bábót csinálnak, azt menyasszonyi ruhába öltöztetve és szalagokkal fölcicomázva hosszú póznára tűzik és kiviszik a helység határának azon dűlő-felére, a mely be van vetve; itt nagyszámú gyülekezethen ezt éneklék: 'Véllő, véllő, kivisszük a kicevicét s behozzuk a koncmester-nét! Véllő, véllő! Vigan szenteljük meg majd őt, s énekszóval a pünkösddöt. Véllő, véllő!' stb.; midőn az énekbe beleuntak, levetkőztetik a bábót, azután énekszóval hazatérnek (Nyitra völgye CzF.; Nyitra m. Pográny és vid. Drnovszky Ferenc 1841).

VELOCIPÉSZ: [nép-etimológia ebből: velocipéd] kerékpár (Kis-Küküllő m. Szókefalva Nyr. XII.330).

VÉLÓCIPŐ: ∞ (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos) [vö. *velő-cipő*].

VÉLÓCIPŐS: kerékpáros (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

VELŐ (*verő* Vas m. Jánosháza vid. Simonyi Zsigmond; Göcsej Nyr. XIII.354; *verűd*, *verűd* Göcsej MNy. I.220; II.417).

velő-cipő (Kolozsvár vid. Kovács Dezső; *vellő-cipő* Abaúj m. Kalmár Elek): [nép-etimológia ebből: velocipéd] kerékpár [vö. *velő-cipő*].

VELŐS (*verős* esont Vas m. Jánosháza vid. Simonyi Zsigmond).

velős-kalán: velőszedő kanál (ezüstműből, fülvájóhoz hasonló) (Székelyföld Tsz.).

[**VÉLTE**].

elvéltte: elvétve, itt-ott, helyel-közzel, néhanéha, ritkán (Hajdú m. Nádudvar Nyr. VIII.234 [helytelen értelmezéssel]; Balogh Mihály).

[**VÉLVE**].

ővéltte: ∞. *Van még úgy élve, aki olyan kései* (Csanád m. Makó Nyr. XXIII.578).

[**véltte-vélte**], **vilve-vélte**: ∞. *Csak vilve-vélte kap az ember egy-egy filleng lágy szőlőt, mind csupa egres még most is* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XI.43; vö. X.93).

VÉLYHE: sárgarígó (Nógrád m. Fábó András 1841). *Sárga vélyhe*: ∞ (Hol? Nomenclator Avium 47) [vö. *sár-véhely*].

VEMHÉS: nagy, kifejlett (állat), elhízott (ember) (Kecskemét Csaplár Benedek; Csongrád m. Szentcsákó Ferenc).

[Szólások]. *Nini, a kis vemhész!* [mondják a gyerekekre, ha nagyobb szembeszáll] (Csongrád m. Szentcsákó Ferenc).

VEMHEZ-IK, VEMHEDZ-IK: csikózik, ellik (a kanca) (Veszprém m. Nyr. XIV.527; Erdővidék Tsz.).

VÉN (*vény* Mohács Nyr. XXVII.67; *vi* Fehér m. Nyr. X.188; *vény* Mohács Nyr. XXVII.67). — *Vi*: öreg disznó (Fehér m. Nyr. X.188).

vén-asszony: rántotta (Háromszék m. Sepsiszig. György László Árpád).

vénasszony-rossza: banyaposz, porbélú gomba, poszgomba, pöfeteggomba (lycoperdon bovista) (Vas m. Répce-Szig. György Nyr. XVIII.575).

vén-csoroszlya: vén banya v. vén gebe (Szed, Csallóköz Csaplár Benedek).

vén-puska: vén banya, vén szatyor (Nógrád m. Alsó-Szátok Tolnai Vilmos).

vén-szentség: a harmadik hadgyakorlatra bevont tartalékos (Kaszárnyai szó Nyr. XXVI.527).

vén-ször: a vénnek sora. *Beléjutottam immán a vénszörbe*: megvénültem (Székelyföld Kiss Mihály).

vén-szotty: vén trotty, totyakos vén ember (Szatmár m. Nagybánya Nyr. IX.130; Székely Imre).

vén-szüle: javasasszony (Erdővidék Tsz.).

vén-var: vén kópé (Csongrád m. Szentcsákó Ferenc).

vén-vetrece: vén szatyor, vén csoroszlya, vén szipirtó (Erdély Kassai J. Szókönyv III.193; IV.99).

VÉNA: vékony ércmenet, ér (bányában) (Szatmár m. Felső-Bánya Soós Antal; Torockó Jankó J. Torda stb. 202; Zalatna vid. Nyr. XIII.237).

VENCSEL (Székelyföld Tsz.: Kőváry László 1842; *vencsén* Háromszék m. Vadr.): malomkerék módjára forgó kis fonáltekerő gép.

VENCSÖLLÖ (Udvarhely m. Agyagfalva, Magyarós Séra Kálmán; *vencserlő* Háromszék m. Vadr. 523a): ∞.

VENDÉG: halott. *Megyék megnézni a vendéget; a fiamnak a keresztanyja vót* (Bereg m. Szernye Forgon Pál).

vendég-deszka: kihúzás asztalba való deszka ([Dunántúl] Lehr A. Toldi 17; Lehr Albert).

vendég-fedél: házfödélhez toldalékul ragasztott födélnyúlvány (Marosvásárhely Király Pál).

vendég-fentő: a kitört kerékküllöt helyettesítő fadarab (Háromszék m. MNy. VI.355; Gyórfy Iván) [vö. 1. *fentő*, *kerék-fentő*].

[**vendégfentőz**].

mög-vendégfentőz: vendégfentővel megtámaszt. *A csellett kereket még kell vendégfentőzőm* (Háromszék m. NyK. III.15).

vendég-gomb: ingbe, mellénybe, dolmányba berakható s ismét kiszedhető gomb (kül. arany- v. ezüstgomb) (Heves, Abaúj, Ung, Bereg, Ugocsa, Szatmár, Udvarhely, Háromszék, Csik m. Király Pál).

vendég-gúzs: a vendégoldalt a szekéroidallal összefoglaló gúzs (Heves m. Névtelen 1840).

vendég-gyeplő: a lógós ló gyeplője (Heves m. Névtelen 1840).

vendég-gyűjtő: vendégshivogató (Kalotaszeg Nyr. XVI.143).

vendég-haj (*vendég-háj*): paróka (Rimaszombat Nyr. V.271; Zilah vid. Nyr. XXVII.542; Erdővidék Tsz.).

vendég-hely: a kemence előtti alacsony ülés (Baranya m. Nyr. V.331).

vendég-karika: karika a jászol süvegfáján (a melyen eredetileg csak lyukak voltak) ([Dunántúl] Lehr A. Toldi 17).

vendég-késérő (*vendék-késfő*): [tréf.] bot (Somogy m. Balaton mell. Nyr. XXVII.525; Szeged vid. Nyr. IV.421; Zilah vid. Nyr. XXVIII.186).

[Szólások]. *Mingyá a hátodhon támasztom eszt a vendégkésérőt*: a hátadra verek ezzel a bottal (Szeged vid. Nyr. III.366).

vendég-küllő = *vendég-fentő* (Győr Nyr. XI. 478).

vendég-láb: lábpótló (Háromszék m. MNy. VI.355; Vadr.).

vendég-marasztó: [tréf.] bunkósbót (Rimaszombat Nyr. V.271). *Csak úgy ütibe főkapí a keze ügyibe eső vendégmarasztót, köszönti ám vele fejbe a Dávidot* (Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.87).

vendég-oldal (*vendég-ódal*): gabonatermést, szalmát v. szénát szállító szekérnek két vastag

oldalrúdja, melyet a szekérdereken keresztbe tett két rövidebb rúdra fektetnek, hogy a szekeret a rakodáshoz kiszélesítsék (Balaton mell. Tsz.; Győr m. Rábaköz Halász Géza; Győr m. Csilliz-Radvány, Nyitra m. Negyed Nyr. XXIII. 577; Csallóköz id. Szinnye Józsefné; Abaúj, Borsod, Zemplén m. Király Pál; Cegléd Ilos-vay Vilmos; Hol? Nyr. VIII.4b).

vendégódal-gúzs = *vendég-gúzs* (Cegléd Ilos-vay Vilmos).

vendég-orsó: orsó, melyet a kecskerokka orsója mellé alkalmaznak, hogy vigabban járjon a kerék ([Dunántúl] Lehr A. Toldi 17).

vendig-rag: a rendes ragoktól elfutó s a kapulábakra vízszintesen fektetett sögfára támaszkodó rag (pl. a pajta kapunyílása fölött alkalmazott tetőtérzszeckében, a mely a rendes tetőtől szög alatt eláll) (Zala m. Hetés Ethnographia VIII.99).

vendég-szár: gyeplő-, kantár- v. fékszár, a mellyel arra szoktatják a lovat, hogy egyenesen tartsa a fejét ([Dunántúl] Lehr A. Toldi 17).

vendég-szelemén (*vendig-szelemén*): meredekbű tetőszerkezetben az a gerenda, mely az ollóláb közepén (a szelemennel párhuzamosan) nyúlik végig (Dunántúl Erdészeti Lapok XXII. 862; Balaton mell. Tsz.; Vas m. Órség Nyr. III.479; Vas m. Kemenesalja Nyr. III.89 [itt *vendégszelem* hiba]; Zala m. Hetés Ethnographia VIII.99).

vendég-szem: a kivett szem helyébe tett műszem (Szalonta Nyr. XIV.283).

vendég-tengely: az eltörött tengelyt helyettesítő rúd (Bereg m. Som Békassy Sándor).

[VENDÉGÍT].

[Közmondás]. *A ki segít emeltti, száját vendégíti*: a ki dolgozik, annak van mit ennie (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.519).

VENDÉGSÉG (*vendiség* Göcsej Nyr. II.179; III.425; Göcsej, Páka Nyr. I.417; Hetés, Dobronak Nyr. III.319; *vendisség* Göcsej Nyr. XIII. 495): 1. lakodalom (Vas m. Órség Nyr. III.179; Göcsej Nyr. III.425; XII.95; XIV.450; Göcsej, Nagy-Lengyel, Resznek Nyr. VIII.82; XII.188; Zala m. Dobronak Nyr. III.319; Székelyföld Császár Árpád; Háromszék m. Uzon Nyr. VIII.427; Erdélyi Lajos); 2. búcsú (Palócság Tsz.; Nyr. V.326; Gömör m. Tsz.; Heves m. Bátor Nyr. VIII.88; Pest m. Tura Nyr. III.46).

vendégség-fla: vendégségből hozott nyaláukság (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.355; Vadr. 523a).

VENDEL: vándorló legény [a *Vendel* keresztnevből] (Fehér m. Nyr. X.284).

VENDÉLY (*véndely* Balaton mell. Tsz. [itt *vendely* hiba]; Horváth Zsigmond 1834; *vendő*

Dunántúl MNy. V.93; Zala m. Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvj. 25; Veszprém Nyr. XV.335; Somogy m. Nyr. X.477; *véndől* Zala m. Hetés Ethnographia VIII.97; *véndől* Zala m. Alsó-Lendva vid. Nyr. XIII.332; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.478; *vëndöly* Vas m. Sorok mell. Nyr. XXII.144; *vindő* Pozsony m. Tárnok Nyr. VIII.143; Veszprém m. Olaszfalu Nyr. XVII.47; *vindő* Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György; *vindő* Zala m. MNy. V.337; *vöndő* Mohács Nyr. XXVII.111; *vöndöl* Kis-Kún-Halas Nyr. XVIII.192): zsíros bődön, zsirtartó edény.

VÉNHEDEK-İK: vénül (Keeskemét Nyr. X.382).

VENICS (Somogy m. Nyr. X.477; Somogy m. Nemes-Déd Nyr. VI.325; *venic* Vas m. Körmened Király Pál; *vengecs* [? — alkalmasint hiba e h.: *venyécs*] Közép-Baranya Nyr. III.327): venyigo.

VENICSE (Göcsej Nyr. II.473; Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvj. 25; Zala m. Gelso és vid. Nyr. XV.574; *venyicse* Zala m. Szepesd Simonyi Zsigmond; Somogy m. Nyr. II.377): ∞.

VENKEJ: nagy edény, a melyben az aratóknak ételt hordanak (Háromszék m. Angyalos, Besenyőd, Gidófalva Nyr. XVIII.574).

VÉNÜL: [tréf.] zsémbelődik. *Én bizé ékkicsitt divatlankottam* [falánk voltam], *hanem azért te ne vénüj, szógám!* (Udvarhely m. Nyr. VI.465).

[Szólások]. *Vénül a sár:* keményedik (Nagy-Kúnság Nyr. III.230).

VENYELED-İK (*venyeledni*): elegyedik, keveredik (Békés m. Nyr. III.525).

VENYIGE (*venike* Háromszék m. Vadr.; *venike* Zilah vid. Nyr. XXVII.494; *venyige* Szabadka Kászonyi Gyula; *venyike* Marosszék, Nyárad mell. Vadr. 201; *vérnyike* Palócság Nyr. XXII.80; *vinike* Brassó m. Hétfalu Nyr. XXII.94; Király Pál; *venyige* Esztergom Nyr. IX.540; Heves m. Névtelen 1840; Eger és vid. Nyr. XVII.477; XXI.213; Gyöngyös vid. Nyr. IV.471; Nógrád m. Nyr. VI.135; Gömör m. Nyr. XVIII.453; *vinyige* Eger Nyr. XVIII.18. 19 [az előbbi lapon *vinyige* sajtóhiba, vö. XXI.179]; *vinyige* Szilágy-Somlyó Nyr. XVI.287; *vinyike* Tokaj Nyr. XXIV.240) [vö. *vejint*, *veléncse*, *venics*, *venicse*, *venyít*, *venyü*, *vinyikó*].

VENYÍT: iszalag (*clemtis vitalba*) (Baranya m. Ormányság Tsz. 381b) [vö. *vejint*].

VENYÜ: vad venyige (*clemtis vitalba*) (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXIII.144).

VEPER (*vepér*): 1. vadkan (Moldvai csáng. Nyr. X.204); 2. kaudisznó (Brassó m. Hétfalu Nyr. XVI.575; Horger Antal; Hétfalu, Tatrang Nyr. II.524).

veper-csillag: Castor és Pollux csillagzata (Moldvai csáng. Nyr. X.204).

VER (*nér*, *kivér*, *mégvér* Szatmár Nyr. VII.423; Szilágy m. Nyr. VI.418; Zilah vid. Nyr. XXVII.495; Bánffy-Hunyad Nyr. X.21; Kalotaszeg, Zsombok Melich János; Alsó-Fehér m. Nyr. XXV.347): 1. ít (az óra). *Tizénnél óra.* — [*Tíz-csak nem?*] — *Most annyit vert* (Somogy m. Kőröshegy Zolnai Gyula); 2. csattog (a fülemile), pitty-palattyol (a fűrj) (Rimaszombat Nyr. XVII.574; Szabadka Kászonyi Gyula).

[Szólások]. *A szél északról vert:* fújt (Csik m. Nyr. XXVI.429). *Verik a buzámát a madarak:* pusztítják (Háromszék m. Nyr. IX.424). *Veri a cölöpöt:* erősen köhög (Nagy-Kúnság Nyr. II.274). *Veri a cöveket:* ültében szunyókálva bólogat a fejével (Zilah vid. Nyr. XXVIII.381). *Veri a cöveket* [mondják a sántáról, mikor jár] (Bereg-szász Nyr. XXVI.523). *Veri magát:* elúzi az unalmát v. a bánatát, szórakozik. *Jere hézzánk, verjed magadot!* (Székelyföld Kiss Mihály). *Vályogot* (*válykot*, *vájugot*) *ver:* vályogot vet (Cegléd Ilos-vay Vilmos; Keeskemét Csaplár Benedek; Heves m. Névtelen 1840). *Falat ver* [vö. *vert-fal*] (Szabadka Kászonyi Gyula).

agyon-ver: nagyon megver (de nem holtra). *Agyonverte* (Heves m. Szent-Erzsébet Nyr. XX.43) [vö. *agyon-üt*].

el-ver (*ê-ver*): 1. kiesépel (a cséplőgép) (Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György); 2. elűz, elkerget. *Tesvéreid éverték, mivé nem máséttottad mög a szavadat* (Baranya m. Ormányság Nyr. II.131); 3. fölver, habosra ver (tejet) (Abaúj m. Buzita Nyr. VII.519).

[Szólások]. *Elvertem a nyavalyát:* mozgással legyőztem a kezdődő betegséget. *Elvertem magamot:* nem adtam meg magamat a kezdődő betegségnek (Székelyföld Kiss Mihály).

föl-ver (*fel-ver*): erőszakos töréssel fölnyit (a betörő). *Fölverték a pincét* (Zala m. Lesence-Istvánd Nyr. XVI.94). *Tennapra virjadólag féverték a papnak a hijját s ahajt mind évürek, ammi szalomnája vót* (Székelyföld Györffy Iván). *Felverték a házat* (Csik m. Ethnographia VI.108).

[Szólások]. *Az se veri föl a föld árát:* az sem gazdagszik meg soha (Kisújszállás Nyr. XXII.377). *Felveri az idő magát:* jó idő lessz (Udvarhely m. Nyr. VIII.472).

ki-ver: 1. megver. *Gyeri csak, te gyilkos, majd kiverlek, minek dítad föl a kosaram!* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.430); 2. kiüt (vkin pl. a himlő, a rüh, az ótvar). *Az apró (v. a var) kiverit rejta* (Csik m. Nyr. VII.331). *Az ótvart kásavirággal fűrésztik, de azért újságkor mindég kiver* (Udvarhely m. Felső-Boldogasszonyfalva Tolnai Vilmos); 3. megtetovíroz. [Eggy favágó, a kinek a bal karjára a neve, a születése éve és két sziv volt rátetovírozva, arra a kérdésre, hogy mi lelte a karját, azt felelte:] *Ki van verve, uram; katonaságomban verettem ki* (Hol? Nyr. II.83).

[Szólások]. *A méh kiver:* kijön (Arad m. Majláthfalva Nyr. IX.378). *Kiverte az orcáját a bor-*

himlő: a rezesség (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.317). *Kiveri a víz:* szakad róla a verejték (Mátyusföld, Tallós Nyr. XVI.382).

le-ver: leuntat (vmiről) (Háromszék m. MNy. VI.338).

[mög-ver].

[Szólások]. *Mögverte a bélit:* becsipett, berúgott (Szlavónia Nyr. XXIII.363). *Mögverte a keze:* ~ (Rimaszombat Nyr. V.516). *A maga keze verte meg:* ~ (Erdély Szinnyi József). [No, ezt is mögverte az Isten!] *De mögverte ám a két keze:* maga okozta a szerencsétlenségét (Szeged Csaplár Benedek).

VÉR: 1. vérhas (Baranya m. Ormányság Tsz.); 2. vértályog. *Nagyon döglének a marhák vérbe* (Heves m. Névtelen 1840); 3. vörösség, gyulladás, dagadás (a szemé). *Lekopott róla a vér* (Bihar m. Kőj Nyr. XIII.524); 4. atyafi, rokon. *Vérem* (Szabadka [ritk.] Kászonyi Gyula; Rimaszombat Nyr. V.271). *Te vagy az én igaz vérem.* *Szűki sincs hézzád ojan közel vér, mind én. Ó velem vér.* *Vérinek tart* (Székelyföld Kiss Mihály); 5. testvér. *Édes vérem, be rég nem láttalak!* (Baranya m. Meesekhát Thomaer Ignác 1841); 6. véröm: fiam. *Né ré [rij], véröm!* (Somogy m. Csurgó Nyr. XXV.286) [vö. *vére*].

[Szólások]. *Vérbe vót köpülve:* egészen ellepte a vér (ügy elverték) (Kalotaszeg, M.-Valkó Nyr. XXVIII.429). *Vérbe küpölték egymást:* véresre verték egymást (Torda-Aranyos m. Gerend Nyr. XXIII.577). *Össze-vissza verte, vérbe köpülte* (Zilah Nyr. XIV.94). *Mind vérbe vót küpülve a jány.* *Úgy összemarcangolta, hogy egísszen vérbe küpült [igy!]* (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XII.562). *Nagy vírrel-bottal:* nagy nehezen (Debrecen Nyr. IV.420).

[vér-ág].

vérágos: eres. *Vérágos lett a szemém* (Zala m. Sümeg Nyr. XII.280).

vér-alma: apró, teljesen piros, édes téli alma (Cegléd Ilosvay Vilmos).

[vér-belű].

vérbelű-körte: egygy körtefaj (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.323).

vér-fű: piros füvecske, a mellyel a babona szerint minden zárat ki lehet nyitni (sanguisorba officinalis; pimpinella) (Zemplén m. Szürnyeg, Deregyő Nyr. X.323; XIII.236; Szeged Nyr. IV.137; Szabadka Kászonyi Gyula; Lugos vid. Nyr. XIII.287).

[vér-harmatú].

vérharmatú-fű: ~ (Borsod m. Sz.-István, Tard Ethnographia VII.372).

vér-hóag: ütés v. törés következtében támadt és aludt vérrel telt hólyag a testen (Cegléd Ilosvay Vilmos; Szabadka Kászonyi Gyula).

vér-keszeg: scardinius erythrophthalmus (Tisza mell. Herman O. Halászat K.).

vér-kócca: a vert vérből a habaró-palcára tapadó fehérje (fibrina) (Dunántúl Nyr. XVI.240; Somogy m. Nyr. XII.279).

vér-kú: vmi vörös kövecs, a mellyel a nép hite szerint minden vérzést el lehet állítani (Cegléd Ilosvay Vilmos).

vér-szegés: farzsába, szegezés, oldalnyílás (Szolnok vid. Nyr. XXVIII.411).

vér-szipó, vér-szipó: pióca (Zilah és vid. Nyr. XIV.431; XXVII.542; XXVIII.63; Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII.315; Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály, Györffy Iván; Marosvásárhely Nyr. IX.428; Brassó m. Hétfalu Horger Antal).

vér-tálé (sárga *vértálé* Balaton mell. Tsz. 320b; *vér-tál* Vas m. Tsz.; *vér-tán* Fehér m. Baracska Tsz.) = *vér-tályog* [vö. *tálé*].

[Szólások]. *A tehenet a vértál elfutotta* (Vas m. Tsz.). *Vértán fusson el!* (Fehér m. Baracska Tsz.).

vér-tályog: tályog, kelevény (Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.54). *Hogy a vértályog ölje meg azt a potyóka száját!* (Eger Nyr. XXVI.239) [vö. *tályog*].

vére-vett (*vére-vétt*): halavány, sápadt (ojan, mintha a virít véttik vóna'). *Vérevett gyermek* (Csongrád m. ? Arany-Gyulai NGy. II.299). *Vérevett gyerek* (Szentcs Molecz Béla).

VÉRA: gyulladás a szarvasmarha v. a juh vmely tagján (Udvarhely m. Vadr.).

VÉRÁZSOL (*verázsol*; — *varázsóni, varázsolni* Vas m. Kemenesalja, Jánosháza Nyr. XV.141; Pápa Tsz.): virraszt, késő éjjelig fön van, éjjelez (Rábaköz, Beó-Sárkány Nyr. XVIII.238; Győr m. Szigetköz, Duna-Sz.-Pál Nyr. VIII.523; Győr m. Bóny Nyr. XVII.575; Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Pápa Tsz.; Veszprém m. Bakony-Szombathely Király Pál). *Egísz ijel ott varázsóni* (Vas m. Jánosháza Nyr. XV.141). *Egísz éjszaka fön varázstunk* ([Dunántúl] Nyr. VIII.68) [vö. *virácsol*].

[VERBUNK].

verbung-Bora: szeretótartó leány (Kassa vid. Nyr. XVII.285).

VÉRCSE (*vercse* Székelyföld Kiss Mihály, Györffy Iván). — *Vercse* = *vercse-szőrű* (ló) (Székelyföld Kiss Mihály).

vercse-szőrű: szókés szegsárga. *Vercseszőrű ló* (Székelyföld Kiss Mihály).

VERD-IK (*verd-ik* Szilágy m. Nyr. IX.566): vedlik (Mezőtúr Nyr. IX.183; Heves m. Makáry

György 1839; Heves m. Sirok Nyr. XXVII.44; Gömör m. Nyr. XVIII.501; Nógrád, Zemplén m. Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.406; Tokaj Nyr. XXIV.240; Szilágy m. Nyr. IX.566; Kőváry László 1842; Szilágy m. Göresön Kerökes Ernő; Kalotaszeg Nyr. XXVIII.429) [vö. *verz-ik*].

VERDINANC: vén gobe (Heves m. CzF.; Nővtelen 1840).

VERDŐD-İK: vergődik (Háromszék m. MNY. VI.358; Erdővidék Tsz.).

[Szólások]. *Ugyan lükög a sebem; verdődik benne a méreg* (Székelyföld Tsz. 246b).

föl-verdődik: fölvergődik (Székelyföld Gyórfy Iván).

VERDUNG (*berdung* Veszprém Nyr. VII.375; *ferdon* Zemplén m. Hegyalja Nyr. XVII.560): 1. *verdung, verdung*: negyed font (Csallóköz Szinyei József; Künság, Tisza-Sz.-Imre Nyr. X.329); 2. *berdung, verdung, verdung*: félmesszely (Csallóköz Szinyei József; Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561; Soprony m. Horpács Nyr. IV. 182; Veszprém m. Csetény Nyr. V.523; Veszprém Nyr. VII.375; Somogy m. Nyr. XII.335); 3. *ferdon*: az a taksa, a melyet a szőlődézsma-
váltság előtt a dézsával terhelt szőlők tulajdonosai a házakért, a szőlőfaljakért a földesúri jog elismeréséül fizettek (Zemplén m. Hegyalja Nyr. XVII.560).

VERÉ (Brassó m. Hétfalu Nyr. XVI.575; Király Pál, Horger Antal; Hétfalu, Tatrang Nyr. II.524; *verje* Moldvai csáng. Nyr. III.3; X.204; Moldva, Klézse Nyr. IV.143; *virje* Moldvai csáng. Nyr. III.3): 1. *veré*: unokatestvér (unokabátya v. -ös) (Brassó m. Hétfalu Nyr. XVI.575; Király Pál, Horger Antal). *Verje, virje*: így szólítja a leány a legényt, ha festett tojást adott neki (Moldvai csáng. Nyr. III.3; X.204); 2. *veré, verje*: férfitrokon, atyafi (Brassó m. Hétfalu Horger Antal; Hétfalu, Tatrang Nyr. II.524; Moldva, Klézse Nyr. IV.143); 3. *veré*: jó barát (Brassó m. Hétfalu Horger Antal) [vö. *vér* és Nyr. XXIII.533].

VERÉB (*vereb* Gömör m. Nyr. XVIII.421; Borsod, Abaúj m. Nomenclator Avium 58).

veréb-hal: dürgencs (kis hal). *A verébhál nem nő nagyra* (Pest m. Alpár, Kecske Nyr. XXV. 187).

veréb-selét: madárserét (Székelyföld Kiss Mihály).

verebek-váluja: [tréf.] pisa (Hol? Tsz.).

VEREBÉSZŐ: karvaly (*accipiter nisus*) (Alföld Nomenclator Avium 40).

VERÉCE, VERŐCE (*dévércé* Nyitra m. Nyr. XXVIII.451; *verecce* Palócság Nyr. XXI.218; XXII.80; *verice* Nyitra vid. Nyr. XXVIII.498; *vericé* Nyitra m. Nyr. XXVIII.451): 1. *dévércé, veréce, verecce, verice, vericé, verőce*: lécajtó, rácsajtó (konyhának félajtaja, a tornác két vé-

gén alkalmazott ajtócsaka, kis kapu- v. kertajtó) (Nagy-Künság Nyr. XVI.525; Török-Sz.-Miklós Szentmiklósy József; Békés m. Balog István; Csongrád m. Szentos Nyr. VIII.331; Bács-Bodrog m. Kis-Hegyes Székely Sándor; Palócság Nyr. XXI.218; XXII.80; Nyitra m. Nyr. XXVIII. 451; Nyitra vid. Nyr. XXVIII.498; Hont m. Nyr. XVIII.430. 517; Tisza-Dob Nyr. XX.576; Bihar m. Fugyi-Vásárhely Nyr. III.232; Hajdú m. Nádudvar Nyr. VIII.234; Hajdú-Szovát Nyr. XXIV. 587; Hajdú m. Kaba Székely Abraham; Debrecen Nyr. XXIII.335; Bereg m. Pap Károly; Hol? Tsz.); 2. *veréce, verőce*: léckorítás, rácsos kerítés (Nagy-Künság Nyr. XVI.525; Debrecen Nyr. IX. 206; Szatmár és Bereg m. Pap Károly) [A libásdit játszó gyerekek párbeszédében: *Mibe mosdik?* — *Arany verécebe* (Bereg m. Tiszahát Nyr. IV.93) nyilván *medencébe* volt eredetileg].

VERÉCKE (Nyitra m. M.-Soók Tolnai Vilmos; *verেকে* Palócság Nyr. XXII.80; *verőcke* Komárom m. Fűr Nyr. XVIII.528): kis udvar- v. kertajtó [vö. *verepcel*].

VERECS: kötélverő-eszköz (Székelyföld Andrassy Antal 1843; Háromszék m. MNY. VI.354).

VERECSELŐ: ∞ (Udvarhely m. Kecset Széles Lajos).

VERECSEN (*verecseny*): kötélverő- v. sodró-eszköz, a melyet a nyelénél fogva forgatnak [kötélverő és szűrszabó mest.] (Tolna m. Pálfa, Fehér m. Káloz Tolnai Vilmos; Pécs Kassai J. Szókönyv III.95; Hol? Nyr. XII.238).

VERECSŰ: a kötélverő fonókereke (Csik-Sz.-György Freckay János).

VERÉDELÉM, VERÖDELÖM: 1. csapás. *Té Isten verédeme!* [mondja az anya az ő rossz magaviseletű gyermekének] (Erdővidék Szász József); 2. veszedelem, baj, szerenestlenség. *Örökké jés jobb szépon leptibe monni, met abbizé hamé megesik a verödelöm* (Udvarhely m. Nyr. VI.466).

VEREKED-İK (*vereköd-ik*): vergődik. *Verekődik vmire* (Baranya m. Ibafa Nyr. XX.287). *Addig verekédett. Oda verekédett. Hëzzánk verekédett* (Székelyföld Kiss Mihály).

belő-verekedik: belevergődik, vergődéssel belet. *Belőverekédett a hivatalba* (Székelyföld Kiss Mihály).

föl-verekedik: fölcseperedik. *Fölverekédött a fű:* megnőtt (Baranya m. Bélye Nyr. XV.425).

rá-verekedik: nagy nehezen, nagy igyekezettel, vergődéssel elér vmit. *Ráverekedik mindénki, hogy bucsut (lakodalmat) tartson* (Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György).

VEREKSZ-İK (*verekösz-ik* Mohács Nyr. XXVII. 69).

fő-verekszik: fölvergődik. *A tikok főverekésznek a tiküllöre* (Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György).

VERÉL: ütöget (tekét), kiütöget (labdát) (Torontál m. Csóka Kálmány L. Szeged népe III. 276. 278).

VERÉLŐ: ágas, melyet a csüdöző játéknál használnak (Torontál m. Csóka Kálmány L. Szeged népe III. 276).

VERÉLŐS: a ki a labdát kiütögeti (Torontál m. Csóka Kálmány L. Szeged népe III. 278).

VEREM: pince (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X. 426).

VEREPCE: a konyhának külső kis (fél) rácsajtaja (Borsod m. Ethnographia VII. 72) [vö. *verécke*].

VÉRÉS, VÖRÖS (*veress* Kolozs m. Szucsák Nyr. XIV. 188; XVIII. 576). — *Vörös:* skarlát-betegség (Dunántúl Nyr. XVI. 240).

vörös-begy: süvöltő (pyrrhula pyrrhula) (Csongrád m. Nomenclator Avium 62).

veres-bojza: fürtös bodza (*sambucus racemosa*) (Csik m. Gyimes Nyr. XXVIII. 143).

vörös-bors: paprika (Komárom m. Naszvad Nyr. IV. 236).

vörös-bujár: vörösnnyakú vöcsök (*colymbus griseigena* Bodd.) (Fehér m. Velence Nomenclator Avium 10).

[*vörös-fejű*].

vörösfejű-kacsa: barátréce (*fuligula ferina*) (Szeged Nomenclator Avium 17).

vörösfejű-réce: ∞ (Fehér m. Velence Nomenclator Avium 17).

vörös-nadrág: vékony, hosszú, keményszárú fű, a mely gyengébb (zöld) korában még jó takarmánynak, de mikor megvénül és megvöröszik, már semmire sem jó (*phalaris phleoides*) (Cegléd Ilosvay Vilmos; Szentcsizák Ferenc). *A veresnadrág hamis fű; úgy szalad annak a tetején a kasza, mint a jégen* (Tisza-Süly Nyr. XXV. 432).

veres-pénz: rézpénz (Dunántúl Tsz.).

veres-selyem: vörös pamut (Baranya m. Tsz.).

[*veres-sipka*].

veressipkás: emberalakú képzelt vízi manó, a kinek vörös sipkája van (Torontál m. Tápe Ethnographia VI. 104).

veres-szem: *scardinius erythrophthalmus* (Boldva mell., Szendrő Herman O. Halászat K.).

[*veres-szemű*].

veresszemű-hal: ∞ (Székelyföld Herman O. Halászat K.).

veresszemű-keszeg: ∞ (Boldva mell. Komjáti, Tiszaföldvár Herman O. Halászat K.).

veres-szöllő (*veres-szölő*): ribiszke (Erdély Szinyei József; Bánffy-Hunyad Nyr. X. 23; Kolozs m. Szucsák Nyr. XVIII. 576; Marosvásárhely Nyr. IX. 428).

VERÉS: 1. karóval való megerősítés (Általános halász-mest. Herman O. Halászat K.); 2. csapás, félig-meddig járt út, eggy-két szekér v. szán járt út (Székelyföld Nyr. V. 424; Udvarhely m., Háromszék m., Erdővidék Szász József); 3. csapás. *Isten verése* (Háromszék m. Erdélyi Lajos).

fölverés: a háztető nádazása (Török-Beese Nyr. IX. 92).

[**VÉRÉS**].

vires-ódal: a vastag-ódal vastag vége [mészáros mest.] (Szatmár-Németi Nyr. XIV. 278) [vö. *ódal-vires* Pótl.]

[**VÉRÉS**].

[Szólások]. *Ez velem verés:* unokatestvérem (Brassó m. Hétfalu Nyr. XVI. 575) [vö. *vérel*].

VERESÉG: verekedés (Soprony m. Rábaköz Nyr. III. 281).

VERESKÖD-İK: verekedik (Szlavónia Nyr. XXIII. 216).

VÉRÉSSÉG: vereshimlő (Rimaszombat Nyr. XVIII. 288; XIX. 288).

1. **VERET:** 1. gereblyével összevert annyi széna, a mennyit egyszerre felölelhetni (Héves m. Névtelen 1840); 2. kisebb kéve (ú. n. *gíca*), a mellyel a nagyobb kévék aránytalan-ságát helyrehozzák v. fődözik (Dunántúl Bódisz Jusztn; Somogy m. Nyr. II. 377).

[Szólások]. *Ki lesz ennek a vereti?* = ki győzi ezt le? (Hol? Nyr. XII. 528).

2. **VERET:** 1. vedlik (a ló, a marha) (Vas m. Kemenesalja, Göcsej Tsz.; Somogy m. Nyr. XVIII. 239); 2. hámlik (a fa) (Vas m. Nyr. XVIII. 144).

[Szólások]. [Kiváncsi vagyok], *mire veret:* hogyan végzi a dolgát (Szeged Nyr. I. 272).

é-veret: kicsépettet (cséplőgéppel) (Mosouy m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György).

ki-veret: megtetovíroztat. [Eggy favágó, a kinek a bal karjára a neve, a születése éve és két szív volt rátetovírozva, arra a kérdésre, hogy mi lelte a karját, azt felelte:] *Ki van verve, uram; katonaságomban verettem ki* (Hol? Nyr. II. 83).

[**még-veret**].

[Szólások]. *Mégveretni a drótot:* sürgönyöztetni. *A zispánnak mégveressünk a drótot, hogy kell-e még fát hordatni* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI. 474).

[VERETŰ].

[Szólások]. *Már a buza úgy szok tenni: nehéz veretű, könnyed nyeletű: nehéz a munkája, de könnyű elfogyasztani* (Dunántúl Nyr. XVIII.42).

VERFÖLYE: kockajáték (Hol? Nyr. XXVIII. 141).

VERGA (Békés-Doboz Nyr. VIII.330; *verge* Békés m. Balog István): szegény [?]. *Enni adok már ezeknek a vergéknek* (t. i. gyermekeknek v. állatoknak) (Békés m. Balog István).

1. **VERGÁL:** hazudik, füllent, elferdítve ad elő vmit (Nagy-Kúnság Nyr. II.137).

2. **VĚRGÁL, VIRGÁL:** 1. *věrgál:* céloz. *Az mán oda věrgál* (Miskolc Nyr. VIII.40); 2. *virgál:* számit. *Többre ne virgájjék* (Érmellék Nyr. V. 473).

VERGEL: nagyon hajt, sebesen hajt (Bereg-szász Nyr. XXVI.523). *Nem is kell a jószágot vergelni* (Bereg m. Tisza-Adony Nyr. XXVII. 478).

VERGELŐD-IK (Udvarhely m. Kriza; *vergőlőd-ik* Csallóköz Csaplár Benedek): vergődik (pl. a madár a kalitkában).

VERGŐD-IK: 1. vesződik. *Nem vergődöm vele* (Szeged vid. Nyr. V.274); 2. tusakodik, tépelődik (kül. eggyezkedésnél, alkudozásnál). *Édes uram, ne vegye rossz néven, hogy annyit vergődünk ezen a szűrön; nem igen telik ám ebben a szűk világban* [mondta egy paraszt a vásárban a szűrszabónak] (Csallóköz, Duna-Szerdahely Csaplár Benedek).

[VĚRGIYI].

vęrgyi-vęręs = *deli-vörös*. *Vęrgyi-vęręs, kupi-kék, láttátlan-szinű ruhá-t* ígérnek tréfából a gyerekeknek, a ki csak jutalomért akar jó lenni] (Gömör m. Vály völgye Nyr. XXIII.92).

VERHÁS: sánta [eggy Verhás nevű úr után] (Baranya m. Nyr. II.184).

[**VĚRHĚDZ-IK**], **VIRHEDZ-IK:** serkedez a hátából a vér (a lónak) (Nagy-Kúnság Nyr. III. 282; XVI.525).

[VĚRHET].

meg-vérhet [vkit]: vért ereszt vkin (Szilágy m. Dócsad Kerekes Ernő).

[VĚRHÜD-IK].

męg-vęrhüdik: (a sok futástól a marha, a juh, a disznó) tüdőgyuladásha esik, a melyet úgy orvosolnak, hogy a füle hegyén vért orosz-tenek (Székelyföld, Háromszék m. Tsz. [meg-gel is, *męg* nélkül is; de ezt nyilván az utóbbi esetben is oda kell érteni]; Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Erdélyi Lajos).

[VĚRHÜDZ-IK].

męg-vęrhüdzik: ∞ (Székelyföld Kiss Mihály).

[VĚRHÜSZ-IK].

męg-vęrhüszik: ∞ (Háromszék m. Erdélyi Lajos).

VĚRIKE: flacska [? — vő. *vér* 6.] (Somogy m. Csurgó és vid. Nyr. XXVI.547).

VERITTĚZ-IK (Háromszék m. MNy. VI.214. 354; Vadr.; *verejtĚz* Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. Győrffy Iván): verejtékez.

[VĚRL-IK].

męg-vęrlik: skorbútot kap (a marha só nélkül, azaz a vére megromlik) (Udvarhely m. Felméri Lajos).

[VERMĚL].

bó-vernęmęl: bepofáz, megesz. *Mind egy falásig bévernęmęlte a turós puizskát* (Háromszék m. Vadr.). *Mind egy utósó falásig bévernęmęlte [a puizskát]* (Háromszék m. Vadr. 399). *Jól bévernęmęltél* (Háromszék m. Kiss Mihály).

VERMĚLŐ, VERMĚLLŐ: esákány (Bács-Bodrog m. Bezdán Székely Sándor; Tolna m. Dombóvár Nyr. XXVII.47).

VERMĚS (Hol? Nyr. XIII.286; *vernęs* Szeged Tsz.): olyan hely, a hol vmiből sok van egy rakáson (pl. a halak ivóhelye). *Redakadtam a vadludak vermęsęre* (Szeged Tsz.). *Itt egész vermęsse van* [a téglának, cserépnek stb.: mondta egy munkás, a ki ásás közben többször akadt olyan helyre, a hol nagy tömegben voltak téglá-, cserép- és üvegdarabok] (Hol? Nyr. XIII.286).

vernęs-kapa: esákánykapa (Rába mell. Nyr. XVII.524).

VĚRMĚS (*vęrmęs, vřrmęs*): 1. vér-elfutotta. *Vęrmęs szem* [a melynek vörös a fehére] (Zilah vid. Nyr. XXVII.545); 2. termő nedvben bővelkedő (föld: a mely szántáskor, ha a felső kęrge szőraz és cserepes is, belül még nedves és porhanyó s apróra szętesik) (Pest m. Tinnye Nyr. VII.137). *Most kell kapányi, mikor vęrmęs a föld*. *Aggyig kő szántanyi, a még vřrmęs a föld* (Mátyusfőld Nyr. XX.216); 3. hizott. *Vęrmęs lúd* (Székelyföld Kassai J. Szókönyv II.310); 4. véres hurka (Somogy m. Nyr. II.377); 5. vérrel készült leves étel (Somogy m. Nyr. II.377).

VĚRNYÁKOL (*vernęyakol* Zala m. Nyr. XXV. 331; *vęrnęyakol* Csallóköz Csaplár Benedek; Hol? Tsz.; *vinyákol* Dunántúl Nyr. V.229; *virnyákol* Szatmár, Szabolcs, Ugoesa m. Nyr. IX.184; Bereg m. Pap Károly; Székelyföld Kiss Mihály; *vřrnęyakol* Zilah vid. Nyr. XXVIII.282); 1. *vernęyakol, vęrnęyakol, vinyákol, virnyákol:* nyávog (a macska) (Dunántúl Nyr. V.229; Zala m. Nyr. XXV.331; Szatmár, Szabolcs, Ugoesa m. Nyr. IX. 184; Bereg m. Pap Károly; Székelyföld Kiss Mihály; Hol? Tsz.). *Ęktelenül vęrnęyakolnak a bagzó macskák* (Csallóköz Csaplár Benedek); 2. *virnyákol, vřrnęyakol:* nyávogva sírdogál, erősen sír és kiabál (Zilah vid. Nyr. XXVIII.282;

Székelyföld Kiss Mihály): 3. *virnyákol*: nyávogva beszél (a gyerek). *Tisztán beszélj, ne virnyákolj itten!* (Bereg m. Pap Károly) [vö. *nyér-vákol*].

1. **VERNYIKÁL**: rimánkodva kér (Tata Matúsik Nep. János 1839).

2. **VERNYIKÁL**: sokáig virraszt (Tata Matúsik Nep. János).

VERNYIKE: nyulánk, karesű, vézna (Székelyföld Gyórfy Iván).

[**VERNYIKOL**], **VIRNYIKOL** (*virnyíkol*, *virnyikól*): 1. nyafogva sir, erősen sir és kiabál (Szatmár m. Barna Ferdinánd; Zilah vid. Nyr. XXVIII.282); 2. fülsértő hangon énekel, kornyikál (Hegyalja Kassai J. Szókönyv I.417).

VERNYÍT (Csongrád m. Szentés Czákó Ferenc: *virnyét* Beregszász Nyr. XXVI.523; *virnyít* Borsod m. Sújó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné): 1. *vernyít*, *virnyét*: sir, sívalkodik, visít, ordít (Beregszász Nyr. XXVI.523). *Vidd el már, ne vernyítsen a fűembe!* (Szentés Czákó Ferenc); 2. *virnyít*: fülsértő hangon énekel, kornyikál (Borsod m. Sájó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné).

1. **VERNYOG** (*vernyog* Balaton mell., Palócság Tsz.; Szabadka Kászonyi Gyula: *virnyog* Beregszász Nyr. XXVI.523): 1. *vernyog*: nyávog (a macska) (Balaton mell., Palócság Tsz.; Szabadka Kászonyi Gyula); 2. *virnyog*: sívalkodik, ordít (Beregszász Nyr. XXVI.523) [vö. *nyérvog*].

2. **VERNYOG**: este a kellő időn túl hosszabb v. rövidebb ideig fönmarad (Hont m. Páld Nyr. XIV.576).

1. **VERŐ**: 1. verőfa, a mellyel a nádfödél készítője a nádat beigazítja (Cegléd Ilosvay Vilmos); 2. kaszaverő (kis kalapács, a mellyel a kasza élet verik ki) (Bereg-Rákos és vid. Pap Károly; Zilah vid. Nyr. XXVIII.63); 3. a kalapács (Zemplén m. Csarnahó vid. Király Pál); b) nagy kalapács (Székelyföld Kiss Mihály); 4. hámor a nagy kalapáccsal (Torockó Jankó J. Torda stb. 202); 5. négykrajcáros pénzdarab, a mellyel a lyukbahányó játékbán a pénzdarabokat fölverik, vagyis úgy ütnek rájuk, hogy a másik oldalukra forduljanak (Torontál m. Csóka Kálmány L. Szeged népe III.278).

beverő: belfonál (az a fonál, a melyet a vetélő segítségével a mellébe beleölttenek) (Erdély Tsz. 256a).

kiverő: labdaütő (Tokaj Nyr. XIX.383).

leverő: a bánya szája előtti téren az a hely, a hová a hontot kiürítik (Torockó Jankó J. Torda stb. 201).

2. **VERŐ** (*vereő*): nap, napfény, verőfény (Palócság Ethnographia IV.7; Gömör m. Tsz.; Rimaszombat Nyr. V.271). *Arrafelé má sült a vereő* (Mátra vid. Nyr. XXIV.479). *Kiültem a verőre* (Rimaszombat Nyr. XXI.432). — Vö. *Verő-Szala*:

Eger északnyugati külvárosának napos része (a másik: *Árnyék-Szala*) (Nyr. XVII.477).

verő-költő (Heves m. Névtelen 1840; *verő-kötő* Rimaszombat Nyr. XXI.432; Székelyföld Kiss Mihály; *verő-köték* Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.307): szabó-bogár (kora tavaszi vörös, lapos bogár, mely a verőfényes kerítések és falak tövét csoportosan megszállja; pyrrhocoris apterus). *Kifekültek a napra, mind a verőköték* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.307 [helytelen értelmezéssel]) [vö. *verőke*].

verő-malac (*verő-malac*): kis malac, szopós malac (körülbelül hathetes koráig) (Érsekújvár, Soprony m. Kecöl Bódiss Jusztin; Göcsej MNY. II.417; Bódiss Jusztin; Székelyföld Nyr. IV.328; Udvarhely m., Háromszék m., Erdővidék Szász József; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Csik-Szentgyörgy Nyr. X.238).

verő-malacka: szopós malac (Udvarhely m. Olasztelek Ethnographia VI.72).

VERŐCSKE: kiütögetős labdajáték (Torontál m. Csóka Kálmány L. Szeged népe III.278).

[**VERŐD-IK**].

fő-verődik: fölvergődik, fölkapaszkodik. *Ni, hogy főverődik az a kicsi gyerek a nagy székre!* (Zala m. Kővágó-Örs Simonyi Zsigmond).

VERŐKE (*vereőke*): kis vörös bogár, mely kora tavasszal a falak tövéből, kórakások közül a nap melegére előbúvik (Mátra vid. Nyr. XXIV.479) [vö. *keő-kivereő*, *verő-költő*].

[**VERŐS**].

kiverős: kiütögetős labdajáték (Palócság Császár Árpád).

[**VERŐSDI**].

kiverősdí: ∞ (Nógrád m. Fabó András 1841).

VERREGAT: [?] (Vas m. Őrség Nyr. VII.271).

1. **VERS** (*vess*, *vessen*, *vessibe* Heves m. Sirok Nyr. VIII.568; Rimaszombat Nyr. XXI.432; Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. IX.427; XI.189; XXII.332; *vörs* Csallóköz Csaplár Benedek): 1. a) *vörs*: szakasz, darab. *Jó két vörsöt arattunk addig, mire a nap fölkel; de a helyett aztán majd pótléku aluszunk egy vörsöt ebéd után* (Csallóköz Csaplár Benedek); b) *vers*: a harangozásnak egy szakasza, a melyet a másiktól rövid szünet választ el (Somogy m. Kaposvár vid. Cser Gyula); 2. — *versben*, *vessben*, *vörsben*, *versen*, *vessen*, *verset*, *versel*, *versibe*, *vessibe*: — izben, -szer. *Két vagy három versben is jártam már nála, soh'sem találtam otthon. Több vörsben is megfordult nálunk* (Csallóköz Csaplár Benedek). *Két versben* (Gömör, Torna m. Tsz.). *Három vessen is beszéltem vele* (Rimaszombat Nyr. XXI.432). *Egy vessénn* (Székelyföld Kiss Mihály). *Több versén*. *Sok versén* (Kalota-Sz.-Király Nyr. XXVIII.429). *Sok vessen* (Szolnok-Doboka m. Domokos

Nyr. IX.427; XI.189). *Három (háram) versen (vessen)* (Székelyföld Nyr. II.232; Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XXII.332; Kis-Küküllő m. Szókefalva Nyr. XIV.474). *Három verset is keresett itt a szomszéd* (Torda-Aranyos m. Gerend Nyr. XXIII.92). *Három verset (v. versent) is vótam mán itt, de éccé se tuttalak itthu* kapni (Zilah vid. Nyr. XXVIII.59). *Egy vessibe* (Heves m. Sirok Nyr. VIII.568). *Két vessibe is vótam má ott* (Eger vid. Nyr. XVII.477).

[Szólások]. *Ez más vers: más dolog* (Kalotasz.-Király Nyr. XXVIII.429). *Egy versbe: egy huzamban, egy hajtásban, egy hajtásra. Egy versbe Tokajtól Ujhelyig hajtott. Az egész itce bort egy versbe kiitta* (Bodrogek Nyr. XVII.566). *Verséknént fáj: időnként* (Marosszék Nyr. XIV.187).

2. **VERS** (vessüt Udvarhely m. Nyr. IV.81): versengés, vitatkozás, veszekedés. *Mi léssz a vers vége?* (Rimaszombat Nyr. XVII.566; XVIII.288; XIX.288). *Mi lett a vers vége?* (Borsod m. Sánta Bartha József).

[Szólások]. *Versét futni* stb.: versenyt futni stb. *Verset fut* (Dunántúl Nyr. XVI.239). *Futottunk verset* (Soprony m. Nyr. XVII.566). *Verset futni* (Csongrád m. Szegvár Nyr. XVII.566). *Fussunk verset, gyerekek!* (Csongrád m. Dorozsma Nyr. XVII.566). *Fussunk verset* (Bihar m. Arany-Gyulai NGy. I.390). *Nem bánom, ha a széllél verset fucc is* (Debrecen Nyr. V.177). *Gyertek, fussunk verset!* (Hegyalja, Bodrogek Nyr. XVII.566). *Fogadásból verset futottunk* (Bodrogek Nyr. XVII.566). *Fusson verset a széllél* (Tokaj Nyr. XX.238). *Fussunk verset* (Székelyföld Nyr. XVII.566). *Verset futni vkivel* (Háromszék m. Tsz. 523a). *Gyere, fussunk verset* (Kis-Küküllő m. Szókefalva Nyr. XIV.474). *Szaladjunk verset* (Borsod m. Ónod vid. Nyr. XVII.566). *Ez a kis kölönc versét gyűlt velem egész házjáig* (Csongrád m. Dorozsma Nyr. XVII.566). *Verset gyalogol vele* (Félegyháza Nyr. XVII.566). *Versét megyek a babával* (Abaúj m. Kalmár Elek). *Vessüt birkozik akármejjik monárlegénnyé* (Udvarhely m. Nyr. IV.81). *A lányok a fonóban verset fonnak* (Bodrogek Nyr. XVII.566). *Varrjunk verset* (Bihar m. Arany-Gyulai NGy. I.394). *Verset észik vele* (Félegyháza Nyr. XVII.566). *Gyere velem vers, el is megyék vers!* [gyermekmondóka] (Csongrád m. Dorozsma Nyr. XVII.566). *Gyere velem vers, én is megyék vers* [gyermekmondóka] (Félegyháza Nyr. XVII.566).

vers-futás: versenyfutás (Dunántúl Nyr. XVII.239; Soprony m. Nyr. XVII.566; Csongrád m. Szegvár Nyr. XVII.566; Háromszék m. Tsz.).

VERSÉL (versétek, versel): versenyez (Mezőtúr Nyr. IX.183; X.86; Debrecen Nyr. V.176 [itt versetek hiba e h.: versétek]; IX.267).

VERSÉNG (vörsöng Dunántúl Bódiss Jusztn; vörsöngyög Dunántúl, Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusztn; Zala m. Szepezd Nyr. XVII.284; Veszprém Nyr. VII.375; Veszprém m. Olaszfalu Nyr. XVII.

47; Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.380; Baranya-Sellye Zalai Mihály; Békés m. Orosháza Nyr. IV.423). — *Vörsöng, vörsöngyög:* kötekodik, disputál, szóval piszkálódik, civakodik, pöröl, felesel (Dunántúl Bódiss Jusztn; Zala m. Szepezd Nyr. XVII.284; Veszprém m. Olaszfalu Nyr. XVII.47; Baranya-Sellye Zalai Mihály; Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.380). *Né vörsöngyögj!* (Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusztn). *Vörsöngyögnek kellen: szóval piszkálják, mérgecsik egymást (tréfából)* (Dunántúl Bódiss Jusztn). *Hát mér vörsöngyög maga mássá?* (Veszprém Nyr. VII.375). *Útközbe már sokszor vörsöngyögtek azon, hogy hát melyiküké léssz a királylány még a fél birodalom* (Békés m. Orosháza Nyr. IV.423).

[**VERSÉNGELŐ**, **VERSÖNGÖLŐ**: verselő. *Kend-é az a versöngölő embör, a ki aszt a mű legénkünköl ojan szép versre tantlotta?* (Udvarhely m. Nyr. IV.371).

[**VERSÉNGŐ**].

versöngő-saláta: tavaszi korántermő szívalakú vad saláta (Udvarhely m. Magyarós Sára Kálmán; Udvarhely m. Mátisfalva Széll Jakab).

[**VERSÉNKÉD-IK**, **VÖRSÖNKÖD-IK**: civakodik, pöröl, felesel, disputál (Vas m. Sárvár vid. Bokor János; Zala m. Szepezd Nyr. XVII.284; Zala-Egerszeg Szűcs Dezső).

VERSÉNY (mennyünk vörsönt Veszprém m. Almádi Zolnai Gyula).

[**VERSÉNYÉZ**, **VÖRSÖNYÖZ**: verseng (Veszprém Zalai Mihály).

[**VERSÉS**].

[Szólások]. *Verset futni:* versenyt futni (Csongrád m. Szegvár Nyr. XVII.566).

[**VERT**].

vert-fal: deszkák között bunkózott földből, közbevert törekes szalmarétegekkel épült fal (Heves m. Névtelen 1840; Szabadka Kúsonyi Gyula).

verett-ház: vertfalú ház (Palócság, Alföld Ethnographia IV.8).

vert-tej, vert-téj (vert-té, verté): író (Erdély Kassai J. Szókönyv III.40; Székelyföld Kassai J. Szókönyv V.79; Nyr. IV.328; Udvarhely m. Nyr. III.512; Háromszék m. Tsz.; MNy. VI.354; Vadr.; Gyórfy Iván).

VÉRT (Borsod m. Szilvás Ethnographia IV.17; vérté [?] talán: vérté] Gömör m. Tsz.) = vértetek.

VÉRTELEK (virtelig Nagy-Kúnság Nyr. II.327): tűzfal, háztető homlokzata (az a téglából v. vályogból rakott, deszkából v. vesszőfonadékból való háromszögletű rész, mely elül és hátul a tető és a házfal fölső lapja között van) (Nagy-Kúnság Nyr. II.327; Nagy-Kúnság, Túrkeve Nyr. III.230; Pest m. Csanád Békassy Sándor; Cegléd

Hoavay Vilmos; Heves m. Makáry György 1839; Névtelen 1840; Borsod m. Ethnographia VII.72; Borsod m. Apátfalva, Dédes Ethnographia IV. 17; Borsod m. Sánta Bartha József; Gömör m. Tsz. [itt helytelenül „padon elzárt rész”-nek magyarázva]; Tisza-Dob Nyr. XX.576; Szerenes Kassai J. Szókönyv V.286).

[VERTELYKE].

vertelyke-level: a motollának vmi része (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné).

VERTYÉG: kotkodácsol (a tyúk, mikor kotlani akar) (Veszprém m. Csetény Halász Ignác) [vö. *vartfog*].

[VÉRÜL].

még-vérül = *még-vérhűdik*. *Mégvérült az ökröm* (Erdővidék Szász József).

VERZ-İK: 1. vedlik (a madár); 2. ívik (a hal) (Hajdú m. Kóssa Albert) [vö. *verl-ik*].

[VÉRZ-İK].

be-vérzik: vérbe borul, megvéresedik. *Mégütötték a szémemet, bevérzett, aztán jött utánna a hályog* (Ujvidék Nyr. XIV.187; Csapodi István).

VERZSEL: piros fonallal híméz (Brassó m. Hétfalu Horger Antal).

VERZSELÉS (*vérzsülés, verzsellés*): piros hímzés (a női ingen) (Brassó m. Hétfalu Horger Antal; Hétfalu, Bácsfalu Nyr. III.564).

VÉRZSÉNI: virzsínia-szivar (Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.237).

[VÉS].

[lë-vés].

[Szólások]. *Levéste az életet: lecsípte magát* (Háromszék m. Nyr. IV.515).

VÉSÁR (*vesár* Moldvai csáng. Nyr. X.204; *vésár* Moldvai csáng. Nyr. III.3; Moldva, Klézse Nyr. IV.142; *vésára* Moldvai csáng. Rubin Mózes): 1. *vésár*: így szólítják meg a nőrokonokat (Moldva, Klézse Nyr. IV.142); 2. *vésár, vésár*: így szólítja a legény a leányt, ha festett tojást adott neki (Moldvai csáng. Nyr. III.3; X.204); 3. *vésára*: szerető (Moldvai csáng. Rubin Mózes) [vö. Nyr. XXIII.534].

VESDI (*vezdi*; — *versdi* Székelyföld Andrassy Antal 1843; Háromszék m. Gyórfy Iván; *vesgyi* Háromszék m. Nyr. V.129; *verseny* (Székelyföld Andrassy Antal 1843; Háromszék m. MNy. VI.221; Nyr. V.129; Gyórfy Iván). *Vesdit v. vesdibe fut* (Háromszék m. MNy. VI.354; Vadr.; Nyr. III.374). *A mennyien csak vótunk, mind vezdibe futtunk* (Csik-Sz.-György Nyr. X.331).

VESE. *A veséje* (a bornak v. a pálínkánek): a közepe vagyis az igazi java (Balaton mell. Bódiss Jusztn).

VESELKÉD-İK (*vesejkédni* Háromszék m. Vadr. 523a): erőlködik (Székelyföld Tsz.; Kőváry László 1842; Udvarhely m. Felméri Lajos; Háromszék m. Vadr.).

neki-veselkédik [nemely közlésben *neki* nélkül, de ezt nyilván hozzá kell érteni]: neki-fohászkodik, nekigyürkőzik, erősen nekifog, egész erejéből hozzáfog (Heves m. Névtelen 1840; Jászberény Nyr. XIX.183 [itt *neki-veselkedik* nyilván hiba]; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.519; Félegyháza Nyr. IV.560; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.525; Csongrád m. Szentés Nyr. VI.233; Debrecen Nyr. III.474; Székelyföld Tsz.). *Arval a gazda nekiveselkedik s a lábtól fekvőt úgy a tengerbe rugta, mintha ott se lett volna* (Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.422). *Nekiveselkedék, mégsem tudá azt a hordót fölemelni* (Székelyföld Tsz.).

VESELKÉDÉS (*vesejkedés, veselködés*): erőlködés (Székelyföld Kiss Mihály). *Fölrugta a csilagok közi, ... de a veselködésbe egy kicsit megtántorodott* (Háromszék m. [? — helyesen: Udvarhely m.] Arany-Gyulai NGy. I.374).

[VÉSETÉS].

vésertes-fa: a szövőszéknek vmi része (Sóvidék Boros Gábor).

VÉSKA: sajt-forma (feneketlen szita- v. rostakéreg, a melybe a sajtot belenyomják, hogy a formáját fölvegye) (Székelyföld Tsz.; Mezőség Schilling Lajos).

[VESKI].

[Szólások]. *Rugja meg a veski!* [tréf. átkozódás] (Észtergom Nyr. IV.175).

VESNYEG: a borsajtóban az a fa, a melyet a főfán keresztül eresztenek, s a melyben a sajtórsó felső része forog (Göcsej Tsz.; — másutt: *sas* v. *kágyilló*).

[VESS].

ves-ki: [tréf.] a kártyázók közül az, a ki először ad ki. *Ki a veski? Té vagy a veski* (Dunántúl Szinnye József; Hol? Nyr. IV.175).

VÉSZ (megészik, beészik Moldvai csáng. Nyr. IX.489; *vejszem* Hargita vid. Vadr. 557; *vészön, vészi* Szlavónia Nyr. XXIII.168): nőül vesz. *Házasodik a lapát, veszi a szirkalófát* [táneküzbeli mondóka] (Aranyosszék Nyr. IV.237).

[Szólások]. *Előt venni vkin:* fölülmulni vkit (Székelyföld Kriza). *Jettit vészi:* megijed (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Vészi magát:* megterem, megnő. *Az árnyékba nem jól vészi magát ez a fa* (Borsod m. Bánfalva Tolnai Vilmos). *Már veszi magát:* már lábbadozik, üdül, épül (Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.118). *Nehezen vette:* rosszul esett neki (Beregszász Nyr. XXVI. 522). *Pittyet veszek:* lepittyesztem az ajkamat (Vas m. Kemejesalja Tsz.). *Úgy vettem ígybe:* úgy értettem (Ermellék Nyr. V.473).

[elő-vész].

[Szólások]. *Elévészi a hideg*: fázni kezd. *Csak attl vészi elé a hideg a lábától* (Húnyad m. Lozsád Nyr. XXIII.46). *Elévészi magát*: 1. lábbadozik, üdül, épül; 2. gyanapodni kezd (vagyonban) (Székelyföld Kiss Mihály).

föl-vész: 1. eltűn, elszenved. *Ez oan jámbor cseléd, hogy a szidást, verést egygyiránt fűvészi s mingyátt el és felejtí* (Székelyföld Gyórfly Iván); 2. hírbe hoz (legényt vmely leánnyal). *Tégd ugyan fűvették!* — *Ha föl, annyi!* Majd meg-
unják s lésznek (Székelyföld Kiss Mihály); 3. szemmel megkülömböztet, kivesz. *A tül csak látom a hegyibe, de a tortot sehogy sē tom fēl-vēnni* (Hajdú m. Földes Nyr. III.181). *Látom a hódvilágot is, de nem tudom fővenni a minéműségét* (Nagyvárad Nyr. XII.279); 4. megismor. *Ejnye, hogy föl nem vettem!* [mondja a paraszt, ha régi jó emberét hamarosan föl nem ismeri] (Szeged Nyr. I.272).

[Szólások]. *Fővotte magát*: megszedte magát, tehetős ember lett (Szeged vid. Nyr. IV.82). *Maj fővészik a házt*: nagyon lármáznak (pl. a gyerekek) (Dunántúl Szinnyei József).

[haza-vész].

[Szólások]. *Dejsz eszt ugyan hazavétted*: olyan ügyetlenül vásároltad, hogy nem adhatsz túl rajta (Heves m. Névtelen 1840).

helyre-vész: helyreállít. *Sokat kellett zaboznom a lovamat, míg herrevettem* (Székelyföld Kiss Mihály).

hēzza-vészēn: hozzáfog. *Istenesen hezzavett a dologhoz* (Székelyföld Nyr. XXVIII.95; Kiss Mihály). *Amugy istenesen hezzavētt a dologhoz* (Háromszék m. Vadr. 363).

ki-vész: 1. szemmel megkülömböztet (Dunántúl, Palócság, Jászság, Künság, Debrecen, Szaboles m., Bánság Nyr. XIX.469; XX.94). *Messze van, nem vēhetēm ki tisztán, micsoda. A Király-hegyet szép időben tisztán ki lehet vēnni* (Gömör m. Nyr. XIX.220). *A fāt látom, de nem tudom kivēnni, mi van a teteibe. Pípál az Eged, nem lehet a tetein kivēnni a jelet* (Palócság Nyr. XIX.469); 2. füllel megkülömböztet (Dunántúl, Palócság, Jászság, Künság, Debrecen, Szaboles m., Bánság Nyr. XIX.469; XX.94). *Nem vēhettem ki tisztán, mit akart. Úgy vētem ki a beszédjéből, hogy ott járt* (Gömör m. Nyr. XIX.220). *En nem tudom, hogy tr, ki sē lehet vēnni a leveléből, mit akar. Azt vészēm ki a beszédéből, hogy elégedetlen vagy. Úgy vészēm en ki, fiam, hon nem akarsz tē ott marannyi* (Palócság Nyr. XIX.469) [vö. Nyr. XIX.178. 179. 272. 325; XX.94; XXVIII.295. 463].

[Szólások]. *Kivēnni a kés sorját*: jól kiköszörölni (Hol? Tsz.).

[lő-vész].

[Szólások]. *Akor n vót btró, hānēm azült lē-völék ruld ā btróságot* (Szlavónia, Sz.-László Nyr. XXIII.363).

mög-vész: 1. levesz, eltávolít (disznószakát, pipót) (Háromszék m. Vadr.). *Mēg tuggya vēnni ad disznónak asz szakáját mēg azonkūjjel aty tyáknak ās ap pījāt* (Székelyföld Gyórfly Iván); 2. elvesz (feleségül) (Székelyföld Tsz.; Gyórfly Iván; Háromszék m. Nyr. IV.477). *A kuták ügyek mēg a belemőt, ha beléegyezöm, hogy ez éfjū mēgvōggye a lējanyomot* (Udvarhely m. Nyr. III.554). *Mēgvōtte nōl* (Háromszék m. Vadr.) *Választást engedett neki, hogy leányai közül azt vegye meg, a mejik tetszik* (Háromszék m. Vadr. 409). *Apām házasodni akar s anyámot meg akarja venni* (Háromszék m. Vadr. 429; bolond mesében). *Egy legén megvett feleségül egy dologtalan gazdag leánt* (Háromszék m. Vadr. 433). *Pista mēgvōtte Katit* (Háromszék, Csík m. Kiss Mihály). *Mēgvōtte a mestēr leányát* (Brassó m. Bácsfalu Horger Antal); 3. elfog, megkerít (Beregszász Nyr. XXVI.522); 4. megment (épületet tüzeset alkalmával) (Háromszék m. Vadr.). *Mān langāni ās kezdēt vót ap pap csūrinek ab bütűje, henem hát az ótók addég s addég, hogy valahocs-valamint mégēs csak mēgvōvók* (Székelyföld Gyórfly Iván).

[Szólások]. *Mēgvōtte a fēlszit*: félelmessé tette magát előtte (Háromszék m. Vadr.). *Maj mēgvészik a házt*: nagyon lármáznak (Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György). *Maj mēgvōtt a zisten hidege*: majd megfagytam (Csallóköz Csaplár Benedek, Szinnyei József). *Mēgvēnni a tüzet*: eloltani (Szaboles m. Simonyi Zsigmond). *Mēgvōtte a tüzet* (Borsod m. Szíhalom Nyr. IX.331). *Mēgvōtték a tüzet* (Mármaros-Sziget Hajdú Nagy Sándor).

VESZ, VÉSZ (ēvesz-ik, elvesz-ik Göcsej Budenz-Album 159; Nyr. XIV.165; Székesfehérvár NyK. XXIII.317).

[Szólások]. *Vesztē vōna a zanyādba!* [erős átkozódás] (Szabadka Kászonyi Gyula).

be-vesz: sokáig benn marad (Székelyföld Nyr. V.376).

bele-vész: beleköt. *Mindēnkibe belevész* (Csallóköz Szinnyei József). *Beleveszne az mēg az apjába is, ha eccer ivott* (Debrecen Nyr. XXVI.477).

[benn-vész].

[Szólások]. *Benveszēt a lelke*: nem tud meghalni (Dunántúl Nyr. V.264).

el-vesz: elpusztul. *A mult nyáron mind elvesztek a juhak* (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXIII.46).

[Szólások]. *Majd elveszek a lábammal. El kell vesznie az embernek ily gonosz gyermekekkel* (Győr vid. Nyr. XVII.183).

fel-vesz: fölpállik, fölsebzik, fölromlik, föltörlik

(az ember bőre) (Székelyföld Kiss Mihály; Udvarhely m. Gálffy Sándor).

ki-vesz: észrevétlenül kionson, eltűnik (a házból vinni titkos dolgára, főképp este) (Székelyföld Kiss Mihály).

le-vesz: lesenyved (tag, ág) (Háromszék m. MNy. VI.338; Vadr.: Győrffy Iván).

mög-vesz: 1. lefogy, lesoványodik (Háromszék m. NyK. III.12). *Csak vaj két-három héttő fogvást vót beleg, s oan kurta üdöre és ugy mög-veszett, hogy elig üsmerék rēa* (Székelyföld Győrffy Iván); 2. elpusztul. *Csőmörködik a gyűkér, mög-vesz* (Kecskemét Nyr. IX.376).

[Szólások]. *Vesszēn mēg az ítvágya!* [átok] (Kalotaszeg Nyr. XXVII.526).

oda-vész, oda-vesz: sokáig odamarad (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.236). *No tē ugyan-csak odavesztē!* (Csallóköz Szinnyei József). *No tē ugyancsak odavesztēl a szomszédba!* (Borsod, Abaúj m. Király Pál).

össze-vész: összebomlik. *Összeveszett a hajam* (Hol? Tsz.).

VÉSZ: vihardöntötte erdőrész, egymásra dült rothadt fák az erdőben (Székelyföld Nyr. II.471; XXVII.47; Kövály László 1842, Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.354; Vadr.; Csik m. MNy. VI. 377; XVIII.144).

vész-fa: vihardöntötte fa (az erdőben) (Háromszék m. MNy. VI.354; Vadr.).

vész-madár: neophron perenopterus (Bodrogköz Karsa Ferenc).

[VESZDÉGEL].

el-veszdégel: apránként elvész (Székelyföld Kiss Mihály).

VESZEKÉD-İK: bolondozik. *Ne veszekeggy, maradhass!* (Göcsej Nyr. XIV.396) [vö. *veszköd-ik*].

meg-veszekedik: 1. megvész, megdühödik. *Veszekedjék meg!* (Somogy m. Nyr. XVII.508); 2. megbolondul (Göcsej Nyr. XIV.396).

rá-veszekedik: erősen vágyódik rá. *Veszekedtem rá* (Rimaszombat Nyr. XVIII.288).

[VESZEKÉDŐ].

veszekedő-madár: pajzsos cankó (pavoncella pugnax) (Erdély Nomenclator Avium 26).

[VESZEKÍT].

bele-veszekit: belefűllaszt, beledögleszt (Dunántúl Szinnyei József; Tolna m. Szegszárd Nyr. XXVIII.430).

[VESZEKSZ-İK].

mög-veszekszik: megromlik. *Mögveszekszik* (Somogy m. Visnye Nyr. XVII.334). *Hogy mēg nēm veszekszik a gyomrod!* (Fehér m. Perkáta Nyr. III.35).

VESZELŐD-İK: vesződik. *Hutya van kétők?* — *Hát csak veszelődünk!* (Baranya-Ózd Somssich Sándor).

el-veszelődik: elvész (Soprony m. Zolnai Gyula; Győr m. Szigetköz, Duna-Sz.-Pál Nyr. VIII.522; Vas m. Baltavár Nyr. X.183).

VESZÉLYĖS: halálos. *Nem kapott veszélyös lövést* (Fehér m. Velencei-tó vid. Nyr. XVII.431).

VESZES: veszekedett (Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.414).

VESZESZT: 1. veszít (Baranya m. Csúza, Ibafa Nyr. XVIII.429; XIX.499; Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.222; Háromszék m. Angyalos, Besenyő, Gidófalva Nyr. XVIII.574). *Csak többet nē veszesszek* (Vas m. Vép Varga Ignác); 2. elpusztít, megöl. *Kádár Katát most veszeszti* (Udvarhely m. Vadr. 6).

[Szólások]. *Leiket veszeszt:* embert öl. *Az a híres tolvaj most is odavagyon keresztút-állani, egy pénzért, kettőért lelket veszeszteni* (Erdővidék Arany-Gyulai NGy. III.88).

eggyű-veszeszt: összeveszt (Vas m. Órség, Szalafő Nyr. VII.88).

el-veszeszt: 1. elpusztít, megöl. *Irigyeim... el akarnak veszeszteni* (Vas m. Marác Nyr. III.48). *A zisten veszesse el ezeket a pújókat!* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.573); 2. elszalaszt (hangot, szót), nem hall meg. *Még a szusszanást sem veszeszti el, nem hogy a szót* (Háromszék m. Nyr. IX.31); 3. eltéveszt. *Istenem, Istenem, adj egy ragyahullást, hogy a feleségem vesszesse el útját!* (Erdővidék, Kis-Bacon Arany-Gyulai NGy. III.74).

rá-veszeszt: ráveszteget. *Nó nēm veszesték én egy napot sē rá* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.474).

[VESZÉTT].

veszött-ár: potom ár (Érsekújvár Nyr. VIII.332).

veszött-árok: rossz hírű árok (Kalotaszeg, Damos Nyr. XXVIII.429).

veszött-bélű: elveszett bélű. *Vesztett-bélű dinnye:* a melynek a bele közepe a hiányos fejlődés következtében elveszett (Csongrád m. Mindszent Nyr. XXVIII.47).

veszött-dinnye: megnyálkásodott belű dinnye (Csongrád Nyr. IX.91; Szabadka Kászonyi Gyula).

veszött-hely: rossz, süppedékes, meredek, veszedelmes hely (Kalotaszeg, Damos Nyr. XXVIII.429).

[VESZHÜD-İK].

neki-veszhüdik: nekitüzesedik, nekidühödik. *Mikor a 25 esztendőt elérte, gondolkozni kezdett a házasságról s egészen nekiveszhüdt; alig tudta magát türköztetni* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.319).

VESZÍT (*veszejt, elveszejt* Répce vid. Nyr. XX. 410; Vas m. Vép Varga Ignác; Veszprém m. Szentgál Nyr. III.184; Veszprém m. Csetény Nyr. V.523; Palócság Nyr. XXI.419; Mátra vid. Nyr. XXII.240; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.213; Künszentmiklós Nyr. VII.326; Szabadka Kászonyi Gyula; Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III. 123; *veszejjed* Torontál m. Szőreg Kálmány L. Szeged népe III.121).

[Szólások]. *Nē veszicsd a lelkēmet: ne mérge-síts! Mindég az édesanyja lelkét veszejti:* mindig az édesanyját mérgesíti (Szabadka Kászonyi Gyula). *Utat veszít:* utat v. irányt változtat (az üldözött) (Tisza-Dob Nyr. XX.576). [Hogy] *vért vesz[űj]em:* hogy elvégezzem (Csepel-sziget, Makád Nyr. XXIX.591).

el-veszejt: elpusztít, megöl. *Elveszejtenyi* (Mátra vid. Nyr. XXII.240). *El akarnak veszejteni* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.123).

VESZKŐD-İK (*veszkőd-ik* Csallóköz Csaplár Benedek; Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI. 574): 1. *veszkőd-ik:* bosszankodik. *Veszködik vele* (Beregszász Nyr. XXVI.524); 2. *veszkőd-ik:* bosszant, háborgat, nem hagy békét, hátráltat a dolgában (Pannonhalma Nyr. XII.188; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.525; Mezőtúr Nyr. X.569; Békés m., Debrecen, Nógrád m. Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan I.446; Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.408); 3. *veszkőd-ik, veszkőd-ik:* bolondozik, bomlik (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.525) [vö. *veszekőd-ik*].

[Szólások]. *Veszködik v. veszkődik vmi után:* igen erősen vágyódik rá („annyira kívánja, hogy majd megvész érte”). *Nē veszkődj (veszkődj) már annyit utánna; majd megkapod, ha megérdemled!* (Csallóköz, Keeskemét Csaplár Benedek).

VESZKÖLŐD-İK, VESZKÉLŐD-İK: 1. piszmog, babrál (Szabadka Kászonyi Gyula); 2. bosszant, háborgat, nem hagy békét, hátráltat a dolgában (Szabadka Kászonyi Gyula; Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.408).

[Szólások]. *Veszkölődik vmi után = veszkődik v. u.* (Csallóköz, Keeskemét Csaplár Benedek).

[VESZL-İK].

el-veszlik: elvesz. *Elveszlett a korona* (Abaúj m. Kalmár Elek).

VÉSZLÉS, VESZELES: 1. *vézslés:* fűzfaveszszőből font sövénygát, a melyet áradáskor az erek és a fokok torkolatánál állítanak föl, hogy a halak apadáskor a derékfolyóba vissza ne mehessenek (Bodrogköz Tsz.; CzF.; Herman O. Halászat K.); 2. *veszelés:* vesszőből font csapógát, votógát, vízvetteió (partot védő, erősítő gát, a melyben a víz harántékosan megütköz-vén más irányba térül) (Székelyföld Kriza; Háromszék m. Vadr.).

VESZŐ: 1. veszendő. *Nēm hatytuk, hogy veszőbe maraggyon* (Brassó m. Pürkerec Horger

Antal); 2. szegény [hajnátkozólag], szegény feje. *Itt járt nálam a panaszkodott vesző, de nem tudtam segíteni a baján. A nagy csapás után azt se tudja vesző, mit csináljon* (Bereg, Ugocsa m. Király Pál).

VESZŐD-İK (*megveszéd-ik* Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.408; *veszűd-ik* Göcsej Nyr. XIII. 257; *veszűnni* Vas m. Órás Nyr. VII.371): veszekedik. *Veszűltek* (Csik m. Nyr. XXVIII.46) [vö. *viszód-ik*].

meg-veszűdik: megvész. *Megveszűdik a kutya* (Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.408).

VESZŐDI: türelmetlenkedő (Háromszék m. MNy. VI.354; Vadr.; Győrffy Iván).

[VESSZŐ].

vessző-bárka: fűzvesszőből kötött bigenalakú haltartó (Csongrád Herman O. Halászat K.).

vessző-kert: sövénykerítés (Székelyföld Kiss Mihály).

vessző-vágó: gézengúz, semmirekellő [?] *Pöcsőtje le kigyelmed a hordót, mer eza vesszővágó még talál butykáni. Má még az a kegyetlen vesszővágó púj járt itt* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.283. 431).

vessző-varsa: fűzfavesszőből kötött és két kivethető tölesérszerű bejáróval ellátott varsa (Székelyföld Herman O. Halászat K.).

[1. VESZT].

[Szólások]. *Vesztí a lelkét:* gyötrődik, mérgelődik. *Egész nap a fíjává vesztí a lelkét* (Szabadka Kászonyi Gyula). *Csak lelkét vesztí vele* (Háromszék m. MNy. VI.339).

el-veszt: eltéveszt. *Ha el találnád vesztíni az utat...* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 485).

[Szólások]. *Évesztötte a vaskót:* elkészt az ebéd-től v. a vacsorától (Kis-Kún-Halas Nyr. XIV.375). *Na most majd elvesztötte a vaskót* (Csongrád m. Szentés Molecz Béla).

meg-veszt: elveszt. *Megvesztötte [a] pénzét* (Nógrád m. Nyr. IX.332).

[oda-veszt].

[Szólások]. *Odavesztí magát:* sokáig odamarad. *Odavesztötte az Isten azt a bajdura szolgát!* *mióta odavan az örlövel!* (Szatmár m. Kapuik vid. Nyr. II.236).

[2. VESZT-] (vestig Brassó m. Türkös Horger Antal).

[Szólások]. *Vesztibe kerestük:* mintha elveszett volna. *Vesztig erőlködni:* addig, míg belevész (Háromszék m. Vadr. 523a). *Vesztig úzi a bolond-ságát:* addig míg rajtaveszt v. belevész (Csallóköz, Székelyföld Csaplár Benedek). *Vestik futott:* szakadatlanul (Brassó m. Türkös Horger Antal).

Vesztin indul v. jár: vesztéhez közelít (Háromszék m. Vadr. 523). *Vesztin van*: vesztőben van, vesztőhöz közelít (Csallóköz, Székelyföld Csaplár Benedek).

[veszt-puszt].

[Szólások]. *Veszt-pusztba ment a jószág*: elpusztult, veszendőbe ment (Hol? Nyr. XII.528). *Veszt-puszttra beszél*: végtelenül, hiába (Mátyusföldre Nyr. IV.175) [vö. puszt].

VESZTÉG (veszlég Vas m. Vép Nyr. XXIX. 172; Veszprém m. Nyr. XXV.318; Győr m., Érsekújvár Király Pál; Csallóköz, Kecskemét Csaplár Benedek; *veszlég* Dunántúl Nyr. XVI. 240; Udvarhely m. Vadr.; *veszték* Vas m. Vép Nyr. XXIX.172; *vesztig* Pápa Nyr. XVI.576). — *Vesztég*: tétlenül (Szilágy-Somlyó Nyr. XVI.287).

[Szólások]. *Vesztég feküdt*: ágyban fekvő beteg volt (Háromszék m. Kis-Borosnyó Nyr. XVI.48).

vesztég-néző: részvétlen, tétlen néző (Háromszék m. Győrffy Iván).

VESZTÉGEL: késik. *Vesztéglék egy cseppet, mer a hiuba valék, ott elkevertem a gúnyomat a kormos humik között, s csak nem jöttem ide, mint egy füstli boszorkány* (Kalotaszeg Nyr. XXVIII.41).

VESZTÉGET: 1. szemrehányást tesz, leszól, megszól. *Megteszem, hogy ne vesztégesen* (Szaboles m. Besenyőd Nyr. XII.143); 2. bosszant. *Ne vesztégesétek az embert!* (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XII.523).

[Szólások]. *Utát vesztéget*: félreugrándoz, a nyomát visszajárja v. cifrázza (a nyúl). *Vesztéget a nyúl*: ∞ (Székelyföld Kiss Mihály).

meg-veszteget: megbabonáz, megront. *Úgy megvesztegette, hogy nem ált, csak három napég* (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.187).

[**VESZTÉS**], **VESZTIS**: dög. *Büdös, mint a vesztis* (Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189).

VESZTIGÁL: zaklat, vekszál. *Nyűgös ember szörnyűstígesen . . . Csak engem tud a vesztigálni* (Bihar m. Pocsaj Nyr. IX.558). *Ne vesztigáj!* (Bereg m. Gát vid. Pap Károly).

VESZTIGÁLÁS: [nép-etimológia] vesztegetés. *Mégmonta Kosút, hocs csak a nagy vesztigálással győz a kórmány* (Cegléd Vajass Zoltán).

VET (vét Ipoly vid. Nyr. III.428; Szatmár Nyr. IX.264; Szatmár m. Nagybánya Nyr. VIII.327; Szatmár m. Máté-Szalka és vid. Nyr. XXVI.496; Kolozsvár Németh Sándor; megvét Szatmár m. Patóháza Nyr. XIX.139; elvétí Moldva, Nagypatak, Valéni Rubin Mózes): 1. okádik (Somogy m. Nyr. II.377); 2. ellik. *Égyvet vetétt a tehenem* (Szabadka Kászonyi Gyula); 3. ültet. *Krumplit vet* (Kecskemét Csaplár Benedek); 4. evezővel hidast hajt. *Vessünk no!* (Heves m. Névtelen 1840); 5. eserél (Székelyföld Tsz.). *Vessünk acélat, kalapot, bicskot stb.*! (Székelyföld Kiss Mi-

hály); 6. meghl. *Vetettek-e lakodalmra?* (Jász-kúnság Nyr. VII.526).

[Szólások]. *Arra vet (veti)*: azt gondolja, azt sejtí, annak tulajdonítja, azt okolja. *Ára veték* (Közép-Baranya Nyr. IV.237). *Már én csak ára veték, hogy ezt a kárt is a szomszédból tétlét.* *Már én csak ára veték, hogy rossz szém ártott ennek a gyermeknek* (Csallóköz, Kecskemét, Szeged Csaplár Benedek). *Én is arra [a meghülésre] vetek, hogy köhögök* (Bars m. Zeliz vid. Nyr. XIV.288). *Ára vetek, hogy ott fázott meg* (Rimaszombat Nyr. XV.279). *Nagy csúsz vót rajtam; arra vetettünk, hogy azt kapla el a szēmēm* (Ugoesa m. Nyr. XIV.187). *Arra veték, hogy hideg vizet ittam, oszt mékfásztam* (Szabadka Kászonyi Gyula). *Arra velēm* (Hajdú m. Tetétlen Nyr. XXV.44). *Arra vetēm, hogy beteg lett* (Hajdú m. Tetétlen Nyr. XXII.523). *Mind a Miskáro vetnek*: mind azt tartják, hogy Miska az oka (Vas m. Vép Varga Ignác). *Betűt vetni*: betűt írni (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Bitangot vetelt*: fattyúgyermeket szült (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Csontot vetelt*: gyermeket szült (Háromszék m. Nyr. IX.32). *Fattyat vet*: törvénytelen gyereket szül (Csallóköz Csaplár Benedek). *Igazán veti*: 1. jól táncol; 2. jól mond el vmit; 3. ugyancsak hazudik (Székelyföld Kiss Mihály). *Jaó veték*: jól sejttem, jól gondolom. *Ha jaó veték, nem kiéd az, Palya saógor?* (Mátra vid. Nyr. XXII.288). *Levelet vetni*: névtelenül megintó, becsmérő levelet küldeni vkinek (Heves v. Borsod m. Nyr. IX.178). *Veti magát*: feszít, henceg, ágál (Székelyföld Győrffy Iván; Háromszék m. Nyr. X.327). *Vettem neki en naot*: rávágtam egy nagyot (Vas m. Őrség Nyr. I.421). *Nēm veték neki mást*: nem gondolok mást, nem tulajdonítom másnak, nem okolok mást. *Nēm veték neki mást, a gēlēsza mardozza mindig* (Somogy m. Szöllős-Györök Nyr. XVI.46). *Napszámot vetni*: [?] (Jász-kúnság Nyr. VII.526). *Ojan szókat vetétt, hogy kézzel sē lehetétt vōna külömbre faragni*: olyan szépen beszélt (Kalotaszeg Nyr. XXVIII.427). *Úgyet sem vet rá*: rá sem hederít (Székelyföld Kiss Mihály). *Vak veti világtalannak* [mondják, mikor vki mást olyan hibáért dorgál, a milyet ő maga is el szokott követni] (Szatmár m. Nagybánya Nyr. VIII.278). *Vet vkihez v. vmihez*: hasonlít vkihez v. vmihez (Székelyföld Kiss Mihály). *Rām nem vethet ēcs csē*: engem senki sem okolhat (Ipoly vid. Nyr. III.428).

[**belé-vet**].

[Szólások]. *Nem vetek belé sok bizodalmat*: nem nagyon bízom benne. *Nem vetek belé három napat, eső lesz*: nem adok neki három napot (azt hiszem, nem telik bele három nap) (Maros-Torda m. Nyr. XXV.476).

el-vet, el-vét: 1. *el-vet*: elvetél (állat). *Elvetette a fajzattyát* (Székelyföld Kiss Mihály). *Elvette a malaccát* (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos); 2. *el-vet*: bevet. *A földemet nem tudám ősszel elvetni* (Székelyföld Kiss Mihály); 3. *el-vét*: elveszt. *Lássá legint* [ha látja a legényt], *elvétí zeszi*

(Moldva, Valéni Rubin Mózes). *Örökké elvétí pun-gáját* (Moldva, Nagypatak Rubin Mózes).

[Szólások]. *Elvetélted a vaskót*: elvetetted a súlykot, hazudtál (Csongrád m. Szentés Molecz Béla).

föl-vet: 1. fölcsnap, fölnyit. *Fölvetjük a könyvet* (Nagy-Szalonta Nyr. XXVII.84); 2. hizlalás végett a hidasba esuk (disznót). *Mongya csak, szomszéd uram, fövetélte ké má a disznáját?* (Veszprém m. Csetény Nyr. II.558); 3. kiszámít, összeszámít, kivét (Székelyföld Kiss Mihály). *A gazdának nem nagy a jövedelme, ha jól felveti az ember. Az én apámnak ojjan esze van, hogy egy szempillantás alatt felvet akármilyen nagy köcséget* (Abaúj m. Szikszó vid. Király Pál); 4. fölhány, szemre hány. *Keresz tartozándóm van neki, de föl is veti sokszor* (Ipoly vid. Nyr. III.428).

hátró-vet: megvet. *Né vedd hátró [tanácsom]* (Zala m. Kis-Kanisza Nyr. XIII.45).

hozzá-vet: gyanít, sejt, homályosan emlékszik. [Ismeri N-et, a kivel itt és itt találkozott?] *Kicsit rémlík előttem, valamit azt vetek hozzá. Úgy vetek hozzá, hogy kevesebb a jószága, mint a mennyire mondja* (Csallóköz Csaplár Benedek).

ki-vet: 1. elutasít (kérőt), kiad rajta. *Kéccér zsuppot kaptam; nem akarom, hogy eség küvesse-nek* (Vas m. Órség, Szalafő Nyr. III.179); 2. kiszéd (kendert az áztatóból) (Gömör, Torna m. Tsz.); 3. kiszámít (Vas m. Sárvár vid. Bokor János). *Vesd ki, fiam, mi az ára tíz hordó bor-nak* (Abaúj, Borsod m. Király Pál).

[Szólások]. *No hát eszt is megteszem* [t. i. megfürösztöm a beteg gyereket], *csakhogy kivessem a gyanúmat* (Debrecen Nyr. V.176).

[lő-vet].

[Szólások]. *Levetik a szószékről*: kihirdetik (a házassulandókat) (Heves m. Sirok Nyr. VIII.568).

még-vet: 1. elvetél, idétlent szül (tehén) (Zilah vid. Nyr. XXVIII.287). *Ne üsd a disznót, mert megvet!* (Abaúj m. Pusztafalu Szüdeezky Lajos). *Ha a tehin megvét, esztendőre lesz csak ellős* (Szatmár m. Patóháza Nyr. XIX.139); 2. megvetemedik. *A cseber (dongája) megvetett* (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.236); 3. (szekeret) hátul fölemelve kézzel fordít rajta egyet. *Megvetni a szekeret* (Bereg m. Pap Károly; Hol? Tsz.); 4. fölvet (fonalat a vetőfára) [takács mest.] *A fonalat először megvetik, a vékonyját kiváló-gattyák hosszánok, a vastaggyát belinek* (Rábaköz Nyr. XV.286); 5. (ellopott tárgyat) olyan helyre tesz, a hol ráakadhatnak (a tolvaj, mikor a gyanú rája esik) (Székelyföld Kiss Mihály); 6. megküzd, megmérkőzik. *Hogy én veled meg ne tud-nék vetni! Vessünk meg ketten!* (Székelyföld Kiss Mihály).

[Szólások]. *Mégveti a madzagot v. a szíjat*: hozzáakasztja vmihez (Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusztin). *Mégveti magát*: megköti, megbicsakolja magát, megátalkodik (Székelyföld Gyórfly Iván).

Mégveti magát a ló: megköti magát, nem moz-dul (Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusztin). *Mégveti magát az idő (idő)*: megváltozik, rosszra fordul (Vas m. Órség Nyr. II.324. 472). *Megvetett a tél*: meglágyult az idő (Nagy-Kúnság Nyr. III.367).

neki-vet: elmérgesedik. *Nekivet a seb* (Szat-már m. Barna Ferdinánd).

rá-vet: rátesz. *A mi péze van, rávetjé a lut-rira* (Ipoly vid. Nyr. III.428).

1. **VÉT**: vételár. *Mi a véte?* (Székelyföld Gyórfly Iván).

[2. VÉT].

[Szólások]. *Hogy számmal ne vétsek* [mondja az, a ki közbeszól vagy magasabb rangúhoz intézi a szavát] (Dunántúl és egyebütt is, Bódiss Jusztin; Göcsej Lehr A. Toldi 260; Zala m. Tapolca Nyr. XXVII.569 [helytelen értelmezéssel]; Hol? Nyr. XXVIII.328). *Hogy számmal ne vétsek*: ∞ (Vas, Zala m. [néha] Bódiss Jusztin). *Hogy szuábo né véccsek*: hogy a beszédében ne zavar-jam [igen gyakran mondják, midőn többen be-szélgetnek, közbeszólás alkalmával, de a nélkül is számtalanszor] (Zala m. Hetés Nyr. I.380). *Véli a tréfát*: nem érti el a tréfát (Háromszék m. MNy. VI.360; Vadr. [helytelen értelmezéssel]; Seps-Szentgyörgy Szabó Istvánné). *Ha most [a macska] a szeme közi ugrana, tom hogy vétené a téréfát!* (Háromszék m. NyK. III.18). *Helyet vé-tettek egygyütt*: tévedésből egyik a másik helyét foglalta el (Háromszék m. MNy. VI.228). *A víz még rosszabb, mind a tűz, mer annak nem lehet vlttenyi*: az ellen nem lehet tenni semmit (Vas m. Vép Varga Ignác).

abba-vót: zavarában, meglepetésében v. ijed-tében abbanhagy (Háromszék m. MNy. VI.228; Vadr.). *Abbavétette a dolgot* (Háromszék m. MNy. VI.228. 360).

bele-vét (*belé-vét*): hibát ejt benne (Három-szék m. MNy. VI.317; Erdélyi Lajos, Gyórfly Iván). *Kósza elméjű ember sokszor belevét a dol-gába. Belevét az imádságba* (Csallóköz, Székely-föld Csaplár Benedek).

még-vét (*ég-vét*): elvét, eltéveszt, elhibáz (Bal-laton mell. Nyr. XII.474; Székelyföld Gyórfly Iván). *Mégvélettem az olvasást* (Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek).

[Szólások]. *Megvétette magát*: megfélekedzett magáról, vmit ügyetlenül ejtett (Háromszék m. MNy. VI.228).

össze-vét (*éssze-vét*): összetéveszt (Háromszék m. MNy. VI.344; Vadr.). *Ejnye nénémasszony, most majd összevétettem más vkivel!* (Alföld Nyr. XV.94).

[reá-vét].

[Szólások]. *Reavétí a nyelve*: mást mond, mint a mit akar. *Reavétette a nyelve* (Háromszék m. MNy. VI.228. 360).

VETÉGET: számítgat. *Úgy vetégetém, hogy egy kicsi karajcár héjjával kilenc susták* (Székelyföld Kiss Mihály).

fél-vetéget: kiszámítgat, összeszámítgat. *Az újján félvetégeti. Félvetégeti magába, mi kell érte* (Székelyföld Kiss Mihály).

[VÉTEGET].

[el-vetéget].

[Szólások]. *Elvétégeti magát*: zavarba jön a nézeteivel v. a terveivel (Székelyföld Kiss Mihály).

VETÉGETŐ: kerítésnek bejáróul szolgáló szakasza, a mely félrevethető tövisbokorral van elrekesztve vagy úgy van készítve, hogy a deszkákat v. fahasábokat könnyű leszedni s megint fölrakni (Háromszék m. Szentkatolna Séra Kálmán; Csik-Várdótfalva Péter János).

VÉTÉK: szántatlanul maradt földszalag (a mely azért maradt szántatlan, mert az ekét húzó marhák ide-oda kanyarogva jártak) (Csik m. Gyergyó-Ujfalu Jánosy Gerő; Háromszék m. Barótt Séra Kálmán; Hétfalu Király Pál). — *Vétkebb*: nagyobb véték (Baranya m. Mecsekhat Thomaer Ignác 1841).

[Szólások]. *Vétek belé a mindennapi kenyér*: kár a mindennapi kenyérért, a melyet megesz (Szatmár m. Nagybánya Nyr. IX.132).

VETEKED-İK: vitatkozik (Háromszék m. Nyr. VIII.474).

el-vetekedik: elmérgesedik. *Elvetekedett a seb* (Háromszék m. Vadr. 523a).

[VETEKEZ-İK, VETEKEDEZ-İK].

el-vetekézik, el-vetekédzik: elmérgesedik (a seb) (Háromszék m. MNY. VI.324; Nyr. IV.427; VIII.474 [itt *el* nélkül, de ezt nyilván oda kell érteni]; Vadr.; Győrffy Iván).

VETÉL: elvetél. *Nem jó macskát kocsin vinni, mer a kancaló hamar vetél, ha macskát visz* (Csánád m. Makó Nyr. XXIII.578).

be-vetél (*be-vetél*): bevet, berak (kenyeret a kemencébe) (Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga Damján; Pannonhalma Nyr. XII.187; Veszprém m. Olaszfalu Nyr. XVII.46). *Menj, fiam, a sütnéhez, nézd meg, bevetél-e már* (Csallóköz Csaplár Benedek).

[VÉTEL].

kivétel: a jégalatti halászatnál az a nagy lék, a melyen a hálót kihúzzák (Fehér m. Agárd Herman O. Halászat K.).

VETÉLKED-İK: huzalkodik, veszekszik (Bihar m. Pocsaj Nyr. VIII.379).

ő-vetikedik: elvetél (a koca) (Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga Damján).

VETÉLŐ (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI. 574; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.325; Székelyföld Andrassy Antal 1843; *vetéllő* Cegléd Ilosvay Vilmos; Szatmár vid. Tsz.; Bereg-Rákos és Munkács vid. Pap Károly; Székelyföld Tsz.; *vetéllő* Palócság Nyr. XXII.80; *vetüllő* Szatmár m. Krassó Nyr. XVI.335; *vetüllő* Székelyföld Nyr. I.281; Andrassy Antal 1843, Kiss Mihály; Udvarhely m. Olasztelek Nyr. XV.384; Háromszék m. Vadr. 373; Csik m. Tsz.; *vetüllő* Szolnok-Doboka m. Málom Muzsi János; *vetüllő* Vas m. Órség MNY. V.79; Göcsej Nyr. XIII.217): csolnak-alakú kivájt eszköz, a mellyel a takácsok a bélfonalat a mellékfonalak között átdobálják.

[VETÉLT].

elvetélt: döglött anyából kimetszett, de élő [?] *Elvetélt csikó, borjú* (Fehér m. Perkáta Nyr. II.519).

VETEMED-İK (*vetemőd-ik*): nő (a vetés), elsőbe indul, csövesedik (a kukorica), bokrosodik, terül (a burgonya) (Baranya m. Mecsekhat Thomaer Ignác 1841; Pécs Kassai J. Szókönyv II.162; V.227; Szlavónia Nyr. XXIII.362).

bé-vetemedik: bevetődik, be talál menni. *Bé-vetemédelt Bukurestbe* (Brassó m. Hétfalu Horger Antal).

el-vetemedik: 1. elvetődik, elszármazik. *Meszszére évetemédett* (Székelyföld Győrffy Iván); 2. megvetemedik, meghajlik, meggömbül (pl. a deszka a melegségtől v. a nedvességtől) (Hajdú m. Tetétlen Nyr. XXVI.238; Tokaj Nyr. XXIII.336); 3. elszegényedik (Tolna m. Simontornya Nyr. V. 230).

még-vetemedik: 1. fölpuffad. *Tikgyok, luggyok ülősek légyenek, évésbe, ivásbo még nē vetemédjenek* (Vas m. Répce-Sz.-György Nyr. XVII.235); 2. megnő (a vetés). *Szépen mégvetemődöl* (Szlavónia Nyr. XXIII.362).

neki-vetemodik: megvetemedik. *A ház fala nekivetemődött*: kifelé akar dűlni (Arad m. Majláthfalva Nyr. VIII.224).

[VETEMÉDÉS], VETEMÖDÉS: növés. *Épön ákor vót jég, mikor kezdődött rájtá a vetemődés* (Szlavónia Nyr. XXIII.362; vö. V.13).

VETEMÉNYEZ: veteményt ültet. *Hód fogytán nem jó veteményezni* (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XII.426; XVII.426).

VETEMŐSZ-İK: vetemedik (Mohács Nyr. XXVII.69).

[VETEMÜL].

meg-vetemül: megvetemedik, meghajlik, meggömbül (pl. deszka, ajtó, asztal) (Komárom vid., Szeged Csaplár Benedek).

[VETÉNY-İK].

el-vetényik: 1. megvetemedik, meghajlik, meggömbül. *Elvetént am mestörgörönda. Elvetént asz*

szekerrúd (Palócság Nyr. XXII.80); 2. nem sikerül (Gömrő m. Ruuya Nyr. XXII.287).

VÉTER: hordóalakú csikartó kosár, a melyet a vízbe süllyesztenek (Szatmár m. Börvely Herman O. Halászat K.).

véter-legény: a jég nélküli halászatnál az, a ki a rudat tolja (Bodroghöz Herman O. Halászat K.).

VETERNYE: kora hajnali istentisztelet (Székelyföld Gyarmathi S. Vocabularium 101. és ennek a nyomán Tsz. helytelen [vetsernye', ill. vesernye'] értelmezéssel) [vö. Gyarmathi S. Vocabularium 89; CzF.; NySz.].

VETÉS: megvetett ágy. *Belefekeült a vetésbe* (Moldvai csáng. Rubin Mózes).

vetés-kapu: faluvégi kapu, mely a falut a külső határtól elválasztja. *Abba a faluba éppen a vetéskapu sorkánál lakik ott a falu végén egy gaszdoembör* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 485).

viasszavetés: ellenvetésre adott válasz (Székelyföld Győrffy Iván).

VETET: 1. vetés (Göcsej Nyr. XIV.166). *Vetetkor* (Göcsej Budenz-Album 161). *Búzavetetkor* (Baranya-Ózd vid. Nyr. XXVII.209); 2. *eggy vetet:* egy villára való, egy porció (széna) (Tolna m. Dombóvár Nyr. XXVII.47); 3. — *vetet* (kenyér): annyi kenyér (rendesen 8—10), a mennyit a kemencébe egyszerre vetnek be (Répcse vid. Nyr. XX.411); 4. — *vetet* (ruha): öltő, öltözet (ruha) (Vas m. Órség Nyr. II.324; Göcsej Nyr. XIV.166; Zala m. Alsó-Lendva vid. Nyr. XIII.332). *Egy vetet ruha* (Göcsej Budenz-Album 161; Zala m. Hetés Nyr. XIX.142). *Több vetet ruha* (Zala m. Hetés Ethnographia VIII.97).

vetet-üdü: vetés ideje (Zala m. Dobronak Nyr. II.323). *Vetet-üdü van* (Vas m. Órség Nyr. VII.470).

[VETETT].

vetett-ágy: ágyneműekkel, különösen párnákkal magasan (olykor a szobátotóig) megrakott ágy, földig érő s többnyire színes takaróval leborítva; rendszeren az első házban (szobában) van, s csak kiváló vendég számára bontják meg (Székelyföld Kiss Mihály).

vetett-szár: takarmányul vetett (nem ültetett) kukorica (Vas m. Sárvár vid. Bokor János).

VETKÉLL (*vetkell, vétköll*): véteknek tart, vétkül fölrő, hibáztat, rosszat (Tolna m. Szegszárd Nyr. XXVIII.430; Baranya m. Nyr. II.184; III.565; Baranya-Ózd Somssich Sándor; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.519; Zemplén m. Tállya Nyr. IV.521). *Biz azt még a papok se vétköllik* (Hódmező-Vásárhely Nyr. XVI.42).

[Szólások]. *Nem vétköllöd Istentű, hogy mindég ithun lebzsoz?* *Nem vétköllöd Istentű úgy meg-*

szomorítani édés apádat? (Szabadka Kászonyi Gyula).

VÉTKÉS (*vétkes* [?]) Csik m. Nagy-Kászon Nyr. XXVI.136).

[Szólások]. *Vétkesen számlott a földje:* sok helyen egy-egy darab szántatlanul maradt (Székelyföld Nyr. IX.175). *Vétkesen szánt* (Csik m. Gyergyó-Ujfalu Jánosy Gerő) [vö. *vétek*].

[VÉTKÉZ-IK].

mög-vétkézik: hibát követ el, megtéved. *Eg-vétkesztiünk* (Balaton mell. Nyr. XII.474). *Ezt nem jól mondta; megvétkezett a szavába* (Nyitra m. Tardoskéd Király Pál).

[VETKÖLÖDZ-IK].

lő-vetköldözik: levetközik. *A török mög a felesége levetköldözött* (Torontál m. Deszk Kálmány L. Szeged népe III.196).

[VETKÖZ-IK], VETKÉZ-IK: hámlik. *Vetközik a bőröm* (Marosszék Nyr. XIV.186).

fel-vetkezik: fölöltözik (Moldvai csáng. Rubin Mózes).

mög-vetkezik: megvedlik (Székelyföld Kiss Mihály).

[VETKÖZÖD-IK].

mög-vetközödik: betegségben lesóványodik (Alföld Nyr. II.425).

VETŐ: 1. vetés. *Vető alá szántanyi:* vetés számára (Somogy m. Visnye Nyr. XVII.335; Künszentmárton Nyr. III.31). *Mű már a vetőnköt hamar elvégezzük* (Székelyföld Kiss Mihály); 2. bevetendő föld. *Van-e még vetőtők?* (Székelyföld Kiss Mihály); 3. eszköz, a mellyel a fonalat a szövőszékre fölteszik (négy simára kifaragott egyenes fáska, a felső és az alsó végén egy-egy pár keresztfával úgy összeillesztve, hogy széjjel lehessen nyitni, mikor használgák, és össze lehessen tenni, mikor nem használgák) (Szatmár m. Krassó Nyr. XVI.335).

[Szólások]. *Hány vetőre vannak a földek ebben a határban?* = átlag milyen nagyságra vannak földarabolva? (a szegényebb nép u. i. úgy méri a földjét, hogy mennyi szem fér belé: egy véka, egy kila, egy mérő) (Palócság Divényi Gyula; Heves m. Névtelen 1840).

vető-cséve: mellékfonállal megrakott orsó, a mely a vetőfának segédeszközén, a vetőládán vasdrótra van fűzve; e csévékről, a melyeknek a száma vagy 20, a takács a fonalat az újjain áteresztí és fölveti a vetőfára (Győr Nyr. XI.383; — Freeskay János).

vető-fa: 1. egy-két méter magas, 8—16 karú gombolyító (motolla), a melyre a takács a vetőládán levő vetőcsévékről a mellékfonalat fölveti (Győr Nyr. XI.383; — Freeskay János); 2. a gombkötők egy darab fája, a melyen a

szálakat összeceresztik (Pozsony Nyr. XIII.528; — Frecskay János).

vető-gát: partot védő, erősítő gát, a melybe a víz harántékosan ütközvén bele más irányba térül (Székelyföld Kiss Mihály).

vető-háló: 1. kerek háló, a melynek az alsó inán ólomgolyók vannak, a tartó kötele pedig a belsejében szétágazik, hogy össze lehessen húzni; a halász kanyarítással dobja be a vízbe, úgyhogy az alja szoknya módjára szétterül (= pendely-háló) (Sió mell. Herman O. Halászat K.); 2. öreges szemű, finom fonalból kötött nagy háló, a melyet kövekkel süllyesztenek le a vízbe és gyékénypótákkal függőlegesen tartanak (Balaton mell. Herman O. Halászat K.; Király Pál).

vető-láda: a vetőcsévék állványa, a melyben drótokra vannak fűzve a vetőcsévék (Győr Nyr. XI.383; — más neve: *cséve-pad*, Frecskay János).

vető-matola = *vető-fa* (Győr Nyr. XI.383; — Frecskay János).

vető-szeg: a *tekerőlevél*hez hasonló, de sokkal nagyobb készülék a fonál fölvetésére (Sóvidék Boros Gábor).

vető-virág: mezei virág, a mely olyan, mint a safrányé; a vetés ideje alatt látni a réteken (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.328).

átalvető (*általvető, átávető*): kettős tarisznya (a nyakba vagy a vállra akasztva viselik, úgy hogy az egyik fele elül, a másik hátul lóg; vagy pedig teherhordó állat hátán fektetik keresztül) (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.141; Debrecen Nyr. XIX.288; Zilah és vid. Nyr. XIV.286; XXVIII.63; Háromszék m. Tsz.; Csík m. Nyr. VI.471).

bevető: kerek háló, a melynek az alsó inán ólomgolyók vannak, a tartó kötele pedig a belsejében szétágazik, hogy össze lehessen húzni; a halász kanyarítással dobja be a vízbe, úgyhogy az alja szoknya módjára szétterül (= pendely-háló, vető-háló) (Bács-Bodrog m. Zenta Herman O. Halászat K.).

elvető (*évető*): elvetni való, haszontalan. *Igën sok évető beszéggye van* (Keszthely Horváth György).

férevető: a fejkötőn levő patyolat (Baranya m. Nyr. V. 330).

hátravető: 1. új asszonyok fejrevalója, a mely az apácákéhoz hasonlít (régí ősí viselet, kezd kimenni a szokásból) (Baranya m. Ormányság Nyr. I.379); 2. nagyobb keszkenő, a melyet a tarkóján köt meg az új asszony; e fölé jön még a rendes keszkenő, a melyet az álla alatt köt meg (Dunántúl Bódiss Jusztin; Baranya m. Nyr. V.330); 3. dolmányon levő (néha lapos) zsinór, a melyet néhol a nyakon szoktak hátravetni (Baranya m., Baranya-Sellye Zalai Mihály).

kivető: kivetni való, hibás (pl. alma, állat) (Kis-Kún-Halas Nyr. XV. 143). *Nincs benne semmi kivető* (Baranya m. Bélye Nyr. XV.372).

VETŐDSÉGÉS: hányódó-vetődő, hányt-vetett sorsú, viszontagságos (Háromszék m. Vadr.). *Vetődéségen élni* (Háromszék m. MNy. VI.354).

VETŐZ (*vetőzni*): veteményez, vet (Baranya m. Ormányság Tsz.).

VETRECE (*vedrice* Aranyosszék Jankó J. Torda stb. 128; *vetrice* Zilah vid. Nyr. XXVIII. 238; Háromszék m. Uzon Kovács Dénes; *vetrence-leves* [Vas m.] Miske Kresznerics F. Szótár II.320; *vetrice* Háromszék m. Tsz.; Háromszék m. Uzon Kovács Dénes): 1. *vetrece*: gulyás- v. pörkölt-féle étel (apróra vagdalt húsból) (Alföld Kóssa Albert; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.525; Mezőtúr Nyr. IX.479; Debrecen Nyr. XXVI.334; Szatmár m. Szinyérváralja Nyr. XXV.383; Szaboles m. Kis-Besenyőd Nyr. IX.137; [Erdély?] Túri Mészáros I. A nép nyelvének ügye 85; Székelyföld Nyr. II.471 [helytelen értelmezéssel]. 556); 2. *vetrice*, *vetrice*: savanyú lére tárkonyosan készített étel hús nélkül (Háromszék m. Uzon Kovács Dénes); 3. *vedrice*, *vetrice*, *vetrece*: ecetes, hagymás mártás (Zilah vid. Nyr. XXVIII. 238; Aranyosszék Jankó J. Torda stb. 128; Szolnok-Doboka m. Málom Muzsi János); 4. *vetrice*: „sült szalonna leves étel” (?) (Háromszék m. Tsz.; Szabó Elek 1832); 5. *vetrece*: töpörtyű (?) (Erdély Kassai J. Szókönyv II.475) [vö. *vén-vetrece*].

vetrence-leves: leves, a melybe kenyeret, húsos kolbászt és vöröshagymát összeaprítva főznek ([Vas m.] Miske Kresznerics F. Szótár II.320).

[VÉTT].

vétt-ár: vételár. *Vett-arán adni* (Háromszék m. MNy. VI.354; Vadr.).

fővött: kedvelt, fölkapott, becsülésben álló. *Fővött embör* (Szeged vid. Nyr. III.365).

VETTETŐ: partot védő, erősítő gát, a melybe a víz harántékosan ütközvén bele más irányba térül (Székelyföld Kiss Mihály) [vö. *váz-vettető*].

VETTETŐD-ÍK: vettetik, jut. *Úgyis a pokóra vettetődik* (Szegszárd Nyr. XXVIII.429).

VETYENG: hányódik-vetődik, lézeng (Balaton mell. Tsz.; Háromszék m. Nyr. V.129; Hol? Tsz.) [vö. *véggyög*].

VÉVEGET (*véeg* Vas m. Órség Nyr. VII.469; *lővőgette* Göcsej Nyr. III.180; *vőőget* Göcsej Nyr. XIII.496; XIV.164; *vőőgetlett* Göcsej Nyr. III.180; *evőőgettek* Göcsej, Páka Nyr. II.42; *elü-vőőget* Göcsej Nyr. III.180; *fővőőgette* Göcsej Nyr. II.421): 1. *vőőget*: gyakran vesz (Vas m. Órség Nyr. VII.469); 2. *vőőget*: vesz. *Vőőgetlett is töle a cigáné éty pár naon szép cipűt* (Göcsej Nyr. III.180).

e-vőöget: elvesz. *Ha evőögeték belüllő, naobb lősz, ha hozzátőszők, kissebb lősz* (Göcsej, Páka Nyr. II. 42).

elő-vőöget: elővesz. *Akkor elővőögette a lakatot, és megént kiugrott belőle három lány* (Göcsej Nyr. III.180).

fő-vőöget: fölvesz. *Miko fővőögette [a gyűszűjét]...* (Göcsej Nyr. II.421).

lő-vőöget: levesz. *Kapta magát, lővőögette a lakatot* (Göcsej Nyr. III.180).

VEVERICE: mókus (Brassó m. Hétfalu Király Pál).

VÉVŐS (vehős-játék Somogy m. Szőke-Dencs Nyr. IV.470).

VEZÉR: 1. eketaliga rúdja (Heves m. Csépa Nyr. II.380; Cserhát Erdészeti Lapok XXII.864; Csongrád m. Szentcs Nyr. XVII.45; Zemplén m. Nyr. X.324); 2. az eketaliga rúdjának a végén levő függőndörödő vas vagy fából készült elvillásodás (Cegléd Ilosvay Vilmos); 3. a szán orrának az a része, a melyhez a rudat erősítik (Zilah vid. Nyr. XXVIII.233); 4. a jégallatti halászatnál az a rúd, a melyet lékről-lékro tologatnak s a melyhez a kihúzó-kötél kötve van (Balaton mell. Herman O. Halászat K.).

vezér-hal: 1. *aspius rapax* (mert a legsebbebb hal, legelő jár) (Körös-Tarcsa Herman O. Halászat K.); 2. [állítólag:] ívás idején a legelő járó him (Szeged Herman O. Halászat K.).

vezér-ragasztó szög: az a szeg, a mely a vezéren és a taligarúd végén megy keresztül s a esikojtnak a taligarúddhoz kapcsolására szolgál (Cegléd Ilosvay Vilmos).

vezér-lánc: vorkette [molnár mest.] (Győr Nyr. XI.288).

vezér-szög (vezér-szög) = vezér-ragasztó szög (Cegléd Ilosvay Vilmos; Heves m. Csépa Nyr. II.380).

VEZERES [így l]: 1. a jégallatti halászatnál az, a ki a vezért (rudat) tolja (Balaton mell. Herman O. Halászat K.); 2. a daruesapat vezetője (Zala m. Arács Nyr. XXII.239).

[VEZET].

ki-vezet: 1. [?] (pénzt, új szántóvasat) (Székelyföld Tsz.); 2. kirudaltat (vkít a házból) (Székelyföld Tsz.).

[VEZETDÉGEL], VEZEDDÉGEL: vezetget (Székelyföld Kriza).

[VEZETÉK].

vezeték-kerék: tartalék-kerék (a mely készen áll, hogy azonnal a törött kerék helyébe lehessen tenni) (Hol? Kresznerics F. Szótár II.321).

[VEZETÉKÉNY].

vezetékény-név: vezetékény (Székelyföld Kiss Mihály).

VEZETŐ: 1. a tollashorgon a legfőlső két toll, a mely arra való, hogy a halász mindig tudhassa, hol és milyen mélyen jár a figyelmező, illetőleg bekapó [?] (Udvarhely m. Szentegyház-as-Oláhifalu Herman O. Halászat K.); 2. kocsis (Moldvai csáng. Rubin Mózes).

vezető-háló: hosszú póznán zászloszerűen kifeszíthető kétfükrös háló (= marázsa-háló) (Székely-Keresztúr Herman O. Halászat K.).

VÉZSE: 12—16 éves leány (Moldva, Valéni Rubin Mózes).

VEZSNYŐ: csunya, rút (Orosháza Nyr. VI. 179).

VEZSSÉGET: (ludakat) hesseget, hajt. *Eleget vezsségetem, mégse mőnnék* (Székelyföld Kiss Mihály).

VEZSSÉGETÉS (Székelyföld Kiss Mihály; vességetés Háromszék m. Vadr.): (lúd-)hessegetés, hajtás.

[Szólások]. *Érti a lud a vezsségetést* (vességetést): érti az ember a burkolt rosszaló célzást (a lányomnak mondom, hogy a menyem is értse-félét) (Székelyföld Kiss Mihály, Szász Ferenc). *Érti a lúd-vezsségetést:* ∞ (Székelyföld Szász Ferenc).

VIADALMASKOD-IK: viaskodik. [A gyerek] *ekkor es viadalmaskodék az madárokkal* (Csik m. Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. VIII.229).

VIADALOM: viadal (Palócság Nyr. XXI.421).

VIASKOD-IK (vivaskodtam Nógrád m. Nyr. XXVI.478; *viáskód-ik* Szlavónia Nyr. XXIII.216. 265. 362). — *Viváskód-ik:* 1. verekszik (Szlavónia Nyr. XXIII.216. 362); 2. veszekszik (Szlavónia Nyr. XXIII.265).

VIASKODÁS (vivaskodás Nógrád m. Nyr. XXVI. 478).

VIASZ (viack Esztergom Nyr. IX.543; Debreceen Nyr. IX.164; Hajdú m. Kaba Nyr. XXV.425; *viaksz* Pannonhalma Nyr. XII.188; Palócság Nyr. XXII.80; Bács m. Bajmok Nyr. VIII.334; Bács m. Ada Nyr. XXVII.406; *viask* Debrecen Nyr. XXIII.335; *viagz-gyertyát* Veszprém m. Csetény Nyr. XXII.380; *viaksz* Veszprém m. Csetény Nyr. XVII.378; *viask* Zilah vid. Nyr. XXVII. 496; *viassz* Maros-Torda m. Nyr. XXVII.93; *viusz* Brassó m. Hétfalu Nyr. XVI.575; Horger Antal; Hétfalu. Tatrang Nyr. II.524).

[VÍBA].

víba-fa: fűzfa (Somogy m. Csurgó Nyr. XXIX. 336) [vö. *iva*, *iva-fa*: taxus, eibe, eibenbaum, [?] NySz.].

[VICC-VACC].

[Szólások]. *Viccit-vaccát hányni:* fitymálni, beesmérlni (Győr m. Tsz.). *Mindennek csak uv viccit-vaccát hányja* (Komárom m. Nagy-Igmánd Nyr. VIII.83).

VICE (*fici* Baja Bayer József; *vici* Budapest Szinnyei József; Csongrád Herman O. Halászat K.): 1. *fici*: második szolga (Baja Bayer József); 2. *vici*: másodházmester v. -né, házmester segédje (férfi v. nő) (Budapest Szinnyei József); 3. *vici*: fattyúlaptáros, kisegítő laptáros (Csongrád Herman O. Halászat K.).

vice-laptáros: a ki nehéz húzásoknál segíti a tartó- v. bejáró-kötelet tartani (Komárom Herman O. Halászat K.).

vice-mester = *vici* 3., *vice-laptáros* (Csongrád m. Tápé Herman O. Halászat K.).

vice-ütés: fölösleges ütés (t. i. az öreghálón az ólom ráverését bizonyos számú ütessel kell végezni; minden fölösleges ütés *vice-ütés*, s közös hálóállításkor egy icce bor a büntetése) (Komárom Herman O. Halászat K.).

[**VICÉNÉ**], **VICINÉ**: a másodházmesternök (a házmester segédjének) a felesége (Budapest Szinnyei József).

[**VICÉK**].

vicék-vacok (*vicek-vacok* Balaton mell. Nyr. II.93; *vicik-vacak* Veszprém m. Csékut Nyr. XXV. 286; Csallóköz Király Pál; *viszik-vaszak* Somogy m. Adánd Nyr. XXVIII.335): sokféle apróság, lim-lom, ringy-rongy, szemét. *Takarítsd el innen ezt a sok vicik-vacakot! Nem állok szóba minden vicik-vacak emberrel* (Csallóköz Király Pál) [vö. *vacok*].

[**VICKOL**, **VICKÖL**].

vickol-vackol, **vicköl-vackol**: 1. *vicköl-vackol*: ágyaz, ágyat vet a gyerekeknek (Szeged vid. Nyr. VI.275); 2. *vickol-vackol*: lim-lomot csinál (Nagy-Kálló Nyr. XII.430) [vö. *vackol*].

VICKOLI: fűрге mozdulatú, fűрге járású (Nagy-Kúnság Nyr. II.137) [vö. *vickora*, *vickula*].

VICKORA: eleven, virgonc (nő) (Mármaros m. Hegedűs István; — *viszkora* Szatmár vid. Tsz. [értelmezés nélkül] alkalmasint ~) [vö. *vickoli*, *vickula*].

VICKULA: fűрге, eleven. *Vickula, mint a csik* (Békés m. Sárrét Nagy Sándor) [vö. *vickoli*, *vickora*].

VICO: bizonyos hangot hallat (a szalontka gyorsröptű párzó mozdulatai alkalmával) (Székelyföld Kiss Mihály) [vö. *vicsog*].

[1. **VICOK**].

[**Szólások**]. *Megtette a vickot*: esínyt tett (Nagy-Kúnság Nyr. II.274).

2. **VICOK** (*ficok* Torontál m. M.-Ittebe Nyr. V.283; *vicok* Heves m. Névtelen 1840; *vicsak* Szalonta Nyr. VIII.431; XIII.429; *vicsok* Békés m. Tolnai Vilmos): 1. *ficok*, *vicsak*, *vicsok*: patkány (Szalonta Nyr. VIII.431; XIII.429; Békés m. Tolnai Vilmos; Torontál m. M.-Ittebe Nyr.

V.283); 2. *vicok*: közönséges cickány (sorex araneus) (Heves m. Névtelen 1840) [vö. *pocik*].

VICSA, **VISA**: aszalt gyümölcs (Kalotaszeg, M.-Valkó Nyr. XXVIII.429).

VICSARKOD-IK: acsarkodik, visít (Hajdú m. Kaba Székely Ábrahám).

VICCSAD: fakad (a kelés, a seb, a szilva, a cseresnye stb., ha megnyomják). *Érett, könnyen viccsad* (Beregszász vid. Király Pál).

szét-viccsad: 1. szétfakad (a kelés, a seb, a szilva, a cseresnye stb., ha megnyomják). *A jó berzencei szilva, ha két újjoddal összenyomod a két végét, ecceribe szétviccsad*; 2. szétnyilong (vizezés után a kanca valaga); 3. hirtelen szétnyílik (a leguggoló nőszemély szeméremteste (Beregszász vid. Király Pál).

1. **VICCSAN**: ficamodik (Háromszék m. Vadr.; Csík m. MNY. VI.374. 377).

[2. **VICCSAN**; vö. *viggyan*].

fő-viccsan: föltünik, föltetszik (a nap). *Pirosan viccsant fő a nap: esőt kapunk* (Zala m. Arács Nyr. XXII. 93).

ki-viccsan[ik]: kisüt, kivillan (a nap a felhők közül) (Somogy m. Balaton mell. Nyr. IX.284; Bács-Bodrog m. Bezdán Székely Sándor) [vö. *ki-viggyan*].

[**Szólások**]. *Úgy elagyabugyálták, hogy egész kiviccsant a feje*: kifakadt (Beregszász Nyr. XXVIII.521).

rá-viccsan: rávigyorint (Kalotaszeg Nyr. XXVIII.429).

3. **VICCSAN**: nyikkan (malae) (Csík m. Szász József).

még-viccsan: megnyikkan. *Mert a malae még talál viccsanni* (Csík m. Szász József).

[**VICCSANT**].

ki-viccsant: kisüt, kivillan (a nap a felhők közül) (Keszthely vid. Horváth György).

VICCSOG: 1. mosolygásra huzogatja a szájacskáját (a csecesmő) (Csallóköz Csaplár Benedek); 2. vigyorog. *Viccsog, mint a fakutya* (Kiskún-Halas Nyr. XVIII. 140); 3. szétnyilong (a kanca pérája vizezés után) (Göcsej Vass József 1841); 4. mérgesen visszafelelget (Göcsej Vass József 1841) [vö. *vicsog*].

VICSÍT, **VICSEJT**: 1. *vicsít*: vicsorít, vicsorítja a fogát. *A kutya vicsította a fogát* (Gömör m. Hanva Albert János); 2. *vicsejt*: vigyorog (Nógrád m. Fülek Nyr. XXII.95).

[**VICSKAD**].

el-vicskad: elvisítja magát, csikordul (lábitás közben a sikótyú) (Székelyföld Tsz.; Udvarhely m. Siklód Szász Ferenc).

VICKSÁNDOL: fickándozik (Kalotaszeg, Zsombok Melich János).

VICKSKOL: nyikorog (a szerszám, a melynek valamelyik része meglazult). *Vickskol az ekém* (Udvarhely m. Székely-Keresztúr vid. Séra Kálmán).

VICSOG: vihog (Mareal mell., Bodrogköz Tsz.; Cegléd Ilosvay Vilmos; Hajdú m. Földes Nyr. III.181; Beregszász Nyr. XXVI.523). *Kék vagy nem, ez mindig vicsog, mint a bolond* (Jászság Szabó István) [vö. *icsog-vicsog, vicog, viccsog*].

VICSOGÓ. *Vicsogó idő:* mikor majd nap süt, majd eső esik (Balaton mell. Tsz.).

VICSOR: nyílás, hézag, hasadás, repedés (Közép-Baranya Nyr. III.327) [vö. *vigyor*].

VICSORI (*vicsiri* Zemplén m. Nyr. IV.522): vigyorgó, sokat nevető, szüntelen nevető, vigyorgós arcú (Répce vid. Nyr. XX.411; Tolna m. Tsz.; Cegléd Ilosvay Vilmos; Debrecen Hajdú Nagy Sándor; Zemplén m. Nyr. IV.522) [vö. *vigyor*].

[**VICSORÍT**], **VICSIRÍT:** nevetgél, vihog (Tójak Nyr. XXIV.240). *Ugyan ne vicsoríts már mindt!* (Kassa vid. Nyr. XVII.285) [vö. *vigyortl*].

VICSOROG: 1. nevetgél, vihog (Jászság Szabó István; Tisza-Abád Nyr. XXVI.185; Gömör m. Tsz.); 2. haragszik, mérgeskedik, dühösködik (Kalotaszeg Nyr. XXVIII.429; Fodor Pál); 3. agyarkodik, veszekszik. *A bátyád is ajan, hagy sakase nyughatik, mindétig vicsarag valakivel* (Kis-Küküllő m. Szőkefalva Nyr. XV.144); 4. szájfeszítve fenyeget (Moldva, Klézse Nyr. IV. 142); 5. nyikorog. *Sir (vaj jajgat) a patkó alatt a hó, úgy recseg, ugyan vicsorog* (Háromszék m. Vadr. 372) [vö. *vigyorog*].

VIDDÉGEL: viszeget (Székelyföld Kiss Mihály).

VIDÉK (*vidék* Zilah vid. Nyr. XXVII.495; *vi-gyik* Gösej Nyr. XIII.355): más község. *Vidtkre mégy leányér* (Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György).

VIDÉKI: más faluból v. városból való, idegen (Zala m. Sümeg vid. Nyr. XXII.286; Somogy m. Kaposvár Schröder Gyuláné; Kis-Kún-Halas [itt a budapesti ember is *vidéki*] Nyr. XV.519; Szabadka Kászonyi Gyula).

VIDIMUSZ: ministráns-gyerek, a ki vizkereszt-kor (három királyok napján) a pappal jár és az ú. n. házszeneléshez való szentelő szereket hordja (Csik m. Nyr. XXVI.429; Ethnographia VII.384).

VIDRA: derékig érő női köpönyeg. *Ugyan aggya rám eszt a vidrát; nagy szél van!* (Abaúj-Torna m. Jeszenszky János).

VÍDTALAN: nem vidám, kedvetlen. *Ez a lány olyan szódtalan, vídtalan vót eddig* (Hajdú m. Nádudvar Nyr. IX.230) [?].

[**VIDUL**].

fől-vidul: föléled (a hervadt virág a vízben) (Rába mell. Nyr. XVII.524).

ki-vidul: kiderül. *Éjjel felleges vót az ég, de reggelre kividúlt* (Abaúj m. Szikszó vid. Király Pál).

VÍG. *Vigabb:* inkább. *Vigabb kaszálók, mint porhálók* (Gösej Nyr. XIV.398).

[**Szólások**]. *Vigan jár:* sebesen jár (Fehér m. Velencei-tó vid. Nyr. XVIII.523).

[**VIGAD**].

még-vigad: meggyógyul (Gömör m. Simonyi Zs. Tüzetes M. Nyelvtan 1.436). *Maág a nézős-né is vaótam, meé sē vigattam mē* (Heves m. Bátor Nyr. VIII.88). *Mág a nézősnē is vaótam, mē ssē vlgattam mē* (Gömör m. Nyr. XVIII.505).

VIGÁLY (*vlgáj*): ritkás, gyér (pl. vetés, nád) (Békes m. Sárret Nagy Sándor; Hol? Beregszászi P. Dissert. 32) [vö. *rigály*].

VIGÁLYOS (*vlgájos, vlgájos, vlgályos*): ~ (vetés, nád, erdő, gyümölcs a fán) (Baranya m. Meesekhát Thomaer Ignác 1841; Nagy-Kúnság Király Pál; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.67. 519; XXIII.240; Csongrád m. Szentés Nyr. VI.233; Czákó Ferenc; Szeged vid. Nyr. I.426; Bodrogköz Karsa Ferenc; Hol? Beregszászi P. Dissert. 32). *De vlgájos a vetéséd!* (Cegléd Ilosvay Vilmos). *Vlgályos a búza* (Keeskemét Nyr. IX.93). *Vlgájosan:* szórványosan, elszórtan, itt-ott, imitt-amott (Keeskemét Király Pál). *Kiüttött rajta a himlő, de csak ojjan vlgájossan* (Tisza-Dob Nyr. XIX.96) [vö. *hlgályos, rigályos, vlgás*].

[**Szólások**]. *Ej de vlgájossan jár!* = könnyen, vékonyan öltözve, télen nyári ruhában (Cegléd Ilosvay Vilmos).

VIGANÓ (*vigán* Brassó m. Hétfalu Király Pál; *vigána* Udvarhely m. Vadr. 17; Csik m. MNy. VI.377; *viganó* Udvarhely m. Vadr. 35; Ferencz Miklós; Csik m. MNy. VI.377). — *Viganó:* női kabát, rékli (Keeskemét Nyr. XIX.46); karton kabát (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.427).

VIGÁS = *vigály, vlgályos* (Baranya m. Meesekhát Thomaer Ignác 1841) [vö. *rigás*].

VIGASZ-İK: gyógyul, heged (a seb) (Gömör m. Gortvavölgye Nyr. XV.474; itt *vigagszik* nyilván hiba, úgy szintén az ezen helyre való utalással Nyr. XVIII.501. 505. között *vlgágszik, vlgagszik* is).

be-vigászik: begyógyul, beheged. *Ne birbiteld mē mindég azt a várát, isz úgy sose vigászik be!* (Pálócság Nyr. XXII.575).

[**VIGASZTALÓD-İK**].

be-vigasztalódik: [tréf.] berúg, leissza magát. *Bevigasztalódott* (Hol? Nyr. XVII.236).

VIGGAT: kedvre éleszt. *Játékra viggatni vkit* (Háromszék m. MNy. VI.354; Vadr.).

VIGYÁZ (*végyász* Palócság Nyr. XXI.216; *viáz* Göcsej Nyr. XIII.498; *vígyáz* Cegléd Ilosvay Vilmos): (szemmel) keres, les. *Vigyáztalak a piacon, de csak nem akattá a szömömbe* (Alföld Fazekas Sándor). *A Jánost vigyázom itt a piacon* (Kis-Kүн-Halas Nyr. XVIII.192). *Mit teccik vigyázni?* (Debrecen Kóssa Albert). *Mit vigyázol? Itt nincs semmi* (Szatmár m. Patóháza Nyr. XIX.380). *Elnehetsz már házam előtt, nem vigyázlak, mint ezelőtt* (Jász-Nagykүн-Szolnok m. Tisza-Vezseny Erdélyi J. Népd. és mondák III.12). *Megindul, hogy valamerre szértenézzen s tilzet vigyázzon* (Háromszék m. Vadr. 408).

[Szólások]. *Nagyra vigyáz:* nagyra lát, nagyra vágyik, közönségesnél többet kíván; [különösen:] fényes, gazdag házasságot óhajt kötni (Székelyföld Nyr. II.230). *Vigyázz innen!* = eredj innen! eredj az utamból! (Bereg m. Mezővári Nyr. XXVII.524; Székelyföld Gyórfy Iván).

VIGYÁZATLANSÁG (*vigyáztalanság* Veszprém Simonyi Zsigmond).

VIGYÁZGAT: (szemmel) keresgél, les. *Vigyázgatlak, de nem látlak* (Moldva, Klézse Nyr. X.479).

VIGYÁZKOD-IK: széttekint (Székelyföld Nyr. V.424).

meg-vigyázkodik: széttekintget (Háromszék m. MNy. VI.341).

VIGYÁZÓ: toronyór (Csanád m. Makó Nyr. IX.378).

vigyázó-madzag: a pedzö-nélküli örvöshálón a feljáró-ór (madzag, a melyet a halász a mutatóujjára csavar s így érzi meg, mikor a hal a keresztörbe ütődik) (Miskolc Herman O. Halászat K.).

VIGGYAN: hirtelen kisüt, kivillan (a nap a felhők közül). *Eggyet viggyant a nap* (Vas m. Ságk Kresznerics F. Szótár II.326) [vö. 2. *viccsan*].

ki-viggyan: ∞ (Pápa Nyr. XVI.527) [vö. *ki-viccsan*].

meg-viggyan: ∞ *A mint a hold meg kezdett viggyanni* (Zala m. Aszófő Nyr. XXVI.139).

VIGYOR (*vidor* Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. XV.575): nyílás, hézag, hasadás, repedés (Göcsej Tsz.; Szilágy m. Görcsön Kerekes Ernő). *A kád-nak vigyorgya van* (mikor az abroncesul nagyon megszorítják, s a dongák befelé hajolnak) (Vas m. Bögöte Nyr. XVI.93). *Nagy vigyorja vagyon* (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.326). *Vigyorja van a falnak* (Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. XV.575). — *Vén vigyor:* öröme a menyegzőben (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.326) [vö. *viccor*].

[Szólások]. *Vigyorba áll* (az öreghaló zsákja, ha a két szárnyát egyenetlenül húzzák ki) (Balaton mell. Herman O. Halászat K.).

VIGYORI: 1. *vigyorgó*, sokat nevető, szüntelen nevető, *vigyorgós arcú* (Dunántúl Bódiss Jusztin; Balaton mell. Tsz.; Érsekújvár Bódiss Jusztin; Csallóköz, Kecskemét, Szeged Csaplár Benedek; Torontál m. Bódiss Jusztin; Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.354); 2. [?] *Vendiségbe vótam, osztán föllü rá még péjg vigyori és* (Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. III.319) [vö. *viccori*].

[**VIGYORÍT**], **VÉGYOREJT:** *viccorit. Mérgebe végyorejtja a fogát, mind a kutya* (Somogy m. Szenna Király Pál) [vö. *viccorít*].

VIGYOROG: álnok szívből kedvet mutat (Háromszék m. Tsz.) [vö. *igyorog-vigyorog, viccorog*].

VIHANCÁROZ (*vihancározni*): nevetgélve, vihogva kergetődzik, huzalkodik, ugrándozik, hancúroz (Mezőtúr Nyr. X.286) [vö. *hancároz*].

VIHÁNCOL: ugrándozik (Bereg-Rákos vid. Pap Károly).

VIHAR (*viher* Balaton mell. Tsz.; Baranya m. Tsz.; Közép-Baranya Nyr. IV.237; Baranya-Ózd vid. Nyr. XXVII.286; *vihér* Vas m. Órség Tsz. 385b; *viher, ríjér* Göcsej Nyr. XIII.309).

VIHÁRKOD-IK: [?] (Göcsej MNy. V.160).

VIHÁROZ: nevetgélve futkos (Szabadka Kásonyi Gyula).

VIHÁSZKOD-IK: veszekszik, civakodik (Tolna m. Báltaszék Király Pál).

VIHEDER (Göcsej Tsz.; Nyr. II.473; XIV.450; Király Pál; Közép-Baranya Nyr. IV.237; *vihatar* Abaúj m. Nyr. V.272; *vihedör* Baranya-Sellye Zalai Mihály; *viheter* Somogy m. Kálmánca Nyr. XI.238; *vihetör* [alkalmasint hiba e h.: *vihetör*] Baranya m. Tud. Gyűjt. 1826. II.45. (és innen) Tsz. 385a: (hirtelen támadt) vihar, szélvész, fürgeteges zivatar.

VIHORNYA: ∞ *Ez a nagy vihornya tórára törte a fákat. Még a háztetőket is megszággatta e za rémű vihornya* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.191. 237).

VIHORNÝÁS: viharos, fürgeteges. *Abba a vihornýás időbe nem gyűhettem haza* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.431).

VIHOROG: vihog (Felső-Somogy, Marót-pusztá Nyr. X.190 [itt *viharog* nyilván hiba]; Háromszék m. MNy. VI.354; Vadr.).

VIK-VOK: hegyes-völgyes, hepelhupás (Székelyföld Nyr. V.424; Csik m. Nyr. IX.41; Kiss Mihály).

VIKÁR: udvarbíró (Moldvai csáng. Nyr. X.204).

[**VIKÉG**].

vikég-vakog: mokogva, akadozva, érthetetlenül beszél (pl. a gyerek, mikor beszélni tanul) (Veszprém m. Csékut Nyr. XXV.286) [vö. *bakog makog, vakog*].

VIKIL: ravasz, hamis, álnok (Moldvai csáng. Nyr. X.204 [helytelen értelmzéssel]; vö. XXIII. 534).

VIKLER (viklér): 1. hosszú és bő női köpönyeg-féle (úri nők, mesteremberek feleségei viselték régente, de a nép is ismerte) (Esztergom és vid. Bódiss Jusztn; Hont m. Ipolyság Nyr. XIX.189; Debrecen Hajdú Nagy Sándor Bereszász Nyr. XXV.480; Háromszék m. MNy. VI.356); 2. bő rékli (a melyet munka közben viselnek a paraszt-asszonyok) (Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusztn).

[Szólások]. *Ráadták a viklert:* beadtak neki, megadták neki (Hont m. Ipolyság Nyr. XIX.189). *Ráterítte a vizes viklert:* leszidta (Keszthely Bódiss Jusztn).

VIKOTA: szóvita, kötekedés, civakodás, pör-patvar (Székelyföld Kriza; Udvarhely m. Nyr. VIII.472). *Vikota van* (Udvarhely m. Homoród vid. Vadr. 560). *Nem kell olyan nagy vikotát csinálni abból a dologból* (Udvarhely m. Homoród vid. Vadr.). *Nem szeretem a vikotát* (Udvarhely m. Magyarós, Csik m. Csik-Szentgyörgy Séra Kálmán). *Nálutok mindörökké fáj a vikota* (Csik m. Kácáve József).

VIKOTÁL: vitatkozik, kötekedik, civakodik, veszekszik, pöröl. *A házassélek egymással vikotálnak.* *Vikotálnak s zuvatolnak a háznál* (Udvarhely m. Homoród vid. Vadr. 523b. 560).

VIKOTÁLÓD-IK: 1. ~ (Székelyföld Tsz.; Udvarhely m. Magyarós Séra Kálmán; Firtos-alja Nyr. VI.324; Csik m. MNy. VI.373; Csik-Szentgyörgy Séra Kálmán). *Ne vikotálódjatok!* (Udvarhely m. Homoród vid. Vadr. 523ab). *Ne sokat vikotálóggy, mē te loptad vót el az én kulonygámból az aranny búzaszálat!* *Velem ne is vikotálóggy, me hidd meg, hogy ma porul jársz, ha csakugyan nem nyughatol!* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 464. 484); 2. számítgat, töpreng (Háromszék m. Barátos Kovács Dénes). *Égyet sē vikotálóggyék többet!* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár).

VIKOTOL: ~ (Székelyföld Tsz.).

VIKSZ (viszok [fénymáz] Zilah Kerekes Ernő).

VIKSZOL (viszkol Zilah Kerekes Ernő).

VILÁG (bilaág Szlavónia Nyr. V.63; velág Somogy m. Szőlád Nyr. VIII.326; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429; Moldvai csáng. Nyr. IX.484; *velág* Nyitra m. Vág-Hosszúfalu Nyr. XX.29; Nógrád m. Rimóc Nyr. VI.84; Esztergom Nyr. IX.540; Répecz mell. Nyr. XX.366; Baranya m. Ormánság Nyr. II.131; Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.381; Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.44; Szlavónia Nyr. XXIII.168; Eszék vid. Nyr. VII.278; VIII.180; Alföld Nyr. V.123; Szeged vid. Nyr. III.277; V.265; *velág* Palócság Nyr. XXI.216; Hóves m. Parád Nyr. XXII.475; *velág* [?] Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.237; *veloág* Nyitra vid. Nyr. XXVIII.449).

[Szólások]. *Isten világ untig:* sokáig (Nagy-Kúnság Nyr. II.274). *Soha, mē a világ:* soha sem (Háromszék m. Péter Sándor). *Soha, mē a világ, s az örök:* ~ (Udvarhely m. Séra Kálmán). *Kivilágra olyan (ollyan, olyan, olyan):* szakasztott olyan, éppen olyan (Háromszék m. MNy. VI.336. 359; Vadr.; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

világ-asszonya: 1. kikapós, szeretkező, könnyelmű életű asszony; 2. nagy szerepet játszó és mulatozni szerető úriasszony (Abaúj m. Szikszó vid. Király Pál).

világ-esűfja: mindenhol megvetett személy (Csallóköz, Kecskemét, Székelyföld Csaplár Benedek).

világ-eredetje: ~ (Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusztn). *Kértem üt, hogy ne pocskoljon énget, keresébbel is megáll az, mert ha nem vagyok is az arammal megesküdvé, világéredetjem vótam* (Baranya m. Ormánság Nyr. IX.286).

világ-gyújtat (velág-gyujtat): világgyújtás, gyertya- v. lámpagyújtás. *Világgyújtatkor érelem haza:* este felé, alkonyatkor (Somogy m. Endréd Nyr. XXVIII.520). *Világgyujtaltkor ért haza* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.237) [vö. *gyertya-gyujtat*].

világ-szép: esodaszép, tündérszép. *Világszép Erzsók* (Ung m. Arany-Gyulai NGy. I.180).

világ-veresse: nagy tehetségű, nagy képességű, kitűnő, kiváló ember, lumen. *A biza sose vót valami nagy világ-veresse* (Erdély Szinnyei József). [*Nagy ember ez a báró.* *Na, nem valami világ-veresse.* *[Sok érdeme volt az elhunyt főispánnak]. A bizony sose vót valami nagy világ-veresse* (Kolozsvár Király Pál). *Te sem vagy a világ veresse! Ne higgye el magát: ő sem olyan világ veresse!* (Marosszék Szász Ferenc).

[VILÁGÍT].

le-világít: világgal leikísér. *Világítsd le az urat a grádicsokon!* (Vas m. Kemenesalja? Kreszneries F. Szótár II.327).

meg-világít: fölvilágosít (vkit) (Kolozsvár Hegedűs István; Udvarhely m. Oláhfulu Széchy Károly).

VILÁGÍTÓ (velágító): 1. világító: lámpás (Baranya m. Ormánság Nyr. I.379); 2. világító: olaj (Veszprém m. Szentgál Nyr. II.186).

VILÁGLÓ: 1. világ (lumen). *Harmadik nap estefelé meglát egy városkát, odánér késő este, be-megyen, nem lát semmi világítót egyfelé is* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.325); 2. fenyő-forgácsból való gyertya v. szövétnek (a melynek a világánál vmit keresnek v. éjjel halásznak) (Háromszék m. MNy. VI.354; Vadr.; Háromszék m. Márkosfalva Györffy Iván). *Világítóval való halászás* (Udvarhely m. Herman O. Halászat K.).

VILÁGOD-IK: világosodik (Háromszék m. Nyr. III.374).

VILÁGOL: világít (Göesej Nyr. XIV.165; Budenz-Album 160).

VILÁGOS (*vélágos* Nyitra m. Vág-Hosszúfalu Nyr. XX.29; Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek; *vélóágos* Nyitra vid. Nyr. XXVIII.449): nyílt, szabad. *Világos tájon fekszik Adánd* (Somogy m. Adánd Nyr. XXVIII.335).

[VILÁGOSOD-IK].

által-világosodik (*által-világosodom*): megvilágosodik (Erdővidék Tsz.).

VILÁGOSSÁG (*vélágosság* Nógrád m. Rimóc Nyr. VI.85; Szeged Nyr. IV.138).

[Szólások]. *Világosságba tesz:* kivilágít. *Világosságba tevék a temetőt* [halottak napján] (Bánffy-Hunyad Nyr. XXVIII.41).

[VILÁGOSUL].

[még-világosul].

[Szólások]. *Mégvilágosút a szemém:* megint látni kezdett (Vas m. Simonyi Nyr. XIV.44; Csapodi István).

[VILÁGOTOS].

[világotos-világ].

[Szólások]. *A világotos-világra úgy nem nyugtatik, mint...*: éppen úgy nem, szakasztott úgy nem, mint... (Udvarhely m. Nyr. III.554).

[VILÁGSÁG], **VÉLOÁGSÁG** (*vélágsoág*): világosság, lámpa- v. gyertyavilág (Nyitra vid. Nyr. XXVIII.449. 498).

[VILÁGTALANUL].

még-világtalanyul: világtalan lessz. *Mégvilágtalanyútam* (Vas m. Simonyi Nyr. XIV.44).

VILINCIA (Pest m. Gyömrő vid. Pap Károly; *vilincia* Csongrád m. Szentes Czákó Ferenc): pörpatvar, veszekedés, csetepaté. *Vót a miatt olyan vilincia, hogy ki se lehet beszélni* (Szentes Czákó Ferenc).

VÍLL: ví, vív (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.214).

VILLA (*vella* Balaton mell. Herman O. Halászat K.; Pápa vid. Vas m. Tsz.; Somogy m. Nyr. XXVII.139; Király Pál; Baranya m. Mecsekhat Thomaer Ignác 1841; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429; Baranya-Ózd vid. Nyr. XXVII.286; Kis-Kúnság Kimnach Ödön; Szeged Tsz. 270b; *vella* Dunántúl Nyr. V.229; Esztergom Nyr. IX.540; Répce mell. Nyr. XX.366; Soprony m. Szilsárkány Nyr. VI.373; Vas m. Órség Nyr. IV.472; Somogy m. Marót-pusztá Nyr. III.511; Baranya m. Ormányság Nyr. I.379; Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.381; Mohács Nyr. XXVII.67; Alföld Nyr. V.123; Kecske-mét Nyr. IX.357; Hódmező-Vásárhely Nyr. VI.284; Palócság Nyr. XXI.216; Nyitra vid. Nyr. XXVIII.449; *vella* Somogy m. Kálmán-sa Nyr. XI.238; Nyitra m.

Vág-Hosszúfalu Nyr. XIX.562; XX.29; *vidla* Rimaszombat vid. Nyr. X.89; Rozsnyó Nyr. VIII.566; Abaúj m. Jászó Nyr. IX.478; Torna vid. Nyr. XVII.323; Torpa-Ujfalu Nyr. XVII.232; Zemplén m. Császár Árpád, Mózer Ödön; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.325. 326; *vidla* Gömör m. Nyr. XVIII.459). — *Vella:* kétágú vascsáklya, a mellyel a vezért tologatják, a köteleket vetik (Balaton mell. Herman O. Halászat K.).

[Szólások]. [Olyan,] *mint a vellára szedett:* rendetlen-forma, borzas (Somogy m. Nyr. XXVII.139).

villa-fa: kettős hajtóványú, alapjában villás szerszám, a mellyel a háló inát, illetőleg a kijáró-köteleket a víz fenékre tartják, hogy a hal a háló alatt ki ne menekülhessen (Latorea mell. Herman O. Halászat K.).

villa-folt: kisebb szénacsomó. *Szērivel szēdi fél a boglyából a villafoltokat:* sorjában, a hogy összerakták (Székelyföld Kiss Mihály).

[vella-hajtó].

[Szólások]. *Tögye az Isten a mönnyei vella-hajtóba!* [átközöds] (Hódmező-Vásárhely Nyr. VI.284).

villa-hégy: villányi csomóeska, a milyenekben a szénát szárogatják (Heves m. Névtelen 1840; Hajdú m. Tetétlen Baresa János).

villahegy-hordó rúd: petrencehordó rúd (Érmellék Nyr. XXIX.334).

villa-kés (*vella-, vella-, vella-kés*): 1. asztali kés, villa párja (Dunántúl Nyr. V.229; Baranya m. Ormányság Nyr. I.379; Baranya m. Mecsekhat Thomaer Ignác 1841); 2. asztali villa, evővilla (Somogy m. Király Pál; Somogy m. Kálmán-sa Nyr. XI.238; Baranya m. Ormányság Tsz.; Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.381; Baranya-Ózd vid. Nyr. XXVII.286).

vella-nyív: rend alatt itt-ott elmaradt kaszanem-fogta fű v. gabona (Szeged Tsz. 270b) [vő. 1. nyű].

villa-szarvú: esákoszarvú (Székelyföld Tsz.).

villa-tenyer (*villa-tenér*): kisebb széna-, sarjú- v. szalmacsomó (a mekkorát villával egyszerre tovább lehet vinni) (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

VILLÁLAT: petrenee (Erdővidék Nyr. IX.235).

[VILLÁM].

villám-hárító: villámhárító (Vas m. Sárvár vid. Bokor János).

villám-író: telegraf (Soprony m. Rőjtök Nyr. III.514).

VILLÁML-IK (*velláml-ik* Dráva mell. Nyr. VI.133; *villámlol* Erdővidék Király Pál; *vimlámlott* Kalotaszeg, M.-Valkó Nyr. XXVIII.429): [tréf.]

nyilong, nyílik-csukódik (a sáritó kancsa nemi része) (Szeged Csikos Márton).

[VILLÁMLÁS].

[Szólások]. *Villámlások lövöldöznek belőle* [t. i. a szeméből]: villog, káprázik a szeme (Jász-Kisér Nyr. XIII.525).

VILLÁMOD-IK (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Maros-Torda, Alsó-Fehér m. Király Pál; *vilámod-ik, vilámodni* Háromszék m. Tsz.; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos): virradni kezd, pitymallik, hajnalodik.

meg-vilámodik: hirtelen megvilágosodik (Háromszék m. NyK. III.13).

[**VILLÁMODAT**], **VILLÁMADAT** (*villámadtig*): virradat. *Villámadtig már kifizette apró pénzél*: virradat előtt már megszidta (Háromszék m. Nyr. IX.423).

VILLAMOS. *Villamos zsidó*: [tréf., gúny.] ke rékpáros (Hajdú m. Kaba Székely Ábrahám).

VILLAMOSSÁG (*villámosság* Tisza-Sz.-Imre Nyr. VIII.526; a közlő hozzát teszi: „Egy falusi kovácsból lett gépész előtt beszéltem egyszer az elektricitásról. É műsót: „villanyosság“ azóta is többször hallotta már tőlem, de ő következetesen megmarad a *villámosság* mellett“).

[VILLAN].

[Szólások]. *Éggyet villant s tovább illant*: hirtelen megjelent s azonnal odább állt (Csallóköz, Székelyföld Csaplár Benedek).

át-villan: elsurran. *Csak úgy átvillan olykor az ember mellett, hogy alig vehetni észre* (Csallóköz, Kecskemét, Szeged Csaplár Benedek).

el-villan: hirtelen eltűnik szem elől, elillan, eloson (Háromszék m. MNy. VI.324). *Oly gyorsan elvillant, hogy észre se vettük, pedig csak most állt itt* (Csallóköz, Székelyföld Csaplár Benedek).

ki-villan: kikoppan (a fejéből, az eszéből vki-nek, azaz hirtelen elfelejti) (Háromszék m. MNy. VI.335). *Ki is monda a minap rólad? — izé fogá mondani — no, kivillant a fejemből...* (Háromszék m. NyK. III.18).

meg-villan[ik]: hirtelen megjelenik, ott terem (Csallóköz Nyr. I.333). *Most villant meg éppen, s már nincs itt* (Csallóköz, Kecskemét, Szeged Csaplár Benedek).

VILLANCS: szénahordó rúd (Szilágy m. Percsen Kerokes Ernő).

VILLÁNC (Háromszék m. Vadr. 395. 523b; *villancs* Székelyföld Nyr. II.472; Háromszék m. MNy. VI.355. 357): éjjeli órtűz, pászortűz, gyenge tűzfény. *Estére beért egy erdőbe, a hol távtról valami szikra villáncot látott* (Háromszék m. Vadr. 395).

VILLÁNCOL: pislog (a tűz), halványan világoz (a reves fa) (Székelyföld Kiss Mihály, Győrffy Iván; Háromszék m. Vadr. 523b). *Egy messze havasba valami tűz villáncsol* (Háromszék m. Vadr. 408). *Villáncsol este a furé* (Székelyföld Kiss Mihály).

[VILLANT].

el-villant: elsüt. *Hirtelen elvillantotta a fegyverét* (Csallóköz, Székelyföld Csaplár Benedek).

[**VILLANTÓ**], **VÉLLANTÓ**: gyufa (Közép-Baranya Nyr. III.327).

VILLÁS (*véllás, vidlás, vő. villa*): nyomtatásnál v. cséplésnél segédkező ember, a ki a gabonagyat forgatja, a szalmát rázogatja stb. (Gömör m. Tsz.; Hol? Tsz.) *Mikor nyomtatni mennek, négy ember megyen minden szekérral: két lúhajtó és két vidlás* (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XVI. 470).

villás-fecske: olyan fecske, a melynek szélső farktollai a közbülsőknél hosszabbak (Heves m. Névtelen 1840).

villás-lánc: villás bot, a nyele végén láncsal és húmmal (kötélhúzó szerszám) (Bodrogköz Herman O. Halászat K.).

véllás-szarvú: hirtelen fölhajló, majdnem párhuzamosan fölálló szarvú (magyarfajú ökör) (Tolna m. Fölső-Pél, Szabaton puszta Tolnai Vilmos).

villás-vas: vasrúd a dobszárban (szélmalmokban) (Csanád m. Pusztá-Kaszapereg Nyr. VII.45).

VILLÁZ: a már kétszer megfordított ágás tetejéről a szalmát lefejtí karimába. *Csülökre, emberek, mehetünk villázni!* (Csongrád m. Szentcs Szakó Ferenc).

VILLÁZAT (*vellázat, véllázat*): villával összehányt, még nem egészen száraz apró takarmányesemő (a *villázatok*at, mikor kellően megszáradtak, petrencékbe hordják össze) (Csallóköz Csaplár Benedek; Csallóköz, Bacsfa Nyr. XVI. 140; Mátyusföld Nyr. XVII.523).

[Szólások]. *Villázaton van a takarmány*: még csak villával van összehányva (Mátyusföld Nyr. XVII.523).

VILLEGET (*villeget, villóget*): viddegél, viszogat, vinni szokott (Székelyföld Kriza; Udvarhely m. Vadr.; Háromszék m. MNy. VI.221; Vadr.). *Ha a feredőbe menyek, eszt a lánt villegetem magammal* (Udvarhely m. Király Pál).

VILLIK (*villeg-háló Ung m. Záhony Herman O. Halászat K.; villig-háló Török-Beese Nyr. IX. 93; villik Heves m. Csépa Nyr. III.286; Szentes, Szeged, Tápé Herman O. Halászat K. 303; villik-háló Szeged, Tápé, villik-tőke Szentes, villing Komárom Herman O. Halászat K.): 1. villik, villing: hosszú hegybe kifutó kanálszerű merítő-háló, tőkés emelő résszel (Komárom, Szentes, Szeged, Tápé Herman O. Halászat K. 303. 841);*

2. villik: éjjeli nagy háló [?] (Heves m. Csépa Nyr. III.286).

villik-háló, billeg-háló: 1. hosszú hegybe kifutó kanálszerű merítő-háló, tőkés emelő részszel (Szeged, Tápé, Ung m. Záhony Herman O. Halászat K.); **2. villig-háló:** kis kerek háló, a melyet pózna nélkül, csupán spárgára erősítve vetnek a vízbe (Török-Becse Nyr. IX.93).

villik-tőke, billeg-tőke: a villikháló (billeg-háló) derékfája, a melybe a kámvák (kávák) járnak, s a mely emelőül is szolgál (Szentés, Ung m. Záhony Herman O. Halászat K. 304. 341).

VILLOG (*völlog* Tolna m. Batta Nyr. XVIII. 335; Mohács Nyr. XXVII.67): hirtelen ide-oda tekintget (meglepetésében, ijedtségben v. fürkészve) (Csongrád m. Mindszent Nyr. XXV.264; Szeged Tsz.).

VILLONG: veszekszik (Pápa vid. Tsz.) [vö. *virrong*].

VILLONGÓ: zenebonás, háborgós, nyugtalan. *Régen villongó világ vala* (Háromszék m. Tsz.) [vö. *virrongó*].

VILOS: 1. serény (ökör, ló, a mely sokkal jobban húz, mint a társa) (Csallóköz Csaplár Benedek); **2. bokros** [?] (ló) (Csallóköz Nyr. I. 333).

[VINC].

vinc-fa: nyolchímű szil, lobogós szil (ulmus effusa) (Közép- és Felső-Tisza mell. Mágócsy-Dietz Sándor; Tisza-Dob Nyr. XX. 576).

VINCELLÉR = *vincellér-bogár* (Székelyföld Tsz.).

vincellér-bogár: szőlőpusztító bogár (*Iethrus cephalotes*) (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Heves m. Névtelen 1840; Tokaj vid. Nyr. XVII.415).

VINCÜROZ: ihogva-vihogva pajkosan ugrál, hancúroz. *Az uccán vincüroz* [a leány], *mint egy dajna* (Érsekújvár Nyr. XXI.93) [vö. *fincároz, hancúroz*].

VINDOFLI: hordozható kályhácska, a melyet a vasalásnál és a szapulásnál használnak (Torda-Sz.-László Borbély József).

VINKÓD-IK (*vinkuód-ik*): vesződik (Göcsej MNy. V.159; Zala m. Nagy-Kanizsa vid. Bódiss Jusztin).

VINOS: másolás, csiger (Pécs Kassai J. Szókönyv III.331).

[VINTÉRÉD-IK, VENTÉRÉD-IK].

el-vintérédik: megromlik az állásban (pl. a bor) (Hont m. Páld Nyr. XIV.575).

ki-ventéredik: ∞ (pl. a bor v. az eetet, ha az üvegjét be nem dugják; a reszelt torma, ha

sokáig állatják a melegen: elveszti az erejét, a szagát) (Érsekújvár Nyr. XXVI.284).

VINYÁROZ: hangosan nevetgélve futkároz, hancúroz, nevetgélve pajzánkodik (Vas m. Órség Nyr. IV.426; Zala m. Horváth György; Somogy m. Csurgó Nyr. XVII.477; Kaposvár vid. Cser Gyula). *Maj ha a feleségednek annyi gyereke lesz, asse vinyároz oly könnyen* (Vas m. Bögöte Nyr. XVI.93) [vö. *hinyároz*].

VINYIKÓ: venyige (Zemplén m. Mózer Ödön).

VINNYE (*vihnye* Csik m. Tsz.; *vinye* Háromszék m. MNy. VI.215; Nyr. XXV.383; *ványe* Csik m. Gyórfly Iván; *vinnye* Háromszék m. Nyr. IX. 33): kovácsműhely (kül. a cigányoké). *Koppantass egy szeget a vinnyében!* (Háromszék m. Nyr. IX.33).

VINNYOG: 1. nyí, nyikog, idétlen hangon visít (a malac) (Háromszék m. Tsz.; Kiss Mihály; vö. NyK. X.338); **2. nyihog** (a sárhotó kanca, mikor a ménlővel találkozáva összeszagal) (Háromszék m. Tsz.; vö. NyK. X.338); **3. vihog**, elfojtva nevetgél (Vas m. Tarodháza Nyr. X. 90; Somogy m. Nyr. XXI.94; Kaposvár vid. Cser Gyula). *Ne vinnyogjatok má annyit; majd evészék a jókedvetékből!* (Komárom m. Gesztai járás Nyr. XXI.94); **4. a száját gúnyosan huzogatja** (Balaton mell. Tsz.; Somogy m. Balaton mell. Nyr. XXVII.525). *Vinnyog a szájával* (Felső-Somogy, Marót-pusztá Nyr. X.190) [vö. *hinnyog, innyog-vinnyog*].

VINNYOGÁS: 1. nyívás, nyikogás, idétlen hangon visítás. *Disznyó vinnyogása* (Háromszék m. Vadr. 370); **2. nyihogás.** *Kanca-vinnyogás* (Háromszék m. Vadr. 370).

VIOLA (*vihola* Somogy m. Szenna Király Pál; Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894. 76; *vijola* Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; *vijolla* Répce vid. Nyr. XX.369; *viljoja* Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.430; Dráva mell. Kopács Nyr. V.220; XVII. 237; Kis-Kún-Majsa Nyr. II.429; Csongrád m. Mindszent Arany-Gyulai NGy. I.74; Csongrád m. Hosszúhát Kálmány L. Szeged népe III.5; Szeged vid. Nyr. III.477; Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk I.24; Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.406; Torontál m. Tervár Nyr. II.240; Bodrogköz Tsz.; Székelyföld Tsz.; Arany-Gyulai NGy. III.208; Udvarhely m. Felső-Boldogasszonyfalva Tolnai Vilmos; Hargita vid. Vadr. 95; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Brassó m. Hétfalu Horger Antal; *violla* Soprony és Vas m. Nyr. X.332; Répce mell. Nyr. XX.367).

[VÍR-VÁR].

[Szólások]. *Nagy víz-várral lehet kivenni belőlle:* hosszas faggatással [?] (Ermellék Nyr. V.473).

VIRÁG (*verág* Baranya m. Csúza Nyr. XVIII. 429; Moldvai csáng. Nyr. IX.484; *vérag* Csallóköz Csaplár Benedek; Baranya m. Ormányság Nyr. III.230. 286; Dráva mell. Nyr. VI.133; Eszég vid. Nyr. VIII.180; *vérag* Palócság Nyr. XXI.

216): 1. fehér petty a körmön (Szatmár m. Nagybánya Nyr. VIII.327); fehér pontoeskák a hal szilványán (betegség) (Balatonfüred Herman O. Halászat K.); 2. [euphem.] nő szeméremtest (Torontál m. Nyr. XVII.523); 3. rossz következés. *Korhelységének az lett a virágja, hogy a sövény alatt halt meg. Megmondtam, hogy a mászkálásnak betörtött orr lesz a virágja. Csak aztán bőrtön ne legyen a virágja annak az uraskodásnak!* (Borsod, Szaboles, Hajdú m. Nyr. XXV.176).

virág-ágyás: virágágy (Szegszárd Nyr. XXVIII.429).

virág-hót: a virágvasárnap előtti hét (Győr vid. Nyr. IX.286; Vas m. Hegyhát Nyr. XXVI.239; Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.413).

virág-napja: virágvasárnap. *El is vészem virágnapján, azaz virágvasárnapján* (Háromszék m., Erdővidék Vadr. 177).

VIRÁGCSA: kis virág (Mohács Nyr. XXVII.69).

VIRÁGOS: 1. fehérpettyes (köröm) (Szatmár m. Nagybánya Nyr. VIII.327); 2. húsos. *Virágos rostilos* (Soprony m. Nyr. XII.383). *Virágos tárgya* (Soprony m. Nyr. XII.383). *Virágos tarja:* az állatnak, küll. a szarvasmarhának a gerince hússtul (a farkától kezdve úgy a dereka tájáig) (Győr m. Bóny Nyr. XVII.575).

VIRÁGZ-IK (virágodzik [virágozzék] Csík m. Ethnographia VII.383).

[Szólások]. *Virágzik a köröm:* fehér foltok vannak rajta (Heves m. Névtelen 1840). *Virágzik a lép* [finom por]: az idegen részek között az arany szép sárgán kitünedezik [bányász mest.] (Zalathna vid. Nyr. XIII.238).

mög-virágzik: [tréf., gúny.] megesik, fattyt vet. *Ruzsi megvirágzott* (Vas m. Órség MNy. V. 127).

VIRBELŐ: kilínes (Brassó m. Barca-Ujfalú Horger Antal).

[VIRCÉG].

virceg-varcog: ismételve varcog. *Úgy eszik, úgy rág, csak úgy virceg-varcog a foga belé!* (Csallóköz Csaplár Benedek).

VIRCSOLÓD-IK: napról-napra pörlekedik (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.519).

VIRDÍT (verdt Szatmár m. Sonkád Szabó Imre; *verdt* Mezőtúr Nyr. X.569; Békés m. Nyr. III.525; Csongrád m. Szentes Czákó Ferenc): 1. *verdt, verdt, virdt:* ordít (Félegyháza Nyr. V.130; Keskemét Király Pál; Békés m. Nyr. III.525; Heves m. Makáry György 1839; Gömör m. Nyr. XVIII.422; Szatmár m. Sonkád Szabó Imre). *Vidd el már [ezt a gyereket], né verdteccson a fülembe!* (Csongrád m. Szentes Czákó Ferenc). *Né virdiccs!* (Szeged vid. Nyr. VII.473); 2. *verdt:* rikácsol (Mezőtúr Nyr. X. 569); 3. *verdt:* kornyikál, fülsértően énekel (Békés m. Nyr. III.525).

rá-virdít: ráordít (Heves m. Sirok Nyr. XXVII.44).

1. **VIRDUL:** pirkad, hajnalodik (Csík m. Gyergyó vid. Gaal Endre).

[2. VIRDUL].

rőja-virdul: kedvet kap vmihez v. vmire (Udvarhely m. Székely-Udvarhely, Fareád Lőrincz Aron). *Má a gazda is úgy rőjavirdult a kaszállásra, hogy nem bír az embőr velle* (Udvarhely m. Agyagfalva Nyr. XXII.336).

VIRGA: baj. *Nagy virgábo vagyok* (Komárom Nyr. VII.282). *Nagy virgán mentek átu* (Keszthely vid. Horváth György). *Hát [Toldi Miklós] csakugyan sok virgán ment körésztl!* (Csongrád m. Szentes Czákó Ferenc).

[Szólások]. *Virgán állani:* vallatáson (Tisza-Örs Csaplár Benedek). *Erős virgán vót tartva:* szigorúan (Soprony m. Kisfalud, Nagy-Mihály Nyr. XXI.335).

VIRGÁCS (virgáncs Csík m. Ethnographia VII.398; *virgáncs* Zilah vid. Nyr. XXVII.496).

[VIRGAD].

meg-virgad: megküzd, megbirkózik. *Megvirgadott a hideglőléssel* (Somogy m. Adánd Nyr. XXVIII.335; Bánóczy József) [vö. *mög-virgódik*].

VIRGAT: rikat (gyereket) (Háromszék m. Vadr.).

meg-virgat: megrikat (gyereket). *Miét virgátad meg?* (Háromszék m. Vadr.).

VIRGINA: zongora (Csík m. MNy. VI.377).

VIRGINÁL: idétlenül, kis gyermek módjára sirogat (Székelyföld Tsz.).

1. **VIRGÓ:** két fél közti pörös hely, a melyet mind a két fél magáénak tart [?] (Udvarhely m. Vadr.).

virgó-föld: olyan föld, a melyet a családtagok v. a család ágai közösen bírnak, úgy hogy évenként váltakozva használják (Csík m. Gyergyó vid. Kiss Mihály) [vö. *forgó*].

[2. VIRGÓ].

virgó-föld: fűktől, eserjéktől megtisztított, de még föl nem szántott föld (Csík m. Bíró Lajos).

VIRGÓD-IK: vesződik (Somogy m. Kaposvár és vid. Schröder Gyuláné, Cser Gyula).

mög-virgódik: megküzd, megbirkózik. *Mög-virgódott a betegséggel* (Somogy m. Kaposvár vid. Cser Gyula) [vö. *meg-virgad*].

VIRGULYA: a vízi-malomban az a fadarab, a mely a felső kő működését szabályozza, hogy az ne „sántítson” (az egyik végén toll van, s az mutatja, hogy jól fekszenek-e a kövek egymáson) (Tisza mell. Nyr. III.238; Szeged Divényi Gyula).

VIRHÓ. [Nagy üres teremre v. szobára mondják:] *Be nagy hideg virhó!* (Miskolc vid. Csaplár Benedek).

[**VIRHUD-IK.**]

fél-virhudik: fölbószul (Székelyföld Andrassy Antal 1843).

neki-virhudik: nekibuzdul. *Ugyan nekivirhutól a menetsnek!* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III. 304).

rá-virhudik: 1. erősen rávágik, erősen kívánni tenni. *Redvirhutt az elmenetelre:* nagy mehetnékje támadt (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Úgy rávirhudott az elmenetelre, hogy ojt az ember ne lüssön* (Csik m. Nyr. XXVI.429); 2. ráérik, rájön. *Ugyan redvirhadt a vígjátékba való menetel* (Székelyföld Tsz.).

VIRHUSZ-IK: bószul (Háromszék m. MNy. VI.355; Vadr.).

rá-virhuszik = **rá-virhudik** 1. (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

VIRIBÉL (*viribelni, viribölni, viribülni*; — *veréből* Zala m. Galambok Bódiss Jusstín): 1. lubickol, locsolódik (a vízben) (Dunántúl Lehr Albert; Vas m. Kemenesalja Tsz.; Balaton mell. Nyr. II.93); 2. bugyborékol, bugyogtatja a csőrével a vizet (a réce, mikor eledelt keres) (Dunántúl Bódiss Jusstín; Vas m. Kemenesalja Tsz.). *A réce viribül* (Tolna m. Simontornya Nyr. V. 230); 3. rendetlenül iszik, vedel (mint a veréb, vagyis többet elveszteget, mint a mennyit megiszik) (Dunántúl Lehr Albert; Pápa vid. Tsz.); gyakran iszik (a gyerek) (Kis-Kun-Halas Nyr. XV.519).

[Szólások]. *Csak úgy viribütünk a szivábo:* bőviben voltunk (Veszprém m. Torna Nyr. XVII. 432).

ki-viribel: apránként kiiszik (Tolna m. Tsz.; Hol? Tsz.).

VIRIBITYKÖL: pocsol, pocsolva hancúrozik a vízben. *Hamar fürödjete; ne viribityköljete ott soká!* (Pest m. Dabas Király Pál) [vö. *virityköl*].

1. **VIRICS:** 1. édes nedv, mely a kora tavasszal megfűrt fának (kül. nyírfának) az oldalából foly (Mátra vid. Nyr. XXIV.479; Gömör m. Tsz.; Székelyföld Tsz.; MNy. VI.173; Nyr. V.424; XXVII.47; Kőváry László 1842; Kiss Mihály; Udvarhely m., Háromszék m., Erdővidék Szász József; Háromszék m. Vadr.; Nyr. III.374; Brassó m. Hétfalu Horger Antal; Csik m. Gyórfy Iván). *Édös virics foj a fából* (Udvarhely m. Vadr. 76); 2. pálinka- v. sörfőzésnél az első (gyenge) lejáras (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.; Nyr. III.374; Brassó m. Bécsfalu Horger Antal) [vö. *fa-virics, nyír-virics*].

2. **VIRICS:** 1. rügy (nyír, fűz s más efféle fák rügye) (Bereg m. Tiszahát Pap Károly);

2. fiatal, hajlós, nyers vessző (Bereg-Rákos és vid. Pap Károly).

VIRICKES: pattanásos (Kaposvár Schröder Gyuláné).

VIRÍCSOL: virraszt. *Csak olyan későn ne járál haza! Mindig viricsolni kell miattad* (Jászság Nyr. XXIX.92) [vö. *vérázsol*].

VIRIKKEL: virraszt (Háromszék m. Vadr.) [vö. *virikol*].

fen-virikkel: főnnvirraszt (Háromszék m. Vadr.)

VIRIKOL: virraszt, beszélgetéssel ébren tölti az éjet (Udvarhely m. Ége Nyr. XXIX.480) [vö. *virikkél*].

fen-virikol: főnnvirraszt (beszélgetve). *Menyég fenvirikoltok!* (Udvarhely m. Ége Nyr. XXIX.480).

VIRINCIÓ: zűrzavar, esetepaté (Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.413).

VIRÍT (*virét* Beregszász Nyr. XXVI.523): 1. ragyog. *Csillagok virítanak a fellegek közt* (Heves m. Sirok Nyr. XXV.378); 2. mutat. *Virtesd ide!* (Heves m. Sz.-Erzsébet vid. Nyr. XXV.287).

fel-virít: fölfordít (kártyát) (Háromszék m. MNy. VI.326).

VIRITYKÖL (Székesfehérvár Király Pál; Nagy-Kőrös Nyr. XXVII.138; Orosháza Benkő István; *viricköl* Orosháza Benkő István; *viricsköl* Cegléd Ilosvay Vilmos): 1. *viricköl, viricsköl, virityköl:* fürdik, lubickol (a kacs, a liba a vízben) (Cegléd Ilosvay Vilmos; Orosháza Benkő István); 2. *viricköl, viricsköl, virityköl:* bugyogtatja a csőrével a vizet (kacs, liba) (Cegléd Ilosvay Vilmos; Orosháza Benkő István); 3. *virityköl:* bugyborékolva iszik, szüresöl, iszogat (Székesfehérvár Király Pál; Nagy-Kőrös Nyr. XXVII.138) [vö. *viribityköl*].

VIRITTYEL (Keeskemét Nyr. IV.284; *virityü* Tolna m. Király Pál): bugyborékolva iszik, szüresöl, iddogál.

VIRKEL: a teknőből kiszakított tésztadarabot összegyúrja. *Virkelem a kenyeret* (Brassó m. Hétfalu Horger Antal). [Micsinál kéjed?] *Há virkelek* (Hétfalu Nyr. XXII.94).

[**VIRKELŐ.**]

virkölő-tekenő: gyúró (nem dagasztó!) teknő (Brassó m. Hétfalu, Tatraug Nyr. II.524; XVI. 575).

VIRNYÓ: viskó (Udvarhely m. Vadr.).

VIRRAD (*vérad, véradás* Vas m. Órség Nyr. VII.272; Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. II.133; *vérad* Pécs Kassai J. Szókönyv II.116; *vérrad* Répce mell. Nyr. XX.366; Esztergom Nyr. IX. 233. 540; Vas m. Jánosháza Nyr. VI.381; Balaton mell. Nyr. III.517; XXV.465; Sümege vid.

Nógrádi J. A sümegvid. nyelvj. 10; Veszprém Nyr. VI.237; *virad* Csallóköz Szinnyei József; Heves m. Sz.-Erzsébet vid. Nyr. XXV.287; Zilah vid. Nyr. XXVII.495; *virjad* Székelyföld Gyórfy Iván; Udvarhely m. Tsz.; Vadr. 17; Háromszék m. [?] Vadr.; *virnyad* Tisza vid. Nyr. XXVI.140; Háromszék m. Vadr. 523b).

[Szólások]. *Ide viraggy*: ide nézz! (Heves m. Sz.-Erzsébet vid. Nyr. XXV.287).

VIRRADAT (*vératra* Eszék vid. Nyr. VII.231; *vértatt* Heves m. Saár Nyr. V.39; *vértattig* Vas m. Őrség Nyr. IV.39; *vérratta* Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.41; *viradat* Zilah vid. Nyr. XXVII.495; *virattkor* Háromszék m. Vadr. 409; *virjad*ig Udvarhely m. Vadr. 30). — *Most fekvő virom be az vértatt*: nap virradtát (Heves m. Saár Nyr. V.39). *Vérratta előtt*: virradat előtt (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.41). — *Viratta kezdett villamlani*: virradatkor (Háromszék m. Nyr. III.374).

VIRRADÓ. Más napra *virjadólag*: másnapra virradva, másnap hajnalban (Udvarhely m. Nyr. IV.81).

VIRRAN: röffen, herren (Székelyföld Andrassy Antal 1843; Háromszék m. MNy. VI.355; Gyórfy Iván). *A sertés, mikor a kést érezte, nagyot virrant* (Háromszék m. Vadr. 523b).

fel-virran: fölroffen, fölherren (Székelyföld Andrassy Antal 1843).

VIRRASZT (*vérasztó* Vas m. Vép Varga Ignác; *véraszt* Zala m. Keszthely Horváth György; *véryaszt* Vas m. Kis-Cell vid. Király Pál; *véraszt* Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György; Vas m. Jánosháza Nyr. VI.381; Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelvj. 10; Veszprém Nyr. II.513; VI.237; *viraszt* Csallóköz Szinnyei József; *testvérasztó* Marosszék Kolosváry Sándor; *rivasztani* Nyitra m. Vág-Hosszúfalu Nyr. XX.85).

VIRRASZTÓ, VÉRASZTÓ: halottvirrasztás (halottas háznál inádsággal, énekléssel, beszélgetéssel eltöltött éjjel) (Balaton mell. Tsz.; Vas m. Vép Varga Ignác).

VIRROG: 1. vihog (Székelyföld Gyórfy Iván; vö. MNy. VI.354; Vadr. 523a); 2. agyarkodik, veszekszik, pörlekedik (Háromszék m. MNy. VI.355). *A kik ezen a világon az atyafiak közül úgy virrognak, pörlekednek a jószág fölött, a másvilágon is örökkéig veszekednek* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 452) [vö. *virrong*].

össze-virrog: összeveszekszik (pl. két csintalan gyerek) (Székelyföld Tsz.).

VIRROGÁS: veszekedés, pörpatvar (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Vadr.).

[1. **VIRROGAT**], **VÉRROGAT**: csunyan, haragosan néz (Vas m. Körmend Schröder Gyuláné).

[2. **VIRROGAT**], **VÉROGAT**: többször éjjelez (Zala m. Keszthely Horváth György).

VIRRONG: veszekszik. *Mikor éppen a leg-erősebben virrongottak, odaért a szegény ember. Hát ti mi felett virrongotok, fiaim?* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.377. 381) [vö. *villong*, *virrog*].

VIRRONGÓ: veszekedő, pörpatvarkodó (Székelyföld Andrassy Antal 1843) [vö. *villongó*].

VIRSTLI (*virsi* Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.412).

VIRTIGLI: igazi, tényleges (pl. frajter, káplár, hornista, tambúr) (Kaszárnynai szó, Nyr. VI.183. 326). *Ez asztán a virtigli!* (Somogy m. Sándor József).

VIRTUSSÁG: virtus. *Nem nagy virtusság az ijent kapányi* (Veszprém Nyr. IV.83).

VIRTY-VARTY: szószóló (a lakodalomban) (Brassó m. Hosszúfalu Horger Antal).

[**VÍS**].

vis-vás: áskál, ásogat. *Vísik-vássák a kutat* (Békés m. Szeghalom Nyr. VII.328) [vö. *vás*].

[**VISÁG**].

viság-kapu: a firtosalji hegynyereg (Udvarhely m. Nyr. VI.171).

VISÁLY, VÍSA (*visály* Vác Divényi Gyula; *vísa* Palócság Divényi Gyula; Nógrád m. Tolmács Nyr. XVIII.48): egy tábla szőlő.

[**VISÁS**].

visás-kapu = *viság-kapu* (Udvarhely m. Nyr. VI.171).

VISEL (*üsel* Moldvai csáng. Nyr. X.96; Moldva, Kléze Nyr. III.568; *üszel* Moldvai csáng. Nyr. IX.489; *üszely* [= viselj] Moldvai csáng. Erdélyi J. Népd. és mondák I.427; *vüsel* Vas m. Vép Nyr. XXIX.173; Udvarhely m. Vadr.).

[**ki-visel**].

[Szólások]. *Kiviseli magát*: jól viseli magát. *Szüreti idő, kurjantós idő, kiviseli magát* (Palócság Lisznai K. Palóc dalok 102. s innen Nyr. XIX.140). *Szépen kiviselte magát*: gyalázatos volt a magaviselete (Háromszék m. Nyr. IX.31).

lő-visel: leszid, lepiszkol. *Léviséte őket, mint a kutyát* (Zala m. Lesence-István Nyr. XVI.93).

még-visel: csúfol, gúnyol. *Ervel a szuoval visélek még* (Győr m. Rába-Sz.-Mihály Lichtschein Ödön).

[Szólások]. *Megviseli*: meglátszik rajta, ha kikerül a kezéből (Nagykúnság, Túrkeve Nyr. VIII.470).

VISELETÉS (*viseletös*): 1. a kin jól áll a ruha (Baranya-Ózd Somssich Sándor); 2. viseltes, ko-

pottas (Szabadka Kászonyi Gyula). *Ott viselnek viseletös tunikát* (Torontál m. Szaján Kálmány L. Szeged népe II.200).

VISELŐ (*viselő* Dunántúl Nyr. XXVI.473).

viselő-ruha: hétköznapi ruha (Dunántúl Nyr. XXVI.473).

[VISELT].

agyonviselt: elhasznált, elnyűtt (Fehér m. Nyr. IX.284).

[VISÍTÓ].

visító-fecske: sarlós-fecske (*micropus apus*) (Erdély Nomenclator Avium 51).

VISLAT (*vaslat* Aranyosszék Borbély Samu): untalan jön-megy, ide s tova v. ki és be jár, koslat (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály) [vö. *bislet*, *fislat*, *fislet*, *vislet*, *vizslat*].

VISLET: ∞ (Székelyföld Kiss Mihály; Sóvidék Boros Gábor).

VISNYE: meggy (Palócság Tsz.; Hont m. Czimmermann János).

[VÍ SOL].

el-vísol: elvásol (Zilah Kerekes Ernő).

[VÍ SOLÓD-IK].

é-vísolódik: elkopik (dörzsöléstől, súrlódástól) (Zilah vid. Nyr. XXVIII.62) [vö. *é-vásolódik*].

[VISOLYOD-IK].

el-visolyodik: elmosolyodik (Székelyföld Andrassy Antal 1843) [vö. *el-pisolyodik*].

VISONG: folyton visít, vijjog (Kúnszentmárton Nyr. II.475).

VISONGÁL: siva kunyorál (a gyerek). *Menj már, ne visongálj itt!* (Csongrád m. Szentes Czákó Ferenc).

VISONGAT (*visongat* Nagykúnság Nyr. XVI. 525): 1. *visongat*, *visongat*: gyakran visít, lár-máz, zajong, ujjongat (Nagykúnság Nyr. XVI. 525; Nagy-Kálló Nyr. XII.430); 2. *visongat*: siva kunyorál (a gyerek). *Menj már, ne visongass itt!* (Csongrád m. Czákó Ferenc).

VISORNYÓ: viskó (Csongrád m. Szentes Czákó Ferenc).

VISZ (*vűsz*, *vűszök*, *evűszöm* Soprony m. Horpács Nyr. V.285; Répce mell. Nyr. XX.365; Vas m. Órség, Szalafő Nyr. VII.180; Vas m. Német-Genes Nyr. XXVI.93; Vas m. Vép Nyr. XXIX. 173; Göcsej Nyr. III.180).

[Szólások]. *Tisztábo viszi aszt a dógot*: tisztázza, tisztába hozza (Somogy m. Nemes-Déd Nyr. VIII.525).

VISZIP: fúrákás (Abaúj m. Buzita Nyr. VII. 519).

VISZKET (*viszket* Soprony m. Répce mell. Nyr. XX.367; Vas m. Simonyi Zsigmond; Vas m. Órség Nyr. VII.322; Somogy m. Adánd Nyr. V.467; Veszprém m. Simonyi Zsigmond; Veszprém m. Szentgál Nyr. V.419; Szolnok Nyr. XVIII. 234; Cegléd Nyr. II.517; Szeged és vid. Kálmány L. Szeged népe I.208; Nyr. III.226; Felső-Bácska Nyr. XII.216; Bács m. Bajmok Nyr. VIII. 279; Gyöngyös Nyr. VIII.561; Hajdú m. Földes Nyr. IV.136; Szatmár vid. Nyr. VII.130; Maros-Torda m. Nyr. XXVIII.189; Brassó m. Hétfalú, Zajzon Nyr. IV.374; V.333).

VISZKETEG (*viszketeg* Zilah vid. Nyr. XXVIII. 60 [de uo. 239. *viszketeg*]): 1. erős, csillapíthatatlan viszketés. *Nekigyűn a viszketeg* (Jász-Alsó-Sz.-György Nyr. XII.279; Csapodi István). *Neki-jött a nagy viszketeg. A viszketegtől vót (a baj)* (Pest m. Virág-Pereg Nyr. XIV.283; Csapodi István); 2. rüh (Szatmár vid. Tsz.); 3. viszketeges bőrkeményedés a fagyott lábon (Zilah vid. Nyr. XXVIII.60. 239).

VISZKETEGÉS: kiütéses (Zala m. Szepezd Nyr. XVII.284).

VISZKOL: 1. ide-oda mozgat, húzgál, tuszkol (vmely nehéz tárgyat, pl. tele hordót, mikor az ászokra helyezik) (Cegléd Ilosvay Vilmos; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.519; Szeged vid. Nyr. II. 93); 2. fészkelődik, nyugtalanul izog-mozog, feszeng, furakodik (Székelyföld Gyórfly Iván) [vö. *vackol*].

VISZKOLÓD-IK: fészkelődik, nyugtalanul izog-mozog, feszeng, furakodik (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.519; Szeged Csaplár Benedek; Székelyföld Tsz.; Nyr. IV.323; Háromszék m. Vadr.). *Addig viszkolódott, míg éppen a bátyához jutott* (Háromszék m. Nyr. X.38) [vö. *fészkolód-ik*, *vackolód-ik*].

VISZKOTA, VASZKOTA: fészkelődő, nyugtalanul izgó-mozgó, feszengő, furakodó (Háromszék m. MNy. VI.355. és innen Vadr. [helytelen értelmezéssel]; Kiss Mihály).

VISZKOTOL = *viszkolód-ik* (Háromszék m. MNy. VI.355; Kiss Mihály).

VISZL-IK (*viszlani*, *viszlás*, *viszlott*): félreugrándoz, a nyomát visszajárja v. cifrázza (a nyúl) (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály).

meg-viszlik: ∞ *Itt viszlott meg a nyúl* (Székelyföld Tsz.).

VISZÓD-IK (*viszónnyi*): vesződik (Somogy m. Szóke-Denes Nyr. III.231).

VISZOLOG, VISZOROG (*viszolog* Zala m. Szepezd Nyr. XVII.284; Balaton mell. Horváth Zsigmond 1834; Tsz. [itt *viszology* hiba]; Veszprém m. Vaszar Kurucz Kilián; Veszprém m. Tevel Király Pál; Tolna m. Szakes Király Pál; *viszology* [?] Vas m. Kemenesalja Tsz.; *viszorog* Győr m. Nyr. III.427; Veszprém m. Csetény Halász Ignác): 1. *iszolog*, *viszology* [?], *viszorog*: borzong, borsókiúd (Vas m. Kemenesalja Tsz.;

Veszprém m. Vaszar Kurucz Kilián; Tolna m. Szakos Király Pál). *Viszolog a hátam* (ha a falat vakarják, ha rászálnak vmit) (Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusztín). *Viszorog a hátam* (Győr m. Nyr. III.427). *Még a hátam is viszolgot, mikor megláttam azt a csunya sebt* (Zala m. Szepezd Nyr. XVII.284). *Fiszorog a hátom* (Veszprém m. Csetény Halász Ignác). *Jaj de viszolog a hátam alá a fűrészeszeléstű!* (Veszprém m. Tevel Király Pál); 2. *viszolog*: vonakodik (Balaton mell. Tsz.; Horváth Zsigmond 1834).

[VISZONTAG].

[Szólások]. *Egymással viszontag éltünk*: ellenségeskedésben (Kassa vid. Nyr. IX.557).

VISZONTAGLAGOSAN: viszont (Bács m. Dautova Nyr. XXVI.238).

VISZONTAGSÁG: vizázkodás. *Viszontagságban éltek* (Abaúj m. Kis-Kér Nyr. XIX.330).

VISZONY: vizázkodás, rossz egyetértés, harag. *Né kívánják kéték, hogy eszt a hivatalt éfogaggyam; jól tuggyák kéték, méjen viszonyba vagyok otthon a cselegyeimmel* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.237). *Má régóta viszonyba vannak egymással* (Mohács Nyr. XXVII.110). *Viszon van köztik* (Erdővidék Nyr. IX.42).

[VISZONYL-IK].

mög-viszomlik: [?]. *Mögviszomlott tőle* (Vas m. Órség Nyr. VII.322).

VISZONYSÁG: 1. baj. *Viszonyságba volt* (Szaboles m. Kis-Besenyőd Nyr. IX.137); 2. viszony. [Jó viszonyban voltak? Felelet:] *Azon időtől kezdve jó viszonyban voltak* (Szaboles m. Tisza-Eszlár Nyr. XII.506).

1. **VISZOS** (viszös Veszprém m. Enying Nyr. XXVI.520): 1. nem egyenes, hanem kúszált, egymásba fonódott, össze-vissza nőtt rostú, szálkás (fa, deszka, a mely e miatt rosszul hasad, nehezen faragható és gyalulható) (Győr-Sz.-Márton vid. Bódiss Jusztín). *Viszos fa* (Göcsej Tsz.; Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VI.180; Balaton mell. Tsz.; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.519); 2. hibás szövésű s e miatt ferdén, görbén hasadó. *Viszós a kartony* (Veszprém m. Enying Nyr. XXVI.520); 3. borzas, szálkás (vászon, a mely e miatt nehezen mosható) (Győr-Sz.-Márton vid. Bódiss Jusztín) [vö. *visszáros, visszás*].

2. **VISZOS**: sárgás zománcú. *Viszos a foga* (Zala m. Rezi Bódiss Jusztín).

VISSZA (vijsza Hargita vid. Vadr. 95; *visza* Vas m. Órség Nyr. VII.373; *viszha* Répce vid. Nyr. XX.369; Vas m. Nyr. XVIII.144; XXV.228; Göcsej Nyr. XIII.495; Somogy m. Ujmajor Nyr. VIII.139; Baranya-Ózd vid. Nyr. XXVII.208; ösznye-*visznya* Zilah Kerekes Ernő; *viszra* Moldvai csáng. Nyr. IX. 492; Moldva, Szabófalva vid. Nyr. IV.142; *viszra* Szlavónia Nyr. XXIII.263. 266; *visszá* Dráva mell. Nyr. VI.133; *viszva, viszvat* Brassó m. Hétfalu Király Pál; Moldvai

csáng. Nyr. IX.492; X.153). — *Visszán*: *viszán*-*san*, *visszáján*, *fonákjára*. *Visszán varni*, *Visszán trás*: jobbról balra írás (Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.278). — *Visszája* (*viszja* Soprony m. Saród, Szeged Herman O. Halászat K.): 1. *visszája, viszja*: (a horog és a szigony) szakája (Komárom, Szeged és egyebütt, Herman O. Halászat K.); 2. *visszája*: (a hal) vendégállkapcsa (ör intermaxillare) (Balatonfüred Herman O. Halászat K.); 3. *visszája*: (a vasa) vöröské (Komárom Herman O. Halászat K.); 4. *viszja*: a kürtő kapuját alkotó két nádfal (Soprony m. Saród Herman O. Halászat K.).

[Szólások]. *Vissza van*: hátra van (Baranya m. Ormányás Tsz.). *Vissza van még a másik vonat*: csak ezután érkezik (Somogy m. Balaton mell. Nyr. XVI.477). *Nékem immá nincsen szok napom vissza, nekem ez lesz az utó* (Moldvai csáng. Nyr. III.5). *Viszvat szól*: visszafelesel (Brassó m. Hétfalu Király Pál).

[*vissza-kéz*]. *Visszakézből*: jobbkézszel balról jobbra v. balkézszel jobbról balra tett mozdulattal. *Ugy vákтам pofon visszakézből, hogy mingyú elindól az orra vére. Ne töcs visszakézből, mer megárt!* *Visszakézből kő megmozdatnyi* [a megigézett] (Hont, Bars m. Nyr. XXVII.234). *Visszakézből megütni kít* (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.519). *Visszakézből töltött a pohárba*. *Visszakézből ütötte nyakom v. ódalba* (Csongrád m. Szentés Nyr. XXVII.234). *Pünkösöd écajáján szöggyé árva-csalányt, oszt visszakézből csapkod mög vele a tehenet, akkor nem fogik mögrontani* (Szeged Kálmány L. Szeged népe I.111). *Mikő fekszik az embör, oszt odamén a boszorkán, oszt mög akari nyomni, oszt ha akkő é biri kapni visszakézből, akor évadul. Mikő el akarnak valami néllábú jószágot a vásárra vinni elanni, akkő van ojan, a ki úgy csinál, hogy visszakézből port vág utánna* (Torontál m. Szaján Kálmány L. Szeged népe II.108. 109). *Ugy váglak nyakon visszakézből, hogy a zeget is böögnek nézéd!* (Szabadka Kászonyi Gyula). *Visszakézből vágja pofon. Visszakézből dütenek bort* (Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII. 233). — *Visszakézrű*: ∞ (Cegléd Ilosvay Vilmos). — *Visszakézzel*: ∞. *Visszakézzel ütötte pofon* (Héves m. Névtelen 1840).

vissza-szó: felelő szó (Háromszék m. Nyr. XVIII.144).

vissza-ut (*vissz-uton* Csallóköz Nyr. I.333): *visszamenetel* v. *visszajövetel*. *Visszautjának felét elmente* (Székelyföld Nyr. V.424). *Visszuton jött be hozzám*: *visszamenet* (Csallóköz Nyr. I.333).

VISSZÁL, VISSZÁL: 1. összesodor (két v. több szál fonalat; a sodrás t. i. az egyes fonalak sodrása ellenében, tehát visszájára történik) (Győr m. Tsz.; Rábaköz Nyr. XV.521 [itt *risszányi* sajtóhiba]; Balaton mell., Tolna m. Tsz.; Cegléd Ilosvay Vilmos; Szalonta Nyr. VIII.431; Szatmár vid. Tsz.; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.191; Tisza-Dob Nyr. XXVII.46; Beregszász Nyr. XXVI.524); 2. újra eljárat (beretvával) (Háromszék m. M.Ny. VI.355; Vadr.).

össze-visszál = *visszál* 1. (Rábuköz Nyr. XV. 521).

VISSZÁLÓ, VISZÁLÓ (*viszálló*): több fonál összesodrására való orsó (Csongrád m. Szentés Herman O. Halászat K.; Orosháza Nyr. IV.382).

visszálló-orsó, vizsáló-orsó (*viszálló-orsó*): ∞ (Komárom m. Naszvad Nyr. IV.283 [itt *viszálló-o.* hlba]; Szalonta Nyr. VIII.431; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.191).

VISSZÁNOZ: 1. visszaján kezd, megfordítva tesz vmit (Csik m. Gyergyó vid. Szász József); 2. viszonoz (Háromszék m. MNy. VI.209; Vadr. 523b; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos); 3. hátráltat (lovat). *Visszánozd a lovat!* (Csik m. Gyergyó vid. Szász József).

VISSZÁROS: tekeres, facsaros. *Visszáros fa*: a mely nehezen és nem egyenesen hasad (Udvarhely m. Vadr.; Csik m. MNy. VI.377) [vö. *viszos*].

[**VISSZÁS**], **VISZÁS**: sodros, szálkás, akadozó. *Ilyen vizsás cérnával nem lehet varni. Olyan vizsás ez a deszka, hogy nem lehet gyalulni* (Cégléd Illosvay Vilmos) [vö. *I. viszos*].

visszás-kapu: hátulsó kapu, kertajtó (Brassó m. Hótfalu Horger Antal).

VISSZÁZ = *visszál* 1. *Fonalat visszáz*: a rokan visszahajtja, két szálát egybefon házi cérnának (Soprony m. Kisfalud, Nagy-Mihály Nyr. XXI.381).

VISZTYERNİK: 'országí bíró' [így magyarázta egy öreg ember; vö. ol. *visternic*: adószedő, kincstartó] (Moldvai csáng. Rubin Mózes).

VITA: 1. pörpatvar, veszekedés (Csik m. Gyergyó vid. Szász József). *Nagy vita volt a szomszédban* (Udvarhely m. Bíró Lajos). *Ha így még sokat fojtanók, félek azon, hogy vita támadhatna köztünk* (Háromszék m. NyK. III.18); 2. bajlódás, viszontagság. *Nehéz vitám volt velle* (Székelyföld NyK. X.338). *Sok vitán ment keresztül* (Háromszék m. NyK. III.14); 3. zavar (Nógrád m. Szécsény Agner Lajos). *Nagy vitába vagyok* (Szaboles m. Tisza-Dob Nyr. XXVII.46).

[Szólások]. *Vitán járni*: nehéz v. vészes földadatban, vállalkozásban, kétes kimenetelű dologban járni el (Székelyföld Tsz. [helytelen értelmezéssel]; NyK. X.338; Kiss Mihály).

VITÁLKOD-İK (*vitálkodom* Vas m. Kemenesalja Tsz.; *vityálkod-ik* Udvarhely m. Magyarós, Agyagfalva Séra Kálmán): 1. *vitálkod-ik, vityálkod-ik*: gáncsoskodik, zsörtölődik (Vas m. Kemenesalja Tsz.; Udvarhely m. Magyarós, Agyagfalva Séra Kálmán); 2. *vityálkod-ik*: kötekedik, legénykedik, mindenki beleköt (Udvarhely m. Magyarós, Agyagfalva Séra Kálmán).

[**VITÁLÓD-İK**], **VITYÁLÓD-İK** (*vigyálódni* [?] Udvarhely m. Siménfalva Nyr. XXVI.44): 1. gáncsoskodik, zsörtölődik, veszekszik (Udvarhely m.

Magyarós, Agyagfalva Séra Kálmán; Udvarhely m. Siménfalva Nyr. XXVI.44). *Hazamönyök, met az uram esmön vityálódni kezd, met örökkéig vityálódik* (Udvarhely m. Magyarós, Agyagfalva Séra Kálmán); 2. kötekedik, legénykedik, mindenki beleköt (Udvarhely m. Magyarós, Agyagfalva Séra Kálmán). *Ne vityálódj velem!* (Háromszék m. Vadr.); 3. tréfásan kötekedik (Háromszék m. Vadr.). *Nöznek a legények s vityálódnak velem* (Udvarhely m. Vadr. 27).

VITÁLÓDÁS, VITYÁLÓDÁS: 1. *vitálódás*: vitatkozás, veszekedés. *Mégmontam a rendét, hogy ne légyen vitálódás* (Soprony m. Kisfalud, Nagy-Mihály Nyr. XXI.431); 2. *vityálódás*: tréfás kötekedés (Székelyföld Vadr. 541).

VITÁLÓZ-İK: veszekszik (Pápa vid.? Tsz. [az *osztolni* szó értelmezései között]).

VITAT (*vittat* Mohács Nyr. XXVII.66. 69).

rá-vitat: ráerőszakol (Szatmár m. Krassó Hajdú Nagy Sándor).

VITÉZ (*vityáz* [ritk.] Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.188; *vityéz* Moldvai csáng. Nyr. X.204; Moldva, Kléze Nyr. IV.143): 1. *vityáz*: nagyralátó (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.188); 2. *vityéz*: szarkaláb (növény) (Moldvai csáng. Nyr. X.204; Moldva, Kléze Nyr. IV.143).

VITORLA: 1. szélmalom szárnya (Csanád m. Pusztá-Kaszaperegh Nyr. VII.45). *Nem forog a malom vitorlája* (Pest m. Rékas Nyr. XVIII.48); 2. lepedő, a melynek az árnyéka alatt a gyermek nyugszik (Gömör m. Tsz.).

[**VITYÉG**].

vityeg-vatyog: dadogva beszél (Győr m. Tsz. 331b. [a *vatyog* mutató-szó alatt, a hol hibás az interpunctio]; Czech János 1834) [vö. *vatyog*].

VITYILLÓ (*vityiló* Szilágy-Somlyó Nyr. XVI. 287).

VÍV, VÍ (*vénak* [ritk.] Baranya m. Király Pál; *vijja* Háromszék m. MNy. VI.359; Nyr. III.374; *vinni* Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.237; *vív-ik* Mohács Nyr. XXVII.70; Hol? Nyr. XV.520): 1. verekszik (Göcsej Nyr. XIV.397; Dráva mell. Nyr. VI.133; Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.237; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.429; Bereg m. Király Pál). *Ma vittak a kocsmába bácskaiak* (Eszék vid. Nyr. VIII.279). *Tanétó uram, vínak (v. vénak [ritk.]) a gyerekek!* (Baranya m. Király Pál); 2. bírkózik (Háromszék m. Király Pál); 3. lármásan veszekszik, civakodik (Göcsej Nyr. II.473; XIV.397; Zala m. Türje Bódiss Jusztn; Baranya m. Patacs vid. Csaplár Benedek).

[Szólások]. *Víjják a leányt*: ostromolják, hizelegnek neki (Székelyföld Kiss Mihály). *Víjja magát*: makacsul feleselget, makacsul vitatja, hogy igaza van (Háromszék m. MNy. VI.359; Nyr. III.374; Győrffy Iván).

össze-ví: összeverekszik. *Ha összevinnak, összevinnak* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.237). *Össze is vittunk* (Mohács Nyr. XXVII.114).

VIVÁS (viás Vas m. Őrség Nyr. I.421; *víjjás* Göcsej Nyr. XIV.397): verekedés.

VIVÁSÚ. *Velem-vivású:* velem egygyidós (Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.477) [vö. *fedésű*].

[**VIVÉGET**], **VÜÖGET:** visz. *Haza vüögette* (Göcsej Nyr. II.422).

VIVÉL: több ízben visa, szokott viinni. *Én mindég a főispánnyi vivéltem a rákot* (Bars m. Uj-Bars Király Pál).

VIVÓD-IK (vijóttak Orosháza Nyr. VI.371; *viód-ik* Soprony m. Kapuvár vid. Király Pál; Zala m. Lesence-Istvánd Nyr. XVI.94): 1. vorokszik, dulakodik. *Viódnak a gyerekek* (Soprony m. Kapuvár vid. Király Pál); 2. küszködik, vesződik (Pannonhulma Nyr. XII.188). *Ott vióttak* (Zala m. Lesence-Istvánd Nyr. XVI.94). *Bizony, uram, két hete vivódunk már a vízzel, éjjel-nappal* [mondta egy gáti munkás] (Mezőtúr Nyr. X.570); 3. veszekszik. *Addig tusakottak, addig vijóttak, míg osztán éccér birokra került a dolog* (Békés m. Orosháza Nyr. VI.371).

VÍZ (véz Hajdú-Hadház Nyr. IX.525).

[Szólások]. *Víz-merni:* vizet meríteni (Bereg m. Mezővári Nyr. XXVII.524).

víz-álló (*víz-állu*): 1. vizenyős (Göcsej Nyr. XII.47). *Vízálló föld termi a sok búzát* (Tisza-Dob Nyr. XXIV.94); 2. vízfogó, gát (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.480).

víz-árkus: sziget [? — tulajdonnév?]. *Mikor én... Attilának a vízárkuson libapásterora vótam...* (Csongrád m. Szentcs. Nyr. VI.380).

víz-bujár: vizet bújó, fürödni szerető. *Az is olyan vízbujár embér vót, szeretett uszkároznai* (Veszprém Zolnai Gyula).

víz-elve. *A víz-elve határ* [határ rész] (Háromszék m. Uzon Nyr. VIII.383).

víz-fej: forrás, folyóvíz forrása (Győr-Sz.-Márton, Zala m., Veszprém m. Bódiss Jusztn). *Te csak hajcsd neki e teheneket e malom alatt, én meg ehivom e kutyánkot e vízfejre* (Vas m. Németh-Gencs Nyr. XXVI.282).

víz-fészke: meder, víz árka (Székelyföld Kiss Mihály).

víz-folyás (Csallóköz, Szeged Csaplár Benedek; **víz-fulás** Mosony m. Lébény-Sz.-Miklós Varga D. György): ~~~~~ alakú kivarrás (szűrőn, subán, gatyá alján).

víz-géga: gége v. lélokozó-cső. *Megfúlt a lúd, mer a vízgégájába ment a kukoricaszem* (Szolnok, Félégyháza, Mezőtúr Király Pál) [vö. *víz-géga*].

víz-hagyás: folyónak, pataknak föl hagyott medre (Székelyföld Kiss Mihály).

víz-hányó: elrekesztett kis hely a hajóban, a honnan a belefolyt vizet kihányják (Kis-Duna mell. Győr és Mosony közt Nyr. XI.44).

víz-hárító: eresz (Félégyháza Király Pál).

víz-hólyag: húgyhólyag. *Hirtelen öméltem, osztán a vízhólyagom a testbe esett* (Komárom m. Nyr. XIV.187).

víz-hordó: az egyvivású malacok v. más apró házi állatok között a legcsatnyább, növéseben a többitől elmaradott. *Tízet fiadzott, de egy csak olyan vízhordó* (Csongrád m. Szentcs. Czakó Ferenc). *Malacai közt ez a vízhordó. Pipéi közt kettő a vízhordó* (Háromszék m. Nyr. IX.423).

víz-hordta: jött-ment, más vidékről odakerült. *Vízhorta ember* (Csallóköz Csaplár Benedek; Rimaszombat Nyr. XVII.525; Székelyföld Csaplár Benedek).

víz-járás. *Régi vízjárás:* folyónak, pataknak föl hagyott medre (Székelyföld Kiss Mihály).

víz-jötte: folyóvíz árja, megáradása. *Itt van a vízjötte, lehet tulajozni* (Csik m. Gyergyó-Alfalu Benke Antal).

[Szólások]. *Fel... vízjöttire:* a víz folyásával ellenkező irányban. *Felindult... vízjöttire a folyó martján* (Háromszék m. Arany-Gyulai NGy. I.368).

víz-karé: vízpart [?] *A zisten veszéssze el ezéket a pújókat; napestig szédölögnek a vízkárén* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVI.573) [vö. *1. kara*].

víz-kereszt: a hámbeli fúvó mozgó kerekének négy küllője (Torockó Jankó J. Torda stb. 180).

víz-lóca: pitvarbeli pad, a melyen a vizes kanták állanak (Borsod m. Ethnographia VII. 73; Csongrád m. Szentcs. Nyr. XVII.45).

[**víz-mórték**].

vízmórtékes: vízszintes (Székelyföld Kiss Mihály).

víz-óttá: víz-átjárta. *Vízóttá fa* (Hol? Tsz.) [vö. *avat*].

víz-pók: puha sárvíz daganat a ló lábán (Cegléd Ilosvay Vilmos).

víz-szakadék: olyan vízgyülemelés, a mely valamikor a folyó medrének része volt, de most el van tőle szigetelve (Hol? Nyr. IX.125).

víz-tartó: vörbrett (vizimalom része) (Győr Nyr. XI.288).

víz-verés: 1. hullámgyördülés (Balaton mell. Földrajzi Köz. XXII.143); 2. szertelen izzadás, verejtékszakadás (hyperdrosis) (Mátyusföld, Tallos Nyr. XVI.382).

víz-vető: 1. eresz (Félégyháza Király Pál); 2. épület oldalfalain (a mestergerendával párhuzamosan, a kereszt- és a fiókgerendák alatt) elnyúló gerenda (Heves m. Névtelen 1840).

vízvető-fa: parasztházaknál a tornác emeltebb földjének v. kövezetének szegélygerendája, a

mely arra való, hogy a tornácba csapódó eső-víz, mikor lefoly, a tornác földjét le ne mossa (Bars m. Új-Bars Király Pál).

vízvető-gerenda = *víz-vető* 2. (Borsod m. Ethnographia VII.68).

víz-vettető: partot védő, erősítő gát, a melybe a víz harántókosan ütközvén bele más irányba térül (Székelyföld Kiss Mihály) [vö. *vettető*].

víz-vezető: a ház elején a keresztgerendák szélén levő gerenda, a mely arra szolgál, hogy az ereszt magasabbá tegye (Borsod m. Dédes Ethnographia IV.13).

vízbe-hányó: húsvéthétfő (Heves m. Névtelen 1840).

vízbehányaó-hétfeő: ∞ (Mátra vid. Nyr. XXII. 384).

vízbe-vető: ∞ (Brassó m. Hétfalu Horger Antal).

vízen-ballagó: vmi tésztanemű (Heves és Gömör m. Névtelen 1840).

vízen-ballangó: galuska (Pozsony m. Tárnok Nyr. VIII.143).

vízre-vitt: a tojásból kikelt pelyhes vadkacsa v. vadliba (Bodrogköz Karsa Ferenc).

VIZÁLYAGOS: puha, mérsékelt sodrású, egyenes szállal font (fonal) (Székelyföld Kiss Mihály).

[VIZÉGY].

vizégy-hordó rud: petrencehordó rúd (a melyet néha vízfordásra is használnak, úgy hogy a vízfordó csőbőr fülein keresztül dugják, és egy-egy ember fogja a két végét) (Hajdú m. Tetétlen Nyr. XXVI.238 [a közlő, levélbeli értesítése szerint, gyermekkorra óta ismeri a szót]; — szóvegyülés: *villahégy-hordó rud* + *vízfordó rud*).

VIZEKES: vizenyős (hely) (Göcsej Király Pál).

[VIZEL].

[Szólások]. *Vizelni hideg vízzel*: hidegvizes ruhával borogatni (Mátyusfőld, Tallós Nyr. XVI. 382).

fel-vizel: vízzel fölhighít. *Bizony fel van ez a téh víze* (Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189).

VIZENGŐS: nyirkos. *Nem köll többet befőcskendézni ezt a [fehér] ruhát, mer már ugysis elég vizengős [lgy!]* (Soprony m. Simonyi Zsigmond).

VIZENYEGES: vizenyős, ingoványos (rét, föld) (Heves m. Névtelen 1840; Udvarhely m. Király Pál).

VIZES (*vides* Vas m. Őrség Nyr. I.422; IV. 522 [itt *vidēs* alkalmasint hiba]; VII.323; Zala m. Hetés Nyr. II.45; Göcsej Nyr. XIII.352; XIV. 167; Budenz-Album 162).

vizes-tarisznya (*vizes-tarinya*): [tréf.] mezei munkások víztartó edénye (Szatmár m. Patóháza Nyr. XIX.380; Háromszék m. Nyr. IV.561).

vizes-tetű: viszketegség a fagyos lábújjakon (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839); Zala m. Galsa, Nagy-Kanizsa Nyr. XXIX.588).

vizestetű-fű: farkasbetej (*euphorbia cyparissias*) (Zala m. Hetés Ethnographia VIII.94).

vizestetűs: fagyástól nagyon viszketős (Zala m. Szepezd Nyr. XVII.284). *Vizestetűs a lába* (Csallóköz id. Sziunyei Józsefné).

[VIZESÉD-İK].

még-vizesedik: megizzad. *Megvizesedtem* (Soprony m. Kisfalud, Nagy-Mihály Nyr. XXII.473).

VIZESÉS: vizes, nedves. *Mast vetted fő a ruhádol, s má vizeses* (Somogy m. Király Pál).

[VIZESÜL].

át-videsül: átvizesedik, átnedvesedik (Göcsej Nyr. XIV.451).

még-videsül: megvizesedik, megnedvesedik. *Uk kümelegütem, hom mindēn ruhām mēgvidesüt* (Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. III.319).

[VÍZI, VÍZI].

vízi-bika (*vizi-bika*): bölömbika (*botaurus stellaris*) (Cegléd Ilosvay Vilmos; Hol? Nomenclator Avium 34).

vízi-bornyú (*vizi-borgyu*): 1. szalamandra (Tolna m. Szegszárd Nyr. XXVIII.431; Cegléd Ilosvay Vilmos; Székelyföld Kiss Mihály); 2. békaporonty, mikor fejlődésének azon a fokán van, hogy a farka még látható (Zilah vid. Nyr. XXVIII.235); 3. pőca (Brassó m. Hétfalu Király Pál); 4. víz tetején gyorsan futó vízi-bogár (Szabadka Káoszonyi Gyula).

vízi-bujár: feketeszínű vizimadár, a mely igen soká elvan a víz alatt (Zala m. Szepezd Nyr. XVII.284).

vízi-bűrű: zsombék (Háromszék m. Réty Király Pál).

vízi-csirke: vizimadár (Cegléd Ilosvay Vilmos).

vízi-darázs: *acerina cernua* (Bodrog mell. Herman O. Halászat K.).

vízi-ember: képzelt fekete vízi lény, a melynek a feje meg a keze olyan, mint az emberé, de lába helyett halfarka van; karddal és késsel jár, közönségesen hallal él, de az embert is megfogja, leviszi a víz fenekére és megeszi; a csónakot fölfogatja, a hajót himbálja, s hogy ezt ne tegye, valamit bele kell dobni a vízbe áldozatul (Csongrád m. Tápe Ethnographia VI. 104).

vízi-gágány: lúd (Göcsej Bódiss Jusztin).

vízi-galamb: kacagó sirály (*larus ridibundus*) (Fehér m. Velence Nomenclator Avium 12).

vizi-géga: gégo v. lélekző-eső. *A vízi-gégédmba ment egy morzsa; olyan köhögés fogott el, hogy majd megfájtam* (Borsod, Abaúj, Zemplén m. Király Pál) [vö. *víz-géga*].

vizi-gyöngy: *spongilla lacustris*, *spongilla fluviatilis* stb. (Zemplén m. Deregnýó Nyr. XIII. 236).

vizi-kissig: a vizimalom nagy kereke, mely a vízben jár (Tisza mell. Nyr. III. 238) [vö. *késség*].

vizi-kutya: vidra (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X. 279).

vizi-lőány: loányfejű hal (a néphitben) (Cegléd Ilosvay Vilmos).

vizi-liliom: sás nőszirom (*iris pseudacorus*) (Mátyusfőde Nyr. XVII. 523).

vizi-ördög: képzelt vízi lény, a mely kénye-kedve szerint mindenféle alakot ölthet (Csongrád m. Tápé Ethnographia VI. 105).

vizi-tatár: *visitator* [nép-etimológia] (Dunántúl MNy. V. 67).

vizi-tők: vizirózsa (*nymphaea alba*) (Kis-Kún-ság Nyr. XXIX. 19; Arad Tolnai Vilmos; Mátyusfőde Nyr. XVII. 523; Zemplén m. Deregnýó Nyr. XIII. 236).

vizi-tyúk: vizimadár (Cegléd Ilosvay Vilmos).

vizi-virág: minden szitakötő-féle, a mely álcakorát a vízben tölti, s mikor kifejlődött, a vízből ki- és szárnyra kél (Szeged Herman O. Halászat K.).

VIZIBÉROZ: sűrög-forog, ügyeskedik (Erdőháza [? talán Zala m. Erdőhát] Nyr. XI. 285).

VIZIKÁTOR: hólyaghúzó tapasz (*vesicator*) (Csallóköz Szinnyei József). *Raggattam bele [a fülembe] vizikátort, tisztítottam a sárvizet* (Kis-újszállás Nyr. XII. 186). *Vizikátort raktam rá, hadd szíjja ki a sárvizet* (Túrkeve Nyr. XII. 186).

VIZÍT (*vizit*): vizesít, nedvesít (Moldvai csáng. Nyr. IX. 531). *Mán a nagy vizitett fakalánnyal Pulutóné a puiszkát éssze és hajtogatta* (Háromszék m. Vadr. 398).

meg-vizít (*meg-vizit*): megvizesít, megnedvesít (Háromszék m. Nyr. V. 129; Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XVI. 379).

VIZITA (Baranya-Ózd Somssich Sándor; Zilah vid. Nyr. XXVII. 545; Kolozsvár Szinnyei József; Marosvásárhely Nyr. IX. 428; Székely-Keresztúr Erdélyi Múzeum-Egylet bölcsészeti-, nyelv- és történettud. szakoszt. kiadv. V. 505; *vizsita* Göcsej Nyr. XIII. 353; Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. X. 191; Bukovina Nyr. VI. 525): 1. *vizita*: látogatás (Kolozsvár Szinnyei József; Marosvásárhely Nyr. IX. 428; Székelyi-Keresztúr Erdélyi Múzeum-Egylet bölcsészeti-, nyelv- és történettud. szakoszt. kiadv. V. 505); 2. *vizita*, *vizsita*:

ujjoncozás, katonasállítás, morozás (Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. X. 191; Baranya-Ózd Somssich Sándor); 3. *vizsita*: ujjonc (Bukovina Nyr. VI. 525).

VIZITÁL (*vizitál*) Kulotaszeg, Zsombok Melich János; Brassó m. Hétfalu Horger Antal; Bukovina Nyr. VI. 525): 1. *vizitál*: látogatást tesz (Kolozsvár Szinnyei József); 2. *vizitál*: ujjoncoz (Bukovina Nyr. VI. 525).

VIZITKE (*vizike*) Háromszék m. Dézsi Mihály; Háromszék m. Angyalos, Besenyő, Gidófalva Nyr. XVIII. 574; Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár; *vizitka* Háromszék m. Uzon Nyr. VII. 429; Csik m. Nyr. XXVI. 429; *vizitke* Vas m. Kemenesalja, Nemes-Magasi Nyr. XIX. 191; Heves m. Tisza-Sas Nyr. XXVII. 92; Borsod m. Szilhalom Nyr. XXIV. 432; Hont m. Nyr. XVIII. 430; Losonc vid. Scherer Lajos; Nógrád m. Szécsény Ágner Lajos; Cegléd Ilosvay Vilmos; Csongrád m. Szentés Nyr. VIII. 331; Hajdú-Szovát Nyr. XXVI. 474; Zilah vid. Nyr. XXVIII. 187; Udvarhely m. Vadr. 23; Udvarhely m. Magyarós Sára Kálmán; Sóvidék Boros Gábor): könnyű női kabátka.

VIZITLI (*vizikli*) Nagy-Szalonta Nyr. XV. 470; *vizityli* Nyitra vid. Nyr. XXVIII. 498): ∞ (Vas m. Kemenesalja, Nemes-Magasi Nyr. XIX. 191; Somogy m. Sándor József; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII. 430; Baranya-Ózd vid. Nyr. XXVII. 286; Jászkúnság Nyr. VII. 526; Nagy-Szalonta Nyr. XV. 470; Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II. 49; Szeged Divényi Gyula; Arad m. Pécska Kálmán; L. Koszorúk I. 202; Szabadka Kászonyi Gyula; Zenta Nyr. XVIII. 384; Nyitra vid. Nyr. XXVIII. 498; Nógrád m. Szécsény Ágner Lajos).

[VIZÜL].

mög-vizül (*meg-vizül*): megnedvesedik, megázik (Moldvai csáng. Nyr. IX. 531). *Hirtelen gyítt az eső; künt feledtem a széket, s aztán egészen megvizült* (Udvarhely m. Király Pál). *Megvizült a gabona* (Brassó m. Hétfalu Horger Antal).

[Szólások]. *Megvizül a szeme*: könnybe lábad. *A mint a fiát említtem neki, egybe megvizüle a szeme* (Udvarhely m. Király Pál).

VIZÜLÉS: megnedvesedés, megázás. *Megaszalódik a rongya a vizüléstől* (Moldvai csáng. Nyr. X. 153).

VIZSGÁL (*bizsgál*) Göcsej Nyr. XIII. 352): keres, nézeget (vmit a vásárban, hogy megvegye). *Mit vizsgál, barátom? Milyen csizmát vizsgál, barátom? Kinek valót vizsgálnak?* (Losonc Máté Lajos).

VIZSGÁROL: nézeget, vizsgálgat (Tisza vid. Nyr. XXVI. 140).

VIZSGÁZ: vizsgál, kutat (Göcsej Nyr. XIV. 165; Budenz-Album 159; Göcsej, Resznek Nyr. XII. 189).

VIZSLA: eleven, fürge, friss mozdulatú, szemes (Zala m. Hetés Bellosics Bálint; Székely-

föld Tsz. [itt *visla* régies írásmód]; Kiss Mihály). *Vizsla gyerekek* (Vas m. Őrség Nyr. I.422).

VIZSLAT: vizsla-módra kutat, fürkészk (Székelyföld Győrffy Iván) [vö. *vislat*].

VLEGYIKA: püspök (Moldvai csáng. Rubin Mózes).

VÓC: közbevarrt bőr- v. szövet-szelet (csizmában, szoknya alján) (Szeged Csaplár Benedek; Borsod m. Ethnographia VII.80).

VOCKA: komlószár (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.323).

VODÉR: kaszafető-kő tokja (Baranya m. Tsz.).

VOJNYIK: ügyes (Moldvai csáng. Rubin Mózes).

[**VÓKOL**].

meg-vókol: megvámol (Abaúj m. Nyr. XIX. 379).

VOKS (*vaks* [szavazat] Mátyusföldre Nyr. XX. 75; Nyitra m. Negyed, Vág-Sellye Nyr. XV.519): gyanú. *A Pistára van a voks, hogy ő tette* (Soprony m. Mesterháza Tolnai Vilmos).

VOKSOL (*vaksal* Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.334; *vaksol* Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.414). — *Vaksal:* süg, suttog (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.334) [vö. *vorso*].

VOKTAT: fődöztet, hágat (kancát a esődörrel (Somogy m. Adánd Bánóczy József). *Égy, kettő, három, négy, tőkös német hová mégy?* — *Vásárra vokatnyi, ék kis vasat talányi* [kiolvasás kezdete] (Somogy m. Adánd Nyr. VI.477).

VOLENTÉR, VÓLENTÍR: 1. *volentér:* törvénytelen. *Volentér gyerekek* (Csongrád m. Mindszent Kis Sándor); 2. *vólentír:* heverő, használatban nem levő. *Nincs-e egy vólentír hordója (hámja, üvege, vékója)?* (Debrecen Csengeri János). *Szomszéd uram, nincs köcsön egy vólentír hordója?* (Debrecen Nyr. IX.476).

[**VOLTÁNT, VÓTÁNT**].

[Szólások]. *Vótánt van:* vanni van. [*Van-e pénzéd?*] *Vótánt van, de nekem is szükségem van rá* (Csik-Jenőfalva Gábor János).

[**VOLTÁST, VÓTÁST**].

[Szólások]. *Vótást vót:* lenni volt (Csik m. Gyergyó-Ujfalu Jánosy Gerő). *Vótást vót, de már nincsen* (Csik-Szentgyörgy Sára Kálmán).

VON: 1. húz. *Embér von vizet kutnál* (Moldvai csáng. Rubin Mózes); 2. szí, szop. *Sztyják, vonnyák egymás piros verít* (Udvarhely m. Malomfalva Nyr. VII.427); 3. harangoz. *Be sokat vontak neki! Talán ma temik is* (Ügöcsa m. Feketepatak Nyr. VIII.426).

VONADEK: kézvonoval v. más efféle eszközrel ejtett forgács (Heves m. Névtelen 1840).

VONAG (*vonagui*): vonaglik (Erdővidék Tsz.; Csik m. Gyergyó vid. Gaal Endre).

[**VONAKOD-IK**].

meg-vonakodik: etidegenedik. *Jobbán szerettem én [az uramat], mint a szememet a helyin, de osztán megvonakodtam tőle* (Bihar m. Nyr. XXVIII.93).

VONAL: vonat, vasuti vonat (Hódmező-Vásárhely Samu János). *Kocsim mégy-e keél Győrre vagy vonalon?* (Soprony m. Nyr. XXV.512).

[**VONAT**], **VONYAT:** gatyá korca (Vas m. Körmend Schröder Gyuláné).

VONCIGÁL: húzogat (Szeged Kálmány I. Szeged népe I.208). *Tisza partján van egy gája, két kis egér voncigája* (Arad m. Pécska Kálmány I. Koszorúk II.149).

VONDOZ: vonszol, hurcol (Székelyföld Kiss Mihály). *A nagy fákat haza vondozták* (Háromszék m. Vadr. 397).

meg-vondoz: meghurcol a földön. *Ma meg-vondozlak! Megvondozlak a gallérodnál fogva! Nyughass, mett ha nem, ma bizon megvondozódl!* (Székelyföld Kiss Mihály).

VONIT: lehúz (?) (Moldvai csáng. Nyr. X.202).

[**VONÍTÓ**].

[Szólások]. *Vonítottóra kötni:* nem bogra, hanem félcsokorra vagyis úgy, hogy egy rántással meg lehessen oldani (Háromszék m. MNy. VI. 355; Vadr.; Győrffy Iván). *Vonítottól kötni:* ∞ (Erdővidék Fazekas [Sándor]). *Csak amugy vonítottól nyúl hozzá [a dolgozhoz]:* immel-ámmal (Háromszék m. Vadr. 364; Udvarhely m. Siklód Szász Ferenc).

[**VONÍTÓS**].

[Szólások]. *Vonítottán, vonítottól v. vonítottóra kötni* = *vonítottóra kötni* (Székelyföld Tsz.; Győrffy Iván; Háromszék m. Vadr. 523b; Erdővidék Fazekas Sándor).

VONÓ (*vonó* Győr Nyr. XI.430; Csallóköz, Rábaköz, Komárom m., Fehér m. Király Pál; Soprony m. Hegykő, Balaton mell. Herman O. Halászat K.; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.430; Szabadka Kászonyi Gyula; *vonny* Vas m. Őrség Nyr. II.325): 1. *vonó:* egy hálósapás belső területe (Balaton mell. Herman O. Halászat K.); 2. *vonó:* szütyhám, húzó [nyeregyártó mest.] (Győr Nyr. XI.430; — Freckay János); 3. *vonny:* gombolyító eséve, kilyukasztott bodzafából való cső (Vas m. Őrség Nyr. II.325); 4. *vonó:* az evező nyelén a gúztól eredő kopás (Soprony m. Hegykő Herman O. Halászat K.).

vonó-háló: 1. gyalom (70–100 méter hosszú kerítő öregháló, hossza közepén szakkal, amelyben a halak megfogódnak); 2. gyalogháló (két embernek való hűzőháló, a mellyel a szélvízben kifelé halásznak) (Ipoly mell. Herman O. Halászat K.).

vonó-kés (*vonó-kés*): kétnyelű kés, a mellyel a kerékgyártók és a faragó emberek dolgoznak (Csallóköz, Komárom m., Rábaköz Király Pál; Vas m. Horvát József 1839; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.430; Abaúj m. Király Pál; Tokaj Nyr. XXIV.335; Bereg m. Békássy Sándor; Székelyföld Király Pál).

vonó-kötél: az a kötél, a melyet a halót kihányók a partra kihoznak (Bodrogköz Herman O. Halászat K.).

vonó-oroszok (Székelyföld Tsz. 276b; *vonorszok* Csik m. Nyr. X.90): a szán orra között előnyúló lapos kemény fa, a melybe az ökrörrúdatszik [vö. *orszok*].

vonó-szék (*vonó-szék*): faragó-szék (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Vas m. Horvát József 1839; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.430; — m. Kálló Nyr. XV.520; Abaúj, Zemplén, Bereg, Ung m. Király Pál; Tokaj Nyr. XXIV.335).

vonó-szög, vonó-szeg: 1. *vonó-szög*: szeg, a mellyel a jármot a rúdhoz erősítik (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.324); 2. *vonó-szeg*: a húzó-vánkusból kiálló vas, a melybe az evező vasfülét beleakasztják (Balaton mell. Herman O. Halászat K.).

kivonó: a jég-alatti halászatnál az a lék, a melyen a halót kihúzzák (Erdélyi Mezőség Herman O. Halászat K.).

kivonyó-vék: ∞ (Baranya m. Kopács Herman O. Halászat K.).

[VONÓDOTT], VONYÓDOTT: nedves (pl. búza) (Somogy m. Szőke-Dencs Nyr. III.231).

[VONOGAL].

ki-vonogal: simábbra von (pozdorjásan kitört kendert a *vonogalóban*) (Székelyföld Nyr. XI.573).

VONOGALÓ: az az eszköz, a melyben a pozdorjásan kitört kendert simábbra vonják (Udvarhely m. Nyr. VIII.473; vö. 509).

VONOGATÓ: ∞ (Csik m. Győrffy Iván).

VONOGATÓZ-IK: vonakodik (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. Győrffy Iván).

VONOGÓ (Cegléd Ilosvay Vilmos; *vanyogó* Tolna m. Felső-Nyék Nyr. VI.323; *vonyagó* Csallóköz Tóth Gedeon; *vonyiga* Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.381; *vonyigó* Zala m. Hetés Ethnographia VIII.98; Somogy m. Nyr. XIV.479; XIX.287; Somogy m. Kálmáncsa Nyr. XI.238; Kaposvár vid. Cser Gyula; Baranya m. Ormányság Nyr. I.380; Pest m. Felső-Nyáregyháza vid. Szinnyei Otmár; Kúnység Király Pál; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.519; Hol? Tsz.; *vonyogó* Csallóköz Csaplár Benedek; Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561; Győr Nyr. XII.96; Balaton mell. Tsz.; Veszprém Király Pál; Veszprém m. Olaszfalu Nyr. XVII.47; Pápa és vid. Tsz.; Nyr. XVI.

576; Vas m. Répce-Sz.-György Nyr. XVIII.575; Vas m. Vép Varga Ignác; Zala m. Király Pál; Somogy m. Csurgó Nyr. XXIX.336; Kaposvár vid. Cser Gyula; Baranya m. Rózsafa Jenő Sándor; Fehér m. Nyr. X.188; Kecskemét Király Pál; *vonyogó*, *vonyogó* Rábaköz, Beó-Sárkány Nyr. XVIII.238; Vas m. Sárvár vid. Bokor János): 1. fanyelű vaskampó, a mellyel a kazalból v. a boglyából a szalmát, szénát kihuzkodják (i. hh.); 2. *vonyogó*: hegedűvonó (Zala m. Király Pál).

[VONOGÓZ], VONYOGÓZ: szalmát, szénát huzkod ki *vonyogó*val a kazalból, boglyából (Somogy m. Kaposvár vid. Cser Gyula).

[VONÓS], VONYÓS (Zala m. Vászoly Király Pál; *vonyus* Göcsej Nyr. XIII.217; XIV.449): 1. *vonyus*: igás, igavonó. *Vonyus marha* (Göcsej Nyr. XIV.449); 2. *vonyus*: igásmarha (Göcsej Nyr. XIII.217); 3. *vonyós*: ökrös szekér (Zala m. Vászoly Király Pál); 4. *vonyós*: szamaras taliga. *Istenem, csak egy vonyósom vóna!* (Zala m. Vászoly Király Pál); 5. *vonyós*: iga (Zala m. Vászoly Király Pál).

VONSZOL (*voncol* Kis-Kún-Halas Nyr. XV.67; Szeged Kálmány L. Szeged népe I.208; Szabadka Kászonyi Gyula; Kassa vid. Nyr. XIX.190; Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr. 411; Csik-Szentkirály Nyr. VIII.334; *voncul* Göcsej Nyr. XIII.353).

[VONSZOLÓDÁS], VONCOLÓDÁS: hureolódás, huzalkodás (Székelyföld Kiss Mihály).

VONSZOLKOD-IK: hureolkodik (Abaúj-Gönc Nyr. VII.44).

[VONT].

vont-arany: aranyfonállal virágosan v. más-kép cifrázva átszött (nehéz selyemkelme) vagy tisztán aranyfonalból szött (kolme) (Radvánszky B. Magyar családélet és háztartás I.166). *Hadd vessem nyakamba vont-arany szoknyámat!* (Udvarhely m. Vadr. 8).

vont-száju: félrehúzott szájú (Székelyföld Nyr. XXVIII.95).

VONTAKOZ-IK: vontatva hoz (Esztergom Nyr. XXV.576).

[VONTAT].

bé-vontat: beáztat (bört a csávéba, hogy a vért kiszíja) (Székelyföld Tsz.).

még-vontat: megszítat (pl. lábat vízzel) (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.378). *Vontasd még a kezéd a vízbe, maj meggyógyul* (Háromszék m. Király Pál).

VONTATÁS: vastag szénarend (Udvarhely m. Győrffy Iván).

VONTATÓ: 1. a hajóhúzó lovak v. ökrök hajtója (Kis-Duna mell. Győr és Mosony közt Nyr. XI.44); 2. kisebb gabona- v. takarmány-

hoglya (Alföld Nyr. XVI.238; Gabányi Endre; Kis-Kúnság Kimnach Ödön; Csongrád m. Szent-Négyesy László, Czako Ferenc; Török-Becse Nyr. IX.93; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIII.577; Hol? Tsz. 295a; Nyr. II.380; Természet-tud. Közöny XXV.51).

vontató-kocsi: alacsony kerekeken járó szer-kér, a melyen a *vontatót* a szédre szállítják (Csongrád m. Szent-Négyesy László, Molecz Béla).

VONTOS: nagy darab érekkő (wandstück) [bányász mest.] (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.380 [itt *vonatos* hiba, vö. Nyr. II.278]; Szatmár m. Kapnik vid. Nyr. II.278; Nagy-bánya vid. Nyr. XIV.238).

[VONUL].

le-vonul: levonódik. *A béremből ötven krajcár levonul* (Kassa vid. Nyr. IX.557).

VONYÁR: állott, magát megvont, fanyar. *Vonyár izü bor* (Vas m. Őrség Tsz.).

VOPOZÁL: fest (húsvéti piros tojást) (Brassó m. Hosszúfalú Nyr. XXII.237).

[VORCAL].

vorcal-varrás: szeges-forma varrás (a bun-dán; würsteln, passe-poil) (Kézdi-Vásárhely Nyr. XIV.239).

VORSOL: voksol, szavaz (Gömör m. Tsz.).

VÓTÉR: tönköly (Hol? Nyr. XXI.336).

VOTKA (*vatka* Rába vid., Hódmező-Vásárhely Tolnai Vilmos; *vatyka* Zala m. Dörgicse Tolnai Vilmos; Somogy m. Zs.-K.-Falud Nyr. XIX.287; *votka* Borsod m. Bánfalva Tolnai Vilmos; *votka* Cegléd Ilosvay Vilmos; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.519; *votyka* Vas m. Körmend Nyr. XXIX.383): pálinkafőzésnél az első lepárolás eredménye, rosszabb minőségű pálinka.

VÓTKÁZ: először párolja a tönkölyt, cefrét (Cegléd Ilosvay Vilmos).

[VÖ].

vö-fél, vö-fély (vö-féj; — vö-fén Vas m. Őrség Nyr. IV.184; Zala m. Gelse Nyr. XIII.576; Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VIII.468; *vö-fény* Somogy m. Király Pál; Mohács Nyr. XXVII.67; Kecskemét Nyr. IX.359; Békés m. Új-Kigyós Nyr. IV.90; Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.405; Hajdú m. Földes Nyr. II.466; Szatmár m. Nyr. VIII.141; Udvarhely m. Király Pál; *vö-fér* Vas m. Őrség Nyr. III.179; IV.380; Kis-Kún-Halas XV.66; *vö-fé* Bihar m. Király Pál; Bihar m. Székelyhid Nyr. VI.235; Szilágy m. Király Pál; *vö-ft* Szatmár m. Nyr. VIII.46; *vö-ftj* Bihar, Szilágy m. Király Pál; *vö-fín* Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561; XX.368; Soprony m. Nyr. IV.429; Vas m. Őrség Nyr. VII.322; Vas m. Répce-Sz.-György Nyr. XVIII.575; *vö-fín* Soprony m. Csepreg Nyr. IV.522; *vö-fény* Esztergom m. Nyr.

IX.542; Szombathely Nyr. XVI.329; Szabadka Kászonyi Gyula; *vö-föny* Torda-Aranyos m. Gerend Nyr. XXIII.578; *vü-ft, vü-ft* Heves m. Poroszló Király Pál). — *Vöfély:* fiatal legény, a ki kalákába hívja vkihez a falu népét (Maros-Torda m. Nyárad mell. Ethnographia VII.187).

vö-legény (bő-legén Csík m. Ethnographia VII.386; Csík-Madaras Nyr. XIX.527; Gyergyó-Új-falu Jánosy Gerő).

vö-társ. Vö-társak: 1. a kik testvérleányokat bírnak nőül (Kis-Kún-Halas Korda Imre; Szent-Molecz Béla). *Elvótam a vőtársammal* (Baranya m. Rózsafa Jenő Sándor); 2. a kik egy időben voltak völegények (?) (Kecskemét Nyr. XIX.46).

VÖLGY (vögy, vögy): 1. fák, cserjék taplós bele (Heves m. Névtelen 1840; Abaúj m. Király Pál). *A bodzafaágbul ki kell tolni a vögyit, akkor szélpuska lesz belüle* (Abaúj m. Szikszó vid. Király Pál). *Bodza-vögy* (Nógrád m. Nyr. IV.122); 2. a bodzafaágnak az a része, a melyben a bele van (Szalonta Nyr. VII.412); 3. a fának leg-belső, sötétebb színű állománya (Szilágy m. Nyr. IX.566; Zilah és vid. Kerekes Ernő); 4. kelés magva (Rábaköz, Beő-Sárkány Nyr. XVIII.239; Répce vid. Nyr. XX.416; Vas m. Sárvár vid. Bokor János; Nógrád m. Nyr. IV.122; Tisza-Dob Nyr. XX.576; XXVII.46; Zilah és vid. Nyr. XXVIII.239; Kerekes Ernő). *Nyomd ki a vögyit annak a külsnek!* (Heves m. Nagy János). *A ki ltsnek ki kell nyomni a vögyit is, máskülömben el nem múlik* (Abaúj m. Király Pál). *Ügy kinyomta a külsből a gyenecséget, hogy a vögye is kigyúlt* (Abaúj m. Szikszó vid. Király Pál); 5. a kelés kerülete (?) (Szabadka Kászonyi Gyula); 6. *vetelő vögyi:* a mozdulatlan tengely, a melyen a cséve forog (Tisza-Dob Nyr. XXVII.46); 7. *rúd vögyi:* a rúd töve, a melyen a rúd szeg megy keresztül (Tisza-Dob Nyr. XXVII.46).

völgy-gerendő: a vizimalom kerekének a tengelye, a mely egyik végével a völgyhajón nyugszik (Győr Nyr. XI.288; — Freckay János).

völgy-hajó (vögy-hajó): a vizimalom házhajója mellett levő kisebb hajó, a melyen a vizikerék tengelyének külső vége nyugszik (wellschiff) [nép-etimológia] (Győr Nyr. XI.288; Vác Csaplár Benedek; Baja Nyr. XVII.239; Szeged Di-vényi Gyula).

völgy-hid: vorsteg [molnár mest.] (Győr XI.288).

VÖLGYELEG: mélyedés. *A hol egy kis völgyelegje volt, oda vette magát a víz* (Vas m. Ságk Kresznerics F. Szótár II.335).

[VÖLGYELEGÉS], VÖGYELEGES: völgyes (Baranya m. Abaliget Csaplár Benedek).

[VÖLGYELŐ], VÖGYELLŐ: a vetelő bél-fája, a melyre a fonalat rácsavarják (Dunántúl Bódiss Jusztin; Somogy m. Nyr. X.477).

VÖRCSÖGÖS: 1. szeplős; 2. himlőhelyes (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.519).

VÖRHENYEG: skarlát (betegség) (Dunántúl Bódiss Jusztn; Somogy m. Szokolay Hermin; Somogy m. Ádánd Bárdóczy József).

VÖRHENYEGÉS (*verhenyeges* Balaton mell. Tsz.; *vörnyegős* Somogy m. Visnye Nyr. XVII. 335).

VÖRHENYÉS (Csallóköz, Kecskemét Csaplár Benedek; *verhenyős* Háromszék m. Tsz.): vörhenyeges.

VÖRÖNTY: 1. fattyú (Baranya m. Tsz.); 2. suhanc, kamasz (Tiszafüred és vid. Kinnach Ödön).

VÖRSÖK (*verseg* Szatmár m. Börvely, Kis-Majtény, *versek* Székelyföld, *versik* Zemplén m. Karád, *vörscsök* Balaton mell. Herman O. Halászat K.; *vörög* Pozsony m. Dudvág és Fekete-víz mell. Ürményi László; *vörscsök* Csallóköz Nyr. 1.333; XXII.144; Vas m. Kemenesalja Tsz.): 1.

vörög, vörscsök: baromfi-tartó vesszőketrec (Csallóköz Nyr. 1.333; XXII.144; Pozsony m. Dudvág és Fekete-víz mell. Ürményi László); 2. *verseg, versek, versik, vörscsök, vörscsök:* a varsa szűk bejárója, a melyen a hal betéved (Vas m. Kemenesalja Tsz.; Balaton mell., Szatmár m. Börvely, Kis-Majtény, Zemplén m. Karád, Székelyföld Herman O. Halászat K.).

VÖSPÖRÖG: felesel, veszekszik (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839).

VRÁCSÁL: babonáz, babonát űz (Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.414).

VRÁCSKA: babona-űzés (Szabadka Kászonyi Gyula).

VRÁCSKÁL: babonát űz (Szabadka Kászonyi Gyula).

VUKLI (*bukli* Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

Z.

ZAB (ab Göcsej Nyr. XIII.499): 1. kukorica kalászvirága (Mátra vid. Tolnai Vilmos; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XIV.574); 2. a marha v. a ló inyén, nyelvén, szája szélén v. pofája belsején támadt apró hegyes kinövések, pattanások, a melyektől nem tud enni (Heves m. Névtelen 1840; Székelyföld Kiss Mihály). *Nincs ennek a lónak zabja, hogy nem eszik?* (Cegléd Ilosvay Vilmos). *Zabja van a marhának* (Tokaj Nyr. XXIV.335). *Zabja van a tehennek* (Szerencs Paszlavszky Sándor). *Nagypénteken kell tisztítani a marha szájába a zabot* (Sátoralja-Ujhely Nyr. XVI.43).

[Szólások]. *Zabot nyer*: jókedvében a földön hempereg (a ló, a csikó) (Vas m. Vép Varga Ignác). *Hánnyá már a zabját* [a kukorica]: virágzik (Mátra vid. Tolnai Vilmos). *Hé, zabba mennék a lovak!* [ezzel a mondással ébresztik föl azt, a ki társaságban elszundít] (Szabadka Kászonyi Gyula).

zab-érő körtvély: körtfafaj, a mely akkor érik, mikor a zab (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.339).

zab-gyerék: fattyúgyerek, törvénytelen gyerek (Dunántúl Bódiss Jusztn; Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. XV.191; Szeged Nyr. II.378; Szabadka Kászonyi Gyula) [vö. *zabadi, zabi-gyerék, zablí*].

zab-gyermek: ∞ (Balaton mell., Gömör m. Tsz.; Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Nyr. IX.32; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos) [vö. *zabi-gyermék*].

zab-körtl: közönségesebb körte (Soprony és Vas m. Nyr. X.332).

zab-levelű fű: fenyérfű (andropogon) (Erdély Kassai J. Szókönyv II.184).

[zab-szēm].

[Szólások]. *Zabszem dárét őt, mintha zsákot varna*: nagyokat ölt (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XVII.376). *Zabszemre varr*: nagyokat ölt. *Zabszemre vette a varrását*: későbbi apró öltéssel tölteni az időt (Székelyföld Kiss Mihály).

zab-tócs: vízzel megforrázott zabliszt, a melyből a kizsi készül (Udvarhely m. Vadr.) [vö. *tócs*].

zabbal-érő körté = **zab-érő körtvély** (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.323).

ZABA: 1. vastag vászonszövet, a melyből a földművelők és a pásztoremberek nyári munkára nadrágot csináltatnak (Szeged vid. Nyr. II.93); 2. vastag vászonnadrág (Szeged Csaplár Benedek).

zaba-nadrág = **zabu** 2. (Szeged vid. Nyr. II.93).

ZABADI: fattyúgyerek (Vas m. Őrség Nyr. II.563) [vö. *zab-gyerék, zabi, zablí*].

ZABAKOL (zabakolni Vas m. Tsz.; zabakul Vas m. Vép Varga Ignác; zabukolni Balaton mell. Tsz.; zavaokolni Vas m. Tsz. 389a): zagyválni (vizet vmely eszközzel, ló a lábával), bugyogtat (vizet a ló, moslékot a disznó a szájával) [vö. *zobukol*].

ZABÁL (abál Rábaköz, Göcsej, Ormányság MNy. V.88; Göcsej Nyr. XIII.499; megzabáll-ik (Csik m. Kovács Gyárfás; Csik-Szentgyörgy Nyr. X.238; *zobál* Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574).

[bele-zabál].

[Szólások]. *Hogy belezabált megint az álomba ez az álomtáska!* (Csallóköz Csaplár Benedek).

meg-zabál (meg-abál, ég-abál, meg-zabállik): 1. torkig eszi magát, megterheli a gyomrát (Csik m. Gyergyó vid. Szász József). *Megabált a lovam* (Rábaköz MNy. V.88). *Égabát a luam* (Göcsej MNy. V.88); 2. megcsömörlik. *Megzabált* (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574; Szatmár m. Nagybánya Zolnai Gyula; Torontál-Vásárhely Dékán Sámuel). *Né égyé má annyit, mer megzabász!* (Szabadka Kászonyi Gyula); 3. fölpuffad. *Mézzabát a lába* (Heves m. Bocs Nyr. XII.332). *A gabona, a búza, a virág megzabál*: a sok víztől fölpuffad és kivész (Csongrád m. Szentcs Nyr. VIII.324; Czákó Ferenc, Molecz Béla); 4. *meg-zabállik*: bizonyos betegségbe esik (a ló, az igásmarha, ha izzadtan addig áll, míg teljesen lehül, vagy ha nagyon megmelegedve iszik) (Csik m. Kovács Gyárfás; Csik-Szentgyörgy Nyr. X.238); 5. megkeményedik (a hűvelyes vetemény a fazékban) (Csik-Szentgyörgy Nyr. X.238).

[Szólások]. *Megzabálta magát*: jóllakott, sokat evett (Nagy-Kikinda Bódiss Jusztn).

[ZABÁLÓ].

zabáló-esütörtök (*zabáló-cs.*): 1. a hamvazó-szerda utáni esütörtök (a mely régebben csak félig volt böjti nap; akkor otték meg a farsang végéről maradt húsételeket) (Dunántúl Bódiss Juszti; Vas m. Horvát József 1839; Heves m. Parád Nyr. XXII.522); 2. karácsonykor a böjti pönteket megelőző esütörtök (Soprony, Fehér m. Perkáta Nyr. III.36).

[**zabálló-hideg**].

[Szólások]. *Zabálló-hideg leli* [mondják arról, a ki zabálás következtében vissza-visszaesik a hideglelésbe] (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.339).

ZABÁLT (*zabált*): 1. jóllakott (Zala m. Hetés Nyr. II.45); 2. jó húsban levő, kövér (Göcsej Tsz.; MNy. V.128; Bódiss Juszti); 3. nagytű, sokat evő (Dunántúl Bódiss Juszti; Göcsej MNy. V.128).

ZABÉ: kapufélfa (Székelyföld Tsz.; Kőváry László 1842; Marosszék, Udvarhely m. Tsz.) [vö. *kapu-zábé*].

ZABI: fattyúgyermek, törvénytelen gyermek (Jászkunság Nyr. VII.526; Kecskemét Nyr. X.382; Csongrád m. Szentcsákó Ferenc; Nógrád m. Szécsény Ágner Lajos; Debrecen Hajdú Nagy Sándor; Zilah vid. Nyr. XXVIII.185) [vö. *zab-gyerek*, *zabadi*, *zabli*].

zabi-fi: ∞ (Csongrád m. Szentcsákó Nyr. VI.233).

zabi-gyerek: ∞ (Vas m. Kemenesalja, Veszprém m. Pápa Bódiss Juszti; Komárom Nyr. VII.282; Heves m. Nagy János; Cegléd Ilosvay Vilmos; Hajdú m. Földes Nyr. VII.235; Tokaj Nyr. XXIV. 240.335) [vö. *zab-gyerek*].

zabi-gyermek (*z.-gyermek*): ∞ (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XVII.376; Zilah vid. Nyr. XXVIII.185) [vö. *zab-gyermek*].

ZABLI: ∞ (Győr-Sz.-Márton, Komárom, Veszprém Bódiss Juszti; Vas m. Kemenesalja Tsz.).

ZABLÓ (*abló* Rábaköz, Göcsej, Ormányság MNy. V.88): nyári jászol, abrakos válu, a melyből a szabadban (nyomtatás közben, útközben) abrakolják a lovakat (Rábaköz Nyr. XV.421; Rábaköz, Göcsej, Ormányság MNy. V.88 [helytelen értelmezéssel]; Vas m. Kemenesalja Tsz.; Csongrád m. Szentcsákó Ferenc; Gömör m. Tsz.; Máriaros m. Hegedűs István).

[**ZÁBOL**].

be-zából: bereteszél. *Zábúd be az ajtót!* (Csallóköz Csaplár Benedek).

ZABOLA, ZABLA (*ábla* Hont m. Ipolság Nyr. XIX.188; *zábla* Nógrád m. Sziráki vid. Bókássy Sándor). — *Ábla, zablá, zabola*: szájszélpállás (Soprony m. Nyr. XXIX.587; Hont m. Ipolság Nyr. XIX.188; Székelyföld Győrffy Iván; Brassó m. Hétfalu Horger Antal; Hétfalu, Zajzon Nyr. IV.324). *Zabola van a száján* (Székelyföld Kiss Mihály).

ZABOLÁS, ZABLÁS (*áblás* Hont m. Ipolság Nyr. XIX.188): 1. *áblás, zablás, zabolás*: pállott, pállott száju (Hont m. Ipolság Nyr. XIX.188; Székelyföld Kiss Mihály, Győrffy Iván). *Zablás száju* (Soprony m. Nyr. XXIX.587); 2. *zabolás*: 'gelbschnabel (talál a verébflóra is, az éretlen kamaszra is)' (Kalotaszeg Nyr. XXVII.84).

ZABOS: főtelen (pl. krumpli) (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.519). — *Zabos búkkön*: zab és búkköny takarmánynak egy földbe vetve (Soprony és Vas m. Nyr. X.332).

ZABOZ: zabbal etet. *Sokat kellett zaboznom a lovamat, míg herrevéltem* (Székelyföld Kiss Mihály).

ZABRIDA: alkalmatlankodás, zavarás (Bereg-Rákos és Munkács vid. Pap Károly).

ZABRIDÁL (*zabrigyál* (Rozsnyó Nyr. VIII.236): 1. alkalmatlankodik (Rozsnyó Nyr. VIII.236; Zemplén m. Mózer Ödön; Bereg-Rákos és Munkács vid. Pap Károly). *Ne zabridálj édes-apádnak; látod, hogy dolgozik!* (Hegyalja Nyr. XXIV.480); 2. hány-vet vmit, szeleskedve csinál, gondatlanul össze-vissza zavar, rendetlenséget csinál (Sztarmár m. Nagybánya Nyr. XV.191; Bereg-Rákos és Munkács vid. Pap Károly).

[**ZABUKÁL**].

mög-zabukál: megmártogat (Vas m. Kemenesalja, Pálfa Nyr. XXV.431).

ZACSKÓ (*acska-bór* Veszprém m. Nyr. XXIV.383; *acskó* Soprony m. Répce mell. Nyr. II.517; Répce vid. Nyr. XX.370; Vas m. Horvát József 1839; Vas m. Répce-Sz.-György Nyr. XVII.189; Balaton vid. Nyr. III.558; Baranya m. Mecsek-hát Thomaer Ignác 1841; Baranya m. Ormányság Tsz.; Mohács Nyr. XXVII.67; Szegszárd-Palánk Nyr. XI.527; Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.86; XV.65; Szeged Kálmány L. Szeged népe I.210; Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.406; Bács-Bodrog m. Martonos Székely Sándor; Mátyusföld m. Nyr. XVII.478; Sztarmár m. Nyr. VII.190; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Brassó m. Hétfalu Horger Antal; Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.407; XXIII.46; *acska* Zala m. Hetés Bellosics Bálint; *acska* Rábaköz Nyr. XV.379; *acskó* Szilágy m. Bürgesz Kerekes Ernő; *bacskó* Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.188; *dacskó* Baranya m. Ormányság Tsz. 16b; Nyr. I.379; Baranya m. Rózsafa Jónó Sándor; Hol? Tsz.; *ácskó* Nyitra vid. Nyr. XXVIII.449; *zácskó* Nyitra vid. Vág-Hosszúfalu Nyr. XX.23; *zsacska*, *zsacska* Pálócság Nyr. XXI.313; Gömör m. Nyr. XVIII.455; *zsacska* Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.475; Zilah vid. Nyr. XXVII.494; *zácskó* Bars m. Zeliz vid. Nyr. XIV.288; Hont m. Nyr. V.474).

1. **ZADAR** (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.67. 519; *adar* Pest m. Szeremle Nyr. XVI.505): zavar, rendetlenség. *Nem találok semmit ebbe a nagy zadarba* (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.519) [vö. 1. *zavar*].

2. ZADAR (összeadrotta Kis-Kún-Halas Nyr. XIX.335; *cadurni* Gömör m. Tsz.; *zadargya* Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. II.466). — *Cadar*: sebesen hajt (marhát) (Gömör m. Tsz.) [vö. 2. *zavar*].

e-zadar: elzavar, elűz, elkerget. *Aongya a zuránok, hoh hát zadargya e innejd* [a varangyos békát] (Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. II.466).

össze-adar: összezavar, összekever. *Összeadrotta* (Kis-Kún-Halas Nyr. XIX.335).

[**ZADARÁL**], **CADARÁL**: sebesen hajt (lovat) (Hol? Nyr. XII.527).

ZÁFKA: bőhátú nő újjas (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné).

ZAGIT: kis zug a szobában (Rimaszombat Nyr. XVIII.288; XIX.288).

ZAGOT: izék (takarmány-maradék v. -hulladék, a mit a lábas jószág az elébe tett takarmányból otthagyt v. elhullat) (Vas m. Bögöte Nyr. XVI.93).

ZAGYVA: 1. túlságosan megvizezett, hitvány, zavaros bor (Balaton mell. Tsz.); 2. éretlen (Bereg-Rákos és Munkács vid. Pap Károly); 3. éretlen gyümölcs. *Vigyázz, megárt az a sok zagyva! Ne edd azt a zagyvát!* (Bereg-Rákos és Munkács vid. Pap Károly).

[**ZAGYVAKOL**], **ZATYVAKOL**: zagyvát, kever, elegyít (Csongrád m. Szentés Czákó Ferenc).

össze-zatyvakol: összezagyvát, összekever, összeelegyít. *Összezatyvakolt mindent, mégse lett belőle prédikációs halott* (Csongrád m. Szentés Czákó Ferenc).

ZAGYVÁL (*zagyva*l Székelyföld Kiss Mihály).

össze-zagyvát: 1. össze-vissza beszél. *Mi mindent összezagyvát!* (Székelyföld Nyr. XVIII.371); 2. össze-vissza eszik (mindenfélét) (Bereg-Rákos és Munkács vid. Pap Károly).

ZÁH: nádból font és a tóba állított sövény (Torda-Aranyos m. Mező-Záh vid. Király Pál).

ZAHA: gyomorégés (égető, kellemetlen érzés a guratban; pyrosis, sodbrennen) (Szeged Tsz.).

ZAHIN (*zahi* Keszthely Király Pál; *zajt* Cegléd Ilosvay Vilmos; *zahiny* Somogy m. Szőke-Dencs Nyr. III.231; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.519): 1. *zahi*, *zahin*, *zahiny*: vaskos, testes, köpös, kövér, nagytestű (Tata Matusik Nep. János 1841; Vas m. Bögöte Nyr. XVI.93; Keszthely Király Pál; Somogy m. Szőke-Dencs Nyr. III.231; Baranya m. Király Pál; Tolna m. MNy. III.242 [itt *zuhin* hibát]); 2. *zahin*, *zajt*, *zahiny*: gazdag, dúsgazdag (Cegléd Ilosvay Vilmos; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.519; Csongrád m. Szentés Nyr. VI.233; Békés m. Orosháza Nyr. IV.378; Hódmező-Vásárhely Abaujvári Miklós); 3. *zahiny*: tömött (föld) (Somogy m. Szőke-Dencs Nyr. III.231).

ZAHINYOS: rítartós (Heves m. Füzes-Abony Nyr. VIII.569).

ZAHOL (Udvarhely m. Gálffy Sándor; *záhol* Háromszék m. Vadr.): űz, kerget.

el-záhol: elűz, elkerget. *Elzáholta a farkas a juhnyáját* (Háromszék m. Vadr.).

széjjé-zahol: széztzavar, szétkerget (pl. a farkas a juhokat) (Udvarhely m. Fehér-Nyikó mell. Nyr. XVIII.526).

ZAJDA (*ajda* Hegyalja Nyr. XXIV.479; Zemplén m. Tállya Kalmár Elek): 1. lepedőféle ruha, a melybe holmi vinnivalót belekötnek, s aztán a hátukon viszik (Tisza-Dob Nyr. XIX.96; Hegyalja Nyr. XXIV.479). *A zajdának mind a négy szögletire koloncot vartak* (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XIX.236); 2. batyu (Kassa Varga D. György; Zemplén m. Tállya Kalmár Elek; Beregszász Nyr. XXVI.329. 524). *Zajdát kötött a hátára. Ojan zajda füvet hozott a mezőről, hogy maj megszakatt alatta* (Zemplén m. Szürnyeg Nyr. XII.428).

zajda-ruha = *zajda* 1. (Tisza-Dob Nyr. XIX.96 [itt *z-zuha* sajtóhiba]).

[**ZAJDÁL**].

[Szólások]. *Agyonzajdálta magát: agyondolgozta magát* (Hegyalja Nyr. XXIV.479).

[**ZAJDÍT**].

fel-zajdít: fölriaszt (Székelyföld Andrassy Antal 1843).

[**ZAJDUL**].

mész-zajdul: megbolondul. *Bizony tán mézzajdultál, hogy így beszélsz?* (Gömör m. Nyr. XXII.576).

össze-zajdul: 1. összezeördül; 2. összezeverekszik (Komárom m. Kürth Nyr. XIX.188).

ZAJGAT: 1. folytonos zajt csap (Tolna m. Nyr. VI.524); 2. bolygat (Komárom m. Kürth Nyr. XIX.188) [vö. *zargat*].

még-zajgat: 1. megzaklat, megkerget, meghajszol (Vác Divényi Gyula); 2. megvisel, kifáraszt. *Az embért is mézzajgattya a kovácsolás* (Gömör m. Runya Nyr. XXII.287; Albert János).

[**ZAJKOZ-İK**].

össze-zajkozik: összezeörren, összezevész (Háromszék m. MNy. V.344).

ZAJL-İK (*sajl-ik* Tolna m. Dees stb. Nyr. XX.334; *sajl-ik* Székelyföld Andrassy Antal 1843; Csík m. Csík-Rákos Király Pál; Háromszék m. MNy. VI.244. 349; Vadr. 517a; MNy. V.129; Sepsz-Sz.-György Nyr. XX.334; Brassó m. Hét-falu Nyr. XVI.575; Király Pál) [vö. *szej*, *szej-ik*].

bé-szajlik: vékonyan bejegyedzik, vékonyan be kezd fagyni (a víz) (Székelyföld Andrassy

Antal 1843; Háromszék m. MNy. VI.317; Gyórfy Iván).

meg-szajlik, meg-zajlik: 1. *meg-szajlik*: ~ (Székelyföld Andrassy Antal 1843; Háromszék m. Nyr. V.129); 2. *meg-zajlik*: fölforr. *Megzajlik a bor* (n meleg nyári napokban) (Dunántúl Bódiss Jusztin; Vas m. Ságkresznerics F. Szótár II.339; vö. Nyr. XII.242).

1. **ZÁKÁNY**: bemélyedés, gödör a kocsúton (Csongrád m. Szentcsák Ferenc).

2. **ZÁKÁNY**: 1. üledék, zavaros sűrűség (vízben, borban) (Székelyföld Tsz.; Nyr. VIII.509); 2. pusztá szemmel nem látható moszat, a mely a folyadéknak a színét el nem veszi (Bodrogköz Karsa Ferenc).

3. **ZÁKÁNY**: áll. *Megfogom a zákányodat. Nagy a zákánya* [a lónak] (Csik m. Páll Ignác).

[4. ZÁKÁNY].

zákány-körtvölgy: nagy vörös hosszúkás körte (nem a legjobb ízű) (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.340).

ZÁKÁNYOS (*zákályos* Csallóköz Nyr. I.333; Gömör m. Tsz.): 1. *zákányos*: üledékes, zavaros (víz, bor) (Heves m. Makáry György 1839; Gyöngyös Nyr. I.335; Boldva mell. Herman O. Halászat K.; Hajdú m. Földes Nyr. III.181; Szabolcs m. Kis-Besenyőd Nyr. IX.137; Zemplén m. Tállya Nyr. IV.521; Kalotaszeg, M.-Valkó Nyr. XXVIII.429; Székelyföld Tsz. 390a; Nyr. VIII.509; IX.176; Udvarhely m. Patakfalva Márton Árpád; Csik m. N.-Kúszon Ráduly Simon); 2. *zákányos*: mámoros, katzenjammeres (Mosony m., Győr m. Nyr. XXVII.84; Soprony m. Wolf Agoston; Kis-Kúnság Nyr. IX.567; Kis-Kúnhalas Nyr. XV.519; XXVII.84; Cegléd Ilosvay Vilmos; Kecskemét Nyr. XIX.46; Heves m. Nyr. XXVII.84; Eger Wolf Agoston; Heves m. Saár Nyr. III.92; Sővidék Boros Gábor). *Zákányos a feje* (Nógrád m. Patak Nyr. VIII.560); 3. *zákályos*: sületlen (kenyér) (Gömör m. Tsz.) [vö. záklás].

ZAKATOL: 1. ver (a fúrjecske) (Székelyföld Háztartás II.187); 2. hajhász [?] (Székelyföld Nyr. II.472).

[ZÁKLA], **ZÁKLYA**: sületlen kenyér szalonnás alsó része (Fertő mell. MNy. III.243).

ZAKLALÓD-ÍK: zaklatószik, alkalmatlan-kodik (a disznó a hidasan az ajtón, mikor éhes) (Dunántúl Bódiss Jusztin; Vas m. Ságkresznerics F. Szótár II.340).

ZÁKLÁS (*záklyás*; — *zákás* Pápa vid.? Tsz.; Alsó-Csallóköz, Patonyszél Nyr. XII.142; záflás Kecskemét MNy. III.243): 1. *záflás, zákás, záklás, záklyás*: szalonnás (a keletlen, sületlen kenyér v. kalács) (Fertő mell. MNy. III.243; Komárom Nyr. VII.282; Győr Király Pál; Veszprém

m. Vaszar Kurucz Kilián; Pápa Nyr. XVI.576; Pápa vid.? Tsz.; Csallóköz Csaplár Benedek; Alsó-Csallóköz, Patonyszél Nyr. XII.142; Kecskemét MNy. III.243; Zilah vid. Nyr. XXVIII.61.285; Hol? Nyr. XXVI.430); 2. *záklás*: tapadás, ragacsos (a föld a sok esőtől, úgyhogy nem lehet szántani) (Zilah vid. Nyr. XXVIII.285) [vö. záknýos].

[ZAKLAT].

fel-szuklat: fölzavar. *Felszuklattya a kutya a nyúlát* (Borsod m. Szíhalom Nyr. XXIV.432).

ZAKOCSOL: zakatol, kótog (Hol? Nyr. XV.285).

ZAKOG: 1. zökög, zötyög, rázódik, dűcög (Palócság Nyr. XXI.308; XXII.80; Heves m. Névtelen 1840); 2. vacóg (a foga vkinek) (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné) [vö. zökög].

1. **ZAKOTA** (*zakata* Kolozsvár Szinnyei József; Aranyosszék Borbély Samu; *zákata, zákota* Csallóköz Nyr. I.333; *zokota* Brassó m. Hétfalu, Zajzon Nyr. III.224): 1. *zakata, zákota, zokota*: zakatolás, zaj, zörej, lármá (Kolozsvár Szinnyei József; Székelyföld Nyr. V.424; Aranyosszék Borbély Samu; Hétfalu, Zajzon Nyr. III.224); 2. *zakata, zákota*: sok mindenféle össze-vissza hányt holmi (bűtor, szerszám, edény, lin-lom) (Zilah vid. Nyr. XXVIII.232; Székelyföld Tsz.; Nyr. IV.328; Andrassy Antal 1843; Aranyosszék Borbély Samu; Udvarhely m. Firtosalja Nyr. VI.324; Háromszék m. MNy. VI.355; Vadr.; Kiss Mihály, Gyórfy Iván; Háromszék m. Orbai járás Nyr. VII.332; Csik m. MNy. VI.377; Segesvár Nyr. IX.45); 3. *zakota*: rendtelenség (Brassó m. Hétfalu Horger Antal). *Akkora zakotával vagyunk* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár); 4. *zákota, zákota*: alkalmatlan, mindig láb alatt levő, izgága (ember) (Csallóköz Nyr. I.333; Háromszék m. Vadr. 524a; Csik m. MNy. V.377); 5. *zákota*: zivataros. *Zákota idő* (Csallóköz Nyr. I.333).

2. **ZAKOTA** (Nagy-Kúnság Nyr. II.137; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.191; *zakot* Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.340): 1. *zakot*: „intersepimentum”. *Zakottal megrakja* (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.340); 2. *zakota*: földbe vert karók közé szalmából, törekből rakott fal az ólaknál (hogy télen át meleget tartson) (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.191); 3. *zakota*: elrekesztett szűk hely (Nagy-Kúnság Nyr. II.137).

ZAKOTÁL: zakatol (Háromszék m. MNy. VI.357).

ZAKOTÁS (*zákotás* Csallóköz Nyr. I.333; Csaplár Benedek): 1. *zákotás*: sok mindenféle össze-vissza hányt holmival tele levő. *Zákotás a ház* (Székelyföld, Háromszék m. Tsz.); 2. *zákotás* = *zákotás-étel* (Háromszék m. Vadr., Kiss Mihály; Háromszék m. Angyalos, Besenyő, Gidófalva Nyr. XVIII.574); 3. *zákotás*: alkalmatlan,

mindig láb alatt levő, akadékoskodó, kapeáskodó, izgága (ember) (Csallóköz Nyr. I.333; Csaplár Benedek).

zakotás-étel: saláta, bab, tárkony (v. kapor), petrezselyem, hagymaszár lisztes és tojásos ecet-eresztéssel, sertéshússal v. a nélkül főzve (Háromszék m. Vadr.; Kiss Mihály; Brassó m. Bácsfalu Horger Antal).

ZAKOTOL: „intersepit” [vö. 2. *zakota* 1.] (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.340).

ZAKURÁL (*zsakurál* Beregszász Nyr. XXVI. 524): 1. *zakurál*: űz (Hajdú m. Földes Nyr. XVI.384); 2. *zakurál*: zaklat (adóst, hogy fizessen) (Bodrogköz Tsz.); 3. *zakurál*: zaklatva kérdez (Szatmár Nyr. VIII.233 [itt *zakunál* hiba; Vozári Gyuláné]); 4. *zsakurál*: kér, rimáknodik (Beregszász Nyr. XXVI.524).

ZALÁMBOL (*zalámbul*; — *zarámbul* Zala m. Hetés Nyr. XIX.143; Bellosics Bálint; Zala m. Alsó-Lendva Király Pál): cél nélkül jár-kele, kószál, kóborol, csatangol, bolyong (Soprony m. Répce mell. Nyr. II.561; Balaton mell., Vas m. Kemenesalja Tsz.; Vas m. Pálfa Nyr. XXV.576; Vas m. Vép Varga Ignác; Zala m. Tolnai Vilmos; Zala m. Hetés Nyr. II.373; XIX.143; Ethnographia VIII.96; Bellosics Bálint; Somogy m. Csurgó Nyr. XVII.478). *Egész nap kinn zalámbol az erdőn* (Keszthely Horváth György). *Ugyan hun zalámbulsz mindég, té?* (Soprony m., Göcsej Király Pál). *Zarámbul a gyermek az erdőbe* [mikor madárfészket keres] (Zala m. Alsó-Lendva Király Pál). *Hun zalámboltál, té gyermek?* (Komárom m. Kolozs-Néma, Vas m. Kis-Sitke, Somogy m. Csurgó Király Pál). *Megiszom, netalántán holtom után a lelkem a pohárszék körül zalámboljon* [részes ember mondása] (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.340). *Zalámbuló kódís* (Zala m. Tapolca Nyr. XXIX.430).

el-zalámbul: elesavarog. *Elzalámbul a csibe a szomszédba* (Dunántúl Nyr. XVIII.42).

ZÁLOG (*álag* Somogy m. Babod Nyr. XII.377; XIII.43; Székelyföld Gyórfy Iván; *álog* Esztergom Nyr. IX.542; Rábaköz MNy. V.88; Göcsej MNy. V.88; Nyr. XIII.499; Zala m. Hetés Dobronak Nyr. III.473; Baranya m. Ormánság Tsz.; MNy. V.88; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.65; Torontál m. Padé Kálmány I. Szeged népe II. 83; zálagos Udvarhely m. Nyr. VI.465).

ZÁM: véghely (Hol? Nyr. XII.528) [?]

ZAMAT (*csomantya* Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VI.180; *izsamattya* Veszprém. Nyr. VIII.513; *izmat*, *izmattya*, *jó-izmatú* Balaton mell. Sebestyén Gyula; Zala m. Balaton mell. Fleischmann Jenő; Veszprém m. Nyr. VIII.224; Somogy m. Nyr. XII.471; *szamat* Vas m. Kemenesalja Tsz.; u. o.? Kresznerics F. Szótár II.202; Balaton mell. Tsz.; *zamak* Pápa vid. Nyr. XXIV.237; Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.238; Észak vid. Nyr. VIII.180) [vö. *szimatol*, *szimota*].

ZAMICSKA: étel-keverék (pl. káposzta burgonyával összekeverve) (Szatmár m. Ávas-Ujváros Szabó Imre).

[**ZAMICSKÁL**].

össze-zamieskál: összekever (két- v. többféle ételt, pl. káposztát burgonyával). *Már megint összezamieskálod azt az ételt?* (Szatmár m. Ávas-Ujváros Szabó Imre).

ZÁMOR: boriváshból származott főfájás (crapula) (Erdély [Bartafalvi Szabó Dávid állítása szerint] IX.526).

[**ZÁMOROD-IK**].

el-zámorodik: elnyomorodik, elesigázódik (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574).

ZÁNDOR: zordon, mord, hirtelen haragú, zsémbes, zsörtölődő, civődő. *Zándor ember* (Székelyföld Andrassy Antal 1843; Udvarhely m. MNy. VI.355; Gyórfy Iván; Háromszék m. Vadr. 524a).

ZÁNDORI: ∞ (Háromszék m. Vadr.)

ZÁNDORIT: haragit. *Addig üszkültél, míg egymásra zándoritotta* (Háromszék m. MNy. IX. 424).

1. **ZÁNDOROD-IK:** zordonodik, mordul, haragra lobban (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.355; Vadr. 524a).

össze-zándorodik (*össze-z.*): összezőrdül, összevész (Székelyföld Andrassy Antal 1843; Háromszék m. MNy. VI.344; Gyórfy Iván). *Össze-zándorodtak* (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr. 524a). *Mű is összezándorodunk némejkor az apjakammal* (Maros-Torda m. Nyr. XXVII.39).

2. **ZÁNDOROD-IK** (bele-, megzámborod-ik Zilah Kerekes Ernő) [vö. *ándorod-ik*].

bele-zámborodik: belebolondul (Zilah Kerekes Ernő).

meg-zándorodik, meg-zámborodik: 1. *meg-zámborodik, meg-zándorodik:* megbolondul (Zilah Kerekes Ernő; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos); 2. *meg-zándorodik:* elveszti a beszédje fonálát (Csík m. Gyergyó vid. Szász József); 3. *meg-zándorodik:* elszédül (Csík m. Gyergyó vid. Szász József).

neki-zándorodik: erősen hozzáfog, nekifoháskodik. *Úgy nekizándorodott, hogy most má lesz valami belőle* (Csík m. Nyr. XXVI.429).

ZÁNDOROG: háborog, veszekszik (Háromszék m. Vadr. 524a).

ZÁNG: peng (az új kapa, ha ráütnek v. megpengetik), tompán szól (a kolomp) (Székelyföld Nyr. V. 425; Udvarhely m. Siklód Szász Ferenc Csík m. Benke Antal).

ZÁNGAT: kungat (Udvarhely m. Bíró Lajos).

[ZÁNGÓ].

zángó-harang: tompán szóló nagy kolomp v. harang (ökör nyakába való) (Székelyföld Tsz.).

ZÁNGOR (Brassó m. Hétfalu Vadr.; Moldvai csáng. Erdélyi J. Nép. és mondák I.434.477; *angor* Brassó m. Hétfalu Nyr. XXI.144; *angor* Brassó m. Hétfalu Király Pál): mészárszék.

ZÁNK: fa-retesz, rigli (Abaúj m. Névtelen 1839).

[ZÁNKOL].

be-zánkol: beretesz, berigliz (faretesszel) (Abaúj m. Névtelen 1839).

[ZÁNKOLÓD-IK].

be-zánkoldik: bezárkózik (Abaúj m. Névtelen 1839).

ZANÓT (*zanóc* Palócság Nyr. XXII.80): 1. *zanóc*: erős gyökerű parlagi növény (Palócság Nyr. XXII.80); 2. *zanót*: bozót (Somogy m. Szőke-Denes Nyr. III.231); 3. *zanót*: elszáradt gye (Pápa vid.? Tsz.); 4. *zanót*: giz-gazos része a határnak (Soprony m. Fölső-Szakony Nyr. XVII.384).

ZANÓTOS: becsipett, ittas (Vas m. Kemenesalja Tsz. [itt *zanotos* hiba]; Kemenesalja, Pálfa Nyr. XXV.431).

1. **ZÁP** (*áp*, *áp-tojás* Soprony m. Répce mell. Nyr. II.517; Rábaköz MNy. V.88; Göcsej MNy. II.406; V.88; Vas m. Tsz.; Simonyi Zsigmond; Mohács Nyr. XXVII.67; Baranya m. Ormány-ság MNy. V.88; Tolna m. Szegszárd-Palánk Nyr. XI.527; Pest m. Tinnye Nyr. VII.39; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.65; Hont m. Nyr. VI.181).

[Szólások]. *Bár marattál volna zápon!* = bár ne fogantattál volna! (Bánffy-Hunyad Nyr. XXVIII.429).

2. **ZÁP** (*áp*, *áp-fog* Soprony m. Répce mell. Nyr. II.517; XX.370; Somogy m. Nyr. II.375; Mohács Nyr. XXVII.67; Pest m. Tinnye Nyr. VII.39; Kecskemét Nyr. IX.360; Hont m. Nyr. VI.181; Kalotaszeg Nyr. XXVII.526; Csík m. Tölgyes vid. Király Pál; Brassó m. Hétfalu Nyr. V.329; XVI.477; Király Pál; Brassó m. Türkös Horger Antal; *záp* Fehér m. Gárdony Herman O. Halászat K.): 1. *záp*: zápfog (Moldvai csáng. Nyr. X.202); 2. *záp*: létrafok (Soprony, Somogy, Heves, Abaúj, Zemplén, Udvarhely m. Király Pál). *Létra-záp* (Soprony m. Gyórá Király Pál). *Lajtorja-záp* (Udvarhely m. Kis-Galamfalva Király Pál); 3. *áp*, *záp*: szekéroltal v. saroglya egy-egy foka (keresztfája, amely olyan, mint a létra foka) (Soprony m., Somogy m. Király Pál; Somogy m. Szőke-Denes Nyr. III.231; Tolna m. Fölső-Pél Tolnai Vilmos; Győr Nyr. XI.479; Heves m. Király Pál; Heves m.

Csépa Nyr. II.380; Abaúj, Zemplén m. Király Pál; Tokaj Nyr. XXIV.335; Pest m. Tinnye Nyr. VII.39; Csongrád Nyr. IX.91; Szentcsanak Ferenc; Hajdú m. Király Pál; Szatmár vid. Tsz.; Bereg m. Nyr. VI.425; Udvarhely m. Király Pál); 4. *áp*: kerékküllő (Pest m. Tinnye Nyr. VII.39); 5. *záp*: fejcs vasszög, mely a szekérrúdhoz és a nyújtónak összeérő s egymásra fekvő végeit az első tengely közepéhez erősíti (Soprony, Somogy, Heves, Abaúj, Zemplén, Hajdú, Udvarhely m. Király Pál); 6. *záp*: gyámfá, amely a kerítés korlát tövű oszlopának nekitámasztanak v. mellője vernek (Soprony, Somogy, Heves, Abaúj, Zemplén, Hajdú, Udvarhely m. Király Pál); 7. *záp*: pole, amely a megrokkant gerendát föltámasztó oszlopot v. előpötlőt fönt megpötolják, hogy a ránehezülő gerendát jobban fölfeszítse (Soprony, Somogy, Heves, Abaúj, Zemplén, Hajdú, Udvarhely m. Király Pál); 8. *záp*: a háló inának leszorítására való kettős csigának egy-egy foga (Fehér m. Gárdony Herman O. Halászat K. 301. 828) [vö. *kerék-záp*, *oldal-záp*].

záp-vas: a szekéroltalnak két szélső vas-foka (Tolna m. Fölső-Pél Tolnai Vilmos).

ZÁPOR (*ápor*, *ápor-eső* Tolna m. Szegszárd-Palánk Nyr. XI.527; Baranya m. Mecsekhat Thomaer Ignác 1841; Pest m. Tinnye Nyr. VII.39. 132; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.65; Kolozs m. Kalota-Sz.-Király Nyr. XXVII.526; Marosvásárhely Nyr. XV.238; *zapor* [?] Székelyföld Gyarmathi S. Vocab. 101. és innen Tsz.).

[Szólások]. *Záporon esik az eső* (Vas m. Körmen vid. Nyr. XXVII.96).

zapor-embér: hirtelen haragú ember (Kolozs m. Kalota-Sz.-Király Nyr. XXVIII.429).

zapor-tartó, ápor-tartó: a malom árkában a víz elzárására való készülék (Székelyföld Győrffy Iván; Marosvásárhely Nyr. XV.238).

[ZÁPORKOD-IK, ZÁPARKAD-IK: zúgolódik, elégedetlenkedik, zavarog (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.92; Juhász Máté).

meg-záparkodik: 1. fölboszankodik. *Megzáparkadt s úgy ültette fűbe, hogy écceribe vége vót* (Szolnok-Doboka m. Domokos M. Németh Sándor); 2. megütözik, megzavarodik. *Nagyon megzáparkattam, mihenl láttam, hogy ajan rossz szül van* (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.92). *Úgy megzáparkattam, mikar meghallattam, hogy meghótt* (Szolnok-Doboka m. Domokos M. Németh Sándor).

neki-záparkodik (neki-záparkodom): megboszankodik (Marcal mell. Tsz.).

[ZÁPOROD-IK; vö. *áporod-ik*].

még-záporodik: megbüdösödik (Zala m. Hetés Bellosics Bálint).

ZÁPOZ: zápokat csinál (malomkerékbe, orsóba) (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.341).

ZAPU: az ingmell alsó vászna, béllése (Brassó m. Hosszúfalu Horger Antal).

ZÁPUL (mögápul [a tojás] Mohács Nyr. XXVII.67).

[ZÁR].

fel-zár: fölnyit (zárat) (Baranya m. Ormánság Nyr. XXVII.188).

ZÁRA: vert tej, iró (Brassó m. Hétfalu Nyr. XXII.94; Király Pál, Horger Antal; Brassó m. Tatraug Nyr. II.524) [vö. *zér*].

ZARÁL: köpül (Brassó m. Hétfalu Király Pál).

[**ZARÁNDOK**], **SZARÁNDOK** (Vas m. Kemenesalja Tsz.; *szalándok* Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. XIV.191): bújdosó vándor, hontalan; esavargó.

ZARGAT: 1. nyugtalanít, zavar, kerget, hajszol (Baranya m. Ormánság Tsz.; MNy. V.101; Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.430; Félegyháza Nyr. XXVI.95; Pest m. Csanád Békássy Sándor; Kalocsa Schröder Gyuláné; Szabadka Kászoniyi Gyula; Hódmező-Vásárhely Samu János); 2. zaklat, sürget (Vas, Baranya m. Kassai J. Szökönyv V.18; Félegyháza Nyr. XXVI.95). *Az adóér is zargatnak* (Csongrád m. Szentcs. Csakó Ferenc). *Ne zargassuk azt a kis just* (Szeged Simonyi Zsigmond) [vö. *zajgat, zerget*].

föl-zargat: 1. fölzavar, fölkerget (Somogy m. Simonyi Zsigmond); 2. fölzigat, fölhevít. *A hideg nyom, mindénáp megnyom; autá mēmég félzargát* (Szilavónia, Sz.-László Nyr. XXIII.363; vö. V.65; Balassa József).

mög-zargat: megkerget. *Tēnnap ugyancsak mēgzargatott az esső* (Szabadka Kászoniyi Gyula).

ZÁRKÁL: zárogat (Heves m. Várasszó Nyr. XXV.287).

be-zárkál: bezárogat. *Bezárkájja az ablakot* (Heves m. Várasszó Nyr. XXV.287).

1. **ZÁRKOL:** zárogat (Szatmár m. Mátészalka és vid. Nyr. XXVI.542).

2. **ZÁRKOL:** út (Moldvai csáng. Nyr. X.202).

[ZÁRLÓ].

zárló-fa: fa-závar nyelve (a mely az ütközöbe belejár) (Bodroghöz Nyr. XVII.555).

ZÁRZA: kisszemű sárga szilva (Brassó m. Hétfalu Horger Antal).

ZÁSZLÓ (ászló Soprony m. Répce mell. Nyr. II.517; XX.370; Esztergom Nyr. IX.542; Pannonhalma Nyr. XII.188; Rábaköz MNy. V.88; Vas m. Órség Nyr. V.272; Keszthely Horváth György; Göcsej MNy. II.406; V.88; Veszprém m. Szentgál Nyr. II.185; Somogy m. Sándor József; Közép-Baranya Nyr. IV.236; Ormánság Tsz.; MNy. V.88; Mohács Nyr. XXVII.67; Szegszárd és vid. Nyr. VII.382; XIV.426; Pest

m. Tinnye Nyr. VII.39; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.65; Kecskemét Nyr. IX.360; Szeged Kálmány L. Szeged népe I.210; Baja Bayer József; Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.406; Mátyusföld Nyr. XVII.478; Szatmár Nyr. VII.190; Ugoesa m. Nyr. VIII.425; Kalotaszeg Nyr. XXVII.526; Székelyföld Gyórfly Iván; Hunyad m. Loszád Nyr. XXII.407; Brassó m. Hétfalu Horger Antal; *lászló* Bács-Bodrog m. Martonás Székely Sándor).

ZÁSZPA (ászpa [növény] Székelyföld Gyórfly Iván).

ZÁTONY (átöny Duna mell. MNy. V.88; Esztergom Nyr. IX.524; Szegszárd vid. Nyr. VII.382; Mátyusföld Nyr. XVII.478). — *Zátöny:* sziget (Mátyusföld, Tallós Nyr. XVI.382).

ZATVARKOD-IK (zatvarkodom): pörlekedik, veszekszik (Vas m. Kemenesalja Tsz.).

ZATYATOL: zöcsköl (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.240) [vö. *zettyetöl*].

ZAVADZA (zavadza): akadály (Nógrád m. Rimóc Nyr. VI.273).

ZAVADZÁL (avadzál Pest m. Páty Nyr. XVIII.90; *zavacál* Bars m. Nyr. XVIII.384; *zavazál* Jászság Szabó István; Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; *zavazál* Borsod m. Sánta vid. Bartha József; *zavazzál* Rimaszombat Nyr. XVII.574; *zavicál* Nagy-Kúnság Nyr. XVI.525; Heves m. T.-Szöllős Nyr. V.91; *zsavicál* Nagy-Kúnság Nyr. II.327); 1. *avadzál, zavacál, zavadzál, zuvacál, zavazál, zavazzál, zavicál:* alkalmatlankodik, lábatlankodik, akadémkosodik, útban van, háborgat, zavar, hátráltat (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.525; Cegléd Hossay Vilmos; Vác Divényi Gyula; Bars m. Nyr. XVIII.384; Hont m. Páld Nyr. XIV.576; Hont m. Kovár Nyr. XVI.574; Borsod m. Sánta vid. Bartha József; Balassa-Gyarmat Simonyi Zsigmond; Nógrád m. Tolmács Nyr. XV.143; Gömör m. Tsz.; Rozsnyó vid. Nyr. XVII.476; Rimaszombat vid. Nyr. X.89; Kassa Nyr. XXV.240; Zemplén m. Mózer Ödön). *Kérlek, ne zavazálj mindig; nagy munkába vagyok!* (Jászság Szabó István). *Ez az asztal avadzál* (Pest m. Páty Nyr. XVIII.90). *Gyere már; mit zavadzál sz ott!* (Pest m. Gyömrő vid. Pap Károly). *Mēnji ké, nē zavadzáljon!* (Hont m. Kovár Nyr. XVII.43). *Nē zavadzálj!* (Losonc vid. Scherer Lajos). *Zavazzállok-e?* [kérdzte vki, mikor a háta mögött az asztalt kivitték, ő pedig a széken útjukban ült] (Rimaszombat Nyr. XVII.574). *Tedd férre aszt a kossót, ne zavadzáljon itt!* (Rimaszombat Nyr. XXV.287). *Ne zavadzálj!* (Kassa és vid. Nyr. XX.573); 2. *zavicál:* sürget, hajszol (Heves m. T.-Szöllős Nyr. V.91; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.525); 3. *zsavicál:* kérdésekkel zaklat (Nagy-Kúnság Nyr. II.327).

[1. **ZAVAR**], **ZABAR** (zábár): zavaros víz (Gömör m. Nyr. XVIII.455). — *Zavarán:* zavarosan (Háromszék m. MNy. VI.355) [vö. 1. *zadar*].

2. **ZAVAR** (zavar, zabargya Göcsej Nyr. XII.95; XIII.352; Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. II.

466): kerget, hajszol. *Ne zabard az ökröt, miér megbők!* (Göcsej Nyr. XII.95). *Hogy zavarta a kutya a cicust!* (Zemplén m. Tállya Kalmár Elek). *Ne zavard már azt a tehenet!* (Bereg-Rákos és vid. Pap Károly) [vö. 2. zadar, zever].

el-zavar, o-sabar: elűz, elkorget. Zsémbs gazda mindön jóra való cselédöt ézavar a háztul. Koplalással zavartam el a hideglelést magamtul (Szeged Csaplár Benedek). *Alongya a zuránok, hoh hát zabargya e innejd* [a varangyos békát] (Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. II.466).

ZÁVÁR (ávár Göcsej MNy. V.88; Nyr. XIII. 499).

1. **ZAVARA:** láрма, zaj, esetopaté, civakodás, verekedés (Udvarhely m. Gálffy Sándor) [vö. csavara].

2. **ZAVARA** (avara Udvarhely m. Szentkirály Séra Kálmán; zahara Csik-Rákos Király Pál; zavar [?] Székelyföld Kóváry László 1842; zavara Székelyföld Tsz.; Andrassy Antal 1843; Udvarhely m. Vadr.; Ferencz Miklós; Udvarhely m. Mátisfalva Séra Kálmán; Csik m. Tsz.; Deák Lajos; závora Csik m. Gyergyó vid. Kiss Mihály): 1. *zavara, závora:* kerítésnek való hosszú fahasáb (Udvarhely m. Vadr.; Csik m. Tsz.; Gyergyó vid. Kiss Mihály); 2. *zahara, zavara:* hosszú fahasábköböl összetakolt kerítés (Székelyföld Tsz.; Andrassy Antal 1843; Csik m. Deák Lajos; Csik-Rákos Király Pál); 3. *avara, zavar* [?], *zavara:* kerítésnek bejáról szolgáló szakasza, a mely úgy van készítve, hogy a deszkákat v. fahasábokat könnyű leszedni v. félretolni s aztán ismét fölrakni v. visszatolni (Udvarhely m. Ferencz Miklós; Udvarhely m. Mátisfalva, Szentkirály Séra Kálmán; Csik m. Tsz.).

[ZAVARASÁG], ZABARASÁG: zuvar, botrány (Zala m. Hetés, Dobronak Nyr. XV.191).

ZAVARÁSZ: kerget, hajszol. *Zavarászi őket, de csak egyet bírt ékapni* (Torontál m. Szaján Kálmán L. Szeged népe II.138).

ZAVARÉK: folyadékban levő piszok, szemét, üledék, salak, seprő. *A Duna hóolvadáskor tömérdék zavaréket hord* (Csallóköz Csaplár Benedek). *Nagyon kicsiny ennek a bornak a zavarékja* (Erdély Nyr. VI.172).

[ZAVARÍT], ZABARÍT (*zavarit, zaborit*): zavar, háborít (Göcsej Nyr. XII.95; XIII.352; XIV. 164; Budenz-Album 158).

ZAVARKOD-IK: alkalmatlankodik, láb alatt van, útban van, zavar, háborgat. *Mikor beszélék, ne zavarkoggy!* *Lökd félre; mit zavarkodik előtled!* (Nógrád m. Karancsalja Király Pál).

[Szólások]. *Ez a fiam zavarkodott rajtam:* zaklatott (Soprony m. Csorna Nyr. XXII.330).

ZAVARKODÁS: civakodás. *Zavarkodásbá vándk:* civakodnak (Szlavónia, Sz.-László Nyr. XXIII.363; vö. V.65).

ZAVARKOZ-IK: 1. gyakran és hirtelen változik (az idő) (Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusztin); 2. háborgat vkit, örökösen a nyakán van, a nyakára jár (Győr-Sz.-Márton Bódiss Jusztin).

[ZAVARNYÓSKOD-IK].

meg-zavarnyóskodik: megzavarodik. *A világ megzavarnyóskodék merejibe* (Udvarhely m. Nyr. IV.275).

ZAVARÓ: rúd, a mellyel a timár a meszest fölzavarja, hogy ha bőr maradt volna benne, fölőjjön a fölszínre (Szeged Nyr. IV.527).

ZAVAROD-IK (*zabarod-ik* Göcsej Nyr. XIV. 165; Budenz-Album 159).

bé-závárodik: beesíp. *Kicsit bézavárodot* (Szlavónia Nyr. XXIII.363).

ZAVAROG: csavarog, kószál. *Csak azt tudnám, hun zavarog az uram* (Vas m. Nyr. XVIII. 144).

ZAVAROS (*avaros* Baranya m. Meesekhát Thomaer Ignác 1841; *zabaros* Göcsej Nyr. XIII. 352). — *Zavaros:* bolond (Kalotaszeg, Zsobok Melich János).

ZAVITYKÁLT: pancsolt. *Ujan zavitykált tejet nem használhatna a ténsasszony* (Veszprém m. Vörösberény Zolnai Gyula).

ZÁVOSZT: rézsút, ferdén (Gömör m. Hanva Albert János).

ZÁVOSZTOS. *Závosztos:* ∞ (Gömör m. Hanva Albert János).

ZÁVOZVA: ∞ (Gömör m. Tsz.).

ZBINGEJIL: vessző végére szúrt agyaggömböcskét elröpít (Szolnok-Doboka m. Málom Muzsi János).

[ZEBŐ].

zebő-főle: a konyhából fűtött kályha szája fölött levő szikrafogó sározott deszka (Zala m. Hetés Bellosics Bálint).

1. **ZEGE-ZUGA:** zeg-zug (Háromszék m. MNy. VI.355; Vadr. 524a; Csik m. Gyergyó vid. Szász József) [vö. 1. *szeke-szuka*].

2. **ZEGE-ZUGA:** lim-lom (Háromszék m. MNy. VI.355; Vadr. 524a) [vö. 2. *szeke-szuka*, 2. *zenge-zunga*, *zig-zug*].

ZEGI-ZUGLYA: zig-zug (Mátra vid. Nyr. XXII.384).

ZÉHÁN: nagyhasú (örmény) (Csik-Rákos Dobos András).

ZÉHANA (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; *ziána, zoána* Háromszék m. Vadr.; *zohána* Háromszék m. Nyr. V.129; *zuána, zuhána* Háromszék m. Vadr. 524a): 1. *zéhána, zohána:* vágóhely (a városon kívül), juhhusvágó-szín (Három-

szék m. Nyr. V.129; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos); 2. *ziána*: kifőzőhely (a hol a kövér kecskehúst kifőzik). *Ményék a zianára* (Háromszék m. Vadr. 524a); 3. *ziána*, *zoána*, *zohána*, *zuhána*: a faggyáért, zsíráért kifőzött kövér kecskének megmaradt húsrésze (Háromszék m. Vadr. 524a).

ZEHÁR: eukor (Moldvai csáng. Rubin Mózes).

ZEHERNYE (*zegernye* Vas m. Kemenesalja Tsz.; *zeherje* Pápa vid.? Tsz.; *zehernya* Szabolcs m. Tisza-Dob Nyr. XX.576; *zehernye* Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; Szabolcs m. Tisza-Dob Nyr. XX.576): 1. *zegernye*: zivatar, fürgeteg (Vas m. Kemenesalja Tsz.; 2. *zeherje*, *zehernya*, *zehernye*: veszekedő, kötekedő, bakafántos (Pápa vid.? Tsz.; Szabolcs m. Tisza-Dob Nyr. XX.576).

[Szólások]. *Zehernyébe kergetni vkit*: kellemetlen helyre küldeni (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné).

ZEHERNYÉS (*szebernyés* Veszprém Nyr. XIII. 42; *zegernyész* Fertő mell. MNy. III.242; Balaton mell. Tsz.; Zala m. Túrje Bódiss Jusztin; Tolna m. Varsád, Szabatoní pusztá Tolnai Vilmos; *zehernyás* Szatmár m. Nyr. XI.285; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.525; *zehernyész* Kisújszállás Nyr. XXI.144. 336; Tisza-Örs Csaplár Benedek; Szilágy m. Ér-Sz.-Király Kerekes Ernő; Bereg-Rákos és vid. Pap Károly): 1. *szebernyész*, *zegernyész*: zivataros, fürgeteges, zimankós, barátságatlan, komor (idő) (Fertő mell. MNy. III.242; Balaton mell. Tsz.; Zala m. Túrje Bódiss Jusztin; Veszprém Nyr. XIII.42; Tolna m. Varsád, Szabatoní pusztá Tolnai Vilmos); 2. *zehernyész*: zürzavaros (Szilágy m. Ér-Sz.-Király Kerekes Ernő); 3. *zegernyész*: szeles, hóbortos, bogaras (ember) (Fertő mell. MNy. III.242); 4. *zehernyész*, *zehernyész*: kelletlen, rosszkedvű, kötekedő, bakafántos (Tisza-Örs Csaplár Benedek; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.525; Kisújszállás Nyr. XXI.144. 336; Bereg-Rákos és vid. Pap Károly); 5. *zehernyész*: kissé itas (Szatmár m. Nyr. XI.285); 6. *zehernyész*: gyengélkedő, beteges (Bereg-Rákos és vid. Pap Károly).

ZEHERNYÉSKED-İK: 1. kötekedik, bakafántoskodik. *Garibaldi is zehernyészkedett pedig, s mégsem lett háború* (Mezőtúr Nyr. IX.479); 2. gyengélkedik, betegeskedik (Bereg m. Pap Károly).

ZEKE (*zseke* Csik m. Tsz. 84a [a közlő kéziratában is így]): 1. *zeke*, *zseke*: férfiaknak téli hosszú daróc-főlőltője (Székelyföld Tsz.; Kassai J. Szókönyv I.447; Nyr. XXVII.47; Udvarhely m. Nyr. XVII.432; Ferencz Miklós; Udvarhely m. Bethlen Nyr. XV. 469; Udvarhely m. Ége Nyr. XXVII.526; Háromszék m. MNy. VI.358; Szász József; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Háromszék m. Zabola Demes Ferenc; Csik m. Tsz. 84a; MNy. VI. 377; Csik m. Gyergyó vid. Nyr. XXIX.541; Segesvár Nyr. IX.44); 2. *zeke*: rövid (farig érő) zsinóros kabát (Dunántúl Bódiss

Jusztin; Vas m. Répce-Sz.-György Nyr. XVIII.575; Cegléd Ilosvay Vilmos; Torontál m. Bódiss Jusztin).

ZÉKMELŰÖD-İK: [?] (Göcsej MNy. V.160).

[ZELE].

zele-pátká: gácsér (Szlavónia Nyr. XXIII.358) [vö. *pátká*].

ZELEBEL: zöréncesel (falevél) (Háromszék m. MNy. VI.355).

ZELEGOR: 1. szeleburdi (Háromszék m. Szörce Butyka Boldizsár); 2. izgága, veszekedő, zavart csináló (Háromszék m. Tsz.; Háromszék m. Nyr. XXV.383).

ZELLE-FELLE: hamar átvonuló kissébb zivatar (nyári v. hó-zivatar); poros, szeles idő, a mely többnyire az esőt szokta megelőzni (Szedeg és vid. Nyr. I.426; VI.275; Csaplár Benedek; Hol? Nyr. XII.528). *Zelle-felle idő*: olyan tavaszi idő, mikor nincs zivatar, de több irányú szél szórja a havat (a zimankónak szelidebb kifejezése) (Csongrád m. Mindszent Kis Sándor).

ZELLETSÉG (*zeleccségo* Székelyföld Nyr. V. 175; Udvarhely m. Nyr. IV.32; *zelhetség* Háromszék m. Vadr. 524a; *zelledség* Székelyföld Kassai J. Szókönyv II.70; *zelletség* Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.357; Háromszék m. Vadr.; *zelletségöm* Háromszék m. [?] Arany-Gyulai NGy. I.363; *zelletség* Székelyföld Tsz.): atyafiság, nemzetség, pereputty. *Se én, se semmi hezzám tartozó zelletségöm* (Háromszék m. [?] Arany-Gyulai NGy. I.363). *Egy sem maradt el a menyecske zelletségéből* (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.357). *Ott vót a nagyapja zeleccségo, a Mihájji familija* (Székelyföld Nyr. V.175). *Héj, nincs párja szélös e világon az asszonyportékának! Annak mindön zeleccségo ojan, hogy...* (Udvarhely m. Nyr. IV.32).

ZÉLUS: 1. haragos indulat. *Zélussal jár*: nagy lármával, haraggal jár (Udvarhely m. Nyr. VI.272); 2. akaratos. *Zélus ember* (Bihar m. Pocsaj Nyr. VI.425); 3. szeszélyes, változó. *Zélus az időjárás* (Bihar m. Pocsaj Nyr. VI.425).

ZÉLUSKOD-İK: akaratoskodik (Bihar m. Pocsaj Nyr. VI.425).

[ZENDÉN].

zëndén-zaj: zaj, láрма (Udvarhely m. Nyr. IV.378; Udvarhely m. Siklód Szász Ferenc).

ZENDÍTŐ: lázító (Háromszék m. Győrffy Iván).

ZENEBO NÁS: zavaros (időjárás), zivataros (idő). *Zenebonás idő* (Hajdúszovát Nyr. XXVI.189; Bánffy-Hunyad Nyr. XXVIII.429).

ZENE-ZUNA: zaj, szózaj, zajongás (Székelyföld Tsz.; Udvarhely m. Siklód Szász Ferenc; Háromszék m. MNy. VI.355; Vadr.; Győrffy Iván).

ZÉNG, ZÖNG (*zöndönguyi* Veszprém m. Csetény Nyr. XXVI.279). — *Zeng, zöng*: mennydörög (Tolna m. Batta Nyr. XVIII.335; Rimaszombat Nyr. V.271; Tokaj Nyr. XXIV.335).

[Szólások]. *Tisztüllek, míg bennem zöng a lélek* (Udvarhely m. H.-Almás Nyr. XXVI.44).

1. **ZENGE-ZUNGA**: 1. zenés mulatság, víg tor (Szolnok-Doboka m. Deésakna Nyr. I.383); 2. zaj, szöszaj, zajongás (Háromszék m. Vadr. 524a; Györfly Iván). *Milyen nagy zenge-zunga van itt!* (Udvarhely m. Siklód Szász Ferenc).

2. **ZENGE-ZUNGA**: holmi, lim-lom, cók-mók (Háromszék m. Györfly Iván). *Minden zenge-zungáját: minden holmiját* (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos). *Zengezungástól: mindenestül* (Székelyföld Nyr. IV.328; Háromszék m. Vadr. 524a) [vö. 2. *zege-zuga*].

[Szólások]. *Úgy megcsaplak, hogy minden zengezungád összeszakad: minden poreikád* (Udvarhely m. Etéd Márton Árpád). *Sok zenge-zungája van annak a dolognak: sok esinje-binja* (Székelyföld Orbán Mihály; vö. Tsz.).

ZÉNGED: zengedez. *Vigan zengednek a citék* (Gömör m. Nyr. XVIII.459).

ZÉNGÉS: égzengés, mennydörgés (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné).

ZÉNGET: rebesget, hirtel. *Zéngetik, hogy hamar választás lesz* (Hunyad m. Lozsád Nyr. XXIII.144).

ZÉR: 1. zörej [?] *Zer pete, zer bé vas lyukába* [találós mese; = lakat] (Moldva, Klézse Nyr. V. 269); 2. összezörrenés. *Egy kis zér volt köztünk* (Brassó m. Hétfalu Nyr. VI.180). *Nálunk egy kis zér történt* (Brassó m. Hosszúfalu Nyr. VI.475).

ZÉR (Brassó m. Hétfalu Király Pál; zér Brassó m. Hétfalu Horger Antal): savó, író [vö. *zára*].

ZERA: óztehén (Heves m. Névtelen 1840).

ZÉRÉTE: összezörrenés (Brassó m. Hosszúfalu Nyr. VI.475).

ZERGE (*erge* Baranya m. Csúza Nyr. XVIII. 142).

ZERGET: 1. nyugtalanít, hajszol; 2. sürget (Félegyháza Nyr. XXVI.95) [vö. *zargat*].

ZÉRNA (Zala, Somogy m. Nyr. XVII.171; *zerna* Zala m. Aszófó Nyr. XXVI.139; Somogy m. Balaton mell. Nyr. XXVII.525; *zernya* Balaton mell. Tsz.; *zsérna-szörü* Balatonfüred Király Pál): 1. *zérna, zerna*: zöldes-szürke, hamvas-szörü fekete csíkos, ordas (kutya, macska) (Zala, Somogy m. Nyr. XVII.171; Somogy m. Balaton mell. Nyr. XXVII.525). *Macskánk hármat ellett; egyik fekete, ketteje zerna* (Zala m. Aszófó Nyr. XXVI.139); 2. *zernya*: szürke macska (Balaton mell. Tsz.).

zsérna-szörü: ordas, farkas-szürke szörü (Balatonfüred Király Pál).

ZERNYE: póre (Székelyföld Kriza). *Ótözz fel már no, ne járv ojan zernyén! Bezzeg ugyan zernye vagy!* (Udvarhely m. Nyr. IV.378).

ZERNYETEG: ~. *Jaj be zernyeteg vagy!* (Udvarhely m. Nyr. IV.378).

ZÉRZÁR: barack (Moldvai csáng. Rubin Mózes).

ZESZTÉR (*zeszter, zesztër, zészter*): így nevezi és szólítja a) két testvér felesége egymást, b) az asszony a férje nőtestvérét (Brassó m. Hétfalu Nyr. XVI.575; Király Pál, Horger Antal; Brassó m. Tatrang Nyr. II.524; Brassó m. Bácsfalu Nyr. III.564).

ZESZTRE: hozomány. *Zesztre bornyu* (Kalotaszeg Nyr. XVI.143).

ZETE: vótárs (így nevezik és szólítják egymást azok, a kik testvérleányokat bírnak nőül) (Szlavónia Nyr. XXIII.308).

ZETYETÖL: zöcsköl (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.240) [vö. *zatyatol, zöcsköl*].

ZEVER: zavar, háborgat, hajszol. *Ne zeverd azt a juhót, te!* (Heves m. Gyöngyös és vid., Bereg m. Tóhát Király Pál) [vö. 2. *zuvar*].

el-zever: elzavar, elkerget, elhajt. *Mán kettőt megént elzeverték a libáimbó. Zeverd el azt a sok verebet a búzáról!* (Heves m. Gyöngyös és vid., Bereg m. Tóhát Király Pál).

ZEVERNÝICÁS: az olyan nyúlós bor, a melyet a korcsmáros fölkevert v. más borral elegyített. *Zevernýicás bor* (Tisza-Szamosköz Nyr. XVII.140).

[ZIB].

zib-zab: zab [gyermekversikékben]. *Zibét-zabot a lovának* (Rábaköz Nyr. XVIII.45). *Zibít-zabot a lovának* (Soprony m. Horpács Nyr. V.238). *Zibít-zabot a lovának* (Abaúj m. Korlát Nyr. VI. 143). *Zibét-zabot a lovának* (Szatmár m. Pangyola Nyr. III.521).

ZIG-ZUG: lim-lom (Háromszék m. MNy. VI. 355; Vadr.; Csik m. Gyergyó vid. Szász József) [vö. 2. *zege-zuga*].

ZIHÁKOL (*zihákul*): zihál, nehezen és zajosan lélekzik (a beteg ember v. állat) (Répce vid. Nyr. XX.410; Alföld Nyr. IV.379) [vö. *cikákol*].

[ZIHÁL].

[Szólások]. *Zihál az eső*: szítál (Nógrád m. Tolmács Nyr. XVII.48).

[ZIJ].

zij-zaj: láрма (Szeged vid. Nyr. VI.275).

ZILÁL (összeszilálni Bodroghöz Tsz.).

ZILIZ: mályva (Székelyföld Tsz.).

ZIMANKÓ (*zamankó* Kis-Kún-Halas Nyr. XIX. 44): zimankós idő (Cegléd Ilosvay Vilmos; Csongrád m. Szentos Czákó Ferenc). *Ha össze-vissza álmodik az embör, zamankó lössz* (Kis-Kún-Halas Nyr. XIX.44).

ZIMANKÓS (*zumankós* Heves m. Névtelen 1840; Nagy-Kőrös Fábán Gábor 1839).

ZIMFOROS (Hol? Nyr. XII.528; *zimforos* Erdővidék Tsz.): 1. *zimforos*: köpönyegforgató (Hol? Nyr. XII.528); 2. *zimforos*: képmutató (Erdővidék Tsz.).

ZIMÓRÉ (*zimora* Csik m. Nyr. XXVIII.46; *zimoré* Székelyföld Tsz. [itt *zimore* van ugyan, de kétségkívül *zimoré*-nak kell olvasni; a közlő kéziratában u. i. sokszor hiányzanak az ékezetek]; Kiss Mihály, Benedek Elek; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Erdővidék Nyr. IX.42 [itt *zimaré* nyilván hiba]; *zsimmore* [? — helyesen: *zsimoré*?] Székelyföld Nyr. IV.328; *zsimoré* Udvarhely m., Háromszék m., Erdővidék Szász József): 1. *zimora*, *zimoré*, *zsimmore* [?]: zürzavaros lármá, zsibongás, zenebona, lármás veszedés (Székelyföld Tsz.; Nyr. IV.328; Benedek Elek; Erdővidék Nyr. IX.42; Csik m. Nyr. XXVIII.46). *Nagy zimoré esett a táncba. Mijen igazi zimorét csináltak!* (Székelyföld Kiss Mihály); 2. *zsimoré*: vmi gyermekjáték. *Egymás végtibe fogódznak a gyermekék, mikor zsimorét jáccanak* (Udvarhely m., Háromszék m., Erdővidék Szász József).

ZIMÓRÉZ: lármáz, zajong (Székelyföld Kiss Mihály). *Ne zimorézzatok* [nyilván hiba e h.: *zimorézzatok*] *annyt mán no!* (Erdővidék Nyr. IX.42).

ZINNÉG: sziszegve hangzik. *Zinnégni kezdett a sárkány szava* (Székelyföld Kiss Mihály).

[ZIRÉG].

zirög-zörög: zörög-börög (a lánc, ha megmozdítják) (Szeged vid. Nyr. VI.275).

[ZIRGET].

zirget-zörget: zörget-börget. *A házi urunk zirgeti-zörgeti ládája kulcsát* (Zala m. Gyulakeszi Nyr. V.278).

ZIRHATAG: zivatar. *Egy felhőből kerekedett egy kicsi zirhatag* (Csik m. Gyergyó-Sz.-Miklós Nyr. VIII.230).

ZÍTÉRÉD-IK (*kizétered-ik* Rozsnyó Nyr. VIII.565; *zidéredett* Nógrád m. Patak Nyr. VIII.561; *zindéréd-ik* Bars m. Léva Czimmermann János; *zintéréd-ik* Cegléd Ilosvay Vilmos; *zinterödött* Csanád m. Makó Nyr. XXV.144; *elzitéred-ik* Borsod m. Szíhalom Nyr. XXIV.432; *zitéredett* Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; *ztlérédett* Palócság Császár Árpád; *zitéred-ik*, *zitéredve* Heves m. Névtelen 1840; Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574; színét, ízét, erejét veszti, megtörik, megzavarosodik (a bor) (Cegléd Ilosvay Vilmos; Heves m. Névtelen 1840; Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574; Bars m. Léva Czimmermann János).

el-zitéredik, el-zitéredik: 1. elveszti az erejét (a bor a hidegben, ha nem a pincében tartják) (Borsod m. Szíhalom Nyr. XXIV.432); 2. elfásul

(Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574 [itt el nélkül, de ezt nyilván hozzá kell érteni]).

ki-zéteredik: elveszti az illatát (Rozsnyó Nyr. VIII.565).

még-zintérédik: elveszti a színét (a bor) (Cegléd Ilosvay Vilmos).

ZÍTÉRÉDETT (*zidéredett*, *zinterödött*, *zitéredett*): 1. *zidéredett*, *zitéredett*: megtört, zavaros (bor) (Nógrád m. Patak Nyr. VIII.561; Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné); 2. *zintérödött*, *ztlérédett*: megromlott (gyomor). *Zintérödött (ztlérédett) a gyomra* [korhelykedés után másnap] (Csanád m. Makó Nyr. XXV.144; Palócság Császár Árpád); 3. *ztlérédett*: gornyadozó (Palócság Császár Árpád); 4. *ztlérédett*: beteges színű (Palócság Császár Árpád); 5. *zitéredett*: kedvetlen (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné).

[ZÍTÉRÉSÉD-IK].

még-zítérésődik: megzavarosodik (a bor, a víz), megkotyogósodik (tavasszal a tojás, ha sokáig áll), erjedésnek indul (a tej a fülledt levegőben) (Abaúj m. Nyr. IX.231; Abaúj m. Szikszó vid. Király Pál).

ZIVAR (*zihar* Székelyföld, Csik m. Tsz.; *zihér* Baranya m. Rózsafa Jenő Sándor; Baranya m. Kisasszonyfa és vid. Zalai Mihály): zivatar, égháború (Baranya m. Kisasszonyfa és vid. Zalai Mihály; Pest m. Ráckeve Király Pál; Bihar m. Pocsaj Nyr. VI.425; Szatmár Nyr. VII.283; Szatmár m. Fábánháza Király Pál; Nyírség Czimmermann János; Szilágy m. Nyr. IX.566; Kerekes Ernő; Udvarhely m. Vadr.; Csik m. Tsz.; Nyr. XXVI.429). *Közeledik már a zihér* (Baranya m. Rózsafa Jenő Sándor). *De nagyombok leestek ebben a zivarban!* (Arad m. Fazekas-Varsánd Nyr. XIV.470). *Ha nagy zivar van, bizonyosan belefult valaki a vízbe* (Szatmár m. Patóháza Nyr. XVIII.371). *A ziharnak dühe* (Székelyföld Tsz.; Túry Ignác).

ZIVATAR (*zihatar* Mohács Nyr. XXVII.67; Kolozs m. Sztána Nyr. IX.503; *ziheter* Baranya m. Drávafok Nyr. II.473; Baranya-Özd vid. Nyr. XXVII.286; *züeter* Baranya m. Patacs vid. Csaplár Benedek).

ZIZEREG: zizeg (a sáska) (Háromszék m. MNy. VI.355).

ZMOK: „olylan jófajta ördögfiú, a kit a zembér a lajbi zsebibe is elhorhát, osz mégis zsák-szám viszi a sok áranyát, hű a zembér ákárja” (Losonc vid. Nyr. XXIII.88).

ZÓBOROL: 13–17 éves bányászfiú, a ki teknővel hordja kisebb távolságokra a lefejtett köveket (Szatmár m. Nagybánya vid. Nyr. XIV.238).

ZÓBOROL: 1. letakarít (érckohalmot), magasról lebocsát (zúzott éreket a bányában) (Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.373; Szatmár

m. Nagybánya Nyr. XV.191); 2. össze-vissza hány-vet, turkál, kotorász (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.191). *Ne zóborolj ottan!* (Nagybánya Schönherr Gyula).

ZOBUKOL (Székelyföld Kiss Mihály; vö. MNy. VI.320; *zubukol* Udvarhely m. Parkas Árpád; Csík m. Kovács Gyárfás): *kőzzel v. lábbal csapkodja a vizet (fürdés közben)* [vö. *csubukol, zabakol*].

ZOFÓ: kendortörő eszköz (Gömör m. Tsz.).

ZOHORÁL: pöröl (Debrecen Nyr. XXIII.335).

ZOHOTA (Beregszász és vid. Nyr. XXV.285; XXVI.524; Király Pál; *zuhota* Háromszék m. MNy. VI.355; Vadr.): nátha, náthahurut, nátházás.

ZOK: 1. tömött, tele-bélű, sűrű bélű, ragacsos bélű, szalonnás (a keletlen, sületlen kenyér, kalács stb.) (Mátraalja Király Pál; Szilágy m. Kerekes Ernő; Zilah vid. Nyr. XXVIII.61.285). *Nem tehetek róla, de téstát, kenyeret olyat szeretők, a melyik egy kicsit zok. Ez a fánk nem olyan könnyű, mint amaz; nem kell még jól, olyan zok* (Nagyvárad Nyr. IX.230). *Zok a kenyér* (Bihar m. Pocsaj Nyr. VI.425). *Zok a kenyér* (Ermellék Nyr. V.473). *Ejnye be zok ez a kenyér!* (Szatmár Nyr. VIII.233). *Zok a bele most a kenyérnek* (Szilágy m. Tasnád Nyr. XIX.238); 2. sűrűn összenyomult, kemény, tapadós, ragacsos (föld) (Mátraalja Király Pál; Bihar m. Pocsaj Nyr. VI.425; Szatmár Nyr. VIII.233; Szilágy m. Kerekes Ernő; Zilah vid. Nyr. XXVIII.285) [vö. 2. zök].

[Szólások]. *Nem kő neki egy zokot se szólni: nem kell neki egy zokszót sem szólni, szemrehányást tenni* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

ZOKÁL: [?] Géza, Géza, *zokányi, a kenyeret papányi!* [gyermek-mondóka] (Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk I. 228).

ZOKKAN, ZAKKAN (*zakkan* Palócság Nyr. XXI.308; XXII.80; Heves m. Névtelen 1840; Heves m. Szomolya Gárdonyi Géza; Rimaszombat Nyr. XXI.432; *összezakkan* Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; *zokkan* Háromszék m. Vadr. 524b; Csík m. MNy. VI.377; Al-Csík Gaal Endre; Csík m. Gyergyó vid. Szász József): 1. *zakkan, zokkan*: zökken, döceen, rokkan (Palócság Nyr. XXI.308; XXII.80; Heves m. Névtelen 1840; Háromszék m. Vadr. 524b; Csík m. MNy. VI.377). *Zokkan a szekér* (Al-Csík Gaal Endre); 2. *zokkan*: roppan, recesen, dördül (pl. a fabűtor, mikor megreped) (Csík m. Gyergyó vid. Szász József) [vö. zökken].

[Szólások]. *Mihelyt kinyitlott az idő, ránk zakkant a munka*: nyakunkba szakadt (Heves m. Szomolya Gárdonyi Géza). *Nyakamba zakkant a váltó*: nyakamba szakadt (ki kellett fizetnem) (Rimaszombat Nyr. XXI.432).

össze-zakkan: összerázódik (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné).

ZOKONY: sértő, szomorító. *Zokony szavak* (Szeged Tsz.).

ZOKOS — *zok* 1. *Nem tehetek róla, de téstát, kenyeret olyat szeretők, a melyik egy kicsit zokos* (Nagyvárad Nyr. IX.230).

[ZOKUL].

mög-zokul: 1. tömött, tele-bélű, sűrű bélű, ragacsos bélű, szalonnás lessz (a téstát, a kenyér, a kalács stb.); 2. sűrűn összenyomul, megkeményedik, tapadós, ragacsos lessz (a föld a sok esőtől) (Szatmár Nyr. VIII.233; Zilah vid. Nyr. XXVIII.287; Szilágy m. Tasnád Nyr. VI.474).

ZOMÁNC (*szománc, zamánc* Erdővidék Tsz.).

ZOMPOL: mohón iszik, vedel (Rozsnyó Nyr. VIII.566; Gömör m. Hanva Albert János) [vö. zömpöl].

ZÓNÁT: zavaros. *Zónát a víz* (Csallóköz Tolnai Vilmos).

ZÓNÁTUS (Csallóköz, Bacsfa Nyr. XVI.140; *zónártos* Csallóköz Nyr. I.333): 1. *zónátus*: hirtelen, sebes, ragadó. *Zónátus víz*: a víz sodra (Csallóköz, Bacsfa Nyr. XVI.140); 2. *zónártos, zónátus*: hirtelen haragú, fölfortyanó, házsártos (ember) (Csallóköz Nyr. I.333; Csallóköz, Bacsfa Nyr. XVI.140).

ZONDOR: zordon, hideg és szöles. *De csunya zondor üdő van!* (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.191).

[ZONDOROD-IK].

mög-zondorodik: megzordonodik, hidegre és szelesre válik. *Mög-zondorodott az üdő* (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.191) [vö. *meg-szontyolodik*].

[ZONGÓ].

zongó-dongó: húst beköpő légy (Gömör m. Tsz.).

ZONGORA (*zangura* Jász-Nagykún-Szolnok m. Tisza-Sz.-Imre Nyr. VIII.526).

[ZONGORÁL], **ONGORÁL** (*ongoráni*): zongoráz (Bács-Bodrog m. Martonos Székely Sándor).

ZOROVINCSEL: zöréncsel (Háromszék m. MNy. VI.357) [vö. zöréncsél].

ZOTYOG: zuhog (az eső). *Hónap akár zotyoghat* [az eső] (Nyitra m. Magyar-Sóók Nyr. XX.23.329) [vö. zötyög].

ZÓZÓ (Csallóköz Csaplár Benedek; *zsózsó* Csallóköz Nyr. I.333): herélő, sortés herélő.

ZÖBÖG: zörög (Vas m. Órség Nyr. IV.522).

ZÖCSKÖL (*zötyköl* Nagy-Kúnság Nyr. XVI.525; Cegléd Ilosvay Vilmos; Szabadka Kászonyi Gyula): 1. *ráz* (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.525; Szabadka Kászonyi Gyula; Borsod, Abaúj m. Király Pál; Szatmár m. Patóháza Nyr. XVI.96; Beregrákos és vid. Pap Károly; Zilah vid. Nyr. XXVII.543). *Ne zöcsköld úgy azt a kosarat; mind levelet*

ereszt az a kis szőlő! Úgy zöcskölöd azt a gyereket, hogy a béle is felháborodik szegénnek (Abaúj m. Szikszó vid. Király Pál). *Zöcskölnek bennünket: döcögtenek* (a vasuti kocsin) (Fehér m. Rác-Almás Simonyi Zsigmond); **2.** sulykol. *Zöcsköllik a földet* (Balatonfüred Simonyi Zsigmond); **3.** gyömösöl (Kis-Kún-Halas Nyr. XV.519; Borsod, Abaúj m. Király Pál); **4.** gyomroz, dügönyöz (Székesfehérvár Nyr. VII.188; Kis-Kunság Kemény Béla; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.519) [vö. *töcsköl, zetyetöl*].

még-zöcsköl, még-zötyköl: **1.** megráz (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839; Székesfehérvár Nyr. VII.188; Cegléd Ilosvay Vilmos). *Úgy megráz zöcskölte, hogy alig szétte magát össze* (Szabadka Kászonyi Gyula); **2.** meggyomroz, megdügönyöz (Székesfehérvár Nyr. VII.188; Kis-Kunság Kemény Béla).

össze-zöcsköl: **1.** összeráz, rázással összezúz (gyümölesöt, szőlőt) (Somogy m. Kaposvár vid. Cser Gyula; Abaúj m. Szikszó vid. Király Pál; Zilah vid. Nyr. XXVIII.287); **2.** összever, erősen megdügönyöz. *Annnyira összezöcskölte, hogy alig vagyok* (Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.477).

ZÖCSKÖLŐD-İK (Borsod, Abaúj m. Király Pál; összezöcskölődött Nógrád m. Nyr. XVIII.91; összezöcskölőd-ik Gömör m. Hanva Albert János; zötykölőd-ik Szabadka Kászonyi Gyula): rázódik, a rázástól összezúzódik v. összetörődik [vö. *töcskölőd-ik*].

össze-zöcskölődik: **1.** összerázódik, a rázástól összezúzódik (Borsod, Abaúj m. Király Pál). *A szíva összezöcskölődött a szekér derekába* (Gömör m. Hanva Albert János). *Mán nem marad ép szőlő ebbe a hordóba; mind összezöcskölődik a nagy rázástól* (Abaúj m. Szikszó vid. Király Pál). *Összezöcskölődött a szőlő a kosárban* (Nógrád m. Nyr. XVIII.91); **2.** összegyűrődik (Borsod, Abaúj m. Király Pál).

[**ZÖCSKÖS**], **ZECSKES:** rázástól összezúzódott v. összetörödött (gyümöles) (Gömör m. Hanva Albert János).

[**ZÖCSÖK**], **ZSECSEK:** összetoredezettje, apraja vminek (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné).

ZÖHEN: kisebb gizgazos mély hely (Vas m. Vép Varga Ignác).

ZÖHENTŐS: zökkenős (Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. XV.575). *Zöhentős út* (Vas m. Körmend Nyr. XXIX.383).

ZÖHENYŐS: ∞ *Zöhenyős út* (Vas m. Körmend Nyr. XXIX.383).

1. ZÖK (*zügd* Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelv. 25): lök, döf (Göcsej MNY. II.417; Nyr. XII.47; XIII.257) [vö. *dök*].

ő-zök: ellök, félretaszít. *Mikor a török főmász, észük az ódát, aztán a török lebakfincál* (Vas m. Órség Nyr. II.176).

még-zök: meglök, megdöf (Vas m. Órség Nyr. VII.321; Göcsej MNY. II.417; Nyr. XIII.257). *Né zügd még* (Sümeg vid. Nógrádi J. A sümegvid. nyelv. 25).

2. ZÖK: zömök, izmos természetű. *Zök ló* (Szalonta Király Pál) [vö. *zok*].

3. ZÖK: tus (a zenében) (Hol? Nyr. XII.528) [?]

ZÖKKEN (*zökken-ik* Somogy m. Kőröshegy Zolnai Gyula) [vö. *zokkan*].

ZÖKKENŐS (*zsekkennős* Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. XV.575).

ZÖKÖD (*zöküd* Vas m. Órség Nyr. VII.331; *zököd* [nyilván hiba e h.: *zököd* Somogy m. Szóke-Dencs Nyr. III.232]: lökdös (Vas m. Körmend Schröder Gyuláné; Zala m. Hetés Nyr. II.45). *Ne zökügg!* (Vas m. Órség Nyr. VII.331). *Né zökügg!* (Baranya m. Ibafa Nyr. XIX.499).

még-zsököd: megráz. *Zsököd még azt a zsákot!* (Somogy m. Szóke-Dencs Nyr. III.232).

ZÖKÖG (*zékég* Székelyföld Kiss Mihály; *zsékég* Göcsej Nyr. XIII.353) [vö. *zakog*].

ZÖKÖGŐS (*zékégős* Székelyföld Kiss Mihály; *zsékégős* Göcsej Nyr. XIII.257).

ZÖKÖNYÖL: zökögött (Szatmár m. Kapnikbánya Gyórfy Iván).

ZÖKÖRCSÖS, ZSÖKÖRCSÖS: **1.** *zökörös*: csomós (pl. falap) (Csallóköz Nyr. I.333); **2.** *zökörös*: rücskös (Pozsony m. Somorja Tolnai Vilmos).

ZÖKÖTE: rossz kövezet (Háromszék m. Gyórfy Iván).

ZÖKÖTÉS: zökögős (út) (Háromszék m. MNY. VI.355; Vadr. 524b).

ZÖKÖTŐL: zökög (Székelyföld Kiss Mihály; Moldva, Klézse Nyr. VI.375 [itt *zökötör* nyilván hiba]).

ZÖLD (*zöd*; — *züd, züd* Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.357.407): **1.** ordas (se nem szürke, se nem barna). *Zöd kutya* (Hajdú-Hadház Nyr. XVII.171); **2.** éretlen. *Beh szép piros az a körti, pedig még zöd!* (Szilágy m. Nyr. IX.566).

[Szólások]. *Zöden hal meg:* holta napjáig erőtlen eszű marad (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné).

zöd-ág: örökzöld (Brassó m. Hétfalu Horger Antal).

zöd-angyal: [tréf., gúny.] megyei huszár (Komárom Beöthy Zsolt).

zöld-árja: a folyók májusi áradása, midőn a havasokon az olvadás megindul (Mátyusföldre, Tallós és Torontál m. Nyr. XVI.382).

zöd-bákány: közösleges seregély (Zala m. Szentgyörgyvölgye Nyr. II.279).

zöd-fársáng: a húsvét utáni első vasárnaptól advent első vasárnapjáig terjedő időköz (Csik m. Ethnographia VII.387).

zöld-fejű kacsza: tókés réce (anas boschas) (Alföld Nomenclator Avium 18).

zöld-hasú: [gúny.]ujonc (Kaszárnyai szó, Nyr. XXVI.526).

zöld-kánya: szalakóta (coracias garrula) (Dunántúl Nomenclator Avium 50).

zöld-korsó: mázos korsó (Komárom m. Mécse Tolnai Vilmos).

zöd-külü (*zöld-külü*): zöld harkály (Székelyföld NyK. X.333; Kiss Mihály, Gyórfy Iván; Háromszék m. Vadr.)

zöd-lapi: spenót (Székelyföld Kiss Mihály).

zöld-szóló: formint (Zala m. Kassai J. Szókönyv IV.477).

[ZÖLDEL].

ki-zödel: kizöldül (Szeged Kálmány L. Szeged népe I.26).

ZÖLDIKE (*zöldike*): 1. vmi zöldes-szürke madár (Székelyföld Kiss Mihály); 2. tinca vulgaris (Erdély Herman O. Halászat K.).

ZÖLDÍT: zöldell (pl. a vetés) (Csallóköz Nyr. I.333; Pozsony m. Dudvág és Feketevíz mell. Űrményi László).

ZÖLDÜL: meg van ijedve, kékül-zöldül (ijedtében) (Göcsej MNy. V.130). *Zöldül szegény Jancsi, mikor vitték Keszthelyre egzámentot tenni* (Dunántúl Bódiss Jusztin).

é-zöldül: megijed (Zala, Veszprém m. Bódiss Jusztin).

ZÖLDÜLET. *Zöldületkor:* tavaszkor (Székelyföld Csaplár Benedek; Háromszék m. MNy. VI.355; Gyórfy Iván).

ZÖMÖCSKÖL (*zömöcskül*): rázogató, összeráz (Pápa vid. Tsz.; Bereg-Rákos és vid. Pap Károly) [vö. *dömöcköl*].

ZÖMÖCSKÖS: zömök (Göcsej Tsz.) [vö. *dömöcske*].

ZÖMÖK (*zomok* Székelyföld Tsz.; Nyr. XXVIII.95; Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr. 524b; *zomonk* Kalocsa vid. Király Pál; *zonok* Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.405; *zömek* Csík m. MNy. VI.377; *zsömök* Háromszék m. Vadr. 524b; *zömök* Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Vadr.; Nyr. V.129).

ZÖMPÖL: mohón iszik, vedel (Gömör m. Hanva Albert János) [vö. *zompol*].

ZÖMÜL: nekitörődik, beleöregszik [?] *Maj ha zömüni fog* (Vas m. Bögöte Nyr. XVI.93).

ZÖRDÜL (*mögzördül*, *összezördülni* Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.344).

ZÖRÉNCSEL, ZÖRINCSEL: zörög (pl. mosogatás közben a tányérokat összekocogtatja) (Udvarhely m. Siklód Szász Ferenc) [vö. *zoro-víncsél*].

ZÖRGET (*zérget* Heves m. Fel-Német Nyr. XXV.521; *mögzérgetem* Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr. 524a; *zérget* [?] Udvarhely m. Oroszhegy Nyr. VII.187; [tréf.] szid, szapul (Zala m. Túrje Bódiss Jusztin). *Hijába zörgettyük* (Soprony m. Kisfalud, Nagy-Mihály Nyr. XXI.335) [vö. *zurgat*].

[*mög-zérget*].

[Szólások]. *Mögzérgetem a csontodat:* megverlek (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr. 524a).

ZÖRGŐ (*zörgő*, *zergő* Székelyföld Nyr. XXVII.42; Háromszék m. Vadr. 360; Király Pál) [vö. *zurgó*].

ZÖRMÖTÖLÉS: pörpatvar (Bihar m. Poesaj Nyr. VIII.379).

ZÖRÖG (*zérög*, *zereg*, *zörgött* Heves m. Fel-Német Nyr. XXV.521; Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.209; Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.; Erdővidék Nyr. IV.39; Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.355): 1. [tréf.] pöröl, zsémbel. *Mám megint zörög a zasszony* (Tolna m. Varsád, Szabatonipusztá Tolnai Vilmos); 2. [tréf.] fecseg. *Né zörögj!* (Zala m. Rezi, Galambok, Bódiss Jusztin); 3. [tréf.] verekszik (Somogy m. Adánd Nyr. XXVIII.335). *Gyerékek, né zörögjétek odakinn a zuccán!* (Zala m. Bódiss Jusztin).

[Szólások]. *Zörög az ég:* dörög (Győr vid. Nyr. VI.325).

zörög-morog: zsörtölődik, kedvetlenül motyog magában (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XI.43).

ZÖRTYÖL: szortyog (Csík-Szentgyörgy Nyr. X.238).

ZÖTYÖG (*zöcsög* Abatj m. Szikszó vid. Király Pál) [vö. *zotyog*].

ZÖTYÖL: ráz (Cegléd Ilosvay Vilmos). *Né zötyöld azt a kis gyereket!* (Békés m. Nyr. III.525) [vö. *zutyul*].

ZÖTYÖLÖD-IK: rázódik (Veszprém m. Sz. Király-Szabadja Zolnai Gyula; Szabadka Kászonyi Gyula).

ZÖTTYEN: zökken. *Zöttyen a kocsi* (Pest m. Szada Simonyi Zsigmond). *Nagyot zöttyen a szekér* (Fehér m. Rác-Almás Simonyi Zsigmond).

ZUBBAN: esobban (a vízbe eső test), loccsan (a víz) (Vas m. Horvát József 1839; Háromszék m. Nyr. III.375) [vö. *csubban*].

ZUBBANÁS: hirtelen nagy, de rövid ideig tartó eső (Jász-Nagykun-Szolnok m. Túrkeve Nyr. III.473).

ZUBBANTÓ: a jég-alatti halászatnál egy hosszúnyelű favilla, a mellyel a nagygazda a halakat a kátába beriasztja (Zemplén m. Karád Herman O. Halászat K.)

ZUBBONY (*ubbon* Vas m. Vép Varga Ignác; *ubfony* Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.406.411; *ubony* Csallóköz Nyr. I.333; Esztergom Nyr. IX.542; Komárom Király Pál; Bács-Bodrog m. Kis-Hegyes Székely Sándor; *zabun* Brassó m. Bácsfalu Nyr. III.564; *zabuny* Brassó m. Hétfalu Horger Antal; *zēbun* Brassó m. Hétfalu Király Pál; *zēbuny* Brassó m. Hétfalu Horger Antal; *zobony* Hol? Tsz.; *zubbon* Vas m. Kemenesalja Tsz.; *zubony* Pápa vid., Baranya m. Tsz.): 1. *ubfony*, *ubony*, *zubbon*, *zubbony*, *zubony*: hátulgombolós gyermek-köntös (Nyitra vid. Nyr. XXVIII.498; Vas m. Kemenesalja, Pápa vid., Baranya m. Tsz.; Bács-Bodrog m. Ada Nyr. XXVII.411; Bács-Bodrog m. Kis-Hegyes Székely Sándor). *Zubbonyos gyerekek* (Vas m. Kemenesalja, Nemes-Magasi Nyr. XIX.138.192); 2. *ubony*: szoknya. *Hat szél [szél] ubony, két szél kötő, ez az igazi!* (Komárom Király Pál).

ZUBBONYCSI: zubbony- és paplan-készítő (Pápa vid. CzF.) [?]

[ZUBBONYKA], ZOBONYKA: hátulgombolós gyermekköntös (Nógrád m. Hajdú Nagy Sándor).

ZUBKOS: zömök, köpeős, tömzsi (Kecskemét Király Pál).

ZUBOG (*zobog* Székelyföld Nyr. V.425): 1. *zubog*: buzog (a víz, mikor forr) (Alföld Nyr. II.426; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.525; Heves m. Névtelen 1840); 2. *zobog*, *zubog*: zuhogva hull le (a víz a gátról, zsilipről) (Vas m. Horvát József 1839; Torna m. Ruehietl Miklós 1839; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.191; Zilah vid. Nyr. XXVII.543; Székelyföld Nyr. V.425; Kiss Mihály) [vö. *csubog*].

ZUBOGÓ (*zobogó* Háromszék m. Nyr. III.375): 1. *zobogó*, *zubogó*: gátról, zsilipről lezuhogó víz (Vas m. Horvát József 1839; Zilah vid. Nyr. XXVIII.63.284; Háromszék m. Nyr. III.375); 2. *zubogó*: a pisztrángos patak kis vizesései a kimosott kallóval együtt (Abaúj-Torna m. Szádelő Herman O. Halászat K.).

[ZUBOGTAT], ZOBOGTAT: zörget, ráz. *A szél az ablakokat zobogtatta* (Udvarhely m. Nyr. VI.272).

ZUBOLY (*szoboj* Dráva mell. Nyr. VI.87; *zuboj*, *zuboly* Szatmár m. Krassó Nyr. XVI.335; *zugoly* Gömör m. Serke Nyr. XIX.45): szövőszék hengere (kettő: az egyikre a fonal van fölcavarva, a másikra meg a szőtt vásznat csavarják föl).

ZUBOLYA: mételyes juh torokdaganata (Heves m. Névtelen 1840).

[ZUBORKOD-IK].

[neki-zubórkodik].

[Szólások]. *Nekizubórkodik a szél:* erősen kezd fújni (Zilah vid. Nyr. XXVIII.287).

ZUBOROG: 1. zuhogva hull le (a víz a gátról, zsilipről) (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.191); 2. hallhatólag kavarog (a víz a fogak között szájöblítéskor), hangosan zavarog, korog (a gyomor, a bél) (Alföld Nyr. II.426; Abaúj, Zemplén, Borsod m. Király Pál). *Zuborog a gyomrom* (Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. III.178). *De zuborog a béled; talán némethasad van!* (Abaúj, Zemplén, Borsod m. Király Pál) [vö. *csuborog*, *zúbörög*].

[ZÚDUL].

fel-zúdul: fölkerekedik, fölröppen (a méhraj, a madársereg) (Marosszék, Háromszék m. Nyr. I.135).

még-zúdul (*meg-zudul*): zsémbelni kezd (Háromszék m. MNy. VI.342). *Korán mégzúdult a házi doromb* (Szeged, Székelyföld Csaplár Benedek).

ZUG (*szug* Abaúj m. Kalmár Elek): keskeny ucca (Hajdú-Szoboszló Nyr. XXVII.43).

1. **ZÚG:** lármáz, zsémbel (Szilágy m. Nyr. IX.566).

le-zug: lezsémbel, leriogat (pl. szónokot a nép) (Háromszék m. MNy. VI.338; Háromszék és Csík m. Szász József).

meg-zug: zsémbelve megrosszal (beszédet, viselkedést a nép) (Háromszék m. MNy. VI.341; Háromszék és Csík m. Szász József).

2. **ZÚG:** párzik, párosodhatnék (a disznó) (Mátyusföldre CzF. I.825; II.1116) [vö. 1. *bűg*].

ZÚGADOZ: többször v. folyton zúg. *A nagy ágyúk zúgadoznak* (Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk I.148).

ZÚGAT (*zugat*): rebesget, hírel (Háromszék m. MNy. VI.355; Győrffy Iván). *Zúgattyák:* beszélik, mondják, híre jár (Szilágy m. Nyr. IX.566). *Zúgassák:* ~ (Székelyföld Kiss Mihály). *Aszt zugatják* (Székelyföld Andrassy Antal 1843). *Aszt zugassák a faluba* (Székelyföld Nyr. V.175). *Zúgatni kezdik, hogy máhónap papnak tőszik* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 478). *Erősen zúgatják, hogy ...* (Háromszék m. Vadr.)

ZUGGADT: [?] *Zuggadt járása van a csapott-farú lónak* (Baranya m. Ormányság Nyr. IX.286).

1. **ZÚGÓ** (*zugó*, *zúgó*; — *uggó* Veszprém Nyr. VII.381; Veszprém m. Szentgál Nyr. II.186; *zuggó* Vas m. Pálfa Nyr. XXVI.45; Veszprém Király Pál; Somogy m. Kaposvár vid. Cser Gyula; *zúggó* Fehér m. Nyr. X.188; *zuggó* Répce mell. Nyr. XX.367): 1. gátról, zsilipről lezuhogó víz, zuhatag, vizesés (Vas m. Pálfa Nyr. XXVI.45; Veszprém Nyr. VII.381; Palócság Nyr. XXII.80; XXVI.130; Mátyusföldre, Tallós Nyr. XVI.382; Zilah vid. Nyr. XXVIII.63.284); 2. gát,

zsilip (Vas m. Pálfa Nyr. XXVI.46; Balaton mell. Tsz.; Veszprém Nyr. VII.381; Király Pál; Somogy m. Kaposvár vid. Cser Gyula; Fehér m. Nyr. X.188; Palócság Nyr. XXII.80; Eger Csaplár Benedek).

2. **ZÚGÓ**: nőstény disznó petefészke (Mátyus-földe CzF. II.1114).

ZUGODALMAS: zsémbes. *Zugodalmas ember* (Csik m. Gyergyó vid. Szász József).

ZUGODALOM: zúgolódás (Háromszék m. MNy. VI.355; Csik m. Gyergyó vid. Szász József.)

ZUHAJ: zuhogás (Vas m. Őrség MNy. V.131) [vö. *zuhé*].

ZUHAJOG: zajog (Gömör m. Serke Nyr. XIX.45).

ZUHÁL: dönget, öklöz (Tata Matusik Nep. János 1839). *Hátba zuháta* (Zala m. Nyr. XXV.332).

ZUHANCS: zápor. *Felétek jó kis zuhancs volt* (Csongrád m. Szeutes Czákó Ferenc).

ZUHATAG: zápor (Zilah vid. Nyr. XXVII. 544).

ZUHÉ (Somogy m. Csurgó és vid. Nyr. XXVI. 546; Somogy m. Kaposvár vid. Cser Gyula; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.191; Zilah vid. Nyr. XXVIII.331; *zuhéj* Vas m. Répce-Sz.-György Nyr. XVIII.575; *zuhén* Hol? Nyr. XXVII. 323; *zuhi* Somogy m. Kaposvár vid. Cser Gyula; *zuhi* Hol? Nyr. XXVII.323; *zshé* Zilah vid. Nyr. XXVIII.113. 331): puff! zsupsz! *Akkor aztá — zuhé! — akkorát esőt, a mijjen hosszi vót* (Somogy m. Kaposvár vid. Cser Gyula). *Éccé csak a gérénda — zuhé!* (v. *zshé!*) — *le, szegi fejit écceribe agyonlötötte* (Zilah vid. Nyr. XXVIII. 331). *Avvót osztá még csak a verékedés! Éccé csak Sándri — zshé! — le, Está még hirtelenyibe rá...* (Zilah vid. Nyr. XXVIII.113). *Zuhé, a hátára!* (Somogy m. Csurgó vid. Nyr. XXVI.546) [vö. *zuhaj*].

ZUHOG (zsohogott Szlavónia Nyr. V.63): nehéz léptekkel szalad (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné).

ZUHOGÓ: gátról, zsilipről lezuhogó víz, zuhatag, vízesés (Vas m. Német-Gencs Nyr. XXVI. 282; Palócság Nyr. XXVI.130; Háromszék m. Simonyi Zsigmond).

ZUHOGTAT: a malom zsilipjéről lezuhogó vízzel üttet(-i magát). *Gyere, h'ékám, zuhogtatnyi! Gyerték, fiúk, zuhogtassuk mēm mag'ónkot!* (Palócság Nyr. XXVI.130).

ZUHOS: zuhogó. *Zuhos esső*: záporosó (Baranya m. Abaliget Csaplár Benedek).

ZUNÁL: zajosan tereferél (Háromszék m. Gyórfly Iván) [vö. *zsanál*, *zsundíkod-ik*].

ZUNDÍT: uszít (Csik m. Gyergyó vid. Benke Antal).

rá-zundít: ráuszít. *Rázundította a kutyát* (Csik m. Gyergyó vid. Benke Antal).

ZUNG (*zunag*, *zunognak* Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.94): zúg, bűg, surrog, zűmmög, zeng, bong, lármáz (Balaton mell. Fábán Gábor 1839; Heves m. Makáry György 1839). *Vajan hun zunognak?* (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI.94) [vö. *zunnog*].

ZUNGATYÚ: hosszabb zsinigre kötött hosszúka deszkalapocsk, a melyet a zsinegénél fogva a levegőben sebesen forgatnak, úgyhogy zúg (Heves m. Makáry György 1839).

ZUNNOG: zsbongva dong(-nak a méhek a háborgatójuk körül), zúg, bűg, surrog (az elrö-pített kő) (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr.) [vö. *zung*, *zurrog*].

ZUPA (*cupa* Abaúj m. Buzita Nyr. VII.519; *zuppa*, kaszárnyai szó Nyr. VI.412): leves (Székesfehérvár [kaszárnyai szó] Nyr. XVII.283; kaszárnyai szó Nyr. VI.326); rántott leves, köménymagos leves (Kaszárnyai szó, Nyr. VI. 412; Tolnai Vilmos); krumpileves. *Van má a hizaóba; nem lesz mindégig zupa* (v. *cupa*) (Abaúj m. Buzita Nyr. VII.519) [vö. 1. *zsufa*].

[1. ZUPÁL].

be-zupál: 1. benumarad a katonaságnál (hivatásos katonának, miután a köteles három esztendőt leszolgált) (Kaszárnyai szó, Tolnai Vilmos) [vö. *zupa*, *zupás*].

2. **ZUPÁL**: püföl, páhol, dönget (Balaton mell., Vas m. Kemenesalja Tsz.). *Kendert zupál*: kendert tör (Baranya m. Karád Jenő Sándor) [vö. *hupál*, *supál*].

ZUPÁS: olyan katona, a ki a köteles három esztendőn fölül szolgál vagyis bennmarad hivatásos katonának; az ilyennek a kabátja újján alakú sárga zsinór van, mégpedig három évig egy, három év múlva kettő, és megint három év múlva három; ekkor már *sűrű zupás*-nak hívják (Kaszárnyai szó, Tolnai Vilmos; Székesfehérvár [kaszárnyai szó] Nyr. XVII.283) [vö. *zupa*, *be-zupál*].

ZUPOG: pufog (a csép) (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839) [vö. *hupog*, 1. *supog*].

ZUPOGÁS: pufogás (a csép pufogása) (Balaton mell. Tsz.).

ZUPOGTAT: pufogtat(-nak a eséplők, mikor a esépekkel egyszerre vágnak a gabonára) (Zala m. Hetés Bellosics Bálint) [vö. *supogtat*].

ZUPP: a kallóbeli kalapácsnak az a része, a mely a fészekbe leesik és a szűrt kallja (Vas m. Kemenesalja? Kresznerics F. Szótár II.344).

ZUPPAN: puffan (leeső nehéz tárgy) (Vas m. Horvát József 1839) [vö. *huppan*, *suppan*].

be-zuppan: 1. bepuffan, bezuhan (Csik m. Kovács Gyárfás); 2. beront (Maros-Torda m.,

Udvarhely m. Szász Ferenc; Csik m. Kovács Gyárfás). *Bezuppan* hozzánk, mint a hétfejű sárkán (Maros-Torda m. Nyr. XXVI.519) [vö. *be-szoppan*].

ZURBOL (zuborolni Háromszék m. MNy. VI. 355; zuborolni Háromszék m. Vadr. 524b; *zurbol*, *zurbolni* Szatmár, Szaboles, Ugoesa m. Nyr. IX. 184; Szaboles m. Kis-Besenyőd Nyr. IX.137; Szaboles m. Kisvárdá Kúnos Ignác; Háromszék m. MNy. VI.355; Vadr.; *zurubolni* Háromszék m. MNy. VI.355; Vadr. 524b): 1. *zuborol*, *zurbol*, *zurubol*: a bunkós-végű halhajító rúddal a vizet zavarva kiriasztja a halakat a rejtekhelyükből (Háromszék m. MNy. VI.355; Vadr.); 2. *zurbol*: köpül (Szaboles m. Kis-Besenyőd Nyr. IX.137; Szaboles m. Kisvárdá Kúnos Ignác) [vö. *zürböl*].

ZURBOLÓ: köpülő edény (Szaboles m. Kisvárdá Kúnos Ignác) [vö. *zürbölő*].

zurboló-fa: dorong, a mellyel a halász a vizet csapdossa, a köveket, gyökereket megpiszkálja, hogy a halat a hálóbba terelje (Bodrogköz Herman O. Halászat K.).

zurbolaó-siska: köpülő (Zemplén m. Nagy-Géres Kalmár Elek).

ZURBUTOL: 1. az edényben levő vizet ráillesztett szájjal zavarja, bugyborékolatja (a gyerek). *Igyál, ne zurbutolj!* (Borsod, Abaúj m. Király Pál); 2. gargarizál. *Vég a szádba vizet, osztán zurbutol ki a torkodat!* (Borsod, Abaúj m. Király Pál).

ZÚRDON: szürke (Kalotaszeg, M.-Valkó Nyr. XXVIII.429).

[**ZURGAT**], **ZURGOT**: zörget (vö. *zurgó* 2.) (Moldvai csáng. Erdélyi J. Népd. és mondák I. 419).

ZURGÓ: 1. zörgő. *Zurgó mogyoró* (Moldvai csáng. Erdélyi J. Népd. és mondák I.428); 2. lánc v. bilincs. *Tatár rabja vagyok, térgyig vaszba vagyok: kezemen, lábomon vasz zurgót [igy] zurgotok* (Moldvai csáng. Erdélyi J. Népdalok és mondák I.419).

[**ZURRAN**].

fel-zurran: fölkerelkedik, fölroppen (a méhraj, a madársereg) (Székelyföld Nyr. I.135; Maros-zsék, Háromszék m. Kiss Mihály).

meg-zurran: megzörren, megzördül (Székelyföld Nyr. II.470; Kiss Mihály).

ZURROG: zúg, búg, surrog (az elröpített kő) (Székelyföld Kiss Mihály) [vö. *zunnog*].

ZURROGTAT: követ röpít (kézből, ostor-hegyből v. parittyából). *Zurrogtassunk!* (Székelyföld Kiss Mihály).

ZURVAJ: tehetetlen, gyámoltalan (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574).

ZÚT: dob, üt (Szlavónia Nyr. V.13). *Hátba zútotam* (Szlavónia Nyr. XXIII.362).

mög-zút: megdob, megüt. *Az Izrd megzútot engömet* (Szlavónia Nyr. V.13; XXIII.362).

ZUTYUL: ráz (tánc közben a legény a leányt) (Álföld Nyr. II.426) [vö. *zötyöl*].

ZUVÁL: pletykál (Háromszék m. MNy. VI. 355; Kiss Mihály).

ZUVAT (zsuvat Székelyföld Tsz.): 1. *zuval*, *zsuval*: nyomkövetés a tolvaj kipuhatolása végett. (Mikor t. i. a lopott portékát v. állatot vkinél megtalálják, de az azt mondja, hogy A.-tól vette, A. meg azt, hogy B.-tól, és így tovább, mindaddig folytatják a puhatolódzást, míg a dolog valakin megfeneklik, vagyis nem tudván urát adni, honnan került a kezére a lopott jószág, rábizonyul a tolvajság.) (Székelyföld Tsz.) *Zuvaltra menni v. vinni a dolgot* (Háromszék m. Tsz.) *Lovat zsuvaltra bocsátani* (Székelyföld Tsz.); 2. *zuval*: pletyka, rágalom (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály, Kóródy Miklós; Udvarhely m. Nyr. VIII.473; Király Pál; Háromszék m. MNy. VI.355; Vadr. 524b; Kiss Mihály; Csik m. MNy. VI.175; Király Pál; Gyergyó-Ditró Nyr. XII.282). *Az esze mind csak ördögségön még zuvalton jár* (Udvarhely m. Nyr. IV.32). *Mond meg, János, a feleségednek, engem zuvalba ne keverjen!* (Udvarhely m. Nyr. XXV. 372). *Ott szöttek a zuval bordájába aszt a csufondáros szájját kiédenek* (Székelyföld Nyr. V. 221); 3. *zuval*: pletykázó, pletykafészék, rágalmazó (Csik m. Tsz.) *Az a Boriska nagy zuval* (Udvarhely m. Nyr. XXV.372). *Az olyan zuval, hogy!* (Udvarhely m. Magyarós, Agyagfalva stb. Séra Kálmán).

zuval-beszéd: pletykabeszéd. *Hogy azt én mondtam volna? Hítvány zuvalbeszéd!* (Udvarhely m. Nyr. XXV.372).

zuval-fészek: pletykázó, pletykafészek, rágalmazó (Segesvár Nyr. IX.44).

ZUVATOL (zuhatol Udvarhely m. Tankó Péter; Udvarhely m. Magyarós, Agyagfalva stb. Séra Kálmán): 1. *zuvalol*: tolvajt nyomoz (a zuval 1. alatt leírt módon) (Székelyföld Tsz.); 2. *zuhatol*, *zuvalol*: pletykáz, rágalmaz, árulkodik (Székelyföld Kőváry László 1842; Udvarhely m. Nyr. VIII.473; Tankó Péter; Háromszék m. MNy. VI.355; Vadr. 524b; Kiss Mihály; Kézdi-Vásárhely Vajna Károly; Csik m. MNy. VI.175). *Tél-től zuhatol v. zuvalol* (Udvarhely m. Magyarós, Agyagfalva stb. Séra Kálmán). *Az éjjasszon soha sem dógozott, hanem csak járt házról házra zuvalolni* (Háromszék m. Vadr. 433). *Rólam ne zuvalolj! Engem ne zuvalolj, Véri!* (Udvarhely m. Nyr. XXV.372). *Ereggy, ne zuvalolj az öcsédre!* (Udvarhely, Csik m. Király Pál).

el-zuvalol: megszól, megrágalmaz. *Úgy elzuvaloták szögén fejt, hogy...* (Udvarhely m. Nyr. IV.33).

ZUVATOLÁS, ZUVATLÁS: pletykázás, kószá hír terjesztése vkiről (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

[ZUVATOLÓ], SZUVATLÓ: pletykázó, rágalmaszó (Erdély Kassai J. Szókönyv IV.463).

ZUVATOS: „szavattyús” (Erdővidék Tsz.) [vö. *szavattyús*: 1...2. furti index; diebstahlsverräter PPB. — NySz.]

ZUVOL: pletykál, megszól, gúncsolva bírál, rágalmasz (Udvarhely m. Király Pál; Háromszék m. Vadr.).

ZUZ: ködlepés. *Kapott a zuzból* (Csallóköz Nyr. I.333) [vö. *zúzmara*].

[ZÚZ-IK], ZUZ-IK: zúzódik (Vas m. Vép Varga Ignác).

el-zuzik (*é-zuzik*): elzúzódik (Somogy m. Szőke-Denes, Szőlős-Györök Nyr. III.141; XVI.46).

össze-zúzik (*össze-zuzik*): össze-zúzódik (Dunántúl Nyr. XVI.240; Somogy m. Szőlős-Györök Nyr. XVI.46). *Azok a szűg harangok hogy össze nem zuznak!* (Soprony m. Szilsárkány Nyr. VI.472). *Ez könnyen összezuzik* (Keszthely Simonyi Zsigmond). *Ebből nem vészék, mer ez zsebbe mungyár összezuzik* (Veszprém Simonyi Zsigmond). *Összezuzik, ha lécsik* [a gyümölcs] (Veszprém m. Almádi Zoltai Gyula).

ZÚZA (*zuzza* (Székelyföld Nyr. III.423; *zuzza*, *zuzzád* Győr m. Tsz.).

[Szólások]. *[Van-e lelköd, te?] Nincs lelke, csak zuzza, mind a lúdnak* (Székelyföld Nyr. III.423).

ZUZÁK: mákos guba (gömbölyű karácsonyi sütemény, a melyet forró vízzel leöntenek, azután megsziroznak és meghintenek mákkal) (Gömör m. Krasznahorka-Váralja Nyr. III.185).

ZUZMA: izetlen (étel) (Brassó m. Bácsfalu, Hosszúfalu Nyr. III.564; VI.475) [vö. *szuzma*].

ZÚZMARA (*úzvara* Udvarhely m. Nyr. V.231; *zuzmora* Balaton mell., Pápa vid., Göcsej, Székelyföld Tsz.; *zsuzsmarás* Szeged Kálmány L. Koszorúk II.39).

ZÚZMARÁL: dara esik (Somogy m. Kassai J. Szókönyv I.411).

[ZÚZMARÁS].

zuzmorás-képű: himlőhelyes (Zala m. Nyr. XXI.522).

ZÚZOL (*zuzol*): 1. zúzogat (Székelyföld Kiss Mihály); 2. őrli a szájában az ételt (a fogatlan ember, nem tudván rágni) (Székelyföld Kiss Mihály); 3. dőncöl, lenyomkod, legyúr, rendetlenségbe hoz (megvetett ágyat — rajta ugrándozva, hancúrozva) (Székelyföld Kiss Mihály); 4. zilál, kúszál (Székelyföld Andrassy Antal 1843; Kiss Mihály; Háromszék m. MNy. VI.355; Vadr.; Nyr. III.375; Gyórfy Iván).

el-zuzol: szétzilál (zsupp szalmát) (Háromszék m. Nyr. III.375).

össze-zúzol: 1. összedőncöl (megvetett ágyat) (Székelyföld Kiss Mihály); 2. összezilál, összekúszál (Székelyföld Andrassy Antal 1843).

szerte-zuzol: szétzilál (zsupp szalmát) (Háromszék m. Nyr. III.375).

[ZÚZOLÓD-İK].

össze-zúzolódik: összezilálódik, összekúszálódik (Háromszék m. Vadr. 524b).

[ZUZORGAT].

össze-zuzorgat: összezúzogat (Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. III.177).

ZUZORKA: morzsolt v. reszelt tészta (Vas m. Kemenesalja ? Kresznerics F. Szótár II.344; Keszthely Horváth György; Göcsej Tsz.) *Tejes zuzorka-leves* (Göcsej Nyr. II.370).

ZÚZOS: zúzmarás (Hegyalja Kassai J. Szókönyv III.299). *Zúzos idő van* (Eger vid. Nyr. XVII.477).

ZÜBÖRÖG: 1. zajosan csurog (a víz az edénybe) (Beregszász Nyr. XXVI.524); 2. korog (Nagy-Kúnság Nyr. XVI.525; Túrkeve Nyr. VIII.469) [vö. *zuborog*].

ZÜLL-İK (*megzül* [?] Vas m. Kemenesalja, Balaton mell. CzF.; *megzül*ni Vas m., Bodroghöz Tsz.; *züllött* Hajdú m. Nádudvar, Abaúj m. Király Pál): 1. romlik (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574); 2. vénül (Vas m. Kemenesalja Tsz.).

el-züllik: 1. elromlik (az étel, ha sokáig a tűzön van) (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574); 2. elapad (a tehén teje) (Mármaros m. Nyr. VII.276); 3. elveszti a tejét. *Elzüllik a tehén v. a birka* (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574).

ki-züllik: kiszármazik. *Barkaszon van a mi családunk törzse, a többi ág csak onnan züllött ki* (Bereg m. Barkaszo vid. Pap Károly).

[még-züllik] (*meg-zül* [?], *meg-zül*ni): 1. megkorosodik (Vas m. Kemenesalja, Balaton mell. CzF.; Zala m. Bódiss Jusztn); 2. megüledik, megkomolyodik (Vas m. Tsz.; Zala m. Bódiss Jusztn); 3. elveszti a tejét (a tehén) (Bodroghöz Tsz.).

neki-züllik: fölnő, kinövi magát derékké (Zala m. Bódiss Jusztn). *Mind nekizüllöttek* [a gyerekek] (Zala m. Lesence-Istvádn Nyr. XVI.94).

ZÜLLE: anyátlan malac (Beregszász Nyr. XXVI.524) [vö. *szülök*].

ZÜLEDT: meglett korú, élemedett (ember) (Balaton mell. Tsz.).

[ZÜLLŐ].

elzüllő: (tehén), a melynek a teje apadóban van. *A mely ház udvarába bebőg az elzüllő tehén*,

annak a gazdasszonya vette el a hasznát, rontotta meg (Nógrád m. Ipoly-Litke Nyr. IV.35).

ZÜLLÖNG: kinlódik, tengődik, ki van fárada, nem bír (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574).

[ZÜLLÖTT], ZÜRLÖTT: megsavósodott és megtúrósodott. *Zürlött tejet szopik az a gyerek, azér van mindig hascsikarása* (Hajdú m. Nádudvar, Abaúj m. Király Pál).

ZÜMMÖG (zsümmög Hol? Nyr. XII.528).

ZÜNDÖRÖS: kellemetlen (Kecskemét Csap-lár Benedek).

[ZÜR].

zür-zavar (zir-zar Udvarhely m. Nyr. IV.275;

zir-zavar Udvarhely m. Siklód Szász Ferenc; *zivr-zavar* Keszthely vid. Horváth György; Somogy m. Adánd Nyr. XXVIII.335). *Zir-zavar idő:* zimankós, esős, havas idő (Udvarhely m. Siklód Szász Ferenc). *Zir-zar idő:* ∞. *Héj most ott es annyi a baj, s ojan terhes ott a háztáj, mind mikor zir-zar idő hull le* (Udvarhely m. Nyr. IV.275).

ZÜRBÖL: köpül (Beregszász Trenesény Lajos; Bereg m. Mezővári Nyr. XXVII.524) [vö. *zurbol*].

ZÜRBÖLŐ: köpülő (Bereg m. Mezővári Nyr. XXVII.524) [vö. *zurboló*].

ZÜRMÖL: szelesen havazik (Háromszék m. MNy. VI.355; Vadr.)

Zs.

ZSABA, ZSÁBA: 1. *zsaba*: béka (Nyitra m. Magyar-Soók Nyr. XX.330; Gyöngyös vid. Nyr. II.181; Baja Jenő Sándor). *Olyan hideg az orrod (a kezéd, a füled), mint a zsaba* (Nagyvárad Nyr. IX.230; Abaúj m. Szikszó, Baksa Király Pál); 2. *zsaba*: vmi növény (Abaúj m. Baksa Király Pál); 3. *zsába*: szárnyasállat nyelvén szomjúságtól támadt bőrkeményedés (Háromszék m. MNy. VI.355; Vadr.; Brassó m. Hétfalu Nyr. V. 378; Győrffy Iván).

ZSÁBOLYOG (*zsábojogui*): nyavalyog (Háromszék m. MNy. VI.355; Vadr.; Győrffy Iván) [vö. 1. *zsibolyog*].

ZSABRÁK (Vas m. Kemenesalja, Szatmár vid. Tsz. [helytelen értelmezéssel]; *csabrág* Dunántúl? CzF. I.1061): nyeregtakaró, lótakaró, esőtár (schabracke).

[**ZSADOL**; vö. *zsarol*].

ki-zsadul: kicsikar. *Addig-addig gyárt a nyakamra, két pengő forintot mégis csak kizsadtul tőlem* (Vas m. Őrség Nyr. II.375).

ZSAGGÓD-ÍK: folyton kér (pl. a gyerek) (Heves m. Sirok Nyr. XXVII.44).

ZSÁK (*zák* Kolozs m. Sztána Nyr. IX.503).

[Szólások]. *Vótam zsákba* [szorult helyzetben], *mikor a három hajdu körülvett* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.237). *Az a zsák, aki a mákot megtartja*. [A titoktartás hasonlata.] (Kolozs m. Kalota-Sz.-Király Nyr. XXVII.527).

zsák-bél: csepüből font durva fonál (Pest m. Csanád Békássy Sándor).

zsák-far: az öreghaló zsákjának legvége (Soprony m. Hegykő Herman O. Halászat K.).

zsák-kő: gümbölyű kő, melyet a bokorhaló farkába kötnek (Fehér m. Agárd Herman O. Halászat K.).

[**zsák-lik**].

[Szólások]. *Minden zsáklík főlík*: [tréf.] minden zsákra akad folt (Rábaköz Halász Géza; Győr m. Csécsény Nyr. XXV.476).

zsák-nadrág: vastag vászonnadrág (Kecskemét Csaplár Benedek).

zsák-út: a bányában olyan út, a melyen csak hátton vitt zsákkal közlekednek (Torockó Jankó J. Torda stb. 202).

ZSÁKOL: zsákot hord (Pápa vid. Tsz.; Csongrád m. Szentes Czákó Ferenc).

el-zsákol: elver, elpáhol. *Jól elzsákolták* (Székelyföld Kiss Mihály).

meg-zsákol: ∞ (Pápa vid. Tsz.; Csik-Szent-György Nyr. X.238). *Megzsákollek* (Székelyföld Kiss Mihály). *Jól megzsákoltam a kölyköt* (Háromszék m. Kovászna Butyka Boldizsár).

ZSAKU (*zaku* Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné): zsákoska, zacskó (Palócság Nyr. XXI.362; XXII.81; Nógrád m. Szirák vid. Békássy Sándor; Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; Rimaszombat Nyr. V.271).

[**ZSALI, ZSALYI**].

zsalyi-kendő: fekete alapon piros virágokkal ékesített kendő (Losone vid. Scherer Lajos).

zsali-keszkenő: ∞ (Zemplén m. Nyr. IV.522).

ZSALU (*salu* Vas m. Vép Nyr. XXIX.176).

zsalu-gáter (*salo-gáter* Vas m. Vép Nyr. XXIX.176; *salu-gáter* Vas m. Répce-Sz.-György Nyr. XVIII.575; *salu-gáter* Cegléd Ilosvay Vilmos; *salu-kátér* Kis-Kún-Halas Nyr. XV.380; *saru-gáter* Heves m. Nagy János; *zsalu-gateres* [?] Torna-Ujfalu Nyr. XVII.231; *zsalu-gáter* Torda Jankó J. Torda stb. 104; *zsalu-káter* Debrecen Nyr. IX.476; *zsélu-káter* [?] — *zsélukáter* Balog Ferenc, ragadványnév] Nagy-Szalonta Nyr. XXVII.142): ∞.

ZSÁMBÁLÓD-ÍK: 1. zsémbelődik, zsörtölődik (Közép-Csik Kovács Gyárfás); 2. nyugtalankodik (fájdalom miatt) (Háromszék m. MNy. VI.355; Vadr.).

ZSÁMBIKÁL: sántikál (Háromszék m. Vadr. 524b) [vö. *csámpaj*].

ZSÁMISKA (*zsámicska* Szatmár, Szaboles, Ugoesa m. Nyr. IX.184; Beregszász Nyr. XXVI.524): 1. kukoricalisztból, árpalisztból v. krumpliból főzött pépszerű étel, a melyet zsírral, íróval, savanyú v. édes tejjel esznek (Borsod m. Ónod vid. Nyr. XVII.383; Borsod m. Bánfalva

Tóth Kálmán; Gömör m. Tsz.; Zemplén m. Mőzer Ödön; Abaúj m. Szepsi Nyr. IV.45; Abaúj m. Pusztafalu Szádeczky Lajos; Kassa vid. Nyr. XIX.190; Szaboles m. Nagy-Kálló Nyr. XII.430 [itt *zsánúška* hiba]; Szaboles m. Kisvárdá Nyr. XV.520; Beregszász Nyr. XXVI.524); 2. kukorica- v. árpalisztból főzött, kiszaggatott, megszírozott és tőrővel meghintett étel (Tokaj Nyr. XXIV.335) [vö. *krumpli-zsámiska*, *patyolat-zsámiska* Pótl.]

ZSÁMOLY (*sámol* Győr Nyr. XI.383; *zsámo* Győr Nyr. XI.479; *zsámó* Mohács Nyr. XXVII. 68): 1. *sámol*: a szövőszék taposójának (lábitójának) egy-egy léce (Győr Nyr. XI.383); 2. *zsámo*: tengelypárna (a szekér elülső tengelyére erősített lapos fa, a melyen a fergetyű forog) (Győr Nyr. XI.479; — Freckay János); 3. *zsámol*: a szekér hátsó tengelyére erősített vízszintes fa, a melyen a fenékeszkák nyugszanak (Veszprém m. Mezőföld, Feketepusztá Tolnai Vilmos) [vö. *símely*].

zsámoly-karika: a tengelyt és a vánkost összeszorító hosszukás vaskarika (Balaton mell. Horváth Zsigmond 1839).

ZSANA: 1. zaj, láрма. *Olyan zsanát csaptok, hogy semmit se lehet hallani a miatt* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Pázsint Mihály); 2. zsémbes asszony (Székelyföld Tsz.).

ZSANÁL: 1. zajosan tereferél, lármáz (Háromszék m. Vadr.) *Hágass mán, ne zsanájj annyig, te tongó lélek, te!* (Székelyföld Nyr. V.175); 2. folytonosan zúgolódik (Székely-Keresztúr és vid. Gyulay Ferenc) [vö. *zunál*, *zsunálkod-ik*].

ZSANDÁR: [tréf., gúny.] ujonc (Székesfehérvár [kaszárniai szó] Nyr. XVII.284).

ZSÁNFUTER (*zsánfúter*, *zsánfutter*, *zsánfuttér*): 1. *zsánfuter*: [esintalan gyerekről mondják] (Répeo mell., Nemes-Viss Nyr. XVII.336; vö. fr. *jean-foutre*, hitvány, gyáva, pimasz, Nyr. XXVII. 33); 2. *vén zsánfuter*: kémkedő, pletykakedvelő vénasszony (Komárom m. Duna-Álmás Bódiss Jusztin).

[Szólások]. *Zsánfuter teremtette! Zsánfuter attá!* [enyelgő szitkozódás] (Dunántúl Tolnai Vilmos). *Zsánfuter teremtette: kutya fékom teremtette! Zsánfuter attá köke* [kölyke]! (Soprony m. Kövesdi Bódiss Jusztin). *Zsánfuter a máter!* [enyelgő szitkozódás] (Zala, Somogy m. Beúthy Zsolt).

ZSANU: [?] (Szatmár vid. Tsz.).

ZSANYIGÁSKOD-IK: nyafog, rosszgalkodik (gyerek) (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné).

ZSAR (*zsarni*): fal (Nógrád m. Mikó Pál).

ZSARÁT (Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189. 240; Szatmár m. Porcsalma Nyr. XX.191; Zemplén m. Szürnyeg Nyr. X.325; *zsaránd-tűz* Hajdú m. Nádudvar Nyr. VIII.234): parázs, zsarátnok.

zsaránd-tűz: paráztűz (Hajdú m. Nádudvar Nyr. VIII.234).

ZSARÁTNOK (*zsarátnag* Szatmár vid. Tsz.; *zsarátnak* Szeged Király Pál).

ZSARLAT: járkál, kószál, csavarog. *Zsarlat a falubann. Zsarlat utánnam* (Borsod m. Bogács Kassai J. Szókönyv I.437; IV.271).

ZSARMOL: kunyorál, nyafogva kér (a gyerek; az étkes malac, a mely mindig eleséért ri) (Cegléd Ilosvay Vilmos; Szeged Tsz.) *Adjál már neki, apja; ne zsarmoljon itt mindy!* (Csongrád m. Szentcs. Csakó Ferenc) [vö. *zsirmál*, *zsurmol*].

ZSARÓ (*zsoró* Kis-Kún-Halas Nyr. XV.519): 1. *zsaró*, *zsoró*: pandúr (Pest m. Izsák Király Pál; Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.88. 519; Torontál m. Jázova Kálmány L. Szeged népe II.60.220); 2. *zsaró*: [gúny.] falusi paraszt-adószedő (Alsó-Tisza vid. Ferenczi János).

ZSAROL: kunyorál, folyton kér (Csallóköz Szinnyei József; Pápa vid., Szatmár vid. Tsz.; Zilah vid. Nyr. XXVIII.288; Hol? Tsz.) [vö. *zsadul*].

[1e-zsarol].

[Szólások]. *Annyit dolgozik, hogy egészen le-zsarolja magát*: lesóványítja magát (Keszthely Horváth György).

ZSAVITÁL: kunyorál (Torontál-Vásárhely Dékán Sámuel).

ZSDÉRÁL: eszik, zabál. *Ugy néz ki, mintha szappant zsdérált volna* (Győr Nyr. XXIII.38).

[ZSEB].

zseb-keszkenyő: zsebkendő (Csik m. Gyergyó vid. Nyr. XXVII.382).

zseb-ruva: ∞ (Csik m. Király Pál).

zsebbe-való: ∞ (Dunántúl Nyr. XVI.190; Győr m. Molnár Imre; Vas m. Vép Varga Ignée; Szegszárd Nyr. XXVIII.429; Heves m. Névtelen 1840; Nógrád m. Szécsény Agner Lajos).

ZSEBBED: zsibbad (Csallóköz Nyr. I.333).

ZSEBBELI: zsebkendő (Hajdú-Szovát Nyr. XXIV.587; Kézdi-Vásárhely Vajna Károly).

zsebbeli-óra: zsebóra (Csik m. Nyr. XXVI. 428).

zsebbeli-ruha (*zs.-ruva*): zsebkendő (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. NyK. III.12; Csik m. Gyergyó vid. Nyr. XXVII.382).

ZSEBEG: zúg, zajong. *Vajan kik zsebegnek a zuccán?* (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XI. 334) [vö. *zsibég*, *zsibog*].

[1. ZSEBÉL].

lo-zsebel: pénzzel megveszteget (Székelyföld Csaplár Benodek; Háromszék m. MNy. VI.338; Gyórfly Iván).

meg-zsebel: 1. kikutatja vkinek a zsebeit (gyanúból). *Csak a cseléd vehette el a gyűrőt; meg kell zsebelni* (Borsod, Abaúj m. Király Pál); 2. kizsebel, megfizettet vkit. *Szép szén alatt megzsebeltük az őreget* (Borsod, Abaúj m. Király Pál).

[2. ZSEBÉL].

mög-zsebel: vízzel meghint, megpermetez. *Előbb zsebelj meg a ruhát; úgy fogj a vasalásához!* (Borsod, Abaúj m. Király Pál). *Zsebelj meg egy kicsit aszt a virágot!* — *Mingyán; de előbb eszt a ruhát zsebelém meg, mer vasalni akarok* (Abaúj m. Nyr. VI.171).

ZSEBENY. *Zsebenyek:* az alsó malomkő alatti gerendák, a melyek a kőlábakon fekszenek (Győr Nyr. XI.288; — Preckay János).

ZSEBEREG: didereg (tavasszal a hideg havas esőben elázott szigorú bárány) (Moldva, Klézse Nyr. VII.478).

ZSEBES: tolvaj (Beregszász Nyr. XXVI.524).

ZSEBRÁK (*zsebrák* Háromszék m. Nyr. XXV. 383; *zsibrák* Göcsej Tsz.; *zsobrák* Balaton mell. Tsz.; Csongrád m. Szentcs. Czakó Ferenc; *zsub-rák* Vas m. Kemenesalja Tsz.; Balaton mell. Tsz. 396b; Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk I.40): fősvény, zsugori, kapzsi ember. *Kibolhárom a zsubrákokat, más vérén hizott fukarokat* (Arad m. Pécska Kálmány L. Koszorúk I.40) [vö. *zsibrik*].

ZSEBRE: apró fehér pattanások a szájbán (a nyelven, a szájpadráson) (Szeged Tsz.; Hódmező-Vásárhely Nyr. IX.87.92).

ZSEBRÉS (Pest m. Simonyi Zsigmond; Cegléd Ilosvay Vilmos; *zsébrés* Túrkeve Nyr. V.228; *zsebres* Nagy-Kunság Nyr. XVI.525): apró fehér pattanásokkal ellepett (száj belseje), fölpatogzott szájú. *Ki köll mosni a gyerek száját, mer zsebrés lesz* (Pest m. Simonyi Zsigmond). *A szája fáj ennek a kis gyereknek bizonyosan; ládd, most is fojlik a nyála. Nézd meg csak, nem-e zsebrés?* (Cegléd Ilosvay Vilmos).

ZSEBRÉSŐS: ∞ (Hódmező-Vásárhely Nyr. IX. 87).

ZSEFŐ: fejősajtár (Balaton mell. Tsz.) [vö. *sáflí*].

ZSEGENYE: víz-erecske, kised fok (vö. *fok* 2.) (Szeged Tsz.; Kassai J. Szókönyv II.95).

ZSEJE: három-négy deszkából v. tutajgerendából készült híd (Háromszék m. Vadr.).

ZSEJP (*zselyp*): hant, kiásott négyszögletes gyepdarab (Brassó m. Hétfalu MNy. VI.356; Vadr.; Nyr. II.328; XVI.575; XXII.94; Király Pál, Horger Antal, Gyórfly Iván).

ZSEJPÉL (*zselypel*): hantol (Brassó m. Hétfalu MNy. VI.356; Vadr. 524b; Nyr. II.328; Gyórfly Iván).

ZSELLÉR (*zsellér, zsöllér*; — *zsellyér* Palóc-ság Nyr. XXII.81; *zsillér* Mohács Nyr. XXVII.67; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.65; Torontál m. Szaján Kálmány L. Szeged népe III.237): 1. *zsellér*: a kinek tulajdon háza van (Gömör m. barkóknál Tsz.); 2. *zsöllér*: [tréf.] köcsög. *Zsiros zsöllér* (Veszprém m. Szentgál Nyr. III.184).

1. **ZSÉMB** (Brassó m. Hétfalu Nyr. VI.180; *zsemb* Székelyföld Tsz. 395b; *zsimb* Kalotaszeg, Zsobok Melich János; Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály, Gyórfly Iván; Háromszék m. MNy. VI. 215): 1. *zsémbeskedés, zsémbelés* (Székelyföld Tsz.; Kiss Mihály, Gyórfly Iván; Háromszék m. MNy. VI.215). *Ott nem hallasz egyebet zsémbnél* (Brassó m. Hétfalu Nyr. VI.180); 2. *zsémbes, Zsimb égy asszony* (Kalotaszeg, Zsobok Melich János).

zsimb-fészék: zsémbelődő, sokat zsémbelő (Székelyföld Kiss Mihály).

2. **ZSÉMB:** két egymás felé hajló repedés közötti darab (pl. repedt harangban) (Debrecen Nyr. XXVIII.463) [vö. 2. *csempel*].

ZSÉMBÉG: vánszorog (Győr m., Zala, Veszprém m. Bódiss Jusztin). *Alig tud zsémbégni* (Veszprém Nyr. XII.561) [vö. *zsimbélég*].

ZSÉMBÉL (*zsémbelni* Székelyföld Tsz. 396a; *zsimbelni* Székelyföld Tsz.; *zsimbél* Zilah vid. Nyr. XXVII.491) [vö. *zsimbélőd-ik*].

ZSÉMBÉS (*zsémbes* Székelyföld Tsz. 396a; *zsimbes, zsimbés* Zilah vid. Nyr. XXVII.491; Székelyföld Tsz.).

ZSÉMLE, ZSÉMLYE (*semle*-hal Erdély Herman O. Halászat K.; *sémlye* Győr vid. Nyr. XIX.378; *semlye-kása* Erdély Herman O. Halászat K.; *zséjme, zsejme, zsélyme, zselyme* Dráva mell. Kopács Nyr. V.220; XVI.573; XVII.238; Eszék vid. Nyr. VIII.140. 326; *zsémlye* Baranya m. Ormánság Nyr. XXV.143; *zsömle* Szabadka Kászonyi Gyula; *zsömle*-hal Székely-Keresztúr Herman O. Halászat K.). — *Zsemle:* barbus Petényi (Erdővidék (Herman O. Halászat K.) [vö. *semling*]).

zsemle-hal (*semle-hal, zsömle-hal*): barbus Petényi (Erdély, Székely-Keresztúr Herman O. Halászat K.) [vö. *semling*].

zsemle-kása (*semlye-kása, zsemlye-kása*): dara (Zilah és vid. Nyr. XIV.431; XXVIII.238; Erdély Kassai J. Szókönyv III.118; Kolozsvár Szinnyei József; Székelyföld Nyr. IX.426; Marosvásárhely Nyr. IX.428; Udvarhely m. Felső-Boldogasszonyfalva Tolnai Vilmos).

ZSÉMLYÉS: pék (Baranya m. Tsz.; Zemplén m. Csernahó vid. Király Pál; Székelyföld Tsz.).

ZSENDICE (*zsendice*; — *zsengice* Heves m. Makáry György 1839; Csongrád m. Szentcs.

Czakó Ferenc; zsineica Palócság Tsz.; Hont m. Ipolyság Nyr. XIX.95); fölforralt juhtejsavó v. (édes) juhtúró savóban főlfőzve (Kis-Kúnság Kimnach Ödön; Csongrád m. Arany-Gyulai NGy. II.327; Szentes Czakó Ferenc; Palócság Tsz.; Nyr. XXII.81; Heves m. Makáry György 1839; Hont m. Ipolyság Nyr. XIX.95; Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; Zemplén m. Sziirnyeg Nyr. X.326; Tokaj Nyr. XXIV.335; Szatmár vid. Nyr. XVIII.379; Szatmár m. Nagybánya Arany-Gyulai NGy. I.60; Szilágy m. Bereczky Lajos; Kolozs m. Nagy-Ida Bodor Ákos; Kalotaszeg, Zsobok ifj. Antal Domokos; Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos; Erdővidék Nyr. VIII.188; Csik-Rákos Dobos András; Csik-Madaras Nyr. XX.144; Szolnok-Doboka m. Kovács József, Vékony Jenő).

[ZSÉNDÍT], ZSÖNDÍT: hizlal (pl. disznót) (Szeged Ferenczi János). *Mikor annyira zsöndítették a kis malacot, hogy két újjnyi zöld volt a hátán, megölték* (Csongrád m. Arany Gyulai NGy. II.432).

föl-zsöndít: meghizlal. *Hogy az idén jó kukoricatermés volt, hát mindenki fölsöndíthette egy kicsit a lovát* (Arad m. Nyr. XXVI.96).

ZSÉNDÜL (zséndöl, zsendül, zsöndül): érni kezd (gyümölcs, gabona) (Cegléd Ilosvay Vilmos; Pest m. Alberti-Irsa Szinnyi Otmár; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.519; Csongrád m. Szentes Czakó Ferenc; Szeged Ferenczi János; Szabadka Kászonyi Gyula; Palócság Nyr. XXII.81; Hont m. Nyr. V.474; Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné). *Alig zsendül ez a barack, minygyá lopkogygák* (Szabadka Kászonyi Gyula). *A gohér augusztusban zsendül* (Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.88). *Zsöndül a búza* (Udvarhely m. Szász Ferenc). *Zsöndülő kölesvetés* (Háromszék m. Vadr. 400).

ZSÉNDÜLET. Zsendületkor: mikor a gabona érni kezd (Háromszék m. MNy. VI.356; Kiss Mihály).

ZSÉNDÜLT: még csak érni kezdő (dinnye) (Csongrád m. Szentes Czakó Ferenc).

ZSÉNGE (zsenge, zsönge): 1. puha, lágy. *Zsengén sül a kenyér* (Udvarhely m. Nyr. XXVI.330); 2. nyirkos (gabona, széna, föld) (Baranya m. Mecsekhat Thomaer Ignác 1841); 3. első sütet az új termésből (Udvarhely m. Nyr. XXVI.330).

[Szólások]. *A fiatal asszonyok zsengéje mind ott vót* (Debrecen Hajdú Nagy Sándor).

ZSENGÉLÉS: gyengén kiegészítés [fazekas mest.] (Sárospatak Nyr. XVII.527).

ZSENGÉLKED-IK: puhulóban van, kúsás (enyhe időben a jég, s azért könnyen lehet vajni, túrni) (Szaboles m. Tisza-Dob Nyr. XX. 576).

ZSENGÉR: gipsz (Székelyföld Nyr. V.425).

ZSÉNGÉS (zsengés, zsöngés): 1. nem egészen érett (gabona, gyümölcs) (Szaboles m. Tisza-

Dob Nyr. XX.576; Udvarhely m. Szász Ferenc). *Egy vénasszony arat valami zsengés búzát* (Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr. 457); 2. gyenge (pl. kukorica). *Zsengés málté* (Szatmár Nyr. VIII.234); 3. szalonnás (a keletlen, sületlen tészta, kenyér, kalács) (Cegléd Ilosvay Vilmos; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.519; Kecskemét Csaplár Benedek; Csongrád m. Szentes Czakó Ferenc; Szeged Csaplár Benedek; Szabadka Kászonyi Gyula; Tiszafüred és vid. Kimnach Ödön; Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné; Gyöngyös Nyr. IX.333; Hegyalja Kassai J. Szókönyv V.212; Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.189; Szaboles m. Tisza-Dob Nyr. XX.576; Hol? [Pápa vid. ?] Tsz.) *Kicsit zsengés a kalács, nem volt jól megkövesztve a tészta* (Baja Nyr. XVII.27); 4. nyirkos (gabona, széna, föld) (Baranya m. Mecsekhat Thomaer Ignác 1841). *A még nedves, zsengés a gabona* (Veszprém m. Almádi Zoltai Gyula) [vö. zsingás].

ZSENGÜL: érni kezd. *Nyár elején volt a dolog, mikor a gyümölcs éppen zsengült* (Bihar m. Margita Király Pál).

ZSENKEL: homlító (Szatmár m. Szatmárhegy, Józsefháza Nyr. XIX.383).

ZSENKELŐ: homlított szőlővessző, a melynek már gyökere van (Szatmár m. Szatmárhegy Nyr. XIX.383).

[ZSENTEL].

el-zsentel: elver, elkinoz. *Úgy elzsentellek, hogy soha sem felejtesz el* (Szolnok-Doboka m. Domokos Nyr. XX.568) [vö. 1. gyentel].

ZSENNYÉG (zsennyeg; — zsénheg Hont m. Nyr. XVIII.430; zsenyeg Nagy-Kúnság Nyr. XVI. 525): 1. zsénheg, zsenyeg, zsennyeg, zsennyeg: lármásan beszélget, zajong, lármáz (Palócság Nyr. XXII.81; Hont m. Nyr. XVII.430; Heves m. Makáry György 1839; Nagy-Kúnság Nyr. XVI. 525; Kisújszállás Nyr. XXI.144. 336); 2. zsenyenyeg: mormog, dohog (Palócság Nyr. XXI.418; Gömör m. Runya Nyr. XXII.287); 3. zsenyenyeg: tompa, fuldokló hangot hallat (Heves m. Nagy János); 4. zsenyenyeg, zsenyenyeg: ok nélkül ugat (a kölyökkutya) (Gömör m. Runya, Haava Nyr. XXII.287; XXVII.524; Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné).

ZSERÉB (seréb Székelyföld, Udvarhely m. Tsz.; zsöréb Udvarhely m. Magyarós, Agyagfalva Sára Kálmán): fonál-köteg v. -tincs, pászma, matring (kurta motollán 20 ige azaz 60 szál, hosszú motollán 10 ige azaz 30 szál) (Székelyföld Tsz.; Nyr. V.425; Udvarhely m. Tsz.; Udvarhely m. Magyarós, Agyagfalva Sára Kálmán; Háromszék m. Vadr.; Kiss Mihály; Csik m. Arany-Gyulai NGy. I.279; Nyr. XII.189; Kovács Gyárfás; Csik-Madaras Nyr. XX.47) [vö. zsiribica].

ZSERÉBEL (serébel, zsöréből): 1. kötegekre, tincsekre, pászmákra, matringokra szed (Háromszék m. MNy. VI.347; Kiss Mihály, Gyórfy Iván);

2. sokat beszél, darál, fecseg, sugdos. *Né zsörébőj annyit* (Udvarhely m. Magyarós, Agyagfalva Sára Kálmán).

mög-zsöréből — **zsöréből** 1. *A fonalat mög-zsöréből* (Udvarhely m. Magyarós, Agyagfalva Sára Kálmán).

ZSÉRNYÓ (Dráva mell. Nyr. VI.133; Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.238; *zserja* Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.430): szikra, tüzes pörnye. *Egész a faluba horta a zsérnyót a szél, mikor a nád égött* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.238).

ZSÉRNYÓZ[IK?]: szikrázik, száll a tüzes pörnye. *Mikor [a zégi tűz] rászút a kútra, évtte a széme vélágát, u zsérnyózott* (Eszék vid. Nyr. VIII.180). *Csakugy zsérnyózott, mikor a régi [hiba e h.: zégi] tűz lészút* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.238).

ZSERT: nyomórúd (Gömör m. Barka, Lueska, Kovácsvágás, Dernő, Hárskút Erdészeti Lapok XXII.518).

1. **ZSÉRÜLT**: agyonrészegedett, a ki fönn tud ugyan lenni, de inni már nem bír (Vas m. Kemenesalja Tsz.)

2. **ZSÉRÜLT**: 1. sőtartó faedény; 2. fejőke (Vas m. Kemenesalja Tsz.)

ZSEVERÉG: zсібong (Gömör m. Nyr. XVIII.501).

[ZSI].

zsi-alma: téli almafaj (Cegléd Ilosvay Vilmos).

[ZSIB].

zсіб-vásár (*zsig-vásár* Rábaköz, Beő-Sárány Nyr. XVIII.239; Kecskemét Király Pál).

ZSIB-ZSÁB: [hangutánzó szó]. *Nem alhatol, mer itt mind csak zсіб-zsáb csapják az ajtót* (Szolnok-Doboka m. Nyr. XVII.382).

ZSIBAJ, ZSIVAJ (*csivaj* Rozsnyó Nyr. VIII.564).

ZSIBAJKOD-İK (*zсібajkodni*): zсібong, lármáz (Baranya m. Ormánság, Tolna m. Tsz.; Hol? Tsz.)

ZSIBAJOG (Nógrád m. Tolmács Nyr. XVIII.48; *zсібajog* Gömör m. Runya Nyr. XXII.286; Szabadka Kászonyi Gyula): zajong, lármáz [vö. *csivajog*].

ZSIBB: zsembékos rét. *Tehenünkek a zсібbon legelnek* (Göcsej Budenz-Album 169).

ZSIBÉG: zсібog, sajog (ütés helye, seb) (Háromszék m. MNy. VI.356; Vadr. 524b) [vö. *zsebeg, zсібog*].

ZSIBÉLYÉG (*zсібelyég, zсібelyeg*): ~ (Háromszék m. MNy. VI.356; Vadr. 524b; Győrffy Iván) [vö. 2. *zсібolyog*].

ZSIBÉR (*zсібér, zсібör*): csipő, derék, tempor (Udvarhely m. Székely-Keresztúr és vid. Gyulay

Ferenc). *Jaj de megülted avval a kefével a zсібeremet! No csak erre járj még eecer, maj leültöm a zсібeredet! Te, ne erőlkögyy avval a gerendával, még letöröd vele a zсібeredet!* (Udvarhely m. Király Pál). *Az Isten Istenöm ne lögyön, ha é nem töröm a zсібörít!* (Udvarhely m. Nyr. VI.517).

ZSIBESKED-İK: zсібáruskodik (Csallóköz Csaplár Benedek).

ZSIBÓ: éjjeli őr (Bars m. Czimmermann János).

ZSIBOG: 1. bizsereg. *Szint hallaccik, hogy zсібog a vfre* (Hajdú-Szovát Nyr. XXVI.190); 2. sajog (Háromszék m. Vadr.) *Ügy megütöttem a könyökömet, hogy csak úgy zсібog* (Szabadka Kászonyi Gyula). *Zсібog a fogam* (Csallóköz Színnyei József); 3. zajong. *De zсібognak a gyerekek!* (Szabadka Kászonyi Gyula); 4. nyikorog (pl. a esizma) (Debrecen Nyr. XIX.380) [vö. *zsebeg, zсібég*].

ZSIBOL: zajosan csipel (a verébsereg) (Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Vadr. 516a) [vö. *sivol*].

1. **ZSIBOLYOG**: nyavalyog (Erdély Czimmermann János) [vö. *zсібolyog*].

2. **ZSIBOLYOG**: zсібog. *Zсібolyog a testem: félig lázas állapotban van* (Udvarhely m. Szász Ferenc) [vö. *zсібélyég, zсібorog*].

ZSIBONG (*sibong* Palócság Nyr. XXI.311).

ZSIBORÁSZ-İK: zсібbadoz (Mátra vid. Nyr. XXII.384).

ZSIBORKA: vmi vízi rovar (Zala m. Tapolca Nyr. VIII.469).

ZSIBOROG: 1. bizsereg (a vér az elzсібadt testrészen) (Vas m. Őrség Tsz.; Nagy-Kúnság Nyr. XVI.525; Kisújszállás Nyr. XX.190; Mezőtúr Nyr. X.570; Békés m. Balog István; Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné); 2. korog (a gyomor) [?] (Mezőtúr Nyr. X.570) [vö. *pészérég, 2. zсібolyog*].

ZSIBÖRKÖDŐ: zсібgori (Baranya-Özd vid. Nyr. XXVII.287).

[ZSIBÖRÖD-İK].

mög-zсібöröd-ik: megzсібbad. *A lábam mög-zсібörödött. Jártasd mög a lovat, nehogy a lába mög-zсібöröggék!* (Udvarhely m. Bíró Lajos).

ZSIBRIK: fűsvény ember (Vas m. Kassai J. Szókönyv IV.328) [vö. *zсібbrák*].

ZSIDEK: „magas mart alatti lakhely” (Háromszék m. Tsz.).

ZSIDÉR, ZSÖDÖR: 1. *zsidér*: köveces fenekeken folyó sekély víz; folyóvíznek olyan ágkanyarulata, a melyen csónakkal is bajos haladni. *Itt a víz zsidre. Már itt megint zsiderre jövünk* (Csallóköz Csaplár Benedek); 2. *zsödör*: sodrás [?] *Kihúzni a zsödrit*: kinyújtani (Baranya m. Patacs vid. Csaplár Benedek).

ZSIDÓ: 1. boltos (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.480; Alföld Tolnai Vilmos); 2. [tréf.] flug (Győr-Sz.-Márton, Balaton mell. Benedek Jusstín).

[Szólások]. *Zsidóul áll a játéka v. a pöre:* rosszul (Veszprém m. Nyr. III.466).

zsidó-bidó: [gyermeknek gúnyoló szava] (Abaúj m. Király Pál; Hol? Nyr. VIII.283).

zsidó-bor: [tréf.] jó bor (a mely nincs, megkeresztelve azaz vízzel föleresztve) (Jászberény Nyr. XXVII.95).

zsidó-bögyörő: levesbe való reszelt tészta (Veszprém m. Pápa, Tészér vid. Király Pál).

zsidó-bőr, zsidó-bűr: [tréf.] tapló (Heves m. Névtelen 1840; Lehr Albert szerint mindenfelé mondják a pipás emberek).

zsidó-buzogány: az urasági kertben a gyeptűtözésére való vízvezetéki csövekkel összeköthető nagy bádóg gömb, a melynek finom lyukaeszkái szerteszét szórják a vizet (Rába mell. Nyr. XVII.524).

zsidó-cseresznye: viburnum lantana (Balaton mell. Földrajzi Közl. 1894.72).

zsidó-füle: disznónak koszorúere (vena coronaria) (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné).

zsidó-hal: barbus fluviatilis (mert „nincsen körörszt a fejibe”) (Komárom Herman O. Halászat K.).

zsidó-husár: [gúny.] szekereszkatona (Kassai J. Szókönyv II.348; III.282. 383; IV.241).

zsidó-madár: batla (plegadis falcinellus) (Balaton mell. Nomenclator Avium 33).

zsidó-rózsza: chrysanthemum coronarium (Hegyalja Kassai J. Szókönyv II.348; III.282. 383; IV.241).

zsidó-szakáll: kecskeszakáll (Borsod, Abaúj, Zemplén m. Király Pál).

zsidó-szalonna: [tréf.] vöröshagyma (Bihar m. Margita Czimmermann János).

zsidó-tehén: [tréf.] keeske (Bihar m. Margita Czimmermann János).

zsidó-utca: a halak szárítására való karózatok (Csongrád m. Algyó Herman O. Halászat K. 505.843).

zsidó-vásár: zsidóvásár (Zala-Apáti Tolnai Vilmos).

zsidó-víz: szódavíz. *Gyerőnk, komám, igyónk egy üveg zsidóvizet!* (Nógrád m. Fülel és vid. Király Pál).

zsidó-zsák: durva esalánszövetből varrott zsák (kereskedőké) (Fehér m. Kelemen Béla). *Mennyi krumplicid termett, komám? — Tizenöt*

zsidózsákkó, pedig csak egy parasztszákkó ültetem (Komárom m. Geszti járás Nyr. XXI.92).

[ZSIDÓCSKA], ZIDÓCKA: zaidó (Moldval csáng. Nyr. IX.531).

ZSIDÓKA: ∞ (Moldvai csáng. Nyr. IX.531).

ZSIDÓSDI: vmigyerekjáték (Pozsony m. Tárnok Nyr. IX.281).

ZSIDRÁK: zsidó [csúfnév] (Csallóköz Szinnyei József).

ZSIDRANCS: ∞ (Borsod m. Sajó-Sz.-Péter Schröder Gyuláné).

ZSIGÉR (csigér Cegléd Nyr. XXII.375; dséger Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.86; dsiger Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.87; XV.67; Szeged Csaplár Benedek; dsigér Cegléd Ilosvay Vilmos; zsigér Cegléd Ilosvay Vilmos; zsiger Keeskemét vid. Nyr. XV.74; Szeged Tsz.): vágó- v. szűrőmarha aprólékja (tüdeje, szíve, mája, lépe, veséje, gégéje, nyelve).

ZSIGOL. *Zsigol a gyomor:* [emelygéssel és keserű nyállal járó gyomorhaj] (Moldva, Klézse Nyr. VII.478).

ZSIGORA: 1. köszvény (kül.kutyáé, macskáé, de emberé is) (Zilah Nyr. XIV.431; Kerekes Ernő; Székelyföld Tsz.). *Ó hogy húzza össze kelmedet a zsigora!* (Zilah Kerekes Ernő); 2. fősvény (Csík m. Nyr. XXVI.429) [vö. zsikora].

[Szólások]. *A zsigora egyen meg!* (Zilah vid. Nyr. XXVIII.239; itt zsigora ezen nyilván helytelen értelmezéssel: „rüh”).

ZSIGORÁS: 1. köszvényes (Zilah Nyr. XIV.431; Kerekes Ernő; Székelyföld Tsz. 395b). *A kutyám zsigorás lett, nemsokára elpusztul. Szegény koma zsigorás lett, nem jöhet ki a házból* (Zilah Kerekes Ernő). *Hortyog, mind a zsigorás kutya* (Székelyföld Nyr. I.130); 2. beteges, gyenge, sovány (Udvarhely m. Homoród vid. Nyr. XXIII.44; Háromszék m. Nyr. V.129) [vö. zsikorás].

[ZSIGORÁSOD-IK].

még-zsigorásodik: megköszvényesedik (a kutya; emberre csak tréfásan mondják) (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

ZSIKA: fiatal lúd (Beregszász Nyr. XXVI.524).

zsika-liba: egy éves jérce-liba (Szilágy m. Ákos Kerekes Ernő).

ZSIKORA (sikora Szatmár Kassai J. Szókönyv IV.311): töpörtyű (Szatmár vid. Tsz.; Szatmár m. Patóháza Nyr. XVIII.432). *A pocok mind megötte a zsikorát* (Bereg m. Tiszahát Nyr. VIII.178) [vö. zsigora].

ZSIKORÁS: kipattogzott, varos, paptöpörtyűs (a száj széle). *A teesvieremnek zsikorás a szája* (Bereg m. Tiszahát Nyr. VIII.178) [vö. zsigorás].

VIII.278; Zilah vid. Nyr. XXVII. 492; XXVIII. 380; Kalotaszeg, Zsobok Melich János; Székelyföld Kiss Mihály; Marosszék Nyr. IX.240; Udvarhely m. Téglás Béla; Háromszék m. MNy. VI. 214; Nyr. VI.474; Kiss Mihály; Brassó m. Hét-falu Horger Antal; zsendő, zsendéjes, zsendéjez Székelyföld Tsz.; zsinűő Nyitra vid. Nyr. XXVIII.498; zsendőjös Udvarhely m. Vadr. 54).

[Szólások]. *Sindölt ereszteti*: az élet gyaluval meghúzni, hogy beleilljen a rovátkokba (Cegléd Hossay Vilmos). *Hordja a zsendejt utánna*: a hibáit kikutatja és napfényre hozza (Háromszék m. MNy. VI.363 [helytelen értelmezéssel]; Kiss Mihály). *Utánnad hordom májd a zsendejt*: utána járok, utána nézek májd a tetteidnek (Zilah vid. Nyr. XXVIII.380). *Majd utánnad hordom a zsendelyt*: gondom lessz rá, hogy pórul járj (Udvarhely m. Téglás Béla). *Utánnad hordom a zsendelyt* (Szatmár m. Nagybánya Nyr. VIII.278).

zsendőj-bőcsű = *sindel-tarogju* (Székelyföld Kiss Mihály).

zsendely-levél: vékonyra hasogatott fa, a melyből zsendely készül (Háromszék m. Gelence Erdészeti Lapok XXII.126).

sindel-tarogja: zsendelytartó, melyet zsendelyezéskor a tető léceibe akasztanak bele (Szeged Csaplár Benedek) [vö. *taroglya*].

ZSINDIKUS: 1. községi alkalmazásban levő régi megyei útmunkás (Szilágymén. Kerekes Ernő); 2. szolgálattelvő (?) (Zilah Nyr. XIV.431); 3. egy bizonyos labdajátékban az a fiú, a ki az elhajított labda után szalad s azt ismét az üteget kezéhez szolgáltatja (Szilágymén. Kerekes Ernő) [vö. *zsindikuskod-ik*].

[ZSINEG].

zsinegre-való: huncut (Hódmező-Vásárhely Samu János).

ZSINGÁS (*csingás* Háromszék m. MNy. VI.223; *dsingás* Szatmár m. Patóháza Nyr. XIX.334; *zsingás* Balaton mell. Fábán Gábor 1839; Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.191; Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.380; *zsi*gás* Zilah vid. Nyr. XXVIII.283; *zsingás* Kalotaszeg Nyr. XXVIII.429): 1. *dsingás*: gyenge (pl. malac) (Szatmár m. Patóháza Nyr. XIX.334); 2. *csingás*, *zsingás*, *zsingás*: kényes (ember, a ki válogatós az ételben v. könnyen megsértődik; holmi, a melyet nagyon kíméletesen kell bánni) (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.191; Szatmár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.380; Kalotaszeg Nyr. XXVIII.429; Háromszék m. MNy. VI.223); 3. *zsi*gás*: beteges (Zilah vid. Nyr. XXVIII.283); 4. *zsingás*: szalonnás (a keletlen, sületlen tészta, kenyér, kalács) (Balaton mell. Fábán Gábor 1839) [vö. *zséngés*].

ZSINOGÁS: kissebb láрма (Szatmár m. Nagybánya Nyr. XV.191).

ZSINÓR (*sinor* Segesvár Nyr. IX.44; Brassó m. Hét-falu Horger Antal; *sinór*, *sinóros* Vas m.

Sárvár vid. Nyr. XXVI.192; Vas m. Vép Nyr. XXIX.176; Zemplén m. Nagy-Géres Kalmár Elek; Udvarhely m. Ége Nyr. XXVII.239; *sinór* Szlavónia Nyr. XXIII.214; Bánffy-Hunyad Nyr. XII.426; *zsinar* Szatmár Bódiss Juszín; *zsinar* (?) Zala m. Nyr. XXV.475; *zsinar* Kis-Kún-Halas Nyr. XIX.335; Háromszék m. Kézdi-Vásárhely Nyr. XXVII.239): tekészésnél az első, középső és utolsó báb leütése (Békés m. Nyr. XXVI.76; Kolozsvár Szinnye József).

[Szólások]. *Addigra elhúzzák alattad a zsinart*: a koporsókötelet (Zala m. Nyr. XXV.475).

[ZSINÓROZÁS], **SINOROZÁS**: a cserkéreg-hántásnál az első vágás a törzs kérgének hosszában (Háromszék m. Dálnok Erdészeti Lapok XXII.669).

ZSINYORA: fősvény. *Elhuzi eza zsinyora a zembértü még a betűvő falatot is* (Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.237) [vö. *zsinar*].

ZSIÓK: 1. vízi dió, vízi mogoró, vízi gesztenye, sulyom (Szeged Kassai J. Szókönyv I.437; Tsz.); 2. a nád földalatti tönkje (Hódmező-Vásárhely Samu János).

ZSIÓKA = *zsiók* 1. (Szeged Csaplár Benedek).

ZSÍP: patak (Baranya m. Csúza Nyr. XVIII.430).

ZSÍR (*sír* Palócság Nyr. XXI.311).

zsír-alá-való: zsírfogó, zsírserpenyő (?) (Háromszék m. MNy. VI.356).

zsír-engesztés: zsírolvasztás (Nyitra m. Nagy-Kér Király Pál).

zsír-fogó: félhenger-alakú, csúcsos-végű cserépedény, a melybe megolvasztott zsírt tesznek (Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

zsírba-kicsike: vmi sütemény (Csík m. Ethnographia VII.385).

zsírba-sült (*zsírba-sült*): 1. fánk (Baranya m. Denesháza Jenő Sándor; Karcag Nyr. XXVI.46); 2. [tréf.] bunkósbót, fűtykös (Tisza-Ujlak Nyr. XXVII.383).

zsíron-sült: fánk (Karcag Nyr. XXVI.46).

ZSIRAMAT (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. MNy. VI.356; Háromszék m. Szotyor Gyórfy Iván; *zsilamat* Háromszék m. Vadr.; Kiss Mihály): zsiradék.

ZSIRBITÖL: lármáz (Pozsony m. Dudvág és Feketevíz mell. Ürményi László).

[ZSIRIB].

zsirib-deszka: a fa belső részéből kikerült nagy széles deszka (Udvarhely m. Magyarós, Mátisfalva Sára Kálmán).

ZSIRIBICA, ZSIRIBICE: fonal-köteg v.-úncs, pászma, matring (Brassó m. Hét-falu Király Pál; Brassó m. Tatráng Nyr. II.524) [vö. *zséréb*].

ZSIRKA: töpörtyű (Vas m. Őrség Nyr. VII.282; Göcsej Tsz.; MNy. II.417; Nyr. VII.282; Zala m. Alsó-Lendva vid. Nyr. XIII.332; Zala m. Orosztony Nyr. XXIV.384; Somogy m. Nyr. XIV.479).

[**ZSIRMÁL**; vö. *zsarmol*].

[Szólások]. *Zsirmál* vkin: folytonos kunyorálással alkalmatlankodik vkinek. *Addig-addig zsirmál rajtam, míg minden garasomat kikunyorálja* (Heves m. Nyr. XXV.552).

ZSIRMÁLKOD-IK (*zsirmálkodnyi*): könyörög (Gömör m. Serke és vid. Nyr. XVIII.140).

ZSÍROS (*zsirus* Göcsej, Nagy-Lengyel Nyr. VII.131).

zsíros-fa: szurkos alágújtó fenyőfa (Dunántúl Nyr. XVI.240).

zsíros-guba: zsíros tapintatú gubacs (Cegléd Ilosvay Vilmos).

zsíros-gubó: ∞ (Érmellék Nyr. XXIX.334).

zsíros-kamra: az éléskamrának az a része, a melyben a zsírt, az oldalas szalonnát, a sonkát, a füstölt húst, a kolbászt tartják (Borsod m. Ethnographia VII.76).

zsíros-tikmony: rántotta (Somogy m. Nyr. X.477).

ZSÍROZÓ, ZSÍRZÓ: 1. *zsírzó*: zsiradék (Heves m. Névtelen 1840); 2. *zsírozó*: szalonna (Szilágy m. Búrgéz Kerekes Ernő).

ZSISKU, SISKU = *zsizsik* (Vas m. Őrség Tsz.).

ZSISZTVÁLA: jultejfől v. -vaj [?] (Torda Aranyos m. Gerend Nyr. XXIII.578).

ZSITÁR: csósz (Székelyföld Kriza; Udvarhely m. Keresztúr vid. Vadr.; Háromszék m. Nyr. XXV.383; Felméri Lajos; Hunyad m. Lozsád Nyr. XXII.502; XXIII.144; Moldva, Klézse Nyr. VII.478). *Jólész nem cablatna [tilosban járni], jönnek a zsitárok* (Háromszék m. Kovászna Butyka Bol-dizsár).

[**ZSIVÁNY**].

zsivány-ecet: csúzos testrészek bedörzsölésére használt erős szesz (a 'kanja' a pálinkának) (Győr m. Bódiss Jusztn; Veszprém m. Varsány Nyr. XXIX.587 [helytelen értelmezéssel]).

zsivá~pécsőnye: cigánypecsenye (Cegléd Ilosvay Vilmos).

ZSIVAT (Csallóköz Nyr. I.333; Somogy m. Simonyi Zsigmond; *sivat* Háromszék m. Vadr.): zsvaj, lárma, zaj.

ZSIVORKA: sekélyes pataokban uszkáló sok-lábú apró állatka (Vas m. Körmend vid. Nyr. XXVII.96).

[**ZSISZERE**].

zsizsere-had: zsibongó, lármás gyermeksereg, nyüzsgő csoport (Heves m. Tiaza-Űrs Csaplár Benedek).

ZSIZSIK (*zsizsék* Vas m. Kemenesalja Tsz.; *zsizsik* Csallóköz Szinnye József; Cegléd Ilosvay Vilmos; Szabadka Kászonyi Gyula; Bereg-Rákos és vid. Pap Károly; *zstzsik* Palócság Nyr. XXI.307; XXII.81; *zsuzsok* Dráva mell. Nyr. VI.133; Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.238; *zsúzsok* Palócság Nyr. XXII.81; Dráva mell. Kopács Nyr. XVII.238); lencse-, borsó-, búza-szemben élésködő pici gömbölyű fekete bogár.

ZSOBÉKOL: 1. zsibong, züg; 2. óhégat (Mátra vid. Nyr. XXII.384).

ZSODOMIKUS: 'a kinek a fejé népnem úgy kell, mint illő, hanem elég, ha megtapogatja' (Torockó, Jankó J. Torda stb. 291).

[**ZSÓFIA**?].

zsofja-kalap. 'Az úri nők (régente) télben se-lyemből, nyárban szalmából való kiterített *zsofja kalapot* viseltek'. (Torda, Jankó J. Torda stb. 109).

ZSOJ: a bányába vivő út feneke (Torockó, Jankó J. Torda 202).

ZSÓLÁS (*zólás* Répce mell. Nemes-Viss Nyr. XVII.336; *zólás* Pápa Nyr. XVI.576; *zsolýás* Fertő mell. MNy. III.243; *zsuólás* Göcsej MNy. II.417): 1. *zólás, zsolýás, zsuólás*: kisséboros, kissé becsipett (Répce mell. Nemes-Viss Nyr. XVII.336; Fertő mell. MNy. III.243; Göcsej MNy. II.417); 2. *zólás*: katzenjammeres (Pápa Nyr. XVI.576).

ZSOLDOS (*zsoldos*): 1. napszámos, napszámos-asszony (Zilah Nyr. XIV.431; Székelyföld Kiss Mihály); 2. [ritk.] a házhoz bejáró szegény, a ki alkalmilag egyben-másban segédkezik (Székelyföld Kiss Mihály).

ZSOLNA (*zsolna*): zöld harkály (*picus viridis*) (Borsod m. Nomenclator Avium 49; Torna m. Ruehietl Miklós 1839).

ZSOMBÉK (*zsombék*; — *zsombik* Dunántúl Lehr Albert; Vas m. Sorok mell. Nyr. XXII.144; Palócság Nyr. XXI.307; XXII.81; *zsombok* Fehér m. Nyr. XXVI.526; *zsombák* Palócság Nyr. XXI.307; *zsumbék* Baranya-Özd vid. Nyr. XXVII.207): 1. *zsombék*: kihalt nádüstöknek összeálló gyökérzete (Fehér m. Gárdony Herman O. Halászat K.); 2. *zsombék, zsombók*: réteken, kaszálókon levő kisebb púpos emelkedés v. tőke (pl. hús-vágó tőke) formájára kiálló földtömeg (Győr m., Komárom m., Zala m. Bódiss Jusztn; Mezőtúr Nyr. X.286); 3. *zsombék, zsombik*: (begyepesedett) hangyaboly v. vakantúrás (Dunántúl Lehr Albert; Győr m., Komárom m., Zala m. Bódiss Jusztn; Pest m. Tinnye Nyr. VII.39; Hol? Tolnai Vilmos); 4. *zsombik*: káka (*juncus, juncus glaucus*) (Vas m. Nyr. XXIX.541; Vas m. Sorok mell. Nyr. XXII.144) [vö. *hangya-zsombik* Pótl.].

ZSOMBÓ: 1. zsombék (a nyalábnyi esomókban növe ésnek sűrűn összeszővődött gyökérzete)

(Dráva mell. Nyr. VI.133; Kis-Kún-Halas Nyr. XV.519). *Vót még a tüzshely körül énnéhány szépen kivágott zombó, azon útek övéskő* (Kis-Kún-Halas Nyr. VIII.85; t. i. a zombót ősz felé kapával kivágják és pusztán v. szőlőben ültetékül használják. Korda Imre); 2. [tréf.] kövér kis gyerek v. tömzsi személy (Kis-Kún-Halas Korda Imre).

ZSOMBOROG: kunyorál (Győr m. Tsz.).

ZSOMP: a bánya mélyében összegyűlt víz-töcse (Torockó, Jankó J. Torda stb. 202).

ZSOMPOL: lefelé váj, mélyez (bányában) (Sztármár m. Kapnikbánya és vid. NyK. II.380).

ZSOMPOR (*csompér* Zala m. Király Pál; *zsomboly* Soprony m. Rőjtők Nyr. III.465; *zsombor* Csallóköz, Árak Nyr. X.382; Vas m. Tsz.; Kemenesalja Tsz.; Vas m. Tarodháza Nyr. X.90; Vas m. Répce-Sz.-György Nyr. XVII.575; Vas m. Jánosháza Simonyi Zsigmond; Vas m. Vép Varga Ignác; Vas m. Sárvár vid. Bokor János; Göcsej Nyr. XIV.455; Sümeg vid. Nógrádi J. A sümeg-vid. nyelvj. 25; *zsompér* Zala m. Király Pál; *zsompör* Dunántúl Nyr. XVI.240; Soprony m. Király Pál; Győr m. Nyr. III.427; Győr és vid. Nyr. VII.282; Dékán Sámuel, Szarvas Arnold; Győr m. Duna-Szentpál Nyr. VIII.523; Komárom m. Czimmermann János, Király Pál; Komárom m. Nagy-Igmánd Pápay József; Vas m. Kemenesalja Nyr. XV.572; Veszprém m. Vaszar Kurucz Kilián; Pápa és vid. Tsz.; Bellosies Bálint; Baranya-Sz.-Lőrinc Nyr. XVII.381; Fehér m. Király Pál; Nógrád m. Tolmács Nyr. XVI.46); 1. *csompér*, *zsomboly*, *zsombor*, *zsompér*, *zsompör*: szakajtó, szakajtó-kosár, szakajtó-véka (a melyet más célra is használnak, pl. burgonyát, gyümölcsöt, baromfiaknak szemet, abrakhoz való korpát hordanak benne, a tojást szedik beléje és tartják benne) (i. hh.); 2. *zsompör*: kosár gyanánt használt méhkas, a melyet a nyílásán keresztül kötött kötélnek fogva visznek (Komárom m. Nagy-Igmánd Pápay József); 3. *zsombor*: [tréf.] sás, káka (Göcsej Nyr. XIV.455; Bódiss Jusztin).

ZSONGA: bábaguzsaly, zsurló (Mátva vid. Nyr. XXIV.479).

ZSONGÁTA: fölforralt juhtejsavó v. (édes) juhtúró savóban fölfőzve (= zsendice) (Balaton mell., Vas m. Kemenesalja Tsz.)

ZSONGOL (Tokaj Nyr. XXIV.335; *zsa"gól* Zilah vid. Nyr. XXVIII.287): 1. *zsongol*: dúdolgat, danolgat (Tokaj Nyr. XXIV.335); 2. *zsa"gól*: mulat, táncol, nagy zajt esap (Zilah vid. Nyr. XXVIII.287).

ZSORDA (*zsyrdá*): pálcá-vastagságú hosszú ág, hosszú karó, pózna (Torda-Aranyos m. Gerend Nyr. XXIII.578; Székely-Keresztúr és vid. Gyulay Ferenc). *Vész egy zsoldát s elpáhója* (Udvarhely m. Szász Ferenc).

ZSORVÁL (*zszorvál*): kunyorál, kunyorálva zsarol (pl. a gyerek az anyjától vmi ennivalót)

(Borsod, Abaúj m. Király Pál; Abaúj m. Beret Nyr. III.523; Hegyalja Nyr. XXIV.480; Sárospatak és Sátoralja-Ujhely vid. Nyr. XXV.431).

ZSORVÁLÓD-İK: magabandórmög, dohog, zsörtölődik, veszekszik (Beregszász Nyr. XXVI.524; Trencsény Lajos).

ZSOVÁLGÓ (*zsoválygó*): 1. gornyadozó, beteges, nyavalygós. *Sokáig olyan zsoválygó volt szegény, tennap osztán meg is hót* (Győr m. Réti Király Pál); 2. borongós, de közben-közben kibukkanó napfénnel. *Zsoválygó idő* (Fertő mell. MNy. III.242).

ZSOVÁLOG: gornyadoz, betegeskedik, nyavalyog (Győr m. Réti Király Pál).

[e-zsuoválog].

[Szólások]. *Ma alig léssz eső, csak úgy ezsuo-válog az idő:* akar is esni, nem is (Győr m. Csécsény Nyr. XII.236).

ZSÓZSOLÓD-İK: évődik (vkivel), tréfásan bosszantgat (Sztármár m. Nagybánya Nyr. XV.191).

[ZSÖJTÖRÖZ].

meg-zsöjtöröz: megver (Somogy m. Csökölly Nyr. XXV.94).

ZSÖMBÖLÖG: lengergődzik (Zala m. Hetés Bellosies Bálint) [vö. *hőmpölyög*].

ZSÖNDÖR: 1. kutyaháj; 2. mindenféle avas haj- és szalonna-nemű (Sztármár m. Matócs, Ecsed vid. Pap Károly).

ZSÖRTÖL: zsörtölődik, pöröl, szemrehányásokat tesz (Cegléd Ilosvay Vilmos).

ZSÖRTÖLÖD-İK (*sörtöl-ögy-ik* Palócság Nyr. XXI.311; *zsörtölődöm* Vas m. Kemenesalja, Tolna m. Tsz.)

ZSÖRTÖS: zsörtölődő, zsémbes (Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Lehr Albert).

[Szólások]. *Zsörtös, mint a csöpgő ház* (Tolna m. Sár-Sz.-Lőrinc Nyr. III.178).

ZSUBIKA: (most már nem viselt) női ruhadarab (téli, kurta, sötétebb színű karton- v. mol-donból) (Aranyosszék Jankó J. Torda stb. 110).

ZSUBITA: tojás (Kalotaszeg Nyr. XVII.526).

[ZSUBOR].

össze-zsubor: összezsugorgat. *Örököst azon vótam, hogy összezsuborgyam azt a csekét kis bejövetelemet* (Veszprém Nyr. VII.474).

ZSÚDÁR: hizelgő, kedveskedő (kis gyermek, cica, szerelmes asszony stb.) *Ereggy, te kis zsúdár!* (Jászszág Szabó István).

ZSÚDÁRKOD-İK (*zsúdárkod-ik*): hizelkedik, kedveskedik (Heves m. Sirok Nyr. VIII.568). *Úgy sajnáljuk a szegény kis Petikét! Mikor az ütembe*

vettem, hogy tudott már zsúdádkodni a lelkem! (Jászapálg Szabó István).

ZSUDÚKOD-IK: magát beburkolva hallgatódzik, lesekedik (Veszprém m. Vaszar Kurucz Kilián).

1. **ZSUFÁ** (Aranyosszék Jankó J. Torda stb. 128; Udvarhely és Háromszék m. Séra Kálmán; zsuffa Kassa vid. Nyr. XIX.190): 1. *zsufa*: disznóhússal v. bányászfóvel főzött tárkonyos savanyú leves (Aranyosszék Jankó J. Torda stb. 128; Udvarhely és Háromszék m. Séra Kálmán); 2. *zsuffa*: fölforralt és megtűrésodott aludttoj, a melybe laskát hánynak bele (bójtós leves) (Kassa vid. Nyr. XIX.190) [vö. *zupa*].

2. **ZSUFÁ**: zömök, tömzsi, kövér, testes, tenyeres-talpas (Keszthely Horváth György; Veszprém m. Enying Nyr. XXVI.520; Fehér m. Nyr. XXVI.526; Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.240; Nagy-Kőrös Nyr. VI.424) [vö. *zsufi*].

ZSUFÁN: vízmerő vaskanal (Komárom m. Fűr Nyr. XVIII.528).

ZSUFÁNKÁ: ∞ (Palócság Tsz.)

[**ZSUFÁTOL**; vö. *supákol*].

é-zsufátol: elver (Zilah vid. Nyr. XXVIII.281).

ZSUFÍ = 2. *zsufu* (Kis-Kún-Halas Nyr. XXIII.240).

ZSÚFOL (*zsuffol* Szatmár m. Nagybánya Nyr. IX.138).

ZSUGORÁL: összezsugorodva tengődik (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVI.574). *Ott zsugorál az a vñ, oszt somrog magában* (Ipoly völgye, Kovár vid. Nyr. XVII.425).

ZSUGORGAT (*sugorgat*, *megsugorgat*, *sugörgat* Zilah vid. Nyr. XXVII.494; XXVIII.287; Székelyföld Kiss Mihály; Háromszék m. Nyr. III.325) [vö. *csukorgat*].

ZSUGORI (*sugori* Székelyföld Kiss Mihály).

ZSUGORÍT (*sugorít* Székelyföld Kiss Mihály) [vö. *csukorít*, *guzsorít*].

ZSUGORKÁL (*zsugorkálom*): *zsugorgat*, *kuporgat* (Vas m. Kemenesalja Tsz.)

ZSUGOROD-IK (*sugorod-ik*, *megsugorodott*, *sugoroggy* össző Gömör m. Nyr. XVIII.455; Gömör m. Otrókcsa Nyr. XXIX.48; Székelyföld Nyr. IV.328; Fejér József, Kiss Mihály; Hol? Tsz.; *sukorodott* Szeged Csaplár Benedek) [vö. *csukorod-ik*, *guzsorod-ik*, *zslügöröd-ik*].

meg-sugorodik: összefut, összemegy. *Megsugorodott a téj* (Hol? Tsz.)

össze-zsugorodik ([össze-]sugorodik): összegörnyed (Székelyföld Nyr. IV.328 [igekötő nélkül, de ezt nyilván oda kell érteni]; Háromszék m. Uzon Erdélyi Lajos).

[Szólások]. *Sugoroggy össző gombolyágba! Sugoroggy össző, mint a vad körtve!* [átkok] (Gömör m. Otrókcsa Nyr. XXIX.48.)

[**ZSUGORODOTT**], **SUKORODOTT:** összefutott, összement. *Sukorodott tej* (Szeged Csaplár Benedek).

ZSUGOROG (*sugorog* Háromszék m. Kovászna Király Pál; *zsugorog* Beregszász Nyr. XXVI.524): keserves életet él, szűkséget szenved, nyomorog. *Fiatalkoromban biz én is sokat sugorogtam* (v. *sugorgottam*) (Háromszék m. Kovászna Király Pál) [vö. *guzsorog*].

[**ZSUK**].

zsuk-hajnal: [?] *Táncojj zsukhajnalig* (Háromszék m. Vadr. 371) [vö. *zsuka*, *zsukál*, *zsukátu*; — Nyr. XXIII.536].

ZSUKA: oláh tánc (Szilágy m. Bereczky Lajos; Szolnok-Doboka m. Rácz Béla; Alsó-Háromszék Erdélyi Lajos; Csík-Rákos Dobos András).

ZSUKÁL: táneol (az oláh) (Szilágy m. Bereczky Lajos; Szolnok-Doboka m. Rácz Béla; Alsó-Háromszék Erdélyi Lajos; Csík-Rákos Dobos András).

ZSUKÁTA: oláh táne (Székelyföld Arany-Gyulai NGy. III.279). *Azért egy szép zsukátát, édes furulásunk!* (Csik m. Arany-Gyulai NGy. I.123). *Onnant hozunk oláh fátát, ki kijárja a zsukátát* (Csik-Szentkirály Nyr. VIII.96).

ZSUKOTOL (*sukutol* Erdély Kassai J. Szókönyv IV.336; *zsukotol*, *zsukotolok* Székelyföld Tsz.; Csik m. Daradics Félix): *összebújva sugdos* (de úgy, hogy más is hallhatja).

ZSUMMOG: magában zsörtölődik (Háromszék m. Győrffy Iván; Csik m. Gyergyó vid. Benke Antal) [vö. *summog*].

ZSUNÁLKOD-IK: dorbézol (Háromszék m. Kovászna Jancsó Benedek) [vö. *zunál*, *zsunál*].

[**ZSUPÁL**].

meg-zsupál: megdögönyöz (Rábaköz Nyr. XVIII.45) [vö. *hupál*, *supál*, 2. *zupál*, *meg-zsupól*].

1. **ZSUPP** (*zsuf* Palócság Ethnographia IV.14.15; Eger vid. CzF. VI.1280; *zsűf* Palócság Nyr. XXI.314; *zsúp* Heves m. Névtelen 1840; Heves m. Sirok Nyr. III.48; Szolnok-Doboka m. Málom Muzsi János). — *Zsúp*: 1. kukorica megérett szára. *Mennyünk, hogy vágjuk le a zsúpat!* 2. levágott és összekötött kukoricaszárak (Szolnok-Doboka m. Málom Muzsi János).

[Szólások]. *Kéccér zsuppot kaptam: kosarat* (leánykérésnél; vö. „széna-e vagy szalma?”) (Vas m. Órség Nyr. III.179).

zsúp-bábu: épületfödésre való maroknyi zsuppkévécske (Heves m. Névtelen 1840).

zsupp-kettőzés: a házfödél legtetejére való kettős zsupp készítése (Vas m. Órség Nyr. III.479; Zala m. Túrje Bódiss Jusztin).

[2. ZSUPP; vö. ném. *schub*].

[Szólások]. *Zsuppon elvitték v. elszállították*: eltoloncolták (Hol? CzF.VI.1280). *Zsuppon ék-sírték*: ~ (Zilah vid. Nyr. XXVIII.288).

[1. ZSUPPOL], ZSÚPOL (*zsupolni, zsupolás*): 1. a gabonának csak a kalászat esépe ki (Székelyföld Tsz. 397a; Háromszék m. Vadr.; Kiss Mihály; Csik m. MNy. VI.377); 2. szalmával fűd (Székelyföld Tsz.).

meg-zsupol: megver (Székelyföld Tsz. 397a) [vö. *meg-zsupál*].

[2. ZSUPPOL; vö. 2. *zsupp*].

é-zsuppol (*é-zsuppolták*): eltoloncol (Zilah vid. Nyr. XXVIII.288).

[ZSUPPOZ], ZSUPOZ (*zsupozás*) = 1. *zsuppol* 1. (Székelyföld Tsz.; Háromszék m. Kiss Mihály).

ZSURÁL (*zsurálni*): pletykáz, rosszat beszél vkiről (Székelyföld Tsz.; a közlő kéziratában is így).

ZSURMÓ, ZSÜRMÓ: zömök, vaskos, vállas (Csongrád m. Szentcs. Czakó Ferenc). *Zsürmőbb még a bátyánál is* (Kis-Kün-Halas Nyr. XXIII.240) [vö. *surmó*].

ZSURMOL: 1. nyúglódik vkin, nyafogva kunyorál. *Ugyan né zsurmój mindég rajtam!* 2.

hallhatóan dünnyög magában (Cegléd Hossay Vilmos) [vö. *zsarmol*].

ZSUVAL: lop, csen, sikkaszt (Háromszék m. Kiss Mihály).

el-zsuval: ellop, elcsen, elemel, elsikkaszt. *Elzuvalt belőle néhány darabot* (Háromszék m. Kiss Mihály).

ZSUVAR: irigy. *Zsuvar embér. De zsuvar vat tē!* (Csallóköz Tolnai Vilmos).

ZSUZSKA: dáma (tekebáb) (Békés m. Nyr. XXVI.76).

ZSUZSOG: zúgva beszél (több ember). *Elegen vattok, jól tuttok zsuzsogni* (Székelyföld Kiss Mihály).

ZSUZSOL: suttogva összebeszél (vki ellen) (Háromszék m. MNy. VI.356).

ZSŰ: zúgás, zsidaj (Hol? Nyr. XII.528) [?].

ZSÜGÖRÖD-IK (*zsügörödni*): zsugorodik (Csallóköz Nyr. 1.333) [vö. *gözsöröd-ik*].

ZSŰME: zúgás (Hol? Nyr. XII.528) [?].

ZSÜRMÖL: 1. a markából iszik (Udvarhely m. Biró Lajos); 2. vízben vájkál (*kaparászva benne vmit*) (Háromszék m. MNy. VI.356; Győrffy Iván).

Pótló utalások.*

ÁCSÁNKOD-IK [vö. násánkod-ik].
ALÉGOS [vö. aligos].
ALIGOS [vö. aligos].
ÁNDOROD-IK [vö. 2. zándorod-ik].
ÁPOROD-IK [vö. záporod-ik].
[ARANY] arany-málingó [vö. málinkó].
AVAT [vö. víz-ólta].
ÁZALÉK [vö. tej-ázalék].
BABBOGTAT [vö. ebeg-babog].
BAJKA [vö. kacabajka].
1. BAJKÓ [vö. kacabajkó].
[BAJUSZ] bajusz-mók [vö. szőr-mók].
BAKOG [vö. vakog].
BALÉTA [vö. poléta].
[BALOG] balog-sete [vö. sete].
BAMFLI [vö. tánfli].
BANDALI [vö. tantali].
BANDALOG [vö. tantalog].
BANDI [vö. tandi].
BAZSALYOG [vö. pisolyog].
BEGGY [vö. peggy].
BEGGYEZ [vö. peggyez].
[BÉL] bél-fa [vö. iga-bélfa].
BELLÉGET [vö. 2. pälléget].
BELLŐ [vö. balló].
BERBITEL [vö. birmityül].
BIBELÉG [vö. mimélég].
BICE [vö. fice].
[BIDRÉS] bidres-bodros [vö. idrës-bodros].
BILLE [vö. gille].
BIRMITYÜL [vö. berbitél].
BÓCÉROS [vö. kócéros].
[BOCSKOR] bocskor-telek [vö. 1. telek].
1. BONYA [vö. jobb-anya].
BORÍTÓ [vö. só-bortló, tûrő-bortló].
[BOT] botra-tekeres [vö. fûra-tekeres].
BOTÁZ [vö. hete-botázik].
BOZOG [vö. pozsog].
BÓSTÖRKÖD-IK [vö. köstörköd-ik, östörköd-ik].
BÓSTÖRÖG [vö. köstörög, östörög].
BŐSZME [vö. buszma].
BÖTYKÖS [vö. pötykös].
BUCKÁND-IK [vö. hengerbuckáz(-ik?)].
BUCKÁNDÓZ-IK [vö. hengerbuckáz(-ik?)].
BUCSKA [vö. henger-bucka, kecske-bucska].
BUCSKÁZ-IK [vö. kecskebuckáz-ik].
BUFA [vö. pofa].
BUFLI [vö. pufli].

BUFOG [vö. puffog].
1. BUFOL [vö. pufol].
BUFTI [vö. mufti].
1. BÚG [vö. 2. zúg].
BUKÁZ-IK [vö. kecskebukáz-ik].
BÚSZ [vö. hé-bűsz].
BUSZMA [vö. bösme, pizma, 2. szuszma].
[BÜKK] bitfa-embër [vö. fa-embër].
BÜNNYÖG [vö. plünnýög].
CELLENG [vö. csöllöngéröz].
CELLENGÉL [vö. szellengül].
[CÉMPÉL] cempél-asszony [vö. szompoly-asszony].
CIKOG [vö. tikog].
CIKORA [vö. csikora].
CÍP [vö. szíp].
CIPEKED-IK [vö. szepelked-ik].
CIRMOS [vö. 2. szironyos, szurmos].
2. COPÁK [vö. csopák].
COPÁKÁS [vö. topászkús].
CUCLIZ [vö. tucáz].
CSAHIN [vö. sajin].
CSAJBÓK [vö. habók].
CSAJBÓKÁS [vö. habókás].
CSAJBÓKOS [vö. habókos].
CSATARA [vö. hadara].
2. CSEMPE [vö. 2. zsém].
CSENEVÉSZ-IK [vö. senyevész].
2. CSÉPÉRÉG [vö. köpörög].
CSESZ [vö. csöz-ik, susz].
CSIATAG [vö. suhatag].
CSIBENKED-IK [vö. sümenkél-ik].
2. CSIGGASZT [vö. ígaszt].
CSISSZENT [vö. nyísszent].
CSITRI [vö. sutri].
CSOMBOLYGAT [vö. gombolygat].
CSOZ-IK [vö. csesz, susz].
CSÖG [vö. 1. göcs].
CSÖMÖSZÖL [vö. tömíszöl].
CSUBBAN [vö. zubban].
CSUBOG [vö. zubog].
CSUBOROG [vö. zuborog].
CSUHU [vö. suhtó].
CSUKORIT [vö. zsugorit].
CSUKOROD-IK [vö. zsugorod-ik].
1. CSULI [vö. 1. kuli].
CSULLANKOD-IK [vö. suramkod-ik].
[CSUNYA] csunya-nyavaja [vö. nagy-nyavaja, nehéz-nyavalya, rossz-nyavalya].

* Néhány szó alakváltozatai a szótárbaú vétsegből két külön helyre kerültek: azokat az utalások szerint egyesíteni lehet.

CSUTKA [vö. 1. tuska].
 DERE-BERE [vö. tere-pere].
 DERÉL [vö. terél].
 2. DINKA [vö. 3. linka].
 DINNYE [vö. tök-dinnye].
 [DINNYE] dönnye-tök [vö. tök-diinnye].
 DODOG [vö. totog].
 DÖHÖME [vö. lohonya, tőhőnye].
 DÖMSI [vö. tőpsi].
 DÖNCÖL [vö. 3. göncöl].
 DÖNTI [vö. ló-dönti].
 DÖRC [vö. görc].
 DÖRMÖLŐS [vö. törmöl].
 DUFF [vö. hát-duff].
 DUSKÁL [vö. tuszkál].
 DÜCSKŐ [vö. tücskő].
 DÜNNYÖG [vö. hünnnyög].
 [EB] eb-únta [vö. ördög-únta].
 [EBBED] el-ebbed [vö. el-gebbed].
 ECKE-FICKI [vö. hecke-ficke, hecke-ficki, icki-ficki, icki-vicki].
 EGYEL [vö. legyel].
 1. EH [vö. szekér-ija].
 [EJ] éj-hált [vö. háll].
 [EKE] eke-talyiga [vö. taliga].
 ENCSÉN-BENCs [vö. incēmpinc].
 1. EV [vö. 2. fv-ik].
 [FA] fa-vágító [vö. vágító].
 4. FÁRÉ [vö. sáré]; 1. a Helyreigazításokat.
 FASZULYKA [vö. puszulyka].
 [FÉL] fél-kótya [vö. 3. kótya].
 fé-tasz [vö. taszkó].
 FENTEREG [vö. ténfērēg].
 FÉRDEL [vö. herdel].
 FIDRÉS-FODROS [vö. idrēs-fodros].
 FINCÁL [vö. 2. hincál].
 FINTOROG [vö. hintorog, tintorog].
 FIRÉG-FOROG [vö. ireg-forog].
 1. FIRKOL [vö. pirkol].
 FISLAT [vö. vislat].
 FISLET [vö. peslet, siflet, vislet].
 FITONG [vö. itong-fitong].
 [FITUL] el-ftul [vö. itul-fitul].
 FITYÉLÉK [vö. szütyölék].
 FRUSKA [vö. ruska].
 FUTRI [vö. utri-futri].
 GÁBOR [vö. szarka-gábor].
 GALABINT [vö. kalabint].
 GANGOS [vö. pilyi-gangos].
 GARDA [vö. kardá].
 GÁRNÉR [vö. kanér].
 GÉGE [vö. víz-géga, vízi-géga].
 GÉMBÉRÉD-IK [vö. zsimbērēd-ik].
 GESZTI [vö. kaszta].
 2. GÓC [vö. kóc].
 GÖZSÖRÖD-IK [vö. zsögöröd-ik].
 GRÜLYA [vö. hó-gurulya].
 2. GUBA [vö. szem-guba].
 GUGORA [vö. kobora].
 GUGYOR [vö. kutyor].
 GUGYULLÓ [vö. kutyoló].
 GUVASZT [vö. kovaszt].
 [GUZMÁL] össze-guzmál [vö. össze-kázmál].
 GUZSOROG [vö. zsgorog].
 GYILOK [vö. láb-gyilok].

[GYOMOR] gyomor-sikulás [vö. has-sikulás].
 [GYÚJTÓ] gyújtó-szálla [vö. szálla].
 GYÜGGYŐ [vö. tüttyő].
 HABATOL [vö. labatol, hapátol].
 HABOGÓ [vö. hebögő, 2. hibog].
 HABRA [vö. hebre].
 HABUCKOL [vö. labuckol].
 HABZSOL [vö. hebzsöl].
 HADÁZ [vö. handáz].
 [HAJTS] hajcs-ki [vö. hűcs-ki].
 HANCÁROZ [vö. vihancároz].
 2. HARÁCSOL [vö. horácsol].
 [HAT] hat-rongyos [vö. hop-rongyos].
 HECSENPECS [vö. helye-petye].
 HECSKI [vö. hűcs-ki].
 HÉHÉL [vö. 1. léhel].
 HÉHÉLL [vö. 2. léhel].
 HENGYESBIGYÉL [vö. kenceficél].
 HETRE [vö. setre-kotra].
 HÉVAR [vö. huval].
 HIDOR [vö. sidor].
 HIGÁLYOS [vö. rigályos].
 HITTYES [vö. kittyes, pittyes].
 [HOGY] hotteccik [vö. tercik, untercik].
 1. HÖCS [vö. ktrég-höcs, sár-höcs].
 HÖMPÖLYÖG [vö. zsömbölög].
 HÖPPÖGET [vö. köppöget].
 HUNYORI [vö. sunyori].
 HUPÁL [vö. supál, 2. zupál, zsupál].
 HUPOG [vö. 1. supog, zupog].
 HUPPAN [vö. suppan, zuppan].
 HUPPANT [vö. suppan].
 HUPUJKÁS [vö. pupojkás].
 HÜNNYÖG [vö. ünnnyög].
 IHESKEDIK-PIHESKEDIK [vö. piheskedi-ik].
 ISTAPISTÁZ [vö. pistikáz].
 ITKÁNYOS [vö. ritkányos].
 ÍVÁSÚ [vö. vívású].
 KACAT [vö. kicet-kacat].
 KACOR [vö. keszer].
 KAJLA [vö. szele-kajla].
 KAJMÓ [vö. tajmó].
 KÁKKAN [vö. 1. kukkan].
 KALANCS [vö. kilincs-kalancs].
 KALLANTYÚ [vö. kelentyű].
 KAMMOG [vö. 2. kummog].
 KAPARI [vö. kipiri-kapari, kupori].
 [KÁPOSZTA] káposztakerbe-néző [vö. kerbe-néző].
 [KÁPOSZTÁS] káposztás-kert [vö. kerbe-néző].
 KARAKÁNY [vö. kirákannya].
 KARATYOL [vö. keretyöl].
 KARFIÓL [vö. kerti-fíjöl].
 KÁRICÁL [vö. kericeál].
 KARISTOL [vö. kurisztol].
 KASOLYA [vö. kosolya].
 KASTOS [vö. kustos].
 [KASZARINT] lē-kaszarint [vö. lē-keszerint].
 KÁSZMÁL [vö. kuszmál].
 [KATI] kati-pila [vö. 2. pila].
 KEHÉL [vö. kihő-kehöl].
 [KELE] kele-kóla [vö. szele-kóla].
 kele-kótya [vö. szele-kótya].
 [KERÉK] kerék-talp [vö. talp].
 KIKOG [vö. tikog].

KITTYKURUTTY [vö. *pitipirity*].
 KÓFIRCOL [vö. *kufar*].
 KÓKKAD [vö. *kukkad*].
 KOLOP [vö. 2. *kulá*].
 KOMPOSTOR [vö. *ponkostor*].
 KONNYAD [vö. *szonnyad*].
 KÓPIC [vö. *kubuc*].
 KOPOL [vö. *köpol*].
 KOPORU [vö. *köporü*].
 KOPPASZT [vö. *köppeszt*].
 KORHA [vö. *torha*].
 KORHADT [vö. *torhadt*].
 KOROG [vö. *kurrog*].
 KOSZPOL [vö. *kruszpol*].
 KOTYOG [vö. *kötyög*].
 KÖRTET [vö. *kür*].
 KÖSTÖRKÖD-IK [vö. *östörköd-ik*].
 KÖSTÖRÖG [vö. *östörög*].
 KRUNCOG [vö. 1. *kuncog*].
 KUKMA [vö. *tukmó*].
 KUKOLLÓ [vö. *kutyoló*].
 KURKÁSZ [vö. *turkász*].
 KURROG [vö. *turrog*].
 KUSZLIK [vö. *szuszlik*].
 KÚTÁSZKOD-IK [vö. *túkászkod-ik*].
 LATYAK [vö. *tatyak*].
 LATYAKOS [vö. *tatyakos*].
 LÉNZŐ [vö. *pénző*].
 LÓSTAT [vö. *rostat*].
 MAHOMÉT [vö. *telhetellen*].
 MASZAT [vö. 2. *meszet*].
 MASZATOL [vö. 2. *meszetel*].
 MEGINTELEN [vö. *telengen*].
 MÉRNYÁKOL [vö. *vérnyákol*].
 2. MESZET [vö. *peszet*].
 MICUS [vö. *picus*].
 MORZSA [vö. *rözsme*].
 MUSZOG [vö. *szuszog-muszog*].
 MÚZOL [vö. *nyúzol*].
 [NAGY] nagy-nyavaja [vö. *csunya-nyavaja, nehéz-nyavalya, rossz-nyavalya*].
 NAP [vö. *minap, tegnap*].
 [NEHÉZ] nehéz-nyavalya [vö. *csunya-nyavaja, nagy-nyavaja, rossz-nyavalya*].
 NESZ [vö. 2. *szesz*].
 NÉTÉNTÓK [vö. *téténtók*].
 NYISSZENT [vö. *risszent*].
 1. NYŰ [vö. *vella-nyív*].
 ORDAS [vö. *tordacs*].
 [OSTOR] ostor-telek [vö. 1. *telek*].
 ÓKÖL [vö. *üklü*].
 [PÁLINKA] pálinka-utój [vö. *utój-pálinka*].
 PALOL [vö. *szell-pall*].
 [PAP] pap-töporthy [vö. *tepertős-szájú*].
 PATICS [vö. *tics*].
 PÁTKÁ [vö. *zele-pátká*].
 PÉCKÉS [vö. *pötykös*].
 2. PERCENT [vö. *porcentás*].
 PÉRZSÉL [vö. *porzsol*].
 PETICS [vö. *pócsik*].

PÉZSÉG [vö. *pozsgo*].
 2. PILLE [vö. *tej-pille*].
 PINKLI [vö. *punkli*].
 PIRINTY [vö. *pörönty*].
 POCCSAN [vö. *loccesan*].
 POCSKOL [vö. *tocskol*].
 PONKOSTOR [vö. *kompostor*].
 POTYOL [vö. *szotyol*].
 „ el-potyol [vö. *el-szotyol*].
 PUSZT [vö. *veszt-puszt*].
 RENKESZ [vö. *tönkesz*].
 RÉNY [vö. *tény*].
 RIGÁS [vö. *vígás*].
 RITTYEGET [vö. *szitty eget*].
 ROHANCOS [vö. *trohanc*].
 ROTTYANTOTT [vö. *tölem-rottyautott*].
 RÖNKÖLY [vö. *trönköly*].
 [SÁR] sár-vóhely [vö. *velyhe*].
 [SERTEPERTÉL] el-sertepertél [vö. *el-tepertél*].
 1. SILÁP [vö. *tyíláp*].
 SÍMELY [vö. *zsámoly*].
 SINDIKUSKOD-IK [vö. *zsindikus*].
 SOR 12. [vö. *szőr 17.*].
 SÓRJÁDZ-IK [vö. *szórgyáz-ik*].
 SUMÁK [vö. *szunyák*].
 SUMÁKOL [vö. *szunyákol*].
 SUMMOG [vö. *zsummog*].
 SURMÓ [vö. *zsurmó*].
 SUPOGTAT [vö. *zupogtat*].
 SUSZ [vö. *csosz-ik*].
 SUTTYAN [vö. *szuttyan-ik*].
 SUTTYOGTAT [vö. *szuttyogtat*].
 1. SZEKE-SZUKA [vö. 1. *zege-zuga*].
 2. SZEKE-SZUKA [vö. 2. *zege-zuga*].
 SZETYEPOTYÁL [vö. *tetyepotyáz*].
 SZÍP [vö. *cíp*].
 [SZONTYOLOD-IK] meg-szontyolódik [vö. *mög-zondorodik*].
 [SZOPPAN] be-szoppan [vö. *be-zuppan*].
 SZUZMA [vö. *zuzma*].
 SZÜSZKÜPÜL [vö. *üszküpül*].
 SZÜSZKÜPÜLŐD-IK [vö. *üszküpülőd-ik*].
 TÁK [vö. *tík-ták*].
 TAROGLYA [vö. *sindel-taroggja*].
 TÉSPELEŐGY-IK [vö. *tüspölőd-ik*].
 TIRTYI-TORTYI [vö. 2. *tritty-trotty*].
 TORBÉKOL [vö. *turbikol*].
 TORTY [vö. *trotty*].
 TORTYOS [vö. 2. *trottyos*].
 TORZAS [vö. *turzos*].
 TOSZI [vö. *tuszi*].
 TÖNKŐ [vö. *tunkól*].
 TÖTYÖG [vö. *trötyög*].
 VACKOL [vö. *viskol*].
 VACOK [vö. *vicék-vacok*].
 VAKOG [vö. *vikég-vakog*].
 VÁS [vö. *vís-vás*].
 [VÁSOL] é-vásól [vö. *el-vísol*].
 VÉRNYÁKOL [vö. *mérnyákol*].

Helyreigazítások és pótlások.*

ANNYOTLAN m. a. *csikó* h: *csitkóó*.
[ARROTT]. Az egész cikket ki kell hagyni; vö. *orr* és Nyr. XXII.512.

[**ÁSÁNKOD-IK**], *neki-ásánkodik* az id. helyen túlán h: *neki-átáknodik*; l. ezt.

[**AZ**] *az-után* m. a. fölsorolt *e*-kezdettűket (*esztág* stb.) az *ez-után* m. alá kell tenni.

BALIDÓ értelmezéséhez hozzá kell tenni: (paletot).

BARÁNCSEIK m. a. a megkérdőjelezett *bazánzsik* az id. helyen határozottan h: *baránzsik*; vö. Nyr. XXII.115.

BILINKEL m. a. [vö. *libinkel*] h: [vö. *lebēnkél*].

BÍRÓ m. a. *bírókok* az id. helyen a közlő értesítése szerint h: *bírákok*.

BRÉGÓS. E cikket így kell kiegészíteni és kijavítani: **BREGÓCS** (Veszprém m. Enying vid. Nyr. XXVI.38; Somogy m. Adánd Bánóczy József; *bregós* Komárom m. Gesztesi járás Nyr. XXVI.38); növendék-ostoros (13—16 éves siheder, a kit nehezebb munkára még nem foghatnak, hanem szántásnál, vetésnél v. hordásnál kisegítőnek alkalmaznak; később, ha megerősödik, rendszeren ostarossá léptetik elő).

BURKÓS az id. helyen h: *burhós*.

BUZER m. a. *müzsétr* h: *müzsért*.

CSALÁN m. a. *csójány* az id. helyen a közlő értesítése szerint h: *csójány*.

CSARAPA m. a. *csorab* az id. helyen Balassa József értesítése szerint h: *csáráp*.

CSIVAJOG m. a. [vö. *zsivajog*] h: [vö. *zsibajog*].

CSOBOLYÓ m. a. *csorbolyó* az id. helyen a közlő értesítése szerint h: *csobolyó*.

CSUSZAMOD-IK m. a. *csuszamodni* h: *csuszomodni*.

[1. **DERE**] m. elől az egyest el kell hagyni.

[2. **DERE**] m.-t ki kell hagyni.

[**DISZNÓ**] *disznó-orja* m. értelmezése nyilván helytelen; vö. *orj, orjas*.

DÖRMÖLŐS értelmezése mellől a kérdőjelet el kell hagyni; vö. *törmöl*.

DŐZSÖLÉS m. a. *bősölés* az id. helyen hibás olvasat; a közlő kéziratában *Dősölés* áll, s ezt nyilván *dőzsölés*- v. *dőzsölés*-nek kell olvasni. Az egész cikket ki kell hagyni.

[2. **ÉH**] m. a. *é-szér* alkalmasint a német *esser* átvétele, tehát nem ide tartozik.

ELŐTE m. a. [vö. *tévő*] h: [vö. *tévő*].

EMBÉRSÉG m. a. a 4. sorban a 11. elől ki-maradt: Nyr.

ÉSZKÁBÁL m. alá fogott *ki-eszkápál* nem oda tartozik, hanem *ki-szképál*-hoz csatolandó; vö. Nyr. XXIII.530.

FARAMEK < *far-remék*, tehát a *far* összetételei közé sorozandó be.

3. **FÁRÉ** m. a. között szólások elé oda kell tenni: [4. **FÁRÉ**].

[2. **FÉL**] *fél-türkű* m. a. ~ h: *féleszü*.

FONT m. a. [Közmondások] h: [Szólások].

FÖRMETEG m. a. ehhez a megjegyzéshez: [itt *förmeted* hiba] hozzáteendő: vö. Kubinyi-Vahot, Magyar- és Erdélyország képekben III.39.

[**FRUSKA**] *fruska-leány* cikk végére a pont elé: ~ teendő.

[**FUVAKOZ-IK**] m. a. *még-faókozik* hibás közlésen alapszik (vö. Nyr. XXIII.362), tehát kitörlendő.

FÜLEZ elé egyest kell tenni, az értelmezése után meg ezt: (vö. *füllen*); *még-füle* elé pedig oda kell iktatni: [2. **FÜLEZ**].

GAGÓ m. a. *gagólya* mellé oda kell tenni: Pótl.

GÁRD (1.679) a megelőző hasábra való.

GOLYVA m. a. *geva* h: *geve*.

[**HAMBURKÁZ-IK**], *fel-hamburkázik* (1.810) h: [**HARBUCKÁZ-IK**], *fel-harbruckázik*.

HÍNÁR m. a. *csnár* kitörlendő; vö. Nyr. XXIX.270.

HÓKKADT m. a. *dókkatt* h: *hókkatt*.

KAPI m. a. más h: *másé*.

[**KÁRA**] *kára-katona* értelmezése után oda kell tenni: [nép-etimológia; vö. tör. *kara katna* „fekete madár”; Nyr. XII.66].

[**KARÓ**] *karó-tő* m. a. [tréf. ?] elhagyandó s az értelmezés után odaiktatandó: (Borsod, Abaúj, Zemplén m. Király Pál).

KOMPOSTOR értelmezése helytelen; l. a. helyeset *ponkostor* m. a. — A két cikket egye-síteni kell.

[**LÁBL-IK**] *meg-láblík* m. a. *nagy* után oda-teendő; [igyl].

LAKODALOM m. a. a 4. sorban *lakodalom* h: *lakadalom*.

[1. **LEJT**]. E cikket így kell kiegészíteni és kijavítani: l. **LEJT**: *lejtő*. *Előbb hegynek, aztán lejtnek* (Balassa-Gyarmat Nyr. XXVI.39). *Lejtnek meg* (ellentéte: *partnak meg*) (Pest m. Veres-

* m. = mutató-szó; m. a. = mutató-szó alatt; h. = hiba e helyett: —.

egyháza Simonyi Zsigmond; Veszprém Nyr. XXVI.39).

LÉVE (I.1334) az 1332. hasábra való.

2. **LÉVEL** m. n. levő összetételek 1. **LEVÉL** alá tartoznak.

MERICSKŐ m. n. *mericsko* az id. helyen a közlő értesítése szerint h: *mericske*.

MINDÍG m. n. levő *mitig* inkább mind-őtlig m. alá teendő.

[**NAP**] **nap-hanyat** mellől a kérdőjel elhagyandó.

OSZLAT m. n. XIII. h: XIV.

PEST m. n. a 3. sorban Nyitra völgye Tsz. h: Nyitra völgye CzF.

REGES (II.263) a **RÉGEN** és a [**RÉGEST**] cikk közé való.

RÉGNÁL m. n. az utolsó sorba az 521b. lapszám elé oda kell tenni: Vadr.

RIGÁLY m. n. [vö. *vtgáj*] h: [vö. *vigály*].

RÖNKÖLY m. n. az utolsó sorba 429 elé oda kell tenni: IX.

SÁRÉ m. n. [vö. 3. *fáré*] h: [vö. 4. *fáré*].

STÖMP m. n. a lapszám után oda kell iktatni: vö. Nyr. XVIII.515; XXV.557.

SUPÉTLI m. n. a 3. sorban 126 h: 186.

[**TÁCSOL**] m. vétségéből elmaradt az igekötős alakok elől (II.631).

A Bevezetésben IV. l. 23. s. tagrapport h: tagréveil; V. l. 17. s. azért h: azért; IX. l. 16/17. s. *Csilkó* stb. (a pontig) kitörleendő.

A Rövidítések jegyzékébe betoldandó: *euphem.* euphemismus; *gúny.* gúnyosan; *Pótl.* a Pótlékban.

Ha a nyomtatott forrás után ki van téve a közlő neve is, az azt jelenti, hogy kétségem lévén kérdést intéztem hozzája vagy megnéztem a kéziratát.

812111

Roll 1-2

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

PH
2740
S85
köt.2

Szinnyei, József
Magyar tájszótár

